ANNALES ECCLESIASTICI VETERIS TESTAMENTI. IN QUIBUS RES...

Jacques Salian, Josè Maria Fonseca de Evora

37
12 D
7

Suspice cœlum, et numera stellas, si potes.

Inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum. Gen. 11.

ANNALES ECCLESIASTICI VETERIS TESTAMĒTI

Quibus connexi sunt

ANNALES IMPERII ASSYRIORVM, BABYLONIORVM, PERSARVM, GRÆCORVM, ATQVE ROMANORVM,

Autore IACOBO SALIANO *Auenionensi Presbytero Societatis* IESV.

TOMVS VI.

Sic erit semen tuum. Genes. 15.

Contrita sunt ferru, testa, æs, argentum, et aurum. Dan. 2

LVTETIÆ PARISIORVM
EX OFFICINA NIVELLIANA.
Sumptibus SEBASTIANI CRAMOISY, *via Iacobæa, sub Ciconiis.*

Cum priuilegio Regis. Et Superiorum permissu

Leonardus Gaultier incidit. M. DC. XXIII

ANNALES ECCLESIASTICI VETERIS TESTAMENTI.

In quibus res gestæ ab Orbe condito ad CHRISTI Domini natiuitatem, & mortem, per annos ferè singulos digeruntur, & explicantur.

QVIBVS CONNEXI SVNT

ANNALES IMPERII ASSYRIORVM, BABYLONIORVM, PERSARVM, GRÆCORVM, ATQVE ROMANORVM.

Quantum ex sacris, profanisque Scriptoribus agnosci, atque ordinari potuerunt.

AVCTORE IACOBO SALIANO AVENIONENSI, Societatis IESV Presbytero.

TOMVS SEXTVS ET VLTIMVS.

In quo vterque Machabæorum canonicus liber, & sacrosancta quatuor Euangeliorum historia, in suos digeruntur annos, & præcipuis quibusque locis breuiter exponuntur.

Totius Operis distributionem pagina ab hinc decima demonstrabit.

LVTETIAE PARISIORVM.

Sumptibus SEBASTIANI CRAMOISY via Iacobæa, sub Ciconiis.

M. DC. XXIV.

CVM PRIVIL. CAESAREÆ MAIEST. ET REGIS CHRISTIANISS.

REVERENDO
ADMODVM IN CHRISTO PATRI NOSTRO, P. MVTIO VITELLESCO, PRÆPOSITO GENERALI

Societatis IESV, ipsique Societati vniuersæ, S. P. D.

QVOD felix, faustum, fortunatumque sit; quod acceptum omnium bonorum largitori Deo, quod familiæ nostræ, totique Reipublicæ Christianæ salutare; Sextum Annalium Ecclesiasticorum veteris Testamenti volumen, sexto Societatis nostræ Præposito Generali, ipsique adeo Societati vniuersæ, destinatum iam pridem debitumque munusculum, libentissimo animo, gratissimaq; voluntate aliquando persoluimus. Libenti vtique animo, atque gaudenti; vero quippe iustoque gaudio coram Domino lætabuntur, qui laborioso ad eius gloriam opere perfuncti, ad eius finem, ipsius aspirante gratia, peruenire potuerunt. Lætabuntur, sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia. *Exultabunt sicut vinitores, cum redundant vina de torcularibus,* & calcator vuæ solitum celeuma decantat. *Triumphabunt gaudio, sicut qui longa periculosaq; nauigatione confecta, preciosa onusti merce, secundo vento, passisq; velis tranquillum inuehuntur in portum. Lætitia gestient, sicut qui illustri, ac pene spiranti picturæ supremam admouit manum; aut qui sacræ religiosi templi ædificationi optatam coronidem imponit. Denique sicut qui carceribus emissus, expleto curriculo, metaque feruidis euitata rotis, anhelans ac puluerulentus, ad calcem nobilem palmam rapit.* 1. Absolutio operis dedica[tio]

Esa. 9.3.
Iere. 48.23

AT *nobis in tristi lacrymarum valle degentibus,*

Dum miseri erramus, pauitantes vltima mortis
Tela, peregrinos spesque metusque fouent,

solida lætitia illũ in locũ differenda est, vbi certa erit de verissimis sa-

lutis nostræ hostibus, atque indubitata victoria, & erit nobis anima nostra quasi spolium *de tartareo hoste detractum: in illum diem quo fortunati agricolæ gementia plaustra manipulis, in diuinum horreum inferemus: in augustissimum illud triclinium, in quo* inebriabuntur ab vbertate domus *Dei, qui* torrente voluptatis potabit *amicos suos: in beatissimum illum portum, ad quem tot scopulos, tot piratarum terrores, tot Sirenum cantus, tot procellarum tumultus, tot naufragiorum fragores, tot denique æstuosas præteruecti syrteis salui atque incolumes, cælo terraque plaudentibus appellemus: cælitibus cum admiratione gratulantibus, & dicentibus;* Quę est imago hęc *configurata gloriæ ac pulchritudini filij Dei? Quod est hoc palatium quod Dominus construxit sibi? quæ regia, in qua imposito victricis perseuerantiæ fastigio, habitabit in omnem æternitatem? Ad illam denique metam, ad quam oppletos sanguine ac sudore, supremus ille Munerarius triumphali habitu solioque, venientes præstolatur athletas, & corona capiti victoris imposita, inserta manibus palma, inter mellita oscula, suauissimosque complexus dicet,* Euge serue bone, & fidelis, intra in gaudium Domini tui.

III. *Cum gratiarum actione.* GRATISSIMAM *dixi voluntatem, Pater religiosissime atque optime, vosque omnes patres fratresque mei eximia veneratione, amoréque dignissimi, gratissimam, inquam, dixi voluntatem, qua diues sum, rerum licet inops, atque operum bonorum. Quid enim reipsa offerre potui, aut in ærarium Domini referre, quod acceptis a Deo in hac Societate beneficijs par esse, aut vlla eis ratione respondere possit? In quibus ego beneficijs illud in primis iure collocare possum, quod* Luc. 13. 7. *non ad quartum etiam annum, vt illa in Euangelio ficulnea, ad preces cultoris vineæ, sed amantissimorum patrum meorum, ac fratrum meritis, ad sextum iam & quadragesimum sum reseruatus annum, si quo modo fructus tanta cultura, talique solo dignos ferre possem. Hosce enim fructus, & quos iam dudum, à primis vsque seculis repetitos, legitis Annales, non tam laboribus meis, etsi nomen illi nostrum de more præferunt, quam vestris ipsorum meritis precibusque, si recte iudicare vultis, omnino tribuetis; quod nisi feceritis, non modico errore de Annalium scriptione imperito amanuensi, non vero eorum Authori gratias habebitis, aut agetis.*

IV. *Pro auxilio diuinitus impetrato.* VOS *enim ipsi estis, tuque in primis Pater humanissime, admodumque reuerende, qui huic ætati nostræ, vt linguæ infantiam dissimulem, hebetudinem sensuum, ingenij tarditatem, & iudicij imbecillitatem, ætati, inquam, ad senium deuexæ, vires pene integras, atque iuueniles, ad diuturnitatem continentis tot annorum laboris, de diuina liberalitate consecuti estis, vtque ipsi illi, quos dixi, defectus, nonnihil emendarentur; & naturæ, doctrinæque præsidia*

ad mediocritatem illam eueherentur, quæ isti operi suscipiendo, prouehendo, perficiendoque quoquo modo respondere posset. De vobis ergo si ego nonnullos protulero nominatim, grati animi mei ad vltimam vsque posteritatem profitendi causa, spero vos non grauate laturos; passurosque vt ego offici mei potius, quam vestræ ipsorum modestiæ duxerim mihi habendam esse rationem.

V. Primum R. P. Claudio Aqua viua Præposito.

PRINCIPEM *in hoc catalogo locum obtinet religiosissimus nostræ Societatis Antistes Claudius Aqua viua, cui ad meliora translato, singulari Dei in res nostras prouidentia peropportune suffectus es, Pater humanissime, qui eidem erga Annales nostros sollicitudini, curæque succederes. Ille enim tum literis meis, tum amantissimi patris Ludouici Richeomi, tunc Galliarum apud eundem Generalem Præpositum Assistentis, patrocinio incitatus, pro sua illa de omnibus filijs suis, prolixa bene merendi voluntate, plurimum probauit Operis argumentum, quod erat tum pene in cunabulis; tum eius, cui plurimum non sine causa tribuebat, oratione permotus, ad me humanissime scripsit, vt alacriter in instituto pergerem; quin & literas ad R. P. Prouincialem Franciæ, ac Rectorem Parisiensis Collegij non semel dedit, quibus optabat vt, quantum quidem fieri posset, operosioribus officiis tantisper immunem me esse paterentur, dum isti scriberentur Annales; quod ipsi profecto, pro sua in illum obseruantia, & in me beneuolentia, perlibenter præstiterunt. Antiquissimum itaque locum inter bene de nobis, Romæ in hoc genere meritos, aut merentes illi iure occuparunt.*

Eiusque Assistenti P. Richeomo.

VI. Tum R. P. Mutio item Generali Præposito.

RECEPTO *autem ad superos Aqua viua, aqua saliente in vitam æternam, sicut tu illi, admirabili Dei in Ordinem nostrum benignitate successisti, qui Spartam nostram indignam istis oculis, atque autoritate non duceres; neque grauissimorum negotiorum mole auerteceris, ne ad minora ista per te ipse respiceres, & similis argumenti ad nos, Præpositosque nostros literas humanissimas dares: ita R. P. Richeomo substitutus est alter pater, vtique verus pater, grauissimo, suauissimoque nomine longe dignissimus, P. inquam Christophorus Balthazar, post aliquot annos in Societate discendo docendoque magna cum laude positos; post traditam non vulgari cum approbatione Philosophiam, atque Theologiam, in qua nos quoque aliquot annis habuit in lectissima auditorum corona discipulos; post Rectoris, Prouincialis, Visitatoris munus, singulari magnitudine animi, sapientia, charitate, ipsos viginti annos obitum, frequentissimis grauissimorum patrum suffragijs factus Assistens, tum alios omnes, tum nos ipsos, nostramque scriptionem tanta humanitate ac cura complexus est, quantam ne æstimare quidem facile quisquam potest. Non excurram ad singula, quæ innumerabilia sunt, & monita vere paterna*

Et P. Balthazari Assistenti.

missa

missa faciam, quibus nonnullis locis factus sum cautior, illud vnum dicam, ac proculdubio dicam vere, ita illum mihi Dominum IESVM *apud R. P. V. prouidisse, vt eius industriæ, ac paternæ sollicitudini, secundum Deum, vestramque Paternitatem, horum Annalium editio debeatur.*

VII. *R R. PP. Ignatio, & Cotono Prouincialibus.*

HABVERVNT *& alios patronos, & quasi parentes Annales isti, ex quo primum de ipsis in lucem edendis cogitatum est, quos sine ingenti ingrati animi nota hoc loco præterire non possum, viros Deo hominibusque amabiles; omnique nostra commendatione maiores, R. R. PP. Ignatium Armandum, & Petrum Cotonum, viros multis magnisq; nominibus tota Gallia celebres,* HENRICI *Magni constanti gratia, atque intima familiaritate notissimos; quorum opera diuina prouidentia apud eundem Regem vti voluit, ad Societatis nostræ in vniuersa Gallia restitutionem, & mirabile incrementum: quorum ille iam tum in prouincia Francia præpositus erat Prouincialis, hic Regi à concionibus, & pœnitentiæ sacramento; ille nobis pridem in philosophico stadio, theologicóque moderator; hic in eadem mecum fuerat Theologica quadriga decursor.*

VIII. *A quibus primum animatus Author.*

ILLE *a me primus omnium per literas hoc de negotio compellatus, non iudicem egit, sed parentem, ac pene dixerim obstetricem; cui cum se P Cotonus comitem peramanter adiunxisset, cœperunt ambo nostras Parisiis non improbare nugas, ambo animos ad scribendum dare, rati ambo pro sua prudentia, quæ tum rudia erant & inchoata, multumq; infra meritum Societatis ac nomen, paulatim studio, atque exercitatione diligenti, redditum iri meliora. Quin & P. Cotonus nominatim, pro ingenita illa suauitate, ac comitate sua, non destitit verbo, scripto, exemplo scribenti calcar admouere, benéque precari inchoatis: maxime ex quo priora volumina lucem videre, & aliquam vulgo iactationem habere cœperunt, eaque in Authoris, & librorum commendationem dicere, quæ pro veris agnoscere non est tenuitatis meæ; nimirum amicorum non est, quantumuis iudicio polleant, de amicorum negotiis integre semper, atque incorrupte iudicare.*

IX. *R. quoque P. Charletum Prouinciali.*

AC NE *R. quidem P. Stephanum Charletum ingrato silentio premere possumus, aut debemus, qui cum Prouinciam Franciam à R. P. V. sibi commissam sapientissime, humanissimeque administraret, & institutam à nobis scriptionem haberet ab Vrbe de meliore nota commendatam, vltro currentem charitatem suam, quasi admotis quibusdam stimulis, in nostrum auxilium, ac leuationem oneris incitauit; à quo etiam quatuor voluminum beneuolentissimam habuimus approbationem. Possem & alios nominare non paucos, qui à nobis consulti nonnunquam, libentissime, quantum res tulit, desiderio*

nostro satisfecerunt: possumus & alios multo plures, qui precibus ac sacrificijs ad Deum suis, operis totius absolutionem, ab eo beneuolentissimi impetrarunt. A quorum vt nominibus abstineam, ab eorum mihi modestia tacite imperatum est; quorum tanto maior, à magnificentissimo Domino erit in cœlo merces, quod etiam humanæ laudis omissæ fructum, sua ipse, angelorum, omniumque beatorum ciuium commendatione, in amplissimo illo atque immortali felicitatis theatro, compensabit. Cæterique PP. & FF.

OMITTERE tamen certe non possum, sine turpissima ingrati animi nota, ornatissimum virum, Regiarum rationum magistrum D. Iacobum Halæum, qui nullo à me officij genere prouocatus, nullius emolumenti spe aut cupiditate permotus, sola optimi ac religiosissimi viri Caroli a Turri, in Collegio Parisiensi Societatis nostræ tum Rectoris commendatione, ignoto se homini quamprimum profudit, & vniuersam Bibliothecam, quam habet instructissimam, sine vlla temporis definitione vtendam dedit, librosque plurimos subinde efferri permisit; & adiecit etiam egregiam illam, ac liberalem vocem. Vide, inquit, si quo egeas codice, qui apud me non sit, ego illum tibi, vbicunque gentium fuerit, actutum curabo. O virum eximium, & verissima charitate complectendum! Nec fuit ille verbo quam facto gratiosior, nec promissis quam re ipsa ditior: illa enim liberalitate non contentus, adiecit alteram, cum bonam partem mercedis operarum amanuensium ære suo ipse dissoluit; nosque ipsum nonnunquam certis de locis, nominatimque de Christi genealogia consulentes bene monuit, ac direxit: & quod instar est omnium, imo tanto est melius, quanto præstat fons riuulo, & arbor pomo, præstanti nos beneuolentia, quamuis immerentes muneratus est, ex qua videlicet fructus illi benignissime prodierunt. Ergo Dominus, in quo, & propter quem dilexisti nos, opere & veritate, vt ait Euangelista, propter infinitam bonitatem suam erit merces tua; & ego dum spirauero, imo dum scripta ista viuent, non diffitebor me tibi constantissimæ beneuolentiæ debitorem. X. Dom. de Halay.

VOBIS ergo quos appellauimus nominatim, reliquóque sanctissimo corpori Societatis huius, cum alia omnia secundum Deum debemus, tum quidquid, diuina opitulante gratia, toto hocce opere non sane perfecimus, à perfectione quippe illa longissime absumus, quæ melioribus ingenijs reseruata est atque doctrinis; sed pro modulo nostro conati sumus, vobis inquam omnibus, & non huic tenuitati nostræ, gratias habendas, agendasque existimamus. Quin & te, humanissime lector, etiam atque etiam rogo, si quid forte studijs tuis, aut sacris aut exoticis, quod sane cupiebamus, prodesse potuimus, isti vt Societati gratum animum serues, proque eius conseruatione, perfectio- XI. Iterata gratiarum actio.

Ad quam Lector inuitatur. ne, felicique incremento, apud diuinam maiestatem feruidas fundas preces: hac mihi gratiam maiorem, aut agere, aut referre nullam potes. Nam & qui magnifice ab aliquo de regni proceribus conuiuio acceptus fuerit, abiturus, non coquo aut pistori, sed Domino, eiusque coniugi, de quorum liberalitate & amore profectus est totus ille conuiuij apparatus, gratias sibi agendas putat, Deumque pro eorum salute atque incolumitate exorandum.

XII. *Secundum beneficium eius parentem Deum.* MAGNO illi principi, ac sponso Ecclesiæ Catholicæ, ad quam tecum pertinemus omnes, gratias immortales agamus, qui postremis hisce temporibus, hac hora nouissima, in populo quem acquisiuit sanguine suo, familiam excitauit, quam vt mollem adhuc atque teneram, & canescente iam mundo genitam, vt suum Iacobus ille Patriarcha Beniaminum, singulari quodam amore dilexit; in eiusque amoris signum, vt Tobias ille senior dilectissimo filio, suum illi nomen dedit, vt Societas IESV diceretur; vt tam suaui nomine ad mutuum amorem impelleretur, illum vt vnum intueretur ducem, eius vnius in castris tanquam cohors prætoria militaret, eius vestigiis inhæreret, eius consilia atque mandata peculiari cura, atque obligatione exequeretur. Familiam excitauit, quæ à modico decem Patrum ducta principio, coaluit in Populum tantum, tamque late fusum, vt extenderit filiorum suorum tabernacula, non vsque ad mare, & à flumine, vsque ad terminos orbis terræ, sed propemodum vltra omnes terras & maria, & ad omnes gentes & populos, quos sol ille princeps astrorum videt, dum totum orbem terrarum, omniaque maria circumlustrat.

XIII. *A quo vehementer ornata.* POPVLVM, ope atque exemplo regis sui, bellatorem, ac pro virili sua infidelitatis, ignorantiæ, atque vitiorum debellatorem: exercitum, quem inuictissimi Imperatoris sui præsidio tectum, & fortissimo nomine animatum, aduersam hosti frontem, infestamque cuspidem inferentem, hæreseon tartareæ legiones, odio, inuidia, fraude, malitiaque obarmatæ, intoleranter perhorrescunt; & à locis omnibus, in quibus illi dominatur, præ alijs omnibus religiosorum sanctissimis familijs, exclusos, pulsos, exterminatos volunt, eamque voluntatem apud viros principes aperte profitentur. Familiam suam, quam abundanti gratia procreatam, & eximia vocatione congregatam, à principio atque ortu suo præclaro vitæ instituto temperauit, & ad hanc diem sanctissimis legibus regit, atque moderatur, quæ eo extollere possunt sectatores suos, vt virtus altius ire non queat. Sub quibus, vti & in cæteris religiosæ vitæ formis, viuit ac floret genus electum, liceat enim accommodare parti, quod Petrus Apostolus de tota dixit Ecclesia, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis; in quo 1.Pet.2.9.
mirabilis est concordia lectissimæ iuuentutis, cum vitæ puritate, &

morum innocentia; multiplicis eruditionis atque doctrinæ, cum animi demissione conspiratio; non vulgaris prudentiæ cum animi candore coniugatio, ætatis in senium deuexæ, quæ sponte sua respectans ad antegressos labores, aspirat ad quietem, cum mentis alacritate, ac feruore prope iuuenili.

HIS *ille dotibus ornat populum istum suum, in Ecclesia sua, vt illi sit instar annuli in digito suo, armillæ in brachio, inauris ad aurem, & in capite suo corollæ multiplici florum varietate contextæ. Sit pharetra plena sagittis electis, quæ* ferantur in corda inimicorum regis. *Sit baltheus artificiosa pictus acu, ex quo pendeat, ac promatur fortis ille, ac fulgurans gladius verbi Dei, qui nocentem terreat, qui noxia resecet, qui putrem peccati vomicam confodiat: sit clypeus qui oculorum aciem fulgore perstringat, qui hostiles frustretur ictus, qui fidei hostem irruentem vmbone repellat; sit galea salutis, quæ caput, in quo posita est salus nostra, protegat, inuiolatumque seruat. Sit turris Dauid,* mille *quippe* clypei pendent ex ea, & omnis armatura fortium. *Sit populo Dei & hostibus eius, vt ille propheta,* in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æreum super omnem terram. *Sit, inquam, instar munitæ ciuitatis, cui non ciues, non bellatoris, non arma, non machinæ, non commeatus, non quidquam bellicæ suppellectilis desit: sit instar columnæ ferreæ, ab ignibus machinisque bellicis tutæ, in quam qui impegerit, non eam ipse lædet, sed ea illæsa, magnam ipse cladem accipiet, & quo grauius irruet, grauiorem. Sit denique murus æreus, qui toti ciuitati, ac circumpositæ regioni certo præsidio sit, atque ornamento.*

Cant. 4.4
Iere. 1.18.

ERGO *reges & principes, vt aiebant aliqui nuper viri sapientia, atque eruditione præstantes, ciuitates atque respublicæ potentissimæ, familiam istam certatim ad se honestissimis conditionibus euocarunt, & sedem apud se perpetuam col'ocare voluerunt. Vna quippe eademque opera se habituros putarunt iuuentutis erudiendæ atque informandæ moderatores, docendis de superiore loco populis concionatores, instituendis ex æquo pueris, ac rudibus catechistas, reconciliandis Deo peccatoribus sacerdotes, pastores diuina Eucharistia, immortalitatis cibo nutriendis; reducendis in gratiam dissidentibus, resarciendáque violata beneuolentia mediatores, ægrorum, vinctorum, obæratorum, adiutores, consolatores, ac parentes; idque non ad vnum alterumve diem, vel annum, sed in omnem posteritatem immortali opera & labore; succedentibus perpetua serie, hinc mortalibus ægris, inde salutis eorum, & doctrinæ procuratoribus fructuosis, & prudentibus administris. Hæc illi; quæ dum prædicant, officij nos potius admonent, quam vera commendatione exornant. Sed pergunt nihilominus.*

XVI. *Posteritati scribendis libris.* *Qvin etiam, inquiunt, ad hanc ipsam diem plerique non contenti docere præsentes, operam dederunt vt scribendis libris longissimæ posteritati in erudiendo pares esse possent; nec est vllum veræ sapientiæ aut eruditionis genus, quod religioso viro conueniat, in quo non multa volumina edita sint, quæ cumulate testari possint quos viros habeat, habueritque ista Societas; de quibus vix centesimus quisque animum ad scribendum appulit, siue quod aliis essent occupati negotijs, quæ in plurima, ac late fusa familia necessario existunt, siue quod robur corporis, animi viribus non responderet, siue quod occupatum iam esset argumentum, in quo alij quoque non pauci non minori cum laude versari potuissent. Vt ergo Medicinam, Iurisque ciuilis prudentiam seponamus, ita profecto reperiemus nullum esse doctrinæ campum, à primis ipsis elementis, & vocabulorum inflexionibus, ad sacrosancta vsque mysteria incarnati Verbi, & augustissimæ Trinitatis, quem huius Congregationis viri doctrina & pietate præstantes non animose prosciderint, iterarint, proseminarint, excoluerint, ex eoque fructus collegerint sua expectatione maiores.*

XVII. *Omnis generis, omniumque linguarum.* *Grammaticam considerare placet, quæ cæterarum disciplinarum Imperio viam munit, Grammaticam, inquiunt, Latinam, Græcam, Hebraicam, omnium manibus vestri teruntur libri, quibus nihil in eo genere subtilius, accuratius, meliore ratione ac via tradi potuisse facile fatebuntur, qui in hisce studijs ac linguis diligentius fuerint volutati. Placet humaniora studia perscrutari, & ritus ac mores, leges & instituta gentium diuersarum, Græcorum maxime atque Romanorum, ab vltima vsque antiquitate repetere? permultis illi Poëtis, Oratoribus, Historicis interpretandis, sanctis etiam Patribus è Græco in Latinum magna cum fide elegantiaque vertendis, exponendisque, lautitias istas eruditissimè prodidere. Scribendorum poëmatum, historiarum, orationum, artem primo, ac præcepta tradidere; quorum deinde vsum pangendis omnis generis versibus, historijs, atque orationibus edendis, stylo ipso demonstrarunt. Philosophiam omnem, ex qua etiam Medicinæ ac Prudentiæ iuris principia necessario petuntur, non viri solum singulares, sed Collegia ipsa præclaris commentariis illustrarunt, tanta omnes industria, subtilitate, ac perfectione doctrinæ, vt ad summam absolutionem ea peruenisse iam, & quæ nulla fieri possit accessione perfectior, non temere videri possit. Mathematicas disciplinas pauci fortasse, sed plane illustres viri demonstrarunt, in iisque etiam Ecclesiæ vniuersæ operam non pœnitendam nauarunt.*

XVIII. *Maxime Theologicis.* *Qvid sacram Scripturam memorem? Quid Theologiam scholastico in puluere exercitam, & multiplici victoria gloriosam? Nullus est omnino in alterutro testamento liber, à libro Geneseos vsque*

ad Apocalypsim, in quem non plurima extent doctissimorum virorum è Societate IESV *volumina. Nullus est sacræ doctrinæ locus, nulla de diuina natura, æternitate, immensitate, sapientia, prouidentia, bonitate, cæterisque eius attributis quæstio; nulla de vnius in Deo trinitate substantiæ, aut de trium in Christo Domino substantiarum in vnius singularitate personæ disputatio, nulla de Angelorum natura, intelligentia, voluntate, nulla de loco, motu, locutione, gratia, culpa, pœnaque difficultas: nulla de ortu rerum, gubernatione, ac conseruatione mundi dubitatio, nulla denique, vt verbo multa complectar, de beatitudine aut medijs quibus finem illum consequi, aut ab eo excidere possimus occurrit controuersia, in quam non extent Theologorum vestrorum monimenta nobilissima, quorum plenæ sub Bibliothecæ doctorum, plenæ bibliopolarum officinæ, plenæ paginæ magistrorum.*

IAM *vero, aiunt, canonum Ecclesiasticorum doctrinam, quæ officia ac iura Christiani hominis amplectitur, vt pie ac religiose cum Deo, sanctè & iuste cum proximo, secum prudenter, cum omnibus ex recta ratione versari possit, multa sunt Patrum vestrorum commentaria, ad sacrum pœnitentiæ iudicium, ac tribunal rite prudenterque administrandum, apprime necessaria, quæ leguntur, teruntur, & ad omnem vitæ vsum transferuntur. Controuersas cum hæreticis de fide ac religione Christiana quæstiones, non vnus ille notissimus atque illustrissimus Bellarminus, sed plurimi omnino de vestris tota Gallia, Germania, Polonia, Anglia, Scotia, Hybernia, vniuersóque septentrione, excutere, explicare, illustrare non cessant. Christiani Oratoris institutores, quique conciones ipsas, & ad eas vtiliter conficiendas syluam quandam ac communes locos ediderunt, leuando Parochorum labori, omniumque quibus è superiore loco dicendi munus incumbit, nec satis ab otio vel doctrina sunt parati, tam multi sunt, agrè vt eorum numerus iniri possit.*

XIX. *Quique canones & controuersias illustrant.*

Concionibus.

DENIQVE *catechismorum, quibus pueri cum rudioribus Christianæ elementa doctrinæ vtilissimè doceantur, quanta copia, quanta varietas, pro diuersitate linguarum, regionum, atque populorum; vt tam necessaria cognitio non pueris solum ac puellis, famulis & ancillis, sed eadem opera parentibus, atque heris instilletur; eaque etiam carceres ipsi, atque ergastula personare possint. Piorum postremo librorum, quos non multis annis, sed plurimis omnino locis Societas ista fudit, syluam pene ingentem habemus in manibus, qui non solum religiosæ vitæ cultores ad studium perfectionis excitent, atq; informent, eisque oculos aperiant vt sua bona cognoscant, sed omne hominum genus, statum ac conditionem instituant, & ab ipso limine primæ conuersionis ad Deum, ad adytum atque apicem op-*

XX. *Et catechismis populum erudiunt.*

Et fouent pietatem.

tatissimæ, atque absolutissimæ perfectionis adducant. Hæc illi sane peramanter enumerant; At nos serio ipsis, & constanter affirmamus, hanc omnem laudem cum alijs quoque religiosis Ordinibus nobis esse communem sed nostra, vt noua atque recentia, magis incurrere in oculos hominum, quos noua facilius capiunt, ac magis delectant. Ab ipsis autem ex animo nunc quoque postulamus, vt suum illum in hunc Ordinem amorem, non solum pro sua in Dei famulos charitate foueant ac conseruent, sed vt illum ipsum amorem precibus ad Deum suis obtineant, vt iustum esse ac debitum æmuli quoque ipsi fateantur.

XXI. *Ipsius Generalis cõmendatio.* HVIC *te Ordini, atque populo, vt ad te redeam, Pater sapientissime atque optime, moderatorem ac principem; huic tantæ familiæ patrem prudentissimum, huic exercitui fortissimum imperatorem, huic illustri corpori congruum ac decorum caput; huic denique ciuitati electæ maximum te magistratum dedit diuina illa prouidentia, à qua omnia cum summa sapientia, & bonitate proficiscuntur; & in altum extulit, quo te iampridem tua merita, omnium iudicia, voluntatesque destinabant. Extulit inquam, &* posuit super candelabrum, *vt ista religiosissima pietas, familiaritásque cum Deo, quæ tot viris pietate præstantibus dux est in cælum; ista singularis aduersus omnes humanitas, quæ, vel primo ipso congressu, mortales mirifico amoris nexu deuincit sibi; ista in tam præstantibus ingenij, natalium, eximiæque doctrinæ ornamentis modestia, animique demissio, quæ te omnibus hominibus, cælitibus, atque ipsi etiam Deo reddit amabilem; ista tam prolixa omnibus gratificandi, & de singulis bene merendi voluntas; ista prudentia rerum gerendarum, quam viri principes identidem singulari cum fructu consulunt, ista suprema in toto Ordine autoritas ac potestas, quam cernimus, non ad præfractius imperandum, sed ad opem vniuersis ferendam humanissimè conferri; ista denique prospera inter & aduersa æquabilitas, constantia, animique præsentia,* luceret omnibus qui in domo sunt, *& in communem plurimorum vtilitatem, longe latéque funderetur.*

XXII. *Et gratulatio facta præsentibus* QVÆ *cum aliquando auditione accipio ab ijs, qui hæc coram digito tangere, atque experiri potuerunt, libet profecto in familiæ nostræ Pastore, qui supremum illum* Pastorem, atque Episcopum animarum nostrarum, *nobis, secundum summum eius Vicarium, repræsentat in terris, illud paulo fortasse licentius vsurpare,* Beati oculi qui vident, quę vos videtis, & aures quę audierunt, quę vos audistis. *Ibo ego quoque, animóque illuc, quoniam corpore non licet, excurram,* & videbo visionem hanc magnam, *non vtique ardentem rubum, sed inusitata miracula virtutum maximarum: mi-* Exod. 3. 3

rabor hanc cedrum Libani, egregijs facinoribus odoratam, hanc nobilem palmam, quæ contra rerum aduersarum pondus, suopte nisu consurgit in arcum, hanc oliuam speciosam, quæ, licet tam copiosos in domo Domini fructus ferat, in rubum tamen aut rhamnum, aliumue nescio quem ignominiosum fruticem, propria se opinione conuertit.

XXV
Cum
derio c
viden

IBO, & experiar ipse quoque repræsentatum in sexto Societatis huius Moderatore, quod de ipsius, secundum Deum fundatore, & quasi architecto, Sanctissimo parente nostro IGNATIO scriptum legimus, à viro sapientissimo crebris olim sermonibus vsurpatum; non solum magni faciendum Patrem familias, qui dignus esset habitus, qui tali familiæ præesset; sed gloriosam potius videri, fortunatamque familiam, cui talis parens, omnium videlicet spiritualium bonorum locupletissimus, contigisset. O me etiam atque etiam felicem, Pater amantissime atque optime, si amabilem istam faciem coram videre, si paterna complecti genua, si ad eius me pedes venerabundum abijcere potuissem; si ipsimet Societatis capiti, & in ipso capite corpori vniuerso, quod non dispari amore, ac veneratione complector, hoc quodcumque est Opellæ meæ offerre licuisset! & agnoscere fontem ex quo riuuli isti profecti sunt, exosculari arborem, quæ tam multos, tamque eximios vbique gentium fructus in præpotentis Dei gloriam, & multarum animarum salutem, diuite ac benigna vena profudit; & hunc quoque surculum, eiusque qualescunque fœtus protulit, nondum effœta penitus senectute.

XX
Quoo
fertu

LICVISSET etiam illos videre Societatis nostræ proceres, illa verissima sapientiæ lumina, illa exquisita doctrinæ ornamenta, illos plurimorum annorum ac palmarum Athletas rude donatos, Rectores magno numero, Prouinciales, Visitatores, Assistentes, non minus in publica, quam in priuata vita mirabiles. Quis mihi dabit ad illa sepulchra procumbere, illumque deosculari puluerem, in quo Sanctissimi Patres nostri Ignatius & Xauerius, quos nuper cœlitum albo solenni ritu à fœlicis memoriæ Gregorio XV. aggregatos, omnes in orbe plagæ venerari cœperunt: in quo Beati Aloysius & Stanislaus, alijque plurimi immortalis memoriæ confessores vestigia impresserunt? quis illos parietes contingere, quos tot fortissimi ac gloriosissimi Christi martyres, Criminalis & Sylueria, Ignatius Azebedius, Emundus Campianus, Rodolphus Aquauiua, alijque quamplurimi, incensis gemitibus, ac suspiriis martyrium anhelantibus afflauerunt; illa denique honorare cubicula, quæ decem illi gentis nostræ principes, & aliquot deinceps Præpositi Generales, non solum frequentarunt, sed orationum etiam suarum thure, ac balsamo consecrarunt.

VERVM *dum speramus vt tantæ priuatio voluptatis, tantum gaudium, tam læta visio, tanta gratulatio, quam magno illi Domino ex animo, ac libenter offerimus, compensetur in cœlis, quod breui futurum speramus, ac cupimus, si illi visum fuerit, sub cuius nutu vitæ nostræ momenta decurrunt, dum Paternitas tua, & hoc postremum volumen, & reliquos vernas tuos, ad sacrosanctum Domini altare, peccatoris istius nomine offeret Deo, vt illi ad bene moriendum in hoc tam præclaro religiosæ vitæ instituto, vberem gratiam largiatur; eius profectò bonitatem infimis quotidie precibus exorabimus, vt te in hoc præstantissimo* IESV *nauigio, signifera sub puppe magistrum, omnia in eo munia sapientissimè, ac fidelissimè dispensantem, nauticam omnem multitudinem, ad sua quemque munera, verbo exemploque fortiter ac suauiter animantem, ad dies vsque Magni Aquæ viuæ conseruet incolumen, Parisiis, ipso die, quo omnium sanctorum memoria rediuiua quotannis in Ecclesia catholica reflorescit, Anno æræ Christianæ 1623.*

Reuerendæ admodum Paternitatis tuæ,

Indignus filius, & inutilis in Christo seruus,

IACOBVS SALIANVS
è Societate IESV.

OPERIS TOTIVS DIVISIO.

TOTVM OPVS IN SEX TOMOS, SIVE PARTES DISTRIBVTVM EST.

Primus Tomus ab Orbe condito ad ortum vſque Moſis, annos bis mille quadringentos & ſexaginta tres complectitur, totámque Naturæ legem, libro Geneſeos comprehenſam.

Secundus à natiuitate Moſis, ad Pontificatum Heli, & Samuëlem Ptophetam progreditur; geſta Moſis, Ioſue, Iudicúmque duodecim comprehendit; & annis ſex & triginta, ſuprà quadringentos circumſcribitur. Ab Exodo vſque ad libros Regum.

Tertius Tomus habet regnum Iſraëlitarum ſub Saüle, Dauide, & Salomone; Heli & Samuële præmiſſis: centum & ſexaginta annorum decurſu: ex libris Regum, & Paralipomenon.

Quartus à diuiſione regni Iſraëlitici ſub Roboamo, vſque ad Nabuchodonoſorem, & captiuitatem Babylonicam exeuntem protenditur, ex iiſdem libris, additis Tobia, Iuditha, & Prophetis eorum temporum annis quadringentis & quinquaginta ſeptem.

Quintus ab Imperio Cyri orditur, & Perſarum Monarchiam, magnamque partem Imperii Græcorum amplectitur. Ibi Eſdras, Nehemias, Eſther, & vltimi Prophetæ & anni trecenti ſexaginta duo.

Sextus hic & poſtremus à regno Antiochi Epiphanis, ad Chriſti Domini mortem decurrit, ad annos ducentos & octo; eóque libri Machabæorum elucidantur, Euangelici libri in ſuos annos digeruntur.

CANDIDO LECTORI, S.

Habes in hoc opere, erudite Lector, non solum vniuersam veteris scripturæ historiam, per annos suos digestam (nam id in Euangelica quoque præstitimus) sed etiam enarratam, cum expositione quamplurimarum, grauissimarumque difficultatum.

In eodem Fl. Josephi infinita errata ex Scriptura ipsa, & certiore historia corriguntur. Emendatoris etiam temporum vis ingens errorum, parachronismorum, & supputatio um erronearum demonstratur.

Scriptores fere omnes, qui historiam sacram, profanamve, aut ex professo tractarunt, aut obiter attigerunt in annos suos digeruntur, traduntur que compendio; vt propemodum quæcumque ab ijs narrata sunt, paucis comprehensa ad sua tempora reuocari possint.

Stemmata familiarum illustrium, sacra, prophanaque historia, disposita, suisque auctoribus testata proponuntur.

Pontifices Hebræi ad mille quingentos annos, ab Aarone scilicet ad Christi Domini passionem, per annos singulos annotantur.

Addimus denique παράλληλα illustrium quarumque personarum veteris Testamenti cum Christo Domino, & illustrium fœminarum cum beatissima Virgine.

FACVLTAS R. P.

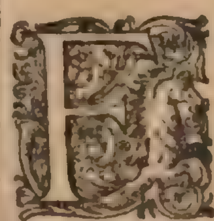
PROVINCIALIS PROVINCIAE FRANCIÆ SOCIETATIS IESV.

EGO IGNATIVS ARMANDVS *Præpositus Prouincialis Societatis* IESV *in Prouincia Franciæ, potestate ad id mihi facta ab admodum R. P. nostro Mutio Vitellesco, Præposito Generali eiusdem Societatis, facultatem concedo vt sextus & vltimus Tomus Annalium Ecclesiasticorum Veteris Testamenti*, à P. Iacobo Saliano *compositus, & grauium eiusdem nostræ Societatis, Doctorumque virorum iudicio approbatus, typis mandetur. In quorum fidem hasce literas manu nostra subscriptas, sigilloque nostro munitas dedimus. Parisiis*, Calend. *Februarij* 1624.

I. ARMANDVS.

PRIVILEGIVM SACRAE

CÆSAREAE MAIESTATIS.

FERDINANDVS SECVNDVS DIVINA FAVENTE clementia electus Romanorum Imperator Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ,&c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, & Vvittembergæ, Comes Tyrolis,&c. Agnoscimus, & notum facimus tenore præsentium vniuersis; quod cum demisse nobis exponi curarint, NICOLAVS BVON, ET SEBASTIANVS CRAMOISY Typographi Parisienses percupere sese, vtilitatis publicæ causa, *Annales Ecclesiasticos veteris Testamenti, quibus connexi sint Annales Imperij Assyriorum, Babyloniorum, Persarum, Græcorum, atque Romanorum, auctore P. Iacobo Saliano Auenionensi Societatis* IESV *Presbytero*, iterum prelo subiectos in publicum procudere. Metuere autem ne æmulorum fraude, qua recentes id genus editiones, lucri captandi causa, præproperè, nonnunquam etiam mendosè imitari consueuerunt, ipsi debito & sperato laboris, atque sumptuum suorum fructu ab aliis præoccupato destituantur. Ac proinde suppliciter nos rogarint, vt indemnitati illorum hoc loco diplomate nostro Typographico ad certum tempus benigne concesso, clementer consulere dignaremur. Nos pro singulari nostro affectu, & propensione ad rem litterariam promouendam, tum vel maxime ijs, qui dictum opus magnoperè nobis commendarunt, gratificari cupientes, precibus istiusmodi haud grauatim annuendum duxerimus, quemadmodum vigore præsentium annuimus, omnibusque & singulis Typographis, Bibliopolis, aliisque quibuscumque librariam negotiationem exercentibus firmiter inhibemus & vetamus, ne quis prænominati Auctoris Annales quocumque modo, charactere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem, citra memoratorum Typographorum voluntatem & assensum, intra DECENNIVM à prima editionis die computandum recudere, aut alij recudendos dare, siue alibi etiam impressos intra sacri Romani imperii, regnorumque & dominiorum nostrorum hæreditariorum fines apportare, vendere, vel distrahere audeat, ac præsumat. Si quis autem edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehendatur, eum non solum eiusmodi libris perperam recusis & apportatis, quos dicti Typographi eorúmve hæredes, vbicumque inuenti fuerint, siue propria, siue magistratus ibidem authoritate atque auxilio sibi vendicare poterunt, priuandum, sed & pœnâ decem marcharum auri puri, cuius semis prædictis Typographis, eorumve hæredibus, alter vero semis fisco nostro Imperiali fraudis vindici, toties, quoties contra factum fuerit, pendatur, omni spe veniæ sublata mulctandum decernimus, dummodo tamen eiusmodi Annales nihil in se scandalosum, aut orthodoxæ religioni Catholicæ, sacrique Romani imperii constitutionibus aduersum, vel bonis moribus contrarium, siue in præfatione, siue in contextu, seu alias quocumque modo contineant, & dicti Typographi terna, vt minimum memoratorum Annalium exemplaria suis sumptibus, quamprimum ad cancellariam imperialem aulicam transmiserint. Mandamus ergo vniuersis nostris, & sacri Romani imperii, regnorumque ac ditionum nostrarum hæreditariarum subditis, cuiuscumque status, gradus, ordinis, conditionis, aut dignitatis existant, tam Ecclesiasticis, quàm secularibus, præsertim vero iis qui in magistratu constituti, vel proprio, vel superiorum nomine & loco, iuris & iustitiæ administrationem exercent, ne quemquam priuilegium hoc nostrum Cæsareum temerè & impunè transgredi aut violare patiantur, quin potius contumaces, si quos forte

compererint, præscripta pœna mulctari, aliisque modis idoneis coërceri curent, quatenus & ipsi eandem mulctam euitare voluerint. Harum testimonio litterarum, manu nostra subscriptarum, & sigilli nostri Cæsarei appensione munitarum. Datum in ciuitate nostra Viennæ, die decima tertia mensis Augusti, Anno Domini millesimo sexcentesimo, vigesimo, regnorum nostrorum, Romani primo, Hungarici tertio, & Bohemici quarto.

FERDINANDVS.

VTH. L. VON. VLM.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ Maiestatis proprium.

HERMANVS QVESTAMBERGH.

Priuilege du Roy.

OVYS par la grace de Dieu Roy de France & de Nauarre: A nos Amez & feaux Conseillers les gens tenans nos Cours de Parlemẽt, Baillifs, Seneschaux, Preuosts, ou leurs Lieutenans, & autres nos Iusticiers, & à chacun d'eux ainsi qu'il appartiendra, Salut. Nos chers & bien amez NICOLAS BVON, & SEBASTIEN CRAMOISY Marchands Libraires demeurans en nostre ville de Paris, nous ont fait tres humblement remonstrer que le R. P. IACQVES SALIAN Religieux de la Compagnie de IESVS les a choisis pour imprimer vn grand Oeuure par luy composé, & lequel il desire faire veoir, & mettre en lumiere sous nostre bon plaisir, iceluy intitulé *Annales Ecclesiastici veteris Testamenti, ab origine mundi vsque ad Christum passum. Quibus annexi sunt Annales Assyriorum, Babyloniorum, Persarũ,* &c. & qui doit contenir six volumes: lequel Oeuure ne se pouuant faire qu'auec long espace de temps, & grandes aduances & despences, lesdicts Buon & Cramoisy n'oseroient en faire l'entreprise, craignans qu'apres auoir employé leur temps & despenses, autres personnes nos subiects le fissent, ou suscitassent les estrangers à ce faire, si par nous n'y estoit remedié, leur donnant pour ce nos lettres de Permission & Priuilege necessaires. A CES CAVSES, inclinans à l'humble supplication desdits exposans, & voulans leur ayder à l'execution de la bonne intention qu'ils ont de seruir au public, par l'impression d'vn si bel Oeuure, & aussi pour leur augmenter le courage à continuer de bien faire, apres qu'il nous est apparu de l'acte d'approbation dudit Oeuure du R. P. Estienne Charlet Prouincial de ladicte Societé, en datte du premier de ce mois, & seellé, cy attaché soubs le contreseel de nostre Chancellerie, leurs auons permis & octroyé, permettons & octroyons de grace speciale par ces presentes, d'imprimer, ou faire imprimer, vendre & distribuer, tant de fois, en telle sorte & maniere que bon leur semblera, ledit Oeuure entier ou separement, ou par Epitome ou Abbregé, tant en Latin qu'en François. Faisant tres-expresses inhibitions & defenses à tous Libraires, Imprimeurs & estrangers, & à toutes autres personnes de quelque qualité qu'ils soient, d'imprimer ou faire imprimer ledit Oeuure entiere ou separement, ou par Epitome & Abbregé, ny en Latin, ny en François: & de n'en vendre, n'y distribuer aucuns autres exemplaires, que ceux qui seront imprimez par lesdits supplians, ou de leur commun consentement & volonté: & ce pendant le temps & espace de dix ans entiers & consecutifs, à commencer du iour de l'acheuemẽt de l'impression dudit Oeuure, à peine de confiscatiõ de tous les exemplaires, qui se trouueront auoir esté faits au preiudice, & contre l'authorité de ceste nostre volonté, & de trois mil liures d'amende, le tout applicable au profit desdicts supplians, & de tous leurs despens, dommages, & interests: à la charge d'en mettre deux exemplaires à nostre Bibliotheque publique, à present gardée au Conuent des Cordeliers de ceste ville de Paris, auant que les exposer en vente, suiuant nostre Reglement, à peine d'estre decheuz du present Priuilege. Si vous mandons que du

contenu

contenu en ces presentes vous faciez, souffriez & laissiez iouyr lesdits Buon & Cramoisy plainement & paisiblement, & à ce faire souffrir & obeyr ceux qu'il appartiendra, en mettant au cõmencement ou à la fin dudit Oeuure ces presentes, ou vn bref extraict d'icelles, voulons qu'elles soient tenues pour deuëment signifiees. Et pource que desdictes presentes lesdicts exposans en pourront auoir affaire en plusieurs & diuers lieux, voulons qu'au Vidimus d'icelles deuëment collationé par l'vn de nos amez & feaux Conseillers, Notaires, & Secretaires, ou faict sous seel Royal, foy y soit adioustee, comme au present original: CAR tel est nostre plaisir. Donné à Paris le 17. iour de Ianuier, l'an de grace mil six cens dix neuf, & de nostre regne le neufiesme.

Par le Roy en son Conseil, RENOVARD.

Desierunt Operæ Typographicæ in hac sexta & vltima Operis parte laborare, die 15. Martij 1624.

PRÆFATIO

AVTHORIS IN SEXTVM AC POSTREMVM VOLVMEN ANNALIVM ECCLESIASTICORVM VETERIS TESTAMENTI.

Candido atque erudito Lectori, S. P. D.

I. *Occasio susceptæ præfationis huius.*

TATVERAM ego quidem nuper, Candide atque erudite lector, Annalium istorum opere vniuerso, diuina gratia obsecundante perfunctus; cura quoque defunctus respondendi vulgari de Iobi genere libello, nihil te hoc in aditu postremi Voluminis morari, sed illico ad luctuosam tragœdiam, ab Antiocho Epiphane Iudæa tota, maximéque Hierosolymis excitatam, & ad gloriosos sanctissimorum Martyrum, Principum, Pontificumque Machabæorum triumphos, admittere te, non imparatum. Occurrit tamen hisce postremis diebus, præter spem, præterque desiderium meum, argumentum, de quo mihi postremùm alloquendus videre: si forte in ea controuersia, quæ nobis est cum viris egregie eruditis, & quod caput est, religiosis in primis, in quibus ipse quoque Maldonatus, aliisque nostri peramantibus sedere velis honorarius arbiter, aut æquus Iudex.

II. *Et controuersia, de qua statur lectoris arbitrio.*

QVOD officij genus atque muneris ne subterfugiendum tibi, aut declinandum putes, spondeo nihil fore causæ cur ea vtare cautione, quam vir quidam non mediocri prudentia vsurpabat: qui cum rogaretur, Placeretne de quæstione quapiam inter communes amicos ferre sententiam: Mihi vero, inquiebat ille, profecto non placet; malim quippe duorum mihi inimicorum, quam amicorum litem dirimere. Eo quippe officio alterum inimicorum, cui victoriam assignarim, lucrifecero: amicorum vero alterutrum, eadem opera & functione perdidero. Nihil, inquam, ea cautione, quamuis vtrosque eadem charitate complectare, opus erit; ita quippe facti omnes in hac causa, ac com-

parati sumus', nullo vt gloriolæ aucupandæ studio ducti, solam veritatem, in illustrandis subobscuris diuinæ Scripturæ locis, vincere, ac triumphare cupiamus. Simul etiam illud per opportune continget, vt sacrosanctam suppliciorum Christi Domini, ac mortis historiam, anno eius quarto ac trigesimo breuiter à nobis, strictimque decursam, aliqua ex parte suppleamus.

PAVLO quippe pluribus retractandam hoc loco illam historiam, circa tempus Paschatis à Iudæis celebrati, propterea censuimus, quod nuperrime viri doctrina præstantes, grauium virorum vestigia secuti, nostram cum communi doctorum opinione sententiam animose repudiarunt. Rati Christum quidem Dominum Paschale festum legitimo ac stato maiorum tempore auspicatum esse, ipsumque adeo legalem agnum cum discipulis suis comedisse, sed pridie quam Iudæi Pascha celebrarent; sicque belle figuram veritati respondisse, vt verus agnus eodem die quo typicus occideretur. Probant autem hanc opinionem magno, vt aiunt, & efficaci argumento, ex S. Ioannis historia Euangelica, & eo nominatim ex loco, in quo affirmat Apostolus Iudæos mane facto, post illam videlicet vesperam, qua Christus Dominus legalem cœnam obierat, prætorium Pilati inire noluisse, ne contaminarentur, sed vt Pascha manducare possent, quod scilicet nondum comederant: negant enim nomine Paschatis aliud, quam agnum illum legalem intelligi in Scriptura posse, aut debere.

AFFERVNT & alterum ex eodem Ioanne locum, quem priusquam proferamus, & vlterius dicendo prouehamur, hæc ipsa diiudicanda sunt. Videntur enim ipsis Sacrorum Euangelistarum scriptis, apertæque rationi repugnare. De Paschate enim loquuntur, eiusque die festo, vti vulgo & noscebatur ab omnibus, & celebrabatur. Cui consuetudini Dominus quoque seruiebat: qui apud Matthæum, *Scitis*, inquit, *quia post biduum Pascha fiet.* Non dicit faciemus nos, aut facient Scribæ ac Pharisæi, sed fiet, ab vniuerso nimirum populo, stato tempore rituque. Marcus quoque ait Discipulos adiisse Dominum *primo die Azymorum*, imminente videlicet, & proximo vespertino tempore incepturo, *quando*, inquit, *immolabant Pascha*, adiisse autem rogaturos vbi vellet sibi parari Pascha. Qui nam obsecro immolabant? omnes profecto, qui legi Mosaicæ obtemperabant. Sed vrget etiam vehementius S. Luc. *Venit*, inquit, *dies Azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha.* Vnde ista necessitas, nisi ex præcepto legis, quæ omnes astringebat, & ab omnibus obseruabatur? Itaque ciuis ille Hierosolymitanus, ad quem destinati sunt discipuli, vt pararent Pascha Domino, ex lege ipsa, priscaque consuetudine certo nouerat ea ipsa vespera quæ imminebat, ab omnibus Iudæis paschalem agnum esse comedendum; itaque & locus elegantiore cultu ornatus inuentus est, & cætera isti celebritati opportuna.

ABSVRDVM etiam est existimare, Pontificem & sacerdotes scandalum & seditionem populo in tumultus prono inferre voluisse, quæ in ipsorum capita redundaret. Nam tumultum populi timuisse, propterea que diem festum vitare voluisse testatur Euangelista. Ideoque Herodes cum Petrum haberet in vinculis', post octiduum Paschæ eum populo producere cupiebat. Quis autem dubitet scandalum allaturos po-

Act. 12. 4.

pulo, & seditionem in turbulenta ciuitate concitaturos, si alieno tempore celebrarent festum diem omnium celeberrimum atque sanctissimum; & consuetudinem mille iam & quingentis annis roboratam, temere antiquarent? Quod hoc erat facilius, quo maior tum populorum multitudo Hierosolymam vndique confluebat, quæ non solum deceptam se, sed legem in re maximi momenti violatam ægerrime, atque indignissime tulisset.

VI. *Populi legalium obseruantissimi.*

NEMINI siquidem dubium esse potest fuisse Iudæos, ab omni retro memoria, legalium obseruationum retinentissimos, vsque adeo vt milleni, ne Sabbati violarent quietem, pecudum se more modoque perimi paterentur, & hoste cruentissimo ferociter irruente, non occulta loca oppilare, non gladium stringere, non lapidem in eos mittere auderent. Quin & sanctam ciuitatem, & templum aggere circumposito à Pompeio expugnari, & auitam libertatem in tributariam seruitutem commutari vniuersi permitterent; tanta erat eorum animis insita Sabbati reuerentia! Idque nos ipsi æstimare facile possumus, quicumque Christiani sumus, si vel ipse summus nostræ religionis Antistes sanctum Paschæ diem, tot iam seculis Dominico diei addictum, in diem Veneris aut Sabbati transferri iuberet, qui populi non tumultuarentur? qui Principes non intercederent? qui Præsules ad œcumenicam Synodum non prouocarent? Nam quod credibile non putant, ausuros Iudæos ipso die Paschæ hominem sanctissimum morti addicere, ipso rei euentu facile refelluntur. Num enim ignorabant quotus esset ille mensis dies, quo hæc illi perpetrabant; aut obliti erant solennitatem cadere in decimum quintum diem? Id autem hoc minus erat obnoxium scandalo, vel seditioni, quod ipsi non per se, sed per hominem infidelem Christum Dominum morte mulctabant. Nam festa Paschalia crebris fuisse contaminata cædibus, Iosephus ipse non vno loco testatur: diem autem Paschæ vel semel alieno tempore celebratum, omnibus retro seculis fuerat inauditum.

Malach. 2. 38.

Ioseph. l. 14. c. 8.

l. 17. Aug. cap. 11.

VII. *Nec ea in re figuram respondere veritati.*

ALIENO porro tempore celebrasse Iudæos Paschalis agni celebritatem necesse est, si Christus legitimo tempore, id est decima quarta die, ipsi decima quinta hoc religioso ritu perfuncti sunt; cum lex decimam quartam diem ad vesperam præscribat. Ex quo illud quoque consequens est, male figuram veritati respondisse, si agnus typicus quartadecima die immolatus est, verus autem ad nonam vsque horam vespertinam diei decimæ quintæ vitam produxit. Multo autem minus figura veritati respondebit, si dixerimus, cum iis quibuscum nobis suscepta est ista disputatio, agnum à Iudæis die decima quinta immolatum. Id enim contra legis præscriptum factum esset, quæ constanter exigit decimam quartam diem: Errori autem veritas congruere, ac respondere non potest. Nimirum figuræ istius ratio, non, in vnius eiusdemque diei concursu, aliaue peristasi, sed in ipsa immolatione, & sacrificio vtriusque agni posita est.

Exo. 12. 9. Num. 9. 2.

VIII. *Obiectio ex S. Ioanne.*

ATENIM Iudæi in Pilati Prætorium penetrare non audent ipso decimoquinto die mensis, aiunt, ne comedendo Paschati inhabiles fiant. Audio, agnoscoque religionem peruersam atque præposteram hominum, qui excolent culicem, & deglutiant camelum; qui religioni ducant ædes adire ethnici hominis, innocentem autem sanguinem effun-

dere religioni non ducant. Sed quid ad rem? Vtique plurimum, inquiunt: hinc enim consequens est eos decimaquinta, quæ tum agebatur die, nondum agnum comedisse Paschalem, eumque sub vesperam, dum Christus Dominus sepulchro condebatur, immolasse; sicque diem primum Azymorum, in diem sabbati, qui propterea magnus à magno Ioanne dicitur, transtulisse. Itane verò? & vnde nostis Pascha, cum ad cibum pertinet, ad istum duntaxat agnum pertinere? Negamus, aiunt, aliud in scriptura Paschæ nomine, præter agnum illum legalem intelligi. Male profecto narratis.

IX. *Paschæ nomen aliis cibis conuenire.*

NAM si Phase idem est quod Pascha, quod profecto negari non potest, Phase autem de ouibus immolatur ac bobus, vt Moses ipse testatur, quo iure Pascha ad vnum agnum hœdumue coarctetur? *Immolabisque Phase*, inquit, *Domino Deo tuo:* nimirum agnum anniculum immaculatum; aut hœdulum herbæ inscium, mollicellum; imo vero *de ouibus, & bobus*, qui sanctificentur, & octiduo cum azymis cedant in cibum eorum, quos nulla macula inquinarit. Nec est quod quis argutius cauilletur, & boues ad Phase non referat, id enim salua Grammatica, & vi natiua particulæ copulantis, fieri nullo modo potest. Itaque & Septuaginta interpres, quibus belle Vulgata nostra, & Hebræa totidem pene verbis, apicibusque consentit, *Immolabis*, inquiunt, *Pascha Domino Deo tuo oues & boues.* Ouibus ergo Scriptura Paschæ nomen accommodat, aut testes omnino 70. falluntur. Nam quod Chaldæus Paraphrastes, ad quem aduersarij, desertis 70. viris, ipsaque adeo canonica Latina versione, confugiunt, addit *victimam sanctificatam de bobus*, nihil eorum causam iuuat. Vocat enim Phase victimam, quo modo nos vrbem Romam, aut mulierem ancillam.

Deuter. 16.2.

καὶ θύσεις τὸ πάσχα κυρίῳ τῷ θεῷ σου πρόβατα καὶ βόας.

וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר

X. *Quod ex Scriptura praxi firmatur.*

SED mittamus spinosiora hæc, & praxim ipsam religiosissimorum principum Ezechiæ, & Iosiæ; & omnium, qui tum cum ipsis viuebant in Iudæa Sacerdotum, Pontificum, Leuitarum, Scribarum, ac Pharisæorum attendamus. Scriptum legimus fecisse Iosiam Phase Domino, quod immolatum est decima quarta die mensis primi. Deinde subditur. *Dedit præterea Iosias omni populo in solemnitate Paschæ agnos, & hœdos de gregibus, & reliqui pecoris triginta millia, boum quoque tria millia.* In Hebræo habetur explicatius, *omnia pro Pesachim*, id est in festum Paschæ, siue, vt essent totidem paschata; Septuaginta vertunt, *omnia ad Phasec;* Vatabl. *omnia pro victimis Pesach*, ad sacrificia scilicet, conuiuiaque Paschalia. Et mox, *Porro Helcias, & Zacharias, & Iahiel principes domus Domini, dederunt sacerdotibus ad faciendum Phase, pecora commixtim duo millia sexcenta, & boues trecentos.* Pagninus vertit Hebræum, *dederunt pro Pesachim:* Septuaginta, *dederunt in Phasec*, Vatabl. *in victimas Pesach.*

2 Para. 35. 1.

ver. 7. & 8.

πάντα εἰς τὸ φασέκ.

הַכֹּל לַפְּסָחִים

XI. *Tempore Iosiæ & Ezechiæ.*

DENIQVE *Principes Leuitarum dederunt cæteris Leuitis, ad celebrandum Phase, quinque millia pecorum, & boues quingentos.* Quæ ipsa, eadem plane sententia in Hebræo textu, Græcoque repetuntur. Cumque mox Scriptura negat tale Phase in populo Israëlitico celebratum fuisse à diebus Samuelis, ineptum est existimare ipsum de agnis solis, qui singulis in familiis immolabantur, agere. Plures enim familiæ Israëliticæ fuere temporibus Dauidis & Salomonis, vtroque regno florente, & Pascha celebrante, quam Iosia, aut Ezechia regnantibus: quem legimus in eadem celebritate Paschali populo distribuisse mille tauros, &

ouium septem millia. Principes quoque dederunt populo mille tauros, & ouium decem millia. Quem cibum cum a mundis, ac sanctificatis tantum sumi ius esset, & plurima turba Israelitarum, à diuersis collecta tribubus, sanctificata non esset, orauit pro eis Dominum Ezechias, vt non imputaretur eis, quod minus sanctificati forent. *Et Dominus exaudiuit regem, & placatus est populo.* Iudæi ergo, de quibus agimus, verebantur, si introirent Pilati ædes, ne minus sanctificati essent, ad cibos Paschales sumendos. 2.Par.30.24. v.19.&20

XII. *Parasceue Paschæ quanam.*

IACET ergo profecto, nisi valde fallor, magnum illud, & efficax argumentum. Videamus itaque deinceps num maiorem etiam vim habeat ad victoriam locus ille Ioannis, *Erat autem Parasceue Paschæ, hora quasi sexta.* Ergo, inquiunt, peruigilium erat Paschæ, non ipse Paschalis dies. Itaque negant eum locum vlla penitus commoda interpretatione à nobis explicari posse. In promptu tamen est commodissima, vt reor, maximeque obuia interpretatio, vt Parasceue Paschæ dicatur ea dies, quæ incidit in festa Paschalia, quæ toto octiduo celebrantur; sicut Dominica Epiphaniæ, aut Natiuitatis dicitur, quæ incurrit in octauas alterutrius Solemnitatis. Eademque omnino ratio est Dominicæ Ascensionis, aut Sanctissimi sacramenti: sicque minime formidandum est, ne peruigilium festi incidat in festum ipsum diem. Vides profecto, quicunque es nostræ huius disputationis arbiter, quantulo nisu expeditus sit ille nodus, quam nihil durum, nihil coactum, nihil violentum habeat nostra interpretatio. cap.19.14

XIII. *Esse tantū Sabbati Parasceuem.*

SED illud vehementius etiam elidet, atque affliget inuictum hoc argumentum, si euicerimus nullam penitus in sacris literis reperiri Paschæ Parasceuem, præterquam in hoc ancipiti, & controuerso inter nos loco; sed omnem omnino in Scriptura Parasceuem ad Sabbatum pertinere. De illo quippe vno dictum à Legislatore fuerat, *die sexto parent quod inferant,* in sequentem scilicet sabbati diem. Nam aliquanto post de hac ipsa Parasceue, feria ipsa sexta loquens ait, *Requies Sabbati sanctificata est Domino cras, quodcunque operandum est facite, & quæ coquenda sunt coquite,* hodie videlicet, cocta vero, & parata reponi iubet in sequentem diem. Ex quo legis decreto hoc nectitur argumentum. Parasceue instituta erat ad ea præparanda, quæ fas non erat die festo sequenti præparari, atqui id erat solius Sabbati priuilegium, illi ergo vni erat necessaria Parasceue. Exo.16.5.23.

XIV. *Quæ in festa Paschæ permissa.*

NAM vt omittam Pontifices & Sacerdotes Iudæorum, qui eo die quem sciebant esse primum azymorum, mensis decimum quintum, Paschæ solennitati in lege destinatum, Christum in iudicium rapuerunt, accusarunt, atque damnarunt; discipuli ipsi Domini Iosephus ab Arimathia, & Nicodemus eo die *mercati sunt syndonem, & mixturam myrrhæ, & aloës quasi libras centum;* & Ioannes Euangelista, qui Pascha cum Christo comederat, & sanctæ mulieres, & ipsa Virgo sanctissima, operam cum eis sedulam dederunt, vel deponendo de cruce Christi corpori, vel abluendo, vel vngendo. Cumque piarum mulierum deuotioni nondum hac religiosa sedulitate factum esset satis, ipsa prima die Azymorum, ipso primo Paschatis die, omnium sanctissimo, atque celeberrimo, vespere antequam inchoaretur *Sabbatum, reuertentes parauerunt aromata & vnguenta, & Sabbato quidem siluerunt*

Luc.23. fi. 24.1. *siluerunt, secundum mandatum. Vna autem Sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum.* Cui ergo v sui parasceue Paschati præuium?

QVID igitur est, aiunt aduersarii, quod Apostoli suspicati sunt dictum Proditori, vt emeret ea, quæ opus erant ad diem festum, si ipso quoque die sancto licuit emere? Vtique licuisse demonstratum est apertissime, nec est eorum sapientiæ, vel eruditionis, ea de re vllo modo dubitare. Quin hæc ipsa cum dicta sunt à Domino, & à discipulis dubiis iactata coniecturis, iam inchoata nocte, primus Azymorum dies erat in cursu, vt qui à vespera inchoaretur, sicut cæteri festi dies: ex quo etiam veritas eadem quam examinamus valide roboratur. Non enim suspicati fuissent tunc præceptum Iudæ à Domino, vt emeret, quæ opus erant ad diem festum, ipso iam festo die inchoato, si nihil eo tempore, non secus ac die sabbati, emere licuisset. XV. Obiectio diluitur. Ioan.13. 27.

ANIMADVERTE illud quoque si placet; Si parasceue Paschæ proprie ab Euangelista sumeretur, & non cum illa orationis figura quam dixi, vtique ab illo errore Iudæorum, festum illegitimo die celebrantium sumeretur, eiq; potius quam veritati S. Euangelista patrocinaretur. Non enim potest feria sexta esse Parasceue Paschæ, nisi Pascha hoc à Sabbato, id est à decimo sexto die mensis ducat initium. Vt illud interea missum faciam, quod ipsi non inuiti fatentur, nullum fuisse Christo in terris cõmorante, aut prioribus etiam seculis apud Iudæos vsum translationis festorum, sed eam omnem inuentionem nuperam esse, atque nouitiam. Denique si qua fuit Parasceue Paschæ, ea plane in decimam quartam diem incidebat, quæ diem primum Azymorum antecedit, non in ipsum illum festum diem. *Mense enim primo*, ait Legislator, *quartadecima die mensis, Phase Domini erit, & quintadecima die solemnitas.* XVI. Rursum arguitur parasceue Paschæ. Nu.28. 16

POSTREMO constat non magnum esse firmamentum in verbis Euangelistæ, ad stabiliendum Pascha diei Sabbati: cum ille idem Ioannes Apostolus, qui diem sabbati præuiam vocauit Parasceuem Paschæ, eundem ipsum diẽ Parasceues Pascha vocet. Ait enim Christum Dominum *ante diem festũ Paschæ* abluisse pedes discipulorum suorum; abluit autem feria quinta, quando & cęteri Euangelistæ cum Paulo memorant Eucharistiæ mysterium institutum, *pridie quã pateretur* siue, vt loquitur Apostolus, *in qua nocte tradebatur*. Ergo ipsi quoque Ioanni Parasceue Paschæ Pascha fuit. Ex quibus satis superque Lectori beneuolo atque erudito probatum arbitror, neque Ioannem vllam propriam Paschæ Parasceuem agnoscere, sed Sabbati; neque Iudæos puros se ac mundos seruare voluisse, ad esum agni Paschalis, sed reliquorum ciborum, qui in vsum dierum paschalium sanctificabantur; ideoque neque pridie quam Iudæi Pascha celebrarent, sed eodem plane die atque articulo temporis, Christum Dominum cum suis legalem agnum comedisse. Hæc habui quæ tecum paucis in hoc aditu postremùm dissererem, studiose lector, quæ si tibi, vt spero, probabuntur, benignissima Dei beneuolentia nixi, & amico precum tuarum præsidio adiuti, primo quoque tempore, quod Bibliopolæ nostri flagitant, tertiæ Annalium istorum editioni, dum viuimus, operam dabimus, vt prodeant istis secundis curis, quantum quidem in nobis erit, aliquanto meliores. Tu interim salue, ac vale. XVII. S. Ioannes Pascha vocat 15. diem. Cap.13.1. Conclusio.

Bonus aliis vaca, Parisiis 1. Febr. 1624.

ANNALIVM ECCLESIASTICORVM VETERIS TESTAMENTI.

TOMVS SEXTVS ET VLTIMVS.

ANNVS MVNDI 3879. SEXTAE AETATIS, 363.
IMPERII GRÆCORVM 137. ONIÆ PONTIFICIS 33. IASONIS PSEVDOPONTIFICIS 1. ANTIOCHI EPIPHANIS 1.
PTOLEMÆI PHILOMETORIS ÆGYPTII REGIS 5.
PERSEI MACEDONIS 5. OLYMPIADIS CLI.
AN. 2. VRBIS CONDITÆ 578. COSS.
P. MVTIO SCÆVOLA, ET M.
ÆMYLIO LEPIDO II.

ANNVS ANTE CHRISTVM 174.

Psal. 102.

I. Prolusio cum actione gratiarum.

BENEDIC *anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius.* Egregia plane vox Regij prophetæ gaudio exilientis in contemplatione beneficiorum, quæ agnoscebat munificentissimum Dominum in se copiose profudisse, quibus coronatum se atque vndique circumseptum videbat; siue cum illum ab omni retro æternitate à turba pereuntium secreuit, atque inde peccatis obligatum, propitiationis ac satisfactionis suæ partificem fecit; siue cum ipsum ab externa membrorum molitione ad intima vsque viscera in vtero fabricatus est; siue cum omnes animi corporisque ægritudines curauit, ipsamque vitam fugientem ab interitu vindicauit, atque ab ipsa meta reuocauit ad carceres. Quidni & nos quoque, iisdem aut maioribus etiam obligati beneficiis, in eandem erumpamus vocem? Benedic anima mea Domino. Laudent illum, vt cætera taceam, omnia viscera mea, in pristinam quodammodo tanquam aquilæ renouata iuuentutem, quibus ille vigorem atque incolumitatem præstat, vt diurno, nocturnóque labore non fatiscant, neque tædio longissimi operis, neq. variis operarum molestiis frangantur, sed constanter connitantur aduersus ingrauescentis pondus ætatis, vt decursis aliquando, qui supersunt aut operis aut vitæ annis, passis velis portum cum perseuerantiæ corona subeamus.

II. *Gratiarum actio, cum summa huius voluminis.*

Qvidni laudet anima mea Dominum, qui olim languentem illum triginta octo annis ad piscinam, expectantem aquæ motum, & ad externa auxilia frustra respectantem non frustra respexit; sed viribus vel instructum, vel restitutum ambulare iussit: & nunc nos ipsis triginta octo iam seculis, & annis insuper octo & septuaginta, toto pene terrarum orbe stylo peruagantes optatissimo dignatos aspectu, idoneo quoque virium ac reliquo ad iter agendum commeatu instructos benignissima deduxit manu.

Hac ergo experientia, atque expectatione roborati, hoc sensu animoque aduersum liberalissimum Dominum, ac mitissimam eius parentem affecti, initium damus huic sexto volumini, postrema totius operis parte, quæ ab impio Antiocho Illustri exorsa, in sanctissima Christi Domini morte terminatur. In qua lex Mosaica, & testamentum vetus, cum suis sacrificiis, ritibus, ceremoniis finem accepit; & clarissimæ nascentis Euangelij luci, cum Christo triumphante, & effuso cœlitus, in corda linguasque fidelium, Spiritu sancto, aditum patefecit.

III. *Status Reip. Iudaicæ hoc tempore.*

Ingredimvr porro in luctuosissima Iudaicæ Reipublicæ tempora, quibus in eam omnia scelera, cum deserto magna ex parte Dei cultu, & inuectis Idololatrarum ritibus, patefacta per suos ianua inundarunt; quibus ex æquo crimina suppliciis, & peccatis sua pœna certauit; vt ex libris Machabæorum, qui huc maxime pertinent, facile intelligemus; in quibus denique tanta feritate atque barbarie in sanctos Dei famulos, à perditissimo tyranno Antiocho, teterrimis facinoribus nobili, sæuitum est, vt in eo Antichristi præcursorem, & eius regni præludia agnosci queant. Sanctus certe Hieronymus in caput vndecimum Danielis; existimat ea quæ de Antiocho ab illo propheta pronunciantur, ad Antichristum potius pertinere, eamque communem ecclesiasticorum interpretum scribit esse sententiam. *Nostri*, inquit, *hæc omnia de Antichristo prophetari arbitrantur, qui vltimo tempore futurus est.* Et mox. *Sicut igitur Saluator habet Salomonem & cæteros sanctos in typum aduentus sui, sic & Antichristus pessimum regem Antiochum, qui sanctos persecutus est, templumque violauit, recte typum sui habuisse credendus est.* 2.v.2. & 12.

IV. *Antiochus figura Antichristi.*

Aliqvanto etiam post cum dixisset verba Danielis à Porphyrio de Antiocho exponi, subdit. *Nostri autem & melius interpretantur & rectius*, historicóne sensu an mystico? quem sæpe solet præferre Hieronymus, vt cortici nucleum, & literæ occidenti spiritum viuificantem; *Quod in fine mundi hæc sit facturus Antichristus, qui consurgere habet de modica gente*, &c. Quibus tamen prælusisse rebus ipsis Antiochum, etsi nihil minus cogitantem, easque ipsas prolusiones Danielis oraculis præmonstratas minime dubium est, sicut suis ostendetur locis. Illud vnum in hoc aditu regni eius dixisse sufficiat, talem fuisse moribus & crudelitate, & in Deum impietate Antiochum, eam satellitum eius immanitatem, ea impiorum Iudæorum crimina, ea sanctorum in eadem gente pro religione certamina, vt postremis Antichristi temporibus, quæ atrocissima futura sunt, simillima, & quasi gemina videri possint, & iste Rex illi suppar, quo nihil sceleratius sol vnquam vidit, aut visurus est in terris. Sed iam propius ad rem aggrediamur.

V. *Ratio temporis regni Antiochi.*

Cvm proximo anno aulici sui Heliodori scelere Seleucus, regnare ac viuere desiisset, in eius se regnum insinuauit Antiochus, anno regni Græcorum 137. quam temporis rationem in dubium reuocare, Scriptura non sinit, sic enim ait. *Et exijt ex eis*, Macedoniæ scilicet principibus, *radix peccatrix Antiochus Illustris, filius Antiochi regis*, qui scilicet Magnus dictus est, & 36. annis regnauit, & à Scipione Asiatico victus est, *qui* nimirum Illustris *fuerat Romæ obses*, à patre missus ad firmitatem fœderum cum Romanis, *& regnauit in anno 137. Regni Græcorum.* Sic ibi. Est nihilominus inter Scriptores nonnulla dissentio, quod aliqui istum centesimum trigesimum septimum annum, cum primo anno Olympiadis huius, iuxta æram Hebraicam, alij cum secundo iuxta Chaldaicam coniungunt, in quibus videtur Eusebius in Chronico. Verum quicumque initium regni Græcorum ad initium Olympiadis 117. referunt, in quibus est ipsemet Eusebius, etiam 137. annum in primum Olympiadis centesimæ quinquagesimæ primæ referre coguntur. Interiectæ sunt enim solidæ 34. Olymp. quæ annos 136. efficiunt. 1.1. Mach. c.1.v.11.

Eusebius tamen vno anno prouectus est vlterius, & in veriorem de initio regni Græcorum sententiam, vel volens, vel veritate compellente descendit, quem plerique de more sequuntur.

Qvod ad ingressum Epiphanis in regnum, iam paulo ante ex Appiano dicere cœpimus, illo Heliodoro scelesto regni affectatore pulso, ab Eumene & Attale deductum in possessionem eius Antiochum, vt eum amicum sibi redderent hoc beneficio; iam enim ob quasdam offensiunculas, etiam hi Romanos suspe-

1. ex.

ctos habebant. Atque ita Antiochus Antiochi magni filius 1. Syria potitus est, ait Appianus; quem Syri cognominarunt Illustrem, quod alienis regnum vsurpantibus, Heliodoro videlicet, vel Ægyptiis, ipse auitæ ditionis assertor exortus, suis illuxerit. Sic ipse. Quæ non videntur satis consentanea iis, quæ habet

ὑπεδαιός. c.11. v. 21.

Daniel. *Et stabit in loco eius despectus*, homo nihili, nullius pretij, *& non tribuetur ei honor regius, & veniet clam, & obtinebit regnum in fraudulentia.* Quomodo enim illustris appellatur, si despectus est, & priuatur honore regio? Aut quomodo clam venit, si euocatus à fratre, misso in locum eius Seleuci regis filio Demetrio?

in Dan. c.11

Respondet ex Porphyrio & Suctorio, scriptore antiquo S. Hieronymus. *Stabit*, inquiunt, *in loco Seleuci, frater eius Antiochus Epiphanes, cui primum ab iis, qui in Syria Ptolemæo fauebant, non dabatur honor regius, sed postea simulatione clementiæ obtinuit regnum Syriæ.* Hæc strictim ex Scriptoribus illis S. Hieronymus. Quidam existimant illum Epiphanem, siue Nobilem, aut Illustrem dictum esse per antiphrasin, aut adulationem, cuius rei signum est, quod à quibusdam Græcis dictus est Epimanes, id est furiosus, cognomine sæuissimæ eius crudelitati satis congruo. Dicendum videtur Antiochum istum non à principio dictum fuisse Epiphanem, sed post aliqua præclare gesta, sicut Soteres, Ceraunos, Nicanores, Poliorcetas: sit & hunc post primam in Ægyptũ expeditionem, quæ illi admodum ex sententia successit. Despectum autem fuisse propter conditionem obsidis, vt qui Romæ tot annis captiuus detentus est; vt post eum Demetrius eius nepos, & multo ante Philippus Amyntæ filius Thebis.

Dan. c. 8. v. 9. Liuius l. 42

Propter hanc principiorum eius tenuitatem dicitur à Daniele *cornu modicum*, quod postea factum est grande. Neque his obstat quod Apollonius eius Romæ legatus, apud Senatum nomine regis sui dixit, ea merita Senatus in se fuisse, cum Romæ esset, eam comitatem iuuentutis, vt pro Rege, non pro obside omnibus ordinibus fuerit. Nam hæc vrbanitatis officia supra veritatem augeri solent; præsertim ad necessariam beneuolentiam colligendam, qua is egebat, siue vt Romani eum in Asia ac Syria regnare paterentur, cum regnum Demetrio, Seleuci fratris defuncti filio deberetur, siue vt Syriam quoque modo occupatam dissimularent, siue vt ad eam, quam cogitabat in Ægyptum expeditionem, conniuerent; siue vt tarditatem persoluti stipendij, quod iam inde ab Antiocho Magno debebatur Romanis, æquiore animo ferrent. Cornu modicum, ad Antiochi Magni filium, & qui dum viueret Demetrius regni hæres, precario atque alieno nomine rex esset.

Non dicitur exisse clam, ex vrbe videlicet, sed venisse clam in possessionem regni Asiæ, prætextu scilicet aliquo vtentem, ne videretur filium fratris sui absentem, quique eius libertatem sua captiuitate redemerat, regno fraudare velle.

c.8. v.23.

Quo videtur etiam pertinere illud Danielis. *Et post regnum eorum, cum creuerint iniquitates, consurget impudens facie, & intelligens propositiones.* Quod Sanctus Hieronymus refert ad id, quod nesciente Senatu per dolum cepit imperium, & contra Ptolemæum Philometorem, ex sorore nepotem dimicauit. Alibi autem

c.11. v.37.

ad publicam eius turpitudinem, & nequitiam, & dedecus regiæ dignitatis. Potest etiam impudens facie, & intelligens propositiones, siue astutus & vafer appellari, quia simulator egregius fuit, aliud fronte exhibens, aliud corde volutans, quem mentiri non pudeat, qui alia verbo proferat, alia subintelligat, nec syncere, sed ænigmatice loquatur: de proposito scilicet retinendi aut restituendi regni; qui etiam ingenij sagacitate introspicere posset, quæ callida ab aliis, atque astuta simulatione tegerentur.

Clandestinvs hic in regnum ingressus vt melius intelligatur, sciendum est Syriam siue Cœlesyriam ad reges Asiæ à longo iam tempore pertinuisse, etsi Ægy-

ptij nonnunquam eam possederint à morte Alexandri, vt suis dictum est locis. Nouissime autem cum Antiochus Magnus bellum in Romanos meditaretur, & circumpositos reges ac populos conciliare sibi conaretur, cum Philippum Macedonem belli socium habere conatus est, tum Ptolemæum Epiphanem, Romanis amicum, cuius ante regnum cum Philippo affectauerat, affinitate sibi coniunxit. *Tradita ei*, inquit Eusebius, *Cleopatra filia sua uxore, cui dotis nomine Syriam, Phœnicem, Samariam, Iudæamque concedit.* Cui consentiens S. Hieron. *Volens Antiochus*, inquit, *in Aegyptum quoque regnum suum extendere, filiam suam Cleopatram, per Euclem Rhodium, septimo anno regni adolescentis despondit Ptolemæo, & tertiodecimo anno tradidit, data ei dotis nomine omni Cœlesyria, & Iudæa.* Sic Hierony. Qua de re videndus etiam Polybius in legationibus n. 82. Id factum ante annos quindecim, quo toto tempore Syria in Ptolemæorum tam Epiphanis, quam Philometoris potestate mansit, Cleopatra non præuaricante, vt sperauerat pater, sed marito & filio fauente. — *in Chron. Olym. 147.*

XI. *Seleucus, & Epiphanes Syriam ambiunt.*

Antiochi Magni successor Seleucus, conscius consiliorum patris, cum videret se neque Syriam possidere, quam quasi escam dederat Ægyptio pater, vt vtrumque regnum obtineret; neque Ægyptum occupasse, etsi regnante puero id facile fore speraret, fratrem Antiochum Romæ obsidem euocauit, misso in eius locum filio Demetrio, vt eius opera & Syriam recuperare, & Ægyptum obtinere posset. Interea Seleucus, scelere Heliodori interficitur, cum iam Antiochus peruenisset Athenas, vt ait Appianus, & opera Eumenis & Attali in regni fraterni possessionem immittitur; & Babylone potitus, satrapam ei Timarchum præfecit, ærario vero Quæstorem Heraclidem. Moxque Syriam, nepotis sui prouinciam, quasi auunculus, & naturæ iure tutor inuasit, post diuturnam in Europa peregrinationem; non vt illam Ptolemæo nepoti confirmaret, sed vt eam vindicaret sibi. Et hic est clandestinus ille aduentus, quem Daniel commemorat. Quando prouinciæ præsides, qui Domino suo fideles, ab eo sibi timebant, non eum regum more tractarunt, quibus aperiuntur vrbes, præsidia decedunt, arcium claues traduntur, & cum pompa in ciuitates introducuntur. Ergo illi regius honos tributus non est, vt notat propheta.

Huius ad eam clandestinus aduentus. — *Dan. 11. 21.*

XII. *Syriam fraudulentia obtinet.*

Obtinuit nihilominus *regnum in fraudulentia*, vt idem ait; siue vt explicat Hieronymus *simulatione clementiæ*. Nimirum præ se tulit se nepotis sui Ptolemæi Philometoris Tutorem agere, eiusque nomine velle rem Syriacam administrare, nihil sibi quærere, sed paternæ sollicitudini pro ipso, curæque succedere. Aderant ei tum Eumenes & Attalus, quorum studiis Syria potitum Epiphanem scribit Appianus: monendo scilicet Præpositos, ac duces Ægyptios, nihil ipsis ab Auunculo Domini sui timendum esse, honorem quem illi detulerint, ab sorore matre, & puerulo nepote sibi ipsis delatum iudicatum iri; ipsis prouidendum esse, ne talem virum Romana beneuolentia, & vicinorum regum amicitia, fœdere, studiisque subnixum, hostem sibi ipsis imprudenter quærant, quem amicum seruare possint, ac debeant. Denique victi sunt, eique omnia, tanquam ipsi regi, commiserunt; Ille autem postmodum amicis suis, ducibusque sibi addictis loca munita commisit, verbo quidem regni tutorem agens; re autem vera regni prædonem, ac tyrannum.

XIII. *Initia Iasonis pseudopontifi. cis.*

Antiochus regnum præter meritum, præterque expectationem partum, cæterorum principum more, firmabat sibi, principibus viris sibi studiose deuinciendis, atque amicitia comprehendendis, vt de Eumene atque Attalo ex Appiano constat. Cum Iason Pontificis Oniæ frater, pertæsus diuturni pontificatus fratris sui, eius adipiscendi causa, maturè nouum adijt regem, sperans se illi gratum fore, præsertim cum minime gratis obtinere vellet, quod quærebat, & Rex pecuniarum esset appetentissimus, ad suum, patrisque sui æs alienum Romæ dissoluendum. De huius ergo Iasonis intrusione in Pontificatum sic Scriptura loquitur. *Post Seleuci vitæ excessum, cum suscepisset regnum Antiochus, qui Nobilis appellabatur, ambiebat Iason frater Oniæ summum sacerdotium*; & videlicet, vt ambitiosi adulatores solent, *adito rege* fratrem calumniatus est, quem volebat solio deturbare, tanquam parum ipsi fidelem, & in Ægyptium proniorem. Si se velit pontificatus honore dignari, ipsi fidelissimum, atque aduersus omnes addictissimum fore. — *2. Mach. c. 4. v. 7.*

XIV. *Pontifica[tum] em[it] ab Anti[o]cho.*

Ac ne ingratum quidem se erga regem, aut sordidum esse velle. Ea quippe dignitate ornatum, in potestate habiturum se ingentem auri argentique vim, quæ in templi ærario, ac gazophylaciis congesta esset, quam dudum Seleucus eius frater, obnitente Onia, obtinere nequiuisset, Deo ipsi reseruante ea, quibus ille frustra inhiasset. Ergo *promittit ei argenti talenta trecenta sexaginta, & ex reditibus alia talenta octoginta. Super hæc promittebat & alia centum quinquaginta, si potestati eius concederetur gymnasium, & Ephebiam sibi constituere; & eos qui Hierosolymis erant Antiochenos scribere.* Vides incredibilem hominis ambitionem, & parem ambitioni nequissimi capitis impietatem ac nequitiam, qui tantis opibus, quantas seorsim dicam, 2. pontificatum emat, & Dei religioso cultu, sanctisque legibus antiquatis, impudentissimæ turpitudinis scholam aperire non erubescat; ad quam excludendam, hominem in ea dignitate positum, fortunas omnes, vitamque per atrocissimos cruciatus profundere oportuisset.

2. χ.

XV. *Ius nobi[le] ciuitatu[m].*

l.12.ant c.3.

MAGNVM fuisse ius priuilegiorum Antiochenæ ciuitatis, sicut & Alexandrinæ, non obscure docet Iosephus, cum inter alia scribit, Seleucum primum cognomento Nicanorem, in conditis à se per Asiam, & inferiorem Syriam vrbibus, in ipsa denique metropoli Antiochia, ius ciuitatis Iudæis dedisse, voluisseque ibi pari cum Macedonibus & Græcis conditione degere; quo iure, inquit, nunc quoque viuunt inter eos homines. Idque in Iudæorum non exigua laude ponit. Oportet ergo id priuilegium, quod Iason tanto precio emere vult, valde fructuosum fuisse; & aliqua Iudæorum culpa, vel Regum indignatione fuisse sublatum. Eodem modo ius Romanæ ciuitatis magno precio emi solitum, docet Tribunus ille, qui Paulum Apostolum alloquens, qui se ciuem Romanum dicebat. *Ego*, inquit, *multa summa ciuilitatem hanc consecutus sum.* Eodem pertinet illud, quod Antiochus oppressus doloribus, quibus ad vicinum trahebatur interitum, pollicebatur se Iudæos Atheniensibus æquales esse facturum, si quo morbo conualescere potuisset.

Act. 21.28. πολιτείας.

XVI *Aliqu[a] hic erra[t] Iosephi[us].*

l.12.ant.c.6

CÆTERVM Iosephus quæ de Iasone paulo ante dicebamus, magna ex parte dissimulat, cum de Antiocho Epiphane. *Is*, inquit, *defuncto per id tempus, quo regnum occupauit, Onia pontifice, fratri eius Iesu id sacerdotium contulit, quod filius superstes etiam tum esset paruulus, de quo suo loco dicetur.* Sic ipse. 1. Ætas paruuli conferendi sacerdotij causa non fuit, sed promissa pecunia, vt Scriptura docet. Paruulum autem dicit Oniam Oniæ filium, quem in Ægypto templum ædificasse tradit. 2. Errat tamen iterum hoc loco, cum ait defuncto Oniæ Iasonem successisse. Nam Scriptura apertissime docet Onia viuo intrusum Iasonem, atque adeo ab ipsius Iasonis successore Menelao interfici iussum, idque post triennium & amplius. Pergit Iosephus. *Hic Iesus priuatus est eo sacerdotio, per regis indignationem.* 3. Hic quoque dissimulat causam indignationis regiæ, quam Scriptura tradit, non persolutam promissam regi pecuniam. Subdit; *Moxque in Oniam fratrum minimum pontificatus translatus est. Simoni enim hi tres fuerunt filij, ad quos omnes pontificatus peruenit. Cæterum Iesus Iasonem se vocari maluit, sicut alter frater, pro Onia Menelaus dictus est.*

l.12.c.15. & l.13.c.6. 2. Mach. 4. 23 & 34.

4. XVI[I] *Errat i[n fi]lius Sim[onis] pontif[icis].*

ERRAT præterea dum ait hunc Oniam cognomine Menelaum Iasonis fratrem fuisse, & filium Simonis pontificis. Vtrumque falsum esse Scriptura docet, quæ ait Menelaum fratrem fuisse Simonis de tribu Benjamin. At Iason de stirpe Aaronis fuit, & tribu Leui. Non ergo Simon ille Pontifex tres habuit filios pontifices, sed duos duntaxat Oniam & Iasonem; quorum ille à morte patris ad Antiochum vsque, aut potius ad mortem vsque, pontificatum tenuit. Neque enim illo viuo, & nullius criminis reo, alius potuit esse legitimus pontifex. Iste autem germanus eius maluit Iason appellari, mutuata è vicino denominatione, vt nomine ipso suam apostasiam testaretur. Idem de Menelao, Lysimacho, Alcimo, cæterisque dicendum, qui hac quoque re Græcis ethnicis gratificari voluerunt, vt eis animo, corpore, & nomine similes fierent; repudiato cultu patrio, circuncisione, & appellatione ipsa. *Nam patrios honores nihil habentes*, inquit, *Græcas glorias optimas arbitrabantur*; quin & ritus eorum sacrilegos præ Iudaicis fructuosos dicebant, suos autem inutiles ac noxios. Vt postea dicemus.

2. Mach. c. 4.23. & c 3. v.4.

2. Mach. c. 4. v. 10. 11. & seqq. Ioseph l. 12. c. 6. 1. Mach. 1. 12.

VERVM quæ hic de his pontificibus à Iosepho dicuntur, & prætermittuntur, partim ab ipsomet emendantur in libello de Machabæis, partim supplentur. Sic enim habet omissa laciniosa parumque fideli Erasmi paraphrasti. *Iam autem vitæ*

functo Seleuco rege, filius eius Antiochus, imo frater, *regni habenas accepit, homo arrogans & impotens, qui Oniam summo sacerdotio spoliauit, Iasonem autem eius fratrem, promissis ab eo tribus millibus sexcentis sexaginta talentis in singulos annos, pontificem creat, eique permittit sacerdotem, & populi ducem agere.* Sic ipse. Valde vtique probabile est hoc tempore, ante ipsos Machabæos, de quibus id plane constat, principatum cum pontificatu fuisse coniunctum. Sed immanis illa pecunia, nisi numerario mendo excusetur, prope par mendacium habet. Illa enim talenta ad quinque milliones aureorum ascendunt, & insuper triginta duo millia & quingentos; quæ sexies, & eo amplius, excedunt tres summas à Scriptura recensitas, & nihilominus tantam pecuniam maiore prodigio annuam facit.

κατ' ἐξαυτήν.

l. 2. Mach. c. 4. v. 8. & 9

XIX. *Iason intruditur pontifex. Onias fugit.*

Pontificatvm ergo Iason inuadit, sic enim virum profanum atque apostatam deinceps vocabimus, sanctissimo Iesu nomine indignissimum, qui ad omnem impietatem ac nequitiam in Dei populo aditum patefecit. Intruditur Iason, & autoritate regia, & pecunia sua, si tamen sua. Onias autem ita circumuentus, & extrusus à fratre, vitans fortasse mortis admodum probabiles insidias, Antiochiam secus Daphnem, tutum scilicet in locũ, se recepit. Ille autem *statim ad gentilem ritum contribules suos transferre cœpit.* Nomine contribulium non solum Leuitæ, sed Hebræi omnes, quacunque ex tribu essent, intelligendi sunt. Gentilem porro ritum, siue Græcanicum characterem, vocat adductionem præputij, quam damnat Paulus Apostolus, explicat Iosephus hac de re agens. *Menelaus*, inquit, *& Tobiæ filij secesserunt ad Antiochum, dicentes se velle, relictis patriis institutis, ac legibus, religionem Regis, & Græcanicos ritus assumere, rogaueruntque eum vt sibi permitteret gymnasiũ Hierosolymis extruere; quo impetrato adduxerunt sibi præputia*, vel attractione extremæ cutis circuncisionem occultarunt, *vt nudi quoque non essent Græcis dissimiles, & contemptis omnibus patriis ritibus, imitabantur mores externarum gentium.*

Græcanici ritus introducti.

2. Mach. 4. 33.

1. Co. c 7. 18

l. 12. c. 6.

XX. *Quando, & quibus auctoribus contra Iosephum.*

Vervm hic quoque discedit à Scriptura Iosephus, & à seipso, qui in libro de Machabæis, pauca quidem, sed simillima iis habet, quæ de Iasone in posteriore Machabæorum scripta sunt. Hoc autem in loco 4. in rebus à Scriptura dissentit. Nam primum illa horum autorem facit Iasonem pseudopontificem, iste Menelaum cum Tobiæ filiis. Secundo illa statim ab impetrato à Iasone pontificatu, iste Menelao pontificatum adepto, vtique post triennium. Tertio illa causam apostasiæ ambitionem facit, iste seditionem. Quarto scribit ipse maiorem populi partem factionem Iasonis secutam, eorumque vim non sustinentem Menelaum cum suis Antiochum adiisse: cum vice versa Scriptura dicat Iasonem, vtique infirmiorem, à Menelao obtento pontificatu profugum, expulsum in Ammanitem regionem. Sed hæc postea contigerunt: plane vt historiam pro arbitratu cudere, non ex codice sacro eam mutuari voluisse videatur.

ca. 4. 10. 12

2. Mach. 4. 26.

XXI. *Israelitarũ ea de re deliberatio.*

Hoc autem tempore, sub initia regni Antiochi, qui hoc anno 137. regni Græcorum regnare cœpit. *Exierunt ex Israel viri iniqui*, Iasonis videlicet socij, impietate illi suppares, *& suaserunt multis dicentes. Eamus, & disponamus testamentum cum Gentibus*, id est fœdus ineamus cum nationibus idololatriæ addictis, *quæ circa nos sunt*, & ritus eorum imitemur. *Quia ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos multa mala.* Qui fuit olim sensus, & querela impiorum Iudæorum aduersus Ieremiam. *Et bonus visus est sermo in oculis eorum. Et destinauerunt aliqui de populo*, mittendam scilicet legationem, ad noui regis gratiam mature promerendam, & legationis eius princeps erat Iason ipsius pontificis frater, *& abierunt ad regem.* Cui cum Iason magnam vim pecuniæ promisisset, vt illa impetraret, quæ rex ipse sponte cupiebat, *dedit illis potestatem vt facerent iustitiam Gentium*, id est ritu gentilitio idololatrarum, abdicata religione Iudaica viuerent. Qua illi potestate quamprimum vsi,

1. Mach. 1. 12.

c. 44. 17. 18.

XXII. *Religionem plerique deserunt.*

Ædificavervnt *gymnasium Hierosolymis, secundum leges nationum.* Possunt hæc gymnasia intelligi de palæstris, in quibus veteri iam instituto Græci lucta, disco, cursu, pugillatu decertabant. Nam libro secundo, vbi hæc fusius explicantur, mentio fit palestræ, & donorum, & exercitationis disci. Possunt etiam officinæ exoletorum, & fornices intelligi scortorum, de quibus ibidem. *Demque fecerunt sibi præputia, & recesserunt à testamento sancto, & iuncti sunt nationibus*, morum scelerumque similitudine, *& venundati vt facerent malum.*

c. 4. v. 14.

Iason tyrannice agit.

Huic in Deum impietati, & contra naturam dedecori, addidit Iason tyrannicam

improbitatem in patriam. Priuilegia quippe tam à Syriæ, quam ab Ægypti regibus, per Ioannem Eupolemi patrem impetrata, antiquauit; omnem sibi potestatem, nulloque priuilegio circunscriptam cum pontificatu arrogans. Fuit hic Eupolemus vnus de legatis Romam à Iuda Machabæo missis, bene de Repub. meritus, sicut & Ioannes pater eius. Et hæc fuerunt Hierosolymis initia & causæ malorum imminentium. (1. Mach. 8. v. 17. 2. Mach. 2. v. 11.)

ROMAE in principio anni tumultus Gallicus, Ligustinusque exortus est, qui à Consulibus haud magno conatu, armis compressus est. Nihilominus Senatus in triduum supplicationes decreuit, & 40. hostiis sacrificari iussit: vt agnoscas eius propensionem ad pietatem, cultumque religiosum Dei, cum eximia gratitudine & agnitione diuinorum beneficiorum; vt merito negligentiæ nostræ pudori ac probro esse possit, quibus est vera religio, & verus Deus.

Hoc oppresso motu in Gallia & Liguribus, belli Macedonici subibat cura, inquit Liuius l. 41. miscente Perseo inter Dardanos Bastarnasque certamina. Et iam legati, qui ad res visendas in Macedoniam missi fuerant Romam reuerterant, horum principem fuisse Aulum Posthumium consularem ex Polybio dictum est,
n. 62. nunciauerantque bellum in Dardania esse.

SIMVL venerant & à Rege Perseo Oratores, qui eum purgarent, docerentque nec accitos ab rege Bastarnas, nec autore eo quicquam facere. Senatus nec liberum atque immunem ab ea culpa Regem esse dixit, nec quasi obnoxium arguit; moneri eum tantummodo iussit, vt etiam atque etiam curaret, vt sanctum haberet fœdus, quod ei cum Romanis esse videri possit. Interea Dardani cum Bastarnis incerto atque ancipiti marte pugnant; partim enim vincuntur & cladem accipiunt, partim etiam inferunt, vt ex Liuij loco mutilo suspicari licet; vbi mox de Persei moribus & magnificentia nonnulla subdit, quæ iam supra idoneo loco ac tempore retulimus. Cætera vero cum nouorum Consulum & Prætorum creatione, apud eundem desiderantur. Illudque in primis, quod ex seq. anno colligitur, legatos à Perseo Carthaginem missos, ad Carthaginienses contra Romanos ad bellum excitandos; eiusque rei famam ad vrbem delatam, causam fuisse mittendæ legationis in Africam à Romanis, vt plenius ex anno seq. intelligetur.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3879.

1. N. VI. Corrigendus est Iosephus in lib. de Machab. vbi non leui negligentia Antiochum hunc filium Seleuci appellat, quod in paraphrasi Erasmi sublatum est. In textu tamen Græco sic legitur. Τελευτήσαντος δὲ Σελεύκου τοῦ βασιλέως διαδέχεται τὴν ἀρχὴν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ Ἀντίοχος ἀνὴρ ὑπερήφανος, &c. Negligentiam vocaui non imperitiam: nam idem Iosephus l. 12. ant. c. 5. h. hunc Antiochum Seleuci fratrem, non filium appellat.

2. N. II. Hæc talenta vtique Hebraica erant, quæ singula cum sint 125. librarum argenti, vt Epiphanio placet, singula valent 4125. francis, siue coronatis 1375. Itaque 360. talenta efficiunt 495. millia coron. Hæc ille vt dixi, ex sacro ærario se accepturum sperabat. Vt pontificem enim se id in potestate habiturum sciebat: idque innuit textus cum subdit, *& ex reditibus aliis*, siue ex alio quodam reditu, vt Græcè habetur, *talenta octoginta*, id est centum & decem millia coronat. Rursus 150. partim pro Ephebio, id est lupanari prostituendorum puerorum, partim pro iure Antiochenæ ciuitatis, quæ respondent 206. millibus, & 250. coron. Itaque totæ tres summæ ascendunt ad octingenta & vndecim millia, ducentos & quinquaginta coron.

ANNVS MVNDI 3880. SEXTAE AETATIS 364. IMPERII GRÆCORVM 138. ANTIOCHI EPIPHANIS 2. ONIAE III. PONTIFICIS 34. IASONIS PSEVDOPONT. 2. PTOLEMÆI PHILOMETORIS 6. PERSEI 6. OLYMPIADIS CLI. AN. 3. VRBIS CONDITÆ 579. COSS. SP. POSTHVMIO ALBINO PAVLLVLO. Q. MVTIO SCAEVOLA.

ANNVS ANTE CHRISTVM 173.

I. *Profani ritus invalescunt Hierosolymis.* INVALESCEBANT hoc tempore Hierosolymis impurissimi Ethnicorum ritus; id agente in primis pseudopontifice Iasone, Onia Pontifice, qui hæc si quis alius, prohibere poterat, expulso. Ea vero Scriptura deplorat his verbis. *Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosque Ephoborum in lupanaribus ponere*, in Græco habetur πέτασον, quod gestamen Ephoborum significare tradunt, & expansum velum, sub quo miseri collocabantur ad nequitiam, pergit. *Erat autem hoc non initium sed incrementum quoddam, & profectus gentilis, & alienæ conuersationis, propter impii, & non sacerdotis Iasonis, nefarium & inauditum scelus*, in Græco habetur, *non pontificis*, siue pseudopontificis. Quamuis enim genere sacerdos esset, vtpote Aaronis filius, moribus tamen nihil habebat sacerdotij: pontifex autem plane non erat, viuo legitimo pontifice. Neque enim sacrum religiosæ, aut etiam politiæ Reip. corpus monstrosum, ac biceps esse potest. (1. Mach. 1. 17. & 2. 4. 11. &c.) (*Annitente pseudopontifice.*) (ἀκμὴ vigor.)

II. *Et impiis sacerdotibus.* HABVIT etiam dignos suo pontificatu sacerdotes, de quibus subdit. *Ita vt sacerdotes iam non circa altaris officia dediti essent, sed contempto templo, & sacrificiis neglectis, festinarent participes fieri palestræ, & præbitionis eius iniustæ, & in exercitiis disci*, ad verbum in Græco est, post disci prouocationem, proposito scilicet præmio ab agonotheta, profani sacerdotes, cum palæstritis, & athletis, publice cum contumelia dignitatis suæ decertabant, & eorum instituta æmulabantur, & illis *per omnia* corpore scilicet & animo, *similes esse cupiebant, quos postea hostes & peremptores habuerunt*. Ita enim legendum esse potius, quam *habuerant*, & Græcus textus docet, & verba illa, quæ mox subduntur; *In leges enim diuinas impie agere impune non cedit*; siue non facile est, *sed hoc sequens tempus indicabit*. Denique non apparet, ad quod tempus anteactum id referri possit, nisi forte ad tempus, quo Philopator cum Antiocho Magno pugnauit; qua de re vide quæ diximus, Olymp. 141. a. 1. (& ibid. Euseb. chron.)

III. *Antiochus adest Tyrio certamini.* AD hoc ipsum tempus pertinet illud, quod sub quinquennali agone Tyrio cõtigisse scriptura tradit: quod sane ad Olympica Græciæ certamina referri non potest; hoc quippe tempore medium Olympiadis agebatur, non initium: sed alia quædam Phœniciæ ludicra fuerunt, quorum tempus Olympicis certaminibus non respondebat. *Cum*, inquit, *quinquennalis agon Tyri celebraretur, & Rex præsens esset, misit Iason facinorosus viros peccatores ab Hierosolymis*, vt qui Antiochenses essent, id est donati iure Antiochenorum, quod Iason à Rege postulauerat: & id omissum est in edit. Vulg. in Græco, ὡς Ἀντιοχεῖς ὄντας. Vtique peccatores erant, nefariæ idololatriæ procuratores, & administri. Sed cum Græcus textus eos vocet θεωρούς. forte legendum in Vulgata *viros spectatores*. De quibus Suidas, & Sigonius de Rep. Athen. θεωροὶ erant, inquit, qui ad spectacula, festa, oracula, rerumque diuinarũ curationem mittebantur. Ita Diodorus Siculus eos vocat, quos Dionysius tyrannus ad ludos Olympicos, cum suis carminibus miserat. Hinc Stratocles adulator Athenis rogationem promulgauit, vt qui ex plebiscito publice ad Antigonum, & (2 Mach. 4. 18.) (*Theori.*) (l. 4. c. 7.)

Demetrium mitterentur, non legati, sed theori dicerentur, sicut qui Delphis & Olympiæ solennibus Græcorum conuentibus victimas pro ciuitatibus agunt, vt inquit Plutarchus in Demetrio. Itaque Athenienses Antigonum & Demetrium adulatione deos fingebant, sicut hic Iason Herculem, ad cuius sacrificium misit trecentas drachmas, vt in codicibus Græcis legitur, in Latinis pro eodem didrachma ponitur; alioqui summa pecuniæ missæ in sacrificium Herculis geminabitur. Quamquam eas quidem pecunias Iason in sacrilega eiusmodi sacrificia destinarat, atque addixerat. At ii qui id argentum attulerant, obtinuerunt, vt in fabricam nauium potius, quam in superuacanea sacrificia insumerentur.

Interea Antiochus cum se in regno Asiæ ac Syriæ confirmatum sensit, regnum etiam Ægypti ambire cœpit. Et sicut olim pater eius per speciem affinitatis & nuptiarum, ita nunc Antiochus, cuius soror Cleopatra mater erat Ptolemæi Philometoris, sub specie regni, Tutoris nomine administrandi, regnum pupilli nepotis inuadere cupiebat. Id significant illa verba. [a] *Et paratum regnum est in conspectu Antiochi, & cœpit regnare*, ὑπέλαβε, cogitauit, destinauit, consilium cepit, denique affectauit, *regnare in terra Aegypti, vt regnaret super duo regna.* Iosephus; [b] Captus eius regni cupiditate, expeditionem Ægyptiam tentare statuit, contempto Ptolemæi filiorum ætate, rebus administrandis nondum idonea.

[a] 1. Mach. 1. 17.

[b] l. 12. c. 6. πόθον αὐτὸ λαβεῖν.

Itaqve misit in Ægyptum [c] Apolloniam Mnestæi filium, qui cum regni optimatibus ageret, vt sibi tanquam auunculo tutelam adolescentis regis committerent; quod illi recusarunt, non ignari consiliorum eius, & in Syria ab eo sibi occupata iam edocti. Id ille indigne ferens, bellum Aegypto inferre statuit, si quo modo id per Romanos liceret, quorum propterea beneuolentiam sibi conciliare voluit, & occupationes captare, vt ex sequentibus intelligetur: ratus se ad eundē finem vi peruenturum, ad quem sibi aditum fraude ac perfidia præparabat. Hæc est sentētia illius loci. *Misso autem in Aegyptū Apollonio Mnestæi filio, propter optimates Ptolemæi Philometoris, regis, cum cognouisset Antiochus alienum se à negotiis regni effectum, propriis vtilitatibus consulens*, (in Græco legitur ἀσφαλείας, id est securitatis, videtur interpres legisse ὠφελείας, sed eodem sententia redit) *profectus inde*, scilicet ex Tyro, *venit Ioppem, & inde Hierosolymam.*

[c] vt est 2. Mac. 4. 21.

Et *magnifice ab Iasone & ciuitate susceptus, cum facularum luminibus, & laudibus*, siue acclamationibus, quales solent à populo fieri, in admittendis cum pompa in vrbes amicas regibus, quibus eis vitam, victoriam, felicitatem gratulantur, aut precantur: quales populi exhibebant Holoferni, *cum exirent obuiam venienti, cum coronis & lāpadibus, ducentos choros in tympanis & tibiis.* Ergo Antiochus quoq. cum huiuscemodi apparatu ingressus est ciuitatem: cui iam propter hunc ipsum Antiochum, & mala quæ ab eo passurus erat illud occini potuit. *Quia si cognouisses & tu.* Postmodum autem digressus *inde in Phœnicem exercitum conuertit*, vt scilicet instructa ibi classe suo tempore Aegyptum inuaderet: non autem Phœnicem infesto exercitu petiit, vt quidam putarunt; eam enim iam cum Cœlesyria possidebat, ex quo regnum obtinuit. Et paulo ante scriptura dicebat, in Tyriis agonibus Regem præsentem fuisse. Zonar. t. 2. Annal. aliam refert adeundæ Aegypti speciem Epiphani datam. Aegypti rex Ptolemæus moriens duos filios, & vnam reliquit filiam. Fratribus autem inter se de regno contendentibus, Antiochus, Magni Antiochi filius, natu maiorem pulsum suscepit, vt per eius defendendi speciem, aditum in Aegyptum haberet, adductoque exercitu maxima parte occupata, obsedit Alexādrium cum autē reliqui ad Romanos cōfugissent, Popilius ad Antiochum missus eum Aegypto abstinere iussit. Fratres enim intellecto eius consilio in Græciam redierant, sed tota hæc species, & quæ illi annexa sunt, posterius contigerunt.

Iudith. 3. 9. 10.

Qvod ad Persei & Macedoniæ res attinet, Romanorum legati nonis Iulij ex Africa redierant, vt author est Liuius l. 41. qui conuento prius Masanissa Rege, Carthaginem ierant; Cæterum certius aliquanto, quæ Carthagine acta essent, à Rege rescierant, quam ab ipsis Carthaginensibus. Compertum tamen affirmauerunt, legatos à Rege Perseo venisse, iisque noctu Senatum in æde Aesculapij datum esse. Ab Carthagine legatos in Macedoniam missos, & Rex affirmauerat, & ipsi parū constanter negauerant. In Macedoniam quoque legatos mittendos Se-

natus censuit, tres missi sunt C. Lælius, M. Valerius Messala, & Sex. Digitius.

Perseus Dolopes subiugat. Perseus per id tempus, quia quidam Dolopum non parebant, & de controuersiis suis Romanos appellabant, ad eos cum exercitu profectus, sub ius iudiciumque suum totam coëgit gentem. Deinde per Græciam sine vllo cuiusquam damno, aut iniuria iter habuit, ad ciuitatum erga se beneuolentiam collegendam: sed & legatos, aut literas dimisit, petens ne diutius simultatum meminissent, quæ cum patre suo fuissent: neque enim tam atroces fuisse eas, vt non potuerint aut debuerint eius morte finiri. Omnia illis integra esse, ad instituendam secum fideliter amicitiam. Bæotos nominatim Persei partes amplexos testatur Polyb. in Legat. n. 63.

VIII. *Maximeq. Achæos sollicitat.* Cvm Achæorum maxime gēte reconciliandæ gratiæ viam quærebat. Achæi enim & Athenienses eo processerant irarum, vt Macedonibus finibus suis interdicerent. Itaque mancipiis ex Achaia fugientibus Macedonia receptaculum erat, quia inde eos heri repetere non poterant. Cum enim ipsi finibus suis Macedonibus interdixissent, Macedoniæ terminos intrare ipsi non audebant. Id cum Perseus animaduertisset, comprehensis omnibus, literas ad Achæos misit cum seruis, monens vt cogitarent ne similis fuga seruorum postea fieret; quod erat petere amicitiā. Serui enim ad amicos dominorum suorum non confugerent.

Recitauit literas Xenarchus prætor, qui priuatæ gratiæ aditum apud Regem quærebat; & plerique moderate ac benigne scriptas esse literas censuerunt, illi maxime, qui præter spem amissa mancipia receperant.

IX. *Res apud eos disceptatur.* Cvm surrexit ad dicendum Callicrates, qui in eo verti salutem gentis credebat, si cum Romanis inuiolatum fœdus seruaretur. *Contra Perseum.* Itaque censuit manere oportere id decretum, quo Macedones Achæorum finibus arceātur, nec legatos regum aut nuncios quibus animi sollicitarentur audiendos. Perseum bellum in Romanos parare, velleq. Achæos paulatim amicitia ac belli societate implicare. Seruanda omnia integra donec appareat, quorsum eius belli metus euadat. De commercio cum Macedonibus prius cogitare, periculosum & immaturum videri. Hunc Callicratem male dē Rep. Achæorum meritum, & dum gratiam Romanorum ambit; patriæ libertatem eis prodidisse, disputat Polyb. n. 58. in Legat. dum de restitutione exulum ageretur.

Pro eodem. Respondit Arco non agi de Achæorum fœdere cum Romanis, ac societate dirimenda, vt cum Macedonibus iungatur; sed vt veteres tollantur inimicitiæ, ne prę omnibus Græcis, Achæi Macedonibus inimici esse debeant sine causa; non esse cur Romani suspicentur violata secum fœdera, si Achæi Macedonibus hostes esse desierint; præsertim cum id bellum in suspicione tantum sit, aperte autem constet amicitiam perseuerare; eum Regem & amicum à Senatu appellatum esse. Si bellum erit, Romanos sequi oportere; in pace, si odia non finiuntur, intermittenda.

X. *Amicitia Persei repudiatur.* Decretvm in fauorem Persei dilatum est, indignatione principum, quod legatos ea de re non misisset; nec decere aiebant, eum id paucorum versuum literis impetrare. Sed cum legatos postea Megapolim ad concilium misisset, data est opera ab iis, qui offensionem Romanorum timebant, ne admitterentur.

Varia variis locis bella omittuntur. Interim Aetoli & Cretenses intestinis odiis, bellisque ardebant. Rhodij quoque contra Lycios in armis erant, ad quorum controuersias dirimendas legati Romani, tanquam communes mortalium omnium amici, ac parentes, haud magno fructu incumbebant, vt breuiter attingit Liuius l. 41. professus externa bella persequi sui instituti non esse, satis superque oneris sustinere se, res à populo Romano gestas scribere. Id nobis quoq. dicere licet, spissum opus aggressis, satisq. visum est ad sacram historiam adiungere præcipuas Imperiorum res gestas, easque in suos annos digerere. Græcorum autem vel Romanorum imperium hæc minuta, vel ciuitatum, vel quarumdam etiam prouinciarum gesta, modice tangunt.

XI. *Grauis & iugis Romæ pestis.* Romam igitur redeamus, cuius Consules hoc anno in Liuio, cum bona parte proxime præcedentis historiæ desiderātur: eos ex lapidibus Capit. Cassiodoro, Cuspiniano, Sigonio, aliisque suggessimus. Res eorum gestæ obscuræ manserūt. Censorum autem clariores. Scribit Liuius delectum militum, qui in Corsicam mitteretur, ægre confici potuisse, quod pestilentia, quæ priore anno in boues ingruerat, hoc verterat in hominū morbos; qui inciderant, haud facile septimum diem superabant: qui superabant, longinquo quartanæ maxime implicabantur morbo. Ser-

uitia maxime moriebantur, eorum strages per omnes vias insepultorum erat; quod ne liberorum quidem funeribus Libitina sufficiebat. Cadauera intuta à canibus ac vulturibus tabes assumebat, quo magis hanc sepulturæ vel negligentiam, vel impotentiam potentior morbus sequebatur. Nihilominus Coss. votis in Capitolio nuncupatis in prouincias profecti sunt.

EXIN M. Æmylio Senatus negotium dedit, *Exin* enim legendum videtur, non ex iis ne M. Aemylius Consul hoc anno dici videatur, quod falsum est: anno enim præterito Consul fuit; itaque paulo post non Consulis, sed Proconsulis legendum arbitror. Ei ergo datum à Senatu negotium, vt Patauinorum in Venetia seditionem comprimeret, quos certamine factionum ad intestinum bellum exarsisse, etiam ipsorum legati attulerant. Patauinis saluti fuit aduentus proconsulis, indeque Romam rediit.

Censores hoc anno creati Q. Fuluius Flaccus, & A. Posthumius Albinus, qui principem Senatus iterum legerunt M. Aemylium Lepidum Pontificem Maxim. & de Senatu nouem eiecerunt, in iis L. Cornelium Scipionem prætorem Vrbanum, & M. Cornelium Maluginensem Prætorium, atque adeo L. Fuluium Censoris germanum fratrem; multis etiam equi adempti. Iidem vias sternendas scilice in vrbe, glarea extra vrbem substernendas, marginandasque primi omnium locauerunt, pontesque multis locis faciendos, aliaque multa, quæ sub fi l. 41. apud Liuium leges, corruptis nonnullis. Et vtique permirum est tam potentem, tam populosam vrbem, tot frequentatam triumphis, tot templis, & ædificiis publicis, priuatisq. visendam, ad annos quingentos, & octoginta non fuisse pauimentatam, tamque necessario ornamento caruisse.

APPIUS Claudius Proprætor, sic enim vocandus est non Proconsul, contra Celtiberos in Hispania rem præclare gessit. Nam qui bello domiti se Tyberio Graccho dediderant, & M. Titinio prætore prouinciam obtinente pacati manserant, sub aduentum Appii Claudii rebellauerunt: orsique sunt bellum ab oppugnatione castrorum Romanorum. Prima ferme lux erat, cum vigiles in vallo, quique in portarum stationibus erant, cum vidissent procul venientem hostem, ad arma conclamauerunt. Appius Claudius signo proposito pugnæ, & paucis milites adhortatus, tribus simul portis educit. Obsistentibus ad exitum Celtiberis, in angustiis pari marte primo certatum est: deinde Romanis paulatim aciem explicantibus, & hostium cornua exæquantibus, eorum impetum Celtiberi non sustinuerunt, ante horam secundam pulsi sunt, ad quindecim millia cæsa aut capta, signa adempta duo & triginta, castra etiam eo die expugnata, debellatumque. Nam qui superfuere prælio, in oppida sua dilapsi sunt, quietique deinde imperio paruerunt.

ERGO cum Romam rediisset Appius Claudius Proprætor, sub huius anni exitum, sacrificia superis, supplicationesque decretæ, ipsi à Senatu permissum vt ouans vrbem iniret. Decem millia pondo argenti, quinque millia auri in ærarium tulit: prior summa est centum & decem millium coronatorum, posterior quingentorum millium.

Gest. ... Æmyl. ... consul. | *Ac... bus princ... Sena...* | *Al... nota...* | *Res ... Celtiber.* | *Ab ... pio ... tore.* | *Ouat. adit.*

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3880.

1. N. III. Id est centum & tres lib. tur. & 2. solid. cum dimid. vel coron. 34. 22. solid $\frac{1}{2}$. posita vncia 55. solid. quod est vulgare argenti precium. At Cenali, qui drachmam æstimat tribus solidis cum dimidio, trecentæ drachmæ efficiunt duos, & 50. francos cum semisse. Didrachma vero duplo maiorem efficit summam, si propriam vocis vim spectes.

ANNVS MVNDI 3881. SEXTAE AETATIS 365.
IMPERII GRÆCORVM 139. ANTIOCHI EPIPHANIS 3.
ONIAE III. PONTIFICIS 35. IASONIS PSEVDOPONT.
3. PTOLEMÆI PHILOMETORIS 7. PERSEI 7.
OLYMPIADIS CLI. AN. 4. VRBIS
CONDITÆ 580. COSS. L. POSTHV-
MIO ALBINO & M. POPILIO
LAENATE.

ANNVS ANTE CHRISTVM 172.

I. *Antiochi in Aegyptum prior expeditio.*

HABET hic annus priorem Antiochi Epiphanis in Ægyptum expeditionem; nam alteram Scriptura commemorat, & in annum regni Græcorum 143. refert. Prior autem illa, vti Liuio placet, & ex legatorum Alexandrinorum apud eundem querela liquet, ideo suscepta est, vt maior natu Ptolemæus, cognomento Philometor, matris artibus regno pulsus, & in Cyprum etiam viuo patre ablegatus, vt author est Pausanias, regno suo Auunculi opera restitueretur: aut certe, iuxta ea quæ ante posita sunt, vt Epiphanes negatam ab Optimatibus Aegyptiorum regni tutelam, ad quam etiam pertinebat legitimi regis restitutio, vi, atque armis sibi vindicaret: aut adolescentis potius regnum, quod Auũculus tutari debebat, ambitiosus inuaderet: vtrumque enim regnum *propriis vtilitatibus consulens*, vt superius cum Scriptura diximus, ambiebat; cum iam præter ius fasque Cœlesyriam, quam regni tutores repetebant, occupasset. Nec tempus huius expeditionis, quod incertum est, anteuertendum videtur; quia prius Asiam & Syriam ab Antiocho receptam ac firmatam oportuit, & copias ad tantum regnum inuadendas parari, & tempus legationi Apollonij dari.

[2.Mach.5.1 | 1.Mach.1.21. | lib.44. | l.1 p.7.& 8. gr. | l.1.Ma.c.1.17. | l.2.Ma.c.4.21.]

Eiusque causa.

II. *Res ibi gestæ ex Daniele.*

REM autem ipsam in hac expeditione gestam perobscure, ac more prophetico refert Daniel. Cum enim dixisset eum obtenturũ regnum in fraudulentia, Syriæ videlicet, vt exponit Hieronymus, subdit. *Et brachia pugnantis expugnabuntur à facie eius, & conterentur, insuper & dux fœderis. Et post amicitias cum eo faciet dolum, & ascendet, & superabit in modico populo. Et abundantes & vberes vrbes ingredietur: & faciet quæ non fecerunt patres eius, rapinas, & prædam, & diuitias eorum dissipabit, & contra firmissimas cogitationes inibit, & hoc vsque ad tempus.* Quæ sic S. Hieronymus ex Suctorio & Porphyrio exponit. *Cum post mortem Cleopatræ Eulaius Eunuchus nutritius Philometoris, & Leneus Aegyptum regerent, & repeterent Syriam, quam Antiochus fraude occupauerat, ortum est inter Auunculum & puerum Ptolemæum prælium: cumque inter Pelusium & montem Casium prælium commisissent, victi sunt duces Ptolemæi. Porro Antiochus parcens puero, & amicitias simulans ascendit Memphim, & ibi ex more Aegypti regnum accipiens, puerique rebus se prouidere dicens, cum modico populo omnem Aegyptum subiugauit sibi, & abundantes atque vberrimas ingressus est ciuitates, fecitque quæ non fecerunt patres eius, & patres patrum illius. Nullus enim regum Syriæ ita vastauit Aegyptum, & omnes eorum diuitias dissipauit, & tam callidus fuit, vt prudentes cogitationes eorum, qui duces pueri erant, sua fraude subuerteret*

[ca.11.2.]

Expositore S. Hieron.

III. *Distinctior expositio.*

NOMINE brachiorum pugnantis, intelliguntur Eulaius & Leneus, vel alii Aegyptii duces, quos inter & Antiochum Philometor fœdus conciliare cupiebat, super Syria quam illi repetebant, aut super tutorio negotio, quod hic efflagitabat, quocum Philometor contraxerat amicitias, hoc ipso quod ad eum confugerat: sed eo fœdere Antiochi malitia discusso, ad certamen armorum deducta res est, & nauali prælio ad Pelusium pugnatum, vt inquit Liuius: in quo factus superior Antiochus, simulque cum Philometore, quem secum habebat, dolose egit, quia

eius

eius nomine vrbes occupauit sibi, pulsis gubernatoribus, quos regni tutores constituerant, & aliis sibi addictis in eorum locum substitutis. Quod suspicari possumus ex eo, quod Sostratum, quem arci Hierosolymitanæ præfecerat, Cypriis præfecit. Et quia se regni tutorem, & Philometoris reductorem præferebat, vt literis per omnes Asiæ & Græciæ vrbes vulgauerat, & prælio vno victor fuerat, modicis viribus sibi regnum adiunxit. Memphi quoque, & locis circumuicinis occupatis, vt inquit Iosephus, & se militesque suos multa præda & largitione locupletauit, & contra firmissimas vrbes, vt Alexandriam, in quam se receperat minor Ptolemæus, quem Pausanias Alexandrum, Eusebius Euergetem, Iosephus Physconem vocant, & alias arces, quæ Antiochum admittere nolebant, animo machinatus est, vt eas quoque opportuno tempore subiugaret. Quæ videtur Danielis expositio, historiæ in primis consentanea.

l.12.c.6.

Ex quibus etiam intelligi potest, ea quæ in primo Machabæorum de bello contra Ægyptios ab Epiphane patrata narrantur, magna ex parte ad primam expeditionem pertinere, quamuis temporis nota, ad finem totius belli, opera Romanorum terminati, referêda sit. Ergo *intrauit in Aegyptum*, ait Script. *in multitudine graui, in curribus & elephantis, & equitibus, & copiosa nauium multitudine, & constituit bellum aduersus Ptolemæum regem Aegypti* minorem scilicet natu, *& veritus est Ptolemæus à facie eius, & fugit* Alexandriam vt munitissimam, vbi aliquandiu ab Antiocho Epiphane obsessus est, *& ceciderunt vulnerati multi. Et comprehendit ciuitates munitas in terra Aegypti, & accepit spolia terræ Aegypti.* Hæc ibi. Quæ Iosephus explicans. *Profectus,* inquit, *cum magno exercitu Pelusium, astu circũuento Philometore, Aegyptum occupat, & redacta prius in potestatem Memphi, locisq. circumuicinis ad Alexandriam duxit, & vrbem & regem subiugaturus.* Sic ille.

1.Macha.1. v.18.

lib.45.

Rem etiam distinctius ex Liuio discere possumus, Antiochus, ait, frustra tentatis mœnibus Alexandriæ abscesserat, cæteráque Ægypto potitus, relicto Memphi maiore Ptolemæo, cui regnum quæri suis viribus simulabat, vt victorem mox aggrederetur, in Syriam exercitum abduxit. Et mox subdit illum cætera Ægypto Philometori tradita, Pelusij validum præsidium reliquisse, quo apparebat eum claustra Ægypti sibi retinere, vt cum vellet in Aegyptum rursus exercitum induceret.

Principio huius anni, ait Liuius principio l.42. legati qui in Aetoliam & Macedoniam missi erant, renunciarunt, sibi conueniendi regis Persei factam non esse potestatem, cum alii abesse eum, alii ægrum esse, falso vtrumque fingerent: facile tamẽ apparuisse sibi, bellum parari; nec vltra ad arma ire dilaturum. Id legati Thessali cõfirmabant. Referebant scilicet Perseum iam bellum viuo patre cogitatum, voluentem animo, omnes non gentes modo Græciæ, sed ciuitates etiam legationibus mittendis, pollicendo plura quæ præstando, sibi cõciliasse. Esse animos hominum magna ex parte in eum propensos, magis quam in Eumenem, qui tamen de vniuersa Græcia, in bello quod Romani contra Antiochum Magnum pro Græciæ libertate gesserant, optime fuerat meritus; & ita se in suo regno gerebat, vt quæ sub ditione eius vrbes essent, nullius liberæ ciuitatis fortunam secum mutatam vellent. Contrà Persea fama erat post patris mortem vxorem manu sua occidisse. Apellem ministrum quondam fraudis in fratre tollendo, atque ob id requisitum à Philippo ad supplicium exulantem, post mortem patris, ingentibus promissis ad præmia tantæ rei accersitum, clam interfecisse.

Intestinis externisque præterea multis cædibus infamem, nec vllo merito cõmendabilem præferebant, vulgo ciuitates, tam pio erga propinquos regi, tam iusto in ciues, tam munifice erga omnes homines; seu fama & maiestate Macedonum regum occupati, ad spernendum originem noui regni, seu mutationis rerum cupidi, seu quia eum obiectum esse Romanis ad eis resistendum volebant. Ita Liuius, aut legati potius Thessalorum, qui cum aiũt Perseum nulla re commendabilem sese hominibus exhibuisse, videntur ignorasse, aut de industria obliti eius magnificentiæ, quam ab eo templis ac ciuitatibus exhibitam, Liuius superiore libro 41. retulit. Apellem porro, hominem morte dignissimum, ideo videtur interfecisse, ne forte ab eo Romani discerent Perseum mortis Demetrii autorem fuisse; eiusque indignissimam mortem Romani, qui iuuenem regia indole præditum merito diligebant, ab eoque vicissim diligebantur, vlcisci vellent. Cæterum quæ de colligenda beneuo-

lentia ciuitatum acta referuntur à Perseo, abunde à Polybio confirmantur.

VII. *Romanorũ in Perseum odium.*

ROMANORVM vice versa in Persea odium patefactum est, cum Marcellus legatus in Peloponnesum traiecit, & in publico Achæorum consilio gentem collaudauit, quod constanter vetus decretum, de arcendis aditu finium regibus Macedonum tenuissent. Id odium, vt maturius erumperet, Rex Eumenes Romam proximo anno venit, commentarium secum ferens, quod de apparatibus belli omnia inquirens fecerat, quod Liuius hoc loco per occupationem tactum, anno sequenti, qui est proximus ante bellum, fusius enarrat. Quæ videtur causa fuisse, cur Senatus per idem tempus quinque legatos ad regem mitteret, qui res in Macedonia aspicerent. In suscipiendo enim bello cunctabantur Romani, vt crebro in superioribus bellis animaduerti potuit, siue rerum momenta maturo iudicio ponderantes, & pericula vndique circumspicientes, siue vt ipsos ad id necessitate compulsos omnes intelligerent. Iidem Alexand. ad Ptol. renouandæ amicitiæ causa, proficisci iussi sunt.

VIII. *Legatio Antiochi ad Romanos.*

NEC oblitus est sui Antiochus: præuenire enim vel famã, vel querelas Aegyptiorum volens, legatos Romam misit. Audi enim eodem l. 42. T. Liuium. Et ab Antiocho rege, inquit, sub idem tempus legati venerunt, quorum princeps Apollonius, ille scilicet Mnestæi filius, quem Scriptura memorat, [a] qui maximo in honore apud Antiochum erat, quamuis nuper apud Aegyptios minus voti campos factus esset; idemque populo Romano amicissimus, vt ait Liuius. Apollonius ergo in Senatum introductus, multis iustisque causis Regem excusauit, quod stipendium serius quoad diem præstaret, id se omne aduexisse, ne cuius nisi temporis gratia regi fieret. Intelligitur ex hoc loco illa quindecim millia talentũm, quibus Magnus Antiochus belli sumptus rependere cogebatur, & intra 12. annos persoluere debuerat, vt ex Polyb. constat, [b] nõdum integre fuisse persoluta, etsi annus 12. iamdudum abiisset. Est enim hic annus ab illa pace decimus sextus. [c]

a 1. Mach. 4. 21.

b n. 14. in Excerpt. legat.

c Anno V. C 564. Olymp. 147. an vlt. Polyb. Excerpt. n. 55.

IX. *Eiusdemq. munera.*

DONVM præterea afferre se dixit, vasa aurea quingentũm pondo, id est quinquaginta millium aureorum; petere Regem, vt quæ cum patre suo societas atque amicitia fuisset, ea secum renouaretur, imperaretque sibi populus Romanus, quæ bono fidelique socio regi essent imperanda, se nullo vnquam officio cessaturum. Ea merita in se Senatus fuisse, cum Romæ esset, eam comitatem iuuentutis, vt pro rege, non pro obside omnibus ordinibus fuerit.

Vnde corrasa.

Sentis, lector, vt arbitror, vnde hæc tanta pecunia prouenerit, quæ non modo ad millena talenta Euboica, aliquot fortassis annorũ, persoluenda suffecerit, sed ad donum insuper quingentarum librarum auri: vtique ex Aegyptiaca præda, quam ingentẽ bonus iste Tutor, ex ciuitatibus pupilli sui, auide copioseque corraserat: vt omittam illa quingenta & 90. talenta impii & sacrilegi Iasonis, quæ magna iam ex parte persoluerat: ex quo non solum historiæ sacræ veritatem agnoscas, sed etiam seriem temporum, atque dispositionis nostræ sentias confirmari.

X. *Romanorũ opes.*

SED illud etiam perpende, quanta vis auri argentique Romæ esset, quò omnes thesauri, omnis præda omnium prouinciarum, vel in triumphis, vel in vectigalibus annuis, vel in donis regum & ciuitatum deferrentur: quo tanquam in mare flumina, Africæ atq. Aegypti, Syriæ & Asiæ, Macedoniæ, Græciæ, Peloponnesi, Illyrici, Epiri, Hispaniæ, Sardiniæ, Siciliæ, Corcicæ, & omnium Italiæ prouinciarum gazæ deuoluerentur. Porro legatis benigne responsum est à Senatu, idemque iussit A. Atilium Prætorem vrbanum, societatem quæ cum Patre fuerat, cum Antiocho renouare. Quæstores vrbani stipendium, vasa aurea Censores acceperunt, eisque negotium datum est, vt ponerent ea, in quibus templis videretur, egregio suæ in superos pietatis, & magnificentiæ argumento, vt propemodum illud vsurpare videri possent. *Dilexi decorem domus tuæ, &c.* In legatum quoque non parci fuerunt. Nam legato centum millium æris munus missum, quæ sunt duo millia libr. Tur. & ædes liberæ hospitio datæ, sumptusque decretus, donec in Italia esset.

Et benignitas in superos, & legatos.

XI. *Romani sociis graues esse incipiunt.*

IAM vero quod ad Romanam rem attinet, Consules creati sunt L. Posthumius Albinus, & M. Popilius Lænas, non sine cõtentione, propter multitudinem candidatorum. Cum de prouinciis retulissent, Ligures vtrique decreti sunt. Priusquam autem in eam prouinciam proficiscerẽtur, Senatui placuit L. Posthumium Cos. ad agrum publicum à priuato terminandum, in Campaniam ire. Hic iratus Prænestinis, priusquam Roma proficisceretur, literas Præneste misit, vt sibi magistratus ob-

Liuius l. 41. fi. & 42. init.

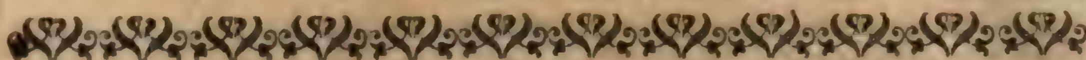
uiam exiret, locum publice pararet, vbi diuerteretur, iumentaque cum exiret inde præsto essent. Ante hunc Consulem nemo sociis, aut oneri aut sumptui fuit, præter onera videlicet militandi, & cum Romanis vbique gentium socia arma iungendi, sed omnia legatis necessaria: publicè ab ipsa vrbe suppeditabantur. Sed modestia silentium, & patientia Prænestinorum fecit, vt quasi exemplo probato grauiora in dies talis generis imperia vsurparentur. Liuius l. 42.

init. lib.

Hoc anno Q. Fluuius Flaccus Censor magnam omnium inuidiam contraxit, cum ædem Iunonis Laciniæ, quæ iuxta Crotonem in Brutiis extrema Italia magna in veneratione erat, detexisset, sublatis tegulis marmoreis, quibus ædem Fortunę equestris, quam magno studio construebat, obtegeretur. Indignum visum est Senatui Censorem, eundemque Pontificem, qui sacra loca in primis curare debuerat, ea in sacra æde ausum, quæ in priuatis ædibus nemo pateretur: obstringere religione populum Romanum, dum ruinis templorum templa ædificaret. Decreuit vt tegulæ reportarentur, & iis ædi suæ redditis, Iunoni sacrificia piacularia fierent. Ipse Fuluius tertio ab hinc anno fœda morte in pœnam sacrilegii creditur extinctus, vt suo loco cum Liuio dicemus: qui in Fuluii culpa exaggeranda ostendit, quanta esset Romanorum religio, ac cultus in suos, quamuis indignissimos cultu deos.

Ex Coss. Posthumius consumpta æstate in recognoscendis agris, ne visa quidem prouincia sua, comitiorum causa Romam rediit. At Popilius ad oppidum Carystum in Liguria cum Liguribus, magna vtrinque animorum contentione, pugnauit. Tres amplius horas neutram in partem victoriæ spes ostendebatur. Quod vt Popilius vidit, iubet equitem tribus simul ex partibus, quanto maximo tumultu possent in hostem incurrere: pars magna equitum mediam perrupit aciem, & ad terga pugnantium peruasit. Inde terror iniectus Liguribus, diuersi in omnes partes fugerunt; decem millia hominum cæsa traduntur, amplius septingenti passim capti. Signa militaria relata 82. Nec victoria incruenta fuit, amplius tria millia militum amissa, cum neutris cedentibus obstinatius vtrinque pugnaretur.

Post eam fugam in vnum collecti Ligures, cum maiorem partem ciuium suorum deletam viderent, dederunt se; nihil quidem illi pacti, sperabant tamen non atrocius quam superiores imperatores, Consulem in se sæuiturum. At ille arma omnibus ademit, vrbem diruit, ipsos, bonaque eorum vendidit, literasque Senatui de rebus à se gestis misit. Senatus eam seueritatem improbauit, & referente A. Attilio prætore S C. factum est, placere Senatui M. Popilium Consulem Ligures, pretio emptoribus reddito, restituere in libertatem, bona restitui, arma primo quoque tempore in ea gente fieri, Consulem de prouincia decedere, cum deditos Ligures in sedem suam restituisset; claram quippe victoriam fieri vincendo repugnantes, non sæuiendo in afflictos. Consul qua ferocia vsus erat in Liguribus, eandem prope Romæ in Prætorem, & Senatum ostendit; nihil tamen impetrauit. Sed anno quoque sequenti graui clade impune Ligures afflixit, adeo vt decem millia eorum à se occisa Romam scripserit. Decretum tamen Senatus vim suam retinuit.

ANNVS MVNDI 3882. SEXTAE AETATIS 366. IMPERII GRÆCORVM 140. ANTIOCHI EPIPHANIS 4. ONIAE III. PONT. 36. & vlt. IASONIS PSEVDOPONT. 4. & vlt. MENELAI 1. PHILOMET. 8. PERSEI 8. OLYMPIADIS CLII. AN. 1. VRBIS CONDITÆ 581. COSS. C. POPILIO LAENATE, & P. ÆLIO LIGVRE.

ANNVS ANTE CHRISTVM 171.

I. *Res Pseudo pōtificum.* PRIOR huius anni pars ad Iasonem, posterior ad Menelaum, Pseudopontificem vtrumque pertinet. Nam Iason malis artibus, vt diximus in pontificatum viuentis inuasit, nec nisi eodem viuo tenuit; Menelaus ad malas artes & Simoniam, & generis defectū, etiam cædem veri pontificis adiecit. Pontificum tamen numero inserimus, quia quoquo modo pontificatū externo vsu tenuerunt.

Iason an verus pontifex. Scio esse viros in primis eruditos, & sacrarum scripturarum scientia nobiles, qui sentiant, scribantque Iasonem istum fuisse aliquando legitimum pontificem, deiectum autem postea pontificatu, quod ad ritus gentilios declinarit. Egoautem primum sentio eum nunquam fuisse verum, legitimumque pontificem, vt qui malis *Nunquam fuisse.* artibus, & per Simoniam pontificatum inuaserit: non vocatus à Deo tanquam Aaron, sed assumens sibi honorem, semetipsum clarificauit, quod illegitimum fuisse, Ad Hebr. c.5.4. 5. etiam in sacerdotio Aaronico docet Apostolus. Illegitimum quoque, vt qui fuerit in viuentis locū intrusus, cum tamen Aaronici non pecunia, non potentia, non gra- Hebr.7.23. tia, sed morte prohiberentur permanere, vt idem testatur Apostolus: qui ideo Christi sacerdotium vocat æternum, quod sit semper viuēs ad interpellādum pro nobis.

II. *Ne ad tempus quidē.* RVRSVM illud sentio, si quando Iason Pontifex fuit, nunquam dum vixit esse desiit. Nam si desiit esse summus sacerdos, postquam ad ritus gentilitios declinauit, cum statim ab impetrato sacerdotio factus sit apostata, & ad eandem defectionē populum induxerit, certe nunquam sacerdos fuit, ac propterea neque esse desiit: nam priuatio formæ eam in subiecto antegressam necessario requirit. Audi autem Scripturam. *Quod cum Rex annuisset, & obtinuisset principatum, statim ad gentilem ritum* 2. Mach. 4.v.10. *Cur dicitur non sacerdos.* *contribules suos transferre cœpit.* Ergo quod à Scriptura dicitur non sacerdos, non ad posteriora eius tempora, sed ad ipsum spectat exordium profani sacerdotii; quod vtique illud *statim*, quod in vtroque textu habetur, euincit. Quanquam reuera dici εὐθέως. videtur non sacerdos, quo modo Menelaus aliquanto post, dicitur nihil habuisse dignum sacerdotio, siue pontificatu, vt in Græco legitur. Ergo Iason dicitur non sacerdos, id est sacerdotio indignus, homo profanus, & ad figuratam locutionem innuendam, simul impius ibidem appellatur. Et reuera non potuit non esse sacerdos, sicut non potuit non esse filius Simonis secundi sacerdotis, atque pontificis.

III. *Menelaus quoque pseudopontifex.* EODEM autem modo Menelai ad tempus aliquod pontificatus euertitur; nec possunt, qui contra sentiunt docere, eum quicquam pontificium vllo tempore egisse. Nam acceptis à rege mandatis *venit* occupaturus pontificatum, *nihil dignum habens* 2. Mach. 4. 24. *sacerdotio*, vt ait Scriptura, *sed animos crudelis tyranni, & feræ belluæ.* Nec eum Iason impius desertor religionis, apud impium regem, & qui sui similes omnes Iudæos cuperet, & ad impietatem mox exquisitissimis tormentis compelleret, nisi sui simillimum desertorem commendasset. At validiore etiam telo hanc bestiam Scri- 2. Mach.3. 4. & c. 4. v. 23. ptura configit, & à pontificatu, atque adeo sacerdotio penitus repellit, cum eum à Leuitis exclusum aggregat tribui Beniamini, sicut & fratrem eius Simonem illum supradictum, qui Oniam Seleuco rege viuente vexauit.

l.12.ant. c.6.

Vidit hoc telum amicus noster, & scutum Iosephi celebriter obiicit, qui fratrẽ Iasonis appellat Menelaũ, qui prius Onias dictus fuerit. Sed quia Iosephũ scriptura falsi apertissime arguit, vis eius eluditur, & interpretatione, minime vt arbitror idonea, obscuratur. Frater enim, ait, dicitur Simonis Beniaminitæ non sanguine, sed affinitate, vel beneuolentia. Sic sororẽ vocare potuit Elizabetham B. Virgo, quamuis diuersa tribu ortam. Et Dauid doluit super fratrem suum Ionatham, ad Beniaminiam tribum pertinentem. Denique nunquam Iudæi passi essent Beniaminitam ingredi in Sancta sanctorum, cum id ne in rege quidem Ozia tolerauerint. *Quæ contra obiciãtur.*

IV. *Refelluntur, & Scriptura confirmatur.*

VERVM facile apparet Scripturam proprie omnino ac simpliciter, si vsquam alibi loqui. *Misit*, inquit, *Iason Menelaum supradicti Simonis fratrem portantem pecunias regi*: cur non dixit fratrem suum, quod in promptu erat? quid opus erat Simonem illum nefarium à longinqua narratione accersere? Deinde satis innuit Scriptura contra Iosephum, istum Menelaum non fuisse Oniæ fratrem, cum illum proprio fratri opponat, vt clarius habetur in textu Græco. Et Iason quidem, qui proprium fratrem circumuenerat, circumuentus ab alio, profugus in Ammanitidem expulsus est. Vnde illa quoque trahitur coniectura, non crediturum Iasonem fratri suo legationem ad Antiochum, verentem ne quam fraudem in priorem fratrem exercuerat, à posteriore reciperet; qui præsertim ab eo commendatus esset Regi. Denique nota est illa sancti Augustini regula, non esse à propria verborum significatione discedendum, nisi grauis necessitas vrgeat, quæ nulla est hoc loco. Alioqui si ita licet propriam vocabulorum vim pro arbitrio defugere, omnia incerta erunt, atque ambigua. Et Iason non erit frater Oniæ sed cognatus, & Lysimachus cognatus erit Menelai, non frater. Et Maria non erit certo soror Mosis, sed forte cognata.

V. *Antiqua oratio culpabilis.*

ET certe pertinet ad diuinam prouidentiam non ambigue loqui, vt Apollo ille Loxias; cum dixerit ipsemet per Sapientem; *Qui sophisticè loquitur odibilis est.* Itaque quando laxius sumitur nomen fratris, id ex circunstantijs rei, aut ex alia historia cognosci potest: notum enim erat aliunde Ionatham & Dauidem ad diuersas pertinere tribus, & fratris nomen pro amico vsurpari, cum vtriusque amicitia multum aliis ante locis celebrata fuisset. At nunquam, ait ille, eum tulisset populus ingredientem Sancta sanctorum. Minime sane, si impedire potuisset; verum præterquã quod iacebant leges sub talibus pontificibus & sacerdotibus, quales supra cum Scriptura descripsimus, vi agebantur omnia: qua vsus Antiochus homo sceleratus, & à populo Dei prorsus alienus, *intrauit in significationem cum superbia*. Quæ autẽ de Menelao diximus, eadem de Lysimacho eius tam sanguine, quam improbitate germano intelligãtur. Dicamus ergo istos externo potius vsu, & vsurpatione officii, quam reipsa fuisse pontifices. Quæ est Serarii nostri sententia in hunc locum, Genebrardi & Becani in Analogia; qui istos recte conferunt, iis quos antipapas vocamus, verorum pontificum non successores, sed aduersarios, non pastores, sed idola pastorum. Hac porro necessaria excursione vsi, ad ipsam redeamus historiam.

2. Mach. c. 4. 10. 14. &c. 1. Mach. 1. 23.

VI. *Menelaus regem adit.*

2. Machab. c 4. v. 23.

POST triennii autem tempus, ait Scriptura, cum scilicet quartus iam annus esset in cursu, ex quo Iason Oniæ solio pontificio incubabat, cum Rex ex Ægypto rediisset in Syriam, Iason Menelaum fratrem supradicti Simonis, qui tempore Seleuci Oniæ negotium facesserat, misit ad Regem, partim vt precium sacerdotii ad eum deferret, partim vt de necessariis negotiis responsa perferret, vel vt est in Græco, commonefaceret. *At ille commendatus regi*, à Iasone scilicet, aut amicis, *cum magnificasset faciem potestatis eius*, id est cum plurimum ei adulatus esset, ob potentiam in Asiæ, Syriæ, & Ægypti regna, alii vertunt, *& magnificans se facie potestatis*, mutato spiritu leni in densum in voce, αὐτῶν, id est cum multum se regi potentiæ nominẽ venditaret, cui expositioni fauet, quod mox quasi Iasone potentior, maiorem vim pecuniæ regi pollicetur, *in semetipsum retorsit summum sacerdotium, superponens Iasoni talenta argenti trecenta*, id est quadringenta & duodecim millia, & quingentos coron. quæ addita pecuniæ Iasonis, in immensum crescebat; sed sperabat Templi thesauros ad omnia suffecturos. *Iasonemq. supplantat*

VII. *Fit pseudopontifex.*

ACCEPTISQVE *à Rege mandatis*, quibus loco Iasonis pontifex esse iubebatur, *venit nihil quidem habens dignum sacerdotio, animos vero crudelis tyranni, & feræ belluæ iram gerens*. In Græco feræ substantiuum est, & habetur, & feræ barbaræ iras

gerens, eadem vt patet sententia. Idque mox ex perpetratis eius consilio in vrbe ac templo cædibus intelligetur. *Et Iason quidem, qui proprium fratrē* Oniā scilicet, *captiuauerat*, græcè circumuenerat, per fraudem & Simoniam expulerat sacerdotio, *ipse deceptus*, & eodem modo circumuentus, *profugus in Ammanitem expulsus est regionem*, vt inde mox rediret ad cladē ciuibus inferendā in conatu recuperandi pontificatus.

VIII. *Non satis facit Regi.* MENELAVS autem principatum quidem obtinuit, *de pecuniis vero regi promissis nihil agebat*, neque Sostrato Quæstori regio, arci & vectigalibus præposito, à quo eius nomine exigebantur, satisfaciebat. Cumque Sostratus rem detulisset ad Antiochum, vterque ad regem euocatus est, cui cum pro pecuniis verba daret, *Menelaus amotus est à Sacerdotio.* Non videtur in eo vltra menses aliquot stetisse, rege non differente pecuniæ promissæ solutionem, quam ille re, quam promissis legentior facere non valens, Lysimacho fratri locum dedit. *Sostratus autem prælatus est Cypriis*, aut vt est in Græco, suo loco reliquit Cratetem Cypriorum præpositū. Ex quo intelligitur Antiochum Cyprum quoque insulam eripuisse Ptolemæo. Nam in illius potestate antefuisse, testis est Pausanias in Atticis, vbi ait, Philometoris fratrem Alexandrum, sic enim Physconem appellat, vt alibi diximus, in Cyprum à Cleopatra missum Imperatorem. — *vt dicitur 2. Mach 5. v. 5. & seq.* — *Ei succedit Lysimachus*

IX. *An vt vicarius.* CÆTERVM græcus textus aliquam habet hoc loco diuersitatem. Dicitur enim Menelaus reliquisse fratrem suum Lysimachū summi pontificatus Διαδόχον; Tigurina vertit Procuratorem; alii Vicarium vt Serarius; Basil. & Xisti Successorē, consentientes Vulgatæ, quæ maioris expositionis causa dicit amotum fuisse Menelaum à sacerdotio. In Græco habetur tantum reliquisse fratrem Diadochum sūmi pontificatus: nec est improbabile Menelaū fuisse tantū suspensum, à Pontificatu dum promissam regi pecuniā quoquo modo expediret, Lysimacho fratre interea officium administrante. Quæ causa ei sacrilegiorū fuerit. Idq. inferiora significant, dū & ipse vasa sacra, quasi ex autoritate furatur, & ex eius sententia Lysimachus furta in templo cōmittit. Ipsum vnum accusat Onias, ipse vnus eū interfici curat, & in eum vnum tota accusatio deuoluitur. Deniq. apparet Menelaum adhuc Pontificē fuisse, cum Iason vrbem inuasit: nam principatum non recuperauit, quia Menelaus in arcem fugerat: quasi dicat, alioqui recepturum fuisse pontificatum, si Menelao potiri, aut eū interficere potuisset. Adde quod eodem modo paulo post dicitur rex Andronicū Διαδεχόμενον reliquisse, id est, Vicariū in absentia, sicut Crates Sostrati. — c. 5. v. 5.

Quid quod de Lysimachi pontificatu, nulla apud Iosephum, aut Eusebium mentio? At quid faciamus editioni Vulgatæ? Respondeo, facile est interpretari amotum à sacerdotio Menelaum, ad tempus.

X. *Seditio Tharsensis.* ET *cum hæc agerentur, contigit Tharsenses & Mallotas seditionem mouere*, vtrique sunt in Cilicia apud Ptolemæum. Mallus in sinu Issico iuxta Pyramum fluuium, Tharsus autem iuxta Cydnum non magno à littore interuallo. Causa autem seditionis fuit, quod se contemptim tractari arbitrarentur, *eo quod Antiochidi regis concubinæ dono essent dati. Festinanter itaque Rex venit sedare illos, relicto suffecto*, siue Vicario suo in vrbe Antiochena, *vno ex comitibus suis Andronico.* græ. ex præfectis, siue in dignitate constitutis, quem demereri donis conatus est Menelaus, vt haberet consiliorum suorum fautorem.

Sacrilegia Menelai. *Ratus igitur Menelaus accepisse se tempus opportunum, aurea quædam vasa è templo furatus, donauit Andronico, & alia vendiderat Tyri, & per vicinas ciuitates*, scilicet Ptolemaidem, Sidonem, Beritum, Laodiceam, & forte Antiochiam vsque, ex quo factum fuerit, vt res in notitiam Oniæ venerit.

XI. *Occasio mortis Oniæ.* VNDE sequitur. *Quod cum certissime cognouisset Onias, arguebat eū ipse, in loco tuto se continens Antiochiæ secus Daphnē*, græce abscedens in Daphnem, quæ ad Ant. posita est. Erat Onias Antio. forte recuperare studens pont. à rege, & abiit in Daphnē asylum suburbanum, cum sensit Menelaum Antiochiam ad Andronicum venisse. Tutum enim locum vocat asylum, à vi, & prædatione immune, ex quo augetur maiorem in modum Andronici & Menelai impietas, qui religiosum hominem à loco sancto & religioso abstraxerint, violato etiam iureiurando, & fide humana. Nam subditur. — ἀποκεχωρηκώς.

A Menelao, Andronici manu occiditur. *Menelaus ergo accedens ad Andronicum rogabat, vt Oniam interficeret. Qui cum venisset ad Oniam, & datis dextris cum iureiurando, quamuis esset ei suspectus suasisset de*

Vindicta mortis Oniæ

asylo procedere, statim eum peremit, non veritus iustitiam, quæ fidem datam, præsertim diuino iureiurando interposito, obseruari flagitat, cædes in carcere acta est, siue intra domum aliquã, non publicè in oculis hominum, est enim in Græco παρέκλεισεν, quod est includere. Nimirum in suam potestatem redactum, domique clausum, sine tumultu afflictum senem extinxit.

XII. *Cum o communis luctus.*

Ob *quam causam non solum Iudæi, sed aliæ quoque nationes indignabantur, & moleste ferebant de nece tanti viri iniusta. Sed regressum Regem de Ciliciæ locis, adierunt Iudæi, apud Antiochiam*, ita declarandi causa dictum ab interprete, græcè est, οἱ κατὰ πόλιν, qui in ciuitate, aut circa ciuitatem Antiochenam habitabant, *simul & Græci conquerentes de iniqua nece Oniæ. Contristatus itaque animo Antiochus, propter Oniam, & flexus ad misericordiam lacrymas fudit, recordatus defuncti sobrietatem, & modestiam. Accensusque animus, Andronicum purpura exutum, per totam ciuitatem iubet circumduci*, Græce additur, scissis vestibus, aut eius, aut suis, non enim expressum est; & malim Andronici vestes intelligere, sicut & purpuram, vt maiore confusione seminudus circumduceretur. *Et in eodem loco, in quo in Oniam impietatem commiserat, sacrilegum vita priuari, Domino illi condignam retribuente pœnam.*

Etiam regũ.

Qui Andronicum merito supplicio afficit.

XIII. *Et Oniam diligit.*

Ex his porro intelligi potest familiaritatem aliquam ab Onia cum rege contractam, eique conciliatam, agnita eius virtute, beneuolentiam; ex qua illæ lacrymæ, cum se meminisset virum eximium, ex summa dignitate, nulla eius culpa deiecisse. Potuit & Menelaus, eandem subodoratus beneuolentiam timuisse, ne pristinæ dignitati restitueretur, præsertim cum ipse pontificatu fere deiectus esset, Lysimacho ad tempus eo potiente.

Ita ergo mortuus est vir sanctus, sacrilegorum ac sicariorum profano ferro, qui ipsos sex ac triginta annos Iudæorum sacram profanamque Rempub. magno animi robore sustentarat: impiorum hominũ ambitionem, auaritiam, conatus gloriose infregerat; & ad tutelam sancti loci defensores, vltoresque scelerum diuinitus impetrarat.

XIV. *Eiusdem laudatio, & funus.*

Ita occubuit bonus ac fortis sacerdos, qui suarum admiratione virtutum, impij ac profani regis beneuolentiam erga se viuens, mortuus commiserationem, & lacrymas excitarat; qui in conatu recuperandæ dignitatis suæ, qua quoquo modo pietas hoc deplorato seculo restaurari poterat, aut sustentari, immori non recusauit; quantauis honoris satietate affectus, & more reliquorum iustorum, priuatę vitæ & diuinæ in ea familiaritatis amans. Quod studium publicæ salutis, etiam in mortuo viguisse, Scriptura extremo hoc libro testatur. Vidit enim Iudas Machabæus
2.c.15 v. 12. in somnis Oniam, qui fuerat summus sacerdos, virum bonum & benignum, verecundum visu, modestum moribus, & eloquio decorum, & qui à puero in virtutibus exercitatus fuerat, manus protendentem, orare pro omni populo Iudæorum. Erat autem illi socius orationis Ieremias, qui ipse quoque à suis, Dei desertoribus peremptus fuerat in Ægypto. Est porro credibile eum honorifice tumulatum, siue iussu regis ipsius, siue grata piorum voluntate.

XV. *Lysimachi furta, & in eum tumultus.*

Multis autem sacrilegiis *in templo*, siue in ciuitate, *à Lysimacho commissis Menelai consilio*, (potest verti voluntate, decreto, iussione quomodo γνώμη etiam decretum Senatus à Plutarcho dicitur) sparsóque in vulgus rumore, congregata est multitudo aduersus Lysimachum, multo iam auro, exportato: in Græco apertius est, χρυσωμάτων, vasis aureis: ex quo intelligitur recte ab interprete dictum sacrilegia in templo facta, licet in Græco sit, *in ciuitate*, in qua vtique templum erat. *Turbis autem insurgentibus, & animis ira repletis, Lysimachus armatis fere tribus millibus, iniquis manibus vti cœpit, duce quodam tyranno ætate pariter, & dementia prouecto.* Recte; recte quoque Tigurina, affecta iam ætate, nec minus mente: etsi prima fronte Græca phrasis aliud exigere videatur, Tyranno, siue vt quidam habent, Aurano prouecto ætate, nihilominus autem & mente.

XVI. *In seditione perimuntur.*

Sed vt intellexerunt conatũ Lysimachi. Alij lapides, alij fustes validos arripuere, quidam vero cinerem in Lysimachum iecere, & in reliquam, videlicet eius cohortem; significantes eos dignos, qui flammis redigerentur in cinerem. *Et multi quidem vulnerati, quidam autem & prostrati, omnes vero* reliqui *in fugam conuersi sunt. Ipsum etiã*

sacrilegum secus ærarium interfecerunt, vt scilicet vbi scelus commiserat sacrilegij, ibidem sacrilegam animam effunderet: sicut paulò ante Andronicus, in eodem loco, in quo impietatem commiserat, iustam ac debitam exoluit pœnam. Vtrum autem hoc ipso anno, an aliquanto post Lysimachi mors contigerit, affirmare non ausim, iudica tu prudens lector, interea ego Romam propero.

XVII. *Persei ad bellum apparatus.* POSTREMA hoc anno dispositio allata est ad bellum multis iam annis à Philippo & Perseo destinatum, ad Romanorum iugum excutiendum; & vice versa Romanis iampridem suspectum. Hoc enim anno apertius consilia Persei de bello patefacta sunt, quo ille Romano fœderi atque amicitiæ renunciauit, Romani eum hostem iudicarunt, vtrique alteros suis excedere finibus iusserunt, vtrique copias & commeatum ad graue & diuturnum bellum apparatunt, aut propemodum in aciem eduxerunt. Rem breuiter vestigiis T. Liuij inhærrentes persequamur.

Ex Attali denunciatione. Attalus, vt scripsit Valerius Antias, aut Eumenes ipse, vt mauult Liuius, Pergami Rex, amicus ac socius populi Ro. fidelissimus, eoque etiam nomine Perseo ingratus, hoc anno Romam venit, ingentique honore exceptus, in Senatum introductus, causam sibi veniendi Romam dixit esse, vt coram Senatum moneret, vt Persei conatibus obuiam irent. Iam inde à Philippo bellum magna ope præparari, ac prope geri cœptum aduersum Romanos; eò euocationem Bastarnarum, & bella eorum in Dardania, pertinuisse. Inde Perseum patris consilia omnibus artibus fouisse, atque aluisse: hominem multis opibus, multa rerum experientia, & autoritate, multis successibus prosperis, multorum vndique amicitia, affinitatibus, societatibusq; subnixum, & quod caput est, natiuo in Romanos odio formidabilem videri. Ad ea domesticos accedere apparatus, triginta millia peditum, quinque millia equitum, frumentum in annos decem præparatum, & in totidem annos stipendium, in decem millia mercenariorum militum, præter Macedonum copias; arma vel tribus tantis exercitibus in armamentario congessisse; accedere subiectam Thraciam, ex qua nouos semper delectus habere possit. Addebat multis modis criminibusque publice priuatimque violata fœdera, quæ Liuius pluribus ea scire cupienti suggeret. Id autem quod addit, insigne ad exemplum videri debet. In præsentia neminem scire potuisse quid à Rege actum esset in curia, silentio clausa fuisse omnia, nec nisi perfecto bello emanauisse.

XVIII. *Legati Persei reijciuntur.* PERSEI deinde legatis post paucos dies Senatus datus est, sed præoccupatis non auribus modo, sed animis etiam ab Eumene Rege, omnis & defensio & deprecatio legatorum respuebatur; nihil quippe in iis syncerum & candidum agnoscebant. Animos etiam exasperauit Harpali principis legatorum animus ferocior, cum defensioni suæ adiecit; velle quidem regem & laborare, vt purganti se nihil hostile dixisse, aut fecisse fides habeatur. Cæterum si peruicacius causam belli quæri videat, forti animo defensurum se, Martem communem esse, & exitus bellorum incertos. Dimissa legatione Harpalus, quanta maxima celeritate potuit, regressus est in Macedoniam, nunciauitque Regi nondum quidem parantes bellum reliquisse se Romanos, sed ita infestos, vt facile appareret non dilaturos.

XIX. *Ipse Eumeni struit insidias.* PERSEVS qui non dubitaret Romanorum animos aduersum se ab Eumene Rege vehementer incensos, ad eum è medio tollendum adiicit animum; percussores subornat Cretensem vnum, tres Macedonas, talium facinorum ministeriis assuetos. Hi Delphis, quo cum sacrificandi causa venturum constabat, idoneum insidiis locum parant, vbi singulos propter angustias transire oportebat, ibi ex alto saxa duo ingentia deuoluunt, quorum altero caput ictum est Regi, altero humerus sopitus; & in prolapsum multa alia saxa congesta. Latrones, cum breui circuitu maceriæ ruentem conficere potuissent, fuga in Parnassi iuga euasere. Rex sopitus vulnere, nullo cum sensu elatus, agnitus tamen est viuere adhuc; sed victurum exigua ac prope nulla spes erat. Cumque diu magno silentio curatus esset, eum mortuum esse non in Græcia solum, sed in Asia etiam, & Romæ fama vulgauit.

Effertur sermunium.

XX. *Res innotescit Romæ.* RES gesta cognita est C. Valerio legato ex Græcia & Macedonia reuertente, qui eadem quæ Eumenes nunciauit, & secum Praxo Delphis adduxit, cuius domus receptaculum latronum fuerat. Adduxit secum & L. Rammium Brundusinum, à quo ingens Persei malitia, & odium in Romanos cognitum est. Rammius vir Brundusij potens, hospitio & duces Romanos omnes, & legatos, exterarum quoq;

gentium insignes, præcipue regios accipiebat. Eius beneuolentiam atq; intimam amicitiam ambiuit Perseus, & ad se literis spem magnæ fortunæ facientibus attraxit, præsentem ingentibus promissis inuitauit, ad duces omnes legatosque Romanos, in hospitio suo veneno tollendos. Et ne difficultas in quærendo, aut periculum in vtendo esset, venenum obtulit, quod nullo signo in dando, aut datum deprehendi posset. Rammius veritus ne si abnuisset, primus ipse veneni experimentum esset, facturum pollicitus proficiscitur, C. Valerium adit, iussu eius Romam venit, introductus in Curiam rem vulgauit.

Perseus veneficium in Romanos agit.

.68. Polyb. in legat. scribit Solonem & Hippiam legatos à Perseo Romam venisse, & patrum iram deprecari conatos; præcipue tamen crimen insidiarum Eumeni factarum purgare: & addit, Postquam perorassent Senatus, qui bellum iam ante decreuerat, denunciauit eis, vt & ipsi, & quicunque è gente Macedonum Romam tum forte aduenisset, extemplo mœnibus vrbis, Italia intra trigesimum diem excederent. Zonaras, qui hæc omnia strictim percurrit, ait Romanos in vrbem legatos non admisisse, & Senatu foris dato nihil aliud respondisse, nisi Consulem se missuros, cum quo ageret quæ vellet; eodemque die illos abire iussisse, ductoribus adiunctis, ne cum quoquam colloquerentur, ac Perseo aditu Italiæ in posterum interdixisse. Sic ipse, quæ ad hoc maxime tempus pertinere perspicuum est.

XXI. *Noui eius legati repelluntur.*

Hæc videlicet effecere, vt eo maturius Perseus hostis iudicaretur, quem videbant non regio tantum animo parare bellum, sed per omnia clandestina grassari scelera, latrociniorum ac veneficiorum. Belli administratio ad nouos Consules reiecta est. In præsentia tamen Cn. Sicinium Prætorem scribere milites placuit, qui Brundusium ducti, primo quoque tempore Apolloniam in Epirum traiicerentur, ad occupandas maritimas vrbes, vbi Consul, cui prouincia Macedonia obuenisset, classem tuto appellere, & copias exponere posset. Interea Eumenes morbo releuatus, magno studio bellum parauit. Ariarates filium, suum Romæ educandum, & Romanis moribus atque institutis informandum misit. Thraces, per legatos Romanorum amicitiam ac societatem expetierunt, magna Senatus lætitia, qui eos à tergo Macedonas inuasuros sperabat. Sed vt in Asia quoque, & insulis explorata omnia essent, T. Claudium Neronem, & M. Decimium legatos miserunt, nisi malis
.64. assentiri Polybio, qui huic officio præpositos tradit Tiberium & Posthumium. Adire eos Cretam & Rhodum iusserunt, tum renouandæ amicitiæ causa, tum speculandi, num solicitati à Perseo animi sociorum essent.

XXII. *Perseus hostis iudicatur, bellum in annum proximum paratur.*

Eumenes reualescit.

Eo tempore Carthaginienses Romæ erant, qui graues de Masanissa querelas ad Senatum detulerunt, quod cum fœdere prohiberentur cum sociis populi Romani bellum gerere, hoc ille prætextu in dies, in agro Carthaginiensium occupando pergat. Et iam amplius septuaginta oppida, castellaque, biennio proximo Masanissam vi atque armis possedisse. Et quamquam aderat pro Masanissa Gulussa filius, negauit tamen sibi facile esse iis de rebus agere, quia nihil super ea re mandatum habebat à patre, quod & Carthaginiensium conuentus furtim & noctu habiti, & legatio clam missa esset. Censuit Senatus Gulussam in Numidiam extemplo proficisci oportere, ac nunciare patri, vt quam primum legatos de iis, quæ Carthaginienses querantur mittat, vt ius vtrique parti reddatur, nec gratia, qua Masanissa apud Romanos valet, iniuriæ præsidio sit.

XXIII. *Pœni de Masanissa queruntur Romæ.*

Svb idem tempus Cn. Seruilius Cæpio, cum aliis legatis in Macedoniam missi, ad res repetendas, renunciandamque Regis amicitiam, rediere. Vidisse se dicebant per omnes vrbes Macedonum summa vi parari bellum. Cum ad regem peruenissent, permultos dies eius conueniendi potestatem non fuisse factam. Postremo cum desperato iam colloquio profecti essent, tum demum se ex itinere reuocatos, & ad eum introductos esse: fœderis leges violatas docuisse, Romanos, sociosque eorum iniuriis affectos, pro his satisfieri Senatum æquum censere, reddique sibi res, sociisque suis, quas contra ius fœderis habeat.

XXIV. *Et Romani apud Perseum.*

Ad ea Rex accensus ira, primo multa inclementer locutus, auaritiam Romanis superbiamque frequenter obiecit; postremo reuerti postero die iussit, dicens, scriptum se responsum dare velle. Id ferebat, fœdus cum Patre ictum ad se nihil pertinere, id se necessitate renouari passum; si nouum fœdus facere vellent, de conditionibus prius disceptari oportere, quas pars vtraque è re sua esse censeat. Atque

XXV. *Perses in Romanos ira.*

Renunciat eorum fœderi.

Ita proripuisse se Perseum, & summoueri cœptos è Regia legatos; qui tum amicitiam eius, ac societatem cum renunciarent, resistens Rex clara voce renunciauit, iubens, vt triduo regni sui finibus excederent. Quibus auditis Senatui placuit literas de comitiis ad Consules mitti, vt quamprimum sciretur quibus ducibus Resp. vsura in bello esset, vt vter eorum esset, cui sors ius habendorum comitiorum dedisset, Romam ad creandos magistratus veniret.

XXVI. *Gentius rex cum Perseo bellum parat.*

NIHIL eo anno Coss. memoria dignum gessere: magis è Rep. visum Ligurum animos sedari, quam exasperari, cum Macedonicum bellum expectaretur. Gentium quoque Illyriorum Regem suspectum Issenses legati fecerunt; habent hi vrbem & insulam in mari Illyrico. Simul questi fines suos illum secundo populatum; simul nunciantes, vno animo communique consilio, Gentium & Perseum bellum Romanis parare; & specie legatorum Illyrios speculatores Romæ esse. Qui in Senatum inducti, cum se legatos missos dicerent, ad criminationes Issensium purgandas; nec causam afferrent, cur tanquam legati, Senatui sese non exhibuissent, vt pro legatis haberentur, atque tractarentur; confestim abire iussi, ac sine responso dimissi sunt. Ad Gentium autem legatos miserunt, qui nunciarent non æquum eum facere, qui à sociis suis non abstineret iniuriam.

XXVII. *Reges Romanorum socij.*

Ex Asia vero legati renunciarunt Eumenem Pergami, Antiochum in Syria, Prolemæum Alexandriæ sese conuenisse, omnes solicitatos legationibus Persei, sed egregie in fide permanere: è ciuitatibus solos Rhodios fluctuantes, & imbutos Persei consiliis inuenisse. Ad quæ purganda cum legati venissent, ad nouos consules reiecti sunt; hęc quidem Liuius de Rhodiis l. 42. quæ satis consentanea sunt iis, quæ Polybius habet, vbi ait circa tempus idem Tiberium & Posthumium insulas circumeuntes, & Asię vrbes (hoc munus demandatum fuisse T. Claudio Neroni, & Marco Decimio, iam ante ex Liuio diximus) Rhodum etiam adiisse, ibique inuenisse quadraginta naues præparatas, in vsum atque auxilium Romanorum, idque factum autoritate Egesilochi, summi tum Magistratus; qui cum audisset bellum à Romanis cum Perseo gestum iri, ciues suos hortatus fuerat, vt spes suas cum Romanis iungerent, tum etiam eis autor fuerat, vt prædictas naues instruerent, & in tempore paratas haberent. Eúmque apparatum cum Romanis ostendisset, Legatos collaudatis Rhodiis, optime de iis sentientes discessisse, & Romam reuertisse. Verum opinio fluctuantis animi Rhodiorum nata est Romanis, quod aliqui ex primariis Rhodiorum Perseo fauebant, & res in eius vtilitatem trahere cupiebant, in quibus Dinonem & Polyaratum numerat Polyb. in legat. Reliquum tempus bellico apparatui strenue collocatum est. Cn. Sicinius Prætor cum mediocibus copiis statim præmissus est, dum nouo Consuli Prouincia Macedonia decerneretur.

(Right margin notes: n. 64. — n. 67. 70. 71.)

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3882.

1. N. VIII.

De Sostrato vero additur in Græco, eum reliquisse Diadochum Craterem, qui super Cypriis. Quod Vatablus etiam explicat de mensuris, quasi dicat Sostratum dum ad regem euocatus venit, vicarium reliquisse Craterem quendam, qui frugibus dimetiendis præfectus erat. Nam Cypros genus est mensuræ. Verum id valde coactum est: non enim legitur, ἐπὶ τῶν Κυπρίων, sed κυπρίων.

ANNVS MVNDI 3883. SEXTAE AETATIS, 367. IMPERII GRÆCORVM 141. ANTIOCHI EPIPH. 5. MENELAI PSEVDOPONTIFICIS 2. PTOLEMÆI PHILOMETORIS 9. PERSEI MACEDONIS 9. OLYMPIADIS CLII. AN. 2. VRBIS CONDITÆ 582. COSS. P. LICINIO CRASSO, ET C. CASSIO LONGINO. BELLI MACED. I.

ANNVS ANTE CHRISTVM 170.

AB anno Othonielis trigesimotertio, in quem incidit primus Iubilæus Mosaicus, decursis annis 50. ab ingressu in Chananitidem, præsens annus est millesimus & trecentesimus, & quod consequens est Iubilæus vigesimus sextus apud Hebræos; quem tamen in profani ac sacrilegi pontificiis perfidia, & magna rerum confusione Hierosolymis vix obseruatum putamus: fuit autem ingentium malorum imminentium præcursor atque prænuncius. Quin etiam huius ipsius anni principium insigni quadam iniustitia, in causa Menelai Pseudopontificis, funestatur. Quã scriptura tradit.[a] Cum enim Lysimachus, propter sacrilegia in templo perpetrata, consilio ac voluntate Menelai, qui eo sacrilegiorum ministro potius, quam Pontificatus procuratore vtebatur, à populo per seditionem concitato interfectus fuisset; aliorum quoque fuga, vulnera, cædes contigissent: probe intelligens Menelaus rem ad iudicium regium deductum iri, & se de iis sceleribus periclitari, quæ & mortis Lysimachi, & seditionis causa fuerant, aulicum quendam auro corrumpit, Regem deprauat, & sibi debitam mortem transfert in insontes. Sed Scripturam ipsam audiamus, vt simul eam obiter, cum res feret, de more elucidemus.

I. *Iubilæus Mosaicus 16.*

a 2. Mach. 4. 43.

Improbitas Menelai.

DE his ergo, inquit, *cœpit iudicium aduersus Menelaum agitari. Et cum venisset Rex Tyrum*, ex Antiochia scilicet, vbi Andronicum debito supplicio affecerat, *ad ipsum negotium detulerũt missi tres viri à Senioribus. Et cum superaretur Menelaus* (nec satis crimina obiecta purgaret) *promisit Ptolemæo* Dorymenis filio, *multas pecunias dare, ad suadendum Regi*, ne scilicet seditiosis hominibus fidem haberet, qui altero fratre calumniis oppresso, ac per vim ac seditionem interfecto, etiam alterum regia sententia interficiendam curent; & de reis in accusatores versi sint. *Itaque Ptolemæus in quodam atrio positum, quasi refrigerandi gratia, regem adiit, & deduxit à sententia*, Puniendi scilicet Menelai, qui & in promissis pecuniis regi illusisset, & sacrilegiis suis populum ad vim, ac seditionem compulisset. Innuit autem Scriptura hæc æstiuo tempore contigisse. sed pergit. *Itaque Menelaum quidem vniuersæ malitiæ reum criminibus absoluit: miseros autem, qui etiam si apud Scythas causam dixissent, innocentes iudicarentur, hos morte damnauit.*

II. *Euadit iudicium, quod in accusatores deuoluit.*

SCYTHAS profert exempli causa, quasi iustitiæ contemptores, sicut M. Tullius Persas, extremósque Indos.[b] Videtur & iudicium præceps reprehendi cum subditur. *Cito ergo iniustam pœnam dederunt, qui pro ciuitate, & populo, & sacris vasis, causam prosecuti sunt. Quam ob rem Tyrij quoque indignati, erga sepulturam eorum liberalissimi extiterunt.* Quod in reorum laudem, & Iudicis condemnationem cedebat. *Menelaus autem, propter eorum qui in potentia erant auaritiam, permanebat in potestate, crescens in malitia ad insidias ciuium.* Quæ postrema verba satis aperte ostendunt Menelaum non fuisse plane deiectum de pontificatu, neque illum ad Lysimachum fuisse translatum; permanere enim in potestate, siue ἐν ἀρχῇ in principatu, est plane retinere pontificatum; alioqui dicendum fuisset, restitutum ei fuisse pontificatum, non in eo permansisse.

III. *Accusatores innocentes perempti.*

b l. 7. in Verr.

IV. *Omnes populi ac reges in bellum Macedonicum intenti.*

QVOD autem ad Perseum, & res Macedonicas pertinet, P. Licinio, & C. Cassio huius anni consulibus, non vrbs tantum Roma, nec terra Italia, sed omnes reges, ciuitatesq́ue, quæ in Europa, quæque in Asia erant conuerterant animos, in curam Macedonici, ac Romani belli. Eumenes, quia eum vetus odium, & recens ira vitæ suæ Delphis per sicarios Persei artibus attentatæ, vehementius stimulabant. Prusias Bithyniæ Rex statuerat abstinere, euentumque expectare. Nam neque pro Romanis arma ferre, aduersus fratrem vxoris æquum censebat; & apud Persea, si victor esset, veniam per sororem impetrabilem fore. Ariarates Cappadociæ Rex, præterquam quod auxilia Romanis pollicitus erat, & filium habebat Romæ, ex quo est iunctus Eumeni affinitate, in omnia belli pacisque consilia se consociauerat. Antiochus etsi bello Ægyptiaco intentus erat, sicut & Ptolemæus; vterque tamen se amicum Populi Ro. esse volebat, vterque auxilia contra Macedonem promittebat. Quæ tamen hoc loco de Ptolemæi tutoribus, & ætate dicuntur à Liuio, ad anteriora tempora, & primam Antiochi in Ægyptum expeditionem videntur pertinere. Denique omnes alij circum reges & populi expectatione pendebant, quod vel in alterutram partem propendebant, vel alteram obrui plane, cum publico damno reliquorum formidabant.

V. *Singularis pro eo Romanorum apparatus & cura. De Persico bello rogatio.*

ROMANI etsi non sine metu tantum bellum suscipiebant, animos tamen faciebant aruspices, qui victoriam, triumphum, prorogationem imperij portendi sacrificiis nunciabant: Patres, quod faustum fœlixque po. Ro. esset, centuriatis comitiis primo quoque die ferre ad populum Coss. iusserunt, vt quod Perseus Philippi filius Macedonum Rex, aduersus fœdus cum patre Philippo ictum, & secum post mortem eius renouatum, sociis populi Ro. arma intulisset, agros vastasset, vrbesque occupasset, quodque belli parandi aduersus po. Ro. consilia iniisset; arma, milites, classem eius rei causa comparasset, vt nisi de iis rebus satisfecisset, bellum cum eo iniretur. Hæc rogatio ad populum, perlata est: SC. inde factum, vt Coss. inter se prouincias Italiam & Macedoniam sortirentur. Cui Macedonia obuenisset, vt is regem Persea, quique eius sectam secuti essent, nisi populo Ro. satisfecisset, bello persequeretur.

VI. *Quæ peculiaria belli huius.*

QVANTA porro cum cura susceptum sit hoc bellum à Romanis, illa quoque indicant. Primùm quod cum binas legiones nouas singulis Coss. scribi placuisset, id 1.
præcipue prouinciæ Macedoniæ datum sit, vt cum alterius Consulis legionibus quina millia & duceni equites ex vetero instituto darentur in singulas legiones, in Macedoniam sena millia peditum scribi iussa, equites trecenti in singulas legiones.

Legiones ampliatæ.

2. Quod in sociali exercitu auctus est numerus, ad sedecim millia peditum, & octingentos equites, cum Consuli cui obuenisset Italia 12. millia sociorum, & sexcenti equites satis esse visa sint. 3. Quod eæ copiæ accesserunt ad eas, quas Cn. Sicinius iam in Epirum traduxerat, sexcentos equites, & peditum Latini nominis duodecim millia. Infra tamen idem Liuius eum traiecisse dicit in Epirum quinque millia peditum & trecentos equites. 2. 3.

Et sociales copiæ.

VII. *Quarto circa centuriones &c.*

4. Vt centuriones, militesque veteres scriberet quos vellet Consul, vsque ad quinquaginta annos. Nam in tribunis militum eo anno propter Macedonicum bellum nouatum est, ne eo anno suffragiis crearentur, sed Consulum Prætorumque in iis faciendis arbitrium esset. 5. Vnum prætorum, cui sors obtigisset abeundi quò Senatus censuisset, quod vix semel atque iterum à Romanis factum legimus, classi præfecerunt: ea erat nauium quinquaginta, quas iam præcedenti anno parauerat C. Licinius Prætor, in qua duæ partes ciuium Rom. tertia sociorum esset. 6. Præter exercitum Consularem C. Sulpicio Galbæ prætori negotium datum, vt quatuor vrbanas legiones scriberet iusto numero peditum equitumque, iisque 4. tribunos militum ex Senatu legeret qui præessent. Sociis Latini nominis imperaret 15. millia peditum, mille & ducentos equites. Is exercitus vti paratus esset, quo Senatus censuisset. 4. 5. 6.

VIII. *Septimo, noua sociorum auxilia.*

7. P. Licinio Consuli ad exercitum ciuilem socialemque petenti addita auxilia; Ligurum duo millia, Cretenses sagittarij incerto numero, quantum rogati Cretenses misissent. Numidæ item equites elephantique, quam ad rem in Cretam & Africam ad Masanissam & Carthaginienses legati missi sunt. Eumenis etiam copiæ fuerunt 6. millia peditum & mille equites. Præter auxilia quæ se Romanis in Ma- 7.

cedoniam transgressis adiunxerunt. Accessit denique commeatus decretus ex Sicilia, & Sardinia, in vsum classis, & legionum, & cura solito intentior Consulum in habendo delectu. Ex quibus intelligi potest quātis iam viribus Resp. Romana subsisteret: præsertim cum præter hæc omnia, iusti exercitus, cum suis quique imperatoribus, vtramque Hispaniam, Siciliam, Sardiniam & Corsicam tenerent. Sortiti sunt prouincias Consules & Prætores; P. Licinio Crasso Macedonia obuenit, C. Cassio Italia, classis C. Lucretio Gallo. Legiones inde sortiti sunt, prima & tertia Macedonicæ factæ sunt, secunda & quarta Italicæ. *Quanta nunc Romana vires.*

IX. *Roma legati Persei.*

PER idem tempus legati à Rege Perseo venerunt, eos in vrbem intromitti non placuit, cum iam bellum cū rege eorum & Macedonibus, Senatus decresset, & populus iussisset. In ædem Bellonæ in Senatum introducti, ita verba fecerunt. Mirari Persea Regem, quid in Macedoniam exercitus transportati essent: si impetrari à Senatu posset, vt ij reuocentur, Regem de iniuriis, si quas sociis factas quererentur, arbitrio Senatus satisfacturum esse. Sp. Caruilius ad eam ipsam rem ex Græcia remissus à Cn. Sicinio, in Senatu erat. Is Perrhæbiam expugnatam armis, Thessaliæ aliquot vrbes captas, & cætera quæ egerat, aut parabat Rex cum argueret, nihilque haberent legati quod responderent, iussi sunt Regi suo renunciare, P. Licinium Consulem breui futurum cum exercitu in Macedonia, ad eum si satisfacere in animo esset, legatos mitteret, Romam ne mitteret. Ita dimissis, Licinio Consuli mandatum vt intra vndecimum diem iuberet eos Italia excedere, & Sp. Caruilium mitteret, qui eos donec nauem conscendissent, custodiret. *Refelluntur, & reijciuntur.* *Ad Consulem.*

X. *Romani legationibus amicos in Græcia confirmant.*

INTEREA Cn. Sicinius, qui iamdudum fuerat antegressus, ad Nymphæum in agro Apolloniati castra habebat. Inde tribunos cum duobus millibus militum ad occupanda idonea loca misit, & legatos Q. Marcium & A. Attilium partim in Asiā, præsertim ad Rhodios, partim in Epirum, Illyricum, Ætoliam, Thessaliam, Peloponnesum, Bœotiam, Eubœam, atque vniuersam Græciam, ad confirmandas in fide ciuitates, aut dubias conciliandas, præsidióque muniendas: de quibus singulis breuiter agit Liuius,[a] de Bœotis & Rhodiis nominatim Polybius:[b] & quo quæque opulentior ciuitas erat, eo accuratius agebant cum ea, quia minores maiorum autoritatem secuturæ erant. Rhodij maximi ad omnia momenti habebantur, quia non fauere tantum, sed adiuuare etiam viribus suis bellum poterant, 40. nauibus autore Hegesilo comparatis. Qui cum in summo magistratu esset, peruicerat Rhodios, vt omissa vana spe regum fouendorum, Romanam societatem, vnam tum in terris, vel viribus, vel fide stabilem, retinerent. Bellum imminere cum Perseo, desideraturos Romanos eundem naualem apparatum, quem ante Philippi & Antiochi bello vidissent; ideo enixius faciendum, vt crimina ab Eumene delata fide rerum refellerent. His incitati 40. nauium classem, instructam ornatamque Romanis legatis aduenientibus, ostenderunt. Eos legatos T. Claudium, P. Posthumium, M. Iuniū Liuius appellat. Polyb. ex quo videtur Liuius ista mutuatus,[c] duos tātum memorat, Tiberiū, & Posthumium. Prytanim vero siue summum magistratū Hegesilochum. Hęc excursio legatorum magna ex parte anno superiore suscepta, isto acrius vrgebatur.

a l. 42.
b n. 63. & seq.
c n. 64.

XI. *Perseus cum Martio colloquium.*

QVEM omnem belli fremitum ac tumultum cum Rex, cuius petebatur caput, aut miraretur, aut ægre ferret, causam ab eis per literas petiit: quibus cum nihil respondendum esse visum fuisset, Rex ipse vnius legatorum Q. Martij colloquium expetiit, impetrauitque. In eo cum Martius, quasi literis regiis coram responsurus, querelas de Perseo, & causas suscepti à Romanis contra eum belli exposuisset, Rex tam accurata responsione ad singula obiecta satisfecit, vt ego quidem existimem vnam esse de accuratissimis, quæ apud T. Liuium leguntur. Martius autem dicenti assensus, autor ei fuerit, Romam legatum mittendi, ad idque, vt tuto ire liceret, inducias dederit. Idque eo facilius, quod eæ necessariæ viderentur, Rom. nōdum satis paratis: Perseo contra dānosæ, qui cū omnia haberet instructa, vana spe pacis occæcabatur.

XII. *Perseus spe pacis illuditur.*

PERSEVS, qui bona fide agebat, cum à colloquio Romanorum in Macedoniam recepisset sese, misit legatos Romam de inchoatis cum Martio conditionibus pacis. Deinde etiam Byzantium & Rhodum cum literis, in quibus eadē erat ad omnes sententia: collocutum se cum Romanorum legatis, & vtrimque habita verba ita retulit, vt superior fuisse in disceptatione videri posset. Consilium suum Martius in Senatu professus est, quod à plerisque antiquæ probitatis Senatoribus est impro-

batum, vt qui aperta virtute & cum fide, non fraudibus hisce, & quadam quasi perfidia hostes superari vellent, & Romanas artes in bello, non Punicas exerceri. Vicit tamen sententia, quæ vtilitatem dignitati præferebat. Legati enim Regis non satis visi sunt, susceptum contra Eumenem facinus purgare. Cætera deprecatio erat, sed non iis animis audiebatur, qui aut doceri, aut flecti possent: denunciatum extemplo mœnibus vrbis Romæ, Italia intra trigesimum diem excederent. Itaque Persei spes & labor in ventos abiere, quia aduenerat tempus vt plurima, maximáque scelera lueret.

XIII. *Romanæ copiæ in Macedoniã trayciunt.*

Interea Consul Licinius paludatus ex vrbe, magno omnium Romanorum sensu, atque expectatione, ad grauissimum, maximique momenti bellum proficiscitur: duo Consulares tribuni militum cum eo missi, aliique illustres viri, cum quibus Brundusium ad exercitum, atque inde cum omnibus copiis transuectus ad Nymphæum, in Apolloniati agro castra posuit. Classis præfectus Lucretius, fratrem præmittit, qui cum aliquot nauibus confestim Dyrrhachium traiicit. Ibi decem ipsorum Dyrrhachinorum, duodecim Issæorum, Gentij Regis lembos 54. nactus, simulans se credere eos in vsum Romanorum esse comparatos, omnibus abductis, tertio die Corcyram, inde protinus in Cephaleniam traiicit. C. Lucretius Prætor Neapoli profectus, superato freto die quinto in Cephaleniam transmisit. Paucos ante dies Perseus, postquam legati Roma regressi spem omnem pacis præciderunt, de rerum suarum summa Pellæ, in vetere Macedonum regia consilium habuit.

XIV. *Perseus de summa rerum suarũ deliberat.*

Erant quibus mollior sententia placebat, & declinandum bellum potius, quam tantę rei aleam iaciendam censebant. Cæterum multo maior pars ferocioris sententiæ erat; cum Romanis, nisi toto regno cedat, & ignominiosus in aliquam se insulam coniiciat, pacem esse non posse. Satiusque esse armatum, vindicem fortunæ dignitatisque suæ, ita vt viro forti dignum sit, pati quodcunque tulerit belli casus, aut victorem liberare orbem terrarum ab imperio Romano. Hic Rex, geramus ergo, inquit, diis bene iuuantibus bellum, quando ita videtur; literisque circa præfectos dimissis, Citium Macedoniæ oppidum copias omnes contrahit. Summa omnium 39. millia peditum fuere, quatuor equitum; satisque constabat, secundum eum exercitum, quem Alexander magnus duxisset in Asiam, nunquam vllius Macedonum regis tantas copias fuisse. Sextus quippe & vigesimus annus agebatur, ex quo petenti Philippo data pax erat, perque id omne tempus quieta Macedonia, & progeniem ediderat, cuius magna pars militiæ idonea erat, & leuibus bellis Thracum accolarum, quæ exercerent magis quam fatigarent, sub assidua militia fuerat. Recte 26. annos ab ea pace numerat Liuius, sed computatis extremis. Contigit enim eam fieri anno V.C. 557. L. Furio Purpureone, & M. Claud. Marcello Coss. etsi aliter Sigonio in Annot. in Liuium visum fuerit. Tres enim & viginti annos legi vult, quasi ea pax T. Sempronio & P. Cornelio contigerit, quam Liuius datam illis, quos dixi Consulibus perspicue tradit.

Statuit pugnare.

Eius copiæ.

XV. *Suos ad bellum hortatur.*

Perseus suos ad bellum cohortatur, & multas fiduciæ causas iustasque aperit: addit & rei bene gerẽdæ necessitatem. Agi nimirum hoc bello, non de ignotis terræ partibus Macedonum regno acquirendis, sed de ipsius Macedoniæ possessione retinenda, nisi vincant, eam superbis dominis cum rege suo tradendam esse, & Macedonibus olim terrarum dominis, impositum seruitutis iugum à Romanis ferẽdum esse. Tota regis oratio magno assensu excepta est. Inde ad hostem per Thessaliam & Perrhębiam duxit, & in transitu pleraque loca in deditionem accepit; alia vel vi, vel improuiso impetu occupauit, donec Sycurium progressus, operiri ibi hostium aduentum statuit, opportunitate loci ductus; intereáque frumentari passim exercitum iubet, in subiecto hostium agro. Est enim Sycurium ad radices Ossæ montis, qua in meridiem vergit, subiectos habet Thessaliæ campos, ab tergo Macedoniam atque Magnesiam. Accedebat summa salubritas, & copia perennium aquarum è pluribus circumiectis fontibus.

Ad Sycurium subsistit.

XVI. *Consul ad eosem accedit.*

Consul autem Licinius, ex Epiro Thessaliam petens, Gomphos peruenit, per aspera difficiliaq; loca, miratus ea ab hostibus non fuisse occupata, vbi Romani ingentem cladem accipere potuissent. Id gaudium Romanis attulit, & contemptum hostium, ignorantium opportunitates suas. Inde refecto milite Larissam ducit,

ducit, indéque progressus super Peneum amnem castra posuit.

Per idem tempus Eumenes ad Chalcidem nauibus appulit, cum Attalo, atque Athenæo fratribus, Philetæro fratre relicto Pergami ad tutelam regni. Inde cum Attalo & 4. millibus peditum, mille equitum ad Consulem venit; Chalcide reliquit duo millia peditum, quibus Athenæum præposuit. *Eumenes cum copiis adit Consulem.*

XVII. EODEM & alia auxilia ex omnibus Græciæ locis Romanis aduenerunt; naues quoque variis ex locis Prætori C. Lucretio, eiusque fratri se aggregarunt, quas quia nusquam erat maritimum bellum, sociis remisit: nihilominus rem bene nonnullis in locis gessit. Haliartum in Bœotia diu oppugnatam, & summa contentione defensam summa vi cepit, seniores impuberésque, quos casus obuios obtulit, interfecit; armatos qui ad arcem confugerant, deditione facta, ad duo millia & quingentos sub corona vendidit, ornamenta omnia vrbis, & quidquid pretiosæ prædæ fuit, ad naues detulit, vrbem diruit à fundamentis. Eo terrore Thebæ, non tentato certamine, dedidere sese: Prætor vrbem exulibus tradidit, & qui Romanis partibus fauebant, reliquos sub corona vendidit. Quibus in Bœotia gestis, ad mare atque naues rediit. *Alia Romanorum auxilia, præsertim nautica. Res ad Haliartum gesta.*

XVIII. ☞ AT Perseus Pheræorum agros, & Thessaliæ campos late populabatur, si quo modo Romanos longius à castris abstractos, opprimere posset: quod illi veriti, dum quiescunt, non leuem sibi inuidiam conflarunt. Rex ex concessa impune vastatione sumptis animis ad hostem pergit, quem de bello tum consultantem repentinus regis aduentus conterruit: aderat is cum equitibus ac leui armatura, ad mille passus ab hoste, signis peditum consistere iussis. Ergo Romani dimisso concilio, signum dant extemplo ad arma capienda, dum interim expediti centum equites Eumeniani, totidemque iaculatores pedites hosti obuiam eunt. Cum in conspectum hostium ventum esset, Perseus ignarus quantum adesset hostium constitit, & aliquot turmas suorum misit. Inter eos cum pari fere numero pugnaretur, nec alterutra ex parte noua auxilia submitterentur, prælium incerta victoria finitū est. *Perseus Romanos ad pugnam allicit. Prima velitatio.*

XIX. SEQVENTIBVS diebus Rex perlicere ad certamen Romanos conabatur, sperans, si eos longius à castris extraxisset, facile conuersa acie cladem eis illaturum, vt qui se equitatu, & leui armatura superiorem credebat. Post aliquot dies eundem in locum, cum omnibus copiis prima luce venit, copias instruxit. Idem & Romani, pene deprehensi tam maturo regis aduentu, faciunt. Pugnatur vtrimque animose, Thraces equites & initium pugnæ, & victoriam dedere Perseo, Romanorum equitatu perculso; Perseus & ipse non leue momentum ad victoriam attulit, cum in mediam inuectus aciem, Græcos primo impetu auertit: & opinio fuit si inclinatis Romanorum rebus infestius, aut constantius institisset hosti, eo die debellari potuisse. *Altera pugna in qua Perseus superior euadit.*

XX. SED Euander Cretensis ad Regem accurrit, eumque monere instititit ne elatus fœlicitate, summam rerum temere in non necessariam aleam daret; quiesceret eo die re bene gesta, vel pacis honestæ conditionem habiturum, vel plurimos belli socios, qui fortunam sequerentur si bellare mallet. Rex qui ad pacem erat pronior, collaudato Euandro receptui cani iussit. Plutarchus in Æmylio Paulo ait regem hoc prælio 2. millia & quingentos strenuos milites occidisse, cepisse sexcentos. Subditque classem Romanam. Quæ ad Oreum stationem habebat, repente adortum, viginti naues onerarias, cum ipso onere cepisse, reliquas frumento onustas depressisse, & 4. præterea quinqueremes cepisse, quæ causa fuerit fortasse, vt proximo anno legati Carthaginiensium in Senatu dixerint, tritici decies centum millia, & hordei quingenta, se ad mare deuecta habere, vt quo Senatus censuisset deportarent: paremque summam Massanissa polliceretur: quæ Senatus cum gratiarum actione recepit, rogauitque vt ea quæ pollicebantur ad Hostilium Consulem, is anno sequenti Consulatum gessit, in Macedoniam deportarent. Nisi enim illa iactura contigisset, vtique, vt alias, frumentum sociis remisisset, ne se ipsis, accipiendo beneficio obligaret. *Rex spe pacis non persequitur victoriam. Classem Romanam affligit.*

XXI. lib. 42. DE magnitudine cladis nō plane sentit cum Plutarcho Liuius, sed eum diminuit. Cecidere, inquit, eo die ab Romanis ducenti equites, peditum haud minus duobus millibus; capti ferme ducēti equites, magnáq; vis omnis generis armorum. Ex regiis 20. equites, pedites 40. Rediere in castra victores, omnes quidē læti, sed Thraces in primis, qui cæsorū hostium capita hostilibus infixa præferebant. Apud Rom. *Romana clades terrestris.*

non mœstitia tantum ex male gesta re, sed pauor etiam erat, ne extẽplo castra hostis aggrederetur. Suasit Eumenes Consuli, vt trans Peneum amnem transferret castra, vt pro munimento amnem haberet, dum perculsi milites animos colligerent. Consul, etsi pudebat hominem timorem fateri; victus tamen ratione, silentio noctis traducit copias, & in vlteriore ripa communit, ibique per otium & famæ damnum luget, & Ætolos accusat, à quibus pauoris & fugæ initium factum esset, quorum exemplum cæteri Græci secuti essent.

XXII. *Rex seipse incusat imprudentiæ.* Rex postero die ad lacessendos prælio hostes progressus, vt traiecisse didicit, fassus quidem est se peccasse pridie, quod non institisset victis, sed maiorem etiam culpam in eo agnoscebat, quod nocte cessatum fuisset, quando in transitu magna clades sparsis trepidisque inferri potuisset.

Pacis iterũ consilia agitat. Post aliquot dies Misagenes Numida filius Masanissæ venit cum mille equitibus, parique peditum numero, & Elephantis duobus & viginti. Regis quoque amici, postquam consedisset ferocia ab re bene gesta, ausi sunt consilium dare, vt secunda fortuna in conditione honestæ pacis vteretur, potius quam spe vana euectus in casum irreuocabilem se daret. *Frustra.* Passus est se persuaderi, & misit ad Consulem Pantauchum & Medonem legatos,[a] qui fœdus in easdem leges renouarent, quibus Philippus pater eius pacem à T. Quintio Flaminino accepisset. At Romani aduersis rebus facti ferociores, responderunt ita pacem dari, si de se Rex, déque tota Macedonia statuendi liberum ius Senatui permitteret.

[a] Vide Polyb. n. 69.

XXIII. *Varij contra Romanos conatus.* Hæc cum renunciassent legati, mirari omnes vehementer Romanorum superbiam atque peruicaciam; plerique vetare pacis vllam fieri mentionem: Perseus hanc ipsam superbiam timere, quippe ex virium fiducia natam, & Consulis animum pecuniæ magnitudine tentare, si precio pacem emere posset. Vt se nihil proficere, neque mutari responsum videt, desperata pace ad Sycurium, vnde profectus erat, redit, belli casum de integro tentaturus. Atque in omnem occasionem intentus, nunc incendium in castra immittere conatur, nunc improuide vagantes frumentatores opprimit, & prædam cum prædatoribus inuadit & capit. Conatus autem in L. Pompeium Tribunum mil. euentu maiore memorabilis fuit.

XXIV. *Periculum Romani præsidij.* Habebat is in Crannonio agro præsidium 800. militum Romanorum. Rex cum mille equitibus, & duobus millibus Thracum, & Cretensium, post castigatos prædatores, ad illud delendum aduolat. Pompeius perculsos milites repentino hostium aduentu, in propinquum tumulum recepit; loci se præsidio, quia numero & viribus impar erat, defensurus. Ibi in orbem milites cogit, vt densatis scutis ab ictu missilium tuerentur sese. Perseus circundato armatis tumulo, in magnas obsessos angustias cogit. Nam cum alij vndique ascensum tentarent, ad cominus conserendas manus, alij eminus tela torquerent, anceps Romanos terror circunstabat. Nam neque conferti pugnare poterant, propter eos qui in tumulum ascendere conabantur, & vbi ordines procursando soluissent, patebant iaculis sagittisve.

Auxiliũ insperatum. Cum iam pars militum vulnerata esset, alij fessi vix arma sustinerent, Rex deditionem vrgebat, cum ex insperato, iam obstinatis mori, spes affulsit.

XXV. *Consul succurrit suis.* Nam cum ex dictis frumentatoribus quidam elapsi, ad Consulem periculum præsidij Romani detulissent, cum equitatu ac leui armatura castris egreditur, & tribunis militum imperat, vt legionum signa sequantur; ipse cum Eumene, Attalo, & Misagene latera cingentibus antecedit. Cum prima signa Romanorum in conspectu fuerunt, ab vltima desperatione obsessis recreatus est animus. *Cum eo Rex imprudenter pugnat.* Perseus etsi nihil secum roboris esse sciret, cum successu contentum abire intactum oportuisset, permansit, & qui Phalangem accerserent, propere misit; imprudenter. Nam & serius ventura erat, & raptim acta, & turbata cursu, aduersus instructos & præparatos pugnatura erat. Consul ante veniens extemplo pugnam conseruit. Primo resistere Macedones; deinde, vt nulla re pares erant, amissis trecentis peditibus, viginti quatuor primoribus equitum, & ala quam Sacram vocant, abire conantur. Cæterum iter prope ipso prælio tumultuosius fuit, Phalanx dum iter accelerat, in angustiis viarum incurrit in captiuos & prædam, quam Romanis sublatam Rex in castra mittebat. Ibi videlicet tumultus, & rerum confusio, & perturbatio, alteris alteros impedientibus, protrudentibus, & in præceps homines & iumenta mittentibus.

XXVI. *Prælium dirimitur.*

Vix Phalanx ab incondito agmine captiuorum expedierat sese, cum regio agmini, perculsisque equitibus occurrunt. Ibi vero clamor iubentium referre signa, prope similem ruinæ trepidationem fecit: vt si Romani, introire angustias ausi, longius insecuti essent, magnam cladem afferre potuerint. Consul recepto ex tumulo præsidio, contentus modico successu, in castra copias reduxit. Et hæc est Liuij sententia; scribit tamen esse, qui tradiderint, magno prælio eo die esse pugnatum; octo millia hostium cæsa, in his Sopatrum & Antipatrum regios duces: viuos captos circiter 2400. Signa militaria capta 27. Nec incruentam fuisse victoriam; supra 4300. de exercitu Consulis cecidisse, signa sinistræ alæ quinque amissa. Siue hoc, siue illo modo res contigit, certe hic dies & Romanis refecit animos, & Persea perculit, vt dies paucos ad Mopselum, vbi castra locarat moratus, præsidio satis valido ad Connum relicto, in Macedoniam reciperet copias. Cum Pellam venisset, exercitu in hyberna dimisso, ipse cum Cotye Thraciæ regulo Thessalonicam est profectus: quem etiam ad tutanda sua, quæ inuadebantur, præclare donatum dimisit. Consul quoque, recepta deditione Perrhæbia, suos partim domum dimisit, partim in vicinis locis hyemandi causa distribuit. Ipse in Bœotiam venit vocantibus Thebanis, hybernis apta regione. Hæc T. Liuius l. 42.

Clades vtrinque.

Abitur in hyberna.

XXVII. *Bellum inconsulte susceptum à Cassio Consule.*

Qvæ dum aduersus Perseum Licinius Crassus in Thessalia exequitur. Alter Consul C. Cassius nec in Gallia, quam sortitus erat, memorabile quicquam gessit, & per Illyricum ducere legiones in Macedoniam, vano incepto est conatus. Ingressum hoc iter Consulem, Senatus ex Aquileiensium legatis cognouit, qui referebant 30. dierum frumentum militi datum, & duces, qui ex Italia itinera in Macedoniam nossent, conquisitos, abductósque. Enimuero Senatum indignari Consulem tantum ausum, vt suam prouinciam relinqueret, alienam adiret, viamque tot exteris nationibus in Italiam aperiret. Decernunt frequentes vt C. Sulpicius Prætor tres ex Senatu nominet legatos, qui eo die proficiscantur ex vrbe, & quantum accelerare possent, Cassium Consulem vbicumque sit persequantur; nuncient ne bellum cum vlla gente moueat, nisi cum qua Senatus gerendum censuerat.

XXVIII. *Et quietis damna illata.*

Ex sequentis autem anni de eo querelis cognitum est, eum agros Alpinorum populorum, qui hostes non essent, depopulatum esse, inde multa millia hominum in seruitutem abripuisse. Ex medio itinere Macedonico regressum, Carnorum, Istrorum, & Iapidum fines hostiliter peragrasse, rapinas & incendia passim sine vlla causa facta esse.

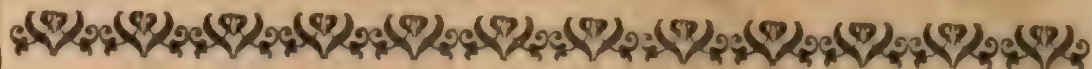
Querelæ de prefectis Romanis ex Hispania.

Hoc quoque anno ex vtraque Hispania legati, in Senatu de magistratuum Romanorum auaritia, superbiáque conquesti, nixi genibus à Senatu petierunt, ne se socios fœdius vexari spoliarique, quam hostes patiantur: quibus & in præsens per quorundam exilia, & in futurum certis legibus prouisum est. Alia quæ huius anni erant, imo & sequentis initia, in 43. Liuij desiderantur.

XXIX. *Fœda mors Fuluij pontificis.*

Illvd tamen ex 42. quod huius anni est, non videtur omittendum. Hoc anno Q. Fuluium Flaccum pontificem, qui priore anno Censor fuerat, fœda morte periisse. Ex duobus filiis eius, qui tum in Illyrico militabant, nunciatum est alterum decessisse, alterum graui & periculoso morbo ægrum esse. Obruit animum simul luctus & metus: mane ingressi cubiculum serui, laqueo dependentem inuenere. Erat opinio post censuram minus compotem fuisse sui: & vulgo Iunonis Laciniæ iram, ob spoliatum templum eius in Brutiis, alienasse hominis mentem ferebant. Insolitum mortis genus admirationi aut terrori fuit; si gladio, vt plerique alij, incubuisset, laudem ab istis cæco errore deceptis mortalibus consecutus esset. Quasi mors ipsa vltro suscepta, cuiuscunque modi sit, in culpa non sit.

Pœna sacrilegij.

ANNVS MVNDI 3884. SEXTAE AETATIS 368. IMPERII GRÆCORVM 142. ANTIOCHI EPIPHANIS 6. Menelai Pseudopontificis 3. Ptolemæi Philometoris & Persei 10. Olympiadis CLII. An. 3. Vrbis Conditæ 583. Coss. A. Hostilio Mancino, Avlo Atilio Serrano. Belli Macedonici 2.

ANNVS ANTE CHRISTVM 169.

I. *Secunda Antiochi expeditio paratur.*

CIRCA hoc tempus arbitramur, Antiochum ſecundam profectionem paraſſe in Aegyptum. Id tempus fuiſſe annum Antiochi ſextum conſentit Torniellus, Regni Græcorum 142. Serarius & Gordonus Olympiadis centeſimæ quinquageſimæ ſecundæ annum ſecundũ, Onuphrius: vrbis conditæ 583. Sigonius, Pighius, Onuphrius, aliique paſſim, vt omittam Heluicum, Caluiſium, Capellum, alioſque ſectarios. Expeditionis huius cauſa, iuxta ea quæ de priore diximus, conſentanee Liuio maxime, ac Polybio hæc fuit. Antiochus Memphi conſtituerat Philometorem regem, dum Euergetes minor natu frater Alexandriæ clauſus obſideretur; cuius mœnibus fruſtra tentatis in Syriam abduxit exercitum, partim veritus ne Romanis ſuſpectus eſſet, quaſi Aegyptum ſibi occupare vellet, ſub ſpecie reſtituendi maiorem natu in regnum ſuum; partim ſperans fore, vt ipſimet fratres armis inter ſe decertarent, & ipſe mox victorem certamine feſſum aggrederetur. (l. 1. Mach. c. 5. 1.)

II. *Eiuſque cauſa.* *Ptolemæi conſenſiut.*

PTOLEMAEVS huius voluntatis non ignarus, dum conterritum obſidionis metu minorem fratrem haberet, ratus poſſe ſe recipi Alexandriæ, ſorore adiuuante, & non repugnantibus fratris amicis, ad fratrem amicoſque eius non prius deſtitit mittere, quam pacem cum iis confirmaret. Itaque conſentientibus cunctis, pace facta Alexandriam recipitur. Quibus cum Antiochum lætari par eſſet, ſi reducendi Philometoris cauſa, exercitum in Ægyptum intuliſſet, (quo ſpecioſo titulo ad omnes & Aſiæ & Græciæ ciuitates legationibus, literiſque vſus fuerat) adeò eſt offenſus, vt multo acrius infeſtiuſque aduerſus vtrumque nepotem, quam ante aduerſus vnum bellum pararet. Ergo Cyprum extemplo claſſem miſit, ipſe primo vere in Cœleſyriam, indeq. in Aegyptum infeſtis armis progreſſurus. Hæc pluribus Liuius. Hoc autem ſe facilius victoriæ compotem fore credidit, quod bellum Macedonicum quod inceptabatur, Romanos ac Macedonas, omneſque reges ac populos, qui pro alterutris in armis futuri erant, detenturum erat, ne Aegyptiis opem ferre poſſent.

III. *Anacleteria in Aegypto, & apparatus bellicus.*

AD hoc ipſum tempus, quo pace facta vterque Ptolemæus regni particeps factus eſt, pertinere arbitror illa Anacleteria, quæ Polybius memorat, cum ait fama ad Achæos perlatum, celebrata eſſe Anacleteria in honorem regis Ptolemæi; vtique Iunioris, quæ ſolebant in Aegypto celebrari, cum reges ad legitimam regnandi ætatem perueniſſent. Itaque Achæos gratulandi cauſa, & amicitiæ renouandæ gratia legatos in Aegyptum miſiſſe. Cum autem vterque Ptolemæus intellexiſſet Antiochum in eos arma parare, per legatos Achæorum auxilia petiuerunt, quibus præfuturi erant Lycortas & Polybius, vt ipſemet refert. Nec minus tam ſubditos ſuos, quam vicinos populos ad arma conuocaſſe par eſt credere. (In Legat. n. 78.) (n. 85.)

DVM paratur à rege in Ægyptum altera expeditio, multa ostenta futurorum prænuncia Hierosolymis visa sunt, vt iis Israëlitæ conterriti, peccatorum suorum magnitudinem agnoscerent, atque sub ipsum imminentis pœnæ tempus deplorarent. Non enim Ægyptiis, sed Hierosolymitanis ostendebantur, quos Deus terrere cupiebat ad pœnitentiam: nec ad vnum aut alterum diem, vt res contemni, & ad naturales causas reiici posset, sed quadraginta diebus: Sic enim ait. Contigit autem per vniuersam Hierosolymorum ciuitatem videri diebus 40. per aëra equites discurrentes, auratas stolas habentes, & hastis quasi cohortes, armatos, & cursus siue turmas equorum per ordines digestas, & congressiones fieri cominus, & scutorum motus, & galeatorũ multitudinem gladiis districtis, & telorum iactus, & aureorum armorum splendorem, omnisque generis loricarum. Nonnulla est in græco diuersitas, sed perexequi momenti. His porro prodigiis effectum, vt omnes metu tangerentur, & orarent vt in bonum monstra conuerterentur: rectius etiam facturi, si Niniuitas imitati, omnes in cinere & cilicio pœnitentem agere cœpissent.

IV. Visa Hierosolymis cladium prænuncia. — 1. Mach. 5. 2.

CONATVS quoque impij Iasonis in Ierosolymam ad recipiendum Pontificatum, qui huic narrationi subiicitur, ad hunc ipsum annum videtur pertinere; atque adeo ad sexti mensis initium, anni regni Græcorum centesimi quadragesimi secundi. Quod vt explicemus, memoria repetendum est illud Danielis vaticinium, quod ad hæc ipsa tempora Antiochi, & calamitatum ab eo in Iudæos illatarum, ex omnium interpretum consensu pertinet: vbi angelo interroganti quandiu duratura esset illa clades, illa desolatio, illa sanctuarij conculcatio; respondetur, *vsque ad vesperam & mane, dies duo millia trecenti, & mundabitur sanctuarium*, id est, postquam nox & dies bis mille ac trecentas conuersiones confecerit, mundabitur sanctuarium, & Dei cultus restituetur. Siue, Ab initio afflictionis huius magnæ, quæ nomine vesperæ intelligitur, vsque ad mane restitutæ lucis & lætitiæ, quo modo dixit Dauid. Ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia; numerabuntur 6. anni tres menses & 20. dies, quomodo habet interlinearis, agendo de annis, solis periodo per suas intercalationes adæquatis.

V. Danielis circa hoc tempus prophetia. — c. 8. 14. — Psal. 29. 6.

DIFFICVLTAS autem posita est in definiendo tempore, quo inchoari debeant isti dies aut terminari, quæ facile exhaurietur posito fine sicut à propheta ponitur, & à D. Hieronymo exponitur, in ipsa emundatione sanctuarij, quam constat contigisse die vigesimo quinto mensis noni, qui dicebatur Casleu, anni centesimi quadragesimi octaui regni Græcorum. A quo die regrediendo ad anteriora, venies ad sexti mensis initium, anni centesimi quadragesimi secundi, quando hinc valde credibile fit cladem Hierosolymis ab impio Iasone illatam. Nam intra eas metas bis mille & trecenti dies reperiuntur. Elapsi enim erant iam in anno illo centesimo quadragesimo octauo 265. dies, id est octo menses & 25. dies. Inde retrocedendum est quinque annis solidis, qui efficiunt 1825. dies. Supersunt 210. dies, qui efficiunt septem menses integros, ergo in anno centesimo quadragesimo secundo peruenietur ad initium septimi mensis. Supersunt quinque dies, quia quindecim mensibus 30. tantum dies tribuimus. Et forte Angelus rotundum numerum dierum dicere voluit, neglectis aliquot, qui tertio centenario deerant, vel abundabant.

VI. Duratio cladis Iudæorum sub Antiocho. — 1. Mach. 4. 52.

265		
1825		
210		
2300		
A.	M.	D.
.	8.	25.
5.	0.	0.
	7.	0.
6.	3	25.

CONVENIENTER autem inuasio vrbis, & clades ab Iasone illata erit initium horum dierum, cum impius ille apostata, occupata improuiso impetu cum mille viris ciuitate, non parcebat ciuibus suis, sed cædibus impune grassabatur, quasi trophæa de hostibus, non de ciuibus capturus. Quo tempore fugiente in arcem Menelao, qui instar erat Pontificis, & turbata cædibus tota ciuitate, etiam templum desolatum est, & sacrificia intermissa, sacerdotibus vna cum pseudopontifice fugientibus, vel latebras captantibus. Quod eo minus videbitur mirum, si meminerimus aliquot iam annis ante, ipsoque initio pontificatus Iasonis, sacerdotes non iam circa altaris officia deditos fuisse, sed contempto templo, & sacrificiis neglectis palæstram Græco ritu frequentasse: & Iosephus in libello de Machab. ait Iasonem templi procurationem dissoluisse. Non est autem necesse hoc toto sex annorum, & trium mensium, & aliquot dierum tempore cessasse iuge sacrificium. Sicut enim non de solo sacrificio facta fuerat interrogatio, sic & responsio ad illud vnum referenda non est, sed ad clades quoque, cæteramque desolationem, & impiorum exercitum conculcantem ciuitatem sanctam, & fortitudinem eius, quæ ad hoc tempus

VII. Eius initiũ vnde petendum. — 2. Mach. 4. 14. — τὴν τῶ ἱερῦ λειτουργίαν καταλύσαι.

applicari non inuite possunt, quamuis hæc mala magnum incrementum accepe- rint, quando Antiochus ciuitatem vi occupauit; & rursus post annos duos, cum Iudaicos ritus antiquauit.

VIII. *Iason vrbē inuadit.*

AD hunc ergo pertinet impetus Iasonis in ciuitatem Hierosolymitanam, ad pontificatum, Menelai fraude amissum, recuperandum. Id enim illum spectasse, haud obscure verba illa significant. *Et principatum quidem non obtinuit; finem vero insidiarum suarum confusionem accepit.* Occasio porro eius insultus fuit, rumor falsus mortis Antiochi, quam siue credens, siue cupiens Iason, vt qui ab illo vno sibi timeret, quem promissione fefellerat, assumptis non minus mille viris, repente aggressus est ciuitatem, & ciuibus ad murum conuolantibus, ad vltimum apprehensa *ciuitate Menelaus fugit in arcem.* Iason autem quomodo se in vrbe gessit? *Non parcebat in cæde ciuibus suis; nec cogitabat aduersus cognatos malum esse maximum, arbitrans hostium, & non ciuium se trophæa capturum.* Quid autem hac clade consecutus? *Et principatum quidem non obtinuit*, non dicit sacerdotium, ad innuendum eundem hoc tempore summum fuisse sacerdotem, & principem, *finem vero insidiarum suarum confusionem accepit*, ab vrbe scilicet præter opinionem expulsus, conglobata aduersus ipsius Iasonis manum, multitudine. Insidiarum mentio innuit, præter apertam vim, quæ memorata est, etiam proditionem aliquam ab amicis Iasonis interuenisse. Sed præualente multitudine, profugus iterum abiit in Ammanitidem.

Vt se in ea gesserit.

IX. *Quæ reliqua Iasonis vita.*

ADDIT his Scriptura consequenter, quæ deinceps Iasoni ad mortem vsque contigerunt; quorum cum ratio temporis tradita non sit, ea per summa capita cum ipsa Scriptura tradamus.[a] *Ad vltimum*, inquit, *in exitium sui conclusus ab Areta Arabum tyranno, fugiens de ciuitate in ciuitatem, omnibus odiosus, vt refuga legum, & execrabilis, vt patriæ & ciuium hostis, in Aegyptum extrusus est.* Significat Iasonem ab Ammonitis abiisse ad Arabas, ibique suspectum alicuius molitionis aut criminis, in vincula coniectum fuisse; indeque etiam emissum, & eiectum instar Caini profugum, in Aegyptum se ad Antiochi aduersarios contulisse. Bello autem perfecto veritus ne ab Antiocho ad supplicium reposceretur, vt qui vrbem per vim fraudemque occupasset, & multam ibi cædem perpetrasset, ad Lacedæmonios euasit, apud quos misere periit. Et quia lætabitur iustus,[b] cum viderit vindictam, manusque suas lauabit in sanguine peccatoris; quasi diuinæ iustitiæ congratulans, & impio insultans subdit.[c] *Et qui multos de patria sua expulerat, peregre periit, Lacedæmonas profectus, quasi pro cognatione ibi refugium habiturus; & qui insepultos multos abiecerat, ipse & illamentatus, & insepultus abycitur, sepultura neque peregrina vsus, neque patrio sepulchro participans.* Tangitur illa cognatio cum Lacedæmoniis, de qua supra, cum de Arci ad Oniam secundum literis copiosius egimus:[d] de qua iterum in pontificatu Ionathæ mentio fiet.[e]

Vbi, & quomodo mortuus.

a 2.Mach. c.5.v.8.

b Psal.57.11

c 2.Ma.5.9.

d Imperii Græ.79.n.8.

e 1.Mach. 12.6.

X. *Populorum de Romanis querela Græcorum.*

IAM vero de Romanis rebus nihil fere hoc anno habet Liuius, præter varias diuersarum prouinciarum querelas, de magistratuum Romanorum crudelitate, superbia, auaritia, non dissimiles iis, quas Hispania vtraque proximo anno ad Senatum detulerat. Primæ referuntur à Græcis contra Licinium Consulem, & Lucretium Prætorem, à quibus crudeliter & auare bellatum esse in Græcia ferebatur: vt propterea Lucretium absentem Tribuni plebis concionibus assiduis lacerarent. Alteræ fuerunt Abderitarum, qui inuidiam, infamiamque à Lucretio in Hortensium successorem eius auerterunt, flentes ante curiam, querentesque oppidum suum ab Hortensio expugnatum, ac direptum esse, principes ciuitatis securi percussos, cæteros sub corona veniisse, quod cum centum millia denariûm, & tritici 50. millia modium imperaret, spatium petierant, dum ad Hostilium Consulem, & Romam mitterent legatos.

XI. *Grauis Senatus responsio.*

SENATVS censuit, scribique iussit ad Consulem, & Prætorem, Abderitis iniustum bellum illatum, placere conquiri omnes, & restitui in libertatem. Frigida videri potest, & tenuis ista satisfactio; sed hic est perpetuus stylus Romani Senatus, vt summam verbis moderationem ostendat, seque factis præbeat, quam verbis grandiorem; Quem morem etiam nunc in supremis regum curiis, & à principibus viris obseruari passim videmus. Et ratio exigit vt iudices, præsertim supremi, omni motu perturbationis vacent, nec vllam etiam in reos verbis ostendant.

Tertiæ fuerunt legatorum Cincibilis regis Gallorum, in quibus erat regis frater, qui querebatur C. Cassium Consulem agros sociorum suorum depopulatum esse, & inde multa hominum millia abducta in seruitutem. Quartæ erãt Carnorum, Histrorum, & Iapidum, qui eundem Cassium accusabant, quod ex itinere Macedonico regressus, prædonem crudelissimum in suis regionibus egisset.

IX. *Dilatum à Senatu iudicium. Chalcidensiũ querela.*

Respondit vtrisque Senatus, ea facta sibi non probari, sed absentem Reip. causa, damnari indicta causa non oportere, consularem verum; vbi redisset daturum operam vt satisfiat. Accesserunt quintæ querelæ Chalcidensium aduersus Lucretium priorem Prætorem, & præsentem Hortensium, à quibus maximis damnis, atque iniuriis affecti essent, & afficerentur in dies; adeo vt templa omnibus ornamentis compilata, spoliataque sacrilegiis essent: quibus de rebus accusatus à tribunis plebis Lucretius, decies centum millibus æris damnatus est, id est viginti millibus francorum Turonensium. Hortensio scriptum iussu Senatus, ea quæ Chalcidenses facta querantur sibi non placere; seruituti addictos iubere libertati restitui, iniuriis abstineri, socios pro sociis, non pro hostibus tractari.

XII. *Res Ligusticæ, Macedonica, Illyrica.*

In Liguribus hoc anno nihil memorabile gestum est. Nam quiescentibus hostibus, Serranus Consul in agrum eorum legiones non induxit, sed satis explorata eius anni pace, legiones intra 60. dies, quam in prouinciam venit, dimisit. Nusquam alibi quam in Macedonia bellum erat, vbi tamen ab Hostilio Consule nulla res memorabilis gesta est; nisi quod ad cunctam militarem disciplinam, ab effusa licentia militem formauit, socios cum fide coluit, & ab omni genere iniuriæ defendit, vt habet Liuius. In Illyrico bellum à Gentio suspectum erat; itaque iussu Senatus naues octo instructæ, cum duobus millibus militum, missæ sunt ad C. Furium, qui Issensibus cum duabus eorum nauibus præsidio erat. Consul etiam Hostilius Appium Claudium in Illyricum, cum quatuor millibus peditum misit, vt accolas Illyrici tutarentur. (init. l. 44.)

XIII. *Appii Claudii clades ad Vscanam.*

Qui non contentus iis, quas adduxerat copiis, auxilia à sociis corrogando, ad octo millia hominum armauerat; cum quibus late peragrata prouincia, prædæ & gloriæ auidus, Vscanam oppidum, quod ad fines Persei erat, occupare statuit, cum inde ad eum occulti nuntii venissent, si propius copias admouisset, paratos fore qui ei vrbem traderent, vbi se, amicos, militesque præda expleturus esset. Ille inconsulte fide habita, ad constitutam diem profectus ad 12. millia passuum, aut duo potius millia, vt sequentia requirere videntur, ab vrbe castra posuit. Quarta inde vigilia signa mouit, relictis castrorum præsidio mille viris. Reliqui incompositi longo agmine effusi, infrequentes, cum nocturnus error dissiparet, ad vrbem peruenerunt. Et creuit negligentia, postquam neminem armatum in muris viderunt. Cæterum vbi primum sub iactu teli fuerunt, duabus simul portis erumpitur, tanto terrore, atque impetu, vt ne primam quidem eruptionis procellam sustinere Romani potuerint: itaque fugientes plures, quam pugnantes interfecti sunt, vix duo millia hominum cum ipso legato in castra peruenerunt; nec morati in castris ad fugitiuos colligendos ad Lychnidum, quo primum consederat, reliquias cladis reduxit.

XIV. *Vscanam Perseus expugnauit.*

Ita Liuius; & tamen eam ipsam vrbem in potestatem Romanorum venisse oportet, cum Perseus eam hyeme proxima obsederit, Illyriorum, & Romanorum præsidio munitã: & ad deditionẽ coëgerit, Romanos inde eiectos armis exuerit, ciues Vscanenses, Illyriosque venditione distraxerit, vt habet idem Liuius. Hæc & alia haud prospere in Macedonia gesta sunt hoc tempore à Romanis, diuino numine iniurias, & oppressionem pauperum vindicante. Quibus commotus Senatus, veritus ne qua maior ignominia acciperetur, legatos in Macedoniam misit, exploraturos quo ibi statu res essent, simulque A. Hostilium ad comitia consularia euocaturos. Relatum etiam mox fuit ab iis, exacto admodum Februario mense redeuntibus, ea æstate res prospere à Perseo gestas, plurimasque vrbes in eius potestatem redactas, magno timore sociorum pop. Romani, nec ab eo hyeme cessatum, vt pluribus sequenti anno à Liuio expositum reperies, vsque ad finem libri quadragesimi tertii. Sed eleuabatur, vt grauiore mox ruina corruens obrueretur. (sub fi. l. 43.)

Deus Romanos castigat.

Perseus prospere agit.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3885.

1.N.ix. In Græco legitur πέρας οὖν κακῆς ἀναστροφῆς, ἔτυχεν ἐγκλεισθεὶς πρὸς Ἀρέταν &c. quæ Flaminius vertit. Itaque ad vltimum nactus malum reditum, est inclusus apud Aretam. Vulgatus interpres videtur legisse καταστροφὴν, cum verterit exitium; cum passim legamus, ἀναστροφὴν, quam quidam vertit conuersationem. Itaque ait terminum malæ conuersationis sortitus est. Rursus Tigurina pro ἐγκλεισθεὶς inclusus, quomodo scriptũ vbique reperitur, legit ἐγκληθεὶς accusatus, vnde locũ ita vertit. Tandem igitur infelicem adeptus vicissitudinem, in crimẽ vocatur apud Aretã &c. quod iuuat suspicionem, quam in textu attigi.

ANNVS MVNDI 3885. SEXTAE AETATIS 369.

IMPERII GRÆCORVM 143. ANTIOCHI EPIPHANIS 7. Menelai Pseudopontificis 4. Ptolemæi Philometoris & Persei 11. Olympiadis CLII. an. 4. Vrbis Conditæ 584. Coss. Q. Marcio Philippo II. & Cn. Seruilio Cæpione. Belli Macedonici 3.

ANNVS ANTE CHRISTVM 168.

I. *Secunda expeditio Antiochi, & ratio temporis.*

NECESSE est, nisi à Scriptura discedere placet, hoc anno centesimo & quadragesimo tertio regni Græcorum, alteram Antiochi in Aegyptum expeditionem, cuius apparatum superiore anno posuimus, contigisse fateamur: in eaque percussam Aegyptum, aut expugnationem, Romanorum metu derelictam, quod diserte Iosephus asseruit. Sed huic chronologiæ, si Polybio & Liuio lib.12.c.7. credimus, Romana vtique pugnat, quæ solutam Alexandriæ oppugnationem, n.92. in Legat. sub debellatum Macedonem sequenti tantum anno refert; vrbis conditæ octogesimo quinto supra quingentesimum. Aut si illos consentientes habere volumus, oporteret anno vno serius imperium Græcorum inchoare, cum tamen illud vno anno serius, quam fert communis sententia inchoauerimus. Itaque Serarius vno anno tardius positam à Liuio Popilii ad Antiochum legationem putat. Desunt etiam apud Liuium hoc anno comitia Consularia, atque Prætoria, & fere quæcunque ab Coss. & Prætoribus hoc anno gesta. Hostilius tamen & Serranus Consules à Cassiodoro, & tabulis Capitolinis, aliisque produntur.

II. *Modus, & ordo rei gestæ.* MODVS porro & ordo gestæ rei ex Liuio in primis hic fuit. Primo vere Antiochus cum exercitu Ægyptum petens in Cœlesyriam processit. Ea re cognita Ptolemæi legatos ei obuiam mittunt, qui ab eo causam susceptæ expeditionis exquirant, illique omni ratione satisfacere conentur: simul etiam, nisi id factum prius, Romam alios destinant, qui à Romanis quamprimum impetrent, vt eorum vel gratia, vel iussione, vel armis Antiochus à bello Alexandrino auertatur. Priores ad Rhinocoluram iam progressum Antiochum offendunt, quod oppidum in finibus Syriæ & Aegypti positum fluuium habet, qui riuus Aegypti in sacris literis appellatur. Hic legati Ptolemæi nomine gratias agunt, quod per eum regnum patrium recepisset, petuntque vt suum beneficium tueatur, dicatque potius quid fieri velit, quam hostis ex socio factus, vi atque armis agat.

III. *Iniusta Antiochi postulatio.* RESPONDIT ille se neque classem reuocaturum, neque exercitum reducturum, nisi sibi & tota Cypro, & Pelusio, agroque qui circa Pelusiacum Nili ostium

esset, cederet. Addebat autem in primis, vt occupatam Cœlesyriæ possessionem, quam ad se pertinere contendebat, retineret, vt ex Polybii legationibus constat; diemque præstituit, intra quam de admissis conditionibus responsum acciperet. Ex quo plane intellectum est, num restituendi Ptolemæi causa arma sumpsisset, qui restitutum, nulla affectus iniuria spoliare vellet. Interea autem dum finem induciis præstitutum expectat, per Arabiæ deserta excurrit, eiusque populos sibi subiicit. Alexandrini autem legati, qui Romam petebant, summa vsi celeritate Romam peruenere, primique legatorum in Senatum admissi, sordidati vt erant, barba & capillo promisso, cum ramis oleæ curiam ingressi procubuere: simulque docuere, Antiochum, qui Romæ obses fuerat, Aegypto imminere, regesque populi Romani socios subiugaturum, nisi opem ferant. Eam esse Senatus in Antiochum autoritatem, & merita, vt si legatos mittat, qui significent Senatui non placere sociis regibus bellum fieri, extemplo mœnibus Alexandriæ abscessurum esse, & exercitum in Syriam abducturus.

Epiphanes Aegypto cedit metu Rom.

nu 81. vide & n. 80.

MOTI patres precibus Alexandrinorum, extemplo legatos, in quibus princeps C. Popilius Lænas, ad finiendum inter reges bellum in Aegyptum miserunt, iusseruntque nunciare, nisi absistatur bello, per vtrum stetisset, eum neque amicum populi Romani, neque socium fore. Cum his mandatis legati quamprimum iter ingressi Aegyptum petunt; cum interim, finitis dudum induciis, Antiochus Pelusium adiit, & interiectam Aegyptum Alexandriam vsque, ea ad vltimum Nili ostium Africam versus sita est, sibi partim metu, partim voluntate subiecit: & Alexandriam modicis itineribus descendebat. Cum ad Eleusinem pagum, qui quatuor millibus abest Alexandria, transgresso flumen legati Romani occurrerunt. Quos cum aduenientes salutasset, dextramque porrigeret Popilio, quem inter cæteros, cum esset obses Romæ coluerat, ille scriptas ei tabellas tradidit, primumque omnium eas legere iussit.

IV. Romani legatos mittunt.

QVIBVS perlectis, cum se consideraturum dixisset adhibitis amicis, quid faciendum sibi esset, Popilius pro cætera asperitate animi, virga vitea, vt inquit Polybius, quam in manu gerebat, circumscripsit regem, ac priusquam eo circulo excederet, reddere responsum iubet, quod Senatui referri vellet. Obstupefactus Antiochus tam violento imperio, cum parumper hæsitasset, faciam, inquit, quod censet Senatus. Tum demum Popilius dextram Regi, tanquam socio & amico, beneuole porrexit.

V. Acquiescit mandatis Senatus.

Cum deinde constituta à legatis die, Aegypto Antiochus excessisset, concordia etiam ab iisdem inter fratres sua autoritate firmata, Cyprum nauigant, & inde classem Antiochi, quæ Aegyptias iam naues prælio vicerat, dimittunt. Clara fuit omnibus circumquaque populis ista legatio, qua & Aegyptus, eam iam habenti Antiocho imperiose erepta est, & patrium regnum stirpi Ptolemæi restitutum.

CLARAM etiam reddidit vaticinio suo Daniel, tot ante seculis, quam illa contigeret, sed more prophetico subobscure. Nam de secunda Antiochi expeditione agens. *Statuto*, inquit, *tempore*, interiecto scilicet quadriennio, *reuertetur, & veniet ad Austrum, & non erit priori simile nouissimum.* Quidni autem? *Et venient super eum trieres, & Romani, & percutietur, & reuertetur, & indignabitur super testamentum sanctuarii. Percussus autem dicitur*, inquit sanctus Hieroymus, *non quod interierit, sed quod omnem arrogantiæ perdiderit magnitudinem.* Itaque hæc percussio ad animum pertinet ingenti pauore perculsum, ne ei à Romanis contingeret, quod ab eisdem patri suo contigerat, & Annibali à Pœnis, & Philippo Macedoni; & nunc Perseo, cuius vrna versabatur, imminebat.

VI. Prædicta à Daniele legatio.

Dan. 11. 29. 30.

COMITIA Consularia præmature hoc anno habita sunt, ad quintum Cal. Septembris, vt expeditis, & paratis per hyemem rebus ad bellicam expeditionem necessariis, primo statim vere Consul, cui Macedonia obuenisset, se in viam dare posset, nec tempus rebus agendis necessarium, nauigationibus & itineribus consumeretur. Hunc tertium huius belli annum Rhodii nominant, in sua in vrbem legatione, qua de eo finiendo agunt. Creati sunt Coss. Q. Marcius Philippus iterum, & Q. Seruilius Cæpio. Est porro hic secundus Marcii Consulatus; alterum gesserat octodecim annis ante, cum Posthumio Albino, Vrb. Con.

VII. Ratio temporis, & noui Consules.

567. vnde cum Liuius maiorem sexaginta annis, & prægrauem corpore fuisse dicit. Cæpio autem, à pluribus Cnæus, non Q. appellatur. Consulibus destinatæ sunt prouinciæ Italia & Macedonia; quas aut comparare ipsos inter se, aut sortiri Senatui placuit. Sed priusquam rem sors decerneret, in incertum, ne quid gratiæ tributum videretur, in vtramque prouinciam, quod res ipsa desideraret, supplementi decreuit.

VIII. *Marcius Consul venit in Macedoniam.*

Principio veris Roma profectus Q. Marcius Consul cum quinque millibus, quod in supplementum legionum secum traiecturus erat, Brundusium peruenit, per eosdemque dies C. Martius Figulus classis præfectus Brundusium attigit, & simul ex Italia profecti, Corcyram altero die, tertio Actium Acarnaniæ portum tenuerunt. Inde Consul ad Ambraciam egressus, itinere terrestri Thessaliam petit, vbi Hostilius superioris anni Consul castra habebat. Prætor superata Leucata Corinthium sinum inuectus, & Creusæ relictis nauibus, terra & ipse per mediam Bœotiam, diei vnius expedito itinere, Chalcidem ad classem contendit; vbi accepta classe in Thessaliam, & ipse celeriter profectus est.

IX. *Eius in itinere imprudentia.*

Consul accepto ab Hostilio exercitu, milites ad bellum excitat, tum de summa gerendi belli consultat. Placuit non vltra morando in Thessalia tempus terere, sed mouere extemplo castra, atque pergere inde in Macedoniam, & Prætorem dare operam, vt eodem tempore classis quoque, hostium littoribus inueheretur.

Decimo die postquam exercitum acceperat, Macedoniam versus castra mouit: & post crebram de via consultationem, iter suscepit longe difficillimum, atque impeditissimum, vt faterentur omnes tum Romani milites, tum itinerum duces, facile vniuersum exercitum à Macedonibus, si quid animi, vel industriæ habuissent, deleri potuisse: cum præsertim Perseus, ignarus qua iter facturi essent, omnes saltus præsidiis insedisset; cum quibus etiam nonnulla leuiora prælia, à leui armatura commissa sunt. Et si res cum veteris militiæ Macedonibus fuisset, audacis consilii Consulem pœnituisset. Sed Perseus & inopia consilii, & ignauia laborauit, qui cum in propinquo esset, & per littora cum equitibus vagaretur, nec auxit copias, integros fessis submittendo, nec ipse, quod plurimum intererat, certamini affuit, cum Romanus Imperator, maior sexaginta annis, & prægrauis corpore, omnia militaria munera ipse impigre obiret.

Et Persei in primis.

X. *Eiusdē inconsulta trepidatio.*

Multis diebus non magno itinere laboriosissime confecto, ad vicina regi loca peruenit. Lauanti Regi dicitur nunciatum hostes adesse, quo nuncio cum pauidus exiluisset è solio, victum se sine prælio clamitans, & per alia atque alia consilia & imperia trepidans, duobus ex amicis alterum nomine Asclepiodotum Pellam vbi pecunia deposita erat, ex præsidiis reuocat, omnesque aditus aperit bello, & quæ temeritas Consulis videri potuisset, eam non inconsultam audaciam fecit. Ipse ab Dio auratis statuis omnibus raptim in classem congestis, ne præda hosti essent, ocyus demigrare Pidnam cogit. Qui si vel decem dies terrorem appropinquantis ferre potuisset, Romanis extrema omnia ferenda erant. Nam nec commeatibus eo peruehendis patebat aditus, nec regredi per loca tam inuia ac prærupta licebat, quorum experta difficultas spem omnem incidisset: præsertim hostibus superiora cacumina tenentibus; neque inde euadere liceret, nisi per angustias Tempe, quæ quatuor præsidiis regiis per interualla tenebantur: aut certe ad Dium per mediam hostium aciem, iter habendum erat, quod ipsum ingentis difficultatis erat, cum exiguus ad transitum locus, nullo negotio claudi, ac muniri potuisset. Quorum cum nihil animaduertisset, subito terrore excæcatus, Deo ipsi mentem adimente, qui male partum regnum ei adimere statuerat, omnia sibi præsidia aduersus hostem eripuit, omnes contra se aditus patefecit; cuius tamen culpæ suæ, mox suos ipse accusare inepte ausus est.

XI. *Marcius loca male relicta ab hoste occupat.*

Consul ergo & stultitia & inertia regis vsus, castella cis Tempe ab hoste relicta occupauit, & explorato transitu circa Dium, postquam patere omnia in omnes partes animaduertit, secundis castris peruenit ad Dium, & vrbem ingressus est egregie munitam, vt vix sibi persuadere posset Consul, non subesse alicubi insidias.

Itaque

Persei stvlta imperia et pvdor crvdelis

Itaque vnum diem explorando circum omnia moratus, castra mouet, & vlterius in Macedoniam progreditur; Agassam recipit, quam vt sibi reliquorum Macedonum animos conciliaret, obsidibus contentus sine præsidio relinquit. Inde progressus diei iter ad Ascordum flumen posuit castra; sed inopia commeatus regredi ad Dium coegit. Inde ex alto conspecta classis spem fecit cum commeatu naues venire, ingens enim charitas annonę, ac prope inopia erat; sed ab inuectis iam portum audit, onerarias naues Magnesiæ relictas esse.

XII. *Commeatu laborat.*

Itaqve cum ipsa rerum difficultate luctandum erat, cum literæ ad eum allatæ sũt à Sp. Lucretio, qui prædicta circa Tempe castella, & circa Philam occuparat, frumenti in iis copiam, & aliarum rerum necessariarum inuenisse. Itaque, quia subuectio tarda futura erat, Dium relinquit Consul, & Philam exercitum ducit.

Perseus resipiscit.

Ea profectio, aut metus, aut imperitiæ belli famam Consuli conciliauit: & Perseus agnita præcedenti culpa sua, simul ac Consulis profectionem audiuit, Dium regressus, quæ disiecta, ac vastata erant à Romanis reficit, ac muros omni eo parte firmat. Deinde 5. millia passuum ab vrbe citra ripam Enipei amnis castra ponit, amnem ipsum præruptum ripis, & transitu perdifficilem pro munimento habiturus.

XIII. *Popilius occupat Heracleã.*

Inter hæc Consul Popilium à Phila mittit, ad Heracleam tentandam, quam facta testudine ad humilem muri locum, occupauit, militibus in muros super clypeatam turbam euolantibus, & inde propugnatores deturbantibus.

Ea vrbe capta Consul eò castra promouit, tanquam Dium, atque etiam inde summoto Rege, in Pieriam etiam progressurus: verum locum hybernis parabat, & commoda itinera ad commeatum ex Thessalia subuehendum. Hoc tempore Polybius, vt ipsemet refert n.78. Achæorum legatus, ad Q. Marcium Consulem venit Reip. nomine, ostendens gentis decretum de expeditione suscipiẽda versus Thessaliam, vt omnis fortunæ periculum cum Romanis adirent. Marcius eorum voluntate laudata, laboris & impensæ gratiam Achæis fecit, quod nihil opus esset amplius ad hoc bellum sociorum auxiliis.

Persei stulta imperia & pudor crudelis.

Perseus tandem animo ex eo pauore recepto, malle imperiis suis non obtemperatum esse, cum trepidans gazam Pellæ in mare deiici, & Thessalonicæ naualia iusserat incendi. Andronicus Thessalonicam missus traxerat tempus, pœnitentiæ Regis dato prudenter loco. Incautior Nicias, Pellæ proiiciendo pecuniæ partem, quam nactus fuerat. Sed hæc culpa per vrinatores mala admodum mercede correcta est. Tantus quippe Regi pauoris eius pudor fuit, vt vrinatores clam interfici iusserit. Deinde Andronicum quoque & Niciam, ne quis tam dementis imperii conscius existeret. Hoc nimirum deerat criminibus miseri regis, quæ illum ad probrosam ruinam trahebant.

XIV. *Varij conatus Romanorũ irriti. Ad Thessalonicam, Cassandream. Toronem.*

Interea Romani perexiguo emolumento, maiori clade, terra marique in diuersas vrbes impetum fecerunt. Nam C. Marcius Figulus Prætor Thessalonicam irrita oppugnatione tentauit; ad Antigoneam mille de suis amisit, quorum pars capta, pars occisa est. Cassandream, aduentu auxilii classici Eumenis & Prusiæ regum oppugnauit, multisque operibus cinxit: quin etiam deiectis latericiis fornicibus in vrbẽ penetrauit, sed mox repulsus est. Nã valida eruptione facta, Romanos palantes, dum signa in vrbem inferre parant, incompositos fugant, persequunturque, ad fossam, in quam compulsos ruina cumulant: sexcenti ferme ibi interfecti, & omnes prope qui intra fossam & muros inuenti sunt vulnerati. Nec magis res Eumeni terra marique aggredienti succedebat. Itaque quia vis non procedebat, operibus mœnia oppugnare parabant, sed mox subsidio à Thessalonica in vrbem nocturno silentio subeunte, obsidio soluta est, & Toronem irrito quoq. incœpto traducta: eam quippe valida defendi manu animaduerterant.

XV. *Demetriadem & Melibœã.*

Inde Demetriadem petunt, vbi cum appropinquantes repleta armatis mœnia conspexissent, præteruecti ad Iolcon classem appulerunt, inde agro vastato Demetriadem quoque aggressuri.

Inter hæc etiam Consul, ne segnis sederet tantum in agro hostico, Popilium cum 5. millibus ad Melibæam ad radices Ossæ montis sitam, & opportune Demetriadi imminentem oppugnandã mittit: & cum primo impetu capi non potuisset, obsidio parabatur, nec absurda suspicio est Consularẽ simul & prætorium exerci-

tum Demetriadis obsidionem terra marique destinasse, propter summas eius loci opportunitates. Quibus cognitis Perseus Epiphanem ducem, cum delectis duobus militum millibus Melibæam mittit, eique imperat, vt si à Melibæa summouisset Romanos, Demetriadem prius occulto itinere intraret, quam ab Iolco ad vrbem Romani castra mouerent. Cum Euphranor in superioribus locis repente apparuisset, oppugnatores Melibææ quamprimum suis ipsi operibus ignem iniiciunt. Euphranor ea obsidione soluta, Demetriadem ducit. Tumque non solum mœnia ab oppugnatione, sed agros etiam à populatione defendebant, & erumpentes multa hosti vulnera imponebant. Itaque Demetriade quoque abscessum est; ad quam tamen fama fuit tractatas conditiones amicitiæ inter Eumenem & Perseum reges.

XVI. *Legati ad vrbem. Pamphyliorũ corona.*

Eumenes ad Consulem nauigat, & prosperum in Macedoniam ingressum gratulatus, Pergamum in regnum abiit. Prætor in hyberna concessit.

Interea vrbem legati frequentarunt Galli, Pamphiliique, Bythini, Rhodij. Galli auxilia bello Macedonico offerebant, quibus gratiæ actæ, donatique muneribus. Pamphylii munera donauerunt, coronam auream ex viginti millibus Philippæorum factam: quibus singulis si tres coronatos tribuas, sexaginta millium coron. fuerit: eam in cella Iouis in Capitolio posuerunt, & post sacrificia amicitiam renouarunt. Bithyni preces ad conficiendam pacem Romanos inter & Macedonas afferebant, professi nihilominus, se adhuc à Romanis stetisse, & deinceps dum bellum foret, staturum, sed Persei ipsius rogatu deprecatores interueni re. Superbe Rhodii pacem non rogabant, sed imperabant; adhibitis etiam minis, se in eos arma moturos, per quos stetisset, quo minus pax conficeretur. Eadem ad Consulem, & Perseum per legatos miserunt, quorum eos postea vehementer pœnituit.

Rhodiorum superbia.

XVII. *Et inurbana legatio, vt accepta à Senatu.*

MAGNA cum indignatione legatio audita est; quidam tradunt nihil à Senatu responsum, sed tantum Senatusconsul. recitatum, quo Caras & Lycios liberos esse populus Romanus iubebat, literasque extemplo missas, quibus id iis populis indicabatur; ea re audita principem legationis, qui magniloquentia curiam repleuerat, stupore corruisse. Alii responsum esse tradunt, iam ab initio belli, suspectos Rhodios de amicitia cum hoste fuisse, quæ nunc se aperte proderet: diis authoribus, non Rhodiis, bellum Romanos suscepisse, & iisdem authoribus breui confecturos: tum demum visuros, vt pro meritis cuiusque ciuitatis in eo bello, dignam gratiam referant. Munus tamen legatis binum millium æris, id est 40. librarum Turonensium missum est; quod illi non acceperunt. Huius legationis meminit Polybius, eamque obitam refert ab Agesipoli & Cleombroto, parum consentaneè his, quæ à Liuio hic traduntur. In exitu iam annus erat, & populus de Macedonico bello finiendo sollicitus circumspiciebat, quos Consules esset creaturus, de comitijs primo quoque tempore habendis S C. factum est.

XVIII. *Hierosolymitana clades, quando contigerit.*

EXPEDITIS porro iis, quæ ad prophanam historiam pertinent, luctuosissimam Hierosolymitanæ ciuitatis cladem, atque adeo totius Reipublicæ Iudaicæ immensam calamitatem aggrediamur, quam minime dubium est Ægyptiaco bello absoluto contigisse. In posteriore enim Machabæorum [a] perspicue habetur Antiochum efferatis animis ex Aegypto profectum, armis ciuitatem cepisse. Quem ipsum temporis ordinem indicat Daniel, [b] vt supra diximus. Et author primi libri Machab. [c] *Postquam, ait, percussit Aegyptum in centesimo & quadragesimo tertio anno.* Deinde interpunctione in emendatis codicibus addita, quam Græci quoque libri requirunt, subditur. *Et ascendit ad Israel, & ascendit Hierosolymam in multitudine graui*, nimirum circa centesimum quadragesimum tertium exeuntem, & quartum ineũtem, & progredientem, alioque deinceps, vt historia progressa docebit. Nec repugnat huic chronologiæ Iosephus, [d] quem sequitur sanctus Hieronymus in Danielem, [e] & Eusebius in chronico, cæterique deinceps, mediæ, vltimæque ætatis chronologi.

a lib. 2. c. 5. v. 11.

b c. 11. v. 30.

c l. 1. c. 1. v. 21. 22.

XIX. *Eius causæ diuersæ.*

TANTÆ porro calamitatis causa primaria est diuina vindicta in crimina Iudæorum exardescens, quæ superius Scriptura [f] recensuit. Hanc causam illa verba tangunt. [g] *Non considerabat Antiochus, quod propter peccata habitantium ciuitatem, modicum Deus fuerat iratus, propter quod & accidit circa locum despectio.* Et quod *in leges diuinas impie agere impune non cedit.* Daniel quoque propheta

d l. 12. c. 7.
e in c. 8. v. 14 & c. 11. v. 29. & 30.

f l. 2. c. 1. v. 11. & seq.
g 2. Mach. 5. 17. & ca. 4. 17.

inquit datum illi *robur contra iuge sacrificium propter peccata.* Altera causa meritò tribuatur insigni Antiochi maliciæ, auaritiæ, & odio in Iudæorum religionem, quam summo studio exscindere conatus est, vt ex sequentibus intelligetur. Peculiaris autem causa fuit suspicio Antiochi, ne Iudæi à se ad regem Ægypti, tanquam legitimum Syriæ Dominum deficerent. Cui suspicioni occasionem dederunt tumultus Hierosolymis excitati, ad Iasonis dudum pseudopontificis irruptionem. Cum enim de his egisset Scriptura, subdit. [a] His itaque gestis suspicatus est Rex societatem deserturos Iudæos: & ob hoc profectus ex Aegypto efferatis animis ciuitatem cepit. Augebat etiam suspicionem sparsus de eius morte rumor, visis prodigiis, quæ supra memorata sunt. Venerunt, ait Iosephus Gorionis, è gente nostra impii ad regem, & dixerunt. Ecce visa sunt Hierosolymis ostenta quædam, & dixerunt ciues, mortuus est Antiochus, iidemque de Domini nostri regis exitio gauisi sunt. Voluit ergo Antiochus gaudium eorum vertere in luctum, & risum in vocem flentium.

[a] l.2.c.5. v.11.

XX. *Ex Iosepho*

IOSEPHVS in libello de Machabæis hasce fere causas summa breuitate complexus est. Commemoratis enim impii Iasonis institutis addit. Quæ res indignationem diuinam protinus concitauit; nec irato Deo hostis alienus quæsitus est. Ipse namque Antiochus contra eos vertitur in furorem. Ptolemæo Aegyptiorum regi bellum inferens, famam mortis suæ ab Hebræis audit emissam. Alia causa fuit, ira eius in Romanos, à quibus iubebatur Aegypto, quam spe deuorauerat, ac magna ex parte habebat in potestate, abstinere, neque nepotes suos populi Romani socios bello vexare. In Iudæos enim, male alioqui in se affectos, irã in Romanorũ seueritatem, & superba imperia collectam effudit. Sicq. ex coacta pace violentissimum bellum natum est; quantumuis homo vafer, per legatos Romam hoc anno missos, in Senatu dixerit. Omni victoria potiorem pacem, quæ Senatui placuisset, sibi esse visam, seque haud secus, quam deorum imperio, legatorum Romanorum iussis paruisse. [b] Quin & coronam 50. talentorum auream Romam per legatos, quasi quodam affectus beneficio misit. [c]

Dissimulatio Antiochi.

[b] Liu.l.45. [c] Polyb.n. 85.

XXI. *Ex Daniele*

TANGIT hanc ipsam causam Daniel. [d] *Et venient super eum trieres, & Romani, & percutietur & reuertetur, & indignabitur contra testamentum sanctuarii, & faciet.* Mala scilicet grandia & exsecranda, ex indignatione, postquam à Romanis, qui triremibus & classe valida ad eum venerint, ab Aegyptiaco bello prohibitus fuerit. Vnde quasi victus & bello percussus, cum confusione & ira, reuerteretur in terram suam, & ex itinere sanctam ciuitatem crudelissime affliget. Sic hic ipse Antiochus postea, [e] cum fugatus è Perside cum pudore & ira reuerteretur, arbitrabatur se iniuriam illorum, qui se fugauerant, posse in Iudæos retorquere. Ita dæmon iram suam, quam in Deum irritam videt, in homines infirmos conuertit, eosque pro viribus affligit. Et tyrannici ingenii, animique pusilli est, cum in potentem hostem non possis, in pusillos sæuire. Sed quæ ab hisce causis effecta prodierint, videamus, composita ex vtroque libro [f] Machabæorum narratione.

[d] ca.11.v.30 [e] l.2. Mach. 9.v.4. [f] l.1 c.1.l. 2.c.5.

XXII. *An vi vrbem occuparit.*

ASCENDIT, inquit Scriptura, *ad Israel,* ex Ægypto, *& ascendit Hierosolymam in multitudine graui,* cum ingentibus scilicet copiis, *& efferatis animis ciuitatem armis cepit,* vel hasta captiuam reddidit. His consentiens Iosephus, [g] cum magnis, inquit, militum copiis egressus, & ciuitatem fortiter expugnatam cepit, & maximam multitudinem, quibus Ptolemæus carior erat, interfecit. Duæ quippe erant in ciuitate factiones, alii Antiocho fauebant vt Menelaus, qui ab eo pontificatum acceperat, & alii impii. Alii Ptolemæo quasi legitimo principi, in quibus Onias, Oniæ pontificis nuper occisi filius, qui & in Aegyptum fugit, vt mox dicetur. Videtur autem secum pugnare Iosephus. Nam qui paulo ante vi expugnatam vrbem fassus est, alio in loco [h] sine pugna admissum dicit, apertis portis per suæ factionis homines: & rursum in libro de Machabæis expugnauit ipsos, quod Erasmus dormitans illa diecula vertit, *magna apud Hierosolymitas gratulatione susceptus.* Et iterum, ait Antiochum, qui non esset hostis, tanquam socium & amicum acceptum fuisse. Iam quæ in vrbe ab eo perpetrata sunt, videamus.

δορυάλωτον. [g] l.1.de bel.c.1. κατ' κρά-τος. [h] ἀμαχεὶ l.12.ant. ca.7. ἐκπόρθησεν αὐτούς. l.2.contra Apionem.

XXIII. *Cædes ibi patrata.*

EA partim ad ipsam ciuitatem, partim ad templum pertinent. De vrbe illa sunt. [i] *Iussit autem* Antiochus *militibus interficere, nec parcere occursantibus, & per domos*

[i] l.2.c.15. v.14.

ascendentes trucidare eos, qui se in domos suas recepissent. *Fiebant ergo cædes iuuenum ac seniorum, & mulierum & natorum exterminia, virginumque & paruulorum neces. Erant autem toto triduo octoginta millia interfecti, quadraginta millia vincti, non minus autem venundati.* Ambiguus videtur hic numerus, & ipsa distributio impedita. Numerus enim videtur ascendere ad ducenta millia. Nam si octoginta millia interfecta sunt, & totidem diuendita, habetur enim in Græco textu, nec pauciores interfectis diuenditi, fiunt centum sexaginta millia, adde quadraginta millia vinctorum, numerus ascendet ad ducenta millia. Qui numerus videtur totam exhaurire ciuitatem, aut etiam superare. Proptereaque nonnulli volunt hæc non de sola Ierusalem intelligi, de qua tamen sola videtur Scriptura loqui. Deinde non videntur vincti à venundandis separandi. Dicendum videtur vniuersum numerum fuisse octoginta millium, quorum dimidia pars in ipso ardore certaminis occisa fuerit, altera vendita, vt seorsim distinctius dicam. I.

XXIV. *Male à Iosepho referuntur.*

EXPOSITIONEM hanc confirmat Iosephus, qui nusquam vinctos à venundatis separat, sed vtrosque captiuorum nomine comprehendit. Sed in numero vehementer errat. *Direptaque*, inquit, *tota vrbe, habitatores partim necauit, partim captiuos vnà cum liberis & vxoribus abduxit, vsque ad decem millium numerum.* Totis hic septem myriadibus, siue septuaginta millibus abest à vero; aut certe sexaginta, si decem quoque millia perempta sensit. Deinde non abduxit captiuos, vt olim Reges Assyriorum & Chaldæorum, quo videtur respexisse, sed distraxit, ac vendidit. In eo quoque errat quod hæc contigisse dicit anno centesimo quadragesimo quinto Seleucidarum; & confundit, quæ post biennium facta sunt, cum iis, quæ hoc ingressu contigerunt. Murorum enim euersio, & incendium ædium, & prohibitio rituum Iudaicorum, non in hac, sed in secunda clade contigerunt. — I. σχ. l. 12. c. 7.

Et alieno tempore.

XXV. *Antiochi vanitas & iactantia.*

AD cladem ciuitatis etiam illa pertinent ex priore libro. Et fecit cædem hominum, & locutus est in superbia magna. Quæ locutus sit non difficile est intelligere, etiam si fuerint à Scriptura prætermissa; nimirum quæ istiusmodi Tyranni solent, postquam exsaturarunt iram suam; afflictis nimirum ac prostratis insultant, suam iactant potentiam, minas etiam in posterum intentant. Sic & ipse insultabat iis, qui eum mortuum optauerant, qui ostenta de eius clade, non de sua ipsorum interpretati fuerant; qui fiduciam in armis suis, in Ægyptiorum patrocinio, in munitionibus ac firmitate ciuitatis, in templo suo, sacrificiisque posuerant; cæteraque inculcabat his similia. Quæ cum audirentur, factus est planctus magnus in Israel, & in omni loco eorum, & ingemuerunt principes & seniores: virgines & iuuenes infirmati sunt, & speciositas mulierum immutata est. Omnis maritus sumpsit lamentum, & quæ sedebant in thoro maritali lugebant. Et commota est terra super habitantes in ea, & vniuersa domus Iacob induit confusionem. Hi sunt threni, quos edit autor, similes Ieremiæ lamentationibus, in persimili causa.

Iudæorum luctus.

XXVI. *Onias filius pontificis quando fugerit in Ægyptũ.*

NON dubium est autem has inter cædes & captiuitates, multos fuga, vti assolet, euasisse, & in Arabiam, vel Ægyptum terra marique penetrasse: in quibus fuit Onias, Oniæ iusti nuper occisi filius natu minimus: vt sentit etiam Sigonius libro quinto de Republica Hebræorum; [a] licet eum Iosephus [b] alicubi vocet Simonis filium, qui reuera, si pontificem intellexit, eius auus fuit: & alibi [c] istum Oniam eundem faciat cum Menelao. In quo errat toto cœlo, cum Menelaus non fuerit filius Simonis, sed frater, nec de tribu, aut familia Aaronica, sed Beniaminia, vt supra cum Scriptura docuimus. Sed bene habet quod Iosephus non perseuerat in errore, sed vel sponte, vel casu redit in viam. Nam vocat eum Oniæ pontificis filium, sicut etiam libro 12. c. 15. vbi ait eum fugisse in Ægyptum ad Ptolemæum Philometorem, & vxorem eius Cleopatram: quod repetit etiam libro 7. de bello, vbi vocat eum vnum de pontif. qui tamen reuera nunquam pontifex fuit: mortuo tamen patre, ius habuit ad pontificatus dignitatem, in quam duo iam pseudopontifices inuaserant. Verum de hac fuga, rursus occurret sermo in sequentibus.

a cap. de pontif.
b l. 7. de bello c. 30.
c l. 12. ant. c. 6.

XXVII. *Causa fugæ male à Iosepho assignata.*

CAVSAM autem fugæ iunioris istius Oniæ fuisse Iosephus ait, quod videret patruum Menelaum interfectum, & sacerdotium ad Alcimum esse translatum, qui — à reg. Græ. 147. n. 1.

nihil pertineret ad cognationem pontificum. Verum neque Menelaus erat patruus Oniæ, vtpote Beniaminius, neque nunc primum sacerdotium translatum fuerat ex familia Aaronis; sed cum Menelaus, circunscripto Iasone, pontificatum inuasit, quando illi iusta fuit causa fugiendi, vt legitimo pontificatus hæredi, quem Inuasor ille mortuum cuperet, mortique destinaret, non post extinctum Menelaum. Quod si tunc cum Menelaus inuasit pontificatum, & Oniam seniorem curauit interfici, amicorum paternorum beneficio latuit Onias iste iunior, hoc maxime tempore causam fugæ habuit, quo cædibus omnia redundabant. Denique verum non est Alcimum non fuisse de genere summorum pontificum, cum Scriptura perspicue vocet eum hominem sacerdotem de semine Aaronis. De fuga huius Oniæ nihil est in sacris literis. Eam nos probabiliter ad hoc tempus retulimus, quæ posset etiam ad biennium differri. Tempus autem excitati in Ægypto templi Iudaici, posterius est, vt infra dicemus. Interim autem Onias beneuolentiam Ptolemæi regis & Cleopatræ conciliauit sibi.

(1. Ma. 7. v. 14. a. m. 3889. n. 50.)

FVGÆ quoque eius vel causa, vel occasio esse potuit, ipsi etiam templo, cuius ei cura & gubernatio debebatur, ab Antiocho nunc illata vastitas, atque desolatio. De qua Scriptor sacer in hunc modum. *Sed nec ista sufficiunt*, aut neque his contentus, quæ reliqua in ciuitate patrauerat, *ausus est etiam intrare templum, vniuersa terra sanctius*, siue toto terrarum orbe sanctissimum; *Menelao ductore, qui legum, & patriæ fuit proditor.* Quia scilicet leges violabat in prophanando templo per introductionem prophani, sacrilegi, & infidelis hominis, quo ne Israelitæ quidem, nisi essent sacerdotes, admittebantur. Violatis autem legibus, & prophanato templo, consequenter patriam, quæ illis nitebatur, hostibus euertendam præbebat. Ex hoc autem loco intelligitur Menelaum adhuc in occupato summo sacerdotio perseuerasse. Honoratissimus quippe sacerdotum regem honoris causa deducebat: & Iosephus ipse testatur Menelaum exegisse in pontificatu decennium. Pergit autem Scriptura.

(XXVIII. *Clades templi ipsius.* — 1. 2. c. 5. v 15. — *Menelao Antiochi ductore.* — l. 12 ant. c. 15.)

ET *scelestis manibus sumens sancta vasa, quæ ab aliis regibus, & ciuitatibus erant posita, ad ornatum loci & gloriam, contrectabat indigne, & contaminabat. Ita alienatus mente Antiochus*, in Græco est, *elatus*, siue *eleuatus est animo.* Sed nimirum superbia miro modo dum hominem eleuat, simul deiicit de potestate mentis. Antiochus ergo *non considerabat, quod propter peccata habitantium ciuitatem, modicum Deus fuerat iratus.* Id est ad breue tempus. Nam alioqui, quomodo modica est ira, quæ octoginta hominum millia in vna ciuitate perdiderit, vrbem gloriosissimam impiorum potestati tradiderit, templum sacrosanctum expilarit, ac profanandum dederit, Dei cultum irrideri, abiici, & conculcari permiserit? Aut si hæc ira modica est, quæ tandem ira magna dici poterit? nisi ea quam modo miseri patiuntur, & quæ perseuerabit in finem, tam in spiritalibus, quam temporalibus bonis, iuxta oracula prophetarum, Osee, Danielis, & aliorum.

(XXIX. *Vasa sacra prædatur.* — ver. 16. c. 5. l. 2.)

NE quis autem infirmior scandalum patiatur, & de diuina prouidentia, ac præsentia dubitet; dum videt Deum dissimulata ira permittere templi, & domus suæ vnicæ desolationem, subdit. *Propter quod & accidit circa locum despectio. Alioqui nisi contigisset eos multis peccatis esse inuolutos, sicut Heliodorus, qui missus est à Seleuco rege ad expoliandum*, siue ad inspiciendum, aut perscrutandum ærarium, *etiam hic statim adueniens flagellatus, & repulsus vtique fuisset ab audacia. Verum non propter locum gentem, sed propter gentem locum Deus elegit.* Itaque abiecta vice versa & repudiata gente, etiam electam dudum ciuitatem, ac templum abiecit à se, dissipauit ac perdidit. Et quia illius gentis loco Christianam elegit, in ea fundauit Ecclesiam suã & stabiliuit supra petram, in cathedra Petri, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Sicut autem genti Iudæorum modo contigit, vt tota gente abiecta, etiam locus, qui ad omnes pertinebat, abiiceretur, impleta illa prophetia. *Venient Romani, & tollent locum nostrum & gentem*: ita particularibus Christianorum locis contigit, vt populo deprauato, etiam loca & templa nobilissima, & monasteria, & ciuitates desolarẽtur, & profanis hominibus, hæreticis, Turcis, Saracenis proculcanda, & nefariis sacrilegiis conspuranda traderentur. Testis eadem ipsa Ierusalẽ, & Constantinop. & Alexandria, & Antiochia, nobiles quondam patriarchatus: testes tam multæ ciuitates, ac prouinciæ toto orbe Christiano. Sed reliqua videamus.

(XXX. *Cur permittente Deo.* — Dan 9. 27. Osee 3. 4. Ioan. 11. 48 — *Repudiante Israelem.*)

Imperii Græcorum 143.

Antiochus templum deprædatur.

XXXI. *Locus honoris & dedecoris particeps.*

Ideoque *& ipse locus particeps factus est populi malorum*, sicut vestimenta vulnerum quæ corpori infliguntur. *Postea autem fiet socius bonorum, & qui derelictus in ira Dei omnipotentis est, iterum in magni Domini reconciliatione cum summa gloria exaltabitur.* Græca exemplaria tempus præteritum habent, exaltatus est, siue ad summam gloriam restitutus est. Cum enim hæc scribebantur, iam à Machabæis emundata, & purgata erant omnia. Igitur Antiochus mille & octingentis tam auri quam argenti ablatis de templo talentis, velociter Antiochum regressus est; existimans se præ superbia terram ad nauigandum, pelagus vero ad iter agendum deducturum, propter mentis elationem: id est terram nauigabilem, & mare pedibus peruium se effecturum, vt habet Tigurina; quæ est prouerbialis hyperbole in superbum, sibique nimium cum animi ferocia præfidentem.

ἐπανωρθώθη

Antiochus aufert è templo mille & 800. talenta.

XXXII. *In vasis & pecunia.*

Cæterum cum antea pontifex Onias dixerit Heliodoro,[a] vniuersa argēti talenta fuisse in templo quadringenta, & auri ducenta; cum ex eo tempore multa furto à Lysimacho & Menelao inde ablata fuisse constet, vt c. 4. fuse habetur, existimo hæc talenta non ad solam pecuniam signatam, sed ad vasa quoque tam aurea quam argentea pertinere. Præsertim cum legamus.[b] *Et intrauit in sanctificationem cum superbia, & accepit altare aureum, & candelabrum luminis, & vniuersa vasa eius, & mensam propositionis, & libatoria, & phialas, & mortariola aurea, & velum, & coronas, & ornamentum aureum quod in facie templi erat, & comminuit omnia*, in græco, decorticauit, detraxit. *Et accepit aurum, & argentum, & vasa concupiscibilia: & accepit thesauros occultos, quos inuenit: & sublatis omnibus abijt in terram suam.*

a l.2.c.3.11.

b l.1.c.1.23.

ἐλέπισε.

XXXIII. *Aliaque pretiosa.*

Nomine sanctificationis siue ἁγιάσματος, totam ædem sacram intelligit, vsque ad Sanctum sanctorum, cum meminerit etiam veli, quod Lyranus ait diuisisse inter Sanctum & Sanctum sanctorum: & id simpliciter veli nomine intelligitur, vt cum in Euangeliis velum templi scissum dicitur, idest Oraculi, siue Sancti sanctorū, quomodo explicat Vatablus, *ornamentum aureum, quod in facie templi erat*, id est adyti. Verum sic hoc velum bis positum fuerit, primo clare, & postea obscure. Lyranus explicat, id ornamentum cortinam, quæ opere phrygio intexta esset auro. Nulla fit arcæ mentio, vel tabularum legis, vel quia aberant, vel quia tūnc aurum & argentum quærebat auarus rex, non lignum, & lapidem: nec euersam, & abolitam volebat Iudæorum religionem, vt postea. Itaque potuit suam illam arcam, & tabulas Iudæis relinquere, auri autem laminas extrahere, eodemque modo in mensa propositionis, & in altari aureo, quæ fulcris & asseribus ligneis sustentabantur, idque innuitur illis verbis, *& accepit aurum, & argentum, & vasa concupiscibilia*, siue, vt habet Tigurina, quibus omnibus detractum argentum & aurum, cum omnibus vasis desiderabilibus abstulit: eo denique refert illud,[d] *Et comminuit omnia.* Nihil enim alioqui videbatur esse causæ, cur aurum & argentum comminueretur. Verum autem arca in hoc templo fuerit, fuse disputat Torniel. hoc loco. Vide quæ diximus supra anno Christi CDXLIV. n. 86. & seqq.

Num arcā & tabulas abstulerit detrahens aurum & argentū ex supellectili.

d 1. Mach. 1.23.

a m. 3609. n. 86.

XXXIV. *Eadem clades ex Daniele.*

Hanc ipsam cladem obscure Daniel tangit.[e] *Et magnificatum est*, scilicet cornu illud modicum, *vsque ad fortitudinem cœli*, id est exercitum piorum, qui colunt Deum cœli, *& deiecit de fortitudine, & de stellis, & conculcauit eas*, perseuerat in allegoria, id est occidit de exercitu Israëlitarum, & de eius principibus. Illud autem quod sequitur, *& vsque ad principem fortitudinis magnificatum est*, ad alteram cladem pertinet, cum Dei cultum exterminare aggressus est, & de eodem rursus[f] in expositione Gabrielis, *& roborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis, & supra quam credi potest vniuersa vastabit, & prosperabitur, & faciet. Et interficiet robustos, & populum sanctorum secundum voluntatem suam, & dirigetur dolus in manu eius: & cor suum magnificabit, & in copia rerum omnium occidet plurimos.* Negat Angelus Antiochum robustum fore viribus suis: nec tamen copias Ægyptias, aut Romanas, aut alias præterquam suas habuisse legitur; sed significat Deum ei vires daturum ad castigandum peccata populi: vnde paulo ante dicebat propheta.[g] *Robur autem datum est ei contra iuge sacrificium, propter peccata*, vt supra quoque attigimus. Illam autem cordis magnificentiam, siue mentis elationem, eleganter exponit ille locus 2. Machab.[h] quem supra retulimus, vt agnoscas prophetiam historiæ sacræ egregie respondere.

e c. 8. v. 10.

f v. 24.

g v. 12.

h 5. v. 21.

l.34.egl.1. DE hoc Antiochi in templum ingressu audi Diodorum Siculum in Eclogis, eadem cum Apione grammatico malitia, atque ignorantia delirantem. Antiochus, inquit, cognomento illustris Iudæis bello subactis, inaccessum Dei fanum ingressus est, quo tamen Sacerdoti tantum penetrare lege permissum erat. In quo cum viri prolixa barba imaginem ex lapide reperisset, asello insidentem, hanc Mosis esse iudicauit, qui Hierosolyma condidit, gentem coagmentauit, ac mores nefarios, odioque hominum scatentes, lege Iudæis sanciuit. Ipse igitur odium in vniuersas gentes detestatus, vt leges abolerentur operam dedit. Proprerea conditoris imagini, aræque Dei subdiali magnam suem immolauit, & cruorem illis affudit: carnibus etiam apparatis, harum iure libros sacros, qui leges odio peregrinorum flagrantes continent, adspergi iussit. Lychnum præterea immortalem ipsis dictum, qui perpetuo in templo ardet, extinxit. Pontificem denique, & cæteros Iudæos, vt carnibus vescerentur coëgit. Hæc iste; quæ quam multis scateant mendaciis, & cui veritatis fundamento superstructa fuerint, facile intelligitur, vt non sit necesse nos immorari.

IN hoc sacrario Apion præsumpsit edicere, ait Iosephus l.2. contra ipsum, asini caput collocasse Iudæos, & eum colere, ac dignum facere tanta religione, & hoc affirmat fuisse depalatum, dum Antiochus Epiphanes & expoliasset templum, & illud caput inuenisset, ex auro cōpositum, multis pecuniis dignum. Hæc ibi; Vbi eleganter refellitur, additurque mox Antiochum pecuniarum egestate compulsum, templi deprædationem fecisse. *Cum non esset*, inquit, *hostis, & socios insuper nos suos, & amicos aggressus est, nec aliquid dignum derisione illic inuenit*; cumque id idoneis testimoniis Scriptorum veterum confirmasset, subdit. *Hæc igitur Apion debuit respicere, nisi cor asini ipse potius habuisset, & impudentiam canis, qui apud ipsos coli solet, &c.* Nimirum alludit ad *Semicanesque deos, semideosque canes.* Deinde alia etiam in templo inuenta nugatur Apion, quæ ibid. reperies. Nos ad sequentem annum gradum facimus.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3885.

1.N.xxiii Locus ex Græco intelligendus est, in quo sic habetur. Ὀκτὼ μυριάδες ἐν ταῖς πάσαις ἡμέραις τρισὶ κατεφθάρησαν, τέσσαρες μὲν ἐν χειρῶν νομαῖς, οὐχ ἧττον δὲ τῶν ἐσφαγμένων ἐπράθησαν, id est octo myriades, siue 80. millia, totis tribus diebus perierūt, consumpti, siue amissi sunt, καταφθείρω enim hoc loco latius accipitur, abstrahitque, vt aiunt, à cæde & seruitute. Deinde per distributionem, cuius signa sunt μὲν & δὲ, additur, quatuor quidem myriades, scilicet ex illis octo, ἐν χειρῶν νομαῖς, id est, vt vulgata editio habet, vincti, Tigurina, manu capta, Tremellij & Iunij, trucidationibus, Basileensis, in prædam exercitus, regia, in manuum captiuitate. At rectius versio Xisti, in ipso manuum conflictu. Sed legendum est νόμῳ vel νόμαις: quomodo etiam legimus, ἐν πολέμου νόμῳ, id est in ipso prælio, in ipsa congressione manuum, in ipso ardore certaminis. Vide χείρ in thesauro Stephani, vbi alia exempla reperies. In ipsa ergo vrbis expugnatione, & congressione manuum, quatuor myriades ferro ceciderunt, nec pauciores interfectis venundati sunt, id est reliquæ quatuor myriades.

ANNVS MVNDI 3886. SEXTAE AETATIS, 370. IMPERII GRÆCORVM 144. ANTIOCHI EPIPH. 8. MENELAI PSEVDOPONTIFICIS 5. PTOLEMÆI PHILOMETORIS 12. PERSEI MACED. 12. ET VLT. OLYMP. CLIII. AN. 1. VRBIS CONDITÆ 585. COSS. L. ÆMYLIO PAVLO II. ET C. LICINIO CRASSO. BELLI MACED. 4. ET VLT.

ANNVS ANTE CHRISTVM 167.

I. *Antiochus etiam absens Iudaeos vexat.* LAMENTABANTVR hoc tempore Hebræi acceptas anno proximo ab Antiocho Epiphane clades, & effusam indignationem eius in sanctuarium Dei, quam in Romanos ne præ se quidem ferre ausus esset. Eius enim legati Romæ retulerunt, pacem quæ Senatui placuisset, omni victoria ei visam esse potiorem. Falsum id quidem, cum efferato animo eum inde rediisse Scriptura testetur: illud autem verissimum, cum haud secus quam deorum imperio, legatorum Romanorum iussis paruisse. Imo & multo magis, vt qui eorum templa expilare aggressus sit, & veri Dei sanctuarium omni auro, argentóque vacuatum populatus sit. Ad hunc autem annum in primis illa pertinent, quæ post discessum Antiochi ex vrbe Hierosolymitana, ministri eius, Domini sui voluntate, in Iudæa perpetrarunt. *Reliquit*, ait Scriptura, *& præpositos ad affligendam gentem, Hierosolymis quidem Philippum genere Phrygem, moribus crudeliorem eo ipso, à quo constitutus est. In Garizin autem Andronicum, & Menelaum, qui grauius quam cæteri imminebant ciuibus.* Erat vterque dux cum præsidio militari, Philippus inquam & Andronicus, alius vtique ab eo, qui ob interfectum Oniam, iussu Antiochi ignominiose interfectus est. Liu. l. 45. 2. Mach. 5. 11. 2. Mach. 5. 22. 2. Mach. c. 4. 38.

II. *In primisque Menelaus pseudopont.* MENELAVS autem à cæteris in Græco textu seponitur, hoc modo, in Garizin autem Andronicum, & præter hos Menelaum, qui pessime aliis imminebat ciuibus. Nimirum hic Pseudopontifex stimulus erat præpositis illis barbara feritate sæuientibus, & vnguis in vlcere ciuium suorum. Et tam Hierosolymis, quam in Samaria, (vbi erat mons Garizin, & in eo templum Samaritanorum, qui schismate à Iudæis separati erant, quod magni Alexandri, ætate opera Sanaballetis in gratiam generi sui Manassis excitatum est, ante annos centum & sexaginta quatuor:) vtrobique inquam acuebat crudelitatem præfectorum Antiochi; & per eos, vt credibile est, iniurias suas vlciscebatur, & odia exsaturabat, in eos præsertim, si qui forte supererãt, qui eum in discrimen capitis ob sacrilegia, & seditionem, & mortem Oniæ, & Lysimachi, apud Antiochum adduxerant: aut alioqui tenaces erant instituti patrii: quotidianæ scilicet erant expilationes fortunatum, corporum verbera, cædes, seruitutes. Sed iam Macedoniam dudum in ruinam nutantem, & hoc anno plane collabentem inuisamus. Ioseph. l. 11. c. vlt. & l. 12. c. 1. an. m 3712. n. 12. & 13.

III. *Noui Consules.* LIVIVS de Consulum huius anni creatione agens. Iam in exitu annus erat, inquit, & propter Macedonici maxime belli curam, crebri erant de creandis Consulibus sermones, & quinam, ad finem diuturno bello imponendum, idonei viderentur. Itaque SC. de comitiis Consularibus factum est, Cn. Seruilius Consul eis præfuit. Creatus est L. Æmylius Paulus iterũ, septimodecimo anno postquam primo Consul fuerat, vt ait Liuius, vel potius decimoquinto, vt ex tab. Capit. Cassiodoro, & aliis constat, nec plures consulatus inueniuntur ab anno V. C. 571. quo primum Consul fuit, cum Cn. Bæbio Pamphilo. Sigon. vt erroris causam inueniat pro 17. legi vult 14. vt ex XIV. factum sit XVII. duobus II. in V. coalescentibus. Id si probatur, primus eius consulatus ab hoc numero excludendus est. Eius collega fuit

Æmylius in Macedoniam proficiscitur.

C. Licinius Crassus. Habet porro hic annus initium Olympiadis centesimæ quinquagesimæ tertiæ, in qua Aristander Lesbius curriculi palmam tulit.

IV. *Æmylio bellũ Macedonicum obtingit.* EXTEMPLO placuit designatos sortiri prouincias, vt sciretur vtri Consuli Macedonia, & cui Prætori Classis obueniret. Æmylio Macedonia, Licinio Italia euenit. Classis Cn. Octauio. Æmylius in bellum Macedonicum statim curam omnem intendit; primumque à Senatu petiit, vt legatos in Macedoniam mitteret, ad exercitus visendos, classemque, & comperta referenda, quid aut terrestribus, aut naualibus copiis opus esset; præterea vt copias regias, & vniuersum belli statum, quantum possent explorarent, vt certiora in futurum consilia capi possent. *Mittit legatos exploratores.* In eam rem tres legati biduo sunt profecti, nec ante eorum reditum quicquam in suam expeditionem petiit Æmylius. Quia tamen reditus expectari non poterat, Collegæ curam prouidendi rebus omnibus relinquere statuit.

V. *Consulatũ init.* IDIBUS Martiis Consulatum iniit, idibus Aprilis cum Cn. Octauio exiuit, aut Calendis potius Aprilis, vt notauit Sigonius ex iis, quæ paulo post Liuius ipse refert; & perspicuum est omnia, quantum fieri potuit, accelerata fuisse. *Exploratores redeũt.* Rediisse quoque legatos è Macedonia omnibus terra marique inspectis, prius quam exiret Æmylius, idem affirmat, vltimis scilicet quinquatribus, quæ Palladi sub medium Martium celebrabantur. Quod sane mirum, ac prope incredibile videatur, cum summa hyeme iter mari conficiendum esset, & loca non solum remota, sed disiuncta essent adeunda, bisque tempestate aduersa turbati essent. Hæc vtique mira & absurda videantur, nisi cogitentur intercalationes, quæ à Pontificibus in gratiam magistratuum ita fiebant, vt Calendæ Martiæ non longe abessent ab hyberno solstitio: itaque illi legati non in hyeme, sed in autumno nauigarunt. *Consul abit.* Legatis auditis SC. de copiis ad bellum conficiendum in Illyrio, in classe, in Macedonia necessariis, perfectum est, & habita ab Æmylio ad Quirites concio, de non temere credendo rumoribus, neque de ignotis rebus ferenda sententia. Inde Consul cum Præfecto classis in Macedoniam, ciuibus magna frequentia officij gratia prosequentibus, est profectus.

VI. *Perseus Gentium bello implicat.* INTEREA Perseus, vt erant illius præsentiora pericula, ita studiosius per legatos, sibi Reges adiungere moliebatur, vt Polyb. quoque tradit. [a] Gentium regem Illyriorum, irritis aliquoties legationibus fatigarat, cum pecuniam conficiendo bello necessariam non præberet, [b] nunc trecenta talenta, datis vtrimque obsidibus, pactus est, misitque qui eam pecuniam Gentij legatis numerarent: sed vide callidam hominis improbitatem. Cum Pellæ trecenta illa talenta numerasset, etiam signare eos pecuniam passus est, inde decem talenta ad Pantaucum missa, eaque præsentia dari regi iussit. Reliquam pecuniam signatam Illyriorum signo, portantibus suis præcepit paruis itineribus veherent: deinde cum ad fines Macedoniæ ventum esset, subsisterent ibi, ac nuncios ab se operirentur. *Perfidiose.* Gentius exigua parte pecuniæ accepta, cum assidue à Pantauco ad lacessendos hostili facto Romanos stimularetur, M. Perpennam & L. Petilium legatos, qui tum forte ad eum venerant, in custodiam coniecit. Quo audito Perseus, videns eum contraxisse necessitatem belli cum Romanis, misit ad reuocandum qui pecuniam portabant: quasi daret operam vt victoribus quam maximam prædam pararet. Appianus Alex. l. de bellis Illyr. ait legatos in vincula coniectos, Gentio causante eos non legationis, sed explorandi occasione ad se venisse, sed hæc aliquanto post contigerunt.

a n. 85. ex cerpt.

b Vt leges apud Polyb. n. 76. & 77.

VII. *Rhodios, Eumenem, & Antiochum tentat.* IN præsentia vero Perseus tam suos, quàm Illyriorum legatos, ad Rhodios tentandos misit, ratus eos vtriusque regis societate facilius commotum iri; quod si ea ciuitas, penes quam rei naualis gloria tum erat, se ipsis adiungeret, Romanis nec terra nec mari spem relictum iri. Eodem tempore ad Eumenem, & ad Antiochum dat communia mandata, docere, populum Romanum singulos aggredi reges, vniuersos si possit perditurum. Indignum esse facinus, si regum viribus reges expugnentur, si Macedonia sublata fuerit, Asiam proximam ruinæ fore, quam iam ex parte, sub specie liberandarum ciuitatum, suam fecerint. Deinde Syriam, in qua victor Antiochus, Ægypto belli præmio ab ipsis prohibitus est. Quæ cum Liuius l. 44. dicat, sine dubio Antiochum iam à Popilio Alexandria, atque Ægypto prohibitum significat, priusquam cum Perseo debellatum esset, quamuis l. 45. id Popilij factum post victum Perseum enarret. Idque nobis videtur verius, vt supra diximus

& rursum ex ipsomet Liuio l. 45. confirmamus, vbi post legationem ab Antiocho Romam missam, qua se paruisse imperio Senatus dicebat, addit literis deinde ex Macedonia allatum, Perseum in potestatem Consulis venisse, quod paucis diebus post victoriam contigit: cum tamen iam legationes ad Senatum, ex vltima Syria & Ægypto, ab Antiocho & Ptolemæo venissent.

VIII. *Conflat in Romanos inuidiam.* HÆC cogitantem Antiochum iubebat prouidere, vt aut ad pacem secum faciendam Romanos compelleret, aut perseuerantes in bello iniusto, communes duceret omnium regum hostes. Ad Antiochum aperta mãdata erant. Ad Eumenem, per speciem captiuorum redimendorum, missus erat legatus. Et iam Eumenes male apud Romanos audiebat, quasi occulte cum Perseo sentiret: *Eumenes Romanis suspectus.* quamquam is nec Perseum victorem esse cupiebat, ne sibi reliquisque regibus grauis & formidolosus euaderet; nec eum bello inuadere audebat; & tamen ne bello interesset, aut vt pacem cum Romanis transigeret, mille & quingenta talenta requirebat, quam pecuniam perfecta re se daturum spondebat Perseus: Eumenes partem præsentem habere cupiebat. Ita nihil inter eos perfectum, præter infamiam Eumeni conflatam. Hoc fuit alterum auaritiæ Persei argumentum, quo rebus suis male consuluit: sequitur tertium.

IX. *Persei auaritia ipsi perniciosa.* GALLORUM ingens agmen, ex Istria effusum, erat circa fines Macedoniæ, 10. millia equitum, totidem peditum, qui equos cursu æquarent, & equites quoque pugnare possẽt. Hi pacti erant, eques denos præsentes aureos, pedes quinos, mille dux eorũ: in qua pecunia cũ ille cunctatur, & spe illius pugnaturos sperat, melior pecuniæ quam regni custos effectus est. Coacto concilio periculosam regno tãtam multitudinem fore ostendebat: itaque quinque millia satis fore dicebat, cum omnes intelligerent eum pecuniæ parcere: *Gallorum subsidia perdit.* nec tamen illis ipsis pecuniam misit; qua re indignati, iter ad sua, perpopulata ex itinere Thracia, remetiuntur. Quam insipiens autem fuerit hoc regis consilium, & importuna auaritia, res ipsa loquitur. Nam iis copiis potuit Thessaliam, ex qua Romanis commeatus suggerebantur, in potestate habere, *Inconsulte.* cum Romani ad opem ferendam, mouere se loco, imminente Regis exercitu, non possent, nec subsistere commeatu destituti, vt eis de fuga potius, quam de victoria cogitandum esset.

X. *Dei prouidentia in Persei auaritia.* AGNOSCIT etiam Polybius in hac Persei auaritia, & sordibus, diuinam prouidentiam. nu. 77. Nam si illa tempestate regulis & ciuitatibus pecuniam, si non large ac magnifice, vt superioribus annis inutiliter, saltem mediocriter largiri voluisset, multi se eius partibus adiunxissent. Nunc recte fecit Perseus, inquit, qui hanc non ingressus sit viam, per quam aut plena victoria parta, dominationem superbam erat obtenturus; aut si vinceretur, in eiusdem ruinæ societatem multos secum erat attracturus. Sed contrariam potius viam instiit, vnde factum est, vt pauci omnino Græci, per occasionem eius belli, quod ipse gessit, in fraudem inciderint, in quibus rex Illyriorum Gentius.

XI. *Classe mare infestum habet.* INDE Antenorem, & Callippum præfectos classis cum 40. lembis, & quinque maioribus nauibus, Tenedum misit, vt inde sparsæ per cicladas insulas, naues Macedoniam cum frumento petentes tutarentur; ex itinere quinquaginta naues onerarias, quæ ad montem Atho clausæ in portu tenebantur à nauibus Eumenis, dissipatis hostibus eduxerunt, & in Macedoniam miserunt, mox triginta quinque naues Attali, Romanis auxilio proficiscentes, necopinantes oppresserunt, octingentos Gallos interfecerunt, ducentos viuos ceperunt, equos partim in mari cum nauibus pessumdederunt, partim in Chij littore, neruis succisis inutiles reddidere, viginti eximiæ formæ cum captiuis Thessalonicam misere. Ipsi toto Ægeo mari vagabantur, & obuias naues, nisi quæ Macedoniam peterent, vel nocte furtim elaberentur, aut supprimebant, aut spoliabant. Maritimam quoque Illyrici oram cum 80. lembis infestam habebant, & Dyrrhachiorum & Apolloniatium, sociorum populi Romani, agros populabantur.

XII. *Sacrorum locorum reuerentia.* ILLUD autem silentio minime prætereundum, quod cum hæ naues Macedonicæ ad Delum insulam venissent, eodem Romanorũ legati Chalcide profecti cum tribus quinqueremibus venerunt, vbi & quinque Regis Eumenis quinqueremes inuenerunt. Sanctitas templi, inquit Liuius, insulæque, inuiolatos præstabat omnes. Itaque Romani, Eumeniani, Macedonesque permixti in templo, inducias

religione loci præbente, versabantur. Et quidem eodem fere tempore, quo Epiphanes in veram diuinitatem Hierosolymis, & tota passim Iudæa bacchabatur. Illustri documento quãtum hic Antiochus reliquos mortales eo tempore impietate præiret; & quantum locis vere religiosis venerationis, atque immunitatis exhiberi par sit, quando fallaci superstitioni tantum ab ethnicis tribuebatur, vt ea sacrilegia grauibus semper cladibus diuinitus punita notarent, vel piaculares homines ipsi acerrime persequerentur.

XIII. *Rhodij Macedonas amice accipiunt.*

PER id fere tempus legati Macedones, Illyriique, quos à Perseo missos paulo ante diximus, simul Rhodum venerunt, quibus autoritatem & legationi pondus addidit, non modo classis Antenoris, Ægeo mari imperitans, sed coniunctio ipsa Persei, Gentiique, & fama Gallorum, cum magno equitum peditumque numero, venientium. Ergo fautoribus Persei cum animi accessissent, non benigne modo Regibus responsum est, sed palam superbe pronunciatum se bello finem autoritate sua imposituros esse; itaque ipsi quoque reges æquos adhiberent animos ad pacem accipiendam. Hæc Liuius habet ex Polyb.[a] sed meliora fecit. Addit etiam Cretenses à Rhodiis in Persei societatem adductos.

a n 86. & 87.

Res gesta cum Gentio.

Dum hæc à Rhodiis, & Perseo geruntur, Æmylius Consul in Macedoniam, Cn. Octauius Oreum ad classem, Anicius in Illyricum peruenerunt. Hic cum viciniore, & minore hoste negotium gerens, citius rem ob quam venerat confecit. Gentius ad quindecim armatorum millia Lissum contraxerat, & inde emissa copiarum parte, socias Romanis vrbes ad deditionem partim inuitabat, partim compellere conabatur.

XIV. *Ab Appio, & Anicio Pratore. Ad Scodram Illyrij victi.*

APPIVS Claudius cum copiis suis, sociorumque auxiliis bellum parabat, præsertim cum & societatem Gentij cum Perseo, & legatos Romanos in vincula coniectos accepisset; cum Anicius Prætor cum nouo exercitu ad eum venit. Quid ab initio factum sit, non satis liquet, cum Liuius hoc loco diminutus sit: felicem eum cõmisisse pugnam apparet, quam multarum vrbium deditio subsecuta sit. Ad Scodram ventum est, vrbem & ingenio loci, & arte munitissimam, quam Rex, vt totius regni arcem, ac belli caput, cum tota Illyriorum gente tutabatur. Tamen Prætor Romanus, quia prima successerant, sperans fortunam totius rei principia secuturam, & repentinum valiturum terrorem, instructo exercitu ad mœnia succedit. Illyrij porta egressi, prælium loco æquo, maiore animo commiserunt quam sustinuerunt. Pulsi enim & fuga conglobati, cum ducenti amplius in ipsis portæ faucibus cecidissent, tantum intulerunt terrorem, vt Oratores extemplo ad Prætorem Gentius mitteret, per quod inducias peteret, vt de statu rerum suarum deliberare posset.

XV. *Gentius deditionem facit.*

TRIDVVM ei datum est, intra quod frustra expectatis cum fratre auxiliis, ad Prætorem venit in castra, & præmissa de more accusatione stultitiæ suæ, ad preces lacrymasque effusus, genibus Prætoris accidens, in potestatem se dedit. Eam humilitatem summam turpitudinem vocat Appianus in Illyricis, ratus ab ignauo, atque infracto animo profectam: quæ tamen ipsa longe minus habet dedecoris, quam furor ille, violentas inferens sibimetipsi manus, quem cæci illi laudabilem putabant, in eoquè positum summum fortitudinis decus: quæ amentia est omnium perniciosissima, atque dementissima. Rex bonum animum habere iussus, ad cœnam etiam inuitatus, in vrbem ad suos rediit, & cum Prætore eo die honorifice epulatus est: deinde in custodiam C. Cassio tribuno militum traditus est; in eamque fortunam miser recidit, cum decem tantum talenta, gladiatorium pene munus, à Rege Rex accepisset, ab eoque perfide deceptus ac desertus esset.

XVI. *Scodra recipitur cum regia familia. Qua Romã cum Gentio mittitur.*

ANICIVS Scodra recepta, legatos requisitos ad se duci iussit, quibus splendore suo restituto, Perpennam extemplo mittit, ad comprehendendos amicos, cognatosque Regis, quos & Scodram mox in castra adduxit, in iis erat Regis vxor, frater, ac filij: atq; ita Illyrico bello intra triginta dies, aut vt ait Appian. viginti, perfecto, Anicius nuncium victoriæ Perpennam Romam misit, vbi bellum prius perpetratum esse quam ceptum nunciatum est: & post paucos dies Gentium ipsum misit, cum parente, coniuge, liberis ac fratre, aliisque principibus Illyriorum.

Persei timor.

Quibus diebus hæc agebantur, Perseus quoque in magno terrore erat, propter aduentum noui Consulis, & Prætoris. Itaque maritimam oram diligentius firmat præsidiis, & ripam Enipei fluminis, vbi castra habebat, ingenti studio communit,

Æmylius exercitum suum egregiis monitis atque institutis informat.

XVII. *Fama de victis Gentij.*

INTEREA fama Illyricæ victoriæ emanauit, & vt animos Romanorum erexit, ita Macedonum deiecit. Quo tempore cum Rhodiorum legati pacis imperia ferentes aduenissent, prope præcipites è castris eiecti sunt. Consul se post decimum quintum diem responsum daturum dixit. Interea in eorum contemptum, consultare de ratione belli gerendi cœpit, & mox simulat se quinque millia delectorum militum cum Scipione Nasica, & Fabio maximo filio suo, ad Heracleam cum Prętore mittere, ad maritimam oram interioris Macedoniæ bello premendam, & regem eò trahendum. Verum suo ipse consilio vsus, ductu mercatorum ad Perrhæbiam nocturna profectione ac pugna, regiis pręsidiis eripiendam dimisit, quæ dum occulte ac dissimulanter fiunt, ipse fluminis transitum irrito conatu, & cum suorum iactura aliquoties tentauit.

Rhodiorum temeritas.

Varia Consulis de bello consilia.

XVIII. *Nasica cum Milone pugna.*

NASICA interim cum suis iter facit. At transfuga Cretensis ex itinere elapsus, circuitionem Romanorum Perseo indicauit. Ille pauefactus castra non mouit, sed mercenariorum militum decem millia, Macedonum duo, duce Milone misit, imperans vt maturaret, & occuparet saltum. In vertice montis occurrerunt sibi copiæ, ibique ancipiti dimicatione pugnarunt, sed victus Milo etiam abiectis armis cum suis fugit, vt scribit Plut. in Æmylio, ex ipsius Nasicæ literis. Eo casu trepidus Perseus retro mouet exercitum, ad interiora regni defendenda, & manum cum hoste conserendam. Paulus copias traducit, & Nasicæ adiungit se: inde quadrato agmine ad hostem tendit: verum vt illorum aciem ac numerum contemplatus est, substitit; & veritus ne cogeretur ad pugnam, aciem instruxit, & per vltimos castris occulte communitis, omnes suos incolumes in castra coëgit; nequicquam pugnam Fabio & Nasica desiderantibus. Ita Plut.

Et victoria.

XIX. *Æmylius pugnam cum Perseo differt.*

AT Liuius etsi mancus est, significat tamen Æmylium pugnam à Perseo oblatam detrectasse, non solum propter maiores hostium copias, vt in eius oratione apparet, & eas Plutarchus ait fuisse 40. fere millium peditum, & 4. millium equitum, sed maxime propter temporis incommoditatem. Nam anni tempus, inquit, post circumactum solstitium erat, hora diei iam ad meridiē vergebat, iter multo inpuluere, & incalescente sole factum erat; lassitudo & sitis iam sentiebatur, & meridie instante magis auctum iri vtramque apparebat; itaque statuit sic affectos recenti, atque integro hosti non obiicere. Rex quoque cum sine detrectatione pugnare eo die paratus fuisset, contentus cognitum esse per hostem stetisse, quo minus eo die pugnaretur, & ipse in castra copias reduxit.

XX. *Prædicit à Sulpitio Gallo Lunæ deliquium.*

CASTRIS permunitis C. Sulpitius Gallus tribunus militum, qui Prætor superiore anno fuerat, & tertio ab hinc anno Consul fuit cum Marcello, primusque Romanorum notauit eclipses, & de iis librum edidit. [a] Consulis permissu ad concionem militibus vocatis, pronunciauit Lunam nocte proxima, ne quis id pro portento acciperet, ab hora secunda vsque ad quartam noctis defecturam esse. Itáque euenit nocte, inquit Liuius, quam pridie nonas Sept. insecuta est dies, id est nocte antecedente quartum Septembris diem. Mirum est factam paulo ante æstiui solstitij mentionem, cum iam significetur vicinum æquinoctium autumnale. Certe plerique Mathematici vno ferme ore consentiunt factam eclipsim ea nocte, quæ media est inter 21. & 22. Iunij, si annorum Iulianorum ratio habeatur: differentia vero duorum fere mensium cum dimidio, intercalationibus tribuenda est. 1. 1. ex.

a l. 2. c. 12. Plin.

XXI. *Macedonū perturbatio, & timor.*

CVM deliquium ad prædictum temporis punctum incidisset, Sulpitij Galli sapientia Romanis militibus prope diuina videri. Macedonas, vt triste prodigium occasum regni, perniciemque gentis portendens mouit, quem etiam portendebat clamor in castris vlulatusq; Macedonum, donec Luna in suam lucem emersit. Sed iuuat de hoc deliquio etiam audire Plut. Cum iam nocte à cœna corpora somno & quieti dare vellent, ecce Luna pleno orbe & sublimis obscurata est, fugientéque lumine in varios vertit colores dum condita est. Hic cum Romani de more æris crepitu lumen eius reuocarent, frequentésque flammas tedis facibusque ad cœlum porrigerent; longe diuersa egerunt Macedones, quorum castra horror stuporque tenuit; rumorque est sensim per castra vulgatus, portendere hoc regni occasum. Sic Plutar. nec Sulpitij Galli meminit, sed eam scientiam Paulo Æmylio tribuit. Qui postridie rationem reddidit cur pridie pugnare noluisset: sed nec eo quoque

Romanorum ritus in eclipsi.

die,

Suprema de Perseo victoria

die, quamuis flagrantibus pugnæ desiderio militibus, pugnaturus erat, nisi fortuna, inquit Liuius, quæ plus consiliis humanis pollet, contraxisset certamen.

XXII. *Occasio initæ pugnæ de summa rei.*

Flumen erat haud magnum propius hostium castris, ex quo & Macedones & Romani aquabantur, præsidiis ex vtraque ripa positis, vt id tuto facere possent. Cum otium ad flumen esset, neutris lacessentibus, hora circiter quarta iumentum è manibus curantium elapsum, in vlteriorem ripam effugit, quod cum per aquam ferme genu tenus altam tres milites sequerentur, Thraces duo id iumentum ex medio alueo in ripam suam trahentes, cum tribus Romanis militibus manum conseruerunt. Iamque Romani altero eorum occiso, receptoque eo iumento, ad stationem suorum se recipiebant. Octingentorum Thracum præsidium in hostium ripa erat. Ex his pauci primo ægre passi popularem in suo conspectu cæsum, ad persequendos interfectores fluuium transgressi sunt, deinde plures, postremo omnes, & cum præsidio Thracum reliquus etiam exercitus in aciem processit. Aliam refert Plutarchus de occasione initæ pugnæ sententiam; certamen videlicet initum inter Thraces & Ligures pabulatores. Et potuit duobus in locis ex diuersis causis inchoari certamen.

XXIII. *Pugna committitur.*

Romanos acuebat ad prælium non solum ipsa Consulis præsentia, imperij maiestas, gloria viri, sed ante omnia ætas, quod maior sexaginta annis, iuuenum munia, in parte præcipua laboris, periculique capessebat, Pugnatum est vtrimque acriter, Romanus immissa inter cetratos & phalanges legione, acies hostium interrupit, & phalangem, non à fronte, qua parte intentis hastis horrentes intolerabiles viribus sunt, sed carptim à lateribus, à tergo multis in locis instando dissiparunt. Tradit Plut. Pelignos male à phalange acceptos, dum signum suum militare recuperare conantur, fugam prope inire cepisse, certe retulisse pedem. Quod cernens Consul, vt autor est Posidonius, concidit paludamentum suum, partim quod hi proni in fugam essent, partim quod cæteri Romani densatam, atque hastis horrentem phalangem declinarent. Sed Paulus animaduertens aliquibus locis interruptam, & hiantem, illuc immisit suos, & aditum victoriæ aperuit.

XXIV. *Equitum fuga initiũ victoriæ.*

In iis cædendis dum Romani insistunt, equitatus prope integer; pugna excessit, princeps fugæ Rex ipse erat, & à Pydna Pellam petebat. Accurrebant ad mare pedites, ex hostium manibus elapsi, & in aquam ingressi orabant vt vitam acciperent: sed cum ibi quoque è scaphis cæderentur hostilem in modum, retro qui poterant nando repetentes terram, in aliam fœdiorem pestem incidebant. Elephanti enim à rectoribus in littus acti, exeuntes obterebant, elidebantque. Cæsa sunt ad 20. millia hominum, ad sex millia, qui Pydnam ex acie perfugerant, viui in potestatem peruenerunt, & vagi è fuga quinque millia hominum capta. Ex victoribus ceciderunt non plures centum, vulnerati aliquanto plures: cui consentiens Plutarchus, super 25. millia, inquit, dicuntur cecidisse, ex Romanis desiderati, vt tradit Posidonius, centum, vt Nasica 80.

Magnitudo cladis.

XXV. *Cur tardius pugna tempus.*

Quod si maturius pugnari ceptum esset, vt satis diei victoribus ad persequendum hostem superesset, deletæ omnes copiæ forent. Nunc imminens nox & fugientes texit, & Romanis pigritiem ad sequendum locis ignotis fecit. Causam tarditatis in eo ponit Liuius, quod pugna fortuito commissa est, cum Imperator non statuisset eo die pugnare, & bonam diei partem in sacrificando, ac consultando posuisset. At Plut. de industria pugnam ad vesperam dilatam dicit, dum sol circumactus in occasum, non suorum, vt matutino tempore, sed hostium pugnantium oculos perstringeret: quod dudum Imperatorum cautissimus Annibal aduersus Romanos obseruarat. Causam cladis regis ignauiæ tribuit, Polybius apud Plutarc. in Æmylio. Commisso, inquit ille, prælio in oppidum Pydnam magna se ignauia subduxit, per speciem sacrificij Herculi faciendi, qui trepida, à trepidis sacra non recipit, neque indigna vota. Neque enim fas est, vt qui non iaculatur destinatum feriat scopum; aut qui locum non tenuit palmam ferat; præsertim cum Paulus Æmyl. aciem celso & læto ore sine galea & lorica obequitaret, & victoriam peteret hastam tenens, pugnansque opem imploraret Dei.

Ignauia Persei Æmylij fortitudo.

XXVI. *Persei fuga, & suorum derelictio.*

Perseus ad Pieriam syluam via militari, frequenti agmine militum, & regio comitatu fugit, multis suorum vel casu in sylua per noctem, vel de industria derelictis, Pellam sub mediam noctem, terrore & variis difficultatibus viæ vexatus, per-

uenit. Liuius enim significat Regem de industria deflexisse de via, & à suis se subduxisse. Cuius rei causam probabilem affert Plutar. in Æmylio. Ait enim pedites qui pugnæ superfuerant, equites assecutos, eosque tanquam imbelles, & proditores insectantes, ex equis deturbasse, & vulneribus affecisse; tum Perseum metu tumultus de via deflexisse, & ne nosceretur detractam chlamydem præ se posuisse, & manibus diadema tenuisse. Addit etiam plerosque dilapsos, quod non tam hostes quam illius sæuitiam formidarent, quippe qui miseriis perculsus, causam cladis à se auertere cupiebat in suos.

Postquam Pellam nocte ingressus est Euctum & Eudæum ærario præfectos, qui ei præsto fuerunt, intempestiua libertate admonentes pugione confodit, quo facto omnes prope amicos à se abegit. Ita Plut. Nam Liuius illam Eucti mortem silet. Itaq; nihil mirum si ibi accersiti amici ad eum non venirent: ideoq; veritus ne ab iis dederetur hosti, quarta vigilia noctis Amphipolim versus, cum quingentis fere Cretensibus profugit. Properans ante lucem Axium amnem traiicere, ratus eum fore persequendi finem Romanis, propter transitus difficultatem.

XXVII. *Amphipolim adit, & quæ ibi gesserit.* AMPHIPOLIM cum iam aduersæ pugnæ fama peruenisset, concursusque matronarum in Dianæ templum fieret, veritus Præfectus ne Thraces, quorum duo millia in præsidio erant, vrbem in tumultu diriperent, eos per fraudem in Emathiam misit. Perseus tertio die quam pugnatum fuerat Amphipolim venit. Inde oratores cum caduceo ad Paulum misit. Ipse ad concionem coacto populo, cum filio Philippo ad ciues confirmandos venit, sed animi dolore ac lachrymis impeditus, cum profari non posset, & Euander, cui eam Rex committebat curam, præ lachrymis etiam ipse loqui non posset, multitudo qui ad Regis lachrymas misericordia mouebatur, Euandri fletus aspernata, Abite, inquit, hinc, ne pauci qui supersumus propter vos pereamus. Hæc ferocia vocem Euandro clausit. Rex in domum se recepit, pecuniaque, & auro argentoque in lembos, qui in Strymone stabant delatis, & ipse ad flumen descendit, indéque in Samothraciam cum duobus talentum millibus peruenit. *Samothraciam fugitiuus petit.*

XXVIII. *Æmylius Macedoniã deditione accipit.* INTEREA Consul recepto filio, quem amissum timuerat, eóque victoriæ nunciandæ gratia, Romam misso, plerasque omnes Macedoniæ ciuitates, deditione primariorum amicorum Persei, intra biduum recepit, vt Plut. etiam confirmat, & præsides ad eas misit, ne qua deditis iniuria fieret. Retentisque apud se caduceatoribus Regis, P. Nasicam, ignarus fugæ regis, Amphipolim, cum modica equitum peditúmque manu dimisit, vt ad omnes regis conatus impedimento esset. Ipse Pellam Macedoniæ regiam vrbem munitissimam, & temere a Rege derelictam venit, vbi trecenta duntaxat talenta reperit, quæ ad Gentium destinata, deinde retenta fuerant. Ibi dum statiua habuit, multis vndique ex locis legati, maxime ex Thessalia gratulatum venerunt, & accepto nuncio Persea Samothraciam traiecisse, profectus à Pella Consul quartis castris Amphipolim peruenit; effusa ei obuiam turba omnis signum dedit, non admodum bono ac iusto regi sese hactenus paruisse.

XXIX. *Victoria Romæ nũciatur.* VICTORIÆ nuncij Q. Fabius, qui postea minor Africanus, L. Lentulus, & Q. Metellus, cum summa festinatione Romam venissent, præcerptam tamen eius rei lætitiam inuenerunt. Nam quarto post die quam cum Rege pugnatum est, cum in circo ludi fierent, murmur repente populi tota spectacula peruasit, pugnatum in Macedonia, & deuictum regem esse; nec quærentibus magistratibus autorem repentinæ lætitiæ, quisquam apparuit. Omen tamen animis incedit, quod postquam veris nunciis firmatum est, cum victoria ipsa, tum augurio animorum suorum lætabantur. Credibilius tamen videtur Liuio nuncium a legatis cum literis laureatis missum ad Consulem, eò 13. die à pugna peruenisse, & literas à Consule, populo in circo spectante ostensas esse, legatos autem ipsos sexto post die euulgatam rem nunciasse. Eadem ferme habet Plut. & alias congerit victorias, quarum fama mira celeritate innotuit. Senatus in quinque dies ad omnia puluinaria supplicationes decreuit, ob rem egregie ab Æmylio gestam, militesque, qui in omnem euentum parati erant, ad suppetias Æmylio ferendas dimitti iussit. Liuij li. 45.

XXX. *Rhodij recti.* TRADIDERE quidam ait Liuius, in iis autem est Polyb. in legat. [a] à quo totus n. 88.

hic locus desumptus est, legatos Rhodios nondum dimissos, post nunciatam victoriam in Senatum vocatos esse, velut ad ludibrium stolidæ superbiæ; qui cum admissi gratularentur victoriam, à patribus cum exprobratione vanitatis, & animi Perseo consentientis, reiecti sunt.

At Æmylius acceptis, per tres ignobiles legatos, à Persæo rege literis, sorti humanæ illacrymasse dicitur, quod Regem videret paulo ante potentissimum, nunc amisso exercitu, regno extorrem, in paruam insulam compulsum, supplicem, non suis viribus, sed fani religione tutum. Sed postquam in inscriptione legit. *Rex Perseus Consuli Paulo S.* miserationem omnem stultitia ignorantis fortunam suam exemit. Itaque quamquam in reliqua parte literarum minime regiæ preces erant, tamen sine responso, ac sine literis, ea legatio dimissa est. Sensit Perseus cuius nominis obliuiscendum victo esset. Itaque alteræ literæ cum priuati nominis titulo missæ, & petiere, & impetrauere, vt aliqui ad eum mitterentur, cum quibus loqui de statu fortunæ suæ, & conditione posset. Missi sunt tres legati, sed nihil ea legatione perfectum est, Perseo regium nomen omni vi amplectente, Paulo è contrario contendente, vt se suaque omnia, in fidem & clementiam populi Ro. permitteret.

Persei ad Æmyliũ literæ. *Reiectæ primum.* *Æmylius deditionem ab eo postulat.*

XXXI. DVM hæc aguntur, classis Cn. Octauij Prætoris Samothraciam est appulsa, vbi rex iterum tum spe, tum minis ad deditionem inuitatur; ad quam casus quidam etiam compulit. E classe in insulam appulsus L. Attilius illustris adolescens, concessu magistratus, questus est insulæ sanctitatem violari Euandri homicidæ præsentia, qui Eumenem Regem ad Delum proditione mactare voluisset. Magistratus qui se totamque insulam in manu Romanorum esse videret, spondet se iudicio rem confecturum, & Regem adiit, & Euandrum iudicio permitti postulauit. Id cum rex improbaret, quod videret patefactum crimen in se deuolutum iri, Euandrum vltimum amicorum interfici curauit, & mox eum manus sibi intulisse vulgauit. Quo facto omnium qui secum erant alienauit animos, omnes pro se quisque ad Romanos confugere. Ipse cum prope solus esset, fugæ consilium cepit.

Romana classis Regem, & Samothraciam petit. *Euander petitur.* *Quem rex interficit.*

XXXII. NAM Oroandem quendam Cretensem, cui nota Thraciæ ora erat, appellat, vt se sublatum in lembum ad Cotyn deueheret. Is lembus in promontorio quodam insulæ erat: in eũ sub occasum solis deferuntur quæ ad vsum necessaria erant, & pecunia quanta clam deferri poterat. Rex ipse nocte media, cum tribus consciis fugæ, per posticum ædium in propinquum cubiculo hortum, atque inde maceriam ægre transgressus, ad mare peruenit. Plut. ait Perseum ex angusta fenestra per murum se puerosque, & coniugem demisisse. At Oroandes iam tum cum pecunia deferretur, primis tenebris soluerat nauem, ac per altum Cretam cum regia pecunia petebat, & defraudatum regem Illyriorum Gentium inscius vlciscebatur. Postquam nauis in portu inuenta non est, vagatus Perseus aliquandiu in littore, postremo timens lucem iam appropinquantem, in hospitium redire non ausus, in latere templi prope angulum obscurum delituit.

Fuga consilium frustra capit. *Eius pecunia ipso deserto auferuntur.*

XXXIII. PVERI regis honorarij, principum liberi, vbi iussu Prætoris Octauij pronunciatum est per præconem, regios pueros, Macedonasque alios, qui Samothraciæ erant, si transirent ad Romanos, incolumitatem, & libertatem, & sua omnia seruaturos, quæ aut secum haberent, aut in Macedonia reliquissent, illico ad eam vocem transitio omnium facta est. Liberos quoque paruos regios Ion Thessalonicensis Octauio tradidit, nec quisquam, præter Philippum maximum natu, è filiis cum Rege relictus est; qui denique sese, filiumque Octauio tradidit: fortunam, deosque, quorum in templo erat, miser accusans, quod nulla ope supplicem adiuuissent: qui iustissimam potius vindictam immanium scelerum, ab vltore numine inflictam agnoscere debuisset. Plutarch. ait eum se Nasicæ, cui maximam fidem habebat, dedere voluisse, sed cum is non adesset, questum fortunam suam, se Octauio permisisse.

Eius familia deditionem facit. *Et rex ipse cum primogenito.*

XXXIV. IN prætoriam nauem imponi iussus, eodem & pecunia, quæ superfuit, delata est, extemplóque classis Amphipolim repetit. Inde Octauius Regem in castra ad Consulem misit, præmissis literis, vt in potestate eum esse, & adduci ad ipsum sciret. Paulus ratus alteram hanc esse victoriam, victimas cecidit eo nuncio, & concilio aduocato literas Prætoris cum recitasset, Q. Tuberonem obuiam Regi honoris, vt videtur, causa misit, cæteros in Prætorio frequentes manere

Classe Amphipolim deuehitur.

iussit, & vltro omnes ad tam insolitum spectaculum confluebant. Pullo amictus pallio Perseus ingressus est castra, nullo suorum comite, qui socius calamitatis miserabiliorem eum faceret, lictore summouente turbam, ægre ad Prætorium peruenit. Consurrexit Consul, & iussis sedere aliis, progressusque paulum introeunti regi dextram porrexit, summittentemque se ad pedes, sustulit, nec attingere genua passus, introductum in tabernaculum aduersus aduocatos in Concilium, considere iussit.

XXXV. *Vt ab eo fuerit acceptus.* IBI cum nec interrogatus, nec accusatus responderet, sed tacitus terram intuens fleret, Consul bonum animum habere iussit, multorum quippe Regum, & populorum casibus cognitam populi Ro. clementiam, non modo ei spem, sed prope certam salutis fiduciam præbere. Deinde monitis Latine suis, vt in hoc exemplum mutationis rerum humanarum intuerentur, ne prosperis vnquam rebus insolescerent, concilium dimisit. Plutarchus importunam hic seueritatem Æmylij aduersus humilitatem, & lachrymas Persei refert, sed parum probabiliter. Pari ratione Appianus, vt supra attigi, Gentij humilitatem animi erga Prętorem Anitium, summam turpitudinem vocauit. Ita erat animus istorum excæcatus superbia, vt demissionis animi pulchritudinem videre non possent. Quamquam, si verum fateri volumus, abiectus erat, atque infractus istorum animus in aduersis, non sponte, ex vera sui cognitione, humilis. Tuendi Regis curam Q. Ælio mandauit. Eo die & inuitatus ad Consulem Perseus, & alius ei omnis honos habitus est, qui haberi in tali fortuna poterat. Exercitus deinde in hyberna dimissus est, maximam partem copiarum Amphipolis, reliquas propinquæ vrbes acceperunt.

XXXVI. *Finis regni Macedonici.* HIC finis belli Persici, siue Macedonici, cum quadriennium continuum bellatum esset; idemque finis inclyti regni Macedonici. Vicesimum ab Carano, qui primus regnauit, Persea numerabant, ait Liuius; qui tamen apud Eusebium est vndequadragesimus, & ab Alexandro Magno decimus sextus. Pergit. Perseus Q. Fuluio & L. Manlio Coss. regnum accepit; à Senatu Rex est appellatus M. Iunio & A. Manlio Coss. regnauit vndecim annos. Ita Liuius, Eusebius decem tantum habet. Verum cum Q. Fuluius & Lucius Manlius consulatum gesserint anno V. C. 574. & præsens sit 585. necesse est primum annum quasi imperfectum à Liuio non numerari, & Philippi annis attribui.

XXXVII *Duratio eiusdem.* DE duratione autem regni Macedonici ab Alexandro Magno ita scribit. Tum maximum fuit in terris Macedonum regnum, nomenque. Inde morte Alexandri distractum in multa regna, dum ad se quisque opes rapiunt, lacerantes viribus, à summo culmine fortunæ, ad vltimum finem centum quinquaginta annos stetit. Recte hic Liuius, ferme, addidisset. Nam cum omnium confessione constet Alexandrum Magnum anno 1. Olymp. 114. defunctum, inde vsque ad præsentem annum primum 153. triginta nouem Olympiades solidæ numerantur, quæ conficiunt 156. annos: quem eundem annorum numerum reperies ab anno V. C. 429. ad 585. Non multum aberrat Iustinus l. 33. sub fi. dum ait Macedoniam 192. annis rerum potitam. Nam cum Macedonum gloria à Philippo Amyntæ filio, patre Alexandri Magni cœperit, vt testatur hoc loco Liuius, & Iustinus ipse l. 7. certe si prædictæ summæ annos Alexandri 12. & Philippi 25. adieceris, tres tantum supra 190. reperies. Quorum nos tantum rationem in hisce Annalibus habuimus. Vide quæ anno primo Philippi Amyntæ filij diximus, anno primo Olympiadis centesimæ quintæ.

156	
12	
25	
193	

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3886.

1. N. xx. Quoniam enim, tum Consules magistratus inibant Idibus Martiis, ideo pontifices, quorum erat intercalatio, vt docet Censorinus de die natali c. 20. dabant operam, vt eæ non multo post solstitium hybernum inciderent. Itaque idus Martij in tertium Ianuarij Iuliani incidisse arbitrantur: quantum autem distat tertius Ianuarij a 15. Martij, tantum est interuallum ab solstitio æstiuo vsq; ad 3. Septembris. Neque hoc absurdum videri debet. Nam Censorinus idem loco citaît Romanis à principio menses fuisse Lunares, & consequenter annum 354. dierum, quem tamen 355. vel errore, vel superstitione faciebant. Vt autem cursui solis æquarentur, & ciuilis annus naturali responderet, statutum fuisse vt intercalarius mensis 22. vel 23. dierum alternis annis insereretur in mense Februario, inter Terminalia & Regifugium. Idq; diu factum, inquit, priusquam sentiretur annos ciuiles aliquanto naturalibus esse maiores, imo satis multo maiores. Nam singuli anni erant 355. dierum, & cum intercalabantur 23. dies fiebant 366. cum dimidio, cum debeant æstimari 365. cum quadrante. Itaque intra centum annos redundabant dies omnino centum. Dimidia quippe annorũ pars redundabat tribus diei quadrantibus, altera dimidia quinque: priores quinquaginta superfluunt 37. diebus cũ dimidio, posteriores 62. cum ½. sed pergit Censorinus. quod delictum vt corrigeretur, pontificibus datum est negotium, eorumq; arbitrio intercalandi ratio permissa. Sed horum plerique, ob odium vel gratiam, quo quis magistratu citius abiret, diutiusve fungeretur; aut publici redemptor ex anni magnitudine in lucro damnóue esset, plus minusve ex libidine intercalando rem sibi ad corrigendum mandatam, vltro deprauarũt: adeoque aberratum est, vt C. Cæsar Pontifex max. suo tertio & M. Æmylij Lepidi consulatu, quo retro delictum corrigeret duos menses intercalarios dierum 67. in mensem Nouembrem & Decembrem interponeret, cum iam mense Februario dies tres & viginti intercalasset, faceretque eum annum dierum 445. simul prouidens in futurum ne iterum erraretur &c. Hæc Censorinus, ex quibus intelligas solstitium hoc Æmylij consulatu in Septembrem incidere potuisse, fere 72. dierum errore.

ANNVS MVNDI 3887. SEXTAE AETATIS, 37. IMPERII GRÆCORVM 145. ANTIOCHI EPIPH. 9. MENELAI PSEVDOPONTIFICIS 6. PTOLEMÆI PHILOMETORIS 13. OLYMPIADIS CLIII. AN. 2. VRBIS CONDITÆ 586. COSS. Q. ÆLIO PAETO, ET M. IVNIO PENNO.

ANNVS ANTE CHRISTVM 166.

NON exiguum hoc anno Iudæorum mala, Antiochi quoque & satellitum eius sæua crudelitas incrementa ceperunt. Temporis rationem confirmat Iosephus. *Ea clades*, inquit, *accidit anno secundo*, post vrbem captam addit interpres, *regni eius familiæ centesimo quadragesimo quinto, vigesima quinta eius mensis, qui Casleu nostris dicitur, Macedonibus Apellæus, Olympiade centesima quinquagesima tertia.* Quam vtramque notam præfert index anni huius. Illud tamen minime laudandum est hoc loco in Iosepho, quod cum geminam epocham regni Græcorum proferat, confundit tamen in vnam quæ gesta sunt in vtraque. Et de posteriore ait regem ascendisse Hierosolymam, quod priori conuenit. Post duos enim annos ille non venit, sed, vt ait Scriptura, misit principem tributorum, quem alio loco vocat Apollonium: neque hoc tempore grassatum est in templi diuitias, ac sacram supellectilem, sed in priore. Ac ne illud quidem laudauerim, quod decimum quintum diem mensis Casleu, mutauit in vigesimum quintum, si immunis est à mendo

[Left margin: l. 12. c. 7.; in tex. græ. l. 1. c. 1 v. 30. l. 2. c. 5. v. 24] [Right margin: I. *Ratio temporis.*; *Iosephus id confundit.*]

locus. Et cum Scriptura id tempus notauerit ædificati idoli super altare Dei, id ipse ad initium cladis retulit, & simulachrum altari impositum turpi silentio, ac metu dominorum suorum dissimulauit.

II. *Incrementa malorū huius anni.*

Malorvm autem huius temporis incrementa contra Iudæos facile agnosci possunt. Habet enim iste annus quadragesimus quintus supra cĕtesimum, non secus ac 43. cædes numerosas, expilationes, fugas: sed habet insuper domorum incĕdia, murorum euersionĕ, & arcis ad tyrānidis vsum restaurationem: habet diuinam legem imperio regis antiquatam atq; consciſsam, templum etiam horribilius profanatū, & abominationem desolationis constitutam in loco sancto, barbaras & inauditas in Mosaicæ legis obseruatores crudelitates. Deniq; quidquid immanitatis à sæuissimo tyranno timeri, aut animo fingi potest. In quibus explicandis plurimum ipsis Scripturæ verbis vtemur, & temporis ordinem sequemur, quod à principio scriptura notat, cum ait hæc quæ significauimus, post duos annos dierum contigisse, id est plenos atque integros, omnibusque diebus suis constantes, sicut mensis dierum totos triginta dies significat: duos autem annos dicit, à priore clade numerandos, cum ipsemet Hierosolymam, & templum infestus, ac populabundus intrauit. 1.1.c.1.v 30. Nu.11.v.20

III. *Antiochus per Apolloniū cædibus in Iudæos sæuit.*

Post *duos* ergo *annos dierum, misit Rex principem tributorum in ciuitates Iuda, & venit Ierusalem cum turba magna*, Princeps hic in posteriore libro vocatur Apollonius, diciturque venisse cum exercitu duorum & viginti millium, iussus ab Antiocho, *Omnes perfectæ ætatis interficere, mulieres ac iuuenes vendere.* Apparet principem, aut facinore aliquo violatum, aut calumnia cuiuspiam recens fuisse irritatum: alioqui plusquam ferina esset ista barbaries. *Qui cum venisset Hierosolymam pacem simulans, locutus est verba pacifica in dolo, & crediderunt ei, & quieuit vsque ad diem sanctum sabbati, & tunc feriatis Iudæis, arma capere suis præcepit. Omnésque qui ad spectaculum processerant trucidauit.* Quod esset istud spectaculum, non explicatur. Intelligere autem possumus theatrales ludos scenicos, aut athletarum exercitationes, de quibus supra, vel certamina gladiatorum, quæ in spectatores inermes repente conuersa sunt. *Nec ea crudelitate contentus, ciuitatem cum armatis discurrens ingĕtem multitudinĕ peremit.* 2.c.5.24. 1.a.c.4.14.

IV. *Rapinis, incendio, euersionibus, captiuitate.*

Reliqva pertexuntur 1.1. *Et accepit spolia ciuitatis, & succendit eam igni, & destruxit domos eius, & muros eius in circuitu. Et captiuas duxerunt mulieres & natos, & pecora possederunt.* Aliqui etiam prædam non abduxerunt longius, vrbem desolatam ac deuastatam derelinquentes, sed in arcem, quam restaurarunt, vt ibi collocato præsidio, per vrbem & vicina loca, cum liberet populabundi excurrerent. Sequitur enim. *Et ædificauerunt ciuitatem Dauid, muro magno & firmo, & turribus firmis, & facta est illis in arcem; & posuerunt illic gentem peccatricem, viros iniquos, & conualuerunt in ea, & posuerunt arma & escas, & congregauerunt spolia Ierusalem, & reposuerunt illic, & facti sunt in laqueum magnum.* Vt inde videlicet captarent occasionem Iudæos, tanquam laqueo feras cōprehendendi, si qui templū adirent ad deplorandas calamitates suas, quod explicās subdit, *& factum est hoc ad insidias sanctificationi, & in diabolum magnum in Israel*, id est calūniatorem, siue hostem perpetuo intentū, & excubantem ad nocendū. c.1.33.

V. *Ex arce occupata vexantur.*

Effvdervnt quippe *sanguinem innocentem per circuitum sanctificationis, & contaminauerunt sanctificationem, & fugerunt habitatores Ierusalem propter eos, & facta est habitatio exterorum, & facta est extera semini suo, & nati eius reliquerunt eam.* Et paulo post. *Et effugauerunt populum Israel in abditis, & in absconditis fugitiuorum locis.* In fugitiuis istis numeratur initio capitis secundi Mathathias cum suis, & in secundo libro nominatim, vt clarissimus omnium, Iudas Machabæus cum sociis. *Iudas autem Machabæus, qui decimus fuerat, secesserat in desertum locum, ibique inter feras vitam in montibus cum suis agebat, & fœni cibo vescentes demorabantur, ne participes essent coinquinationis.* Quomodo hic dicatur Machabæus decimus, negat se inuenire Rabanus; itaque ad pontifices recurrit, vt Iudam decimum pontificem numeret à Seleuco; Lyranus autem & Dionysius ab Alexandro Magno, vnde putant initium regni Græcorum peti, nec displicet ea sententia Eman. Sà, neque Serario. At profecto mirum est hic decimum pontificem intelligi, cum nulla sit mentio pontificum hoc loco: nec ostendi certo potest vnde capiendum sit catalogi principium, & vt à regno Græcorum capiatur, decimus esse non potest, nisi omissis pseudopontificibus, & inserto Mathathia. Rectius itaque arbitror, ac simplicius dici, Iudam abiisse decimum, id est cum nouem sociis, quibuscum & versatum in montibus

Fugitiui ex vrbe.

Vide an.m. 3765.n.2. vbi de pontif.

dixit, & herbis ac radicibus vitam tolerasse. Quam expositionem Serar. non improbat, & puto verissimam. Verum hæc per occupationem dicta sunt. Nam fuga Mathathiæ, & fratrum, & filiorum eius contigit post promulgatum regis edictum, de antiquandis ritibus Iudæorum.[a]

Antiochus Iudaeos a fide iubet deficere.

[a] vt patet ex c.2.l.1.v.15.28.

[b] l.12.c.7.

VI. *Corrigitur Iosephus.*

Cæterum antequam vltra progrediamur, corrigendus est hoc loco ex Scriptura Iosephus, [b] qui ab ea circa locum arcis temere dissentit, ait enim. *Incendit etiam ædificiorum eius quidquid erat pulcherrimum, & demolitus mœnia, in inferiore vrbe arcem condidit, erat enim editiore loco sita, ipsi templo imminens.* Sic ille. At quomodo in inferiore vrbe, si in ciuitate Dauid, quæ omnium consensu erat in Sion altissima parte totius ciuitatis. Nec dici potest eum illa verba, *in inferiore vrbe*, retulisse ad mœnia; quasi dicat Antiochum demolitum esse mœnia inferioris ciuitatis, arcem autem, quæ erat in editiore loco, templo imminentem condidisse. Id enim textus Græcus ferre non potest. De præsidio autem pergit. *Quapropter bene prius firmatæ mœnibus ac turribus, Macedonicum præsidium,* Syriacum potius aut Asiaticum, *imposuit:* illud autem probabilius, *admixti tamen erant ex impiis Iudæis sceleratißimi, à quibus plurimum vexata fuit ciuitas.*

Vbi legitur τὴν ἐν τῇ κάτω πόλει ᾠκοδόμησεν ἄκραν.

VII. *Antiochus mandat Iudæis defectionē à fide.*

Cumque iam in desolata ciuitate omnia possent Antiochi ministri, omnibus qui resistere possent occisis aut fugatis, & haberent validum in arce præsidium ad vim omnem repellendam, sola supererat tenuis & imbellis turba, (eademque tot cædibus vehementer imminuta) quæ omnem in partem metu compellitur, & profanorum Iudæorum cum rege consentientium turba non modica. Sub id tempus, *Misit Rex senem quendam Antiochenum, qui compelleret Iudæos, vt se transferrent a patriis, & Dei legibus.* Paulo aliter legitur in Græcis. Vocatur enim hic senex Atheniensis, diciturque habuisse in mandatis compellere Iudæos, vt transferrent se à patriis legibus, neque Dei legibus gubernarentur; forte Athenæus erat ei proprium nomen, patria vero Antiochia. Is venit ad exequenda Regis mandata, de antiquanda Iudæorum lege. [c]

[c] l.1.c.1.v.43.

VIII. *Decretum regis.*

Et *scripsit Rex Antiochus omni regno suo, vt esset omnis populus vnus,* quod ad diuinum cultum attinet, *& relinqueret vnusquisque legem suam.* Voluit hanc legem generalem esse, vt Iudæi, quos sciebat rituum suorum retinentissimos, facilius communi omnium exemplo, mandatis regiis obtemperarent. Nec id à cæteris nationibus ægre impetratum est: nemo enim tanti idolorum suorum cultum faciebat, vt non facile eum, ad gratiam Antiochi regis demerendam, commutaret; præsertim cum ea iussio capitali pœna sanciretur. Itaque *consenserunt omnes gentes secundum verbum regis Antiochi. Et multi ex Israel consenserunt seruituti eius,* id est religioso cultui, qui ad Deum refertur, vnde sequitur explicandi causa, *& sacrificauerunt idolis, & coinquinauerunt sabbatum,* profana & illicita agendo die septimo, perinde ac reliqui. Illi autem multi intelliguntur, præter eos, qui à principio regni Antiochi, Iasone authore, à Iudæorum ritibus ad Græcos defecerant. Vnde paulo post. [d] *Et congregati sunt multi de populo ad eos, qui dereliquerant legem Domini,* prius videlicet, ac sponte sua, & reliquis præiuerant ad ruinam.

Cui multi Iudæorum obsequūtur.

τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ.

[d] v. 55.

IX. *Edicto vetantur sacrificia.*

.1.Mach.c.1.v.46. ὁλοκαυτώματα.

Et *misit Rex libros,* id est diplomata regia, decreta, edicta, libellos frequentius, quam libros vocamus, quo modo vertit Tigurina, & alij quidem, qua forma libelli supplices dicuntur. Misit autem *per manus nunciorum in Hierusalem, & in omnes ciuitates Iuda, vt sequerentur leges Gentium terræ, & prohiberent holocausta, & sacrificia, & placationes fieri in templo Dei.* Hæc sunt tria genera sacrificiorum, quibus sublatis omnia tollebantur. [e] Præcepit insuper ne dies festi, aut loca sancta, aut personæ Deo sacræ commonefacerent populum diuini cultus. *Misit qui prohiberent celebrari sabbatum, & dies solennes, & iussit coinquinari sancta, & sanctum populum Israel.* Quibus autem rebus fieret hoc inquinatio & profanatio declarat. *Et iussit ædificari aras, & templa,* siue delubra, τεμένη, quæ explicandi causa vocat εἴδωλα, possunt tamen τεμένη, explicari luci, sunt enim agri partes dicatæ diuis, & Idolia delubra. In vulgata legimus Idola; respicit autem ad idolum, quod in templo Dei collocatum est, de quo postea, *& idola,* siue simulachra excitari iussit, *& immolari carnes suillas, & pecora communia,* id est immunda, sic Petrus in visu. [f] *Absit Domine, quia nunquam manducaui esse commune & immundum.*

Tolluntur dies festi.

[e] Leu.1.2.3.

Aedificātur delubra, &c. Tollitur ciborum delectus.

[f] Act.10.14

X. *Prohibetur circumcisio.* Et *relinquere filios suos incircumcisos, & coinquinari animas eorum in omnibus immunditiis, & abominationibus*, ciborum scilicet lege prohibitorum, vnde sequitur, *ita vt obliuiscerentur legem, & immutarent omnes iustificationes Dei. Et quicumque non fecissent secundum verbum regis Antiochi, morerentur. Secundum omnia verba hæc scripsit omni regno suo, & præposuit principes populo, qui hæc fieri cogerent.* In Græco est ἐπισκόπους, quasi dicas inspectores, præfectos, primarios in Republica viros, & optimates, Liuius principes passim appellat. *Morte proposita.* Talis fuit ille senex Antiochenus, quem iussit, *etiam contaminare, quod Hierosolymis erat templum, & cognominare Iouis Olympij, & in Garizim, prout erant ij, qui locum inhabitabant, Iouis hospitalis*, siue prout conueniebat moribus & institutis Samaritanornm in eo loco, vbi hospitii iura exercebant. l.2.c.6.

XI. *Templum Iouis consecratur.* Qvod ad præposteram hanc Templi Hierosolymitani dedicationem attinet, aut execrabilem potius profanationem, eius tempus notatur exacte. *Die quintadecima mensis Casleu*, is erat anni sacri nonus, *quinto & quadragesimo & centesimo anno, ædificauit Antiochus abominandum idolum desolationis super altare Dei*, intelligit magnum illud altare æneum, in quo sacrificabatur, vocatur enim simpliciter altare, sine adiectione thymiamatis: adde quod altare aureum, quod erat thymiamatis, ab Antiocho sublatum biennio ante fuerat. Vox autem ædificandi significat non solum statuam erectam fuisse, sed alia pleraque circumposita ad eam stabiliẽdam, vel altius erigendam. Et quia altare ipsum latum satis erat, potuit versus oram vnã collocari statua, & reliquo spatio imponi ara, in qua sacrificaretur idolo. Nam vbi legimus, *sacrificabant supra aram, quæ erat contra altare*, alii vertunt, supra altare vel in altari, Tigurina, super aram altari impositam. Et vt latius nefaria Idololatria propagaretur, *per vniuersas ciuitates Iuda in circuitu ædificauerunt aras, & ante ianuas domorum, & in plateis incendebant thura, & sacrificabant.* c.1.v.57. Συσιαςήριον. ἐπὶ τῷ θυσιαςηρίῳ.

XII. *Libri sacri exuruntur.* Et *libros legis Dei combusserunt igni, scindentes eos. Et apud quemcumque inueniebantur libri testamenti Domini, & quicumque obseruabat legem Domini, secundum edictum regis, trucidabant eum. Abolebatur etiam*, inquit Iosephus, *vbicumque repertum esset sacrum volumen aliquod, & ipsi apud quos inuentum esset* (tanquam) *mali male peribant.* l.12.c.7.

Prophetia Danielis. Hanc calamitatem prænunciabat Daniel, cum de cornu modico agens, id est, Antiocho contra ipsum Deum insurgente, hæc ait. *Et vsque ad principem fortitudinis magnificatum est, contra principem principum consurget: & ab eo tulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius. Robur autem datum est ei contra iuge sacrificium, propter peccata, & prosternetur veritas in terra, & faciet, & prosperabitur.* c.8.11. v.25.

Cum inædificasset altare erecto desuper Idolo Iouis Olympii, non licuit deinceps ibi sacrificare. Porro veritatem opponit vanitati, quo nomine sæpissime idolum in sacris literis appellatur: quoniam ergo super altare, in quo vero Deo ante sacrificabatur, erectum est idolum, etiam veritas prostrata dicitur.

XIII. *Alia prophetia eiusdem.* Ad eandem calamitatem pertinent illa prophetæ eiusdem. *Et brachia ex eo stabunt, & pollnent sanctuarium fortitudinis, & auferent iuge sacrificium, & dabunt abominationem in desolationem.* Brachia vocat duces ac præfectos Antiochi, qui arcem Sion firmo ac valido præsidio tenebant, in quibus præcipue Apollonius, qui singulari odio Iudæos persequebatur, & senex Antiochenus, & Ptolemæus, & Philippus. Hi desolatis Iudæis tot malorum perpessione, insuper & abominabile idolum erigent super altare Dei. *Ex Iosepho* Prædixerat autem, ait Iosephus, eam desolationem propheta Daniel, ante annos 408. diserte dicens à Macedonibus profanandum. Non meminit Macedonum Daniel, nec Antiochus erat Macedo, nec quisquam ducum eius Macedo appellatur, sed Macedonas vocat origine, à quibus fundatum fuerat Græcorum imperium. *Ratio temporis.* In annis autem fallitur. Centum enim & duas integras Olympiades ponit, cum ab anno tertio Balthazaris, quo hæc prænunciata constat ex ipso Daniele, qui cadit in Olympiadis quinquagesimæ quintæ annum quartum, vsque ad præsentem, non nisi 98. Olympiades, & tres anni reperiantur, qui efficiunt 395. annos computatis extremis. Tredecim ergo annis hallucinatur. c.11.v.31. l.1.c.5.24. c.6.1. v.8. v.11. l.12.c.11.

XIV. *Templum Samaritanorum.* Iam quod ad templum Samaritanorum attinet, scribit Iosephus Samaritas,

videntes in tali calamitate constitutos Iudæos, negasse se eorum cognatos, & templum suum esse Dei Maximi, professos autem se ex Persis Medisque oriundos iuxta ea quæ scripta sunt in libris sacris.[a] Misisse autem legationem ad Antiochum cum epistola scripta in hunc modum. *Regi Antiocho Deo illustri, suggestio à Sidoniis in Sicimis habitantibus.* Hinc autem apparet è Phœnicia profectos Sidonios, apud Samaritas habitasse, ibique magistratum gessisse, cum eorum nomine scribatur epistola. Impudens adulatio iam exemplum habuit in patre Callinici, qui Dei cognomen non repudiauit. Populus tamen ipse Babylonii potius erant, & Chaldæi & Cuthæi, quo eos nomine, vt plurimũ Iosephus vocat,[b] præsertim l. 9. vbi, sicut & in hac epistola, scribit Samariæ incolas pestilentiis coactos Dei Maximi cultum suscepisse; cum tamen Scriptura dicat id factum, quod à leonibus lacerarentur, quod alio quoque loco notauimus.[c]

Miser Iudaeorum status.

a 4. Reg. 17. 24. 1. Esdræ 4. 2.

b l. 9. c. 14.

c a m 3315. n. 1. 5 6. &c.

XV. *Eorum postulatum.*

Svmma vero petitionis hæc erat, vt quoniam alieni erant à Iudæorum origine & institutis, ne iisdem malis affligerentur; vtque templum ipsorum, quod ad id tempus nullius Dei titulum habuerat, deinceps Iouis Græcanici vocaretur. At Scriptura vocat, ξενίου non ἑλληνίου, nec dubium est, cui potius habenda sit fides Iosepho ne, quorum ore Samaritæ loquuntur, an scripturæ: licet id in dubio relinquat Scaliger in Euseb. qui contemptim huius libri scriptorem breuiatorem vocat Iasonis Cyrenæi: sed sectarius hic Iudaizans, non agnoscit hos libros esse canonicos, cum Ecclesia Catholica. Accedit etiam huic certitudini ratio probabilis: datum enim est templo id nomen, vt Scriptura innuit, conuenienter Samaritanorum conditioni, qui se quasi hospites & peregrinos à Persis & Medis ortos ferebant. Diuus Hieronymus hic hospitalem vertit, in Eusebii chronico peregrinum, vbi ait delubrum, rogatu Samaritanorum, in montis Garizim verticeab Antiocho ædificatum. Id tamen in Eusebio Græco non legitur, nec in illo libello supplici Samaritanorum apud Iosephum, vbi templi sui iampridem extructi, nouam denominationem & dedicationem quærunt. Quis porro sit annus 46. quo notatur rescriptum Antiochi, non intelligo; nisi forte numerus centenarius excidit, & anni regni Græcorum notantur. Mensis autem Hecatombæonis apud Athenienses, qui respondet Iunio, decimum octauum suspectum habeo, cum dedicatio ista templi Hierosolymitani facta referatur, decima quinta noni mensis.

Templique dicatio.

XVI. *Miserrimus Iudaorum status.*

Seqvitvr deinceps narratio eorum, quæ Hierosolymis perpetrabantur, cum Regis decreta executioni mandarentur. *Pessima*, inquit, *& vniuersis grauis erat malorum incursio. Nam templum luxuria, & comessationibus gentium erat plenum, & scortantium cum meretricibus, secretisque ædibus mulieres se vltro ingerebant, intro ferentes ea, quæ non licebat*, puta immundas hostias, quia sequitur. *Altare etiam plenum erat illicitis, quæ legibus prohibebantur. Neque autem sabbata custodiebantur, neque dies solennes patrij seruabantur, nec simpliciter Iudæum se esse quisquam confitebatur*, quia scilicet id nomen non solum Iudææ incolam, sed veri Dei cultorem præ se ferebat: eoque pertinet, quod impius Iason voluit Ierosolymitanos scribi Antiochenos; & ipse ne Iudæus appareret, Iason dici, sicut & Menelaus maluit.

1. 2. c. 4. 9.

XVII. *Coguntur ad impias choreas, & sacrificia.*

Dvcebantvr *autem cum amara necessitate in die Natalis regis*, singulis mensibus, in Græco additur *ad sacrificia, & cum Liberi sacra celebrarentur, cogebantur hedera coronati Libero circuire*, id est choreas agere circa Bacchi simulachrum, Græce ad verbum pompam ducere: sacrificia autem illa, proprie visceratione ex Græco verti possent, quod viscera oblata, mox in epulas sacrificantium cederent: nec absurdum est ea sacrificia singulis mensibus frequentata: quæ minus audebant Iudæi recusare, ne male in regem affecti viderentur. Quamquam quid poterant ab eo exasperato crudelius formidare? Quod autem subditur, *decretum exisse in proximas Gentilium ciuitates*, puta Palæstinorum, Phœnicum, Syrorum, Damascenorum, Moabitarum, & Ammonitarum, *vt & ipsi cogerent Iudæos*, qui apud ipsos habitabant, ad huiusmodi sacrificia, capitali supplicio proposito, id factum dicitur suggerentibus Ptolemæis. Ita legitur, numero multitudinis in cod. Vaticano; & forte respexerunt ad Ptolemæos Aegypti reges, qui cum essent hostes Epiphani, non videntur quidquam ei in hac re suggessisse: passim autem legitur suggerente Ptolemæo, & intelligitur is, qui pecunia delinitus Menelaum pseudopontificem iudicio Antiochi eripuit.

2. Mach. c. 6. v. 7. 8.

πομπεύειν.

Etiã apud vicinas nationes.

c. 4. v. 45. & 46.

XVIII. *Piorum supplicia, ob circumcisionem datã.*

DEINCEPS autem Scriptura transit ad Dira supplicia in Iudæos legum obseruatores inflicta. *Duæ*, inquit, *mulieres delatæ sunt*, vel vt alii codices habent adductæ, vel productæ sunt, quod circumcidissent infantes suos, *quas infantibus ad vbera suspensis, cum publice per ciuitatem circumduxissent, per muros præcipitauerunt*. Eadem historia in genere libro primo refertur. *Et mulieres quæ circumcidebant filios suos, trucidabantur secundũ iussum regis Antiochi, & suspendebãt pueros à ceruicibus, per vniuersos domos eorum*, in Græco est, *& domos eorum deprædabantur, & eos qui circũciderant illos, trucidabant*. Mortis modũ declarat Iosephus. Quotidie, inquit, necabantur excruciati tormentis crudelissimis. Flagris enim cæsi, & lacerati corpora, viui adhuc & spirantes suffigebantur crucibus. Vxores autem eorum, & circumcisos liberos strãgulabant, iuxta mandatum regium, & suspendebant à crucifixorum parentem ceruicibus. Hæc ibi non absurde.

ἀνήχθησαν habet editio Xysti, consentanee vulgatæ. alii habent ἀπήχθησαν. l. 1. c. 1. n 63

l. 12. c 7.

XIX. *Alii sine defensione exusti. Josephi error.*

AT in libello de Machabæis non recte, imo falso, vbi ait mulieres circumcisis paruulis suis in præceps se sponte demisisse, quippe quæ id se passuras præuiderant. Hæc ipse, contra scripturam quæ in præceps deiectas tradit, non autem ad exitiũ sponte properasse, quod ipse ex spiritu Ethnicorum & prophanorum hominum dixit, quibus sibi ipsis manus inferre, facinus gloriosum fuit. *Alii vero ad proximas coeuntes speluncas, cum indicati essent Philippo, flammis succensi sunt, eo quod verebantur, propter religionem, & obseruantiam, manu sibimet auxilium ferre*. Composita vox, quæ simul succensos significat, innuit etiam eos eadem in spelunca quiescentes, nec vim vi repellentes, igne iniecto conflagrasse: idque perspicue affirmat Iosephus. Cum nihil, inquit, proficerent apud obstinatos, aggressi sunt eos die Sabbati, & ita vt erant in speluncis, exusserunt non repugnantes, ac ne aditum quidem speluncarum obturantes.

συμφλογισθῆναι. l. 12. c. 8.

XX. *Transitus ad historias Martyrũ.*

PROPOSITA sunt adhuc exempla gemina crudeliter interẽptorum pro Circuncisionis & Sabbathi obseruatione, deinceps alia duo longe clarissima referuntur, pro ciborum delectu. Historiam vtramq. obiter, & vniuerse attigerat author libri primi. *Et multi*, ait, *de populo Israel definierunt apud se, vt non manducarent immunda; & elegerunt magis mori, quam cibis coinquinari immundis, & noluerunt infringere legem Dei sanctam, & trucidati sunt*: His alludit Iosephus libello de Machabæis, vbi cum dixisset propositum ab Antiocho decretum, vt qui patriis legibus adhærescerent, acerbo supplicio morerentur; addit id decretum à populo contemptum fuisse, ideoque factum, vt vnumquemque deinceps tormentis vrgeret, vt nefarii cibi gustu, Iudaismum eiuraret. At l. 2. habetur primum accurate historia martyrii Eleazari; deinde cap. seq. septem fratrum cum matre sua, in quibus diuina potentia de immanissimo tyranno per pueros, mulierem, & decrepitum senem egregie triumphauit. Non describerem notissimas historias, nisi tam egregio monili Annales nostros ornari cuperem, & in eadem historia nonnulla declaranda essent, & in Iosepho, apud quem etiam extant, corrigenda.

c. 1. 60.

c 6. v 18. & seq.

XXI. *Martyriũ Eleazari.*

IGITVR *Eleazarus vnus de primoribus scribarum, vir ætate prouectus, & vultu decorus, aperto ore hians compellebatur carnem porcinam manducare. At ille gloriosissimam mortem magis, quam odibilem vitam complectens, voluntarie præibat ad supplicium*. Gloriosissima vtique mors, quæ ianuam aperit ad vitam, & gloriam immortalem. Immortali odio, & execratione digna vita, quæ viam munit ad interitum sempiternum. Gloriosa mors, quæ triumphato tyranno, & immanibus tormentis, animam reddit conditori suo, eumque supremo omnium honore afficit, cum reipsa docet eius præcepta recte ac merito, etiam per atrocissima supplicia, obseruari. Execranda vita, quæ conscientiam exulcerat, quæ infirmos in ruinam impellit, quæ inferos exhilarat, contristat angelos, dedecore afficit ipsum Deum. Supplicium hoc loco memoratum, Græca voce tympanum, significat tormenti genus, quo sontes distendi, & pulsari solebant more tympani militaris, dum contrucidati fustibus deficerent: qua de re vide Serar. hoc loco, & huc respiciens Paulus Hebr. 11. dicit sanctos fuisse distentos.

ἐτυμπανίσθησαν. ver. 35.

XXII. *Despuit carnes suillas.*

INTVENS *autem quemadmodum oporteret accendere, patienter sustinens, destinauit non admittere illicita, propter vitæ amorem*. Ingestæ fuerant in os repugnantis porcinæ carnes, quas ille si comedere, & deglutire vellet, liber abiret: at ille expuebat illa, προσπτύσας, forte, vt ait Serarius, verbum ὀπτημαι, fraudem fecit

interpreti, vel potius prospiciẽs. Quemadmodum & ii qui parati erant ferre [redacted], potius quam vitæ amore degustare illicitum cibum. In Græco sententia hæc cum præcedente coniungitur, hoc modo; voluntariè ad [redacted] accedebat, expuens ea, quæ non licebat gustare propter vitæ amorem, quemadmodũ oportebat accedere eos, qui sustinebant puniri, siue qui parati erant parata subire supplicia.

XXIII. *Ab amicis tentatur.*

Hi *autem qui astabant iniqua miseratione commoti, propter antiquam viri amicitiam, tollentes eum secreto rogabant afferri carnes, quibus vesci ei licebat, vt simularetur manducasse, sicut rex imperauerat de sacrificii carnibus, vt hoc facto a morte liberaretur: & propter veterem viri amicitiam hanc in eo faciebant humanitatem.* Iniquam miserationem vertit interpres παράνομον σπλαγχνισμὸν, quæ vox eam commiserationem significat, qua viscera alicuius misericordia tanguntur, alii vertunt iniquum sacrificium, quasi dicat, iniustam viscerationem, vt habet Tigur. Isti ergo eum rogabant, vt ipsemet domo carnes afferret à se ipso præparatas, ne quam fraudem suspicaretur, quasi vetitæ essent, aut idolis immolatæ.

XXIV. *Quibus restitit studio bonæ famæ seruandæq. legis.*

At ille cogitare cœpit *ætatis ac senectutis suæ eminentiam dignam, & ingenitæ nobilitatis caniciem, atque à puero optimæ conuersationis actus, & secundum sanctæ, & à Deo constitutæ legis constituta, respondit cito, dicens, præmitti se velle in infernum.* Duplex ratio mouebat senem ad resistẽdum suasioni, prior humanum aliquid habebat, ne scilicet audiret apostata, in extrema senectute sua, & in portu naufragium fecisse diceretur; ideoque illam vocat ἀστεῖον λογισμὸν, id est ciuilem & politicam ratiocinationem: sed accedit altera, ne scilicet diuinam legem violaret, qui finis sanctum, & Martyrem Eleazarum reddidit, & vtramque in sequenti oratione expressit, addita etiam consideratione vitandi scandali.

XXV. *Vitandi scandali.*

Non *enim*, ait, *ætati nostræ dignum est fingere, vt multi adolescentium arbitrantes Eleazarum 90. annorum transisse ad vitam alienigenarum, & ipsi propter meam simulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, & per hoc maculam atq. execrationem senectuti meæ conquiram.* Si præcisè nunc Eleazarus nonagenarius fuit, quod tamen verba ipsa, ex vsu loquendi non requirunt, natus fuerit anno mundi, ter millesimo septingentesimo nonagesimo septimo, qui fuit imperii Græcorum quinquagesimus quintus: inde enim ad hanc diem, excluso priore termino, anni 90. numerantur. Meminerat bonus senex illud Sapientis Syracidæ, *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri pretiosi.* Et illud Salomonis. *Melius est nomen bonum, quam vnguenta pretiosa, & quam diuitiæ multæ.* Pergit sanctus senex seipsum in sancto proposito confirmare.

Eccli 45. v. 15. Prou. 22. 1. Eccl. 7. 2.

XXVI. *Eiusdẽ perseuerantia.*

Nam *etsi in præsenti tempore suppliciis hominum eripiar, sed manum Omnipotentis, nec viuus nec defunctus effugiam. Quamobrem fortiter nunc vita excedendo senectute quidem dignus apparebo; Adolescentibus autem exemplum forte relinquam, si prompto animo ac fortiter pro grauissimis ac sanctissimis legibus honesta morte perfungar.* Vide quam multa quamque illustria monita sanctissimus senex breui oratione comprehendat, de spe ac fide alterius vitæ, de diuina prouidentia & iudicio in viuos & defunctos, de perseuerantia, de mortis contemptu, de vitando scandalo, ac zelo diuinorum præceptorum: vt singulis per verbis sua virtutum exempla, & præcepta respondeant. Ita animatus Dei Martyr ad supplicium trahebatur.

XXVII. *Vltimo supplicio afficitur.*

Hi *autem qui eum ducebant, & paulo autem fuerũt mitiores, in iram conuersi sunt, propter sermones ab eo dictos, quos illi per arrogantiam prolatos arbitrabantur. Sed cum plagis perimeretur, ingemuit, & dixit, Domine qui habes sanctam scientiam, manifeste tu scis, quia cum à morte possem liberari, duros corporis sustineo dolores: secundum animum vero propter timorẽ tuum libenter hæc patior.* Figuram orationis græcę variauit interpres, addita apostrophe, in græco etiam vox μαστιγούμενος, flagellatus, significat quo mortis genere sit affectus: ad tympanũ scilicet alligatus ac distentus, ad aliorũ terrorem, qui minus digni misericordia viderentur, vsq. ad necẽ verberibus laceratus est, & cõtrucidatus.

Et iste quidem hoc modo vita decessit, nõ solum iuuenibus, sed & vniuersæ genti memoriam mortis suæ, ad exemplum virtutis ac fortitudinis suæ derelinquens. Nec Iudæis solum, sed Christianis quoque, adeo vt D. Gregorius Nanzianzenus eum D. Stephano protomartyri componat, dicatque eum qui prius pro populo sacrificia, & preces adhibebat, seipsum quoque Deo obtulisse perfectissimam hostiam.

orat. 20. de Machab.

XXVIII. *Eadem ex Iosepho historia.*

[redacted] QVOD ad Iosephum attinet, habet is hanc historiam in libello de Machabæis, siue de imperante ratione, vbi aliqua non improbabiliter addita reper[redacted]tur, sed is ab [redacted] recognitus, laxe admodum, ac declamatorie conuersus est; vix vt agnosci possit, quid Iosephi, quid Erasmi sit, si cum textu Græco conferatur. Nec mirum, ipse enim se codice græco caruisse fatetur, & è Latinis græca coniectando, nonnulla mutasse. Sed longe plura addidit, atque peruertit. Eam ex Græco syncere ac fideliter conuersam accipe, opera perquam eruditi ac religiosi viri P. Ludouici Cresolij, è Societate nostra, qui rogatus à nobis nostrum laborem leuauit suo, ne culpas Erasmi Iosepho tribuamus.

Cum igitur, ait Iosephus, cum assessoribus suis tyrannus Antiochus alto in solio consedisset, & armatæ illum cohortes circunstarent, iussit milites vnumquemq. Hebræorum vi pertrahere, & ad carnes porcinas, quæque impio sacrificio oblatæ forent, gustandas adigere, qui autem recusarent edere, eos trochleis distentos necare. Inter plurimos, qui hoc modo crudeliter rapiebantur, vnus in primis nomine Eleazarus, è sacerdotum veteri prosapia, in legum disciplina eruditus, iam grandis natu, & propter ætatem, multis Antiochi familiaribus satis notus, coram adducitur. In quem intuens Antiochus, ita infit.

XXIX. *Antiochi ad Eleazarum oratio.*

PRIVSQVAM supplicia in te proximam, o bone senex, sum sibi author vt porcinam edas, vt saluus sis. Te etenim & ætatem tuam reuereor, canosque tuos. Minime vero mihi videris sapienter tot annos in Iudæorum religione conterere. Cur enim hanc boni animantis carnem, quam natura suauissimam largita est, execreris? Nam vecordis hominis est non iucundis rebus frui, quando id sine probro fieri potest: & iniusti naturæ beneficentiam repudiare. Tu vero stolidius etiam quiddam facturus mihi videris, si circa verum inani opinione delirans, adhuc me monentem contempseris, cum tuo cruciatu. Quid? non euigilabis tandem à dormitante illa vestra & delira sapientia? non abiicies tuas illas tristes ratiocinationes? non hanc meam plenam humanitatis cohortationem venerans, senectutis tuæ misereberis? Etenim cogita, si qua vis vestræ religionis metuenda est, fore vt facile veniam largiatur, si quid per vim & contra voluntatem impium feceris.

XXX. *Eleazari responsio.*

HOC modo disserentem tyrannum audiens Eleazarus, accepta loquendi potestate, sic orationem suam est exorsus. Nos, Antioche, cum res nostras à diuina lege gubernari fateamur, nullam esse maiorem existimamus necessitatem, quam quæ nobis ab ipsius legis obedientia imponitur. Ideoque nullo eam modo violare possumus. Etenim si lex nostra haud diuina foret, quod tu arbitraris, dissentientibus nobis, non tamen eam nobis fas esset de religione opinionem infirmare. Haud igitur exiguum esse putes hoc scelus, si nefarium eum cibum accipiamus. Est enim impietatis eadem vis, siue in paruis, siue in magnis legem violemus, quod vtrobique simili audacia lex contemnatur. Stoicæ hoc disciplinæ dogma est, peccatorum paritatem inducentis, non veræ philosophiæ, aut diuinæ legis; cuius tantula in tanta necessitate violatio (nisi in contemptum legis cederet, & apostasiæ symbolum) poterat sine crimine morti anteferri, pia interpretatione adhibita, diuinæ dispensationis atq. indulgentiæ, in non exigenda cum tanto damno obedientia, sed reliqua addimus.

XXXI. *Laudat legem Mosaicam.*

ET tu quidem philosophiam nostram irrides, quasi in ea nullo consilio, nulla mentis sanitate versemur; at illa nos temperantiam ita docet, vt omnes voluptates, cupiditatesque vincamus. Ita fortitudinem exercet, vt omne genus laboris vltro excipiamus. Ita iustitiam docet, vt tantum verum & vnicum numen magnifice colamus, ideoque profanam escam haud attingemus. Et cum nobis persuademus nostram legem à Deo constitutam, illud quoque intelligimus eundem ipsum legis latorem, si quid nobis humanitus acciderit; socium adiutoremque futurum. Nam quæ animis nostris vtilia commodaque sunt, concessit edere; quæ contraria, prohibuit. Est autem sane tyrannicum, non solum adigere nos ad peccandũ, sed etiam ad comedendum. Sed in hac quidem re mihi non illudes, neque sacrum maiorum iusiurandum de conseruanda lege violabo, ne si mihi oculos effodias, aut viscera labefacias. Non ita sum vetulus & languidus, vt non mihi in causa pietatis mens & ratio iuuenescat. Ad hæc tu rotas adorna, & quam poteris violentissimum

Offert se ad [redacted]

Mors Eleazari ex Iosepho.

simum ignem succende, non ita me meæ senectutis capiet miseratio, vt eius intuitu patriam legem contemnam. Non decipiam te, ô lex magistra pietatis, non te cara continentia repudiabo, neque pudorem tibi iniiciam ô sapiens ratio. Non te abnegabo augustum sacerdotium, & veneranda legis disciplina, purum me mei parentes excipient, tuam vim minime reformidantem, & si mors quidem consequatur.

XXXII. *Quibus & afficitur.*

Ad hunc modum tyranni cohortationem libera voce refutantem Eleazarum, qui circunstabant satellites violentius ad supplicii locum pertraxerunt. Et primum quidem vestibus illum suis exuerunt, deinde vtrimque torquentes verberibus deformauerunt: cum interim hinc inde clamaret Præco, vt mandatis regis obtemperaret. At magnanimus Eleazarus, quasi per somnium cruciatus, nulla ratione mutatus est. Dum in cœlum oculos attollit senex, caro flagellis atteritur, inundat cruor, latera immaniter lancinantur, humi collabens, quod vim dolorum corpus non ferret, tamen erectam & inuictam habuit mentem. Vnus autem de satellitibus, qui cæteros diritate superabat, calcem illi in summum pectus illisit, pulsauitque vt sese è terra erigeret. At ille perferebat labores omnes, violentiam despiciebat, & plenam contumeliæ verberationem patientissime sustinebat; pulsatus suos ipsos tortores vincebat senex, & apud eos à quibus lacerabatur, propter incredibile animi robur, in admiratione erat.

XXXIII. *Tentatur à familiaribus.*

Vnde & quidam senectutem ipsius miserantes, & quidem è regio comitatu, cum eius vicem dolerent, propter familiaritatem ad eum accedebant, dicentes. Quid te his tot tantisque malis Eleazare, sine ratione conficis? Nos tibi accommodatas carnes apponemus; tu autem finge te porcinas gustasse, vt supplicio libereris. At ille, non ita, inquit, male sapimus Abrahæ filii, vt mollicia quadam animi difluentes, tanquam in theatro indecoram actionem agamus. Alienum à ratione sit, si cum ex veritate ad senectutem vsque vixerimus, nunc è vestigio immutemur, nosque ad comedendas vetitas carnes conuertamus. Turpiter autem reliquam vitam traduceremus, digni merito omnium hominum irrisione, propter timiditatem. Eum igitur ita magnanimum intuentes, neque ad eorum commiserationem commutatum, ad ignem adduxerunt, & in eum coniectum crudeli instrumentorum machinatione adurebant, præterea in nares succum male olentem infundebant.

XXXIV *Perstat in proposito, & moritur.*

Cvm autem ad ossa vsque esset adustus, & prope esset, vt animo linqueretur, oculos in Deum intendens, ita est locutus. Nosti ô Deus, quod cum mihi liberari promptum sit, ignito hoc supplicio libens tuæ legis causa emorior; quare propitius esto genti tuæ, & hoc nostro supplicio contentus, eidem placare. Sit hic sanguis illius expiatio, & animam hanc pro animabus tuorum accipe. Et hæc dicens, vir egregie sanctus gloriose animam efflauit.

Examinatur.

Hactenus declamatio Iosephi de Eleazaro. In qua vides parem eum sibi licentiam in narratione rerum gestarum sumpsisse, atque in oratione probabiliter efformanda. Nam & prolapsionem addit de suo, cum equuleo alligatum, & suspensum vapulasse sit credibilius & calcem in pectus illisam, & succum tetri odoris ingestum naribus. Omittit autem suillam in os intrusam, quam ille despuebat; & studium eius ac cautionem, ne malo exemplo iunioribus scandalo esset: contentus sola ratione politica de vitæ constantia retinenda. Et de sancto Eleazaro satis.

XXXV. *Martyriũ 7. fratrum.*

Transeamvs nunc ad postremum & summum tyrannicæ crudelitatis, & humanæ, vel diuinæ potius constantiæ, & fortitudinis exemplum: dignum quod diuino dictatum spiritu, sicut eius virtute ac gratia editum fuerat, in omnium seculorum posteritatem propagaretur.

Contigit autem & septem fratres, vna cum matre sua, apprehensos compelli à Rege edere contra fas carnes porcinas, flagris & taureis cruciatos: vnus autem ex illis, qui erat primus, sic ait. Quid quæris, & quid vis discere à nobis? parati sumus mori, magis quam patrias Dei leges præuaricari. Iosephus, l. de Machab. certamen inchoatum ait à natu maximo, & Diuus Ambrosius l. 1. de Iacob. iussit maximum natu eligi. At ille ridens, recte, inquit, naturæ ordinem seruas, &c. Ad vocis huius libertatem iratus rex, iussit sartagines, & ollas æneas succendi. Hic apparatus primi certaminis.

XXXVI. *Certamen primogeniti.* Plenæ erant, inquit Theophilus Alexandri, feruentis olei sartagines, & ad frigenda sanctorum corpora, terrore incredibili personabant; & tamen inter hæc omnia paradisum animo deambulantes, non sentiebant quod patiebantur, sed quod videre cupiebant. *Quibus statim succensus, iussit ei, qui prior fuerat locutus, amputari linguam, & cute capitis abstracta, summas quoque manus, & pedes ei præscindi, cæteris eius fratribus & matre inspicientibus.* Nulla est in re cum græcis differentia, in verbis explicandi causa nonnulla: additur enim cutem capitis fuisse detractam huic generosissimo athletæ, qui primus in certamen ingressus est; nec tamen quidquam prohibet, quin toto corpore excoriatum fuisse dicamus, cum nulla parte corporis memorata, in textu Græco cutis ei detracta dicatur, vt scilicet totus in sartagine, sicut piscis exsquamis frigeretur. ἀκρωτηριάζεσθαι quoque est extremis mutilari, scilicet pedibus manibusque, vt declarat interpres, quæ abscissa, vel in feruentem sartaginem, vel in lebetem proiiciebantur.

XXXII. *Eiusdemq. victoria.* Et *cum iam per omnia inutilis factus esset, iussit ignem admoueri, & adhuc spirantem torreri in sartagine: in qua cum diu cruciaretur, cæteri vna cum matre inuicem se hortabantur mori fortiter, dicentes, Dominus Deus aspiciet veritatem, & consolabitur in nobis, quemadmodum in protestatione cantici declarauit Moyses, & in seruis suis consolabitur.* In cantico Moysis legimus, *Iudicabit Dominus populum suum, & in seruis suis miserabitur*, quia ex misericordia eius consolatio nostra proficiscitur. Dicitur etiam consolari Deus, siue lætitia affici in Martyribus, id est acceptissimam habere eorum fortitudinem, & mortem quasi preciosissimum munus recipere, sibique gratissimum; cum tanti se suaque mandata fieri videt, & tam horrenda tormenta ab amicis suis ferri potius, quam leuiculum eius mandatum violetur. Cæterum illud, *in qua cum diu cruciaretur*, ex Græco verti potest, vapore ex sartagine se late diffundente. Nidore scilicet frixæ carnis ad martyrii candidatos perueniente, mutuo se hortari cœperunt, interpres ex signo cruciatus ipsum cruciatum accepit. ἀτμίδος ἐφ' ἱκανὸν διαδιδούσης.

XXXIII. *Certamen secundi.* Mortvo itaque illo primo hoc modo sequentem deducebant ad illudendum, *& cute capitis eius cum capillis abstracta, interrogabant, si manducaret prius, quam toto corpore per membra singula puniretur. At ille respondens patria voce dixit, non faciam. Propter quod & iste sequenti loco primi tormenta suscepit, & in vltimo spiritu constitutus, sic ait. Tu quidem scelestissime in præsenti vita nos perdis: sed Rex mundi defunctos nos pro suis legibus, in æternæ vitæ resurrectione suscitabit.* Si hic secundus primi tormenta sustinuit, etiã lingua ei est amputata, sine qua tamen in vltimo spiritu constitutus, locutus dicitur; quod si id miraculum non placet admittere, quod posteriora secula nõ semel viderunt, hoc genus tormenti intelligetur exceptum: quod tamen vix ausim dicere, cum in tertio legamus, postulatum linguam cito eam protulisse.

XXXIV. *Illusio eius qua.* Non apparet, quæ esset ludificatio, ad quam secundus hic athleta, & tertius deducti dicuntur: est autem credibile eos excoriato capite, horribili deformitate affectos, fuisse ludibrio ferreis illis carnificibus, eorumque domino, iactantibus cum insano cachinno,

——Lacerum crudeliter ora,
Ora, manusque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhonesto vulnere nares.

Misericordiæ sensum infringebat opinio peruicaciæ, & superbiæ obfirmatæ in mandati regii contemptu; sed mox crudele ludibrium, generoso repensabitur.

Certamen tertii. Post *hunc tertius illuditur, & linguam postulatus cito protulit, & manus constanter extendit; & cum fiducia ait: è cœlo ista possideo, sed propter Dei leges nunc hæc ipsa despicio, quoniam ab ipso me ea recepturum spero. Ita vt rex, & qui cum ipso erant, mirarentur adolescentis animum, quod tanquam nihilum duceret cruciatus.* Irrisioni succedit admiratio, ignorantibus qua spe, quaue mercede hæc fortitudo sustentaretur. Verba enim gloriosissimi adolescentis, ad aures quidem cruentissimi tyranni, & barbarorum satellitum perueniebant, sed minime descendebant in pectus impio furore excæcatum, vt ipsis quoque illud conueniret. *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua.*

XL. *Certamen quarti.* Et *hoc ita defuncto, quartum vexabant similiter torquentes, & cum iam esset ad mortẽ, sic ait. Potius est ab hominibus morti datos spem expectare à Deo, iterum ab ipso resuscitandos, tibi enim resurrectio ad vitam non erit.* Omnes enim resurgemus, sed non omnes

immutabimur. Etsi autem textus vterque aperte ferat, similia fuisse huius & præcedentium tormenta, D. tamen Ambros. l. de Iacob. *Et hoc perempto*, ait, *iussit quartum vinciri ad rotam, vt eius vertigine membris omnibus solueretur, &c.* an forte quia torquere, etiam versare est, poëtis, atque oratoribus? an potius quia initium cruciatuum erat in equuleo, siue in rota distendi, ad fustium & neruorum diuerberationem? Theophilus Alex. in epist. 3. paschali de his agens, *lassabantur tortores, & non lassatur fides: frangebantur ossa, & volubili rota omnis compago neruorum, atq. artuum soluebatur, & in immensum spirantia mortem incendia consurgebant.*

XLI. *Certamen quinti.* Et *cum admouissent quintum vexabant eum. At ille respiciens in eum dixit. Potestatem inter homines habens, cum sis corruptibilis, facis quod vis: noli autem putare genus nostrum à Deo esse derelictum. Tu autem patienter sustine, & videbis magnam potestatem ipsius, qualiter te, & semen tuum torquebit.* Prædicit futura, siue ex communi notione diuinæ prouidentiæ, atq. iustitiæ, siue ex peculiari reuelatione Dei: etenim morientes quandam futurorum præsentionem habere dicuntur. Quintus, ait B. Cypr. in l. de exhort. Mart. c. 9. præter quod carnificinam regis, & duros variosque cruciatus, fidei vigore calcabat, ad præscientiam quoque & notitiam futurorum spiritu diuinitatis animatus, prophetauit regi, & indignationem Dei, & vltionem velociter prosecuturam. Ita Cypr. Nec vanus vates fuit. nam Antiochus post triennium misere periit, & filius eius Eupator vix biennium regnauit: indeq. regnum ad Demetrium Seleuci fratris sui filium deuolutum est, extincta funditus Epiphanis familia.

XLII. *Certamen sexti.* Post hunc ducebant sextum, & is mori incipiens, sic ait. Noli frustra errare, nos enim propter nosmetipsos hæc patiamur, peccantes in Deum nostrum, & digna admiratione facta sunt in nobis. Hæc in persona populi dicuntur, quem cæteris iustiorem mirum fuit, tam seuere diuinitus castigari; cæteris diuitiarum & honorum gloria florentibus: pergit. *Tu autem ne existimes tibi impune futurum, quod contra Deum pugnare tentaueris.* Metum vterque iniicit suppliciorum à iusto & vltore Deo infligendorum, sed cantilenam surdo canebant: *nemo potest corrigere, quem Deus despexerit.* Porro quæ dicit facta in ipsis admiratione digna, rectius, vt dixi, referuntur ad seueritatem diuini iudicii, populi sui peccata, tam seuera animaduersione punientis, per homines multis etiam partibus deteriores, quam ad ipsa peccata, quæ rectius detestatione, quam admiratione digna dicuntur. Et sane prodigii instar est Deum, cui peccata summe displicent, & quæ suppliciis æternis castigat, eadem permissione grauissimorum peccatorum punire, cum maxima & suæ gloriæ, & animarum iactura. *Sed iustus est Dominus, & rectum iudicium eius.*

XLIII. *Matris eximia fortitudo.* Svpra *modum autem mater mirabilis, & bonorũ memoria digna, quæ pereuntes 7. filios, sub vnius diei tẽpore conspiciẽs, bono animo ferebat, propter spẽ quam in Deũ habebat singulos illorum hortabatur voce patria fortiter repleta sapientia.* Legit interpres γενναίως, legitur autẽ γενναίῳ φρονήματι, id est generosa & forti repleta sapientia, & minime molli aut muliebri; vnde sequitur, & fœmineæ cogitationi masculinum animum inserens; διεγείρασα exsuscitans fœmineam infirmitatem masculo animo, dixit ad eos. Nescio qualiter in vtero meo apparuistis, neque enim ergo spiritum & animam donaui vobis, & vitam, & singulorum membra non ego ipsa compegi. Sedenim mundi Creator, qui formauit hominis natiuitatem, quique omnium inuenit originẽ, & spiritum vobis iterum cum misericordia reddet, & vitam, sicut nunc vosmet ipsos despicitis, *propter leges eius.* Agnoscit sancta mulier Deum authorem corporum pariter & animorum, qui possit à se primum formata corpora, membraque omnia reformare. Eiusdem quippe est artis atque sapientiæ domum ædificare, & collapsam restaurare; eiusdem liberalitatis animam semel gratis donatam, iterum reddere, præsertim in gratiam Donatoris & conditoris amissam, imo in eius manu depositam. *Iustorum* quippe *animæ in manu Dei sunt, & non tanget eas tormentum mortis, visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace.*

XLIV. *Antiochi promissa facta iuniori.* Antiochvs *autem contemni se arbitratus, simul & exprobrantis voce despectis, cum adhuc adolescentior superesset, non solum verbis hortabatur, sed & cum iuramento affirmabat se diuitem & beatum facturum, & translatum à patriis legibus, amicum habiturum, & res necessarias ei præbiturum.* Non satis apparet quam dicat exprobationem, aut despectum. Græca verba, & fere Latina, vt recte vidit Vatabl. & Sà. Hunc quoq. sen-

sum recipiunt. Antiochus existimans se contemptũ iri, & honorem suũ in discrimen vocari, si nihil tormentis, nihil autoritate regia aduersus pueros consequi potuisset, & suspicione tactus ne id sibi exprobaretur, ὑφορᾶσθαι enim non solum est despicere, sed etiam suspicere, siue suspicari. Ita locum hunc videtur intellexisse S. Cypr. *cum sex punitis, ait, & occisis superesset vnus de fratribus, cui rex diuitias & potentatus, & multa pollicebatur, vt crudelitas eius ac feritas, vel vnius subacti solatio foueretur, &c.* & Ambr. l. de Iacob. *Superabat iunior ex fratribus, & iã pudebat Antiochum immaturæ ætati se ita fuisse ludibrio. Itaque dolis desiderans eum circumscribere, pollicebatur honores, diuitias, amicitiam suam, consortium secretorum.*

XLV. *Non ex misericordia.* Ex quo intelligitur nulla tyrannum hunc misericordia motum, huic qui reliquus erat, parcere voluisse; sed superbia, & fastu plenum, contemptum sui formidasse. Illa quoque καὶ χρείας ἐμπιστεύσειν verti etiam potest, & negotia administranda crediturum: & hoc profecto est, quod ex Ambr. dixi consortium secretorum, idque gloriosius est, & potẽtius ad alliciendũ, quam promissio necessariorum; quæ præsertim iã claudebatur ea spõsione, qua se illum diuitem ac beatum facturum recipiebat. Apud Iosephum promittit Antiochus præfecturas *rerum suarum* septem fratribus: in eo discedens ab historiæ veritate, quod non vni, sed omnibus iam à principio certaminum eas promissas tradit, & nihilominus circa hunc vltimum philosophans, ei promittit rerum imperii administrationem. *Sed ad hæc cum adolescens nequaquam inclinaretur*, imo neque attenderet ad verba tyranni, *vocauit Rex matrem, & suadebat ei, vt adolescenti fieret in salutem*, eius consiliatrix, salutiferum ei præbendo consilium. *τῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας ἀφηγήσιν πραγμάτων.*

XLVI. *Mater illũ confirmat.* CVM *autem multis eam verbis esset hortatus, promisit suasuram se filio suo*, quæ scilicet valebant ad salutam æternam, non vt sperabat Rex, ad retinendã vitam, & honores profanos consequendos. *Itaque inclinata ad illum*, (iam fortasse iacebat in carnificina excoriãdus) *irridens crudelem tyrannum, ait patria voce, fili mi miserere mei, quæ te in vtero nouem mensibus portaui, & lac triennio dedi, & alui, & in ætatem istam perduxi. Peto nate vt aspicias ad cœlum & terram, & ad omnia quæ in eis sunt, & intelligas, quia ex nihilo illa fecit Deus, & hominum genus: ita fiet vt non timeas carnificem istum, sed dignus fratribus tuis effectus particeps, suscipe mortẽ, vt in illa miseratione cum fratribus tuis te recipiam.* Miseram se fore pia mater existimat, si de septẽ filiis vnum amittat, & pro martyre videat apostatam. Itaque spe futuræ vitæ ab omnium creatore recipiendæ, & communicationis gloriosi martyrii, eius constantiam confirmat. Pulchre August. fili, inquit, miserere mei, omnes expectabant verba consequentia consenti Antiocho, noli deserere matrem tuam. Illa è contra, consenti Deo, noli deserere fratres tuos. Ser. 109. de diuer. c. 7.

XLVII. *Non ferre matrem petit.* DEO itaque animum adolescens inflammante, matris interpellat orationẽ. *Quem sustinetis, ait, quid expectatis? quorsum trahitis moras? expectatis qui a fide deficiat? frustra expectatis, inani vos spe consolamini, non obedio præcepto regis, sed præcepto legis, quæ data est nobis per Moysem. Tu vero qui inuentor omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manum Dei. Nos enim pro peccatis nostris hæc patiemur.* Iusta videlicet satisfactione explandis, id enim est quod sequitur. *Etsi nobis propter increpationem, & correptionem Dominus Deus noster modicum iratus est, sed iterum reconciliabitur sanctis suis. Tu autem ô scelestе, & omnium hominum flagitiosissime, noli extolli vanis spebus in seruos eius inflammatus*, vel ne incerta spe fremens, temere teipsum efferas, seruis Dei manum afferendo. *Nondum enim omnipotentis Dei, & omnia inspicientis iudicium effugisti. Nam fratres mei, modico nunc dolore sustentato, sub testamento æternæ vitæ effecti sunt. Tu vero iudicio Dei iustas superbiæ tuæ pœnas exolues.*

XLVIII. *Cur atrociter regem compellat.* ACERBIORE multo vtitur oratione in tyrannum, quam præcedentes, veritus ne ab illo dimitteretur, & gloriosissima fratrum societate priuaretur. Itaque vocat inuentorem omnis malitiæ, peccatorum scilicet, ad quæ tam multos compulit, & tormentorum quæ inflixit: vocat scelestum, & omnium flagitiosissimum, qui scilicet tunc viuerent, adeo vt figura esse potuerit eius, qui omnium hominum, qui vnquam fuerunt, futuriue sunt, esset scelestissimus, qui futurus est Antichristus. Quod si flagitia ad libidinum sordes retuleris, memento Appiani in Syriacis memorantis Timarchum Babylonis præfectum, & Heraclidem ærario præpositum, quos impurissimus Antiochus in deliciis habuerat. Vocat temerarium, & vana spe extirpandæ pietatis, & diuini cultus elatum. Vocat superbum & contemptorem Dei; à quo tamen tv mancipium deterrimum, sit verberibus & tormentis contrucidendus.

Sed illud est horribile, quod supra quoque notauimus, quod tã atrocem Dei in Iudæos animaduersionem, tam multorum millium cædes, seruitutes, piorum fugas, exilia, tormenta, quæ vel cogitata terrorem afferant; ciuitatis sanctæ euersionẽ ac desolationem, ædium incendia, direptiones, tot naufragia animarum, deniq. antiquatam religionem, & bacchantem toto regno idololatriam, modicam iram ad correptionẽ appellat: quæ erit ira magna, si hæc modica est? vsque adeo verum est horrendum esse incidere in manus Dei viuentis! Nihilominus modica sunt hæc omnia, ad suppliciorum alterius vitæ immensitatem, atque æternitatem, quibus Deus hostes suos non ad correptionem castigabit, sed in æternæ iustitiæ monimentum, & odii sui in peccatum, in omnem æternitatem torquebit. XLIX. *Clades Iudæorũ qui modica ira Dei.*

Tunc rex accensus ira, in hunc super omnes crudelius desæuiit, indigne ferens se derisum: si quid tamen addi potuit, ad distentionem, diuulsionemque artuum, ad flagra, & neruos taureos, in equuleo suspensorum, ad linguæ abscissionem, ad summarum manuum & pedum obtruncationem, ad capitis aut totius etiam corporis crudelissimam excoriationem, ad feruentes ollas, ad succensas sartagines. *Nouissime autem post filios, & mater consumpta est*, nõ minore vtique tormento & corona. Licet enim sextus poterat mollire truces animos; constantia tamen eius, & irrisio tyranni, & filiorum cohortatio ad mortem, & desperatio, dolorque tortorum, qui nihil neque precibus, neque minis, neque promissionibus, neque tormentis obtinere potuerant, immanius crudelia pectora exacerbabant. L. *Victoria septimi.* *Et matris omnium.*

Sed prius etiam naturali compassione septies passa est, vt octies martyr dici posit, Audin. D. August. *Discant fœminæ de matris illius tanta patientia, ineffabili virtute, quæ nouerat conseruare filios suos, habere nouerat, quæ perdere non timebat. Isti in se singuli sentiendo, illa videndo in omnibus passa est, facta mater septem martyrum septies martyr, à filiis non separata spectando, & filiis addita moriendo.* Et Prudentius. LI. *Qua octies Martyr.*

ser. 109 c. 6.

lo. cit.

Hostem subegit subiugatum septies,
Quot fœta natis, tot triumphis inclyta.

S. quoque Leo in Serm. de Machab. gloriosam vocat 7. martyrum matrem, in singulis filiis passam, & in omnibus coronatam, & infra. *Multiplicatæ sunt*, inquit, *martyrum palmæ, & dum singuli in omnibus vincunt, præter coronas proprias, omnes acquisiuere septenas.* Non dissimilia habet S. Gaudentius Brixianus in tract. de Machabæis.

Addamus etiam, quod ad historiam attinet horum martyrum, quod notauit in hũc locum noster Serarius, & Torniellus, in Ruffini versione vetere, libelli Iosephi de Machabæis inueniri, eos è Susandro castello Antiochiam in Regis conspectum adductos, matre Salomona; primum vocatum fuisse Machabæum, ex quo in sex reliquos deriuatam dominationem coniicere licet, alterum Aber, tertium Machir, quartum Iudam, quintum Achaz, sextum Areth, septimum Iacobum: quæ nomina cum nusquam in Græco extent, facile crediderim ab Erasmo in sua paraphrasi adiecta de suo, sicut alia pleraque in eodem libello. Fuisse autem genere illustres, corpore animoque præstãtes affirmat Iosephus, vt mox dicemus. D. August. eos in Antiochia passos, ibique à Christianis egregia postea basilica honoratos affirmat. Eorum capita haberi dicuntur Coloniæ, in virginum cœnobio, vbi Ecclesia, quæ olim B. Magdalenæ, nunc ab annis iam quadringentis Machabæorum dicitur: qua de re plura Serar. loco citato, ex quo etiam Torniellus. LII. *Nomina & locus certaminis horũ martyrum.*

a. m. 3887. n. 9.

ser. 109. de diuersis c. 6

De ætate eorum audi D. Chrys. in homil. de ipsis. *Agonem*, ait, *proponens Christus non iuuenes exercitos ad certamina athletas, sed primæuos adolescentulos, & cum ipsis senem Eleazarum, simulq. mulierem anum, matrem septem adolescentium vult cõsiderari.* Et Prudent. hymno de S. Romano. LIII. *Quæ eorum ætas, ex patribus.*

-----. Narraui & illud nobile, ac memorabile.
Certamen, vna matre quod septem editi
Gessere pueri, sed tamen factis viri, & infra.
Linguam tyrannus amputari iusserat,
Vni ex Ephebis. Et D. Ambr. in l. de Iacob. & vita beata c. 11. *Insultare*, ait, *licet Tyranno, qui dum callide à sene incipiendum putat, magistrum eligit, qui discipulos faceret fortiores: quorum velut puerilem ætatem præmiis prouocabat ad culpam, arguebat terroribus ad formidinem. At illi non degeneres tanto duci respondent, quid contemnis, vel circũscribu, vt pueros, sed fides cana est, sed valida disciplina. Experire, certa, subiice quibus placet*

pœnis puerilia viscera, non inuenies corda puerilia. Et mox, *quem vicit senectus, superabit æmula senectutis pueritia.*

LIV. *Ex Scriptura & Iosepho.*

A IOSEPHO νέοι, παιδίον, μείραξ, μειράκιον, & μειρακίσκοι appellantur, quæ sunt omnia teneræ ætatis vocabula, & Scripturæ consentanea, quæ tertium vocat νεανίσκον, & septimum μειράκιον. Propter hoc sane, ait ille, & pusiones ipsi pietatis rationisque ductu philosophantes, suppliciorum omnium acerbitates vicerunt; quandoquidem perspicua experientia fractus, superatusque fuit tyrannus, qui plenum annis, canisque hominem, ad vetitos cibos edendos, cogere nunquam potuerit. Sic ipse. Sed pergamus ex eodem referre quæ ex reliqua historia ad rem facere videbuntur, id tamen seorsim facere visum est, ne quod fortasse lectori tædium afferremus. Addo tamen hic eius in sanctos martyres Epitaphium. (μειρακίσκοι; 3. ex.)

Eorum ex Iosepho epitaphium.

Hic situs est sanctus senex, & septem adolescentes Machabæi, inhumana Tyranni violentia perempti, Hebræorum disciplinã atque legem abolere cupientis. Hi gentem suam defenderunt, mentis oculos in Deum intendentes, & vsque ad mortem exquisita supplicia pertulerunt. Diuinus quidem certe & vere Olympicus Agon fuit per eos propositus, cui præsidens Agonothetæ loco virtus, tolerantiæ singularis trophæum statuit, vitæ perennis immortalitate clarum & insigne. Primus in aciem Eleazarus descendebat. Tum septem filiorum parens, decoro puluere gloriosa, & ipsi fratres strenue certabant, Tyrannus reluctabatur. Ipse huius vniuersitatis complexus, & hominum vita spectabat, victrix pietas, triumphansque religio athletas suos coronabat. Et de his hoc loco satis: Romam adeamus.

LV. *Variæ legationes à deuicto Perseo. Ab Eumene.*

CVM bellum Macedonicum sub finem præcedentis anni, ipsomet Perseo capto, finem accepisset, multi è vicino, Thessali in primis, Æmylio nobilissimam victoriam gratulati sunt; at non ante huius anni initia Romam peruenire potuerunt, etsi Liuius harum gratulationum meminerit, priusquam nouorum Consulum mẽtionem inducat. Prima occurrit quæ ab Eumene, Attalo, & Athenæo fratribus communis venit, quæ inter multas Regum, Gentiumque, & populorum legationes propter Attalum Regis Eumenis fratrẽ omnium in se oculos maxime conuertit: siue quia exceptus est à multis, quibuscum ipse in hoc bello, insigni cum laude ac fide militauerat; siue quia Eumenis res valde laborabant, ob dubiam atque ancipitem eius in eodem bello fidem, vt videretur paratus Senatus ad omnia Eumeni eripienda, & Attalo tribuenda. Nec ab ea spe & cogitatione abhorrebat Attalus; superbia enim & ambitio natiuum est malum virorum principum; & qui vno tantum gradu à summo absunt, in quo infra se cernant omnia, facile eo voluntate, data præsertim occasione, feruntur. Sed cum Stratius medicus, in eam rem ab Eumene prudenter electus, tempestiuis admonitionibus ab ea sententia dimouebat.

LVI. *Stratius abducit Attalum ab ambiendo regno fraterno.*

DICEBAT enim aliis alia regna creuisse rebus, regnum eorum nouum fraterna stare concordia; vnum quidem nomen regium, & præcipuum capitis insigne gerere, omnes tamen fratres regnare. Attalum maxime ætate proximum, & opibus propemodum parem, & qui propediem regnaturus sit, in ea fratris ætate atque infirmitate, & liberorum orbitate. (Nondum enim agnouerat eum, qui postea regnauit; vel vt clarius habet Polyb. Necdum enim is naturalis filius Eumenis declaratus fuerat, qui postea illi successit.) Nihil attinere vim rei afferre, quæ sua sponte mox ad eum ventura esset. Tumultus Gallicos vrgere, quibus vix consensu & concordia regum resisti queat, quanto minus si ad externum bellum intestina seditio adiiciatur? Si vtraque gloriosa res esset, & seruasse fratri regnum, & eripuisse, seruati tamen regni, quæ iuncta pietati sit, potiorem laudem fuisse. Sed cum altera detestabilis sit, & proxima parricidio, quid ad deliberandum dubij superesse? His aliisque sapientissimis monitis Stratius apud Attalum plus potuit, fœlici profecto difficilique victoria, quam quæ inimici fratris eius ei suggerebant.

LVII. *Attali in Senatu postulata.*

ITAQVE introductus in Senatum, gratulatus victoriam, & sua merita eo bello, fratrisque si qua erant, & Gallorum defectionem (Galatas intelligit Galatiæ incolas, à regno Eumenis non ita disiunctos) quæ nuper ingenti motu facta erat, exposuit. Petiit vt legatos mitteret ad eos, quorum autoritate ab armis auocarentur. Deinde Ænum sibi & Maronæam petiit: ita destituta eorum spe, qui fratre accusato partitionem regni petiturum crediderant, curia excessit. At vide gloriosum veræ virtutis fructum. Vt raro alias, inquit Liuius, quisquam Rex aut priuatus, tanto fauore, tantoque omnium assensu est auditus: ita omnibus honoribus muneribus-

que & præsens est cultus, & proficiscentem prosecuti sunt. Expertus, vt præmonuerat Stratius, eos ipsos, qui eum contra fratrem stimulabant, pietatis constantiæque laudatores, quod fidem fratri ad vltimum præstitisset.

LVIII. *Legatio à Masanissa.*

Altera fuit à Masanissa, eaque gemina. Nam primum Masgabas, filius Masanissæ, egregius adolescens mitissima Senatum oratione, gratissimáque demulsit, dum inter alia, duo patri suo rubori fuisse dixit, vnum quod cum Senatus per legatos rogasset, quæ ad bellum opus erant, & non imperasset. Alterum quod pecuniã ei pro frumẽto misisset. Cum meminerit, inquit, pater à quibus regnum acceperit, proptereáque æquum sit eos in eodem regno imperium exercere, eiusque fructus decerpere. Deinde cum superuenientes equites pro deuicta Macedonia patris nomine gratulãdum Senatui Masgabæ nunciassent; tantæ eam rem lætitiæ patri suo esse dixit, vt Romam venire velit, & Ioui in Capitolio, si per Senatum liceat, gratulabundus sacrificare.

Gratus eius in Senatũ animus.

LIX. *Senatus in eum, eiusq; filios amor.*

Senatus regulo humanissimè respondit, & patris eius beneuolentia in populum Ro. grato animo, multisque ac diuturnis variis in bellis officiis commendatis, negauit hunc laborem Masanissæ suscipiendum, neque è Republica esse dixit eum Africa excedere. Romæ filium pro patre sacra facturum, ab eoque satis vtriusque nomine gratulatum. Munera deinde ex centum pondo argenti emere iussus est Quæstor, quæ illi darentur, præter vestimenta data comitibus, omnemque sumptum præbitum, quandiu in Italia fuissent, & naues conductas, quæ eos in Africam reueherent. Sicut & cum primum in Italiam appulisset præsto ei fuit Manlius Quæstor, qui eum Romam publico sumptu perduceret.

Pari charitate in alterum Masanissæ filium Misagenem certatum est, cum eum, post deuictum Persea, à L. Paulo missum in Africam cum equitibus suis, tempestas, dispersa classe, Brundusium cum tribus nauibus, ægrum detulisset.

LX. *Legatio Rhodiorum*

Altera fuit siue legatio, siue concertatio Rhodiorum; qui cum venissent inter alias multas Asiæ Græciæque ciuitates, de quibus agit Polyb. n. 94. Romanis victoriam Macedonicam in veste candida gratulaturi, ita auersos à se omnes inuenerunt, vt neque sociorum, & amicorum hospitali more tractarentur, neque in Senatu dicere permitterentur: quinimo Prætor vrbanus nouo more, rogationem ad populum, inconsulto Senatu, intercedentibus tribunis ferret, vt bellum Rhodiis indiceretur.

Male accipiuntur.

Rhodij extemplo, veste sordida sumpta, domos principum cum precibus & lacrymis circuibant, orantes, vt prius cognoscerent causam, quam condemnarentur; ne noua falsaque crimina plus obesse Rhodiis æquum censerent, quam antiqua merita, quorum ipsi testes essent.

LXI. *Causam suam agũt in Senatu.*

In curiam tandem admissi orationem habuerunt, quam Liuius expressit elegantissime. In qua post deploratum præsentem statum suum Romæ, ex comparatione cum præcedenti, quo plurimum gratia apud populum Romanum valuerunt, illud etiam lamentantur, quod cum Macedones, & Illyrij, quibuscum hostibus pugnatum est, liberi esse iubeantur, Rhodij, qui nihil aliud quam hoc bello quieuerunt, ex sociis hostes à Romanis iudicentur: qui cum nisi iustissimis de causis bella suscipiant, nonnullorum ciuium Rhodiorum culpam, qui Perseo fauebant, velint in vniuersam ciuitatem redundare; eóque iniustius, quod eos dedere Romanis parati sint, vt meritas ab eis exigant pœnas.

Non stetisse à Perseo.

Inde Rhodios à Perseo non stetisse eleganter & acute docent. Dum enim ostendunt quo se modo gerere soleant in bello, pro iis quibus socij sunt, simul commemorant sua pro Rep. Rom. benefacta, & vice versa ostendunt iustam Perseo, si vicisset, querelæ causam futuram fuisse de Rhodiis, à quibus ita desertus, ac nulla re adiutus esset.

LXII. *Cur cessatũ à Rhodiis.*

Cessationis etiam causam recte defendunt, docentes principio belli legatos missos à Rhodis ad Romanos, qui se ad omnia, sicut prioribus bellis paratos fore pollicerentur; ne auxilio essent per Romanos stetisse, qui ea aspernati essent. Purgata cessatione, verbis etiam atq; adeo cogitationibus patrocinium adhibent. Verborum & legationis in Senatu Romano insolentiam multipliciter extenuant, quod ea paucorũ volũtate, qui plebem deprauarint facta fuerit, quod eadem ad Perseum missa fuerit, quod ea vanitas, Asianis vrbibus propria, etiam Rhodum nonnihil in-

fecerit, sicut singuli populi suis laborent vitiis. Quod iidem legati satis confusionis ac contumeliæ, pro ea temeritate acceperint, quod superba atque insolens legatio, hac altera supplici ac miserabili expietur, quod ex contemptu profecta non sit, denique etiam deos inquiunt, aliqui verbis ferocioribus increpant, nec ob id quemquam fulmine ictum audiuimus.

LXIII. *Excusant voluntates in Perseum pronas.* Postremo etiam voluntates, quibus Perseo victoriam maluerint quam Romanis defendit. Quod nullis vnquam legibus voluntates, perinde atque crimina ipsa, capitali pœna plectantur: quod vt in humanis legibus valeat, quibus hominum voluntates fere occultæ sunt, non valet tamen in lege Dei, qui scrutatur profunda cordium, & internis sensibus externisque dominatur. Illud etiam Rhodij in sua causa ponunt, quod ea voluntas paucorum fuerit, vt iniustum sit paucorum culpam omnium pœna expiari, cum deceat potius propter innocentes, noxiis pœnam remitti. Quod illi ipsi qui in eo deliquerunt, & iam satis pœnarum Rhodiorum ciuitati exsoluerint, & insuper Romanis dedantur ad pœnam. Ad extremum orant, vt præcedentia omnia merita, hoc quod nunc in officio cessatum est expleat. Cum tribus regibus, inquiunt, gessistis bella per hos annos, ne plus obsit nobis, quod vno bello cessauimus, quam quod duobus bellis pro vobis pugnauimus, Philippum, Antiochum, Persea tanquam tres sententias ponite, duæ nos absoluunt, vna dubia est, vt grauior sit, &c. Omnia præclara, illa vero aurea.

LXIV. *Postrema supplicatio.* Vos iudicate P. C. sit Rhodus in terris, an funditus deleatur. Non enim de bello deliberatio est Patres conscripti, quod inferre potestis, gerere non potestis, cũ nemo Rhodiorum arma aduersum vos laturus sit. Si perseuerabitis in ira, tempus à vobis petemus, quo hanc funestam legationem domum referamus; omnia libera capita, quidquid Rhodiorum virorum ac fœminarum est, cum omni pecunia nostra naues conscendemus, ac relictis penatibus publicis, priuatim Romam veniemus, omnia nostra in vestibulo curiæ vestræ cumulabimus, corpora nostra, coniugum, liberorum, vestræ potestati permittemus, dum procul ab oculis nostris vrbs nostra diripiatur, atque incendatur. Hostes Rhodios esse Romani iudicare possunt, Rhodij se Romanis esse non putant, neque hostes agent quamuis hostilia patiantur.

LXV. *Quis legationis exitus.* Frangeret sine dubio ferreos animos hæc oratio, præsertim si accederet actio, vt aiebat ille, plena animi, plena spiritus, plena doloris, plena veritatis. Itaque etiam Porcius Cato, etsi asper ingenio, tum lenem mitémque Senatorem egit. Nihilominus Rhodiis ita responsum est, vt nec hostes fierent, nec socij permanerent, & Lycia, & Caria, quibus dudum donati fuerant, mulctarentur. Tantum inconsulta illa legatio, in superbis Romanorum animis, vulnus inflixerat! tantum atrocis vltionis reliquerat appetitum!

Eam pœnam Rhodij, qui deteriora timuerant, in lucro posuerunt; & virgam, qua cæsi fuerant, exosculati, coronam viginti millibus aureorum decreuerunt, vt societatem cum Romanis impetrarent, quam expetebant, non quo tutiores eos ab aliis faceret, neque enim timebant quemquam præter Romanos, sed quæ Rhodios Romanis in posterum faceret minus suspectos.

LXVI. *Quid Liuius hic à Polybio differat.* Cæterum cum ex Lycia & Caria ante certam diem Præfectos deducere iussi essent, etiam vicini alij deficere cœperunt, quos nihilominus armis in officio continuerunt. Et de legationibus anni huius hactenus, si addidero eandem legationem apud Polybium n. 93. haberi, cum nonnulla diuersitate. Nam Liuius orationem vnam apud Senatores habitam dicit, Polybius apud populum duas, priorem à Philophrone, posteriorem ab Astymede, quas ipsemet arguit quasi imprudenter factas, pro quibus Liuius vnam substituit longe accuratissimam. Polyb. societatem petitam, & auream coronam decem millium aureorum oblatam à Theodoto classis præfecto tradit, ante quam decretum de Lycia & Caria sibi detractis accepissent. At Liuius etiam post id decretum expetitam societatem, & 20. millium aureorum coronam oblatam tradit, cætera apud vtrumque sunt quam simillima.

LXVII. *Noua Romana prouincia.* Deinceps desiderantur in Liuio l. 45. tum alia, tum comitia ipsa consularia atque prætoria, Consules tamen, & Prætores mox ab eodem in prouinciarum sortitione recensentur. Vbi inter alia Q. Ælio & M. Iunio Coss. de prouinciis referentibus, censuere patres duas prouincias Hispaniam rursus fieri, quæ vna per bel-

lum Macedonicum fuerat: & Macedoniam, Illyricumque eosdem L. Paulum, & L. Anicium obtinere, donec de sententia legatorum, & res bello turbatas, & statum alium eius regni formando composuissent. Coss. Pisæ & Gallia decretæ, cum binis legionibus peditum, & equitum quadringentenis. *Legati ad Illyricum, et Macedoniam componendam.*

LXVIII. *Libertinorum tribus.* Illvd & gratiosum Senatui, etsi non perinde populo gratum, & ad memoriam insigne à Censoribus, & nominatim à Tib. Graccho factum est, vt libertini omnes, qui seruitutem aliquando seruissent, in vnam tribum coniicerentur, nec ad varias vage pertinerent, sors eis Exquilinam dedit. Hæc quidem Liuius; at Aurelius lib. de viris illustrib. longe aliter. Censor, inquit, scilicet Tib. Gracchus, libertinos, n. 57. qui rusticas tribus occuparant, in 4. vrbanas diuisit. Ob quod à populo collega eius Claudius, nam ipsum autoritas tuebatur, reus factus est, & cum Claudium duæ classes condemnassent, Tib. iurauit se cum illo in exilium iturum, ita reus absolutus est. Hæc ibi, quæ à Cicerone l. 1. de orat. & 6. de Rep. fidem accipiunt, vt notauit Sigonius. Hi Censores decennio ante collegæ in Consulatu fuerant. *An vnica.*

Senatus deinde, egregio pietatis argumento, dona ad omnia puluinaria deorum dari iussit, in gratiarum actionem pro aucto Romano imperio, Gentio & Macedone superatis, paria iis, quæ ante deuicto Antiocho Magno dari iusserat: argumento inquam pietatis ac munificentiæ, quam, in loca sacra vero Deo, demonstrassent, si eos in veri Dei cognitionem venire contigisset. *Pietas Senatus.*

LXIX. *Legatos mittit in Macedoniam.* Legatos deinde decreuerunt, quorum de sententia Impp. L. Paulus, & L. Anicius, in Macedonia, & Illyrico res componerent; in Macedonia decem, quinque in Illyrico. Cæterum quamquam tales viri mittebantur, quorum de sapientia & consilio sperari posset, Impp. nihil indignum neque clementia, nec grauitate populi Ro. decreturos esse, tamen in Senatu quoque agitata est summa consiliorum, vt inchoata omnia legati ab domo ferre ad Impp. possent.

Omnium primum liberos esse placebat Macedonas, atque Illyrios, vt omnibus gentibus appareret arma populi Ro. non liberis seruitutem, sed contra seruientibus libertatem afferre: vt & in libertate gentes quæ essent, tutam eam sibi, perpetuámque, sub tutela populi Ro. esse sperarent, & quæ sub Regibus viuerent, mitiores eos erga se, respectu populi Ro. experirentur. Et si quando bellum populo Rom. cum regibus ipsorum esset, exitum eius, victoriam Romanis, sibi libertatem crederent allaturum. *Quibusnã mandat is.* *Primum constituenda libertatis.*

LXX. *Alia mãdata pro Macedonibus.* Metalli Macedonici vectigal, locationesque prædiorum rusticorum tolli placuit, nec ab ipsis Macedonibus exerceri, vt ne libertas diminuta, aut seditionibus occasio data videretur. Commune concilium gentis esse placuit, in 4. Regiones describi Macedoniam, & suam quamque Concilium habere, ne improbum vulgus libertatem in pestilentem licentiam traheret. Placuit & dimidium tributi, quod regibus ferre soliti erant, eos populo Ro. pendere.

Similia his & in Illyricum mandata; cætera ipsis Imperatoribus, legatisque relicta, in quibus præsens tractatio rerum, certiora subiectura erat consilia. Ad ea nos deinceps transeamus. *Et Illyriis.*

LXXI. *Anicius Epiro potitur.* Et vt ab Illyrico cum Liuio nostro ducamus initium, L. Anicius, Gentio in potestatem redacto, Scodræ, quæ regia fuerat, præsidio imposito, aliisque vrbibus præfectis constitutis, cum reliquo exercitu in Epirum est profectus. Vbi post nonnullam in aliquibus locis dimicationem, tota regio in potestatem Romanorum transiit. Pacata Epiro, diuisisque in hyberna copiis per opportunas vrbes, regressus ipse in Illyricum, Scodræ, quo quinque legati Roma venerant, euocatis ex tota prouincia principibus, conuentum habuit. Ibi pro tribunali pronunciauit de sententia concilij, S. P. Q. R. Illyrios esse liberos iubere, præsidia ex omnibus oppidis, arcibus & castellis sese deducturum; quosdam etiam, qui Gentio adhuc incolumi ad Romanos defecissent, immunes esse; tributum, quod regi ante pendissent, eius dimidium Romanis soluere. Inde in tres partes Illyricum diuisit, quarum sua quæque gentis commune concilium haberet. *Illyriam prouinciam cum legatis constituit.*

LXXII. *Æmylius satiat præda militem.* Hæc dum in Illyrico geruntur, Paulus ante aduentum decem legatorum, Q. Maximum filium, iam ab vrbe regressum, & L. Posthumium ad aliquot vrbes diripiendas, magis, vt apparet, ad satiandum prȩda militem, quam ad culpas vindicandas misit. Ipse Græciæ visendæ studio, per autumnum profectus, maximam eius

Perseum diligentius custodit.

partem perlustrauit. Inde Demetriadem venit, vbi cum fama nunciasset decem legatos traiecisse iam mare, omnibus aliis omissis Apolloniam ad eos pergit. Quo cum Perseus obuiam Amphipoli, nimis soluta custodia processisset, id dici iter est, ipsum quidem benigne allocutus est; cæterum postquam in castra ad Amphipolim rediit, grauiter increpuisse traditur C. Sulpicium, quod Persea tam procul à se vagari per prouinciam passus esset: Deinde illum, cum maiore filio Philippo, A. Posthumio in custodiam misit; filiam cum minore filio à Samothrace accitos, Amphipolim, omni liberali cultu habuit.

LXXIII. *Concilium habet cum legatis Amphipoli.*

VBI dies aduenit, quo adesse Amphipoli denos principes ciuitatum iusserat, & pecuniam regiam conferri, cum decem legatis, circumfusa omni Macedonum multitudine, in tribunali consedit. Silentio per præconem facto, Paulus Latine quæ Senatui, quæ sibi ex Concilij sententia visa essent, pronunciauit: ea Cn. Octauius Prætor interpretata sermone Græco referebat. Omnium primùm populum Romanum liberos esse iubere Macedonas, vrbes easdem, agrosque habere, & vti legibus suis, creare annuos magistratus, tributum dimidium eius quod pependissent regibus, pendere populo Ro. illud exprimit Plut. Iussit, inquit, vt centum talenta tributi populo Ro. ferrent, cum plus altero tanto Regibus pependissent.

Libertas datur Macedonibus.

LXXIV. *Regnum quadripertito diuisum.*

DEINDE in 4. regiones diuidi Macedoniam; vnam fore & primam partem, quod agri inter Strimonem & Nessum amnes sit, & nonnulla præterea, ab ortu & occasu, oppida & castella; secundam quæ vsque ad Axium fluuium, ad occasum & meridiem porrigeretur; tertiam inde ad amnem Peneum: quartam quæ vsque ad confinia Illyrici, & Epiri protenderetur.

Totidemq; Concilia.

Capita regionum vbi concilia fierent, primæ regionis Amphipolim. Secundæ Thessalonicem, Tertiæ Pellam, Quartæ Pelagoniam fecit. Eo concilia suæ cuiusque regionis indici, pecuniam conferri, ibi magistratus creari iussit. Pronunciauit deinde neque connubia, neque commercia agrorum, ædificiorúmque inter se, placere cuiquam extra fines regionis suæ esse, aliáque nonnulla; & quamuis inspetata libertas, & diminutio vectigalis erigebat animos, commerciorum tamen interruptio, dilaceratio membrorum animalis videbatur, quæ mutua inuicem opera indigerent.

LXXV. *Nouus Senatus Macedonum.*

CVM rursum Macedonum concilium aduocatum esset, pronunciauit, Senatores quos Synedros vocant legendos esse, quorum consilio Resp. administraretur. Nomina deinde sunt recitata principum Macedonum, quos cum liberis maioribus quindecim annis, præcedere in Italiam placeret. Hi erãt qui regiis ministeriis, præfecturis, legationibus assueti, pollentes opibus, neque legum, neque libertatis patientes, haud facile in Macedonia quieturi erant. Hi omnes iussi Macedonia excedere, atque in Italiam ire; qui non paruisset imperio, mors denunciata.

Optimates Romam abducũtur.

Noua Macedonum leges.

Leges Macedoniæ dedit cum tanta cura, vt non hostibus victis, sed sociis benemeritis dare videretur; & quas ne vsus quidem diuturni temporis, qui vnus est legum corrector, experiendo argueret. Ludicrum deinde conuocatis ex tota Græcia, Thessalia, Macedonia, aliisque prouinciis, tam primariis viris, quam artificibus ludicrarum artium, summæ hominum frequentiæ exhibuit, omni cum apparatu, qui in magnis Græciæ ludis adhibetur. Addidit epulas legationibus paratas, & opulentia & cura eadem.

Ludicrum & epula.

LXXVI. *Spectaculum prædæ Macedonicæ.*

DEINDE etiam geminum spectaculum; clypeis æreis in naues impositis, omnis generis arma cumulata in ingentem aceruum, diis dicata, subiecta primus face succendit. Præda inde Macedonica omnis statuarum, tabularum, textilium, vasorum ex auro, & argento, & ære, & ebore, factorũ ingenti cura, vt viseretur, vtique imprudenter exposita, quæ in classem imposita, deuehenda Romam Cn. Octauio data. Imprudenter inquam: id enim spectaculum inuidiam ac dolorem Macedonum, qui tanquam à potentioribus prædonibus spoliabantur acuere potuit; certe Romani militis auaritiam vehementer accendit, adeo vt permissa iterum in Epiro atque Illyrico septuaginta oppidorum, quæ Perseum iuuisse dicebantur, direptione, non pauciora enim numerat Liuius, satiari non potuerit. Nec direptione contenti, muros direptarum vrbium diruerunt, centum quinquaginta millia capitum humanorum in seruitutem abduxerunt, qui libertatem ciuitatibus pollicebantur.

Inuidiosum Macedonibus.

Et Romanis.

Ferum infanda auaritia.

Pavlvs ad mare Oricum descendit, nequaquam, vt ratus erat, expletis militum animis, qui tanquam nullum in Macedonia gessissent bellum, expertes regiæ prædæ esse indignabantur. Orici exercitu in naues imposito in Italiam traiecit, quem post aliquot dies receptis iisdem nauibus, Anicius cum suo exercitu, & Octauius cum classe sua secutus est. LXXVII *Æmylius Romam adit.*

Romam primum reges captiui Perseus & Gentius, in custodiam cum liberis abducti, dein turba alia captiuorum, tum quibus Macedonum denunciatum erat vt Romam venirent. Paulus ipse post dies paucos regia naue ingentis magnitudinis, quam sexdecim versus remorum agebant, ornata Macedonicis spoliis, aduerso Tyberi ad vrbem est subuectus, completis ripis obuiam effusa multitudine. Paucos post dies Anicius & Octauius classe sua aduecti. *Appellitque cum sociis.*

Tribvs iis omnibus decretus est à Senatu triumphus, sed odium Sulpicij Galbæ in Æmylium, ei pene triumphum eripuit. Magnam enim militum partem, quibus disciplina militaris seuerior visa fuerat, & quorum inexplebili auaritiæ & crudeli rapacitati tot vrbium præda non suffecerat, excitauit, vt insolita rogatione ad populum de eius triumpho, contrarium ei suffragium ferrent. Et iam primæ tribus rogationem antiquabant, frementibus omnibus bonis, ipsoque Senatu, qui præiudicium tulerat; cum M. Seruilius, qui Consul & Mag. equitum fuerat, reuocatis à Tribunis plebis ad suffragium tribubus, orationem ad Quirites pro Æmylij Pauli triumpho habuit, perfecitq; vt deuicta inuidia frequentibus suffragiis Æmylio triumphus decerneretur. Eam orationem Plutarchus in Æmylio repræsentat. LXXVIII. *De Triumpho certatur.* *Eadem Velleius.*

Trivmphi descriptio apud Liuium iniuria temporum intercidit, quem Plutarchus in Æmylij vita fuse persequitur, ex quo hæc summatim accipe. Pompa ipsius triũphi sic erat instituta, vt tribus diebus perageretur. Prima die bigis ducentis & quinquaginta tractę statuæ captiuę, tabulæ pictæ, colossi. Secunda die inuecta sunt multis curribus arma Macedonica, electis pulcherrimis & artificiosissime factis: & inter se ita aptatis, vt mutuo in vectatione colliderentur, sonúmque asperum ac terribilem ederent, ac victa etiam & innoxia non sine horrore spectarentur. Hos currus sequebantur vasa 750. trium talentorum singula capacia. In his argenteum nomisma inferebatur à tribus virorum millibus, quaternis singula vasa subeuntibus. Ea talenta, si Attica fuerunt, ascendunt ad duos miliones 362. millia francorum, & insuper quingentos. Si Euboica, ad tres milliones, 150. millia francorum Gallicorum. Hæc erat argentea pecunia. Nam de aurea mox dicetur. LXXIX. *Triumphus Æmylij.* *Spectaculũ primi diei, & secundi.*

Alii autem crateres argenteos, pocula, pateras, calicesque eximiæ artis, mole sua ac crassicie visenda, quæ, quià pondus non est appositum, æstimare non possumus. Tertia die summo mane tubicines intrauerunt classicum canentes, quos sequebantur 120. tauri altiles, auratis cornibus mitris sertisque ornati, quos iuuenes cincti prætexta ad sacrificium ducebant; iuxtáque pueri pateras ad libandum aureas, argenteasque ferebant. Post hos aureum nomisma vasis 77. portabatur, in quorum singulis si tria auri talenta capiebantur, & singula talenta sunt centum librarum, & singulæ libræ 100. aureorum, conficitur tota summa auri duûm millionum 310. millium coronatorum. Hos sequebantur qui sacram pateram gestabant, quam ex 10. auri talentis, gemmisque vndique insertis Æmylius fieri curauerat: ergo ex centum millibus aureorum, omisso valore gemmarum, quas preciosissimas æstimare res ipsa cogit. His aderant qui Antigonidas, Seleucidas, Thericleas, reliqua que aurea vasa, quibus in cæna vti solitus erat Perseus, ostentabant. XXC. *Spectaculum tertij.*

His succedebat Persei currus & arma, iisque impositum diadema captiuum. Modico deinc interuallo eius liberi duo masculi, vna filiola, cum multa alumnorum & pædagogorum caterua plorantium, & manus ad inspectantes tendentium, & liberos, vt idem facerent admonentium; qui per ætatem cum magnitudinem calamitatis suæ æstimare non possent, eo magis miserationem spectatoribus mouebant. Post eam turbam Perseus incedebat pullo amictu, crepidisque Macedonicis; malorum autem mole attonito, mentique alienato similis videbatur. Cui aderat turba amicorum, & familiarium, eius suamq; calamitatem deplorantium. Miserat quidem ad Æmylium Perseus qui deprecarentur, ne in triumphum duceretur. Cui ille tacite molliciem, ac vitæ cupiditatem exprobrans, respondit, hoc in eius fuisse potestate, & etiam nunc esse. XXCI. *Captiui regis cum familia spectaculũ;*

XXCII. *Victoria Æmylij cùm exercitu.*

Secundum hos aureæ coronæ quadringentæ inferebantur, quas diuersæ vrbes Æmylio per legatos dono miserant, victoriam gratulandi causa. Inde ipse Æmylius curru ornatissimo inuectus est, amictus purpura auro intertexta, dextera frondem lauri tenens. Totus exercitus lauro coronatus, centuriatim ac per manipulos diuisus, Imperatoris currum sequebatur, canebatque cum patria quædam carmina, risu salibusq; admistis, tum pœana, de victoria, & rebus gestis Æmylij, qui in omnium oculis erat, & tantæ gloriæ admiratione ac gratulatione, omnium bonorum animos ad se rapiebat, tāquam in apice felicitatis humanæ constitutus. Verum hæc fœlicitas vt hominis fuit, cui nihil est in hac vita ab omni parte beatum. Audi enim Liuium.

XXCIII. *Infelicitas Æmylij.*

Sed non Perseus tantum per illos dies documentum humanorum casuum fuit, in catenis ante currum victoris ducis, per vrbem hostium ductus, sed etiam victor Paulus auro purpuraque fulgens. Nam duobus è filiis, quos, duobus datis in adoptionem, solos nominis, sacrorum, familiæque hæredes retinuerat domi, minor ferme duodecim annos natus, quinque diebus ante triumphum, maior quatuordecim annorum triduo post triumphum decessit; quos prætextatos curru vehi cum patre oportuerat, sibi his similes prædestinantes triumphos. Eadem habent Plut. Et Velleius l. 1. Sed Plutarchus maiorem natu ante triumphum decessisse ait.

Paucis post diebus data à M. Antonio tribuno pl. concione, cum de suis rebus gestis, more cæterorum imperatorum disseruisset, magnáque in omnibus vsum fœlicitate docuisset, cum non esset, inquit, quod vltra precarer, illud optaui, vt cum ex summo retro volui fortuna consuesset, mutationem eius domus mea potius, quam Resp. sentiret. Itaque defunctam esse fortunam publicam mea tam insigni calamitate spero, quod triumphus meus, velut ad ludibrium casuum humanorum, duobus funeribus liberorum meorum est interpositus. Et cum ego & Perseus nunc nobilia maxime sortis mortalium exempla spectemur, ille qui ante se, captiuus ipse, duci liberos vidit, incolumes tamen eos habet: ego qui de illo triumphaui, ab alterius funere filij, curru ex Capitolio, ad alterum prope iam expirantem veni. Ita Liuius.

XXCIV. *Quæ eius causa videatur.*

Verum in hac fortunæ, quam vocant rota retrorsum conuersa, L. Paulo cogitandum fuit, hanc conuersionem crebro contingere, non ad temperandam fœlicitatem, sed ad puniendas culpas, quæ fœlicitate obsecundante contrahuntur. Meminisse poterat tot oppidorum in rapinam concessorum, non tam ad puniendas miserorum culpas, quam ad saginandam militum auaritiam, quos etiam diuino iudicio habuit triumphi sui refragatores. Meminisse oportuit Perseum, ad sibi manus inferendas, cum irrisione à se inuitatum, vt paulo ante ex Plutarcho referebamus. Cæterum recte monuit Sigonius in oratione Æmylij legendum; & quod bellum per triennium tres ante me Consules ita gesserant, vt semper successori traderent grauius, id ego quindecim diebus perfeci: non enim per quinquennium durauit hoc bellum, sed quadriennium tantum; fueruntq; tres Consules in hoc bello Imperatores Licinius, Hostilius, & Marcius. Sed illud quoque considerandum videtur, quomodo se tanta celeritate vsum in conficiendo bello dicat, vt à profectione Brundusina, vsque ad prælium quo debellatum est, vix triginta dies numeret, cum ex ipsomet Liuio constet pridie nonas Septemb. pugnatum esse, & pridie Calend. Aprilis ex vrbe in Macedoniam cum Cn. Octauio profectum: num quatuor totos menses ab vrbe Brundusium vsque posuit? Sed aliquid etiam de duobus reliquis triumphis dicamus.

XXCV. *Naualis triumphus de Perseo.*

Cn. Octauius Cal. Decembribus de rege Perseo naualem triumphum egit. Is triumphus sine captiuis, sine spoliis fuit; dedit sociis naualibus in singulos denarios septuagenos quinos, id est 15. francos, datis 4. solidis in singulos: gubernatoribus qui in nauibus fuerant duplex, magistris nauium quadruplex. Naues regiæ captæ de Macedonibus inusitatæ ante magnitudinis, in campo Martio subductæ sunt.

De Gentio, & Illyriis.

L. deinde Anitius Quirinalis, (dicendum videtur Quirinalibus, quod significat tempus quo triumphauit, vt patet ex Tab. Capit. Erant autem Quirinalia festi dies in honorem Romuli, siue Quirini celebrari soliti) triumphauit de rege Gentio, Illyriisque. Similia omnia magis visa hominibus, quam paria; minor ipse Imperator Anicius cum Æmylio collatus, & nobilitate, & imperij iure: alter quippe iam

bis Consul fuerat, alter semel Prætor; Sed nec Gentius Perseo, nec Illyrii Macedonibus, nec spolia spoliis, nec pecunia pecuniæ, nec dona donis comparari poterant. Itaque sicut præfulgebat huic recens Pauli triumphus, ita apparebat, ipsum per se intuentibus, nequaquam esse contemnendum.

Perdomverat intra paucos dies ferocem, locisque munitis fretam gentem Illyriorum, regem, regiæque stirpis omnes ceperat. Transtulit in triumphum multa militaria signa, spoliaque alia, & suppellectilem regiam, auri viginti & septem, argenti decem & nouem pondo (prior summa respondet duobus millibus & septingentis coronatis, posterior ducentis & nouem; sed fortasse transpositus est numerus; plura enim argenti pondo, quam auri esse solent) denariûm tria millia, id est 200. coron. centum viginti millia Illyrici argenti. Rex Gentius cum liberis, & coniuge, & fratre Spoletium in custodiam ex SC. ductus est, cæteri captiui Romæ in carcerem coniecti. XXCVI. *Æ L. Anitio deuictus.* *Quid factũ Gentio.*

Rex autem Perseus cum Alexandro filio Albam in custodiam ductus est, cum comitibus, pecunia, argento, instrumentoque quod habebat. Persei vero miseratus conditionem Æmylius, ait Plutarchus, cum maxime studeret opitulari ei, nihil habuit nisi vt pro carcere, in libera & humana custodia teneretur; in qua dum asseruatur, sibi ipse, vt plerique tradiderunt, inedia mortem consciuit: aliqui perpetuis vigiliis consumptum scripserunt. Ita Plutarchus. Velleius l. 1. tradit eum quadriennio post in libera custodia Albæ decessisse. Vide Diodorum, qui hæc copiosius non sine diuersitate, libro 31. persecutus est: & de vigiliis consentit Plutarcho, sed ei vitam ad biennium duntaxat, largitur, quibus potuisset ingentes præterire vitæ culpas pœnitentia expiare. Defuncti etiam eius filius vnus cum filiola, tertium Alexandrum egregium artificem in tornando & cælendo auro & argento fuisse referunt. Inde Romanis literis, & sermone præceptis, scribæ operam præbuisse magistratibus. Sic fere Plutarchus in Æmylio Paulo. XXCVII *Persei exitus.* *Eccl. 2. in frag.*

Svb eos triumphorum dies Cotys Rex Thracum legatos misit, & pecuniam ad redimendum filium, aliosque obsides, quos antea Perseo datos, Romani captiuos auexerant. Sed eos quamuis constaret Cotyn Persei amicitiam prætulisse Romanæ, Romani liberaliter ad demerendum Thraces reddiderunt; simulque & alterum Bitis reguli Thracum filium. Quin etiam legatos solitis muneribus duûm millium æris donauerunt: priorem legationem tangit Polybius, n. 96. vbi Cotyn Odrysarum regem vocat. XXCVIII. *Legatio regis Thracia.*

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3887.

1. Num. XXXVII. Nam consolabitur παρακληθήσεται est faciet vt consolemur, sicut dicitur facere aliquid vt sciat, vel cognoscat, pro eo quod est scire nos faciat, & cognoscere, Genes. 18. 21. Exod. 35. 5. Sic, vt sanctificer in medio filiorum Israël, Leuit. 22. 32. vt sanctum me esse ostendam. Deuter. 30. 9. Reuertetur enim Dominus, vt gaudeat super te in omnibus bonis, sicut gauisus est in patribus tuis: quod est gaudere te faciat, sicut gaudere fecit patres tuos.

2. N. XLIX. Cæterum illud *modicum* hoc quoque loco ad tempus pertinet. Est enim in Græco βραχὺ πόνον, & βραχέως ἐπώργισται, id est breui ira commotus est; & breuem dolorem, perpeßi, diuino perennis vitæ pacto continentur. Tigur. πεπτώκασι, cecidit, quasi dicat, sors æternæ vitæ obtigit fratribus meis. Illud quoque, *in seruos eius inflammatus*, ad verbum ita legit[ur], ne frustra extollaris fremens incertis expec[tati]onibus, contra cœlestes seruos eleuans manum: vbi vulgatus interpres videtur legisse ἐπιναιρόμενος, & non ἐπαιρόμενος, vt nos legimus. Exaudiuit autem Dominus orationem martyris, tam petentis populo suo misericordiam, & inflictorum verberum æquitatem confitentis, quam confeßionem de tyranni ore exprimi postulantis, vt c. 9. l. 2. dicetur.

3. N. LIV. Transit autem à supplicio Eleazari ad 7. fratres hoc modo. Tunc incredibiliter Rex commotus, iußit alios ex ipsa Hebræorum multitudine adduci; & si quidem profanas carnes ederent, solui ac dimitti, sin autem renuerent, acerbius torqueri imperauit. Statim igitur in medium pertrahuntur cum seniore iam matre septem fratres, magna omnes elegantia & venustate, & in primis generosi.

Aspectu ipso tactus est tyrannus, & iuuenum indole obstupefactus, irrisis illis, & propius aduocatis. *Adolescens*, inquit, *decorem istum, & pulchritudinem vestram admiror, amóque, & hanc tantam vnius matris sobolem egregie honorare cupiens, non solum moneo, ne eadem insa-*

nia furere velitis, quasi is qui ante supplicio est affectus: verum etiam cohortor vnumquemque vestrum, mihi vt obsequentes, gratia omnes mea, & amicitia fruamini. Vt enim imperium meum detrectantes mulctare possum, seueriusque punire, sic obtemperantes beneficio afficere. Mihi igitur credite, & præfecturas apud me capietis, si patrias Resp. vestræ leges ritusque abnegaueritis. Accipientes autem Græcam viuendi rationem, eique inhærentes in summa voluptate adolescentiam vestram transigetis. Quod si minus dicto audiẽtes, me ad iracundiam prouocaueritis, cogetis me grauissimas pœnas ab vnoquoque vestrum repetere, atque adeo vi tormentorum, omnium vitam extinguere. Capiat igitur vos vestri ipsorum miseratio, quos ego hostis, istius ætatis & venustatis gratia misereor. Nonne statim est cum animo vestro reputare, nihil aliud obstinatos manere, quam vt tormentis exanimati vitam proijciant? Hæc cum dixisset, varia suppliciorum instrumenta ante oculos poni iubet, vt incussa mentibus formidine, profano cibo vti persuadeat. Statim igitur producunt armigeri rotas, radios, equuleos, rotabula, catapultas, lebetes, frixoria, digitaria, manus ferreas, subulas succensorias: & simul *boni adolescentes*, inquit, *exhorrescite, & ista formidate, & quæ à vobis diuina mens colitur, propitiam vobis fore putatote, si quid coacti præter voluntatem deliqueritis.* Hoc ipso argumento vsus est supra aduersus Eleazarum. Et credidit fortasse Iosephus, vel si magis placet, Antiochus, aut voluntatem cogi posse, aut metu grauis mali licere peccare; quod vtrunque falsum est. Quomodo autem potuissent, tam ingentibus malis propositis, obtemperare tyranno, iam supra attigimus; si is videlicet, non in odium & contemptum diuinæ legis & cultus, quem omnibus in rebus, etiam lege lata, penitus exscindere cupiebat, sed in reuerentiam præcepti Regij, suillam comedere imperasset. Interpretari enim non imprudenter licuisset, Deum in tanta necessitate illos ea lege solutos esse velle, sicque nullum scelus admitti; data nihilominus etiam opera, vt scandalum pusillorum tolleretur. Posita vero & cognita impia Tyranni voluntate, oportuit sanctos iuuenes ea perpeti, quæ sunt perpessi; aut æternis suppliciis obnoxios reddi.

Sed redeamus ad elegantem Iosephi declamationem, quod hoc libentius facio, quo infidelius hactenus Latinis auribus data est. Illi vero, inquit, cum istas impiæ linguæ blanditias auribus exciperent, & terribilia illa oculis vsurparent, non modo non cohorruerunt, sed insuper bonis dictis, & sapienti responso immanem hominis importunitatem fregerunt. Et quid eos dixisse putemus? quasi inter eos imbelles quidam fuerint, abiecti, meticulosi. Qua inquam oratione vsi fuerunt? an forte ista?

O nos miseros & impense vecordes! Cum Rex ipse nos cohortetur, & beneficentia sua prouocet, vt ipsi obsequamur, quid inani & stulto consilio nos ipsos sustentamus, & mortiferæ contumaciæ insistimus? non metuemus mei fratres terribilem hunc apparatum? nec cum animo nostro reputabimus tormentorum minas in nos intentas? non abiiciemus leuissimæ opinionis superstitionem, & pestilentem gloriationem? misereamur ætatis pariter nostræ, & effœtæ parentis, & cogitemus obaudientibus mortem imminere certissimam, veniam autem à diuina mente, si coacti iussa regia fecissemus. Quid nos frustra iucunda vitæ voluptate, & dulci ornatu spoliamus? ne necessitati repugnemus, néve mediis in tormentis inani gloriola insolescamus. Intelligit fatalem Stoicorum necessitatem, diuinæ prouidentiæ, atque hominum libertati repugnantem: cui adhæsisse Iosephum, alio loco perspicue ostendimus, nunc innuisse sufficiat. Pergit autem introductus iste formidolosus. Neq; lex ipsa spontaneos nos morti obiicit, qui metuenda ista tormenta reformidemus. Vnde nobis ista infedit ambitio: aut cur tantopere patientis animi pestifera illa obstinatio placeat, cum liceat magno Regi obtemperando, pacate vitam, & sine vllo metu agere? At istorum quidem fortissimi adolescentes, priusquam suppliciis admouerentur, nihil aut dixerunt, aut cum animo suo cogitarũt. Erant enim omnes eiusmodi, qui passiones contemnerent, & vt quidam imperatores, dominiq; sui dolorem comprimerẽt. Quare statim ac tyrannus finem dicendi fecit, nefariosque cibos obtrudendi, omnes simul vna voce, tanquam ab vno spiritu animaque manante, responderunt.

Stoicorum fatum.

Quid cunctaris ô Tyranne? prompti paratique omnes sumus mori potius, quam patrias leges, aut mandata violare. Nam maiorum quidem iure nos puderet, nisi legum obseruantia, & magno Mose veluti consiliario vteremur. Ne tyranne, ne scelus nobis impietatemque suggeras, neque tu nos magis, quam ipsi nos ipsos, qui infensus nobis es, miserare. Nam istam tuam miserationem, quæ consceleratam nobis salutem pollicetur, ipsa morte grauiorem ducimus. Terres tu nos mortem minitans, per omnes suppliciorum gradus quæsitam, quasi non paulo ante ab Eleazaro doctior euaseris. Nam si bonus ille senex Hebræus propter incredibilem pietatem, & reliqui acerbos cruciatus sustinentes piè vixerunt, nos æquius adolescentes moriamur, tuam illam quam prædicas necessitatem, & supplicia contemnentes, quæ senex ille optimus omnium doctor & magister superauit. Tenta igitur, & experire ô Tyranne, si omnium nostrum animas propter pietatem lacerare possis. Neque existima te nobis damnum tuis suppliciis illaturum. Nam nos quidem perpessionibus istis atque tolerantia, virtutis præmia consequemur; tu vero, quod iniuste nos atque barbare de medio sustuleris, congruas pœnas sustinebis, & æternas diuino iudicio constitutas. Apparet Iosephum æternitatem suppliciorum impiis paratorum agnoscere, vtique vitæ æternæ piorum respondentem, quam prædicauit secundus fratrum, & septi-

mus. v. 9. & 36. Hæc cum ipsi loquerentur, Tyrannus non modo vt in refractarios, verum etiam vt in ingratos ira inflammatus est. Vnde subito iussit Armigeros natu maximum in medium producere: qui tunicam iuueni discerpentes, manus illius atque brachia vtrinque loris colligarunt. Vt autem verberibus eum valide pulsantes frustra vexarunt, admouerunt deinde ad rotam: circa quam vehementer extensus nobilis adolescens, luxata compage membrorum, & toto corpore fractus, hæc tyranno exprobrabat. O execrande tyranne diuinæ iustitiæ hostis, animo sæue & immanis, non parricidam me, neque impium, sed diuinas leges propugnantem hac verberum crudelitate excrucias. Cumque satellites inculcarent vt comesturum se fateretur, si defungi tam acerbo supplicio vellet. Non tam potens, tamque valida, inquit, est vestra hæc rota, vt mihi penitus rationem opprimat: membra omnia discerpite, carnes inflammate meas, omnium artuum compages luxate, per omnes suppliciorum gradus patefaciam, Hebræorum sobolem pro virtute bellantem, solam inuictam & inexpugnabilem esse. Ita gloriosa prædicanti ignem strauerunt, & rotam vehementius intendentes extulerunt. Tum enimuero machina vndique omnis cruore inficiebatur, & subiectus carbonum aceruus stillante sanie extinguebatur: caro etiam sæuum in modum laniata, circum rotæ modium, axemque diffluebat. Cumque ossium coagmentum omne solutum atque sectum haberet, magnanimus, & vere de genere Abrahami adolescens, non ingemuit: sed nō secus ac medio in rogo in immortalitatem demigrauisset, fortiter & generose tormenta sustinebat. Illius etiam exaudiebantur hæ voces. Imitamini me fratres mei, ne illam quam intueor æternitatem perfugarū more deserite, ne fraternam hanc animi celsitatē eierate, sacram & nobilem pugnam, pietatis causa religionisque pugnate, propter quam iusta, & patria illa mens, Numinisque prouidentia, facta generi nostro placabilis, furialem hunc Tyrannum merito supplicio mactabit. Inter hæc verba cœlestis adolescens animam efflauit.

Vides lector non scripturæ religiosam paraphrasim, quod fieri poterat eleganter, vt à Philone fieri solet, sed profusam declamationem hominis sacræ historiæ veritatem nihil morantis. Nam & tormenta quæ scriptura posuit, abscissionem linguæ, abstractionem cutis, summam manuum & pedum præcisionem, & frixionem in sartagine ipse prætermisit: excogitauit autem pro libidine sua diuerberationem, distentionem in rota, luxationem membrorum, substratas prunas, quæ carne & sanguine diffluente extinguerentur. Sed transeamus ad secundum.

Cumque omnes obstupefacti in ea tanta animi constantia hærerent Satellites, eum qui proxime ætate consequebatur iuuenem ducunt, ferreasque manus aptantes, acutis vnguibus ad catapultam [machinæ genus id est] ipsum deuinciunt. Cumque rogarent num effugere prius vellet, quàm paratam pœnam exorberet, clarum & generosum responsum acceperunt. Igitur ab iis partibus, quas ferreæ manus compresserant, ad mentum vsque, partes corporis omnes lacerantes, pellem etiam capitis crudeles belluæ pardisque agrestiores euellerunt. Ille autem omnem doloris acerbitatem perferens, dicebat. Quam iucunda mihi omnis est mortis cōditio, pro patria religione occumbenti. Non minori mihi videris, ô tyrannorum omnium ditissime, quam ego nunc, torqueri supplicio, cum intuear regios illos tuos spiritus inflatamque superbiam, ab hac nostra pro pietate constantia tolerantiaque superatam. Ego enim pura & liquida virtutis voluptate medijs in laboribus recreor, tu vero in minis & impia contumacia torqueris. Sed profecto infandissime Tyranne, haud diuinæ iracundiæ pœnas effugies.

Ex has versione intelligis quo abducat lectorem Erasmus, qui cum Iosephus pardos vocarit hos tormentorum ministros, ipse ait ferocem pardum, & sanguinis sitibundum spectaculo propositum iuueni, ad incutiendum terrorem. Sed mittamus Erasmum, satis nobis tædij exhibet Iosephus ipse, qui hoc quoque loco tormenta scripturæ reiicit, sua intrudit, præter orationem supposititiam, veræ orationi parum congruentem.

Sed maiora videamus. Cum iste gloriosam mortē obiisset, tertius adducitur; quem cùm multis plurimi adhortarentur, vt quærendæ salutis causa carnem esitaret, ille exclamans, ignoratis, inquit, quod me geminum similemque illis, qui iam vitam exhalarunt, vterque parens genuerit, & in iisdem me institutis educarit? Nunquam ego fratrum meorum nobilem prosapiam, & cognationem eiurabo. Hanc viri in dicendo libertatem acerbe ferentes, adhibita catasta manus ipsius atq; pedes, ex articulis atque naturali coagmentatione emouentes debilitarunt, tum digitos, brachia, crura & lacertos, fregerunt; cumque nullo eum modo possent vincere, capitis comam simul cum ipsa pelle digitis extremis abstraxerunt, & è vestigio ducunt ad rotam: circa quam exartuatus, luxataque spinæ dorsi verterba, carnes vndique suas laceratas, & pectus omne cruore stillans videbat, & iamiam moriturus prorupit in hæc verba. Nos quidem ô contaminatissime Tyranne, propter institutionem, Deique virtutem hæc toleramus; tu autem propter impietatem, & iniustæ necis crudelitatem, supplicia quæ nulla mens cogitando consequi potest, exhauries.

Pergit strenue Iosephus in audaci licentia illudendi sacris literis; aut iis potius, qui sacram historiam mallent ab eo, quam ex ipso fonte haurire. Nam tertius primi & secūdi tormenta sustinuit, quæ hic, vt se ingeniosum in pœnis ostenderet, voluit variare: pro qua industria in suis pœnis non iniuria

fortassis audiat.

Aeacus in pœnas ingeniosus erit.

Martyriũ quarti. Sequitur quartus de cuius martyrio ita Iosephus. Hoc autem digne fratribus defuncto, quartum rapiebant dicentes. Num & tu eandem cum fratribus insaniam insanire cupis? At ille, non, inquit, tam ardens vobis vlla flamma est, vt me timidum, despondentémque possit efficere: non per beatam fratrum meorum mortem, per sempiternum tyranni exitium, & claram illustrémque vitam piorum, generosam fraternitatem non abnegabo. Excogita Tyranne supplicia, vt per ipsa discas, quod eorum frater sum, qui in tormentis animas posuerunt. His auditis cruentus, & cædem spirans immanitatemque Antiochus, præscindi eius linguam imperauit, sed adolescens, Licet, inquit, instrumentum ipsum vocis abstuleris, tacentium vota Deus, & mutorum exaudit. Ecce lingua protenditur, lacerate, non enim eodem vulnere mentem & rationem lacerabis: non æquo modo, sed lubenti etiam animo propter Deum debilitamur totius corporis membris, & truncamur: te vero mox vindex Deus vlciscetur, qui decantatricem diuinorum præconiorum linguam præscindis. Non fuit vnius istius linguæ præcisio, vt præ se fert Iosephus, sed commune cum præcedentibus supplicium, vt nominatim de primo & tertio scriptum est.

Martyriũ quinti. Vt vero inter supplicia diem hic extremum clausit, Quintus prosilit in medium, & hæc ad Tyrannum ait, non cunctor, neq; refugio, Tyranne, pro virtute paratos cruciatus, vltro, & maxima sponte aduenio, vt & me interficias, & plurium facinorum conscius, diuinæ iustitiæ pœnam exoluas. O humani generis perduellis, hostisque virtutis, quid fecimus nos aliquando, cur nos ita prostratos & exinanitos velis? an quod rerum omnium effectorem Deum veneramur, & ex ipsius lege, & voluntate vitam agimus? at hæc quidem honoris & gloriæ, non supplicio & acerbitate dignantur. Hæc dicentem satellites vinctum pertrahunt in catapultam, sæuum tormenti genus, & orbiculare, cui primum firmiter pedes astringunt, tum spinam dorsi tendiculis ferreis mollientes, aptantesque, ad machinæ curuaturam inflectunt, vbi totus quantus eminebat districtus rotæ, scorpionis bellici in morem, fractis membris, & luxatis debilitabatur. Hoc modo afflictus coacto in angustum spiritu, corpusque iactans. Magnam, inquit, à nobis, ô crudelis tyranne, gratiam inis, quamuis nolens, qui tribuis vt gloriosis laboribus nostram in lege tuenda constantiam velut in communi theatro, ostendamus.

Martyriũ sexti. Hoc etiam demortuo sextus inducitur adolescentulus, qui Tyranno sciscitãte, num esu carnis pœnam velit effugere. Ego, inquit, ætate quidem minor sum fratribus meis, sed æqualis mente atque sententia. Ad eadem virtutis officia, & geniti sumus, & educati, pro iisdem in commune æqua mors nobis subeunda erit: quare si lubitum est me torquere, haud me sane funestatum cibo cruciabis.

Hæc vbi dixisset ad rotam deducunt sub qua vehementissime intentus soluta membrorum compage adurebatur: acutos autem è ferro stimulos, seu verucula inflammantes humeris admouebant, & latera, atque pectus fodicantes cremabant. At ille in tormentis. O sacrum, inquit certamen, in quod euocati tot fratres propter pietatem, tot laboribus exerciti nusquam vincimur. Est enim inuicta, ô Tyranne, pia doctrina, & institutio morum probitate circũuallata. Moriar & ego vna cum fratribus, cum magna perniciosaque furia constanter belligerans. O suppliciorum inuentor nouorum, & pietatis acerbissime hostis, tuam hodie tyrannidem sex adolescentes plane prostrauimus; quod enim mentem & rationem nostram peruertere nequiueris, neque ad vetitos cibos, & profanos adigere, an non te fractum superatumque declarat? Tuus ignis nobis friget, & expertes sunt doloris catapultæ. Non enim Tyranni sed diuinæ legis, satellites nobis adsunt, atque armigeri, quo fit vt inuictam semper rationem habeamus.

Nullum vestigium est stimulorum igneorũ in scriptura: non magis quam rotæ, aut catapultæ, quam toties repetita vanitate ingerit atque inculcat; cum prudentius ollas & sartagines, oleo, pice, vel resina vndantes, & summas manus pedesque, & excoriati capitis exuuium, cum stridore, nidoréque frigentes, licuisset ob oculos ponere. Sed meminit tandem lebetum.

Martyriũ septimi. Vt beatus hic puer, inquit, spiritum edidit, in lebetem coniectus, adest septimus, omnium natu minimus, cuius miseratione captus Antiochus, tametsi graui a fratribus accepta contumelia, eumque videns iam catenis implicitum, ad se propius acciuit, & solari atque delinire conabatur his verbis. Tu quidem fraternæ vecordiæ, finem, & miserandum exitum vides; propter contumaciam omnibus suppliciis vexati perierunt: & tu, nisi parueris tibi optima suadẽti, inter cruciatus miser immaturo fato occumbes; nostram autem voluntatem secutus, amicus eris, & res imperij nostri administrabis.

Hac cohortatione vsus, & pueri matrẽ aduocari iubet, vt eam miserans, eo grege liberorum spoliatam, impellat, atque incitet ad eum permouendum, quem vnum sibi reliquum esse videbat, quo dicto audiens vitam & salutem consequatur. Ille autem a matre hebræa lingua, vt dicemus, animatus, Soluite me, inquit, vti Regi, & vniuersis illius amicis coram mentem aperiam meam. Qui subito exultantes gaudioque delibuti propter eas pueri voces, eum soluerunt: isq; excurrens, & vni etiam ad torquendum paratæ sartagini vicinus, funeste, inquit, & bipedum omnium improbissime Tyranne, non veritus es a diuina mente tot & tanta bona, atque imprimis regnum consecutus, eius

famulos contrucidare, & pietatis sectatores inauditis suppliciis lacerare; pro quibus diuina te iustitia ad flammas reseruat exaggeratas, & æternas, & ad ea supplicia, quæ te nunquam in omnem æternitatem dimittent? non pudet, ô feris belluis crudelior, homo cum sis, similes tibi in natura, & ex iisdem principiis oriundos, lingua priuasse, & miserandum in modum excruciatos necasse? sed illi quidem aduersus Deum cumulatam, & absolutam pietatem, constanter & generose morientes exhibuerunt; tu vero claros virtutis pugiles sine causa conficiens, incredibilibus lamentis & dolore conficieris. Quare cum & mihi moriendum sit, haud à præstanti fratrum meorum fortitudine constantiaque recedam. Quibus dictis in mediam sartaginem iniecit se, & ita animam Deo oppigneraüit.

Errata Iosephi aliquot. Vides qualia hic peccata cõmittat Iosephus, siue quod patriã vocẽ interpretatur Hebraicum idioma, quo mater filios sit adhortata, quasi reliqua omnia verba lingua Syriaca, vel Græca dicta fuerint, & non Hebraica potius, in qua omnes educati fuerant. Rectius itaq; patriam vocem mulieris, aut pueri hoc loco, interpreteris generosam & virilem, vt hoc ipso c. 7. 8. singulos illorum hortabatur voce patria, quod explicãs subdit. *Fortiter*, siue *forti repleta sapientia*; Sic secundus respondit voce patria, non faciam. Sic & hoc loco irridens crudelem tyrannum dixit patria voce, fili mi, miserere mei. Peccat 2. quod nobilissimam matris ad hunc septimum cohortationem intactam relinquit, tanto hic verborum parcior, quanto ante profusior. Postea vero, quasi sinapi post prãdium, longiorem infert orationem Hebraice, vt ait, ad omnes filios habitam, in quam quædam ex Mathathiæ morituri cohortatione ad filios transfert. 3. Quod delusam à matre tyranni expectationem, in filij fraudem cõuertit. 4. Quod fortissimum martyrem scelerato mendacio sui homicidam facit, & leuiore morte defunctum, vtpote vitata præuia mortis carnificina, tametsi scriptura dicat, Regem accensum ira, in hunc præ cæteris crudelius desæuisse. Denique vt non minus impius in parentem foret, quam in filium fuerat, post copiosam orationem, nihil ad historicam narrationem pertinentem, initio cap. 17. sic ait.

Aiebant autem & quidam satellites, quod & ipsa ad supplicium rapienda foret. Igitur ne impuris illorum manibus attingeretur, seipsa in ardentem pyram coniecit. Id si factum scriptura diceret, ad diuinam inspirationem præuiam recurremus, vt solemus in quibusdam aliis. At Scriptura tum tacente, tum contradicente, merito calumniam scriptoris condemnamus. Libeat potius audire Victorinum Afrum in carmine de Machab. in quo, de huius sanctæ matris obitu, sic loquitur.

Dum puer ista gerit soluuntur gaudia matrem,
Iamque vt erat laxata malis, iam voce negata
Suspirans, interque manus collapsa suorum
Concidit exanimis, resolutaque membra quierũt.
Sic ipsa, & nati, sanctorum in pace recepta est.

Et Gorionides. Virago stans super eorum cadaueribus, palmas suas in cœlum expandit, & dixit. *O Deus excelse, Deus seculi abeam quæso cum filiis meis, ego ancilla tua in locum quem parasti eis.* Et cum hæc dixisset, reddidit animam suam, & exiit spiritus eius, & cecidit ipsa super filios suos, & cum ipsis abiit, sicque felicissimis filiis felicissima tandem mater adiuncta est.

Cæterum Liuius hæc à Polybio n. 93. mutuatus, non solum meliora fecit, vt solet, sed in gratiam etiam Romanorum ex parte diminuit. Ait enim Polybius Senatum, cum Attalus petitionem de diuidendo regno penitus omisisset, existimasse eum seorsim ea de re acturum; ideoque legatos missurum se promisisse, & vrbes quas petierat daturum. Sed cum ille, sine vlla mentione diuisionis, discessisset, patres, dum ille adhuc esset in Italia, Ænum & Maronæam liberas pronunciasse, promissione quam Attalo fecerant reuocata. Legatos tamen cum Attalo ad finiẽdum bellum, quod inter Eumenem & Gallos erat exortum, missos esse testatur Liuius; sed apud Regulum Gallorum, verba legatorum nullius momenti fuisse scribit: quæ apud Ptolemæum, atque Antiochum, præpotentes reges tantum potuerant. 4. N. LVII.

Quantum auri argentique Æmylius in vrbem inuexerit, refert Valerius Antias apud Liuium, vbi ait summam omnis captiui auri argentique translati fuisse, Sestertiũm millies ducenties. Sestertiũm millies Cenali æstimatore, sunt quinque miliones librarum Turon. Ducenties vero; decies centaria millia librarum. Vtraque summa valet 6000000. id est sex miliones lib. siue duos miliones aureorum. Addit Liuius. Alterum tantum aut in bellum proximum absumptum, aut in fuga cum Samothracem peteret, dissipatum tradunt. Tantum pecuniæ Perseus intra triginta annos cõgesserat. His probabilitatem addit quod paulo post refert Plut. tantum pecuniæ eum in ærarium contulisse, vt deinceps censum pendere populus desierit, vsque ad Hircij & Pansæ consulatum: qui Coss. a. V. C. 710. fuerunt. Velleius etiam lib. 1. ait eum bis millies centies sestertium ærario intulisse, id est 10. miliones libr. & quinquies centena millia, quæ sunt 3500000. coro. A qua summa non multum abest Plutarchus, etiam non æstimata omni supellectile aurea & argentea, & quadringentis coronis aureis. 5. Num. LXXIX.

ANNVS MVNDI 3888. SEXTAE AETATIS, 372. IMPERII GRÆCORVM 146. ANTIOCHI EPIPHA. 10. MATHATHIÆ DVCIS ET PONTIFICIS I. ET VLT. PTOLEMÆI PHILOMETORIS 14. OLYMPIADIS CLIII. AN. 3. VRBIS COND. 587. COSS. M. CLAVDIO MARCELLO, ET C. SVLPICIO GALLO.

ANNVS ANTE CHRISTVM 165.

I. *Coss. anni huius.*

HI sunt postremi Consules, qui à T. Liuio libro 45. extremo suggeruntur; reliqui omnes aliunde petēdi sunt, nam libri ipsi principis huius historici à 45. ad 140. vt Epitomæ docent, præter integram decadem secundam, magno historiæ Romanæ detrimēto desiderantur. Itaque pauca quædam quæ supersunt hic apponamus, antequam ad sacram huius anni historiam aggrediamur. *Finis historiæ Liuianæ.* Marcello Liguria, Sulpicio Gallo Gallia prouincia obtigit, & vterque re bene gesta triumphum est adeptus, vt ex Epit. 46. & Tab. capit. constat. Meminit horum consulum Plinius. *Rationem*, inquit, *defectus vtriusque* syderis, *primus Romani generis in vulgus extulit Sulpicius Gallus, qui Consul cum M. Marcello fuit; sed tum Tribunus militum, sollicitudine exercitum liberauit, pridie quam Perseus rex superatus à Paulo est, in concionem ab Imperatore productus ad prædicendam eclipsim.* (l. 2. c. 12.) Et apparet, cum eo facto tam imperatori, quam toti exercitui factus esset gratiosus, non leue id ad consulatum momentum attulisse.

II. *Prusias Romam venit.* His Consulibus Bithyniæ Rex Prusias Romam venit, cum filio Nicomede, professus se deos, qui vrbem Romam incolerent, Senatumque & pop. Rom. salutatum venisse, recentes victorias, auctumque imperium gratulatum. Cum ei Prætor Senatum, eodem quo venit die, se daturum si vellet dixisset, biduum petiit, quo templa, vrbem, hospites, amicósque viseret. Datus qui circumduceret eum L. Cornelius Scipio Quæstor, qui & Capuam ei obuiam missus fuerat; datæ & ædes conductæ, quæ eum comitesque eius benigne reciperent.

Eius in Senatu acta. Tertio post die Senatum adiit, victoriam gratulatus est, merita sua in eo bello commemorauit: petiit vt votum sibi soluere Romæ decem maiores hostias, & Præneste vnam Fortunæ liceret. Ea vota pro victoria pop. Ro. esse. Quam ex animo ea vota essent, dubitari non immerito potest. Nam Prusias Perseum propinqua affinitate contingebat, sororem enim eius habebat vxorem, vt alibi diximus. Eum Scipio tempore Antiocheni belli, populo Ro. amicum reddiderat, eique amicitiæ, vel timori, beneuolentiam & fidem Annibali datam prætulerat.

III. *Et agri postulatio.* Petiit autem à Senatu societatem renouari secum, agrumque sibi de rege Antiocho captum, nemini à Romanis concessum, à Gallis occupatum donari; postremo filium Nicomedem Senatui commendauit.

Senatus responsio. Benigne ei à Senatu responsum est, omnium quippe imperatorum, qui in Macedonia fuerant, fauore adiutus est, quæ petebat concessa, de agro quoque, si res ita haberet, vt relatum fuerat, legatos ad rem inspiciendam missurum. Facile Nicomedis commendationem accipere. Quanta cura regum amicorum liberos tueatur populus Rom. documento esse Ptolemæum Ægypti regem, cui nuper regnum ab Epiphane inuadente, autoritate sua conseruarat. Cum hoc responso & muneribus Prusias dimissus est, iussusq; idem Scipio eum vbique tota Italia deducere, & sumptus ei, comitibusque præbere, donec nauem conscendissent. Hæc Liuius.

IV. *Adulatoria eius humilitas erga Romanos.* Addit etiam ex Polybio, eum regem indignum se maiestate regia, adulatoria humilitate reddidisse: quæ ex Polybio ipso petamus licet. *Porro hic Prusias,*

SENATVS IN EVMENEM INIVRIVS.

inquit, nequaquam maiestate regia vllo modo dignus erat, quod ex his facile aliquis colligat. Primum cum legati Ro. ad ipsum venirent, raso capite, pileatus, togatus, & Romano more calceatus eis occurrebat; eo plane habitu, quo solent esse recens manumissi, quos libertos vocant, & cum legatos salutasset. Ecce me, inquit, vestrum libertum, omnia vestra causa cupientem, instituta omnia vestra imitari paratum. Qua voce nulla fingi potest minus generosa. Cum vero Curiam adyt, ad ianuam stans, ex aduerso Patrum, demissis manibus limen salutauit, Senatorumque consessum, & simul. Saluete, inquit, dy seruatores mei: cui exordio & reliqua oratio consentanea fuit: quo etiam mitiorem accepit à Senatu responsionem. Hæc fere Polybius.

Prusia ineptiæ.

V. *Decretum Senatus propter Eumenem.*

EODEM tempore & Rex Eumenes Romam venit, vt colligitur ex eodem loco Polyb. & initio epit. 46. vbi ita scriptum est. *Eumenes Rex Romam venit, qui quia Macedonico bello se medium egerat; ne inimicus iudicatus videretur, si exclusus esset, aut liberatus crimine si admitteretur, in comitio lex lata est, ne cuiquam Regi Romam venire liceret.* Plenius paulo Polyb. & clarius, allata etiam huius rei causa, parum sane laudabili, & in qua merito quis iustitiam requirat, atque prudentiam, vt de clementia, atque humanitate nihil dicam. *Hæc cum ille responsa accepisset,* inquit, *contigit Eumenem aduentare; quæ res magnam attulit Senatus dubitationem. Nam cum delati essent ad ipsum* (à fratre scilicet, & Stratio medico, tanquam odio eum haberent Senatores,) *& ipsis fixa certaque staret sententia, indicium huius suæ voluntatis nullo pacto dare volebant.*

VI. *Cur indirecte ab eo exclusus.*

QVI *enim antea ostenderant Regem se Eumenem omnium primum ac maximum amicum habere, si cum eo congrederentur, & potestatem ei facerent causæ suæ defendendæ, aut dato ex animi sui sententia responso imprudentiam suam publicaturi erant, qui hominem iis moribus tanti antea fecissent; aut famæ publicæ seruiendo, ac benignum ei responsum dando, in veritatem atque vtilitatem patriæ erant peccaturi. Quoniam igitur vtroque modo erant euentura quæ nollent, huic incommodo sic occurrerunt. Nam quasi in vniuersum ipsis displiceret Romam aduentus Regum, S C. est ab iis editum, quo vetabant Reges vllos ad se venire. Deinde certiores facti Eumenem Brundusium in Italiam appulisse, Quæstorem ad eum miserunt, qui decretum Senatus ei afferret, & dicere eum iuberet, ecquid ope Senatus in aliquo esset ei opus: quod si Patres nihil posceret, denunciaret ei, vt quamprimum Italia excederet. Rex habito cum Quæstore colloquio, intellecta Senatus voluntate, verbum nullum commutauit, nulla re opus se habere dicens.*

Iubetur Italia excedere.

VII. *Examinatur factum Senatus.*

VERVM satius profecto erat & iustius, Reo causæ suæ defendendæ facere potestatem; & innocentem, calumniisque oppressum, solita, aut maiori etiam beneuolentia complecti; vel culpæ conuictum damnare pro meritis; nisi leuem culpam magnis plurimisque meritis condonare mallent, quam indicta causa immutabilem contra eum ferre sententiam. In quo maiorem iniustitiæ culpam contrahunt, quam vitant imprudétiæ. Errare quidem, labi, decipi turpe ducimus, vt ait M. Tul. sed in iis quæ prudentia sapientis vitari poterant, & debebant. At humana sapientia prouideri non potest, vt is eligatur amicus, qui in fide constantissime perseueret. Quin ne Deus quidem ipse futurorum conscius, eum nunc ab amicitia sua repellit, quem præuidet postea perditum, ac sibi inimicum fore. Nec periculum erat ne benignum ei dando responsum in veritatem peccarent. Non enim necesse erat eum pronunciare innocentem, si reuera erat nocens, sed nocenti poterat clementer ignosci: nec id erat in patriæ vtilitatem peccare, quæ gloriosior & potentior amicorum multitudine fiebat laude clementiæ, quam dissimulatione, atque occultatione inimicæ voluntatis; quæ tandem patefacta, nihil enim dissimulatum potest esse diuturnum, mirum in modum disiungit ab istiusmodi simulatoribus hominum voluntates.

Atq omni ex parte arguitur.

VIII. *SC. imprudens, atque iniustum.*

QVID quod nec recte isti incommodo occurrerunt. Nam vt omittam ea sententia reges omnes suspectos reddi, aut etiam damno aliquo affici, sine culpa sua, certe Eumenem ab vrbe excludendo, famæ de eo publicæ minime seruiebant. Non enim sine causa, qui ad eam diem fuisset amicus ac benemeritus Rex, nunc excludi ab vrbe cogitari poterat, vt res ipsa docuit, & damnum quod mox in Eumenem eo facto redundauit. Audi enim quid subiiciat Polyb. *Hoc pacto consecuti sunt Romani ne Eumenes Romam veniret; sed & aliud quid præterea hoc Senatusconsulto sunt adepti. Nam cum ingens illi regno periculum immineret a Gallogræcis,*

Vt nocuerit Eumeni.

non erat dubium, quin propter hanc contumeliosam Eumenis reiectionem, amicis quidem omnibus illius animi conciderent, Galatæ vero duplo ad persequendum bellum animosiores essent futuri. Qui igitur cuperent modis omnibus Eumenem deprimere, hoc consilium inierunt. Atque hæc ineunte hyeme sunt facta. Hactenus Polybius, qui addit deinceps Senatum legationibus datum esse. Nullã quippe fuisse ciuitatem, nullum Dynastam, nullum regem, qui eo tempore legatos ad gratulandam Romanis victoriam non mitteret. Tantus omnes prope Europæos, Asianos, atque Africanos Romani nominis terror inuaserat.

IX. *Antiochus ut Romanos legatos acceperit.* Ad hoc circiter tempus arbitror pertinere legationem illam Romanorum ad Antiochum, quæ habetur apud Polybium n. 101. vbi dicitur venisse Tiberium legatum ad Antiochum, ad explorandum rerum statum. *Quem ea dexteritate*, inquit, *excepit Rex, vt non solum moliri eum res nouas nihil suspicaretur, aut vllum signum animaduerteret animi subalienati, propter illa quæ Alexandriæ contigerant, sed etiam omnibus se palam opponeret, qui eiusmodi aliquid dicerent. Denique tantam humanitatem legatis exhibuit, vt eis aula concesserit, & ipso etiam prope dixerim diademate: in speciem quidem, cum tamen non ad Romanos voluntas eius inclinaret, sed in contrariam potius partem.* Hæc ibi Polybius, qui n. 105. inquit Tiberium ex Asiatica legatione reuersum, certius nihil de Eumenis & Antiochi consiliis, neque ipsum cognoscere, neque Senatui renunciare potuisse: adeo comitate sua Reges in mutuis congressibus cum sibi adiunxerant: ex quo intelligas iure eum à Daniele propheta vafrum & fraudulentum depingi. His ita expeditis, ad sacram historiam transeamus, quo nos sensim deducit, tam rex iste, quam sanctus ille propheta.

X. *Parvulum Hebræorum auxilium. Vaticiniũ Danielis. Ratio temporis Mathathiæ.* Funditus propemodum perierat Hebræorum Resp. leges, religio, sacerdotium, cum Deus hæc ipsa, iuxta vaticinium Danielis, auxilio paruulo subleuauit, Mathathiæ scilicet & filiorum eius, vt passim omnes interpretantur. Accepisse autem ipsum, hoc anno principatum & terminasse, Scriptura cum Iosepho testantur. Nam illa refert eum anno regni Græcorum 146. defunctum: hic vero tradit vnum annum Rempub. administrasse. Nec est quod hunc eius annum ab extremis mensibus anni præcedentis inchoemus, quod facit Torniellus, quod legerit in Iosepho exacto anno post principatum, morbo correptum esse defunctum; in Græco enim nihil de integro anno habetur, sed tantum ἄρξας δ' ἐνιαυτόν, cum vnum annũ prefuisset. Adde quod constat eũ populi sui principẽ agere cœpisse, post profanatũ templũ, idola super altare excitato, quod sub fi. 9. mẽsis, qui in Decembrem quoque incurrit contigisse constat. Nosq. annos possumus quantũ à Ianuario inchoemus. Dan. 11. 34. 1. c. 2. v. 70. l. 12. c. 8. 1. Ma. 1. 62.

XI. *A Daniele praedictum.* Cæterum non est omittenda prophetia Danielis hoc loco. *Et docti*, inquit, *in populo docebunt plurimos, & ruent in gladio, & in flamma, & in captiuitate, & in rapina dierum. Cumq. corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo.* Quæ Sanctius noster eleganti paraphrasi sic illustrat. Et qui veram, ait, & practicam legis doctrinam acceperunt, docebunt alios, & in legis amore atq. obseruantia confirmabunt. Qui tamen à vita libentius, quam à paterna religione cadent. Quare ferrum iugulo recipient, intrepide flammas subibunt, exilium non inuiti, & bonorum suorum diuturnam rapinam patientur. Cumque principio corruerint plurimi, ac spoliati bonis fuerint, & nihil mali non timuerint ab Antiocho insolenti ac forti, respirabunt tamen, & excitabantur languentes spiritus ab auxilio, quod licet exiguum, attulerunt tamen Machabæi. 1. Ma. 1. 65.

XII. *Auxilium bonorum.* Iisdem porro prophetæ verbis significatur, non vnum Eleazarum, virum de primoribus scribarum, in hac agone decertasse, & auertisse populum à sacrilegis regis mandatis, sed alios quoque, qui variis calamitatibus ac suppliciis affecti sunt: quo pertinet illud. *Et multi de populo Israel definierunt apud se, vt non manducarent immunda, & elegerunt magis mori, quam cibis coinquinari immundis, & noluerunt infringere legem Dei sanctam, & trucidati sunt, & facta est ira magna super populum valde.* Auxilium paruulum, siue auxilia paruula fuerunt Mathathias cum filiis suis, à patria extorres, spoliati facultatibus, non domesticis, non externis nixi præsidiis, sed egentes, augustiati, afflicti, in solitudinibus errantes. Iudas enim Machab. cum suis, vt ante diximus, secesserunt in desertum locum, ibiq. inter feras vitam in montibus agebant, & fœni cibo vescẽtes demorabantur, ne particeps essent coinquinationis, tantoq. minus

In primis Machabaeorum.

videbatur hoc auxilium, quo cum potentiore hoste pugnandum erat, qui Asiam ac Syriam vniuersã sub potestate habebat. Deus nimirum infirma eligit, vt fortia quæque confundat, & vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt; quod in Machab. paulatim diuina ope inualescentibus, donec à suis ceruicibus iugum Græcorum excusserunt, perspicue apparebit.

XIII. *Mathathias, & filii eius.*

IN diebus illis, quibus scilicet res Iudæorum ruebant in præceps, surrexit Mathathias filius Ioannis, filii Simeonis, sacerdos ex filiis Ioarib, cuius sors prima exiit tempore Dauidis,[a] fuitque prima in quatuor & viginti vicibus, quæ omnes erant de filiis Aaronis.[b] Habitabat autem Mathathias Hierosolymis, sed inde se proripuit cum suis, ne particeps fieret coinquinationis; & consedit in monte Modin, vicum Iudææ Iosephus vocat.[c] At Scriptura ciuitatẽ appellat[d] non vno in loco. Adrichomius in tribu Dan collocat: sed ea in antiqua distributione, finibus tribus Iudę continebatur.

a 1. Par. 24. 7. b ibid. v. 19. c l. 12 c. 8. d l. 1. Mach. c. 2. v. 17. 23. 27. 28.

Habebat autem filios quinque Ioannem qui cognominabatur Gaddis, & Simonẽ, qui cognominabatur Thasi, & Iudam, qui vocabatur Machabæus: & Eleazarum, qui cognominabatur Abaron, & Ionathan, qui cognominabatur Apphus. Cognomina secundi & quati Iosephus variat, sed & Matthiam pro Mathathia dicit vsitata syncope, & eius addit proauum Assamonæum; ex quo Machabæi passim apud Hebræos Assamonæi vocitantur; quo nomine magnos principes significari docet Serarius; idque huic familiæ recte conuenit, quæ ad primam classem sacerdotalem pertinebat. Ex his etiam patet Machabæos paterno genere ad tribum Leuiticam pertinere, non autem ad tribum Iuda, nisi ex contracta cum ea tribu affinitate: quod aliis quoque exemplis, ipsius etiam Aaronis, & Ioiadæ alibi declaratum est.

Assamonæi.

XIV. *Lamentationes eius.*

HI viderunt mala quæ fiebant in populo Iuda, & in Hierusalem, vnde scilicet effugerant: sed & audiebant quæ aliis in locis, tum vicinis, tum remotioribus fiebant, vt Antiochiæ, vbi erat rex, & in omni regno eius.

1. Mac 2. 43. & seq. 53. 54

Et dixit Mathathias. *Væ mihi! vt quid natus sum videre contritionem populi mei, & contritionem ciuitatis sanctæ, & sedere illic, cum datur in manibus inimicorum? Sancta in manu extraneorum facta sunt, templum eius sicut homo ignobilis. Vasa gloriæ eius captiua abducta sunt, trucidati sunt senes eius in plateis, & iuuenes eius ceciderunt in gladio inimicorum. Quæ gens non hæreditauit regnum eius?* Vt in eo videlicet, quasi in paterna hæreditate dominaretur, pulsis aut cæsis legitimis possessoribus: quod maxime pertinet ad Sionem, & arcem regiam, in qua cum præsidio præfecti regii erant, & duram in Iudæos fideles tyrannidem exercebunt. Pergit Mathathias in threnis suis; *Quæ gens non obtinuit spolia eius? Omnis compositio eius ablata est. Quæ erat libera, facta est ancilla. Et ecce sancta nostra, & pulchritudo nostra, & claritas nostra desolata est, & coinquinauerunt ea Gentes. Quò ergo nobis adhuc viuere?*

XV. *Et voluntaria afflictiones.*

NON vnius alicuius diei fuit hæc querela, sed quotidiana & perpetua, sicut & ipsa mala, vnde Iosephus. Is sæpenumero questus est apud filios de tam afflicto rerum statu, direptione vrbis, deprædatione templi, cæterisque calamitatibus; aiebatque præstare mori eos pro patriis legibus, quam sic ingloriè viuere. *Et scidit vestimenta sua Mathathias, & filii eius, & operuerunt se ciliciis & planxerunt valde*, sponte susceptis corporis afflictationibus, diuinam indignationem in Iudæos sæuientem mitigare cupientes, & consilium, atque animos in res bene gerendas accepturi. Hæc est enim quasi crisis Iudaicæ ægritudinis, quæ hactenus ad summum elata, modicis leuamentis incipit restaurari. Huius autem peripetiæ occasionem accipe.

l. 12. c. 8.

XVI. *Occasio defectionis Mathathiæ*

ET *venerunt illuc qui missi erat à Rege Antiocho, vt cogerent eos, qui confugerant in ciuitatem Modin, immolare & accendere thura, & à lege Dei discedere*, addit hic aliqua interpres explicãdi causa. *Et multi de populo consentientes accesserunt ad eos*, vt alieno loco inconcessa sacrificia idolis offerrent. *Sed Mathathias, & filii eius constanter steterunt.* Hæc præparatio certaminis est, quæ paulo aliter habetur in textu Græco. Et venerunt præfecti regii, qui defectionem vrgebant, sacrificiorum curandorum causa, in oppidum Modin, & ad illos accesserunt Israelitæ quãplurimi. Mathathias quoque & filii eius congregati sunt; nimirum iussi cum cæteris adesse nomine Regis ad audiẽdum, quid ille præciperet. Porro horum principem fuisse Bacchidem hominẽ crudelissimum significat Iosephus l. 1. de bell. c. 1. sed l. 12. c. 8. vocat Apellem, vt

MATHATHIAS EXURGIT PRO LEGE DEI.

mox dicetur, aut ille abundauit nominibus, aut Iosephus memorata diminutus est.

XVII. *Mathathias ad sacrificia inuitatur.*

ET *respondentes, qui missi erant ab Antiocho, dixerunt Mathathiæ. Princeps & clarissimus, & magnus es in hac ciuitate, & ornatus filiis & fratribus. Ergo accede prior, & fac iussum regis, sicut fecerunt omnes gentes, & viri Iuda, & qui remanserunt in Ierusalem* Ne prudentior omnibus gentibus, aut religiosior Hierosolymitis apparere velis. Et erit tibi, tuisque hæc obedientia fructuosa. *Eris* enim *tu, & filii tui inter amicos regis, & amplificatus auro & argento, & muneribus multis.* Et respondit Mathathias, & dixit magna voce. Etsi omnes Gentes regi Antiocho obediunt, vt discedat vnusquisque à seruitute legis patrum suorum, & consentiat mandatis eius, ergo & filii mei, & fratres mei obediemus legi patrum nostrorum.

Quæ ille auersatur.

XVIII. *Tenax patriarum legum.*

HÆC responsio est prioris suasionis ab exemplo petitæ. De vtilitatē vero ita respondet. *Propitius sit nobis Deus: non est nobis vtile relinquere legem, & iustitias Dei: nō audiemus verba regis Antiochi, nec sacrificabimus, transgredientes legis nostræ mandata, vt eamus altera via,* siue ad dextram vel sinistram: quasi dicat nolle se mutare legem, siue in meliorem, vt putabant infideles, siue in deteriorem, vt reuera erat. Porro hæc gloriosa fidei professio est, & idonea ad animandos infirmos: sed potentior fuit metus, & iam probata in multis tormenta. Itaque *vt cessauit* Mathathias, *loqui verba hæc, accessit quidam Iudæus in omnium oculis, sacrificare idolis super aram, in ciuitate Modin, secundum iussum regis:* quem apparet de industria comparatum a viris regiis, vt verbis exempla coniuncta, vehementius legis suæ tenaces permouerent, sed falsi sunt expectatione sua.

XIX. *Ira Mathathiæ in præuaricatorē.*

ET *vidit Mathathias, & doluit, & contremerunt renes eius, & accensus est furor eius secundum iudicium legis.* Vox, legis, abest à Græco, & videtur significare ex recto iudicio, vt animi motus ad vltionem, culpæ magnitudini responderet. Quin etiam dolor ille animi, non dissimilem febri motum excitauit in corpore, quando & medullitus contremuit, & illum tremorem feruidus calor est consecutus; ex quo duorum nocentium cædes, & euersio aræ prophanæ, & publica defectio ab Antiocho eruperunt. Vnde sequitur, *& insiliens,* siue occurrens, *trucidauit eum super aram. Sed & virum, quem Rex Antiochus miserat, qui cogebat immolare, occidit in ipso tempore, & aram destruxit, & zelatus est legem, sicut fecit Phinees Zambri filio Salomi.* Auget hæc Iosephus; ait enim, Non amplius ferens indignitatem rei, irruit in eum cum suis filiis armatus gladiis, nec solum eum trucidauit, sed etiam Apellem regium ducem cum suis militibus, qui volebat plebē eam cogere. At Scriptura duos tantum cæsos tradit. Idē alibi, Mathathias Assamonæi filius, id est pronepos ex sacerdotibus ex vico cui nomen est Modin, cum manu domestica, nā 5. filios habebat, sicis armatus Bacchidem occidit, & statim præsidiorum multitudinem veritus, in montes refugit. li.1.Bel.c.1.

XX. *Euocat populum ad defectionē.*

ET *exclamauit Mathathias voce magna in ciuitate, dicens, Omnis qui habet zelum legis statuens testamentum,* id est stabilire & asserere volens initum cum Deo fœdus, *exeat post me.* Hoc fuit classicum canere contra Antiochum, & vexillum defectionis erigere. Tum demum reperto duce facta secessio est. Cædes porro illas absque culpa fuisse, imo ex diuino zelo, & prædicatione dignas, vel ipsa scripturæ laus indicat, quæ id facto Phinees comparat, quem hoc nomine Deus vehementer nō cōmendauit solum, sed & remuneratus est. Adde quod princeps populi in ea ciuitate, & sacerdos primarius tam insignem, & longe perniciosissimam iniuriam Dei, & populi vindicare potuit. Reliquus quoque populus, qui ducem præter ipsum habebat neminem, in eum tacite consentiebat. Nam Iosephus ait multos Iudæorum ad ipsum, hinc inde fuga elapsos confluxisse, & principem elegisse, & quidem non politicæ tantum, sed etiam sacræ militiæ.

Sulp.l.2. Numer.25. 7.12.13.& Eccl.45.24. l.1.c.2.v. 1.17. l.12.c.8.

XXI. *Fit populi dux, & pōtifex.*

IDQUE ratio aperte conuincit. Non enim credibile est, vt recte notauit Serar. populum zelo diuinæ legis flagrantem, curam eligendi pontificis neglexisse, qui populum in tam turbulentis temporibus, in iis quæ Dei sunt, dirigeret. Qui etiam Pontificis munus exercuit, cum in diuina lege, in Sabbati custodia dispensauit; aut interpretatus est illud, in hoste repellendo non violari. Audi Iosephum. Multi etiam elapsi adiunxerunt se Mathathiæ, eumque principem sibi elegerunt. At ille docuit eos, pugnādum etiam Sabbatis, aut si ita pergāt, ipsos sibi futuros exitio. Accedit quod nullus tum erat legitimus Pont. Nam Onias mortuus erat, & filius eius in Ægyptū fugerat, vbi & sub hoc tempus templum sacrilegum extruxit, vt di

cemus. Iason, vt supra dicebamus malis artibus intrusus fuerat in viuentis locum, & in malam rem abierat: Menelaus ne Leuita quidem erat, nedum sacerdos, & Pontifex. At Mathathias sacerdos erat, ex classe primaria, vt Scriptura testatur, [a] & de stirpe primaria Aaronis, vt qui Phineem, non Ithamaris, sed Eleazari filium parentem agnoscat. [b] Accedebat, vt alioqui pontificatu digna esset viri virtus, & zelus diuinæ gloriæ, & claritas nominis, atque existimatio apud omnem populum. Eius pontificatum Hebræi plerique prædicant, & Chaldæus paraphrastes, [c] de quibus, & cum quibus Serarius hoc loco, & Abulensis [d] Torniellus, [e] Genebrard. [f] Becanus in Analogia veteris & noui Testamenti, [g] Sigonius l. 2. Sulpitii Seueri, vbi de Mathathia & Assamonæis, quem tamen omisit l. 5. de Repub. Hebræorum ca. 2.

a l. 1. c. 2. 21. b l. 1. c. 2. c in 6 Cãt. v 6. d in c. 20. Exod. q. 25. & Numer. 10. q. 14. e a. m. 3730. n. 4. f in l. 2. chron. g c. 7. in Catal. h v. 28.

XXII. *Ad Mathathiam plurimi aggregantur.*

Novvm ergo pontificem fugientem assectemur. *Et fugit ipse*, ait Script. [h] *& filij eius in montes, & reliquerunt quæcumque habebant in ciuitate*, in prima scilicet ista fuga; suas tamen res postea colligere potuerunt, non secus ac ii de quibus subditur. *Tunc descenderunt multi*, de monte Modin, *quærentes iudicium & iustitiã in desertum*, ad summum scilicet sacerdotem, & populi principem, à quo & doceri possent & defendi, *& sederunt ibi ipsi, & filii eorum, & mulieres eorum, & pecora eorum, quoniam inundauerunt super eos mala. Et renunciatum est viris regis, & exercitui qui erat in Ierusalem ciuitate Dauid, quoniam discessissent viri quidam, qui dissipauerunt mandatum regis, in loca occulta in deserto, & abiissent post illos multi.* In textu Græco hæc postrema verba, non ad Iudæos fugitiuos, sed ad regios milites referuntur. Hoc sensu, quem edit Tigurina. Cum autem viris regiis, & copiis quæ erant Hierosolymis in ciuitate Dauid, nunciatum esset, quosdam violatores mandati regii in latebras deserti descendisse, persecuti sunt eos quamplurimi.

XXIII. *Quos obsident regii milites.*

Qvi cum deprehensos illos vallo iacto obsedissent, die Sabbatorum eos oppugnare adorti sunt, Et dixerunt ad eos. Resistitis & nunc adhuc? *Exite, & facite secundum verbum regis Antiochi & viuetis. Et dixerunt, non exibimus, neque faciemus verbum regis, vt polluamus diem Sabbatorum. Et concitauerunt aduersus eos prælium, & non responderunt eis*, non restiterunt videlicet defendendo se, & hosti damna inferendo; imo *nec lapidem miserunt in eos, nec oppilauerunt loca occulta, dicentes, moriamur omnes in simplicitate nostra: & testes erunt super nos cœlum & terra, quod iniuste perditis nos. Et intulerunt illis bellum sabbatis, & mortui sunt ipsi, & vxores eorum, & filii eorum, & pecora eorum, vsque ad mille animas hominum.*

XXIV. *Et perimũt die Sabbathi.*

Hoc stratagema, Iudæorum hostes recte sibi successisse iamdudum experti erant. Nam tempore Ptolemæi Lagi, dum die Sabbati se defendere nollent, in seruitutem redacti sunt, vt ex Agatharchide refert Iosephus. [h] Idem reprehendit Seneca apud August. [i] Et nuper, atque adeo anno præced. Apollonius cum venisset Hierosolymam pacem simulauit, vsque ad diem Sabbati, quo die feriatis Iudæis, magnam hominum multitudinem in spectaculis interfecit. [k] Idem Philippus quidam de ministris regiis aggressus est eodem euentu, vt in eodem libro scriptum est. quæ historia eadem est fortassis, cum ea quam habemus in manibus; & ibi fuerit anticipata narratio, ab huius libri scriptore, antequam facta esset mentio defectionis Mathathiæ; quãuis vno in loco igne periisse dicantur, in altero nulla fiat ignis mentio. Certe Iosephus hos igne exustos tradit. *Cum nihil proficerent*, ait, *apud obstinatos aggressi sunt eos die Sabbati, & ita vt erant in speluncis, exusserunt non repugnantes, ac ne aditus quidem speluncarum obturantes*, & mox. *Itaque perierunt cum vxoribus & liberis, suffocati in speluncis circiter mille, multi etiam elapsi adiunxerãt se Mathathiæ.*

h lib. 12. c. 1. i l 6. de ciu. c. 11. k l. 2. c. 5. 25.

Idq factũ n sæpius.

XXV. *Mathathias constituit defensionem in Sabbatho.*

Et cognouit *Mathathias, & amici eius, & luctum habuerunt super eos valde. Et dixit vir proximo suo, si omnes fecerimus, sicut fratres nostri fecerunt, & non pugnauerimus aduersus gentes pro animabus nostris & iustificationibus nostris, nunc citius disperdent nos à terra. Et cogitauerunt*, statuerunt videlicet, definiente Mathathia communi duce ac parẽte, in hanc sententiam. *Omnis homo quicumque venerit ad nos in bello die Sabbatorum, pugnemus aduersus eum, & non moriemur omnes, sicut mortui sunt fratres nostri in occultis*, id est in latebris & speluncis. Hoc consilium, & quasi interpretationem diuinæ legis, à Mathathia datam scribit Iosephus, vt ante diximus, indeque quasi ex rescripto imperatoris, aut definitione pontificia, cum morem ad eius ætatem inoleuisse, vt si ita necessitas postulet, Iudæi pugnent etiam Sabbatis, quẽ morem alibi legẽ appellat.

l. 14. c. 8.

XXVI. *Incipiunt resistere hostibus.*

Tunc *congregata est ad eos synagoga Assidæorum fortis viribus ex Israel, omnis voluntarius in lege, & omnes qui fugiebant à malis, additi sunt ad eos, & facti sunt illis ad firmamentum. Et collegerunt exercitum, & percusserunt peccatores in ira sua, & viros iniquos in indignatione sua, & cæteri fugerunt ad nationes, vt euaderent. Et circuiuit Mathathias & amici eius, & destruxerunt aras, & circumciderunt pueros incircumcisos, quotquot inuenerunt in finibus Israel, & in fortitudine* generoso videlicet animo. *Et persecuti sunt filios superbiæ, & prosperatum est opus in manibus eorum: & obtinuerunt legem de manibus regum, & non dederunt cornu peccatori:* id est non permiserunt deinceps impios, tam libere tollere cornua, & vexare pro libidine innocentes, nemine repugnante.

XXVII. *Qui essent Assidæi.*

Cæterum dubium est, qui se primi ad Mathathiam aggregarint. In plerisque codicibus Græcis Latinisque, Synagoga non Assidæorum, sed Iudæorum legitur. Iosephus non distinguit, rectius tamen legitur Assidæorum, vt habetur in bibliis correctioribus, & apud Egesippum, vbi hac de re agit. Eos enim ex Iudæis maxime confluere oportebat ad asserendam legem, qui cæteris in Republica Iudæorum sanctitate, & zelo diuinæ gloriæ eminebant, quos Serarius eosdem cum Essenis fuisse putat; aut certe familias inter se institutis coniunctas, de quibus alius erit dicendi locus. Verum sicut nomine filiorum superbiæ videtur intelligere regios præfectos, & præsidiarios milites; ita nomine peccatorum, & virorum iniquorum intelligit Iudæos apostatas: cuius signum est, quod ait cæteros fugisse ad nationes, vt euaderent; & id aperte docet Iosephus. Collecta, inquit, circa se non contemnenda manu, & altaria diruit, & prolapsos in impietatem quotquot adipisci potuit, trucidauit. In Græco ἀμαρτωλοὺς tantum habetur, sed singulariter peccasse dicuntur in Scriptura, qui apostatæ facti sunt, vt passim in libb. Reg. & Prophetarum. l.1.c.1.

XXVIII. *Mathathias moriturus suos exhortatur.*

Et appropinquauerunt dies Mathathiæ moriendi. Naturali morte defunctum hæc verba significant, tametsi Porphyrius apud Diuum Hieronymum in 11. Dan. eum in bello occisum dixerit. Hortatur autem suos ad fortitudinem & constantiam in patriis institutis, & diuinis legibus propugnandis, tum ex ipsa necessitate calamitosorum temporum, quibus dominetur persequentium hostium superbia, qua Deus vtatur ad castigandos & probandos suos, quorum res dum patitur euerti, iræ suæ atque indignationis magnitudinem patefacit: tum extemplo antiquorum patrum, qui tentationibus probati fideles se exibuerunt, & gloriam apud Deum hominesque sunt consecuti; tum ab inanitate gloriæ impiorum; *a verbis*, inquit, *viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius stercus & vermis est, hodie extollitur, & cras non inuenietur, & quia conuersus est in terram suam*, ex qua scilicet ortus est, *& cogitatio eius periit.*

XXIX. *Prædictio tacita mortis Antiochi.*

Hæc est quasi prophetia vicini interitus Antiochi, qui post biennium ferme contigit. Huic porro orationi Mathathiæ similes sunt illæ voces Dauidis. *Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Quoniam tanquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum cito decident*, & mox. *Et adhuc pusillum, & non erit peccator, & quæres locum eius, & non inuenies*, & rursum. *Inimici Domini, mox vt honorificati fuerint, & exalti, deficientes quemadmodum fumus deficient.* Denique, *Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani. Et transiui, & ecce non erat, quæsiui eum, & non est inuentus locus eius.* Dauidi consentiens Salomon. *Memoria iusti cum laudibus, & nomen impiorum putrescet.* Psal.36.1. ver.35. Prou.10.7

XXX. *Testamentū Mathathiæ*

Concludit monita sua Mathathias. *Vos ergo filii, confortamini, & viriliter agite in lege, quia in ipsa gloriosi eritis;* non vult eos gloriam quærere, id enim vanitatis est, & indignum sanctis viris, sed eam secuturam ait, sicut vmbram corpus. Male itaque Iosephus, & non ex sanctorum virorum mente atque sensu. *Præclare*, ait, *gestorum memoria vice immortalitatis esse poterit, cuius amatores vos aspirare volo ad gloriam, adeo vt non grauemini, vel immori egregiis facinoribus.*

Reliquum est testamentum, quo disponens domui suæ, & Reipublicæ Iudæorum, belli ducem constituit Iudam Machabæum, eique dat consiliarium Simonem natu maiorem, omisso tamen Ioanne, qui primus in catalogo fratrum, à scriptura & Iosepho nominatus est, ex quo creditur fuisse primogenitus ab Egesippo, qui & Eleazarum natu minimum appellat, qui tamen tertio loco numeratur, li.1.c.3.

volens,

volens, vt ait Iosephus, vt quibus quisque præcelleret artibus his vteretur, reliquis concedentibus. Verum ea de re dicemus aliquid anno sequenti, interim audiamus sanctum senem; sunt enim verba eius dulcia, & amabilia.

Et *ecce*, inquit, *Simon frater vester, scio quia vir consilij est, ipsum audite semper, ipse erit vobis pater. Et Iudas Machabæus fortis viribus à iuuentute sua, sit vobis princeps militiæ, & ipse aget bellum populi*, vel cum populis, in Græco est populorum; singulæ vrbes habent populum suum. *Et adducetis ad vos omnes actores legis, & vindicate vindictam populi vestri. Retribuite retributionem Gentibus, & intendite in præceptum legis. Et benedixit eos, & appositus est ad patres suos. Et defunctus est anno centesimo quadragesimo sexto, & sepultus est à filiis suis, in sepulchris patrum suorum in Modin, & planxerunt eum omnis Israel planctu magno.* Ex quo intelligitur Mathathiam cum liberis suis, licet incolas Hierosolymorum, oriundos tamen ex oppido Modin, in quo sepulchra maiorum suorum habebant. Intelligitur autem iam regios expulsos ab eo oppido, vt exequiæ & planctus populi pacifice celebrarentur. XXIX. *Iudá constituit principem.*

Erit autem hoc nostrum, sicut & reliquorum fere clarorum virorum, eius Epitaphium.

EPITAPHIVM MATHATHIÆ.

SALVE RELIGIOSÆ MILITIÆ VETERANE DVCTOR MATHATHIA, TE ENIM QVASI VIVENTEM COMPELLABO, IN ILLO QVIETO PATRIARCHARVM SINV, EXPECTANTEM DVM MORTALE HOC INDVAT IMMORTALITATEM. SALVE INQVAM CLARISSIME MATHATHIA, QVI PRIMVS AD NON DESPERANDVM DE REPVB. IVDAICA SIGNVM SVSTVLISTI, IN QVOD OMNES CIRCVMQVAQVE GENTES, CVM INGENTI ADMIRATIONE RESPICERENT. PRIMVS INVICTA CONSTANTIA, PROFANA TYRANNORVM IMPERIA IMPVNE CONTEMPSISTI, CVIVS PRÆ ANIMI DOLORE CONTREMVERVNT RENES, ET ACCENSVS EST DIVINVS FVROR, VT IN REGIORVM MINISTRORVM OCVLIS IMPIVM SACRIFICVLVM SVPER IPSAM ARAM TRVCIDARES. PRIMVS CLASSICVM CECINISTI, ET COLLECTA CVM FILIIS TVIS ÆMVLATORVM LEGIS MANV, PROFANOS APOSTATAS FERRO ATQVE IGNE PERSECVTVS, EVERTISTI SACRILEGORVM ARAS, SIMVLACHRA CONTRIVISTI, ET DIVINAM LEGEM CIRCONCIDENDIS INFANTVLIS, IVVENIBVS ANIMANDIS, SENIBVS IMBELLIQVE MVLTITVDINE PROTEGENDA, DOCENDAQVE, INVITIS REGIBVS STABILISTI. DENIQVE SIMILES TIBI QVINQVE PRINCIPES, ELECTVM AC DILECTVM DEO SEMEN, VICARIVM PIETATIS AC FORTITVDINIS TVÆ REIPVBLICÆ RELINQVENS, AD HEROAS ILLOS PATRIARCHAS, REGES, PROPHETAS, QVORVM EXPRESSISTI VIRTVTES, HEROVM PARENS EXCESSISTI. ANNO REGNI GRÆCORVM CXLVI. ANTE CHRISTI DOMINI ORTVM CLXV. XXXII. *Epitaphiũ Mathathiæ*

ANNVS MVNDI 3889. SEXTAE AETATIS 373.
IMPERII GRÆCORVM 147. ANTIOCHI EPIPHANIS II.
IVDÆ MACHABÆI DVCIS & PONTIFICIS I. PTOLEMÆI
PHILOMETORIS 15. OLYMPIADIS CLIII.
AN. 4. VRBIS CONDITÆ 588. COSS. T.
MANLIO TORQVATO CNÆO
OCTAVIO.

ANNVS ANTE CHRISTVM 164.

I. *Iudæ pontificatus.*

CENTESIMVS quadragesimus septimus annus regni Græcorum nouum suggerit pontificem, eundemque populi ducem in paucis clarissimum, cuius auspiciis Iudæi non respirare solum, vt proximo anno sub Mathathia, sed florere etiam, hostibusque suis terrori esse cœperunt: vt deinceps cum Scriptura dicemus. Si tamen aliquid de Iudæ in pontificatum initiatione præmiserimus: quam sub huius anni initium oportet contigisse, quoniam sub extremum annum 146. Mathathias defunctus est, Repub. vno circiter anno administrata, vt ex Scriptura & Iosepho aperte colligitur, & ex dictis anno superiore patet. Nec repugnat hic Iosephus, cum ait Iudam administrationi rerum præfectum fuisse anno 146. Id enim de extremo anno, quo mortuus est pater eius, ab eoque dux populi constitutus est, intelligi debet.

II. *Fuisse primogenitū.* ET *surrexit Iudas*, ait Scriptura, *qui vocabatur Machabæus filius eius pro eo*, in vtroq. scilicet officio ducis & Pontificis. Surrexit autem siue successit, & institutione ac voluntate patris, vt dictū est, & iure primogenituræ: cuius rei autor est Iosephus, vbi de Mathathia loquens. *Moritur*, ait, *relicto Iudæ principatu, qui filiorum suorū natu maximus erat.* Nec videtur conueniens primogenitum in ducatu, maximeque in pontificatu, qui semper primogenito dabatur, non solum nunc, sed etiam post Iudæ mortem, semel iterumque prætermissum: idque ad scindendam discordiis Mathathiæ familiam valuisset, quam ille moriens commendata concordia firmare conabatur: dixisset merito Ioannes & Simon, quomodo iubes primam nobis curam esse concordiæ, qui inimicitiarum inter nos, & dissentionū semina perpetua sparsisti? Nec si Scriptura Iudæ fortitudinem commendat, dum causam affert, cur suffectus sit patri, ideo ipsum primogenitum negat, vt notauit Serarius in hunc locum, & pro eadem sententia Iosippum, & Seder minorem laudat.

[Right margin notes: 1.Ma.3.1. — c.2.l.1. l.1 de bel. c.1. — τῷ πρεσβυτάτῳ τῶν παίδων.]

III. *Vnctus dicitur a patre.* DE electione & vnctione Iudæ, Iosephus Gorionides relata patris peculiari ad Iudam adhortatione ad fortitudinem, sic ait. *Protulit Mathathias cornu cum oleo, & effundens super caput eius vnxit eum ad prælia, vociferansque vniuersus popul[illegible] tes tuba dixerunt, viuat vnctus.* Huic ceremoniæ affuisse populum [illegible] etiam Egesippus, qui ait Mathathiam moribundum etiam ciues aduocasse. Iosippus autem Producens, ait, Iudam magnū & fortem, statuit eum in sanctuario (religiosum quempiam locum intelligit in Modin, puta synagogam: nam Hierusalem adhuc erat in potestate infidelium,) accipiensque cornu olei effudit super caput eius, & plauserūt omnes de Israel, iubilo magno, dicentes, viuat Rex, hæc ibi. l.1 c.1.

IV. *Quid de eius pontificatu Iosephus.* HVNC Iudæ pontificatum Iosephus, & qui eum sequitur Eusebius prætermittunt, adhærentes pseudopōtificibus Menelao & Alcimo, neque ordine, neque legitime in pontificatum à rege intrusis: nisi quod Iosephus eum pontificatui successisse Alcimo refert, cum tamen Scriptura tradat Iudam ante Alcimū mortuum esse, anno 152. mense 1. Alcimum autem anno 153. mense 2. Et cum idem Iosephus in fine l. 12. scribat Iudam pontificale sacerdotium administrauisse triennio, oportuisset Machabæum mortuum esse anno centesimo quinquagesimo sexto,

[Right margin notes: l.12 c.17. — 1.1.c 9.v 3. 1.1.c 9.v. 54.& 55.]

id est 4. annis serius quam Scriptura dicit. Sed quid facias isti pseudohistorico, qui alibi Iuda prætermisso asserit Ionatham Alcimo successisse, & ciuitatem per septennium, sine pontificatu mansisse?

l.20. c.8.

a l. 1. c. 3. — b c 3. à v. 1. ad 8. — V. *Prolusio rerum Iudæ.*

Narrationi porro rerum à Machabæo præclare gestarũ præmittit lib. I. [a] Scriptura quoddam epinicion, quasi carmen gratulatorium in laudem Iudæ, quo eius prælia & victoriæ confusè perstringuntur. Libro quoque secundo [b] quodam quasi præludio, dum eius pietatem, industriam, fortitudinem commendat, etiam victoriarum adiumenta commemorat. Vtriusque laudationis sunt hæc summa capita.

Colligit copias. — *Inuocat Dei opem.*

Primo non contentus copiis quas à patre acceperat, quam maximas potest de contribulibus Deum timentibus colligit. *Introibat* quippe cum suis *latenter in castella, & conuocantes cognatos & amicos, & eos qui permanserant in Iudaismo assumentes, eduxerunt ad se sex millia virorum.* Secundo ad Deum exercituum, à quo est omne auxilium precibus conuertuntur, eius misericordiam in suos, odium in hostes, deplorabili rerum præsentium statu proposito, incitare conantur. *Et inuocabant Dominum, vt respiceret in populum, qui ab omnibus vcalcabatur, & misereretur tẽplo, quod contaminabatur ab impiis; misereretur etiam exterminio ciuitatis, quæ esset illico complananda, & vocem sanguinis ad se clamantis audiret. Memoraretur quoque iniquissimas mortes paruulorum innocentum, & blasphemias nomini suo illatas, & indignaretur super his*, id est quasi indigne ferens puniret.

VI. *Eius fortitudo instar leonis.*

Tertio diuino auxilio nixi rem gerere incipiunt. *At Machabæus*, inquit, *congregata multitudine intolerabilis gentibus efficiebatur; similis* nimirum *factus leoni in operibus suis, & sicut catulus leonis rugiens in venatione.* Quibus verbis allusum vtique videtur ad illam patriarchæ benedictionem. *Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti, requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna, quis suscitabit eum*, vel ad illud Moysis, *Dan catulus leonis, fluet largiter de Basan.* Nam Modin, vt dixi, erat in tribu Dan: ait autem Dan fore fortissimum & bellicosissimum, vt leones Basan. Reliquus quoq. populus Machabæi suo duce dignus audiet illud Balaam. *Ecce populus vt leæna consurget, & quasi leo erigetur: non accubabit donec deuoret prædam, & occisorum sanguinem bibat*: quæ verba non ad acquisitionem tantum terræ promissæ, & tempora Iosue, sed ad eiusdem recuperationem, & tempora Machabæorum videntur pertinere.

l. 1. c. 3. 4. — Gen. 49. 9. — Deut. 33 22. — Nu. 23. 24.

XVII. *Aut Gigantis, siue Heroïs.*

Ad eiusdem fortitudinis commendationem giganti comparatur. *Induit se loricam*, inquit, *sicut gigas, & succinxit se arma bellica sua in præliis.* Ita Iob Deum quasi gigantem in se irruisse dicit, id est potentissimum, & terribiles inferentem plagas. Ita Dauid. *Non saluatur Rex per multam virtutem, & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ.* Vbi Tigurina vertit Heroëm sicut ps. 44. *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime.*

16. 15. — ps. 32. 16.

Iudas ergo *intolerabilis gentibus efficiebatur, quoniam ira Domini in misericordiam conuersa erat, & superueniens castellis & ciuitatibus improuisus succendebat eas, & opportuna loca occupans, non paucas hostium strages, dabat. Maxime autem noctibus ad huiuscemodi excursus ferebatur; & fama virtutis eius vbique diffundebatur, & nominatus est vsque ad nouissimum terræ.* Syriæ videlicet, vel Aegypti.

l. 1. c. 3. 9.

VIII. *Iudæ prælia contra regios. Contra Apolloniũ*

Hi excursus erant, & velitationes, & quasi præludia ante legitimum certamen. Mox enim iustis præliis, signis collatis, contra præfectos regios, quater viuo Antiocho pugnatum est: tria prælia ad hunc annum pertinent.

Primum contra Apollonium fuit, qui, vt vicinus, vtpote Samariæ præpositus, primus cum Iuda prælium iniit. Et Iosephus id sentiens ab eo Iudæ prælia exorditur. *His auditis*, inquit, *Apollonius præfectus Samariæ raptim contra Iudam duxit exercitum*: sed prius Scripturam audiamus. Res ita ab ea narratur. *Et congregauit Apollonius gentes, & à Samaria virtutem multam, & magnam ad bellandum contra Israel. Et cognouit Iudas, & exiit obuiam illi, & percussit, & occidit illum, & ceciderũt vulnerati multi, & reliqui fugerunt, & accepit spolia eorum. Et gladium Apollonii abstulit Iudas, & erat pugnans in eo omnibus diebus.* Hæc opima spolia vocabant Romani, & omnium gloriosissima censebant, cum ipsi exercitum duces, quasi singulari certamine confligentes, victor victum cæsumque spoliabat; eaque spolia Deo fere dicabãtur, vt Dauid gladium Goliath. Iudas Apollonii gladio ad incitamentum virtutis, in reliquis Domini præliis est vsus, sicut & ipse Dauid.

l, 11. c. 10. — 3 cap. l. 1. v. 10.

IX. *Eadem pugna ex Gorionide.*

IOSEPHVS Gorionis [a] hoc prælium ait initum inter Israelitas & Macedonas, quos etiam Græcos vocat, vtrumque erant origine; Syros tamen mallem & Samaritas, sed potuit etiam præsidiarios aliquos habere Macedonas, ex Macedonia nunc Romanis subiecta perfugas; verum Hebræus hic Syros passim vocat Macedonas, & Syriam Macedoniam, vt notauit Serarius. De pugna vero ipsa ita loquitur. Cũ Iudas pugnaret, & videret Apollonium stantem in medio exercitus Macedonum, currens ad eum ex feruore spiritus sui, & penetrans in prælii medium, percussit ad sinistram suam, atque dextram, & strauit fortissimos Macedoniæ; haud secus ac messor deiicit manipulos, & spicas messis suæ, pergensque ad Apollonium percussit eum gladio suo, & mortuus est. Illico autem verterunt Græci tergum, & fugerunt. Sic ipse. (a l.3.c.10.)

X. *Quis hic Apollonius.*

HVNC Apollonium præfectum Syriæ censent Vatablus & Sà: quin & Scriptura ipsa eum ducem Cœlesyriæ, & Phœnicis fuisse testatur, tempore Seleuci Regis, nec credibile est eum, post multa in Antiochum officia, alteri cuipiam in eadem prouincia fuisse subiectum. Erat enim Apollonius è clarissimis Antiochi ducibus, eidemque charissimus, qui Romæ ipsius nomine fuerat, vt ex Liuio diximus, & longe honorificentius à Romanis habitus, quam soleret vulgus legatorum. Hic in Aegyptum ad regni Tutores missus est ad Ptolemæi tutelam, & regnum interuertendum; & omnino ad præcipua quæque regni munera eligebatur. Hic idem cum exercitu duorum & viginti millium Ierusalem pacifice ingressus, ingentem stragem perfide in spectaculis die sabbati ediderat; cuius nunc perfidiæ & crudelitatis meritas pœnas luit.

XI. *Secundum Iudæ prælium cōtra Seronem.*

ALTERVM prælium Iudæ contra Seronem fuit, principem exercitus Syriæ, sub Apollonio videlicet; ita vt eo defuncto, ipse locum eius tenuerit, in prouincia, & exercitu administrando: idque innuitur mox cum dicitur, eum studuisse nomen sibi ex deuicto Iuda acquirere: vt scilicet egregio facinore gratiam regis adeptus, ex Vicario, Syriæ Præfectus loco Apollonii fieret. Audiuit ergo Seron princeps exercitus Syriæ, quod congregauit Iudas congregationem fidelium & ecclesiam secum: in Græco additur, prodeuntium in prælium. Et inquit, faciam mihi nomen, & glorificabor in regno, & debellabo Iudam, & eos qui cum ipso sunt, qui spernebant verbum regis. (ἐξουθενοῦντες, qui spernunt.)

Quæ eius copiæ.

Et præparauit se, & ascenderunt cum eo castra impiorum, fortes auxiliarij. Hæc impiorum auxilia, regio exercitui addita, Iosephus inquit fuisse perfugas Iudæorum, qui scilicet fidem & religionem eiurauerant, quod viderent Iudam, & suos sibi esse infensissimos: de iis enim paulo ante dixerat, *Et persecutus est iniquos, perscrutans eos, & qui conturbabant populum suum, eos succendit flammis*, & repulsi sunt inimici eius, præ timore eius, & omnes operarii iniquitatis conturbati sunt: quos etiam Iosephus impios contribules interpretatur. Hi ergo se regiis copiis adiunxerant, vt facerent vindictam in filios Israel. (l.12.c.9. ἀσεβεῖς τῶν ὁμοφύλων.)

XII. *Conuenit vterque exercitus.*

ET *appropinquauerunt vsque ad Bethoron*, ea vrbs erat in tribu Beniamin, iuxta Gabaon, locum miraculo Iosue notissimum. *Et exiuit Iudas obuiam illi cum paucis*, Gorionides ait quosdam abiisse de exercitu, qui essent redituri postea. Opinor sane Iudam occurrisse cum omnibus suis, qui tamen pauci erant, ad hostium multitudinem; vnde subdit, *vt autem viderunt exercitum venientem sibi obuiam, dixerunt Iudæ, quomodo poterimus pauci pugnare contra multitudinem tantam, & tam fortem, & nos fatigati sumus ieiunio hodie?* Præter laborem etiam itineris, dum eis veniunt obuiam. Et Gorion. tota nocte eos iter fecisse tradit. Iosephus etiam ieiunasse, sed religionisne gratia, an necessitatis nõ scribit: forte hostium vicinitas subito animaduersa, optatæ refectioni spatium non præbuit, idque innuitur, vbi mox subditur Iudam, vt cessauit loqui, subito insiluisse in hostem. Forte etiam volũtaria fuit inedia, cum dicat, ἀσιτοῦντες σήμερον cibo abstinẽtes hodie. Illud enim, *hodie*, diẽ ieiunio dicatam sonat. Id si ita est, argumentũ est, non leue pietatis in militibus, qui armati, & iter agẽtes, & pugnaturi, Deum ieiunio sibi propitium reddere voluerint; vel etiam præscriptum à lege ieiunium obseruare. (Iosue 10.) (vt infra eod.c.4.47.)

Ieiunium militum Iudæ.

XIII. *Iudæ in Deum fiducia.*

VIDE autem eximiam in duce pietatem, & fiduciam in Deum. Et ait Iudas, facile est concludi multos in manu paucorũ, & non est differentia in conspectu Dei cœli liberare in multis & in paucis, quoniã non in multitudine exercitus victoria belli,

sed de cœlo fortitudo est. Eodem modo Ionathas olim ad armigerum suum; Veni transeamus ad stationem incircumcisorum horum, si forte faciat Dominus pro nobis: *quia non est Domino difficile saluare, vel in multis, vel in paucis.* Itaque de industria, Iudicum septimo, de triginta duobus millibus pugnatorum trecentos tantum retinuit, ad immensam Madianitarum multitudinem debellandam, ne populus suis se viribus diceret liberatum.

a 1.Reg.14.6.

Sed causam fiduciæ suggerit Machabæus non dissimilem illi, quam Dauid Goliatho obiiciebat, [b] vnde & canebat. *Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri inuocabimus.* [c] Iudas autem, *Ipsi veniunt*, inquit, *in multitudine contumaci & superbia* (ad verbum in multitudine contumeliæ, & iniquitatis; quasi dicat multis iam sceleribus degrauati, & odiosi Deo) *vt disperdant nos, & vxores nostras, & filios nostros, & vt spolient nos. Nos autem pugnabimus pro animabus nostris, & legibus nostris. Et ipse Dominus conteret eos ante faciem nostram. Vos autem ne timueritis eos.*

b 1.Reg. 17 45. c Psal.19.8.

XIV. *Pugna eiusdem & victoria.*

V**T** *cessauit autem loqui insiluit in eos subito, & contritus est Seron, & exercitus eius in conspectu ipsius: & persecutus est eum de descensu Bethoron vsque in campum; & ceciderunt ex eis octingenti viri, reliqui autem fugerunt in terram Philisthym.* Iam nobilitatus fuerat olim hic ipse descensus Bethoron, [d] immissa cœlitus in fugientem hostem lapidatione grandinis. Cecidisse ducem in hoc prælio tradit Iosephus, [e] & Gorionides, [f] idque præter Scripturæ autoritatem, quæ vtique mortem eius, sicut paulo ante Apollonii, non tacuisset. Prostrato enim duce, inquit, omnes in fuga spem salutis posuerunt, quos persecutus vsque ad campum, occidit ex eis octingentos, reliqui euaserunt in regionem maritimam, qui tractus Philistæorum est, à Gaza Cæsaream vsque.

d Iosue 10. 11. e l.12.c.10. f l.3.c.10.

XV. *Tertiũ prælium contra varios duces.*

T**ERTIVM** sequitur prælium, aut multiplex potius, quod contra Georgiam, Ptolemæum, Nicanorem Antiochi duces aliquot pugnis confectum est; quod copiose à Scriptura, tum reliquo toto cap. 3. l. 1. & quarto vsque ad vers. 28. refertur. Supplentur autem nonnulla, [g] quæ ipsis Scripturæ verbis narrata, vbi res tulerit, de more explicabimus.

g l.1.c.8. à v.8.fin.cap.

Apparatus Antiochi ad bellum.

Duobus ergo præliis feliciter à Machabæo confectis. *Cecidit timor Iudæ*, inquit Scriptura, *& fratrum eius, & formido super omnes gentes in circuitu eorum; & peruenit ad regem nomen eius, & de præliis Iudæ narrabant omnes gentes. Vt audiuit autem Rex Antiochus sermones istos, iratus est animo, & misit, & congregauit exercitum vniuersi regni sui, castra fortia valde.* Videtur congregasse octoginta millia peditum, & 14. millia equitum: nam paulo post dicetur eum accepisse sibi dimidiam partem exercitus; deinde v.39. dicitur Lysias, cui dimidium relinquebat, habuisse in armis quadraginta millia peditum, & septem millia equitum, & quidem rebus omnibus ducibusque fortissimis instructorum, vt infra patebit. [h] Ex quo iam intelligitur quanta tempestas immineret Iudæis, qui vix septem millia hominum habebant sub signis, quorum plerique neque gladiis satis instructi erant, neque tegumentis, [i] pergit autem.

b l.1.c.3. v.25.

h c.4.v.7. & l.2.c.8. v.9. i c.4.v.6.

XVI. *Dat stipendium exercitui in annum.*

E**T** *aperuit ærarium suum, & dedit stipendia exercitui in annum, & mandauit illis, vt essent parati ad omnia. Et vidit quod defecit pecunia de thesauris suis, & tributa regionis modica, propter dissentionem, & plagam quam fecit in terra, vt tolleret legitima, quæ erant à primis diebus, & timuit ne non haberet, vt semel & bis sumptus & donaria, quæ dederat ante larga manu, & abundauerat super reges, qui ante eum fuerant.* Hac de re ita Sulpitius l. 2. Id vbi compertum est Antiocho, ira & dolore succensus, quippe angebatur duces suos cum magnis exercitibus deuictos, auxilium per omne regnum cõtrahit, donatiuũ militibus, exhaustis penitus thesauris, largitur. Etenim tum præcipue grauiter pecuniæ inopia affectus erat. Nam deficientibus Iudæis ab eo, qui ei vltra trecenta argenti talenta annua pensitauerant; præterea Græcis vrbibus, multisque regionibus persecutionis malo turbatis, ac clade affectis vectigalia cessauerant. Nihilominus Scripturæ subobscura est sententia. Videtur tamen huiusmodi: Antiochus dato exercitui suo in annum stipendio, exinanitum vidit ærarium suum; & timuit ne non haberet in sumptus, & donaria qualia iam semel iterumque magnifice dederat, in quibus præcedentium regum magnificentiam post se reliquerat.

XVII. *Mira, & iusta.* VBI vides quam vera sit illa vox, male parta male dilabi. Nuper immensos thesauros in templo Hierosolymitano, apertos occultosque rapuerat, sacra vasa aurea argenteáque expilarat, numero plurima, valore pretiosissima; præter altare aureum, & mensam, & candelabrum, & arcam, ex quibus aurum omne extraxerat, confregerat, abstulerat in terram suam. Acceperat quoque ab Iasone & Menelao auri argentique vim maximam; præter conflatam ex tot vrbium Iudaicarum & Ægyptiarum direptione prædam. Ingentia tributa ex tota Syria, Phœnicia, maiore & minore Asia colligebat, & tamen thesauri deficiunt, penuriam timet, ad sacrilegi prædonis artes animum applicat.

Quomodo exhausti eius thesauri. Tangit porro huius egestatis causam, donorum & munerum magnificentiam. Raptores quippe magna potentia præditi, & superbi, vt magnifici audiant prodigi esse solent. Vt enim prima facile acquisierunt, ita se deinceps alia pari facilitate quæsituros sperant. Accessit tenuitas vectigalium in expilata prouincia, & quæ geminos iam exercitus nutriebat. Accedebant & mille illa talenta annua, quæ Romanis debebantur, ex quo pax cum Antiocho Magno huius patre inita fuerat. Tardius enim persoluta fuisse, Apollonius legatus in Senatu Rom. apud Liuium [a] excusat: & paulo post, [b] de duobus millibus talentorum, quæ Romanis persoluerentur fit mentio. [a l. 42. init.] [b l. 2. c. 8. 10.]

XVIII. *Cogitat Persidem.* ERGO *consternatus est animo valde, & cogitauit ire in Persidem, & accipere tributa regionum, & congregare argentum multum. Et reliquit Lysiam hominem nobilem de genere regali, super negotia regia, à flumine Euphrate, vsque ad flumen Ægypti; & vt nutriret Antiochum filium suum, donec rediret.* Hic est Antiochus Eupator, qui patri ad triennium in regno successit, & cum Lysia à Demetrio Sotere consobrino interfectus est, vt suo loco dicetur.

Lysiam proregem relinquit. *Et tradidit ei medium exercitum*, siue dimidum exercituum, *& elephantos; & mandauit ei de omnibus quæ volebat, & de inhabitantibus Iudæam & Ierusalem: & vt mitteret ad eos exercitum, ad conterendam, & extirpandam virtutem Israël, & reliquias Ierusalem, & auferendam memoriam eorum de loco. Et vt constitueret habitatores filios alienigenas in omnibus finibus eorum, & sorte distribueret terram eorum.* Hæc ille mandabat Lysiæ.

XIX. *Cum mandatis extinguendi nomen Iudæorum.* QVÆ erat via delendi penitus Iudaicum nomen, quo modo Assyrij decem tribus iam pridem extinxerant, Medis, & Persis, & Chaldæis, & Sidoniis in eorum regione substitutis. Mitior fuerat in Iudam & Beniamin Nabuchodon. cum terram eorum, ita desolatam reliquit, vt posteritati non irritam spem restaurationis conseruaret. Verum diuina prouidentia, quæ Iudæam Rempub. ad filij sui sacrosanctum aduentum volebat consistere, crudelia Antiôchi consilia in ventum disiecit.

Et Rex assumpsit partem exercitus residui, siue dimidium exercituum, *& exiuit ab Antiochia ciuitate regni sui*, (metropoli Syriæ) anno centesimo & quadragesimo septimo, nimirum regni Græcorum, siue Seleucidarum, quem etiam annum fideliter retinuit Iosephus, [c] quem vides nostræ Chronologiæ exacte respondere. *Et transfretauit Euphratem flumen, & perambulabat superiores regiones.* Quid autem illic egerit anno seq. dicetur. Iosephus ait parasse illum proximo vere in Iudæam irrumpere. [l. 1. c. 3. v. 37.] [c l. 12. c. 11.]

XX. *Antiochi duces Iudæorum hostes. Ptolemæus. Nicanor. Gorgias. Philippus. Timotheus. Bacchides.* PORRO Lysias, prorex ab Antiocho in omnibus Syriæ regionibus constitutus, *elegit Ptolemæum filium Dorymini, & Nicanorem, & Gorgiam viros potentes ex amicis Regis & misit cum eis 40. millia virorum, & 7. millia equitum, vt venirent in terram Iuda, & disperderent eam secundum verbum Regis.* Memorantur quoque hi tres belli duces l. 2.[d] Vbi dicitur Philippũ (qui creditur præpositus fuisse præsidio Hierosolymitano, vnde propius conatus, & gesta Iudæorum videbat, quę alij auditione accipiebant) visis Iudæ Machabæi incrementis, ad Ptolemæum ducem Cœlesyriæ & Phœnicis scripsisse, vt auxilium ferret regiis negotiis. Cœlesyria, cui hic Ptolemæus præerat, pars Syriæ est, ad montem Libanum, cuius caput Damascus: & vt suberat ipse Lysiæ, ita subiectum sibi habebat Philippum; imo & Nicanorem, & Gorgiam, vnde sequitur. *At ille velociter misit Nicanorem Patrocli (filium) de primoribus amicum, datis ei de permistis gentibus armatis non minus viginti millibus, vt vniuersum Iudæorum genus deleret: adiuncto ei & Gorgia viro militari, & in bellicis rebus* [l. 1. c. 3. 38.] [d l. 2. c. 8. v. 8]

experientißimo. In ducibus & Timotheum & Bacchidem numerat infra, vbi victoria describitur. Addit his copiis Iosephus magnum perfugarum Iudæorum numerum. l.12 c.11.

SED vide confidentiam hominis, diuendentis pellem, implicata cassibus nondum fera. Nicanor cognita regis penuria, ratus se magnam apud Regem gratiam initurum, si eum ære alieno Romano liberaret. *Constituit vt Regi tributum, quod Romanis erat dandum, duo millia talentorum de captiuitate Iudæorum suppleret.* Annuum quidem tributum constitutum fuerat mille talentûm in annos 12. vt diximus supra, anno vlt. regni Antiochi Magni, in 16. conditione pacis, sed quia serius aliquando soluebatur, vt paulo ante ex Liuio dicebam, nunc post annum 22. duo millia talentûm debebantur, quæ fortasse reliqua erant, de tota summa 15. millium talentûm, quæ pro belli sumptibus Antiochus Romanis spoponderat, ab iis postremum victus in Asia. Porro ducenta talenta pro duobus millibus quidam legunt, errore manifesto, vt sequentia quoque docent, vbi dicitur mercatores regionum accepisse aurum & argentum multum valde ad emenda mancipia. XIX. *Nicanor vendit Iudæos nondũ captos.*

NICANOR igitur eam summam corradere cupiens, misit ad maritimas ciuitates, [a] conuocans ad coëmptionem Iudaicorum mancipiorum; promittens se nonaginta mancipia talento vno distracturum: singulos videlicet quatuor aut quinque coronatis, prout fuerint Attica talenta vel Euboica, quindecim vero si fuerint Hebraica. Et audierunt mercatores [b] regionum, nomen eorum, & acceperunt argentum & aurum multum valde, & pueros, puta famulos, & venerunt in castra, (paulo ante dixerat applicuisse Emmaum in terra campestri) vt acciperent filios Israël in seruos, & additi sunt ad eos exercitus Syriæ & terræ alienigenarum; vt scilicet mercatoribus præsidio essent, & participes prædæ forent. Addit Iosephus instructos fuisse mercatores compedibus, vt emptos captiuos vincirent. Sed iam belli apparatum, ex parte Machabæi & Iudæorum videamus, tum certaminis ordinem considerabimus. XXII. *Et quo pretio.*

a l.2.c.8.v.11. b l.1.c.3.41.

PRIMO imminens ab hostibus discrimen agnoscitur. [c] *Et vidit Iudas, & fratres eius quia multiplicata sunt mala, & exercitus applicabant ad fines eorum, & cognouerunt verba Regis, quæ mandauit populo facere in interitum, & consummationem,* id est quæ iussit suos facere in ruinam & perniciem Iudæorum. Id periculum quosdam perterrefecit, qui partim fugerunt, partim etiam à Iuda dimissi sunt. Nam [d] legitur Iudam, vbi comperit Nicanorem, qui temere iam vendiderat Iudæos in seruitutem, aduentare, id indicasse iis, qui secum erant Iudæis. *Ex quibus,* inquit, *quidam formidantes, & non credentes Dei iustitiæ,* quam scilicet in hostes suos esset exerciturus, subducebant sese, & *in fugam vertebantur.* Dimissos autem habes lib.1.[e] Et dixit his qui ædificabant domos, & sponsabant vxores, & plantabant vineas, & formidolosis, vt redirent vnusquisq; in domum suam secundum legem. Vix credibile est fuisse hoc rerum Iudaicarum statu, qui ædificarent domos, aut plantarent vineas. Sed intelligendum est Iudam legem ex Deuteronomio, [f] in qua hæc capita continentur, repetiisse, atque euulgasse, licet aliqua ad præsens tempus non pertinerent. XXIII. *Iudas agnoscit periculum.* *Quidam partim abeunt.* *Partim dimittuntur.*

c l.1.c.3.42. d l.2.c.8.12. e l.1.c.3.56. f Deut.20.

TERTIO alij constantes perseuerant, seseque mutuo animant. Alij vero si quid eis supererat [g] vendebant, aut quasi morituri, si res ferret, aut necessariis belli vsibus prouisuri. Nam plerosque male ad bellum instructos fuisse, mox dicetur; simulque Dominum deprecabantur, vt eriperet eos ab impio Nicanore, *qui eos priusquam cominus veniret, vendiderat: & si non propter eos, propter testamentum tamen, quod erat ad patres eorum, & propter inuocationem sancti, & magnifici nominis eius super ipsos. Et dixerunt vnusquisque ad proximum suum,* [h] *erigamus deiectionem populi nostri, & pugnemus pro populo nostro, & sanctis nostris.* Sicut aliqui timiditate sua frangebant animos sociorum, ita alij eos verbo exemplóque erigebant. XXIV. *Reliquorũ constantia.*

g l.2.c.8.14 h l.1.c.3.14.

QVARTO Deum sibi placare conantur precibus, & pœnitentiæ operibus; quæ quia Hierosolymis facere non poterant, ea in Masphat, antiquo orationis loco, perficiunt. [i] *Et Ierusalem,* ait Scriptura, *non habitabatur, sed erat sicut desertum: non erat qui ingrederetur & egrederetur de natis eius: & sanctum conculcabatur, & filij alienigenarum erant in arce, ibi erat habitatio Gentium: & ablata est voluptas à Iacob, & defecit ibi tibia & cithara. Et congregati sunt, & venerunt in Maspha contra Ierusalem, quia locus orationis erat in Maspha ante in Israël.* XXV. *Deum placant pœnitentiæ operibus.*

i l.1.c.3.45.46.

In Masphath

Intelligit tempora Samuelis. Nam [a] dixit Samuel, Cõgregate vniuersum Israël in Masphath, vt orem pro vobis Dominum. Et conuenerunt in Masphath, hauseruntque aquam &c. erat id oppidum in edito loco situm, quod in confinio tribus Iuda & Beniamin positum putat Adrichomius. [b] In Maspha igitur *ieiunauerunt, & induerunt se ciliciis, & cinerem imposuerunt capiti suo, & disciderunt vestimenta sua, & expanderunt libros legis, de quibus scrutabantur gentes similitudinem simulachrorum suorum.*

[a] 1. Reg 7.5 [b] In trib. Beniamin n.88.

XXVI. *Eumque orant intentius.*

MANDATO Iudæ hæc facta fuisse tradit Ioseph.[c] qua ceremonia videntur voluisse quodammodo commonefacere Deum, de promissa venia pœnitenti populo suo, & auxilio supplicibus suis, & vindicta hostibus suis, imitati Ezechiam apud Dominum de Rapsace conquerentem.[d] Quam autem similitudinem gentes in libris sacris scrutarentur obscurum est. quidam putant eos libros ab idololatris conquisitos, vt in iis effigies simulachrorum suorum pingerent, ita Tigurina & Basileensis versio, & Sà: aut vt inscriberent in ipsis nomina deorum suorum. In Græcis plerisque legitur τοῦ ἐπιγράφειν ἐπ' αὐτῶν. Verum legimus quæsitos potius ab iis, vt eos discinderent & comburerent.[e] Dici potest Ethnicos non quæsiisse quidem modo libros sacros, vt in iis aliquid pingerent vel inscriberent; sed solitos fuisse, si quando in libros sacros incidissent, nec erat difficile, cum in Græcum versi extarent, insignes quasque historias, & Dei miracula, ad suos deos, quasi authores trãsferre sategisse; vti de Eliæ curru in solis quadrigam versa notat Venerabilis Beda.[f] Itaque eo facto videntur Iudæi dicere voluisse Deo, eum esse qui mirabilia magna faceret pro seruis suis, prout sæpius in sacris literis spopondisset, quæ impij curiose scrutabantur, vt ea mendaciter & sacrilege diis suis affingerent.

Quid sit getes scrutari similitudinem.

[c] l.12. c.11. [d] 4. Reg. 19 14. [e] l.1. c. 1. v. 59. [f] in q. 27. in lib. Reg. vt notat Serar.

XXVII. *Lamentãtur apud Dominum suam vastitatem.*

ATTVLERVNT *quoque ornamenta sacerdotalia*, erepta scilicet ex rerum sacrarum naufragio, quæ pariter posuerunt in conspectu Domini, lamentantes apud eum, quod nullus esset eorum vsus, nec primitiæ, aut decimæ offerri iam in ipsius templo possent, ex præscripto legis, nec circa Nazaræos legitima seruari. *Et clamauerunt voce magna in cœlum dicentes: Quid faciemus istis, aut quo eos ducemus? & sancta tua conculcata sunt, & sacerdotes tui facti sunt in luctum, & in humilitatem*, id est in luctu & afflictione sunt.

Hebræa phrasis lib. 1. Mach.

Pergit Iudas vt pontifex gemere apud Dominum, & orare pro populo, cui etiam maiora mala immineant præcedentibus. *Et ecce nationes conuenerunt aduersum nos, vt nos disperdant, tu scis quæ cogitant in nos. Quomodo poterimus subsistere ante faciem eorum, nisi tu Deus adiuues nos?*

XXVIII. *Iudas constituit duces populi.*

QVINTO Iudas vt populi dux, & imperator in exercitu, *constituit duces populi, tribunos, & centuriones & pentacontarchos, & decuriones.* Isti populi duces fuerunt: Iudæ fratres,[g] Simon, Iosephus,[h] Ionathas, Eleazar, quibus singulis subiecit millenos & quingentenos: tribuni millenis præesse solebant, vt centuriones centenis, pentacontarchi quinquagenis, & decuriones denis. Verba porro illa c. 8. varietatem habent & obscuritatem. Ita enim in Latina editione legimus.[i] *Constituit itaque fratres suos duces vtrique ordini, Simonem, & Iosephum, & Ionathan, subiectis vnicuique millenis & quingentenis. Ad hoc etiam ab Esdra lecto illis sancto libro, & dato signo adiutorij Dei, in prima acie ipse dux commisit cum Nicanore.*

[g] vt dicitur l.2 8. 22. [h] qui Ioãnes dicitur l.1. c.2. v.2. [i] v.22.

XXIX. *Esdras pro Eleazaro positum.*

IN Græco pro Esdra legitur Eleazar, & mutatur interpunctio, hoc modo: subiectis vnicuique millenis & quingentenis, adhoc etiam Eleazaro. Vt scilicet dicatur etiam ipse præfuisse mille quingentis, sicut & fratres: liber autem sanctus ab ipsomet pontifice lectus intelligatur, à quo reliqua etiam facta dicuntur, eadem seruata formula locutionis. Irrepsit autem mendum, ex inepta alicuius notatione, qui cum vidit mentionem fieri lectionis libri sacri, Esdram hic quoque lectorem appinxit, & vnam Eleazari vocem in duas, *ab Esdra* conuertit. Confirmatur etiam præfectura Eleazari, ex eo quod sex millibus militum, quos in Græco legimus, oportet quatuor constituere duces, si mille & quingentos duntaxat singulis attribuamus. In Latina autem vulgata legimus fuisse cum Iuda septem millia, vt scilicet mille cum Iuda in prima acie confligerent, tum reliqui ordines sequerentur. v.16.

XXX. *Cohortatio Iudæ ad suos, ex l. 1.*

SEXTO sequitur cohortatio Iudæ, quæ est huiusmodi.[k] *Et mouerunt castra*, inquit, *& collocauerunt ad austrum Emmaum, & ait Iudas; Accingimini, & estote filij potentes, & estote parati in mane, vt pugnetis aduersus nationes has, quæ conuenerunt aduersum nos, disperdere nos, & sancta nostra: quoniam melius est nos mori in bello, quam videre*

[k] l.1. c.3. extremo.

mala gentis nostræ, & sanctorum. Sicut autem fuerit voluntas in cælo, sic fiat. Egregia conclusio viri fortis, & egregie pij; qui vbi fecerit quidquid in se est, euentum nihilominus omnem diuinæ voluntati, ac prouidentiæ humiliter committit. Etsi autem statuerat mane pugnare, mox tamen rei euentus eum pene ad nocturnam pugnam adegit: sed alteram prius cohortationem Iudæ videamus. [a] In qua primum profert, quæ valebant ad acuendos ad iram animos aduersus hostes, quoniam ira est cos fortitudinis, vt aiunt; tum quæ in Deum fiduciam.

Ex altero.

a l. 1. c. 3. 16

b Græcè 6.

XXXI. *Acuit odium in hostem.*

Convocatis, inquit, *Machabæus septem millibus,* [b] *qui cum ipso erant, rogabat ne hostibus reconciliarentur, neque metuerent inique venientium aduersum se hostium multitudinem.* Hæc sunt duo exhortationis capita, quæ mox ordine declarantur, *sed fortiter contenderent, ante oculos habentes contumeliam, quæ loco sancto ab his iniuste esset illata; itemque & ludibrio habitæ ciuitatis iniuriam; adhuc etiam veterum instituta conuulsa.*

Et in Deũ fiduciam.

Iam vero quæ iustam fiduciam afferant hæc sunt. *Illi quidem armis confidunt*, ait, *simul & audacia; nos autem in omnipotente Domino, qui potest & venientes aduersum nos, & vniuersum mundum vno nutu delere, confidimus. Admonuit autem eos & de auxiliis Dei, quæ facta sunt erga parentes, & quod sub Sennacherib* 185. *millia perierint.* Id ante 565. annos contigerat, an. mundi 3324. cui subdit aliam recentiorem victoriam. *Et de prælio quod eis aduersus Galatas fuit, in Babylonia, vt omnes, vbi ad rem ventum est, Macedonibus sociis hæsitantibus, ipsi sex millia soli peremerunt centum viginti millia, propter auxilium illis datum de cælo, & beneficia pro his plurima consecuti sunt.*

XXXII. *Iudæorum de Galatis victoria.*

Hæc victoria parta de Galatis, alibi, quod sciam, non extat, & in Græco nonnihil habet diuersitatis. Dicitur enim Iudæorum octo millia, cum Macedonum 4. millibus, ad certamen contra Galatas venisse, & Macedonibus hæsitantibus, sola octo millia Iudæorum, centum viginti millia hostium perdidisse. Quando autem hæc victoria contigerit, & sub quo Asiæ principe, non liquet. Quidam putant sub Seleuco Nicanore, Serarius sub Antiocho Sotere, qui, vt scribit Appianus in Syriacis, Galatas ex Europa in Asiam irrumpentes repulit. Memorat eorum in Asiam transitum Liuius l. 38. sub Nicomede rege Bithyniæ, qui Soteri synchronos fuit, vt ex Eusebio patet: sed illis 20. millia tantum hominum tribuit, quorum non plus quam decem millia armata essent. [c] Iustinus vero l. 25. Gallorum, inquit, ea tempestate tantæ fœcunditatis iuuentus fuit, vt Asiam omnem velut examine aliquo implerent: denique neque Reges orientis, siue mercenario Gallorum exercitu, vlla bella gesserint; neque pulsi regno, ad alios, quam ad Gallos confugerint. Tantus terror Gallici nominis, siue armorum inuicta fœlicitas erat, vt aliter neque maiestatem suam tutam esse, neque amissam recuperare se posse, sine Gallica virtute arbitrarentur.

c Pausan. Olym. 115. 3. Vide eũ locum supra.

XXXIII. *obscura permansit.*

Nec mirum est rem in obscuro mansisse, scriptoribus ethnicis Iudæorum odio passim laborantibus, vt ex iis quæ supra ex Diodoro Siculo retulimus, de ingressu Antiochi in templum, intelligi potest; & iis, quæ Iosephus aduersus Apionem scribit. Illud potius mirum est tam illustrem, tamque gloriosam Iudæis historiam à Iosepho aut ignoratam, aut negligenter prætermissam. Nos redeamus ad Iudæ exercitum. [d] Cum Iudas suos animasset, ad mortem pro patria & legibus oppetendam, instruit aciem, & aliquem ex Scriptura locum legit, vt exercitus Deum quodammodo se in bellum immittentem audiret, dat tesseram militarem, *Auxilium*, siue *Adiutorium Dei*, Βοήθεια Θεοῦ.

d l. 2. c. 8. v. 21. &c.

XXXIV. *Iudas vitat nocturnum prælium.*

e l. 1. c. 4. 1.

Cum prælium in proximum diem paratum esset, Gorgias incautos opprimere nocturno prælio conatus est. *Assumpsit enim* [e] *quinque millia virorum, & mille equites electos, & mouerunt castra nocte, vt applicarent ad castra Iudæorum, & percuterent eos subito*, necopinantes videlicet & imparatos, *& filij qui erant in arce*, id est præsidiarij Sionis, *erant illi duces. Et audiuit Iudas, &* (nocturnum prælium vitans) *surrexit ipse & potentes, percutere virtutem exercitus Regis*, quæ erat cum Nicanore ad Emmaum, capta sapienter opportunitate diuisi exercitus inuadendi, à quo abesset scientissimus belli dux Gorgias, cum ipso exercitus flore, idque significant ea verba. *Adhuc enim dispersus erat exercitus à castris*, id est dum adhuc diuulsæ essent copiæ, nec vnis castris continerentur omnes. Et venit Gorgias in castra Iudæ noctu, & neminem inuenit, & quærebat eos in montibus, quoniam dixit, fugiunt hi à nobis, dictitans scilicet eos infirmitatis propriæ conscios, metu fugitare.

Venit ad Emmaum contra Nicanorem.

XXXV. *Quæ eius copiæ, & quomodo instructæ.*

At interea Iudas cum suis, confecto per noctem itinere, ad Emmaum venit, vbi hostis castra metatus fuerat. [a] *Et cum dies factus esset, apparuit Iudas in campo cum tribus millibus virorum tantum, qui tegumenta & gladios non habebant.* Difficilis sane locus. Quomodo enim Iudas cum tribus tantum millibus? quid ergo factum erat reliquis tribus aut 4. millibus, quos suis ducibus & tribunis attribuerat, quos ad pugnam animarat? & quomodo inermes ad pugnam, præsertim duobus iam præliis victores? Auxilium sine dubio ex textu Græco petendum est, in quo legitur, *ἐν τρισχιλίοις ἀνδράσι πλὴν καλύμματα, καὶ μαχαίρας οὐκ εἶχον, καθὼς ἠβούλοντο.* Vt sensus sit, in exercitu Iudæ dimidiam partem non fuisse instructam gladiis, loricis, galeis, ocreis, & aliis id genus vestibus militaribus, vti voluissent; idque agnouerunt animaduertentes hostium florentes ære cateruas: sequitur enim. *Et viderunt castra gentium valida, & loricatos, & equitatus in circuitu eorum, & hi docti ad prælium.* Sed nimirum id voluit is, qui infirma eligit, vt fortia quæque confundat; ne gloriarentur Iudæi, & dicerent. *Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia.*

a l.1.c.4.6.

XXXVI. *Confirmatur ex Iosepho.*

Ita hunc locum intellexit Iosephus, [b] Iudas, inquit, sub diluculum peruenit ad castra hostium, ducens tria virorum millia, non satis instructa armis propter inopiam: vidensque hostem armatum egregie, & castra ex arte disposita, hortatus primum suos, vt non dubitarent vel nudis, si ita opus sit, corporibus in pugnam ruere: quandoquidem Deus delectetur tali fortitudine, eamque suo præsidio contra armatos fulciat. Sed pergit author. [c]

b l.12.c.11. c l.1.c.4.8.

Et ait Iudas viris qui secum erant, ne timueritis multitudinem eorum, & impetum eorum ne formidetis. Mementote qualiter salui facti sunt patres nostri in mari rubro, cum sequeretur eos Pharao, cum exercitu multo. Et nunc clamemus in cœlum, & miserebitur nostri Dominus, & memor erit testamenti patrum nostrorum; & conteret exercitum istum, ante faciem nostram hodie: & scient omnes gentes, quia est qui redimat, & liberet Israel.

XXXVII *Pugna, victoriaque Machabæi de Nicanore.*

Seqvitvr iam pugna ipsa inita contra Nicanorem, absente Gorgia. *Et eleuauerunt* [d] *alienigenæ oculos suos, & viderunt eos venientes ex aduerso, & exierunt de castris in prælium, & tuba cecinerunt hi qui erant cum Iuda. In prima acie,* [e] *ipse dux commisit cum Nicanore, & facto sibi adiutore omnipotente,* iuxta tesseram prælij, ad quam videtur alludere, *interfecerunt super 9. millia hominum. Maiorem autem partem exercitus Nicanoris, vulneribus debilem factam, fugere compulerunt.* In fuga vero *nouissimi omnes* [f] *ceciderunt in gladio, & persecuti sunt eos vsque Gezeron, & vsque in campos Idumeæ, & Azoti, & Iamniæ, & ceciderunt ex illis vsque ad tria millia virorum,* præter eos scilicet qui in acie ceciderant: quod aperte significat illud, *ex illis,* scilicet fugitiuis, qui palantes cędebantur. Nam de illis qui in acie cæsi sunt dicitur, *& congressi sunt, & contritæ sunt gentes, & fugerunt in campum.* Moxque subdit nouissimos quosque cæsos, diuque in omnem partem fugatos, donec tria millia ex illis perimerentur; nec vsquam apparet geminum fuisse prælium aut congressum, sed quod in vno libro minus explicatum est, suppletur in altero.

Cæsorum numerus.

d l.1.c.4.12 e l.2.8.23. f l.1.c.4.15.

XXXVIII. *Præda, & spolia.*

In his fugitiuis fuerunt etiam mercatores, qui ad emptionem Iudæorum cum pecuniis venerant, quos *sublatis pecuniis, vsquequaque persecuti sunt, sed reuersi sunt hora conclusi,* finiente scilicet tempore profesto, quo Iudæis pugnare fas erat. Quamuis enim pro sui defensione necessaria, se lege sabbati solutos censuerunt, vt paulo ante definitum fuerat: hanc tamen aggressionem non necessariam, ideoque neque licitam putarunt, ergo sequitur. *Nam erat ante sabbatum, quam ob causam non perseuerauerunt insequentes.* [g] *Reuersus ergo est Iudas,* [h] *& exercitus eius sequens eum.* Et videlicet statim ad spolia, & prædas conuertebantur, & ignem in castra cõiiciebant, cum eos tantisper cohibuit Iudas, *Dixitque ad populum, non concupiscatis spolia, quia bellum contra nos est,* id est imminet nobis dimicatio contra vicinum hostem, & ex aduerso habentem copias, vnde explicandi causa subditur. *Et Gorgias, & exercitus eius prope nos in monte,* ex irrita scilicet venatione reuersus. *Sed state nunc contra inimicos nostros, & expugnate eos, & sumetis postea spolia securi.*

Differri iubet Iudas.

g l.1.c.4.v.26. h l.1.c.4.16.

XXXIX. *Et parat pugnam contra Gorgiam.*

Et *adhuc loquente Iuda hæc, ecce apparuit pars quædam prospiciens de monte. Et vidit Gorgias quod in fugam conuersi sunt sui, & succenderunt* Iudæi *eorum castra. Fumus enim qui videbatur declarabat, quod factum est.* In Græco non repetitur hoc loco Gorgiæ nomen, & incendium præsens ponitur non præteritum, sed nihil propterea in sententia diuersum est. *Quibus illi conspectis timuerunt valde, aspicientes simul & Iudam, &*

exercitum in campo paratum ad prælium, & fugerunt omnes in campum alienigenarum, versus Ptolemæum Cœlesyriæ ducem, fortasse primo, à quo existimatur mox redintegratum prælium, Timotheo, & Bacchide ducibus, inde vero ad Lysiam. Nam paulo post legitur. [a] *Quicunque autem alienigenarum euaserunt, venerunt, & nunciauerunt Lysiæ vniuersa quæ acciderant. Quibus ille auditis consternatus animo deficiebat, quod non qualia voluit, talia contigerunt in Israël, & qualia mandauit Rex*, cuius scilicet reprehensionem verebatur.

a l. 1. c. 4. 26

Eius copiæ fugiunt.

INTEREA victor Iudas reuertitur [b] *ad spolia castrorum, & acceperunt aurum multum, & argentum, & hyacinthum, & purpuram marinam, & opes magnas.* Vnde hæc in exercitu? nisi à mercatoribus, qui præter pecuniam, etiam merces attulerant, quas victori exercitui venderent, aut cum captiuis Iudæis commutarent. *Et conuersi* Israëlitæ *hymnum canebant, & benedicebant Deum in cœlum*, tollentes scilicet illam Dauidis vocem. *Quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Et facta est salus magna in Israel in die illa.* Sed insignis militum pietas & misericordia erga pauperes, quorum erat tum ingens multitudo, prætermittenda non est. Nam [c] *arma ipsorum, & spolia congregantes, sabbatum agebant benedicentes Dominum, qui liberauit eos in isto die, misericordiæ initium stillans in eos.*

b c. 4. 23.

XL. *Iudas ad spolia reuertitur.*

c l. 2. 8. 27.

POST *sabbatum vero debilibus, & orphanis, & viduis diuiserunt spolia, & residua ipsi cum suis habuere. His itaque gestis, & communiter ab omnibus facta obsecratione, misericordem Dominum postulabant, vt in finem seruis suis reconciliaretur.* Vt scilicet quæ cœperat misericordia stillare non exaresceret, sed iugiter flueret, vsque ad perfectam victoriam de hostibus, & integram Iudaicæ gentis restitutionem. Et erat congrua postulatio. Nam recte qui misericordiam fecerant, misericordiam postulabant. Credibile est autem hanc mentem inditam Iudæ diuinitus, vt qui erat pater populi, vt dux & Pontifex, eiusque vices gerebat, qui se patrem orphanorum & iudicem viduarum appellat. Boni autem milites libenter ducis sui consilium & exemplum sunt secuti; præsertim cum magnis opibus ditati essent, vt Scriptura testatur.

σάξαντες, non τάξαντες ordinans.

XLI. *Eius misericordia in pauperes.*

SEQVITVR aliud certamen Iudæ cum Timotheo & Bacchide, quod paucis à Scriptura, sine certi temporis notatione perstringitur.[d] A Iosepho autem prætermittitur, sicut alia pleraque. Videtur enim tantum quæ libro 1. continentur persequi, nec 2. attingere. Sub hoc tamen tempus contigisse, ante templi expurgationem satis constat. Nec male existimat Torniellus fuisse partem exercitus missi à Ptolemæo duce Cœlesyriæ & Phœnicis, qui miserat Nicanorem, cum non minus viginti millibus. [e] Hi ergo prælium contra Iudæos redintegrarunt, simulque suam confusionem, & ipsorum gloriam. *Et ex his*, inquit Script. [f] *qui cum Timotheo & Bacchide erant, contra se contendentes, supra viginti millia interfecerunt.* Quomodo supra 20. millia, cum 20. millia tantum venisse dicantur? Intelligi potest, plerosque de fugitiuis præcedenti certamine, sese his adiunxisse, & cum his periisse. Alios autem ad Lysiam iterum fugientes peruenisse.

d c. 8. v. 30. l. 2.

e Vt dicitur l. 2. c. 8. 9.

f c. 8. 30.

XLII. *Alia victoria de Timotheo, & Bacchide.*

AT Iudæi victoria vsi *munitiones excelsas obtinuerunt, & plures prædas*, ab hoste pulso acceptas, *diuiserunt, æquam portionem debilibus, pupillis, & viduis, sed & senioribus facientes. Et cum arma eorum diligenter collegissent, omnia composuerunt in locis opportunis*, munitis scilicet arcibus, in quibus armamentaria pararunt in vsum suorum, qui male erant armis instructi. *Residua vero spolia Hierosolymam detulerunt, & Philarchon, qui cum Timotheo erat*, eius videlicet partes secutus fuerat, *interfecerunt, virum scelestum, qui in multis Iudæos afflixerat*, in Græco legitur, τὸν δὲ φυλάρχην τῶν περὶ Τιμόθεον ἀνεῖλον. Philarchem vero eorum, qui circa Timotheum erant, occiderunt, quasi dicas principem, vel tribui præpositum, vt id dignitatis sit nomen, non personæ. Cæterum hæc seorsim facta expositio mortis eius, significat, eum non in prælio cæsum, sed viuum captum, Hierosolymam deductum, ibique occisum, vt vbi mala perpetrarat, ibi supplicium pateretur.

XLIII. *Iudas victoria vsi.*

Philarches occisus.

SVNT enim qui putent hunc esse Philippum illum genere Phrygem, qui ad Ptolemæum Cœlesyriæ ducem scripserat de secundis Machabæi rebus, [g] qui præpositus fuerat Hierosolymis ab Antiocho, moribus crudelior eo ipso, à quo fuerat constitutus, ad gentem Iudæorum affligendam; [h] qui in speluncis die sabbathi latitantes flammis succenderat. [i] Ille tamen Gorion alibi eius mortem contigisse significat. Ait enim inito contra Bacchidem & Timotheum prælio Iudam perse-

g In his Serar. ex Gorionide. l. 3. c. 5 & 11.

h l. 2. c. 5. 22.

i l. 2. c. 6. 11.

XLIV. *Quis ille fuerit.*

quentem effugisse, quod ingressi essent in Astaroth Carnaim; apprehendisse tamen Philippum, qui mala intulerat terræ Iuda.

An Philippus. Cum autem, inquit, appropinquaret Iudas, declinauit Philippus ab itinere, & diuertit in domum quandam vicinam. Tunc præcipiente Iuda deiecerunt domum super illum, combusseruntque eum igni, in loco illo, & vlti sunt Eleazarum, & sanguinem Hasidæorum, quem effuderat Philippus &c. *Vel Callisthenes.* Verum id de Callisthene videtur narrare Scriptura, ait enim. *Et cum Epinicia*, id est festos dies pro victoria, *agerent Hierosolymis, cum qui sacras ianuas* (templi) *incenderat, id est Callisthenem, cum in quoddam domicilium refugisset, incenderunt, digna ei mercede pro impietatibus suis reddita.*

XLV. *Nicanoris fuga.* Facinorosissimus *autem Nicanor, qui mille negotiantes ad Iudæorum venditionem adduxerat, humiliatus auxilio Domini, ab his quos nullos existimauerat, deposita veste gloriæ, per mediterranea fugiens, solus venit Antiochiam, summam infelicitatem de interitu exercitus sui consecutus. Et qui promiserat Romanis se tributum restituere de captiuitate Ierosolymorum, prædicabat nunc protectorem Deum habere Iudæos, & ob ipsum inuulnerabiles esse, eo quod sequerentur leges ab ipso constitutas.* Dubium est an Nicanor bis congressus, bis fugitiuus fuerit. *Ementito habitu.* Et videtur sane hoc secundum iniisse certamen, in quo solus effugerit: nam præcedente prælio plurima turba effugit, meridiem versus, septentrionem, & occasum: videtur tamen potius resumpta narratio, vt nominatim explicaretur, quid fugato exercitu ipsi duci contigisset. De veste porro gloriæ deposita consentit Gorionides. Fugitiuus, inquit, Nicanor euasit. Nam extrahens vestimenta purpurea, quibus indutus erat, amiciuit se vestibus vilibus, sicque incognitus factus, & euadens peruenit in Macedoniam (ita vocat Syriam vt ante dixi, sicut & Iosephus,[a] Syros Macedonas, à quibus vastatum ait templum,) narrauitque Lysiæ omnia, quæ acciderant ei. Quod autem ab hoste Iudæi dicuntur inuulnerabiles, indicium est omnes in his præliis incolumes fuisse, nec quemquam in pugna desideratum. *a l. 13. c. 6.*

XLVI. *Coss. anni huius.* De Romana re, deficiente nunc T. Liuio, vix est certum aliquid quod dicamus. Consules suggerunt T. Manlium & Cn. Octauium Tabulæ Capit. & Siculæ, cum Cassiodoro & Iulio Obsequente, qui pestilentia fame, multisque prodigiis vrbem hoc anno territam scribit. Sed quæ ab iis gesta sint nemo tradit. Hunc puto esse Octauium, qui legatione in Asiam aliquanto post functus est, & ibi à Lysia interfectus, vt ex Polyb. & Zonara dicemus. Primum in familiam suam Consulatum inuexisse autor est in primis idoneus M. Tullius. Cn. inquit Octauij clari & magni viri, qui primus in eam familiam, quæ postea viris fortissimis floruit, attulit consulatum, statuam videmus in Rostris. *l. 1. Offi. & Philipp. 9.*

XLVII. *Eumenes & Antiochus Romanis suspecti.* In hunc etiam annum refero illud ex Epit. 46. Legati Prusiæ regis conquesti sunt de Eumene, quod fines suos depopularetur, dixeruntq; eum conspirasse cum Antiocho contra populum Romanum. Polybius autem in legat.[b] Legatum Prusiæ vocat Pythonem, aitque Regem Eumenem accusasse, de quibusdam locis sibi ereptis, & quod à Galatia omnino non abstineret, nec Senatus decretis morem gereret, sed qui Romanis fauebant deprimeret, qui suas partes sequerentur, omnibus rebus ornaret. De conspiratione autem illa hæc addit. Aderant & è ciuitatibus Asiaticis nonnulli, qui Eumenem accusabant, & initam ab eo cum Antiocho societatem significabant. His auditis Senatus neque criminationes respuit, neque mentem aperuit suam, sed clam apud se habuit, Eumeni atque Antiocho in omnibus rebus diffidens. Et erat iam inter eos à principio regni Antiochi contracta amicitia, vt suo loco ex Appiano diximus, quam par à Romanis metus deuinxerat. *b n. 104.*

XLVIII. *Rhodii societatem Romanam recuperant.* Eodem tempore Rhodij, legatum agente Astymede, societatem cum Romanis post varias tergiuersationes, & multa iis illata detrimenta, argumenta suæ in eos iracundiæ, tandem obtinuerunt. Rem plenius apud Polyb. reperies,[c] tangit Florus in Epit. 46. qui addit Ptolemæum Ægyptiorum regem à minore fratre è regno pulsum, missis ad eum Roma legatis, in regnum fuisse restitutum. *Philometor à fratre pellitur.* Quæ quomodo conueniant cum iis, quæ habet Pausanias in Atticis non satis intelligo. Qui cum retulisset artibus Cleopatræ pulsum regno Philometorem, & Alexandrum in eius locum introductum, subdit. Digna autem facinore pœna Cleopatram consecuta est. Eam enim filius, quem suis ipsa consiliis in regnum euexerat, *c n. 104.* *lib. 1*

perimit. Quo scelere detecto, cum ciuium metu fugisset Alexander, Ptolemæus in Ægyptum rediit, atque iterum regno potitus, Thebanis, qui ab ipso defecerant bellum intulit, ac tertio à defectione anno in potestatem redactos, tam grauiter mulctauit, vt qui ante ditissimas quasque Græciæ ciuitates, Delphos etiam ipsos, penes quos erat sacrata Deo pecunia, & Orchomenios opibus superarant, nullum pristinæ fortunæ vestigium retinuerint. *Recipitque regnum. Thebanos affligit.*

XLIX. *Eadem historia ex Zonara.*

Hæc Pausanias, qui admodum diuersus est ab aliis scriptoribus. Nec lego alibi hoc tempore Thebanos ab Ægyptiis defecisse, aut illis subditos, sed potius Romanis, quibus aduersus Perseum addicti erat. Zonaras autem, qui maxime videtur Liuium secutus, in historia horum fratrum, ait eos in gratiam rediisse, intellectis consiliis Antiochi de occupanda Ægypto, sub speciem restituendi Iunioris, cum Antiochus à Popilio Romanorum legato abstinere iussus est Ægypto. Et fortasse, si permittis, erudite lector, suspicionem nostram efferre, Pausanias, non admodum alioqui in historia, quam tangit obiter, accuratus, Thebas Ægyptias in Bœotias commutauit. Nihil enim iamdudum rei Ægyptios inter & Græcos erat, aut controuersiæ; nedum cum hoc Ptolemæo, cui frater, & mater plurimum negotij facessebant, vt externos tentare non liceret.

Addit Zonaras externo metu liberatos Ptolemæos denuo dissensisse, & à Romanis reconciliatos esse, vt natu maior Ægypto & Cypro, Cyrenis vero iunior potiretur; qui inique secum agi existimans, Romam profectus, ibi Cyprum etiam impetrauit. At senior denuo cum eo pactus, pro Cypro, vrbes quasdam, & frumentum ei assignauit. Sic fore Zonaras, quæ posteriora in Epitome 47. tanguntur.

L. *Tempus Templi in Ægypto constructi.*

Ad hæc ipsa tempora, referenda est noua Iudaici templi constructio in Ægypto. De quo Iosephus pluribus locis. [a] Ex eo enim habetur extructum regnante Philometore, post fugam Oniæ, filij Oniæ pontificis, & aliquantam eius in Ægypto commorationem, post Iudæam vastatam, & templum desolatum à Macedonibus, siue Syris, & viuo adhuc Antiocho Epiphane. Idque docent illa verba septimi de bello, quibus Onias hortatur Philometorem, ad permittendam templi constructionem in Ægypto. Ita enim, inquit, Iudæos magis excitatum iri ad bellum cum Antiocho gerendum, qui templum Hierosolymitanum vastauerit, ipsique Iudæos beneuolentiores fore. Ergo pugnabant tunc Iudæi contra Antiochum, quod ad præsens tempus pertinet, cum Antiochus mortuus sit anno proxime sequenti; non potest ergo hoc templum vlterius differri.

[a] l. 7. de bell. c. 10. & l. 12 Ant c. 15. l. 13. c. 6.

ἐκπολεμώσεσθαι.

Iosephus inconstans.

Quamuis ab eodem Iosepho sibi parum constante in Antiquitatum libris, & Eusebio eum secuto, res ad tempus Demetrij Soteris, qui regnauit post Eupatorem filium Antiochi Epiphanis, differatur.

LI. *Fuga Onico, eiusque causa & tempus.*

Quam porro Iosephus causam fugæ tribuit Oniæ, quod videret, se excluso, Alcimum factum pontificem loco Menelai, parum probabilis videtur. Nam præterquam quod id non contigisset viuo Antiocho, qui mortuus est antequam Alcimus fieret pontifex, etiam credibile non est nullam eius hoc tempore habitum iri rationem, si adfuisset, cum Machabæis delatus est vterque principatus. Verum de hac fuga satis alio in loco dictum est à nobis. [b]

[b] a. m. 3885. n. 26. & 27.

Videtur autem S. Hieronymus, cum de huius templi extructione, & Oniæ fuga agit, [c] inductus in fraudem similitudine nominum Oniæ; & Oniam tertium virum sanctissimum, quem Menelaus curauit interfici, [d] pro eius filio, qui Onias quoque dictus est, vsurpasse. Nam Onias filius neque ad tempora Antiochi magni pertinet, neque pontifex vnquam fuit. Ad patrem autem templum sacrilegum referri non conuenit.

[c] in ca. 11. Dan. v. 14.
[d] 2. Mach. c. 4. 34.

LII. *Occasio & causa excitati templi, ex Iosepho.*

Hæc de tempore, res autem ipsa apud Iosephum, [e] sic habet. Onias Oniæ pontificis filius, qui profugus Alexandriæ degebat apud Ptolemæum Philometorem, videns Iudæam vastatam à Macedonibus, eorumque Regibus, & sibi æternam memoriam parare volens, decreuit à Rege Ptolemæo, & regina Cleopatra per literas petere, vt sibi liceret templum in Ægypto, instar illius Hierosolymitani templi ædificare: & in eo Leuitas & Sacerdotes, ex suo genere constituere. Hoc autem consilium cepit, fretus maxime prophetæ Isaiæ vaticinio, qui ante sexcentos amplius annos prænunciarat fore omnino, vt templum aliquando Deo maxi-

[e] l. 13. c. 6.

mo ædificaretur in Ægypto, idque hominis Iudæi opera. Frigidum alicui videri possit, & fortasse falsum, non adiisse Oniam regum ipsum, in re præsertim tanti momenti, nec coram petiisse quod cupiebat. Verum hunc fuisse morem apud Ægypti reges, vt apud eos non nisi per literas ageretur, supra cum de Philadelpho ageretur, diximus. an. eius 8. n. 31.

LIII. *Expenditur Esaiæ oraculum.*

ILLVD potius animaduertendum, nimium laxe à Iosepho dictum, ante annos amplius sexcentos id oraculum ab Esaia editum, quasi diceret 30. aut 40. amplius; corrigendo quod l. 7. de bello [a] dixerat, id nongentis septuaginta annis ante fuisse prædictum. Etsi autem præcise scire non possumus, quo anno id oraculum editum sit, ad initia tamen regni Ezechiæ pertinere, facile ex D. Hieronymo in c. 14. eiusdem prophetæ colligimus. Ab initio autem Regni Ezechiæ, quod cadit in annum Vrb. Cond. 8. & Olymp. octauæ 4. ad præsentem annum tantum 580. numerantur, siue 145. Olympiades solidæ.

a cap. 30.
ver. 28.

LIV. *Male à Iosepho expositum.*

ID porro oraculum est huiusmodi. [b] *In die illa erit altare Domini in medio terræ Aegypti, & titulus Domini iuxta terminum eius.* Et mox. *Clamabunt enim ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis saluatorem, & propugnatorem, qui liberet eos.* Ex altari quidem templum intelligi potest, quia templum propter altare, & non vice versa. Rectius tamen Iosephus seruasset θυσιαστήριον Septuag. quam in eius locum ναὸν ἢ ἱερὸν substitueret. Sed errat etiam vehementius, & maiore damno suo, dum hoc templum ab Esaia prædictũ existimat cum authore suo. [c] *Esaias,* inquit, *prædixerat huius templi futuram in Aegypto constructionem, a quodam viro Iudæo,* [d] & id alibi repetit. Verum neque Esaias viri Iudæi meminit, neq; cuiusquam alterius, cuius opera id extruendum esset; neque vllam mentionem illius templi facit. Nam gratulabundus de altari quodam loquitur, sicut & de ciuitatibus Ægyptiis Dei cultum amplectentibus, & iurantibus per Dominum exercituum; quod sacrilego isti templo conuenire non potest, quod contra Dei legem constructum fuisse, ipse quoque Iosephus fatetur.

b Esa. 19. 11.
l. 7 de bello
c c. 30.
d l. 13. c. 6.

LV. *Vera prophetæ mẽs.*

SED aliud omnino templum, & aliud altare intuebatur propheta, & alium spiritualis templi conditorem, ad quem & Ægyptij, & omnis Ethnicorum gens à facie cacodæmonis tribulantis clamatura erat, eumque saluatorem, & propugnatorem agnitura, Iesum Christum Dominum nostrum; qui etiam in superstitiosissima Ægypto, & vbique gentium, templis & altaribus colendus erat, Hierosolymitano templo, & omnibus eius ceremoniis antiquatis. Non poterat lætari Esaias de altari, aut templo excitato, quo lex Mosaica violabatur, cuius obseruatio Iudæis sub maledictionis interminatione præcepta fuerat. Etenim Moses, ait Eusebius, [e] altare & sacrificia nusquam terrarum, nisi in sola Iudæa, & in huius vna duntaxat ciuitate constitui, lege à se posita iubet. Prophetia autem Esaiæ ait in terra Ægypti altare Domino struendum, dicandumque esse; & Ægyptios ipsos non amplius diis patriis rem sacram, sed ipsi prophetarum Deo facturos; & quod verum Deum sint agnituri, non Mosem illis, neque alium ex prophetis quempiam autorem fore, sed nouum quendam diuinitus missum hominem.

Confirmatur ex Eusebio.

e l. 1. Demonst. Eu. c. 6.

LVI. *Reprobatio templi, legisque Mosaica*

HÆC & plura in eandem sententiam ibi Eusebius eleganter; vbi & locum refert Malachię, in quo de sacrificio, in omni loco sibi offerendo Dominus gloriatur; cum Iudaicorum munerum reprobatione, quæ Iosephus, cæterique reprobi Iudæi velamento supra cor eorum posito, agnoscere nolentes, in excæcata obstinatione misere perierunt.

Petit Onias templũ in Aegypto.

Hoc ergo oraculo, in patrocinium suæ improbitatis ac superbiæ male traducto, Onias literas supplices Regi ac reginæ obtulit, quibus postulauit sibi vt liceret in Ægypto templum Deo suo excitare, eumque ritu patrio colere. Ita enim contra Antiochum libentius pugnaturos Iudæos, qui templum apud Hierosolymam vastauisset, ipsique beneuolentiores eos fore, eoque plurimos Iudæorum religionis ergo collectum iri.

LVII. *Et impetrat à Ptolemæo.*

ASSENSVS est Ptolemæus, eique locum dedit 180. stadiis à Memphi distantem. Heliopolitanus autem ille tractus dicitur, vbi apud Leontopolim castello fabricato, Onias templum dissimile quidem magnitudine ei, quod erat Hierosolymis, turrim autem similem extruxit, ingentibus saxis sexaginta cubitis erectam. Ita Iosephus. At Scriptura, 2. Paral. [f] eam turrim, quæ erat ad templi

f ca 3. 4.

frontem, erectam fuisse tradit 120. cubitis. Addit Iosephus excitatam aram ad Hierosolymitanæ similitudinem, & donaria & reditus à rege ei templo assignatos, & lichnum aureum candelabri loco, de aurea catena suspensum, & totum circa templum spatium muro lateritio cinctum. Concessit etiam rex, inquit, multum agri modum, ac pecuniæ reditus, vt & sacerdotibus esset copia ad multa, quæ Dei cultus desiderat, & concludens.

TEMPLVM ÆGYPTIACVM ONIÆ.

NON tamen hæc Onias, inquit, sana voluntate faciebat, sed erat ei contentio cum Iudæis apud Hierosolymam degentibus, propter fugæ memorem iracundiam: & hoc templo ædificato, arbitrabatur ad id se omnem ab Hierosolymis multitudinem reuocaturum, vt quæ meliore loco futura esset: integro scilicet & non vastato, & sub amico principe, qui beneficium suum tueri vellet, non sub crudeli tyranno, qui sacra profanaque æque deprædetur, & innocentissimos homines crudelissimis suppliciis interimat.

LVIII. *Oniæ ædificantis intentio.*

Verum nullam iræ causam in Hierosolymitas Iudæos Iosephus ipse profert; quin potius, [a] ait eum iratum, ob sacerdotium in aliam familiam, ab Antiocho Lysiæ suasu translatum, ad Ptolemæum in Ægyptum fugisse. Itaque non in Hierosolymitas, in Antiochum eum irasci oportuit, qui eum metu suppliciorum fugarat, & iure sacerdotij pecunia victus spoliauerat. Ibidemque male supponit Menelaum fuisse patruum huius Oniæ, & Alcimum ab Aaronica familia alienum; quod vtrunque falsum esse, ex Scriptura supra demonstratum est.

[a] l. 12. c. 15.

Arguitur iterum Iosephus.

SED nec illud videtur admodum probabile, quod Ptolemæum & Cleopatram, quasi Iudæorum proselytos, solicitos facit de loco, in quo excitandum erat templum, & de lege Mosis non violanda. *Quod sane*, inquiunt, *miramur si poterit acceptum esse Deo templum, statutum in impuro loco, & pleno animalibus. Sed quoniam ais prophetam Esaiam iam olim prædixisse, permittimus tibi hoc, quatenus potest, salua legis obseruatione fieri, ne videamur per hoc peccare in Dominum.* Id populus curat scilicet; aut Ptolemæus, cuius pietatem ac virtutem his verbis Iustinus commendat. *Rex Syriæ Antiochus*, Epiphanes videlicet, *Ptolemæo maioris sororis suæ filio regi Aegypti bellum infert, segni admodum, & quotidiana luxuria ita marcenti, vt non solum regiæ maiestatis officia intermitteret, verum etiam sensu hominis nimia sagina careret.* Sic ille. Sed quam ineptum illud, permittimus tibi excitare templum apud Leontopolim, quatenus id potest salua legis obseruatione fieri; quæ videlicet id seuerissime prohibet. Si sensum hominis habuit, nihil petenti concessit, sed postulationem irrisit. Perinde enim fecit ac si dixisset, permittimus tibi hominem interficere, quatenus id poterit salua eius vita fieri; aut concedimus iter media nocte conficias, modo lucente adhuc sole. Sed nimirum tales fingit Iosephus erga Iudæos Ptolemæum atque Cleopatram, quales erga se suosque voluisset habere Romanos, quorum gratiam aucupabatur. Vbi forte libenter templum ædificasset, & patronum sibi aliquem Prophetarum fecisset.

LIX. *In Aegyptio Rege non seruat decorum.*

lib. 34.

SED addamus de hoc templo, quandiu viguerit in eo superstitio. *Tempus autem fluxerat*, ait Iosephus l. 7. de bello, *vsque ad clausum templum* (à Paulino præfecto Lupi successore) *ex quo fuerat conditum anni trecenti triginta tres.* Sic enim habetur in versione Latina; nam in Græco libro habentur, ἔτη τρία, καὶ τεσσαράκοντα, καὶ τριακόσια, quadraginta tres supra trecentos. D. autem Hieronym. in c. 11. Dan. ait permansisse vsque ad imperium Vespasiani annis ducentis quinquaginta. *Ipsa autem vrbs*, inquit, *quæ ex nomine pontificis vocabatur Oniæ, siue Onion, dimicantibus postea aduersus Romanos Iudæis, ad solum vsque deleta est, & neque vrbis, neque templi vllum restat vestigium.* Hæc D. Hieronym. numeratis videlicet annis ab initio regni Philometoris, ad quod putatur prophetiæ Danielis locus pertinere, quod Chronologiam nostram confirmat. Nam cum Philometor regnare cœperit initio anni 178. ante Christum, & id templum cum vrbe destructum fuerit, Christi anno 73. vt docet Baronius, certe 250. efficiuntur, vno extremorum excluso. Iosephus ergo annis tribus & 90. à vera Chronologia aberrauerit. Quod si eius extructionem ad mortem Demetrij differamus, vt idem significat, [b] triginta fere annis maior erit parachronismus.

LX. *Quandiu id templum steterit. Ex Iosepho. S. Hieronymus.*

[b] l. 13 ant. c. 5. & 6.

Chronologia autem quam instituimus exigit, vt id templum annis 137. stetisse dicamus, tot enim à præsenti anno, qui est 164. ante Christum, ad septuagesi-

Ex nostra Chronologia.

mum tertium à Christi natiuitate numerantur, quo anno excisum id templum, illo anno Baronius docet, vt diximus.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3889.

1.N.xxvii Phrasis Hebræum hominem sapit, vt & aliæ nonnullæ: & D. Hierony. epist.106 affirmat se hunc primum librum Hebraice scriptum reperisse, qui postea in Græcum, etiam retenta sæpe Hebræa phrasi, versus est, indicio fidelis conuersionis. (Sic illud l. 1.3.18. *Concludi multos in manu paucorum*, id est tradi, sic 4.31.l.1.c.4.v.2. filij arcis, id est præsidiarij.

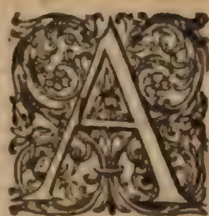
2. N. xl. Recte ex Græco τάξαντος, pro quo plerique τάξαντες, ordinans, constituens. Non est autẽ existimandum Iudæos arma hæc, & spolia congregasse in sabbato, sed ante initium sabbati. Nam in Græco legimus, ἐπλολογήσαντες δὲ αὐτοὺς, καὶ τὰ σκῦλα ἐκδύσαντες τῶν πολεμίων, περὶ τὸ σάββατον ἐγένοντο. Lectis armis hostium, spoliisq; detractis, sabbato se dediderunt. Tigur.

3. N. lx. Scaliger autem in hoc loco apud Eusebium examinando, & Iosephi, Eusebij, ac D. Hieronymi hallucinatione arguenda, vehementer hallucinatur in ea verba Eusebij, *Templo ad similitudinem patrij templi constructo*. Constructum fuit, inquit, eodem tempore, quo Alexander Antiochi Epiphanis filius bello fratrem Demetrium lacessiuit, vt scribit Iosephus, anno Seleucidarum 140.n.1864. Dirutum est anno Christi 70. n.2086. post excidium Hierosolymorum. Stetit igitur annis 222. Hinc arguitur ingens hallucinatio Iosephi, Qui postquam obstructum fuit à Paulino præfecto (neque multo post dirutum) ab eius conditu ad illam diem putat annos trecentos quadraginta tres, χρόνος ἦν εἰς τὴν ἀπόκλεισιν τοῦ ναοῦ γεγονὼς ἀπὸ τῆς κατασκευῆς ἔτη τρία καὶ τεσσαράκοντα καὶ τριακόσια. In hoc autem loco Eusebij est prochronismus annorum octo. Hieronymus in c. 9. Dan. de hoc templo, quod permansit vsq; ad imperiũ Vespasiani, annis ducentis quinquaginta, septem annis plus dicit quam Iosephus. Ipse autem Iosephus 21. plus iusto. Viginti octo igitur annis plus dicit Hierony. Hactenus Scal. ad verbum. In quibus pleraque partim in ipso, partim in typographo videntur corrigenda.

1. Nusquam Iosephus ait constructum hoc templum eo tempore, quo Alexander Demetrium bello lacessiuit, sed eius morte narrata, interserit narrationem de hoc templo excitato: ex quo colligitur potius post eius mortem ædificatum, quam cum Alexander bello Demetrium lacessiuit. Verum supra docuimus ex Iosepho id templum viuo Antiocho Epiphane cœptum ædificari; itaque ruinoso fundamento nititur Scaliger, & quidquid superstruxit euertitur; scilicet id templũ stetisse 222. annis. Secũdo Alexander nõ fuit frater Demetrij, sed consobrinus, siue patruelis, fuerunt enim filij fratrum. Nam Antiochus Epiphanes, & Seleucus Philopator eius frater genuerunt, ille Alexandrum, iste Demetrium Soterem. 3. Corrigendus typographus & pro cxl. scribendum clx. Nam annus 140. Seleucidarum non respondet n. 1864. sed 1845. quamquam id bellum non contigit anno 160. Seleucidarum, sed potius 161. vt suo loco dicetur. 4. Dirutum est id templum, anno Christi non 70. sed 73. vt recte docet Baron. neque prochronismus est in Eusebio annorum octo, sed potius metachronismus annorum quinque. 5. Corrigenda est ingens hallucinatio Scaligeri, qui cum legerit in Græcis Iosephi codicibus l. 7. belli. c.30. extremo, annos trecentos quadraginta tres stetisse id templum, & afferat ex Hieronymo annos tantum 250. ait tamen hunc Hieronymi numerum esse præcedenti Iosephi maiorem 7. annis, cum sit minor nonaginta tribus. Ex quo corrigendus est 6. cum ait Iosephum vnum & viginti annos plus iusto dicere, cum iuxta ipsiusmet Scaligeri supputationem, sint 121. Totidem enim distant 222. à 343. Iuxta nostram autem plus 343 / 222 / 121
iusto dixit Iosephus 106. annos, vel potius sex annis, quoniam apud eum legendum est ἑξήκοντα, non τεσσαράκοντα, vt Torniellus quoque notauit, anno sextæ ætatis 404. n. 5. Deniq; non plus iusto D. Hieron. dicit 28. annos, sed tredecim duntaxat, si à præsenti anno numerentur anni, sin autem ab initio Philometoris, rectissima est eius supputatio, vt supra diximus.

ANNVS MVNDI 3890. SEXTAE AETATIS, 374. IMPERII GRÆCORVM 148. ANTIOCHI EPIPHA. 12. IVDÆ MACHAB. DVCIS ET PONTIFICIS 2. PTOLEMÆI PHILOMETORIS 16. OLYMPIADIS CLIV. AN. 1. VRBIS COND. 589. COSS. A. MANLIO TORQVATO. C. CASSIO LONGINO.

ANNVS ANTE CHRISTVM 163.

ADMODVM ieiuna est Romana historia, vsque ad initium tertij Punici belli; verum tanto copiosior est Hebræa l. 1. Machabæorum c. 4. cõprehensa, à v. 28. ad fi. cap. Quo ipso cap. v. 52. ratio temporis comprobatur, & nominatim scribitur hic annus 148. regni Græcorum. Olympiadem quoque 154. firmat Iosephus, qui annum illius tacet, sed primum ratio temporis requirit, qui habuit Olympionicam Leonidam Rhodium; quo anno Perseum in custodia mortuum ex Velleio Paterculo colligitur: iuxta ea quæ supra diximus. Huc quoque pertinent nonnulla ex cap. 5. li. prioris, & initium decimi libri posterioris, nominatim autem celebris templi emundatio, à Iuda Machabæo Hebræi populi Iudice, atque Pontifice celebrata, & complures ab eodem relatæ victoriæ. Quarum hoc erit initium. [a]

I. *Ratio temporis.*

a.m 3887. nu. 87.

a 1 1 c. 4. v. 28.

ALTERO anno à victo cæsoque Apollonio & Serone, à Ptolemæo, Nicanore, Gorgia, reliquisque ducibus fusis fugatisque cum exercitibus suis: altero item anno principatus & pontificatus Iudæ, Lysias dolore animi, & vindictæ cupiditate ardens, *Congregauit virorum electorum sexaginta millia, & equitum quinque millia, vt debellaret* Iudæos. *Et venerunt in Iudæam, & castra posuerunt in Bethoron, & occurrit illis Iudas cum decem millibus viris.* Græci codices pro Iudæa Idumæam habent; non recte, vt patet in oppido Bethorõ, pro quo Bethsuram habet Iosephus, diuersa tamẽ est Bethsura à Bethoron, illud enim oppidum in tribu Iuda situm erat, hoc autem in Benjamin: neutrum admodũ Hierosolymis distabat. Cætera Iosephus vulgatæ consentit, quam Vatablus quoque prætulit Græco textui, quantumuis in omnibus codicibus consentienti. Confirmatur etiam lectio vulgatæ, ex eo quod paulo inferius, [b] Lysias statuit rursus venire in Iudæam, quo scilicet ante iam venerat.

II. *Exercitus Lysiæ.*

b v. 35.

E T *viderunt exercitum fortem.* At Iudas, ad nota fidáque præsidia confugiens, orauit Deum exercituum, cum sibi concilians commemoratione pristinarum victoriarum, quas Dauidi, & Ionathæ filio Saülis olim tribuisset, tum auxilium, & victoriam aduersus tam potentem exercitum implorans. *Conclude*, inquit, *exercitum istum in manu populi tui Israël, & confundantur in exercitu suo, & equitibus. Da illis formidinem, & tabefac audaciam virtutis eorum, & commoueantur contritione sua. Deiice illos gladio diligentium te, & collaudent te omnes, qui nouerunt nomen tuum, in hymnis. Et commiserunt prælium, & ceciderunt de exercitu Lysiæ quinque millia virorum.* Modica hæc erat pars tanti exercitus, sed non modicus pauor reliquos auertit in fugam, iuxta postulationem Iudæ. Nam sequitur. *Videns autem Lysias fugam suorum, & Iudæorum audaciam, & quod parati sunt aut viuere, aut mori fortiter, abijt Antiochiam, & elegit milites, vt multiplicati rursus venirent in Iudæam.* Vide præclarè voti compotem Machabæum, & pene impletum ad verbum illud. [c] *Persequemini inimicos vestros, & corruent coram vobis; persequentur quinque de vestris centum alienos, & centum de vobis decem millia &c.* Cæterum Lysias maluit videri nimium timidus, quam parum prudens. Etsi enim maximas adhuc copias haberet, videns tamen hostium audaciam & fortitudinem; & è contrario non solum ad fugam & pauorem inclinatam aciem suam, sed imminentem etiam, vt ab his initiis sese res dabat, internecionem totius exercitus, receptui cani iussit; iterum póstea cum incremento copiarum, &

III. *Oratio Iudæ ante prælium.*

c Leu. 26. 7.

suppletis iis qui ceciderant, posito suorum metu pugnaturus.

IV. *Eadem ex Iosepho.* Eadem est Iosephi sententia, hunc locum præter morem fideliter ex Græco reddentis. *Huic*, inquit, puta Lysiæ, *Iudas occurrit, cum decem millibus; & cum videret hostem longe præstare numero, votis pro victoria factis, Deo fretus primam aciem aggreditur tanto impetu, vt ex eis quinque millia sterneret; quo facto reliquis tantum terrorem incussit, vt Lysias, animaduertens eis certo statutum aut mori, aut in libertatem se asserere, veritus magis desperationem eorum quam vires, copias Antiochiam reduceret; vbi mercenarios conducens, & maiores vires colligens, parabat se, vt ad primam opportunitatem bello Iudæos repeteret.* Expressit illud ἐξενολόγει, sed non πλεονάσας στρατὸν, pro quo Tigurina, *& exercitu ad priorem numerum reparato, cogitabat cum eo supplemento Iudæam de integro inuadere.*

V. *Iudas suscipit emundationem templi.* Interea Machabæus, expleto strenue ducis atque Imperatoris munere, pij ac religiosi pontificis curam suscipit: consilio enim cum fratribus inito, diuinum cultum Hierosolymis restituere quam primum statuunt. Hoc illa verba significant. *Dixit autem Iudas, & fratres eius; Ecce contriti sunt inimici nostri, ascendamus nunc mundare sancta, & renouare. Et congregatus est omnis exercitus, & ascenderunt in montem Sion.* Laxius accipitur mons Sion, prout etiam comprehendit contiguum montem Moria, in quo extructum erat templum. Oportuit autem congregari exercitum, vt sacram ceremoniam tuto celebrare possent; præsertim ab imminente arcis, siue ciuitatis Dauid præsidio. Simul etiam maiore vt pompa & numero solennitas cohonestaretur.

VI. *Ipsum adeunt Iudæi.* Et *viderunt sanctificationem desertam*, domum scilicet sanctam constantem porticu, sancto, & oraculo, *& altare profanatum*, æneum scilicet. Nam aureum iam dudum abstulerat Antiochus: profanatum autem vel sacrificiis idolorum, vel imposito idolo Iouis Olympij, *& portas exustas*, cuius sceleris pœnas dederat exustus cum portis & domicilio suo Callisthenes.[a] *Et in atriis*, (tam Sacerdotum & Leuitarum, quam Israëlitarum, & gentium,) *virgulta nata sicut in saltu, vel in montibus*, (quia præsidiarij, qui in arce erant, irruebant in omnes, qui templum adire voluissent, eosque male mulctabant.[b] *Et pastophoria diruta*, quæ tum exedræ, tum[c] gazophylacia, ædiculæ, cubicula dicuntur, variis vsibus destinata, tam in porticibus, quam ad latera ipsius ædis sanctæ. Παστὸς significat thalamum, inde pastophorium quasi ferens thalamum, vel via aut transitus ad thalamum ducens, siue porticus, vt πρόπαστος est locus ante thalamum.

a 2. Mach. 8. 33.
b 1. Mach. 1. 35. & seq.
c Ezech. 42. 13.

VII. *Eiusque cladem lugent.* Et *sciderunt vestimenta sua, & planxerunt planctu magno, & imposuerunt cinerem super caput suum, & ceciderunt in faciem super terram*: Etsi confuse iam sciebant quam luctuosus esset templi status, obiectum tamen præsens hos animorum corporumque motus vehementius excitauit. Post eum luctum *exclamauerunt tubis signorum, & clamauerunt in cœlum.* Clangorem vehementiorem tubarum intelligit, quibus festi dies populo denunciabantur, vel ad bellum, aliáue negotia conuocabantur. Institutum id iampridem à Moyse,[d] iubente Domino, ac dicente. *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus conuocare possis multitudinem, quando mouenda sunt castra*: imo & in omnem alium vsum, vt ibid. fusius habetur,[e] vbi nominatim dierum festorum fit mentio, quales erant hi encæniorum dies; iste præsertim qui bonis omnibus magnæ consolationi futurus erat. Erat autem hoc sacerdotum officium. *Filij*, inquit, *Aaron sacerdotes clangent tubis, eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris.* Ne quis scilicet putaret hæc in vsu fore duntaxat in peregrinatione ista Arabica.

Et diem encæniorũ indicunt.

d Num. 10. 2.
e v. 9. & 10. a. m. 2545. nu. 107. 108. & seq.

VIII. *Dant operam emundationi.* Tunc ordinauit Iudas viros, vt pugnarent aduersus eos, qui erant in arce, donec emundarent sancta. Et elegit sacerdotes sine macula, voluntatem habentes in lege Dei; zelo scilicet diuini cultus præditos. Et mundauerunt sancta, & tulerunt lapides contaminationis in locum immundum. In locis immundis nominatim intelligi solet vallis Gehennon, & Tophet ad torrentem Cedron, quo iussit Ezechias immunditias efferri, quas pater eius Achaz in Ierusalem, & omnem Iudæam inuexerat.[f] Eodem abiecit Iosias omnia vasa, quæ facta fuerant Baal, & in luco, & vniuersæ militiæ cœli, quam coluerat impius Manasses eius auus.[g] Hoc quoque loco intelliguntur simulachra Idolorum, & aræ, quas Antiochus, & eius præfecti, tam in templo, quam in ciuitate, totáque regione excitarant; legimus enim.[h] *Et iussit*

f 2. Paral. 29. 15. 16.
g 4. Reg. 23. 4.
h l. 1. c. 1. 50.

ædificari aras, & templa, & idola &c. Hæc ergo nunc Hierosolymis destruuntur, & abiiciuntur in sterquilinium.

a l.2.c.10.1 RES distinctius habetur l. 2. [a] *Machabæus*, inquit, *& qui cum eo erant, Domino se protegente, templum quidem & ciuitatem recepit, aras autem, quas alienigenæ per plateas extruxerant, itemque delubra demolitus est.* In Græco habetur numero singulari in foro: ex 1. quidē li. [b] tam in Græco quā Latino habetur, *& in plateis incendebant thura, & sacrificabant*, sed illud ad plures ciuitates referri potest. Nam ibidem præmittitur, *& per vniuersas ciuitates Iuda in circuitu ædificauerunt aras, & ante ianuas domorum, & in plateis incendebant thura, & sacrificabant.* Verum cum non solum plateas, sed ianuas etiam domorum Scriptura memoret, facile intelligitur plures aras in singulis vrbibus excitatas, in quibus nefanda sacrificia dæmonibus fiebant; sed nunc de Hierosolymis agitur duntaxat. IX. *Omnia idololatriæ monumenta destruūt.*

b l.c.1.v.57.

ET *cogitauit* Iudas tanquam pontifex *de altari holocaustorum, quod profanatum erat, quid de eo faceret.* Profanatum erat, vel immundis sacrificiis, vel potius ædificato super illud abominando idolo desolationis, vti diximus. [c] *Et incidit illis consilium bonum, vt destruerent illud, ne forte illis esset in opprobrium, quia contaminauerunt illud Gentes.* Habuissent deinceps Iudæi Ethnicos irridentes profanata sacra, & communicationem eiusdem altaris; Deum quoque & populum contemnentem altare, profanatum spurcitiis Idolorum. Itaque *demoliti sunt illud*: lapides tamen quibus superpositum erat altare æneum, [d] quia sacris vsibus inseruierant, vt sacris ritibus consecratos non abiecerunt, cum reliquis lapidibus profanis, sed *reposuerunt in monte domus* (extra septa scilicet, & peribolum templi) *in loco apto, quoadusque veniret propheta, & responderet de eis.* Carebant iampridem Iudæi prophetis, vt tanto expectatior esset ille Propheta magnus, desideratus cunctis gentibus, de quo esse potest hoc loco sermo, sicut etiam infra, [e] vbi Simoni decernitur summum sacerdotium in æternum, donec surgat Propheta fidelis, vt notauit Serar. Potest etiam alius quispiam intelligi propheta, quales fuerant Zacharias, & Malachias, per quos consultus Dominus respōderet: nam oraculum Domini ex arca iampridem nullum erat. X. *Altare holocaustorum euertunt.* *Reseruant lapides.*

c l.1.c.1.57. d Ezech. 43 13.14. vide ibi Villalp. e l.1.c.14.41.

ET acceperunt lapides integros secundum legem, [f] videtur intelligere lapides impolitos quos ferrum nō tetigit, vt præcipitur in ipsa lege. Iosephus [g] diruto etiam holocaustorum altari, quod profanatum fuerat, nouum ex collatitiis saxis impolitis construxit. Ergo ædificauerunt altare nouum, secundum illud quod fuit prius. Vtrum autem prius lapidibus istis altare æneum impositum fuerit, definire non possum. Nusquam enim in his Machabæorum libris, imo neque Esdræ, altaris ærei fit mentio; & tamen cum aliud altare fuerit aureum, & pleraque vasa aurea, [h] videtur etiam altare æneum in templo fuisse, quale à Salomone extructum fuerat, [i] aut certe quale à Moyse. [k] Nam penuria præsens, post immensas clades, & vastitates, Salomonis magnificentiam non recipiebat, ideóque vnius candelabri, & vnius mensæ panum fit mentio, quæ dena fecerat Salomon. [l] IX. *Et nouum excitant.* *An æneum.*

f Exod. 20. v.25. Deut. 27.5. g l.12.c.11. h 1.Mach. 1.23. i 2 Par.4.1. 3.Reg.8.64. k Exo 38.1. 2.Par.1.5 6. l 2.Paral.4. 7.8.

ET *ædificauerunt sancta*, illa scilicet pastophoria diruta restaurarunt, *& quæ intra domum erant intrinsecus*; iisque redintegratis, *& ædem, & atria sanctificauerunt*, (legitimis videlicet expiationibus. In Græco vox, ædem, abest, sed omnino desideratur, vt tam de internis quam externis dicatur, omnia tum reparata, tū sanctificata fuisse. XII. *Aedificāt sancta loca.*

Et fecerunt vasa sancta noua, & intulerunt candelabrum, & altare incensorum, & mensam in templum. Addit Iosephus ex auro fabricata omnia: quod cum à Scriptura taceatur, quæ tamen infra meminit coronarum aurearum, [m] & parum consentaneum sit horum temporum vastitatibus, & expilationibus, non magnam apud me fidem meretur. Pergit Script. *Et incensum posuerunt super altare, & accenderunt lucernas, quæ super candelabrum erant, & lucebant in templo.* *Vasa noua conficiunt.*

m v.57.

OMITTITVR etiam nouus ignis, sed suppletur l. 2. [n] Purgato templo, inquit, aliud altare fecerunt, & de ignitis lapidibus igne concepto sacrificium obtulerunt. Nihil puto in his ignitis lapidibus inesse, aut quærendum esse mysterij, sed ignitos dici lapides, ex quibus facile ignis ex mutua attritione excutitur in paratum fomitem, exceptusque accenditur, quamquam πυρώσιν λίθους dici potest, qui lapidem igne candentem reddit, vt ex eo, sicut ex ferro ignito, ignis in materia idonea concipiatur. Gorionides. [o] *Cum composuissent*, inquit, *ligna non inuenerunt ignem sanctum*, prunas puto eum dicere accensas, *sed clamauerunt ad Dominum, & exiliit, ignis è lapide, qui erat* XIII. *Ignis nouus.* *An cum miraculo.*

n c.10.l.2. o l.3.c.13.

altari suppositus, adiicientes ei ligna. Durauit ille ignis ad captiuitatem tertiam, sic ille. Iudæi signa petunt, [a] sed etiam inueniunt. At nos Scripturæ simplicitati stemus, nec miracula, nisi ex eius autoritate, admittamus. Accensis lucernis posuerunt super mensam panes, & appenderunt vela, & consummauerunt omnia opera quæ fecerant. Et hactenus purificationis apparatus.

[a] 1. Cor. 1. 22.

XIV. *Quandiu durarit contaminatio templi.*

Et *ante matutinum*, id est diluculo *surrexerunt, quinta & vigesima die mensis noni (hic est mensis Casleu) centesimi quadragesimi octaui anni, & obtulerunt sacrificia secundum legem super altare holocaustorum nouum quod fecerūt. Secundum tempus, & secundum diem in qua contaminauerunt illud Gentes, in ipsa renouatum est in canticis, & citharis & cinyris, & in cimbalis.*

l. 1. c. 4. v. 52.

Occurrit hic non leuis de tempore huius purificationis controuersia: nam contaminationem templi per biennium durasse, posterior Machabæorum tradere videtur, [b] itaque cum locum intelligit Bellarminus, [c] vbi quidam Græci codices habent duos annos & sex menses. Tres annos habet hic primus liber Machab. [d] & Iosephus. [e] Verum tres annos cum dimidio ponit idem Iosephus l. 1. c. 1. de bello. & Porphyrius apud D. Hieron. in c. 12. Dan. vbi 1290. dies prophetæ, ab eo huic desolationi tribuuntur, id est 3. anni, 6. mēses, dies 15. Postremo apud eundem [f] Danielē ponuntur dies bis mille trecenti, qui à cessatione iugis sacrificii, vsque ad mundatum sanctuarium videntur numerari. De quibus omnibus eodem ordine aliqua disseramus.

[b] l. 2. c. 10. v. 3.
[c] l. 1. de verb. Dei 15 c. obiect. 6.
[d] c. 1. 57. 62. & c. 4. 52.
[e] l. 12. c. 11.
[f] c. 8. v. 13. & 14.

XV. *An biennium duntaxat.*

Primum igitur dicendum videtur, purificationem templi non factam esse post biennium ab eiusdem profanatione, per sublatum iuge sacrificium, & illatam in id idololatriam. Primum quia id tempus Scriptura apertis verbis integro triennio definiuit, vt dicemus; nunquam autem biennium potest esse triennium, nec Scriptura reuera sibi repugnare. Deinde si profanationi huic biennium tantum tribuas, tam initium eius, quam finis cadet in Olymp. 153. cum tamen Iosephus [g] profanationē referat ad 153. emundationem vero ad 154. Deniq. Script. hoc interuallum biennii esse non dicit. Etsi enim posteriorem terminum assignat, quo emundato templo sacrificium à Iuda oblatum est, anteriorem tamen non assignat.

[g] l. 12. c. 11

XVI. *Alia expositio illius biennii.* *Altera item improbata.*

Quidam recurrunt ad annos Syriacè, aut Iudaicè computatos, quorum illi sex mensibus posterius inchoarentur, quam Iudaici. Itaque tres anni Iudaici euoluti erant, cum duo tantum Syriaci integri effluxerant. Quod quidem rectè dici posset, si quæstio esset quoto anno, aut profanatio, aut emundatio contigisset: si enim alii prius inchoantur & absoluuntur, alii posterius, quod factum erit anno 45. Iudæorum, idem factum fuerit 44. Syrorum: sed cum quæratur quanto tempore durauerit, quot scilicet annis, mensibus, vel diebus, certe tres anni, non possunt vllo modo duobus circunscribi, nec 36. menses aliquāto paucioribus. Quidam retulerūt illud *post biennium* ad mortem Antiochi, vt refert Bellar. & confirmant ex eo quod in eodem libro hæc emundatio narretur post enarratam Antiochi mortem: non tamen asseritur facta post mortem, & ibi dedicatio hæc breuiter, & quasi per parenthesin reliquæ narrationi inseritur, vt patet ex cap. 10. vers. 9. Adde quod Iosephus l. 1. belli ca. 1. perspicuis verbis asserit mortuum Epiphanem aliquanto post hanc purificationem.

Improbatur.

l. 1. de verbo Dei c. 15 obiect. 6.

XVII. *Expositio Tornielli.* *Non placet*

Torniellus, finem huius biennii terminari vult in aduentu Iudæ in Hierusalem, cum dari cœpit opera præparandis vasis, & reliquis ad purificationem necessariis. Verum ea expositio vim facere videtur Scripturæ, quæ perspicue refert biennium ad tempus oblati sacrificii, non aduentus Iudæ, aut capti consilii de purgando templo; ait enim, *Et de ignitis lapidibus igne concepto, obtulerunt sacrificia post biennium, & incensum, & lucernas, & panes propositionis posuerunt.* Non agitur de præparatis, sed reipsa oblatis, & positis sacrificiis, panibus &c. eumq. diē præcise Scriptura notare voluit, sicut priore libro, vbi vigesimus quintus dies mensis nominatur; non autem vage significare voluit post biennium, vt eius finis late per integrum annum diffundatur: alioqui etiam finis quadriennii & decennii, erit vtique biennium.

XVIII. *Vnde inchoandum biennium.*

Fixo ergo posteriore termino huius biennii prior quærendus est, de quo ita Diuus Thomas hoc loco. Vno anno, inquit, durauit contaminatio, antequam Iudas, & sui aliquod remedium apponerent: postquam vero ille incepit reme-

dium adhibere, durauit duobus annis, & sic loquitur hic cum dicit, post biennium. Hactenus sanctus Thomas. Verum hæc expositio tollit annum illum, quo Mathathias rebus Iudaicis præfuit, quem nos ipsi cum Iosepho tribuimus. Nam hic est secundus annus Machabæi, & quidem fere extremus, vt patet ex iis, quæ initio eius pontificatus diximus. Itaque existimamus hoc biennium, de quo est quæstio, in pontificatu Iudæ Machabæi inchoari, & in hac Encæniorum celebritate terminari: agit enim eo loco de Machabæo, eiusque rebus gestis; itaq. & tempus quo illa gesta sunt, ad eundem Machabæum referendum videtur: quæ sententia etiam Serario probatur. Ex quo etiam consequens est improbandam lectionem illam, quæ in aliquibus Græcis libris inuenitur, in quibus sex menses biennio adiiciuntur, qui non à vulgata Latina tantum, sed à Græco Vaticano Xisti, regiaque absunt. *à Iudæ pontificatu.*

XIX. *Interuallũ profanorum sacrificiorũ integrum triennium.*

DICENDVM secundo profanationem templi, per sacrificia oblata idolo super altare holocaustorum, inchoatam, vsque ad tempus eius purificationis, & oblati rite sacrificii, integro triennio circumscribi. Nam prior terminus perspicue habetur, [a] li.1. notato die vigesimo quinto mensis noni, & anno centesimo quadragesimo quinto: posterior autem eodem libro c.4. 52. notato item die eodem & mense anni centesimi quadragesimi octaui, quod spatium est integri triennii. Consentit isti chronologiæ Iosephus. *Vigesimâ*, inquit, *& quinta mensis Caslæi, quem Apellæum Macedones nominant, accenderunt lumina in candelabris, & suffitum fecerunt in altari, & panes super mensam proposuerunt, & in nouo altari holocaustomata immolauerunt, idque accidit eadem die, qua ante triennium sacra eorum profanata fuerunt: integro triennio desertum fuit templum, post factam ab Antiocho profanationem.* Ea enim incidit *in annum* 145. *& diem Apellæi mensis vigesimum quintũ*, id si verum est, oportet Apellæum mensem Caslæo adæquate respondere, (quod tamen aliis non probatur,) & Olymp. centesimam quinquagesimam tertiam. Renouatum est autem eadem die, 148. anno, sic enim ex Græco legẽdum est; [b] Olymp. 154. De triennio consentit Euseb. in chron. & de anno 1. Olympiad. 154. in quam cadit hæc emundatio, quidquid contradicat Scaliger, nulla allata ratione.

[a] l.1.c.1.v.62. idem tangitur. l.2.c.10.5. l.12.c.11.

[b] vbi habetur. ν, ϛ, ρ, ϛ, μ.

XX. *Qui profanatum dicatur templum per 3. annos cũ dimidio.*

DICENDVM tertio dici posse templi profanationem per tres annos & sex menses durasse, inchoando eam non ab idolo Iouis Olympii super altare extructo, sed ex quo Apollonius cum exercitu duorum & viginti millium venit Hierosolymam, ab Antiocho missus, vbi die festo multam Hierosolymitarum stragem edidit, & ædificauit arcem, & præsidio imposito prohibuit adire templum, & adeuntes interfecit. *Et factum est*, inquit Scriptura, *hoc ad insidias sanctificationi, & in diabolum malum in Israel: & effuderunt sanguinem innocentem per circuitum sanctificationis, & contaminauerunt sanctificationem.* Audis templi contaminationem ante aduentum senis Antiocheni, à quo statua Iouis super altare collocata est, vt est l.2. c.6. vbi dicitur non post multum temporis, à misso Apollonio, missum etiam illum senem. Eoque videtur respexisse Iosephus, l.1. de bell. c.1. cum inquit, dataque passim militibus prædandi licentia, ipse & templum spoliauit, & quotidianæ religionis assiduitatem, per annos tres, sexque menses inhibuit: partim etiam lege lata per Antiochenum illum senem.

l.2.c.5.24.

l.1.c.1.v.38.

XXI. *Locus Danielis c.7. 25. an huc pertineat.*

EADEM videtur sententia Perer. l.5. in Dan. vbi illa 7. Nabuchodonosoris tempora explicans, ait tradi persecutionem Antiochi aduersus Iudæos, vel potius profanationem, & desolationem templi Hierosolymitani ab eo factam, per tempus & tempora, & dimidium temporis duraturam, hoc est per tres annos & dimidium. Quamquam Perer. sub conditione loquitur, videlicet si is locus Danielis de Antiocho sit intelligẽdus, (quod ibi D. Hieron. negat, & fusius in c.12, in fi.) nam l.9. in illa verba, *dies duo millia trecenti*, scribit tempus profanationis templi, vsque ad eius renouationem, tribus integris annis præcise circũscriptum fuisse. Et l. 8. refellit cum D. Hieron. Porphyrium, eum locum, qui de Antichristo est, ad Epiphanem transferentem. Iansenius c.122. tres annos cum dimidio huic desolationi tribuit, eoque applicat illud Daniel. *& in dimidio hebdomadis*, quæ scilicet septennis æstimatur annis, *deficiet hostia, & sacrificium*: sed ipsemet mox fatetur, ea quę proxime sequuntur de desolatione perseueratura vsque ad finem, Antiocho non conuenire; quo fit vt ne priora quidem, quæ eadem sententia continentur, satis conueniant.

c.7.Dan.25.

c.9 27.

XXII. *Conuenire vt figura.*

DICENDVM nihilominus quarto, eadem ipsa loca Danielis, quamuis historico sensu Antiocho minus conueniant, propter similitudinem tamen illi accommodari posse. Nam figura fuit Antichristi, propter multarum rerum expressam vtriusque similitudinem, & quæ figuratæ rei conueniunt, in figuram facile transferuntur, & vice versa quæ figuræ sunt, facile figuratæ rei accommodantur. Itaque & dimidium hebdomadæ, & tempus & tempora, & dimidium temporis, & 1290. dies, & defectus hostiæ, & perennis sacrificii Iudæorum, & alia id genus, hisce quoque Antiochi temporibus congruunt, sicque Iosephum [a] excusare possumus, hanc desolationem ex Daniele confirmantem; quamuis triennii diuturnitatis eius non meminerit, sed sexcēnii potius, ex ca.8. [b] vbi quod dicitur, de bis mille & trecentis diebus, ad vnum Antiochum pertinet; qua de re supra disputauimus, eosque dies diximus hoc ipso emundationis tempore terminari. Nunc quæ reliqua sunt huius celebritatis persequamur, qua posteriorem esse Antiochi mortem, postea ostendetur.

a l.12.c.11.

b ex c. 8. v. 14. a.m.3883.n.5.& seqq.

XXIII. *Celebritas purificationis.*

DVM celebrantur sacrificia, luminaria rutilant, panes propositi cernuntur in mensa, organa musica hilares reddunt sonos; *cecidit omnis populus in faciem, & adorauerunt, & benedixerunt in cœlum eum, qui prosperauit eis.* [c] *Rogabantque Dominum prostrati in terram, ne amplius talibus malis inciderent, sed &, si quando peccassent, vt ab ipso mitius corriperentur, & non barbaris ac blasphemis hominibus traderentur.* Etsi enim rei non est eligere aut deprecari pœnam, qua plectatur à Iudice, filios tamen reos non dedecet supplicibus precibus pulsare parentem, vt mitiore animaduersione puniantur ab eo, qui ineffabili misericordia totam aliquando condonat. Dominus tamen hæc ipsa castigatione fere semper vsus est in Hebræos, vt ex Pharaone, Nabuchodonosore, Sesaco, Benadaco, & plurimis tyrannis, qui in Iudicum libris recensentur, intelligi potest; cum eo saltem fructu, vt populis illis aliquam veri Dei cognitionem darent.

Et populi preces.

c l.1.c.4. v.55. l.2.c.10.v.4

XXIV. *In dies octo propagata.*

CÆTERVM non vnius diei lætitia, ac solennitate contenti, qui duodecim fere annos, quibus regnauit Epiphanes, in maximis malis & lamentis egerant, *fecerunt dedicationem altaris diebus octo, & obtulerunt holocausta cum lætitia, & sacrificium salutaris, & laudis*, id est gratiarum actionis de salute recuperata. His adde ex l. 2. [d] modum huius celebritatis. *Cum lætitia*, inquit, *diebus octo egerunt in modum tabernaculorum, recordantes quod ante modicum temporis* ante tres menses & decē dies, *diem solennem tabernaculorum in montibus, & in speluncis more bestiarum egerant:* [e] *propter quod thyrsos & ramos virides, & palmas præferebant ei, qui prosperauit mundari locum suum*, id est Deo, qui prosperum dedisset populo suo successum in emundatione templi sui. [f] *Et ornauerunt faciem templi coronis aureis, & scutulis, & dedicauerunt portas, & pastophoria*, quæ scilicet recens fuerant restaurata, *& imposuerunt eis ianuas, & facta est lætitia in populo magna valde, & auersum est opprobrium gentium*, quibus inuitis Dei cultus restauratus erat.

In modum tabernaculorum.

Templi ornatus.

d c.10.6.

e die scilicet 15. Septembris, siue Tisri, de quo Leuit 23.34. Nu. 29.12.

f l.1.c.4.57.

XXV. *Decretū de 8. diebus purificationis.*

ET *decreuerunt communi præcepto, & decreto vniuersæ genti Iudæorum, omnibus annis agere dies istos.* Eadem plenius habentur l.1. [g] *Et statuit Iudas*, vtpote pontifex, & princeps populi, *& fratres eius*, quasi consiliarii eius, *& vniuersa Ecclesia Israel*, consentiens & admittens pontificium decretum, *vt agatur dies dedicationis altaris in temporibus suis, ab anno in annum per dies octo, à quinta & vigesima die mensis Casleu, cum lætitia & gaudio.*

l.2.10.8.

g c.4.v.59.

Ex Iosepho

Sed operæpretium est etiam de huius celebritatis institutione audire Iosephum. *Celebrauit autem Iudas recepti templi festiuitatem, per dies octo sacrificans, in quibus nullum honestæ voluptatis genus omissum est, sed populo quidem sumptuosum ac splendidum epulum est exhibitum: in Dei vero laudem hymnis & canticis personabant omnia. Tanta vero lætitia ob reductos ritus patrios, & priscam religionem occupauit gentis eius animos, maxime quod ea felicitas ex insperato obtigerat, vt lex lata sit ad posteros, quæ iuberet quotannis hoc festum, reparati cum ceremoniis templi, per octos dies celebrari. Et ex eo tempore mos hic apud nostros obtinuit; vocamusque hanc festiuitatem Luminum, opinor ideo quod ex inspirato nobis illuxerit tanta felicitas.*

l.12.c.11.

XXVI. *Dies luminum.*

DICTI ergo sunt dies φῶτα, id est lumina, vt inquit Iosephus, cuius causa cū spiritualior sit, videtur minus frequentem fecisse istam diei festi denominationem: vix enim eam alio loco reperies, nisi forte huc pertinent illæ illuminationes, siue

a l.1.c.2.v.22.

apparitiones, quæ hoc tempore factæ memorantur. [a] *De illuminationibus*, inquit, *quæ de cœlo factæ sunt ad eos, qui pro Iudæis fortiter fecerunt, ita vt vniuersam regionem, cum pauci essent, vindicarent, barbaram multitudinem fugarent, & famosissimum in toto orbe templum recuperarent &c.* Quæ autem fuerint istæ ἐπιφανίαι non satis apparet. Sa interpretatur diuinos fauores, λυχνοκαία etiam dicitur à Iudæis, ex lychnorum copia, quibus his diebus illi vti solent. Etsi enim in eorum synagogis plura semper lumina, lucernæque accensæ rutilent, nunquam tamen tot, quot istis octo dedicationis diebus visuntur: vt notauit Antonius Margarita l. de ritibus Iudæorum, & post eum Serarius. Fortassis etiam à Sacerdotibus & Leuitis lumina præferebantur, sicut à plebe palmæ, viridesque rami. Vide Baronium de purif. B. Virg. & luminum vsu. Nonnullas enim ceremonias à Iudæis ad nos fuisse translatas negari non potest.

b c.1.v.9. & 18.

c l.2.c.10.v.6.

XXVII. *Dies Scenopegiæ.*

Dicti etiam sunt Scenopegiæ mensis Casleu, vt constat ex l. 2. Machab. [b] *Frequentate*, inquit, *dies Scenopegiæ mensis Casleu*, Scenopegiæ quidem, quia primum acti sunt in modum, quo festum tabernaculorum celebrabatur, [c] vt ante retulimus, mensis autem Casleu, ad differentiam mensis Tisri, in quo proprie dicta Scenopegia à Moyse decreta celebrabatur.

ἐγκαίνια.

Encæniorum.

d Ioan. 10. 22.

Triplex festum Encæniorum.

e vt patet ex 3. Reg. 8. 2. Paral. 7

f 1. Esd. 6. 15. Vide S. Cyril l.7. in Ioan. c.9.

Dicti postremo sunt hi dies Encænia, quasi dicas innouationes, propter renouatam templi & altaris dedicationem, & mansit id nomen ad Christi tempora. De hac enim solennitate, [d] vt plerique omnes interpres antiqui recentioresque annotarunt, est illud, *facta sunt Encænia Hierosolymis, & hyems erat.* Tempus enim hyemale, hanc noni mensis extremi festiuitatem notat, & à duabus aliis secernit. Nam Encænia templi Salomonici 23. die 7. mensis, qui olim Ethanim, postea Tisri dicebatur, celebrabantur, sub autumnale æquinoctium [e] Templi autem Zorobabelis mense Adar, qui est 12. cum iam ver imminet in regionibus illis. [f]

XXVIII. *Templum munitur ædificiis.*

g l 1.c.4. v.60.

Et præsidio.

h 2. Ma.11.9

Divino cultu, & religionibus, pie feliciterque restitutis, etiam prouidendum fuit, vt id bonum Iudæis perpetuum foret, neque iterum locus sanctissimus prædæ & profanationi impiorum pateret. Itaque *ædificauerunt in tempore illo montem Sion, & per circuitum muros altos, & turres firmas*; templum erat in monte Moria, cui à dextra læuaque imminebant Sion & Acra montes, in quibus hæ turres ædificatæ intelliguntur ad templi custodiam, [g] *ne quando venirent gentes, & conculcarent illud sicut antea fecerant*; præsertim cum in arce adhuc esset præsidium impiorum. Ideoque *collocauit illi* Iudas *exercitum* siue præsidium validum: nec eo munimento contentus, contra remotiores hostes, aliud præsidium paulo remotius ad quinque stadia in Bethsura excitauit, [h] *vt haberet populus munitionem contra faciem Idumææ*, vnde hostes plerumque Iudæam inuadebant.

XXIX. *Bethsura munitio.*

li.12.c.11. Ant.

i l.1.c.6.v.7.

Textvs Græcus ambiguus est, an Bethsura munita sit, ad custodiam loci sancti; an exercitus, qui iuxta templum positus erat, tam templum, quam Bethsuram custodiret. Et vtrumque verum est, sibi enim mutuas operas præstare poterant; prior tamen ille sensus videtur conuenientior, quem etiam habet Iosephus. *Circumdatis deinde vrbi mœnibus, & extructis in eis firmis turribus, custodias ad arcendum hostem imposuit, muniuitque Bethsuram oppidum, vt eo tanquam arce vti posset contra conatus hostium.* Sustulit Vatablus ambiguitatem ita vertens locum. *Copias ibidem præsidii causa collocauerunt, eidemque tuendo munierunt Bethsuram, vt præsidium haberet populus aduersus Idumæam*, quæ sententia habetur infra. [i]

Cæterum Iosephus parum fideliter facit, cum muros & turres, ad templum & Sionem positas, ipse in vrbem, præter Scripturæ mentem transfert: fortasse tamen etiam verbis mœnia restaurauit, sed id hoc loco Scriptura non dicit; de Bethsura erit alius dicendi locus.

XXX. *Cura Iudæ circa libros sacros.*

k 1.l.1.v.59.

l c.2.13.

Non leuem etiam Iudas curæ suæ partem transtulit in libros sacros, quos Antiochus dilaceratos quoscumque repererat flammis tradiderat, vt supra dictum est. [k] Nam id satis aperte traditur l.2. [l] vbi similis Nehemiæ industria commendatur. *Inferebantur*, inquit, *in descriptionibus, & commentariis Nehemiæ hæc eadem: & vt construens bibliothecam congregauit de regionibus libros, & prophetarum, & Dauid, & epistolas regum, & de donariis. Similiter autem ea quæ deciderant per bellum, quod nobis acciderat, congregauit omnia, & sunt apud nos.*

Alia bella Iudæ differuntur.

Narrantur deinceps capite quinto prioris libri, multæ res bello gestæ à Iuda, &

Simone, in Galilæa & Galaatide, tam cis, quam trans Iordanem, quæ multo plus temporis videntur postulare, quam id quod supererat temporis à dedicatione templi: itaque nonnulla possunt gesta esse, dum præparatur dedicatio, præsertim contra Idumæos, & Azotios, & Samaritas vicinos. Reliqua vero anno seq. quæ quia à Scriptura coniunctim exponuntur, & ægre separari possunt, & nos quantum licet annos Iulianos seruamus, in annum seq. differemus.

XXXI. *Legatio Eumenis ad vrbem.* Ad præsentem vero pertinere arbitror, quæ habet Polybius in Legat. nu. 106. de missis ab Eumene fratribus Romam, ad diluendas criminationes, quibus eum Prusias præcedēti anno in Senatu onerauerat. Viuo enim adhuc Antiocho ea legatio facta est, vt mox patebit, cuius mors sub initia sequentis anni creditur contigisse. Cum ergo Eumenes intellexisset, Prusiam non solum omni studio se, fratremque suum Attalum calumniis incessere, sed plerosque Asiæ populos ad sui accusationem impellere, fratres suos Attalum & Athenæum ad Senatum misit, qui ad omnes criminationes responderent. Hi igitur curiam ingressi, omnibus qui aliquid obiicerent non male visi sunt respondere; itaque priusquam in patriam reuerterentur, à Senatu honoribus aucti sunt.

XXXII. *Suspiciones Romani Senatus, & legatio.* At non propterea, inquit Polybius, suspicionem dudum conceptam aduersus Eumenem & Antiochum remisit Senatus, sed C. Sulpicium (Gallum, vt arbitror proconsulem, qui anno Vrb. Cond. 587. Consul fuerat,) & M. Sergium decreuit legatos, misitque partim vt res Græcorum propius aspicerent, partim vt inter Megalopolitanos & Lacedæmonios controuersiā disceptarent, quæ super agro quodam dubii iuris, fuerat inter ipsos exorta. Præcipuus tamen legationis huiusce erat finis, vt de consiliis Antiochi, atque Eumenis quæ admodum tecta videbantur, accurate inquirerent, nunquid bello necessaria appararent, ac societatem aduersus Romanos iunxissent. Hæc Polybius. Suspicionibus autem Romanorum seruire poterant, quæ Lysias contra Iudæos parabat, ne forte contra Romanos pararentur.

XXXIII. *Coss. res gestæ.* Consvles Romani quid rerum gesserint, nemo tradit. Eorum alterum Longinum in magistratu mortuum scribit Sigon. in fastis: nemo tamen suffectus traditur, quod fortassis sub anni finem è viuis excesserit.

Censura Æmylij. Insignitus est hic annus Censura Æmylii Pauli, & Marcii Philippi, à quibus censa tradit Plut. ciuium capita 337. millia 452. Epitome Liuii 46. habet tantum 327. millia & 22. Princeps Senatus lectus est iam quintùm M. Aemylius Lepidus. Plura in hunc annum diligenter ex historia Romana collecta, reperies apud Stephanum Pighium in Annalibus suis.

ANNVS MVNDI 3891. SEXTAE AETATIS 375. IMPERII GRÆCORVM 149. ANTIOCHI EPIPHANIS 13. ANTIOCHI EVPATORIS 1. IVDÆ MACHAB. 3. PTOLEMÆI PHILOMETORIS 17. OLYMPIADIS CLIV. AN. 2. VRBIS CONDITÆ 590. COSS. TIB. SEMPRONIO GRACCHO II. & M. IVVENTIO THALNA.

ANNVS ANTE CHRISTVM 162.

I. *Tempus mortis Epiphanis.* ORTVVM hoc anno Epiphanem perspicuo testimonio Scripturæ constat [a] & Iosephi. [b] Et quidem sub huius anni initium. [c] Nam dicitur accepto nuncio victoriarum Iudæ, & emundationis templi, in supremam ægritudinem incidisse, qua & extinctus est. Peruenit autem ad eum hic nuncius, non multo tempore post rem gestam. Et Iosephus idem l. 1. belli c. 1. *Sacro autem ritu*, inquit, *vix ciuitati reddito, moritur Antiochus*

a l. 1. Mach. c. 6. v. 16.
b l. 12. c. 14. init.
c l. 1. c 6. v 7. & 8.

Antiochus heres existit &c. At ille sacer ritus redditus est, vti diximus, extremo anno centesimo quadragesimo octauo, vigesimo quinto noni mensis, quæ causa est, vt hic annus non ipsi, sed eius filio tribuatur; imo ne primus quidem annus eius, quod eum non solidum regnarit, in ipsius annis ab Eusebio numeratur, qui ei 11. tantum attribuit, licet in tredecim annis regnarit.

II. *Initium Eupatoris.* Non recte tamen ponitur ab eo Eupator anno præcedenti, id est anno primo Olympiadis centesimæ quinquagesimæ quartæ; oportuisset enim eius patrem Epiphanem mortuum fuisse, anno centesimo quadragesimo octauo regni Græcorum, contra Scripturam, quæ mortuum tradit centesimo quadragesimo nono. Sed Eusebium fortasse Chaldaica supputatio in errorem induxit, aut numerus annorum Antiochi diminutus. Quod autem Appianus in Syriacis sub fi. ait non totis duobus annis Epiphanium regnasse, longe profecto fallitur; & ex Scriptura, Iosepho, Eusebio, aliisque omnibus corrigendus est, & pro duobus, legendū duodecim. Sed priusquam de Eupatore, & rebus ab eo gestis dicamus, mortem Antiochi, & quæ sub eius mortem à Iudæis sunt gesta, exponemus.

(Margin: δύο ἐ τῶν ἐτῶν.)

III. *Bellum Epiphanis in Artaxiā. Eiusdem auaritia sacrilega. Elymais.* Dictum est supra [a] Antiochum assumpta parte exercitus sui, exiuisse ab Antiochia, anno 147. & traiecto Euphrate superiores regiones Asiæ, corradendæ pecuniæ gratia, perambulasse; quo tempore oportet contigisse bellum eius contra Artaxiam Armenorum regem, quem ab eo captum tradit Appianus, & eo capto esse mortuum. Meminit eius Polybius vocatque maioris partis Armeniæ principem. Dum autem in ea pecuniaria cura anno superiore versatur, *audiuit esse ciuitatem Elymaidem in Perside nobilissimam, & copiosam in auro & argento.* Hæc vrbs [b] vocatur Persepolis, nec mirum est plura esse nomina ciuitatis eiusdem, in linguis præsertim diuersis; autor libri primi, qui hebraice scripsisse creditur, Hebræo nomine vsus est, ab Elam vel Elimo fundatore ducto: autor 2. Græco; nec obstat quod ab Alexandro Magno legatur euersa: nam intra 160. & amplius annos potuit esse restaurata. Persepolim certe Ptolemæus in Perside statuit, iuxta Rhogomanem fluuium Asiæ tab. 5. in qua tamen idem Elymaidem prouinciam facit in Media. Verum nihil vetat idem esse vrbis & prouinciæ nomen, vt Babylonia. *Persepolis.*

(Margin: a l. 1. c. 3. v. 37. — nu. 59. — b l. 2. c. 9.)

IV. *Quod templum spoliare voluerit.* Pererius l. 9. in illa verba Danielis. *Et sine manu cōteretur* interpretatur Persepolim, vrbē Persidis aliquam, siue Elymaidis, eamq. arbitratur fuisse Susam, quam idē Daniel eodem loco dicit fuisse in regione Aelam, id est Elamitide, siue Elymaide; ex eoq. probat, quod templum Dianæ, quod Antiochus spoliare voluit, inibi fuisse testetur Plinius, [c] *Euleus, ait, fluuius circuit arcem Susorum, & templum Dianæ, quod est illis regionibus augustissimum.* Id porro templum fuisse Dianæ, autor est Iosephus [d] & Polyb. Apud eundem ibid. D. Hieron.[e] idem refert ex Diodoro Siculo, sed is locus intercidit in Diodoro. Idem affirmat Porphyrius apud eundem v. 45. Quibus mirum est non consentire Appianum in Syriacis sub fi. vbi ait spoliato in Elymæis templo Veneris tabe periisse. Itaque præter vrbis opulentiam, audiuit Epiphanes *templum in ea esse locuples valde, & illic velamina aurea, & loricas, & scuta, quæ reliquit Alexander Philippi Rex Macedo, qui regnauit primus in Græcia,* id est qui primus Græcorum principum in Asia atque Oriente regnauit. Pro scutis, quæ Iosephus quoque agnoscit, [f] in Græco legitur arma, ex quibus etiam intelligi potest, non totam vrbem conflagrasse, sed Cyri tantum palatium, vt Strabo & Arrianus tradunt.

(Margin: c 8. 15. — c l. 6. c. 27. — d l. 12. c. 13. — e in c. 11. Dan. v. 36. — f l. 12. c. 13.)

V. *Vrbem frustra ingreditur.* Et *venit, & quærebat capere ciuitatem, & deprædari eam, & non potuit, quoniam innotuit sermo iis, qui erant in ciuitate, & insurrexerunt in prælium, & fugit inde, & abiit cum tristitia magna, & reuersus est in Babyloniam.* Hic dicitur voluisse capere ciuitatem: at l. 2. dicitur intrasse in eam, & tentauisse expoliare templum, & ciuitatem opprimere. Verum nihil est absurdi esse aliquem principem in ciuitate, nec tamen ea potiri; prius contigerat Antiocho, posterius ambiebat, sed multitudine ad arma concurrente in fugam versus est, tametsi esset Asiæ Rex, sicut & Syriæ. Sed illi non legitimum regem, sed sacrilegum prædonem fugauerunt. Hunc locum cum Iosephus non satis perpendisset, & illud secundi εἰσελθὼν γὰρ εἰς τὴν λεγομένην περσέπολιν, intrauerat enim in eam quæ vocatur Persepolin, fortasse non legisset, ita scripsit. [g] *Motus, ait, hac fama admoto exercitu, vrbem oppugnare conatus est. His vero qui fuerant nec aduētu eius, nec oppugnatione territis, sed fortiter resistentibus, spe sua frustratus est. Non contēti enim repulisse eū à mœnib. recedētē persecuti sūt, ita vt plurimis* *Ex li. 2. cōtra Iosephū*

(Margin: lib. 2. c. 6. v. 3. & 4. — g l. 12. c. 13.)

desideratis, fugientis more Babylonem se reciperet.

VI. *Accipit nuncium cladium suarum.* ET *cum venisset circa Ecbatanam, recognouit quæ erga Nicanorem & Timotheum gesta sunt, quia fugata sunt castra, quæ erant in terra Iuda, & quia abiit Lysias cum virtute forti in primis, & fugatus est à facie Iudæorum, & inualuerunt armis, & viribus, & spoliis multis, quæ cœperunt de castris quæ exciderunt: & quia diruerunt abominationem, quam ædificauerat super altare, quod erat in Ierusalem, & sanctificationem sicut prius, circundederunt muris excelsis; sed & Bethsuram ciuitatem suam,* id est ipsius Antiochi, quã scilicet ipse ante occuparat, quæ clare ostendunt, emundationem templi priorem fuisse morte Antiochi, vt ante diximus. *Et factum est, vt audiuit Rex sermones istos stupauit, & commotus est valde. Elatus autem in ira arbitrabatur se iniuriam illorum, qui*

Eius in Iudæos ira, & mina. *se fugauerant, posse in Iudæos retorquere. Ideoque iussit agitari currum suum, sine intermissione agens iter, cœlesti eum iudicio perurgente, eo quod ita superbe locutus est, se venturum Hierosolymam, & congeriem sepulchri Iudæorum eam facturum.* Πολυάνδριον alii vertunt cœmeterium, alii commune sepulchrum; & inferius v. 14. sepulchrum cõgestorum, siue humatorum idem interpres vertit, quasi tota vrbs sit futura sepulchrorum Iudaicorum locus.

VII. *Percutitur à Deo.* SED *qui vniuersa conspicit Dominus Deus Israel percussit eum insanabili, & inuisibili plaga.* 1.2.c.9. v.5. *Vt enim finiuit hunc ipsum sermonem, apprehendit eum dolor dirus viscerum, & amara internorum tormenta; & quidem satis iuste, quippe qui multis & nouis cruciatibus aliorum torserat viscera, licet ille nullo modo à sua malitia cessaret,* vt qui nondum dolorum suorum causam agnoscebat, quin potius *superbia repletus, ignem spirans animo in Iudæos, & præcipiens accelerari negotium, contigit illum impetu euntem de curru cadere, & graui corporis collisione membra vexari.* Placet hic audire Gorionidem, si non vera, certe probabilia narrantem. *Contigit autem,* inquit, [a] *cum iam veheretur, & comitaretur exercitum suum, vt currus eius transiret contra elephantem quendam,* a l.3.c.11. *& elephas vociferari inciperet, atque ex barritu eius equi terrerentur, calcitrarent, & subuerterent currum, caderetque Antiochus de curru, & confringerentur omnia ossa eius, siquidem erat homo grauis & crassus.* Hæc ille. At Scriptura insultans superbo atque impio principi. *Isque,* ait, *qui sibi videbatur etiam fluctibus maris imperare, supra humanum modum superbia repletus, & montium altitudines in statera appendere,* [b] *nunc* b Isa.c.40.12. *humiliatus ad terram, in gestatorio portabatur, manifestam Dei virtutem in semetipso contestans.* Hæc ibi in exprobrationem superbiæ Antiochi, qualis supra quoque in Heliodorum flagellatum diuinitus edita est. [c] c l.2.c.3.v.28.

VIII. *In lecto vehementius cruciatur.* ET *decidit in lectum,* [d] *& incidit in langorem præ tristitia, quia non factum est ei* d l.1.c.6.8. *sicut cogitabat.* Dum tristitia languoris causa vna hic affertur, non excluditur altera plagæ, & dolorum diuinitas inflictorum, sed tristitia gemina memoratur ob res in Perside, & Iudæa male gestas, & se suosque ignominia & damnis affectos, quæ poterat ei ægritudinem corporis afferre. Vnde Iosephus. *Accedente,* inquit, *alia super aliam cura, impar sollicitudini, morbum sibi contraxit immedicabilem.* Pergit Scriptura. [e] l.1.c.6.9.

Et erat illic in lecto scilicet, cui medio in itinere affixus est, nec iactationem pati potuit, vt Babylonem quam cogitabat, deueheretur, nec odoris grauitatem, qui eum gestarent, vt mox dicetur. Iacebat ergo illic æger *per dies multos, quia renouata est in eo tristitia magna,* ex conscientia videlicet admissorum scelerum, & prægustatione imminentium tormentorum, *& arbitratus est se mori,* suspicatus est hanc ægritudinem sibi lethalem fore.

IX. *Et apud amicos lamentatur.* ET *vocauit omnes amicos suos, & dixit illis; Recessit somnus ab oculis meis, & concidi, & corrui corde pro sollicitudine. Et dixi in corde meo, in quantam tribulationem deueni, & in quos fluctus tristitiæ, in qua nunc sum: qui iucundus eram, & dilectus in potestate mea. Nunc vero reminiscor malorum, quæ feci in Ierusalem; vnde & abstuli omnia spolia aurea & argentea, quæ erant in ea, & misi auferre habitantes Iudæam sine causa.*

Causam vtique admiserant Iudæi cur talia paterentur, qui sponte ad gentilitios ritus transierant, & templum, Deique in eo cultum neglexerant, vt ex l. 1. c. 1. abunde constat. Verum in Antiochum ipsum nihil deliquerant, Pergit autem. *Cognoui ergo, quia propterea inuenerunt me mala ista, & ecce pereo tristitia magna in terra aliena.* Sic ostendit Dominus exauditam à se orationem Martyris, qui Deum moriturus orauerat, vt tormentis, & verberibus cogeret Antio-

l.1.c.7.37. chum confiteri, quod ipse est Deus solus.

Verum hæc agnitio propriæ culpæ plenius habetur l. 2. c. 9. tribuiturque morbi violentiæ, quæ tanta erat, *vt de corpore impii vermes scaturirent, ac viuentis in doloribus carnes eius effluerent: odore etiam illius, & fœtore exercitus grauaretur: & qui paulo ante sydera cœli contingere se arbitrabatur, eum nemo poterat, propter intolerantiam fœtoris, portare.* Apparet hinc voluisse Antiochum Babylonem sella gestoria portari, sicut paulo ante dictum est, cum humiliatum ad terram, in gestatorio portatum fuisse: sed viui cadaueris teterrimum odorem nemo ferre poterat. *Hinc igitur cœpit, ex graui superbia deductus, ad cognitionem sui venire, diuina admonitus plaga, per momenta singula doloribus suis augmenta capientibus. Et cum nec ipse iam fœtorem suum ferre posset, ita ait, Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire.* X. *Agnoscit culpam suam.*

Agnoscit culpam suam Antiochus, vt obstinatus Pharao, [a] vt Israelitæ rebelles, [b] vt reprobus Saul, [c] Et humiliatus est coram Deo, vt Achab [d] vt Nabuchodonosor, [e] sed non successu pari, vt Heli [f] Imo & copiosissimam satisfactionem offert, & tamen audit. *Orabat autem hic scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consecuturus*; Nimirum vera pœnitudine, propter offensum Deum non tangebatur, sed propter dolores suos, sicut tanto ante Esau propter amissam primogenituram: de quo Diuus Paulus, [g] *postea cupiens hæreditare benedictionem reprobatus est: non enim inuenit pœnitentiæ locum, quamquam cum lachrymis inquisisset eam.* XI. *Irrita pœnitentia.*

a Exod. 10 16. b Num. 14. 40. Deut. 1. 41. c 1 Reg. 15. 24. & iterũ v. 30. d 3. Reg. 21 29. e Dan. 4 31 f 1. Reg. 3. 18. g Hebr. 12. 17.

v. 14. Verum audiamus quid satisfactionis offerat, quæ vota nuncupet, vt sanitatem recuperet, quam non erat impetraturus, nec voti reus futurus.

Et ciuitatem ad quam festinans veniebat, vt eam ad solum deduceret, ac sepulchrum congestorum faceret, quasi dicat sepulchretum, nunc optat liberam reddere, *& Iudæos, quos ne sepultura quidem se dignos habiturum, sed auibus ac feris diripiendos traditurum, & cum paruulis exterminaturum dixerat, æquales nunc Atheniensibus facturum pollicetur.* Qui scilicet inter omnes Græcos maxime liberi, ac sui iuris fuerunt, quod maxime semper expetierunt Iudæi, qui patriarum legum obseruationem grauissimis omnium suppliciis hoc tempore redemerunt, vide etiam Iosephum. Nec finis promissionum. *Templum etiam sanctum, quod prius expoliauerat, optimis donis ornaturum, & sancta vasa multiplicaturum, & pertinentes ad sacrificia sumptus, de reditibus suis præstaturum: Super hæc & Iudæum se futurum, & omnem locum terræ perambulaturum, & prædicaturum Dei potestatem.* Credibile est reprobum hunc non habuisse animum ista perficiendi, sed Deum promissis inanibus onerare, ac irridere voluisse, sed Deus non irridetur. Et quamuis ex animo promitteret, vota nihilominus irrita fuerunt: non enim semper exaudit Deus, etiam iustos, ad remissionem pœnæ, vel damni temporalis. Nam Dauid pro vita pueruli irritas ad Deum preces fudit, quam solam peccator hic quærebat: sed neque hanc obtinuit, & insuper æternam mortem incurrit, vnde sequitur. XII. *Quam satisfactionẽ offerat.* *& quo animo.* l. 12. c. vlt.

Sed non cessantibus doloribus, *superuenerat enim in eum iustum Dei iudicium*, quasi dicat, lata erat diuinitus in eum sententia mortis irreuocabilis, quod ille sentiens de vita *desperans scripsit ad Iudæos in modum deprecationis epistolam hæc continentem. Optimis ciuibus Iudæis plurimam salutem, & bene valere, & esse felices, Rex & princeps Antiochus. Si bene valetis, & filii vestri, & ex sententia vobis cuncta sunt, maximas agimus gratias.* In Græcis nunc paulo aliter legitur, scilicet, Deo ago maximas gratias, in cœlo spem habens. Et ego languide iacens, vestri honoris & beneuole recordatus sum; hæc molliora sunt & adulatoria. Priora autem illa sunt consentanea iis, quæ paulo ante vouebat, Iudæum se futurum, & Dei potestatem se prædicaturum &c. sequitur narratio. Reuersus de Persidis locis, & infirmitate graui apprehensus, necessarium duxi pro communi vtilitate curam habere, vel communi securitati consulere. Non desperans memetipsum, sed spem multã habens effugiendi infirmitatẽ: aliud dicit, aliud sentit, sed vult Iudæos timore aliquo continere, nec timorem ipse præ se ferre. XIII. *Scribit ad Iudæos.* vt patet ex v. 18.

Respiciens autem quod & Pater meus, Magnus videlicet Antiochus, *quibus temporibus in locis superioribus ducebat exercitum, ostendit qui post se susciperet principatum, vt si quid contrarium*, siue præter opinionem, *accideret, aut difficile nunciaretur,* XIV. *Nunciat designatum successorem.*

scientes hi qui in regionibus erant, cui esset rerum summa derelicta, non turbarentur. Hæc est prima causa designandi successorem, Antiochi Magni parentis imitatio, qui peregre in longinquas regiones proficiscens, in omnem euentum declarabat, quis sibi in principatu successurus esset, vt ea re cognita, subditi minime turbarentur; quod Persarum quoque reges obseruasse, alibi ex Herodoto diximus. Altera est ne vicini principes, qui in occasionem rei gerendæ intenti esse solent, dato interregno, in vacuam hæreditatem inuolarent. Id significant illa verba. *Ad hæc considerans de proximo* [a] *potentes quosque, & vicinos temporibus insidiantes, & euentum expectantes, designaui filium meum Antiochum regem, quem sæpe recurrens in superiora regna, multis vestrum commendabam, & scripsi ad eum, quæ subiecta sunt.* [a] παρακειμένους δυνάστας. quasi dicat adiicientes, confines principes.

XV. *De eo merito sollicitus.* ADDEBATVR hic exemplum epistolæ scriptæ ad Antiochum Eupatorem quæ non extat. Cæterum timebat in primis Antiochus, ne Demetrius, qui Romæ obses erat, filius Seleuci, primogeniti Antiochi Magni, regnum sibi debitum vendicaret, quod & fecit, Lysia & Eupatore occisis, vt suo loco dicetur, nunc quæ supersunt de Epiphane expleamus. Reliqua est conclusio, putido, atque impudenti mendacio fœdata. *Oro itaque vos, & peto, memores beneficiorum publice & priuatim, vt vnusquisque conseruet fidem ad me, & ad filium meum. Confido enim eum modeste & humane acturum, & sequentem propositum meum, & communem vobis fore,* conuersaturum vobiscum, aut vsurum vobis. Recte sane coniicit propositum patris exemplum secuturum. Nam regni eius, & in Iudæos odii filius eius Antiochus hæres extitit, vt ait Iosephus. [b] συμπεριενεχθήσεσθαι ὑμῖν. [c] l. 1. bell. c. 1.

XVI. *Filio Tutorem relinquit.* QVONIAM vero hic regni hæres tenera valde ætate erat, [d] puerulum nouemnem vocat Appianus in Syriacis. Iustinus l. 34. Decedit, inquit, Antiochus, relicto paruulo admodum filio; ei pater tutorem assignat Philippum quendam ex amicis, & optimatibus suis. [e] *Et vocauit Philippum vnum de amicis suis, & præposuit eum super vniuersum regnum suum, & dedit ei diadema, & stolam suam, & annulum,* signatorium scilicet, constituens eum simul regni Cancellarium, Proregem, & regis tutorem, vt adduceret Antiochum filium suum, & nutriret eum, & regnaret, id est regno educaret. Id tamen officium Lysias, apud quem puer erat, ipsi enim eum rex commiserat, cum iret in superiorem Asiam, videtur vsurpasse, vt ex sequentibus intelligetur. [d] παιδίον ἐννεέτες. [e] l. 1. c. 6. 14 [f] l. 1. c. 3. 33. [g] l. 1. c. 6. v. 17.

XVII. *Quo loco mortuus fuerit.* SEQVITVR postremo impii tyranni mors. Et mortuus est illic, ait Antiochus Rex, [h] anno 149. Duo hic dubia sunt tempus & locus. Nam quomodo mortuus est pater anno 149. cum filius regnans dictet epistolas anno 148. Id dubium postea tolletur commodius, sed de loco proprius est hic dubitandi locus. Quò enim refertur illud aduerbium illic? & rursum v. 9. & erat illic per multos dies, & rursum v. 13. ecce pereo in terra aliena. Secundus liber, etsi clare loquitur, non tollit tamē difficultatem. *Igitur homicida & blasphemus pessime percussus, & vt ipse alios tractauerat, peregre in montibus, miserabili obitu vita functus est.* Difficilis sane est hic locus, nā cum [i] dictum sit, Antiochum reuersum esse in Babyloniam, cuius scilicet dominus erat, quomodo se mori dixit in terra aliena? Num Babylone rediit in montes Mediæ & Persidis, vt illic peregre moreretur? [h] l. 1. c. 6. v. 16. [i] l. 1. c. 6. v. 4.

XVIII. *An mortuus Babylone.* RESPONDEO Antiochum reuera in terra aliena, & in montibus, in itinere Babylonem versus, periisse, nec cogitatam, & destinatam animo Babylonem attigisse. Itaque illa verba v. 4. quæ difficultatem afferunt. *Et abiit cum tristitia magna, & reuersus est in Babyloniam,* ostendunt interpretem legisse ἀπέστρεψε, quomodo etiam legitur in Basileensi. At editio vaticana Xisti, & regia habent ἀποστρέψαι reuerti, siue, abiit inde vt reuerteretur, quomodo vertit interpres vaticanæ & regiæ, & Basileensis, consentit Tigurina, quæ habet, abscessit inde repetens Babyloniam. Porphyrius certe apud D. Hieronymum, ait illum mœrore consumptum in Tabes oppido Persidis mortuum esse; quod Scripturæ non repugnat, si id oppidum in montibus circa Ecbatanam situm fuit. Sic ergo ex vnius literulæ mutatione, difficillimus locus planissimus redditur. in c. 11. Dan. v. 45.

XIX. *Eius ex Daniele Epitaphium.* ADDAM hic Epitaphium Antiochi Epiphanis, quod Serarius noster ex Daniele excerpsit. c. 8. 23.

Dan.8.23. 24.&seq.

Rex impudens facie, & intelligens propositiones; & roborata est fortitudo eius, sed non in viribus suis: & supra quam credi potest, vniuersa vastauit, & prosperatus est, & fecit. Et interfecit robustos, & populum sanctorum, secundum voluntatem suam, & directus est dolus in manu eius, & cor suum magnificauit, & in copia rerum omnium occidit plurimos, & contra Principem principum consurrexit, & sine manu contritus est.

Dan.8.9. 10.&c.

ADDE ex eodem Daniele alterum, quod sepulchro inscribi possit. XX. *Alterum ex eodem.*

Hic proiectum est cornu modicum, quod factum est grande contra Meridiem, & contra Orientem, & contra fortitudinem, & magnificatum est vsque ad fortitudinem cæli, & deiecit de fortitudine, & de stellis, & conculcauit eas, & vsque ad principem fortitudinis magnificatum est, & ab eo tulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius. Deest conclusio quam adde ex 2. Machab. 9. fi. *Homicida & blasphemus percussus est: & vt ipse alios tractauerat, peregre in montibus miserabili obitu vita functus est.*

1.1.c.1.v.11.

POSSVNT & alia de eo Scripturæ elogia colligi, qualia sunt illa. *Radix peccatrix Antiochus Illustris. Alienatus mente, Sacrilegus, Impius, Crudelis.* Sed audi sanctos Martyres. *Tu quidem scelestissime in præsenti vita nos perdis.* Alius Theomachum vocat. *Ne existimes tibi impune futurum, quod contra Deum pugnare tentaueris.* Et eorum mater, *irridens crudelem tyrannum. Non timeas,* inquit, *carnificem istum, Et puer. Inuentor omnis malitiæ in Hebræos,* non effugies manum Dei, & rursum. *O scelestе, & omnium hominum flagitiosissime, iudicio Dei iustas superbiæ tuæ pœnas exolues, ego autem sicut & fratres mei, animam & corpus meum trado pro patriis legibus, inuocans Deum maturius genti nostræ propitium fieri, teque cum tormentis & verberibus confiteri, quoniam ipse est Deus solus.* XXI. *Alia de eo Scripturæ elogia.*

1.2.c.7.v.9. & seq.

REQVIRAT fortasse Lector eruditus, à nobis quoque dignum Antiochi vita, ac facinoribus Epitaphium; quod ne frustra desideret, habeatque quod appendat in Antiocheno Mausolæo, sic habeto. XXII. *Epitaphiũ aliud Antiochi.*

EPITAPHIVM ANTIOCHI EPIPHANIS.

ADES VIATOR, NEC VLTRA SPIRANTIS CADAVERIS ANTIOCHI EPIPHANIS FOETOREM, QVEM ILLE IPSE QVI FEREBAT FERRE NON POTERAT, REFORMIDA: EVANVIT ILLE PRIDEM CADAVERE IN ARENTEM PVLVEREM DISSOLVTO, SED MANET ILLE TAMEN, QVEM IMMENSA HOMINIS SCELERA IN COELVM CONTINENTER EXHALABANT. HOMINIS QVI POST FRAVDVLENTER OCCVPATVM A FRATERNA MORTE REGNVM, ET AB HEREDE AC NEPOTE ASIAM SYRIAMQVE INTERVERSAM, ÆGYPTVM QVOQVE TVTORIS NOMINE PTOLEMÆIS NEPOTIBVS SEMEL ITERVMQVE ERIPERE CONATVS EST: FECISSETQVE, NISI ROMANO PERCVLSVM IMPERIO, PRIORE EIVSDEM REGNI DEPRÆDATIONE, QVAM IN ROMANOS EFFVDERAT, CONTENTVM ESSE OPORTVISSET. *Eius ambitio.*

HIC EST ILLE CONTEMPTOR DIVVM, QVI CVM ADVERSVS DEVM CONIVRASSET, HIEROSOLYMITANA POTITVS VRBE, PRÆTER TRIDVO ILLATAM OCTOGINTA MILLIVM VIRORVM, VEL CÆDEM VEL SERVITVTEM, TEMPLVM EIVS CONTEMPTIM INGRESSVS, AVREAM OMNEM ARGENTEAMQVE SVPELLECTILEM INVASIT, AC SV- XXIII. *Impietas.*

STVLIT: THESAVROS EIVS OCCVLTOS AC PATENTES, SACROS PROFANOSQVE SACRILEGE POPVLATVS EST, LEGITIMA SACRIFICIA REPVDIARI IVSSIT, LIBROS SACROS CONSCIDIT, ATQVE EXVSSIT, CIRCVNCISIONEM, DELECTVM CIBORVM, OMNESQVE MOSAICÆ LEGIS CEREMONIAS ANTIQVAVIT. DENIQVE IMPVRVM IOVIS OLYMPII SIMVLACHRVM DIVINO ALTARI IMPOSVIT: ET TOTA REGIONE SACRILEGIS FVMANTE HOLOCAVSTIS, OMNIVM TVRPITVDINVM, QVAS IMPVDENS ILLE FREQVENTABAT, CLOACAM, IN MORES HEBRÆORVM INVEXIT, PIOSQVE DECVMANIS ~~SVPPLICIIS~~, AD DIVINAM LEGEM EIVRANDAM, SACRILEGOSQVE RITVS PROFITENDOS, INDVCERE CONATVS EST.

XXIV. *Fœdaque mors.*

POSTREMO CVM ADVERSVS HANC BELLVAM, MODICAM VLTOR DEVS SERVORVM SVORVM SVSCITASSET MANVM, QVÆ QVATVOR EIVS EXERCITVS FVDIT, FVGAVIT, CONCIDIT, EX RAPINIS FACTVS EGENTIOR, NOVVM EXORSVS SACRILEGIVM, TVRPITER PVLSVS FVGATVSQVE, SPIRANS MINARVM AC CÆDIVM IVDÆAM COGITAT. DVMQVE CITATIS QVADRIGIS PRÆCEPS ITER ACCELERAT, IN TERRAM EFFVSVS, TOTOQVE CORPORE CONTRVCIDATVS, DIVINA INSVPER PLAGA PERCVSSVS, TABE DIFFLVENS, VERMIBVS SCATENS, TETERRIMAM EXHALANS MEPHITIM, DIVINAM IN SE ANIMADVERSIONEM FRVSTRA CONFESSVS, IN IMVM TARTARVM ANIMAM EXECRANDAM EVOMVIT. ANNO REGNI GRÆCORVM CXLIX. REGNI SVI XII. DIGNVS QVI EXPRESSA ESSET ILLIVS IMAGO, QVI ERIT OMNIVM POST HOMINES NATOS SCELERATISSIMVS ANTICHRISTVS.

XXV. *Dicitur insanisse.*

IVVAT hic obiter quæ de eiusdem morte, apud D. Hieronymum ex Porphyrio Diodoro Siculo, & Polyb. leguntur adiungere. *Polybius*, inquit, *& Diodorus, qui Bibliothecarum scribunt historias, narrant eum non solum contra Deum fecisse Iudææ, sed auaritiæ facibus accensum, & templum Dianæ in Elymaide, quod erat ditissimum spoliare conatum, oppressumque à custodibus templi, & vicinis circum gentibus, & quibusdam phantasiis atque terroribus versum in amentiam, ac postremam morbo interiisse.* Et mox, ait eum attentato frustra Dianæ templo, mortuum esse in Tabes oppido Persidis, mœrore consumptum. Pleraque habet Gorionides, [a] de morte Antiochi Scripturæ non absurda amplificatione adiecta, quæ non est opus huc accersere.

In cap. 11. Dan. v. 36. & 45.

In v. 45. ex Porphyrio.

a l. 2. c. 12.

XXVI. *Quid Iosephus de morte Antiochi.*

NON oportet tamen nos Iosephi sententiam de Antiochi morte, eiusque causa prætermittere: sunt enim quædam ad limam, aut stateram reuocanda. *Morbo*, inquit, *magis ac magis inualescente, intelligens adesse fatale tempus, amicos conuocat, eisque & vim morbi, & causam indicat*, nimirum quod pœnas ob afflictam Iudæorum gentem lueret, atque ob spoliatum sacrilegio templum, & contemptum cœlestis numinis: atque his dictis exhalauit animam. Quamobrem demiror Polybium Magalopolitanum, qui vir alioqui probus ait hunc Antiochum periisse, quod conatus sit Dianæ templi thesauros, ac donaria diripere. *Voluisse enim tantum, ac non etiam perfecisse sacrilegium, non videtur res digna supplicio.* Quod si hæc causa Polybio digna videtur cur Antiochus deberet capite pœnas persoluere, multo verisimilius est ob exhaustum sacrilegiis Hierosolym. templum, acceleratum esse eius interitum. Si quis tamen magis probat Polybij sententiam, cum eo nunc non libet contendere.

τὸ γὰρ μηδέπω ποιῆσαι τὸ ἔργον βουλευσάμενον, οὐκ ἔστι τιμωρίας ἄξιον.

XXVII. *Augustinus ex Dei lege.*

CONTENDERE quidem non libet, Sacerdotem tamen legis, in lege turpiter errantem corrigere necesse est, qui merito à Paulo audiat. [b] *Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis vt vos doceamini, quæ sint elementa exordij sermonum Dei*, qui duo præcepta diuinæ legis nunquam, aut legisse, aut intellexisse, videatur, prohibentis concupiscere non solum vxorem proximi sui, sed domum,

b Heb. 5. 12.

agrum, ancillam, bouem, asinum, & vniuersa quæ illius sunt. Atqui, *Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur*, vt testatur Apostolus in lege doctissimus,[a] quò ergo voluisse tantum, & non etiam perfecisse sacrilegium, non videtur Iosepho res digna supplicio? Frustra ergo monet propheta regius. *Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini*, nimirum vt pœnitentia vitetis supplicium: frustra, cum Iosephi iudicio liceat etiam impune sacrilegia attentare. MAGNA VOLVNTAS POENA DIGNA.

a Hebr. 10. 28.

ALITER visum est sapientissimo, atque æterno Iudici, qui Luciferum dicentem in corde suo, *in cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo.* Hæc inquam cogitantem Luciferum, detractum è cœlo empyreo, præcipitauit in profundum laci, & cum suis omnibus sociis, suppliciis addixit sempiternis. Aliter visum est omnibus rerum publicarum administratoribus, supremisque iudicibus, qui omnibus seculis, omnibusque regionibus attentatam principum suorum necem, dirissimis exquisitissimisque suppliciis, viuos mortuósque mactarunt. Aliter visum est Danieli prophetæ, qui impurissimos senes Susannam mortis supplicio tradere cupientes, calumniæ conuictos, vniuerso populo consentiente & cooperante iustissimæ morti tradidit. Aliter visum Dario regi, qui innocentis Danielis accusatores, qui cum leonibus discerpendum dederant, licet facinore diuinitus impedito, crudelem tamen voluntatem vlciscendam ratus est, & iisdem leonibus deuorandos dedit; omnesque puncto temporis ab iisdem dilacerati sunt.[b]

XXVIII. *Eius deniq. iudicio.* *Et communi sapientum.* *Danielis proph.* *Darij regis*

b Dan. 6.

QVOD si cogitatum facinus, & attentatum in crimine non est, vtique neq; opus sanctum laudem aut præmium mereatur, nisi perfectum & absolutum. Quid ergo est quod Deus Opt. Max. Abrahamo qui filium suum voluerat Deo iubente offerre in sacrificium, dixit.[c] *Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me.* Quid est fecisti hanc rem? non fecerat, voluerat, nihil fecit, prohibuit angelus. Ita sane, sed Deus factum opus dicit, quod efficaci voluntate susceptum est, & quantum in Abrahamo fuit perfectum est. Itaque eadem omnino merces datur viuente filio, quæ data fuisset sacrificato. *Benedicam*, inquit, *tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Plumbeum hominem esse necesse est, qui non intelligat totam malitiam, vel bonitatem humani actus à voluntate pendere. Nec nudam executionem operis, apud iudicem Deum, pœnam nouam vel prooemium promereri.

XXIX. *Rursum arguitur ratione.* *Et exéplis.*

c Gen. 22. 16.

v. 36. D. Hieronymus in c. 11. Danielis ad hunc locum Iosephi alludit, sed ita tamen vt corrigat. Hoc ei, inquit, accidisse commemorant, quia templum Dianæ violare conatus sit. Nos autem dicimus, etiamsi acciderit ei, ideo accidisse, quia in sanctos Dei multam exercuerit crudelitatem, & polluerit templum eius. Non enim pro eo quod conatus est facere, & acta pœnitentia desiuit implere, sed pro eo quod fecit punitus esse credendus est: quasi dicat malam voluntatem, si pœnitentia reuocata fuerit, non puniri, sed scelus reipsa perpetratum, nec vsquam apud Hieronymum leges, voluisse tantum, ac non etiam perfecisse sacrilegium, rem dignam supplicio non videri. Sed omittamus nunc Iosephum: in iis enim est, de quibus Dominus.[d] *Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum.*

XXX. *Corrigitur à S. Hieron.*

d Matth. c. 14.

Iam nobis de Eupatore Antiochi successore dicendum esset; sed prius quæ gesta sunt in Iudæa sub ipsam templi emundationem, viuente adhuc Antiocho, vel sub eius interitum, ex Scriptura proferamus:[e] quoniam non facile disiungi possunt, & modico distant temporalis interuallo.

XXXI. *Ethnici Iudæos à restaurato Dei cultu persequuntur.*

e 1. 1. Mach. c. 5.

Et factum est, vt audierunt gentes in circuitu, quia ædificatum est altare, & sanctuarium sicut prius, iratæ sunt valde, & cogitabant tollere genus Iacob, qui erant inter eos, scilicet Iacobi filios, siue Israelitas, qui vndique impiis, & idolorũ cultoribus cincti erant: & impletum est illud Dauidis, *Peccator videbit & irascetur, dentibus suis fremet, & tabescet, desiderium peccatorum peribit. Et cœperunt occidere de populo & persequi*, siue perdere, improuisis scilicet excursionibus, insidiis, aliisque hostilibus modis, vt Iosephus quoq. confirmat. Nimirum rectũ putabant eos perdere, qui tanta leuitate Dei cultũ religionemq; commutabant, vt prius Deum suum, deinde ipsorum deos colerent, rursum noua defectione ad relictum Deum conuolarent. Deorum quoq; suorum, ac Regis sui zelo tangebantur, & vtrisque obsequium se præstare arbitrabantur.

XXXII. *In eos insurgit Iudas. In Idumæos Acrabathenes.* — 1. Mach. 5.3

Contra quos Iudas consurrexit, & primo contra Idumæos. *Et debellabat*, ait Scriptura, *Iudas filios Esau in Idumæa, & eos qui erant in Acrabathane, quia circunsedebant Israëlitas*, & percussit eos plaga magna, tollenda est cõiunctio, ne duo putentur prælia, alterum in Idumæa, alterum in Acrabathane. Est enim Acrabathane oppidum in Idumęæ, & tribus Iudæ finibus meridianis; in iis Idumęæ rupibus, quas vocant Ascensum scorpionis, [a] propter serpentum & Scorpionum copiam, vt aiunt Hebræi, aut vt aliis placet, propter rupes scorpiones referentes. Certe scorpionem Hebræi dicunt Ghacrab עקרב, & עקרבים Ghacrabbim scorpiones; ex quo factum huic oppido nomen tradit ex Hieronymo Adrichom. sed id in Hieronymo non inueni. Ergo in Acrabbathane Idumæi erant, vbi vt in tuto præsidio positi, excurrebant circumquaque in Iudæos: eos autem magna clade Machabæus affecit, & deprædatus est, vt ait Iosephus.

a Num. 34. v. 4.

XXXIII. *Et in Bæanitas.*

Altera expeditio fuit in Bæanitas. Et recordatus est, inquit, malitiam filiorum Bæan, *qui erant in populo in laqueum*, in quem se tanquam feræ necopinantes Israëlitæ induerent, *& in scandalum, insidiantes ei in via. Et conclusi sunt ab eo in turribus, & applicuit ad eos, & anathematizauit eos*, vt scilicet funditus delerentur, nec spolia eorum seruarentur, sed omnia flammis absumerentur: nam sequitur, *& incendit turres eorum igni, cum omnibus qui in eis erant.* Significat Iosephus istos quoque fuisse Idumæos, quos Iudas obsedit, & eos, cum rebus suis omnibus, quasi holocaustum Deo consecrauit, vt Iosue olim Iericho. [b]

b c. 6. v. 17.

XXXIV. *Et Ammonitas.*

Tertia fuit expeditio in Ammonitas. *Et transiuit ad filios Ammon, & inuenit manum fortem, & populum copiosum, & Timotheum ducem ipsorum: & commisit cum eis prælia multa, & contriti sunt in conspectu eorum, & percussit eos: & cepit Gazer ciuitatem, & filias eius, & reuersus est in Iudæam.* In hyberna, vt arbitror: nec enim apparet cur potentem adhuc hostem deseruisset, ad quem opprimendum mox redeundum fuit in Galaaditidem. Ammonitæ sunt Hierosolymitis trans Iordanem, quemadmodum & ciuitas Iazer, vt in Græco legitur, & apud Prophetas [c] & Iosephum. Nam Gazer est cis Iordanem in tribu Ephraim; Iazer autem, quæ & Iezer, vrbs quondam Amorrhæorum, decimo lapide à Philadelphia, terminus tribus Gad, & data Leuitis. [d] Videntur autem prædicti prophetæ eam in Moabitide regione collocare, Iosephus in Ammonitide.

c Esaiæ 16. 8. & Ierem. 48. 32.

d Iosue c. 13. 25. & 21. 36. 37.

XXXV. *Ex Iosepho.*

Eius hæc est oratio. *Quibus perdomitis in Ammanitas arma transtulit, quorum numerosam manum Timotheus ductabat; & his quoque deuictis Iazorum eorum vrbem expugnauit, abductisque in captiuitatem vxoribus eorum ac liberis, direptam prius, incendit, atque ita domum victor reuersus est.* Sic ipse, Filias Gazeris dixit Scriptura vicos & oppidula, quæ Gazerem metropolim agnoscebãt, Hebræorum more, quem alibi notaui. 1. In hoc loco, seruata phrasi Hebræa, Græcus interpres posuit θυγατέρας: & profecto vehementer fallor nisi Iosephus, non attendens ad phrasim Hebræam, mirabili metamorphosi vicos in puellas conuertit; & quia indecorum videbatur solas abductas, fratres eorum adiunxit & matres; quin & homo parum misericors vrbem diripuit, atque incendit, cui scriptura pepercerat.

1. c. χ.

XXXVI. *Iudas in Galaaditide vexantur.*

Post discessum Iudæ ex Galaaditide, timidi prius hostes, facti sunt insolentes. Quamprimum vicinæ gentes, ait Iosephus, sensere eius abitum, contractis copiis in Galaditica regione, finitimos Iudæos adorti sunt &c. Scriptura vero. *Et congregatæ sunt gentes, quæ sunt in Galaad, aduersus Israelitas, qui erant in finibus eorum, vt tollerent eos, & fugerunt in Dathemam munitionem.* Non est alia huius loci mentio in Scriptura, quod iudicio est id castrum recens extructum, pro Dathema quidem codices Græci habent Diathema, sed Dathema habet etiam Iosephus. Et miserunt literas ad Iudam, & fratres eius, dicentes. *Congregatæ sunt aduersum nos gentes per circuitum, vt nos auferant, & parant venire, & occupare munitionem in quam confugimus: & Timotheus est dux exercitus eorum. Nunc ergo veni, & eripe nos de manibus eorum, quia cecidit multitudo de nobis. Et omnes fratres nostri, qui erant in locis Tubin interfecti sunt, & captiuas duxerunt vxores eorum, & natos, & spolia, & peremerunt illic fere mille viros.*

Basil.

XXXVII. *Et in Galilæa.*

Raro aduersa nuncia solitaria sunt, ecce alterum. *Et adhuc epistolæ legebantur: & ecce alii nuncii venerunt de Galilæa, conscissis tunicis est nunciantes secundum verba hæc. Dicentes, conuenisse aduersum se à Ptolemaida, & Tyro, & Sidone. Et repleta est*

omnis terra alienigenis, vt nos consumant. Vides vbique furentem cacodæmonem, & sublatam ex templo Dei, in quod inuaserat, idololatriam, & diuinam iniuriam magno eius dolore vindicatam. In Græco est, & omni Galilæa alienigenarum ἀλλοφύλων, quæ dicitur Galilæa gentium, [a] & Galilæa superior, quæ pertinebat ad tribum Aser, & Phœniciæ adiacet. Inferior autem subiecta est stagno Genesareth, quod propterea Mare Galileæ, deinde Tiberiadis dictum est, & pertinet ad tribum Zabulon & Issachar. Quid hic consilii Machabæus cœperit, ita refertur.

a Esaiæ 9.1.

XXXVIII. Iudas copias diuidit.

V T *audiuit autem Iudas, & populus sermones istos, conuenit ecclesia magna, cogitare quid facerent fratribus suis, qui in tribulatione erant, & expugnabantur ab eis. Dixitque Iudas Simoni fratri suo. Elige tibi viros, & vade, & libera fratres tuos in Galilæa: Ego autem, & frater meus Ionathas ibimus in Galaaditim.* Nunc primum diuiduntur copiæ Iudęorum, vt hostes locis disiunctos persequantur. Vides copias Iudæorum præliis non diminui, sed crescere? Nã relicto Hierosolymis valido pręsidio, de quo mox ad duo millia ceciderunt, in septentrionem & orientem abducuntur vndecim millia virorum, & nihilominus reliquit Iosephum filium Zachariæ, & Azariam duces populi, cũ idoneo exercitu, ad custodiã Iudææ. Sed reliquas expeditiones videamus.

XXXIX. Expeditio Simonis in Galilaam.

Q V A R T A est Simonis in Galilæam, in quam profectus est cum tribus millibus, *& commisit* prælia multa cum Gentibus, & contritæ sunt gentes à facie eius; & persecutus est eos vsque ad portam Ptolemaidis, & ceciderunt de gentibus fere tria millia virorum, *& accepit spolia eorum.* Ne autem iterum ab eis vexarentur, *assumpsit eos, qui erant in Galilæa, & in Arbatis*, cum vxoribus & natis, & omnibus quæ erant illis, & *adduxit in Iudæam cum lætitia magna.* Quæ sint Arbata non satis constat: apparet tamen esse oppidum, vel regiunculam Galilææ. Nusquam alibi extat id nomen, nisi placet Abialbon Arbathitem, vnum de fortibus Dauid, [b] qui [c] Abiel quoque appellatur, inde oriundum esse.

b 2.Reg. 23.31.
c 1.Paral. 11.32.

XL. Et Iudæ trans Iordanem.

Q V I N T A expeditio est Iudæ & Ionathæ trans Iordanem, quò cum 8. virorum millibus profecti sunt. *Et Iudas Machabæus, & Ionathas frater eius transierunt Iordanem, & abierunt viam trium dierum per desertum*, quod vocatur Solitudo siue desertum Bosor ab ea ciuitate, quæ illic sita est,[d] Et confirmatur, quia mox vrbis Bosor, quam occupauit Iudas, & deserti Bosor, fit mentio. Idemque colligitur ex occursu Nabuthæorum siue Nabathæorum Arabum; quod nomen vel à Nabaioth primogenito Ismaëlis acceperunt, vt placet D. Hierony. & Iosepho, vel à Metropoli Arabiæ Petra, quam etiam Nabatham olim dictam aliqui putant. Iter ergo Arabiam versus acceperunt, vt incautos & necopinantes hostes inuaderent. *Occurreruntque eis Nabuthæi, & susceperunt eos pacifice, & narrauerunt eis omnia, quæ acciderant fratribus eorum in Galaaditide*: erant ergo in Israëlitis hi Nabuthæi. Qui Iudæ imminens periculum nunciarunt suorum, qui in ciuitatibus Galaaditidis circunuenti essent, & in diem sequentem obsidionem ab hostibus expectarent, qui constituerant tollere eos in vna die. In Græco est, admouere exercitum munitionibus, ad quas scilicet Iudæi confugerant, & nominatim Datheman, idque patet ex sequentibus.

d Iosue ca. 20.8. & ca. 21.36.

XLI. Occupat vrbes Galaaditidis.

E T *conuertit Iudas, & exercitus eius viam in desertum Bosor repente, & occupauit ciuitatem Bosorram, & occidit omne masculinum in ore gladij, & accepit omnia spolia eorum, & succendit eam igni.* Hæc vrbs, in quibusdam codicibus Græcis, prima ponitur earum sex, quæ ante numeratæ sunt, ne vna vrbs bis hic capta ponatur, [e] & quidem prius capta & incensa, postea autem capta. Vocatur autem in edit. vulg. Barasa, in Græco tum Bossora, tum Bosorra, apud Iosephum. [f] Licet eius Latina versio habeat Barasa. *Et surrexerunt inde nocte, & ibant vsque ad munitionem*, (Datheman, vt arbitror, [g] sed eam neque Iosephus nominat, qui sub vesperam profectum dicit, cum Scriptura dicat surrexisse nocte. Cúmque interim nox appeteret, inquit, nihilominus Iudas iter cõtinuauit vsq; ad castellum, in quo Iudæos oppugnari accepe- rat.) *Et factum est diluculo, cum eleuassent oculos suos, ecce populus multus, cuius non erat numerus, portantes scalas & machinas, vt comprehenderent munitionem, & expugnarent eos.*

e v.28. & 36.
f l. 12. c. 12.
g vt supra v.9.

XLII. Suos obsidione liberat.

E T *vidit Iudas quia cœpit bellum, & clamor belli ascendit ad cœlum sicut tuba, & clamor magnus de ciuitate.* Breuius in Græcis nunc legitur, & clamor vrbis ascendit vsque ad cœlum, tubis & voce magna.

Et dixit exercitui suo. *Pugnate hodie pro fratribus vestris. Et venit tribus ordinibus post eos, & exclamauerunt tubis, & clamauerunt in oratione.* Videtur significare eos cum

clamore diuinum nomen appellasse Adonai, Sabaoth, aut quid simile. Loci autem huius sententia est, quam perspicue habet Iosephus, Iudam, vbi suos adhortatus est, ad rem pro fratribus suis bene gerendam, copias suas trifariam diuisisse, & hostium tergo, tribus simul in locis infestos inhæsisse, & necopinato aduentu, clamoréque terruisse, sed cecidisse etiam ac fugasse. Nam sequitur. *Et cognouerunt castra Timothei, quia Machabæus est, & refugerunt à facie eius, & percusserunt eos* (Iudæi) *plaga magna, & ceciderunt ex eis in die illa fere octo millia virorum.*

XLIII. *Occupat Maspha, & alia oppida.*

NEC quiescit Iudas, vt lætetur cum suis ex tam præsenti periculo, & vltimo discrimine liberatis, sed vtitur victoria bonus imperator. Nam perterrefactis instat. *Et diuertit Iudas in Maspha, & expugnauit, & cepit eam, & occidit omnem masculum eius, & sumpsit spolia eius, & succendit eam igni.* Mallon vocat Iosephus barbarorum vrbem. Inde perrexit, & cepit Casbon, 3. & Mageth, & Bosor, & reliquas ciuitates 3. χ.
Galaaditidis. Neque hic fuit huius expeditionis finis: sequuntur victoriæ duæ illustres, altera ad Carnain, altera ad Ephron. In priore prælium fuit gloriosum ac nobile contra Timotheum. *Post hæc verba*, inquit Scriptura, [a] *congregauit Timotheus* a ca. 5. v. 37.
exercitum alium, & castra posuit contra Raphon, trans Torrentem. 4. 4. σχ.

Timotheus obsidet Raphon.

XLIV. *Et de victoria ominatur.*

ERAT autem Iudas cum suis cis torrentem in tribu Gad. Et misit speculari exercitum, & renunciauerunt ei dicentes. *Quia conuenerunt ad eum omnes gentes, quæ in circuitu nostro sunt, exercitus multus nimis: & Arabas conduxerunt in auxilium sibi, & castra posuerunt trans torrentem, parati ad te venire in prælium. Et abyt Iudas obuiam illis. Et ait Timotheus principibus exercitus sui. Cum appropinquauerit Iudas & exercitus eius, ad torrentem aquæ, si transierit ad nos prior, non poterimus sustinere eum, quia potens poterit aduersum nos. Si vero timuerit transire, & posuerit castra extra flumen, transfretemus ad eos, & poterimus aduersus illum.* Eadem habent Græca omnia, & torrentem etiam flumen appellant, sed Iosephus sententiam nonnihil mutat. Ibi, inquit, hortatus est, Timotheus scilicet, suos milites vt strenue pugnarent, arcerentque Iudæos à torrentis transitu; in hoc enim sitam victoriam, Iudæis futuris superioribus, si transire potuerint. 5 5. σχ.

XLV. *Iudas traiecto torrente vincit.*

VERVS sibi vates malorum fuit, Deo Machabæum dirigente, quamuis superstitiosæ obseruationis signarum, sequitur enim. *Vt autem appropinquauit Iudas ad torrentem aquæ, statuit scribas populi secus torrentem*, erant fortasse iidem centuriones, aut tribuni, vt plus autoritate valerent ad prohibendum populum ne subsisteret cis Iordanem, vel cis torrentem. Nec mirum scribas tribunos esse vel cēturiones, cum vnus idemque Iudas, & belli dux esset, & sacrorum pontifex. *Et mandauit eis dicens, neminem hominum reliqueritis*, (videtur deesse vocabulum, castra metari, aut vallum iacere, aut subsistere, in Græco est παρεμβαλεῖν. *Sed veniant omnes ad prælium. Et transfretauit ad illos prior, & omnis populus post eum, & contrita sunt omnes gentes à facie eorum; & proiecerunt arma sua, & fugerunt ad fanum, quod erat in Carnaim*, vt in asylum videlicet; erat autem Carnaim in tribu Manasse trans Iordanem. *Et occupauit ipsam ciuitatem, & fanum succendit igni, cum omnibus qui erant in ipso, & oppressa est Carnaim, & non potuit sustinere contra faciem Iudæ.*

XLVI. *Reditus expeditionis. Iudas abducit Israelitas.*

RELIQVVS est reditus expeditionis huius, qui illustri etiam victoria nobilitatur. *Et congregauit Iudas vniuersos Israëlitas, qui erant in Galaaditide, a minimo vsque ad maximum, & vxores eorum, & natos, & exercitum magnum valde, vt venirent in terram Iuda*, grauibus vtique de causis. Siue vt tuti essent ab insultibus & vexatione infidelium; siue ne in medio nationis prauæ, discrimen amittendæ religionis adirent; siue vt terram Iuda, quam Antiochus, & eius duces desolatam cladibus, ac pene desertam effecerant, populosiorem, & fortiorem ad resistendum Gentibus redderent. Eadem est ratio cur Simon Machabæi frater, Galilæos quoque in Iudæam transtulerit. Sicut ergo cum olim à regno Iudæ, impulsore Ieroboamo defecerunt, simul etiam religionis naufragium, moxque etiam regni & regionis passi sunt; ita & nunc eidem regno quoquo modo restituti, religiosæ pietatis & libertatis emolumento perfruantur. Supra v. 23.

XLVII. *[illegible] Ephron [illegible] gesta.*

ET *venerunt vsque Ephron, & hæc ciuitas magna in ingressu posita*, id est in ipso itinere, *munita valde, & non erat declinare ab ea dextera vel sinistra, sed per mediam iter erat*, locis vtrimque inuiis, præsertim promiscuæ multitudini, quæ secum abduceret quidquid poterat de rebus suis, cum vxoribus & paruulis. Itaque Ephronitæ

animaduersa tanta multitudine, & colonia nouatum sedium candidata, occluserunt vrbis suæ ianuas, & lapidibus etiam obstruxerunt. A quibus cum Iudas pacificum transitum peteret, nec impetraret, iussit totis castris nunciari, *vt applicarent vnusquisque in quo erat loco. Et applicuerunt se viri virtutis*, id est potentes; seu viri exercitus, siue milites, [a] qui prout sors tulerat, quisque ex loco suo vrbem oppugnaturus erat.

a infra v. 55.

XLVIII. *Expugnatur, & deletur.*

Et *oppugnauit ciuitatem illam tota die & tota nocte, & tradita est ciuitas in manu eius*, siue perfractis ianuis, siue dirupto, vel superato generali assultu muro, nec deditio vlla facta, vel admissa est: cuius rei signum est, *quod peremerunt omnem masculum in ore gladij, & eradicauit eam*, omnibus maribus, qui stirpem renouarent, ferro sublatis. *Et accepit spolia eius, & transiuit per totam ciuitatem super interfectos.* Tanta seueritas ad solum negatum transitum referri non potest, sed eos alioqui hostiliter se in Iudæos gessisse, mortemque commeritos fuisse necesse est. Iosephus, [b] addit & oppidi incendium. *Diem noctemque*, inquit, *ibi remoratus, vi cepit oppidum; occisisque omnibus maribus, per incensi cineres traduxit exercitum: tantus autem erat occisorum numerus, vt in transeundo calcanda essent cadauera.* De hac eadem ciuitate, si tamen eadem, iterum infra dicetur. [c]

b l. 12. c. 12.

c l. 1. c. 11. v. 57.

XLIX. *Reducit suos domũ incolumes.*

Et *transgressi sunt Iordanem in campo magno cõtra faciem Bethsan.* Eam vrbem locat Adrichom. in tribu Issachar, Scythopolim dictam à Græcis ait Iosephus; *& erat Iudas congregans extremos, & exhortabatur populum per totam viam*, ducis simul & pontificis officio fungens, firmabat in Deum fiduciam, & in auita fide constantiam, *donec venirent in terram Iuda. Et ascenderunt in montem Sion*, templum videlicet illi coniunctum, *cum lætitia & gaudio, & obtulerunt holocausta, quod nemo ex eis cecidisset, donec reuerterentur in pace.* Vides in Machabæo boni ac prouidi ducis officium. Cum enim sciret extrema exercitus abeuntis, incursionibus hostium infesta esse solere, eam partem sua ipsius præsentia munitam esse voluit; quæ etiam valebat vt ἐχάτιζοντες, qui in postremis hærebant, vel infirmitate, vel lassitudine, excitarentur ad alacrius carpendam viam: præsertim cum ipsiusmet Imperatoris cohortationes accederent. Vide etiam Pontificis pietatem, qui recta in montem Sion, id est in templum gratias acturus Deo, de tam lætis successibus, & tam singulari eius protectione; qua per tot prælia atque discrimina, & tot hostium cædes, nemo omnino ex suis desideratus esset. Neque par erat, vt si reliquus triumphi deerat apparatus, ea prætermitteretur, quæ non in colle Capitolino, dæmonibus, sed in Sionis monte, omnium bonorum largitori Deo debebantur.

L. *Iosephus & Azarias suscipiunt expeditionẽ.*

Verum ne pura undique liquidáque lætitia Iudæi diffluerent, aut superbia efferrentur, ea gaudia non modica tristitia permisit temperari. Rem deinceps Scriptura narrat his verbis. [d] *In diebus quibus erat Iudas, & Ionathas in terra Galaad, & Simon frater eius in Galilæa, contra faciem Ptolemaidis, audiuit Iosephus Zachariæ filius, & Azarias, quæ facta sunt.* Dicitur hic Azarias princeps virtutis, in Græco tamen de vtroque legitur, ἄρχοντες δυνάμεως, quomodo supra [e] ambo vocati sunt duces populi, sicut & apud Iosephum. [f]

d l. 1. c. 5. v. 55.

e v. 18.

f l. 12. c. 12.

Et dixit vterque faciamus & ipsi nobis nomen, & eamus pugnare aduersus gentes, quæ in circuitu nostro sunt. Nec intentio satis laudabilis, nec legitima executio; quippe contra præceptum [g] supremi ducis atque pontificis; vt non mirum sit rem infœlici euentu terminatam, eo vindicante, qui obedientiam mauult quam sacrificium.

g v. 19.

LI. *Cladem à Gorgia accipiunt.*

Et *præcepit* vterque *ijs, qui erant in exercitu suo*, vt pararent expeditionem in hostem, *& abierunt Iamniam.* Ciuitas est maritima in tribu Dan, Iosephus enim à meridie tribus Iudæ eam collocat, Adrichomius prope Ioppem. Erat ei loco præsidio Gorgias, quem supra belli scientissimum Scriptura dixit, [h] vt his quoque casus deprimendæ superbiæ istorum æmulorum Iudæ, ac fratrum eius deseruiret. *Et exiuit Gorgias de ciuitate, & viri eius obuiam illis in pugnam.* Et videlicet insonuit classicum, conseruerunt manus: moxque timore suo debilitati, *fugatique sunt Iosephus, & Azarias, vsque in fines Iudææ, & ceciderunt illo die de populo Israël ad duo millia viri, & facta est fuga magna in populo*, diuturna videlicet, persequentibus diu hostibus, perpetuóque cædentibus quos apprehendissent. Et poterant diu persequi, vt qui recentes essent, & instarent ex longo itinere fatigatis. Duodecim horarum id iter erat, aut duorum fere dierũ, si tabulis Adrich. habetur fides. Sed audi causam cladis.

h l. 1. c. 8. 9.

LII. *Causa cladis gemina.*

Quia *non audierunt Iudam & fratres eius*, prior hæc causa fuit; & isti inobedientiæ ianuam aperuit existimatio sui, *existimantes fortiter se facturos*, non secus ac Machabæos, quorum gloria tangebantur. *Ipsi autem non erant de semine virorum illorum, per quos salus facta est in Israel.* Tangitur hic altera causa, & cladis istorum, & victoriarum Machabæorum, diuina scilicet electio, quæ pro arbitrio suo, sumit quos habere vult instrumenta suorum mirabilium. Fuisse autem istos de genere sacerdotali infra [a] indicatur, si tamen hic versus huc pertinet. Nam Iosephus & Azarias hic fugati tantum sunt, neque enim ibi cædem, quæ ad rem non parum faciebat, Scriptura tacuisset; illi autem sacerdotes occisi sunt; quin & locus & tempus diuersa videntur. Nam illi fugati, cum Iudas esset in Galaaditide; hi occisi cum idem perambularet Samariam, dudum inde reuersus. Dionysius suspicatur istos sacerdotes in illa expeditione Iosephi fuisse, & illis duobus cæsorum millibus contineri.

[a] v. 67.

LIII. *Machabæi gloriose celebrantur.*

Et *viri Iuda magnificati sunt valde.* Quidam ex verbis istis argumentum petunt ad docendum Machabæos fuisse de tribu Iuda, vtique obscurum ac debile, ex antithesi ducum illorum, qui à Gorgia victi sunt, & filiorum Mathathiæ, qui hic dicuntur viri Iuda. At textus Græcus facile hanc dirimit litem, in quo pro *viri Iuda* legitur, *vir Iudas & frater eius. Hi ergo magnificati sunt valde in conspectu omnis Israel, & gentium omnium, vbi audiebatur nomen eorum.* Et conuenerunt ad eos fausta acclamantes.

Sexta eorũ expeditio, ad Austrum.

Sequitur altera Machabæorum expeditio ordine sexta, quæ nonnullam proximæ cladi consolationem attulit. *Exiuit ergo Iudas & fratres eius, & expugnabant filios Esau, in terra quæ ad austrum est; & percussit Chebron, & filias eius, & muros eius, & turres succendit igni in circuitu.* Hæc est vrbs in montanis Iudææ antiquissima, atque clarissima, ab ipsis Abrahæ temporibus, quam cum his temporibus Idumæi tenerent, valde in arcto erant constituti Iudæi: vt non sine causa supra dictum sit Bethsuram à Iuda munitam fuisse, contra faciem Idumææ.

LIV. *Septima an Aquilonẽ.*

Septima expeditio Iudæ fuit septentrionem versus, quæ mox declinauit in occidentem. *Et mouit castra vt iret in terram alienigenarum*, siue Allophylorum, quod fuit proprium iampridem Philisthæorum cognomen; qui etiam intelliguntur hoc loco, sicut & paulo post, *& perambulabant Samariam. Et declinauit Iudas in Azotum in terram alienigenarum, & diruit aras eorum, & sculptilia deorum ipsorum succendit igni, & cepit spolia ciuitatum, & reuersus est in terram Iuda.* Azoti nomine videtur intelligere illius ciuitatis agrum, cuius oppida, & vicos Iudas populatus est. Nam ipsam vrbem non occupauit; id enim à Ionatha factum post aliquot annos, constat ex cap. 10. huius primi libri. [b] Idque etiam hic ipse locus ostendit, in quo non tanquam de vno aliquo loco, sed de pluribus loquitur; nec ait Iudam in Azotum vrbem alienigenarum, sed in terram alienigenarum venisse.

[b] v. 83. & 84.

LV. *Notatur Iosephus.*

Mirum est hoc loco legi apud Iosephum Marissam oppidum, pro Samaria, quo modo legitur in omnibus græcis eius latinisque codicibus. *Peruastatis*, inquit, *agris hostium*, Idumæorum scilicet, *euerterunt etiam Marissam oppidum.* Quod nusquam in Scriptura reperitur. Putarem esse Maresam, nisi id oppidum postea reperiretur integrum, cum eò Gorgias fugit. [c] Sed magis mirum est timido suppressam silentio euersionem ararum, & combustionem sculptilium. *Inde*, inquit, *Azotum delati, eodem impetu expugnata ea quoque ac direpta, omnes ditati præda reuersi sunt in Iudæam victores, & incolumes.*

[c] 2. Mach. 12. 35.

LVI. *Supprimit euersionem altarium, & simulachrorum.*

Duplex error. Nam & facta dicit, quæ facta non sunt, & quæ gloriose, & laudabiliter facta sunt, prætermittit. Azotum enim neque expugnauit, neque diripuit; certe id Scriptura non dicit, hoc loco; & postea id factum Ionathæ tribuit; imo & Iosephus ipse, [d] vt suo loco ostendemus. Cladem autem Idololatriæ in eo tractu ad Dei gloriam à Iuda illatam, Romanorum metu prætermisit. Cum enim hęc scribenti occurrunt, trepidatio excutit calamum de pallentis manu; verentis ne & gratiam, quam apud eos adeptus erat amitteret, & odium suæ genti conflaret, quasi iam olim sacrilegis, & deorum suorũ inimicis. Supra quoque, in dedicatione templi, illud ex l. 2. [e] non attigit. *Templum quidem & ciuitatem recepit, aras autẽ, quas alienigenæ per plateas extruxerant, itemque delubra demolitus est.* Euersum quoque Iouis Olympij simulachrum, à Scriptura memoratum vbique missum fecit. Noli ergo

[d] l. 13. c. 8.

[e] l. 2. c. 10. v. 2.

Christiane lector, eam historiæ legem à Iosepho expectare. *Ne quid falsi audeat, ne quid veri non audeat.*

LVII. *Philippus corpus Antiochiam transfert.*

HÆC dum à Machabæis gloriose circumquaque perpetrantur, Antiochi Epiphanis, nuper in superiore Asia mortui, *corpus Philippus collactaneus eius transferebat* (Antiochiam opinor ad Eupatorem & Lysiam, quibus absentibus ciuitatem occupauit,)[a] *sed metuens filium Antiochi, ad Ptolemæum Philometorem in Aegyptum abijt.* Ita scriptum in 2. Machabæorum.[b] Causam metus author nullam profert, sicut nec Iosephus. Coniicio nihil illum quidem ab Antiocho nouenni puerulo metuisse. Sed à Lysia, qui regem habebat in potestate, & de regio erat genere, & præpositus fuerat regno à defuncto rege, à flumine Euphrate, vsque ad flumen Ægypti. Philippus autem acceperat à moriente Rege diadema,[c] annulum, vestemque regiam, & mandatum gubernandi Regem, & nutriendi, & ab Lysia abducendi, quod sine summa eius offensione fieri non poterat.[d] Itaque Philippus se tanquam æmulum dignitatis Proregis, à Lysia de medio sublatum iri formidabat; nec sese parem illi viribus, vel gratia existimans, competitori cedens, in Ægyptum profectus est. Id tamen non ante sequentem annum contigisse ex sequentibus[e] intelligetur. Interim nos paululum ad initia Eupatoris regrediamur.[f]

[a] Vt patet ex 1. c. 6. & 2. c. 9. 29.
[b] 1. 1. c. 3. 32.
[d] Vide l. 1. c. 6. v. 56.
[e] 1. 1. c. 6. 55.
[f] Ex l. 1. c. 6. 17.

LVIII. *Eupator regno sufficitur.*

ET *cognouit Lysias quoniam mortuus est Rex, & constituit regnare*, id est regno suffecit, *Antiochum filium eius, quem nutriuit adolescentem*,[g] *& vocauit nomen eius Eupator.* Syri, inquit Appianus, Antiocho cognomen addiderunt *Eupatori, propter patris virtutem, quasi dicerent eum fœlicem, cui talis pater contigisset.* Sed eam appellationem respuere videtur Scriptura, li. 2.[h] Nam exposita breuiter emundatione templi, *Et Antiochi quidem*, inquit, *qui appellatus est Nobilis, vitæ excessus ita se habuit.* Eam autem vulgarem appellationem quodammodo corrigens, subdit. *Nunc autem de Eupatore Antiochi impij filio, quæ gesta sunt narrabimus.* Vbi ad verbum ex Græco ita habetur. *Nunc autem quæ ad Antiochum Eupatorem pertinent qui illius impij filius fuit, narrabimus &c. Hic suscepto regno*,[i] *constituit super negotia regni Lysiam, Phœnicis & Syriæ militiæ principem*, Protarchum vocat Græcus, cui cæteri duces harum regionum subessent,[k] Nunc autem Eupator eum toti regno præposuit.

[g] Græcè ἀντὶ πατρὸς, ἢ παιδίον τρέφων. App. [h] l. 2. c. 10.
[i] Vt est in 2. c. 10. 11.
[k] Vt patet ex c. 3. l. 1. v. 8.

LIX. *Exitium Macri, eiusque causa.*

SVB hæc initia Ptolemæus quidam ad voluntarium exitium compulsus est, quod minus in Iudæos acerbus esset. *Ptolemæus*, inquit,[l] *qui dicebatur Macer, iusti tenax erga Iudæos esse constituit, & præcipue propter iniquitatem, quæ facta erat in eos.*

[l] l. 2. c. 10. v. 12.

Oppressio enim pauperum, & pusillorum commiserationem mouet, & ad opem ferendam humaniores, qui id possint inuitat. Itaque & Deus ipse huiusmodi se affectu tangi aperte docet. Locus ille vnus ex lege id clamat.[m] *Viduæ & pupillo non nocebitis. Si læseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum; & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt vxores vestræ viduæ, & filij vestri pupilli.* Mox etiam iubet restitui pignus pauperi ante solis occasum, si vestem suam creditori oppignorauerit. Sed redeamus in viam.

[m] Exod. 22. 22.

Ergo & Ptolemæus hic constituit *pacifice agere cum eis. Sed ob hoc accusatus ab amicis regis, apud Eupatorem, cum frequenter proditor audiret, eo quod Cyprum creditam sibi à Philometore deseruisset, & ad Antiochum Nobilem translatus, etiam ab eo recessisset, veneno vitam finiuit.* Græcus textus hunc Macronem appellat, aitque adactum ad interitum, non quod ab Antiocho Epiphane reuera recessisset. Non enim apud filium locum vllum haberet, sed quod nulla esset honorifica præfectura decoratus. Recessisse tamen eum dicebant eius æmuli, quod Iudæis Antiochi hostibus fauere videretur.

LX. *Proditores odio habiti.*

RECTE autem dicitur parum ab Eupatore, aut Lysia honoratus. Nimirum principes proditiones amant, proditores oderunt; meritóque eos sibi infidos fore suspicantur, qui fidem ante fefellerint: prima proditio & defectio aditum ad secundam munit.

IN quibusdem etiam Græcis additur, præ infirmitate animi eũ vltro ad venenum confugisse. Etsi enim quidam istiusmodi homines inuictis animis, atque atrocibus

prædítos putant, iuxta illud Horat.

Et cuncta terrarum subacta, Præter atrocem animum Catonis.

Num fortes sint qui sibi manus inferunt. Infirmos tamen reuera, atque infractos omnes fateri ratio exigit, vt qui calamitati ferendæ pares esse non possint; vere autem fortes ac patientes, possunt, & malis non cedendo superiores euadunt. Et vt carmen carmini opponamus, vulgatum est illud, & verum. Mart.

Rebus in aduersis facile est contemnere vitam.
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

LXI. *Iudæi à Gorgia, & Idumæis vexantur.* HOC est primum damnum, quo Iudæi sub Eupatore affecti sunt, quod homine minus à se auerso priuati sunt. Sequitur alterum à Gorgia, qui nuper ingenti clade Iudæis illata, superbia ac temeritate Iosephi & Azariæ, eis nunc perpetuo imminebat. *Gorgias autem* ait author lib. 2. [a] *Cum esset dux locorum, assumptis aduenis frequenter Iudæos debellabat.* In Græco ad verbum, peregrinum militem, & bellum aduersus Iudæos nutriebat; frequentibus scilicet excursionibus eis molestus erat. a c. 10. 14.

Accedebant Idumæi, qui cum opportunas munitiones tenerent, exercebant Iudæos, & fugatos Ierosolymis recipiebant, bellumque & ipsi contra Iudæos fouebant.

LXII. *Mendum in Vulgata.* IN editione Vulgata pro Idumæis leguntur Iudæi, manifesto mendo, tam sententia loci, quam Græcis omnibus repugnantibus. Quomodo enim Iudæi recipiebant, quos ipsimet expellebant? Accedit quod statim versus seq. quorum essent hæ munitiones ostendit, cum ait. *Hi vero qui erant cum Machabæo per orationes Dominum rogantes, vt esset sibi adiutor, impetum fecerunt in munitiones Idumæorum, multaque vi insistentes loca obtinuerunt, occurrentes interemerunt, & omnes simul non minus viginti millibus trucidauerunt.* In Græcis additur, *omnesque qui in muro pugnabant, vlti sunt.* Significatur hæc viginti hostium millia, seu viginti quinque, vt aliqui codices habent, partim in muris, dum expugnantur castella munita, partim in occursu siue in acie, siue in locis expugnatis fuisse interemptos.

LXIII. *Res ad duo castella suscepta contra fugitiuos.* QVIDAM autem cum confugissent *in duas turres valde munitas, omnem apparatum ad repugnandum habentes, Machabæus ad eorum expugnationem relicto Simone, & Iosepho, itemque Zachæo, eisque qui cum ipsis erant satis multis, ipse ad eas, quæ amplius perurgebant, pugnas conuersus est.* Nomine turrium videntur intelligenda castella satis magna. Nam in Græco legimus, non minus nouem millibus eo confugisse: ideo Tigurina pro turribus arces vertit. Quin etiam paulo inferius, [b] easdem turres Scriptura munitiones vocat. Porro satis credibile est Iudam secum assumpsisse Ionathan fratrem suum, sicut nuper in expeditione Galaaditica, [c] Simonem autem & Iosephum, qui ad ista castella relinquuntur, eiusdem esse fratres, qui & cap. 8. memorantur, [d] videturque idem Iosephus, alibi Ioannes dici. [e] b v. 23. c l. 1. c. 5. 17. d l. 2. c. 8. 22 e l. 1. c. 2. 2.

LXIV. *Quorundam militum auaritia.* HI vero qui cum Simone erant *cupiditate ducti, à quibusdam qui in turribus erant, suasi,* atque adeo persuasi *sunt pecunia; & 70. millibus didrachmis acceptis, dimiserunt quosdam effugere.* Quæ summa supra octo millia coronatorum nostratium ascendit.

A Machabæo accusatur, & plectitur. *Cum autem Machabæo nunciatum esset, quod factum est, principibus populi congregatis, accusauit quod pecunia fratres vendidissent, aduersariis eorum dimissis.* Non enim vitam suam duntaxat, aut bona recipiebant, sed potestatem vexandi Iudæos cædibus, incendiis, rapinis, &c. *Hos igitur proditores factos interfecit, & confestim duas turres occupauit. Armis autem ac manibus omnia prospere agendo, in duabus munitionibus, plus quam viginti millia peremit.* *Occupat munitiones.* Turrium istarum magnitudo hinc apparet, & oportet ad vndecim millia hominum illic iam ante fuisse, quam nouem millia eo confugerent, cum plus quam viginti millia cæsa dicantur, præter eos qui pecunia salutem inuenerant. Armorum autem ac manuum nomine, videtur exprimere violentam expugnationem, seclusa deditione, & conditionibus omnibus: nisi placet etiam machinas, & conflictum pugnæ, arma & manus interpretari.

LXV. *Iudæ bellum contra Timotheum.* SEQVITVR alia Iudæ gloriosissima de Timotheo victoria, in qua Machabæus, singulari Dei benignitate, armigeros habuit angelos: à quibus defende-

retur ipse, & hostes perderentur. Res breuiter & egregie à Scriptura describitur in hæc verba.

l.2.c.10.v.24. a l.1.c.5.v.6.7. b l.2.c.8.30.

At Timotheus, qui prius à Iudæis fuerat superatus; in Galaaditide cum dux Ammonitarum esset, non multo ante præliis aliquot afflictus fuerat à Iudæis, [a] forte etiam superiore anno cum Bacchide, [b] vtrum enim sit idem Timotheus mihi non satis constat. Timotheus ergo *conuocato exercitu peregrinæ multitudinis, & congregato equitatu Asiano aduenit, quasi armis Iudæam capturus.* Fuisse exercitum numerosissimum Græca illa indicant δυνάμεις παμπληθεῖς, quasi dicat quamplurimos exercitus, idque etiam multitudo cæsorum, præter fugitiuos, postea indicabit.

LXV. *Iuda bellū contra Timotheum.*

c Exod.23.22.

Machabæus *autem, & qui cum ipso erant, appropinquante illo deprecabantur Dominum, caput terra aspergentes, lumbosque ciliciis præcincti, ad altaris crepidinem prouoluti, vt sibi propitius, inimicis autem eorum esset inimicus, & aduersariis aduersaretur sicut lex dicit.* [c] *Quod si audieris vocem eius, & feceris omnia, quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Præcedétque te angelus meus.* Vide quanto sit factis copiosior quam promissis, vnum promisit, quinque misit. Non exsuscitat suorum animos Iudas, Scipionum, aut Fabiorum more, commemoratione tot præliorum, quibus iam gloriose victores fuerant, & istum ipsum hostem toties profligarant, veritus ne quid aut de diuina gloria, cui omnia tribuebat, aut de sua, suorumque in Deum fiducia decerperet; sed eundem Deum pœnitentiæ armis, infimisque precibus, sibi propitium, ac propugnatorem reddit.

LXVI. *Adit hostem & pugnat.*

Et *ita post orationem, sumptis armis longius de ciuitate procedentes*, vtique Hierosolymitana, in qua erat altare, ad quod fuerant prouoluti, *& proximi hostibus effecti resederunt*, aut restiterunt, siue substiterunt; ad verbum, apud se erant, attenti rei gerendę, imminentique discrimini.

Li.2 Mach c.10. v. 28. 29.30.

Primo autem solis ortu vtrique commiserunt, *isti quidem victoriæ, & prosperitatis sponsorem cum virtute Dominum habentes*, virtutis scilicet, & fortitudinis ipsorum authorem, & adiutorem. *Illi autem ducem belli animum*, siue iram *habebant*; sibi ipsis videlicet confidebant, & recedentes à Domino, imo pugnantes contra Dominum, ponebant carnem brachium suum. *Sed cum vehemens pugna esset, apparuerunt aduersariis de cœlo viri quinque in equis, frenis aureis decori, ducatum Iudæis præstantes. Ex quibus duo Machabæum medium habentes, armis suis circumseptum, incolumen conseruabant, in aduersarios autem tela & fulmina iaciebant. Ex quo & cæcitate* ob igneum fulgorem *confusi, & repleti perturbatione cadebant.*

LXVIII. *Et diuino Angelorum auxilio vincit.*

Interfecti *sunt autem viginti millia quingenti, & equites sexcenti.* Non pauciores etiam fugisse credibile est, præsertim equites, cum Iudæi maxima ex parte pedites essent. Aliquos tamen equites fuisse, innuunt equites illi diuini, qui

d l.3.c.13.

alioqui, vt videtur, pedites visi fuissent. Gorionides [d] ait hos nobiles equites visos à Iuda, & cognitos, tanquam in auxilium Assidæorum missos, quorum duo clypeis suis protegebantur Machabæum, tres alij contra Timotheum pugnabant: nihil autem absurdi est, vt qui ab hostibus, ad terrorem & mentis confusionem cernebantur; à Iudæis quoque, ad incrementum fiduciæ, & fortitudinis cernerentur. Nam in sequenti prælio contra Lysiam inito, visus est ab omnibus angelus, in armis aureis, præcedens Iudæorum exercitum, vt dicetur.

LXIX. *Timothei fuga in Gazara.*

Timotheus vero confugit in Gazaram, præsidium munitum, cui præerat Chæreas. Nusquam de hoc loco, tanquam de magna vrbe loquitur, sed quasi de castello, arce, vel præsidio; vt falli necesse sit Gorionidem, qui Gazaram Gazam interpretatur; præsertim cum hoc loco Gazara deuastetur, & Gaza incolumis sit, Ionatha principatum administrante. [e] De hoc porro Gazaræ præsi-

e 1 Mach. 11.61. f l.1.c.14.34.

dio, iterum inferius mentio est, [f] vbi dicitur Simon præsidium Iudæorum collocasse in Gazara, quæ est, inquit, in finibus Azoti, in qua hostes antea habitabant: allusione facta ad hoc tempus, quo vastitas à Machabæo illata est. Sed eum nos de inchoata victoria lætantem, & fugitiuum hostem fortiter persequentem, assectemur.

LXX. *Expugnatur à Iuda locus.*

g l.2.c.10.33.

Machabæus autem, [g] *& qui cum eo erant, lætantes obsederunt præsidium diebus quatuor. At hi qui intus erant, loci firmitate* (præcipitio ἐρυμνότητι) *confisi, supra modum maledicebant* Iudæ, & Iudæis, à quibus obsidebantur, *& sermones nefandos*

iactabant. Sed cum dies quinta illucesceret, viginti iuuenes, ex iis qui cum Machabæo erant, Asamonæos ait fuisse Iosephus Gorionis, *accensi animis propter blasphemiam, viriliter accesserunt ad murum, & feroci animo incedentes ascendebant*, per prærupta videlicet; sed & alij, (viginti illorum exemplum secuti) similiter ascendentes, turres, portásque succendere aggressi sunt, atque ipsos maledicos viuos concremare. Cæterum cum vulgatam editionem comprobent 70. Vaticana, & prædictus Iosephus, alij Græci legunt vigesima quinta die iuuenes in murum conscendisse, maiore numero à personis ad dies translato. Minus recte. Nam quatuor dies quos prædixit, videntur hunc quintum exigere, non vigesimum quintum.

LXXI. *Iosephi silentium.* Iosephi sententiam frustra hic exquiramus: nam tam nobilem victoriam apparet, ipsum nesciuisse sicut neque cæteras, quæ hoc posteriore Machabæorum libro continentur, sicut supra monuimus. Videntur autem Machabæani, patefacto flammis aditu, in præsidium penetrasse; eoque *per continuum biduum vastato, Timotheum occultantem se, in quodam repertum loco peremerunt.* (*Timothei cædes.*) Lacu fortasse, vt vertit interpres Vaticani codicis. Nam in Græcis est λάκκῳ, id est fossa, alij cauo, cuniculo alij vertunt. D. Hieronym. passim lacum, præsertim Danielis 6. & 14. Cum Timotheo, *& fratrem illius Chæream, & Apollophanem occiderunt.* Vtriusque capita abscissa dicit Gorionides; in eo minime probandus, cum ait Timotheum fugientem abscondisse se in vno lacuum, neque potuisse reperiri: ergo censet non fuisse interfectum. Id forte credidit, quia non multo post iterum Timothei fit mentio. Sed vnde scit eundem, & non alium esse Timotheum? *Quibus gestis in hymnis & confessionibus benedicebant Dominum, qui magna fecit in Israël, & victoriam dedit illis.*

LXXII. *Iudæ bellũ contra Lysiam proregem.* Sequitur deinceps altera Machabæi victoria, nihilo præcedenti minor, sed multo etiam maior. Illa quippe prælio commisso, aduersus vnum de inferioribus ducibus reportata est; hæc de Lysia summo omnium duce ac prorege cum totius pene regni viribus pugnante, relata est. In cuius enarratione author primum temporis admonet, quo ea contigit, breui scilicet admodum tempore post deuictum, & extinctum Timotheum; quod tamen possit etiam ad Antiochi Epiphanis mortem, quæ hoc ipso anno contigit, referri. Sed ipsa eius verba de more proferamus. 1.2.c.11.1.

LXXIII. *Quæ Lysiæ copiæ, quæ mens.* Sed *paruo post tempore Lysias procurator Regis, & propinquus, ac negotiorum præpositus*, (ὁ ἐπὶ τῶν πραγμάτων, vt Heliodorus tempore Seleuci, patrui Eupatoris, [a] *grauiter ferens de his quæ acciderant, congregatis octoginta millibus, & equitatu vniuerso, veniebat aduersus Iudæos: existimans se ciuitatem quidem captam Gentibus habitaculum facturum.* Recte pro Græcis interpres Gentes posuit; id enim frequentissime est in Scriptura. Addo quod Græci hoc tempore non erant in potestate Lysiæ vel Eupatoris, sed ita liberi erant, vt supremos tamen Dominos Romanos agnoscerent, contra quos Antiochus ne hiscere quidem audebat. Eadem porro moliebatur Lysias, quæ iamdudum statuerat Epiphanes, cum Antiochia in superiorem Asiam profectus est. [b] Et rursum cum in eos spirans minorum & cædis in itinere diuinitus percussus interiit. Pergit. (πραγμάτων. a l.2.c.3.v.7) (b l.1.c.3.35.)

Templum vero in pecuniæ quæstum, sicut cætera delubra gentium habiturum, & per singulos annos venale sacerdotium; nusquam recogitans Dei potestatem, tametsi iam sæpe in se suisque probatam, & cognitam, *sed mente efferatus in multitudine peditum, & in millibus equitum, & in octoginta Elephantis confidebat.* Quos tamen ei habere non licebat, per conditiones pacis, Romanos inter & eius auum Antiochum Magnum initas; vt ex conditione 10. constat, vt habes in vltimo regni eius anno. a.m.3866. n.8.

LXXIV. *Quæ Iudæ, & sociorũ. Iterarum Angeli auxilium.* Ingressus *autem Iudæam, & appropians Bethsuræ*, quam Gorionides Bæther vocat, [c] *quæ erat in angusto loco, ab Hierosolyma interuallo quinque stadiorum, illud præsidium expugnabat. Vt autem Machabæus, & qui cum eo erant, cognouerunt expugnari præsidia, cum fletu & lachrymis rogabant Dominum, & omnis turba simul, vt bonum angelum mitteret ad salutem Israël. Et ipse primus Machabæus, sumptis armis, cæteros adhortatus est simul secum periculum subire, & ferre auxilium fratribus suis. Cumque pariter prompto animo procederent Ierosolymis, apparuit præcedens eos eques in veste candida, armis aureis hastam vibrans.* Explicandi causa de hasta dictum, in Græco est, omnem armaturam auream quatiens. c l.3.c.14.

LXXV. *Pugnant & vincũt.*

2. Mach. 11. 9. 10. & seq. TVNC omnes simul benedixerunt misericordem Dominum, *& conualuerunt animis, non solum homines, sed & bestias ferocissimas, & muros ferreos parati penetrare.* Dabat hanc illis animi præsentiam & robur Deus, vt intus & foris ab eo auxilium haberent. *Ibant igitur prompti, de cœlo habentes adiutorem, & miserantem super eos Dominum. Leonum autem more impetu irruentes in hostes, prostrauerunt ex eis vndecim millia peditum, & equitum mille sexcentos, vniuersos autem in fugam verterunt: plures autem* id est pleriq; *ex eis vulnerati nudi euaserunt*, abiectis scilicet armis ad celeriorem fugam, vt milites Timothei profugientes in fanum Carnain.[a]

[a] Mach 5. 43.

LXXVI. *Fuga Lysiæ, & pacis consilia.*

SED *& ipse Lysias turpiter fugiens euasit*, hoc iam tertio prælio victus, quantumuis singulis prælis copias vehementer auxisset. Quæ secum ipse considerans, se contra Deum pugnare intellexit; cui cedendum ratus, à rege quippe suo discere potuerat, iustum esse subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire, pacis consilia agitare cœpit. Vnde subdit Scriptura. *Et quia non insensatus erat, secum ipse reputans factam erga se diminutionem*, acceptam scilicet tot millium cladem, & vniuersi exercitus, tanquam panico terrore acti, ignominiosam fugam, *& intelligens inuictos esse Hebræos omnipotentis Dei auxilio innitentes, misit ad eos* legatos, *promisitque se consensurum omnibus, quæ iusta sunt*, æquis videlicet conditionibus pacis, *& regem compulsurum amicum fieri.* Tuto promittere poterat, qui Regem habebat in potestate, sub cuius nomine ipse regnabat.

LXXVI. *Quibus Iudas acquiescit.*

ANNVIT *autem Machabæus precibus Lysiæ, in omnibus vtilitati consulens*, (publicæ videlicet, quæ pace maxime continetur, modo religio, diuinusque cultus integer, inuiolatusque seruetur,) *& quæcumque scripsit Machabæus Lysiæ de Iudæis, ea Rex concessit.* Petiisse autem Machabæum, vt in patriis legibus, atque institutis viuere liceret, satis omnes intelligunt, quando ea vna summáque suscepti belli causa fuerat. Idque intelligebat Lysias, cum in altero dudum fœdere,[b] diceret regi. *Constituamus illis, vt ambulent in legitimis suis sicut prius; propter legitima enim ipsorum, quæ despeximus, irati sunt, & fecerunt omnia hæc.* Idemque clare habetur in epistola regis infra scripta.[c] Ex quibus intelligitur epistola Lysiæ, quæ deinceps in textu subiicitur.

[b] de quo l. 1. c 6. 59.

[c] v. 24.

LXXVIII. *Epistola Lysiæ de pace.*

NAM *erant scriptæ Iudæis epistolæ, à Lysia quidem hunc modum continentes. Lysias populo Iudæorum salutem. Ioannes & Abesalom, qui missi fuerant à vobis tradentes scripta*, Græcè, subscriptum responsum, quo postulata Machabæi publica fide testata continebantur: erant autem, vt dixi, pro conscientiæ libertate, legati autem prædicti, *postulabant vt ea quæ per illos significabantur implerem*, 6.

Quæcumque igitur Regi potuerunt (ἔδει oportebat) *perferri, exposui, & quæ res permittebat*, id est quæ concedi poterant, quod licuit concessit. *Si igitur in negotiis fidem*, εὔνοιαν beneuolentiam *conseruaueritis*, id est bene affectos erga regia negotia vos ostenderitis, *& deinceps bonorum vobis causa esse tentabo*, bene de vobis mereri studebo. *De cæteris autem per singula verbo mandaui, & istis, & his qui à me missi sunt*, id est vtrorumque legatis, *colloqui vobiscum. Bene valete anno centesimo quadragesimo octauo mensis Dioscori, die vigesima & quarta.*

LXXIX. *Anni Græcorum dupliciter computati.*

HÆC notatio temporis non leuem inuehit difficultatem, quî fieri queat, vt hæc, sequentesque epistolæ datæ sint anno 148. regnante Eupatore, cum eius pater mortuus sit anno 149. vt habetur, l. 1.[d] Sed communis est & vera responsio, Græcorum annos aliter à Iudæis, aliter à Syris & Chaldæis fuisse numeratos: & illos quidem annum inchoasse à mense Nisan, qui respondet Martio: istos autem à Tisri, qui respondet Septembri; & authorem libri primi Iudaicam supputationem sequi, authorem vero secundi Syriacam. Ideoque bellum quod primo libro[e] dicitur contigisse anno 150. idem in 2.[f] ad annum 149. refertur. Itaque totis sex mensibus numerabant Iudæi annum 149. cum Syri adhuc 148. numerarent; & ita de cæteris. Ex quo etiam intelligitur, intra istos æstiuos menses, tam mortem Antiochi, & promotionem Eupatoris in regnum, quam hæc prælia, & præsens fœdus inter Machabæum & Eupatorem contigisse.

[d] l. 1. c. 6. n. 16.

[e] c. 6. v. 20. & seq.

[f] c. 13. 1.

XXC. *Mensis Dioscori Macedonicus.*

MENSIS quoque Dioscori, siue Dioscorinthij, vt Græci libri habent, difficultate non caret; quia is in Macedonum mensibus non inuenitur, quorum tamen mensibus notari has epistolas, constat ex Xanthico mense, qui subscriptus habetur in duabus. Itaque merito creditur hic mensis fuisse embolimæus,

siue intercalaris, vt sentiunt Andreas Masius & Serar. insertum inter Dystrum, & Xanthicum, qui Martio & Aprili respondent, quomodo Adar à Iudæis inserebatur suis temporibus, inter priorem Adar & Nisan, vocabaturque Adar posterior. Nec obstat, quod prælia præcedentia hoc fœdus nimium cito facta esse videbuntur, & ante tempus, quo solent reges ad bella procedere; quæ forte causa fuit cur Emanuel Sa Dioscorum Iunium interpretaretur. Nam intercalatio vnius mensis faciebat annum tardiorem: & potuit is annus mitior esse, vt per hyemem quoque bellaretur, præsertim necessitate cogente. Multa de hoc mense & anno disputat Serar. hoc loco contra Scaligerum, cúmque multiplicis erroris erudite arguit; eum consule.

XXCI. *Regis ad Lysiam epistola.* Regis autem Epistola ista continebat, *Rex Antiochus Lysiæ fratri S.* Mirum est non dici potius patrem, sicut Demetrius Rex Lasthenem cognatum parentem vocat, [a] præsertim si nouennis tantum erat, vt Appiano placet; certe tantula ætas ex Scriptura colligi non potest, quæ eum vocat adolescentem. [b] An Patrem non vocat, quia Patris Antiochi defuncti statim mentionem facit? at propter idipsum conuenientius parentem vocasset, quod eius è viuis sublati locum & officium teneret, & paternam erga eum prouidentiam, vt Tutor exerceret. An id beneuolentiæ, & intimæ familiaritati datum? Sed epistolam ipsam videamus; cuius initium ducitur ab impudenti adulatione, vsitato tamen mendacio, & in filio vtcunq; excusabili. Quamquam reuera ad inferos illos deos translatus erat.

[a] l. 1. 11. 32. [b] l. 1. 6. 17. νεώτερον, iuniorem nō παῖδα.

XXCII. *Suam Iudæis religionem, & Rempub. permittit.* Patre *nostro*, inquit, *inter Deos translato, nos volentes eos, qui sunt in regno nostro sine tumultu agere, & rebus suis adhibere diligentiam. Audiuimus Iudæos non consensisse patri meo, vt transferrentur ad ritum Græcorum, sed tenere velle suum institutum, ac propterea postulare à nobis concedi sibi legitima sua. Volentes igitur hanc quoque gentem quietam esse, statuentes iudicauimus templum restitui illis, vt agerent secundum maiorum suorum consuetudinem.* In Græco est, πολιτεύεσθαι, Rempubl. suam administrare, idque latius patet, quam patriam religionem retinere. Itaque non solum suos illis pontifices ac sacerdotes, omnéque Leuitarum genus; sed duces etiam ac Senatum, cum ordinario magistratu restituebat. Ita tamen vt illi eum, tanquam subditi legitimum principem, agnoscerent; & id solitis obsequiis, aut tributorum pensitationibus testarentur, idque innuitur illis verbis, *eos qui sunt in regno nostro.*

Regum officium. Quod autem de quiete memorat, alludit ad illud officium Regum ac principum erga subditos suos, cuius meminit Apostolus, [c] cum Timotheum discipulum Ephesi præsulem hortatur, & obsecrat vt fiant orationes pro omnibus hominibus, & nominatim, *pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, vt quietam,* inquit, *& tranquillam vitam agamus, in omni pietate & castitate.* Cæterum nolunt videri principes vnquam cogi, præsertim ab inferioribus; itaque sponte se facere præ se ferunt, & ex propria prouidentia, quæ inuitissimi faciunt. Concludit, *Bene igitur feceris, si miseris ad eos, & dextram dederis: vt cognita nostra voluntate bono animo sint, & vtilitatibus propriis deseruiant.*

[c] 1. Tim. 2.

XXCIII. *Regis ad Iudæos epistola.* Ad Iudæos vero Regis epistola talis erat. *Rex Antiochus Senatui Iudæorum, & cæteris Iudæis S.* Hinc apparet modestia Machabæi, qui literas ad Regem, ad Lysiam, ad Romanos, non suo, sed Senatus, populique Iudaici nomine scripserit, vt ex rescriptis intelligitur: scripserat enim ipse, vt ex præcedentibus intelligitur, [d] nec tamen ad eum rescribitur: subscripsit quippe quasi vnus è multis, non quasi populi dux, & pontifex sacrorum. Iosephus Gorionides, [e] ait scriptum ab Eupatore ad Iudam belli ducem, & ad reliquum populum eius. *Si valetis*, inquit Rex, *sic estis vt volumus, sed & ipsi bene valemus. Adyt nos Menelaus, dicens velle vos descendere ad vestros, qui sunt apud nos.* In Græco legitur velle vos descendere, & esse cum propriis; quod tam res quam personas continet; Vulgata retulit ad personas, alij referunt ad res, Basil. venire ad vestra, Tigurina, ad vestras proprias possessiones fruendas, quas scilicet Regij tenebant, apud quos non erant nisi transfugæ & apostatæ, quos Iudæi detestabantur. Sequentia nihilominus videntur exigere Vulgatam versionem. Quorsum enim quindecim dies ad possessiones fruendas?

[d] c. 11. v. 15. [e] l. 3. c. 14.

XXCIV. *Quid ab eo Iudæi peterent.* Sententia igitur loci huius videtur esse; Optare Iudæos vt pluribus ipso-

rum liceat adire Regem, & adiungi legatis, vt causam suam de libertate, & conseruatione rituum suorum agant. Respondet Rex dare se quindecim dierum inducias, dum fœdus percutiatur: & nihilominus consentit, *vt Iudæi vtantur cibis, & legibus suis, sicut & prius. Et nemo eorum vllo modo molestiam patiatur, de his quæ per ignorantiam gesta sunt.* Amnistiam videtur inducere eorum, quæ hactenus vtrimque hostiliter gesta fuerant, quæ quasi per ignorantiam commissa excusata censerentur. *Misimus autem & Menelaum, qui vos alloquatur. Valete anno centesimo quadragesimo octauo, Xanthici mensis quintadecima die.* παρακαλέσαι ὑμᾶς, qui vos consoletur; puta demonstrata mea in vos beneuolentia atque indulgentia. Si hic idem Menelaus est, qui missus fuerat à Iudæis, verbum misimus, pro remisimus positum fuerit. Caue autem Menelaum illum intelligas pseudopontificem. Is enim perseuerabat hostis Iudæ Machabæo, & omnibus bonis, vt sequentia, & ipse exitus eius demonstrabit. *Induciæ Eupator amnistiam.*

IAM vero quod ad Romanos attinet, facile intelligi potest cur eos Iudæi adiissent, quorum tamen literæ ad eos, sicut neque ad Eupatorem, & Lysiam, non sunt relatæ in hanc historiam. Iudæi ergo cum viderent Syriæ, Asiæ, atque Ægypti Reges, ab eorum propemodum nutu pendere; facileque facturum Eupatorem, & Lysiam, quod Romanis gratum esse intelligerent, eos adeundos putarunt. Romani autem facile supplicibus omnibus iniuste vexatis aderant; quæ fuit prima origo potentiæ ipsorum, & incrementi in Sicilia, in Hispania, in Græcia, in Asia, in Africa, & vbique gentium, vt hactenus Romanæ historiæ decursus ostendit. Cum ergo Iudæi ad Romanorum legatos, qui per id tempus in Syria erant, se contulissent, & fortasse iam tum amicitiam eorum, ac societatem ambire se ostendissent, petierunt, vt quæ à Lysia concedebantur confirmarent, aliáque nonnulla in suæ gentis gratiam cum Rege transigerent. Itaque XXCV. *Iudæi cur Romanos adierint.*

MISERVNT *etiam Romani ad eos epistolam ita se habentem. Q. Memmius & T. Manilius legati Romanorum, populo Iudæorum salutem. De his quæ Lysias cognatus Regis concessit vobis, & nos concessimus: de quibus autem ad regem referendum indicauit, confestim aliquem mittite, diligentius inter vos conferentes, vt decernamus sicut congruit vobis: nos enim Antiochiam accedimus*, apparet ibi fuisse concilium Regium, *ideoque festinate rescribere*, in Græco est, festinate, & mittite aliquos, *vt nos quoque sciamus cuius estis voluntatis. Valete, anno 148. 15. die mensis Xanthici.* XXCVI. *Romanorũ legatorum ad Iudæos epistola.*

QVOD ad Romanorum legatos attinet, in fine præcedentis anni ex Polybio diximus, missos à Romanis legatos, qui in res Antiochi & Eumenis diligentius inquirerent; sed alios ab iis, quos Scriptura hoc loco profert. Videlicet C. Sulpicium, & M? Sergium. Verum nihil absurdi est, neque à Romano more alieni, si dicamus quatuor, aut etiam plures legatos missos à Romanis, quorum aliqui Eumenem in Asia adirent, alij Antiochum in Syria, in quam solam tres legatos paulo post missos ex Polybio ostendemus. Ea vero legatio, quam memorat Appianus in Syriacis, & Polyb. cuius legationis princeps fuit Cn. Octauius, aliquanto posterior est: non enim missa est, nisi postquam auditum est Romæ Antiochum Epiphanem mortuum esse. Non potuit autem intra tam paucos menses & nuncius Romam deferri, & legatio decerni à Senatu, eadémque pro personarum dignitate apparari, & per tot maria terrásque Antiochiam peruenire. Multum est vt hoc anno & nuncius Romam delatus, & post Demetrij obsidis in Senatu querelas, legatio decreta fuerit: qua de re iterum dicendum erit, cum Iudaicas huius anni res absoluerimus. XXCVII *Qui hi legati.* n. 107.

l. 2. c. 12. v. 1. AD quas caput quoque duodecimum lib. 2. pertinet, quo rupta fœdera, à quibusdam ducibus regiis, & res præclare contra eos à Machabæo gestæ continentur. Nimirum miles pacem non amat, qui in tumultibus bellicis spoliis, & rapinis saginetur: nec patitur tubarum inter armorumque strepitus legum clamorem exaudiri. Ac ne principes quidem ipsos dum eorum opera indigent, patiuntur ipsis pro arbitratu quæ publica res postularet, imperare; ne versi in seditionem, deserto, vel etiam occiso imperatore suo, ad hostem transfugiant, vel nouum principémque suo corpore constituant; vt sexcentis exemplis doceri potest. Sed redeamus ad Lysiam. XXCVIII. *Fœdera cũ Lysia cito rupta.*

HIS *factis pactionibus*, inquit author, *Lysias pergebat ad Regem. Iudæi autem agriculturæ operam dabant. Sed hi qui resederant*, in vicinis videlicet locis,

vno verbo Præfecti locorum numero quinque, *Timotheus, & Apollonius Gennæi filius, sed & Hieronymus, & Demophon super hos*, id est præter hos, & non Superbus, vt legit Dionysius, & Emanuel Sa, *& Nicanor Cypriarches, non sinebant eos in silentio agere & quiete.* Iniuriis videlicet afficiebant, quarum vnam insignem Ioppe factam recenset, alteram Iammiæ præparatam. His enim aliisque inimicis vrbibus, & præsidiis præerant prædicti duces.

XXCIX. *Facinus Ioppitarum in Iudæos.*

IOPPITÆ, inquit, *tale quoddam flagitium perpetrarunt. Rogauerunt Iudæos, cum quibus habitabitant, ascendere scaphas quas parauerāt, cum vxoribus & filiis, quasi nullis inimicitiis inter eos subiacentibus. Secundum commune itaque decretum, & ipsis acquiescentibus;* Apparet plerosque alios de ciuibus eandem excursionem suscepisse, vt vitaretur suspicio, & vt ad paratum excidium præualere possent Iudæis. Pergit, *pacisque causa nihil suspectum habentibus: cum in altum processissent, submerserunt non minus ducentos,* Cōmune decretum ciuitatis quod memorat, videtur fuisse de profectione quapiā maritima, quæ communiter à ciuibus, aliisque susciperetur, ne fraus destinata panderetur: ex quo sequitur ipsam Rempublicam communiter cum suo magistratu decretum ferentem, sceleris huius consciam & autorem fuisse, vt non immerito mox communiter luerit, quod communiter peccarat. Itaque sequitur.

XC. *Vltio à Iuda expetita.*

QVAM *crudelitatem Iudas in suæ gentis homines factam vt cognouit, præcepit viris, qui erant cum ipso*, vt arma caperēt, *& inuocato iusto iudicio Deo, venit aduersus interfectores fratrum, & portum quidem noctu succendit, scaphas exussit, eos autem qui ab igne refugerant, gladio peremit.* In Græco est, qui illuc confugerant, confodit; rem magis quam verba respexit interpres, vt rem faceret clariorem, sicut in seq. *Et cum hæc ita egisset, discessit, quasi iterum reuersurus, & vniuersos Ioppitas eradicaturus.* In Græco est; *ipsa autem regione*, χωρίῳ loco munito, oppido, propugnaculo, *conclusa, discessit* &c. significare videtur Iudam, oppido clauso repētino impetu potiri non potuisse, sed exclusum, in nauale & portum flammas iniecisse, moxque discessisse, cum voluntate illud, altera vice occupandi, & euastandi; quam sententiam habet Tigurinus interpres. 2. Mach. 12. 5.

XCI. *Et de Iamnitis quoq.*

SED *cum cognouisset, & eos qui erant Iamniæ, velle pari modo facere habitantibus secum Iudæis, Iamnitis quoque noctu superuenit, & portum cum nauibus succendit, ita vt lumen ignis appareret Hierosolymis, à stadiis ducentis quadraginta*, id est ad triginta milliaria, quæ sunt decē duodecimue leucæ Gallicæ. Cæterum prædam hic captā de donariis idolorū, constat ex iis, quæ extremo hoc capite narrantur. Hic autem cōueniendus esset Iosephus, orandusque, vt Iudam Machabæum oratione defenderet; qui cogitatum crimen, non etiam perpetratum, non leui animaduersione vindicauit. Qui cogitatum in vndis facinus, flammis expiauit, & nauibus admittendum scelus, nauium excitata conflagratione prohibuit. ver. 8. 9.

Ob susceptū scelus.

XCII. *Latrones Arabas in itinere superat.*

INDE *cum iam abiissent nouem stadiis, & iter facerent ad Timotheum, commiserunt* prælium cum eo Arabes, quinque millia viri, & equites quingenti. Erat hæc grassatorum manus, quæ in Iudam cum suis publica via gradientem inuasit, cuius non segnes ad arma manus inuenit. *Cumque pugna valida fieret, & auxilio Dei prospere cessisset, residui Arabes victi, petebant à Iuda dextram sibi dari, promittentes se pascua daturos, & in cæteris profuturos.* Vocantur in Græco textu hi Arabes Nomades, id est pascendis pecoribus occupati, quorum diuitiæ greges erant!, βοσκήματα vertit interpres pascua, alii autem pecora, quæ scilicet pascuntur: pascua sæpius βοτάνια dicuntur.

XCIII. *Res gesta ad Casphin.*

AGGRESSVS *est autem & ciuitatem quandam firmam, pontibus murisque circumseptam, quæ à turbis habitabatur gentium promiscuarum, cui nomen Casphin.* Græci libri habent Caspi, eam in tribu Dan collocat Adrichomius, prope Iamniam: sed videtur longe vlterius ad Meridiem, versus Arabiam constituenda, vt colligi ex hoc loco potest.

Hi vero qui intus erant, confidentes in stabilitate murorum, & apparatu alimoniarum remissius agebant, in defendendo seipsos. Tigurina cum se peruicaciores exhiberent, ἀναγωγότερον insolentius, petulantius, vt solent qui negligenter, & remissis habenis enutriti à parētibus, liberali institutione caruerunt: ἀγωγὴ παίδων institutio & educatio liberorum, cui opposita est laxior ac remissior viuendi ratio, id est dissoluta & intemperans, qualis est illius, de quo sapiens. [a] *Equus indomitus* [b] *euadit durus* a Eccl. 30. 8. b ἀνάγωγος, ἀδάμαστος.

& filius remissus euadet præceps. [a]

HI ergo remissius agebant, *maledictis lacessentes Iudam, & blasphemantes, ac loquẽtes quæ fas non est.* Imitabantur qui in Gazara præsidio Chæreæ dudum erant, [b] sed non dissimili pœna castigati sunt. *Machabæus enim inuocato magno mundi principe, qui sine arietibus & machinis temporibus Iesu præcipitauit Iericho, irruit ferociter muris,* incusso videlicet ariete: non enim exemplo Iosue inferri potest, Iudam nunc machinis caruisse. Gorionides tamen ait oblinisse portam pice, & spinas è deserto ad portam aggessisse, & incensa porta in vrbem penetrasse. *Et capta ciuitate per Domini voluntatem, innumerabiles cædes fecit, ita vt adiacens stagnum, stadiorum duorum latitudinis, sanguine interfectorum fluere videretur.*

XCIV. *Iudas vrbẽ occupat, ac delet.*

INDE discesserunt stadia 750. quæ sunt 93. milliaria, & sex insuper stadia, quæ sunt triginta fere leucæ gallicæ: sed quam in partem iter habuerint, non satis apparet, etsi in Characa venisse dicantur: nusquam enim alibi huius loci Scriptura meminit, nisi quod supra [c] mentio est Tubin, ex quo dictos apparet Tubianæos, qui loco hoc memorantur. Videtur autem huic præsidio datum Characis nomen, quod naturali, aut egregio quodam vallo munitum esset. Nam χάραξ vallum significat; quid enim hic præter coniecturas afferamus? *Et Timotheum quidem in illis locis non comprehenderunt,* qui scilicet ibi paulo ante fuerat, occupandi loci causa, *nulloque negotio perfecto regressus est,* non expectato Machabæo, *relicto tamen in quodam loco firmissimo præsidio. Dositheus autem & Sosipater, qui erant duces cum Machabæo, peremerunt à Timotheo relictos in præsidio decem millia viros.*

XCV. *Adit Tubianæos.*

AT *Machabæus ordinatis circum se sex millibus, & constitutis per cohortes aduersus Timotheum processit, habentem secum centum viginti millia peditum, equitumque duo millia quingentos.* In numeris istis nonnulla, vt assolet, inuenitur inter Græcum Latinumque textum diuersitas, in priore præsertim, vbi ad verbum legitur. At Machabæus instructo turmatim exercitu, eum per cohortes disposuit. Videtur interpres noster, qui sex millia militum circa Iudam collocat, inuenisse alicubi expressas duodecim cohortes, quæ vt plurimum quingentis peditibus constabant, & denæ in legionibus singulis erant, vt tradit ex Cincio Gellius, [d] & fuse docet noster Valtrinus. [e] In posteriore plerique libri Græci, etiam Vaticanus habet tantum equites mille quingentos. At Vulgatæ consentit Tigurina: Amanuenses videntur δισχιλίους in δὲ χιλίους distraxisse; & certe in tanto peditum numero, pauci alioqui equites adiunguntur.

XCVI. *Copia Machabæi & Timothei.*

COGNITO *autem Iudæ aduentu Timotheus præmisit mulieres, & filios, & reliquum apparatum in præsidium, quod Carnion dicitur; erat enim inexpugnabile, & accessu difficile, propter locorum angustias.* Similitudo vocabulorum Carnion & Carnaim, Timothei, & Ephronis dubitationem excitant, num quæ narrantur hoc 12. cap. de istis, eadem sint cum iis, quæ superius narrauimus. Verum res ipsæ, quæ vtroque narrantur loco, vsque adeo diuersæ sunt, vt diuersa esse loca, diuersasque historias verisimile sit. Eundem tamen esse Timotheum nihil prohibet. Et Carnaim quidem tam à Iosepho [f] & à Scriptura supra ciuitas dicitur, in qua delubrum esset amplum, ad asylum exercitui fugitiuo. Hoc autem loco Carnion præsidium tantum appellatur, sed in Græco fit etiam fani mentio, vt dicemus. Adrichomius geminum locum agnoscit, & vtrumque in dimidia tribu Manassis, trans Iordanem collocat. Iam vero diuersa esse prælia, vel illa circunstantia videtur docere, quod nihil illic de periculo Timothei ducis totius exercitus dicitur, re in primis memoranda; hic autem totum id discrimen exacte memoratur, vt sequens narratio docet.

XCVII. *Res cum Timotheo gesta.* *An diuersa à superiore.*

SI quis tamen maluerit eadem esse, non multum repugnauero. Etsi enim Carnion dicatur tantum præsidium, potest id nomen etiam ciuitatibus firmis ac bene munitis tribui. Nam Bethsura præsidium dicitur, [g] & munitio, [h] & nihilominus ciuitas quoque appellatur. Deinde cum in Carnio mox dicantur cæsa à Iuda viginti quinque millia, præter eos videlicet qui in acie ceciderant, oportet non paruum oppidum fuisse. Adde Atargateium fanum, respondens fano Carnaim innominato, & cædes vtrobique factas. Nec absurdum est quædam in aliqua historia omitti, aut aliter dici, quæ in alio libro suppleantur, vt ex libris Reg. & Paral. & ex ipsis Euangeliis aperte constat. Quid quod difficile videtur tot expeditio-

XCVIII. *An potius eadem.*

Marginal notes (left): a ἀπερφὸς. — b l. 1. c. 10. 34. — ἀσίπτεσ. — l. 3. c. 18. — l. 2. c. 12. 16. — ver. 17. — c l. 1. 5. 13. — d l. 16. 4. — e l. 3 de re milit. c. 2. — f ex li. 1. c. 5. — l. 12. c. 12. 44. — g l. 1. 11. 5. 13. 19. — h l. 1. c. 4. 65. 6. 16. 1. 6. 7. 9. 52.

nes vno anno à Machabæo geri potuiſſe. Itaque fateor hanc mihi partem probabiliorem videri.

XCIX. *Victoria magna Iudæ.*

CVMQVE *cohors Iudæ prima apparuiſſet, timor hoſtibus incuſſus eſt ex præſentia Dei, qui vniuerſa conſpicit, & in fugam verſi ſunt alius ab alio, ita vt magis à ſuis deiicerentur, & gladiorum ſuorum ictibus debilitarentur. Iudas autem vehementer inſtabat, puniens profanos, & proſtrauit ex eis triginta millia virorum.* (l. 2. c. 12. 22) Quæ ſpecies diuinitus oſtenſa ſit hoſtibus, vt ita præcipites pauore, alius alio ferrentur impetu, non declaratur. Ex ſuperioribus [a] coniicere poſſumus angelos Iudaici populi protectores, & in primis Iudæ Machabæi angelum cuſtodem, eis viſibiliter terrifico aſpectu apparuiſſe, irruentes infeſto impetu, & ſimul terrorem, fugam, amentiam, interitum afferentes.

a l. 2. c. 10. 29. c. 11. 8.

C. *Timotheus captus dimittitur.*

IPSE vero Timotheus *incidit in partes Doſithei & Soſipatris, & multis precibus poſtulabat, vt viuus dimitteretur; eo quòd multorum ex Iudæis parentes haberet, ac fratres,* captiuos ſcilicet in poteſtate ſua, *quos morte eius decipi eueniret,* puto legendum eſſe, deſpici. Eſt enim in Græco ἀλογηθῆναι, non ἐξαπατᾶσθαι; ſignificat autem neglectum iri ſalutem Iudæorum captiuorum, & in vindictam potius occiſi Timothei, occiſum iri. Quamquam & illud decipi, recte exponitur ab Emanuele Sà, fruſtrari ſpe liberationis. *Et cum fidem dediſſet reſtituturum ſe eos ſecundum conſtitutum, illæſum eum dimiſerũt, propter fratrum ſalutem.* (c. 12. v. 25.) In Græco ἀπημάντους illæſos, refertur ad Iudæos, non ad Timotheum. Et credibile eſt eum ſtetiſſe conuentis; alioqui non videtur author id diſſimulaturus. Forte autem, cum non dicat ſtatim dimiſſum, non prius dimiſſus eſt, quam Iudæos libertati dediſſet.

CI. *Cædes in Carnio, & Atargate.*

IVDAS *autem egreſſus eſt ad Carnion, interfectis viginti quinque millibus;* præter eos ſcilicet, qui in acie ceciderant: in Græco etiam memoratur alius locus; dicitur enim Iudas perrexiſſe in Carnion & Atargation, quod fanum fuiſſe dicitur cuiuſdam Syrorum deæ, nomine Atargate, quo multi tanquam ad Aſylum fruſtra confugerant. De qua Plinius. Hierapolis, inquit, Syris vocatur Magog, ibi prodigioſa Atargatis. Græcis autem Derceto dicta, colitur. Strabo l. 16. in fine, ait Atargatam corrupto à barbaris vocabulo dici Atharã, quam Cteſias, inquit, Derceto vocauit. Athenagoras in Apologia ait hanc Derceto Matrem fuiſſe Semiramidis, laſciuam mulierem, & homicidam, quæ, vt ſcribit Diodorus l. 3. filiam ex laſciuo adoleſcente ſuſceperit, Venere matre ſua lenocinante, filiam columbis nutriendam dederit, ipſa ſe pudore flagitii in ſtagnum abiecerit, vbi in piſcem verſa fuerit, & filia in columbam. Quare, inquit, Syri piſcibus abſtinent, & templum in ſtagni littore conſtituerunt, Derceto facie quidem formoſæ mulieris, reliqua parte piſcis ſimulachrum coluerunt. Sic ipſe, ex quo intelligitur, cur Atargatis à Plinio prodigioſa dicatur. Sed de his, plura vide apud Girald. ſyntag. 1.

Quid Atargate & decreto.

b vide a. m. 2049. n. 1.

CII. *Res ad Ephronem geſta.*

POST *horum fugam & necem, mouit exercitum ad Ephron ciuitatem munitam, in qua multitudo diuerſarum gentium habitabat, & robuſti iuuenes pro muris conſiſtentes fortiter repugnabant; in hac autem machinæ multæ, & telorum erat apparatus. Sed cum omnipotentem inuocaſſent, qui poteſtate ſua vires hoſtium confringit, ceperunt ciuitatem, & ex iis qui intus erant, viginti quinque millia proſtrauerunt.* In Græco additur Lyſiam in hac ciuitate habitaſſe; videtur tamen tunc abfuiſſe, cum nulla eius fugæ fiat mentio: nam cæſum non eſſe certo conſtat, vt ſequentia clare docent. Ex eo autem quod ibi Lyſias habitabat, qui ſecundum regem Eupatorem, caput erat omnium hoſtium populi Iudaici, ibidemque in præſidio erant milites eidem populo infenſiſſimi, & ad mores ducum ſuorum facti, ratio aliqua peti poteſt, cur in eam vrbem tanta ſeueritate animaduerſum ſit à Machabæo.

CIII. *Eadem videtur quæ ſupra.*

NON improbabile autem eſt hanc eandem eſſe Ephron, cum ea quæ l. 1. [c] (c. 5. 26.) funditus exciſa memoratur, & latius ibi expoſitam cladem, ſtrictius hic perſtringi; idque ordo rerum geſtarum confirmat. Nam ibi quoque contra Timotheum pugnatur ad Carnaim, à Carnaim ventum eſt ad Ephron, eaque peruaſtata Iudæi ad Bethſan venerunt, quam Ioſephus, vt ſupra dixi, vocatam dicit à Græcis Scythopolin. Hic autem etiam de Scythopoli mentio mox erit. Denique vtrobique deinceps Hieroſolymam ventum eſt, & inde rurſus prima expeditio contra Idumæos ſuſcepta. At, inquies, illa quæ ibi recitantur facta ſunt ante mortem Antiochi Epiphanis, quæ c. 6. deſcribitur. Hæc autem quæ hoc cap. 12. lib. 2. refe-

runtur, contigerunt, regnante Eupatore, eoque graui prælio afflicto, & post initum fœdus. Respondeo non omnia, quæ illo capite continentur, antegressa esse mortem Antiochi, sed tantum vsque ad versum 8. vbi dicitur, capta Gazer ciuitate, Iudam reuersum esse in Iudæam. Interea vero mortuus est Antiochus, successit Eupator, pugnauit Lysias contra Iudam & victus est, pacem petiit, & obtinuit, quam regii duces perturbarunt, & contra eos Machabæus pugnauit, eiusque pugnæ tam hoc capite 12. quam illo quinto, à versu nono, vsque ad finem continētur: quæ tamen nos propter temporis breuitatem, & materiæ similitudinem coniunximus, sicut & Scriptura ipsa, quæ paululum propterea mortis Antiochi narrationem distulit.

POST *deletam Ephronem, Iudæi ad ciuitatem Scytharum abierunt, quæ ab Hierosolymis sexcentis stadiis aberat. Contestantibus autem his, qui apud Scythopolitas erant, Iudæis, quod benigne ab eis haberentur, etiam temporibus infelicitatis, quod modeste secum egerint,* (tempora infelicitatis memorat annos illos, quibus maxime desæuiit Antiochus, à quo tempore inuasit vrbem, vsque ad illud, quo Mathathias & filii eius arma sumpserunt,) *Gratias agentes eis, & exhortatis etiam de cætero erga genus suum benignos esse, venerunt Hierosolymam die solenni septimanarum instante.* Nomen habuit hæc ciuitas à Scythis restauratoribus & habitatoribus: sita autem fuit cis Iordanem in tribu Manassis, vrbs decapoleos maxima, de qua plura collegit Adrichom. in tribu Manass. intra Iordanem n.13. CIV. *Res gesta Scythopoli.*

PORRO dies solennis septimanarum, quis esset, statim explicatur cum subditur. *Et post Pentecosten abierunt contra Georgiam.* Alludit autem author ad verba legis. [a] *Numerabitis ab altero die sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas, vsque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est quinquaginta dies &c.* Festus quoque dies hebdomadarum vocatur. [b] Cæterum hæc notatio temporis indicat mira celeritate factam esse hanc expeditionem Iudæ, cum fœdus initum fuerit post 15. diem Xanthici, qui respondet Aprili, vt ex literis Regis, & Romanorum supra allatis constat; & festum Pentecostes sub finem Maii, aut initium Iunii contingat; sed reliqua videamus. CV. *Dies septimanarum.*

a Leuit. 23. 18.

b Deuter. 16.10.

ET *post Pentecostem abierunt contra Gorgiam præpositum Idumææ. Exiuit autem cum peditibus tribus millibus, & equitibus quadringentis. Quibus congressis contigit paucos ruere Iudæorum. Dositheus vero quidem de Bacenoris eques, vir fortis Gorgiam tenebat, & cum vellet illum capere viuum, eques quidam de Thracibus irruit in eum, humerumque eius amputauit, atque ita Gorgias effugit in Maresa.* Primum hic dubium est, quis exierit cum hisce tribus millibus peditum, & quadringentis equitibus, Gorgiasne an Iudas; nam vterque cum copiis suis exiit contra aduersarium suum. Verum maiores Gorgiæ copias fuisse arbitror, quam hæ quæ hic recensentur. Tigurina in hanc sententiam ita vertit, Gorgiæ præfecto Idumææ bellum intulerunt, eductis in expeditionem peditum tribus millibus, & equitibus quadringentis. CVI. *Pugna Iuda contra Gorgiam.*

EADEM etiam indicat Bacenorem præpositum fuisse turmæ, in qua eques Dositheus Gorgiam viuum infelici successu capere conatus est. Serarius mauult esse Bacenoris filium vel nepotem, secutus Gorionem, qui eum militiæ principem facit; sicut & supra v.19. Verum Scripturæ textus piorem expositionem confirmat. Non enim dicitur Dositheus Bacenoris, sed de Bacenoris, & græce τῶν τοῦ Βακήνορος, eorum qui ad Bacenorem ducem pertinebant, eumue sequebantur, & mirum esset, si post honorificam de eo, vt principe militiæ mentionem nunc hoc eodem cap. Dositheum quendam appellaret, quasi ignotum hominum. Porro Maræsa oppidum fuit in tribu Iuda antiquum & nobile, quod Adrichomius non longe collocat ab Hebron: ex quo etiam intelligitur, quod supra dicebamus, Idumæos bonam partem terræ Iuda occupasse. CVII. *Bacenor, & Dositheus.*

ver.19.

l.2.c.12. v.36.

AT *illis qui cum Esdrin erant, diutius pugnantibus, & fatigatis, inuocauit Iudas Dominum adiutorem, & ducem belli fieri, incipiens voce patria, & cum hymnis clamorem extollens, fugam Gorgiæ militibus incussit.* Erat hic Esdrin vnus de ducibus Iudæ: codex Basil. pro Esdrino habet Gorgiam. At conuenientius est vt Iudas diuinum auxilium suis fatigatis, quam hostibus implorarit: nec dicitur Iudas patria voce dominum inuocasse, quod alioqui græca aut peregrina lingua loqueretur; sed quod pleno fiducia in Deum pectore, vt veros decebat Iudæos, certos hymnos, & CVIII. *Iudas suis auxilium Dei petit, & obtinet.*

psalmorum locos diuino auxilio implorando idoneos, cum clamore vsurpabant, & Deum adiutorem experti, fugatis hostibus victores effecti sunt. Et hæc de re gesta contra Gorgiam.

CIX. *Iudas culpam suorū agnoscit.* IVDAS *autem collecto exercitu venit in ciuitatem Odollam*, vtique vicinam loco, in quo prælium commissum fuerat, & in eadem tribu Iuda, & ab ipsis primis temporibus celebrem, iuxta quam erat spelunca conscia latebrarum Dauid, [a] quam vrbem restaurauit Roboam. [b] *Et cum septima dies superueniret, secundum consuetudinem purificati, in eodem loco sabbatum egerunt. Et sequenti die venit cum suis Iudas, vt corpora prostratorum tolleret, & cum parentibus poneret in sepulchris paternis. Inuenerūt autem sub tunicis interfectorum de donariis idolorum, quæ apud Iamniam fuerunt, à quibus lex prohibet Iudæos. Omnibus ergo manifestum factum est, ob hanc causam eos corruisse. Omnes itaque benedixerunt iustum iudicium Domini, qui occulta fecerat manifesta.* [a 1.Reg. 22.1. b 2 Paral. 11.7.]

CX. *Eius victoria incruēta.* TACITA hæc admiratio satis ostendit, in præliis Iudæ solitas ei victorias incruentas diuinitus contingere, vt clare etiam habetur l.1.c.5. [c] Donaria porro quæ hic ἱερώματα alibi ἀναθήματα dicuntur, qualia fuerint non est expressum: parua quædam, & preciosa fuisse par est, quæ cupiditatem accenderent, & sub tunicis facile laterent. Lex quæ hic violata dicitur in iisdē donariis, ea nonnihil illustrat. [d] *Sculptilia eorum igne combures, non concupisces argentum & aurum, de quibus facta sunt: neque assumes ex eis tibi quicquam, ne offendas, propterea quod abominatio est Domini Dei tui. Nec inferes quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, sicut & illud est; quasi spurcitiam detestaberis, & velut inquinamentum, ac sordes abominationi habebis, quia anathema est.* Hæc ibi Dominus. [c v. 54.] [d Deut.7.25]

Lex de prædis idolorum.

CXI. *Quæ circa casus Iudæos facta.* VIDE autem hic accurate expletas à Iuda, & sociis virorum religiosorum partes. Primo diuinum iudicium in suorum castigatione agnoscunt, & probant, cum iustum appellant, & benedicunt Deum, qui etiam in eo scelere vindicando misericordia vsus, victoriam nihilominus Iudæ concesserit; cum olim violato ab Achan anathemate, Iudæorum exercitus cum cæde actus fuisset in fugam. [e] Secundo Deū pro ipsis orant, vnde sequitur. *Atque ita ad preces conuersi rogauerunt, vt id quod factū erat delictum, obliuioni traderetur.* In Græco est, τελείως ἐξαλειφθῆναι, perfecte deleretur: imperfecte quippe peccatum deletum est, cum sublata culpa diuinæ offensæ, per animi dolorem & pœnitudinem, remanet reatus ad pœnam subeundam, & ministerio ignis inferendam, ob inordinatum in creaturam amorem, conditoris lege neglecta. [e Iosue 7.5.]

Orat pro defunctis. Peccati purgatio perfecta.

CXII. *Iudas suos monet ea occasione.* TERTIO Iudas, hac tam idonea occasione oblata, suos hortatur, vt præsenti sociorum animaduersione commoniti, Dei offensam reformident. *At vero fortissimus Iudas*, inquit *hortabatur populum conseruare se sine peccato, sub oculis videntes quæ facta sunt pro peccatis eorum, qui prostrati sunt*, (siue propter peccatum διὰ τὴν ἁμαρτίαν) Quarto destinatur sacrificium expiatorium, pro defunctorum animabus, à peccatorum suorum pœnis eripiendis, eamque in rem collatitia pecunia datur, & à Iuda Hierosolymam mittitur. *Et facta collatione*, inquit author, *duodecim millia drachmas argenti misit Hierosolymam, offerri pro peccatis mortuorum sacrificium.* Explicandi causa dicitur pro peccatis mortuorū, in Græco est tantum περὶ ἁμαρτίας θυσίαν. Altera maior est in Græco circa numerum diuersitas, cum in eo duo tantum millia drachmarum legantur, desiderata voce μυρίας: duodecim tamen legerat S. Prosper ante duodecim secula. [f] Et credibile est tantam pecuniam non in sola sacrificia, sed in eleemosynas, & misericordias pauperum fuisse expensam, iuxta sapiens Danielis consilium. [g] [f l de prædict. part.2. c. vlt. g Dan.4. 24. Eccl 3.33.]

Destinat sacrificium expiatoriū.

CXIII. *Preces pro mortuis in communi vsu Iudæorum.* PORRO hoc Iudæ factum, ad quod accessit consensus vniuersi exercitus, satis docet vsu receptas apud Iudæos preces, & sacrificia pro defunctis. Docet secundo Iudam cum suis immortalitatem animorum, & corporum resurrectionem credidisse; contra quam stupidi quidam hæretici apud Iudæos mentiebantur. Ideo sequitur in textu. *Bene & religiose de resurrectione cogitans, nisi enim eos qui ceciderant resurrecturos speraret, superfluum videretur & vanum orare pro mortuis.* In Græco est πάνυ καλῶς καὶ ἀστείως πράττων, valde bene & ciuiliter faciens, aut etiam honeste & præclare, qualia sunt opera, & cogitationes politorum hominum & sapientum, præ agrestibus & rusticanis, quod resurrectioni prospiceret, vt defunctis sanctorum resurrectio contingeret, de qua dicebat sanctus ille martyr Antiocho. *Rex mundi defunctos nos* [supra c.7.9]

ctos nos pro suis legibus, in vitæ æternæ resurrectione suscitabit. Tibi enim resurrectio ad vitam non erit.

Dices non videri superfluum, & vanum orare pro mortuis, licet nulla futura esset resurrectio, quia possent animæ solui peccatis, & transferri in cœlum, corpore in æternum in puluere relicto. Verum quia animabus beatitudo non potest perfecta contingere, si perpetuo à corpore suo separatæ sint, nec expleri iustū & naturale earum desiderium, erga corpus proprium, cuius coniunctionem, vt formæ perpetuo appetunt, recte posita immortalitate infertur resurrectio. Et ita Christus, ex eo quod animæ Abraham, Isaac, & Iacob viuant apud Deum, probat resurrectionem, [a] & vice versa, & D. Paul. [b] asserit animas defunctorum perire, si non sit resurrectio. Et ideo impii Sadducæi vtrumque negabant, sicut Pharisæi vtrumque affirmabant; vt Sa quoque notauit. Itaque suspicio est Iosephum Gorionidem ad Sadducæos pertinuisse, qui hæc omnia, præter Iudæ admonitionem, prætermisit. Si tamen eius interpres, hæretica fuligine tinctus, hebræa fideliter exhibuit, aut reddidit, licet eam à se culpam ille ibi amoliatur.

CXIV. Ob spem resurrectionis.

a Matth. 22.31.32. b 1.Cor.15.18. l.3.c.19.

Docet tertio hoc Iudæ factum eos, qui pro religione ac pietate propugnanda mortem obeunt, non exiguam mercedē expectare debere, si vt par est credere, suorum eos peccatorum pœniteat: ait enim. *Et quia considerabat quod hi qui cum pietate*, id est pie de peccatis propter Deum dolore concepto, *dormitionem acceperant, optimā haberent repositam gratiam. Non enim iniustus Deus*, ait Paul. [c] *vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis, quam ostenditis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, & ministratis*, Quanto magis qui animas suas dant, pro fide ac religione diuina? quia *anima plus est quam esca, & corpus plus quam vestimentum*. Cæterum cum hi defuncti dicantur, *cum pietate dormitionem accepisse*, patet eos aut veniali tantum cupiditate peccasse, aut nō sine pœnitentia è viuis excessisse. Quanquam licuit etiam pro dubiis, quorum non non est certa salus vel damnatio, preces fundere, & sacrificia offerre.

CXV. Merces benefactorū.

c Hebr.6.10.

Reliqua est totius loci huius conclusio, *Sancta ergo, & salubris est cogitatio, pro defunctis exorare, vt à prædictis soluantur.* Quæ verba diuisim in Græcis leguntur hoc modo. Sancta & pia consideratio! per quoddam epiphonema; deinde additur. Quare pro defunctis propitiationem fecit, vt à peccato soluerentur. Non recte Tigurina, *Propterea quod consideraret, iis qui cum pietate obiissent, optimum esse repositum munus, sanctam & piam cogitationem*, quasi sancta & pia cogitatio sit munus, seu merces reposita iis, qui cum pietate moriantur, & non potius æterna vita. Sed de hoc loco pro instituto satis; plura hic suggeret contra hæreticos Nicolaus Serar. & Bellarminus in libris de purgatorio; nos Romanam huius anni historiam videamus.

CXVI. Sancta & vtilis oratio pro defunctis.

Cvm Antiochus sub huius anni initia mortuus esset, vt ex literis Eupatoris eius filii aperte constat, eius etiam mortem Romam post aliquot menses esse delatam, ratio postulat. Is nuncius Demetrium Seleuci filium, & Eupatoris patruelem, qui Romam in locum Antiochi Epiphanis, missus à Patre fuerat obses, incitauit, vt missionem à Senatu flagitaret. Id testatur Polybius in Legationibus n. 107. *Demetrius*, inquit, *Seleuci filius cum multos iam annos Romæ esset detentus, iam pridem ille quidem iniuria se detineri querebatur.* Datum enim se fuisse à Seleuco patre fidei eius obsidem, ideoque cum patris loco Antiochus Illustris regnaret, æquum non esse, vt pro illius liberis obses remaneret &c. Audita autem Antiochi patrui morte, cum tempus ætatis florentissimæ ageret, inquit, in curiam ingressus à Patribus postulauit, vt per populum Rom. in regnum restitueretur; ad se enim potius, quam ad Antiochi filios regnum pertinere.

CXVII. Mors Antiochi Romam defertur.

Hæc Polybii historia, cui consentit Appianus, Iosephus, Eusebius, aliique passim, erroris arguit Iustinum, [d] qui hunc Demetrium vocat Antiochi fratrem, aitque Senatum adiisse, & dimitti se ad regnum petendum postulasse; quo sicuti iure gentium maiori fratri cesserit, ita nūc sibi, qui pupillum ætate antecederet, deberi. Sed nō videt Iustinus se bonam Demetrii causam, ignorantia malam reddere. Nam si ita esset, Eupator recte succedebat Antiocho, filius parenti, non frater fratri, nisi defectu prolis. Ius autem fauebat Demetrio, quippe qui debuerat succedere Seleuco patri, primogenito Antiochi Magni; cui tamen Epiphanes, absente Romæ Demetrio, successerat, & regnum Demetrio debitum 12. annos tenuerat.

CXVIII. Iustinus refellitur.

d lib 34.

Nunc autem eius iniuria augebatur, si ne Epiphane quidem mortuo, ei regnum tradebatur. Nam Eupator, non aliud ius habebat ad regnum, quam quod à patre acceperat; & pater, viuente filio Seleuci primogeniti, nullum habebat. Sed redeamus ad Polybium.

CXIX. *Romani patrum in illũ aequi.* Demetrius ergo cum de iure ad regnum suo in Senatu plura disseruisset, atque illud praesertim subinde repetiisset, patriam sibi, & altricem terram esse Romanam, omnes Senatorum filios instar fratrum, ipsos Senatores loco patrum habere, vt qui Romam puer venisset, iam autem annos tres & viginti esset natus: non tamen eos admodum patres expertus est; ac ne iudices quidem satis aequos, qui per apertam in ipsum iniuriam, suae dubiae securitati consulunt, vt mox patebit. Quod si hic annus est tertius & vigesimus Demetrii, natum eum oportuit anno cẽtesimo vigesimo sexto regni Graecorum, qui fuit secundus regni patris eius, vt suo loco notauimus. Decennis autem Romam venit, anno 136. quo ipso anno Epiphanes celeriter profectus est in Syriam. Itaque hic decimus tertius est annus Romanae commorationis. Etsi autem, inquit Polybius, mouebantur Patres cum haec dicentem audirent, omnes tamen communi consensu decreuerunt Demetrium esse detinendum, & puero quem Antiochus reliquerat, regnum firmandũ.

CXX. *Et qua de causa.* Cuius consilii ea, nisi fallor, inquit Polybius, causa fuit, quod florem aetatis, in qua tum erat Demetrius, suspectum habebat Senatus, & rebus suis conducibiliorem iudicabat infirmam aetatem illius, qui relictus erat successor. Atque hoc, quae postea sunt secuta palam fecerunt. Extemplo enim legatos decreuerunt Cn. Octavium, Sp. Lucretium, & L. Aurelium, quos ad regnum illud administrandum, ex voluntate ipsius Senatus, miserunt. Consularis erat Cn. Octauius, Consul fuerat anno vrbis 588. cum T. Manlio Torquato. Reliquorum memoria obscurior est in T. Liuio, quem desideramus hoc loco. L. Aurelius forte is est, qui postea anno sexcentesimo nono, cum Seruio Galba Consul fuit: eximios tamen fuisse viros, negocii commissi magnitudo declarat. Iustinus l. 34. etsi eos non nominat, Tutores tamen eos Regis à populo datos ait, quod Polybius non dicit. Zonaras autem τρεῖς ἄνδρας ἐπιτρόπους, missos à Romanis inquit, id est Curatores, siue Tutores. Existimauit tamen Senatus regni administrationem per legatos suos minus difficilem fore, nec quidquam impedimento futurum, inquit Polybius l. c. Rege puero, & principibus aulae bene secum agi existimantibus, si Romani Demetrio regnum non traderent, qui alios sibi domesticos, atque aulicos quaereret, quod futurum existimabant.

Senatus Eupatori Tutores mittit.

CXXI. *Quae illis mandata dederit.* Quae porro illis mandata tradita essent, pergit idem author exponere, quae scire necesse est, ad aliquam obscurae horum temporum historiae lucem. Profectus est, inquit, Cn. Octauius cum caeteris legatis, cum mandata huiusmodi accepissent, ante omnia vt naues tectas comburerent; deinde vt elephantis neruos inciderent, & vno verbo regias opes quam maxime possent, imminuerent. Praeterea mandatum est illis, vt Macedoniam inuiserent. Nam Macedones, qui popularis status insolentes erant, & publici concilii vsum nullum habebant, seditiones inter se agitabant. Iussi etiam fuerant hi legati res Gallograecorum, & Ariarathis regnum diligenter inuisere. Deinde missae sunt ad illos literae, quibus iubebantur reges Aegypti in Alexandria omni studio inuicem conciliare. Hactenus Polybius. Quibus consentanea tradit Zonaras, ex quo superius dixi fratres reges inter se, de facta inter ipsos à Romanis diuisione, dissensisse. Pighius hoc anno M. Æmylium Lepidum in Ægyptum Tutorem regum dissidentium missum existimat.

CXXII. *Huius anni Coss.* De Consulibus anni huius T. Sempronio Graccho II. & M? Iuuentio Thalna perpauca traduntur, quae Sigonius studiose collegit vt solet, & post eum Pighius. Fuisse hunc Sempronium Gracchum patrem Gracchorum, qui multas postea turbas in Republica excitarunt, bis Consulem fuisse: alterum quippe consulatum fauente populo adeptum, propter eximiam eius in Censura cum collega consensionem, quo insciente nihil fecerat, vt scribit Valerius, qui in consulatu mortuum eius collegam tradit. M. Iuuentius Thalna, inquit, Collega Tiberii Gracchi Consulis iterum, cum in Corsica, quam nuper subegerat, sacrificaret, receptis literis decretas ei à Senatu supplicationes nunciantibus, intento illas animo legens, caligine orta ante foculum collapsus, mortuus humi iacuit. Quem

Alterius prae gaudio mors. li. 9. ca. 12.

quid aliud quam nimio gaudio enectum putemus? Illud ante foculum explicat Plinius, cum sacrificaret. Huic Consuli decretam esse prouinciam Corsicam ex prædicto Valerii loco patet. Sempronio autem Sardiniam ex Cicerone epist. ad Q. Fratrem. Quanquam Sardiniam & Corsicam hactenus vni eidemque Prætori subiectas fuisse ex Liuio perspicuum est. Nullus autem reperitur in locum demortui Consulis suffectus: mors ei fortasse sub extremum eius Consulatum contigerit.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3885.

1.N.xxxv. Et frequentissima est locutio 1. Paral. 7. 8. Possessio autem eorum, & habitatio Bethel cum filiabus suis, Gazer & filiæ eius, Sichem quoque cum filiabus suis, vsque ad Aza cum filiabus eius, &c. octies eodem loco vocauit filias vicos, ideoque ibidem 70. vertunt κώμας.

2. N.xxxvi. At his locis Tubin, qui in Arabiam vergunt, dicti sunt Tubianæi, de quibus fit mẽtio 2. Machab. 12. 17. Septuaginta Xisti habent Τωβίν; ex quo coniicit Vatablus, legendum τῷ βίῳ quasi dicat, qui in viuis erant, parum felici coniectura.

3.N.xliii Græce χασφὼν cum gemina aspiratione, Iosephus χάσφωμα, supra dicta fuit Casphor, sed facile est in barbaris nominibus literas aliquas, & nominatim ח chet in X à principio.

4.N.xliii Eum Adrichom. in tribu Gad n. 23. putat esse Iacoboc vel Ieboc, quo diuidebatur tribus Gad à tribu Manasse trans Iordanẽ, Iosue 12. 2. Deut. 3. 16. sed Raphon prætermisit, quam vrbem fuisse Iosephus l. 12. c. 12. affirmat.

5.N.xliv. De huiuscemodi omnibus vide quæ diximus, anno mundi 2964. numer. 59. & 60. & an. mund. 2973. num. 54. & an. mu. 2768. numer. 40. De Ionatha, Dauide & Gedeone. De seruis quoque Benadad omen rapientibus ex ore Achab, vide an. mundi 3135. n. 12.

6.N.lxiv. Didrachma pro drachma positum fortasse fuerit, vt habetur in Græcis. Est autem Didrachma quarta pars vnciæ, drachma vero octaua. Itaque posita vncia argentea 55. solid. Turon. Septuaginta millia drachmarum valent viginti quatuor millibus, & sexaginta francis cum dimidio; siue octo millia coronatorum, & insuper viginti cum quinquaginta solid. quæ summa geminanda est, si placet proprie Didrachma, pro dimidio siclo accipere.

Codex Vaticanus habet δι' αὐτό per illud, rescriptum scilicet, siue per illa scripta, quomodo legit & Tigurina; Basil. habet δι' αὐτοὺς, quomodo & vulgata legit, vel vsitatius δι' αὐτῶν, sed res eodem redit: quamquam δι' αὐτοὺς potius verteretur, propter ipsos. Etsi Demosthenes διὰ τοὺς θεοὺς per deos dicit. 7.N.lxxviii.

Gorionides l. 3. c. 8. ait Timotheum dixisse. Obsecro Domine vt non interficias me. En habitant multi Iudæi in regione mea; & ego iuro tibi me eis benefacturum, cunctis diebus vitæ meæ, & iuramentum factum confirmauit. At Scriptura agit de captiuis restituendis, non de bene tractandis incolis alterius loci. 8.N.c.

Codex Basil. incertas habet voculas duas γεγονὸς ἁμάρτημα; quibus plane diuersus sensus efficitur: petitur videlicet, vt ne propter delictum mortuorum viui penitus delerentur. Sed ea lectio suspecta est, & à cæteris aliena, etiam à Tigurina, & frustra videretur illa petitio, cum iam illis victoriam dedisset, nedum eos deletos optaret: quin etiam sequentia clare postulant, vt hæc de peccato mortuorum delendo intelligantur. 9.N.cxi.

Valent duo millia drachmarum argenti, quarum 8. vnciam constituunt, æstimata vncia 55. solid. 687. libras cum decem solid. siue 229. coron. & decem solid. Duodecim autem millia valent 4125. franc. siue 1375. coronat. 10.N.cxii

ANNVS MVNDI 3892. SEXTAE AETATIS 376.
IMPERII GRÆCORVM 150. ANTIOCHI EVPATORIS 2.
IVDÆ MACHAB. DVCIS & PONTIFICIS 4. PTOLEMÆI
PHILOMETORIS 18. OLYMPIADIS CLIV.
AN. 3. VRBIS CONDITÆ 591. COSS. P. SCI-
PIONE NASICA, & C. MARTIO.

ANNVS ANTE CHRISTVM 161.

I. *Summa capita rerũ anni huius*

NOTATVR hic annus 1. Machab. 6. v. 20. & l. 2. c. 13. initio; sed priore illo loco ex supputatione Iudaica, quam sequitur Iosephus, posteriore autem ex Syriaca, quæ sex mensibus tardius inchoat annos suos, vt supra diximus. Vt autem ab historia sacra, vt par est, ducamus initium, eandem habet vterque locus historiam, sed in vno suppletur, quod in altero desideratur circa bellum à Iuda gestum contra Eupatorem Regem, & Tutorem eius ac proregem Lysiam. Habet hic quoque annus cædem Menelai pseudopontificis, Eupatoris iussu, Lysiæ hortatu perpetratam. Mortem item Eleazari fratris Iudæ: & res à legatis Romanis in Syria gestas, aliaque his connexa nonnulla. A bello autem quod multis iam præliis, & Iudæorum victoriis irritatum fuerat, initium ducendum est. Lib. 14.

II. *Præludia belli ab arce Sionis.*

PRÆLVDIA belli orta sunt ab iis, qui in arce Sionis, in ciuitate Dauid residebant; à quibus crebri fiebant incursus in Iudæos, qui templum frequentabant, sic enim legimus. [a] *Et hi qui erant in arce concluserant Israel in circuitu sanctorum, & quærebant eis mala semper, & firmamentum gentium.* Quid est concluserant Israel, siue erant concludentes Israel? ipsi potius erant in arce conclusi, Iudæi autem liberi erant ab obsidione. Verum phrasis hebraica est, qua significatur Hebræos sæpe deprehensos, cæsosque, aut male mulctatos ab iis, qui erant in arce, dum in templum aut sacrificiorum, aut orationis causa adibant. Ita supra [b] dicebat Iudas, facile esse Deo concludere multos in manu paucorum. Et iterum. [c] *Conclude exercitum istum in manu populi tui Israel.* Idque confirmant verba illa quæ subduntur, *& quærebant eis mala semper:* intenti scilicet erant damnis eis inferendis, vt vires eorum attererent, atque opprimerent; impiorum autem potentiam stabilirent. a 1. 1. c. 6. v. 18. b 1. 1. c. 3. 18. c c. 4. 31.

Num conclusi Hebræi.

III. *Iudas obsidet Sionẽ.*

NEC aliter locum hunc intellexit Iosephus, [d] qui nullo modo iudicat conclusos ab istis præsidiariis Hierosolymitas. *Interea,* inquit, *qui Hierosolymitanæ arcis præsidium tenebant Macedones, cum Iudæorum perfugis, multa Iudæis inferebant incommoda. Excurrentes enim in eos, qui sacrorum causa templum adibant, conficiebant eos non magno negotio, quod arx ipsi templo esset supra verticem. Et cogitauit Iudas disperdere eos, & & conuocauit vniuersum populum, vt obsiderent eos.* Et *conuenerunt simul, & obsederunt eos anno 150. & fecerunt balistas & machinas.* Quod cum vidissent qui erãt in arce, timuerunt incredibilem Iudæ in bello felicitatem, quamuis in loco totius regni munitissimo, atque firmissimo præsidio clausi esset. *Eius timoris indicium est, quod exierunt quidam ex eis qui obsidebantur, & adiunxerunt se illis aliqui impii ex Israel, & abierunt ad Regem,* vt eo cum magis copiis adueniente, obsidio solueretur, & Iudas opprimeretur cum suis. Iosephus: fabricatis igitur machinis, & extructis aggeribus totus incumbebat huic operi. Multi tamen perfugarum noctu elapsi, adiunctis sibi similibus impiis, venerunt ad Antiochum. Lib. 12. c. 14.

IV. *Et de Iuda queruntur.*

HÆC autem fuit istorum ad regem oratio. *Quousque non facis iudicium, & vindicas fratres nostros?* vindictam de Iudæis contribulibus suis petit; qui maxima non solum Dei, sed regis ipsius animaduersione digni erant, vt qui fœdera à rege cum Iudæis inita violabant, nec quietem, quam ille spoponderat, Iudæorum ferre poterant. pergũt. *Nos decreuimus seruire patri tuo, & ambulare in præceptis eius, & obsequi edictis eius.* Hæc est professio apostasiæ horum perfugarũ, quam ipsi præmittunt beneuolentiæ

colligēdæ causa, & vt eam malorum suorum causam ostendentes, Regem ad sui defensionem excitent, vnde sequitur. *Et filii populi nostri propter hoc alienabant se à nobis, & quicunque inueniebantur ex nobis interficiebantur, & hæreditates nostræ, diripiebantur.* Vtique non mentiuntur isti. Hæc enim fuerunt rudimenta militiæ Iudæ, vt ex plerisque in superioribus patet, [a] sed hæc modica erat pœna tantæ impietatis. *De Iuda queruntur.*

a l.1.c.3.5. 6.8.

V. *Regem cōtra eum incitant.*

VERITI autem ne Rex eorum mala contēneret, priuatam causam communem faciunt, & sua damna ad regis damnum atque iniuriam pertinere criminantur. *Et non ad nos tantum*, aiunt, *extenderunt manum, sed & in omnes fines nostros: perambulauit enim ciuitates Iuda perscrutans eos, & perdidit impios ex eis. Et ecce applicuerunt hodie ad arcem Ierusalem occupare eam.* Iamdudum obsederant arcem, cum templum expugnarent, non expugnandi spe, sed excursiones in templum impediendi voluntate. Hoc autem tempore expugnationem moliebantur, sicut iam Bethsuram occuparant, & munierant sibi. [b] *Et nisi*, inquiunt, *praueneris eos velocius, maiora quam hæc facient, & non poteris obtinere eos.* Breuiter hæc & eleganter Iosephus. Venerunt ad Antiochum, postulantes ne se in extremum periculum à suis contribulibus redactos despiceret: maxime quod patris ipsius autoritatem secuti, in eam necessitatem adducti sunt, dum malunt patrios ritus, quam regia mandata contemnere. Nunc vero periculum esse ne Iudas arcem cum præsidio vi capiat, nisi ipse mature suis opem afferat. Pergit author.

b l.1.6.7. 16.

VI. *Rex conuocat ingētes copias in Iudæos.*

ET *iratus est Rex, vt hæc audiuit, & conuocauit omnes amicos suos, & principes exercitus sui, & eos qui super equites erant. Sed & de regnis aliis, & de insulis maritimis venerunt ad eum exercitus conductitii. Et erat numerus exercitus eius centum millia peditum, & viginti millia equitum, & elephanti triginta duo docti ad prælium.* Nonnulla est in hisce numeris collatis cum li. 2. diuersitas. *Anno*, ait, [c] *centesimo quadragesimo nono cognouit Iudas Antiochum Eupatorem venire cum multitudine aduersus Iudæam, & cum eo Lysiam procuratorem, & præpositum negotiorum, secum habentem peditum* 110. *millia, & equitum quinque millia, & elephantos viginti duos, currus cum falcibus trecentos.* In Græcis ad verbum legitur, vtrumque, scilicet Eupatorem & Lysiam, secum habentem exercitum græcum, peditum vndecim myriades, equitum quinque millia trecentos &c. videtur significare istas copias diuisas bipertito, sed vtrumque exercitum hunc numerum confecisse.

c l.2.c.13.

VII. *Earum diuersitas in vtroque libro.*

IOSEPHVS priorem illum catalogum sequitur, sicut & librum, itemque Sulpicius Seuerus l.2. historiæ sacræ, & Diuus Ambrosius l.1. offic. c.4. Rex Antiochus, ait, qui cum centum viginti millibus hominum armatus venerat, & cum triginta duobus elephantis &c. Gorionides autem sequitur posteriorem. Serarius ait in vna summa eos interdum numerari qui tunc aderant, equites cum equitibus, elephantos cum elephantis, in alia etiam alios, qui subinde accesserunt. Videtur significare minorem numerum prius relatum scriptumque, sed cum deinde nouo copiarum accessu multiplicatum. Quod facile intelligeretur, si vnus author omnes minores numeros haberet, alter autem maiores, sed res aliter habet. nam prior multo pauciores pedites habet, & multo plures equites quam posterior: qui rursum habet falcatos currus, quo caret prior, nec numerorum similitudo mendi suspicionē facere potest. Ego sane non habeo quid dicam, nisi authorem vtrumque in diuersa incidisse monimenta, & catalogos copiarum, quos verè, & fideliter expresserunt, fide apud autores relicta, vt ait Emanuel Sa in suis in hunc librum notis. [d]

d l.1. Mach. c.1.v.13.& c.2.v.12. eiparia l.1.c.13.3.

VIII. *Menelaus pseudopontifex.*

VENIENTI regi cum exercitu, aut certe legatis Apostatarum *commiscuit se Menelaus*, ille scilicet dudum pseudopontifex, *& cum multa fallacia, & dissimulatione deprecabatur Antiochum, non pro patriæ salute, sed sperans se constitui in principatum*, puta loco Iudæ futurum simul ducem & pontificem: sed eum sua scelera iamdudum ad interitum deposcebant, quem prius inuenit quam principatum: sicut Aman illo ipso tempore, quo summam gloriam aucupabatur, summa confusione affectus est, & quod supplicium parabat inimico, inuenit præparatum sibi.

Mori adducitur.

Sed Rex regum, inquit author, *suscitauit animos Antiochi in peccatorem, & suggerente Lysia hunc esse causam omnium malorum, iussit, vt eis est consuetudo, apprehensum in eodem loco necari.* In Græco est, præcepit vt consuetudo est, in eo loco, abductum Berœam necari: id est, vt habet Tigurina, mandauit Berœam abducendum, eoque loci vsitato supplicio necandum. Est autem Berœa in Syria, ad fluuium Singam

prope Hierapolin apud Ptol. Procopius l. 2. Persic. æquidistantem facit vnius diei itinere ab Antiochia & Hierapoli. Quod autem supplicij genus ibi esset vsitatum, mox explicat.

IX. *Quo supplicio interierit.*

Erat, inquit, *in eodem loco turris quinquaginta cubitorum, aggestum vndique habens cineris, hæc prospectum habebat in præceps, inde in cinerem deyci iussit sacrilegum, omnibus eum propellentibus ad interitum.* Apparet interpretem diuersis exemplaribus vsum ab his, quæ hodie extant, quæ sic habent. Est autem in eo loco turris 50. cubitorum plena cinere, aggestam habens in fundo cineris copiam. Hæc autem instrumentum habebat rotundum vndique, præceps in cinerem, hic sacrilegij reum, & quorundam aliorum malorum principem, siue excessum habentem, omnes protrudunt in interitum. Tigurina sic. Eo in loco plena puluere quinquaginta cubitorum turris erat, quæ machinam habebat circunuersatilem, in puluerem vndique decliuem. Ibi eum qui damnatus esset sacrilegij, aut qui aliud quodcunque malum insigne patrasset, omnes protrudebant ad interitum. Hocce genus supplicij memorat Valerius, [a] & à Dario Ocho Persarum rege excogitatum refert: egimus & nos supra ex Ctesia, cum de Cyro minore & Artaxerxe Mnemone.

pro ὄργανον videtur legisse ἔδαφον.

a l. 9. c. 2.

X. *Dein Menelaum iustitia.*

Seqvitvr commendatio diuinæ in vindicandis sceleribus sapientiæ. *Et tali lege præuaricatorem legis contigit mori, nec terræ dari Menelaum: & quidem satis iuste. Nam quia multa erga aram Dei delicta commisit, cuius ignis & cinis erat sanctus, ipse in cineris morte damnatus est.* Tigurina pro τῆς γῆς habet πυρὸς, neque sepulchri compotem factum; quomodo in eius impietatis antesignano Iasone [b] notatum est. Verum sine dubio τῆς γῆς legitimum est, & ita habent omnia quæ vidi exemplaria. Iosephus hunc Menelai interitum differt, non improbabiliter in tempus factæ pacis, autore Lysia hoc ipso anno. Cum enim coactus esset iterũ pacem inire cum Iudæis, à quibus toties debellatus esset, merito in authorem, & instigatorem bellorum Menelaum excanduit, & sacrum caput sacrilegorum supplicio addixit. [c] Quod si probamus, mors eius alioqui propinqua, hoc loco per anticipationem inducta est, occasione coniunctionis eius cum regiis copiis, vel cum perfidiæ in Deum legatis.

Ratio temporis.

b l. 2 c. 5. v. 10.

XI. *Rex Iudæã adit.*

Sed Rex mente efferatus veniebat, nequiorem se patre suo Iudæis ostensurus. Ad verbum, Rex superbia barbarus factus veniebat, pessima eorum, quæ sub patre eius facta fuerant, Iudæis exempla præbiturus. Quibus Iudas cognitis præcepit populo, *vt die ac nocte Dominum inuocarent, quo, sicut semper, & nunc adiuuaret eos; quippe qui lege & patria, sanctóque templo priuari vererentur: ac populum qui nuper paululum respirasset, ne sineret blasphemis rursus nationibus subdi. Omnibus itaque simul id facientibus, & petentibus à Domino misericordiam, cum fletu & ieiuniis, per triduum continuum prostratus, hortatus est eos.* Ita Machabæus egit pontificem, quasi omnia in propitiando numine posita arbitraretur; & rursum ita munia Imperatoris expleuit, quasi vnicum in armis & industria militari præsidium haberet; vnde *hortatus est eos vt se præpararent.*

Iudas propitiatur Deum.

XII. *Et defensionem parat.*

Ipse *vero cum senioribus cogitauit,* siue consilium cepit ἐβουλεύσατο, *priusquam Rex admoueret exercitum ad Iudæam, & obtineret ciuitatem, exire, & domini iudicio committere exitum rei. Dans itaque potestatem omnium Deo mundi creatori;* ἐπιτροπὴν, curam, procurationem, tutelam, instar pupilli videlicet in tutoris, aut curatoris manu esse desiderans, *& exhortatus suos vt fortiter dimicarent, & vsque ad mortem pro legibus, templo, ciuitate, patria & ciuibus starent, circa Modin exercitum constituit.*

Et prodit obuiam hosti. Soluta obsidione arcis.

Interea hostes *venerunt per Idumæam, & applicuerunt ad Bethsuram, & pugnauerunt dies multos,* obsidendo præsidium egregie munitum, *& fecerunt machinas. Et* inclusi Bethsuræi, *exierunt, & incenderunt eas igni, & pugnauerunt viriliter. Et recessit Iudas ab arce,* soluit nimirum obsidione ciuitatem Dauid, & prius venit Modin; quod oppidum nimium distrahit Adrichomius à Bethsura; eandemque culpam in Bethzachara committit, quam Græca biblia vocant Bethzacharia. Nam cum in hoc loco esset Iudas, erat contra castra Regis, quæ erant ad Bethsuram, ergo satis vicinum esse oportuit Bethsuræ. Et sane videtur hoc oppidum esse domus Zachariæ, & notatio nominis id persuadet, quam ipse, vt singularem domum, prope Emmaus ponit: cum etiam credibile sit Zachariam in oppido domum habuisse, ibique habitasse.

XIII. *Castra regis ... inuadit.*

Movit ergo Iudas *castra ad Bethzacharam contra castra Regis.* Et quia temera-

rium videbatur modicam manum, contra tantas copias, aperto statim marte pugnare, nocturnam occupauit pugnam, vt turbatos tutius interdiu inuaderet. Suam autem fiducium in Deum prodidit, ipsa tessera militari, quam voluit esse, *Dei victoria*. Ergo *dato signo suis Dei victoriæ*,[a] *iuuenibus fortissimis electis, nocte aggressus aulam regiam*, tabernaculum regium, Prætorium, *in castris interfecit viros 4. millia, & maximum elephantorum, cum his qui superpositi fuerant*, qui scilicet eius ruina prolapsi, simul & casu contriti, & hostili ferro concisi sunt, *summoque metu ac perturbatione hostium castra replentes, rebus prospere gestis abierunt*, in castra scilicet ad Bethzacaram. Non erant illi omnes in Prætorio, sed eò multi accurrerunt, auxilij causa, qui ibidem perniciem inuenere.

a l. 2. 13. 15.

Initium victoriæ.

H æc tumultu excitatus, [b] *surrexit Rex ante lucem, & concitauit exercitus*, Lysiæ scilicet & suum; distincti enim erant, vt supra diximus, *in impetu contra viam Bethzacharam*. Furebat scilicet iracūdia ex nocturna clade, quam in eius authores extemplo vindicare cupiebat; cuius rei indicium est, quod bestias etiam ipsas efferare cupiebat, vt mox dicetur, *& comparauerant se exercitus in prælium, & tubis cecinerunt*. De solis regis copiis agit: forte etiam plurali vtitur propter multitudinem copiarum, quæ plurium exercituum instar erant; nam paulo post de exercitu Iudæ obuiam veniente aget.

b l. 1. c. 6. 33.

XIV. *Rex copias mouet contra Iudā.*

Et elephantis ostenderunt sanguinem vuæ & mori, ad acuendum eos in prælium, & diuiserunt bestias per legiones, (siue phalanges) *& astiterunt singulis elephantis mille viri, in loricis concatenatis* (id est hamatis, hamis consertis, ἁλυσιδωτοῖς, quasi dicat insolubilibus) *& galeæ æreæ in capitibus eorum, & quingenti equites ordinati vnicuique bestiæ, electi erant. Hi ante tempus*, id est opportune, *vbicunque erat bestia, ibi erant, & quocunque ibat, ibant*, nimirum bestiæ motum propter celeritatem anteuertebant, *& non discedebant ab ea.*

Apparatus Elephantorū.

πρὸ καιροῦ.

S ed *& turres ligneæ super eos firmæ, protegentes super singulas bestias*; id est Turres ligneæ firmæ singulis Elephantis impositæ eos protegebant, machinis quibusdam illigatæ, siue accinctæ, adaptatæ, ne scilicet vllam in partem prolaberentur, sed cum æquilibrio rectæ consisterent, vt neque bestiæ motus, & pugna impediretur, & impositi milites, quasi ex immobili solo, missilia validius eiacularentur. Vulgata significat machinas bestiis impositas, quibus tela maiora, maiore impetu vibrarentur. *Et super eas machinæ*, inquit, *& super singulas viri virtutis triginta duo, qui pugnabant desuper, & Indus magister bestiæ*. Nimirum Indici erant Elephanti, qui sunt omnium maximi, & validissimi, longéque rebus omnibus Lybicis præstant, vt supra ex Liuio dicebamus. Et sane in tanto onere turris vnius firmæ & capacis, & insuper 32. hominum armatorum cum missilium copia, præter Elephanti rectorem, longe maximos & robustissimos fuisse necesse est. Arbitror autem turres aliquot habuisse tabulata, cum idoneis luminibus, per quæ diuisi essent hi milites, ne alij alios pugnantes impedirent: & singuli quasi ex colle in subiectos cum virtutis incremento pugnarent.

ἐζωσμένοι.

XV. *Turres Elephantorū.*

lib. 37.

Indici maximi.

P ergit author, *& residuum equitatum hinc & inde statuit in duas partes, tubis exercitum commouere, & perurgere constipatos in legionibus eius*. In Græco nulla est mentio tubarum, neque legionum: sed dicitur residuum equitatum, qui scilicet non assistebat Elephantis, quorum singuli, cum quingentos equites haberent, sedecim millia equitum circa illas aderant, reliquum inquam equitatum, qui erat 4. millium, diuisum esse in duas partes castrorum, concutientes κατασείοντας, & constipatos in conuallibus, siue in angustiis, ἐν ταῖς φάραγξιν, pro qua voce vulgatus interpres legis φάλαγξιν, id est phalangibus, siue legionibus: tubas autem addidit, ad explicandum modum, quo totus exercitus incitabatur ad pugnam, per tubicines in lateribus exercitus, & cum equitibus collocatos.

XVI. *Dispositio equitatus.*

I osephus aliquid lucis huic dispositioni affert, cum ait. Iudas autem cognito regis aduentu, omissa oppugnatione, Regi cum copiis obuiam profectus, castra posuit circa fauces quasdam dictas Bethzacharia, dissitas ab hoste 70. stadiis. At Rex relictis Bethsuris, exercitum duxit ad eas fauces, vbi Iudas castra metatus erat; & quamprimum dies illuxit, aciem seu pugnaturus, iussit ire compositam. Cumque non posset Elephantos explicare per aciei latitudinem, propter locorum angustias, iussit vt vnus post alium inciderent, attributis qui stiparent

l. 12. c. 14.

XVII. *Et totius aciei ex Iosepho.*

singulos mille peditibus & equitibus quingentis. Beluis autem imposita erant celsa propugnacula, instructa sagittariis. Reliquum autem exercitum ab vtroque latere iussit montes ascendere, præpositis ex amicorum cohorte ducibus: atque ita sublato militari clamore hostem aggreditur micans aureis & æreis clypeis, ita vt fulgore eorum coruscarent omnia; clamore autem reboabat quidquid erat in circuitu montium. Sed redeamus ad Scripturam.

XVII. *Apparatus pugnæ.* ET *vt refulsit sol in clypeos aureos & æreos, resplenduerunt montes ab eis, & resplenduerunt sicut lampades ignis.* Quidam Græci codices carent voce χαλκᾶς, habet tamen Iosephus vt audisti, *Et distincta est pars exercitus regis per montes excelsos, & alia per loca humilia, & ibant caute & ordinate, & commouebantur omnes inhabitantes terram à voce multitudinis, & incessu turbæ, & collisione armorum: erat enim exercitus magnus valde & fortis. Et appropiauit Iudas, & exercitus eius in prælium, & ceciderunt de exercitu Regis sexcenti viri.* Eundem numerum fideliter retulit Iosephus. Nec Iudas, inquit, tali aspectu est territus, sed excepto fortiter impetu hostium, circiter sexcentos ex eis occidit, qui primi ad manus venerant. Non par eius in omni narratione fides; sed audiamus nobile Eleazari facinus.

XVIII. *Eleazari gloriosa mors.* ET *vidit Eleazar filius Saura vnam de bestiis loricatam loricis regiis, & erat eminens super cæteras bestias: & visum est ei quod in ea esset rex, & dedit se vt liberaret populum suum, & acquireret sibi nomen æternum. Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis, interficiens à dextris & à sinistris, & cadebant ab eo huc atque illuc & iuit sub pedes elephantis, & supposuit se ei, & occidit eum, & cecidit in terram super ipsum.* Cadebant ab eo, huc atque illuc, ἐσχίζοντο diuidebantur, aditum scilicet faciebant irrumpenti cadentes hinc & inde, *& mortuus est illic.* Quem Scriptura filium Saura vocat, codex Vaticanus vocat Sauaran, quasi sublata contractione, Basil. Abaran. Iosephus Auran, aitque eum [a] fratrem fuisse Machabæi; admodum probabiliter. Non enim vocatur in vllo codice Græco, quem videre potuerim τοῦ Σαυαρὰν, siue Αἰεράν, sed ὁ, subintellecto καλούμενος, id est vocatus Auaron, siue Abaron: & hoc idem est cognomen, quo vocatus est initio. [b] & passim omnes libri eodem nomine vtrobiq; Eleazarum cognominant, cum permodica mutatione literæ alicuius. Denique nulla est deinceps in his libris Eleazari fratris Machabæi mentio. Consentit Iosepho [c] Gorionides; & Serarius, putatque pro, filius Saura, legendum, dictus Aura, siue Abaron, vt habet Tigurina quoque, & innuit Sà.

Fratris Iudæ.

[a] l. 12. c. 14. & l. 1. Belli. c. 1.

[b] c. 2. l. 1.

[c] l. 3. c. 20.

XIX. *Ex Iosepho* EIUS mortem Iosephus his verbis describit. Cæterum Eleazarus eius frater quem Auranem vocabant, conspicatus excellentem Elephantum, ornatum faleris regiis, & ratus in eo regem inuehi, generoso animo in eum fecit impetum, & occisis multis, priusquam ad eum penetraret, cæteris vero metu cedentibus, succedens sub eius ventrem confodit belluam, & ipse simul pondere eius illabentis oppressus est; atque ita non inultus generose interiit, inter hostilium cadauerum aceruos. Nulla alia re gesta, inquit idem, [d] nisi quod magnum opus aggressus, vitam gloriæ posthabuit. Addit etiam historiæ, voluisse Eleazarum illum, quem regem esse opinabatur, contingere. Sed quod is multum superemineret, minime potuisse. Gorionides ait eum id facinus Iuda hortatore suscepisse.

σφόδρα ἐγκαρδίως.

[d] l. 1. bel. c. 1.

XX. *Et S. Ambrosio.* CONTIGIT eidem Eleazaro egregium habere laudatorem Ambrosium, [e] cuius verba non inuitus opinor lector hoc loco recognoscet. *Quanta igitur virtus,* inquit, *animi, primo vt mortem non timeret: deinde vt circunfusus legionibus inimicorum, in confertos raperetur hostes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraque manu vulneratæ molem bestiæ subiret, ac sustineret, post infra ipsam succederet, quo pleniori feriret ictu. Cuius ruina inclusus magis quam oppressus, suo est sepultus triumpho. Nec fefellit opinio virum, quamuis regius fefellerit habitus. Tanto enim virtutis spectaculo defixi hostes, inermem occupatum incursare non ausi, post casum ruentis bestiæ sic trepidauerunt, vt impares se omnes vnius virtuti arbitrarentur.* Et mox. *Itaque Eleazarus hæredem virtutis suæ pacem reliquit.* Ita S. Ambrosius; sed de pace paulo post.

[e] l. 1 offic. c. 40.

XXI. *Ex S. Gregorio.* PLACET enim prius laudatori Ambrosio adiungere Gregorium monitorem. Is enim [f] alludens, vt videtur, ad illa verba, *vt acquireret sibi nomen æternum,* ita scribit, *Eleazar in prælio Elephantem feriens strauit, sed sub ipso quem extinxit occubuit. Quos ergo iste significat, quem sua victoria oppressit, nisi eos qui vitia superant, sed sub ipsa quæ subyciunt, superbiendo succumbunt? Quasi enim sub hoste, quem prosternit, moritur, qui de culpa*

[f] l. 19. c. 13.

quam superat eleuatur. Ita S. Gregorius. Quem tamen satis constat hoc factum Eleazari non damnare, sed eo quasi parabola vti, ad cautionem spiritualis bellatoris. Nec tam iniustus mercator fuit Eleazarus, vt vitam vellet pro laude pacisci, sed vt liberaret populum suum; cui primariæ intentioni, alteram acquirendæ gloriæ sine culpa potuit adiungere. Est enim gloria ex natura sua indifferens, nec primum illum finem corrumpit.

XXII. *Machabaani recedunt.* HOC inito prælio Machabæani, *Videntes virtutem regis, & impetum exercitus eius, diuerterunt se ab eis*, quæ Iosephus explicans. *Iudas*, inquit, *animaduertens hostem tanto superiorem numero, Hierosolyma se recepit, volens arcem iterum oppugnatione aggredi.* Corrigit quod dixerat alibi, [a] vbi vellicata Eleazari audacia. *Hoc*, inquit, *fratri eius totius prælij præsagium fuit. Nam fortiter quidem Iudæi diuque decertarunt, sed à regiis secunda fortuna vsis, numeroque præstantibus superati sunt; multisque interfectis Iudas cum cæteris in Gophniticam toparchiam refugit.* Ea est in tribu Ephraim, longe distans Hierosolymis. Addit quoque de suo multos ex parte Iudæ interfectos, cuius rei ne minimum quidem habet in Scriptura vestigium, sed illud tantum, *diuerterunt se ab eis.* E contrario vero de Eupatore. *Fugabatur*, inquit, *impingebat, minorabatur*, &c. Pergit Iosephus.

[a] l. 1. bel. c. 1.

XXIII. *Eupator ad Bethsuram male rem gerit.* ANTIOCHVS vero parte exercitus missa ad oppugnandam Bethsuram, cum reliquo venit Hierosolyma: Sic ipse. Quid autem ad Bethsuram gestum sit, discemus ex l. 2. [b] *Rex accepto gustu audaciæ Iudæorum*, tam in nocturno, quam in diurno prælio, maxime autem in cæde elephantis, *arte difficultatem locorum tentabat* eluctari, *& Bethsuræ, quæ erat præsidium Iudæorum munitum, castra admouebat, sed fugabatur*, per eruptiones inclusorum, *impingebat*, per temerarios insultus obsidentium, *minorabatur*, per suorum varias cædes, & funera, quæ bellum famesque inferebant. Nam famem mox Lysias fatetur. Interea vero *iis qui intus erant, Iudas* pro sua tenuitate, *necessaria mittebat.* Nam etiam Hierosolymis fame laborabatur, vt mox patebit.

[b] c. 13. 18.

XXIV. *Proditio Rhodoci.* TANGITVR deinde historia quædam obscura de Rhodoco, & ideo obscura, quia tangitur tantum. *Enunciauit*, inquit, *mysteria hostibus Rhodocus quidam de Iudaico exercitu, qui requisitus comprehensus est, & conclusus.* Existimo autem mysteria illa, fuisse secretas quasdam vias, & modos, quibus alimenta Bethsuræis suggerebantur, quæ perfidus Rhodocus hostibus patefecerit, transfugere ad eos destinans, sed re patefacta, inquisitus, inuentusque, in carcerem coniectus est. Huic coniecturæ ansam præbet, quod proxime ante dictum erat, Iudam obsessis necessaria summisisse. Confirmat & quod sequitur. *Iterum Rex sermonem habuit ad eos qui erant in Bethsuris, dexteram dedit, accepit, abijt.* Quasi dicat, Regem primo quidem allocutum Bethsuræos, & ad deditionem inuitasse, sed contemptum, ac repulsum, & damnis affectũ. At postquam eos fame laborare cognouit, & vias obstruxit inferendo commeatui. Iterum eos allocutus, ad amicam deditionem compulit; itaque dextram dedit, accepit, abiit, *commisit cum Iuda, superatus est*, non postquam abiit, sed cum amisit primum 4. millia, deinde sexcentos de suis: præter eos quos hausit obsidio Bethsuræ, incolumi Iuda cum suis, excepto Eleazaro, qui vitam vltro profudit, vt ex l. 1. explicatum est.

XXV. *Bethsuraeorum amica deditio.* DE eadem deditione in l. 1. [c] paulo plenius. *Et fecit pacem cum his, qui erant in Bethsuris, & exierunt de ciuitate, quia non erant eis ibi alimenta conclusis. Quia sabbata erant terræ, & comprehendit Rex Bethsuram, & constituit illic custodiam seruare eam.* Bethsuritæ, inquit Iosephus, [d] territi apparatu regio, maxime cum commeatus eos deficeret, deditionem fecerũt, pacti prius vt hostis à se iniuriam omnem abstineat; quod quidem à Rege, non nisi salute tenus seruatum est: alioqui nudis eiectis oppidanis, suorum præsidium ibi constituit. Clarum est Iosephum addere iis qui Scriptura tradit, non improbabiliter illum quidem hoc loco, sed parum consentaneè, illi assertioni suæ, qua dixit, [e] se nihil sacris voluminibus addere de suo, neque auferre.

[c] c. 6. 49.

[d] l. 12. c. 14.

[e] l. 10. ant c. 11.

XXVI. *Annus sabbaticus 187.* CÆTERVM sabbata terræ vocat annum septimum, quo terræ vacatio dabatur. Ex quo egregie confirmatur nostra circa annos sabbaticos chronologia, quæ hunc annum sabbaticum constituit, ordine 187. ab ingressu Israëlitarum in Chananitidem, vt sæpius dictum est, ita vt primus sabbaticus sit Iosue septimus, à quo si quis dissenserit, à veritate discesserit, & huic Scripturæ loco repugnarit. Confirma-

tur etiam ex Olympiadibus annus ſabbaticus. Cadit enim in annum tertium 154. Olymp. vt habes in indice anni huius, & apud Torniellum, qui eſt etiam annus 150. regni Græcorum, quem Scriptura prodit, vt initio anni huius diximus. Itaque qui initium regni Græcorum in primum annum Olympiadis centeſimæ decimæ ſeptimæ conferunt, præſentem, quem Scriptura vocat centeſimum quinquageſimum regni Græcorum, ſabbaticum habere non poſſunt.

XXVII. *Obſidio Hieroſolymorum & Templi.*

QVOD ad Hieroſolymæ obſidionem attinet. Iam caſtra Regis aſcenderant contra Iudæos in Ieruſalem, & applicuerant ad Iudæam, & montem Sion. [a] Nunc autem Rex potitus Bethſura, copias omnes traduxit Hieroſolymam, eáque facile potitus, *Conuertit caſtra ad locum ſanctificationis dies multos*, vrbe inquam potitus, alioqui templi munimenta, & propugnacula obſidere non potuiſſet. *Et ſtatuit illic baliſtas, & machinas, & ignis iacula, & tormenta ad lapides iactandos, & ſpicula, & ſcorpiones ad mittendas ſagittas, & fundibula. Fecerunt autem & ipſi obſeſſi machinas aduerſus machinas eorum, & pugnauerunt dies multos. Eſcæ autem non erant in ciuitate, eo quod ſeptimus annus eſſet: & qui remanſerant in Iudæa de Gentibus, conſumpſerant reliquias earum, quæ repoſitæ fuerant. Et remanſerunt in ſanctis*, id eſt in templo ad eius defenſionem, *viri pauci, quoniam obtinuerat eos fames, & diſperſi ſunt vnuſquiſque in locum ſuum.* Dilabebantur ſcilicet vrgente victus inopia. Ex quo plane ad deditionem faciendam ventum erat, niſi Deus, qui eos tam ſæpe à præſenti morte in præliis eripuerat, etiam nunc neceſſariam deditionem, per ipſos hoſtes præueniſſet. Sed prius de oppugnatione prædicta, & anno ſeptimo, pauca ex Ioſepho petamus.

[a] Vt dicitur l. 1. c. 6. v. 48.

XXVIII. *Refertur ex Ioſepho.*

APVD Hieroſolyma inquit, per multum tempus eum tenuit templi obſidio, quod fortiter à Iudæis defenſum eſt. Nullam enim eis Rex intentauit machinam, quam non illi contrariis machinationibus eluderent; tantum laborabatur victus penuria, quod fruges veteres abſumpſerant, & annus inciderat ſeptimus, per quem fructus non colliguntur, quod eum ceſſare ab agricultura lex noſtra iubeat, nec permittat tum vel arare terram, vel ſerere: quo factum eſt, vt multi ſe clam ſubducerent propter inopiam, vt penes paucos templi tutela remanſerit. Lex porro quam citat Ioſephus habetur in Exodo, & Leuitico. [b] Ex his autem corriguntur aliquot eiuſdem errata in libro de bello. [c] Antiochus inquit, ad Hieroſolymam profectus, ibique dies paucos commoratus, penuria vtenſilium abſtitit, relicto quidem ibi præſidio, quantum ſatis eſſe arbitrabatur; cætera vero multitudine ad hyemandum deducta in Syriam. Antiochus non manſit paucos dies ad Hieroſolymam, nec ibi præſidium reliquit, nec diſceſſit hyemandi cauſa. Nam Scriptura diebus multis pugnaſſe affirmat & tacito præſidio, diſceſſus cauſam affert aduentum Philippi Lyſiæ proregis æmuli.

Qui & emēdatur.

li. 12. c. 14.
[b] Exod. 23. 11. Leuit. 25. 2.
[c] l. 1. bel. c. 1.

XXIX. *Deus Iudam liberat vt olim Ezechiam.*

CVM in eo ſtatu Iudaicæ res eſſent, vt non ſolum deſperanda victoria, ſed qualeſcunque etiam deditionis leges ſubeundæ viderentur: Iudæ Machabæo Dei benignitate non diſſimile auxilium contigit, illi quod olim Deus per Iſaiam afflicto Ezechiæ ab Aſſyriorum rege Sennacherib nunciauit. [d] *Noli timere à facie ſermonum quos audiſti, quibus blaſphemauerunt pueri Regis Aſſyriorum me. Ecce ego immittam ei ſpiritum, & audiet nuncium, & reuertetur in terram ſuam, & deyciam eum gladio in terra ſua.* Hæc enim omnia Eupatori, & curatori eius Lyſiæ, breui tempore, intra hunc & ſequentem annum contigerunt. Spiritus æmulationis in Lyſiam inuaſit Philippum, cui Eupatorem filium regni hæredem commiſerat moriturus pater, quem conſtituerat ſuper vniuerſum regnum ſuum, cui dederat diadema, & ſtolam ſuam, & annulum. Ille ergo his munitus præſidiis, ab Antiochenis receptus, vrbem occupat. Quo accepto nuncio Lyſias conſternatus eſt; Rex cogitur pacem facere cum Iudæis, redit Antiochiam, à Romanorum legatis tractatur acerbius, legatum per ſuos occidit, & mox ab æmulo imperij Demetrio, cum Lyſia interficitur. Quæ nobis paulo vberius explicanda ſunt.

Turba in regno Eupatoris.

[d] 4. Reg. 19. 6.

XXX. *Lyſias in Philippum æmulum inſurgit.*

LYSIAS ergo vt [e] *audiuit quod Philippus, quem conſtituerat Rex Antiochus cum adhuc viueret, vt nutriret Antiochum filium ſuum & regnaret*, [f] *reuerſus eſſet à Perſide, & Media, & exercitus qui abierat cum ipſo*: [g] qui erat 40. millium peditum, & 7. millium equitum, cum quo Artaxem regem Armeniorum debellatum ceperat, & *quia quærebat ſuſcipere regni negotia*, redacto ſcilicet in ordinem Lyſia, qui hoc munere fungebatur, quamprimum aggreſſus eſt eius conatus infringere. Dices tar-

[e] l. 1. c. 6. 55
[f] c. 6. v. 14. & 15.
[g] c. 3. 37.

diorem videri eius aduentum in Syriam, ex quo mortuus est Epiphanes: præsertim cum author [a] eum in Ægyptum ad Philometorem metu Eupatoris profugisse dicat. Respondeo videri Philippum interea res in Perside, Media, Babylonia, aliisque superioribus regionibus, quasi Proregem ordinasse. Hoc autem tempore Antiochiam venisse, eamque occupasse: mox autem Rege contra eum veniente, Antiochenis diffidentem aufugisse, quod per anticipationem lo. cit. author tetigit.

[a] 4. l. 2. c. 9. fi.

XXXI. *Suadet solui obsidionem.*

ERGO *Lysias festinauit ire, & dicere ad Regem, & duces exercitus. Deficimus quotidie, & esca nobis modica est, & locus quem obsidemus est munitus, & incumbit nobis ordinare de regno.* Ita fideliter habet Vaticanus codex Græcus, vulgatæ recte consentiens. At Basiliensis, & Tigurina versio meminerunt arcis, quasi Lysias stimulauerit eos, qui in arce erant, ad dicendum deficimus quotidie &c. Verum cum arcis obsidio iamdudum soluta esset, non erat cur illi magis de rerum penuria, quam reliquus exercitus quereretur. Iosephus longius etiam abit à simplici Scripturæ veritate, quē oportet in viam reducere. *Cæterum*, inquit, *Rex & Lysias imperator cognito quod Philippus, vsurpato sibi regno, aduentaret è Perside, decreuerunt soluta obsidione illi occurrere; celantes tamen, quantum fieri poterat, id consilium tam militem quam duces reliquos. Quapropter dissimulato aduentu Philippi, iussit Rex Lysiam vt alloqueretur duces & milites; dicens oppugnationem eam non esse modici temporis, quod locus esset munitissimus, & commeatus eos iam deficerent, & auocarent multa regni negotia, quæ opus esset regem componere.*

XXXII. *Discedit à Scriptura Iosephus.*

DEFLECTIT sane à via Iosephus, quod hoc consilium à Rege & Lysia profectum tradit, cum à Lysia Scriptura id ortum referat, qui apud regem metum suum, & inuidiam dissimulabat. Et quid opus erat persuadere pacem exercitui Regio, si Rex ipse & Lysias, duo summa rerum capita, in eam consentiebant? Non ergo Lysias iussu regis allocutus est exercitum, sed contra Lysias sponte sua, aut æmulatione stimulante, Regem ducesque adiit, eisque pacem persuasit. Non accuso Iosephum, quod dicat Philippum vsurpato sibi regno aduentare, ea enim interpretis culpa est non Iosephi, qui habet, τὰ πράγματα εἰς ἑαυτὸν κατασκευάζειν, quæ non male respondent Scripturæ verbis, *quærebat suscipere regni negotia*, vicario scilicet nomine, loco Lysiæ administranda. Et ita intelligi oportet illud. [b] *Vt autem cognouit rebellasse Philippum Antiochiæ, qui relictus erat super negotia*: Epiphanis scilicet testamento, quod officium Lysias vsurpabat, & contra eum rebellio erat, quæ tamen in regem quoque videbatur esse, quem Lysias habebat in arbitrio & potestate sua. Is ergo causis allatis, cur pacem dare Iudæis oporteret, ita concludit.

[b] l. 2. c. 13. v. 23.

XXXIII. *Lysias suadet pacem dari Iudæis.*

NVNC itaque demus dextras hominibus istis, & faciamus cum illis pacem, & cum omni gente eorum, & constituamus illis, vt ambulent in legitimis suis, sicut prius; propter legitima enim ipsorum, quæ despeximus, irati sunt, & fecerunt omnia hæc. Legendum videtur dispersimus, non despeximus, legitur enim Græcè διεσκεδάσαμεν. Non enim tantum despexerant, sed ferro ac flammis persecuti fuerant. *Et placuit sermo in conspectu Regis, & principum, & misit ad eos pacem facere; & receperunt illam, & iurauit illis Rex, & principes, & exierunt de munitione.* Libro secundo [c] significatur Iudam difficilem se exhibuisse in pace admittenda, aut aliquibus eius conditionibus: *mente consternatus*, scilicet Rex Eupator *Iudæos deprecans, subditusque eis, iurat de omnibus quibus iustum visum est, & reconciliatus obtulit sacrificium, honorauit templum, & munera posuit: Machabæum amplexatus est, & fecit eum à Ptolemaide, vsque ad Gerrenos ducem & principem.* Quid est quod ait Regem subditum Iudæis? nisi reluctantem acquieuisse iis, quæ exposcebant Iudæi.

Rex consentit.

[c] c. 13. fi.

XXXIV. *Machabæū honorat, & ornat præfectura.*

QVAM sententiam vel parum assequitur, vel nimium auget Tigurina versio, quæ habet, perturbatus suppliciter se summisit Iudæis, iurauit in quascunque conditiones, pacem iniit, sacrificium fecit, honorem detulit templo, locum benignitate prosecutus est, & Machabæum amplexatus est, &c. In Græco est, reliquit belli ducem à Ptolemaide, vsque ad Gerrhenorum principatum. Videtur enim constituere terminos regionis, quibus præficiebat Iudam Eupator, Ptolemaidem vrbem maritimam, cis Tyrum versus Ierosolymam positam, & regionem Gerrhenorum, siue Gerasenorum, qui habitabant ad lacum Genesareth, siue quem alium populum intelligi placet. Nam Gerrhenos alibi Scriptura non memorat, nec Adrichom. aut Iosephus quod sciam: & multa est in nominibus propriis vbique diuersitas.

ἕως τῶν γερρηνῶν ἡγεμονίδην.

XXXV. *Rex abit Antiochiam.* SED breuis fuit hæc beneuolentia, breuis iurisiurandi fides. Nam l. 1. ita legimus. *Et intrauit Rex montem Sion, & vidit munitionem loci, & rupit citius iuramentum quod iurauit, & mandauit destruere murum in gyro. Et discessit festinanter, & reuersus est Antiochiam, & inuenit Philippum dominantem ciuitati, & pugnauit aduersus eum, & occupauit ciuitatem.* Summa hic narrationis est breuitas: quæ partim ex l. 2. partim ex Iosepho suppletur. Ex itinere adiit Ptolemaidem, quo vt venit grauiter ferebant Ptolemenses amicitiæ conuentionem, *indignantes ne forte fœdus irrumperent*: in Græco ad verbum est, indignabantur enim, pro quibus voluerunt rumpere fœdera; id est, indigne ferebant quædam concessa Iudæis, ob quæ volebant fœdera pacis irrita facere. Fuisse enim hostes Iudæorum Ptolemenses, ex l. 1. [a] satis patet. Ionathan enim Machabæi fratrem, eiusque successorem, proditorie comprehensum, cum suis interfecerunt. Itaque non recte Tigurina vult indignatos Ptolemenses, propter conditiones pacis per nefas violatas.

Transit Ptolemaide. — *Contra fœdus tumultuantur.* — ca. 6. v. 2. — ca. 13. 25. — a ca. 12. 48.

XXXVI. *Quæ causa tumultus.* CAVSA autem indignationis videtur potestas, & præfectura data Machabæo: ob quam cum illi tumultuarentur, *ascendit Lysias tribunal, & exposuit rationem, & populum sedauit, regressusque est Antiochiam: & hoc modo regis profectio, & reditus processit.* Cum ergo populus sedatus fuisse dicatur à Lysia, eiusque rationibus acquieuisse, satis intelligitur fœdus cum Iudæis non fuisse statim diremptum, (licet Eupator templi munitionem dirui iusserit, forte causatus id in conditionibus fœderis non esse comprehensum.) Eius rei perspicuum argumentum est, si verum est, quod quidam aiunt Iudæos multum adiuuisse Regem in occupanda Antiochia: ex qua elapsus Philippus, in Ægyptum, vt diximus. [b] profectus est. Ex quo corrigendus est Iosephus. [c] *Cæterum*, inquit, *Antiochus cum offendisset Philippum iam occupasse tyrannidem*, κρατοῦντα τῶν πραγμάτων, negotiis præpositum, ex Epiphanis scilicet voluntate. (Non enim bene interpres Philippum tyrannum facit, vt ante diximus) *bello victum, & in potestatem suam redactum, iussit supplicio.* Quomodo potuit, cum is in Ægyptum fugisset?

Sedatur à Lysia. — *Philippum num tyrannus.* — b ex l. 2. c. 9. fi. — c l. 12. c. 15.

XXXVII. *Mors Menelai ex Iosepho.* IN hoc ipso Regis in vrbem Antiochenam regressu, tradit Iosephus, quem sequitur Gorionides, Menelaum ab Eupatore suasione Lysiæ interemptum; de cuius interitu paulo superius cum Scriptura diximus. Hic quæ de eo Iosephus habet videamus, quoniam non improbabile est illum in hoc reditu comprehensum, & supplicio affectum. *Reuersus est* Eupator scilicet, *Antiochiam, ducens secum Oniam Pontificem, qui Menelaus dicebatur alio nomine* (hoc falsum esse, ex Scriptura iam semel iterumque demonstratum est. *Lysias enim Regi author fuit, vt eum interficeret, si vellet Iudæos quiescere, & ipse liber esse ab eorum seditionibus. Hunc enim esse malorum omnium autorem & principium, qui persuasisset eius patri, vt Iudæos ab institutis patriis deficere cogeret. Rex igitur Menelaum missum in Berœam Syriæ necauit, post exactum in pontificatu decennium,* id confirmat Chronologiam nostram, iuxta quam exacto decennio, hic annus vndecimus pontificatus eius numeraretur. Pergit. *Hominem malum & impium, qui vt sibi principatum astrueret, totam gentem à religione deficere compulit.* Sic ipse.

XXXVIII. *Menelao tribuit crimen Iasonis.* QVI rursum minime probandus videtur in eo, quod ait Menelaum persuasisse Epiphani, transferre Iudæos ab institutis patriis. Id enim facinus fuisse Iasonis fratris Oniæ constat. [d] Errat præterea quod illum ait pontificatum decennium tenuisse, ex quo scilicet Iason, ipsius fraude, pontificatu deiectus fuerat; anno regni Græcorum 139. At neque tunc pontifex fuit; minime autem omnium ex quo Mathathias factus est populi dux & pontifex, & secūdum cum Iudas Machabæus. Nec distinctus erat his temporibus principatus à Pontificatu, vt significat Iosephus ipse, [e] cum deplorat Regnum, quo prius pontificale genus honestabatur, ad plebeios homines fuisse translatum. Et apertius alio loco, [f] ait Pontifices Iudæorum à Cyro Persarum rege, vsque ad Antiochum Eupatorem statum Reip. popularem rexisse, per annos 413. imo per annos trecentos 75. qui sunt anni sextæ ætatis: nec plures omnino à Cyro reperiuntur, etiam numeratis extremis. Abest ergo à vera chronologia Iosephus annis duodequadraginta.

d ex l. 2. c. 4. 7. 8. — *Anni à Cyro.* — e l. 14. c. 8. — f l. 20. c. 8.

XXXIX. *principatus apud Iudæos connexus nunc Pontificatui.* IIDEM ergo erant tunc populi principes & pontifices, authore Iosepho; atqui ex Scriptura, [g] constat Menelaum se addixisse Regi Eupatori, sperantem sibi oblatum iri principatum, ergo non erat tunc pontifex, neque reipsa, quoniam Machabæi illi infensissimi rerum potiebantur; neque iure ipso, quoniam alienus erat

g l. 2. c. 13. 3.

à ponti-

à pontificali, imo à Leuitica familia, cum esset de tribu Beniamin, sicut eius frater Simon. Quamquam illa Iosephi assertio facile erroris conuinci potest. Zorobabel enim, & Nehemias, & Esdras populi duces fuere, nec tamen pontifices, sed Iosue, Eliasib &c. vt suis semper locis notauimus.

a l. 2. c. 3 4. & c. 4. 23. Nomine ergo tenus pontifex fuit Menelaus, cui pari fere iure successit Alcimus, sed non nisi anno seq. post occupatum à Demetrio Syriæ regnum: [a] contra quam scribit hoc anno Capellus sectarius, neque Iosephum, neque Scripturam secutus; cuius omnes obiectiones contra huius anni historiam, ex l. 2. petitæ, ex dictis facile corruunt, si quis velit, quod æquissimum est, maiorem Scripturæ, quam Iosepho attribuere autoritatem. Nec operæprecium est in singulis reuincendis oleum, & operam perdere.

XL. *Opinio Tornielli de tribus epistolis.*

l. 2. c. 1. Tornielus vir optimus atque doctissimus, & de Chronologia sacra valde bene meritus, refert in hunc annum 150. epistolam vnam, quæ habetur sub init. l. 2. quæ inchoëtur verbis illis v. 10. *Populus qui est Hierosolymis*, & finiatur v. 19. Ab eius tamen opinione discedere cogimur, quod nonnulla habeat, quæ parum nobis probantur: siue quod tres epistolas illic agnoscat, quarum vna scripta sit hoc anno, qui tamen annus non sit notatus, altera *169*. v. 7. tertia 188. v. 10. cum vnicam tantum esse credamus, datam 188. quæ alterius meminit datæ *169*. & illius summam attingit; quæ est Serarij quoque nostri sententia: siue quod existimet Antiochum, qui in templo Naneç percussus dicitur v. *16*. esse Epiphanem, cum nos existimemus esse Antiochum Sedetem, qui sub ea tempora regnauit. Sed nec Iudam illum, qui v. 10. memoratur, arbitramur esse Machabæum. Verum totam rem in annum illum 188. quo data est epistola differemus. *Improbatur.*

XLI. *Coss. anni huius.*

Quod ad rem Romanam attinet, Tib. Graccho II. Consule habente comitia, creati sunt Coss. P. Cornelius Scipio Nasica, cui cognomen Corculum additum est, filiusque fuit eius, qui peregrinam deam Romæ recepit, vir optimus à Senatu iudicatus, Cic. in Brut. Eius collega fuit C. Marcius Figulus, cui Gallia prouincia

b l. 1. c. 1. obtigit, Scipioni Corsica, id habetur ex Valerio,[b] qui ait à Tiberio Graccho literas ex prouincia missas ad collegium augurum, quibus significabat se comitiis Consularibus habendis vitio tabernaculum cepisse. Qua re ab auguribus ad Senatum relata, iussu eius C. Figulum è Gallia, Scipionem Nasicam è Corsica Romam rediisse, & se Consulatu abdicasse: eadem pluribus refert Cic. l. 2. de nat. Capitolinæ tabulæ in eorum locum suffectos tradunt P. Cornelium Lentulum, & Cn. Domitium Ænobarbum. *Abdicarunt; qui suffecti.*

XLII. *Legati Romani ad Ariarathem Cappadocem.*

Hoc anno legati Romanorum Cn. Octauius, Sp. Lucretius, & L. Aurelius in Asiam & Syriam superiore anno destinati, in Asiam primo ad Ariarathem regem

c n. 108. Cappadociæ venerũt, vt ex Polybio in legat.[c] perspicuum est. Qui vbi regem allocuti sunt, super controuersia quam habebat cum Galatis, ille paucis rem omnem exponere, ac dicere eorum se iudicio facile acquieturum. Cæterum de Syriæ rebus pleraque omnis eius fuit oratio, quod sciret eo pergere Octauium cum suis. Ostendit res ibi admodum turbatas; sibi cum iis, qui rerum ibi potirentur, necessitudinem magnam intercedere: sese etiam cum copiis comitem obtulit, donec ex Syria essent reuersi. Legati beneuolentiam grato animo, & cum laude acceperunt, comitatum remiserunt. Intelligit autem turbas tum Regis contra Iudæos, tum Lysiæ & Philippi æmulationes, circa regni administrationem.

XLIII. *Cn. Octauius legatus Laodiceæ occiditur.*

Inde Laodiceam Syriæ venerunt, vbi quid factum sit, his verbis declarat Appianus in Syriacis. Cum audisset Senatus multos elephantos esse in Syria, & naues aliquot supra definitum Antiocho numerum, legati missi sunt qui elephantos interficerent, & naues exurerent. Hoc spectaculum miserabile visum est, occidi mansuetas & raras belluas, & naues concremari. Id non ferens quidam Leptines, qui tum erat Laodiceæ, Cn. Octauium legationis principem, dum vngitur, in Gymnasio confodit; quem Lysias sepeliit. Sic Appianus. Huius Leptinis constantiam præ-

d n. 122. dicat Polyb.[d] vbi ait illum post patratam Cn. cædem, nihilominus Laodiceæ in publico esse versatum, auditamque illius vocem, iure cæsum legatum, neque id sine numine diuûm: quin etiam se obtulit, vt Romam iret, factumq; suum Senatui Romano probaret: nec aliter quam promiserat fecit, vt suo loco dicetur.

XLIV. *Cæterorum periculum.*

Idem refert Isocratem quendam declamatorem, publice etiam verba facien-

tem prænunciasse, iure fuisse occisum Cnæum; quin cæteros quoque populi Romani legatos esse iugulandos, ne esset qui cladis nuncium Romam referret, & Romani discerent modestius imperare. Cic. Philippica 9. *At ea fuit legatio Octauij, in qua periculi suspicio non subesset. Nam cum esset missus à Senatu, ad animos regum perspiciendos, liberorumque populorum, maximéque vt nepotem Antiochi regis, eius qui cum maioribus nostris bellum gesserat, classes habere, elephantos alere prohiberet, Laodiceæ in gymnasio, à quodam Leptine est interfectus. Reddita est ei tum à maioribus statua pro vita, quæ multos per annos progeniem eius honestaret.* Sic M. Tul. eius statuæ meminit Plinius. [a] Sed fallitur dum Popilij legationem cum ista confundit, quæ toto cœlo differunt. Illa enim ad Epiphanem, hæc ad Eupatorem missa fuerat, in illa legatus incolumis Romam rediit, in hac interfectus est.

Cædes illa à M. T. relata.

a l. 34 c. 6.

XLV. *Ratio temporis.* CHRONOLOGIAM confirmat Iul. Obsequens, qui hanc Octauij cædem contigisse tradit Marcio & Scipione Consulibus, qui hoc anno magistratum gessere. Zonaras, Antiocho rege mortuo, inquit, Romani filio eiusdem nominis regnum confirmarunt, eique ob teneram ætatem tres curatores miserunt; qui cum præter pacta & conuenta triremes & elephantos inuenissent, belluas occidi iusserunt, ac cætera ex Romanorum vtilitate administrarunt. Qua de causa Lysias, cui regis tutela commissa erat, populum concitauit vt Romanos eiiceret. C. vero Octauium occideret. His factis statim legatos Romam misit, vt id facinus purgaret. Sic ipse. Polyb. eius facinoris authore Lysia perpetrati, meminit n. 112. legationis autem n. 114. Eodem tempore, inquit, postquam esset nuncius Romam allatus de cæde Cn. Octauij, cum etiam legati Antiochi, quos Lysias miserat, Romam venissent, & multa disseruissent, quo probarent cædis eius conscium Regem non fuisse, Senatus legatos remisit, nulla prolata sententia, quia mentem suam prodere omnino nolebat.

Eadem cædes ex Zonara.

Authore Lysia.

Ex Polybio.

XLVI. *Demetrius obses de fuga consilium capit.* AT Demetrius hoc nuncio perculsus Polybium accersit, & cum eo deliberat, deberétne iterum de suis rebus cum Patribus agere. Polybius Demetrium monuit caueret ad eundem lapidem bis offendere, quin potius in istis occasionibus auderet aliquid regno dignum. Demetrius etsi animaduertebat, quò id consilium spectaret, vsus tamen Apollonij familiaris sui consilio in Curiam venit, & vt saltem liberaretur necessitate manendi Romæ pro obside orat, quando Regnum Antiocho Eupatori firmassent. Cum nihilominus Senatus in sententia permaneret, consilio Polybii vti statuit, furtimque se Roma proripere. Id quia anno sequenti factum esse constat, [b] eam fugam, & quæ illam sicut consecuta, in proximum annum differamus.

b ex l. 1. Mach. c. 7.

XLVII. *Querelæ regum Aegypti.* HOC ipso tempore, vt refert Polyb. [c] Ptolemæus iunior querelas de iniqua regni cum fratre suo partitione, à Romanis ipsis facta, Romam detulerat, petebátque à Senatu, vt Cyprum sibi adiudicaret; qua impetrata, etiam portionem fratris potiorem futuram. At contra Philometoris legati, qui tunc aderant, (quorum princeps erat Menithyllus, qui fugam Demetrii iuuit, vt dicemus) dicebant iuniorem Ptolemæum non solum regnum Cyrenes, sed etiam vitam, fratris opera retinere: adeo omnium animos ab eo alienatos esse, tantamque offensam contractam, vt pro magno beneficio concessum sibi præter spem suam, & omnium opinionem, vt Cyrenes regnum acciperet: idq; legati Romanorum Canuleius & Quintius suo testimonio confirmabant. (Offensio porro hæc ex matris Cleopatræ cæde orta erat, iuxta ea quæ ex Pausania supra recitauimus.) Nihilominus Senatus, qui diuisum regnum cupiebat, vt si res ferret diuisum facilius, quam vnitum in suam potestatem redigeret, vt notauit Polybius, iuniori Cyprum adiudicauit, & T. Torquatum, & Cn. Merulam legatos decreuit, qui Ptolemæum, ex sua & ipsius voluntate, in Cyprum reduceret.

c n. 113.

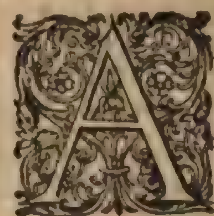
Senatus iniustitia.

ANNVS MVNDI 3893. SEXTAE AETATIS, 377. IMPERII GRÆCORVM 151. ANTIOCHI EVPAT. 3. ET VLT. DEMETRII SOTERIS I. IVDÆ MACHAB. DVCIS ET PONTIFICIS 5. PTOLEMÆI PHILOMET. 19. OLYMPIADIS CLIV. AN. 4. VRB. COND. 591. COSS. M. VALERIO MESSALA, ET C. FANNIO STRABONE.

ANNVS ANTE CHRISTVM 160.

1. Mach. 7. 1. Mach. 14. a cap. 14.

ANNO centesimo quinquagesimo primo exijt Demetrius Seleuci filius ab vrbe Roma, & ascendit cum paucis viris in ciuitatem maritimam, & regnauit illic. Ita primus Machabæorum confirmat Chronologiam regni Græcorum. Secundus autem tertium annum Eupatoris, qui maxima ex parte concurrit cum primo Demetrij; ait enim [a] post triennij tempus Iudam cognouisse Demetrii aduentum. Non enim referri potest hoc triennium, ad ea quæ proxime narrata erāt, de Ptolemęensibus à Lysia sedatis; id enim sub finem præcedentis anni contigit; nec ad aliud quippiam commodius, quam ad durationem Regni Eupatoris, quandoquidem de illius successore agere incipiebat. Quamquam triennium non absolutum, sed inchoatum accipiendum est. I. *Initium regni Demetrij.*

b l. 1. c. 6. 16. c l. 12. c. 16.

CVM enim ex Scriptura constet Epiphanem mortuum fuisse anno 149. [b] & Demetrium regnare cœpisse anno 151. non potest intra eos terminos triennium reperiri, quod Eupatori tribuatur. Ideoque passim omnes biennio regnum eius circunscribunt, vt Eusebius in chron. & Iosephus, [c] & recentiores omnes. Quin imo Sulpicius l. 2. historiæ sacræ, ei vnum annum & sex menses duntaxat attribuit. Nam de Demetrio agens. *Clam*, inquit, *Roma profugit, in Syriam venit, regnumque occupauit, Antiocho filio*, id est Eupatore, *qui annum vnum & menses sex regnauerat, interfecto.* Sic ipse: sumit videlicet sex menses anni 49. & totum annum quinquagesimum, præsentem autem totum Demetrio successori attribuit: cuius tamen partem aliquam Eupatori recte ascribere possumus, vt sequens ex Polybio narratio docebit. II. *Ratio temporis regni Eupatoris.*

d Iosephus l. 12. 1.

SOTEREM cognominat Eusebius, & Appianus in Syriacis, qui etiam nominis rationem reddit. *Eiecto*, inquit, *Heraclida, & Timarcho vt rebelle occiso, qui alioqui etiam præfecturam Babylonis male administrauerat; quamobrem Soter appellatus est, orto à Babylonijs initio.* Et iterum sub finem libri, *Soter*, inquit, *à Syris, secundus post Nicatoris filium cognominatus est.* Multi iam reges gloriosum hoc nomen ambierunt. Nam Ptolemæus Lagi Soter dictus est, vt supra diximus, [d] & eius filius Philadelphus à Rhodiis & Antiochus is cuius filius dictus est Theos, & hic noster Demetrius, & vt quibusdam placet, alter Ptolemæus, qui dictus est Physcon. III. *Demetrius cur dictus Soter.*

e nu. 114. 120. 122.

VERVM age Demetrium ex vrbe educamus, sistamus in Syria, & regno patrio, sublatis aduersariis restituamus. Facem magna ex parte præferet Polyb. in legat. [e] Postquam Demetrius experientia didicit rectum fuisse consilium Polybii, negantis bis ad eundem lapidem impingendum esse, Diodorum, qui recens è Syria venerat, ad se vocat, hominem vafrum, à quo fuerat olim educatus. Ab eo discit res in Syria, propter Octauii cædem turbatas, cum neque populi Lysiæ fiderent, neque Lysias populis, & Senatus crederet fraude aulicorum regis suos legatos fuisse violatos: itaque tempus illi ita opportunum, vt si se Syris ostenderet, vel vno puero comitatus, statim regnum in ipsum essent translaturi: nec ei quicquam à Romanorum armis timendum, non enim auxilium Lysiæ, à quo tantum facinus esset admissum, præbituros. IV. *Renouat consilium fugæ.*

ITA persuadet fugam, sed ratio eius quam occultissime ineundæ quæritur. Menityllus, qui tum Romæ erat pro Philometore legatus, consilii huius factus particeps, nauim, & quæcunque essent ad iter necessaria paraturum se recepit; & fecit, V. *Quis eius modus.*

sine cuiusquam suspicione, quod reditum suum parare præ se ferret, nauem conduxit Carthaginensem, quæ Tyrum nauigatura erat, & diis patriis Carthaginiensium primitias de more allatura; ex quo etiam intelligitur vernum hoc tempus fuisse. Paratis omnibus Demetrius suum illum educatorem Diodorum in Syriam præmittit, qui rumores colligeret, & sensus hominum exploraret. Postquam constituta cum nautis dies venit, ipse paucos itineris socios futuros, maxime omnium fidos, atque ad rem idoneos assumit; cum quibus apud amicum cœnam sumit, reliquos Anagniam amandat, quo ipse postridie venationis causa esset venturus.

VI. *Cum paucis euadit.* Interea Menithyllus venit ad præparatam ad Ostiam nauim, & nautis significat noui aliquid à Rege se accepisse, cuius gratia oporteret ipsum adhuc in vrbe hærere, sed iuuenes aliquot se ad illum mittere probatissimæ fidei, qui ad regem omnia de fratre referant. Id Nauclero perinde erat, quippe cui nihil de pacta mercede deperibat. Interea exeunte tertia vigilia adest Demetrius cum octo sociis, famulis quinque, & pueris tribus, quos cum Menithyllus Nauclero, qui rem ignorabat, obnixe commendasset, nauem conscendunt, & simul cum luce anchoras soluunt, & vela dant ventis. De eius discessu nihil Romæ cogitatum ante diem quartum, quo sollicite quæsitus non comparuit. Die quinto Senatus est ea de re habitus, cum iam Demetrius ad fretum Siculum peruenisset.

VII. *Senatus nō insequitur sed legatos mittit.* Abeuntem patres persequendum non duxerunt, quod persuasum haberent multum iam itineris ab eo esse confectum, quod secundo vento vteretur.

Post aliquot deinde dies Tib. Gracchum, L. Lentulum, & Seruilium Glauciam legatos decreuerunt, (fuerat Gracchus biennio ante Consul, & nisi prænomen obstaret putarem hunc esse Lentulum, qui proximo anno, in locum abdicatorum consulum, Consul suffectus fuerat, & forte Lucius in Polybio in P. vertendus esset) qui res in Græcia inspicerent. Deinde in Asiam transgressi, quid moliretur Demetrius obseruarent, animos item aliorum regum explorarent.

VIII. *Demetrius scribit ad Senatum.* Interea Demetrius defertur in Lyciam, vnde ad Senatum scripsit, se non contra patruelem Antiochum, sed contra Lysiam proficisci, & Octauii necem vlturum esse. Zonaras. Inde Tripolim Syriæ, siue Phœniciæ ciuitatem maritimam appellit, & à Syris magna gratulatione, secundóque omnium fauore excipitur.[a] Est ea vrbs Septentrionalior Tyro & Sidone apud Ptolem. tab. Asiæ 4. Diodorus[b] nominis originem assignat, quod ea tripliciter distincta esset, in Arabum, Tyriorum, ac Sidoniorum vrbem. *Cum Tripolim Syriæ*, inquit Zonaras, *celeriter sibi adiunxisset, tanquam à Senatu ad regnum occupandum missus* (de fuga enim eius nemo cogitabat) *& Apamea potitus, comparatis copiis Antiochiam contendit; ibique puerum & Lysiam amice obuiam egressos, Romanorum enim metu armis abstinuerant, interfecit.* Sic ipse. *A Syris libenter accipitur.*

[a] Appianus, in Syriacis. Iustinus l. 34. sub fin. 1. Mach. 7. 2. Mach. 14. Ioseph. l. 12. c. 16. [b] l. 16.

IX. *Eupatorē, & Lysiam iubet interfici.* Verum hanc geminam cædem paulo aliter Scriptura[c] narrat. *Exiit*, inquit, *Demetrius Seleuci filius ab vrbe Roma, & ascendit cum paucis viris*, (octo ex Polybio retulimus, præter famulos numero pares,) *in ciuitatem maritimam*, Tripolim Syriæ, *& regnauit illic*, ibi scilicet primum pro rege acceptus, ac salutatus, Syriæ regem agere cœpit. Idque significat quod sequitur, *& factum est, vt ingressus est domum regni patrum suorum*, sibi scilicet à patre Seleuco, & Antiocho Magno auo debitum, tanquam primogenito Seleuci, eius primogeniti, *comprehendit exercitus Antiochum & Lysiam, vt adducerent eos ad eum, & res ei innotuit, & ait. Nolite mihi ostendere faciem eorum, & occidit eos exercitus. Et sedit Demetrius super sedem regni sui.*

[c] l. 1. c. 7.

X. *Diuina in eum iustitia.* Cædem Eupatoris tribuit Sulpitius diuinæ iustitiæ perfidiam eius vlciscenti; & reuera datam Iudæis pacem breui tempore semel iterumque violauit. Verum merito possumus altius diuinam vindictam repetere, patris peccata in filio vlciscentem, & radicem eius de terra tollentem, sicut domum Achabi, & Ieroboami, & aliorum impiorum principum. Sic radix peccatrix in primo frutice exaruit, nec arbore succisa, præcisisque ramis eius, permissum est germen radicum eius in terra viuere. Nimirum longe Nabuchodonosorem immanitate superauerat; & impletum est celeriter, quod sanctus ille martyr moriendo prædixerat.[d] *Tu autem patienter sustine, & videbis magnam potestatem ipsius, qualiter te, & semen tuum torquebit.* *Luit peccata patris.*

[d] l. 2. 7. 17

XI. *Communit se in regno.* Occisis qui maxime regno Demetrii domi officere poterant, munita loca, & defensioni opportuna occupare studuit. Id habetur ex initio capitis decimi quarti

libri posterioris. *Sed post triennij tempus*, inquit, inchoati videlicet, à morte Antiochi Epiphanis, *cognouit Iudas, & qui cum eo erant, Demetrium Seleuci cum multitudine valida, & nauibus, per portum Tripolis ascendisse ad loca opportuna, & tenuisse regiones aduersus Antiochum, & ducem eius Lysiam.* In Græco habetur ἀνελόντα, post sublatum Antiochum, & Curatorem eius Lysiam; quod ad firmandam temporis rationem in primis pertinet.

XII. *Conatur placare Romanos.*

Deinde foris de Romanis omni ratione placandis, atque demerendis cogitauit, quoniam nihil sibi aliunde timendum esse intelligebat. Itaque in eam rem studium omne contulit. 1. Tib. Gracchum legatum cum sociis, omni officio atque humanitate prosecutus est. Testis Polyb. in legat. [a] *Postquam Menocrates*, inquit, *Antiochiam ad Demetrium venisset, & sermones Regi exposuisset, quos in Cappadocia cum Tiberio, alijsque legatis habuerat, existimans Rex super omnia necessarium suis rebus esse in præsentia, vt prædictos viros omnibus modis sibi adiungeret, & placaret, omnibus alijs rebus neglectis, ad eos misit primum in Pamphiliam, deinde iterum Rhodum, quiduis facturum se in gratiam Romanorum promittens, donec perfecit, vt Rex ab illis salutaretur.* Tiberius enim insigni eum beneuolentia complectebatur: itaque & plurimum eum adiuuit, ad impetrandum quod cupiebat, & ius regni illi conciliandum.

a n. 120. — *Comitate in legatos.*

XIII. *Dono corona in S.P.Q.R.*

Secvndo conciliatis sibi personis, quæ Romæ causam suam agere, magna cum autoritate & fructu possent, muneribus quidem, vt par est credere, legatos priuatim prosecutus est: sed publice etiam S.P.Q.R. Coronam enim auream maximi pretij Romam dono misit. Testatur id idem Polybius. *Demetrius vero*, inquit, *occasionem nactus quam diximus, legatos extemplo Romam misit, qui coronam afferrent.* Eius precium idem refert postea, [b] aitque decies mille aureorum fuisse. Idemque affirmat Appianus, eamque missam dicit χαριστήριον, & grati animi monimentum: quod cum Romæ esset obses, liberaliter habitus fuisset. 3. Ad expiationem facinoris in legatum Romanum admissi, non contentus interfecisse Lysiam Regni moderatorem, ipsumque Regem Eupatorem; cædis authorem Leptinem, & approbatorem Isocratem Romam, dedendos, suppliciisque pro arbitrio afficiendos misit. In illorum autem cæde fortuna Demetrio insigniter fauit, vt quos de medio tolli rerum eius maxime intererat, in iisdem etiam tollendis summam quandam Romanis satisfactionem præberet.

lo. cit. — b n. 121. — *3. Vltione cædis legati, per cædem Eupatoris & Lysiæ.*

XIV. *Et deditionem sontium.* — n. 122.

Qvod autem attinet ad dedititios, scribit Polyb. Leptinem, patrata vt diximus cæde, postquam Demetrius regnum suscepit ipsum adiisse, hortatumque esse ne cæde Cnæi moueretur, néve propterea in Laodicenses grauius aliquid consuleret; ipsum enim se Romam profecturum, & Senatui probaturum, id se diis volentibus perpetrasse. Itaque quia sponte sua, atque alacris ibat, sine vinculis, & custodibus Romam ductus est. Isocrates contra, simul ac nomen eius fuit delatum, mente plane alienatus est: vbi vero etiam collum boia sibi circundari vidit, & vincula admoueri, cibum raro sumere, corporis cultum penitus aspernari; vt cum Romam peruenit, vix hominis speciem retineret, vt qui per annuum spatium, & eo amplius, neque sordes, neque vngues, neque pilos purgasset. Hæc & plura eo loco Polyb. Ex his autem intelligis lector hosce deditítios, non ante sequentem annum Romam peruenisse. Itaque quid ipsis Romæ factum sit, sequenti anno ex eodem dicendum erit. Nunc ad res Iudæorum conuertamus orationem.

Leptinis. Et Isocratis.

XV. *Alcimus ambit à Demetrio pontificatum.*

Vt *sedit Demetrius super sedem regni sui, venerunt ad eum viri iniqui, & impij ex Israël, & Alcimus dux eorum, qui volebat fieri sacerdos.* Ita l. 1. [c] Genere sacerdos erat, ex semine Aaron, vt ibi [d] habetur, sed summus esse cupiebat: libro autē 2. [e] res habetur paulo plenius. *Alcimus autem quidam, qui summus sacerdos fuerat, sed voluntariè coinquinatus est temporibus commistionis, considerans nullo modo sibi esse salutem*, prosperitatem videlicet, resq; secundas, *neque accessum ad altare, venit ad Regem Demetrium* 150. *anno, offerens ei coronam auream & palmam, super hæc & thallos, qui templi esse videbantur.* Non apparet quando Alcimus hic, quem & Iacimum appellat Iosephus, summus sacerdos fuerit, & in ea re expedienda non parum se vexat bonus Torniellus, [f] dum quærit quomodo fuerit summus pont. tempore commistionis, putatque viuo Menelao pontificatum gessisse, nec illi successisse, sed Iudæ.

c l. 1. c. 7. 5. — d v. 14. — e c. 14. 3. — f anno sextæ æt. 437. n. 2. & 446. n. 1.

XVI. *An, & quando fuerit pontifex.*

Vervm ope Græci textus res facile expediri potest, vt recte vidit noster Serar. Dicitur enim προγεγονὼς ἀρχιερεὺς, id est, ante factus summus sacerdos, paulo ante

scilicet, ab Eupatore, post occisum Menelaum, vt ait etiam Ioseph.[a] idq; ratio ipsa postulat. Nam summam in Iudaica Repub. dignitatem atq; potestatem statim viri ambitiosi ac potentes, quique erant de genere sacerdotali, qualis erat Alcimus, ambierunt, atque impetrarunt: qui etiam gentilitiam superstitionem mutato nomine præferebat. Nam qui Iacim Hebræo nomine dicebatur, Græco factus est Alcimus. Hic ergo quamprimum designatus ac creatus fuerat ab Eupatore, siue Lysia pontifex. Verum Eupatore interempto, & rerum potiente Demetrio, ab eo pontificatum sibi voluit confirmari. Nec Scriptura dicit eum fuisse pontificem tempore commistionis; sed eum voluntarie coinquinatum eo tempore, quo Antiochus cogebat summis suppliciis profanos Ethnicorũ ritus, deserta religione Iudaica, profiteri: quando Iudæi commisti sunt gentibus, neglecto vt illi ciborum delectu, superinducto præputio, ludis sacrificiisq; idolorum celebrandis, vt ex l. 1.[b] constat. Iosephus Gorionis,[c] ait illum porcinas carnes comedisse, in diebus Antiochi crudelis: vtique & aliis sese peccatis contra religionem contaminasse, ideoque factum irregularem, & alienum à sacerdotio, odiosum atque execrabilem bonis omnibus.

Coinquinatus & irregularis.

a l. 12. c. 15.

b l. 1. c. 1.

c l. 3. c. 11.

XVII. *Quando venerit ad Demetriũ.* Qvod autem dicitur venisse ad Demetrium anno centesimo & quinquagesimo, regni scilicet Græcorum, cum agamus centesimum & quinquagesimum primum, id de Chaldaica supputatione accipiẽdum est, vt non semel diximus: quamquam Græci libri habent, anno, vel, sub annum 151. imminente scilicet Septembri mense, quando Syri inchoabant annum 151. quem Iudæi sex mensibus ante numerare cœperant. Verum Alcimus pretio ac muneribus obtinere conatus est illegitimum pontificatum, sicut Iason antea, & Menelaus: quamquam cum esset ex genere sacerdotali, & de Aaronis familia, vt est in priore libro,[d] plus iuris habuit ad pontificatum, quam Menelaus, qui ne ad tribum quidem Leuiticam pertinebat. Denique illi successit, vt recte quoque Iosephus scribit,[e] sed iniustus atque illegitimus pontifex. Munera porro fuerunt corona aurea; quam sane suspicor eam esse, quam Demetrius Romam misit; Palma item aurea, & Rami, *qui templi esse videbantur*, id est ex templo sacrilegio sublati; idemque de Palma & corona dicendum videtur, quæ vel gypsatas Antiochi Epiphanis manus, à Iudæis occultata, effugerant: vel potius recens à Iuda in templi dedicatione consecrata fuerant.[f] Et sane Palmæ aureæ fidem facit vitis aurea quingentorum talentorum, de qua Iosephus,[g] sed illæ quoque Palmæ & Cherubim prominentes de pariete, & egredientes.[h]

Muneribus captat sacerdotium.

d l. 1. c. 7. 14.

e l. 12. c. 15

f l. 1. c. 4 47

g l. 14. c. 5.

h 3. Reg 6. 29. 32 35.

XVIII. *Et Iudæ ruinam.* Hic ergo Alcimus cum intelligeret non satis esse à Rege obtinere pontificatum, nisi Iudam, qui eo potiebatur, & amicos eius, fautoresque ope Demetrij perderet, cum ad regem venisset cum sociis, *Accusauerunt populum apud Regem, dicentes, Perdidit Iudas, & fratres eius omnes amicos tuos, & nos dispersit de terra nostra. Nunc ergo mitte virum cui credis, vt eat, & videat exterminium omne, quod fecit nobis, & regionibus regis, & puniat omnes amicos eius, & adiutores eorum.* Intelligit Assidæos, vt patet ex posteriore libro, vbi ad conflandum illis odium, damna sua cum publico regis detrimento communicant, vt is vel sua ipsius causa vltionem de Iuda, bonisque omnibus expetat. Ibi habetur hæc accusatio paulo plenius.[i]

i l. 2. c. 14. 5.

XIX. *Quem apud regẽ accusat.* Tempvs, inquit, *opportunum dementiæ suæ nactus, conuocatus à Demetrio ad concilium, & interrogatus, quibus rebus & consiliis Iudæi niterentur. Respondit; Ipsi qui dicuntur Assidæi Iudæorum, quibus præest Iudas Machabæus, bella nutriunt, & seditiones mouent, nec patiuntur regnum esse quietum. Nam & ego defraudatus parentum gloria, dico autem summo sacerdotio, huc veni, primo quidem vtilitatibus regis fidem seruans, secundo autem etiam ciuibus consulens; nam illorum prauitate vniuersum genus nostrum non minime vexatur. Sed oro his singulis ô Rex cognitis, & regioni & generi, secundum humanitatem tuam peruulgatam, omnibus prospice. Nam quandiu superest Iudas, impossibile est pacem esse negotiis. Talibus autem ab hoc dictis, & cæteri amici eius, hostiliter se habentes aduersus Iudam, inflammauerunt Demetrium.* Conflat inuidiam quam maximam potest Assidæis, vt qui omnium Iudæorum integerrimi essent, & Iudæ socii fidelissimi, in quorum pernicie suam gloriam & sacerdotii possessionem construendam putabat. De Assidæis pleraque Serar. in hunc locum, docetque eosdem fuisse cum Essenis, quorum esset quędam congregatio, sicut Pharisæorum & Sadducæorum, qui pietate, vnde & no-

men habebant, scientia, & zelo diuinæ legis præstarent, vt non mirum esset eos se Iudæ Machabæo adiunxisse.

a I. 1. c. 7. 8. ET *elegit Rex ex amicis suis Bacchidem,* [a] *qui dominabatur trans flumen magnum in regno, & fidelem Regi; & misit eum, vt videret exterminium quod fecit Iudas. Sed & Alcimum impium constituit in sacerdotium*, (in Græco habetur, & constituit ei sacerdotium) *& mandauit ei facere vltionem in filios Israël. Et surrexerunt, & venerunt cum exercitu magno in terram Iuda, & miserunt nuncios, & locuti sunt ad Iudam, & ad fratres eius verbis pacificis in dolo. Et non intenderunt sermonibus eorum; viderunt enim quia venerunt cum exercitu magno.* Iudas cum suis ex diuino lumine, & rerum militarium peritia, intellexit non esse fidem adhibendam sacrilego Alcimo, & Bacchidi proditionis architecto. Alij autem viri minime mali, quiq; ex seipsis reliquos metiebantur, fidem eis adhibentes, in eorum retia inciderunt. Sequitur enim. XX. *Rex mittit exercitum in Iudam.*

ET *conuenerunt ad Alcimum, & Bacchidem congregatio scribarum, requirere quæ iusta sunt. Et primi Assidæi, qui erant in filiis Israël, & exquirebant ab eis pacem.* Ordo vocum nonnihil perturbatus esse videtur, vt sit sensus. Et Assidæi, qui primi erant in filiis Israël, exquirebant ab eis pacem: quam sententiam exhibet textus Græcus, à quo abest relatiuum *qui*, idque pertinet ad Assidæorum gloriam. Alij habent, & Assidæi, qui erant in filiis Israël, primi exquirebant ab eis pacem, Tigurina in hanc sententiam. Atque adeo primi inter Israëlitas fuerunt Assidæi, qui pacem ab eis poscerent. *Dixerunt enim homo sacerdos, de semine Aaron venit, non decipiet nos. Et locutus est cum eis verba pacifica, & iurauit illis dicens, non inferemus vobis malum, neque amicis vestris.* Omissa est in hoc iuramento ipsa contestatio diuini nominis. *Et crediderunt ei, & comprehendit ex eis 60. viros, & occidit eos in vna die, secundum verbum quod scriptum est, Carnes sanctorum tuorum, & sanguinem ipsorum effuderunt in circuitu Ierusalem, & non erat qui sepeliret.* Sumpta sunt hæc ex Ps. 78. [b] vbi Genebr. Sancti, inquit, hoc loco vocantur professione religionis & fidei, & non tantum ratione fidei & morum. Religiosos nimirum in Iudaismo vult fuisse Assidæos, vt pluribus hoc loco docet Serarius. XXI. *Alcimus male credulos perdit.* *Assidæi.*

b v. 2.

ET *incubuit timor, & tremor in omnem populum: quia dixerunt, Non est veritas, & iudicium in eis; transgressi sunt enim constitutum, & iusiurandum quod iurauerunt.* Hic aliorum malo sapientiores facti plerique, ab eis aufugerunt; quidam comprehensi, & ex fuga retracti pœnas dederũt. Non videtur Iudas Ierusalẽ adhuc muros, restaurasse; id enim factum est sub Ionatha, [c] quos deinde Simon exaltauit, [d] vrbs tamen quoquo modo clausa erat opera Iudæ, qui eam recepit ab hoste. [e] Itaque Hierosolymitæ eis portas occluserunt. Etsi enim totus exercitus non admittebatur in ciuitatem, plerique tamen vltro citroque ad eos, qui se amicos ferebant, commeabant, donec præpropera malitia, paucis illis interfectis, sese hostes prodiderunt, & reliquos absterruerunt. Hæc sequentibus lucem præbent. XXII. *Populus eũ auersatur.*

c I. 1. c. 12. 36
d I. 1. c. 14. 37.
e c. 2. c. 10. v. 1.

ET *mouit Bacchides castra ab Hierusalem, & applicuit in Bethzeca:* Videtur locus vicinus Hierosolymis, ad quem diuertit Bacchides, Adrichom. ponit in tribu Manassis intra Iordanem, & quidem iuxta ipsum fluuium. Iosephus vicum vocat Bethzetho. *Et misit, & comprehendit multos ex eis, qui à se effugerant, & quosdam de populo mactauit, & in puteum magnum proiecit.* 1. XXIII. *Bacchides abit Hierosolymis.*

1. ex.

Denique Bacchides, *commisit regionem Alcimo*, vt scilicet dux eius esset, & pontifex loco Iudæ, eumque omni ope, ac studio persequeretur: eumque in finem, *reliquit cum eo auxilium in adiutorium ipsi, & abijt Bacchides ad regem:* quasi Iudææ negotiis satis prospectum esset, si mutuis se ipsi cædibus Iudæi attererent, nec possent deinceps Demetrio regi resistere.

f c. 15. & 16. I. 12.
g I. 12. c. 6.

ANTEQVAM vero ad vlteriora progrediamur, nonnulla in Iosepho [f] expendenda sunt, quæ ad hunc locum pertinent. *Filius*, inquit, *pontificis Onias, quem diximus,* [g] *orbatum patre adhuc puerum, videns quod rex, interfecto ipsius patruo, sacerdotium Alcimo dedisset, nihil pertinenti ad cognationem pontificum, Lysia suadente, vt transferret eum honorem in aliam familiam, fugit ad Ægypti regem Ptolemæum.* Hic, vt omittam fugam Oniæ, quam alibi examinauimus, falsum est 1. Menelaum fuisse patruum Oniæ istius, siquidem non solum familia, sed tota etiam tribu separatus fuit Menelaus ab Onia, illo Beniamita existente, isto Leuita de familia Aaronis, vt sæpius dicere cogimur, quia Iosephus sæpius iterat errorem suum. XXIV. *Arguitur in his Iosephus.*

2. XXV. *Errat in Alcimi genere.* Errat quoque quod putat Alcimum non pertinuisse ad familiam pontificiam, cõtra apertum Scripturæ testimonium. [a] Aaronica enim familia, siue ab Eleazaro, siue ab Ithamar deduceretur, vtraque pontificia fuit, vtraque multos suggessit pontifices: quamquam Eleazaro in primis debebatur pontificatus. Iosephus autem putauit suasu Lysiæ pontificatum à domo Aaronis, in aliam familiam, ex qua esset Alcimus, fuisse translatum; cum vice versa ex aliena familia, ex qua erat Menelaus, in Aaronicam, in qua erat Alcimus, esset reuocatus. a l. 1. c. 7. v. 14.

3. *Et in copiis ministerij.* Nec probandum, [b] quod ait Demetrium, contractis quotquot potuit militibus mercenariis, regnum inuasisse: cum Scriptura dicat exercitum Eupatoris & Lysiæ ei se dedidisse, illis comprehensis, & ad ipsum adductis: & Appianus, Iustinus, alii secundo cum fauore ab omnibus exceptum dicant, vt armis opus non esset; licet Zonaras dicat Demetrium Apamea potitum, comparatis copiis Antiochiam contendisse: imo & Iosephus ipse scribat certatim ad eum populos defecisse, & obuiis manibus excepisse. Quid ergo opus fuit, aut mercenarium contrahere militem, aut regnum inuadere? b l. 12. c. 16

4. XXVI. *Et in Bacchide amico Demetrij.* Errat quarto, quod Bacchidem, cuius hoc primum loco Scriptura meminit, vocat amicum regis Antiochi Epiphanis; cum eadem dicat Demetrium Regem elegisse ex amicis suis, & fidelem regi vocet. Neque enim potuisset hoc regni initio æstimari satis fidus Bacchides, si fuisset amicus Epiphanis, erga Demetrium interfectorem filii Epiphanis, & regni eius occupatorem.

5. Errat quinto, quod causam, cur Iudæi nihil sibi ab Alcimo timerent, dicit fuisse communem patriam; cum in eo ipso loco vnde hæc mutuabatur, legeret, *homo sacerdos de semine Aaron venit, non decipiet nos.* ὄντος ὁμοφύλ.

6. Errat sexto, quod iusiurandum, quod soli Alcimo Scriptura tribuit, ipse ad Bacchidem quoque transfert.

7. Denique cum illa dicat sexaginta viros comprehensos ab Alcimo, & occisos, ipse id factum attribuit Bacchidi: quibus adde si libet cædem perfugarum, quæ non perfugarum, sed credulorum fuit.

XXVII. *Alcimus vexat Iudæos. Reprimitur à Iuda.* Nunc redeamus ad Alcimum [c] Bacchide Antiochiam ad regem reuerso. *Satis agebat* forte, satagebat ἠγωνίσατο, decertabat *Alcimus pro principatu sacerdotij sui*, siue sacerdotali, quia coniuncta erant hoc tempore; in Græco tantum est ἱερωσύνης, vt scilicet eo spoliaret Iudam Machabæum, eoque se, iuxta Demetrii voluntatem induceret. *Et conuenerunt ad eum omnes, qui perturbabant populum suum, & obtinuerunt terram Iuda, & fecerunt plagam magnam in Israel.* Excursiones videlicet faciebant, & in iis cædes, rapinas, & genus omne hostilitatis: contra quæ insurrexit Iudas, & impiorum insultus non solum repressit, & debilitauit, sed & sustulit. Nam sequitur. *Et vidit Iudas omnia mala, quæ fecit Alcimus, & qui cum eo erant, filijs Israel, multo plus quam gentes*, hoc scilicet tempore, minore odio Iudæorum flagrabant Ethnici, quam ipsimet Iudæi, qui ad impietatem prolapsi, omnem Dei timorem excusserant. *Et exiit in omnes fines Iudææ in circuitu, & fecit vindictam in viros desertores, & cessauerunt vltra exire in regionem*, hostiliter videlicet excurrere. c l. 1. c. 7. 21.

XXVIII. *Quem rursu accusat.* Vidit autem Alcimus quod præualuit Iudas, *& qui cum eo erant, & cognouit quia non potest sustinere eos, & regressus est ad regem, & accusauit eos multis criminibus.* Hic mos ignauæ, & muliebris calumniæ, vt rea innocentiam præueniat, & credulas aures celeriter occupet. Scribit Iosephus Alcimum, volentem sibi principatum constabilire, ad colligendam popularium beneuolentiam, comiter ac blande appellando, & singulis ad gratiam loquendo, breui sibi numerosam manum adiunxisse, quorum plerique erant profugi, & impii. Imo omnes, si Scripturæ credimus: neque enim alii post sexaginta virorum perfidam, & proditoriam, & periurio cumulatam cædem, ei se credere potuerunt, aut blanditiis fidere, quas ille præter Scripturæ autoritatem inducit.

XXIX. *Rex Nicanorem in Iudæam mittit.* Demetrius Alcimi querelis & criminationibus sollicitatus, & ne suis quidem rebus tutum existimans, si ita Iudæ vires augeri sineret, *misit Nicanorem vnum ex principibus suis nobilioribus*, præpositum elephantorum, [d] *qui erat inimicitias exercens contra Israel, & mandauit ei euertere populum, & ipsum quidem Iudam capere, eius comites dispergere, & constituere Alcimum maximi templi summum sacerdotem.* [e] Non intelligo quæ causæ inimicitiarum essent Nicanori aduersus Iudæos, nisi d l. 2. 14. 11. e 1 Mach. c. 14. 13.

quia turpiter victus à Iudæis, Antiochiam profugerat, vt supra dictum est. [a] Iosepho autem assentior, dicenti eum regi Roma fugienti comitem fuisse. [b] Nam numeratur à Polybio inter fugæ ipsius comites. Nominat quoq. Apollonium, qui educatus fuerat cum Demetrio, Meleagrum, & Mnestæum eius fratres. Existimo autem illum, nisi me coniectura fallit, mortuo Epiphane Romam ad Demetrium venisse, aut etiam post Octauii legati necem, vna cum Diodoro, quem Polybius idem n. 114. recens è Syria ad ipsum venisse dicit. Hic ergo Nicanor, qui nondum malitiæ suæ pœnas dederat, in hanc contra Iudam expeditionem iterum deligitur.

a c. 1. l. 1. c. 8. v. 31.
b l. 12. c. 17.

XXX. *Multi se Nicanori aggregant.*

Veniebat ergo Nicanor in Ierusalem cum exercitu magno, *cum gentes, quæ de Iudæa fugerant Iudam, gregatim se Nicanori miscebant, miserias & clades Iudæorum, prosperitates rerum suarum existimantes.* Apparet istos fuisse alienigenas, qui inter Iudæos in hac rerum confusione versabantur. Fugerant autem Iudam persequentem Alcimum cum suis, vt paulo ante dictum est: quod mirum est interpretem Tigurinum non attendisse, cum vertit, gentes quæ fugarant Iudam; refert enim πεφυγαδευκότα ad Iudam, non ad ἔθνη, vt oportuerat; vbi enim fugatum ex Iudæa Iudam hoc saltem tempore reperit?

φυγαδεύειν pro φεύγειν.

Metus Iudæorum & preces.

Audito itaque Iudæi Nicanoris aduentu, & conuentu nationum, conspersi terra rogabant eum, qui populum suum constituit, vt in æternum custodiret, quique suam portionem signis euidentibus protegit; portionem Dei vocat populum Iudaicum, sicut alibi hæreditatem suam, siue funiculum hæreditatis suæ: potest etiam verti partes suas, quod Deus ex parte Iudæorum se stare iam aliquoties miraculis ostendisset. In Græco non habetur, vt in æternum custodiret, sed constituit in æternum; verum interpres claritatis causa suppleuit; certum est enim eos Deum rogasse, vt ab ipso conseruarentur.

XXXI. *Simonis periculum à Nicanore.*

Imperante *autem duce statim inde mouerunt.* Hunc ducem fuisse Simonem, & Iudam abfuisse, sequentia significant, *conueneruntque ad castellum Dessau. Simon vero frater Iudæ commiserat cum Nicanore, sed conterritus est repentino aduentu aduersariorum.* Obscurum ipsa narrationis breuitate factum, etiam ex textu Græco fit ambiguum, an hæc congressio Simonis cum aduersariis, armorum fuerit, an verborum duntaxat; quæ sic vertit Tigurina. Ad vicum Dessau in colloquium, ad illos ieiunt. Ibi Simeon Iudæ cum venisset in congressum Nicanoris, nonnihil propter subitum hostium silentium conterritus est. Nam & ἀφασία compressam vocem significat, & συμβάλλειν & συμμίσγειν est committere pugnam, & conferre sermones: [c] & alio loco dicitur Nicanor expetiisse colloquium Iudæ, & fratrum eius.

c l. 1. c. 7. v. 27.

XXXII. *Loci sententia.*

Colloquium ergo indictum fuerit ad vicum Dessau, eoque Iudas Simonem virum consilii miserit, qui cum Nicanore ageret. At Nicanor qui non colloquium, sed comprehensionem & fraudem in Iudam pararat, aduentu Simonis subito obmutuit. Ille autem suspicatus insidias, continuo recessit; in eo impingens quod non satis mature hostium insidias præuidisset. Idque confirmatur ex eo quod l. 1. legimus, hostes paratos fuisse rapere Iudam: sed id postea contigit. Vt autem Vulgatam lectionem non deseramus, facile est intelligere agnitis insidiis, aliquam fuisse velitationem, commissam inter Simonem, & aduersarios, ex qua illis concurrentibus, non sine periculo, atque offensione euaserit: velitationem dixi. Nam si iustum prælium factum fuisset, & quasi signis collatis pugnatum, minime videtur id author fuisse prætermissurus. Accedit quod huiusmodi prælia Nicanor, sua ipse experientia conterritus, libenter vitabat; sequitur enim.

c. 7. v. 19.

XXXIII. *Nicanor consilia pacis sectatur.*

Nicanor *tamen audiens virtutem comitum Iudæ, & animi magnitudinem, quam pro patriæ certaminibus habebant,* siue in certaminibus pro patria, *sanguine iudicium facere metuebat,* id est ferro decernere. *Quam ob rem præmisit Posidonium & Theodotium, & Matthiam, vt darent dextras, atque acciperent. Et cum diu de his consilium ageretur, & ipse dux ad multitudinem retulisset, omnium vna fuit sententia, amicitiis annuere.* (Hæc quoque cunctatio antegressas insidias innuit.) *Itaque diem constituerunt qua secreto inter se agerent, & singulis sellæ prolatæ sunt, & positæ. Præcepit autem Iudas armatos esse locis opportunis, ne forte ab hostibus repente mali aliquid oriretur: & congruum colloquium fecerunt,* & scilicet pacem stabiliuerunt, quamuis inconsulto rege, vt sequentia docent.

l. 2. c. 14. v. 18.

XXXIV. *Amicitiã init cum Iuda.* PACE nihilominus constituta *morabatur Nicanor Hierosolymis, nihilque inique agebat, gregesque turbarũ, quæ congregatæ fuerant, dimisit. Habebat autem Iudam semper charum ex animo, & erat viro inclinatus.* Ad verbum ex Græco; habebat autem semper Iudam in conspectu, Iudam ferebat in oculis, erat ex animo viro inclinatus. Ita virtus in hoste metum primo & admirationem, deinde etiam beneuolentiam peperit, sed & quandam etiam dignitatis communicationem, pacto & conuentione firmatam, vt amicitia eo quasi vinculo necteretur. Hinc illa amica monitio & familiaris adhortatio. *Eius suasu ducit uxorem.* R*ogauitque eum ducere vxorem, filiosque procreare. Nuptias fecit, quiete egit, communiterque viuebant,* aut viuebat potius; est enim ἐκοινώνησε βίου, non autem comiter vixit, vt habet Tigurina. Significat autem, vt recte interpreratur Serarius, Iudam accepta vxore, nihilominus in Essenorum vitæ instituto constanter perseuerasse, quod est ἐκοινώνει, & communem vitam egisse, qualis est eorum, qui nihil habent proprium, sed omnia communia. Sobolem virilem ex vxore suscepisse scribit Gorionides, sed fortasse Posthumam: vix enim menses nouem superuixit: eius nulla est in Scriptura mentio. a 1 Ma. 14.

XXXV. *Alcimus pacem turbare parat.* QVIES porro diuturna non fuit. Alcimus enim tabescat inuidia, & irriso iam semel iterumque conatu, & expectatione summi sacerdotii; lugens eum quem quæsierat æmulo suo perduellem, factum illi ex animo amicum. Itaque tertiam profectionem hoc anno ad regem instituit, vt coalescentem amicitiam quamprimum distraheret atque disiungeret. *Alcimus autem,* inquit Author, [b] *videns charitatem illorum ad inuicem, & conuentiones, venit ad Demetrium, & dicebat Nicanorem rebus alienis assentire,* id est probare & amplecti, quæ à negotiis regis alienassent, *Iudamque,* siue Iudam enim *regni insidiatorem, successorem sibi destinasse.* In Græco διάδοχον αὐτοῦ ἀνέδειξεν, quæ ausim vertere, Vicarium instituit suum, vel cum Tigurina, legatum sibi creauit. b l. 2. c. 14. 26.

XXXVI. *Iudas vicarius Nicanoris. Successor pro vicario.* NON enim erat in potestate Nicanoris Iudam sibi constituere successorem; regium quippe id erat, sed vicarium poterat, vt duces omnes solent. Nec futura dignitas angebat Alcimum, sed præsens; nam vna cum pontificatu, etiam populi ducatum, quæ tum erant coniuncta, ambiebat, quamuis subiectum Syriæ proregi. Nec propterea successoris nomen repudio, sed in hac significatione vsurpo; quo etiam modo pontifices, Christi successores interdum legimus, eosdemque vice versa nonnunquã Diui Petri vicarios: sed modo de re constet, de verbis litem mouere non placet. Eodemque modo superius [c] frater Menelai Lysimachus, factus est eius διάδοχος siue vicarius, & permansit nihilominus in potestate Menelaus. [d] Vbi nota dici permansisse eum in potestate, non autem restitutum esse dignitati suæ, post mortem Lysimachi, quia scilicet totũ decennium sese gessit pro pontifice, vt Iosephus affirmat, [e] qui propterea etiam Lysimachum in pontificibus nusquam agnoscit. Sed hæc iam alio loco disputata sunt. Redeamus ad regem. c l. 2. c. 4. v. 29. d eod. c. v. 50. e l. 12. c. 15.

XXXVII. *Rex iubet Iudã vinctum ad se mitti.* ITAQVE [f] *Rex exasperatus, & pessimi huius* Alcimi *criminationibus irritatus, scripsit Nicanori, dicens, grauiter quidem se ferre de amicitiæ conuentione, iubere tamen Machabæum citius vinctum mittere Antiochiam. Quibus cognitis Nicanor consternebatur, & grauiter ferebat, si ea quæ conuenerant irrita faceret, nihil læsus à viro. Sed quia regi resistere non poterat, opportunitatem obseruabat, qua præceptum perficeret.* Non poterat regi resistere, sed nec volebat, vt qui regis amicitiam rebus omnibus anteferret; quam vt conseruaret, huic amicitiæ nuncium remittebat, & insontẽ proditoriè ipsius hosti tradere cupiebat. Rectius Ionatham imitatus esset, qui Dauidem innoxium paternæ iracundiæ, etiam cum suo periculo, subducebat: at iste insonti Machabæo periculum creabat. f l. 2. 14. 27.

XXXVIII *Iudas cauet sibi.* AT *Machabæus videns secum austerius agere Nicanorem, & consuetum occursum ferocius exhibentem,* vtique parum callidè, sed *quam difficile est crimen non prodere vultu. Intelligens non ex bono esse austeritatem istam, paucis suorum congregatis, occultauit se à Nicanore:* in Græco, non paucis.

Nicanoris mina de eo. *Quod cum ille cognouit, fortiter* scilicet, *se à viro præuentum,* detectis insidiis & vitatis, *venit ad maximum & sanctissimum templum, & sacerdotibus solitas hostias offerentibus, iussit sibi tradi virum. Quibus cum iuramento dicentibus nescire se vbi esset, qui quærebatur, extendens manus ad templum iurauit, dicens. Nisi Iudam mihi vinctum tradideris, istud Dei fanũ in planitiem deducam, & altare effodiam, & templum hoc Libero patri*

consecrabo. Perterrefacere volebat Iudæos, religiosos, ac Deum timentes, eius rei metu, quæ ipsis esset omnium formidolosissima. Cæterum non *templum hoc*, sed *hic* legendum est; Græci omnes habent, ἐνταῦθα; non τοῦτο. Quomodo enim templum in planitiem deductum consecrari potest? adde quod ibidem legitur, ἱερὸν ἐπιφανὲς ἀναστήσω: templum illustre excitabo.

Et *his dictis abiit*, ad regem scilicet, vt recte opinatur Torniellus, tum vt se, de obiectis ab Alcimo criminibus, coram purgaret verbis, qui factis nondum potuerat; tum vt collectis iterum viribus, nam magnam partem copiarum dimiserat, vt dictum est, vim adhiberet, vbi fraus irrita cecidisset. XXXIX. *Regē adit Nicanor.*

v.23. *Sacerdotes autem protendentes manus in cœlum, inuocabant eum, qui semper propugnator esset gentis ipsorum* (ἡμῶν nostræ, Iudæum enim se author declarat) *hæc dicentes. Tu Domine vniuersorum qui nullius indiges, voluisti templum habitationis tuæ fieri in nobis. Et nunc sancte sanctorum omnium Domine, conserua in æternum impollutam domū istam, quæ nuper mundata est.* In quibusdam Græcis additur, *obstrues vero omne os iniquum*, quod habet etiam versio Tigurina. *Sacerdotes orant.*

1 1.c.7.v.27 Post tempus aliquod *venit secundo Nicanor in Hierusalem cum exercitu magno, & misit ad Iudam, & ad fratres eius verbis pacificis cum dolo, dicens, non sit pugna inter me, & vos, veniam cum viris paucis, vt videam facies vestras cum pace.* Aberat nimirum ab vrbe Iudas, quæ cum facile hoc tempore expugnari posset, neminem, nedum magnos exercitus, arcebat ab ingressu. Iudas autem non vno aliquo in loco consistebat, sed regionem obibat; & paulo post dicitur fuisse in locis Samariæ. Plura alia finxisse credibile est; verbi gratia Regem à se placatum esse, tutam deinceps atque inuiolatam fore inter ipsos amicitiam, vicariam se ei dignitatem conseruare, & id genus alia. Addit Iosephus oblatum à Nicanore iusiurandum, & alia his consentanea. *Aiebat*, inquit, *nihil esse causæ cur belli aleam subire deberent, paratum se illi cauere iureiurando sanctissimo, si quid forte periculi metuat. In hoc enim tantum se venisse, cum amicorum comitatu, vt mentem sui Regis ei notam faceret, quam propensus sit in fauorem Iudaici generis.* XL. *Redit Nicanor Hierosolymam & Iudam cupit fallere.*

Quæ non temere credidit Iudas, vt qui sciret eum inuitum sibi factum inimicum: quanquam ita credidit, vt caueret sibi, & fraudem, si qua esset, circunspiceret, quam etiam patefecit. Sic enim legimus. *Et venit ad Iudam, & salutauerunt inuicem pacificè, & hostes parati erant rapere Iudam. Et innotuit sermo Iudæ, quoniam cum dolo venerat ad eum, & conterritus est ab eo, & amplius noluit videre faciem eius.* Ex quo intelligitur hac vltima vice visum à Iuda Nicanorem: ideoque amicitiam & familiaritatem ex libro secundo iam narratam, hanc de qua agimus, fictam salutationem antecessisse. Iosephus modum detectarum insidiarum excogitauit. Sic autem habet. XLI. *Et Iudas caute fidit.*

Hac legatione persuasi fratres, nihil amplius hostile suspicati, data vicissim & accepta fide, exceperunt eum hospitaliter cum toto exercitu, siue cum copiis, vt est in Græco: at paulo ante dixerat eum tantum cum amicis venisse, & reuera exercitum reliquerat Hierosolymis; pergit. Cumque post primam salutationem colloqueretur cum Iuda familiariter, signum quoddam suis dedit, vt eum comprehenderent. Ille mature intellectis insidiis, propere ad suos refugit, & detecto iam dolo, ad apertam vim vterque se vertit. Sic Iosephus. *Aperitque insidias.*

a L.1.c.7.31. Et *exiuit* [a] *obuiam Iudæ in pugnam iuxta Capharsalama*, Basil. habet Capharsarama, Iosephus autem vt vulgata. Eam vrbem Adrichomius in tribu Manassis cis Iordanē collocat; posteaque restauratam ait ab Herode, & à parente suo Antipatrida appellatam. *Et ceciderunt de Nicanoris exercitu fere quinque millia viri, & fugerunt in ciuitatem Dauid.* Ita quoque habet Græcus codex Vatic. Basil. autem quingentos. Neutrum numerum Iosephus reddidit, sed peruertens historiam eos qui ceciderunt, de exercitu Iudæ cecidisse dicit, contra omnium librorum Græcorum, Latinorumque consensum: sic enim habet. Commisso deinde prælio prope vicum Capharsalamā, inferior inde discedēs Iudas, in Hierosolymitanam arcem compulsus est. Hæc nimirum arx hominem induxit in fraudem; immemorem eam hoc quoque tempore, ab alienigenis regis nomine fuisse detentam; neque ostendi potest, eam hactenus in Iudæ potestatem venisse. XLII. *Pugnat cū Nicanore.* *Et vincit.* *Contra Iosephum.*

Eo igitur fugitiui, fuso Nicanoris exercitu, se receperunt. Eodem venit & Ni- XLIII. *Fugitiuus adit Sionē*

canor, indeque facilem habuit transitum ad templũ. Nam sequitur. *Et post hæc verba ascendit Nicanor in montem Sion, & exierunt de sacerdotibus populi, salutare eum in pace*, Græcè, & exierunt de sacerdotibus è sanctis, secunda scilicet templi parte, in qua mensa propositionis, & candelabrum, & altare thymiamatis; & de senioribus populi, vt salutarent eum pacifice; *& demonstrare ei holocaustomata, quæ offerebantur pro rege, & irridens spreuit eos, & polluit*, ignominiose tractauit, eos à quibus, vt sacerdotibus, & legatorum vice fungentibus, debuit iure gentium temperare. Sed miser mox istam iniuriam cum cæteris luet: *& locutus est superbe, & iurauit cum ira dicens. Nisi traditus fuerit Iudas, & exercitus eius in manus meas, continuo cum regressus fuero in pace, succendam domum istam; & exiit cum magna ira.*

XLIV. *Inepte deditionem Iudæ postulat.*

INGRESSVS igitur fuerat in templum, quatenus licuit gentili, sed vt par est credere, sine copiis, & paucis comitibus; nec tamen à minis abstinuit iisdem, quas dudum intentauerat. Volebat autẽ exorari Iudam à sacerdotibus, metu deflagrationis templi, vt se suosque ipsi in manus traderet; ineptus, qui post irritam vim preces valituras putabat. Qui etiam inconsulte ac temere sibi promittebat pacificum reditum, superato scilicet Iuda Machabæo, à quo semper cæsus, fusus, fugatusue fuerat. Quod si conscii fuissent futurorum hi sacerdotes, vtique illi cum amara irrisione dicerent, sicut olim Michæas filius Iembla impio Achab, [a] si reuersus fueris in pace, succendes domum istam. Verum ignari diuini consilii ad preces confugiunt. [a 3. Reg. 22. 17.]

XLV. *Sacerdotes supplices orant.*

ET *intrauerunt*, inquit author, *sacerdotes*, qui exeuntem comitati fuerant, *& steterunt ante faciem altaris & templi*; erat enim altare in medio atrio Leuitarum, ante vestibulum templi, & sacerdotes cis altare prociderũt ad preces cum lachrymis. Nam illud *steterunt* non significat semper erecto in pedes corpore mansisse, sicut cum Magdalena dicitur stetisse retro secus pedes Domini, qui cum iaceret in triclinio, conuenientior compositio corporis ad flendum super pedes, & eos capillis tergendos fuit, vt genibus niteretur. Sic stabat, id est manebat, iuxta crucem mater Iesu; sic Loth prohibetur ab angelis stare in omni regione. [b] Sic stabant illi operarii tota die otiosi. Eodem modo naues dicuntur stare, & stella supra domum, [c] & currus ad fontem. [d] Hi ergo sacerdotes procidentes in faciem suas & flentes dixerunt.

Stare quid.

[b Gen. 19. 17. Luc. 5. 2. c Matth. 2. 9. d Act. 8. 38.]

XLVI. *Oratio sacerdotum.*

TV *Domine elegisti domum istam, ad inuocandum nomen tuum in ea, vt esset domus orationis, & obsecrationis populo tuo. Fac vindictam in homine isto, & exercitu eius, & cadant in gladio: memento blasphemias eorum, & ne dederis eis, vt permaneant.* Gorionides [e] ait Nicanorem conuitia protulisse in templum Domini, & spuentem contra ipsum dixisse. Ego subuertam templum, & non relinquam in eo lapidem super lapidem, & euertam omnia fundamenta eius; quæ Iosephus quoque attingit. [f] Sed hæc pœna, maiori cuidam culpæ gentis huius reseruata erat. [e li b. 3. c. 11] [f l. 12. c. 17.]

Historia Raziæ.

Interea cum esset Hierosolymis Nicanor, ne nihil mali Iudæis inferret, Raziam virum insignem comprehendere voluit; forte in eum animaduersurus, quo modo cupiebat in Machabæum, eiusque supplicio mitigare interim crudelem iracundiam suam. Eius historiam à Iosepho prætermissam, Gorionides ad hoc ipsum tempus retulit. [g] *Porro Nicanor*, inquit, *quærebat Iudam in cunctis domibus Ierusalem, misitque cohortem quingentorum militum ad domum Ricasu senis*, sic enim eum appellat, & eam occasionem affert inserendæ historiæ ipsius. Eum ita Script. depingit. [g l. 3 c. 22.]

XLVII. *Raziæ laus triplex.*

RAZIAS *autem quidam de senioribus ab Hierosolymis* [h] *delatus est Nicanori, vir amator ciuitatis & bene audiens: qui pro affectu pater Iudæorum appellabatur. Hic multis temporibus continentiæ propositum tenuit in Iudaismo, corpusque & animam tradere contentus pro perseuerantia.* Triplex his continetur hominis commendatio, sed alicubi obscura. Prima est à genere. Nam dicitur de senioribus ab Hierosolymis quod Tigurina interpretatur, è Hierosolymitano Senatu, & quidem nobili loco natus, ideoque infra dicitur cauisse, ne contra natales suos, indignis posset iniuriis affici. Altera est à conuersatione ciuili, in qua mutua eius cum ciuibus beneuolentia, valde bona apud omnes fama, & paternus affectus continetur. [h 2. Ma. 14. 37.] [v. 42.]

XLVIII. *Raziæ, & Assidæorũ religiosa professio.*

TERTIA est à pietate & professione religiosa. Gorionides eum dicit fuisse de Assidæorum familia, probatum in diebus Antiochi, & integrum. *Nam susceperat*, inquit, *in corpore suo plagas, & passiones plurimas, vocatusque fuit pater Iudæorum, &*

iudex Ierusalem. Assidæi autem, sicut & Esseni religiosi erant illorum temporum, sicut & filii prophetarum, si qui tum Carmelum montem incolebant. Scriptura vero, tenuisse ait propositum continentiæ in Iudaismo, pro quibus in Græco legitur. In superioribus temporibus ἀμιξίας, impermixtionis, secretionis, continentiæ, quo scilicet boni Iudæi continebant, & secernebant se à profanis, nec eorum se ritibus immiscebant, eo inquam tempore in iudicium delatus fuerat, id enim est εἰς κρίσιν φέρεσθαι, & accusatus Iudaismi, quando nemo se Iudæum dicere audebat, [a] & perstiterat constans, & confessionis gloria clarus, corpus & animam obtulerat, pro religionis & Iudaismi professione, paratus eandem cum Eleazaro aleam subire; quo autem casu factum fuerit, vt dimitteretur, non liquet.

a 2. Ma. 6. 6.

VOLENS autem Nicanor manifestare odium, quod habebat in Iudæos, *misit milites quingentos, vt eum comprehenderent; putabat enim si illum decepisset, se cladem Iudæis maximam illaturum.* Legendum est si illum cepisset, ex Græco συλλαβών. Nisi forte eum à Iudaismo etiam auertere cupiebat. Sequentia quoque nonnihil diuersa sunt, vbi enim legimus. *Turbis autem irruere in domum eius, & ianuas disrumpere, atque ignem admouere cupientibus, cum iam comprehenderetur gladio se petiit.* In Græcis habetur, Turbis autem occupaturis turrim, & aulæ ostio vim facientibus, & iubentibus ignem admouere, & portas succendere, cum tantum non comprehensus esset, supposuit sibi gladium, vel gladio incubuit. Eadem tamen manet sententia; fuit quippe viri nobilis turrita domus, in modum arcis. XLIX. *Nicanor Raziam conatur comprehendere.*

SED maiorem habet difficultatem eius facti commendatio; sequitur enim. *Eligens nobiliter mori potius, quam subditus fieri peccatoribus, & contra natales suos indignis iniuriis agi. Sed cum per festinationem non certo ictu plagam dedisset,* forte recto ictu, vt intime penetraret in viscera, est enim κατευθυντίας, quod ab εὐθὺς rectus deductum videtur, *& turbæ intra ostia irrumperent, recurrens audacter ad murum, præcipitauit semetipsum viriliter in turbas, quibus velociter locum dantibus casui eius, venit per mediam ceruicem.* κατὰ μέσον τὸ κενεῶνα, alii vertunt in medium ventrem delatus est, alii per medium latus, quidam per vacuum spatium, quia κενεῶν varie exponitur: videtur interpres legisse αὐχένα. Ceruicem etiam hic legit D. August. [b] contra Gaudentii epistolam, *qui vulneratus, ait, murum petiit, qui se inde in ceruicem præcipitem dedit. Et cum adhuc spiraret, accensus animo surrexit, & cum sanguis eius magno fluxu deflueret, & grauissimis vulneribus esset saucius, cursu turbam pertransiit, & stans supra quandam petram præruptam, & iam exanguis effectus, complexus intestina sua, vtrisque manibus proiecit super turbas, inuocans dominatorem vitæ ac spiritus, vt hæc illi iterum redderet. Atque ita vita defunctus est.* Hactenus ibi Scriptura. L. *Qui gladio se petiit.*

b l. 2. c. 23.

MAIOREM inquam difficultatem habet hæc tota expositio, commendationi propior, quam narrationi; ex qua existimari potest Raziam impulsu spiritus sancti sibi mortem consciuisse, vt qui alioqui vir pius fuerat ac prudens, & religiosi professor instituti, populi sui amator & parens, bonæ apud omnes existimationis, quique iam plagas à tyranno pro religione pertulerat, & pro ea corpus & animam tradere paratus semper fuerat, neque alio nunc nomine Nicanori odiosus erat, & petebatur ad mortem. Non enim aliquod eius facinus vlturus erat Nicanor, sed id facturus, quod omnes pii de populo Dei, & amici Iudæ ægerrime laturi erant. Denique in extremo spiritu constitutus Deum inuocat, eique spiritum suum commendat; quem resurrectionis, quam profitetur, autorem agnoscit. Diuus Augustinus l. c. & ep. 61. cum varie hoc factum in omnem partem verset, ad condemnandum multo pronior est, quam ad probandum. Quod & ipsa facti natura exigit, & illius temporis Donatistarum, contra quos disputabat, & Circuncellionum furiosa dementia postulabat. Vide lector fusam de Razia disputationem apud Serar. hoc loco, & D. Augustinum hoc totum argumentum l. 1. de ciuit. Dei copiose tractantem: nos ad alia properamus. LI. *An recte ac laudabiliter.* *Videri motum à S. Spiritu.* *Cur ab S. August. improbatũ.*

CVM Nicanor Iudam abesse Hierosolymis intellexisset, & in locis Samariæ versari, exiit ab Hierusalem, & castra applicuit ad Bethoron, *& occurrit illi exercitus Syriæ,* incrementum copiarum, quas Hierosolyma reducebat, *& Iudas applicuit in Adarsa cum tribus millibus viris.* Hunc vicum triginta modo stadiis abfuisse à Bethoro scribit Iosephus, non absurde, licet Adarsa in locis Samariæ, & tribu Efraim esset, Bethoron autem in tribu Beniamin: contiguæ enim erãt illæ tribus LII. *Nicanor persequitur Iudam.*

ib. 2 c. 15. 1 & l. 1. c. 7. 39

sed illud perabsurde, atque inuerecũde, quod dicat habuisse circa se Iudam non plus mille militum, contra omnium librorum consensum, putida vanitate volens Iudæ victoriam reddere gloriosiorem. Sed non minore vanitate mox 9. millibus, hostiũ exercitum definit, cum Secundus Mach. 35. millia interfecta fateatur: sed is Iasonem Cyreneum, vel eius abbreuiatorem videtur non vidisse, vt supra diximus; in 1. autem Machab. quem sequitur, in hostium numero diuinasse, in domesticorum, falsum dedita opera scripsisse. Sed priora videamus. c. 15. 27.

LIII. *Prouocatur ab eo.* Gorionides non infacetus est hoc loco, qui vt concinne prioribus posteriora coniungat, ait Iudam audita morte Raziæ vehementer iratum, misisse ad Nicanorem, qui eum ad singulare certamen prouocaret, diceretque. *Quandiu accingis te? egredere in agrum, & ostendam tibi virum, quem etiam intra penetralia quæsiuisti. En is expectat te in conualle & planicie. Congregans ergo Nicanor omnes copias suas, abiit in occursum Iudæ die Sabbati.* Sic ille. Et Scriptura, cogitauit Nicanor cum omni impetu die Sabbati committere bellum. Electo videlicet eo die de industria, vt quietos & secure agentes improuisus opprimeret, vt græca significant. Opinabatur etiam fortasse illos, vt olim, ne arma quidem ad sui defensionem capturos, sed in sua simplicitate morituros. Sed illi columbarum simplicitati, hi iam serpentum prudentiam addiderant. 1. 1. c. 2. n. 41.

LIV. *Dissuadetur a pugna die sabbati.* Ivdæis vero, *qui illum per necessitatem sequebantur, dicentibus; ne ita ferociter, & barbare feceris*, græcè ἀγρίως sæuieris, *sed honorem tribue diei sanctificationis, & honora eum, qui vniuersa conspicit.* In Græco, honorem tribue dici præhonoratæ cum sanctificatione, id est honorifice consecratæ ab eo, qui vniuersa conspicit. Ex his porro qui Nicanorem necessitate sequebantur, intelligitur eum tam Hierosolymis, quam Iudæa magna ex parte potitum esse, præter aliqua loca, quæ cum præsidio a Iuda, eiusque sociis tenebantur; Inde est, quod paulo ante dictum est, Nicanorem exiisse ab Ierusalem. Peccabant autem isti sine dubio, qui impia arma contra Iudam, in religionis interitum sumebant, & si fortasse defectionem ad eundem, in ipso necessitatis articulo, cogitabant. 1. 1. c. 7. v. 39

Quod ille contemnit. *Ille infelix*, [a] *interrogauit, si est potens in cælo, qui imperauit agi diem Sabbatorum. Et respondentibus illis. Est Dominus viuus ipse in cælo potens, qui iussit agi septimam diem. At ille ait; & ego potens sum super terram, qui impero sumi arma, & negotia regis impleri.* τρισαλιτήριος. ter scelestus.

LV. *Superbe, ac sine fructu.* Vides superbiam hominis sese exæquantis Deo, eique imperium in homines eripientis. Quasi dicat, imperet ille in cælo, & illi cælites obtemperent, ego in terris regio nomine impero. Non dissimili Dei contẽptu dicebat Pharao, Exod. 5. 2. *Quis est Dominus, vt audiam vocem eius, & dimittam Israel? Nescio Dominum, & Israel non dimittam.* Sed vterque breui suæ impietatis meritas pœnas dedit, & habuit peccatum, sine peccati fructu. Nam & ille vel inuitus dimisit Israelitas; & hic non est consecutus, vt die sabbati pugnaretur: sequitur enim, *tamen non obtinuit, vt consilium perficeret*, græcè additur, σχέτλιον, nefarium, sceleratum: sed & primaria intentione frustratus est. *Nam cum summa superbia erectus, cogitauerat commune trophæum statuere de Iuda*, codex Vaticanus addit, *& iis qui cum ipso erant*, quo modo etiam legit Tigurina. Auctis quippe recens copiis, superueniente sibi auxiliari tu Syrorum exercitu, modicam Iudæorum manum se facile profligaturum sperabat. Demens qui experientia semper inuicti Machabæi non terrebatur; dementior etiam, qui non meminerat se Deum in certamen prouocasse.

LVI. *Iudas hortatur suos.* Machabævs *autem semper confidebat cum omni spe auxilium sibi à Deo affuturum, & hortabatur suos ne formidarent ad aduentum nationum, sed in mente haberent adiutoria sibi facta de cælo; & nunc sperarent ab omnipotente sibi affuturam victoriam.* Sapienter autem ex præteritis coniecturam faciebat de futuris, cum eædem vtrinque causæ subsisterent. Alloquebatur eos de lege & prophetis, & admonens certaminum, [b] *quæ fecerant prius, promptiores constituit eos, & ita animis eorum erectis simul ostendebat Gentium fallaciam, & iuramentorum præuaricationem*, ἀθεσίαν irritationem, perfidiam, quæ apud nationes omnes semper execrationi fuit. Videtur innuere, Iudæ cum Nicanore amicitiam fuisse iuramento firmatam; tangitque nuper paratas insidias, quibus primum Simon, deinde etiam Iudas ipse pene oppressus est. Forte autem etiam respicit fœdera cum Lysia & Eupatore inita, quamuis hi b ὑπομιμνήσκων. cõmonẽs.

Et sperē- plet animisque.

mortui erant, & rerum status sub nouo rege commutatus erat.

LVII. *Relatio diuino somnio.* SINGVLOS *autem illorum armauit, non clypei & hastæ munitione, sed sermonibus optimis, & exhortationibus, exposito digno fide somnio, per quod vniuersos lætificauit. Erat autem huiuscemodi visus: Oniam, qui fuerat summus sacerdos, virum bonum, & benignum, verecundum visu, modestum moribus, & eloquio decorum, & qui à puero in virtutibus exercitatus sit, manus protendentem orare pro omni populo Iudæorum.* Diuinum hoc fuisse somnium, roptereaque fide dignum, cum alioqui somniorum obseruationem vanitatis Scriptura condemnet, [a] res ipsa docuit, & verba Scripturæ, vt seorsim dicam. 4. Fuit autem hic Onias, qui Menelai artibus interfectus fuerat, [b] qui in sinu Abrahæ positus, de sua requie ac felicitate securus, suorum necessitatibus opem ferre suis precibus non desistebat: manifesto argumento Catholicæ veritatis, de sanctis Deum pro nobis orantibus, quibuscum communi charitatis, quæ nunquam deficit, vinculo sunt colligati. Est autem hic locus vnus ex iis, qui Sectarios nostri temporis, ad repudiandos hos libros, & deterendam eorum autoritatem impulerunt: sed rumpantur licet, eos vniuersa Ecclesia, sanctorum patrum vestigiis insistens, pro canonicis complexa est. Hic murus aheneus esto.

a Eccl. c. 34. v. 1. 2. 5.
b l. 2. c. 4. 34.

LVIII. *Apparet cum Onia Ieremias.* POST *hoc apparuisse, & alium virum ætate, & gloria mirabilem, & magni decoris habitudine circa illum*: legi etiam potest habitudinem, quia in Græco est μεγαλοπρεπεστάτην ὑπεροχήν; excellenti magnificentia vndique adornatum, quæ gloria index meritorum erat sanctissimi prophetæ, & gloriæ, quæ illi in cœlo debebatur. Et ille quidem ea specie apparuit, qua ante annos vndecim agnitus à Machabæo fuerat, mortuus quippe est anno 140. Regni Græ. vt non fuerit necesse illum aliunde notum fieri: at Ieremias annis 445. ante defunctus, [c] debuit ab alio declarari. 5. De Ieremia igitur interrogatus, Onias respondit. *Hic est fratrum amator, & populi Israel, hic est qui multum erat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Ieremias prosecta Dei. Extendisse autem Ieremiam dextram, & dedisse Iudæ gladium aureum, dicentem: Accipe sanctum gladiũ munus à Deo, in quo deiicies aduersarios populi mei Israel.* Hæc tria postrema verba absunt à Græcis, ab interprete autem addita sunt declarationis causa; continentur enim illis, quibus ante dictus est φιλάδελφος, fratrum amator, vbi etiam declarationis gratia additum est, & populi Israel.

c V. C. 147. Nabuc. 24. a. m. 3448. n. 16.

LIX. *Exercitus Iudæ prælium appetit.* EXHORTATI *itaque Iudæ sermonibus bonis valde, de quibus extolli posset impetus*, Græcè clarius, qui possent ad virtutem incitare, *& animi iuuenum confortari, statuerunt dimicare, & confligere fortiter, vt virtus de negotiis iudicaret.* In Græcis paulo plenius & planius, statuerunt non castra metari, sed generose inuehi, siue inferri, aut impetum facere, & cum omni virtute confligentes, [d] iudicare negotia, id est prælio dirimere controuersiam, eo quod ciuitas sancta, & templum periclitarentur, [e] *Erat enim pro vxoribus & filiis, itemque pro fratribus & cognatis minor sollicitudo, maximus vero & primus pro sanctitate timor erat templi*, idest pro sanctitate templi, vel sanctificato templo.

d ἐμπλακέντες quasi implicãtes se hostibus. Basil. etiam addit ἐμφύντες inhærẽtes.
e Græ. & sancta ἡ ἅγια.

LX. *Communis omnium sollicitudo.* SED *& eos qui in ciuitate erant, non minima sollicitudo habebat, pro his qui congressuri erant. Et cum iam omnes sperarent iudicium futurum*, quod est, cum iam prælium immineret, quo Dei iudicium de causa vtriusque ducis pateficeret, *hostesque adessent, atque exercitus esset ordinatus, bestiæ equitesque opportuno in loco compositi; considerans Machabæus aduentum multitudinis, & apparatum varium armorum, & ferocitatem bestiarum, extendens manum in cœlum, prodigia facientem Dominum inuocauit, qui non secundum armorum potentiam, sed prout ipsis placet, dat dignis victoriam.*

Oratio Iudæ ante prælium. Dixit autem inuocãs hoc modo. Tu Domine qui misisti angelum tuum sub Ezechia rege Iuda, & interfecisti de castris Sennacherib centũ octoginta quinq. millia & nunc dominator cœlorum mitte angelum tuum bonum ante nos, in timore & tremore magnitudinis brachii tui, vt metuãt qui cum blasphemia veniunt aduersus sanctum populum tuum. Et hæc quidem ita perorauit. Habetur eadem oratio cum eodem exemplo Sennacherib lib. 1. sed additur illud, *& sciant cæteri quia male locutus est super sancta tua, & iudica illum secundum malitiam illius.*

c. 7. v. 41.

LXI. *Prælium committitur.* SEQVITVR prælium ipsum, quod ex vtroque loco contextũ, sic habet. Nicanor, & qui cum ipso erant, cum tubis & canticis admouebant (procedebãt.) Iudas vero, &

qui cum eo erant, inuocato Deo per orationes, manu quidē pugnantes, sed Dominum cordibus orantes, prostrauerunt non minus 35. millia, præsentia Dei magnifice delectati. Cōtradicit ergo Scripturæ Gorionides, qui tantum prostrata dicit 30. millia; quid ergo Iosephus qui nouem millia? vt ante dicebamus. Additur tempus certaminis, ex quo intelligetur hoc prælium sub initium sequentis anni Iuliani factum esse, sed visum non est distrahere in sequentem annum, cum alioqui non satis appareat, vbinam præsentē terminare possemus. Ait ergo. Et commiserunt exercitus prælium tertia decima die mensis Adar, & contrita sunt castra Nicanoris, & cecidit ipse primus in prælio. Iosephus; [a] edito acri certamine multi ceciderunt ex hostibus, & inter cæteros Nicanor, & ducis & militis strenue perfunctus officio. 1.7.43. a l.12.c.17.

Cadit Nicanor.

LXII. *Mortis modus ex Gorionide. Improbatur.*

AT Gorionides; [b] *vidit Iudas in ipsa pugna Nicanorem habentem in manu sua gladium euaginatum, clamansque ait, contra te o Nicanor. Et cum curreret contra illum in feruoris sui virtute, auertit Nicanor humerum suum, & fugit à facie Iudæ, & Iudas apprehendit eum, percussitque gladio suo, & dissecuit in duas partes, deyciens ipsum in terram.* Sic ipse. Sed cum mihi videtur Scriptura refellere, [c] cum ait exercitum reuertentem cum gaudio, cognouisse Nicanorem fuisse cum armis; & quasi in re noua, & insperata exclamasse, & prorupisse in Dei laudes. Nisi forte placet arbitrari Iudam tam lætum nuntium diutius occultasse; quod mihi verisimile non est. Multo autem minus, quod falso scribit Iosippus apud Serarium, viuum comprehensum, sub fœdere dimissum, & cum rubore ac ignominia ad regem esse reuersum: quod ne præcedenti quidem eius cladi, quæ l. 2. c. 8. memoratur, conuenire potest, nusquam enim captus legitur. Id potius in Timotheum caderet, qui [d] à Dositheo & Sosipatro captus, & cum conditione dimissus reperitur. b c.22.l.3. c l.2.c.15. v.28. d l.2.c.12. 24.

LXIII. *Exercitus Nicanoris deletur.*

VT *autem vidit exercitus eius, quod cecidisset Nicanor, proiecerunt arma sua*, vt expeditius fugerent, ac celerius, & inermes deprehensi vitam facilius impetrarent, *& fugerunt. Et persecuti sunt eos viam vnius diei ab Adazer* (loco prælii, qui ante v. 40. dictus est Adarsa) *vsquequo veniatur in Gazara.* Si inter hæc duo loca iter diei vnius constituendum est, emendanda erit tabula Tribus Ephraim in Adrichomio, apud quem vix distat itinere 4. horarum. *Et tubis cecinerunt post eos cum significationibus*, vt scilicet omnes vndique conuolarent ad fugientium hostium cædem. *Et exierunt de omnibus castellis Iudææ in circuitu, & ventilabant eos cornibus, & conuertebantur iterum ad eos, & ceciderunt omnes gladio, & non est relictus ex eis nec vnus.* Ὑπερκέρων αὐτοὺς quidam interpretantur cornua extendendo claudebant hostes; at id conuenire non potest Iudæ copiolis. Quī enim fieri potest, vt tria millia militum 35. millia circumcludant. Phrasis potius hebræa est, quæ significat fortitudine præualuisse, & ex oppidis recētes in occursum eorū venisse, vt rursum faciem conuertere cogerentur, ad eos, à quibus ante fugiebant: sicque in medio conclusi omnes cæsi sunt. l.1.c.7.v.44.

LXIV. *Iudæorum victoria, lætitia, gratiarum actio.*

CVMQVE *cessassent, persequi & occidere, & cum gaudio redirent, cognouerunt Nicanorem ruisse cum armis suis: facto itaque clamore, & perturbatione excitata*, ταραχῆς, strepitu, tumultu, confuso omnium clamore, *patria voce omnipotentem Deū benedicebant:* patriam vocem aut hebræam licet interpretari, per psalmos quosdam Dauidicos, gratiarum actioni destinatos; vel generosam, & viris fortibus, ac victoribus congruentem.

Præcepit autem Iudas, qui per omnia corpore, & animo mori pro ciuibus paratus erat, πρωταγωνιστὴς τῶν πολιτῶν, princeps ciuium propugnator, ex antecedente consequens accepit interpres, inuariata sententia; sed additur in Græco, qui ætatis beneuolētiam, vel ab ineunte ætate in contribules seruabat, *caput Nicanoris, & manum cum humero abscissam, iussit Hierosolymam perferri.*

LXV. *Mortuo Nicanori insultant.*

QVO *cum peruenisset conuocatis contribulibus, & sacerdotibus ad altare, accersiit & eos, qui in arce erant; & ostenso capite Nicanoris, & manu nefaria, quam extendens contra domum sanctam omnipotentis Dei magnifice gloriatus est &c.* Suo iudicio magnifice, re autem vera nefarie, ἐμεγαλαύχησε, superbe iactauerat: non est autem verisimile eos qui in arce erant venisse ad Iudam, vt qui hostes erant, nec se illi crediturí erant; sed excitato clamore intenti facti sunt, ad spectaculum capitis, & brachii Nicanoris. *Linguam etiam impij Nicanoris præcisam iussit particulatim auibus dari, manum autem dementis contra templum suspendi*, vtique dementis, qui in Deū ipsum arma moueret.

Linguæ, brachio.

in Græco τὰ ἐπίχειρα τῆς ἀνοίας, præmia vel manubias dementiæ, fortasse legit interpres τὴν δεξιὰν, aut rem explicatius dicere voluit: nam præmium dementis dexteræ, erectæ contra templum, fuit eam excisam contra templum suspendi: eoque motus videtur, quod in primo libro nominatim de suspensa dextera fit mentio.
l.1.c.7.47. *Et acceperunt*, ait, *spolia eorum in prædam, & caput Nicanoris amputauerunt, & dexteram eius, quam extenderat superbe, & attulerunt* ad Iudam, *& suspenderunt contra Ierusalem.*

l.1.c.15.34. OMNES *igitur cœli benedixerunt Dominum* (nimirum Dominum cœli: quanquam in Græco est, εἰς τὸν οὐρανὸν in cœlum; cœlum versus vocem grati animi extulerunt) *dicentes, benedictus qui locum suum incontaminatum seruauit.* LXVI. *Caput, & vbi id suspensum.*

Suspendit autem Nicanoris caput in summa arce, vt euidens esset, & manifestum signum auxilii Dei. Non tamen suspenderunt in ciuitate Dauidis, ea quippe potiebantur hostes. Et forte nomine Ἄκρας intelligit certum Hierosolymis montē Acra dictum, situm in inferiore ciuitate, de quo vide Villalpand. t. 3. Porro notat Vatablus in quibusdam libris Græcis legi non κεφαλὴν caput, sed προτομὴν, id est hominis imaginem, vmbilico tenus ductam, ad diuturniorem scilicet ignominiam.

SICVT vice versa ad diuturniorem, atque adeo perpetuam aduersus Deum gratitudinem, & accepti beneficii memoriam, *Omnes communi consilio decreuerunt nullo modo diem ipsum absque celebritate præterire. Habere autem celebritatem tertia decima die mensis Adar, quod dicitur voce Syriaca, pridie Mardochæi diei*; traiectio est vocabulorum, pro, qui Adar dicitur. Nam Græca habent, tertia decima die mensis duodecimi (Adar dicitur Syriaca voce) pridie Mardochaicæ diei, id est die quæ antecedit festiuitatem Mardochæi, quæ erat Phurim, siue sortium, & celebrabatur biduo, scilicet die 14. & 15. mensis Adar, vt habetur c. 10. Esther v. 13. LXVII. *Festum memoriale victoriæ.*

Porro vox Adar mutuata ab Hebræis, sicut & reliquorum mensium nomina, à Syris vsurpabatur passim. Propterea Iosephus, ea victoria, inquit, contigit decima tertia die mensis Adar, vt Iudæi nominant, qui Macedonibus Dystrus dicitur. Eadem habentur & l. 1 Mach. c. 7. in fi.

DE Romana re, & Consulibus, & rebus ab iis gestis, quod dicam non habeo. Sigonius in fastis colligit leges aliquas, Romæ hoc tempore latas, de moderandis sumptibus, quoniam luxus, vt fit, cum opibus se in vrbem infuderat: & SC. de Philosophis & Rhetoribus ex vrbe pellendis, quæ apud eum inuenies, & vberius apud Stephanum Pighium. Satis erit nobis locum ex Gellio [a] adscribere. *Legi adeo nuper in Capitolinis Ætei collectaneis, Senatus decretum vetus C. Fannio, & M. Valerio Messala Coss. factum, in quo iubentur principes ciuitatis, qui ludis Megalensibus antiquo ritu mutitarent*, id est mutua inter se conuiuia agitarent, *iurare apud Coss. verbis conceptis, non amplius in singulas cœnas sumptus esse facturos, quam centenos vicenosque æris,* id est 48. solid. turon. quia mille æris 20. francis tur. æstimantur, *præter olus, & far, & vinū; neque vino alienigena, sed patrio vsuros; neque argenti in conuiuio plus pondo, quam libras centum illaturos. Sed post id SC. lex Fānia lata est, quæ ludis Romanis, item ludis plebeiis, & Saturnalibus, & aliis quibusdam diebus, in singulos dies centenos æris insumi concessit,* [b] *decemque aliis diebus in singulis mensibus tricenos,* id est triginta in singulos illorum decem, quæ ualent 12. solid. *cæteris autem omnibus diebus denos.* [c] Quod autem Plinius [d] ait hanc legem latā vndecim annis ante tertium bellum Punicum, quod anno V. C. 604. inchoatum est, id intelligendum est non computatis extremis. Hunc C. Fannium Consulem hoc anno, missum arbitror legatum in Illyricum post duos annos, propter Dalmatarum motus; habetur ea legatio apud Polybium n. 124. LXVIII. *Res Romana. Senatus decretum de sumptibus.*

a l.2.c.24.
b 40. solid. tur.
c id est 4. solid.
d l.7.c.30.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3893.

1.N.XXIII. Emendata biblia habent, qui à se effugerant, iuxta sensum ante expositum, cui fauet Græcus codex Vatican. ἀπ' αὐτοῦ αὐτομολησάντων ἀνδρῶν. De viris qui ab ipso vltro discesserant, siue effugerant; nec quidquam videtur esse causæ, cur comprehenderet, & occideret eos, qui ad ipsum transfugerant, & cum ipso sentiebant: etsi Iosephus dicat eum multos transfugas occidisse, eique Tigurina versio consentiat, quod quidam Græci habeant, μετ' αὐτοῦ αὐτομολησάντων, non ἀπ' αὐτοῦ.

2.N.XXIX. Cæterum cum multa de Nicanore, recenseantur, Tam l.1. c.7.a.v.26. ad finem, cap. quam lib. 2. cap. 14. a. v. 12. ad finem libri, ea ex vera & legitima temporis serie ordinanda sunt, ne parum inter se consentanea esse videantur: & tamen, necesse erit geminum eius in Iudæam aduentum inducere, quod Torniellus præmonuit. Antecedunt autem, quæ 2. libro narrantur.

3.N.XXXI. Sic enim legitur συμμίσγουσιν αὐτοῖς ἐπὶ κώμην Δεσσαού. Σίμων δὲ ὁ ἀδελφὸς Ἰούδα συμβεβληκὼς ἦν τῷ Νικάνορι, βραχέως δὲ διὰ τὴν αἰφνίδιον τῶν ἀντιπάλων ἀφασίαν ἐπταικώς. Et commiscent se eis ad castellum Dessau. Simon vero frater Iudæ commiserat cum Nicanore: paululum vero, ob repentinum aduersariorum aduentum timore prolapsus. Ita Flaminius; quæ quia Iunius & Tremellius non intellexerunt, hæc non solum cum Iosepho, quod leue est, sed cum priore etiam libro pugnare certo certius esse putant. Imo & scatere mendaciis, impudentes nebulones asseruerunt. l.2 c.13.& 14.

4.N.LVII. Non solum vocat, ὄνειρον ἀξιόπιστον, sed etiã ὕπαρ. Sic enim legitur in Vatic. pro quo alij non recte legunt ὑπὲρ, & Tigur. vt recte animaduertit Serar. Quo nomine visio clara & certa significatur, quæ ipso euentu comprobetur, & opponitur ὄναρ. Nam Homerus Odys. οὐκ ὄναρ ἀλλ' ὕπαρ ἐσθλόν, vt Lexic. notant, non somnium, sed visum fortunatum.

Quamquam in futura vita omnes nobis 5.N.LVIII.
etiam incognitos, cognitos fore, imo & eorum omnes actiones, de quibus à Deo iudicabuntur, satis constat, vt omnes mortales diuinum iudicium suo suffragio, cum certa cognitione comprobent, dicentes. *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.* D. Petrus in Christi transfiguratione agnouit Moysem & Heliam, tot seculis ante ex hominibus sublatos. Sed redeamus in viam.

Phrasis inquam Hebræa est, quibus hic 6.N.LXIII.
autor abundat, qualis est illa Psal. 43. 6. In te inimicos nostros ventilabimus cornu, κερατιοῦμεν, sic Ezech. 32. 2. cap. 34. 21. Dan. 8.4. Zachariæ 1. 19. 21. 3. Reg. 22.11. *his cornibus ferreis, ventilabis Syriam, donec deleas eam.* Conuersionem porro illam significant illa verba, καὶ ἀνέστρεφον οὗτοι πρὸς τούτους, & conuertebãtur hi, nempe fugitiui, ad hos, scilicet, Iudæos, à quibus fugabantur. Ita locum intellexit Iosephus, cum ait, & tuba significa- Li.12.c.17.
bat vicinis oppidis & vicis victoriam: moxque vndique armati prosilientes, profligatis incondite ruentibus occurrebant infestis gladiis, ita vt ne vnus quidem incolumis euaserit ex nouem millibus. Tot enim in vniuersum fuerunt. Sic ipse.

ANNVS MVNDI 3894. SEXTAE AETATIS, 378. IMPERII GRÆCORVM 152. DEMETRII SOTERIS 2. IVDÆ MACHAB. DVCIS ET PONTIFICIS 6. IONATHÆ 1. PTOLEMÆI PHILOMET. 20. OLYMPIADIS CLV. AN. 1. VRB. COND. 593. COSS. L. ANITIO GALLO, ET M. CORNELIO CETHEGO.

ANNVS ANTE CHRISTVM 159.

VCTVOSISSIMVS Iudæis annus exoritur, tristissimo funere Machabæi, dum Græci in Olympicis certamina ludicra de more agitant, & Leonidam Rhodium pedum pernicitate victorem iterum coronant: tertium etiam postea, atque adeo quartum coronaturi. Is, ait Pausanias in Eliacis, [a] quatuor Olympiadum præmia consecutus est, cumque nulli aduersariorum succubuisset, duodecim palmas vnus abstulit. Cladem illam antecessit Romam missa legatio, amicitiæ Romanos inter & Iudæos, & fœderis ineundi causa. Sed ea legatio priusquam Romam perueniret, Iudas ex humanis sublatus est, & aliquanto post Ionathas frater eius, in demortui locum est suffectus. Ratio autem temporis ex ante dictis, & memorato decimo tertio mēsis Adar, [b] qui antecedit vernum æquinoctium, & ipsa rerum gestarū serie, planissima est, & mox iterum firmabitur. Quę priusquam aggrediamur, Romæ inuisamus legatos Demetrij, & dedititios, & dona ferentes. I. *Res anni huius.* *Leonidas cursor.*

[a] l. 6. p. 190. græ.

[b] 1. Mach. c. 7. fi.

Cvm Demetrius Romanos omni studio placare conaretur, quos & sibi, & regno infensos non ignorabat; sibi, propter fugam inscio, atque inuito Senatu initam, & regnum Syriæ iniussu occupatum; Regno propter violatos populi Rom. legatos, omnia ad eum sibi conciliandum molitus est, vt superiore anno dicebamus. Inter alia vero, & coronam auream misit ingentis pretij, vt se ipsius beneficio regnare profiteretur; & violatores vltro dedidit, vt meritas ab iis exigeret pœnas, regnum culpæ immunem agnosceret. Verum, vt scribit Polybius in legat. [c] perdiu dubitatum est à Patribus, quid esset opus facto. Tandem & legatos suscepit Senatus, & coronam accepit; homines vero qui fuerant adducti, reiecit, Leptinem scilicet, qui Cnæi Octauij cædem propria patrauerat manu, & Isocratem, qui eam publice approbarat, ne scilicet vulgo crederetur, Senatum debitas pro eo facinore à Syris exegisse pœnas, si eius authores supplicio affecisset. Itaque iis reiectis, omnia sibi integra seruare voluit, vt quoties vellet vindicandi in Demetrium, eiusque regnum criminis potestatem haberet. II. *Legati Demetrij Romam cur missi.* *Vt Romæ accepti.*

[c] n. 121.

Idcirco etiam Demetrio huiusmodi responsum dedit. Senatum suam illi beneuolentiam impertiturum, si idonea ratione cauerit, se in ipsius potestate futurum, sicut esset olim. Sic Polybius. Ita Senatus spemque metumque inter retinere voluit Demetrium, dum nec plane omnia respuit, quo facto in desperationem hominem, apertasq; inimicitias cōiecisset: nec deditios recepit, vt eo metu in officio regem contineret, ne quid admitteret, quod inclinantes ad iustam vltionē Romanos, ad arma inuitaret. Videtur etiam Senatus tacite obsidē exigere regij generis, qui ipsum Romæ repræsentare posset. Et hinc sane factum apparet, cur Iudæorum legatio eis tam ex animi sententia Romæ successerit: quod eorum opera Demetrium ex vicino, cum liberet, vexare possent. III. *Quid Demetrio à Senatu responsum.*

Eadem causa fuit cur hoc ipso tempore Ptolemæum iuniorem in Ægypto, contra Philometorem protegerent, vt ex Polybio n. 113. supra retulimus. Et rursum n. 117. idem scribit legatos ab vtroque fratre Romam missos, qui longam & contentiosam in Senatu concertationem habuerent, & annitentibus Torquato & Merula, qui antea in gratiam Iunioris Ptolemæi missi fuerant, seniorē Ptolemæum IV. *Romani reges in metu continent. in Ægypto.*

causa cecidisse, adeo vt Senatus decreuerit, vt intra quinque dies Menithyllus (is erat princeps legatus Philometoris) vrbe excederet, & fœdus, quod cum ipsius domino erat, tolleretur. Legatos præterea decreuit ad Iuniorem mittendos, qui hoc Patrum decretum illi afferrent.[a] *a n. 117.*

V. *Et in Asia.* Persimili prudentia & calliditate, cum Eumenem Pergami regem non diligerent, quamuis eiusdem fratri fauerent, Prusiam tamen Bithyniæ regem, & Ariarathem Regem Cappadociæ eorum hostes fouebant, muneribusque eorum societatem ac beneuolentiam stabiliebant, teste Polybio in legat.[b] Denique ad deterendam Carthaginiensium potentiam, Massanissam, eos iniuriis subinde damnisque afficientem, non obscure beneuolentia sua sustentabant, & hoc ipso pœna dignum afficientes præmio, ad deteriora prouocabant: cum ei non solum impune, sed gemino etiam cum fructu peccare liceret, vt non semel ex Liuio superioribus annis demonstratum est, & sub hunc ipsum annum docet Polyb.[c] Sed omnia hæc exacte persequi non est instituti nostri, attingere satis fuit. Nunc Iudam legationem parantem reuisamus. *b nu. 109. 112. 119. 111.* *c n. 113.*

VI. *Legatio Iudæ quando missa Romam.* Eam legationem non ante hunc annum missam, satis ex eo constat, quod ea post deuictum Nicanorem instituta est, respirantibus paulululum Iudæis, & quietem suam stabilire cupientibus. Inde enim *siluit terra Iuda dies paucos*, ait Scriptura: nec tardius à Iuda mitti potuit, qui sub huius anni mensem primum mortuus traditur, vt dicetur. Nam quod Iosephus prius Alcimi mortem narrat, quam eam legationem, præpostere facit, cum disertis verbis ex Scriptura habeamus impium illum anno sequenti centesimo quinquagesimo tertio Regni Græcorum paralysi dissolutum.[d] Nec minus errat cum Iudam successorem facit Pontificatus Alcimi, cum Iudæ mors vno anno, atque eo amplius Alcimi mortem præuenerit. *Iosephi parachronismus.* *d l. 1. c. 9. 54*

VII. *Quamque ob causam.* Ivdas igitur extincto Nicanore, & deletis copiis eius, ad pacem gentis suæ intentus, & humana quoque præsidia circumspiciens, cum Romanorum potentiam didicisset, quantumque sibi Demetrius inde timeret, eum augere metum, & in suam rem conuertere constituit.

Romanorū potentia. *Audiuit Iudas*, inquit author,[e] *nomen Romanorum, quia sunt potentes viribus, & acquiescunt ad omnia, quæ postulantur ab eis, & quicunque accesserunt ad eos, statuerunt cum eis amicitias.* Illud, acquiescunt ad omnia quæ postulantur ab eis, reddi potest, beneuolos se præbent iis, qui se ipsis adiungunt, scilicet acquiescendo iustis eorum postulatis; idque nō semel, & in vno aliquo euentu, sed perpetuo: quandoquidem facile in amicitiam homines recipiunt, vt eis semper auxilio & præsidio esse possint. Duas ergo causas ponit, quæ Iudam ad hoc fœdus incitarunt, potentiam, & humanitatem Romanorum. Illa tam in opibus & vectigalibus omnium prouinciarum, quæ Romam perpetuo confluebant, quam in multitudine subditorum populorum, & sociorum, & amicorum sita erat. Hæc autem cernebatur in eo, quod omnibus afflictis, tam populis quam regibus, perfugio erant atque præsidio. Inde sequitur enumeratio rerum ab eis præclare gestarum. *e l. 1. c. 8.* *Et humanitas.*

VIII. *Eorum victoria in Galatia.* Et audiuerunt prælia eorum, & virtutes bonas quas fecerunt in Galatia, quia obtinuerunt eos, & duxerunt sub tributum. Respicit ad bellum gestum contra Gallogræcos, qui & Galli & Galatæ, quod in bello contra Antiochum Magnum à Romanis gesto illi adfuissent; qua de re ex Liuio[f] diximus anno 564. A Cn. Manlio Volsone victi, & biennio post triumphati sunt. Quod autem tributum eis imperatum sit, apud Liuium non inuenio, sed prædam diuturno tributo parem; tantam scilicet quantam auidissima rapiendi gens, cum cis montem Taurum, armis omnia per multos annos tenuisset, coaceruare potuit, vt idem Liuius scribit. *f l. 38.*

IX. *Et in Hispania.* Et *quanta fecerunt in regione Hispaniæ, & quod in potestatem redegerunt metalla argenti & auri quæ illic sunt, & possederunt omnem locum consilio suo, & patientia.* Romanorum bella in Hispania, eodem ferme tempore clarescere cœperunt, quo bellum Annibalicum in Italia, multisque Imperatoribus triumphi materiam pene quotannis tribuerunt. Omnium illustrissimæ sunt Scipionum in vtraque Hispania res gestæ, maxime patris patruique Africani maioris, & ipsiusmet Africani. De thesauris autem Hispanicis consule P. Pinedæ Salomonem.[g] Illud nobis ex Strabone referre sufficiat.[h] *Nondum*, inquit, *adhuc compertum est vllibi terrarum, aurum, argentum, æs, aut ferrum, tanta cum copia tum bonitate inueniri. Atque hic aurum non effo-* *g l. 4. c. 14. n. 6.* *h lib. 3.*

ditur modo, sed & flumina & torrentes auro permistam arenam voluunt, &c. fuse. *Locaque quæ longe erant valde ab eis, & reges qui superuenerant eis ab extremis terræ contriuerunt, & percusserunt eos plaga magna: cæteri autem dant eis tributum omnibus annis.*

X. *Et remotioribus locis.*

HÆC remota loca intelligit transmarina, in Sicilia primum, deinde in Africa, vbi vtrumque bellum Punicum contra Carthaginienses gestum est per multos annos; & Iosephus obiter hunc locum de Carthaginiensibus interpretatus est. Reges autem intelligo Syphacem Numidarum regem, & Verminam eius filium: vixque alium in Africa regem, præter Massanissam reperias, qui hostis à principio, vbi se Romanis dedidit, eis semper fuit addictissimus, sicut Gelo, & Hiero in Sicilia. Carthaginienses autem coacti sunt à Romanis decem millia talentûm, descripta pensionibus æquis, in annos quinquaginta soluere, cum pax eis à superiore Africano deuictis data est, vt est in Liuio l. 30. & Polybio l. 15. qua de re nos egimus supra anno Vr. Con. 551. Recte ergo Scriptura. *Dant eis*, inquit, *tributum omnibus annis*, quia quinquaginta anni nondum erant euoluti: quin etiam ex omnibus prouinciis quotannis ingentes thesauros euerrebant.

XI. *A Romanis subacti Macedones.*

ET *Philippum, & Persen Ceteorum regem, & ceteros, qui aduersum eos arma tulerunt contriuerunt in bello, & obtinuerunt eos.* Bellum primum contra Philippum, statim inchoatum est à pace facta cum Pœnis, anno V.C. 553. durauitque ad annum 557. quo pax facta est. Deinde renouatum est bellum Macedonicum contra Persea Philippi filium, sub quo imperium illud euersum est à L. Æmylio Paulo, anno V.C. 585. cum quadriennium alterum tenuisset id bellũ; anno quippe 582. inchoatum fuerat. Quare autem Macedones Cetei, vel Citiæi, vt est in Græco, dicãtur, non est facile reperire: certe Macedonia terra Cethim dicitur in ipso initio huius libri, vbi Alexander Philippi egressus dicitur de terra Cethim. Quam Hebræi dicunt כתים Chitthiim, sicque ex Cethim factum est Cetei, vt ex Chitthiim Citiæi, sublatis aspirationibus.

Cur dicti Cetei.

XII. *Terra Cethim Cyprus.*

EO porro nomine appellant Hebræi Cyprum, & adiacentes ei insulas intelligunt, & nominatim Ierem.[a] *Transite, ad insulas Cethim & videte &c.* Vt ibi autor est D. Hieronym. & Theodoret. in eundem locum. Ductum autem videtur id nomen à Cethim, qui inter filios Iauan numeratur, à quibus diuisæ sunt insulæ gentium.[b] Sed quid hoc ad Macedoniam? Audi Epiphan. hæresi 30. *Omnibus*, inquit, *manifestum est, quod Citium Cypriorum insula appellatur*, ita loquitur episcopus Cypri. Sed pergit. *Citij enim Cyprij sunt ac Rhodij. Sed & in Macedonia genus Cypriorum ac Rhodiorum habitauit, & ea de causa in Machabæis habetur, quod exiuit semen è terra Citiensium.* Terra Cethim etiam Græcia appellatur, & hic à Iosepho quasi explicando ponitur, quod totus ille tractus, qui mari Ægæo & Ionio alluitur, pene insularis est, & infinitis insulis magnis, paruisque conspersus.

Macedonia *Rhodus.* *Græcia.*

a 2. 10.
b Gen. 10. 4. 5.

XIII. *Victus ab eisdẽ Antiochus Magnus.*

ET *Antiochum Magnum Regem Asiæ, qui eis pugnam intulerat, habens 120. elephantos, & equitatum, & currus, & exercitum magnum valde, contritum ab eis. Et quia ceperunt eum viuum, & statuerunt ei, vt daret ipse, & qui regnarent post ipsum, tributum magnum, & daret obsides, & constitutum, & regionem Indorum, & Medos, & Lydos de optimis regionibus eorum: & acceptas eas ab eis dederunt Eumeni regi.* Multa hic de Antiocho Magno Demetrij auo dicuntur, quæ expositione indigent. Primum dicitur Romanis bellum intulisse, quod fecit incitatus ab Afris, quibus fuit auxilio contra Romanos; sed occulte secundo bello Punico, vt supra dictum est: deinde autem aperte instigantibus Ætolis, & Annibale, anno V.C. 561. & 562. regni ipsius 33. & 34.

XIV. *Numerus elephantorum eius.*

QVOD ad 120. elephantos, in Liuio l. 37. vbi suprema contra ipsum pugna describitur, quatuor tantum & quinquaginta numerantur. Verum vt recte notauit Serar. cum hic idem Antiochus centum & duos contra Ptolemæum Epiphanem instruxerit, vt autor est Polyb. l. 5. quid mirum si contra Romanos centum & viginti armauerit? Quin etiam ex eodem Polyb.[c] habemus, eum circa Bactrianam regionem, facta cum Euthydemo pace, ad centum & quinquaginta elephantos habuisse. Potuit & reliquos habere in Syria, quo victus confugit; vel in Perside, Babylone, & superioribus Asiæ regionibus; neque enim eos in exercitu illo fuisse omnes necesse est. Sed hac de re supra diximus, anno Antiochi 35. vbi ex Appiano retulimus & Liuio, eum ad 70. millia peditum, & supra 12. millia equitum sub signis habuisse; currus autem falcatos neuter numerat. Quod ad contritum exercitum, hæc sunt verba Liuij.[d] *Ad 50. millia peditum cæsa eo die dicuntur, equitum quatuor*

c in fi. l. 11.
Et reliquarum copiarum.
d l. 37.

millia, mille & quadringenti capti, & quindecim cum rectoribus elephanti.

XV. *An viuus captus fuerit.* Id autem maximam difficultatem ingerit, quod viuus captus dicatur, cum id confirmari ex historia profana nõ possit; quæ tradit eum fugisse cum paucis, & media ferme nocte Sardeis concessisse; inde Apameam, postremo in Syriam euasisse: de conditionibus autem pacis per legatos egisse. Nec tamen, vt notat Emanuel Sà, & Serar. pluribus, Scriptura potest argui falsitatis, quia ad eius veritatem sufficit, vt hæc ita Iudas audiuerit, etsi aliter forte res haberet, & huc recte illud Augustini transfertur, l. contra Priscillanistas, & Origenistas c. 9. *In Euangelio quamuis verum sit omnino quod dicta sint, non tamen omnia quæ dicta sunt vera esse creduntur, quoniam multa à Iudæis falsa & impia dicta esse, verax Euangelij Scriptura testatur.* Eodem ergo modo vere recitantur audita à Iuda, quæ rumore nuncio non satis fideliter vulgabantur. Quamquam fieri potest, inquit Serar. vt captus sit, statimque dimissus opera Africani, qui ei, ob receptum ab eo filium, bene affectus fuit; aut captus dicatur, qui pene captus fuit.

XVI. *Tributum, & aliæ conditiones pacis.* TRIBVTVM magnum vocat quindecim millia talentûm Euboicorum, quingenta præsentia, duo millia & quingenta cum S.P.Q.R. pacẽ comprobassent; deinde 12. millia talentûm intra annos duodecim: id autem tributum vltra duodecim annos propagatum est. Nam ab Epiphane persoluebatur ad plures regni eius annos, vt patet ex l. 2. Mach.[a] vbi anno Epiphanis vndecimo duo millia talentorum quærebantur, quæ tributi nomine Romanis penderentur. Obsides viginti imperati sunt, & per triennium mutandi: de quibus vide quæ diximus anno Antiochi 35. n. 43. & anno eiusdem 37. n. 11. in 18. conditione pacis: quas omnes conditiones nomine constituti intelligimus hoc loco, id est fœderis, quo modo accepit præcedẽtica.[b] *Transgressi sunt constitutum, & iusiurandum quod iurauerant,*[c] & primo illo loco στάσις, & altero εἰρήνη idem valent quod εἰρήνη, fœdus. Nam vt notant libri lexici, apud idoneos authores εἰρήνη pacificationem, & reconciliationem animorum significat. *Constitutũ.* | a c. 8. 10. | b cap. 8. 11. c l. 2. c. 11. v. 25.

XVII. *Num India erepta Antiocho.* DE regione Indorum mirum est dici aut ereptam Antiocho, aut datam Eumeni Regi. Nam Indiam neuter vnquam possedit. A morte enim Alexandri Magni constat Indiam iugum Macedonum excussisse. Et Seleucum primum Asiæ regem, cum Sandrocotto, qui Indiam possidebat, ea tempestate qua Seleucus futuræ magnitudinis fundamenta iaciebat, pacem fecisse, vt scribit Iustinus.[d] Deinde Antiochus hic noster non solum Indiam non possedit, sed ne Bactrianos quidem multo citeriores recuperare potuit, sed eorum imperium Euthydemo cum regio nomine concessit, vt habetur apud Polybium.[e] Vbi etiam habetur Antiochum superato Caucaso Indorum fines ingressum, amicitiam cum Sophagaseno rege renouasse. Amicus ergo erat Indorum, non Dominus. | d l. 15. | e in fi. l. 11.

XVIII. *Nimirum quæ circa Pontum.* ITAQVE Indicam regionem hoc loco dici arbitror regionem circa Pontum dictam Indicam apud Stephanum, cuius vrbs Gorgippia, cuius Rex Alexander quidam bellum in Thessalos mouerat, quorum vicini Ixibatæ dicti; de quibus vide Ortelium in thesauro geographico. Hanc ergo regionem & à Magno Antiocho possessam, & Eumeni, qui non longe inde regnabat, à Romanis dono datam facile est intelligere. Senatus enim Eumeni regi concessit, vt cis Taurum montem, quæ intra Antiochi regni fines fuissent, Eumeni attribuerentur, præter Lyciam & Cariam, quæ Rhodiis dabantur, vt habet Liuius l. 37.

An & Media, siue Mysia eidem erepta. Iam quod ad Medos attinet, suspicatur etiam Serar. Mysos pro Medis legendum esse: cui fauere potest, quod vbi Liuius l. 35. in Antiochi copiis numerat Dahas, Medos, Elymæos, Cadusios, Appianus, Dahas, Mysos, Elymæos &c. & Mysia vicina erat regno Eumenis, imo coniuncta, Media vero toto cœlo distat, supra Persidem, & vltra maiorem Armeniam collocata.

XIX. *Aut potius Media Thracica.* RECTIVS tamen fortasse Mediam dixerimus Thraciæ prouinciam, Macedonibus infestam, vt tradit Liuius l. 28. & Strabo l. 7. Medicam etiam prouinciam in Thracia ponit Ptolem. tab. 9. Ortelius in Geogr. Mædos Thracicos scribit, & Medos Asiaticos. Iidem videntur dici Maduateni à Liuio l. 38. & Medo Bithyni à Stephano, apud eũdem. Iuxta eam prouinciam Antiochus Magnus Lysimachiam restaurauit, ad Isthmum Chersonesi Thraciæ. Liuio teste l. 33. l. vero 38. quod ad rem nostram in primis facit, dicitur legatos decem Romanorum, qui in Asiam

Senatus iussu venerant, vt prouincias Antiocho ademptas distribuerent; Regi Eumeni dedisse Chersonesum in Europa, & Lysimachiam, castella, vicos, agres eius, quibus finibus tenuerat Antiochus. In Asia vero Phrygiam vtramque, alteram ad Hellespontum, maiorem alteram vocant, & Mysiam, quam Prusiæ, Rex ademerat ei restituerũt; & Lycaoniam, & Myliada, & Lydiam, & nominatim vrbes Tralleis, atque Ephesum, & Telmessum. Ita Liuius l.c. Erant autem hæ prouinciæ, & loca de optimis & præcipuis Regum Asiæ & Syriæ. Quod ait hoc loco Scriptura.[a] Itaque l.38 sub initia dicitur omni Asia, cis Taurum montem opimo regno excessisse.

a 1.1.c.7. v.8.

XX. *Ætoli à Romanis deuicti.*

E T *quia qui erant apud Helladam* (id est Græciam, ab accusandi casu formatus rectus, sicut & Ptolemaida, & lampada) *voluerunt ire & tollere eos, & innotuit sermo his, & miserunt ad eos ducem vnum, & pugnauerunt contra illos, & ceciderunt ex eis multi, & captiuas duxerunt vxores eorum, & filios, & diripuerunt eos, & terram eorum possederunt, & destruxerunt muros eorum, & in seruitutem illos redegerunt vsque in diem hunc.* Hoc maxime loco intelligi arbitror Ætolos, qui in vmbilico Græciæ locati sunt, Liuio l. 35. qui à principio belli contra Philippum, primi transmarinarum gentium in amicitiam Romanorum venerunt.[b] Deinde victo Philippo, minoribus præmiis, atque honore affecti expectatione sua, à Romanis deficiunt, & Antiochum, Nabim, & Philippum ad arma excitant, quorum princeps Damocritus T. Quintio Flaminino legato Exconsuli petenti responsum, dixerat se in Italia daturum, cum castra ibi supra Tyberis ripam, Ætoli posuissent, eodem lib. quo explicatur illud, *voluerunt ire, & tollere eos.*

b Liuius l. 26.

l. 35.

XXI. *Duce Acilio Glabrione.*

D V X qui Ætolos in Græcia debellauit, vna cum Antiocho ibidem pugnantes, fuit M. Acilius Glabrio, Consul anno 562. de quibus & triumphauit anno 563. multaque turba captiuorum Ætolorum, expugnata Heraclea potitus est, in quibus etiã Damocritus l.36. qui deinde cum aliis tribus & 40. primariis Romam missi, in Latomias coniecti sunt l. 37. Quibus autem postea conditionibus pacem obtinuerint, quibusue oppidis, agrisque mulctati, quo tributo grauati a M. Fuluio Nobiliore, anno V.C.564. vide apud Liuium sub initia l. 38. Postremo Romani *residua regna, & insulas, quæ aliquando restiterant illis, exterminauerunt, & in potestatem redegerunt.* Illyrios videlicet, Epirotas, Siculos, Sardes, Corsos, Achæos, præter Italiæ populos, quos diuturniore tempore in potestatem redegerunt.

Aliaque regna, & insulæ.

l.1.c.7 v.12

XXII. *Romani cultores amicitiæ sociorum.*

C V M *amicis autem suis, & qui in ipsis requiem habebant*, id est sociis & fautoribus, *conseruarunt amicitiam*, vt cum Gelone rege Syracusano, cum Massanissa rege Numidiæ, cum Ptolemæis Ægypti regibus, cum Atheniensibus, & Rhodiis, cum Prusia, & Attalo Bithyniæ, & Pergami regibus, cum Ariarathe Cappadociæ, *& obtinuerunt regna quæ erant proxima*, puta in tota Italia, Illyrico, Dalmatia, Epiro, Sicilia, *& quæ erant longe*, in vtraque Hispania ad vltimum Oceanum: *quia quicunque audiebant nomen eorum, timebant eos, quibus vero vellent auxilio esse, vt regnarent, regnabant, quos autem vellent, regno deturbabant.* Id expertus erat proxime Demetrius Soter, qui iam regnabat, qui à Romanis regno priuabatur, Eupatore ex Senatus voluntate regnante. Expertus & Antiochus Epiphanes, virga à Popilio Lænate circunscriptus, & prius respõsum dare iussus, & omnia belli consilia dissipare, quam circulo exiret; & Ptolemæus vterque, quorum regna pro arbitrio definiebant, augebant, minuebant. Præter Philippum, & Perseum, & Carthaginienses, & tot Hispaniarum regulos. Itaque *exaltati sunt valde.*

Regibus dominantur.

XXIII. *Romanorum modestia, & laudabilia instituta. Ex Liuio.*

E T *in omnibus istis*, (cum tantum vbique potentia, opibusque præstarent) *nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, vt magnificaretur in ea, & quia Curiam fecerunt sibi, & quotidie consulebant* 320. *consilium agentes semper de multitudine, vt quæ digna sunt gerant; & committunt vni homini magistratum suum per singulos annos, dominari vniuersæ terræ suæ, & omnes obediunt vni, & non est inuidia, neque zelus inter eos.* Hæc ex Liuio l.2. illustrantur omnia, vbi de Consulibus primùm institutis. Libertatis, inquit, originem inde magis numeres, quia annuum imperium consulare factum est, quam quod diminutum quidquam sit ex regia potestate. Id modo cautum est ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur. Brutus prior, concedente colleg. fasces habuit: & paulo post.

XXIV. *Senatorum numerus.*

D E I N D E quo plus virium in Senatu, frequentia etiam ordinis faceret, cædibus regis diminutum Patrum numerum, primoribus equestris gradus lectis, ad trecen-

torum summam expleuit, additis 164. vt ait Festus, & quidem ex plebe, propter inopiam patriciorum. Pergit Liuius. Traditumque inde fertur vt in Senatum vocarentur qui Patres, quique Conscripti essent. Conscriptos videlicet in nouum Senatum appellabant lectos.

Quamuis porro trecentorum numerus, ab ipso vsque Tarquinio Prisco fuisset institutus, qui ducentis à Romulo creatis, centum adiecerat, vt autor est Halicarnas. potuit tamen labentibus annis numerus iste aliquot Senatoribus vel augeri, vel minui Censorum arbitrio, retento tamen nomine tenus numero trecentorum: sicut centumuiri dicebantur, & 70. discipuli, & 70. consiliarij Mosis, & 70. interpretes Scripturarum, quamuis aliquanto plures essent. Hoc ergo tempore, quo Iudas legationem in vrbem misit, 20. supra trecentos in Senatu numerabantur, qui quotidie pro recte administranda Repub. populoque regendo conueniebant; idque in Syria ex Romanorum legatis cognosci potuit.

XXV. *Vsus purpuræ Romæ.*

At, inquies, si regia erat purpura, videtur etiam facta consularis. Respondeo videri togas Romanorum non purpureas, sed purpura tantum prætextas: præsertim cum hæc legamus apud Liuium, [a] quando de abroganda lege Oppia disputabatur, inter Catonem Consulem, & L. Valerium Tribunum plebis. Purpura viri vtemur, prætextati in magistratibus, in sacerdotiis, liberi nostri prætextis purpura togis vtentur, magistratibus in coloniis municipiisque, hic Romæ infimo genere magistris vicorum togæ prætextæ habendæ ius permittemus, nec id vt viui solum habeant tantum insigne, sed etiam vt cum eo crementur mortui: fœminis duntaxat purpuræ vsu interdicemus? Et cum tibi viro liceat purpura in veste stragula vti, matrem familias tuam purpureum amiculum habere non sines? & equus tuus speciosius instratus erit, quam vxor vestita? Sic ibi.

a l. 34. init. a. V.C. 558.

XXVI. *De eodem ex Halicarnas.*

Verum aliquid amplius Consulibus videtur tribuere Dionys. Halicarnass. apud quem l. 4. legimus Brutum de constituenda Rep. consultantem, ita sentire. E tam multis regiis insigniis, si qua sunt inuidiosa & molesta populo, partim minuenda, partim plane tollenda iudico, sceptra ista dico, & coronas aureas, & purpureas auro intertextas trabeas; nisi statis festis, & in pompis triumphalibus assumantur honoris deorum gratia. Et l. 3. agens de Etruscis sese Romanis dedentibus, legati redeunt inquit, afferentes principatus insignia, quibus suos reges ornare consueuerant, coronam auream, & sellam eburneam, sceptrumque in summitate habens aquilam, & purpuream tunicam auro distinctam, purpureumque amiculum varium, qualia Lydorum atque Persarum reges gestarunt. Et mox de Tarquinio: toto deinceps vitæ tempore amictus toga picta purpurea, gestabat coronam auream, & cum sceptro eburneo, sella item sedebat eburnea, duodecim lictoribus cum securibus & virgis iura reddenti adstantibus, & per vias eum præcedentibus. Idem ornatus mansit & ipsius successoribus, & post pulsos reges annuis consulibus, excepta corona, togaque picta. Sic Dionys. ex quibus satis videtur intelligi qua purpura non vterentur Consules. lib. tamen 5. cum ouationem à triumpho discernit, ait in ouatione imperatorem, pro picta auroque intertexta trabea, indui toga prætexta. Quod inquit, vsitatum Consulum & imperatorum gestamen est. Sed de his satis, plura suggeret Sigon. l. 3. de iudiciis c. 18. qui etiam de numero Senatorum plura congerit l. 2. de antiq. iure ciu. Rom. c. 2.

XXVII. *De institutione duorũ Consulum.*

De binis consulibus nulla potest esse dubitatio. Nam primo anno constitutæ Reip. ita Brutus apud Dionys. loquitur. Deinde non vnius arbitrio committenda rerum summa, sed duobus viris permittendum regium imperium; sicut Lacedæmonios audio facere iam multis ætatibus, & propter hanc formam Reipub. inter omnes Græcos maxime florere legibus & opibus. Minus enim iniuriosi erunt, & molesti, diuisa potestate bifariam, ambobus eandem vim obtinentibus, & alter alterum reuerebitur, ac vicissim reuocabit à licentia: æmulatio quoque ad virtutis opinionem, ex æquata potestate maxime nasci videtur. Quin etiam scribit idem, [b] C. Claudium Consulem, collega Valerio Publicola in magistratu mortuo, dixisse tribunis, opus esse vt alius in defuncti locum subrogaretur, quod enim à se vno ageretur, nec legitimum, nec ratum futurum; quod vero ab ambobus, id demum & legitimum futurum, & pondus habiturum.

b l. 10. anno V.C. 294.

XXVIII. *Quomodo apud vnũ Romæ potestas.*

Nihilominus apud eundem Romilio Consule quinque annis post, ostenditur

tur quando ambo simul Consules in bello essent, alternatim penes vnum belli imperium fuisse; qui idem & tesseras dabat, & aciem instruebat, & pugnæ tum ineundæ, tum omittendæ tempus præscribebat. Is scilicet apud quem fasces eo die erant, iuxta ea quæ ex Liuio retulimus. Apud quem etiam legimus in pugna Cannensi contigisse, vt eo die, quo male pugnatum est, non penes Paulum, sed penes Varronem esset imperium. Quamquam rarum erat, vt vterque Consul simul esset; eóque fiebat vt singuli: alter in bello & prouincia, alter in vrbe; aut in diuersis disiunctisque prouinciis singuli, Rempub. administrarent, & ab ipso anni principio sua cuique Consuli, aut etiam Prætori prouincia decerneretur: & huc potius videtur Scriptura respexisse, quæ de imperio annuo agit non diali. Nisi placet cum Emanuele Sà existimare, Iudam aliquorum relatione deceptum existimasse, vnicum fuisse in Repub. summum magistratum; cui opinioni Dictatura præbere potuerit occasionem; quæ tamen neque annua fuit, neque ordinarius magistratus, vt Consulatus, de cuius in tempus annuum institutione, hic postremo Bruti apud Dionysium orationem adtexamus.

l. 22.

Svperest vnum, inquit, quod omnium quæ dixi vtilissimum fore arbitror, & ad magistratus à delictis abstrahendos efficacissimum, ne imperium iisdem per totum vitæ spacium prorogetur. Prægrauis est enim omnibus magistratus, qui certo temporis spatio limitatus non est, nec vllas administrationis rationes reddere cogitur, vnde tyrannis nascitur. Contrahenda igitur potestas exemplo Atheniensium intra tempus annuum; imperandi enim parendique vicissitudo, & potestatis antequam corrumpat animum depositio, cohibet ingenia contumacia, nec sinit mores inebriari nimia licentia. Hæc ibi. XXIX. *Annua consularis potestas.*

Ergo ingenia minime contumacia, & contra egregiis naturæ & gratiæ præsidiis diuinitus ornata, merito possunt summo in magistratu perpetuo præsidere. Idque vsus perpetuus tam in ecclesiastica, quam in ciuili administratione confirmat. Reges & principes, duces, comites, & barones, perpetui sunt iudices subditorum suorum; perpetui præsides, consiliarij, cæterique iudices. Perpetui Pontifices, episcopi parochi: & quibusdam in religiosis ordinibus in primis florentibus, summa dignitas constans est atque perpetua; eadémque opera crebro subnascenti ambitioni via præcluditur. *Perpetuum magistratum comunißimum.*

Qvamqvam sæpissime apud Romanos contigit imperium tam Consulibus quam Prætoribus prorogari, fierique Proprætores atque Proconsules, siue propter prouinciarum longinquitatem, in quibus adeundis bona pars anni consumebatur; siue quia res bene inchoatæ, facilius atque vtilius absolui ab vno eodemque poterant, quam ab altero, qui succederet nouus; & omnia nonnunquam perturbaret, dum suo iudicio mallet, quam alieno res conficere. Postremo res male non raro gererentur à ducibus, metuentibus, ne laboris sui gloriam, sibi debitam, & prope maturam successori decerpendam relinquere cogerentur; vt aliquoties etiam cum T. Liuio annotauimus. XXX. *Imperij prorogatio.*

Deniqve de inuidia & zelo quod dicitur, nisi id falso iactatum ab aliquo Romanorum adulatore, & à Iuda auditum dicere placet cum aliquibus, id dictum accipi poterit per comparationem aliarum gentium, præsertim Græcorum, & Iudæorum sub pseudopontificibus Iasone, Menelao, Alcimo, apud quos in Rerumpub. administratione, his temporibus omnia erant corruptissima: aut etiam comparatione priorum, & multo magis posteriorum temporum, quibus Romani seditionibus, bellisque ciuilibus agitati sunt. Multa in hanc sententiam à D. Augustino in libris de ciuit. Dei copiose elegantérque disputantur, quæ lector consulere potest. Nos cum authore nostro, cui lucem aliquam ex prædictis datam oportuit, beneuolo vt spero lectori non ingratam, ad ipsam tandem legationem veniamus. XXXI. *Num inuidia vacent & zelo.*

Et *elegit Iudas Eupolemum filium Ioannis*, *filij Iacob*, siue vt in Græcis habetur filij Accos; memoratur libro secundo hic Ioannes pater Eupolemi legati, [a] tanquam de Iudæorum Republica bene meritus, ex quo etiam loco tam patris quam filij excellentia commendatur; cum alter ab altero accipiat claritatem. Eupolemus tamen notior erat, vt recentior. Alter legatus fuit Iason filius Elcazari, sed cuius Elcazari non constat, forte fratris Iudæ, qui propterea XXXII. *Legati Iudæ & populi.*

a l. 2. c. 4. 11

quasi iunior posteriore loco numeretur; aut certe martyris illius nonagenarii qui felicem legationis successum apud Deum impetrarit. *Et misit eos Romam, constituere cum illis amicitiam, & societatem, & vt auferrent ab eis iugum Græcorum quia viderunt quod in seruitutem premerent regnum Israel. Et abierunt Romam, viam multum valde, & introierunt Curiam, & dixerunt. Iudas Machabæus, & fratres eius, & populus Iudæorum miserunt nos ad vos, statuere vobiscum societatem & pacem, & conscribere nos socios, & amicos vestros*, societas armorum est, at amicitia res omnes temporaque complectitur, nec omnes amici socii erant. Vrsisse vero in primis vt eximerentur à potestate Demetrii, questosque de eo legatos Romæ, rescripti verba significant. Porro Iudæ, fratrumque ac totius populi nomine facta est legatio, tum vt maioris authoritatis res esset; tum vt si quid humanitus Iudæ contingeret, vt reuera contigit, priusquam legati Romam attigissent, eodem fœdere eius successores nominatim comprehensi reperirentur.

XXXIII. *Admittuntur in amicos & socios.* ET *placuit sermo in conspectu eorum*, & legatorum postulatis acquieuerunt: non solum quia amicis abundare vtile atque honorificũ est, sed maxime, quia, vt supra dicebamus, hoc quasi freno Demetrium regem retinere voluerunt in officio, cui ob causas ante memoratas, non satis æqui erant Romani: cuius rei testes sunt illæ minæ, quæ literis ipsorum ad Demetrium continentur, quæ habentur in fine cap. huius.

Cōditiones fœderis ex parte Iudæorum. *Et hoc rescriptum est, quod rescripserunt in tabulis æreis, & miserunt in Ierusalem, vt esset apud eos ibi memoriale pacis & societatis. Bene sit Romanis, & genti Iudæorum in mari & in terra in æternum, gladiusque & hostis procul sit ab eis. Quod si institerit bellum Romanis prius, aut omnibus sociis eorum, in omni dominatione eorum, auxilium feret gens Iudæorum, prout tempus dictauerit corde pleno: & præliantibus non dabunt, neque subministrabunt triticum, arma, pecuniam, naues sicut placuit Romanis: & custodient mandata eorum, nihil ab eis accipientes.* 1.1.c.8.22. 23.& seq.

XXXIV. *Et Romanorum.* SIMILITER *autem & si genti Iudæorum prius acciderit bellum, adiuuabunt Romani ex animo, prout eis tempus permiserit. Et adiuuantibus non dabitur triticum, arma, pecunia, naues: sicut placuit Romanis. Et custodient mandata eorum absque dolo.* Tota sententia decreti est, vt Iudæi pro Romanis, & vice versa Romani pro Iudæis suis sumptibus militare teneantur, pro arbitrio eorum, in quorum vtilitatem pugnabitur. Nam quibus bello necessaria suppeditanda sunt, ii non amici aut socii, sed conductitii milites videntur.

Quod si post hæc verba, hi aut illi addere, aut demere ad hæc aliquid voluerint, facient ex proposito suo, consensu videlicet vtriusque partis; *& quæcumque addiderint, vel dempserint, rata erunt*. Eadem additur clausula in fœdere cum Antiocho Magno inito, apud Polyb. in Legat. & Liuium l. 38. in hæc verba. *Si quid addi detrahiue de communi sententia placuerit, id saluo fœdere liceat.* n.35.

XXXV. *Romani Demetrio pro Iudæis minantur.* SED *& de malis quæ Demetrius Rex fecit in eos* (ἀντιπτῶσιν facit. Nam adhuc manus eius extenta, vt sequenti capite intelligitur; quæ aut fecerit in Iudæos, & quæ passus sit, capite præcedenti narratum est,) *scripsimus ei, dicentes. Quare grauasti iugum tuum super amicos nostros*, hæc quoque phrasis hebraica est, Latina: quare opprimis seruilem in modum amicos nostros, *& socios Iudæos? Si ergo iterum adierint nos, aduersum te, faciemus illis iudicium* (persequemur armis ius eorum) *& pugnabimus tecum mari terraque.*

Quo porro fructu initum fuerit hoc fœdus, nusquam apparet. Nihil enim auxilii à Romanis, aut petitum aut acceptum reperitur in his libris, etsi semel iterumque cum Ionatha & Simone renouatum fuerit. a l.12.c.17.

XXXVI. *Aliquā in eo errata.* HABETVR hæc fœdus apud Iosephum, [a] sed non parum deprauatum. *Erat,* inquit, *Senatusconsultum de societate & amicitia Iudæorum huiusmodi. Ne cui Romanæ ditionis cum Iudæis bellum gerere liceat.* Hoc additum est fœderi à Iosepho, *neque præbere hostibus eorum triticum, aut naues, aut pecuniam.* Hoc deprauatum est à Iosepho; Scriptura enim ait, Iudæis præliantibus pro Romanis, nihil subministraturos Romanos ex obligatione, ideoque sequitur, *nihil ab eis accipientes:* quod Iosephus ad auxilia non tribuẽda hostibus non fideliter trãstulit; pergit, *vtq. si quis Iudæos inuadat Romani succurrãt pro viribus, & vicissim si quis Romanos bello impetat, Iudæi contra eum sint auxilio.* Hic quoq. infideliter agit, omittit enim quod plurimũ

refert, vt scilicet vtrique pro sociis mutuo propriis sumptibus pugnent. Ne reliqua quidem satis fideliter.

XXXVII *Aliqua in eo errata.*

Qvod si *Iudaei velint in hoc foedere addi aliquid, aut detrahi* (imo alterutri, non Iudaei soli) *id oportere fieri de communi populi Romani sententia.* Imo de vtriusque populi; est enim in textu, ὅτι ἢ ἐκεῖ, hi aut illi, subdit postremo quasi subscriptionem hanc. *Scriptum est hoc SC. per Eupolemum Ioannis filium, & Iasonem Eleazari, sub pontifice Iuda, & duce Simone fratre eius.* In qua primum subscriptionem Romanorum desiderarem, & legatorum Iudae, nomine ipsius. Deinde non intelligo cur non nominet Iudam eundem ducem & Pontificem populi, quoniam ipsiusmet Iosephi assertione constat, vtramque dignitatem hoc tempore fuisse coniunctam. Nam quod Simonem vocat ducem, non magis ille tum dux fuit, quam Ionathas. Itaque vterque silendus videbatur, cum literae ad Senatum datae, solum Iudam nominatim expresserint, vt vnicum tunc totius Reipublicae Iudaicae caput.

XXXVIII. *An Iuda foedus cum Romanis in culpa fuerit.*

Illvd postremo, non contra Iosephum, sed contra aliquos disputari hoc loco potest, qui Iudam reprehendunt initi cum Romanis foederis, eamque proxime subsecutae mortis ipsius causam fuisse affirmare non dubitant; eandemque culpam & poenam cum Ionatha, & Simone communicant. In his Rupert. l. 10. de vict. c. vlt. & Sà. [a] Verum hanc ipsi culpam probare non possunt. Neque enim ex natura rei malum est foedus inire cum infidelibus, ad iustam sui tuitionem, aut religiosi cultus Dei propugnationem, non autem ad impium aliquem iniustúmve finem, si id citra periculum subuersionis, aut scandali fieri contingat. Humana enim nobiscum societate continentur, nec magis id auxilium repudiandum videtur, quam id quod à belluis, armis, ignibus, & id genus aliis rebus, hominum vsibus destinatis mutuamur. Nec par est ratio daemonum quibus cum nobis omnis interdicta communicatio, vtpote quorum intestinum in Deum odium, perpetuam ruinae nostrae sitim in eorum mentes infundit.

[a] in c.9.l.1.

Non prohiberi id iure natura.

XXXIX *Neque iure humano, aut diuino.*

Neqve vero ex aliquo humano vel diuino praecepto, istiusmodi foedera condemnantur. Illud enim mandatum, quod crebro in lege Mosis legimus inculcatum, [b] de non ineundo cum alienigenis foedere, neque omnibus aeque gentibus datum est, nisi par sit periculum subuersionis, aut finis malus: neque omnes aeque alienigenas gentes excludit, sed certas quasdam, certóque numero, quibuscum nolebat Dominus Israëlitas viuere; Heuaeos scilicet, Ethaeos, Gebusaeos, & id genus alias, ad quarum sectandam idololatriam prolapsuri erant. Accedunt exempla sanctorum virorum, quos nusquam Scriptura eo nomine reprehendit, sicut nec Machabaeos nostros. Nam Dauid à Saule vexatus, cum Achis Philistaeo rege foedus iniit, [c] & cum Naas Ammonita, [d] & cum Tolmai rege Gessur, cuius filiam duxit vxorem, [e] Abraham quoque, & Isaac, cum Palaestinis amicitias & foedera inierunt, vt constat ex l. Genes. [f]

[b] Exod. ca. 23.32. ca.34. 15. Deut. c.7.2.

Fauent exempla sanctorũ.

[c] 1. Reg. 27 [d] 2 Reg. 10 [e] 2. Reg. 3. [f] c. 14. 21. 26 &c. [g] 2. Paral. 19.

Nec repugnat Iosaphati exẽplum.

Sed aduersatur nobis exemplum Iosaphat. [g] Quem propheta Iehu reprehendit. *Impio*, inquit, *praebes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia iungeris, & idcirco iram Domini merebaris*, &c. Verum dici potest peculiare id esse in Iosaphat aduersus Achab, quem Dominus cum vniuersa domo sua funditus exterminatum volebat, sicut ante pronunciarat

XL. *Conclusio pro Iuda innocentia*

Cvm ergo Iudas, caeterique principes Machabaei, necessitate coacti has amicitias & foedera expetierint, eáque ad sanctissimum finem retulerint, nullum periculum subuersionis adierint, nemini in ea re offendiculo fuerint, neque se gentilitiae impietatis protectores exhibuerint; nullam super ea re prohibitionem acceperint; & vbi non est lex, ibi non sit praeuaricatio, quam possunt idoneam inuenire excusationem accusatores eorum, quos Scriptura non arguit, imo modis omnibus commendat, vt viros imo Heroas & fortitudine & sanctitate clarissimos? Quin etiam arbitror eos id foedus non solum prudenter, sed ex diuina etiam inspiratione iniuisse, ne Deum tentare, humana praesidia negligendo viderentur: quae aduocare poterant, debita in Deum fiducia nihil imminuta, cuius ordinaria prouidentia desiderat concursum, & cooperationem causarum secundarum. Sed iam ad postremum Iudae praelium, quasi renitentem conuertamus orationem.

XLI. *Demetrius iterum vexat Iudaeos. Arbela. Iosephus arguitur. Per Bacchidem & Alcimum.*

INTEREA *vt audiuit Demetrius, quia cecidit Nicanor, & exercitus eius in praelio, apposuit Bacchidem & Alcimum rursus mittere in Iudaeam, & dextrum cornu cum illis. Et abierunt viam quae ducit in Galgala, & castra posuerunt in Masaloth, quae est in Arbellis, & occupauerunt eam, & peremerunt animas hominum multas.* Arbelam prouinciam facit Scriptura, in qua oppidum Masaloth collocat. Iosephus Arbelam oppidum Galilaeae superioris facit, & Masaloth missam facit. Adrichom. vtramque in tribu Nephtali constituit. Addit Iosephus, ibi fuisse speluncas, ad quas magnus hominum numerus confugerat, easque expugnatas, non repugno. Non laudo autem quod socium Bacchidis omiserit Alcimum; sed quod hominem, quem iam occiderat, à mortuis, praesertim impium, excitare noluit, id vero ego sane laudo.

XLII. *Qui quaerũt Iudam.*

IN *mense primo anni centesimi & quinquagesimi secundi, applicuerunt exercitum ad Ierusalem,* quaerebant scilicet Iudam cum copiis suis. Ipso enim incolumi, nihil ipsis tutum in Iudaea fore merito arbitrabantur. Ergo eo ibi non inuento, *surrexerunt, & abierunt in Beream 20. millia virorum, & duo millia equitum.* Beream caue accipias eam, in quam missus est Menelaus supplicij causa, [a] sed oppidulum aliquod Hierosolymis non longe positum, quod Iosephus vocat Berzetho, & vicinum Laysae, siue Eleasae, vt habent Graeci: neque enim eadem est haec Laysa cum altera, quae ad Libanum mortem, & fontes Iordanis erat, quae etiam Dan dicta est. Quomodo enim inde vsq; ad montem Azoti, id est ad oppositos Iudaeae fines, compulsus fuisset fugitiuus hostis à Iuda?

1. Machab. c. 9. v. 3.

a Vel 1. c. 13. a dicimus.

XLIII *Copiae Iudae timore diffluunt.*

ET *Iudas posuerat castra in Laysa, & tria millia viri electi cum eo: & viderunt multitudinem exercitus, quia multi sunt, & timuerunt valde: & multi subtraxerunt se de castris, & non remanserunt ex eis nisi octingenti viri.* Nongentos legimus apud D. Ambrosium [b] errore, vt fit, in numerum illapso. Hos fuisse perpetuos Iudae socios scribit Gorionides. Mirus profecto hic timor, in iis qui paulo ante pari numero Nicanorem, cum multo maioribus copiis, internecione deleuerant; [c] quique istum ipsum Bacchidem proximo anno ex Iudaea re infecta repulerant. [d] An forte ex praecedente victoria vanitas quaedam, & fiducia sui obrepsit, quae nunc ista timiditate diuinitus castigetur? Dum sese potius intuentur, quam victoriarum largitorem Deum. Sic Petrus cum respexisset ventum validum, & non vocantem magistrum, timuit, & mergi coepit. Quid si & Iudam eadem tentatio pupugit? Audi enim.

b l. 1. offic. 41.

c 1. 1. c. 7. 40. 46. 1. 1. c. 15. 17.

d 1. 1. c. 7. 20.

XLIV. *Ipse timore tentatur.*

ET *vidit Iudas quod defluxit exercitus suus, & bellum perurgebat eum, & confractus est corde, quia non habebat tempus congregandi eos, & dissolutus est.* Verum minime succubuit tentationi. Nam sequitur. *Et dixit iis qui residui erant: Surgamus, & eamus ad aduersarios nostros, si poterimus pugnare aduersus eos.* In Graeco, si forte possimus debellare eos. Vides dubitationem, & hominem relictum sibi: nulla hîc precum mentio, nullum apparet propitiandi numinis studium; nec auditur, *cum defecerit virtus mea ne derelinquas me.* Augebant tentationem socij, & auertebant eum dicentes. *Non poterimus, sed liberemus animas nostras modo, & reuertamur ad fratres nostros, & tunc pugnabimus aduersus eos; nos autem pauci sumus.* Prudens vtique consilium, sed humanis principiis nixum. Ex quibus etiam videtur petita illa responsio, cum ait Iudas.

Quem augent socij.

XLV. *Iudas fugam auersatur.*

ABSIT *istam rem facere, vt fugiamus ab eis; & si appropiauit tempus nostrum, moriamur in virtute propter fratres nostros, & non inferamus crimen gloriae nostrae.* Crimen vocat maculam, probrum, quod existimationi suae inurere noluit; quod scilicet intelligebat in Dei dedecus, & blasphemiam apud infideles redundaturum. Vnus enim Deus, eiusque cultus & honoris conseruatio, hoc totum bellum accenderat, & fouebat, vt ipsi quoque hostes fatebantur. [e] Eo autem fine & pugnandi & moriendi proposito, potuit Iudas, sese ad sociorum captum accommodans, ad eos excitandos medium partae iam gloriae conseruandae assumere, praeceptum secutus Sapientis. [f] *Ne dederis maculam in gloria tua.* Etsi enim reuera nullum erat dedecus, tam impares viribus ad tempus cedere, quin potius id recta ratio postulabat; erat tamen in eius opinione, idque in Deum redundare existimabat: cui vitae suae terminos committebat, cum diceret, *si appropiauit tempus nostrum, moriamur,* norat quippe illud. [g] *Breues dies hominis sunt, numerus mensium eius apud te est, constituisti terminos eius, qui praeteriri non poterunt.* Sic ille se in aerumnis suis consolabatur.

Fuga dedecorũ.

e 1. 1. c. 6. 19.

f Eccli. 33.

g Iobi 14.

Et ne quis hæc eius verba ad fatalem quandam necessitatem trahat, libet pauca ex Serario nostro in hunc locum mutuari. Absit, inquit, vt tam sinistre optimi Machabæi sententiam interpretari quisquam audeat. Christus Dominus, quia definitè suæ mortis tempus prænorat, absque vllo (si) dicit, *appropinquauit hora, surgite eamus.* Iudas vero hic noster, temporis quo mori deberet incertus, præponit hominum more, si, prout etiam locuti sunt S. Martinus apud Sulpicium, S. Ambrosius apud S. Paulinum, & boni quotidie Christiani, cum à Medicis desperantur. Redeamus ad Iudam. XLVI. *Nec fatum agnoscit.*

Qui iam minaci murmure cornuum
Perstringit aures, iam litui strepunt
Iam fulgor armorum fugaces
Terret equos, equitumque vultus.

l.1.c.9.v.11. Et *mouit exercitus* Bacchidis *de castris, & steterunt illis obuiam*, ex aduerso Iudæis: *& diuisi sunt equites regij in duas partes*, duo cornua, *& fundibularij, & sagittarij*, leuis armatura, velites, *præibant exercitum, & primi certaminis*, qui primos ductabant ordines, *omnes potentes. Bacchides autem erat in dextro cornu. Et proximauit legio*, phalanx Græcè, more Macedonico, hæc erat grauis armatura peditum, & totum robur exercitus, *ex duabus partibus.* Iudę scilicet & Bacchidis, vt interpretatur Tigurina. At, dictum oportuisset Phalanges siue legiones; respicit potius partes duas, quas proxime dixerat, vnde addit articulum, ἐκ τῶν δύο μερῶν, quasi dicat ex prædictis duabus partibus, siue cornibus promouebatur exercitus regius; in modum Lunæ recens enatæ, *& clamabant tubis.* XLVII. *Prælium init Bacchides.*

Exclamaverunt *autem & hi, qui erant ex parte Iudæ etiam ipsi, & commota est terra à voce exercituum, & commissum est prælium à mane vsque ad vesperam. Et vidit Iudas quod firmior est pars exercitus Bacchidis in dextris; & conuenerunt cum ipso omnes constantes corde: & contrita est dextera pars ab eis, & persecutus est eos vsque ad montem Azoti. Et qui in sinistro cornu erant, viderunt, quod contritum est dextrum cornu, & secuti sunt post Iudam, & eos qui cum ipso erant, à tergo, & ingrauatum est prælium, & ceciderunt vulnerati multi ex his & ex illis, & Iudas cecidit, & cæteri fugerunt.* Nimirum deiecta columna, corruit quæ illi innitebatur domus. XLVIII. *Init & Iudas.*

Nec aliter Iosephus rem narrat. Id conspicati, inquit, qui sinistrum cornu tenebant, à tergo adorti Iudam circumueniunt: qui videns nullum superesse effugium, vrgentibus circumquaque hostibus, in vestigio cum suis constitit, & cæsis hostium plurimis, lassitudine magis, quam vulneribus confectus, cecidit non inultus, ad priora præclara facinora, extremo hoc mortis decore addito. Quo prostrato non habentes amplius quem sequerentur milites, orbati tanto Imperatore, tum demum in fugam effusi sunt. Ita Iosephus. Gorionides quoque ait Iudam pugnæ labore vehementer fessum cecidisse, sed pro Azoti monte, ipse vrbem Azoti substituit, eóq; Nicanorem fugisse tradit. Moxque reuersum cum suis Iudam occidisse, cum scilicet ille vultum in eos, qui à tergo instabant conuertisset. XLIX. *Eadem clades ex Iosepho.*

Ita victoria Bachidi cessit: non cruenta solum, sed etiam pudenda; cum 22. millibus, octingenti viri non solum totum diem restiterint, sed robur ipsum exercitus contriuerint, fuderint, fugarint, & cæsum ducem suum incolumes è prælio sui fratres abstulerint: certe D. Ambros. Iudam gloriosiorem triumphis mortem inuenisse profitetur. *Et Ionathas & Simon tulerunt Iudam fratrem suum, & sepelierunt eum in sepulchro patrum suorum in ciuitate Modin. Et fleuerunt eum omnis populus Israël planctu magno, & lugebant dies multos: & dixerunt. Quomodo cecidit potens, qui saluum faciebat populum Israël.* Iosephus factas inductas ait a fratribus ad recipiendum Iudæ cadauer. Sed cum insigni mendacio, librum duodecimum claudit; cum ait Iudam per triennium ante obitum pontificale sacerdotium administrasse, cum hic sextus pontificatus eius agatur annus; Iudam tamen immemor & ingratus è pontificum catalogo l. 20. cap. penultimo expunxit. Sex autem anni principatus & sacerdotij Iudæ ab anno 146. quo mortuus est Mathathias, ad 152. quo occisus est Iudas, numerantur: quæ est ipsius Scripturæ aperta chronologia. L. *Bacchidis victoria pudenda.* *Iudæ funus.*

Hactenus Iudæ Machabæi res præclare gestas Scriptura descripsit, & erexit monimentum ære perennius. Sed à nobis id etiam desiderari arbitror, vt laudes tanti herois, ex ipsius cum Christo Domino comparatione, quam admodum LI. *Typus Christi Iudas.*

expressam multis in locis facile reperiemus, pro nostra tenuitate cumulemus: præsertim cum eius nos quodammodo sacer author admoneat. [a] *Et dilatauit*, inquit, *gloriam populo suo, & induit se loricam sicut gigas, & succinxit se arma bellica sua in prælijs, & protegebat castra gladio suo. Similis factus est Leoni in operibus suis, & sicut catulus Leonis rugiens in venatione.* Quis non intelligit hæc ipsa quæ de Iuda dicuntur hoc loco, Iesu Christo perspicue quadrare ac conuenire? vt cum eædem figuræ, eademque elogia vtrique conueniant, alterum alteri, similem, & quasi geminum esse necesse sit. a 1.1.c.3.

LII. *Elogia vtrique communia.* QVIS est enim gloria populi sui Christiani, populi electi à Deo in hæreditatem suam, præter Christum, quem prædestinauit Deus ante secula, in gloriam nostram? [b] Quis est qui *exultauit vt gigas ad currendam viam; à summo cœlo egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius?* Cui dictum est *accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corda inimicorum regis?* Nonne Domino ac saluatori nostro? b 1.Cor.2.7

Iam illa quoque de eodem peruulgata sunt. *Ne fleueris, ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid.* [c] Et illa illustrissima, vt solum Machabæi cognomen deesse videatur. [d] *Iuda, te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti, requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna, quis suscitabit eum?* c Apoc.5.5. d Gen.49.8

LIII. *Vterque primogenitus, vnctus in principem atque pontificem.* MACHABÆVS primogenitus patris, vnctus à Patre in ducem populi, & pontificem, vt supra dicebamus. Christus *primogenitus in multis fratribus*, [e] idemque *primogenitus omnis creaturæ.* [f] Christus vnctus. *Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* [g] *Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit Dominus me, ad annunciandum mansuetis misit me.* Christus populi dux. *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* [h] Et *Christus non semetipsum clarificauit, vt pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, filius meus es tu, ego hodie genui te.* [i] Et, *Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum.* [k] *Talis decebat, vt esset nobis pontifex, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus.* [l] e Rom.8.29 f Colos.1.15. g Psal.44. Heb.1.9. h Esa.55.4. i Hebr.5.5. k Heb.9.11 l Heb.7.26

LIV. *Vterq. suscitatus deploratis temporibus.* SVSCITAVIT Dominus Machabæum saluatorem Reipub. Iudaicæ calamitosissimis Iudæorum temporibus, cum ipsi, qui summos se sacerdotes ferebant, Alcimus, Iason, Menelaus, duces erant ad omnem nequitiam, & impietatem: & insuper regno Syriæ, & Iudææ occupato à crudelissimo rege Antiocho, quod Demetrio filio Seleuci debebatur, qui ad reliquam in sanctos Dei famulos crudelitatem, illud adiecit epimetron, vt circuncisos infantulos cum matribus mitteret in præceps. [m] Suscitauit Deus Christum Dominum, cum sectæ perditionis in Synagogam introductæ essent, Saducæorum, Pharisæorum, aliorum, qui vt sepulchra dealbata pleni erant omni spurcitia. [n] Et regnum à crudelissimo Herode Idumæo tenebatur, quod domui Dauidis debebatur, qui innocentum sanguine matres, cunasque cruentauit. m 1. Mach. 1.64. n Matth. 23.27.

LV. *Vterque Dei hostes mirabiliter vincit.* ACCEDVNT ad Christi figuram tam crebræ Machabæi, tamque admirabiles victoriæ, in quibus pauci & pene inermes, maximos potentissimosque exercitus regios profligabant; cui angeli ipsi militabant, cuius vel ab ipsis hostibus ductores propugnatorésque cernebantur, qui eis terrorem & amentiam iniicerent, qui sternerent funderentque armatas acies. Facile est hic agnoscere paucos illos Christi milites inermes, agnos in medio luporum, & ab omnibus humanis præsidiis destitutos, qui & ipsi vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladij, cæteraque omnibus nota perpetrarunt. [o] Sed ipsi eorum principi angeli astabant, ministrabant, famulabãtur, in natiuitate, in ieiunio, in passione, in resurrectione; à quibus exterriti sunt milites, & facti sunt velut mortui, quique opera mirabilia in martyrum gloriosis certaminibus quotidie perpetrabant. o Hebr.11. 33.

LVI. *Visione confortatur.* PVGNATVRO Iudæ contra Nicanorem superbum hominem atque blasphemum, & maximam omnium victoriarum relaturo, apparet Onias Pontifex manus protendens in cœlum, & Ieremias propheta confortans eum, & præbens gladium aureum, ad deiiciendos aduersarios populi Dei. [p] Christo contra diabolum, Dei ac mortalium omnium hostem infensissimum, in passione sua pugnaturo, principem mundi huius foras eiecturo, & gloriosissimum omnium triumphum de morte, & p 1.2.c.15.

interno relaturo apparuit angelus confortans eum, [a] offerens vtique ebibendum calicem passionis, cum illis Ierem. verbis. [b] *Sume calicem vini furoris huius de manu mea.* Gladium videlicet crucis preciosissimum, in quo est vita & victoria nostra.

a Lucæ 22. 43.
b c. 25. 15.

Ivdas cum suis Idola deiicit, repurgat templum, restaurat cultum diuinum; frementibus vndique populis & principibus terræ: in apertam vtique figuram deturbandæ à Christo, eiusque discipulis Idololatriæ, repurgandæ synagogæ, constituendæ ecclesiæ, cum melioribus ritibus atque sacramentis, restituendæ adorationis Dei in spiritu & veritate, frementibus licet Iudæis, & gentium populis meditantibus inania, aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Machabæus post insignem de Nicanore victoriam, vt partam populo suo pacem stabiliat, amicitiam init cum Romanis, duobus ad eos legatis missis Eupolemo & Iasone. Christus Dominus post victoriam & resurrectionem suam initurus erat pacem cum Romanis, & stabiliturus apud eos ecclesiam suam, per Petrum & Paulum legatos & Apostolos suos. LVII. *Dei cultum restaurat.*

Vterqve iuuenis obit, & post paucos annos administrationis suæ; vterque pro fratribus suis moritur. *Moriamur*, inquit Iudas, [c] *in virtute propter fratres nostros.* Expedit vobis ait Spiritus sanctus, *vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.* Vterque ante nouissimum certamen animo vehementer afflictus est, Iudas *confractus est corde, & dissolutus est.* Christus *cœpit pauere, & tædere, & mœstus esse*: vterque desertus est à suis, licet vterque pugnaret pro suis. Ille ait, *si appropiauit tempus nostrum moriamur.* Hic autem. *Ecce appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum, surgite eamus.* Vtrunque sui à pugna irrito conatu retrahunt, vterque victor, morti nihilominus succumbit. Ad Iudæ mortem dux Bacchides, & profanus Pontifex Alcimus, quasi Pilatus & Cayphas ad Christi mortem concurrunt: vterque à suis effertur mortuus, & cum planctu magno sepelitur; vtriusque sepulchrum est gloriosum, vtriusque plurimæ res præclaræ gestæ non sunt mandatæ literis, [d] vterque viuit, & regnat in cœlis. LVIII. *Vtriusque in mortis mysteriis similitudo.*

c 1. 1. c. 9 10.
d Ioan. 20. v 30. 1. Machab. 9. 22.

Placet autem & tabellam ad paternum Iudæ Machabæi sepulchrum in oppido Modin appendere, cum hoc Epitaphio, quod præcipua eius facinora seræ posteritati denunciet. LIX. *Epitaphiũ Iudæ.*

EPITAPHIVM IVDÆ MACHABÆI.

Pande sinvs Mathathia, religiosæ militiæ veterane dvctor, ecce rvit in amplexvs tvos Ivdas ille Machabævs primogenitvs tvvs, ornamentvm familiæ, et gloria gentis tvæ; vir immortalibvs promeritis svis dignvs, eivs vt gloriosissimvm nomen, cvm lavdis excessv, atqve exvperatione virtvtis vsvrpetvr, et Ivdas Machabævs dicatvr, qvicvnqve fverit omnibvs nvmeris egregivs Imperator. Hic ille est, viator, qvi armatas regvm ac principvm acies, qvadragenorvm ac sexagenorvm millivm, qvi eqvos et qvadrigas, falcatos cvrrvs, efferatos elephantos, cvm modica fratrvm ac sociorvm manv, fvdit, fvgavit, contrivit. Hic ille est qvi trivm Asiae ac Syriae regvm, Epiphanis, Evpatoris, Demetrii vim ac fvrorem partim effvdit in ventos, partim compvlit ad petendam pacem. Qvi cvm novem tvm dvcibvs ac praesidibvs provinciarvm, tvm proregibvs ac militiæ principibvs, in acie dimicavit: qvorvm alios percvlit atqve prostravit, victos spoliavit, castra svccendit, alios in iisq. Apollonivm, Seronem, perfidvmqve Nicanorem, relatis opimis spoliis, interfecit; et plvrimvm svos ad vnvm redvxit incolvmes.

LX. QVID MIRVM, HIC EST ILLE IMPERATOR SVB CVIVS SIGNIS COELITES IPSI MILITANT, QVEM MEDIVM VTRIMQVE PROTEGVNT, HOSTIVM ORA FERRO VERBERANT, ATQVE INSANO PAVORE CONFVNDVNT. ILLE BELLATOR CVI SANCTI PROPHETÆ AVREOS GLADIOS PRÆBENT, CVI SANCTI PONTIFICES MANVS IN COELVM EXTENDVNT. QVI DENIQVE CVM DEI AC PIETATIS INIMICOS EGREGIE VLTVS ESSET, DIVINVM CVLTVM, EMVNDATO INSTAVRATOQVE TEMPLO, RESTITVISSET, INITO CVM BACCHIDE, ET VIGINTI DVOBVS BELLATORVM MILLIBVS PRÆLIO, IPSE CVM OCTINGENTIS VIRIS CVM NON SOLVM TOTVM DIEM IN ACIE FEROCITER RESTITISSET, SED ROBVR IPSVM EXERCITVS AVERSVM IN FVGAM, INCREDIBILI FORTITVDINE CONTRIVISSET, AB ALTERO CORNV OPPRESSVS AC CIRCVMVENTVS CADIT, ET ELATVS A FRATRIBVS, HOC IN MAVSOLÆO, IN PARENTIS SINV CONDITVS EST, ANNO REGNI GRÆCORVM CLII. SACERDOTII, AC PRINCIPATVS ANNO VI.

LXI. *Mortuo Iuda quae rerũ facies in Iudaea.* NVNC quæ consecuta sunt mortem Machabæi videamus. *Et factum est*, inquit author, [a] *post obitum Iudæ emerserunt iniqui in omnibus finibus Israel, & exorti sunt omnes qui operabantur iniquitatem*: qui scilicet metu Iudæ, aut abscondebant se, aut pietatem simulabant, hi nunc impune volitant, & ostentant perfricta fronte impietatem. Sed qui eos flagello Machabæi castigabat, alterum flagellum assumpsit manu. *Nam in diebus illis facta est fames magna valde, & tradidit se Bacchidi omnis regio eorum cum ipsis.* In Græco tantum est, & tradidit se regio cum ipsis; tota scilicet Iudæa, omniaque loca munita, nihil vt tutum fratribus, aut amicis Iudæ remaneret; qui partim in deserta fugere compulsi sunt, vt tempore Epiphanis, partim comprehensi multis modis afflicti, atque irrisi fuerunt: vt contingere solet in rebus publ. quas diuersa studia distraxerunt. Cum enim altera pars vicerit, ea quæ succubuit, irrisionibus, damnis, molestiisque vexatur. Hæc ipsa in Iudæa facies rerum fuit. Nam subdit. [a] 1. 1. c. 9. 23.

LXII. *Bacchides pios vexat.* ET *elegit Bacchides viros impios, & constituit eos dominos regionis & exquirebant, & perscrutabantur amicos Iudæ, & adducebant eos ad Bacchidem, & vindicabat in illos, & illudebat eis*; aliquos videlicet puniebat acerbius factis ipsis, aliis verbis tantum insultabat. *Et facta est tribulatio magna in Israel, qualis non fuit ex die, qua non est visus propheta in Israel*, à tempore scilicet ædificati templi, quando vltimi prophetæ floruerunt; siue vt habet Iosephus post captiuitatem Babyloniam. Hanc autem tribulationem putarim referendam, non ad tormenta qualia dudum Epiphanes exercuit, neque ad profanationem sacrorum, & violentiam ad deserendam religionem: nam Scriptura aliquid tantarum rerum attigisset, sed ad paucitatem virorum constantium in fide, quod omnes, sicut oues sine pastore, se vltro in prædam darent. Vindictam tamen illam, quam exercebat Bacchides, ita explicat Iosephus. Et is tortos primum, cruciatosque ad libitum, postremo omnes ad vnum enecabat.

LXIII. *Ionathas fit princeps populi.* HAEC causa fuit cur reliquiæ virorum bonorum Ionathan Iudæ suffecerint. *Et congregati sunt omnes*, inquit, *amici Iudæ, & dixerunt Ionathæ. Ex quo frater tuus Iudas defunctus est, vir similis ei non est, qui exeat contra inimicos nostros Bacchidem, & eos qui inimici sunt gentis nostræ. Nunc itaque te hodie elegimus, esse pro eo nobis in principem, & ducem ad bellandum bellum nostrum. Et suscepit Ionathas tempore illo principatum, & surrexit loco Iudæ fratris sui.* Potitus est, ait Gorionides Ionathan principatu fratris sui, functusque simul sacerdotio septem annis. Imo vero fere nouemdecim, vt per annos singulos ostendemus, quod vel authoris est, vel descriptoris erratum. *Sine ambitione.* Nulla porro hic de successione ambitio, nulla æmulatio, nemo sibi vltro potestatem vel honorem assumit: & prætermisso Simone, qui putatur fuisse natu maior, vt qui à moriente patre destinabatur, quasi cæterorũ pater, propter maturitatẽ, & prudentiam, Ionathas quasi manu promptior eligitur, sine vlla cuiusquam querela. Res enim erat non tam honoris, quam oneris atque periculi.

Ecce enim, eam electionem *cognouit Bacchides, & quærebat eum occidere*, vt qui intelligeret sublato capite reliquum corpus facile dissipatum iri. *Et cognouit Ionathas, & Simon frater eius, & omnes qui cum eo erant, & fugerunt in desertum Thecuæ, & consederunt ad aquam lacus Asphar*: omnis quippe regio se tradiderat Bacchidi, qui tam Hierosolymis, quam omnibus munitis locis potiebatur: porro desertum Thecuæ, & aqua lacus Asphar, ad quam consederant, in tribu Iuda ponitur ab Adrichomio, & quidem longissime à Iordane, cum tamen infra significetur eum locum esse ad ripam Iordanis. Nam v,42. facta quadam expeditione, dicuntur reuersi ad ripam Iordanis. Nisi dicamus, quod verius puto, Ionathan ad Bacchidis aduentum ex eo loco abiisse ad Iordanem; vbi & prælium inter ipsos commissum est. LX V. *Bacchides ei mortem struit.*

Et cognouit Bacchides, & die sabbatorum venit ipse, & omnis exercitus eius trans Iordanem, vt confluentem illuc militem reciperet, vt ait Iosephus: quin etiam vt ibi omnem, vel fugæ, vel auxiliorum viam, intercluderet Iudæis.

l.1.c.9.v.35. Qvi cum nullum haberent in Iudæa tutum receptum, aut sibi aut rebus suis, ad externos confugerunt. Nam *Ionathas misit fratrem suum*, Ioannem cum militum manu, ideoque eum vocat, *ducem populi: & rogauit Nabuthæos amicos suos*, qui longius trans Iordanem ad orientem habitabant, *vt commodarent illis apparatum suum, qui erat copiosus*; ad verbum ex Græco habetur, deponere apud ipsos apparatum, siue impedimenta sua; itáque habet Iosephus. *Ionathas autem*, inquit, *cognito illius aduentu, misit fratrem suum Ioannem Gaddim ad Nabathæos Arabas, vt apud eos impedimenta deponeret, donec armis cum Bacchide decerneret; erant enim amici*: eodemque modo vertit etiam Tigurina. Itaque in vulgata subaudiendæ vocalæ duæ hoc modo, vt commodarent illis (*locum ad*) apparatum suum, alii legunt, vt commendarent ipsis, quod videtur rectius. I X V. *Fratrem mittit ad Nabuthæos*

Et *exierunt filii Iambri ex Madaba*; sita erat ea vrbs trans Iordanem in tribu Ruben, ad torrentem Arnon in tab. Adrichom. Aliqui legunt Zābri, Iosephus Amarei, & pro principe Canaan, virum illustrem inter Arabas, *& comprehenderunt Ioannem*, imo & occiderunt, vt mox significatur: addit etiam Iosephus interfectos omnes socios eius, & videlicet deprædati sunt *omnia quæ habebat, & abierunt habentes ea. Post hæc verba renunciatum est Ionathæ, & Simoni fratri eius, quia filii Iambri faciunt nuptias magnas, & ducunt sponsam ex Madaba, filiam vnius de magnis principibus Chanaan, cum ambitione magna. Et recordati sunt sanguinis Ioannis fratris sui, & ascenderunt, & absconderunt se sub tegumento montis.* LXVI. *Quia Madabæis occiditur. Non impune.*

l.1.c.9.v.39. Et *eleuauerunt oculos suos, & viderunt: & ecce tumultus, & apparatus multus. Et sponsus processit, & amici eius, & fratres eius obuiam illis, cum tympanis, & musicis, & armis multis. Et surrexerunt ad eos ex insidiis, & occiderunt eos, & ceciderunt vulnerati multi, & residui fugerunt in montes: & acceperunt omnia spolia eorum: & conuersæ sunt nuptiæ in luctum, & vox musicorum ipsorum in lamentum. Et vindicauerunt vindictam sanguinis fratris sui, & reuersi sunt ad ripam Iordanis.* In quibusdam Græcis est, ad paludem Iordanis, quo modo habet etiam Iosephus; qui hæc postrema amplificat hoc modo. *Vt vero in conspectum venit sponsus cum virgine, & amicorum comitatu, vt fieri solet in nuptiis, coorti ex insidiis omnes ad vnum interfecerunt*, quomodo ergo residui fugerunt in montes, vt Scriptura testatur, & habent codici omnes Græci Latinique? *& cum ornamentis, cæteraq. præda reuersi sunt voti compotes, & egregie vlti germani interitum de Amaræi filiis. Ceciderunt enim hi non soli, sed cum vxoribus, & liberis, & amicis vsque ad quadringentorum numerum. Atque ita Simon cum Ionatha in palustria Iordanis reuersi, illic commorabantur*, citra Iordanem scilicet versus Hierosolymam, vt sequens pugna declarat. LXVII. *Nuptias sanguine turbant.*

Qvod vt à Bacchide intellectū est, *venit die Sabbatorum, vsque ad oram Iordanis, in virtute multa*, copioso scilicet exercitu. Captat autem diem sabbati, vel in contemptum Iudaicæ legis, vt Nicanor: [a] vel vt quietos Iudæos, incautosque opprimat, *ratus*, inquit Iosephus, *non repugnaturos propter religionem diei*: sed iamdudum Iudæi, autoritate Mathathiæ, ista religione soluti erant. [b] IXVIII. *Bacchides adit Ionathan.*

a l.2.15.1.

b l.1 c.2.v.40.41.

Et *dixit ad suos Ionathas, surgamus, & pugnemus cōtra inimicos nostros; non est enim hodie, sicut heri & nudius tertius*, cum scilicet eramus in deserto Thecue, & liberum nobis erat præliū, tam declinare, quam admittere: *ecce enim bellum ex aduerso*, id est hostis à

fronte, *aqua vero Iordanis hinc & inde, & ripæ, & paludes, & saltus, & non est locus diuertendi.* In Græcis legitur bellum ex aduerso nobis, & à tergo nobis; aqua vero Iordanis hinc & inde, & palus & sylua; non est locus declinandi. Iosephus, *clausi*, inquit, *à tergo amne, à fronte hostibus.* Itaque sic fortasse videretur legendum. Ecce enim bellum ex aduerso nobis; à tergo vero aqua Iordanis, hinc & inde palus & sylua. Nam quomodo possit eis esse aqua Iordanis, hinc & inde non satis intelligo; aut quomodo hostem haberent à fronte & à tergo, cum ad ripam fluminis consedissent.

XLIX. *Et cum eo pugnant.* Pergit Ionathas. *Nunc ergo clamate in cœlum, vt liberemini de manu inimicorum vestrorum; & commissum est bellum. Et extendit Ionathas manum suam percutere Bacchidem*, vt sublato duce reliquum exercitum in metum & fugam verteret; sed *diuertit ab eo retro, & dissiliit Ionathas, & qui cum eo erant in Iordanem, & transnatauerunt ad eos Iordanem.* Videtur desiderari negatio, quæ in libris Græcis habetur, καὶ οὐ διέβησαν ἐπ' αὐτούς, Bacchidæi scilicet non sunt persecuti Iudæos trans flumen. Eadem sententia est apud Iosephum, qui sic habet. Votisque Deo factis pro victoria, impigre hostem aggreditur; & prostratis non paucis, videns ipsum Bacchidem in se ruere, ferire eum conatus est, sed cum ille caute ictum declinasset, Ionathas cum sociis desilientes commiserunt se flumini, & in oppositam ripam enatarunt, hostibus non ausis traiicere: sic ipse. [1 1.c.9.v.42 & 46.]

LXX. *Optauit certamine singulari.* Crediderim Ionathan ad singulare certamen quæsiuisse Bacchidem, sicut quæsierat Eleazarus regem, [a] & Dositheus Gorgiam, [b] & Sosipator Timotheum, [c] & Iudas illum eundem Bacchidem in dextro cornu pugnantem. [d] Sic Ionathas inuentum Bacchidem magno impetu euertere voluit; sed ictu, Bacchidis declinatione frustrato, de victoria deinceps desperans traiecit Iordanem, διενήξατο Iosephus, natando transiuit, διενηξάμενοι natatu transierunt, nimirum cum vestibus & armis: & forte aliqui fluctibus obruti sunt. De parte autem Bacchidis ceciderunt in hoc prælio mille viri, siue, vt est in Græcis codicibus ad mille viros. Qui numerus quum nimium paruus Iosepho videretur, eum duplicare non dubitauit. Ait enim hostem in arcem reuersum, *desideratis [e] ex eorum numero ferme duobus millibus.*

[a 1.1.c.6. v.43. b l. 2.c.12. v.35. c Ibid. v. 24. d l.1.c.9.v. 14. & 15. e l.13.c.1.]

LXXI. *Præsidia muniunt contra Iudæos.* Et *reuersi sunt*, Bacchidæi, *in Ierusalem, & ædificauerunt ciuitates munitas in Iudæa*, id est ædificando communierunt; idque docet quod sequitur, *munitionem quæ erat in Iericho, & in Ammaum, & in Bethoron, & in Bethel, & Thamnata, & Phara, & Thopo muris excelsis, & portis, & seris. Et posuit custodiam in eis, vt inimicitias exercerent in Israel. Et muniuit ciuitatem Bethsuram, & Garazam, & arcem, & posuit in eis auxilia, & apparatum escarum: & accepit filios principum regionis obsides, & posuit eos in arce in Ierusalem in custodiam.* Ne se vsquam seruitute pressi commouere possent, aut auderent. Nonnulla diuersitas reperitur in propriis hisce nominibus. Iosephus omisit Bethsuram, quam, secundum arcem Hierosolymitanam, munitissimam fuisse satis constat. [e] Illud autem, *vt inimicitias exercerent in Israel* ἐχθραίνειν, vt hostiliter se gererent in Israel; minus dicit Iosephus, aut eius interpres, *vt res Iudæorum infestarent excursionibus.* Nihil enim erat opus excursionibus, quasi in agrum hosticum; totam enim regionem, & loca omnia præsidiis tenebant; sed præsidiarii isti exactionibus, plagis, cædibus, hostilem in modum contra Iudæos sæuiebant. Et hæc sunt quæ hoc anno, de rebus Iudaicis, Scriptura suggerit.

Eiusque vexnit.

LXXII. *Mors Æmylii Pauli.* In Romanis fastis nihil aliud memoria dignum lego, quam sub huius anni Coss. L. Æmylium Paulum, qui Persen vicerat, mortuum esse; cuius funus ornatum fuisse, inquit Plutarchus, non auro vel ebore, sed eximia ciuium beneuolentia, atque adeo eorum populorum, quos ipse deuicerat. Nam qui tum Romæ fuerunt iuuenes Macedonũ, Ligurum, Hispanorum, eius feretrum vltro subierunt, ac deportauerunt. Cuius tanta abstinentia fuit, ait Florus in Epitome 46. vt cum ex Hispania & Macedonia maximas opes retulisset, vix ex auctione bonorum eius redactum sit, vnde dos vxori eius redderetur: eadem habet Victor in viris illustribus. Sed hæc parum consentanea sunt iis, quæ scribit Plutarch. in eius vita. [a 56.] Facultates eius, inquit, vix septem & triginta myriadum fuisse dicuntur, id est vt ego interpretor, trecentum septuaginta millium æris: sic enim cuiusque bona in censu æstimabantur, & patet in distributione classium à Seruio Tullio facta, vt

Eius abstinentia.

Imperii Græcorvm 153. a a.m.3487. n.3 & seq. b nimirum 64710 fr. vel 21583. aur. $\frac{1}{3}$.

Mors Alcimi psevdopontif.

est apud Liuium l. 1. quæ summa, iuxta ea quæ alibi diximus, [a] ascendit ad septem millia francorum, & insuper quadringentos: quam si ad drachmas retuleris, longe maiorem pecuniæ vim effeceris. [b] Sed de his satis.

ANNVS MVNDI 3895. SEXTAE AETATIS 379. IMPERII GRÆCORVM 153. DEMETRII SOTERIS 3. IONATHÆ DVCIS & PONTIFICIS 2. PTOLEMÆI PHILOMETORIS 21. OLYMPIADIS CLV. AN. 2. VRBIS CONDITÆ 594. COSS. CN. CORNELIO DOLABELLA, & M. FVLVIO NOBILIORE.

ANNVS ANTE CHRISTVM 158.

I. *Alcimus Pseudopontif.*

LÆTOS sibi spondebat deinceps annos, & liberum ab omnibus æmulis pontificatũ impius Alcimus, opinione sua summus sacerdos, re autem ipsa pseudopontifex, & sicarius improbissimus, prostrato Iuda Machabæo, cum duobus fratribus Ioanne & Eleazazaro, quorum hic sub elephanto, alter à latronibus Madabæis oppressus interiit; pulsis procul vltra Iordanem, qui reliqui erant, Ionatha & Simone: & tota regione cum omnibus vrbibus, & præsidiis in regis potestatem, à quo Sacerdotium obtinuerat redacta; cum impium quoddam opus in templo molitus, diuinitus extinctus est. Rem breuiter Scriptura narrat, [a] & simul notatione temporis chronologiam nostram valide confirmat.

a l. 1. c. 9. 54.

II. *Vult destrui murũ atrij Leuitici.*

ANNO, inquit, *centesimo quinquagesimo tertio, mense secundo, præcepit Alcimus destrui muros domus sanctæ interioris, & destrui opera prophetarum, & cœpit destruere.* In Græco est murum atrii sanctorum; in Iosepho [b] murum sancti, opus sanctorum prophetarum. Puto autem intelligi atrium Leuitarum, quod totum vndique templum circundabat: ipsum autem atrium quatuor porticus centenis cubitis longæ omni ex parte cingebant, sed postremæ illius columnæ, quæ terminabant atrium muro, aut si mauis quatuor muris, ad certam quandam altitudinem obseptæ erant, ne liber daretur aditus Israelitis in atrium Leuitarum. Videtur autem hic murus construi iussus ab Aggæo & Zacharia, quibus prophetantibus hoc templum ædificatum est. Vocat hunc murum Gisum Iosephus. [c] *Circumdedit*, inquit, *templo septum quoddam trium cubitorum altitudine, quod nostra lingua Gison vocamus, exclusurum profanam multitudinem, & solos sacerdotes*, intelligit omne genus Leuitarũ, *admissurum.* Vocatur hic murus peribolus atrii interioris ab Ezechiele, [d] vt interpretatur Villalpandus, [e] aitque pro symmetria & proportione ædificii, fuisse altum duos cubitos & semis.

b l. 12. c. 17.

c l. 8. ant. c. 2

d c. 42. 10. e t. 2 p. 2. l. 3. c. 43.

III. *A Deo punitus.*

IN *tempore illo*, ait Script. *percussus est Alcimus, & impedita sunt opera illius, & occlusum est os eius, & dissolutus est paralysi, nec vltra potuit loqui verbum, & mandare de domo sua; & mortuus est Alcimus in tempore illo, cum tormento magno.* Vide iudicium Dei, qui male iusserat dirui murum in domo Dei, vt se Pontificem esse, & dominum templi ostenderet, repentina plaga vocem amittit, vt domui suæ disponere, & testamentum condere non posset. *Alcimo*, inquit Iosephus, *morbus diuinitus inflictus est, per quem repente voce priuatus, in terram procidit, & cruciatus non paucis diebus, misere periit, post exactum in sacerdotio quadriennium, quo defuncto pontificatum populus communibus suffragiis Iudæ tradidit*: sic ipse, quæ iam quod ad sacerdotium attinet, ante refutauimus. Quamquam res ipsa tam clara est ipsa per sese, vt nullius orationem desideret: oportet enim resurrexisse Iudam, vt Alcimo in pontificatu subrogaretur.

IV. *Mala Iosephi chronologia.*

ET quamuis Alcimum concederemus fuisse pontificem, non tamen potuit quatuor annis egisse pontificem, cum à Demetrio factus sit pontifex, cuius est hic annus tertius, & Alcimus secundo mense huius anni, abierit ad furuæ regna Proserpinæ. Deinde si Iosephum audire placet narrantem Alcimum mortuum, antequam Iudas legationem in Italiam mitteret, vix secundum pontificatus sui annum inchoauerit, nedum quartum absoluerit. Vides ergo quantam fidem mereatur in iis, quæ non minus falso, quam audacter affirmat; adeo vt Eusebium cum clausis oculis in chronico sequentem, in manifestam fraudem induxerit; quam mirum est ab Emendatore temporum non animaduersam: nam dissimulatam, qui hominem nouerit, nemo sibi facile persuaserit. Cæterum hæc in Iosepho propterea minus dissimulanda videntur, aut ignoscenda, quod cum ea perspicuo ac legitimo ordine digesta haberet in hoc libro, quem vnum ipse in hac historia sequitur, pro arbitrio tamen cuncta transposuit, & Alcimi mortem alieno loco posuit, vt ei Iudas successisse videretur: vt certum sit eum non ex ignorantia, sed ex certa voluntate temporum, ac Scripturæ ordinem confudisse.

V. *Quies Iudææ ad biennium.*

ET vidit Bacchides, quoniam mortuus est Alcimus, & reuersus est ad regem: puta vt cum de constituendo Ierosolymis pontifice consuleret, sed eo absente siluit terra annis duobus. [a] (a 1. Mach. c. 9. 57.)

Sub hunc annum ponit Eusebius Oniæ templum Helipolitanum, Iosephum secutus, de quo nos supra, anno Græcorum centesimo quadragesimo septimo. [b] Vbi iustis opinor de causis ab vtroque discessimus. (b nu. 50. & seqq.)

Coss otiosi. Mors Terentii.

A Dolabella porro, & Fuluio Nobiliore Coss. nihil memoria dignum legimus. Crediturhis Consulibus mortuus Terentius poëta, cum è conspectu omnium abiisset in Græciam, in terram vltimam. Mortuus autem in Stymphalo Arcadiæ oppido; aut, vt aliis placet, periit in mari, cum centum & octo fabulis, ex Meneandro conuersis, vt est in eius vita, siue ea à Donato scripta est, siue à Suetonio. Eusebius tamen eius mortem in annum sequentem differt, & priorem opinionem de illius in Arcadia morte amplectitur. In quem etiam annum differendum est, quod collector Olympionicarum in annum secundum Olympiadis centesimæ quinquagesimæ quintæ refert de Horologio, Romæ constituto, & aqua horas dierum atque noctium diuidente. Illud enim Scipio Nasica dicauit, anno Vrbis Conditæ quingentesimo nonagesimo quinto, vt author est Plinius lib. 7. cap. 60.

I. N. II.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3895.

Hæc quoque mensium denominatio ex ordine ipsorum, quam author huius libri sæpe vsurparat, vt hic vers. 54. & supra vers. 3. & infra cap. 10. 21. ca. 13. 51. ca. 16. 14. phrasim hebraicam testatur: vix enim aliter eos Hebræi olim nominabant. At l. 2. author semper recentiora nomina mensium vsurpat,

ANNVS MVNDI 3896. SEXTÆ ÆTATIS 380. IMPERII GRÆCORVM 114. DEMETRII SOTERIS 4. IONATHÆ DVCIS ET PONTIFICIS 3. PTOLEMÆI PHILOMETORIS 22. OLYMPIADIS CLV. AN. 3. VRBIS CONDITAE 595. COSS. M. AEMYLIO LEPIDO, & C. POPILIO LÆNATE II.

ANNVS ANTE CHRISTVM 157.

IONATHAS cum sociis trans Iordanem agit, tota Iudæa in Demetrii potestate posita, vt ex Scriptura [a] aperte paulo ante declarauimus, & confirmat Iosephus. [b] *Atque ita Simon cum Ionatha in palustria Iordanis reuersi, illic commorabantur. Bacchides autem per totam Iudæam præsidiis dispositis, ad Regem suum reuersus est, quo tempore per integrum biennium status rerum Iudaicarum fuit pacatior.* Et impletum est illud Saluatoris, cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt quæ possidet. Somniant ergo qui Ionatham Hierosolymis hoc anno secura pace potitum putant; aut contra eum rediisse hoc anno Bacchidem, hortatu præuaricatorum, scribunt: cum à morte Alcimi, quæ negari non potest anno præcedenti contigisse, Iudæa à bellis quieuerit biennio, vt Scriptura, eique consentiens Iosephus tradunt, quod rectius obseruauit Caluisius: sed infinitus sim, si crebros sectariorum errores coarguere velim, satis sit perspicuam veritatem proponere, & quantum possumus operam dare, vt linea rectè constituta iudex sit obliquarum. I. *Iudææ silentium.* *Ratio temporis.*

a c.9.l.1.v. 50.
b l.13.c.1.

CENSEO ad hunc ipsum annum pertinere legationem C. Fannii, quæ à Polybio refertur, [c] vbi habetur Dalmatarum finitimos querelas Romam detulisse, iisque auditis Senatum misisse C. Fannium (fuerat is Consul anno Vrbis Conditæ quingentesimo nonagesimo secundo) ad res Illyrici visendas, & maxime Dalmatarum. Hic populus, in quit, quandiu vixit Pleuratus ei paruit; post obitum vero illius, cum regno Gentius successisset, ab illo defecerunt Dalmatæ, & bella cum finitimis gerebant, vicinosque populos imperio suo subiiciebant, ita vt eorum nonnulli tributa ipsis penderent; tributum autem erat pecus, & frumentum. Atque hæc legationis Fannii causa fuit. Cur autem in hunc annum hanc legationem coniecerim, causa fuit ipse Polybius, qui reducem ex legatione Dalmatica C. Fannium scribit anno 12. à bello Macedonico, vt sequenti anno dicemus. II. *Legatio C. Fannii.* *Motus in Illyrico.*

c n.124.

MEMINIT horũ Coss. Plin. [d] L. Piso, ait, prodidit, M. Aemylio & C. Popilio II. Coss à Censoribus P. Cornelio Scipione, & M. Popilio, statuas circa forum, eorũ qui magistratus gesserant, sublatas omnes, præter eas quæ populi, aut Senatus sententia statutæ essent. Valuit id ad ambitionem immeritorum castigandam, qui vltro viris præstantibus, ac publico iudicio probata virtute, præmiis æquari volebant, qui egregiis facinoribus, aut nolebant, aut non valebant. Et alio loco, [e] etsi consulum non meminit, præsentem tamen vrbis annum notat. Scipio Nasica, ait, Collega Lænatis, (in Cẽsura scilicet, vt habet Censorinus c.23.) primus aqua diuisit horas, æque noctium ac dierum: idque Horologium sub tecto dicauit, anno vrbis 595. Tandiu populo Romano indiscreta lux fuit. III. *Sublata statua.* *Horologiũ aqueum.*

d l.34. c.6.
e li.7 c.vlt.

Addamus & illud de iisdem Censoribus, quod est apud Gellium. [f] Censoribus, inquit, P. Scipione Nasica, & M. Popillio, cum equitum censum agerent, equum nimis strigosum, & male habitum, sed equitem eius vberrimum & habitissimum viderunt. Et inurbanè, cur, inquiunt, ita est, vt tu sis quam *Eques neglector equi à Censs. punitus.*

f l.4.c.20.

equus curatior? *Quoniam*, inquit, *ego me curo, equum Statius meus*, nempe famulus. Visum est parum reuerens esse responsum, itaque relatus est in ærarios, vt consuetudo fert.

IV. *Metalla in Macedonia*

His Consulibus, inquit Cassiodorus, metalla in Macedonia instituta. Breuiter id quidem, & satis obscure. Existimo impositum vectigal eruendis metallis, quod deuicto Perse, diuisa quadripertito Macedonia, sublatum fuerat. Testis Liuius lib. 45. *Metalli quoque Macedonici*, inquit, *quod ingens vectigal erat, locationesque prædiorum rusticorum tolli placebat.* Ita quidem dum res in Senatu agitarentur; vbi autem in prouinciam venerunt legati, & cum Æmylio Paulo consultauerunt, ita constituerunt, vt eodem libro habetur. *Metalla*, inquit, *auri atque argenti non exerceri, ferri & æris permitti; vectigal exercentibus dimidium eius impositum, quod pependissent regi.* Sic Liuius. Conijcere ergo possumus auri quoque & argenti metalla hoc anno exerceri cœpta, & integrum vectigal restitutum.

V. *Demetrii bellum in Cappadocia*

Hoc ipso anno Demetrius liber à bello Iudaico, res turbauit in Cappadocia. Cum enim in ea duo fratres Ariarathes & Holofernes de principatu contenderent, Demetrius acceptis mille talentis pulso Ariarathe, Holophernem in regnum induxit, quamuis Romanis placeret vtrumque fratrem regnare pariter. Ita Appianus in Syriacis. Iustinus autem causam belli Demetriani in Ariarathem hanc refert. *Ariarathi*, inquit, *regi Cappadociæ, propter fastiditas sororis nuptias, infestus, fratrem eius Orofernem, per iniuriam regno pulsum, supplicem recepit, datumque sibi honestum belli titulum gratulatus, restituere eum in regnum statuit. Sed Orofernes ingrato animo, inita cum Antiochensibus pactione offensis tunc Demetrio, pellere ipsum regno, à quo restituebatur, consilium cepit. Quo cognito Demetrius vitæ quidem eius pepercit, ne Ariarathes metu fraterni belli liberaretur: ipsum autem comprehensum, vinctum Seleuciæ custodiri iussit.* Sic ipse, quæ parum consentanea sunt iis, quæ à Polybio, Appiano, Zonara scripta sunt. li. 35.

VI. *Ex Polybio & Zonara*

Nam Polybius sub initio l. 3. Ariarathes Rex Cappadocum ab Oroferne regno expulsus Demetrii regis opibus, per se mox regnum paternum recepit. Clarius hanc historiam Zonaras. Ariarathes rex, inquit, filium habuit Ariarathem; ante quem susceptum, vxor eius longo tempore sterilis, Orophernem adoptarat, qui deinde nato legitimo, propter suspicionem insidiarum pulsus, post Ariarathis obitum contra fratrem insurrexit, Ariarathi opem tulit Eumenes, Oropherni Syriæ Rex Demetrius. Ariarathes victus ad Romanos confugit, ab eisque vna cum Oropherne regnare iussus, quia populi Romani amicus & socius appellatus erat, totum imperium sibi vendicauit; atque Attalus Eumenis successor, Orophernem & Demetrium Cappadocia prorsus exegit. Hactenus Zonaras. Temporis notam dat Polybius, qui sequentis anni Consulibus Ariarathem Romam venisse scriptum reliquit. Meminit etiam Florus epitome 47. n.116. Qui addit etiam, quod ad hunc vel præcedentem annum referri oportuit, inter Ptolemæos fratres, qui dissidebant, fœdus ictum fuisse, vt alter in Ægypto, alter Cyrenis regnaret.

ANNVS MVNDI 3897. SEXTAE AETATIS 381. IMPERII GRÆCORVM 155. DEMETRII SOTERIS 5. IONATHÆ DVCIS & PONTIFICIS 4. PTOLEMÆI PHILOMETORIS 23. OLYMPIADIS CLV. AN. 4. VRBIS CONDITÆ 596. COSS. SEX. IVLIO CÆSARE, & L. AVRELIO ORESTE.

ANNVS ANTE CHRISTVM 156.

RENOVATÆ sunt hoc anno turbæ in Iudæa. Cum enim ab Alcimi morte biennium terra quieuerit, vt ait Script. & ille mense secundo anni 153. extinctus fuerit, oportet quæ deinceps à Script. narrantur hoc anno contigisse. I. *Turbæ in Iudæa renouatæ.*

Et cogitauerunt omnes iniqui, dicentes; ecce Ionathas, & qui cum eo sunt, in silentio habitant confidenter: id nimirum graue est hominibus improbis, ac turbulentis si inimicos suos, quamuis innoxios, pacis bono frui perspexerint. *Nunc ergo adducamus Bacchidem, & comprehendet eos omnes vna nocte. Et abierunt, & consilium ei dederunt.* Transfugæ autem, inquit Iosephus, & vulgus impiorum hominum, videntes Ionathan, & eius factionem secure versari in Iudæa, propter tranquillitatem temporum, per nuncios sollicitauerunt Demetrium, vt Bacchide misso Ionathan in suam potestatem redigeret: fore enim hoc perfacile, & vnica nocte posse omnes eius milites insperato incursu opprimi. Redierat porro Ionathas in Iudæam relictis Iordani palustribus locis, sed ita vt nullo certo loco moraretur, quia omnia erant in regiorum potestate. Sicut olim Dauidi contigerat, cum eum persequeretur Saul. *Impij Iudas Bacchidem faciũt.*

ET *surrexit Bacchides, vt veniret cum exercitu multo.* Verum quia multus exercitus, non nisi multo molimine iter conficit, faciliusque incauti à paucis, quam à pluribus opprimuntur, *misit occulte epistolas sociis suis, qui erant in Iudæa, vt comprehenderent Ionathan, & eos qui cum eo erant; sed non potuerunt, quia innotuit eis consilium eorum: & apprehendit de viris regionis, qui principes erant malitiæ, 50. viros, & occidit eos.* Hæc ad verbum in codice sacro. Errat ergo hic Iosephus manifeste, & nonnemo eum incaute secutus. Hos enim quinquaginta occisos ait è Bacchide, quod Ionathan insidiis circunuenire non possent. *Cum Ionathas,* ait, *omnium insidiis appeteretur, nec tamen quicquam proficerent; cautus enim erat, vt qui dolum præsenserat, iratus Macedo transfugis, putansque se, & regem ab eis haberi ludibrio, interfecit ex eis quinquaginta præcipuos.* Sic ipse falso, atque improbaliter. Quis enim credat, & amicos, & primarios viros, & tanto numero interfectos, quod irrito labore communem hostem insidiis crebro appetiissent? qua in re mercede potius, aut certe consolatione digni videbantur. Itaque Ionathæ eam cædem tribuunt Dionys. Vatablus, Lyranus. II. *Ionathas insidiatores 50. perimit*

Contra Iosephum.

ET *secessit Ionathas & Simon, & qui cum eo erant Bethbessen, quæ est in deserto*, Iericho in tribu Beniamin, non longe à Iordane, quem locum Iosephus maluit vocare Bethalagam, in Græcis vocatur Bethbasi, à Gorionide Beerscheba. *Et extruxit diruta eius, & firmauerunt eam.* Vt autem *cognouit Bacchides* insidias non procedere, & Ionathan in tutum se recepisse locum, vi agendum ratus, *congregauit vniuersam multitudinem suam, & iis qui de Iudæa erant, denunciauit*, vt venirent ad expugnandum prædictum locum. *Et venit & castra posuit desuper Bethbessen, & oppugnauit eam dies multos & fecit machinas, Et reliquit Ionathas Simonem fratrem suum in ciuitate, & exiit in regionem, & venit cum numero, & percussit Odarem, & fratrem eius, & filios Phaseron in tabernaculis ipsorum.* Erant hi, vt Gorionidi placet, de exercitu Bacchidis, vtique admodum probabiliter. *Egrediens*, inquit, *Ionatham natu irrui- in tabernaculum Bacchidis, &* III. *Bacchidem Ionathas & Simonẽ obsidat.*

& interfecit Adarsham, & fratres eius qui fuerunt cum Bacchide. Quidam Odarem positum putant pro Odurem, esseque non proprium nomen, sed appellatiuum significans latronem, siue obsessorem viarum, quem Ionathas cum sociis occiderit. Inde autem resumptis animis cœpit cædere hostes, & factis egregiis clarescere. Pax Ionathæ cum Bacchide. li. 4. c. 1. ὁδοίπος.

IV. *Ab eis cōtritus est.* Simon *vero, & qui cum ipso erant, exierunt de ciuitate, & incenderunt machinas. Et pugnauerunt contra Bacchidem* in illa fortasse irruptione improuisa, *& contritus est ab eis, & affixerunt eum valde, quoniam consilium eius, & congressus eius erat inanis:* irrita scilicet tanti apparatus expeditio, quæ in dedecus eius, cladem que cederet. Non improbabiliter Iosephus ait eodem tempore eruptionem factam, ex condicto à Simone, quo Ionathas noctu in Bacchidis castra irruit, vt machinæ incenderentur. 1. 1. c. 9. 67.

Et iratus contra viros iniquos, qui ei consilium dederant, vt veniret in regionem ipsorum, multos ex eis occidit, & impletum est illud quod prouerbio fertur, malum consilium consultori pessimum. *Ipse autem cogitauit cum reliquis*, qui cladi superfuerant, *abire in regionem suam*, Antiochiam scilicet ad regem Demetrium. Hoc vnum cogitans, ait Iosephus, quomodo ex sua & regis dignitate obsidioni fine imposito exercitum posset sine ignominia reducere.

V. *Pax inita inter eos.* Et *cognouit Ionathas, & misit ad eum legatos, componere pacem cum ipso, & reddere ei captiuitatem: & libenter accepit, & fecit secundum verba eius, & iurauit se nihil facturum ei mali omnibus diebus vitæ eius. Et reddidit ei captiuitatem, quam prius erat prædatus de terra Iuda: & conuersus abiit in terram suam: & non apposuit amplius venire in fines eius.* Quæ sic explicat Iosephus. Qua eius voluntate cognita, Ionathas misit ad eum nuncios, petens societatem & amicitiam inter se, & eum fieri, captiuis vtrinque redditis. Id Bacchides ratus sibi honorificum, & oblatam occasionem, qua posset non inglorius obsidionem soluere, amicitiam cum Ionatha iniit, iureiurando interposito neutrum arma moturum in alterum: redditisque & receptis captiuis Antiochiam ad suum regem reuersus est, nec vnquam post Iudæam cum exercitu repetiit. ver. 70. l. 12. c. 13.

VI. *Quis Iudæorū status hoc tēpore.* Et *cessauit gladius ex Israel, & habitauit Ionathas in Machmas, & cœpit Ionathas ibi iudicare populum, & exterminauit impios ex Israel.* Eademque habet Iosephus. Ex quibus apparet bonorum Iudæorum res parum felici loco fuisse, cum Ionathas prior consilia pacis aperiat, eoque ipso conditionem suam deteriorem efficiat; tum etiam quod Ierosolymam, si ea satis munita fuit hoc tempore, & idonea ad resistendum hostibus; aut non sit ausus postulare, in qua quiete degeret, & pontificis munia exerceret; aut impetrare non potuerit; sed apud Machmam oppidum, quod erat in confinio tribuum Beniamin & Ephraim, administrationi rerum, & iure populis reddendo, & profligandis apostatis operam impenderit. Quo minus audiendus est Gorionides, qui Bacchidem in desertum fugisse, ibique a Ionatha captum dicit. Si enim ea illi felicitas contigisset, longe meliores obtinuisset conditiones pacis.

VII. *Semina belli Dalmatici.* Dvæ hoc anno memorabiles legationes Romam venerunt, altera ex Illyrico, ex Cappadocia altera; vtriusque meminit Polybius in Legat. [a] Retulit ex Illyrico Fannius, Dalmatas neque satisfacere iis voluisse, quos plurimis iamdudum iniuriis affecerant, neque aures sibi præbere, vt qui dicerent nihil sibi cum Romanis esse commune: & non solum nulla sibi hospitii, & humanitatis officia exhibita, sed equos etiam ademptos, & vim timentem, silentio ex eorum finibus excedere coactum. Eam belli occasionem Romani libenter arripuerunt. Nam Italicos homines longa pace torpere nolebant: agebatur autē duodecimus iam annus, à bello cum Perseo, & Macedonibus gesto. Terrorem quoq. Illyricis inicere volebant, vt facilius deinceps dicto audientes essent. Propter has ergo causas bellum Dalmatis indixerunt. Etsi apud exteros belli causam afferebant suorum legatorum violationem. Hæc fere Polybius. Vbi vides eum chronologiam nostram confirmare, quæ habet deuictum Persea an. 1. Olymp. 153. Itaque cum bellum Dalmaticum indictum est, tres Olympiades integræ euoluebantur, à bello Macedonico absoluto, anno V.C. 585. a n. 125. & 126.

VIII. *Ariarathes Romæ causā agit.* Qvod ad legationem alteram, refert Polybius. Ariarathem Cappadociæ regem Romam venisse, cum magistratum iniisset Sextus Iulius cum Collega Aurelio Oreste, illumque adiisse, cum ea specie, quæ afflictam eius fortunam ostende- n. 126.

ret, vt Consulis opera Senatus illi daretur, ad expromendas querelas de fratre Holoferne & Demetrio Sotere. Sed venerat eodem tempore Demetrii legatio, cuius princeps Miltiades, paratus ad excusanda, quæ obiiceret Ariarathes, & ad eum odiose criminandum. Holofernes quoque legatos miserat Timotheum & Diogenem, vt coronam Romam afferrent, & amicitiam ac societatem renouarent. Præcipue autem vt purgarent Dominum suum, & crimina in Ariarathẽ coniicerent. Quod cum illi falso & impudenter facerent, nec testibus ab Ariarathe reuinci possent; & insuper iste afflictus esset, illi florerent, iste vnus causam suam ageret, illi plures essent, longe superiores fuerunt. Ita ipse, nec plura hac de re. Florus tamen, in Epitome Liuii 47. ait eum à Senatu fuisse restitutum. Huc pertinet altera legatio quæ habetur apud Polyb. à Phænica vrbe Epiri Romam missa. n.127.

l.33.c.4. Meminit horum Consulum Plin. vbi tradit quanta vis argenti atque auri, in ærario populi Romani fuerit Sex. Iulio, & L. Aurelio Coss. septem annis ante bellum Punicum tertium; sed locus tam varie legitur in variis codicibus, & apud Cuspin. Budæum, Sigon. Capellum, vt nihil certi ea de re constitui posse videatur. Probabilis lectio est, fuisse auri mille septingenta viginti septem pondo, quæ singula, cum centenis aureis nostratibus respondeant, fient decies & septies centena millia coronatorum, & insuper duo millia & septingenti. Argenti autem pondo 92. millia 385. quæ valent tres milliones, & 48. millia 705. libras Tur. siue coronatorum millionem vnum, sedecim millia, & ducentos triginta quinque, assignando tres & triginta francos singulis pondo argenti. IX. *Ærarii Romani copia hoc anno.*

ANNVS MVNDI 3898. SEXTAE AETATIS 382. IMPERII GRÆCORVM 156. DEMETRII SOTERIS 6. IONATHÆ DVCIS & PONTIFICIS 5. PTOLEMÆI PHILOMETORIS 24. OLYMPIADIS CLVI. AN. I. VRBIS COND. 597. COSS. L. CORNELIO LENTVLO LVPO, & C. MARTIO FIGVLO II. BEL. DALMATICI I.

ANNVS ANTE CHRISTVM 155.

QVATVOR annorum res Iudaicas Scriptura silẽtio inuoluit, quod iis nihil memorabile contigisse videretur, Bacchide ad Demetrium regem reuerso, & illo in Cappadocia pro Holoferne res agente: Ionatha vero ad Machmas ius populis dicente, & apostatas persequente. Quo tẽpore Græci in Olympicis certamina cõsueta celebrarunt, vbi qui antea Leonidas Rhodius, pedestri certamine tertiam palam tulit. I. *Res Iudaica.*

At Romani bellum Dalmaticum incepere. De quo hæc habet Appianus in Illyricis. Dalmatæ, Illyriorum natio, Romanis obsequentes Illyrios inuaserũt, & legatos Romanorum eam ob causam ad eos venientes minime admiserunt. Quã obrem videntur Romani aduersus illos arma sumpsisse, Marcio Figulo Consule ducẽte. At hi Figulo quamprimum inferente copias custodias aggressi superauerunt, easque ab exercitu in campum pepulerunt, ita vt ad Naronem vsque fluuium fuga peruenirent. Verum iidem retrouertere gradum, iam enim instabat hyems. Figulus ratus eos inopine inuadi posse, discurrentes vndique ad eius impetum ex oppidis offendens in fugam vertit, donec ad vrbem Delminium, à qua Dalmatarum illis nomen inditum, terga dare compulit. II. *Init. belli Dalmatici.* *Figuli fuga*

Qvvm nihil ex impetu aduersus munitam vrbem conari, neque machinas ob altitudinẽ adhibere posset, ad alias excursiones se conuertit. Destitutis omnibus (desolatis scilicet vicis & oppidis) & inhospitis, ob insultus ad Delminiũ factos, III. *Delminii obsidio.*

ipse bicubitales sudes, pice, ac sulphure, stuppaq; componens, ex catapultis in Delminium iacit, quæ ab impetu succensæ, & lampadarum vice per inane volitantes, quæcumque attigisset igne corripiebant. Ita multa flammis absumuntur, eóque modo finis belli à Figulo Dalmatis imponitur. Hęc Appianus; ex quo Cuspin. & Sigon. cui facile assentior, Figulum de Dalmatis, ob cladem primo acceptam, non triumphasse; sed nec bellum plane confecerat, vt docet sequentis anni triumphus à Nasica de Dalmatis obtentus: quæ causa est, vt Zonaras hoc bellum in annum seq. reiiciat: qui de eo hæc pauca. Belli causa erat, quod in finitimos Romanis amicos iniurij, nec Romanorum legatis moderate respondissent, & aliorum legatos occidissent. Hos Scipio Nasica domuit, eorumque vrbibus expugnatis captiuos vendidit. Sic ipse. Frontinus quoque ista [a] ad sequentis anni Consulem Nasicam retulit. [a] l. 3. c. 6.

IV. *Hoc bellum biennium tenuit.* VERVM vtramque sententiam conciliat Liuius Epit. 47. C. Marcius Consul inquit, aduersus Dalmatas parum prospere primùm, postea feliciter pugnauit; cum quibus bello confligendi causa fuit, quod Illyrios populi Romani socios vastauerant; eandémque gentem Cornelius Nasica Consul domuit. Sic ibi. Ex quo intelligitur bellum Dalmaticum hoc anno inchoatum duntaxat, sequenti absolutum.

Scite dictũ Figuli. CÆTERVM quod à C. Figulo habetur non scite minus, quam iracunde dictum, apud Valer.[b] perspicuum est ad huius filium pertinere. C. inquit, Figulum mansuetissimum, pacato iuris ciuilis iudicio celeberrimum, prudentiæ moderationisque immemorem iracundiæ stimuli reddiderunt. Consulatus enim repulsæ dolore accensus, eo quidem magis, quod illum bis patri suo datum meminerat, cum ad eum postero comitiorum die multi consulendi causa venissent, omnes dimisit, præfatus. An vos consulere scitis, Consulem facere nescitis? Dictum grauiter & merito; sed tamen aliquanto melius non dictum. Nam quis populo Ro. irasci sapienter potest? Sic Valer. nimirum quia licet iuste possit, vtiliter tamen non potest. Sed nec ira sua Consulatum, magis quam precibus & ambitione obtinuit: nusquam enim eum sequentibus annis Consulem inuenias. [b] l. 9. c. 3.

ANNVS MVNDI 3899. SEXTAE AETATIS, 383. IMPERII GRÆCORVM 157. DEMETRII SOTERIS 7. IONATHÆ Pontificis 6. Ptolemæi Philomet. 25. Olympiadis CLVI. an. 2. Vrb. Cond. 598. Coss. P. Cornelio Scipione Nasica II. et C. Claudio Marcello II. Belli Dalmatici 2.

ANNVS ANTE CHRISTVM 154.

I. *Annus Sabbaticus 188.* OC anno vnde nongentesimo supra ter millesimum, eodémque Sabbatico apud Hebræos 188. quem crediderim opera Ionathæ ac Simonis, ab iis qui in fide perstabant Iudæis, studiose quasi per antiperistasim obseruatum; hoc inquam anno ab vtroque Consule res bene in bello gestæ sunt, & ab vtroque triumphatum, vt ex fragmentis Capitolinis notat Sigon. Et vt dubium sit de quibus populis Marcellus triumpharit, de Scipione certe ex dictis proximo anno, eum de Dalmatis subactis triumphasse affirmari potest. *Triumphus vtriusque Consulis.* Quamquam Victor lib. de vir. illustr. ait Nasicam Consulem Delminium quidem vrbem Dalmatarum expugnauisse, Imperatoris tamen nomen à militibus, & à Senatu triumphum oblatum recusauisse. nu. 44.

II. *Attali de Prusia querelæ.* AD hunc circiter annum, quantum rerum gestarum series docere potest, pertinent quæ Polyb. habet in Legationibus, n. 128. & 129. vbi habetur Attalum Perga-

mi regem à Prusia victum, fratrem Athenæum cum P. Lentulo proficisci iussisse, ad declarandum Senatui quod acciderat. Romani enim post Andronici aduentum (cum dudum præmiserat Attalus) cum ille primam hostium impressionem narraret, dictis non mouebantur, sed in suspicionem veniebant Attalum, quod cuperet ipse Prusiam adoriri, occasiones belli præparare, & criminationibus eum anteuertere. Dein Nicomede & Antiphilo Prusiæ legatis testantibus nihil eorum factum, multo adhuc minus fidei Patres habere iis, quæ de Prusia nunciabantur: donec venit P. Lentulus cum Athenæo; quibus auditis legatos tres decreuit Senatus, C. Claudium Centonem, L. Hortensium, & C. Aurunculeium, qui Prusiam à bello contra Attalum reuocarent.

III. *Massiliensium legatio contra Ligures.* Habetvr in Epit. Liuij 47. hoc anno Vrbis Cond. 598. Consules, antequam inirent magistratum, sequentis anni Consules creasse, & causam mutandi comitia fuisse, quod Hispani rebellabant. Verum id videtur ad 599. annum pertinere, vt ex Cassiodoro colligimus, qui anno V. C. 600. Consules ait inisse magistratum Cal. Ianuariis. Circa hoc idem tempus, ait Polyb. n. 131. adfuerunt Romæ Massiliensium legati, quos iampridem Ligures vexabant, tum vero in magnas angustias redegerant, quod eorum vrbes Antipolim & Nicæam obsiderent. Quibus à Senatu auditis, legatio decreta est, partim ad inuisendum regionum illarum statum, partim si fieri posset, ad emendandum sine armis, quæ peccata erant à Barbaris. Hæc Polyb. qui n. 134. eos legatos nominat Flaminium, Popilium Lænatem, ac L. Lupium.

ANNVS MVNDI 3900. SEXTÆ ÆTATIS 384. IMPERII GRÆCORVM 158. DEMETRII SOTERIS 8. IONATHÆ Pontificis 7. Ptolemæi Philomet. 26. Olympiadis CLVI. an. 3. Vrb. Cond. 599. Coss. Q. Opimio Nepote, et L. Posthvmio Albino, cvi mortvo svffectvs est M. Acilivs Glabrio.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 153.

I. *Consulum prouinciæ.* EXPLET hic secularis annus septuagesimum octauum mundi Iubilæum, in quo Posthumio Consuli Lusitania, Opimio Gallia Ligustica prouinciæ videntur contigisse. Nam cum Iulius Obsequens lib. de prodigiis scribat Romanos his Consulibus Gallorum & Lusitanorum armis grauiter fuisse vexatos, de Opimio constat eum rem gessisse apud Transalpinos Ligures. Sic enim habetur in Epit. 47. *Q. Opimius Cos. Transalpinos Ligures, qui Massiliensium oppida Antipolim & Nicæam vastabant, subegit.* Altera ergo prouincia ad Posthumium Albinum pertinet, déque ea accipiendum est, quod de ipsius morte habet idem Obsequens. *In prouinciam*, inquit, *proficiscens Posthumius Consul, cum immolaret, in plurimis victimis caput in iecinore non inuenit, profectusque, post diem septimum æger Romam relatus, expirauit.* Ei suffectum M. Acilium Glabrionem solæ Capitolinæ tabulæ tradunt. *Mors Posthumij Coss.*

nu. 134. II. *Ligures Romanorum legatos vexant.* Bellvm porro pro Massiliensibus ab Opimio gestum, pluribus recenset Polybius, quorum hæc summa est. Legati tres ante dicti cum Massiliensibus profecti, Ægitnam vrbem in agro Oxybiorum naues appulerunt. At Ligures cum accepissent venisse illos, vt obsidionem solui iuberent, cæteros quidem tum portum subire, tum exscensionem facere prohibuerunt. Flaminium vero, cum iam naui egressum inuenissent, & sarcinas in terram expositas, principio excedere agro suo iusserunt. Deinde, quia imperium contemnebat, impedimenta illius diripere, eos qui pro sarcinis dimicabant, vi, ac ferro inuadere,

ac sternere, ipsum Flaminium vulneribus affectum in nauim compellere, vt ægre saluti suæ præcisis anchoris consuleret. Inde Massiliam delatus, omnique studio curatus est.

III. *Opimius Aegitnam expugnat.* Qvibvs intellectis extemplo Consulem Q. Opimium cum exercitu, aduersus Oxybios & Deciatas Senatus mittit; qui positis ad Apronem fluuium castris, hostem acie confligere paratum ibi expectauit. Mox admotis copiis ad oppidum Ægitnam, vbi violati fuerant legati Rom. vi oppidum occupat, ciues mulctat seruitute; authores iniuriæ catenis oneratos Romam mittit. Tum obuiam hosti procedit. *Oxybios vincit.* Oxybij de venia desperantes cæco impetu in Romanos irruerunt, priusquam se cum ipsis Deciatæ iunxissent, qui ad quatuor millia conuenerant. Romanus fortiter impetum sustinuit, & oppositam aciem cito perculit, multos occidit, reliquos auertit in fugam. *Et Deciatos.* Interim adueniunt Deciatæ, fugam sistunt, prælium redintegrant; sed iterum victi, sine mora omnes & se, & vrbem suam, in fidem Romanis dedunt.

IV. *Pro Massiliensibus debellatū.* Consvl his populis superatis, agri capti quantam maximam poterat partem Massiliensibus statim attribuit, Ligures deinde compulit, vt obsides Massiliensibus darent, certis temporibus renouandos. Ipse eas gentes, quæ secum pugnauerant, exarmat, & distributo per oppida exercitu, hyberna ibi egit. Atque ita bellum hoc & susceptum est, & magna celeritate confectum. Hæc eo loco Polyb. De triumpho autem tacet; triumphasse tamen Sigonio assentior, qui id tanto magis affirmasset, si hæc Polybij legisset. Iam quod ad res Ægypti attinet, hæc de iisdem rebus Polybius habet.

V. *Ptolemæus iunior Romæ fratrem accusat.* Qvo tempore Senatus Opimium, ad gerendum bellum aduersus Oxybios misit, iunior Ptolemæus in vrbem venit; qui vt ingressus est in Curiam, fratrem cœpit accusare, autoremque eum dicere insidiarum, quibus fuerat appetitus; simul vulnerum cicatrices oculis spectandas exhibebat, qua re ita flexit Senatorum animos, vt cum adessent senioris Ptolemæi legati, ad eius criminationes refellendas, Neolaidas & Andromachus, ne audientiam quidem obtinere potuerint: *Romanorū iniustitia.* mira vtique in grauitate Romana, sed tamen aperta iniustitia, nisi Polybio, res sui temporis scribenti, fidem derogare volumus; qui addit legatos, iussos facessere, & legatos quinque fuisse decretos (inter quos erant Cn. Merula, & L. Thermus) & singulis quinqueremes attributas.

VI. *Et pro eodē legatio.* Datvm iis negotium fuit, vt cum iuniore Ptolemæo profecti, in insulam Cyprum eum restituerent. Scripserunt etiam ad socios Græcos & Asiaticos, licere illis Ptolemæum in recuperatione Cypri adiuuare. Hæc Polyb. nec satis apparet, vbi hic iunior Ptolemæus has plagas acceperit. Suspicari tamen licet tum ex dictis, tum ex iis, quæ tangit idem Polyb. n. 117. & fusius persequitur n. 115. cum illas dum Cyprum & Cyrenem occupare vellet, & suo imperio adiicere, accepisse. Ibi enim à Cyrenensibus prælio victus dicitur, qui eum tanquam tyrannum oderant, & quiduis pati potius parati fuerant, quam se illi sponte subiicere.

VII. *Res Attali & Prusiæ.* De Asianis rebus hæc quoque Polyb. n. 133. Cum Hortensius & Aurunculeius Pergamo reuersi renunciassent, quanto contemptui Prusias mandata Senatus habuisset, qui violato fœdere, aduersus ipsos, & Attalum Pergami inclusos, omnem vim atque iniuriam exprompsisset: Patres irati, & indignitate rei commoti, decem extemplo legatos decreuerunt, in quibus L. Anicius, & C. Fannius, & Q. Fabius Max. eosque statim cum mandatis miserunt, vt bello finem imponerent, & Prusiam, pro iniuriis bello illatis, pœnas Attalo pendere cogerent. Sic Polyb. sed res ab his gestæ ad sequentem annum pertinent.

Theatrum lapideum. His Consulibus censores fuerunt M. Valerius Messala, & C. Cassius Longinus, à quibus lapideum theatrum spectandis ludis extrui cœptum est, sed postea imminente bello Punico tertio, autoritate Scipionis Nasicæ, SC. destructum est, tanquam inutile, & nociturum publicis moribus, vt est in epito. 48. Liuij, qua de re plura Sigon. in fastis.

VIII. *Heraclidis legatio pro nomine Alexandro.* Ad hunc annum pertinere arbitror Heraclidis legationem, quæ habetur apud Polyb. n. 138. vbi dicitur Heraclidem Romam venisse, & Alexandrum & Laodicen eius sororem adduxisse, quos Epiphanis esse filios dicebat. Itaq; inquit Polyb.

dum in vrbe commoratur Heraclides magnæ fortunæ speciem ostentauit, vafre agens omnia,& consulto tempus extrahens, vt Senatum ad ea quæ moliebatur flecteret. Videtur hic Alexander esse is, qui anno ab hinc quarto Demetrium vita & regno priuauit: quod ex iis quæ anno sequ. de eo ex Polyb. dicemus, erit apertius: vbi hunc Heraclidem sicut & hoc loco, callidum veteratorem depingit. Nec quidquam prohibere video, quo minus illum eundem esse dicamus Heraclidem Byzantium, qui pro Antiocho Magno legatus apud Romanos fuit, [a] L. Scipione Consule, an. Vrb. Cond. 563. id est 36. ab hinc anno. Deinde pro Antiocho Epiphane, de Cœlesyria cum Ptolemæo cõtendente, vnà cum Meleagro & Sosiphane de qua agit Polyb. n. 72. & nunc tertio pro Alexandro, ei regnũ Syriæ acquirere desiderans: qua de re iterum sequ. anno cum Polybio dicemus. Cur autem ad hunc annum hanc legationem referam, commodiorem non habeo rationem, quam quod sic historia profana cum sacra recte consentiet, quod ad tempus quo in Syriam venisse, & regnasse dicitur in Scriptura. [b]

[a] De qua legatione Polyb. n. 23.

[b] 1. Mach. c. 10.

ANNVS MVNDI 3901. SEXTAE AETATIS, 385. IMPERII GRÆCORVM 159. DEMETRII SOTERIS 9. IONATHÆ PONTIFICIS 8. PTOLEMÆI PHILOMET. 27. OLYMPIADIS CLVI. AN. 4. VRB. COND. 600. COSS. Q. FVLVIO NOBILIORE, ET T. ANNIO LVSCO. BELLVM CELTIBERICVM.

ANNVS ANTE CHRISTVM 152.

NNVS sexcentesimus ab V. C. antiquum institutum ineundi consulatum mutauit. Nam vt autor est Cassiodorus, hi primi Coss. Calendis Ianuariis, magistratum inierunt, propter subitum Celtiberiæ bellum. Mansisse autem ab anno 531. ad hunc vsque annum solennem Consulatus diem in Idib. Martiis, scribit Sigon. Deinceps vero stante Rep. in Cal. Ianuariis perseuerasse. I. *Nouum initium Consulatus.*

Habet porro hic annus initium belli Celtiberici, quod ad vigesimum ferme annum, & Numantiam deletam, propagatum fuisse tradit Strabo l. 3. multis Romanorum exercitibus perditis: cui consentiens l. 2. Paterculus. Illæ prouinciæ (Hispaniæ) Scipiones consumpserunt: illæ contumelioso 20. annorum bello sub duce Viriatho maiores nostros exercuerunt, &c. Habet hic idem annus res cum Prusia gestas in Asia; priorem narrationem ab Appiano in lib. de bellis Ibericis, siue Hispanicis, posteriorem ex Polybij legationibus mutuabimur. *Res anni huius,*

II. *Initia, & causa belli Celtiberici.* APPIANVS igitur narratis iis, quæ in Hispania superioribus annis à tribus Scipionibus, à Catone maiore, à Fuluio Flacco, & proxime à Ti. Sempronio Graccho fortiter glorioseque gesta fuerant, ad bellum, cui conficiendo Fuluius Nobilior Consul præfectus est, aggreditur. Idque hac occasione exarsisse scribit, quod Segeda Celtiberorum, qui Belli cognominantur, vrbs ampla & potens, fœderique Sempronij Gracchi adscripta, minoribus oppidis excitos ciues ad se traducebat, murumque in ambitu 40. stadiorum ducebat. Idemque Titthos vicinam gentem facere compellebat. Senatus certior factus, primum vetare murum extrui. Deinde tributa à Graccho imposita postulare; postremo vt cum Romanis militarent. Nam & hoc in Gracchi pactione iubebatur.

III. *Excusatio Celtiberorum,* QVOD ad murum attinet, responderunt, Celtiberis quidem interdictum à Graccho ne nouas vrbes conderent, at ne veteres instaurarent, aut munirent, nullum verbum esse factum: tributa autem & militiam, ab ipsis Romanis post Gracchum remissam. Et ita se res habebat. Sed cum Senatus huiusmodi priuilegia alicui indulget, semper hanc addit exceptionem, quãdiu sibi populoq; Romano libuerit.

Nobilior in eos mittitur.

Itaque aduersus eos missus est Nobilior, cum exercitu fere 30. millium. Cuius aduentum vt præsensere Segedentes, quia murus nondum perfectus erat, cum vxoribus ac liberis ad Arbaccos fugere; à quibus non solum recepti sunt, verum etiam Carus quidam Segedensis, vir bello strenuus, electus est belli dux.

IV. *Eius anceps cum Caro pugna.*

HIC tertio post delatum imperium die, viginti millibus peditum, equitum quinque, locum quendam insidiis peropportunum, & arboribus vestitum insedit. Inde prætereuntes aggressus Romanos, diu æquo marte depugnauit, tandem sex millibus Romanorum cæsis, victor extitit.

Sed dum post victoriam, effuso inordinatóque agmine, persequitur fugientes, Romani equites qui impedimenta seruabant facto impetu, tum Carum ipsum gnauiter dimicantem, tum alios non pauciores sex millibus cædunt. Prælium nox diremit, qua nocte Arbacci Numantiam validissimam vrbem conueniunt, nouosq; duces Ambonem & Leuconem creant.

V. *Copia Consulis aucta.*

TRIDVO post Nobilior subsecutus, ad 24. stadia castra munit. Tum ad eum trecenti equites à Masinissa missi, cum decem elephantis accedunt. Quibus assumptis in hostem aciem promouet, belluasque post principia, ne conspici ab hostibus possent, collocat. Commisso prælio cum se acies deduxisset, belluæ ex improuiso conspectæ tantum terroris iniecerunt, tum Celtiberis, tum eorum equis, qui antea nunquam elephantos viderant, vt terga vertentes in oppidum fugerent. Fugientibus instans Romanus Imperator, mœnibus elephantos admouet. Ibi acriter pugnatum; quoad elephas ingenti saxo in caput adacto sauciatus, iras concepit, & immani clamore edito in suos conuersus, in obuium quemque sæuire cœpit. Cæteri ad eius vocem turbati, eadem & ipsi facere, passimque Romanos proterere, disiicere, & proboscide in altum eiaculari. Solent enim cum turbati sunt elephãtes, omnes pro hostibus habere, ac propter hanc perfidiam, solent ab aliquibus communes hostes appellari.

Elephantorum turbatio Romanis perniciosa. *ἀλλόφυλοι.*

VI. *Aliquot Romanorũ offensiones.*

FVGA inde Romanorum effusa fieri cœpta est, quam intuiti è mœnibus Numantini, eruptione facta in palatos illati, ac insecuti quatuor millia trucidant, elephantis tribus, multis armis signisque captis: Celtiberorum circiter duo millia desiderata. Nec finis hic malorum Romanis fuit. Nam Nobilior cum se ex hac clade tantulum collegisset, commeatum quem hostes ad Axenium vrbem congesserant, frustra oppugnare conatus, amissis è suis non paucis, noctu in castra rediit.

Inde Biasium equitum præfectum ad vicinam quandam gentem misit, vt iuncta amicitia equestria auxilia posceret. Redeunti, & aliquot equites secum adducenti, Celtiberi insidias tetenderunt: quibus detectis, socij quidem fugere, sed Biasius, & qui cum eo erant Romani multi, interfecti sunt.

VII. *Nobilior defectionibus, fame, & frigore vexatur.*

TAM crebræ offensiones, & clades, etiam sociorum animos auertere. Nam Ocilis vrbs, in qua Romanorum commeatus, & pecuniæ asseruabantur, ad Celtiberos transiit. Rebus omnibus diffidens Nobilior in castris pro præsenti facultate tectis & obstructis hybernauit, sed inopia frumenti laborauit. Ad hæc crebræ & aceruatim decidentes niues (non recte interpres, grandines, vertit νιφάς, præsertim in rigida hyeme,) & frigoris vis non parum milites afflixit, vsque adeo vt multi inter lignandum, alij in hybernaculis, ob angustias frigusque morerentur. Hæc de rebus à Nobiliore gestis hoc anno Appianus, quem non victoriæ, sed clades & aduersa omnia nobilitarunt.

VIII. *Res in Lusitania gesta.*

EODEM tempore in Lusitania res L. Mummio Prætore, haud fœliciorem habuere successum. Nam vt idem Appianus, eodem in libro Iberico, aliquanto post narrat, Lusitani sociorum populi Ro. agros depopulati erant, & Punico duce, fugatis Romanorum imperatoribus Manlio & Calphurnio, sex millia interfecerant; inter quos Terentium Varronem quæstorem. Qua victoria elatus Punicus, ad Oceanum vsque peruagatus est, & Vetonibus secum assumptis, Romanorum subditos Blastophœnicas obsedit, vbi Punicus saxo in caput impacto moritur, in cuius locum suffectus est quidam nomine Cæsaras.

L. Mummij clades.

Hic cum L. Mummio, qui Roma cum exercitu recens venerat, commisso prælio victus fugit. Sed cum effuso incompositoque agmine Mummius eum insequeretur, cõuersa in persequentes facie ad nouem millia eorũ cecidit, & præda omni, castrisque suis receptis, Romanorum castris est potitus, & signa multa, armáque diripuit,

quæ Barbari tota Celtiberia per ludibrium circunferebant.

Mvmmivs quinque millia quæ ſuperfuerant intra vallum exercebat, non pri in campum deſcendere auſus, quam militum animos recenti clade territos conf maſſet. Cúmque Barbaros obſeruaſſet prædæ partem aliquam transferentes, improuiſo adortus, multis interfectis, & prædam & vexilla recuperauit. Prorſ quaſi ſerium hunc ludum ludere, & ſe alternis ſpoliare velle viderentur.

Fœlicius etiam res ei ſucceſſit contra Luſitanos, qui alteram Tagi ripam inc lunt. Nam cum & ipſi Romanis bellum intuliſſent Caucæno ductore, Cuneos R manorum ſubditos inuaſere, & amplam eorum vrbem Corniſtorgim expugnau re. Deinde traiecto ad columnas Herculis Oceano, pars Africam populari, a Ocilam vrbem obſidere.

Mvmmivs ſubſecutus cum nouem millibus peditum, equitibus quingenti quindecim millia eorum, qui agros vaſtabant occidit, ex aliis aliquot, & Ocilæ ob ſidionem ſoluit. Occurrens etiam iis, qui prædam auertebant, omnes ita deleuit, ne nuncius quidem cladis ſuperfuerit. Prædam omnem, quæ ferri poſſet militibu diuiſit, reliquam diis belli præſidibus conſecratam incendit. His rebus geſtis Ro mam reuerſus triumphauit. Hactenus Appianus. Vides hic duas vrbes Ocilin i Hiſpania Tarraconenſi, & Ocilam in Luſitania, alteram Romanis fidam, alteram perfidam. Neque enim res hoc ipſo anno geſtæ, eandem eſſe patiuntur. Et Prol mæus Luſitanam non longe à Tago collocat, & Ocellum vocat, alteram prop Minium fluuium, & vocat Ocelum.

Ὄκιλις. Ὀκίλαν. Ὄκελον. Ὄκιλλον.

n.135. & 136. Qvod ad res Aſiæ anni huius attinet Polyb. ſcribit Attalum, dum adhuc eſſe hyems, magnum exercitum contra Pruſiam coëgiſſe, cum & Ariarathus & Mitr dates eius ſocij, copias ipſi tum equeſtres, tum pedeſtres, duce Demetrio Ariara this filio, ſubmiſiſſent. Interea legati Romani veniunt, qui regem Quadis conue nerunt, & de omnibus rebus cum eo locuti, ad Pruſiam recta ſunt profecti: cui cum Senatus voluntatem declaraſſent, Pruſias ex iis quæ imperabantur nonnulla fa cturum ſe pollicitus, de pleriſque negabat. Itaque Romani legati offenſi, amiciti & ſocietati ipſius renunciarunt, & ad Attalum extemplo perrexerunt. Tum ver Pruſias pœnitentia ductus, orans legatos ſequebatur, ſed cum nihil proficeret, con ſilij inops domum reuertit.

Interim Romani Attalum iubent cum exercitu in regni finibus manere, it vt neminem bello laceſſat, ſed vrbes ſuas ac pagos ab iniuria defendat. Ipſi in va rias partes diuiſi, partim Romam properant, ad ſignificandam Senatui regis Pruſi pertinaciam: partim in Ioniæ regiones tendunt; quidam ad Helleſpontum & v cinos Byzantio tractus. Quorum omnium vnum idemque erat propoſitum, vt a amicitia & ſocietate Pruſiæ homines reuocarent, Attalo vero cunctorum beneuo lentiam & auxilia conciliarent.

Circa idem tempus Athenæus Attali frater adduxit inſtructas ad bellum naue octoginta, directóque in Helleſpontum curſu, quoties aliquam vrbem præteruc hebatur earum, quæ Pruſię parebant, crebras exſcenſiones faciens, earum agros po

num. 136. pulabatur. Hæc Polybius. Quæ autem de pace facta per nouos legatos Rom miſſos recitat, ad ſequentem annum videntur pertinere. An etiam illa ex Epit. 47 Legati ad diſceptandum inter Maſaniſſam & Carthaginienſes miſſi, nunciauerun vim naualis materiæ ſe Carthagine deprehendiſſe: idque affirmat Sigonius in an V.C. 604. vbi ait in illis legatis fuiſſe M. Catonem.

Ad res Aſiaticas Syriacæ pertinent, de quibus quæ ad hunc annum pertinere

num. 140. videantur habet Polyb. in excerptis legationib. Vbi primum habetur Attalum Eu menis regis filium, admodum adhuc puerum Romam veniſſe, vt Senatui ſe com mendaret, & amicitiam hoſpitiique ius, quod Patri fuerat cum pop. Romano reno uaret. Ibi à Senatu & paternis amicis ſingulari humanitate ſuſceptum, & honoribu affectum, quæ illi ætati conueniebant, & paucos poſt dies domum reuerſum, omn bus Græciæ ciuitatibus magno illum honore excipientibus.

Affuit ibidem per id tempus, inquit idem Polyb. qui tum Romæ verſabatur, & Demetrius, qui modico paratu vt puer exceptus, in patriam denuo ſe contulit. E hic Demetrius Demetrij Soteris filius, quem pater Romam videtur miſiſſe, vt ipſ quem regni hæredem habebat, mature populi Romani fauorem conciliaret, ſin

euius gratia regnare non poterat.

XIV. *Alexandro à Senatu postulata.* Aderat etiam Romæ Heraclides ab æstate præterita, cum Alexandro & Laodice, Antiochi Epiphanis, vt dicebat, filiis, quibus Romanorum beneuolentiam conciliabat, vt eorum auxilio in Syriæ regnum admitterentur. Heraclides, ait Polyb. diuturniore mora in vrbe facta, in Curiam vna cũ Laodice & Alexandro venit. Ibi primo adolescens pauca est locutus, postulauitque vt meminissent Romani amicitiæ & societatis, quæ Antiocho parenti suo cum illis fuisset. Deinde vt maxime quidem in recuperando regno se adiuuarent. Sin id minus vellent, reditum saltem sibi in Syriam permitterent; neque eos impedirent, qui ad paternum regnum obtinendum, opem sibi ferre parati essent, intelligit autem Ptolemæum Ægypti, Attalum Pergami, Ariarathum Cappadociæ reges, vt dicemus anno seq. Pergit Polyb.

XV. *Heraclidis pro eodem orat.* Mox Heraclides sermonem excipere, & postquam laudes ac merita Antiochi pluribus exposuisset, adiecta criminatione Demetrij Soteris, postremo orare, vt huic adolescenti, & Laodice, qui essent legitima stirps Antiochi, reditus in regnum concedatur. Sed eorum omnium quæ dicebat iste, inquit Polyb. nihil quicquam placebat sanæ mentis hominibus; qui & fictam eam esse commentitiamque fabulam intelligebant, & Heraclidem palam abominabantur.

At vulgus Senatorum, quos præstigiis suis sibi Heraclides conciliauerat, in eam sententiam consenserunt, vt hoc S.C. scriberetur. Quod Alexander & Laodice regis filij, qui amicus sociusque populi Ro. fuit, in Senatu verba fecerunt &c. Senatus vt in patris regnum velut postliminio reuerterentur iis permisit, & ferre ipsis opem, vt postulauerunt decreuit.

XVI. *Bellum in Demetriũ parat.* Hac arrepta occasione Heraclides militem extemplo conducere, & multos viros illustres sibi adiungere. Dein Ephesum vt venit, bellum quod moliebatur sedulo apparare cœpit. Hactenus ibi Polyb. ex quibus intelligi potest Heraclidem à Demetrio aliqua in re offensum, hunc ei æmulum suscitasse. Senatum autem, qui discordiam malebat in regnis, quam pacem & concordiam, ne potentiores essent ad resistendum, sed vt, si res ferret, cum altera parte coniuncti, alteram facile opprimerent, Senatum inquam non ægre ei potestatem fecisse regnum Syriæ inuadendi: qui tamen eodem ipso tempore Demetrio Demetrij filio, amicos se beneuolosque exhibuissent. Ex his autem plurimam lucem accipiunt, quæ sequenti anno de Alexandro & Demetrio ex Scriptura referemus.

ANNVS MVNDI 3902. SEXTAE AETATIS, 386. IMPERII GRÆCORVM 160. DEMETRII SOTERIS 10. IONATHÆ PONTIFICIS 9. PTOLEMÆI PHILOMET. 28. OLYMPIADIS CLVII. AN. 1. VRB. COND. 601. COSS. M. CLAVDIO MARCELLO III. ET L. VALERIO FLACCO. BELLI CELTIB. 2.

ANNVS ANTE CHRISTVM 151.

I. *Exoritur Alexãder æmulus Demetrij.* EDIMVS hoc anno ad sacram historiam; hoc inquam anno Olympiaco, qui Leonidam Rhodium quartum in stadio victorem vidit, quo anno dum regnum Demetrii labefactatur, res Iudaicæ reflorescunt. Suscitatur enim æmulus Demetrio, & ambo certatim Ionatæ auxilium ambiunt, eiusque dignitatem, & potentiam, vel inuiti amplificant. Horum motuum initia tempusq; describit Scriptura his verbis. *Et anno centesimo sexagesimo ascendit Alexander Antiochi filius, qui cognominatus est Nobilis, & occupauit Ptolemaidam, & receperunt eum, & regnauit illic.* Sic ibi.

QVIS hic fuerit Alexander, & simul quæ causa suscitati belli, præter ea quæ superiore anno ex Polyb. diximus, docet Iustinus l. 35. vbi ait Antiochenses, qui prius cum Holoferne contra Demetrium conspirauerant, etsi re patefacta, à defectione minime destitisse. *Itaque adiuuantibus*, inquit, *& Ptolemæo rege Aegypti, & Attalo rege Asiæ, & Ariarathe rege Cappadociæ, bello a Demetrio lacessitu subornant Prompalum quendam sortis extremæ iuuenem.* Quidam habent Pompanum, forte legẽdum propalam, vt plerique legunt, etsi fraudes istiusmodi minime omnium propalam fiunt: *qui Syriæ velut paternum regnum armis repeteret: & ne quid contumeliæ deesset, nomen ei Alexandri inditur, genitusque ab Antiocho rege dicitur.* Tantum odium Demetrij apud omnes erat, vt æmulo eius non vires regiæ tantum, verum etiam generis nobilitas consensu omnium tribueretur. *Igitur Alexander admirabili varietate rerum, pristinarum sordium oblitus, totius ferme orientis viribus succinctus, bellum Demetrio infert.* Sic ipse.

II. *Quis fuerit hic Alexander.* *Ex Iustino.*

a n. 140. SVPPOSITITIVM quoque hunc Alexandrum fuisse, scribit Polyb. in legat.[a] vt ante retulimus, & Appianus in Syriacis. *Aduersus hunc*, inquit, puta Demetrium Soterem, *exortus est quidam Alexander, falso in Seleucidarum gentem se ingerens, quem Ptolemæus Aegypti Rex fouebat odio Demetrij.* Florus quoque epit. 52. vocat hunc Alexandrum hominem ignotum, & incertæ stirpis. Dum hæc intra Iudæam geruntur ait Sulpitius, adolescens quidam Rhodi educatus nomine Alexander, Antiochi se esse filium dictitans (quod falsum erat) adiutus opibus Ptolemæi regis Alexandrini, in Syriam cum exercitu venit &c.[b] Denique Genebrardus supposititium vocat.

III. *Videri suppositium. Ex Polybio. Appiano, Floro. Sulpitio.*

b Sulpit. Seuer. l. 2. hist.

SCRIPTVRA tamen eum Antiochi Epiphanis filium vocat,[c] & consentit Iosephus,[d] eumque Velem cognominat seu potius Ballem; est enim in Græco Βάλλης. Strabo vero l. 16. Balan. Consentit & Eusebius in Chronico. Non male autem res componi videtur ab iis, qui eum filium quidem Antiochi esse fatentur, sed nothum. in iis præter recentiores & Appianus ipse in Syriacis, vbi de eius filio, agit nec dissentire videtur Euseb. qui Olymp. 159. an. 2. quem ante vocarat filium Antiochi Epiphanis, vocat filium Balæ, cuiuspiam scilicet concubinæ, ex qua cognominatus sit Balas. Vide Pontac. in Euseb. cui placet Balam esse eius patrem. Minime vero audiẽdus est Lyranus, qui eum filium Ant. Eupatoris appellat, quem secuti sunt Carthus. & Adrichom. tum quia Scriptura eum appellat filium Antiochi Epiphanis, siue Illustris, quod cognomen nullus vnquam tribuit Eupatori, sed nec isti Alexandro, præter Samerium, & Adrich. quos decepit illud relatiuum, *qui* quod ipsi retulerunt non ad proximum antecedens, vt cæteri omnes, sed ad remotum. Verum ambiguitatem sustulit Iosephus, dum vocat Ἀλέξανδρον τὸν Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς υἱόν. Et in Græco Eusebio aperte dicitur, υἱὸς Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς. Tum etiam quia Eupator absque liberis mortuus est; vix enim duodecimum agebat annum, quando eum Demetrius, cum Lysia eius Tutore, interfecit. Nouennis quippe factus est rex, & non totum triennium regnauit.

c 1. r. c. 10. d l. 13. c. 3. & 8.

Gordon. Tempor. sub fin. lib.

IV. *Altera opinio, fuisse Antiochi nothũ.*

Non tamen Eupatoris.

CONFLATI porro in Demetrium odij causam, quod ad vicinos attinet reges, satis explicat Iustinus, quod ad subditos autem Iosephus Alexander, inquit, Antiochi Epiphanis filius, veniens in Syriam Ptolemaidem occupauit proditione militum, qui eam tenebant præsidio, moresque Demetrii oderant, vt parum comis, & superbi admodum. Inclusus enim in regium quoddam castellum, munitum quatuor turribus, non procul situm ab Antiochia (Daphnem fortassis intelligit, locum in suburbiis Antiochiæ Syriæ deliciosissimum. Iosephus tamen ait, ὃ κατεσκεύασεν αὐτός. quem ipse præparauit, adornauit, aut etiam construxit,) neminem admittebat, & omissa Reip. cura, degebat in otio per segnitiẽ: vnde grauiora etiã odia contra eum exorta sunt. Sic ipse. Non solum ergo Antiocheni, sed Ptolemeenses quoque infesti erant Demetrio, quando primi tyrannum, contra legitimũ principem, pro rege acceperunt: tyrannum inquam. Nam quamuis hic Alexander legitimus fuisset filius Antiochi Epiphanis, ad eum tamen regnum non pertinebat, sed ad Demetrium istum Soterem qui ex Seleuco Philopatore, primogenito Antiochi Magni natus erat, cuius Ant. Epiphanes erat secundo genitus. Sed redeamus ad Scripturam.

Io. cit.

V. *Demetrius cur odio habitus.*

ET audiuit Demetrius Rex, & congregauit exercitum copiosum valde, & exiuit obuiam illi in prælium; prius tamen, gemina prouidentia rebus suis prospicere

VI. *Demetrius bellum parat.*

conatus est, altera circa filios. Nam vt Iustinus ait, initio belli duos filios Demetrium Nicanorem, & Antiochum Sederem, qui ambo postea regnarunt, apud hospitem suum Gnidium (est autem Gnidus in Asia extrema, prope Halicarnassum, & Rhodum, in extremo promontorio, quod respicit Cretam,) cum magno auri pondere demandauerat, vt belli periculis eximerentur, &, si ita fors tulisset, vltioni paternæ seruarentur. Altera cura fuit in minuendis hostibus, augendisque belli sociis, proptereáque Ionathæ reconciliari, eumque ab Alexandro auertere studuit.

VII. *Ionathan sibi conciliare cupit.* Et *misit Demetrius*, ait Scriptura, *epistolam ad Ionathan verbis pacificis, vt magnificaret eum*, id est quibus eum magnifacere se ostendebat, & ad maiora velle promouere, vt sequẽtia docent. Nec ficta fuisse videtur hæc reconciliatio, vt putat Lyran. sed coacta. Quamquam pax iam ante quadriennium inita fuerat, & inter Ionathan & Bacchidem res compositæ, [a] rege vtique conscio, ac probante. Itaque verbis pacificis interpretor, quibus vti solent, qui pacifice inter se viuunt, non quibus pax concilietur, ideoque Græce legitur, λόγοις εἰρηνικοῖς, non εἰρηνοποιοῖς. Illud ergo quod sequitur. *Anticipemus facere pacem cum eo, priusquam faciat cum Alexandro aduersum nos*: Illud inquam facere pacem, idem est quod confirmare pacem, quæ iamdudum facta fuerat, nec interrupta: ideóque Iosephus hanc non pacem, sed amicitiam & societatem interpretatur, imo & Scriptura ipsa paulo post.

a Vt est in l. 1. c. 9. 70.

VIII. *Et demereri beneficiis.* Cavsam vero quæsitæ societatis subdit, *Recordabitur enim omnium malorum quæ fecimus in eum, & in fratrem eius, & in gentem eius. Et dedit ei potestatem congregandi exercitum, & fabricare arma, & esse ipsum socium eius*, vt scilicet contractas copias, armisque instructas coniungeret suis, vt armis animisque coniunctis, Alexandrum debellarent. Vt autem illius gratiam beneficio aliquo demereretur, Iudæorum *obsides, qui erant in arce*, [b] *iussit tradi ei.* Et venit Ionathas, *in Ierusalem, & legit epistolas in auditu omnis populi, & eorum qui in arce erant. Et timuerunt timore magno, quoniam audierunt quod dedit ei Rex potestatem congregandi exercitum. Et traditi sunt Ionathæ obsides, & reddidit eos parentibus suis.* Demetrius tamen etsi obsides reddiderat, ipsam tamen arcem, siue ciuitatem Dauid, cum præsidio retinebat, vnde postea, [c] dicet, *remitto etiam potestatem arcis, quæ est in Hierusalem*, &c. Quod Iosephus etiam confirmat.

b de quib. c. 9. 55.

c v. 32.

IX. *Ionathas Ierosolymã instaurat.* Nixvs porro Ionathas præsenti fauore Demetrij, relinquens Machmas, *habitauit in Ierusalem, & cœpit ædificare, & innouare ciuitatem*, quam decimum quintum iam annum Apollonius vastauerat, [d] præter eam cladem, quam Antiochus ipse templo ac ciuitati biennio ante intulerat. *Et dixit facientibus opera vt extruerent muros, & montem Sion in circuitu lapidibus, quadratis ad munitionem; & ita fecerunt.* Muros & montem dixit, pro eo quod muros montis Sion, vt poëta, *maculis insignis & albo*, pro albis maculis. Et clarum est ex Græco Latinóque textu, constructionem ciuitatis, & Sionis ad diuersas periodos pertinere. Ideoque videtur Iosephus corrigendus, quod dicat mœnia Ierosolymorum à Ionatha quadrato saxo exstrui iussa, cum Scriptura id tantum dicat de monte Sion, quem muro ambiebat Ionathas, vt eo ciuitas, contra insultus eorum qui erant in arce protegerentur. Idque ipsum iam fecerat Iudas sub templi emundationem. [e]

d Regni Græc 145 1. Mach 1. 30. 2. Mach 5. 24.

e l. 1. c. 4. 60.

X. *Eidem cedunt alienigenæ præsidia sua.* Et fugerunt alienigenæ, qui erant in munitionibus, quas Bacchides ædificauerat, septem numerauit author cap. 9. [f] præter Bethsuram, & Gazaram, & arcem Hierosolymitanam. Præsidiarij autem eorum locorum cognita virtute Ionathæ, ad quam nunc regia authoritas & copiæ accedebant, cum essent magna ex parte apostatæ, & timerent ne deuenirent in eius manus, *fugerunt, & reliquit vnusquisque locum suum, & abijt in terram suam*, vt proprio lateret abditus agro. *Tantum in Bethsura remanserunt aliqui, ex his qui reliquerant legem & præcepta Dei. Erat enim hæc eis ad refugium*: propter eximiam loci firmitatem, qui dudum exercitum Eupatoris centum millium peditum, & viginti millium equitum, & triginta duorum elephantorum contempserat, irritosque reddiderat eius conatus; donec fame vrgente, pacem cum rege deditionemque fecerat. [g]

f n. 50 51.

g l. 1. Mach. c. 6. 30 31. 49.

XI. *Alexãder Ionathæ amicitiam quærit.* Et *audiuit Alexander rex promissa, quæ promisit Demetrius Ionathæ, & narrauerunt ei prælia & virtutes, quas ipse fecit, & fratres eius, & labores, quos laborauerunt, & ait: Nunquid inueniemus aliquem virum talem.* Addit Iosephus, qui & virtute sit eximia, & peculiares odii causas in Demetriũ habeat, quod datis vicissim, & acceptis cladibus

exacerbatum fuerat. Pergit Scriptura, *& nunc faciemus eum amicum, & socium nostrum.* Et scripsit epistolam, *& misit ei secundum hæc verba, dicens: Rex Alexander fratri Ionathæ salutem. Audiuimus de te, quod vir potens sis viribus, & aptus es vt sis amicus noster: & nunc constituimus te hodie summum sacerdotem gentis tuæ, & vt amicus voceris regis, (Et misit ei purpuram, & coronam auream) & quæ nostra sunt sentias nobiscum, & conserues amicitias ad nos.*

XII. *Num Alexander cōferat pontificatum.*

Ex quo Iason impius Pseudopontifex regem Antiochum Epiphanem adierat, pontificatus obtinendi gratia, depulso fratre Onia, [a] eam potestatem libenter sibi ethnici reges retinebant. Itaque eundem adiit eadem ex causa postea Menelaus, [b] & Demetrium Alcimus. [c] Et quia mortuo Alcimo, nemo à Rege nominatus fuerat Pontifex, vt se legitimum regem ostenderet Alexander, hoc quasi regium munus vsurpat, vt Pontificatum Ionathæ conferat. Quo tamen ille iam à fratris morte fungebatur, sicut & principatu. [d] Erant enim eo tempore hæc officia copulata, & ab vno eodemque gerebantur, vt non semel ex Iosepho [e] diximus. Alioqui ecclesia Iudaica annis nouem legitimo pontifice caruisset, atque adeo prorsus omni, à morte Alcimi; à cuius morte octauus agitur annus. [f] Eadem ergo opera Ionathas dux & pontifex factus est. Idem sentit Serar. [g] vbi agit de iuniore Demetrio, aitque Ionathan nunc non simpliciter, & omnium primo stolam pontificiam induisse, sed primo tantum, quod ad bonam regis veniam, & concessionem.

a 2. Mach. 4. 7.
b l. 2. c. 4. 24
c 1. Mach. 7. 5.
d Vt patet ex l. 1. c. 9. v. 28.
e l. 10. c. 8.
f 1. Mach. c. 9. 54.
g in c. 10. l. 1.

XIII. *An peccarit hic Ionathas.*

Itaque Ionathas quod dabatur non neglexit, sed *induit se stola sancta septimo mense anno 160. in die solenni scenopegia, & congregauit exercitum, & fecit arma copiosa.* At, inquies, nonne iniuste facit Ionathas, siue pontificiam potestatem à profano rege, atque adeo à tyranno accipiendo; siue ab vtraque bellantium parte munera recipiendo, cum vtrinque bellum iustum esse non possit, & ipse receptis vtrinq; muneribus, vtrique se commilitonem futurum spondeat; siue denique deserta iusta parte, quæ prior societatem ambierat, iniustæ adhærendo.

An pontificatum à rege acceperit.

Ad primam obiectionem respondeo, Ionatham non accipere pontificiam potestatem ab Alexandro; eam quippe nonum iam annum gerebat, vnde nec stolam sanctam ab eo dicitur accepisse, aut illius consensu & voluntate gestasse, sed publice pontificem agere cœpisse in solemnitate scenopegiæ. Hactenus autem non potuisse propter Hierosolymam, totamque Iudæam Demetrij præsidiis occupatam. Ex accidente autem contigit Alexandrum eam dignitatem ei sub idem tempus offerre; quo tacente, non minus publice pontificem egisset, cum iam templum, & vrbem haberet in potestate.

XIV. *Defenditur Ionathas.*

Secundo loco dicimus Ionatham nihil à Demetrio præter obsides accepisse, quos ille iniuste retinebat, sicut & totam Iudæam iniuste vexabat; quam etiam iniuste vsurparat, cum ea prouincia ad Israëlitas, iam à mille trecentis & nouendecim annis pertineret, ex quo Imperatore Iosue, & ductore Deo, transmisso Iordane in Chananitidem armati penetrarant. Et quamuis regio fauore vsus sit ad solatium gentis suæ, ei tamen armorum societatem non promisit. Postremo dicimus Demetrium iustum quidem Syriæ fuisse regem, non tamen Iudææ, sed eam tyrannice vexasse, à qua vt Ionathas populum suum liberaret, potuit alteri adhærere: imo auxilium eius vltro aduocare, sicut potuisse diximus Iudam cum Romanis armorum societatem inire.

XV. *Ab Alexandro dona recipit.*

Cæterum purpura hæc, & corona aurea, nihil pertinent ad amictum pontificiū, nec iis rex voluit ornare pontificem, qui eius ornatum ignorabat, sed ad eorum dynastarum amictū, qui amici regis, & ex amictu purpureo purpurati vocabantur. Sic de Mardochæo legimus, [h] eum processisse de palatio, coronam auream portantē in capite, & amictum serico pallio atque purpureo: erat quippe in primariis regis amicis, vt ex eiusdem cap. initio perspicuum est. Sic Mathathiæ & filiis eius promittebant ministri regij eos fore inter amicos regis, amplificatos auro & argento, & muneribus multis, si inducerent animum à patria religione desciscere. Quales scilicet erant Ptolemæus, Nicanor, Gorgias, [i] & Philippus, [k] & Bacchides, [l] & in primis Lysias. [m] Denique eodem pertinet, quod iussus est Ionathas ab Alexandro indui purpura, & scribi inter primos amicos regis. [n] Hæc dona Eusebius missa tradit ab Alexandro initio regni sui, non male. Scriptura quippe præmisit eum occupasse hoc anno Ptolemaidem, & illic regnasse: hunc tamen eius annum omittimus, quod

h Esther. 8. 15.
i l. 1. Mach c. 3. 38.
k c. 6. 14.
l c. 7. 8.
m c. 3. 32.
n c. 10 v. 62. 64 65.

IMPERII GRÆCORVM 160.

VTERQVE IOSEPHVS ARGVITVR.

Demetrius legitimus Rex, adhuc & vitæ & regni compos esset. Non recte tamen in editione Scaligeri hoc factum ponitur post mortem Demetrij, quem constat adhuc fuisse in viuis anno sequenti. Rectius in Pontaci editione id refertur ad vltimum annum Demetrij.

XVI. *Chronologia Iosephi vana.* *Et secum pugnans.*

DE tempore indutæ primùm à Ionatha vestis pontificiæ ita Iosephus. *His literis acceptis, Ionathas pontificiam stolam induit, in ipso Scenopegiæ festo, post quadrienniū exactum à Iudæ fratris obitu, cum vacasset interim sacerdotium.* Qua in assertione multum ille & à veritate aberrat, & à seipso dissentit. Quomodo enim post 4. annos à morte Iudæ induit Ionathas stolam pontificiam, cum præsentem hunc annum tam Scriptura, quam Iosephus ipse appellent annum regni Græcorum 160. mortuum autem Iudam anno 152. in mense primo Scriptura testetur? [a] Vt non quatuor anni, sed octo omnino, & sex menses ab eo tempore iam abierint. Deinde cum hoc loco dicat sacerdotium vacasse quadriennio, quo iure [b] ait post mortuum Alcimum siue Ioacimum, per septennium sine pontifice mansisse ciuitatem, donec creatus est Ionathas. Omisso scilicet Iuda, quem ipsemet in fine l. 12. scribit per triennium administrasse pontificatum; vtro igitur in loco mauult conuinci vanitatis?

a 1. Mach. 9.3.
b l. 20. c. 8.

XVII. *Num Ionathas factus à Rege pontifex.*

SED neque religiose facit, quod Ionathan ab Alexandro factum pontificem videtur agnoscere; cum eius pontificatum, quem ait vacasse quadriennium, hinc numerare incipiat, dicatque Ionatham post acceptas Alexandri literas, quibus dicebatur, *& nostro suffragio hodie te pontificem Iudæorum constituimus*, stolam pontificiam induisse. Neque constanter, cum [c] dicat posteros Assamonæorum creauisse Ionatham summum pontificem, postquam à Macedonibus rebellassent. Quod ne satis quidem vere dicitur. Nam postquam ab Epiphane rege Syriæ, duce & impulsore Mathathia, Iudæi rebellarunt, primus dux & pontifex factus est Mathathias, deinde Iudas, tertio Ionathas, quarto Simon, quinto Hyrcanus, posteriore semper in demortui locum succedente.

χειροτονεῖν ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων.
c l. 20. c. 8.

XVIII. *Arguitur Scaliger.*

HABES hic eadem opera emendatum Emendatorem temporum, qui dum Iose- 1.
phum imprudenter sequitur, ait Ionathan quatuor annis post Iudæ fratris cædem 2.
renunciatum summum Sacerdotem, atque Ethnarcham Iudæorum. Eodem etiam duce male reprehendit Eusebium, qui statim post cędem Machabęi, vult ei fratrem in Ethnarchiā, & sacerdotio successisse. Id enim rectissime factum est ab Eusebio, qui vidit Ethnarchiam & Pontificatum his temporibus fuisse coniuncta: nec voluit creatum Ionatham pontificem à tyranno, qui ius quod non habuit conferre nō
potuit. Male quoque vtrunque secutus, Iudæ tres pontificatus annos duntaxat at- 3.
tribuit, cum is tandiu fuerit pontifex, quam diu populi dux: à morte scilicet patris ad mortem suam, id est ab anno regni Græcorum 146. [d] vsque ad initium anni 152. [e] quod interuallum non est sex annorum cum semisse, vt vult Emendator, sed quinque annorum, & vnius aut alterius mensis. Nam totus annus 146. tribuitur Mathathiæ ab ipso Iosepho; & Scriptura tradit mense primo anni 152. Iudam in bello occubuisse.

d 1. Mach. 2.70.
e 1. Mach. 9.3.

XIX. *Eiusdem anachronismus & ἀνιστορησία.*

MALE denique de prædictis donis ab Alexandro missis ratiocinatur. Nam in ea 4.
verba Eusebij, *Alexander Antiochi, qui Epiphanes cognominatus est, filius, Syriæ & Asiæ imperans, Ionathan corona, & multis insignibus donis prosequitur*, in ea inquam verba sic scribit. *Duplex error* ἀναχρονισμὸς καὶ ἀνιστορησία, *Anachronismus, quod cum hoc acciderit 4. annis post Iudæ cædem, ipse vndecim annis posterius hoc gestum facit:* ἀνιστορησία, *quod alio tempore pontificatum iniuisse Ionathan, alio coronam illi à Rege Alexandro oblatam existimat*, &c. Vtrunque autem probat ex Iosepho. Verum, vt ex dictis luce clarius est, duplex hic error in eius caput refundēdus est; Anachronismus quidem, quod cum hoc acciderit nouum annis post mortem Iudæ, vt Scriptura perspicue docet, ipse maluit cum Iosepho errare, & 4. annos tantum ponere: ἀνιστορησία vero, quod eodem tempore putarit inisse pontificatum, & accepisse coronam, quasi Ionathas à tyranno factus sit pontifex, & non legitima successione, populiq; consensu, qui de ducatu habetur, [f] cui eo tempore coniunctus erat pōtificatus, vt toties ex Iosepho diximus.

XX. *Demetrius rursū ambit Ionathæ & Iudæorum amicitiam.*

NVNC redeamus ad Demetrium, qui, [g] *vt audiuit verba ista, contristatus est nimis*, & ait, *Quid hoc fecimus, quod præoccupauit nos Alexander apprehendere amicitiam Iudæorum ad munimen sui?* Mittendis scilicet donis, & conferenda pontificia dignitate. Nam alioqui Demetrius anteuerterat Alexādrum in ambienda Ionathæ amicitia.

f 1. Mach. 9.30.
g c. 10. v. 22.

Id confirmat, quod subditur. *Scribam & ego illis verba deprecatoria, & dignitates, & dona, vt sint mecum in adiutorium.* Ad verbum ex Græco, verba exhortationis, dignitatis & donorum; id est, quibus ad iungendam mecum amicitiam exhortabor, dignitatem conferam, dona promittam. Et scripsit eis in hæc verba. *Rex Demetrius genti Iudæorum salutem. Quoniam seruastis ad nos pactum, & mansistis in amicitia nostra, & non accessistis ad inimicos nostros, audiuimus & gauisi sumus.* Callida plane captatio hæc beneuolentiæ; falsam eis laudem attribuit, vt putent Iudæi se in bona esse adhuc apud Demetrium existimatione, eósque pudeat eam fefellisse; & culpam, dum adhuc latere creditur, corrigant. Porro pactum, siue pacta, vt est in Græco, & apud Iosephum, accipe tam de nuper datis ad Ionathan literis, quam de pace ante quadriennium inter Bacchidem & Ionathan composita. [a]

a c.9. 70.

PERGIT Rex. *Et nunc perseuerate adhuc conseruare ad nos fidem, & retribuemus vobis bona, pro his quæ fecistis nobiscum: & remittemus vobis præstationes multas, & dabimus vobis donationes.* Duplex liberalitas in remittendo debita, & vltro donis largiendis. Præstationes vocat ἀφέματα, dimissiones, aut potius res quas præstare Iudæi obligabantur Demetrio, quas mox recenset, à quibus eos se immunes redditurum promittit, donisque insuper affecturum: & ne inania tantum verba ac promissa iactare videatur, subdit 12. fere capita rerum, quæ ad duo illa summa reuocantur, remissionum & donationum. Ex magnitudine autem remissionum, intelligitur quanta iamdudum sub profanis regibus seruitute premerentur. Primum consistit in tributorum immunitate, quæ sigillatim explicat in quinque rebus, sale, coronis, frugibus, pomis, pecoribus.

XXI. *Quæ se remissurum spondeat.*

ET *nunc absoluo vos, & omnes Iudæos à tributis, & pretia salis indulgeo, & coronas remitto.* Intelligitur impositum vectigal salis, & coronarum præbendarum, quod Iosephi interpres vertit aurum coronarium, quod dudum à prouinciis vltro oblatum, postea quasi debitum exigebatur. Hæc ergo nunc à Demetrio remitti dicuntur, sicut & tertiæ seminum, id est frugum, vt Lyranus interpretatur, & Sà. Sed vix credibilis est tam dura exactio, vt pro decima quæ dabatur Deo, tertia principi solueretur, præsertim cum inferius [b] decimæ tantum fiat mentio. *Et alia*, inquit Rex, *quæ ad nos pertinebant, decimarum & tributorum, ex hoc tempore remittimus eis.* Sumamus ergo proprie Scripturę verba, (etsi Iosephus, pro σπορᾶ, καρπῶν posuerit,) quoniam nihil prohibet, dicamúsque verbi gratia, si quis duodecim modios tritici seminasset, debuisse in messe quatuor modios tritici fisco tribuere, non autem si collegisset in messe sexaginta, debuisse regi viginti.

XXII. 1. *Tributorum immunitate.*

b c.11.35.

Vt seminũ.

DVRISSIMVM quoque videtur Iudæos mediam partem pomorum, quæ ex arboribus colligebát, regiis publicanis persoluisse: ideóque illa verba, *& dimidiam partem fructus ligni, quod est portionis meæ, relinquo vobis*, non de omnibus, sed de certis arboribus, puta oliuis & nucibus, quarum fructus diutius conseruantur, accipienda sunt, quarum dimidia pars fructus ad regem pertinebat, reliquis immunibus à tributo; idque confirmat Scriptura, quæ non ait dimidiam partem fructuum, quæ est portionis meæ, sed ligni, quod est portionis meæ. Quamquam si quis hic contentiosius agere voluerit, hanc ego illi victoriam sine offensione remittam.

XXIII. *An & pomorum omnium.*

HOC ergo vectigal *relinquo vobis*, inquit, *ex hodierno die & deinceps, ne accipiatur à terra Iuda, & à tribus ciuitatibus, quæ additæ sunt illi, ex Samaria, & Galilæa ex hodierna die, & in totum tempus.* Iosephus pro ciuitatibus habet toparchias, alij præfecturas; sed res eodem redit, quia in singulis toparchiis, siue præfecturis erat ciuitas vna metropolis, in qua ius dicebatur, & ad quam cæteræ conueniebant, vt patet apud Liuium l. 45. in quadripertita illa diuisione Macedoniæ: quo modo postea tota illa regio, quam incolebant Iudæi, in tetrarchias Abilinæ, Ituræx, Traconitidis, Galilææ diuisa est; & insuper Iudęæ proprie dictæ, cui præerat Pilatus. Addit etiam Iosephus hoc loco prouinciæ Samariæ, & Galilææ, Peræam, quæ est prouincia trans Iordanem, vnde & trans amnana dicta est. Sicut & Peræa à περᾶν quod est transire, vel traiicere. Potest tamen simpliciter accipi verborum significatio, vt dicatur ex prouinciis illis duabus, Samaritide & Galilæa, tres ciuitates fuisse Hierosolymis attributas, siue ab Antiocho magno, siue à Ptolemæo Philopatore, dum de Syriæ regno inter se decertabant: attributæ autem, vt ad prouinciam Iudææ pertinerent, de quibus rursum agens Demetrius, concedit vt non obediant alij potestati, nisi

XXIV. *Ciuitates additæ Hierosolymis.*

Luc.3.

ver. 38.

summi sacerdotis.

XXV. *Et immunitas præsidij.*

SECVNDVM caput Ierosolymam ipsam respicit, cui remittit decimas, & præsidij seruitute eam liberat. *Et Ierusalem sit sancta, & libera cum finibus suis, & decimæ & tributa ipsius sint. Remitto etiam potestatem arcis, quæ est in Ierusalem, & do eam summo sacerdoti, vt constituat in ea viros quoscunque ipse elegerit, qui custodiant eam.* Erat ergo adhuc arx Hierosolymitana in potestate Regum Syriæ.

Relaxatio captiuorũ.

Tertium caput, gratuita relaxatio captiuorum. *Et omnem animam Iudæorum, quæ captiua est à terra Iuda, in omni regno meo, relinquo liberam gratis, vt omnes à tributis soluantur, etiam pecorum suorum.* Hæc remissio tributi pecorum pertinet ad primum caput, quod autem de captiuis dicitur, in omnem euentum dictum videtur, si qui forte captiui etiam tunc erant in potestate Demetrij. Nam ante quadriennium, pace inter Bacchidẽ & Ionathã constituta, captiui vtrinq; redditi sunt, vt habetur c. 9. [a] 3.

[a] c. 9. 70. 71.

XXVI. *Permissio festiuæ quietis.*

QVARTVM caput, permissio quietæ celebrationis festorum dierum. *Et omnes dies solennes, & sabbata, & neomeniæ, & dies decreti, & tres dies ante diem solennem, & tres dies post diem solennem,* hoc pertinet ad dies qui octiduo celebrabãtur, vt paschæ tabernaculorum, dedicationis templi &c. *Sint omnes immunitatis, & remissionis, omnibus Iudæis, qui sunt in regno meo, & nemo habebit potestatem agere aliquid, & mouere negotia aduersus aliquem illorum in omni causa.* Dies decretos existimo intelligendos eos, qui certis ex causis, non à lege & Moyse, sed à Iudæis ipsis decreti & constituti fuerant, vt in posterum celebrarentur, vt nuper emundationis templi, & victoriæ Iudith, & Mardochæi &c. His ergo omnibus festis diebus, tam à Deo, quam ab hominibus institutis, non solum concedit liberam vacationem à publicis, communibusque oneribus omnium ciuium, sed ne permittit quidem eos ad iudicum tribunalia vlla in causa compelli. 4.

XXVII. *Ius honorata militia.*

QVINTVM caput, ius militiæ, cum priuilegiis & stipendiis regiorum militum, ne militia oneri potius esset, quam honori. Cum tamen societas nuper inita cum Romanis ferret, vt alteri pro alteris suis sumptibus militarent, *Et ascribantur, ait rex, ex Iudæis in exercitu regis, ad triginta millia virorum: & dabuntur illis copiæ,* siue stipendia, *vt oportet, omnibus exercitibus regis, & ex eis ordinabuntur, qui sint in munitionibus regis magni.* Etsi Rex Persarum, & superiorum Asiæ regionum, quasi proprio titulo Rex magnus appellaretur, vt Nabuchod. [b] vt Artaxerxes, siue Assuerus. [c] Ita Cyrus, & reges Assyriorum, quibus regionibus Demetrius Soter dominabatur: non videtur tamen id sibi nomen hoc loco vsurpare: præsertim cum in Græcis legatur, ὀχυρώμασι μεγάλοις non βασιλέως μεγάλου. Vult scilicet eos cum potestate præesse munitis vrbibus, & arcibus magni momenti, quæ cum præsidio tenentur. Et hoc pertinet ad Sextum caput, quod est de iure gubernandi, & administrandi negotia regia, in fidei, & honoris argumentum. *Et ex his constituentur super negotia regni, quæ aguntur ex fide, & principes sint ex eis,* id est Præfecti & Præsides. 5. 6.

Ius gubernandi.

[b] Iudith. 3. 2. & c. 11. 1.
[c] Esther. 1. 1. & ca. 11. 1.

XXVIII. *Obseruandique leges patrias.*

SEPTIMVM est de libertate viuendi ex patriis legibus, tam in Iudæa, quam in toto regno. *Et ambulent in legibus suis, sicut præcepit Rex in terra Iuda.* Contra quam scilicet nuper edixerat Antiochus Epiphanes: sicut olim Daniel, etsi præpositus 120. prouinciis, non permittebatur pro arbitrio suo orare Deum suum. [d] quod tamen edictum ad breue duntaxat tempus fuit. 7.

[d] Dan. 6.

Amplificatio dominij pontificij.

Octauum est amplificatio dominij ac iuris summi pontificis. *Et tres ciuitates, quæ additæ sunt Iudææ ex regione Samariæ, cum Iudæa reputentur, vt sint sub vno, & non obediant alij potestati, nisi summi Sacerdotis.* Quas ante declararat tributorum immunes, nunc in eas ius summum ac regium tribuit Pontifici. 8.

Donat etiã Ptolemaidem.

Nonum est donatio Ptolemaidis ciuitatis, & eius agri: in eam quippe infensus erat, vt quæ prima recepisset hostem suum Alexandrum, qui & regni sedem ibi collocarat. Itaque eam quasi proscriptam Iudæis tradit, si forte illam eorum ope recuperare posset, vultque redditus illos templi sumptibus & sacrificiis addici. *Ptolemaida & confines eius,* agrum illi addictum, & adiudicatum, *quas dedi donum,* donandũ putaui; iam nunc dabat, *sanctis qui sunt in Ierusalem, ad necessarios sumptus sanctorum.* 9.

ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, supplementum.

XXIX. *Triplex in templum liberalitas.*

DECIMVM caput continet tripertitam munificentiam in templum, & res sacras Iudæorum; quas cum illi maxime æmularentur, putabat hac maxime via se gratiam eorum collecturum. Prima est largitio 15. millium siclorum, quæ cum singula semunciam pendant, valeántque iuxta æstimationem gallicam 27. solid. cum 10.

dimidio, tota summa est viginti millium sexcentorum viginti quinq; francorum, siue 6875. coronatorum. *Et ego do singulis annis quindecim millia siclorum argenti de rationibus regis, quæ me contingunt.* In Græco, ex locis quæ me contingunt, quæ ad me
2. spectant, quæ proprii iuris sunt regum Syriæ. Altera liberalitas est remissio debitorum, quæ vult publicanos Iudæos, qui sint obnoxii reddendæ rationi, nec regiis quæstoribus adhuc satisfecerint, ea non ærario regio, sed templo persoluere Ierosolymitano. *Et omne quod reliquum fuerit, quod non reddiderant, qui super negotia erant annis prioribus, ex hoc dabunt in opera domus.* Tertia est annua largitio quinque millium *Remissio debitorum.*
3. siclorum, id est sex millium octingentorum & 75. francorum, siue coronatorum duûm millium ducentorum nonaginta vnius, & 40. solid. quæ de templi reditibus quotannis accipiebantur. *Et super hæc* inquit, *quinque millia siclorum argenti, quæ accipiebant de sanctorum ratione per singulos annos: & hæc ad sacerdotes pertineant, qui ministerio funguntur.* *Et quinque millium siclorum.*

11. VNDECIMVM caput, Templum Hierosolymitanum iure Asyli donatur. *Et quicunque cõfugerint in templum, quod est Hierosolymis, & in omnibus finibus eius, obnoxij regi*, ad luendam pœnam, *in omni negotio dimittantur, & vniuersa, quæ sunt eis in regno meo, libera habeant.* Vt scilicet non solum personæ, quæ fugerint in templum, violari non possint, sed nec eorum bona, quocunque in loco sita fuerint. XXX. *Ius Asyli templo datur.*

12. DVODECIMVM & postremum caput regalium promissionum est tripertitum. *Ad ædificanda vel restauranda opera sanctorum*, id est totius ædificii domus Domini, *sumptus dabuntur de ratione regis*, 2. *Et ad extruendos muros Ierusalem, & communiendos in circuitu, sumptus dabuntur de ratione regis.* Quia scilicet audierat Ionathan operam dare reficiendis hisce muris, vt habetur in hoc ipso capite v. 10. 3. *& ad construendos muros in Iudæa*, in præsidiis & munitionibus, quæ Iudæis habere placuerit. Nam sic locum intellexit Iosephus, *tum si quæ sunt loca*, inquit, *per Iudæam apta ad struendas arces, imponendaque præsidia, & hæc meo sumptu muniantur.* *Alia triplex promissio.*

HÆC tam profusa promissionum copia, hoc ipso parum probabilis visa est, quod ab homine proficisceretur, qui rebus ipsis docuisset se odisse Iudæos. Itaque subditur. *Vt audiuit autem Ionathas, & populus sermones istos, non crediderunt eis, nec receperunt eos, quia recordati sunt malitiæ magnæ, quam fecerat in Israel, & tribulauerat eos valde.* Præsertim occiso à Bacchide Iuda Machabæo, aliisque cladibus, quæ toto c. 9. memorantur. Repudiato igitur Demetrio, Ionathas Alexandri partibus adhæsit. Qua de re priusquam dicamus, quæ circa hanc epistolam Iosephus nõ recte commentatur videnda sunt. Nam vt quæ bene & probabiliter ab eo dicuntur libenter accipimus; ita quæ perperam & contra Scripturam, reprehendimus. Et vt minutiora dissimulem, quæ addita, detracta, mutata, transposita, ne infinitus sim, illa tria non videntur omittenda; Omissio donationis Ptolemaidis regiæ vrbis, cum agro suo; adiecta prohibitio adeundi religionis causa aliud templum à Hierosolymitano; mutatio quinque millium siclorum, in decem millia drachmarum; magno vtique templi dispendio, nempe totius summæ parte dimidia, cum drachma sit octaua pars vnciæ, siclus dimidia. Itaque decem millia drachmarum valent ter mille quadringentis triginta septem francis cum dimidio; quinque autem millia siclorum sex millibus octingentis septuaginta quinque francis. XXXI. *Iudæi diffidunt Demetrio.* *Male tractat Iosephus eius epistolam.*

SEQVITVR in Scriptura victoria Alexandri de Demetrio, eiusdemque Demetrii cædes: sed ea ad annum sequentem pertinet, cum Iosephus dicat Demetrium annos vndecim regnasse, hic autem decimus est duntaxat. Profanam ergo historiam repetamus. Et primum Hispanicam, vt quid Marcellus Consul, quid Attilius Prætor, ille Nobilioris in Celtiberia, hic Mummii successor in Lusitania gesserint hoc anno, ex Appiano petendo, referemus. XXXII. *Transitus ad historiã profanam.*

Cum ergo M. Claudio Marcello Consuli Hispania citerior obtigisset, cum 8. millibus peditum, & quingentis equitibus in prouinciam venit, & vitatis prudenter insidiis, exercitu incolumi traducto, ad Ocilim castra posuit, eamq. statim subegit, vt erat bello felix imperator, acceptisque obsidibus, & argenti talentis 30. (Atticis vt arbitror, id est decies mille & quingentis coron.) ei veniam dedit. *Marcellus in Hispania Ocilum subegit.*

AVDITA hac clementia Nergobriges missis legatis quæsiuere, ecquid sibi quoque, ad pacem obtinendam, agendum foret. Ille 100. equites secũ militaturos petiit, quos se daturos promiserunt. Interea alia ex parte extremum Romanorum XXXIII. *Nergobriges pacem quærunt.*

agmen aggressi nonnihil ex sarcinis diripuerunt. Mox aduenerunt qui centum illos equites ex pacto adducerent; qui de sarcinis direptis interrogati, responderunt nonnullos ignoratione pactorum id admisisse. At Marcellus eos vinciri iussit, equosque vendi. Deinde præda, quam ex peruastatis eorum agris contraxerat, inter milites diuisa, vrbem obsedit. Nergobriges vbi vallo machinisque admotis, sua mœnia quati conspexerunt, præcone misso, qui pro caduceo pelle lupi esset amictus, veniam erroris petiuerunt. Imperator pacem daturum negat, nisi reliquæ etiam gentes, quæ rebellauerant, peterent.

XXXIV. *Eorum legatio ad Senatum.*

Qvod cum illæ facerent, res ad Senatum reiecta est, ad quem legati missi, cum priuatis Marcelli literis, quibus Senatum hortabatur, vt controuersias omnes decideret, quoniam cupiebat imperii sui tempore, huic bello finem imponere. At Senatus indigne ferens, quod se Romanis non permisissent, sicut Nobilior censuerat, pacem improbauit; nec aliud legatis responsum dedit, quam Marcellum illis declaraturum Senatus voluntatem. Hæc Appianus. At Polybius, qui hanc habet legationem [a] ait Celtiberos cum M. Claudio inducias pactos, legatos Romam misisse. Intereaque illum expeditione facta aduersus Lusitanos, vrbem Ercobrigam vi cœpisse, quam Appianus vocat Nergobrigam, & in Celtiberia ponit, nec captam, sed obsessam; & legatos Romam misisse, sicut & Aruaccos Bellos & Titthos, quos Polybius vocat Aranacos Bellos & Tingos: tum Marcellum Cordubæ in hybernis fuisse; vt mirum sit eruditissimum Sigonium eam vrbem ab hoc Marcello fuisse conditam dicere. Quod enim eam Strabo lib. 3. Marcelli opus vocat, de hoc Marcello accipi non potest, aut si forte id intellexit Strabo, merito à Polybio, qui res sui temporis scribit, corrigendus est.

Ex Polybio. — a nu. 141.

XXXV. *Aranacorum simulatio.*

Scribit idem Polybius, Bellos & Tingos fuisse socios Romanorum, Aranacos autem hostes; cumque illis prius datus esset Senatus, hortati sunt Patres ne pacem cum Aranacis facerent; aut retinerent, etiam pace facta, in Hispania legiones, alioqui se tanquam patriæ proditores, Aranacis prædæ fore: aut certe in cæterorum exemplum, egregie castigandos esse. Sociis cum hac præmonitione egressis.

Aranacæ mox introducti, humili ad speciem oratione apud Patres vtuntur, nihil aliud quam præsens periculum declinare cupientes. Summa porro legationis eorum fuit, vt sibi aliquid mulctæ nomine, pro admissa culpa imperaretur; tum autem fœdus sibi restitueretur, quod Consule Graccho cum Senatu pepigerant. Vtraque legatione audita Patres eos etiam acciuerunt, quos Marcellus miserat, quos cum ad pacem proniores esse cernerent, & Consulem hostium petitioni potius facere, quam sociorum: vtrisque respondit, eos in Hispania à Marcello voluntatem Senatus esse intellecturos. Ex quibus intelligimus, Appianum parum aliquando in sua historia accuratum videri: quod ex Liuio quoque passim notari potest: istis autem plus esse fidei tribuendum, omnes merito fatebuntur.

XXXVI. *Ab Attilio gesta in Lusitania.*

Svccessor Mummii M. Attilius incursione facta septingentos Lusitanos interfecit, excisaque eorum maxima vrbe, Oxthracas vocitabant, sic vicina loca terruit, vt omnia deditione acciperet: inter quæ nonnulla erant Vetonum, gentis finitimæ Lusitanis; sed Attilio in hyberna profecto, omnes illico defecerunt, & Romanorum quosdam subditos obsederunt: ita materia bello in annum sequentem parata est.

XXXVII. *Pax inter Prusiã & Attalum.*

Iam vero quod ad res Asianas attinet, Senatus, vt scribit Polybius n. 136. auditis legatis, qui à Prusia redierant, tres alios continuo misit, Appiũ Claudium, L. Oppium, & A. Posthumium. Hi in Asiam vbi venerunt, bello finem imposuerunt, regibus in has pacis conditiones inductis: Prusias vt Attalo viginti naues tectas confestim traderet, talenta quingenta intra viginti annos penderet, id est quingenta & viginti quinque millia francorum nostratium; agrum vterque possideret, quem ante hoc bellum obtinebat, Prusias damna sarciret agris illata Methymnæorum, Ægiensium, Cumæorum, & Herculæotarum, centumque illis talenta solueret, id est 105000. francorum, agendo vtrobique de talentis Atticis. Eo fœdere scripto, Attalus nauales terrestresque copias domum reduxit.

Carthaginienses iamdudum fatigati Masanissæ iniuriis, & iniquis Romanorum iudiciis, bellum parabant. Ad hunc enim annum pertinent, vt Sigonio placet, in anno Vrbis Conditæ sexcentesimo quarto, illa ex Epitome quadragesima octaua. *Semina tertii belli Punici referuntur. Cum in finibus Carthaginensium maximus Numidarum exercitus, duce Archobazane Syphacis nepote diceretur esse, M. Porcius Cato suasit vt Carthaginensibus, qui exercitum, specie contra Masanissam regem, sed reuera contra Romanos, accitum in finibus haberent, bellum indiceretur. P. Cornelio Nasica contra dicente, placuit legatos mitti Carthaginem, qui specularentur quid ageretur. Castigato Senatu Carthaginensium, quod contra fœdus exercitum, & nauales materias haberent, pacem inter Masanissam, & eos facere voluerunt, Masanissa agro, de quo lis erat, cedente. Sed Gisgo Amilcaris filius, homo seditiosus, qui tunc in magistratu erat, cum Senatus pariturum se iudicio legatorum dixisset; ita bellum suadendo aduersus Romanos concitauit, vt legatos, quo minus violarentur, fuga explicuerit. Id nunciantes, infestum iam Senatum Carthaginiensibus, infestiorem fecerunt.* XXXVIII *Carthago bellum Punicum parat.*

Addit idem Florus consequenter Catonem maiorem filium suum Prætorem morte sublatum, sumptu pro sua paupertate tenuissimo tumulasse. De filio Catonis in Prætura mortuo author quoque Plutarchus in Catone maiore. Verum quod ad tenue funus Catonis, id consilio potius, quam necessitati tribuendum videtur. Nam Lælius apud Ciceronem de Senectute. *Forte dixerit quispiam*, inquit, *tibi propter opes & copias, & dignitatem tuam tolerabilem senectutem videri: id autem non posse multis contingere.* Quod mox Cato ipse non diffitetur. De funere autem filii sui, agit idem in extremo libro, innuitque patrem cito filii mortem consecutum. *Proficiscar*, inquit, *ad Catonem meum, quo nemo vir melior natus est, nemo pietate præstantior: cuius à me corpus crematum est, quod contra decuit ab illo meum. Animus vero non me deserens, sed respectans in ea profecto loca discessit, quo mihi ipsi cernebat esse veniendum.* Et mox, *In eo casu me ipse consolabar, existimans non longinquum inter nos digressum, & discessum fore.* De tempore autem mortis Catonis maioris, alio iam loco dictum est. XXXIX. *Funus iunioris Catonis.*

Svb hæc postrema Demetrii Soteris tempora, exortus est in Asia Andriscus quidam, de quo deinceps plura dicentur. De illo in Epitome quadragesima nona Liuii ita scriptum est. *Andriscus quidam vltimæ sortis homo, Persei regis se filium ferens, & mutato nomine Philippus vocatus, cum ab vrbe Roma, quò illum Demetrius Syriæ rex, ob hoc ipsum mendacium miserat, clam profugisset &c.* Subdit fusius illum finxisse, ex pellice se Perseo rege ortum, traditum Cyrtheiæ cuidam educandum in omnem belli euentum, quod ille cum Romanis gerebat. Postquam autem parentes suos didicisset, metu Eumenis Persei inimici, ad Demetrium, à quo auxilium aliquod sperabat, in Syriam se contulisse, ibique primũ expromere ausum, quis ipse omnino esset. Sed cum ea res directe Romanorum imperium peteret, cui se valde charum esse cupiebat Demetrius, vt illi gratificaretur, hominem comprehensum Romam misit. Inde fuga secuta est, de qua suo loco dicetur. XL. *Pseudophilippi initia.*

ANNVS MVNDI 3903. SEXTÆ ÆTATIS 387.
REGNI GRÆCORVM 161. DEMETRII SOTERIS 11. ET VLT.
ALEXANDRI BALÆ 1. IONATHÆ DVCIS ET PONTIFICIS
10. PTOLEMÆI PHILOMETORIS 29. OLYMPIADIS
CLVII. AN. 2. VRBIS CONDITAE 601. COSS.
L. LICINIO LVCVLLO, & A. POSTHVMIO ALBINO. BELLI
CELTIB. 3.

ANNVS ANTE CHRISTVM 150.

I. *Periodus regni Demetrij.*

TRES sunt de annis regni Demetrii sententiæ, extremæ duæ, altera media, quam putamus esse verissimam. Est ergo extrema vna Polybii, sub initium l. 3. Demetrius, inquit, Seleuci filius cum annos duodecim regnum Syriæ tenuisset, cæteris regibus in ipsum conspirantibus, vita simul cum regno priuatus est. Totidem ei tribuit Eusebius in chronico, & Sulpitius Seuerus l. 2. historiæ sacræ; eos sequuntur Bellarminus, Scaliger, Casaubonus. Altera extrema est Gordoni, Samerii, Genebrardi, Temporarii, & vt videtur Mercatoris; qui nouem illi annos assignant, secuti, vt videri potest Scripturam, quæ cum illum regnare cœpisse dicat anno 151. regni Græcorum, anno 160. ei successorem Alexandrum videtur dedisse.

II. *Verior sententia.*

MEDIA sententia est Iosephi. [a] *Hic fuit*, inquit, *finis Demetrii, post exactum regni annum vndecimum, sicut in aliis commentariis iam ante demonstrauimus.* Sic ibi. Verum non satis exacte interpres. Non enim, ait Iosephus exactum vndecimum, quasi duodecimum attigerit, sed tantum cum regnasset annos vndecim, scilicet inchoatos, idque in primis Scripturæ consentaneum est, [b] quæ ait eum regnare cœpisse anno regni Græcorum 151. quem primum annum diximus ibi ad ipsum maxima ex parte pertinere. Alexandrum autem ei suscitatum æmulum anno centesimo sexagesimo; [c] cuius anni quod reliquum fuit contrahendis vndique copiis, & sociis positum est, vt sub huius anni primordia, quando solent reges ad bella procedere, prælio inito Demetrius pugnans occumberet. Sicque stabit Iosephi sententia de vndecimo eius regni anno saltem inchoato: quam probat, & sequitur Augustinus Torniellus, anno sextæ ætatis 457. Caluisius, Capellus, qui eius mortem in 161. regni Græcorum conferunt. Nec ab hac sententia dissentiunt, qui huic Demetrio annos decē tribuunt, vt Functius: initium quippe sequentis vndecimi ad Alexandrum referunt, quem nos quoque primum eius ponimus: nam dum vixit Demetrius, Alexandro tyranno regnum adscribendum non est. Hæc de tempore.

a l.13 c.5. in fi.

ἐπιβασιλεύσαντα id.

b l.1.c.7.v.1

c c.10.v.1.

III. *Mors Demetrii Soteris.*

Iudæi illi præferunt Alexandrum.

DE morte quoque Demetrii Appianus in Syriacis diuersa videtur à cæteris referre: ab Alexandro videlicet, regno expulsum, & in exilio defunctum esse; sed ea sententia interpretis est, non Appiani; qui ait tantum Demetrium regno excidisse, & mortuum esse; ἐξέπεσε τῆς ἀρχῆς, καὶ ἀπέθανεν At Iosephus, Iustinus, Polybius, Sulpitius, in prælio occisum scribunt, cū Scriptura ipsa, cum qua huius cædis narratio, paulo altius repetenda est. *Et complacuit eis*, inquit illa, *in Alexandrum, quia ipse fuerat eis princeps sermonum pacis, & ipsi auxilium ferebant omnibus diebus*, quibus scilicet rerum potitus est Alexander, quod tempus Sulpitius quinquennio definit, ea de re nos in eius morte dicemus, sed quomodo princeps sermonū pacis Alexander? Nonne prior de pace egit Demetrius? imo iam à quatuor annis inita erat, vt diximus. Emanuel Sa, & Dionys. id interpretantur, quod primus egerat

cum ipsis bona fide, Graece ἀρχηγὸς, dux, author: forte secretis iam nunciis egerat cum Ionatha, quando Demetrius existimauit se Alexandrum occupare, atque anteuertere.

1. Matth. 10.48. Et *congregauit Rex Alexander exercitum magnum, & admouit castra contra Demetrium. Et commiserunt prælium duo reges, & fugit exercitus Demetrii, & insecutus est eum Alexander, & incubuit super eos*, præualuit scilicet Demetrio, eiusque copiis, quas ante verterat in fugam. *Et inualuit* aut perdurauit *prælium nimis, donec occidit Sol:* de regno quippe Asiæ ac Syriæ acquirendo, retinendoque agebatur: *& cecidit Demetrius in die illa*, & cum regno vitam pariter amisit. Vnicum prælium ponit Scriptura, Iustinus l. 35. vt videtur geminum. *Quamquam*, inquit, *Demetrio nec animus in propulsando bello defuit. Nam & primo prælio hostem fugauit; & regibus bellum restituentibus, multa millia cecidit in acie. Ad postremum tamen inuicto animo inter confertissimos hostes fortissime dimicans, cecidit*; verum primum prælium interpretari possumus primum conflictum, siue impetum prælii. Id perspicue ex Iosepho intelligitur. IV. *Clades Demetrii, & cædes. Ex Scriptura. Iustino.*

l. 13 c. 5. Alexander, inquit, *Rex magnis copiis contractis, tam é mercenario milite, quam eo, qui in Syria defecerat à Demetrio*, addere potuit auxilia Ægypti, Pergami, & Cappadociæ, quæ Ptolemæus, Attalus, & Ariarathes submiserant, *omnes in hostem duxit, collatisque signis sinistrum cornu Demetrii appositam sibi aciem terga coegit vertere: hærentesque diu fugientium vestigiis, etiam castra eorum diripuerunt. At dextrũ cornu, in quo Rex ipse pugnabat, compulsum est loco cedere, & reliquis effuse fugientibus, Demetrius fortiter decertans alios hostium occidit, alios non sustinentes ipsius impetum persequens, abreptus est cœnum quoddam profundum, & transitu difficile, vbi prolapso equo omni effugio destitutus, ab occurrentibus oppressus est. Circundatum enim corona confixerunt iaculis: at ille etiam pedes generose repugnabat, donec crebris vulneribus confectus succubuit.* Hæc Iosephus, qui eum paulo ante otiosæ segnicici accusarat. V. *Ex Iosepho.*

Victor Alexander desiderans partum sibi regnum Syriæ confirmare, potentis Aegypti regis affinitatem ambiuit. *Itaque misit Alexander*, vt ait Scriptura, *ad Ptolemæum regem Aegypti legatos, secundum hæc verba, dicens. Quoniam regressus sum in regnum meum, & sedi in sede patrum meorum, & obtinui principatum, & contriui Demetrium, & possedi regionem nostram, & commisi pugnam cum eo, & contritus est ipse, & castra eius à nobis, & sedimus in sede regni eius.* Pacificum se regni possessorem vult ostendere, vt facilius Ptolemæi affinitatem impetrare possit. *Et nunc* inquit, *statuamus ad inuicem amicitiam, & da mihi filiam tuam vxorem, & ego ero gener tuus, & dabo tibi dona, & ipsi digna te*: antidora videlicet regiæ dotis. VI. *Alexãder Aegypti affinitatem quærit.*

Hæc oratio in multa eorundem verborum repetitione, satis indicat hominem lætitia ac vanitate tumentum, & pene ebrium ob insperatam atque immeritam felicitatem. Cum autem scripta sit ad Ptolemæum, qui dicitur à Iustino vnus fuisse eorum, qui subornarũt Prompalum aduersus Demetrium, id valde eam sententiam infirmat atque debilitat. Quomodo enim ita scriberet ad eum, qui esset totius fabulæ conscius & administer? aut si dicas ita illum, & mox Ptolemæum ipsum dissimulata veritate, scripsisse, num verisimile est Ptolemæum homini stirpis incertæ, aut de fæce populi filiam suam in matrimonium daturum fuisse? Itaque longe credibilius arbitror, vt ante dixi, eum Epiphanis filium fuisse, sed illegitimum, ex Bala quapiam fidicina, aut saltatrice genitum, aut potius concubina. VII. *Quomodo id probabile sit.*

Et *respondit Rex Ptolemæus, dicens, Felix dies in qua reuersus es ad terram patrum tuorum, & sedisti in sede regni eorum*, Antiochi scilicet Magni, & Epiphanis, *& nunc faciam tibi quod scripsisti; sed occurre mihi venienti Ptolemaidam, vt videamus inuicẽ nos, & spondeam tibi sicut dixisti*, id est, dem tibi sponsam filiam meam, asciscam te mihi generum sicut petisti, ἐπιγαμβρεύσω σοι. Recte verbo spondere vsus est, est enim spondere parentis, sicut viri despondere, quæ significatio bonis autoribus vsitata est, indeque nomina sponsi & sponsæ, & sponsaliorum, & sponsandi. Cæterum hæ nuptiæ, non ante sequentem annum celebratæ sunt, vt mox eodem loco dicitur, itaque ea narratio ad sequentem annum differatur. VIII. *Ptolemæus spondet filia nuptias*

[illegible].141. Qvod ad res Hispanicas attinet, scribit Polybius, ita remissos Hispanorum legatos ad Marcellum, vt quoniam existimabant eum metu bellum refugere, le- IX. *Hispanum bellum plerique refugiunt.*

gatis suis arcana darent mandata, vt bellum fortiter, atque vt Romanos decebat, gererent. Decreta autem continuatione belli, quia virtuti Marcelli diffidebant, ante omnia de mittendo alio duce cogitarunt; iam enim noui Coss. inierant, A. Posthumius, & L. Licinius Lucullus. Ergo omni studio bellum apparant, vt ei finem imponant: sed quo maiore studio in delectum incumbitur, hoc magis à profitendis nominibus plerique omnes abhorrent, & ineptas excusationum causas comminiscuntur. Metum incutiebat Marcelli metus; quanquam ille non belli metu pacem quærebat, sed triumphi desiderio de Hispania pacata.

Num & Marcellus.

X. *Minor Africanus se offert.* *Aliosque exsuscitat.*

Incutiebant & Q. Nobilioris milites, qui formidolosa inde referebant, vt nihil simile vnquam accidisse seniores affirmarent. Tandem cum neque Senatus, neque magistratus haberent, quo se verterent, P. Cornelius Africanus, ætate iuuenis, probitatis & temperantiæ laude insignis, quique belli suasor fuerat, surgit è medio, dixitque siue Tribunum, siue legatum vellent se mittere in Hispaniam, cum Consulibus se iturum; etsi in Macedoniam nominatim, ad quasdam controuersias componendas vocaretur, & securitatem atque vtilitatem priuatam, Reip. temporibus posthabiturum. Excepta est magna omnium approbatione eius oratio, quæ res iuuentutem commouit, vt deinceps cateruatim nomina profiterentur. Hæc fere Polybius.

Appianus ait milites sorte fuisse vocatos, cum prius deligerentur, Scipionemque fuisse Lucullo Consuli legatum, Scipionem inquam illum, qui Aemylianus dictus est, quem Carthago mox, & Numantia illustrarunt.

XI. *Marcellus bellum finit in Hispania.* *Naufragio perit.* *Et tertium triumphat.*

Dvm hi ad bellum proficiscuntur, Marcellus omni studio conabatur ante Luculli aduentum bello finem imponere, & Celtiberis persuadere, vt se suaque omnia arbitrio suo permitterent; quod cum Numantini fecissent, acceptis quos imperarat obsidibus, ac pecuniis, cunctos liberos dimisit; hoc pacto priusquam Lucullus accessisset Bellorum, Titthorum, & Aruacorum bellum extinctum est. Narrat Posidonius, inquit Strabo l. 3. M. Marcellum exegisse è Celtiberia tributum sexcentorum talentum. Quod argumento est, inquit, Celtiberos & populosam fuisse gentem, & pecuniosam, quamquam solum incolerent vtcunque incommodum. Triumphasse Marcellus de Celtiberis creditur, quoniam tres eius triumphi, sicut & consulatus celebrantur. Scribit tamen Pedianus eum ad ipsam Africam, paulo ante cœptum tertium bellum Punicum, naufragio periisse; eo fortasse in reditu ex Hispania tempestate proiectum. Quod vero Polyb. eum timiditatis habuit, non arguit M. Tullium sibi subscribentem, qui de eo in Pisonem, M. inquit Marcellus, qui ter consul fuit, summa virtute, pietate, gloria militari, periit in mari, qui tamen ob virtutem in gloria, & laude viuit.

XII. *Luculli crudelis auaritia in Vaccaos.*

At Lucullus tum gloriæ, tum rei familiaris, quam angustam habebat, augendæ auidus, vt inquit Appianus, vltro Vacceis bellum intulit, nullo mandato Senatus, nulla iniuria prouocatus: & cum post aliquas velitationes ad Caucam vrbem, ciues pacem petiissent, eamque obtinuissent datis obsidibus, ac centum argenti talentis, vrbem ingressus eam cædibus implet, ac diripit, perfidiam Romanorum, ac crudelitatem detestantem.

Res gesta ad Intercatiā. Scipionis fortitudo & fides.

Inde Intercatiam vrbem aggressus, eam tametsi fame, atque omnibus belli malis afflictam, nullo modo ad deditionem sibi faciendam adducere potuit. Ibi Scipio iuuenis Barbarum armis & membris insignem, Romanos ad singulare certamen crebro prouocantem, & antiquum Goliathum superbia referentem, ad certamen progressus interemit, suisque animos addidit; quod Velleius quoque scriptum reliquit. Addit Florus in Epit. in expugnatione captæ vrbis maius etiam periculum adiisse, quod primus omnium murum transcendisset; sed vtrum de Intercatia intelligat incertum est. Id enim Appianus non habet, sed disiectos potius machinis muros, Romanos irruẽtes vi repulsos, tandemq. obsessos fidei se Scipionis commisisse. A quo bellum his conditionibus diremptum est, vt Intercatii Lucullo darent sex millia sagorum, pecudum certum quendam numerum, obsides quinquaginta. Auri atque argenti, cuius gratia, quod Hispaniam iis abundare credidisset, bellum intulerat, & ob inopiam, & quod in pretio apud gentem illam non esset, nihil est datum.

XIII. *Lucullus Palantiæ male rem gerit.*

Postremo Palantiam itum est (ea quoque ciuitas Vaccæorum est in Tarraco-

nensi)

nensi, vrbem nobilem, in quam plurimi confugerant. Ea de causa quidam monebant Lucullum, vt intentato oppido abscederet, sed homo auarus ab vrbe, quam locupletem esse inaudierat, non ante abstrahi potuit, quam crebris Palantinorum equitum incursibus frumentari prohibitus, commeatus inopia regredi coactus est, vrgentibus à tergo & insequentibus Palantinis, donec ad Dorium flumen paruentum est. Inde Palantinis domum regressis, Lucullus in Turdetania hybernauit. Hoc modo confectum est Vaccæorum bellum; quod quamuis Lucullus iniussu populi Romani suscepisset, gessissetque, nunquam tamen ob id, ne in iudicium quidem vocatus est. Hactenus Appianus de Lucullo, nisi quod aliquanto post addit, cum quatuor Lusitanorum millia, qui loca Turdetaniæ proxima inuaserant, occidisse, & circa Gades ad mille quingentos fudisse, & infinitam hominum multitudinem cepisse. Denique Lusitaniam ingressum carptim depopulatum esse. *In Lusitanos non male.*

XIV. *Galba immanis in Hispanos crudelitas.*

INTEREA Seruilius Galba Prætor, qui Attilio successerat, cum præpropere cum fatigato exercitu hostem fugatum persequitur, septem suorum millia amisit. Inde in Cuneis hyemauit. Ad quem cum legati venissent, seque dicerent velle ea fœdera firmare, quæ paulo ante cum Attilio inita violarant; placide quidem illos excepit, fidemque dedit, simulans se eorum vicem dolere, qui ob terræ sterilitatem ad latrocinia adigerentur: promittit terram opulentam, si amici esse voluerint. Persuasos tres in partes diuisit, & primam partem exarmatam circumuentam, crudeliter ac perfide concidit. Eodem modo secundos & tertios priusquã aliquid de sociorum clade inaudissent, summa celeritate deleuit, Deûm atque hominum fidem implorantes, & Romanorum perfidiam detestantes.

XV. *Viriathus exoritur.*

EVASERE tamen ex illis pauci, in quibus Viriathus, qui mox non paucis Romanos affecit detrimentis: cumque Galba ditissimus esset, & nihilominus Lucullum auaritia superaret, in iudicium tractus, diuitiarum præsidio euasit. Hic est quem M. Cato nonagesimum annum agens, ad populi iudicium adduxit, vt ait Titus Liuius l. 39. ex quo Plutarchus in eius vita, cumque non Seruilium, sed Sergium vocant. At dissentire videtur Cicero, qui cum anno ante quam moreretur, inducit dicentem se quartum annum & octogesimum agere; nunc ergo octogesimum tertium agebat. Mortuus est enim ipso primo anno 3. belli Punici, Vrb. Cond. 604. vt ex Velleio constat, Censorino & Manilio Coss. Et de Hispanicis rebus hoc anno satis. *Galba accusatur à Catone.*

XVI. *Dispositio ad bellum Punicum.*

DE Punicis autẽ, illud ad belli dispositionem contra Carthaginenses pertinet, quod his Coss vt Sigon. quoque opinatur, Gulussa Masanissæ filius denunciauit Carthagine delectus agi, classem comparari, & haud dubium bellum strui. Cum Cato suaderet, vt iis bellum indiceretur, Scipione Nasica dicente nihil temere faciendum, placuit decem mitti legatos exploratum: qui eo mature profecti, sequentibus Coss. redierunt: fuisse Catonem in his legatis, sentit Plutarch. in eius vita. Appianus in Punicis ait Scipionem à Lucullo missum in Numidiam ad Masanissam, vt ab eo Elephantos obtineret, & cum iis in Hispaniam rediisse.

ANNVS MVNDI 3904. SEXTÆ ÆTATIS 338. REGNI GRÆCORVM 162. ALEXANDRI BALÆ 2. IONATHÆ DVCIS ET PONTIFICIS 11. PTOLEMAI PHILOMETORIS 30. OLYMPIADIS CLVII. AN. 3. VRBIS CONDITAE 603. COSS. T. QVINTIO FLAMININO M'. ACILIO BALBO. BELLI CELTIBERICI 4.

ANNVS ANTE CHRISTVM 149.

I. *Nuptiæ Alexādri & Cleopatræ.*

ELEBRATÆ sunt hoc anno nupiæ inter Alexandrum Balæ, & Cleopatram filiam Philometoris. Rem Scriptura explicat in hæc verba. *Et exiuit Ptolemæus de Aegypto, & Cleopatra filia eius, & venit Ptolemaidem, anno centesimo sexagesimo secundo. Et occurrit ei Alexander rex, & dedit ei* Ptolemæus *Cleopatram filiam suam. Et fecit nuptias eius Ptolemaidæ, sicut reges in magna gloria*: conuiuiorum scilicet, ludorum, certaminum, spectaculorum, & conuentu virorum principum, in quibus Ionathas dux & pontifex Hebræorum. Nam subdit Scriptura. *Et scripsit Rex Alexander Ionathæ, vt veniret obuiam sibi*, inuitatus scilicet ad nuptias honoris causa. Nimirum occurrerunt sibi duo reges, profecti è suo quisque regno, cumque media esset Iudæa, occurrit vtrisque Ionathas, & cum vtrisque Ptolemaidem profectus est, *& dedit illis argentum multum, & aurum, & dona, & inuenit gratiam in conspectu eorum.* Additur in textu Græco Ionathæ liberalitas erga regum amicos, sed idem & de regina intelligendum est.

II. *Et fit ex accusatione gloriosior.*

Ecce autē nouam in Ionathā & minacem nubem, sed quæ statim dissipata est. Nam *conuenerunt aduersus eum viri pestilentes ex Israel, viri iniqui interpellantes aduersum eum.* Apparet hos fuisse de apostatis, quos Ionathas persequebatur, quem illi viceuersa calumniis apud nouum regem opprimere conabantur: sed ipse instar palmæ consurrexit altius, & factus est ex accusatione gloriosior. Nam *non intendit ad eos rex, & iussit spoliari Ionathan vestibus suis, & indui eum purpura, & ita fecerunt, & collocauit eum rex sedere secum*, quasi eiusdem consortem imperii. *Dixitque principibus suis. Exite cum eo in medium ciuitatis, & prædicate, vt nemo aduersus eum interpellet de vllo negotio, nec quisquam ei molestus sit de vlla ratione. Et factum est, vt viderunt, qui interpellabant gloriam eius quæ prædicabatur, & opertum eum purpura, fugerunt omnes*, ne scilicet pro autoritate sua iustis eos pœnis affici curaret.

III. *Vehementius honoratur ab Alexādro.*

Et *magnificauit eum rex, & scripsit eum inter primos amicos, & posuit eum ducem & participem principatus*, non quidem regni sui socium, sed quasi proregem in omni regione Iudæorum, quæ regi Syriæ subesset; quidam interpretantur tribunum militum, at in Græco non dicitur χιλιάρχης, sed μεριδάρχης. *Et reuersus est Ionathas in Ierusalem cum pace, & lætitia.* Eadem habet Iosephus valde fideliter, nisi quod pro sua in Ionathan beneuolentia, non contentus eum inter primos Alexandri amicos numerare, primum omnium constituit: legit videlicet non τῶν πρώτων φίλων, sed τὸν πρῶτον φίλον. Sed minuta mittamus. l. 13. c. 7.

IV. *Vetilius Hispanos in arctum cogit.*

Celtibericvm bellum languescens, Viriathi industria renouatum est. Nam, vt ait Appianus, non multo post Hispani, quos Luculli & Galbæ perfidia reliquos fecerat, ad decem millia congregati, Turdetaniam incursionibus vastarunt. Aduersus quos Roma missus est C. Vetilius Prætor, cum nouis copiis, quibus, additis quæ erant in Hispania, exercitum decem millium confecit; cumque in pabulatores hostium incidisset, multis necatis reliquum exercitum in arctum compulit locum, in quo aut fame moriendum erat, aut hosti deditio facienda. Et iā

fieri cœperat, cum Viriathus, qui inter eos erat, & nuper Galbæ cruentas, & perfidas euaserat manus, singulos Romanorum perfidiæ admonere cœpit, docuitque illum ipsum exercitum nihil aliud esse, quam reliquias periurii Luculli & Galbæ. Ad extremum si pareant sibi, tutum se ipsis ex eo loco receptum daturum.

HIS verbis permotis, & in spem erectis omnium animis, omnium cõsensu dux eligitur. Ac primum omnes tanquam ad pugnam instructos in fronte collocat, deinde iubet, vt cum ipse in equum conscenderit, in varias dispersi partes, diuersis itineribus Tribolam, quam celerrime fugiant, ibique se opperiant. Interea mille selectos, qui secum in acie starent, retinet, & equum conscendit, statimque reliqui ex condicto fugam corripuere. Vetilius ita dissipatos persequi veritus, qui Viriathum cerneret stantem cum globo suo, & occasioni rei gerendæ imminentem, illum adoritur. At ille velocitate equorum variis cursibus, recursibusque totum diem eludens, tutum suis receptum dedit. Tum & ipse deuiis itineribus nocte Tribolã peruenit: Romanis propter grauem armaturam, & locorum ignorantiam subsequi nõ valentibus. Ita Viriathus, cum ex insperato exercitum incolumen è summo discrimine eripuisset, plurimum sibi gloriæ, & virium adiunxit, quarum præsidio triennium totum aduersum Romanos bellum sustinuit. V. *Viriathus dux fit eorum, quos & liberat.*

VETILIVS Viriathum persequẽs Tribolam ibat; verum inter eũdem dum syluã quandam superat, conuersus Viriathus, qui discessum ante simulabat, à fronte Romanis obsistit, statimque qui in insidiis erant exilientes à tergo Romanos inuadũt. Tum occisi multi, multi in valles præcipitati, viui etiam non pauci in manus hostium venere. Inter alios Vetillus Prætor, quem qui cœperat, quia senex erat, & obeso corpore, tanquam hominem nihili interfecit. At Diodorus captum à Viriatho & gladio cæsum ait. Ex decem millibus Romanorum vix sex millia Carpessum profugerunt. Quos ex fuga receptos, Vetilii Quæstor per mœnia disponit adhuc trepidantes; ac quinque millia sociorum, quos à Bellis Titthisque impetrauerat, obuiam Viriatho misit; quos ita ille cecidit, vt ne nuncius quidem cladis superfuerit. Exinde Quæstor intra vrbem quietus auxilium Roma expectabat, quod sequenti anno C. Plautius attulit. VI. *Vetilium Prætorem superat, & interficit.* *in frag. l. 33 eclog. 5.* *Eiusdem Quæstorem clade afficit*

INTEREA Acilio & Flaminino Consulibus, legati decem ex Africa, cum Carthaginensium oratoribus, & Gulussa Masanissæ filio redierunt; dixeruntque & exercitum & classem se Carthagine deprehendisse. Perrogari sententiam placuit, Catone & aliis principibus Senatus suadentibus, vt in Africam confestim transportaretur exercitus, Scipio Nasica negauit sibi adhuc iustam belli causam videri. Itaque placuit vt à bello desisteretur, si Carthaginenses classem exussissent, & exercitum dimisissent; sin minus, proximi Coss. de bello Punico referrẽt. Huc pertinet illud Plinii. Cato, ait, perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotumque securitatis anxius, cũ clamaret omni Senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in Curiã præcocem ex ea prouincia ficum, ostendensque Patribus, interrogo vos, ait, quandudũ hoc pomum demptum putetis ex arbore; cum inter omnes recens esse constaret. At qui tertium inquit ante diem scitote decerptum Carthagine; tam prope à muris habemus hostem: statimque sumptum est Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta est, quanquam Catone anno seq. rapto. Ita Plinius. Ficuum meminit etiam Plutarchus in Catone maiore. VII. *Deliberatio de bello Africano.* *l. 15. c. 18.*

AT constat ex Velleio illũ anno proximo, qui est V. C. 604. L. Censorino, & M. Manilio Coss. mortem obiisse. Idque confirmatur à M. Tullio sub persona Lælii. nã hoc anno fingitur sermo à Catone habitus de Senect. vt patet ex lib. de Amicit. *Senectus enim*, ait Lælius, *quamuis non sit grauis, vt memini Catonẽ, anno antequam mortuus est, mecum & cum Scipione disserere, tamen aufert eam viriditatem, &c.* His quæ de Catone diximus consentanea sunt illa apud Ciceronem. *Bella, ait, non gero, at Senatui quæ sunt gerenda præscribo; & Carthagini male iam diu cogitanti, bellum multo ante denuncio, de qua vereri non ante desinam, quam illam excisam esse cognouero. Quam palmam vtinã dii immortales Scipio tibi reseruent, vt aui reliquias persequare, cuius à morte sextus hic & 30. annus est.* Ita Cic. quæ confirmant, quæ à nobis de eius morte dicta sunt, anno V. C. 566. mortuum videlicet anno 568. Ap. Claudio Pulchro, & M. Sempronio Tuditano Coss. qua de re ibi quoque diximus. VIII. *Tempus mortis Catonis maioris.* *l. de Senectute.*

IX. *Pœni cum Masanissa bellum gerunt.*

INTEREA Carthaginenses aduersum fœdus bellum Masanissæ intulerunt; à quo etsi secũdum & nonagesimum annum agente, victi sunt. Hæc Florus Epit. 48. Appianus autem, ipse primo mane, inquit, instruebat aciem octoginta octo annos natus, adhuc tamen eques validus, non stratum equum more patrio solitus inscendere, & militis pariter ac ducis obire munia. Quod autem fuerit hoc fœdus explicat Zonaras, qui ait Romanos per Nasicam expostulantes de apparatu bellico, eumque omitti iubentes, responsum accepisse se propter bellum cum Masanissa illa parasse. At Scipio pactione inter illos facta, à Masanissa impetrauit, vt quadam prouincia eis cederet. Nihilominus rupto fœdere, suscepto in eum bello, magno prælio victi sunt, & insuper Romanum bellum meruerunt. Quibus non videntur admodum congruere, quæ ab Appiano narrantur.

Et vincuntur.

X. *Tres Carthagine factiones.*

HANC enim Masanissæ victoriam pluribus exequitur App. Videturq. ad præcedentem annũ referre, quo L. Lucullus in Celtiberia bellum gerebat, sed id bellum ad hunc quoque annum propagatum est. Ex eodem hæc pauca accipe. Tres erant Carthagine factiones Romana, Regia, Popularis, sed hæc seditione facta regiam eiecit, exilio mulctatis circiter 40. ciuibus: exacto à plebe iusiurando, ne vnquam exules reciperet, aut de iis recipiendis mentionem fieri sineret. Illi ad Masanissam cõfugerunt, ad bellũ eum instigaturi, qui ad id spõte animatus, misit Carthaginem duos è filiis Gulussam & Micipsam, vt postularẽt recipi actos propter ipsum in exilium. Sed ad portam propinquantes exclusit Boëtarchus, veritus ne plebs, per cognatos exulantium, lachrymis flecteretur. Gulussam vero in reditu Amilcar cognomine Samnis, qui popularis factionis dux erat, adortus ex insidiis, & cæsis aliquot è comitatu, ipsum perterrefecit. | in Punicis

Vna pulsa confugit ad Masanissã.

XI. *Pro iis Rex bellum suscipit.*

HAC occasione Rex Horoscopam oppidum obsedit, Eo Carthaginẽses cum viginti quinq. millibus peditũ, & quadringentis equitibus vrbanis occurrerunt, ductore Hasdrubale, qui tũ Boëtarchus erat. Ad hos propinquãtes Asasis & Suba præfecti Masanissæ, dissidentes à regiis iuuenibus trãsfugerunt, cum sex millibus equitum. Qua accessione Asdrubal factus animosior, regem velitationibus fatigabat. Sed cum tãdem simulato metu, in magnam, & incultam planiciem traxit, cinctam præruptis tumulis, & rerum necessariarum inopem. Tum vero in hostem obuersus castra in planicie posuit, Asdrubal in tumulos, vt munitiores ascendit, ad quẽ multi etiam ex agris confluxerant: vtraque acies decem supra centum millia militum habuit; & spectante Scipione à mane vsque ad noctem pugnatum est, & multis vtrinque cæsis, Masanissa visus est superior.

Pugnat.

XIII. *De pace agitur.*

SCIPIONIS aduentu cognito rogarunt eum Carthaginenses, vt inter se & Masanissam pacem componeret: & fere conueniebat, donec Masanissa transfugas repetiit, tunc enim re infecta discessum est. Stabat Hasdrubal in tumulis, cum posset impetu facto per medios hostes erumpere, & quia commeatu abundabat, expectabat dum Rex pacem peteret: cum etiam audiret Romanorum legatos aduentare, pacis componendæ gratia; quibus mandatum erat, si Masanissa bello succumberet, liti finem imponere, quod si superaret, animum illi addere, quod & fecerunt. Quæ res quantum absit à fide & candore bonorum virorum, nemo non videt. Vt enim vltro demus perspectam fuisse Romanis malam in se Pœnorum voluntatem, ei tamen per fraudes, & iniusta media occurrendum non fuit, de quibus merito queritur Polybius. [a] | a in Legat. n. 118.

Qua Romanorum voluntate.

XIII. *Pœni conditiones admittunt.*

INTEREA fames & morbi Asdrubalem opprimebant, eoque adegerunt, vt transfugas Masanissæ dederet, & 5. millia talentũm argenti, Pœni intra quinquagesimum annum penderent, exules suos posthabita iurisiurandi religione reciperent, militesque ipsi cum singulis tunicis sub iugum mitterentur. Gulussa memor se paulo ante ab eis exagitatum, incertum an conscio patre, immisit in abeuntes equitatum Numidicum, cui nec resistere potuerunt inermes, nec fugere defecti viribus. Sic è quinquaginta octo millibus admodum pauci Carthaginem incolumes reuersi sunt, in quibus ipse Asdrubal, cum aliis nobilibus. Quem locum male vertit interpres; ait enim hos desideratos fuisse, cum Appianus habeat σωθέντας & sequens historia docet vixisse adhuc Asdrubalem. His finis belli fuit inter Masanissam & Carthaginienses. | c150000. fr. Ac 7000000. Eub.

XIV. *Turba in Macedonia à Pseudophilippo.*

INTEREA Romana res in Macedonia turbabatur. Puto hoc anno Roma profu-

gisse Pseudophilippum, & Macedoniam commouisse; anno seq. Iuuentium Prætorem contra illum missum male rem gessisse. Tertio deinde, qui fuit secundus belli Punici, à Cæcilio Metello profligatum, Calphurnio & Posthumio Coss. vt notauit Iulius Obsequens. De eius fuga hæc legimus Epitome quadragesima nona. Andriscus, inquit, cum ab vrbe Roma, quo illum Demetrius Syriæ Rex, ob hoc ipsum mendacium miserat, clam profugisset; multis ad falsam eius famam, velut ad veram euntibus, contracto exercitu totam Macedoniam, aut voluntate incolẽtium, aut armis occupauit. Hæc deinceps fabula educationis eius pertexitur. Zonaras scribit illum per contemptum à Romanis dimissum. Sic enim habet.

XV. *Eadem historia ex Zonara.*

Andriscvs vero quidam Adramyttenus Perseo forma non dissimilis, ascito sibi Philippi nomine, eiusque filium sese dictitans, ad defectionem plurimos impulit. Nam primo aduentu Macedoniam turbare conatus, cum à nemine curaretur, in Syriam ad Demetrium se contulit, spe auxilii propter cognationem impetrandi; ab eoque comprehensus, & Romam missus, cum neque Persei filium esse constaret, & alioqui nihil insigne haberet, per contemptum dimissus, magnâ factiosorum hominum manum coëgit, multas vrbes attraxit. Denique regio habitu sumpto, collectoque exercitu in Thraciam profectus, multis populis liberis, multis dynastis Romanorum imperium ægre ferentibus adscitis, impressionem in Macedoniam fecit, eaque occupata, in Thessaliam transgressus, non pauca loca subegit. Ita Zonaras: Florus Epit. 50. ait Thessaliam, cum in illam armis inuaderet, per Romanorum legatos, auxiliis Achęorum esse defensam. Hactenus res Macedonicæ huius anni.

ANNVS MVNDI 3905. SEXTÆ ÆTATIS 389. REGNI GRÆCORVM 163. ALEXANDRI BALÆ 3. IONATHÆ DVCIS ET PONTIFICIS 12. PTOLEMÆI PHILOMETORIS 31. OLYMPIADIS CLVII. AN. 4. VRBIS CONDITAE 604. COSS. L. MARCIO CENSORINO, & M'. MANILIO NEPOTE. BELLI CELTIBERICI 5. TERTII PVNICI 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM 148.

I. *Tertium bellum Punicum, & ratio temporis.*

SACRA Machabæorum historia, hunc & sequentem annum transilit. Hunc autem celebrem reddidit initium tertii Punici belli, quod excisa Carthagine terminatum est. His Consulibus inchoatum hoc bellum, author est Titus Liuius in Epitome quadragesima nona. Appianus in bellis Punicis, Eutropius l. 4. Orosius l. 4. c. 22. Florus l. 2. c. 15. Censorinus de die Natali c. 17. Tab. Capitolinæ. Zonaras quoque Paterculus, & Solinus c. 2. Quæ est communissima recentiorum sententia, Cuspiniani, Onuphrii, & Sigonii in Fastis Consularibus: Bellarmini, & Gordoni in suis chronologiis, Stephani Pighii in Annalibus Romanis, Tornielli in sacris, Scaligeri in Olympicis, vbi & de anno Olympiadis nobiscum sentit, Mercatoris, Caluisii, Temporar. l. 1. chronolog. & aliorum passim. Quamuis enim nõnulli in annis vrbis pro diuersa numerandi ratione dissentiant, de Consulibus tamen omnes consentiunt, quos aliqui ponunt anno ab eius fundatione 602. quibus præit Titus Liuius, alii 605. vt Onuphrius, reliqui 604. quorum magnus est numerus; cui sentẽtiæ & nos suffragium nostrum adiunximus.

II. *Causa, & occasio belli*

Ipsvm bellum fuse admodum persequitur Appianus, ex quo præcipua quæque mutuabimur. Optabant Romani, & id continenter vrgebat Cato, vt Car-

thago deleretur, rati Romanum imperium, ea non solum florente, sed vel stante, firmum ac stabile esse non posse. Itaque eius atteri potentiam, perpetuis propemodum Masanissæ iniuriis, non moleste ferebant, idque experientia ipsa docti non ignorabant Carthaginienses. Nunc autem accepta clade a Masanissa debilitati, & ipsum regem timebant, in propinquo magnas habentem copias, & populum Rom. insuper, alioqui semper iniquiorem sibi: tunc vero etiam occasionem arrepturum, ob bellum susceptum contra Masanissam, ipsorum amicum & socium: qui vt a Romanis contra potentiores hostes protegeretur, ratio postulare videbatur.

III. *Romani bellum parant.* NEC mali fuere Pœni coniectores mali sui. Namque Romani his auditis sine mora milites tota Italia imperarunt, vt parati essent, in quem eos cumque locum Senatus destinaret. Id autem factum est, vti supra dicebamus, post multa in Senatu inter Porcium Catonem, & Scipionem Nasicam altercationem, quorum ille Reipubl. periculo consulens classicum perpetuo aduersus Carthaginem canebat: iste morum corruptelam & luxuriam, sublatis hostibus formidolosis reformidans, eam deleri nolebat. Placuit nihilominus, inquit Florus in Epitome 49. eis bellum indici, quod contra fœdus naues haberet, & extra fines duxissent exercitum; quodque socio populi Romani, & amico Masanissæ arma intulissent; & quod filium eius Gulussam, qui cum legatis Romanis erat, in oppidum minime recepissent. Intelligit autem exclusum Carthagine Gulussam cum fratre, quo modo ex Appiano superiore anno diximus.

IV. *Quos Pœni placare student.* QVI pergit de Carthaginiensibus dicere, eos vt Romanos mitigarent, & crimen diluerent, quasi non publico factum consilio, publico præconio capitales declarasse Asdrubalem, belli contra Masanissam gesti ducem, & socios eius: simulque misisse Romam legatos, qui id Senatum docerent, & Masanissam accusarent. Sed cum eam excusationem Senatus non acciperet, quod diceret belli authores non ab initio belli, sed tantum post acceptam cladem fuisse damnatos: turbati petierunt, quid satisfactionis à Carthaginiensibus Senatus exigeret, si peccasse viderentur. Nihil certi responsum est, sed tantum scire Carthaginienses, quis esset satisfaciendi modus.

Vticenses dedunt se Romanis. Dum res hoc in discrimine versantur, Vticenses magnam securim in Carthaginiensium Remp. iniecerunt. Nam vt ait Florus in epit. priusquam vllæ copiæ in naues imponerentur, Vticenses legati Romam venerunt, se suaque omnia dedentes.

V. *Magno Carthaginis damno.* EA legatio, velut maximum belli omen, grata patribus, acerba Carthaginiensibus fuit. Et merito. Nam præterquam quod Romanus commodissimam in propinquo belli gerendi sedem habiturus erat, sexaginta enim tantum stadiis Carthagine distat, etiam id vehementer angebatur, vt ait Polyb. quod eam vltimam spem quam Carthaginienses ad placandos Romanos sibi destinabant, & ad quam superioribus bellis nunquam descenderant, Vticenses sibi præripuissent: vt si eorum exemplum sequerentur, nihil tamen noui, aut miri fecisse Romani essent existimaturi. Nihilominus quia aut bellum gerendum erat, ad quod male instructi erant, præsertim post cladem à Masanissa acceptam, aut deditio Romanis facienda, post multam in Senatu contentionem, decreuerunt legationem mittere, quæ pro præsentium rerum statu Reip. consuleret. n. 142.

Pœni legatos Romam mittunt.

VI. *Romani bellum decernunt, & copias mittunt.* INTEREA dum illi abeunt, Senatus Romanus Vticensium deditione excitatus, iampridem ad bellum propensus & paratus, mentem suam aperit, & decernit Carthaginienses bello persequendos esse. Continuóque in Africam vtrunque destinat Consulem, M. Manilium cum exercitu, Censorinum cum classe; eisque secreto mandat, ne nisi diruta Carthagine à bello desistant. Attribuit 80. millia peditum, equitum lectissimorum 4. fere millia. Nam ad tam nobilem expeditionem, & certam spem, ciues sociique vltro properabant.

Legati Pœnorum hic Romæ accepti. Perueniunt interea Romam legati, qui bellum decretum inuenerunt, inquit Polyb. & duces cum exercitibus iam profectos. Itaque cum nullum daretur deliberandi tempus, se suaque omnia Romanorum fidei atque arbitrio permiserunt. Hic laudare illos patres, quod rectam consilij viam inuenissent, concedere libertatem, leges suas, agrumque omnem, bonorumque omnium possessionem, si tamen intra dies triginta obsides trecentos Lilybæum mitterent, principum ciuitatis liberos, & ea facerent, quæ Coss. imperarent.

Acerbissimæ pacis conditiones a Rom. VII. *Pœni ad bellum imparati.*

Tenvit hæc postrema conditio Senatus Consulti legatos suspensos, & domi Senatores Africanos, vtpote ignaros quid Consules essent imperaturi; nec immerito, sed deditione facta, iacta erat alea. Iam pene ad portas erat maximus hostium exercitus. Ipsi autem & paulo ante maximam partem iuuentutis amiserant, nec classem habebant, nec socios, nec mercenarios paratos, nec frumentum ad sustinendam obsidionem conuectum, nec aliud quidquam ad tantum tamque repentinum bellum gerendum. Ergo quamuis suspicabãtur se, ne datis quidem obsidibus, satis firmam pacem habituros, tamen in tanto rerum discrimine, spem in parendi celeritate collocarunt. Decretum est Lilybęum obsides esse mittendos. Confestim igitur trecentos è iuuentute delectos mittunt, non sine magnis eiulatibus & lachrymis, necessariorum, cognatorum, & maxime matrum prosequentium, & miserabilem eius spectaculi faciem exhibentium; quin & vaticinantium nihil profuturos ciuitati liberos, nullis certis conditionibus datos. *Trecentos dant obsides.*

Postquam Lilybęum obsides appulerunt, Consules illos Q. Fabio Maximo tradiderunt, qui tum Prætor Siciliam administrabat. Is Romam eos tuto deferendos curauit, vbi fuerunt simul omnes in vnum è naualibus conclusi, vt ait Polyb. Addit Appianus dictum Pœnis audituros ex se apud Vticam reliqua, quæ ad tollendum bellum pertineant. *Romam deportãtur.*

Terrestres copiæ, postquam in Africam traiecerunt, castra metatæ sunt, vbi quondam Scipio: Classis in portus Vticensium diuertit. Eodem & legati Pœnorum venerunt. Tum Consules pro tribunali sederunt, adstantibus tribunis militaribus; ab vtroque latere totus exercitus longo ordine constitit. Euocantur præconis voce legati, & per castrorum longitudinem traducti, sistuntur Consulibus. A quibus iussi dicere quid peterent. Multa miserabiliter præfati de pristinis vtriusque populi fœderibus, de Carthaginis ipsius antiquitate, frequentia, imperio terra marique amplissimo: subiunxerunt non se hæc iactantiæ causa memorare, quæ calamitosis temporibus non conueniant, sed vt Romani tantæ mutationis exemplo, clementiæ atque humanitatis admonerentur. Cœperunt inde causæ suæ patrocinari, non minus accurate quam vere, vt pluribus apud Appianum leges: ostendentes nullam fuisse iustam causam, cur bello præsenti vrgerentur; præsertim cum se, suaque omnia eorum arbitrio permisissent. VIII. *Legati apud Romanum exercitum causam dicunt.*

Respondit Censorinus Consul, quoniam pax futura esset, nihil armis opus esse; itaque eam primam esse conditionem pacis, quam ex se audituri erant, vt arma omnia traderent. Cumque legati responderent, velle se quidem ea in re parere, sed prouidendum esse quomodo Asdrubali, quem capitis damnarant, restituri essent, qui cum 20. millibus armatorum contra se esset venturus. Cumque respondissent Coss. id S.P.Q.R. curæ fore, polliciti sunt arma tradere, ad quæ accipienda missi sunt Scipio, & Hispalus. Vis ingens armorum omnis generis ex vrbe educta est, tanta copia, inquit Orosius, [a] vt tota ex eis Africa facile potuisset armari. Plaustra sequentibus legatis, & principibus ciuitatis ac sacerdotibus, vt Consules misericordia mouerentur. Addit Florus, [b] Consules spe pacis iniecta, traditam à volentibus classem, mox sub ipsa vrbis ora incendisse. IX. *Exarmantur.*

a l.4.c.22. b li.2.ca.15.

Lavdavit Censorinus eorum obedientiam, in obsidibus, armisque prompte tradendis: superesse vnum mandatum Senatus paulo durius, quod eis ad certam pacem obtinendam obeundum, & fortiter ferendum sit, quando necessitas cogat. *Cedite nobis*, inquit, *Carthagine*, sedes ad quemlibet ditionis vestræ locum transferte, modo vltra octogesimum à mari stadium; certum est enim nobis hanc diruere. Hæc Consulis verba interrupit clamor tollentium manus ad cœlum, & deos irritorum fœderum testes inuocantium, non sine multis grauibus conuiciis, siue mortem appetebant, siue mentis erant impotes: procumbebant humi, & solum frontibus, manibusque pulsabant, vestes dilacerabant, sua ipsi corpora præ furore laniabant, adeo vt Romanis ipsis lachrymas elicerent. Deinde facto silentio redintegrarunt preces. Hanno princeps ciuitatis orationem habuit luculentam, ad deducendos ab ea sententia Romanos, sed nihil impetrauit. Respondit Censorinus. Id esse mandatum Senatus, quod neque à se mutari, neque differri possit. Quod etiam ipsis vtile, si superis placet, futurum esset, quoniam opportunitate maris impellerentur ad facinora quibus sibi perniciem accerserent. X. *Iubentur vrbe cedere vt diruatur.* *Quis hic legatorum motus, & luctus.*

XI. *Referunt in vrbem nuncia.* HIS dictis cum summouerentur, & abire iuberentur: rogauerunt vt classem ad ipsam vrbem admouerent, si forte eo metu ad hanc calamitatem ferendam adigi possent, cuius solo nuncio se à ciuibus discerptum iri prouidebant. Illis profectis Censorinus cum 20. quinqueremibus circa vrbem oberrabat, legatorum pars ex itinere diffugerunt, alij taciti in vrbem pergebant.

Vt accepti in vrbe. Carthaginienses ex mœnibus prospectabant reditum, & impatientia moræ capillos sibi vellebant; alij procurrebant obuiam, desiderio sciendi, quæ nimium cito cogituri erant, & mœstos percunctabantur, quidam ex vniuersis, quidam vt quisque in amicum, notúmve inciderat, prehensando & sciscitando, & nemine respondente ingemiscebant, vt rebus perditis; quorum ad gemitum, qui in mœnibus erant, magni alicuius mali præsagio, etiam ipsi ingemiscebant. In aditu portæ conferti pene conculcabant se inuicem, nec multum vis aberat, nisi dixissent sibi primum opus esse rem ad Seniores deferre: tunc enim certatim loco cedere, vt quamprimum sua fata cognoscerent.

XII. *Vt in Curia.* IN curia summotis cæteris, legati Senioribus iussa Consulum renunciarunt; ad quod nuncium conclamatione orta in Curia, plebs quoque foris clamorem reddidit. Tum facto silentio, pertexentibus legatis quid à se frustra dictum esset, ad flectendos Romanorum animos, & impetrandam legationem alteram, præ summa desperatione rerum ingentem vlulatum ediderunt, ad quem plebs irrupit in Curiam: & acerbissimo nuncio cognito, omnes quasi in furorem acti, alij in legatos *Populi furor.* irruebant, quos partim raptabant per vrbem, partim lapidibus impetebant: alii in optimates, qui autores fuerant tradendorum obsidum, vel armorum, cum contumeliis inuolabant; alii Italos, qui in vrbe reperti fuerant, variis cruciabant modis: matres obsidum, quasi furiæ quædam tragicæ, perditos filios lamentabundæ senatoribus exprobrabant, plorabant armamentaria vacua, naualia exinanita, deos ipsos conuitiis impetebant, qui ne sua quidem sacraria tuerentur. Denique omnia plena ira & furore, omnia clamoribus & eiulatibus personabant.

XIII. *Carthag. defensionē parant.* VERVM alii magis sobrii vrbis portas claudere, defensionem parare, lapides in muros congerere. Non quod spes aliqua miseris superesset adhuc, sed quod patriam suam mallent hostium, quam suis manibus euerti, vt ait Florus. [a] Senatus eadem die bellum decernit, seruos per præconem ad libertatem vocat, Asdrubalem eligit belli ducem, paulo ante capite damnatum, qui foris cum 20. millibus armatorum erat: mittit curriculo qui oret vt patriæ misereatur, in suo supremo discrimine, ei culpam condonet in se immerentem, cogente necessitate admissam: in vrbe alterum Asdrubalem, Masanissæ nepotem ex filia, ducem creat. Deinde à Coss. per *Summo studio.* nuncios 30. dierum inducias petunt, vt legatos Romam mittant; sed iis non impetratis, cum quiduis pati mallēt, quam vrbem deserere, totam vrbem in officinas armorum conuertunt, tantáque contentione die noctéque operi institerunt, vt breui non exiguam copiam compararint; tanto ardore, vt tendendis catapultis, cum aliorum pilorum esset inopia, etiam vxores suas raderent. Ita Appianus. Addit Oros. [b] eos arma facere aggressos, æris ferrique inopiam, auri argentique metallis suppleuisse.

XIV. *Quæ eis fauerint.* CVNCTABANTVR Consules vim afferre ciuitati, quam exarmatam se cum liberet occupaturos sperabant; & tempus aliquod dandum putabant ciuibus, dum aliquantum resedisset furor, vt nullo suo periculo vrbem diruerent. Iuuit etiam Africanorum causam ira Masanissæ in Romanos, qui victoriæ laudem, quam ipse peperisset, colligerent, ideóque auxilia mittere tergiuersabatur. Iræ causam refert Zonaras, quod neque principio belli accersitus esset, neque permissum ei pollicenti fuerat, vt Hasdrubalem debellaret. Iuuit postremo penuria commeatus in Romano exercitu, ad quem paucis ex locis subuehebatur. Asdrubale reliquam Africam tenente, & commeatum Carthaginem mittente.

XV. *Vrbs frustra oppugnatur.* INTER hæc paucis diebus transactis, vrbem terra marique oppugnare parant, rati se inermes, & animis infractos nullo negotio esse capturos. Verum cum & armatos, & ad pugnam, repellendámque vim alacres reperissent, falsi opinione sua retrocesserunt: iterato deinde conatu, cum res non successissent, creuerunt animi Pœnis. Coss. vero timentes Asdrubalem, qui à tergo non longe castra posuerat, & ipsi bina castra muniuerunt: deinde vrbem variis assultibus, sed irritis petierunt,

[a] L. 2. c. 15.

[b] l. 4. c. 22.

Scipionis prudentia, et virtus.

murorum partes crebro ariete, nullo tamen emolumento deiecerunt: vbi Scipio Tribunus egregie prudentiam suam atque virtutem probauit, suis à certa clade protegendis. Vice versa Pœni Himilcone duce, non nulla damna Romanis intulere: in quibus illud memorabile; quod scaphas arida materia clam oppletas, & pice deinde ac puluere consperfas, immisso igne, vento obsecundante in Romanorum classem immiserunt, quo facto magna eius pars conflagrauit. *Classis Romana adusta.*

XIII. Censorinvs in vrbem paulo post comitiorum causa profectus est: cum Pœni tanto animosiores facti, Manilij castra nocturna eruptione inuaserunt, & iam vallum conuellere cœperant, cum turbato intus nocturno tumultu exercitu, Scipio per auersam castrorum partem cum equitibus procurrens, & quà nullus erat hostis circunuectus, Pœnos perterruit, & in vrbem se recipere coëgit: quod secundo etiam fecit, cum hostis nauale Romanorum castellum intempesta nocte esset aggressus. *Pœnorum eruptiones post abitum Consulis.*

Inde Romani versi ad mediterranea, cum decem peditum, duobus equitum millibus agros populabantur, additis lignatoribus, pabulatoribus, frumentatoribusque. His populatoribus tribuni per vices præerant. Himilco autem cognomento Phrameas Afrorum equitum præfectus, crebris adortos insidiis vexabat, idoneis quippe locis latitans, cum hostem agere dissolutius animaduertebat, in morem aquilæ irruebat inopinatus, & damno dato in tutum recipiebat se. *Romanorũ populationes.*

XIV. At cum vices Scipionis contigissent, continebat ille se, quod videbat illum suos præclare continentem, & semper ad hostem excipiendum expeditos: quam ob rem inuidiam Scipioni quærebant alij tribuni, quasi auitum esset hospitium Scipionis & Himilconis familiarum. Rursus cum Manilius Asdrubalem iniquo loco, renitente Scipione oppugnare esset aggressus, ingentem accepit cladem; in qua tribuni tres, qui eam expeditionem suaserant in odium Scipionis, interfecti sunt, reliquus exercitus, eiusdem industria in tutum receptus, & cohortes aliquot, quæ in tumulum se ex fuga receperant, & ab hoste obsidebantur, quos alii vt deploratos, deserendos putabant, ne paucorum salus, totum exercitum in maiorem calamitatem traheret, eiusdem Scipionis virtute ab vltimo discrimine liberati sunt. Tribuni autem illi, in gratiam Scipionis, qui immemor æmulationis, id requisierat, ab Asdrubale sepulturæ mandati sunt. *Scipionis prudentia & virtus. Sociorum æmulatio non inulta.*

XV. Interea Romanus Senatus in castra misit, qui rebus diligenter inspectis, omnia renunciarent. Apud quos & Manilius, & Tribuni militares qui reliqui erant, & consilium, & vniuersus exercitus Scipionis virtutem, atque egregia facinora, victa iam continuis successibus inuidia, vno ore prædicabant: quæ Romam relata, Senatum populumque Romanum lætitia perfuderunt. *Senatus virtutem Scipionis agnoscit.*

Inter hæc mortem Massanisæ contigisse arbitror; eáque sine dubio est Appiani sententia, qui sub ipsum anni sequentis initium Scipionem Romam à Manlio præmissum scribit, ante aduentum Calphurnii Pisonis, qui ineunte vere Carthaginem venit. Oportuit ergo hoc anno mortuum Massanisam, ad quem Scipio profectus, mortuum reperit, & regnum eius filiis diuisit, indéque mox cum Gulussa Carthaginem ad exercitum rediit. Quæ Appiani sententia, historiam hanc ordine temporum narrantis, pluris esse videtur, quam Valerii Maximi, qui [a] sentit Manilio Proconsule Africam obtinente Regem obiisse, cum quo sentit Sigon. in Fastis anno 605. *Mors Massanissæ quando contigerit.*

a l.5.c.2.6.

XVI. At ne Proconsul quidem fuit Manilius in Africa, cum ei Piso Consul, cum Collega Mancino statim successerint, & in Africam ineunte vere peruenerint. In hunc quoque Censorini & Manilij annum eam mortem refert Paulus Oros. [b] Zonaras aperte Scipionem à Manilio Consule missum ad moribundum Massanissam scribit, & eius filium Gulussam ad Consulem ab eodem deductum. Dirimi controuersia potest, si media hyeme mortuum dicamus, cum iam Romæ Cal. Ian. creati essent Coss. vt propterea Manilius Proconsul dici posset, licet ei non esset prorogatum imperium: & rursus Consul adhuc diceretur, quod noui Consules nondum Carthaginem peruenissent. Idque innuit Appianus illis verbis, ἐν δὲ τῇ χειμασίᾳ, quasi dicat, in illa hyematione, dum hyems illa in cursu esset. Itaque nos quoque eius mortem, & quæ eam consecuta sunt, in sequentem annum differemus. Quæ ratio temporis etiam Pighio probata est. *Varia sententia. Conciliantur.*

b l.4.c.22.

XVII. *Plautius Prætor semel iterũque à Viriatho vincitur.*

Qvod ad Bellum Hispaniense attinet, Viriatho Carpetanum agrum depopulante, C. Plautius Prætor Roma cum peditum decem millibus, equitibus mille trecentis venit. Cuius aduentu simulata fuga Viriathus, missa ad se insequendum quatuor millia, conuersus paucis exceptis deleuit. Deinde traiecto flumine Tago, castra in monte oleis consito, qui Veneris nominatur, posuit. Vbi eum assecutus Plautius, dum damni accepti reparandi cupiditate, collatis signis dimicat, victus ingenti clade, sine vllo ordine intra oppida refugit, & circa mediam æstatem ad hyberna se recepit, nusquam ausus prodire. Quapropter Viriathus totam regionem libere peruagatus est, frugum vastitatem precio redimentibus oppidanis.

XVIII. *Res à Viriatho in Quintium gesta.*

Qviescente Plautio, inquietus Viriathus in altera Hispaniæ parte cum Quintio altero imperatore Romano, collatis signis dimicauit, & victus montem Veneris repetiit; vnde iterum in hostes conuersus, ex Quintianis militibus mille necauit, signis aliquot captis, atque hostibus in castra compulsis. Quinetiam præsidium quod Itucæ erat, vi deiecit, & Basitanorum regionem depopulatus est: cum interea Quintius Cordubæ inclusus, C. Marcium quendam Hispanum in hostem emitteret. Vtrique Romano duci apparet successisse Fabium Æmylianum, si Appiano in Hispanicis credimus: sed multos ille Prætores prætermisit, qui Hispaniam administrasse his temporibus, apud idoneos authores reperiuntur, Claudium Vnimanum, C. Nigidium. C. Lælium, vt Sigonius anno 607. notauit, qui & mendosos eius libellos non semel fatetur. Itaque in hac non exigua rerum confusione, quod verisimilius pluribusque probatum reperiemus, id sequemur.

XIX. *Andriscus Iuuentium Prætorem cum exercitu delet.*

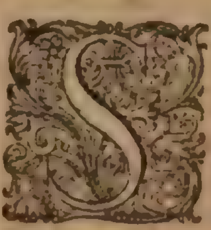
Romani qui Andriscum ante contempserant, cum non exiguis eum incre-crementis augeri accepissent, Scipionem Nasicam ad tumultum illum pacandum miserunt: qui rebus illis in Græcia cognitis, ad Romanos scripsit omnia, & coacto à sociis exercitu, rei gerendæ intentus ad Macedoniam processit. Romani autem P. Iuuentium Prætorem cum exercitu contra eum miserunt. Quem Andriscus circa Macedoniam adortus interfecit, ac cæteros quoque trucidasset, nisi noctis beneficio effugissent. Ita Zonaras. Eutropius ait hunc P. Iuuentium Prætorem ad internecionem fuisse deuictum. Idem habet Florus, [a] non sine stomacho, quem pro Romana gloria tumentem vbique circunfert. *Dum hæc ipsa contemnit populus Rom.* inquit, *Iuuentio Prætore contentus, virum non Macedonicis modo, sed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum temere tentauit, inuictusque non à veris regibus, sed ab illo imaginario, & scenico rege superatur;* imo & interficitur, vt ex Epitome Liuiana libri quinquagesimi constat.

[a] l.2.c.14.

ANNVS MVNDI 3906. SEXTÆ ÆTATIS 390. IMPERII GRÆCORVM 164. ALEXANDRI BALÆ 4. IONATHÆ PONTIFICIS 13. PTOLEMÆI PHILOMET. 32. OLYMPIADIS CLVIII. AN. 1. VRBIS COND. 605. COSS. SP. POSTHVMIO ALBINO, ET L. CALPHVRNIO PISONE CÆSONINO. BEL. CELT. 6. TERTII PVNICI 2.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 147.

SILET hoc quoque anno historia Syriaca, nisi quod ad initium Olympiadis centesimæ quinquagesimæ octauæ, quæ cursorem coronauit Orthonem Syracusanum, refert Eusebius controuersiam Alexandriæ agitatam, Samaritanos inter & Iudæos, quam Iosephus ad hæc tempora [a] retulit. Nos Eusebium sequemur; non enim habemus certiorem de tempore gestæ rei ducem, licet cum Scaliger solito more diuinare dicat. Inde res Africanas, deinde Macedonicas, & Celtibericas persequemur. Ad Africanas res Numidicæ Massanissæ regis pertinent, aliáque in Africa gesta, ante aduentum nouorum Consulum, quibus Africa decreta est; tum quæ ab ipsis Consulibus facta reperiuntur. Sed prius ad Alexandrinam controuersiam orationem conuertamus. I. *Res anni huius, & ratio temporis.*

a l.13. c.6.

APVD *Alexandriam*, inquit Iosephus, [b] *inter Iudæos & Samaritas, qui sub Alexandro Magno Garizitani templi religionem induxerunt, seditio est exorta, de sacris ipsorum; ita vt res ad regis cognitionem perueniret, dum Iudæi contendunt, iuxta Moysi præscripta, Hierosolymitanum templum esse legitimum, Samaritæ vero Garizitanum: prouocatumque est ad regem, & amicorum eius consessum, vt ab iis causa audiretur, & vtrius partis causidici succumberent, morte mulctarentur.* Acerba vtique pœna, sed non indigna Hæreticis seditiosis, & impostoribus, errorem pro veritate colentibus, & immensam in Ecclesia Dei animarum stragem excitantibus. Patrocinabatur Samaritis Sabbæus cum Theodosio, Hierosolymitanis Iudæis Andronicus Mossalami filius; iurauerunt; per Deum, & Regem, quod ex lege probationes allaturi essent, & rogauerunt regem vt necaretur, qui iusiurandum non seruasse deprehenderetur. II. *Controuersia Iudæorum, & Samaritanorum.*

b l.13. ant. c.6.

ITAQVE *rex multis amicis in consilium adhibitis, consedit causam auditurus. Iudæi vero, qui Alexandriam habitabant, valde erant solliciti pro tuentibus iura Hierosolymitani templi, ægre ferentes autoritatem antiquissimi & nobilissimi in orbe templi in discrimen vocari. Sed cum Sabbæus & Theodosius concessissent Andronico vt prior diceret, orsus ex lege approbare eius sanctitatem, & religionem, ostendénsque per continuas pontificum successiones, sacerdotij vsque in sua tempora propagationem, & ab omnibus Asiæ regibus maiestatem eius loci honoratam donariis: Garizitani vero, ac si omnino nullum esset, nunquam ab his habitam rationem: His & talibus rationibus persuasit Regi, vt decerneret Hierosolymitanum esse ex sententia Moysis conditum, Sabbam vero & Theodosium afficeret supplicio. Atque hæc sunt quæ Alexandrinis Iudæis acciderunt, Ptolemæi Philometoris tempore.* III. *Victoria Iudæis tribuitur.*

PROBAVIT primum Andronicus ex lege Mosis sacrificia, & celebritates præcipuas ter in anno fieri oportere, in loco quem elegisset Dominus. Deinde locum illum Hierosolymis electum fuisse, vbi sibi templum à Salomone construi nominatim iussisset, illudque ingentibus prodigiis sanctificasset, & regibus ipsis honorabilem reddidisset. Postremo sacerdotium in eo per continuam successionem propagasset; quæ neque Garizitano templo, neque Heliopolitano conuenirent, quæ nuper admodum per seditionem extructa constaret. Eadem est, ac multo verior, & iustior Ecclesiæ Catholicæ atque Apostolicæ gloria, quæ à Christo Domino supra petram fundata, mille iam ac pene sexcentos annos, à ducentis ac quadraginta tribus summis Pontificibus, à Petro Apostolorum principe, vsque ad Gregorium IV. *Eadem est causa Ecclesiæ cōtra Sectariōs.*

decimum quintum, qui nunc an. Christi 1623. in Romana Petri cathedra sancte ac feliciter sedet, administrata, nouas subinde Hæresum sectas exorientes confutauit, confudit, extinxit. Quæ vt recens emergunt ex inferis, nullam antiquitatem, nisi in damnatis Hæresiarcharum erroribus, inueniunt, quos vel inuiti fatentur millenis ipsis annis interruptos. Sed iam ad Romanam historiam transeamus.

V. *Masanissa mors.* De tempore mortis Massanissæ paulo ante diximus, nunc rem ipsam videamus. Quiescebat ille domi, Romanis nonnihil iratus, vt diximus, cum senio morbóque fessus, vt ait Appianus in Punicis, Scipionem vt auitum amicum, literis ad Manilium Consulem datis accersiit, consulturus eum de regno relinquendo liberis, quos plurimos habebat illegitimos, tres autem ex legitimo matrimonio natos. Scipio sine mora profectus est, sed paulo ante quam veniret, Massanissa agens animam filiis præcepit parerent Scipioni, quomodocunque eis patrimonium diuideret. Ita Appian. plenius Valerius Max. [a] Ille aduentum Scipionis fatis suis præcurrentibus, hæc vxori liberisque præceperat, vnum in terris populum Rom. & vnam in populo Ro. Scipionis domum nosse. Integra omnia Æmyliano se seruare, eum diuidendi regni arbitrum haberent. Quod is statuisset, perinde ac testamento cautum, immutabile ac sanctum obtinerent. *Et præceptum datum suis.* Zonar. a l. 5. c. 2. Valer. l. c.

VI. *Multa eius fœlicitas.* Mvltis rebus hic princeps fœlix fortunatusque perhibetur, adeoque à Suida vir regum optimus ac beatissimus; quod regnum paternum, à Syphace, & Carthaginiensibus occupatum, ope Romanorum non solum receperit, sed vehementer etiam amplificarit à Mauritania vsque ad Cyrenensem regionem, & per annos fere sexaginta tenuerit, Eutrop. Suidas, & Diodorus: [b] quod fidem & pietatem infatigabilem, populo Romano ad mortem vsque seruauerit: quod integris viribus ad vltimam vsque senectutem, atque adeo centesimum annum vixerit, eam enim ætatem ei tribuit Valer. [c] Eutropius [d] septem & nonaginta. Appianus & Diodorus vocant nonagenarium. [e] Florus in Epit. maiorem nonagenario mortuum tradit. [f] Liuius tamen, qui eum anno Vrb. Cond. 540. Fabio & Sempronio Coss. annum egisse tradit decimum septimum, existimauit eum hoc anno egisse tantum octogesimum secundum; & in bonæ valetudinis argumentum, quadriennem filium, quem sex & octoginta annos natus genuerat, reliquisse. Idem habet Diodorus, [g] vt minus mirũ sit, eum quoad vixit interfuisse prælijs, & equum sine ephippijs ascẽdisse. Deniq; quod plurimos liberos genuerit, viuosq; reliquerit. Nascentibus, inquit, Appian. decedentibusq; filiis, nunquam tamen minus decem habuit. Filios decem, ait Diodor. [h] vita excedens reliquit. Valerius, & Eutropius [i] quatuor & quinquaginta filiorum numerum reliquisse tradunt: ex diuersæ, inquit Zonaras, conditionis mulieribus susceptos. b l. c. c l. c. d l. 4. e lib 58. ecloga 1. f l. 24. & g l. c. h l. c. i l. 4.

VII. *Scipio regnum eius in filios eiusdem distribuit.* Scipio filiis aliis paternam munificentiam cumulate reddidit, inquit Appianus, legitimis vero pecunias addixit, & vectigalia. Nomen quoque regium eis commune esse voluit; cætera diuisit pro dignitate, ex ipsorum sententia. Micipsæ natu maximo, amantissimóque pacis assignata præ cæteris Certa regia. Gulussæ vero militari & proximo ætate, belli pacisque cura commissa. Mastanabal natu minimus, assuetus iura dicere, (qui etiam Græcis literis erat eruditus Epit. 50) controuersiarum inter subditos iudicium accepit. Ad hunc modum regno, patrimonioque diuiso inter Massanissæ liberos, confestim Gulussam secum adduxit in auxilium; quem priusquam assectemur familiæ Massanissæ Stemma spectandum lectori proponamus.

FAMILIA MASANISSAE.

VIII. *N. Rex Masaesylorum in Numidia genuit.*

Galam patrem Masanissae, qui à Carthaginiensibus ad bellum contra Syphacem vocatus, filium cum auxiliari exercitu misit. Liu. lib. 24. fi. Eodemque in Hispania pro Carthagine militante, mortuus est. lib. 29. p. 348. edit. Francfort. 1588.

- Masanissa, qui 17. annos natus à patre contra Syphacem missus, eum bis praelio vicit; inde in Hispaniam pro Poenis profectus est, vnde audita morte patrui, dein nece fratris patruelis, venit in Mauritaniam, moxque ope Numidarum regnum recepit. Liu. l. 29. vxorem habuit Asdrubalis Gisconis filiam. Diutissime vixit, & quamplurimos suscepit liberos, in quibus. A

an. V. C. 540. n. 7.

Desalcem, qui fratri Galae more patrio, in regnum successit, qui & mox abiit è viuis, relictis duobus filiis haeredibus. Liuius l. 29 p. 348.

- Capusa, in quem insurgens Mezetalus regiae stirpis, eum vicit & occidit, regnumq; occupauit: se tamen non Regem sed Tutorem minoris dixit, & viduam Desalcis, neptem Annibalis duxit vxorem.
- Lacumace, contra quem eiusq; Tutorem Mezebulum Masanissa dimicat, eosque semel iterumq; vincit, & regnum recuperat, eosdemque mox ad se amice reuocat.

Filij Masanissae.

A
- Misagenes, quem pater parabat mittere in bellum Macedonicum contra Persea, & reipsa misit, Liuius l. 42. p. 538. & 548. edit. Francfort. a. 1588. Idemque mox post illum deuictum, missus ab Æmylio Paulo in Africam, tempestate in Adriaticum mare eiectus, aeger Brundusium venit. Idem l. 45. p. 576. Eum Musicanem vocat Valer. Maximus lib. 5. c. 1.
- Masgaba, qui patris nomine Romae gratulatus est Senatui victoriam de Perse. Liu. lib. 45. pag. 576.
- Gulussa legatus Romę pro patre, super agro cum Carthaginiensibus controuerso, Liu. l. 42. pag. 536. 537. vir bellicosus Appian. in Pun. p. 64. gr. lat. morbo absumptus, Salust. in bello Iugur. filium habuit.
  - Massiuam, qui dedita Cirtha, & Adherbale interfecto, profugus ex Africa abierat, quem regnum appetentem Bomilcar iussu Iugurthae obtruncat. Salust. in Iugurthino.
- Micipsa natu maximus dicitur moriente patre ab Appiano in Pun. p. 64. idemque pacis amantissimus. Illi annulum dederat moriens pater, Zonar. vt Alexander Perdiccae. Ei Scipio Cirtham regiam attribuit, vt fratrum primo: eum solum regnum obtinuisse author est Salust. in Iugurth. Liberos reliquit ex Salust. in Iugur. & Epit. Liuij 62.
  - Adherbalem, qui à Iugurtha regno pulsus, à Senatu Romano restitutus est. Epit. 61. à Iugurtha excruciatus necatur, Salust.
  - Hiempsalem natu minorem natura ferocem. Is infensus Iugurthae ab eodem occiditur per insidias. Salust. in bello victus. Epit. 62. Eius filius Iuba dicitur à Dione l. 41. Plutarchus tamen in Sertorio, eius genus ad Syphacem refert. Pompeij partes secutus rebus desperatis cum Petreio pugnans occubuit. Filium habuit alterum Iubam, qui ductus à Caesare in triumphum: literis excultus scripsit historiam, & inter doctissimos Graecorum numeratus est. Plut. in Caes. Appian. Plinius l. 5. c. 1. fi. ait eum studiorum claritate memorabiliorem, quam regno; filium habuisse Ptolemaeum. (a.m. 4008. n. 17. — au. 24.)
  - Gaudam, quem Micipsa testamento secundum hęredē scripserat, morbis & mente affectus fuit Salust.
  - Iugurtham ex concubina ortum; Salust. Viribus, forma, ingenio valuit. Multis sceleribus clarus effectus est, adoptatus à Micipsa. Idem, à Boccho rege genero suo proditus, vinctus Syllae traditur. Romam à Mario perductus in triumphū, in carcere moerore periit. Meminit liberorum eius confuse Salustius. Appianus in l. 1. Ciuilium memorat.
    - Oxintam, qui in Venecesina custodia asseruatus, à papio eductus est, ornatusq; purpura, ad quem Numidae transfugiebant.
    - Filiam, quae Boccho regi nupsit; qui socerum Iugurtham Romanis prodidit.
- Manastabal, siue Mastanabal Appiano, siue Mastanamus Zonarae. Gręcis literis eruditus Epit. 50. assuetus iura dicere, Appianus: qui & natu minimū vocat in Pun. morbo consumptus est. Salust. in Iugurtha, filios habuit.
- Filia innominata mater Asdrubalis Poeni, qui Carthagine Praetor, alterius Asdrubalis criminationibus, quod Rempub. Gulussae proderet, in curia subselliis obrutus interiit. Appian. in Pun. Flor. Epit. 50.
- Alios plerosque habuit ex concubinis. Nam Eutropius l. 4. ait eum anno vitae suae nonagesimo septimo defunctum, filiis 44. relictis. Valer. l. 5. c. 2. ait quatuor & quinquaginta filiorum numerum reliquisse. Appianus in Pun. Nascentibus decedentibusque filiis, nunquam minus decem habuit, & nouissimum quadriennem nonagenarius reliquit.

IX. *Himilco Phamaas se dedit Scipioni.*

EADEM tempestate cum Scipio, & Himilco Phamæas occurrissent sibi, induxit Phamæam Scipio ad defectionem, quando patriæ saluti esse non posset; promissa apud Romanos nô solum venia, sed etiam gratia. Nec ille admodum cunctatus, mox cum bis mille & ducentis ferme equitibus eam executus, Scipioni, cui se suósque crediderat, adæsit: quo facto Manilius, qui rursum imprudenter Hasdrubalem aggressus, in periculum Romanos adduxerat, impune euasit, hostium viribus tanta equitatus decessione diminutis, & Scipione cum Gulussa & Phamæa commeatum ex præda suppeditante.

Ambo Romam veniunt.

Manilius autem audito successorem sibi venire Calpurnium Pisonem, præmisit Romam Scipionem cum Phamæa. Eum exercitus ad naues deduxit, comprecatus superos, vt eum Consulem in Africam reuertentem, ad expugnandam Carthaginem videret: idque multi Romam scribebant ad suos. Senatus Scipionem publice laudauit, Phamæam honorificis etiam cumulauit donis, iussitque ampliora sperare, si bello conficiendo strenuam operam attulisset. Ille omnia pollicitus, in Africam ad Romana castra reuersus est.

X. *Res à nouo Consule gesta.*

INEVNTE vere Calphurnius Piso Consul eodem venit, cum L. Mancino classis præfecto, qui nec Carthaginem tentarunt, nec Asdrubalem, sed bellum circa oppida circuntulerunt. A Clupea terra marique oppugnata repulsi sunt. Piso propinquum oppidum cepit, ac diripuit: priorem locum Zonaras Aspidem vocat, posteriorem Neapolim. Inde Hippagretam (Zonaras Hipponem appellat) quæ media inter Carthaginem & Vticam, Romanos commeatus intercipiebat, profectus est, sperans se pœnas ab oppidanis de latrociniis exacturum. Sed cum ad eam vrbem rebus omnibus instructam per totam æstatem assedisset, & obsessi bis eruptione facta, Carthaginiensibus quoque opem ferentibus, Romanorum machinas incendissent, infecto negotio, irritóque labore Vticam in hyberna discessit.

Parum feliciter.

XI. *Pœni animi eriguntur.*

AT Carthaginienses spe atque animis erigebantur, cum & Asdrubalis exercitum haberent incolumen, & ad Hippagretam superiores fuissent: aucti etiam octingentis equitibus Numidis, qui Bithya duce a Gulussa transfugerant, Phameæ iactura aliquatenus resarcita, viderentque alios Massanissæ filios, in suppeditandis armis pecuniisque, tardiores, quasi rei euentum expectantes, quos ipsi quoque à Romanis territabant, quasi sublata Carthagine, etiam ipsi subiugandi essent. Eundem quoque terrorem Mauris liberis ingerebant. Miserunt & in Macedoniam alios, ad vulgo creditum Persei filium, qui tunc bellum gerebat aduersus Romanos, hortantes vt bellum fortiter duceret; non illis naues & pecunias Carthagine defuturas.

Fouent Andriscû.

Hæc fere in Africa hoc anno gesta, præter nonnulla quæ cum rebus Scipionis coniuncta, commodius sequenti anno dicentur.

XII. *Res Macedonica à Metello bene gesta.*

CÆTERVM in Europa fœlicius à Q. Cæcilio Metello Prætore, contra Andriscum Pseudophilippum Macedoniam occupantem, gesta res est, & damna Iuuentij Prætoris casu accepta, reparata. *Pretore Metello*, inquit Florus. [a] *Populus Romanus amissum cum legione Pretorem plenissime vltus est. Nam & Macedoniam seruitute mulctauit, & ducem belli deditum, ab eo ad quem confugerat, Thraciæ regulo, in vrbem in catenis reduxit: hoc quoque illi in malis suis indulgente fortuna, vt de eo populus Romanus, quasi de vero rege triumpharet.* Sic ipse. Eutropius addit receptam à Metello Macedoniam, viginti quinque millibus militum Andrisci interfectis. Addamus & Zonaram, qui rem paulo exactius recitat. Post hæc, inquit, in Thessalia passim grassatus Thraces sibi adiunxit. Quamobrem Romani Q. Cæcilium Metellum Prætorem cum magnis copiis miserunt, cui Macedoniam ingresso Attalus classe auxilio venit. a L. 2. c. 14.

XIII. *Andriscus diuisis copiis vincitur.*

ANDRISCVS igitur de ora maritima solicitus, vlterius progregi non est ausus, sed paulum extra Pydnam productis copiis, equestri prælio victor, metu pedestris exercitus retro abiit. Ea tamen victoria elatus, copiis bifariam diuisis, partem ad vastandam Thessaliam misit, partem apud se retinuit. (Stulto vtique consilio, quodque hominem statim præcipitauit in interitum.) Metellus enim eorum paucitate contempta, in aciem descendit, ac victis iis qui primi ad manus venerant, facilius etiam cæteros subactos ad deditionem compulit, ingenue peccatum suum agnoscentes. Andriscus vero in Thraciam profugus, reparatis copiis cum Metello,

progrediente qua res ferebat conflixit, suisque propugnatoribus profligatis, sociisque dissipatis, à Byzo Thrace proditus, pœnas dedit. Et Domitori suo Macedonici cognomen inuitus fabricatus est.

Et proditione capitur.

XIV. *Græci legatis Romanis iniurij.*

Sed & Alexander quidam Persei filium se professus, regionem Mesto flumini adiacentem occupauit, quem Metellus vsque in Dardaniam est persecutus. Hactenus Zonaras, qui consequenter res à Calphurnio Pisone in Africa gestas exponit, significans eodem anno hæc contigisse, sicut & Appianus, vt paulo ante dictum est, quod Obsequens quoque confirmat. Sub hæc ipsa tempora, bis legatos Romanorum à Græcis violatos ex Polybio [a] constat. Primum ea legatione cuius princeps fuerat Aurelius; qui Senatui retulit prope factum fuisse, vt & vitæ & omnium rerum periculum adirent. Iterum quando missi à Metello legati blande conabantur eos à studio contentionis auertere, & ab odio Romanorum, cum turbæ continere se nequiuere, sed legatos subsannantes, cum tumultu ac clamore concione eiecerunt. Et cum omnes inquit, ciuitates stultitia, quasi populari quodam morbo, tenerentur, Corinthiorum tamen præ cæteris amentia insignis extitit. Sic Polyb. quæ causa fuit vt Corinthij præ cæteris pœnas darent.

[a] ...n 143. & 144.

XV. *Semina belli Achaici.*

Metellvs in Macedonia Prætor, cum cognouisset res in Peloponneso, & Achaia valde perturbatas, eo legatos misit, ad res placide ac pacifice componendas, vt scribit Polyb. [b] In iis legatis valde mihi mirum videtur numerari Scipionem Africanum; quippe qui anno præterito in Africa fuerat, & hoc anno Romæ candidatus erat: si non placet in eius nomine irrepsisse mendum, aut deceptum fuisse Polybium, cum ait Scipionem in Peloponnesum missum cum Fannio, Gabinio, atq; Papyrio. Qui cum in concilium Achæorum, quod Corinthi celebrabatur, venissent, singulari humanitate Achæos mitigare conati sunt, qui propter violatos Romanorum legatos metu efferati, bellum moliebantur, verbo quidem in Lacedæmonios, re autē ipsa in Romanos; quo autem mitius à Romanis tractabantur, hoc illi ferocius insolescebant, persuasi se à Romanis timeri, qui bello Punico, & Celtiberico tenerentur, hanc illis insaniam Critolao præ cæteris instillante.

[b] in legat. n. 144.

XVI. *Eiusdem causa ex Iustino.*

Cavsam huius belli Iustinus in Romanos transfert, Soli, inquit, Achæi ex vniuersa Græcia nimis potentes tum temporis Romanis videbantur, non propter singularum ciuitatum nimias opes, sed propter conspirationem vniuersarum. Quid ergo est quod Achæorum primarios, quos apud se Romæ habebant, iam inde à subacta ab Æmylio Paulo Macedonia, vt testatur Zonaras, liberos nuper dimiserant? Si eorum concordiam timebant, dimissos non oportuit, si non timebant, quid opus erat ab Achæorum cœtu Spartam & Corinthum separare voluisse? vt affirmat Pausanias in Achaicis, vbi ait conuocatis Corinthi populis sententiam Senatus aperuisse: placere Spartam & Corinthum ab Achæorum concilio seiungi, tum Achæos in Lacedæmonios, & reliquos qui tum Corinthi peregrinabantur, sine vllo legatorum Romanorum respectu inuasisse, & Lacedæmonios quidem in vincula coniecisse, cæteros eiecisse, & Critolaum belli ducem elegisse. Bœotos etiam, qui grandi pecunia à Metello mulctati fuerant, ad arma concitasse. Quod autem Pausanias de duabus ciuitatibus Sparta & Corintho dicit, id Florus in Epit. 51. de omnibus ciuitatibus, quę in ditione Philippi fuerant, affirmat. Iustinus autem vniuerse de omnibus, ea specie ac prætextu, vt singulæ legibus suis, iuribusque vterentur.

Anno ab V.C. 603. vt refert ex Plutarch. & Pausan. Casaub. in Synopsi Polyb.

XVII. *Viriathus Vnimanū delet.*

C. Plavcio in bello Celtiberico contra Viriathum successit Claudius Vnimanus Prætor, de quo hæc habet Florus. [c] Viriathus inquit, castra Prætorum & Præsidum aggressus, Claudium Vnimanum pene ad internecionem exercitus cecidit, insignia trabeis & fascibus nostris quæ cœperat, in montibus suis trophæa fixit &c. meminit oppressi Vnimani Victor in libello de vir. illustr. n. 71. & Paulus Orosius, [d] ex citato Flori loco. Quem mirum est ab Appiano, & Pighio eximiæ diligentiæ viro prætermissum.

[c] l. 2. c. 17.

[d] l. 5. c. 4.

ANNVS MVNDI 3907. SEXTÆ ÆTATIS 391. IMPERII GRÆCORVM 165. ALEXANDRI BALÆ 5. IONATHÆ PONTIFICIS 14. PTOLEMÆI PHILOMET. 33. OLYMPIADIS CLVIII. AN. 2. VRBIS COND. 606. COSS. P. CORNEL. SCIPIONE, QVI ET AFRIC. MINOR. ET C. LIVIO DRVSO. BEL. CELT. 7. TERTII PVNICI 3.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 146.

I. *Res huius anni.* ABET hic annus bellicas in Syria turbas, Alexandrum inter & Demetrium Demetrij filium, quas deinceps Scriptura [a] persequitur, proptereàq; nos ab iis ducemus initium: sequentur deinde Punica, & Celtiberica; sicque in tribus Mundi partibus miseros mortales, se miseris modis in interitum rapiẽtes spectabimus. *In anno centesimo sexagesimo quinto venit Demetrius filius Demetrij à Creta, in terram patrum suorum*, vtique paterni regni recuperandi causa. *Acceptus*, inquit Iosephus, *multis mercenariis militibus à Lasthene Cretensi, soluens ab ea insula, traiecit in Ciliciam.* Rem paulo pluribus habet Iustinus l. 35. cum belli huius causa, occasione, & apparatu.

Filius Demetrij venit contra Alexandrum.

II. *Eius ætas, belli causa, occasio, apparatus.* DEMETRIVS, inquit, *annos pubertatis egressus*, tenera illum adhuc ætate fuisse illud persuadet, quod eius pater, sub mortẽ Antiochi Epiphanis, tres & viginti annos natus fuit: [b] ille autem mortuus est anno regni Græcorum centesimo quadragesimo nono, à quo hic decimus sextus annus est; quæ potuit esse ætas huius Demetrij iunioris. Illa enim ætate clam Roma euasit, & quam primum regno potitus, accepta vxore Demetrium istum genuerit. Pergit Iustinus. *Audita Alexandri luxuria, quem insperatæ opes, & alienæ fœlicitatis ornamenta, velut captiuum inter scortorum greges, desidem in Regia tenebant, auxiliantibus Cretensibus, securum, ac nihil hostile metuentem aggreditur. Antiochenses quoque, veterem patris offensam nouis meritis correcturi, se ei tradunt: sed & milites paterni fauore Iuuenis accensi, prioris sacramenti religionem noui regis superbiæ præferentes, signa ad Demetrium transferunt.* Sic Iustinus.

III. *Alexander defensionem parat.* Ex quibus illustratur quod de Alexandro Scriptura subdit. *Et audiuit Alexander Rex, & contristatus est valde, & reuersus est Antiochiam*, vt scilicet Antiochenorum defectionem impediret. Reuersus autem est ex Phœnicia, vnde properauit Antiochiam, vt ibi res in tuto ante Demetrij aduentum constitueret, quæ scilicet pro insita Antiochenis leuitate, nutabant.

1. *Diuersi Apollonij.* *Et constituit Rex Demetrius Apollonium ducem, qui præerat Cœlesyriæ.* Multos legimus in his libris Apollonios, vnum Tharsææ filium, tempore Seleuci regis, præfectum Cœlesyriæ & Phœnicis. [c]

2. Alterum Mnestæi filium, quem Epiphanes à principio regni sui misit in Ægyptum, [d] qui cum exercitu duorum & 20. millium Hierosolymam occupauit, [e] quem à Iuda occisum censet Lyran. [f]

3. Tertium Apollonium Gennæi filium, qui sub Eupatore vexabat Iudæos, nec eos pace à Lysia data frui patiebatur, de quo 2. Mach. 12. 2.

IV. *Apollonius dux Demetrij iunioris contra Iudæos.* QVARTVS est hic Apollonius, quem Iosephus Daum cognominat, [g] quem credibile est ducem fuisse Cœlesyriæ tempore Demetrij Soteris, neque tum quidquam contra Ionathan & Iudæos memorabile gerere potuisse, eique præfecturam Syriæ post Demetrii mortem, ab Alexandro, in defectionis præmium confirmatam. Idem ex Iustino firmatur; qui ait milites paternos ad filium Demetrium signa transtulisse.

a l. 1. c. 10. 67.
b Polyb. legat. 107.
c 2. Mach. 3. 5.
d 2. Mach. 4. 21.
e 2. Mach. 5. 24.
f l. 1. c. 3. 11. *vir dolor.*
g l. 13. c. 8.

Hunc ergo Apollonium constituit exercitus sui ducem ad Iudæos, qui Alexandro fauebant,[a] debellandos, dum ipse Antiochiam proficiscitur. Apollonius autem *congregauit exercitum magnum, & accessit ad Iamniam*, erat ea vrbs maritima Palæstinæ egregie munita, sicut & Ioppe, & Geth, & Azotus. Accaron quoq; & Ascalon, de quibus omnibus mox fiet mentio. Cum autem castra metatus esset ad Iamniam, *misit ad Ionathan summum sacerdotem dicens, Tu solus resistis nobis.* In Græco, extolleris, eleuaris super nos. Tigur. intumescis aduersus nos. Volebat scilicet Apollonius Ionathan, sicut & reliquos, relictis Alexandri partibus secum ad Demetrium transire; sed ille in fide perstabat. Volebat quoque Ionathan[b] Iudææ ducem, agnoscere ipsum vt superiorem, vt qui Cœlesyriæ præpositus erat, ad quam Iudæa referebatur. Cum Ionathas solum Alexandrum agnosceret, à quo positus fuerat inter primos amicos, atque adeo dux & particeps principatus.

a Supra v. 47.

b l. 1. c. 10. 65.

Cur de Ionatha conqueratur.

V. *Eiusdem inuidia & iactantia.*

EA igitur inuidiæ causa erat, quod Ionathas ab Apollonij iurisdictione exemptus esset. Hinc istæ querelæ. *Ego autem factus sum in derisum, & in opprobrium, propterea quia tu potestatem exerces in montibus aduersum nos. Nunc ergo si confidis in virtutibus tuis*, copiis videlicet militaribus, *descende ad nos in campum, & comparemus illic inuicem*, siue decertemus cominus, armis corporibusque coniunctis, *quia mecum est virtus bellorum*, siue ciuitatum. Legit enim interpres πολέμων, in Græcis tamen constanter legitur πόλεων, quomodo habet etiam Iosephus. Idem videtur sentire Apollonius, quod olim milites Benadab Regis Syriæ.[c] *Dij montium sunt dij eorum, ideo superauerunt nos, sed melius est vt pugnemus contra eos in campestribus, & obtinebimus eos.* Sed vt illi tunc, sic & Apollonius hoc tempore, frustratus est expectatione sua.

c 3. Reg. 20. 23.

VI. *Reliqua eiusdem vanitas.*

AVDIAMVS vero reliquam Apollonij vanitatem. *Interroga, & disce quis sum ego, & cæteri, qui auxilio sunt mihi, qui & dicunt, quia non potest stare pes vester ante faciem nostram, quia bis in fugam conuersi sunt patres tui in terra sua. Et nunc quomodo poteris sustinere equitatum, & exercitum tantum in campo, vbi non est lapis, neque saxum, neque locus fugiedi.* Non libet excutere Thrasonicas istius orationis ineptias. Iosephus recte explicat. Prouoco te in eum locum, vbi armis non saxis pugnandum est, & in quo nullum præsto est victo refugium. Habes & huic similem Rabsacis iactantium.[d] Quod autem ait bis fuisse in fugam actos Iudæos, videtur intelligendum tum de pugna, in qua cecidit Iudas,[e] tum de fuga Mathathiæ cum filiis suis.[f]

d 4. Reg. 18.

e l. 1. c. 9. 18.

f 1 Mach. 2. 28.

VII. *Ionathas eripit Ioppen.*

VT autem audiuit Ionathas sermones Apollonij, *Motus est animo, & elegit decem millia virorum, & exijt ab Ierusalem, & occurrit ei Simon frater eius in adiutorium.* Vtique cum aliquibus copiis, quibus dudum propugnabat dies multos oppidum Bethbessen, aduersus Bacchidem.[g] *Et applicuerunt castra in Ioppen, & exclusit eum à ciuitate*, populus videlicet eius vrbis; aut potius præsidium, quod in ea habebat Apollonius, non permisit Ionathan cum suis in vrbem ingredi; id enim illa verba significant, *quia custodia Apollonij Ioppe erat. Et oppugnauit eam; & exterriti qui erant in ciuitate, aperuerunt ei, & obtinuit Ionathas Ioppen.* Hoc iam primum facto gloriose refutata est Apollonij vaniloquentia, præsertim cum Iamnia, quam insederat Apollonius, perquam vicina esset Ioppe.

g l 1. c. 9. v. 63. & seqq.

VIII. *Apollonius conatur Ionathan cōcludere.*

HIC Apollonius, qui equitatu valebat, cupiens Iudæos in planicie concludere, progreditur meridiem versus, relicta parte equitatus, quæ mox à tergo Iudæos, qui instarent abeuntibus, adoriretur, simulque facie conuersa hostiles copiæ, quæ antecesserant eisdem instarent: sed ipsammet Scripturam audiamus.

Et audiuit Apollonius amissam Ioppen, & admouit, instruxit ad pugnam, *tria millia equitum, & exercitum multum*, pedestrem scilicet, quem octo millium fuisse Iosephus ait, *& abijt Azotum tanquam iter faciens, & statim exijt in campum, eò quod haberet multitudinem equitum, & confideret in eis, & insecutus est eum Ionathas in Azotum, & commiserunt prælium.* Græca phrasis verti potest, appropinquauerunt exercitus ad committendum prælium, agnouit enim insidias Ionathas priusquam pugnaretur, alioqui circunclusus, & vtrinque cæsus ab hoste fuisset. Idque vidit etiam Lyranus: ait enim non commisisse statim prælium, sed postea.

συνῆψαν αἱ παρεμβολαὶ εἰς πόλεμον.

IX. *Relicto Iamnia equitatu.*

ET reliquit Apollonius in castris mille equites post eos occulte, ad Iamniam scilicet, vbi iam ante castra metatus fuerat. Est autem dispositio, & situs harum vrbium Ioppe, Iamnia, Azotus, qualis est harum literarum A. B. C. Ionathas potitus erat Ioppe, Apollonius castra metatus erat in Iamnia, ibique; abiens

versus Azotum, reliquerat occulte mille equites, in quodam torrente, vt ait Iosephus, vt cum Ionathas sequens Apollonium prætergressus esset Iamniam, illi ex insidiis emergerent, & Iudæorum terga cæderent. Cum autem appropinquarent exercitus, *cognouit Ionathas quoniam insidiæ sunt post se*, vtpote qui superauerat Iamniam, *& circuierunt* equites illi qui ex insidiis emerserant, *castra eius*, scilicet Ionathæ, *& iecerunt iacula in populum*, in exercitum Ionathæ, *a mane vsque ad vesperam. Populus autem stabat, sicut præceperat Ionathas.* Præceperat autem, vt ait Iosephus, vt obiectis scutis exciperent tela immissa ab equitibus; qui cum hoc fecissent, exhausti sunt telis equites, nec tamen quemquam læserunt. Non enim penetrabant ad corpora, sed obiecta scutorum testudine, densitate eorum facile repellebantur, & cadebant irrita. Hæc ipse.

Qui iaculatur in Iudæos.

X. *Pugna Simonis & victoria.* Et *laborauerunt equi eorum*, scilicet alienigenarum, id est equitatus fatigatus est diuturna iaculatione, vt statim subditur. *Et eiecit Simon exercitum suum, & commisit contra legionem; equites enim fatigati erant, & contriti sunt ab eo*, scilicet legionarij pedites, *& fugerunt, & qui dispersi sunt per campum, fugerunt in Azotum, & intrauerunt in Beth Dagon idolum suum, vt ibi se liberarent.* Videtur legendum, vt in Græco est, Idolium, quod est idoli phanum siue domus: alioqui dicendum esset, in domum Dagon idoli sui. Nam Beth Dagon non est idolum, sed Dagon; & ita legit Sà, & Serar. imo & Iosephus, vt mox dicam. Hi autem qui dispersi erant, per campum erant equites, vt est in Græco. Recte Tigurina totam hanc sententiam vertit hoc modo. Tum Simon acie sua explicata phalangem adortus est (Nam lassatus erat equitatus) qua ab eo fusa & fugata, equites quoque sparsa per campum fuga petentes Azotum, in ædem Dagonis simulachri sui confugerunt. 1. 1. Mach. c. 10. v. 81.

XI. *Ex Iosepho.* Recte quoque Iosephus. Vbi vero, inquit, iaculando à mane vsque post meridiem lassatum hostem animaduertit Simon, Phalangem aggreditur, & vsus egregia suorum opera, hostem coëgit fugere. Quo viso equites ne ipsi quidem locum suum tenuerunt, sed fessi diutina iaculatione, & videntes nihil amplius spei situm in peditibus, nullo ordine confusi fugiebant, dissipati per totam planiciem. Ionathas autem victos Azotum vsque persequens, multis cæsis, reliquos desperata salute in templum Dagonis, quod est in ea vrbe, compulit. Hæc Iosephus. Pergit autem Scriptura [a] exponere reliquam victoriam. a v. 84.

Reliquiæ victoriæ. Et *succendit Ionathas Azotum, & ciuitates quæ erant in circuitu eius, & accepit spolia eorum, & templum Dagon, & omnes qui fugerant in illud succendit igni: & fuerunt qui ceciderunt gladio, cum his qui succensi sunt, fere octo millia virorum.* Eadem habet Iosephus, qui vicinas ciuitates interpretatur circumpositos pagos: & vrbem Azotum captam eodem impetu tradit, irrumpentibus videlicet Iudæis, vna cum fugientibus.

XII. *Deditio Ascalonis.* Hac altera victoria refutata est inanis Apollonij iactantia. Sequitur tertia, sed incruenta ad Ascalonem, quæ aliquanto vltra Azotum erat, meridiem versus, media inter Azotum & Gazam. Ionathas ergo victoria præclare sapienterque vsus, *Mouit inde castra, & applicuit ea Ascalonem*, si forte illi vt Ioppitæ resisterent: sed illi proxima Azotiorum clade edocti, *exierunt de ciuitate obuiam illi in magna gloria*, magno videlicet cum honore afficientes, Iosephus, cum hospitalibus muneribus. *Et reuersus est Ionathas in Ierusalem, cum suis habentibus multa spolia*, data Apollonio iustissima causa dicendi, *ego autem factus sum in derisum, & in opprobrium.*

XIII. *Aliquot errata Iosephi. Primum.* Nunc si placet confectum iter remetiamur, vt nonnullis in locis Iosepho labenti opem feramus. Primum autem in limine grauiter lapsus est, dum hunc Apollonium facit non Demetrij cum Scriptura, quæ ait, *Et constituit Demetrius rex Apollonium ducem*, sed Alexandri ducem. Quod etiam cum manifesta ratione pugnat: non enim Ionathas, qui stabat ab Alexandro, contra eum pugnasset. Vnde illud quoque non recte queritur apud ipsum Apollonius, eum viuere non subditum Regis imperio. Alexandro enim plane addictus erat relicto Demetrio, vt totum hoc caput docet.

Secundum. Secundo labitur dum Apollonij nomine dicit, eius copias, Iudæorum maiores semper assuetas vincere. Non ita desipuit Apollonius; nimis enim apertum fuisset, atque impudens mendacium, cum plus decem, aut duodecim præliis illi victi essent. Iudæi autem vix semel atque iterum.

Tertio labitur in exitu ciuitatis, vnde educit Ionathan ac Simonem, cum Scriptura dicat Simonem occurrisse Ionathæ, cum hic exiisset Ierosolymis. Satius erat illum eo ex loco adducere, vbi eum Scriptura reliquerat.

XIV. *Quartum.* QVARTO labitur, & inutili labore vexat Apollonium, quem omissa Iamnia, deducit Azotum cum copiis, deinde reducit Ioppem; indéque rursum deducit Azotum versus. Cum ex Scriptura constet eum recta venisse Iamniam, & inde profectum Azotum versus, ad eliciendum Ionathan ad certamen.

Instructam in laterculi formam aciem non arguo, quia Scriptura id non refellit. Quod autem quis forte reprehendat, quod dixerit de Ionatha, hortatus est suos, vt vtrinque pugnarent in hostem; cum eos stantes, & quietos Scriptura faciat, donec fatigatus est hostis; id non Iosepho, sed interpreti potius tribuendum est, qui hoc loco πλημίους ἀμύνεσθαι, reddidit, pugnare in hostem, cum id sit tantum arcere impetum eorum, & tela propulsare, impetum tamen proprium cohibere.

XV. *Quintum.* QVINTVM nihilominus lapsum, Iosephus merito proprium agnoscat, & suum, & ex primo propagatum. Cum enim Scriptura dicat, *& factum est, vt audiuit Alexander Rex sermones istos, addidit adhuc glorificare Ionathan, & misit ei fibulam auream, sicut consuetudo est dari cognatis Regum: & dedit ei Accaron, & omnes fines eius in possessionem.* Iosephus autem memor se initio dixisse Apollonium ducem fuisse Alexandri, eundem errorem dedita opera confirmans, ait simulatam fuisse Alexandri lætitiam. Audi enim eum. Cæterum Alexander, audito quod victus esset dux eius Apollonius, simulabat se lætum, quandoquidem ille, præter animi sui sententiam, aggressus esset Ionathan amicum, & socium, &c. Sequens porro expeditio, quoniam ad sequentem annum pertinet, abeamus in Africam.

XVI. *Scipio ætate immatura fit Consul.* CVM in vrbe de Pisonis segnitie, & hostium incrementis nunciatum esset, & Scipio rerum iam in Hispania, & Africa, quamuis sine imperio, gestarum gloria celebraretur, omnes optabant illum in Africam mitti Consulem: & instabat comitiorum dies. Sed obstabat ætas viri, nondum ad summum magistratum per leges idonea; minor enim erat decem annis ætate legitima, Epit. 50. Et ipse ædilitatem ambiebat, cum populus Consulatum obtulit. Contradicentibus autem Consulibus, aut Senatoribus potius aliquantum repugnantibus, vt ait Flor. epitom. 50. & legem obiicientibus, peruicit populus, vt crearetur Consul: legum se quippe, & comitiorum arbitrum, iam inde ab vrbis exordio factum esse; velle se Scipionem ea nunc lege solutum esse. Quin etiam Druso Collega sortitionem prouinciarum Consularium de more postulante, populus extra sortem Scipioni Africam dedit, permisitque vt ex delectibus supplementum conscriberet, voluntarios acciperet, & ad reges ac ciuitates arbitratu suo literas daret, nomine populi Romani, ad auxilia belli; quæ & impetrauit. *Extra sortem ei datur Africa.*

XVII. *Ad quam vela facit.* REBVSQVE ita dispositis, vela fecit in Siciliam, atque inde Vticam traiecit; & aduentu suo Mancinum classis præfectum, qui in munitione quadam, in quam se in suburbio temere coniecerat, clausus, ad deditionem breui fame adigendus erat, & per præruptas rupes agendus in præceps, adductis eo copiis liberauit; eóque facto ad tria millia & quingentos milites, maxima ex parte inermes, præsenti morti eripuit. Iam enim à Carthaginiensium exercitu circumuenti, vim telorum, & vulnera vltra sustinere non poterant: sed imminente Scipione, dum Pœnus aliquantulum cedit, Scipio recipit suos. Mancinum Romam remisit, quoniam ei Serranus successor aduenerat classicæ præfecturæ: & castra non longe ab vrbe metatus est. Pœni quinto à mœnibus stadio, Asdrubale duce, castra locarunt. *Liberat Mancinũ præfectum.*

XVIII. *Disciplinam militarem instaurat.* DEINDE Scipio cogitans nunquam deuicturum se hostes, nisi suos in potestate haberet; idque nisi restaurata disciplina militari, quæ collapsa erat, frustra se desideraturum; industriam suam in eam rem primum contulit, & exhortatus ad officium milites, castra repurgauit, latrocinia, negociationes, delicias sustulit, & ad exequenda mandata promptos reddidit, atque expeditos. Inde Megara, qui locus erat in vrbe peramplus mœnibus contiguus, nocte duobus ex locis *Megaram occupat.*

aggressus occupauit, eoque cum quatuor millibus introgressus, celeriter Carthaginenses intra Byrsam; quasi capta reliqua vrbe, compulit. Erat autem Byrsa, arx in edito vrbis loco, & imminens mari. Inde tamen, locum suis periculosum ratus, mox recessit. Zonaras eum locum vocat Megalia, dicitque à Mancino occupatum, & cum à Carthaginensibus ibi vehementissime premeretur, à superueniente Scipione liberatum, eundemque Scipionem sub noctem mediam, transfugis ducibus, intra mœnia penetrasse, & portis effractis, magnam suorum partem introduxisse.

XIX. *Insignis Asdrubalis crudelitas in Romanos.*

Asdrubal indigne ferens eam audaciam, vbi lux rediit, quotquot ex Romanis captiuos habebat, productos in mœnia, vnde suis poterant esse conspectui, aut oculis, aut linguis, aut neruis, aut pudendis mulctauit; aliorum plantas, aliorum digitos amputauit, aut pellem detraxit toto corpore, atque ita viuos præcipitauit per rupes; ne Carthaginensibus vllam spem pacis à Romanis impetrandæ relinqueret; sed in solis armis salutem reponerent. At res in contrarium cessit, vt inquit Appianus. Nam Pœni tam nefariorum facinorum sibi conscii, timidi potius quam audaces reddebantur; & Asdrubalem oderant, qui veniæ spem eis præciderat, & Senatus eam immanitatem detestans, & intempestiuam vociferans, hominis furorem in se conuertit, eorum aliquot comprehensos, vt proditionis suspectos, occidit, tyranno propior, quam præfecto.

XX. *Scipio Carthaginem intentus obsidet.* Zonaras.

Scipio castra hostium pridie deserta, cum in vrbem fugerent, incendit, & vniuerso isthmo potitus, fossam à mari ad mare per stadia viginti quinque, hoste frustra impedire conante, perduxit, ad teli iactum ab hoste semotus. Inde aliam ei parem duxit versus mediterranea, non longe à priori dissitam; additisque duabus transuersis totum locum quadrangulum fecit, & vallis acutis permuniuit: & rursus interius alias fossas effodit. Versus Carthaginem murum duxit viginti quinque stadiorum longitudine, altitudine pedum duodecim, latitudine sex; turribus ac propugnaculis per interualla eminentibus: in medio autē erecta turri altissima, ex qua quicquid in vrbe fiebat, conspici poterat. His diurno nocturnoque labore intra dies viginti quatuor à milite perfectis, & suos in tuto collocauit, & magna

Et commeatu excludit.

commeatus penuria, qui magna ex parte terrestri itinere deferebatur, ciuitatem afflixit; raro enim, vento & tempestate obsecundante, mari deuehebatur: & hunc ipsum Asdrubal solis triginta millibus virorum, quos ad militiam delegerat, distribuebat; reliqua tota multitudine, quæ vel maxime fame premebatur, contempta.

XXI. *Scipio obstruit os portus. Pœni aliud aperiunt. Nauale certamen.*

Evm commeatum vt impediret Scipio, aggerem ex saxis prægrantibus deiecit in mare, ad claudendum os portus quod occidentem spectabat, cuius aggeris latitudo fuit viginti 4. pedum in superficie, in imo autem quadrupla, cūque contentiosissimo totius exercitus labore perfecit: Pœnis vice versa diuersa portus parte aliud os aperientibus, non minus occulto, quam indefesso etiam mulierum labore; quo patefacto, magnam vim nauium instructarum eduxerunt, quibus desertas tum Romanorum naues, si mens nōn læua fuisset, occupare potuerant; sed stulta ostentione contenti, in portum reuerterunt. Tertia inde die nauali prælio ad noctem vsque certamen est, paribus fere vtrimque damnis, atque emolumentis. Florus in Epit. 51. ait Afros infeliciter pugnauisse.

XXII. *Pœni machinas Scipionis incendunt.*

Postridie cum Scipio inuasisset aggerem, qui erat ante mœnia spaciosus, dudum ad recipiendas negotiatorum sarcinas extructus, quod ex eo loco portum infestare commode poterat, & loricam huius belli tēpore ibi extructam, machinis quatere cœpisset, noctu Pœni, quamuis fame malisq. fatigati, natatu onudi clam peruenerunt; & quāuis accensis facibus agniti, ora & pectora configentur telis, non remittebant tamen impetum, sed more ferarum in vulnera ruebant, donec incensis machinis, nudi armatos propugnatores earum verterunt in fugam; dum fugitiuos Scipio non verbis solum, sed plagis etiam ac cædibus sisteret: tantum terroris furor desperatorum intulerat! Illi machinis incensis domum natatu redierunt.

In aggere pugnatur.

In eodem aggere satis diu pugnatum est, aliis antemurale instaurantibus, aliis certatim diruentibus. Eum tandem Scipio totum occupauit, fossa muniit, & muro lateritio, pari cum mœnibus altitudine, nec longe ab iis di-

ſtante; quo abſoluto 4. millia militum aſcendere iuſſit, & tela in aduerſos hoſtes non parce ingerere, atque ita æſtas abſumpta eſt.

XXIII. *Nepheris occupata, cum magna hoſtiũ clade.*

Hyemis autem initio, Scipio ſtatuit Carthaginenſium copias & auxilia, quæ foris habebant, vnde illis commeatus ſubmittebantur, tollere. Dimiſſis igitur aliis alio ducibus, ipſe Nepherim cum Guluſſa, & C. Lælio, additis Numidis & elephantis, proficiſcitur; vbi dirutis caſtellis duobus, & vrbe per duos & viginti dies loco ac tempore frigido oppugnatis, partim vi, partim inſidiis & vrbe & caſtris hoſtilibus potitus, ad ſeptuaginta millia, connumeratis paganis, perdidit, cepit decem millia, euaſerunt circiter quatuor millia. Ea victoria plurimum ad expugnationem Carthaginis contulit, quod ab hoc exercitu, cui Diogenes quidam Aſdrubalis fautor præerat, commeatus ſuppeditarentur obſeſſis. His caſtris, & vrbe captis, reliqua eius regionis loca Scipionis ducibus dediderunt ſeſe; ita commeatus Carthaginenſes defecit: nec plura in Africa ad initium veris ſequentis geſta memorantur. Expugnatio enim ipſa ad annum ſequentem pertinet.

Et aliorum locorum deditione.

XXIV. *Res Viriathi.*

Hoc, vel ſequenti anno, neque enim certo conſtat, C. Nigidius Prætor Vnimano contra Viriathum ſucceſſit, eodem cum illo ſucceſſu: ab eodem quippe Viriatho Nigidius cum copiis ſuis oppreſſus eſt. Meminit eius Victor in libello de viris illuſtribus, numero 71. Pighius eum differt in annum ſequentem, non minore cum probabilitate. Florebat ergo Viriathus hoc tempore, & copiis in dies, viribuſque creſcebat; ſiue ad Romanorum faſtum comprimendum, ſiue ad Prætorum auariciam, & crudelitatem caſtigandam. Neque hic Nigidius cognomento figulus, alia re in Romana hiſtoria, quam clade à Viriatho accepta memoratur, ſicut neque Claudius ille Vnimanus, quem apparet altera manu debilem fuiſſe, vel mancum: aut eum certe cui primùm datum eſt id cognomen.

Et Metelli contra Achæos.

Cum clade Critolai.

Cvm autem bellicus Achæorum apparatus Romæ auditus eſſet, bellum eis indictum eſt, & prorogato Metello Prætori, qui Macedoniam regebat, imperio, in Peloponneſum armatus deſcendit, vt Sigonio placet. Zonaras tamen videtur ſignificare, illum ſponte contra eos profectum, verentem ne Macedoniam quoque inuaderent, qui iam in Theſſaliam intrauerant, ibique eos cæſo Critolao duce profligauiſſe. Idem recitat ex Polybio Paulus Oroſius libro quinto capite tertio. *Polybius Achiuus*, inquit, *quamuis tunc in Africa cum Scipione fuerit, tamen quia domeſticam cladem ignorare non potuit, ſemel in Achaia pugnatum Critolao duce aſſerit: Diæum vero adducentem ex Arcadia milites, ab eodem Metello Prætore* (Proprætore potius, licet Florus libro ſecundo capite decimo ſexto habeat Conſule,) *oppreſſum cum exercitu docet*. Ita Oroſius. At Zonaras Diæum contra Conſulem L. Minucium pugnaſſe ait, vt ſequenti anno dicemus; itáque cenſuit Liuius, vt ex Epitome quinquageſima ſecunda conſtat. *Cum Achæis*, inquit, *qui in auxilium Bœotios, & Chalcidenſes habebant, Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit: quibus victis dux eorum Critolaus veneno ſibi mentem conſciuit*. Eius autem ſucceſſorem à Mummio victum ſubdit, vt poſtea dicetur. Cætera ad annum, & Conſulatum L. Mummii pertinent.

ANNVS MVNDI 3908. SEXTÆ ÆTATIS 392.

REGNI GRÆCORVM 166. ALEXAND. 6. ET VLT. IONATHÆ DVCIS ET PONTIFICIS 15. PTOLEMÆI PHILOMETORIS 34. & vlt. OLYMP. CLVIII. AN. 3. VRBIS CONDITAE 607. COSS. CN. CORNELIO LENTVLO & L. MVMMIO ACHAICO. BELLI PVN. 4. & vlt. CELTIB. 8. ACHAICI 2.

ANNVS ANTE CHRISTVM 145.

I. *Expeditio Philometoris in Syriam.* HABET hic annus expeditionem Philometoris in Syriam, & amissum ab Alexandro regnum cum ipsa vita, Philometore eandem regni & vitæ aleam, triduo post subeunte, vt ex l. 1. Machabæor. cap. 11. constat. [a] Quamquam mors vtriusque ad sequentis anni initia referri posset, id est Olympiadis centesimæ quinquagesimæ octauæ quartum cum Eusebio. [a c. 11. v. 17. & 18.]

Eiusque causa. Huius expeditionis causa alia vera erat, quam Scriptura expressit his verbis. *Et Rex Aegypti congregauit exercitũ, sicut arenam quæ est circa oram maris, & naues multas, & quærebat obtinere regnum Alexandri dolo, & addere illud regno suo.* Eadem repetitur infra v. 11. Apparet autem illum eam cogitationem suscepisse, vt altera ex parte cõpensaret, quod ei à fratre ex Romanorum arbitrio fuerat diminutum. Iuniori enim Ptolemæo Romanos magis fauisse, clare ex Polybii legationibus intelligitur. Alia causa simulata fuit. Fingebat enim se auxilio venire genero suo Alexandro, contra Demetrium; proptereaq. Alexander omnia illi in vrbibus suis permittebat: & hanc causam ponit Iosephus, omissa priore. *Per idem tempus*, inquit, *Ptolemæus Philometor, cum naualibus & terrestribus copiis venit in Syriam, Alexandro genero laturus auxilium, alacriter excipientibus ipsius iussu ciuitatibus.* Pergit Scriptura. [n. 115. 116. 117. 132.]

II. *Amice accipitur vbique.* ET *exiit in Syriam verbis pacificis*, amicum se, vt socerum decebat, verbis ostẽdens, *& aperiebant ei ciuitates, & occurrebant ei: quia mandauerat rex exire ei obuiam, eo quod socer suus esset. Cum autem introiret ciuitatem* aliquam *Ptolemæus, ponebat custodias militum in singulis ciuitatibus. Et vt appropiauit Azoto, ostenderunt ei templum Dagon succensum igni, & Azotum, & cætera eius demolita, & corpora proiecta, & eorum qui cæsi erant in bello tumulos, quos fecerant secus viam. Et narrauerunt regi, quia hæc fecit Ionathas, vt inuidiam facerent ei, & tacuit Rex.* Dissimulanter audisse Regem Azotiorum querimonias, ait Iosephus. Sicut enim Alexandri ruinam moliebatur, quamuis dissimularet, ita & Ionathæ amici eius.

III. *Ionathas obuiam it Philometori eumque comitatur.* ET *occurrit Ionathas Regi in Ioppem cum gloria*, magnifico videlicet apparatu, ac comitatu, *& inuicem se salutauerunt, & dormierunt illic. Et abiit Ionathas cum rege vsque ad fluuium, qui vocatur Eleutherus*, quem Adrichomius vltra Ptolemaidem & Tyrum collocat, non longe à Sidone, ex Libano monte prorumpentẽ. Vide cũ in tribu Aser n. 37. cum tamen Ptolemæus vltra Libanum collocat, *& reuersus est Ierusalem.* Ionathas, vt in tuto expectaret, quem res exitum habitura esset, in absentia Alexandri, quam captarat Ptolemæus: erat enim tum Alexander in Cilicia, vt mox Scriptura refert. Præsidiorum quoque mutatio rem valde suspectam reddebat. Tacuit nihilominus Ionathas.

IV. *Qui odium in generũ patefacit.* REX *autem Ptolemæus obtinuit dominium ciuitatum*, quas præsidiis occuparat, *vsque Seleuciam maritimam, & cogitauit in Alexandrum consilia mala*, atque adeo patefecit ante cogitata, cum se iam multarum in Syria vrbium possessorem vidit. Seleuciam porro maritimam vocat, quod in maris mediterranei littore sita

sit, prope Orontem fluuium, non longe ab Antiochia, vt est apud Ptolemæum tab. 4. Asiæ, qui & eam Pieriam cognominat, ad differentiam aliarum multarum, Pisidiæ, Isauriæ, Elimaidis, Gaulanitidis, Comagenæ, Parthorum, siue ad Tygrim, de quibus consule Thesaurum Ortelii. Denique nouem Seleucias exstructas à Seleuco Antiochi filio, author est Appianus in Syriacis, vbi sic ait. *Ornauit imperium suum* (Seleucus Nicanor) *extructis per totam eius longitudinem vrbibus, quarum sedecim à patre denominauit Antiochias, quinque à matre Laodiceas* (non sex vt habet interpres, cum in Græco sit πέντε) *nouem sibi cognomines Seleucias, quatuor ab vxoribus, tres Apamæas, vnam Stratoniceam. Ex quibus clariores nunc extant Seleuciæ duæ, altera ad mare* (hæc est quam Scriptura memorat) *altera ad Tigrim fluuium, &c.* Hactenus Appianus.

Et *misit legatos ad Demetrium, dicens, Veni, componamus inter nos pactum, & dabo tibi filiam meam, quam habet Alexander, & regnabis in regno patris tui*, quod scilicet occupat Alexander, quem regno tibi debito extrudam. *Pœnitet enim me, quod dederim illi filiam meam, quæsiuit enim me occidere. Et vituperauit eum propterea quod concupierat regnum eius.* Satis opinor perspicue docet Scriptura hanc fuisse criminationem confictam, veramque calumniam. Iosephus tamen veram fuisse putat accusationem, vt qui à Scriptura libenter dissentit, & insidias ab Alexandro factas, sic explicat. *Postquam*, inquit, *Ptolemaidem peruenit, minimum abfuit, quin præter omnem expectationem, oppressus sit Ptolemæus, Alexandri insidiis, per Ammonium eius amicum, appetitus. Quibus detectis scripsit Alexandro, deposcens Ammonium ad supplicium, quod meritum aiebat propter structas sibi insidias. Qui cum non dederetur, intellexit ipsum Alexandrum earum fuisse autorem; & cœpit eum magno odio prosequi. Antiochenos autem iam antea infensos habebat Alexander, propter eundem Ammonium, à quo plurimis affecti fuerant incommodis. Non tamen effugit pœnam Ammonius, turpiter, vt mulier cæsus, dum amictu fœmineo quærit latebras, vt in alio commentario diximus.* Hactenus Iosephus; is commentarius non extat. V. *Calumniatur Alexandrum.* *An vera insidia Alexãdri.* *Ammonij cædes.*

Hæc autem si vera esse volumus, non male congruent cum Scriptura, si dicamus appetitum insidiis Ptolemæum ab Alexandro, postquam animaduertit, ipsum sibi multas Syriæ vrbes, propriis firmatas præsidiis, vendicasse: & id illum agere, vt generum è regno suo exturbaret. Ad hunc porro Ammonium videntur pertinere, quæ habet Florus Epitome quinquaginta Liuii. *In Syria*, inquit, *quæ eo tempore ex stirpe generis Persei regis Macedonum, inertia socordiaque similem Prusiæ regem habebat: iacente eo in ganeo & lustris Ammonius regnabat, per quem & amici omnes Regis, & Laodice regina, & Antigonus Demetrii filius occisi.* Sic ibi. Locus, & tempus, & personarum nomina satis congruunt. Iustinus tamen l. 35. duos tantum Demetrii filios recenset, vnum ipse vocat Demetrium qui cognominatus est Nicanor, alterum Eusebius vocat Antiochum Sedetem, & vterque regnauit; tertium ergo oportet fuisse Demetrio filium, qui viuo patre artibus Ammonii fuerit interfectus. Nec male vocatur Demetrius de stirpe Macedonum. Nam reges Alexandri successores, omnes fuere Macedones: ex quibus reges Asiæ, & Syriæ, & Ægypti, & Macedoniæ propagati sunt. VI. *Conciliatur Scriptura Iosephus.* *Ammonii dominatus in Syria.*

Pergit author. *Et abstulit filiam suam, & dedit eam Demetrio;* non vtique quod eum magis amaret, quam Alexandrum; neutrum enim cupiebat possidere regnũ, quod ipse cupiebat sibi: sed noluit vtrumque simul habere aduersarium, sperans altero sublato, alterum posse in ruinam impelli: *& alienauit se ab Alexandro, & manifestatæ sunt inimicitiæ eius.* Fuit hæc mulier postea in ruinam Demetrio, à quo deficiens, eius fratri Antiocho Sedeti nupsit, vt suis dicetur locis. VII. *Philometor dat filiam suam Demetrio.*

Et intrauit Ptolemæus Antiochiam, & imposuit duo diademata capiti suo, Aegypti & Asiæ, ignarus vtrumque sibi paulo post cum vita, in vltionem ambitiosæ cupiditatis, ereptum iri. Non videntur hæc consentire, iis quæ paulo ante dicta sunt, vbi promisit Ptolemæus Demetrio, ipsum in regno Patris sui regnaturum, idque regnum quasi dotem fore noui matrimonii. *Accipit diadema Syriæ.*

Iosephus ait Ptolemæum id inuitum fecisse, compulsum ab Antiochenis, quibus etiam mox persuaserit, vt Demetrium in regem reciperent. *At Demetrius*, inquit, *& amicitiam Ptolemæi, & oblatam coniugem perlibenter amplexus est. Vnus etiam reliquus erat labor Ptolemæo, vt Antiochensibus persuaderet Demetrium recipere,* VIII. *An inuitus ex Iosepho.*

alienatis ab eo, propter iniurias à patre eius acceptas. Perfecit tamen hoc quoque. Nam propter Ammonium habentes exosum & Alexandrum, facile impulsi sunt, vt eum ex vrbe eiicerent. Atque ita elapsus Antiochia venit in Ciliciam. Ptolemæus vero vrbem ingressus, & à ciuibus rex consalutatus est, & ab exercitu coactus est duo sibi imponere diademata, alterum Asiæ, Aegypti vero alterum. Sed cum esset natura iustus, & nimiæ potētiæ minime cupidus: ad hæc prudens, & qui nollet Romanis inuidiosus fieri, aduocata Antiochensium concione, persuasit, inquit eis, *vt Demetrium reciperent, pollicitus eum maiorem rationem habiturum recentis eorum beneficii, quam odiorum, quæ illis cum patre eius intercesserant*, & mox. *Nam quod ad dominationem attineat, contentum se esse Aegypti imperio. Atque ita perducti sunt in eam sententiam Antiocheni, vt Demetrium reciperent.* Hæc Iosephus, & Zonar. pene ad verbum.

IX. *Qui & arguitur ex Scriptura.* IN quibus ille aperte cum Scriptura pugnat, cum eum minime ambitiosum fingit, cum illa disertis verbis affirmet, cum hanc expeditionem suscepisse, vt dolo regnum Alexandri obtineret, & adderet illud regno suo; in quo se Philometor non natura iustum, vt ille ait, sed & ambitiosum, & iniustissimum erga generum suum, & proditionem exhibuit, qui ambitione instigante, generum suum repudiarit, eique regnum, atque vxorem eripuerit. Ex quo etiam falsum esse intelligitur, cum coactum ab exercitu duo sibi diademata imposuisse: nisi forte id ille finxit, vt mox Demetrium eo quasi dono sibi magis deuinctum redderet. Illud quoque in dubium facile reuocari potest, quod ait Antiochenses Demetrio Ptolemæi opera fuisse placatos. Nam Iustinus ait Antiochenses à principio e Creta reuertenti Demetrio se tradidisse, quasi veterem patris offensam nouis meritis correcturos. 1 2 lib. 35. 5.

X. *Num eiectus Alexander Antiochia.* FALSVM denique etiam illud videtur, eiectum Antiochia Alexandrum in Ciliciam venisse, cum Scriptura doceat eum iam antea propter Cilicum motus, Ciliciam petiisse. *Alexander autem Rex*, inquit, *erat in Cilicia illis temporibus, quia rebellabant, qui erant in locis illis.* Non ergo fugit Antiochia propter Antiochenorum tumultus, sed propter rebellantes Cilicas ad eos profectus fuerat. Idque iterum Scriptura confirmat, cum subdit. *Et audiuit Alexander, & venit ad eum in bellum.* Erat ergo in Cilicia, cum accepit nuncium, occupatum regnum suum à socero; non autem propterea euasit in Ciliciam, vt vult Iosephus. Existimo ergo Ptolemæum, vt ab initio expeditionis suæ instituerat, regnum vtrumque sibi vsurpasse, cum Alexander commodum abesset. Mox tamen, vt Iosephus indicat, ad demerendum sibi Demetrium, & Romanorum in primis metu, paternum ei regnum restituisse. 3

XI. *Alexāder redit è Cilicia.* HÆc ergo cum in Syria gererentur, Alexander, qui aduentu Ptolemæi soceri, & amicitia Ionathæ res suas satis sibi tutas in Syria credebat contra Demetrium, dū Cilicum motus compesceret, nuncium accepit, ab eo se proditum fuisse, & fortunis omnibus perfidiose euersum, à quo salutem & firmamentum sperabat. Itaque contractis copiis contra Ptolemæum bellum gesturus venit, & fortasse minus instructus ab exercitu, certe non accitis amici Ionathæ auxiliis. Non ita Ægyptius. Nam *produxit Ptolemæus Rex exercitum, & occurrit ei in manu valida, & fugauit eum. Et fugit Alexander in Arabiam, vt ibi protegeretur, Rex autem Ptolemæus exaltatus est*, tanquam Asiæ, Syriæ, & Ægypti Rex, fugato in Arabiam Alexandro, vbi is non amicos, sed sicarios, non protectionem, sed indignam cædem inuenit.

XII. *Occiditur in Arabia* ET *abstulit Zebdiel Arabs caput Alexandri, & misit Ptolemæo*, siue illi sponte gratificaturus, siue ab eo redemptus sicarius, ad vitandam, quam à violato tam tam insigniter genero, timere poterat, vltionem. Sed vltionem Dominus ipse, qui iudicat iustitias, occupauit. Nam subditur. *Et Rex Ptolemæus mortuus est in die tertia, & qui erant in munitionibus perierunt ab his, qui erant intra castra.* In Græco, *ab iis qui erant in munitionibus*, quasi dicat, qui erant in præsidiis & munitis locis, tam ex parte Demetrii, siue Ptolemæi, quam Alexandri, alteri ab alteris interfecti sunt. Paucis verbis, & pugna, & victoria, & mors duorum regum perstringitur. Diodorus Siculus paulo aliter rem narrat. Nam in fragmentis l. 32. ecloga prima, scribit Alexandrum à pugna cum quingentis in Arabiam fugisse ad vrbem Aban, & principem Dioclem. *Apud quem*, inquit, *etiam filium Antiochum,*

teneræ adhuc ætatis, prius deposuerat. Postea duces Heliadæ adiuncti, qui cum Alexandro erant, de imperatore suo ad Demetrium legatos mittunt, se eum dolo necaturos promittentes. Quorum petitioni cum locum dedisset Demetrius, non proditores tantum, sed interfectores regis facti sunt. Hæc ibi. Historiam paulo plenius habet Iosephus, in hæc verba.

XIII. *Eadem historia ex Iosepho.*

CÆTERVM *cum Alexander ducens validum exercitum è Silicia inuasisset Syriam, & Antiochenum agrum vastaret rapinis atque incendiis, occurrit ei Ptolemæus, vna cum nouo genero suo Demetrio, iam enim confectæ erant nuptiæ: & victus Alexander compulsus est fugere in Arabiam. Forte accidit in eo prælio, vt equus Ptolemæi, consternatus barritu elephanti, eum excuteret; prostratumque aggressi hostes, vulneribus in caput inflictis, in periculum extremum adducerent, ni ereptus esset interuentu satellitum: attamen per integrum quatriduum sopitis sensibus, nec loqui potuit, nec loquentes intelligere. Alexandri vero caput Zabelus Arabum dynasta recisum misit ad Ptolemæum; qui die quinta demum respirans à vulneribus, & ad se reuersus, iucundissimo sibi rumore, simul & spectaculo capitis, ac mortis Alexandri, oculos & animum pauit; nec ita multo post, exsatiatus gaudio percepto ex inimici interitu, & ipse vitam finiit.*

XIV. *Ex aliis cōfirmatur.*

NE credideris porro à Iosepho excogitatam fabulam de excusso in terram Ptolemæo, vulneribus in caput inflictis, vnde semimortuus relatus fuerit ad suos; etsi Scriptura dicat eum victoria exaltatum fuisse, & credibilius arbitretur Lyranus, cum diuinitus percussum intra triduum interiisse. Nam eum in bello vulneratum, & postea ex vulnere mortuum, affirmat etiam Strabo, qui ait eum apud fluuium Oenoparam, superato in pugna Alexandro Bala, siue Balæ filio, ex vulnere obiisse. Affirmat etiam distinctius Florus Epit. 52. *Ptolemæus* inquit, *in caput grauiter vulneratus, inter curationem, dum ossa medici terebrare contendunt, expirauit*, sicque impletum est illud: *vidi impium exaltatum sicut cedros Libani, transiui, & ecce non erat.*

XV. *Accusatio Ptolemæi & Iosephi*

QVOMODO enim non impius, quem iste natura iustum, & moderatum, & prudentē fingit; imo quomodo non supra modum crudelis in Alexandrum, & generum, & innocentem, quod ad ipsum quidem attinet, vt eius interitu gaudio exaturaretur? vt tam tristi spectaculo oculos animosque pasceret? Id si gloriosum putauit Iosephus, valde à Scripturæ mente, & communi bonorum sensu alienus fuit. Nam vt omittam diuinam legem præcipientem humanitatis officia inimicis exhiberi; etiam in eorum asinis, & bobus. [a] Idem certe Deus, qui per Moysem, illa mandauit, per mortalium sapientissimum ita loquitur. *Cum ceciderit inimicus tuus*, ait Salomon, [b] *ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum; ne forte videat Dominus, & displiceat ei*, &c. qui scilicet, pro bonitate & clementia sua, gratulatus est Salomoni, quod non petiuerit animam inimicorum suorum. Alius à Iosepho sensus, alia mens sanctissimi regis Dauidis fuit, qui profusis lachrymis, non solum Ionathan, sed Saulem etiam, & Absalonem fleuit; qui delatum ad se Isbosethi æmuli sui caput, cum sicariorum execratione & supplicio, & occisi commiseratione recepit.

Gaudium de ruina inimici improbum.

a Exod. 23. 4. 5.
b Prouerb. 24. 17.

XVI. *Etiam ethnicis ipsis.*

MVLTA quoque nobis exempla historia profana suppeditat; quæ non est necesse scrutari, ac persequi pluribus. Nam ne longe abeamus, hoc anno Scipio Aemylianus excisam Carthaginem, quamuis inimicā, lachrymis prosecutus est, vt author est Appianus in Punicis. Iulii etiā Cæsaris animus erga Pompeium, Catonem, aliosque hostes suos, instar multorum exemplorum esse potest; ad confusionem eorum, qui diuinæ legis cognitione tumentes, cum sua approbatione, commendationeque tacita alienam feritatem celebrant.

Mores Philometoris.

Scribit Iustinus l. 34. Ptolemæum istum Philometorem segnem admodum fuisse, & quotidiana luxuria ita marcidum, vt non solum regiæ maiestatis officia intermitteret, verum etiam sensu hominis nimia sagina careret. Non obscurum quoque in eo Dei iudicium apparet, vt qui alienum regnum ambiebat, amiserit etiam suum, & qui de inimici morte lætabatur, de suo ipsius interitu lætos redderet inimicos.

XVII. *Ratio temporis regni eius.*

PORRO fuit hic annus trigesimus quartus regni eius, etsi 35. ipsi Eusebius in chronico tribuit; quod si probatur, ita recipiendum est, vt initia tantum anni sequentis ipsi tribuamus, quandoquidem illum ipsum annum Demetrio Script.

assignat. 1. Machab. c. 11. 19. Probari certe nullo modo potest, quod idem Eusebius facit Alexandrum Ptolemæo Philometori quatuor annis superstitem; imo vult ab eius successore Euergete filiam in vxorem accepisse, cum ex Scriptura constet Alexandrum prius occisum ab illo Arabe dynasta, Philometorem autem triduo post esse defunctum: quomodo ergo regnante Euergete, & quidem secundo eius regni anno, accepit filiam eius vxorem, qui adhuc viuo & regnante eius patre mortuus est? vt Iosephus Scripturæ consentiens affirmat; quam historiæ temporisque perturbationem, mirum est ab Emendatore non emendatam, aut animaduersam.

XVIII. *Periodus regni Alexandri.* Qvin ne probandus quidem est Eusebius, cum Alexandro tribuit annos decem & menses septem, cum vix ad septimum annum peruenerit. Iosephus ei dat quinquennium; Alexander, inquit cognominatus Veles, per quinquennium regnum obtinuit, sicut alias indicauimus. Sic ipse, quem secutus est Sulpicius Seuerus, licet ibi Sigonius dicat, id ex ingenio suo Sulpicium dixisse, non autem, in Scriptura expressa inuenisse. Scriptura tamen libro primo capite decimo ait eum regnasse anno centesimo sexagesimo regni Græcorum, eiusque successorem Demetrium anno centesimo sexagesimo septimo regnare cœpisse; ex quo decennium Eusebii, & menses septem facile conuelluntur, quibus Scaliger maluit Iosephum, quam Scripturam opponere. Alexander porro, siue nothus Epiphanis fuit, siue suppositititius filius, meritas occupati Syriæ regni, & occisi Demetrii legitimi regis pœnas dedit. Audi Iustinum l. 35. extremo. *Atque ita Alexander non minori impetu fortunæ destructus, quam elatus, primo prælio victus interficitur*, non tamen in prælio, vt ex dictis patet, *deditque pœnas, & Demetrio quem occiderat, & Antiocho, cuius mentitus originem fuerat.* ὁ Σάμος.

XIX. *Excidium Carthaginis.* Nvnc Carthaginis excidium spectemus, quod Consulibus Mummio & Lentulo contigisse, & Olympiadis centesimæ quinquagesimæ octauæ anno tertio, author est Eusebius in Græco & Lat. Chron. & Onuphrius in fastis: & de Coss. passim antiqui omnes recentioresque consentiunt, vt nihil necesse sit, in re minime dubia, catalogum inutiliter texere: rem potius ipsam ex Appiano, qui omnium accuratissime eam tradidit, compendio mutuemur.

Scipio irrupit in forū. Sub veris initium creatis iam à Calendis Ianuariis Romæ prædictis Consulibus, Scipio consulari imperio prorogato, Byrsam arcem, & portum, quem Cothonem vocabant, aggressus est, cuius partem quadrangulam noctu Asdrubal incendit; at murum eius Lælius occupauit, vnde Scipio in forum propinquum irrupit, vbi, quia nox imminebat, pernoctauit armatus; ciuibus ita affectis, quasi ferrum iam in viscera recepissent. Vbi illuxit, quatuor millia recentium militum vocauit, qui ingressi templum Apollinis, auratam eius statuam, & fastigium opertum laminis aureis, pondo mille talentorum deprædati sunt. 1050000. fr. Attica 1400000. fr. Euboica.

XX. *Vicem ad arcem molitur.* Interim Scipio properabat ad Byrsam, ad quam tribus viis ascendebatur à foro: sed cum ex ædibus celsis circumpositis Romani peterentur telis, prioribus expugnatis, ex iis sese à proximis defendebant: & in eas transuersis trabibus, & tabulis, quasi pontibus in alias atque alias traiiciebant; sociis interim in mediis viis pugnantibus, & ingentes strages edentibus. *Miles in vrbe strages edit.* Erant omnia plena clamoribus & eiulatibus, dum alii cominus cæduntur, alii viui deiiciuntur in præceps, & nonnulli cadentes rectis hastis, lanceis, gladiisue excipiuntur. Nemo tamen ignem iniiciebat ædibus, propter eos qui pugnabant in solariis, donec ad Byrsam Scipio euasit; tum vero momento eodem tres angiportus incensi sunt, militibus viam munire iussis per ruinas incendiorum, vt exercitus posset vno agmine procedere.

XXI. *Ædium ruina, & incendium.* Hic deploratissima rerum facies; nam ædificiis cum horrisono fragore corruentibus, cum ruderibus confertim in publicum cadauera omnis generis, sexus, ætatis mortalium proruebant, quos vel incendium, vel Romani militis, vel propriũ etiam, aut necessariorum ferrum hauserat. *Strages mortaliũ.* Quidã etiam viui, præsertim senes, mulierculæ, pueri, qui se in intimas ædium latebras abdiderant, pars vulnerati, aut semiustulati edebant clamores tristissimos; alii rursum è tanta celsitudine, inter lapidum lignorumque fragmenta propulsi, membratim, frustatimque cadendo lacerabantur. Deinde purgatores ruderum rastris, furcis, aliisque ferramentis

viuos mortuosque in foueas tractim, cum lignis lapidibusque congerebant: vbi diu palpitantes alii hac, alii illa parte corporis extantes, vngulis equorum dedita opera conterebantur. Quibus in tormentis sex diebus noctibusque continenter consumptis,

DIE septimo quidam supplices adiere Scipionem, vt ex arce saluis liceret excedere, prælatis Æsculapii verbennis, cuius nobilissimum erat in arce templum. Id omnibus præter transfugas à Scipione concessum: exieruntque mox ad quinquaginta millia virorum promiscue ac mulierum, quadraginta millia deditiorum numerat Florus, & Asdrubalem eorum ducem. Orosius libro quarto capite vltimo, duplici agmine ex arce excessisse tradit; primum agmen mulierum inquit satis miserabile; virorum post magis deforme descendit: nam fuisse mulierum viginti quinque millia, virorum 30. millia memoriæ traditum est. Transfugæ autē ad summum nongenti desperata salute in Æsculapii templum cum Asdrubale, vxore, duobusque filiis se receperunt. Inde vt è loco edito & munito, facile repugnabant. Tandem famis, vigiliarum, pauoris, exitio iam appropinquante, impatientia; fano deserto in summam ædem se proripuerunt. XXII. *Scipio exire ab arce permittit.* lib.2.c.15.

Transfugis quid factū.

INTERIM Asdrubal clam ad Scipionem confugit, cum ramis oleæ. Eum Scipio iussum assidere sibi ad pedes, ostendit transfugis: quo viso, impetrato silentio, post effusa in Asdrubalem multa variaque conuitia, templum incenderunt, & se concremauerunt. Multos tamen in Scipionis potestatem venisse in Epitome quinquagesima prima legitur: quos ille bestiis obiecit, siue obterendos elephantis, siue leonibus Africis lacerandos. Dum ignis accenditur, vxor Asdrubalis astantibus duobus filiis, Scipioni bene precata, in maritum contumelias, imprecationes, & probra vbi coniecisset, iugulatis duobus filiis, eos in ignem, seque insuper abiecit. A culmine se domus, inquit Florus, in medium misit incendium; imitata reginam, quæ Carthaginem condidit. Idem Paulus Orosius libro quarto capite vltimo, & Epitome quinquagesima prima, vbi dicitur eam biduo ante de marito impetrare non potuisse, vt ad victorem transfugeret. XXIII. *Asdrubal ad Scipionē confugit. Transfugæ pereunt incendio. Et vxor Asdrubalis.*

AT Scipio vrbem, quæ per annos septingentos ex quo fuerat condita, maris & insularum imperio floruerat; armis, classibus, elephantis, auro, argentoque cum maximo quouis regno conferenda; eam inquam vrbem Scipio euersam atque incensam videns, illacrymasse dicitur, hostium tristissimæ sorti condolens, & varias fortunæ vices, in regnorum atque imperiorum ruinis, secum reputans, similemque aliquando patriæ suæ cladem reformidans, vt ipsemet Polybio, qui tunc aderat, remque scripto tradidit est confessus: quantumuis æternam Romam adulatores vanissime celebrarent: quæ vtique suo ipsius ferro, sæpius adacto in propria viscera, post euersa cætera imperia, prostrata perpetuo iacuisset; nisi eam Christus Dominus ac Saluator noster, fundata in ea Ecclesia sua, vniuerso huic mundo aspectabili coæuam reddidisset. XXIV. *Scipio super vrbis ruinā lacrymatur* *Timens æternæ Romæ.*

DIRVTA Carthagine, præda per aliquot dies militi concessa est, exceptis auro, argento, & donariis. Militaria deinde dona distribuit, iis exceptis, qui fanum Apollinis violarant; exornataque spoliis naui, celerrima victoriæ nuncia in vrbem misit; Siciliæ quoque populis denunciauit (addit Eutropius etiam Italiæ, & Africæ,) vt erepta sibi à Pœnis insulam bello infestantibus, donaria repeterent, quæcumque possent agnoscere; qua re maximam sibi populorum gratiam conciliauit. Reliqua deinde præda, quam asportare non libuit, diuendita; scuta, machinas, naues inutiles Marti Mineruæque sacratas, more patrio accinctus cremauit. Quanta vrbs, inquit Florus, deleta sit, vt de cæteris taceam, vel ignium mora probari potest: quippe per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant. Idem habet etiam Paulus Orosius. XXV. *Prædæ traditur Carthago.* l.2.c.15. l.4.c. vlt.

HIC denique finis Carthaginis fuit: de cuius duratione variæ veterum passim sententiæ circumferuntur, non satis sibi consentientes: adeo vt Eusebius in chron. ad quatuor tempora, iuxta diuersas authorum sententias retulerit, vt diximus anno mundi ter millesimo centesimo sexagesimo sexto, quæ libuit hoc loco distinctius tradere. XXVI. *Variæ sententiæ de ortu Carthaginis.*

Prima est quæ Troia capta antiquiorum facit, annis circiter quinquaginta, tempore Iair Iudicis apud Hebræos, conditoribus Zaro & Carchedone Tyriis. Eam sententiam refert ex Philisto Eusebius, eamque sequi videtur Appianus init. de bellis Punicis, qui pro Zaro habet Xorum conditorem. Altera centum quadraginta tribus annis Troia posteriorem facit, & conditam à Carchedone Tyrio, vel à Didone filia eius, sub extrema tempora Dauidis; quam sententiam Appianus Romanorum dicit esse, ipsorumque Carthaginiensium: eam Bellarm. amplect. in chronicis. 1. 2.

Tertia sententia ab eodem Eusebio profertur, quæ Didonem quidem facit conditricem Carthaginis; sed differt conditionem ad annum Salomonis tertium & vigesimum. 3.

XXVII. *Eiusdemq. duratione.* Qvarta denique initium Carthaginis ponit initio regni Amasiæ regis Iuda, qui fuit pater Oziæ. Sed nulla harum sententiarum congruit cum tempore durationis eiusdem vrbis, quæ habetur apud eundem Eusebium, vbi ruinæ ipsius tempus notat Olympiadis 158. an. 3. qui præsens annus est, aitque Carthaginem in ditionem Romanorum per Scipionem redactam; habentem à conditione sui annos 668. vt vero alii affirmant 748. Sic ibi. Ad priorem durationis huius periodum accedit Velleius, sub finem prioris libri, cum ait eam dirutam, cum stetisset annis DCLXVI. ex quo fieret, vt Romæ ortum Carthago sexaginta annis antecederet. Est enim communis omnium sententia, eam sexcentesimo septimo vrbis fuisse deletam, Cornelio & Mummio Coss. Idem tamen Velleius sub initium libri eiusdem, parum constanter scribit conditam ante annos quinque & sexaginta, quam Roma conderetur. Sed modica est hæc differentia, sicut & Timæi apud Dionysium,[a] qui ait conditam triginta octo annis ante primam Olympiadem, id est sexaginta duobus tribusue ante Romam. Paulo maior est Iustini,[b] qui annos statuit septuaginta duos, nisi ibi potius legas sexaginta duos, cum Gordono nostro. 4.

[a] l. 1. p 60. gr. lat. [b] l. 18.

XXVIII. *Opinio Iosephi.* Ad posteriorem durationis huius ciuitatis periodum, ab Eusebio allatæ accedit Iosephus, ad quem fortasse respexit Eusebius. Ille ergo libro primo contra Apionem sub medium, conditam dicit Carthaginem anno 144. à fundatione tẽpli Hierosolymitani, quod tempus cadit in decimum regni Ioas patris Amasiæ. Eam sequitur Torniellus; ex qua opinione sequitur Romam centum triginta septem annis posteriorem esse Carthagine; eademque centum duodecim annis antecedet primam Olympiadem. Quod si annis 137. addas 607. quo anno Vrbis deleta est Carthago, sequitur eam stetisse annis 744. Verum quid nobis de hac Iosephi sententia videretur, diximus sub annum templi centesimum quadragesimum quartum.[c] 5.

[c] nu. 2. 3. & seqq.

XXIX. *Quæ videtur probabilior.* Sexta opinio est stetisse Carthaginem septingentis annis, & quod consequens est, vrbis ortum tribus & nonaginta annis antecessisse. Eaque videtur fuisse Titi Liuii sententia, l. 16. qui desideratur, & habetur expressa apud Florum Epit. 51. eamque amplectitur Appianus sub fi. l. de bel. Pun. vt ante retulimus: probauit & Paul. Oros. & Eutropius l. 4. & Suidas in voce Africanus. Quarum opinionum diuersitatem aliquo modo conciliant, qui per partes extructam Carthaginem arbitrantur; & prius quidem Byrsam arcem, vt innuit Virgilius & Appianus, excitatam eo spacio, quod secto in tenuissimam corrigiam bouis corio cingeretur. Procedente tempore arci vrbem circundatam scribit idem Appianus, cui postea Megara adiecta sit.[d] 6. l. 4. c. vlt.

Conciliatio aliqua opinionum.

[d] Vide Gordon. a m 3108. & 3189.

Earum opinionum quæ vera sit Deus aliquis viderit, inquit ille, mortalium enim arbitror scire neminem. Probabilis admodum videtur coniectura de duplici conditione Carthaginis, quæ duas illas Eusebii sententias, de eius duratione, fere conciliat. Quamquam fateor illam de septingentis annis sententiam mihi non parum placere: quia multis eam video placuisse; etsi tam rotundus numerus suspicionem quandam affert, ipsum non plane exactum esse.

XXX. *Scipionis de Carthagine triumphus.* De Carthagine hoc ipso anno triũphatum esse à Scipione, docet aperte Macrobius. *Anno, inquit, ab vrbe condita sexcentesimo septimo hic Scipio deleta Carthagine triumphauit.* Appianus autem in fi. li. Punici triumphum Scipionis eo tempore cõtigisse ait, quo de Macedonibus & Andrisco, qui Pseudophilippus vocabatur, ter- l. 2. c. 11.

tio triumphatum est. Itaque in supplemento tabularum Capitolinarum habetur apud Onuphrium, Sigonium, & Pighium. P. CORNELIVS P. F. P. N. SCIPIO AFRICANVS ÆMYLIANVS ANNO DCVII. PROCOS. EX AFRICA, DE POENIS ET ASDRVBALE TRIVMPHAVIT. De ipso autem triumpho hæc habet idem Appianus. Scipio mandata Senatus executus, sacrificia ludosque voti compos persoluit diis immortalibus, perfectisque rite omnibus, classe reuectus in vrbem, triumphum egit omnium nobilissimum, refertum statuis ac donariis, quæ Carthaginienses per tot ætates, ex tot victoriis toto orbe partis comportauerant in Africam.

a l. 33. c. 11. ADDIT Plinius: [a] *Idemque Africanus, cum de Pœnis triumpharet* 4470. *pondo argenti translulit*, (quæ summa efficit 49170. coron.) *hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in mensarum est apparatu.* Verum permulta diuturno incendio perierant, multa permissa militibus, multa sociis restituta. Ductum Asdrubalem in triumphum satis constat. [b] Ex captiuis, inquit Zonaras, plerique in carcere perierunt, pauci, principibus exceptis venditi. Nam ii, & obsides, & Asdrubal, & Bithias, alii in aliis Italiæ partibus, vitam in liberis custodiis exegerunt, Scipio gloriam & honorem adeptus, nomen Africani non iam ab auo hæreditarium, sed per se partum habuit. Hæc ibi. XXXI. *Quid argenti translatum.*

b ex Epit. 52.

ILLA porro mandata Senatus Appianus ita explicat. Senatus decem legatos lectos è patrum numero, misit in Africam, vt vna cum Scipione ordinarent eam prouinciam. Si quid Carthaginis supererat, decreuerunt id Scipionem dirueret; interdixeruntque ne quis ibi habitaret, additis etiam diris deuotionibus, si quis contra faceret; præsertim si quis Byrsam denuo, Megaráue conderet. Placuit & ciuitates hostium eo bello socias, omnes ad vnam delere, & agros earum quæsitos bello, attribuere sociis populi Romani, maxime Vticensibus, quidquid ab vtroque latere Carthaginem & Hipponem vsque protenditur: cæteros tributarios fecerunt, & stipendiarios tum viros, tum mulieres; decreueruntque vt prætor ad eos, singulis annis ex vrbe mitteretur. XXXII. *Africa in prouinciam redacta.*

EODEM *anno quo Carthago deleta est, Cn. Cornelio Lentulo, & L. Mummio Coss. ruinam Carthaginis euersio Corinthi subsecuta est, duarumque potentissimarum vrbium, pari uno vnius temporis interuallo, per diuersas mundi partes miserabile colluxit incendium*, inquit Orosius. [c] Clare Velleius Paterculus l. 1. *Eodem anno quo Carthago concidit L. Mummius Corinthum, post annos 952. quam ab Alete Hippotis filio erat condita, funditus eruit.* Duas alias habet de huius vrbis conditu sententias Eusebius, ab hac longe discrepantes: priorem sub Mose, & egressum filiorum Israel ex Aegypto, posteriorem sub finem principatus Othonielis; vtralibet dat Corintho annos plus mille trecentos. Sed redeo ad eius ruinam, Florus lib. 2 cap. 16. *Carthaginis*, inquit, *ruinam statim Corinthus excepit, Achaiæ caput, Græciæ decus, inter duo maria Ionium & Aegæum*, illud ab occasu, istud ab ortu habet, ideo bimarem Corinthum poëta dixit, *quasi spectaculo exposita.* Zonaras quoque duas illas vrbes simul euersas tradit: à quo & rem gestam mutuabimur, quoniam eam habet paulo, quam cæteri exactius. XXXIII. *Corinthi clades, eiusque duratio*

c l. 1. c. 3.

CRITOLAO cæso, Græci in duas partes sunt distracti, cum alii positis armis pacem expeterent, alii seditionem vrgerent, Diæo summa rerum permissa. Quo Romani cognito Mummium Metello successorem miserunt; qui cum belli administratione suscepta, plagam ex insidiis cum parte exercitus accepisset, Diæo fugientes vsque ad castra persecuto, vicissim egressus, eo profligato ad Achæorum vallum venit. Diæus vero maioribus copiis collectis pugnare paratus, Romanos in castris se continentes contempsit, in conuallem inter castra mediam progressus. Eo viso Mummius aliquot equites misit, qui hostes ex obliquo aggrederentur, à quibus cum turbati essent, phalange à fronte adducta, multos occidit. XXXIV. *Corinthiorũ conatus sub Diæo. Mummii casus. Pugnat cũ Diæo, & vincit.*

VNDE Diæus, qui paulo ante hostem contempserat, desperatis rebus sibi manus attulit; ex iis vero, qui è pugna euaserant Corinthii passim in agris sunt dispersi, cæteri domum refugerunt. Diæi mortem plenius explicat. Victor in viris illustribus. *Mummius Corinthios*, inquit, *apud Leucopetram vicit, duce Diæo, qui domum refugit, eamque incendit, coniugem interfecit, & in ignem præcipitauit, ipse veneno interiit.* Pergit Zonaras. XXXV. *Diæi ex superbia desperatio, & mors.*

Proinde Corinthii, qui mœnia tuebantur, omnes periisse rati, vrbem deseruerunt. Qua Mummius viris vacua occupata, & illos, & cæteros Græcos citra

laborem domuit. Ac tum eis arma, donaria templorum, statuas, picturas, & alia ornamenta ademit. Hæc Zonar.

XXXVI. *Eadem clades ex Floro.*

Addit nonnulla Florus in Epit. 52. *In Critolai locum, qui sibi veneno mortem consciuerat, Drachus* (sic enim Diæum vocat, corrupto, vt arbitror, vocabulo. Nam Polybius in legat. 144. eum Diæum vocat, & Valerius Antias apud Oros. Pausanias, Victor,[a] & Zonaras) *Achaici motus primus author ab Achæis dux creatus, ad Isthmum à L. Mummio Consule victus est. Qui omni Achaia in ditionem accepta, Corinthum ex S C. diruit, quia ibi legati Romanorum violati erant; Thebæ quoque & Chalcis, quæ auxilio fuerant, dirutæ.* Sic ibi Florus; in historia vero.[b] *Mummius exercitũ, sub ipsis Isthmi faucibus fudit; geminosque portus sanguine infecit. Tandem ab incolis deserta ciuitas, direpta primum, deinde tuba præcinente deleta est. Quid signorum, quid vestium, quidue tabularum raptum, incensum, atque proiectum est? Quantas opes & abstulerit, & cremarit hinc scias, quod quidquid Corinthij æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus. Nam æris notam pretiosiorem ipsa opulentissimæ vrbis fecit iniuria, quia incendio permistis plurimis statuis, atque simulacris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.* Hactenus Florus. I.

Aes Corinthium.

[a] li. de Vir. illust. c. 60.

[b] l. 2. c. 16.

XXXVII *Ex Polybio spectatore.*

Non omittamus hoc loco eiusdem cladis spectatorem Polybium, apud Strabonem l. 8. allata primum cladis huius causa præcipua. Corinthij porro, inquit, cum Philippo parerent, non illius modo conatus adiuuerunt, sed & per se priuatim ita Romanos despexerunt, vt quidam in legatos eorum domum suam prætereuntes, ausi sint cœnum defundere; pro quo, aliisque peccatis mox pœnas dederunt. Misso enim à Romanis iusto exercitu Corinthus à L. Mummio est euersa. Et paulo post. Polybius quæ in excidio Corinthi euenerunt narrando deplorans, militarem contemptum artificiorum, ac donariorum inter alia commemorat. Ait enim se præsentem vidisse tabulas in solum proiectas, ac milites super iis talis ludentes; nominatque inter alias Bacchum ab Aristide pictum, de quo nonnulli dictum illud putant, nihil ad Bacchum; & Herculem Deianiræ tunica excruciatum &c.

XXXVIII. *Reliquiæ cladis in Græcia.*

Sed addamus quæ reliqua sunt de Corintho, quæ præ cæteris rea, grauiores cæteris pœnas dedit. Patre autem Mummij, ait Zonaras, cum aliis ad res post victoriam componendas misso, quorundam mœnia euertit, omnesque liberos, & sui iuris esse passus est; præter Corinthios, quos diligenter conquisitos sub corona vendidit, agro eorum publicato. Maximam eius partem obtinuisse Sicyonios autor est Strabo l. 8. muris, cæterisque omnibus ædificiis submersis. Ea vrbe sic euersa, Græcia initio statim & cædibus, & pecuniarum exactionibus est vexata. Deinde tantam libertatẽ & fœlicitatem adepta est, vt dicerent ni mature capti essent, se incolumes esse non potuisse. Hæc Zonar. Mummij triumphum recte Sigo. in annum sequentem differt, postquam scilicet omnia in Achaia composita sunt. De bello Celtiberico nihil occurrit hoc anno.

XXXIX. *Metelli de Macedonia triumphus.*

At triumphus Metelli ad hunc ipsum pertinet: author Appianus, vt ante retuli. De quo ita Valer. Max.[c] Q. Cæcilium Metellum, inquit, pauci & mœsti amici, consulatus repulsa afflatum tristitia, ac rubore plenum domum reduxerunt, quem de Pseudophilippo triumphantem, vniuersus Senatus lætum & alacrem in Capitolium prosecutus erat. Achaici etiam belli, cui summam manum L. Mummius adiecit, maxima pars ab hoc viro profligata fuerat. Eiusdem triumphi meminit Florus.[d] Macedoniam, inquit, Metellus Prætor seruitute mulctauit, & ducem belli deditum ab eo ad quem confugerat Thraciæ regulo, in vrbem in catenis reduxit, hoc quoque illi in malis suis indulgente fortuna, vt de eo populo Ro. quasi de vero rege triumpharet.

[c] l. 7. c. 5.

[d] l. 2. c. 14.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3909.

l. N. xxxvi Quæ habent etiam Oros. l. 5. c. 3. & Plin. l. 34. c. 2. Vbi sine dubio corrigendus est, vt notauit etiam Cuspinianus, cum ait: *Corinthus capta est Olymp. 156. anno 3. nostra vrbis 608.* Nam vrbis 608. respondet Olym. 158. anno 4. Nam tolle sex Olympiades, quæ antecesserunt Vrbis conditum, remanent 150. Olymp. id est 600. anni; quibus addendi sunt 7. anni, id est vna Olymp. cum tribus annis, quæ est communissima Chronologia, quam sequimur.

ANNVS MVNDI 3909. SEXTAE AETATIS, 393.

IMPERII GRÆCORVM 167. DEMETRII NICANORIS 1. IONATHÆ PONTIF. 16. PTOLEMÆI EVERGETIS 1. OLYMPIADIS CLVIII. AN. 4. VRB. COND. 608. COSS. Q. FABIO MAXIMO ÆMYLIANO. L. HOSTILIO MANCINO. BEL. CELT. 9.

ANNVS ANTE CHRISTVM 144.

DE nouis Asiæ, & Ægypti regibus iam aliquid in exitu præcedentium dictum est. Hoc loco dicendum, vtriusque initium hoc anno perspicue à Scriptura tradi, [a] quæ habet regnasse Demetrium anno 167. mortuo scilicet Alexandro: quo viuo, etsi biennio ante in Syriam terram patrum suorum venerat, [b] non tamen regnasse dicitur, nisi æmulo, aut verius tyranno sublato. Cæterum hunc iuniorem Demetrium, Demetrij Soteris ab Alexandro sublati filium, vocat Demetrium Nicanorem Iosephus, [c] Nicatorem Secundum Appianus in Syriacis cognominat, idque ei cognomen à Syris inditum ait, quod alienum à sua familia vicisset, patriumque sibi regnum, in quod irrepserat Alexander, vindicasset. I. *Initium Demetrij iunioris.*

[a] 1. Mach. 11. 19 [b] 1. Mach. 10. 67. [c] l. 13. c. 8.

ALTERVM autem Ptolemæum mox regnare cœpisse, Scripturæ ipsi consentaneum est, quæ ait [d] Philometorem triduo post Alexandrum esse defunctum. De cuius regni successione Epit. 52. *Ptolemæus*, inquit, *in caput grauiter vulneratus, inter curationem, dum ossa medici terebrare contendunt, expirauit. Atque in locum eius frater minor natu Ptolemæus, qui Cyrenis regnabat, successit.* Idem habet Strabo l. 17. & Iustinus l. 38. Iosephus vero l. 2. contra Appionem non longe ab initio, vocat hunc Ptolemæum filium Philometoris. Ptolemæus enim, inquit, qui cognominatus est Physcon moriente suo patre Ptolemæo Philometore egressus est de Cyrene, volens reginam Cleopatram expellere, & filios regis, vt ipse regnum iniuste sibimet applicaret &c. Verum in Græco textu habetur mortuo fratre suo Ptolemæo Philometore, idq; sequens oratio aperte confirmat. Non enim iniuste sibi regnum vsurpasset, cum esset legitimus hæres, neque cogitasset Cleopatram reginam, vtpote matrem expellere, neque filios eius minores natu fratres, neq; eandem Cleopatram accepisset vxorem, quod factum tradit Iustin. l. 38. Denique Iosephus ipse [e] Moritur, inquit, Ptolemæus Epiphanes superstitibus duobus filiis impuberibus, quorum grandiori Philometor cognomen inditum, minori vero Physcon. Eum Euergetem vocat Eusebius. II. *Initium Ptol. Euergetis.* *Fratris Philometoris.*

[d] ex eod. c. 11. 18. [e] l. 12. c. 5.

PTOLEMÆVS autem se ipsum quidem Euergetem, siue beneficum proclamari voluit; ab Alexandrinis autẽ Cacergetes, siue Maleficus appellatus est, vt ex Athenæo notauit Scal. Ab Epiphanio autem dictus etiam est Philologus, quia vt idem ait, reuera eruditus, & Aristarchi discipulus fuit. Sed id ab eo probatũ malim, quã simpliciter affirmatum. Nefaria enim hominis crudelitas, & luxuria, & gula, vix vllam doctrinæ vmbram vel suspicionem relinquũt, sed cacoërgetis nomen valde confirmant. Strabo certe inter deterrimos, nequissimosq; Ægypti reges hunc septimum Ptol. numerat. Philologum ergo potius à loquacitate dictum putarim, quẽ floruisse III. *Ratio nominum huius.*

.17.

sub Olymp. 56. paulo ante dixit Euseb. consentiente Suida. Nimirum etiam cum fratre regnauit, vt sæpius ex Polybio & Liuio dictum est. Eundem Ptolemæum Strabo Physconem dictum refert, quomodo eum Iosephus quoq. [a] appellat, id est vt quidam vertunt, ventriosum, φύσκη enim est crassum intestinum, quo lucanicæ fiunt. Idque egregie confirmat Iustinus l. 38. Erat, inquit, & vultu deformis, & statura breuis, & sagina ventris non homini, sed belluæ similis, &c. de nomine Physconis. Vide Eusebium. [b]

a l.c. & Lib. anc. c. 5.

b l. 9. c. 1.

IV. *Regni exordium ex Iustino.* De initiis etiam Ptolemæi aliquid ex Iustino l. 38. dicendum est. *In Aegypto,* inquit, *mortuo rege Ptolemæo, ei qui Cyrenis regnabat Ptolemæo, per legatos regnum, & vxor Cleopatra regina soror ipsius defertur. Lætus igitur hoc solo Ptolemæus, quod sine certamine fraternum regnum recepisset, in quod subornari à matre Cleopatra, & fauore principum fratris filium cognouerat. Cæterum infestus omnibus, statim vbi Alexandriam ingressus est, fautores pueri trucidari iussit. Ipsum quoque die nuptiarum, quibus matrem eius in matrimonium recipiebat, inter apparatus epularum, & solennia religionum, in complexu matris interficit:* atque *ita thorum sororis, cæde filij eius cruentus ascendit. Post quod mitior in populares, qui eum in regnum vocauerant, fuit,* &c. Hæc ibi, vt non sine causa eum Cyrenenses tanquam tyrannum execrati fuerint, regno expulerint, acie instructa contra eum steterint, vicerintque, vt docet Polyb. in legat. n. 115. Quod si quando in regno quietus fuit, id metu Romanorum factum est.

Nepotem regno priuat, & vita.

V. *Num ab Onia bello petitus.* HÆC porro de aduocato per legatos ad regnum Ptolemæo de Cyrene, & oblata in vxorem regina vidua, vt scilicet & Rex esset, & pupillorum tutor. Hęc inquam probabilius à Iustino dicuntur, quam quod habet Iosephus, [c] sponte scilicet egressum de Cyrene, voluisse Cleopatram reginam expellere, & filios regis, vt ipse regnum sibi iniuste vsurparet: propterεáque Oniam aduersus eum bellum pro Cleopatra suscepisse, & Iudæos internecioni Elephantorum destinatos, diuinitus fuisse liberatos. Id enim bellum commentitium videtur, ab Apione, vt pleraque alia, excogitatum, à Iosepho vero in laudem Iudæorum tractum, accommodando Physconis temporibus, quæ sub eius auo Ptolemæo Philopatore contigerant; vt fuse in tertio Machabæorum libro expositum est, vnde hæc narratio extorta est. Quis enim credat Oniam sacrilegi templi in Ægypto conditorem, diuino miraculo honoratum, aut virum exulem, & peregrinum, exercitum Iudæorum conflare potuisse, regi formidabilem? non certe qui multiplicem Iosephi vanitatem nouit. Nec Iustinus, qui [d] huius temporis bella à Iudæis contra reges Syriæ gesta commemorat, hoc tam memorabile, tantóque miraculo terminatum prætermisisset. Sed hinc ad rem Iudaicam Syriæ transeo.

c l. 2. contra Appionem.

d l. 36.

VI. *Iudas obsidet arcem Sion.* AD horum regum initia pertinet conatus Ionathæ, ad occupandam Ierosolymorum arcem, impiis Iudæorum obsistentibus. *In diebus illis,* inquit Script. [e] *congregauit Ionathas eos qui erant in Iudæa, vt expugnarent arcem, quæ est in Ierusalem, & fecerunt contra eam machinas multas,* volebat videlicet tutum se reddere Ierosolymis, in hac mutatione regum Asiæ & Ægypti, in quorum medio erat Iudæa. Id licet ad bonum ac libertatem populi maxime pertineret, *Abierunt* tamen *quidam, qui oderant gentem suam, viri iniqui ad regem Demetrium, & renunciauerunt ei quod Ionathas obsideret arcem. Et vt audiuit iratus est,* nolens id sibi præsidium eripi, quo Hierosolymam & omnem pene Iudæam habebat in potestate. *Et statim venit ad Ptolemaidam, & scripsit Ionathæ ne obsideret arcem, sed occurreret sibi ad colloquium festinato.*

e 1. Mach. 11. 20.

VII. *Adit regẽ Demetriũ.* SCRIBIT Iosephus eum ex Antiochia venisse cum exercitu aduersus Ionathan; idque probabile reddit amicitia Ionathæ, dudum inita cum Alexandro inimico Demetrij patris sui. Ionathas ergo non expectata vi, regem adire, eumque placare statuit: & nihilominus iussit vrgeri & continuari obsidionẽ, vt habet etiã Iosephus: quam tamen solutam fuisse, siue expugnationis difficultate, siue potius præsentis regis imperio, ex sequentibus patet, [f] vbi Ionathas à Rege postulat ab arce præsidiarios eiici. Omnino credibile est Ionathan, in adeundo rege, parasse quid ei responderet de obsidione arcis. Id se videlicet necessitate compulsum aggressum esse, quod multis quotidie à præsidiariis afficerentur iniuriis, essetque id perfugium omnium sceleratorum gentis suæ; cuius rei vt fidem faceret, deduxit secum primarios in Rep. viros, & sacerdotes fide dignissimos, vnde sequitur.

f v. 41.

VIII. *Cum viris, & muneribus.* ET *elegit de senioribus Israël, & de sacerdotibus, & dedit se periculo,* quod vt di-

minueret, *accepit aurum, & argentum, & vestem, & alia xenia multa.* Proprio enim experimento didicerat hac se via duos nuper reges sibi conciliasse, [a] nec falsus est expectatione sua. Nam profectus ad regem Ptolemaidem, *inuenit gratiam in conspectu eius. Et interpellabant aduersus eum quidam iniqui ex gente sua*, sed irrito labore. Nam *fecit ei rex, sicut fecerant ei, qui ante eum fuerant*: Ptolemæus videlicet Philometor, & Alexander Balæ, *& exaltauit eum in conspectu omnium amicorum suorum, & statuit ei principatum sacerdotij, & quæcunque alia habuit prius pretiosa.* Confirmauit videlicet ei pontificatum, & principatum in populo suo, quibus sub præcedentibus regibus potitus fuerat, *& fecit eum principem amicorum.* Sicq; non minus hoc, quam illo tempore confusi sunt nefarij Iudæi: nisi quod ad obsidionem arcis attinet. Quam rex in potestate sua retinere voluit, promittens se tutos ab iniuria Iudæos redditurum: quod tamen non præstitit.

a c.10.v. 60.61.

CVM eam gratiam Ionathas obtinere nequiuisset, alia postulauit, quæ facilius concessit Rex, ne illum cum suis tristiores dimitteret, & ad res turbandas iterum impelleret. IX. *Quid à rege impetrarit.*

Et postulauit Ionathas à Rege vt immunem faceret Iudæam, & tres toparchias, & Samariam, & confines eius. Samariam pro ipsa vrbe posuit, ideoque addidit interpres, & confines eius, Græcus textus voce Samaritidis omnia comprehendit, primariam scilicet vrbem, & vicos eius. Porro hæ præfecturæ in literis regis mox declarantur, *& promisit ei talenta trecenta.* Existimo hæc fuisse talenta auri Hebraica 125. lib. iuxta Epiph. æstimationem, quibus tot locorum immunitatem emeret, quæ summa ascendit ad 3750000. coron.

ET consensit Rex, & scripsit Ionathæ epistolas de his omnibus, hunc modum continentes. Erant hæ literæ patentes, non missæ ad Ionathan, sed præsenti in manum datæ. *Rex Demetrius fratri Ionathæ salutem, & genti Iudæorum. Exemplum epistolæ quam scripsimus Lastheni parenti nostro de vobis, misimus ad vos, vt sciretis. Rex Demetrius Lastheni parenti salutem.* Instar parentis Lasthenem Cretensem colebat Demetrius, quod eius ope adiutus, ex Creta cum exercitu veniens, regnum recuperasset, vt supra ex [b] Iosepho retulimus. Epistola ipsa sic habet. *Genti Iudæorum amicis nostris, & conseruantibus quæ iusta sunt apud nos, decreuimus benefacere, propter benignitatem ipsorum, quam erga nos habent. Statuimus ergo eis omnes fines Iudææ, & tres ciuitates Lydan & Ramathan, quæ additæ sunt Iudææ ex Samaria, & omnes confines earum, sequestrari omnibus sacrificantibus in Hierosolymis, pro his quæ ab eis prius accipiebat Rex per singulos annos, & pro fructibus terræ & pomorum.* X. *Literæ eius in gratiam Ionathæ.*

b l. 13. c. 8.

SATIS obscurus est locus. Nam nec ciuitates in Græco textu vocantur, sed νομοι, siue præfecturæ, nec numerus earum constat. Nam duæ tantum ponuntur, cum tres esse dicātur, nec sequestrationis vlla fit in eo textu mentio. Hunc locū ita vertit ad verbum Flaminius, interpres editionis Vaticanæ. Statuimus ergo illis fines Iudææ, & tres ciuitates Aphærema, & Lyddam, & Rhamathem, quæ additæ sunt Iudææ ex Samaritide, & omnia pertinentia ad ipsas omnibus sacrificantibus in Hierosolymis, pro regalibus, quæ ab eis prius accipiebat Rex, per singulos annos de fructibus terræ, & de fructibus arborum. Notatque idem interpres Aphærema videri nomen proprium alicuius præfecturæ, vt constet numerus trium. Interpretem autem vulgatum id vocabulum accepisse, vsitata notione segregationis, cum ait, *confines earum sequestrari.* XI. *Quæ earum sententia.*

IOSEPHVS quoque Aphærema, siue Αφαιρεμα præfecturam agnoscit, [c] quam Adrichomius, in tribu Ephraim collocat, iuxta Lyddam, quæ Diospolis quoque dicta est, & Ramathan, Samuelis natalibus, habitatione, & sepultura illustrem. Nomos porro erudite vertit interpres Ciuitates, quo nomine non tam ædificia, quam ciuium cœtus iisdem iuribus vtentes continentur, vt Serar. quoq; notauit. [d] Quid autem sibi velit Iosephus non intelligo, cum pro tribus præfecturis, quarum Scriptura meminit, ipse sex introducit. Nam præter tres prædictas, ille addit Samariam, Ioppen, & Galilæam, quas ait à Ionatha postulatas. Verum & has duas Scriptura non agnoscit, & aperte tertiam Samariam, siue Samaritidem à toparchiis segregat, cum ait, & tres Toparchias, & Samariam, vt in omnibus Græcis codicibus, Latinisque legitur. XII. *Ex Iosepho cōfirmatur.*

c l. 13. c. 8.

d Vide quæ diximus in c. 10. v. 30.

SED reddamus reliquam epistolam. *Et alia quæ ad nos pertinebant, decimarum, &* XIII. *Reliqua regis epistola.*

tributorum, ex hoc tempore remittimus eis, & areas salinarum, & coronas, quæ nobis deferebantur, omnia ipsis concedimus, & nihil horum irritum erit, ex hoc & in omne tempus. Areas salinarum, siue stagna salis, vt in Græco legitur, accipere possumus receptacula aquarum maritimarum, quæ tum solis, tum ignis ardore excoctæ, in salis naturam vertuntur, eaque stagna regio tributo dudum grauata, nunc immunia reddebantur. *Nunc ergo curate facere horum exemplum, & detur Ionathæ, & ponatur in monte sancto, in loco celebri.* Montem sanctum explicat Iosephus templum: distinctius autem ex sequentibus [a] locum celebrem accipimus peribolum templi. a c. 14. v. 49.

XIV. *Demetrius dimittit exercitum.* REBVS cum Ionatha & Iudæis compositis. *Videns Demetrius Rex quod siluit terra in conspectu suo, & nihil ei restitit, dimisit totum exercitum suum, vnumquemque in locum suum, excepto peregrino exercitu, quem contraxit ab insulis gentium, & inimici erant ei omnes exercitus patrum eius.* Quæ Iosephus ita explicat, [b] *Porro Demetrius videns ditionem suam pacatam, & nihil timendum periculi, dimisit exercitum, & stipendia militum minuit,* non vt minus singulis daret, sed vt paucioribus, vnde subdit, *solis exteris mercedem soluens, quos secum à Creta, alijsque insulis collectos adduxerat; quamobrem odium sibi conciliauit apud proprium exercitum, cui ipse nihil numerabat, solito ab alijs ante eum regibus, etiam pacis tempore stipendium accipere, vt hoc pacto alacriores fierent ad subeunda, quoties opus esset, pericula.* b l. 13. c. 8.

XV. *Imprudenter, atque auare.* IMPRVDENS vtique Demetrij auaritia fuit. Veteranum enim militem potius, & domesticum retinere oportuit, cuius bona pars dudum Alexandrum secuta, ei reconciliata fuerat, & poterat facile, data tali occasione, fidem frangere, atq; odium renouare; & peregrinum missum facere, à quo vel tumultuante nihil facile turbari poterat, vtpote peregrino, nec vllis affinitatibus, aut cognationibus subnixo. Fiduciam vero illi videntur attulisse, tum affinitas cum Rege Ægyptio, cuius sororem recens acceperat vxorem, tum amicitia Ionathæ, quam sibi aliquanto post expertus est salutarem, idque vt arbitror anno seq. non enim tantæ turbæ tam cito concitari potuisse contra regem videntur. Præsertim cum Tryphon, qui cum cætero exercitu missione accepta in Arabiam se contulerat, ibi dicatur mansisse diebus multis.

XVI. *Tryphon res nouas molitur.* TRYPHON autem inquit, *erat quidam partium Alexandri prius; & vidit quoniam omnis exercitus murmurabat contra Demetrium, & iuit ad Emalchuel Arabem, qui nutriebat Antiochum filium Alexandri, & assidebat ei, vt traderet eum ipsi, vt regnaret loco patris sui: & enunciauit ei quanta fecit Demetrius, & inimicitias exercituum eius aduersus illum, & mansit ibi diebus multis.* Hominem constanter vrgebat, vt datam occasionem bene gerendæ rei, ne pateretur elabi, quæ vltro oblata multis thesauris redimenda esset, & beneuolentiam in patrem mortuum, in filio in regnum promouendo demonstraret. Duæ res Tryphonem ipsum acuebant, odium in Demetrium, à quo tanquam sibi inutilis dimissus esset, ex quo propterea vltionem expeteret, & desiderium regni Tutorio nomine administrandi, aut etiam regnandi, vt res ipsa docuit.

XVII. *Quis ille fuerit.* HVIVS Tryphonis, de quo multa deinceps erit mentio, genus & initia ex Iosepho repetenda sunt. [c] Eam, inquit, alienationem militum à Demetrio, animaduertens quidam ex Alexandri ducibus genere Apamenus, Diodotus, cognomine Tryphon venit ad Malchum Arabem, qui educabat Alexandri filium Antiochum. Et cum indicasset ei, quam infensi essent Demetrio milites, suasit vt sibi Antiochũ traderet, effecturum enim se, vt is receptus potiretur paterno imperio. At ille primum difficilem se præbebat, quod non satis ei fideret, tandem Tryphon euicit assiduis precibus. Sic ibi. Vides hic nomen Emalchuel in Malchum conuersum, pro quo quidam Græci habent Simalcuæ. Alij Eimalcue. Diodotus autem in epit. Liuij 52. Diodorus dicitur, & ab Orosio; [d] à Strabone vero constanter Diodotus appellatur. [e] Tryphonis autem cognomen à luxu & delicata vita sumptum videtur. Est enim τρυφᾶν luxui indulgere, & τρυφὴ deliciæ, vt mirum sit illum sibi hoc nomen indidisse, vt tradit Appianus in Syriacis: vbi non recte Alexandri Nothi filium Alexandrum vocat, quem Scriptura, eique consentiens Iosephus Antiochum vocat, & susceptum ab eo refert ex Ptolemæi filia, quam scilicet ipsi ereptam pater Demetrio tradidit. c l. 13. c. 9. d l. 5. c. 4. e l. 14. & 16.

Tryphon vnde dictus.

XVIII. *Demetrij segnities ex Iustino.* CÆTERVM videtur Iustinus, [f] hanc exercituum dimissionem à segnitie inter- f l. 36. init.

pretari profectam. *Recuperato paterno regno*, inquit, *Demetrius & ipse rerum successu corruptus, vitijs adolescentiæ in segnitiem labitur: tantumque contemptum apud omnes inertiæ, quantum odium ex superbia pater habuerat, contraxit. Itaque cum ab imperio eius passim ciuitates deficerent, ad abolendam segnitiæ maculam, bellum Parthis inferre statuit.* Ita Iustinus; qui non videtur veram contracti à Demetrio odij causam, quam nobis Scriptura, & Iosephus suggerunt, intellexisse. Sicut nec Abbreuiator Liuij epit. 52. cum ait Demetrium ob crudelitatem, quam per tormenta in suos exercebat, à Diodoro, sic enim Tryphonem vocat, bello superatum.

a l.7.c.5. Qvod ad Romanam rem attinet, & huius anni Coss. memorat Valerius, [a] vt ante dixi, Q. Cæcilium Metellum, quamuis triumphalem, passum esse repulsam, in petitione Consulatus: quem tamen comitate quadam adeptus est L. Hostilius Mancinus, *qui primus*, inquit Plinius, [b] *Carthaginem irruperat; situm eius expugnationesque depictas proponendo in foro, & ipse assistens populo spectanti, singula enarrando, ea comitate proximis comitiis consulatum adeptus est.* Subiugata porro triumphatáque Macedonia, deleta Carthagine, ac Corintho, & toto oriente ad Romanum nomen trepidante, non tamen illi in Hispania pax fuit; nec fractus animo est ad tantarum sonitum ruinarum Viriathus, qui tot iam Romanos duces, exercitúsque fregerat. Missus est contra illum C. Lælius Prætor, qui nuper in Africa cum Scipione militauerat. Is rei bene gestæ in Hispania præconem habet M. Tullium l.2. offic.

XIX. *Coss. huius anni.*

b l.35.c.4.

Progressio belli Celtiberici.

Mvlto *maiores*, inquit, *opes habuit Viriathus Lusitanus, cui quidem exercitus nostri, Imperatoresque cesserunt; quem C. Lælius, is qui sapiens vsurpatur, Prætor fregit & comminuit, ferocitatemque eius ita repressit, vt facile bellum reliquis traderet.* Id autem huius anni Consulibus contigisse, testis est idem in l. de Amicit. *Atque vt ad me redeam*, inquit Lælius, *meministis Q. Maximo fratre Scipionis, & L. Mancino Coss. quam popularis lex de Sacerdotiis C. Licinij Crassi videbatur. Cooptatio enim Collegiorum ad populi beneficium transferebatur*, & paulo post, *atque id actum est Prætore me, quinquennio ante quam factus sum Consul.* Ita Tullius, dissuasit autem Lælius eam legem, quæ sacerdotum electionem ad populi suffragia, à Collegis eorum transferebat, priusquam iret in prouinciam, in qua absente Fabio Consule bene rem administrauit.

XX. *Res à Lælio gesta in Viriathum.*

Nam hoc anno missum in Hispaniam Q. Fabium Æmylianum Consulem, recte sentit Sigonius in hunc annum, & biennio in Hispania rem gessisse: quæ dubio procul Appiani est sententia, & Flori epit. 52. & 53. Patres, inquit ille, Fabium Maximum Æmylianum, Æmylij Pauli, qui Perseum Macedonum regem sustulit, filium in Hispaniam miserunt, delectus habendi facta potestate. Ille quia Carthagine prius, deinde Græcia subacta, postremo bello Macedonico prospere confecto, viris vrbs exhausta erat, vt iis parceret, qui tot bellis superessent, Tyronum duas legiones conscripsit, atque impetratis à sociis aliis copiis, exercitum habens peditum quindecim, equitum circiter duorum millium, Orsonem Hispaniæ Vrbem venit. Inde quod militem inexercitatum, & rudem nollet hosti obiicere, nullo tentato prælio Gades, Herculi sacrificaturus, freto traiecto petiit.

XXI. *Fabius Coss. in Hispaniam missus.*

Tyronem habet exercitum.

Viriathvs ex eius militibus lignatum missis aliquot interfecit, reliquos fugauit. Eam labem delere volens legatus eius, aut nomen sibi absente Imperatore acquirere, copias contra eum instruxit, sed victus ingentem etiam prædam amisit. At Fabius, ex paterna belli Macedonici disciplina, reliquo anno milites continuit, & diligenter exercuit, nec iusto prælio cum Viriatho, quamuis assidue prouocante, pugnare voluit, leuibus aliquot velitationibus contentus.

XXII. *Res cum Viriatho gesta.*

Iam quod ad L. Mummij triumphum attinet, (quem superiore anno geri non potuisse certum est, etsi non pauci illum ad annum 607. Vrb. conditæ referant, quo anno bello finito, cum legatis Roma missis totius prouinciæ res compositæ sunt) eius triumphi testis est Florus in epit. L. Mummius, inquit, de Achæis triumphauit, signa ærea, marmoreáque, & tabulas pictas in triumpho tulit. Virgil. l. 6.

Triumphus Mummij.

Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæsis insignis Achiuis.

c. 60. De spoliis, eiusque continentia Victor l. de vir. illustr. [c] *Mummius Corinthum signis, tabulisque spoliauit, quibus cum totam repleßet Italiam, in domum suam nihil contulit.* In quo rude hominis ingenium notat Velleius Paterculus l. 1. *Mummius*, inquit, *tam rudis fuit, vt capta Corintho cum maximorum artificum perfectas manibus tabulas, ac*

XXIII. *Spolia Corinthiaca.*

ſtatuas in Italiam portandas locaret, iuberet prædici conducentibus, ſi eas perdidiſſent, nouas eos reddituros. At Strabo [a] magnitudini animi id tribuit. Pleraque, inquit, & præſtantiſſima donariorum, ſiue operum quæ Romæ ſunt, Corintho allata fuerunt, quædam etiam, quę circa Romam ſunt, vrbes adeptæ ſunt. Nam Mummius homo, vt traditur, magnanimitatis quam artificiorum ſtudioſior, facile petentibus ea largiebatur. Velleius idem eum deuictæ à ſe gentis nomine honoratum dicit, vt Achaicus, ſicut Scipio Africanus, appellaretur: *Nec quiſquam*, inquit, *ex nouis hominibus prior Mummio cognomen virtute partum vindicauit.* Quod L. Mummius, inquit, Plutarchus in Mario, Achaicus dicitur, id à re geſta cognomen ei factum eſt, ſicut Africani Scipioni, & Macedonici Metello. Idem habet & Plinius. [b]

Mummius tabularum cōtemptor.

Cognomen Achaici.

Ionathas liberat Antiochiæ Demetrium a 11 vocat μεγαλιτχ-να.

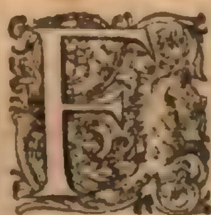
b l. 35. c. 4.

ANNVS MVNDI 3910. SEXTÆ ÆTATIS 394. IMPERII GRÆCORVM 168. DEMETRII NICANORIS 2. IONATHÆ PONTIFICIS 17. PTOLEM. EVERGETIS 2. OLYMPIADIS CLIX. AN. 1. VRBIS CONDITÆ 609. COSS. SER. SVLPITIO GALBA, L. AVRELIO COTTA. BEL. CELT. 10.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 143.

I. *Res anni huius.*

FREMEBAT iam inde ab anno præterito Syria, militum imprudenter à Demetrio dimiſſorum tumultibus; fremebant ſeditionibus Antiochenſes contra Demetrium, ſed iſti opera Ionathæ compreſſi ſunt, ab illis Tryphone duce regno pulſus eſt Demetrius, in eiuſque regnum intruditur Antiochus puer; cui Ionathas adhæret, pugnátque fœliciter: quæ anno primo Olympiadis centeſimæ quinquageſimæ nonæ contigerunt, quæ victorem habuit in puluere Olympico Alcimum Cyzicenum. Sed res ſigillatum ex Scriptura diſcamus. Deinde paucis rem ab Æmyliano proconſule geſtam in Hiſpania expediemus.

II. *Ionathas petit tolli ab arce præſidium.*

IONATHAS, qui Regis Demetrij voluntate, arcis Hieroſolymitanæ obſidionem ſoluerat, expectabat vt præſidiariorum inſolentiam Rex pro ſua autoritate comprimeret, ſed eius promiſſa in ventum abierant. Ideoque coactus eſt Ionathas regem vrgere, pro exigendo ab arce, aliiſque locis præſidio. *Miſit Ionathas*, inquit, Scriptura, *ad Demetrium regem vt eyceret eos, qui in arce erant in Ieruſalem, & qui in præſidiis erant, quia impugnabant Iſraël; & miſit Demetrius ad Ionathan dicens: Non hæc tantum faciam tibi, & genti tuæ, ſed gloria illuſtrabo te, & gentem tuam cum fuerit opportunum. Nunc ergo recte feceris, ſi miſeris in auxilium mihi viros, quia diſceſſit omnis exercitus meus.* Quæ Ioſephus paulo latius explicans, ait primum miſſos à Ionatha legatos ad regem cum muneribus. Deinde excuſaſſe regem, quod non in præſentia deſiderio Ionathę ſatisfaceret, quod ſcilicet ei, per pręſentis belli negotia, id non liceret nunc facere; facturum autem, cum primum bello leuatus eſſet: interim pro amicitia petere, vt ſibi auxilium militare, in præſenti neceſſitate mitteret.

1. Machab. c. 11. v. 41.

III. *Ionathas ei mittit tria millia.*

IONATHAS ratus fidem à Regibus non falli, quamprimum regi candide obſecutus eſt, exiſtimans gratiorem & firmiorem fore gratiam, quæ non eſſet ab inuito, & in articulo neceſſitatis expreſſa. Itaque *miſit ei Ionathas tria millia virorum fortium Antiochiam, & venerunt ad regem, & delectatus eſt rex in aduentu eorum. Et conuenerunt, qui erant de ciuitate, centum viginti millia virorum, & volebant interficere regem, & fugit rex in aulam, & occupauerunt qui erant de ciuitate itinera ciuitatis, & cœperunt pugnare. Et vocauit rex Iudæos in auxilium, & conuenerunt omnes ſimul ad eum, & diſperſi ſunt omnes per ciuitatem, & occiderunt in illa die centum millia hominum, & ſuccenderunt ciuitatem, & ceperunt ſpolia multa in die illa, & liberauerunt regem.* In Græco additur illa 120. millia Antiochenorum conueniſſe in medium ciuitatis, quibus conglobatis reſiſti vtique non poterat; ſed rege in Regiam fuga lapſo, dum per omnes vicos, qui

Iudæi cæſis Antiochenis liberant regem.

ferrent in regiam diuisi sunt, ne qua via regi ferretur auxilium, vt se coniuratis dedere cogeretur; superuenerunt Iudæi, qui dispersos sigillatim aggressi, magna strage conciderunt.

IV. *Eadem historia ex Iosepho.* Hanc pugnam, atque victoriam, pro arbitrio suo effingit Iosephus. Quamuis enim illud non admodum improbem, quod ait mixtos Iudæis mercenarios milites pro rege stetisse; improbem tamen, quod verius sit omissos à Scriptura, quia tunc aberant; abfuisse autē putem ad diuersa loca Syriæ tutanda, contra milites rebellantes. Illa certe quidem mihi probanda non videntur, siue quod ait Regem cum Antiochensibus conflixisse, siue quod Iudæos victos in regiam se recepisse, siue quod è regiæ tecto pugnasse, quorum nullum omnino est in Scriptura vestigium: cum vice versa illa dicat omnes Iudæos simul ad regem conuenisse, deinde per ciuitatem totam dispersos pugnasse: siue quod à vicis & itineribus in regiam ducentibus, prælium transfert ad tecta ædium, per quæ Iudæos, tanquam feles transiliisse memorat: quæ memorare piget, tu lector lege si placet, si ex cœnoso mauis, quam ex puro fonte haurire, ad quem redeo.

1. Mach. c. 11. v. 49. & seqq. V. *Antiochenorum ingens clades.* Et *viderunt qui erant de ciuitate, quod obtinuissent Iudæi ciuitatem, sicut volebant; & infirmati sunt mente sua, & clamauerunt ad regem cum precibus dicentes, da nobis dextras, & cessent Iudæi oppugnare nos, & ciuitatem. Et protulerunt arma sua, & fecerunt pacem, & glorificati sunt Iudæi in conspectu regis, & in conspectu omnium, qui erant in regno eius, & nominati sunt in regno, & regressi sunt in Ierusalem, habentes spolia multa.* Donatos Iudæos ait Iosephus præda, quam ex direptionibus parauerant, & collaudatos, quasi autores eius victoriæ, remisit ad Ionathan, non sine præclaro virtutis eorum testimonio. Multam fuisse prædam facile est intelligere ex maxima, atq; opulentissima, & tot annis intacta ciuitate, in quam omnia Syriæ bona certatim confluebant: & ex eo quod eam rex ipse iusta hac animaduersione castigari cupiebat, vt ne si vellent quidem deinceps possent animos tollere, tot cædibus ac direptionibus attriti.

VI. *Demetrij in Iudæos ingratitudo & imprudentia.* Hactenus fœlix Iudæorum expeditio pro rege Demetrio. Sequitur eiusdem facinus, imprudentia, perfidia, atque ingratitudine plenissimum, cuius etiam mox grauissimas dedit pœnas. Quid enim imprudentius, quam si, cum plurimis hostibus vallatus sis, ab vno ægre liberatus, cæteros omnes obliuiscare? & cum penuria propugnatorum periculum maximum adieris, eos per quos euaseris à te abiicias, in eandem solitudinem redeas, hostiumque vires, benefactorum tuorum, amicorúmque accessione amplifices? Id ab Demetrio factum est. Quid magis perfidum & ingratum, quam Regem fidem fallere, nec stare promissis apud eos, in re facili ac debita, qui eum vt regno seruarent, supremum capitis discrimen adierant, cum tria millia virorum, centum & viginti millibus ciuium armatorum, ac seditione furentium se mactandos obiecerunt.

VII. *Alienat à se Ionathā.* Has Demetrij culpas produnt illa verba. *Et sedit Demetrius Rex in sede Regni sui, & siluit terra in conspectu eius.* Compressis nimirum aliquantisper hostibus, audita tanta cæde Antiochenorum, tanta vrbis regiæ vastitate, atque incendio. *Et mentitus est omnia quæcunque dixit* (de educendis præsidiariis ex arce, & castellis) *& abalienauit se à Ionatha, & non retribuit ei secundum beneficia, quæ sibi tribuerat, & vexabat eum valde*, opera vtique Antiochenorum, qui suam in regem iram, in Iudæos transferebant, per quos rex ipsos afflixerat: sic canes lapidem, quo pulsati sunt, dentibus petunt. Quin etiam bellum minatus est, inquit Iosephus, nisi redderet tributa omnia, quæ Iudæorum gens solita est prioribus regibus pendere: exercitum quoque in Iudæos mouisse tradit. Quæ si vera sunt, omnem immunitatem anno superiorem Iudæis concessam, alienissimo tempore antiquare ausus est. Sed audi debitam stultæ improbitati pœnam.

1. Machab. c. 11. v. 54. VIII. *Tryphon insurgit in Demetriū.* Post *hæc autem reuersus est Tryphon, & Antiochus cum eo puer adolescens, & regnauit, & imposuit sibi diadema.* παιδάριον νεώτερον, vocat textus Græcus, Tigurina vertit adolescentulum, Basil. puerulum iuniorem, Iosephus μειράκιον τὴν ἡλικίαν, ætate adolescentulum, decem fortassis aut duodecim annorum, & infra pubertatem: nec possum assentiri Abbreuiatori Liuij, qui epit. 52. bimulum vocat. *A Diodoro quodam*, inquit, vel potius Diodoto, vt supra dixi, *vno ex subiectis, qui Alexandri filio bimulo admodum regnum asserebat*, &c. Deinde cum occisus est decennem fuisse tradit

epit. 55. *Et congregati sunt ad eum omnes exercitus, quos disperserat Demetrius, & pugnauerunt contra eum*, & fugit, & terga vertit, & accepit Tryphon bestias, Elephantos scilicet, quos Demetrius habebat in exercitu suo, vt explicat Iosephus, & accepit Antiochiam. Facile fuit tunc Antiochiam viduatam ciuibus, incendio deformatam occupare. Athenæus l. 8. ex Posidonio refert Demetrium visum Sarpedone duce, qui ad Ptolemaidem cum Tryphone congressus, victus fuerit.

Regem vincit & fugit.

IX. *Quo ille fugerit.*

QVO autem fugerit Demetrius, Scriptura non dicit: Iosephus ait compulsum in Ciliciam cedere. Deinde traiecto flumine in Mesopotamiam & Babyloniam peruenisse, vt potitus superioribus satrapiis, sedem belli ibi constitueret. Vocabatur enim, inquit, per crebras legationes ab eorum locorum Græcis, atque Macedonibus, pollicentibus deditionem si venisset, atque etiam contra Parthorum regem Arsacem auxilia. Epit. 52. Seleuciam fugisse dicit. Vrbem scilicet maritimam, ex qua breuis est traiectus in Ciciliam, eoque videtur adiisse, vt eam prouinciam firmaret, antequam superiores prouincias peteret.

Ex his autem intelligitur eum non exemplo prioris Nicatoris, vt significat Appianus, neque ad abolendam segnitiæ maculam, bellum Parthis inferre statuisse, vt ait Iustinus; sed regno pulsum, id bellum partim necessitate, partim occasione suadente suscepisse, atque infœliciter gessisse. Sed nos Syriam interea, & Iudæam repetamus.

X. *Tryphon pueruli regis tutor.*

VICTO pulsoque rege, & occupata Antiochia, Tryphon vt maiore cum authoritate, & dignitate regnum administraret, Tutorem se pupilli (sic enim legendum est apud Iustinum l. 36. non priuigni) à populo constitui voluit. Deinde eius nomine scripsit ad Ionathan, quem Demetrio sciebat, ob recentem iniuriam infensum. Id Scriptura tradit in hæc verba.

Conciliat sibi Ionathan.

Et scripsit Antiochus adolescens (ὁ νεώτερος forte ad differentiam Antiochi Sedetis fratris Demetrij, qui postea Tryphonem regno expulit) scripsit ergo Antiochus Alexandri filius Ionathæ dicens. *Constituo tibi sacerdotium, & constituo te super 4. ciuitates, vt sis de amicis regis.*

XI. *Præfectura, & muneribus.*

IOSEPHVS hic iterum ciuitates interpretatur præfecturas, quæ Iudæorum regioni attributæ fuerant, sed eas non nominat; superius trium tantum mentio facta fuerat, sed nouus rex alteram se adiecturum promittit. In præsentia vero *misit illi vasa aurea in ministerium* (domus aut mensæ suæ, sequitur enim. *Et dedit ei potestatem bibendi in auro, & esse in purpura, & habere fibulam auream. Et Simonem fratrem eius constituit ducem à terminis Tyri, vsque ad fines Aegypti*, id est totam Palæstinæ, quæ maritima est, oram dedit, vt eam sibi Iudæorũ armis subiectam redderet. Addit Iosephus ex cõgrua probabilitate, Ionathan etiam ipsum legatos suos ad Antiochum & Tryphonem misisse, amicum se & socium professum, gesturumque vna bellum contra communem hostem Demetrium, à quo pro beneficio iniuria sibi reposita fuisset: & conueniebat amorem & fidem in patrem defunctum, in filium eius transfundi, atque transferri.

Et fratrem eius Simonem.

XII. *Ionathas militat Antiocho iuniori.*

ET *exijt Ionathas, & perambulabat trans flumen* (Iordanem) *ciuitates; & congregatus est ad eum omnis exercitus Syriæ in auxilium.* Qui scilicet à Demetrio abalienati, Tryphonis & Antiochi iunioris partes sequebantur, quibus se quoque addixerat Ionathas; cum his autem *venit Ascalonem*, neque enim eos aspernatus est, aut solis suis contribulibus vti voluit, ne eos à se, sicut ante Demetrius, redderet alienos. Ascalonitæ autem *occurrerunt ei honorifice de ciuitate. Et abijt inde Gazam, & concluserunt se qui erant Gazæ, & obsedit eam, & succendit quæ erant in circuitu ciuitatis*, suburbia videlicet, & villas circumpositas, *& prædatus est ea. Et accepta clade rogauerunt Gazenses Ionathan, & dedit illis dexteram, & accepit filios eorum obsides, & misit illos in Ierusalem, & perambulauit regionem vsque Damascum.* Eadem habet Iosephus, [a] addens Ionatham omnes ciuitates, quantum vi verbisque valuit, à Demetrio ad Antiochum traduxisse. a l. 13. c. 8.

XIII. *Miles Demetrij exurgit in Ionathan.*

ET *audiuit Ionathas, quod præuaricati sunt principes Demetrij in Cades, quæ est in Galilæa, cum exercitu multo, volentes eum remouere à negotio regni; & occurrit illis.* Pro præuaricati sunt, forte legendum præparati sunt. In Græco enim est παρῆσαν adfuerunt, parati videlicet ad bellum, videtur interpres legisse παρεσόμενοι, vel παρῆλθον, vt ait Serarius, vt Vaticana legit quoque μετασῆσαι τῆς χρείας, non τῆς χρείας, vt Basil. & aliæ

habent, & vtraque satis quadrat sententia loci. Volebant enim illi exturbare Ionatham ex regione illa, & in suam Iudæam cogere, vbi negotia regni Antiochi non attingeret. Iosephus legit τῆς χώρας. Habet enim; *vellentque Ionathan abstrahere à Syria; laturum opem Galilæis suæ ditionis hominibus.* 1.

1. τῆς χ.

XIV. *Simon expugnat Bethsurã.*

Interim autem dum Ionathas contra has Demetrij copias pugnaturus progreditur, *fratrem suum Simonem reliquit intra prouinciam Iudæam. Et applicuit Simon ad Bethsuram, & expugnabat eam diebus multis, & conclusit eos*: Diu videlicet oppugnatos in summas redegit angustias, adeo vt deditionem facere cogerentur, qua facta *eiecit eos inde, & cepit ciuitatem, & posuit in ea præsidium.* Sicque Bethsura rediit in potestatem Iudæorum; quam primùm Iudas Antiocho Epiphani ereptam diligenter muniuerat.[a] Deinde eam filius eius Eupator fame domitam occuparat, anno sabbatico 187. qui fuit Iudæ quartus: eamque alienigenæ decimum septimum iam annum tenebant.[b] An autem diu in potestate Iudæorum manserit, ex Scriptura non liquet.

a 1.Mach. c.4.fi.& ca. 6.7.
b ab anno m.3892.n. 25.

XV. *Ionathæ prælium in Demetrianos.*

Hæc dum in Iudæa fiunt, multis enim diebus durauit obsidio, loci, vt Iosephus ait, totius Iudææ munitissimi, *Ionathas & castra eius applicuerunt ad aquam Genesar, & ante lucem vigilauerunt in campo Asor.* Aqua Genesar à Iosepho vocatur stagnum Gennesara, aliquando mare Galileæ, & Tiberiadis, & Cenereth, in tribu Zabulon. Asor autem gloriosa quondam ciuitas, ante ipsa Iosue tempora,[c] cum campo suo in Nephtalim: ad quem locum nocturno itinere summo mane peruenerunt. *Et ecce castra alienigenarum occurrebant in campo, & tendebant ei insidias in montibus; ipse autem occurrit ex aduerso. Insidiæ vero exsurrexerunt de locis suis, & commiserunt prælium.* Pro tendebant, legendum videtur tetenderant, ἐξέβαλον, mutato tempore. Alioqui enim nimium tarde ponebantur insidiæ, & frustra iactum fuisset rete, ante oculos pennatorum.

c Iosue 11. 1.10.

XVI. *Anceps ab insidiis.*

Iosephvs quoque, *In campum Asor*, inquit, *progressus est, nescius hostem esse in eo. Demetriani vero, qui ante vnum diem aduentum eius præsenserant, collocatis prius in monte insidiis, ipsi in campo ei se opposuerunt. Quos conspicatus Ionathas paratos ad prælium, & ipse suos pro tempore ad certamen instruit. Sed cum à tergo se insidiatores Iudæis ostendissent, veriti ne intercepti in medio contrucidarentur, in fugam se dederunt, ita vt pene omnes Ionathan desererent in periculo.* Sic ipse, consentanee vtique Scripturæ, quæ ait, *Et fugerunt qui erant ex parte Ionathæ omnes, & nemo relictus est ex eis, nisi Mathathias filius Absolomi, & Iudas filius Calphi princeps militiæ exercitus*, vel, vt est in Græco, principes. Significat autem reliquos duces, tribunos, centuriones cum suis militibus esse dilapsos; hos autem duos cum suis remansisse: non enim tres viri contra exercitum pugnam iniissent.

Fuga Iudæorum.

XVII. *Victoria reliquiarum.*

Et ita sensit Iosephus, qui ait illos duos, cum quinquaginta virorum fortium manu, permansisse cum Ionatha: qui à desperatione, inquit, sumpta audacia tanto impetu aduersam hostium frontem impulerunt, vt territi seu furentibus cederent. Malebat Dominus à paucis obtineri victoriam, vt Dei auxilium singulare agnosceretur, ideoque fugaces illos à timore vinci permisit.

Data precibus Ionathæ.

Sed omittit Iosephus, quod ad exemplum minime omnium prætermittendum fuit. *Et scidit Ionathas vestimenta sua, & posuit terram in capite suo, & orauit*, (& ab oratione vires accepit, non à desperatione audaciam, vt ait Iosephus,) *& reuersus est Ionathas ad eos in prælium, & conuertit eos in fugam, & pugnauerunt*, vel potius, vt est in Græco, *& fugerunt*, fusi fugatique sunt.

XVIII. *Fugitiui redeunt in prælium.* *Et vincũt.*

Et *viderunt qui fugiebant partis illius* (Ionathæ) *& reuersi sunt ad eum, & insequebantur cum eo omnes vsque Cades ad castra sua*, hostilia, *& peruenerunt vsque illuc, & ceciderunt de alienigenis in die illa tria millia virorum, & reuersus est Ionathas in Ierusalem.* Tum vero illi qui Ionathan destituerant, inquit Iosephus, videntes fluctuantem & inclinatam hostium aciem, reuersi in prælium. Iam in apertam fugam versos persequebantur, donec ad Cadasa ventum est, vbi intra castra compulsi sunt. Ionathas autem egregia victoria potitus, recepit se Ierosolyma. Hæc ibi, diminuit Iosephum interpres: omisit enim illa eius verba, καὶ δισχιλίους τῶν ἐχθρῶν ἀποκτείνας, & cæsis duobus hostium millibus, sicut Iosephus ipse Scripturam diminuit, & Ionathæ victoriam, aut pro δισχιλίους, τρισχιλίους, vt habent Græca, legendum est.

XIX. *Coss. non sunt missi in Hispaniam.*

Seqvitvr in Romana historia res à Fabio Æmyliano Proconsule gesta in

Celtiberia. Neutrum enim Consulum eo profectum, expeditionem impediente Fabij fratre Scipione Æmyliano, ex Valerio constat, qui [a] hæc scribit de eo. Idem cum Ser. Sulpicius Galba, & Aurelius Cotta Consules in Senatu contenderent vter aduersus Viriathum in Hispaniam mitteretur; ac magna inter patres conscriptos dissensio esset, omnibus quonam eius sententia inclinaretur expectantibus: *Neutrum*, inquit, *mihi mitti placet, quia alter nihil habet, alteri nihil est satis.* Æque malam licentis imperij magistram iudicans inopiam, atque auaritiam. Quo dicto, vt neuter in prouinciam mitteretur obtinuit. Hæc ibi. Quid autem est licentis imperij? An mutandum in allicientis? an quod Imperator, qui nemini in prouincia subest, dicere possit cum Apostolo. [b] *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt?* Hic porro Galba nunc Consul, res iam in Hispania Prætor gesserat, & incendium pararat, quod mox Viriathus accendit, qui & accusatus à Catone fuit, vt suo loco diximus.

[a] 16. c. 4.
[b] 1. Cor. 6. 12.

XX. *Quid ibi gestum ab Aemiliano proconsule.*

De re autem à Fabio gesta, hæc breuiter Appianus in Celtib. *Exacta hyeme*, inquit, *exercitato iam, & confirmato exercitu Viriathum fortiter præliantem secundus ipse in fugam vertit.* Et quis primus fuit? neque enim nominat; An Vetilius? qui primus quæ à Lucullo & Galba deprauata fuerant, corrigere cœperat, & eos qui à Romanis defecerant in summum discrimen adduxerat, & ad pacem, cum ramis oleæ petendam adduxerat. Is tamen mox ab eo occisus est, an C. Lælius? quem, vt diximus, rei bene contra illum gestæ laudat M. Tul. [c] *Duarumque eius vrbium alteram diripuit, alteram incendit: Viriathum ipsum fugientem, ad locum vsque cui nomen erat Bæcor insecutus, multos peremit. Deinde Cordubæ hyemauit.*

[c] in 2. off.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3910.

1. N. XIII. Duas porro Cades, præter desertum in quo mortua est Maria Moysis soror reperio, alteram in tribu Aser, Tyriorum agro, & regioni Galilææ propinquam, quo in loco Adrichom. nu. 29. putat hæc quæ narrantur de Ionatha contigisse, Iosephum hoc loco secutus, qui eam vocat Cedesam: malim tamen in altera Cades tribus Nephtalim contigisse, de qua idem n. 32. Sita est enim in Galilæa superiore, quod vrbi Cades, quam Scriptura memorat, conuenit. Ait enim sitam esse in Galilæa, non prope Galilæam: alteri autem minus conuenit, aut certe corrigendus est Iosephus, qui eam propinquam Galilææ facit, quod non est esse in Galilæa.

ANNVS MVNDI 3911. SEXTAE AETATIS, 395. IMPERII GRÆCORVM 169. DEMETRII NICANORIS 3. IONATHÆ PONTIF. 18. PTOLEMÆI EVERGETIS 3. OLYMPIADIS CLIX. AN. 2. VRB. COND. 610. COSS. AP. CLAVDIO PVLCHRO, Q. CAECILIO. METELLO MACED. BEL. CELTIB. II.

ANNVS ANTE CHRISTVM 142.

QVAMVIS pulsum è Syria Tryphonis seditione Demetrium, regem tamen numerare pergimus, non solum quia regno in superioribus Asiæ prouinciis potiebatur, sed etiam quia Tryphon, & Antiochus in Syria tyranni erant, non legitimi principes. Inuaserant enim regnum Demetrij Nicanoris, filij Demetrij Soteris, qui ex Seleuco primogenito Antiochi Magni ortus fuerat. Nec nouus hic Antiochus, aliud ius in regnum habuit, quam quod à patre illegitimo Alexandro Bala, siue Vele acceperat; qui vt maxime legitimus esset, filius erat Epiphanis frater Eupatoris. Epiphanes autem fuit secundo genitus Antiochi Magni, cui regnum, nisi deficiente prole Seleuci primogeniti, non debebatur. I. *Demetrius regnat, etiã Syria pulsus.*

Interea Ionathas videns res sibi prospere cedere, pulso Demetrio, Demetrianis victis, Antiocho & Tryphone beneuolis, recordatus fœderis à fratre suo Iuda cum Romanis iam pridem initi, illud renouare studuit, vt vndique subnixa Iudæorum Resp. firmius staret. Id fuse explicatur cap. 12. ad quod iam aggredimur. II. *Ionathas legatos Romam mittit.*

1. Mach. c. 12. v. 1. *Et vidit Ionathas, quia tempus eum iuuat, & elegit viros, & misit eos Romam statuere, & renouare cum eis amicitiam. Et ad Spartiatas, & ad alia loca misit epistolas secundum eandem formam.* Nomina legatorum fuerunt Numenius Antiochi filius, & Antipater Iasonis, quæ habentur infra in literis ad Spartanos. Iosephus ait datum illis à Ionatha mandatum, vt in reuertendo obiter Lacedæmonios inuiserent, eosque admonerent cognationis atque fœderis. Obiter Lacedæmonij inuisuntur & perfunctoriè, quod deleta Corintho, attritis Achæis cum Peloponneso, & Spartani, & Arcades, & Sicyonij, & Achæi, & Græci fere omnes iugo Romanæ dominationis premebantur; promptiorésque erant ad implorandam, quam ad ferendam opem. *Et ad Spartiatas &c.*

Svmma Romanæ legationis ponitur primo. *Et abierunt Romam, & intrauerunt Curiam, & dixerunt; Ionathas summus sacerdos, & gens Iudæorum miserunt nos, vt renouaremus amicitiam, & societatem secundum pristinum,* prout videlicet inita, ac stabilita fuerat ante annos octodecim, eo ipso quo mortuus est Iudas, Regni Græc. 152. *Et dederunt illis epistolas ad ipsos per loca,* (id est ad præsides locorum, per quæ transituri erant,) vt deducerent eos in terram Iuda cum pace. Nam οἱ κατὰ τόπον, sunt singulorum locorum præpositi. Quæ est Iosephi quoque interpretatio. Impetratis, inquit, quæ volebant omnibus, acceptisque literis commendatitiis ad reges Europæ & Asiæ, quo tutius possent iter facere, in reditu peruenerunt etiam ad Lacedæmonios, & obtulerunt eis literas &c. III. *Renouandæ amicitiæ gratia.*

c. 12. v. 5. Et *hoc est exemplum Epistolarum, quas scripsit Ionathas Spartiatis, Ionathas summus sacerdos, & seniores gentis, & sacerdotes, & reliquus populus Iudæorum, Spartiatis fratribus salutem. Iampridem missæ erant epistolæ ad Oniam summum sacerdotem ab Ario, qui regnabat apud vos, quoniam estis fratris nostri, sicut rescriptum continet, quod subiectum est,* IV. *Exemplar literarum ad Spartanos.*

vers. 20. infra [a] in hoc ipso capite. Nam verba proxime sequentia, non ad veterem illam, sed ad hanc nouam pertinent. In Græco legitur à Dario, sed recte emendatum est

in correctis vulgatis. Cæterum de his epistolis fusius disputatum est à nobis anno Regni Græcorum 79. probatumque accurate contra Scaligerum, hunc Oniam, ad quem missæ sunt Arij literæ, esse huius nominis secundum, qui fuit Pontifex ab anno tertio Olympiadis 133. vsque ad annum quartum 136. Ergo *iampridem* annos minimum nonaginta significat; tot enim iam anni ab eius morte fluxerant.

V. *Pergit in eadem epistola.* Et *suscepit Onias virum, qui missus fuerat cum honore.* Appellatur hic Demoteles apud Iosephum. [a] *Et accepit epistolas, in quibus significabatur de societate, & amicitia. Nos cum nullo horum indigeremus*, (nec societate armorum, debellatis inimicis nostris, nec amicitia, cum & vicinos reges, Antiochum scilicet & Tryphonem, & Romanos amicos habeamus, quorum opera quieti,) *Habemus solatio sanctos libros, qui sunt in manibus nostris, maluimus mittere ad vos renouare fraternitatem, & amicitiam, ne forte alieni efficiamur à vobis.* Amicitiæ enim sicut mutua communicatione firmantur, ita silentio ac desuetudine distrahuntur. *Multa enim tempora transierunt, ex quo misistis ad nos.* Tempus dixi minimùm 90. annorum. Nam cum annus missæ epistolæ notatus non sit, huius interiecti temporis periodus exacte proferri non potest.

a l. 12. c. 4. & l. 13. c. 9.

VI. *Hebræi orant pro Ethnicis.* Nos [b] *ergo in omni tempore, sine intermissione, in diebus solemnibus, & ceteris quibus oportet, memores sumus vestri in sacrificiis quæ offerimus, & in obseruationibus*, siue orationibus (προσευχαῖς) *sicut fas est, & decet meminisse fratrum. Lætamur itaque de gloria vestra.*

b 1. Mach. c. 12. v. 11.

Vides hic priscam Hebraicæ Ecclesiæ consuetudinem, offerendi Deo preces & sacrificia, etiam pro infidelibus & peccatoribus, quomodo de Nabuchodon. apud Ieremiam legimus: idque receptum ab ipsis Moysis, & Abrahæ temporibus, quorum hic pro Abimelech, [b] ille pro Pharaone orabat. [c] Quam porro gloriam Lacedæmonum dicant, de qua illis gratulantur Iudæi, non intelligo; nisi ad præterita tempora respiciant, quibus in Græcia præ omnibus populis floruerunt, & Athenienses ipsos, maris imperio diu exultantes domuerunt: nunc enim fractis Achæis, qui soli cum aliqua potestate remanserant, omnia Lacedæmone, totáque Peloponneso conciderant.

b Gen. 20. 7.
c Exod. 8. 8 9.

VII. *Dei auxilio victores fiunt.* Ad eorum porro consolationem pertinet commemoratio malorum & cladium, quibus Iudæi diu multumque fuerant exerciti. Nunc autem respirare cœperant, vt & Spartani finem aliquem suarum ærumnarum sperent. Quamquam diuersa est fidelium, & infidelium spei ac fiduciæ ratio. *Hi enim in curribus, & hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri inuocabimus. Nos autem*, inquit, *circumdederunt multæ tribulationes, & multa prælia, & impugnauerunt nos reges, qui sunt in circuitu nostro*, (Antiochum intelligit Epiphanem, Eupatorem, Demetrium Soterem, eiusque filium Nicanorem, eorumque duces plurimos.) *Noluimus ergo vobis molesti esse, neque cæteris sociis, & amicis nostris in his præliis*, auxiliares videlicet copias efflagitando contra inimicos nostros. *Habuimus enim de cœlo auxilium, & liberati sumus nos, & humiliati sunt inimici nostri. Elegimus itaque Numenium Antiochi filium, & Antipatrem Iasonis filium, & misimus ad Romanos renouare cum eis amicitiam, & societatem pristinam. Mandauimus itaque eis, vt veniant etiam ad vos, & salutent vos, & reddant vobis epistolas nostras, de innouatione fraternitatis nostræ. Et nunc benefacietis respondentes nobis ad hæc.*

VIII. *Exemplar epistolæ Arij regis ad Oniam.* Hactenus epistola Ionathæ. Quæ proxime sequuntur v. 19. verba sunt Autoris. *Et hoc est rescriptum Epistolarum quod miserat Oniæ*, cuius scilicet facta est mentio v. 7. Erat autem hic locus admodum perturbatus, mutatis, transpositisque nominibus propriis, adeo vt sequens epistola non Arij Spartani Regis, ad Oniam pontificem esset, sed regis qui diceretur Onias, ad Ionathan. Sic enim legebatur. *Et hoc est rescriptum epistolarum, quod misit Onias Rex Spartiatarum: Onias Ionathæ Sacerdoti magno Salutem.* Quibus mendis ansam dare potuit vox Scripturæ in iis literis posita. Absurdum autem videbatur Regem profanum Scripturæ, vt putabatur, sacræ habere cognitionem. Nunc autem in emendatis Bibliis ita recte legitur. *Arius Rex Spartiatarum Oniæ Sacerdoti magno Sal.* Inuentum est in Scriptura, in veteribus scilicet Lacedæmoniorum monumentis, de Spartiatis & Iudæis quoniam sunt fratres, & quod sunt de genere Abra-

ham. Multa de hoc genere hic inuestigat Serarius: nobis ea sufficiunt, quæ suo loco hoc de argumento diximus, [a] vbi hæc epistola suo tempore posita, breuitérque exposita est. Et hæc quidem est epistola Ionathæ cum antiquo Arij ad Oniam rescripto; præsens autem Spartiatarum responsio infra c. 14. reperitur. Cum iam in viuis Ionathas esse desiisset, eique successisset Simon, vt Vatablo etiam placet.

[a] ann. m. 3821. n. 8. & 9.

IX. *Ionathas occurrit Demetriadis.*

INTEREA dum Numenius & Antipater legationem ad Romanos, Spartanósque obeunt, Ionathæ quieto esse non licuit; sed renouatæ turbæ ad maiorem Iudæorum gloriam, & vtilitatem, & hostium confusionem cessere. *Et audiuit Ionathas quoniam regressi sunt principes Demetrij cum exercitu multo, supra quam prius*, multo videlicet maiori, quem ex superiore Asia deducebant aduersus eum, eo quod Tryphoni & eius Antiocho adhæsisset. *Et exijt ab Ierusalem, & occurrit ei in Amathite regione.* Ab vrbe Amath, quæ frequentius Emath in Scriptura dicitur, regio nomen habet.[b] Est autem Emath, vt habet Adrichomius n. 45. in tribu Nephtalim, iuxta montem Libanum, in confiniis regionis Damasci, quæ fuit terminus longitudinis regionis Israëlitarum versus Septentrionem. Eam Antiochus Epiphanes, commutato nomine Epiphaniam appellari voluit, vt scribit D. Hieronym. in locis Hebraicis.

1. Machab. 12. 24.

[b] Amathitis, & crebrius terra Emath, vt 4. Reg. 23. 33. & c. 25. 21.

X. *Qui nocte dilabūtur.*

FVISSE autem etiam nunc Iudæorum terminum, saltem administrationis eorum, iuxta ea quæ supra [c] dicta sunt, demonstrat quod subdit author. [d] *Non enim dederat eis spatium, vt ingrederentur regionem eius. Et misit speculatores in castra eorum, & reuersi renunciauerunt, quod constituunt superuenire illis nocte. Cum occidisset autem sol, præcepit Ionathas suis vigilare, & esse in armis, paratos ad pugnam tota nocte, & posuit custodes per circuitum castrorum. Et audierunt aduersarij, quod paratus est Ionathas cum suis in bello, & timuerunt, & formidauerunt in corde suo, & accenderunt focos in castris suis.* Crebro factum refert Liuius, vt qui castra sua metu vicini hostis noctu deserere vellent, crebros ignes accenderent, vt hosti præberent opinionem, totis se castris vigilias obseruare, & ad pugnam expeditos esse, dum tamen se illi clam proriperent, & hosti potestatem insequendi prompte, & fugientium tergis inhærendi adimerent. Idipsum nunc à Demetrianis factum Scriptura tradit.

[c] c. 11. v. 59.
[d] c. 12. 25. 26

XI. *Ex Iosepho.*

SCRIBIT Iosephus, [d] Ionathan ad 50. stadia prope hostem castra posuisse, & missis speculatoribus quosdam captiuos adduxisse, à quibus intellectum fuit, hostem noctu in Iudæos necopinantes irruere velle, quod se aperto marte pares Ionathæ non futuros ducerent, ideóque patefactis insidiis, relictis multis per tota castra ignibus, quo magis hostem fallerent, noctu discessisse: & reuera fefellerunt; sequitur enim.

[d] l. 13. c. 9.

Eos persequitur Ionath.

Ionathas autem, & qui cum eo erant, non cognouerunt vsque mane: videbant autem luminaria ardentia, quæ inania erant signa præsentis exercitus. *Et secutus est eos Ionathas, & non comprehendit eos: transierant enim flumen Eleutherum.* Ne porro laboriosa expeditio sine vtilitate cederet, diuertit Ionathas ad Arabas, qui vocantur Zabadæi, *& percussit eos, & accepit spolia eorum*: castrísque inde motis, *venit Damascum, & perambulabat omnem regionem illam*, non populabundus, sed inquirens potius Demetrianos.

XII. *Simon Ioppen conseruat.*

NEC quieuit interea Simon. *Exijt quippe*, expeditione bellica suscepta, *& venit vsque ad Ascalonem, & ad proxima præsidia: & declinauit in Ioppen, & occupauit eam.* Erat illa quidem in potestate Ionathæ, [e] sed præuenit defectionem eius. *Audiuit enim quod præsidium tradere vellent* ciues *partibus Demetrij: & posuit ibi custodes, vt custodirent eam.* Vbi huic periculo prouisum est, *& reuersus est Ionathas* ab expeditione sua, *conuocauit seniores populi, & cogitauit cum eis ædificare præsidia in Iudæa, & ædificare muros in Ierusalem, & exaltare altitudinem magnam, inter medium arcis & ciuitatis, vt separaret eam à ciuitate, vt esset ipsa singulariter, & neque emant, neque vendant.* Altitudinem interpretatur Iosephus celsam molem inter arcem & vrbem, quæ præsidiarios secluderet, & omni commeatu, & communicatione cum ciuibus prohiberet; quoniam arcis expugnatio diuturnioris erat laboris & temporis, vt inclusi fame domiti succumberent, quod & contigit, vt habetur infra. [f] Causa vero institutæ reparationis fuit, quod pars muri orientalis, qui respicit torrentem Cedron, corruerat.

[e] vt ex c. ... 75. 76. ... constat.

Ionathas arcem ab vrbe secludit.

[f] c. 13. v. 49.

XIII. *Iudæi scribunt ad socios in Ægyptum.*

INTER hæc Iudæi scribunt in Ægyptum, ad eos qui illic habitabant Iudæos: & habetur inserta ea epistola in compendium redacta, in alia quæ multo post ad eosdem scripta est: vtraque habetur cap. 1. lib. 2. Machab. Hæc autem de qua agimus vers. 7. in hæc verba. *Regnante Demetrio anno centesimo sexagesimo nono, nos Iudæi scripsimus vobis in tribulatione, & impetu, qui superuenit nobis in istis annis*: consentanea sunt hæc epistolæ Ionathæ, paulo ante missæ ad socios Spartiatas: pro impetu vero habetur græcè ἐν τῇ ἀκμῇ, Tigurina, in summo discrimine: est enim cuiusque rei summum incrementum, siue ætatis, siue certaminis, caloris, periculi, vt notauit Budæus. Pergit, *ex quo recessit Iason à sancta terra, & à regno.* Ab apostasia Iasonis, & sociorum eius, id enim in Græco additur; quæ defectio ante duos & triginta annos contigit, initio regni Epiphanis, anno Græcorum centesimo trigesimo septimo. *Portam succenderunt, & effuderunt sanguinem innocentem: & orauimus ad Dominum, & exauditi sumus, & obtulimus sacrificium & similaginem, & accendimus lucernas, & proposuimus panes.* Sic ibi. Hæc facta sunt in emundatione templi, de qua libro primo capite quarto versu quinquagesimo secundo, anno centesimo quadragesimo octauo, ex quo festum Scenopegiæ septimo mense institutum est, vt ibidem habetur: ad quod hortantes Iudæos, quæ in Aegypto erant, dicunt. *Et nunc frequentate dies Scenopegiæ mensis Casleu.* 1. Ma 4. 1. Ma. 1.

XIV. *Ratio temporis.*

HÆC ex illa epistola, quæ nullo modo scripta videtur post captum Ionathan: quia tantæ rei, tamque recentis cladis, quæ populum vniuersum vehementer affixit aliquam omnino mentionem facerent, & in eius cladis remedium aliquod, preces exposcerent. Ideoque nos captiuitatem, & mortem Ionathæ, & initium pontificatus Simonis, in seq. annum distulimus. Et quoniam liber 2. Machab. annis Chaldaicis vtitur, qui sex mensibus tardius inchoantur, quam Iudaici, quibus vtitur l. 1. vt alibi dictum est, dici potest eam epistolam scriptam initio anni 170. cum tamen nondum mortuus esset Ionathas. Hactenus ergo Hebraicæ res anni huius, ad Romanas transeamus.

XV. *Quintii cum Viriatho pugna.*

IN Celtiberia videtur Quintius Prætor pugnasse contra Viriathum. Nam rem turbat Appianus, qui bis ponit Fuluium Æmylianum, semel ante Quintium, & semel post ipsum; sed posteriore loco pro Æmyliano vtiq. Seruilianus legendus est, vt sequenti anno dicemus. Hoc autem anno Viriathus collatis signis cum Quintio dimicauit, & victus montem Veneris repetiit, vnde iterum in hostes conuersus, ex Quintianis militibus mille ferro sustulit, signis aliquot captis, atque hostibus in castra propulsis. Quin etiam præsidium quod Itucæ erat, vi deiecit, & Basitanorum regionem depopulatus est. Quintio interea Itucæ incluso, & C. Martium per eruptiones emittente.

Censet Sigonius hoc anno Claudio Consuli Galliam, Metello Celtiberiam prouinciam obtigisse, & huius res gestas apud Appianum intercidisse; quædam extant, quæ vix distingui possunt à Consule ne, an à proconsule gesta fuerint, proptereaque sequenti anno coniungentur.

XVI. *Ortus Antonii Oratoris.*

HOC autem natus videtur Romæ M. Antonius Orator, apud Marcum Tullium celeberrimus. Nam triennio eum maiorem L. Crasso, item Oratore ipsi æquali, author est idem Tullius in Bruto. Istum autem natum Lælio & Cœpione Coss. ibidem affirmat. De re ab Appio gesta hæc habet Orosius libro quinto capite quarto. Appius Claudius aduersus Salassos Gallos (hi apud Ptolemæum sub Insubribus sunt, vulgo *la val d' Oste* dicuntur, vt notauit Ortelius) congressus, & victus decem millia, alii habent quinque, militum perdidit: reparata pugna quinque millia hostium occidit. Sed cum iuxta legem qua constitutum erat, vt quisquis quinque millia hostium peremisset, triumphandi haberet potestatem; iste quoque triumphum expetisset, propter damna vero superiora non impetrauisset, infami impudentia atque ambitione vsus, priuatis sumptibus triumphauit. Hæc Oros. Sed fortasse non primus ea ambitione laborauit. Nam qui in Albano monte contra voluntatem Senatus triumpharunt, vix credibile est eis è publico sumptus fuisse suppeditatos.

Appii triumphus notatus ambitionis.

XVII. *Tribuni in triumphã- te audacia.*

IN triumpho Claudii id memorabile contigit, quod à Valerio libro quinto capite quarto refertur. Animosius, inquit, fuit Claudiæ Vestalis virginis factum.

Quæ cum patrem suum triumphantem è curru, violenta Tribuni plebis manu, detrahi animaduertisset, mira celeritate vtrique se interponendo, amplissimam potestatem inimicitiis accensam depulit. Igitur alterum triumphum pater in Capitolium, alterum filia in ædem Vestæ duxit. Nec discerni potuit vtri plus laudis tribueretur, an cui Victoria, an cui Pietas comes aderat. Eadem habet Cic. pro Cœlio, & Suetonius in Tiberio, sed hic non filiam vocat, sed Sororem. Ex quo illud etiam in primis licet animaduertere, quanto in honore apud Romanos essent virgines Vestales, vt eius filiam tribunus plebis violare ausus non fuerit, quem Consulem & triumphantem de curru deturbare aggressus fuerit.

Vestalis fortitudo, & in eā reuerentia.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3811.

1.N.11. Refert Lyranus ex Iosepho hos Zabadæos fuisse filios Zambri, qui vt refertur cap. 9. lib. 1. v. 39. interfecerunt Ioannem, fratrem Ionathæ & Simonis; sed id non habet Iosephus. Flexo, inquit, in Arabiam itinere, & Nabathæis vastatis, abactaque præda, & captiuis abductis, Damascum veniens illic omnia vendidit. At vereor ne Iosephus quoque fallatur, aut fallat: nam Scriptura Nabathæos, siue Nabuthæos amicos Iudæorum facit, vt patet ex primo Machabæorum cap. 5. 25. & cap. 9. 35. Porro illud, *iunxit*, ex verbo ἀναζεύξας, redditum, potest verti, regressus; est enim ἀναζευγνύναι, vt notant lex. equos iterum iungere currui ad reditum, & iter reflectere, quod recte loco isti quadrat. Est enim Eleutherus fluuius, quo vsque videtur Ionathas hostes persecutus, longe vltra Damascum, apud Ptolem. tab. 4. Asiæ. inde ergo regrediens, venit Damascum Ierosolymam versus.

.N.12. Sic enim Vatablus & Sa: nec repugnat Lyranus: verba Scripturæ sunt. *Et conuenerunt vt ædificarent ciuitatem, & cecidit murus* (τὸ τεῖχος pars muri: Vaticana habet, ἤγγισε τῷ τείχει appropinquauit muro, frigide) *qui erat super torrentem ab ortu solis, & reparauit eum, qui vocatur Caphetetha*, siue vt est in Græco Caphenata, *& Simon ædificauit Adiada in Sephela, & muniuit eam, & imposuit portas & seras.* Sephela, inquit D. Hieron. de locis Hebr. pro quo Aquila campestrem, Symmachus vallem interpretatur, vsque hodie omnis regio iuxta Eleutheropolim campestris & plana, quæ vergit ad aquilonem, & occidentem Sephela dicitur. Sic ibi. In ea ergo regione Simon ædificauit Adiada præsidium. Adrichomius vocat vrbem in monte sitam, non longe ab Eleutheropoli. Iosephus peculiarem eius mentionem non facit, & altitudinem illam murum interpretatur, inter arcem & vrbem excitatum, vt excluderet, inquit eos, qui arcem custodiebant, & ad commeatuum penuriam eos adducerent: præterea vt arces, hinc inde per regionem dispositas, additis nouis munitionibus, firmiores etiam ac tutiores facerent.

3.N. XVII. Hanc Claudiam Vestalem M. Tullius pro Cœlio Quintam vocat. Quinta etiam Claudia memoratur ab eodem in Orat. de Aruspicum responsis, eiusque castitas in primis cōmendatur. Sacra ista, inquit, maiores nostri adicita ex Phrygia, Romæ collocauerūt: quæ vir is accepit, qui est optimus à populo Romano iudicatus, P. Scipio. fœmina autem, quæ matronarū castissima putabatur Quinta Claudia. Eandem putat Manucius vtramque Claudiam: sed plurimi anni inter vtramque intercedunt. Sacra enim illa Romam aduecta sunt, anno V. C. 549. hic autem est 610. illa ergo hanc 60. annis antecedit.

ANNVS MVNDI 3912. SEXTÆ ÆTATIS 396. REGNI GRÆCORVM 170. DEMETRII NICANORIS 4. IONATHÆ PONTIFICIS 19. ET VLT. SIMONIS I. PTOLEMÆI EVERGETIS 4. OLYMP. CLIX. AN. 3. VRBIS CONDITAE 611. COSS. L. CÆCILIO METELLO. Q. FABIO MAXIMO SERVILIANO. BELLI CELTIB. II.

ANNVS ANTE CHRISTVM 141.

I. *Res anni huius.*

REDINTEGRAVIT hic annus luctum Iudæorũ, in amissione Ionathæ principis sui, atque pontificis, quem nimia credulitas sua, & Tryphonis proditoris fraus sacrilega perdidit. Eum luctum accumulauit irrita patris redemptio, & indignissima trucidatio filiorum, gladio periuri perfidique hominis: qui vt tyrannica dominatione potiretur; & pupilli, & innocentis, & si placet etiam regis cædem leue scelus arbitrabatur, & ad id perpetrandum per clarissimi viri, amicissimique proditoriam cædem aditum muniit. Factum id Demetrii anno secundo putat Seuerus Sulpitius l. 2. qui tamen facile quartus ex Scriptura colligitur, (*Ratio temporis.*) quæ habet Demetrium hunc regnare cœpisse, anno Græcorum centesimo sexagesimo septimo, [a] principatum autem Simonis, & partam pacem, quæ ad initium principatus eius pertinet, an. 170. [b] Rem totam Scriptura hoc modo enarrare incipit. (a c. 11. 19. b c. 13. v. 41. & 42.)

II. *Tryphonis in regẽ, & Ionathan molitio.*

ET *cum cogitasset Tryphon regnare Asiæ, & assumere diadema, & extendere manum in Antiochum regem, timens ne forte non permitteret eum Ionathas, sed pugnaret aduersus eum,* pro defensione videlicet regii adolescentis, bene de se, ac Simone fratre suo meriti, quod eum sciret virum fortem ac potentem, quique pietatem, ac fidem, ambitioni rebusque omnibus anteferret. Hoc ergo impedimentum perfidiæ & ambitionis suæ Tryphon auferre volens, *quærebat comprehendere eum, & occidere. Et exurgens abijt in Bethsan.* Erat hæc ciuitas præclara in tribu Manassis citra Iordanẽ, ad vnum fere miliare à Iordane, & mare Tyberiadis, quæ & Scythopolis dicta fuit. Oportet autem suspectam fuisse Ionathæ Tryphonis expeditionem, ne scilicet iam tutus à Demetrio, sibi Iudæam subiugare vellet, arcem Hierosolymorum obsidione liberare, sicut res ipsa docuit, postquam comprehendit Ionathan, vt patet ex c. 13. Denique & Antiochi Epiphanis luctuosissima tempora restaurare. (c c. 11 v. 57 58. &c.)

III. *Occurrit ei Ionathas.*

ITAQVE *exiuit Ionathas obuiam illi, cum quadraginta millibus virorum electorum in prælium, & venit Bethsan. Et vidit Tryphon, quia venit Ionathas cum exercitu multo, vt extenderet in eam manus, timuit.* Legendum videtur, & extendere in eum manus timuit, quomodo habent libri Græci omnes, & sententia loci id requirit; alioqui plura verba suppleri oportet, aut certe legendum, *& timuit,* vt aliqui libri habẽt, *& excepit eum cum honore, & commendauit eum omnibus amicis suis, & dedit ei munera, & præcepit exercitibus suis, vt obedirent ei sicut sibi.* Hoc ille honoris fumo excæcare voluit Ionathæ oculos, ne videret anguem in herba latentem. Sed hæc per quandam hysterologiam præmissa videtur. Antecessit enim mutua salutatio, & colloquium, & illa in primis interrogatio, *cum dixit Ionathæ, vt quid vexasti vniuersum populum, cum bellum nobis non sit.* Hic primus actus fabulæ huius.

IV. *Dimittit suos fidens Tryphoni.*

VIDE iam hamum ad capiendum incautum piscem. *Et nunc remitte eos in domos suas: elige autem tibi viros paucos, qui tecum sint, & veni mecum Ptolemaidem, & tradam eam tibi, & reliqua præsidia, & exercitum, & vniuersos præpositos negotii, &*

& conuersus abibo, propterea enim veni. Erant hæc consentanea illi promissioni. *Constituo te super quatuor ciuitates, vt sis de amicis regis &c.* Cumque nullius sibi in regem delecti esset conscius, & ei se in primis vtilem ac necessarium videret, vt Demetrio resisteret, Tryphonem ex animo suo metitus, *credidit ei, & fecit sicut dixit, & dimisit exercitum, & abierunt in terram Iuda. Retinuit autem secum tria millia virorum: ex quibus remisit in Galilæam duo millia,* vt propius abessent ab ipso, si res ferret, vt euocandi essent. *Mille autem venerunt cum eo.* Hic agnoscas licet alterum tragœdiæ actum; sequitur tertius.

c.11.v.57.

DEVORAT enim hamum Ionathas, & piscatorem secutus ingreditur Ptolemaidem, sperans se ibi constitutum iri principem ciuitatis eius, & earum quæ illi suberant; sed spe inani. Nam *vt intrauit Ptolemaidam Ionathas, clauserunt portas ciuitatis Ptolemenses, & comprehenderunt eum: & omnes qui cum eo intrauerunt gladio interfecerunt.* Neque ea strage mille virorum contentus, *misit Tryphon exercitum, & equites in Galilæam, & in campum magnum, vt perderent omnes socios Ionathæ.* Illa scilicet duo millia paulo ante dimissa, porro campus magnus proprium est loci nomen, qui etiam dicitur campus Esdrelon, & Mageddo, & Planicies Galileæ, de qua in Iosiæ morte diximus. Vide Adrichomium in tribu Isachar. V. *Capitur Ionathas cū suis.*

AT *illi cum cognouissent, quia comprehensus est Ionathas, & periit*: opinione sua perierat; sed maiore scelere reseruatus fuerat à Tryphone, vt & filios eius interficeret, & domum exinaniret, *& omnes qui cum eo erant; hortati sunt semetipsos, & exierunt parati in prælium, & videntes hi qui insecuti fuerant, quia pro anima res est illis, reuersi sunt:* rati sibi cum desperatis, & in vltionem proditionis, ac mortis principis sui furentibus, certamen fore. Iudæi autem *venerunt omnes cum pace in terram Iuda, & planxerunt Ionathan, & omnes qui cum ipso fuerant valde, & luxit Israel luctu magno.* In Græco præmittitur, & timuerunt valde; & paulo post, videns quia in tremore populus est, & in timore, vtpote exercitus sine duce, & oues sine pastore, quo prostrato lupi exultare cœperunt; sequitur enim, *Et quæsierunt omnes gentes, quæ erant in circuitu eorum, conterere eos, dixerunt enim. Non habent principem, & adiuuantem: nunc ergo expugnemus illos, & tollamus de hominibus memoriam eorum.* VI. *Cæteri cladem vitant*

NVNC antequam ad reliqua pergamus, paucis nobis conueniendus est Iosephus, qui cætera quidem similia tradit, iis quæ hoc loco Scriptura recitat. Illud tamen contra eam, quod Lyranus quoque animaduertit, quod fingit Tryphonem cogitasse de interficiendo Antiocho & Ionatha, postquam audiuit Demetrium coniectum in carcerem ab Arsace. Cum enim in fi. cap. 9. dixisset, Demetrium prælio superatum, amisso exercitu, viuum in potestatem hostium venisse, subdit c. 10. Tryphon autem cognita calamitate Demetrii, non amplius fidus erat Antiocho, sed cogitabat quonam pacto eo sublato regnū posset ipse inuadere. Verum cum ea calamitas contigerit anno centesimo septuagesimo secundo, vt ex init. l. 14. constat, oporteret Ionatham captum, & occisum post illum annum: cum tamen ex eadem Scriptura constet eum mortuum sub annum 170. eodemque ipso anno Simonem illi successisse. VII. *Iosephi lapsus.*

c.10.l.13.

c.13.41.

ILLA autem non Iosephi, sed interpretis culpa est, cum de Tryphone ait. Inuenit ibi Ionatham cum quadraginta millibus lectissimorum militum: quasi Ionathas anteuerterit Tryphonē proficiscendo Scythopolim, cum Iosephus Script. consentiens, dicat Ionathan occurrisse Tryphoni, qui anteuerterat eius aduentum. Sed hæc minuta sunt; illud maiori consideratione, & admiratione dignum, in diuina circa Ionathan prouidentia, quæ eum passa est primum in hostium venire potestatem: deinde cum filiis suis, ab homine scelesto per fraudem interfici. Si ex effectis diuina consilia inuestigare licet, nos quoque hic dicemus. *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.* VIII. *Diuinum circa Ionatham iudicium.*

MEMINISTI lector Alexandrum tyrannum in legitimum regem Demetrium insurrexisse, & vtroque ambiente Ionathæ opem atque beneuolentiam, illum deserto Demetrio, à quo potestatem congregandi exercitum acceperat, & obsides, nihilominus Alexandro adhæsisse? Fateor hæc aliquo modo excusari posse, quod ficta essent promissa Demetrii, & hactenus male meritus esset de Iudæis. Sed quid male meritus erat filius eius Demetrius? cur non relicto Alexandro IX. *Quid ab eo peccatum videatur.*

c.10.v.46.

ei reconciliatus est, aut certe pacem quæsiuit, priusquam cum eius duce Apollonio confligeret. Agnouit hominem iniquum & dolosum, cui tuto fides haberi nô posset, & reuera mortuo Alexandro, expertus est Demetrium mendacem & fœdifragum. Itaque eo relicto, Tryphoni & filio Alexandri Antiocho adhæsit, conuersa in filium, quæ erga patrem fuerat, beneuolentia, sicque ex accidente tyrannum contra legitimum regem sustentauit. Et quidem contra Regem ingratum & improbum, & persecutorem. Id tamen videtur Deo gratum non fuisse; qui non bonos reges, tyrannis præfert, quique eam culpam, ipsius & filiorum eius morte visus est expiasse.

Deus regibus fauet. Et vice versa postquam Simon Demetrio reconciliatus est, & in Tryphonem tyrannum nequissimum arma conuertit, Deus Iudæorum Rempub. constabiliuit, iugo gentium ab Israële sublato. [a]

[a] vt patet ex c.13.v. 40.41.

X. *Defenditur Ionathas.* HIS non obstātibus rectius dici videtur posse, mortem Ionathæ occulto Dei iudicio esse relinquendam; nec illum contra priorem aut posteriorem Demetrium iniuste insurrexisse, sed iustissima ex necessitate arma sumpsisse, ad se, Deique populum sibi commissum, quem illi opprimere conabantur, protegendum. Nec Alexandro, aut Antiocho, & Tryphoni fauit vt tyrannis, sed eorum viribus, sicut & Romanorum, & Spartiatarum, innocentiam & pietatem, contra perfidos & ingratos tutari conatus est. Simon autem, felici rerum cômutatione, reconciliatus est Demetrio, amissione regni Syriæ diuinitus castigato, & emendato, ad opprimendum importunissimum tyrānum, eadem molientem, quæ ne in legitimis quidem regibus potuerant tolerari. Nunc quæ deinceps sunt consecuta videamus.

XI. *Simō offert se populo.* ET *audiuit Simon, quod congregauit Tryphon exercitum copiosum, vt veniret in terram Iuda, & attereret eam, videns quia in tremore populus est, & in timore, ascendit Ierusalem*, ex locis in quibus ædificabat, ac muniebat præsidia, [b] *& congregauit populum, & adhortans dixit. Vos scitis quanta ego, & fratres mei, & domus patris mei fecimus pro legibus, & pro sanctis prælia, & angustias quales vidimus. Horum gratia*, per has scilicet angustias omnes, & prælia, *perierunt omnes fratres mei propter Israel.* Nam Iudas in prælio occubuit, Eleazar ab elephanto oppressus est, Ioannes à Iambritis interceptus necatusque est. Ionathas in manibus est perfidi Tryphonis, cædem in singulas horas expectans, *& relictus sum ego solus. Et nunc non mihi contingat parcere animæ meæ, in omni tempore tribulationis: non enim melior sum fratribus meis*, etsi præ cæteris vir consilii celebratus fuerat à patre suo, ante annos viginti quatuor. [c] *Vindicabo itaque gentem meam, & sancta, natos quoque nostros, & vxores, quia congregatæ sunt vniuersæ gentes conterere nos inimicitiæ gratia.* Quasi dicat, non quia offensi sunt à nobis, sed quia hostili nos odio prosequuntur, nos perditos volunt, & sanctum Dei cultum sacrilega idololatria cupiunt commutatum.

[b] l.1.c.11.58

[c] l.1.c.2.v. 65.& 70.

XII. *Ab eo eligitur in ducem.* EXIMIA hæc Simonis in Deum, & patriam charitas, & fortitudo non inanis fuit. Nam *accensus est spiritus populi, simul vt audiuit sermones istos: & responderunt voce magna, dicentes. Tu es dux noster, loco Iudæ & Ionathæ fratris tui; pugna prælium nostrum, & omnia quæcumque dixeris nobis faciemus.* Ita dux electus, communi suffragio populi obedientiam pollicentis, statim publicæ rei prouidere cœpit. *Et congregans omnes viros bellatores, accelerauit consummare vniuersos muros Ierusalem*, qui iam cœpti erant reparari, [d] *& muniuit eam in gyro.* Et quoniam magni momenti erat Ioppe, & verebatur Simon ne oppidani sese Tryphoni dederent, vt ait Iosephus, vt qui eorum inconstantiam esset expertus, [e] *misit Ionathan filium Absalomi, & cum eo exercitum nouum in Ioppem, & eiectis his, qui erant in ea, remansit illic ipse.*

[d] c.12.37.

[e] l.1.c.10. 75.& c.12.33

XIII. *Tryphon adit Iudæā* ET *mouit Tryphon à Ptolemaide cum exercitu multo, vt veniret in terram Iuda, & Ionathas cum eo in custodia. Simon autem applicuit in Addus contra faciem campi.* Iuxta oppidum Addida, inquit Iosephus, in monte situm, cui Iudæorum campi subiecti sunt; ita quoque & Græci codices vocant. Adrichomius id oppidum in tribu Ephraim collocat. Serarius eandem putat cum Adiada, [f] sicque campi facies quæ hic dicitur, erit Sephela ibi posita, quam vocem appellatiuam esse Vatablus putat, & recte conuenit, vt Simon iuxta præsidium suum castra posuerit. Vide autem deinceps artificiosam proditoris malitiam superiori, qua Ionathan deceperat, non disparem, sed crudeliorem etiam, & immedicabilem.

[f] c.12.v.38.

XIV. *Petit pecuniam, & obsides.*

Et *vt cognouit Tryphon, quia surrexit Simon populi dux, loco fratris sui Ionathæ: & quia commissurus esset cum eo prælium, misit ad eum legatos, dicens, Pro argento quod debebat frater tuus Ionathas in ratione Regis, propter negotia quæ habuit, detinuimus eum. Et nunc mitte argenti talenta centum, & duos filios eius obsides, vt non dimissus fugiat à nobis, & remittemus eum.* Legendum arbitror, transfugiat à nobis. Nam in Græco est, ἀποστήσῃ ἀφ' ἡμῶν, ne deficiat à nobis, fiatque inimicus. Clare Iosephus. Mandabatque, vt si vellet dimitti fratrem Ionathan, centum argenti talenta persolueret, & cum eis duos Ionathæ filios mitteret ad se, obsides futuros, quod ille dimissus non sit alienaturus Iudæam è Regis imperio. Nunc enim eum tantisper seruari in vinculis, dum debitam regi pecuniam redderet. Fingebat autem se timere, ne in vltionem vinculorum suorum, ad Ægyptios, Romanosue deficeret.

XV. *Consentit Simon, & an recte.*

Et *cognouit Simon*, vt vir dono consilii præditus, *quia cum dolo loqueretur secum; iussit tamen dari argentum, & pueros, ne inimicitiam magnam sumeret ad populum Israel, dicentem. Quia non misit ei argentum, & pueros, propterea periit.* Videbat se accusatum iri auaritiæ, quod vitæ fratris pecuniam prætulisset; & ambitionis, quod vt rerum ipse potiretur, fratrem vinculis eximi noluisset. At ipse noluisset damnum damno accumulare, & pecuniam puerosque sine vtilitate perdere. Quin & cædes mille virorum, Ptolemaide à Tryphone perpetrata, ostendebat eum aliud à pecunia quærere. Quia tamen recte formidare poterat, populi sui natura prudenter æstimata, se ex istiusmodi suspicionibus in populi odium incursurum, sicque illum duce destitutum prædæ hostibus fore, minus malum maiori sapienter prætulit. Pluris enim intererat Dei gloriæ, reique publicæ Simonem esse incolumen, & gratia valere apud populum, quam amisso Ionatha, pueros insuper, pecuniamque perdi. Sicque consecutus etiam est, vt odium sui in Tryphonem refunderet, eoque fortius ad eius interitum niteretur.

XVI. *Fidem fallit Tryphō.*

Addit Iosephus, Simonem aduocata concione postulata Tryphonis proposuisse, & suspicionem suam; & nihilominus pueros pecuniamque mitti placuisse. Itaque *misit pueros, & centum talenta, & mentitus est* Triphon, *& non dimisit Ionathan.* Necdum tamen interfecit, cogitans si quam aliam fraudem patrare posset. *Et post hæc venit Tryphon intra regionem, vt contereret eam*; Græcè, vt intraret regionem, & contereret eam, *& gyrauerunt per viam, quæ ducit Ador*, in Græcis Adora dicitur & Dora, *& Simon, & castra eius ambulabant in omnem locum quocumque ibant.* Quæ Iosephus explicans. Quibus acceptis, inquit, Tryphon non seruauit fidem, nec dimisit Ionathan; sed cum exercitu peragrabat regionem, volens per Idumæam ascendere Ierosolyma, peruenitque vsque Dora Idumææ oppidum. At Simon eum perpetuo consectabatur, castra castris illius opponens. Sic ipse.

XVII. *Ador siue Dora vbi sita.*

Qvi de illo Idumææ oppido se ipse refellit, libro secundo contra Apionem. Idumæa, inquit, prouinciæ nostræ confinis est, posita iuxta Gazam, & nulla ciuitas huius Dora nuncupatur. In Phœnice vero iuxta montem Carmelum Dora ciuitas appellatur, quatuor dierum itinere procul à Iudæa. Ita ibi. Vltro placet loco errare Iosephum, aut fallere? Huius Doræ meminit Diuus Hieronymus in locis Hebraicis. Dora, inquit, in nono milliario Cæsareæ Palæstinæ pergentibus Tyrum; nunc deserta; quæ cum cecidisset in sortem tribus Manasse, eam possidere non potuit, quia in ea habitatores pristini permanserunt. Et hæc Dora venienti à Ptolemaide occurrebat, sed cum hic mentio fiat circumducti exercitus, nempe vt commodum exercitui ingressum daret in Iudæam, quem Simon non occupasset, alio loco Doram, siue Adoram constituere consentaneum est.

Iosephus sibi repugnat

XVIII. *Tryphon venit in Galaaditim.*

c. 13. v. 21. Qvi *autem in arce erant*, Adorea, vt videtur, versus quam iter erat Tryphonis, *miserunt ad eum legatos, vt festinaret venire per desertum, & mitteret illis alimonias. Et parauit Tryphon omnem equitatum, vt veniret illa nocte: erat autem nix multa valde, & non venit in Galaaditim.* Aliquot verba in editione vulgata videntur desiderari. In Græcis enim omnibus habes, vt notauit ante nos Emanuel Sa. *Et fuit nix multa valde, non venit propter niuem. Et mouit castra, & venit in Galaaditim*: quo-

modo habet etiam Iosephus. Et quomodo non venit in Galaaditidem, cum venerit ad eius oppidum, dictum Bascaman ad quod occidit Ionathan, & filios eius? vt statim subditur. Videtur amanuensis à priore *venit*, ad posterius imprudenter transiliisse.

XIX. *Ibique Ionathan cũ filiis interficit.* Cvm ergo ait, *appropinquasset Bascaman, occidit Ionathan, & filios eius illic.* Modum atque ordinem cædis Scriptura tacuit: neque apparet, Tryphonem quamuis crudelem tyrannum ac barbarum, in talem virum, nihil de se male meritum, ignominiam morti, aut cruciatus adiecisse; aut insultantem, filios ante ora parentis trucidasse. Non enim videtur autor, si tale quid contigisset, id silentio pressurus. Veneno fortasse necopinantes extinxerit. Causam mortis huius excogitauit Iosephus, haud satis Scripturæ consentaneum. *Eo*, inquit, *vincto contra Iudæam mouit exercitum, vnde repulsus à Simone Ionathæ fratre, quodque ab eo superatus esset iratus, eundem Ionathan interfecit.* Fictum est hoc prælium, Simonem inter ac Tryphonem; paratum fuit, gestum non fuit; nedum ille victor, aut hic victus fuit: nec ira hominem ad cædem, sed ambitio perpulit. *Et conuertit Triphon*, iter suum ad occidentem, *& abiit in terram suam.* Iosephus ait Antiochiam se contulisse, sepulto Ionatha; idque innuit Script. cum ait Simonem non corpus, sed ossa repetiisse ad sepulturam. *Et misit Simon*, inquit, *& accepit ossa Ionathæ fratris sui*, vtique & filiorum eius, *& sepeliuit ea in Modin ciuitate patrum eius. Et planxerunt eum omnis Israel planctu magno, & luxerunt eum dies multos*, non definit numerum; & inueniuntur vsurpati ad luctum aliquando plures, aliquando pauciores, à 30. vsque ad 70.

Sepelitur.

XX. *Simon magnificum suis excitat sepulchrũ.* Et *ædificauit Simon super sepulchrum patris sui, & fratrum suorum ædificium altum visu, lapide polito ante & retro.* Græcè, & exaltauit illud ad aspectum, vt videri posset propter altitudinem, & propter pulchritudinem res esset visenda, vtpote ex marmore candido & polito, vt inquit Iosephus. Quod autem esset id ædificium explicans, subdit; *& statuit* (super ea Græcè) *septem pyramides vnam contra vnam*, singulis singulas aduersas, vel alteram è regione alterius, recto videlicet ordine, vt prænauigantibus à fronte singulæ apparerent, *patri & matri, & quatuor fratribus* iam defunctis, & septimam sibi, *& his circumposuit columnas magnas.* Græcus textus; & his fecit machinamenta, circumponens columnas magnas: alia versio, tum has artificiosa columnarum ingentium structura circumdedit. Iosephus, excitato enim monimento in late conspicuam altitudinem, porticus circumdedit, & columnas singulas è singulis lapidibus, opus admiratione dignissimum. Hæc ibi. | τῷ ὁράσει.

XXI. *Ornamẽta columnarũ* Existimo hisce machinamentis intelligi lapideum solidi muri apparatum, ad excipiendas, & sustentandas columnas, cuius ima pars, quæ instar fundamenti est, dicitur stereobata, cui imponuntur stylobatæ è lapide solido, opere quadrangulo, altitudine sesquialtera ad crassitiem, quæ sint quasi columnarum pedes, quæ vulgo dicuntur *piedestal*, quibus columnæ basis imponitur, tum columna ipsa erigitur, quæ suo tegitur, atque ornatur capitello, vt Vitruuius, cæterique architecti docent.

Et Zophori. Addit Scriptura posita fuisse *arma super columnas ad memoriam æternam, & iuxta arma naues sculptas, quæ viderentur ab omnibus nauigantibus mare.* Hæc arma videntur sculpta fuisse, sicut & naues: alioqui enim res diuturna esse non poterat, nedum æternæ memoriæ; id autem fieri solet in Zophoro, qui super Epistylia, & sub Coronice collocatur, in quo alternatim capita animalium, scuta, frondes, arma, naues, coronæ, lances, & id genus alia sculpuntur, vt media sui parte extent, atque emineant, quod semitoreuma vocant; vulgo *demyrelief.*

XXII. *Diuturnitas sepulchri.* Hoc *est sepulchrum, quod fecit in Modin, vsque in hunc diem*, quo scilicet author hæc scribebat. Sed & Iosephus suo tempore id durasse scribit. Nec mirum, cum etiam Diui Hieronymi tempore, post trecentos & amplius annos extiterit. *Modin*, inquit, *vicus iuxta diospolim, vnde fuerunt Machabæi, quorum hodieq. ibidẽ sepulchra monstrãtur*, vtrum autem & columnæ & pyramides non dicit. Quod autem addit. Sat itaque miror, quomodo Antiochiæ eorum reliquias ostendant, aut quo hoc certo autore sit creditum: facilem habet responsionem. Nam Antiochiæ monstrari poterant reliquiæ sanctorum martyrum, quorum certamina libro

secundo capite septimo describuntur. Modini autem horum principum monimenta.

Placet porro etiam tabella sepulchrali celsam Ionathæ pyramidem exornare, quam non prærernauigantes videant, sed quam si qui oculis hos annales decurrent, animo in pium principem beneuolo lectitent, & senii victricem ad seram vltimorum seculorum, si Domino visum fuerit, posteritatem transmittant.

EPITAPHIVM IONATHÆ.

IACET HIC CLARVS ILLE DVX HEBRÆORVM PONTIFEXQVE IONATHAS, QVEM NATIVVS CANDOR MINIMEQVE SVSPICAX POTIVS, QVAM HOSTILE FERRVM BARBARI PRODITORIS PROSTRAVIT. HIC EST ILLE IONATHAS, QVI CVM FRATERNARVM VICTORIARVM, AC TRIVMPHORVM PARS MAGNA FVISSET, POPVLVM GLORIOSISSIMI IVDÆ MORTE PERCVLSVM EREXIT, EIQ. CONSTANTIÆ SIGNVM ET PIETATIS EXCITAVIT, QVOD NE TERTIO QVIDEM FRATRE AMISSO DEPOSVIT. QVI ITA CVM DEI HOSTIBVS DECERTAVIT, VT AFFLICTA BACCHIDIS POTENTIA, AC DEINDE APOLLONII SVPERBIA, MAGNAM VT ILLIS TEMPORIBVS, POPVLO SVO PEPERERIT TRANQVILLITATEM, FREGERIT IDOLOLATRIAM, HIEROSOLYMAM INSTAVRARIT. HIC EST ILLE BELLATOR, PRO CVIVS AMICITIA OBTINENDA, BENEFICIIS INTER SE REGES, PRIVILEGIISQVE DECERTANT, QVEM ILLI HONORANT, QVOS HIC TVTATVR, ET DOMESTICIS CONIVRATI POPVLI TVRBIS MIRABILITER ERIPIT: QVI MIRABILIVS ETIAM DEMETRIANAS COPIAS DESERTVS A SVIS, PRECIBVS ET DEXTRA FVDIT AC PERCVLIT: REDDIDITQVE ETIAM SVOS IGNOMINIÆ DELENDÆ AVIDOS, EX IGNAVIA FORTES, EX FVGA VICTORES. RVRSVMQVE HOSTI AD EXTREMOS REGNI FINES OCCVRRENS, AD NOCTVRNAM COMPVLIT FVGAM, NE FRONTEM QVIDEM FORTISSIMI IMPERATORIS AVSVM INTVERI. XXIII. *Epitaphiū Ionathæ.*

DENIQVE PERFIDI TRYPHONIS FRAVDE CAPTVS, DVOBVS EIVS FILIIS PARI SCELERE IMPETRATIS, CENTVMQVE TALENTIS, QVASI PRETIO PRODITIONIS CORRASIS, PARENS CVM FILIIS A FVRENTI AMBITIONE TRVCIDATVR ANNO SELEVCIDARVM CLXX. ANTE CHRISTI MESSIÆ ORTVM CXLI.

TRYPHON sublato impedimento, quo vno sibi obstrui aditum ad regnum Asiæ arbitrabatur, non distulit cæso rege adolescentulo illud inuadere. Itaque subdit author. *Tryphon autem cum iter faceret cum Antiocho rege adolescente, dolo occidit eum, & regnauit loco eius, & imposuit sibi diadema Asiæ, & fecit plagam magnam in terra.* Eum dolum refert Liuii breuiator Epit.55. *Alexandri filius*, inquit, Rex *Syriæ decem annos admodum habens, à Diodoro, qui Tryphon cognominabatur, tutore suo per fraudem occisus est, corruptis quidem medicis, qui eum calculi dolore consumi ad populum mentiti, dum secant illum, occiderunt.* Eademque videtur Iosephi sententia lib. 13. c. 12. vbi ait, καὶ τοῦτον, ὡς χειριζόμενος ἀπέθανεν, διήγγειλε, sparso rumore, ait interpres, quod inter exercendum se esset extinctus, deceptus verbo χειρίζεσθαι, quod chirurgicum est hoc loco, significans manibus curationem accipere, vt vertendum sit, & vulgauit eum mortuum inter chirurgorum curantium manus; quod Philometori contigerat, vt antea ex Epitome 52. diximus.

XXIV. *Tryphon pupillum regem occidit.*

Opera chirurgorum.

XXV. *Eiusdē regis mors ex Iosepho.* SED totus Iosephi locus videndus est, in quo & huius Antiochi mortem refert, & à Tryphone tyrannidem occupatam. Non multo autē post ait, quam Demetrius captus est, Alexandri filius, cognomine Deus, à Tryphone est necatus, anno quarto postquam eius tutelam susceperat, sparsoque rumore quod inter curandum esset extinctus, per intimos amicos sollicitauit milites magnis pollicitationibus, vt sibi regnum deferrent, captum à Parthis Demetrium dictitans. Antiochum vero fratrem, qui dicebatur Sidetes, si potiretur imperio, vltorem fore defectionis, qua fratrem eius deseruerint. Illi adducti in spem maximam, quasi ditescendi hoc principe, imperium ei continuo deferunt, &c. atque ita miser ille Deus mortuus est.

XXVI. *Corrigitur locis aliquot* IAM ante Iosephum correximus de captiuitate Demetrii. Iosephum secutus est Orosius,[a] simulque agit, occiso Alexandri filio: in qua ille sententia perseuerat, eoque argumento Tryphonem vsum fingit, ad persuadandam militi suam promotionem in regnum; cum tamen ex Scriptura constet,[b] non captum fuisse Demetriū ante annum centesimum septuagesimum secundum. Mors autem huius Antiochi initio pontificatus Simonis contigit, anno centesimo septuagesimo.[c] De anno tutelæ res dubia est, cum ex Epitome Liuii 52. & 55. octo anni colligantur. Ait enim illum bimulum venisse in potestatem Tryphonis, & sub annum decimum occisum; quod fieri non potest. Nā ante quatuor annos pater eius viuebat, (anno enim. 166. occisus est vt Tutore) opus non esset. Sed non obtinuit Tryphon puerum à nutritio Arabe, nisi *post multos dies*, ex quo illum adierat, post dimissas à Demetrio copias,[d] imo & post compressam seditionem Antiochenam opera Iudæorum, quod factum est anno 148. Itaque tertium hunc annum tutelæ Alexandrinæ Tryphonis, non quartum numeramus.

a l.5.c.4.
b c.14.1.
c vt patet ex c.13.v.11. & 41.
d c 11.40.

XXVII. *In annis Ionathæ valde fallitur.* NEC mirum est in hac minoris momenti chronologia dormitasse Iosephum, qui in Ionathæ pontificatus, & ducatus annis somno oppressus fuisse videatur.[e] *Tanta fuit*, inquit, *Simonis cura vt Ionathas, cæterique domestici, quam magnificentissimo sepulchro essent conditi: qui defunctus est exacto pontificatus simul, & imperii anno quarto.* Sic ibi. At infra.[f] *Rebellantes*, inquit, *nostri Macedonibus Ionatham creauerunt summum pontificem, qui septennio toto præfuit, quo per insidias Tryphonis sublato e viuis, frater eius Simon obtinuit id sacerdotium &c.* Quod si annos numerare voluit, ex quo Rex Alexander eum constituit summum sacerdotem, quando & stola sancta indutus est, neuter annorum numerus à Iosepho inuectus constabit: id enim contigit septimo mense, anni centesimi sexagesimi;[g] itaque hic annus decimus esset, non quartus, aut septimus. Emendator temporum priorem illum Iosephi locum emendare voluit, hoc modo. Periit Ionathas annum agens pontificatus decimum quartum, cum iam decem & octo annos nationi præfuisset, eaque emendatione nihil verius putat. At vnde habet quatuordecim annos pontificatus? quo authore pontificatum à ducatu seiungit? certe non Iosepho.

Arguitur Scaliger.

e l.13.c.11.
f l.20.c.8.
g vt dicitur c.11.v.21.

XXVIII. *Vera annorum eius ratio.* RE autem vera statim post mortem Iudæ dux populi à populo electus, & simul pontificatui suffectus est:[h] qui cum initio anni 152. mortuus fuerit, vt ex eodem loco colligitur, cum ad 19. annum principatus sui peruenisse dicendum putamus; sed ita, vt idem decimus nonus maxima ex parte ad Simonem pertineat, & primum illius pontificatus annum constituat, qui est regni Græcorum 170. vt hoc ipso loco habetur.[i] Scio Euseb. totos ei nouemdecim annos tribuere, sed nullum possumus habere Scriptura certiorem ducem.

h c.9.v. 30
i cap 13. v.41.42.

XXIX. *Triphon plagam magna infert Reipub.* IAM vero quod ad plagam magnam, quam Scriptura tradit à Tryphone factam in terra, Syria videlicet, de ea ita Iosephus. Tum vero *Tryphon* adeptus iam concupitam potestatem, non amplius dissimulare prauum ingenium valuit, quod priuatus tegere conatus est, quo magis animos hominum sibi conciliaret. Quam primum enim Rex declaratus est, absque persona Tryphonem agere cœpit, & cæt. hominem scilicet vafrum, ambitiosum, crudelem, perfidum, denique tyrannum. Et alioqui plaga magna est, quæ infertur in caput, ex quo sensus omnis: & motus in reliqua membra ciuilis corporis deriuantur; quæ necesse est vehementer conturbari, quamuis illud non esset fortasse admodum sanum. Boni autem principis iactura nullo pretio æstimari, nullis lamentis satis plangi potest.

Dum autem nouus iste rex summa suorum cum offensione Tryphonem agit. Simon prouinciam suam vndique communit, & ad Demetrium, quamuis Syria profugum transit, Tyranno proditore repudiato. *Et aedificauit*, inquit author, *Simon praesidia Iudaeae, muniens ea turribus excelsis, & muris magnis, & portis, & seris, & posuit alimenta in munitionibus. Et elegit Simon viros, & misit ad Demetrium regem, vt faceret remissionem regioni*, (id est vacationē daret ab oneribus & tributis,) *quia actus omnes Tryphonis per direptionem fuerant gesti*, id est fuerant rapinae & direptiones. Addidit etiā munera, vt ex responsione patet, tum vt solennē seruaret morem adeundi olim reges, quem morem etiam vsurpans in lege Dominus, vt se Regem demonstraret, nolebat suos apparere in conspectu eius vacuos; tum vt facilius à delinito muneribus principe, quod postulabat impetraret: quamquam non multo id artificio eblandiendum fuit. XXX. *Simon trāsit ad Demetrium.* *Cum muneribus.*

Gaudebat enim Demetrius, qui tota Syria exclusus erat, & multo pretio libenter redemisset aditum in eam, illum per Iudęos sibi consentientes obtinere, & eorum ope Tryphonem communem hostem, & vita & fortunis omnibus euertere. XXXI. *A quo libenter admittitur.*

Ergo *Demetrius Rex ad verba ista respondit, & scripsit epistolam talem.* In Graeco est, & remisit ei Demetrius Rex, iuxta sermones hos; & respondit ipsi, & scripsit epistolam talem, quae priora verba in vulgata fere omissa, versio Vatabli ad remissos legatos refert: nam ἀπέστειλε missionem legatorum interdum significat. Nec absurde fortassis interpretabimur: & concessit ei remissionem, siue vacationem, quam petebat, siue iuxta petitionem suam, idque factum subiecta epistola ostendatur.

a 1. Macha. c. 13. v. 36. Rex [a] Demetrius Simoni summo sacerdoti, & amico regum, & senioribus, & genti Iudaeorum Sal. Coronam auream, & Bahen quam misistis, suscepimus, in Graeco est βαΐνην, & in aliquibus Latinis bainem, quam, inquit Vatablus & Sa, alii torquem interpretantur, in quibus Lyranus, alii smaragdum, alii baltheum. Serarius putat significare palmam, aut quid palmariū, quia βαΐς & βαΐον ramus est palmae arboris, Ioan. 12. 13. βαΐα τῶν φοινίκων sunt rami palmarum, quomodo in fine huius capitis vsurpatur. Quod si probamus, aureum missum palmae ramum credibile est, qualem Alcimus obtulit Demetrio huius patri, ante annos viginti, anno scilicet centesimo quinquagesimo regni Graecorum. Alioqui, communis rami palmae nunquam Rex in responsione meminisset, qui pergit. XXXII. *Epistola Demetrii.* v. 51. 1. Ma. 14. 4.

Et *parati sumus facere vobiscum pacem magnam, & scribere praepositis regis, remittere vobis quae indulsimus.* In Graeco, & scribere eis qui praesunt negotiis, remittere vobis remissiones, id est, vt meo nomine vobis vacationes, & immunitates concedant, nihil à vobis exigendo. *Quaecumque enim constituimus vobis constant*, rata esse volo. Videtur autem intelligere, ea quae dudum ipse Ionathae concesserat, quae habentur in eius epistola ad Lasthenem. *Munitiones quas aedificastis, vobis sunt. Remittimus quoque ignorantias, & peccata vsque in hodiernum diem*: concedit amnistiam ad firmitatem pacis, *& coronam quam debebatis, & si quid aliud erat tributarium in Ierusalem, iam non sit tributarium. Et si qui apti sunt conscribi inter nostros*, aulicos scilicet & domesticos, *vel regiorum negotiorum curatores, conscribantur, & sit inter nos pax.* XXXIII. *Pacem cōcedit, & alia pleraq.* c. 11. v. 30. & seq.

Haec vti promisit, ita cum fide perfecit, expertus quantum sibi mali perfidia contigisset. Et sic *ablatum est iugum gentium ab Israelitis anno centesimo septuagesimo*, vt habet Scriptura, & deinceps plane sui iuris, ac liberi fuerunt, regum Syriae amici, non subditi, quandoquidem ab omni tributorum pensitatione liberantur; & praesidia, quae ab ipsis vnis dependeant, habere permittuntur. Ea res tanta, tamque iusta laetitia populum perfudit vniuersum, huius vt temporis notam ad omnes annos consequentes transfundi voluerit. *Et coepit populus Israel*, inquit author, *scribere in tabulis & gestis publicis*, vel inscribere huiusmodi initio syngraphas, & contractus, ex Graeco, ἐν ταῖς συγγραφαῖς, καὶ συναλλάγμασι. *Anno primo sub Simone summo sacerdote, magno duce, & principe Iudaeorum*, quem scilicet religiose celebrare voluerunt, tanquam publicae libertatis conditorem. XXXIV. *Iudaeorum plena libertas.*

Tanto in honore, inquit Iosephus, apud populum fuit Simon, vt tum in priuatis instrumentis, quam in scripturis publicis adiicerent, actum esse anno primo Simonis Iudaeorum ethnarchae, optime de sua gente meriti. Oportuisset hanc solennem formulam fideliter exhibere, nec missum in ea facere pontificatum Simo- XXXV. *Ex Iosepho, qui & corrigitur.*

nis. Quod autem ait hæc contigiſſe poſt annũ 170.ex quo Seleucus Nicanor Syriæ regno potitus eſt, non repugnat Scripturæ. Illud enim, *poſt annum*, idem eſt ac ſub annum, vt ſæpe alias. Corrigendus eſt autem locus l.1.de bello c.2.vbi legitur. *Clariſſimáque potitus victoria pontifex declaratur, & ducentos ſeptuaginta poſt annos Iudæos liberat à dominatione Macedonum*, legendum enim eſt, centum, quomodo & Græcus habet codex Baſil.nec à victoria,ſed à fratris clade declaratus eſt pontifex, quãdo & populi princeps. Sub huius anni finem videtur Simon obſediſſe Gazam vrbem munitiſſimam,nec tam cito expugnaſſe:itaq; rem totum in ſeq.annum reiiciemus.

XXXVI. *Res à Seruiliano cũ Viriatho geſta.* Appianvs autem res in Celtiberia hoc anno geſtas explicans ait, exacto anno ſucceſſiſſe Quintio Æmyliani fratrem, Fabium Maximum Æmylianum: vbi legendum eſt, Seruilianum, vt docet eiuſdem Appiani ſubiecta narratio, & præſentis anni Conſulatus, & quod Æmylianus habuit ſucceſſorem Quintium non vice verſa. Seruilianus ergo in prouinciam profectus, ſecum adduxit duas legiones Romanas, & ſocios aliquos, ita vt omnes eius copiæ eſſent ſedecim millium peditum, & equitum mille & ſexcentorum. Scripſit etiam ad Micipſam Numidarum regem, vt ad ſe elephantos quam celerrime mitteret. Interea properanti Itucam cum parte exercitus, occurrit Viriathus cum ſex militum millibus, quem ille quantóuis impetu ac terroris apparatu irruentem fortiter ſuſtinuit, atque irritum repulit. Sed vbi altera pars exercitus, atque ex Libya decem elephanti cum trecentis equitibus aduenerunt, aucto exercitu vltro Viriathum aggreſſus, eum fudit fugauitque.

XXXVII. *Ancipiti fortuna.* Sed dum turbatis ordinibus fugientem inſequitur, Viriathus ea confuſione animaduerſa, reuerſus circiter tria millia interfecit, reliquos in caſtra compulit, eaque ipſa noctis beneficio magis, quam militum virtute defenſa ſunt. Nec deſtitit deinceps noctu diuque Seruilianum fatigare, donec eum Itucam motis caſtris migrare compulit: ipſe in Luſitaniam conceſſit, Seruilianus abeuntem non aſſecutus, in Bæturiam tranſlato bello, quinque oppida, quæ Viriathi rebus ſtuduerant, diripuit. Inde in Cuneos copias traduxit, Romanorum ſcilicet ſubditos, vt apud eos hyemaret, vt dudum Seruilius Galba. Quæ cauſa eſt, vt rem cum latronibus geſtam, & profectionem eius in Luſitaniam ad annum ſeq. differamus.

XXXVIII. *Metellus ad Contrebiam victor.* Eodem tempore in altera Hiſpaniæ parte Q. Cæcilius Metellus Macedonicus, qui ſuperiore anno in Celtiberiam Conſul venerat, hoc quoque anno res bellicas Proconſul adminiſtrauit. Idque affirmat Flor. in epit. 53. Res autem in primis ad Contrebiam bene geſſit, vbi & diſciplinam militarem ſeuere exercuiſſe proditum eſt à Velleio l. 2. Tam ſeuerum, inquit, illius Q. Macedonici in his gentibus imperium fuit, vt cum vrbem Contrebiam nomine in Hiſpania oppugnaret, pulſas præcipiti loco 5. cohortes legionarias, eodem protinus ſubire iuberet, facientibuſque *Eius ſeueritas diſciplinæ militis.* omnibus in procinctu teſtamenta velut ad certam mortem eundem foret, non deterritus propoſito, perſeuerantia ducis quem moriturum miſerat, militem victorem recepit. Tantum effecit mixtus timori pudor, ſpéſq; deſperatione quæſita. Captam fuiſſe vrbem Florus affirmat,[a] eadem habet Valer. Max.[b] a l.2.c.17. b l.2.c.7.

XXXIX. *Exemplum humanitatis eiuſdẽ.* Sed illud ſeueritatis fuerit, hoc clementiæ fuit & humanitatis, quod ab eodem hoc anno geſtum eſt ad Centobricam, quam eandem cum Contrebia putat eſſe Ortelius, & refertur à Valerio.[c] Q. Metellus Celtibericum in Hiſpania gerens bellum, cum vrbem Centobricam obſideret, & iam admota machina partem muri, quæ ſola conuelli poterat, diſiecturus videretur, humanitatem propinquæ victoriæ prætulit. Nam cum Rhetogenis filios, qui ad eum tranſierat, Centobricenſes machinæ ictibus obiecissent, ne pueri in conſpectu patris crudeli genere mortis conſumerentur, patre licet contra ſentiente, ab obſidione diſceſſit. Quo quidem tam clementi facto, etſi non vnius ciuitatis mœnia, omnium tamen Celtiberarum vrbium animos cepit, effecitque vt ad redigendas eas in ditionem populi Romani, non multis ſibi obſidionibus opus eſſet. c l.5.c.1.

XL. *Aliud odij grauiſſimi.* Vervm hanc clementiæ laudem, immitis, atque inconſulti odij magnitudo, in hac ipſa prouincia, ac bello fœdauit. Audi enim Valer. Max.[d] *Q. Metellus cũ prouinciam Hiſpaniam Conſul prius, deinde proconſule pene totam ſubegiſſet, poſtquam cognouit Q. Pompeium Conſulem inimicum ſuum ſucceſſorem ſibi mitti, omnes qui modo militiam ſuam voluerunt finiri, dimiſit.* Et mox. Horrea cuſtodibus remotis opportuna rapinæ præbuit, arcus ſagittaſq; Cretenſium frangi, atq; in amnem abiici iuſſit: elephantis d l.9.c.3.

cibaria dari vetuit. Quibus factis vt cupiditati suæ indulsit, ita rerum magnifice gestarum gloriam corrupit, meritumque honorem triumphi, hostium quam iræ fortior victor amisit. Hæc fere Valer. Vide tamen quæ infra an. V. C. 613. n. 16. ex Appiano dicuntur. Et tamen Paterculus l. 1. vocat acres, & innocentes eius pro Rep. cum inimicis contentiones. Quæ nocentes sunt, si hæ innocentes?

XLI. *Pseudoperseus in Macedonia exoritur.* Hoc ipso anno in Macedonia bellum renouatum est à quodam Pseudoperseo, autore Eutropio, l. 4. qui id contigisse tradit eodem tempore, quo Metellus in Celtiberia apud Hispanos res egregias gessit, prius quam ei Q. Pompeius succederet; ex quibus apparet satis hunc annum notari. Nam sequenti anno Q. Pompeius cum imperio Consulari in Hispaniam venit vt dicemus, & iam ex Valer. Max. declaratum est. De ipso autem bello hæc pauca Eutropius. Iterum in Macedonia Pseudoperseus, qui se Persei filium esse dicebat, collectis seruis rebellauit, & cum septemdecim armatorum millia haberet, à Tremellio Quæstore superatus est. *Et opprimitur.* Hanc victoriam tangit de more Epit. 53. & L. Tremellium appellat. At eam paulo fusius narrat M. Varro l. 2. de re rust. vbi hunc Quæstorem vocat Cn. Trebellium Scrofam, aitque sub Licinio Nerua Prætore præclare rem gessisse, cum illo absente hostes in Romana castra impressionem fecissent. Hortatus enim milites vt arma caperent, dicens celeriter se hostes, vt Scrofa porcos, disiecturum, hostes vicit, & Scrofæ cognomen inuenit.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3912.

1. N. XIV. Ea pecunia, si 125. libras cuiuis talento tribuamus, vt Epiphanio placet, & librá argenti 33. Frácis æstimemus, siue 11. coronatis ascendet ad 412500. Francos, vel 137500. coron.

ANNVS MVNDI 3913. SEXTÆ ÆTATIS 397.

IMPERII GRÆCORVM 171. DEMETRII NICANORIS 5. SIMONIS PONT. 2. PTOLEM. EVERGETIS 5. OLYMP. CLIX. 4. VRB. COND. 612. COSS. CN. SERVILIO CÆPIONE, ET Q. POMPEIO A. F. BEL. CELTIB. 13. 1. ※.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 140.

I. *Ortus Antiochi Gryphi.* NASCITVR hoc anno Antiochus Gryphus Demetrij filius. Mortuus est enim, teste Iosepho, ætatis anno quadragesimo quinto, qui fuit ducentesimus decimus quintus regni Græcorum. Simon autem dux & pontifex Iudæorum pace cum Demetrio, plenaque libertate constituta, Gazæos sibi subiecit, & quod magis optandum erat, arcem Hierosolymitanam, tamdiu frustra expetitam atque tentatam. (1. Machab. 13. 43.) *Simonis in Gazaeos expeditio, eiusque causa.* Quid porro contigerit vt Simon Gazenses bello peteret, quibus iam dudum Ionathas post suburbiorum prædam, & incendium pacem concesserat, & filios eorum obsides Hierosolymam miserat, [a] non reperio. (a c. 11. 61. 62) Rebellasse iterum necesse est mortuo Ionatha, idque innuunt ipsimet, cum expugnationi proximi, fatentur malitiam suam, & implorant misericordiam. Ergo qui in Ionathæ locum suffectus est Simon, eiusdem loco contra Gazenses bellum renouauit, quod præcedente anno inchoatum, hoc absolutum existimamus.

II. *Obsidet Gazam.* In *diebus illis*, inquit Author, *applicuit Simon ad Gazam, & circundedit eam castris, & fecit machinas, & applicuit ad ciuitatem; & percussit turrim vnam, & comprehendit eam, & eruperunt qui erant intra machinam in ciuitatem, & factus est motus magnus in ciuitate*, tumultus scilicet, clamor, & lamentatio, quasi iam capta vrbe. *Et ascenderunt qui erant in ciuitate, cum vxoribus & filiis, supra murum scissis tunicis suis, & clamauerunt voce magna, postulantes à Simone dextras sibi dari, & dixerunt. Non nobis reddas secundum malitias nostras, sed secundum misericordias tuas*, in quibusdam libris additur, *& seruiemus tibi*. Sed absunt ea verba à Græcis, & ab emendatis Latinis.

III. *Quam deditione accipit.* Et *flexus Simon non debellauit eos*, id est in deditionem iterum accepit, nec delere voluit, *eiecit tamen eos de ciuitate, & mundauit ædes, in quibus fuerant simulacra, & tunc intrauit in eam cum hymnis benedicens Dominum* exercituum, & victoriarum largitorem Deum, *& eiecta ab ea omni immunditia* simulacrorum, *collocauit in ea viros, qui facerent legem, & muniuit eam, & fecit sibi habitationem.* Egregie vsus est Simon occasione victoriæ, ad emundandam ab omni idololatria ciuitatem, quæ illi, etiam posterioribus seculis, addictissima fuit. Ibi autem etiam habitationem sibi fecit, in quam scilicet subinde se conferret. Nam Pontificia sedes erat Hierosolymis, vbi & sibi ædes iuxta templum & arcem ædificauit, vt mox dicetur, sed Gaza vrbs erat egregia in primis, & ad belli vsus opportunissima, & frequentem principis præsentiam, propter inconstantiam populi, requirebat.

IV. *Recipit arcem Sion.* Qvi *autem erant in arce Ierusalem prohibebantur egredi*, è latibulis suis, *& ingredi regionem, & emere ac vendere, & esurierunt valde, & multi ex eis fame perierunt.* Tertium quippe iam annum obsidionem ferebant. [a] *Et clamauerunt ad Simonem, vt dextras acciperent*, incruenta videlicet deditione facta, & acquieuit petitioni eorum, *& eiecit eos inde, & mundauit arcem à contaminationibus; & intrauerunt in eam tertia & vigesima die secundi mensis, anno centesimo septuagesimo primo, cum laude*, & gratiarum actione, ob iugum hoc ingens deiectum de ceruicibus suis, cum ramis palmarum victricium, *& cinyris, & cymbalis, & nablis, & hymnis, & canticis, quia contritus est inimicus magnus ex Israel.* Inimicum magnum non alium intelligit, quam præsidiarium militem, vt Lyranus quoque & Sà intellexerunt, qui ceruicibus Iudæorum die ac nocte imminebat. Recte autem notauit tempus, quo tanta lætitiæ materia erat oblata, sicut præcedenti anno tempus libertatis ac pacis. Cæterum fuit hæc arx in hostium potestate annis 27. numeratis extremis, ab anno scilicet 145. [b] vsque ad præsentem annum. | c.13.v.49. | a c.11.36. | *Cum magno gaudio.* | *Post annos 27.* | b vt patet ex l.1.c.1.v.21.30.35.

V. *Constituit filium suũ principem militiæ.* Et *constituit vt omnibus annis agerentur dies hi cum lætitia. Et muniuit montem templi, qui erat secus arcem, & habitauit ibi ipse, & qui cum eo erant. Et vidit Simon Ioannem filium suum, quod fortis vir prælij esset* (vox *fortis* à Græcis abest, & à quibusdam Latinis) *& posuit eum ducem virtutum vniuersarum, & habitauit in Gazaris*, id est in Gaza, vbi Pater sibi habitationem fecit, vt paulo ante diximus. In sequentibus etiam aliquoties Gazara pro Gaza ponitur, & ne similitudo nominis pareret confusionem [c] dicitur esse in finibus Azoti. Est enim alia Gazara, quæ frequentius Gazer dicitur, sita in tribu Ephraim, multo ignobilior superiore, de qua agimus, quæ ad mare sita erat in tribu Simeonis, versus Ægyptum & meridiem. | *Gaza & Gazara.* | c c.14.34.

VI. *Iosephus arcem Sionis solo æquat &c.* Locvm hunc parum fideliter reddit Iosephus. [d] *Huius principatu*, Simeonis videlicet, *res Iudæorum magnis accessionibus auctæ sunt, & multas de finitimis hostibus retulere victorias. Deuastauit enim Gazaram, & Ioppem, & Iamniam, expugnataque Ierosolymorum arce, solo eam æquauit, ne posthac esse posset hostibus receptaculum, neue inde vrbi aliquod inferretur incommodum. Quo facto visum est ei operæpretium, si mons quoque, in quo sita fuerat, complanaretur, vt solum templum emineret: effecitque id commemoratis pro concione malis, quæ in eam diem Iudæi passi fuerant, quæque etiam in posterum ferre cogerentur, si externus aliquis princeps ei loco imponeret præsidium. Adeoque permotus est eius exhortatione populus, vt non intermisso per triennium, neque die, neque noctu opere, tandem ad planiciem eum locum indefesso labore, per vices sibi succedentes redegerint: atque ita nihil reliquerint quod obstaret, quo minus templum omnibus in vrbe locis esset longe celsius.* | d l.13.c.11. in fi.

VII. *Refellitur de Gaza vastata.* Hæc Iosephus: quæ miror credita à viris doctrina iudicióque præstantibus, Torniello, & Serario, quibus P. Gordon. [e] timidius contradicit: quæ tamen & à Scriptura, & à Iosepho ipso refelluntur; & par est nos veritatem suæ luci restituere. Errat ergo primo, quod deuastatam ait Gazam, siue Gazaram, κατεσκάψατο. At si deditione accipere ciuitatem, mundare, ædificare, præsidio firmare, filium ei præficere, est eam deuastare, & subuertere, fateor à Simone subuersam; quin etiam sequentibus annis, & nominatim 175. regni Græcor. dicitur Simon dominari Gazaræ, & eam habere in potestate. [f] | e c.16.n.19. | f c.14.7.34. c.15.28.35.

VIII. *Et Ioppe. Quam nũc Iudæi tenebant.* Errat secundo quod Ioppem similiter deuastatam dicit. Cur id faceret homo prudentissimus, qui eam habebat in potestate? Occupauerat enim eam cum Ionatha fratre, anno 165. [g] eiecto Apollonij præsidio. [h] Eam tenebat, & in eam cum gloria ingressus est cum Ptolemæo. Et ne dicas eam tunc præsidio Ptolemæi occu- | g c.10.76. | h c.11.6.

patam, quod in cæteris vrbibus faciebat. Dico id factum in vrbibus, quæ ab Alexandro tenebantur, cuius regnum volebat occupare, non in Ioppe, quam tenebat Ionathas. Idq. aperte cõfirmatur ex c.12.[a] vbi dicitur Simon declinasse in Ioppem, & occupasse eam, eo quod audisset, Ioppitas velle tradere præsidium partibus Demetrij, & posuisse ibi custodes, vt custodirent eam: quod est validiore præsidio ciuitatem sibi retinere obsequentem. Denique [b] misit eo Ionathan filium Absalomi cum nouo exercitu. Cap. quoque seq.[c] dicitur Ioppem & Gazaram muniuisse. Et infra [d] conqueritur Antiochus apud Simonem, quod Ioppem & Gazaram teneat, quod fatetur Simon. [e]

a ex c.12. 34. b c.13.11. c 14.v.34. d c.15.28. e v.35.

De Iamnia erroris non arguo, sed diuinationis, cum probabilitate mentiendi. Id enim ex Scriptura probari non potest.

IX. *De Iamnia, & ciuitate Dauid.*

Errat 3. de arce solo æquata. Nam eam stetisse anno sequenti Scriptura testatur, [f] quæ dicit dominatum Gazaræ, & Bethsuræ, & arci. Et ne dubitaremus de qua arce dicat, paulo post Simon [g] dicitur sustulisse gentes de ciuitate Dauid, quæ est Ierosolymis, & quidem in monte Sion iuxta templum, vt notum est omnibus: idque factum narratur [h] ca.13. vbi scriptũ est deditione receptos præsidiarios, ex arce eiectos, locum emundatum à sordibus idololatriæ, eoque populum ingressum cum multa lætitia, de euersione νὶκ χύ. Denique post annos 4. queritur Antiochus quod Simon non solum Ioppem & Gazaram teneat, *sed arcem etiam*, inquit, *quæ est in Ierusalem*. Quomodo ergo ante annos 4. à Simone, imo à Iosepho æquata solo est?

f c.14.7. g v.36. h c.13.v.50. & 51.

Errat 4. de arcis monte complanato, & facto humiliore monte Moria, in quo erat templum. Nam vt omittam rem tantam, tanti tamque diuturni laboris, non omissum iri à Scriptura, certe Iosephus ipse l.6. de bello c.6. in describenda ciuitate ait, in altero collium vrbis sitam fuisse superiorem ciuitatem, multo excelsiorem reliqua ciuitate, in eaque fuisse castellum Dauid. Et vt videas hominis in fingendo licentiam, quod hic de monte Sion complanato à Simone asserit, certissimum est enim in Sione fuisse arcem, & ciuitatem Dauid; in eodem [i] de alio quodam monte tradit, qui Acra dicebatur. *Assamonæi*, inquit, *Acræ altitudinem cæsam humiliorem fecerunt, vt ex ea quoque fanum supereminens cerneretur.* Verum arx quæ expugnata est, siue Ciuitas Dauid, erat in Sione, non in Acra. Vtro quæso loco placet dormitasse Iosephum? Sed iam quietum ei somnum permittamus, dum alia se dederit occasio, vt à somno iterum excitemus eum.

X. *De monte Sionis complanato.*

i l.6.c.6.

In Celtiberia cum Seruilianus apud Cuneos hyemasset, rursus in Lusitaniam, vt ait Appianus, contra ipsum Viriathum contendit. In itinere duo latronum principes obuij facti Curius & Apuleius, cum decem millibus hominum, Romanos turbauere, consertóque prælio in quo Curius cecidit, prædam eripuerunt; quam omnem non multo post Seruilianus recepit, & alias item vrbes vi cepit, Viriathi præsidiis firmatas, quarum nonnullas diripuit, aliis veniam dedit. Ex decem millibus captiuorum quos habuit, quingentos securi percuti iussit, reliquos vendidit. Post hæc in hyberna, inde Romam rediit, altero sui imperij anno. Hæc Appian.

XI. *Seruiliani de latronibus victoria.*

Valerius [k] Omnium, inquit, qui ex præsidiis Romanis ad hostes transfugerant, captique erant manus abscidit, vt trunca præ se brachia gestantes, defectionis metum reliquis iniicerent: rebelles itaque manus à corporibus suis distractæ, inque cruentato solo sparsæ, cæteris ne idem committere auderent, documento fuerunt. Idem habet Frontinus, [l] verum id Appianus ad latronis cuiusdam milites refert, iterumque pro Seruiliano Æmylianum ponit, & res ab eo gestas iterum persequitur, postquam eum Romam reuertisse, & illi à Q. Pompeio Aulo successum dixit; vt mendosam & perturbatam eius historiam agnoscas Ait ergo. Cæterum frater eius Maximus Æmylianus (Seruilianus potius, is enim pacem cum Viriatho fecit, de qua mox dicturus est, non Æmylianus, cui eam Appianus tribuere videtur) Connobam quendam latronum ducem cum deditione cepisset, ei quidem ignouit, sed omnium militum eius manus amputauit.

k l.2.c.7. l l.4.c.1.

XII. *Transfugis manus abscindit. ex Valerio.* *Ex Appiano.*

Orosius hanc manuum præcisionem aliter tradit. [m] Fabius Consul, inquit, is est Seruilianus, consulari imperio adhuc fungens, contra Lusitanos & Viriathum dimicans, Bacciam oppidum, quod Viriathus obsidebat, depulsis hostibus liberauit, & in deditionem, cum plurimis aliis castellis recepit. Fecit facinus etiam vltimis barbaris Scythiæ, non dicam Romanæ fidei & moderationi, execrabile

m l.5.c.4.

XIII. *Ex Paulo Orosio.*

Quingentis enim principibus eorũ, quos societate inuitatos deditionis iure susceperat, manus præcidit. Sic ibi, quæ mihi videntur obscura. Si enim obsidebantur à Viriatho, amici erant Romanorum; quomodo ergo dedidere se, quod hostium est, non amicorum, & quomodo amicis præcisæ manus?

XIV. *Pax facta cum Viriatho.* IAM quod ad pacem hoc anno cum Viriatho à Seruiliano factam attinet, hæc de illa Appianus. Dum, inquit, Viriathum persequens Erisanem eius vrbem vallo fossáque circundat, Viriathus vrbem noctu ingressus, facta sub lucem eruptione, non solum eos qui vallum ducebant, in fugam ligonibus abiectis coniicit, verum etiam reliquas copias à Seruiliano instructas, vrgendo instandóque in loca prærupta atque iniqua, vnde euadere non erat, deducit. Ibi Viriathus non insolenter sua fortuna vsus, sed honestis conditionibus bellum deponi, & magnam à Romanis gratiam iniri posse ratus, fœdus pepigit, quod populus Rom. postea ratum esse voluit. Ipsumque Viriathum amicum nominauit, & eius socios, quos agros possederant, habere iussit. *Eiusque moderatio.*

XV. *Non diuturna.* SIC bellum Romanis grauissimum, cum bona gratia extinctum videbatur: sed pax non diuturna fuit, A Q. enim Seruilio Cœpione eiusdem Seruiliani fratre (qui in familiam Fabiorum adoptione translatus erat) qui ei successit, anno seq. sublata est.

Metello in Celtiberia successit Q. Pompeius Aulus, à quo bellum cum Numantinis inchoatum. Sed res ab eo gestæ ad sequentem fere annum pertinent, vt Sigonius quoque notauit.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3913.

I.N.xv. Aulus apud Appianum in Hibericis, quod Sigonius an. V.C. 612. pro Auli filio positum putat; sicut & Aufidium apud Valer. Max. li. 8. c. 5. vbi in emendatioribus legitur, in Q. Pompeium A. F. Aulus enim Prænomen est, non cognomen.

ANNVS MVNDI 3914. SEXTAE AETATIS, 398. IMPERII GRÆCORVM 172. DEMETRII NICANORIS 6. SIMONIS PONTIFIC. 3. PTOLEMÆI EVERGETIS 6. OLYMPIADIS CLX. AN. I. PRÆTORE ATHENIS ANTITHEO. VRB. COND. 613. COSS. Q. SERVILIO CÆPIONE, ET C. LAELIO SAP. BELLI CELTIB. 14.

ANNVS ANTE CHRISTVM 139.

I. *Ortus L. Crassi, & ratio temporis.*

CONSVLIBVS anni huius natum esse L. Crassum Oratorem 34. annis ante Ciceronẽ, testis est ipse M. Tul. in Brut. Pausanias,[a] Prætorem hoc anno suggerit Athenis Antitheum, Olympionicam vero Diodorum Sicyonium, quo anno ait confectum fuisse bellum Achaicum. Verum cum id confectum fuerit, quo anno Corinthus à L. Mummio excisa est, vt Pausanias ipse significat, eam ille Consul excidit an. Vrb. Cond. 607. sex ergo totis annis abest Pausanias à communi sententia. Verum certiora de re Iudaica videmus. Nam & præsentem annum regni Græcorum, & pontificatus Simonis Scriptura tradit,[b] sed Demetrio luctuosum: qui dum cogitat ope Iudæorum Tryphonem Syria exturbare, & temere Arsacem aggreditur, ab eo captus, & in vincula coniectus, in multos annos regno caruit. *a l. 7. p. 225* *b c 14. v. 1. & 17.*

II. *Demetrius victus, & captus à Parthis.* ANNO, inquit author, *centesimo septuagesimo secundo congregauit Rex Demetrius exercitum suum, & abijt in Mediam ad contrahenda sibi auxilia, vt expugnaret Tryphonem*

qui interfecto Antiocho Demetrij æmulo, in regnum Asiæ ac Syriæ tyrannus inuaserat. *Et audiuit Arsaces rex Persidis, & Mediæ, quia intrauit Demetrius confines suos, & misit vnum de principibus suis, vt comprehenderet eum viuum, & adduceret eum ad se. Et abijt, & percussit castra Demetrij: & comprehendit eum, & duxit eum ad Arsacem, & posuit eum in custodiam.* Persidis & Mediæ Rex vocatur Arsaces, ab autore sacro, cum alij omnes eum Parthorum regem appellent: sed nimirum Parthi has iam regiones occuparãt. Imo & vltra progressi in occidentem, Mesopotamiam auulsam à Syriæ regno sibi subiecerant, vt ait Appianus in bellis Syr. vbi de Demetrio Sotere, qui Romæ obses fuerat.

III. *Ex Iosepho & Iustino.*

Demetrivs ergo cum & imprudentia sua, & scelere Tryphonis iamdudum regno Syriæ careret, & in superioribus satrapiis incertis sedibus versaretur, vocaretúrque, vt ait Iosephus, [a] per crebras legationes ab eorum locorum Græcis, atque Macedonibus, pollicentibus deditionem si veniret, atque etiam contra Parthorum regem Arsacem auxilia, ea spe accensus properauit ad illos, cogitans si res aduersus Parthos prospere cessissent, facile se deinde regno Syriæ exturbaturum Tryphonem. Vt vero magna alacritate exceptus est ab eius regionis hominibus, collecto valido exercitu Arsaci bellum intulit: sed superatus prælio, amissóque exercitu, ipse viuus in potestatem hostium venit. Non multum abest à Iosepho Iustinus. [b] *Demetrij aduentum*, inquit, *non inuiti Orientis populi videre, & propter Arsacidæ regis Parthorum crudelitatem, & quod veteri Macedonum imperio assueti, noui populi superbiam indigne ferebant. Itaque cum & Persarum, & Elimæorum, Bactrianorumque auxiliis iuuaretur, multis prælijs Parthos fudit. Ad postremum tamen pacis simulatione deceptus capitur, traductusque per ora ciuitatum, populis qui desciuerant, in ludibrium fauoris ostenditur.*

[a] l. 13. c. 9. & 6.
[b] l. 36. init.

IV. *Rursum ex Iustino, & Orosio.*

Nonnvlla distinctius, lib. 41. de hac historia habet, sicut & Orosius, [c] qui hunc Arsacem Mithridatem vocat, & sextum à primo Arsace Imperij Parthorum fundatore. Arsacis nomen Parthorum regibus commune fuit, vt supra diximus, & affirmat Iustinus lib. 41. qui hunc Arsacem tertium vocat, proprio nomine Pampatium, siue Priapatium, cuius filij duo Mithridates & Prahates, qui ambo deinceps Parthis imperarunt. Cæterum Orosius ait Demetrium secundo bello occurrentem Arsaci, victum ac captum fuisse, in quo videtur consentire Iustino. Iosepho autem, in eo quod Tryphonis, siue Diodori tyrannidem differt ad captum vsque Demetrium, quod Scripturæ repugnare iam demonstratum est. *Quo capto*, inquit, *Diodorus quidam cum Alexandro filio*, legendum est Alexandri filio, *regnum eius, & regium nomen vsurpauit. Qui postea ipsum Alexandrum filium*, lege hic quoque Alexandri filium, *quem participem periculi in peruadendo regno habuerat, ne in obtinendo consortem haberet, occidit.* Addit Iustinus l. 38. missum deinde in Hyrcaniam benigne habitum, & iuxta cultum pristinæ fortunæ; adeo vt etiam filiam suam illi Arsaces in matrimonium daret. Quibus alludit Appianus, in Syriacis in fine, cum ait Demetrium vixisse in Phraathæ regia, & Rodogunam eius sororem in matrimonium duxisse. Sed hæc posterius contigerunt.

[c] l. 5. c. 4.

Arsaces tertius, eiusque filij.

V. *Pax Iudæorum, & Simonis gloria.*

Inde autem excurrit Scriptura in celebranda tranquillitate pacis, qua Iudæi fruebantur, dum Demetrius in superiore Asia captiuus esset. Tryphon autem cum fratre, & vxore Demetrij digladiaretur, vt postea ex Iosepho referemus. *Et siluit omnis terra Iuda omnibus diebus Simonis, & quæsiuit bona genti suæ, & placuit illi potestas eius, & gloria eius omnibus diebus. Et cum omni gloria sua accepit Ioppen in portum, & fecit introitum in insulis maris.* Gloriosum quippe erat Iudæis potiri celeberrimo portu, ex quo in mare, & insulas, siue ad auxilia petenda, siue ad celebranda commercia, & negociationes, liceret excurrere. Cæterum Iudaicæ pacis fundamentum ponit, quod Simon studiosus esset commodorum Reip. & vice versa in summa esset apud omnes ciues suos gratia.

VI. *Et populi beneuolentia. Varia eiusdem in Remp. beneficia.*

Pergit autem ea referre, quæ ei suorum beneuolentiam conciliarant: *& dilatauit fines gentis suæ, & obtinuit regionem.* Obtinuit enim pleraque loca Palæstinæ, quæ olim in eorum potestate non fuerant; idque de Gaza & Ioppe postea audiemus Antiochum conquerentem. Ascalonem quoque habebant aut subditam, aut amicam. [d]

[d] Vt patet 1 c. 10. 86. & ca. 11. 60. & c. 12. 33.

Et congregauit captiuitatem multam, suorum scilicet, qui variis in locis captiui

detinebantur, quos vel gratia, vel pretio recollegit. *Et dominatus est Gazaræ, & Bethsuræ & arci.* Hæc tria loca tanquam omnium munitissima commemorat, quorum possessio præbebat dominium Hierosolymorum, Iudææ & Palæstinæ. *Et abstulit immunditias ex ea*, vt dictum est in fi. cap. præced. *& non erat qui resisteret ei, & vnusquisque colebat terram suam cum pace, & terra Iuda dabat fructus suos, & ligna camporum fructum suum*, quæ scilicet belli tempore direptioni, & incendiis patebant. *Seniores in plateis sedebant omnes, & de bonis terræ tractabant, & iuuenes induebant se gloriam, & stolas belli.* Seniores consultabant de vtilitate Reipub. & iuuenes armati, si opus esset deliberata exequebantur.

VII. *Magna in Iudæa tranquillitas.*

Et *ciuitatibus tribuebat alimonias, & constituebat eas, vt essent vasa munitionis*: in omnem belli euentum, instruxit ciuitates commeatibus, & armamentis, *quoadusque nominatum est nomen gloriæ eius vsque ad extremum terræ.* Respicit ad ea, quæ paulo post de Romanis, & Spartiatis dicet, & rursum capite seq. de literis Roma scriptis ad plurimas gentes, in gratiam Simonis, & Iudæorum. Sed pergit in laude Simonis.

Fecit pacem super terram, & lætatus est Israël lætitia magna. Et sedit vnusquisque sub vite sua, & sub ficulnea sua, & non erat qui eos terreret. Defecit impugnans eos super terram, reges contriti sunt in diebus illis. Et confirmauit omnes humiles populi sui, & legem exquisiuit, & abstulit omnem iniquum & malum, sancta glorificauit, & multiplicauit vasa sanctorum, quæ pridem ab Antiocho, & sacrilegis Pseudopontificibus sublata fuerant, & ægrè adhuc restaurari potuerant, propter assiduos belli sumptus, hostiles deprædationes, & tributa ingentia, quibus aliquam pacem redimere cogebantur.

VIII. *Et Dei in Iudæos prouidentia.*

Porro hic eminet non vulgare diuinæ prouidentiæ argumentum, quæ res desperatas in florentissimum statum, & omni expectatione meliorem restaurat. Nam præter omnes clades, quæ superioribus annis contigerant, recens occisus erat princeps ac pontifex Ionathas, & cum eo mille viri primarij de amicis eius; occisi filij eius, sublata ingens pecunia, populus luctu & mœrore conficiebatur, & timore tremoréque concussus, quo se verteret nesciebat; & eorum hostes sperabant fore, vt tollerent de hominibus memoriam eorum: cum repente restaurati sunt, eaque pace, ac prosperitate donati, quam ne sub potentissimis quidem regibus obtinuerant; vt tempus ipsum Salomonis hæc tempore repræsentatum fuisse videatur.

IX. *Mors Ionathæ Romæ & Spartæ innotescit.*

Et *auditum est Romæ, quia defunctus esset Ionathas, & vsque in Spartiatas, & contristati sunt valde. Vt audierunt autem quod Simon frater eius factus esset summus sacerdos loco eius, & ipse obtineret omnem regionem, & ciuitates in ea, scripserunt ad eum in tabulis æreis, vt renouarent amicitias, & societatem, quam fecerant cum Iuda, & cum Ionatha fratribus eius.* Dum legati Ionathæ ad Spartiatas, Romanósque proficiscuntur, moritur Ionathas, nuncius defertur Romam, legati ibi moras trahunt, dum de nouo Reipubl. principe ac pontifice per nouos nuncios certiores fiant, vt eadem opera pacem nomine Ionathæ initam, sub nomine successoris eius renouent. Hæc dum per tanta marium & terrarum interualla fiunt, tertius annus agi cœpit: & hæc est Vatabli sententia, vt supra notauimus. 1. c. 11. fi. ca. 13. init.

X. *Ordo rei gestæ per legatos.*

Verum probabilius videtur & verius, & ad totam narrationis seriem conuenientius, vt dicamus legatos Ionathæ Romam peruenisse, & societatem eius nomine renouasse cum Romanis; Legatisq; inde digressis, & Lacedæmona venientibus, auditum esse Romæ, & Lacedæmone de morte Ionathæ, & vtrosque valde doluisse. At quia non oportebat legatos è medio cursu Romanum iter remetiri, non adito prius nouo pontifice, & nouis ab eo mandatis acceptis, Ierosolymam adeunt, renouata interim cum Spartanis nomine Simonis amicitia. Et hæc est causa, cur relatę sunt Spartiatarum tantum literæ, ad Simonem nouum pontificem directæ. Et eadem causa est, cur statim legati Romam à Simone remissi sunt cum muneribus, à qua legatione non nisi anno 174. reuersi sunt. [a] Et hæc lucem dabunt sequentibus, & ab iis vicissim accipient.

[a] Vt habetur c. 15. v. 10. & 15.

XI. *Literæ Spartiatarum ad Simonem.*

Et *lectæ sunt*, inquit author, literæ Spartiatarum scilicet, vt subditur, *in conspectu Ecclesiæ in Ierusalem. Et hoc exemplum epistolarum, quas Spartiatæ miserunt. Spartianorum principes, & ciuitates Simoni sacerdoti magno, & senioribus, & sacerdotibus, & reliquo populo Iudæorum fratribus, Salutem.* In Græcis ciuitas tantum habetur; nimirum

hoc tempore Spartiatæ nullum habebant in alias ciuitates dominium, post Achaicum bellum confectum, sed omnia, sicut & Sparta ipsa, Romanis parebant. Verum nomen ciuitatum Scriptura modicis etiam oppidis tribuit, vt Modin, &c. Causa porro fraternitatis eius supra ex literis regis Ariæ, & Oniæ pontificis,[a] habetur. *Legati qui missi sunt ad populum nostrum, nunciauerunt nobis de vestra gloria, & honore ac lætitia, & gauisi sumus in introitu eorum, & scripsimus quæ ab eis erant dicta in conciliis populi. Sic, Numenius Antiochi, & Antipater Iasonis filius legati Judæorum venerunt ad nos, renouantes nobiscum amicitiam pristinam. Et placuit populo excipere viros gloriose, & ponere exemplum sermonum eorum in segregatis populi libris, vt sit ad memoriam populo Spartiatarum. Exemplum aut horum scripsimus Simoni magno Sacerdoti.* 1. vel, vt alij legunt, *scripserunt*. Vt sint verba Scriptoris, non Spartiatarum.

a c 12. v. 20. & seq.

1. χ.

XII. *Clypeus aureus Simonis.*

Post *hæc autem misit Simon Numenium Romam habentem clypeum aureum magnum, pondo nimirum mille, ad statuendam cum eis societatem.* Quæ summa si minam auri pro libra posueris, cum parum differant, cum libram auri centum coronatis æstimemus; mille libræ auri efficient centum millia coronatorum, siue trecenta millia libr. Turon. 2. Idem Numeneus iam ante Romam à Ionatha missus fuerat.

2. χ.

Gratus animus Iudaeorum.

Cum autem audisset populus Romanus sermones istos dixerunt. Vox *Romanus* abest à Græcis omnibus & Latinis, præterquam vulgata: & improbatur à Vatablo, & Serar. & omnino videtur ex margine, vbi ea vox explicandi causa, ab homine minime malo posita fuerat, in textum irrepsisse. Porro sequentem orationem non esse Romanorum, sed Iudæorum ex eo patet, quod responsio Romanorum, in qua de hoc dono agitur, habetur c. seq. v. 16. Deinde tota oratio Hebraici ritus est, & nihil sapit Romanum morem: & qui aliter sentiunt ad anticipationes, & repetitiones necessario confugiunt, vt Lyra. & Torniel. Quid Iosephus hic senserit non apparet, vt qui totam hanc legationem missam fecerit.

XIII. *Laudant Iudaei Simonem cũ fratribus.*

Ivdæi ergo, læti iam de tranquillitate rerum quam Simon inuexerat, auditis literis Spartiatarum commoti spiritu gratitudinis. *Quam*, inquiunt, *gratiarum actionem reddemus Simoni & filiis eius? Restituit enim ipse fratres suos, & expugnauit inimicos Israël ab eis.* In Græcis ita legitur, firmauit enim ipse, & fratres eius, & domus patris eius, (scilicet Israëlitas) & debellarunt inimicos Israëlitarum ab eis. Sequentia vero, *Et statuerunt ei libertatem*, plerique libri Græci referunt ad populum libertate donatum, non ad Simonem; cui frustra dicatur populus libertatem statuisse, qui ante non erat obnoxius vlli seruituti, aut oneribus, à quibus leuari nunc dicatur: totus quippe populus iamdudum à tributis, opera Simonis factus erat immunis. Totum itaque locum alij ita vertunt. Nam ipse cum fratribus suis, domóque paterna sua constabiliuit Israëlem, & hostibus bello propulsatis, libertatem eidem peperit.

Et agnoscũt beneficium.

XIV. *Et publico scripto testantur.*

Conscriptas itaque tabulas æreas in columnis in monte Sion proposuere. Villalp.[b] hos titulos, siue cippos, vel columnas intelligit solidas periboli partes, quæ certis interuallis opere reticulato distinguebantur, quas vocat aras siue stylobatas.

b t. 2. l. 3 c. 13. in Ezechiel. c 40.

Et hoc est exemplũ Scripturæ. Octaua decima die mensis Elul. qui est sextus, & respondet ex parte Augusto, *anno centesimo septuagesimo secundo*, regni Græcorum, *anno tertio sub Simone Sacerdote magno in Asaramel.* Confirmatur & reuocatur in praxim, quod supra dictum est, obseruatum iri à populo, in tabulis publicis priuatisque, annos Simonis. Illud autem *in Asaramel*, vel, vt habent Græca, *Saramel*, Vatab. vocem corruptam putat, & legendum, in Ierusalem. Serar. ait retentam vocem Hebræam, qua significetur, in principe Deo, vt Simon dicatur Sacerdos magnus in Domino Deo, siue Domini Dei. Pergit.

XV. *Decretum Iudaeorum in gratiam Simonis.*

In *conuentu magno sacerdotum, & populi, & principum gentis, & seniorum regionis nota facta sunt hæc.* Quidam Græci codices habent, innotuit nobis, alij, notum fecimus vobis. Hoc est exordium, ad recolendam expositionem rerum hactenus bene gestarum, quibus populus excitatus est ad gratias referendas Simoni. Tantus porro personarum apparatus ostendit hanc non esse promulgationem Romani decreti, sed proprij. Adde quod decretum hoc lex quædam est; at legem accipere à Romanis, non esset eos habere socios & amicos, sed dominos.

Quoniam frequenter facta sunt prælia in regione nostra, illud, nostra, abest à Græcis,

probat autem hanc Iudæorum orationem esse, non Romanorum. Quamquam omnia ferme in tertia persona recitantur, vt res publici decreti formam habeat, & de Iudæis ab omnibus gentibus intelligi possit.

XVI. *Epitome rerum à Machabæis gestarum.* SIMON *autem Mathathiæ filius, ex filiis Iarib, & fratres eius dederunt se periculo, & restiterunt aduersariis gentis suæ, vt starent sancta ipsorum & lex*, quæ scilicet pridem ab impiis prostrata fuerant, *& gloria magna glorificauerunt gentem suam. Et congregauit Ionathas gentem suam, & factus est illis sacerdos magnus, & appositus est ad populum suum.*

Et voluerunt inimici eorum calcare, & atterere regionem ipsorum, & extendere manus in sancta ipsorum. In Græco ἐμβατεῦσαι est inuadere, penetrare, non calcare; eodémque verbo vsus est supra, [a] vbi dicebatur Tryphon intrare velle regionem, Simone eius copias semper affectante, nec vllum ei aditum præbente, quo alluditur hoc loco. Quamquam vestigia figere, ingredi, calcare vicina sunt. [a] c.13. 20.

XXVII. *Et nominatim à Simone.* TVNC *restitit Simon, & pugnauit pro gente sua, & erogauit pecunias multas, & armauit viros virtutis gentis suæ, & dedit illis stipendia, & muniuit ciuitates Iudææ, & Bethsuram quæ erat in finibus Iudææ, vbi erant arma*, siue præsidia, *hostium antea, & posuit illic præsidium viros Iudæos. Et Ioppen muniuit quæ erat ad mare*, id est maritimam, abest verbum à Græco, nec necessarium est. Sicut nec paulo ante, vbi de Bethsura agitur, nec mox vbi de Gaza, quæ dicitur Azoti finitima, quæ tamen propior est Ascaloni, sed Azotus notior erat. *Et Gazaram*, inquit, *quæ est in finibus Azoti, in qua hostes antea habitabant, & collocauit illic Iudæos, & quæcunque apta erant ad correptionem eorum posuit in eis.* Videtur legendum correctionem, id est instaurationem, est enim in Græco ἐπανόρθωσιν, & ita emendat Sà, Vatabl. aliæque versiones.

XVIII. *Electio Simonis in ducem & summum sacerdotiū.* ET *vidit populus actum Simonis, & gloriam quam cogitabat facere genti suæ, & posuerunt eum ducem suum, & principem sacerdotum, eo quod ipse fecerat hæc omnia, & iustitiam, & fidem quam conseruauit genti suæ, & exquisiuit omni modo exaltare populum suum, & in diebus eius prosperatum est in manibus eius, vt tollerentur gentes de regione ipsorum, & qui in ciuitate Dauid erant in Ierusalem, in arce de qua procedebant*, militaribus eruptionibus, *& contaminabant omnia, quæ in circuitu sanctorum sunt, & inferebant plagam magnam castitati.* Hinc satis apparet de qua arce superius actum fuerit, quæ omnibus circunstantiis describitur, ne deprauationi Iosephi adhæreamus. Cæterum nomine castitatis legalem munditiam videtur intelligere, vt proxime antecedentia docent, & quæ habentur l.1.c.1. [b] Nec de proprie dicta castitate recte potest hic locus exponi, licet legamus. [c] *Ausus est sub ipsa arce Gymnasium constituere*, &c. Illa enim iam à Iuda templum emundante sublata fuerant. [d] Porro hæc omnia fere habentur c.13. præcedenti. [b] 18. 19. [c] l.2. c.4.11 [d] l.1.c.4. l.2.c.10.

XIX. *Eius cum Demetrio amicitia & honor.* ET *collocauit in ea viros Iudæos, ad tutamentum regionis & ciuitatis, & exaltauit muros Ierusalem. Et rex Demetrius statuit illi summum sacerdotium*, confirmauit videlicet iam ipsi à populo traditum. *Secundum hæc fecit eum amicum suum, & glorificauit eum gloria magna. Audiuit enim quod appellati sunt Iudæi à Romanis amici & socij, & fratres, & quia susceperunt legatos Simonis gloriose.* Fratres beneuolentia non cognatione, sic Alexander Rex Ionathan vocabat fratrem, [e] sicut & Demetrius, [f] & Lasthenem parentem, &c. [g] *Et quia Iudæi, & sacerdotes eorum consenserunt eum esse ducem suum, & summum sacerdotem in æternum, donec surgat propheta fidelis*, intelligit venturum Messiam Christum Dominum, ad quem posteros Simonis propagandos supponit. Vtrum autem ad Christum peruenerint, & an Herodes pertineat ad Simonis familiam, alterius loci erit disputatio. Cætera perspicua sunt, & pertinent ad stabiliendam dignitatem Simonis. Hactenus ergo decretum Iudæorum de Pontificatu, & ducatu Simonis. [e] l.1.c.10. 18. [f] c.11.30. [g] c.11.31.

XX. *Res Capionis in Hispania.* IN vtraque Hispania gemina pax hoc anno, altera facta, altera fracta est à Romanis, Cæpione Consule, & Proconsule Pompeio; quorum ille pacem cum Viriatho indecore fregit; & turpius etiam, quem amicum habere noluerat, & hostem timebat, interfecit; hic pacem indecoram cum Numantinis composuit. De priore hæc fere habet Appianus. Seruilius Cæpio, frater Fabij Seruiliani, fœderis huius cum Viriatho authoris, & eiusdem in imperio successor, criminando pacta, tanquam indigna populo Romano, primo à Senatu impetrarat sibi vt liceret clam pro arbitrio Viriatho incommodare: deinde assidue obtundendo, literasque missi-

Belli Viriathici finis, et Viriathi mors

tando effecerat, vt idem Senatus ruptis fœderibus, palam bellum Viriatho inferendum decerneret.

Qvo SC. fretus Arsam vrbem, deserente Viriatho, deditione accepit, & ipsum Viriathum fugientem, & obuia quæque vastantem, circa Carpetaniam assecutus est. Sed is siue quod minoribus instructus esset copiis, siue quod de resarciendo fœdere cogitaret, pugna abstinere decreuit; itaque maiore copiarum parte, per obscuram quandam vallem dimissa, reliquas in tumulo quodam instruxit, vt speciem dimicare volentis hosti præberet. Sed vbi quos præmiserat iam extra periculum esse sensit, ad eos aduolauit, tanto contemptu hostis, tantâque celeritate, vt qui insequebantur, quonam se proripuisset non sentirent. *Curat fœdus cum Viriatho frangi.* XXI. *Eumque persequitur.*

Dvmqve alij latrones exemplo Viriathi, etiam ipsi Lusitaniam Romanis subditam populabundi incursarent, & contra eos Sex. Iunius Brutus bene rem gereret, non cessabat Viriathus ipse fidissimos amicorum Audacem, Ditalconem, & Minurum pro fœdere paciscendo ad Cæpionem mittere; quos iste donis ingentibus, ac promissis induxit, vt Viriathum se interfecturos pollicerentur. Ergo Audax cum cæteris coniuratis, noctu ad hominem in armis dormientem, quasi pro graui quodam ac subito negotio adeunt, illatâque in iugulum plaga, quod ea pars sola vulneri pateret, iacentem necant, & taciti ad Cæpionem transfugiunt, præmium petunt. Concedit Cæpio, vt quæ ad eum diem possederant, tuto habeant, de præmiis ad Senatum remissi sunt. Eutrop. ait à Cæpione responsum, nunquam Romanis placuisse Imperatorem à suis militibus interfici. Et vero crimen proditionis & cædis, grauissimo eos supplicio luere oportebat. XXII. *Et à suis interfici curat.*

Mortem cognitam sui ingenti luctu, & apparatissimo funere celebrarunt; quod is in diuisione prædæ æqualitatis studiosissimus fuisset, & ne rogantibus quidem suis, aliquid amplius quam cæteri abstulisset, sed potius iis, qui fortitudine præstarent, distribuisset. *Quo factum est*, inquit Appianus, *vt licet exercitum haberet diuersis ex gentibus conflatum, tamen octo annis, quibus bellum gessit, nulla seditio in eius castris orta sit, sed militem semper habuerit ad omnia impigrum, & obsequentem. Lusitanos*, inquit Florus. [a] *Viriathus erexit, vir calliditatis acerrimæ, qui ex venatore latro, ex latrone subito dux & Imperator, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus*, &c. De eius autem morte sic ait. *Eum Fabius Max. Consul oppresserat. Sed à successore Seruilio Cæpione violata victoria est: quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditionis agitantem, per fraudem, & insidias, & domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, vt videretur aliter vinci non potuisse.* Sic Florus, non modicus Romanæ gloriæ amplificator. Neque enim Appianus fractum ducem, & extrema deditionis agitantem repræsentat, vt vidimus. XXIII. *Eius funus, & suorum amor. Ex Appiano. Et Floro.*

a l.2.c.17.

Verum de annis Viriathi vereor vt Appiano assentiri possimus, cum plerique ei 14. annos attribuant. *Viriathus*, inquit Epit. 54. *à proditoribus consilio Seruilij Cæpionis interemptus est, & ab exercitu eius multum comploratus, ac nobilissime tumulatus. Vir duxque maximus, per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentius superior.* Idem de 14. annis affirmat Eutrop. l. 4. Florus l. 2. c. 17. & Paulus Orosius, eum de more secutus. [b] XXIV. *Quandiu bellum gesserit.*

b l.5.c.4.

Verum neutra sententia satis firma videtur. Nam si, vt affirmat Appianus, Viriathus cœpit existere Prætore Vetilio, qui Galbæ successit, qui Præturam gessit in vlteriore Hispania Lucullo Consule, vt confirmat Sigon. in Fastis anno Vrbis Conditæ 600. oportet primum annum Viriathi, esse annum Vrbis 603. & consequenter præsentem annum Vrbis 613. esse eiusdem Viriathi vndecimum. Itaque 14. illi anni Eutropij, Flori, & aliorum, de annis belli Celtiberici accipiendi sunt, quod Viriatho duce in annum decimum quartum protractum est; quod tamen triennio ante fuerat inchoatum: ex quo etiam Chronologia nostra firmatur. *Annus 14. Belli Celtiberici.*

Nec statim cum extincto Viriatho bellum Viriathicum, aut Celtibericum potius extinctum est. Milites eius Tantalum quendam Imperatorem creant, & eo duce aduersus Saguntum expeditionem suscipiunt: sed inde repulsi, cum Bætim amnem transirent, subsecutus Cæpio ita pressit, vrsitque, vt Tantalus suis rebus diffidens, & se & exercitum traderet, ea conditione, vt eos non iniquius quam subditos tractaret. Omnibus armis spoliati, & ne deinceps latrociniis viuerent, terra satis ampla donati sunt. Atque hunc finem Viriathicum bellum accepit. XXV. *Finis Viriathici belli.*

Bellum ad Numantiam. Quod ad citeriorem Hispaniam, Metellus bellum iam pene confecerat; sed restabant oppida duo, vt ait Appian. Termantia & Numantia, quorum posterius propter duo flumina, & valles, syluasque densissimas circuniectas, aditu difficile erat, & octo millibus egregiorum militum defendebatur, à quibus Romani exercitus diu multumque fatigati sunt.

XXVI. *Quæ ibi à Q. Pompeio gesta.* METELLVS exacta hyeme, exercitum optime exercitatum Q. Pompeio successori tradidit, peditum 30. millia equitum duo. Quæ admodum pugnant cum iis, quæ supra ex Valerio Maximo retulimus. [a] Cum his copiis Numantinos aggressus, ab iis tot excursionibus fatigatus est, vt cum quotidianis velitationibus cerneret copias suas à paucioribus impune carpi, minuique, exercitum Termantiam transferret; vbi aliquoties maiore damno, quam emolumento pugnauit. Inde oppidum Maliam deditione accepit. Mox ad obsidendam Numantiam reuersus, fluuium quendam deriuare conabatur, quasi vrbem fame expugnaturus. At oppidani egressi opus impediebant, & Romanos propugnatores in castra compellebant: & semel quadringentos cum eorum præfecto interfecerunt. Sub idem tempus nouus tyronum exercitus ex Italia venit, veteranique post sextum annum Romam dimissi. *a l.9.c.3.1. V.C.611. n 40.*

XXVII. *Occulte pacem cum eis quærit.* POMPEIVS, quem tot cladium pudebat, totam hyemem in castris egit, vbi & miles variis morbis tentatus est, & mox insidiis circumuentus Numantinorum, noua etiam damna accepit, dum vetera cogitat reparare. Itaque iudicium ob rem male gestam metuens, clam cum Numantinis de bello dissoluendo sermones habebat. Numantini & ipsi nonnullis affecti damnis, legatos de pace ad Pompeium mittunt. Ipse propalam hortabatur, vt se Romanorum voluntati permitterent; sed clam quid acturus esset docebat. Conuentum est vt obsides, captiuos, transfugasque reciperet, quos & accepit. Vt triginta talenta numerarent, quorum parte accepta, alteram expectabat: quam cum ad Pompeium attulissent, superuenit M. Pompilius Lænas Pompeij successor, de quo sequenti anno, quo is Consul fuit, dicendum erit.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3914.

I. N. XI. Tigurina & Basil. Regia & Complut. habent, scripserunt, non scripsimus, vt hæc verba postrema, authoris sint, non Spartiatarum. Et ratio est, quia ipsæ literæ ad Simonem diriguntur, dicendumque esset scripsimus ad te: & confirmatur ex simili loco infra c.15.34.

Cenalis has mille minas Hebraicas æstimat 504. millia lib. Turon. Quod si vellemus minas Hebraicas æstimare singulas duabus libris cum dimidia, vt putat Iosephus l. 14. c. 12. mille minæ auri efficerent 250000. coron. siue septingenta & 50. millia franc. siue libr. Turon. 2. N. XII.

ANNVS MVNDI 3915. SEXTAE AETATIS, 399. IMPERII GRÆCORVM 173. DEMETRII NICANORIS 7. SIMONIS PONTIFIC. 4. PTOLEMÆI EVERGETIS 7. OLYMPIADIS CLX. AN. 2. VRB. COND. 614. COSS. CN. vel L. CALPHVRNIO PISONE, ET M. POPILIO LÆNATE. BEL. CELTIB. 15.

ANNVS ANTE CHRISTVM 138.

DVM Iudæa, Simone principe ac pontifice Iudæorum, alta pace frueretur: & Demetrius Nicanor apud Regem Parthorum Arsacem haberetur in vinculis, res Syriæ non parum turbatæ erant. Nam Tryphon tyrannus magnam Syriæ partem occupabat: exulis autem Demetrij vxor Cleopatra, cum filiis suis Seleuciam tenebat, cum quibusdam copiis, quæ nuper cum Ionatha conflixerant. [a] Sed Tryphone tyrannice agente cum suis, plerique eo deserto ad Cleopatram transfugerunt; quæ vt partes suas redderet validiores, etiam mariti fratrem natu minorem Antiochum, sibi adiungere statuit. Id docet Iosephus. [b] I. *Res Syriæ turbidæ.*

a l. 1. c. 11. 63. c. 12. 24.
b l. 13. c. 12.

QVAM primum, inquit, Tryphon Rex declaratus est, absque persona Tryphonem agere cœpit. Id quod aduersariorum partibus non mediocriter profuit. Milites enim pertæsi eius mores, defecerunt ad Cleopatram vxorem Demetrij, quæ tum in Seleuciam cum liberis se incluserat. Et cum Demetrij frater Antiochus cognomine Soter oberraret, nec ab vlla vrbe reciperetur metu Tryphonis, misit ad eum Cleopatra, coniugium suum, & regnum ei offerens: fecit autem hoc partim amicorum suasu, partim quod timeret ne quidam Seleucienses vrbem Tryphoni traderent. Sic ipse. II. *Vxor Demetrij euocat Sidetem leuirum.*

QVEM Soterem Iosephus [c] cognominat, Eusebius in Chronico Sidetem appellat, in cuius Græco habetur Σιδήτης, etsi vulgati libri habent Sedetes, & Rabanus. Verisimile autem est, inquit Pontacus, ita dictum esse à Side vrbe Pamphyliæ, Ptolemæo, prope ostium Eurymedontis fluuij, itemque Plinio, Straboni, aliis; siue Ciliciæ, vt habet Euseb. quæ Pamphyliæ contigua est. Sed quare ab ea vrbe nomen acceperit, non apparet; an forte ibi natus, vel educatus? Iustinus l. 35. ait in Asia educatum fuisse, forte pro Asia Sida reponendum esset, si quis olim male correxit. Eundem etiam ab omnibus Pium cognominatum tradit Iosephus, [d] Pium quoque vocat Appian. in Syriacis. Quod autem ait nullam vrbem eum ausam recipere, metu Tryphonis, id de initio tyrannidis eius accipiendum videtur, vt propterea ad insulas confugere coactus fuerit. Vnde ad Simonem literas dedit, vt Scriptura testatur, & quidem, vt videtur, postquam in spem regni à Cleopatra esset adductus, & literæ ipsæ, quas mox proferemus, id satis ostendunt. III. *Quæ eius cognomina.*

c l. 13. c. 12. & 17.
d l. 13 c. 16.

SCRIPSIT autem ad Simonem, quem potentem sciebat, vt sibi eum deuinciret, veritus ne propter beneuolentiam, & societatem Simonis cum Demetrio, se fratrem ipsius, quasi regni inuasorem, vellet excludere. IV. *Antiochi Sidetis ad Simonem literæ.*

Et misit Rex Antiochus, ait Scriptura, *filius Demetrij epistolas ab insulis maris, Simoni sacerdoti, & principi gentis Iudæorum, & vniuersæ genti.* In Græcis Antiochus non dicitur Rex, necdum enim rex erat, vnde mox dicit, *cum autem obtinuerimus regnum nostrum.* Sed filius Demetrij regis, id est Soteris, quem Alexander interfecerat, frater autem Demetrij Nicanoris, qui erat in Parthia: nec recte Lyran. eum vltimi Demetrij filium vocat, sed penultimi dicendum fuit: nec bene Iosephum reprehendit, cui astipulantur Appianus, Iustinus, Eusebius, Rabanus, & recentiores omnes. Insulas autem intelligo Rhodum; audi enim Appianum in Syriacis. Verum Antiochus capti Demetrij frater, postquam Rhodi de captiuitate fratris, & quid secutum sit didicit, in patriam reuersus, Tryphonem magno labore victum interfe-

cit. Intelligo etiam Cretam, vnde frater eius Demetrius cum copiis venerat, & quo ambo ante bellum cum Alexandro, à patre missi fuerant, vt est apud Iustinum l. 35.

V. *Ipsa epistola, qua magnificat se.* Ipsa vero Sidetis epistola sic habet. *Rex Antiochus Simoni sacerdoti magno, & genti Iudæorum Salutem. Quoniam quidem pestilentes obtinuerunt regnum patrum nostrorum; volo autem vendicare regnum, & restituere illud sicut erat antea, & electam feci multitudinem exercitus, & feci naues bellicas.* Pertinent hæc ad conciliandam sibi autoritatem, ne frustra regis nomen vsurpasse viderentur. *Volo autem procedere per regionem, vt vlciscar in eos, qui corruperunt regionem nostram, & qui desolauerunt ciuitates multas in regno meo.* Rectius dixisset in regno fratris mei; sed vel eum tanquam captiuum nihili faciebat, vel putabat ægre duos fratres in Asia & Syria simul regnare posse nunc, vt nuper in Ægypto duo Ptolemæi. l.1.Mach. c.15.v.2.

VI. *Et Iudæis priuilegia promittit.* Conciliandi vero sibi Simonis causa ista subdit. *Nunc ergo statuo tibi omnes oblationes, quas remiserunt tibi ante me omnes reges, & quæcunque alia dona remiserunt tibi: & permitto tibi facere percussuram proprij numismatis in regione tua.* Hoc signum erat supremi dominij permissi Iudæis; hinc autem intelligitur eis hoc ius ablatum fuisse, forte ab eo tempore, quo à Nabuch. abducti fuerant in captiuitatem, vbi Chaldæorum numismate, deinde Persico, Macedonico, vel Syriaco, aut etiam Ægyptiaco vsi sunt, pro diuersitate dominorum, quibus subiecti fuerunt. Cui rei argumento est illud ex Euangelio, *cuius est imago hæc, & superscriptio?*

Ierusalem autem sanctam esse & liberam, in Græco est, & sancta esse libera, id est templum, & quæ ad pietatem & verum Dei cultum pertinent. *Et omnia arma, quæ fabricata sunt, & præsidia quæ construxisti, quæ tenes maneant tibi, & omne debitum regis, & quæ futura sunt regi*, legendum videtur regia. In Græco enim est βασιλικά. Vulgo regalia, aut iura regaliæ dicuntur, *ex hoc, & in totum tempus remittuntur tibi. Cum autem obtinuerimus regnum nostrum, glorificabimus te, & gentem tuam, & templum gloria magna, ita vt manifestetur gloria vestra in vniuersa terra.* Sapienter ea promittit, quibus Iudæos maxime capi posse intelligebat, pro sua in Deum pietate, & zelo in cultum eius. Cæterum quid responsi datum fuerit à Simone aut Iudæis, non apparet ex Scriptura. Iosephus,[a] ait Simonem postulata eius libenter admisisse. a l.13.c.11.

VII. *Res Hispanicæ.* Videtur hoc anno Cæpio, confecto bello Viriathico, prouinciam ordinasse; præsertim cum non nisi tarde ad exercitum Coss. noui venire possent, vt recte notat Sigonius. De Citeriore autem Hispania hæc habet Appianus. Pompeius deposito belli metu, quia sibi à M. Popilio Lænate successum erat, sciens se ignominiosam pacem, populique iniussu cum Numantinis fecisse, inficiari cœpit quidquam à se cum eis fuisse transactum. At cum eum multi testes omnis generis qui interfuerant reuincerent, Popilius eos Romam ad Senatus iudicium remisit, apud quem cum disceptatum esset, Senatui placuit bellum cum Numantinis geri. Popilius nulla alia re interim gesta, nisi quod in Numantinorum vicinos Lusonas exercitum duxit, Atilio Mancino sibi succedente Romam rediit. Ita Appianus. At Epit. 55. ait Popillium à Numantinis, cum quibus pacem factam Senatus irritam fieri censuerat, cum exercitu fusum fugatúmque. Sed id sequenti anno eodem Proconsule factum videtur. Nam dum de pace Romæ disputatur, dum itur reditúrque, totus annus videtur effluxisse.

Pompeius Numantinam pacem negat.

Quæ nec Senatui placet.

ANNVS MVNDI 3916. SEXTÆ ÆTATIS 400. IMPERII GRÆCORVM 174. DEMETRII NICANORIS 8. ANTIOCHI SIDETIS 1. SIMONIS PONTIF. 5. PTOLEM. EVERGETIS 8. OLYMP. CLX. AN. 3. VRB. CONDITÆ 615. COSS. P. CORNELIO SCIPIONE NASICA SERAPIONE, ET D. IVNIO BRVTO. BEL. CELTIB. 16.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 137.

DVOS Syriæ Reges deinceps ad aliquot annos ponimus, ambos fratres, ambos Demetrij Soteris filios, ambos simul vnius vxoris viros; alterum cum Regni iure in Asia captiuum, alterum cum Regni possessione in Syria dominantem, & Tryphonem tyrannum bello persequentem. Hunc enim annum ingressus Antiochi Sidetis in regnum Scriptura notat. [a] *Anno, inquit, centesimo septuagesimo quarto, exijt Antiochus in terram patrum suorum, & conuenerunt ad eum omnes exercitus, ita vt pauci relicti essent cum Tryphone.* Quæ Iosephus explicans. [b] *Quò postquam venit Antiochus*, inquit, id est Seleuciam, vbi Cleopatra erat cum filiis suis, à qua & regni & coniugij viuentis fratris factus est particeps, *affluente ad eum quotidie multitudine, & crescentibus viribus bellum Tryphoni intulit; quem prælio victum eiecit ex superiore Syria, & vsque Phœnicem persequens, compulsum in Doram castrum munitissimum obsidione cinxit.*

Margin: I. Duo fratres Syriæ reges. — a l. 1. c. 15. 10 — b l. 13. c. 12. — Sidetes in Tryphonem insurgit.

EAM fugam & obsidionem Scriptura exponit, nulla facta mentione prælij; nec opus fuit bello decernere cum eo, qui ab exercitu derelictus, quos in aciem educeret non habebat. *Et insecutus est eum Antiochus Rex; & venit Doram fugiens per maritimam, sciebat enim quod congregata sunt mala in eum, & reliquit eum exercitus.* In Græcis est, & venit fugiens in Doram maritimam, siue quæ est ad mare, prope Ioppem, ad differentiam alterius, quæ in Idumæa est, vt supra diximus. *Et applicuit Antiochus super Doram, cum centum viginti millibus virorum bellígeratorum, & octo millibus equitum, & circuiuit ciuitatem, & naues à mari accesserunt, & vexabant ciuitatem à terra & mari, & neminem sinebant ingredi vel egredi.*

Margin: II. Tryphonis fuga, & obsidio.

IVSTINVS l. 36. de his Antiochi initiis hæc habet. *Regno Syriæ diu potitus Tryphon, tandem exolescente fauore recentis imperij, ab Antiocho puero admodum Demetrij fratre, qui in Asia educabatur, bello vincitur, rursusque regnum Syriæ ad sobolem Demetrij reuertitur. Igitur Antiochus memor quod etiam pater propter superbiam inuisus, & frater propter segnitiem contemptus fuisset, ne in eadem vitia incideret, accepta in matrimonium Cleopatra, vxore fratris, ciuitates, quæ initio fraterni imperij defecerant, summa industria persequitur, domitasque rursus regni terminis adiecit.* Hæc Iustinus, bello victum dicit Tryphonem, non autem prælio, sicut nec Appianus. Cæterum nec patri superbia vehemẽter obfuit, nec filio segnities, sed patri, vicinorum Regum odium, variis ortum ex causis, (vt patet ex l. 35. eiusdem Iustin.) æmulum suscitauit Alexandrum, & filium auaritia perdidit, dum exercitus suos temere dimissos contra se concitat. Quod autem Antiochum puerum admodum vocat, & tamen statim matrimonio Cleopatræ iungit, non satis conueniunt; nec potuit esse admodum puer, cuius pater ante annos fere quatuordecim mortuus erat.

Margin: III. Antiochi initia ex Iustino. — obiter emendatur.

DVM Antiochus Doram terrestri, maritimáque obsidione cinctam premit, *Venit Numenius, & qui cum eo fuerant, ab vrbe Roma, habentes epistolas, Regibus & regionibus scriptas, in quibus continebantur hæc. Lucius Consul Romanus, Ptolemæo Regi salutem.* Hunc esse Euergetem Ægypti Regem satis constat: quis autem fuerit Lucius ille Consul non satis. Serar. pro Lucio Lepidum legendum putat, qui Consul fuit anno sequenti, vel certe recurrendum ad L. Furium Philum, qui cum Atilio Serrano Coss. fuit anno 617. quod non nemo etiam alius sensit, qui videntur

Margin: IV. Reditus legatorum Simonis. — Quis Lucius Cos.

annos Græcorum cum annis vrbis non recte componere. Alii ad L. Cæcilium Metellum referunt, qui consulatum gessit cum Fabio Seruiliano anno centesimo septuagesimo. Sed hi non animaduertunt Numenium rediisse Hierosolymam Simone pontifice, & remissum Romam anno centesimo septuagesimo secundo, biénio post Metelli consulatum. Absurdum etiam est istum Numenium legatum, totam peragrasse Asiam per triennium, antequam ad Simonem Pontif. qui eum miserat, veniret, & rationem redderet legationis suæ.

V. *Videri L. Calphur. Pisonem.* EXISTIMARIM ergo ad præcedentem potius annum veniendum esse, quo legati ex vrbe dimissi, hoc anno Ierosolymam peruenerunt: in quibus inuenitur Calphurnius Piso, qui Romæ erat, collega Popilio in Hispaniam profecto. Calphurnium autem Valerius Maximus libro primo capite quarto Lucium vocat. *C. Cornelius Hispalus Prætor peregrinus, M. Popillio Lænate, L. Calphurnio Coss. edicto Chaldæos intra decimum diem abire ex vrbe, atq. Italia iussit:* quid causæ? *leuibus & ineptis ingeniis, fallaci syderum interpretatione quæstuosam mendaciis suis caliginem inicientes.* *Chaldæi vrbe pulsi.* Et ita legit Sigonius in eiusdem anni fastis, & Onuphrius, & Grellius in chronologia Liuii, & Genebrard. in sua, licet Pighius non bene correxerit, L. in Cn. mutato.

VI. *Literæ Romanorum.* PERGIT ergo L. Caphurnius Piso. *Legati Iudæorum venerunt ad nos amici nostri.* In Græco additur & socii, *renouantes pristinam amicitiam, & societatem, missi à Simone principe Sacerdotum, & populo Iudæorum. Attulerunt autem & clypeum aureum minarum mille. Placuit itaque nobis scribere regibus, & regionibus, vt non inferant illis mala, neque impugnent eos, & ciuitates eorum, & regiones eorum, & vt non ferant auxilium pugnantibus aduersus eos. Visum est autem nobis accipere ab eis clypeum. Si qui ergo pestilentes refugerunt de regione ipsorum ad vos, tradite eos Simoni principi sacerdotum, vt vindicet in eos secundum legem suam.* 1. 1. Mach. c. 15. v. 17.

VII. *Scripta ad quinque reges.* HACTENVS literæ, quæ eadem forma mutata inscriptione, ad reges quinque missæ sunt, Ptolemæum Euergetem Aegypti, Demetrium Nicanorem Syriæ: nondum enim fortasse nuncius de eius captiuitate Romam peruenerat, quando hæ literæ scriptæ sunt, vt putat Serarius: quod tamen durum est. Cum enim captus fuerit anno centesimo septuagesimo secundo, vt Scriptura tradit, quomodo non id Romæ cognitum fuerit anno centesimo septuagesimo tertio, quando literæ scriptæ sunt? Nisi placet dicere, captum sub finem anni centesimi septuagesimi secundi, dimissum autem legatum sub initio anni centesimi septuagesimi tertii: sed obstare videtur, quod nimium temporis eius reuersioni tribuitur, ad hunc scilicet annum centesimum septuagesimum quartum. Tertius Rex fuit Attalus Eumenis filius, Polyb. in Legat. n. 140. Eutropius l. 4. vocat Eumenis fratrem, an vtrumque fuit? Pergami Rex, qui sub hæc tempora mortuus Populum Rom. scripsit hæredem. Quartus Ariarathes Rex Cappadociæ frater Orofernis, pater Demetrii. Polybius in Legat. num. 135. & 136, De quo ex Iustino, & Appiano supra diximus. Quintus Arsaces Parthorum Rex, qui Demetrium habebat in vinculis.

VIII. *Et vrbes, aut populos nouemdecim. Lampsaco, siue Sampsana* EÆDEM literæ ad regiones siue populos, vrbes, insulas, missæ sunt, Lampsacum; sic enim nunc habetur in bibliis emend. in quibusdam, Vatic. Reg. Græcis legitur Sampsamæ, quomodo ante in Vulgata legebatur, & agnoscit vt legitimum Vatab. Ortel. in Geogr. Serar. hic, qui putat eandem eum Heliopoli, vrbe Cœlesyriæ, quia sol ab Arabibus vocetur Sampsa, teste Stephano de vrb. qui & Sampsa, Arabiæ vicum appellat. In Basil. Sampsacæ legitur, vt notat etiam Vatablus ab aliquibus legi. Sed in hac diuersitate, rectum est correctam editionem sequi, & Lampsacum oppidum Asiæ, in primis clarum & nobile, agnoscere, in prouincia Misiæ ad Hellespontum, vt habet Ptolemæus, tab. 1. Asiæ, quæ Romanis contra Antiochum Magnum fauebat, sicut & Smyrna in Aeolide, Liuius libro trigesimo tertio & trigesimo quinto; & libro quadragesimo tertio ait Lampsacenos à Q. Mœnio Prætore in sociorum formulam relatos.

IX. *Sparta.* SECVNDO Spartam ad Lacedæmonios, forte ipsorum Iudæorum rogatu, propter coniunctionem generis, & amicitiam suam cum Spartiatis. Tertio Delum *Delo.* insulam & ciuitatem in Archipelago, siue Ægeo mari. Ptolem. in Europa Apollinis natalibus, & habitatione celebrem. Quarto Myndum Cariæ vrbem, quam *Myndo.* tab. 10.

Ptolemæus prope Halicarnassum collocat. Nisi placet Myndum insulam in Icario mari accipere, de qua Ptolemæus libro quinto capite secundo. Quinto Sicyonem, quæ antiquissima est vrbs Peloponnesi, ad isthmum Corinthiacum. Sexto in Cariam Asiæ minoris prouinciam, quæ eius angulum meridianum facit, habetque ab oriente Lyciam, quæ paulo post nominatur. Septimo in Samum nobilem insulam, inter Myrtoum & Icarium mare, non longe ab Epheso. Octaua, & Nona sunt Lycia & Pamphylia, magnæ in Asia prouinciæ, quarum Pamphylia Ciliciam habet ab ortu, Lyciam ab occasu, & Lycia Cariam.

Sycioni. Caria. Samo. Lycia & Pamphylia

Decima est Halicarnassus, quam Ptolemæus in sinu ponit angusto extremæ Asiæ, iuxta Rhodum, & quidem in intimo sinu, ad cuius aditum à Septentrione est Co insula, quæ vndecima hoc loco numeratur: à meridie vero Cnidus, quæ ab Halicarnasso longo & directo tractu in occiduum mare procurrit. Duodecima est Side Pãphyliæ, à qua diximus credi cognomen inditum Antiocho. Decima tertia est Aradô, siue Aradus apud Ptol. libro quinto capite decimo quinto; vbi eam dicit insulam Syriæ adiacentem, etsi ea in eius tabulis non habetur. Decima quarta est Rhodus, insula clarissima omnibus prope seculis, ad angulum Asiæ sita, ex qua Rhodiense pelagus nomen habet, quam hoc tempore Romanorum sociam & amicam fuisse, ex his literis innuitur. X.

Halicarnasso. Co. Side Arado Rhodo.

Decimaquinta Phaselis vrbs maritima, media inter Siden ab ortu, & Patara ab occasu, vicina Chelidoniis scopulis, in extrema Lycia, Sexta decima Gortyna vrbs, quam Ptolemæus Cretæ insulæ mediterraneã facit, Decima septima est Cnidus, de qua iã diximus. Decima octaua est Cyprus, vna de præcipuis mediterranei maris insulis, quæ ab ortu respicit Syriam, à Septentrione Ciliciam, à meridie Aegyptum, & ab occasu Cretam, sed longo interuallo. Aegypti regibus parebat hoc tempore, sicut & Cyrene, quæ postremo loco in hoc catalogo recensetur, vbi regnabat Ptolemæus Euergetes, regnante in Ægypto eius fratre Philometore. Vide Polyb. in Legat. n. 115. Est autem Cyrene latissima Africæ prouincia, apud Ptolem. in tertia Africæ tab. quæ ab ortu habet Marmaricam, ab occasu Syrtes, & Africam proprie dictam. XI.

Phaselidi Gortyna Cnido Cypro. Cyrene.

Habes hic ergo, præter quinque regna, loca nouemdecim, quorum nonnulla in quibusdam Græcis prætermittuntur, in aliis diuerso ordine numerantur. Et ad quosdam quidem horum populorum datæ literæ videntur, quia in ipso nauigationis cursu adeundi erant; ad alios, quia peculiariter addicti Romanis; ad alios denique, quia multum Iudæis prodesse poterant, vel obesse. Apud omnes autem populus Romanus multum autoritate valebat. Denique harum literarum exemplum ad Iudæos missum est, in quorum gratiam cæteris omnibus scribebatur. *Exemplum autem eorum*, ait Scriptura, *scripserunt Simoni principi sacerdotum, & populo Iudæorum.* Sed oportuit etiam proprias ad ipsum Simonem literas esse scriptas, quæ prætermissæ sunt, nec apud Iosephum extant. XII.

Cur ad hos scriptum.

Quod ad Romanam rem attinet. Natus est hoc anno L. Cornelius Sylla, fax prima Romanæ Reipublicæ: nam sexaginta annos vixit, vt ex Appiano l. 1. Ciuilium, & Valerio libro nono capite tertio constat, & mortuus est an. Vrb. Cond. 675. Ad hunc quoque annum pertinet, quod Valerius libro tertio capite septimo refert. *Annonæ caritate*, inquit, *increbrescente C. Curiacius Tribunus plebis productos in concionem Consules compellebat, vt de frumento emendo, atque, ad id negotium explicandum, mittendis legatis, in Curiam referrent. Cuius instituti minime vtilis interpellandi gratia Nasica contrariam actionem ordiri cœpit. Obstrepescente deinde plebe, Tacete quæso Quirites*, inquit: *plus enim ego, quam vos quid Reipub. expediat intelligo. Qua voce audita, omnes pleno venerationis silentio, maiorem eius autoritatis, quam suorum alimentorum respectum egerunt.* XIII.

Ortus Syllæ. Nasica veneratio.

Verum hanc venerationem non parum labefactat, quod scribit Florus in Epitome 55. hunc ipsum Scipionem à Tribuno illo plebis per contumeliam appellatum Serapionem, quod cuidam Serapioni homini nequam, de facie simillimus videretur, qui erat suarii negotiatoris vile mancipium, vt inquit Plinius. Sed illud etiam vehementius hanc Scipionis autoritatem infringit, quod ipsum cum collega in vincula iussu Tribuni plebis ductũ legimus. Audi enim Florum Epit. 55. *P. Cornelio Nasica, cui cognomen Serapionis fuit*, sic enim corrigenda sunt quædam exẽ- XIV.

Eiusdem contemptus

.7.c.11. & .11.c.3.

plaria, *abirridente Curiatio tribuno pl. impositum, & D. Iunio Bruto Coss. delectum habentibus, in conspectu tyronum res saluberrimi exempli facta est.* Nam C. Matienus accusatus est apud Tribunum plebis, quod exercitum in Hispania deseruisset, damnatusque, sub furca diu cæsus est, & sestertio nummo veniit, id est æstimatione Cœnalis, solido vno, vel quinquaginta libris Turonicis, prout sestertium minus maiusne sumpseris. Eam autem pœnam pluribus desertoribus irrogatam, autor est Frontinus, & idem Abbreuiator, subdit enim. *l. 4. c. 1. n. 19*

XV. *Tribuni pl. Coss. in carcerem coniecerunt.*

TRIBVNI plebis, quia non impetrarunt, vt sibi denos quos vellent milites eximere liceret, Consules in carcerem mitti iusserunt. Nec iusserunt modo, sed reipsa coniectos in vincula, testis est M. Tullius lib. 3. de leg. vbi tribunitiam potestatem exagitans. *Quid iuris bonis viris Ti. Gracchi tribunatus reliquit? & quinquennio ante D. Brutum, & P. Scipionem Coss. quos & quantos viros? homo omnium infimus & sordidissimus tribunus plebis C. Curiatius in vincula coniecit*, *quod ante factum non erat.* Sic ipse; nec rem plenius explicatam inuenio, vt causa tanti facinoris probabilior videatur. Et recte quidem factum improbat Tullius; neque enim id iure fieri potuit. Nam quod ius inferioris magistratus, in superiorem esse potuit? ideoque vel vim vel metum ab eo interuenisse dicendum videtur; certe minas iam olim intentas ab iisdem habes apud T. Liuium lib. 4. quod nos retulimus anno Vrb. Cond. 323.

XVI. *Res gesta à Bruto in Lusitania*

D. IVNIVS Brutus Consul, inquit Florus Epitome quinquagesima quinta, in Hispania, iis qui sub Viriatho militauerunt, agros oppidumque dedit, quod Valentia vocatum est. Verum Appianus Bruto prætermisso, Attilium Mancinum Popilii Lænatis successorem facit. Et viuo Viriatho, non D. sed Sex. Iunium Brutum ait missum in Lusitaniam, contra aliquas latronum manus, qui eam prouinciam, exemplo Viriathi, incursionibus vastabant, quantum Tagus, Obliuio, Dorius & Bæbis amnes ambitu suo complectuntur. Quos cum Romano imperatori difficile esset, aut assequi, aut comprehendere, huc illucque celeriter latronum more cursitantes: in eorum patrias exercitum duxit, vt eadem opera, & de illis pœnas sumeret, vt quos confidebat ad sua quemque defendenda dilapsuros, & militem suum præda locupletaret. *Epit. 55. vocat C. nõD.*

XVII. *Hispanarũ mulierum fortitudo.*

IBI barbaros ad vim arcendam egressos, fortiter repugnantes reperit, adiuuantibus mulieribus, & quidem tantis animis, vt ne media quidem cæde vocem ederent; quod ad Bracarim quoque contigisse idem memorat Appianus; qui addit multa in iis locis à Bruto deditione accepta oppida, quæ non multo post desciscentia, ab eodem de integro sunt perdomita. In vno autem eorum, insigne clementiæ Bruti exemplum, ex eodem Appiano referam. Inter alia, inquit, Talabriga sæpius rebellarat. Eo veniens Brutus supplicantibus oppidanis, & se eius arbitrio permittentibus, primum vt transfugas Romanorum, & captiuos, armaq. omnia, ad hæc obsides traderent, imperauit; deinde vt cum vxoribus, & liberis vrbe migrarent.

Bruti in deditiτios clementia.

Quod vbi facere sustinuerunt, circunfusis copiis eos includens orationem habuit, qua quoties defecissent, quoties bellum renouassent, disseruit. Ad extremum iniecto metu, quasi grauiter in eos animaduersurus esset, in conuitia orationem terminauit; sed equis, & commeatu, & pecuniis communibus ademptis, atque omni apparatu publico, præter spem oppidum illis habitandum reddidit. Post quas res gestas Brutus rediit. Hæc ex Appiano, qui vt dixi, & nomen Bruti variat, & rei tempus anteuertit.

XVIII. *Res gesta à Popilio ad Numantiã*

POPILIVM porro hoc anno proconsulem parum feliciter Numantiam obsedisse testatur Frontinus. *Numantini obsessi*, inquit, *ne pro vallo quidem instruxerunt aciem, adeoque se continuerunt, vt Popilio Lænati fiducia fieret scalis oppidum aggrediendi: quo deinde suspicante insidias*, quoniam ne tunc quidem obsistebatur, *ac suos reuocante, eruptione facta auersos, & descendentes adorti sunt.* Qua de re iure miratur Sigonius nihil ab Appiano scriptum esse. *l. 3. c. 17. n. 9*

XIX. *Legati minoris Africani in Asiam, & Aegyptum.*

SVB hoc tempus medium inter Censuram Scipionis Africani, quæ incidit in annum Vrb. Cond. 611. & 619. contigit legatio minoris Africani in Asiam, Syriã, & Aegyptum, de qua M. Tul. in Somnio. Tempus huius legationis satis controuersum est. Valerius libro quarto capite tertio post duos consulatus, totidemque

triumphos contigisse ait. Victor de viris illustribus c. 58. Valerio consentiret, si ordinem in narrando seruaret. Cicero in Lucullo ante censurã, in Somnio post eam. *Cum autem*, inquit, *Carthaginem deleueris, triumphum egeris, Censorque fueris, & obieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Græciam, delegere iterum absens Consul, bellumque maximum conficies, Numantiam exscindes.* Cuius legationis causa fuit, varius multiplexque motus in his prouinciis sociorum populi Romani, vt ex Strabone l. 14. & Athenæo l. 6. liquet, qui propter piratas susceptam significant, neque tempus notant.

XX. *Motus in Aegypto.*

De Aegypto certe id aperte testatur Iustinus libro trigesimo octauo, vbi cum descripsisset cruenta initia regni Ptolemæi Euergetis, de quibus supra diximus, subdit. *Post quod non mitior in populares, qui eum in regnum vocauerant, fuit. Siquidem peregrinis militibus licentia cædis data, omnia sanguine quotidie manabant, ipsamque sororem, filia eius virgine per vim stuprata, & in matrimonium adscita, repudiauit.* Verum nefarium hoc matrimonium tardius videtur contigisse, vt infra ex quinquagesima nona Liuii Epitome dicemus. Pergit, *Quibus rebus territus populus in diuersa labitur, patriamque metu mortis exul relinquit. Solus igitur in tanta vrbe cum suis relictus Ptolemæus, cum Regem se non hominum, sed vacuarum ædium videret, edicto peregrinos sollicitat.*

Nefarium Euergetis matrimonium.

XXI. *Collega Africani, & socii.*

Qvibvs confluentibus, obuius legatis Romanorum Scipioni Africano, & Spurio Mummio, & L. Metello, qui ad inspicienda sociorum regna veniebant, procedit. Forte legendum L. Mummio, qui collega Scipionis in censura fuit eodem anno, quo L. Metellus Consul fuit, vt qui simul summis honoribus functi fuerant, simul perquam honorifica legatione fungerentur. Sed quam cruentus ciuibus omnibus, tam ridiculus Romanis fuit. *Erat enim & vultu deformis, & statura breuis, & sagina ventris non homini, sed belluæ similis, quam fœditatem nimia subtilitas, & pellucida vestis augebat: prorsus quasi astu inspicienda præberentur, quæ omni studio occultanda pudibundo viro erant.*

In hac legatione Panætium vnum omnino comitem fuisse Africani, autor est Cic. in Lucul. At autor de viris illustribus c. 58. scribit eũ duxisse C. Lælium cum duobus seruis: Valerius & Panætium omittit & Lælium, sed ei septem seruos attribuit; Athenæus autem l. 6. tantum quinque, ex Posidonio, & Polybio. Puto pro Lælio Panætium esse legendum: neque enim Lælius is erat, qui comitis, aut socii tantum, & non potius collegæ munere fungeretur.

XXII. *Turba in Syria.*

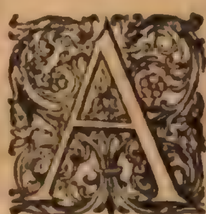
Tvrbatam fuisse Syriam etiam hoc tempore, satis annis singulis demonstratum est. Turbatam quoque superiorem Asiam, Demetrii expeditio in Parthos, & Parthorum progressiones, & Demetrii captiuitas abunde probant. Nec quieta erat inferior Asia, testis Iustinus l. 36. *Per eadem tempora*, inquit, *quibus in Syria regni mutatio inter nouos reges alternabatur,* (Demetrium, Antiochum, Tryphonem, Antiochũ Alexandri) *in Asia Rex Attalus florentissimum, & ab Eumene patruo,* imo patre Epit. 58. *acceptum regnum, cædibus amicorum, & cognatorum suppliciis fœdabat; nunc matrem anum, nunc Bernicem sponsam maleficiis eorum necatas confingens. Post hanc scelestam violentiæ rabiem squalidam vestem sumit, barbam capillumque in modum reorum summittit, non in publicum prodire, non populo se ostendere, non domi lætiora conuiuia inire, aut aliquod signum sani hominis habere: prorsus vt pœnas pendere manibus interfectorum videretur.* Denique in Græcia, & Macedonia res à Pseudoperse mouebantur, vt propterea ad hos omnes populos, regionesque missa legatio in Somnio à Cicerone memoretur.

ANNVS MVNDI 3917. SEXTAE AETATIS 401. REGNI GRAECORVM 175. DEMETRII NICANORIS 9. ANTIOCHI SIDETIS 2. SIMONIS PONTIFICIS 6. PTOLEMAEI EVERGETIS 9. OLYMPIADIS CLX. AN. 4. VRBIS CONDITAE 616. COSS. M. AEMYLIO LEPIDO, & C. HOSTILIO MANCINO. BELLI CELTIB. 17.

ANNVS ANTE CHRISTVM 136.

I. *Antiochus obsidet Doram.*

D hunc annum pertinere arbitror, quam secundò factam obsidionem circa Doram oppidum Scriptura dicit. [a] *Antiochus autem Rex*, inquit, *applicuit castra in Doram secundò, admouens ei semper manus, & machinas faciens, & conclusit Tryphonem ne procederet*, vel vt est in Græcis, ne ingrederetur & egrederentur: sed quid sit illud secundò, siue ἐν τῇ δευτέρᾳ, non satis liquet. Obsidionem, inquit Lyranus, soluerat propter hyemem, vel aliam causam; at si id esset, quid prohibuisset hostem elabi? & Scriptura ipsa satis indicat non intermissam, cum ait, *admouens ei semper manus*, id est perpetuo vrgens obsidionẽ. Quid si alteram vrbis partem oppugnatam intelligat priore occupata? vt subaudiatur μερίδι, vt sit hæc quasi noua obsidio. Quidam subintelligũt ἡμέρᾳ, vt sensus sit, tanto studio & diligentia in hanc obsidionem Antiochum incubuisse, vt secundo statim die à positis castris oppugnationem aggressus sit, constanterque promouerit. Prior expositio magis placet.

a vide a. m 3836. n. 6.

II. *Simon auxilia ad eũ mittit.* *Quæ ille repudiebat.*

HOC rerum statu *misit Simon ad Antiochum duo millia virorum electorum in auxilium, & argentum, & aurum, & vasa copiosa, & noluit ea accipere, sed rupit omnia quæ pactus est cum eo antea, & alienauit se ab eo.* Quem aduersa fortuna mitem faciebat & mansuetum, prospera efferauit. Vidit immensum exercitum, tot equitum peditumque millia, totius pene regni vires ad se confluxisse, victum sine certamine tyrannũ, vnius oppiduli finibus circunscriptum, inuidit Iudæis amplissimi regni particulam; & quo erat potentior, hoc citius credidit hunc eius extremum angulum sibi facilius adiunctum iri, nec tantulam partem à suo toto distrahi posse, aut debere. Quid si tardius missa auxilia indignatus est? Non oportuit; nam nec postulauerat, nec indigebat; cinctus centum & viginti octo millibus armatorum. At respuere munera, argumentum beneuolentiæ eius, quem vltro ad amorem prolixe inuitarat, superbia inflati hominis fuit, & male in pontificem innocentem animati. Hoc tamen ipso quod eius respuebat beneuolentiam, par erat non recipi munera, quæ illam perseuerare falso testarentur.

III. *Repugnante Iosepho & Iunio.*

ITAQVE miror, quid sibi velit Iosephus, [b] cum ait Simonem misso commeatu, ac pecuniis ad oppugnantes Doram milites, Antiochum ita sibi demeruisse, vt inter intimos amicos ab eo reciperetur. Dixit quid factum oportuerit, non quid factum fuerit: vtique reuertit historiam, quem Iunius sectarius secutus, non dubitauit negationem, quam in omnibus Græcis & Latinis codicibus reperiri fatetur, confidenter abradere, affirmans hæc subsidia ab Antiocho accepta, priusquam ab Simone alienaretur: nec videt illum extra periculum nunc fuisse in tanta copiarum multitudine, & hoste in vnum oppidum compulso, atque incluso. Sed ad Flauium redeo, qui non parum aberrat à vero. Primum quod pro duobus militum millibus substituit commeatum. Deinde Scriptura dicente non accepta munera, reiecta auxilia, repudiatam beneuolentiam, ipse & recepta munera non diffitetur, & ad breue tempus, vt est in Græco, inter intimos, maximeque necessarios Simonem receptum dicit.

b l. 13. c. 12.

NEQVE

Neqve illud ferendum est, quod alienatum refert Antiochum à Simone, post occisum Tryphonem, ob innatam auaritiam; ait enim. *At Tryphon elapsus è Dora, cum perfugisset Apameam, vrbe vi capta interfectus est, triennio postquam regno potitus fuerat. Cæterum Antiochus ob innatam auaritiam beneficiorum immemor, traditis amico Cendebæo copiis, misit eum, vt vastata Iudæa, Simonem in potestatem redigeret.* Verum hæc non post occisum Tryphonem, sed eo viuo & fugitiuo gesta sunt, vt ex Scriptura mox patebit; nec beneficiorum immemor esse potuit, qui ea non recepit: nec auaritia hominem impulit ad respuendam amicitiam, qui aurum, & argentum, & vasa copiosa reiecit: sed ambitio, & cupiditas subiiciendi sibi Iudæã, & loca ipsi subiecta, vt mox planum fiet. Omitto omissam ab eo Athenobii legationem, quam mox ex Scriptura referemus: quandiu autem rerum potitus fuerit Tryphon, in eius morte dicemus.

Legatio Athenobii. IV. Errat in tẽpore alienati Antiochi à Simone.

Legatio porro Athenobii sic habet. *Misit ad eum*, puta Antiochus ad Simonem, *vnum de amicis suis, vt tractaret cum ipso, dicens. Vos tenetis Ioppem, & Gazaram, & arcem, quæ est in Ierusalem, ciuitates regni mei*; vides clare arcem Hierosolymitanam stare, & Ioppem, & Gazam in potestate Iudæorum esse, contra Iosephi commenta, anno centesimo septuagesimo primo regni Græcorum refutata. arcem porro vocat ciuitatem, vocatur quippe ciuitas Dauid. Pergit; *Fines eorum desolastis, & fecistis plagam magnam in terra, & dominati estis per loca multa in regno meo. Nunc ergo tradite ciuitates quas occupastis, & tributa locorum, in quibus dominati estis extra fines Iudææ. Sin autem, date pro illis quingenta talenta argenti*; aliaque insuper quingenta talenta exigit, pro clade illata, & tributorum iactura, quæ Iudæi acceperant, vel accepturi erant. Addit postremo minas; *sin autem veniemus, & expugnabimus vos.*

V. Legatio Athenobii

Rex ciuitates reposcit.

Et *venit Athenobius amicus regis in Ierusalem, & vidit gloriam Simonis, & claritatem in auro, & argento, & apparatum copiosum; & obstupuit, & retulit ei verba regis*, In Græco Vaticano legitur κυλικεῖον, id est abacus, in quo reponuntur calices, pateræ, & id genus vasa aurea, & argentea, forte κυδικεῖον legit interpres, à κῦδος gloria; apparatum vero, siue παράστασιν Vatablus ad famulitium quoque referri posse putat: id enim valet ad gloriæ, & magnificentiæ ostensionem.

VI. Gloria Simonis.

Et respondit ei Simon, & dixit ei; Neque alienam terram sumpsimus, neque aliena detinemus, sed hæreditatem patrum nostrorum, quæ iniuste ab inimicis nostris aliquo tempore possessa est: nos verò tempus habentes, id est idoneam nacti temporis opportunitatem, & bonorum principum erga nos beneuolentiam, *vindicamus hæreditatem patrum nostrorum.*

Respondet de ciuitatibus Iudææ.

Nam *de Ioppe, & Gazara quæ expostulas, ipsi faciebant in populo plagam magnam, & in regione nostra.* Ioppitarum in Iudæos flagitium, cum ducentos eorum submerserunt, habes in posteriore libro capite duodecimo. Quid autem à Gazæis contra Iudæos peccatum fuerit, non facile reperies. Quod autem dicitur facta plaga in populo, & in regione, particula, & recte abest à Græcis: neque enim intererat Iudæorum, quid in alienis regionibus ab hostibus fieret. Recte tamen retinetur, vt intelligatur & populo Iudaico, id est personis ipsorum, & regioni damna intulisse, quod verum in primis erat de arce Hierosolymitana. Quamuis ergo iure belli eos sibi Iudæi recte subiugarant, redimendæ tamen vexationis gratia, horum causa offert Simon talenta centum, id est 137500. coron.

VII. Respondet de alienis occupatis.

Et non respondit ei Athenobius verbum, *reuersus autem est cum ira ad regem.* Contemptum enim se putabat, quod ei decima tantum pars postulatæ pecuniæ offerebatur; rex autem ipse maiori etiam ira commotus est, quia scilicet vidit sibi non obtemperari, neque oblatam vim timeri; & augebat iram quod pro bello vno, geminum statim sibi enatum videbat: nam subditur, *Tryphon autem fugit naui in Orthosiada.* Vide diuinum iudicium. Contempsit Antiochus præ superbia Iudæorum auxilia, quod se hostem iam comprehendisse crederet; & ecce elabitur. Orthosias, apud Ptolemæum libro quinto capite decimo quinto, est vrbs Phœniciæ, quam quidam Antaradum vocant, collocaturque à Ptolemæo in promontorio, quod proxime abest à Cypro, Antandrus autem, apud eundem, mediterranea est, ad Eleutherum fluuium, ideoque non satis conuenit huic loco, ad quem naui peruenit Tryphon: multo autem minus Apamia Syriæ

VIII. Tryphon elabitur ex vrbe Dora.

quam Orthosiadi Iosephus substituit, forte quia Tryphon Apamensis fuit, apud eos ortus & educatus, vt inquit Athenæus, libro sexto, & Strabo libro decimo quarto: Sed Apamea, longe etiam est à mari remotior. Tryphon autem maritima sectabatur oppida, ad faciliorem fugam. De qua illud non ignorandum, quod notat Frontinus libro secundo capite decimo tertio numero secundo. *Tryphon*, inquit, *Rex Syriæ victus, per totum iter fugiens pecuniam sparsit, eaque sectantes Antiochi equites moratus, effugit.* Potest autem id stratagema priori fuga contigisse: neque enim eas distinguit author; potest & præsenti à Dora vsque ad naues. Quamquam sparsisse pecunias rectius opinor intelligi potest, non quomodo sparguntur lapides; sed quomodo pecuniæ sparguntur in milites, vel custodes, vt ipsis conniuentibus aliquis effugiat.

IX. *Antiochus mittit copias contra Iudæos.*

HIC copiæ bipertito diuiduntur, pars altera Cendebæo duci traditur contra Iudæos; cum altera parte Rex ipse proficiscitur contra primarium hostem, & cum quo de summa rei erat disceptatio. *Et constituit*, inquit author, *Rex Cendebæum ducem maritimum*, siue maritimæ, *& exercitum peditum, & equitum dedit illi, & mandauit illi mouere castra contra faciem Iudææ, & mandauit ei ædificare Gedorem*, vt scilicet inde impune posset vexare ex propinquo Iudæos. τῆς παραλίας.

Mandauit ergo Rex Cendebæo, vt Gedorem ciuitatem instauraret, portas construeret ac muniret, indeque Iudæos bello fatigaret. *Rex autem persequebatur Tryphonem*, translato scilicet in Orthosiada, tam terrestri, quam maritimo exercitu.

X. *A quibus & vexatur.*

ET *peruenit Cendebæus Iamniam, & cœpit irritare plebem*, quæ scilicet habitabat in pagis, *& conculcare Iudæam*, In Græcis est intrare, in qua significatione iam supra vsurpauit calcandi vocem, vtrobique est ἐμβατεύειν, *& captiuare populum, & interficere, & ædificare Gedorem, & collocauit illic equites, & exercitum, vt egressi perambularent viam Iudææ, sicut constituit ei rex.* Interim dum ædificabatur Gedor, vt esset militibus perfugium, excursionibus infestam habebant Iudæam, cædibus & rapinis. Quæ autem deinceps secuta sunt, tam in Iudæa, quam in Othosiade, ad sequentem annum arbitror pertinere. Vrbium enim obsidiones non paucorum dierum sunt, sicut nec copiarum terrestres, aut maritimæ translationes; præsertim cum desperatio suprema, obsessos ad durandum compellit. Perseuerauit autem Tryphon, donec ad manus sibi inferendum compulsus est, vt sequenti anno dicetur. c.14.31.

XI. *Res à Bruto in Lusitania gesta.*

ROMANÆ res partim infeliciter ad Numantiam, à Mancino Consule, partim feliciter à D. Bruto proconsule in Lusitania contigerunt. Cuius gesta cum Appiano præcedenti anno diximus, quæ ad hunc quoque annum pertinent: imo vt ex Appiano quoque infra intelligetur, etiam ad sequentem, quādo perdomitis vsque ad Oceanum Lusitanis, Gallæci cognomen obtinuit. Ita plerique scribunt; Velleius in primis l. 2. *Ante tempus*, inquit, *excisæ Numantiæ, præclara in Hispania militia A. Bruti fuit.* Vides hic iterum variari Bruti prænomen, *qui penetratis omnibus Hispaniæ gentibus, ingenti vi hominum, vrbiumque potitus numero, aditis, quæ vix audita erant, Gallæci cognomen meruit.* Quod audis de omnibus Hispaniæ gentibus, intellige de vlteriore, in qua Cinninios Valerius excipit. Strabo l. 3. nominis etiam rationem reddit. Gallæci vltimi sunt, montes incolentes, ac propterea qui subigantur difficillimi, qui Bruto, qui Lusitanos debellauit, cognomen dederunt. l.6.c.4.

XII. *Magnitudo victoriæ, & Gallæci cognomen.*

CONSENTIT Orosius, & victoriæ magnitudinem indicat, libro quinto capite quinto. Interea, inquit, Brutus in vlteriore Hispania sexaginta millia Gallæcorum, qui Lusitanis auxilio venerant, asperrimo bello & difficili, quamuis incautos circumuenisset, oppressit; quorum in eo prælio quinquaginta millia occisa, sex millia capta referuntur, pauci fuga euaserunt. Eadem habet Florus libro secundo capite decimo septimo, vbi suo more,

Proijcit ampullas, & sesquipedalia verba.

Sed pro Gallæcus, forte Callaicus dicendum esset. Nam Ptolemæus lib. 2. c. 6. Callaicos eos populos vocat, sicut & Strabo, eosque in angulo occidentali Hispaniæ Tarraconensis, versus Septentrionem collocāt. Epit. 56. populos Gallæcios vocat, prouincia vulgo Gallætia dicitur, siue Gallicia, quæ vox ab Eutropio quoque vsurpatur, si locus mendo caret, regio ex sacrosanctis Apostoli Iacobi reliquiis, toto orbe celeberrima.

XIII. *Ex Manci. no ad Numantiam. Prodigia.*

Qvod ad Mancinum, & res Numantinas attinet, ominosam fuisse profectionem docet Iulius Obsequens lib. de prodigiis, & Valerius Maximus libro primo capite septimo, vbi ait illum prodigiorum numerum, calamitatum numero æquauisse; perquã infelici pugna, turpi fœdere, deditione funesta. Epit. autem 55. ita legitur, C. *Hostilio Mancino consule sacrificante pulli ex cauea euolauerunt; conscendenti deinde in nauim, vt in Hispaniam proficisceretur, accidit audiri Mane, Mane Mancine.* Mancino auspicia tristia fuisse probatum est; victus enim à Numantinis, & castris exutus, cum spes nulla seruandi exercitus esset, pacem cum eis fecit ignominiosam, quam ratam esse Senatus vetuit. Triginta millia Romanorum à Numantinorum quatuor millibus victa erant.

XIV. *Ex Appiano.*

Addamvs Appianum. Mancinus cum Numantinis sæpius congressus, semper victus est; tandem multis amissis in castra fugit. Et falso rumore iactato, Cantabros & Vaccæos auxilio Numantinis aduentare, trepidus noctis silentio, quam totam extinctis ignibus traduxit, in desertum locum fugit, vbi quondam Nobilioris vallum fuerat.

Ad pacem cõpellitur.

Quo in loco, neque præparato, neque munito, sub lucem inclusus, circumstantibus Numantinis, & omnibus necem minantibus nisi pax fieret, æquas pacis conditiones Romanis & Numantinis pepigit, seque sponsione obstrinxit. Quod vbi Romæ acceptũ est, omnes tam ignominioso fœdere vehementer indoluere, atque alterum Consulem Aemyl. Lepidum in Hispaniam transmiserunt, Mancino, quem etiam Numantinorum legati sequebantur, ad causam dicendam reuocato. Hæc Appianus. In quo hæc parum videntur inter se consentanea, quod hinc æquas pacis conditiones vocet, inde valde ignominiosum fœdus: nec tamen vtrum sit verius intelligi potest, cum eas conditiones silentio obuelarit. Nec alia hoc anno, vel circa Mancinum Romæ, vel ab Aemylio Numantiæ geri potuerunt.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3917.

1. N.v. Mille talenta argenti Hebraica, quorum singula sunt centum viginti quinque librarum, valent 1375000. coronat. siue 4125000. libr. Turon. Euboica talenta mille, efficiunt francos 1400000. Attica vero, 1050000.

2. N.ix. Omnes libri Græci, Latinique quos vidi, exceptis emendatis vulgatæ editionis, habent Cedronem hoc loco, & mox vers. 40. Vnam eandemque esse vrbem Adrichomius agnoscit, quæ olim Gedor, Iosue 15. 58. & Gador, 1. Paralip. 4. 39. postea Cedron dicta sit; quam non in portis Ierusalem, ad torrentem Cedron, sed in tribu Dan prope Modin collocat, idque innuitur cap. 16.14. Eam filii Simonis tempore Ezechiæ regis occuparunt, deletis reliquiis Cananæorum, vt dicitur 1. Paral. 4. 39. quod locus vberrimis pascuis abundaret ad alendos greges, quibus ipsi abundabant. *Et profecti sunt*, inquit, *vt egrederentur in Gador, vsque ad orientem vallis, & vt quærerent pascua gregibus suis.* Fortasse per orientem vallis intelligi possit initium vallis, per quam torrens Cedron decurrit, vnde & nomen vrbi sit inditum; præsertim cum venientibus ex tribu Simeonis versus Gedor, hæc vrbs non ad orientem, sed ad septentrionem sita sit: & infra cap. 16. v. 4.5. exercitus Iudæorum somno capto in Modin, mane progressus in campum hostem obuium habuerit, & torrens inter duas acies interiectus fuerit: quem nihil absurdi est esse torrentem Cedron, qui inde inter Oliuetanum montem & Ierosolymam decurrat.

ANNVS MVNDI 3918. SEXTÆ ÆTATIS 402. REGNI GRÆCORVM 176. DEMETRII NICANORIS 10. ANTIOCHI SIDETIS 3. SIMONIS PONTIFICIS 7. PTOLEMÆI EVERGETIS 10. OLYMPIADIS CLXI. AN. 1. VRBIS CONDITAE 617. COSS. L. FVRIO PHILO. SEXTO ATTILIO SERRANO. BELLI CELTIBERICI 18.

ANNVS ANTE CHRISTVM 135.

I. *Mors Tryphonis.* RELEVATVR hoc anno Olympico, qui Antipatrum Epirotam victorem celebrauit, prouincia Syria, interitu nequissimi tyranni Tryphonis, quem in Orthosiade obsessum Antiochus, vel vi, vel deditione captum interfecit, aut certe ad mortem compulit. Nam Strabo libro decimo quarto, paucis res eius complexus, hæc habet. Primum Ciliciæ castellum est Coracesium, situm in petra prærupta, qua arce belli vsus est Diodotus cognomento Trypho, cum à regibus abalienaret Syriam, bellumque dubiæ fortunæ vicibus aduersus eos gereret. *Et mortis locus.* Atque hunc quidem Antiochus Demetrii frater, quodam in castello inclusum, ad mortem sibi consciscendam adegit. Castellum dicit χωρίον τι intelligens Orthosiadem, quam Scriptura suggerit, non Apamiam vrbem nobilem, quam Iosephus intrudit; quam non ignorabat Strabo, ad eamque Tryphonem pertinere sciebat. Nam lib. 16. Demonstrauerunt huius vrbis (Apameæ) potentiam Tryphonis incrementa cognomento Diodoti, Syrorum regnum affectare aggressi. Natus hic Secoanis castello Apamiensium, educatus vero Apamiæ, & regi, & eius familiaribus commendatus, nouas res moliens Apamiensium regione potitus, diu regnum tenuit; abusus alterius regiorum fratrum absentia, & vinculis; & filii eius, quem habebat apud se ætatis infirmitate.

II. *Quandiu dominatus fuerit.* STRABO regni diuturnitatem non definit, definit autem Iosephus. *Cum profugisset Apamiam*, inquit, *vrbe vi capta interfectus est, triennio postquam regno potitus fuerat.* Nec tamen de triennii regno quisquam Iosepho consentire potest. Cum enim regnare cœperit Antiocho, filio Alexandri, & Ionatha pontifice occisis: hic autem sit annus Simonis successoris Ionathæ septimus, oportet hunc esse Tryphonis annum septimum, aut 6. si placet præcedenti anno interfectum. Separat quidem Iosephus annos, quibus tutorem egit Tryphon, ab annis quibus pupillo suo occiso regnauit; & illos quatuor fuisse ait, hos autem tres. Verum pupillus ille eodem, quo Ionathas anno occisus est, à quo septimus annus in cursu est. Sicque semper falsum erit, cum interfectum triennio postquam regno potitus fuerat. At, inquies, non numerat Iosephus annos Tryphonis, nisi vsque ad initium regni Sidetis. Verum id effugium à Iosepho cogitatum non est, qui simpliciter asserit occisum cum tribus annis regnasset; significans eadem opera & vita, & regno fuisse priuatum; deinde quamuis id daretur, non tribus, sed quatuor annis regnasset. Quare autem Iosephus non numeraret Tryphonis anno regnante Sidete, qui eos numerauit regnante meliore iure Demetrio? Certe Tryphon æque sub alterutro fratre tyrannus fuit, & indignus qui regum Syriæ catalogo insereretur: propterea que vel sub vtroque, quod fecit Iosephus, vel sub neutro, quod verum est eius anni numerandi fuerunt, cuius ingressus, progressus, & exitus tyrannici extiterunt.

III. *De Tryphonis morte fabula.* DE Tryphonis morte Athenæus lib. 8. fabulam narrat, profecto fabulam, quamuis ex Stoico Posidonio. Ait enim Tryphonem Apamēsem, qui regnum Syriæ per vim occupauit, Sarpedonem copiarum Demetrii ducē, à quo bello lacessi-

fuerat, cum ad vrbem Ptolemaidem vicisset, illo cum suo exercitu in mediterranea secedente, Tryphonem ipsum parta victoria, militibus suis stipatum, per maritimam oram iter fecisse; repenteque elatum in sublime maris fluctum, ad incredibilem altitudinem surgentem in terras irruisse, exundantemque illos omnes obrutos suffocasse, atque in alueum suum redeuntem, cum mortuorum cadaueribus eiectos, aceruatim pisces multos reliquisse. Quam Tryphonis calamitatem Sarpedon cum intellexisset, eo celeriter reuersus, hostium quidem corporibus pepercit, pisces vero abunde multos collegit, & ante suburbium oppidi *Auersori Neptuno* sacrificauit. Hæc ibi; quæ vides, neque sacris, neque profanis literis satis esse consentanea.

Interea Cendebæus Iudæam Antiochi iussu populabatur, eam in primis partem, quæ olim ad tribum Simeonis, in qua erat Gaza, pertinebat. Propterea que *ascendit Ioannes de Gazaris, & nunciauit Simoni patri suo, quæ fecit Cendebæus in populo ipsorum*; circa Gazam, in qua eum pater constituerat. [a] *Et vocauit Simon duos filios seniores Iudam & Ioannem*, tertius erat minimus natu Mathathias, qui anno sequenti cum patre occisus est, *& ait illis. Ego, & fratres mei, & domus patris mei, expugnauimus hostes Israel, ab adolescentia vsque in hunc diem*, id est ab anno centesimo quadragesimo sexto regni Græcorum, quo mortuus est Mathathias [b] vsque ad præsentem, totis scilicet triginta annis. *Et prosperatum est in manibus nostris liberare Israel aliquoties.* [c] — IV. *Ioannes recurrit ad Simonem patrem.*

a supra c. 13 ß.

b l. 1. c. 2. v. 70.

c πλεονάκις *sæpenumero.*

Nvnc *autem senui, sed estote loco meo*, in Græcis inseritur, *vos autem in misericordia idonei estis ætate*, alia versio. Vos autem beneficio ætatis abunde fruimini. Misericordia enim, sicut & benedictio, apud Hebræos copiam, abundantiamque significat. Hinc illud. *Qui coronat te in misericordia, & miserationibus*, quod explicans, subdit. *Qui replet in bonis desiderium tuum.* Sic illud, *qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet*; opponitur enim illi, *qui parce seminat, parce & metet.* Pergit Simon, *Estote loco meo, & fratris mei*, Ionathæ scilicet, vt sicut vterque simul præliabantur, & duces copiarum Iudaicarum, mutua sibi auxilia præbebant, sic deinceps Ioannes & Iudas patrem patruumque imitentur. *Et egressi pugnate pro gente nostra. Auxilium vero de cœlo vobiscum sit.* — V. *Qui eum cum fratre mittit ad bellum.*

Psal. 102. 4.

Hac exhortatione animati, ac benedictione roborati iuuenes bellum parant. Ioannes in primis, qui egregius erat bellator, [d] ad quem pertinet illud. *Et elegit*, is videlicet, quem constituerat pater ducem virtutum, siue copiarum vniuersarum, *de regione viginti millia virorum belligeratorum, & equites, & profecti sunt ad Cendebæum, & dormierunt in Modin*, loco vicino Gédori, vbi erat hostis, vt recentes, & non fessi ex itinere, prælium inirent. *Et surrexerunt mane, & abierunt in campum: & ecce exercitus copiosus in obuiam illis peditum & equitum, & fluuius torrens erat inter medium ipsorum*, iam ante suspicatus sum hunc esse torrentem Cedron, nihil muto. *Et admouit castra contra faciem eorum ipse*, Ioannes, *& populus eius, & vidit populum trepidantem ad transfretandum torrentem, & transfretauit primus, & viderunt eum viri, & transierunt post eum. Et dimisit populum, & equites in medio peditum: erat autem equitatus aduersariorum copiosus nimis.* — VI. *Ioannes cogit copias.*

d c. 14. ß.

Et *exclamauerunt sacris tubis: & in fugam conuersus est Cendebæus, & castra eius, & ceciderunt ex eis multi vulnerati, residui autem in munitionem fugerunt*, Gedorem scilicet vbi statiua habebant, vt mox patebit, sed fugitiuorum tergo hærere non potuit vterque dux. Nam *vulneratus est Iudas frater Ioannis.* — VII. *Pugnat, & vincit Cendebæum.*

Ioannes autem insecutus est eos, donec venit Cedronem, quam ædificauit, id est quam ille muniuerat, & instaurarat. Qui autem illuc admitti nequiuerunt: *fugerunt vsque ad turres, quæ erant in agris Azoti, & succendit eas igni.* Turres intelligit arces, præsidia, loca munita, quæ vim aliquam hostium ferre possent. *Et ceciderunt ex illis duo millia virorum: & reuersus est in Ierusalem in pace*, saluus & incolumis, cum exercitu in terram Iuda reuersus est, his victoriæ primitiis honorato principatu suo.

Iosephvs bellum hoc attigit, [e] sed tam infideliter, vt plane res alia narrari videatur. *Misit*, inquit, *Cendebæum Antiochus, vt vastata Iudæa Simonem in potestatem redigeret. Qui audita eius iniquitate, quamuis iam senior, tamen indignitate rei permotus, iuuenilius hosti cum exercitu fit obuiam, præmissisque cum fortissimo quoque filiis,* — VIII. *Eadem historia ex Iosepho.*

e l. 13 c. 13.

ipse cum reliquis copiis subsequebatur diuerso itinere: positisque compluribus locis inter angustias insidiis, nusquam non rem gessit ex sententia: & in omnibus congressibus factus superior, reliquum vitæ in pace exegit. Nonne videtur Iosephus de industria à Scripturæ narratione discedere voluisse? & quasi in scholastico puluere, in argumento declamatorio versaretur, propositum aliquod factum diuersimode narrare, cum quadam probabilitate studuisse, mutando, addendo, detrahendo pro arbitrio.

IX. *Valde deprauata.* Falsvm est Simonem huic prælio interfuisse, nec vlla est in tota expeditione de ipso mentio, sed de filiis eius duntaxat. 1. Falsum est Iudaicum exercitum isse obuiam Cendebæo. 2. Nam è cōtrario Scriptura antecessisse ait exercitum Israëlitarum, quibus obuiam venit copiosus exercitus Cendebæi. Falsum est diuisum fuisse exercitum, vt diuersis itineribus contra hostem iretur, 3. cum Scriptura dicat tantum, in instruenda acie separatos hinc & inde pedites, & in medio equites fuisse collocatos. Falsum est positas pluribus locis insidias, cum nullum verbum aut insidiarum, aut 4. angustorum locorum extet in historia. Falsum est pluribus congressionibus, variisve locis rem ex sententia gestam esse, 5. cum vnius tantum campi sit mentio, in quo signis collatis certatum sit, vbi fuso fugatoque exercitu hostium, vnus ducum palantes persecutus est.

X. *Multumq; diminuta.* Sed vide quam non contentus historiæ violare veritatem, eius etiam integritatem multis partibus detruncauit. Nihil iste habet de translata in filios militia, nihil de ætatis excusatione, nihil de exhortatione & benedictione paterna, nihil de copiarum numero, nihil de certaminis loco, nulla torrentis, nulla transgressi generose fluminis, nulla sacrarum tubarum, nulla alterius ducum vulnerati mentio. Fusum fugatumq; exercitum, compulsum in munitiones & castella, eademq; igni succēsa, cæsam hostium multitudinem missam fecit. Ex quibus intelligi potest, qua fide cætera deinceps narraturus sit, in quibus non poterit erroris ex Scriptura conuinci. Nunc ex Iustino aliqua de Demetrio, quæ ad hoc tempus pertinent, adiiciamus. lib. 38.

XI. *Res Demetrij apud Parthos.* Arsacides, inquit, *Parthorum rex magno, & regio animo, ei misso in Bithyniam,* imo in Hyrcaniam sibi subiectam prouinciam, vt ipsemet Iustinus alibi habet. lib. 36. Et paulo inferius hoc ipso in libro, ad coniugem in Hyrcaniam remissum dicit. *Non cultum tantum regium præstitit, sed & filiam in matrimonium dedit.* Rodogunam vocat Appianus, sed ea benignitas Demetrium perdidit. Nam hinc irata Cleopatra, videns maritum nouam vxorem duxisse, & ipsa nouum duxit virum, eum leuirum habere non contenta: eique se, & regnum mariti dedit. Pergit. *Regnumque Syriæ, quod per absentiam eius Trypho occupauerat, restituturum promittit.* Armis videlicet contra Tryphonem pugnaturum, regnumque illi ereptum, legitimo eius principi Demetrio redditurum.

XII. *Fugit, & à fuga retrahitur.* Post huius Arsacidæ mortem desperato reditu, non ferens captiuitatem Demetrius, priuatam, etsi opulentam vitam pertæsus, tacitus in regnum fugam meditatur. Hortator illi ac comes Callimander amicus erat, qui post captiuitatem eius, à Syria per Arabiæ deserta, ducibus pecunia comparatis, Parthico habitu Babyloniam peruenerat. Sed fugientem Phrahates, qui Arsacidæ successerat, equitum celeritate per compendiosos tramites, occupatum retrahit. Vt est deductus ad regem, Callimandro quidem non tantum venia, verum etiam fidei datum est præmium. Demetrium autem grauiter castigatum, ad coniugem in Hyrcaniam remittit, & arctioribus custodiis obseruari iubet.

Sidetes vrget bellum in Iudæos. Interea vero Sidetes occiso Tryphone, res Syriacas à tyranno turbatas componit, & priusquam maioris momenti expeditionem in Parthos paret, tum fratrem, tum plurimas regni partes, quas illi occupauerant, recuperaturus, de Iudæis debellandis cogitat, à quibus victus fuerat dux eius Cendebæus, ipsáq; Hierosolyma occupanda: cui rei occasionem dedit facinus, sequenti anno à Simonis Pontificis genero perpetratum, vt suo loco dicetur.

XIII. *Mancinus deditur Numantinis.* Romæ autem Mancini fœdus examinatur, quod Senatus dissolui iussit, & Mancinum dedi Numantinis. Hac de re Appianus hæc habet. Actum in Senatu de Mancino, & Numantinorum legatis, quorum hi fœdus cum Mancino allegabant, ille in Pompeium superiorem ducem culpam transferebat, qui ignauum sibi, imbellémque exercitum tradidisset: ob eámque causam sæpius victus, eadem & ipse fœdera cum Numantinis pepigisset. Addebat etiam haud mirum esse, si hoc

bellum infoeliciter cessisset, quod praeter omnem aequitatem decreuissent. Sed quamuis Patres pariter vtriq; succenserent, Pompeius de quo pridem lata erat sententia, euasit. Mancinum dedendum censuere. Adductum in Hispaniam Mancinum L. Furius Consul Numantinis nudum dedidit, à quibus minime receptus est.

a l. 5 c. 4. 6. — XIV. *Deditionis modus & aequitas.*

MODVM deditionis paulo plenius habet Oros.[a] *Senatus*, inquit, *dissolui foedus, & Mancinum dedi Numantinis praecepit: qui nudato corpore, manibus post tergum reuinctus, ante portas Numantinorum expositus, ibi vsque in noctem manens, à suis desertus, ab hostibus autem non susceptus, lachrymabile vtrisque spectaculum praebuit.* Mox autem Numantinorum fortitudine, fide, iustitia, misericordia, prae Romana commendata, iustitia, inquit, probanda erat? Probauit eam vel tacitus Senatus, cum iidem Numantini per legatos suos, aut inuiolatam pacem solam, aut omnes, quos pignore pacis accepto viuos dimiserant, reposcebant. Misericordia examinanda videbatur? satis documenti dederunt, vel emittendo ad vitam inimicum exercitum, vel ad poenam non recipiendo Mancinum. Mancinusne rogo dedẽdus fuit, qui victi exercitus impendentem trucidationem, praetento vmbone pacti foederis dispulit, qui periclitantes patriae vires, in meliora tempora reseruauit? Aut si displicuit foedus, quod pactum est, cur miles hoc pignore redemptus, aut cum reuerteretur receptus est, aut cum repeteretur redditus non est?

XV. *Confertur Varronis & Mancini culpa.*

AVGET deinde culpae magnitudinem exemplo Varronis, qui temeritate sua, cum maxima Romanorum clade ad Cannas pugnarat, & fugitiuus, cum laude receptus est, & gratiarum actione à Senatu, quod de Rep. nõ desperasset; cum Mancinus, qui sorte bellica circumuentum exercitum ne perderet, laborauerat, ab eodem Senatu deditione damnatus fuerit. Eaque in re non virtutis, sed temporis rationem habitam esse contendit. Et potuit quidem homo Hispanus vehementius suorum popularium iniuriam sentire, & ad querelam acui, rebus tamen ipsis euincit, magnam à Senatu in hoc facinore iniustitiam fuisse perpetratam. Habes superius nostram non dissimilem, in simili causa, de militibus dedititiis querelam.[b]

b an. V.C. 517 n. 27. & seqq. — XVI. *Aemylius Vaccaeos iniusto bello petit.*

AEMYLIVS Lepidus, qui propere in locum Mancini missus fuerat, dum ab vrbe responsa de Numantina pace expectat, impatiens otij, vt ait Appianus, Vaccaeos falso criminabatur, tanquam bello hoc Numantinos commeatu iuuissent. Proinde vastatis eorum agris Palantiam oppidum maximum Vaccaeorum, (ad oram fluminis Dorij ponitur à Ptolem. iuxta confluentiam,)[c] quod nulla in re pacta violarat, obsedit, accito, inductóque in huius operis societatem Bruto socero suo, qui in alteram Hispaniae partẽ missus fuerat. Ad hos legati Roma veniunt Cinna, & Caecilius, & S C. proterũt, quo cauebatur ne Aemylius Vaccaeos bello peteret. Verũ ille bello iã incepto, ratus multa Senatui incognita esse circa hoc bellũ, legatos remittit, ipse bellum cũ Bruto vrget: sed pro iniuste quęsita gloria ignominiã est consecutus.

c tab. 2. — *Et Romae improbatur.*

XVII. *Palentia clade ignominiaque afficitur.*

NAM cum Palentiae obsidio diutius traheretur, & Romani fame perirẽt, Aemylij & Bruti constantia inopię & mali magnitudine superata est: repente noctu circa vltimam vigiliam discessum denunciant, tribunique militum ac primipili discurrentes, singulos ad discedendum vrgebant, priusquam illucesceret, obsecrantibus ęgris ne desererentur à suis. Cumque omnia trepide ac confuse agerentur, Palentini abeuntes, ac tantum non fugientes adorti, à prima luce ad vesperam multis detrimentis affecerunt. Donec intendentibus se primis tenebris Romani fame laboréque confecti, se turmatim per agros effuderunt, & Palentini, numine aliquo auertente, ad sua regressi sunt. Non dissimilem in Sicilia cladem passi sunt Athenienses Nicia Imperatore.[d]

d A. Mun. 3641. n. 11. & seqq. Olymp. 91. a. 4. — XVIII. *Et Romae punitur.*

ROMANI ob res male gestas Aemylium, abrogato imperio & consulatu, priuatum in vrbem reuersum, pecunia insuper mulctarunt. Sic Appianus. Verum Consul non erat tunc Aemylius, sed Proconsul: idq; constat ex Paulo etiam. 1. Oros.[e] In citeriore, inquit, Hispania Lepidus Procõsule Vaccaeos, innoxiam gentem & supplicẽ, etiam Senatu prohibente, pertinaciter expugnare tentauit. Sed mox accepta clade grauissima, improbę pertinaciae poenas luit. Sex millia quippe Romanorum in hoc iniusto bello iustissime caesa sunt, reliqui exuti castris, armis etiam perditis euaserunt. Natus est hoc anno, atq; his Coss. L. Cornelius Sylla, cuius supra meminimus, si anni exactius numerentur. Cum enim teste Velleio, anno ętatis vndequinquagesimo factus sit Consul, a. V.C. 665. oportet annum eius natalem in 617. incidisse.

e l. 5. c. 5. — V.C. 615. n. 13.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3918.

I.N. xviii Imperium & Consulatum interpretari oportet imperium consulare. In Græco nihilominus est, παρέλυσαν τῆς στρατηγίας τε, καὶ ὑπατείας. Id autem de Hostilio Mancino multo magis dicendum est, qui cum adhuc Consul esset euocatus est, eiusq; in locum Æmylius collega missus, eiusq; acta rescissa, ipse dãnatus deditítius factus est. Vide a.V.C.616.n.14.

ANNVS MVNDI 3919. SEXTÆ ÆTATIS 403.

IMPERII GRÆCORVM 177. DEMETRII NICANORIS II. ANTIOCHI SIDETIS 4. SIMONIS PONTIF. 8. ET VLT. PTOLEM. EVERGETIS II. OLYMP. CLXI. AN. 2. VRB. CONDITÆ 618. COSS. SER. FVLVIO FLACCO. Q. CALPVRNIO PISONE. BELLI CELTIBERICI 19.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 134.

I. *Mors Simonis, eiusque causa.* INSIGNIS est hic annus flagitiosissima Simonis Pont. morte: quæ licet habita ratione anni Romani, ad initium sequentis anni pertineat, ad hunc tamen referimus, quoniam ad hunc annum, qui est 177. Regni Græcorum Scriptura eam retulit. [a] *Et Ptolemæus*, inquit, *filius Abobi constitutus erat dux in campo Iericho.* Vtique à socero suo summo pontifice, ac populi principe, *& habebat argentum & aurum multum, erat enim gener summi sacerdotis. Et exaltatum est cor eius, & volebat obtinere regionem*, titulo ducis, loco Simonis, & Ioannis filij eius. Itaq; *cogitabat dolum aduersus Simonem, & filios eius, vt tolleret eos.* Vides opes irritamenta malorum? Diuitiæ ambitionem peperere, bestiam cruentissimam, quæ perfido ac nefario Genero persuasit viri sanctissimi, eiusdémque Soceri & Pontificis mortem, totius familiæ crudelissimum interitum, Patriæ seruitutem, & luctuosiorem religionis ruinam. (a l.1.c.16. v.11.)

II. *Occasio eius.* HIC ergo intentus destinato facinori, dum quærit occasionem, *Simon perambulans ciuitates, quæ erant in regione Iudææ, & sollicitudinem gerens earum, descendit in Iericho. Ipse & Mathathias filius eius, & Iudas anno 177. mense vndecimo, hic est mensis Sabath. Et suscepit eos*, ad conuiuium scilicet inuitatos, *cum dolo ad munitiunculam, quam ædificarat nomine Doch, & fecit eis conuiuium magnum, & abscondit illic viros*, sicarios, *In conuiuio occiditur cũ duobus filiis.* & cum inebriatus esset Simon & filij eius, id est laxius bibissent, vt olim [b] fratres Iosephi, citra ebrietatem tamen; Vatablus, cum potu satiati essent. *Surrexit Ptolemæus cum suis, & sumpserunt arma sua, & intrauerunt in conuiuium, & occiderunt eum, & duos filios eius, & quosdam pueros eius, & fecit deceptionem magnam in Israël*; proditorie perpetrauit facinus populo perniciosissimum, *& reddidit mala pro bonis.* Honoratus quippe affinitate summi pontificis, locupletatus diuitiis, euectus ad Ierichunthinæ prouinciæ præfecturam, ingratissimo scelere Simonis familiam funditus extinguere conatus est, & fecisset, nisi diuina prouidentia impiis conatibus obstitisset, vt mox narrabitur. (b Gen.c. 43.v.34.)

III. *Conatus Ptolemai à patrata cæde.* VIDE autem vt quamprimum rebus suis prouiderit facinorosus Ptolemæus, primum de perpetrato facinore Regem certiorem facit. *Et scripsit hæc Ptolemæus, & misit Regi vt mitteret ei exercitum in auxilium, & traderet ei regionem, & ciuitates eorum*, (Iudæorum scilicet) *& tributa* explicandi causa additum de tributis, abest à Græcis ea particula. Hæc autem tam subita enunciatio patrati criminis, non leuem ingerit suspicionem, id facinus non ignaro rege fuisse susceptum. Deinde *misit alios in Gazaram tollere Ioannem, & tribunis* (Iudaicæ militiæ, quæ sub Ioanne erat) *misit epistolas, vt venirent ad se, & daret eis argentum, & aurum, & dona.* Tertio *misit alios*

occupare Ierusalem, & montem templi. Et præcurrens quidam nunciauit Ioanni in Gazara, quia perijt pater eius, & fratres eius, & quia misit te quoque interfici. Vt audiuit autem vehementer expauit: & comprehendit viros, qui venerant perdere eum, & occidit eos; cognouit enim quia quærebant eum perdere. Sicque conseruauit Dominus familiam Simonis, quæ deinceps ad Herodem vsque, ad annos centum & quinque propagata est, vsque ad Hyrcani posterioris mortem, quæ cadit in an. V. C. 723. & nepotum eius Antigoni, & Aristobuli. Et in his tota veteris testamenti historia terminatur, præter pauca, quæ ad annum 188. pertinent, & initio lib. secundi habentur.

Est autẽ hic annus ab imperio Cyri & Persarum nõ 425. vt habet Euseb. l. 8. Demonstr. & eum secutus Scal. in eius Chron. sed 403. Nam si ex 618. annis Vrbis Conditæ, auferas 215. qui exacti erant ante initium imperij Persarum, exurgent 403. Si rursum ex 161. Olymp. & annis 2. tollas 60. Olymp. & annos tres, qui iam transacti erant, fient 100. Olymp. & tres anni. Sed causa huius erroris est, quod Euseb. annos regni Cyri, cum annis imperij confudit, cum tamen 23. annis prius regnauerit, quam imperium Asiæ obtineret, vt fusius suo loco demonstratum est. Hoc ergo errore sublato vides Chronologiam nostram ab Eusebio confirmari. Sed ne tam cito à religioso clarissimi viri, in luctuoso eius funere, honorandi officio abscędamus, audito Iosepho, tumulum eius debito epitaphio venerabimur. IV. *Ratio temporũ.*

Hanc enim cædem Iosephus suo more parum fideliter narrat. Nam repugnante Scriptura, duos filios comprehensos narrat, ac coniectos in vincula, deinde vero, post vrbis obsidionem solutam, occisos. [a] Sic enim habet. *Is per octo annos Iudæis præfuit. Postremo in conuiuio cæsus, insidijs generi sui Ptolemæi, qui vxore etiam eius, & duobus filijs comprehensis, ac coniectis in vincula, misit quosdam, vt tertium quoque Ioannem, cui & Hyrcano fuit nomen, interficerent.* Cap. autem sequenti à Ptolemæo occisos dicit. At Scriptura aperte testatur filios cum patre necatos. *Et occiderunt eum*, inquit, *& duos filios eius, & quosdam pueros eius.* Et ne dicas occisos quidem, sed interiecto tempore, qui curriculo venit ad Ioannem nunciauit ei, *quia perijt pater eius, & fratres eius, & quia misit te quoque interfici.* V. *Iosephus hanc quoque historiam deprauat.*

a l. 13. c. 14.

Vanitas ergo hæc facit, vt suspectam quoque habeam fabulam, de vxore Simonis capta cum filiis in conuiuio: quod si verum fuisset, sacer author vna eadémque opera id dicturus videbatur: nec admodum probabile est à Sene principe, & pontifice, vxorem non necessariam huic expeditioni sarcinam circunductam, præsertim hoc anni tempore (Ianuarius enim erat) & inter bellorum tumultus, cum Cendebæus in armis esset. Sed id videtur paratum de industria argumentum tragœdiæ, quæ ab eodem Iosepho capite sequenti narrabitur. Suspectum mihi illud quoque, de nunciata Ioanni morte Simonis. *Adolescens autem*, inquit, *hoc præsentiens mature in vrbem refugit* (intellige Gazam vrbem, quamcumque Iosephus intellexerit) *fretus fauore multitudinis, conciliato per paterna beneficia, simulque odio, quo Ptolemæum prosequebatur populus. Is enim volentem eum ingredi, per portam aliam fortiter repulit, eo quod iam Hyrcanum receperat.* VI. *De vxore Simonis, & filiis comprehensis arguitur.*

ex c. 2, 16. v. 21.

Iosephus ergo vult Ptolemæum contra Ioannem, ad eum interficiendum progressum, & à populo vrbe exclusum; cum Scriptura dicat, non ipsum Ptolemæum venisse, sed misisse qui interficerent Ioannem, à quo vice versa interfecti sint. Et quomodo exclusus est vrbe Ptolemæus, & non potius comprehensus, vt à Ptolemẽsibus Ionathas? Præsertim cum de eius parricidio à Ioanne præmoniti essent, &, vt ipse ait, populus eum odio prosequeretur? & cladem hanc vniuersi planctu magno meritóque deplorarent. Quam nos quoque sentire par est, & tanti viri luctuosum funus, pro modulo nostro venerari. Cum is vltimus sit, quem sacræ veteris testamenti literæ commendarunt. Nec videtur dubitandum, quamuis Scriptura ac Iosepho silentibus, eius ac duorum filiorum lipsana, in tumulum iamdudum ab eo sibi suisque præparatum, honorifice illata fuisse, opera Ioannis filij, qui iam potens erat, & præpositus vniuersæ militiæ. Nec apparet generum id pietatis officium aut potuisse, aut voluisse impedire. Præsertim cum domi haberet filiam Simonis vxorem. VII. *Aliud eius erratum reprehenditur.*

EPITAPHIVM SIMONIS MACHABAEI.

VIII. TE QVOQVE VIRVM CONSILII A IVVENTVTE TVA, INCAVTVM ATQVE IMMERENTEM PERCVLIT, AC PROSTRAVIT AMBITIO, MAGNE SIMON; NON TVA, SED SCELESTISSIMI PRODITORIS, QVEM TV INDEBITIS HONORIBVS EXTVLERAS, MAGNIS DIVITIIS AVXERAS, INTIMA AFFINITATE HONORARAS. NEC VIDIT ILLE SCELVS SE MAIOREM TE VIVO FIERI POSSE, QVAM MORTVO. TE INQVAM MORTVO, QVO POPVLI VNIVERSI CONTINEBATVR SALVS; QVI PVBLICAM REM, CÆSO IONATHA INCLINANTEM AD RVINAM, FORTI ANIMO FVLCIENDAM SVSCEPERAS, AC SVSTENTARAS. QVANDO ILLVM ETIAM LVCTVM ET VOLENS ET INVITVS HAVSISTI, DVOS VT IONATHÆ FILIOS, CVM TALENTIS CENTVM, BARBARO TYRANNO AD CERTVM PENE INTERITVM DARES. HIC EST MAGNVS ILLE PRINCEPS AC SACERDOS, QVI ARCE HIEROSOLYMITANA, ALIISQVE REGNI PROPVGNACVLIS RECEPTIS, ET PACE DIFFICILLIMIS TEMPORIBVS FVNDATA, AD TANTAM POPVLVM SVVM FELICITATEM EVEXIT, QVANTAM IS A REGNO SALOMONIS NVNQVAM ERAT EXPERTVS; TANTAM IPSE GLORIAM ADEPTVS EST, QVANTAM PERPAVCI AVT IVDÆORVM, AVT ISRAELITARVM REGES. DENIQVE POST EIVS NOMEN TOTA PENE ASIA ATQVE EVROPA, SOLO SALOQVE CELEBRATVM, POST RENOVATAM CVM ROMANIS, AC SPARTANIS AMICITIAM ET SOCIETATEM; POST REGVM AC TYRANNORVM POTENTIAM GLORIOSE SVPERATAM, DOMESTICO SCELERE AC FERRO, CVM DVOBVS FILIIS INTEREMPTVS EST, CVM REGNVM AC PONTIFICATVM ANNIS VIII. ADMINISTRASSET; SACRÆQVE MILITIÆ, AVT DVX, AVT COMES XXX. IPSOS ANNOS DEPVGNASSET, AC FILIVM IN TOTIDEM ANNOS, DIGNITATIS VTRIVSQVE HÆREDEM, AC SVCCESSOREM RELIQVISSET. ABIIT È VIVIS ANNO MVNDI CIƆ CIƆ CIƆ DCCCC XIX. REGNI GRÆCORVM CLXXVII. MENSE XI. ANNO ANTE CHRISTI ORTVM CXXXIV.

IX. *Schema familiæ Machab.* ADDAMVS etiam hoc loco schema familiæ Machabæorum, vbi eorum historia in Scriptura terminatur.

Familia Machabæorum siue Assamonæorum.

1. Assamonæus Sacerdos ex vice Ioarib 1. Paral. 24. 7. Ioseph l. 12. c. 8. Ab hoc Assamonæorum nomen transmissum est ad posteros, & ab eo ortus est
2. Simeon, l. 1. Machab. c. 2. 1. Ioseph. l. 12. 8 ab eo genitus est.
3. Ioannes, iidem ibid Is genuit filios, quorum clarissimus fuit Mathathias, 1 Mach. 2. 17.
4. Mathathias, Iosepho Matthias, qui pontificatum, & principatum in familiam suam inuexit, anno regni Græc. 146. quando palam ab Antiocho Epiphane defecit, occiso eius præfecto, qui cogebat Iudæos immolare: & coëgit Iudæorum multitudinem, cum quibus cœpit Regi resistere, & relicto principatu & pontificatu Iudæ, mortuus est, eodem anno 146. 1. Mach. 2. 70. a. m. 3888. n. 28. & seqq. eius epitaphiũ n. 32. Quinq eius filij à Scriptura, 1. Mach. 2. 2. & seqq. & Ioseph. l. 12. c. 8. memorãtur hoc ordine

Ioannes, qui cognominabatur Gaddis, eodem anno quo Iudas, occisus est à Madabæis, nec impune 1. Mach. 9. 35. & seqq. Ioseph. l 13. 1. an. reg. Græc. 152. an. m. 3894. n. 66.

7. Simon, qui & Thasi, 1. Mach. 2. 3. Iosephus eum cognominat Matthes. Ab eo familia propagata est. Pontifex fuit, & Princeps Iudæorum anno regni Græc. 170. quo & iugum Græcorum à Iudæis abstulit, 1. Mach. 13. 41. 42. Gessit summum magistratum octo annis non integris. Ioseph. l 13. c. 14. Nam mortuus est anno regni Græc. 177. 1. Mach. 16 14. A

5. Iudas, qui vocabatur Machabæus, ex quo familia nomen accepit, vt omnium Assamonæorum clarissimo; Pontificatum, & principatum primus à patre accepit anno Græc 147. quem gessit, vsque ad 152. 1. Mach. 9 3. vires Syrorum maximis victoriis attriuit, templum repurgauit, an. 148 1. Mach. 4. 52. mortuus est in prælio contra Bacchidem, 1. Mach. 9. 18. fuit Matthathiæ primogenitus, a. m. 3889. n. 2. an prolem ex vxore susceperit, an. m 3893. n. 34. 2. Mach. 14. 25.

Eleazarus cognomento Abaron, qui filius Saura dicitur, 1. Mach. 6. 43. quem Mathathiæ filium ex Iosepho l. 12. 14. docuimus. an. reg. Græcor. 150. quo & mortuus est, cum Elephanti maximi, quem occiderat, ruina oppressus esset, 1. Mach. 6. 46. an. m. 3892. nu. 18.

6. Ionathas, qui & Apphus, successit Iudæ eodem anno 152. tenuitque principatum annis 19. vsque ad 170. quando perfidia Triphonis, post res multas præclarè gestas, occisus est, 1. Mach. 13. 23. duo eius filij memorantur l. 13 ant. c. 11. & lib. 1. Machab. c. 13.
- N. Filij Ionathæ obsides dati à Simone ad recipiendum Ionatham, cum centum argenti talentis, quibus acceptis perfidus Tryphon filios cum patre interfecit.
- N. 1. Mach. 13 16. 19. 23. a m 3912. n. 14. & 19.

7 A Simon genuit

- Iudam, qui videtur fuisse primogenitus Simonis, 1. Mach. 16. 2. cum patre occisus est, v. 16. imo & cum matre, vt vult Ioseph. l. 13. c. 15.
- Mathatiam, fuit hic natu minimus Simonis, 1. Mach. 16. 2. & ipse cum patre occisus, perfidia Ptolemæi, filij Abobi. v. 11. 16.
- Filiam anonymam, quæ nupsit Ptolemæo filio Abobi, quem Scriptura vocat ducem in campo Iericho. 1. Mach. 16. 11.
- 8. Ioannem, qui & Hyrcanus 1. Patris Pontificatui & imperio successit, an. reg. Græc. 178 quod tenuit annis 31. 208. reg. Græcor. Hic cum multa præclara gessit, tum Samariam vastauit, ac solo æquauit, Regibus Syriæ fortiter restitit. Ioseph. l. 13. c. 18. Idumæos subactos ad Iudaicos ritus, & circuncisionem compulit. Idem l. 13. c. 17. & 19. id factum regni Gr. 182 obiit autem regni Græc. 208 relictis quinque filiis superstitibus. Idem l. 13. c. 18. eorum autem fuit. ——
- Alium Ioannis Hyrcani fratrem memorat Ioseph. l. 13. c. 16. vbi de pace facta cum Antiocho Pio post obsidionem Hierosolymorum.

Filii Ioannis Hyrcani:

- 9. Aristobulus natu maximus, diadema sibi primus imposuit, l. 13 c. 19. matrem fame necauit in vinculis, æmulam scilicet principatus: mox etiam fratrem Antigonum. lib. 13 c. 19. Reliquos in vinculis habuit dum vixit, cognominatus Philellen, vno tantum anno regnauit. Ibid. Salomen habuit vxorem, quæ & Alexandra, l. 13. c. 20.
- Antigonus 2. à fratre in societatẽ dominationis asũptus, moxq; calumniis oppressus, à fratre trucidatur, ad turrim Stratonis, l. 13 c. 19.
- 10. Iannæus, qui & Alexander, eductus è carcere à Salome fratris vxore, rex Iudæorum constituitur, anno reg. Græc. 210. homo valde crudelis. Iosephus l. 13. c. 21. Pontificatum gessit annis 27 a. m. 3952. n. 1. & seqq. l. 13. c. 23. Vrb Cond 677. Ex Alexandra, quæ nouem post ipsum annis regnauit, li. 13. c. 24. ei nati sunt ——
- Anonymus à fratre Iãnæo interfectus, quod regno insidiaretur, l. 13 c. 20. a mun. 3952. nu 3. & l. 1. de Bello. c. 3.
- Absalon contentus priuata vita, à Iannæo fratre in honore habitus, Ioseph. l. 13. c. 20. filiam habuit quæ nupsit Aristobulo 2.

Filii Iannæi:

- 11. Hyrcanus secundus, qui magna fortunæ varietate iactatus, pontificatum gessit ab anno V. C. 678. vsque ad 723. id est annis 46. l. 15. c. 9 Eius filia dicta est ——
  - Alexandra quæ nupsit Alexandro Aristobuli 2. filio. l. 15. 2.
- Per calumniam ab Herode occisus est. l. 15. c 9. sepultus in Alexandrio l. 16. c. vlt.
- 12. Aristobulus 2. qui varie fratrẽ vexauit. Victus à Pompeio & Romã abduct⁹, à Cæsare remissus in Patriã. à Pompeianis veneño extinct⁹ est Ioseph. l. 14 c. 13. ab eo genitus est.
  - 13 Alexander, qui quod aliquàndo contra Romanos rebellauerat, à Scipione iussu Pompeij apud Antiochiam securi percussus est. Ios. l. 14. c. 13. à quo est filia Hyrcani orti sunt. B
  - 14. Antigonus, qui Cæsarem pro se orauit. & accusauit Hyrcanum & Antipatrum. Ioseph. l. 14. c. 13. & 15. ab Antonio securi percussus l. 15. c 1. in eoq; principatus Assamonæorum finem accepit. l. 14. fi.
  - Alexandra, quæ nupsit Philippioni, & mox patri eius Ptolemæo Mennæi. l 14. c. 13. dynastæ Chalcidis.
  - Altera filia ibi. memoratur.

B

- 15. Alexander, cui Herodes pontificatum dedit Ananelo ereptum l. 15. c. 2 quem natantem Herodes submersit anno ætat. 18. pontificatus primo Ioseph. l. 15. c. 3 vbi eum vocat Aristobulum, in eoque familia Machabæorum prorsus extincta est.
- Mariamne vxor Herodis, quæ ex eo quinque liberos suscepit, duas fœminas, cæteros mares, l. 1. de bello c. 17. ab Herode interfecta est. l. 15. c. 11.

X. *Viso quietus in Hispania.*

De bello Numantino hoc tantum habet Appianus, eo missum Calpurnium Pisonem Consulem, qui versus Numantiam exercitum non duxerit, sed Palentinorum fines ingressus, præda exigua inde abacta, quod supererat temporis imperij sui, in Carpetania hybernando consumpserit. Nimirum eum Mancinus, Æmylius, Pompeiusque terrebant, qui ex suis expeditionibus nihil præter infamiam sibi, aut infelicitatem collegerant, vt ex superiorum annorum narratione, abunde intelligi potest.

XI. *Ful. Flaccus apud Illyrios bene rem gerit.*

Felicior fuit eius collega Fuluius Flaccus, cui Illyrii obuenerant. Qua de re idem Appianus in hæc verba. Ardiæi, inquit, & Palarij (Vardæos vocat Epit. 56.) alia Illyriorum natio, Illyrium, quod à Romanis tenebatur, inuaserant: quibus Romani ob occupationes misere legatos, qui illos deterrerent. Non parentibus vero, exercitum decem millium peditum, equitum sexcentûm destinant. Illi cognita re, nondum parati in bellum, legatos suos Romam mittunt, & veluti gestorum pœniteret, veniam postulant. Senatus damnorum impensam, quam indigne oppressis intulissent, persoluere illos iubet; cum id neglexissent, Fuluius Flaccus ingentibus copiis in eos proficiscitur. *Prælium ad excursionem vsque duntaxat, finitum est. Non enim exitum diligenter inuenire potuerunt.* Obscura sunt hæc postrema verba, nec lucem ex Græco textu, qui hic deest, accipere possent. De iis triumphasse Flaccum recte putat Sigonius, quod eos dicat Epitome à Consule fuisse subactos: vtique non sine solito præmio triumphali.

XII. *Seruile bellum in Sicilia.*

His ipsis consulibus in Sicilia exortum esse seruile bellum, autor est Oros. [a] & Euseb. in Chron. vbi id refert ad Olymp. 161. 2. qui præsens annus est. Orosius autem narrato monstro nati pueri, qui pedibus, manibus, oculis, auribus, naturáque duplex esset; & eructatione Æthnæi incendij, *In Sicilia*, inquit, *bellum seruile ortum est, quod adeo graue & atrox multitudine seruorum*, instructu copiarum, & magnitudine virium fuit, vt non dicam Prætores Romanos, quos penitus profligauit, sed Consules quoque terruerit. Nam septuaginta millia seruorum, tum in arma conspirantium, fuisse referuntur, excepta vrbe Messana, quę seruos liberaliter habitos, in pace continuit. Sic Oros. Florus autem Epit. 56. de tempore consentit Orosio, & addit authorem belli.

[a] l. 5. c. 6.

XIII. *Idem bellū ex Floro.* *Eunus Syrus.*

Bellvm seruile in Sicilia ortum, cum opprimi à Prætoribus minime valuisset, C. Fuluio Consuli mandatum est. Cuius belli initium fuit Eunus seruus, natione Syrus, qui contracta agrestium seruorum manu, & solutis ergastulis, iusti exercitus numerum impleuit. Hæc ibi. Idem Florus alibi, Euni commentum pluribus explicat, & ab iis victos prætores memorat Manilium, Lentulum, Pisonem, Hipsæum. Porro ille C. Fuluius non hoc, sed sequenti anno Consul fuit. Ser. enim vocatur, qui hoc anno gessit consulatum: in quo rem bene gestam à Prætore Perpenna, qui præcedentibus illis in administratione prouinciæ Siciliæ successit, existimat Sigonius, ab eoque supplicium de seruis sumptum. Verum id non Perpennæ, sed P. Rupilio tribuit Flor. l. 3. c. 19. & Oros. l. 5. c. 9. & Diodorus Siculus, vt alij quoque notarunt.

Lib. 3. c. 19.

ANNVS MVNDI 3920. SEXTAE AETATIS, 404. IMPERII GRÆCORVM 178. DEMETRII NICANORIS 12. IO. HYRCANI PONT. 1. PTOLEMÆI EVERGETIS 12. OLYMPIADIS CLXI. AN. 3. VRB. COND. 619. COSS. P. CORN. SCIPIONE AFRI. ÆMYLIANO, ET C. FVLVIO FLACCO. BEL. CELT. 20.

ANNVS ANTE CHRISTVM 133.

An. Sabb. 191.

I. *Prolusio in sequentem historiam.*

OCCIDIT iam nostris annalibus hoc anno Sabbatico centesimo nonagesimo primo ea lux, quam ex sacris autoribus hauriebant, quaque in longo atque obscuro itinere directi, Iosephum etiam ipsum aberrantem reducebamus in viam; & offusas ab eo tenebras veritati, dissipare conabamur. Nunc cum fere vnicum in historia Iudaica ducem habebimus, non peritissimum vtique viæ ducem, &, quod deterius est, sponte, vt res sæpe hactenus docuit, à recto tramite, prout eum tulerit impetus, aberrantem. Quo magis exoranda nobis es diuina Sapientia Iesu Christi Domini nostri, vt tantillũ hoc nostri luminis augere digneris, & quo propius accedimus ad clarissimum fulgorem ortus tui, hoc certius, quamuis nondum albescente aurora, dirigas pedes nostros in viam pacis.

II. *Initium pontificatus Ioan. Hyrcani.*

QVEMADMODVM autem prætergressa lux, nonnullas etiam reliquias fulgoris relinquit in oculis nostris, ita & Scriptura terminum imponens narrationi suæ in morte Simonis, certum hunc reliquit annum primum pontificatus Ioannis filij eius, qui mox ex Asiana expeditione cum Sidete, Hyrcani cognomen adeptus est. Nam cum eam mortem contigisse tradat anni 177. mense vndecimo, consequens est vt eius filius, ab huius anni exordio, Iudæorum dux atque pontifex esse cœperit, cui, vt vides, respondet annus tertius Olymp. 161. non 162. vt habet Eusebij Chron. & Iosephus, [a] quos passim recentiores omnes deserunt, etiam Sectarij, Functius, Caluisius, Capellus, Scaliger.

[a] l. 13. c. 16.

III. *Historia Iosephi de obsidione Ptolemai.*

AFFVLGET & alia scintilla lucis, ad corrigendum Iosephum, initium rerum gestarum Hyrcani à mendacio ducentem. Sic enim habet. [b] *Ille igitur*, Ptolemæus videlicet parricida, *recepit se in quandã arcem, supra Hiericunta sitam, quæ Dagon dicitur. Hyrcanus vero accepto paterno pontificatu, & sacris operatus*, addit interpres de suo, ex profano auspiciorum ritu, *cum litatum esset. Eduxit contra Ptolemæum exercitum, & oppugnando locum cætera quidem erat superior, vincebatur autem sola pietate erga matrem, & erga germanos misericordia. Hos enim Ptolemæus productos in mœnia, flagris cædebat, in loco omnibus conspicuo, minitans se præcipitaturum eos, nisi frater ab oppugnando desisteret. At ille putans quantum de oppugnatione remitteret, tantum se gratificari suis carissimis, statim in primo conatu elanguescebat.*

[b] l. 13. c. 15.

IV. *Quo stratagemate soluerit obsidionem.*

MATER *tamen ad eum manus tendens, supplicabat ne molliretur affectibus, sed potius indignitate rei motus daret operam, vt redactum in potestatem inimicum afficeret pœna, & vlcisceretur homines sibi natura coniunctissimos. Gratum enim sibi fore inter tormenta emori, modo nefarius homo scelerum suorum supplicium lueret. Hyrcanus vero talibus verbis accendebatur, ad assultum maiore impetu faciendum: sed quamprimum verberari, & lacerari matrem videbat, refrigescebat statim oppugnationis feruor, & vincebatur filius maternis affectibus. Cumque hoc pacto traheretur diutius obsidio, superuenit annus ille, quo solenne est Iudæis cessare ab operibus recurrente anno septimo: atque ita liberatus à bello Ptolemæus, occisis Hyrcani matre ac fratribus, fugit ad Zenonem cognomine Cotylam, qui tum apud Philadelphenses tyrannidem inuaserat.* Eadem pene habet ad verbum l. 1. belli c. 2. quæ etiam amplificat Gorionides. [c]

[c] l. 4. c. 2.

V. *Refutatur Iosephus in cæde filiorum.*

A MENDACIO dixi inchoatam de Hyrcano narrationem, à mendaciis dictum oportuit. Personæ, tempus, locus eum arguunt multiplicis falsitatis. Nam primo di-

cit verberatos in obsidione filios, & post eam solutam occisos; quos constat, vt ante dixi, simul cum patre necatos. De matre autem non multo incertius, quam de filiis videtur esse mendacium, nisi quod de illa Scriptura tacet. Secundo commentitia hæc eius fuga videtur. Cur enim non Antiochum potius Sidetem adiret, quem ingenti beneficio sibi deuinxerat? qui ei ad totam Iudæam recuperandam aditum patefecerat, occiso eo, quem ipse per Cendebæum frustra subiugare tentarat? à quo exercitum expectabat, cuius ope soluta obsidione, arcem diligentius firmare ac communire oportuit, non fugere.

In fuga Ptolemæi.

VI. *In obsidione eiusque loco.* TERTIO commentitia obsidio, præsertim diuturna, qualem ipse fingit, vsque ad initium anni sabbatici, qui septimo mense inchoabatur, quo tempore & exercitus cogi debuit, & à Gaza Ierichuntem duci, plurium dierum interuallo distantem. Et quomodo non superuenit auxilio Antiochus, vel Cendebæus, qui in armis erãt, vt hominem sua causa periclitantem, protegerent? imo vt eiusdem opera atq; eruptione commode vtentes, in medio positos Iudæos ad satietatem conciderent? Locus denique, quem ipse ex Doch, quomodo Latini Græcique codices habent, vertit in Dagon, non obsidionis, sed cædis fuit Simonis pontificis, quem in illa referenda male prætermissum, hic in commẽtitia obsidione, peius repræsentauit. Quid si illud quoque contendam, parum probabilem afferri solutæ obsidionis causam? Nusquam enim in lege Domini reperietur anno sabbatico bellum, aut obsidiones vrbium, aut propugnationes, fuisse à Deo, vel Mose prohibitas. Hæc enim vel liberatione seruitutis, aut æris alieni, aut terræ quiete non comprehenduntur. Neq; pari seueritate quies anni septimi, & diei septimi exigebatur. Ne quis scrupulum Iudæorum obiiciat, de non defendendo se ab hostibus die sabbati.[a]

an.m.2544 n.685.

Et eiusdem solutione.

VII. *Ratio temporis anni sabbatici. Et obsessæ Ierusalem.* CÆTERVM hunc annum septimum, siue sabbaticum libenter admittimus. Respondet enim ordine suo anno 150. quem Scriptura sabbaticum fuisse notauit.[b] Inde 157.164.171.& præsens 178. sabbatici numerandi sunt, & reliqui deinceps 185. 192.199.206.213.220.227.234.&c.

a Vide an. m. 2544. n. 678.79.80. & 686.87. 88.90.
b 1. Mach. 6.53. 7.1.

Iam quod ad Hierosolymorum obsidionem attinet, eam hoc anno primo Ioannis Hyrcani susceptam à Sidete, autor est Iosephus.[c] *Antiochus*, inquit, *memor incommodorum, quæ à Simone acceperat, Iudæam aggressus est, ex quo regnare cœperat anno quarto, principatus vero Hyrcani primo, sexagesima secunda supra centesimam Olympiade.* Hæc de causa belli ac tempore, omissa occasione, quæ nobis à Scriptura suggeritur,[d] quam ei Ptolemæus Abobi præbuerat occiso Simone. Cæterum hic iterum errat Iosephus. Nam non est hic annus quartus Sidetis, sed quintus. Primus quippe est 174. Regni Græc. vt habes ex 1. Mach.[e] nec Olymp. 162. sed primæ annus tertius, vt ante dixi, quomodo etiam numerat perquam accurati iudicij vir August. Torniellus. Qui tamen[f] exeunte hoc anno inchoatum Antiochi bellum contra Iudæam putat, dissentiente me. Nam cum eum filius Abobi de occiso Simone propere monuisset, mense vndecimo anni præcedentis, résque vrgeret, vt turbatos morte ducis, & filiorum eius Iudæos quamprimum opprimeret; & ipse ex bello contra Tryphonem, & Cendebæus in armis essent, in ipsamet Syria, non videtur rationi consentaneum bellum ad finem vsque anni huius esse dilatum, sed sub eius initia potius inchoatum.

c l.13.c.16.
d 1.1.c.16.
e 15.10.
f anno 474 tertæ ætat. n.3.

VIII. *Ant. Sidetes obsidet Hircanum Hierosolymis.* ID à Iosepho his verbis exponitur. *Antiochus vastatis agris Hyrcanum in vrbem ipsam compulit* (puta Hierosolymam, vt explicat Eusebius in Chronico, & consentit Torniel. Scalig. cæterique omnes. Vbi hic recte corrigit Eusebium, qui Simonem pro Hyrcano Hierosolymis obsessum posuit. *Ad Simonem refert*, inquit, *quod ad Hyrcanum pertinet. Non enim Simonem, qui iam interfectus erat, sed Hyrcanum Ierosolymis obsedit Sidetes, anno Seleucidarum* 178. Hactenus recte, pergit. *Anno secundo Olymp.* 162. *non vt hallucinatur Iosephus, Olymp.* 160. *triennij metachronismo peccans.* Sine dubio hallucinatur Iosephus, sed vterque. Iudæus quidem, quod dicat 162. Olym. id contigisse, vt Græci Latinique libri eius fidem faciunt, & Scaliger ipse agnoscit, sub numerum 1880. cum contigerit 161. anno 3. vt perpetua series annorum docet, expansa per singulos annos. Hallucinatur quoque Sectarius, quod ei errorem tribuit, non proprium & suum, sed quem ipse committit.

Scaligeri lapsus.

IX. *Ierusalem urbs.* CÆTERVM quòd vrbis nomine, Ierosolymam vterque Iosephus intelligit, Vrbis nomine Hierosolymis, sicut Romæ tributo, fit vt supra vbi de Hyrcano in vr-

bem se recipiente loquebatur Iosephus, de vrbe quoque Ierosolymorum intelligendus videatur, quomodo eum Gorionides, & Torniellus intellexerunt. Sed si id voluit Iosephus, videatur forte Scripturæ contradicere, quæ Hyrcanum Gazaræ fuisse testatur, cum missi sunt à Ptolemæo, qui eum perderent. Quia tamen idem eadem opera miserat, qui Ierusalem & templi montem occuparent, eò Ioannem cum copiis illico Gaza profectum intelligere possumus. [a] Sed redeamus ad obsidionem. *Vrbem*, inquit, *septenis castris cum cinxisset* (toto scilicet exercitu in 7. partes diuiso, ad obstruendos aditus omnes, exitusq; obsessorum) *primum nihil proficiebat, propter firmitatem mœnium, & virtutem propugnantium, accedente etiam aquarum penuria, cui tandem sub occasum Pleiadis delati imbres remedio fuerunt.* Occasus Pleiadum ad æquinoctium autumnale pertinet, vt ortus ad initium veris & nauigationum, vnde eis nomen tam Pleiadum, quam Vergiliarum datum putant. Pergit.

An Gaza obsessa.

a 1. Mach. 16. 19. 21.

X. *Diutius obsidio trahitur.*

Postremo *ad septentrionalem muri partem, qua pronior erat aditus,* (Nam ad meridiem erat Sion, & arx, quæ toti vrbi, & templo erat propugnaculum. Itaque & à Nabuchod. & alias capta est ab ea parte, vt huc quoque illud Ieremiæ referri posse videatur. *Ab Aquilone pandetur malum, super omnes habitatores terræ.*) [b] *Excitatis centum turribus*, quibus Gorionides addit triginta, *quæ surgebant vsque ad tertiam contignationem, impositisque in eas cohortibus, quotidie tentabat mœnia, duplicique fossa, longa simul & lata cinctis Iudæis, omnem exitum præclusit. Illi contra crebro excursantes, si forte negligentius custodiri castra offenderent, afficiebant hostem clade aliqua; quod si paratos ad resistendum inuenirent, in tutiora se facile recipiebant.* Et hæc quidem hoc anno gesta, cætera fere ad sequentem annum pertinent, quo pax facta dignoscitur.

b Ierem. 1. 14.

XI. *Alter Scipionis Consulatus.*

Iam quod ad Romanam rem attinet, vigesimus agebatur Celtiberici belli annus, & Numantia Romanis Imperatoribus, atque exercitibus insultabat. Cum populus Ro. vt ait Appianus, longioris difficilioris que belli pertæsus, alterum consulatum Cornelio Scipioni, qui Carthaginem exciderat, mandauit. Quod vnum esse crederet, à quo debellari Numantini possent. Sed cum infra ætatem consularem esset, censuere Patres, vt quemadmodum bello Carthaginiensi factum fuerat, Tribuni plebis legem de ætate consulari eo die antiquarent, & rursus anno sequenti sancirent. Sed sine dubio fallitur Appianus, si Velleio fidem habemus, qui ait eum anno ætatis 36. priorem gessisse consulatum, anno videlicet V. C. 606. ex quo sequitur eum hoc anno egisse ætatis quadragesimum nonum.

Num infra ætatem datus.

XII. *Priuilegia Scipionis.*

Legitimus autem annus consulatus erat 43. vt fatentur omnes, & nominatim Sigon. qui etiam affirmat ea lege solutum Scipionem, quam Cato suaserat, ne quis iterum Consul fieret, & reuera à consulatu M. Claudij Marcelli, qui an. Vr. 601. Consul fuerat, vsque ad 649. quo C. Marius iterum Consul fuit, nemo, præter Africanum hunc, bis factus est Consul. De priuilegio ætatis in priore tantum consulatu, clara est M. Tullij sententia in Lælio, vbi ait Scipionem nunquam petiisse consulatum, bis tamen factum consulem. *Primum ante tempus*, inquit, *iterum sibi suo tempore. Reip. pene sero.* Prior ergo tantum consulatus ante tempus ei datus est, non posterior. Sed geminum præterea ei priuilegium addidit populi fauor; alterum vt ei consulatus, neque ambienti, neq; præsenti, vt est in Somnio Scip. daretur; alterum vt ei extra sortem prouincia tribueretur. Vtrunque docet Valer. Max. [c] *Eundem*, inquit, *cum quæstorius comitiis suffragator Q. Fab. Maximi fratris filij, in campum descendisset, consulem iterum reduxit. Eidem Senatus bis sine sorte prouinciam, prius Africam, deinde Hispaniam dedit.* Sic ipse.

c l. 8. c. 16.

XIII. *Delectus eius, & copia.*

Cum ergo Scipio Hispaniam prouinciam accepisset, vt Siciliam Fuluius collega eius, nullum delectum Romæ habuit, vt ait Appian. siue quod vrbs variis bellis distrahebatur, siue quod satis copiarum in Hispania esset. Permittente tamen Senatu, nonnullos voluntarios ab aliis vrbibus, & quibusdam regibus eduxit, quibus addidit amicos & clientes ad quingentos, quos in vnam turmam redactos vocabat, Amicorum turmam. Hos omnes, circiter 4. millia, deducendos Buteoni nepoti tradidit: ipse cum paucis mature in Hispaniam prægressus, disciplinam militarem magno studio restaurauit, lixarum, calonum, mulierculárum, ariolorum, & sacrificorum, [d] impedimenta sustulit; militem [e] omni die in opere habuit, & triginta dierum frumentum ad septenos vallos ferre cogebat, ægre propter onus incedenti. *Cum gladio*, inquit, *te vallare scieris, vallum ferre desinito.* Et mox.

φίλων ἴλην.

d Appia.
e Ep. l. 57.

XIV. *Labore militem exercet, & castigat.*

QUEM militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus, si extraneus, virgis cecidit, iumenta omnia, ne exonerarent milites, vendidit. Circa victum etiam somnumque multa correxit, lectos interdixit, primus ipse in toris requiescebat. Noua subinde castra muniebat, ac mox demoliebatur, fossas altissimas ducebat, & easdem replebat, muros extruebat, mox diruendos, ipse à prima luce ad vesperam, omnibus quæ gerebantur semper intentus. Appianus.

Cum morigerum & laboris patientem militem reddidisset, tum demum propius Numantinos castra promouit, Vaccæis vnde Numantini commeatum emebant euastatis, quidquid ad exercitus alimoniam valebat, congestum in castra contulit, reliqua incendio aboleuit. In Palentino agro hostium insidias, semel iterumque fœliciter euasit. Inde hybernatum in fines Numantinorum transiit, quò Iugurtha Masanissæ nepos ex Africa ad eum venit, cum duodecim elephantis, & qui vna in aciem prodirent, sagittariis & funditoribus. Hæc pluribus Appianus. Fuluij autem res hoc anno gestæ in Sicilia, in obscuro mansere.

XV. *Attalus Romanos instituit hæredes.*

Hoc quoque anno Attalus Pergami Rex moriens populum Rom. hæredem reliquit. Idque confirmatur ex eo, quod proximo anno Scæuola & Pisone consulibus, cum pecunia eius referenda esset in ærarium, Tib. Gracchus eam populo distribui voluit: iam ergo testamentum conditum erat. Itaque corrigendus est Iulius Obsequens, qui id factum refert Claudio & Perpenna Coss. V.C. 623. cum de eius pecunia diuidenda triennio ante disceptatum fuerit. Quod si placet conditũ testamentum initio seq. anni, oportet turbas à Graccho excitatas sub anni finem contigisse: præsertim cum non solum nuncius de morte Attali, eiusque testamento Romam peruenisset, sed pecunia etiam ipsa esset aducta. Testis Plutarch. in Gracchis. Circa hanc tempestatem, inquit, defunctus est Attalus Philopater, cuius tabulas testamenti, quibus populus Ro. scriptus hæres Regis fuerat, Eudemus Pergamenus attulit. Nec tabulas tantum, Nam eodem referente Plutarcho,

XVI. *Ea Tib. Graccho seditionis occasio.*

STATIM Tiberius ambitiose ad populum promulgauit legem, vt aducta pecunia regia sortitis agrum ciuibus, ad instrumentum parandum, & subsidium agri colendi præberetur. Denique turbæ à Graccho concitatæ ad duos annos pertinere noscuntur; præsentem quidem, in quo leges maxime ferre cœpit, & sequentem, in quo timens ne cum abiisset magistratu pœnas daret, iterum tribunus creari voluit. Nam Pompeius se eum accusaturum spoponderat, postquam magistratu abiisset, vt autor est Orosius. [a] Appianus etiam l. 1. bellorum ciu. & Plut. in eius vita. Liuius l. 58. occisum tradunt cum alterius anni tribunatum extorquere vellet, id est in æstate, quando comitia tribunitia agitabantur, vt testatur idem Appianus. Cum ergo constet eum cæsum Mutio & Pisone Coss. oportet maximam partem rerum ab eo gestarum, tam ad finem huius anni, quam ad principium sequentis pertinere, & consequenter Attali mortem & testamentum, quo ille tanquam flabello seditionis ignem accendebat, in hunc ipsum annum incidere. Sed de Tiberio anno seq. quo occisus est pluribus.

a lib. 5. c. 8. & 9.

XVII. *Attali mors.*

DE Attali autem morte & testamento audiendus est Iustinus l. 36. qui cũ pleraq; de studiis eius dixisset, quibus se parum sana mente esse demonstrabat, præsertim cum iis se, omissa regni administratione traderet, subdit. *Matri deinde sepulchrum facere instituit, cui operi intentus, morbum ex solis ardore contraxit, & septima die decessit:* Sic Manasses Iudithæ vir, ab æstu solis morbum, mortemque contraxit. Pergit Iustinus, *huius testamento hæres populus Ro. tunc instituitur.* Consanguineos ab eo dudum interfectos tradit eodem loco Iustinus. Liuius autem [b] ait Regni Pergami possessionem ad tertiam tantum stirpem eius descendisse.

Iudith. 8. 3.

b l. 33. p. 397.

STEMMA, SEV FAMILIA REGVM PERGAMI.

XVIII. *Familia regia Attali.*

N. genuit tres filios, qui regnum Pergami fundauerunt. Strabo l. 13.

Philetærum Tianæum, Eunuchũ, qui custos Gazæ Lysimachi in oppido Pergamo: quo variis iactato casibus, tam oppidum, quam pecuniam ad 20. annos conseruauit. Strab. l. 13.

Eumenem, à quo genitus est — Eumenes, qui Pergamum hæreditate accepit, & vicina circum loca occupauit. Prælio circa Sardeis Antiochum Seleuci filium fudit, & post 22. annos obiit. Strabo l. 13.

Attalum, qui, ex Antiochide filia Achæi suscepit filium —

1. Attalum, qui primus pergami rex salutatus, cum magno prælio Galatas vicisset, socius Romanorum fuit contra Philippum, adiunctus classi Rhodiorum. regnauit annos 43 Straboni, aut 44. Liuio qui eum liberalẽ in amicos, iustum in suos, fidelem in socios fuisse dicit, l. 33. p. 397. & l. 42. p. 546. suscepit ex Appollonide Cyzicena Æger Thebis, Pergamum aduectus moritur, altero & 70. vitę anno. Romam venit nuncius, Antiochum Hellespontum transisse, & Romanis præ fratre charus fuit. Liu. l. 35. & 45. Polyb. in legat. n. 93. & 135.

2. Eumenem, qui patri in regno successit, & socius Romanorum fuit cõtra Antiochum Magnum, & Perseum. Eius regnum victo Antiocho valde auctũ est. Pergamum vehementer ornauit ędificiis, bibliothecis &c. & cum 49. annos regnasset, ex Stratonica Ariarathis Cappadocũ regis filia, filiũ suscepit regni hæredem, Stra. l. 13. Eius elogium habet Polyb. p. 1007. gr. lat. vbi trium eius fratrum meminit. Ex Ephesia pellice, vt ait Iustinus li. 36. fine suscepit duos liberos,

4. Attalum, qui Philometor, aut Philopator Plutarcho in Gracchis, recepto à patruo tutore regno, quinque annis regnauit, quem parum sanæ mentis describit Iustinus l. 36. Sponsam habuit Berenicem, morbo extinctus populum Rom. reliquit hæredem, a. V. C. 619. eius ditionem Romani in formam Prouinciæ redegere Epit. 58. Strab. 13. Polyb. legat. 140.

Aristonicum, qui post mortem Attali fratris, velut paternũ regnum inuasit Asiam, licet ex Ephesia pellice natus esset. Contra Romanos pugnauit, & victo Licinio Crasso, à Perpenna Consule victus est. Iust. l. 36. fi. Velleius init. l. 2. Strabo l. 14. Vide Sigon. a. V. C. 622.

3. Attalum, qui Tutor fuit nepotis sui Attali, & regnum eius loco, 21. annis gubernauit, Alexandrum Antiochi filium adiuuit contra Seleucum (Demetrium potius) & Romanos contra Pseudophilippum, Diegylin Thracum regem cepit, Prusiam interfecit, eique substituit filiũ eius Nicomedem. Strab. l. 13. vocatur à Iustino Eumenes, à cæteris Attalus.

Philetærum,

Athenæum, qui cum classe 80. nauium ad fratrem Attalũ venit, bellum cõtra Prusiam gerentem, Polyb. in leg. n. 136.

ANNVS MVNDI 3921. SEXTAE AETATIS, 405. IMP. GRÆC. 179. DEMETRII 13. SIDETIS 6. IO. HYRCANI 2. EVERG. 13. OLYM. CLXI. 4. V.C. 620. COSS. P. MVTIO SCÆVOLA, ET L. CALPH. PISONE FRVGI. BEL. CELT. 21.

ANNVS ANTE CHRISTVM 132.

I. *Demetrius rursum ex fuga retrahitur.* HVIVS anni videtur esse posterior illa fuga Demetrij, quam refert in hæc verba Iustinus.[a] *Interiecto deinde tempore, cum fidem illi etiam suscepti liberi facerent, eodem amico comite,* Calimandro, *repetita fuga est; sed pari infœlicitate prope fines regni sui deprehenditur, ac denuo perductus ad regem, vt inuisus à conspectu summouetur. Tunc quoque vxori ac liberis donatus, in Hyrcaniam, pœnalémque sibi ciuitatem remittitur, talisque aureis, ad exprobrationem puerilis leuitatis, donatur. Sed hanc Parthorum tam mitem in Demetrium clementiam, non misericordia gentis, nec respectus cognationis faciebat, sed quod Syriæ regnum affectabant, vsuri Demetrio aduersus Antiochum fratrem, prout res, vel tempus, vel fortuna belli exegisset. His auditis Antiochus occupandum bellum ratus, exercitum, quem multis finitimorum bellis indurauerat, aduersus Parthos ducit.* [a] l. 38.

II. *Iustinus de Iudæis.* FINITIMOS Iustinus Iudæos intelligit, quibuscum hoc quoque anno bellum gessit, idque amicis conditionibus terminauit, vt mox ex Iosepho referemus. De quo bello Iustinus idem l. 36. hæc habet. *Iudæos quoque, qui in Macedonico imperio sub Demetrio patre armis se in libertatem vendicauerant, subigit.* Inde autem multa de Iudæorum origine, moribus, institutis persequitur, in quibus maximam rerum Iudaicarum ignorationem prodit, vt illud pene vsurpari possit.

Impia sacrilegis certant mendacia verbis.

Idemque de Diodoro Siculo in Excerpto vlt. l. vltimi dicendum est. Iosephum ergo audiamus, qui continuatam hoc anno Hierosolymorum obsidionem, vsque ad festum Scenopegiæ, id est decimum quintum septimi mensis, breuiter explicat: quod festum Scal. in Euseb. ait eo anno incidisse in 24. Septembris.

III. *Hyrcani sæuitia in pauperes.* HYRCANVS, inquit, *postquam cognouit sibi obesse suorum multitudinem, quod inutiliter absumerentur ad cibum necessaria, secretam infirmiorem turbam eiecit extra mœnia, solis retentis, qui ob vigorem ætatis, ad pugnam erant idonei. Antiochus autem exclusos vetabat progredi, ita vt miserabiliter oberrantes mœnibus, conficerentur inedia.* Facinore si non plane iniusto, inhumano certe atque miserabili; præsertim cum huiusmodi indigentium, in fame maxima pars ciuitatis esse soleat; paucorum tamen salus nonnunquam pluris est ad commune bonum, quam multitudinis numerosæ infimæ sortis hominum. Pergit porro. *Sed cum superuenisset festum Scenopegiæ, miseratione suorum rursus in vrbem recepti sunt.*

IV. *Antiochi Sidetis pietas.* REX *etiam rogatus, vt gratia festi inducias septem dierum concederet, religione motus impetrari eas passus est: neque hoc contentus, victimas misit magnifice, tauros auratis cornibus, & pocula tam aurea, quam argentea referta omne genus aromatibus: & exercitui præbuit epulum: longe diuersus ab Antiocho Epiphane, qui capta vrbe porcos super altari mactauerat, & iure carnium illarum templum asperserat, violatis Iudæorum legibus simul, & ceremoniis; vnde acerbissima exorta sunt eius gentis contra eum odia. At hic Antiochus propter religionem Pius cognominatus est ab omnibus.* Id cognomen ei à Iudæis inditum videtur, ob causam iam narratam; ab aliis tamen vsurpatum est, vt apud Appianum in Syriacis videre est. Meminit quoque huius obsidionis, & donorum Plutarch. in Apophthegmatis; sed reliqua videamus.

V. *Repellit qui crudelitatem suadebant.* HYRCANVS *verò cognita eius æquitate, & pietate delectatus, legatos ad eum misit rogantes, vt liceret sibi patriis viuere legibus. Tum rex repulsis qui suadebant internecione delendam gentem insociabilem, & discretam instituto à reliquis gentibus*, &c. His simillima habet Diodorus in fragm.[b] *Antiochus, inquit, Rex Hierosolyma oppugnabat, Iudæi autem ad tempus resistebant, sed absumpta ei victus copia, de transactione cum eo legatos mittere coacti sunt. Tum amicorum ipsius plerique, vt summa vi vrbem expugnaret, gentemque Iudæorum internecione deleret, consulebant. Solos enim inter omnes nationes à consuetudine alterius gentis abhorrere, & hostium loco habere cunctos.* Inserit deinde fabulas de Iudæorum digressu ex Ægypto, ab Alexandrinis, aliisque confictas, de quibus fuse Iose- [b] ex l. 34. ecloga 1.

phus contra Apionem', & nominatim de ingressu Antiochi Epiphanis in templum, de quo suo loco meminimus. Post quæ ita concludit.

HÆC *vbi disseruerant amici, Antiochum summopere hortabantur, vt gentem funditus extingueret. Sin minus vt abrogaret leges, & vitæ institutum mutare illam cogeret. At Rex quod magno celsoque animo, & placido ingenio esset, exacto quod debebatur tributo, obsidibus acceptis, cum mœnibus Hierosolyma nudasset, crimina genti cōdonauit.* Sic Diodorus. Sed conditiones pacis certius referet Iosephus, omissa fictitia mœnium euersione, Rex, inquit, approbata Iudæorum pietate imperauit, vt obsessi arma sibi traderent & vectigalia Ioppes, cæterarumque extra Iudæam vrbium concederent; & insuper præsidium reciperent, promittens pacem eis se daturum his conditionibus. Assenserunt illi ad omnia, excepto præsidio, quod vitarent exterorum consuetudinem, quod ne reciperēt regi dedere obsides, & insuper D. talenta, quorum trecenta mox repræsentata sunt; & inter obsides fuit etiam ipsius Hyrcani frater: deiectáq; mox lorica, quæ imposita erat mœnibus, soluta est obsidio. VI. *Ex Diodoro Siculo.*

MAIORIS quippe momenti arbitrabatur Parthicam expeditionem, in qua maxima regni eius pars agebatur, quam vt diutius circa vrbem vnam moras trahere oporteret. Præsertim cum, si bellum in superiore Asia recte cessisset, facilem Hierosolymorum, & Iudęæ totius expugnationem crederet. Forte etiam Romanorum cum Iudæis amicitiam verebatur, quæ patentibus literis, per totam Asiam atque Europam euulgata fuerat: qua tamen nihil vsos Iudæos mirum videtur. Cæterum quem fratrem Hyrcani dicat Iosephus non intelligo, trium tantum filiorum Simonis Scriptura meminit, quorum duo cum Patre interierunt. Quingenta porro argenti talenta Hebraica valent 687500. coron. quæ data fuisse non inuitus consenserim. Sunt enim consentanea iis, quæ cum Athenobio disceptata fuerant.[a] At quod subdit de effossa pecunia, ægerrime adducor vt credam. VII. *Obsidionis solutio, eiusque causa.* [a] 1.Mach. 15.30.31.

HYRCANVS, inquit, *aperto monumento Dauidis, qui olim regum omnium fuerat ditissimus, tria millia talentorum inde protulit, quibus pecuniis fretus, primus omnium cœpit externum militem alere, & inito cum rege fœdere, exceptum in vrbem cum exercitu tractauit liberalissime.* Hæc liberalitas ad epulas extendi non potest, vetat tolerata in obsidione fames. Sed nec probabilis est tam immensa pecunia in sepulchrum defossa, quatuor scilicet millionum cētum & viginti quinq; millium coron. Quæ si auri talenta fuisse dixeris, (dicuntur argenti talenta infra)[b] summa ascendet ad 37. milliones, & quingenta millia coron. Quæ Salomon iniuste atq; imprudēter tenebris damnasset, cum subditis suis grauis esset oneribus,[c] vt illi apud Roboamū testati sunt. Male ipse quoque ab Hiramo rege Tyri 120. talenta auri mutuo sumpsisset, eiq; viginti oppida Galilææ oppignorasset. Videntur sane hæc à Rabinis cōficta, ad augendam Dauidis & Salomonis magnificentiam, ansam eis præbente fingendi, magnitudine verissima diuitiarum Dauidis, quæ cum efferrentur in vulgus Iudæorum ab hominibus eruditis, credita sunt; præsertim cum experientia refelli non possent: quæ Iosephus siue credidit, siue credi voluit, in sua certe scripta non vno in loco retulit. VIII. *Ingens pecunia in Dauidis sepulchro.* *Refellitur.* [b] infra. l. 16.c.11. [c] 3.Reg. 12. 4. [d] 3.Reg. 9. 10.& seq.

HÆC tamen Iosephi assertio fit etiam incredibilior, cum dicat, etiam multo plura in eo sepulchro fuisse abdita, quæ possent quantumuis magnis sumptibus sufficere: quæ ab Herode sublata fuerint, nec tamen ad conditoria corporum Salomonis & Dauidis peruenire potuerit, ad diligentius scrutandum. Modestum ergo fuisse admodum Hyrcanum & temperantem oportuit, qui inuentis tantis thesauris modicam aliquā particulam vsurpare contentus fuerit. His si quis fidem habendam putat, Iosephi vanitatem nondū satis perspectam habet. Nos probabiliora videamus. Nam hac ipsa de re iam egimus cum de sepulchro Dauidis ageremus. Sequitur expeditio Asiana Antiochi & Hyrcani, quæ in sequentem annum differenda est, cum Iosephus scribat Iudæos fuisse expeditionis socios, & cum his totum exercitum, ob superueniens festum Pentecostes biduum substitisse, mense nimirum Maio aut Iunio ineunte; quod indicat copias ineunte vere se in viam dedisse. In Syria igitur hyemasse oportuit, & interim omnia bello necessaria præparasse. IX. *Iterum refutatur.* Vide hac de re an. Salom. 2.n. 113.& lib.1. de bello c. 2.

INTEREA Scipio in Hispania, opprimendæ Numantiæ intentus erat. Nam dum propius ipsam vrbem obsidere parat, per hyemem loca omnia circumquaque incursionibus vastat, vt ait Appianus, maiore adito periculo quam damno, in quodam pago, vbi hostis Romanos insidiis excipere cogitabat. X. *Scipio propius adit Numantiam.*

perii … rac … m 179. … cusat … gnam.

SCIPIO NVMANTIAM ARCTAT.

Haud multo post geminis castris proxime Numantiam positis, quorum alteris Fabium Maximum fratrem præfecerat, alteris ipse præerat; cum Numantini acie instructa Romanos ad dimicationem crebro prouocarent, spreuit: ac risit, quod diceret sibi vitio datum iri, si cum hominibus omnium rerum desperatione efferatis, mallet confligere, quam inclusos fame expugnare.

XI. *Aut pugnat parũ feliciter.*

PAVLVS tamen Orosius libro quinto capite septimo, acie pugnatum dicit, & parum feliciter. Et cum partem æstatis, inquit, totamque hyemem, ne attentata quidem pugna trãsegisset, sic quoque parum propemodum hac profecit industria. Namque vbi copia pugnandi facta est, exercitus Romanus oppressus impetu Numantinorum terga conuertit. Sed increpatione & minis obiectantis sese Consulis, manuque retinentis, tandem indignatus in hostem rediit, & quem fugiebat, fugere compulit. Nec dissentit Frontinus libro secundo capite octauo num. septimo, dum ait, Scipionem cum exercitum suum in fugam auersum videret, pronunciasse sibi pro hoste futurum, quisquis in castra redisset. Sed reddidit etiam fortes muneribus. Nam

Fortes suos reddit minis.

XII. *Atq. muneribus.*

INTEREA Antiochus Sidetes, neque enim alius erat Antiochus hoc tempore in regno Syriæ, ab ipsa vsque Syria in Hispaniam, per immensa pene marium ac terrarum spacia, munera ad Scipionem misit, vt autor est Liuius in Epitome 57. *Scipio*, inquit, *amplissima munera sibi ab Antiocho rege Syriæ missa, cum celare aliis Imperatoribus Regũ munera mos esset, pro tribunali accepturum se esse dixit, eaque omnia referre quæstorem in publicas tabulas iussit: ex iis viris fortibus munera se daturum.* Natam porro beneuolentiam erga Scipionem dici potest, in nobili illa legatione, cui Africanus videtur præfuisse, quam supra initio regni huius Antiochi retulimus. Videtur autem voluisse, clarissimi Imperatoris interuentu, Romanam sibi conciliare beneuolentiam & auxilium aduersus Parthos, regno suo imminentes obtinere.

XIII. *Numantiã fossa ac vallo cingit.*

CVM ergo Scipio Numantinos fame expugnare statuisset, magna sociorum auxilia ex omnibus locis literis suis acciuit, vt exercitũ sexaginta millium armatorum collegerit, quos varias in partes diuisos, iussit fossam vallumque vrbi circumducere. Erant Numantiæ ambitus viginti quatuor stadiorum, valli autem duplo maior; & ne ab opere, aut noctu aut interdiu ciuium eruptionibus prohiberentur, singulis turmis mandatum dedit, vt si quid tumultus oriretur, signum ederent, interdiu panno rubro ex longa hasta pendente, noctu autem igne, vt celeriter ipse cum Maximo fratre auxilio accurreret. Ea fossa perfecta, alteram vltra illam effodit, & defixis circa palis murum extruxit latitudine pedum octo, altitudine decem infra pinnas; cui turres ex omni parte 120. pedum interuallo superstructæ erant, & quia paludem continentem, muro cingere non poterat, aggerem ei superinduxit, altitudine & latitudine muro parem.

Turribus itẽ, aliisq. munitionibus.

XIV. *Amne & auxiliis intercluduntur.*

DVRIVM quoque amnem, oppidanis admodum opportunum, tum ad ea cõportanda quæ vsui erant, tum ad viros transuehendos, quia ponte iungi non poterat, deiectis in eum transuersim trabibus, quæ variis mucronibus armatæ essent, insuperabilem tam nauibus, quam vrinatoribus, aut adire vrbem, aut exire cupientibus reddidit. Deinde machinas turribus applicuit, ex quibus in vrbem omnis generis tela mitterentur. Crebro conati sunt Numantini in hostium munitiones variis in locis impetum facere, sed mira diligentia & periculum signis nunciisque innotescebat, & ab iis qui per vices magno numero in armis erant, succurrebatur ex condicto, vt conatus omnis inclusorum irritus fieret. Rhotogenes quidam Numantinorum fortissimus tenebricosa nocte, cum quinque amicis, totidemque famulis, admoto ponte scansorio & compactili, in hostium munimenta conscendit, & oppressis vigiiibus, equos per pontem sursum trahunt, mox per Aruacorum oppida dispersi, auxilia Numantinis supplices implorabant; quos cum Lutiensis iuuentus libenter excepisset, & suppetias ferre vellet, Scipio à senioribus vrbis admonitus, eo cum copiis aduolat, expeditis intra octo horas, trecentis stadiis quibus Lutia distabat Numantia, & celeriter ciuibus ad deditionem rebellantium coactis, quadringentis viris manus amputauit, & postero die sub auroram in castra reuertit.

XV. *Legatos mittunt, quos & occidunt.*

NVMANTINI fame vexati, quinque viros ad Scipionem mittunt, scissitatum an clementer, si sese dederent, acciperentur. Cumque responsum accepissent, vt

se vrbemque cum armis traderent, ira incensi legatos malorum nuncios, quasi cũ Scipione de priuata salute pactos, interfecerunt: deinde cibis omnibus deficientibus, etiam carnibus morientium vescebantur: postremo sese Scipioni permiserunt; à quo iussi eo ipso die arma omnia in certum quendam locum conferre: postero die in alium locum conuenire, eum diem differri postularunt, quod plerique essent, qui in libertate mori sponte cuperent; itaque multi sibi mortem variis modis intulere. Reliqui tertio die in campum quo iubebantur contulere sese, fœdo corporis habitu, specie oris efferata, toto corpore squalore, atque illuuie obsito. Quinquaginta tantum triumpho reseruatis, reliquos Scipio sub corona vendidit, oppidum solo æquauit, Numantinoque agro inter vicinos diuiso, cum reliquas ciuitates ius dicendo perlustrasset, & nutantes socios aut increpuisset, aut pecunia mulctasset, domum rediit. Atque ita bellum Celtibericum post annum primum ac vigesimum, ex quo cœptum fuerat, confectum est, quartodecimo anno post deletam Carthaginem, vt ait Florus Epit. 59. *Deditionẽ faciunt.* *Numantia solo æquatur.*

ADDUNT his nonnulla Florus & Orosius; Numantinos cum æquas deditionis conditiones non impetrarent, semicrudis se carnibus, & potione quæ afferret ebrietatem ingurgitasse, vt destinata morte in prælium ruerent. Negat Florus, sicut & Appianus, pugnæ copiam ab Imperatore factam; Orosius pugnatum dicit atroci diu certamine, vsque ad periculum Romanorum. Iterumque Romani, inquit, pugnare se aduersus Numantinos fugiendo probauissent, nisi sub Scipione pugnassent. Numantini interfectis suorum fortissimis bello cedunt, compositis tamen ordinibus in vrbem reuertuntur, corpora interfectorum ad sepulturam oblata accipere noluerunt. *Nouissime*, ait Florus, *consilium fugæ sedit; sed hoc quoque ruptis equorum cingulis vxores ademere, summo scelere per amorem admisso.* Verum exitus omnis miris munitionibus interclusus erat, vt verius ex Appiano diximus, sicut & de venundatis ac vinctis ad triumphum: pergit. *Itaque etiam exitu deplorato, in vltimam rabiem furoremque conuersi, postremo mori hoc mortis genere destinarunt. Duces suos, seque, patriamque ferro, veneno, subiectoque vndique igne peremerunt. Maximo duce oppressa ciuitas, nullum de se gaudium hosti reliquit. Vnus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duceretur; præda vt de pauperibus, nulla; arma ipsi cremauerant, Triumphus de nomine tantum fuit.* Nonnulla alia Valerius, Frontinus. Epitomæ suggerunt, sed hæc abunde sufficiunt. XVI. *Alia quædam Numantinis.* lib. 2. c. 18.

MINIME tamen committendum, vt Iugurthæ initia hoc loco missa faciamus. Hoc enim bello, Imperatore Scipione, Iugurthæ gloria illustris fuit, de quo non pauca nobis deinceps dicenda erunt, præsertim sub annum vrbis 640. & seqq. Itaque eius hic initia ex Sallustio perstringamus. XVII. *Iugurtha initia.*

Micipsa Masanissæ filius, Numidiæ regnum solus tenebat, Manastabale & Gulussa fratribus morte absumptis. Alios etiam filios memorat Liuius, vt patet ex illius familiæ stemmate, quod supra descripsimus, sed nunc Salustio contenti sumus. Micipsa Adherbalem & Hiempsalem ex sese genuit, Iugurthamque Manastabalis ex concubina filium, eodem cultu quo liberos domi habuit. Qui vbi primum adoleuit, pollens viribus, magnam gloriæ & fortitudinis laudem venatione, militarique exercitatione sibi comparauit. ...m. 3906. ...1. 8.

QUÆ cum Micipsa studiosius animaduerteret, ab ingenio feroci ac turbulento, filiis suis non iniuria timere cœpit, si quid sibi forte humanitus contigisset. Itaque audacem iuuenem ad bellum Numantinum cum classe mittit, peditum equitumque auxiliis instructa, sperans eum ibi vel temeritate sua, vel hostium sæuitia periturum. Sed res aliter cecidit. Nam cum suam ibi operam atque virtutem Scipioni vehementer probasset, & multos è Romanis sibi familiari amicitia coniunxisset, à quibus etiam ad totum Numidiæ regnum occupandum animatus fuisset, in Numidiam, multa cum laude Imperatoris, deleta Numantia reuersus est. Hic Micipsa rex flexit animum suum, & Iugurtham beneficiis vincere aggressus, eum adoptauit, & testamento pariter hæredem cum filiis reliquit. Eoque facto post annos aliquot mortuus, aditum Iugurthæ ad omnia diuina humanaque iura violanda patefecit, vt ex sequentibus intelligetur. XVIII. *Expeditio in Numantiam.*

LONGE pauciora, de re in Sicilia à Pisone Consule contra fugitiuos gesta, traduntur. In Sicilia, ait Orosius, post Fuluium Consulem, Piso Consul Mamertium XIX. *Res in Sicilia gesta in fugitiuos.* ...5. c. 9.

oppidum expugnauit, vbi octo millia fugitiuorum interfecit, quos autem capere potuit patibulo suffixit: nimirum sponte ruebant in cædem, nec se viuos capi sinebant. Laboriosam porro, & periculi plenam fuisse victoriam, indicat pœna à Pisone in Titium Præfectum cohortis constituta. Nam, vt refert Frontinus libro quarto capite primo, qui est de disciplina, L. Piso Titium Præfectum cohortis, quod loco fugitiuis cesserat, cincto togæ præciso, soluta tunica, nudis pedibus in principiis quotidie stare, dum vigiles venirent, iussit, conuiuiisque & balneo abstinere. Indicāt & præmia data fortibus viris. Nam de eo agens Valer. Consul, ait, Piso graui fugitiuorum bello à se liberata Sicilia, eos quorum præcipua opera vsus fuerat, imperatorio more donis prosequebatur. Inter quos filium suum locis aliquot præliatum fortissime, titulo trium librarum aureæ coronæ decorauit: præfatus non oportere à magistratu è publica pecunia erogari, quod in ipsius domum rediturum esset, tantumque ponderis se testamento adolescenti legaturum promisit; vt honorem publice à duce, pretium à patre priuatim acciperet. Hæc Valer. l. 4 c. 3.

XX. *Seditio Tib. Gracchi.* Reliqva nobis est hoc anno Romæ excitata seditio à Tib. Graccho tribuno plebis, quæ illius etiam morte terminata est. *Quod initium in vrbe Roma*, inquit Velleius l. 2. *ciuilis sanguinis, gladiorumque impunitatis fuit. Inde ius vi obrutum, potentiorque habitus prior: discordiæque ciuium antea conditionibus sanari solitæ, ferro diiudicatæ.* Sic ipse. Quibus consentientem inuenies Appianum, sub init. l. 1. de bellis ciuil. Meministi, lector, querelas Pauli Orosii cōtra Senatum in causa Mancini, ecce nunc sanguis eius exquiritur. Audi enim eundem Paterculum. *Immanem*, inquit, *deditio Mācini ciuitatis mouit dissensionem, quippe Tib. Gracchus, Tib. Gracchi clarissimi, atque eminentissimi viri filius, P. Africani ex filia nepos, quo Quæstore, & autore id fœdus ictum erat, nunc grauiter ferens aliquid à se factum infirmari, nunc similis vel iudicii, vel pœnæ metuens discrimen, Trib. plebis creatus, vir alioqui vita innocentissimus, ingenio florentissimus, P. Mutio Scæuola, L. Calphurnio Coss. desciuit à bonis.* lib. 2. init. *Eiusq. causa*

XXI. *Quæ molitetur.* Eandem causam deprauati Gracchi habet M. Tul. de auspicum responsis. Pergit porro Velleius, *pollicitusque toti Italiæ ciuitatem, simul etiam promulgatis agrariis legibus, omnibus statum concupiscentibus, summa imis miscuit, & in præruptum atque anceps periculum adduxit Remp. Octauioque collegæ pro bono publico stanti, imperium abrogauit, triumuiros agris diuidendis, coloniisque deducendis creauit, se socerumque suum Consularem Appium, & Gracchum fratrem admodum iuuenem absentem*, vt ait Plutar. in vita Gracch. & cum Scipione ad Numantiam militantem. *Tum P. Scipio Nasica, eius qui optimus vir à Senatu iudicatus erat, nepos, priuatus & togatus, cum esset consobrinus Tib. Gracchi, patriam cognationi præferens, circundata læuo brachio togæ lacinia, ex superiori parte Capitolii summis gradibus insistens, hortatus est, qui saluam vellent Remp. se sequerentur. Tum optimates, Senatus, atque equestris ordinis pars melior & maior, & intacta perniciosis cōsiliis plebs, irruere in Gracchum, stantem in area cum cateruis suis, & concientem pene totius Italiæ frequētiam. Is fugiens decurrensque cliuo Capitolino, fragmine subsellii ictus, vitam quam gloriosissime degere potuerat, immatura morte finiuit.* Hęc Velleius pluribus.

XXII. *Lex eius agraria ex Epitome T. Liuii.* Qvæ pluribus quoque persecutus erat Liuius l. 58. vt ex ea Epitome constat: vbi etiam additur, Agaria lege quam ferebat, prohibitum fuisse, ne quis ex publico agro plusquam decem iugera possideret: pro decē recte corrigit Sigonius quingenta, quod ita Plutarchus & Appianus habeant, errore alicuius, qui D. valere putauit decem: idque confirmatur ex lib. de viris illustribus, num. 64. vbi quidam libri habent, plus mille agri iugera. Deinde, cum minus agri esset, quam quod diuidi posset, quoniam ad amplam cupiditatem plebem accenderat, legem se promulgaturum ostendit, vt iis qui Sempronia lege agrum accipere deberent, pecunia quæ Regis Attali fuisset, diuideretur. Hæredem enim populum Romanum reliquerat Attalus Rex, vt anno superiore dictum est. Ne autem vnum Gracchum in ea seditione occisum censeas. Inter alios, ait, qui in eadem seditione occisi erant, insepultus est in flumen proiectus. Id factū à Lucretio Aedile, ex quo Vespillonis cognomen adeptus est. Ita Tiberiū timor à recta via deduxit popularis fauor, per iniustas atq. incōcessas quæsitus vias, in altum prouexit, zelus bonorū afflixit, ac perdidit. Multa deinceps domestica Romana funera ab his initiis reperiētur, quibus & Carthaginensiū, & Numātinorū, & aliorū populorū iniustæ calamitates, expilationēs, seruitutes, & tyrānica facinora dominorum sanguine vindicabuntur. *Causa diuidendæ pecuniæ Attalicæ.* n. 64. de vir. illust.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3921.

l. N. xxiii. Idemque habet Appianus l. c. vbi Nasica inquit, in Capitolium euasit, cedentibus Gracchanis tanto viro Senatum secum trahenti, Nasicæ comitatus extortis è manibus aduersariorum fustibus, arreptis subselliorum fragmentis, & si quid aliud vice teli se offerebat, globatim irruentes feriebant eos, propellendo in præerupta crepidinis. Quo in tumultu Gracchus etiam, cum suorum multitudine circa fores templi oberrante, cæsus est ante regum statuas, & omnium cadauera noctu proiecta sunt in Tiberim. Rem paulo distinctius habet Plutarchus, ex quo non pigebit pauca describere. Ipsi Nasicæ comites, defractorum ab effuso in fugam cœtu subselliorum fragmēta, & fulcra corripientes perrexerunt in Tiberium, simulque ceciderunt in fronte locatos: horum fuga & strages edita, quispiam ipsius Tiberii fugam consulentis prehendit togam: qua relicta ille in tunica fugiens cespitauit, prolapsusque est super eos, qui ante eum ceciderant. Attollentem se vnus ex collegis eius Satureius princeps aperte caput eius afflixit subsellii pede. Secundum ictum intulit ei L. Rufus, qui de eo velut de re præclare gesta gloriabatur. Ex cœtu plus trecenti occubuerunt, fustibus & lapidibus contrucidati, ferro nullus. Cadaueri Tiberii fœde atque atrociter insultatum est. Neque oranti fratri vt tollere liceret corpus eius, & funerare nocte, permiserunt, verum id cum aliis cadaueribus proiecerunt in amnem. Eadem fere habet Orosius lib. 5. c. 9.

ANNVS MVNDI 3922. SEXTÆ ÆTATIS 406.

REGNI GRÆCORVM 180. DEMETRII NICANORIS 14. ANTIOCHI SIDETIS 7. IOANNIS HYRCANI PONTIFICIS 3. PTOLEMÆI EVERGETIS 14. OLYMPIADIS CLXII. AN. 1. VRBIS CONDITAE 621. COSS. P. POPILIO LÆNATE, & P. RVPILIO. a

a Nepote si credimus Chronico Græco Eusebii apud Scalig.

ANNVS ANTE CHRISTVM 131.

NTIOCHVS Sidetes Parthicam suscepit hoc anno expeditionem, idque ex iis, quæ superiore anno ex Iosepho diximus, manifestum est. De ea perpauca Iosephus habet. *Profectum*, inquit, *Antiochum in expeditionem Parthicam secutus est* (Hyrcanus) *vna cū auxiliis. Testis est nobis Nicolaus Damascenus, sic scribens. Antiochus erecto trophæo ad Lycum fluuium, vbi Indatem Parthorum ducem profligauerat, hæsit ibi per biduum ad preces Hyrcani Iudæi, quod in id tempus forte quædam Iudæorum festiuitas incurreret, per quam non licebat eis iter facere. Et verum est quod ille scripsit. Nam Pentecoste instabat post Sabbatum, quo tempore nostris iter facere nefas habetur.* Hæc ipse. Romani quoque religione quadam in itinere subsistebant. Testis Liuius l. 37. vt alibi notauimus, vbi de Romano exercitu contra Antiochum Magnum progrediente agens. Statiua, inquit, ad Hellespontum aliquandiu habuerunt, quia dies forte quibus Ancilia mouentur, religiosi ad iter, inciderant. Iidem dies P. Scipionem, propiore etiam religione, quia Salius erat, disiunxerant ab exercitu; causáque & is ipse moræ erat, dum consequeretur.

L. 13. c. 16. — I. *Parthica expeditio Sidetis.* — *Ex festo intermissum iter Hebrais.*

PAVLO plenius Iustinus l. 38. hanc expeditionem exequitur. *Antiochus*, ait, *occupandum bellum ratus, exercitum quem multis finitimorum bellis indurauerat, aduersus Parthos ducit, sed luxuriæ non minor apparatus, quam militiæ fuit. Quippe octoginta millia armatorum, secuta sunt triginta lixarum. Ex quibus coquorum, pistorum, scenicorum-*

II. *Luxus Antiochi.*

que maior numerus fuit. Argenti certe aurique tantum, vt etiam gregarii milites caligas auro figerent, proculcarentque materiam, cuius amore populi ferro dimicant. Culinarum quoque argentea instrumenta fuere; prorsus quasi ad epulas, non ad bella pergerent. Aduenienti Antiocho multi orientales Reges occurrere, tradentes se, regnaque sua, cum execratione superbiæ Parthicæ. Nec mora congressioni fuit. Antiochus tribus prælus victor, Babyloniam cum occupasset, magnus haberi cœpit. Itaque omnibus ad eum deficientibus populis, nihil Parthis relictum præter patrios fines fuit.

III. *An Demetrius adit nunc regnũ Syriæ.* Tvnc Phraates Demetrium in Syriam, ad occupandum regnum cum Parthico præsidio mittit, vt eo pacto Antiochus ad sua tuenda à Parthia reuocaretur. Verum hanc dimissionem Demetrii crediderim anno tantum sequenti factã, aliquanto ante quam Antiochus interficeretur. Nam si tanto ante tempore præmissus fuisset, nequaquam ad eum, quasi ex itinere retrahendum, Phraates turmam equitum misisset, quod factum Iustinus affirmat, vt sequens historia docebit. Interea autem Antiochus copias suas circumquaque in hyberna dimisit, quas profecto mirum est tanto luxu effœminatas, potuisse esse etiam tertio victrices; nisi placet diuinam manum extra ordinem, pro Syris contra Parthos depugnasse, tam istorum sceloribus, quam illorum aliqua pietatis vmbra incitatum.

IV. *Graues in Aegypto motus.* Ad hoc tempus pertinent, quæ apud Iustinum l. 38. & Liuium l. 59. de motibus in Ægypto excitatis magna breuitate tanguntur, etsi Orosius libro quinto capite decimo illos differt in annum, quo Perpenna Consul fuit. Hæc tamen ratio temporis mox confirmabitur. Ptolemæus, filiæ vxoris suæ vim affert, deinde repudiata matre, eam in matrimonium ducit. Sed cum populo ob nimiam crudelitatem esset inuisus, incensa à populo regia, clam in Cyprum confugit, cum filio quem ex sorore susceperat, & cum vxore matris pellice. Ibi contracto mercenario milite, bellum sorori pariter ac patriæ parat, Populus interea Cleopatræ regnum defert. Ptolemæus exul filium è Cyrenaica accersitum, ne eum Alexandrini contra se regem facerent, interficit. Tunc populus statuas & imagines eius detrahit, ac deiicit: quod ille factum studio sororis existimans, filiũ quem ex ea susceperat, in Cypro interficit. Corpusque in membra diuisum, & in cista impositum, matri die natali eius, inter epulas afferri curat. Quæ res non Reginæ tantum, verum etiam vniuersæ ciuitati acerba & luctuosa fuit, tantumque mœrorem festiuissimo conuiuio intulit, vt regia omnis repentino luctu incenderetur. Verso igitur studio principum ab epulis in exsequias, membra lacera populo ostendunt, & quid sperare de rege suo debeant, filii cæde demonstrant. Hæc apud Iustinum. Interea Demetrius in Syriam redit, & auxilia ab eo implorantur, vt anno sequenti dicetur: ex quibus colligitur hæc fere ad præsentem pertinere.

V. *Triumphus Scipionis & Bruti.* Hoc anno D. Iunius Brutus, & P. Cornelius Scipio, ille de vlteriore, hic de citeriore Hispania triumpharunt: ille Callaïci, siue Gallæci, hic Numantini cognomine decoratus. De tempore certus est author M. Tullius, qui ait à Scipione triumphatum, anno ante Valerium & Licinium Consules. Id ergo hoc anno factum, decimo quarto post deletam Carthaginem, vt author est Eutropius, qui vtriusque triumphum coniungit. Docuimus autem supra ex Macrobio eum 607. Carthaginem euertisse, ac triumphasse. Idem habet Liuius l. 59. Idque in fraudem videtur Orosium induxisse, vt diceret Numantiam per annos quatuordecim cum solis quatuor millibus suorum, quadraginta millia Romanorum, non solum sustinuisse, sed etiam vicisse, & ad pudenda fœdera compulisse. Verum ex Appiano in Hispanicis constat Numãtinos à Cæcilio Metello primum oppugnatos, anno Vrb. Cond. 613. cui successit Pompeius, an. 614. tum Popilius Lænas, Vrb. Cond. 615. Mancinus autem 616. Æmylius Lepidus 617. Furius Philus 618. Calphurnius Piso 619. Denique Scipio 620. & 621. in quo triumphauit. Itaque non 14. sed vix nouem annis Romanis restitit, & quidem non cum quatuor, sed cum octo millibus peditum, equitumque, vt Appianus semel iterumque confirmat. Porro pudenda fœdera, & ignominiosa, & id genus aliis nominibus, alii quoque appellant. At Appianus eas vocat συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, id est ex pari & æquali iure; pudebat autem populum Romanum cum Numantinis, quasi cum paribus fœdus inire, & non vt inferioribus leges pro arbitrio præscribere, vt cæteris populis solebat.

Ratio temporis contra Orosium. (margin, beside "fraudem videtur Orosium induxisse")

Quale fœdus cum Numãtinis (margin, beside "confirmat. Porro pudenda fœdera")

in Philipp (right margin, beside "Scipione triumphatum")

Porro

PORRO quamuis Florus & Orosius, nec viros superfuisse victoriæ dicant, nec arma, vel prędam incendio, & de nomine tantum fuisse triumphum; Plinius tamen aliquid superfuisse ostendit, cum ait Africanum, victa Numantia & deleta, in triumpho septendecim millia pondo argenti dedisse, id est 187. millia coronatorũ; & addit, *O viros illo imperatore dignos, quibus hoc satis fuit!* Quæ tamen summa cum magna omnino sit, si Numantiam cogitemus, & summam, propter exiguitatem non illatam in ærarium, sed militibus distributam, denique consideremus dona in triũphis dari solita militibus, adducor in suspicionem vocem illam, *millia*, in verbis Plinii abundare. Nam in triumpho, quo sublata est Asia, & victus Antiochus Magnus, quo bis millies sestertium in ærarium illatum est, autor est Liu. militibus quinos vicenos denarios datos, duplex centurioni, triplex equiti, id est, vt ibi diximus, quinque lib. Turo. vel 10. & 15. At 187. millia coron. sufficiunt, vt 60. millibus militum 9. libræ Tur. & amplius dentur. At multo pauciores milites triumphanti Scipioni affuerunt: neque enim quotquot ex Hispania collegit, ad obsidendam Numantiam, transportauit in Italiam.

Li. 33 c. 11. — VI. *Triumphus Scipionis de Numātinis qualis.*

l. 37. fi. An. Vr. 554. schol. 2.

P. RVPILIVS Consul contra seruos rem bene gessit in Sicilia. Paucis id significat Florus, *P.* ait, *Rupilio imperatore supplicium de seruis sumptum est. Hic enim victos, & apud Ennā nouißime obsessos, cum fame quasi pestilentia cōsumpsisset, reliquias latronum cōpedibus catenisque religauit, crucibusque puniuit, fuitque de seruis ouatione contentus, ne dignitatem triumphi seruili inscriptione violaret.* Cleonem omittit Florus, qui tamen non exigua belli huius pars fuit. Nam Liuius Epit. 56. cum de Euno dixisset, subdit. *Cleon quoque alter seruus ad septuaginta millia seruorum contraxit, & copiis iunctis contra populum Romanum, exercitumque eius bellum sæpenumero gesserunt.* Diodorus quoq. vtrumque latronũ ducem coniungit, cōiunctosque refert antequam cum L. Hypsæo pugnarent, qui cum octo millibus armatorum ab eis victus est, & de vtroque victoriã Rupilio tribuit. In eo tamen manifeste labitur, si locus mendo vocat, quod ait post 60. annos ab euersa Carthagine, seruile bellum in Sicilia exarsisse, cum hic annus quo extinctum est, sit tantum decimus quartus à deleta Carthagine: durasse autem aliquot annis ex Floro constat, qui 4. prætores ab iis deuictos memorat. Cæterum totam historiam ab ipsa origine & causis eius, cum progressu & exitu, idem fuse persequitur: ex quo pauca hæc accipe, quæ ad Rupilium pertinent.

l. 3. c. 19. — VII. *Seruile bellum in Sicilia à Rupilio confectum.*

in fragm. l. 34 eclo. 2.

IN Sicilia malum ingrauescebat, quod & vrbes cum ipsis ciuibus caperentur, & exercitus multi à defectoribus conciderentur: donec Rupilius Imperator Romanus Tauromenium recuperauit, cum per acerrimam oppugnationem ad extremas angustias, diramque famem obsessos redegisset, adeo vt à carnibus liberorũ deuorandis exorsi, & ad vxorum corpora progressi, ne sibi quidem, dum alter alterum vorat, parcerent, vbi Comanum Cleonis fratrem, ex vrbe circumsessa fugientem cepit. Postremo cum Serapion Syrus arcem prodidisset, omnes in ea fugitiui in Imperatoris potestatem venerunt, quos excruciatos præcipites dedit. Hinc Ennam progressus, eodem modo vrbem oppugnat, & defectoribus extreme coarctatis, omnem salutis spē ademit. Hinc vbi Cleonem summum exercitus ducem vrbe egressum, & herois instar fortissime prælliantem vicisset, & paulo post ex vulneribus mortuum exhibuisset, tandem hac quoque vrbe proditione potitus est.

VIII. *Ordo rei gestæ.*

EVNVS autem assumptis sexcentis stipatoribus, ad prærupta quædam loca fuga se contulit. Sed qui cum illo erant ineuitabile sibi malum iam ingruere exploratũ habētes, (iam enim in eos ducebat Rupilius,) præcisis ceruicibus se mutuo iugulabant. Eunus vero præstigiator, & opinione sua Rex nomine Antiochus, postquã in quibusdam speluncis præ timiditate effugium quæsiuisset, cum 4. famulis extractus, & in carcerem compactus, resoluto in pediculorum exuberantiam corpore, dignum temeritatis suæ facinoribus vitæ exitum, apud Morgantinam sortitus est. Deinceps Rupilius, cum exigua militum delectorum manu, per totam excurrens Siciliam, ab omni latrocinio spe celerius eam liberauit. Hæc Diodorus. Hanc de seruis victoriam Eusebius ad initium sequentis Olymp. refert, integra Olympiade tardius quam res postulet, quod Scaliger quoque notauit, & Pontacus. Cæterum de Phthiriasi, qua Romæ extinctus sit Eunus, etiam Plut. in Sylla author est.

IX. *Mors Euni seruorum ducis.*

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3922.

1.N.II. Sic legendum puto. Nam quod aliqui libri habent octo millia armatorum, trecenta lixarum, manifestus est error: sic enim singulis armatis, plus quam 37. lixas adiunxeris. In quibusdam codicibus legi octingenta millia armatorum, & trecenta millia lixarũ: errore maiore; neque enim eo tempore tanti exercitus cogebantur, præsertim in vna Syria, aut Cilicia, in Orosio l.5. c.10. habetur, eum 100. millia armatorum in exercitu suo habuisse, & ducenta millia calonum & lixarum, immista scortis & histrionibus: parum sane probabiliter. Itaque legẽdum arbitror octoginta millia armatorum, triginta lixarũ vt legitur in emendationibus libris, & manebit, nihilominus iusta in sequentibus admiratio.

ANNVS MVNDI 3923. SEXTÆ ÆTATIS 407.

REGNI GRÆCORVM 181. DEMETRII NICANORIS 15. ANTIOCHI SIDETIS 8. IOANNIS HYRCANI PONTIFICIS 4. PTOLEMÆI EVERGETIS 15. OLYMPIADIS CLXII. AN. 2. VRBIS CONDITAE 622. COSS. P. LICINIO CRASSO, L. VALER. FLACCO BELLI ASIATICI CONTRA ARISTONICVM I.

ANNVS ANTE CHRISTVM 130.

I. *Antiochi Sidetis extrema.* RES in Parthis ab Antiocho gestas, eius interitũ, & reditũ fratris, magna breuitate perstrixit Iosephus. *Deinde*, ait, *cũ Arsace Partho Antiochus signa contulit, quo prælio victus, & vitã simul amisit, & exercitũ. Syrorũ autem regnum frater eius recepit Demetrius, dimissus ab Arsace, quo tempore Parthorum regionem inuaserat Antiochus.* Sic ipse. At Iustin. l. 38. tribus præliis prius victorem fuisse dicit, vt ante diximus. Quæ autẽ sunt huius anni, paulo vberius explicat hoc modo. *Phraates Demetrium in Syriam, ad occupandum regnum cum Parthico præsidio mittit, vt eo pacto Antiochus ad sua tuenda à Parthia reuocaretur. Interim quoniam viribus non poterat, insidiis Antiochum vbique tentabat. Propter multitudinem hominum exercitum suum Antiochus per ciuitates in hyberna diuiserat: quæ res illi causa exitii fuit.* l.13.c.16.

II. *Mortis causa & modus.* NAM *cum grauari se copiarum præbitione, & iniuriis militum ciuitates viderent, ad Parthos deficiunt, & die statuta omnes apud se diuisum exercitum per insidias, ne inuicem ferre auxilia possent, aggrediuntur. Quæ cum nunciata Antiocho essent, auxilium proximis laturus, cum ea manu, quæ secum hyemabat, progreditur. In itinere obuium regem Parthorum habuit, aduersus quem fortius quam exercitus eius dimicauit. Ad postremum tamen cum virtute hostes vincerent, metu suorum desertus occiditur: cui Phraates exequias regio more fecit, filiamque Demetrii, quam secum Antiochus adduxerat, captus amore virginis, vxorem duxit. Pœnitere deinde dimissi Demetrii cœpit.* Nimirum sublatus erat Antiochi morte metus, propter quem eum dimiserat. *Ad quem retrahendum cum turmas equitum festinatò misisset, Demetrium hoc ipsum metuentem, iam in regno missi inuenerunt: frustraque omnia conati, ad regem suum reuersi sunt.*

III. *Alia de eius morte sententia.* POSTREMA hæc verba non obscure significant, quod ante diximus, Demetrium non ante hunc annum in patriam remissum fuisse. Appianus in Syriacis, ait Antiochum cum Parthis prælio congressum, & victum, sibi manus intulisse: Gorionides in illa pugna cecidisse. Arsaces Parthus, ait Eusebius, Antiochum interfecit. Ælianus l.10. de Animal. c.34. ait Antiochum, qui è Syria ad Medos profectus fuerat, (nimirum Meditum Parthis subditi erant, sicut & Persæ,) ad Syros non esse reuersum, sed rebus male gestis, de quodam loco se præcipitem deiecisse. l.4.c.4.

IV. *Ex 2. Machab.* SED his de morte Antiochi huius opinionibus, addenda est altera, ex lib. Machab. [a] vbi cuiusdam Antiochi mors describitur, de qua priusquam dicamus, de quo Antiocho agatur inquirẽdum est. Quidam enim existimarunt eum fuisse An- a c.1.v.13.

tiochum Magnum, qui templum Dindymæi Iouis, vel Beli expilare volens, cum suis interfectus est, vt tradit Iustin. l. 32. & Strabo l. 16. qua de re pluribus in eius morte egimus: [a] & hæc opinio à D. Thoma, Lyrano, Carthusiano, & Melchiore Cano recepta, & probata est.

[a] anno V. C. 365. n. 19. 20. & seqq.

Num mors Magni Antiochi ibi describatur.

Sententiā tamē hanc Scriptura ipsa refellit, quæ profitetur se narrare mortē Regis, contra quem Iudæi dimicauerint, & qui vice versa pugnarit contra Iudæos, & ciuitatem sanctam, [b] quod in Antiochum Magnum nō cadit, qui Iudæos beneuolētia prosecutus est, vt Iosephus autor est, [c] nec in eos arma mouit. Adde quod recētem narrāt de Iudæorum hoste vltionem, & quæ nouam gratias agendi Deo causā præbeat, ex quo videlicet ad Iudæos Ægyptios Hierosolymitæ scripserant; anno centesimo sexagesimo nono. At Magnus Antiochus ante annos octo & quinquaginta mortuus erat, anno nimirum regni Græcorum 124.

[b] v. 11. & 12. [c] l. 12. c. 3.

V. *Aut Epiphanis, & qui ita sentiant.*

ALTERA sententia putat hunc esse Antiochum Epiphanem, quem constat maxime omnium contra ciuitatem sanctam pugnasse, & eam cum templo maximis cladibus affecisse: vice autem versa Iudæos, Mathatia, & Iuda Machabæo ducibus, cōtra eius duce, sæpe feliciter pugnasse. Sed mortis genus, quod hoc loco describitur, etiam iis qui hanc sententiam sequuntur, non videtur Antiocho conuenire. Itaque negāt in eo templo esse occisum, sed elapsum suis occisis, vt postea diuina plaga interiret, vt priore lib. c. 6. posteriore c. 9. describitur. Vt autem elapsum probēt, nonnullā vim Scripturæ videntur afferre. Est hæc sententia Pererii, [d] Bellarmini, Tornielli Emanuelis Sa, qui non putat epistolam hanc habere autoritatem Script. sicut nec cæteras Spartiatarum, Romanorum, & aliorum, & solum Scripturam referre, ita tales scripsisse. Ego sane fateor, hanc assertionem mihi semper duram fuisse visam; opinor & plerisque aliis prudentibus viris. Nam idem propemodum de toto hoc libro dici poterit, in quo per Epitomen referuntur, quæ à Iasone Cyrenæo quinque libris fuerant comprehensa, vt scriptum est [e] sub initium secundi libri.

[d] sub fi. l. 9. in Dan. Bellar. t. 1 l. 1 de verb. Dei c. 11. Tornielli a. m 3891. n. 2.

[e] l. 2. c. 2. v. 24.

VI. *Aut potius Antiochi Sidetis, & qui ita sentiāt.*

TERTIA sententia est Ruperti l. 10. de vict. verbi Dei, [f] vbi ait hunc Antiochum fuisse filium Demetrii Soteris, fratrē Demetrii, qui captiuus apud Parthos aliquot annis fuit, qui Tryphonem persecutus est, & vicit; sed & Iudæos in multis affixit, & Simone adhuc viuente, & post Simonem, filio eius Hyrcano principatum tenente. Eadem sentit Sigonius in l. 2. Seueri, Michael Medina l. 6. de recta in Deū fide c. 13. Serar. in 2. Mach. q. 10. quæ nobis quoque probatur. Primo, quia Antiochus iste hoc tempore vixit, cæteri Antiochi, aut antiquiores sunt, vt Magnus, quem ante 58. annos mortuum diximus, vt Epiphanes, qui à 33. aut posteriores vt Gryphus, vt Cyzicenus; quorum ille regnare cœpit post 190. annos regni Græc. hic autem post ducentesimum. Secundo, quia ipsi recte illa verba conueniunt, quibus Iudæi se fatentur de magnis periculis liberatos, quippe qui biennium fere obsidionem, eo oppugnante pertulerint; & se aduersus eum dimicasse, tam ante obsidionem, viuo Simone, quam post ipsius mortem, in obsidione Hyrcano duce.

[f] c. 6. 16. & c. 24. & habetur in glos. ordin. init. l. 2. Machab.

Cōfirmatur eadem sententia.

TERTIO ipse est, qui abduxit in Persidē, & regiones Asiæ superioris eos, qui punauerūt contra Iudæos, & obsederunt Hierosolymam. Vnde Iustinus l. 38. ait Antiochum aduersus Parthos exercitum duxisse, quem multis finitimorum bellis indurauerat. Quarto constat omnium confessione eundem in illis regionibus interēptū. De modo autem cædis non cōuenit inter omnes, vt patet ex iis quæ supra retulimus: vt non mirum sit eam quoque aliter, aut à Iudæis, aut à Iasone Cyrenæo esse relatam; quæ enim ex remotis regionibus referuntur, varie nūciari solent. Nec obstat quod reconciliatus Iudæis, eosdem habuit commilitones, vt propterea de eius morte non sibi cōgratulaturi fuisse videantur. Nam merito hominem ambiguæ & inconstantis fidei, in posterum, si victor fuisset, metuebant, qui à principio maximā cum Simone beneuolentiā præ se tulerat, [g] moxq. ruperat omnia, quæ cum eo pactus fuerat. Quin & Demetrius ipse, qui tam beneuole omnia Iudæis cōcesserat, post reditū Hyrcano bellū inferre conatus est, vt ait Iosephus. Refertur autem hoc modo.

[g] vt patet 1. c 16. v. 1. & seqq.

Explicatur ex Script.

IPSE *ebullire fecit de Perside eos, qui pugnauerunt contra nos, & sanctam ciuitatem*, in Græco Vatic. & regio legitur. Ipse enim ebullire fecit eos qui pugnarūt in sancta ciuitate. In Basi. redditur in Persidem, quam dictionem Vatic. codex & regius ad seq. periodum referunt. Rectius tamen videtur ad priorem pertinere, cum sit εἰς τὴν προόδω in quarto casu, [h] & ita legit Vatablus. Omnes tamen Græci, semel tan-

[h] ... non ἐν τῇ προόδῳ ... in tertio.

tum vocem Persidis habent, quam editio vulgata claritatis causa repetiit; sed in priore loco, in Persidem legendum est. Non enim de Perside eruperunt, & quasi aquæ de scaturigine, vel ranæ de Aegypti fluuiis & paludibus ebullierunt, [a] sed de Syria, & Iudæa, & Phœnice, & Cilicia, & irruerunt in Persidem. Pergit author.

Nam cum in Perside esset dux ipse, & cum ipso immensus exercitus, ἀνυπόστατος δοκοῦσα εἶναι δύναμις, exercitus qui videbatur intolerabilis, & cui resisti non posset, (de magnitudine exercitus ex Iustini trigesimo octauo diximus.) [b] *Cecidit in templo Naneæ, consilio deceptus sacerdotum Naneæ*, vel vt alii vertunt, concisi sunt fraude vsis Naneæ sacerdotibus: recte, nam infra membratim concisos dicit; aut detruncati sunt, nam κατακοπὴ est detruncatio, decisio, & mox capita eorum decisa dicuntur: hæc est summa rei, sequitur particularis explicatio.

IX. *Antiochus deam Naneam ducere voluit.* ETENIM *cum ea habitaturus, venit ad locum Antiochus, & amici eius, & vt acciperet pecunias multas dotis nomine.* In Græco, tanquam cum ea habitaturus; cohabitatione scilicet coniugali. Isti enim reges se cum deabus matrimonium inire credebant, illudente cacodæmone, aut certe fingebant. Nam sicut hic Antiochus Naneam deam sponsam accipere videri voluit, ita Antiochus Gryphus se Lunæ maritum iactauit; & post eum item Antiochus Cyzicenus, atque eius filius Antiochus Eusebius: omnes hi sponsam Lunam, si superis placet, habuerunt; vt Numa nympham Egeriam, Anchises Venerē, Eliogabalus Vraniam, Antonius [c] Mineruam. Hic ergo Antiochus Naneæ sponsæ dotem accepturus, venit in templum cum amicis, pergit Scriptura. *Cumque proposuissent eas pecunias, sacerdotes Naneæ, & ipse cum paucis ingressus esset intra ambitum fani, clauserunt templum, cum intrasset Antiochus: apertoque occulto aditu templi, mittentes lapides percusserunt ducem, & eos qui cum eo erant, & diuiserunt membratim, & capitibus amputatis foras proiecerunt. Per omnia benedictus Deus, qui tradidit impios.*

Lapidibus obruitur.

X. *Res ex alia versione declaratur.* TIGVRINA ex Græco, sic habet. *Vbi ille cum paucis delubri ambitum intrauit, occluso post ingressum ipsum templo, apertoque laquearis occulto ostio, coniectu lapidum quasi fulminantes, ducem* cum suis, *obruerunt, confectosque membratim, amputatis capitibus foras proiecerunt.* Vanum est autem fingere occultum ostium, per quod elapsus sit Antiochus; id enim ostium erat in laqueari, φατνῶμα enim laqueare est, ex quo sacerdotes lapides, fulminis instar, intorquebant in Antiochum, eiusque socios in templo inferius conclusos: Num vnus Antiochus, per ingruentem lapidum grandinem, euolauit in delubri testudinem, vt inde transiens ignotus per medium illorum abiret? Vanum quoque hic ducem à Rege separare; nam clarum est ex versu vndecimo & decimo tertio, eundem Antiochum modo regem, modo ducem appellari, & v. 16. vbi dicitur percusserunt ducem, in Græco non additur, *cum suis*, vt nominatim ipse Antiochus, qui erat ingressus, lapidibus obrutus intelligatur. Istam porro Naneam esse Venerem pluribus disputat Serar. q. 7. Hactenus de Antiocho; redeamus cum Pontifice in Iudæam.

XI. *Expeditio Hyrcani Pontificis.* PORRO Ioannes filius Simonis, in hac expeditione Hyrcani nomen est consecutus: siue quod primus Iudaicorum pontificum, tam longinquam expeditionem suscepit armatus; siue quod magnum quēdam regem Hyrcanum occidisset, vt ait Iosephus Gorionides, apud Pōtacum. Qui & recte notat alieno loco illa verba Eusebii haberi *Ioannes dux Iudæorum & Pont. aduersus Hyrcanos bellum gerens, Hyrcani nomen accepit*: ad hunc enim annum pertinent, quo inde incolumis rediit, non ad 4. Olym. seq. Eādem cognominis rationē affert Sulpit. Imo, vt ait Scal. hoc cōmentū Eusebii multi tam Græci quam Latini secuti sunt, sine vllo delectu. Quibus se ipse opponens rem commentitiam putat, tum propter locorum distantiā, tum quia nihil erat Iudæo Ethnarchæ cum tam longinqua natione, & quia Iosephus id tacuit: tum quia id cognomen vulgatissimum fuit. Denique ipse ait Hyrcanum nunquam transisse Lycum fluuium, eumque fuisse terminum expeditionum eius, quando illuc Regem comitatus, Indathe victo, Antiochus Antiochiam, Hyrcanus in Palæstinam rediit. Sic ipse. [a]

A Scaligero dicitur commentitia.

XII. *Refutatur Scaliger de Antiocho.* QVI cum tam aperto mendatio claudat sententiam suam, facile intelligitur quantum illa fidei mereatur. Nam vt omittam Scripturam secundi Machabæorum, cum interpretatione Ruperti, & aliorum ex Appiano, Iustino, Iosepho, Æliano, Gorionide, Eusebio, quos retulimus, quosque recentiores omnes

a Exod. 8. 3.

b a.m. 3913 n. 2.

c an. V.C. 714. n. 1. l. de vir. illust. n. 3.

a quod persuasit Gordono c. 16. n. 30.

omnes secuti sunt, constat Antiochum in hac expeditione occisum, non reuersum Antiochiam: nec potest vllum proferre testem hic Emendator affirmationis suæ. Quod si non negat in Parthia, alteram eius expeditionem comminiscatur, necesse est, quæ à nullo vnquam mortalium audita sit. Audax quoque, & sine teste vllo est eius asseueratio, cum affirmat Hyrcanum ex Lyco fluuio rediisse in Palæstinam: quæ vox eadem facilitate refellitur, qua probatur, neque enim Iosephus id dicit, aut Nicolaus ille Damascenus, quem refert Iosephus. Sed communē multorum Græcorum Latinorumque sententiam, (habemus enim id confitentem reum;) quomodo refellit? Hyrcaniam inquit & Palæstinam. *Et Hyrcano* a l.13.c.16.

Longa procul longis via diuidit inuia terris.

Quid tum? nihil erat, quod illic ageret; vnde nosti? Non erat quod comitaretur Antiochum Pium, quo cum recens amicis conditionibus pacem inierat? Non erat quod conaretur liberare Demetrium regem captiuum, qui non ita pridem cum Patre Simone, & gente Iudæorum beneuolentissime transegerat? vt habet Script. quid ergo erat causæ, cur non de vtroque rege bene mereretur, ad pacem & tranquillitatem gentis suæ? b l.1.c.13.36

XIII. *Nec Iosephum id tacere.*

At Iosephus id tacuit. Ego sane lego in Iosepho. [c] expeditionem in Parthos habente Antiocho vna profectus est; paulo quippe ante dixerat, inita erat ipsi cum Antiocho amicitia & belli societas, propterea que [e] primus Iudæorum cepit peregrinum militem alere.

XIV. *Hyrcanus redit in Syriam. Expugnat Medabam.*

Cæterum Hyrcanus, vt inquit Iosephus, [f] audita morte Antiochi, confestim ad vrbes Syriæ reduxit exercitum, ratus id quod erat, inuenturum se eas vacuas propugnatoribus, qui eas tutari possent. Medabam igitur non sine labore sexto demum mense vi cœpit. Hæc est vrbs, ex qua exeuntes filii Zambri, comprehenderunt Ioannem fratrem Ionathæ, & Simonis, & interfecerunt eum, moxque vltoribus iisdem fratribus pœnas dederunt, vt est in lib. 1. Machab. [g] quæ etiam causa videri potest, cur eam Hyrcanus subiugarit. Eam in extremo tribus Rubem ad torrentem Arnon collocat Adrichomius. Hieronymus vrbem Arabiæ esse dicit.

Deinde Samegam cum vicinis oppidis, siue pagis, *Et insuper Sicima, atque Garizim cum gente Cuthæorum, quæ accolebat templum instar Hierosolymitani extructum, permissu Alexandri à Sanaballete duce in gratiam generi ipsius Manassis, qui fuerat frater Iaddi pontificis, vt ante dictum est.* [h] Incidit autem, inquit, huius templi desolatio post annum ducentesimum. Recte subduxit annos. Nam conditum, ait Iosephus, libro vndecimo capite vltimo, quo tempore Alexander Tyrum obsidebat, id est anno Vrbis Conditæ quadringentesimo vigesimo primo. Itaque hic primus est annus post ducentesimum. Nec plura hoc anno videntur ab Hyrcano geri potuisse. Longum enim est iter ab Hyrcania, & Medaba sex menses tenuit, vt reliqua vix ante hyemem absolui potuerint; præsertim cum Sicima, quæ ad montem Garizin sita erat, caput esset Samaritanorum, vt idem Iosephus ait, libro vndecimo capite vltimo.

c l.13.c.16. καὶ ποιουμένῳ τὴν ἐπὶ Πάρθους αὐτῷ στρατείαν συνεξώρμησεν Ὑρκανός.
d γίνεται δ' αὐτῷ, καὶ πρὸς Ἀντίοχον φιλία καὶ συμμαχία.
e πρῶτος Ἰουδαίων ξενοτροφεῖν ἤρξατο.
f l.13.c.17.
g c.9.36.
h l.11.c. vlt.

XV. *Demetrius redux male se gerit in Syria.* *4. viri Cleopatræ Syræ.*

Demetrius autem vbi rediit ad suos, cum omnis Syria esset in luctu, propter amissum ingentem exercitum, & ipse redux populum suum humaniter tractare, & consolari debuisset, pro innata superbia, ac morum asperitate, superbe se crudeliterque gessit; vt eos breui ad defectionem coëgerit, vt constat ex Iustino libro trigesimo nono, & Iosepho libro decimo tertio capite decimo septimo: præsertim cum malo domestico affligeretur, Ægyptia scilicet Cleopatra Philometoris filia, quæ quartum iam maritum mutarat. Primum enim nupserat Alexandro Balæ, ex quo suscepit Antiochum Deum, quem Tryphon interfecit. Secundo Demetrio Nicanori, ex quo genuit Seleucum & Antiochum Gryphum, qui postea ad duodecim annos regnauit: tertio Antiocho Sideti, ex quo suscepit Antiochum Cyzicenum: quarto rursus Demetrio Nicanori, ex Asia reduci; ab ea tamen, propter Rhodogunes zelotypiam repulsus est, vt sequentia docebunt, & testatur Iosephus, Appianus, Iustinus.

Cleopatra Ægyptia opem a Demetrio petit

Interea Cleopatra soror & coniux Ptolemæi Euergetis, cum fraterno bello vrgeretur, per legatos à Demetrio rege Syriæ recens ex Parthis reuecto auxilium petit, & regnum Aegypti pretium auxilii pollicetur, vt tradit Iustinus, sed id non an- i 38. & 39.

te annum sequentem videtur attulisse Demetrius, & quidem maiore damno suo, quam Reginæ Ægyptiæ vtilitate.

XVI. *Bellum contra Aristonicum Pergamenum.* Hoc anno bellum à Romanis contra Aristonicum infœliciter inchoatum est. Belli causa fuit Pergami regnum quod ante biēnium Attalus moriens populo Ro. testamento legarat, cum viuens æque ac moriens in consanguineos parum æquus fuisset, vt ex Iustino supra dicebamus: qui de huius belli initiis hæc subdit. *Erat,* 136. inquit, *ex Eumene Aristonicus, non iusto matrimonio, sed ex pellice Ephesia, citharistæ cuiusdam filia genitus, qui post mortem Attali, velut paternum regnum inuasit Asiam,* idem de Aristonici genere alij quoque scribunt, vt Eutrop. & Florus, qui eum regij sanguinis ferocem iuuenem appellat. Velleius tamen l.2. ait eum mentitum regiæ stirpis originem. Pergit Iustinus. *Cum multa secunda prælia aduersus ciuitates, quæ metu Romanorum se tradere ei nolebant, fecisset,* eas ciuitates Florus nominat Myndum, Samum, Colophonem, Addit Strabo Thyaticam, & Apolloniadem. *iustusque Rex iam videretur, Asia Licinio Crasso Consuli decernitur,* qui intentior Attalicæ prædæ quam bello, cum extremo anni tempore inordinata acie prælium conseruisset, victus pœnas inconsultæ auaritiæ sanguine dedit.

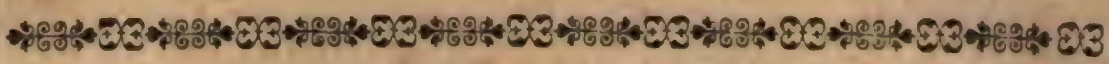
XVII. *Crassi clades mirabilis.* Hoc porro fuit admirabilior Aristonici victoria, quod Eutropius, & cū eo Orosius,[a] aiunt Crassum secum habuisse infinita regum auxilia. *Nam & Bithyniæ rex,* ait Eutrop. *Nicomedes Romanos iuuit: & Mithridates Ponticus, cum quo postea bellum grauissimum fuit, & Ariarathes Cappadox, & Pylæmenes Paphlagon: victus est tamen Crassus, & in prælio interfectus. Caput eius Aristonico oblatū est, corpus Smyrnæ sepultum.* De genere mortis nōnihil Florus,[b] & Oros.[c] dissentiūt. Conserto prælio, ait Oros. bello victus est Crassus, & exercitu post plurimam cædem in fugam acto, cum ipse iam circunuentus ab hostibus, & pene captus esset, virgam qua erat vsus ad equum, in oculum Thracis impegit. *Mortis eius modus.* Barbarus autem cum ira & dolore exarsisset, latus Crassi gladio transuerberauit. Ita ille excogitato genere mortis, effugit & dedecus & seruitutem. eadem habet Valer Max.[d] Mortem eius in initium anni sequentis Velleius, & Obsequens referunt, vt notauit Sigon. Atque ita mortuus est P. Licinius Crassus Mutianus, è familia scilicet Mutiorum in Crassorum familiam adoptione translatus, vir, qui vt scribit Gellius,[e] traditur quinque habuisse rerum bonarum maxima & præcipua, *Quæ habuerit eximia.* quod esset ditissimus, quod nobilissimus, quod eloquentissimus, quod Iurisconsultissimus, quod Pontifex maximus. nihilominus, si Iustino credimus, tot titulis illustre caput, auaritia dominante defectum est.

a l.5.c.10.
b l.2.c.10.
c l.c.
d l.3.c.2.
e l.1.c.13.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3923.

1. N. IX. Apud Dionem l. 48. vbi dicitur Antonius in Græciam ex Italia reuersus, inter alia quæ contra patrium morem agebat, Bacchum se alterum nominauit, idque nominis sibi tribui ab aliis voluit. Cumque Athenienses inter reliquos honores, ei etiam Mineruam despondissent, probare se id matrimonium dixit, dotisq; nomine quadragies sestertiūm exegit, in Græco, ϰ̀ προῖκα μυριάδας ἑκατὸν παρ' αὐτῶν ἐξέπραξεν, centum myriades, drachmarum scilicet Atticarum, quarum singulæ valent 4. sestertios, & decem drachmæ 40. sestertios, & mille drachmæ, 4. millia sestertiorū & cētum myriades drachmarum quadringentas sestertiorū myriades, siue quadragies sestertium, quos singulos Cenalis æstimat asse duodenario: centum ergo myriades drachmarum valebunt coronatos 60. solidorum, 66666 $\frac{2}{3}$. siue ducenta Francorum millia, προῖκα, vero idem est quod in textu nostro, εἰς φερνῆς λόγον, ratione dotis.

2. N. XVI. De Cuthæis sæpe Iosephus, nominatim in fine l.11. & init.12. & 1307. hi sunt qui ex Persis medisque profecti, ex quo decem tribus eo translatæ fuerant, 4. Reg.17. Samariæ vrbes incoluere.

ANNVS MVNDI 3924. SEXTAE AETATIS, 408. IMPERII GRÆCORVM 182. DEMETRII NICANORIS 16. IO. HYRCANI PONT. 5. PTOLEMÆI EVERGETIS 16. OLYMPIADIS CLXII. AN. 3. VRB. COND. 623. C. CLAVDIO LENTVLO, ET M. PERPERNA COSS. BELLI ARISTON. 2.

ANNVS ANTE CHRISTVM 129.

li.13.c.14.

I. *Idumæi ad Iudaismũ transeunt.*

EFERIMVS deinceps in hunc annum Hyrcani gesta aduersus Idumæos, ordine narrationis à Iosepho institutæ; necnon expeditionem Demetrij in Ægyptum, & Syriæ defectionem, quam Iustinus ordine suggerit. *Hyrcanus*, inquit Iosephus, *etiam Idumææ vrbes cepit Adoram, & Marissam, subiugatisque omnibus Idumæis edixit, vt circunciderentur, nisi mallent è propriis pelli sedibus. At illi amore patriæ admiserunt & circuncisionem, & reliquam iuxta Iudaicos ritus viuendi formulam; atque ex eo primùm tempore inter Iudæos censeri cœpti sunt.* Habes hic iterum Doram, siue Adoram Idumæam, quam Iosephus contra Apionem, causæ suæ seruiens, negauit vllam fuisse. Non enim putauit, cum patronum ageret, se ad historicam fidem teneri. Cæterum Hyrcanus recte Idumæos, Esau & Abrahæ filios, ad circuncisionem adegit, ad quam Deus totam posteritatem Abrahami obligauerat. Ad reliquam legem videri poterant non teneri, quæ filiis Iacob data fuerat: sed occurrit Paulus Apostolus.[a] *Testificor*, inquit, *omni homini circuncidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ.* Recte igitur & cæteros ritus amplexi sunt.

[a] Galat. 5. 3.

II. *Hyrcani potentia, & quies à Demetrio.*

HYRCANVS porro late in vniuersa Iudæa rerum potitus est. Demetrius quippe Rex, etsi cuperet Hyrcano bellum inferre, opportunitatem tamen non habuit; tum quia inuisus erat tam Syris quam militibus propter improbitatem morum, vt ait Iosephus; tum quia Ægyptiaca expeditio præponderabat, quæ longe futura gloriosior, atque fructuosior videbatur. Idumæi autem à meridie, Ammonitæ ab Oriente, Samaritani à Septentrione recens domiti erant. Ab Occidente tamen Gaza, & Accaron, & Ioppe, & reliquæ vrbes maritimæ, in eius potestate non videntur fuisse, vt postea ex literis Prætoris Fannij intelligetur. Itaque ad externa firmamenta Romanorum cœpit respicere, vt quæ aderant firmarentur, quæ deerant eorum autoritate restituerentur. Et hoc fuit argumentum & finis legationis ab Hyrcano Romam hoc anno, vt arbitror, missæ: de qua sequenti anno, quo putamus obitam, plenius dicemus. Quod certius affirmare possemus, si Iosephus in ea referenda non solum Prætorem, sed etiam Consulem nominasset. *Hyrcanus pontifex*, inquit, *renouaturus cum Romanis amicitiam, misit legatos ad Senatum, vbi recitatis eius literis amicitia impetrata est.*

Mittit Romam legatos.

III. *Demetrius adit Ægyptum.*

DEMETRIVS autem cum bellum Ægypto inferre statuisset, inquit Iustinus l. 39. Cleopatra socru regnum Ægypti, precium auxilij aduersus fratrem pollicẽte, dum aliena affectat, vt assolet fieri, propria per defectionem Syriæ amisit. Quare Cleopatram Ægyptiam socrũ vocet Demetrij satis intelligitur. Nam vxor Demetrij erat filia Philometoris, Cleopatra autem Ægyptia soror eiusdem Philometoris, eademque vxor: quæ etiam hoc tempore vxor erat & soror Euergetes, qui Philometori in regno Ægypti successerat. Defectionem vero Syriæ sic explicat Iustinus. Siquidem Antiochenses primi, duce Tryphone execrantes superbiam Regis, quæ conuersatione Parthicæ crudelitatis intolerabilis facta erat, mox Apamenij, cæteræque ciuitates exemplum secutæ, per absentiam Regis à Demetrio defecere. Quis fuerit iste Tryphon non apparet, ille certe quem Scriptura[b] commemorat, iam ab annis sex erat extinctus. Iustinum nonnihil tempora Demetrij & Tryphonis confudisse affirmare ausim: nec deest qui asserat hæc alieno loco alluta esse, quod Tryphon ante decennium perierit,[c] quam Chronologium non probamus.

Eoque absente Syria deficit.

[b] 1. 1. Mach. c. 13. 14. & 15.

[c] Capel. & Vr. 626.

Interea vero cum Euergetes in Cypro exularet, mittunt ad eum Syri legatos rogantes, vt aliquem ex Seleuci genere eis daret, quem possent sibi regem constituere, vt Iosephus ait. Sed is non ante sequentem annum missus est, cum iam Demetrius in Syriam reuertisset, vt ex Iustino dicemus.

IV. *Africani cum Carbone populoque contentio.* Romani autem neque domi quieti fuerunt, neque Aristonicum diu de victoria lætari permiserunt. Nam vt habetur in epit. 59. Cum C. Carbo Trib. plebis rogationem tulisset, vt eundem Tribunum plebis quoties quidem vellet creari liceret, rogationem eius P. Africanus grauissima oratione dissuasit, in qua dixit Tib. Gracchum iure cæsum videri. Gracchus contra suasit rogationem, sed Scipio tenuit, id est, vt arbitror, propositi tenax fuit. Velleius hoc Africani dictum aliter refert. Cum interrogante, inquit, Tribuno Carbone quid de Tib. Gracchi cæde sentiret, respondit, si is occupandæ Reip. animum habuisset, iure cæsum. Et cum omnis concio acclamasset. Hostium, inquit, armatorum totiens clamore non territus, qui possum vestro moueri, quorum nouerca est Italia? vel vt habet author de viris illustr. Obstrepente populo. *Taceant*, inquit, *quibus Italia nouerca non mater est*, & addidit, quos sub corona vendidi. Plut. in vita Gracch. id contigisse ait C. & Fuluio in concione rogantibus. Hi triumuiri fuere, de quibus anno sequenti. num. 58.

V. *Fuga & mors Scipionis Nasicæ.* Ad hunc annum Scipionis Nasicæ mortem videtur referre Plutarch. in vita Gracch. Acerba, inquit, populo Tiberij cædes erat, & præ se ferebat vltionis opportunitatem expectare: Et vero iam Nasicæ iudicia intentabantur. Cui Senatus ad securitatem liberam legationem in Asiam decreuit. Neque enim obscure ferebant homines in occursu eius indignationem suam, sed efferabantur, & clamore insurgebant in eum, si quando obuiam daretur, nefarium & tyrannum appellantes, qui corporis sacrosancti nece religiosissimum Vrbis templum polluerat. Quare cessit Italia Nasica, licet maximo pontificatu esset deuinctus. Peregre autem palans vagansque huc illuc, breui post apud Pergamum obiit. Sic ibi. Paulo vero ante ait illum se in Asiam ad Aristonicum contulisse: eiusque labefactatis fortunis, sibi ipsi manus intulisse. Ex quo apparet illum à Romanis ad Aristonicum transfugere voluisse, quoniam apud suos tutus esse non poterat.

VI. *Perperna vincit Aristonicum.* Iam vero de re gesta à M. Perperna Cos. cui Asia obtigerat, nemo distinctius loquitur Paulo Orosio,[a] Perperna Cõsul, inquit, qui Crasso successerat audita morte Crassi, & clade exercitus Rom. raptim in Asiam peruolauit, Aristonicum recenti victoria feriatum, improuiso bello adortus, nudatumque omnibus copiis in fugam vertit. Cumque Stratonicem vrbem, ad quam ille confugerat, obsidione cinxisset, trucidatum fame ad deditionem coëgit. Perperna Consul apud Pergamum morbo diem obiit. Aristonicus Romæ iussu Senatus in carcere strangulatus est. Sic ipse. Eutropius quoque affirmat, de eo triumphari non potuisse, quia Perperna rediens apud Pergamum diem obierat. Mors tamen Aristonici ad seq. annum pertinet. *Et Pergami moritur.* Non recte ergo Iustinus in fine l. 36. ait Perpernam Attalicas Gazas hæreditarias populi Ro. nauibus impositas Romam deportasse; quippe qui in Asia mortuus, Romam non redierit. Illud tamen verissime subdit. *Sic Asia facta Romanorum cum opibus suis, vitia quoque Romam transmisit.*

a l.5.c.10.

ANNVS MVNDI 3925. SEXTÆ ÆTATIS 409. IMPERII GRÆCORVM 183. DEMETRII NICANORIS 17. IO. HYRCANI PONTIF. 6. PTOLEM. EVERGETIS 17. OLYMP. CLXII. AN. 4. VRB. CONDITÆ 614. COSS. M. AQVILIO, ET C. SEMPRONIO TVDITANO. BEL. ARISTON. VLT.

in Euseb. Chron. est Ἀκύλλιος Νέπως.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 128.

a Ioseph. l. 13. ca. 17.

I. *Res anni huius.*

IVDÆORVM [a] Romana legatio ad hunc annum pertinet, & reditus Demetrij in Syriam, & fuga Ægyptiæ Cleopatræ, & noui tyranni Alexandri Zebinæ in Syria suscitatio. Reliquiæ item belli Asiatici, Romana seditio triumuirorum, mors Africani Iunioris. Sed omnia hæc per compendia duntaxat, apud authores magna breuitate perstringuntur.

στρατηγός.

II. *Legatio Iudæorum Fannius Prætor.*

DE legatione hæc habet Iosephus. *Fanius M. F. Prætor, indixit Senatum in campum 8. Idus Febr.* is est dies 6. eiusdem. Porro hunc Fanium putarem C. Fannium, qui post sex annos Consul fuit, cum Domitio Ænobarbo, nisi illum Prætorem Iosephus vocaret M. filium, Cõsulem autem Cic. in Bruto C. filium appellaret. Quamquam in Prænominibus non infrequens est apud Scriptores diuersitas. Est alius C. Fannius M. filius, in Lælio Cicer. qui gener Lælij fuit. Pergit Ioseph. *Præsente L. Manlio L. F. Mentina, & C. Sempronio C. filio Falerna, propter eas res quas legati retulerunt, Simon Dosithei, Apollonius Alexandri, Diodorus Iasonis, viri honesti ac probi, missi à populo Iudæorum: qui etiam egerunt de amicitia & societate, quæ eis intercedit cum populo Romano, & de negotiis publicis, vt Ioppe, & portus, Gazaraque, & fontes, atque vrbes reliquæ per Antiochum Sidetem ablatæ præter Senatus decretum, restituantur hæc omnia.*

III. *Iudæis amissa restitui iubentur à Romanis.*

b l. 13. c. 16.

HYRCANVS in conditionibus pacis cum Antiocho Ierosolymam obsidente, Ioppem, & alias vrbes extra Iudæam occupatas restituerat, vt scripsit Iosephus. [b] Nunc Antiocho defuncto, & Syriæ ac Ægypti rebus perturbatis, eas ope Romanorum recuperare contendit. Sequitur autem in decreto Senatus. *Neue militibus regiis liceat per regionem ipsorum, aut subditorum iter facere*, nimirum turmatim per cohortes vel legiones, *& vt eo bello per Antiochum attentata, præter decretum Senatus, fiant irrita, vtque legati à Senatu missi reddi curent quidquid Antiochus abstulerat, & pretium agrorum æstiment, qui eo bello vastati sunt.* Illud ipsum bellum intelligit, quo Ierosolyma obsessa est. *Et vt literæ commendatitiæ legatis dentur ad reges, & liberos populos, quo tutius possint reuerti in patriam. Quibus de rebus visum est Senatui renouare societatem, & amicitiam cum viris bonis, & missis à bono atque amico populo. De literis autem scribendis responsum est, curæ futurum Senatui quamprimum ab aliis negotiis vacauerit, & daturum operam ne vlla posthac eis inferatur iniuria. Mandatumque est Prætori Fanio, vt ex publica pecunia legatis numeraret viaticum, quo commodius se referre possent in patriam. Atque ita publico sumptu legatos Prætor domum remisit, cum commendatitiis ad eos, per quorum loca erant transituri.* Potuerunt hoc ipso anno in Iudæam peruenisse, quippe per hyemem confectis Romæ negotiis, vere se in viam dare potuerunt.

IV. *Demetrius redit in Syriam.*

Cleopatra ad eum fugit.

DEMETRIVS autem cum in Ægypto Syriæ defectionem intellexisset, propere Ægypto relicta, in qua ipsi cum Euergete pugnandum fuerat, in Syriam reuertitur. Cleopatra hoc orbata præsidio, Euergetis vim & crudelitatem reformidans, in Syriam ad generum confugit. *Ptolemæus vero Rex Aegypti*, ait Iustin. l. 39. *Bello ab eodem Demetrio petitus, cum cognouisset Cleopatram sororem suam*, & coniugem repudiatam, *opibus Aegypti nauibus impositis, ad filiam, & Demetrium generum in Syriam profugisse*, redierat ergo in Syriam, *immittit iuuenem quendam Aegyptium Protarchi negotiatoris filium, qui regnum Syriæ armis peteret, & composita fabula, quasi per adoptionem Antiochi regis receptus in familiam regiam esset, nec Syriis quemlibet regem asper-*

Ptol. susci tat tyrannum Demetrio.

nantibus ne Demetrij paterentur superbiam, nomen iuueni Alexander imponitur, auxiliaque ab Aegypto ingentia mittuntur. Istum Alexandrum Iosephus Zebinam cognominat, quem Eusebius in Chronico prætermittit, sicut & Appianus in Syriacis. Nec nos tyrannum in serie legitimorum regum ponemus.

V. *Funus Sidetis ab Alexādro curatur.*

At mirum est, Syros aliquem Regem Seleucidam à Ptolemæo petiisse, qui tres in promptu haberent, Antiochum cognomento Cyzicenum, filium Antiochi Sidetis, Seleucum, & Antiochum Grypum, filios Demetrij. Sed clarum est Syros repudiato patre, filios quoque non probaturos; quos etiam satis constabat non sumpturos arma contra parentem, ille autem Cyzicenus, reliquorum frater vterinus erat, & Cyzici in Propontide educabatur. Spes denique auxiliorum ex Ægypto persuadebat, vt inde potius regem peterent. Sed redeamus ad Iustinum.

Interea corpus Antiochi interfecti à rege Parthorum in loculo argenteo, *ad sepulturam in Syriam remissum peruenit; quod cum ingenti studio ciuitatum, & regis Alexandri, ad firmandam fabulæ fidem, excipitur: quæ res illi magnum fauorem popularium conciliauit, omnibus non fictas in eo, sed veras lacrimas existimantibus*, quasi patrem à quo esset adoptatus in filium, deplorante. Pugnam vero, qua victus est ab eo Demetrius, ad annũ seq. arbitror pertinere; cædem vero, ad alterum deinde seq. Quoniam Eusebius, & alij passim, quatuor ei annos post mortem Sidetis tribuunt.

VI. *Reliquiæ belli contra Aristonicũ*

Iam vero quod ad reliquias belli Asiatici. Appianus in Mithrid. Syllam inducit exprobrantem optimatibus Asiæ, quod Aristonico contra Romanos, per quadriennium opem tulerint: sed id vel amplificatorie, vt in querela dictum est, vel eos vno anno bellum auxiliis anteuertisse dicendum est. Florus de iis hæc habet. Mox à Perperna domitus & captus (Aristonicus) & per deditionem in vinculis habitus. M. Aquilius Asiatici belli reliquias confecit, mixtis (nefas) veneno fontibus, ad deditionem quarundam vrbium: quæ res vt maturam, ita infamem fecit victoriam: quippe cum contra fas Deûm, morésque maiorum medicaminibus impuris, in id tempus sacrosancta Romana arma violasset. Sic ipse. Triumphasse nihilominus, sed post annum 3. in tab. Capit. legitur, siue quod rebus in prouincia ordinandis longiores traxerit moras, siue quod ei diutius pro triumpho certandum fuerit cum inimicis, à quibus etiam postea accusatus est. Quod posterius arbitror verius: & fortasse ipsemet Aristonicum, quem captum à Perperna in vinculis reperit, Romam duxit, non exiguum ad triumphum impetrandum momentum allaturum: Senatus tamen iussit ei in carcere frangi ceruices. Quod M. Aquilio Consule contigisse Velleius scribit.

l. 2. c. vlt.

Aquilij victoria. Et triumphus. Mors Aristonici.

VII. *Roma renouatæ seditiones.*

Vrbis porro seditiones nequaquam mortuo Tiberio Graccho extinctæ sunt, sed viuebat ignis *suppositus cineri doloso*. Nam vbi terror mortis eius, sociorumque nonnihil consedit. Populus pro leuitate sua, Tribunis aliis flammas iracundiæ ministrantibus, irasci in optimates cœpit, ipsumque in primis Nasicam cædis authorem, vt ante dixi: adeo vt Senatus, & hunc dimittere sub specie legationis coactus fuerit, & plebis leniendæ causa, contentionem de agraria lege remittere, aliumque triumuirum Tiberij loco agris diuidundis designare, vt Plutarchus ait in vita Gracchorum. Hoc porro anno triumuiri fuerunt Fuluius Flaccus, C. Carbo, & C. Gracchus, quod Appius quoque Claudius vita functus esset, vt ait Appianus. Hi vt scribit Liuius, seditiones de agrorum diuisione excitarunt, quibus cum P. Scipio Africanus aduersaretur, fortisque ac validus pridie domum se recepisset, ac de periculo salutis suæ contestatus esset, quod sibi ab improbis & ingratis denunciari cognouisset, vt ait Orosius, mortuus in cubiculo inuentus est.

Triumuiri agri diuidendi.

lib. 59.

Mors minoris Africani.

VIII. *Coniux de ea suspecta.*

Suspecta fuit, tanquam venenum ei dedisset, Sempronia vxor, hinc maxime quod soror esset Gracchorum, cum quibus simultas Africano fuerat. Addit App. eam ob deformitatem ac sterilitatem, nec amatã fuisse, nec amasse: de morte tamẽ eius nulla quæstio acta, quo defuncto seditiones triumuirales acrius exarserunt. Ita Epit. nec mirum. Nam duobus illis clarissimis viris indigna morte sublatis, cæteri merito seditiosis obsistere formidarunt, cum Senatus ipse parum animosus, iratæ, ac cupiditate inflammatæ seditiosis concionibus plebi vehementer cedere videretur, vt ne de tanti quidem viri cæde auderet inquirere, cum cœlum ipsum lætari videbatur, quando in eius morte gemini soles apparuisse dicebantur, altero videlicet sole in cœlum illato, & in terris extincto. 2. de Nat. deorum. Hanc Africani

cædem pluribus persequitur Appianus l. 1. de bellis ciuilibus; eleganter autem deplorat Paterculus, & vitæ eius mortisque certum tempus notat.

IX. *A Velleio deploratur.*

Reversvs *in vrbem*, inquit, *intra breue tempus, M. Aquillio, & C. Sempronio Coss. post duos Consulatus, duosque triumphos, & bis excisos terrores Reip. mane in lectulo repertus est mortuus; ita vt quædam elisarum faucium in ceruice reperirentur notæ. De tanti viri morte nulla habita est quæstio, eiusque corpus velato capite elatum est, cuius opera super totum terrarum orbem Roma extulerat caput: seu fatalem vt plures, seu conflatam insidiis, vt aliqui prodidere memoriæ, mortem obijt: vitam certe dignissimam egit, quæ nullius ad id temporis, præterquam auito fulgore vinceretur. Decessit anno ferme quinquagesimo sexto. De quo si quis ambiget, recurrat ad priorem Consulatum eius, in quem creatus est anno 36. ita dubitare desinet.* Sic Velleius. Sed ille ipse annus quem refert, dubitationem non tollit, sed ingerit. Si enim 36. vitæ eius fuit annus primi Consulatus ipsius, qui cadit in annum Vr. Cond. 606. certe hic annus, qui est 624. erit vitæ Scipionis 54. & non 56.

Quot annis vixerit.

X. *Vixisse annos 56.*

Ad sextum tamen & quinquagesimum annum peruenisse, imo perfecisse, perspicue docent illa verba maioris Africani in Somnio Scipionis. *Cum eris*, inquit, *curru capitolium inuectus, offendes Remp. perturbatam consiliis nepotis mei* (Tib. Gracchũ intelligit, quem Velleius l. 2. vocat P. Africani ex filia nepotem) *Hic tu Africane ostendas, oportebit, patriæ lumen animi, ingenij, consilijque tui. Sed eius temporis ancipitem video quasi fatorum viam. Nam cum ætas tua septenos octies solis anfractus reditusque conuerterit, in te vnum, atque tuum nomen se tota conuertet ciuitas, te Senatus, te omnes boni, te socij, te Latini intuebuntur: tu eris vnus in quo nitatur ciuitatis salus. Ac ne multa, Dictator Rempub. constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris.* Alludit perspicue ad vxorem Semproniam. Et facile fuit post rem confectam vaticinari. Porro hæc de sociis ac Latinis explicat Appianus l. 1. quem consule. Cæterum septies octo sunt 56. Quo posito, necesse est Africanum minorem natum esse anno V. C. 569. Coss. P. Claudio Pulchro, & L. Portio Licino. Ab illo enim anno ad præsentem 56. anni numerantur, ex quo etiam sequitur, Scipionem 38. anno ætatis primum egisse Consulatum, secundum autem quinquagesimo primo.

XI. *Res gesta à Sempronio Consule.*

Porro Consul C. Sempronius Tuditanus, vt ait Appianus, electus est iudex causarum, quæ in agrorum diuisione plurimæ, ac difficillimę enascebantur, id agente Africano: sed is rem aggressus, cum perdifficilem animaduerteret, prætextu Illyrici belli abiit in prouinciam. In qua, vt ait Florus Epit. 59. primo rem male gessit, mox victoria cladem acceptam emendauit, virtute C. (D. potius) Iunij Bruti, eius qui Lusitaniam subegerat. De iisdem etiam triumphasse habetur in tab. Capit. hoc ipso anno 624. Cal. Octob.

Carneadis mors.

Carneades philosophus nouæ Academiæ author genere Afer, patria Cyrenæus, hoc anno extinctus est, cum venenum sponte bibisset. Defuncto autem illo, ait Laërtius, defectionem Lunæ factam aiunt, vt compati sibi videri possit pulcherrimum post solem sydus. Suidas ait ipsum etiam solem obscuratum fuisse. Refert Apollodorus in Chronicis, humanis eum excessisse rebus, Olympiadis centesimæ sexagesimæ secundæ anno quarto, cum vixisset annos octoginta quinque. Pleraque de eo leges apud M. Tullium; plurimum enim dicendo valuisse Laërtius quoque testatur.

ANNVS MVNDI 3926. SEXTÆ ÆTATIS 410. IMPERII GRÆCORVM 184. DEMETRII NICANORIS 18. IO. HYRCANI PONTIF. 7. PTOLEM. EVERGETIS 18. OLYMP. CLXIII. AN. 1. VRB. CONDITÆ 625. COSS. CN. OCTAVIO, ET T. ANNIO RVFO. SIVE LVSCO.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 127.

I. *Demetrius iterum victus regno pellitur.* *Ex Iosepho.*

DEMETRIVS infœliciter hoc anno contra Alexandrum Zebinam, regni æmulum à Ptolemæo submissum, pugnauit; nec mirum, quippe qui cum suis simul alienisque pugnabat; eademque pugna & exercitum amisit, & regnum. Nec tamen Zebinam tyrannum, quandiu ille vixit, regem agnoscimus. De hac pugna ita Iosephus. [a] *Cumque Ptolemæus misisset Alexandrum Zebinam, commisso prælio Demetrius vincitur, & refugiens è pugna ad Cleopatram vxorem in Ptolemaidem, exclusus est ab ea: delatusque inde Tyrum ab inimicis capitur, & diu misere vexatus, tandem interficitur.* Hæc diutina vexatio causa est cur Demetrij mortem in annum seq. differamus, simul etiam vt 4. quos dixi annos, à reditu in Syriam, impleamus. a l. 13. c. 17

II. *Et Iustino.* *Heredes Syriæ.*

DE eadem pugna Iustinus l. 39. Demetrius inquit, victus ab Alexandro cum vndique circunstantibus malis premeretur, ad postremum etiam ab vxore, filiisque deseritur. Appianus ait vnum tantum è filiis nomine Seleucum adfuisse in Syria, Antiochum vero cognomine Grypum Athenis fuisse, alterum autem Antiochum Cyzicenum filium Sidetis fuisse Cyzici ad Propontidem.

Interea autem Ptolemæus, recóciliata sororis gratia, in regnum reuertitur, vt testatur Iustinus, sed quo potissimum anno incompertum est. Fuit certe hac Olympiade, quæ hoc anno inchoata, victorem celebrauit Timotheum Trallianum.

III. *Lælij consolatio.*

MAGNA erat hoc tempore Romæ hominum vel admiratio, vel querela de morte Africani, vt scribit M. Tul. in Lælio, cum C. Lælius, qui cum Scipione intima iunctus fuerat amicitia, cum generis suis C. Fannio & Q. Mutio, de Amicitia sermonem habuit, vt se ipse super amicissimi hominis morte consolaretur, quem sermonem Cic. mandauit literis, in libello quem inscripsit de Amicitia. Nihil aliud Romanæ res hoc anno suggerunt, atque hoc ipsum possis ad præcedentem si placet annum referre: paucis enim diebus post Africani mortem, habitam eam disputationem scribit ibidem Mar. Tullius.

ANNVS MVNDI 3927. SEXTAE AETATIS, 411. IMPERII GRÆCORVM 185. DEMETRRII NIC. 19. ET VLT. HYRCANI PONT. 8. PTOLEMÆI EVERGETIS 19. OLYMPIADIS CLXIII. AN. 2. VRB. COND. 626. COSS. L. CASSIO LONGINO RAVILA. L. CORNELIO CINNA.

Ita Sigon. in tab. capit. Cuspin. habet Rulla, Frontinus Rauilia.

ANNVS ANTE CHRISTVM 126.

DISTVLIMVS in hunc annum sabbaticum 192. apud Hebræos, Demetrij Nicanoris mortem, vt quadriennium illi à reditu Parthico cum Eusebio tribueremus, vt ante diximus. De ea Iustinus non plane cum Iosepho consentit. Nam Iustinus l.39. ait eum ab vxore filiisque derelictum, cum paucis seruulis Tyrum petiisse, vt ibi se templi religione, quasi Asylo tueretur: *sed naui egrediens*, inquit, *præfecti iussu interficitur*. At Iosephus scribit illum Tyrum delatum, ab inimicis captum, & diu miserè vexatum, tandem interfectum esse. Id factum Cleopatræ iussu intelligendum est; quæ propterea ab Appiano in Syriacis, à Liuio in Epit. 60. maritum dicitur interfecisse. Nec eo scelere contenta dira Proserpina, vltra etiam progressa est, vt mox dicemus. I. *Demetrij mors.*

πολλὰ παθών.

De rebus Italicis nihil inueni memorabile. Illud tamen de C. Graccho ex Plutarcho in eius vita possumus addere. *Apparet*, inquit, *inuitum potius hunc C. Gracchum, incidisse in Reip. tractationem, quam consilio. Siquidem Cic. Orator author est omnem honorem declinanti Caio, vitamque sectanti otiosam, oblatum in somnio fratrem, hisce eum appellasse verbis. Quid cunctaris Cai? nullum patet effugium, sed eadem vtrique nostrum vita, idem exitus pro populo agentibus in fatis est.* Hæc ipse, quæ malus dæmon, turbarum & bellorum autor, & incentor sub imagine fratris exhibuit, & quasi fati necessitate persuasit. Itaque Reip. administrandæ se dedit, & proximo anno Oreste Consule factus est Quæstor. Quamquam iam ante viuo fratre Triumuir agrorum diuidendorum electus fuerat, sed id officium fuit, magistratus non fuit. Huius somnij meminit Valer. Max.[a] & Cicero 1. de Diuinatione. II. *C Gracchus somnio ad Rempub. euocatur.*

[a] l.1.c.8.

ANNVS MVNDI 3928. SEXTÆ ÆTATIS 412. IMPERII GRÆCORVM 186. SELEVCI 1. IOAN. HYRCANI PONTIFICIS 9. PTOLEM. EVERGETIS 20. OLYMPIADIS CLXIII. AN. 3. VRB. COND. 627. COSS. M. ÆMYLIO LEPIDO. ET L. AVRELIO ORESTE.

ANNVS ANTE CHRISTVM 125.

HVNC annum vocat Censorinus 628. ex Comment. xv. virorum, quo anno celebratos ait quartos ludos seculares. Cum Zebina victor Demetrij in Syria dominatur. Tyrannum tamen, & quidem sacrilegum, legitimis regibus non annumerabo. Seleucus hoc anno vel regnum, vel regni nomen tenebit, cui illud quoque Scipionis occini possit; fœlix *si impias propinquorum manus effugeris*. Ita tamen dominatur Zebina, vt Demetrij familia non plane iaceret. Multa enim in potestate Cleopatræ, ab ipso fuisse relicta, in gratiam, vt videtur, Ptolemæi eius patrui, ex eo satis constat, quod Seleucus Demetrij filius, & quidem, vt appa- I. *Seleuci regnum.*

l. de die Nat. c.17.

ret, primogenitus regnare aggressus est. Sed Cleopatra mater, aut furia potius, furiali accensa odio, scelera sceleribus accumulans, adolescentem interfecit, cuius vitam & regnum, vel morte sua quærere, ac protegere debuisset.

II. *A matre perimitur.* CLEOPATRA, inquit Liuius Epit. 60. Demetrium virum suum, & Seleucum filium, multum indignata, quod occiso patre eius à se, iniussu suo diadema sumpsisset, interemit. Ita ipse; eadémque habet Iustinus l. 39. Appianus autem etiam modum mortis refert. *Seleucum*, inquit, *qui mox post Patris obitum diadema sumpsit, sagitta sua manu emissa confixit, siue metuens ne ille patris necem vlcisceretur, siue eodem furore gerens omnia.* Ita Appianus. Sed hæc propemodum initia parricidiorum fuerunt, quibus iratus Deus, Regnum Syriæ & Asiæ, vti iam cœperat, in Romanos transtulit. *Regnum enim agente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos.*[a]

[a] Eccli.10.

Hyrcanus cum Zebina fœdus init. DE Hyrcano vero hæc scribit Iosephus.[b] *Alexander*, inquit, *regnum adeptus, fœdus ferit cum Hyrcano Pontifice*, vt scilicet ea ex parte res suas roboraret in Syria, contra filios Demetrij, & Antiochi Sidetis, à quibus merito tyrannidi suæ metuebat. Vtrum autem recte Hyrcanus tyranno se coniunxerit, & non Demetrij filiis, merito dubitari posset. Credibile est Pontificem non tam fœdus iniisse cum tyranno, quam populi sui vexationem vitasse, eo tempore, quo nihil legitimo hæredi prodesse posset. Addit Iosephus paulo post, Hyrcani res maximis successibus auctas fuisse Alexandri Zebinæ tempore, quod secure interea totius Iudææ prouentibus frueretur.

[b] l.13.c.17.

III. *Aetna & Lipara æstu.* HIS Consulibus, vt scribit Oros.[c] Ætna vasto tremore concussa, exundauit igneis globis. Rursusque alio die Lipara insula, & vicinum circa eam mare in tantum æstum efferbuit, vt adustas quoque rupes dissoluerit, tabulata nauium liquefactis ceris extorruerit, exanimatos pisces supernatantésque excoxerit. Homines quoque, nisi qui longius potuere diffugere, reciprocato anhelitu calidi aëris, adustis introrsum vitalibus, suffocarit. Huius quoque anni prodigia memorat Iulius Obsequens.

[c] l.5.c.10.

IV. *C. Gracchi Quæstura laudabilis.* PROFECTVS est hoc anno contra Sardos Orestes Consul, Quæstore vsus C. Graccho, qui in ea insula, vt ait Plutarchus in eius vita, omnis virtutis specimen dedit, multoque omnem iuuentutem audacia aduersus hostes, & iustitia aduersus pacatos colenda antecelluit; etiam beneuolentia & reuerentia erga ducem: temperantia vero, frugalitate, industria vel maioribus natu præfulsit. Quantum autem gratia & eloquentia valeret, ex eo ostendit, quod cum atrox simul & insalubris hyems in Sardinia contigisset, nec imperatam vestem à ciuitatibus Imperator obtinuisset, quin potius ciuitates eius oneris immunitatem à Senatu impetrassent, Caius ciuitatibus aditis persuasit, vt vestes Romanis militibus sponte mitterent. *Gratia multum valet.* Secundo, quod cum Micipsa ex Africa frumentum in Sardiniam misisset, legatos etiam Romam misit, qui id à rege suo factum in gratiam C. Gracchi dicerent; non sine offensione Senatus, qui iam eum metuebat, ideoque ad triennium Oresti in Sardinia prorogatum est imperium, vt ibi quoque Quæstor Gracchus detineretur. Sed ille post biennium relicto Consule à prouincia decedens, etiam factum suum populo miranti probauit, cum ei apud Censores dies dicta esset. Triennium habet Plutarchus, sed biennium Gellius,[d] vbi verba ex illius oratione sumpta recitat. Sed ne biennium quidem ibi integrum fuit, cum sub sequentis anni æstatem Romæ factus sit tribunus plebis.

[d] l.15.c.11.

ANNVS MVNDI 3929. SEXTÆ ÆTATIS 413. IMPERII GRÆCORVM 187. ANTIOCHI GRYPI 1. IOAN. HYRCANI PONTIF. 10. PTOLEM. EVERGETIS 21. OLYMP. CLXIII. AN. 4. VRB. CONDITÆ 628. COSS. M. FVLVIO FLACCO, ET M. PLAVTIO HYPSEO. BEL. ALLOBROGICI 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 124.

INITIVM regni Antiochi Grypi hoc anno constituimus, quo auxiliis nixus Regis Ægypti, Zebinam tyrannum victum captumque interfecit. Etsi Eusebius Grypi regni exordia differat in annum seq. forte quia non nisi sub extremum hunc annum rerum potitus est: sed nos hic regem ex regnandi iure potius, quam ex regni possessione agnoscimus. Tyrannus enim regnum possidere potest, Rex esse non potest. Porro hic Grypus siue Gryphus à magnitudine nasi cognomen accepit, vt ait Iustinus; rectius alij, ab aduncitate nasi. Nam Gryps & Gryphus genus est auis, adunco naso, in morem aquilæ. Vnde & Cyrum Xenophon γρυπὸν vocat, quod aquilino esset naso, quales Persis in honore erant, quod primus eorum Imperator Cyrus talis extitisset, vt ait Plutarch. in Apoph. Itaque non videtur id cognomen contumeliæ causa datum. Et quamuis aduncitas illa, virum magis quam mulierem deceat, ex ea tamen Gryphina filia Euergetis, siue, vt aliis placet, Philometoris appellata videtur, vt mox ex Iustino intelligetur. I. *Initia Antiochi Gryphi.*

PORRO qui ex humilibus orti principiis in magnam dignitatem casu euehuntur, se ipsi propter angustias animi satis capere non possunt, sed facile inflantur superbia, & insolescunt, etiam aduersus eos, à quibus in altum sunt euecti. Id probauit Zebina. Alexander, inquit Iustin. occupato Syriæ regno, tumens ex successu rerum, spernere iam etiam ipsum Ptolemæum, à quo fuerat regno ornatus, superba insolentia cœpit. *Itaque Ptolemæus reconciliata sororis gratia, destruere Alexandri regnum, quod odio Demetrij viribus suis acquisierat, summis opibus instituit. Mittit igitur ingentia Grypo auxilia, & filiam Tryphenam Grypo nupturam, vt populos in auxilium nepotis, non societate tantum belli, verum & affinitate sua sollicitaret.* Cleopatra Athenas filium Antiochum Grypum miserat educandum & erudiendum, vt ait Appianus. Inde autem cum venisset in Syriam, à matre Rex ea lege constituitur, vt nomen Regis penes filium, ius autem omnis imperij penes matrem esset, vt ait Iustinus, qui ruinam Alexandri persequens ita pergit. II. *Zebinæ superbia, & ruina.*

CVM *omnes Gryphum instructum Aegyptiis viribus viderent, paulatim ab Alexandro deficere cœperunt. Fit deinde inter eos prælium, quo victus Alexander Antiochiam profugit.* Antiochia erat ei primum vltimumque perfugium, vt quæ prima de more defecerat, vt ex Iustino ante retulimus. *Ibi inops pecuniæ, cum stipendia militibus deessent, templo Iouis solidũ ex auro victoriæ signum tolli iubet, facetus etiam iocis sacrilegium circunscribens. Nam victoriam commodatam sibi à Ioue esse dicebat. Interiectis deinde diebus, cum ipsius Iouis aureum simulachrum infiniti ponderis tacite euelli iussisset, deprehensusque in sacrilegio, concursu multitudinis esset in fugam versus, magna vi tempestatis oppressus, ac desertus à suis, à latronibus capitur, perductusque ad Grypum interficitur.* Ita tyrannus cito exaltatus, cito deiectus est. Quam ad rem etiam sacrilegium non leue momentum attulisse, Scripturæ consentientes Ethnici ipsi senserunt, sæpiusque in diuersis principibus notarunt; vt in Syriæ regibus, in Antiocho Magno, Antiocho Illustri, Antiocho Sidete, Heliodoro, & nunc in isto Zebina. Cæterum Iosephus Zebinam in prælio cæsum occubuisse testatur; de Hyrcano autem nihil habet peculiare, quod in hunc annum cadat. III. *Eiusdem clades, & cades.*

HIS Consulibus pestilentia in Africa à maxima multitudine locustarum, & IV. *Africana lues ex locustis.*

deinde earundem necatarum strage fuisse traditur, vt habet epit. Liuij 60. Sed plenius Orosius ex ipsomet, vt videtur, authore: vbi inter alia. M. Plautio Hypsæo, & M. Fuluio Flacco Coss. cum per totam Africam immensæ locustarum multitudines coaluissent (Obsequens pluuia delapsas refert) & nō modo iam spem cunctam frugum abrasissent, herbasque omnes cum parte radicum, & folia arborum cum teneritudine ramorum consumpsissent, verum etiam amaras cortices, & arida ligna perrosissent, repentino arreptæ vento, atque in globos coactæ, Africano pelago immersæ sunt, sed eas fluctuans mare in omnia littora late dispersit, vnde teter ac pestilens odor effusus, tantam pestilentiam peperit, vt auium, pecudum, ac bestiarum correpta inde corpora, & in putredinem versa, vitium corruptionis augerent.

V. *Ortaque inde pestis.* QVANTA vero fuerit hominum lues hinc intelligi potest. In Numidia, in qua tum Micipsa Rex erat, octingenta millia hominum: circa oram maritimam, quæ Vticæ ac Carthagini adiacet, plusquam ducenta millia periisse traditum est: ad ipsam vero Vticam ciuitatem triginta millia militum, quæ ad præsidium totius Africæ ordinata fuerant, extincta sunt, adeo vt apud Vticam, sub vna die, per vnam portam plusquam mille quingentos mortuos elatos fuisse narretur. Et mox. Nunquam temporibus Christianis tanta vis inextricabilis mali accidit, vt pernicies locustarum, quæ nullo modo ferri viua potuisset, mortua plus noceret, & qua diu viuente peritura erant omnia, ea perdita pereuntibus magis omnibus, optandum fuerit ne periret. Hæc pluribus Orosius.[a] — a l. 5. c. 11.

VI. *Flaccus Consul & Triumuir res turbat.* ROMÆ porro minime quietæ res erant. Nam Fuluius Flaccus & triumuir, & Consul, & C. Gracchus Trib. plebis, multa mouebant. Flaccum superbiæ atq; impotentiæ arguit Valer.[b] quod cum perniciosissimas Reip. leges introduceret, de ciuitate danda, & de prouocatione ad populum, eorum qui ciuitatem mutare voluissent, ægre compulsus est, vt in Curiam veniret. Deinde partim monenti, partim oranti Senatui, vt inepto desisteret, responsum non dedit. Appianus l. 1. ait quosdam censuisse sociis omnibus, qui maxime de agris contendebant, ciuitatem dandam, quò hac gratia deuincti contendere desinerent: pergratumque id fuisse Italis, ius ciuium dari, quam agrum publicum diuidi sibi malentibus. *Eius rogationes.* Nitebantur autem, inquit potissimum fauore Fuluij Flacci, qui tum simul Consul & Triumuir agris diuidendis creatus fuerat. Senatus autem ægre patiebatur subditos æquari ciuibus. Irritum porro fuisse hunc conatum ibidem subdit, plebe mœsta, & frustratam spem suam dolente. — b l. 9. c. 5.

VII. *C. Gracchus fit tribunus plebis.* AFFECTIS hoc modo rebus, commodum se obtulit C. Gracchus, qui se candidatum Tribunatus professus, eum magistratum illustri plebis studio adeptus est, vt ait Appianus. Plutarchus id studium explicat, in vita Gracchi, vbi cum dixisset C. intendisse animum ad tribunatum plebis petendum, vniuersa cum pariter impugnante nobilitate, subdit. Cæterum tantus cœtus in vrbem influxit ex Italia, eiusque petitioni suffragata est, multos vt diuersoria deficerent, ex tectisque & fastigiis ædificiorum, non capiente campo tantam multitudinem voces eorum resonarent; studiis tamen nobilitatis effectum est, vt non pro expectatione sua primus, sed quartus renunciatus fuerit. At inito magistratu mox omnium primus fuit, quod tum facundia, vt nemo alius, polleret; tum quia calamitas in fratris exitu deplorando, latum ei campum ad dicendum aperiret. Hæc Plutarchus.

VIII. *Eius lex frumentaria.* CONFESTIM autem inquit Appianus, cœpit dolos Senatui nectere, lege lata de frumento menstruo plebi viritim diuidendo ex publico, quod nunquam ante factum fuerat; atque ita vno instituto plebe sibi celeriter deuincta, Fuluio Flacco etiam adiutante, in sequentem quoque annum tribunus refectus est. Sic ibi. Sed omissis nunc quæ sequentis anni sunt, quæ sunt huius anni reliqua videamus. Geminum enim bellum occurrit, alterum in Italia, in Gallia alterum. Nam Fregellæ, populi Romani colonia, ad Lirim fluuium, condita anno ante Torquatum Semproniumque Coss. vt ait Velleius l. 1. id est V. C. 508. *Bellum ad Fregellas.* Fregellæ, inquam, cum à pop. Ro. defecissent, à L. Opimio Prætore deuictæ hoc anno, & ad deditionem compulsæ sunt. Defectionis causa creditur spes data populis Italicis Romanæ ciuitatis, & mox irrita reddita, vt ex Appiano diximus. Eius coniurationis creditus est fuisse conscius C. Gracchus, vt habet Victor de vir. ill. & Plut. in eius vita: quod tamen crimen ab eodem accurate purgatum scribit.

Imperii Græcorum 187.

Literæ Iudæorum ad Ægyptios.

IX. *Sine triumpho, & quare.*

Interuenisse proditionem Pulli Numitoris ad potiendum vrbe tum nobili Fregellarum, significat M. Tul. l. 5. de finibus, cuius hæc sunt verba. *Quis Pullum Numitorem Fregellarum proditorem, quamquam Reip. nostræ profuit, non odit?*

Porro L. Opimius, etsi re bene gesta, non tamen triumphauit. Q. Fuluius, inquit Valer.[a] qui Capua capta, & L. Opimius qui Fregellanis ad deditionem compulsis triumphandi potestatem à Senatu petierunt, vterque editis operibus magnificis, sed neuter petitæ rei compos. Non quidem inuidia Patrum conscr. cui nunquam aditum in Curia esse voluerunt, sed summa diligentia obseruandi iuris, quo cautum erat, vt pro aucto imperio, non pro recuperatis quæ populi Rom. fuissent, triumphus decerneretur. Hæc Valerius.

a l. 2. c. 8.

X. *Bellum Allobrogicum.*

Enatum est hoc anno bellum, quod vocatum est Allobrogicum, quod à M. Fuluio Flacco geri cœptum, à Q. Fabio Maximo anno 632. perfectum est. De eius initiis ita scriptum est Epit. 60. Fuluius Flaccus primus omnium transalpinos Ligures bello domuit, missus in auxilium Massiliensibus aduersus Falanios Gallos, qui populabantur fines Massiliensium. Quos Falanios siue Liuius, siue Abbreuiator, Salyos plerique vocant; & forte ita epitome corrigenda est. *Prima*, inquit Florus,[b] *trans Alpes arma nostra sensere Salyi*, (Græci Σάλυες, & Liuius ipse[c] appellat. Aliqui Saluos & Saluios. Nunc in Prouincialibus censentur,) *cum de incursionibus eorum fidissima atque amicissima ciuitas Massilia quereretur.* Sed de his iterum anno seq. Quod tamen hæc prima Romanorum arma ad Septentrionem prolata dicit Florus, vereor vt satis consentiat cum iis, quæ idem scripsit ante,[d] vbi de subalpinis Liguribus à Fuluio domitis, sub annum V. C. 574. ita loquitur. *Itaque cum diu multumque eluderent Saluij, Deciates, Oxubij, Euburiates, Ingauni* (sic enim corrigit Vinetus) *tandem Fuluius latebras eorum ignibus sepsit, Bœbius in plana deduxit, Posthumius ita exarmauit, vt vix reliquerit ferrum, quo terra coleretur.*

b l. 3. c. 2.
c l. 5. & 21.
d l. 2. c. 3.

ANNVS MVNDI 3930. SEXTAE AETATIS, 414. IMPERII GRÆCORVM 188. ANTIOCHI GRYPHI 2. IOAN. HYRCANI PONT. 11. PTOLEMÆI EVERGETIS 22. OLYMPIADIS CLXIV. AN. 1. VRB. COND. 629. COSS. C. CASSIO LONGINO, ET C. SEXTIO CALVINO. BEL. ALLOBR. 2.

ANNVS ANTE CHRISTVM 123.

I. *Literæ Iudæorum ad suos Ægyptios.*

PRIMVS annus Olympiadis centesimæ sexagesimæ quartæ, qui victorem in stadis celebrauit Bœotum Sicyonium, idem vltimus est omnium, qui in Macchabæis, & toto veteri testamento notati sunt. Quo Iudæis, qui erant Ierosolymis, & in regione Iudæa, multa pace, sub Hyrcano principe ac pontifice, fruentes, ad Iudæos, qui in Ægypto degebant, publicas literas dederunt, quæ habentur c. 1. & 2. l. 2. Machab. quæ cum vnæ tantum sint, alias tamen ante annos decem & nouem datas, vel earum partem aliquam continent: quæ causa fuit vt viri graues, atque in primis eruditi, binas esse existimarint: in quibus Rupert. l. 10. de vict. verbi. c. 15. & habetur sub init. Glossæ l. 2. Machab. Et ibid. Lyran. Emanuel Sà in notis. Melchior Canus,[e] Bellarminus,[f] Torniellus anno sextæ ætatis 446. Medina l. 6. de fide c. 13. In quam sententiam inducuntur ob Iudam memoratum anno 188. regni Græcorum, quem constat mortuum initio anni centesimi quinquagesimi secundi.[g] Itaque epistolam à Iuda scriptam incipiunt à verbis illis. *Populus qui est Hierosolymis.*

An gemina.

l. 2. c. 11.
l. 1. de verb. Dei c. 15.
l. 1. c. 9. v.

II. *Aut vna potius. Earum argumentū.*

Verum, vt dixi, vnas tantum esse existimo, idque ex textu ipso perspicue constabit; cui vim afferunt alij, & quidem gementes, vt Torniellus:[h] eademq; sententia est Serar. in comment. huius loci. Anno ergo 188. missæ sunt literę in hæc verba. *Fratribus qui sunt per Ægyptum Iudæis, salutem dicunt fratres, qui sunt Ierosolymis,*

l. c. n. 7.
2. Mach. 1.

XI. Reparatio bibliotheca Iudæ.

NEHEMIÆ exemplum imitatus Iudas, quæ ad restituendam Rempub. Iudæorũ, & sacram pertinebant diligenter executus est, vt dicitur v. 14. Nominatim autem librorum sacrorum curam gessisse, quos Epiphanes omni studio delere ac perdere statuerat, consentaneum est pietati Iudæ. Quis autem hic Iudas intelligatur etiam controuersum est. Serar. q. 2. in hunc locum, putat hunc eundem esse Iudam, cum eo qui initio epistolæ inscribitur, à quo horum bellorum gesta collecta fuerint: malim tamen, nihil repugnante ratione temporis, intelligere Machab. cum communi interpretum sententia, qui in pluribus aliis rebus Iudæorum res, exemplo Nehemiæ restaurauit. Et libros quoque collegit, qui beneuolentiæ gratia Iudæis Ægyptiis offeruntur. vt patet ex l. 1. Mach. c. 1. 59.

XII. Iudæi satagunt tollere schisma.

RELIQVA est epistolæ conclusio, in qua renouatur adhortatio celebrandi festum purificationis templi Hierosolymitani. Id autem pertinebat ad tollendum schisma eorum, qui in Aegypto aliud templum erexerant, si Hierosolymitanum quasi veram diuini cultus sedem agnoscentes, eius purificationis & dedicationis festos dies agerent. *Acturi itaque*, inquiunt, *purificationem, scripsimus vobis: bene ergo facietis, si egeritis hos dies.* Accedit & comprecatio, quæ valet ad stabiliendum tẽpus scriptæ huius epistolæ. Nam quæ mox subiiciuntur, temporibus Simonis & Hyrcani recte congruunt, Iudæ vero Machabæi non recte: Aiunt enim, *Deus autem qui liberauit populum suum, & reddidit hæreditatem omnibus, & regnum, & sacerdotium & sanctificationem, sicut promisit in lege, sperabimus quod cito nostri miserebitur, & congregabit de sub cœlo in locum sanctum*, sublato scilicet Garizitano templo, atque Ægyptio, Hierosolymitano solo secundum legem Domini retento. Id autem speratur. *Eripuit enim nos*, inquiunt, *de magnis periculis, & locum purgauit*, quasi aduentui suorum ex omnibus locis, illud præparans. Itaque qui bene cœpit ipse perficiet, & qui de magnis periculis eripuit, in ea felicitate qua nos dignatus est munerare, conseruabit.

XIII. Confirmatur ratio temporis.

CÆTERVM quod dicebam recte conuenire Simonis & Hyrcani temporibus, non autem Iudæ patet. Nam plena libertas populi, & immunitas à tributis, & iugo Græcorum, contigit tantum in pontificatu Simonis, anno regni Græcorum centesimo septuagesimo, vt plenius habetur l. 1. Machab. c. 13. Ab eo enim eiusque filio Ioanne Hyrcano, & Romanorum fauore recuperatæ sunt vrbes, & prouinciæ, quas Israëlitæ à Deo acceperant in hæreditatem, adeo vt regnum Iudæorum dicatur restitutum; stabilitum certe fuit magna Hyrcani potentia despectis Syriæ regibus, qui mutuis se præliis, cædibus, ac direptionibus conficiebant: adeo vt filius Hyrcani Aristobulus, regium sibi diadema à morte patris assumpserit, vt ex Iosepho dicemus. v. 41.

XIV. Gryphus matrẽ venenum potat, quod illa filio parauerat.

ANTEQVAM autem abeamus è Syria, constitutum sibi ab Antiocho Grypo regnum videamus. Id docet Appianus in Syriacis. *Seleuco*, inquit, *in regnum successit Grypus, qui matrem venenum, quod illa filio parauerat, coegit ebibere: sic illa tandem pœnas dedit.* Sic iste. Plenius aliquanto rem explicat Iustinus, post expositam Zebinæ tyranni cædem, in hæc verba, *Gryphus porro recuperato patrio regno, externisque periculis liberatus, insidiis matris appetitur. Quæ cum cupiditate dominationis prodito marito Demetrio, & altero filio* (Seleuco) *interfecto, huius quoque victoria inferiorem dignitatem suam factam doleret, venienti ab exercitatione veneni poculum obtulit. Sed Gryphus prædictis ante iam insidiis, veluti pietate cum matre certaret, bibere ipsam iubet: abnuenti, instat. Postremùm prolato indice eam arguit, solam defensionem sceleris*, id est purgationem præparatæ filio necis, & probationem innocentiæ, *superesse affirmans, si bibat quod filio obtulit. Sic victa regina scelere in se verso, veneno quod alii parauerat, extinguitur.* Minore vtique longe quam merita erat supplicio, furiosa dominandi cupiditate mulier, aut furia potius Aegyptia, quæ marito & filio, regibus duobus interfectis, etiam tertium Syriæ regem, eundemque filium interficere parabat.

XV. Crudelis in propinquos ambitio.

VSQVE *adeo insociabile vndequaque est imperium*, ait Plutarch. in Demetrio, *diffidentiæque, & maleuolentiæ plenum, vt summus inter Alexandri successores*, Antigonus, *& natu maximus gloriaretur, quod non timeret filium* Demetrium Poliorcetem, *sed committeret lanceæ armato corpus suum. Verum enimuero vnica prope dixerim in multas successiones hæc domus, eiusmodi vacauit malis. Imo ex Antigoni posteris filium suum*, Demetrium, fratrem Persei, *solus trucidauit Philippus. Reliquæ familiæ regum pene omnes frequentes*

habent liberorum, frequentes etiam matrum neces, & uxorum. Nam fratrum parricidia, vt petitiones Geometræ sumunt, sic concedebantur; habebanturque communis quædam petitio ad securitatem, & regia. Sic Plutarchus. Eadem deinceps in reliquis Syriæ regibus animaduertemus; adeo vt ad Iudæos quoque pestis ita transierit, vt in Aristobulo Ioannis Hyrcani pontificis filio, matris ac fratris interfectore intelligetur. Cæterum Antiochus Gryphus ex hac matris cæde, Philometoris cognomen per antiphrasim videtur accepisse, quod vsurpat Iosephus.[a]

a l.13.c.20.

XVI. *Saluii à Sextio victi.*

C. Sextio Consuli Gallia prouincia, & bellum à Fuluio inchoatum obtigit, quod tamen non nisi anno sequenti confectum est. Scribit enim Abbreuiator Liuii Epit. 61. Saluiarum gentem à C. Sextio proconsule victam, quæ autem gesserit in prouincia Consul, non tradit.

C. Gracchus II. Tribunus.

Hoc quoque anno tribunatum gessisse C. Gracchum autor est Appianus l. 1. bell. ciuil. vbi ait Flacco adiutante, in sequentem quoque annum factum esse tribunum, continuato per biennium tribunatu: deinde intermisso vno anno, tertium tribunus est factus, quãdo etiam occisus est. Nam primus eius tribunatus cœpit M. Fuluio Cõsule 628. V.C. sed ab æstate, vt App. autor est; ergo in medio 29. inchoauit secundum, id est hoc anno, Cassio & Sextio Consulibus, & finiuit in medio anni trigesimi, Metello & Flaminino Coss. quando Carthaginem deducendæ coloniæ causa profectus est, & intra 70. diem Romam regressus est, priuatusque egit, vsque ad proxima comitia consularia, quibus ipso annitente C. Fannius factus est Consul, repulso L. Opimio; ipse autem non candidatus, neque ambiens, populi studio Tribunus plebis renunciatus est, vt ait Plutarchus. Itaque quod ait eum in petitione tertii tribunatus repulsam esse passum, de quarto intelligi oportet, quando Opimio iam Consule, frustra candidatum professus, nihil impetrauit.

XVII. *Iudicia equitibus communicat.*

Hoc ergo anno acrius vrgere institutum cœpit deliniendi populi, legibus popularibus ferendis. Cum enim priore anno plebem sibi conciliasset lege de frumento ex publico plebi viritim diuidendo, hoc anno ordinem equestrem sibi deuinxit, communicatis cum eo iudiciis, vt Appianus author est. Plutarchus ait eum trecentos equites Romanos trecentis adiunxisse Senatoribus. Epit. 60. ait trecentis Senatoribus sexcentos equites admiscuisse, vt equester ordo bis tantum virium in Senatu haberet. At Appianus vult iudicia penitus à Senatoribus ad equites esse translata; cui rei fauerit tunc inuidia aliquorum iudiciorum, in quibus repetundarum rei legum seueritatem, corruptis auro iudicibus, effugerant. Ex quo Senatus potentia debilata atque infracta fuerit, inani honore Senatoribus relicto, potentia ad equites translata. Appiani sententiam confirmat M. Tullius, qui in Bruto[b] legis Seruiliæ meminit, cuius autor extitit Q. Seruilius Cæpio, suasor L. Crassus, qua iudicia ab equitibus ad Senatores reuocata sunt, aut certe cum vtrisque communicata, anno V.C. 607. vt ex Cassiodoro & Obsequente notauit Sigonius.

b Et l. 1. de Oratore.

XVIII. *Aliæ eius leges.*

Ad hæc, inquit Plutarchus,[c] leges tulit de coloniis deducendis, de viis muniendis, de ædificandis horreis; quibus omnibus operibus rectorem se, & dispensatorem præfecit, nihil in tot tantisque negotiis fatiscens. Imo incredibili celeritate & labore, quasi singulis tantum incumberet, instituta opera consummauit: quæ accuratius à Plutarcho explicata inuenies, nobis pro instituto hæc sufficiunt.

c in vita Gracchi.

Polybii mors.

Defunctum primo huius Olympiadis anno Polybium, celebrem historiæ Græcæ Romanæque scriptorem, suspicatur nouus eius interpres, annum vitæ agentem secundum & octogesimum, vt affirmat Lucianus in Longæuis, & quidem cum è prædio suo vrbem Megalopolim repeteret, equoque delapsus esset, indeque morbum contraxisset & mortem. Honoratus est statua, cum inscriptione, quæ testabatur, nihil ab initio offensuram fuisse Græciam, si Polybii consiliis paruisset: iam vero grauiter affectæ, vnum illum præsidio fuisse, vt est apud Pausaniã in Arcadicis.[d] Scipionis Æmyliani præceptorem fuisse scribit Suidas, & Velleius in primis. *Scipio,* ait, *tam elegans liberalium studiorum, omnisque doctrinæ, & autor, & admirator fuit, vt Polybium Panætiumque, præcellentes ingenio viros, domi militiæque secum habuerit.* Addit Pausanias,[e] omnia illi vtenti Polybii consilio feliciter euenisse; in iis vero offendisse, in quibus minus illi audiens fuisset.

d l. 8. p. 267. gr.

e l. 8. p. 262. gr.

IMPERII GRÆCORVM 183. *Ptol. suscitat tyrannum Demetrio.*

ZEBINA, ET ARISTONICVS

nantibus ne Demetrij paterentur superbiam, nomen iuueni Alexander imponitur, auxiliaque ab Aegypto ingentia mittuntur. Istum Alexandrum Iosephus Zebinam cognominat, quem Eusebius in Chronico prætermittit, sicut & Appianus in Syriacis. Nec nos tyrannum in serie legitimorum regum ponemus.

V. *Funus Sidetis ab Alexādro curatur.*

AT mirum est, Syros aliquem Regem Seleucidam à Ptolemæo petiisse, qui tres in promptu haberent, Antiochum cognomento Cyzicenum, filium Antiochi Sidetis, Seleucum, & Antiochum Grypum, filios Demetrij. Sed clarum est Syros repudiato patre, filios quoque non probaturos; quos etiam satis cōnstabat non sumpturos arma contra parentem, ille autem Cyzicenus, reliquorum frater vterinus erat, & Cyzici in Propontide educabatur. Spes denique auxiliorum ex Ægypto persuadebat, vt inde potius regem peterent. Sed redeamus ad Iustinum.

Interea corpus Antiochi interfecti à rege Parthorum in loculo argenteo, *ad sepulturam in Syriam remissum peruenit; quod cum ingenti studio ciuitatum, & regis Alexandri, ad firmandam fabulæ fidem, excipitur: quæ res illi magnum fauorem popularium conciliauit, omnibus non fictas in eo, sed veras lacrimas existimantibus*, quasi patrem à quo esset adoptatus in filium, deplorante. Pugnam vero, qua victus est ab eo Demetrius, ad annū seq. arbitror pertinere; cædem vero, ad alterum deinde seq. Quoniam Eusebius, & alij passim, quatuor ei annos post mortem Sidetis tribuunt.

VI. *Reliquiæ belli contra Aristonicū*

IAM vero quod ad reliquias belli Asiatici. Appianus in Mithrid. Syllam inducit exprobrantem optimatibus Asiæ, quod Aristonico contra Romanos, per quadriennium opem tulerint: sed id vel amplificatorie, vt in querela dictum est, vel eos vno anno bellum auxiliis anteuertisse dicendum est. Florus de iis hæc habet. Mox à Perperna domitus & captus (Aristonicus) & per deditionem in vinculis habitus. M. Aquilius Asiatici belli reliquias confecit, mixtis (nefas) veneno fontibus, ad deditionem quarundam vrbium: quæ res vt maturam, ita infamem fecit victoriam: quippe cum contra fas Deûm, moréſque maiorum medicaminibus impuris, in id tempus sacrosancta Romana arma violasset. Sic ipse. Triumphasse nihilominus, sed post annum 3. in tab. Capit. legitur, siue quod rebus in prouincia ordinandis longiores traxerit moras, siue quod ei diutius pro triumpho certandum fuerit cum inimicis, à quibus etiam postea accusatus est. Quod posterius arbitror verius: & fortasse ipsemet Aristonicum, quem captum à Perperna in vinculis reperit, Romam duxit, non exiguum ad triumphum impetrandum momentum allaturum: Senatus tamen iussit ei in carcere frangi ceruices. Quod M. Aquilio Consule contigisse Velleius scribit.

l. 2. c. vlt.

Aquilij victoria. Et triumphus. Mors Aristonici.

VII. *Romæ renouatæ seditiones.*

VRBIS porro seditiones nequaquam mortuo Tiberio Graccho extinctæ sunt, sed viuebat ignis *suppositus cineri doloso*. Nam vbi terror mortis eius, sociorumque nonnihil consedit. Populus pro leuitate sua, Tribunis aliis flammas iracundiæ ministrantibus, irasci in optimates cœpit, ipsumque in primis Nasicam cædis authorem, vt ante dixi: adeo vt Senatus, & hunc dimittere sub specie legationis coactus fuerit, & plebis leniendæ causa, contentionem de agraria lege remittere, aliumque triumuirum Tiberij loco agris diuidundis designare, vt Plutarchus ait in vita Gracchorum. Hoc porro anno triumuiri fuerunt Fuluius Flaccus, C. Carbo, & C. Gracchus, quod Appius quoque Claudius vita functus esset, vt ait Appianus. Hi vt scribit Liuius, seditiones de agrorum diuisione excitarunt, quibus cum P. Scipio Africanus aduersaretur, fortisque ac validus pridie domum se recepisset, ac de periculo salutis suæ contestatus esset, quod sibi ab improbis & ingratis denunciari cognouisset, vt ait Orosius, mortuus in cubiculo inuentus est.

Triumuiri agri diuidendi.

lib. 59.

Mors minoris Africani.

VIII. *Coniux de ea suspecta.*

SVSPECTA fuit, tanquam venenum ei dedisset, Sempronia vxor, hinc maxime quod soror esset Gracchorum, cum quibus simultas Africano fuerat. Addit App. eam ob deformitatem ac sterilitatem, nec amatā fuisse, nec amasse: de morte tamē eius nulla quæstio acta, quo defuncto seditiones triumuirales acrius exarserunt. Ita Epit. nec mirum. Nam duobus illis clarissimis viris indigna morte sublatis, cæteri merito seditiosis obsistere formidarunt, cum Senatus ipse parum animosus, iratæ, ac cupiditate inflammatæ seditiosis concionibus plebi vehementer cedere videretur, vt ne de tanti quidem viri cæde auderet inquirere, cum cœlum ipsum lætari videbatur, quando in eius morte gemini soles apparuisse dicebantur, altero videlicet sole in cœlum illato, & in terris extincto. 2. de Nat. deorum. Hanc Africani

MORS MINORIS AFRICANI.

cædem pluribus persequitur Appianus l. 1. de bellis ciuilibus; eleganter autem deplorat Paterculus, & vitæ eius mortisque certum tempus notat.

REVERSVS *in vrbem*, inquit, *intra breue tempus, M. Aquillio, & C. Sempronio Coss. post duos Consulatus, duosque triumphos, & bis excisos terrores Reip. mane in lectulo repertus est mortuus; ita vt quædam elisarum faucium in ceruice reperirentur notæ. De tanti viri morte nulla habita est quæstio, eiusque corpus velato capite elatum est, cuius opera super totum terrarum orbem Roma extulerat caput: seu fatalem vt plures, seu conflatam insidiis, vt aliqui prodidere memoriæ, mortem obijt: vitam certe dignissimam egit, quæ nullius ad id temporis, præterquam auito fulgore vinceretur. Decessit anno ferme quinquagesimo sexto. De quo si quis ambiget, recurrat ad priorem Consulatum eius, in quem creatus est anno 36. ita dubitare desinet.* Sic Velleius. Sed ille ipse annus quem refert, dubitationem non tollit, sed ingerit. Si enim 36. vitæ eius fuit annus primi Consulatus ipsius, qui cadit in annum Vr. Cond. 606. certe hic annus, qui est 624. erit vitæ Scipionis 54. & non 56. — IX. *A Velleio deploratur.* — *Quot annis vixerit.*

AD sextum tamen & quinquagesimum annum peruenisse, imo perfecisse, perspicue docent illa verba maioris Africani in Somnio Scipionis. *Cum eris*, inquit, *curru capitolium inuectus, offendes Remp. perturbatam consiliis nepotis mei* (Tib. Gracchū intelligit, quem Velleius l. 2. vocat P. Africani ex filia nepotem) *Hic tu Africane ostendas, oportebit, patriæ lumen animi, ingenij, consilijque tui. Sed eius temporis ancipitem video quasi fatorum viam. Nam cum ætas tua septenos octies solis anfractus reditusque conuerterit, in te vnum, atque tuum nomen se tota conuertet ciuitas, te Senatus, te omnes boni, te socij, te Latini intuebuntur: tu eris vnus in quo nitatur ciuitatis salus. Ac ne multa, Dictator Rempub. constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris.* Alludit perspicue ad vxorem Semproniam. Et facile fuit post rem confectam vaticinari. Porro hæc de sociis ac Latinis explicat Appianus l. 1. quem consule. Cæterum septies octo sunt 56. Quo posito, necesse est Africanum minorem natum esse anno V. C. 569. Coss. P. Claudio Pulchro, & L. Portio Licino. Ab illo enim anno ad præsentem 56. anni numerantur, ex quo etiam sequitur, Scipionem 38. anno ætatis primum egisse Consulatum, secundum autem quinquagesimo primo. — X. *Vixisse annos 56.*

PORRO Consul C. Sempronius Tuditanus, vt ait Appianus, electus est iudex causarum, quæ in agrorum diuisione plurimæ, ac difficillimę enascebantur, id agente Africano: sed is rem aggressus, cum perdifficilem animaduerteret, prætextu Illyrici belli abiit in prouinciam. In qua, vt ait Florus Epit. 59. primo rem male gessit, mox victoria cladem acceptam emendauit, virtute C. (D. potius) Iunij Bruti, eius qui Lusitaniam subegerat. De iisdem etiam triumphasse habetur in tab. Capit. hoc ipso anno 624. Cal. Octob. — XI. *Res gesta à Sempronio Consule.*

Carneades philosophus nouæ Academiæ author genere Afer, patria Cyrenæus, hoc anno extinctus est, cum venenum sponte bibisset. Defuncto autem illo, ait Laërtius, defectionem Lunæ factam aiunt, vt compati sibi videri possit pulcherrimum post solem sydus. Suidas ait ipsum etiam solem obscuratum fuisse. Refert Apollodorus in Chronicis, humanis eum excessisse rebus, Olympiadis centesimæ sexagesimæ secundæ anno quarto, cum vixisset annos octoginta quinque. Pleraque de eo leges apud M. Tullium; plurimum enim dicendo valuisse Laërtius quoque testatur. — *Carneadis mors.*

ANNVS MVNDI 3926. SEXTÆ ÆTATIS 410. IMPERII GRÆCORVM 184. DEMETRII NICANORIS 18. IO. HYRCANI PONTIF. 7. PTOLEM. EVERGETIS 18. OLYMP. CLXIII. AN. I. VRB. CONDITÆ 625. COSS. CN. OCTAVIO, ET T. ANNIO RVFO. SIVE LVSCO.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 127.

I. *Demetrius iterum victus regno pellitur.* *Ex Iosepho.*

DEMETRIVS infœliciter hoc anno contra Alexandrum Zebinam, regni æmulum à Ptolemæo submissum, pugnauit; nec mirum, quippe qui cum suis simul alienisque pugnabat; eademque pugna & exercitum amisit, & regnum. Nec tamen Zebinam tyrannum, quandiu ille vixit, regem agnoscimus. De hac pugna ita Iosephus. [a] *Cumque Ptolemæus misisset Alexandrum Zebinam, commisso prælio Demetrius vincitur, & refugiens è pugna ad Cleopatram vxorem in Ptolemaidem, exclusus est ab ea: delatusque inde Tyrum ab inimicis capitur, & diu misere vexatus, tandem interficitur.* Hæc diutina vexatio causa est cur Demetrij mortem in annum seq. differamus, simul etiam vt 4. quos dixi annos, à reditu in Syriam, impleamus.

[a] l. 13. c. 17

II. *Et Iustino.* *Heredes Syriæ.*

DE eadem pugna Iustinus l. 39. Demetrius inquit, victus ab Alexandro cum vndique circunstantibus malis premeretur, ad postremum etiam ab vxore, filiisque deseritur. Appianus ait vnum tantum è filiis nomine Seleucum adfuisse in Syria, Antiochum vero cognomine Grypum Athenis fuisse, alterum autem Antiochum Cyzicenum filium Sidetis fuisse Cyzici ad Propontidem.

Interea autem Ptolemæus, recõciliata sororis gratia, in regnum reuertitur, vt testatur Iustinus, sed quo potissimum anno incompertum est. Fuit certe hac Olympiade, quæ hoc anno inchoata, victorem celebrauit Timotheum Trallianum.

III. *Lælij consolatio.*

MAGNA erat hoc tempore Romæ hominum vel admiratio, vel querela de morte Africani, vt scribit M. Tul. in Lælio, cum C. Lælius, qui cum Scipione intima iunctus fuerat amicitia, cum generis suis C. Fannio & Q. Mutio, de Amicitia sermonem habuit, vt se ipse super amicissimi hominis morte consolaretur, quem sermonem Cic. mandauit literis, in libello quem inscripsit de Amicitia. Nihil aliud Romanæ res hoc anno suggerunt, atque hoc ipsum possis ad præcedentem si placet annum referre: paucis enim diebus post Africani mortem, habitam eam disputationem scribit ibidem Mar. Tullius.

ANNVS MVNDI 3927. SEXTAE AETATIS, 411. IMPERII GRÆCORVM 185. DEMETRRII NIC. 19. ET VLT. HYRCANI PONT. 8. PTOLEMÆI EVERGETIS 19. OLYMPIADIS CLXIII. AN. 2. VRB. COND. 626. COSS. L. CASSIO LONGINO RAVILA. L. CORNELIO CINNA.

Ita Sigon. in tab. capit. Cuspin. habet Rulla, Frontinus Rauilia.

ANNVS ANTE CHRISTVM 126.

I. *Demetrij mors.*

DISTVLIMVS in hunc annum sabbaticum 192. apud Hebræos, Demetrij Nicanoris mortem, vt quadriennium illi à reditu Parthico cum Eusebio tribueremus, vt ante diximus. De ea Iustinus non plane cum Iosepho consentit. Nam Iustinus l.39. ait eum ab vxore filiisque derelictum, cum paucis seruulis Tyrum petiisse, vt ibi se templi religione, quasi Asylo tueretur: *sed naui egrediens*, inquit, *præfecti iussu interficitur.* At Iosephus scribit illum Tyrum delatum, ab inimicis captum, & diu miserè vexatum, tandem interfectum esse. Id factum Cleopatræ iussu intelligendum est; quæ propterea ab Appiano in Syriacis, à Liuio in Epit. 60. maritum dicitur interfecisse. Nec eo scelere contenta dira Proserpina, vltra etiam progressa est, vt mox dicemus.

πολλὰ παθών.

II. *C Gracchus somnio ad Rempub. euocatur.*

De rebus Italicis nihil inueni memorabile. Illud tamen de C. Graccho ex Plutarcho in eius vita possumus addere. *Apparet*, inquit, *inuitum potius hunc C. Gracchum, incidisse in Reip. tractationem, quam consilio. Siquidem Cic. Orator author est omnem honorem declinanti Caio, vitamque sectanti otiosam, oblatum in somnio fratrem, hisce eum appellasse verbis. Quid cunctaris Cai? nullum patet effugium, sed eadem vtrique nostrum vita, idem exitus pro populo agentibus in fatis est.* Hæc ipse; quæ malus dæmon, turbarum & bellorum autor, & incentor sub imagine fratris exhibuit, & quasi fati necessitate persuasit. Itaque Reip. administrandæ se dedit, & proximo anno Oreste Consule factus est Quæstor. Quamquam iam ante viuo fratre Triumuir agrorum diuidendorum electus fuerat, sed id officium fuit, magistratus non fuit. Huius somnij meminit Valer. Max.[a] & Cicero 1. de Diuinatione.

a l.1.c.8.

ANNVS MVNDI 3928. SEXTÆ ÆTATIS 412. IMPERII GRÆCORVM 186. SELEVCI 1. IOAN. HYRCANI PONTIFICIS 9. PTOLEM. EVERGETIS 20. OLYMPIADIS CLXIII. AN. 3. VRB. COND. 627. COSS. M. ÆMYLIO LEPIDO. ET L. AVRELIO ORESTE.

ANNVS ANTE CHRISTVM 125.

I. *Seleuci regnum.*

. de die Nat. c.17.

HVNC annum vocat Censorinus 628. ex Comment. xv. virorum, quo anno celebratos ait quartos ludos seculares. Cum Zebina victor Demetrij in Syria dominatur. Tyrannum tamen, & quidem sacrilegum, legitimis regibus non annumerabo. Seleucus hoc anno vel regnum, vel regni nomen tenebit, cui illud quoque Scipionis occini possit; fœlix *si impias propinquorum manus effugeris.* Ita tamen dominatur Zebina, vt Demetrij familia non plane iaceret. Multa enim in potestate Cleopatræ, ab ipso fuisse relicta, in gratiam, vt videtur, Ptolemæi eius patrui, ex eo satis constat, quod Seleucus Demetrij filius, & quidem, vt appa-

Cleopatra Seleucum filium tollit.

ret, primogenitus regnare aggressus est. Sed Cleopatra mater, aut furia potius, furiali accensa odio, scelera sceleribus accumulans, adolescentem interfecit, cuius vitam & regnum, vel morte sua quærere, ac protegere debuisset.

II. *A matre perimitur.* Cleopatra, inquit Liuius Epit. 60. Demetrium virum suum, & Seleucum filium, multum indignata, quod occiso patre eius à se, iniussu suo diadema sumpsisset, interemit. Ita ipse; eadémque habet Iustinus l. 39. Appianus autem etiam modum mortis refert. *Seleucum*, inquit, *qui mox post Patris obitum diadema sumpsit, sagitta sua manu emissa confixit, siue metuens ne ille patris necem vlcisceretur, siue eodem furore gerens omnia.* Ita Appianus. Sed hæc propemodum initia parricidiorum fuerunt, quibus iratus Deus, Regnum Syriæ & Asiæ, vti iam cœperat, in Romanos transtulit. *Regnum enim agente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos.*[a]

Hyrcanus cum Zebina fœdus init. De Hyrcano vero hæc scribit Iosephus.[b] *Alexander*, inquit, *regnum adeptus, fœdus feriit cum Hyrcano Pontifice*, vt scilicet ea ex parte res suas roboraret in Syria, contra filios Demetrij, & Antiochi Sidetis, à quibus merito tyrannidi suæ metuebat. Vtrum autem recte Hyrcanus tyranno se coniunxerit, & non Demetrij filiis, merito dubitari posset. Credibile est Pontificem non tam fœdus iniisse cum tyranno, quam populi sui vexationem vitasse, eo tempore, quo nihil legitimo hæredi prodesse posset. Addit Iosephus paulo post, Hyrcani res maximis successibus auctas fuisse Alexandri Zebinæ tempore, quod secure interea totius Iudææ prouentibus frueretur.

III. *Aetna & Lipara æstus.* His Consulibus, vt scribit Oros.[c] Ætna vasto tremore concussa, exundauit igneis globis. Rursusque alio die Lipara insula, & vicinum circa eam mare in tantum æstum efferbuit, vt adustas quoque rupes dissoluerit, tabulata nauium liquefactis ceris extorruerit, exanimatos pisces supernatantesque excoxerit. Homines quoque, nisi qui longius potuere diffugere, reciprocato anhelitu calidi aëris, adustis introrsum vitalibus, suffocarit. Huius quoque anni prodigia memorat Iulius Obsequens.

IV. *C. Gracchi Quæstura laudabilis.* Profectus est hoc anno contra Sardos Orestes Consul, Quæstore vsus C. Graccho, qui in ea insula, vt ait Plutarchus in eius vita, omnis virtutis specimen dedit, multoque omnem iuuentutem audacia aduersus hostes, & iustitia aduersus pacatos colenda antecelluit; etiam beneuolentia & reuerentia erga ducem: temperantia vero, frugalitate, industria vel maioribus natu præfulsit. Quantum autem gratia & eloquentia valeret, ex eo ostendit, quod cum atrox simul & insalubris hyems in Sardinia contigisset, nec imperatam vestem à ciuitatibus Imperator obtinuisset, quin potius ciuitates eius oneris immunitatem à Senatu impetrassent, Caius ciuitatibus aditis persuasit, vt vestes Romanis militibus sponte mitterent. *Gratia multum valet.* Secundo, quod cum Micipsa ex Africa frumentum in Sardiniam misisset, legatos etiam Romam misit, qui id à rege suo factum in gratiam C. Gracchi dicerent; non sine offensione Senatus, qui iam eum metuebat, ideoque ad triennium Oresti in Sardinia prorogatum est imperium, vt ibi quoque Quæstor Gracchus detineretur. Sed ille post biennium relicto Consule à prouincia decedens, etiam factum suum populo miranti probauit, cum ei apud Censores dies dicta esset. Triennium habet Plutarchus, sed biennium Gellius,[d] vbi verba ex illius oratione sumpta recitat. Sed ne biennium quidem ibi integrum fuit, cum sub sequentis anni æstatem Romæ factus sit tribunus plebis.

a Eccli. 10. 8
b l. 13. c. 17.
c l. 5 c. 10.
d l. 15. c. 12.

ANNVS MVNDI 3929. SEXTÆ ÆTATIS 413. IMPERII GRÆCORVM 187. ANTIOCHI GRYPI 1. IOAN. HYRCANI PONTIF. 10. PTOLEM. EVERGETIS 21. OLYMP. CLXIII. AN. 4. VRB. CONDITÆ 628. COSS. M. FVLVIO FLACCO, ET M. PLAVTIO HYPSEO. BEL. ALLOBROGICI 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 124.

INITIVM regni Antiochi Grypi hoc anno constituimus, quo auxiliis nixus Regis Ægypti, Zebinam tyrannum victum captumque interfecit. Etsi Eusebius Grypi regni exordia differat in annum seq. forte quia non nisi sub extremum hunc annum rerum potitus est: sed nos hic regem ex regnandi iure potius, quam ex regni possessione agnoscimus. Tyrannus enim regnum possidere potest, Rex esse non potest. Porro hic Grypus siue Gryphus à magnitudine nasi cognomen accepit, vt ait Iustinus; rectius alij, ab aduncitate nasi. Nam Gryps & Gryphus genus est auis, adunco naso, in morem aquilæ. Vnde & Cyrum Xenophon γρυπὸν vocat, quod aquilino esset naso, quales Persis in honore erant, quod primus eorum Imperator Cyrus talis extitisset, vt ait Plutarch. in Apoph. Itaque non videtur id cognomen contumeliæ causa datum. Et quamuis aduncitas illa, virum magis quam mulierem deceat, ex ea tamen Gryphina filia Euergetis, siue, vt aliis placet, Philometoris appellata videtur, vt mox ex Iustino intelligetur. I. *Initia Antiochi Gryphi.*

PORRO qui ex humilibus orti principiis in magnam dignitatem casu euehuntur, se ipsi propter angustias animi satis capere non possunt, sed facile inflantur superbia, & insolescunt, etiam aduersus eos, à quibus in altum sunt euecti. Id probauit Zebina. Alexander, inquit Iustin. occupato Syriæ regno, tumens ex successu rerum, spernere iam etiam ipsum Ptolemæum, à quo fuerat regno ornatus, superba insolentia cœpit. *Itaque Ptolemæus reconciliata sororis gratia, destruere Alexandri regnum, quod odio Demetrij viribus suis acquisierat, summis opibus instituit. Mittit igitur ingentia Grypo auxilia, & filiam Tryphenam Grypo nupturam, vt populos in auxilium nepotis, non societate tantum belli, verum & affinitate sua sollicitaret.* Cleopatra Athenas filium Antiochum Grypum miserat educandum & erudiendum, vt ait Appianus. Inde autem cum venisset in Syriam, à matre Rex ea lege constituitur, vt nomen Regis penes filium, ius autem omnis imperij penes matrem esset, vt ait Iustinus, qui ruinam Alexandri persequens ita pergit. II. *Zebinæ superbia, & ruina.*

CVM *omnes Gryphum instructum Ægyptiis viribus viderent, paulatim ab Alexandro deficere cœperunt. Fit deinde inter eos prælium, quo victus Alexander Antiochiam profugit.* Antiochia erat ei primum vltimumque perfugium, vt quæ prima de more defecerat, vt ex Iustino ante retulimus. *Ibi inops pecuniæ, cum stipendia militibus deessent, templo Iouis solidũ ex auro Victoriæ signum tolli iubet, facetus etiam ioco sacrilegium circunscribens. Nam victoriam commodatam sibi à Ioue esse dicebat. Interiectis deinde diebus, cum ipsius Iouis aureum simulachrum infiniti ponderis tacite euelli iussisset, deprehensusque in sacrilegio, concursu multitudinis esset in fugam versus, magna vi tempestatis oppressus, ac desertus à suis, à latronibus capitur, perductusque ad Grypum interficitur.* Ita tyrannus cito exaltatus, cito deiectus est. Quam ad rem etiam sacrilegium non leue momentum attulisse, Scripturæ consentientes Ethnici ipsi senserunt, sæpiusque in diuersis principibus notarunt; vt in Syriæ regibus, in Antiocho Magno, Antiocho Illustri, Antiocho Sidete, Heliodoro, & nunc in isto Zebina. Cæterum Iosephus Zebinam in prælio cæsum occubuisse testatur; de Hyrcano autem nihil habet peculiare, quod in hunc annum cadat. III. *Eiusdem clades, & cædes.*

HIS Consulibus pestilentia in Africa à maxima multitudine locustarum, & IV. *Africana lues ex locustis.*

deinde earundem necatarum strage fuisse traditur, vt habet epit. Liuij 60. Sed plenius Orosius ex ipsomet, vt videtur, authore: vbi inter alia. M. Plautio Hypsæo, & M. Fuluio Flacco Coss. cum per totam Africam immensæ locustarum multitudines coaluissent (Obsequens pluuia delapsas refert) & nō modo iam spem cunctam frugum abrasissent, herbasque omnes cum parte radicum, & folia arborum cum teneritudine ramorum consumpsissent, verum etiam amaras cortices, & arida ligna perrosissent, repentino arreptæ vento, atque in globos coactæ, Africano pelago immersæ sunt, sed eas fluctuans mare in omnia littora late dispersit, vnde teter ac pestilens odor effusus, tantam pestilentiam peperit, vt auium, pecudum, ac bestiarum correpta inde corpora, & in putredinem versa, vitium corruptionis augerent.

V. *Ortaque inde pestis.* Qvanta vero fuerit hominum lues hinc intelligi potest. In Numidia, in qua tum Micipsa Rex erat, octingenta millia hominum: circa oram maritimam, quæ Vticæ ac Carthagini adiacet, plusquam ducenta millia periisse traditum est: ad ipsam vero Vticam ciuitatem triginta millia militum, quæ ad præsidium totius Africæ ordinata fuerant, extincta sunt, adeo vt apud Vticam, sub vna die, per vnam portam plusquam mille quingentos mortuos elatos fuisse narretur. Et mox. Nunquam temporibus Christianis tanta vis inextricabilis mali accidit, vt pernicies locustarum, quæ nullo modo ferri viua potuisset, mortua plus noceret, & qua diu viuente peritura erant omnia, ea perdita pereuntibus magis omnibus, optandum fuerit ne periret. Hæc pluribus Orosius.[a] a l. 5. c. 11.

VI. *Flaccus Consul & Triumuir res turbat.* Romæ porro minime quietæ res erant. Nam Fuluius Flaccus & triumuir, & Consul, & C. Gracchus Trib. plebis, multa mouebant. Flaccum superbiæ atq; impotentiæ arguit Valer.[b] quod cum perniciosissimas Reip. leges introduceret, de ciuitate danda, & de prouocatione ad populum, eorum qui ciuitatem mutare voluissent, ægre compulsus est, vt in Curiam veniret. Deinde partim monenti, partim oranti Senatui, vt inepto desisteret, responsum non dedit. Appianus l. 1. ait quosdam censuisse sociis omnibus, qui maxime de agris contendebant, ciuitatem dandam, quò hac gratia deuincti contendere desinerent: pergratumque id fuisse Italis, ius ciuium dari, quam agrum publicum diuidi sibi malentibus. Nitebantur autem, inquit potissimum fauore Fuluij Flacci, qui tum simul Consul & Triumuir agris diuidendis creatus fuerat. Senatus autem ægre patiebatur subditos æquari ciuibus. Irritum porro fuisse hunc conatum ibidem subdit, plebe mœsta, & frustratam spem suam dolente. b l. 9. c. 5. *Eius rogationes.*

VII. *C. Gracchus fit tribunus plebis.* Affectis hoc modo rebus, commodum se obtulit C. Gracchus, qui se candidatum Tribunatus professus, eum magistratum illustri plebis studio adeptus est, vt ait Appianus. Plutarchus id studium explicat, in vita Gracchi, vbi cum dixisset C. intendisse animum ad tribunatum plebis petendum, vniuersa eum pariter impugnante nobilitate, subdit. Cæterum tantus cœtus in vrbem influxit ex Italia, eiusque petitioni suffragata est, multos vt diuersoria deficerent, ex tectisque & fastigiis ædificiorum, non capiente campo tantam multitudinem voces eorum resonarent; studiis tamen nobilitatis effectum est, vt non pro expectatione sua primus, sed quartus renunciatus fuerit. At inito magistratu mox omnium primus fuit, quod tum facundia, vt nemo alius, polleret; tum quia calamitas in fratris exitu deplorando, latum ei campum ad dicendum aperiret. Hæc Plutarchus.

VIII. *Eius lex frumentaria.* Confestim autem inquit Appianus, cœpit dolos Senatui nectere, lege lata de frumento menstruo plebi viritim diuidendo ex publico, quod nunquam ante factum fuerat; atque ita vno instituto plebe sibi celeriter deuincta, Fuluio Flacco etiam adiutante, in sequentem quoque annum tribunus refectus est. Sic ibi. Sed omissis nunc quæ sequentis anni sunt, quæ sunt huius anni reliqua videamus. Geminum enim bellum occurrit, alterum in Italia, in Gallia alterum. Nam Fregellæ, populi Romani colonia, ad Lirim fluuium, condita anno ante Torquatum Semproniumque Coss. vt ait Velleius l. 1. id est V. C. 508. Fregellæ, inquam, cum à pop. Ro. defecissent, à L. Opimio Prætore deuictæ hoc anno, & ad deditionem compulsæ sunt. Defectionis causa creditur spes data populis Italicis Romanæ ciuitatis, & mox irrita reddita, vt ex Appiano diximus. Eius coniurationis creditus est fuisse conscius C. Gracchus, vt habet Victor de vir. ill. & Plut. in eius vita: quod tamen crimen ab eodem accurate purgatum scribit. *Bellum ad Fregellas.*

IX. Sine triumpho, & quare.

Intervenisse proditionem Pulli Numitoris ad potiendum vrbe tum nobili Fregellarum, significat M.Tul.l.5.de finibus, cuius hæc sunt verba. *Quis Pullum Numitorem Fregellarum proditorem, quamquam Reip. nostræ profuit, non odit?*

Porro L.Opimius, etsi re bene gesta, non tamen triumphauit. Q. Fuluius, inquit Valer.[a] qui Capua capta, & L.Opimius qui Fregellanis ad deditionem compulsis triumphandi potestatem à Senatu petierunt, vterque editis operibus magnificis, sed neuter petitæ rei compos. Non quidem inuidia Patrum conscr. cui nunquam aditum in Curia esse voluerunt, sed summa diligentia obseruandi iuris, quo cautum erat, vt pro aucto imperio, non pro recuperatis quæ populi Rom. fuissent, triumphus decerneretur. Hæc Valerius.

a l.2.c.8.

X. Bellum Allobrogicum.

Enatum est hoc anno bellum, quod vocatum est Allobrogicum, quod à M. Fuluio Flacco geri cœptum, à Q. Fabio Maximo anno 632. perfectum est. De eius initiis ita scriptum est Epit. 60. Fuluius Flaccus primus omnium transalpinos Ligures bello domuit, missus in auxilium Massiliensibus aduersus Falanios Gallos, qui populabantur fines Massiliensium. Quos Falanios siue Liuius, siue Abbreuiator, Salyos plerique vocant; & forte ita epitome corrigenda est. *Prima*, inquit Florus, [b] *trans Alpes arma nostra sensere Salyi*, (Græci Σάλυες, & Liuius ipse [c] appellat. Aliqui Saluos & Saluios. Nunc in Prouincialibus censentur,) *cum de incursionibus eorum fidissima atque amicissima ciuitas Massilia quereretur.* Sed de his iterum anno seq. Quod tamen hæc prima Romanorum arma ad Septentrionem prolata dicit Florus, vereor vt satis consentiat cum iis, quæ idem scripsit ante, [d] vbi de subalpinis Liguribus à Fuluio domitis, sub annum V.C.574. ita loquitur. *Itaque cum diu multumque eluderent Saluij, Deciates, Oxubij, Euburiates, Ingauni* (sic enim corrigit Vinetus) *tandem Fuluius latebras eorum ignibus sepsit, Bœbius in plana deduxit, Posthumius ita exarmauit, vt vix reliquerit ferrum, quo terra coleretur.*

b l.3.c.2.
c l.5.& 21.
d l.2.c.3.

ANNVS MVNDI 3930. SEXTAE AETATIS, 414. IMPERII GRÆCORVM 188. ANTIOCHI GRYPHI 2. IOAN. HYRCANI PONT. 11. PTOLEMÆI EVERGETIS 22. OLYMPIADIS CLXIV. AN. 1. VRB. COND. 629. COSS. C. CASSIO LONGINO, ET C. SEXTIO CALVINO. BEL. ALLOBR. 2.

ANNVS ANTE CHRISTVM 123.

I. Literæ Iudæorum ad suos Ægyptios.

An geminæ.

PRIMVS annus Olympiadis centesimæ sexagesimæ quartæ, qui victorem in stadiis celebrauit Bœotum Sicyonium, idem vltimus est omnium, qui in Macchabæis, & toto veteri testamento notati sunt. Quo Iudæis, qui erant Ierosolymis, & in regione Iudæa, multa pace, sub Hyrcano principe ac pontifice, fruentes, ad Iudæos, qui in Ægypto degebant, publicas literas dederunt, quæ habentur c.1. & 2.l.2. Machab. quæ cum vnæ tantum sint, alias tamen ante annos decem & nouem datas, vel earum partem aliquam continent: quæ causa fuit vt viri graues, atque in primis eruditi, binas esse existimarint: in quibus Rupert. l. 10. de vict. verbi. c.15. & habetur sub init. Glossæ l.2. Machab. Et ibid. Lyran. Emanuel Sà in notis. Melchior Canus, [e] Bellarminus, [f] Torniellus anno sextæ ætatis 446. Medina l.6. de fide c.13. In quam sententiam inducuntur ob Iudam memoratum anno 188. regni Græcorum, quem constat mortuum initio anni centesimi quinquagesimi secundi.[g] Itaque epistolam à Iuda scriptam incipiunt à verbis illis. *Populus qui est Hierosolymis.*

l.2.c.11.
l.1. de verb. Dei c.15.
l.1.c.9.v.

II. Aut vna potius. Earum argumentũ.

Verum, vt dixi, vnas tantum esse existimo, idque ex textu ipso perspicue constabit; cui vim afferunt alij, & quidem gementes, vt Torniellus: [h] eademq; sententia est Serar. in comment. huius loci. Anno ergo 188. missæ sunt literę in hæc verba. *Fratribus qui sunt per Aegyptum Iudæis, salutem dicunt fratres, qui sunt Ierosolymis,*

l.c.n.7.
2.Mach.1.

Iudæi, & qui in regione Iudææ, & pacem bonam. Scribit Rupertus peramica salutatione vti Ierosolymitas erga Iudæos Ægyptios, qui in magno errore viuebant, templo in Ægypto ædificato contra Dei legem; conarique eos ab illegitimo cultu abducere, & ad Hierosolymitani templi cultum, & solennitates celebrandas inducere. Eoque trahit illud. *Adaperiat cor vestrum in lege sua*, & item illud, *& reconcilietur vobis*, quibus significetur eos Deo factos inimicos, qui reconciliatione indigeant, & clausum habere cor ad intelligentiam scripturarum, quas ad errori suo patrocinandum detorqueant.

III. *Quæ sociis optent à Deo.* Benefaciat *vobis Deus, & meminerit testamenti sui, quod locutus est ad Abraham, & Isaac, & Iacob, seruorum suorum fidelium.* Phrasis Græca ad verbum expressa est, & idem ἀνακόλουθον admissum. Vidit hoc Lyran. & suppleuit quo modo potuit, suppleamus & nos vnam coniunctionem, &, hoc sensu, meminerit testamenti sui, & seruorum suorum fidelium. Quod autem beneficium illis diuinitus expetant, subdit. *Et det vobis cor omnibus, vt colatis eum, & faciatis eius voluntatem, corde magno, & animo volenti. Adaperiat cor vestrum in lege sua, & in præceptis suis, & faciat pacem. Exaudiat orationes vestras, & reconcilietur vobis, nec vos deserat in tempore malo. Et nunc hic sumus orantes pro vobis*, vt scilicet prædicta Dei dona recipiatis. Primum cordis siue intellectus illustrationem, per infusam diuinitus fidem, quia corde creditur ad iustitiam. 2. Obedientiam diuinorum mandatorum, & quidem generosam & alacrem. 3. Donum sapientiæ ad intelligendas Scripturas, quia ipse est qui aperit discipulis suis sensum, vt intelligant Scripturas.[a] Iudæi autem Ægyptij male intelligebant Scripturam Esaiæ, de altari in medio Ægypti excitando, vt notauit Rupertus.[b] — a Luc. 24. 45. b l. 10. c. 11.

IV. *Alia eorundem postulata.* Qvarto pacem, quoniam iampridem Ægyptus & Syria intestinis bellis in seipsis, atque inter se confligebant, vt præcedentes omnes anni docent; bellorum autem procellis sæuientibus, ægrè vacatur cultui iustitiæ & pietatis. Ipsius autem est facere pacem, qui est Deus pacis & dilectionis in hac vita,[c] & in futuro, Deus & Dominus pacis sempiternæ, quæ exuperat omnem sensum.[d] 5. diuinam benignitatem, & indulgentiam in exaudiendis orationibus. 6. misericordiam in remittendis peccatis, & eorum pœnis, iuxta illam martyris adolescentis vocem.[e] *Nos enim pro peccatis nostris hæc patimur: etsi nobis propter increpationem, & correptionem Dominus Deus noster modicum iratus est, sed iterum recōciliabitur seruis suis.* Similis huic erat Iudæ, & sociorū eius deprecatio deuicto Nicanore.[f] 7. Protectionem diuinæ prouidentię in aduersis rebus; vt pene optare & dicere videantur, quod Dominus postea docuit. Dimittat vobis debita vestra, nec vos inducat in tentationē, sed liberet vos à malo. — c 2. Cor. 13. 11. d Phil. 4. 7. 2. Thess. 3. 16. e l. 2. Mach. c. 7. 32. 33. f l. 2. c. 1. 19

V. *Commemorant veterē epistolam.* Hactenvs exordium epistolæ. Nunc narrationem inchoant à commemoratione epistolę, ad ipsos ante annos nouendecim scriptæ, in qua regnante Demetrio Nicanore, quem nuper à Zebina victum, vxor Cleopatra interfecerat, nonnulla de suis afflictionibus recensebant, quas passi erant ab initio regni Antiochi Epiphanis, quem impius Iason adierat ad pontificatum obtinendum, & antiquandum legitimum Dei cultum: de quo mox per Iudam Machabæum restaurato lætabantur, & eos ad similem lætitiam, & festi, eam ob causam instituti, celebrationem inuitabant: & hæc nos supra suo tempore exposuimus.[g] Hoc vsi narrationis initio, pergunt. *Anno centesimo octogesimo octauo populus*, &c. Quasi dicant, & hæc quidem illo anno scripsimus, hoc autē anno scribimus vobis quę sequūtur: sed pro ea locutione, repetunt salutationem, cum appositione propriorum nominum, eorum qui literas mittunt, & eorū ad quos mittuntur, quæ initio fuerant prætermissa. Et confirmatur hæc expositio, nam v. 9. vbi legimus. *Et nunc frequētate dies Scenopegiæ mensis Casleu.* In Græco est, & nunc, (supple scribimus,) vt agatis dies Scenopegiæ mensis Casleu. — *Eique copulant nouā.* — g an 169. n. 13.

VI. *Qui authores epistolæ.* Qvinam ergo sunt qui dicunt se scribere? *Populus qui est Ierosolymis, & in Iudæa, Senatusque, & Iudas.* Hunc Iudam plerique putant esse Machabæum, Bellarminus in primis.[h] *Nec vllus fuit*, inquit, *ex ducibus Iudæorum, qui vocaretur Iudas, præter vnum Machabæum, nec est verisimile, cum Senatu & populo, in titulo literarum alium nominari, quam principem.* Et quoniam Iudas Machabæus anno 188. non erat in viuis, sed ante annos sex & triginta in prælio occubuerat, separat illa verba *Anno* 188. à sequentibus, *Populus qui est Hierosolymis*, vultque illam annorum notam ad præcedentem epistolam pertinere, initium autem sequentis epistolæ, esse in illis verbis. *Populus qui est Hierosolymis*, &c. Sed ita fert vt prior epistola duas temporis notas habeat, & — *Num Iudas Machabæus.* — h l. 1 de verbo Dei c. 15.

quidem valde repugnantes. Posterior autem nullam habeat. Adde quod in omnibus Græcis, Latinisque codicibus, præsertim emendatioribus, nulla talis separatio, neque interpunctio reperitur, vt Torniellus quoque agnoscit.

VII. *Aut Scriptor, vel filius Hyrcani.*

QVIS ergo est iste Iudas primariæ apud Iudæos authoritatis? Tres suggerit noster Serarius. Primum ex Epiphan. hæresi 33. & 42. Iudam quendam Iudaicarum traditionum authorem, quem tamen non constat his temporibus fuisse in viuis. Alterum ex Iosepho Hyrcani primogenitum, qui & Aristobulus dictus est, & Hyrcano patri in pontificatu successit, vt habet Iosephus;[a] sed neque hunc intelligere conuenit. Non enim probabile est in publicis literis, omisso parente, qui Princeps esset Reip. & summus pontifex, filium iuuenem inscribi, quantauis gratia & autoritate polleret; illa porro victoria contra Antiochum Cyzicenum, quam memorat Serarius, nondum contigerat hoc tempore, nec multis post annis. Cæterum quemadmodum hic neque Hyrcanus neque eius filius nominatur, ita infra neque Onias pseudopontifex in Ægypto, si is adhuc erat in viuis, neque filij eius Helcias & Ananias, de quibus postea agetur, nominantur, ne qua fortasse hinc offensio nasceretur.

[a] l. 20. c. 8.

VIII. *Sed Iudas potius Essenus propheta.*

TERTIVS igitur superest Iudas, secta Essenus, prædictionis gratia celebris, cuius prædictiones, inquit Iosephus,[b] nunquam fefellerunt, quique Antigoni filij Hyrcani mortis diem ac locum certo etiam prædixerat. Hunc ergo Iudam hoc loco intelligi consentaneum est, virum religione, & prophetiæ gratia celebrem, ideoque magnæ apud Iudæos omnes autoritatis, præsertim circa ea quæ ad religionẽ & Dei cultum pertinerent, quod erat huius epistolæ arg. Hunc ergo Iudam hîc intelligi par est; eaque est sententia Ruperti,[c] & Serarij hoc loco; quibus libenter assentior.

[b] l. 13. c. 19.

[c] l. 10. c. 15

At credibile non est, vt ait Torniellus denunciationem diei festi celebrandi, fieri post 40. fere annos, ab eius institutione. Respondeo nõ esse hanc denunciationem, sed exhortationem, ad celebrandum dies sapienter institutos, tam in honorem purificati templi, quam dati diuinitus ignis, & quidem aliquot ante seculis. Itaque legitur. *Frequentate dies Scenopegiæ*, non instituite isthic. & infra.[d] *bene facietis, si egeritis hos dies*, non si institueritis apud vos.

[d] c. 2. 16.

IX. *Ad quos scribatur epistola.*

NVNC videamus ad quos hæc epistola scribatur. *Aristobolo*, inquit Scriptura, *magistro Ptolemæi Regis, qui est de genere christorum sacerdotum, & his, qui in Aegypto sunt, Iudæis, salutem, & sanitatem.* Aristobulus hic, ait Rabanus, fuit natione Iudæus, sed peripateticus philosophus esse agnoscitur, qui ad Philometorẽ Ptolemæum explanationum in Moysem cõmẽtarios scripsit, vt chronographi produnt. Ita Raban. Intelligit autem Eusebium, cuius illa sunt verba in chronico sub init. regni Philom.[e] *Aristobulus autem, ille*, inquit, *cuius secundus Machabæorum liber initio meminit, quemq; Aristotelica peritum Philosophia fuisse constat, similiter manus & cætera membra, quando de Deo dicuntur, intelligenda esse in libro, quem ad Ptolemæum scripsit, declarat*, &c. Clemẽs quoque Alexandrinus l. 5. Strom. hunc eundem Aristobulum esse dixit, cuius meminit qui construxit epitomen Machabæorum. 1. Videtur autem nomen magistri regis adeptus, vel ex illo scripto libro, in quo regẽ philometorem docebat; vel quod eum de rebus Mosaicæ legis doceret, quæ deinde libro illo sit complexus, eique dicarit, idque nomen deinceps honoris causa retinuerit, ad hoc vsque tempus, id est annis viginti duobus post mortem Philometoris: vt non sit necesse viuentem nunc Ptolemæum quærere, quem ille doceret, cum ista scriberentur. Addam postremo, ex Anatolio Alexandrino apud Eusebium, hunc Aristobulum fuisse ex Paneade oriundum, prouincia ad radices Libani, vbi Iordani fontes, in tribu Nephtalim.[f]

[e] l. 8. de præpar. c. 3.

1. ex.

Aristobulus regis magister.

X. *Reliqua epistola suis locis explicata.*

PORRO quæ hic subduntur de periculis quibus liberati sunt Iudæi, & de morte Antiochi in templo Naneæ, in vltimo anno Antiochi Sideris satis accurate exposuimus.[g] Ea morte enarrata Iudæi Hierosolymitæ hortantur Ægyptios, vt Deo gratias agentes, pro hoc beneficio, quod ad ipsos quoque, vtpote fratres & Israëlitas, pertinet, non solum diem festum Scenopegiæ cum ipsis agant, sed & festum ignis diuinitus dati: cuius rei historiam fuse tradunt à versu 19. vsque ad fi. cap. quæ breuiter exposita est supra, anno Artaxerxis Longimani 20.[h] Sequuntur deinde quæ c. 2. ex descriptionibus Ieremiæ recitantur, vsq; ad v. 13. de tabernaculo, & arca, & altari ab eo absconditis, quæ pertinent ad Hierosolymitanæ desolationis initium, vbi & de iis breuiter egimus, ann. V.C. 146.[i] De bibliotheca quoque Nehemiæ, vide quæ diximus anno 32. regni Artaxerxis Longimani.[k]

[f] Vide tabulas Adrichom. & Iosephum l. 1. de bello c. 16. & Antiq. l. 15. c. 13

[g] n. 6. 7. & seqq.

[h] n. 79. & seqq. & an. ...1. n. 1. V.C. ...08. & 309.

[i] n. 38. 39. ...o.

[k] V.C 320. n. 6. & seqq.

XI. *Reparatio bibliothecae à Iuda.*

Nehemiæ exemplum imitatus Iudas, quæ ad restituendam Rempub. Iudæorũ, & sacram pertinebant diligenter executus est, vt dicitur v. 14. Nominatim autem librorum sacrorum curam gessisse, quos Epiphanes omni studio delere ac perdere statuerat, consentaneum est pietati Iudæ. Quis autem hic Iudas intelligatur etiam controuersum est. Serar. q. 2. in hunc locum, putat hunc eundem esse Iudam, cum eo qui initio epistolæ inscribitur, à quo horum bellorum gesta collecta fuerint: malim tamen, nihil repugnante ratione temporis, intelligere Machab. cum communi interpretum sententia, qui in pluribus aliis rebus Iudæorum res, exemplo Nehemiæ restaurauit. Et libros quoque collegit, qui beneuolentiæ gratia Iudæis Ægyptiis offeruntur. *vt patet ex l. 1. Mach. c. 1. 59.*

XII. *Iudæi satagunt tollere schisma.*

Reliqua est epistolæ conclusio, in qua renouatur adhortatio celebrandi festum purificationis templi Hierosolymitani. Id autem pertinebat ad tollendum schisma eorum, qui in Aegypto aliud templum erexerant, si Hierosolymitanum quasi veram diuini cultus sedem agnoscentes, eius purificationis & dedicationis festos dies agerent. *Acturi itaque*, inquiunt, *purificationem, scripsimus vobis: bene ergo facietis, si egeritis hos dies.* Accedit & comprecatio, quæ valet ad stabiliendum tẽpus scriptæ huius epistolæ. Nam quæ mox subiiciuntur, temporibus Simonis & Hyrcani recte congruunt, Iudæ vero Machabæi non recte: Aiunt enim, *Deus autem qui liberauit populum suum, & reddidit hæreditatem omnibus, & regnum, & sacerdotium & sanctificationem, sicut promisit in lege, sperabimus quod cito nostri miserebitur, & congregabit de sub cælo in locum sanctum*, sublato scilicet Garizitano templo, atque Ægyptio, Hierosolymitano solo secundum legem Domini retento. Id autem speratur. *Eripuit enim nos*, inquiunt, *de magnis periculis, & locum purgauit*, quasi aduentui suorum ex omnibus locis, illud præparans. Itaque qui bene cœpit ipse perficiet, & qui de magnis periculis eripuit, in ea felicitate qua nos dignatus est munerare, conseruabit.

XIII. *Confirmatur ratio temporis.*

Cæterum quod dicebam recte conuenire Simonis & Hyrcani temporibus, non autem Iudæ patet. Nam plena libertas populi, & immunitas à tributis, & iugo Græcorum, contigit tantum in pontificatu Simonis, anno regni Græcorum centesimo septuagesimo, vt plenius habetur l. 1. Machab. c. 13. Ab eo enim eiusque filio Ioanne Hyrcano, & Romanorum fauore recuperatæ sunt vrbes, & prouinciæ, quas Israëlitæ à Deo acceperant in hæreditatem, adeo vt regnum Iudæorum dicatur restitutum; stabilitum certe fuit magna Hyrcani potentia despectis Syriæ regibus, qui mutuis se præliis, cædibus, ac direptionibus conficiebant: adeo vt filius Hyrcani Aristobulus, regium sibi diadema à morte patris assumpserit, vt ex Iosepho dicemus. *v. 51.*

XIV. *Gryphus matrẽ venenũ potat, quod illa filio parauerat.*

Antequam autem abeamus è Syria, constitutum sibi ab Antiocho Grypo regnum videamus. Id docet Appianus in Syriacis. *Seleuco*, inquit, *in regnum successit Grypus, qui matrem venenum, quod illa filio parauerat, coegit ebibere: sic illa tandem pœnas dedit.* Sic iste. Plenius aliquanto rem explicat Iustinus, post expositam Zebinæ tyranni cædem, in hæc verba. *Gryphus porro recuperato patrio regno, externisque periculis liberatus, insidiis matris appetitur. Quæ cum cupiditate dominationis prodito marito Demetrio, & altero filio* (Seleuco) *interfecto, huius quoque victoria inferiorem dignitatem suam factam doleret, venienti ab exercitatione veneni poculum obtulit. Sed Gryphus prædictis ante iam insidiis, veluti pietate cum matre certaret, bibere ipsam iubet: abnuenti, instat. Postremùm prolato indice eam arguit, solam defensionem sceleris*, id est purgationem præparatæ filio necis, & probationem innocentiæ, *superesse affirmans, si bibat quod filio obtulit. Sic victa regina scelere in se verso, veneno quod alii parauerat, extinguitur.* Minore vtique longe quam merita erat supplicio, furiosa dominandi cupiditate mulier, aut furia potius Aegyptia, quæ marito & filio, regibus duobus interfectis, etiam tertium Syriæ regem, eundemque filium interficere parabat.

now

XV. *Crudelis in propinquos ambitio.*

Vsque *adeo insociabilis vndequaque est imperium*, ait Plutarch. in Demetrio, *diffidentiæque, & maleuolentiæ plenum, vt summus inter Alexandri successores*, Antigonus, *& natu maximus gloriaretur, quod non timeret filium* Demetrium Poliorcetem, *sed committeret lanceã armato corpus suum. Verum enimuero vnica prope dixerim in multas successiones hæc domus, eiusmodi vacauit malis. Imo ex Antigoni posteris filium suum*, Demetrium, fratrem Persei, *solus trucidauit Philippus. Reliquæ familiæ regum pene omnes frequentes*

habent liberorum, frequentes etiam matrum neces, & uxorum. Nam fratrum parricidia, ut petitiones Geometræ sumunt, sic concedebantur; habebanturque communis quædam petitio ad securitatem, & regia. Sic Plutarchus. Eadem deinceps in reliquis Syriæ regibus animaduertemus; adeo ut ad Iudæos quoque pestis ita transierit, ut in Aristobulo Ioannis Hyrcani pontificis filio, matris ac fratris interfectore intelligetur. Cæterum Antiochus Gryphus ex hac matris cæde, Philometoris cognomen per antiphrasim videtur accepisse, quod usurpat Iosephus.[a]

a l.13.c.20.

XVI. *Saluii à Sextio victi.*

C. Sextio Consuli Gallia prouincia, & bellum à Fuluio inchoatum obtigit, quod tamen non nisi anno sequenti confectum est. Scribit enim Abbreuiator Liuii Epit. 61. Saluiarum gentem à C. Sextio proconsule victam, quæ autem gesserit in prouincia Consul, non tradit.

C. Gracchus II. Tribunus.

Hoc quoque anno tribunatum gessisse C. Gracchum autor est Appianus l. 1. bell. ciuil. ubi ait Flacco adiutante, in sequentem quoque annum factum esse tribunum, continuato per biennium tribunatu: deinde intermisso uno anno, tertium tribunus est factus, quādo etiam occisus est. Nam primus eius tribunatus cœpit M. Fuluio Cōsule 628. V.C. sed ab æstate, ut App. autor est; ergo in medio 29. inchoauit secundum, id est hoc anno, Cassio & Sextio Consulibus, & finiuit in medio anni trigesimi, Metello & Flaminino Coss. quando Carthaginem deducendæ coloniæ causa profectus est, & intra 70. diem Romam regressus est, priuatusque egit, usque ad proxima comitia consularia, quibus ipso annitente C. Fannius factus est Consul, repulso L. Opimio; ipse autem non candidatus, neque ambiens, populi studio Tribunus plebis renunciatus est, ut ait Plutarchus. Itaque quod ait eum in petitione tertii tribunatus repulsam esse passum, de quarto intelligi oportet, quando Opimio iam Consule, frustra candidatum professus, nihil impetrauit.

XVII. *Iudicia equitibus communicat.*

Hoc ergo anno acrius urgere institutum cœpit deliniendi populi, legibus popularibus ferendis. Cum enim priore anno plebem sibi conciliasset lege de frumento ex publico plebi viritim diuidendo, hoc anno ordinem equestrem sibi deuinxit, communicatis cum eo iudiciis, ut Appianus author est. Plutarchus ait eum trecentos equites Romanos trecentis adiunxisse Senatoribus. Epit. 60. ait trecentis Senatoribus sexcentos equites admiscuisse, ut equester ordo bis tantum virium in Senatu haberet. At Appianus vult iudicia penitus à Senatoribus ad equites esse translata; cui rei fauerit tunc inuidia aliquorum iudiciorum, in quibus repetundarum rei legum seueritatem, corruptis auro iudicibus, effugerant. Ex quo Senatus potentia debilata atque infracta fuerit, inani honore Senatoribus relicto, potentia ad equites translata. Appiani sententiam confirmat M. Tullius, qui in Bruto[b] legis Seruiliæ meminit, cuius autor extitit Q. Seruilius Cæpio, suasor L. Crassus, qua iudicia ab equitibus ad Senatores reuocata sunt, aut certe cum utrisque communicata, anno V.C. 607. ut ex Cassiodoro & Obsequente notauit Sigonius.

b Et l. 1. de Oratore.

XVIII. *Aliæ eius leges.*

Ad hæc, inquit Plutarchus,[c] leges tulit de coloniis deducendis, de viis muniendis, de ædificandis horreis; quibus omnibus operibus rectorem se, & dispensatorem præfecit, nihil in tot tantisque negotiis fatiscens. Imo incredibili celeritate & labore, quasi singulis tantum incumberet, instituta opera consummauit: quæ accuratius à Plutarcho explicata inuenies, nobis pro instituto hæc sufficiunt.

c in vita Gracchi.

Polybii mors.

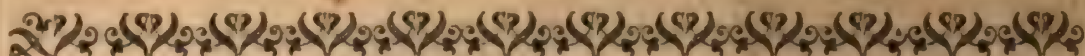
Defunctum primo huius Olympiadis anno Polybium, celebrem historiæ Græcæ Romanæque scriptorem, suspicatur nouus eius interpres, annum vitæ agentem secundum & octogesimum, ut affirmat Lucianus in Longæuis, & quidem cum è prædio suo urbem Megalopolim repeteret, equoque delapsus esset, indeque morbum contraxisset & mortem. Honoratus est statua, cum inscriptione, quæ testabatur, nihil ab initio offensuram fuisse Græciam, si Polybii consiliis paruisset: iam vero grauiter affectæ, unum illum præsidio fuisse, ut est apud Pausaniā in Arcadicis.[d] Scipionis Æmyliani præceptorem fuisse scribit Suidas, & Velleius in primis. *Scipio,* ait, *tam elegans liberalium studiorum, omnisque doctrinæ, & autor, & admirator fuit, ut Polybium Panætiumque, præcellentes ingenio viros, domi militiæque secum habuerit.* Addit Pausanias,[e] omnia illi utenti Polybii consilio feliciter euenisse; in iis vero offendisse, in quibus minus illi audiens fuisset.

d l. 8. p. 267. gr.

e l. 8. p. 262. gr.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3931.

1.N.IX. Vtrumque audacter reprehendit Scaliger in Euseb. n. 1341. Clementem in primis dupliciter, primò, quod Ptolemæum Philadelphum dixerit, pro Philometore; quod sane negari non potest: nam id rursus confirmat Eusebius lib. 9. de Præparat. cap. 3. Aristobulus, inquit, in primo apud Philometora his verbis vtitur: Legem nostram in multis Plato secutus est &c. Reprehendit Clementem secundò, quod Aristobulum hunc eundem facit cum eo, cuius mentio posterioris Machabæorum capite primo, commate decimo. Sic ipse. Et rationem affert, quia, inquit, vt æra Seleucidarum indicat, is erat numerus Eusebianus 1892. annis 41. post hoc tempus. Sed hic ipse tripliciter labitur. Primò quod dicat Æram Seleucidarum, id est annos regni Græcorum, indicare numerum 1892. Eusebianum: indicat enim 93. in sua ipsius editione: respondet enim Olympiadis centesimæ sexagesimæ quartæ anno primo, & Vrb. Cond. 619. vt consentiunt nobis Cuspinianus in fastis Cōsularibus, & Temporarius in chronolog. & Functius item in sua, & alii. Labitur secundò pueriliter, quod non animaduertit ab anno, siue numero 41. ad 92. reperiri 51. annos, non 41. Labitur tertiò, quod ita annos istos Aristobuli numeret, quasi is mortuus dicatur ab Eusebio anno quarto Philometoris, cum Euseb. dicat tantum ἐγνωρίζετο cognoscebatur. Quod potuit contingere anno vitæ ipsius vigesimo quinto, aut trigesimo; quid autem absurdi? est eum ad octogesimum annum peruenisse, vt viro, propter doctrinam, & canitiem venerabili, primus in epistolari salutatione tribuatur locus?

ANNVS MVNDI 3931. SEXTAE AETATIS 415. IMPERII GRÆCORVM 189. ANTIOCHI GRYPHI 3. IOANNIS HYRCANI DVCIS & PONTIFICIS 12. PTOLEMÆI EVERGETIS 23. OLYMPIADIS CLXIV. AN. 2. VRBIS CONDITÆ 630. COSS. T. QVINTIO FLAMININO, & Q. CÆCILIO METELLO.

ANNVS ANTE CHRISTVM 122.

I. *Gryphi & Iudaeorum quies.*

DEVICTO, interfectoq. Zebina, sublatis, vindicatisq. domesticis insidiis, parata regni securitate, Gryphus octo annis quietē, & ipse habuit, & regno suo præstitit, vt autor est Iustinus libro trigesimo nono. Nec tamen ausus est expeditionem contra Iudæos suscipere, audito quod frater ipsius germanus, eodem nomine dictus Antiochus, copias contra se apud Cyzicum colligeret, vt inquit Iosephus, qui fratrem vocat, nimirum vterinum, ex eadem matre genitum, quæ duobus fratribus Demetrio & Sideti nupserat, itaque & patrueles erant, & fratres. Rumorem autem illum falsum fuisse oportet, nec tam cito natum, si verum est, quod de octo annorum quiete Iustinus scribit. Is tamen rumor & metus potuit retinere Gryphum à tentandis Iudæis, quos potentes euasisse, & amicitia Romanorum subnixos esse intelligebat.

II. *Aqua Sextia colonia.* Hoc anno Sextius proconsul prorogato imperio, Saluiorum gente perdomita, Coloniam Aquas Sextias condidit, ob aquarum copiam, & calidos, frigidosq. fontes, atque à nomine suo appellauit, vt est in Epitome sexagesima prima. Velleius autem ibi conditam eam vrbem ait, quasi victoriæ illic partæ monimentum. Cassio, inquit, Longino, & Sextio Caluino, (qui Salyes apud Aquas, quæ ab eo Sextiæ appellantur, deuicit) Coss. Fabrateria deducta est. Et post annum Scylacium, Mineruium, Tarentum, Neptunia, Carthagoque in Africa prima, vt præ-

diximus extra Italiam condita est. Ita Velleius. Quod autem dicit post annum cōditam Carthaginiensem coloniam, non repugnat nobis, qui Aquarum Sextiarum originem hoc eodem anno ponimus: tribuit enim Consuli, quod proconsuli tribuendum fuit, quando & Salyes vicit, & vrbem prope Massiliam condidit, quæ vulgo dicitur *Aix en Prouence*, vrbs Archiepiscopatu, & Senatu illustris.

III. *Carthago colonia, cur formidata.*

De Carthagine colonia hoc ipso anno deducta, idem Velleius libro secundo In legibus Gracchi, inquit, inter perniciosissima numerauerim, quod extra Italiam colonias posuit; eiusque rei causam affert metum, ne colonia maior euaderet ea ciuitate, ex qua deducta fuerat. Id maiores, inquit, diligenter vitauerant, cum viderent tanto potentiorem Tyro Carthaginem, Massiliam Phocæa, Syracusas Corintho, Cyzicum ac Byzantium Mileto genitali solo. De eadem sub huius anni Coss. ita Orosius. [a] *Anno ab vrbe condita 627. Q. Cæcilio Metello, & T. Quintio Flaminino Coss. Carthago in Africa restitui iussa, vigesimo & secundo demum anno quam fuerat euersa, deductis ciuium Romanorum familiis, quæ eam incolerent restituta, & repleta est.*

a l.5.c.12.

IV. *Consularis Orosii chronologia.*

In vrbis anno fallitur Orosius: est enim sexcentesimus trigesimus, non vigesimus septimus: quod erratum contigit ob prætermissos, aut ignoratos aliquot consulatus. Et recte ille quidem P. Licinium Crassum ponit, anno Vrb. Cond. 622. meminit deinde Perpernæ Consulis, qui Crasso successerat, Vrb. Cond. 623. Tum Sempronii & Aquilii, qui 624. Sed Cn. Octauium, & T. Annium præteriit, qui 625. & rursus Cassium Longinum & Cornelium Cinnam, qui 626. habet deinde M. Aemylium, & L. Orestem, qui dant nomen anno sexcentesimo vigesimo septimo; quibus recte subdit Plautium Hypsæum & Fuluium Flaccum, anno scilicet sexcentesimo vigesimo octauo, sed iterum omittit Cassium Caluinum & Sextium Longinum, proxime præteriti anni Coss. Ex quo fit, vt hic annus sit sexcentesimus trigesimus, & euersæ Carthaginis vigesimus quartus, tot enim Consulatus à L. Minucio & Cornelio Lentulo, ad præsentis anni Coss. numerantur. Itaque corrigendus est Orosius & Eutropius, à quo ipse errorem mutuatus est, aut dicamus, si placet, intermedios tantum annos ab illis esse numeratos.

V. *Aquæ deducta colonia, & cuius rogatione.* *Causa deducendi.*

Porro quod Velleius dicit lege Gracchi deductam Carthaginem coloniam, eique Liuius Epitome 60. consentit, id Rubrio Trib. pleb. tribuit Plutarchus; sed Graccho rogatio tributa est, quod eo annitente fieret. Vnus, inquit, ex collegio eorum Rubrius rogationem tulit de Colonia Carthaginem à Scipione excisam deducenda, C. autem id muneris sortitus eò nauigauit, & paulo post. Porro in Africa cum deduceretur Carthaginem colonia, quam C. Iunoniam appellauit, prodigia feruntur ei diuinitus obscæna fuisse oblata: si quidem primum signum vēto rapiente, signifero summa ope renitente defractum est. Item victimas aris impositas dissipauit venti procella, & superinductorum vrbis lineamentorum terminos disiecit, ipsos terminos irruentes lupi longe abstulere. Attamen omnibus digestis & compositis, diebus non amplius septuaginta C. Romam regressus est, cum premi à Druso Fuluium accepisset, atque ipsæ res præsentiam eius requirerent. Sic Plutarchus.

VI. *Ex Appiano, & Orosio.*

Verius opinor quam Appianus, qui Fuluium Flaccum in Africam cum Graccho traiecisse scripsit, & ab vtroque terminos coloniæ positos. De causis vero decretæ coloniæ, sic habet. In Africam, inquit, traiecit, quo ob soli vbertatem colonia decreta fuerat, ablegatis de industria colonis, vt per eorum absentiam, Senatus aliquantulum à vulgi seditionibus respiraret. Coloniæ locus designatus est in ruinis Carthaginis, contempta Scipionis, eius demolitoris voluntate, qui compascuam in sempiternum deuouerat. Ascripti sunt eo sexies mille, supra numerum lege præstitutum, vt sic quoque plebem magis obnoxiam sibi redderent. Romam inde reuersi exciebant illos sexcies millenos ex tota Italia &c. De prodigiis autem nonnihil differt à Plutarcho. Orosius vero [b] Cum mensores, inquit, ad limitandum Carthaginensem agrum missi, stipites terminorum indices fixos, & nocte à lupis reuulsos mordicus, corrasosque reperissent, aliquandiu hæsitatum est vtrum Romanæ paci expediret Carthaginem reformari. Sed hæc hæsitatio ad sequentem annum pertinet, vt Appianus significat.

b 5.c.12.

Hoc autem ipso ponitur in tab. Capit. triumphus M. Fuluii Flacci de Liguribus,

Vocantiis, & Saluiis sine Salybus, vt recte addit Sigonius.

VII. *Bellum Balearicum.* Hæc dum Romæ geruntur Q. Cæcilius Metellus Consul rem feliciter gessit contra Baleares & piratas, vnde & Balearici cognomen est consecutus. Cum ex Balearibus, inquit Strabo libro decimotertio, pauci quidam improbi cum maris prædonibus conspirassent, vniuersos criminatus Metellus cognomento Balearicus, inuasit. Sed ipsum inuasionis modum eleganter explicat Florus libro tertio capite octauo. *Baleares*, inquit, *per idem tempus insulæ piratica rabie corruperant maria.* Corrumpit ordinem temporum Florus, dum bellum Balearicum per idem tempus, quo Creticum contigisse dicit, cum istud sexaginta fere annis posterius sit Balearico; sed pergit, *homines feros, atque syluestres mireris, ausos a scopulis suis saltem maria conspicere. Ascendere etiam inconditas rates, & prænauigantes subinde inopinato impetu terruere.* *Eorū arma & mores.*

VIII. *Pugna cū Romanis.* Sed *cum venientem ab alto Romanam classem prospexissent, prædam putantes, ausi etiam sunt occurrere: & primo impetu ingenti lapidum, saxorumque nimbo classem operuere, tribus quisque fundis præliatur. Certos esse quis miretur ictus, cum hæc sola genti arma sint, id vnum ab infantia studium? cibum puer à matre non accipit, nisi quem ipsa monstrante percussit. Sed non diu lapidatione Romanos terruere. Postquam cominus ventum est, expertique sunt rostra & pila venientia, pecudum in morem clamore sublato petierunt fuga littora; delapsique in proximos tumulos, quærendi fuerunt vt vincerentur.* De Balearibus Metellum triumphasse certum plane est, idque recte probat Sigonius. Cui tamen viro eruditissimo, atque diligentissimo, & cuius labore sæpe vtimur, de triumpho ad biennium dilato non assentior, tum quia id Orosius quem citat non asserit: tum quia breuem expeditamque victoriam fuisse Florus ostendit. Itaque malim triumphum Metelli ad sequentē annum, si ad præsentem nō placet, referri.

ANNVS MVNDI 3932. SEXTÆ ÆTATIS 416.
REGNI GRÆCORVM 190. ANTIOCHI GRYPHI 4. IOANNIS HYRCANI DVCIS & PONTIFICIS 13. PTOLEMÆI EVERGETIS 24. OLYMPIADIS CLXIV. AN. 3. VRBIS CONDITAE 631. COSS. CN. DOMITIO ÆNOBARBO, & C. FANNIO STRABONE.

ANNVS ANTE CHRISTVM 121.

I. *Fannius Gracchi opera Consul.*

STRABONIS cognomen Fannio datur in Chronico Eusebii Græco; Nepotem cognominat Sigonius in supplendis tabulis Capit. Res Syriacæ atque Ægyptiæ per aliquot annos propemodum quietæ fuerunt, vt ex Iustino præcedenti anno diximus, obscuræ certe monumentorum inopia remansere. Roma interea sat magnam rerum segetem domi forisque exhibebit. Dum enim Gracchi vixerunt Respublica quieta esse non potuit.

C. Gracchi studiis Fannius factus est Consul, L. Opimius repulsam passus est, ex qua eius in Gracchum inimicitiæ exortæ, ne illius quidem morte satis fuerunt consopitæ, vt sequens historia docebit. Cum ergo populus C. Gracchum, ob populares leges ab eo latas, in oculis ferret, dixit ille in concione aliquando gratiam se ab eo petiturum, quam si esset adeptus, instar se habiturum omnium, sin tulisset repulsam, nihil de illo conquesturum. Id dictum ad Consulatus petitionem pertinere putabatur, atque opinionem omnibus præbuit, pariter se consulatum, & tribunatum petiturum. Instantibus comitiis consularibus, omnibusque expectatione suspensis, prodiit Caius ad Fannium in campum deducendum, atque ad iuuandam studio suo, cum amicis illius petitionem. Nec frustra, Fannius Consul,

Caius Tribunus plebis, cum non esset candidatus, nec ambiret, populi studio renunciatus est. Hæc ex Plutarcho pene ad verbum. De Opimii autem repulsa, ex eodem dicetur anno sequenti, quo factus est Consul.

II. *Eũ deserit pro Senatu.* Nec tamen Gracchо Fannius admodum gratus fuit. Nam eius opera, quod optauerat consecutus, ad partes optimatum se conuertit; id agente Senatu, qui modis omnibus Gracchi potentiam infringere conabatur; qui & Liuium Drusum eius Collegam ei aduersarium suscitarat, & in Gracchi odium, omnibus eius conatibus, ad plebis gratiam colligendam facientibus fauebat; qui & plebem Senatui conciliabat, dum in concionando assidue iactaret, hæc ferre se, ex Senatus de plebe soliciti sententia: vt fusius docet Plutarchus. Alieniorem à Graccho Fannium, docet oratio ab eo habita contra Gracchum, de sociis & nomine Latino, cuius meminit Cicc. in Bruto. & Plut. cum ait. Cum vero Senatum non obscure infestum cerneret sibi; frigida autem in se beneuolentia Fannium, instituit aliis de integro legibus deuincire sibi plebem, legem promulgans de coloniis Tarentum, & Capuam deducendis, & de asciscendis in ciuitatem Latinis. Tarentinæ coloniæ meminit etiam Velleius supra citatus. *Gracchum fauet.* *Alia colonia.*

III. *Rursum de colonia Carthaginensi.* At de Carthaginensi etiam hoc anno actum. Nam, vt scribit Appianus, cum per literas significatum esset ex Africa, à Coloniæ designatoribus, lupos disturbasse terminos positos à Graccho & Fuluio, negantibus Auguribus fas esse illuc colonos deduci, Senatus indixit comitia, in quibus lex de ea colonia abrogaretur. Sed id Appianus ad tumultum refert, in quo Gracchus occisus est, quod sequenti anno contigisse constat.

Alia quoque à Consule Fannio contra Gracchum gesta in Plutarcho reperies, quibus sibi antiquiorem Reip. vtilitatem, priuata seditiosi hominis beneuolentia, demonstrauit.

Sextii triumphus. Interea autem dum Fannius pro Rep. & Senatu, contra Gracchum in vrbe laborat, Sextius de Salybus triumphat. Consul alter Domitius in Galliam trans Alpes profectus, bellum contra Aruernos & Allobroges feliciter confecit; sed Proconsul, vt autor est Liuius in Epit. 61. & Oros. Ea ergo narratio in sequentem annum, quo gesta res est, differatur.

ANNVS MVNDI 3933. SEXTÆ ÆTATIS 417. REGNI GRÆCORVM 191. ANTIOCHI GRYPHI 5. IOANNIS HYRCANI DVCIS & PONTIFICIS 14. PTOLEMÆI EVERGETIS 25. OLYMPIADIS CLXIV. AN. 4. VRBIS CONDITAE 632. COSS. L. OPIMIO NEPOTE, & Q. FABIO MAXIMO ÆMYLIANO.

apud Chrō. Græcum Eusebii.

ANNVS ANTE CHRISTVM 120.

I. *Iubilæus Mosaicus vigesimus sextus.* DECIMVM quartum Hyrcani pontificis ac principis Iudæorum annum Iubilæo 27. Torniellus assignat, id est anno ab introitu Israelitarum in terram Canaam 1350. quẽ Functius collocat Olymp. 164. a. 3. Verum cum Iubilæi nonnisi transacti numerentur, primus Iubilæus Mosaicus cadit in annum Mundi 2633, ergo præsens annus erit Iubilæus 26. absolutus. Alioqui primus Iubilæus erit primus quinquagenariæ periodi annus, quod perabsurdum est, cum debeat esse quinquagesimus.

II. *Ætas vtriusque Gracchi.* ROMÆ autem turbæ tribunitiæ C. Graccho pepererunt, quod ei iamdudum parturiebant. *Decem interpositis annis*, ait Velleius l. 2. *qui Tib. Gracchum, idem C. fratrem eius occupauit furor, tam virtutibus eius omnibus, quam huic errori similem: ingenio etiã eloquentiaque longe præstãtiorem*: ex quo etiam, addito Plutarcho, intelligi potest, quo

vterque anno extinctus fuerit. Scribit enim Plutarchus C. nouē annis fratre fuisse minorem, Tib. autem nondum annos natum triginta occubuisse. Si ergo Tib. sub annum trigesimum mortuus est, anno V. C. 620. oportet Caium, qui 632. interiit, fere 33. ætatis anno periisse. Cum ergo L. Opimius, Gracchi fauore iam clanguescente, Consul factus esset, ille æstate sequenti Tribunatum sibi continuari cupiens, repulsam est passus, non suffragiorum defectu, sed quod eius Collegæ, quos paulo ante in gladiatoriis ludis, per ferociam ac violentiam offenderat, designatum, improbe ac fraudulenter non renunciassent, vt ait Plutarchus.

III. *C. Gracchi leges antiquantur.* A quibus, Minutio præsertim Trib. pleb. vt habet Oros. & pleræq. eius leges antiquari, & Carthaginiensis colonia moueri cœpta: quibus rebus stimulabant eum, vt cum causam iræ præbuisset, interficeretur. Cumque aliquandiu quieuisset, amicis excitantibus, Fuluio præsertim, denuo aggressus est præsidium aduersus Consulem contrahere, ne leges suas antiquari pateretur; *Vnde seditio.* Appianus de vna colonia Carthaginiensi tumultuatum scribit, negantibus Graccho & Fuluio, quæ de luporum prodigio à Senatu dicebantur. Ergo, inquit Plutarchus, qua die leges eius Opimius antiquaturus erat, vtraque factio insedit prima luce Capitolium. Cumque rem diuinam Consul faceret, vnus ex lictoribus eius Q. Antyllius (Attilium vocat Appianus) auferens aliò exta, ad Fuluii cohortem ait, *date locum bonis, improbi ciues.* Ibique è vestigio confoditur longis stylis, ad id ipsum paratis. Excanduit ea cæde Caius, & castigauit suos, quod colorem quærentibus iampridem aduersariis præbuissent.

IV. *Opimius Consul Senatusconsulto hinc armatur cū Senatu. Inde Fuluius & C. Gracchus.* Opimivs autem sicut ansa accepta erectus, populū ad vltionem exasperauit, sed cum superueniente imbre dirempti essent, postridie deducitur cadauer in forum, multa circa id vtraque factione iactante. Consul coacto Senatu consulit, quid facto sit opus. Patres mandant Opimio daret operam, ne quid Resp. detrimenti caperet, & tyrannos opprimeret.

Ille denunciat patribus, vt arma capiant, equitibus edicit, vt singuli cum luce binos seruos armis instructos adducant. Fuluius è diuerso adornauit se, & coëgit multitudinem, cum qua noctem in vino & tumultu transegit. Caium è foro digredientem multi assectati sunt, vicem eius miserantes, totamque noctem apud ipsum excubias agentes. Vbi diluxit, ægre excitauerunt sopitum mero Fuluium, armaueruntque se spoliis, quæ domi habebat, Gallis in cōsulatu suo deuictis detracta, & ad occupandum Auentinum contenderunt; Caius cætera inermis, modico pugione succinxit se. Exeuntem Licinia coniux frustra retinere conata est, ille ad Fuluium tacitus cum amicis processit.

V. *Qui pacem petunt. Et à Consule in ius vocatur. Et fugantur armis.* At Fuluius, vbi frequentes conuenerunt, filium minorem de Caii consilio mittit, cum caduceo in forum, vt de pace cum Consule & Senatu ageret; At Opimius iussit eos, vt sontes ad causam dicendam descendere, & Senatui se permittentes, pœnam deprecari. Et adolescenti edixit, vt nisi his conditionibus ne rediret; redeuntem nihilominus, comprehendit, & tradidit in custodiam. Inde in Fuluii cohortem impressionem facit, cum multis peditibus, & sagittariis Cretensibus, qui petentes aduersarios, conuulnerantesque dissipauerunt eos. Facta fuga, Fuluius in balneum contemptum confugit.

Fuluius occiditur. Caius fugit. Mox extractus inde, cum filio natu maiore obtruncatus est. Caius autem in ædem Dianæ se recepit. Ille cum manus inferre sibi conaretur, à fidissimis amicis Pomponio & Licinio, (Valerius Maximus libro quarto capite septimo, Lectorium vocat, Velleius solius Pomponii Romani equitis meminit,) prohibitus est, & sublato ei gladio ad fugam compulsus. Interea prænunciata per præconem impunitate, plerique ad Opimium se contulere.

VI. *Eiusdem cædes voluntaria.* In Caium autem fugam capessentem inferentibus se hostibus, & assecuti eum ad Pontem sublicium, duo illi amici hortati sunt eum, vt iter ante caperet, dum ipsi ad pontem irruentium impetum sustinerent, nec cuiquam transitus patuit, donec occumberent. Interea Gracchus in lucum Furinæ confugit, vbi à Philocrate, Euporū Velleius vocat, Autor vir. illust. c. 65. Euphorum, famulo fugæ comite, ipsiusmet iussu obtruncatur, qui postquam illum interemit, mox super eum traiecit semetipsum. Vt vero alii tradunt, inquit Plutarch. ab hostibus ambo viui comprehensi fuere; cæterum cum dominum seruus complecteretur, nemo ferire illū prius

valuit, quam hic à multis vulnera ingerentibus fuit interemptus. Caii caput præcisum amicus Opimii Septimuleius abstulit. Siquidē pronunciatū initio pugnæ fuerat, Caii & Fuluii capita referentibus, præmiū, vt pari auri pondere rependeretur.

Relatum à Septumeleio fuit ad Opimium lancea præfixum, stateræ impositum pependit, pondo septemdecim cum besse, quod plumbum exempto cerebro infudisset. Singulis porro libris centum aureis æstimatis, vendidit Septumeleius caput 1766. coron. & 40. solid. *Caput anno rependitur.*

Qui vero Fuluii caput attulerunt, quod essent obscuriores, nihil accepere. Appianus tamen illud quoque auro repensum fuisse scribit. *An & Fuluii.*

Cadavera tam horum, quam aliorum qui trucidati fuerunt, tria millia in amnem proiecta, bona eorum sub hasta vendita. Orosius de cæsis aliter, ac fortasse probabilius scribit. Ex factione Gracchi, inquit, ducenti quinquaginta in Auentino cæsa referuntur. Opimius Consul sicut in bello fuit fortis, ita in quæstione crudelis. Nam amplius quam tria millia hominum suppliciis necauit, ex quibus plurimi, ne dicta quidem causa, innocentes interfecti sunt. Sic ipse. De Graccho vero particulariter eodem loco ait, caput quidem Gracchi excisum Consuli allatum fuisse, corpus autem ad Corneliam matrem, Misenum oppidum deuectum esse, quo illa à prioris filii morte secesserat. Luctuosa vero in primis traditur mors adolescentis Fuluii natu minoris, qui custodiæ traditus fuerat, & pugnæ armorumque expers, crudeliter post pugnam interfectus est. Appianus ait illi permissum, vt suo arbitratu genus mortis eligeret: duodeuiginti annorū fuisse scribit Velleius, & in eius iniusta atque indigna morte cum Plutarcho ingemiscit. Cōiugibus interfectorum luctus interdictus est. Inde lustrata vrbe à cædibus, Concordiæ fanum in foro SC. cōditum est: quod plebs in deteriorem partem accepit, quod quodammodo triumphare de tanta ciuiū strage videbantur. Hæc fere Plut. quibus non admodum dissimilia scribit Appianus; sed ita tamen, vt Plutarchum in Gracchum facile propensum agnoscas, Appianum contra eidem infensiorem. l. 5 c. 12. VII. *Trium millium cædes.*

Hoc eodem anno Domitio prorogatum est imperium, qui & rem feliciter contra Gallos administrauit. Cn. Domitius Proconsul contra Allobroges ad oppidū Vindalium multum feliciter pugnauit, ait Flor. in Epit. 61. Vindalium autem oppidum Strabo l. 4. Vndalum appellat, ad quam vrbem ait Sulgam Rhodano misceri. Ex quo corrigēdus est Florus, vbi Vindelicum amnē pro Vindalio oppido posuit. Est autē Sulga, quæ vulgo *Sorgue* dicitur, itaque Vndalum siue Vindalium oppidū est, quod nūc *Pont de Sorgue* appellatur, i quo loco, ait Strabo, Cn. Domitius Aenobarbus, ingenti pugna permulta barbarorum fudit millia. In medio sunt vrbes Auenio, Arusio, Aëria, recte, vt ait Artemidorus, sic dicta, quod sita est celsissimo loco, tota ista regio campestis est, & pascuis idonea &c. Hac ergo regione campestri concurrere acies. VIII. *Res à Domitio gesta* l. 3. c. 2.

Qvoniam vero hanc regionē non tenent Salyes, quibuscū erat bellum Romanis pro defensione Massiliensium, (non enim vltra Druentiam habitant, & Prouinciales dicuntur hoc tempore,) sed Cauares vsq. ad Isaram fluuium, vt Straboni placet, qui tamen Allobroges passim dicuntur ab Historiæ Romanæ scriptoribus, quare contra hos quoque Romani arma sumpserint, traditur in Epit. 61. *Quibus, ait, bellum inferendi causa fuit, quod Tentomalium Salniorum regem fugientem recepissent, & omni ope iuuissent: quodq. Heduorum agros sociorum pop. Rom. vastauissent.* Verum hæc vastitas ab Aruernis potius, qui Heduis viciniora incolūt loca, videtur illata, sociis fortasse Cauaribus. Nam Suetonius in Nerone Allobroges, Aruernosque victos tradit à Domitio, Paterculus Aruernos à Domitio, Allobroges à Fabio, Florus res ab vtroque imperatore gestas permiscet, atque confundit, sicut & Eutrop. l. 4. Sed verius est Aruernos cum rege suo sequenti anno victos à Fabio, A Domitio autem hoc anno Cauares, siue Allobroges, quo nomine Delphinates quoque, & Sabaudi à Strabone comprehenduntur. IX. *Cur oppugnarit Cauares.* *Allobroges quoq. vicit. In quibus delphinates, & Sabaudi.* l. 3. c. 2.

Itaqve Liuius in Epit. 61. in referenda re gesta à Cn. Domitio solos memorat Allobroges, sicut & Orosius lib. 5. ca. 13. in re autem Fabii ca. 14. solos Aruernos: iis tamen etiam addit Allobroges Liu. loc. cit. pugnæ videlicet cladisque socios. Denique Strabo vbi pugnas Domitii & Fabii locis distinguit, etsi Allobroges & Aruernos non memorat, sed cōmuni omnes nomine comprehendit. Domitium X. *Fabius Aruernos.* l. 4.

tamen apud extremos Cauares pugnasse tradit, Fabium autem ad Isaræ ostia, in Allobrogum quidem finibus, sed propius ad Aruernos. Aliquanto tamen inferius Strabo Aruernos cum rege suo bis contra Romanos pugnasse affirmat; sed in priore pugna potiores partes erant Cauarum & Allobrogum, in posteriore Aruernorum.

Domitii pugna contra Allobroges. Aetna incendium. De hac pugna contra Cauares, siue Allobroges hæc habet Orosius libro quinto capite decimo tertio explicatius, quam cæteri scriptores. Cn. quoque Domitius Proconsul Allobroges Gallos iuxta oppidum Vindalium grauissimo bello vicit; maxime cum Elephantorum noua forma, equi hostium, hostesque conterriti diffugissent. Viginti millia ibi Allobrogum cæsa referũtur, tria millia capta sunt. Eodem tempore, ait idem, Ætna mons vltra solitum exarsit, & torrentibus igneis superfusis, lateque circumfluentibus Catanam vrbem, finesque eius oppressit: ita vt tecta ædium calidis cineribus præusta, & prægrauata corruerent; cuius leuandæ cladis causa, Senatus decem annorum vectigalia Catanensibus remisit. De simili Aetnæ exundatione meminit Obsequens, an. 627. Lepido & Oreste Coss.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3933.

I.N. VIII. Vt mirer Scaligerũ in Eusebium dicere nullum hodie esse Vindali vestigium, intra fines Cauarum, iuxta confluentes Sulgæ & Rhodani, & locum sibi aliquando visum; sed nobis ibi oppidum & visum, & sæpius aditum; quod arce, & turribus à longe etiã prospici potest, ad quatuor millia passuum Auenione distans: quod Ortelius in Geographico Thesauro, & chartis ex Paradino confirmat. Scaliger autem cum suo portu Tralliæ, fucum facit eius loci imperitis.

ANNVS MVNDI 3934. SEXTAE AETATIS 418. IMPERII GRÆCORVM 192. ANTIOCHI GRYPHI 6. IOANNIS HYRCANI DVCIS & PONTIFICIS 15. PTOLEMÆI EVERGETIS 26. OLYMPIADIS CLXV. AN. 1. VRBIS CONDITÆ 633. COSS. P. MANILIO, & C. PAPIRIO CARBONE.

ANNVS ANTE CHRISTVM 119.

I. *Opimium plebs persequitur.* QVIETAE res erant in Syria, vt supra ex Iustino retulimus, quando in Olympicis Acusilaus Cyrenæus victor in stadio renunciatus est. Et Hebræi annum Sabbaticum centesimum nonagesimum tertium celebrarunt. Romæ autem ex vehementi superioris anni concussione, non sine agitatione, motuque res erant. Crudelitas enim Opimii ab eo animos plebis abalienauit, & in mortuorum Gracchorum fauorem conuertit. Cum primum enim à magistratu abiit, apud populum à Q. Decio tribuno plebis accusatus est, quod indemnatos ciues in carcerem coniecisset, vt est in Epitome sexagesima prima: imo etiam ad tria millia morte affecisset, vt ex Plutarcho & Orosio retulimus, præter eos qui in conflictu ceciderant. *Quẽ Cõsul Carbo defendit.* Verum L. Opimii causam Carbo Consul, qui antea popularis, nuper ad Optimatum partes transierat, defendit ad populum, nihil de Gracchi nece negando, sed eam iure pro salute patriæ illatam defendendo, vt est apud Marcum Tullium li. 2. de Orat. Verum cum omnia Senatusconsulto armatus fecisset, quo ei Dictatoria potestas in Consulatu tradi videbatur, absolutus est: inuisus tamen, & probris à populo agitatus consenuit, vt Plutarchus testatur.

Gesta Fabii contra Arvernos.

II. *Gracchos mortuos plebs honorat. Opimium vlciscitur.*

At breui post apparuit, inquit, quanto ardore ac desiderio Gracchorum, populus teneretur; siquidem simulachra eorum fecerunt, eaque in aperto proposuerunt, loca in quibus fuerunt interempti consecrantes, primitiasque ibi frugum suarum offerentes. Multi etiam quotidie ibi sacra faciebant, & adorabant, eo sicut ad deorum templa commeantes. Quod autem scribit Cicero in Pisonem, L. Opimium eiectum esse à patria, qui Prætor & Consul maximis Rempub. periculis liberarat, non ad huius anni iudicium pertinet, sed ad annum Vrb. Cond. circiter 634. cum legatus ad Iugurtham missus, pecunia ab eo corruptus est, vt Plutarchus ait, dissentiente Cicerone, qui eadem in oratione iniuria damnatum tradit. Non in eo, inquit, cui facta est iniuria, sed in iis qui fecerunt, sceleris & conscientiæ pœna permansit. Sic ipse, tacite populum accusans, quod ex præterito odio propter Gracchi cædem, non ob præsentem culpam damnatus fuerit. Quæ omnino est Vellei sententia. *Opimium*, inquit, *virum alioqui sanctum & grauem, damnatum postea iudicio publico, memoria ipsius sæuitiæ, nulla ciuilis persecuta est misericordia*, & paulo post, *factum Opimii, quod inimicitiarum quæsita erat vltio, minor secuta authoritas, & visa vltio priuato magis odio, quam publicæ vindictæ data.* (l. 2.)

III. *Gesta Fabii contra Aruernos.*

Qvod ad res extra vrbem gestas attinet, successit Domitio ad bellum Gallicum conficiendum Fabius. Cumque ab illo proconsule res gestæ fuerint, vt ex Epit. & Orosio diximus, oportet hoc anno contra Aruernos, & Allobroges, à Fabio item proconsule esse pugnatum: idque habetur in veteri fragmento fastorum apud Scalig. in Euseb. Q. Fabius. Q. Æmyliani F. Q. N. an. DC.... Maximus, Procos. de Allobrogibus, & rege Aruernorum Betuito, &c. Sigonius quoque in fastis eius triumphum in hunc annum refert. Nihilominus Fabii gesta magna ex parte ad præcedentem annum pertinere, duo docent. Primum quod Plinius scribit (l. 7. c. 50.) pugnam à Fabio contra Aruernos commissam ad 6. Idus Augusti, & quidem anno superiori. Nam Valerius Maximus ait (l. 9. c. 6.) Bituitum regem Aruernorum à Domitio comprehensum, quod cum suam, tum etiam Allobrogum gentem, se etiam tum in prouincia morante, ad Q. Fabii successoris sui dexteram confugere hortatus esset. Erant igitur ambo in prouincia.

IV. *An & Domitius simul.*

Strabo etiam cõtra vtrumq. Romanorum imperatorem à Bituito pugnatum tradit, contra Maximum quidem, ad confluentem in Rhodanum Isaram. Contra Domitium vero aliquanto inferius, vbi Sulga Rhodano miscetur. Denique Eutropius ait Bituitum se Domitio dedidisse, atque ab eo Romam ductum esse. Quomodo, si à Domitio Romam ductus est, contra Fabium postea pugnare potuit? quem retentum in Italia paulo post dicemus. Verum Eutropii locum corruptum esse certo constat, vt notauit Sigon. Nam Cassium, Domitio miscet, & Domitium appellat Caluinum, & Fabium plane præterit. Valerium Maximum cum cæteris non conuenientem Scaliger in Eusebium contemnit, Sigonius admiratur. (n. 1890.)

Dici posset Domitium remansisse in prouincia cum successore, & cum eodem aduersus Bituitum, cuius immensæ erant copiæ pugnasse, & post victoriam & fidem datam, eum comprehendisse, & Romam hoc anno cum Fabio abduxisse, ambosque simul proconsules triumphasse. Quod si non placet, nos quoque Valerium dimittamus hoc loco, & deceptum putemus in Domitio, quem perfidiæ insimulat: sed rursum de hac perfidia paulo post coniecturam nostram afferemus. Nunc de re ipsa dicamus ex Orosio, qui bellum hoc paulo plenius refert.

V. *Fabii cum Bituito rege Aruernorum prælium.*

Fabivs Consul Bituito regi Aruernorum Galliæ ciuitatis, bellum Maximo instructu comparanti, adeo cum paruo exercitu occurrit, vt Bituitus paucitatem Romanorum, vix ad escam canibus, quos in agmine habebat, sufficere posse iactaret. Hæc iactatio videtur ad præcedentis anni bellum pertinere, cum nondum contra Romanos Bituitus pugnarat. Nam semel iam victo parum conueniret: præsertim cum Fabius magnas satis copias secũ adduxisse ex Italia, ex eo constet, quod Strabo dicat eum triginta fere millia in exercitu habuisse. Pergit Orosius. Qui cum sibi ad transferendas copias vnum pontem Rhodani fluminis parum esse intelligeret, alium compactis lintribus, catenisque connexum superstratis confixisque tabulis instruxit. Felicem fuisse Romano duci hanc pugnam docet Plinius, quem in acie febri quartana liberatum esse scribit.

VI. *Ingẽs Gallorũ clade*

Conserta pugna, & diu grauiter agitata, victi Galli, conuersique in fugã,

dum quisq. sibi timet, coaceruatis incōsulte agminibus, & præpropero transitu, pōntis vincula ruperūt, ac mox cum ipsis lintribus mersi sunt. Eutrop. l. 4. & Florus in Epit. 61. Allobroges deditionem fecisse, & in deditionem acceptos tradunt: factam etiam cum iis pacem habet eadem Epit. Cæsar vero l. 1. de bello Gall. ait his superatis populum Ro. ignouisse, neque in prouinciam redegisse, neque stipendium imposuisse. Centum octoginta millia armatorum in exercitu Bituiti fuisse traduntur, ex quibus centum quinquaginta millia vel cæsa, vel mersa sunt: ita Oros. At Liuius in Epit. 61. 120. hominum millia cæsa scribit, cui consentiunt Plinius, l. 7. c. 50. & Appianus. Strabo viginti myriades eum habuisse tradit in exercitu, quibus cæsis, Fabium ibidem trophæum statuisse ex albo lapide, ac duo templa, vnum Martis, alterum Herculis. In hoc quoque prælium illatos à Romanis elephantos affirmat Florus. [a] *Maximus*, ait, *Barbaris terror Elephanti fuere, immanitati gentium pares.* Apparet inepte & contumeliose quæsitus verborum sonus. Pergit a l. 3. c. 2.

VII. *Bituitus rex bis victus, triūphatus.*

NIL *tam conspicuum in triumpho quam Rex ipse, bis visus discoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnauerat.* Dubitat hic doctissimus Sigonius an bis Rex Bituitus triumphatus fuerit, propter illud, *bis visus*, vt legitur in vulgatis libris; Sylburg. corrigit, legitque Bituitus. Ego legendum arbitror bis victus. Nam bis victum tradit, vt diximus, Strabo l. 4. semel à Domitio, iterum à Fabio. Et emendationem nostram iuuat Florus ipse. Nam sequitur; Vtriusque victoriæ quod quantumque gaudium fuerit, vel hinc æstimari potest, quod & Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus, ipsis quibus dimicauerant in locis, saxeas erexere turres, & desuper exornata armis hostilibus tropæa fixere, cum is mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Ro. hostibus domitis suam victoriam exprobrauit. Sic ipse. Quod autem de argenteo carpento tradidit, fidem ex Eutropio accipiet, qui prædam ingentem Romam perlatam refert ex torquibus Gallorum, aureis videlicet; & ex Strabone, apud quem hæc leguntur. *Luerius pater Bituiti, eius qui contra Maximum, & Domitium bellum gessit, tantis fertur opibus luxuriasse, vt aliquando, ostentandæ amicis opulentiæ suæ causa, curru per campum veheretur, auream argenteamque monetam hinc inde dispergens, quam comites ipsius colligerent.*

Romani trophaea excitarunt. *Carpentum argēteum.*

VIII. *Perfidia in eum regem à Romanis admissa.*

ILLVD postremo de hoc bello non prætermittendum videtur, ex Liuio in Epit. 61. vbi de Bituito rege agens. *Et cum ipse*, inquit, *ad satisfaciendum Senatui Romam profectus esset, Albæ custodiendus datus est, quia contra pacem videbatur, vt in Galliam remitteretur. Decretum quoque est, vt Congentianus filius eius comprehensus Romam mitteretur.* Valerius, [b] vt supra diximus, perfidiam in hunc regem admissam agnoscit, sed eam in Domitium transtulit; quæ fuerat, si qua commissa est, in Senatum b l. 9. c. 6. transferenda. Nam pace facta vltro ad vrbem profectus, ibi capitur, in triumphum ducitur, in perpetuum carcerem coniicitur, & ne quid iniustitiæ deesset, etiam regni hæres eandem cum patre calamitatem subire cogitur: & tamen iis ignouisse dicitur populus Ro. quia scilicet, maiori etiam facinore, pace facta gentem delere funditus potuerit. Ita paulatim ea perpetrabat hic domitor terrarum populus, quæ aliquando in caput eius verterentur, eamque libertatem ipse perderet, quam aliis iniuste rapiebat. Idipsum proximo anno Numidicæ ac Iugurthinæ res luculenta probatione docebunt. Ex hoc porro bello confecto, Q. Fabius Allobrogici nomen est consecutus.

Fabius Allobrogicus.

ANNVS MVNDI 3935. SEXTÆ ÆTATIS 419. IMPERII GRÆCORVM 193. ANTIOCHI GRYPHI 7. IOAN. HYRCANI PONTIF. 16. PTOLEM. EVERGETIS 27. OLYMP. CLXV. AN. 2. VRB. CONDITÆ 634. L. CAECILIO METELLO, ET L. AVRELIO COTTA. COSS.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 118.

ARBITROR hoc anno missum L. Opimium consularem legatum in Numidiam, ad regnum, improbitate Iugurthæ vehementer perturbatum, componendum. Vt autem quo in statu res essent intelligatur, ex eo loco breuiter repetenda est narratio, vbi fuerat terminata. Micipsa mortuo, & iustis regio more illi persolutis, in conuentu regulorum, dum de regni administratione differitur, Iugurtha inter alias res, ait oportere quinquennij consulta, & decreta omnia rescindi. Nam per ea tempora confectũ annis Micipsam parum animo valuisse. Tum Hiempsal placere sibi respondit. Nam ipsum illum tribus his proximis annis adoptione in regnum peruenisse. Sperabam, mi lector, hinc me iuuari posse ad digerendos hosce annos, à reditu Numantino Iugurthæ, post quem Sallustius statim adoptatum dicit à Micipsa Iugurtham; sed tempore vehementer redundante, vsque ad hanc legationem, expertus inanem spem meam, in hunc vnum congessi locum quæ antecesserunt. I. *Status rerum Numidicarũ.*

ID verbum Hiẽpsalis cum in Iugurthæ pectus altius descendisset, inde ira & metu anxius, omnia ad interitum Hiempsalis molitus est. Denique ope adulterinarum clauium, in eius domum cum armata manu ingressus, eius caput obtruncat. Fama huius facinoris Africam bipertito diuidit. Alij Iugurtham, alij Adherbalem assectantur; & hunc quidem plures, illum fortiores. Adherbal legatos Romam mittit, qui de fratris morte Senatum doceant. Iugurtha vrbes partim vi, partim voluntate, imperio suo adiungit, & ad pugnam Adherbalem inducit, & victum fugat in prouinciam, vnde Romam contendit. Iugurtha tota Numidia potitus, timere Romanos, nec spem salutis, nisi in Romanorum auaritia ponere, à quibus Numantiæ didicerat omnia Romæ esse venalia. II. *Iugurtha Hiempsalem perimit.*

ITAQVE paucis post diebus legatos Romam, cum multo auro & argento mittit, iussos veteres amicos explere muneribus, nouos acquirere, largitionibus omnia moliri: quod ab illis tanto studio perfectum est, vt iustissimæ Adherbalis querelæ propemodum irritæ cesserint. Decretum fit vti decem legati regnum, quod Micipsa obtinuerat, inter Iugurtham & Adherbalem diuiderent. Cuius legationis princeps fuit L. Opimius, homo clarus, & tum in Senatu potens, qui Consul Graccho & Fuluio interfectis, acerrime victoriam nobilitatis in plebem exercuerat. Eum Iugurtha, tametsi Romæ in amicis habuerat, tamen accuratissime accepit, dandóque & pollicendo multa, perfecit, vti famæ, fidei, postremo omnibus suis rebus commodum regis anteferret. Reliquos legatos eadem via aggressus, plerosque cepit, paucis charior fides, quam pecunia fuit. In diuisione regni, quæ pars Numidiæ Mauritaniam attingit, agris virisque opulentior, Iugurthæ traditur. Illam alteram, specie quam vsu potiorem, Adherbal possedit. Hæc Salustius pluribus. Cætera non incommode in suos annos distribuemus. III. *Romanos largitione corrumpit.* *In iisq; L. Opimium.*

HOC quoque anno Syria, Iudæa, Ægyptus obmutescunt, Roma, excepta re Iugurthina, perpauca domi loquitur, foris quiescit, quod quidem scriptum reperiatur. Hoc primum anno C. Marius in theatrum Romanum ingreditur Tribunus plebis, & se non solum spectandum, sed etiam formidandum exhibet, quem Valerius Maximus, [a] ait repulsarum patientia magis in Curiam IV. *C. Marius fit Tribunus plebis.*

[a] l.6. c.9.

irrupisse, quam venisse. Is vt habet Plutar. in eius vita, Cæcilij Metelli fauore, in cuius familiæ clientela perpetuo à patre vsque fuerat, Tribunus pl. factus est. In Tribunatu cum legem ferret de suffragiis, quæ primores videbatur priuare potentia, quam in iudiciis obtinebant, repugnauit ei Cotta Consul, fuitque author Senatui, vt legem oppugnaret, & Marium ad reddendam sui facti rationem vocaret.

V. *Consules & Senatum terret.*

Cvm ea de re SC. perscriptum esset, Marius ingressus Curiam ingentes assumens spiritus, minatus est Cottæ, nisi induxisset SC. se eum in carcerem ducturum. Vbi conuertit se ille ad Metellum, & sententiam rogauit, exurgens Metellus assensus est collegæ Consuli. Marius ibi accito lictore, duci in vincula præcepit ipsum Metellum; quo alios tribunos appellante, nemo fuit ei auxilio. Ita cedens Senatus suum antiquauit decretum. Marius victor, in concionem egressus legem pertulit: habitusque est aduersus metum inuictus, & perfricta fronte aduersus pudorem, quem Metello debebat, & benefactori, & Consuli.

Hunc Metellum L. Metelli Calui filium, qui Consul fuit anno V. C. 611. scribit Sigon. in Fastis. Iulius autem Obsequens, vt notauit Cuspin. Androgynum hoc anno in agro Romano annorum octo inuentum, & in mare deportatum scriptum reliquit.

ANNVS MVNDI 3936. SEXTÆ ÆTATIS 420. IMPERII GRÆCORVM 194. ANTIOCHI GRYPHI 8. IOAN. HYRCANI PONTIF. 17. PTOLEM. EVERGETIS 28. OLYMP. CLXV. AN. 3. VRB. CONDITÆ 635. M. PORCIO CATONE, ET Q. MARCIO REGE. COSS.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 117.

I. *Res Numidica.*

Inanis quoque ac vacuus est hic annus à Syriacis rebus, atque Ægyptiis. At quod ad Numidicam rem attinet. Postquam diuiso regno legati Africa discessere, & Iugurtha contra animi timorem præmia sceleris adeptum sese videt, in regnum Adherbalis animum intendit, hominis placido ingenio, atque iniuriæ opportuno. Itaque ex improuiso fines eius cum magna manu inuadit, & multa cum præda, magna illata clade, in regnum suum regreditur. Adherbal legatos ad Iugurtham de iniuriis questum misit, qui tametsi contumeliosa dicta retulerant, prius tamen omnia pati decreuit, quam male antea tentatum bellum redintegrare. Vt pluribus narrat Salust. Porro Consules anni huius memorantur tum aliis in rebus, tum in deductione Narbonis coloniæ, quæ Narbo Martius dicta, à Consule à quo deducta est. Autor Velleius. Sed illapsum oportet errorem in numerum, ait enim; Narbo Marcius in Gallia M. Porcio & Q. Marcio Coss. ab hinc annos circiter 153. deducta colonia est. Quod autem ab hinc dicit, significat annum V. C. 782. quo Consulatum gessit M. Vinicius Quartinus, cum L. Cassio Longino, à quo anno si regrediaris ad præsentem inuenies 147. duntaxat, etiam numeratis extremis. Eutropius hunc annum Vrb. Cond. vocat 633. sed Cuspin. corrigit 635. quomodo habet Sigon. & passim omnes.

Iugurtha inuadit Adherbalem.

Narbo Martius. | l. 1. & 2.

II. *Galli seruitutem voluntaria omnes morte male redimunt.*

Dedvcta porro videtur colonia post bellum in Gallia Narbonensi à Marcio Consule confectum, de quo hæc habet Oros.[a] Q. Marcius Consul Gallorum gentem sub radice Alpium sitam bello aggressus est, (Sarnos vocat Epit. 62. qui intelligi non possunt Narbonenses, vt qui multo propiores sunt Pyreneis quam Alpibus, Sigonius suspicatur esse Tricastinos) qui cum se Romanis copiis circunseptos viderent, bellóque impares fore intelligerent, occisis coniugibus ac liberis, in flammas sese proiecerunt. Qui vero præoccupantibus Romanis, peragendæ tunc mortis suæ copiam non habuerant, captique fuerant; alij ferro, alij suspendio, alij

[a] l. 5. c. 14.

abnegato cibo sese consumpserunt: nullusque omnino vel paruulus superfuit, qui seruitutis conditionem vitæ amore toleraret. Furore vtique incredibili, maximo malo multo minorem redimebant; & insuper calamitatem suam grauissimis parricidiis cumulabant, in insontes, & in eos quos natura docente debebant habere carissimos. Cæterum quare vel bellum hoc, vel triumphum Sigon. in annum seq. differat, non intelligo. Nam cum vicinus esset hostis, potuit eodem anno & vincere & triumphare.

III. Mors Catonis nepotis Censorini.

Porro hic M. Porcius Cato filius fuit illius Catonis, qui Prætor designatus, viuo Patre mortuus est, & nepos nominatissimi Catonis Censorini, vt autor est Gellius, [a] de quo hæc addit. Is satis vehemens Orator fuit, multasque orationes ad exemplum aui scriptas reliquit, & Consul cum Q. Martio Rege fuit; inque eo Consulatu in Africam profectus, in ea prouincia mortem obiit. Ei autem suffectus reperitur Q. Ælius Tubero, vt coniicit Stephanus Pighius in hunc annum. Addit Gellius, filium habuisse maiorem Catonem, non eum qui Vticæ periit, sed qui cum Ædilis curulis, & Prætor fuisset in Galliam Narbonensem profectus, ibi vita functus est. Q. autem Marcij fortitudinem in vnici filij morte toleranda celebrat Valerius Maximus. [b]

[a] l. 13. c. 18.

[b] l. 5. c. vlt.

ANNVS MVNDI 3937. SEXTAE AETATIS, 421. IMPERII GRÆCORVM 195. ANTIOCHI GRYPI 9. IOAN. HYRCANI PONT. 18. PTOLEMÆI EVERGETIS 29. ET VL. OLYMP. CLXV. AN. 4. VRB. COND. 636. COSS. L. CAECILIO METELLO, ET Q. MVTIO SCAEVOLA.

ANNVS ANTE CHRISTVM 116.

I. Finis regni Evergetis.

MORITVR hoc anno Ptolemæus Euergetes. Hic est enim regni eius 29. ad quem vsque vixisse autor est Euseb. in Chron. & Epiphan. lib. de Mensuris, vbi & Philologum eum cognominat; Tertullianus item aduersus gent. apud Pamelium, & D. Hieronym. Clemens quoque Alexand. l. 1. Strom. qui eum Physconem appellat, & ne cognomen hoc, quod non vni tributum est, dubitationem pariat, vocat Philometoris successorem. Eos Beda sequitur lib. de sex. æt. Isidorus & Nicephor. in Chron. c. 8. & longo deinde ordine recentiores, in quibus Torniellus, Bellarminus, Gordonus, Samerius: & de Sectariis, Temporarius, Functius, Capellus, Caluisius, Scaliger, qui ait omnes vno ore illi 29. annos tribuere. [c] Ipse tamen in fragmento quodam Græco prioris libri Eusebij, [d] cum retulisset ex Eusebio fratres duos Philometorem & Euergetem, filios Ptolemæi Epiphanis, regnasse 64. annis, priorem scilicet 35. iuniorem 29. subdit. Diodorus autem ait iuniorem 15. annis post seniorem fratrem regnasse, multaque scelera perpetrasse, propriam sororem Cleopatram duxisse, multos insidiarum contra se falso detulisse, eorumque alios sustulisse, alios solum vertere coëgisse, sublatis ipsorum fortunis. Hæc ibi. Propter quæ tamen à communi sententia minime discedendum est.

[c] n. 1873. in Euseb.

[d] p. 54.

II. De eius morte, & inconsulto testamento.

Eivs mortem, cum expositione turbarum enatarum in Syria, habet Iustinus l. 39. *Inter has*, inquit, *regni Syriæ parricidiales discordias, moritur Rex Aegypti Ptolemæus, regno Aegypti vxori & alteri filio, quem illa elegisset, relicto. Videlicet quasi quietior Aegypti status, quam Syriæ regnum esset, cum mater altero ex filiis electo, alterum hostem esset habitura.* Sic ipse, merito reprehensa insipientis principis imprudentia, qui iure maioris natu in regnum neglecto, vt mulieri blandienti gratificaretur, bellorum tumultus vltro in regnum moriens accersebat. Sed non erat mirum, si qui in perniciem regni sui, suorumque necessariorum vixerat, etiam moriens populo calamitates, filiis parricidia parturiret. Sed de successore, sequenti anno, quo regnare cœpit, dicendum erit.

III. *Res Syriæ eiusdem temporis.* *Grypi, & Cyziceni contentiones.*

De re autem Syriaca Iustinus idem, cum quietos octo Gryphi annos posuisset, ita pergit. *Natus deinde illi est æmulus regni, frater ipsius Cyzicenus, eadem matre genitus,* (Cleopatra trium Syriæ regum coniuge) *sed ex Antiocho patruo* (Sidete, siue Pio) *susceptus, quem cum veneno tollere voluisset, vt maturius cum eodem armis de regno contenderet, excitauit.* Idem habet Appianus, in Syriacis. *Nec Grypus,* inquit, *à matre degenerauit: struxit enim Cyziceno, quamuis vterino fratri insidias; at ille præmonitus, aperto bello fratrem expulit, & pro eo regnauit in Syria.* Sed id post triennium contigit. Belli inter fratres causam Iosephus [a] videtur in Cyzicenum reiicere, cum refert eum copias apud Cyzicum, vbi fuerat educatus, collegisse, dum Grypus expeditionem in Iudæos animo destinaret: nihil tamen in Iudæos ausum mouere, sed se contra fratris aduentum parasse. Apparet autem sub hoc tempus Cyzicenum in Syriam venisse, cum Iosephus dicat eum multis annis ibi cum fratre bellum gessisse. Porro, inquit, Antiochus Cyzicenus vbi peruenit in Syriam, multis annis cum fratre conflictatus est, Hyrcano interim, per totum illud tempus, agente in pace continua: & paulo post; maximis successibus res Hyrcani auctæ sunt Alexandri Zebinæ tempore: & maioribus etiam, regnãtibus his duobus fratribus. Bellum enim quo se atterebant mutuo, occasionem Hyrcano præbuit, vt secure frueretur Iudææ prouentibus, & ingentem pecuniarum vim inde congereret, &c.

a l. 13 c. 17.

IV. *Metelli de Dalmatis victoria, & triumphus.*

Metellvs porro, cuius consulatus in hunc annum cadit, is est qui victis hoc tempore Dalmatis, Dalmatici nomen est consecutus. Sed bellum in hunc annum, triumphus in sequentem cadere videtur, ex iis, quæ de eo habet Appianus in Illyricis. *Sequenti tempore,* inquit, *Cæcilius Metellus consulatum adeptus, nihil delinquentibus Dalmatis, triumphandi libidine bellum ex decreto intulit: à quibus amice susceptus, in Salone eorum vrbe transegit hyemem, postremo Romam delatus, nulla ex causa triumphauit.* Sic Appianus. Eutropius ait eodem anno ab illo triumphatum, quo Narbo Colonia deducta est. Sed totum illum Eutropij locum deprauatum agnoscunt Sigonius, & Pighius, qui ex quodam manu scripto pro *eodem anno* legit *annoque postea.* Hunc ipsum Metellum, Diadematum appellatum fuisse tradit Plut. in Coriolano, vbi de cognominibus agens, Romani, inquit, quendam ex Metellis, quod diu in publico versaretur, fronte, in qua vlcus habebat obligata, appellauerunt Diadematum.

Diadematus.

V. *Augur Scæuola Marij repulsa Aedil.*

Mvcivs autem eius collega, ad differentiam aliorum, aut ab eximia augurandi scientia, studióue Augur est dictus, cuius multa est mentio apud Ciceronem in 1. de Orat. & libello de Amicitia. Vtramque Ædilitatem, curulem inquam & plebeiam, petiit hoc anno C. Marius, prout eius tempora Pighius dimetitur, & in vtraque repulsam eodem die passus est, vt author est M. Tullius in Planciana, & Plutarchus in eius vita. Cum enim prius curulem ædilitatem peteret, & se præteriri videret, confestim transiit ad alterius ædilitatis candidatos, cum vtriusque magistratus comitia eodem die haberentur, ibique etiam, tanquam arrogans & ambitiosus, præteritus est. Nihilominus duabus Ædilitatis acceptis repulsis, septies postea factus est Consul.

Iugurthæ res.

Iugurtha interea non vt antea, cum prædatoria manu, sed magno exercitu comparato, bellum gerere cœpit, & aperte totius Numidiæ imperium petere, quacumque pergebat, vrbes agrosque vastare. Cui Adherbal non nisi summa adactus necessitate, & quam tardissime obuiam venit, vrbes munire interim contentus, nec totius rei summam volens vnius prælij discrimine committere. Itaque pugnam in seq. annum differemus.

ANNVS MVNDI 3938. SEXTAE AETATIS, 422. IMPERII GRÆCORVM 196. ANTIOCHI GRYPHI 10. IOAN. Hyrcani Pont. 19. Ptolemæi Lathvri 1. Olymp. CLXVI. an. 1. Vrb. Cond. 637. Coss. C. Licinio Geta, et Q. Maximo Ebvrno.

ANNVS ANTE CHRISTVM 115.

NOVVM regem in noua Olympiade, in qua nobilitatus est Chrysogonus, profert Ægyptus, sed multinominem. Nam præter vulgare Ptolemæi, dictus est Lathurus, quo modo eū vocat Iosephus, [a] & Plinius, [b] vbi scribit eo regnante circumnauigatam totam Africam, ab Eudoxo quodam fugitiuo. Est Lathyros genus leguminis, quod cicerculam vocant. Quomodo Cicerones à cicere. Physconem vocat Eusebius, retento videlicet Patris cognomine, quamuis contumelioso: sed altero etiam glorioso Soteris nomine dictum idem scribit, & Epiphan. de mensuris, cum Beda & Isidoro in Chronicis. Et forte illud à populo datum est, hoc ipse assumpsit sibi: quomodo Euergetem Alexandrini Cacergetem appellauerunt. Nos Lathuri nomen retinebimus, quoniam Physconis & Soteris nomina iam pluribus conueniunt. I. *Initium Ptol. Lathuri.* *Eius nomina.*

a l. 13. c. 18. b l. 6. c. 30. l. 2 c. 67.

Cvm ergo Cleopatra Euergetis vxor regnum in potestate haberet, vt illud pro arbitrio aut Lathuro natu maiori, aut Alexandro traderet. Ipsa cum pronior in minorem filium esset, vt ait Iustin. l. 39. à populo compellitur maiorem eligere: cui priusquam regnum daret, vxorem ademit, compulsumque repudiare charissimam sibi sororem Cleopatram, minorem sororem Seleucem, siue Selenen ducere iubet, non materno inter filias iudicio, cum alteri maritum eriperet, alteri daret. Sic ille. Vtique non materno iudicio, sed tyrannico, vt quæ vtrique iniuriam faceret, & ei cui regnum eripiebat, & maritum; & ei cui non suum largiebatur, cum alterius iniuria. Pergit autem. Cleopatra non tam à viro repudiata, quam à matre diuortio viri dimissa, Cyziceno in Syria nubit: eique ne nudum nomen vxoris afferret, exercitum Cypri solicitatum, velut dotalem ad maritum deducit. Par igitur viribus iam factus Cyzicenus prælium committit, ac victus in fugam conuertitur, Antiochiámque venit. Secuta est eius vrbis obsidio, & expugnatio; quæ non videtur ante seq. annum contigisse. Non videtur inquam, nihil enim hic habeo quam coniecturas; neque Iustino, neque Appiano, neque Iosepho tempora distinguente. II. *Cleopatra inuita maiorem natu regem facit.*

De Romanis rebus nihil occurrit hoc anno, quod dignū Annalibus videatur. Adherbal autem Numidiæ regulus æmulus Iugurthæ, vbi intelligit eo processum, vti regnum aut relinquendum, aut armis retinendum esset, necessario copias parat, & Iugurthæ obuius procedit. Exercitus vterque prope Cirtham oppidum consedit, & noctu Iugurthini milites dato signo castra hostium inuadunt, exercitum partim trucidant semisomnem, partim fundunt fugantque. Adherbal cum paucis equitibus Cirtham profugit. Iugurtha oppidum obsidione cingit, festinans tempus legatorum ante capere, quos ante prælium factum, ab Adherbale Romam missos audiuerat. Salust. III. *Res Numidica.*

ANNVS MVNDI 3939. SEXTÆ ÆTATIS 423. IMPERII GRÆCORVM 197. ANTIOCHI GRYPHI II. IO. HYRCANI PONTIF. 20. PTOLEM. LATHVRI 2. OLYMP. CLXVI. 2. VRB. COND. 638. COSS. M. ÆMYLIO SCAVRO. M. CAECILIO METELLO.

ANNVS ANTE CHRISTVM 114.

I. *Antiochia seditiosa cũ Cyziceno obsidetur.*

OBSIDEBATVR hoc tempore Antiochia, vna orientalium vrbium seditiosissima, maximéque in legitimos principes rebellis, & tyrannorum fautrix, vt hactenus sæpe demonstratum est. Nam ipsi primi à Demetrio Sotero deficientes, Alexandro Notho adhæserunt. Rursum fastidito Alexandro, ab eo deficiunt, & ad Demetrium Nicanorem transeunt. Ipsi primi Demetrium à Parthis reuersum auersantur, & toti regno defectionis vexillum præferunt, impio Tryphoni se aggregant, & regem in ipsa regia obsident. Nunc quoque Cyzicenum, qui Grypum Syriæ regem è solio deturbare conabatur, ipsi exceperunt; & Ægyptiam Cleopatram cum Cyprio exercitu, contra eũdem Antiochum Grypum armatam. Qui nihilominus victum in acie Cyzicenum, etiam in obsidione vicit, atque in fugam compulit. Sed noua eius vxor pœnas pro ipso luit.

II. *Vxor Grypi sororem persequitur caditque.*

CAPTA vrbe, inquit Iustin. l. 39. Gryphina vxor Gryphi nihil antiquius, quam sororem Cleopatram (vtraque erat filia Euergetis Ptolemæi) requiri iussit; non vt captiuæ opem ferret, sed ne effugere captiuitatis mala posset, quæ sui æmulatione in hoc potissimum regnum inuaserat, hostique sororis nubendo, hostem se eius effecerit. At Grypus vxorem à suscepto scelere reuocare conatur: contra morem ait esse bellorum, vt à victoria sæuiatur in fœminas, præsertim in sanguine coniunctas, qualis Cleopatra quæ illi soror, sibi consobrina, liberisque communibus matertera sit. Accedere quod cum illa in templum confugerit, neque inde extrahi, neque ibi sine sacrilegio interfici possit, neque eius cæde Cyzicenum infirmiorem, aut vita valentiorem fore. Ipsa nihilominus pertinacior effecta, militum manum in templum immittit, qui eam simulacrum deæ amplexantem truncatis manibus confoderunt. Hæc breuius ex Iustino retulimus, quod apud eum vnum ista reperiantur: ex quibus agnoscas etiam efferatos mulierum in vltionem animos, ne minus sorores inter se, quam fratres pugnare viderentur.

III. *Ægyptiarum mulierum crudelitas in suos.*

QVAM multa enim habes funera paucis annis à mulieribus, in sibi proximos, maximeque coniunctos perpetrata? Laodice filia Philadelphi zelotypia furens, primo maritum Antiochum Deum interfecit. Deinde æmulam, eandemque sororem Berenicem, cum infantulo suo, & ipsa mox à fratre Euergete, in vltionem facinorum, meritissimo supplicio necata est.

Cleopatra Philometoris filia, maritum Demetrium Nicanorem ex captiuitate Parthica reducem, auersatur ac respuit. Deinde victum ac fugitiuum interficiendum curat: mox illo quasi tyrocinio erudita ad domesticas cædes, Seleucum filium ex eo susceptum interficit, ausum iniussu suo diadema suscipere. Deinde ad alterum quoque progressa filium Antiochum Gryphum, ei venenum propinat crudelis, atque ambitiosa mater, quod ipsa bibere cogitur.

IV. *Nominatim matris & vxoris Lathuri.*

CLEOPATRA Euergetis vxor nouercali odio primogenitum suum Lathurum prosequens, eum vt dicebamus regno priuare moliebatur: eo conatu depulsa, coniugem ei ac sororem Cleopatram eripit, & alteram ei tradit: tum populum in eum concitat, vxorem iterum factam matrem familias, ab eo abducit, illum in exilium pellit, exulantem bello persequitur, principem militiæ, ob illum è manibus dimissum, interficit. Alterum filium, metu crudelitatis maternæ, aut furialis potius, à se pellit, reuocatum perdere machinatur, sed ab eodem occupata perimitur: & propemodum scelerata post mortem, vltorem scelerum suorum populi concursu pellit in

exilium. Cleopatra Lathuri vxor, eo inuita dimisso, nubit Cyziceno, quem peregrino exercitu contra eius fratrem, & sororem suam Gryphinam armat, à qua barbare ac crudeliter interficitur: & ipsa mox à Grypho illius marito capta, morte sua interfectæ sorori parentauit, vt mox dicemus. Quid de viris æstimari potest, ferro assuetis & castris, quando mulieres ingenitæ lenitatis oblitæ, crudelitate atque ambitione efferatæ, in filios, in filias, in sorores, in maritos tragico furore desæuiunt?

V. *Hyrcanus Samariam obsidet.*

Dvm Grypus & Cyzicenus populationibus inter se, cædibusque grassantur, Hyrcanus vtroque contempto, exercitum ad occupandam vi Samariam ducit, vt tradit Iosephus.[a] Hanc adortus, inquit oppugnabat, nullis parcens laboribus, infensus ei propter iniurias illatas Marissenis colonis Iudæorum, & sociis, sed Syriæ regi subditis. Erant hi Idumæi, paulo ante deuicti ab Hyrcano, vt scripsit idem c. præced. Eadem vrbs in 2. Machabæorum Maresa dicitur, in quam victus à Machabæo Gorgias præpositus Idumeæ, fugit.

Per filios suos.

Cum itaque vrbem fossa & duplici muro per 80. stadia cinxisset, obsidioni præfecit filios Antigonum & Aristobulum, quibus vrgentibus, & fame premente, eò necessitatis adducti sunt Samaritæ, vt coacti cibis homini insuetis vesci, postremo Antiochi Cyziceni opem implorauerint. Carnes humanas videtur innuere, aut certe stercora columbarum, vel asinorum capita, cibum non nunc primum Samaritis vsurpatum.[b] Porro non ante sequentem annum auxilium implorarunt, tum quia diuturna obsidio antecessit, tum quia non videtur ille Samaritis opem ferre potuisse, hoc tempore, quo victus à fratre Grypo fuerat, sed anno seq. post restauratum exercitum, eundemque fratrem prælio superatum.

VI. *Æmylius Scaurus homo nouus.*

Memoratvr hoc anno Æmylij Scauri bellum aduersus Ligures, déque iis reportatus triumphus, in viris Illustr. c. 72. vbi habetur eum è paternis sordibus, carbonarium quippe negotium exercuisse dicitur eius parens, & maiores omnes inglorios honorum luce caruisse; hunc autem eloquentiæ præsidio emersisse; adeo vt mox non solum Consul, sed princeps etiam Senatus effectus sit; & quidem iis Censoribus, à quibus duo & triginta Senatu moti erant, vt habet Epit. 62. in quibus etiam Geta Consularis, qui tamen postea factus est censor.[c] Sed & illud grauitatis, atque eximiæ autoritatis signum in Scauro fuit, quod Consul P. Decium Prætorem, transeunte ipso sedentem, iussit assurgere, eique vestem scidit, sellam concîdit, ne quis ad eum in ius iret edixit.

VII. *Res Iugurthina.*

Postqvam Senatus de bello Numidarum nűcium accepit, tres adolescentes in Africam legat, qui ambos reges adeant, S.P.Q.R. verbis nuncient, velle & censere eos ab armis discedere. Legati maturantes in Africam veniunt, quod Romæ dum proficisci parant, de bello facto, & oppugnatione Cirthæ audiebatur. Iugurtha respondet legatis, Adherbalem dolis vitæ suæ insidiatum, quod vbi çomperisset, eius sceleri obuiam isse, populum Ro. non recte facturum, si ab iure gentium sese prohibuerit. Se breui legatos Romam de omnibus esse missurum. Ita illi cum appelnladi Adherbalis copia non esset, Romam reuertuntur.' Salust. Sic ille Romanos verbis, calumniisque innocentes ludificatus, scelera sceleribus cumulabat; dum sera Dei vindicta perditi hominis nefandum caput obrueret.

a l. 13. c. 18.

a 2. 12. 35.

b 4. Reg. 6. 25. 28.

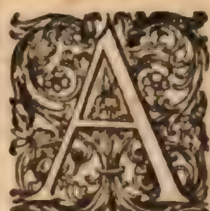
c Valer. l. 2. c. 9.

ANNUS MUNDI 3940. SEXTAE AETATIS, 424. IMPERII GRÆCORUM 198. ANTIOCHI GRYPI 12. ANTIO. CYZICENI 1. IO. HYRCANI PONT. 21. PTOLEMÆI LATHURI 3. OLYMP. CLXVI. 3. URBIS COND. 639. COSS. M. ACILIO BALBO, ET C. PORCIO CATONE.

ANNUS ANTE CHRISTUM 113.

I. *Initium Cyziceni regni.*

NTIOCHUS Cyzicenus regem Antiochum Grypum hoc anno vicit, ac regno deiecit, eóq; plurimis potitus est annis, ideóque Eusebius, præterito deinceps Grypo, Cyzicenum Syriæ constituit regem. Nos Iosephum secuti, à quo Grypus non duodecim annis regnasse, sed 29. traditur,[a] ei dum in viuis fuerit, regni annos continuabimus. Regni tamen socium adiungemus Cyzicenum, fratrem vterinum, & quamuis inuitos, simul regnare patiemur, vt nuper Demetrium & Sidetem fratres. Nam hoc quoque tempore alter aut aberat, aut latebat, aut potius nouas contrahebat contra fratrem copias. *a l. 13. c. 21.*

II. *Vxoris eadem vlciscitur.*

ANTIOCHUS ergo Cyzicenus, quem Iosephus [b] Spondium cognominat, (in Græco est ἀσπένδιος, quod idem videtur esse cum ἄσπονδος, fœderis expers, irreconciliabilis, qua voce in suspicionem duci possumus, hunc Cyzicenum, à fratre sæpius de fœdere ac pace sollicitatum, nunquam acquiescere voluisse. Hic ergo non multo postquam à Grypo victus fuerat, repetita prælij congressione, vt Iustinus ait lib. 39. victor euadit, & Grypi vxorem, quæ paulo ante sororem interfecerat, vlciscente numine cepit, eiusque supplicio vxoris manibus parentauit. *b l. 1. de bel. c. 2.*

III. *Samaritæ à Cyziceno auxilium petunt, qui fugatur à Iudæis.*

INTEREA arcte obsessi Samaritæ, & præ fame fanda infandáque comedentes, Antiochi Cyziceni victoris opem implorauerunt, vt author est Iosephus.[c] Qui cum propere venisset, victus est ab Aristobuli militibus, & insequentibus eum fratribus vsque Scythopolim, ægrè euasit (hæc est Bethsan in tribu Manassis cis Iordanem, iuxta ipsum fluuium sita, vt non semel diximus.) Porro dum filij armis decertant, senior pater eis victoriam precibus & sacrificiis impetrat, vt significant, quæ postea à Iosepho hoc ipso cap. narrantur. Incredibile, inquit, quiddam narratur de Hyrcano pontifice, dignatum eum esse diuino colloquio. Fertur enim quod illa ipsa die, qua eius filij conseruerunt cum Cyziceno prælium, pontifex ipse solus in templo odoramenta adolens, vocem audierit nunciantem filiorum recentem de Antiocho victoriam. Idque mox progressus renunciauit multitudini, & paulo post certius comprobatum est eius oraculum. Nihil hic absurdi narrat Iosephus, etsi de viro non sancto. *c l. 13. c. 18. & l. 1. de bel. c. 2. fi.*

IV. *Redit Cyzicenus pro Samaritis.*

INTEREA bellatores à persequendo Cyziceno reuersi contra Samaritas, rursum eos compellunt intra mœnia, & cogunt iterum ab eodem Antiocho auxilium petere. *Is accitus à Ptolemæo Lathuro circiter sex armatorum millibus, quos ille inuita matre, & tantum non per eam imperio deturbatus, miserat. Primum vagabatur per ditionem Hyrcani latrocinabundus cum Aegyptiis, non audens quidem aperto marte decernere, quod esset impar viribus, existimans tamen se vastandis agris effecturum, vt Hyrcanus obsidionem Samariæ solueret.* Non mirum est Cyzicenum semel iterumque auxilio venisse Samaritis; ab Ægypto quoque opem implorasse. Sperabat enim liberatis Samaritis, & Iudæis superatis, aut certe coactis soluere obsidionem, se facilius Iudæam quoque, ope Samaritanorum, regno Syriæ iterum aggregaturum.

V. *Duces suos ibi frustra relinquit.*

SED *postquam multos è suis amisit, exceptos hostium insidiis, profectus est inde Tripolim,* (est ea vrbs in littore Syriæ, vicina insulæ Cypro) *Callimandro & Epicrati ducibus demandato bello Iudaico. Ex his Callimander audacius quam prudentius cum hoste congressus, profligatis suis, & ipse inter alios cecidit. Epicrates autem pecunia corruptus Scytopolim,*

& alia quædam oppida manifeste Iudæis prodidit, nec quidquam Samaritis obsessis profuit. Atque ita Hyrcanus integro anno in obsidione exacto, non contentus vrbem capere, etiam solo eam æquauit, inductis illò torrentibus, quorum eluuie ita cuncta fœdata sunt, vt ne vestigium quidem superesset eius oppidi. Hactenus Iosephus. Quem hic vel inuitus suspectum habeo, vndenam torrentes in Samariam Hyrcanus, aut ipse potius Iosephus induxerit, cum ex Scriptura, & Benjamino, & ipsomet Iosepho constet, Samariam in vertice montis fuisse conditam, ex quo quaquaversum longissimum habebat prospectum. Brocardus quoque ait videri adhuc in monte columnas marmoreas, quæ sustentabant regia ædificia, & porticus, & per totum montis circuitum adhuc stare huiusmodi columnas.

(l. 1. c. 7. & l. 13. c. 11. 3. Reg. 16. 24.)

VI. *Lapsus Eusebij.* LAPSUS quoque videtur Eusebius in Chronicis, siue quia huius vrbis euersionem refert ad annum primum Olymp. 165. vt constanter habetur in Græcis eius, Latinisque codicibus; octo annis antequam ponat Cyzicenum rerum potitum in Syria, quæ tamen vrbs, eo iam victore Grypi, & frustra de Samariæ salute laborante, excisa est. Ideoque ad hunc annum à nobis relata est. Siue quia pro Ioanne Hyrcano, Ionathan Macchabæum aliquoties posuit in Græco: quem errorem interpres Hieronymus aliquando correxit, aliquando retinuit. Illa autem verba (quæ vocabatur Ectenias) vbi de Samaria sermo est, nullo in codice scripto haberi Scaliger asserit; quem refellit Pontacus, eaque ex fide eorum retinuit, & quod ille stultum commentum recentiorum vocat, hic apud D. Cyprianum reperiri docet.

VII. *Res C. Catonis Consulis.* BELLUM Thracicum infeliciter hoc anno gestum est à C. Catone Consule, vt author est Liuius epit. 63. & Eutrop. l. 4. vbi numerus annorum vrbis non recte habetur 635. vt pridem monuit Cuspin. in Fastis. Cæterum huius C. Catonis alij quoque plurimi meminerunt, Cicer. Plin. Obseq. Cassiod. Florus. Mirum autem est prætermissum à Gellio,[a] vbi Catonis Censorini filios, nepotésque persequitur. Non prætermittitur à Paterculo l. 2. vbi C. Catonem Consularem (sic enim recte corrigunt Aldus & Sigonius, & non M. vt sequentia docebunt) M. Catonis nepotem, Africani sororis filium, repetundarum ex Macedonia damnatum dicit. Fuit autem hic frater M. Catonis, qui cum Q. Marcio Rege ante quadriennium Consul fuit. Vide huius familiæ stemma apud Streinium lib. de Rom. familiis. *Damnatum repetundarum.*

a l. 13. c. 18.

VIII. *Et Didij Prætoris in Thracia.* DE ipso autem bello hæc habet Florus.[b] *Sæuissimi omnium Thracum*, inquit, *Scordisci fuerunt.* Sed calliditas quoque ad robur accesserat. Syluarum & montium situs cum ingenio consentiebat. Itaque non fusus modo ab his, aut fugatus, sed, simile prodigio, omnino totus interceptus exercitus, quem duxerat Cato. Didius Prætor Consulis ignominiam correxit. Nam vagos, & libera populatione diffusos, intra suam repulit Thraciam. Triumphasse etiam author est Cic. in Pisonem, vt notauit Sigonius.

b l. 3. c. 4.

IX. *Iugurtha premit Adherbalem.* IUGURTHA omni ope Cyrthæ expugnationem, post discessum legatorum vrget. Adherbal vbi sentit omnes suas fortunas in extremo sitas, hostem infestum, auxilij spem nullam, penuria rerum necessariarum bellum trahi non posse: duos per medios hostium munitiones noctu emittit Romam cum literis, quibus apud Senatum de rerum suarum statu lamentatur, regno Numidiæ, vt consulant, ipsum vt ex impiis manibus eripiant, orat. *Per maiestatem*, inquit, *imperij, per amicitiæ fidem, si vlla apud vos memoria remanet aui mei Masanissæ.* His literis recitatis fuere qui exercitum censerent in Africam mittendum, & quamprimum Adherbali subueniendum: de Iugurtha interim vti consuleretur, quoniam non paruisset legatis. Sed fautorum Iugurthæ artibus effectum est, ne id decretum fieret.

X. *Quos spem à Rom frustra implerat.* LEGANTUR tamen in Africam maiores natu nobiles, amplis honoribus vsi, in quibus fuit M. Æmylius Scaurus consularis, & tum in Senatu princeps. Hi triduo nauim ascendere, & breui Vticam appulsi, literas ad Iugurtham mittunt, & ad se nomine Senatus euocant. Ille cunctatur, volens ante expugnare Adherbalem, quam adiret legatos, sed irrito conatu. Ad eos cum venisset, etsi graues minæ nunciabantur, quod ab oppugnatione non desisteret, multa tandem oratione consumpta, legati discessere. Ita Salust. Flor.[c] ait Iugurtham in Scauro Romanos mores expugnasse, eóque pecunia victo, susceptum facinus audacius perfecisse.

c l. 3. c. 1.

ANNVS MVNDI 3941. SEXTAE AETATIS, 425. IMPERII GRÆCORVM 199. ANTIOCHI GRYPI 13. ANTIO. CYZICENI 2. IO. HYRCANI PONT. 22. PTOLEMÆI LATHVRI 4. OLYMP. CLXVI. 4. VRB. COND. 640. COSS. C. CÆCILIO METELLO CAPRARIO ET CN. PAPYRIO CARBONI.

ANNVS ANTE CHRISTVM 112.

I. *Anni Grypi, & Cyziceni.*

AD hunc annum apud Hebræos sabbaticum ordine 194. sequentesque annos, illa Eusebij verba in Chronico pertinent. Antiochus Cyzicenus, Grypo eiecto, Syriam obtinuit; ac rursus Grypus superato Cyziceno, eandem recepit. Ita ex successione regnabant, aduersum se inuicem dimicantes. In Græco vero ita legitur ad verbum. Primus Grypus cum regnasset annis 4. expulsus est à Cyziceno, & regnauit Cyzicenus annis 18. & rursus Grypus eiecto Cyziceno regnauit annis 4. & sic vicissim inter se bellum gerebant. Sic ibi: sed anni istorum regum aliter in Chronicis omnibus Eusebij digesti sunt. Nam quaterni illi anni Grypi coniuncti sunt, eisque succedunt decem & octo Cyziceni. Quæ causa videtur fuisse D. Hieronymo, vt Eusebij verba conuerteret, quo modo priore loco retulimus. Nos, vt eam ambiguitatem tollamus, vtrumq; simul regem vt vides constituimus. Vterque enim, vt ea ferebant tempora, ius ad regnum habuit.

II. *Iugurtha Adherbalem deditum necat.*

POSTQVAM legatorum discessus Cirthæ nunciatus est, Italici, quorum virtute mœnia defensabantur, confisi se inuiolatos fore, Adherbali suadent vti sese, & oppidum Iugurthæ tradat, tãtum ab eo vitam paciscatur; de cæteris Senatui curæ fore. Ille inuitus, vt qui perfidiam Iugurthæ nosset, deditionem facit. Iugurtha in primis Adherbalem excruciatum necat: tum in Numida, magna cæde bacchatur. Quod postquam Romæ cognitum est, & res in Senatu agitari cœpit, ministri regis variis artibus rem extenuare, tempus trahere prolatandis consultationibus; & nisi C. Memmius Trib. plebis designatus, vir acer populum incitasset, omnis inuidia dilapsa foret.

III. *Metellus de Macedonia pacata triumphat.*

METELLVS huius anni Consul, est quartus Metelli Macedonici filius, quem moriens pater Prætorium, & candidatum Consulatus reliquit. Prouincia illi Macedonia obtigit, sicut Illyricum Carboni. Metellus Catoni successit, & re bene gesta de Macedonia, in quam infesti Thraces irruebant, triumphauit, & quidem cum fratre suo M. qui cum Scauro, tertio ab hinc anno Consul fuit. Testis Eutropius, apud quem l.4. hæc leguntur. C. Cæcilio Metello, & Cn. Carbone Coss. duo Metelli fratres eodem die, alterum ex Thracia, ex Sardinia alterum triumphum egerunt. Sic ipse, idemque Velleius affirmat; Rufus deuictæ Sardiniæ adiungit Corsicam; Florus in catalogo eorum, qui cum Thracibus bellum gesserunt, Metellum prætermisit. Qui mox repetundarum accusatus, præclare absolutus est, vt cuius tabulas, viri integritate confisi, Iudices inspicere noluerint: teste Valer. Max. l. 2. c. 10.
& pro Balbo M. Tullio.

IV. *Arma Cimbrorum primum audita.*

HIS Consulibus Cimbri, & Teutones Rhenum transgressi, ex Germania erupuerunt. Audi clare Tacitum scriptorem peraccuratum, & rem declarantem, & chronologiam quam probauimus confirmantem. *Sexcentesimum*, inquit, *& quadragesimum annum vrbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papyrio Carbone Coss. Ex quo si ad alterum imperatoris Traiani Consulatum computemus, ducenti ferme ac decem anni colliguntur. Tandiu Germania vincitur; medio tam longi æui spatio multa inuicem damna, &c.* Vide accuratum, ducenti ferme ac decem, Temporarius 209. numerat. Onuphrius 210. propter perpetuam vnius anni ab Vrb. Cond. differentiam.

Tacito consentit Eutropius, l.4. & his consulibus nunciatum Romæ ait Cimbros è Gallia in Italiam transiisse. Transcenderunt primum Rhenum, vt ait Velleius, deinde etiam Alpes transgressi, fœdam stragem Romanorum, sociorumque fecerunt, vt habet Obsequens.

a l.3.c.3. V. *Quæ causa illis veniendi.* Vberivs autem Florus, [a] qui & belli causam addit, & socios. Cimbri, Teutones, atq; Tigurini ab extremis Galliæ profugi, cum terras eorum inundasset Oceanus, nouas sedes toto orbe quærebant, exclusique Gallia & Hispania, cum in Italiam emigrarent, miserunt legatos in castra Silani, inde ad Senatum petentes, vt Martius populus, aliquid sibi terræ daret quasi stipendium, cæterum vt vellet manibus, atque armis suis vteretur. Hæc Flor. tardius Cimbrici belli initia à Silano ducens, qui Consul ab hinc quadriennium fuit. Audiendus potius in Epit. 63. Liuius, Cimbri, inquit, gens vaga, populabundi in Illyricum venerunt, ab iis Papyrius Carbo Consul cum exercitu fusus est. Id contigisse ad Nereiam oppidum Strabo scribit. Sopitum nihilominus apparet hoc bellum ad quadriennium.

ANNVS MVNDI 3942. SEXTÆ ÆTATIS 426.

IMPERII GRÆCORVM 200. GRYPI 14. CYZICENI 3. IOAN. HYRCANI PONTIF. 23. PTOLEMAEI LATHVRI 5. OLYMP. CLXVII. AN. I. VRB. CONDITÆ 641. COSS. M. LIVIO DRVSO, L. CALPVRNIO PISONE CAESONINO.

ANNVS ANTE CHRISTVM. III.

I. *Historia silentium.* SECVLARI hoc regni Græcorum anno, & aliquot sequentibus, nihil nobis Syria, Iudæa, vel Ægyptus, vsq; ad Hyrcani Pontificis mortem suggerunt: sola ergo Romana historia his annis contentos esse necesse est. In Olympicis porro ludis, idem qui in proximis Chrysogonus victor fuisse perhibetur.

Res Iugurthina. Hoc maxime tempore Iugurthę negotia Romæ agitabantur, idque per factiosos agebatur, vt scelus Iugurthæ condonaretur, tanta vis gratiæ, ac pecuniæ regis erat. Sed vbi Senatus delicti conscientia, populum, quem tribuni ad vindictam excitabant, timere cœpit, lege Sempronia prouinciæ futuris consulibus Numidia, atque Italia decretæ sunt. Consulesque declarati P. Scipio Nasica, L. Calpurnius Bestia. Sic Sallust. reliqua deinceps suis quæque annis reddentur.

II. *Thraces à Druso repressi.* Hoc interim anno Macedonia Liuio Druso fœliciter obuenit. Is enim Thraces eam incursantes, T. Didij cœpta prosecutus, superatos longius repulit. Nam, vt ait Liuius in Epit. 63. Liuius Drusus Consul aduersus Scordiscos, gentem à Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnauit, magnumque honorem tulit. Didius, inquit Flor. [b] sæuissimos Thracum Scordiscos, libera populatione diffusos, intra suam repulit Thraciam. Drusus vlterius egit, & vetuit transire Danubium: sed id non tam cito perfectum est. Putat enim Sigonius, Romanæ rei scientissimus, etiam sequenti anno Drusum in Thracia rem gessisse; quod Consules eius anni alter Numidiam, alter Italiam sortitus sit, vt tradit Salust. Denique & Romam reuersum triumphasse, anno vt idem in tabulis habet 642.

b l.3 c.4.

ANNVS MVNDI 3943. SEXTÆ ÆTATIS 427. IMPERII GRÆCORVM 201. ANTIOCHI GRYPI 15. CYZICENI 4. HYRCANI PONTIF. 24. PTOLEM. LATHVRI 6. OLYMP. CLXVII. AN. 2. VRB. COND. 642.
COSS. P. SCIPIONE NASICA, ET L. CALPVRNIO BESTIA. BEL. IVGVR. 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM 110.

I. *Initium belli Iugurthini.*

BELLVM à multis iam annis Iugurthæ ſceleribus debitum,& perfida Romanorum optimatum auaritia dilatum, hoc demum anno inchoatum eſt: qui non recte apud Oroſium [a] vocatur Vrb. Cond. 639. metachroniſmo triennij, iuxta communem temporis rationem, aut quadriennij etiam in Onuphrij Chronologia. Declaratiſque Coſs. P. Scipione Naſica, & L. Calpurnio Beſtia, Numidia Calpurnio, Scipioni Italia obuenit. Deinde exercitus,qui in Africam portaretur, ſcribitur, ſtipendium, aliaque,quæ bello vſui forent, decernuntur.

Filij eius irrita legatio.

At Iugurtha contra ſpem nuncio accepto ſuſcepti contra ſe belli, filium & cum eo duos familiares ad Senatum legatos mittit, præcepitque vt mortales omnes pecunia aggrediantur. Iis Romam aduentantibus, Senatus, à Beſtia conſultus eſt, placerétne legatos Iugurthæ recipi mœnibus. Iique decreuere, niſi regnum, ipſumque deditum veniſſent, vti diebus proximis decem Italia decederent: quo denunciato decreto, infectis rebus illi domum diſcedunt.

II. *Exercitum Calphurnius in Numidiã defert.*

INTERIM Calpurnius parato exercitu, legit ſibi homines nobiles factioſos, quorum autoritate, quæ deliquiſſet, munita fore ſperabat, in quibus Scaurus fuit: Conſulis autem ipſius bonas animi corporiſq; dotes auaritia præpediebat. In Numidiam cum exercitu ingreſſus, multos mortales, & vrbes aliquot pugnando cepit. Sed vbi cum Iugurtha pecunia per legatos tẽtare, belliq; quod adminiſtrabat aſperitatem oſtendere cœpit, animus æger auaritia facile conuerſus eſt. Scaurus quoq; pecuniæ magnitudine victus tandem, atque in prauum abſtractus eſt. Præuiæ pacis induciæ fiunt, Sextus quæſtor fidei cauſa in oppidum Vaccam mittitur, Iugurtha in caſtra venit, ac pauca præſenti concilio locutus de inuidia ſui facti, atque vti in deditionem acciperetur, reliqua cum Beſtia & Scauro ſecreta tranſegit.

III. *Pacem Iugurthæ vendit.*

POSTERO die de concilij ſententia in deditionem accipitur, Elephanti 30. pecus atque equi multi, cum non paruo argenti pondere, Quæſtori traduntur. Calpurnius Romam ad magiſtratus rogandos proficiſcitur, pace interea Numidiæ relicta, ſed vendita, & quidem Senatus, populique iniuſſu, vt habet Liuius in Epit. 64.

Hoc ipſo anno in citeriore Hiſpania bellicos extitiſſe motus, ad quos comprimendos Calpurnius Piſo Prætor cum imperio miſſus ſit, autor eſt Appianus, in Ibericis, & Sigon. in Faſtis. Pighius autem L. Licinium Craſſum, virum ætate ſua eloquentia clariſſimum, Quæſtorem hoc anno in Aſia fuiſſe, & Mutium Scæuolam in eodem magiſtratu habuiſſe collegam, docet ex M. Tullio. [b]

a l. 5. c. 15.

b lib. 3. de Orat.

ANNVS MVNDI 3944. SEXTÆ ÆTATIS 428. IMPERII GRÆCORVM 202. GRYPI 16. CYZICENI 5. IOAN. HYRCANI PONTIF. 25. PTOLEMAEI LATHVRI 7. OLYMP. CLXVII. AN. 3. VRB. CONDITÆ 643. COSS. SP. POSTHVMIO ALBINO, ET M. MINVTIO RVFO, IVGVRTH. BEL. 2.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 119.

POSTQVAM res in Africa gestas, quoque modo actæ forent fama diuulgauit, Consulis factum populo Rom. dolorem & inuidiam, metum Senatui & dubitationem attulit, probaretne tantum flagitium, an decretum Consulis subuerteret, cuius Scaurus author fuisset. Memmius interea trib. plebis populum concionibus acuebat, ad vindicandum in eos, qui hosti Remp. prodidissent. Quæstionibus, atque ipsius indicio Iugurthæ agendum esse; qui si dedititius est, inquit, profecto iussis vestris obediens erit, sin ea contemnit, scilicet ęstimabitis qualis illa pax aut deditio sit, ex qua ad Iugurtham scelerum impunitas, ad paucos potentes maximæ diuitiæ, ad Rempub. damna & dedecora peruenerint. Hæc atque alia huiuscemodi sæpe dicendo, populo persuasit, vt L. Cassius, qui tum Prætor erat, ad Iugurtham mitteretur, eumque interposita fide publica Romam duceret, vt eius indicio, eorum delicta patefierent, quos pecuniæ captæ arcessebant. I. *Iugurthina pax Romæ damnatur.*

DVM hæc Romæ geruntur, Romani milites in Numidia, Bestiæ Imperatoris sui morem secuti, plurima facinora perpetrarunt. Alij auro corrupti Elephantos Iugurthæ tradidere, alij perfugas vendidere, alij ex pacatis prædas agere, omnia auaritia dominante moliri ausi. At Cassius, perculsa omni nobilitate, ad Iugurtham proficiscitur, eique timido, & ex conscientia diffidenti rebus suis, persuadet, vt fide publica, & priuatim sua nixus Romam veniat, & misericordiam populi Ro. quam vim experiri malit. II. *Iugurtham Cassius Romam adducit.*

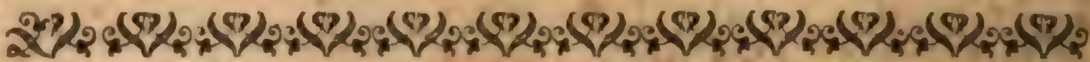
Igitur Iugurtha contra decus regium, cultu quam maxime miserabili, Romam venit cum Cassio, vbi quamprimum C. Bæbium Tribunum pl. magna mercede parat, cuius impudentia contra ius, & iniurias omnes munitus foret. Memmius aduocata concione producto Iugurtha eius facinora enumerat, postremóque iubet, vt quibus iuuantibus, quibusque ministris ea egerit, populo Ro. aperiat. At Bæbius, quantumuis fremente populo, tacere iussit, atque in proposito perstitit: populus ludibrio habitus ex concione discessit. Quo facto animi eorum, ad quos ea quæstio pertinebat, augescunt. *Qui opera Baby Tribuni pl. se munit.*

INTEREA Massiua filius Gulussæ, Masinissæ nepos, qui Adherbali fauerat, ex Africa profugus Romæ agebat: Hunc Sp. Albinus Consul incitat ad regnum Numidiæ ab Senatu petendum, quoniam Iugurtha ob sua scelera, magna tum inuidia flagrabat. Quæ vbi sensit Iugurtha, ad præcedentia crimina & illud adiecit, vt hunc regij sanguinis iuuenem, opera Bomilcaris interficeret. Re patefacta reus agitur Bomilcar, sed eum clam Iugurtha in Numidiam amandat, ipseque mox iussus à Senatu Italia decedere, paucis diebus eodem profectus est. III. *Massiuam Romæ interficit.*

Interim Albinus renouato bello, mature in Africam cum commeatu ad exercitum proficiscitur, vti ante comitia, quod tempus haud longe aberat, bellum quouis modo conficeret. Iugurtha contra trahere omnia, & variis modis Consulem ludificari. Ac fuere qui tum Albinum haud ignatum consilij regij existimarent, quando ex tanta properantia, tanta socordia nata esset. Denique ad Comitia Romam venit, Aulo fratre in castris pro Prætore relicto. A quo quam male res gesta sit, anno seq. mense quippe Ianuario facta scribit Salustius, cum ipse dicemus *Albinus Cos Numidiam adit.*

IV. *Res in Thracia à Minucio gesta.* At M. Minucius qui Macedoniam sortitus erat bellum feliciter contra Sordiscos & Thraces administrauit, à quibus cum premeretur, inquit Frontinus, [a] & impar numero esset, præmisit fratrem, & paucos equites vna cum æneatoribus: præcepitque, vt cum vidissent contractum prælium, subitus ex diuerso se ostenderet, iuberetque æneatores concinere: sonantibus montium iugis, species ingentis multitudinis offusa est hostibus, qua perterriti dedere terga. Florus scribit eum Thraces toto Hebro vastasse, multos tamen suorum amisisse, dum per strictum glacie flumen equitatur; eundem etiam de iis triumphasse ex Velleio constat, & recentioribus Sigonio, & Pighio.

a l. 2. c. 4. n. 3.

ANNVS MVNDI 3945. SEXTAE AETATIS 429. IMPERII GRÆCORVM 203. ANTIOCHI GRYPI 17. CYZICENI 6. IOANNIS HYRCANI DVCIS & PONTIFICIS 26. PTOLEMÆI LATHVRI 8. OLYMPIADIS CLXVII. AN. 4. VRBIS CONDITÆ 644. COSS. Q. CÆCILIO METELLO NVMIDICO. M. IVNIO SILANO. BELLI IVGVRTHI 3.

ANNVS ANTE CHRISTVM 108.

I. *Anni Hyrcani ex Eusebio.*

EVSEBIVS in Chronico postremum hunc Hyrcani annum facit: sex quippe ac viginti annos tantum ei attribuit; cui assensus est Sulpitius Seuerus. At alii passim Iosephum secuti, eius pontificatum ad annum vsque trigesimum primũ deducunt. Sed Eusebius, qui tardius quam par erat, Hyrcani in pontificatum ingressum posuerat, eius etiam postremos annos præcidere coactus est.

II. *A. Albinus à Iugurtha turpiter victus.* Avlvs Albinus Proprætore in castris Numidiæ relictus à fratre, aut conficiendi belli spe, aut pecuniæ ab rege capiendæ, milites mẽse Ianuario ex hybernis in expeditionem euocat, & temere oppidum Suthul, vbi Regis thesauri erant, aggreditur. At Iugurtha cognita hominis vanitate atq. imperitia, subdole eius augere amentiam, simulato metu, mittendisque supplicibus legatis instititi: denique ex Suthule abstractum, ad se insequendum in abditas regiones inducit: mox eius exercitum perfidia & defectione replet; tum intempesta nocte inuadit, & aliis transfugientibus, aliis abiectis armis fugam capessentibus, plerique omnes, castris & præda hosti remorando relictis, proximum collem occupauere. *Turpiorem init pacem.* Iugurtha postero die cum Aulo verba facit. Tametsi ipsum cum exercitu fame & ferro clausum tenet, tamen se humanarum rerum memorem, si secum fœdus faceret, incolumes omnes sub iugum missurum; præterea vti diebus decem Numidia excederet. Quibus conditionibus, etsi flagitii plenis, mortis metu pax cum Rege conuenit.

III. *Quam Senatus improbat. Albinus ignominiã delere non potest.* Nvnciis his tam probrosis Romæ auditis, metu, mœrore, indignatione omnia replebantur. Albinus omnia mouet ad delendam eam ignominiam, copias ad supplementum exercitus, cogit, auxilia à sociis accersit, Senatum de fœdere consulit. Is decernit, nisi suo ac populi iussu, nullum fœdus fieri potuisse; properanti in Africam Tribuni plebis paratas copias ne educat, obsistunt. Ergo solus in prouinciam, vbi exercitus Numidia exclusus agebat, venit, & quamquam iniustam delere ignominiam ardebat, solutam tantum militarem disciplinam videns, ne ignominiam veterem noua clade cumularet, statuit nihil sibi agendum.

Quæstio ma de corruptela, irrita. Romæ autem Mamilio Trib. pl. Rogationem promulgante, vt quæreretur in eos quorum cõsilio Iugurtha Senatus decreta neglexisset, aut pecunias ab eo acce-

pissent. Cui rogationi qui sibi male conscii erant, occulte obsistebant, publice nihil audebant, propter incensum in eam rem populi studium. Scaurus effecit, vt è tribus quæsitoribus vnus ipse crearetur. Eius quæstionis quis fuerit exitus non apparet, tametsi aspere violenterque exercitam fuisse Salustius dicat. Credibile est factiosorum artibus, & Scauri, qui princeps erat Senatus, autoritate, omnia in ventum abiisse.

Interea Coss. prouincias sortitis, Metello Numidia obtigit, viro acri, & quãuis aduerso populi partibus, fama tamen æquabili & inuiolata. Is diffidens veteri exercitui, militum delectum habuit, omniaque necessaria diligenter parauit: cui ciuitas omnis, sociique iunctis studiis vehementer fauebant. Ergo magna spe omniũ in Numidiam proficiscitur. Exercitũ ab Albino traditum imbellem, inertemque, omni studio, labore, disciplinaque militari corrigit, atque erudit: ignauiæ nequitiæque adiumenta repellit, & prohibendo à delictis, magis quam vindicando, breui exercitum confirmauit. IV. *Metelli in Numidiã expeditio.*

Quæ cum Iugurtha accepisset, simulque Metelli integritatem nosset, veram deditionem facere, missis ad eum semel iterumque legatis, frustra conatus est. Nam Metellus genus Numidarum infidum, ingenioque mobili perspectum habens, eos seorsim omni studio ad Iugurtham, vel viuum, vel certe mortuum sibi tradendum inuitabat: palam autem Regi, nec spem plane dabat, neque præcidebat. In Numidiam ingresso, Præfecti regii obuiã procedunt, omnia prolixe offerunt, præbentq. Ipse vt inter hostes munito agmine incedere, late explorare, insidias hominis vaferrimi, & pace quam bello nocẽtioris, vbique cauere. Inter primos ipse erat, Marius legatus in postremo agmine cum equitibus versabatur. Mox Vaccam oppidum illustre adit, in eoque præsidium imponit, & quæ bello vsui forent, imperat. V. *Fraude fraudulẽtorem oppugnat.*

Denique Iugurtha cum suis se artibus tentari animaduertit, verbis pacem nunciari, re ipsa bellum asperrimum geri, statuit armis certare, & explorato hostiũ itinere, in spem victoriæ ex loci opportunitate adductus, paratis quam maximis copiis, per occultos tramites Metelli exercitum anteuenit, & in colle insidiis idoneo consedit, omnesque circumiens obtestatur, vt pristinæ virtutis memores, se, regnũque suum, à Romanorum auaritia defendant, cum iis certamen fore, quos paulo ante victos sub iugum miserant. Metellus progressus, insidias, etsi obscuratas myrtetis, virgultisque humilioribus, agnoscit, atque exercitum in prælium parat. Sed vbi Numidas quietos, neque colle digredi animaduertit, veritus ex anni tempore & inopia aquæ, ne siti conficeretur exercitus, Rutilium legatum cum expeditis præmisit ad flumen, vt locum castris caperet, ipse cum reliquis copiis sequitur. VI. *Iugurtha vi agere statuit.*

Iugurtha vero vbi extremum agmẽ Metelli primos suos prætergressum videt, præsidio quasi duorum millium peditum montem occupat, qua Metellus descẽderat, dein repente signo dato hostem inuadit, fundit, fugat, cædit. Romani vicissim turbatis ordinibus resistere, persequi, mixti hostibus pugnare. Itaque multum diei processerat, cum victoria adhuc in incerto erat. Denique omnibus labore & æstu languidis, Metellus vbi videt Numidas instare minus, paulatim milites in vnũ cogit, ordines restituit, suosque ad pugnam animat, & aduesperascente die, in aduersum collem iubet euadere. Interea vero Bomilcar Rutilium, qui Metelli iussu antecesserat, aggreditur, ne suis veniret auxilio, ac vincitur, quatuor & quadraginta elephantis locorum iniquitate amissis. Rutilius autem victor, inde ad Metellum noctu venit. VII. *Partem copiarum inuadit.* *Dubia victoria.*

Triduo in castris ad quietem, & præmia victorum moratus, vbi Iugurtham bellum renouare didicit, in loca Numidiæ opulentissima pergit, agros vastat, multa castella & oppida temere munita, aut sine præsidio capit, inceditque, puberes interficit, alia omnia iubet militum esse prædam. Quibus rebus territi alii, deditionẽ & imperata faciebant, magno Iugurthæ luctu ac mœrore, qui cum delectis equitibus Metellũ sequitur, ac subinde inexpectatus incursat, & illata clade in proximos colles euadit: quo euentu edoctus, deinceps cautius Metellus iter fecit. VIII. *Metellus Numidiã populatur.*

Interea Romæ gaudium ingens ortum, cognitis Metelli rebus. Senatus supplicationes diis decreuit.

Romanus Imperator, vbi se dolis fatigari videt, neque ab hoste copiam pugnandi fieri, Zamam vrbem magnam, regni arcem statuit oppugnare, ratus Iugur- IX. *Zamam obsidet.*

Iam Iugurtha cõfirmat. tham laborantibus suis auxilio venturum, ibique prælium fore. At ille, quod parabatur à perfugis edoctus, magnis itineribus Metellum anteuenit, oppidanos monitis, virisque confirmat, ac pollicetur semet in tempore cum exercitu adfore. Inde occulte digressus, cum cognouisset Marium cum paucis cohortibus frumentatum missum, ad oppidum Siccam, quod paulo ante defecerat à Rege, eo noctu venit, & *Et Mariũ aggreditur.* Romanis egredientibus prælium init, magna voce oppidanos hortatur, vti hostem à tergo circunueniant, Sed Marius propere ex oppido egressus, periculum, & Siccẽsium perfidiam euasit; & Zamam, post leue cum Rege prælium, peruenit.

X. *Metellique obsidentis castra.* METELLVS ingenti studio omnibus ex locis oppidum oppugnat, cum improuisus Iugurtha superueniens, castra eius cum magna manu inuadit, iis qui ea tutabantur omnia magis, quam prælium expectantibus, eo successu, vix vt 40. euadere in collem editionem potuerint. Ea re cognita, Metellus Marium cum equitatu omni & cohortibus sociorum ad castra propere misit, ex quibus Iugurtha, non paucis amissis, in loca munita recepit sese. Imperator superueniente nocte infecto negotio castra repetit. Postero die rursus Metellus oppidum maxima contentione oppu- *Secunda Zamæ oppugnatio.* gnat, relictis qui cum Rege superueniente certarent: nec falsi sunt expectatione; Iugurtha ex occulto, in vrbis conspectu Romanos repente inuadit, & equestri pugna diu multumque fatigat, oppidanis clamore, manibus, signisque fauentibus. Irrita quoque fuit eius diei oppidi oppugnatio.

XI. *Quam deserit Metellus.* METELLVS postquam videt, neque oppidum capi, neque Iugurtham nisi ex insidiis niti, aut de suo loco pugnam facere, & iam æstatem exactam esse, ab Zama discedit, & in iis vrbibus, quæ à Rege defecerant, præsidia imponit: cæterũ exercitũ in prouincia, quæ proxima est Numidiæ, hyemandi causa collocat, intereaque, quoniam armis parum procedebat bellum, insidias regi per amicos tendere, & *Et regi per Bomilcarẽ insidias parat.* eorum perfidia pro armis vti parat. Bomilcarem in primis pollicitationibus inducit, vt regi insidias struat. Is vbi primum opportunum fuit, Iugurtham anxium, propositis belli cladibus iam exantlatis, ad deditionem faciendam impellit.

XII. *Deditionẽ facit Iugurtha.* MITTVNTVR ad Imperatorem legati, qui Iugurtham imperata facturum dicerent, ac sine vlla pactione, sese, regnumque suum, in illius fidem tradere. Metellus propere cunctos Senatorii ordinis ex hybernis accersiri iubet, & consilio habito per legatos Iugurthæ imperat argenti pondo 200. millia (id est duos milliones & ducenta millia coron.) elephantos omnes, equorum & armorum aliquantulum. Quæ postquam sine mora facta sunt, iubet omnes perfugas vinctos adduci. Eorum pars magna vbi iussum erat adducti, pauci ad regem Bocchum in Mauritaniam abierunt. Oros. eum trecentos obsides dedisse scribit, amplius tria millia perfugarum *l.5.c.15.* reddidisse, frumentum, aliosque commeatus persoluturum spopondisse.

XIII. *Spoliatus timet.* IGITVR Iugurtha armis, viris, pecuniaque spoliatus, cœpit miser, conscientia stimulante, digna facti supplicia extimescere, & seruilem conditionem cum regia comparando, animum reflectere, & bellum de integro resumere. Interea Romæ Senatus de prouinciis consultus, Numidiam Metello decreuit pro Consule administrandam.

Res gesta cũ Cimbris. Ad hunc annum res male gesta à Silano Metelli collega, cum Cimbris pertinet, quem Florus ait à Cimbris per legatos aditum, indeque Senatum, agrum sibi dari *l.3.c.3.* ad incolendum postulantibus; repulsos autem, armis rapere constituisse, quod precibus obtinere nequiuerant. Sed nec primum, ait, impetum barbarorum Silanus, nec secundum Mamilius, nec tertium Cæpio sustinere potuerunt: eademque habet Liuius in Epit. 65.

ANNVS MVNDI 3946. SEXTÆ ÆTATIS 430. REGNI GRÆCORVM 204. ANTIOCHI GRYPI 18. ANTIOCHI CYZICENI 7. IOANNIS HYRCANI DVCIS & PONTIFICIS 27. PTOLEMÆI LATHVRI 9. OLYMPIADIS CLXVIII. AN. I. VRBIS COND. 645. COSS. SER. SVLPICIO GALBA, & M. AVRELIO SCAVRO. BEL. IVG. 4.

ANNVS ANTE CHRISTVM 107.

I. *Marius aspirat ad Consulatũ.* IMPERIO in alterũ annum Metello prorogato, (is Olympiadicus fuit, & victorem celebrauit Nicomachum Philadelphensem,) C. Marius eius legatus, quamuis nouus homo, aliis iã magistratibus perfunctus, ad consulatum aspirare cœpit, ad quem cum ab Aruspice incitatus esset, petendi gratia à Metello missionem rogat. A quo cum amice primum dissuaderetur, deinde etiam cum irrisione repelleretur, cupiditate atque ira incitatus, tum milites laxiore imperio, quam antea in hybernis habere cœpit, vt eorum fauore, ad ea quæ animo destinarat, pertingeret: tum de Metello Vticæ apud negotiatores detrahere, criminose simul & magnifice de bello loqui; dimidia pars exercitus sibi permitteretur, paucis diebus in catenis Iugurtham habiturum: ab imperatore consulto bellum trahi, quod homo inanis, ac regiæ superbiæ, imperio nimis gauderet. *De Metello obloquitur.*

II. *Gaudam, milites, negotiatores sibi cõciliat.* ERAT in exercitu Romano Numida quidam, nomine Gauda, Manastabalis filius, Masinissæ nepos, quem Micipsa testamento secũdum hęredem reliquerat. Hic cum neque corpore, neque mente satis valeret, parum amicus Metello erat, à quo tractari se infra dignitatem suam arbitrabatur. Hunc Marius anxium aggreditur, atque hortatur, vt contumeliarum in Imperatorem cum suo auxilio pœnas petat, si Iurgurtha captus aut occisus foret, imperium Numidiæ sine mora habiturum. Id adeo maturè posse euenire, si ipse Consul ad id bellum missus foret. Itaque & illum, & equites Rom. milites & negotiatores impellit, vti Romam ad suos necessarios aspere in Metellum de bello scribant, Marium Imperatorem poscant.

III. *Romam à Metello dimittitur.* METELLVS ergo Marium de profectione fatigantem; simul & inuitum, & offensum sibi parum idoneum ratus, domum dimittit. Plutar. ait dimissum, cum non plusquam 12. dies superessent ad comitia consularia, & biduo Vticam peruenisse, quatriduo mare secundo vento transmisisse. Interim Iugurtha postquam omissa deditione belli consilia renouauit, omnia studiosissime agitare cœpit, quæ ad bellũ gerendum pertinerent; ciuitates præsertim, quæ ab se defecerant, formidine, vel ostentando præmia, affectare. Igitur Vaccenses (apud quos præsidium, ab initio deditionis, Metellus imposuerat) Regis precibus fatigati, coniuratione facta per diem festum Italicos necopinantes inuadunt, atque inter epulas trucidant: vnus ex omnibus Turpilius præfectus profugit intactus.

IV. *Vacca deficit, biduoque recipitur.* QVÆ vbi Metello nunciata sunt, paulisper mœstus è conspectu abiit, deinde ira atque ægritudine accensus, ad vltionem sumendam festinat. Legionem cum qua hyemabat, & quamplurimos potest Numidas equites pariter cum occasu solis expeditos educit, & Vaccam cum luce peruenit. Vaccenses vbi animaduertere ad se versum exercitum pergere, primo vti res erat, Metellum esse rati, portas clausere. Deinde vbi neque agros vastari, & eos qui primi aderant Numidas equites vident, rursum Iugurtham arbitrati, cum magno gaudio obuii procedunt. Equites peditesque repente signo dato, alii vulgum effusum oppido cædere, alii ad portas festinare, pars turres capere: ita Vaccenses biduo modo ex perfidia lætati, ciuitas magna atque opulenta, pœnæ cuncta aut prædæ fuit. *Et diripitur*

V. *Præfectus dat pœnas.*

TVRPILIVS iussus à Metello causam dicere, postquam sese parum expurgat, condemnatus, verberatusque, pœnas capite soluit. Ita Salust. At Plutarchus in Mario, innocētem testatur: Dimissum enim ait, quod ciues leni ac benigno imperio rexerat, nulla re violatos: in quæstione interfuisse Marium, & in eum alios incēdisse, vt Metellus cogeretur inuitus veterem hospitem suum rei capitalis damnare; pauloque post apparuisse falsum crimen, & Marium nihilominus Metello dolenti insultasse. At Marius, si Sallustio credimus, Romam dudum à Metello dimissus fuerat, Consulatus causa.

Bomilcar in Iugurtham conspirat.

Per idem tempus Bomilcar, cuius impulsu Iugurtha deditionem fecerat, suspectus Regi, & ipse eum suspiciens, insidias ei parat: socium sibi adiungit Nabdalsem, hominem nobilem, & regi acceptum, qui ad dictum insidiis diem cum non venisset, obiurgatur per literas à Bomilcare, eæ ad regem delatæ omnia patefecerunt.

VI. *A quo interficitur.*

IVGVRTHA Bomilcarem, aliosque multos insidiarum socios interficit; & deinceps metu anxius nemini fidere, neque die, neque nocte tuto quiescere, omnia circumspectare, omni strepitu pauescere: amici eius, qui reliqui fuerant, formidine partim ad Bocchum regem Mauritaniæ, partim ad Romanos perfugere. Ab his Metellus, casu Bomilcaris cognito, tanquam ad integrum bellum cuncta parare, & Iugurtham animo ac corpore fluctuantem aggredi. Qui cum Metellum cum exercitu animaduertit, suos pro tempore parat, atque instruit; deinde præliū incipitur. Qua in parte Rex pugnæ affuit, ibi aliquandiu certatum est: cæteri omnes primo congressu pulsi fugatique. Iugurtha cum perfugis, & parte equitatus in solitudines, deinde Thalam peruenit, oppidum magnum atque opulentum, vbi plerique thesauri regis, filiorumque eius.

Cum Metello male pugnat.

VII. *Qui eum Thalā persequitur.*

EO Metellus iter intendit, ratus, si eo oppido potiretur, facile debellatum fore. Ergo parato per suos, perque dediticios cōmeatu, atque aqua in primis vasta solitudine superata Thalam perueniūt. Ibi bellū strenue vtrimq. geritur: sed Iugurtha omnia timens, noctu cum liberis, & magna parte pecuniæ profugit ex oppido, neque postea vllo in loco amplius vno die, aut vna nocte moratus, simulabat sese negotii causa properare cum proditionem celeritate vitaret. Oppidum intra quadragesimum diem expugnatum est, præda omni à perfugis corrupta. Nam vbi oppidi expugnationem imminere vident, preciosa omnia in regiam comportant, ibi vino atque epulis onerati, flamma tectis iniecta, secum omnia incendio consumunt, & quas victi ab hostibus pœnas metuerant, eas ipsi volentes pependere.

Et urbem expugnat Iugurtha fugitante.

VIII. *Perfugit ad Bocchum Mauritaniæ regem.*

IVGVRTHA postquam amissa Thala nihil firmum contra Metellum putat, per magnas solitudines cum paucis profectus ad Getulos, eos sibi armorum socios, deinde etiam Bocchum regem Mauritanorum facit, cui dudum filiam suam in matrimonium dederat. Cum his copiis Cirtham ad Metellum venit, vbi is, cum de successore Mario cognouisset, gemens bellum ad eius aduentum traxit.

A Cimbris Scaurus vincitur. A Cepione Lusitani

Interea Scaurus, cui Gallia obtigerat, in locum Silani missus, tertiam à Cimbris cladem accepit, ab iis fusus fugatusque, & exutus exercitu, teste Velleio. Melius res Q. Seruilio Cæpioni Prætori cecidere. Nam cum Lusitanos rebellantes vicisset, de iis etiam Proprætor hoc anno triumphauit, vt ex Valer. Sigonius elicit in hunc annum. Consentit Pighius, qui & denarios ab eo triumphales cusos ex argento memorat, explicatque. lib. 6. c. 9.

ANNVS

ANNUS MUNDI 3947. SEXTÆ ÆTATIS 431. REGNI GRÆCORUM 205. ANTIOCHI GRYPI 19. ANTIOCHI CYZICENI 8. IOANNIS HYRCANI DUCIS & PONTIFICIS 28. PTOLEMÆI LATHURI 10. OLYMPIADIS CLXVIII. AN. 2. URBIS CONDITAE 646. COSS. L. CASSIO LONGINO, & C. MARIO. BELLI IUGURTHINI 5.

ANNUS ANTE CHRISTUM 106.

CUM Marius à Metello digressus Romam venisset, literæ quæ pro ipso contra Metellum erant, redditæ, non exiguos animorum motus in plebe fecere: præsertim cum ea tempestate populus per legem Mamiliam nobilitatẽ deprimere, nouos homines extollere conaretur. Itaque Metello imperatori nobilitas, quæ antea decori fuerat, inuidiæ esse cœpit, Mario generis humilitas fauorem addidit. Tribuni Marii virtutem in maius concionibus celebrabant, Metellum capitis accersebant. Denique maximis plebis studiis Marius; perculsa nobilitate, Consul eligitur. Postea populus à Tribuno plebis L. Manlio Mancino rogatus, quem vellet in Iugurtham bellum gerere, frequens Marium iussit; irrito Senatus decreto, à quo paulo ante Numidia prouincia Cæcilio Metello decreta fuerat. Fuit autem peculiaris rogatio C. Mamilii Trib. pleb. in re Iugurthina, contra eos qui à Iugurtha corrupti, multa in Remp. peccauerant, qui quoniam viri nobiles erant, in nobilitatem lata videbatur, vt ex Sallustio clarum est. I. *C. Marius fit Consul.* *Et Metello subrogatur.*

HÆC cum per literas Metellus Roma didicisset, vt diximus, quo tempore apud Cirtham contra vtrumque regem prælium moliebatur, dolore perculsus, neque lachrymas, neque linguam continuit; & honore Marii, & iniuria sua excruciatus, tũ quod iam parta victoria è manibus eriperetur, tum etiam quod adempta sibi prouincia Mario maxime tribueretur. Igitur eo dolore impeditus, & quia stultitiæ videbatur alienam rem suo periculo curare, per legatos Bocchum à Iugurthæ societate abstrahere, & tentatam ab eo cum Romanis amicitiam constabilire conatur, eam in rem multis vltro citroque missis nunciis, bellum consulto à Metello trahebatur. II. *Eodem ingemiscente.*

INTEREA Marius supplementum exercitus, commeatum, omniaque ad bellum necessaria, Senatu consentiente, plebe secundissima præparat, quam de nobilitate pro concionibus detrahendo sibi conciliat; Aulum Manlium legatum cum nauibus præmittit; ipse paucis diebus Vticam aduehitur. Exercitus ei traditur à Publio Rutilio legato. Nam Metellus conspectum Marii fugerat, ne videret ea, quæ audita animus tolerare nequiuerat: & Romam profectus, contra spem suam lætissimis animis excipitur; Plebi patribusque, postquam inuidia decesserat, iuxta charus. Itaque rebus ab eo biennio præclare gestis triumphus decernitur, quem clarissimum hoc anno gessit, & insuper Numidici cognomen, virtutis monimentum est consecutus, teste Victore de viris illustribus c.62. & Velleio l. 2. Qui addit Cæciliæ familiæ, intra duodecim ferme annos, plusquam duodecim, aut Consules, aut Censores fuisse, aut triumphasse. Sed redeamus ad Marium, & Salustium, quem sane mirum est Metelli huius Numidici triumphum prætermisisse. III. *Venit in prouinciam Marius.* *Abit Metellus.* *Triumphũ ac Numidici cognomẽ obtinet.*

MARIUS cum primum Africam attigit, ad militem sibi demerendum, eum in agrum fertilem, & præda onustum ducit, & omnia capta militibus donat. Deinde castella & oppida, natura, & viris parum munita, aggreditur, tyrones assuefacit veteranorum exemplo, adeo vt mox æqualis omnium virtus rẽddita fue- IV. *Marius rẽ gerere incipit in Africa.*

rit. Reges, vbi de aduentu Marii cognouerunt, diuersi in locos difficiles abierunt, vt improuidos Romanos data occasione opprimerēt: sed Marius intentus rei gerendæ omnia caute prospiciebat. Iugurtham & Getulos prædas ex Romanorum sociis agentes sæpe aggressus, in itinere fudit, ipsumque regem haud procul ab oppido Cirtha armis exuit, oppida munita inuasit, vt Iugurtham ad prælium traheret.

V. *Bocchus amicitiam Rom. quærit. Marius Capsam occupat, diripit, incendit. Et Mulucham.*

Bocchus sæpe ad eum nuncios misit, de amicitia cum Romanis ineunda, ipse audaci incepto Capsum oppidum magnum atque munitum, per inuia & siticulosa loca, & infesta serpentibus, nocturnis itineribus, inexpectatus peruenit, & multis qui oppido temere egressi erant comprehensis, coëgit deditionem facere. Oppidum nihilominus incendit, incolas partim interfecit, partim vendidit, prædam militibus diuisit, ex quo magna apud suos gloria, magno hostibus terrori fuit: qui alia loca pleraque metu deserta reliquere. Inde aliud castellum munitissimum iuxta flumen Mulucham temere aggressus, desperata pene expugnatione, industria Liguris militis, qui nouum aditum in castellum, per ardua atque aspera saxa inuenerat, vi cepit, & ex culpa, fauente illi numine, gloriam inuenit, vt ait Sallustius.

VI. *Sylla Quæstor agnoscitur.* *Bocchus & Iugurtha Romanos inuadunt.*

Interea L. Sylla Quæstor cum magno equitatu in castra venit, quem vt ex Latio & sociis cogeret, Romæ relictus fuerat: vir industria, atque felicitate maximus, & de nouo bellatore, breui omnium solertissimus, omnibusque militibus charissimus euasit. Iugurtha vero cunctantem Bocchum ad militiæ societatem, promissa tertia Numidiæ parte inducit, coniunctisque copiis Marium iam in hyberna proficiscentem, vix decima diei parte reliqua inuadunt, & per multam quoque noctem vexant, Romanis ne ad expedienda propemodum arma satis temporis habentibus: quippe simul adfuerunt, ac nunciati sunt aduentare. Vbique equites permixti peditibus pugnabant, & à pluribus pauciores circumfusi, non exiguam cladem acceperunt. Denique per noctem iussu Marii colles duos Romani occupant, vnde prima luce in hostem semisopitum, magno cum clamore, & tubarum sono effusi, maiorem quam hactenus Numidæ accepere cladem: & plurimis armis, signisque captis, Romani in hyberna, vti cœperant, profecti sunt.

VII. *Cladem Caßius à Tigurinis accipit.*

Alter Consulum L. Cassius, cui prouincia Gallia obtigerat, contra Tigurinos rem infeliciter gessit. Autor Liuius in Epitome sexagesima quinta, L. Cassius Consul, inquit, à Tigurinis Gallis pago Heluetiorum, qui à ciuitate secesserant, in finibus Allobrogum, cum exercitu cæsus est, milites, qui ex ea clade superauerant, obsidibus datis, & dimidia rerum omnium parte, vt incolumes dimitterentur, cum hostibus pacti sunt. In eius autem locum M. Æmylius Scaurus suffectus est Cõsul. Rem exactius declarat Orosius. Iisdem, inquit, Iugurthini belli temporibus, L. Cassius Consul, in Gallia Tigurinos vsque ad Oceanum persecutus, rursumque ab iisdem insidiis circumuentus, occisus est. L. quoque Piso vir cõsularis (ab anno 641. cum Liuio Druso) legatus Cassii Consulis interfectus. Q. Publilius alter legatus, ne residua exercitus portio, quæ in castra confugerat, deleretur, obsides, & dimidiam partem rerum omnium Tigurinis turpissimo fœdere dedit: qui Romam reuersus à Cœlio Tribuno pleb. die dicta, eo quod Tigurinis obsides dederat, in exilium profugit. In illo autem turpissimo fœdere erat, vt Romani sub iugum mitterentur, quod factum fuisse Cæsar l. 1. de bello gall. semel iterumque testatur. Quod nuper quoque in Numidia Albino duce subierant.

l. 5. c. 15. in 6

an V.C. 644 d.1.

l.N.I.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3947.

Hoc anno, vt habetur in Eusebii Chronico, Rhodo terræ motu concussa, Colossus ruit. Id reprehendit Scaliger, quasi μνημονικὸν σφάλμα Eusebii. Colossus qui iam ruerat, ait, n. 1794. id est Olymp. 135. a. 2. quomodo tunc iterum ruit? Respondet Pontacus, teste Polybio libro quinto, Colossum tunc statim fuisse instauratum. Vide quæ à nobis illo anno notata sunt, vbi vicissim nonnulla Scaligeri errata notauimus circa Colossum istum.

ANNVS MVNDI 3948. SEXTAE AETATIS 432. IMPERII GRÆCORVM 206. ANTIOCHI GRYPI 20. CYZICENI 9. IOANNIS HYRCANI DVCIS & PONTIFICIS 29. PTOLEMÆI LATHVRI 11. OLYMPIADIS CLXVIII. AN. 3. VRBIS CONDITÆ 647. COSS. Q. SERVILIO CÆPIONE, & C. ATTILIO SERRANO. BELLI IVGVRTHI 6.

ANNVS ANTE CHRISTVM 105.

CREDIDERIM hoc circiter anno Ptolemæum Lathurum à Cleopatra matre Alexandria pulsum, in Cyprum esse profectum. Iosephus enim aperte significat, florente adhuc Hyrcano in Syria, Iudæos quoque in Ægypto, & Cypro, in bello contra Lathurum suscepto, in magna apud Reginam gratia, & fide perstitisse. Accidit autem hoc tempore, inquit, quando scilicet Samaria expugnata est à Iudæis, vt non Hierosolymis solum, sed & apud Alexandriam, reliquamque Ægyptum, & Cyprum fortuna aspiraret Iudæorum successibus. Cleopatra enim Regina à filio Ptol. Lathuro diffidens, copiis suis duces præposuit Chelciam & Ananiam filios Oniæ, qui templum in Heliopolitana præfectura ædificauerat Hierosolymitano simile, vt alias diximus. Ex horum sentẽtia Regina gerebat omnia; sicut & Strabo Cappadox testatur, his verbis. Pleriq. enim qui prius nobiscum venerunt in Cyprum, quiue post à Cleopatra illo missi sunt, cõfestim deficiebant ad Ptolemæum; soli vero ex Oniæ factione Iudæi constanter manserunt in officio; eo quod ciues eorum Chelcias & Ananias apud Reginam essent in pretio. Hæc ex Strabone Iosephus. I. *Lathurus à matre regno pellitur mulieri Iudæi adhærent.*

Ex quibus duo intelliguntur; alterum Iudæos Cleopatræ tyrannidi addictos fuisse, quæ legitimũ expulerat Regem, & in ea perfidia contra regem suum Lathurũ obduruisse; vt mireris Iosephum non videre ea sibi, suæque genti probro esse, quæ laudi esse arbitrabatur: nisi placet id veritatis amore illum esse confessum. Et vice versa non mireris eos nunc quoque, contra regem suum Christum Dominũ incredili obstinatione rigescere. Alterum diu in Cypro Ptol. Lathurum regnasse, cum crebro illuc copias à Cleopatra missas Strabo significet. Deinde cum ab initio regni Lathurus inuisus Cleopatræ fuerit, adeo vt eum nõnisi coacta regnare permiserit, vix credibile est eam ipsos 17. annos cum filio durare potuisse, quod tempus Lathuro tribuit Eusebius, ante Alexandri fratris ingressum in regnum. II. *Et tyrannidem tutantur.*

EXISTIMAMVS igitur hoc tempore, aut aliquanto etiam celerius, Ptol. Lathurum Alexandria pulsum à matre Cleopatra: qua de re ita Iustinus l. 39. At in Aegypto Cleopatra, cum grauaretur socio regni filio Ptolemæo, populum in eum incitat, abductaque ei Seleuce vxore, eo indignius, quod ex Seleuce iam duos III. *Res à Iustino narrata.*

Bocchus Romanis conciliatur.

filios habebat, exulare cogit. Accersito minore filio Alexandro, & rege in locum fratris constituto: nec filium regno expulisse contenta, bello in Cypro exulantem persequitur. Sed Cyprium hoc bellum in plures, vt diximus annos propagatum est, adeo vt Iannæo regnante in Iudæa, illic Lathurus regnum obtineret, vt infra ex Iosepho dicemus. Ipsum porro Alexandrum Lathuri fratrem, cum precario tantum rex fuerit, viuo legitimo Rege Lathuro: nec certum sit quam diuturna fuerit illa regni quasi parenthesis, non existimauimus catalogo regum Aegypti inserendum esse.

IV. *Mario prorogatur imperium. Pugnat cũ vtroque rege ad Cirtham.*

C. Mario in alterum annum Romæ de more prorogatum est imperiũ, vt in Numidia debellaret, quod & fecit. Aliquot dies à proximo prælio Marii cum Regibus abierant, cum non longe ab oppido Cirtha vndiq. simul speculatores citi se ostendunt, & vndique adesse hostem referunt; in 4. quippe partes Iugurtha copias diuiserat, vt quancumque in partem se Romanus inferret, aliqui à tergo eum inuaderent; sed spes Iugurtham fefellit. Marius enim immotus stetit, in omnem hostis impressionem intentus. Numidæ Syllam, qui in postremo erat agmine, inuadunt, ibique acriter equestris pugna committitur. Marius & Iugurtha in prima acie pugnabant, superueniunt Mauri pedites, quos Volux Bocchi filius adduxerat, qui & ipsi postremam aciem Romanorum inuadunt: quæ cum Iugurtha accepisset, terrendi gratia clam cum paucis ad pedites conuersus, Marium sua manu occisum clamat, & gladium cruentum ostentat. Ibi terrore iniecto, Romani mouentur loco, & parum à fuga aberant. Sed Marii & Syllæ virtute sustentati ac restituti, etiam victores facti sunt. Fusi late aduersarii ac fugati, multa cum clade Cirtham abiere.

V. *Bocchus de pace cum Romanis agit.*

Eo post dies quinque legati à Boccho veniunt, qui regis verbis à Mario petiuere, duos ad eum quam fidissimos mitteret, quibuscum magnis de rebus, & pop. Ro. commodis ageret. Missi sunt Sylla, & Aulus Manlius Consulis legati. Sylla regem hortatur ad pop. Ro. amicitiam deserto Iugurtha, capescendam, ne iisdem cum sceleratissimo viro cladibus inuoluatur. Bocchus queritur se ab amicitia repulsum; paratum tamen si Mario placeat, ea de re legatos ad Senatum mittere, intereaque inducias petere placuit; missi sunt. Quibus in Curia primum regis erratũ agnoscentibus, qui se Iugurthæ contra Romanos iunxisset, siue cognationis nomine, siue partis Numidiæ, quæ ad ipsum pertineret, tuẽdi gratia. Deinde fœdus & amicitiam petentibus, responsum est, S.P.Q.R. beneficii & iniuriæ memorem esse solere; Boccho, quoniam eum pœniteret, delicti gratiam facere, fœdus & amicitiam cum promeruerit, datum iri.

Ei Romæ venia & spes data.

VI. *Inde Bocc. agit cum Sylla.*

Qvibvs rebus cognitis Bocchus per literas à Mario Syllã ad se mitti rogat, cuius arbitratu de cõmunibus negotiis consuleretur. Assensus Cõsul eum cum præsidio non inualido mittit. Cui cum Volux cum mille equitibus occurrisset, primo timorẽ insidiarum inieccerunt; quo sublato, alter ab imminente Iugurtha successit maior, verentibus Romanis ne Bocchus cum Iugurtha cõsentiens, Syllam cum suis optaret opprimere. Et apparet quidẽ Bocchum, pro innata barbaris leuitate, nõ semel alternãte modo in Romanos, modo in Numidas sententia, fluctuasse, Iugurthamne Romanis, an Syllam Iugurthæ traderet, & vtrisque spem contra alteros dedisse. In Romanos tamen pronior, cum Iugurthæ legatos in decimum distulisset diem, cum Romanis secreto colloquio agit, spondetque se Iugurtham deserturum, nec ei bello affecturum.

Fluctuat.

VII. *Sylla Iugurthæ deditionem petit.*

Sylla vice versa amplius aliquid exigere, vt gratiam Senatus, Romanique populi promereatur, quod non sui ipsius, sed ipsorum Romanorum gratia factum appareat. Id in promptu esse, quoniam Iugurtham haberet in potestate, si eum Romanis traderet: tum demum amicitiam, fœdus, Numidiæ partem, quam nunc peteret, vltro aduenturam.

Ac deniq. impetrat.

Rex primum sceleris magnitudine periculique deterritus, perfidiæque dedecore, facturum negare, agitare affinitatem, cognationem; præterea fœdus interuenisse. Ad hæc metuere ne fluxa fide vsus, popularium animos auerteret, queis & Iugurtha charus, & Romani inuisi erant. Denique sæpius fatigatus lenitur, & ex voluntate Syllæ, omnia se facturum promittit.

VIII. *Bocchus spe pacis lactat Iugurthã.*

In eam rem, spem conficiendæ pacis Romanos inter & Numidas, Iugurthæ,

Semina belli Mariani, Syllanive.

qui eius erat cupidissimus, ostentat. In publicum de pace colloquium indicitur dies, cum Bocchus Iugurthæ, seu vero seu ficto animo, promisisset se illi Syllam traditurum, ad firmam ab Romanis pacem extorquendam. Interea Bocchus Syllam modo, modo Iugurthæ legatum appellare, benigne habere, idem ambobus polliceri. Sed nocte ea, quæ dictum colloquio diem antecessit, cum multum se animo in vtramque partem versasset, postremo Syllam accersiri iubet, & ex eius sententia Numidæ insidias tendit. Eosdem animi æstus, & inconstantiam Bocchi Plutarchus, tam in vita Syllæ, quam Marii repræsentat. Cum Bocchus, inquit, vtrumque haberet in arbitrio suo, & in eam necessitatem descendisset, fidem vt violaret in altero, post multos animi æstus, tandem primam proditionem comprobauit. Pergit Salust.

IX. *Iugurtha vinctus Syllæ tra-*

Deinde vbi dies aduenit, & ei nunciatum est Iugurtham, haud procul abesse, cum paucis amicis, & quæstore Sylla, quasi obuius honoris causa, procedit in tumulum facillimum visu insidiantibus. Eodem Numida cum plerisque necessaris suis inermis, vti dictum erat, accedit. Ac statim signo dato, vndique simul ex insidiis consurgitur. Cæteri statim obtruncati, Iugurtha Syllæ vinctus traditur, & ab eo ad Marium deductus est. Hæc fere Salustius. In extremo actu huius tragœdiæ, Plutarchus in vita Marii diuinam agnoscit iram in Marium. At satius fuerit iustam agnoscere prouidentiam, vt huius belli confecti gloria à Mario ad Syllam verteretur; vt quoniam Marius ea Metellum priuauerat, eadem ipse à Sylla orbaretur; Romanis, qui Mario aduersabantur, exordium belli & præcipua Metello, extrema ac finem Syllæ tribuentibus.

Iusta Marii castigatione.

Atque ipse Sylla sigillum habebat, in quo Bocchus erat, Iugurtham ei tradens, insculptus; quo ille sigillo perpetuo vtebatur. Et hæc prima sementis extitit atrocissimi illius, grauissimique belli ciuilis, Mariani, siue Syllani quod concussum Romanum imperium pene dedit in præceps.

Semen belli ciuilis.

X. *Cæpionis sacrilegiũ.*

Q. autem Seruilius Cæpio huius anni Consul Galliam prouinciam sortitus, bellum cum Tectosagis gessit, de quo nihil præter sacrilegium ab eo Tholosæ commissum memoriæ proditum est. Iustinus libro trigesimo secundo cum Delphicos thesauros à Gallis direptos memorasset, Tectosagi, inquit, cum in antiquam patriam Tolossam venissent, comprehensique pestifera luce essent, non prius sanitatem recuperauere, quam aruspicum respõsis moniti, aurum argentumq. bello sacrilegiisque quæsitum, in Tolosensem lacum mergerẽt. Quod omne magno post tempore Cæpio Romanus Consul abstulit. Sic ille. Quidni autem faceret, si memoria sacrilegii obliterata fuerat? Recte enim hic valebat illud, *Vt quid perditio hæc?* Nec apparet maius fuisse scelus, ex aquis aurum & argentum, quam ex terræ visceribus eruere. Vidit hoc Paulus Orosius, & mutata narratione sacrilegium expressit, vt mox dicetur. Fuere auri pondo centum decem millia, argenti pondo quinquies decies centum millia: prior summa ad vndecim milliones coronatorum ascendit, posterior ad 16. milliones, & quingenta millia.

Quantum.

l.5.c.15. Svmmam illam multum diminuit Orosius. Ait enim Cæpio Proconsule capta vrbe Gallorum, cui nomen est Tholosæ, centum millia pondo auri, & argenti centum decẽ millia è templo Apollinis sustulit, (id est auri milliones decem, argenti millionem vnũ, & 210. millia coronatorum.) Quem thesaurum cum ad Massiliam, amicam populo Romano vrbem, cum præsidiis misisset, interfectis clam, sicut quidam contestantur, quibus eum custodiendum, & peruehendum commiserat, cuncta per scelus furatus fuisse narratur; vnde etiam magna quæstio post Romæ facta est. Ita Orosius. Strabo libro quarto scribit ex Posidonio, Tolosæ inuenta, sublataque ad quindecies centum millia talentum, nulla auri argentiue distinctione. Addit Iustinus eius sacrilegii pœnam.

XI. *Ex Paulo Orosio.*

Qvod *sacrilegium causa excidii Cæpioni exercituique eius postea fuit, Romanos quoque Cimbrici belli tumultus, velut vltor sacræ pecuniæ insecutus est.* His fere suffragatur Gellius. *Cum oppidum Tolosam,* inquit, *in terra Gallia Q. Cæpio Consul diripuisset, multumque auri in eius oppidi templis fuisset, quisquis ex ea direptione aurum attigit, misero cruciabilique exitu periit.* Vbi vides hæc facta non à Proconsule, vt volebat Orosius, sed à Consule: quæ causa fuit, vt hæc præsenti anno assignaremus. Quæ etiam Orosius è templo Apollinis sublata dicit, Gellius è tota vrbe, templisque

XII. *Sacrilegii pœna.*

l.3.c.49.

omnibus multo probabilius. Quam etiam in sententiam, si placet Orosium non admodum repugnantem trahere, templum Apollinis Delphici, non Apollinis Tolosani intelligendum erit, ex quo iam à 172. annis, (tot enim anni à 475. V. C. ad præsentem numerantur) accepta fuerat pecunia, vt Iustinus & Strabo l. 4. tradidere. Qua de re vide si placet, quæ eo anno à nobis annotata sunt.

XIII. *Natalis Ciceronis.* ILLVSTRIS est hic annus natalibus M. Tullij Ciceronis, Autor eius rei Gellius. *Dinumeratis*, inquit, *annis à Q. Cæpione, & Q. Serrano* (C. potius) *quibus Consulibus ante diem tertium nonas Ianuarij M. Cicero natus est.* Sic ipse. Nec dissentit Plut. in eius vita, cum ait eum in lucem editum tertio die Calendarum nouarum Ianuarij, id est die tertio Ianuarij. Idem enim dies est tertius ante nonas, & tertius à Calendis: qua de re plura leges apud Marcoduranum anno primo historiæ Cic. His ipsis Consulibus & se natum esse, & L. Crassum legem Seruiliam suasisse, qua de communicandis cum Senatu & Equitibus iudiciis agebatur, author est Cic. ipse in Bruto. Habetur hic annus notatus in Eusebij Chron. Olymp. 168. a. 3. probaturque à Pontaco, & Scalig. vbi Eusebius, (aut D. Hieronymus potius, qui pluribus locis Eusebij Chronicum dum interpretaretur, auxit, quæ in Græcis Eusebij non reperiuntur.)

(l. 15 c. 28. τῇ νουμηνίᾳ. Vide l. 7. epist. ad Atticum ep. 5 & l. 13. ep. 42.)

XIV. *Genus eiusdem.* *M. T. Cicero Arpini nascitur*, inquit, matre Heluia, patre equestris ordinis, ex regio Volscorum genere. Ita quosdam sensisse tradit Plut. in eius vita; ita sensit Sillius Ital. l. 8.

Tullius æratas raptabat in agmina turmas.

Regia progenies, inquit, *& Tullo sanguis ab alto.* Quod Ciceroni ne cogitatum quidem fuit, nedum creditum. Neque enim tam negligens laudum suarum fuit, vt id præteriturus esset. Idem in Bruto negat se ad familiam Marci Tullij pertinere, qui patricius cum Ser. Sulpicio Consule, anno decimo post exactos reges fuit. Quæ familia potius ad Actium illum Tullium pertinuit.

XV. *Ortus Pompeij magni.* HIS ipsis Coss. natum esse Cn. Pompeium magnum, author est idem D. Hieronym. apud Euseb. & Velleius l. 2. semel, & iterum; vbi numerat annos 113. & 23. à natiuitate Pompei ad Consulatum M. Vinicij, qui incidit in annum V. C. 782. quo spatio 135. anni intercipiuntur, aut 136. vtroque extremo numerato. Nam si ab anno Vinicij numeros illos duos sustuleris, omnino in præsentem annum incides. Natus est autem prid. Cal. oct. teste Plin. & Velleio l. 2. nouem videlicet post Ciceronem mensibus, inchoato apud Hebræos anno sabbatico 195. De quo vtroque crebra deinceps nobis erit mentio. (lib 37. c. 2.)

ANNVS MVNDI 3949. SEXTÆ ÆTATIS 433.
IMPERII GRÆCORVM 207. ANTIOCHI GRYPI 21. CYZICENI 10. HYRCANI PONTIF. 30. PTOLEMÆI LATHVRI 12. OLYMPIADIS CLXVIII. AN. 4. VRBIS COND. 648. COSS. P. RVTILIO RVFO. CN. MALLIO.

(In Eusebij Chro. græco Co. Mallio Maximo apud Eutrop. Oros. Cassiod. Hor. Obseq. Manilius dicitur.)

ANNVS ANTE CHRISTVM 104.

I. *Marius agit in Numidia.* OSVIT hunc annum C. Marius in ordinanda prouincia Numidia, per multos iam annos, tam Numidarum inter se bellis, quam Romanorum aduersus Numidas conquassata; sed & in apparatu triumphi, quem ipso statim initio sequentis anni gessit. Itaque etiam hoc anno Marius cum imperio fuit, in quo per aliquot deinceps annos perseuerauit.

Geminum Romanorum bellum Lusitanicum. Geminum contigit hoc anno bellum Romanis, & vtrumque longe luctuosissimum; alterum in Lusitania: his enim Consulibus cæsum à Lusitanis Romanum exercitum notauit Iulius Obsequens, & ex eo Cuspinianus, & Sigonius. Alterum quo Q. Seruilius Cœpio maxima omnino clade à Cimbris affectus est, cum eadem

prouincia Gallia Cn. quoque Mallio Consuli obtigisset. Rem ex Orosio, qui paulo exactius cæteris eam exposuit, mutuabimur, si primum errati monuerimus, quod in annum vrbis contigit: ponit enim 642. pro 48. quomodo habent Cuspin. Sigon. Pighius, & passim omnes. Sic ergo habet.

C. MANILIVS *Consul*, *Q. Cæpio proconsul*, recte; Velleius ambos Coss. vocat, manifesto errore; diuersis enim annis Coss. fuere, sed nec ambo proconsules, vt habet epit. 67. Salust. & Eutrop. nomen dignitatis omiserunt. Florus vtrunque seorsim pugnasse significat, cum ait; nec primum impetum barbarorum Silanus, nec secundum Manilius, nec tertium Cæpio sustinere potuerunt. Pergit Orosius, *Aduersus Cimbros, & Teutonas, & Tigurinos, & Ambronas, Gallorum & Germanorum gentes, quæ tunc vt imperium Romanum extinguerent conspirauerant, missi, prouincias sibi Rhodano flumine medio diuiserunt, vbi dum inter se grauissima inuidia, & contentione disceptant, cum magna ignominia, & periculo Romani nominis victi sunt*, contentionis huius culpam in Cœpione proconsule resedisse, indicat eius condemnatio Romæ facta. Acceptæ autem cladis magnitudinem ita explicat. II. *Et Cimbricum.*

SIQVIDEM in ea pugna M. Aurelius Consularis captus, atque interfectus est, (Scaurum intelligit, Consulem an. 645. in Velleio Scaurus non Consul, sed consularis legendus est. Is tum Consulis erat legatus, vt est in Epit. 67. vbi & causa mortis eius affertur, *ab iis captus*, inquit, *& in eorum consilium euocatus, cum deterreret eos ne Alpes transirent Italiam petituri, eo quod diceret Romanos vinci minime posse; à Bolo rege, feroce iuuene occisus est.* Pergit Oros.) duo filij Consulis cæsi, octoginta millia Romanorum, sociorumque, ea tempestate trucidata, 40. millia calonum, atque lixarum interfecta, scribit Antias (hunc scriptorem Liuius nonnunquam nimiarum exaggerationum arguit, vterque tamen hic numerus in epit. 67. habetur, ex eodem Antiate, vt videtur acceptus) ita ex omni penitus exercitu decem tantummodo homines, qui miserum nuncium ad augendas miserias reportarent, superfuisse referuntur. Hostes binis castris atque ingenti prędа potiti, noua quadam atq; insolita execratione, cuncta quæ cœperant pessum dederunt, vestis discissa & proiecta est, aurum argentumque in flumen abiectum, loricæ virorum concisæ, phaleræ equorũ disperditæ, equi ipsi gurgitibus immersi, homines laqueis collo inditis ex arboribus suspensi sunt, ita vt nihil prædæ victor, nihil misericordiæ victus agnosceret. Tale fuit Anathema, quod olim Deus in Hierichuntinos, & Amalecitas mãdauit. III. *Ingens ab eis Romanorum clades.* Iosu. 7. 18. 1. Reg. 15. 3.

MAXIMVS tunc Romæ non solum luctus, verum etiam metus fuit, ne confestim Cimbri Alpes transgrederentur, Italiamque delerent. Sic Oros. Salustius in Iugurth. ait eo metu Italiam omnem contremuisse, indéque ad ætatem ipsius, Romanis persuasum fuisse, alia omnia virtuti suæ prona esse, cum Gallis pro salute, non pro gloria certari. Plutarchus in Lucullo ait Cæpionis exercitum à Cimbris oppressum prid. nonas Octobris, eamque diem in nefastis propterea numeratam, sed victoria Luculli de Tigrane faustam esse redditam. Itaque iustitium, vt ait Pighius haud dubie indictum, saga sumpta, delectus tota Vrbe atque Italia diligentissime habiti. Rutilius Consul iussus est iuuentutem omnem sacramento adigere, nouas legiones scribere, nemini vacationem à militia nisi necessariam dare. IV. *Luctus timorque Romæ.* *Prid. non. Octob.*

HVIVS cladis nuncius non metum solum Romanis, sed iram in Cæpionem accendit, in eumque C. Norbanus trib. pl. dum rogationem de imperio illi abrogando ferre conatur, seditionem concitauit, in qua vim, fugam, lapidationem, crudelitatem tribunitiam, in Cæpionis graui miserabilique casu, M. Tullius contigisse scribit. Deinde principem & Senatus & ciuitatis M. Æmylium lapide perculsum fuisse, vi pulsum ex templo L. Cottam, & T. Didium, cum intercedere vellent rogationi. Itaque communi populi iudicio damnatus Cæpio est, eiusque bona publicata. Habetur in Epit. 67. ei primum post regem Tarquinium imperium fuisse abrogatum: id tamen alteri quoque Consuli, M. Æmylio Lepido, collegæ C. Hostilij Mancini, vel potius proconsuli, qualis erat nunc Q. Cæpio, contigisse supra ex Appiano diximus, an. Vr. Cond. 617. n. 18. vbi etiam idem de Mancino Consule dicendum videri existimauimus. Quin etiam Appianus eodem loco refert, quod eo tempore contra Mancinum factum est, exemplo patrum fuisse factum; qui quondam, inquit, Samnitibus viginti imperatores, qui iniussu suo itidem percusserant fœdus, dediderant. V. *Et ira in Cæpionem, & seditio.* 2. de Orat. *Imperium illi abrogatum, an primo.*

VI. *Eius pœna dira mors, an exiliū.*

CÆTERVM non tantum abrogatum Cæpioni imperium eſt, ſed crudeli etiam morte affectum eſſe author eſt Valer. [a] *Craſſum*, inquit, *caſus acerbitate Q. Cæpio præcurrit. Namque Præturæ ſplendore, triumphi claritate, Conſulatus decore, maximi pontificatus ſacerdotio, vt Senatus patronus diceretur, aſſecutus, in publicis vinculis ſpiritum depoſuit; corpuſque eius funeſtis carnificis manibus laceratum, in ſcalis Gemoniis iacens, magno cum horrore totius fori Romani, conſpectum eſt.* Non conſentit Valerio Strabo l. 4. Ait enim eum, quia pecunias ſacrilegas attingere auſus fuerat, miſere eiectum è patria fuiſſe, & turpem mortem oppetiiſſe, & in bonorum poſſeſſionem relictos filios, inter ſcorta ea obliguriſſe, ac fœde mortuos eſſe. Quomodo enim eiectus è patria mortem obiit, ſi Romæ in publicis vinculis ſpiritum depoſuit, & in ſcalis Gemoniis iacuit? Aut quomodo eius bona publicata, ſi ea filij eius obliguriertunt? ſed nec ipſe Valer. conſentit ſibi, vt recte Sigonius, aliique notarunt. Nam alibi, [b] ſcribit eum à L. Regino Trib. plebis publica cuſtodia liberatum, & fugæ comitem factum, cum fuiſſet in carcerem coniectus, quod illius culpa Romanus exercitus à Cimbris, & Teutonis deletus eſſet. Sed fieri poteſt, vt ab exilio reuocatus, iterum in carcerem coniectus fuerit, atque occiſus, cum M. Antonij pro Norbano defenſione, odium atque inuidia Cœpionis iterum inflammata fuiſſet, vt ex 2. de Oratore intelligi poteſt.

An vtrūque.

a l.6.c.11.

b l.4.c.7.

ANNVS MVNDI 3950. SEXTÆ ÆTATIS 434. IMPERII GRÆCORVM 208. ANTIOCHI GRYPI 22. CYZICENI 11. HYRCANI PONTIF. 31. ET VLT. PTOLEMÆI LATHVRI 13. OLYMP. CLXIX. AN. I. VRBIS COND. 649. COSS. C. MARIO NEPOTE II. ET C. FLAVIO FIMBRIA.

ANNVS ANTE CHRISTVM 103.

I. *Alter Marij Conſulatus cū triumpho.*

NEPOTEM C. Marium perpetuo cognominat Euſebius, in Chronico Græco, quod Scaliger edidit; etſi Plut. in eius vita eum tertio nomine carere, aut id potius ſibi ignotum eſſe dicat. Clariſſimo eius triumpho huius anni principium illuſtratum eſt. Ipſis quippe Calen. Ianuariis magna gloria triumphauit. Gemina quoque inſuper addita gloriæ materia, quod & Conſul abſens factus eſt, & ei decreta prouincia Gallia, vt ſcribit Saluſt. in fine belli Iugurthini: idque, vt apparet, extra ſortem: non enim ei decretam diceret, ſed illi obtigiſſe. *Poſtquam*, inquit, *bellum in Numidia confectum, & Iugurtham Romam vinctum adduci nunciatum eſt, Marius Conſul abſens factus eſt, & ei decreta prouincia Gallia, iſque Calendis Ianuariis magna gloria Coſ. triumphauit: ea tempeſtate ſpes atque opes ciuitatis in illo ſitæ.* Cui concinens Florus. [c] Actum erat (de Romana Rep.) niſi Marius illo ſeculo contigiſſet.

τρίτον ὄνομα ὐκ ἔχειν.

Ei decreta Gallia.

c l.3.c.3.

Eum ſcilicet afflictus ac deiectus Cæpio, in altum gloriæ faſtigium, ſpe metúque populum incitante, extulit, aduerſique fortunæ flatus, qui Cæpionem perculerant, C. Marij vela ſecundiſſime repleuerunt. Addit tertium etiam priuilegium Plut. Cum lex, inquit, abſentem, & niſi interiecto certo ſpatio, vetaret denuo creari Conſulem, repudiauit populus aduerſantes. De triumpho autem hæc ſubdit.

II. *Gloria triumphi ...*

MARIVS deportatis ex Africa legionibus, ipſis Cal. Ianuariis, quem diem Romani initium anni celebrant, conſulatum iniit & triumphauit, atque incredibile populo Rom. ſpectaculum exhibuit, vinctum Iugurtham, quo viuo nemo ſperauerat ſe prouinciam illam confecturum: adeo erat verſutus, ad ſe omni fortunæ accommodandum, magnóque animo mixto cum vafritie præditus: verum tunc, vt perhibent, de ſtatu mentis deiectus eſt. Addit Liuius in Epit. 67. Eutrop. in fi. l. 4. & Oroſ. [d] eum ante C. Marij currum cum duobus filiis ductum eſſe catenatum, moxque iuſſu Conſulis in carcere ſtrangulatum. Fame tamen enectum videtur affirmare Plut. Poſt triumphum, inquit, in carcerem condito, alij tunicam violenter dila-

ἐξέστη τοῦ φρονεῖν.

d l.5.c.15.

cerauerunt, alij vi demere auream inaurem accelerantes, vna infimam auriculam auulsere. Vbi detrusus, nudus, & deiectus in infimum carcerem, cum fame sex dies luctatus, atque ad extremum vsque vitæ cupiditate hians, dignum sceleribus suis exitum inuenit. I. (I. ex.)

Pergit Plut. Peracto triumpho, indixit Senatum Marius in Capitolium, atque imprudens ne, an fortuna sua elatus, insolentius veste triumphali curiam ingressus est. Verum offensum animaduertens Senatum, nemo quippe ante eum id fecerat, [a] cito exsurrexit, sumptaque rediit prætexta. (a Epit. 67.)

QVOD ad rem in hoc altero consulatu gestam attinet, magno fortunæ fauore, inquit Plut. vsus est Marius. Nam cum Barbari, quasi quodam impetus reflexu, ferrentur prius in Hispaniam, spatium habuit corpora militum exercendi, & animos eorum ad audendum firmandi, & suis ipsius moribus assuefaciendi. Iustitiæ atque integritatis eius, idem hoc memorat exemplum, quod Trebonium adolescentem, qui C. Lusium, Marij ex sorore nepotem, pudicitiæ conseruandæ causa interfecerat, non solum innocentem iudicauit, sed corona etiam, virtutis ergò donauit. Nec sua mercede Marius ipse caruit. Id enim postquam Romæ nunciatum est, tertium ei consulatum confecit. Sic Plutar. Florus autem; [b] Marius quoque non ausus congredi statim, militem tenuit in castris, donec inuicta illa rabies, & impetus, quem pro virtute Barbari habent, consenesceret. Recessere igitur increpantes, &, tanta erat capiendæ vrbis fiducia, consulentes, num quid ad vxores suas mandarent. (III. *Cimbri in Hispaniam feruntur.* — *Marij iustitia.* — b l. 3. c. 3.)

RECESSISSE quidem è Gallia certum est, sed non statim Italiam adiere, vt significare videtur Florus, sed Hispaniam. Audi enim Liuium Epit. 67. *Cimbri vastatis omnibus, quæ circa Rhodanum, & Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi, ibique multa loca populati, à Celtiberis fugati sunt, reuersique in Galliam, bellicosis se Teuthonis coniunxerunt.* Ita ibi. Videtur diuina prouidentia, quæ iamdudum Romanum stabiliebat imperium, barbaros ab vrbe ingenti terrore perculsa, sicut olim Annibalem victoria vti nescientem, auertisse, & in Hispaniam, vbi eorum etiam retunderetur impetus, ad tempus amandasse, vt tanto esset Romanus exercitus, ad eorum vim excipiendam paratior. (IV. *In Hispania victi, Galliam repetunt.*)

His etiam Coss. Thraces à Romanis victos notat Iulius Obsequens, eiusdémque victoriæ meminit Eusebij Chron. Olymp. 170. anno 2. metachronismo quinquennij, vt recte notauit Scaliger. Quo autem Romano duce confectum sit hoc bellum, viri eruditissimi Pontacus & Sigonius ignotum sibi ingenue fatentur. (*Thraces à Romanis victi.*)

SECVNDVM bellum seruile hoc anno excitatum, & compressum est, vt ex Diodoro Siculo l. 36. ecloga prima perspicue intelligitur, qui insulæ suæ res diligentius inquisiuisse videtur, ac tradidisse. Is ergo ait in Marij aduersus Cimbros expeditione, Senatum ei potestatem dedisse auxilia ex transmarinis gentibus accersendi. Marius per legatos auxilia à Nicomede Bithyniæ rege petit. Is respondet Bithynos à publicanis in seruitutem maiori ex parte abstractos, variis in locis detineri. Id vbi Romæ intellectum est, S C. editum est; ne quis ingenuus ex populi Ro. sociis, in prouincia seruituti addiceretur, & vt præpositi prouinciarum manu mittendorum curam susciperent. (V. *Ingenui seruitute liberantur.*)

Licinius igitur Nerua, tunc in Sicilia Prætor, decreto morem gerens, re iudiciorum disceptationi subiecta, intra paucos dies plures octingentis libertati restituit. Ex quo factum est, vt quicunque in Sicilia seruiebant, ad spem libertatis accenderentur. Itaque viri graues Prætorem adiere, rogantes vt ab incepto desisteret: quod ille dum facit, & eos qui eum spe libertatis adibant, cum obiurgatione repellit,

SERVI inter se conspirant, quorum triginta, duorum dominorum serui Oario quodam duce electo, primi libertatem arripuerunt, & heris suis nocte occisis, mox ad vicinas progressi villas, mancipia ad libertatem vocant; quorum ea ipsa nocte plures 120. ad eos conuenerunt. Nec mora, alij 80. ad eos cum armis confluunt, & simul locum natura munitum occupant, diligentiusque communiunt, adeo vt Licinius Nerua Prætor, ad eos expugnandos progressus, nihil vi perficere potuerit. Itaque ad fraudem conuersus, sicarium quendam Titinium, scelerum venia proposita, ad prodendum castellum impellit. Hic cum fida seruorum manu, ad castellum venit quasi bellum contra Romanos gesturus. Is beneuole acceptus, & imperator etiam ob fortitudinem creatus, castellum prodit. Rebellium pars inter pu- (VI. *Id turbat Siciliam.*)

gnandum conciditur, pars supplicium quod captos manebat exhorrescentes, de rupe se præcipites abiecerunt. Prima itaque seditio fugitiuorum hunc in modum compressa est. Sed illo in loco duntaxat. Nam alibi etiam vehementer exarsit, vt idem Diodorus recitat.

VII. *Alij rursum seruorum motus.*

NAM militibus magna ex parte exautoratis, & domum remissis nunciatur, seruos ad 80. conuenisse, & tumultu excitato P. Clonium equestris ordinis virum iugulasse: dum autem Prætor in cogendo iterum milite cunctatur, & cum ea quæ aderat manu, ita illos adit, vt congredi non ausus eos prætererit, illi Romani imperatoris ignauia contempta, animis viribusque augentur, adeo vt intra 7. dies plures octingentis arma sumpserint, deinde ad duo millia numerus excreuerit. Qua de re certior factus Prætor, qui tum erat Heraclææ, M. Titinium contra eos ducem creat; qui cum iis congressus vincitur. Serui & victoria, & armis potiti, animosius in proposito persistunt, & gliscente vbique defectione seruorum, plures sex millibus intra paucos dies coëgerunt.

VIII. *Rex seruorum, & ab eo gesta.*

ERGO conuentu habito, Regem sibi quendam Saluium, haruspicem atque tibicinem creant. Is trifariam diuisis copiis regionem incursat, & breui duo millia equitum, peditum viginti fere millia sibi comparat, & Morgantiam vrbem validis continuisque impressionibus oppugnat. Prætor nocturno itinere cum decem millibus armatorum proficiscitur ad vrbem, & defectoribus in eius oppugnatione occupatis, castra eorum inuadit, expugnat, diripit. Tum Morgantiam versus iter intendit. At serui in eos conuersi, ex superiore loco impetum faciunt, Romanos fundunt fugantque. Cumque nouus Rex Saluius edixisset, vt nemo eorum interficeretur, qui abiectis armis fugeret, plerique arma proiicientes fugerunt. Sicque Saluius & sua recuperauit, & magna insuper vi spoliorum, atque armorum, & captiuorum locupletatus est. Nam sexcentis occisis, ad 4. millia capti sunt. Inde auctis viribus ad Morgantinæ obsidionem rediit, & seruis in ea libertatem se donaturum proclamauit. Sed cum Domini eandem libertatem promitterent, si fidos se certauinum socios præbuissent, dominorum promissa prætulerunt, & fortiter pugnantes obsidionem depulere. Prætor deinde irritam hanc promissionem fecit, quæ causa fuit, vt plerique deficerent.

IX. *Hyrcani mors.*

Princeps, Pontifex, Propheta, Pariseus, indeque Saduceus.

HOC anno mundani Iubilæi septuagesimi noni, qui primus fuit Olympiadis 169. habuitque victorem in stadio Nicodemum Lacedæmonium, primus item fuit & trigesimus Pontificatus, ac Principatus Hyrcani, mortuus est idem sacrorum ac Reipub. Iudaicæ princeps Ioannes Hyrcanus Simonis filius Mathathiæ nepos; etsi, vt diximus superius, Eusebius ei 26. tantum attribuit. Itaque & tardius inchoat pontificatum eius quam oportet, & citius finit quam par est. Moritur autem, Iosepho teste, [a] relictis quinque filiis superstitibus, tribus maximis à Deo habitus dignus honoribus, Principatu gentis Iudæorum, & pontificatu, & prophetia. *Fruebatur enim*, ait idem Iosephus, *diuinis colloquiis, vnde tantam nactus est futurorum præscientiam, vt prædixerit duos maiores natu è suis liberis, non diu fore paterni principatus compotes.* Sic ipse; qui alterum quoque attulit prophetici huius priuilegij argumentum, in denuncianda filiorum longe pugnantium præsente victoria, quam suo loco retulimus. Cæterum quod ad diuturnitatem pontificatus attinet, Iosephus, qui hoc loco triginta & vnum annum ei administrationis attribuit, videtur corrigere voluisse, quod alio in loco [b] dixerat, cum totis triginta & tribus annis Iudæorum Remp. administrasse; & hanc correctionem nobiscum omnes sequuntur. a l.13.c.18.

b l.1. de bello c.4.

Narrat quoque Iosephus excitatam Hierosolymis à Pharisæis, & ab Hyrcano compressam seditionem, & transitum Hyrcani à Pharisæorum secta ad Saducæos, id est à caldaria vt aiunt, in cacabum: qua de re cum consule, [c] & Iosephum Gorionidem. [d]

c l.13.c.18. d l.4.c.6.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3950.

N. 2. Translata in triumpho memorant tria millia & septem auri pondo, (id est 300700. trecenta millia, & septingentos coron.) Argenti non signati 5775. (id est 63525.) Argenti signati septemdecim millia drachmarum, & insuper octo & viginti (si drachmam vertas in Romanos denarios, quos Cenalis æstimat 4. solidis Tur. Drachmas autem tribus sol. cum semisse, ascendit ea summa ad 1135. coron. & 12. solidos.

ANNVS MVNDI 3951. SEXTAE AETATIS, 435.

IMPERII GRÆCORVM 209. ANTIOCHI GRYPI 23. ANTIO. CYZICENI 12. ARISTOBVLI PONT. ET REGIS I. PTOL. LATHVRI 14. OLYMP. CLXIX. 2. VRBIS COND. 650. COSS. C. MARIO NEPOTE III. ET L. AVRELIO ORESTE.

ANNVS ANTE CHRISTVM 102.

HABET hic annus ingressum exitúmque Aristobuli filij Hyrcani, in regnum & Pontificatum Iudæorum: primus quippe à rege Sedecia filio Iosiæ regium sibi nomen assumpsit. *Defuncto*, inquit Iosephus, *Hyrcano Aristobulus natu maximus volens principatum in regni formam vertere, diadema sibi primus imposuit, post* 481. *annos & menses tres, ex quo de captiuitate Babylonica liberatus populus, ad pristinas sedes postliminio reuersus est*. Hunc quoque annorum numerum Zonaras confirmat, qui Iosephum fere transcribit. Eusebij Chronicon, etsi eandem habet historiam à Iosepho, numerum tamen habet diuersum, quadringentos scilicet & octoginta quatuor annos. Pontacus vellet emendari, & legi 487. Scaliger 486. A capto Sedechia, inquit iste, vnde hi anni putantur, ad præsentem numerum intercedunt anni 486. Quare mirum est Iosephum, qui Chronologiam mundi, Exodi, & regum Iudæ nunquam vere retulit, hoc loco tam præcise edidisse, saltem biennio solo à vero abfuisse. I. *Aristobulus rex & pontifex Iudaeorum.* *Quotus hic annus à soluta captiuitate.*

IMO vero, vt tute fateris, quinquennio, agnoscis enim in Iosepho legi 481. Sed ego longe pluribus annis vtrunque à vero abesse arbitror. Et primo errat Scaliger, dum ait istos annos à capto Sedechia putari, & mirum est cum in Iosepho non vidisse, aut dissimulasse potius ea verba, ex quibus ipse refellitur. 1. Quæ recte vertit interpres, vt paulo ante retulimus. Non ergo à capto Sedechia numerat hos annos Iosephus, sed à solutione captiuitatis Babylonicæ, id est primo anno imperij Cyri,[2] qui cadit in annum quartum Olymp. 60. Ab illo ergo anno, vsq; ad annum secundum Olymp. 169. in quo versamur, etiam computatis extremis, reperiuntur tantum anni 435. quos fideliter exhibet index anni huius: quibus si addas 70. annos desolationis à capto Sedechia, fient omnino 505. anni. Multum ergo vterque Iosephus à vero aberrat. Quod si Iudæus nunquam vere annos illos Chronologicos retulit, ne nunc quidem eum vere retulisse Sectarius fateatur necesse est. II. *Refellitur vterque Iosephus.* 1. σχ. 1. Esdr. 1.

TRES autem illos menses Iosephi Iudæi, noli dubitare fuco esse ascribendos. Videri enim voluit exacte numerare, cum tamen id, sine certa mensium designatione in vtroque extremo, fieri nequeat; sed mensem inchoati regni Cyri, & regni Aristobuli, Deo & cœlitibus cognitos arbitror, præterea nemini. Eos enim neq; Scriptura, neque Iosephus ipse, nec vllus scriptorum protulit. Porro in Eusebio, à soluta captiuitate, quam ipse ponit anno primo Olympiadis quinquagesimæ quintæ, vsque ad præsentem annum, 114. Olympiades cum dimidia reperiuntur, id est 458. anni. Verum Eusebius, annos regni & imperij Cyri nō distinguit, &, quod deterius III. *Iosephi & Eusebij Chronologia.*

est, captiuitatem non 70. annorum facit cum Scriptura, sed triginta duntaxat. Nunc ad Aristobulum Iosephi redeamus.

IV. *Vt se gesserit in suos.* CVMQVE *fratrem suum secundum Antigonum amaret, in societatem dominationis eum assumpsit, cæteros vero in vinculis habuit, matrem etiam coniecit in carcerem principatus æmulam: nam illam Hyrcanus dominam rerum reliquerat; atq. eo crudelitatis processit, vt eam fame necaret in vinculis.* Et tamen eum paulo post bonum virum, ac modestum appellabit. An autem hæc regni æmulatio vera sit, non habeo vnde confirmem; nisi placet, imitationem Cleopatræ Ægyptiæ, quæ Lathurum expulerat regno, apud Hyrcani vxorem valuisse. Quamquam posset videri Regina calumniis oppressa, sicut mox ipsius Aristobuli frater; sed audi cætera. *Post matrem vero, interfecit fratrem quoque, quem præ aliis diligere videbatur, & in regni societatem admiserat, alienatus ab eo per calumnias, quas primo quidem reiecit, partim quod eum diligeret, partim quod per inuidiam conficta putaret.*

V. *Occasio cædis fratris eius.* SED *cum aliquando Antigonus magnifice reuerteretur è bello, quo tempore populus solenne Scenopegiæ festum celebrat.* (Septimo scilicet mense. Hoc porro bellum videtur gestum contra Ituræam, quam vt mox dicetur, bello domuit Aristobulus. Pergit.) *Accidit vt Aristobulus ægrotans decumberet, frater vero interfuturus sacris, splendidissime ornatus in templum ascenderet, cum armatorum comitatu, potissimum pro salute regis vota facturus. Tum ij quibus studium erat excitare inter fratres discordiam, nacti occasionem è rebus prospere gestis Antigoni, & pompa quam adornauerat, venerunt ad regem, & omnia exaggerauerunt dicentes, hæc iam esse supra priuati hominis conditionem, & affectati regni manifesta indicia: aiebantque venturum breui eum valida armatorum manu, ad occidendum regem, quod stultum existimaret, cum regno solum potiri liceat, communicato honore contentum esse.*

VI. *Aristobuli suspicio, & cautio.* ARISTOBVLVS *autem, quamuis non omnino his crederet, tamen prospiciens quomodo posset, & suspicionem vitare, & securitati suæ consulere, collocauit satellites in obscuro quodam loco, & subterraneo: decumbebat autem in turri, quæ post mutato nomine Antonia dicta est.* Erat hæc turris, arx in angulo lateris septentrionalis templi, vt ait Ioseph.[a] firma & bene munita, opus Assamonæorum, qui gentis sacerdotium simul & principatum tenuerunt, & turrem id vocauerunt, repositorium stolæ pontificiæ, quæ non promebatur, nisi pōtifice sacris operaturo. Sed Herodes eam turrim munitiorem reddidit ad tutelam templi: & in memoriam amici sui, Romanorum imperatoris Antonij, vocauit Antoniam. Hæc ille. Ibi ergo decumbebat Aristobulus, *Mandauitque*, ait Iosephus, *vt si quidem sine armis frater veniret, nemo eum attingeret, quod si armatus aduentaret, vt trucidaretur; præmisit tamen ad eum, qui rogaret vt inermis veniret.*

[a] infra l.15. c.14

VII. *Antigonus deceptus occiditur.* AT *regina, & reliqui insidiatores persuaserunt nuncio, vt contraria diceret: audisse fratrem quod armaturam eximiam sibi comparasset, cupereque ita armatum contemplari. Antigonus vero nihil mali suspicans, & fretus fratris beneuolentia, ita vt erat cum tota armatura venit ad Aristobulum, contemplandum se præbiturus, cumque peruenisset ad turrim Stratonis, qua valde obscurus erat transitus, à satellitibus interfectus est.* Hæc mulier Salome, & Alexandra Aristobuli vxor dicta est, vt postea ex Iosepho dicetur, quæ artifex in primis fuit proditionis huius, vt hinc apparet. Non enim magis ferre voluit mariti fratrem, regni æmulum, aut riualem, quam maritus tulerat matrem: nisi forte vtramque muliebris ambitio machinata est cædem, & à muliere exorsa, audacius in virum armata est. Nihil vt Cleopatræ Ægyptiæ mulier Hebræa cederet.

VIII. *Iudæ prophetia de eius morte.* QVOD ad locum cædis huius, notat Iosephus, tam hoc loco, quam 1. Belli,[b] editam ambiguam prophetiam à Iuda quodam, quem in epistola Iudæorum, in Ægyptum missa anno 188. nominatum videri diximus. *Sed illud maxime*, inquit, *admiratu dignum est, quod Iudas quidam, cuius prædictiones nunquam fefellerunt, vaticinatus est. Is cum videret Antigonum accedentem ad templum, apud discipulos, qui eum ob hanc scientiam assectabantur, exclamauit, pœnitere se iam vitæ, quandoquidem eius vanitatem coarguet incolumis Antigonus, quem ea die apud Stratonis turrim moriturum prædixerat: quoniam locus ille abesset sexcentis stadiis, & dies pars maior exacta esset: atque ita periculum esse ne mentiatur suum oraculum. Ad hunc modum sollicito, nunciatur Antigonum cæsum, ad cellam subterraneam turris, quæ & ipsa Stratonis vocabatur, sicut & illa maritima, quæ post Cæsarea nominata est, quæ ambiguitas vatem perturbauerat.*

[b] l.1. belli c.3.

NON

IX. *Deceptus fuit non absurde.*

Non est necesse prophetam intelligere omnia quæ diuinitus prænunciat; alioqui non diceret Ierem.[a] *Heu, heu, heu Domine Deus, ergo ne decepisti populum istum, & Ierusalem*, &c. & apertius.[b] *Seduxisti me Domine, & seductus sum, fortior me fuisti, & inualuisti*, &c. Et Cayphas,[c] non intellexit vim illorum verborum. *Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo*, &c. prout à Spiritu sancto intendebantur, vt ibi significat Euangelista. Et D. August. 12. confess. c. vlt. ait illis verbis Genes. *In principio creauit Deus cœlum & terram*, posse contineri aliquos sensus literales, quos ignorauerit Moyses. Ita hic Iudas aliam intellexit Stratonis turrim, ab ea quam intelligebat Spiritus sanctus. Sed audiamus diuinam vltionem in Aristobulum.

a c.4.10.
b c.20.7.
c Ioann 11. 50.

X. *Aristobuli pœnitentia.*

Aristobulum, inquit, *continuo cepit fraternæ necis pœnitentia; quæ res morbum eius aggrauauit, dum factum suum continenter detestaretur; ita vt postremo crescentibus doloribus sanguinem vomeret. Eum quidam è ministris efferens, diuina opinor ita volente prouidentia, prolapsus effudit in eo ipso loco, qui cruenta cædis Antigoni habebat vestigia. Quo facto ingens eorum qui viderant clamor exoritur, quasi data opera puer illic sanguinem effudisset. Ita vt clamoris causam Aristobulus sciscitaretur. Omnibus autem dicere tergiuersantibus, minis expressit, vt faterentur veritatem. Ibi conscientia grauiter ictus, plurimas effudit lachrymas, & gemitum ex imo pectore ducens. Ergo non latet Deum, inquit, meum impium ac sceleratum facinus, quando tam cito reposcor pœnas cognati sanguinis. O corpus impudens, quousque retinebis animam, quam materni simul ac fraterni manes flagitant? cur non semel eam reddis, ne sic per partes opus sit libare meum sanguinem: atque ita parentare oppressus per nefas & parricidium.*

XI. *Et agnitio diuinæ iustitiæ, & mors. Philellen.*

Agnovit ergo Aristobulus, Deum vltionem à se reposcere iniustæ cædis suorum, & sanguinem pro sanguine exigere. Et ne res ambigua esset, in eodem loco, in quo iniuste fuerat effusus, vt quondam Achabo Regi contigit, cui dixit Elias. *In loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem tuum.*[d] Canes quoque comederunt carnes Iezabel in agro Iesraël, vbi Naboth Iesraëlita lapidibus obrutus fuerat. Cæterum in hac agnitione diuinæ iustitiæ, requirerem, vel ab Aristobulo, vel à Iosepho, veniæ petitionem potius, quam indignationem hominis quasi mortem vltro accersentis. Denique cum his dictis efflauit animam, cum vnum annum regnasset.

d 3. Reg. 21.19.

Addit Iosephus cognominatum Aristobulum Philellenem, siue amatorem Græcorum, nulla nominis ratione reddita. Infra etiam,[e] proprium ei nomen Iudæ tribuit, quod ipse vel Græco auxit nomine, vel mutauit: sic eius vxor Salome Alexandra dicta est, & Iannæus eius frater Alexander, vnde forte Philellen dictus est. Sic & priores illi Menelaus, Iason, Alcimus, vt Syriæ principibus è Græcia, & Macedonia oriundis adularentur, sanctiora Hebræorum nomina profanis mutabant, qualis videtur eorum culpa inter Christianos, qui Ianum audire malunt, quam Ioannem, & Iouem quam Ieoua, Plautum etiam, Pompeium, Scipionem, & Horatium, quam Petrum, Paulum, Gregorium, Augustinum. Sed reddamus quæ de Aristobulo supersunt.

e l.20.c.8.

XII. *Eius elogium.*

Post auctam, inquit Iosephus, *multis beneficiis patriam*, mortuus est, *illato bello Ituraæ, magnáque eius parte attributa ad Iudææ limites; cuius habitatores comminatione exilij, coëgit circuncisionem, cæterosque Iudaicos ritus admittere. Alioqui natura æquus erat & modestus, vt attestatur Strabo ex autoritate Timagenis*, &c. Nullam eis fecit iniuriam: erant enim omnes Ituræ incolæ origine Iudæi. Pertinet quippe Ituræa ad tribum Nephtalim, quæ etiam creditur ab Itur, siue Iethur filio Ismaëlis,[f] denominata. Ismaëlitæ autem, cum essent filij Abrahæ, ad circuncisionem obligati erant. Porro montosa est, inquit Adrich. n. 60. in ea tribu, ac nemorosa regio ad radices montis Libani in longum porrecta. Nam à fluuio Iordane sumens initium, iuxta eundem Libanum, versus occidentem ad montes vsque Sidoniorum, & Tyriorum extenditur. Aliquoties etiam Saltus Libani nuncupatur, &c.

Cogit ad circuncisionem.

f Gen.25.15

XIII. *Tertius Marij Consulatus.*

Interea vero dum Hyrcani filij in Iudæa suspicionibus & cædibus agitantur, in Syria fratres, in Cypro mater cum filio de regno, aliquot iam annos certabant.

Tertius autem Marij Consulatus in apparatu belli consumptus est, quo anno Cn. Domitius Trib. plebis legem tulit, vt sacerdotes, quos antea collegæ sufficiebant, populus crearet, vt ait Velleius l. 2. ipséque primus populi suffragiis pontifex

maximus creatus est, vt habet Liuius Epit. 67. Vbi etiam habetur Marium absentem tertiùm Consulem factum esse: idem confirmat Plut. qui etiam causam huius popularis beneuolentiæ non vnam profert. Id Romam nunciatum (vindicta scilicet de impurissimo sumpta facinore, de quo præcedenti anno dictum est,) in primis Mario tertium Consulatum confecit: simul etiam, quia ineunte vere aduentus Barbarorum in expectatione erat, nolebat vllo alio duce aleam Martis cum illis iacere. Non tamen tam cito vt ferebat opinio aduenerunt, sed Consulatus tempus iterum Mario circumactus est. Cic in orat. de prouin. consul. scribit etiam Marij inimicos ei prouinciæ, & dignitatis prorogationem decreuisse, quod scilicet vel illum ibi periturum crederent, vel ab eo interim quieti viuerent, quos præsens apud populum seditiosis concionibus diuexabat, vt supra ex Salustio dicebamus.

XIV. *Seruile bellum sub Athenione.*

Servili porro bello in Sicilia gliscente in dies, siue Prætorum ignauia, siue seruorum nequitia, siue seueritate dominorum, extitit hoc anno Athenio; contra quem Lucullus hoc anno, sequenti Seruilius, tertio Aquilius Consul vario euentu pugnauerunt, vt ex Diodoro Siculo docebimus, ex quo initia horum seruilium motuum superiore anno tradidimus, quæ eruditissimis viris Cuspiniano, Sigonio, Pighio Pontaco videntur ignorata, quod vix adhuc eorum temporibus ea Diodori fragmēta emersissent. Saluio igitur circa Morgantinę fines dominante, in Ægestanorum, & Lilybæensium agris contagio seruilis defectionis erupit, ductore Athenione Cilice, qui cum & fortitudine præstaret, & astronomicæ dominationis scientia, paucis diebus plurimos collegit, à quibus rex effectus, prudenter res suas administrare cœpit, delectu in recipiendis defectoribus habito, & officiis pro cuiusque captu imponendis. Nec multus erat in populationibus, quippe qui regno Siciliæ sibi ab astris promisso parcendum diceret, ne propria ipsi bona ac sua sponte pessundare viderentur. Lilybæum frustra oppugnauit, imo desperata victoria cum recederet, non exiguam cladem accepit à Mauris quibusdam, qui Lilybæo subsidio veniebant, Athenionis sociis prædictionem astrorum suspectam iam habentibus.

XV. *Sub Saluio.*

Interea Saluius inualescebat, & cum 30. millibus delectissimorum, ad Leontinum vsque campum excurrens, totam regionem reddebat infestam, assumptisque insignibus regiis, Tryphonem se appellauit. Athenionem sibi adiungit militiæ principem, & cum eo Tricalam occupauit, vrbem tribus rebus egregiam, vnde & nomen habet, agro fertilissimo, aquis suauissimis, munitione inexpugnabili, quam ampliore cinxit murorum ambitu, eamque sedem regni constituit, regio ibi palatio constructo. Sed mox veritus ne Athenio contra se arma sumeret, eum in vincula coniecit.

Tricala.

Quid in eũ Lucullus.

Contra hunc tandem à Senatu Romano eligitur L. Licinius Lucullus, qui Siciliam cum 17. hominum millibus adiit. Quapropter Tryphon Athenionem vinculis & culpa solutum in consilium adhibet, eiusque hortatu acie cum Romanis certare instituit. Athenio cum 40. millibus Lucullo occurrit, vbi multis affectus vulneribus, 20. millibus amissis inter mortuos delituit; reliqui fauentibus tenebris Tricalam refugere. Nono post die Lucullus ad Tricalam obsidendum venit, vbi alternatim cædit, ac cęditur, tandémque inferior discedit, nihilque deinceps egregium præstitit. Hæc fusius Diodorus l.c.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3951.

1. N. 11. Sic enim legitur, διάδημα πρῶτος ἐπιτίθησι μετ' ἀριθμὸν ἐτῶν, υπ' καὶ α', καὶ μηνῶν γ'. ἀφ' οὗ τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος δουλείας ἀπαλλαγεὶς ὁ λαός, εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανῆλθε. Diadema primus imposuit siue assumpsit, post quadringentos numero annos, & octoginta vnum, & menses tres, à quo populus à Babylonica seruitute solutus, domum remeauit. Mundi quoque annus recte nos progressos certo demonstrat: nam à 3517. ad 3951. illi iidem anni 435 reperiuntur computatis extremis. Idem prorsus de annis ab Vrbe condita fatendum est. Ab anno enim 216. ad annum 650. nec plures, nec pauciores quam 435. numerantur, vtroque vt dixi termino numerato.

ANNVS MVNDI 3952. SEXTAE AETATIS, 436. IMPERII GRÆCORVM 210. ANTIOCHI GRYPI 24. ANTIO. CYZICENI 13. IANNÆI IVDÆORVM REGIS AC PONT. 1. LATHVRI 15. OLYMP. CLXIX. 3. VRBIS COND. 651. COSS. C. MARIO NEPOTE IV. ET Q. LVTATIO CATVLO.

ANNVS ANTE CHRISTVM 101.

a l.13. c.20. POST *Aristobuli obitum*, inquit Iosephus. [a] *Salome eius vxor, quam Græci Alexandram nominant, solutis eius fratribus, quos ipse vt diximus vinxerat, Iannæum, qui & Alexander est, regem constituit ætate cæteros præcedentem atque modestia.* Non recte enim filium Aristobuli cum vocat Sulpicius l. 2. sacræ historiæ; ab eoque Eusebius in Chronico Græco ait Ascalonitas sua tempora dinumerare. Pergit Iosephus: *Cui accidit vt mox natus exosus patri factus sit, nec vnquam dum ille viueret, in eius conspectum admissus. Eius odij hanc causam ferunt. Cum aliquando in somnis ei Deus apparuisset, rogauit de successore, solicitus de Aristobulo & Antigono, quos præ cæteris fratribus diligebat. Sed cum Deus huius effigiem designasset, contristatus quod is in omnes fortunas esset successurus, in Galilæa educari eum voluit.* I. Iannai pontificatus.

INIVSTVM plane ac nefarium Hyrcani odium, si Iosephum vera narrare credimus; primum quod filium innoxiū atq; immerentem odisset, atq; ab sese amandaret: secundo quod diuina ipsius electio in regem, ei odij causa esset, quæ debuerat esse singularis beneuolentiæ, & venerationis; qui si Deum, quo par erat honore prosequeretur, non eius prouidentiæ conaretur reluctari. Sic enim Dauid electum diuinitus Salomonē, præ cæteris dilexit, & repulso Adonia natu maiore, regem stabiliuit. Nec Isai præteritos maiores natu filios præ Dauide, indignatus est. Et Ioseph patriarcha humiliter acquieuit patri præferenti Ephraim Manassi, [b] & Isaac Deo minime obmurmurauit, Iacob præ Esau diligenti. Ideoque & paternam benedictionem, etiam fraude sublatam, Iacobo confirmauit dicens, *Benedixi ei, & erit benedictus.* Sed alia nunc mens Hyrcani, aut Iosephi potius fuit, qui Christo vero Messia derelicto, diligens hoc seculum, profano spiritu non diuino agabatur. Pergit autem. II. Iniustum patris odiū in ipsum.

b Gen.48.

POTITVS hic regno post defunctum Aristobulum, alterum fratrem insidiantem sibi interfecit: alterum contentum priuata & otiosa vita, in honore habuit. Hunc Iosephus Absalonem vocat, alterius omittit nomen. Eademq; alibi habet. [c] Vides hæc regnorum initia, vt crebris proximorum cædibus, etiam apud Iudęos funestarentur; vsq; ad eo timida, suspicax, & crudelis est ambitio. Ita constitutis imperij sui rebus, Iannæus ad finitimos bello subiugandos progressus est, Hyrcani patris exemplo, regum Syriæ contentiones in sua lucra conuertens. Sed ea res, cum ingentis esset animi atque apparatus, videtur hoc anno satis habuisse domi regnum suum stabilire. III. Fratrem interficit.

c l.1. de bel. c.3.

ROMÆ autem vrgentibus comitiis cum Orestes collega defunctus esset, inquit IV. Quartus Marij consulatus.

Plut. in Mario, relicto ad exercitum M. Aquilio, Marius contendit Romam. Ibi multis & insignibus viris consulatum ambientibus, cum se Marius detrectare simulabat, & callide per L. Saturninum Tribunum qui plebem tum maxime regebat, ambiebat. Tribunus enim eam pro concione monuit, vt Marium crearet, deinde ipsum Marium proditorem patriæ appellare non dubitauit, quod tanti belli periculo impendente, magistratum repudiaret. Quamuis autem hæc collusio histrionica non admodum lateret, populus tamen cum arbitraretur, hoc tempus Marij virtutem, fortunámque requirere, Consulem eum quartùm crearunt, collegámque ei Luctatium Catulum, virum magnæ inter primores autoritatis, nec exiguæ apud plebem gratiæ, addiderunt: vtrique prouincia Gallia, cum Cimbrico bello attributa est.

V. *Comparat se in Cimbros, & Teutones.*

VBI Marius hostem prope esse intellexit, raptim superauit Alpes, ac castris ad amnem Rhodanum communitis, eo conuexit affatim commeatum, ne vnquam inuitus pugnare cogeretur. Vt autem subuectio celerior esset & expeditior, Rhodani alueo ad ostia impedito ingentem fossam à Rhodano in mare duxit, in quam totius exercitus labore magnam Rhodani partem deduxit, vt per eam nauigia ad castra vsque commeatum subueherent: ea Fossa Mariana est appellata, retinuitque deinceps nomen, vt author est Plut. Nunc intercepta insula inter duo Rhodani ostia *Camargue* dicitur, siue Camaria, vel Camarca, à C. vtique Mario molitore. Consule Orthelij Thesaurum Geographicum.

Fossa Mariana.

VI. *Quos cunctatione fatigat.*

INTEREA Barbari bipertito diuisi sunt, Cimbri locis superioribus per Noricos, qui nunc Bauari sunt, sortiti sunt aduersus Catulum mouere, atque aditum illum perrumpere, Teutones & Ambrones in Marium per Liguriam secundum mare. Sed illis cunctantibus, isti confestim ad Marij castra immensa multitudine progressi, eum ad certamen prouocabant: sed Marius de industria certamen tardabat, tum vt iram ac fortitudinem suorum, ad superbos barbarorum incursus acueret, tum vt eos ad eorum aspectum, sonúmque vocis assuefactos, minus formidabiles redderet. Nec eum spes fefellit, cum enim crebrius insultantibus barbaris, Romanus miles prælij copiam sibi dari, cum magnis querelis deposceret, eósque Marius aliquandiu mitigasset, ostendens se ex oraculis captare tempus, locumque victoriæ: & habebat is secum Martham quandam fatidicam, natione Syram, ex qua diuinos haurire monitus credebatur, aut certe credi volebat.

Martha vates.

VII. *Contemptim Italiã versus progrediuntur. Marius subsequitur. Pugnat ad Aquas Sextias.*

TANDEM Teutones quiescente Mario, adorti oppugnare castra eius, vt in eos telorum grando conlecta est, atque aliquot ex suis desiderauere, decreuerunt progredi, rati se Alpes, nemine ipsos morante, penetraturos. Conclamatis vasis castra Romana prætergrediebantur, per ludibrium rogantes, ecquid mandare vellent vxoribus, breui se eas visuros. Prægressis Barbaris, Marius quoque castra mouit, ac composito gradu subsequebatur, donec ad aquas Sextias peruentum est. Ibi loci commoditate captata, prælio decernere Marius statuit. Prælij factum est initium à lixis & calonibus, iuxta hostium castra aquantibus, cum ad clamorem plures concurrerent, & riuus Ambrones à Romanis diuideret. Ambronum voce crebrius iterata, Ligures, qui se Ambrones quoque esse dicebant, primi in eos impetum fecerunt, dum riuũ traiiciunt, ex superiore loco in eos incumbentes: multis ibi cæsis, flumen cruore & cadaueribus repleuerunt. Qui autem transmiserant, cum in hostem frontem conuertere non auderent, Romani eos, vsque ad castra sua & plaustra effusos, conciderunt.

VIII. *Theutonicarum mulierum audacia.*

IBI occurrentes cum gladiis ac securibus fœminæ, stridore horrendo æque in fugientes, atque insequentes irruebant: in hos vt in hostes, in illos vt proditores. Quæ intermistæ pugnantibus, nudis manibus scuta Romanorum detrahebant, ac gladios præhendebant, vulneraq; ac corporum dissectiones, animis ad extremum inuictæ, perpetiebantur. Ita fortuito magis quam consilio imperatoris trans fluuium pugnatum est. De mulieribus barbarorum aliquanto aliter Oros. [a] Mulieres eorum, inquit, constantiore animo quam si vicissent, consuluerunt Consulem, vt si inuiolata castitate, virginibus sacris ac diis seruiendum esset, vitam sibi reseruarent. Itaque cum petita non impetrassent, paruulis suis ad saxa collisis, cunctæ sese ferro ac suspendio peremerunt. Eadem habet Valer. [b] quæ Florus [c] Cimbrorum potius vxoribus tribuit.

Et amor castitatis.

a l.5.c.16.
b l.6.c.1.
c l.3.c.3.

Barbarorum residuæ erant innumeræ legiones adhuc intactæ. Itaque Marius, quasi nihil adhuc esset actum, summa solicitudine rebus suis noctu diuque erat intentus. Locum, qui erat supra hostium caput, arboribus opacum à Claudio Marcello cum tribus millibus occupari iussit, & pugnantibus à tergo se ostendere. Cæteros maturè cibo somnóque refectos, orta luce castris educit, ac pro vallo instruit: equites etiam imperat in planiciem prouehi. Id contemplati Teutones non sustinuerunt dum ex æquo cum Romanis pugnare possent. Sed raptim ira stimulante armati ad collem ruunt, quem Romani insederant. Marius, qui videret hostem iniquo loco pugnam capessere, dimissis in omnem partem legatis, monuit milites vt consisterent, & eodem se continerent loco. Vbi cominus venissent emitterent pila, inde gladiis rem gererent, & scutis obnitentes vrgerent hostem, ita cum locus instabilem eorum gradum efficeret, neque libramentum eorum ictus habebant, neque testudo firmitatem, corporibus in supino colle fluctuantibus: inde repulsi cum strage, in planicie aciem direxere.

IX. Theutones in colle contra Marcellum male pugnant.

Interim Marcellus in postremos impetum faciens, breui totam aciem tumultu repleuit. Nam dum vtrimque cæduntur Teutones, dissipatis ordinibus in fugam versi sunt. At Romanus tergis eorum inhærens, plus centum millibus ex eis aut cepit, aut contrucidauit; adeo vt Massilienses ossibus mortuorum vineas suas circumsepsisse perhibeãtur. His non admodum dissimilia narrant Oros.[a] & Liuius epit. 68. nisi quod ad magnitudinem victoriæ. C. Marius Consul, inquit Epit. summa vi oppugnata à Teutonis & Ambronibus castra defendit. Duobus deinde prętiis circa aquas Sextias eos hostes deleuit, in quibus cæsa traduntur hostium ducenta millia, capta nonaginta. Velleius 150. mil. trucidata refert. Oros. autem de ducentis millibus occisis consentit, capta vero ait 80. millia, vix tria millia fugisse, ducem autem eorum Teutobodum occisum, Eutropius captum refert, Florus etiam in triumphum ductum. Certe Rex ipse Teutobocchus, inquit, quaternos senosque equos transilire solitus, vix vnum cum fugeret ascendit, proximóque in saltu comprehensus, insigne spectaculum triumphi fuit; quippe vir proceritatis eximiæ, super trophæa ipsa eminebat. 1.

De Marcello vide etiã Frontin. l. 2. c. 4. n. 6.

a l. 5. c. 16.

X. Et rursum in planicie.

Magnitudo cladis.

1. ☧.

Interea Catulus Cimbris obuersus, cum diffideret Alpium iuga tueri se posse, ne multas in partes carpere coactus exercitum vires diminueret, descendit in Italiam, amnemque Athesim obiecit hostibus, atque eum egregie vtrimque vallauit, & ponte iunxit, vt si res ferret vnum se in locum omnes reciperent. At Cimbri cum mira feritate ac violentia replerent amnem saxis ingentibus atque arboribus, pontemque concuterent, tantus Romanos terror inuasit, vt fugam plerique, signis castrisque desertis, arriperent. Quos cum retinere monitis, Catulus precibusve non posset, eorum pudori consulens, præmissa aquila se fugæ ducem præbuit, ne fugere, sed ducem sequi viderentur. Barbari autem agrum præsidio destitutum late vastarunt. Florus [b] fuga Romanorum prætermissa, eadem de fluuio ingesta silua superato memorat: reliqua ad quintum Marij consulatum pertinent. 2.

XI. Res à Catulo gesta in Cimbros.

b l. 3. c. 3.

2. ☧.

In Sicilia per Luculli siue ignauiam atque laxitatem, siue munerum corruptelam, ob quam postea repetundarum postulatus est, seruorum audacia viresque creuerunt; contra quos C. Seruilius, in Luculli prouinciam missus successor, nihil memoria dignum gessit, proptereaque vt Lucullus in crimen vocatus, pœnas exilio dependit. Mortuo inter hæc Tryphone, regnum Athenioni obtigit. Is qua vrbes oppugnans, qua regionem totam populationibus, non obstante Seruilio, sine metu vexans, præda ingenti potitur. Hæc ex Diodoro l. 36. ecloga 1.[c]

XII. Res Seruilii in Sicilia.

Vide etiã Florum l. 3. c. 19.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3952.

Sicut & D. Hiero. in Eusebij Chron. latino, in græco enim id non habetur. Sequitur enim passim Eutropium, & cum eo nonnunquam labitur, vt hoc loco cum Cimbros pro Theutonibus ponit, quos etiam miscuit Oros. At seiungit pugnas & gentes Liuius, Plut. Florus, Paterculus, Victor de viris illust. c. 67. & alij, & sane merito. Nã Theutones in Gallia, Cimbri in Italia victi sunt; illi quarto, hi quinto Marij consulatu: quod miror à Scaligero in Eusebio non animaduersum.

1. N. x.

Sylla cum infestum sibi Marium animaduerteret, atque suis obsistere incrementis, ad collegam Marij Catulum se contulit, bonum illum quidem virum, sed ad prælia segniorem. Is cum ei præcipuas quasque, maximasque res delegasset, eius gloriam & opes amplificauit. Nã bello complures Barbarorum Alpinorum nationes subegit. Cumque inopia commeatus laboraretur, ea suscepta procuratione, tantam præstitit affluentiam, vt Catuli militibus abundantibus, etiam præberet Marij copiis; quare dicitur admodum irritasse Marium. Hæc Plutarchus in Sylla. Ambitioso enim homini ac superbo nihil est molestius, quam cuiuspiam, præsertim iunioris, aut inferioris opera indigere: ab eoque accepta beneficia, telorum instar sunt, quibus superbiæ vomica perfodiatur. Verebatur autem Marius, vt se dabant hæc ipsa initia, ne Sylla eius luminibus obstrueret, cumque talem erga se experiretur, qualem ipse se aduersus Metellum in Africa exhibuerat.

2. N. II.

ANNVS MVNDI 3953. SEXTAE AETATIS, 437. IMPERII GRÆCORVM 211. ANTIOCHI GRYPI 25. ANTIOCHI CYZICENI 14. IANNÆI IVDÆORVM REGIS AC PONTIFICIS 2. PTOLEMAEI LATHVRI 16. OLYMPIADIS CLXIX. AN. 4. VRBIS CONDITAE 652. COSS. C. MARIO NEPOTE V. ET M. AQVILIO NEPOTE.

ANNVS ANTE CHRISTVM 100.

I. *Res postremi huius seculi.*

VLTIMVM ante Christi Domini ortum seculum inimus, in quo reliquæ fere orbis terrarum prouinciæ & regna, in primisque Syriæ, Asiæ, Iudææ, Ægypti, Galliæ fasces imperio Romano submiserunt, quando omnibus populis vnius potestati subiectis, nasciturus erat Dominus ac princeps regum terræ.

Habet hoc idem seculum luctuosissimas populi Romani calamitates, eoque luctuosiores, quod intestinæ fuerunt, atque domesticæ. Appuleii & Drusi seditiones Catilinæ coniuratione, Marii & Syllæ, Cinnæ & Octauii, Cæsaris & Pompeii, Antonii & Augusti bella ciuilia, quibus magnis diuturnisque motibus ambitionis concussa libertas, tandem oppressa est: quando illuxit mundo autor summæ perfectæque libertatis, & sopitis vndecumque bellis, natus est qui vniuersum mundum reconciliaret Deo. Addit porro cognomen Nepotis Aquilio, sicut & Mario Eusebii Chronicum Græcum, & passim iis qui cognomine carent, vt Hortensio, Perpernæ, Didio, Herennio, Octauio, Antonio. Non tamen Gabinio, Murenæ, Hircio, Pansæ, & si quibus aliis: quid hic mysterii lateat, nondum intellexi.

II. *Iannæi res hoc tẽpore.*

IN Iudæa Rex nouus idemque Pont. Iannæus cognomento Alexander rebus imperij sui domi constitutis, vt ait Iosephus,[a] ad Ptolemaidem duxit exercitum, & cum prospere pugnasset, victos intra mœnia compulit, eosque obsessos oppugnare adortus est. Solæ enim è maritimis Ptolemais, & Gaza expugnandæ supererant, & præter has Zoilus, qui tyrannidem apud Stratonis turrim, & Dora oc-

a l. 13. c. 11.

occupauerat. Sic ipse. Qua vero de causa, aut quo iure Iannæus bellum Ptolemaidi intulerit Iosephus tacet, nec id ius apparet, nisi ad prima illa tempora Iosue recurramus, quando Tyrus quoque & Sidon Iudæorum finibus ascribebantur. Sed principibus vrbem aliquam aut prouinciam affectantibus, nunquam causæ aut iustæ, aut probabiles defuerũt. Et cum constet è Scriptura Gazam in Iudæorum potestate fuisse, non apparet quando ea ipsis erepta fuerit, nisi cum huius pater Hyrcanus, Hierosolymis obsessus pacem cum Antiocho Sidete iniit.

De Ptolemaidis porro obsidione hæc addit Iosephus. Sed cum Antiochus Philometor (hic idem Grypus est) & frater eius Antiochus Cyzicenus mutuis cladibus suas vires attererent, nihil præsidij ab eis expectandum erat Ptolemaidensibus. Verum Zoilus tyrannus, cum iis quos alebat militibus, eorum quoque dominationi, propter discordiam regum inhians, nonnihil opis attulit. Nam reges negligere videbantur illorum periculum, athletis similes, quos cum defessi sint certamine, pudet tamen aduersario manus dare, sed per interualla, se ad instaurandum certamen refouent. III. *Reges Syriæ se cladibus atterunt.*

SVPERERAT vna spes ab Ægypti regibus, (Cleopatram intelligit, & eius minorem natu filium Alexandrum, iuxta ea, quæ quinto ab hinc anno diximus,) & Ptolemæo Lathuro, qui à matre Cleopatra è regno eiectus, Cyprum obtinebat. Ad hunc igitur missis legatis orabant, vt auxilio veniens ex Alexandri manibus periclitantes eriperet: Qui cum ei spem fecissent, quod delatus in Syriam, habiturus esset Gazæos, & Ptolemaidenses in suis partibus; simulque Zoilum & Sidonios, multosque alios adiutaturos, elatus promissis nauigationem parabat. Vt scilicet ad intestina iam tot annorum bella Syriaca, etiam Ægyptiorum & Iudæorum arma ad imminentem Syriæ interitum concurrerent. Apparet autem ex his quæ ex Iosepho narrauimus, Lathuri in Syriam aduentum non nisi anno sequenti contigisse, & consequenter eius ex Cypro, quam Iustinus narrat, expulsionem. IV. *Ptolemais opem à Lathuro petit.*

CVM Marius, secundum pugnam Theutonicam, arma spoliáque barbarica, optimis quibusque ad triumphi gloriam selectis, in pyram ingentem erexisset, eique ardentem facem circumfuso exercitu solenni ritu subiecturus esset, eius amici Roma nuncium ei adferunt, delati ad eum quinti Consulatus, quem illi hinc Theutonica victoria, inde Catuli fuga, & imminentes vrbi Cimbri conciliarunt. Hac de causa reuocatus est ad vrbem Marius, vt Plut. ait. Vt venit, cum omnes triumphum ducturum arbitrarentur, atque cum Senatus vltro decreuisset, ipse recusauit, aut potius distulit, & concione pro tempore habita, in castra profectus Catulum erexit, legionésque suas è Gallia exciuit, quæ vbi aduenere, traiecto Pado institit arcere barbaros ab Italia cispadana. V. *Quintus Marij consulatus.*

ILLI à Mario sibi suisque fratribus (Teutonas intelligebant) agrum atque oppida poposcerunt: quos irridens Marius prohibuit de fratribus esse sollicitos, quibus data esset terra, quam perpetuo essent retenturi, simulque Teutonum reges vinctos produci iubet. Illi cum minis ac conuitiis abiere. VI. *Cimbrorũ ab eo postulata.*

Hæc vbi Cimbris relata sunt, mouerunt è vestigio in Marium quiescentem, & castra tuentem. Bœorix ipse Cimbrorum Rex cum paucis ad castra prouectus, lacessiuit Marium, vt die & loco præfinito prodiret, & de solo dimicaret. Marius diem tertium, & campum apud Vercellas assignauit. Eusebius habet iuxta Eridanum. Præstitutam diem vtrique obierunt, infestasque acies vtrinque instruxerunt. Catulus sub signis habuit 20. millia & trecentos milites, Marius 32. millia, qui in cornua distributi, mediã aciem, quam obtinebat Catulus, complectebantur. Et sperabat Marius suos in hostem incursuros, & propriam suorum militum victoriam fore. Catulum autem & prælij & laudis futurum exortem. Sed Deus rem in contrarium vertit, vt Sylla Marij æmulus scriptum reliquit, apud Plut. Nam immenso puluere excitato, quo vterque exercitus à conspectu aduersarij tolleretur, Marium cum suis vltra hostem esse progressum, Barbaros in Catuli exercitum delatos, ibique prælium maxima ex parte fuisse confectum. *Indicitur prælium.* *Dispositio eius.* *Syllæ & Marij æmulatio.*

SED & res ipsa per sese difficilis creditu est, & quia ab inimico Marij relata. Nec ei fidem Plut. videtur habuisse. Puluerem tamen excitatum scribit profuisse Romanis, ne toto hostium exercitu conspecto à congressu deterrerẽtur, sed prius in hostem cursu irruerent, quam vlla fuissent trepidatione perculsi. Imperator, VII. *Feritas Cimbrorũ, etiam mulierum.*

HORRIBILIS CUM CIMBRIS PUGNA.

inquit Florus, addiderat virtuti dolum, secutus Annibalem, artemque Cannarum. Primum nebulosum nactus diem, vt hosti inopinatus occurreret (quomodo inopinatus, cum dictus esset dies, & locus?) tum ventosum quoque, vt puluis in oculos, & ora ferretur, tum acie conuersa in orientem, vt, quod ex captiuis mox cognitum est, ex splendore galearum ac repercussu, quasi ardere cœlum videretur. Hosti autem in primis æstus obfuit, cuius erant impatientissimi, frigoribus potius assueti; pugna vero post solstitium æstiuum, tertio Cal. Aug. commissa est: (Nota interim Lector solstitium ad extremum Iulium. Pergit;) Romanorum autem corpora adeo obduruerant ad laborem, vt in tanto æstu & acri concursu, neque sudare quisquam, neque suspirare cerneretur, vt Catulus de suis militibus scripsisse fertur.

VIII. *Feritas Cimbrorũ, etiam mulierum.*

PLVRIMI & fortissimi quique hostium eodē loco concisi sunt; etenim ne ordines disiicerētur, longis cathenis antesignani per baltheos traiectis erant colligati. Cum nihilominus effusos in castra summouissent, horribilia spectacula mulierum, suos immani crudelitate lacerantium inuenere. Hæ enim lassos vulneribusque debilitatos viros, è prælio fugientes interficiebant, illæ fratres, aliæ parentes, quin etiam infantes suis manibus strangulabant, & sub rotas curruum, iumentorumque pedes proiiciebant, moxque semetipsæ trucidabant. Mulieres has è plaustris suis pugnasse contra Romanos, Florus, & ex eo Orosius scribūt; sed mox ferrum quod in hostes sumpserant, in se suosque vertisse.

Viros arborum inopia cornibus boum, alios cruribus adalligasse colla, mox eos stimulasse, quo exilientibus bobus rapti, & obtriti interirent.

Magnitudo cladis.

Qui quamquam sibi ita mortem vltro accerserent, capti tamen sunt plus sexaginta millia, cecidisse bis totidem referuntur. Ita Plutarchus, Florus ait 140. millia cecidisse, capta autem tertia parte minus, id est ad 45. millia; sic enim Flori locum intelligendum puto: Eutropius tamen, & Orosius 60. millia capta scribunt. Addit Florus Beleum regem in acie dimicantem, nec inultum cecidisse. Hic rex idem videtur esse, qui Bolus à Liuio in Epitome sexagesima septima dicitur, à quo Aurelius Scaurus occisus fuerat. Orosius plurium regulorum meminit, in hæc verba. Reguli quoque duo strictis in se gladiis concurrisse referuntur, Lucius & Boiorix reges in acie ceciderunt, Claudius & Cesorix capti sunt. Sic ipse.

IX. *Victoria Catuli maxime fuit.*

PRÆDAM, ait Plutarchus, milites Marii diripuerunt, spolia, signa militaria, tubæ in Catuli castra relata, docuerunt ab eo maxime victoriam esse partam. Eutropius quoque idem explicatius de Catulo scribit. Iterum, inquit, à C. Mario & Q. Catulo contra eos dimicatum est, sed à Catuli parte felicius. Nam eo prælio, quod simul ambo gesserunt, centum quadraginta millia, aut in pugna, aut in fuga cæsa sunt, sexaginta millia capta: Romani milites ex vtroque exercitu trecenti, (vel vt alii ter mille) perierunt; tria & triginta signa Cimbris sublata sunt, ex his exercitus Marii duo reportauit, Catuli exercitus triginta & vnum. Mario tamen & superior victoria, & maiestas quinti consulatus, huius quoque prælii laudem ascripsit, tanto Romanæ plebis fauore, vt tertius Romæ conditor appellaretur; secundum enim illi antiquum Gallorum debellatorem, L. Furium Camillum intelligebant: quin etiam in cœna diis & Mario libabant, vt eum cœlitibus supparem facerent.

X. *Catuli & Marii triũphus.*

VTRVMQVE etiam triumphum soli decernere voluerunt; at ille vel modestiæ causa, vel inuidiam exercitus Catuli veritus, eum socium voluit habere triumphi. Hac de quinto Marii consulatu Plut. de quo hæc tantum Velleius: Quinto citra Alpes in campis, quibus nomen erat Raudis, ipse Consul, & Proconsul Q. Luctatius Catulus fortunatissimo decertauere prælio, cæsa aut capta amplius centum millia hominum. Hac victoria videtur meruisse Marius, ne eius nati Rempublicam pœniteret, ac bona malis repensasse. Sextus Cōsulatus velut præmium ei meritorum datus. Sic ipse, aliis longe aliter sentientibus. Sed de sexto Consulatu anno sequenti. Huius victoriæ nuncius eodem die, quo contigit, Romam perlatus diuinitus creditus est, iuuenibus laureatis pro æde Castoris & Pollucis literas laureatas Prætori offerentibus, vt inquit Florus.

Mirus victoriæ nuntius.

l. 3. c. 3.

XI. *Bellũ seruile Aquilii.*

PORRO M. Aquilius, Marii in Cōsulatu collega, Siciliam ob seruiles motus sortitus est, de quo hæc habet Diod. Exeunte anno Seruilianæ in Sicilia Præturæ, C. Marius quintum Consul cum M. siue C. Aquillio creatur. Hic cum exercitu, ac potestate consulari in Siciliam contra fugitiuos missus, primum eos insigni præ-

lio vicit, deinde contra Athenionem regem Apostatarum singulari certamine pugnans, ipsum interemit, vulnere in capite accepto. Mox reliquias defectorum decem millia, quæ in munitiones refugiebant, bello persecutus omnibus tentatis, tandem in potestatem redegit. Mille adhuc supererant, Satyro quodam ductore, quos cum armis subigere cogitaret, illique deditionem per legatos fecissent, in præsens quidem illis noxam remisit; post autem Romam abductos cum bestiis pugnare iussit. At illi mutuis semetipsos vulneribus ad publicas aras confecerunt. Cumque vltimum eorum Satyrus ipse obtruncasset, ipse postremo illata sibi manu concidit. Atque hunc finem Seruile bellum in Sicilia post quartum fere annū habuit. Hæc Diodorus in l.36.eccl.1. Qui cum quartum fere annum dicat durasse hoc bellum, & vox σχεδὸν ambigua sit, num de anno quarto, non expleto accipienda sit, an de eo aliquantum superato, possumus propter Iulii Obsequentis autoritatem dicere, reliquias belli huius ad annum sequentem, quo Proconsul erat Aquilius, protractas fuisse. Athenæus l. 6. his bellis seruilibus supra centum myriadas seruorum periisse tradit. *Reliquiæ belli seruilis.*

Hoc bellum quadriennio tardius confectum habetur in Chronico Eusebii.

ANNVS MVNDI 3954. SEXTAE AETATIS 438. IMPERII GRÆCORVM 212. ANTIOCHI GRYPI 26. CYZICENI 15. IANNÆI REGIS & PONTIFICIS 3. PTOLEMÆI LATHVRI 17. OLYMPIADIS CLXX. AN. I. VRBIS CONDITÆ 653. COSS. C. MARIO NEPOTE VI. & L. VALERIO FLACCO.

ANNVS ANTE CHRISTVM 99.

I. *Lathurus è Cypro venit in Syriam.*

LATHVRVS à Ptolemaidensibus euocatus in Syriam, cum magna spe rei bene gerendæ, Cypro discedit, prætextu cedendi matri, quæ cum illic iam ab aliquot annis persequebatur. Id enim populi sibi beneuolentiam conciliaturum sperabat, vt ex Iustino intelligitur, & Syriam quæ offerebatur, merito Cypro anteferebat; Syria vero si esset potitus, facile se non solum Cyprum, sed Ægyptum etiam recuperaturum.

De exitu Lathuri ex insula Cypro, ita Iustinns, vbi de Cleopatra eius matre agens. *Nec filium*, inquit, *regno expulisse contenta, bello Cypri exulantem persequitur, vnde pulso, interficit ducem exercitus sui, quod viuum eum è manibus dimisisset, quamquā Ptolemæus verecundia materni belli, non viribus minor, ab insula recessisset. Igitur Alexander territus hac matris crudelitate, & ipse eam reliquit, periculoso regno securam ac tutam vitam anteponens.*

II. *Syri sententiam de Lathuro mutant.*

INTERIM autem dum Syriam cogitabat Ptolemæus Lathurus, Demænetus, qui plurimum apud suos ciues autoritate pollebat, persuasit Ptolemaidensibus, vt mutarent sententiam; conducibilius dicens incertam cum Iudæis belli aleam subire, quam in certissimam seruitutem, accito Domino se dedere; & insuper nō præsens solum bellum sustinere, sed maius etiam ab Ægypto imminens. Cleopatram enim non permissuram Ptolemæum vires sibi parare è vicinia, sed contra eos venturam cum valido exercitu. Dare enim Reginam operam, vt illum etiam è Cypro eiiciat, (quod etiam perfecit, dum hæc Ptolemaide tractarentur) futurum autem vt, si Ptolemæum sua spes frustretur, ipse in Cyprum retrorsum fugiat, miseri vero ciues in extremo discrimine deserantur.

III. *Qui soluit obsidionem Ptolemaidis.*

PTOLEMÆVS cognita in itinere Ptolemaidensium mutatione, nihilominus cursum continuauit, & cum appulisset Sycaminum (ea est Phœniciæ vrbs Ptolemæo, inter Carmelum montem & Ptolemaidem media) eò loci copias exposuit, quæ constabant, connumeratis peditibus & equitibus, circiter triginta millibus

His ad Ptolemaidem adductis, Alexander obsidionem quidem soluit, sed in Zoilum & Gazæos conuersus, eorum agros populari cœpit. Hi ad Ptolemæum confugerunt, eius opem contra Iudæos & Alexandrum implorantes: quam ille prouinciam eo libentius suscepit, quod videret Ptolemaidenses defunctos periculo, neque legatos suos admittere, neque verba audire velle. Sed Alexander consilia Zoili euertit, inita specie tenus cum Ptolemæo amicitia & societate; quin etiam quadringenta argenti talenta [a] se daturum pollicitus est, si ille vicissim, in gratiam ipsius, Zoilum tyrannum tolleret, & agros eius Iudæis attribueret; quod & syncere à Lathuro factum est.

a si Attica, 240000. franc.

IV. *Proditorie agens cum Lathuro.*

IANNÆVS autem perfide ac proditorie interim Cleopatram, quam sciebat plusquam hostili in filium animo esse, clam ad Ptolemæum opprimendum vocauit, opem ad eam rem suam industriamque promittens: quod cum ille comperisset, soluto cum proditore fœdere, ad Ptolemaidem oppugnandam, quæ portas ei clauserat, indeque etiam contra Iudæos profectus est. Hæc ex Iosepho, quæ expeditio, aut in annum sequentem dilata, aut ad eum vsque protracta videtur.

Aegyptius fouet bellū inter fratres.

Hoc ipso tempore Ptolemæus Lathurus Antiochum Cyzicenum, alterum de fratribus, pro regno Syriæ obstinate concertantibus, sibi amicitia & societate iunxit. Nam Cleopatra timens, ne Ptolemæus à Cyziceno, ad recuperandam Ægyptum auxiliis iuuaretur, ingentia Grypo auxilia mittit, vt Iustinus ait, idque vt apparet, anno sequenti.

V. *Sextus Marii Consulatus.*

DE sexto Marii Consulatu hæc habet Plutarchus. Sextum Consulatum vt nemo alius affectauit: prensauit quippe populum, obsequiisque plebem captans, non solum præter fastigium, & maiestatem magistratus sui, sed etiam præter suum ipsius ingenium, famam venabatur lenitatis, & popularitatis, ad quas minime erat, comparatus. Et tempore quidem belli necessitas ei dignitates & opes conciliabat, in toga vero, quia obtinere primas non poterat, ad fauorem multitudinis decurrit, malens omnium primus esse, quam optimus. Deniq[ue] magna vi pecuniæ per tribus pronunciata, etiam sextum Consulatum adeptus est, & Valerium Flaccum affectam potius, quam collegam dignitatis accepit.

In Metellū conspirat.

Quoniam vero consiliis suis Q. Metellum Numidicum, de quo pridem in Iugurthino bello male meritus fuerat, aduersaturum intelligebat, eum euertere molitus est: propositique sui commodissimum adiutorem inuenit L. Appuleium Saturninum, priuatim Metello infensum, quod ab eo Censore notatus esset. Hic Tribunus plebis factus fuerat Mario quintum Cōsule, competitore Nonio interfecto. Glauciam quoque Prætorem, hominem æque audacem, ac turbulentum, & in tractanda plebe industrium sibi asciuit, qui & ipse à Metello Censore notatus fuerat: amboque ob vitæ dedecora è Senatu eiiciendi erant, nisi collega Metelli obstitisset, vt ait Appianus.

VI. *Lex agraria Saturnini.*

HIS quasi interpretibus vsus, leges tulit populares. Saturninus enim legem promulgauit, vt quem agrum Marius in Gallia pulsis hostibus acquisisset, is pop. Ro. diuideretur, in eamque legem, vbi à populo iussa esset, à singulis Senatoribus intra 5. diem iurari voluit; qui nō iurasset, ei mulctam viginti talentum, & insuper eiectionem è Senatu irrogauit. Hoc legis caput Marius in Senatu sibi displicere simulans, negauit se iuraturum, idem alii negarunt, & Metellus in primis, cui insidiæ tendebantur. Cum mox in rem ventum est, & lege per vim lata, iusiurandum a Saturnino coram populo exigi cœptum, Marius, magno cum Senatus dolore, præuaricatus est, eumque plerique omnes metu secuti sunt. At Metellus in proposito constans, quamuis orantibus necessariis, perstitit, iuramentum respuit, ac discessit è foro. Mox Saturninus rogationem fert, vt Metello aqua & igni interdicatur: & cum plurimi ad Metellum confluerent, veritus ille seditionem, & ciuium cædem, sapienti concilio vrbe cessit. Hæc fere Plutarchus in Mario, & Appianus l. 1. bell. ciuil.

Marius præuaricatur.

Metellus vrbe cedit.

VII. *Seditio Appulei Saturnini.*

VERVM non diu innocentis hominis iniuria, flagitiosi viri lætati sunt. Cum enim in tertium deinceps annum Saturninus Tribunus plebis refectus esset, addito collega fugitiuo quodam, qui se Tib. Gracchi filium mentiebatur, in comitiis consularibus M. Antonio omnium suffragiis Consule designato, Glaucia & Memmius competitores erant. Et apparebat Memmium creatum iri, quem Glaucia & Appu-

leius timentes, in ipsis comitiis percussores immiserunt, qui palam fustibus hominem conficerent. Concio per tumultum & metum soluitur.

Postridie concurrit populus, Appuleium ad mortem petens; qui assumpto Glaucia, & C. Saufeio Quæstore Capitolium occupat: Senatus eos hostes iudicat, simulque mandat Consuli, vt prouideat ne quid Resp. detrimenti capiat.

VIII. *Obsidetur in Capitolio*

MARIVS grauate & cunctanter nonnullos armat, & Capitolium obsidet: alii morarum pertæsi, tubos aquam in templum ducentes intercidunt; ita vt Saufeius sitim non ferens, suaderet Capitolium incendere. Sed Glaucia & Appuleius Mario freti, deditionem fecerunt primi, eosque secutus est Saufeius. Marius, omnibus eorum necem conclamantibus, in Curiam eos inclusit, quasi legitime de iis supplicium sumpturus. Plebs vero simulationem hanc esse rata, Curiæ tegulas conuellens, in inclusos tandiu contorsit, dum Prætorem, Tribunum, atque Quæstorem, in sui magistratus insignibus interficerent. Ita seditiosi qui concitata plebe, ad sua facinora fuerant abusi, per seditionem ab eadem plebe concitata sublati sunt: & qui sine iudicio innocentes interemerant, nocentes sine legitimo iudicio interempti sunt. Hæc Appianus cæteris accuratius. Valerius addit Saturnini penates ab ipsis fundamentis erutos fuisse. Addit Orosius agente Furio Trib. pleb. bona omnium publicata, Cn. Dolabellam Saturnini fratrem, per forum olitorium fugientem, cum L. Geganio interfectum. Contigerunt hæc anno primo Olympiadis centesimæ septuagesimæ, quæ victorem celebrauit Simmiam Seleuciensem.

In Curia cũ suis occisus.

IX. *Reliquiæ belli seruilis.*

HOC anno M. Aquilius Proconsul in Sicilia reliquias belli seruilis confecit, vt Sigonius, & ante eum Cuspinianus, & post eum Pontacus ex Obsequente putant. At Diodorus Siculus ecloga prima ex lib. 36. confectum hoc bellum tradit ab Aquilio Consule, collega Q. Marii quintùm Consulis. Verum, vt dixi, belli reliquiæ ad hunc quoque annum protrahi potuerunt: de quo nonnulla suo more congerit Florus, sed quia Diodoro Siculo, rem totam per sua tempora digerenti, plus fidei tribuendum putamus, Florum hac de re admodum diuersa scribẽtem missum faciemus. Cæterum ne Aquilium quidem ipsum, satis se integrum, atque ab auaritia immunem præstitisse, testis est M. Tul. qui pro Flacco, M. inquit Aquilium patres nostri, multis auaritiæ criminibus, testimoniisque conuictum, quia cum fugitiuis bellum gesserat, iudicio liberauerunt. Id iudicium anno sequenti contigit, patronumque habuit M. Antonium Consulem Oratorem, insignem, vt ipse in l. 2. de Orat. testatur, vbi plura de eo iudicio leges: & inter cætera illum ouantem in Capitolium ascendisse. Cui opinor rectius assentiemur, quam Athenæo, qui ei triumphum tribuit l. 5. sed nomine triumphi, minor triũphus, qui est ouatio intelligi potest. Idemque de Aquilio, quod de P. Rupilio dicendum est, de quo Florus; fuitq. de seruis, ait, ouatione contentus, ne dignitatem triumphi seruili inscriptione violaret.

l. 3. c. 19.

l. 3. c. 19.

X. *Natiuitas Iulij Cæsaris.*

NATVS hoc anno reperitur C. Iulius Cæsar, incertum maiore ne damno imperii Romani, atque Reipub. an emolumento; Recte fortasse dixerimus Reipub. damno, cuius oppressam ab eo libertatem omnes boni cum Cicerone querebãtur: & imperii commodo, cuius ab ea iacta sunt fundamenta. Quod si Monarchia omnem populorum gubernationem antecellit, qui illam inuexit bene de imperio, nec male de Republica meritus esse videatur. Hunc Cæsaris natalem annum ex Eutropio l. 6. extremo colligimus, vbi ait Cæsarem in Hispania pugnasse contra Pompeii liberos, anno ætatis 56. Is autem fuit annus vrbis septingentesimus octauus, ex quo ad anteriora recurrendo, ad præsentem annum peruenitur. Mense Iulio natum, propterea que in eius honorem Quintili id nomẽ datum, post ciuiles victorias, autor est Appianus. Denique de die habemus Macrobii testimonium. Septimus, ait, mensis in honorem Iulii Cæsaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio, M. F. Consule, Iulius appellatus est, quod hoc mense ad 4. Idus Quintiles Iulius procreatus sit. Is est Iulii 12. fuit autem ille Consul eodem anno, quo Cæsar interfectus est, Vrbis 709.

lib. 2. l. 1. c. 12.

ANNVS MVNDI 3955. SEXTÆ ÆTATIS 439. REGNI GRÆCORVM 213. ANTIOCHI GRYPI 27. ANTIOCHI CYZICENI 16. IANNÆI REGIS & PONTIFICIS 4. PTOLEMÆI LATHVRI 18. OLYMPIADIS CLXX. AN. 2. VRBIS CONDITAE 654. COSS. M. ANTHONIO, & A. POSTHVMIO ALBINO.

ANNVS ANTE CHRISTVM 98.

I. *Regnum Alexādri fratris Lathuri.*

CVM audisset Cleopatra ex Iannæi literis, Lathurum in Syriam è Cypro profectum, verita ne à Cyziceno, ad recuperandã Ægyptum, auxiliis iuuaretur, ingentia Grypo auxilia, & Seleucem vxorem nupturam hosti prioris mariti mittit, (Grypo scilicet, qui contra Lathurum & Cyzicenum bellum gerebat) Alexandrumque filium per legatos in regnum reuocat. Ita Iustinus libro trigesimo nono. Hæc virago scenicum in morem filiis suis, filiabusque illudebat, regna & maritos & vxores eis auferens, mutans, transferens pro arbitrio suo, ac tyrannica dominandi cupiditate. Eusebii Chronicum in hunc annum refert Alexãdri fratris Lathuri, regni principium. Verum id regnum, vt ex Iustino ante tradidimus, nihil habet certum, semel & iterum repetitum ac relictum fuit; multo etiã ante inchoatum ex Iosepho suo loco docuimus, anno Hyrcani vigesimo nono. In Græco Eusebii sic habetur; Ptolemæum Physconem mater Cleopatra regno expulit, qui regnabat in Cypro: Iuniorem, autẽ filium suum, & fratrem illius Alexandrum secum regem constituit; ita Eusebius, Physconem appellans, quem Iosephus & Plin. Lathurum, alii Soterem, vt supra diximus.

II. *Ptol. oppugnat Ptolemaidem & Iudæã vexat. Et Iannæus occurrit.*

CÆTERVM Ptolemæus cum oppugnationem Ptolemaidis inchoasset, relictis ad eam continuandam ducibus, cum parte exercitus; ipse cum reliquis copiis ad vastandam ac domandam Iudæam se contulit, vt inquit Iosephus libro tertio capite vigesimo; eius scilicet perfidiam atque proditionem vlturus, de qua proximo anno dictum est. Pergit autem. At Alexander postquam intellexit eius propositum, & ipse ex sua ditione collegit circiter quinquaginta millia, vt vel quidam scriptores malunt, octoginta, & cum his hosti iuit obuiam. Ptol. vero ex improuiso adortus sabbato Asochim Galilææ oppidum, vi illud cepit, & circiter decem captiuorum millia, præter aliam multam prædam, abduxit. Deinde aggressus Sephorim non longe inde distantem, multis desideratis, abiit conflicturus cum Alexandro, qui ei ad Iordanem fluuium occurrit, iuxta Asophon oppidum, in tribu Manasse intra Iordanem posito.

III. *Et vincitur ab Ægyptio.*

PERMISSOQVE Ægyptiis Iordanis transitu, diu alternante victoria, ea tandem ad Lathurum inclinauit, Deo & Regis & Pontificis perfidiam vindicante: adeo vt Iosephus, qui hæc fusius persequitur, quamuis in dedecus gentis suæ dicat Ptolemæi milites acriter instando, Iudæos fugientes cecidisse, eoque vsque interficiendo insecutos, donec lassatis manibus ferrum quoque hebesceret. Ferunt triginta millia cecidisse in eo prælio. Timagenes autem 50. millia in suis scriptis retulit, cæteros partim captos, partim seruatos incolumes. Nec ea vltione contentus Ptolemæus, victoria vsus, cum aliquot Iudæorum vicos cepisset, pueros mulieresq. iugulatos, & in frustra concisos, in lebetes feruentes coniecit, ad terrorem sui Iudæis iniiciendum; idque Iosephus ex Strabone & Nicolao confirmat. Interea autem reliquæ Ptolemæi copiæ Ptolemaidem expugnarunt, Gazęorum quoque vrbe potiti sunt. *l. 13. c. 20.*

Crudelitas Lathuri.

IV. *Rogatio de reditu Metelli.*

ROMANA porro historia nihil habet hoc anno æque insigne, ac Metellum Numidicum ab exilio reducem, de qua re Appianus in primis. Occisis, inquit,

Tribunis (Glaucia scilicet & Appuleio) S.P.Q.R. Metellum reuocari clamoribus flagitabat, eaque de re Cato & Pompeius rogationem magno totius vrbis gaudio promulgarunt. At P. Furius, ne ingenuo quidem patre natus, sed liberto, audacter eis resistebat. Quin etiam Metellum eius filium supplicem, in conspectu populi ad genua sibi cum lachrymis prouolutum, aspernabatur. Quo factum est, vt hic quidē tam miserabili specie Pii cognomen adeptus sit, Furium vero ob hanc pertinaciam C. Canuleius Trib. pleb. apud populum reum capitis peregerit, ita vt ne expectata quidem defensione, à furente multitudine discerptus sit. Ad hunc furorem Furius videtur excitatus à C. Mario Metelli inimico, quem Plut. ait cum lex rogaretur de Metelli reditu, eam enixe verbis & factis impedire conatum fuisse, sed irrito atque inani conatu. Eidem Orosius assentitur. (Oros. l. 5. c. 17.)

V. Rediens Metelli.

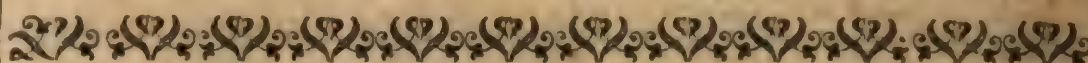
Metello autem concessus est in patriam reditus tanta omnium ordinum gratulatione, vt integra dies salutationibus, ad portā eum excipientium, non suffecerit. Sic Appianus. In communi populi gaudio solus Marius animum mœrore contractum ferebat. Itaque non sustinens reuertentem aspicere Metellum, in Galatiam & Cappadociam nauigauit, verbo quidem, vt vota magnæ matri persolueret; re autem vera tum Metellum vitaturus, tum nouam gloriæ materiam quæsiturus. Abhorrens enim à pace, qua gloriam suam, potentiamque marcescere verebatur, & ciuilium artium rudis, vt qui per bella creuisset, nouorum bellorum semina cōsectebatur. Sperabat enim vbi Reges conciuisset, & nominatim Mithridatem, quem apparebat arma moliri, ducem se contra illum fore, nouisque triumphis vrbem, præda Pontica, & opulentia regia expleturum domum suam. Itaque quamuis eum omni officio, atque honore excepisset Mithridates, non dubitauit tamen eum his vocibus aggredi. Aut enitere Rex, vt plus possis, quam pop. Rom. aut obsequenter fac imperata. (l. 5. c. 17.) (Marius abit in Asiam.) (Irritat Mithridatem.)

VI. Lusitani subacti.

His Consulibus, bene rem à Dolabella Proprætore gestam, & rebellantes Lusitanos subactos, author est Iulius Obsequens, idque mirum est ab Appiano in Ibericis prætermissum. De quibus etiam triumphum egisse 5. Cal. Febr. anni sequent. aperte legitur in fragmentis Capitolinis. Iisdem Coss. primum omnium elephātos Romæ pugnasse in circo, Claudi Pulchri ædilitate curuli, refert ex Fenestella Plin. sed hunc annum 655. nominat, Cuspin. autem Sigon. Tempor. alii passim ferme omnes 654. quod Pighius quoque notauit. Qui addit Q. Mutium Scæuolam, in Asia hoc anno Prætorem, eam integerrime ac laudatissime gubernasse, adeo vt in exemplum magistratibus proponeretur. Vsus enim est opera P. Rutilii Ruffi legati viri sapientissimi, atque innocentissimi, qui cum prouinciam ab iniuriis grassantium publicanorum defendisset, ab eis infestis iniquissime accusatus est repetundarum, vt infra dicemus. (Elephanti in Cir. Rom.)

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3955.

(I.N.I.) Cæterum quid in mentem venerit Scaligero huc transferre, quæ Epit. 54. aut potius 59. Liuii habentur de Ptolemæo Euergete, non sane intelligo. Ad annum enim ab hinc fere 30. pertinent. Iunguntur enim in eadem Epit. cum C. Gracchi seditione, & morte Africani, quæ contigit anno Vr. Con. 624. M. Aquilio, & C. Sempronio Coss. vt autor est Velleius l. 2. sub initium.

ANNVS MVNDI 3956. SEXTAE AETATIS, 440. IMPERII GRÆCORVM 214. ANTIOCHI GRYPI 28. ANTIOCHI CYZICENI 17. IANNÆI IVDÆORVM REGIS AC PONTIFICIS 5. PTOLEMAEI LATHVRI 19. OLYMPIADIS CLXX. AN. 3. VRBIS CONDITAE 655. COSS. Q. CÆCILIO METELLO NEPOTE, & T. DIDIO.

ANNVS ANTE CHRISTVM 97.

I. *Cleopatra cum filio in Syriam expeditio.*

CLEOPATRA, quæ cum iuniore filio in Ægypto Lathuri loco regnabat, videns augeri filii sui Ptolemæi potentiam, subiecta Gazæorum vrbe, & Iudæorum regione impune peruastata, non permittenda duxit eius incrementa; præsertim in tanta Ægypti propinquitate. Itaque nauales pedestresque copias exciuit, quibus Chelciam & Ananiam Iudæos præfecit; bonam etiã diuitiarũ suarum partem, cum Nepotibus & testamento, apud Coum insulam deposuit. Iussoque Alexandro filio, cum magna classe in Phœnicem appellere, deficientibus ad se eius regionis incolis, peruenit Ptolemaidem: vnde exclusa, oppugnationem eius vrbis instituit. Ita Iosephus. Exclusam apparet, quod ea vrbs præsidio Lathuri, qui eam non diu ante occupauerat, teneretur.

Oppugnat Ptolemaidẽ

II. *Ducibus Iudæis.*

CVM autem huic bello & Regina ipsa, & Rex Alexander eius filius adessent, mirum est supremum belli totius regimen duobus Iudæis esse commissum. Sic enim vertit interpres illa Iosephi verba ἡγεμόνας τῆς ὅλης στρατιᾶς ἀποδείξασα χελκίαν, ϗ Ἀνανίαν τοὺς ἰουδαίους. Itaque ne Iosephum nimiæ ambitionis, & fauoris in gentem suam accusemus, eos generali quidem, sed vicaria præfectura functos fuisse, sub regum, vt moris est, supræmo imperio fatendum est. Idque sequens Iosephi narratio satis ostendit. Interea Ptolemæus relicta Syria properauit in Ægyptum, sperans ex improuiso occupaturum se præsidiis vacuam, sed opinione sua frustratus est.

Lathurus frustra tẽtat Ægyptum.

Per idem tempus alterum è Cleopatræ ducibus Chalciam mori contigit, dum circa Cœlesyriam Ptolemæum persequitur. At Cleopatra auditis filii conatibus, & quod ei tentanti Ægyptum, ex sententia res non successerat, missa eo parte exercitus, omnino eum ex ea regione expulit: atq. ita rursum ex Ægypto eiectus, apud Gazam exegit eam hyemem.

III. *Cleopatra Ptolemaidẽ expugnat.*

INTERIM Cleopatra Ptolemaidem, simul cum præsidiariis, expugnat. Quo cum venisset Iannæus Alexander cum muneribus, amice exceptus est, propter cladem à Ptolemæo Lathuro acceptam. Cumque quidam amicorum Reginæ suaderent, vt Iudæorum regionem occuparet, ab ea sententia ab Anania Iudæo deducta est: quin potius cum Alexandro fœdus iniit, apud Scythopolim Cœlesyriæ vrbem. Hæc Iosephus. Amicos etiam fuisse Cleopatræ, cum Antiocho Grypo congressus, facile est, ex iis, quæ ex Iustino retulimus, coniicere; ad eum enim & copias contra Cyzicenum, & vxorem Lathuro sublatam miserat. At Iannæus inito cum Cleopatra fœdere, nihil sibi vltra à Ptolemæo timens, expeditionem suscepit in Cœlesyriam, vbi Gadarã post decem mensium obsidionem cœpit; & paulo post potitus Amathunte, quod est castrum omnium, quæ ad Iordanem sita sunt munitissimum, vbi Theodorus Zenonis filius res sibi charissimas deposuerat. Is ex inopinato Iudæos aggressus, interfectis ex eis 10. millibus, impedimenta Alexãdri diripuit, & sua etiã recepit, vt habetur, in libris quoq. de bello Iud. Iannæus nihilominus alia etiã oppida Raphiam & Anthedonẽ in suã potestatẽ redegit. Vtrumq. maritimum est apud Adrichomium in tribu Simeonis, inter Gazam & Rhinocoruram. Amathus autem & Gadara trans Iordanem sunt

Eã Iãnæus colit.

l.1. de bel. c.3.

in tribu Manassæ. Verum maritimæ illæ vrbes non ante sequentem annum videntur captæ, vt suo tempore dicetur.

IV. *Metelli Cõsulatus.*

Porro Metellus cognomento Nepos, Balearici filius, & Macedonici nepos, consulatum fauore Metelli Numidici videtur consecutus; Consulatum enim petiit, cum is in vrbem, magno totius populi fauore, restitutus est. Porro Nepotis cognomen contumeliæ fuisse propter profusionem, ex Valerio satis constat (l.9 c.14.): idque cognomen ait eius Metelli fuisse, qui collegam habuit P. Lentulum Spintherem, an. Vrb. Cond. 696. Vtrum autem etiam huius anni Consuli id cognomen à moribus inditum fuerit, non satis liquet. Nam hunc quoque Nepotẽ Eusebii Chronicon, & Capitolinæ tabulæ cognominant; nec magis Nepos, ab auo Metello Macedonico, quam plerique alii Metelli dici potuit.

V. *Res Didii in Celtiberia.*

T. Didio, qui Proprætore anno Vrbis Conditæ sexcentesimo quadragesimo de Thracibus triumpharat, Celtiberia prouincia obtigit; in qua quæ gesserit paucis explicat Appianus. Cum Italia, inquit, Cimbrico bello, Sicilia seruili iterum premeretur, Romani tot bellis distracti, nullas in Hispaniam copias misere; sed tantum legatos, qui bella, quod eius fieri poterat, vbique sedarent: sed mox vtroque bello, ac domestica etiam seditione perfunctis, eo missus est Didius, qui Vaccæorum 20. millia deleuit, Termissumque oppidum amplum, Romanis semper infidum, ex loco tuto in planiciem transtulit, & sine mœnibus habitare iussit. Deinde Colendam vrbem, post septimestrem obsidionem, deditione accepit, ciues omnes cum liberis & vxoribus vendidit.

VI. *Fraude latrones circumuenit.*

Deinde cum eorum agrum dare se velle fingeret, quibusdam Celtiberorum conuenis, qui ex latrociniis viuebant; eos intra Romanorum castra coactos, de sententia decem legatorum Romanorum, circumfuso milite trucidauit, ob quas res etiam triumphauit; sed, vt ex tabulis Capitolinis habetur, anno V. C. sexcentesimo sexagesimo. Habet stratagema Didii Frontinus (l.2.c.10.n.1), sed quo in loco particulari gestum sit, non refert. T. Didius, inquit, in Hispania cum acerrimo prælio conflixisset, quod nox diremerat, magno numero vtrimque cæso, complura suorum corpora, atra nocte sepelienda curauit. Hispani postero die ad simile officium progressi, quia plures ex ipsorum numero, quam ex Romanis cæsos repererant, victos se esse secundum eam dinumerationem argumentati, ad conditiones Imperatoris descenderunt. Id de Termisensibus videtur intelligendum. Fuit sub Didio in Hispania Q. Sertorius Tribunus militum, vbi etiam præclare se gessit, teste Plut. in eius vita.

Aliud eius stratagema. *Sertorius.*

VII. *Iudiciũ M. Aquilii.*

Causam dixit de pecuniis repetundis hoc anno M. Aquilius, qui in Sicilia bellum seruile confecerat, accusante L. Fusio Caleno, patrono M. Antonio Oratore, C. Mario inter iudices sedente. In quo iudicio causam obtinuit Antonius, quamuis reus multis auaritiæ criminibus, testibusque constrictus teneretur; cũ ille senis imperatoris diloricata tunica, multas aduersas cicatrices in eius pectore iudicibus ostẽdisset. Rem ipsemet narrat apud Ciceronem (l.2.de Orat.) Antonius; tangit in Epit. 70. Florus, & alii, significantque plus momenti ad elabendum, eloquentiam patroni, quam ipsius Aquilii iustitiam attulisse.

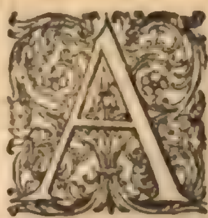

ANNUS MUNDI 3957. SEXTÆ ÆTATIS 441.

REGNI GRÆCORUM 215. ANTIOCHI GRYPI 29. ANTIOCHI CYZICENI 18. IANNÆI REGIS & PONTIFICIS 6. PTOLEMÆI LATHURI 20. OLYMPIADIS CLXX. AN. 4. URBIS CONDITAE 656. COSS. CNEO CORNELIO LENTULO, & P. LICINIO CRASSO.

ANNUS ANTE CHRISTUM 96.

I. *Iannaeus Raphiā & Anthedonē occupat.*

ANTIOCHUM Grypum hoc anno vita & regno caruisse author est Iosephus, idque vt arbitror, sub huius anni finem, vel sequentis initium, vt mox patebit, præmissis iis, quæ temporis ordine antecedunt. Initio enim anni cum animaduertisset Iannæus, Lathurum, vbi hyemem Gazæ exegisset, ea relicta in Cyprum recessisse, & matrem eius Cleopatram in Ægyptum, infensus Gazæis, quod Lathurum contra se in auxilium acciuissent, & vrbem eorum oppugnauit, & agrum depopulatus est. Puto etiam hoc ipso tempore eum Raphiam, & Anthedonem, quam postea Herodes Agrippiadem vocauit, occupasse; nec Gazam propius adiisse, dum in ea Ptolemæus Lathurus morabatur: sunt enim, vt dixi, vicina Gazæ oppida, quæ, quasi in præludium Gazæi belli, expugnata fuerint, & videntur agro Gazæo contineri. Idque facile ex l. 1. de bello c. 3. confirmatur, vbi habetur Iannæum, receptis post cladem viribus, Raphiam, Gazam, & Anthedonem maritimas vrbes cepisse. l. 13. c. 21.

II. *Oppugnat Gazam.*

DUM Gaza oppugnatur, ait Iosephus, *Apollodotus dux Gazensium noctu cum 2. millibus conductitiorum militum, & 10. millibus, quæ ex oppidanis armauerat, erupit in castra Iudæorum; & quandiu nocturna erat pugna superiores erant Gazæi, hostibus aduentum Ptolemæi suspicantibus, sed quamprimum dies illuxit, & rei veritas apparuit, Iudæi se conglomerant, & impetu facto in oppidanos, mille circiter ex eis interfecerunt. Attamen ne sic quidem, quamuis grauante inopia, cædere voluerunt, parati quiduis perferre potius, quam ab hoste subigi. Et addebat illis animum Aretas rex Arabum, auxilii spem ostentans, sed priusquam illud veniret, Apollodoto perempto, ciuitas capta est.*

III. *Eamque tandem expugnat.*

NAM *Lysimachus ipsius frater, inuidens ei quod tam gratiosus esset apud populum, occiso eo collegit manum militum, atque ita vrbem Alexandro tradidit: qui primo pacatus introgressus est, deinde immisit in oppidanos militem, permissa sæuiendi licentia, ac passim Gazæi trucidabantur, nec tamen illi moriebantur inulti, sed repugnantes inuasoribus, non pauciores Iudæos interimebant: alii vero desolatas prius ædes incendebant, ne hostis præda potiri posset: quidam etiam suismet manibus vxores ac liberos contrucidabant, ne in captiuitatem abstraherentur. Senatores autem numero quingenti in Apollinis confugerant: forte enim Senatus habebatur, cum hostis intromissus est.* Apparet Senatorum nomen tribui ciuium præcipuis, qui ad concilium maioris momenti euocari solent.

IV. *Eiusdē perfidia, & crudelitas.*

ALEXANDER *vero etiam his iugulatis, & diruta insuper vrbe, reuersus est Hierosolyma, anno postquam castra ad Gazam admouerat.* Apparet hic altera Iannæi perfidia, cum insigni crudelitate, sacrilegioque cōiuncta. Cum enim Iosephus ipse dicat, cum primo pacatum ingressum fuisse, perspicuum argumentum est, ea conditione à Lysimacho factam fuisse deditionem ciuitatis: qua non obstante, in omne mortalium genus sæuitum est, nulla neque loci hominum opinione sacri, atque inuiolabilis, neque personarum multitudinis, atque dignitatis habita ratione: vt non mirum sit Sulpitium Seuerum de eo scriptum reliquisse, nihil se in eius actibus, præter crudelitatem memoria dignum reperisse; id quod etiam sequentia euidentius demonstrabunt.

EODEM *tempore & Antiochus Grypus occisus est, Heracleonis insidiis, anno ætatis suæ quinto & quadragesimo, regni vero nono supra vigesimum.* Sic Iosephus; cuius testimonio freti initium vitæ eius in annum regni Græcorum centesimum septuagesimum primum retulimus, regni autem in annum centesimum octogesimum septimū. Hanc porro mortem refert, nimium sane ieiune; neque Heracleone illo, neq. insidiarum genere explicato. Cum autem Iosephus dicat eodem tempore Gazam euersam, & Grypum occisum, miror hæc duo à Torniello biennio fuisse disiuncta. Sed magis mirum est à tam multis longe pauciores annos Grypo tribui, ab Eusebio in primis, qui ei duodecim assignat, Cyziceno autem octodecim, quos Iosephus coniunxit, nec titulo regis priuare Grypum voluit, quandiu is in regno, atque in viuis fuit; quod enim quidam profugum & exulem eum fuisse annos 16. arbitrantur, à Iustino refelli possunt, qui ad eum missa ante biennium ex Ægypto ingentia auxilia cum regia vxore scribit. Chronologi ergo cum partim Iosephum, partim Eusebium sequantur, magis verbis, quam reipsa dissentiunt. V. *Antiochi Grypi mors* *Ratio tẽporis eius.*

IEIVNA est hoc & sequenti anno Romana historia, neque hoc anno aliud proditum lego, quam rem bene à Crasso gestam in Lusitania, & triumphum inde multis post annis relatum, vt habetur in tab. Capit. sub annum vrbis sexcentesimum sexagesimum. Appianus ea de re conticuit. Plinius hunc annum vocat sexcentesimum quinquagesimum septimum, communem chronologiam consularem anno antecedens, eoque demum anno Senatusconsultū factum esse ait, contra nefarias Magorum superstitiones; & nominatim ne homo immolaretur, palamque in tempus illud sacra prodigiosa fuisse celebrata, simul etiam innuit clam deinceps non desiiisse scelestissima sacrificia peragi. Censura M. Antonii Oratoris & L. Valerii Flacci in hunc annum cadit, cuius meminit Valerius, aitque ab iis M. Duronium Senatu motum, quod legem de conuiuiorum sumptibus Tribunus plebis abrogasset. Qua nota offensus, Antonium postmodum ambitus postulauit. VI. *Romana res.* l.36.c.1. *Humana sacrificia.* l.2.c.9. *M. Antonii Censura.*

ANNVS MVNDI 3958. SEXTAE AETATIS 442. IMPERII GRÆCORVM 216. SELEVCI ET COGNATORVM 1. ANTIOCHI CYZICENI VLT. IANNÆI REGIS & PONTIFICIS 7. PTOLEMÆI LATHVRI 21. OLYMPIADIS CLXXI. AN. 1. VRBIS CONDITÆ 657. COSS. CN. DOMITIO ÆNOBARBO, & C. CASSIO LONGINO.

ANNVS ANTE CHRISTVM 95.

CVM noua Olympiade, quæ victorem nominat Parmeniscum Cercyræum, siue Corcyrensem, noui reguli in Asia & Syria exorti sunt. Antiocho Grypo succedens Seleucus filius, bellum gessit cum Antiocho patruo, cui Cyziceno fuit cognomen, quem in prælio captum neci tradidit. Sic Iosephus, sed citóne post defunctum patrem ab eo captus vel occisus fuerit, tacet. Certe id quamprimum factum fuisse videri potest, cum ei octodecim anni tantum tribuantur ab Eusebio, & aliis eum secutis, in quibus Gordonius, Bellarminus, Genebrardus, & fere sectarii; hic autem decimus nonus numeretur. Appianus in Syriacis ait tantum Seleucum Grypi filium Cyzicenum, quamuis patruum, armis regno eiecisse. Extat de hoc Cyziceno sacrilegæ auaritiæ monimentum apud Clement. Alexand. in Protrept. *Antiochus Cyzicenus*, inquit, *cum egeret pecuniis Iouis auream statuam, quæ erat magnitudinis quindecim cubitorum, fundi iussit, & ex alia viliori materia statuam illi similem, laminis inauratam, rursum reponi.* Habes ibidem simile I. *Seleuci regnū mors Cyziceni.*

Dionysij dicacitas.

factum Dionysij tyranni iunioris, sed faceto cauillo ornatum. Cum enim auream vestem Ioui abstulisset in Sicilia, iussit eum indui lanea, dictitans eam esse aurea commodiorem, vt quæ esset & æstate leuior, & hyeme calidior.

II. *Seditio Hierosolymis in Iannæum.*

AD hunc porro annum pertinere arbitror seditionem Hierosolymis contra Iannæum ortam. Ea enim apud Iosephum immediate sequitur occupatam Gazam, quæ sub idem tempus, quo Grypi mors contigit, vt idem affirmat. Eam Torniellus quadriennio differt, scilicet ad annum regni eius 12. Olymp. 172. 2. [a] *Porro in Alexandrum*, inquit Iosephus, *domi seditio coorta est, cum per Scenopegiæ celebritatem, in parantem sacrificare coniecta sunt citrea. Nam hoc festo nostris morem esse palmeos, & cythreos thyrsos gestare indicauimus. Quin & conuitiis populariter impetitus est, exprobrantibus captiuitatem* (cum scilicet à fratre coniectus est in vincula, & à Patre amandatus in Galilæam.[b] Captiuitatem porro ignominiosam Iudæis visam, præsertim in pontifice, intelligitur ex Pharisæi Eleazari exprobratione facta Hyrcano, quam habes supra,) [c] *& indignum qui sacris operaretur iactantibus.*

III. *Eiusdem crudelis vindicta.*

QVIBVS *iniuriis exacerbatus, occidit eorum circiter sex millia.* [d] Primo de bello ponit supra octingentos, vtro in loco placet esse mendacium? non puduit Iosephum crudelitatis, quã posteriore scripto auxit, Pergit, *& exstructo circa fanum & altare septo ligneo,* 1. *pertinente vsq; ad ea loca, ad quæ solis sacerdotibus patet aditus, hoc pacto arcebat à se vim multitudinis.* Intelligit atrium Leuitarum, quod θριγκὸν siue septum quoddam habuit, quo se hic quasi militari vallo tutabatur: in quo atrio erat ipsa ara holocaustorum, & ipsum templi ædificium. Tale quoddam septum circumdederat olim templo Salomon, trium cubitorum altitudine, quod Hebræi Gison vocant, exclusurum profanam multitudinem, & solos sacerdotes admissurum, vt ait Iosephus. [e] Hæc porro cædes tot millium hominum, quorum vix pauculi erant in culpa, non dignam summo pontifice lenitatem, sed barbaram Iannæi, ferinámque crudelitatem produnt, vt Iannis & Mambris progeniem potius, quam Aaronis & Machabæorum agnoscas. [f]

IV. *Contentio filiorum Grypi, & Cyziceni.*

PORRO filiorum Grypi & Cyziceni, qui hoc tempore paternarum contentionum hæredes magis quam regni, armis inter se castrisque pugnabant, quam diuturnum fuerit regnum, neque Iosephus, neque Eusebius, neque antiquorum quisquam, quod sciam, tradidit; quod non singuli, sed plures simul variis in locis regnare conarentur. Quæ causa videtur fuisse, cur ab Eusebio omnes omitterentur, excepto Philippo Grypi, aut Cyziceni filio, cui biennium tribuit, quem Genebr. & Bellarm. sequuntur: quam Eusebij culpam mirum est ab Emendatore temporum non fuisse animaduersam. Itaque recentiores, quo quisque potuit modo, eorum annos, dimensi sunt, vsque ad Tigranem, cui Syria fessa regulorum ciuilibus bellis se dedidit, vt author est Iustinus l. 40. Temporarius eis 9. annos tribuit, Gordonus 13. Torniel. 12. Functius 10. Mercator & Caluisius 9. Samerius & Heluicus 8. Freigius 10. Nos qui Tigranem Dominum Syriæ factum esse credimus Olymp. 174. 2. Vrb. Cond. 670. eis consequenter 13. annos damus; quos tamen singulos quanta poterimus cura, quamuis inter se concurrentes, distinguemus. Deinde in isto, qui se primus offert in Grypi filiis, magna est scriptorum diuersitas. Nam Gordonus Seleuco quinque annos tribuit, Torniel. duos. Caluis. vnum. Temporarius, Mercator, Heluicus, tres, quam sententiam cæteris puto probabiliorem.

V. *Rex Cyrenarum Romanos facit hæredes.*

HIS Consulibus Ptolemæus Cyrenarum Rex, cui cognomentum Apionis fuit, mortuus hæredem populum Rom. reliquit, & eius regni ciuitates Senatus liberas esse iussit. Ita Abbreuiator Liuij l. 70. De consulibus autem affirmat Obsequens, Cassiodorus, Eusebius, (aut Hieronymus potius. Nam id in chronico Græco non habetur, sed nudi Consules, cum anno Olympiadis.) Is ergo hoc testamentum ponit anno 1. Olymp. 171. qui concurrit cum 657. vrbis, in quo versamur. Hunc Ptolemæum Iustinus l. 39. scribit fuisse fratrem Ptolemæi Lathuri, sed ex pellice susceptum, cui pater id regnum testamento reliquerat, eamque Libyæ partem prouinciam factam esse. *Cyrenas*, inquit Sext. Rufus in breuiario, *cum cæteris ciuitatibus Libyæ Pentapolis, Ptolemæi antiquioris liberalitate accepimus*, antiquiorem vocat sub cognomine Apionis. Nam de posteriore ibid. subdit. *Libyam supremi Apionis regis arbitrio sumus assecuti*, legendum est, supremo arbitrio, id est testamento, & ita legitur apud Ammianum l. 22. extremo: itáque explicat Eutrop. l. 6. vbi de bello Cretico.

---

li. 13 c. 21.

a Capell. ad regni eius 12 Ol. 171. 2. Caluis. 171. 4.

b c. 10 l. 13.

c l. 13. c. 18.

d l. 1. de bello c. 4.

1. θριγκὸς.

e l. 8. c. 2.

f 2. Tim. 3. 8.

Imitatvs est Ptolemæus hic Attalum, qui iam Asiæ regnum in Romanos hæredes transtulerat. Vtriusque deinde exemplum Bithyniæ Rex Nicomedes imitatus est. Quis scit an iniuriam prædæ, in liberalitatis beneficium vertere voluerint? Hic certe potest illud vere vsurpari. *Sicut alij quoque reges.*

Semper eris pauper, si pauper es Aemyliane,
Dantur opes nullis nunc, nisi diuitibus.

Interea vero magnis incrementis populus Romanus inualescebat, & imperij totius orbis non iam fundamenta iaciebat, sed pene immensam molem magnis substructionibus erigebat; quod bello in primis Mithridatico, quod non ita multo post conflatum est, videtur contigisse, vt suo loco dicemus.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3958.

Δρύφακτοι est in Græco, allusione facta ad cancellos, quibus Athenis locus iudicij Senatorum claudebatur, qui δρύφακτοι dicebantur, quasi δρυοὶ φρακτοί. id est lignis munita. Porro l. 13. c. 21. numerus cæsorum ab Alexandro Iannæo in seditione dicitur fuisse, περὶ ἑξακισχιλίους, in libro autem 1. de bello c. 3. ὑπὲρ ὀκτακισχιλίους, pro quo male in Latino legitur cæsis supra octo millibus.

ANNVS MVNDI 3959. SEXTAE AETATIS 443.

IMPERII GRÆCORVM 217. SELEVCI 2. ANTIOCHI PII 1.
Iannæi Reg. et Pontif. 8. Ptolemæi Lathvri 22.
Olympiadis CLXXI. an. 2. Vrbis Cond. 658.
Coss. L. Licinio Crasso, et Q. Mvtio Scævola.

ANNVS ANTE CHRISTVM 94.

CAPTO, cæsoque Cyziceno à Seleuco Grypi filio, Antiochus cognomento Eusebes siue Pius, filius Cyziceni, patris mortem vlturus, & regnum paternum sibi vindicaturus, quamprimum arma sumit, prælio cum Seleuco congreditur, & victum Syria expellit. I. *Regnum Antiochi Pij.*
Hæc est Iosephi mens, verba autem hæc. *Nec ita multo post, Cyziceni filius Antiochus, cognomento Eusebes, peruenit Aradum, & imposito sibi diademate, Seleuco bellum intulit, quem vno prælio victum tota Syria expulit.* Sic ipse. Vnius tantum filij Cyziceni meminit tam hoc loco, quam aliquanto post, sicut Appianus & Iustinus; & tamen duos in codice Basileensi Græco memorat, qui diademata sibi imposuerint: itaque corruptum locum arbitror, & alicuius codicis ope emendandum, eo modo quo vertit Gelenius. (l. 13. c. 21.)

Significat Appianus in Syriacis, Seleucum, occiso patruo Cyziceno, hunc eius filium Antiochum occidere voluisse, quem non immerito paternæ mortis vltorem timebat; quo magis ille vltionem paternam accelerauit: quæ cum ei fœliciter contigisset, Pij nomen videtur obtinuisse: vltio enim paterna, pietati passim tribuitur. Duas alias huius cognominis rationes affert Appianus. Huic successit (inquit, Seleuco scilicet) Antiochus Cyziceni filius, quem Seleuci patruelis insidias euasisse putant Syri, merito pietatis, ideoque Pium cognominarunt. Seruatus est autem à meretrice, adamatus formæ gratia. Mihi videtur per iocum à Syris ei nomen id additum. Duxit enim hic Pius Selenem, quæ prius & Patri eius Cyziceno, & patruo Grypo nupserat: merito igitur diuina vltione à Tigrane pulsus est. Sic Appianus. At quomodo à Tigrane regno pelli potuerit, non sane intelligo. Mortuus enim est hic Pius, ex ipsiusmet Appiani sententia, qui Tigranem 14. annis Syriam tenuisse putat, duodecim fere annis antequam Tigranes Syria potiretur, vt in sequentibus planum fiet: nisi dicere placeat eum in filio pulsum, tam multiplicis incestus pœnas luisse. II. *Ratio nominis.* *Pius per ironiam.*

III. *Aradus insula, & oppidum.* Porro Aradus, quo peruenisse hunc Antiochum Pium, & ibi imposito sibi diademate regnare cæpisse tradit Iosephus, est Ptolemæo insula ad ostiū Eleutheri fluuii sita, 20. stadiis, aut vt aliis placet duobus milliaribus, vt Plinio ducentis passibus, à continenti semota: alii rupem esse dicunt 7. stadiorum ambitu, totamque ab oppido eiusdem nominis occupari; sed eum ambitum Plin. ibi Antarado tribuit, oppido è regione insulæ posito, vnde & nomen habet, cuius non semel apud Ezechielem mentio est, Plinius Pariam vocat. In Phœnicio deinde mari, inquit, est ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua obiectam belluæ Andromedam ferunt, & iam dicta Arados, interquam & continentem quinquaginta cubita alto mari (vt author est Mutianus) è fōte dulcis aquæ tubo coriis facto vsq. à vado trahitur. Alii legunt vsque ad vadum trahitur, & rectius, alioqui aqua dulcis in tantula insula artis esset miraculum, non naturæ, quod affirmat, idem Plinius. De Seleuci porro fuga, eiusque morte, dicetur simul anno sequenti. l.5.c.31.

IV. *Lex Licinia & Mutia causa Italici belli.* Hoc anno ab optimis Coss. Oratore Crasso, & Mutio Scæuola Iurisconsulto, iacta sunt pessimi belli Italici semina, nulla sua culpa. Nā, vt recte notauit Pighius, Sigonius, & ante eos Cuspinianus, omnes ex Asconio Pæd. in or. de Maiestate, ab his lata est lex Mutia Licinia de redigendis in suas ciuitates sociis. Cum enim summa cupiditate Romanæ ciuitatis Italici populi tenerentur, atque adeo magna pars eorū pro ciuibus Romanis se gererēt, necessaria lex visa est, vt in suæ quisque ciuitatis ius redigeretur. *Esse pro ciue*, ait Cic. l.3. de offi. *qui non sit ciuis, rectum est non licere; quam tulerunt legem sapientissimi Coss. Crassus & Scæuola.* Ex quibus lex Licinia & Mutia dicta est, quo modo eam vocat in Bruto. Verum ea lege, ait Ascon. ita alienati sunt animi principum Italicorum, vt ea vel maxima causa belli Italici, quod post triennium exortum est, fuerit. Sic ipse. l.c.c.10. l.2.c.101.

V. *Initia Q. Hortensii.* His Coss, primum in foro dixit Q. Hortensius admodum adolescens, & apud hos ipsos quidem Coss. & cum eorum qui affuerunt, tum ipsorum consulum, qui omnes intelligentia anteibant, iudicio discessit probatus. Vndeuiginti annos natus erat eo tempore. Est autem L. Paulo, C. Marcello Coss. mortuus; ex quo videmus eum in patronorum numero annos quatuor & 40. fuisse. Ita in Brut. Cicero, atque adeo 47. si extrema numerentur. Nā Pauli & Marcelli Consulatus cadit in annum post Romam conditam quartum supra septingentesimum, ex quo etiam consequens est Hortensiū natum an. V.C. 640. mortuū autem ætatis an. 64. & ætate maiorem totis septem annis M. Tullio. Crasso citerior Gallia obtigit, Asia Scæuolæ.

VI. *Res gesta à Crasso in prouincia.* De re à Craso gesta in prouincia, hæc habet M. Tul. l.2. de Inuent. *L. Licinius Crassus Consul quosdam in citeriore Gallia, nullo illustri, neque certo duce, neque eo nomine, neque eo numero præditos, vt digni essent, qui hostes Rom. pop. esse dicerentur, quod tamē excursionibus & latrociniis infestam prouinciam redderēt, consectatus est, & confecit. Romam rediit, triumphum ab Senatu postulat.* Hæc ibi. Nō impetrasse autem eodem Mutio eius collega intercedente, autor est Pædian. in Pison. Craso collega fuit, ait, Q. Scæuola Pont. Max. qui cum animaduerteret Craso propter summam eius in Repub. potentiam ac dignitatem, Senatum in decernendo triumpho gratificari, non dubitauit Reip. magis, quam collegæ habere rationem, ac ne fieret SC. intercessit. Dixerit fortasse aliquis, humanitus aliquid pasum Scæuolam, qui ex prouincia sua nullam triumphi materiam retulisset.

VII. *Scæuolæ administratio prouinciæ.* Qvo autem modo administrarit, attigi supra in eius Prætura, nunc audi Valer. *At ne Q. quidem Scæuolæ, quem L. Crassus in Consulatu collegam habuit, gloria parum illustris fuit. Qui Asiam tam sancte, & tam fortiter obtinuit, vt Senatus deinceps in eam prouinciam ituris magistratibus, exemplum atque formam officii, Scæuolam decreto suo proponeret.* Sed huius innocentiæ non minus est argumentum, quod in eius honorē Asiani diem festum Mutia nominabant, vt ait Ascon. in Verrem. Eius Prætoris in Asia legatus fuit, P. Rutilius. M. Antonio Consule, an. V.C. 654. qui Augure Scæuola ib. Prætore Quæstor fuerat, & vtrumque Scæuolam, Augurem inquam & Pontificem, illum L. Crassi socerum, istum eiusdem collegam, consilio auxilioque ad integritatem vehementer iuuit: cuius tamen virtutis opinionem, iudicum illi & accusatorum calumniæ sustulerunt, vt tertio ab hinc anno dicemus. an V.C. 654 fi. 8.c.16.

P. Rutilii iniusta damnatio.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3959.

In Græco Basileensi ei socius, additur Antoninus, μετ' οὐ πολὺ δὲ τοῦ κυζικηνοῦ παῖς Ἀντίοχος, καὶ Ἀντωνῖνος ὁ εὐσεβὴς καλούμενος, παραγινηθέντες εἰς Ἄραδον, καὶ περιθέμενοι διαδήματα πολεμοῦσι τῷ Σελεύκῳ, καὶ κρατήσαντες ἐξήλασαν αὐτὸν ἐξ ἁπάσης συρίας. Id est, non ita multo post, Cyziceni filius Antiochus, & Antoninus, qui dictus est Pius, cum in Aradum peruenissent, & sibi diademata imposuissent, bellum gesserunt contra Seleucum, & facti superiores, illum ex vniuersa Syria exegerunt. Forte ad marginem appositum fuerat Ἀντωνῖνος, tanquam varia lectio, quæ mox in textum irrepsit, deinde vt constaret syntaxis, singulares numeri in plurales versi sunt.

ANNVS MVNDI 3960. SEXTÆ ÆTATIS 444.

IMPERII GRÆCORVM 218. SELEVCI 3. ANTIOCHI PII 2. IOANNAEI REGIS ET PONTIF. 9. PTOLEMÆI LATHVRI 23. OLYMPIADIS CLXXI. AN. 3. VRBIS CONDITAE 659. COSS. L. DOMITIO ÆNOBARBO, ET COELIO CALDO.

ANNVS ANTE CHRISTVM 93.

DE fuga & morte Seleuci, quam hoc anno credimus contigisse, hæc habet Iosephus l. 13. vbi cum vno prælio eum tota è Syria expulsum dixisset, subdit. *At ille fuga delatus in Ciliciam, postquam à Mopseatis receptus est, cœpit ab eis tributa exigere: qui non ferentes exactionem, vna cum regia, & ipsum, & amicos concremauerunt*; id Ciliciæ oppidum Μόψου ἑστίαν vocant Iosephus & Appianus, diuiso vocabulo, sicut & Stephanus, quasi dicas, Mopsi domus aut lares. Ptolemæus id oppidum collocat, iuxta Pyramum fluuium, & Issicum sinum, nec ita longe à Tarso Diui Pauli patria. Diuus Hieronymus ad Heliodorum, in Epitaphio Nepotiani Mopsum vocat, & viculum esse ait, in quo Arianæ fautor Hæreseos Constantius Imperator diem obiit. Ei nomen dedit Mopsus vates, cum ibi Chalcanti vati occurrisset, & se illo præstantiorem ostendisset in diuinando, ex quo Chalcas, vt erat in fatis, mœrore confectus interiit. Hoc deinde oppidum celebrius fecit Theodorus ille Mopsuhestenus Episcopus, Nestorii & Theodoreti magister, ex monacho hæreticus vita turpissimus, de quo Baronius pluribus.

[Margin: I. Seleuci fuga, & mors. — l. 13. c. 21. — Ex Iosepho — Mopsuestia — to. 5. a. Christi 427. & alibi.]

SED redeamus ad Seleucum; qui quoniam violentus, inquit Appianus, & supra modum tyrannicus fuit, Mepsuhestiæ, quod est oppidum Ciliciæ, in Gymnasio crematus est. Eusebius cum locum incēdii dubium videret, eo omisso rem ipsam dixit. Seleucus, inquit, ab Antiocho Cyziceni viuus exuritur; in Græco autem semel atque iterum vocatur Cyzicius. Ponitur porro sub anno decimo septimo Cyziceni, siue primo huius Olympiadis, errore apertissimo. Nam hic Seleucus ante duos annos Cyzicenum occiderat, vt suo loco ex Iosepho dictum est.

[Margin: II. Ex Appiano, & Euse.]

IANNÆVS post immanem in ciues crudelitatem, cum domesticis insidiis peteretur, easque diffideret se posse comprimere, conductitios milites è Cilicia atque Pisidia accersiuit; nam Syros mercenarios respuebat, propter ingenitam cum Iudæorum gente discordiam. Ita Iosephus. Cæterum prudenter Iannæus, ne sui domi ex otio tumultuarentur, eos in Arabiam suscepta expeditione abduxit. Id autem hoc anno factum esse, non solum rerum ordo demonstrat, sed illi etiam sex anni, post quos Iudæi ad Demetrium Eucærum confugerunt, vt à Iannæo, à quo crudeliter vexabantur, defenderentur.

[Margin: III. Iannæus domesticis petitus insidiis. — l. 1 de bel. c. 3 & l. 13. ant. c. 21.]

Arabiæ igitur bellum intulit Iannæus, Arabum autem nomine Moabitas, & Galaaditas cum intelligat Iosephus, vt planissimum est ex locis proxime citatis,

[Margin: Eius in Arabiam expeditio.]

oportet eam regionem ab Arabibus fuisse occupatam, cum à Iudæis antea maxima ex parte teneretur. Arabiæ inquit, bellum intulit, ibique Galaaditis ac Moabitis subactis, tributóque his imposito, ad Amathunta regressus est. Huc videtur spectare Iustinus l. 39. vbi ait Syros assiduis præliis consumptos, in contemptum finitimorum venisse, prædæque Arabum, genti imbelli antea, fuisse. Pergit Iosephus.

Confirmatur ex Iustino. *L. 1. bel. c. 4.*

IV. *Diruit Amathuntem castellum.*

Cvmqve Theodorum metus, ex eius secundis successibus, perculisset, castellum Amathuntem sine præsidio repertum funditus eruit. Hic est Theodorus Zenonis filius, qui paulo ante Iannæo superueniens, hoc castellum amissum receperat, cum rebus suis, & insuper Iudæorum fere 10. millia interfecerat. Neque huius in Iudæam reditus hoc anno minus luctuosus fuit. Mox enim cõgressus cum Oboda, siue Obeda rege Arabum, qui locum fraudi opportunum iuxta Gadara in Galaadensi regione occupauerat, captus insidiis totum amisit exercitum, in vallem altissimam compulsum, atque obtritum multitudine camelorum, ipse ægre elapsus, Hierosolymam fuga petiit.

Moxque totum amittit exercitum. *Rex Hierotimus Araba.*

Si Oboda Arabicè idem est, quod Græce Hierotimus, aut si rex idem duplici nomine dictus est, huc pertinebit illud Iustin. l. 39. extremo, vbi dicitur Arabum regem Hierotimum, fiducia sexcentorum filiorum, quos ex pellicibus susceperat, diuisis exercitibus nunc Ægyptum, nunc Syriam infestasse, magnúmque nomen Arabum, viribus finitimorum exanguibus, fecisse. Ita in familiis, ciuitatibus regnis, atque imperiis, perinde atque in naturalibus rebus, interitus vnius in alterium ortum cedit.

V. *Romani Consules.*

Nihil insigne hoc anno gestum à Coss. memoratur, Domitio Ænobarbo, & Cœlio Caldo: quod Caldi siue Calidi cognomen à promptiore feruentioréque ingenio datum fuisse innuit Cic. l. 2. de Inuent. Vt si dicamus, inquit, idcirco aliquem Caldum vocari, quod temerario & repentino consilio sit.

Caldus. *Num bellũ Mithridaticum nunc initum.*

His Consulibus bellum Mithridaticum initum esse à L. Sulla Prætore, scribit doctissimus diligentissimusque Sigonius, cuius in Romana historia industria crebro nobis est vtilis: de Prætura tamẽ Sullæ, aut initio belli Mithridatici ei assentiri non potuimus: non solum quia nullo id autore asserat, sed etiam quia ei Velleius Paterculus aduersatur, qui l. 2. cũ bellum Italicum excitatum scribat L. Cæsare & P. Rutilio Coss. id est anno V. C. 663. paulo post subdit L. Sullam anno ante Prætura functum. Adde quod ne Prætor quidem Ariobarzanem, regno Cappadociæ contra Mithridatem, ex mandato Senatus restituit, sed anno post præturam, vt perspicue Plut. in Sulla testatur.

VI. *Res Hispanica.*

Rectior videtur eius de re in Celtiberia gesta coniectura; eam scilicet non à Nasica, vt putauit Iulius Obsequens, sed à Flacco, vt affirmat Appianus in Hispanicis, administratam, indéque reuersum, industriæ ac fortitudinis præmium, adeptum esse proximo anno consulatum. In Belgida ergo Celtiberorum vrbe, vt Appianus ait, in Græco textu. Nam in Latino id nomen abest, eam vrbem, alij Segedam appellant: & notat Ortelius Belgidam vrbem etiam nunc in regno Valentiæ extare. In Belgida inquam vrbe populus ad defectionem spectans, Senatum tardantem & recusantem, in ipsa Curia cremauit. Cuius facinoris authores adueniens Flaccus, cæsis viginti millibus puniit, ac defectionem repressit, vrbes etiam dirutas tradit Obsequens, & principes supplicio consumptos.

ANNVS MVNDI 3961. SEXTAE AETATIS 445. IMPERII GRÆCORVM 219. ANTIOCHI PII 3. IANNÆI PONTIFICIS 10. PTOLEMÆI LATHVRI 24. OLYMPIADIS CLXXI. AN. 4. VRBIS CONDITÆ 660. COSS. C. VALERIO FLACCO; ET M. HERENNIO NEPOTE.

ANNVS ANTE CHRISTVM 92.

I. *Antiochus Pius fratrem Seleuci perimit.*

MORTVO Mopsuestiæ Seleuco, eius frater Antiochus regnandi auidus, Antiocho Pio patrueli suo regnum eripere frustra molitur. Rem maxima breuitate perstringit Iosephus. [a] Regnante, inquit, apud Syros Antiocho Cyziceni filio, Antiochus Seleuci frater bello eum aggreditur, & victus vitam simul amisit, atque exercitum. Sic ipse. Itaq; hoc æmulo sublato, diutius aliquanto, firmiusque in Syriæ regno hæsit.

a l.13. c.21.

Iudæi in Iannæum irati.

Interea Iudæi ciuilibus tumultibus agitantur, populo in Pontificem, ob acceptam nuper ab Arabibus cladem, seditiosum bellum mouente, quod vsque ad annum sextum prorogatum esse ex Iosepho constat.

Ibid.

II. *Romana res.*

Apvd Romanos his Consulibus totus annus, domi forisque tranquillus fuit, vt ait Sigon. nisi quod in Asia à Mithridate, in Italia ab Italicis populis bellum magis magisque parabatur. Duo quoque habentur hoc anno triumphi notati in Capit. tab. alter T. Didij de Celtiberis, 4. Idus Iunij: alter P. Licinij Crassi de Lusitanis, prid. Idus Iunij.

III. *Iudicium de P. Rutilio.*

Habitvm hoc anno existimo celebre illud in causa P. Rutilij innocentissimi viri iudicium, quod iam semel iterumq; attigimus. Rationem temporis ex Epitome 70. firmare possumus, vbi Florus. *P. Rutilius vir summæ innocentiæ, qui legatus C. Marij proconsulis à publicanorum insidijs Asiam defenderat, inuisus equestri ordini, penes quem iudicia erant, repetundarum damnatus, in exilium missus est.* Sic ibi; quem locum recte emendat Sigonius, cum C. Mario Q. Mutium substituit, qui Asiam cum imperio tenuit, non C. Marius: Fuit autem Mutius proximo anno proconsul, præcedente vero Consul. Plura leges de hoc iudicio apud M. Tullium, in primo de Orat. vbi illud Socratico Atheniensium iudicio comparat; & in Bruto, vbi ait hoc iudicio conuulsam penitus fuisse Rempublicam, quæ scilicet sine iustitia, quæ tum insigniter violata est, stare non potest.

IV. *Eius forma iudicij.*

b l.5. c.17. fi.

Orosivs de hoc iudicio hæc scribit. [b] *Rutilius vir integerrimus adeo fidei, & innocentiæ constantia vsus est, vt sibi die ab accusatoribus dicta, vsque ad cognitionem, neque capillum, barbamue promiserit, neque sordida veste, humiliue habitu suffragatores conciliarit, inimicos permulserit, iudices temperarit: orationem quoque à Prætore concessam, nihilo summissiorem quam animum habuerit.* Videtur Orosius alludere ad Orationem Lysiæ, quam is Socrati obtulit, vt ea pro se in iudicio vteretur, vt ait Tullius. Nam Rutilium defendit Mutius, vt idem ait, *more suo, nullo apparatu, pure ac dilucide*, vtiq; & ad statum Rei accommodate, *quasi in illa commentitia Platonis ciuitate res ageretur: nemo ingemuit, nemo inclamauit patronorum, nihil cuiquam doluit, nemo est questus, nemo Rempub. implorauit, nemo supplicauit. Quid multa? pedem nemo in illo iudicio supplosit, credo ne Stoicis renunciaretur.* Denique, ait Orosius, periurio iudicum condemnatus, Smyrnam commigrans, literarum studiis intentus consenuit.

ANNUS MUNDI 3962. SEXTÆ ÆTATIS 446. REGNI GRÆCORUM 220. ANTIOCHI PII 4. PHILIPPI 1. IANNÆI REGIS ET PONTIFICIS 11. PTOLEMÆI LATHYRI 25. OLYMPIADIS CLXXII. AN. 1. URBIS CONDITAE 661. COSS. C. CLAUDIO PULCHRO, ET M. PERPERNA NEPOTE.

ANNUS ANTE CHRISTUM 91.

I. *Tertius Grypi filius. Regnat in parte Syriæ.*

SECUNDO filio Antiochi Grypi in prælio occiso, tertius nomine Philippus, non ausus prælio decernere cum patruele suo Antiocho Pio, exemplo fratris proxime in acie cæsi territus, maluit Syriæ partem aliquam sibi assumere, cum Regio nomine gubernandam, quam in totam Syriam intentus, totam amittere, vt iam duobus fratribus suis videbat contigisse. Hæc est Iosephi sententia, cum ait post mortem Antiochi fratrem eius Philippum assumpto diademate regnasse in parte Syriæ. Hunc postremum regum Syriæ ponit Euseb. in Chronico, sed biennio tempus legitimum regni eius anteuertit, vt patet ex serie narrationis, quam ex Iosepho accurate deduximus.

II. *In eo arguitur Scaliger.*

Ex quo cum perspicue habeamus Philippum hunc, tertium fuisse Antiochi Grypi filium, nimium audacter de eo pronunciauit PseudoScaliger. Iste, inquit, cognomento Asiaticus, filius Antiochi Pij & Selenes, quæ & Cleopatra, nouercæ ipsius Antiochi, vltimus fuit Seleucidarum. Errat ergo primo quod filium Grypi Antiocho Pio adscribit, repugnante Iosepho. Errat 2. quod hunc Philippum Asiaticum cognominat, seipsum secutus ducem, cum id cognomen illi conueniat, qui, Tigrane regno Syriæ potiente, in Asia delituit, vt tradit Appianus, qui eum Antiochum appellat, Antiochi Pij filium, quem ait Syris non inuitis in regnum sese insinuasse, dissimulante Lucullo, à Pompeio vero Luculli successore regno spoliatum fuisse. Iustinus l. 40. Antiochum illum vocat Cyziceni filium, rectius nepotem, quem etiam Eusebius in Chronico Antiochum vocat, aitque in Parthos fugientem se Pompeio tradidisse. *Sub. med. lib.*

III. *Consules & Censores Romani.*

CELEBRIORES sunt hoc anno Olympiaco (qui victorem celebrauit Eudamum Coum) Romani Censores quam Consules: illos tamen in annum seq. refert Plin.[a] tabulis Capitolinis repugnantibus, quas sequuntur Sigonius, Onuphrius, Pighius, cæteri. Nam de Claudio & Perperna Coss. nihil admodum reperias, de Domitio autem & Crasso Oratore Censoribus, qui Consules, ille quadriennio, hic triennio ante fuerant, non pauca quæ studiose de more collegit Sigonius in Fastis, & Pighius in Annalibus suis. In quibus illud memorabile, quod Latinos quosdam Rhetores, apud quos adolescentes totos dies inutiliter desiderent, quorumque ineptiis obtundi ingenia cerneret Crassus, corroborari impudentiam, ex vrbe exegit, vt est in 3. de Orat. Habetur ipsum edictum apud Gellium,[b] vbi simile habetur SC. in Philosophos & Rhetores, an. V.C. 592. Messala & Strabone Coss. & rursum alterum Domitiano Imperante.

a L. 17 c. 1.
b L. 15. c. 11.

IV. *Contentiosa Crassi & Aenobarbi Censura.*

CONTENTIOSAM inter se gessisse Censuram autor est Plin. in primis,[c] quem locum non vna re insignem non pigebit describere. Nobilissimarum, inquit, gentium ambo Crassus atque Domitius Censuram post Consulatum simul gessere, anno V.C. 662. frequentem iurgiis propter dissimilitudinem morum. Tum Cn. Domitius, vt erat vehemens natura, præterea accensus odio, quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti Censorem habitare, pro eius domo sestertiûm millies identidem promittens. (id est quinque milliones librarum Turonicarum 5000000. ex supputatione Cenalis: quæ pecuniæ vis si superat fidem, licebit assentiri Valer. Max.[d] à quo historia quidem diuerso narratur modo, sed maxima

c L. 17. c. 1.
d L. 9. c. 1.

pecuniæ summa ponitur sexagies sextertiûm, id est trecenta millia librarum Tur. siue centum millia coron. Pergit Plin.) Et Crassus, vt præsens ingenio semper, & faceto lepore solers, addicere se respondit, exceptis sex arboribus.

V. *Arbores immensi pretij.*

Ac ne vno quidem denario, si adimerentur, emptam volente Domitio, Crassus, Vtrumne igitur ego sum, inquit, quæso Domiti, exemplo grauis, & ab ipsa mea Censura notandus, qui in domo, quæ mihi hæreditate obuenit, comiter habitem, an tu qui sestertiûm millies sex arbores æstimes? Eæ fuere loti, patula ramorum opacitate lasciuæ &c. Addit mox, columnas sex, tot enim ponit, [a] Himettij marmoris, Ædilitatis gratia ad scenam ornandam aduectas. Accusauit etiam Crassum collegam Domitius, quod murænam in piscina domus suæ mortuam, atratus tanquam filiam luxisset, quod Crassus in Senatu non erubuit confiteri: imo & gloriatus est, vt habet Macrobius. [b] Vice autem versa Crassus Domitio illudens, non esse mirum ait, eum æneam habere barbam, cui esset os ferreum, & cor plumbeum. Sueton. in Nerone. Cæterum quod hunc annum M. Tullius in Bruto vocat duodequinquagesimum vitę Crassi, non videtur carere mendo. Nam cum ibid. dicat eum natum Lælio & Cæpione Consulibus, an. V. C. 613. hic quadragesimus nonus est annus, vt singulos annos enumeranti constare potest, ideoque vndequinquagesimum videtur emendandum.

a l. 36. c. 15.

b l. 3. Sat. c. 15.

ANNVS MVNDI 3963. SEXTÆ ÆTATIS 447.

REGNI GRÆCORVM 221. ANT. PII 5. PHILIPPI 2. DEMETRII EVCÆRI 1. IANNÆI PONT. 12. PTOLEMÆI LATHVRI 26. OLYMPIADIS CLXXII. AN. 2. VRB. COND. 662. COSS. L. MARCIO PHILIPPO, ET SEX. IVLIO CAESARE. BELLI ITAL. SIVE SOCIALIS, AVT MARSICI 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM 90.

QVARTVS Antiochi Grypi filius, motus & ipse Philippi fratris exemplo, auxilio Ptolemæi Lathuri, in parte quoque Syriæ regnare cœpit. *Ptolemæus Lathurus*, inquit Iosephus, *quartum Philippi fratrem Demetrium Eucærum cognomine, accitum à Gnido regem apud Damascum constituit.* Sic ipse. Id factum à Lathuro oportet, antequam restitueretur in Ægypti regnum, etsi aliter visum Torniello scriptori diligentissimo. Restitutum enim scribit Eusebius initio seq. Olymp. quem etsi non satis alioqui fidum ducem, sequimur, vbi nihil certius occurrit. Nec est absurdum è Cypro Lathurum auxilia præbere potuisse Demetrio, ad partem illam Syriæ occupandam, cum iamdudum Lathurus idem ex eadem insula, cum validis copiis Syriam, contra Grypum horum patrem adiisset. Id potius mirandum videtur, Lathurum, qui pro Cyziceno contra Grypum in Syria bellum gesserat, nunc vice versa filium Grypi, contra Cyziceni filium, in regni partem promouere.

I. *Quartus Grypi filius Rex.*

Qvæ autem rerum, aut temporum opportunitas, huic Demetrio Eucæri cognomen dederit, nondum reperi l. autem 1. de Bel. c. 3. male Acærus legitur, in Grę co enim vtrobiq; habetur εὔκαιρος. Porro Gnidum Asiæ vrbem, iuxta insulam Rhodum, custodem atque altricem filiorum regum Syriæ, iampridem notum est ex Iustino l. 35. vbi Demetrius Soter, antequam contra Alexandrum Balæ pugnaturus esset, duos filios suos Sidetem & Nicanorem, apud hospitem suum collocauit.

II. *Demetrius Eucærus.*

Hi porro fratres Philippus & Demetrius, iunctis viribus Antiochum Pium patruelem suum bello fatigant, iisdem armis, quibus inter se postea erant conflicturi; quæ interim fortiter repellit Antiochus, sed non diu. Nam dum alieno etiam bello se immiscet, nec aliquid promouet in regno alieno, & insuper amittit suum. Id autem factum anno seq. arbitror, nec celerius. Nec repugnat nobis Iosephus, licet eum breui extinctum dicat, strenue duobus fratribus resistentem, sed fauet potius. Innuit enim, quod ratio quoque postulat, Antiochum istum, primum aliquos eorum impetus fregisse, ante quam auxilio alteri venire conaretur.

Cum fratre Pium oppugnat.

III. *Belli Socialis tempus.*

Cæsaris porro ac Philippi conſulatus initio Italici belli celebratur, à Diodoro Siculo in Ecloga 1. l. 37. Floro,[a] Eutropio,[b] Oroſio,[c] Hieronymo in Euſeb. Chron. 1. Velleius l. 2. ad annum ſequentem hoc bellum differt, quando id à Romanis decretum eſt, poſtquam Italici populi hoſtiliter ſeſe contra Romanos geſſiſſent. Eademque eſt ſententia Plinij, qui l. 33.[d] vocat hunc annum belli Socialis initium. L. autem 2. c. 83. hoc idem bellum in annum ſequentem differt. Plinio ſubſcribit Pædianus, & Tabulæ Capitol. Recentiores autem alij hos, alij illos ſequuntur: omneſque in veriſſimam eam ſententiam adduci poſſunt, vt bellum hoc ab Italis hoc anno inchoatum ſit, à Romanis ſequenti.

1. ex. a l. 3. c. 18. b l. 5. c l. 5. c. 18. d l. 33. c. 3.

IV. *Ratio nominis.*

Italicvm bellum dictum eſt, quod in Italia, & contra Italos geſtum eſt. Sociale, quod contra eos, qui cæteris omnibus expeditionibus Romanorũ ſocij erant, & commilitones. Appianus, aliiq; Græci συμμαχικὸν dixerunt. Marſicum quod Marſi autores defectionis extitiſſent, duce Silone Popedio Marſo. Vnde Florus. Inde iam paſſim ab omni parte Italię, duce & authore belli diſcurſante Popedio, diuerſa per populos & vrbes ſigna cecinere. Nec tamen negat Florus, quod aperte Velleius l. 2. aſſerit, id malum ab Aſculanis ortũ, vbi Seruius Prætor, aut Seruilius proconſul potius, vt habet Appianus, Fonteiuſque legatus occiſi fuerant; ac deinde à Marſis exceptum, in omnes penetraſſe regiones. Adde quod Marſi omnium erant fortiſſimi atque pugnaciſſimi. *Ferunt*, inquit Appian. *nunquam alias de his triumphum viſum, & ad hoc tempus, nec de Marſis, nec ſine Marſis triumphatum.* Ciuile etiam dici vult Florus, quamuis Sociale extenuandæ inuidiæ cauſa nominetur, quippe quòd populus Rom. Etruſcos, Latinos, Sabinoſque miſcuiſſet, & vnus ex omnibus ſanguinem ducens, vnum corpus effeciſſet. Appianus certe hoc bellum ad Ciuilia retulit.

V. *Belli cauſa & æquitas.*

De belli huius cauſa, & æquitate idem Florus. Itaque cum ius ciuitatis, quam viribus auxerant, ſocij iuſtiſſime poſtularent, ad quam ſpem eos cupidine dominationis Druſus erexerat, poſtquam ille domeſtico ſcelere oppreſſus eſt, eadem fax quæ illum cremauit, ſocios in arma, & in expugnationem vrbis accendit. Paulo plenius Velleius in eandem ſententiam. Quorum, inquit, vt fortuna atrox, ita cauſa fuit iuſtiſſima. Petebant enim eam ciuitatem cuius imperium armis tuebantur. Per omnes annos, atque ad omnia bella duplici numero ſe militum equitumque fungi, neque in eius ciuitatis ius recipi, quæ per eos in idipſum perueniſſet faſtigium, per quod homines eiuſdem & gentis & ſanguinis, vt externos alienoſque faſtidire poſſent. Si ergo in hoc bello Italicorum populorum cauſa iuſtiſſima fuit, Romanorum vtique iniquiſſima fuit, eorum etiam iudicio, qui maxime Romanis fauent.

VI. *Belli geminus autor.* *Ipſeque Senatus.*

Vt autem Popedius author belli fuit ex parte Sociorum, ita Liuius Druſus ex parte Romanorum, ideoq; author belli Socialis dicitur Epit. 71. Verum in eadem, ac præcedenti Epitoma non obſcure culpa in Senatum à Druſo transfertur. *Senatus*, inquit, *cum impotentiam equeſtris ordinis in iudiciis exercendis ferre nollet, omni vi niti cœpit, vt ad ſe iudicia transferrentur, ſuſtinente cauſam eius M. Liuio Druſo Trib. plebis; qui vt vires ſibi acquireret, pernicioſa ſpe largitionis plebem concitauit.* Et mox, *vt maioribus viribus Senatus cauſam ſuſceptam tueretur, Socios & Italicos populos ſpe ciuitatis Romanæ ſollicitauit, iiſque adiuuantibus per vim legibus agrariis, frumentariiſque latis, legem quoque iudicialem tulit, vt æqua parte iudicia penes Senatum, & equeſtrem ordinem eſſent.* Cum deinde promiſſa ſociis ciuitas præſtari non poſſet, irati Italici defectionem ceperunt agitare. 2. 2. ex.

VII. *Prima belli origo.*

Hvivs belli cauſas à M. Fuluio Flacco Conſule anno V. C. 628. repetit Appianus, qui primus omnium Sociis ciuitatis cupiditatem iniecit, ſperantibus ſe non amplius ſubditos, ſed imperij participes fore: quod cum ille artificio Senatus, præſtare non potuiſſet, vterque Gracchus eandem viam ingreſſus, miſerando exitu occidere. Inde Liuius Druſus ſociis rogantibus, legem de ciuitate eis danda promulgare pollicitus eſt. Eam ad rem conficiendam gratiam plebis præoccupans, multas colonias in Italiam & Siciliam deducebat: Senatum autem ſibi conciliare conabatur, communicatis cum eo iudiciis, quæ apud ſolos equites Gracchanis legibus erant, vt ait Velleius. Idque vt perficeret legem promulgauit, vt ad trecentos Senatores, qui tum in Senatu reperiebantur, totidem ex equeſtri ordine adderentur, delectu optimorum habito, atque ex iis omnibus iudices in poſterum legerentur. Vtque ſuſpecti de munerum corruptela cauſam dicere cogerentur.

VIII. *Drusi conatus irriti.*

Tentanti hæc Druso res successit in contrarium. Nam & Senatus moleste ferebat, temporis momento tantum numerum equitum in suum ordinem cooptari, quos sibi ægre consensuros credebant. Equites vero se hac ratione priuari Iudiciis indignabantur, & apparebat eos, qui electi non essent, Druso inimicos fore, & omnes insuper qui sibi corruptelarum conscij erant, qui eius lege ad iudicium vocabantur. Cum ergo hæc non satis Druso procederent, ne illa quidem Ciuitatis largitio Italicis promissa, propter quam reliqua machinatus erat, procedebat. Itaq; & Senatui, & Equestri ordini, & sociis Italicis inuisus, cum raro prodiret in publicum, & domi, in obscura quadam porticu, quotidianos cœtus haberet, accidit vt vespere dimissurus multitudinem, exclamaret ictum se, & dicto citius cecidit. In iacentis femore deprehensus est infixus culter sutorius, sic Appianus. Velleius ait percussum in atrio, laterique infixo cultro, & in vulnere relicto intra paucas horas expirasse. Frustra ergo caprinum sanguinem biberat, cum pallore, & inuidia veneni sibi dati insimulare Q. Cæpionem inimicum vellet, vt ait Plin. [a] qui locus nimium festinanter à Sigonio lectus videtur. Non enim ait Plinius epotum à vulnerato, sed potari solitum, & ad quid suspicio veneni, sica lateri inhærente?

Occiditur.

a l. 28. c. 9.

IX. *Leges eius irritantur.*

Eo mortuo nulla de eius cæde questio est habita; quin imo omnes eius leges, tanquam contra auspicia latæ, Philippo Consule referente, vno SC. sublatæ sunt. Erat quippe ei Philippus non sine causa infensus; quod cum interfari concionantem ausus esset, obtorta gula, & quidem non per viatorem, sed per clientem suum, adeo violenter in carcerem præcipitem egisset, vt multus è naribus eius cruor profunderetur, vt scribit Valer. [b]

b l. 9. c. 5.

Lex contra socios Italicos.

Quin etiam scribit Appianus eo mortuo Equites autores fuisse Q. Valerio Tribuno plebis promulgandi legem contra eos, qui sociis Italicis, pro ciuitate obtinenda, clam palámve fauissent. Cui rogationi cum Collegæ intercederent, equites vndique strictas sicas intentando, effecerunt vt lex perferretur: statimque subornatis accusatoribus, plerique sponte, alij damnati iudicio in exilium abiere, in quibus memorat Appianus Bestiam, Cottam, Mummium Achaicum.

X. *Qui coniurant mutuo.*

Qvibvs cognitis socij Italici, desperata ciuitate decreuerunt à populo Rom. deficere, eique bellum totis viribus inferre. Itaque per occultas legationes fœdus ineunt, datis vltro citróque obsidibus. Id vbi Romani sensere, miserunt exploratores, qui rem accuratius discerent. Ex his vnus conspicatus adolescentem Asculanum, pro obside ductum in aliam vrbem, indicauit Seruilio pro Consule agente in illis regionibus. Seruilius propere Asculum ingressus, dum oppidanos ab inceptis deterrere conatur, ab iis interficitur, quod defectionem proditam intelligerent: simulque Fonteius legatus ipsius interiit. Quibus sublatis, nemini Romano parcitum est, omnes eodem oppidanorum impetu confossi sunt, bonaque eorum direpta. Simulque patefacta defectione omnes finitimi populi arma corripiunt, qui à
3. x. Liri amne vsque ad intimum Adriaticum sinum continentur. 3. Addit Appianus legatos nihilominus Romam missos, qui quererentur se ad ius ciuitatis non admitti. Quibus cum Senatus satis ferociter respondisset, se legationem auditurum, si resipuissent, non aliter: indignati totis viribus bellum pararunt. Hæc de apparatu belli hoc anno, quo tum Roma ipsa, tum vniuersa Italia, aliarum prouinciarum cladibus & ruinis locupletata, modice castiganda erat.

Romanos occidunt. *Arma corripiunt.* *Legatos mittunt.*

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3963.

1. N. III. Ibi Pseudoscaliger vnius anni prochronismum agnoscit, quod scilicet tribuatur consulatui Philippi, quod tribuendum erat sequentis anni consulibus. Quæ discrepantia, inquit, pendet à Palilibus Varronianis. Sed meo iudicio fallitur. Nam Palilia Varroniana licet vno anno antecedant, faciunt quidem vt consulatus aliquorum cadat, verbi gratia vno anno citius aut tardius, non autem vt res aliqua, sub diuersis consulibus cōtigerit. Exempli causa. Palilia Varroniana faciant, vt consulatus Ciceronis cadat in annum 690. vel 691. non autem vt coniuratio Catilinaria cadat in consulatum Ciceronis, vel successorum eius. Sic Varronis supputatio potest efficere, vt præsentes Consules sint a. V. C. 662. vel 663. Non vt bellum hoc inchoëtur sub his Coss. vel sub seqq.

2. N. VI. Sed hæc luculentius Paterculus l. 2. vbi inter alia. Tribunatum iniit M. Liuius Drusus, vir nobilissimus, eloquentissimus, sanctissimus, meliore in omnia ingenio, animóque, quam fortuna vſus: qui cum Senatui pristinum restituere cuperet decus, & iudicia ab equitibus ad eum transferre ordinem, in iis ipsis, quæ pro Senatu moliebatur, Senatum habuit aduersarium, non intelligentem, si qua de plebis commodis ab eo agerentur, velut inescandæ, illiciendæque multitudinis causa fieri, vt minoribus perceptis maiora permitterent. Denique ea fortuna Drusi fuit, vt malefacta collegarum, quam eius optime cogitata Senatus magis probaret; tum Drusi animus ad dandam Italiæ ciuitatem conuersus est. Hæc fere Velleius.

Scribit Florus l. 3. c. 18. primùm in Albano monte fuisse consilium, vt festo die Latinarum Sex. Iulius Cæsar, & L. Marcius Philippus Consules, inter sacra & aras immolarentur. Quod nefas postquā proditione discussum est, Asculo furorem in ipsa ludorum frequentia erupisse. Verum parum probabile est illud Flori consilium de vtroq; Consule in sacrificio feriarum Latinarum interficiendo. Id enim sacrificium in ipso aditu consulatus fiebat, vt ex multis locis Liuij patet (& consuli possunt, quæ idem habet in fine libri 21.) at viuo tum Druso, & multis postea mensibus, cum Italici maxima in spe essent ciuitatis, quid causæ erat cur spem omnem suam, tanto facinore temere præfocarent. Vel dicendum alium quempiam festum diem ab eo intelligi. 3. N. X.

ANNVS MVNDI 3964. SEXTAE AETATIS 448.

IMPERII GRÆCORVM 222. ANTIOCHI PII 6. PHILIPPI 3.

DEMETRII EVCÆRI 2. IANNÆI 13. PTOL. LATHVRI 27.

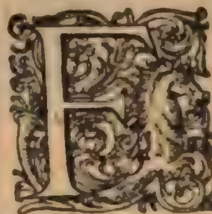
OLYMPIADIS CLXXII. AN. 3. VRBIS COND. 663.

COSS. L. IVLIO CÆSARE, ET P. RVTILIO LVPO. BELLI ITAL. 2.

Sex Iulius vocatur ab Appiano l. 1. bel. ciu.

ANNVS ANTE CHRISTVM 89.

I. *Mors Antiochi Pij.*

FVIT hic posterius Antiochi Pij, siue Eusebij filij Antiochi Cyziceni annus, iuxta ea quæ proximo anno dicebamus, de quo hæc habet Iosephus.ᵃ *His duobus fratribus*, Philippo & Demetrio, *strenue resistens Antiochus breui extinctus est. Vocatus enim in auxilium Laodices Galadenorum Reginæ, cum Parthis bellum gerentis, fortiter in prælio dimicans occubuit, quo facto Syriæ regnum remansit penes duos fratres Philippum atque Demetrium.* Ita Iosephus. Huius Parthici belli nullam inuenio in Appiano mentionem. Regio porro Galadena trans Iordanem est, ad montem Galaad, ex quo & nomen habet, quam paulo ante Arabibus eripuerat Iannæus. Itaque aliam hic Galadenam, aliamque Laodicem Reginam inquiramus oportet. Dux erit inquisitioni Græcus codex, perperam ab interprete versus, cum fraude Orthelij in thes. in voce Galada, & Tornielli hoc loco. In eo enim ita legitur. 1. Laodiceam enim profectus, vrbem scilicet, non mulierem, societate inita cum Galadenorum regina, quæ cum Parthis bellum gerebat, fortiter pugnans cecidit. Laodiceam intelligo non Cœlesyriæ, 2. sed Laodiceam Galatiæ, quæ à Ptolemæo Combusta dicitur. Itaque & Galatenorum pro Galadenorum legendum reor.

ᵃ l. 13. c. 21.
1. χ.
2. χ. κατακεκαυμένη.

II. *Mors Cleopatræ à filio.*

Refertur ad hunc annum in Eusebij Chronico mors Cleopatræ ab Alexandro filio, Lathuri fratre illata. De qua ita Iustinus l. 39. *Alexandrum filium*, inquit, *per legatos in regnum reuocat*, Cleopatra, *cui cum occultis insidiis exitium machinaretur, occupata ab eodem interficitur, spiritumque non fato, sed parricidio dedit. Digna prorsus hac mortis infamia, quæ etiam matrem thoro expulit, & duas filias viduas alterno fratrum matrimonio fecit, & filio alteri in exilium acto bellum intulit, alteri erepto regno exitium per insidias machinata est.* Hanc porro cædem aliquandiu latuisse ibidem significatur, vt seq. anno dicemus.

III. *Copiæ Romanæ, & Italicæ.*

Qvod ad bellum Italicum attinet, scribit Appianus Italicos delectu habito, ad centum millia equitum peditúmque conscripsisse: nec minores fuisse Romanorum copias, additis auxiliis sociorum, qui in fide permanserant. His præerant ambo Coss. ambobus enim tam graue bellum committi placuit: quin & consulibus additi sunt legati, viri eius ætatis spectatissimi, Rutilio Cn. Pompeius, Magni pater, Q. Cæpio, C. Perperna, C. Marius, Valerius Messala. Cæsari autem, Sextus eius frater, P. Lentulus, T. Didius, Licinius Crassus, Cornelius Sylla, M. Marcellus, singulis attributæ sunt suæ prouinciæ, omnes proconsulari dignitate ornati. Quibus fortissimi duces sociorum oppositi, multo maiorem Romanis intulere cladem, quam acceperunt.

IV. *Italici Romanam Remp. imitantur.*

Scribit Diodorus Siculus in ecloga 1. l. 37. Italicos imitatione Romanorum, Corfinium quasi sedem Imperij constituisse, ac pecunias commeatusque ad belli vsum illuc contulisse, ibi curiam & Senatum quingentorum virorum elegisse, à quibus lata est lex, vt quotannis duo Consules, ac duodecim imperatores crearentur, quorum dimidia pars dimidiæ Italiæ, altera reliquæ præesset. Primus Consul creatus Q. Popedius Silo, Marsus natione, vir egregius, & C. Aponius Motulus, eisque sui duces assignati. A quibus ita hoc tempore pugnatum scribit, vt maximam partem superiores essent. Et recte ille quidem. Nam vt habet fusius Appianus, Sex. Iulius duobus millibus amissis, in Eserniam compulsus est, quæ tum perstabat in fide populi Rom. vnde L. Scipio & L. Acilius seruorum habitu elapsi sunt, reliqui fame ad deditionem coacti.

Duæ Romanæ cohortes Venafri, à Mario Egnatio concisæ.

Eique magnam cladem inferunt.

Perperna cum decem millibus obuiam hosti factus, fusus fugatusque, ad 4. millia amisit; reliqui maiori ex parte arma perdiderunt, ideoque Rutilius Cos. reliquias exercitus eius C. Mario attribuit.

Licinius Crassus à Lamponio victus, octingentis prostratis, in Grumentum cum reliquis compulsus est. C. Papius Nola per proditionem occupata, Romanorum duobus millibus, qui in præsidio erant, per caduceatorem ad se traductis, comprehensos duces inedia necauit, in iis L. Posthumius Prætor Epit. 73. eoque exemplo multorum oppidorum dominus deditione factus est.

V. *Cædes Consulis, & alia clades.*

Rvtilivs Consul à Vetio Catone insidiis circumuentus, multis cæsis, multis Liri flumine absorptis ex pugna saucius moritur 4. Idus Iunij: ei nemo sufficitur, quod Cæsari non vacaret ad vrbem reuerti ad comitia: eius exercitum Senatus C. Mario & Q. Cæpioni commisit. Consulis autem cadauere, multorumque aliorum nobilium ad sepulturam Romam delatis, cum tristis tot ciuium luctus Rempublicam turbaret, S C. decretum est, vt corpora ibi humarentur vbi cecidissent. Quod ab Italicis quoque obseruatum est. Scribit Orosius,[a] Marium autorem fuisse Rutilio Consuli propinquo suo, vt suos diutius intra castra contineret, atque exerceret; quod ille contemnens se in Marsorum insidias coniecit. Verum Cæpio mox Q. Popedij transfugium simulantis fraude in insidias delatus, cum multis interemptus est, reliquiæ exercitus Mario attributæ sunt.

[a] l. 5. c. 18.

Sextus Cæsar iterum peditum triginta millia, equitum quinque millia deducens per fauces quasdam præruptas, Mario Egnatio ex improuiso irruente, in vallem compulsus, lectica propter morbum delatus est ad fluuium quendam vnico ponte peruium, vbi maiore parte exercitus amissa, reliquis passim arma proiicientibus, ægre se recepit intra Teani mœnia.

Cn. Pompeius circa Falerinum montem fuso fugatoque exercitu, intra Firmum compellitur, atque obsidetur. M. Marcellus cum Esernia colonia in potestatem Samnitium venit. Epit. 73.

VI. *Clades Italicorum.* Vice autem versa C. Papius castra Consulis temere oppugnare aggressus, iam parte valli conuulsa, emisso per auersam portam equitatu, sex millia circiter suorum amisit.

C. Marius Marsos, qui eum adorti fuerant, egregie ad vineta vsque repulit, Sylla fugientibus alia ex parte occurrens, ad sex millia interfecit, magna pars armorum in victoris potestatem venit.

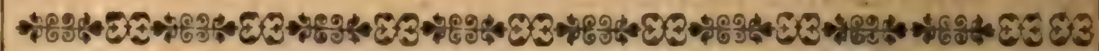
Alij quoque hostium duces Afranius & Iudacilius, ille pugnando contra Pompeium cecidit, hic desperata tuitione patriæ, cum sui eius votis non respondèrent, hausto veneno, etiam incendio perire voluit, ne patriæ superesset. Hæc initia malorum fuerunt, bellique cruentissimi, quale expectari à viris poterat, qui paribus instructi viribus, iisdem bellis atque armis exercitati, iisdem præceptis imbuti, summa insuper animorum contentione inter se, auersionéque certabant.

VII. *Dispositio ad bellum Mithridaticum.* Hoc ipso anno maior accessit ad bellum Mithridaticum dispositio. Nam cum nuper in Cappadociæ regnum à Sylla inuito Mithridate, restitutus esset Ariobarzanes, & Nicomedes in Bithyniam, & vterque mox artibus Mithridatis expulsus esset, Romani legationem in Asiam mittunt, cuius princeps erat M. Aquilius, cum mandatis, vt cum armis L. Cassij, qui Asiam Pergamenam cum exiguo exercitu obtinebat, & opera Mithridatis, qui se adhuc amicum simulabat, vterque in regnum suum restitueretur. Mithridates superioribus rebus offensus, nihil iuuit, res tamen, additis etiam è vicino copiis, fœliciter perfecta est. Hæc cum ante Cn. Pompeium Consulem facta significet Liuius Epit. 74. ad hunc annum videntur pertinere.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3964.

L. N. 1. Εἰς Λαοδικίαν γὰρ ἐλθὼν σύμμαχος, τῇ τῶν Γαλαδηνῶν βασιλίσσῃ Πάρθοις πολεμούσῃ, μαχόμενος ἀνδρείως ἔπεσε. Laodiceam enim profectus, belli socius Galadenorum reginæ, quæ bellum cum Parthis gerebat, fortiter pugnans cecidit.

2. Ibid. Etsi contra reges Syriæ à Parthis bella gesta apud Iustinum l. 41. & 42. legamus, & inter alia Phrahatem filium Mithridatis Parthi, Syriæ bellum inferre voluisse; in vltionem tentati ab Antiocho (Pio scilicet) Parthici regni.

ANNVS MVNDI 3965. SEXTÆ ÆTATIS 449.

REGNI GRÆCOR. 223. PHILIPPI 4. DEMETRII EVCÆRI 3.
Iannæi Regis et Pontificis 14. Ptolemæi Lathuri 28. Olympiadis CLXXII. an. 4. Vrb. Cond. 664.
Coss. Cn. Pompeio Strabone, et L. Porcio Catone. Belli Ital. 3. Mithrid. 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM 88.

I. *Lathurus regno redditus pulso fratre.* ALEXANDRO Lathuri fratri, materna cædes inulta non fuit. *Nam vbi primum*, inquit Iustinus l. 39. *compertum est per scelus filij matrem interfectam, concursu populi in exilium agitur, reuocatóque Ptolemæo regnum redditur, qui neque cum matre bellum gerere voluisset, nec à fratre armis repetere, quod prior possedisset.* Alexandrini ad turbulentos motus proni, non minus quam Antiocheni, nihil præter morem suum fecerunt; quippe Lathurum iam ante, Cleopatra incitante, vrbe regnóque exegerant: nunc autem sui se regis non solum iudices, sed etiam punitores constituunt; & quidem Regis culpa vacui. Is enim, vt supremus Iudex, infandum mulieris caput, vel ob vltimam hanc & filij & Regis attentatam cædem, morti dedere iustissime potuit, atque adeo debuit: ne illa deinceps regum capitibus de more illuderet. Itaque neque nefanda cædes, neque per scelus perpetrata recte à Iustino dicitur.

Porro in hunc annum refert eius mortem Euseb. in Chron. quoniam sequenti restituit regno Lathurum. Romae autem iactatum est Alexandrum moribundum populum Ro. haeredem Ægypti testamento reliquisse: quod non obscure tradit M. Tul. init. orat. primae in Rullum. *Dicent enim decemuiri*, inquit, *quod etiam dicitur à multis, & saepe dictum est, post eosdem Consules, regis Alexandrini testamento, regnum illud populi Rom. esse factum.* Sic ibi. Intelligi autem arbitror seq. anni Coss. Syllam & Pompeium, vt ex eadem Rulliana cognosci potest. Et oratione 2. Alexandrum nominat, & Tyri mortuum significat. *Quis*, inquit, *vestrum hoc ignorat, dici illud regnum testamento Regis Alexandri, populi Ro. esse factum?* & mox, *video qui testamentum factum esse confirmet, autoritatem Senatus extare haereditatis aditae sentio, tum quando Alexandro mortuo legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nostram recuperarent.* Haec ibi. Si ergo hoc anno mortuus est Alexander, ad hunc quoque annum eius testamentum pertinere necesse est: res vero emanauit, atque innotescere Romae coepit sequentibus Coss. Apparet autem vi caruisse testamentum, quando in viuis erat Latyrus regni haeres, ac natu maior Alexandro. II. *Alexandri testamentum, & mors.*

Interea Demetrius & Philippus in Syria regnabant. Ierosolymis autem Alexander Iannaeus, sextum iam annum à clade Arabica, cum suis variis caedibus tumultuabatur. Ea de re ita Iosephus. *Iannaeus delatus fuga Hierosolyma super acceptam cladem, per sex annos à sua gente bello vexatus, non minus quam quinquaginta millia Iudaeorum occidit:* Et cum eos hortaretur ad reconciliationem, adhuc magis eorum accendit odia, dum roganti quid se vellent facere, vno ore responsum est, vt se interficeret. Móxque miserunt ad Demetrium Eucaerum, qui ab illo auxilia peterent. Quoniam enim ad se ipsi perdendos non sufficiebant, alienos inuitarunt, nec frustra. Ille enim cum exercitu veniens, coniunxit se cum eis qui se acciuerant; sed bellum in sequentem quoque annum protractum est. III. *Iannaeus diu tumultuatus cum suis.* *Qui Eucaerum euocant.*

Ambo Consules hoc quoque anno bellum Italicum sortiti sunt, & nihilominus vt autor est Appianus, imperium consulare Caesari prorogatum est, cum Proconsul 20. millia hostium, dum castra mouent aggressus, strauit ex eis octo millia: sed mox ad Asculum dum haeret diutius, morbo absumptus est. IV. *Caesar Proconsul moritur.*

Dum haec ad superum mare aguntur, diuersa parte Hetrusci & Vmbri cum quibusdam finitimis ad defectionem spectabant. Eo nouo metu accedente Senatus libertos tum primum admisit ad militiam; sociis vero, qui etiam tum in officio manebant, decreuit ius ciuium. Quo decreto per Hetruriam vulgato, eodem beneficio & amicos deuinxit amplius, & dubios in fide retinuit, & hostem similia sperantem mitiorem reddidit. *Paulatim*, inquit Velleius, *recipiendo in ciuitatem, qui arma aut non ceperant, aut deposuerant maturius, vires refectae sunt, Pompeio, Sullaque, & Mario fluentem, procumbentemque Remp. restituentibus.* *Sociis fidelibus ius ciuium datur.* *Liberti militant.*

Interea superioris maris accolae, ignari mutatae ab Hetruria sententiae, dum eo se cum 15. millibus per deuios calles conferunt, eos aggressus Cn. Pompeius Cos. ad quinque millia occidit: reliqui dum ad suos se recipiunt, dimidia ex parte tam fame, quam frigore perierunt. V. *Alia Italicorum clades.*

Eadem hyeme L. Porcius Cato, hic patruus fuit Catonis Vticensis, nepos Catonis Censorij, [a] Pompeij Collega, Marsis bellum inferens occisus est. Id explicans Oros. Porcius Cato Consul, inquit, Marianas copias habens, cum aliquanta strenue gessisset, gloriatus est C. Marium non maiora fecisse. Et ob hoc cum ad lacum Fucinum contra Marsos bellum gereret, à filio C. Marij, tumultu belli, quasi ab incerto autore prostratus est. *Mors L. Catonis.*

[a] Gell. l. 13. c. 18.

L. Sylla cum praepropere in Italicum Cluentium impetum fecisset, victus ac fugatus est: mox receptis pabulatoribus, eundem profligauit Cluentium, & castra longius coëgit metari. Qui deinde assumptis auxiliis Gallicis, cum rediisset ad pugnam, ingente Gallo ab exiguo Numida singulari certamine prostrato, metus Cluentianis iniectus, totum exercitum incitauit ad fugam: in qua dum Nolam trepidi refugiunt, ad 30. millia ceciderunt. Cumque per vnicam portam reciperentur, metuentibus Nolanis ne hostes simul irrumperent, caesa sunt circa muros alia 20. millia, & in his Cluentius fortiter pugnans occubuit. Inde Sylla cum in Hirpinis quoque, & Samnio rem bene gessisset, & Mutilum sauciasset, eiusque castra expugnasset, Romam petendi consulatus causa profectus est. VI. *Res à L. Sylla gesta.*

VII. *Et à Pōpeio Consule contra Asculanos.*

Pompeivs interea Marsos, Marrucinos, Vestinosque subegit, vt ait Appianus, valde breuiter. Addit ergo Orosius, Pompeius diu obsedit Asculum ciuitatem, nec tamen expugnauisset, nisi populum in campum prorumpentem grauissima oppressione vicisset. Decē & octo millia Marsorum in ea pugna cum Frāco imperatore suo cæsa sunt, capta tria millia. Quatuor autem millia Italicorum virorum, ex ea cæde profugorum, iugum montis, coacto in vnum agmine, forte conscenderant, vbi oppressi exanimatique niuibus, miserabili morte riguerunt. Et infra Asculum ingressus præfectos, centuriones, cunctosque principes eorum virgis cecidit, securique percussit, seruos prædamque omnem sub hasta vendidit, reliquos liberos quidem, sed nudos & egentes abire præcepit.

VIII. *In Aerarij penuria sacra bona capiuntur.*

Nec tamen quicquam in egentissimum atque exinanitum ærarium contulit; adeo vt ipsa Roma, adigente inopia, post coaceruatas tot vrbium ac prouinciarū prædas, sua ipsa loca pontificibus, auguribus, sacerdotibus erepta, vendere cogeretur. Hæc pluribus Orosius. Appianus in Mithridate ait Senatusconsulto decretum, vt venderetur quidquid Numa Pompilius solennibus deorum sacris dicauerat, indeque nouem millia librarum auri confecta (id est nongenta millia coronat.) nec plus in bellum Mithridaticum insumptum fuisse. De Asculanis autem ac Picentibus triumphasse Pompeium 6. Calend. Ian. hoc ipso anno, habetur in tab. Capitolinis.

Pompeii triumphus.

Rem quoque à C. Cosconio Prætore bene gestam in hoc bello persequitur Appianus, illudque in primis refert, eum prælium contra Trebatium inisse, permisso ei fluuii transitu, victumque in flumen egisse præcipitem; adeo vt 15. millia desiderata fuerint. Nunc cum eodem transeamus in Asiam.

IX. *Mithridates à Romanis iniuria afficitur.*

In Asia enim res vehementius turbari cœperunt. Hunc porro annum primum Mithridatici belli merito ponimus, ante L. Syllæ Consulatum. Hoc enim primum tempore, omni dissimulatione soluta, à Mithridate, contra tres Romanorum duces, feliciter pugnatū est. Nam, vt scribit idem Appianus in Mithridaticis, cum L. Cassius & M. Aquilius Nicomedem, & Ariobarzanem, in Bithyniam & Cappadociam sua regna reduxissent, ambobus suadebant, vt vicinam Mithridatis ditionem, incursionibus vexando materiam belli quærerent, ostentantes spē auxilii: neuter tamen tam potentem aduersarium audebat lacessere. Sed Nicomedes tum legatis vrgentibus, tum ære alieno grauāte, inuitus in ditionem Mithridatis irrupit, & vsque Amastrim vrbem populatus est. Mithridate, licet paratas haberet copias, quiescente, vt multas iustasque belli causas haberet.

X. *Apud eos frustra expostulat.*

Itaqve ad Romanos duces, quorum voluntate hæc facta non ignorabat, Pelopidam oratorem mittit expostulatum, cum suæ ac paternæ aduersum Romanos amicitiæ, & societatis commemoratione, pro qua, præmii loco, Regi Phrygia, & Cappadocia iniustè adempta sit; & nunc permittatur Nicomedes in ipsorum oculis eius agros populari; petere vt iniuriam vendicent, aut certe vindicari patiantur, non miscentes se alienis periculis, & laboribus. Cumque Nicomedis legati culpam in Mithridatem, à quo primum iniuriæ initium factum esset, coniicerent. Romani, etsi iam Nicomedi auxilia decreuerant, prudenti tamen consilio responderunt, neque placere sibi Mithridatem molestia affici à Nicomede, neque Nicomedem bello affici passuros. Eam responsionem cum Pelopidas vellet redarguere, à concilio dimissus est.

XI. *Occupat Cappadociā.*

Mithridates autem, vt aperte læsus à Romanis, misit cum magna manu Ariarathem ad occupandum regnum Cappadociæ, qui mox Ariobarzane pulso ibi regnauit. Tum Pelopidas iterum à Mithrydate ad Romanos duces mittitur expostulatum de Nicomede, & ipsorum conniuentia, & ludificatione. Petit vt ad Senatum Romanum disceptaturi veniant, neque tantum bellum inscio S.P.Q.R. aggrediantur. Quæ oratio cum visa fuisset insolentior, iusserunt Mithridatem abstinere à Nicomede & Cappadocia, Pelopidam statim castris excedere, & nisi Rex iussa faciat, non redire amplius.

Bellum paratur.

Romanorū copiæ.

Itaque Romani duces, non expectata ex vrbe de tanto bello sententia, copias cōtrahunt è Bithynia, Cappadocia, Paphlagonia, Gallogræcia, & cum naualibus pedestribusque quas habebant, coniungunt. Duces erant L. Cassius. M? Aquilius, Q. Oppius, cum quadragenis peditum equitumque millibus, habebant & classem

cui Minucius Rufus, & C. Popilius præerant, ad oris Ponti custodiam. Iuuabat eos & Nicomedes, cum peditum quinquaginta, equitum sex millibus.

Mithridates autem habebat in exercitu suo 250. millia peditum, equitum quadraginta millia, naues tectas trecentas, biremes centum, aliumque tanti exercitus conuenientem apparatum. Præerant his copiis Neoptolemus, & Archelaus duo fratres, & ipse Rex per se plurima administrabat. Arcathias Mithridatis filius, adduxerat ex Armenia minore decem millia equitum, Dorylaus Phalangitis præerat (hæc est grauis peditum armatura) Craterus centum triginta falcatis curribus. Ne multa, pugnatum est, cum adhuc Mithridatis phalanx esset in itinere, & diu alternante victoria, tandem superior fit Mithridates, incredibili strage à falcatis curribus edita: & castris potitus prædaque omni, captiuos omnes benigne tractatos cum viatico domum remisit, ad colligendam clementiæ famam, sibique vniuersam Asiam beneuolentia colligendam. Cassius Apamæam cum reliquiis copiarum suarum, Nicomedes Pergamum, Manius Rhodum versus recessit. X. *Ingēs Mithridatis exercitus.* *Et victoria.*

Quæ vbi audierunt oris Ponti custodes, dispersi sunt, claustris Ponti, & Nicomedis nauibus Mithridati traditis. Ille vno impetu tota Nicomedis ditione potitus, eam obibat, ciuitates constituens, & ordinans, & Phrygiam, Romanorumque prouincias percurrens, sibique subiiciens. Q. Oppium à Laodicensibus proditum, secum ducebat illæsum & solutum, ostentabatque captiuum ducem Romanum. Nec multo post M. Aquilium legationis huius, & belli autorem præcipuum, captum, vinctumque in asino circumuehebat, coactum suapte voce apud spectatos proclamare se esse Manium, donec sequenti anno Pergami aurum liquatum in os eius infudit, in corruptelarum exprobrationem. Athenio quidam (hunc videtur Aristionem appellare Appianus in Mithridaticis) nuper ludimagister, tyrannidem hac ipsa occasione Athenis inuasit, contempto Romanorum imperio, quasi iam à Mithridate profligato. Is apud Athenæum l. 5. de his ducibus captis meminit, aitque M. Aquilium Consularem atque triumphalem, longa nexum catena, cum Bastarne quodam procero cubitos quinque, peditem ab equite circunductum fuisse. Hæc Mithridatici belli præludia fuerunt. XI. *Nicomedis ditione potitur.* *Et Romanis ducibus, quibus insultat.*

ANNVS MVNDI 3966. SEXTAE AETATIS, 450 IMPERII GRÆCORVM 224. PHILIPPI 5. DEMETRII EVCÆRI 4. IANNÆI IVDÆORVM REGIS AC PONTIFICIS 15. PTOLEMAEI LATHVRI 29. OLYMPIADIS CLXXIII. AN. 1. VRBIS CONDITAE 665. COSS. L. CORNELIO SYLLA, & Q. POMPEIO RVFO, a BELLI ITALICI 4. & VLT. MITHRIDATICI 2. CIVILIS 1.

a Pōpeius Rufus in Euseb. Chron. Græco Silon cognominatur ΣΕΙΛΩΝ.

ANNVS ANTE CHRISTVM 87.

COPIOSAM malorum segetem, aut messem potius in damna Romanorum suggerit hic annus Olympicus, qui Olympionicam habuit eundem Parmeniscum, qui tertia ab hinc Olympiade victor fuerat: quo anno vniuersa Asia, vicinæq. prouinciæ, quo Italia, quo Roma ipsa concutitur; sed prius pauca de rebus Syriacis dicamus. I. *Res anni huius, & primum Syriaca.*

Demetrius Eucærus Philippi frater, Iudæorum accitu cum exercitu venit, vtique sperans se vna parte subiugata, altera facile potiturum, itáque Iudæam, à Syriæ regibus amissam, paulatim recuperaturum. Ei Iudæi Alexandri Iannæi hostes occurrunt, & iunctis copiis circa Sicima castra ponunt, in quibus erant equitum *Demetrius in Iannaū mouet.*

tria millia, peditum quadraginta. Alexander vero cum mercenariorum sex millibus, & ducentis insuper, Iudæorumque suæ factionis viginti millibus illi occurrit. Nec statim ad manus ventum est; multa quippe prius vtrimque tentata, dum Demetrius mercenarios Iannæi, vtpote Græcos ad defectionem sollicitat, Iannæus vero stantes cum Demetrio Iudæos. Sic Iosephus, qui Græcos vocat Iannæi auxiliares, latius sumpto vocabulo; nam Pisidas & Cilicas fuisse paulo ante dixerat, Græci tamen dicuntur, quia Græcis parebant, siue principibus è Græcia, vel Macedonia oriundis. Eadem vocabuli laxitate etiam regnum Græcorum, cuius extrema persequimur, appellatur.

II. *Et vincit.*

Pergit Iosephus. Sed quia neuter his artibus quicquam proficiebat, postquam visum est armis decernere, victoria penes Demetrium fuit. In quo prælio miles Alexandri conductitius ad vnum cæsus est, nauata prius forti ac fideli opera. Ex Demetrianis quoque multi desiderati sunt. Cæterum postquam Alexander ad montes perfugit, miserati eius fortunam Iudæi, sex circiter millia ad eum confluxerunt, quorum metu Demetrius retro abiit. Ita Iosephus; qui non satis probabiliter, causam huius metus ac discessus expressit; quomodo enim victor Demetrius, & copiis potentior, metu sex millium retro abiit, qui multo plura millia aggressus conciderat? Dicendum potius, iuxta ea quæ deinceps à Iosepho narrantur, eum sibi à Philippo fratre metuisse, à quo & mox captus est, vt sequenti anno dicetur.

III. *Italici belli reliquiæ. Metellus Apulos vincit.*

Italicum bellum hoc anno maxima ex parte sopitum est. Nam, vt scribit Appianus, cum Cosconius Prætor plurimis Italiæ populis deditione potitus esset, successor eius Cæcilius Metellus accepto exercitu Apulos adortus prælio vicit, in quo Popedius, vnus de defectionis authoribus cecidit, reliquiæ cladis cateruatim ad victorem transfugerunt. Diodorus Siculus l. 37. ait rem à Metello gestam ad Venusiam Apuliæ vrbem, & ea expugnata, Italos dum se deficere, Romanos inualescere cernerent, missis ad Mithridatem legatis petiisse, vt in Italiam cum exercitu, ad opprimendos Romanos traiiceret; quod ille se facturum respondit, simulatque Asiam suæ ditioni subiugasset. Quo audito Italici, spe atque opibus deiecti, animos despondebant: pauci erant reliqui Samnites & Lucani, qui belli reliquias fouebant. Itaque bellum Sociale, ait Appianus, maxima contentione gestum elanguit, cum priuatim vniuersa Italia ciuitatem Romanam adepta est, præter Lucanos & Samnites, qui & ipsi aliquanto post compotes voti effecti sunt. Quadriennio, inquit Eutropius l. 5. cum graui calamitate hoc bellum tractum est, quinto demum anno finem accepit per L. Cornelium Syllam Consulem, cum antea in eodem bello ipse multa strenue Prætor gessisset. Sic ipse: plurimi tamen hunc annum belli quartum numerant, nonnulli etiam, vt supra diximus, tertium.

IV. *Cornelius Sylla magno fauore fit Consul.*

Interea Sylla cum rebus proxime in Italia, nuper in Asia, & iamdudum in Gallia, Africaque gestis clarescerer, Consulatum petens, eum omnium pene ciuium suffragiis, vndequinquagesimo ætatis suæ anno assecutus est, vt tradit Velleius l. 2. ex quo sequitur eum anno Vrb. Cond. 617. natum esse, P. Furio Philo, & Sext. Attilio Serrano Coss. Syllæ collega datus est Q. Pompeius, adiuuante, vt par est credere, Sulla cognato, qui filiam suam Pompei filio vxorem dederat. Syllæ bellum Mithridaticum, Asiaque prouincia sorte obtigit. Cumque vrbe egressus circa Nolam moraretur; ea quippe adhuc vrbs, vt inquit Velleius, pertinacissime arma retinebat, exercituque Romano obsidebatur, P. Sulpicius Trib. pleb. acer, ac disertus, gratia opibusque florens, C. Mario post septuagesimum annum omnia imperia, omnesque prouincias concupiscenti, quique imprimis belli Mithridatici cupiditate flagrabat, sese addixit, C. Iulio Cæsari, cognomine Straboni, qui Ædilitius omissa Prætura Consulatum, bellumque Mithridaticum, & ipse ambiebat, fortiter restitit.

V. *Origo ciuilis belli Mariani.*

Ea videlicet ambitio Marii, ingentium malorum populo Romana causa fuit, & ciuilis belli, cuius funesta fax fuit ille Sulpicius, qui legẽ ad populum tulit, qua Syllæ imperium abrogabatur, C. Mario bellum decernebatur Mithridaticũ, aliasque etiam leges perniciosas ciuitati tulit, in quibus vna fuit de libertinorum suffragiis, teste Pædiano, alia de reuocandis exulibus, nouisque ciuibus in tribus re-

Epit. 77.

ferendis, eodem scilicet iure quo veterani ciues, teste Appiano. Quin etiam Consulis filium Syllæ generum, liberius aliquid contra Sulpicium locutum, ait Appianus, per emissarios factionis suæ interfecit. Plutarchus in Mario ait Syllam in vrbe hoc tempore fuisse, & periculum adiisse, cum gener eius est occisus; & in Marii domum se, præter expectationem omnium coniecisse, itáque euasisse in castra. Appianus quoque minus probabiliter Syllam adhuc in vrbe moratum dicit, nec eius ambitionem satis facit suspicacem. Sed cum Velleio sentit etiam Diodorus, Florus, Epit. 77. Eutropius l. 5. Quin ipse quoque mox in communem opinionem delabitur.

VI. *Vrbē Sylla victor occupat.*

His cognitis proprii honoris vindex Sylla contracto exercitu ad vrbem rediit, cum sex legionibus, ait Appianus: Plutarchus, cum triginta millibus peditum, quinque equitum, eamque inita cum Marianis pugna, victor armis occupauit; eoque primum tempore Romanus exercitus hostiliter patriam ingressus est, datumque deinceps exemplū, ciuium contentiones armis diiudicandi, ait, Appianus. Sylla 12. autores nouarum rerum, inter quos Marium cum filio, & P. Sulpicio, vrbe exturbauit, ac lege lata exules fecit. Appianus plerosque eorum nominat, aitque hostes iudicatos ac proscriptos, data cuiuis eos occidendi potestate, bonisque ipsorum publicatis. Sulpicium etiam assecuti equites, in Laurentinis paludibus iugulauere; caputque eius erectum, atque ostentatum pro rostris, velut omen imminentis proscriptionis fuit.

VII. *Marii fuga & periculum.*

Marius post sextum Consulatum, annoque septuagesimo nudus, ac limo obrutus, oculis tantummodo ac naribus eminentibus, extractus arundineto circa paludem Maricæ, in quam se, fugiens consectantes Sylla equites, abdiderat, iniecto in collum loro in carcerem Minturnensium iussu duumuiri perductus est; ad quem interficiendum missus cum gladio seruus publicus, natione Germanus, qui eo imperatore bello Cimbrico captus fuerat, vt agnouit Marium magno eiulatu se prodentem, indignatione casus tanti viri, abiecto gladio profugit è carcere. Misericordia moti eodem exemplo Minturnenses, veste ac viatico instructum in nauem imposuerunt; qui filium circa Ænariam assecutus, cursum in Africam direxit, inopemque vitam in tugurio Carthaginiensi duxit. Hæc fere Paterculus, quæ fusius recenset Appianus, lib. 1. & Plutarchus in Mario, & M. Tullius post reditum ad Quirites. Nonnulla etiam diuersimode. Quomodo autem Marius iunior euaserit, apud Plutarchum leges.

VIII. *Alterius Consulis periculum & cædes.*

Interea Sylla præmisso exercitu redit in Campaniam, inde traiecturus in Asiam. Romæ autem profugorum factio suorum reditum omni studio, vel cum pernicie Consulū, desiderabat, quibus incolumibus res confici nō poterat. Et Sylla quidem cum exercitu satis tutus erat. Alterius periculum miseratus populus, Italiam ei decreuit, & alterum exercitum, qui Cnæi Pompeii proconsulis auspiciis militabat; quod cum hic ægerrime tulisset, tumultu suorum excitato, eum quamuis dissimulanter interficiendum curauit; quidam inter sacrificandum occisum ferunt. Atque ita populus, dum Pompeii Consulis incolumitati studet, eum præcipitem egit in ruinam. Ea re cognita Sylla maturauit in Asiam traiicere, vbi Romana res pessime habebat.

IX. *Ingentes Mithridatis successus in Asia, & Europa. Romanorū cædes.*

Hæc enim dum Romæ atque in Italia fiunt, Mithridates satrapis omnibus suis, ciuitatumq. magistratibus scripsit secretas literas, vt vniuersi ad eandem diem trigesimam, inuaderent armis Romanos, Italicosque hospites, cum vxoribus, liberis, domesticisque omnibus, & occisos insepultos abiicerent, bona eorum partim Regi, partim percussoribus cederent. Seruo libertatem promisit, si herum occidisset, debitori vero creditorem necanti dimidium pecuniæ. Ea cædes crudelissime perpetrata est, magna ex parte in templis, ad quæ confugerant. Plutarchus in Sylla centum quinquaginta millia ciuium Romanorum vno die cæsa tradit. Interea Rex cum classe Rhodios aggredi pararet (qui pene soli in fide Romanorū perstiterant, eosque etiam vndique fugientes studiose collegerant; L. Cassium in primis Asiæ proprætorem) in Coum insulam traiecit, vbi inuenit Alexandri, qui in Ægypto regnarat, filium (Lathuri scilicet Nepotem) cum multis pecuniis ibi ab auia Cleopatra relictum: quem assumpsit, educauitque regie, & de thesauris Cleopatre, magnam vim in Pontum misit.

Rhodiorum fides.

X. *Eos frustra oppugnat Mithridates.*

Inde cum multo apparatu nauium, machinarum, stratagematum, Rhodios frustra aggressus, cum multis ac variis ex ea insula damnis, ignominiaque regressus est: quæ fusius apud Appianum leges, sicut & ipsius ducum meliore euentu gesta, à Pelopida in Lycia, Archelao in Græcia, ab Ariarathe filio in Thracia, & Macedonia, à Metaphane in Eubœa, Demetriade & Magnesia: vsque ad Syllæ aduentum in Græciam, cum quinque legionibus & cohortibus aliquot. Ibi mox pecuniis, auxiliis, commeatuque ex Ætolia & Thessalia accersito, contra Archelaum transiuit in Atticam: in quo itinere pene tota Bœotia cum Thebis ad ipsum defecit, eadem leuitate, qua ad Archelaum, & Mithridatem paulo ante defecerat.

Syllæ aduentus in Græciam.

Dux Romanus postquam attigit Atticam, missa parte copiarum ad oppugnandum in vrbe Aristionem (Athenionem vocat Athenæus, vt supra dixi) Ipse recta Piræeum petit, vbi se Archelaus intra muros receperat, quadrato saxo ad quadraginta cubitorum altitudinem erectos. Ad Piræeum vario euentu ad hyemem vsque certatum est. Quo tempore princeps Academiæ Philo, cum Atheniensium optimatibus Romam profugit, cui se Cicero erudiendum tradidit, admirabili quodam ad Philosophiam studio incitatus, cum annum ætatis ageret vndeuigesimum, siue, vt ait Plutarchus, cum è pueris excessisset.

ANNVS MVNDI 3967. SEXTÆ ÆTATIS 451. IMPERII GRÆCORVM 225. PHILIPPI 6. DEMETRII EVCÆRI 5. & VLT. IANNAEI REGIS ET PONTIFICIS 16. PTOLEMÆI LATHVRI 30. OLYMPIADIS CLXXIII. AN. 2. VRBIS CONDITAE 666. COSS. L. CORNELIO CINNA, CN. OCTAVIO BELLI MITHRIDATICI 3. CIVILIS 2.

Nepos in Eccl. Chro

ANNVS ANTE CHRISTVM 86.

I. *Immanissimum facinus Iannai.*

IVDÆI auxilio Demetrii destituti, nec tamen deposito in Alexandrum Iannæum odio, propriis viribus aduersus eum bellum gesserunt; sed semper victi, multos è suo numero amittebant, inquit Iosephus. Tandem potentissimos eorum compulsos in Bethoma oppugnauit, & capto oppido redactos in potestatem, abduxit Hierosolyma, vbi facinus commisit longe immanissimum. Epulans enim cum concubinis excelsiore loco, vnde prospectus patebat, ad octingentos iussit crucibus suffigi, & in conspectu adhuc viuentium, iugulauit vxores eorum, & liberos, pœnas exigẽs pro acceptis iniuriis: propter quam crudelitatem Thracidæ cognomen, apud Iudæos inuenit. Hæc Iosephus pluribus, additque à suis compulsum Iannæum, vt quæ loca in Moabitica, & Galaaditica regione subegerat, restitueret Arabibus, ne & ipsi arma sua aduersus eum cum inimicis coniungerent; sed quo potissimum tempore id ab eo factum sit, ex Iosepho intelligi non potest. I 13.c.21.

II. *Demetrius à Philippo fratre victus.*

DEMETRIVS autem relicta Iudæa, profectus Berœam (ea est Syriæ ciuitas ad Singam fluuium, iuxta Hierapolim ciuitatem apud Ptolemæum tab. 4. Procopius tamen ait eam mediam esse inter Antiochiam & Hierapolim, & ab vtraque distare vnius diei itinere, vt notauit Ortelius,) Philippum fratrem suum oppugnauit in ea, habens decem millia peditum, & mille equites. Straton vero Berœæ tyrannus, & Philippi socius Zizum principem Arabum exciuit, & Mithridatem Sinarem Præfectum Parthorum: qui postquam venerunt, cum magno exercitu Demetrii castra oppugnauerunt, & tam siti, quam missilium telorum multitudine, deditionem cum suis facere coëgerunt: abductaque ex ea regione præda maxima

Demetrium captiuum ad Mithridatem Parthorum regem miserunt. Fuit hic Mithridates frater Pharnacis, vel Phrahatis, qui decedẽs multis superstitibus filiis, iis prætermissis, Mithridati fratri reliquit imperiũ, patriæ potius, quam liberis cõsulendum ratus, vt ait Iustinus. Hic regem Demetrium apud se magno in honore habuit, donec ibi morbo absumptus est, vt ait Iosephus: qui addit Philippũ statim post hanc pugnam profectum Antiochiam, totius Syriæ regno potitum esse. *li.41.*

III. *Cinna fit Consul.*

INTERIM Romæ bellorum ciuilium incendium superiore anno excitatum, vehementius inflammatum est, L. Cornelio Cinna faces iniiciente. Is creatus est Consul, tametsi Marii, cæterorumque profugorum partibus faueret, siue à Sylla plebem mitigare cupiente, antequam in Asiam pergeret, vt Plutarcho placet: siue potius, illo in Græcia, atque Athenis rem gerente, ab eius amicis; exacto prius ab eo iureiurando, de conseruanda cum Sylla amicitia; quod ille præstitit, manuque in Capitolio lapidem tenens, execratus est in caput suum, vt ita vrbe exigeretur, sicut lapidem proiiciebat manu, nisi amicitiam & fidem cum Sylla seruaret. Sed mox inito magistratu, se amicis exulum dedit. Nam cum ciuitas ita data esset Italicis, vt in octo tribus noui ciues contribuerentur, ne potentia eorum, & multitudo veterum ciuium dignitatem frangeret, vt ait Velleius, amici Marii ostentabant Marii propositum, de iis ad tribus veteres admiscendis, vt eorum opera ab exilio cum suis reuocaretur. *Dat Syllæ fidem.* *Frangitq.*

IV. *Transit ad Marianos.*

MARIANI ergo Cinnam ad se traxerunt, trecentis talentis, vt tum suspicio fuit, corruptum, vt scribit Appianus. Itaque in omnibus tribubus eos se distributurum pollicitus, ingentem totius Italiæ frequentiam in vrbem acciuit: cum quibus præoccupato foro, & sicis veste tectis, vim parabat, vt lex ferretur: & Tribuni qui intercedebant, de rostris pellebantur. At pro veteribus stabat alter Consul Octauius, qui & ipsi vim vi repulsuri, cum Consule in forum veniunt, & Italicos non sine cæde dissipant.

Cinna vbi vidit victos suos, per vrbem discurrens seruos vocabat ad pileum, sed nemine occurrente, vrbe egressus ad nouos ciues sollicitandos, Nolam vsque profectus est. Eum Senatus, quod in periculo deseruisset Remp. & seruos vocasset ad pileum, nec ciuem esse iudicauit, nec Consulem; subrogauitque in eius locum L. Cornelium Merulam flaminem dialem. *Magistratu deiicitur.*

V. *Ab exercitu Nolano receptus.*

TVM Cinna, vt inquit Velleius, corruptis primo centurionibus ac tribunis, mox etiam spe largitionis militibus, ab eo exercitu qui circa Nolam erat receptus est. Paulo hæc plenius Appianus. Magistratus, ait, tribunos, & Senatores quotquot aderant, conciliauit sibi, progressusque in concionem, priuato cultu, sine fascibus lacrymabundus, multa ad irritandam concionem de miseriis suis questus est, deque irritatis eorum suffragiis, quibus Consul factus esset: postremo veste scissa de superiore loco desiliit, humique prostratus diu in medio iacuit, donec hominem miserati, sublatum in sellam reposuerunt, redditisque fascibus bono animo esse, ac Consulẽ agere iusserunt. Cum totus exercitus in eius verba iurasset, retinens insignia Consulatus, patriæ bellum intulit, fretus ingenti numero nouorum ciuium, è quorum delectu trecentas amplius cohortes conscripserat, ac 30. legionum instar impleuerat. Atque in hunc modum confirmatus, sociales vrbes obibat, concitabat, pecunias corradebat ad calamitatem propulsandam, cuius ipsi causa sibi fuissent. *Patriæ bellum infert.*

VI. *Coss. vrbem tuentur cũ Pompeio Proconsule.*

INTEREA dum Cinna in hoc apparatu totus est, Octauius & Merula Coss. vrbem muniunt, dispositis per muros machinis, delectus tum apud alios socios in fide perstantes, tum apud Gallos faciunt; Cnæum Pompeium Proconsulem exercitum ad mare superum habentem, propere in auxilium patriæ reuocant, qui properato itinere ad portam Collinam castra posuit, ac mox Cinna affuit, ac tetendit in proximo.

His rebus cognitis in Hetruriam C. Marius appulit, cum exilii sociis, eis ex vrbe familiares ad quingentos occurrerunt. Ipse sordidatus adhuc, ac promisso capillo ciuitates obibat, gesta sua miseriasque commemorans, & operam suam ad legem perferendam pollicens. Denique sex millia Hetruscorum coëgit, cum quibus ad Cinnæ partes transiit: qui mox vrbem tribus castris circundedit, vnis Marius, aliis Sertorius, tertiis Cinna & Carbo præerant. *Oppugnant Cinna & Marius.*

VII. *Consules Metellum frustra euocant in auxilium.* *Marius & Cinna urbe admißi repelluntur.* *Pompeius moritur.*

Coss. metu anxii, quod altero exercitu opus haberent, nec Syllam ex Asia reuocare possent, Cæcilio Metello reliquias Samnitici belli administranti significant, vt quibuscunque honestis conditionibus re composita, obsessæ patriæ quamprimum succurreret. Sed dum ille cunctabatur Samnitum admittere postulata, Marius eis cuncta pollicitus, eos suas in partes traxit.

Interea Appius Claudius tribunus Ianiculi custos C. Marium, diluculo aperta porta, in vrbem admittit, cum quo & Cinna irrumpit. Verum Octauio, Pompeioq. occurrentibus continuo repulsi sunt. Moxque Pompeii castris crebris fulminibus de cœlo tactis, cum alii nobiles, tum ipsemet Pompeius icti periere. Ita Appianus. At Velleius pestilentia potius sublatum significat, postquam magno atrociq. prælio cum Cinna, sub ipsis vrbis mœnibus conflixisset: nec mœstam eius interitu fuisse vrbem, quod ille se dubium, mediũque partibus præstitisset, & huc atq. illuc, vnde maior spes potentiæ affulgeret, se exercitumque deflexisset. Sed redeamus ad App.

VIII. *Vrbis inopia.* *Senatus legatos mittit ad Cinnam.*

Interea & vrbs inopia laborabat, omnes enim aditus commeatibus hostes terra fluuioque præcluserant, & ea ipsa loca occuparant, in quibus apparatus cómeatuum depositi fuerant, & Cinnæ copiæ, vocatis ad libertatem seruis, turmatim augebantur. Quare Senatus territus, & timens ne per longiorem annonæ inopiam plebs exasperaretur, mutata sententia legatos de pace ad Cinnam misit. Ille ante omnia rogauit ad Consulemne, an ad priuatum venirent, qui, quod responsum expedire nequirent, reuerterunt: sed crescente semper malo, multisque ex vrbe semper ad Cinnam, vt fortiorem transeuntibus, inuitus Senatus legatos iterum, vt ad Consulem de pace mittit, vnum tantum deprecans, vt iureiurando caueret se temperaturum cædibus. Ille à iurando abstinuit, promisit tamen se scientem nemini necis causam fore. Octauium quoque collegam, qui in vrbem erat reuersus, iussit discedere, ne quid ei aduersi se inuito contingeret. Aderat tum tacitus Marius, sed eo vultu, qui plurimas cædes minari videretur.

IX. *Vrbe admissus in ea sæuit.*

His conditionibus cum Senatus reuocaret Cinnam & Marium, hic irridens negauit exulibus reditum patere. Moxque Tribuni plebis ei, cæterisque Sylla Consule pulsis abrogarunt exilium. Sic illis publica consternatione receptis, omnium qui ad factionem aduersam pertinere visi sunt, bona vetante nemine diripiebantur. Mox Octauius cum Consulem agere mallet, quam fugitiuum, à Censorino quodã Cinnæ duce, eiusdemq. iussu, vt Velleius ait in habitu Consulari, & sella curuli capite truncatus est, caput ad Cinnam allatum, & pro rostris primum positum est. Eodem loco, & aliorum post cæsorum equitum, Senatorum, omnique dignitate principum capita spectaculo fuerunt: qui tam dirus mos etiam ad posteros, in intestinis factionum cædibus propagatus est.

Octauij cædes.

X. *Mors Merulæ.* *M. Antonii.* *Q. Catuli.* *Craßi.*

Mortuo Octauio, Merula qui Cinnæ Consul fuerat suffectus, seque sub eius aduentum Consulatu abdicauerat, vt ait Velleius, incissis venis, superfusoque altaribus sanguine, deos in Cinnæ execrationem precatus, spiritum reddidit. M. Antonius princeps ciuitatis atque eloquentiæ, gladiis militum, quos ipsos facundia sua moratus erat, iussu Marii Cinnæque confossus est. Q. Catulus & aliarum virtutum, & Cimbrici belli gloria, quæ illi cum Mario communis fuerat, celeberrimus, cum ad mortem conquireretur, conclusit se loco, nuper calce arenaque perposito, illatoque igni, qui vim odoris excitaret, simul exitiali hausto spiritu, simul incluso suo, mortem magis voto suo, quam arbitrio inimicorum obiit. Crassus filius ab equitibus Fimbriæ interemptus; pater Crassus, ne quid indignum virtute sua pateretur, gladio se transfixit. Epit. 80. Aliter Appianus. Crassus, ait, in fuga filium interemit, ne veniret in potestatem persequentium, quos ipse non valuit effugere.

XI. *Aliorum principum cædes.* *Sylla hostis iudicatus.*

Intelligit autem P. Crassum, qui Consul anno 656. cum Cn. Lentulo fuerat, eisque adiungit C. & L. Cæsares, Attilium Serranum, P. Lentulum, C. Numitorium, M. Bebium, Q. Ancharum, aliosque Prætorios atque Consulares, quorum capita in rostris ad ludibrium exposita, corpora alitibis & feris proiecta iacebant, nec ea fas erat sepelire; passim quoque seditiosi se impune pro præda cõtrucidabãt. Leges Syllæ abrogatæ sunt, amici eius necati omnes, domus diruta, bona publicata, ipse hostis iudicatus est, vxor, liberique quæsiti ad necem, ægre euaserunt. Plut. ait Mariũ in vrbis ingressu hoc dedisse satellitibus signum, vt quos salutantes ipse non resalutaret, continuo interficerentur. Denique, ait Velleius, nihil

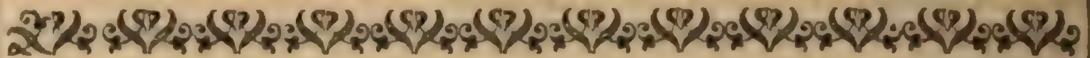
illa victoria fuisset crudelius, nisi mox Syllana esset secuta. Eum nos rem cum Mithridatis ducibus in Græcia gerentem adeamus.

PERSTABAT ille obstinatius in oppugnando Piræeo, & in eodem defendendo Archelaus. Interim Athenæ vehementi fame premebantur, quibus dum opem laturus esset Archelaus, proditores quidam inscriptos globos in castra Syllæ deuoluebant, eiq. consilia Archelai patefaciebant: sicque non semel ab eis Sylla cōmeatum auertit. Interea Arcathias Mithridatis filius, cum alio exercitu Macedoniam ingressus, paucos Romanos præsidio prouinciæ relictos profligauit, subactaque tota Macedonia, & in satrapias diuisa, ipse contra Syllam profectus, in itinere circa Tideum morbo extinctus est. XII. *Sylla obsidet Athenas. Mithridates Macedoniam occupat.*

AT Sylla cum ad Piræeum vi parum proficeret, dum Lucullum expectat, qui classem collectam in Syria, & Phœnice cum Rhodiis iungat, & Mithridatem toto mari impune volitantem cohibeat, fame domare Pireæum cogitat. Et quoniā multis opus habebat pecuniis, sacros è tota Græcia thesauros corradit, vt pluribus scribit Plutarch. in eius vita: & quidem ad pondus acceptos, quasi eos cum fide redditurus. Cumq. ad id negotium Caphim quendam Phocensem misisset, isque delphicam pecuniam attingere formidaret, & impositam sibi necessitatem apud Amphyctiones deploraret; præsertim cum aliqui iactarent se ex adyto cytharæ sonū accepisse, rem ad Syllam detulit. Ille ludens rescripsit mirari se Caphim, qui non intelligeret gaudentis eum sonitum esse, non indignantis. Ne ergo capere dubitaret, vtpote propitio ac largiente Deo. XIII. *Sylla Græcia sacros thesauros prædatur.*

INTEREA vero Athenas, quarum expugnandarum insano ad gloriam amore tenebatur, ad omne cibi genus fame compulsas, fossa cingit. Quo opere absoluto, scalis simul & arietibus oppugnationem vrbis aggressus, nocte vrbe potitus est, repleuitque eam cædibus. Nam ne ad fugiendum quidem vires supererant, & tanta erat inclementia, vt nec ætati parceretur, nec sexui, Sylla obuium quemque sterni iubente, irato quod tam cito sine causa ad barbaros defecissent, sibique tam pertinaciter restitissent, imo & conuitiis è muro exacerbassent. Captas Athenas Calendis Martii scripsit ipsemet Sylla, in commentariis de rebus à se gestis; qui dies plane cadit in primum diem mensis Antesterioris, vt ait Plut. Aristion cum paucis in arcem fugit, qui mox fame sitique expugnati, se Syllæ dedidere; à quo magna ex parte supplicio affecti sunt. Scribit Plut. arcis obsidionem à Sylla Curioni demādatam: quam cum tyrānus diu tolerauisset, aquæ penuria pressus dedidit se, inquit, idque diuinitus accidisse miraculo comprobatum est. Nam eodem & die, & momento deduxit illum Curio ex arce, & coierunt ex sereno nubes, vnde imber ingētibus fusus procellis, arcem aqua impleuit. Sic ipse. Eadem diuina prouidentia ante aliquot annos eluxit, Duce Mainæo arcem Lamurensem in Delphinatu obsidente. Cum enim diuturna siti fatigati hæretici deditionem fecissent, vix illi ex arce emissi sunt, cum nix copiosa totam arcem repleuit: vt Dominus aperte se & illius religiosissimi, fortissimique principis fautorem, & hęreticorum inimicum probaret. XIV. *Athenas expugnat, & arcem eius.* *Quo tempore.*

CAPTIS Athenis Sylla ad Piræei oppugnationem redit, parteque eius, qua Archelaum eiecerat, potitus, laborum perpessorum tædio, flammas iniecit, quibus armamentarium Philonis, & naualia conflagrarunt. Archelaus partem alterā munitissimam retinuit, cinctam marinis fluctibus, quam Romanus nauibus carens ne attentare quidem poterat; indeque adit Bœotiam ad colligendas copias, quas tum Mithridates nouas semper submittebat, tum alii eius duces circunquaque habebāt: breuique exercitum confecit 120. millium. Eum Sylla secutus, ne tertia quidem copiarum parte par fuit; ideoque quamuis datam ab hoste pugnandi copiam recusabat, in occasionem loci, temporisque intentus, vt minus iniqua conditione pugnaret. Occasio ei circa Chæroneā oblata est, vbi propter loci angustias hosti sua multitudo non prodesset, neque propter rupes præruptas fusis effugium pateret. Hostē ergo pugnam minime expectantem, & multitudini suæ præfidentem inuadit, fundit, cædit, pene ad internecionem, nam de 120. millibus vix decem millia cum Archelao Chalcide cateruatim petentes perniciem uitarunt; cum è Romanis tredecim tantum viri desiderati dicantur. Hæc clades bellum ad sequentem vsque annum, ingruente præsertim frigore, interrupit. XV. *Sylla pugna cum Archelao duce Mithridatis.* *Et victoria maxima.*

ANNVS MVNDI 3968. SEXTAE AETATIS, 452. IMPERII GRÆCORVM 226. PHILIPPI 7. ANTIOCHI DIONYSII 1. IANNÆI IVDÆORVM REGIS AC PONTIFICIS 17. PTOLEMAEI LATHVRI 31. OLYMPIADIS CLXXIII. AN. 3. VRBIS CONDITAE 667. Coss. L. CORNEL. CINNA II. & C. MARIO VII. CVI SVFFECTVS EST L. VALE. FLAC. MITHRID. 4. CIVILIS 3.

ANNVS ANTE CHRISTVM 85.

I. *Dionysius quintus Grypi filius* *Damascum occupat.*

PHILIPPVS Grypi quartus filius, Demetrio Eucæro fratre regni æmulo liberatus, modico tempore quietus fuit. Quamprimum enim quintus ei frater, in regno Damasci, suffectus est æmulus. Sic enim habet Iosephus. [a] Deinde Antiochus cognomine Dionysius, frater ipsius, Damascum, principatum ambiens (in captiui scilicet Eucæri locum) peruenit, & ibi rerum potitus Rex factus est. Qui cum exercitum duxisset contra Arabas, Philippus eius frater hoc audito Damascum aduolat. Et cum opera Milesij arcis præfecti vrbe Damascenorum potitus esset, per ingratitudinem non remuneratus est eum; quod vellet videri terrore vrbem, non proditione cepisse; quapropter suspectus ei redditus, rursum Damascum amisit. Progressum enim in circum animi gratia Milesius exclusit, & vrbem seruauit Antiocho. a l.13.c.23.

II. *Contra Arabes ducit.* *Ibiq. victor cadit.* *Reliquiæ Seleucidarum.*

AT ille auditis de Philippo rumoribus, confestim rediit ex Arabia: rebusque suis compositis, mox eodem rediens, per Iudæam transiit, cum exercitu octo millium peditum, & equitum octingentorum. Transitum eius Alexander impedire conatus est, regno suo metuens: sed ille nihilominus traduxit exercitum in Arabiam. Ibi cum Arabs primum cessisset, deinde cum decem millibus equitum apparuisset, occurrens ei Antiochus præliatus est acriter; iamque de victoria certus occisus est, dum alterum suorum cornu laborans vult in integrum restituere. Post eius casum exercitus eius refugit in vicum Cana, vbi maxima ex parte fame absumptus est. Hæc fere Iosephus. [b] Deinceps autem Syriæ Damascenæ regnum in Aretæ regis Arabum manus venit, qui nihil ad regnum Græcorum pertinebat: soli duo ex Seleucidarum genere supererant, Philippus, cuius hic est regni annus septimus, & Antiochus, Antiochi Pii filius, qui regno in Tygranis potestatem redacto, in Asia delitescens Asiaticus appellatus est, vt scribit Appianus in Syriacis. b l.13.c.23. & l.1.bel.c.4.

III. *Coss. à seipsis facti.* *Marii mors & mores.*

ROMÆ Cornelius Cinna, & C. Marius, sine vllis comitiis, seipsos in sequentem annum Consules renunciauerunt: eodemque die quo magistratum inierant, Marius Sextũ Licinium Senatorem de saxo deiici iussit, editisque multis sceleribus Idibus Ianuariis decessit (is est eiusdem 13. Plutarchus tamen 17. die septimi Consulatus mortuum scribit. [c] Vir cuius si examinentur cum virtutibus vitia, haud facile sit dictu vtrum bello melior, an pace perniciosior fuerit. Adeo quam Remp. armatus seruauit, eam primo togatus omni genere fraudis, postremo armis hostiliter euertit. Ita Liuius in Epit. 80. Appianus quoque ait Marium septimum factum fuisse Consulem, in confirmationem augurii septem pullorum aquilinorum, qui in eius palliũ, dum admodum iuuenis adhuc esset, delapsi dicuntur. 1 Verum Marius dum multa contra Syllam molitur, ait Appianus, in mediis conatibus, primo initi magistratus mense, vita defunctus est: cui suffectum Valerium Flaccum Cinna misit in Asiam. Mortuum ex intemperantia Marium, ait Plutarch. cum in eam se dedisset, vt imminentium sibi à Sylla malorum solicitudine sese eximeret. c c.16. Cal. Febr. 1. χ.

IV. *Confugitur ad Syllam.* *Flaccus Mario sufficitur.*

Interea residui Senatorum, qui potentiam Cinnæ, Marii crudelitatem, insaniam Fimbriæ, Sertoriiq. audaciam fuga euaserant, transuecti in Græciam, coëgere precibus Syllam, vt periclitanti, imo iam pene perditæ patriæ opem ferret. Quod cum Cinnæ satis esset exploratum, allecto sibi collega L. Valerio Flacco, misit eum in Asiam cum duabus legionibus, vt inquit Appianus in Mithridate, vt pro Sylla iam hoste declarato prouinciæ præesset, ac bellum contra Mithridatem gereret.

Et Sylla.

Eum rei militaris imperitum, comitatus est vnus è Senatoribus Fimbria, vir nõ contemnendæ apud milites autoritatis; quibus vice versa exosus erat Flaccus, ob auaritiam & crudelitatem. Mare Brundusio transeuntibus multæ naues confractæ sunt; nonnullæ earum præcursoriæ à nouo exercitu Mithridatis exustæ. Pars exercitus præmissa in Thessaliam, ad Syllæ castra transiit, cæteros ne deficerent Fimbria continuit.

V. *Dissentio Flacci, & Fimbriæ.*

Deinde cum inter ipsum & Quæstorem lis de hospitio esset exorta, eius arbiter Flaccus cum nullam rationem habuisset honoris Fimbriæ, ille minatus est se in vrbem reuersurum; & Flaccus ei successorem dignitatis dedit. Mox autem per Flacci absentiam, Chalcedonem classe petentis, factus audacior, primum Thermo Proprætori fasces abstulit, quasi hunc magistratum ipse accepisset ab exercitu. Deinde Flaccum cum indignatione reuertentem in fugam compulit; deinde ex puteo, in quo latebat, extractum interemit, seque belli ducem propria autoritate constituit, caput abscissum proiecit in mare, truncum reliquum insepultum reliquit. Deinde aliquot præliis cum Mithridatis filio non infeliciter initis, traiecit in Asiam, vbi regem ipsum compulit intra Pergamum; & inde profugum in Pitanem Troadis vrbem, conatus est fossa circundare; sed ille conscensis nauibus in Mitylenem fugit. Tum Fimbria prouinciam obeũdo mulctabat factionem Cappadocum, & agros populabatur excludentium se mœnibus. Nec plura hoc anno Fimbria. Nam quæ mox ab eo gesta ad Ilium narrantur apud Appianum, eodem ipso teste, in fine Olympiadis centesimæ septuagesimæ tertiæ contigerunt, id est anno sequenti.

Quæ Fimbria ceciderit. Quæ gesserit in Mithridatem.

VI. *Reparat copias Mithridates. Eius imprudentia.*

Interea Sylla cum ad Cheronæam ducem Mithridatis Archelaum ingenti clade affecisset, & Rex in Græcia mallet, quam in Asia bellum geri, ingentem rursum per hyemem collegit exercitum. Sed in eo crudeliter & inconsulte se gessit, quod sibi suspectos, quos beneficiis demereri oportuisset, cladibus afficere maluit: Gallogræcos in primis & Chios, quorum iniurias fusius persequitur Appianus: quibus id consecutus est Mithridates, vt plurimos sibi ante beneuolos redderet alienos, in primisque Ephesios, Trallianos, Mesopolitas; aliqui etiam in eius vitam conspirantes, nihil præter supplicia sunt consecuti. Porro octoginta millium exercitus à rege collectus est, quem Dorylaus duxit in Græciam ad Archelaum, qui reliqua illa decem millia retinebat. Et Dorylaus quidem copiarum magnitudine, & militum peritia fretus, non sine proditione tot legiones ad Chæronæam cæsas putabat, & pugnam affectabat cum Sylla, deterrente eum Archelao, qui Romanam virtutem, ac Syllæ felicitatem esset expertus, ratus eum sumptibus, & belli diuturnitate atterendum. Ideoque leuioribus aliquot præliis aliquandiu contentus fuit. Donec loci commoditas & Bœotiorum camporum planicies, equitatui, quo plurimum rex valebat, idonea, vtrique pugnam persuasit.

VII. *Sylla pugna ad Orchomenõ Bœotiæ.*

Sylla vero cum iis ad Orchomenon castra contulit, & toto campo plures fossas ducere instituit, paratus venientem Archelaum excipere instructa acie. Sed cum Romani magnitudine equitatus territi, segnius pugnam capesserent, aut pugnam potius metu fracti detractarent, nec Sylla precibus quidquam minisue proficeret, desiliit ex equo, & correpto signo procurrit inter duas acies, cum satellitio clamans, Si quis vos milites rogarit, vbinam Syllam Imperatorem vestrum prodideritis; respondete, pugnantem ad Orchomenon. Tum præfecti eius periculo moti, succurrerunt è suis ordinibus: cæteri certatim pudore secuti hostem feliciter inferentem se non solum repulerunt, sed quindecim etiam millia, & in iis filium Archelai Diogenem, quem Plutarchum priuignum vocat, peremerunt.

VIII. *Alia rursus de Archelao victoria.*

Hic Sylla veritus ne rursus Archelaus in Chalcidem nauibus effugeret, & se

classe destitutum ad persequendum eluderet; toto campo nocturnas stationes disposuit, proximoque die eius castra aggressus est, tam felici conatu, vt iis expugnatis, infinitam stragem barbarorum ediderit, ipsumque Archelaum in paludis, cuiusdam latebras prius ex fuga compulsum, cum nauicula in Chalcidem eiecerit. Horum sanguine interfectorum, inquit Plutarchus, paludes inundarunt; & stagnum cadaueribus est oppletum. Itaque nostro quoque æuo annis prope ducentis post eam pugnam multi barbarici arcus, galeæ, loricarum ferrearum fragmenta, gladii, cœno reperiuntur immersa. Sic Plutarchus; quem ex hoc loco colligere potes, circa Vrbis annum 850. floruisse.

Sylla Bœotiã diripit. Sylla postero die suis militaria dona distribuit; deinde Bœotiam frequentibus defectionibus nutantem diripuit, Thebanos, contra quos ira implacabili exarserat, agri dimidio mulctauit, quod Apollini & Ioui Olympio consecrauit, atque ex prouentibus argentum quod ceperat, exolui diis imperauit. Transgressusque in Thessaliam hyemauit, Lucullum expectans cum nauibus, interimque quoniam nihil de eo compertum habebat, alias naues fabricatus est. Hæc gesta hoc anno in Græcia, retulit Appianus, qui annos per singulas hyemes, Consulesque distinguit. Plutarchus etiam in Sylla, quæ ad Orchomenõ Bœotiæ gesta sunt, ad Flacci Consulatum refert.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3969.

1. N. III. Quod fabulosum Plut. significat, qui illud carmen ex Musæo refert.

Ὃς τρία μὲν τίκτει, δύο δ' ἐκλέπει, ἓν δ' ἀλεγίζει.

Terna parit, duosq. excludit, verum educat vnum.

Negat enim Aquilam plures duobus pullis parere, Ac ne Musæũ quidam recte dixisse ait, tres solere parere, nedum septem: vide Arist. lib. 6. hist. ca. 6. & Aldrouani l. 1. Ornithol. cap. Incubatus, exclusio.

ANNVS MVNDI 3969. SEXTAE AETATIS 453.

IMPERII GRÆCORVM 227. PHILIPPI 8. IANNÆI REGIS & Pontificis 18. Ptolemaei Lathvri 32. Olympiadis CLXXIII. an. 4. Vrbis Cond. 668. Coss. L. Cornelio Cinna III. & Cn. Papirio Carbone. Mithridatici belli 5. Civilis belli 4.

ANNVS ANTE CHRISTVM 84.

I. *Philippus vltimus rex Seleucidarũ.* OLVS hoc anno, & vltimus Seleucidarum, Philippus Grypi filius regnat in Syria, Damasco ac Cœlesyria per Aretam Arabem occupata, quem Damasceni ad imperium euocauerant, propter odium quo prosequebantur Ptolemæum Mennæũ. Sic Iosephus.[a] Porro hic Ptolemæus Mennæi filius dicitur Dynasta Chalcidis, quæ sita est in monte Libano.[b] Nec est quod aliquem moueat, quod hunc Philippum postremum Seleucidarum regnũ tenuisse dicamus, cum D. Hieron. in Eusebii Chron. & omnibus recentioribus, tametsi Iosephus [c] Antiochum Dionysium appellet nouissimũ eorum, qui Seleucum generis authorem habebant. Non enim eum vltimum Seleucidarum regnasse dicit, sed minimum natu filiorũ Grypi, qui in Syria quoquo modo regnarunt. *Quid filius Anthiochi Pij* Antiochus autẽ Asiaticus, filius Antiochi Pii, ab eo prætermittitur, & ab omnibus præter Appianum, qui in Syriacis semel iterumque affirmat hunc Asiaticũ, post victum à Lucullo Tigranem in Syria, Lucullo dissimulante regnasse per annũ; a Pompeio tamen regno penitus fuisse spoliatum, vt supra attigimus. Verum id regnum tam breue, & per tot annos, quibus Tigranes in Syria rerum potitus est, interruptum, merito ab omnibus chronologis prætermittitur.[d]

II. *Tertius Cinnæ Cõsulatus.* ROMÆ autem cum Cornelius Cinna rerum potiretur, seipsum tertium creauit Consulẽ, & in locum occisi Valerij Flacci, collegam assumpsit Carbonem, in hũc & sequentem annum. Ideoque in Epit. 83. dicitur L. Cinnam & Cn. Papyrium

[a] l. 13 c. 23. [b] infra l. 14. c. 13. [c] l. 1. de bel. c. 4. [d] an. Reg. Gr. 1. n.

Carbonem à seipsis Consules, per biennium creatos, bellum contra Syllam parasse: quod de hoc, & seq. anno intelligendum est: de quibus annis, & proxime præcedenti accipiendum est illud Ciceronis in Bruto. Triennium, ait, fere fuit vrbs sine armis; sed oratorum aut interitu, aut discessu, aut fuga, primas in causis agebat Hortensius. Parturiebat videlicet misera Roma ingens malum, quod in reditu Syllæ, cum incredibili luctu, ac cruciatu enixa est; eique malo Mithridates nesciens fortasse seruiuit. In Asia vero maximus hoc anno Iliensibus luctus fuit, quem pax cum Mithridate secuta est.

Cum ergo Fimbria Asianos populos populatione vexaret, & alioqui crudelis esset, vt res ipsa docuit, Ilienses ab eo oppugnati confugerunt ad Syllam, vt ait Appian. qui cum se venturum promisisset, denunciassetque Fimbriæ vt à suis deditiis abstineret, laudauit ille quidem iam reuersos in Populi Ro. amicitiam, nihilominus petebat, vt se quoque Romanum hominem, qui ab Iliensibus primam originem repeteret, reciperent. Ingressus autem interfecit omnes obuios, & concremauit omnia; tum eos qui legatione ad Syllam functi fuerant, variis cruciatibus necauit; & qui in Mineruæ confugerēt, cum ipso fano combussit. Quin & mœnia diruit, ac postridie obiuit vrbem, circunspiciens nunquid reliquum superesset. Hæc Iliensium clades à Fimbria homine, vt aiebat, cognato illata, maior fuit, quam quæ olim ab Agamemnone cum tota Græcia per decennium fuerat importata. 2. III. *Fimbria Ilinsese perfidiose delet.* 2. x.

At Mithridates postquam etiam ad Orchomenon acceptam cladem audiuit, scripsit Archelao, vt pacem cum Sulla quam honestissimis posset conditionibus faceret. Et Sulla, qui nec classem habebat, nec pecunias, aut aliud quidquam ab vrbe accipiebat, vtpote hostis ab inimicis iudicatus, & iam absumpserat Pythiam, Olympiam, Epidauriamque pecuniam, pro qua his fanis dimidium agri Thebani addixerat, & cupiebat quamprimum contra inimicos recentem & integrum exercitum transportare, animo consensit in pacem. Et conquestus primum de iniuriis, quibus & Romanos, & suos indignissime affecisset. Si classem, inquit, quam habes, Archelae (Nam in colloquium venerant) nobis omnem Mithridates tradiderit; tum duces, legatos, captiuos, transfugas, fugitiuos & Chios, cæterosque è ciuitatibus suis in Pontum abstractos, dimiserit: præsidia locis omnibus deduxerit, nisi in quibus ante violatam pacem ea habuit; impensa quoque in hoc bellum, cuius ipse causa fuit, reddiderit, & paterno regno contentus fuerit, spero me effecturum, vt præteritarum iniuriarum populus Ro. obliuiscatur. IV. *Mithridates pacem quærit.* *Qua Syllæ erat necessaria.* *Conditiones pacis.*

Hæ conditiones dum perferuntur ad Mithridatem, Sylla vt interim bene vteretur otio, Henetos, Dardanos, aliasque finitimas gentes, quæ Macedoniam continenter incursabant, populatus est, exercens simul & ditans militem. Cumque legati à Mithridate reuersi cætera probarent, solam exciperent Paphlagoniam; addiderunt, æquiores se ab altero Imperatore pacis conditiones fuisse impetraturos. Plut. etiam naues negatas refert. Tum Sylla moleste ferens hanc collationem, respondit & Fimbriam pœnas daturum, & se quamprimum attigerit Asiam, visurum num pace an bello Mithridates opus habeat, qui post tot millia ciuium Rom. interfecta, in lucro ponere debuerit, quod ei manus dextera relinquatur, vt ait Plut. additque Archelaum à Sylla impetrasse, vt ipse pacis causa Mithridatem adiret, se eam confecturum, aut propria manu occubiturum. Nec opinione sua falsus, Regem in oblatas pacis conditiones adduxit, qui tamen Syllæ colloquium expetiit, & impetrauit. V. *Deferuntur ad regem.* Appia.

Itaque Sylla per Thraciam duxit ad Cypsela, Lucullo Abydum præmisso. Iam enim & hic ad eum venerat cum nonnulla classe, ægre aliquoties elapsus è piratarum insidiis. Deinde Sylla mouit à Cypselis, Mithridates à Pergamo, rursumque colloquium est habitum, ambobus cum exiguo comitatu in campum progressis, inspectante vtrimque exercitu. In eo multæ vtrimque querelæ ac criminationes iactatæ sunt, Tādem iracunda Syllæ oratione Rex territus, consensit in leges pacis Archelao datas, & in solum paternum regnum Ponticum reuersus est. Sicque primum bellum Mithridaticum sedatum est, interfectis à Sylla 160. millibus militum Mithridaticorum, vt ipse apud Archelaum & Mithridatem gloriatus est. Addit Plut. Syllam cum vidisset offensos ea pace milites, respondisse non potuisse se simul Fimbriam & Mithridatem, si conuenissent inter se, sustinere. VI. *Colloquiū Syllæ cum Mithridate.* *Et pax definita.*

VII. *Sylla Fimbriam aggreditur.*

Deinceps ergo Sylla aduersus Fimbriam progreditur, & promotis ad secundum à Fimbria stadium castris, postulauit sibi tradi exercitum, cui ille contra leges præesset: cui ludens respondit, ne ipsum quidem legitime imperare. Sed cum passim ac propalam à multis suorum desereretur, nec ei preces, minæ, largitiones, conatus vlli ad eos retinendos succederent; etiam seruum induxit, vt pro transfuga in Syllæ castra receptus, illum interficeret. Qui parum constanter rem aggressus, & ex ipsa trepidatione suspectus, comprehensus, omnia fassus est. Fimbria spe omni abiecta, Syllam ad colloquium inuitauit. Is pro se misit Rutilium: quod maxime Fimbriam afflixit, cum videret sibi negari colloquium, quod etiam hosti concedi soleret. Cumque rogaret veniam, si quid per ætatis imprudentiam peccasset; Rutilius respondit permissurum vt incolumis ad mare transeat, si velit ei Asia, cuius Sylla Proconsul sit, decedere, & abnauigare.

Qui à suis deseritur.

VIII. *Sibiq; manum infert.*

Ille habere se dixit meliorem aliam viam; simulque Pergamum rediit, & ingressus templum Æsculapij, traiecit se gladio. Et quia vulnus lethale non erat, à seruo impetrauit operam; qui primo Dominum, mox seipse interfecit. Quo tam atroci hominis facto, Deus immanem eius contra Ilienses crudelitatem iustissime vltus est. Permisit enim vt qui ex inuidia doluit insontes ad Syllam confugisse, & apud eum veniam & perfugium inuenisse; ipse desertus à suis, qui suos alteri sustulerat milites ad rogandum ab eodem veniam adigeretur; nec aliam impetraret, quam quæ ipsum ad supremam desperationem compelleret. Permisit Deus maxima in proximum crimina, longe maiori contra seipsum parricidio cumulari, & in præcedentium peccatorum pœnam, grauissimum peccatum, quo multo maiorum apud Deum suppliciorum factus est Reus. Eius corpus Sylla libertis ipsius ad sepulturam concessit, præfatus nolle se imitari Cinnam, & Marium, qui multos in vrbe sepultura simul cum vita priuarant. Exercitum eius accedentem accepit, & coniunxit cum suo.

Sylla ciuile bellum maturat.

Inde se ad componendam prouinciam, & ciuile bellum maturandum conuertit. Vix quicquam in Syllæ operibus clarius duxerim, ait Velleius, quam quod cum per triennium Cinnanæ, Marianæque partes Italiam obsiderent, neque illaturum se bellum iis dissimulauit, nec quod erat in manibus omisit, existimauitque ante frangendum hostem, quam vlciscendum ciuem, sed hæc ad sequentem annum pertinent.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3969.

1. N. I. Hic annus est sabbaticus, vt patet ex dictis anno Regni Græcorum 178. n. 7. ergo & Vrbis Cond. 675. & 682. & 689. & 696. & 703. & 710. & 717. licet Iosephus l. 14. c. vlt. sabbaticum annum appellet, quo capta est ab Herode Hierusalem, qui fuit Vrb. C. 716. Est autem ordine 198. tot enim annorum septenaria ab initio principatus Iosue numerantur.

2. N. III. Incidit autem in finem Olympiadis 173. & sunt qui putant inter hanc & illam priscam expugnationé mille & quinquagintos annos intercedere. Sic Appianus. Nobiscum in anno Olympiadico exacte consentiens. At iuxta Eusebij supputationé, qui eam cladem vult contigisse annis 406. ante primā Olympiadem, inueniuntur 1098. Cui summæ addit vnum annum nostra Chronologia, quæ numerat 407. annos ab excisa Troia, vsque ad initium Olympiadum, anno Mundi 3278. Et ab an. mundi 2871. quo ponimus deletam Troiam, ad præsentem, 1099. anni reperiuntur numeratis extremis.

ANNVS MVNDI 3970. SEXTÆ ÆTATIS 454.

IMPERII GRÆCORVM 228. ET VLT. PHILIPPI 9. ET VLT. IANNAEI REGIS ET PONTIFICIS 19. PTOLEMÆI LATHYRI 33. OLYMPIADIS CLXXIV. AN. I. VRBIS CONDITAE 669. COSS. L. CORNELIO CINNA IV. CN. PAPIRIO CARBONE II. BELLI MITHRIDATICI 6. CIVILIS 5.

ANNVS ANTE CHRISTVM 83.

HIC est postremus regni Seleucidarum annus, secundo Philippi anno terminatus, vt in Chronico Eusebiano traditur; in quo habetur id per σι. 250. annos durasse. Appianus in bellis Syriacis 270. annos in familia Seleucidarum regnantum scribit, etiam non numeratis 14. Tigranis annis. Et merito quidem Tigranis Armeni annos excludit, vt qui nihil ad Seleucidas pertineret. Multum tamen à vero aberrat numero, annis si Scaligero credimus 39. A morte, inquit, Alexandri ad hunc numerum sunt anni 231. Quare errat Appianus, qui regnum Seleucidarum stetisse scribit annos 270. vndequadraginta annorum fugit eum ratio. Sic ipse. I. *Finis regni Græcorum.*

IN quo primum vehementer errat, quod Seleucidarum annos à morte Alexandri inchoat, plebeio nonnullorum errore, cum ex Iosepho, aliisque innumeris antiquis recentioribusque constet, id regnum à Seleuco Nicanore incipiendum esse, anno secundo Olympiadis centesimæ decimæ septimæ, vt suo loco docuimus. A Seleuci autem primo anno recuperatæ Babylonis, ad præsentem, 228. numerantur, vt Augustino quoque Torniello placuit, qui instar multorum merito esse potest, propter eximiam hominis diligentiam. Idemque numerus exacte colligitur in annis vrbis. Nam cum I. Seleucidarum sit annus 442. V.C. vsque ad præsentem 669. 228. reperiuntur. Cæterum à morte Alexandri, quæ contigit anno I. Olymp. 114. iuxta communissimam sententiam, vsque ad præsentem annum, integræ sexaginta Olympiades, id est 240. anni reperiuntur, & præsens insuper annus, qui est ducentesimus quadragesimus primus, & nō, vt ille putat, ducentesimus trigesimus primus. Quod si à ducentis quadraginta & vno, tredecim annos detraxeris, qui inter mortem Alexandri & primum Seleuci intercedunt, inuenies 228. Pseudoscaligerum ergo 10. annorum fugit ratio: Appianum autem, si ab Alexandro numeraret, vndetriginta: à primo autem Seleuco, quadraginta duo. Eusebium vero viginti duo. II. *Scaligeri hallucinatio.* *Et ratio temporis.*

PACE cum Mithridate inita, Sulla ad res Asiæ componendas conuersus, Curionem iussit in propria regna Nicomedem & Ariobarzanem reducere. Ad Senatum quoque perscripsit omnia, hostem se iudicatum dissimulans. Prouinciam deinde constituens Ilienses, Chios, Rhodios, Lycios, Magnesios, aliosque quosdam populos, vel in præmium auxiliorum, vel in malorum, quæ propter studium erga Romanos pertulerant, solatium, ascripsit inter pop. Rom. socios: seruos à Mithridate manumissos, in herilem potestatem redire per præconem iussit. Id edictum multas turbas, defectiones, cædesque rursus attulit. III. *Sylla res Asiæ componit.*

Deinde Sylla, ciuitatum optimatibus Ephesi cōgregatis, orationem ad eos habuit, qua & Romanorum in Asianos merita, ab ipso Antiocho Magno recenset; & eorum in Romanos viceuersa iniurias, cum magna crudelitate, & sacrilegio coniūctas; ob quas, & ab ipso Mithridate, cui gratificari studuerint, & à Romanis iniurias bello vindicantibus, terra marique non paruis afflicti sint malis. Sed imminebat alia clades pecuniaria, quæ plus mali Romanis allatura erat, quam Asianis.

IV. *Exigit ingentes pecunias.*

Siqvidem eis mulctam quinquennalis tributi imponit, quam in præsentia repræsentari iubet: deinde pecuniam in hoc bellum insumptam (quam tamen iam à Mithridate exegerat) & si quam præterea constitutio prouinciæ exigebat. Eam, inquit, collationem in singulas ciuitates diuidam, & tempus conferendi præfiniam, quæ si qui non seruauerint, pro hostibus habebuntur. Sylla, inquit Plut. mulctam publicam irrogauit Asiæ 20. millia talentûm, (id est 7. milliones coron.) priuatim vero domos, magna sumptuum insolentia & vexatione flagellauit; quæ ibi exactius explicantur: ex quibus etiam intelligitur quantum curæ Sylla in militibus sibi demerendis posuerit. Addit Cassiodorus his Coss. Asiam in 4. & 40. regiones à Sylla distributam, idque mulctæ diuidendæ causa factum videtur.

Cum totius Asiæ gemitu.

Hæc locutus mulctam in legatos distribuit, simulque misit qui eam exigerent. At ciuitates inopia & fœnoribus, & belli damnis, & quotidianis piratarum incursibus afflictæ, gemebant videlicet, nihil tamen recusare poterant, sed res quæque suas oppignerabant, vt vrgentium militum impudentiæ satisfacerent. Atque ita pecuniæ ad Syllam comportabantur, gemente præ calamitatibus Asia. Cum quibus ille in Græciam, indéque in Italiam traiecit. Murena cum duabus Fimbrianis legionibus in Asia, ad cætera ordinanda relicto. Hæc ex Mithridaticis Appiani. Nunc ad Ciuilia cum eo transeamus.

V. *Redit in Italiam ad ciuile bellum.*

Cvm ergo Sylla cum victore exercitu, copioso, & egregie erga se animato, & ad omne imperium parato, rediret in Italiam; plurima classe, ingentibus pecuniis, omnique belli apparatu instructus; ad hæc magnis publice priuatimque affectus iniuriis, vir alioqui sæuus ac ferox, nec minus bellorum scientia, quam fœlicitate spectatus, nimirum valde formidabilis inimicis aduentabat.

Ad id se Coss. parãt.

Itaque Carbo & Cinna certos homines per totam Italiam dimiserunt, qui pecunias, milites, frumentum in instantis belli vsum compararent, & potentiores quosq; ad suas partes adiungerent, nouos ciues, quorum causa hoc bellum, conflatum erat, ad bellica subsidia incitarent. Classe quoque instructa, & accersitis è Sicilia nauibus, seruabant littora; omnia denique ad periculosi belli aleam, summo studio moliebantur.

VI. *Syllæ literæ ad Senatũ minaces.*

Interea Sylla alias de se literas ad Senatum scribit, in quibus cum suos labores, & merita in Rempub. ab initio exaggerabat, recensens quæ in Numidia contra Iugurtham, in Gallia contra Cimbros, in Cilicia pro Bithynis & Cappadocibus, in Græcia atque Asia contra Mithridatem, Questor, Legatus, Prætor, Consulque gessisset: pro iis eam sibi ab inimicis gratiam repositam querebatur, vt omni dignitate, fortunisque priuatus, hostis iudicatus proscriptusque sit, vxor, liberi amici in fugam acti, spoliati bonis, trucidati. Itaque venturum se confestim, vlturumque publicas iniurias & priuatas, & pœnas ab authoribus exacturum. Cæterorum vero ciuium, vel nouorum, vel veterum neminem incusaturum.

Responsio Senatus.

Quibus literis lectis cum pauor inuasisset omnes, missi legati qui reconciliarent eum aduersariis, præmonerentque, si quid sibi fide publica vellet caueri, id curæ Senatui fore, cum primum voluntatem suam significasset.

VII. *Coss. traijciunt in Dalmatiã.*

Interim Cinna iussus est cessare à delectibus, dum responsum redditur, qui futurum se in arbitrio Senatus pollicitus, mox post legatorum discessum, seipse Cõsulem cum Collega in proximum annum designat, ne opus haberet comitiorum causa vrbem repetere. Ex quibus intelligis lector, quæ paulo ante retulimus ad finem præcedentis anni pertinere, quæ tamen distrahere noluimus perspicuitatis causa. Mox autem ambo Consules peragrata Italia, conscriptisque legionibus traiiciebant in Dalmatiam, vt cum iis Syllæ occurrerent. Et primi quidem prospera nauigatione vsi, portum fœliciter tenuerunt, proxime secutos retro tempestas repulit. Eorum plerique domum repetebant, negantes se contra ciues suos arma laturos; alij negabant se in Dalmatiam traiecturos.

VIII. *Cinna à milite tumultuante occiditur.*

Eam rem Cinna indigne ferens concionem euocat, & minas intentat, quas illi ferociter contemnunt, ad vim parati, si quis insolentius vrgeat.

Cum vero in concionem eunti, lictor de via multitudinem submouens, quendam pulsasset obuium, miles lictorem repercussit, quem dum Consul iubet corripi, sublato pariter clamore, ad saxorum iactus ventum est, qui propiores erant strictis gladiis confoderunt hominem, atque ita Cinna Consul sub initia quarti Consula-

tus occubuit. Nec tamen alius in eius locum suffectus est, tum Carbone reditum in vrbem ad comitia detrectante, tum, postquam metu ad comitia habenda venire compulsus est, multis prodigiis comitia vltra æstiuum solstitium differentibus. Itaque reliquo toto anno solus consulatum gessit: & milites, qui iam in Dalmatiam traiecerant, reuocauit.

IX. *Syllæ responsio, & legatio ad Senatum irrita.*

Inter hæc Sylla Senatus legationi respondit, nunquam sibi amicitiam cum tot tantorumque facinorum patratoribus fore, non prohibiturum tamen se, si eis populus salutem dare voluerit. Tutiores tamen fore qui ad ipsum confugissent, vt qui tam fauentem haberet exercitum. Ex quo apparebat eum retinere velle imperium, & Dominationem in vrbe occupare. Addidit etiam qui verbo peterent, omnia sibi sua à Senatu restitui. Verum cum primum legati Brundusij cognouerunt Cinnam occisum, Remp. perturbatam, ad Syllam infecto negotio reuersi sunt.

Eius copiæ Italiam petentis.

Ille cum quinque legionibus Italicis, & sex millibus equitum, assumptis etiam Macedonum ac Peloponnesiorum auxiliis, ducens in summa circiter 40. virorum millia (in Latino Appiani male legitur 60. est enim in Græco, ἄγων ἐς μυριάδας ἀνδρῶν τέσσαρας. Velleius tamen ait reuectum in Italiam haud plura quam 30. armatorum millia, aduersus ducenta amplius hostium Brundusij exposuisse.) à Piræeo Patras Achaiæ, circumacta Peloponneso, indéque Brundusium cum classe mille & sexcentarum nauium traiecit, & portu à Brundusinis receptus, eos in posterum immunitate donauit.

X. *Auget copias in Italia. Recipit Metellum Pium. Cn. Pompeium. Et Cethegum. Ciues defensionem parant.*

Brundusium appulit, vt ait Appianus, Olymp. 174. supple ineunte, mediaque parte Consulatus Carbonis exacta. Inde cum vniuersis copiis progressus, in itinere primum Metellum Pium obuium habuit, qui Cinnæ Mariique metu vitata vrbe, apud Ligures cum aliqua militum manu, & Procõsulis nomine substiterat, & se vltro cum suis Syllæ socium obtulit. Nec ita multo post Cn. Pompeius, qui postea Magnus cognominatus est, è Piceno legionem adducens, à Sylla receptus est. Ad eundem etiam Cethegus se contulit, quo non alius ei magis infensus fuerat, adeo vt cum Cinna & Mario vrbe pelleretur: nunc autem ei supplex factus, operam suam in omne officij genus prolixè detulit. Quibus ille receptis, auctus & militum & amicorum numero, eos pro legatis habuit. Ipse vero cum Metello, Proconsules ambo, quoniam neuter dignitatem deposuerat, vlterius procedebant. Interea ciues, qui & priorem eius in vrbem ingressum meminerant, & grauibus eum plebiscitis exagitarãt, omne studium per totam Italiam, in parando contra eum bello, collocabant. Idque tanto erat facilius, quod Sylla contra Remp. & Consules arma ferret. Illi pro Repub. ductu legitimi magistratus, pugnaturi erant. Atque ita hic annus vsque ad creationem nouorum Cõsulum abiit.

ANNVS MVNDI 3971. SEXTÆ ÆTATIS 455.

TIGRANIS IN SYRIA 1. IANNÆI REGIS ET PONTIFICIS IVDÆORVM 20. PTOLEMÆI LATHVRI 34. OLYMPIADIS CLXXIV. AN. 2. VRB. COND. 670. COSS. L. CORNELIO SCIPIONE ASIATICO, ET C. NORBANO FLACCO. BELLI MITHRIDAT. 7. CIVILIS 6.

ANNVS ANTE CHRISTVM 82.

I. *Regnum Tigranis in Syria.*

NOVVM Syriæ regem Tigranem Armenum, hoc anno ad decimum octauum vsque suggerimus, quando à Pompeio Magno deuictus, Syria quoque spoliatus est. Qua in re Iustinum sequimur l. 40. etsi licuit Appianum, qui in Syriacis semel iterumque ad quatuordecim tantum annos regnum Syriæ tenuisse testatur. Sicque oporteret ad 4. annos eius ingressum differre. Verum vt Iustino

potius adhæreamus, facit coniectura initæ proximo anno pacis, Romanos inter & Mithridatem; inter quos flagrante bello, quo & ipse Tigranes gener erat implicitus, non facile potuisset copias in Syriam, ad eius regulos opprimendos, transferre. Meminit quidem Iosephus, [a] expeditionis Tigranis in Syriam, cum quingentis militum millibus; sed cum eam differat ad regnum Alexandræ post defunctum Iannæum, aliam quandam fuisse huiusmodi expeditionem credimus. Hæc ergo erit quasi appendix regni Græcorum & Syriæ, donec victo Tigrane, omnia in Romanorum potestatem cessere: cum præsertim res Tigranis deinceps cum Romanis plurimum connexæ sint. [a] l. 13. c. 24.

II. *Ad eum Syri confugere.* DE hac igitur translatione Imperij Græcorum, siue Syriæ in Tigranem Armeniæ regem, ita scribit Iustinus l. 40. Mutuis fratrum odiis (Grypi & Cyziceni) & mox filiorum, inimicitiis parentum succedentium, cum inexpiabili bello & reges, & regnum Syriæ consumptum esset, ad externa populus auxilia concurrit, peregrinosque sibi reges circunspicere cœpit. Itaque cum pars Mithridatem Ponticum, pars Ptolemæum (Lathurum) ab Ægypto arcessendum censeret, occurreretque quod Mithridates implicitus bello Romano esset (erat quidem recens inita pax, sed hæc consilia antiquiora erant. Quin ne pax quidem satis firma aut diuturna videbatur fore, Muræna belli & triumphi materiam in Asia quærente: meritoque Syri timebant Romanos sibi hostes, Mithridatica subiectione accersere) Ptolemæus quoque hostis Syriæ semper fuisset, omnes in Tigranem Regem Armeniæ consenserunt, instructum, præter domesticas vires, Parthica societate, & Mithridatis affinitate.

III. *Eius ibi regnum an tranquillũ.* IGITVR accitus in regnum Syriæ, per octodecim annos tranquillissimo regno potitus est, neque bello alium lacessere, neque lacessitus inferre alij bellum necesse habuit. Sic Iustin. Non fuisse tamen res in Syria his octodecim annis tranquillissimas, ex iis intelligetur, quæ suis locis à Iosepho mutuabimur. Nam hoc ipso tempore, vt idem tradit, [b] Aretas Arabs Cœlesyriam tenebat, vocatus à Damascenis, propter odium, quo prosequebantur Ptolemæum Mennæi filium, qui grauis erat Damasco vicinus. Iudæi quoque magnam Syriæ partem bellis infestam habebant, pugnando contra Arabas, Phœnices, Syros, Idumæos, Palæstinos, sub Iannæo, homine armis magis & castris assueto, quam sacris. [b] l. 13. c. 23. & 24.

Iannæus ab Areta victus. Hoc porro tempore Aretas adeptus regnum Cœlesyriæ, Damasco expeditionem suscipit aduersus Iudæos, & deuicto apud Adida Alexandro, certis conditionibus reduxit suos vnde venerat, inquit Ioseph. [c] puto hanc esse Adiada, in Sephela, siue regione campestri à Simone ædificatam & munitam, [d] quam Adrichom. in tribu Dan constituit. [c] l. 13. c. 23. [d] Vt est in 1. Mach. 12. 38.

IV. *Coss. contra Syllam mouent.* IAM vero quod ad ciuile bellum attinet, Consules L. Scipio, & C. Norbanus, & cum his Carbo, qui superiore anno Consul fuerat, infesti quidem erant Syllæ, vt cæteri, sed conscientia patratorum scelerum, plus cæteris sibi timentes, vrbanis Italicisque delectibus habitis, cum suis quisque copiis, contra hostem ibant: habueruntq; tum primum cohortes ducentas quinquagenarias, quæ etiam postmodum auctæ sunt, vt ait Appianus. Sed Plut. ex ipsiusmet Syllæ commentariis, refert eum contra quindecim partium aduersarum duces, qui cohortes quadringentas & 50. habebant, bellum suscepisse. Suos autem vltro iusiurandum ei dedisse, se ad signa mansuros, nec in oppida dilapsuros, nec Italiam volentes vexaturos. Itaque Velleius, Putares, inquit, Syllam venisse in Italiam non belli vindicem, sed pacis authorem: tanta cum quiete exercitum per Calabriam, Apuliamque, cum singulari cura frugum, agrorum, hominum, vrbium, perduxit in Campaniam, Tentauitque iustis legibus & æquis conditionibus bellum componere: sed iis quibus & pessima, & immodica cupiditas erat, non poterat pax placere. Crescebat interim in dies Syllæ exercitu, cõfluentibus ad eum optimo quoque, & sanissimo. Ita quidem Velleius; sed ex eius, vt apparet, commentariis. Nam quomodo optimi quique, & sanissimi contra Remp. contra legitimos magistratus, contra S. P. Q. R. pro homine, quem publice constaret hostem iudicatum, arma tumerent, non satis intelligo. At iniuste iudicatus fuerat. Et quis eum constituerat iudicem, in causa sua, contra patriam suam?

Qui transit per Italiam innoxium.

V. *Pugna ad Canusium.* ET vt multa minora prælia, velitationesque cum Appiano omittamus, primum

omnium

omnium ad Canusium (id oppidum in Apulia est, viginti quinque stadiis distans à Cannarum vico) cum Norbano signa contulerunt Proconsules (ita appellat Syllam & Metellum Appianus) vbi desiderata sunt ex Consulis exercitu 6. millia, è Syllanis 70. ceciderunt, sauciati multi, Eutrop. l. 5. & Oros. [a] habet 124. & addit sex millia capta à Syllanis. Norbanus retrocessit Capuam. Cum Consule victum quoque iuniorem Marium, & cæsa 7. millia militum scribit Plut. cum Sylla non instruxisset aciem, nec copias in ordines suos digessisset, vsus communi ardore, impetu, atque alacritate exercitus sui, quem sibi recens iureiurando constrinxerat.

[a] l. 5 c. 20.

TVM L. Scipio contra hostem ad Teanum Campaniæ oppidum castra metatum, alium duxit exercitum, qui pacis magis quam pugnæ cupidus, cum sermones de concordia à Syllanis de industria iniectos accepissent, deserto Consule omnes ad Syllam transierunt; adeo vt solus cum Consule L. eius filius remaneret, quos Sylla, cũ in suas partes nequiuisset traducere, incolumes dimisit. Dolum Syllæ hic quoque Plutar. agnoscit. Sylla, inquit, cohortibus viginti quasi auibus cicuribus, quadraginta in laqueum illectas aduersarias abduxit in castra sua. Quo tempore Carbonem ferunt dixisse, bellum se cum vulpe & leone, in animo Syllæ habitantibus gerentem, magis infestari à vulpe. Cic. pro Sext. ait Scipionem fluctibus Reip. expulsum, Massiliæ postea in exilio vixisse. Ad Norbanum quoque Sylla Capuam misit alios legatos de pace acturos: cumque ad eum nemo veniret, ne responsi quidem gratia, verebatur enim Norbanus Scipionis collegæ casum, VI.

Consulis exercitus deficit ad Syllam.

Sylla vulpes, & leo.

SYLLA motis castris processit vlterius, omnia hostiliter vastans. Idem & Norbanus fecit diuerso itinere, Carbo vero prior in vrbem delatus, effecit vt Metellus, & quotquot alij Senatores se Syllæ adiunxerant, hostes à S. P. Q. R. iudicarentur. Quo tempore Capitolium deflagrauit vario rumore nunc in Carbonem, nunc in Consules, nunc in aliquem à Sylla submissum suspicionem vertente, vt ait Appianus. Sed cum nõ appareat quid vtilitatis in vllam partium inde redundaret, verius arbitror cum Iulio Obsequente, & Cassiodoro dici, id casu, & Æditui siue custodum negligentia contigisse. Deflagrasse Capitolium hoc anno, author est Salust. in Catil. vbi ait id 20. annis ante Catilinariam coniurationem, quæ cadit in consulatum Cic. a. V. C. *690.* contigisse. Diem etiam notat Plutarch. pridie scilicet nonas Quintiles, re à quodam fanatico prædicta, &, vt apparet mox ab incendiario cacodæmone, qui se Bellonam apud Plut. dicebat, perpetrata, anno 424. ex quo à secundis Consulibus dedicatum fuerat numeratis extremis, vt ex Halycarnassæo suo loco iampridem retulimus. Laxiorem temporis notam habet Tacitus l. 19. historiæ, vbi ait oracula Sibyllina cum Capitolio post Olymp. 173. in arca lapidea conflagrasse. VII.

Copiæ vtraque vrbem adeunt. Capitolij deflagratio.

A. V. C. 247. n. 9.

INTEREA Sertorius dudum sortitus Hispaniam, postquam Suessam, quæ à Syllanis tenebatur occupauit, dum Sylla Scipionis exercitum ad defectionem trahebat, profugit in prouinciam, in qua cum ei non succederetur, magni belli segetem præparauit. Interim magis magisque in dies crescebant Consulum copiæ: confluente ab vltima Italia milite, & circumpadana Gallia. Nec Sylla quiescebat, omnes vbique populos per certos homines sibi conciliare studens, spe, metu, beneuolentia, largitionibus. Atque in his conatibus reliquum anni vtrimque consumptum est. VIII.

Res à Sertorio, & M. Lucullo gesta.

Hoc ipso M. Lucullus, illius Luculli frater, qui postea Tigranem & Mithridatem debellauit, vnus è Syllanis ducibus, ad Fidentiam (ea ad Padum ponitur à Ptol. inter Parmam & Placentiam) cohortibus sedecim aduersus hostiles 50. rem feliciter gessit, & cæsis octodecim millibus, victoria castrisque ipsis potitus est. Author Plutarchus in Sylla.

ANNUS MUNDI 3972. SEXTÆ ÆTATIS 456. TIGRANIS IN SYRIA 2. IANNÆI REGIS ET PONTIFICIS IUDÆORUM 21. PTOLEMÆI LATHURI 35. OLYMPIADIS CLXXIV. AN. 3. URB. COND. 671. COSS. CN. PAPYRIO CARBONE III. ET C. MARIO NEPOTE GRATIDIANO. BEL. MIT. 8. CIVILIS 7. SYLLÆ PROSCRIPTIONIS ET DICTATURÆ 1.

ANNUS ANTE CHRISTUM 81.

I. *Iannæi expeditio ad Dion.* LEXANDER Iannæus Rex & Pontifex Iudæorum, cum se ab Areta rege Arabum & Damasci, certis conditionibus expediuisset, triennij expeditionem suscepit, de qua ita Iosephus.[a] Alexander vero ad Dion oppidum admoto milite, eoque vi capto, ad Essam inde duxit, vbi erant Zenonis res pretiosissimę. Videtur hic Zeno esse idem, qui cognomento Cotylas, Philadelphiæ tyrannus erat, vt supra ex eodem Iosepho,[b] dictum est: eius filij Theodori meminit c. 21. cui Alexander hic Amathuntem eripuit, eamque diruit; vbi cum nihil de patris eius morte significet, potuit etiam hoc tempore in viuis esse: l. tamen 1. de Bello c. 4. nulla Zenonis, sed Theodori tantum fit mentio, cuius opum cupidus Iannæus, ei bellum intulerit; ibidemque pro Dio & Essa, inuenies Pellam, & Gerasam, vtri potius loco fides habenda sit, non facile dixerim.

II. *Expugnat Essam quoque.* Dio ergo oppido vi capto, Iannæus ad Essam duxit, & primum triplici muro eum locum circundedit; deinde expugnato oppido ad Gaulanam duxit, & Seleuciam, & subactis his quoque, redegit in potestatem vallem, quæ Antiochi dicitur, & castellum Gamala. Gaulana, siue Gaulanitis, quæ & Basanitis à Basan, regio erat trans Iordanem in tribu Manasse, ex vrbe Gaulon ita dicta. Ibidemque fuit Seleucia ad Semochonitem lacum, vt scribit Ioseph. l. 4. de bello c. 1. vbi de Gamala, & *Gamala ciuitas.* valle quæ hic[c] Antiochi dicitur, hæc habentur. Gamala, inquit, ciuitas freta locorum difficultate Agrippæ non cedebat. Iugum namque asperum ex alto monte deductum mediam ceruicem erigit, & vbi supereminet in longitudinem tenditur: tantum contra decliue quantum à tergo, vt Cameli similitudinem præferat, vnde nomen etiam duxit. Et à fronte quidem & lateribus in valles inuias scinditur, pars vero quę de monte pendet paululum difficultatem vitat, vbi crebræ domus per prona erant ædificatæ, nimióque præcipitio casuræ videbantur. Australis vero collis immensa editus altitudine, vsum arcis sine muro ciuitati præbebat, rupesque superior ad profundam pertinens vallem. Fons autem intra muros erat, in quem oppidum desinebat, vt scilicet aqua inde decurrens ad ima caudæ Cameli speciem exhiberet. Hæc ibi ferme.

III. *Eam Iannæus expugnat.* Hunc ergo locum tametsi natura munitissimum expugnauit Iannæus, obiectisque multis criminibus Demetrio, locorum eorum domino, principatu suo illum exuit, & tertio demum huius expeditionis anno domum reduxit exercitum, magna alacritate Iudæis eum, ob res prospere gestas, excipientibus. Hæc Ioseph. l. 13. ant. c. 23. quæ l. quoque 1. de bel. c. 4. reperies. Hæc igitur non ad hunc tantum annum, sed ad duos quoque sequentes pertinent, quæ exactius distinguere non possumus: & apparet magnam huius triennij partem, in munitissimæ Gamalæ expugnatione consumptam. D. Hierony. in Chron. Eusebij, addit hoc anno 21. Iannæi, multas ab eo ciuitates fuisse captas, huc sine dubio respiciens.

IV. *Romani Coss.* Romae autem Papyrius Carbo, tertiùm factus est Consul: ei Collega datus est C. Marius, quem Eusebius in Chron. Græco non solum Nepotem, sed etiam Gratidianum cognominat. Eum plerique omnes C. Marij septies Consulis filium, Appianus, ἀδελφιδοῦν, id est filium fratris, aut sororis appellat. Suspicatur Sigonius, & recte vt arbitror, adoptatum à C. Mario, qui liberis carebat, *Marij genus.*

[a] l. 13. c. 23.
[b] l. 1. belli c. 2. & l. 13. ant. c. 25.
[c] l. 1. de bell. c. 4.

Marianæ res labascvnt. Syllanæ invalescvnt. Et atas.

& apparet Gratidiani cognomen adoptionis signum, vt de Æmyliano, Seruiliano, aliisque constat. Liuius in Epit. 86. Consulem ante annos viginti per vim creatum esse dicit; vbi fortasse quinque & viginti legendum est. Nam in viris illust. c. 68. C. Marius filius, inquit, viginti quinque annorum Consulatum inuasit, quem honorem, tam immaturum mater fleuit. Velleius ait annos natum 26. Appianus 27. qui reliquam historiam hoc fere modo pertexit.

V. *Metellus Carbonis legatum vincit.*

Insequentis anni principio Coss. Magistratum ineunt, quo tempore, præ frigoris asperitate, in hyberna vtrimque discessum est. Sed primo statim vere ad Æsim fluuium à mane vsque ad meridiem acerrime conflixerunt, Metellus & Carinas Carbonis legatus; quo multis amissis profligato, finitima loca à Coss. ad Metellum defecerunt. Metellum vero Carbo assecutus obsidebat, donec cognito collegam Marium magno prælio ad Præneste esse victum, copias suas reduxit Ariminum, Pompeio tergo hærente, & in agmen extremum incursante.

VI. *Et Sylla Marium ad Præneste.*

Clades autem ad Præneste, accepta est hoc modo. Occupata à Sylla Setia. (ea Liri fluuio vicina est) Marius eo copias admouit, deinde paulatim retrocedens, vbi ad Sacriportum peruenit, explicuit aciem, pugnatum est magnis animis. Vbi vero sinistrum cornu laborare cœpit, 5. cohortes & duæ turmæ, ad Syllam abiectis signis transiere, & terga vertentes suos cædere cœperunt. Itaque Mariani vniuersi victi, effusa fuga Præneste petebant, Sylla terga cædente. Prænestini primos fugientes intromisere, sed vrgente hoste clausa porta, Marium fune subduxerunt in mœnia. Tum vero magna cædes circa muros edita, multi capti. In his quotquot erant Samnites, omnes Syllæ iussu occisi, vt Romanis perpetuo molesti. Scripsit Sylla in suis comment. referente Plut. 23. tantum ex suis fuisse desideratos, ex hostibus cecidisse 20. millia, captos 8. millia, & in somnis se de victoria fuisse præmonitum.

VII. *Et rursus Carbonem Metellus.*

Et Marciū Pompeius.

Per eosdem dies & Metellus vicit alterum Carbonis exercitum, etiam tunc quinque cohortibus inter pugnam sua transitione victoriam accelerantibus. Pompeius quoque Marcium deuicit circa Senas, & vrbem ipsam diripuit. At Sylla Mario intra Præneste compulso, oppidum vallo & fossa è longinquo cingebat, præfecto ei operi Lucretio Ofella, vt fame Marium expugnaret. Ad eum obsidione liberandum Carbo Marcium misit cum octo legionibus, quas Pompeius in angusto loco nactus, maxima ex parte concidit; reliqui per seditionem contra ducem tumultuantes, primo Ariminum iniussi signa retulerunt; inde ad proprios lares cateruatim dilapsi, septem tantum cohortes apud suum ducem permanserunt, qui re infœliciter gesta, ad Carbonem rediit.

VIII. *Marius sibi manus infert.*

Rursum Lucani, Samnites, Capuani, gloriam, vt apparet, liberati Consulis ambientes, cum 70. millibus, ad soluendam obsidionem properarunt; sed Sylla occupatis faucibus, per quas solas erat transitus eos exclusit. Rursus Carbo alias duas legiones iussit Damasippum Præneste ducere: sed ne hæ quidem fauces à Sylla obsessas perrumpere valuerunt. Tum Consul desperans de externis auxiliis, castellum loco spatioso inter oppidum & hostium munitiones extruxit. In id collatis machinis, contractisque suis copiis, tentauit Lucretio repulso erumpere: sed post varios multorum dierum conatus cum nil proficeret, rursus in Prænestina mœnia compulsus est, vbi aliquanto post, vt dicetur, sibi ipse violentas intulit manus: sed prius insigni facinore nefariam crudelitatem prodidit.

IX. *Mandata prius cæde insignium virorum.*

Rebus enim desperatis, ne inimicos superstites relinqueret, Bruto Prætori Vrbano scripsit, vt conuocato per alium prætextum Senatu, interficeret P. Antistium Ædilitium, & C. Papyrium Carbonem Prætorium Consulis fratrem, & L. Domitium, & Mutium Scæuolam Pont. Max. Ex his priores duo, immissis percussoribus vti iussum fuerat, intra Curiam Hostiliam, quod Syllæ partibus fauere dicerentur, confossi sunt: Domitius fugiens in foribus, non longe à Curia Scæuola. Cadauera per carnifices vnco tracta, in Tiberim proiecta sunt: iam enim mos inoleuerat interemptos non sepeliri. Antistij vxor Calphurnia Bestiæ filia, audita mariti morte, gladio sese transfixit, vt ait Velleius, qui hæc à L. Damasippo Prætore facta scribit, & Liuius in Epit. 86. L. Damasippus Prætor, inquit, ex voluntate C. Marij Consulis, cum Senatum contraxisset, omnem, quæ in vrbe erat, nobilitatem trucidauit, &c.

X. *Sylla copias suas ad vrbem mittit.*

QVIBVS cognitis Sylla copias ad vrbem non vno itinere mittere cœpit, iussitque vt portas occuparent; quod si repellerentur, conferrent se Ostiam. Hi quacunque iter erat, metu recipiebãtur intra oppida, ne Vrbis quidem portis exclusi, quod & fame laborabatur ab vrbanis, & assueuerant iam malis præsentibus non resistere pertinacius. Ita quidem Appianus. At Orosius, [a] ait Syllam cum Lamponio Samnitum duce, & Carinatis reliquiis, ante ipsam vrbem, portámque Collinam, ad horam diei nonam depugnasse, tandémque vicisse. Octoginta, inquit millia hominum ibi fusa dicuntur, duodecim millia sese dediderunt, reliquam multitudinem in fugam versam, insatiabilis victorum ciuium ira consumpsit. Atque ita trepidam Vrbem victor ingressus est, exercitu in campo Martio ante portas in statione relicto, omnibus aduersæ factionis ciuibus fuga dilapsis.

Quam prælio victor occupat. — a l.5.c.20. extremo.

XI. *Quæ statim in ea gesserit.*

SYLLA mox vt vrbem victor intrauit, [b] ait Orosius, tria millia hominum, qui se per legatos dediderant, contra fas, contráque fidem datam, inermes, securósque interfecit; sed hæc aliquanto post contigerunt. Aduersariorum autem qui fuga dilapsi erant, teste Appiano, continuo bona ærario addicta, sub hasta cœpit vendere: aduocatáque concione, questus coactum se improbitate inimicorum hæc facere, iussit populum bono esse animo, visuros propediem finem malorum, & constitutam Rempub. Deinde ordinatis quæ præsens poscebant remedium, & in vrbe relicto præsidio, profectus est Clusium Thusciç oppidum mediterraneum, ad reliquias belli conficiendas. Ibi cum Carbone acerrimo prælio per totum diem conflictatus est, donec prælium nocte diremptum est, neutram in partem inclinante victoria. Syllanum animabat inchoata felicitas, Carbonem causæ bonitas & desperatio.

b l.5.c.21.

Apud Clusium cũ Carbone pugnat.

XII. *Celtiberorum auxilia contra Syllam irrita.*

INTEREA coniunxerant se cum exercitu Consulum Celtiberi equites, missi à Prætoribus Hispaniam obtinentibus, commissoque ad Glanim fluuium Hetruriæ prælio equestri, Syllani ex hostibus circiter 50. strauerunt, ex Celtiberis vero cum 270. ad Syllam transfugissent, reliquos Carbo internecione deleuit, siue exemplum metuens, siue perfidia popularium offensus. Sic Appianus: qui cum Celtiberos ὁμοεθνεῖς Carbonis appellat, haud obscure eum ex Hispania oriundum significat.

Alia Syllæ victoria per duces suos.

Eodem tempore ad Saturniam, (Romanæ vrbis portam, quæ & Pandana dicta est, vt refert ex Varrone & Solino Orthel. in geogr.) alia copiarum parte Sylla vicit aduersarios. Et Metellus classe circũuectus Rauennam versus, obiter Vritanum agrum in potestatem suam redegit, (videtur is ager inter Padum & Rubiconem fluuios situs, inter quorum ostia Rauenna ad mare sedet) Alia Syllanorum manus intra Neapolim nocturna proditione recepti, omnes, præter paucos fuga elapsos, contrucidarunt, & triremes occuparunt.

XIII. *Res gesta ad Spoletũ.*

IN Spoletinis vero campis, Pompeius & Crassus ambo Syllani duces, strauerunt Carbonianorum ad tria millia sub Carinate duce, eumque oppugnauerunt, dum alius à Carbone ei submitteretur exercitus. At rei Sylla non ignarus, iter facientem aggressus male mulctauit, cæsis ferme duobus millibus. Carinas per occasionem noctis valde obscuræ ac pluuiæ euasit, licet id sentientibus ac negligentibus, ob fœdam tempestatem, obsessoribus.

Et Fauentiam. Carbonis & Norbani temeritas.

Ad Fauentiam (eam Ptolem. Gallorum Boiorum vrbem facit, non longe à Rauenna) Carbo & Norbanus confecto itinere, sub vesperam Metelli castris proximi, cum vnica hora diei superesset, viderentque densa circumquaque vineta, irate magis quam consulte explicuerunt aciem, fatigati scilicet contra integros & recentes, & locorum commoditate potiores pugnaturi; rati se Metellum tam inopinata re perterrituros. Sed victi, vt loco & tempore sibi incommodo, aceruatim cadebant, ita vt cæsis circiter decem millibus, sex millibus deditis, reliquis dissipatis, mille soli seruatis ordinibus Aretium se receperint.

XIV. *Albinouani scelerata defectio.*

HAC clade audita, legio Lucana Albinouani, ad Metellum inuito ductore suo defecit, qui tum quidem nihilo remissior factus ad Norbanum, qui fuerat proximo anno Consul rediit, sed non multis diebus post, pactus clam per internuncium missum ad Syllam de impunitate, si quid memorabile perpetraret; ad conuiuium vocauit Norbanum, cum suis legatis C. Apustio, & Flauio Fimbria, fratre eius qui in Asia necem sibi ipse consciuerat, aliisque ducibus quotquot è Carbonianis aderant, qui vbi, solo Norbano excepto, conuenere, omnibus in eodem cænaculo trucidatis, ad Syllam transfugit.

Tum Norbanus vbi cognouit & Ariminum ob hunc casum, & aliquot propinquos exercitus ad Syllam defecisse, ratus neminem suorum in fide constantem fore, priuati hominis nauicula conscensa traiecit Rhodum; vbi cum à Sylla exposceretur, Rhodiis de eius deditione deliberantibus, in medio foro se ipse transfixit.

Norbanus Rhodum fugit, ibiq; se perimit.

XV.

PRÆTEREA tota Cisalpina Gallia defecit ad Metellum, & Lucullus contra alium Carbonianum exercitum, ad Placentiam prospere pugnauit.

Alia defectiones ad Syllæ partes.

Quibus auditis Carbo, quamuis haberet adhuc armatorum 30. millia circa Clusium, & duas Damasippi legiones, & totidem alteras sub Carinate Marcioque: adhæc Samnitium magnam manum, gnauiter angustias, quibus tenebatur Marius, perrumpere laborantium, omnibus tamen rebus desperatis, Consul, deserta segniter Italia, cum amicis profugit in Africam. Exercitus autem quem ad Clusium reliquit, cum Pompeio congressus, amisit ferme 20. millia; reliqui accepta tanta clade, in suam quisque patriam diffugere.

Carbo fugit in Africam.

Eius exercitus deletur.

XVI.

AT Carinas cum Marcio, Damasippoque coniunctis copiis, ad easdem angustias profecti sunt, eas cum Samnitibus, vt putabant, perrupturi. Quod vbi non successit, Vrbem petunt, quasi captu facilem, ob virorum & commeatus inopiam, & in Albano agro ad decimum lapidem castrametantur, vel ad 1250. passus versus portam Collinam, vt ait Plut. qui addit nihil propius factum esse, quam vt vrbem, præsidio & statione carentem, inuaderent, eamque impressionem Telesino in primis Samniti attribuit: sed redeo ad Appianum. Tum Sylla vrbi metuens, propere præmissis equitibus, qui hostium agmen remorarentur, Balbum nominat Plut. cum equitibus septingetis, ipse accelerato itinere cum omnibus copiis, circa Meridiem Collinæ portæ iam propinquus, ad ædem Veneris castra posuit, hostibus quoque circa vrbem castra metatis. Calend. Nouembris initam hanc pugnam scribit Velleius. Inclinato autem ad vesperam die, hora scilicet decima, vt Plutarchus ait, collatis signis, dextrum Syllæ cornu vicit, sinistrum fusum ad portas refugit.

Vrbis periculum, & ad eam pugna dubia.

XVII.

IBI viri senes, vt viderunt hostes profligatis mixtos accurrere, cataractam dimiserunt, quæ delapsa multos milites, multos etiam Senatores oppressit. Magna pars metu & necessitate coacta, retro in hostes se vertit, & continuato per totam noctem prælio, magnam conciderunt multitudinem, inter quos Telesinus, Albinusque ceciderunt, castraque eorum capta sunt. Lamponius Lucanus, cum Marcio, Carinate, aliisque Carbonianis ducibus, qui prælio interfuerant, diuersa loca fuga petierunt. Quin etiam Syllam supremũ vitę discrimen in hoc certamine semel iterumq; adiisse, testatur Plut. semel dum sinistro cornu laboranti subsidio iuit. Eum enim cognitum duo ex hostibus, hastis totis viribus connixi petierunt. Id periculum ille non aduertit, sed verberato ab equisone equo, ita præterlatus est, vt secundum equi caudam, spicula delapsa defigerentur in solum. Iterum in ipso conflictu, cum sinistro cornu obtrito, permistus ipse fugientibus, multis desideratis amicis & familiaribus, in castra delatus est. Et gratias ille quidem egit Apolloni, cuius sigillum aureum Delphis sublatum ferebat in sinu: sed inde, vt apparet, crudele in Samnites odium concepit, à quibus in primis hanc cladẽ acceperat, quod in eos mox effudit.

Multorum cædes, & Syllæ periculum.

XVIII.

NAM vt ait Appianus, cum vtrimque desideratorum numerus æstimatus esset ad quinquaginta millia, captiuorum supra octo millia, quia maior pars Samnites erant, Sylla iaculatoribus conficiendos obiecit. Rem paulo aliter Plut. refert, cum insigni Syllanæ crudelitatis argumẽto. Contrito scilicet sinistro cornu, tantum terrorem iniectum Syllanis, vt oppressum Syllam, occupatam vrbem putarent; indéque fugitiui Lucretium soluendam Prænestinam obsidionem monerent. Sed dextrum cornu, in quo pugnarat Crassus, vicisse, hostemque cædendo Antemnas vsque fugasse vbi didicit, eò postridie contendit. Illi ignari, vt apparet, quid in sinistro cornu contigisset, ad tria millia miserunt ad eum legatos ad veniam petendam: quibus ille promisit impunitatem, si aliquid cladis intulissent cæteris hostibus, atque ita ad se commeassent. Qui habita fide reliquos sunt adorti, sicque magna cædes extitit se mutuo conficientium. Nihilominus & his, & quotquot essent ex aliis superstites, ad sex millia in circo maximo coactis, Senatum in ædem Bellonæ indixit. Simulatque dicere instituit, ij quibus id demandatum fuerat, illa sex millia trucidauerunt. Vociferatione autem elata à tanta multitudine, quæ in angusto loco iugulabatur, & patribus attonitis, ille immoto & constanti vultu, patres aduertere

Syllæ odiũ & crudelitas in Samnites.

animum iussit, neque curare quid ageretur foris; nonnullos improbos suo iussu castigari.

XIX. *In Mariũ Consulem, aliosque duces.*

His fere coniuncta sunt, quæ Marcio, & Carinæ, Mario & Prænestinis contigere. Postridie, inquit Appian. Marcius & Carinas è fuga retracti, Syllæ iussu capite truncati sunt: capita ad Lucretium missa sunt, circa Prænestinorum mœnia circunferenda (id de Telesini capite scribit Velleius, eumque ait non minorem Vrbi terrorem paulo ante, quam Annibalem pridem attulisse.) Quibus visis Prænestini, cum audissent etiam periisse omnes Carbonis copias, ipsumque Carbonem in Africam, Norbanum in Asiam deserta Italia profugisse. Vrbem denique Romam in Syllæ potestate esse, oppidum Lucretio dediderunt. Marius in cuniculum se abdidit, vbi mox sibi manus intulit. Caput eius ad se relatum Sylla pro Rostris posuit, non sine cauillo in Consulis ætatem; debuisse eum prius remum tractare quam gubernaculum. De eius morte ita Velleius. Desperatis rebus suis C. Marius adolescẽs per cuniculos, qui miro opere fabricati, in diuersas agrorum partes ferunt, conatus erumpere, cum foramine è terra emersisset, à dispositis in idipsum interemptus est; sunt qui sua manu, sunt qui concurrentem mutuis ictibus cum minore fratre Telesino vna obsesso & erumpente occubuisse prodiderint. Sic ipse. [a]

[a] Vide etiã Plut. in fine Marij, & epit. 88. in fi. & Diod. ex l. 37. eccl. 1.

XX. *In vrbem Prænestinã.*

Lucretius Præneste potitus, quotquot Senatores Marianæ factionis ibi deprehendit, aut statim interfecit, aut misit in custodiam, quos Sylla postquam eo venit, occidit. Cæteram multitudinem inermem iussit prodire in campum, quo facto vbi aliquot, admodum paucos exemit, quorum opera aliquando vsus fuerat, reliquos trifariam diuisit: postquam aliò Romani, aliò Samnites, aliò Prænestini secessere, Romanis per præconem monitis, ipsos quoque commeruisse mortem, habituros tamen veniam, alios omnes iaculis confixit: mulieres tantum & pueros dimisit incolumes, oppidum illo seculo ditissimum, diripuit. Ita cum Præneste actum est. Breuius Plut. nescio an verius. Sylla, inquit, Præneste profectus, animaduertit primùm causa cognita in singulos. Deinde quasi non vacaret, cunctos vno in loco contractos, ad duodecim millium numerum confici iussit.

XXI. *Norba clades.*

At Norba Campaniæ vrbs, inquit Appian. nihilominus totis viribus resistebat, donec Æmylio Lepido noctu per proditionem intromisso, indignabundi oppidani, pars suamet manu, pars mutuis vulneribus ceciderunt, alij præfocarunt se laqueis, aut obturatis foribus ignem tectis subdiderunt; quorum conatum fortuitus ventus ita adiuuit, vt præda omnis absumpta sit incendio.

Sylla sibi firmat Italiam.

Finito in Italia bello, per tot clades igni & ferro, vltro citroque illatas, alij Syllani duces obita regione, inspectisque oppidis, præsidia locis suspectis imposuerunt. Pompeius autem in Africam contra Carbonem, in Siciliam contra eius amicos, Metellus in Hispaniam contra Sertorium missus est.

XXII. *Et Dictator proponit proscriptionem.*

Hæc Sylla cum per amicos ducésque suos gereret, ipse partam victoriam scelestissimo crudelissimóque facinore violauit. Non contentus enim tot tantisque stragibus, quas in acie bellicus furor ediderat, quasque per otium ludumque ipse patrarat, Romanam vrbem, Italiamq; vniuersam cædibus innumeris, proscriptione edita, cruentauit, qua de re hæc fere Appianus.

Ipse aduocato ad concionem populo, multa de se magnifice, multa ad illos terrendos vehementer locutus, ita conclusit orationem, vt diceret, Populi quidem statum in melius se mutaturum, si iussa fecerint; inimicorum vero se parciturum nemini, sed in omnes, Prætores, Questores, Tribunos, aliosque qui, ex eo die quo Scipio Consul pactis non steterat, hostibus fauissent, animaduersurum. (Intelligit autem pacta cum eo inita, quando eius ad se attraxit exercitum, quæ fracta fuerunt, Sertorio Suessam Syllanis eiectis occupante, vt supra ex Appiano dicebamus.) Velleius ait Dictatorem creatum, proposuisse proscriptionem, & quidem primum, licet quidam Marium proscriptione vsum dixerint, & Plutar. in primis in eius vita.

XXIII. *Eamque exercet cruentissimam.*

Post concionem sine mora Senatores quadraginta, Equites Romanos mille sexcentos proscripsit, præmia percussoribus proscriptorum, bina talenta, sua quoq; latentium iudicibus proposuit, & pœnam abditos cælantibus interminantus est. (Plut.) Nec multo post alios item Senatores in proscriptorum album retulit. Plut. non distinguit Senatores ab equit. sed ait Metellum, siue vt aliis placet, Offidium quẽdam adulatorem, ab eo petiisse, vt exprometet quos vellet punire; Syllamque è vestigio

Syllæ cruenta proscriptio.

re cum nemine è magistratibus communicata, proscripsisse 80. Omnibus id indigne ferentibus, alios vno interiecto die 220. mox tertio adiunxisse rursus non pauciores. Denique pro concione adiecisse, se eos quorum meminisset proscripsisse, qui ipsum nunc fugerent, deinceps proscripturum. Proposita est, inquit Florus, [a] ingens tabula, & ex ipso equestris ordinis, ac Senatus flore duo millia electi, qui mori iuberentur. O feram & cruentam belluam!

a l.3.c.21.

Ex his quidam, ait Appianus, nec opinantes oppressi passim, per domos, per templa, per porticus. Alij sublimes correpti, & ad pedes Syllæ proiecti, alij raptati, conculcatique; nemine præ terrore ad tam dira spectacula, vel mussare audente. Qui autem fuga sunt elapsi, bonis statim spoliati, multos vndique habebant, qui omnia scrutarentur, omnia excuterent, & inuentos trucidarent. Quis illos, inquit Florus, computare potest, quos in vrbe passim quisquis voluit occidit: donec admonente Furfidio viuere aliquos debere, vt essent quibus imperarent, proposita est ingēs tabula &c. Nec minor fuit sociorum expulsio, direptio, cædes, qui Carboni, Norbano, Mario, eorumue legatis paruerant; qui pecuniam, opem, auxilia, consilia contulerant contra Syllam, iisque de rebus seuerissima tota Italia iudicia exercebantur: nec defuit cui crimini datum est, vel cum damnatæ factionis homine iter fecisse. Præcipue autem diuites in his periculis hærebant, inquit Appianus, quod claro exemplo Plutarchus illustrat. Q. Aurelius, inquit, vir quietus in aliorum infortuniis mœrens, cum in forum venisset, legit proscriptos, ac reperto nomine suo, væ misero mihi, inquit, fundus Albanus mihi procurat necem: paulumque progressus cum esset, à quodam qui eum sequebatur est interemptus. Sic Plut.

XXIV. *Ex Appiano, & Floro, & quam late patuerit.*

Vbi vero singulorum criminationes defecerunt, totos populos adortus Sylla, quorumdam arces, aliorum mœnia diruit, alios pecuniis mulctauit, alios grauissimis exactionibus, alios transmigrationibus vexauit, deductis in eorum locum colonis iis, quorum opera in hoc bello vsus fuerat, attributis deportatorum possessionibus, vt iis sibi vehementer obnoxiis, totam Italiam perpetuo in potestate retineret. Hæc Florus paulo luculentius.[b] Positis singulorum hominum fere pœnis, municipia Italiæ splendidissima sub hasta venierunt Spoletium, Interamnium, Præneste, Fluentia, vel Fauentia. Nam Sulmonem, vetus oppidum socium atq; amicum, facinus indignum! nōdum expugnatum, vt obsides iure belli, & modo morte damnati duci iubentur. Sic damnatam ciuitatem iussit Sylla deleri.

XXV. *Toti populi proscripti.*

b l.3.c.21.

Interim Pompeius Carbonem, cum multis aliis claris viris ex Africa in Siciliam profugum, atque inde in Cossyram fugientem (ea est insula inter Africam & Siciliam sita Ptolemæo) Pompeius per certos homines ad id missos retraxit, & alios quidem, ne in conspectum quidem admissos, interfici iussit: Carbonem vero ter Consulem vinctum, ad pedes sibi sisti passus, pro concione obiurgatum occidit, & resectum caput ad Syllam misit. Plutar. in Pompeio ait eum parum humaniter Carbonis miseriis insultasse.

XXVI. *Pompeius in Carbonē crudelis.*

Quæ omnia tam à Sylla Cōsule, quam proconsule, & ab ipsius ducibus, iussu eius, vel consensu gesta, tametsi infanda atque scelesta, populus vniuersus qui superfuit, rata habuit, metu omnia extorquente.

Qvin etiam statuam equestrem auratam pro Rostris, quæ ille tot clarissimorum virorum capitibus ad ludibrium cruentarat, illi posuit cum hoc titulo; Cornelio Syllæ Imperatori Foelici. Quo nomine ab adulatoribus appellabatur, ob perpetuos rerum contra inimicos gestarum successus; quæ adulatio in cognomen vertit. Velleius l. 2. ait Syllam tanti fecisse deuictum Marium iuniorem, vt eo demum occiso Fœlicis nomen assumpserit: idem Victor de vir. ill. Plut. autem ait eum post triumphum iussisse Fœlicem se nominari.

XXVII. *Statua equestri honoratur, & cognomine Felicis.*

Quin & Fausti cognomen, & Epaphroditi, quasi dicat, Veneri dilecti, aut Venusti accepit. Sed miser potius, atque infœlix fuit, cui in hac vita tot scelera perpetrare impune licuit: quibus onustus ad magnum illum iudicem breui pertractus est, qui potentes hosce tyrannos eligit, in quos ignea iracundiæ suæ fulmina iaculetur; qui non intellexit factum se flagellum Dei, in vindictam scelerum, quæ populus Romanus toto iam terrarum orbe in pauperum oppressione, & improborum etiam castigatione, cum infinita auaritia, crudelitate, ambitione perpetrarat.

Infelix potius.

XXVIII. *Fuit flagellum Dei in Romanos.*

EXALTAVIT eũ Dominus, & potentẽ fecit, subiecit ante faciem eius gentes Asianas, atque Europæas, & dorsa regũ vertit: aperuit coram eo Italiæ vrbisq. ianuas, & ante eum iter faciens, gloriosos illos terræ principes Cinnas, Marios, Carbones, Marcios, Fimbrias, Scipiones, Norbanos, tot Senatores, equitesque Romanos, cũ summa ignominia prostrauit in terram: dedit ei thesauros abscónditos, quos Roma, totaque Italia ex prouinciis omnibus auide corraserat; nec tamen oculos leuauit in cœlum, vt cognosceret Deum esse in cœlo, qui regna atque imperia, cuicunque placuerit, largiatur; sed sanguine & cruore exsatiauit crudelem animum suum, & superbia diuinam sibi felicitatem arrogauit. Itaque breui exaltatus, sicut cedri Libani, mox in terram deiectus, præcipitatus est in profundum laci, cum regibus & Consulibus terræ.

XXIX. *Fit Dictator.*

SYLLA igitur reipsa iam Rex, aut potius tyrannus, quippe qui per vim potentiã istam fuerat consecutus, vt eam legitime possidere videretur, cum nulli iam essent Consules, nam vnus in Silicia, alius Præneste perierat, antiquo more creari voluit à Senatu interregem, à quo haberentur comitia. Itaque paulisper ex vrbe secessit, Senatu iusso creare interregem, qui Valérium Flaccum elegit, sperans habiturum Consularia comitia. Tum Sylla scripsit Flacco, rogaret Quirites, ex ipsius Syllæ sententia, vt iuberent Dictatotem prisco more creari, Reip. constituendæ causa, donec imperium tot bellorum turbinibus concussum, constabilitum esset, seque, si ita patribus videatur, hanc operam Reip. nauaturum.

XXX. *Senatus Populique consensu.*

NON repudiauit S.P.Q.R. hanc vel fucatam libertatis vmbram, eumque Dictatorem perferendis legibus, & constituendæ Reipublicæ creauit, à quo L. Valerius Flaccus Mag. eq. creatus est, vt est in tab. Capit. reuocata, vt ait Appianus, post quadringentesimum annum Dictatura, vel, vt inquit Plutarchus in Sylla, & Velleius, l. 2. post 120. & recte quidem. Nam anno V.C. 551. qui 2. belli Punici vltimus fuit, inuenitur creatus Dictator comitiorum habendorum causa C. Seruilius Nepos, cum Mag. eq. P. Ælio Pæto. Verum deceptus est Appianus, cum ait

Renouata Dictatura.

cessasse morem creandi magistratus huius ab annis quadringentis. [a] Prudentius vt cætera Dionys. Halycar. [b] Sed patrum ætate, ait, elapsis à Dictatura T. Largii annis circiter quadringentis, odiosa res visa est omnium mortalium iudicio: L. Cornelius Sylla primus & solus acerbe crudeliterque ea vsus est, vt tum primum sentirent Romani, quod superioribus temporibus ignorauerant, Dictaturam esse tyrannidem. Sic ipse. Recte autem dixit circiter quadringentos: sunt autem omnino 415. ab anno 256. ad annum præsentem 671.

Ratio temporis.

a παυσάμενοι ἰδού: ἐκ τετρακοσίων ἐτῶν. b sub fi. l. 5.

XXXI. *Renouati Coss.*

NIHILOMINVS vt pristina Reipublicæ forma manere videretur, permissum est populo facere Consules, quos solito tardius creatos suspicari possumus, si quam multa gesta sint, post pugnam Cal. Nouemb. editam, consideremus; quorum sine dubitatione pleraque ad sequentem annum pertinent.

Et bellum Mithridaticum.

Hoc ipso tamen anno bellum Mithridaticum in Asia renouatum, ex Epitome 86. satis liquet, vbi illud longe ante mortem Iunioris Marii Consulis ponitur; nec apparet Murenam, bellorum occasiones triumphi cupiditate captantem diu quiescere potuisse, & ita scribit Sigonius.

Mithridates ergo, vt narrat Appianus, in Pontum reuersus, cum Colchis & Bosporanis, qui ab eius imperio defecerant, bellum gerebat. Colchi filium eius Mithridatem sibi regem postularunt, eoque impetrato, sub imperium statim redierunt.

Occidit filium.

Id factum Rex suspicatus ambitione filii regnum paternum affectantis, vocatum ad se vinxit aureis compeditus, nec multo post necauit, tametsi egregia eius opera in Asia contra Fimbriam vsus esset.

XXXII. *Occasio renouati belli in Romanos.*

ADVERSVS Bosporanos autem classem parabat, & magnum exercitum, adeo vt ob magnitudinem apparatus exorta sit opinio, hæc non in Bosporanos, sed in Romanos parari. Duo etiam suspicionem iuuabant. Nam neque Ariobarzani solidam Cappadociæ possessionem reddiderat, retentis sibi locis quibusdam, neque Archelao satis fidebat, quasi cum esset in Græcia, plus æquo in conditionibus pacis Syllæ concessisset. Quod vbi ille sensit territus ad Murenam fugit, eumque irritando effecit, vt prior Mithridati arma inferret.

Murena illum inuadit.

Id fuit currenti subdere calcar equo. Mox enim Murena per Cappadociam

inuasit Comana vrbem, in regno Mithridatis maximam, & religioso opulentoque templo insignem; interfecitque nonnullos Regis equites. Cumque legati obiicerent fœdera, negauit vlla se vidisse fœdera: Sylla quippe nulla conscripserat, sed executione pactorum contentus, discesserat. Hæc locutus Murena confestim prædas agebat, ne à sacris quidem pecuniis abstinens, & habuit hyberna in Cappadocia.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3972.

1. N. 1. Porro Dion oppidum Syrorum, etiā Diospolis à Iosepho alibi vocatur: à Ptolemæo in Cœlesyria, inter Pellam & Philadelphiam collocatur. Eidem vicinam fuisse apparet Essam, sicut & reliquas fere, quæ mox ibid. recensentur; eius tamen Ptolemæus non meminit. Alterius cuiusdam Essæ meminit D. Hieron. in vita Malchi; sed eam ad eremum Chalcidis in Seleucide ponit, eademque putatur à Mariano Victor. ibidem cum Issa, siue Isso, ex qua Issicus sinus nomen accepit.

2. N. 2. Huic Appiani sententiæ, de capta hoc anno vrbe à Sylla, Carbone scilicet & Mario iuniore Coss. consentit Velleius lib. 2. Eutropius l. 5. c. 20. Diuus Augustinus lib. 3. de ciuit. c. 28. Plutarchus in Sylla. Florus Epitome octogesima septima, vt omittam Sigonium, Pighium, omnesque recentiores. Vt mirum sit Pseudoscaligerum in Eusebiū id dicere factum L. Scipione Asiatico, & Norbano Coss. quando Capitolium incensum est, idque nullius testimonio nixum. Nam Iulius Obsequens quem laudat, in Italiam reuersum dicit istis Consulibus, non autem Romam occupasse; quod diuersis annis contigisse ex dictis apertissimum est; quod dum putauit Scaliger, iterum errauit.

ANNVS MVNDI 3973. SEXTAE AETATIS, 457. TIGRANIS IN SYRIA 3. IANNÆI REGIS ET PONTIFIC. IVDÆORVM 22. PTOLEMAEI LATHVRI 36. & VLT. OLYMPIADIS CLXXIV. AN. 4. VRBIS CONDITAE 672. COSS. M. TVLLIO DECVLA, & CNÆO CORNELIO DOLABELLA. BELLI MITHRIDATICI 9. DICTATVRAE SYLLAE 2. SERTORIANI BELLI 1.

Syluius Decola dicitur apud Cuspin.

ANNVS ANTE CHRISTVM 80.

TRIGESIMVM sextum & vltimum hunc Ptolemæi Lathuri annum appellamus, secuti Clementem Alexand. lib. 1. Strom. quem etiam ducem habuimus in coniungendis tribus eius regni partibus, sicut & Tertullianum in lib. contra Iudæos, & Diuum Hieronymum in ca. 9. Danielis, vbi Lathuro, quem Soterem vocat, 38. annos concedit. Nec ratio patiebatur, vt legitimum regem, matris improbitate regno ad aliquot annos pulsum, etiam regio nomine priuaremus. Epiphanius autem in lib. de pond. & Euseb. in Chron. eius regnum tripertito diuidunt, eique annos quinque & triginta assignant, licet diuerso modo. Hunc porro annum Lathuri postremum nobiscum facit Eusebius, de Olympiadis anno 4. deque Romanis Consulibus consentiens. I. Finis Lathuri, & ratio temporis.

Ep. { 11. Sot. 12. Alc. 8. frat. Alex. } Euf. Isid. { 17. vbi secun. 10. Al. 8. Pro. eiectus }

APPIANVS quoque lib. 1. bell. ciuil. de rebus à Sylla his Coss. gestis agens, aperte docet hoc anno Ægypti regem mortuum, eique suffectum à Sylla Alexandrum filium Alexandri, qui frater Lathuri in Ægypto ante regnauerat; quem tamen nemo Ægyptiorum regum catalogo inserit, propter regni breuitatem: sed ipsum præstat Appianum audire. Sylla, inquit, Alexandrum, eius Alexandri, qui II. Regnum Nepotis eius Alexandri.

in Ægypto regnauerat filium, in Coo insula educatum, & à Cois Mithridati deditum, indeque ad se profugum, & in familiaritatem receptum, Alexandrinis regē dedit, deficiente ibi virili stirpe regia, & mulieribus regiis, viro regii generis indigentibus; sperans multum auri se collecturum ex regno opulentissimo. Sed Alexandrini Regem hunc insolentius imperantem Syllæ fiducia, decimo nono regni die, ex regia protractum in gymnasium, peremerunt. Sic ibi. Meminit eiusdem Alexandri in Mithridat. qua de re supra, anno Lathuri 29. Hinc ergo clarum est, non solum Lathurum hoc anno mortuum, sed eius etiam successorem, & ex fratre nepotem Alexandrum. Itaque horum præsidio nixi, facile patimur recentiores dissentire. Quo porro mortis genere Lathurus interierit, non reperi. Hic est secundus annus expeditionis Iannæi, de qua proximo anno dictum est.

III. *Noui Coss. Sylla consensu.* ETSI autem Romæ Sylla omnia poterat, nec tam Dictatorem agebat, quam tyrannum; vt pristina tamen forma Reipublicæ manere videretur, permisit populo facere Coss. inquit Appianus l. 1. bell. ciuil. Creati sunt M. Tullius Decula, & Cornelius Dolabella, qui scilicet ex Syllanis ducibus fuerant, vt de Dolabella nominatim apud Plutarchum legitur. *Qui Lucretium candidatum interficit.* Q. Lucretius Ofella, Asellum vocat Liuius, Epitome octogesima nona, per quem Præneste Mariumque Consulem Sylla expugnarat, & victoriæ supremam imposuerat manum, in medio foro ab eodem interfectus est: quia nondum equestrem ordinem egressus, priusquam quæsturam, & præturam gessisset, inuito & dehortante Dictatore, se Consulatus candidatum profitebatur. Iuniorem Marium in occupando præpropere Consulatu imitari voluit, sed mors eum prius, quam ipse Consulatum occupauit. Plutarch. ait Syllam misisse vnum è centurionibus, quibus stipatus erat, ad eum interficiendum, ac pro tribulani sedentem ad ædem Castoris, ex edito spectasse cædem. Cūque centurionem ciues arripuissent, & ad eius tribunal statuissent, tumultuantes silere iussit, ac centurionem dimittere, suo quippe iussu eam cædem factam esse. Addit Appianus, additam tum à Sylla fabulam de rustico, qui post semel iterumque intermissam arationem, ad purgandam interulam, tertio in ignem coniectam exusserat; hoc exemplo monens victos, ne tertio peccato in se admisso, pœna ignis castigarentur. Eoque modo vehementer conterritos, imperio habuit obsequentes: & pleraque erant, quæ hunc terrorem augerent.

IV. *Syllæ Dictatoris potentia, & dominatus.* IPSE enim Sylla, inquit Appianus, iam plane regnans Dictator, Consulibus præerat. Nam & secures ei viginti quatuor præferebantur, vt olim Regibus, & Dictatoribus, & frequenti stipabatur satellitio; leges pro arbitrio alias ferebat, alias antiquabat.

Tribunatū debilitat. Tribunitiam potestatem adeo debilitauit, vt sublata videri posset, lege lata ne quis post tribunatum ad vllum alium magistratum admitteretur: quo factum est, vt ab omnibus vitaretur, qui honores appetebant. Senatum ad magnam paucitatem redactum, allectis ad eum ex equestri ordine fere trecentis suppleuit, ad eosque iudicia ab equitibus transtulit, Paterculus lib. 2. Plebi vero plusquam decem millia ex conscriptorum seruis, vt quisque maxime viribus, & ætate florebat, inseruit, libertate prius ciuitatéque donatos, eosque de patroni sui nomine Cornelios appellauit, vt eos semper ad iussa paratos haberet. *Cornelii liberti.* Idem obsequium, & per Italiam sibi prouidēs, 23. legionibus (Liuius Epit. 89. numerat 47.) multum agrorum partim publicorum, partim quibus ciuitates mulctauerat, oppidatim diuisit: vrbes desolauit integras, & regna alia sustulit, alia instituit; ciuium, præter eos, qui præliis absumpti sunt, deditiorum interfecit, non minus quatuor millia, & ex his aliquot tormentis prius excruciatos. Sic Halycarnassæus in fin. lib. 5. qua de re pluribus Valerius Maximus lib. 9. c. 2. Firmata porro ad eum, quem dixi modum tyrannide, post multa crudelissima facinora, quibus diuum atque hominum odia, pœnasque merebatur, non dubitauit Dictatura deposita, se paratum offerre ad reddendam de omnibus gestis suis rationem; quam scilicet intelligebat neminem exigere posse. Sed hæc postea.

V. *Sylla triūphus de Mithridate.* HOC anno Syllam Dictatorem de Mithridate triumphasse Appianus affirmat, & tabulæ Capit. quæ triumphum eius ascribunt sub huius anni Coss. & quidem 3. Cal. Febr. anni V.C. 672. biduo autem triumphasse author est Plinius. l. 33. c. 1. Illud autem moderationis in Sylla fuit, quod licet vrbe, totaque Italia subacta, de iis ta-

li. 2. c. 8. men triumphare noluit: Author Valerius Maximus, L. Sylla, inquit, qui plurima bella ciuilia confecit, cuius crudelissimi & insolentissimi successus fuerunt; cum consummata potentia sua triũphum duceret, vt Græciæ & Asiæ multas vrbes, ita ciuium Romanorum nullum oppidum vexit. At triumphus eius, ait Plutarchus, magnificentia, & raritate manubiarum regiarum excellens, maiorem etiam speciem, & pulchrius spectaculum præbuit, exulum causa.

SIQVIDEM clarissimi viri, & principes ciuitatis secuti sunt coronati currum Syllæ, seruatorem & parentem eum appellantes, quod illius beneficio essent in patriam reduces, liberosque & coniuges recepissent. Sed multo plures tota vrbe, totaque Italia, & vbique locorum, quo exules spes metusque compulerant, suas, suorumque clades à Sylla irrogatas, ei potuissent exprobrare. Nam si Romanorum ciuium, vel Italorum numerus subducatur, qui à reditu Syllæ in Italiam interempti sunt ab eo, eiusque ducibus, vel ab aduersariis sese defendentibus, facile ad quingenta hominum millia summa perueniet; vt infinitam exulum turbam missam finiamus. Transacto triumpho, non minore studio, quæ feliciter sibi euenissent, quam quæ fortiter fecisset, recensuit, eaque de causa iussit se Fœlicem nominari. Sic Plut. Id tamen nomen tam ipse, quam eius familiares iam vsurpabant, iuxta ea quæ ex Appiano supra retulimus. VI. *Qualis triumphi gloria.*

INSIGNIS est hic annus altero triumpho, quem ex Africa Pompeius retulit. Cnæus Pompeius, inquit Liuius in Epitome octogesima nona, in Africa Cnæum Domitium proscriptum, & Hieram regem Numidarum bellum molientes, victos interemit: & quatuor & viginti annos natus, adhuc eques Romanus, quod quidem nemini contigerat, ex Africa triumphauit. Sic ibi. Id autem hoc anno secundo Dictaturæ Syllæ, quo is iam pacifice in Republica dominabatur, contigisse, ex Plutarcho mox intelligitur, & in frag. Capit. significatur. Pompeius in Africam transgressus, eruptione circa Vticam facta, octodecim hominum millia interfecit. Quo bello Domitius dux Marianus, dum inter primores repugnat, occisus est. Sed res paulo plenius ex Plutarchi Pompeio explicanda est. VII. *Triumphus primus Pompeii.*

DVM Pompeius res in Sicilia contra Carbonem, aliosque gerit, Senatusconsultum, & à Sylla literas accipit, quibus præcipiebatur ei in Africam vt traiiceret, & Domitium acriter bello persequeretur. Is relicto in Sicilia Memmio, cum 120. longis nauibus, & onerariis octingentis, & in iis 7. legionibus completis, in Africam traiecit, quam vbi attigit, septem hostium millia ad eum defecere. Moxque Domitium, prælium propter imbris violentiam non expectantem, aggressus, non sine suo periculo, magna cum strage vicit: ferũtur enim ex 20. millibus, effugisse solũ tria millia. Inde ad castra conuolatur, quibus expugnatis, Domitius cecidit. Captus est Hiarbas; (sic enim vocat eum Plutarchus, & Eutropius, Orosius Hiertam, quidam manuscripti Hierdam) Domitii socius, cuius regnum Hiempsali permisit. Vrbes extemplo partim vi, partim deditione, in Pompeii potestatem veniunt. Numidiam adiit, multorumque dierum iter prouectus, prospera fortuna, & virtute, beneuolentiaque exercitus sui vsus, omnes subiugauit, omnibus terrorem Romani nominis, vsque ad leones & elephantos iniecit. VIII. *Qui rem in Africa gesserit.*

DENIQVE intra quadraginta dies, annum agens quattum & vigesimum, hostes oppressit, Africam subegit, regna, regumque negotia composuit. De viginti quatuor annis etiam Eutropius, Epitome Liuii octogesima nona, quam retuli, & alii consentiunt. IX. *Aetas Pompeii hoc tempore.*

l. 5. in fi. Verum rectius sine dubio Victor in viris illustribus, scribit eum 26. annos natum triumphasse. Nam cum natus sit, vt supra docuimus, anno Vrbis Conditæ sexcentesimo quadragesimo septimo, Seruilio Cæpione, & Atilio Serrano Coss. eo ipso, quo natus est Cicero, hic sine dubio sextus & vigesimus est vtriusque annus, vt Gellius diligenter annotauit. Qui autem 4. & 20. tantum annos dixerunt vtrumque extremum, augendæ admirationis causa, vt fit, videntur omisisse. Ad hunc annum pertinent illa Cicer. in Bruto. Leges, inquit, & iudicia constituta, recuperata Respublica: tum primum nos ad causas, & priuatas, & publicas adire cœpimus &c. Intelligit autem causam Quintii hoc anno, & Roscii sequenti defensam, vt est apud Gellium l. c. sed reddamus ex eodem Plut. reliqua.

l. 15. c. 28.

REGRESSO Vticã Pompeio, cum literas à Sylla accepisset de dimittendo exerci- X. *Eiusdem triumphus.*

Cvi ſe imparem adhuc viribus agnoſcens Sertorius, cum tribus millibus refugit in Carthaginem nouam; indeq. in Africam ad Mauros traiecit, vbi male à barbaris acceptus in Hiſpaniam rediit, præſidium Annii oppreſſit, cum eo claſſe aduerſa tēpeſtate parum feliciter pugnauit. Inde in Mauritaniam regreſſus Paccianum illuc à Sylla cum exercitu miſſum, occidit in acie, victorque, eius ſibi copias adiunxit. Hic cum Luſitani per legatos, ad ſuſcipiendum imperium acciuere: hunc enim ducem maxime idoneum fore ſibi contra Romanorum terrorem & violentiam, & fama, & experientia didicerant.

XIV. *Sertorius feliciter rē gerit.*

Sertorius ergo deceſſit ex Africa, ſuſceptoque imperio, finitimam Hiſpaniam ſub egit, plerisque vltro ſe ei, ob placidos eius mores, ſtrennitatemque coniungentibus. Denique Romanorum duo millia, ſexcentos, Afros ſeptingentos, cetratorum Luſitanorum quatuor millia, & equites ſeptingentos, ſub ſignis habuit: quibus copiis maximis Romanorum exercitibus, atque imperatoribus non ſolum terrorem, ſed etiam grauiſſimas attulit clades, vt ex ſequentibus intelligetur.

Suſcipit imperiū à Luſitanis.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3973.

1. N. x. 364. 307.

671. qui eſt annus Conſulatus Marii Iunioris

Qui vbi dixit, duo tantum millia pondo auri Romæ reperta, cum primum à Gallis capta eſt, anno Vrbis Conditæ trecenteſimo ſexageſimo quarto, vt nos ibi diximus, ſubdit; in eadem poſt annos 307. quod ex Capitolinæ arcis incendio, cæteriſque omnibus delubris C. Marius filius Præneſte detulerat, tredecim millia pondo, quæ ſub eo titulo in triumpho tranſtulit Sylla, id eſt 130000. millia coronat. vnum milionem, & 30. millia cor. & argenti 7000. ſiue 77. millia coron. Idem ex reliqua omni victoria pridie tranſtulerat auri pondo quindecim millia, id eſt 150000. coronat. argenti pondo centum & quindecim millia, id eſt 146000. cor. Itaq. tota ſumma auri quam biduo Sylla in triumpho oſtentauit fuit 2800000. id eſt duorum millionum, & octingentorum millium coronatorum. Argenti vero 1342000. vnius millionis trecentorum, & quadraginta duorum millium coronatorum.

ANNVS MVNDI 3974. SEXTAE AETATIS 458.

TIGRANIS 4. IANNAEI REGIS ET PONTIFICIS 23. PTOLEMAEI AVLETIS 1. OLYMPIADIS CLXXV. AN. 1. VRBIS COND. 673. COSS. L. CORNELIO SYLLA II. & Q. METELLO PIO. DICTATVRÆ SYLLÆ 3. MITHRIDATICI BELLI 10. SERTORIANI 2.

ANNVS ANTE CHRISTVM 75.

OVVM in Ægypto regem hoc anno, atque huius Olympiadis initio, & his ipſis Conſulibus cum Euſebio in Chron. ſuggerimus, quem ipſe Dionyſium cognominat, ſicut Epiphanius, Clemens Alexandrinus, Iſidorus, & Beda: Nicephorus quoque Conſtantinop. & Anaſtaſius, Diodorus Siculus l. 2. & Freculphus. Auletem appellat Cic. Orat. pro Rabir. Poſth. Strabo l. 17. Lathuri ſucceſſorem, & Cleopatræ patrem. Hic præter alia flagitia, inquit, etiam choraulam exercuit, & ea ſe adeo iactauit, vt non pigeret eum certamina in regia celebrare, ad quæ & ipſe cum aliis certaturus prodiit. Auletem nos quoque appellabimus, ad differentiam Ptolemæi Dionyſii, qui eius filius, & Cleopatræ frater fuit, & Pompeium Magnum ingratus occidit: quomodo eum paſſim recentiores appellant, in quibus Gordonius, Genebrardus, Torniellus, Temporarius, aliique ſectarii.

I. *Ptol. Auletes.*

t. 1. l. 6 c. 14.

ANNVS MVNDI 3975. SEXTAE AETATIS, 459. TIGRANIS IN SYRIA 5. IANNÆI REGIS ET PONTIFIC. IVDÆORVM 24. PTOLEMAEI AVLETIS 2. OLYMP. CLXXV. AN. 2. VRBIS CONDITAE 674. COSS. P. SERVILIO VATIA ISAVRICO, & APPIO CLAVDIO PVLCHRO. DICTAT. vlt. BEL. MITHRIDAT. II. SERTORIANI 3.

ANNVS ANTE CHRISTVM 78.

SI placuisset Appianum sequi Syriæ regnum Tigrani ad 14. tantum annos tribuenti, in hunc annum eius in Syriam ingressus fuisset differendus. Verum Iustino potius adhærendum supra censuimus, neque nunc sententiam mutamus. I. *Noui Consules.*

De huius anni Coss. hæc habet Appianus. Anno vero qui secutus est (secundum Syllæ Consulatum) populus quidem tunc quoque in adulationem Syllæ designauit eum Consulem. At ille designatus, Consules creauit Seruilium Isauricum, & Claudium Pulchrum: moxque ipse potestatem summam nemine interpellante deposuit.

Qvæ res, ait, mihi miranda videtur, hunc virum ad eam ætatem tantum imperium nemine cogente cessisse, non filio, sicut Ptolemæus in Ægypto. Intelligit Ptolemæum Lagi, qui regnum cessit Philadelpho filio iuniori, [a] Ariobarzanes in Cappadocia, Seleucus in Syria; sed his ipsis quos tyrãnide presserat. Certe ab omni ratione alienum est dominationem tanto conatu per tot pericula quæsitam, vbi adeptus sis, sponte deponere: facilius quippe sibiquis imperabit à sublimiore gradu affectando, quam vt possessum sponte deserat. Durius enim est minui, quam nõ augeri. pergit. Nec minus mirum non sibi timuisse, plus centum millibus iuuentutis in hoc bello absumptis; & in his Senatoribus aduersæ factionis 90, Consularibus quindecim, equitibus Romanis bis mille sexcentis, annumeratis exulibus eius ordinis, eorum bonis addictis ærario, multorum cadaueribus etiam proiectis: neque eos qui in vrbe versabantur, neque vrbe pulsos formidasse. Ac ne eas quidem vrbes, quarum arces, mœnia, agros, pecunias, immunitates sustulerat; tanta erat in eo viro, vel audacia, vel felicitas. II. *Deposuit Dictaturã Sylla.* *An prudenter.* *Quãta ab eo clades.*

[a] Iustin. l. 16 & nos supra anno V.C. 468.

Evtropivs longe maiorem numerum prodit, additis iis, qui à Marianis occisi, quique bello sociali perierunt. Hunc finem, inquit, habuerunt duo bella funestissima, Italicum, quod est Sociale bellum, & Ciuile, quæ ambo tracta sunt per annos decem, consumpserunt vltra 150. millia hominum, viros Consulares viginti quatuor, prætorios septem, ædilitios sexaginta, Senatores fere trecentos. In Paulo Oros. vbi hæc totidem fere verbis recitantur, leges prætorios sex, Senatores fere ducentos; sed addit, absque innumeris totius Italiæ populis, qui passim sine consideratione delecti sunt, quos neget quisquam si valet, quin eodem damno suo vicerit Roma, quo amisit Italia. Sed pergit Appianus. III. *Ex Eutrop. & Oros.*

in fi. l. 5.

l. 5. c. 22.

Fertvr cum magistratum in medio foro deponeret, dixisse, paratum se rationem actorum suorum reddere, si quis expetat, simulque dimisisse lictores cum suis securibus, atque satellites: itáque cum solis amicis obambulasse diu, spectante, & miraculo attonita multitudine. Tandem domum repetentem, qui incusaret vix vnus adolescens extitit, quem cum nemo compesceret, ausus est eum conuitiis prosequi, domum vsque. Et qui in summos viros, integrasque ciuitates bilem effuderat, tunc vnum adolescẽtem tulit æquo animo, hoc tantum in limine domus siue prouidenter, siue diuinitus futura prænuncians, hic adolescens, ait, efficiet ne quis posthac talem magistratum deponat. Quod dictum euentus approbauit, dum Caius Cæsar, eundem magistratum adeptus, deponere nunquam voluit. IV. *Offert se reddendæ rationi.*

Sic ipse. Imo Suetonius scribit Cæsarem dixisse, Syllam nescisse literas, qui Dictaturam deposuisset.

V. *Qua fiducia deposuerit Dictaturam.* TANTÆ autem fiduciæ causam ibidem exponit Appianus, quam supra tetigimus, quod per Italiam haberet ad centum & viginti millia virorum, qui eius militiæ assueuerant, qui agros & diuitias eius largitione possidebant, præter decẽ Corneliorũ millia, aliosq. factiosos, qui in vrbe ex eius nutu pendebant, quique facinorum patratorum impunitatem in eius incolumitate reponebant. Vixisseque ait illũ deinceps in secessu rustico, imperii, bellorum, rerumque humanarum saturum. Profectum enim in suum Cumanum, vacasse ibi piscationibus, & venationibus. Sed id anno seq. Nam in creatione sequentium Consulum Romæ adfuisse, ex Plutarcho in eius vita dicemus.

Consulibus datæ sunt Prouinciæ, Claudio Macedonia, Seruilio Cilicia & Pamphilia, sed in eas non nisi Proconsules profecti sunt, vt autor est Eutropius l. 6. Cessatum hoc anno à bello Mithridatico, ex Appiano intelligitur.

VI. *Res gesta in Cilicia à Seruilio Isaurico.* HIC porro est Seruilius ille Isauricus, qui per quinquennium exercitui in prouincia pręfuit, Cilicia scilicet atque Pamphilia, vt ait Cic. in frumentaria. Trienniũ tamen ei duntaxat, tribuunt Eutrop. & Oros. Ad Ciliciam, ait Eutrop. l. 6. & Pamphyliam missus est P. Seruilius ex Consule vir strenuus. Is Ciliciam subegit, Lyciæ vrbes clarissimas oppugnauit, & cepit, in his Phaselidem, Olympum, & Corycum Ciliciæ. Isauros quoque aggressus (ij trans Taurum habitant, Pamphyliis ad Septentrionem positi) in deditionem redegit, atque intra triennium bello finẽ dedit. Primus omnium Romanorum in Tauro iter fecit: reuertens triumphum accepit, & nomen Isaurici meruit. Sic Eutrop. qui dum triennium huic bello tribuit, primũ quo in prouinciam profectus est, & postremum quo rediit, & triumphauit, prætermisit. De hoc bello & triumpho, quæ extant studiose de more collegit Sigon. anno 689. quo triumphauit. Vide & Florum, qui Isaurum, vnde nomẽ accepit Seruilius, arcem Ciliciæ facit, quam extra Ciliciam & Taurum montem ponit Ptolem. Nec plura de hoc bello dicere deinceps libet, quia per annos suos digeri non potuit. l. 3. c. 6.

VII. *Et à Sertorio in Hispania.* Hoc & sequenti anno à Metello contra Sertorium parum felici euentu pugnatum est. Aduersus hunc, ait Oros. duo duces missi, Metellus & Domitius, quorum Domitius ab Hirculeio Sertorii duce cum exercitu oppressus est, Manilius Procõsul Galliæ, in Hispaniam cum tribus legionibus, & mille quingentis equitibus trãsgressus, iniquam cum Hirculeio pugnam conseruit, à quo castris, copiisque nudatus, in oppidum Ilerdam pene solus refugit. Metellus multis præliis fatigatus, per deuia oberrans hostem mora fatigabat, donec Pompeii castris consociaretur. Sic ipse. Liu. in Epit. 90. L. Manlius Proconsul, ait, (Manlium enim vocat cum Plut.) & M. Antonius legatus ab Hirtulcio quæstore prælio victi sunt. l. 5. c. 23.

VIII. *Cur Sertorius Metello superior fieret. Sertorii vigor & alacritas.* CAVSAM autem cur fieret Sertorius Metello superior fusius in eius vita exponit Plutarchus, quod Sertorius promptus & alacer, & expedito instructus exercitu, nullam legitimæ & statariæ pugnæ, quibus erat assuetus Metellus, copiam daret, sed omnibus occasionibus intentus hostem vexaret. Deinde quod Metellus annis iam grauior, ex multis certaminibus ad remissam se transtulerat vitam: Sertorius autem viuidorũ plenus spirituum, corpus robore, agilitate, sobrietate mirifice præparatum gerebat, ingentium laborum, prolixorum itinerum, perpetuarum vigiliarum, vilis modicique victus. Itaque non facta Metello pugnãdi copia, quidquid victi patiuntur incommodi, ille perferebat; Sertorius vero fugiendo, commoda habebat insectantium. A quationibus enim arcebat eum, frumentationibus prohibebat, progredienti obsistebat, infestabat sedentem; obsidenti alios imminens, inuicem obsidebat eum commeatus inopia, vt milites fatiscerent: & Sertorio Metellum prouocante, vt cõgrederetur vnus secum, vnaque acclamaret exercitus, Dux cum Duce, Romanus cum Romano: risit Metellus, quod sciret illud Theophrasti. Duci non gregarii militis, sed ducis obeunda mors est. Quæ reliqua sunt Metelli vsque ad aduentum Pompeii, in annum sequentem differamus.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3975.

1. N. 1. Sic enim vertendum est illud λύσαι à λύω, non autem defecisse, quasi à λύω, vt habet interpres, alioqui doctissimus, cuius nomen inofficiose suppressit Henricus Stephanus, in editione Græcolatina. Fuit autem si Gesnero credimus P. Candidus, qui Nicolao V. ab epistolis fuit: quæ causa fortasse videatur, cur eius nomen ab homine hæretico suppressum fuerit. Forte tamen fuit hæc posterior versio Sigismundi Gelenii.

ANNVS MVNDI 3976. SEXTAE AETATIS 460. TIGRANIS 6. IANNAEI REGIS ET PONTIFICIS 25. PTOLEMAEI AVLETIS 3. OLYMPIADIS CLXXV. AN. 3. VRBIS COND. 675. COSS. M. AEMYLIO LEPIDO, & Q. LVTVTIO CATVLO. MITHRIDATICI BELLI 12. SERTORIANI 4.

ANNVS ANTE CHRISTVM 77.

ONTRAXIT hoc anno Alexander Iannæus Rex & Pont. Iudæorum morbum, quo intra triennium extinctus est. Belli requie, ait Iosephus, secutū est morbi principiū. Et quia quartano febrium recursu fatigabatur, depulsum iri valitudinem credens, si rursus animum negotiis occupasset, intempestiuæ militiæ sese dedit, & vltra vires corpus laboribus vexans, inter primos tumultus, trigesimo & septimo regni anno moritur: ex Græco corrigendum est 27. quomodo & in Antiq. habetur, sed de morte poster. Morbi causā & tēpus hic dissimulata, vel omissa, protulit in Antiq. Posthæc, ait, Alexāder ex temulentia morbo cōtracto, & triēnio integro quartana laborans, nec tamen abstinens à castrensibus officiis, tandem exhaustis viribus fato concessit. Non immerito in Rege, & pontifice, & sene, & veri Dei notitia imbuto temulentia, & quidem tanta, quæ mortiferum inueheret morbum repræhenderetur, nisi Deus eam morbo ac morte vltus esset; & longe in eo grauiora accusanda essent. — *I. Iannæi morbus.* — *l. 1. bel. c. 4.* — *Ex temulentia.* — *l. 13. c. 23.*

HIS Coss. Syllam in Cumano suo esse defunctum, ex Appiano li. 1. bel. ciuil. certo constat; idque historia, de turbis eius mortem secutis, sine dubitatione confirmat, vt mox patebit. Cæterum nondum in Cumanum secesserat, cum creati sunt huius anni Consules. Scribit enim Plut. in eius vita, vidisse eum M. Lepidum audacem, & Marianæ factionis hominem, Consulem designari, studio, ac præhensatione Pōpei, cui populus plurimum fauebat; qua re cum lætum Sylla Pompeium vidisset, accersiuit digredientem, monuitque stolidissimum ab eo Consulem, & quidem aduersarium suum, fuisse factum, quod rei exitus declarauit. — *II. Creati Coss. Sylla ingrati.*

ILLVD quoque ab eo factum videtur, priusquam rus se conferret. Patrimonii sui vniuersi decimam Sylla Herculi consecrans, ait Plut. præbuit splendidum epulum populo, tantoque exuberantior vsu apparatus fuit, vt quotidie magna copia cibariorum in amnem proiiceretur, vinū diffunderet 40. annis vetustius. Medio hoc epulo, quod multorum fuit dierum, decessit ex morbo Metella, quam cum moribundam adire sacerdotes prohiberent, & funere domum eius pollui dicerent, misit ei libellū repudii, iussitque spirantem adhuc in aliud domicilium transferri, stulta superstitione delusus. Moxque Valeriam Hortensii sororē duxit, ex qua post mortem patris filia nomine Posthumia nata est, & nihilominus cum mulieribus mimis, citharistriisque, & thymelicis viuebat de die, cum iis in lectis potans, exoletos — *III. Dat decimā Herculi, & epulum populo.* — *Repudiat vxorē moribundam.*

non dissimulanter perpetuo amans. Vnde & morbum aluit, ex leui ortum occasione, & perdiu exulcerata viscera sua ignorauit.

IV. *Morbus ex impura vita. Pediculis scatet. Scribit cõmentarios de rebus suis. Visa mortis prauia.*

HINC putrefactum corpus, & in pediculos totum versum; & cum multi interdiu & noctu tollerent eos, nulla tamen parte potuerit quod reiiciebatur, æquare illud quod succedebat: verum omnes vestes, balneum, pollubrum, cibus, suppullulante illa peste, repleretur. Perrexit ille nihilominus in rerum à se gestarum commentariis scribendis, quorum vigesimum secundum, biduo antequam decederet, absoluit; additque prædixisse sibi Chaldæos, vbi præclare vixisset, in flore se fœlicitatis excessurum. Narrat etiam filium suum, qui paulo ante Metellam obierat, visum per somnum obsoleta in veste sibi assistere, patremque orare deponeret solicitudines, pergeretque secum ad matrem Metellam. Appianus ait eum in somnis visum sibi videre dæmonem, à quo iam vocaretur. Quamobrem, inquit, mox vt illuxit enarrato amicis somnio, testamenti tabulas eadem die confecit, quibus obsignatis, sub vesperam febris eum inuasit.

V. *Mors Syllæ & infœlicitatis.*

SECVTA nox vitæ eius vltima fuit, cum exegisset annum vitæ sexagesimum. Ingrediens annum 60. ait Valer.[a] Natus quippe est a. V.C. 615. vt suo loco notauimus. Vir perpetuo iuxta cognomen suum fœlix, si fœlicitas dicenda est posse quidquid velis, ait App. In quam sent etiam audiendus est etiam Plin. homo alioqui impius,[b] Vnus hominum ad hoc æui, felicis sibi cognomen asseruit L. Sylla, ciuili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus. Et quibusnam felicitatis inductus argumentis? Quod proscribere tot millia ciuium, ac trucidare potuisset. O praua interpretatio, & futuro tempore infœlix. Non melioris sortis tunc fuere pereuntes, quorum miseremur hodie, cum Syllam nemo non oderit? Age non exitus vitæ eius, omnium proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit, erodente seipso corpore, & supplicia sibi gignente?

a l 9.c 3.
b l.7.c.43.

VI. *Etiam sub mortem crudelis.* *Sanguinẽ vomit.*

ET recte quidem Appianus de improba istiusmodi fœlicitate dubitat, D. autem August. præterea exigit, vt nihil improbum, atque iniquum velis. Hic autem, vt præcedentia omnia taceantur, pridie quam moreretur, vt ait Plutarch. cum ei nunciatum esset Granium, qui magistratum gerebat, Reipubl. quod debebat non exoluere, sed diem suum supremum expectare, acciuit eum in cubiculum, vbi ministris suis circunfusum præcepit strangulari. Homo scilicet tum priuatus magistratum; vt maiore criminum pondere detruderetur in tartarum. Sed non oportuit tam crudelem ac cruentam bestiam sine sanguine vitam fundere. Inter vociferationem, inquit Plut. & corporis iactationem dirupta vomica, vim magnam profudit sanguinis. Hinc viribus defectus, nocte per grauem cruciatum transacta, vitam reddidit.

VII. *Ex Valerio Max.*

EADEM Valerij Max. mens fuit.[c] Quid Sylla, inquit, dum iræ vitio obtemperat, nonne multo alieno sanguine profuso, ad vltimum erogauit & suum? Puteolis enim ardens indignatione, quod Granius princeps eius coloniæ, pecuniam à decurionibus ad refectionem Capitolij promissam, cunctantius daret, animi concitatione nimia, atque immoderato vocis impetu conuulso pectore, spiritum cruore ac minis mistum euomuit: acuebat etiam iram, quod ipsius mortem expectaret, atque expeteret, ne debitum soluere cogeretur. Extra patriam ergo quam pessumdederat, moritur; nec Capitolium quod restaurabatur, dedicare, quod vehementer cupiebat, potuit, vt ait Plin.[d] Sed demus vltro Syllæ fœlicitatem, quam istiusmodi homines expetunt; addamus & funeris magnificentiam, de qua hæc habet Appianus, quæ non pigebit vel exempli causa memorare.

c l 9.c.3.
d l 7 c.43.

VIII. *Funus eius seditionis materia.*

EIVS mors confestim in seditionis materiam versa est; dum quidam censent defuncti corpus per Italiam funebri pompa deducendum in vrbem & forum, sepeliendumque exequiis publicis, reclamante cum sua factione Lepido. Vicit tamen Catulus, & Syllana factio. Plurimum etiam ad eam rem valuit Pompeij Magni, siue gratia, siue autoritas: qui licet offensus Syllæ, quod solum ipsum amicorum in supremis tabulis prætererat, hunc tamen eius postremum funeris honorem vehementer promouit, corpusque Romam prosecutus est, vt ait Plutarch. sed redeo ad Appianum. Itaque ferebatur cadauer in vrbem in lectica aurea, cætero quoque ornatu regio, præcinentibus tubis, & equitatu deducente, aliaque toto corpore armatorum multitudine. Legatis etiam, & tribunis eius, vndique cum armis ad

funus celebrandum confluentibus, & in ordinem pompæ se conferentibus: accurrente quoque, quanta nunquam alias, vulgari multitudine: præferebantur & secures, cæteraque Dictaturæ insignia; quibus viuens vsus fuerat.

IX. *Pompæ magnificentia.*

Postquam in Vrbem illatus est, coronæ aureæ plusquam bis mille prælatæ sunt; dona ciuitatum, & legionum quibus præfuerat, & singulorum amicorum, aliaque quæ dici nequit magnificentia. Deducebant corpus sacerdotes etiam, Vestalesque, suo quisque ordine; tum Senatus vniuersus, & magistratus cum suis insigniis. Deinde equitum Rom. alia multitudo, rursumque alia militum, quotquot illius auspicia secuti fuerant. Omnes enim approperauerant, vt præsto essent, gestantes signa aurata, scutáque argento bracteata, quorum nunc quoque, inquit, in pompis est vsus. Aderat & tubicinum infinitus numerus, per interualla quiddam lugubre concinentium. Nec deerant faustæ acclamationes à Senatu exortæ; mox equitum, deinde militum, postremo plebis, quorum alij serio Syllam desiderabant: alij copias eius, ipsumque mortuum, non minus quam viuum timebant, tam præsenti spectaculo, quam præteritarum calamitatum memoria territi.

X. *Funebris laudatio.*

Pro Rostris deinde in suggestu posito cadauere, funebrem orationem habuit vir eius memoriæ eloquentissimus, propter ætatis Fausti filij eius infirmitatem. Mox robusti aliquot Senatores sublatam in humeros lecticam transtulerunt in campum Martium, vbi solos Reges sepelire mos est: & circum rogum decurrerunt tum equites, tum reliquus exercitus. Hactenus Appianus. Ex quo ritum aliquem solennis sepulturæ apud Romanos licet intelligere. Addit Plutarchus.

Aromatũ profusio.

Ferunt eum vi tanta aromatum fuisse à fœminis cumulatum, vt præter illata decem & ducentis ferculis, simulachrum ipsius Syllæ grande fictum fuerit, ex pretioso thure & cinnamomo; fictum etiam lictoris, qui scilicet ei honoris causa astabat, ex iisdem aromatibus. Quin etiam eius fœlicitati cœlum & venti obsecundarunt. Nam cum timeretur pluuia, cœlo à prima luce nubilo, non nisi hora nona cadauer extulerunt, quo in rogum imposito ventus increbrescens flammam luculentam excitauit, qua breui consumpto rogo, excussa est larga pluuia, quæ ad noctem vsque tenuit. Ita perpetua fœlicitas eum, etiam funere peragendo, est comitata. Hactenus Plutar.

Suprema fœlicitas.

XI. *Index suppliciorum æternorum.*

Hæc ergo Syllæ fœlicitas, in tot tantisque criminibus, à prima ipsa pueritia, vt à Plutarch. memoratur, vsque ad senectutem, vltimumque vitæ diem perpetratis, quorum memoria mortales omnes exhorrescebant, nonne, si diuinam agnoscimus prouidentiam scelerum vindicem, beneque factorum muneratricem, alteram vitam esse clamant? in qua istiusmodi tyranni, gentium pestes atque regnorum, qui perpetua hic felicitate, superbe sese ac ferociter extulerunt, dignis suppliciis mortui æternisque mactentur; cum ea fœlicitas, si quid boni in vita egit, si Marios, Cinnas, Carbones meritis affecit pœnis, si Romanorum auaritiam, crudelitatem, superbiam, Deo vires largiente, vltus est, cumulatissime in vita eius, in morte, in funere munerata sit. Sed de his hactenus, nunc reliquam huius anni historiam, ex Appiano, qui eam breuiter exequitur, petamus.

XII. *Consules diuisi altercantur.* *Lepidus res turbare parat.*

Ab exequiis reuertentes Consules, confestim mutuis conuitiis altercati sunt, dum scilicet alius supremis honoribus Syllæ gratulatur, alius cadauer summo dedecore afficiendum fuisse dicit, diuisa in eorum fauorem vrbana multitudine. Lepidus etiam Italiæ populos sibi conciliaturus, ait redditurum se illis agros quos Sylla ademerat. Senatus ab vtroque metuens Reipub. ambos iureiurando obstrinxit, ne bello rem controuersam decernerent. Florus autem [a] ait Lepidum acta Syllæ rescindere voluisse, eos qui proscripti erant reuocare, eique sua restituere: quod erat flammam iterum in Rempub. immittere, nec imposita vulnera curare, sed rescindere.

[a] l. 4. c. 23.

Cæterum Lepidus transalpinam Galliam sortitus, non rediit ad comitia, quasi anno sequenti, iam iureiurando solutus, bellum libere gesturus esset contra Syllanos; sic enim interpretabatur, eo sacramento se non teneri, vltra tempus magistratus.

XIII. *Res Mithridatis, & Tigranis.* DE re Mithridatica illa huius anni sunt, quæ habet Appian. in Mithrid. de altera legatione à Mithridate Romam missa. Rursus, inquit, aliam legationem misit ad scribendas leges fœderis; & quia defuncto iam Sylla magistratus ea de re ad Senatum non retulerunt, Rex Tigranem generum subornauit, vt Cappadociam inuaderet; nec tamen id commentum Romanos latuit. Tigranes Cappadocia velut indagine cincta, vt nemo posset euadere, ad trecenta millia hominum abstraxit in Armeniam, & agros eis ad incolendum cum aliis attribuit: vbi primùm Armeniæ regni sibi diadema imposuit, & oppidum Tigranocertam à se denominauit, quasi dicat Tigranopolim. Sed hæc ad sequentem quoque annum pertinere possunt.

XIV. *Sertorius Metellum exercet.* SERTORIVS autem ante aduentum Pompeij in Hispaniam, hoc anno quoque Metellum exercuit. Nam cum is Lagobritas, qui non parum præsidij Sertorio ferebant, siti facile capi posse crederet, (nam vnicus erat in vrbe puteus, fontes extra vrbem in potestate obsidentis futuri erant,) iussit milites quinque dierum cibaria secum ad obsidionem oppidi ferre. At Sertorius bis mille vtres aqua iussit impleri, magno præmio in singulos vtres pronunciato, quos cum Hispani Maurique frequentes in oppidum intulissent, Metellus cum necessaria deficerent eius exercitum, *Et Aquinum eius ducem.* Aquinum cum sex millibus militum frumentatum misit. Id sentiens Sertorius viam occulte insidet, & in redeuntem cum tribus millibus inexpectatus irruens, partem occidit, partem cepit. Aquinus equo & armis amissis euasit ad Metellum, qui cum ignominia, & Hispanorum conuitiis, obsidionem soluere coactus est.

XV. *Sertorius gratus Hispanis.* SERTORIVM Hispani maiore in dies amore atque honore prosecuti sunt, eoque duce ac ductore, Romano ritu prælia gerere, Romanosque mores addiscere cœperunt. Influebat autem in eorum animos, dum & patrum gloriæ, & puerorum disciplinæ seruiebat. Nam ex prouinciis quæ ei parebant, nobilissimos Oscam amplam vrbem contraxit, iisque Doctores præfecit literarum Græcarum & Latinarum; ita illos verbo erudiebat, reipsa obsides habebat, ostendens se ipsos, vbi adoleuissent, ciuitate Romana honoribusque donaturum.

ANNVS MVNDI 3977. SEXTÆ ÆTATIS 461.

TIGRANIS IN SYRIA 7. IANNÆI REGIS ET PONTIFIC. 26. PTOLEMÆI AVLETIS 4. OLYMPIADIS CLXXV. AN. 4. VRBIS CONDITAE 676. COSS. D. IVNIO BRVTO, ET MAM. ÆMYLIO LEPIDO LIVIANO. BELLI MITH. 13. SERTOR. 5.

ANNVS ANTE CHRISTVM 76.

I. *Lepidi & Catuli pugna.* Q. CATVLI, & Æmylij Lepidi iurgia, & dissensiones anni superioris, in apertum bellum hoc anno eruperunt. Statuebat Lepidus, iureiurando, vt sibi videbatur, solutus, aperta vi Syllanos inuadere, cúmque eius consilia non laterent, reuocatus à patribus, nec ignarus cur reuocaretur, aduentabat cum omnibus copiis, volens in vrbem eas introducere. Verum prohibitus, suos per præconem iubet arma capere. Idem ex aduersa parte facit Catulus, confligitur non longe à campo Martio. *Lepidi fuga, & interitus.* Lepidus victus, & cedere coactus traiecit in Sardiniam, vbi tabe periit. Exercitus eius paulisper aliis atque aliis locis infestus, tandem dispersus est, præcipua pars ductu Perpennæ ad Sertorium peruenit in Hispaniam. Hæc Appianus. Florus [a] nonnulla supplet & explicat. *a l. 3. c. 23.*

II. *Eadem ex Floro historia.* LEPIDVS, inquit, cum turbidis concionibus, velut classico ciuitatem terruisset, profectus in Etruriam, arma inde, & exercitum vrbi admouerat. Sed iam Miluium pontem, collémque Ianiculum Lutatius Catulus, & Cn. Pompeius, Sullanæ dominationis duces, atque signiferi alio exercitu insederant. A quibus primo sta-

tim impetu retro pulsus, hostisque à Senatu iudicatus, incruenta fuga in Etruriam, inde in Sardiniam recessit, ibique morbo & pœnitentia interiit: vel etiã dolore animi, ob vxoris probrum, vt existimat Plut. in Pompeio; qui etiam addit Lepidum secundum Consulatum armatum petiisse, (ex quo intelligitur solito tardius Consules hoc anno creatos.) Galliam autem Cisalpinam duce Bruto obtinuisse. Sed cum Bruti exercitus ad Pompeium transitionem fecisset, dux vitam suam in Pompeij permisit fidem; à quo tamen mox interfectus est, idque facinus magnam ei conciliauit inuidiam. *Cn. Pompeius Brutum perfide interficit.*

III. *Lepidus hostis iudicatus.* QVOD autem dixit Florus, Lepidum hostem à Senatu iudicatum, consentaneum est iis, quæ habet D.Hierony. in Chron. Eusebij, & ex Salustij historiæ fragmentis à Sigonio afferuntur, de L.Philippo in Senatu hæc dicente. Quare ita sentio, quoniam Lepidus exercitum priuato consilio paratum, cum pessimis, & hostibus Reip. contra huius ordinis autoritatem ad vrbem ducit, vti Appius Claudius interrex, cum Q.Catulo proconsule, & cæteris quibus imperium est, vrbi præsidio sint, operam dent ne quid Resp. detrimenti capiat. Hic est Appius Claudius, qui mox in Macedoniam missus, Dolabellæ successit, neque rem admodum fœliciter gessit contra Rhodopæas gentes: ibidemque intra biennium morbo correptus interiit. Vide pluribus Oros. [a]

a l.5.c.23.

IV. *Pompeius exercitum retinet.* INTEREA Perperna, cum parte exercitus Lepidi, peruenit in Hispaniam; cum Pompeius profligato Lepido, circa vrbem retinebat exercitum, expectans vt ei prouincia Hispania, ad bellum contra Sertorium conficiẽdum, decerneretur, quoniam Metellus parum fœliciter aduersus eum rem gerebat: nec quamuis præcipiente Catulo Proconsule dimisit exercitum, vt ait Plutar. sed hæsit in armis circa vrbem, semper habens quid prætexeret, donec L.Philippo referente, illam prouinciam ei decreuere; cumque aliquis in Senatu admirans ab eo quæreret, an pro Consule in Hispaniam Pompeium mitti vellet; qui scilicet neque Prætor, neque Consul adhuc fuerat: non tantum, inquit Philippus, pro Consule, sed pro Consulibus; notans ambos illius anni Consules nullo numero esse. Itaque in Hispaniam cum exercitu, 40. vt ipse ait, diebus parato profectus est. Qui per Alpes, inquit Appianus iter aggressus, magno animo ad æmulationẽ Annibalis alias fauces aperuit, medio inter Padi Rhodaniq; fontes spatio. Verum non sola æmulatio id suasit, sed ipsa necessitas. Nam Sertorius Italiam inuadere cogitabat. Itaque Pompeius in suis ad Senatum literis, apud Sallustium scribit, se hostes in ceruicibus Italiæ iam agentes, ab Alpibus in Hispaniam summouisse, per eas iter aliud atque Annibal Romanis opportunius patefecisse, recepisse Galliam & Pyrenæum, &c. *Dum ei decreta est Hispania.* *Transit Alpes.*

V. *Sertorij gratia, & gloria.* INTEREA Sertorius in summa erat apud Hispanos gratia, adeo vt multa mortalium millia eum sequerentur, qui sese deuouerant cum eo morituros, vt ait Plut. in Sertorio; neque Hispanis tantum militibus, sed Italicis quoque acceptum fuisse. Quippe cum M.Perperna, qui partium Sertorij erat, in Hispaniam cum magna vi pecuniæ atque ingenti manu aduenisset, ac bellum statuisset in Metellum per se gerere, fremebant milites, omniumque in ore erat Sertorius. Vbi autem allatum est Pompeium saltum Pyrenæum transcendere, tum demum milites captis armis, sublatisque signis obstrepentes, coëgere Perpennam sese, cum suis tribus ac quinquaginta cohortibus, Sertorio coniungere. Cumque nihilominus aduentu Pompeij, qui in magna iam gloria vbique erat, multæ vrbes, quæ parebant Sertorio nutarent, ac transitionem ad Pompeium molirentur, ex insperato mox ad Lauronem casu mutauere sententiam. *Ei se iungit Perperna.*

VI. *Pompeius spe à Sertorio frustratur.* NAM cum eam vrbem Sertorius obsideret, eo Pompeius ad ferendam opem cum omnibus copiis venit, & ratus inter vrbem & copias suas Sertorium deprehensum, misit ad Lauronitas nũcios, bono eos animo esse iubens, ac spectare è muris Sertorium obsideri. Sertorius eo nunciato risit, & se discipulum Syllæ (ita enim Pompeium per ludibrium appellabat) ait docturum Imperatoris munus, & simul sex millia peditum, quæ reliquerat in castris euocauit, qui versum in se Pompeium à tergo aggrederentur. Quod Pompeius animaduertens, cum adoriri Sertorium non auderet, pereuntium sociorum spectator esse coactus est. Deplorata enim re sua, Barbari deditionem fecerunt, quorum vitæ pepercit Sertorius, dimisitq; cunctos: vrbem vero incendit, nulla quidem ira aut crudelitate, minime quippe iræ

suæ indulsit hic Imperator, sed ad pudorem & opprobrium eorum, qui Pompeium in admiratione habebant. Hæc fere Plutarchus.

VII. *Vincitur, ac fugatur.* OROSIVS hæc aliquanto acerbiora facit, vt qui victum referat, fugatumque Pompeium; qui ne pugnauit quidem, si credimus Appiano. Pompeius, inquit ille, [a] contracto apud Pallantium exercitu, Lauronem ciuitatem, quam tunc Sertorius oppugnabat, frustra conatus defendere victus aufugit. Sertorius superato, fugatóque Pompeio Lauronem captam cruentissime depopulatus est. In ea expugnatione, inquit Appianus, mulier quædam supra sexum fortis, vim inferenti militi digito eruit oculos. *Mulieris virtus.* Quo cognito Sertorius integram cohortem, quamuis Romanam, id genus flagitiis infamem, concidit. Et tunc interuentu hyemis exercitus vtrimq; dirempti sunt, Metellus & Pompeius Pyrenæum versus, Sertorius in Lusitaniam abiit, eoque reliquum agmen Lauronensium, quod cædibus superfuerat, miserabili in Lusitaniam captiuitate traduxit, vt ait Orosius. Plut. tamen libentius assentior. a l. 5 c. 23.

Mithridatica vero res hoc anno quieta fuit, nisi quatenus ea quæ superiore anno diximus, ad hunc etiam pertinent.

ANNVS MVNDI 3978. SEXTÆ ÆTATIS 461.
TIGRANIS IN SYRIA 8. IANNÆI REGIS ET PONTIFICIS 27. ET VLTIM. PTOLEMÆI AVLETIS 5. OLYMPIADIS CLXXVI. AN. 1. VRB. COND. 677. COSS. CN. OCTAVIO NEPOTE, ET C. SCRIBONIO CVRIONE.
BELLI MITHRID. 14. SERTOR. 6.

ANNVS ANTE CHRISTVM 75.

I. *Mors & tempus Iannai.* LTIMVS est hic Alexandri Iannæi morbi, & vitæ annus, regno & pontificatu Iudæorum, per 27. annos, per multam crudelitatem, grauissimáque scelera administrato, vt suis locis ex Iosepho retulimus: qui etiam [b] scriptum reliquit eum mortuum anno regni sui 27. (sic enim etiam in l. de bel. legendum esse, ex Græco ante monuimus) vitæ vero vnde quinquagesimo. Et rursum alio loco. [c] *Alexander, inquit, & ipse regnum coniungens pontificatui, cum 27. annis præfuisset rebus Iudaicis, moriens Alexandræ vxori permisit deligendi pontificis arbitrium.* Quomodo in Græcis etiam habetur. Eusebius autem Iosepho ea de re consentit; à Chronologia vero nostra, & annorum serie vno tantum anno distat: quæ culpa ex pontificatu Ioannis Hyrcani ex parte pendet, cui annos quinque, præter Iosephi sententiam sustulit. b l. 13 c. 23. & l. 1. belli c. 4. & Gorionides l. 4. c. 13. c l. 20. Ant. c. 8.

II. *Mortis modus, & consilium vxori datum.* DE modo autem mortis Iannæi hæc fere habet Iosephus. Alexander ex temulentia morbo contracto, & triennio integro quartana laborans, nec tamen abstinens à castrensibus officiis, tandem exhaustis viribus fato concessit, in Gerasenorum finibus, obsidens Ragaba castellum; quod vltra Iordanem situm est, & in tribu Manasse ab Adrichomio collocatur. At regina videns morti vicinum maritum, suam & liberorum desolationem lamentabatur, quod sciret totum populum Iannæo infensum, odium etiam in se, totámque familiam orbatam præsidio deriuaturum. At ille primum monet vt mortem suam celet, dum illud castrum capiat. Deinde postquam cum victoria Hierosolymam redierit, vt Pharisæis nonnihil licentiæ permittat, vt ex eorum, quibus populus plurimum tribuat, commendatione, ipsa quoque cum liberis eidem populo gratiosa euadat. Postremo vt cadauer eorum arbitrio permittat: Sic enim fore vt tanto magnificentius tumuletur. Quæ omnia Alexandra accurate obseruans, promissam populi beneuolentiam consecuta est. Eadem habet Gorionides. [d] d l. 4. c. 13.

III. *Legatio pro Sibyllinis oraculis.* ROMANÆ res hoc anno Olympiaco, qui Dionem Cyparissensem victorem habuit, satis quietæ fuerunt in Italia hisce consulibus, quorum Octauius propter

artuum dolorem fasciis deuinctus, & multis medicamentis delibutus, in Bruto à Cicer. memoratur. Curio vero Pater fuit eius Curionis Tribuni plebis, qui celebratur Cæsariano bello ciuili. Hic autem retulit ad Senatum de legatis Erythras mittendis, ad carmina Erythrææ Sibyllæ colligenda, & Romam deportanda, vt scribit Lactantius [a] ex Varrone & Fenestella; missos autem esse P. Gabinium, M. Otacilium, L. Valerium, qui descriptos à priuatis versus circa mille Romam deportarunt: vt videlicet locum supplerent eorum, qui cum Capitolio conflagarant. Scribit Eutropius missum Curionem in Macedoniam, Appio Claudio successorem, sed post Consulatum; anno videlicet V.C.678. ab eo autem Dardanos victos, & vsque ad Danubium penetratum, triumphumque meruisse, & intra triennium finem bello dedisse.

a l.1.c.6.

IV. *Sertoriana res ad Sucronem.*

Sed nihil erat hoc tempore bello Sertoriano illustrius, siue propter ducum præstantiam, siue propter casuum magnitudinem atque varietatem. Ad Sucronem amnem pugnatum esse hoc anno, ex Appiano l. 1. bel. ciu. satis constat. Plutarchus tamen in Pompeio præmittit fœlicem Pompeij pugnam contra Herennium, & Perpennam Sertorij legatos, circa Valentiam, vbi ad decem millia militum ab eo cæsa fuerint, eoque facto elatum, in ipsum Sertorium propere mouisse, ne in societatem victoriæ Metellus veniret. Ad Sucronem, inquit, amnem, præcipite iam in vesperum die, signis collatis concurrere, veriti ambo ne superueniret Metellus, hic quò solus, ille quo cum solo dimicaret; sed prælium incerta victoria diremptum est. Vtriusque enim alterum cornu vicit, inter duces tamen laus penes Sertorium maior fuit.

V. *Victoria dubia, gloria Sertorij, fuga Pompeij.*

Eadem fere habet Plut. in Sertorio, ibi tamen commissum prælium explicatius refert, nimirum alterum cornu, dextrum scilicet à Pompeio, alterum ab Afranio occupatum, & Sertorium Afranio oppositum, Perpennam autem, vt ex Appiano colligitur, Pompeio. Inito prælio cornu oppositum Pompeio, qui illud vehementius vrgebat, laborare cœpit, ac referre gradum. Quod animaduertẽs Sertorius propere inclinatæ aciei succurrit, aliis ducibus relicto cornu, in quo pugnare cœperat, statimque suos iam in fugam versos conglobat, confirmatque, pugnaque redintegrata fugantem Pompeium cum suis vertit in fugam, & amisso equo, acceptóque vulnere, pene oppressus est, fuissetque, nisi Afri, in quorum inciderat manus, de equo & phaleris altercantes, equitem elabi permisissent.

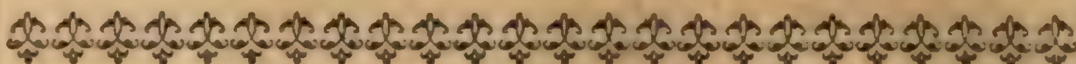
VI. *Res cum Afranio, vel Metello gesta.*

Afranius autem, simulatque Sertorius alteri parti laboranti suppetias tulit, aduersum sibi cornu pepulit, eodémque impetu in castra ruens, cum iam nox esset, ea diripuit, ignarus fugæ Pompeij, cum Sertorius superueniens, in Afranij manum incompositam, ac prædæ intentam ruit, ingentemque victorum edidit stragem. Mane denuo armatus educit copias in aciem. Inde vbi prope esse sensit Metellum cecinit receptui, ac castra mouit, dicens. *Hunc ego puerum, nisi anus illa superuenisset, verberibus castigatum Romam dimisissem.* Hæc fere Plut. At Appianus prælio præsentem facit Metellum, cui ea fere tribuit, quæ Plutarchus Afranio, & Pompeium hasta in femore à Sertorio ipso periculose vulneratum tradit.

VII. *Pugna ad Saguntum.*

Addit & alterum in Saguntinis campis prælium, à meridie ad noctem vsque protractum, vbi ex equo pugnans (sic enim legendum est non ex æquo, cum in Græco sit ἱππομαχῶν) vicit Pompeium, inquit, cæsis sex hostium millibus, desideratis suorum tribus millibus. Metellus vero tunc quoque strauit quinque millia Perpennæ militum. Sequenti die Sertorius assumptis multis barbaris, vergente iam in vesperam die, improuisus in castra Metelli fecit impetum, oppugnaturus, ni Pompeius succurrens fregisset eius audaciam. Inter hos conatus elapsa æstate, in hyberna discessum est. Hæc Appian.

Plutarchus ait in eo prælio Memmium, legatorum Pompeij rei militaris scientissimum, cecidisse; Sertorium, post magnam editam stragem, in ipsum Metellum illatum, eum supra ætatem egregie dimicantem lancea vulnerasse, ac pene cepisse, nisi facto à Romanis impetu, periculo ereptus esset, eóque facto conuersionem victoriæ factam esse.

ANNVS MVNDI 3979. SEXTÆ ÆTATIS 463.

TIGRAN. 9. HYRCANI PONT. 1. ALEXANDRÆ REGINÆ 1. Ptolemæi Avletis 6. Olympiadis CLXXVI. an. 2. Vrbis Conditae 678. Coss. C. Avrelio Cotta, et L. Octavio Nepote. Belli Mith. 15. Sertor. 7.

ANNVS ANTE CHRISTVM 74.

I. *Initia regni Alexandræ. Et Pontificatus Hyrcani.*

COEPIT hoc anno regnum apud Iudæos à Pontificatu separari, Alexandra Iannæi vidua regno potiente, & Pontificatum Hyrcano maiori natu filio permittente: non tam ætatis prærogatiua, inquit [a] Iosephus, quam quod propter segnitiem rebus administrandis parum idoneus videretur, quasi res sacræ, Deique cultus, quæ prima sunt, hominibus nihili committi debeant. Gorionides ait eum fuisse mansuetum, & humilem spiritu. Aristobulum autem factum ab ea litiæ principem, quod eleganti forma esset, & pedibus agilis. (a l. 13. c. 24.)

Cœpisse porro Hyrcanum pontificatum hoc anno, autor est ipse Iosephus hoc loco, & l. 1. de bello c. 4. & alibi, [b] vbi de morte eius agens, Hic finis, inquit, Hyrcani fuit, post variam fortunam, qua tota vita circumactus est. Nam viuente etiam tum matre Alexandra pontifex Iudæorum creatus, per 9. annos eum honorem obtinuit: & alibi. [c] Alexandra, Hyrcano pontificatum addixit, exactoque in regia potestate nouennio, è viuis excessit; quo toto tempore Hyrcanus eius filius pontimificatum tenuit. Sic ibi. (b l. 15. c. 9.) (c l. 20 c. 8.)

II. *Regnat cũ Pharisæis.*

Alexandra igitur capto Ragaba castello, iuxta quod Alexander obierat, eius monitis obtemperans, Pharisæos allocuta est, & omnia arbitrij illorum faciens, quæ ad cadauer, vel ad regnum pertinerent, ex infensis beneuolos sibi reddidit. Tum illi ad plebem progressi, res gestas Alexandri celebrantes, magnificum ei funus procurarunt, & reginam populo acceptam reddiderunt: præsertim cum ipsa ægre tulisse semper visa esset ea, quæ perperam à marito gerebantur. Cæterum Alexander duos quidem reliquit filios Hyrcanum & Aristobulum, regni tamen administrationem Alexandræ testamentõ reliquit. Et nomen quidem regni penes reginam erat, eius autem administratio penes Pharisæos: quorum voluntate tum omnia Pharisæorum instituta, quæ à Ioanne Hyrcano antiquata fuerant, denuo sancita sunt, tum multæ deinde cædes eorum perpetratæ, per quos Iannæus sua scelera, cædem præsertim illam octingentorum ciuium, perpetrarat. Sed hæc non ad hunc vnum annum pertinent.

Qui cædes perpetrant.

III. *Difficilia Romæ tempora.*

Tempora hæc fuisse Romanis domi bellique impeditissima, C. Cotta Consul apud Sallustium, in historiarum fragmentis, affirmat in Orat. ad Quirites. Vbi inter alia. Imperatores Hispaniæ, inquit, stipendium, milites, arma, frumentum poscunt; & id res cogit, quoniam defectione sociorum, & Sertorij per montes fuga, neque manu certare possunt, neque vtilia parare. Exercitus in Asia, Ciliciaque, ob nimias Mithridatis opes aluntur. Macedonia plena hostibus est; nec minus Italiæ maritima, & prouinciarum: cum interim vectigalia parua, & bellis incerta, vix partem sumptuum sustinent, &c.

IV. *Eius incrementa.*

Nihilominvs Romanam Rempub. sub hæc tempora duabus auctam fuisse prouinciis, author est Appianus l. 1. Ciuil. Sequenti anno, inquit, sexta & sexagesima supra centesimam Olympiade (legendum est septuagesima, est enim in Græco ἑβδομηκοστῆς, quoto autem anno eius id contigerit, quod scripturus est, ex proxime præcedentibus intelligitur, vbi ait à Sertorio contra Pompeium & Metellum fuisse pugnatum, quod proximo anno contigit. Fuit ergo secundus huius Olympiadis, vt est apud Onuphrium, Cuspinianum quoque, Temporarium, Caluisium, alios.) populus Ro. duabus prouinciis ex testamentis Regum auctus est, Bithynia Nico-

Num duarum prouinciarum.

mede

mede relinquente, Cyrene Ptolemæo ex Lagidarum gente, cui Apioni cognomen fuit. Eutrop. l. 6. refert Nicomedis mortem, & testamentum in consulatum Luculli & Cottæ, qui cadit in seq. annum, sed Octauij & Cottæ dictum oportuit, vt Sigonius quoque notauit. Nam Lucullo Consule Mithridates Bithyniam iam factam prouinciam inuasit: non autem potuit tam cito & mors Nicomedis innotescere, & Bithynia fieri prouincia, & à Mithridate occupari.

Verum quod Appianus hoc loco de Cyrene scribit, annis 21. ante contigit: nimirum a. V. C. 657. vt eo loco docuimus. Itaque Liuius Epit. 93. Nicomedis tantum meminit, Ptolemæi vero Cyrenæi, epit. 70. Difficultas tolli posse videtur ex Sex. Rufo, in Breuiario ad Valentinianum Imper. si hoc loco nomine Cyrenes Libyam intelligamus. Nam ibid. ait Romanos Ptolemæi antiquioris liberalitate Cyrenas accepisse, Libyam vero Apionis regis supremo arbitrio siue testamento, idque confirmat Ammianus l. 22. & Eusebius in fine Olymp. 178. Et Eutropius l. 6. vbi de bello Cretico, quod sub annum 685. Vr. C. gestum est; eóque tempore Libyam Romanis testamento ab Apione relictam ait, septem videlicet annis tardius quam putarit Appianus, & fortasse verius. Vtrumque autem hunc regem, Cyrenarum & Libyæ Apionem dictum fuisse ex eo constat, quod Liuius Epit. 70. Ptolemæum Cyrenarum regem Apionem cognominatum scribit; Eusebius autem Libyæ regem Apionem appellat, cum ait eum Libyam Romanis testamento reliquisse. Nullus autem eorum, qui vtriusque meminerunt, vtriq; nomen Apionis dedit. Non Sex. Rufus, non Ammianus, non Eusebius. Valde autem assentior Scaligero, Apionem ab Api Ægyptiorum Deo deductum videri. Lagidæ enim erant ambo, & ex Ægypto profecti.

IV. Explicatio difficultatis.

Duo Apiones reges Ægypti.

Sed redeamus ad Appianum. Bella, inquit, interim non remittebantur, in Hispania Sertorianum, in Oriente Mithridaticum, toto mari Piraticum, circa Cretam Creticum, in Italia gladiatorum, repentinum atque difficile. Sic ipse. Gladiatorium tamen illud à Spartaco conflatum, ad hunc annum non pertinere, vel ex ipso Apiano constat, vt mox dicetur, multoque minus Creticum, vt suo loco videbimus.

V. Romana bella: quo statu Sertorianum.

Quod ergo ad Sertorianum attinet. Petebat Pompeius à Senatu stipendia militum, Consul Cotta rei difficultatem pro concione, ad sedandum tumultum exposuit: coëgit autem ærarij inopia, vt tarde admodum desiderio Pompeij fieret satis, nec antequam Consul est factus Lucullus, vt Plutarchus in Lucullo, & Pompeio aperte affirmat.

Ad hunc annum pertinere arbitror quod scribit de Sertorio Plutar. illum post pugnam cum Metello in montanum oppidum, quod Liuius Calagurium vocat,[a] satis munitum se recepisse, quasi ibi obsidionem, per hyemem videlicet laturum, cum tamen duces suos in varia loca, ad nouos delectus dimisisset, quibus redeuntibus ipse, per medios elapsus hostes, suis se adiunxit, viribusque auctus in illos rediit, & terra marique adeo fatigauit, vt Metellus in Galliam recedere, Pompeius ob pecuniæ difficultatem, incommode in Vacceis hybernare cogeretur. Scriberétq; Senatui se, nisi stipendium mitterent, exercitum in Italiam deportaturum: quin & Romæ magnum fuisse rumorem, priorem Pompeio in Italiam Sertorium esse venturum. Eadem fere habet Plut. in Sertorio, Pompeio, & Lucullo. Sed cum affirmet tum fuisse Consulem Lucullum, sæpius à Pompeio Romam scriptum fuisse fas est existimare. Postremo autem minas adiectas, de exercitu in Italiam deportando.

VI. Fatigat Romanos duces Sertorius.

[a] Epit. 93. & Appian. l. 1.

Interea vero duo Romani exules L. Manius, & L. Fanius Mithridati suadebant Societatẽ Sertorij: erant autem hi duo ex Senatu Sertorij, quem ille ex 300. amicis instar Romani coëgerat, vt est in Plut. & Appiano; qui non satis explicat an à Sertorio missi fuerint ad Mithridatem, an in Asia iam apud Regem manerent. Quidquid sit, persuasus Mithridates legatos misit ad Sertorium, qui postquam eos in suum Senatum introduxit, multáque de sua gloria, quæ in Asiam vsq; Pontumq; penetrarat, locutus est, lætus posse Romanos bello ab oriẽte atq; occidente vexare, fœdus cum Mithridate percussit. In quo ei concessit Asiam, Bithyniam, Paphlagoniam, Cappadociam, Gallogræciam, siue Galatiam, Ducem quoque ad eum misit M. Varium, cui duos Lucios addidit consiliarios, Manium & Fanium, quibus

VII. Mithridates à Sertorio ad bellã in Romanos excitatur.

Fœdus ineunt.

authoribus Mithridates tertium, & vltimum bellum Romanis intulit, in quo totum amisit Imperium. Hæc Appianus.

VIII. *Eadem historia ex Plutarcho.* Paulo aliter Plut. in Sertorio. Ait enim cum Sertorij nomen in Asia rumoribus celebraretur, Mithridatem excitatum adulatorum sermonibus, qui Sertorium Annibali, Pyrrho Mithridatem æquiparantes, negabant Romanos resistere iis posse, si animis inter se, armisque conuenissent, Legatos ad Sertorium misisse, per eos naues & pecuniam ad bellum illi obtulisse: ab illo vicissim postulasse omnem sibi Asiam restitui, qua Romanis in fœdere Syllano cesserat. Quod cum Sertorij concilium probaret, ipse tamen de imperio Romano sollicitus, solam Bithyniam & Cappadociam concessit, negatis iis quæ legitime à populo Romano in Asia possidebātur. Ex quo intelligitur nondum cognitam Sertorio fuisse Nicomedis mortem, & eius testamentum: eodem enim titulo Bithyniam quoque excepturus erat. Coaluit fœdus, Sertorius ducem ei M. Marium cum militibus misit, Mithridates tria millia talentûm [a] cum quadraginta nauibus.

IX. *Apparatus belli Mithridatici.* Mithridates igitur, vt ad Appianum redeamus, iam ante Romanas expertus vires, & conscius belli sine causa moti, nullam sperans veniam, totus erat in apparatu belli, in eoque reliquum æstatis, & integram hyemem consumpsit, fabricandis armis atque nauibus, cogendis copiis ex Asia atque Europa; ita vt sub eius signis 140. peditum millia, equitum 16. millia censerentur, præter aliam turbam eorum qui sternebant vias, qui deferebant sarcinas, & qui negotiabantur. Plut. in Lucul. habet 120. millia peditum; de equitibus Appiano consentit, sed addit centum falcatos currus.

[a] Attic. 3150000. fr. Eub. vero 5600000. fr.

Metellus Sertorium proscribit. Hunc Sertorianarum rerum successum arbitror Metello causam fuisse pronunciandi in caput eius, si Romanus eum ciuis interfecisset, præmium centum argenti talenta, (id est 68750. coron.) & agrum 20. millium iugerum, si exul reditum in patriam. Ita apertæ desperatione victoriæ, eius mortem proditione licitabatur. Hæc Plut. quam etiam causam Sertorio apparet fuisse suspicionum, ac diffidentiæ, quæ sequenti anno clarius eruperunt.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3979.

1. N. 1. Itáque in Græco habetur codice. Quæ cum ita sint, mirum est eundem Iosephum init. l. 14. dicere Hyrcanum accepisse pontificatum anno tertio septimæ & septuagesimæ supra centesimam Olymp. id est toto quinquennio citius, quam veritas patiatur: nisi forte quis velit differre regnum Alexandræ ad quinque annos; quod sine omnium temporum confusione fieri nequit. Dici potest Iosephum referre illam temporis notam, non ad pontificatus Hyrcani principiū, sed ad initium belli ab Aristobulo fratre contra Hyrcanum initi, quod ait prædicta Olympiade illatum, Q. Hortensio & Q. Metello Cretico Coss. Verum neque isti Consules fuerunt illo anno 3. sed 4. & quod caput est, tres adhuc anni tum supererant regni Alexandræ; quam tamen mortuam ante hoc bellum, idem Iosephus in fine l. 13. & init. l. 14. commemorat. Et tamen rebus ac temporibus ita perturbatis, audet illo ipso loco l. 14. dicere, præcipuam se curam impendere studio veritatis, ne fidem eius sequentes fallat, & in errorem inducat. Eundem fucum facit, & maiore cum apparatu lib. 16. cap. 11. vbi accusata vanitate Nicolai Damasceni, sibi fidem colligit, in magnæ vanitatis argumento; thesauro scilicet ex sepulchro Dauidis ab Hyrcano sublato. Nos vero, inquit, qui & generis propinquitate Asamonæos reges contingimus, & sacerdotij honore fungimur, turpe ducentes mendacium, incorrupte res gestas exponimus, salua reuerentia posterorum regis illius, qui etiam nunc rerum potiuntur, maiorum tamen veritatis rationem habentes cum ipsorum quoque venia. Quæ putida sunt iis, qui Iosephum satis norunt.

ANNVS MVNDI 3980. SEXTÆ ÆTATIS 464. TIGRAN. 10. HYRCANI PONT. 2. ALEXANDRÆ REGINÆ 2. PTOLEMÆI AVLETIS 7. OLYMPIADIS CLXXVI. AN. 3. VRBIS CONDITAE 679. COSS. L. LICINIO LVCVLLO, ET M. AVRELIO COTTA. BELLI MITH. 16. SERTOR. 8.

ANNVS ANTE CHRISTVM 73.

OC tempore in Iudæa Pharisæi Alexandræ reginæ indulgentia abutentes, multas cædes in Iannæi amicos perpetrabant, exulibus reditum, vinctis solutionem procurabant; quædam tamen etiam per se prouidebat mulier, & magnum mercede conductorum militum numerum alebat, viresque suas ita augebat, vt terrori esset circumuicinis tyrannis, & obsides ab eis acciperet, vt ait Ioseph. [a] Pharisæi autem Reginam in primis incitabant, vt necaret eos, qui Alexandro authores fuerant, sumendi de octingentis simul viris supplicij. — I. *Iudæa res.* — *a l. 13. c. 24.*

MEMINIT Plutar. in Lucullo Consulum huius anni, & Olympiadem nominat, sed eius tertium annum tacet. Quo tempore, inquit, multis bellum Mithridaticum, quod renouatum erat, ambientibus, Lucullo molestum fuit sibi Cisalpinam Galliam prouinciam obtigisse, quæ rerum magnarum materiam non haberet. Eum autem in primis Pompeij gloria stimulabat, qui omnium opinione, si cum Sertorio debellatum esset, aut ipse in Italiam exercitum deportasset, vt se facturum scripserat ad Senatum, dux designabatur contra Mithridatem. Quare Consul Lucullus vehementer institit, vt ad eum pecunia mitteretur, & ne vlla occasione in suo consulatu ille reuerteretur. Addit Appianus duas alias legiones ad priorem exercitum in Hispaniam missas, quibus assumptis, inquit, Metellus Pompeiusque rursus à Pyrenæo descenderunt ad Iberum, occurrente Sertorio cum Perperna è Lusitania: quo tempore multi Sertoriani ad Metellum transfugiebant; adeo vt exasperatus Imperator, multos barbarica sæuitia tractaret, ac per hoc odium suorum incurreret. — II. *Cos. Lucullus auxilia cur Pōpeio procuret.*

SED hoc præcipue culpabat exercitus, quod semotis à custodia corporis sui Romanis, Celtiberico satellitio stiparet sese, malens his quam illis salutem committere. Non enim ferebant exprobrari sibi perfidiam, quamuis sub populi Rom. hoste stipendia facerent: imo hoc molestissimum erat, quod fides sibi non haberetur ab eo, propter quem perfidi erga patriam extiterant. Nec putabant æquum, se, qui in officio perstiterant, propter eos qui transfugerant, infidos haberi. Augebant etiam dolorem Celtiberi, qui eis fidem dubiam obiiciebant. Hæc Appianus, de causa inclinatæ in deterius fortunæ Sertorij. — III. *Milites à se alienat Sertorius.*

AT Plutarchus in Sertor. maximam huius mali partem in Perpernæ superbiam deriuat. Is vt vidit Sertorij res in æquali cum hostibus spe constitisse, natalium splendore inflatus, animum adiecit imperio, contemptimque de eo apud idoneos loquebatur, & odiosum reddebat; & quamuis non aperte rebellabat cum suis, res tamen eius in secreto corrumpebat, Barbaros acerbe puniendo, & tributum quasi Sertorij iussu exigendo. Hinc defectiones natæ per oppida, & seditiones: ad quæ mala sananda ac lenienda qui mittebantur, iis auctis atque inflammatis redibant. Hæc Plutarc. de Perpernæ tamen natalibus Consule Valer. Max. [b] vbi M. Perpernam huius parentem iis annumerat, qui humili loco nati clari euaserunt. — IV. *Aut Perperna potius.* — V. *Res tamen suas satis adhuc sustentat.* — *b l. 3. c. 4.*

NEC tamen tam cito desertus est Sertorius, vt ait Appianus, opus quippe erat

contra tam potentes aduersarios Pompeium ac Metellum, tali duce, quo alius illo seculo non fuit, vel felicior, vel rei militaris peritior; adeo vt à Celtiberis Annibal appellaretur, quem imperatorum omnium audacissimum, ac versutissimum fuisse arbitrabantur. Sic affecto Sertoriano exercitu, Metellus crebris excursionibus, prædas hominum ex hostico abigebat. Pompeius vero Palantiam obsidens, suffossa mœnia subditis stipitibus suspenderat, cum Sertorij superuentu oppugnatio soluta est; prius tamen succensis mœnibus oppugnatores ad Metellum receperunt sese. Sertoriani reparata mœnium parte quæ corruerat, hostem ad Calagurim adepti, occiderunt tria millia. Et per hæc hic quoque annus in Hispania exactus est. Hæc Appianus.

Sertorius alter Annibal.

VI. *Multum apud Mithridatem potest.*

Interea vero, vt scribit idem in Mithridaticis, ineunte huius anni vere, Mithridates decursione facta classium, sacrificauit more consueto belli potenti Ioui, (quem morem habes apud eundem, paulo ante in eodem libro explicatum) & Neptuno quadrigas alborum equorum in altum demersit; atque ita properauit in Paphlagoniam, ducibus exercitus Taxilo, & Hermocrate. Ducem tamen primarium Mithridatis facit Plut. in Sertorio M. Marium à Sertorio missum, quem in vrbes cum virgis & securibus inuectum, ipse Mithridates, tanquam maiorem potestatem sequeretur, qui aliis libertatem, aliis immunitatem Sertorij nomine concederet, & Asiam, sub auaritia publicanorum, & præsidiariorum militum gementem releuaret, multamque eo nomine Sertorio beneuolentiam conciliaret.

VII. *Suos contra Romanos excitat.*

In Paphlagonia igitur Mithridates concionem ad milites habuit, qua eorum in Romanos odium irritare conatus est, vt qui auaritia & crudelitate, domesticos externosque affligerent; & ideo fœdus postremum scribere detrectarent, vt bellum renouare pro arbitrio, arrepta occasione possent. Cõtemptum etiam excitabat, tum magnifice iactando apparatu suo, tum hostem deprimendo, vt qui à Sertorio in Hispania, à domesticis in Italia, à Piratis toto mari impune affligeretur; contra quos sui ipsorum optimates, quos præsentes ostendebat, bellum pro se gererent.

Et Bithyniam inuadit contra Romanos.

Hac oratione irritato exercitu, inuasit Bithyniam, Nicomede nuper, sine liberis defuncto, Romanis testamento relictam, & quidem, odio Mithridatis, à quo toties regno pulsus fuerat, & Romanorũ amore, à quibus semper fuerat restitutus.

VIII. *M. Cotta victus à rege.*

Bithyniæ tum Cotta præerat, M. appellatur à Mithridate in sua epistola apud Salust.[a] & videtur fuisse collega Luculli, qui cum classe antecesserat. Nam C. Aurelius Cotta, præcedentis anni Consul, Galliam cisalpinam gubernabat, vbi cum triumphum esset promeritus, sequenti anno pridie triumphi est mortuus, vt docet ex Cicerone & Pædiano Sigonius. M. ergo Cotta vir, vt ait Appianus, admodum imbellis, magnitudine copiarum Mithridatis deterritus, quamprimum Chalcedonem cum suis copiis fugit. Quam vrbem cũ Rex infesto exercitu peteret, Cotta bellicis negotiis minime assuetus, non prodiit, sed classis eius præfectus nomine Nudus, qui victus pulsusq; ægre Chalcedone seruatus est. Nam portis hostium metu occlusis, ipse cum aliquot amicis subductus est funibus: reliqui, manus ad suos, & ad hostes incassum tendentes, contrucidati sunt.

[a] Et in Epit. 93. & apud Eutrop.

IX. *Terra marique.*

Mithridates vtendum fortuna ratus, eadem die classem ad portum admouit, perruptáque in ore portus cathena ferrea, quatuor hostiles naues incendit, reliquas sexaginta, religatas ad puppes suarum, abstraxit, nec Nudo prohibente, nec Cotta, qui se mœnibus continebant. Desiderata sunt Romanorum tria millia, & in iis L. Manlius Senator. Mithridates è Basternis, qui primi portum inuaserant, viginti amisit. Scribit Plut. in Lucullo, Cottam, etsi nunciaretur aduentare Lucullum, properasse tamen cum Mithridate confligere, ne is triumphi, quem se præ manibus habere arbitrabatur, particeps fieret: sed afflictum terra, marique, sexaginta naues cum ipsis viris, terra vero 4. millia amisisse, coactumque Chalcedone inclusum & obsessum Luculli opem respectare. Sic ipse. Sed addamus etiam ex eodem Plut. aliquid, de bello Mithridatico Lucullo decreto: quod ille, vt supra diximus, vehementissime desiderabat, & ab eo Pompeium excludere satagebat.

X. *Lucullus in Mithridatem mittitur.*

Interea ergo Romæ L. Octauij, qui Ciliciam cum imperio obtinebat, fueratque superiore anno Consul, mors nunciatur. Eam prouinciam statim Lucullus affectauit, quod existimaret, si eã esset assecutus, quia adhærebat ei Cappadocia, neminem aliũ ad bellum cum Mithridate gerendũ missum iri, eamq; Cethegi opera,

qui omnia in ciuitate tum poterat, cum obtinuisset, omnes ei pariter bellum Mithridaticum decreuere. Cotta eius collega, multis precibus à Senatu obtinuit, vt cum classe ad Propontidem tuendam, & Bithyniam protegendam mitteretur. His consentiens M. Tul. pro Murena. *Ad quod bellum*, inquit, *duo Consules ita missi, vt alter Mithridatem persequeretur, alter Bithyniam tueretur.* L. ergo Lucullus, referente Appiano, Consul ad hoc bellum missus, legionem secum ex vrbe adduxit, ad quam duabus Fimbrianis, & aliis duabus adiunctis, cum in vniuersum haberet 30. millia peditum, & mille sexcentos equites, (vel, vt habet Plut. duo millia quingentos,) circa Cyzicum castra cum Mithridate contulit. *Eius copia.*

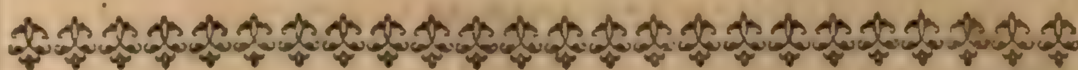
XI. Plvtarchvs ait Lucullum contemplatum hostium multitudinem, & à transfugis ad trecenta hominum millia esse ferebantur, atque obstupefactum bellum ducere voluisse, eósque fame, & penuria commeatuum domare. Sed Mario, quem Sertorius Mithridati miserat ducem, cum instructa acie lacessente, pugnam etiam parasse. Cumque iam pene concurrerent, cœlo repente dirupto, ingentem molem flammeam inter vtramque aciem delapsam, vtrosque perculsos diremisse. Contra Cyzicenos autem mouisse Mithridatem, non solum quia vrbs erat fidissima Romanis, sed etiam quia in proxima Chalcedonensi clade, ciuium tria millia, & decem naues amiserant. *Lucullus pugnam detrectat.* *Mithridates Cyzicenos oppugnat.*

Ergo quo Lucullum falleret, inquit, mox à cœna densam nactus & nimbosam noctem castra mouit, occupauitque ex opposito vrbis in Adrastiæ monte considere. Lucullus eum secutus, castra posuit loco maxime opportuno, ad excludendum commeatu Mithridatem, eoque facto concione aduocata gloriatus est, se paucis diebus victoriam eis incruentam daturum.

XII. Intervenisse hoc loco L. Manij proditionem tradit Appianus, in quo fallitur, dum obiter eam significat mortuo Sertorio contigisse. Nam ex ipsomet Appiano l. 1. de bellis ciu. aperte colligitur, eum vnum adhuc, aut etiam alterum annum vixisse. Proditionem autem Manij sic explicat, Misso ad Lucullum clam nuncio, ab eoque fide accepta, persuasisse regi vt sineret Romanos transire in montem, quem ille occuparat, & castrametari pro libito. Fimbrianas enim legiones, quæ sub Sertorio militassent, velle transfugere, idque propediem facturas. Cui consilio cum Mithridates esset imprudenter assensus, passus est Romanos, securè superatis faucibus, contra se magnum montem munire, eóque facto commeatu regium exercitum excludere, & vice versa cum suis copiis à tergo facilem, & expeditum habere; magno vtique damno suo, præsertim cum imminente hyeme, à mari necessarias importationes esset impeditura. *Inducitur in fraudē.*

XIII. Hic Mithridates, quamuis mature per medios hostes, fauente multitudine, potuisset erumpere, maluit tamen ad Cyzici expugnationem omni ope conniti, vt sic vna & locorum difficultati, & egestati mederetur. Omnibus ergo viribus machinisque in Cyzicenos paratis, tria millia Cyzicenorum captiuorum in nauibus ad vrbem admouit, vt eorum misericordia & precibus commota ciuitas deditionem faceret: quod cum frustra tentatum fuisset, præcone è muris, iussu Lysistrati ducis monente, vt quando in alienam potestatem redacti essent, fortunam fortiter ferrent, Mithridates vim terra marique contra Cyzicum adhibuit, oppidanis omni studio sese defendentibus. *Perseuerat in obsidione.*

XIV. Cvmqve diuturnior esset obsidio, Mithridates partem aliquam copiarum, quas inedia vexare cœperat, deuiis itineribus in Bithyniam ad hyberna mittebat. Hos assecutus Lucullus in traiectu Rhyndaci, (is est Mysiæ fluuius Ptolemæo, exonerans se in Propontidem, non admodum à Cyzico distans) magna edita strage, cepit virorum ferme quindecim millia, equorum fere sex millia, & magnum iumentorum numerum. Sic Appian. & Plutarchus. Dum hæc ad Cyzicum geruntur Eumachus Mithridatis dux, incursionibus infestans Phrygiam, multos Romanos cum liberis & coniugibus interfecit, Pisidas atque Isauros subigens, & Ciliciam, donec Deiotarus, vnus è tetrarchis Gallogræciæ, vagantem assecutus, cum magna hominum cæde repressit. Hæc habet hoc anno Appianus, meminit etiam Deiotari Liuius epit. 94. Hoc anno Seruilius Isauricus de Isauris & piratis triumphauit, vt in eius consulatu anno Vrb. Con. 674. diximus. *Cladem accipit à Romanis.* *Eumachi, & Deiotari res.* *Triumphus Seruilij.*

ANNVS MVNDI 3981. SEXTÆ ÆTATIS 465.

TIGRAN. II. HYRCANI PONT. 3. ALEXANDRÆ REGINÆ 3. PTOLEMÆI AVLETIS 8. OLYMPIADIS CLXXVI. AN. 4. VRBIS CONDITAE 680. COSS. M. TERENTIO VARRONE LVCVLLO, C. CASSIO VARO. BELLI MITH. 17. SERTOR. 9. SPARTACII 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM 72.

I. *Res Iudææ sub Pharisæis.* DVM veteres Iannæi amici, alij post alios, in Iudæa Pharisæorum artibus, regina dissimulante cædebantur; eorum potentiores, cum Aristobulo Alexandræ filio natu minore, in regiam conueniunt, & apud Reginam conqueruntur, & ab ea impetrant, vt per castella Iudeæ distribuantur, vt ab inimicorum insidiis tuti, reliquam exigant vitam. Hæc Iosephus pluribus,[a] quæ in hunc annum probabiliter retulimus. Nam & possunt sine vllo incommodo, accelerari paululum, & differri. a l.13.c.24.

II. *Noui Coss.* QVOD ad Consules attinet, existimant Sigon. & Marcoduranus anno Cic. 34. & Stephanus Pighius in hunc annum, M. Licinium Lucullum, L. Luculli, qui contra Mithridatem bellum gerebat, consobrinum, vt ait Eutrop. l. 6. aut etiam fratrem, vt Cic. in Lucullo, & Plutarchus existimant, in M. Terentij Varronis familiam adoptione transiisse, inque eius adoptionis signum, Luculli etiam nomen retinuisse; sed ita vt Lucullianus potius reliquorum more, quam Lucullus dicendus videatur, vt Æmylianus, Clodianus, Terentianus. *Lucullianus.* Lucülliano isti hoc anno Macedonia prouincia obtigit, teste Eutrop. l. 6. Cassio autem citerior Gallia, quam prouinciam Lucullus ille Mithridaticus repudiarat. Ab his lex frumentaria lata est, quæ Terentia & Cassia dicta est, cuius meminit Tullius in Verrinis.[b] Nouum hoc anno bellum in Italia exortum est, de quo priusquam dicamus, quæ ad vetera pertinent expedienda sunt. b 5. & 7.

III. *Mithridates fame vexatus.* MITHRIDATES bello & machinis, fraude etiam Cyzicenos oppugnabat. Cum enim illi nescirent vbinam gentium esset Lucullus, Mithridatici eius castra, sub oculis ciuium posita, Armeniorum, & Medorum esse auxilia, à Tigrane missa iactabant. At re postmodum patefacta, animosiores ad ferenda obsidionis mala euaserũt, dum Mithridates ipse rerum penuria ac fame, per hyemem intercluso mari, vehementius obsidetur; adeo vt cadaueribus eius exercitus more barbarico vesceretur, herbisque omnibus in cibum versis morbi vulgarentur. Durabat tamen Mithridates, sperãs expugnari posse Cyzicum aggeribus, quos à monte Dyndimo in vrbem vsque deduxerat. *Soluit obsidionem Cyzicenam.* Vt vero & hos suffoderunt Cyziceni, incenderuntque machinas, & crebris eruptionibus famelicum exercitum vexare perseuerarunt, Mithridates soluta obsidione abire statuit, idque noctu fecit, ipse classe profectus Parium, exercitus autem itinere terrestri Lampsacum petiit.

IV. *Lucullus cõcidit Mithridaticos. Et oppugnat Lampsaci.* SED cum Lucullus in transitu Æsepi fluuij, qui tum intumuerat, assecutus, multos concidit. Ita Cyziceni tantum regis apparatum, & virtute sua, & Luculli opera, qui Regem fame cruciabat, irritum reddidere: in cuius beneficij memoriam ludos annuos instituerunt, quos Lucullea vocauerunt.

V. *Duces perfugas Romanorum comprehendit.* Mithridates autem suos Lampsacum compulsos, & à Lucullo obsessos, classe illuc missa cum Lampsacenis exportauit, relictisque decem millibus selectorum in nauibus quinquaginta, sub Vario Sertoriano duce, & Alexandro Paphlagone, & Dionysio Eunucho, cum maiore earum parte petiit Nicomediam. Verum & harum & illarum multæ tempestate perierunt.

LVCVLLVS autem naues ex Asia contractas suis legatis distribuit, à quibus va-

ria loca Mithridaticis deserta præsidiis occupata sunt. Lucullus apud Achæorum portum cepit tredecim naues hostium, occiso earum præfecto Isidoro, cum de ea præda, in Troade existens, ab Ilio quodam fuisset admonitus. Varium autem, & Alexādrum, & Dionysium, circa Lemnum in deserta insula assecutus, terra mariq; vexatos in speluncas adegit. Vbi Dionysius epoto quod secum habebat veneno, mox exspirauit, Varius Luculli iussu, probris prius contumeliisque vexatus, vt ait Plut. occisus est, quod non placeret Senatorem Romanum in triumphum duci. Alexander ad eam pompam seruatus est, Lucullus ad Senatum laureatas literas, vt mos est victoribus, dedit, ipse in Bithyniam profectus est. Addit Plutar. eum commendabili ambitione in suis literis vsum. Cum enim Senatus tria millia talentûm ad classem parandam ei decreuisset, negauit per literas ea pecunia sibi opus esse, iactans sine sumptu, & tanto paratu, Mithridatem se sociorum nauibus pelago exacturum.

Plut. in Lucul.

Ambitio commendabilis.

VI. *Mithridatis ex tempestate clades.*

Mithridates Pontum petens bis tempestatem passus, amisit virorum fere decem millia, naues ad sexaginta. Ipse Prætoria rimis fatiscente, in piraticum nauigium, amicis licet vetantibus ascendit, atque ita Sinopem à prædonibus incolumis peruectus est. Ea est Paphlagoniæ vrbs ad pontum Euxinum sita. Plut. ait Heracleam Ponticam insperatò & summo cum discrimine peruenisse: inde Amisum subuectus (quæ orientalior est in eodem littore, ac prouincia ad fines Cappadociæ Ptolemæo) ad generum Tigranem Armenium, & ad Macharem filium regnantem in Bosphoro misit, vt propere auxilia contraherent. Missus est ad Tigranem Methodorus Sceptius lepidæ vir facundiæ, & variæ eruditionis, in eumque gradum amicitiæ prouectus erat, vt Regis parens diceretur. Hunc Tigranes rogauit, quid sibi de auxilio contra Romanos mittendo suaderet. Vt legatus, inquit, consulo, vt consiliarius deterreo: ita locutus, vel quod saluum nollet Mithridatem, vel referens, quod Tigrani expediret. Id postea cum Tigranes Mithridati parum prudenter aperuisset, eum protinus Mithridates occidit, eius cadauer Tigranes splendide tumulauit. Hæc Plut. in Lucullo, sed ea mors aliquanto post contigit.

Metrodorū mittit ad Tigranem.

VII. *Alia Luculli prospere gesta.*

Ad Scythas quoque finitimos cum multis donis, & magno auri pondere Dioclem ire iussit: sed ille cum donis & auro ad Lucullum transfugit. Plut. aliter. Ait enim Mithridatem cum primum fugam arripere statuisset, vt à tergo moras Lucullo necteret, misisse ad mare Græcum præfectum classis suæ Aristonicum, quem iamiam soluturum, Lucullus per proditionem in potestatem suam redegit, cum decem millibus aureorum, quos portabat ad sollicitandam exercitus Romani partem. Lucullus ergo vsus victoria promouebat exercitum, & obiter omnia subigens, prædabatur fortunatam, diuque bello intactam regionem. Inde Amisum, Eupatoriam, Themiscyram ad Thermodontem fluuium, per hyemem oppugnauit, diuiso in partes exercitu, oppidanis fortiter repugnantibus, & Mithridate è Cabiris vbi hyemabat, copiose omnia subministrante. Hæc App. hoc anno, & Plut. in Lucul.

VIII. *Num hoc anno belli Sertoriani finis.*

Qvod ad Sertorium attinet, eum hoc anno esse mortuum, Sigonius putat, eumque vocat octauum ducatus Sertoriani annum, secutus Epit. 96. Quia vero ibid. legitur decimo fere anno quam cœptum est bellum, absolutum; per biennium ab eius morte tractum hoc bellum arbitratur. Illi etiam aduersatur Appianus, qui hoc bellum præ cæteris scriptoribus accuratè distinxit, & Sertorianum bellum ita concludit. Atque ita belli Hispaniensis idem, qui vitæ Sertorij finis fuit, qui si diutius vixisset, nec tam cito, nec tam facile bellum hoc confectum fuisset. Sic ipse, & paulo ante paucorum tantum dierum velitationes, & pugnam vnam à morte Sertorij ad mortem Perpennæ commemorat: & Plut. breui Perpennam post Sertorij mortem, obtritum & captum tradit. Denique Appianus perspicue distinguit annos duos à soluta oppugnatione Palantiæ, vsque ad occisum Sertorium. In sequentem igitur annum, qui est Sertoriani belli decimus, & Sertorij mors, & belli finis differendus est.

IX. *Res Sertorij collabūtur.*

De huius autem anni re gesta, hæc tantum habet Appian. l. 1. Ciuil. Sequentis initio, Romanorum duces iam audaciores, contemptim inuaserunt ciuitates Sertorio subditas; & satis accisis eius rebus, elati successu pergebant vlterius: nusquam tamen magno prælio certatum est, sed continuato vsque ad sequentem annum bello, denuo maiore cōtemptu vastabatur Sertorij prouincia, &c.

incipit enim vltimi anni res enarrare, vt dicemus cum eos anno sequenti. Ad præsentem autem crediderim illam Sertorii inhumanitatem pertinere, quam Plutarc. refert, vbi ait, eum incitatum tumultibus, quos Perpenna cum sociis coniuratis clã excitabant, ex pristina humanitate & lenitate degenerantem, Hispanorum filios, qui Oscæ educabãtur, violasse, ac partem eorũ occidisse, alios sub corona vẽdidisse.

X. *Initium belli Spartacii.* Nondum finito Sertoriano bello, imo adhuc viuente Sertorio, vt ait Oros. exortum est gladiatorium, quod ab authore Spartaco Spartacium, siue Spartacianum appellatum est. Id plerique ad annum seq. differunt, quo à Consulibus contra eum ductus est exercitus: sed ex Appiano, Floro, Epit. 96. cæterisque constat eum, cum Prætoribus prius, & quidem feliciter, depugnasse. Hoc ergo anno belli huius initium ponendum est. Posuit Sigon. Pighius, Gordon. in Chro. Scalig. in Euseb. Caluis. Phrygio, alii. in fi. l. 5.

De eius initiis, ac primo anno, hæc habet App. l. I. Ciu. Spartacus quidam genere Thrax, quondam Romanam militiam secutus, tunc ex captiuo gladiator, circiter 70. eiusdem cõditionis, (Eutrop. Oros. Epit. 95. numerant 74. Velleius quoque, licet 64. mendose legantur, Plutar. in Crasso duodeoctoginta) persuasit, vt pro sua libertate potius, quam spectaculorum voluptate dimicarent.

XI. *Gladiatores arma capiunt.* Hi magna ex parte Galli erãt, & Thraces, vt ait Plutarc. qui iniuria domi vincti, & compulsi erant ad artem gladiatoriam discendam. Eam gladiatoriam familiam Lentulus Batianus Capuæ alebat. Hi ergo, inquit Appianus, effracta custodia, armis, quæ viatoribus eripuerant, instructi sunt. Plut. ex popina quadam cultris coquinariis, verubusque correptis, eruperunt ex oppido, & offenderunt in itinere plaustra, quæ arma gladiatoria ad aliud oppidum portabant. Hæc rapuerũt, armauerũtque se: cumque Capuani eos persequerentur, victos fugatosque armis spoliarunt, & iis sese prioribus abiectis instruxerunt, & præsidio firmo occupato (Vesuuium mõtem nominat Appianus) tres duces elegere, quorum princeps fuit Spartacus natione Thrax; deinde Oenomanus, Crixusq. Galli, quibus Spartacus, vt Appianus ait, vt minoribus præfectis vtebatur. Hi ergo cum multos fugitiuos, quosdam etiam ingenuos ex agris confluentes, suscepissent, loca circumposita latrociniis infestabant. Cumque Spartacus ex æquo prædas diuideret, breui magnas cõtraxit copias.

XII. *Qui duces in eos missi.* Iam quod ad duces contra hosce gladiatores, non satis conuenit inter autores, qui, quoue ordine missi sint. Plutarchus primum Clodiũ Prætorem missum scribit, (quem Epit. 95. Claudium Pulchrum legatum vocat) Prætorem etiam vocat Oros. secundum autem P. Varinum, siue Varrinium, quem Glabrum cognominat Appianus, sed eum primo loco ponit, deinde Valerium. Nos Plutarchum hæc exactius describentem sequemur. Vide Sigõ. an. V.C. 680.

Res gesta cum Clodio Varino, Cossinio &c. Primus ergo Clodius Prætor cum tribus millibus contra eos missus, in monte illos obsedit, ad quem vnus patebat aditus, quem Spartacus diligenter obsepserat. Romanis autem necopinãtibus, cum per abrupta suspensis scalis omnes descendissent, eos repentino impetu perculere, castrisq. exuere. Inde missus P. Varinus, Vatinium vocat Epit. Liuii, cuius primo legatum Furium, cum duobus millibus militum, signis collatis profligauerũt. Hinc consiliarium eius, & collegam Cossinium cum valida manu missum: nihilque propius factum est, quam vt lauantem ad Salinas, Spartacus circumuenerit, atque oppresserit: quem, cum ægre aufugisset, exuit impedimentis, & magna cum cæde persecutus, eius etiam castra expugnauit; cecidit etiam Cossinius. Ipsum Prætorem crebris aliis præliis fudit: cepit denique lictores eius, & equum. Hæc Plutarchus. Victor iam maiore concursu celebrabatur, ita vt præsto haberet virorum 70. millia, arma fabricaret, magnos apparatus faceret. Appian.
Hæc I. huius belli anno.

ANNVS MVNDI 3982. SEXTAE AETATIS, 466. TIGRANIS IN SYRIA 12. HYRCANI II. PONT. 4. ALEXANDRAE 4. AVLET. 9. HERODIS ÆTAT. 1. OLYMP. CLXXVII. AN. 1. VRBIS CONDITAE 681. COSS. L. GELLIO PVBLICOLA, ET CN. CORNELIO LENTVLO CLODIANO, BEL. MITHRIDAT. 18. SERTORIANI 10. ET VLT. SPARTACIANI 2.

ANNVS ANTE CHRISTVM 71.

AD hunc maxime annum Olympicum, qui victorem celebrauit Ecatomnum Milesium, pertinere arbitror, Tigranis in Syriam aduentum, cuius meminit Iosephus, & Plutarch. in Lucullo, vt series rerum gestarum docebit. Præmittit autem Iosephus pauca de Aristobulo Hyrcani fratre, & Alexandræ filio natu minore, quæ eum cum exercitu misit Damascum versus, contra Ptolemæum Mennæi, qui grauis erat vrbi vicinus; sed ille nulla re memorabili gesta, domum rediit. Tum de Tigrane narrationem instituens, — *I. Res Iudaica.* — l. 13 c. 24.

PER idem tempus, inquit, nunciatum est Tigranem Armeniorum regem, cum quingentis militum millibus inuasisse Syriam, & breui in Iudæam esse venturum. Ea fama non immerito reginam Alexandram, & totam gentem Iudæorum terruit: miseruntque ad eum legatos, cum magni precii muneribus, obsidentem tunc Ptolemaidem. Regina enim Seleuce, alias Cleopatra dicta, imperabat in Syria, & incolis author erat, vt Tigranem excluderent. Quæ esset hæc Regina, & cuius vxor, aut vbi tum esset, tacet Iosephus; occupasse autē aliquas Syriæ, vt Iosephus ait, aut vt Plutarchus, Phœnicis vrbes oportet, contra Tigranis imperium, cui se Syria à duodecim iam annis dediderat. Ptolemaide ergo inuentum regem Iudæorum legati rogauerunt, vt bene sibi de regina sua, deque tota Iudæorum gente polliceretur. Ille vero collaudatos, quod è longinquo venissent ad exhibendum sibi officium, iussit omnia bona sperare. Hæc Iosephus; cætera vero quæ subdit de Tigrane, ad seq. annum pertinere arbitramur. — *II. Iudæorum ad Tigranē legatio.*

HOC anno nascitur Herodes, idque sub finem anni: sic enim anno Vrbis Conditæ septingentesimo quinquagesimo primo, in cuius fine Christus natus est, vt suo loco dicemus, Herodes absoluet annum vitæ septuagesimum, tertioque deinde mense morietur. Et sic verum etiam erit, quod ait Iosephus, duobus in locis historiæ suæ, Herodem dum mortuus est, egisse annum fere septuagesimum, id est paulo plus minusue. Nam priore loco habet, ὢν περὶ ἔτος ἑβδομηκοστὸν ἤ, in posteriore autem ἦν μὲν ἤδη σχεδὸν ἐτῶν ἑβδομήκοντα. Et quoniam anni vitæ eius aliquibus locis facesserunt plerisque negotium, eos iam hinc numerare incipiemus, sed ita tamen, vt prudens lector meminerit, hos eius annos tantum esse inchoatos. Natus est autem authore Iosepho, ex Antipatro, qui maximam inter Idumæos autoritatem habuit, apud quos duxit vxorem, illustri inter Arabas loco natam, Cypron nomine, ex qua quatuor ei nati sunt filii, Phasaëlus, & Herodes, qui postea regnauit, & Iosephus atque Pheroras, & filia Salome. Hæc ille. Plerique tamen ex antiquis patribus eum non Idumæum, sed Ascalonitam, id est Philisthæum fuisse contendunt; qua de re alius erit dicendi locus. — *III. Ortus Herodis filii Antipatri.* — l. 17. c. 8 l. 1. de Bello c. 21. — *Ratio temporis.* — l. 14 ant. c. 12.

MITHRIDATES autem varia hoc anno, atque ancipiti cum Lucullo fortuna colluctatus est, vt ex Appiano maxime dicemus. Primum igitur cum in Cabiris, vbi regiam habebat, hybernaret, omnem suggerebat commeatū Amiso, Eupatoriæ, Themiscyræ, quæ Romanorum obsidionem fortiter ferebant, simul etiam alium colligebat exercitum; & conuenerant iam peditum quadraginta millia, equitum — *IV. Lucullus in Mithridatē cunctatur, & cur.*

quatuor. Lucullus autem interea, vt scribit Plutar. in eius vita, de industria tempus in vrbium obsidione ponebat, licet exercitu eius cunctationem accusante, vt paulatim Mithridatis vires attereret, nec cogeret, desperantem de propriis viribus, ad Tigranem generum potentissimum regum fugere, & eum sibi hostem facere. Armeniam, inquit Lucullus, Tigranes tenet rex regum, qui suis copiis Parthis, Asiam adimit, vrbium Græcarum habitatores in Mediam abripit, Syriam Palæstinamque obtinet, reges à Seleuco ortos interficit, filias eorum & vxores abducit. Is Mithridatis necessarius est & gener, & supplicem vtique suscipiet.

V. *Mithridates Lucullũ equestri prælio vicit.*

NIHILOMINVS instante iam vere, Lucullus, Murena ad Amisum obsidendam relicto, per montana contra regem profectus est, qui stationes disposuerat eum prohibituras, & ignibus significaturas si quid accideret. His præerat Phœnix vir regii generis, qui dedit quidem ex pacto signum aduentus Luculli, verum ipse ad eum cum suis copiis transfugit. Et ille, superatis secure montibus, descendit ad Cabira. Plutarchus ait regem cum nouo exercitu & equitatu, cui maxime fideret transgressum Lycum amnem, lacessisse Romanos in campis patentibus, ibique terga vertisse Romanos. Ibi, ait Appianus, equestri prælio victus à regiis, retro ad mõtes se recepit. Eius equitum præfectus Pompeius, Pomponium Plutarchus vocat, saucius ad Mithridatem adductus, rogatusque quam gratiam pro salute posset reddere. Magnam, inquit, si Luculli amicus fueris; sin minus, ne deliberatione quidem opus habeo. Cumque eum barbari occidere vellent, non permisit Rex, negans se sæuiturum in virtutem à fortuna destitutam.

VI. *Lucullus prælium in planicie vitat. Et mortẽ à proditore.*

DEINDE per continuos aliquot dies productis in aciem copiis, cum Lucullus in æquum locum non descenderet, ipse qua montem ascenderet, circunspiciebat.

Interim Olcaba homo Scytha, (Olthacum vocat Plutarchus Dardariorum, qui Mœotin paludem accolunt, Dynastam) qui dudum ad Lucullum transfugerat, & ad magnam familiaritatem erat admissus, consilio prius cum Mithridate inito, se Lucullum interfecturum recepit: & omnibus ad fugam paratis, cum in tentorium penetrasset Luculli, quasi rem magni momenti cum eo communicaturus, à Menedemo cubiculario Luculli, quod is tum dormiret, exclusus est: ille infecto negotio, siue iratus, siue suspectum se timens ad Mithridatem rediit. Sic Lucullum somnus, qui plerosque perdidit, seruauit, Hæc pluribus Plut. & Appianus. Quo scelere admisso, rex causam suam deteriorem reddebat, nec Romanam Rempublicam Imperatoribus priuabat.

VII. *Altera Mithridatis de Lucullo victoria.*

LVCVLLVS autem descensum in campum cauens, præpollentibus equitatu hostibus, nec videns transitum alium, reperit in spelunca venatorem, peritum montanorum callium: græcos ibi latuisse ait Plutarchus, in quibus natu maximus Apollodorus, quo ductore vsus per vias nulli tritas peruenit super Mithridatis caput, descenditque tum quoque campis vitatis propter equites, & post voraginem quandam aqua plenam castra posuit. Inde frumentatum mittebat in Cappadociam, & crebro velitabatur cum hostibus, donec fugientibus aliquando regiis, Mithridates ex castris procurrens, suos obiurgatos in aciem redire coëgit, tantumque Romanis incussit pauorem, vt perpetuo cursu, etiam non sequentibus vltra regiis, in montana refugerent: fugaces Lucullus ignominia notatos, ingenti etiam labore in conspectu totius exercitus mulctauit. Plutarchus. Sed ea victoria non diu exultauit; eam quippe breui maxima clades secuta est, quam ex Appiano probabilius, quam Plutarchus referente, paucis accipe.

VIII. *Et Luculli vicißim.*

CVM enim magnam equitatus partem, eamque pugnæ cupidissimam iussisset frumentatoribus Luculli insidias statuere, sperans se eum ad talem inopiam redacturum, qualem ipse ad Cyzicum passus esset, illique in primum agmen frumentatorum, in quibusdam faucibus incidissent, non expectato, vt in patentiora loca procederẽt, eos inuaserunt: sed cum præ locorum angustiis equis vti non possent, Romani contra celeriter instructis ordinibus fauente sibi asperitate locorum, alios ex regiis occiderunt, alios per rupes præcipites impulerunt, alios turmatim dispersos in fugam egerunt: pauci noctu in castra euaserunt, qui cum soli incolumes superesse crederẽtur, cladis per se magnæ, maiorẽ famã ac timorem fecerũt.

IX. *Ex clade modica immodicus pauor, & fuga.*

Nam Mithridates, qui prior cladem cognorat, ratus Lucullum statim in se, equitatu destitutum impetum facturum, de fuga cogitat, & cum amicis deliberat; at illi non expectato signo vasa colligendi, pro se quisque ante lucem è castris emittebant sarcinas, adeo vt in portis iumenta sese præ multitudine comprimerent. Exercitus vero id videns, & indigne ferens non datum etiam sibi signum abeundi, vallum cum ira vno impetu proruit, passimq; totis campis nullo ordine, nullo ducum imperio diffugiunt. Id Rex sentiens procurrit è suo tentorio dicturus aliquid, sed cum à nemine audiretur, compressus in turba concidit; moxq; in equum sublatus, cum paucis ferebatur in montes.

X. *Instat fugientibus Lucullus.*

Lucullus certior factus de frumentatorum victoria, vidensq; fugam hostium, in eos magnam equitum immisit manum; eos autem qui erant adhuc in castris, & defensionem parabant, legionibus circumdedit, edixitque vt tantisper rapinis abstinerent, dum satisfieret cædibus. At miles, conspectis multis vasis aureis, & argenteis, preciosisque vestibus, edicti oblitus est. Ipsum quoque Mithridatem, qui iam habebatur in manibus, concisa de industria, ad tardandum militem, muli aurum ferentis sarcina, dum illud prolapsum certatim colligunt, passi sunt in Comana euadere (puto intelligi eam quæ Ptolemæo est Comana Cappadociæ, quæ ad Armeniam minorem, Tigrani subiectam pertinet; ideo subdit Appianus) vnde ad Tigranem profugit, cum duobus equitum millibus. Sed is, pro ingenti qua tumebat superbia, Regem, & socerum, & afflictum Mithridadem in suum conspectum non admisit, sed in castellis regio more ali iussit. Ita fere Plutar. & Appianus. Sed cum ex Iosepho satis constet Tigranem hoc tempore fuisse in Syria, credibile est Mithridatem, non ex superbia, sed ex absentia, in conspectum generi admissum non fuisse: sed iussum in loca ditionis suæ munita recipere se.

Mithridates euadit ad Tigranem. Ab eo contemptus.

XI. *Regiæ familiæ mandat interitum.*

Ea nihilominus maxime de causa Mithridates de regno desperans, Bacchum, Bacchidem Plutarchus vocat, Eunuchum misit ad suam regiam, vt sorores, vxores, concubinas, quomodocunque posset interimeret, quæ gladiis, venenis, laqueis, in seipsas sæuierunt. Ita breuiter Appian. quæ pluribus persecutus est Plutarchus: & inter alia Regis sorores duas, Roxanem & Statirammemorat, quæ annis prope 40. in virginitate vixerant; & coniuges duas Berenicem Chiam, & Mommiam Milesiam. E sororibus autem mirabilem fuisse Statiram, quæ antequam virus epotaret, etiam fratrem collaudauit, quod de vita in discrimen vocatus, etiam ipsarum rationem habuisset, prospexissetq; vt citra contumeliam liberæ morerentur. Hæc clementem natura, & humanum Lucullum nunciata momorderunt; quæ non nisi adulta hyeme videntur contigisse: prius enim nuncios à Mithridate ad Tigranem, in Syriam missos remissosque oportuit. Interea autem Lucullus à persequẽdo Mithridate regressus, plerasque eius vrbes tum vi, tum deditione accepit: & missa legatione ad Tigranem, qui tum erat in Syria, ad Mithridatem repetendum, ipse ad componendas res Asiæ regressus est.

Cum Luculli gemitu, legatos mittit ad Tigranem.

XII. *Finis Sertoriani belli. Post decennium.*

Dum hæc in Asia geruntur, Sertorianũ bellum, cæso Perpennæ proditione Sertorio, terminatũ est, ipsomet Perpenna in sceleris pœnã breui consumpto, & Hispaniis à Pompeio receptis. Decẽ annis durasse hoc bellũ, donec occisus est Sertorius, testis est Paulus Oros.[a] Postremo ipse Sertorius, inquit, decimo demum anno belli inchoati, iisdem quibus & Viriathus, suorum dolis interfectus, finem bello fecit, Romanísq; victoriam sine gloria dedit. Sic Oros. secutus de more Eutropium l. 6. apud quem cum legeretur mendose, *decimo octauo anno à suis occisus est, & finis ei bello datus* &c. Cuspinianus, & alii emendarunt *octauo demum anno*, cum decimo potius, ex Orosio & rei veritate, legendum esset: eoque adducenda est Epit. 96. quoniam, vt supra ex Appiano diximus, & mox dicetur plenius, idem Sertorii, & belli huius finis fuit, vt Eutropius quoque & Orosius affirmant.

[a] l. 5. c. 23.

XIII. *Coniuratio in Sertoriũ.*

Cvm ergo Seritorius, minus iam propitio Numine, ad labores remissior, ad voluptates indulgentior factus esset, passim è conflictu victus discedebat, eiusque prouincia maiore contemptu vastabatur; inde iracundior & suspicax nemini fidebat; cum Perperna, assumptis decem militibus coniurationis sociis, eum de medio tollere conatus est, sed patefacta re, aliquot supplicio affectis, aliis fuga elapsis, Perperna præter spem non depræhensus, tanto ei magis accelerauit exitium; vocatumque ad epulas, vna cum stipatoribus, iam vino madidum occidit in triclinio. At

Plut. coniurationem pluribusquidem præter opinionem euulgatam scribit, non tamen ad Sertorij cognitionem venisse. Deinde addit coniuratos hominem subornasse, qui epistolam ad eum deferret, nunciantem victoriam quandam à legato eius de hostibus, cum magna eorum strage relatam: itaque lætum Sertorium, & sacrificantem, cum præsentibus amicis, & hi coniurati erant, ad cœnam inuitat, multisque precibus obtinuit, vt sibi condiceret.

XIV. *Modus cædis eius, & locus.*

CVM autem scirent coniurati Sertorium in conuiuis procacia, & incesta verba odisse. Illi iurgii initium quærentes, & vino se madidos simulantes, talia propalam verba iactabant. At Sertorius supinum se collocauit, quasi non attenderet, neque exaudiret ea. Vt vero Perpenna phialam meri plenam accepit; eamque inter bibendum dimisit è manibus, vnde editus est strepitus, qui eis pro signo erat. Antonius, qui supra Sertorium recumbebat, ferit eum pugione. Ad ictum circumagente se illo, & parante exurgere, coniiciens se in pectus eius, ambas occupat manus: ita cum non valeret se defendere, multis eum cædentibus trucidatus est. De loco in quo interemptus est Sertorius dubitatur. Velleius Etoscæ interemptum refert: quem locum recte corrigit Ortelius, legitque Oscæ, reiectis duobus primis elemétis: eodemq, modo Puteanus in Strabone pro ἰλλιύτων δὲ τόσῳ restituit ἰλλιύτων δ' ἐν ὄσκᾳ. quæ vrbs Ilergetum est Ptolemæo, in Hispania Tarraconensi.

XV. *Perperna flagrat inuidia.*

SERTORII morte cognita, plerique Hispani à Sertorianus defecere, missisque legatis, in fidem se Pompeii & Metelli permisere. Hæc Plut. Nec minus à Romano milite turbarum excitatum est. Mox enim, vt ait Appianus, odium Sertorii eius cæde, vt assolet, in misericordiam occisi, beneuolentiamque versum est. Statimque ingenti odio flagrauit Perperna; præsertim cum Sertorii aperto testamento, homicidam inter hæredes ascriptum esse apparuit: nec temperassent manibus, nisi Perpenna magno studio alios muneribus, promissis alios placasset, quosdam etiam ad aliorum terrorem sua manu confodisset. Quin & populos obibat concionabundus, & gratiam captando soluebat quotquot Sertorius in vincula coniecisset, obsidibus etiam Hispanorum dimissis.

XVI. *Victus à Pompeio occiditur.*

METELLO autem in diuersam Hispaniæ partem digresso, quippe qui iam facile iudicabat Perpennæ Pompeium opponere, per aliquot dies inter hos duos velitatum; decima vero die magnum prælium cõmissum est, fit superior Pompeius, vulgarem quippe ducem, & segnem exercitum offenderat. Perpenna fugiens in dumetum se abdidit, suorum metu non minus quam hostium; quem depræhensum quidam equites retraxerunt, & conuitiis ob proditoriam Sertorii mortem affectum, ad Pompeium trahebant, quod diceret multa se habere de vrbanis seditionibus, quæ Pompeio indicaret; At ille priusquam in conspectum veniret, iussit occidi hominem, ne nouarum calamitatum nouis indiciis author fieret. Id quod admodum prudenter factum, magnam ei laudem attulit. Atque ita belli Hispaniensis, idem qui vitæ Sertorii finis fuit. Hæc Appianus.

XVII. *Semina dissentionum à Pompeio euulsa. Coniurati perempti, & Hispania recepta.*

PLVT. ait multas epistolas & codicillos ad Sertorium à viris consularibus, & principibus vrbis exaratos, quibus Sertorium in Italiam accersiuerant, Pompeio datos, sed eos neque lectos, neque à quoquam legi permissos, omnes collectos cõcremasse. Ex Perpernæ autem coniuratione alios à Pompeio necatos, alios cum in Africam fugissent, à Mauris iaculis fuisse confossos. Ipsæ porro vrbes Hispaniæ, inquit Florus, in Romanam fidem venere. Distinctius Orosius, [a] Ciuitatibus vero cunctis vltro ac sine mora per deditionem receptis, duæ tamen restiterunt, Vxama & Calaguris. Quarum Vxamam Pompeius euertit, Calagurim Afranius iugi obsidione confectam, atque ad infames escas miseranda inopia coactam, vltimò cæde incendioque deleuit. At Valer. [b] eam obsidionem Cn. Pompeio tribuit, qua factum est vt eius triumphus in finem anni seq. retardaretur.

[a] l. 5. c. 23.

[b] l. 7. c. 6.

XVIII. *Vterque Coss. in Spartacum missus.*

EXTINCTO hoc in Hispania incendio, alterum in Italia à Spartaco excitatum maxime flagrabat, adeo vt Senatus, quasi ad vnum è maximis, grauissimisque bellis, contra gladiatores vtrũque Consulẽ mitteret. Quibus saluti fuit quod Crixus, contemptu & superbia, Germanicas cohortes à Spartaciis distraxerat. Cum eo Gellius Consul ad Garganum pugna commissa, è triginta millibus vix tertiam partem superstitem reliquit. Eam victoriam Epit. 96. Arrio Prætori tribuit, quem viginti millia hominum occidisse scribit, moxque à Spartaco, cum Gellio Consule

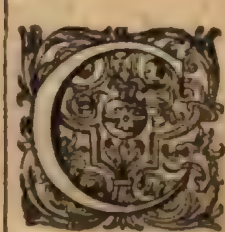
superatum, Spartaco per Apenninum ad Alpes, & inde porro in Galliam properanti, alter Consul præuento iter præclusit, altero tergis hærente. Ille singulos per vices aggressus repulit; quibus trepide fugientibus, victor trecentos Romani nominis captiuos mactans, Crixi manibus parentauit.

XIX. *Vrbem petens Coss. iterum vincit. Et Caßium Prætorem.* INDE auctus ad 120. millia peditum, vrbem petebat, cum eum Consules iterum in Piceno aggressi, magno prælio victi sunt. Mutauit tamen sententiam petendi vrbem, quod adhuc virium pœniteret, & nec satis militariter instructum haberet exercitum. Itaque in Taurinos deflexit, continuisque prædationibus vacans, cum Romanis denuo victoria, prædaque potitus est. Nouus hic congressus, qui ab Appiano ponitur, videtur à Plutarcho explicari de Prætore Cassio, qui post irritos Consulum conatus, cum decem millibus militum occurrit Spartaco, ad Alpes Galliæ circumpadanæ contendenti, atque acie fusus multos milites amisit, ipse ægrè fuga salutem adeptus est. Cassii deuicti meminit Epit. 96. sed eum Proconsulem appellat, eique socium pugnæ & cladis adiungit Cn. Manlium Prætorem.

ANNVS MVNDI 3983. SEXTAE AETATIS, 467. TIGRANIS IN SYRIA 13. HYRCANI II. PONT. 5. ALEXANDRAE 5. HERODIS ÆTAT. 2. PTOL. AVLET. 10. OLYMP. 177. AN. 2. VRBIS CONDITAE 682. COSS. P. CORNELIO LENTVLO SVRA, ET CN. AVFIDIO ORESTE. BEL. MITHRIDAT. 19. SPARTACIANI 3. ET VLT.

ANNVS ANTE CHRISTVM 70.

I. *Res Romana domestica.* CADIT in hunc annum sabbaticus ordine ducentesimus: est enim hic annus millesimus & quadringentesimus, ab ingressu Israëlitarum in Chananitidem: quo anno res à Romanis gestæ foris, domesticas obscurant atque obruunt, in primis autem Mithridaticæ res eminent; quamquam hic annus quietior fuit, adeo vt plerique inde occasionem arripuerint Lucullum Romæ in inuidiam vocandi, cum querelarum causa magna ex parte esset, repressa à Lucullo hoc anno crudelitas Romanorum fœneratorum, qui Asiam expilabant, vt Verres Prætor Siciliam, cuius hic fuit tertius Prætura annus. Nam primus incidit in C. Cassii Consulatum an. Vr. Con. 680. Lentulus autem Sura Consul is est, qui post octo annos Consularis, & Prætor iterum, Catilinariæ coniurationis particeps, Ciceronis Consulis iussu strangulatus est. Qui iam in dominatu Syllæ Quæstor ingentem vim pecuniæ male consumpserat. Cuius cum in Senatu rationem Sylla exigeret, respondit præbiturum se suram more puerorum, qui in pilæ ludo deliquerant, vnde illi Suræ nomen adhæsit. *Verris Prætura. Lentulus Sura.*

II. *Lucullus Asiã subleuat.* CVM ergo Lucullus expectat dum Appius Claudius, cuius sororem Lucullus habebat vxorem, legationem ad Tigranem de exigendo ab eo Mithridate obeat, ea diuturni temporis fuit, vt postea ex Plut. dicetur, conuertit se ad vrbes Asiæ, quò dum à muneribus bellicis feriaretur, vt idem ait, aliquid his impertinet iuris & æquitatis. Eas enim publicani & fœneratores depopulabantur, seruilemque in modum vexabant, adeo vt priuatim filios filiasque vendere, publice ornamenta, picturas, signa distrahere cogerentur: denique creditoribus in seruitutem addicebantur. Hæc quæ antecedebant, atrociora erant, fidiculæ, carceres, equulei, stationes sub dio per æstum in sole, hyeme in luto vel glacie, vt seruitus his malorum videretur finis. Eas pestes cum Lucullus in oppidis reperisset, ita repressit, vt intra quadriennium omnia nomina dissoluta fuerint, & possessiones liberæ suis dominis postliminio restitutæ. Erat publicum hoc æs alienum viginti millium *Ab oppreßione fœneratorum.*

talentûm, quæ Asiæ Sylla imperauerat. Huius summæ solutum est creditoribus duplum, quæ vsuris redacta iam ab illis fuerat ad 120. millia talentûm.

III. *Ab iis accusatur. Populorum in eum beneuolentia.* VERVM prædones isti, velut magna iniuria affecti, Lucullum Romæ insectati sunt, quasi de industria is bellum traheret, vt in imperio perpetuo versaretur; quæ criminationes vehementius etiã deinceps auctæ sunt. Lucullus tamẽ omnium prouinciarum beneuolentiam, cum insigni iustitiæ, & misericordiæ eius commendatione, consecutus est, vt in illius honore Lucullea festa celebrarent: quos etiam Lucullus vice versa Ephesi spectaculis, festis triumphalibus, muneribusque athleticis, & gladiatoriis recreabat. Adeo vt Macharas Mithridatis filius, qui Bosphorum obtinebat, mille aureorum coronam Lucullo miserit, petens vt amicus & socius populi Rom. appellaretur, iam debellatum esse ratus. Plut. in Lucullo.

IV. *Appius Claudij ad Tigranem legatio.* PORRO Appius Claudius, eius ad Tigranem legatus, cum primum à ductoribus regiis per superiores prouincias traheretur, via præter necessitatem prolixa & flexuosa, tandem à liberto quodam Syro admonitus, barbaris illis, eorumque captiosa via repudiata, paucis diebus Euphrate superato, peruenit Antiochiam, quæ Epidaphne est dicta. (Hæc est Antiochia Syriæ ad Issicũ sinum.) Ibi Tigranem opperiri iussus, (aberat enim subiugans adhuc nonnullas Phœniciæ vrbes; Iosephus ait eum tum obsedisse Ptolemaidem) non inutiliter tempus posuit.

Complures enim Dynastas, qui non ex animo parebant Armenio, conciliauit Romanis; multis insuper domitis à Tigrane ciuitatibus, quæ legatos clàm ad ipsum miserant, Luculli opem promisit, iussis in præsenti nihil mouere. Hæc Plut. Ex quibus intelligitur non breuem fuisse Claudii Antiochiæ moram, siue id Tigranes præ superbia faceret; siue de industria, vt Mithridates interim tempus haberet colligendi sui.

V. *Fastus Tigranis.* DE huius porro Regis fastu ac superbia, hæc inter alia Plut. Reges ei multi seruiebant. Quatuor autem habebat in comitatu suo, apparitorum, vel satellitum loco, qui equitante ipso, pedites iuxta currerent tunicati; sedenti & responsa danti, adstarent consertis inter se manibus, qui maxime habitus videbatur esse confessio seruitutis, quasi tradita libertate, corpora domino ad patiendum potius, quam ad agendum parata exhiberent. Hæc spectacula, hæ pompæ nihil perterruerunt Appium; sed vt primum loquendi facultas data est, palam dixit se Mithridatis, qui Luculli debeatur triumpho, abducendi causa venisse. Ac nisi is dederetur, indicere se Tigrani bellum; qua libertate factus est commotior, quamuis vultum ad serenitatem, legati audiendi causa composuisset; qui tunc primum, post annos ferme vigintiquinque, liberam vocem audiret, tot enim annos regnauerat, vel potius grassatus fuerat. Sic Plut. Ex quo intelligitur Regnum Syriæ ad eum delatum, Armeniaci regni anno 12. *Appius Mithridatem petit.*

VI. *Quem negat Tigranes.* AVDITA legatione responsum dedit, se non deserturum Mithridatem, & Romanis, si bellum intulissent restiturum. Lucullo vero infensus, quod se Regem tantum, non regem regum in epistola salutauisset, neque ipse rescribens eum titulo Imperatoris ornauit. Appius ex multis donis accepta phiala vna aurea, ne regem rigidius repudiando offenderet, celeri cursu ad Lucullum regressus est. Dum interea Tigranes & Mithridates sese mutuo conuenere, & de rebus deinceps gerendis, vt par est credere, tractauere. Nec alia hoc anno in Asia gesta, quæ ab Appiano prætermissa ex Plutarchi Lucullo suppleuimus. Ad Italicos ergo gladiatores orationem conuertamus. *Appius ad Lucullum redit.*

VII. *Crassus in Spartacum mittitur.* IAM tertius agebatur annus, inquit Appianus, belli huius adeo terrifici, vt comitiis Prætoriis nemo candidatus prodiret: donec Licinius Crassus, genere diuitiisq; nobilis, Præturam suscipere ausus, cum aliis sex legionibus contra Spartacum profectus est: quibus duas illas Consulares adiunxit, prius ob tot ignominiosas clades decimatas: qua seueritate aliquot suorũ millibus deletis, effecit vt plusquã hostis à suis timeretur. Plut. in Crasso hanc decimationẽ factã scribit etiã de iis, quos Crassus recens ex vrbe deduxerat. Legatũ enim Mummiũ, inquit, cũ duabus legionibus miserat, iussum hostẽ sequi, signa vero non conferre, neq; lacessere eos. Ille vero vt primũ rei bene gerendæ spes oblata est, manum conseruit, & fusus est. Multi cecidere, multi abiectis armis fuga salutẽ petiere. Crassus ipsũ Mommium asperè increpauit. Quingẽtos primos à quibus initium fugæ ortũ erat, decimauit; quod vetus sup- *Decimat fugitiuos.*

plicii genus longo interuallo reduxit in exercitu. Sic ipse. Decima pars quingentorum sunt quinquaginta; idque credibilius est esse factum, quam quod scribit Appianus, ad 4. millia fuisse ex decimatione deleta; neque enim 40. millia sub signis habuit.

VIII. *Spartacum vincit.*

Reliqvos autem fugitiuorum iterum armans Crassus, sponsores exegit eos arma non amissuros. Itaque confestim decem millia ex Spartaci copiis, quæ seorsim castra posuerant, aggressus, tantam edidit stragem, vt vix tertia pars ad suum ducem refugerit. Quem mox contemptim adortus vicit egregie, & cogitantem de traiectu in Siciliam, ad mare compulit, ne tamen traiiceret, muro & fossa militari interclusus est. Plutarchus ait eum in freto Siciliæ, nauigia prædatoria nactum fuisse quorundam Cilicum, cum quibus pactus sit de traiectu duorum millium de suis, ad Seruile bellum ibi exsuscitandum: sed ab illis, acceptis iam muneribus, subducentibus se, defraudatum fuisse. Eam autem fossam ait in Rheginorum peninsula factam, à mari vsque ad mare, triginta septem millia & quingentos passus longam, latam, & altam quindecim pedes; super fossam autem murum excitasse mira altitudine & firmitate, vt simul & otium militibus, & hostibus commeatus facultatem adimeret.

IX. *Varias accipit à Crasso clades.*

Conantem dein erumpere vt Samnium peteret, Crassus repressit, cæsis mane sex millibus, nec paucioribus sub vesperam, tribus tantum è suis amissis, septem sauciis. Plut. ait de 12. millibus & trecentis cæsis, duos tantum inuentos, qui auersis vulneribus cecidissent. At Spartacus expectans alicunde equitatum, non amplius ad certamen totis viribus descendebat, sed obsessores, nunc hac, nunc illac repentinis eruptionibus vexabat. Addit Plut. ad montes Petilinos iterum à Spartaco pugnatum, contra Crassi legatum & questorem, qui abeuntem carpebant; conuerso enim agmine fœde fugasse Romanos, & questorem saucium ægrè seruatum fuisse. Ita cum bellum & victoria longius trahi viderentur, & recens ex Hispania Pompeius adesset, iussus est ire ad exercitum. Plut. ait Crassum ipsum scripsisse ad Senatum, vt Lucullum ex Thracia, Pompeium ex Hispania euocarent, eiusque deinde scripti eum pænituisse.

X. *Pugnam ambit gloriæ cupiditate.*

Nam Crassus ne confecti belli gloria penes Pompeium foret, modis omnibus hoc agebat, vt sine mora cum Spartaco decerneret; qui & ipse non expectandum Pompeium censens, Crassum inuitabat ad fœdera; quo ob rei indignitatem non impetrato, statuit subire pugnæ aleam, equitatu iam auctus, perruptisque munitionibus, cum omnibus copiis fugiebat Brundusium, Crasso persequente; Sed ibi accepit Lucullum eo, ex victoria Mithridatica reuersum, appulisse. Id necesse est rumore falso disseminatum; neque enim adhuc confectum erat bellum Mithridaticum, sed quia de longa eius commoratione Ephesi auditum erat, credebatur re iam confecta, iampridem sese in viam dedisse, & primo quoque die affore Brundisii. At Sigonius in hoc loco mendum subesse putat, & pro Mithridatica, Macedonica legendũ esse, & accipienda illa Appiani verba, de M. Terentio Varrone Lucullo, qui rebus in Macedonia & Thracia, cum Bessis aliisque populis vsq; ad Danubium feliciter gestis, hoc anno Romam reuersus triumphauit. Deceptus ergo Spartacus, de fuga desperans, copias etiam tum validas produxit in aciem.

Spartacus in fraudem inductus pugnat.

XI. *Et fortiter pugnans cadit.*

Cvmqve acerrimus esset conflictus, cum tot desperatorum millibus, Spartacus tragula saucius femur, in genu subsedit, obiectoque clypeo reiiciebat impetum hostium, donec cum multis suorum circunuentus cecidit. Plutarchus scribit eum impressione facta, per tela & vulnera Crassum petiisse, nec esse assecutum; duos vero centuriones, qui manus cum eo conseruerant, interemisse. Postremo effusis in fugam iis, qui circa eum erant, dum ipse locum tenet, pugnantem ab hostium globo trucidatum esse. Pergit Appianus. Tum vero cæteri turbatis ordinibus cædebãtur, vt cæsorum numerus iniri non posset. Ex Romano exercitu mille ferme desiderati sunt. Spartaci cadauer inueniri non potuit, multi in montes ex prælio fuga lapsi, in 40. cateruas diuisi repugnabant. Eos secutus Crassus, exceptis sex millibus, omnes deleuit; qui in potestatẽ redacti, per totam viam, qua in vrbem itur à Capua, pepẽderunt. At Plut. in Pompeio & Crasso ait Pompeium superuenientem, eos qui ex prælio fugerant oppressisse. Vnde Senatui scripsit fusos quidem à Crasso signis collatis fugitiuos; se vero radices belli excidisse.

Eius socii capti aguntur in crucem.

De his Crassus ouat.

Hæc Crassus cum sex mensium spatio, magnis laboribus, multaque hostium cæde feliciter confecisset, non sustinuit tamen triumphum petere, quod de fugitiuis & gladiatoribus ignominiosus futurus esset: ouantem tamen in vrbem ingressum autor est Gellius[a] Hanc myrteam inquit, coronã M. Crassus, cum bello fugitiuorum confecto ouans rediret, insolenter aspernatus est, Senatusq; Consultum faciẽdum per gratiam curauit, vt lauro non myrto coronaretur; ideq; affirmat Plin.[b] a l.5.c.6. b l.15.c.29.

Pompeius de Sertorio triumphat, & Metel-

At Pompeius de Sertorio, & Hispanis clarum triumphum duxit, vt ait Plut. in Crasso: triumphauit & Metellus; sic enim scribit Velleius l. 2. Metellus & Pompeius ex Hispanis triumpharunt. Sed Pompeius hoc quoque triumpho adhuc eques Romanus, ante diem qua Consulatum iniret, curru vrbem inuectus est. Ideo Florus.[c] Recepta in pacem Hispania, victores duces externum id magis, quam ciuile bellum videri voluerunt, vt triumpharent. Plin.[d] ait Pompeium, excitatis in Pyrenæo trophæis, oppida 845. ab Alpibus ad fines Hispaniæ vlterioris, in ditionem redacta, victoriæ suæ ascripsisse. c l.3 c.22. d l.3.c 3.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3983.

l. N. 11.

Qua summa non facile inuenias in profana historia parem; ascendit autem, si de talentis Atticis accipiatur, ad 42000000. id est. 42. milliones coron. Si autem Euboica, ad 56. æstimatis talentis Atticis mille & quinquaginta Francis nostratibus, Euboicis autem mille & quadringẽtis. Sed quid hæc ad tria millia millionum templi Salomonici?

ANNVS MVNDI 3984. SEXTAE AETATIS, 468.

TIGRANIS IN SYRIA 14. HYRCANI II. PONT. 6. ALEXANDRAE 6. HERODIS ÆTAT. 3. PTOL. AVLET. 11. OLYMP. 177. AN. 3. VRBIS CONDITAE 683. COSS. CN. POMPEIO MAGNO, ET M. LICINIO CRASSO DIVITE BEL. MITHRIDAT. 20.

ANNVS ANTE CHRISTVM 69.

I. Ratio temporis. Aetas Põpeii in Consulatu.

HVNC tertium huius Olympiadis annum Iosephus assignat principio Pontificatus Hyrcani, & Consulatui Hortensii, & Metelli Cretici: in vtroque deceptus, vt diximus anno Hyrcani primo; sicut & in bello Aristobuli contra Hyrcanum. Labitur quoque Appianus in fi. l. 1. bell. ciuil. si locus mendo caret, cum ait Pompeium factum Consulem, dum annum ageret quartum supra trigesimum, anno ab obitu Tib. Gracchi ferme sexagesimo. Et recte ille quidem Põpeii annum 34. copulat cũ anno sexagesimo à morte Tiberii, qui anno Vr. C. 620. occisus est. Pompeii vero quartus & trigesimus cadit in annum vrbis 680. tot enim numerantur ab anno 647. quo natus est. Ex quo sequitur præsentem annum esse Pompeii, sicut & M. Tullii 37. à morte autem Tiberii 63. Nec recte, Marcodurانus Appianum excusat, cum ait Pompeium petiisse Consulatum anno 34. Agit enim Appianus de proximo tempore, quo designatus est Consul, reuersus ex Hispania, deque ea triumphauit; tum enim iam 37. vitæ inchoarat, cum natus sit pridie Cal. octobris. At 34. rem maxime gerebat cum Sertorio in Hispania. Adde quod oporteret Pompeium semel atque iterum passum fuisse repulsam Consulatus, quod nemo tradit.

II. Fit Consul præter legẽ. Nec sine populi metu.

Hoc certe anno magna omnium voluntate factus est Consul, legibusque solutus est, vt qui neque Prætorius esset, neque quæstorius, quod Cornelia lege prohibebatur. In summa tamen populi Rom. in Pompeium propensione, geminus fuit metus, vt author est Plut. in eius vita: alter populi totius, ne post triumphũ non dimitteret exercitum, sed exemplo Syllæ dominatum in Repub. occuparet; quare

non pauciores timore potius adducti quam beneuolētia, redeunti salutandi gratia prodierunt obuiam. Alter erat Senatus metus, ne cum Sylla Tribunorū plebis potentiam vehementer abiecisset, ipse in pristinum gradum restituendo, tribunitias quoque procellas in Rempub. inferret. Neque inanis erat hic metus: scribit enim Appianus Pompeiū, dum Consulatum peteret, Tribunis plebis multum de potestate pristina fuisse pollicitum. Nihil enim, inquit Plut. populus Rom. insaniore cupiditate prosecutus est quam Tribunatum, neque vllum magistratum recuperare desiderauit ardentius, vt Pompeius pro magna fœlicitate reputaret, sibi eam datam esse occasionem, ciuium in se fauorem repensandi.

Et Senatus. *Tribunitiæ potentiæ fauet.*

III. *Crasso fauet ad Consulatum.*

QVOD ad exercitum attinet, declarauit se eum à triumpho dimissurum. Itaque magna cum gloria designatus est Consul; quam amplificauit etiam M. Crassus; qui cum rebus omnibus in Rep. tum maxime emineret, non tamen ausus est petere Consulatum, quin prius Pompeium rogasset. Et sane id Pompeio placuit, qui hominem aliquo iampridem officio demereri cupiebat; Itaque populum enixe prensauit, orauitque, ostendens pari se numero collegæ honorem atque suum esse habiturum. Parum tamen in Consulatu consenserunt, imo & antequam inirent Consulatum.

Nec tamen satis consēserunt. retinent ambo exercitū,

Scribit enim Appianus designatos Consules non statim dimisisse exercitus, sed prope vrbem sedentes, causas non dimittendi attulisse. Pompeius quidem aiebat se expectare Metellum reuertentem ad triumphum Hispaniensem. Crassus dicebat Pompeium debere priorem copias dimittere. Hic populus gemebat, timens Syllana tempora, cum se videret à duobus exercitibus obsideri, orabatque in mutuam gratiam vt redirent.

IV. *Tandemq; concordes dimittunt. Restituunt potentiam tribunitiā.*

QVAS preces vterque repulit, donec vate tristia pronunciante, prior motus est Crassus, atque è sella exscendit, Collegæ dextram, in fidem concordiæ porrigens; qui assurgens properauit obuiam. Moxque coniunctas dexteras acclamationes variæ secutæ sunt fausta conprecantium. Nec prius concio dimissa est, quam Coss. missionem amborum exercituum edicerent: atque ita metu maximæ seditionis Resp. liberata est. Aliam quandam inter eos reconciliationem extremo Cōsulatu factam Plut. tradit. Qui addit plus Crassum in curia potuisse, Pompeium plus apud populum, quod ei Tribunos plebis reddidisset, permisissetque vt iudicia iterum lege transferrentur ad equites: idque confirmat Cic. l. 3. de leg. qui cum cætera eius omnia summis laudibus efferat, *de tribunicia*, inquit, *potestate taceo, neque enim reprehendere libet, nec laudare possum.* Ab vtroque tamen Consule tribunitiam potestatē restitutam, iudicia vero per M. Aurelium Cottam Prætorem ad equites Rom. esse translata scribit Liuius l. 97. & Cic. 1. in Ver. vide Salust. in Coniurat.

V. *Varia vtriusque gesta. Crassi largitio.*

PRÆBVISSE Pompeium gratissimum populo spectaculum, ait Plut. Gellio & Catulo censoribus, (At Catulus non censor tum, sed princeps senatus fuit, vt ex Dione notat Sigō. Gellij vero collega fuit C. Lentulus, vt mox dicetur. Pompeius ergo venit in forum, equum manu ducens, & militiæ vacationem postulans, quod legitimum stipendiorum tempus, non gregarius miles vt alij, sed Imperator expleuisset. Isti autem facto consentaneum est iusiurandum illud, quod ab eo editum seruatumque tradit Velleius l. 2. nullam se in prouinciam ex eo magistratu iturum. Nihil ab his Consulibus domi vel foris memorabile gestum esse scribit Plut. in Cras. propter mutuam, inquit, vbique acerbitatem, & concertationem; & tamen erant ambo rerum gerendarum peritissimi, & omnibus naturæ fortunæque donis instructissimi. Crassus, vt idem ait, in Consulatu populo epulum præbuit, decem millibus mensarum propositis, frumentum quoque in tres menses admensus est, cum tamen eo anno censa sint ciuium capita 450. millia, vt est in Epitome 98. Scribit Liuius l. 97. C. Lentulum & L. Gellium asperam egisse censuram, quatuor & sexaginta Senatu motis. Idque magna cum populi gratia factum videtur, quo exposcente Censores hoc anno, post longam intermissionem, creati fuerant, vt corruptorum iudiciorum infamiæ mederentur. Sed iamdudum tempus est, vt abeamus ab vrbe, Asiamque reuisamus. Pædian.

VI. *Lucullus in Tigranem mouet.*

LVCVLLVS, accepto Tigranis de non reddendo Mithridate responso, quam primum id tempus tulit, expeditionem contra Tigranem, quo cum erat tum Mithridates suscepit, quasi Mithridatico bello iam confecto. Ergo Sornatio ad ordinan-

Tigranes, & Lucullus sibi propinquant.

dam gubernandámque prouinciam cum sex millibus relicto, cum 12. millibus peditum, equitum minus tribus millibus versus Armeniam atque Euphratem iter intendit; militibus in exercitu obmurmurantibus, & Romæ obtrectantibus ei Tribunis, quos fœneratorum pecuniæ vicerant, quasi bellum ex bello sereret, nullo emolumento Rei. sed ne vnquam arma deponeret, neue sine imperio esset. Sic Plut. probabilius, vt arbitror, quam Appian. qui mouisse ait cum duabus tantum lectis legionibus, & quingentis equitibus.

Quem Tribuni Romæ calumniantur.

VII. *Traijcit Euphratem, non sine prodigio.* PERGIT autem Plut. dicere Lucullum magnis itineribus ad Euphratem peruenisse, eumque ex hyeme inflatum turbidúmque reperisse, sed mox intra diem illum noctémque sequentem ita subsedisse vndas, vt placidum exercitui transitum præberet, barbaris rei admiratione defixis, & Lucullum quasi Deum aliquem, aut diuino vtentem fauore adorantibus. Vbi traiecit ac Dianæ fluuioq;, debitum Deo sacrificium ignarus obtulit, per dies aliquot per Sophenem in Armenia maiore iter fecit, incolis qui dedebant se, & prompte recipiebant exercitum, nulla in re violatis. Appianus idem affirmat, addens solas eum pecunias à Barbaris, à bello abhorrentibus exegisse. Itaque duobus testibus munitus, non facile assentior Iosepho, dicenti capta Ptolemaide Tigrani nunciatum, Lucullum, dum persequitur Mithridatem, illum quidem non assecutum, qui iam in Iberiam euaserat, sed Armeniam ingressum, vastare eam regioné, eoq. cognito, eum statim domũ reuertisse.

VIII. *Historia Iosephi de Tigrane dubia.* NAM primo ex vtroque illo scriptore constat Mithridatem, post vltimam cladem acceptam, in Comané regionem Tigranis profugisse, non in Iberiam, ad mare Caspium sitam, & infinito terrarum tractu disiunctam. Falsum etiam fuit eam regionem à Lucullo vastari, etsi forte ita relatum est regi, vt solent augeri formidolosa nuncia, ex opinione vsitati moris hostium. Falsum quoque fuit Mithridatem in Iberia fuisse, dum nunciatus est ingressus Luculli in Armeniam: erat enim cum Tigrane ipso in Syria, ex quo Luculli legatus à Tigrane dimissus est, vt fuse docet Plut. & mox ab eo non longe digressus est. Denique nec ipse statim domum reuersus est, præmisit enim Mithrobarzanem cum copiis; ipse ingentem vim copiarum, vndique confluentem expectauit: adeo vt pugnam cum Tigrane non commiserit, nisi pridie nonas Octob. vt ex Plutarcho dicemus: quamquam illud (statim) interpretis est, non Iosephi. Lucullus igitur pacatum ducebat exercitum, adeo vt militibus arcem ostendentibus, quæ cum multa præda expugnari posset, eos repulerit, Taurum superandum ostentans. Deinde superata Mesopotamia, etiam Tigrim transgressus est.

IX. *Tigranis temeritas, & superbia.* AT Tigrani interea nemo de Luculli in Armeniam ingressu quidquam referebat, quod primus, qui de eius aduentu nunciarat, Tigranis iussu, quasi populi perturbator, suspensus fuerat. Itaque ignarus desidebat, igni iam flagrans hostili, adulatorésque audiebat dicentes, insignem ducem fore Lucullum, si Tigranem opperiretur Ephesi, & non statim ad eius aduentum ex Asia profugeret.

Mithrobarzanem in Lucullũ mittit. Princeps ei ex amicis verum dicere ausus est Mithrobarzanes, qui illico cum tribus equitum millibus, & peditum ingenti numero, missus est in Lucullum, cum mãdatis, vt eum ad se viuum attraheret, cæteros obtereret. Sic Plut. At Appian. ait Mithrobarzanem missum cum duobus equitum millibus, vt Luculli cursum impediret, Mancæum autem Tigranocertam (cum peditatu scilicet) vt illi vrbi præsidio esset. Eam enim vrbem Tigranes ipse condiderat, & cæteris pene vrbibus desolatis, magnificentissime exornarat, mœnibus 50. cubitorum altitudinis cinxerat, regia sua cum hortis, piscinis, ac ferarũ viuariis, in suburbiis collocatis: arcem denique validam in proximo construxerat, quibus omnibus Mancæi fidei commissis, ipse copias vndique contrahebat. Sic Appian.

Et præsidiũ Tigranocertam.

X. *Pugna Sextilij legati cum Mithrobarzane.* INTEREA Luculli copiæ, ait Plut. partim castra metabantur, partim adhuc erant in itinere, cum speculatores ei nunciant adesse Barbarum. Lucullus enim ne suos ille adhuc incompositos, atque imparatos inuaderet, ipse ad castra munienda substitit, Sextilium legatum, cum mille sexcentis equitibus, & pari fere peditum numero præmittit, iussum subsistere cum ad hostem peruenisset, donec accepisset castra esse permunita. Verum ferociter inuehente se Mithrobarzane, coactus est manum conserere; quo in conflictu pugnans Mithrobarzanes cecidit, reliqui in fuga, déptis paucis cuncti periere. Eam pugnam Lucullo ipsi tribuit Appianus, aitq; Sextilium

interea Mancæum intra Tigranocertam compulisse, regiam extra mœnia sitam diripuisse, vrbem arcemque circumuallasse, machinas admouisse, mœnia cuniculis suffodisse. Sed hæc non tam cito perfecta sunt, diu enim tolerata est obsidio; præsertim cum mox 6. millia bellatorum eo à Tigrane missa fuerint.

TIGRANIS SVPERBIA, & CLADES Et Romani victoria. Obsidio Tigranocerta.

INTEREA Tigranes, inquit, idem Appianus, coactis 250. millibus peditum, & equitum quinquaginta millibus, partem eorum, circiter sex millia, præmisit Tigranocertam, qui per medium Romanorum agmen facto impetu, ereptas concubinas regias reduxerūt. De multitudine copiarum non multo aliter Plut. Sagittariorum, inquit, & funditorum habebat 20. millia, equitum 55. ex quibus cataphracti erant 17. millia, vt Senatui scripsit Lucullus ipse. Ad hæc grauis armaturæ pedites, partim in cohortes, partim in Phalangas descriptos 150. millia, reliquorum ad varia ministeria destinatorum 35. millia. Pergit Appian. Tigranes ipse cum reliquo exercitu contra Lucullum profectus est, dissuadente Mithridate, monentéque vt circuncursando vastandóque agros, Romanos fame opprimeret, quemadmodum ipse ad Cyzicum, sine certamine ab Lucullo superatus fuisset.

XI. Tigranis copia.

ID consilium irridens Barbarus procedebat instructa acie: conspicatusque Romanorum paucitatem, dicterio petiit. Si hi legati sunt, inquit, multi sunt; sin autem hostes, perpauci. Tum Taxilles Mithridatis legatus, qui oblique repugnabat sententiæ de committendo prælio, vitæ discrimen adiit, inquit Plutarc. Offensus enim erat rex Mithridati, quasi per inuidiā ab insigni eū palma auertere conaretur: vnde nec illum præstolatus est, ne in gloriæ suæ societatem veniret. Itaque progreditur cum toto exercitu, perquam ægre ferens, vt fertur, apud amicos, quod cum vno sibi Lucullo, non cum vniuersis Romanis ducibus decertandum esset. Addit etiam prope Tigranocertam pugnatum esse, & ciues conspectis tantis Tigranis copiis grandi exultatione vlulantes, Romanis eas è mœnibus cum minis ostentasse, Lucullum, relicto ad continuādam obsidionem Murena cum sex millibus, contra regem cum vndecim millibus processisse; quosdam de suis ducibus, monentes nefastam esse eam diem, & cauendam, quod ea die exercitus Cæpionis fuerat à Cimbris profligatus, fuit illa pridie nonas Octobris, repulisse; affirmando se eam Romanis faustam esse facturum. Porro de modo pugnæ victoriæque hæc habet Appianus.

XII. Temere cōtemnit hostem.

Apparatus ad pugnam.

id est 6. eiusd.

LVCVLLVS postquam animaduertit à tergo Tigranis opportunum tumulum, equites in frontem immisit, qui hostem proritarent, & in se verterent, atque etiam vltro cederent, vt barbari persequendo turbarent suos ordines. Ipse peditibus ad tumulum circumductis, ascendit non sentiētibus hostibus. Vt vero vidit eos quasi iam victores, in persequendo dispersos, & eorum impedimēta tumulo illi subiecta, exclamauit, vicimus, milites: primusq; cursu inuasit iumenta cum sarcinis, quæ magno impetu fugientia incurrerunt in pedites, & hi rursum in equites, moxque effusa fuga facta est. Nam & illi qui persequendo longius à suis procurrerant, Romano equitatu in eos conuerso cædebantur, & iumenta exagitata in alios incurrebant, omnibusque se præ multitudine comprimentibus, neque plane scientibus vnde esset cladis initium, ingens patrabatur cædes, nemine quemquam spoliante, id enim Lucullus graui proposita pœna vetuerat. Itaque & armillas & torques calcando continuarunt cædem per 120. stadia, donec nox superuenit: cum illi reuersi cadauera, Lucullo permittente spoliarunt.

XIII. Pugnæ modus & victoria.

HIS addit Plut. Tigranem initio statim cum paucis effuso cursu fugam cepisse, diademate & tiara ne agnosceretur abiectis, ait Oros.[a] At Plutar. filium, inquit, cum videret in eadem fortuna, detractum ex capite diadema illi profusis lachrymis tradidit, alia via, si qna posset, iubens vt seipsum seruaret. Adolescens, quia non audebat diadema capessere, fidissimo id amico seruandum dedit, qui forte captus, atque ad Lucullum adductus est. Pedites, inquit, cecidisse perhibentur supra centum millia, equitum pauci plane effugisse, ex Romano exercitu centum vulnerati, quinque desiderati. Hæc Plut. Apud quem etiam Liuius ait, nunquam Romanos signa cum hostibus contulisse tanto numero inferiores, vt ne vigesimus quidem bellatorum pro Romanis pugnaret. Et tamen Oros.[b] si mendo locus vacat, triginta millia hominum, inquit, in eo bello cæsa referuntur.

XIV. Magnitudo cladis Tigranis, eiusq; fuga.

a l.6. c.3.

b l.6. c.3.

MITHRIDATES, qui cunctatione frangendos censuerat Rom. lente ad Tigranem pergebat. At postquam in quosdā Armenos incidit, qui metu exangues fugiebant,

XV. Eum Mithridates consolatur.

Tigranocerta expugnata.

coniecit aduersum casum; & clade mox cognita Tigranem requisiuit. Quem cum desolatum & abiectum offendisset, non insultauit ei vicissim: verum ex equo desiliit, deploratisque communibus calamitatibus, regium comitatum, qui ipsum sequebatur, dedit illi, eumque in futurum confirmauit. Sic Plut. Reliquum anni tempus, imminente iam hyeme, à Romanis in obsidenda Tigranocerta, à regibus in reparandis copiis, colligendoque exercitu consumptum est.

XIV. *Res à Metello in piratas gesta. Verris Pratura.*

Ad hunc annum L. Metelli Prætoris, res bene contra piratas in Sicilia gesta pertinere creditur, de qua hæc Orosius. [a] Eodem tempore Metellus Siciliæ Prætor, cum fœdissima illa C. Verris prætura Siciliam afflictam inuenisset, (tenuerat eam Verres triennium, eique L. Metellus successit, cum à Siculis repetundarum postulatus est, vt ex Cic. in Ver. & Ascon. constat: fuit autem Verres Prætor vrbanus L. Lucullo, & M. Cotta Consulibus; inde Prætor in Sicilia triennio.) Maxime Pyrganione archipirata, eam nefariis prædis & cædibus dilacerante; qui pulsa classe Romana, Syracusanum portum obtinuerat. Eum Metellus mox nauali terrestrique prælio comminutum, Sicilia decedere compulit.

[a] l. 6. c. 3.

Cicer. 7. in Ver.

Ortus Virgilij.

His Consulibus natum optimum, prudentissimumque poëtarum Virgilium, plerique tradunt, in primisque Euseb. anno 3. Olymp. 177. Virgilius Maro, inquit, in pago qui Andes dicitur, haud procul à Mantua nascitur, Pompeio & Crasso Coss. Sic ibi D. Hieronym. Nam in Chron. Græco sub consulibus seqq. habetur tantum Βιργίλιος ἐγεννήθη. Natum autem idibus Octobr. Phocius ex Phlegontis Chronico, Donatus in eius vita, Martialis l. 12. testantur, vt notarunt Pontac. & Scaliger.

ANNVS MVNDI 3985. SEXTÆ ÆTATIS 470.
TIGRAN. IN SYRIA 15. HYRCANI PONTIF. ET ALEXANDRÆ 7. PTOLEMÆI AVLETIS 12. OLYMPIADIS CLXXVII. AN. 4. VRB. COND. 684. COSS. Q. CÆCILIO METELLO CRETICO, ET Q. HORTENSIO NEPOTE. BELLI MITH. 21. HERODIS ÆT. 4.

ANNVS ANTE CHRISTVM 68.

I. *Tigranocerta expugnata.*

MISIT hoc anno Tigranes nobilissimam totius regni sui ciuitatem Tigranocertam, idque ex iis quæ præcedenti anno dicta sunt, liquido constat, magisque ex dicendis de illius expugnatione confirmabitur: quibus accedat Dio Cass. qui in frag. l. 35. eam his Coss. captam tradit. Qua de re hæc Appian. Post eam cladem Mancæus Tigranocertæ præfectus, vniuersos Græcos milites mercenarios exarmauit, vt suspectos: qui veriti ne comprehenderentur, arreptis fustibus congregati quiescebant. Mancæo vero cum armatis Barbaris eos inuadente, brachiis veste vice clypei obuolutis, audacter in eos fecerunt impetum, eorumq; armis occupatis, aliquot turres, quibus distinguebantur mœnia, inuaserunt, in easque obsessores Romanos aduocarunt, qui intra mœnia atque vrbem recepti, ea potiti, ingenti præda exercitum ditauerunt.

Ope mercenariorum exarmatorum.

II. *Modus eius ex Plutarcho, & Dione.*

Plvt. ait Græcos Lucullo deditionem vrbis facere voluisse, in eáque; præter reliquam opulentiam, octo millia talentûm pecuniæ signatæ inuenta esse; insuper octingentas drachmas in singulos de præda diuisas, Græcos cum viatico in patriam remissos, scenicos ad dedicationem theatri Tigranici euocatos, in ludos & spectacula triumphalia reseruatos, plerosque barbaros, qui vi eam vrbem incolebant, suis quosque vrbibus restitutos, atque vna vrbe conuulsa, multas fuisse restauratas. Dio Cassius Cilicas fuisse tradit, non Græcos, qui orta inter ipsos & Armenios seditione, Romanos noctu in oppidum introduxerunt, omniaque, præter ea quæ Cilicum erant, fuisse direpta; multas tamen optimatum coniuges captas, Lucullum ab omni iniuria custodiuisse, eoque facto maritos earum sibi coniunxisse.

Luculli cõtinentia.

loc. cit.

Interea, inquit Appianus, Tigranes & Mithridates obeundo regiones, colligebant alium exercitum, cuius præfectura Mithridati est credita, quem alter putabat iam satis suis calamitatibus eruditum. Is armorum fabricas oppidatim instruxit, & delectus habens omnes ferme Armenios contraxit, ex quibus selectis fortissimorum septuaginta millibus peditum, & dimidio equitum, reliquos dimisit. Hos vero in turmas & cohortes digestos, proxime disciplinam Italicam, viris Ponticis tradidit exercendos. III. *Noua Tigranis & Mithrid. copia.*

Ad Parthos quoque miserunt, qui auxilia peterent. Sed cum Lucullus quoque per legatos regem eorum sollicitasset, vt aut sibi potius auxiliaretur, aut spectator esset certaminis; ille vtrique clam pollicitus, neutri misit. Sic Appianus. Addit Dio Arsacem Parthorum regem allectum à Tigrane & Mithridate, tum regione quadam ei concessa, quæ inter ipsos dudum controuersa fuerat, tum metu illi à Romana potentia, & ambitione iniecto. Lucullum autem admonitum à Regulis, quos sibi conciliauerat, de legationibus Mithridatis ad Arsacem, & ipsum legationem misisse, & amicitiam cum eo ac societatem impetrasse. Suspicione deinde adductum Arsacem auxilia neutris misisse, vt qui neutrorum vellet augeri potentiam, ratus illis æquis inter se viribus pugnantibus, se tanto securiorem fore. *Parthos vtriq; ambiunt.*

Porro Lucullus Tigranem non est insecutus, sed ei otio non solum euadendi, sed etiam inualescendi concesso, & ab aliis, & à suis ciuibus reprehensus est, quod debellare noluisset, quo diutius imperio potiretur, cum id ille potius faceret, vt iusto prælio vincere confirmatum hostem posset, nec cogeretur fugientem per immensa regionum spacia, & solitudines irrito labore persequi, vt ille dudum apud militem suum concionando dixerat. Nihilominus tum Romani imperium in Asia Prætoribus assignauerunt, ac deinde, cum rursus eodem modo Lucullum se gessisse censerent, Consulem istius anni successorem miserunt. Sic Dio; sed Consulem non nominat, Cilicia certe, ex qua pendebat hoc bellum, anni sequentis Consuli Q. Marcio Regi attributa est. IV. *Lucullus sinit hostem inualescere.*

His Coss. inquit Cassiodorus, à Catulo reparatum, dedicatumque Capitolium est, quod aliqui Pompeio tribuunt. Qua de re vide plura à Cuspin. diligenter collecta. Cic. Ædilis Curulis fuit, collega M. Cæsonio, vt ex 2. Verr. constat. Meminit horum Consulum Iosephus initio libri decimi quarti, sed eos refert ad annum tertium huius Olympiadis, quem passim omnes, in quibus Eusebius in Chronico græco, Onufrius, Temporarius, item Caluisius, Capellus, Buntingus, Heluicus, cæterique sectarij quartum ponunt: apparet γ pro δ male exaratum vel inuersum.

ANNVS MVNDI 3986. SEXTÆ ÆTATIS 470.

TIGRAN. 16. HYRCANI PONT. 8. ALEXANDRÆ REGINÆ 8. Herodis Æt. 5. Ptolemæi Auletis 13. Olympiadis CLXXVIII. an. 1. Vrbis Conditae 685. Coss. L. Cæcilio Metello, et Q. Marcio Rege. Belli Mithrid. 22. Cretici 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM 67.

OBSCVRÆ sunt hoc quoque anno Iudaicæ res: quæ enim à Iosepho l. 13. extremo de Aristobulo referuntur, quamquam maturius fortasse inchoata sunt, vt tamen ab illo narrantur, non nisi ad sequentem annum pertinent. Præsens autē Olympiacus est, victorēmque celebrauit Dioclem Lydium. Meminit huius Olympiadis Pausanias in Eliacis,[a] vbi fraudem Philostrati Rhodij pecunia iudices ludi corrumpentis refert, & victoriam Stratoris Alexandrini eodem die de Pancratio & lucta coronati. I. *Annus Olympiacus.*

[a] li. 5 p. 169. i. gr.

Mors duorum Coss.

Memorabilis est hic annus, prompta Romæ duorum Consulum morte, L. Metelli, qui Cretici frater, tertio ab hinc anno, in Sicilia contra piratas rem præclare gesserat; & eius qui deinceps in ipsius locum suffectus est. Sic enim habet Dio. Insequenti anno Q. Marcius consulatum solus gessit. Nam eius collega L. Metellus initio anni diem suum obierat, eoque qui in eius locum subrogatus fuerat, antequam iniret magistratum, vita functo, nullus alius substitutus est. Sic ipse. Nomen illius, qui non iniit magistratum, in tenebris latet.

II. *Lucullus ad Nisibim oppugnandam regreditur.*

Hoc anno Lucullus, vt scribit Dio l. 35. media iam æstate, prius enim in hostium fines propter frigus inuadere non potuerat, cum exercitu profectus est. At Plut. ait tam tarde in Tigranem mouisse, quod cum in Parthos signa mouere statuisset, militum suorum, longiorem militiam detrectantium, contumacia retardatus sit, à quibus etiam tumultuantibus impeditus sit, Artaxatam, alteram Tigranis in Armenia regiam oppugnare. Aliquam ibi regionis partem vastauit, vt barbaros ad pugnam eliceret, cumque nihil illi mouerent, ad eos contendit. Vbi re parum feliciter, ob validum barbarorum equitatum, & suorum pene coactam militiam, succedente, is enim siue pugnaret, siue è pugna refugeret, atrocibus vulneribus Romanos afficiebat, castris inde motis ad Nisibim Mesopotamiæ vrbem oppugnandam regressus est. 1.

III. *Et diu oppugnatam hyeme capit.*

Eam vrbem Tigranes Parthis ademerat, thesaurosque in ea suos reposuerat, custodia vrbis munitissimæ fratri mandata. Lucullus eam per totam æstatem frustra tentauit; erat quippe duplici muro latericio cincta, altaque interutrumque fossa, adeo vt neque concuti, neque perfodi possent, & Tigranes de ea securus nullam ei auxilium submitteret. Initio autem hyemis cum Barbari vicisse se, Romanosque re infecta discessuros arbitrarentur, ideoque negligentius custodias agerent, Lucullus obscuram noctem, imbribus ac tonitribus infestam nactus, exteriorem murum, fossamque interiectam, custodibus pene desertam occupauit. Deinde alterum murum priore multo infirmiorem inuasit, hostibus propter vim pluuiæ, neq; igne neque sagittis Romanos satis arcentibus. Vrbe capta, eos qui in arcem euaserant, in quibus Tigranis frater, qui Guras à Plutarcho appellatur in Lucullo, fide data acceptáque recepit, multaque pecunia accepta, ibi hyberna habuit. 1. x.

IV. *Mithridates ducem Luculli Fabium vincit.*

Lvcvllo autem ad Nisibim moras trahente vterque rex alter in superiorem Armeniam, alter in inferiorem cum copiis digressi, plurima loca à Romanis occupata recuperarunt, eosque plurimis damnis affecere. Nam, vt scribit Appianus, Mithridates aggressus Fabium ducem à Lucullo relictum, quingentis occisis, eum in fugam vertit. Sed is armatis seruis redintegrata pugna, ancipiti marte per totum diem pugnauit, donec saucio ex ictu lapidis Mithridate, pugnabat enim tametsi septuagenarius, vt notat Dio, Romani spatium in tutiora perfugiendi reperissent. Et quamuis propter regis infirmitatem, à prælio dies aliquot cessatum est, Rex tamen animosior ex successu factus, bellum quamprimum redintegrauit. Dio enim refert Fabium, qui in Cabiris à Mithridate obsidebatur, aduentu Triarij obsidione liberatum. Mithridatem quippe coactum retrocedere, quod existimaret totum Romanorum exercitum contra se venire, cum ille copias tantum aliquas raptim collectas secum duceret. Itaque Triarium audaciorem factum, vsque in Comagenos fugientem Mithridatem insecutum esse, ibique vicisse, quod Mithridatem fortiter, & æquo marte pugnantem, pons abruptus subsidiis spoliasset: & ab hoc conflictu vtrosque, vrgente iam hyeme, in castella se recepisse.

A Triario duce fugatur.

V. *Ratio temporis belli Cretici.*

Iam quod ad Creticum bellum attinet, id quidem hoc anno publica autoritate à Q. Metello Proconsule geri cœpit. Itaque Eusebij Chron. id confert in huius Olympiadis annum primum, cui consentit Cuspin. Onuphr. Temporar. Pontac. Scaliger, Caluis. alij. Aliquot tamen ante annis temere à M. Antonio triumuiri patre susceptum fuerat, maléque gestum; quod nos ad hunc distulimus locum, quod de anno, quo ille rem gessit, non certo constat. Sigon. anno 682. mortuum putat, id est anno ante Pompeium & Crassum Coss. Florus [a] Romanos Cretici belli reos facit. Creticum bellum, inquit, si vera volumus noscere, nos fecimus, sola vincendi nobilem insulam cupiditate. Fauisse Mithridati videbatur, hoc placuit armis vindicare. [a] l. 3. c. 7.

VI. *Res male à M. Antonio gesta in Creta.*

Primvs inuasit insulam M. Antonius, cum ingenti quidem victoriæ spe, atque

fiducia, adeo vt plures catenas in nauibus quam arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordiæ. Nam plerasque naues intercepere hostes, captiuáque corpora, religata velis ac funibus pependere; ac sic velificantes triumphantium in modum Cretes portibus suis adremigauerunt. De eo Pædianus in Verrem, scribit eum gratia Cottæ Consulis, & Cethegi factione in Senatu obtinuisse curationem infinitam oræ maritimæ, eaque occasione Siciliam, & prouincias omnes depopulatum esse; & ad extremum illato Cretensibus bello, morbo periisse. *Hyrcani frater regnum occupat.*

Metellus igitur, vindicandæ huius cladis gratia, in Cretam profectus est, trienniοque ibi bellum gessit, authore Eutropio; quid autem singulis annis gestum sit, distincte traditum non est; nisi quod Epit. 98. dicitur, Q. Metellum Proconsulem bello sibi aduersus Cretenses mandato, Cydoniam vrbem obsedisse: initio belli videlicet inde sumpto. Nam Epit. 99. aliæ etiam Cypri vrbes expugnatæ referũtur. *Et à Metello.*

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3986.

.N. II. Plut. Nisibin in Mygdonica regione collocat, sed ea prouincia in Mesopotamia etiã est, & à Mygdonio flumine, qui Nisibin mediam secat, vt ex Theodorito notat Ortelius, (alia Mygdonia Ptolemæi in Macedonia est,) Mygdonia appellatur. Quin & Nisibis ipsa Antiochia Mygdonica à Græcis appellabatur, teste Plutar. ibid. subditque. Huic præerat autoritate, Tigranis frater Guras, arte & solertia machinali Callimachus: & tamen Lucullum breui spacio vrbem expugnasse tradit.

ANNVS MVNDI 3987. SEXTÆ ÆTATIS 472.

TIGRA. IN SYRIA 17. HYRCANI II. PONT. ET ALEXANDRÆ 9. ET VLT. HERODIS 6. PTOL. AVLETIS 14. OLYMP. CLXXVIII. AN. 2. VRB. COND. 686. COSS. C. CALPVRNIO PISONE, ET M. ACILIO GLABRIONE. BELLI MITH. 23. CRETICI 2. POMPEII PIRATICVM.

ANNVS ANTE CHRISTVM 66.

CVM Alexandra Regina, Alexandri Iannæi dudum regis & Pontificis Iudæorum vxor, nonum in regno annum ageret, & in morbum difficilem incidisset, inquit Iosephus l. 13. extremo, visum est Aristobulo eius filio natu minori, tempus adesse opportunum regni occupandi. Nam & materni regiminis iamdudum erat pertæsus, & timebat ne ea mortua regnum in Pharisæorum potestatem veniret. Hyrcanum quoque fratrem regno parum idoneum arbitrabatur, ac contemnebat. Itaque sola vxore conscia noctu egressus, vno comitante famulo, contulit se ad ea castella, quibus paterni amici præpositi erant, à quibus beneuole acceptus est. I. *Aristobulus Hyrcani frater regnum Iudææ occupat.*

SEQVENTI die Regina sensit Aristobuli absentiam, nec tamen statim suspicata est illum ad res nouandas esse profectum. Verum postquam alij super alios nuncij venerunt, nunc hoc nunc illud castellum occupatum esse nunciantes; (nam intra quindecim ferme dies duo & viginti castella occupauit, tum demum & regina ipsa, & gens vniuersa, Pharisæorũ præsertim, in magna consternatione fuit, verita ne regno vsurpato, pœnas ab illis exigeret, qui in illius familiares grassati fuerant. Placuit igitur vxorem eius cum liberis, in arce templo vicina custodiri. Ad Aristobulum interim plurimi confluebant, ex nouis rebus captantes vtilitatem, vt iam nec strepitus deesset, nec ornatus regius. Ipse exercitum à monte Libano, & Thraconitide, & vicinis Dynastis colligebat. Addit Iosephus l. 1. de bell. c. 4. Aristobulum II. *Res innotescit.*

Regem se declarasse, reginam autem adhuc viuentem Hyrcano pontifici regnum commisisse.

III. *Regina dimittit administrationem, & moritur.*

HYRCANVS ergo, & seniores Iudæorum reginam adeunt, & rebus præsentibus aliquod expediri consilium postulant. Illa iubet eos facere quidquid putarent Reip. conducere, & præsenti facultate virium, pecuniarumque vti: iam se, corporis animique vigore deficiente, rerum administrationi vacare non posse. His dictis non multo post extremum spiritum reddidit, cum regnasset annos nouem, tres & 70. vixisset. Mulier alioqui industria, sed quæ seminaria perdendæ familiæ regiæ moriens reliquit, dum inimicis familiæ suæ consentit, puta Pharisæis, quos paulo ante dixit in regis familiares, Alexandra regnante esse grassatos, quos ob superbiam, malosque mores, & Iannæus ante, & postea Herodes vehementer afflixit. Vt non mirum sit eos Christo Domino valde restitisse, & vice versa ab eo vehementer obiurgatos. Male quoque meritam de publica re Alexandram scribit Iosephus, cum illam ait Rempub. orbasse præsidibus. Hæc pluribus Iosephus. Significat autem imminentem victore Pompeio calamitatem, & amissa libertate seruitutem.

Pharisæorum mores.

IV. *Luculli res parum felices.*

QVOD ad bellum Mithridaticum attinet, hoc anno res Lucullo parum fœliciter cessere. Cum enim septimum à Consulatu annum in imperio ageret, vt ait Velleius, l. 2. cadente vento afflantis fortunæ, fœlicitatis conuersionem deinceps expertus est, vt Plut. & Dio notarunt.

Mithridatis de Triario victoria.

Et primum Mithridates ad Gaziursam oppidum Cappadociæ, Triario castris oppositis, eum ad prælium modis omnibus ante aduentum Luculli pertrahere conabatur; quod cum non succederet, ad oppidum Dadasa, in quo Romani milites res suas deposuerant, oppugnandum partem exercitus misit: quo cognito Romani peruicerunt, vt ad eum locum defendẽdum, quod cupiebat Mithridates, ducerentur. Barbari Triarium cum suis progredientem adorti, partim ceciderunt, partim in campum, in quem fluuium deriuatum ignorabant, compulsos circunfusi multitudine obtruncauerunt: ac nisi quidam è Romanis, se vnum de Mithridatis commilitonibus simulans, quasi allocuturus prope congressus regem vulnerasset, & metu Barbaros perturbasset, omnes ad vnum deleti fuissent. Hęc fere Dio Cassius.

Rex vulneratur.

V. *Eadem Historia ex Appiano.*

A DIONE nonnihil differt Appianus. Ait enim Triarium nouo instructum exercitu, gloriæ cupidum, Luculli aduentum præuenire voluisse. Et primo quidem copias vtrimque ingenti procella fuisse dissipatas. Deinde Romanum ante lucem stationes Mithridatis inuasisse. Cumq; diu pari virtute certassent, rege inceptante victoriam, dissipatos hostes, peditatum in cœnosam quandam fossam compulsum, sidente vestigio impune cæsos fuisse. Donec Mithridates victos persequens, à Romano centurione dolo in femore grauiter sauciatus est: tunc enim signum receptui datum est, multusq; in Mithridatis exercitu tumultus excitatus, donec Timotheus medicus cohibito sanguine, sublimem ei regem ostendit. Qui postquam recollegit animum, reprehendit eos, qui signum receptui dederant, & ea ipsa die Romanis castris admouit exercitum; quæ iam pauore militum deserta erant.

VI. *Clades ingens Romanorum.*

INTER cadauera reperti sunt tribuni 24. centuriones centum quinquaginta. Nec facile vlla in clade Romanorum tantus præfectorum numerus desideratus est: quem præfectorum cæsorum numerum Plut. confirmat in Lucullo, & addit supra 7. millia militum cæsa. Victor in Armeniam minorem se recepit, commeatus, qui deportari poterant, secum auferens, cæteros corrumpens, ne venienti Lucullo vsui essent. Eodemque tempore ab Attilio quodam Romano Senatore profugo, quem Mithridates in amicitiam receperat, insidiis appetitus est, sed coniuratione patefacta, ipse occisus, conscij etiam excruciati periere, præter libertos quos illæsos dimisit. Hæc Appianus. Dio addit Regem curato vulnere, Romanos omnes, qui in suis castris erant, non pauci enim ad eum perfugerant, à cæteris segregatos occidisse.

Mithridates iterum insidiis frustra appetitus.

VII. *Res Mithridaticæ meliore statu quam Romana.*

INTERIM Lucullus, inquit, aduenit, qui licet æstimabatur amissa omnia non magno labore recuperaturus, nihil tamen effecit. Nam & Mithridates, in superioribus confidens locis, pugnæ facultatem non præbebat, & alter Tigranis è Media gener, Romanos palantes repente adortus, magna clade affecerat: præterea Tigranes ipse aduentare ferebatur. Et super hæc omnia Luculli exercitus seditione fluctuabat. Valeriani milites, Valerianos vocat Dio, quos Plutarchus Fimbrianos,

qui

qui scilicet impulsore Fimbria, L. Valerium Flaccum Consulem interfecerant. Hi ergo milites, qui militia soluti prius, iterum stipendia faciebant, tumultuabantur, à P. Clodio nouarum rerum cupido incitati, tametsi illius sororem Lucullus haberet vxorem. Sed cognationi isti quomodo ambitio, & auaritia parcerent, cum hoc ipso tempore, eædem vxorem & filios Mithridatis, contra parentem, & maritum crudeliter armarent? P. Clodium vocat Dio, Plutarch. autem modo Appium Claudium, modo P. Clodium.

Accedebat ad tumultum, quod auditum erat Acilium Consulem, qui Lucullo successor mittebatur, appropinquare. Eundemque dimissis præconibus pronunciasse, Luculli exercitum à Senatu dimitti, & se bona eorum, qui sibi non paruissent, publicaturum. Itaque Appianus ait defluxisse milites, paucis exceptis, qui ob paupertatem, mulctam non timebant. Hinc ergo fiebat, vt Lucullus iam quasi priuatus contemneretur. Angebat etiam Lucullum, quod cum à Marcio, qui ante Acilium Consul fuerat, in Ciliciam sibi mandatam adueniente, subsidium petiisset, id non impetrarat. Itaque inops consilij, nec temere se mouere loco, nec ibidem hærere ausus, in Tigranem ducere decreuit, si forte illum inopinantem simul, & ex itinere defessum fundens, sibi milites reconciliaret. Sed vtrunque irritum fuit. Etenim milites aliquandiu secuti, cum in Cappadociam iter flectendum esset, omnes vno animo, ne verbo quidem vllo facto, sese conuerterunt: Valeriani etiam à signis dilapsi sunt. VIII. *Lucullus pene desertus à suis.*

Hæc dum milites agunt, Mithridates prope totum suum regnum recepit, Romanis, vt ait Appianus, donec maria à piratis repurgarentur, dissimulantibus. Intempestiuum enim ducebant tanto bello inuolui, donec præsentibus latronum maritimorum molestiis liberarentur. Cappadociæ item, ait Dio, multum detrimenti attulit; neque Lucullo obstante, quod Acilium prope esse prætenderet, neque Acilio defendente. Is enim cum prius festinasset, vt victoriam Lucullo præriperet, vbi quæ acta essent resciuit, ne ad exercitum quidem venit, sed in Bithynia prouincia sua tempus traxit. Marcius autem Lucullo auxilium non tulit, causatus milites se nolle sequi. Clodium tamen, qui à Lucullo defecerat, recepit, & rei nauali præfecit: sed is mox à Piratis captus est, & pœnas perfidiæ, & violatæ cognationis dedit. Hæc fere Dio. IX. *Mithridates sua recuperat, Romanis conniuentibus.* *Clodius nauarchus captus à piratis.*

Cretense bellum hoc anno à Metello pene profligatum est. Sed quoniam id nonnihil cum Piratico coniunctum, ab eo lumen aliquod accipit, de eo primum dicamus. X. *Cretense bellum.*

Appianus in Mithridaticis, & Plutarch. in Pompeio, Piratici mali originem à Mithridate petunt, qui dum in Asia, & Græcia vexaretur à Sylla, mari piratas immisit, qui Romanam classem in mari, oraque maritima vexarent. Hi primum paucis nauiculis vagi latrocinabantur. Bello autem Mithridatico feruente, & Romanis contra se inuicem in Italia, in ipsaque vrbe certantibus, destituto custodibus mari, aucti numero, magnas quoque naues sibi parauerunt. Gustatis deinde non mediocribus lucris, ne victo quidem, aut pacato, aut fugiente rege desistebant, sed augebantur potius. Qui enim bello ad egestatem redacti fuerant, relictis terris quæstum in mari quærebant; & potentiores facti iam classe terribiles oppida inuadebant, prædas agebant, homines in sua receptacula abductos, pretio redimere se cogebant, opifices armis, nauibus, cæterisque bellicis muneribus addicebant. *Origo piratici.* *Vt aucti pirata.*

Et primum Ciliciam asperam, latrociniis latebrisque opportunam, commune receptaculum, bellique sedem præcipuam esse voluerunt; ex quo communi nomine vulgo Cilices dicti, se ipsi Mercenarios milites appellabant. Hoc ergo malum in Cilicia vel ortum, vel coalitum ac roboratum, in societatem Syros, Cyprios, Pamphylios, Ponticos, & ferme omnes orientales gentes, propter belli Mithridatici diuturnitatem, pertraxit. Inde in occidentem versum, in Siciliam, atque adeo ad columnas vsque, quas vocant, Herculis penetrauit. Cum ergo Piratarum potentia vsque adeo creuisset, vt Prætores Romanos funderent, fugarentque, commeatus interciperent, maritimam omnem oram, Siciliamque in primis incursarent, vt eam nemo adire nauigio, nemo in agris tutus esse à piratis posset, Romæ denique vrbanam multitudinem magna inopia premerent, XI. *Receptaculum piratarum Cilicia.* *Quam late pateret hoc bellum.*

Maris imperium Pompeio defertur.

cum illi interea luxu, diuitiis, omnique rerum copia abundarent, vt ait Plut. nauibusque supra mille instructi, quadringenta oppida cepissent, celeberrima delubra deprædati essent, Romanos Prætores, cum lictoribus accensisque, captos, aliosque ciues contumelis affectos in mare demersissent.

XII. *Quam graue, atque difficile.* ROMANI, quibus hæc seruitus non ignominiosa modo, sed calamitosa etiam videbatur, de efficaci aliquo remedio cogitare cœperunt. Nam nec Murena, vt ait idem Appianus, hos prædones aggressus, quidquam effecit memorabile, nec post eum Seruilius Isauricus. Adde etiam M. Antonium, qui præfectus oræ maritimæ, prædatorem magis egerat, quam Prætorem. Adde Metellum, qui aduersus eos in Sicilia Pompeio Consule, prospere pugnarat, nec tamen id malum delere potuerat. Adde denique Proconsules Marcium Regem, qui Appium Claudium classis suæ præfectum nuperrime amiserat; & Acilium Glabrionem, qui suis potius cladibus, quam piraticis victoriis illustrabantur. Itaque hoc bellum tam late fusum, tam varium & inconstans, tot cladibus nobilitatum omnes horrebant.

XIII. *Rogatio in gratiam Pompeij.* TVM A. Gabinius his Consulibus, post biennium videlicet à Consulatu Pompeij, legem tulit, inquit Velleius, vt Cn. Pompeius ad eos opprimendos mitteretur: essetque ei imperium æquum in omnibus prouinciis cum Proconsulibus, vsque ad quinquagesimum milliarium à mari. Non nominauit ille quidem Pompeium, sed manifestum erat, vbi huius rei Tribunus mentionem fecisset, statim populum electurum Pompeium. [a] Dio l. 36. ait optimates eam rogationem vsque adeo indigne tulisse, vt Gabinium Tribunum in Curia pene discerperent: qui elapsus, dum eam rem populo significasset, irrupit ille in Curiam, cædibus eam repleturus, nisi iam exiissent: Quin & Pisonem Consulem, qui restiterat, ad mortem trahebant, nisi Gabinio deprecante dimissus fuisset. Eo autem Senatusconsulto pene totius terrarum orbis imperium vni viro deferebatur. Nec vllus vnquam Romanus Imperator, ait Appian. ante Pompeium cum tanta potestate profectus est. Eandem tamen ante biennio, in M. Antonij prætura decretam fuisse affirmat Velleius, nec tamen eius honori à patribus repugnatum esse, quod eius vis non timeretur. *a Dio l. 36.*

XIV. *Eam dissuadent optimates, populus amplectitur.* AT nunc, vt idem ait, Gabiniam legem dissuadebant optimates, nimia hominem potentia armare formidantes, qui eam pro arbitrio depositurus, aut retenturus, vt nuper L. Sylla, videretur. Dissuasit in primis, L. Piso Consul, & quidem non leui periculo suo; dissuasit & Q. Catulus princeps Senatus: sed consilia, totius populi consensu, atque impetu victa sunt: quæ à Plutar. amplificantur. Ei quoque ait fauisse C. Cæsarem, non in Pompeij gratiam, sed vt sibi populum mature conciliaret, & ad extraordinaria imperia conferenda assuefaceret.

XV. *Qua ac quanta potestas data Pompeio ad hoc bellũ.* ADDIT Appianus Imperatorem lege lata creatum esse in triennium, qui toto mari, quod est intra columnas Herculis, & in maritimis prouinciis, vsque ad quadringentesimum à mari stadium potestatem haberet imperandi regibus, præsidibus, ciuitatibus, vt iuuarent se rebus omnibus. Delectus quoque habere illi permiserunt, & pecunias colligere. Ex legionibus etiam ordinariis tradiderunt ei exercitum, & naues quotquot habebant, cum sex millibus talentûm Atticorum, quæ sunt sex milliones francorum, & insuper trecenta millia. Cui mox repræsentatæ sunt copiæ, 120. millia peditum, equitum quatuor millia, naues 270. legati Senatores viginti quinque. Plutarchus quoque ait ab eo electos 24. licet ei antea tantum esset permissum sedecim legatos ex Senatu deligere: nec plures Appian. deinceps quam tredecim, Florus quatuordecim numerant; & Plutarc. ait maria à Pompeio in 13. sortes fuisse diuisa. Habet etiam Plut. naues quingentas, & equitum 5. millia. Legatis illis Pompeius mare distribuit, datis cuique nauibus, peditibus, equitibus, & prætoriis insigniis, ita vt quisque merum imperium haberet, in parte fidei suæ credita. Ipse quasi Rex Regum circumcursaret, & viseret vnumquemque manentem in statione sua, vt omnibus simul locis piratæ opprimerentur, &, si res ferret, singuli vicinis suis, ipse omnibus subsidio veniret, nec longinquis nauigationibus res diu protraheretur.

XIV. *Quomodo gestũ fuerit.* ITAQVE perlustrato inter dies quadraginta tractu occidentali, Romam venit, vbi cum Piso, Plut. teste, eius apparatum labefactare conaretur, ei pene abrogatus

est à populo Consulatus, habebatque ea de re Gabinius rogationem iam conscriptam: sed eam rem Pompeius ipse discussit, impetratisque quæ desiderabat, profectus est Brundusium. A Brundusio vero vectus per tot ac tanta Orientis spatia, omnes aduentus celeritate, apparatus magnitudine, & tam inclyti ducis expectatione perterruit. Adeo vt piratæ, qui videbantur vltro lacessituri, præ metu mox oppugnationes vrbium reliquerint, & relicto mari, in suas se arces, stationésque receperint: atque ita Pompeius sine certamine maria perpurgauerit. Piratæ vero à prætoribus, in sua quique prouincia, in potestatem redacti sint: ideoque Velleius, ait piratas per multa prælia, multis locis fuisse victos.

IPSE Ciliciam, quo plerique refugerant, cum sexaginta lectissimis nauibus, cum magno machinarum, militumque numero petiit, vt arces in rupibus sitas expugnaret. Sed nihil necesse fuit: Nam & celebritate ducis, & apparatus magnitudine territi, alij post alios deditionem fecerunt; arces, naues, arma, castella, captiuos, prædas, variam armorum nauiumque materiam, denique seipsos eius fidei, ac clementiæ permittentes. Florus, ait ad Ciliciam, Plutar. ad Coracesium Ciliciæ à Piratis contra Pompeium esse pugnatum: sed pugnam non vltra progressam, quam vt ad primum ictum concurreretur. Pompeius, & materiam incendit, & naues abduxit, & captiuos dimisit. Eos qui non tam malitia quàm necessitate, amissis domi facultatibus, ad hoc vitæ genus deuenerant, quædam infrequentia oppida, in Cilicia aspera habitare iussit, sed remoto, vt inquit Dio & Velleius, Florus & Plut. à mari loco; quos data facultate sine rapto viuendi, rapinis arcuit. Atque ita bellum piraticum omnium opinione celerius confectum est. Plutar. trium mensium spacio, Dio spatio vnius anni, Cic. pro Manil. extrema hyeme apparatum dicit, ineunte vere susceptum, media æstate confectum. In eo, vt ait Appianus, naues expugnatæ sunt 72. deditæ trecentæ & sex; oppida, castella, cæteraque horum receptacula, centum viginti. Prædonum qui repugnare conabantur, cæsa circiter decem millia. XVII. *In Cilicia vt debellatum.* *Quanto tempore.*

HÆC dum in mari fiebant, Q. Metellus rem feliciter gerebat in Creta, & alterum piratarum fontem exsiccabat, vbi Panares & Lasthenes Cydoniæ duces, viginti quatuor millibus iuuenum coactis, velocitate pernicibus, armorum laborumque patientissimis, sagittarum vsu celeberrimis, Romanum exercitum alterum iam annum fatigabant, vt ait Velleius. Quos Metellus cum præliis aliquot frégisset, totam insulam igni ferróque populabatur: adeoque sæue in captiuos consulebat, vt veneno se plerique conficerent, alij deditionem suam ad Pompeium absentem mitterent. Qui cum eo vnum de legatis suis L. Octauium sine exercitu, ad dedititios recipiendos misisset, irrisus fuit; eoque infestius Metellus in hostes ius victoris exercuit, ait Florus. Gnoson, & Lyctum, & Cydoniam, & alias plurimas ciuitates expugnauit. Epit. 99. Addit Dio Eleutheram per proditionem acceptam, Lappam vi captam, quam tum tenebat Octauius, ab eo quidem abstinendo, Cilicibus autem, qui cum eo erant interfectis: Hierapidnam deserentibus propugnatoribus occupatam. XVIII. *Res à Metello in Creta gesta.*

PLVTARCHVS eam Cretensium legationem illustrat hoc modo. Cretenses qui adhuc supererant & obsidebantur, missis caduceatoribus Pompeium in insulam acciuerunt, & illius prouinciæ partem, atque incidentem in præscriptum à mari modum, 50. scilicet milliariorum. Ille precibus eorũ admissis, interdixit Metello per literas ne bellum gereret, & ciuitatibus ne Metello parerent; vnumque ex legatis suis misit L. Octauium, qui cum obsessis includens se muris, atque cum iis arma socians, non modo odiosum & inuidiosum, verum ridiculum quoque Pompeium reddidit: qui æmulatione in Metellum, hominibus nefariis & impiis nomen suum accommodabat, & velut amuletum appendebat autoritatem. Sic Plut. qui etiam addit hoc Pompeij factum aduersus Metellum, ne à summis quidem eius amicis probatum fuisse, quod etiam Velleius significat. XIX. *Cretensium ad Pompeium legatio.* *Ambitio Pompeij.*

VERVM quid isti summi amici possent in Pompeio, in hoc Cretensi facto, iure accusare, non satis intelligo. Iure suo vsus est erga Metellum; sicut & erga Ciliciæ, aliarúmque prouinciarum Proconsules, quorum prouinciæ, terminis Pompeiani imperij comprehendebantur. Nec magis Metellus de eo conqueri potuit, quam Acilius Glabrio, aut Marcius Rex, aliive XX. *An recte cum Metello se gesserit.*

Proconsules. Sin autem existimant Pompeium satis alioqui gloriosum, Metelli laboribus indulgere debuisse, ne ei hanc laudem videretur inuidere, id ego quoque libenter concesserim. Huc pertinent illa ex Epit. 99. de epistolis Metelli Pompeiique, quibus questus est Metellus gloriam rerum à se gestarum à Pompeio sublatam præteriri, qui in Cretam miserit legatum suum, ad accipiendas vrbium deditiones; quod Pompeius se facere debuisse contendit. Hæc ambitio quia odiosa erat, Metello profuit & Lucullo. Luculli & Metelli triumphum, inquit Velleius, cum ipsorum singularis virtus, tum etiam inuidia Pompeij apud optimum quemque fecit fauorabilem.

ANNVS MVNDI 3988. SEXTÆ ÆTATIS 473. TIGRAN. IN SYRIA 18. ET VLT. HYRCANI II. PONT. 10. PTOL. AVLETIS 15. OLYMPIADIS CLXXVIII. AN. 3. VRB. CONDITÆ 687. COSS. M. ÆMYLIO LEPIDO, ET L. VOLCATIO TVLLO. BELLI MITHRID. 24. CRETICI 3. HERODIS 7.

ANNVS ANTE CHRISTVM 65.

I. *Aristobuli cum Hyrcano bellū.*

VIX Alexandra è viuis excesserat, cum Aristobulus, qui ea viuente magnam regni partem occuparat, Hyrcano fratri, quem illa regni successorem constituerat, bellum intulit, non anno tertio 77. Olympiadis, vt putauit Iosephus, sed 78. nondum quippe illa tunc mortua erat, vt ante diximus. Commisso autem ad Hiericuntem prælio, multi ex Hyrcani militibus ad fratrem transfugerunt. *Et illius victoria.* Itaque victus Hyrcanus in arcem confugit, in quam custodiendi filij, & vxor Aristobuli à matre eius depositi fuerant: sapienti vtique consilio, vt Aristobulus, dum vxori & filiis timet, abstineret à fratre, qui eos haberet in potestate. Itaque illos Iosephus, [a] ibi cum salutis obsides nactum dicit. Reliqui etiam, qui pro Hyrcano stabant, cum victoris metu intra templi septa se recepissent, breui deditionem fecerunt.

[a] l. 1. de bel. c. 4.

II. *Hyrcanum redigit ad priuatam vitam.*

COEPTVM est deinde agi inter fratres de pacis conditionibus. In quibus Aristobulus obtinuit vt regnaret, & fratrem sineret in otio frui, quæ illi obuenerant, facultatibus, & priuatam vitam agere. Hoc fœdus ictum est in ipso templo, & data acceptáque fide, iunctisque dexteris sancitum: & post mutuos complexus in conspectu populi factos digressi sunt, alter in regiam, alter priuatus in ædes Aristobuli. Ita Ioseph. [b] lib. etiam vigesimo c. 8. distinctius tradit Hyrcanum pontificem ad priuatam vitam redactum ab Aristobulo, qui sibi ipse regnum simul vsurpauerit, ac sacerdotium, exegisséque in vtraque dignitate tres annos, totidémque menses, donec à Pompeio Hierosolyma capta est. *Non habēda ratio regni eius tyrannici, neque pontificatus.* Verum quia vtrunque tyrannice ab Aristobulo factum est, fratris lenitate abutente, nulla Tyranni ratione habita, Hyrcani pontificatum cum Eusebio continenti serie producimus: qui etiam Hyrcani regnum deinceps prætermittit, siue quia fratri id cessit, vbi id tribus mensibus administrasset, vt ait Iosephus, [c] siue quia, licet Pompeij beneficio restitutus in possessionem pontificatus, principatum quoque suæ gentis acceperit, absque diademade illum accepit, vt idem scribit, [d] additque, præter illos nouem priores annos, per alios 23. aut 24. potius, vt in Græco est, summum sacerdotium obtinuisse: vt mirum sit ab Eusebio illi annos 34. præter illos priores, attribui, & longa serie vsque ad Herodis principatum ordinari. Quod miror ab Emendatore temporum, in animaduersionibus suis non animaduersum, aut emendatum.

[b] l. 14. c. 1.
[c] l. 15. c. 9.
[d] l. 20. c. 8.

III. *Manilij rogatio de libertis.*

HIS Consulibus Romæ tumultus excitatus est. Nam P. Antronius Pætus, & P. Corn. Sylla magni illius Syllæ fratris filius, vt ait Dio l. 36. Consules in seq. annum

designati, largitionis ambitiosæ conuicti, damnatique, de spe consulatus deiecti fuerant. Hi accusatoribus suis, L. Cottæ & L. Torquato, vitæ periculum creabant per insidias, idque eo infestius, quod eos viderent in suum locum Consules designatos. Suscepti facinoris addidere se Comites Cn. Piso, & L. Catilina homo audacissimus, iratus ob repulsam in petitione consulatus: frustrati tamen sunt incepto, quod maturius insidiæ patefactæ sunt, & Cottæ atque Torquato à Senatu datũ contra insidias militare præsidium: quin & contra eos SC. editum fuisset: nisi tribunus quidam intercessisset. Piso autem ferocior, sub specie honoris in Hispaniam ablegatus, ibi ab incolis ob iniuriam quandam trucidatus periit. Hæc fere Dio. Porro hic tumultus prolusio quædam fuit eius tempestatis, quæ post biennium Cicerone Consule erupit. Sed iam quæ foris sunt gesta videamus.

IV. *Manilij rogatio de libertis.*

Seqvitvr enim deinceps bellum à Pompeio contra Mithridatem & Tigranem gestum, quæ illi prouincia hac ratione commissa est. C. Manilius, vt scribit Dio l. 36. extremo anni die, cum iam vesper appeteret, subornatis quibusdam è plebe, suffragiorum ius idem libertis cum Patronis concessit. Quod vbi Senatus comperit, postridie, quo noui Consules Lepidus & Tullus magistratum inierunt, legem eius antiquauit, magna populi in se indignatione conflata: quam vt tolleret, Pompeio, qui beneuolentissima plebe vtebatur, se dedidit, & in eius gratiam rogationem tulit, quoniam Gabinium, qui alteram tulerat, plurimum apud eum posse animaduertebat.

V. *Altera de bello Mithridatico Pompeij.* *Repugnante Senatu, & quare.*

Manilivs ergo populum rogat, velit iubeatque Pompeio bellum contra Tigranem ac Mithridatem, tum Bithyniæ ac Ciliciæ administrationem decerni. Hic quoque Senatus plurimum indignatus est, siue quia iterum nimia potestas vni eidemque periculose committebatur, siue quia Marcio & Acilio magistratus, ante peractum imperij tempus abrogabatur, siue quia Lucullo tot annorum laboribus parta gloria, triumphusque eripi videbatur, cum illuc, quasi iam confecto bello, legati ad constituendam acquisitam prouinciam missi essent. Lex tamen Manilia perlata est: populus quippe, vt ait Appianus, Pompeium in nauatæ operæ bello piratico præmium, hunc ei honorem deferre voluit, prorogata illi eadem belli pacisque potestate, vt proprio arbitratu vel hostes iudicaret, vel asciseeret socios. Denique ei datum est imperium in omnes exercitus, quotquot essent extra Italiam, priuilegio nemini ad eam diem concesso; id quippe erat, inquit Plutarchus in Pompeio. totum vni imperium Romanum subiicere. Quas enim videbatur prouincias priore lege non obtinere, eæ adiiciebantut omnes, cum copiis quibus Lucullus Mithridatem, & Tigranem deuicerat.

VI. *Perlata lex studiis Cæsaris & Tullij.*

Perlata porro lex est vt Dioni placet, Cæsare in primis, ac Cicerone suadentibus. Non quod id è Rep. esse arbitrarentur, aut vt gratiam sibi Pompeij aucuparentur; sed ille, vt plebem sibi magis magisque conciliaret, & ad extraordinaria imperia committenda assuefaceret; hic vt ostenderet, quam se cumque in partem dedisset, non leue se rebus momentum afferre: itaq; alternatim se modo plebi dabat, modo accommodabat Patribus. Sic ipse. Plebi tamen magis studebat hoc tempore, quo breui futurus erat candidatus summi magistratus; ad quem sibi fauentem eadem opera reddebat Pompeium, quem plebs ferebat in oculis.

VII. *Pompeius admittit imperium in bellum Mithrid.*

Pompeivs autem, qui se ad naualem in Cretam, & aduersus Metellum expeditionem parabat, vt ait Dio, (ex quo intelligitur etiam ad hunc annum Creticum bellum pertinere,) vbi quæ acta essent intellexit, moleste quidem se id ferre simulauit, vt antea, gratissimam tamen rem habuit; & omissa Cretæ deinceps cura, totum se barbarico bello dedidit. Eique consentit Plutar. additque statim propositis edictis, ad se milites, Dynastasque euocasse; & prouinciam ingressum deterendæ Luculli autoritatis gratia, nihil ex illius actis immotum reliquisse. Quo per amicos expostulante, visum est in colloquium venire. Congressi sunt in Galatia, maiore ostensione quam fructu; dum alter auaritiam, alter ambitionem alteri obiiceret, vera vterque, vt Velleius ait, accusatione. Denique omnes Lucullo milites Pompeius abstraxit, præter mille sexcentos, quos ob contumaciam sibi inutiles, Lucullo ducebat infensos. Ita Lucullus discessit, Pompeius in Mithridatem mouit.

Is tum, vt ait Appianus, ex propria ditione lectissimum habebat exercitum, peditum 30. millium, equitum trium millium (Plutar. duũm millium) ad regni

sui præsidium, & quia Lucullus eam regionem nuper vastauerat, plerique cogente inopia, ad Romanos confugiebant, quos Rex, si quando deprehendisset, atrocibus suppliciis afficiebat. Et optarat quidem Mithridatis amicitiam ab initio Pompeius, vt Dioni placet, eámque ob causam Metrophanem ad eum miserat; sed Mithridates, nixus Parthorum amicitia, eam negligebat. Verum vbi sensit Parthorum regem à Pompeio amicitia occupatum, vltro ipse legatos ad Pompeium misit, rogans quibus conditionibus pacem impetrare posset. Si transfugas, inquit Pompeius, tradideris, & teipsum nostræ fidei commiseris.

IX. *Quod excitat in eius exercitu tumultũ.* QVOD vbi in exercitu eius inauditum est, transfugæ, quorum magnus erat numerus, ne traderentur veriti; barbari quoque, ne destituti eorum auxilio bellare cogerentur, tumultuabantur. Et admisissent aliquid in Mithridatem; nisi ille finxisset se explorandi Romanorum castra, non pacis petendæ gratia misisse legatos. Itaque iurauit, inquit Appian. se nunquam cum Romanis pacem habiturum, nec quemquam eis traditurum, nec quicquam, nisi in communem omnium vtilitatem, facturum.

Rex pressus inopia recedit. Deinde post nonnullam equitum velitationem, Rex pressus inopia, in interiora regni sui se recepit, sperans hostem in vastata regione eadem inopia afflictum iri; sed Pompeius post se commeatus deferri iusserat. Progressus deinde ad orientalem regni tractum, ducto 150. stadiorum vallo, difficilem regi frumentationem reddidit, vt is rursus inopia laborans, iumenta omnia, solis equis reseruatis, 50. diebus absumpserit, moxque noctu magno silentio, per difficiles vias aufugerit.

X. *Eum persequitur Pōpeius.* POSTRIDIE cum secutus Pompeius extremum eius agmen inuasit, cum Rex, amicis licet suadentibus, in prælium descendere non sustinuit, sed contentus per equites submouere prementem hostem, vespere in densissimas syluas se abdidit. Sequenti die vicum occupauit, circumquaque rupibus munitum, ad quem vnicus ascensus patebat, & à 4. cohortibus seruabatur. Romani quoque ex aduerso stationem opposuerunt, ne Rex effugeret.

Postridie vterque exercitus primo mane armatus est, & progressi vtrimque stationarij per decliuia velitabantur. Nonnulli etiam equites regij, sine equis iniussi opem ferebant suis militibus; in quos cum complures equites Romanorum irruerent, regij vno agmine castra cursu petebant, vt conscensis equis cum Romanis æquo marte confligerent.

XI. *Ex vano terrore regij turbati vincuntur.* EOS ita cum clamore cursuque ruentes, conspicati è superiore loco, qui adhuc armabantur, rem non intelligentes, ratique hos captis diuersa parte castris fugere, & ipsi proiectis armis fugiebant, & cum non pateret exitus, per rupes desiliebant in præceps, reliquos facile fuit Pompeio conficere, cæsa sunt ferme decem millia, castra cum omni apparatu capta. Hanc pugnam Plutarchus in Pompeio, Dio,[a] Florus,[b] Orosius,[c] Eutropius l. 6. etsi qui alij, omnes nocte confectam tradunt. Luna tunc orta, inquit Oros. à tergo Romanis erat, Regij longitudine vmbrarum proximitatem hostium rati, cuncta in irritum tela fuderunt. Romani velut inermes postea aggressi, sine labore, vicerunt. Namq; de exercitu regio 40. millia cæsa, vel capta sunt Romani vulnerati mille: vix 40. interfecti.

a l. 36. Epit. 101.
b l. 3. c. 5.
c l. 6. c. 4.

XII. *Fuga Mithridatis.* ET Mithridates quidem, inquit Florus, illa nocte debellatus est. Nihil enim postea valuit, quamquam omnia expertus, more anguium qui obtrito capite, postremum cauda minantur. Nam superato Bosphoro, etiam Thraciam, Macedoniam, & Græciam transilire; Italiam deniq; necopinato inuadere cogitabat. Hæc fere Florus, iisq; simillima Appianus, vt dicetur anno seq. De præsenti autem prælio, Mithridates, inquit, cum solis satellitibus per rupes elapsus, incidit in quosdam equites mercenarios, & peditum circiter tria millia; à quibus in castellum Sinoregem deductus, vbi multum pecuniæ coaceruauerat, ibi annuo stipendio fugæ comitibus numerato, cum sex talentûm millibus ad Euphratis fontes properauit, Colchos inde petiturus, & illis aditis in Dioscuriade hybernauit. Hæc Appianus de Mithridate. Dio scribit Mithridatem fugientem ad Tigranem contendisse, eoque per legatos compellato, nullum amicum responsum accepisse, vt qui crederet eum esse causam, cur Tigranis filius in patrem insurrexisset: imo eius legatos in vincula coniecisse, eóq; cognito iter ad Colchos arripuisse. Plut. etiam ait Tigranem Mithridati Armenia interdixisse, ac centum talenta in caput eius pronunciasse.

A Tigrane curre-pulsus.

Interea Tigranis filius, qui ad Phraatem Parthorum regem profugerat, ex eiusdem hospitis consilio, supplex ad Romanos confugit, iustitiæ ac fidei Pompei fama permotus. Cui etiam fidens Tigranes pater, ne caduceatore quidem præmisso, ad eum profectus est, filium accusaturus, & omnia eius arbitrio permissurus. Cui Pompeius tribunos, & præfectos equitum honoris gratia obuiam misit. Ille Pompeium more barbarico, vt potiorem adorauit; longe scilicet alius ab eo, qui in Syria nuper Rex Regum audiebat, regesque ad famulorum contemptissima obsequia deiiciebat. Plutarchus ait iussum à Pompeij lictoribus ex equo descendere, illum autem etiam gladium discinxisse, eisq; tradidisse, & vt peruenit ad Pompeiũ, capiti detraxisse cidarim. Eamque, & seipsum ad eius pedes abiicere voluisse. Cæterum Pompeium anteuertisse, apprehensáque dextera sustulisse eum, ac sedere iussisse ad latus suum, eius filio ad latus alterum collocato. Eadem habet & Dio, & Cic. pro Sext. Pergit vero Appianus. XIII. *Vterque Tigranes Pompeium adit.*

Hic apud Pompeium rationem à se gestorum reddidit, & vbi multis muneribus Pompeium, totumque exercitum affecisset, veniam etiam ab eo præteritorum accepit. Reconciliauit etiam Patri filium Pompeius, eumque in minoris Armeniæ Sophena, Gordenáque regnare iussit, Patrem autem in reliqua Armenia; ea lege vt hũc filium hæredem relinqueret. Quæ Appianus appellat munera, Plut. & Dio vocant mulctam impositam sex millium talentorum, pro damnis illatis, sicut & pro impensis à populo Romano in bello Mithridatico factis, cuius ille magna pars aliquot annis fuisset. Nec tamen neganda sunt munera quæ tum regium splendorem, tum beneuolentiam quæ quærebatur, testarentur. XIV. *Qui patrẽ filio conciliat.*

De filio autem Tigranis scribit Dio, cum neque assurrexisse patri, neque alia vlla comitate erga eum vsum esse; quin etiam ad cænam vocatum non adfuisse, eaque re infensum sibi Pompeium reddidisse. Deinde auditis eorum controuersiis, solam Sophenem filio attribuisse, vbi erant pecuniæ, quas à Tigrane Pompeius exigebat: quas cum sibi habere vellet Tigranes iunior, nec acquiesceret, quin potius meditaretur fugam, in libera primum custodia habitus, deinde in vincula coniectus, Romam denique pertractus est. Pater pecunia potitus, multo plura quam pactus erat dedit, quo facto inter amicos sociósque populi Rom. annumeratus est. Appianus aliter filij exitum tradit: eum scilicet ab Armeniis incitatum, & apud Pompeium adhuc versantem, patri struxisse insidias, ideóque captum fuisse: & cum vinctus etiam Parthos contra Romanos sollicitaret per nuncios, in triumphum ductum, mox in carcere esse necatum. XV. *Quæ sors Tigranis iunioris.*

Provinciis verò, inquit, bello quæsitis iam nunc eum iussit decedere; & decessit tota Syria, ab Euphrate vsque ad mare. Nam, & hanc, inquit Appianus, Tigranes occuparat, & partem Ciliciæ eiecto Antiocho Pio. Eo Syriæ ambitu comprehendit etiam Phœniciam, quæ diserte in Epit. 101. & à Plutar. in Pompeio, & Dion. l. 36. nominatur. Verum & huius Antiochi filium, cognomine Asiaticum, regno Syriæ priuauit, vt idem ait, in fine lib. de bellis Syriacis, cum vnum annum tantum regnasset, dum Romanus Imperator aliis negotiis destinetur. XIV. *Tigranes decedit Syria iussu Pompeij. Qui & repellit Antiochum Asiaticũ.*

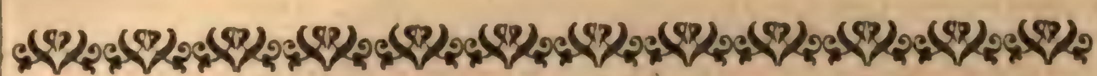
Verum ille quoque annus Tigrani attribuitur. Iustinus quoque li. 40. hunc Antiochum (quem male Cyziceni filium appellat. Nepotem enim oportuit: inter Cyzicenum enim & Asiaticum Antiochum, interiectus est Antiochus Pius, vt perspicuum est ex Syriacis Appiani) à Lucullo appellatum regem tradit. Sed quod Lucullus dederat, inquit, postea ademit Pompeius: qui poscenti regnum respondit, ne volenti quidem Syriæ, nedum recusanti, daturum se regem, qui 18. annos, quibus Tigranes Syriam tenuit, in angulo Ciliciæ latuerit: Victo autem eodem Tigrane à Romanis, alieni operis præmia postulet. Igitur vt habenti regnum non ademerit; ita quo cesserit Tigrani, non daturum, quod tueri nesciat, ne rursus Syriam Iudæorum, & Arabum latrociniis infestam reddat. *Ratio temporis.* *Syria facta prouincia Rom.*

Atqve ita Syriam in prouinciæ formam redegit, paulatimque Oriens consanguineorum regum discordia Romanorum factus est. Ita Iustinus. Quæ speciem quidem habent probabilitatis, & iustitiæ, veram autem iustitiam profecto non habent. Oportebat enim Romanos, si Iustitiæ cultores essent, & sapientiam in reconciliatione dissidentium, & potentiam in opprimendis tyrannis, & iis pariter, qui XVII. *Num rectè spoliatus regno.*

iniuria opprimebantur, subleuandis, collocare; non miseros, & sese tueri non valentes regno spoliare. Neque enim culpa est tueri se non posse, & infestum habere regnum suum. Non enim minus inuito regi id contingit, quam patri familias; quem si propterea domo exturbare, & fortunis omnibus euertere iniustissimum sit, quomodo id non sit in rege tanto iniustius, quanto maior iniuria perpetratur, & persona regia, celso deiecta culmine, commiseratione dignior, vel barbaris ipsis censetur?

XVIII. *Creta debellata.* Interea vero dum hæc aguntur in superioribus Asiæ prouinciis, in Creta à Q. Metello debellatum est. Cum enim intellectum est à Cretensibus aliò Pompeii curas esse conuersas, & inanes esse spes deditionesque ei factas, veriti Metelli seueritatē de fuga cogitarunt. Aristion enim, vt ait Dio, vnus de primariis Cretensium ducibus, qui Cydonia excesserat, qui L. Bassum deuicerat, Hierapydna occuparat, cum ibi aliquandiu cum Octauio perseuerasset, postquam aduersum se Metellum ire senserunt, vrbe relicta vela in altum dederunt. Ibi tum tempestate vexati, & in terram multis suorum amissis eiecti sunt.

Et in prouinciæ formam redacta. Metellus totam exinde insulam subegit; eoque modo Cretensibus, qui ad id tempus libertate potiti fuerant, iugum seruitutis impositum est, ei quippe leges datæ, & missis eo de more decem legatis, in prouinciæ formam redacta est. Metellus Cretici cognomine auctus, de iis triumphauit. Is tamen neque Panarem, neque Lasthenem vt in triumphum duceret obtinuit; eos enim Pompeius, auxilio cuiusdam tribuni plebis, ei eripuit, quod eos ex pacto, sibi, non Metello diceret accessisse. Hæc fere Dio.

ANNVS MVNDI 3989. SEXTAE AETATIS 474.
HYRCANI II. PONTIFICIS 11. PTOLEMÆI AVLETIS 16.
Herodis ætatis 8. Olympiadis CLXXVIII. an. 4.
Vrbis Conditæ 688. Coss. L. Avrelio Cotta, & L. Manlio Torqvato. belli Mithridatici 25.

ANNVS ANTE CHRISTVM 64.

I. *Quietas Iudææ res turbat Antipater.* RES in Iudæa quietæ videbantur, Aristobulo rerum potiente, & Hyrcano priuatam vitam agente, cum omnia iterum, Antipatri cuiusdam artibus turbata, non prius pacem, quam seruitutem, sicut reliqua Syria, inuenerūt. Quo autem id modo contigerit, ex Iosepho petamus, ex quo Egesippus & Origenes. Erat Hierosolymis Antipater quidam Antipæ filius, genere Idumæus, fortuna diues ac potens, natura factiosus & industrius, Hyrcano amicus, ideoque Aristobulo infensus, cuius potentiam cum formidaret, pacem suam in communi rerum perturbatione positam credens, occultis obtrectationibus Iudæorum potentiores contra Aristobulum incitauit, iniquum esse dictitans sinere Aristobulum incubare vsurpato per iniuriam imperio, ex quo fratrem natu maiorem deiecisset, eumque ætatis prærogatiua spoliasset. *l. 14. c. 2. l. 1. c. 14. Homil. 17. in Genes.*

II. *Hyrcano fugam ad Arabes persuadet.* Eisdem verbis etiam Hyrcanum assidue obtundebat, addens ne vitam quidem illi esse in tuto, nisi matura fuga saluti suæ prospiceret. Amicos enim Aristobuli consultare, quomodo eo sublato de medio, dominationem alteri constabiliant. Tandemque vrgendo ægre obtinuit, vt in fugam ad Aretam regem Arabum consentiret, præmisso ad eum Antipatro, qui ab ipso tutum perfugium impetraret. Accepta fide Hierosolymam reuersus, non multo post cum Hyrcano vrbe noctu egressus, Petram Arabiæ regiam magnis itineribus peruenit.

Cumque ab Arabe beneuole accepti essent, institit apud eum Antipater, vt Hyrcano regnum Iudææ vindicaret, quod cum Antipatri munera suaderent,

HYRCANI & ANTIPATRI CONATVS INANES.

Hyrcani promissio persuasit. Pollicitus enim est Aretæ, si eius ope in regnum esset restitutus, redditurum se ei regionem cum duodecim oppidis, quæ pater ipsius Alexander Iannæus Arabibus eripuerat.

III. *Aretæ in Aristobulum expeditio. Et victoria.*

HIS promissis Aretas permotus, expeditionem suscepit contra Aristobulum, ducens quinquaginta millia pedestris simul & equestris exercitus; commissoque prælio victor euasit, statimque militibus ad tyrannum transfugientibus, desolatus Aristobulus Hierosolymam confugit. Arabs autem adducto secum toto exercitu, Iudæis etiam Hyrcanum adiuuantibus, in templo Aristobulum sub festa Paschalia obsidebat.

Interea missus à Pompeio Scaurus, post dimissam à Tigrane Syriam, Damascum venit: ipsum enim Imperatorem Mithridaticum adhuc bellum retinebat; Mithridaticum, inquam, nam cum Tigrane confecta res erat, etsi Iosephus dicat Pompeium adhuc bellum contra Tigranem gessisse. Cum autem Scaurus Damascum recens à Metello & Lollio captam reperisset, in Iudæam continuato itinere properauit.

IV. *Damascus capta, an & vastata.*

APPARET hos de Pompeii præfectis in bello piratico fuisse. Nam in diuisione illa partium maris mediterranei, Cyprus & Phœnicia Metello Nepoti obtigerat, vt inquit Appianus in Mithridat. qui fugitiuos piratas in mediterranea Damascum vsque persecuti, etiam vrbem in Romanorum potestatem redegerũt. Eos à Scauro summotos ex eo loco, habetur, l. 1. de bell. ca. 5. sed id nunc à Iosepho vel omissum vel emendatum est. Is qui dicitur Egesippus, siue verus, siue supposititius, putat missum à Pompeio Scaurum, vt Syriam infestaret, cum ipse Tigranẽ atque Armeniam vrgeret, idemque ait Metellum & Lollium funditus euertisse Damascum: sed neutrum arbitror probatum iri doctis. Nam Iosephus, quem vnum ille sequitur, id non habet, nec cæteri, quos ego quidem viderim: sequens certe Iosephi historia florentem adhuc Damascum exhibet, vbi Pompeius dissidentes audit reges, vnde copias ad bellum colligit.

l. 1. c. 14.

V. *Legati Iudæorum opẽ à Scauro petunt. Qui Aristobulum regno restituit.*

HVIC legati facti sunt obuiam, tam ab Hyrcano, quam ab Aristobulo; vtrique petentes societatem & auxilium, vtrique certatim plurima talenta offerentes, re autem vera coëmentes pecunia seruitutem. Verum lib. 1. de bell. cap. 5. pecuniarum tantum Aristobuli fit mentio. *Trecentis talentis*, ait, *quæ Aristobulus ei miserat, iustitia posthabita est.* Tot enim acceptis, Scaurus ad Hyrcanum & Arabes legatos misit Romanorum, eis & Pompeii nomen intentans, nisi ab obsidione desisterent. Itaque & Aretas ex Iudæa in Philadelphiam recedit, metu perculsus, & Scaurus Damascum redit. Aristobulus regno & libertati restitutus, vltionem in fratrem, atque Arabas parat; quæ ante annum sequenrem, ab homine viris atque pecuniis pene exhausto, repeti non potuit.

VI. *Mithridates mouet Scythas*

INTER hæc autem neque Mithridates, neque Pompeius quieti erant. Nam Mithridates, vt scribit Appianus, cum in Dioscuriade hybernaret, nihil mediocre, aut quod deceret profugum, voluebat animo; sed perlustrata in circuitu Euxini Ponti ora, Scythisque maris eius accolis, & paludis Mœotidis, peruadere cogitabat in Bosphorum, pulsoque Machare ingrato filio, rursus apertum cum Romanis bellum gerere, & ex Europa Asiam impugnare; eaque audacter cogitata, etiam audacius executus est. Nam per Scythicas gentes, Mœoticosque regulos, partim vi, partim gratia iter fecit, multa iis dona dedit, recepitque, eos in belli societatem perduxit. Adeo etiam fugiens & calamitosus, formidandus erat, atque terribilis.

VII. *Machares territus sibi manus infert.*

TVM Machares filius, postquam audiuit patrem, tam breui tempore, tot feras gentes, & quæ vocantur claustra Scythiæ, nulli antea permeata transisse, legatos ad eum misit, qui excusarent, quod necessitate coactus Romanos coluerit. Sed vbi cognouit eum implacabilem, fugit in Chersonesum Ponticam, incensis nauibus, quò patri adimeret persequendi facultatem, sed cum ille in eum classem alteram immisisset, manus sibimet miser intulit. Mithridates eius amicos, quos ipse ei comites antea dederat, omnes interemit; domesticos autem dimisit incolumes. Deinde etiam miram expeditionem cogitabat: è Bosphoro enim in Thraciam, & inde per Macedoniam, postremoque per Pannoniam, superatis Alpibus Italiam petere statuebat; elocatisque filiabus, potentissimum quemque eo-

rum sibi commilitonem adiungere: sed serpens, inquit Florus, obtrito capite, cauda minatur.

VIII. *Pompeii cũ Iberis res gesta.* INTEREA vero Pompeius his ipsis Consulibus, vt author est Dio, l. 37. contra Albanos & Iberos bellum gessit. Et primum cum Artoce Iberorum rege, quem sæpe fusum ac fugatum, tandem pacem, datis filiis obsidibus, petentem admisit; vt qui nollet rem longius extrahi. Inde autem Mithridatem persequi superata Colchide, & Bosporum petere cogitabat: verum comperta, tam maritimi, quam terrestris itineris difficultate, incepto destitit, in Albanos necopinantes profectionem conuertit, Cyrnum, quo loco eum vadosum æstas reddiderat, traiecit. Eum fluuium alii Cyrum, alii Cyrrhum vocant. Plut. ait ex montibus ortum Ibericis, & Armenio Araxe auctum, duodecim ostiis sese in mare Caspium effundere, idemq. habet Appianus in Mithridaticis.

IX. *Et cum Orase Albanorum rege.* DEINDE Cambyse & Abante fluuiis superatis, affuit Oræses Rex Albanorum: qui ne multitudine Romanorum conspecta, territus retro cederet, Equites suos in fronte constituit, post eos reliquam multitudinem in genua subsidere iussam, & scutis opertam quiescere. Itaque Oræses iis non animaduersis, contra equites aciem instruit, & eas solos esse ratus, inuadit, leuique momento in fugã, quam data opera faciebant, vertit, instatque cedentibus. Tum repente pedites se erigentes, dato inter se spatio, vt securus suis per medios esset receptus, insequentem temere hostem excepere, magnamque eorum multitudinem circumfusam concidere. *Magna cũ strage delentur.* Qui circumdati non erant in eos equites circumuecti ad dextram, læuamque cædentes, magnam stragem edidere: qui ab vtraque clade in syluas proripuere sese, his accensis periere; subinde clamante Romano, *hem saturnalia*, sub id enim tempus eos Albani fuerant adorti. His gestis, depopulataque regione, Albanis pacem dedit; aliquotque aliis populis, Caucasum montem vsque ad mare Caspium accolentibus, qui eam per legatos postulabant. *Pax cum Albanis &c.* Phraatem etiam Parthorum regem, ad fœdera pacis confirmanda compulit, eique Corduenem regionem, de qua cum Tigrane decertabat, misso in eam Afranio ereptam, Tigrani dedit.

X. *Prior Catilinæ coniuratio, eius socii.* PRIOR Catilinæ cum Autronio & Sylla coniuratio, anno superiore inchoata, his Consulibus temere suscepta, & semel iterumque patefacta in ventos abiit, vt fusius tradit Salustius in Catilinaria. Eius participem, imo & principem M. Crassum, vna cum C. Cæsare scribit Suetonius. Ante paucos dies, inquit, quam ædilitatem iniret, (C. Iulius) venit in suspicionem conspirasse cum M. Crasso Consulari, item P. Sulla & Autronio, post designationem Consulatus ambitus condemnatis, vt principio anni Senatum adorirentur, & trucidatis quos placitum esset, Dictaturam Crassus inuaderet, ipse ab eo Mag. equitum diceretur, constitutaque ad arbitrium Republica Sullæ, & Autronio Consulatus restitueretur: quæ Suetonius, tum aliorum, tum Ciceronis autoritate confirmat, dicentis Cæsarem in Consulatu confirmasse regnum, de quo Ædilis cogitarat. Plura ibid. ea de re, si videbitur, leges. l. 1. c. 9.

XI. *Antiquorum patrũ de Herodis genere sententia.* PRIVSQVAM autem ad alia pergamus, hic vbi primum, Iosephus Antipatri, qui Herodem genuit, mentionem facit, alia de eiusdem genere opinio, quæ antiquorum patrum fuit, proferenda est, & nominatim Africani, Eusebii, Epiphanii; & hoc ipso non parum habet probabilitatis. Eusebius ergo, vbi Iosephi opinionẽ retulit. Verum, inquit, vt Africanus, scriptor haud quaquam vulgaris, memorat, eius genus qui accurate peruestigant, Antipatro satum fecerunt. Hunc autem Herodis cuiusdam Ascalonitæ filium fuisse, qui ex Æditưis, sic enim appellati sunt, qui templo Apollinis inseruierunt, originem traxit. Qui quidem Antipater cum adhuc puer esset, captus ab Idumæis latronibus, cum illis quod reliquum erat vitæ propterea traduxit, quod patri eius, qui in magna egestate versabatur, ad eum redimendum non satis pecuniæ suppetebat. l. 1. hist. eccl. c. 6. Hæresi 20.

XII. *Censendus Ascalonita.* OPVLENTVM nihilominus illum fuisse scribit Iosephus, & cum eo Egesippus, & probabile facit familiaritas eius cum Hyrcano pontifice pridem iam coalita, & regiis etiam negotiis, ac studiis partium implicita. Concludit Eusebius. Ei vero moribus illorum, & vitæ institutis educato, postea cum Hyrcano summo Iudæorum sacerdote magna intercessit familiaritas. Huius filius erat Herodes ille, qui Seruatoris nostri tempore vixit. Hactenus Eusebius, quem præter Epiphaniũ

secutus est Theodoretus in Dialog. Immutabilis, & Orat. 9. in Danielem. Ambrosius in c. 3. Lucæ, in ea verba, qui fuit Salathiel. Hieronymus in cap. 22. Matth. Iudæi apud sanctum Iustinum in Dialog. cum Tryphone. Quam sententiam amplectitur, & fuse confirmat noster Serarius, toto opusculo de Herode, & nominatim ca. 9. & 11. vbi sanctorum patrum sententias, vnius Iosephi testimonio, qui tam sæpe falsitatis conuincitur, meritissimo vult præponderare.

ANNVS MVNDI 3990. SEXTAE AETATIS 475. HYRCANI II. PONTIFICIS 12. PTOLEMÆI AVLETIS 17. HERODIS ÆTATIS 9. OLYMPIADIS CLXXVIIII. AN. 1. VRBIS CONDITÆ 689. COSS. L. IVLIO CÆSARE, & C. MARCIO FIGVLO. BELLI MITHRIDATICI 16. CONIVRATIO CATILINÆ.

ANNVS ANTE CHRISTVM 63.

CVM primum attritus coluber resumpsit vires, lingua minax assurgit ad certamen. Aristobulus, Scauri & Romanorum empto fauore nixus, cum magno exercitu contra Aretam & Hyrcanum profectus est, inquit Iosephus, & congressus cum eis apud locum quem Papyronem nominant, prælio vicit, cæsis circiter septem millibus hostium, inter quos etiam Cæphalio frater Antipatri cecidit. Eadem fere habet lib. 1. belli cap. 5. nisi quod in Græco legitur cæsa super octo millia, & cæsum Antipatri fratrem Phallionem; quomodo etiam habet, qui dicitur Egesippus. Contigerunt autem hoc anno Olympiaco, quo Andreas Lacedæmonius in stadio coronatus est, ducentesimo primo annorum septenario, ab ingressu Iosue in Chananitidem.

[Left margin: ..14. c. 4.; ..1. c. 14.] [Right margin: I. *Victoria Aristobuli de Hyrcano*. *Annus sabbaticus 201.*]

L. SERGIVS Catilina, cuius prior coniuratio præcedenti anno, authoris sui temeraria festinatione discussa euanuerat, eam hoc anno maiori conatu, consilioque redintegrat; eiusdem quippe suscipiendi facinoris causæ remanebant, eluenda ignominia repulsæ Consulatus, ambitio supremæ dignitatis, sperata scelerum impunitas, malesuada fames & turpis egestas, quam libidines & luxus infinitus inuexerant. Ergo suppares sibi socios atque amicos renouat, quorum plerique Syllani milites largius suo vsi, rapinarum & victoriæ veteris memores, ciuile bellum exoptabant; cum iis opprimendæ Reipublicæ consilium capit. Ei consilio fauebat occasio, quod nullus tum in Italia erat exercitus, Cnæus Pompeius in extremis terris bellum gerebat, Senatus nihil intentus Reipublicæ, tutæ tranquillæque res omnes, vt ait Salustius.

[Right margin: II. *Catilina redintegrat coniurationem. Eius causæ.*]

ACCESSIT & ad parturiendum hoc malum, iudiciorum metus. Nam, vt scribit Dio lib. 36. his ipsis Consulibus, qui ex mandato Syllæ Lucretium Ofellam, siue Asellam repugnante Sylla Consulatum petentem medio in foro occiderat, & alius quidam multorum à Sylla proscriptorum percussor, homicidiorum causa in ius vocati, supplicioque affecti sunt; præsertim id Iulio Cæsare agente. Ea res præter opinionem vulgo accidit: sed & quod Catilina eadem de causa accusatus, (nam & is proscriptorum multos interemerat,) in iudicio absolutus est, isque ab eo periculo longe deterior effectus, tandem hac ipsa de causa periit. Hæc fere Dio.

[Right margin: III. *Alia causa, iudiciorum metus.*]

Rem fuse pergit explicare Salustius; sed quæ ad hunc annum pertineant, hæc fere sunt.

CATILINA circiter Calendas Iunias L. Cæsare, & C. Figulo Coss. Coniurationis socios, quos seorsim singulos crebro appellauerat, & ad res nouas impulerat, in vnum omnes conuocat, in quibus plerique ex Senatorio, & equestri ordi-

[Right margin: IV. *Quæ molitus hoc anno Catilina*]

ne, imprimisque P. Lentulus Sura Consularis, & C. Cethegus, quem arbitror esse eum, qui in Plutarcho Lucullo Romæ dominabatur, vitiis diuitiisque notissimus, P. Autronius Pœtus, superiore anno Consulatu deiectus, cum competitore suo P. Cornelio Sylla, aliique. Quin ne M. ipsum Crassum, tum longe omnium potentissimum, & Cnæi Pompeii æmulum, eius consilii ignarum fuisse nonnulli credidere, inimici sui, breui cum exercitu rędituri, potentiam reformidantem, & cuiusuis opes contra illum crescere cupientem, imo & persuasum se inter illos facile principem fore.

V. *Consilium cum iis initum.* CONVOCATOS Catilina ad statum Reipublicæ commutandum hortatur, pollicetur nouas tabulas, proscriptionem locupletum, magistratus, sacerdotia, rapinas. Id confici posse, si ipse qui Consulatum petebat, voti compos fieret: habiturum C. Antonium, qui & ipse candidatus erat eiusdem dignitatis, suscipiendi, gerendique belli socium & collegam: ita cum omnium animos spe alacres reddidisset, cohortatus vt petitionem suam curæ haberent, dimisit conuentum. Fuere ea tempestate qui dicerent Catilinam oratione habita, cum ad iusiurandum populares sceleris sui conscios addiceret, humani corporis sanguinem vino permistum in pateris circumtulisse, indeque cum post execrationem omnes degustassent, sicuti in solennibus sacris fieri consueuit, aperuisse consilium suum. *Sacrilego fœdere sancitum.* Eam rem, pro magnitudine parum compertam sibi, Salustius relinquit in dubio: sed eam etiam auget Plutarchus in Cicerone. Eo duce delato, inquit, improbi ciues, cum aliis modis fidem sanxerant inter se, tum mactati hominis gustata carne. Clarius etiam Dio l. 37. hos vt se nefando, inquit, iureiurando astringerent, adegit: puerum enim quendam mactauit, iuramentoque inito super eius visceribus, ea deinde ipse cum aliis comedit.

VI. *Innotescit coniuratio ope Fuluiæ. Catilina iterum Cōsulatu repellitur.* EA coniuratio cum narratione Fuluiæ, mulieris, non solum nobilis, sed etiam notæ, compluribus innotuisset, in primis studia hominum accendit ad Consulatum mandandum M. Tullio Ciceroni, L. Catilina de spe dignitatis iterum ignominiose depulso. Quod factum primo populares coniurationis concussit; neque tamen furor Catilinæ imminutus est, sed in dies plura agitare, arma per Italiam locis opportunis parare, pecuniam sua, aut amicorum fide sumptam mutuam, Fesulas ad Mantium quendam portare, qui postea princeps fuit belli faciendi. Hæc Salustius.

VII. *Phraates Pompeio iratus.* QVÆ dum Romæ agitabantur, Phraates Rex Parthorum Pompeio iratus erat, siue quod Corduenem prouinciam sibi ereptam Tigrani dedisset, siue quod ab eo parum, vt sibi videbatur, honorifice appellaretur: Regem quippe tantum in suis literis, non etiam Regem regum salutarat. Etsi enim Pompeium secunda vtentem fortuna timebat, ac demereri studebat, de acceptis tamen iniuriis per legatos quæstus est, interdixitque ne Euphratem transiret. Vbi nihil moderati responsum est (eum quippe Pompeius parui pendebat, præsentium successu, speque secuturarum inde rerum fretus) *Ratio temporis.* Phraates verno tempore, cum Romæ tum Consules essent L. Cæsar, & C. Figulus, contra Tigranem, adhibito filio eius suo genero, expeditionem fecit. Ibi prælio victus, postea hosti præualuit. Hæc fere Dio lib. 37.

VIII. *Stratonice castellum prodit Pōpeio.* QVÆ dum fiunt, Mithridates, qui vt scribit Appianus, iam Pontum circumlustrauerat, occupatoque Panticapæo, quod est in Europa ad ostium Ponti emporium iuxta fretum, (Ptolemæus eam vrbem collocat in Taurica Chersoneso, ad oram Bosphori Cimmerici) interfecit Xiphanem filium, propter huiusmodi culpam maternam. Habebat Mithridates castellum, vbi in subterraneis Thesauris, multa ærea vasa, ferreis circulis vincta, pecunias celabant. Huic castello præfecta Stratonice, vna è regiis, siue vxoribus, siue concubinis thesaurorum conscia, dum adhuc Pontum circumiret Mithridates, castellum Pompeio vna cum thesauris tradidit, hoc vnum pacta, vt si forte Pompeius Xipharem filium in potestatem redigeret, matri eum seruaret incolumem. Ille potitus thesauris, salutem filii pollicitus est, simulque permisit res suas habere mulierem. Plutarchus ait, ex oblatis à Stratonice muneribus, ea tantum accepisse Pompeium, quæ ornatum templis, & triumpho existimabat præbitura splendorem.

His

POMPEII IN SYRIAM EXPEDITIO.

IX. *Ideoque filium ex ea suum. Mithridates occidit.*

His cognitis Rex Xipharem ad fretum interfecit, matre ex aduerso littore inspectante, & cadauer insepultum proiecit. Ita filium neglexit, modo matri dolorem inureret. Hæc Appianus; sicque inconsultus, nimiumque iræ indulgens Mithridates malum malo cumulauit, & leuiorem culpam, muliebri admissam imprudentia, teterrimo parricidio filii, immeriti fortasse, atque innocentis vltus, est, nec minus se quam illam punitus est.

Tangit hanc historiam Dio libro 37. vbi hoc castellum vocat Symphorium, quod Ortelius alicubi in Syria esse putat; at ex Appiano intelligitur, illud circa Bosphorum Cimmerium collocandum esse. Additque Dio mulierem Mithridati succensentem, quod ab eo deserta esset, emisso ad commeatum petendum præsidio, Romanos accepisse: cætera apud eum desiderantur.

X. *Pompeii in Syriam expeditio.*

INTEREA vero Pompeius aduersantes sibi regionis partes, quæ adhuc Mithridati fidem seruabant, recipiebat, & expeditionem in Syriam, ad quam ante Gabinium, Scaurum, & Afranium præmiserat, vt ex Dione & Iosepho constat, suscepit: & Tauro superato bellum Antiocho Commageno intulit, vt ait Appianus. (Est autem Commagena Ptolemæo, Syriæ pars maxime Septentrionalis, quæ ab Occasu habet Amanum montem, à septentrione Cappadociam, & Armeniam maiorem, à qua Niphale monte seiungitur.) Istum autem Antiochũ Commagenum deuictum in amicitiam recepit. Darium quoque Medũ profligauit, vel quia nunc iuuerat Antiochum, vel quia Tigranem antea. Hæc Pompeius hoc anno: nam quæ Appianus subdit de Areta & Iudæis, ad Consulatum Ciceronis, teste Iosepho pertinent.

ANNVS MVNDI 3991. SEXTAE AETATIS 476.

HYRCANI II. PONTIFICIS 13. PTOLEMÆI AVLETIS 18.
HERODIS ÆTATIS 10. OLYMPIADIS CLXXIX. AN. 2.
VRBIS CONDITÆ 690. COSS. MARCO TVLLIO
CICERONE, & C. ANTONIO NEPOTE.
BELLI MITHRIDATICI 27. ET VLT.
CONIVRATIONIS CATILINARIÆ 2.

ANNVS ANTE CHRISTVM 62.

I. *Ratio temporis capta Ierusalem.*

MVLTA in hunc annum cadunt à Romanis in Italia, Syriaque gesta. Ingens enim in Rempublicam Romanam hoc anno periculum à suis ciuibus incubuit, quando ab iisdem Respublica Hebræorum luctuosam cladem accepit. Nos à domo Domini, rebusque Iudaicis, quæ sacris successerunt, de more ducemus initium: cum tamen ordinem res ipsa nonnunquam mutare nos cogit, & profanis sacra postponere, quando hæc ex illis lucem accipiunt, aut firmitatem. Iudaicam porro calamitatem, camptæ Hierosolymæ, hoc anno, atque his Consulibus contigisse, author est Iosephus (l.14.c.8.): qui etiam Olympiadem centesimam septuagesimam nonam notat, sed illius annum non notat; licet id ei Scaliger affingat: in Eusebii Chronico, autor & Dio libro trigesimo septimo, Orosius libro sexto capite sexto, qui tamen hunc vrbis annum, cum Eutropio vocat sexcentesimum octogesimum nonum. Denique Eusebius in Chronico Græco Latinoque, etsi is lib. 8. de Demonstr. demon. secunda annum primum huius Olympiadis huic victoriæ Pompeii assignet, qui reuera secundus est.

Nostra quoque chronologia doctissimorum recentiorum sententia firmatur, Onuphrii, Cuspiniani & Sigonii in fastis, Pontaci & Scaligeri in Eusebium, & in Catalogo Olympionicarum, Tornielli anno sextæ ætatis 545. quibus cæ-

teri repugnare, neque audent, neque possunt Functius, Constantinus Phrygio, Temporarius, Heluicus, Buntingus, Codomanus, Bibliander, Caluis. Capel. Mercator, & si qui alii. Et licet in anno vrbis aliqui dissentiant, omnes tamen Ciceronis Consulatui eam cladem assignant.

II. *Quid Pompeium mouerit.* HVNC porro in modum res gesta est, quantum ex Iosepho, Dione, Appiano, Plutarcho discere possumus. Tenebat Pompeium cupiditas Syriæ recipiendæ, atque per Arabiam penetrandi ad mare rubrum, vt vndique ad vltima vsque maria victor penetraret. Nam deuictis Albanis attigerat Hyrcanum mare, ex Hispanis Gaditanum, Afris Atlanticum, Cilicibus & piratis vniuersum mediterraneum; vt solum mare rubrum victoriis suis superesse crederet. [b] Accedebat quod Aretas Arabs, qui totam eam regionem tenebat, quique iam superioribus temporibus Syriam frequenter vexarat, fueratque à Romanis, qui ad defendendam Syriam missi fuerant, prælio victus, nihilominus tum in armis erat. Pompeius igitur iam ab anno præcedenti Syriam ingressus, regulis aliis deuictis, in Arabem ex Syria cogitabat, [c] cum Iudæi arma in Nabathæos Arabas comparata, in seipsos tandem conuerterunt.

a Plut. *b Dio.* *Per omnia maria victor.* *c Ioseph.*

III. *Varii ad eũ legati.* CVM enim Pompeius Damascum venisset, inquit Iosephus, [d] & obiret Cœlesyriam, præsto fuerunt ei legati ex vniuersa Syria, Aegypto, & Iudæa, cum muneribus. Misit ad eum Aristobulus vitem auream quingentorum talentorum, quam se Strabo Cappadox testatur Romæ dedicatam vidisse, in templo Iouis Capitolini, cum inscriptione Alexandri (Iannæi scilicet) Regis Iudæorum; quanquam hæc apud Strabonem non reperiuntur. Talenta vero si fuerunt Hebraica, summa hæc ascendit ad sex milliones, ducenta quinquaginta millia coronatorum: sin autem Attica, vt credibilius est, cum hæc æstimatio Romæ facta videatur ex Strabonis testimonio, centum septuaginta quinque millia coronatorum. Misit etiam Ægyptius coronam, factam ex quatuor millibus aureorum. Scribit Plinius ex Varrone, Pompeio circa Iudæam rem gerente, Ptolemæum Auletem octo equitum millia suo sumptu tolerasse, mille conuiuas totidem aureis potoriis, mutantem vasa cum ferculis saginasse: sed non satis explicat, illosne equites ad Pompeium miserit, an habuerit in comitatu suo, aut regno, ad vim Romanorum arcendam ab Aegypto.

d li. 14. c. 5. *l. 33. c. 10.*

IV. *Ab Hyrcano & Aristobulo* MOX autem ad Pompeium venere ex Iudæa legati, Antipater pro Hyrcano, Nicomedus pro Aristobulo; qui etiam accusabat eos, qui acceperant pecuniam, primum Gabinium, qui trecẽta talenta, deinde Scaurum, qui quadringenta. Pompeius legatos disceptandi causa, ad se iussit Damascum venire, quò ille copias ex hybernis ineunte vere conuocabat. Ibi & Iudæos, & eorum principes audiuit; Iudæi aiebant se nolle esse sub regibus, quod patrium institutum habeant, vt Dei sui sacerdotibus pareant. Hos autem duos, esse quidem è sacerdotum genere, sed velle principatum gentis in aliam formam traducere, vt eam in seruitutem subigent. Hyrcanus querebatur se regno à fratre natu minore per vim spoliatum, qui & terra finitimos violentus incursaret, & in mari haberet piratarum receptacula. Alter contra regno Hyrcanum excidisse propter ignauiam, & publicum gentis suæ contemptum, se autem id necessario assumpsisse, ne ad alios transferretur.

Eorum querela.

V. *Pompeius spondet ad eos venturum.* POMPEIVS his auditis, & improbata Aristobuli violentia, è concilio placide dimisit eos, promittens se venturum in eam ditionem, omniaque ordinaturum, quamprimum res Nabathæorum inspexisset. Interim iussit eos quietos esse, comiter habens Aristobulum, ne is regionẽ ab eo alienaret, & intercluderet ei transitus: quod tamen ab Aristobulo factum est. Non expectatis enim Pompeii promissis, ad oppidum Delium profectus est, & inde in Iudæam se contulit. Volebat videlicet Pompeius vtrumque fratrem apud se manere, vt ex sequentibus potest intelligi, vt eo facilius arbitratu suo cuncta in Iudæa disponeret. Verum Aristobulus, siue id veritus, siue id indignum ratus regia, quam præ se ferebat maiestate, res suas acturus discessit, vt ex l. quoque primo de bello c. 5. satis colligitur.

Abit Aristobulus.

VI. *In eũ mouet. Pompeius.* EA re offensus Pompeius, assumpto exercitu, quem in Nabathæos parauerat, & excitis à Damasco, cæteraque Syria copiis auxiliaribus, aliisque

Romanis legionibus, quæ ductum eius sequebantur, contra Aristobulum mouit, Hyrcano, eiusque sociis hoc precantibus. Is in munitam arcem Alexandrium confugerat, vnde à Pompeio euocatus, nec ausus repugnare, cum iterum apud Pompeium cum fratre de iure principatus animose disceptasset, se suaque omnia Pompeio permissurum simulabat: & licet sua ipse castella ei traderet, bellum nihilominus parabat, veritus ne ad Hyrcanum dominium transferretur. Quibus cognitis sine mora Pompeius contra eum Hierosolymam, quo se ille contulerat, cum exercitu proficiscitur: & in itinere ad Hiericuntem, venit ad eum è Ponto nuncius, qui significabat Mithridatem à filio suo Pharnace occisum fuisse. Plutarchus ait eam mortem Pompeio nunciatam in Arabia, cum non procul abesset à Petra; sed Iosephus ista exactius: qui etiam addit hunc nuncium, non mediocrem ad hoc bellum Romano Imperatori attulisse alacritatem.

CVM ergo prima castra apud Hericuntem habuisset, vbi palmeta sunt præstantissima, & opobalsamum prouenit inter vnguenta præcipuum, mane sequenti mouit inde versus Hierosolyma. Tum vero Aristobulus facti pœnitens obuiam ei venit, & oblatis pecuniis etiam intra Ierosolyma eum paratus admittere, rogabat vt omisso bello, quidquid vellet pacate ageret. VII. *Ipsamque Hierosolymam.*

Pompeius vero data petenti venia, mittit Gabinium cum militibus in vrbem, ad accipiendam pecuniam; qui tamen re infecta rediit, neque receptus vrbe, neque receptis pecuniis: militibus Aristobuli pactis stare nolentibus, siue id sponte sua, siue Aristobulo occulte conscio. Ea res vehementer Pompeio stomachum mouit, & additis Aristobulo custodibus, ipse ad vrbem properat, eamque expugnare parat.

CIVES autem inter se dissidebant. Nam qui partes Hyrcani sequebantur, Pompeio vrbem tradendem censebant; Aristobuli factio eum volebat excludi, & bellum geri, eo quod illum haberet in vinculis. Et hi quidem præuenientes alteros templum occupant, & præciso ponte, qui in vrbem ferebat, ad bellum se expediunt. Alii vero intromisso exercitu, vrbem & Regiam Pompeio tradiderunt, quæ ille Pisoni legato suo seruanda commisit; ipse templum à septentrionali maxime parte oppugnat, aggerem excitat, & machinis à Tyro aduectis, templum saxis missilibus quatit. Et nisi patrius nobis mos esset, inquit Iosephus, per otium septimum quemque diem exigere, non potuisset aggerem absoluere, vetantibus aduersariis. Prohibere enim vim inferentes lex permittit, sed opus facientem hostem impedire nos non sinit. Sic ipse. VIII. *Vrbe admittitur, templum oppugnat.* — l. 14. c. 8. — *Et per sabbati quietē aggerem absoluit.*

QVOD de lege diuina nequaquam accipiendum est: stultior enim atque perniciosior est ista præceptio, quam vt diuinæ sapientiæ, ac bonitati possit attribui; sed ea fuit Rabbinorum inconsulta interpretatio. Sapientes enim Machabæi, cum pugnam die sabbati permiserunt; eaque sabbatum minime violari censuerunt, etiam quæ ad pugnæ apparatum pertinent, siue in promouenda re nostra, siue in hostili conatu impediendo, agi oportere docuerunt. Cum enim finis permittendæ pugnæ fuerit, ne hostis illo die de industria ad pugnam electo totam gentem non repugnantem deleret, certe si illo die impune agere permittatur, quæ ad expugnandam delendamque gentem pertinent, æque contra intentionem legislatoris erit non pugnare die sabbati, & non impedire pugnæ apparatum, cum vtralibet omissio eandem, vt res ipsa postmodum docuit, toti populo afferat calamitatem. IX. *Num Iudas opus id impedire non potuerunt.* — l. 1. c. 2. 41.

NAM Romani, tam fatua superstitione animaduersa, sabbatis pugnam omittebant, tantum aggerem & turres erigebant, machinasque admouebant, vt eis postridie aduersus Iudæos vti possent, sicque tertio demum mense templum expugnatum est, die ieiunii Olympiadis centesimæ septuagesimæ nonæ, C. Antonio, & M. T. Cicer. Coss. Cumque hostis irrumpens obuios quosque iugularet, sacerdotes nihilominus sacris operabantur, neque ea in tanto discrimine intermittebant. Ita Iosephus, qui eius rei testes adducit Strabonem, Nicolaum, T. Liuium; qua de re is agebat lib. 102. vt ex Epitome suspicari licet. Strabo autem libro decimo sexto pro sabbati die, diem habet ieiunii, nec refert oppugnatum templum, sed vrbem; aliaque habet non satis consentanea narrationi Iosephi. X. *Templū expugnatur.*

Addi poteſt & Dio libro trigeſimo ſeptimo, vbi prædictam illam diei Saturni obſeruationem, vt expugnationis ac ſeruitutis ipſorum cauſam, non immerito deridet.

XI. *Cædibus profanatur.*

PERGIT Ioſephus dicere, vt concuſſa Vrbis turri maxima crebris arietis ictibus, collapſaque, & ſecum ruinam muri proximi trahente, certatim infuderint ſe hoſtium agmina, omniaque cædibus repleuerint; adeo vt Iudæorum duodecim millia circa templum ceciderint, Romanorum perpauci deſiderati fuerint. Addit de capto Abſalomo, patruo ſimul & ſocero Ariſtobuli. Hic eſt ille Alexandri Iannæi frater, qui priuata & otioſa vita contentus fuit, vt ſupra dixit Ioſephus. Ceterum non prohibebantur Iudæi conſobrinam, patrui filiam ducere vxorem, neque id lege Moſaica prohibitum reperitur. l.13.c.20.

Et aditu Oraculi à Pompeio.

Læſa etiam eſt, inquit, *non mediocriter templi religio, humanis antehac, nec veſtigiis penetrati, nec oculis. Introgreſſus eſt enim in illud Pompeius, & vna cum eo non pauci alii, & inſpexerunt, quæ nefas eſt videre, niſi ſolis ſacerdotibus*, lege, Pontificibus, in Græco enim eſt ἀρχιερεῦσιν, ſicut & l.1. de bell. c.5.

XII. *Oraculum etiam alias à profanis aditum.*

INTELLIGIT porro Oraculum, ſiue Sanctum ſanctorum, vt author eſt Euſebius in Chron. vbi templi adyta, Hieronymus Sancta ſanctorum interpretatur, quæ conſtat ſummo tantum pontifici, & quidem ſemel in anno duntaxat, cum legitimis ritibus adiri ſolita. Templi vero adita nunquam hactenus à profanis hominibus adita fuiſſe, nemo facile Ioſepho conſenſerit, qui recordetur templum Salomonicum à Chaldæis tempore Sedeciæ, & Nabuchodonoſoris penitus ſpoliatum, incenſum, atque euerſum fuiſſe. Templum autem poſterius à Zorobabele conſtructum, ab Antiocho Epiphane penitus, & ad intima quæque aditum, perſuadet, tum hominis ſuperbia & contemptus, tum quod Scriptura in templum, & ſanctificationem eum ingreſſum eſſe teſtatur, tam priore, l.1.c.1.23. quam poſteriore Machabæorum libro, & ſceleſtis manibus ſumpſiſſe ſancta vaſa, l.2.c.5.15.16. contrectaſſe indigne, & contaminaſſe. Tum quod eadem Scriptura enumerata pene omni ſuppellectile aurea, poſtremo addit eum ſuſtuliſſe omnia, & comminuiſſe, ſublato ſcilicet auro quod erat in altari, & arca, & omnibus vaſis. Quis enim credat, aut ſuperbum hominem abſtinuiſſe ab Oraculo, præſertim ductore impio Menelao; aut auarum & pecuniarum, quas Romanis debebat, egentiſſimum, abſtinere non potuiſſe ab velo, & quæ eo occultabantur videre noluiſſe: abſtinuiſſe ab auro, quod in oraculo plurimum erat, vel in ipſis eius parietibus, ſi ad exemplum Salomonici ornatum fuit.

XIII. *Sacra ſuppellex intacta à Romanis.*

ADDIT hic qui dicitur Egeſippus de ſuo, viſam à Romanis Arcam & Cherubin; ſed id non habet Ioſephus: quæ autem hic deinceps ſubdit, de aurea menſa, de candelabro, & poculis, & odoramentorum magna copia, & duobus talentorum millibus ſacræ pecuniæ, non erant in ſanctuario, etſi confundat idem Egeſippus, nec ſatis Ioſephus l.1. de bell. c.5. diſtinguat, ſed in ea parte templi, quæ dicitur Sancta: ea vero à populo à longe ex atriis, & porticibus videri poterant. Nec eſt quod quis obiiciat, hæc omnia iampridem ab Antiocho Epiphane fuiſſe ſublata; deinde ab impiis pſeudopontificibus Iaſone, Menelao, Lyſimacho. Nam legimus Machabæos plurimis impiorum ſpoliis locupletatos, feciſſe vaſa ſancta 1. Mach. c. noua, & intuliſſe candelabrum, & altare incenſorum, & menſam in templum: 4.49.50. quæ omnia fuiſſe aurea dubitandum non eſt, cum ipſa templi facies ab eis ornata fuerit coronis aureis, & ſcutulis, vt eadem ſcriptura teſtatur. verſ. 57.

XIV. *Pompeii abſtinentia.*

NIHIL autem horum, inquit Ioſephus, præ pietate attigit Pompeius. ſed hic quoque ſui ſimilis fuit, & nihil commiſit indignum cæteris virtutibus. Eadem habet lib. 1. de bell. ca. 5. & prædictus Hegeſippus, Marcus quoque Tul- l.1.c.17. lius teſtis eſt Cnæum Pompeium captis Ieroſolymis victorem, ex illo fano nihil attigiſſe, ne in tam ſuperſtitioſa, & malefica ciuitate, locum ſermoni obtrectatorum relinqueret. Dio tamen ait templum die ſabbati captum, & omnes pecunias direptas fuiſſe, quem ſecutus Euſebius in Chronico ait, καὶ τὸν ναὸν συλήσας, καὶ πολλὰ τῶν αὐτῷ ἀφελόμενος, Ἀριστόβουλον δέσμιον ποιεῖ Ῥωμαίοις, id eſt & templum deprædatus, & multis ex eo ſublatis, Ariſtobulum in Romana vincula coniecit. Verum ea verba, quæ de templi deprædatione ſunt, Scaliger aliena putat ab Euſebio, & à quodam Ardelione inſerta: certe ea D. Hier. non agnoſcit in verſione

sua. Idque consentaneum est abstinentiæ Pompeii, quam celebrat in eius vita Plutarchus.

XV. *Hyrcanus recipit Pontificatum.*

SEQVENTI vero die Iosephus ait Pompeium pontificatum Hyrcano reddidisse, quod tamen illi nemo abstulerat: deinde belli concitatores securi percussisse, Hierosolymam populi Romani fecisse stipendiariam, vrbes vero, quas eius ciues in Cœlesyria sibi subiugauerant, tam maritimas, quam mediterraneas, restauratas, libertatique redditas, Iudæis ademptas, iussisse proprio parere præsidi; totam gentem antiquis possessionum finibus contineri.[a]

Iudæa subycitur Romano imperio.

Quorum omnium, ait, malorum causa fuere Hierosolymitanis, Hyrcanus & Aristobulus inter se dissidentes. Nam tum primum libertatem amisimus, subiecti Romanorum imperio; & regionem de Syris bello captam, reddere ipsis coacti sumus, & insuper plusquem decem millia talentorum breui tempore à nobis Romani exegerunt, & regnum quo prius pontificale genus honestabatur, ad plebeios homines translatum est. Sic Iosephus. Orosius[b] addit Pompeium muros ciuitatis euertisse, æquariq. solo imperasse. Idque confirmat Iosephus, lib. 1. de bello cap. 6. & l. 14. ca. 10. vbi dicitur Hyrcanum cogitasse reficere muros, quos Pompeium deiecerat. Idem affirmat etiam Appianus in Syriacis[c] & Iosephus infra libro 14. ca. 16. vbi ait impetratam à Cæsare mœnium restitutionem. Ex quibus apparet, non solum templum expugnatum, vt hoc in loco narrat Iosephus; sed vrbem quoque, vt Strabo, & Dio, & Appianus, & alii memoriæ prodiderunt.

Mœnia Ierusalem euersa.

a Eadem l. 1. de Bello cap. 5.

b l. 6. c. 6.

c p. 119. gr. lat.

XVI. *Libertas Iudæorum 80. annorū. Aristobulus vinctus*

CVM ergo hoc anno libertatem Iudæi amiserint, Iosepho teste, quam anno regni Græcorum 170. Simone Pontifice obtinuerant, vt Scriptura[d] perspicue asserit, dicendum est Iudæos octoginta tantum annis libertate potitos: ab anno scilicet Vrb. Cond. 610. ad 690. computatis extremis. Cæterum Pompeius Cœlesyria vsque ad Euphratem amnem, & Ægypti terminos Scauro tradita, cum duabus Romanis legionibus, ipse in Ciliciam abiit Romam properans, abduxitxitque secum Aristobulum vinctum cum duabus filiabus, & totidem filiis. Hæc Iosephus. Romam tamen, etsi properans, non ante biennium peruenit, ad Mithridatem quippe rediit, regnumque eius, Asiæque res omnes composuit, & insignem triumphi apparatum paulatim digessit. Addit Appianus Pompeium in Ægyptum à Rege contra seditiosos vocatum, puta cum in Cœlesyria, aut vicina Iudæa substitisset, ab eoque muneribus & pecuniis, & vestimentis, in vsum totius exercitus, donatum, nec tamen eo fuisse profectum: siue timens, inquit, regni etiam tum fortunati amplitudinem, siue cauens inimicorum inuidiam, & oraculi religionem. Sic ipse in Mithridaticis.

d 1. Mach. 13. 41.

XVII. *Pompeius Parthos & Armenos conciliat. Ex Appiano.*

NOS igitur priusquam redeamus ab Asia, pacem inter Armenos & Parthos conciliatam, sequestre & interprete Pompeio, tum postrema gesta Mithridatis, eiusque miserandam catastrophem expediamus. De pace illa, sic Appianus in Mithridaticis. Syriæ vniuersæ prouincias constituenti Pompeio legati superuenerunt à Tigrane & Phraate, inter quos bellum exortum erat. Armenii tanquam ab amico petebant auxilia, Parthi in amicitiam populi Romani recipi cupiebant. Ille nolens Parthis bellum inferre absque Senatusconsulto, misit, qui pacem inter partes facerent.

Rem ipsam dicit Appianus, sed breuius: eam ergo non indignam scitu, ex Dionis 37. suppleamus, etsi is narrationem hanc vno anno anticipat, ne res Tigranis & Phraatis, licet temporibus distinctas, narratione disiungat.

XVIII. *Ex Dione Cassio.*

CVM ergo Tigranes & Phraates duobus præliis inter se decertassent, vt superiore anno ex eodem Dione dictum est, & priore Armenus, posteriore Parthus victores fuissent, Tigranes, missis ad Pompeium legatis, cum in Syria agentem accersebat; Phraates quoque ad eum legatos misit, multa & Pompeium incusans, & Romanos insimulans, adeo vt pudorem Pompeio, & terrorem iniiceret. Verum Pompeius, neque Tigrani auxilium tulit; neque quidquam deinceps in Phraatem hostile gessit; siue, vt ferebat, quod illam prouinciam non haberet sibi à populo Romano demandatam; siue quia Mithridates adhuc in armis erat; siue quia aliquā fortunæ conuersionem, qualem Lucullus erat expertus, reformidabat; sed ea tardior quidem, sed longe luctuosior ipsi parabatur. Ergo bellum illud, licet plerique suaderent, non suscepit. Ad reges autem scripsit, eorum accusationes eleuans, se-

Quæ pacificandi causa Pompeio.

POSTREMI CONATVS MITHRIDATIS.

que ad eorum controuersiam de finibus dirimendam tres viros missurum: quod & fecit; eisque reges vt arbitris acceptis, controuersias suas composuerunt. Tigranem ira stimulabat, quod suppetias non impetrasset. At Phraates Tigranem quoque saluum esse volebat, cuius olim, si res ita ferret, auxilio contra Romanos vti posset. Etenim vtrique satis constabat, vter ipsorum & alterius, & rerum potiturus esset, illum & negotium cum Romanis habiturum, & in ipsorum potestatem eo facilius venturum. His itaque moti causis in gratiam redierunt. Hæc Dio.

Quæ regibus ipsis.

XIX. *Mithridates promissis Pompeiũ lactat.*

QVOD autem ad postremum fabulæ Mithridaticæ actum pertinet, Appianus, qui hæc diligentius, quasi proprium argumentum pertractat, hæc fere habet. Mithridates cum circa Bosphorum Cimmerium, vt sequentia declarant versaretur, legatos ad Pompeium in Syria morantem misit, qui tributa populo Ro. pollicebantur, si concederetur ei regnum paternum. Cumque ille postularet vt Rex ipse veniret, vt Tigranes ante venerat, id se facturum negauit, vt parum decorum personæ Mithridatis (& vero vlcerosa etiam morbi fœditate in facie laborabat, vt se tribus solis Eunuchis, à quibus curabatur, videndum præberet) missurum tamen filios, & amicos aliquot. Sed hæc facta videntur, vt Pompeium spe lactaret inani, dum ipse bellum ingenti cura præpararet.

Morbus eius.

XX. *Magnos habet delectus, sed inuitatorum.*

NAM statim delectus maximos, è seruis ingenuisque habuit, arma præparauit & machinas, tributa omnibus etiam tenuibus imposuit, quæ seuerissimè ab Eunuchis exigebantur: vt iam in armis haberet Mithridates ad 60. cohortes sexcentenarias, quæ efficiebant exercitum 36. millium, traiecitque partem exercitus Phanagoriam, alterum imperium in Bosphoro Cimmerio, in Asiatica Sarmatia. Hic Castor quidam Phanagorensis, tortus aliquando ab Eunucho regio Tryphone, illum intrantem interfecit, simulque populum ad libertatem vocauit. Et quamuis iam arx ab Artapherne teneretur, cæterisque Mithridatis filiis, aggestis circumquaque lignis eam incendit. Quo metu Artaphernes, Darius, Xerxes, Oxathres, Eupatra liberi Mithridatis sese dediderunt, in his solus Artaphernes erat ferme quadragenarius. Cleopatra vero altera filia restitit, quam pater multis nauibus missis periculo eripuit.

Phanagorij ab eo deficiunt.

Eiusque liberi deditionem faciunt.

XXI. *Multique alij ad Bosphorum.*

EXEMPLVM Phanagorensium, in vtraque Bosphori ora, multi vicini, qui nuper à Mithridate subacti fuerant, secuti, quamprimum defecerunt. Ille videns crebras defectiones, & suspectum habens exercitum, ad militiam coactum, & grauibus exactionibus afflictum, ad Scythiæ regulos misit nuptum filias per Eunuchos, petens vt quamprimum auxilio venirent cum copiis. Hæ deducebantur à quingentis militibus, qui non multum à Mithridate digressi, Eunuchos interfecerunt, à quibus crebro vexati fuerant, & puellas ad Pompeium adduxerunt. Eas porro sine iniuria conseruatas, ex eo coniici potest, quod Plutarch. ait ex omnibus Mithridatis pellicibus, quæ attractæ ad eum fuere, nullam attigisse, omnes ad parentes, & propinquos remisisse, etsi ducum fere & Dynastarum filiæ, coniugesque essent. Quin etiam Demetrij liberti sui vxorem, præter ingenium suum, nec benigne nec liberaliter habuit, metuens ne incomparabili eius formæ, & decantatæ elegantiæ obnoxius haberetur. Sic Plut. sed ad Appianum, & Mithridatem redeamus.

Filiæ eius ad Pompeium abductæ.

Pompeij cõtinentia insignis.

XXII. *Gallica auxilia Mithridates cogitat, & bellum in Italia.*

REX tot liberis, & castellis, totoque regno spoliatus, dignitate quoque amissa, & spe auxiliorum è Scythia, nec tamen animo fractus, ad Gallos, quorum iam antea hac de causa parauerat amicitias, iter destinabat, vt cum eis per Alpes Italiam inuaderet, sperans multos Italiæ populos Romanorum odio sibi, vt olim Annibali, adiunctum iri; præsertim cum nuper gladiatori Spartaco contra Romanos adhæsissent. Addit etiam Dio, præter cæteras calamitates, multas Mithridatis vrbes, terræmotu post hominum memoriam maximo, conquassatas fuisse, atque prostratas. Est autem fortasse hic terræ motus, quo Iustinus li. 40. tradit vastatam Syriam, quo centum & septuaginta hominum millia, & multæ vrbes perierunt.

Terræmotus.

Habet etiã Oros. l. 6. c. 5.

XXIII. *Pharnaces filius ei struit insidias.*

Hæc animo volutans properabat in Galliam, sed tam audaces conatus, exercitus, expeditionis longinquitate deterritus, & hostium, à quibus etiam domi victi fuerant, fortitudine, non diu eum tulit.

NAM Pharnaces filiorum charissimus, & sæpe ab eo regni hæres designatus,

MITHRIDATIS VIOLENTA MORS.

patri struxit insidias; siue quod timebat ne ea expeditio omnem ei apud Romanos spem reconciliationis præcluderet, si pater bello vexasset Italiam; siue alia causa, vel cupiditate permotus.

Patefactis insidiis, Pharnaci tamen Pater, suasu Menophanis, veniam dedit. At ille diuinam aliquam in patrem iram veritus, 1. & sciens exercitum alieno esse ab expeditione animo, noctu primarios Romanorum transfugas adortus, eisque demonstrans quanto periculo adirent Italiam, quanta mercede remansuri essent, eos à patre abstraxit. Dio veniam hanc tacet, quin potius semel iterumque missos ait, ad Pharnacem comprehendendum satellites, qui ab eo in suas partes traducti fuerint, & cum iis Panticapæo vrbe capta, patrem qui aderat, in suam potestatem redegisse.

1. ex.

XXIV. *Exercitum eius ad defectionem trahit.*

EADEM nocte missis ad proxima castra nunciis, eos quoque in suam sententiam adduxit. Cumque mane primi transfugæ clamorem excitassent, alij deinceps atque alij, eadem mente clamorem reddiderunt: reddidit & naualis exercitus. Et quidem plerique clamorem defectionis indicem ediderunt, non præmoniti nec corrupti, sed vel plurium exemplum secuti, quibus resistere non possent, vel nouarum rerum in afflicti senis calamitate cupidi.

Qui filium regem petit.

Mithridates excitus clamore, misit quosdam rogatum quid sibi poscerent, illi audacter filium regem pro patre Eunuchis addicto, [a] filiorum, ducum, atque amicorum interfectore. Quibus auditis Mithridates eos allocuturus prodit; cum interim manus quædam præsidiariorum ad transfugas se conferebat, qui negabant se eos admittere, nisi ad impetrandam fidem facinus aliquod ederent; simulque regem ostendebant.

a Vide Valer l.9. c.2.

XXV. *Pharnaces rex proclamatur. Senex fugam frustra petit. Mortem sibi parat.*

AT illi equum fugientis interfecerunt, & Pharnacem, quasi iam voti compotes, Regem appellauerunt, simulque membranam chartaceam è templo depromptam, in formam diadematis circumuolutam capiti eius imposuerunt.

Id è superiore porticu conspicatus senex, alios ex aliis mittebat ad Pharnacem, qui tutam fugam peterent, sed cum nemo rediret, veritus ne Romanis dederetur, satellites & amicos, qui adhuc apud eum remanserant, laudatos misit ad nouum regem. Ipse veneno, quod circa gladium perpetuo circumferebat, dissoluto, id miscebat. Duæ vero filiæ virgines, quæ apud eum educabantur, Mithridatis & Nyssa, Ægypti Cyprique desponsæ regibus, enixe rogabant, vt ante illum potionem venenatam sumerent, qua epota continuo perierunt.

XXVI. *Veneno inuiolatus, ferro moritur.*

AT Mithridates, qui propter quotidianam pharmacorum consuetudinem, quibus se aduersus venena præmunierat, veneno redditus erat impenetrabilis, Bituitum quendam Gallorum ducem triumphi ignominiam formidans ad suam cædem exorat, sicque extinctus est Mithridates, & male tentatum veneno spiritum ferro expulit, vt ait Florus. Scribit Dio Mithridatem, cum veneni vim infirmam, atque irritam cerneret, gladio sese petiisse, sed cum ictus, siue propter ætatis imbecillitatem, siue propter præsentem rerum perturbationem, & confusionem, siue vi ipsius veneni debilitatus, minime lethifer esset, & diutius moras trahens, neque mori posset, neque viuere, vt cum illo diceret.

An proprio.

Mors est in votis, & mora mortis atrox,

iuuenes quos in filium emiserat, gladiis ac lanceis ei mortem accelerarunt.

XXVII. *Duratio belli Mithridatici, & regis ætas.*

APPIANUS obiisse ait Mithridatem sextum decimum eius stirpis à Dario Persarum rege vltimo, octauum autem à Mithridate illo, qui primus desertis Macedonibus Pontici regni conditor fuit; vixisse annos octo aut nouem supra sexaginta, regnasse septem & quinquaginta: pupillum enim regnum adeptum fuisse; cum Romanis per annos quadraginta bellum gessisse: Iustinus l.38. ait eum post annos triginta tres sumpti regni, in Romana bella descendisse: [b] eum bella cum Romanis per 46. annos varia victoria gessisse. Plinius [c] refert Pompei votum Mineruæ oblatum, in quo hoc bellũ 30. annorũ appellatur. Eutropius ait Mithridatẽ regnasse annis sexaginta, vixisse 72. contra Romanos bellum habuisse annos 40. Orosius autem, [c] Belli Mithridatici clades, inquit, per 40. annos fuit. Nam 662. vt dixi, anno ab V.C. quo etiã primum ciuile bellũ cœperat, inardescens, cõsulatu Ciceronis & Antonij, vt verbis optimi poëtæ loquar, barbarico vix consummata

b l. 37.
c l.6.c. 1. & 5.

Variæ sententiæ.

veneno eſt. Sed in his temporibus triginta gerendi belli inueniuntur anni, qualiter autem 40. à pleriſque dicti ſint, non facile diſcernitur. ſic Oroſ. In re igitur iam tum dubia, non mirum eſt varias reperiri ſententias, dum aliqui præciſe, quæ huius belli propria ſunt, eo tantum comprehendunt; alij etiam remotas diſpoſitiones amplectuntur.

XXVIII. *Propria ſententia.* Ego certe non plures annos reperio quam ſeptem & viginti, ex quo inter Romanos & Mithridatem armis agi cœptū; quod contigit anno vrbis 664. vno ſcilicet anno ante Syllam conſulem, cui id bellum aſſignatum eſt, vnde bellum ciuile Marianum erupit: & quidem comprehenſis in eodem numero annis aliquot, quibus inter ipſos pax fuit. Nam quod doctiſſimus Sigonius in Prætura Syllæ anno 659. initum id dicit, cum à Sylla Prætore in regnum Cappadociæ Ariobarzanes, ex S.C. reductus eſt, id ſane ad belli tantum apparatum, vel originem pertinet; neque enim tum arma in Romanos accepit Mithridates, ſed ſe quaſi ſocium & amicum geſſit, & decreto Senatus palam acquieuit: & per legatos res componere conatus eſt; etiam cum Romanorum impulſu, in Mithridatis ditionem Nicomedes armatus irruiſſet, vt fuſe docet Appianus, & nos ex ipſo ſuo loco tradidimus.

XXIX. *Elogium Mithridatis.* De Mithridatis porro animi corporiſque dotibus, addamus hoc Appiani elogium. Vir fuit crudelis & ſanguinarius, matris fratriſque interfector, & trium filiorum, ac filiarum totidem: corpore vaſto quidem, vt arma ab ipſo Delphos, Nemeāque miſſa indicant, ſed ita robuſto, vt ad extremum equitationibus, & iaculationibus valuerit, & mille ſtadia vno die mutatis equis confecerit. Currum quoque regebat octiiugem. Eruditus Græcis literis, & ideo peritus ſacrorum Græciæ: muſica delectabatur, ſobrius plerumque ac laborum patiens: circa muliebres tantum voluptates intemperantior. Sic Appian.

Et ſepultura. Pharnaces conditum muria corpus Mithridatis ad Pompeium miſit, rei geſtæ argumentum, ſimul & ſe, & regnum ei dedens. Pompeius nihil cadaueri inſultans, in patrio ſepulchro condi iuſſit, Pharnaci mercedem parricidij, Boſpori regnum donauit, eumque Populi Rom. amicis & ſociis adſcripſit. Dio l.37. Plut. in Pompeio ait corpus Regis Amiſum vſque miſſum, quo & Pharnaces & Pompeius venerunt, nec ſuſtinuiſſe Pompeium id ſpectaculum videre, ad auertendam deorum inuidiam; ſed Sinopem ad ſepulturam amandaſſe.

FAMILIA MITHRIDATIS REGIS PONTI.

XXX. Et de Mithridate quidem hactenus, ſi qua superſunt in Pompeij triumpho dicentur. Viſum tamen eſt hoc loco exhibere lectoris oculis duas regias familias, Mithridatis & Tigranis, de quibus pleraq; ſparſim in ſuperioribus dicta ſunt. Mithridates ipſe, apud Iuſtinum l. 38. paternos maiores ſuos refert ad Cyrum, Dariumque regni Perſici conditores; maternos autem ad magnum Alexandrum, & Nicanorem Seleucum, conditores imperij Macedonici. Appianus in Mithridaticis ait ſextumdecimum fuiſſe Mithridatem eius ſtirpis, quæ Darium Perſarum regem vltimum habuit: octauum autem ab illo Mithridate, qui primus deſertis Macedonibus, Pontici regni conditor fuit.

1. Mithridates proauus Magni Mithridatis vxorem habuit filiam Seleuci Callinici, à quo & Phrygiam in dotem accepit. Iuſtin. l.38.
2. Pharnaces auus magni Mithridatis, Romanorum beneficio Eumeni regi Pergameno ſucceſſit. Iuſt. l.38.
3. Mithridates Pater Magni, pro Romanis bellum contra Ariſtonicum geſſit, à quibus & Syria minore donatus eſt: repentina morte interceptus eſt. Iuſtin. l.37. eius filij, filiæque plurimæ memorantur.

4. Mithridates Magnus, de quo infra. A

Laodice, ſoror Mithridatis & vxor, quæ per Aſiaticam mariti peregrinationem filio ſuſcepto, vt admiſſum facinus, maiore ſcelere tegeret, marito venenum parauit: re cognita à Mithridate occiſa eſt. Iuſtin. l.37. fin.

Laodice altera, quæ Ariarathi regi Cappadociæ nupſit. Iuſtin. l.38. init.

Roxane, quæ cum annis prope 40. in virginitate vixiſſet, poſt fratrem à Lucullo victum, à fratre, miſſo ad eam Baccho (Appianus Bacchide) eunucho, veneno mori iuſſa eſt: quod illa, poſt multas in fratrem execrationes, epotauit. Plut. in Lucul.

Statira, etiam ipſa quadrageſimum fere annum innupta, eadem ex cauſa, eodemq; mortis genere periit, ſed animo placidiore, adeo vt fratrem laudaret, qui de earum libertate, & pudore ſollicitus, ipſis proſpexiſſet veneno. Plut. in Lucul.

Nyſſa poſt Mithridatis cladem, in Romanorum poteſtatem capta venit. Plutar. in Lucul.

Anonymus frater à fratre interfectus. Appian. in Mithr. fi.

Eum Euergetem cognominat Appian. Mith. p. 176. Vxorem habuit Anonymam, quam filius eius Mithrid. interfecit. Appian. in Mithr. sub finem.

Hic primus populi Ro. amicus appellatus, missis contra Pœnos auxiliaribus aliquot nauibus. Appian. in Mithr. p. 176. græc. lat. edit.

A.

Mithridates Magnus, qui & Eupator, & Dionysus, appellatus est. Appian. in Mithrid. p. 176. & p. 170. Vnde idem scribit eũ ædificasse ciuitatem, quam cognominarit Eupatoriam, moxque diruisse, sed restauratam à Pompeio, vocatamque Magnopolim; p. 251. Meminit etiam Iustinus l. 37. Plurimas habuit vxores, & concubinas, ex quibus multos suscepit liberos vtriusque sexus, quorum tres filios, totidémque filias interfecit: matrem quoque ac fratrem, vt habet Appian. in Mithrid. sub finem.

- Hypsicratea, quæ maritum in bellis virili habitu secuta est. Valer. l. 4. c. 6. Plut. in Pompeio: quam ideo Mithridates vocabat Hypsicratum.
- Laodice vxor & soror, ex qua Dripetinem filiam suscepit. Valer. l. 1. c. vlt.
- Stratonice concubina, ex qua Xiphacem filium genuit, quem pater propter deditionem matris occidit. Appian. lib. Mithrid. p. 245. Anno Mundi 3990. n. 8.
- Berenice, Chia, Mommia, Milesia — Ambæ mori iussæ à marito, victo à Lucullo, eunucho Bacchide carnifice. Plut. in Lucullo fuse.
- Mater Mithridatis Pergameni, ex qua eundem suscepisse creditus est. Vide Strab. l. 13. & ibi Casauboni correct.

Eius filij reperiuntur.

- Artaphernes, qui sub mortem patris erat ferme quadragenarius. Appia. in Mithrid. qui ductus est in triumphum Pompeij. Idem ibid. sub finem.
- Machares, à Patre Rex Bosphori constitutus, defecit ad Romanos, à patre occisus est. Appian. in Mithrid. p. 216. 241. Oros. l. 6. c. 5. Plut. in Lucullo.
- Xiphares filius Stratonices concubinæ, à patre occisus. Appian. in Mithrid. p. 245. a. m. 3990. n. 8.
- B. Pharnaces dilectissimus, destinatus regno, in patrem cõspirauit, & post acceptam veniam, eum ad mortem compulit. Appian. in Mith. p. 248. ei Pompeius Bosphori regnum dedit, mercedem parricidij. Dio l. 37. Appian. p. 250. Erat tunc 35. annorum, idem p. 254. in Mithrid.
- Xerxes, Darius, Oxathres, Cyrus — Ducti in triumphum Pompeij, vna cum Artapherne, & duabus sororibus. Appian. in Mithr. Plut. in Pompeio ductos ait quinque filios Mithridatis, cum eius sorore.
- Ariarathes, quem octennem pater Cappadociæ regem fecit, occiso sororis suæ filio. Iustin. l. 38. Vide autem num is sit, qui à Patre dicitur occisus veneno, Plut. in Pompeio.
- Mithridates Colchorum rex, quem pater ad se euocatum, & aureis compedibus vinctum necauit. Appian. in Mithr. p. 214. egregia licet eius opera vsus in Asia, contra Fimbriam. Ibid.
- Arcathias, qui ad Patrem ex minore Armenia decem millia militum adduxerat. Appian. in Mithrid. p. 181. profectus contra Syllam morbo obiit. Idem p. 193. an. m. 3967. nu. 12.
- Exipodras, quem ad Phanagoriũ Bosphori Cimmerij pater interfecit. Oros. l. 6. c. 5.
- Mithridates Pergamenus, eius filius ex concubina creditus est, vt colligitur ex Strabone l. 13. vbi de Pergamo, qui à Cæsare Bosphori rex constitutus est. Hircius in fi. belli Alexandrini, & Dio l. 42.

Filiæ Mithridatis memorantur multæ

- Eupatra capta cum 4. fratribus Phanagoriæ. Appian. in Mith. p. 246. ducta in triumphum Pompeij Appian. in Mith. p. 253. & Plut. in Pompeio.
- Cleopatra in clade Phanagoriæ à patre periculo erepta est. App. in Mith. p. 246.
- Mithridatis, & Nyssa — Ægypti, Cyprique regibus desponsæ, venenum sub patris mortem biberunt. Appia. in Mith. p. 248.
- Orsabaris & Eupatra ductæ in Pompeij triumphum. Appian. in Mith. p. 253. destinatæ matrimonio regulorum Scythiæ, à militibus deficientibus, ad Pompeium abductæ sunt. Idem p. 246.
- Dripetine Laodice nata, duplici ordine dentium deformis, Patris fugæ comes. Valer. l. 1. c. vltimo.
- Cleopatra altera, Tigrani Armeno in matrimonium data. Iustin. l. 38. ex qua tres liberos suscepit. Appian. in Mithrid. p. 242.

B. Pharnaces donatus à Pompeio regno Bosphori exceptis Phanagorésibus, quos tamen sibi fame subiecit. Nec multo post Sinopem cepit: & Amisum appetens, cum Caluisio duce Romano pugnauit; deinde ab Asandro ex Asia pulsus est. Pugnauit etiam cum Cæsare deuicto Pompeio, ab eoque profligatus, denique in pugna cum Asandro cæsus est, 15. anno regni sui Bosphorani. Appian. p.254.

- Pharnacis filiam Dynamin appellat Dio l.54. quę primo Asandro nupta; eo mortuo à Scribonio quodam, qui se Mithridatis nepotem perhibebat, in matrimonium ducta, sed eo à Bosphoranis occiso, Agrippæ interuentu Polemoni regi Ponti tradita est.
- Pharnacis item filiam memorat Appia. l.2.Bel.ciuil.quam legati Cæsari offerebant vxorem.
- Darium etiam vocat Pharnacis filium, Mithridatis nepotem, quem Regem Ponti Antonius appellauit, Appian.l.5. Ciuil p. 715.

TIGRANIS REGIS ARMENIAE FAMILIA.

n.XXXI. Tigranes, pater Tigranis, quẽ bella in Romanos nobilitarunt, memoratur ab Appiano in Syriacis. p. 118. Eius filij duo reperiuntur.

- Tigranes, vt ait Iustin. l. 38.gener, & commilito Mithridatis Magni. Ex eius filia ei nati tres filij; Appian. p.242. Multis regibus debellatis regem regum se nominat, Plut. in Lucul. Parthorum obtriuit imperium. Ibid. Cappadociam occupauit suasore Mithrid. Appian.in Mithrid. p. 216. Iustin.l.38. Syriam possedit per annos 14. & per Magadatum gubernauit; App. in Syriacis: at Iustino per annos 18.l.40.ann.m. 3988.n. 16.
  - Vnus filiorum rebellans, in prælio ab eo occisus est. Appian. in Mithrid. p.242. Forte hic est Sariaster, quem memorat Valer.l.9.c.11. qui coniuratos secum in patrem humano sanguine efferauit.
  - Alter in venatione cum patrem prolapsum neglexisset attollere, & iacentis diadema imposuisset capiti suo, ab eodem interfectus est. Appian. Mithri.p.242.
  - Tigranes iunior dictus, corona donatus à patre, quod ei in venatione condoluisset. Paulo tamen post hic quoque defecit, & victus bello à Patre, fugit ad Phraartem Parthorum regem, indeque ad Pompeium, Appian.p.242.243. duxit filiam Phraartis vxorem; Plut. in Pompeio. Dio l.37. Ab eo in triumphum ductus, in carcere necatur; Appian.243. in Mithrid. & 253. idemque de Aristobulo affirmat ibid: quem Roma elapsum rediisse in Iudæam scribit Ioseph. l.4.c.11. & iterum captum Romam remissum: cum tamen Appianus scribat statim à Pompeii triumpho interemptum. At Dio l.38. ait eum, cum in vinculis esset apud L. Flauium, ereptum, & dimissum à P.Clodio, pecuniis corrupto, cum Cic.esset in exilio. Huius filii videntur esse apud Dioné l.54.
    - Artabazes, qui accusatur à populo maioris Armeniæ. Et ab eodem occisus est. Dio ibid. Artuasdem quoque vocat Plut.in Crasso, & in Antonio. In eum mouit Orodes Parthus, veritus ne Crasso auxilia cõtra se mitteret. Dio sub init. l. 40. Ioseph.l.15.c.5.
    - Tigranes à Tiberio Augusti iussu, Armeniæ præficitur, sub Consulatum M. Apuleii, & P. Silii. a. v. c. 733. Dio l. 54.
    - Filiæ, & matris eius, vxoris Tigranis iunioris, quæ in triumphum ductæ sunt, meminit Plut. in Pompeio.
- Zosime Tigranis vxor in Pompeij triumphum ducta est.
- Guras Tigranis frater Nisibi præfuit, cum Callimacho, dum oppugnatur à Lucullo. Plut. in Lucullo. Dio l.35.

XXXII. FAMILIA REGVM PARTHORVM.

Vide Lipsium in Tacitum in excursibus ad l. 2. Annalium.

1. Arsaces vir ignotæ originis, virtutis expertæ, cum prædonum manu Parthos ingressus, Præfectum eorum Andragoram oppressit, & Parthorum imperium inuasit; mox etiam Hyrcanorum. Seleucum regem vincit, fundat Imperium Parthicum, ex quo omnes Reges Parthorum Arsaces dicti. Iustin. l. 41. Strab. l. 15. Hic Seleucus Nicator ne an Callinicus? certe Callinicus, pronepos Nicatoris, & pater Seleuci Ceranni, & Antiochi Magni.

2. Arsaces eius filius & successor, contra Antiochum Seleuci filium, cognomento Magnum, & immensas eius copias bene rem gessit. Iustin. l. 41. moxque se illi belli socium adiunxit, idem, ibid.

3. Arsaces Priapatius regnat 15. annis, & relictis duobus filiis Phrahate & Mithridate, decessit Iustin. l. 41. sed l. 42. addit Artabanum, qui omnes regnarunt

4. Phrahates maior natu more gentis, heres regni, Mardos validam gentem bello domuit, nec multo post decessit, multis filiis relictis: quibus præteritis, fratri potissimum Mithridati, insignis virtutis viro, reliquit imperium; ratus patriæ potius, quam liberis consulendum esse. Iustin. l. 41.

5. Mithridates Phrahatis frater Parthos ad summum fastigium imperii perduxit, vicit Medos & Elimæos, & imperium Parthorum à monte Caucaso, ad Euphratem vsque protulit, nec minus Arsace proauo gloriosus decedit; Iustin. l. 41.

6. Phrahates filius Mithridatis patri succedit, qui cum inferre bellum, in vltionem tentati; ab Antiocho Parthici regni, Syriæ statuisset, Scytharum motibus ad sua defendenda reuocatur. Et à suis militibus desertus, atque occisus est. Iustin. l. 42. Fuit ille Antiochus cognomento Pius, ex Iosepho l. 13. c. 21. vide an. Christi 89. Bello Mithridatico contra Tigranem pugnat, & mox cum ipso reconciliatur; Appian. in Mithrid. & Dio Cass. l. 37. sub init.

7. Artabanus patruus Phrahatis ei succedit, bello Thogariis illato, in brachio vulneratus, statim decedit. Iustin. l. 42.

8. Mithridates filius, cui res gestæ Magni cognomen dedere; Contra Scythas & Armenos bellum gessit, à Senatu Parthico propter crudelitatem regno pellitur. Iustin. l. 42. Opem petit à Gabinio; Appian. in Syriacis & Parth. Dio l. 39. Babyloniam confugit, fratri se dedit, à quo necatur. Iustin. l. 42. verum Appianus in Syriacis ait ope Arabum fuisse restitutū.

9. Orodes, quem Hyrodem vocat Plut. in Crasso, in fi. Mithridatis frater eum regno expulit, & occidit: contra Rom. bellum gessit, M. Crassum cum P. filio deleuit, Appian. in Parth. Iustinus l 42. filios habuit ad 30. ex Antiochi Commageni filia, Dio l. 49. in quibus duo maxime celebrātur Pacorus, & Phraates; Vell. l. 2. Ob Pacori mortē luctu confectus, imo in furorē versus ait Iustin. l. 42. viuus adhuc Phraati regnum reliqui, à quo & occisus est, Dio l. 49. p. 406. Nam laboranti morbo intercutis aconitum miscuit, quod cum vis morbi per aluum deiecisset, hominē suffocauit. Appia. in Parth. ex Plut. in Crasso.

Pacorus viuo patre, magnas res cum Labieno in Syria gessit, Iustin. l. 42. Dio l 48. ait subegisse vniuersam Syriam, Tyro excepta: in Iudæa Hyrcanum deposuit, Antigonum regno immisit, Iosephus l. 14. c. 23. 24. 25. Dio l. 48. A Ventidio cum copiis suis interficitur. Iustin. l. 42. Appian. in Parth. Velleius l. 2. Dio l. 49. p. 404.

10. Phrahates Pacori frater, & Orodis filius fratres dolo necauit, & patrem id indigne ferentem. Dio l. 49. Addit etiam adultum filium ab eo interfectum Iustin. l. 42. Bellum ei Antonius intulit, nec feliciter gessit, Appian. in Parthicis. Ea victoria insolentior à suis expellitur, & à Scythis restituitur, Iustin. l. 42. Eo absente Tyridates quidam regnauit. Idem ibid. Is ad Cæsarem in Hispaniam confugit, cum minimo Phraatis filio; idem Iustinus, quem refellit tempus ipsum. Nam bellum Hispaniense confectum est à C. Iulio, anno V. C. 708. aliquot annis antequam Pacorus, vel Orodes occiderentur, vt ex Dione, aliisque constat. Filii & nepotes Phrahatis Augusto dati sunt obsides, Iustin. l. 42. Dio verso l. 51. ait Phraatis filium à Teridate acceptum, Romam ductum ab Augusto, & obsidis loco habitum. Vide omnino Strabonem l. 16. post initium, vbi de Mesopotamia. Vide etiam Tacitum l. 2. An. init. & ibi Lipsium in Excursibus. Iosephus l. 18. c. 3. ait Phraatem habentem legitimos liberos ex Thermusa concubina Italica genuisse Phraaracem, & illius mulieris rogatu reliquos liberos obsides Romam misisse: deinde à Phraatace matris auxilio occisum. Sed de his satis, Nam Lucullum Romam cum triumpho ineuntem comitari par est.

1. Arsaces genuit { 2. Arsacem cui successit { 3. Priapatius qui habuit tres filios reges. { 4. Phraatem. 5. Mithridatē qui genuit { 6. Phraatem. 8. Mithridates magnus & 9. Orodes, qui genuit { Pacorum 10. Phraatem { filium adultū occidit. alii filii, & nepotes, eius apud Augustum obsides. } & 30. filios. } 7. Artabanū ex quo }

XXXIII. *Triumphus Luculli.*

Iam vero vt ad res vrbanas conuertamus orationem, duæ res hunc annum insigniter notant, altera læta & magnifica, altera tristis ac funesta Luculli; scilicet triumphus, & coniuratio Catilinæ. Triumphasse Lucullum Cicerone Consule, ipse Tullius testatur in Lucullo, *Quin etiã*, inquit, *cum victor à Mithridatico bello reuertisset, inimicorum calumnia triennio tardius, quam debuerat triumphauit. Nos enim Consules introduximus pene in vrbem currum clarissimi viri.* Inimicum autem intelligit in primis C. Memmium, qui primum Luculli fratrem, ob ea quæ in Quæstura Syllæ iussu egerat, accusauit. Quo absoluto, in L. ipsum conuertens se Memmius, populum in ipsum concitauit, ne illi triumphum concederet. Quasi multa interuertisset de præda, traxissetq; bellũ: & vtique actum erat de ipsius triũpho, nisi viri principes sese tribubus inseruissent, & in ipsis, vt ex dictis apparet, M. T. Consul, multisque precibus & contentione, ægre populum ad triumphum permittendum induxissent. Hæc fere Plut. in Lucullo. Qui de ipsius triumpho hæc subdit.

XXXIV. *Quæ eius forma & modus.*

Triumphum non vt aliqui pompæ prolixitate, & rerum traductarum copia fastidiosum duxit, sed armis hostilibus, quorum erat vis ingens, & machinis regiis Flaminium Circum exornauit. Ipso in triumpho equites cataphracti pauci (addendi tamen mille & sexcenti milites, quos ei Pompeius, ad triumphum reliquerat, vt ante dictum est ex eodem Plut.) currus falcati decem traducti, amici & duces regii sexaginta. Naues longæ rostratæ decem supra centum translatæ. Ipsius Mithridatis aurea statua senum pedum, & gemmis distinctum scutum; fercula viginti vasorum argenteorum; armorum, & nummorum triginta duo. Hæc per viros traducta. Octo muli lectos aureos portauerunt; sex & quinquaginta argentum infectum: alii centum & septem, argenti signati paulominus 2700000. id est vicies & septies centena millia drachmarum: quas singulas cum Cenalis æstimet tribus solidis cum dimid. ; tota summa ascendet ad 157. millia, & 500. coron. 60. solidorum singulos.

XXXIV. *Reliqua Pompa.*

Prætvlit etiam Lucullus in triumpho breuiaria pecuniæ, quam Pompeio ad bellum piraticum, & Quæstoribus dederat; præterea quod militibus in singulos nongentos & quinquagenarios denarios diuiserat, denique splendidum epulum populo, & circumiectis vicis dedit. Athenæus lib. 6. & iterum lib. 12. ex Nicolao Peripatetico, tradit sumptuosæ magnificentiæ, quæ tum Romæ vigebat ducem & authorem fuisse Lucullum, post Mithridatem, & Tigranem debellatos, & eorum opes Romam aduectas. De Luculli autem deliciis, ædificiorum, sumptuumque magnificentia, multa apud Plut. leges. Quem propterea Xerxem togatum a Tuberone Stoico dictum ait, vel, vt ait Appianus, à Pompeio.

Lucullus magnificus. Xerxes togatus.

XXXV. *Progressus coniurationis.*

Reliqva est coniuratio, de qua quæ in hunc annum cadunt, à Sallustio accipe. Etsi iam declaratis Coss. Cicerone & Antonio, non desistebat Catilina, per se suosque, domi & foris coniurationem vrgere: quin & Consulatum in proximum annum petebat, sperans, si designatus foret, facile se ex voluntate Antonio vsurum. Ciceroni autem modis omnibus insidias parabat, cui non deerat in cauendo prudentia. Nam à principio sui Consulatus, multa pollicendo, per Fuluiam effecerat, vt Q. Curius consilia Catilinæ sibi proderet. Collegam quoque suum Antonium pactione prouinciæ, perpulerat, ne contra Rempub. à se dissentiret; Obtigerat autẽ Macedonia Ciceroni, Antonio Gallia, sed Macedoniam concessit Antonio, Gallia vero Q. Metello Celeri Prætori mandata est, vt ait Plut. in Cicer. Dio scribit eo missum Metellum à Cicer. ne eam prouinciam sui iuris Catilina faceret; & quidem prouide admodum: nam hic est, qui Galliam transalpinam molienti, præclusit aditum, & Petreio cædendum dedit Catilinam. Ipse autem M. Tullius circum se præsidia amicorum ac clientum occulte habebat.

Catilina Ciceroni struit insidias.

XXXVI. *Bellum parat, & Ciceroni cadem.*

Postqvam dies comitiorum venit, & Catilinæ neque petitio, neq; insidiæ quas Consuli fecerat, prospere cessere, constituit bellum facere, & extrema omnia experiri. Aliquot suorum varia in loca dimittit, qui initium belli faciant, ipse Romæ omnia molitur, & quoniam eius Consiliis Cicero vehementer obsistebat, C. Cornelius eques, & L. Vargunteius Senator eum necopinantem, specie salutationis interficiendi, prouinciam recipiunt: sed re per Fuluiam Ciceroni patefacta, illi ianua prohibiti sunt.

XXXVII *Senatus Consultum in coniuratos.*

Iam Manlius satis magnam in Etruria manum perditorum hominum coëgerat, cum Cic. diffidens se priuato consilio vrbem longius ab insidiis coniuratorum tueri posse, rem ad Senatum refert: Senatus decernit vt darent operam Consules, nequid Respub. detrimenti caperet. Id erat ei dictatoriam committere potestatem. Itaque cum Romam essent allatæ literæ, C. Manlium Fesulis in Etruria arma cepisse ante diē sextum Cal. Nouēb. cum magna multitudine, Septimium Camertem in agro Piceno; arma parari Capuæ, in Apulia seruile bellum moueri: Senatus certos contra eos duces legit, eosque pro tempore, atq; periculo exercitum comparare iubet. In vrbe indicibus coniurationis præmia proponit, vigilias vbique disponit; tota ciuitas timore ac tumultu repletur.

XXXVIII. *Exagitatur in Senatu à Consule.*

Cum Catilinæ crudelis animus, etsi eadem illa mouebat, tamen aut dissimulandi, aut expurgandi sui causa in Senatum venit; quem Consul luculenta illa oratione excepit, quæ omnium teritur manibus, qua eum abire ex vrbe iubet, & secum sceleratam trahere coniuratorum manum. Ille quamuis aculeatis vocibus incitatus, dissimulare tamen perseuerat, & fucum facere, & in Consulem maledicta coniicere. At Patres contra obstrepere, hostem ac parricidam vocare. Tum ille furibundus; Quoniam quidem circumuentus, inquit, ab inimicis præceps agor, incendium meum ruina restinguam. Deinde se ex Curia domum proripuit, indeque nocte intēpesta in Manliana castra cum trecentis armatis profectus, eo cum fascibus atque aliis imperij insignibus peruenit. Dio enim l. 37. ait eum nomen & apparatum Consulis assumpsisse: & contractis ferme 20. millibus, oppida ad defectionē sollicitabat.

Abit ad suos.

Plut. in Ci.

XXXIX. *Hostis indicatur à Senatu.*

Quæ vbi Romæ comperta sunt, Senatus Catilinam, & Manlium hostes iudicat; cæteræ multitudini diem statuit, ante quam sine fraude liceret ab armis discedere, præterquam rerum capitalium condemnatis. Præterea decernit vti Coss. delectum habeant; C. Antonius Catilinam cū exercitu persequi maturet, (Ignari, inquit Dio, ipsum in parte conspirationis esse;) Cicero Vrbi præsidio sit. ipsi vestem mutauerunt. Interea Lentulus, & sua ipse sponte, & Catilinæ literis incitatus, coniurationem roborare molitur, legatos Allobrogum ad belli societatem, per P. quendam Vmbrenum inuitat, maxima præmia, & æris alieni liberationem pollicitus: illi rem per Fabium Sangam Consuli aperiunt.

Lentulus legatos Allobrogum sollicitat.

LX. *Patefit coniuratio.*

Cicero iubet legatos studium coniurationis vehementer simulare, daréque operam vti coniuratos quam maxime manifestos habeant. Illi per Gabinium cæteros conueniunt, ab Lentulo, Cethego, Statilio item Cassio postulant iusiurandum, quod signatum ad ciues perferant; aliter eos haud facile ad tantum negotium impelli posse. Id illi nihil suspicantes dedere; Lentulus etiam legatos, vnaque T. quendam Volturtium mittit ad Catilinam cum literis, ad societatem cum ea gente confirmandam.

Comprehēduntur cōiurati primarii.

Cicero per legatos cuncta edoctus, nocte qua abituri erant, Prætores duos in ponte Miluio cum præsidio collocat, qui transeuntes non inuitos comprehendunt, & ad Consulem deducunt. Is de patefacta coniuratione lætus, de pœna nobilium coniuratorum sollicitus erat: nam pœnam illorum sibi fore inuidiæ, impunitatem ruinæ Reip. animaduertebat.

XLI. *Conuincūtur in Senatu.*

Confirmato animo, Lentulum, Cethegum, Statilium, cæterosque primarios coniurationis satellites, cum custodibus ad se primo, inde ad Senatum in ædē Concordiæ vocat. Ibi ex publica confessione Volturtij, & Allobrogū, omnia patefiunt; promuntur coniuratorum literæ, sua ab omnibus signa cognoscuntur. Lentulum in primis tum II. Prætorem, dudum Consulem tam suæ literæ, quam iactata de tribus Corneliis oracula Sibyllina coarguunt. Lentulus propter vitæ turpitudinem fuerat Senatu motus; Prætor autem tunc iterum erat, vt mos est, cum quis in Senatum est denuo lectus. Plut. in Cic. Clarius etiam Dio l. 37. Romæ inquit, negotium gerebat Catilina per administros, Consulem in primis, & P. Lentulum, qui post gestum Consulatum Senatu exciderat; ac senatoriæ dignitatis recuperandæ causa, Præturam tum gerebat.

XLII. *Ab eoque damnantur.*

Senatus decreuit vti abdicato magistratu Lentulus, itemque cæteri in liberis custodiis haberentur. Plebe quæ nouarum rerum prius cupida bello fauebat, mutata mente Catilinæ consilia execrari, Ciceronem ad cœlum tollere. Inde etiā M. Crassus indicio L. Tarquinij fit suspectus coniurationis, sed metus potentiæ ip-

sius Senatum adegit ad pronunciandum, falsum indicium videri. Nec caruit suspicione C. Cæsar, siue ea vero crimine, seu potius inimicorum calumniis niteretur.

Crassus, & Cæsar suspecti.

Quoniam autem vis parabatur ad eos recipiendos, qui in custodiam traditi erant, Consul conuocato Senatu refert, quid de iis fieri placeret. D. Iunius Syllanus primus sententiam rogatus, quod eo tempore Consul designatus erat, supplicium sumendum decreuit; mitior Cæsar censuit publicandas eorum pecunias, ipsos in vinculis per municipia habendos. At Cato refutata Cæsaris oratione, de iis capitalem sententiam, multa omnium approbatione pronunciat. Hic Cæsar reuocat suam de bonorum publicatione sententiam; cui Consul acquieuit. Plut.

XLIII. *Et supplicio afficiuntur.*

Postqvam Senatus in Catonis sententiam discessit, Consul optimum factu ratus, noctem quæ instabat occupare, ne quid eo spatio nouaretur, triumuiros rerum capitalium, quæ supplicium postulabat parare iubet; ipse dispositis præsidiis Lentulum, per medium forum, inspectante ac stupente populo, in carcerem Tullianum deducit, idem fit cæteris per Prætores, omnibus laqueo gula fracta est. Hæc pluribus Salust. quibus nonnulla adiicit in Cicerone Plut. vt de reducto domum Cicerone per forum, cum omnium acclamatione, & plausu, Seruatorem & conditorem patriæ appellantium, & omnibus eum ducibus atque imperatoribus anteferentium; quæ Cicero postea in suis laudibus non parce vsurpauit.

Populo Ciceroni gratulante.

XLIV. *Ciceroni cōflatur inuidia.*

Mvlti gloriosissimum Ciceronis facinus in eius inuidiam traxere; quorum duces fuerunt Cæsar Prætor, Metellus & Bestia tribuni plebis, qui inito magistratu, cum pauci adhuc dies Consulatus Ciceroni superessent, non fecerunt ei copiam concionis habendæ, sed tantū permiserunt vt, si ei videretur, è loco superiore eiuraret magistratum, statimque descenderet. Ille non vulgatum, sed peculiare protulit iusiurandum se patriam conseruasse, imperium tutatum esse; quod eum vere iurasse populus vniuersus, magno aduersariorum Ciceronis dolore, iurauit. Plutarchus; quæ Dio quoque habet libro trigesimo septimo.

XLV. *Ortus Augusti Cæsaris.*

Natvs est Ciceronis & Antonij Consulatu C. Octauius, qui Augustus postea appellatus est, cuius imperium Christus Dominus natiuitate sua illustrauit, ac memorabile reddidit in omnes annos consequentes. Natalem illi diem assignat Sueton. 9. Cal. Octob. qui est 23. Septemb. (non bene Capellus Sextili mense, nec Caluis. 22. Sept.) Idem habet Gell. l. 15. c. 7. ex ipsius Augusti epistola ad Caium nepotem, anno 64. ætatis eodem die scripta.

Gruterus in inscriptionibus [a] profert tabulam marmoream Narbonæ erutam, vbi inter alia hæc leguntur. *Plebs Narbonensis aram Narbone in foro posuit, ad quam quotannis IX. Cal. Octob. qua die eum seculi felicitas orbi terrarum Rectorem edidit &c.*

[a] p. 229.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3991.

1. N. XXIII. Interpres μήνυμα legit, ideoque vertit, indicio quodam territus, cum legatur μήνιμα, quod Homeri interpretes, & lexici vertunt odium diuinum, aduersus eos qui deliquerunt.

2. N. XXVI. Eadem cum Appiano de morte Mithridatis habet T. Liuius in Epit. 102. sed militem Gallum Bithocum vocat. Author vir. ill. Sitocum: nec accitum ab eo percussorem, sed immissum dicit, & regij vultus autoritate deterritum, à moribundo reuocatum, & in cædem suam manum trepidantis adiutam. Oros. l. 6. c. 5. ait Mithridatem diu ex altissimo muro filium frustra precatum, vbi inexorabilem vidit, exclamasse. Quoniam Pharnaces mori iubet, vos, si qui estis dij patrij, precor, vt quandoque & ipse hanc vocem à liberis suis audiat.

ANNVS MVNDI 3992. SEXTÆ ÆTATIS 477. HYRCANI II. PONTIF. 14. PTOL. AVLETIS 19. OLYMP. CLXXIX. ANN. 3. VRBIS CONDITÆ 691. COSS. D. IVNIO SYLLANO. L. LICINIO MVRENA. CONIVR. CATIL. 3. ET VLT. HERODIS II. M. ÆMYLII SCAVRI PRIMI SYRIÆ PRÆSIDIS AN. I.

ANNVS ANTE CHRISTVM 61.

I. *Arabicum bellum à Scauro confectum.*

DVM Pompeius Magnus res Asiæ confecto bello disponit, & reditum in vrbem parat, Scaurus mandatum sibi ab eo bellum, contra Aretam Arabum, siue Nabathæorum regem, feliciter conficit Antipatri interuentu. Scauro, inquit Ioseph. (l. 14. c. 9.) Ad Arabiæ Petram profecto cum exercitu, & quia difficilis ad eam aditus esset, circumuicinos agros populante, militibusque fame laborantibus, Antipater iussu Hyrcani frumentum ex Iudæa, & alia necessaria eis præbebat: missusque ad Aretam legatus à Scauro, eo quod hospes esset, persuasit illi pecunia numerata vastationem agrorum redimere, sponsor factus pro trecentis talentis. Atque his conditionibus hoc bellum finitum est, non minus ex Scauri, quam ex Aretæ sententia.

II. *Illustria Pompeij gesta hoc anno in Asia.* *Reges constituit.* *Vrbes condit.* *Nicopolim.* *Magnopolim.* *Pompeiopolim.*

DE gestis autem Pompeij hoc anno sic Appianus in Mithrid. sub finem. E subiectis autem gentibus, alias libertate donauit, propter missa auxilia, alias in Prouinciarum formam redegit, alias attribuit Regibus, Tigrani Armeniam, Pharnaci Bosporum, Ariobarzani Cappadociam, Antiocho Commageno commisit Seleuciam, & quidquid ex incursu in Mesopotamia ceperat. Gallogræciam diuisit tetrarchis quatuor, Deiotaro & aliis. Attalum Paphlagonum, Colchorum Aristarchum regulos fecit: alios item multos auxit vel ditionibus, vel pecuniis. Et ne gloria breuis esset, Vrbes condidit ad perpetuam rerum à se in Asia gestarum memoriam. In minore Armenia Nicopolim ob victoriam. In Ponto Eupatoriam, quam Mithridates Eupator conditam à se denominauerat, & ob receptos Romanos diruerat; ipse vero instauratam vocauit Magnopolim. In Cappadocia Mazacam bello vastatam denuo reparauit, Solos Ciliciæ in Pompeiopolim vertit. Alias denique multis locis aut collapsas, aut grauiter affectas restaurauit. Nam in triumpho, prælata est tabula, quæ ferret captas esse rostratas naues octingentas (hoc ad piraticum bellum pertinebat) Vrbes conditas octo in Cappadocia: in Cilicia, Cœlesyriáque viginti, in Palæstina Seleucim. Hæc pluribus Appian. in Mithrid.

III. *Romam Pisonem mittit.*

Ex quo etiam loco intelligi potest Pōpeium parantem reditum Ephesi hyemasse. Interim Romam præmisit Pisonem ad petendum Consulatum, cum suis precibus ad Senatum, suique prærogatiua suffragij, vt illius quoque opera in suo triumpho aliisque rebus facile vti posset: eáque etiam de causa effecit, vt aliquanto post L. Afranius, & Metellus Celer Consules designarentur, vt postea ex Dione dicemus. Quod autem ad Pisonem attinet. Enimuero tantus omnes Pompeij metus habebat, inquit Dio l. 37. quod nondum exercitum dimissurus videretur, vt cum is M. Pisonem legatū, ad petitionem Consulatus misisset, & comitia donec ad ea perueniret, distulerint, & ipsum Pisonem præsentem omnes vnanimi consensu Consulem designarint. Sic ipse. Ne autem ipse simul adesset multitudo rerum gerendarum, & longitudo itineris prohibuit, & vsque ad finem sequentis hyemis, Ephesi in Asia detinuit.

IV. *Triumphus Metelli Cretici.*

Q. CÆCILIVS Metellus Creticus hoc anno, de Creta insula Cal. Iunij triumphauit, vt Sigon. ex Fastis Capitol. suspicatur. Certe Salust. in coniuratione testatur Q. Martium Regem Fesulas, Q. Metellum Creticum in Apuliam à Senatu missos, quod ambo ad vrbem imperatores essent, paucorum calumnia impediti ne

triumpharent. Et de Metello constat ex Eutropio, cum triumphasse his Consulibus, etsi à Pompeio admodum imminutus fuerit eius triumphus, detractis captiuis ducibus Panare & Lasthene. Quod subobscure significauit Velleius cum diceret, ne ab huius quidem Metelli Cretici vsura gloriæ, temperasse animum Cn. Pompeium, quin victoriæ partem conaretur vindicare: eius tamen, sicut & Luculli triumphum, inuidia Pompeij apud optimum quemque factum fuisse fauorabile. De Marcio autem rege, qui solus gessit consulatum an. Vrb. C. 685. quid factum sit non liquet.

V. *Extincta coniuratio Catilinaria.* HOC anno in Italia nihil præclarius contigit, quam extincta penitus cum autore sua Catilinaria coniuratio. Nam, vt refert Salust. cum Catilina, vna cum manu, quam secum ad Manlium adduxerat, duas denique legiones expleuisset, quarum vix quarta pars erat militaribus armis instructa, (viginti tamē millia cum Catilina fuisse autor est Appian. l. 2. Ciuil. & Plut. in M. Tullio,) C. Antonio cum exercitu aduentante, ille circumire cœpit, nec pugnæ copiam facere, expectans dum socij Romæ incepta patrarent. Sed postquam in castra nuncius peruenit coniurationem patefactam, de Lentulo, Cethego, cæterisque sumptum supplicium, plerique dilapsi sunt; reliquos Catilina per montes asperos, magnis itineribus in agrum Pistoriensem adduxit, eo consilio vti per tramites occulte profugerent in Galliam transalpinam.

VI. *Metellus & Antonius Catilinam persequuntur.* AT Q. Metellus Celer, qui cum tribus legionibus agro Piceno præsidebat, eius itinere ex profugis cognito, ei aditum Alpium præclusit. Nec Antonius procul aberat, eum cum magno exercitu fugientem persequens.

Catilina cum Petreio pugnat. Itaque in tantis rerum ac locorum angustiis deprehensus, statuit cum Antonio quamprimum confligere. Ex altera parte C. Antonius pedibus æger, quod prælio adesse nequibat, (finxisse ægritudinem ne adesset, quod antea cum ipso Catilina coniurasset, Dio perspicue tradit.) M. Petreio legato exercitum permittit; viro in primis egregio, qui amplius triginta annis tribunus aut Præfectus, aut legatus, aut Prætor cum magna gloria in exercitu fuerat. Vtrimque instruitur acies, tubæ concinunt, maximus attollitur clamor, signis infestis concurritur, maxima vi certatur, hinc à desperatis, inde à veteranis & flore Romanarum legionum: Catilina strenui militis, ac boni imperatoris simul officia exequebatur.

VII. *Et victus occiditur.* DENIQVE vbi fortissimos quosque de suis, à prætoria cohorte Petrei cæsos videt, séque cum paucis relictum, generis memor & dignitatis, in confertissimos hostes incurrit, ibique pugnans confoditur. Omnes aduersis vulneribus concidere, pene omnes, quem pugnando locum ceperant, mortui tegebant: & ne quid tanti latrocinij superesset, nemo neque in prælio, neque in fuga viuus captus est. Neque tamen ipse Romanus exercitus incruentam victoriam retulit. Strenuissimus quisque aut in prælio cecidit, aut grauiter vulneratus discessit. Hactenus ex Salust. Vt mirum sit Appianum scribere, haud magno labore victum Catilinam, vt imparatum, & rem nullo consilio gerentem: sed nemo hac de re certiora Salustio tradidit. Dio l. 37. ait hanc pugnam initio statim huius anni initam fuisse, in eaque vtrimq; acerrime dimicatum, & Catilinæ caput ab Antonio in vrbem missum.

VIII. *C. Antonius in Macedonia male rem gerit.* C. PORRO Antonius, deleto coniuratorum exercitu, in prouinciam Macedoniam cum laureatis fascibus profectus, male rem gessit; & victoriæ vanitas aduersa pugna castigata est. Ibi enim à Dardanis oppressus, amisso exercitu profugit. Sed non tam cito clades ea videtur contigisse. Nam is post biennium inde reuersus, Romæ accusatus fuit à M. Cœlio, male administratæ prouinciæ, & Catilinariæ coniurationis, & Cicerone nequicquam defendente, damnatus, vt idem testatur in oratione pro Cœlio. I.

SCHOLIUM IN ANNUM MUNDI 3992.

I. N. viii. Hoc quoque anno, (vt id in gratiam M. Tullii, & Cæsaris addamus, quorum historia cum P. Clodio plurimum coniuncta est,) autore Dione l.37. P. Clodius Cæsaris coniugi Pompeiæ vitiū attulit, idque domi eius, pollutis etiam sacris, quæ Vestales apud Coss. Pontifices & Prætores, omnibus maribus seclusis celebrabant. Neque propterea Clodium Cæsar in iudicium pertraxit, quem sciebat factione amicorum absolutum iri, sed vxorem repudiauit, dicens vxorem Cæsaris non solum vitio, sed etiam vitij suspicione carere oportere. Erat Cæsar iam tum Prætor designatus, teste Plutar. Obtinueratque hoc anno Pontificatum maximum Metello Pio defuncto, & quidem profusissima largitione vsus, qua licet iuuenis, & nondum Prætorius, potentissimos competitores vicit, in primisque Q. Catulum, & Isauricum, vt plura in ipsorum tribubus suffragia, quam vterque in omnibus tulerit, vt ait Sueton. Sed Deus hominem sacrilege ambitiosum, domestica infamia, per hominem nequissimum confudit.

ANNUS MUNDI 3993. SEXTÆ ÆTATIS 478.

HYRCANI II. PONTIF. 15. PTOL. AVLETIS 20. HERODIS 12. OLYMP. CLXXIX. ANN. 4. VRBIS CONDITÆ 692. COSS. M. PVPIO PISONE, M. VALERIO MESSALA NIGRO. M. ÆMYL. SCAVRI PRÆF. SYRIÆ 2. TRIVMPHVS POMPEII.

ANNUS ANTE CHRISTUM 60.

OC quoque anno ac sequenti M. Æmilius Scaurus Syriæ vniuersæ præfuit. Nam vt Iosephus & cum eo Appianus in Syriacis testantur, Pompeius è Syria decedens eam quæstori suo Scauro regendam reliquit. Ei successerunt L. Marcius Philippus, & Cn. Lentulus Marcellinus Prætores, qui eam biennio tenuerunt, vt idem Appianus affirmat. Deinde missi sunt proconsules, quorum primus fuit Gabinius, qui cum gesserit Consulatum an. V.C. 695. nec nisi sequenti deinde anno eam prouinciam rexerit, oportet Scaurum eam 692. & 693. administrasse, Philippum 694. Lentulum denique 695. Hi autem duo Prætores à Iosepho prætermittuntur, nam l.1. de bel. c.6. Scauro successorem immediate subiungit Gabinium. Huius porro anni Consulum mores ex Cicerone ad Atticum disces.[a] I. Præsides Syriæ. (l. 14. c. 8. p. 119.) (a l. 1. Epist. ad Att. 13.)

Nos Pompeium ex Asia in Græciam, indeque in Italiam, & in vrbem vsque triumphantem deducamus: nihil enim habet hic annus ad memoriam illustrius. Ac primo cōstat ex Capit. tabulis eum anno V.C. 692. triumphasse, quo Piso & Messala Consules fuerunt; & Plinius his ipsis Coss. eum triumphasse ait, ad tertium Cal. Octobr. Lib. quoq. 37. c. 2. scribit eum prid. Cal. Octob. die natalis sui triumphum egisse, (biduo enim triumphauit) teste Velleio & Plut. M. Pisone, & M. Messala Coss. Eutrop. ad præced. Consules id refert, sed Plinium sequuntur passim recentiores Sigon. Gordon. Temporar. Marcoduran. Mercator, Scalig. Caluis. Functius. Eandemque esse Cicer. & Dionis sententiam infra ostendemus. Sub finem hyemis, inquit Appianus, Pompeius exercitui victori præmia distribuit. II. Tempus triumphi Pompeij. (l. 7. c. 27.)

Inde vt ait Plutar. peruenit Mitylenem, quam ciuitatem Theophanis gratia immunitate donauit, institutumque poëtarum certamen, quo res ab eo gestæ celebrabantur, spectauit, & delectatus theatro, delineauit effigiē eius, quod Romæ postea excitauit. Rhodum profectus omnes sophistas audiuit, donauitque singulis talentum. Par fuit erga Philosophos Athenienses liberalitas. Ciuitati ad eius instaurationem quinquaginta talenta largitus est, l.17. millia 500. coron. III. Quæ in reditu gesserit.

Rumores de Pompeio. Interea porro varii rumores Romæ spargebantur, grauisque metus cunctos incesserat, ne exercitum vrbi admoueret, & Syllanum sibi imperium confirmaret. Crassus certe, vel quod id formidaret, vel quod inuidiam Pompeio excitare vellet, ex Vrbe se cum liberis, fortunisque subduxit. Plutarchus.

IV. *Dimittit exercitum cum cõmuni gaudio.* At Pompeius simul ac Italiam Brundusii attigit, aduocatis ad concionem militibus, & conueniente oratione habita, iussit vt in patriam se quisque reciperet, domumque rediret, monens vt ad triumphum suum adessent. Ita soluto exercitu in vrbem profectus, incredibili omnes gaudio recreauit, omnium sibi beneuolentiam conciliauit.[Nam ciuitates Pompeium Magnum cernentes inermem, & cum paucis necessariis ex tanta expeditione redeuntem, effusæ magno studio, ac persequentes Romam, tanto eum maiore frequentia reduxerunt, vt si quid mouere vel nouare cogitaret, nihil tum requireret exercitum suum. Plutarchus.

V. *Ratio temporis iterũ cõfirmatur.* Qvando autem vetitum lege erat ante triumphum ingredi vrbem, misit ad Senatum petitum, vt comitia Consularia proferrent, ac sibi hoc darent beneficii, quo Pisonis petitionem sua præsentia commendare posset. Ita quidem Plutarchus ex eorum sententia, qui Pisone & Murena Coss. eum triumphasse putant. Verum Dio longe ante præmissum Pisonem docet, vt supra diximus, atque Pompeium eodem tempore, quo venit in Italiam effecisse, vt L. Afranius & Metellus Celer Coss. designarentur. Iam ergo Piso & Messala Coss. erant; vt nulla sit dubitatio Dionem ad hunc annum Pompeii triumphum referre. Sed & Marcum Tullium. Nam epist. 11. lib. 1. ad Atticum scripta est Messala & Pisone Coss. & in ea nihilominus prodromi Pompeiani nunciant, quid acturus sit Romæ Pompeius, cum venerit. Cum ergo Consules essent ante illius aduentum, qui fieri potest, vt post aduentum, Pisonis petitionem commendare voluerit? Sed nec Plutarchus in sua illa sententia videtur permanere; quippe qui mox, ante commemorationem Pompeiani triumphi, dicat eum quærentem Afranium Consulem facere, nummos pro eo in tribus pronunciasse, venisseque populum ad eos accipiendos in hortos Pompeii. Itaque nondum triumpharat Pompeius extremo Septembri, cum Afranius mense circiter Iulio designatus est Consul.

VI. *Omnes obuiam prodeunt.* Iam de aduentu eius in vrbem, & ingressu, sic Appianus. Venienti obuiam frequenter itum est longissime à iuuenibus, deinceps vt cuiusque ferebat ætas, postremo à Senatu demirante gestorum magnificentiam. Nemo enim ad eam diem tanto hoste sublato, tantum prouinciarum imperio adiunxerat, & Romana pomæria vsque ad Euphratem promouerat: adeo vt ipsemet Pompeius in concione dixerit, se Asiam vltimam prouinciarum accepisse, [a] eandem mediam patriæ reddidisse, quo alludit Florus; [b] Põpeio duce populus Romanus totam, qua latissima est, Asiam peruagatus, quam extremam imperii habebat prouinciam, mediam fecit. a Plin. l. 7. c. 26. b l. 3. c. 5.

Causa, & ætas triũphi. Pergit Appianus. Ipse triumpho longe ad eam diem splendidissimo Vrbem iniit, annum agens trigesimum quintum, imo vero quadraginta quinque exeuntem, cum natus sit Serrano & Cæpione Coss. an. Vrb. Cond. 647. prid. Calend. Octob. quo ipso tempore etiam triumphauit, teste Plinio, vt propterea in Appiano 45. legendum, aut corrigendum videatur. Huius erroris causam aperit Plutarchus in Pompeio. Ætate, inquit, tunc erat, vt illi volunt, qui eum in omnibus cum Alexandro comparant, quatuor & triginta annis minor, reuera attingebat quadragesimum, qui vtinam tum vitam deposuisset, dum fortunam habuit Alexandri &c. Dio lib. 42. ait hunc triumphum celebratum eo ipso die, quo post tredecim annos in Ægypto occisus est, sed pergit Appianus. l. 37. c. 2.

VII. *Eiusdem Pompa, & pretiosa supellex.* Dvravitqve pompa per biduum, traductis tam multis gentibus Ponticis, Armeniis, Cappadocibus, Cilicibus, totius Syriæ nationibus, Albanis, Heniochis, Achæis, Scythis, Iberis.

In portus adduxit naues 700. integras. In pompa vero traduxit carpenta, & fercula onusta auro, & ornamentis aliis variis; in quibus lectum Darii Hystaspis filii, & sceptrum ac sellam Eupatoris (Mithridatis scilicet, sic enim cognominabatur, eodem Appiano teste) aureamque ipsius effigiem octo cubitorum pectore tenus, argentique signati septem millia myriadum, & insuper 510. drachmas, id est

70. milliones, & 510. drachmas, quæ æstimatæ iuxta Cænalem 3. solid. ½ ascendunt ad 4. milliones & 20. coronatos.)

a lib. 37. c. 2. — PLVRA de supellectili preciosa Mithridatis suggeret Plin.[a] & inter alia translatum ait alueum lusorium cum tesseris, è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor; lunam auream pondo 30. lectos triclinarios tres, vasa ex auro & gemmis abacorum nouem; signa aurea tria Mineruæ, Martis, & Apollinis; coronas ex margaritis 33. montem aureum quadratum, cum ceruis & leonibus, & pomis omnis generis, circumdata vite aurea (ea videtur vitis aurea Aristobuli, quæ fuit quingentorum talentorum, de qua supra ex Iosepho)[b] Musæum ex margaritis, in cuius fastigio horologium erat; denique imaginem suam ex margaritis. — VIII. *Alia supellex ex Plinio.*

b l. 14. c. 5.

loc. cit. — PROVENERANT hæc tum ex donis, quæ legati ad eam ex vniuersa Syria, Ægypto, atque Iudæa, vt ait Iosephus, atque adeo ex vniuerso oriente, amici inimicique detulerant: tum ex varia piratarum totius mediter. Maris vrbium, ac castrorum præda: præcipue autem Tigranocerta, in quam ille dudum Rex regum Tigranes: multorum regum spolia coniecerat, tum maxime ex Talauris vrbe Mithridatis, quā ille regii apparatus promptuariū habuerat, ex qua eduxisse refert Appianus duo millia poculorum ex Oniche gemma factorum, & auro compactorum, tā multamque aliam opulentam supellectilem, vt iis recipiendis, percensendisque 30. dies Quæstor insumpserit. Plaustrorum vero, quibus arma transuecta sunt, ingens fuit numerus. Post hæc procedebat multitudo captiuorum, ac piratarum, non vinctorum, sed cultorum habitu patrio. — IX. *Vnde prouenerant hæ opes.*

IPSVM præcedebant regum satrapæ, vel duces, vel filii, partim captiui, partim obsides 324. Inter hos Tigranes filius Tigranis, & quinque Mithridatis, Artaphernes, Cyrus, Oxathres, Darius, Xerxes; filiæ Orsabaris & Eupatra. Addit Plut. sororem Mithridatis, & Scythicas mulieres, sed omittit filias Mithridatis. Traductus est & Colchorum Rex Olthaces, & Iudæorum Aristobulus, tyrannique Cilicum, Scytharum item regiæ fœminæ, duces tres Iberorum, Albanorum duo. Absentium etiam effigies transuehebantur, Tigranis ac Mithridatis, eiusque filiorum ante eum defunctorum: & deorum barbaricorum figuræ, cum ornatu patrio, vt scilicet non hominibus tantum victis, sed diis quoque insultaretur. Translata est & vna tabula, hoc modo inscripta, Naues rostratæ octingentæ captæ sunt, vrbes conditæ octo in Cappadocia, in Cilicia, Cœlesyriaque 20. In Palæstina Seleucis. Reges victi Tigranes Armenius, Artoces Iberus, Orozes Albanus, Darius Medus, Aretas Nabatæus, Antiochus Commagenus. Hæc titulus. — X. *Viri principes in Pompa.* — *Et simulachra.*

IPSE Pompeius gemmato curru vehebatur, amictus, vt fertur, Alexandri Macedonis chlamide, inuenta in Mithridatis supellectile, de qua pluribus in Mithridaticis Appianus. Currum sequebantur socij huius expeditionis, præfecti militum, partim equites, partim pedites. Vbi vero peruenit in Capitolium, neminem captiuum necauit, vt triumphatores alij, sed publicis impensis remisit quemque in suam patriam, exceptis regiis, è quibus solus Aristobulus mox interemptus est, & post eum Tigranes. Sic Appianus; cui de Aristobulo contradicit Iosephus, de Tigrane Dio. — XI. *Pompeii gloria.*

PLVTAR. tabulis quoque ostensum ait vniuersa populi Rom. vectigalia ante id bellum bis millies fuisse, (id est decem millionum librarum Turonensium) ex iis vero, quæ populo Rom. ipse addidisset, redire ter millies quadringenties (id est 17. millionum li. Tur. Totus ergo reditus esset 27. millionum librarū, siue 9. millionum coronat. Ex quo intelligitur, quanto minor esset illo seculo, quam hoc nostro vis pecuniæ.) In ærarium quoque relata vasa, aurum argentumque signatum ad 20. millia talentum (puta Atticorum, quæ valent 7. millionibus coron.) præter ea quæ diuisa sunt militibus, quorum qui minimum accepit, mille & quingentos denarios tulit. De hac largitione diximus in exitu Asiano Pompeii quando factam refert Appianus. — XII. *Reditus populi Romani hoc tempore.*

ILLVD autem Pompeio in hoc triumpho gloriosissimum fuit, vt notauit Plutarchus, quod cum iam antea de Europa atque Africa triumphasset, addito nunc omnium maximo triumpho Asiatico, visus est totius terrarum orbis domitor, — XIII. *Pompeii de toto orbe triumphus.*

de vniuerso mundo triumphasse. Dio l. 37. ait Pompeium, cum multos triumphos ex variis separatisque bellis gerere potuisset, vnum magnum maluisse, quod inscriptionem orbis terrarum præferret, cognomentum autem nullum adsciuisse, sed adepto pridem Magni cognomine contentum fuisse; decretis autem sibi absenti honoribus, & priuilegiis permodice vsum fuisse. Decretum autem fuerat, vt in omnibus festis solennibus lauream & paludamentum ferret, vestem autem triumphalem in equestribus certaminibus indueret, quod ille semel omnino fecit.

XIV. *Theathrũ Pompeii &c.* DEINCEPS autem, fortunæ conuersione mirabili, seipse suosque aliis triumphandos dedit. Sed hæc postea. Eusebius in Chronico Græco non absurde hoc anno fundamenta theatri Pompeiani ab eo iacta scribit: quod autem ibidem addit de Ciceronis exilio, posterius omnino contigit; nondum enim Clodium in suam perniciem, negato ei falso testimonio, armauerat. Vide Cic. l. 1. ad Att. ep 15.

Hoc ipso anno, vt idem Dio author est, cum effecisset Pópeius, vt L. Afranius & Metellus Celer Coss. designarentur, sperabat se per eos omnia, quæ habebat in animo confecturum: inter alia vero pręcipue cupiebat suis militibus agros tribui, suaq. acta omnia rata haberi; verum ea spes irrita fuit, vt sequenti anno dicemus.

XV. *Iudicium de Clodii sacrilegio.* HOC autem Clodius in iudicium ab optimatibus, propter violata Bonæ deæ sacra, tractus est, autore Dione, cum pontifices decreuissent eadem sacrificia instauranda. Et quoniam Clodius multum gratia valebat apud populum, electi iudices præsidium à Senatu petierunt, & impetrarunt. Nitebatur Clodius probare absentiam suam. At Cicero requisitus testimonium, testatus est venisse eum ad se domum, certisque de rebus sermonem habuisse. Id testimonium Clodium in Ciceronem inflammauit. Eum viginti quinque iudices condemnarunt, triginta absoluerunt, vel pecunia corrupti, vel factiosorum, populiue metu debilitati: quæ causa etiam fuit, vt Cæsar in Clodium testimonium non diceret: quoniam totus erat in captanda aura populari.

XVI. *A Catulo irridetur.* SCITVM est illud Catuli de hoc iudicio. Cum enim Catulus iudicibus occurrisset. Recte vos, inquit, ad securitatem præsidium petistis, ne quis vobis nummos eriperet. Hæc Dio. l. 37. & Plutarchus in Cicerone, & fusius Cic. lib. 1. ad Atticum epist. 15. Vbi & Pisonis Consulis fit mentio, & Syriæ ei Cicerone annitente ereptæ, & Tertullianæ cum Clodio in Senatu altercationis Idib. Maii, & de Pompeio pro Afranio, non gratia, vel autoritate, sed pecunia pugnante. Nulla est ibi de Metello collega mentio, sicut nec apud Plutarchum in Pompeio, vbi ea de causa male Pompeium audisse traditur. De Cæsaris Prætura, quæ in eundem hunc annum cadit, Consule Sueton. l. 1. c. 15.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3993.

1. N. I. Hic Coss. Orgetorix Heluetius regni cupiditate inductus, coniurationem nobilitatis fecit, & ciuitati persuasit, vt de finibus suis cum omnibus copiis exirent, ad imperium totius Galliæ occupandum. Cæsar l. 1. Iisdem constituit Senatus, vt quicunque Galliam prouinciam obtineret, Æduos, cæterosque Populi Romani amicos defenderet.

2. N. II. Viritim mille quingentas drachmas Atticas, quæ cum 3. solid. $\frac{1}{5}$. æstimentur, singulis militibus dati fuerint 87. coronat. cum $\frac{1}{2}$. pro rata etiam datum tribunis ac cẽturionibus, his scilicet duplum, triplum illis: quam summam produnt fuisse talẽtorum 16. millium, id est 5. millionum coronatorum posito talento Attico 1050. francorum.

ANNVS MVNDI 3994. SEXTAE AETATIS 479.
HYRCANI II. PONTIFICIS 16. PTOLEMÆI AVLETIS 21.
HERODIS ÆTATIS 13. OLYMPIADIS CLXXX. AN. I.
VRBIS CONDITÆ 693. COSS. Q. CÆCILIO METELLO CELERE, & L. AFRANIO. M. ÆMYLII SCAVRI PRÆS. SYRIÆ III.

ANNVS ANTE CHRISTVM 59.

LTIMVS est hic annus Præfecturæ Syriæ M. Æmylii Scauri, nullo ei hoc anno succedente, quoniam Piso, qui eam prouinciam à Consulatu desponsam sibi quodammodo iam habebat, Cicerone resistente obtinere non potuit, vt idem scribit ad Atticum. Quo tempore Alexander Aristobuli filius natu maior, qui ex itinere fugerat, vt ait Iosephus lib. 1. de bello cap. 5. in Syriam videtur peruenisse. Meminit huius anni Diodorus Siculus lib. 1. eoque vult initium sumere res Cæsarianas, & Archontem Athenis ponit Herodem. Sed hæc ad sequentem potius annum pertinere, totius historiæ series docet. Ille autem Archon & tempore, & nomine suspectus esse possit: cum tamen admittit Collector Olympionicarum, vbi habetur Andromachum Ambraciotam, in stadio hoc anno fuisse victorem. Et certe Pausanias pluribus locis Herodis Atheniensis, viri magnifici meminit, qui ipsius Pausaniæ ætate vixerit, [a] & dum libros illos scriberet, [b] vnde clarum est, qua scriptor hic ætate vixerit. Quo ipse tempore scribit Diodorus, se in Ægyptum historiæ causa traiecisse. Meminit tamen Pausanias Olympiadis ducentesimæ vigesimæ sextæ, [c] ex quo sequitur ipsum diutissime vixisse. Nam cum hic Prætor Atheniensis opera magnifica ederet, iam Pausanias librum primum de Atticis rebus ediderat. Apparet autem ea ab illo edita in Prætura sua. Quod si hoc tempore Pausanias dum scriberet 30. erat annorum: in Olympiade 226. quæ respondet anno Vrbi 877. oportebit eum ad annum 214. viuendo peruenisse, quod difficile credi possit.

I. Ratio temporis. — l. 1. ep. 25. — *Aetas Pausaniæ, & Diodori Siculi.* — a l. 1. p. 45. gr. init. b l. 7. p. 226. gr. c p. 170. gr.

AT Pompeius vbi fulgor ille triumphalis pompæ resedit, vim sensit aduersariorum suorum; aduersum quos ille sibi Consules, quasi firmamentum quoddam, præparasse videbatur. Sed Afranius, vt inquit Dio libro trigesimo septimo, nihil ei adiumento fuit, quippe saltationibus, quam rebus gerendis aptior. Eidem etiam insultat Marc. Tullius, negatque eum, nisi à Philosophis, sine suspirio aspici posse. Metellus vero Pompeio iratus, qui eius sorori, susceptis etiam ex ea liberis, nuncium remisisset, in omnibus ei actionibus obstitit. In Plutarcho Mutiam, propter vitæ licentiam, repudiatam à Pompeio ex Asia redeunte reperio. L. quoque Lucullus à Pompeio ex Asiano congressu, & successione alienus, magno illi conatu restitit, iubebatque vt de singulis suis factis seorsim referret, neque peteret, vt simul omnia incomperta approbarentur; præsertim cum ipse nonnulla ex Luculli actis rescidisset. Eadem cum Lucullo, Cato, Metellus, & alii sentiebant.

II. Claritas Pompeii obscuratur. — l. 1. ad Att. ep. 15. & — *Ei aduersantur Metelli.* — *Lucullus.*

ITAQVE L. Flaccus tribunus plebis, qui de agro Pompeianis militibus diuidendo rogationem ferebat, cum etiam addidisset omnibus suffragium esse dandum, quo & hoc facilius iuberetur, & acta Pompeii rata pronunciarentur. Metellus tanta contentione id impugnauit, vt à Tribuno in carcerem duceretur: vnde Pompeii iussu eductus est, quod Senatum in eundem carcerem conuenire velle cerneret, & populi offensionem timeret. Sed ne rem quidem ad populum deferre ausus est, veritus, nisi ibi voti compos fieret, ne maiori dedecore afficeretur. Ita iactatus Pompeius, necesse habuit ad Tribunos plebis confugere, atque applicare se ad adolescentulos, quorum pestilentissi-

III. Rogatio Flacci pro Pompeio. — Plut. in eius vita.

mus & audacissimus Clodius eum recepit; & indignis modis volutatum in foro tenens, authorem adhibuit rogationum, quas ad demerendam plebem ille ferebat: & tamen quasi Pompeium beneficio affecisset, ab eo mercedem postulauit; obtinuitque, vt amicum proderet Ciceronem, qui multas pro ipsius dignitate susceperat actiones.

IV. *Clodius tribunatũ ambit.*

TVM demum sensit Pompeius, vt inquit Dio, se nimium cito exercitum dimisisse, & iniuriis inimicorum exposuisse se, nihilque sibi ex potentia pristina, præter inuidiam remansisse.

Hoc enim ipso tempore P. Clodius, siue Pompeii iuuandi, siue Ciceronis vexandi gratia, tribunatum plebis ambiuit, & summissis aliquot tribunis, qui rogationem ferrent, de tribunatu etiam patriciis communicando; cum non persuaderet, nobilitate abiurata ad plebios transiit. Ita Dio; Cicero id factum scribit interueniente C. Herennio tribuno plebis. Verum Metello Consule repugnante, res hoc anno confecta non est.

V. *Pratura Casaris, & æs eius alienum.*

HOC anno C. Cæsar ex Prætuta Lusitaniæ imperauit. Antequam autem in prouinciam adiret, à creditoribus detinebatur, vt inquit Suetonius & Dio; qui etiam addit ab eo auditam vocem, cum ambitiosis sumptibus exhaustus esset, sibi bis millies & quingenties denis millibus opus esse, vt nihil haberet: sic enim ex Græco emendandum, non centenis millibus; bis mille autem & quingentæ myriades drachmarum, dando singulis 3. solid. ÷ ascendunt ad 1458333. ⅓ coron. Significat autem, si quis sibi eam summam daret, se nihil habiturum reliqui, persoluto ære alieno suo. Plutarchus ait Cæsarem confugisse ad Crassum ditissimum ciuitatis, eumque, receptis in se creditorum molestissimis, pro summa 830. talentũm intercessisse, id est 290. millibus 500. coron. quæ interpres Romano more vertit, centies nonagies nouies sestertiũm.

VI. *Vt se gesserit in prouincia.*

CONSENTANEA his sunt quæ gessit in prouincia. Nam Suetonius in eius vita. Abstinentiam, inquit, neque in imperiis, neque in magistratibus præstitit. Vt enim quidam monumentis suis testati sunt, in Hispania à Proconsule, & à sociis pecunias accepit, emendicatas in auxilium æris alieni; & Lusitanorum quædam oppida, quamquam nec imperata detrectarent, & aduenienti portas patefacerent, diripuit hostiliter. Hæc ibi. Dio scribit eum latrocinia non magno labore excidisse; deinde gloriæ cupidum Pompeii, & aliorum potestatis æmulum, triumphi materiam quæsisse, cum quo adeptus Consulatum, immensa facinora patraret. Itaque Herminii montis incolas in planiciem demigrare iussit, ne videlicet loco sua natura tuto, ad prædas agendas abuterentur; id enim prætendebat, non ignarus eos id recusaturos, atque ita se belli occasionem inuenturum; quod & factum est: & ille eos arma capientes oppressit: vicinos quoque metu perculsos desertis vrbibus fugientes, inuasit, aliaque id genus nonnulla, quæ pluribus à Dione recensentur, gessit; moxque his sibi aditum ad Consulatum patefactum existimans, non expectato successore, ad comitia Consularia Romam magna celeritate profectus est.

VII. *Consulatũ petit, omisso triumpho.*

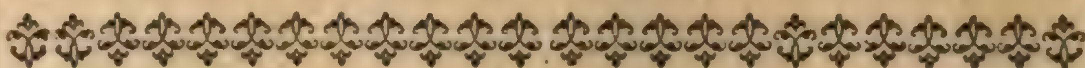
ET statuerat ille quidem Consulatum petere ante triumphum, quod temporis angustiis à pompa triumphi excludebatur. Verum cum ei res, ob Catonis intercessionem non succederet, triumphi curam deposuit, sperans se, si Consul esset factus, longe maiores res acturum, longæque splendidius triumphaturum. Hæc Dio subobscure, quæ explicat Suetonius. Nam, vt idem docet, Consulatum petere non poterat nisi priuatus, nec priuato fas erat triumphare, cumque peteret, vt legibus solueretur, multi contradixerunt, itaque coactus est triũphum ne consulatu excluderetur, dimittere. Eadem habet Appianus lib. 2. De rebus tamen ab eo in prouincia gestis non plane consentit. Ait ille quidem Cæsarem in prouinciam ingressum, non curasse conuentus obire, aut ius reddere, tanquam proposito suo parum consentanea, sed coactis copiis per partes aggressum reliquos Hispanos, donec vniversam eorum terram populo Romano faceret tributariam: magnaque vi pecuniæ in ærarium missa, triumphum à Senatu impetrauisse, eiusque Pompæ splendidissimo apparatu in suburbiis facto, cum non concederetur ei, vt per amicos Consulatum peteret, certum triumphum incerto Consulatui posthabuisse.

l. 1. c 18.

Ergo cum se petitioni dedisset, duos habuit competitores L. Lucceium & M. Bibulum, Lucceium sibi adiunxit, pactus vt is, quoniam inferior gratia esset, pecuniaque polleret, nummos de suo communi nomine per centurias pronunciaret. Qua cognita re, optimates, quos metus ceperat, nihil non ausurum eum in summo magistratu, concordi & consentiente collega; authores Bibulo fuerunt tantundem pollicendi: ac plerique pecunias contulerunt, ne Catone quidem abnuente eam largitionem è Republica fieri. Ita Suetonius. Sed nolebat tantum Consulatum adipisci Cæsar, sed omnia in eo pro arbitrio summa dissimulatione gerere. Eam ad rem nihil duxit antiquius, quam sibi Crassum & Pompeium adiungere, nihil vt in Republica gereretur, quod displicuisset vni ex tribus. VIII. *Largitio eius, & cæterorum candidatorum.*

Itaque, vt reddeamus ad Dionem, Cæsar ita Pompeium Crassumque tractauit, vt cum illi inter se inimicitias exercerent, vtrumque tamen ille ad se pertraxerit, non solumque fautores petitionis habuerit, sed inter se conciliarit: non quod ei illorum concordia cordi esset, inquit Dio, sed quod eos plurimum potentia præstare videbat, sciebatque se, sine vtriusque, vel alterius eorum præsidio, ad magnam aliquam potestatem peruenire non posse. Neque vero metuebat, ne concordes illi præualerent, quod exploratum haberet, se & alios ipsorum auxilio, & ipsos vnum per alterum, haud multo post superare posse, prout euentus ipse confirmauit. Pompeius etiam, vt ad gratiam non ægre rediret, id effecit, quod videret potentiam suam, quæ non leuiter imminuta videbatur, aut eorum gratia reparari posse, aut vice versa ab iis contra se conspirantibus opprimi. Crassus autem, qui erat æmulus potentiæ Pompeii, eo animo vtrique se iunxit, vt vtrumque in mutuum certamen committeret, eáque ratione neuter excelleret, & ipse vtriusque amicitiæ fructus colligeret; sicque genere ac diuitiis omnibus emineret. IX. *Semina triumuiratus primi.* *Qua mens eorum.*

Eo itaque pacto, iisque de causis amicitiam iunxerunt, & iureiurando firmauerunt; quod & sectatores ipsorum imitati sunt, solaque perstitit in Catone integritas, ac studium Reipublicæ syncere administrandæ, & in paucis aliis, qui studio magis, quam virtute eum sequebantur. Hæc pluribus Dio de statu horum temporum, & primo triumuiratu philosophatur, de quo Appianus ait Varronem scripsisse commentarium, cui nomen dedit Tricipitinam, Coniurationem scilicet, quomodo eam appellat Liuius libro centesimo tertio, cum ait Cæsare Consulatus candidato, & captante Rempublicam inuadere, conspirationem inter tres principes ciuitatis factam esse. Plutarchus in Cæsare scribit hac reconciliatione Cæsarem omnibus mortalibus, præterquam Catoni imposuisse, ea que vtriusque in se vertisse potentiam, & Rempublicam euertisse. Neque enim, inquit, vt plerique omnes existimabant, Cæsaris & Pompeii dissensio ciuilia bella inuexit, sed coniunctio potius conspirantium, primùm ad conuellendos optimates, deinde tandem inter se diffidentium. Hæc ergo fuerunt semina euertendæ libertatis Romanæ, & Iulianæ Monarchiæ constituendæ. X. *Ea cōcordia origo ruinæ publicæ rei.* *Tricipitina.*

ANNVS MVNDI 3995. SEXTAE AETATIS 480.
HYRCANI II. PONTIFICIS 17. PTOLEMÆI AVLETIS 22.
Herodis ætatis 14. Olympiadis CLXXX. an. 2.
Vrbis Conditæ 694. Coss. C. Iulio Cæsare, & M. Calphurnio Bibulo. L. Marcio Philippo Syriæ Præside.

ANNVS ANTE CHRISTVM 58.

I. *Ratio temporis.*

DIODORVS Siculus hunc annum vocat primum Olympiadis centesimæ octogesimæ, quo anno Athenis Archontem Herodē profert; nec dissentit à nostra Chronologia. Nam cum Olympiaci anni in solstitio æstiuo inchoëntur, sextum iam mensem Consul erat Cæsar, antequam secundus annus eiusdem Olympiadis inciperet. Quod autem ibi mox à prima Olympiade ad initium belli Gallici numerat 730. annos, corrigendum est: nam 180. Olympiades conficiunt tantum 720. Cæterum hoc primum anno iactum est fundamentum regni Cæsariani, quando adepto Consulatu Cæsar, nixus duorum triumuirorum amicitia, & populi gratia iampridem immensis largitionibus empta, Romæ quidquid voluit, inuito Senatu perficere cœpit, bonisq. omnibus reclamantibus, vt sequens, ex Dione magna ex parte mutuata, narratio declarabit. sub.init.l.1.

II. *Res Syriæ huius temporis.*

SYRIAM prouinciam L. Marcius Philippus Prætor, Cæsare ac Bibulo Coss. obtinuit, vt supra anno Vrb. Cond. *692.* ex Appiano diximus. Quo tempore fugitiuus Alexander res nouas moliri cœpit; sed propter Romanorum potentiam & metum, artibus clandestinis, vt qui domi legiones Romanas videret, & patrem Aristobulum Romæ in vinculis detentum sciret, in cuius caput filii temeritas recasura esset. Non enim Roma elapsus est pater, nisi Gabinio Syriam administrante, vt ex Iosepho constat. Appianus in libro de bellis Syriacis, ait hoc & sequenti anno, quibus Marcius Philippus, & Lentulus Marcellinus, ambo Prætorii, prouinciam Syriam administrarunt, contra Arabas, ex vicino infestantes varie conflictatos esse, eamque fuisse causam, vt deinceps in Syriam Proconsules, cum potestate Consulari mitterentur, quorum primus fuit Gabinius. l. 1. de bel. c. 6. & l. 14. [illegible] c. 11. p. 11. fi

III. *Auletes obtinet Romanorū amicitiam.*

PTOLEMÆVS Auletes diu quæsitam populi Romani amicitiam ac societatem, hac deniquè anno, atque his Consulibus impetrauit. Testis Cæsar ipse lib. 3. bellorum ciuilium, vbi aperte scribit superiore Consulatu, præsenti scilicet, cum patre Ptolemæo, & lege, & Senatusconsulto societatem fuisse factam: patrem appellat eius Ptolemæi, fratris Cleopatræ, qui tum regnabant. Negandi porro, aut differendi causa erat, quod plerique Romæ existimarent, id regnum ad populum Romanum pertinere; ab Alexandro scilicet rege testamento relictum. Fuit hic Alexander, qui regnum Ptolemæi Lathuri decennio interrupit, studio Cleopatræ matris, quæ Lathurum natu maiorem filium regno eiecerat, vt suo loco ex Iustino & Eusebio diximus. Eius testamenti meminit Cicero Orat. 1. in Rul. Dicent decemuiri, id quod dicitur à multis, & sæpe dictum est, post eosdem Consules (videtur intelligere L. Syllam, & Q. Pompeium, qui Coss. fuere anno Vrb. Cond. 665. idque colligitur ex secunda in Rullum, vt dixi supra anno *664.* in illius regis morte) regis Alexandrini testamento, regnum illud populi Romani esse factum. cap 107.

IV. *Cur studiose quæsita ab eo.*

ET hæc ipsa causa erat Ptolemæo societatem populi Romani modis omnibus ambiendæ, ne regno suo spoliaretur: præsertim cum ne regio quidem genere esse diceretur à plerisque Romanorum, regnum eius ambientibus, vt supra ex Cice-

1. Auletis anno diximus, cui opinioni consentanee mox dicit, decemuiros regnum Alexandriæ Ptolemæo gratis adiudicaturos. Accedebat quod superiores fere omnes Aegypti reges eundem honorem adepti, præsidium aduersis temporibus in fide ac tutela Romanorum sæpe maximum inuenerant, & eo priuatos esse sibi ignominiosum ducebāt. Sed quod maius desiderii huius argumentum reperias, quam immensam pecuniam, qua societatem illam est consecutus. Audi Suetonium[a] quod ad hoc tempus in primis pertinet. In primo Consulatu, inquit, tria millia pondo auri furatus è Capitolio, [b] tantundem inaurati æris reposuit. Societates ac regna pretio dedit, vt qui vni Ptolemæo prope sex millia talentorum, suo Pompeiique nomine abstulerit. [c]

[a] l. 1. c 54.

[b] id est trecenta millia coron.

[c] id est 2. milliones, & 100. millia cor. talento Att.

V. *Cæsar populum sibi conciliare studet lege agraria.*

IVLIVS autem Cæsar, cum primū factus est Consul, omni conatu in id incubuit, vt populum sibi conciliaret; qua tamen in re patribus se studere simulabat, ne eos haberet aduersarios. Ita cum legem ferre vellet de agro toti populo diuidēdo, eam ita conscripsit, vt inquit Dio, vt lectam in Senatu nemo omnium vlla in parte posset reprehendere, cum ipse diceret se paratum eam missam facere, nisi Senatui próbaretur. Nam & lex necessaria videbatur, & diuisio sine cuiusquam iniuria futura erat, & diuisores præterea constituit 20. viros egregios ac probatos, quorum è numero esse noluit, ne sibi aliquid quæsiuisse videretur. Quo magis angebatur Senatus, nullam se repudiandæ legis probabilem habere causam, quam intelligebat ad armandam populi fauore Cæsaris potentiam; & opprimendum Senatum esse comparatam.

VI. *Inuito Senatu, & Catone repugnante.*

ITAQVE cum nihil aliud occurreret, rē promissionibus extrahere cœpit; pollicitus enim se legis autorem futurum, alias ex aliis moras dilationesque interiiciebat. Cato autem, etsi nihil in lege reprehenderet, tamen vtendum præsenti rerum statu, nihilque præterea mouendum censebat. Ea res ita cōmouit Cæsarem, vt Catonem è Senatu abreptum in carcerem coniecturus esset, vtique non repugnantem; multis autem eum sequentibus, in quibus M. Petreius, Cæsar hominem obiurgauit, quod Senatu nondum misso abiret: malle se respondit in carcere cum Catone esse, quam in Curia cum Cæsare. Ibi tum pudore suffusus Cæsar, Catonē liberauit, Senatumque dimisit, addens se populum iubendæ legis causa aditurum. Quoniam Senatus nec eam improbare posset, nec eius tamen autor fieri vellet. Ita deinceps toto Consulatu suo nihil ad Senatum retulit, sed rectà populum adiit, cui consentienti Patres sciebat repugnare non posse.

VII. *Bibulo collega conflat inuidiam.*

VT autem collegæ suo conflaret inuidiam, ab eo publice exorsus quæsiuit, an aliquid in ea lege improbaret, Bibulo autem respondente, se in magistratu suo nullam nouationem admissurum, deprecari eum institit, plebique, vt in exorando sibi adesset, persuasit, dicens ita eos legem obtenturos, si Bibulus consensisset. Bibulus autem cum magna voce clamasset, populum eam legem illo anno nō obtenturum, inde abiit; Cæsar neminem vlterius eorum, qui magistratum gerebant, rogandos censuit, ne qui sibi ex illis resisterent, sed Crassum & Pompeium priuatos tunc homines publice rogauit, quid de sua rogatione sentirent; non vtique inscius quid illi sentirent, sed vt ipsis honorem ac fauorem populi, aduersariis terrorem iniiceret. Itaque Pompeius, cum eam rogationem approbasset, laudassetque coram populo, percunctatus est Cæsar, velletne sibi prompte auxilium ferre, contra eiusdem legis aduersarios, simul & populum iussit precibus hoc ab eo contendere. Hic Pompeius respondit, si quis contra gladium sumeret, se scutum arrepturum. Id Pompeii dictum Crassus quoque laudauit, quo effectum est, vt alii etiam, quibus ea lex non placebat, tamen hoc ipso ad eam probandam incitarentur, quod eam ab iis, qui & boni viri, & Cæsaris inimici iudicabantur, (nondum enim eorum reconciliatio innotuerat) suaderi videbant.

Fauorem Crasso & Pompeio.

VIII. *Per vim fert legem agrariam. Bibuli conatus irriti*

CVM autem iusiurandum à patribus exigeretur, super ea lege, & plerique autore Catone recusarent, Cæsar rogationem tulit ad populum, vt capitalis esset, qui nō iuraret, omnes præ metu iurauerunt. Cum nihilominus Bibulus, tribus sibi Tribunis plebis adiunctis, ne lex perferretur, obstaret, feriasque in reliquos omnes anni dies indixisset, quibus cum populo agere fas non esset. Cæsar nihil eum moratus, certum diem legi perferendæ indixit. Eo cum Bibulus venisset, & legi contradicere è superiore loco cœpisset, fasces eius fracti sunt, ipse per gradus deiectus,

plagisque male mulctatus cum Tribunisei fauētibus eiectus est, & lex perlata est. Quam in Senatu postridie rescindere conatus Bibulus, nihil effecit, patribus plebis furorem metuentibus. Itaque domum suam se recepit, nec reliquo anno foras prodiit, Cæsarique, quoties quid moliebatur, per lictores obnunciauit diem esse festum, nec per leges fas esse cum populo agere. Itaque quidam Tribunus plebis P. Atinius, Vatinius potius, eum in carcerem coniicere aggressus est; sed obstantibus collegis incepto destitit.

IX. *Equites sibi adiungit.* Cvm sic ille plebem sibi deuinxisset, etiam equites sibi adiunxit, tertia vectigalium parte (nam vectigalia publica illi redemerant) remissa, quam illi ante frustra à Senatu postulauerant. Cum etiam hunc ordinem ita obtinuisset Cæsar, tum demum nemine contradicente, omnia Pompeii acta confirmauit, *Acta Pōpeii confirmat.* legesque multas tulit, neque Catone, neque Lucullo, neque alio quopiam repugnante; solusque ita moderabatur omnia, quasi nemo præter eum gereret Magistratum, vt quidam non infacete res hoc anno gestas Iulio, & Cæsare, non Bibulo, & Cæsare Coss. dicerent, vt Dio & Suetonius memoriæ prodiderunt; cum tamen nihil ipse per se, suarum maxime rerum ageret, sed per alios facilius, & sine inuidia omnia à populo Romano, Senatuque ipso pene captiuo obtineret.

X. *Obtinet cū imperio Galliam vtramque.* Cvi rei exemplo esse potest, quod ei populus, rogante Vatinio Trib. pleb. qui Cæsari omnibus in rebus obsequebatur, Illyrium, Galliamque Cisalpinam decreuit, vt in eas Proconsul quinquennio toto imperium obtineret, cum tribus legionibus. Senatus autem Galliam Transalpinam, vnamque legionem adiecit: vt eam gratiam, præuento populo, propriam faceret, & suam. Suetonius. *Vide hic ep. 9. l. 7. ad Att.* Verum ne quid se absente Pompeius, per Gabinium Consulem turbaret, eum *Firmat potentiam suam affinitatibus.* sibi affinitate coniunxit, data ei in matrimonium filia sua, tametsi iam desponsa Seruilio Cæpioni, cuius opera paulo ante in oppugnando Bibulo maxime vsus fuerat; qui dignum hoc sui lenocinii, & adulationis præmium retulit. *Suet.* Cæsar autem ipse alterius Consulis Pisonis filiam duxit, anno ætatis quadragesimo secundo, vt sic omni ex parte suam potentiam confirmaret. Hæc Dio pluribus.

XI. *Aliqui ei mortem, vt Tyranno machinantur. Num Cicero?* Addit etiam M. Ciceronem & L. Lucullum, qui tyrannidem magnopere parari videbant, mortem Pompeio & Cæsari machinatos, & per L. Vectium inferre voluisse. Rem Bibulus Pompeio indicauit, Vectius comprehensus cum insidiarum participem Bibulum ipsum, qui rem aperuerat, indicasset, in suspicionem venit, quasi de reliquis etiam vera non retulisset, & Vectius quidem clam in carcere mox necatus est. Verum hac calumnia Marcum Tullium Suetonius liberat, eamque in Cæsarem transfert, quem scribit præmiis Vettium *l. 1. c. 20.* induxisse, vt se de inferenda Pompeio nece solicitatum à quibusdam profiteretur: cumque pro rostris autores è compacto nominasset, nec fidem faceret, desperans, inquit, tam præcipitis consilii euentum, intercepisse veneno indicem creditur. Nec obscure Cicero ipse scribens ad Atticum, autorem calumniæ Cæ- *l. 2. ep. 24.* sarem facit; vbi fusius seriem huius criminationis leges, eademque est Appiani mens l. 2. bel. ciuil.

XII. *Ciceronis cum Cæsare & Pōpeio simultas.* Nihilominvs Cicero, qui hac de causa Cæsari & Pompeio suspectus factus erat; eam suspicionem auxit, cum collegam C. Antonium hoc anno defendens, Cæsarem huius iudicii autorem, verbis perstrinxit. Sensit iniuriam Cæsar, neque tamen re, aut verbo iniuriam reposuit, siue quod nollet certare maledictis, & similis iis euadere, quorum contumeliis petebatur, siue quod natura mitis, iræ non indulgeret; occasionem tamen circunspiciens, per eam plerosque, nec sentientes vlciscebatur; sicque & famæ suæ consulebat; & inimicis præcauendi locum, aut præueniendi eripiebat.

Cæsar Clodio in Ciceronē fauet. His cogitationibus motus Cæsar, nihil ipse quidem contra Ciceronem molitus est, sed Clodium, quod eum ob adulterium non accusauerat, gratiam sibi referre cupere intelligens, occulte contra Ciceronem instruxit. Appianus tradit Cæsarem à Clodio in petitione prouinciæ Galliæ adiutum esse, & vni inimicorum iniuriam remisisse, vt vlcisceretur Ciceronem, qui crebro triumuiratum vellicabat.

XIII. *Et iuuat in Tribunatu obtinendo.* Ergo Clodium Cæsar à patribus ad plebem transire cupientem, adiuuante

etiam Pompeio traduxit, P. Fonteio, quamuis natu minore, hominem adoptante, idque eodem ipso die, quo Cic. C. Antonium defendit, vt Cic. pro domo sua ipse testatur, & Suet. in Iulio: vt propterea Dio, qui hæc tardius facta innuit, paulo alienior à Cic. videri possit. Addit autem Cæsarem statim Clodio Tribunatum plebis confecisse: sed eum Pompeius frustra omni cautione, fœdere, execratione deuinxit, nihil in tribunatu contra Ciceronem esse facturum, vt Cic. ipse testatur pro Sestio: quamprimum enim omnia in Ciceronis perniciem machinatus est, vt sequens annus demonstrabit.

ANNUS MUNDI 3996. SEXTAE AETATIS 481. HYRCANI II. PONTIFICIS 18. PTOLEMÆI AULETIS 23. HERODIS ÆTATIS 15. OLYMPIADIS CLXXX. AN. 3. URBIS CONDITÆ 695. COSS. A. GABINIO, & L. CALPURNIO PISONE CÆSONINO, CNÆO LENTULO MARCELLINO SYRIÆ PRÆSIDE. BEL. GAL. I.

ANNUS ANTE CHRISTUM 57.

RIBUNICIA potestate P. Clodio homini furioso commissa, amicis conniuentibus, inimicis sæuientibus M. Tullius in exilium pellitur. Cæsar in Galliam proficiscitur, Ptolemæus è regno profugit, Lentulus Marcellinus in Syriæ administratione Marcio Philippo succedit. Quo tempore Herodes annum agebat decimum quintum, in quo anno deceptum esse Iosephum,[a] infra anno eiusdem vigesimo septimo dicemus. Hoc autem, Aristobuli filius Alexander Iudæam incursionibus vexare cœpit, cum decem fere armatorum millibus, & mille, & quingentis equitibus, castella item occupare, atque munire. Denique Hyrcano grauiter imminere; adeo vt is veritus obsidionem, murum à Pompeio disturbatum renouare moliretur. Sed hæc quæ Iosephus tradit, sequēti[b] anno distinctius intelligentur; nunc Romana videamus, si prius tamen Ægypti regis fugam dixerimus. I. *Res anni huius.*

a li. 14. c. 17.

b l. 14. c. 10. & l. 1. bell. c. 6.

Vix annus abiit ab inita cum Romanis à Ptolemæo, emptaque magnis sumptibus societate, cum Ægyptus in eum, tributorum grauitatem non ferens, insurrexit; in quam ille necessitatem à Romanis, ipsoque in primis Cæsare coniectus fuerat; tantaque vis seditionis fuit, vt vitæ suæ timens Auletes Romam profugerit. Et anno quidem sequenti eum Romæ fuisse constat. Hoc autē ipso fugisse ex Plut. in Catone minore satis constat, vbi habetur dū Rhodi Cato substitisset, Cyprio apparatui intentus, ad eum venisse Ptolemæum; ex eoque cordatam orationem, liberamque audiuisse, cum incusaret eum Cato, atque subiiceret, quanta relicta felicitate, quantis se subiiceret indignitatibus, laboribus, largitionibus, & auariciæ principum Rom. quos redacta in argentum Ægyptus vix expletura esset; proindeque Regi autorem fuisse, vt cum classe reciperet se, & cum ciuibus rediret in gratiam; comitem etiam se obtulisse, & in reconciliando adiutorem: quod ille cum rectissimum iudicasset, mox tamen à suis, ab ea sententia male deductus est, vt sequens annus declarabit. II. *Ægyptii Ptolemæū pellunt.* *Ratio temporis.* *Consilium Catonis.*

Aliam quoque causam pulsi Ptolemæi suggerit Dio l. 39, vbi in odia etiam eorum incurrisse ait, tum ob tributa ingentia quæ vi exigebat, vt æs suum alienum dissolueret, quod in emenda Romanorum amicitia, ac societate contraxerat, tum quod Cyprum à Romanis poscere iussus ab ipsis, & amicitiæ eorum renunciare, nō parebat. Itaque cum neque persuadere eis posset, ait, vt quiescerent, neque vi eos cohibere posset, vt qui conductitiis militibus careret, ex Ægypto aufugit, Romamque se contulit. Hæc Dio. Accessit autem ad hoc populi odium in Ptolemæum, Auletem, ad eum regno exigendum, etiam contemptus hominis dignitatem, ac III. *Causa expulsionis.*

maiestatem regiam, choraulam exercendo, contaminantis, vt supra ex Strabonis 17. docuimus, cuius verba repetenda sunt, vt simul ex eo discamus, quid interim in Ægypto sit factum. Hic præter alia flagitia, inquit, etiam choraulam exercuit, & adeo ea se iactauit, vt non pigeret eum certamina in regia celebrare, ad quæ & ipse cum aliis concertaturus prodiit.

IV. *Quis rerum status in Ægypto.*

ITAQVE cum Alexandrini exegerunt: & cum ei tres filiæ essent, vnam natu grandiorem, quæ legitima esset, reginam fecerunt, duo eius filii infantes adhuc, regno tum prorsus exciderunt. Reginæ virum è Syria acciuerunt Cybiosactem quendam, qui se è Syriacorum regum stirpe ferebat. Hunc intra paucos dies Regina strangulauit, cum eius sordes, illiberalitatemque pati non posset. Sic Strabo; qui subdit mox ascitum in regnum Archelaum, sed, vt ex eodem loco patet, non ante annum sequentem. Porro Cybiosactes, conuitii loco ab Alexandrinis appellatus est, quasi salsamentarius, cum eum Seleucum appellet Dio, Reginam autem Berenicem. Interim Alexandrini, inquit Dio, cum eius profectionem in Italiam ignorarent, mortem oppetiisse arbitrati, filiam eius Berenicem regno præfecerunt, & postquam rem ipsam compererunt, centum viros Romam miserunt, qui & contra eius accusationes ipsos defenderent, & vicissim ipsum de illatis iniuriis accusarent. Quid autem vtrisque sequenti anno Romæ contigerit, suo loco dicemus.

V. *Huius anni Coss.*

QVOD ad Romanos Coss. attinet, Appianus ait Cæsarem in prouinciam exacto Consulatu profecturum, suæ factionis audacissimos Consules designauisse, in annum proximum A. Gabinium ex intimis amicis, eundemque generum, & L. Pisonem socerum, Catone vociferante, imperia parati nuptiarum lenociniis. Cum primum, inquit Dio, Gabinius & Piso ex Cæsaris voluntate Coss. facti sunt, P. Clodius strenue Cæsaris aduersarios vexare cœpit. Nam M. Bibulum magistratu abeuntem, ac conantem pro concione, adhibito iureiurando, de præsenti Reipublicæ statu verba facere, imperiose prohibuit, eique obstruxit os. Deinde Ciceronem aggressus est; quem cum videret plurimum ob eloquentiam posse, nec facile esse illum opprimere, studuit sibi non plebem solum, sed equites quoq. ac Senatum, apud quos ordines primas obtinebat, sibi adiungere.

Clodius Ciceronem euertere aggreditur.

VI. *Et quibus artibus.*

QVANQVAM & in iis ordinibus Cicero non paucos à se alienauerat, dum alios dicendo nimia libertate perstringeret, alios immodica dicacitate violaret; dum præstantissimo cuique se præferre studeret, ac gloriandi, laudesque suas prædicandi nullum faceret finem: adde inimicos, ob coniuratorum virorum nobilium necem, in vindictæ occasionem excubantes. Clodius ergo vt omnes sibi ordines demereri posset, & omnium vel dissimulatione, vel voluntate Ciceronem euertere. Primo legem tulit vt frumentum, quod ex publico plebi modico ære distribuebatur, gratuito daretur. Deinde collegia sodalitatum populo gratissima, quæ antiquitus instituta interciderant, renouauit: Censoribus etiam lege lata interdixit, ne quenquam magistratu mouerent, aut ignominia notarent, nisi quis apud vtrumque ordinem in iudicio conuictus esset.

Ciceronis aduersarii.

VII. *Clodius eū fallit.*

CVM his legibus Optimates, plebemque inescasset, propius ad institutum accessit. Veritus enim, si in ius Ciceronem vocasset, ne aliqui magistratus iudicium ob seruando de cœlo impedirent, rogationem tulit, ne quis qui cum magistratu esset, auspicia captaret iis diebus, quibus populum aliquid scilicere necessarium foret: quale scilicet ipse arbitrabatur esse, Tullium patrio solo exturbare.

Cū perfidia.

Hæc cum Cicero contra se parari animaduerteret, L. Ninnium Quadratum Tribunum plebis sibi comparauit, qui hisce omnibus intercederet. At Clodius veritus ne hac intercessione, aut tumultus excitaretur, aut rebus suis mora iniiceretur, Ciceronem dolo circumuenit, pollicitus, si per eum has leges sibi perferre liceret, nullam se illi actionem intentaturum. Ita Cicerone, atque Ninnio quiescentibus, & leges eas pertulit, & mox Ciceronem aggressus est. Eandem fraudem Dio, non tam Clodio, quam Cæsari, & aliis qui cum eo contra Ciceronem conspirauerant, attribuit.

VIII. *Lex de cæde indemnatorum à populo ciuiū.*

ADDIDIT mox Clodius alteram legem, qua Ciceronis iugulum petebat, tametsi tacito eius nomine, contra eos omnes in vniuersum, qui ciuem indemnatum à populo, aut occiderent, aut occidissent. Quæ lex Senatum vniuersum fer-

APPARATVS AD EXILIVM CICERONIS.

retur, qui ciuem indemnatum à populo, aut occiderent, aut occidissent. Quæ lex Senatum vniuersum petebat, qui Lentulum, Cethegum, cæterosque decreto suo morti addixerat, qui Consules Senatusconsulto armauerat, vt prouiderent ne quid Respublica detrimenti caperet: quo decreto supremam illis vitæ necisque potestatem, sine iudicii forma tribuebant. Nihilominus tamen Cicero, qui eos detulerat ad Senatum, qui accusauerat, qui ex Senatus decreto morte affecerat, inuidiam omnem ac culpam sustinebat.

IX. *Cæsar Ciceroni legationem suadet.*

HIC Cicero omni studio, conatuque Clodio resistere, ac ne lex ferretur obsistere, & senatoria veste deposita, omnes adire, à quibus auxilium, præsidiumque sperare posset; Cæsarem præsertim atque Pompeium, quos à se alienos, & hosti suo consentientes nondum intellexerat, à quibus etiam varie delusus est. Cæsar Ciceroni consilium dedit, vt se vrbe subduceret, id vt magis ex beneuolentia suadere videretur, legato se eo vsurum dixit, vt iam non tanquam reus cum ignominia, sed honeste, & cum imperio Clodium subterfugeret. Paulo aliter Plutarchus; ait enim Ciceronem à Cæsare contendisse, vt in prouinciã legatus duceretur, & Cæsare annuente, Clodium veritum, ne is euaderet Tribunatum suum, simulasse non abhorrere se à reconciliatione, reiecta in Terentiam maxima culpæ parte. Itaque cum is modice tantum, & amice expostularet, omnem illius discussit metum.

X. *Quam male repudiat.*

ERGO repudiata legatione, Cæsarem, iam satis à se alienum, offendit, qui hinc corroborauit Clodium, inde Pompeium à Cicerone alienauit, qui eam quoque legationem dissuasit. Apertam enim eam esse fugam dicebat, & obscure Cæsarem, qui animo inimico ei non recte consuleret, notabat. Ipse autem suadebat, vt in vrbe maneret, & se Senatumque defenderet, Clodiũ vlcisceretur: qui eo præsente ac repugnante nihil assecuturus esset: quam ad rem suam quoque opem pollicebatur. Quibus persuasus Cicero Pompeio se dedit, in eoque certum præsidium se inuenturum sperabat, quippe Clodium nihil contra eius voluntatem tentaturũ; Gabinium quoque Consulem in Pompeii potestate futurum. Itemque Pisonem propter affinitatem cum Cæsare, sibi, cui Cæsar bene vellet, non aduersaturum putabat. Itaque Cæsari gratiis actis, Pompei sententiam secutus est, sperans se inimicis longe superiorem fore.

Et Pompeio se dedit.

XI. *Adhibet pro se deprecatores.*

ADHIBVIT etiam pro se deprecatores ad Consules, & Senatum. Ipsi quoque equites in Capitolium coacti, ad eosdẽ pro Cicerone legatos viros senatorios, Q. Hortensium, & C. Curionem, aliosque sui ordinis miserunt. Ninnius quoque Trib. pl. tum aliis in rebus Ciceroni astitit, tum populum quoque, vt vestem tanquam in calamitate publica mutarent, hortatus est. Idque multi etiam Senatores fecerunt, nec destiterunt, donec Consulum edicto prohiberentur: qua de re Plutarchus pluribus, & ipsemet non vno loco M. Tullius.

Irrito conatu ob aduersariorũ potentiam.

Verum Ciceronis aduersarii potentiores ipso fecerunt. Nam neque Clodius Ninnio cum populo de Cicerone agere permisit. Et Gabinius Consul equites accessu ad Senatum prohibuit, vnumque ex iis vehementius instantem vrbe expulit. Hortensium autem & Curionem, quod coëuntibus equitibus affuissent, legationemque in se recepissent, criminatus est, eosque Clodius per certos homines verberibus ea de causa concidit. Nec sibi interea ipsemet defuit.

XII. *Ciceronis metus, animique abiectio.*

NAM Appia. ait Ciceronem, cum ei dictus à Clodio dies esset, ob Lentulum & Cethegum indemnatos occisos, quam magno animo egregiũ id facinus perpetrarat, tam etiam abiecto tulisse iudicium sibi intentatum. Itaque sordidatum, pullatumque obuios, notos, ignotosque infimis precibus sollicitasse, & dum miserabilis videri vult, ridiculum factum esse; vt hac quoque in re Demostheni non dissimilis esset. Addit Plut. Ciceronem sordidatum, prensantemque populum omnibus in viis, à Clodio cum factiosorum manu lacessitum; qui mira, inquit, proteruia illudentes conditioni ac squalori eius, passimque cænum, ac lapides in eum iactantes, supplicantem interpellabant.

XIII. *Fuga illi suadetur.*

SECVNDVM hæc Piso, qui in Ciceronem bene affectus videbatur, fugam illi licet stomachanti suasit, quod aliter saluus esse non posset: cedendo autem tempori, & Clodiano furori, Rempublicam quæ periclitabatur, iterum conseruaret. Idẽ Piso publice mox interrogatus à Clodio, quid de proposita lege sentiret, respondit, nullum sibi tam sæuum, atque inhumanum factum probari. Gabinius contra roga- (Plutarch.)

tus, non solum Clodium laudauit, sed etiam consilium equitum accusauit. Voluit etiam Clodius legis suæ approbatorem habere Cæsarem; qui cum extra vrbem cum militibus in paranda expeditione esset, à Clodio rogatus, respondit, quæ facta essent contra leges, aduersus Lentulum sociosque, se non probare, nec pœnam quam ei culpæ lex irrogabat: nec conuenire, vt de rebus præteritis talis lex ferretur. Crassus vero opem aliquam Ciceroni per filium suum tulit, cum ipse plebis studia sectaretur, & Ciceronem, vt ait Plutarchus, publice oppugnaret.

XIV. *A Pōpeio deseritur.* At Pompeius, qui auxilium promiserat, quique resistendi author fuerat, crebras excusationes afferebat, & de industria subinde foras abibat, Cicerone in mediis malorum fluctibus destituto. Ruri enim agebat in Albano suo, vt inquit Plutarchus, qui addit Ciceronem ad eum Pisonem generum suum orandi causa misisse, eodemque mox ipsummet Tullium profectum; sed eius aduentu nunciato, non sustinuisse Pompeium in eius viri venire conspectum, qui pro eo maximas contentiones susceperat, & quem propter Cæsaris affinitatem deserebat ingratus. *Ab armis reuocatur.* Ergo Tullius metum inter iramque fluctuans, vim atque arma, Luculli consilio incitatus, vt ait Plutarchus, præparebat, & Pompeium conuiciis proscindebat. Prohibitus autem ab armis à Catone & Hortensio, ne bellum intestinum ea res concitaret; inuitus, cum dedecore, & infamia, perinde ac si, conscientia sua victus, voluntarium exilium subiisset, clam concubia nocte vrbe cessit, & in Siciliam, cuius aliquando patronus fuerat, profectus est.

XV. *Solum cum ignominia vertit.* Appianvs addit eum amicorum turba prosequente solum vertisse, cum publica ad Reges principesque commendatione Senatus. Verum Plutarchus, ait Ciceronem in Siciliam quidē proficisci voluisse, sed à Prætore Siciliæ monitum, vt Sicilia abstineret, Brundusium admodum fracto animo petiisse, indeque Dyrrachium traiecisse. Postremo Thessalonicam, vbi menses aliquot cum Plancio vixit, vt multæ eius literæ l.3. ad Atticum docent.

Clodius in eius bona sæuit. Exterminato Cicerone, inquit Plutarchus, Clodius villas eius incendit, domum, quæ in palatio erat, concremauit, aream in ædem Libertatis consecrauit, reliqua bona hastæ subiecit; quæ cum quotidie proclamaret, nemo tamen ad hastam accessit. Legem etiam de eius exilio tulit, eique aqua & igni interdixit: denique ne quis intra quingenta millia passuum ab Italia, eum tecto reciperet: ne quis de eo ad Senatum referret, ne decerneret, ne disputaret &c. quæ cum essent admodum violenta, non potuerunt esse diuturna.

XVI. *Catonem in Cyprum amandat. Clodii & Romani in Ptolemaeū iniuria.* Qvoniam autem Catonem maxime verebatur, quem populus, ob virtutis opinionem in oculis ferebat, eum Clodius, ne consiliorum suorum aduersarium haberet, procul amandare à conspectu constituit. Itaque vt eadem opera regem Cypri Ptolemæum vlcisceretur, à quo, cum à piratis esset captus, redemptus non erat, aut duo tantum talenta dederat, vt ait Appianus, insulam Cypri populi Romani esse iussit, & ad eam administrandam Catonem, licet inuitum amandauit, (L.2. Ciuil.) vt scribit Dio l.38. & recte quidem hanc prouinciam Cato suscepit inuitus; rectius etiam facturus, si ne suscepisset quidem, ne particeps, & executor esset facinoris lōge iniustissimi. Audi enim Marcellinum. Non piget dicere, inquit, auide magis (li. 14.) Cyprum insulam pop. Rom. inuasisse, quam iuste. Ptolemæo rege fœderato nobis & socio, ob ærarii nostri angustias, iusso sine vlla causa proscribi. Sic ipse. Quid ergo factum erat, tot tantisque opibus, quibus paulo ante Pompeius &, Lucullus vniuersa populata Asia, & Cæsar Lusitania ærarium vrbemque repleuerant? an tam cito male parta, male dilapsa erant?

XVII. *Conatum lege tribunicia.* Cætervm non vehementius accusandus videtur Cato, qui necessitati cesserit. Cum enim illū blande Clodius esset aggressus, putare se illum Romanorum omnium innocentissimum, ideoque illi prouinciam Cyprum, quam plerique ambiāt, demandare velle. Cato contra, insidias Reip. parari clamitans, prouinciam respuebat. Igitur si gratum non est, ait, ingratis ibi. Ac profectus extemplo in concionem, legem pertulit de Catonis legatione. Proficiscenti non nauem, non militem, non ministrum attribuit, prēter duos duntaxat scribas: alterum furem improbissimum, alterum Clodii clientem. Quasi autem leue onus ei Cyprum & Ptolemæum imposuisset, insuper Byzantinorum exules reducendos commisit, moliens vt in tribunatu suo Cato quam diutissime abesset.

XVIII. *Adit Cyprum Cato.*

CATO necessitate tribuniciæ legis compulsus prouinciam suscepit, Quæstor cum iure Prætorio, vt ait Velleius l. 2. qui etiam ait missum Catonem in insulam Cyprum ad spoliandum regum Ptolemæum, omnibus morum vitiis eam contumeliam meritum. Sed quis te Romane constituerat iudicem & vltorem vitiorum Ptolemæi? & antequam abiret ipse, Canidium quendam præmisit in Cyprum, per quem cum Ptolemæo egit, vt sine certamine cederet Romanæ potentiæ, ac voluntati, ostensa spe ipsum neque inopem neque abiectum victurum; Sacerdotiū enim Veneris Paphiæ populum ei daturum. Erant huiusmodi quædam Sacerdotia locupletissima, quale refert A. Hircius in bello Alexandrino, Bellonæ in Cappadocia, cuius sacerdos erat secundus à Rege. Et apud Iudæos Summus Sacerdos aut rex fuit, aut proximus à Rege. Dum autem ea in Cypro aguntur, Cato Rhodum venit, ibique substitit.

XIX. *Profectio Cæsaris in Galliam. Clodius cōtra eum eiusq. bona furit.*

PORRO quæ circa Ciceronem Romæ facta sunt, sub huius anni initia contigerunt. Nam Plut. in Cæsare auctor est Cæsarem non prius in prouinciam esse profectum, quam interuentu Clodii Ciceronem ex vrbe, atque ex Italia exterminasset. Profectus est autem in prouinciam; vt ipsemet scribit l. 1. de bello Gall. sub extremum Martium. Quoniam enim ad 5. Cal. Aprilis nunciabantur Heluetij Geneua in prouinciam Romanorum transituri, ipse monitus maturauit ex vrbe proficisci, & maximis itineribus Geneuam peruenit, vt tempori adesset, ibique transitum Heluetiis intercluderet. Quod & fecit, tum ponte, qui erat ad Geneuam, rescisso, tum muro in altitudinem sedecim pedum, fossaque ad decem & nouem millia passuum perducta.

XX. *Rem libenter gerit cōtra Heluetios.*

CVM Heluetiis quoque bellum libenter gesturus erat in vltionem, tum L. Cassij Longini, qui Consul cum C. Mario anno v.c. 646. à Tigurinis Heluetiis cæsus fuerat, & exercitus sub iugum missus: tum L. Pisonis viri Consularis, qui tum legatus Cassii interfectus fuerat, qui erat auus L. Pisonis soceri sui, hoc anno consulis. Id Cæsar ipse non obscure significat. Res enim à Cæsare gestæ non aliunde quā ab ipsomet petendæ videntur, siue quia ab ipso cæteri mutuati sunt, siue quia nisi vera scriberet, à multis, præsertim aduersariis, redargui potuisset. Pleraque tamen prætermissa, quæ parum eius laudi seruiebant, aut dissimulata, vel diminuta non vno loco significabimus. A. Hircius Pansa, qui l. 8. de bello Gallico, victus Balbi precibus, scripsit, ait Cæsarem singulorum annorum singulos commentarios confecisse; quod ex ipsis libris non obscure intelligitur. Quod & nos in sequentibus studiose obseruare conabimur.

XXI. *Diuina in hoc bello prouidētia.*

DIVINAM ergo, circa hoc bellum Helueticum, prouidentiā Cæsar ipse significat, Cum relata Tigurinorum cæde sub transitum Araris, subdit, hunc Heluetiorū pagum patrum memoria (nondum quippe natus erat I. Cæsar sed octauo post anno editus est in lucem, C. Mario sextū Consule, vt supra dictū est;) L. Cassium Consulem interfecisse, & eius exercitum sub iugum misisse; *Ita* inquit, *siue casu, siue consilio Deorum immortalium, quæ pars ciuitatis Heluetiæ insignem calamitatem populo Ro. intulerat, ea princeps pœnas persoluit. Qua in re Cæsar non solum publicas, sed etiam priuatas iniurias vltus est, quod eius soceri L. Pisonis auum, L. Pisonem legatum, Tigurini eodem prælio quo Cassium interfecerant.* Hæc Cæsar.

XXII. *Bella quærit Cæsar in Gallia.*

a l. 1. c. 24. SCRIBIT Dio Cæsarem, cum in Galliam venit, omnia quietissima inuenisse; tamen ne in pace degendum esset, vt primum forte sese bellum obtulit, aliud atque aliud ex eo tractum esse. Apertius Sueton. [a] ait eum nulla belli occasione, ne iniusti quidem, ac periculosi abstinuisse, tam fœderatis, quam infestis ac feris gentibus vltro lacessitis. Idem etiam refert Cæsarem hanc concupiuisse prouinciam, quod in ea inuenturus esset idoneam materiam triumphorum. Sed percurramus res hoc anno à Cæsare gestas. Is ergo relicto ad munitiones Labieno, magnis itineribus Italiam repetit, inde cum quinque legionibus reuertens, ad fluuium Ararem Heluetios est consecutus: cumque iam tres copiarum partes fluuium transissent, ipse quartam partem ea erat Tigurinorum, inopinantem cum tribus legionibus aggressus, magnam partem concidit, reliquis fuga in vicinas syluas elapsis.

Heluetios in transitu Araris cōdit.

XXIII. *Pacem petunt nec impetrant.*

HOC prælio facto, reliquas copias Heluetiorum vt consequi posset, ponte in Arare facto, exercitum traducit; Hic Heluetii missis legatis pacem Romanis

offerunt: sed Cæsar cum & obsides ab eis peteret, & de iniuriis sociis illatis satisfieri vellet, Heluetii re infecta abiere.

Postero die cum præmissi Cæsaris equites, alieno loco cum equitatu Heluetiorum prælium commisissent, in fugam versi sunt, nonnullis desideratis; cognitumque postea est fugæ initium à Gallis, qui cum Cæsarianis erant, per proditionem factum esse. Dumnorige quodam Æduo ad principatum aspirante, & eum per Heluetios, si Romani profligati essent, sperante. Ideoque & commeatum ab Æduis promissum expediri non sinebat, vt fame quoque debellarentur. Ea de causa Cæsar cum dies complures Heluetios secutus, eos ab excursionibus & prædis cohibuisset, iter ab Heluetijs auertit, ac Bibracte copiosissimũ Æduorum oppidum ire contendit.

Semina belli cum Heduis. Dũnorix Æduus.

XXIV. *Iterata pugna cum Heluetiis.*

Helvitii conuerso itinere Romanorum agmen nouissimum lacessunt, tum ad legitimum certamen venitur; pugnatum est ab hora septima ad vesperam, quo toto tempore auersum hostem nemo videre potuit, cumque aliqui ad montem vicinum, alii ad carros suos atque impedimenta se recepissent, ibi quoque ad multam noctem pugnatũ est, donec Romani impedimentis carrisque potiti sunt. Ex eo prælio 130. millia superfuerunt, qui tota nocte versus Lingonas profecti, eo 4. die peruenerunt; Cæsar dilato in tertium diem itinere ad Lingonas nuncios literasque mittit, ne Heluetios commeatu iuuarent; alioqui se eodem loco illos, quo Heluetios habiturum. Ita Heluetii omnium rerum inopia adducti, deditionem fecerunt, Cæsar eos ad fines suas desertos iterum incolendos remisit, vt ibi pro muro, contra Germanos essent sociis Romanorum.

Debellatur cum eis.

XXV. *Belli cum Ariouisto causa.*

In gratiam Æduorũ.

Eo bello confecto, eadem æstate legati ad Cæsarem conuenerunt, tum victoriam gratulantes, tum etiam opem contra Ariouistum petentes, qui in Galliam primum è Germania venerat, ab Aruernis Sequanisque contra Æduos euocatus: deinde autem multis Germanorum copiis auctus, Æduos summis malis afflixerat, & acceptis obsidibus sub potestate habebat; nec minus in Sequanos, à quibus fuerat euocatus, tyrannidem exercebat. Cæsar ab Ariouisto per legatos petit, vt quoniam Rex atque amicus à Senatu Romano, in suo Consulatu appellatus esset, pro amicitia primum ne quam multitudinem hominum amplius trans Rhenum in Galliam traducat; deinde obsides Æduorum reddat, neue eos, eorumue socios iniuria vel bello vexet, id nisi faciat, se Æduorum iniurias, non neglecturum.

XXVI. *Cæsar Vesuntionem contra Ariouistum occupat.*

Ad hæc cum Ariouistus superbe respondisset, Cæsar intelligens magnam Sueuorum manum ad Rhenum stare, cupientes se Ariouisti copiis coniungere, maturandum ratus, magnis itineribus ad Ariouistum contendit, qui tum ad Vesuntionem, oppidum maximum Sequanorum occupandum progressus erat: sed eum Cæsar summa diligentia anteuertit, & occupatum oppidum præsidio firmauit. Ibi dum rei frumentariæ, commeatusque expediendi causa moratur, magnus totum exercitum timor Germanorum inuasit; quos vbi Cæsaris oratio confirmasset, ad Ariouistum progreditur, cumque ab eo millibus passuum 4. & 20. abesset, Ariouistus legatos ad Cæsarem mittit, colloquium petit, atque impetrat: quod cum Ariouisti equites Romanorum equitatum lacesserent, diremptum est, neque tamen Cæsare prohibente pugnatum.

XXVII. *Cum eo pugnat, ac victor euadit.*

Bidvo post Ariouistus petit per legatos iterum colloquium redintegrari, aut per legatos certe rem agi: duos ad eum mittit Cæsar, quos ille statim coniecit in vincula. Post aliquot deinde dies commissa pugna, victoria Romanis cessit; hostis ad 50. millia passuum Rhenum vsque fugam continuauit; in quibus Ariouistus cum paucis flumen traiecit; cæteros Romani consecuti interfecerunt. Cæsar vna æstate duobus maximis bellis confectis, maturius paulo quam tempus anni postulabat, in hyberna in Sequanos exercitum deduxit, hybernis Labienum præposuit; ipse in citeriorem Galliam, ad conuentus agendos profectus est. Hæc pluribus Cæsar toto l. 1.

XXVIII. *Quid nunc Cæsar in citeriore Gallia.*

De hac victoria & rebus mox in citeriore Gallia à Cæsare gestis; fusos, inquit Plutar. in eius vita, ingenti strage, 37. millia & quingentos passus vsque ad Rhenum insecutus, campum hunc totum cadaueribus, spoliisque compleuit, Ariouistus præcepta fuga, Rhenum cum paucis traiecit. Cecidisse

dicuntur octoginta millia. His patratis exercitum reliquit in Sequanis hybernaturum, ac rebus vrbanis intentus, in Galliam circumpadanam, quæ prouinciæ erat suæ, contendit: & mox. Ibi sedens animos hominum captabat, confluebantque ad eum frequentes, quibus largiebatur quæ quisque postulabat. Dimittebat omnes partim muneribus, partim spe plenos, ac reliquo toto belli tempore, imprudente Pompeio, hinc ciuium armis hostes domuit, hinc hostium opibus captauit, & authorauit ciues.

XXIX. *Obtinet ne absens reus fiat.*

Svet. huc facit cum [a] scribit Cæsarem Consulatu functum à Prætoribus, C. Memmio, L. que Domitio, de superioris anni actis interpellatum, cognitionem Senatui detulisse, nec illo suspiciente, triduoque per irritas altercationes absumpto, in prouinciam abiisse; & statim eius Quæstorem in præiudicium aliquot criminibus arreptum; mox & ipsum, cum in prouinciam abiisset, à L. Antistio Tribuno Pl. postulatum; appellato demum collegio obtinuisse, cum Reip. causa abesset, reus ne fieret. Ad securitatem ergo posteri temporis, inquit, in magno negotio habuit obligare semper annuos magistratus, & è competitoribus non alios adiuuare, aut ad honorem pati peruenire, quam qui sibi pepigissent propugnaturos absentiã suam; cuius pacti non dubitauit à quibusdam iusiurandum, atque etiam syngrapham exigere. *Obligat annuos magistratus.*

a l. 1. c. 23.

XXX. *Clodius etiã Pompeium vexat.*

Inter hoc Pompeius non diuturnum fructum cepit initæ cum Clodio societatis in perniciem Ciceronis citoque furiosos illius spiritus expertus est. Cum enim Lucullus otio sese ac luxui dedidisset, Pompeius assiduus ruri cum Iulia degeret, & in hortis oblectaret sese, Cicero in exiliũ actus esset, Cato ablegatus esset in Cyprum, Cæsar in Gallia degeret, populum autem Clodius sibi videret addictum, Pompeium contẽnens, audacissima quæque aggressus est, nonnullaque eius acta rescindere, vt refert Plut. in Pompeio. Itaque Pompeius, qui magnum momentum superiore anno ad euertendum, eiiciendumque Cic. attulerat, magnum vice versa hoc anno ad eum reducendum attulit, vt ait Dio. l. 38.

XXXI. *Causa & apparatus reducendi Ciceronis.*

Pompeium in eam mentem impulit Clodii in illum ipsum audacia ac temeritas; Cum enim Tigranes etiam tum in vinculis apud L. Flauium detineretur, corruptus pecunia Clodius, eum eripuit ac dimisit; qua re Pompeium Gabiniumque indignantes, etiam contumeliis consectatus est, quarum partem in Plutarchi Pompeio reperies; eorumque asseclas verberibus, vulneribusque mulctauit, Consulis fasces confregit, eiusque facultates sacras esse iussit. Ergo Pompeius iratus ad comprimendum furiosum hominem, & tribunicia potestate contra seipsum, qui eam restituerat, insanientem, capitalem eius inimicum M. Ciceronem restituere statuit, confestimque eius reditum agitare per Ninnium cœpit. Is obseruato tempore, quo Clodius à Senatu aberat, de Cicerone retulit; intercedente autem alio tribuno, suam rogationem, vt de qua cum populo acturus erat, publice proposuit, deincepsque multa inter eos concertato fuit, Attico, reliquisque amicis Ciceronis reditum summa diligentia vrgentibus, & Ciceronem, qui exilium impatientissime ferebat, crebris literis de rebus omnibus certiorem facientibus, vt ex toto lib. 3. ad Atticum aperte constat. *Clodii furor.* *De Cicerone in Senatu agitur.*

ANNVS MVNDI 3997. SEXTÆ ÆTATIS 482. HYRCANI PONT. 19. PTOL. AVLETIS 24. OLYMP. CLXXX. AN. 4. VRBIS CONDIT. 696. COSS. P. CORNELIO LENTVLO SPINTHERE, C. CÆCILIO METELLO NEPOTE. GALLICI BELLI 2. A. GABINII SYRIAE PRÆFECTI 2. HERODIS AT. 16.

ANNVS ANTE CHRISTVM 56.

I. *Res anni huius Sabbatici 202.* DIVERSARVM rerum narratio ex Syria, Ægypto, Italia, Cypro, Gallia in hunc annum incurrit, quo Syriam Gabinius Proconsul administrare cœpit, ducentesimo secundo annorum septenario, ab ingressu Iudæorum in Chananitidem. Archelaus in Ægypti regnum intruditur. Ptolemæus Romam venit, ibique de reductione sua agere cœpit. M. Tullius ab exilio reuocatur; Cato in Cypro sine bello, Cæsar in Gallia contra Belgas cum armis bene rem gerit. De aduentu Gabinij in Syriā sic M. Tullius De prou. cons. An vero in Syria diutius est Semiramis illa retinēda? cuius iter in prouinciā fuit eiusmodi, vt rex Ariobarzanes Consulem vestrum ad cædem faciendam, tanquam aliquem thracem conduceret. Deinde aduentus in Syriam primus, equitatus habuit interitum; post concisæ sunt optimæ cohortes &c.

Et primum Syriæ. Cum ergo lege Clodia Gabinio Syria, Pisoni Macedonia, vicinæque prouinciæ superiore anno datæ essent, in eas sub extremum profecti, hoc ipso res gerere cœperunt. Et vt Pisonem omittamus, minus ad institutum nostrum pertinentem,

II. *Alexāder Aristobuli filius Iudæam vexat.* CVM Alexander Aristobuli filius Iudæam incursionibus vexaret, Proconsul Gabinius Roma venit in Syriam, & contra Alexandrum expeditionem suscepit, Hyrcano iam non valente resistere, & de muris Hierosolymorum reficiendis cogitante, quos Pompeius deiecerat; sed ab hoc conatu per Romanos prohibitus est. Ita Iosephus in Antiquit.[a] At l. 1. de bell. c. 6. hanc spem, aut conatum restituendi muri Alexandro tribuit: ait enim Alexandro visum esse breui se Hyrcanum debellaturum, quippe qui confidebat, cum Hierosolymam venisset, se murum à Pōpeio deiectum Hierosolymis excitare. (Sicque ad verbum in Græco textu habetur) nisi Gabinius, qui Scauro successerat, in Syriam missus, cum in aliis fortem se præbuisset, tum etiam in Alexandrum mouisset exercitum. Prior sententia videtur verior, ideoque posteriore scripto à Iosepho emendata; præsertim cum Hyrcanus Hierosolymis moraretur, vt summus Pontifex Iudæorū, Reique pub. sub Romano Prætore, siue Proconsule moderator esset: nec deserendæ vrbis, templique causa vlla profertur à Iosepho.[b] Intelligi tamen potest Hyrcanum Gabinio Proconsuli honoris causa obuiam prodiisse, moxque à Gabinio Hierosolymam deductum, curaturum templum, & suum sacerdotium. *a l. 14. c. 10.* *b l. 14. c. 10.*

Gabinius vetat muros Hierosol. restaurari.

III. *Feliciter cōtra Alexādrum pugnat.* CVM igitur Alexander cum 10. armatorum millibus, & 1500. equitibus Iudæā occupare conaretur, contra eum venit Gabinius, præmisso M. Antonio, cum aliis ducibus: atque ita Romani coniuncti cum Iudæis in officio manentibus, quorum duces erant Pitholaus & Malichus, assumptis etiam Antipatri auxiliis, occurrerunt Alexādro, sequente cum reliquo exercitu φάλαγγι id est legione Gabinio. Tum Alexāder recepit se propius Hierosolyma, vbi conserto prælio Romani occiderūt hostium circiter tria millia, nec pauciores capti sunt. Inde ad Alexandrium obsidendum ventum est, & cæsis qui extra castellum stationem habebant, conclusi promissa venia inuitabantur ad pacem.

Et Alexādrium obsidet.

IV. *Reparat vrbes in Iudæa.* INTEREA Gabinius relicta ad oppugnationem parte exercitus, cum reliquis copiis Iudæam perlustrabat, & quotquot inueniebat vrbes dirutas, ædificari iubebat: atque hoc pacto instauratæ sunt Samaria, quam Iannæus ante annos 40. diruerat, Azotus, Sythopolis, Anthedon, Raphia, Dora, Marissa, Gaza, aliæque non

paucæ, de quibus sæpius actum est. Lib. 1. de bell. c. 6. addit Iamniam, & Apolloniam, & pro Gaza, Gadaram ponit. His ita per regionem dispositis, Gabinius reuertitur ad Alexandrium, & cum intenderetur oppugnatio, per legatos veniam petit Alexander; & videlicet impetrauit interuentu matris suæ, quæ Romanis blandiebatur, propter detentum Romæ maritum cum liberis. Ea tamen lege vt castella traderet, quæ Gabinius dirui iussit, etiam eiusdem mulieris rogatu, ne rursus rebellantium Iudæorum receptaculum fieret.[a] Deinde constitutis quinque iuridicis conuentibus, in totidem æquales partes totam prouinciam distribuit, ita vt alii iura peterent Hierosolyma, alii Gadara, (pro Gadara, Doram ponit l. 1. de bell. c. 6.) Amathuntem alii, quarti vero Hiericuntem, quinti Saphoram, quod erat Galilææ oppidum; sicque liberati dominis, ait Iosephus, sub optimatum gubernatione degebant. Vel potius infirmos dominos cum potentibus commutarant.

Et expugnat Alexand.

Iudæa in quinque conuentus distributa.

[a] sic l. 1. Bel. c. 6.

V. *Archelaus nouus Ægypti tyrannus.*

Qvod ad res Ægypti attinet, Cybiosacte Syro intra breue tempus à Regina occiso, in eius locum Archelaus subrogatus est, inquit Strabo l. 17. qui se Mithridatis Eupatoris filium simulabat, (eius scilicet qui cum Romanis bellum annis 7. & 20. gessit) erat autem Archelai filius, eius, qui contra Syllam in Græcia primo bello Mithridatico diu bellum gessit: in secundo autem veritus Mithridatem, ad Murenam confugit, vt scribat Appian. in Mithrid. etsi Dio l. 39. ad Syllam confugisse dicit, ideoque ei honor à Romanis habitus est; adeo vt nepos eius tempore nostro, inquit Strabo, in Cappadocia regnaret. Archelaus ergo cum Gabinio tum degens, tanquam cum eo contra Parthos militaturus, eo nesciente per quosdam amicos ad Reginam deductus, Rex declaratus est, iis conditionibus, vt regni bellique contra Romanos gerendi consors fieret; vt habent Strabo, & Dio.

VI. *Auletes petit Romæ restitui in regnum.*

Interea autem his Consulibus Romam peruenit Auletes, vt ait Dio l. 39. quo cum primum appulit, inquit Plutarchus,[b] atque ad fores vnius accessit in magistratu positi, defleuit inconsulta sua cœpta, quod non viri boni verba, sed dei fastidiuisset oracula. Catonis consilium instar oraculi fuisse ait. Petiit autem à Senatu vt à Spinthere Consule, cui prouincia Cilicia mandata erat, nam Hispania Metello obuenerat, restitueretur. Cum eam rem Lentulus Consul ad Senatum retulisset, SC. factum est, quo decretum est vt Lentulus ipse Consul regem reduceret, vt habetur[c] apud Tull. quam ad rem locorũ commoditas vehementer faciebat; nam Cilicia è regione Ægypti est, Hispania ab ea longissime disiungitur. Verum cum Lentulus profectionem in prouinciam in anni finem distulisset, graues difficultates emerserunt, quibus res tota disiecta est.

[b] In Cato. min.

[c] Epist. 1. l. 1.

VII. *Grassatur in legatos Alexandrinos.*

Cvm autem audisset Ptolemæus[d] venire Alexandria legatos, emissis in omnes partes certis hominibus, eis insidias posuit, ac plerosque in ipso itinere interfecit; cæteros partim in vrbe occidit, partim precio & terrore iniecto, eo perduxit, ne causam cuius gratia venerant, apud magistratum agerent, vllamue interemptorum mentionem facerent. Res tamen ad Senatum relata, magnam illi mouit indignationem, & cum principem legationis Dionem ad se aduocasset, vt rem totam addisceret, res tamen, dum Ptolemæus in vrbe mansit, obscura fuit; quin imo ne Dione quidem mox per dolum necato, Ptolemæus pœnas dedit. Nam Pompeius domi suæ regem accipiebat, eique magnopere studebat; cumque multi iudicum eius pecuniis expugnati fuissent, quisque sibi metuens periclitanti opem ferebat. Hæc Dio: obiecta autem religio circa eius reductionem, initio statim sequentis anni contigit, vt idem affirmat.

[d] Vt Dio tradit. l. 39.

VIII. *Rex Cypri sibi manus infert.*

Ægypto vicina est Cyprus insula, ad eam ergo gradum faciamus, etsi pauca de ea hoc anno ex[e] Plutarcho, & Dione l. 39. occurrunt. Cum Cato Rhodi substitisset, Ptolemæus Cyprius intellecta per Canidium, à Catone missum, Romanorum voluntate, cum nec pudorem amittendæ Regiæ dignitatis ferre posset, nec à fratre Aulete regno tunc pulso, vel omnino à quoquam vicinorum regum, aut principum auxilium accipere valeret, omnia quippe, aut in fœdere, aut in manu Romanorum erant; animi dolore victus, semet ipse veneno necauit. Sic Cato sine prælio magnam prouinciæ suæ partẽ quadam felicitate confecit. Cum autẽ magna vis pecuniæ relicta diceretur, decreuit ipse Bizantium proficisci. In Cyprum sororis filium Brutum misit, quod non satis fideret Canidio.

Cato Bizãtium adit.

[e] in Caton. min.

IX. *Mox Cyprum quã poliat.*

Reconciliatis exulibus cum cæteris ciuibus, Byzantio nauigauit in Cyprum, vbi amplum inuenit & regium in poculis, mensis, gemmis, purpura, instrumentum; in quibus pretio distrahendis, cum nimiam diligentiam adhiberet, & suspectos amicos habere videretur, eorum non paucos offendit, Munatium in primis, qui Cæsari Anticatonem scribenti hoc argumentum suggessit. Appian. l. 2. de bell. Cato, inquit, ordinauit res Cyprias, cum iam Rex pecuniam proiecisset, in mare, sibique ipsi manus intulisset, quam primum decretum S.P.Q.R. cognouerat. Sed de pecunia parum probabile facit, immensa auri argentique vis Romam à Catone inuecta. Reditus autem Catonis in vrbem, ad annum seq. pertinet. Nunc reditum Ciceronis, qui omnium consensu, huius anni est persequamur.

X. *De reuocãdo Cicerone studiose agitur.*

Cum ergo constaret Pompeium infensum Clodio, reditui Ciceronis fauere, ad eum accesserunt Prætores nonnulli, Tribunique Pl. atque in primis T. Annius Milo, qui etiam de ea re ad populum retulerunt. Cum repugnaret Clodius, SC. factum est, vt nulla de re, quæ ad Remp. pertineret, ante decerneretur, aut ageretur, quam de Ciceronis reditu latum esset. Accessit Lentulus Spinther Consul, partim studio gratificandi Pompeio incitatus, partim odio Clodii impulsus, quem etiam dudum adulterii accusarat. At Consul alter Ciceronem oderat, ideoque & Clodio aperte fauebat, Appius Claudius eius frater tum Prætor, aliique magistratus, cæterique ciues alterutram in partem distracti erant. Vtraque ergo factio Consules ipsos nacta duces, multo magis quam antea de Cicerone tumultuabantur, multaque in suffragatione ipsa parum decora perpetrata sunt: præsertim quod Clodius cognoscens multitudinem pro Cicerone futuram, acceptis gladiatoribus, quos frater ad ludos funebres parauerat, in concionem insiluit, multisque tum sauciatis tum occisis, legis lationem impediuit. Sic Dio. Plut. in Cic. ait Tribunos plebis vulneratos in foro fuisse, Quintum Ciceronis fratrem inter cadauera pro mortuo latuisse.

At sedi-tiose.

XI. *Milo vim vi repellit.*

Ne autem iudicium de vi subiret, eius enim nomen Milo detulerat, iisdem stipatoribus vsus ædilitatem petebat, eique Metellus, iudicum sortitione impedienda, fauebat. Milo vice versa iudicium vrgebat, & cum illum gladiatoribus instructum videret; ipse quoque coacta gladiatorum manu, aliorumque Ciceroni fauentium, aliquoties cum Clodio per vrbem, non sine cæde conflixit. Factio porro Milonis superior euasit, postquam Metellus Nepos sibi à Collega, Pompeio, cæterisque obtimatibus metuens, sententiam mutauit. Nam eo facto, referente Lentulo Senatus auctor factus est, vt Cicero reduceretur, idque populus iussit, cum videret, vtrumque Consulem auctorem esse. Pompeiũ quoque, aliosque viros principes ei legi adstipulari; nec Clodius vi quidquam vel clamoribus potuit, Milone ad vim vi repellendam parato. Hæc Dio l. 39.

Lex fertur de reditu M. Tullii.

XII. *Redit perhonorifice.*

Lege lata Cicero certior factus est, cum iam pridie non. Sextiles Dyrrachio esset profectus, vt ipsemet scribit ad Atticũ,[a] illo ipso die quo lex est lata de ipso. Sextodecimo fere mense ab exitu, reuocatus est in vrbem, (App. l. 2. bel. ciuil. Plut. in eius vita.) Nonis Brundusium venit. Ibi ex literis Quinti fratris didicit, mirifico studio omnium ætatum atque ordinum, incredibili concursu Italiæ, legem comitiis centuriatis esse perlatam. Inde à Brundusinis honestissimis ornatus, iter ita fecit, vt vndique ad eum cum gratulatione legati conuenirent. Ad vrbem omnes ei obuiam effusi sunt, præter eos inimicos, quibus inimicitias non liceret aut dissimulare, aut negare.

a l. 4. Ep. 1.

Magno plausu vrbe excipitur.

Cum venisset ad portam Capenam, gradus templorum ab infima plebe completi erant, à qua plausu maximo cum esset illi gratulatio significata, similis & frequentia, & plausus eum vsque ad Capitolium celebrauit: in foro, & in ipso Capitolio miranda multitudo fuit.

XIII. *In Senatu gratias agit.*

Postridie in Senatu, qui fuit dies Non. Sept. Senatui gratias egit. Eo biduo cum esset annonæ summa caritas; & homines ad theatrum primo, deinde ad Senatum concurrissent impulsu Clodii, & Ciceronis opera frumenti inopiam esse clamarent, (vide insignem hominum leuitatem, tantulo tempore tam diuersis vocibus obstrepentium, si tamen iidem fuerunt,) & ad eam procurationem Pompeius omnium voce peteretur; idque ipse cuperet, multitudoque nominatim à M. T. vt id decerneret, postularet; Cicero, vt quamprimum ei acceptum soluti exilii

beneficium compensaret, sententiam dixit, factumque est in eius sententiam SC. quo recitato, incredibili plausu nomen eius à tota concione celebratum est. Legem Coss. conscripserunt, qua Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariæ toto orbe terrarum dabatur; alteram Messinius, qui omnis ei dedit pecuniæ potestatem, & adiunxit classem & exercitum, & maius imperium in prouinciis, quam esset eorum, qui eas obstinebant. Quæ leges multorũ animos, timentium ne nimia potestas Pompeio daretur, exacerbauit.

Pompeius rei frumentariæ ad quinquennium præficitur.

Altera pro eo lex.

XIV. *Agit Tullius pro domo sua.*

Cicero autem pro bonis suis, domoque imprimis recuperanda, pridie Cal. Octob. accurate vtiliterque pugnauit. Ædium superficiem Consules, de consilii sententia æstimarũt sestertium vicies, id est centum millibus lib. Tur. cætera valde illiberaliter: Tusculanam villã quingentis millibus sest. (id est 25. millib. libr. Tur.) Formianũ 250. millibus, (id est 12. milli. & quing. lib. Hæc ex Cic. [a] Dio vero scribit Ciceronẽ, improbata Clodii ad plebem transitione, eadẽ etiam ratione omnia eius acta in tribunatu euertere voluisse, vt sequenti anno dicetur.

[a] 1. Ep. l. 4. ad Att.

XV. *Res in Gallia gesta.*

Svpersvnt res à Cæsare hoc anno in Gallia gestæ, quæ secundo eius commentariorum libro continentur; quas Dio quoque, & Appianus describunt, quarum hæc summa est. Cum in Sequanis Romanæ copiæ Labieno duce hybernarẽt, Cæsar in citeriore Gallia, tam rumore nuncio, quam literis Labieni fit certior omnes Belgas contra Romanos coniurasse, sibi ab eorum dominatione timentes. Ita Cæsar duas legiones in citeriore Gallia nouas conscripsit, quas subsequi iussas inita æstate, ipse maturius anteuertit. Quæ apud hostem gerantur, quoque in statu res eorum sint, à Senonibus, reliquisque finitimis addiscit, summaque celeritate, diebus circiter 15. ad Belgarum fines peruenit. Ibi Rhemi missis ad Cæsarem legatis, se suaque omnia populi Rom. fidei potestatique permiserunt: à quibus cum obsides accepisset principum filios, imperat Æduis copias suas in Bellouacorum fines inducere, vt pars aliqua hostilium copiarum, quæ infinitæ erant, ad suorum regionem defendendam distraheretur.

Belgæ in Romanos coniurant.

Rhemi se Romanis dedunt.

XVI. *Cæsar in Belgas mouet.*

Ipse ad flumen Axonam, quod est in extremis Rhemorum finibus, exercitum traduxit, ibique castra posuit. Inde subsidio misso Bibractem oppidum Rhemorum, Belgarum obsidionem soluit, ipsosque in se, post multam agri populationem, conuertit. Cum quibus quotidianis equitum velitationibus congrediebatur, vt quid hostis virtute potest, quid aduersus eos Romani auderent, periclitaretur. Vbi Romanos non esse inferiores intellexit, aciem idoneo loco instruxit, & vtrisque in traiectu paludis interiectæ cunctantibus, ad flumen Axonam acriter pugnatum est, magna cum Belgarum clade: quos cum res frumentaria deficere inciperet, & Æduos Bellouaco appropinquare constaret, concilio conuocato, constituerunt optimum esse domum suam quemque reuerti. Et in suis potius, quam alienis finibus decertare.

Velitationibus agit.

Moxque iusto prælio vincit.

XVII. *Abeuntes versequitur & concidit.*

Abevntes Cæsar insecutus, multa eorum millia ad solis occasum vsq; concidit. Inde Nouiodunum deditionem facit, & petentibus Rhemis, vt conseruarentur, impetrant; Idem & Bellouaci Diuitiaco Æduorum principe deprecante, traditis armis, & sexcentis obsidibus. Ab eo loco in fines Ambianorum peruenit, qui se suaque omnia sine mora dediderunt; plus laboris & damni in Neruiis, quibus se Atrebates, & Veromandui coniunxerant, domandis fuit. Nam Romani magna ex parte primum fusi fugatique sunt, adeo, vt Treuiri qui auxilio Cæsari veniebant, actum esse de Romanis existimantes, domum contenderent.

Ambiani se dedunt.

Neruii Romanos vincunt.

XVIII. *Moxque vincuntur.*

Cæsare tamen mox in primam aciem cum scuto gregarii vnius militis, procedente, suo exemplo suorumque adhortatione inchoatam cladem ita correxit, vt primo hostium impetum retardaret, tum reliquis legionibus summa celeritate superuenientibus, tantus victis iniectus est ardor, vt etiam qui vulneribus confecti procubuissent, scutis innixi prælium redintegrarent; aliqui inermes armatis occurrerent; denique victi victores euaderent, & gentem nomenque Neruiorum prope ad internecionem redigerent. Adeo vt ex sexcentis Senatoribus, tres omnino superesse dicerentur; ex hominum millibus sexaginta, vix quingenti numerarentur, qui arma ferre possent. Quæ cum Cæsar à maioribus natu per supplices legatos didicisset, eos misericordia vsus conseruauit, suisque finibus atque oppidis vti iussit.

Et pene delentur.

XIX. *Res ad Aluaticũ gesta.*

Alvatici quoque, etsi munitissimo clausi oppido, cum hostem etiam irri-

derent, animaduerso mox turrium & machinarum motu, & apparatu conterriti, de deditione agere cœperunt, vnum orantes, vt arma ad sui contra vicinos hostes defensionem retinere liceret. Id cum non impetrassent, arma, non tamen integre dediderunt; cumque Cæsarem cum exercitu in vrbem accepissent; sub vesperum Cæsar, iussit militem exire, portasque oppidi claudi, ne quam noctu oppidani à militibus iniuriam acciperent. At ciues tertia vigilia eruptione facta, contra Cæsarianos, ita acriter pugnarunt, vt à viris fortibus, iniquo loco, in extrema spe salutis oportuit. Occisis tamē ad 4. hominum millibus, reliqui in oppidū reiecti sunt. Postridie eius diei refractis portis, cum iam defenderet nemo, ciues omnes ad 53. capitum millia sub hasta vendidit.

Post fraudē victi veneunt.

XX. *Armoricos in deditionem accipit.*

Eodem tempore à P. Crasso, quē cum vna legione ad Venetos, Rhedones, aliosque Armoricos, qui Oceanum attingunt miserat, certior factus est, omnes eas ciuitates in ditionem, potestatemque populi Rom. esse redactas. Quibus peractis, legionibus in hyberna ad Carnutes & Turones deductis, ipse in Italiam profectus est, 15. dierum ei supplicatione ob eas res decreta, quod ante id tempus contigerat nemini. Hæc Cæsar ipse pluribus: in quibus vix vllam populationum, ac prædarum mentionem reperias; sed eæ suppleri, aut coniici potius ex Suetonio possunt,[a] qui cum eius rapinas Lusitanicas attigisset, de Gallicis hæc addit.

a l. 1. c. 54.

XXI. *Rapinis Galliam vastat.*

In Gallia fana templáque Deûm donis referta expilauit, vrbes diruit, sæpius ob prædam quam ob delectum: vnde factum, vt auro abundaret, ternisque millibus numum in libras, promercale per Italiam prouinciasque diuideret. Idem singulas auri libras, puta vasorum, coronarum, donariorum, tribus millibus sestertiorum, id est, 150. libris Turonicis distraheret, (iuxta supputationem Cenalis, qui singulos sestertios singulis solidis Turonensibus æstimat:) id est dimidiato precio minoris, quam esset eius legitimus valor. At Budæus qui tria millia nummum æstimat septem libris argenti cum selibra, in singulis auri libris (quæ æstimantur duodenis argenti) Cæsarem 4. librarum argenti cum selibra iacturam fecisse significat; quæ æstimatio eodem ferme redit.

Aurum vili precio distrahit.

ANNVS MVNDI 3998. SEXTÆ ÆTATIS 483.

HYRCANI PONT. 20. PTOL. AVLETIS 25. OLYMP. CLXXXI.
AN. I. VRBIS CONDIT. 697. COSS. CN. CORNELIO LENTVLO MARCELLINO, ET L. MARCIO PHILIPPO. BELLI GALL. 13. GABINII SYRIAE 2. PRÆF. HEROD. 17.

ANNVS ANTE CHRISTVM 55.

I. *Res anni huius.*

ARISTOBVLVS siue fuga Roma elapsus cum suis, vt Iosepho placet,[b] siue iisdem artibus, quibus iunior Tigranes emissus, res hoc anno iterum in Iudæa perturbat: Ægyptii regis restitutio obiecta religione impeditur; Cato è Cypro reuertitur, Cæsar in Gallia terra marique bene rem gerit. In vrbe pergit stabilire dominatum: quando in Olympicis Lamachus Tauromenites cursus gratia coronatus, Olympiadi centesimæ octogesimæ primæ, nomen dedit.

b l. 14. c. 11.

II. *Hyrcani frater Roma fugit.*

Aristobvlvs ergo Roma profugus, cum reuersus esset in Iudæam, & conaretur Alexandrium castrum recens dirutum denuo munire, Gabinius misit eo milites, ducibus Sisenna filio, Antonio & Seruilio, qui eum locum occupari non sinerent, & darent operam vt ipsum comprehenderent. Deinde cum multi Iudæi ad Aristobulū confugerent, cum octo millibus armatorum Macheruntem occupare volens (id tamen oppidū proximo anno dirutū fuerat, vt paulo ante Iosephus ipse c. 10. scripsit) illuc contendit: sed occurrentes Romani in fugam compulsos, occisis circiter quinque Iudæorum millibus, egregie vicerunt, reliquis dissipatis, quo quemque impetus, aut spes tulit.

In Iudæa cum Romanis male pugnat.

III. *Rursum capitur. & Romā abducitur.*

Aristobvlvs plus mille secum trahens perfugit Macheruntem, muniebat-

que id castrum: sed cum non vltra biduum sustinuisset oppugnationem, multis acceptis vulneribus, captiuus cum Antigono filio, qui ei comes fugæ fuerat, ad Gabinium adductus est; atque ita reflante iterum fortuna, remissus Romam, in vinculis est habitus, postquam regno & Pontificatu potitus est, annis tribus cum dimidio. Sic Iosephus, cuius hæc postrema verba, ad Pompeii in Iudæam aduentum, non ad præsens tempus referenda sunt, perbreue enim id fuit; nec triennium cum dimidio Gabinii præfectura patitur, quæ fere biennii fuit, & ante Aristobuli reditum iamdudum inchoata. Quamquam ne tum quidem Aristobulus vere Pontifex fuit, sed tyrannus, vt supra docuimus, ideoque neque regni eius, neque Pontificatus vllam rationem habuimus. Liberos tamen Aristobuli dimisit Senatus, cum ex Gabinii literis cognouisset, promissum hoc eorum matri, dum castella traderet, qui mox in Iudæam reuersi sunt. Hi liberi filiæ tantum duæ fuerunt [a] nam reliqui duo filii Alexander & Antigonus, ille ex itinere, hic ex vrbe cum patre profugit, de quibus iterum suis locis nobis futurus est sermo.

Aristobulus tyrannus.

a vt patet ex l. 14. c. 8. fin.

IV. *Reductio Auletis impedita.*

INTEREA res Ægypti moram hoc anno acceperunt. Dum enim Lentulus Proconsul præfectus Ciliciæ expectat, vt sibi ea cura ex SC. committatur, idque omni studio à M. Tullio vrgetur, initio statim anni huius, vt ait Dio l. 39. statua Iouis in Albano monte cœlitus tacta, Romani libros Sibyllinos adiere: in quibus ita scriptum repererunt. *Si Rex Ægypti auxilii alicuius indigens venerit, amicitiam ei ne denegaueritis, nullis autem copiis eum adiuueritis, sin secus feceritis, labores & pericula habebitis.* Admirati igitur id carmen, ita ad rem præsentem congruere, omnia quæ de eo decreta fuerant, antiquauerunt, C. Catonem Tribunum pleb. secuti, qui id oraculum in vulgus per sacerdotes ipsos, contra ius fasque, protulit. Atque adeo præter veritatem, vt plerique censuerunt.

Per causam religionis.

Cum deinde sententiæ dicerentur, aliique à Lentulo Spinthere sine exercitu iuberent Ptolemæum reduci, alii id à Pompeio cum duobus lictoribus fieri vellent; idq; Ptolemæus ipse oraculo intellecto postularet, veriti Senatores, ne hæc ipsa res Pompeium adhuc maiorem efficeret, sub prætextu mandatæ annonæ ei obstiterũt.

Variæ ea de re in Senatu sententiæ.

V. *Auletes Ephesum abit.*

ATQVE hæc quidem L. Philippo, & Cn. Marcellino Coss. acta sunt. Quibus cognitis Ptolemæus reditu desperato, Ephesum profectus, apud Dianam Ephesiam commoratus est. Hæc ex Dione. Cic. l. 1. epist. epistola 1. hac de re agens, plurimos Hammonii regii legati pecuniis corruptos, Pompeio fauisse tradit, nec dubitat id oraculum Sibyllinum religionis calumniam appellare: & rursus ep. 4. Hæc tamen, inquit, opinio est populi Rom. à tuis inuidis atque obtrectatoribus nomen inductum fictæ religionis, non tam, vt te impedirent, quam vt nequis, propter exercitus cupiditatem, Alexandriam vellet ire. Significans rem Catone tribuno, siue in Pompeii, siue in Lentuli odium confictam; Senatum tamen inuidia regiæ largitionis eam comprobare. In Senatu autem varias fuisse ea de re sententias, Bibuli qui à tribus priuatis eum reduci volebat, Crassi qui à tribus siue priuatis, siue in imperio constitutis, Marcellini Consulis, & Seruilii, qui Ptolemæum reduci nolebant; Volcatius, Afranius, Hypsæus, Libo, & Pompeii familiares Pompeium nominatim petebant; Hortensius, Lucullus, Cic. pro Lentulo faciebant. Itaque toto anno res varie iactata, exitum Ciceroni optatum non habuit, vt sequenti anno intelligetur.

Res toto anno trahitur

VI. *Cato Cypro reuertitur.*

HOC denique anno è Cypro, reuersus est Cato, teste Dione l. 39. & Plutarcho in eius vita. Qui cum reditum sub hos ipsos Consules memorant: eius modum ex Plutarchi Catone minore petemus.

Cum Cato preciosissimam Cyprii regis suppellectilem distraxisset, paulo minus septem millia argenti talenta coëgit; veritus autem longam nauigationem multa vasa parauit, quorum singula capiebant bina talenta & drachmas quingentas. Singulis longum alligauit funiculum, cuius capiti corticem suberis prægrandem annexuit; quæ si afflictum esset nauigium, alligatus ob imo locum commonstraret. Cum autem sub hyemem nauigaret, tempestate iactatus nauigium vnum cum sarcinis amisit.

Pecuniis prouidet in naufragio.

Naufragio & incendio affligitur.

Atque argentum quidem omne perpauco excepto prospere transuectum est: at rationes eorum quæ gesserat, in duobus codicibus diligenter descriptæ amissæ sunt, altero vna cum nauigio demerso, altero igne consumpto. Cum enim

nautæ crebras pyras ob gelu nocte incendissent, inflammatis tentoriis simul codex desideratus est. Sicque spes Catonis, exemplum præbere cupientis, publicam pecuniam in prouincia tractandi, elusa est. Quod Plutarchus improbe Ethnicorum more, ad Deorum inuidiam refert, quæ iusta potius fuit castigatio vanitatis, & gloriolæ Catonis, de fide & abstinentia perpetuam laudem ambientis.

Ethnicorũ blasphemia

VII. *Vt exceptus Romæ Cato.*

VT ad Tiberim venit, omnes magistratus, & Sacerdotes, vniuersusque Senatus cum frequenti populo obuiam ei ad flumen prodiere, & ripis vndique complectis, nihil à triumphi specie, & splendore eius subuectio differebat. Laudem bene gestæ rei, inquit Dio, non minorem adeptus est, quam si victor è bello reuertisset. Cum enim alii se pecuniis corrumpi paterentur, id effecerat, vt pecunias despicere, quam hostes superare rarior victus haberetur. Translatæ per forum pecuniæ populum cepit admiratio; Et Senatus Catonem tum miris extulit laudibus, nihil pensi habens quam iuste forent conquisitæ, tum ei præturam citra comitia, & extra ordinem decreuit, & ius spectandi in prætexta ludos; quæ Cato repudiauit, malens, vt ait Valer. [a] campestrem experiri temeritatem, quam Curiæ beneficio vti. Nec forte sine pœnitentia. Nam, vt temeritatem agnoscas, quam Valer. innuit, autor est Liuius Epit. 105. in petitione Præturæ M. Catonem, prælato Vatinio, quis cui, repulsam tulisse; Sed id per vim factum esse, anno sequenti dicemus ex Plutarcho. a l 4. c. 1.

VIII. *Quando præturam adeptus.*

DIO ait Præturam ei delatam, quam nondum leges concedebant; & recte. Agebat enim is nunc 38. an. quandoquidem mortuus est an. c. v. 707. vt infra ostédetur, cum ageret annum ætatis duodequinquagesimum, vt Plutarcho placet in eius vita. Itaque cum Valer. ait Senatum voluisse, vt Prætoriis comitiis extra ordinem ratio eius haberetur, extra ordinem rectè intelligi potest, ante legitimam ætatem. Plut. in Cicerone, ait eum captata opportunitate per absentiam Clodii, magna frequentia scandisse in Capitolium, tabulasque, quæ acta Clodii tribunatus continebant, reuulsisse, ac corrupisse; negasseque quidquam actorum eius ratum esse: eaque re offensum Catonem ei restitisse, eo quod etiam quæ à se in Cypro, ac Byzantii acta essent, aboleri necesse erat: vnde inter Ciceronem & Catonem nonnulla offensio nata est, quæ tamen in apertam inimicitiam, propter vtriusque moderationem, & prudentiam, non erupit.

IX. *Res à Cæsare feliciter gestæ.* *A Galba in Alpium accolas.*

IN Gallia porro multis in locis, imo omnibus, & vbique perpauci contra plurimos, si recte Cæsar, atque vere [b] exponit, hoc anno gesta, præclare ab ipso, suisque pugnatum est. Nam Ser. Galba Alpium accolas, post aliquot prælia victos, & ad deditionem compulsos, & pace datis obsidibus firmata rebellantes, quod libertatem amarent, & sperarent legionem Romanam facile à magna multitudine opprimi posse, ingenti prælio superauit; cum prius horis sex continenter pugnatum esset, & Romanos propter paucitatem iam vires ac tela defecissent; denique res ad extremum esset deducta discrimen. Nam cum à duobus primariis militibus monitus esset Galba, vnam spem salutis in eruptione esse, ille monuit suos, vt paulisper animos reciperent, & tantummodo tela missa exciperent, donec signum ad eruptionem datum esset: hi quod iussi sunt faciunt, ac subito omnibus portis eruptione facta, ita hostem perturbant, vt qui in spem potiendorum castrorum venerant, vndique circumuenti, ex 30. millibus plus tertia parte interfecti fuerint, reliqui perterriti coniecti sint in fugam. b l. 3.

X. *Armorici à Romanis deficiunt.*

SVB idem tempus P. Crassus adolescens cum legione septima Audibus ad Oceanum hyemabat; ea de causa præfectos, tribunosque militum complures, varia in loca commeatus causa dimisit: ad Venetos autem in primis, qui nunc Vannetes vulgo dicuntur; qui cum eo tempore mari plurimum possent, indigne ferentes tam facile à se iugum Romanorum susceptum, & datis obsidibus confirmatum. Primi Romanos apud se vi retinent, rati se eo modo obsides suos recuperatos, eorum exemplum cæteri sunt secuti. Denique tota ora maritima communem legationem ad P. Crassum mittunt, si suos recipere velit, obsides sibi remittat. Simulque conscii facinoris in Romanos admissi, & datæ fidei, oppignoratæque temerè violatæ, omni ope naualebellum, quo superiores se fore non immerito sperabant, instruunt.

Ea re perturbatus Cæsar, simulque veritus ne horum exemplum reliqui sequerentur, cum rem nauticam in flumine Ligeris, quousque ad Nannetes decurritur, summo studio præparari curat, tum etiam Labienum in Treuiros, Crassum in Aquitaniam, Sabinum in Venellos vicinosque populos, ad eas gentes in officio continendas dimittit. D. Brutum classi præficit, & in Venetos proficisci iubet, ipse eo pedestribus copiis contendit, apud eos diu terra marique luctatus, quod hostes & nauium firmitate, & altitudine, & numero, ducentas enim & 20. rebus omnibus paratissimas habebant; locorum quoque experientia, & maris beneficio superiores essent. XI. *In eos proficiscitur Cæsar.* *Diu terra marique in eos luctatus.*

Cum Romani falces præacutas inseruissent, affixissentque longuriis, iis funes, quibus antennæ ad malos erant alligatæ perrumpebant, quibus abscissis antennæ cum velis necessario concidebant, id cum factum esset, reliquum erat certamen positum in virtute, qua Romani, in conspectu præsertim Imperatoris, facile superabant; Itaque cum disiectis antennis milites in naues inuaderent, ibique acrius pugnarent, expugnatis compluribus nauibus, reliqui secundo vento effugere parant; Cum tanta subito malacia ac tranquillitas extitit, vt se loco mouere non possent, eamque quam reliquæ cladem subirent, paucæ omnino nocte superueniente ad terram euaserunt. Eo prælio cum Venetorum vires, totiusque oræ maritimæ accisæ essent, deditionem fecerunt: Cæsar, ad terrorem aliis incutiendum, omni Senatu necato, reliquos sub corona vendidit. XII. *Naualem victoriam stratagemate obtinet.* *Et subita malacia.*

Sabinus quoque magnam victoriam consecutus est, apud Lexouios, vicinosque Normanniæ populos, qui Senatum suum interfecerant, quod belli autores esse noluissent. Hi cum ingentibus copiis Titurium Sabinum cunctantem vrgebant, & captantem prælii opportunitatem, timoris etiam domestici arguebant. Hic Sabinus summittit transfugam, qui timorem Romanorum proponit, quibus angustiis Cæsar ipse à Venetis prematur, docet; denique & Sabinum fugam circumspicere. Qua re credita omnes temere in arma ruũt, & quasi explorata victoria, magno cursu contendunt in castra Romanorum; ne scilicet eis spatium arma capiendi darent. Erant castra accliui loco posita, & ferebant hostes præter arma, sarmenta quibus fossas implerent; itaque onere ac cursu exanimati, cum ad castra peruenissent, Romani duabus simul portis eruptione facta, cum loci etiã opportunitate vterentur, in hostem imperitum belli, atque fatigatum, magnum videlicet numerum hostium, primo statim impetu fusum fugatumque, occiderunt; eamque victoriam reliquarum ciuitatum deditio subsecuta est. Sic vno tempore, & de nauali pugna Sabinus, & de Sabini victoria Cæsar certior factus est. XIII. *Sabini apud Lexouios victoria.*

Crassus quoque M. filius, legatus Cæsaris in Aquitania, non minore etiam labore, periculoque certauit; tandem cunctantem hostem, & Romanos penuria conficere conantem, in castris ipsis aggressus, post longam pertinacemque pugnam, equites circuitis hostium castris, Crasso denunciauerunt, non magna diligentia à decumana porta castra esse munita. Ergo Crassus 4. cohortes emittit, quæ visæ circuitu imprudenti hoste, omnium quippe oculi, mentesque in pugnam intenti erant, castra à tergo inuadunt. Clamore ex ea parte audito, hostibus desperatio, Romanis alacritas iniecta est: ergo fuga vndique facta, equites per patentes campos facile fugitiuos consecuti, ex millium 50. numero, vix quarta parte relicta, multa se nocte in castra receperunt. Hac audita pugna, maxima pars Aquitanorum sese Crasso dedidit. XIV. *Et Crassi apud Aquitanos.*

Cæsar interea apud Morinos, Menapiosque Belgarum populos, victoriæ semina, ac fundamenta iecit. Sicque in quatuor extremis Galliarum partibus, à Cæsarianis hoc anno prospere gesta res est, à Galba contra subalpinos ad Orientem, à Bruto contra Armoricos ad Occidentem, à Crasso contra Aquitanos ad Meridiem à Sabino contra Neustrios, qui nũc Nortmanni, & Cæsare ipso contra Belgas ad Septentrionem. Hæc Cæsar ipse fusius l. 3. quæ à Dione alieno tempore recitantur, & à Plutarcho prætermissa sunt magna ex parte. Sed vicissim quæ à Cæsare omissa sunt, nec ab eo decore poterant exponi, ab ipsis suggeruntur. Nã vt ait Plut. in eius vita, Cæsar rebus in Gallia compositis, iterum in Gallia circumpadana hybernauit, aucupans ciuitatem. XV. *Cæsaris apud Morinos gesta.* XVI. *Lucæ conuentum habet amicorum.*

Neque enim candidati modo, qui illũ habebant præbitorem, redimebantq; ac-

cepta ab eo pecunia populi suffragia, designabantur, atque omnia ad potentiam illius amplificandam agebant; verum etiam ex clarissimis viris plerique Lucam ad eum conuenere, Pompeius, Crassus, Sardiniæ Prætor Appius, & Metellus Nepos Hispaniæ Proconsul; fuere lictores illic 120. Senatores amplius ducenti. Ibi conuentu habito constitutū est, vt Pompeius & Crassus Consules fierent, ab iisq; Cæsari stipendium, atque in alterum quinquennium prouincia sua decerneretur. Addit alteram causam Sueton. cur Cæsar Pompeium & Crassum Consules fieri vellet. Cum enim, inquit, L. Domitius Ænobarbus Consulatus candidatus, palam minaretur Consulem se effecturum, quod Prætor nequiuisset, ademturumque Cæsari exercitus,

XVII. *Maxime Crassi & Pompey quos mouet ad Consulatum.*

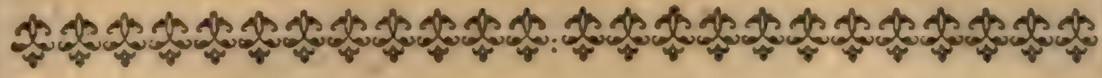
CRASSVM Pompeiumque in vrbem Prouinciæ suæ Lucam extractos compulit, vt detrudendi Domitii causa, Consulatum alterum peterent: & vt in quinquennium sibi imperium propagaretur, perfecitque vtrumque. In Crasso vero Plutar. scribit eos priuatim collocutos, statuisse acrius summam rerum capessere, ac totam Remp. sui iuris facere, Cæsar vt in armis maneret, alias prouincias & exercitus Pompeius & Crassus caperent. Eo vna patebat via, alterius Consulatus petitio, cuius illos Cæsar candidatos adiuuare, scribendo ad amicos, & frequentes milites ad comitia mittendo, debebat. At Dio l. 39. etiam sponte sua Crassum & Pompeium Consulatum ambiisse tradit, nimia Cæsaris incrementa, & vniuersi in eum populi fauorem reformidantes; cui nec priuati satis resistere, nec sine magistratu & imperio, rebus præclare gerendis Cæsaris gloriam obscurare possent. Sic ipse; nec absurdum est, etsi ambitio suspicax est, huius eorum animi ignarum Cæsarem, eorum desideria vltro fouisse, ac promouisse.

XVIII. *Qui per vim Coss. designantur. & per interregnum.*

ADDIT enim idem Dio P. Crassum, M. Crassi filium, Cæsarisque eo tempore legatum, eiusdem rei causa milites Romam adduxisse, sicque Crassum & Pompeium Consulatum consecutos, extra id tempus, quod legibus præfinitum erat. Maximas fuisse turbas in huius petitione Consulatus, facile intelligi ex eodem Dione, tametsi misere mutilato potest. Cum L. Domitius, qui vsque ad vltimam diem in petitione Consulatus perseuerauerat, sub noctem egressus domo, Catone illum in campum deducente, pene interfectus sit, puero suo, qui laternam præferebat, occiso. Cum Cato, qui vrgebat Domitium ad petendum Consulatum, vt imminenti tyrannidi obsisteret, in brachio vulneratus sit, teste Plutarcho. Cum Comitia creandis magistratibus hoc anno, C. Catonis tribuni plebis intercessionibus sublata fuerint, & per interregnum Consules creari oportuerit. Cum Senatus, quasi in publico luctu & calamitate, vestem mutauerit, Clodius, qui se iterum Pompeio adiunxerat, ad Curiam pene discerptus sit, & Curia, plebe illius studiosa incendium intentante, pene deflagrarit. In Cato. & Crass.

XIX. *Cato Præturam ambit Reipub. causa. per vim & pecuniam depellitur, Vatinio renunciato.*

DESIGNATIS per vim Crasso & Pompeio Coss. Cato non abiecit studium Reip. defendendæ, sed Præturam instititit petere, vt Plut. ait in Catone, quo arcem haberet, ex qua cum illis contenderet, nec cum Coss. depugnaret priuatus. Quod illi metuentes, clientes & amicos suos ad petendam Præturam impulerunt, ipsi pecuniam præbuerunt, ipsi suffragiis præfuerunt. Quibus nihilominus cum virtus & autoritas Catonis esset superior, ac prærogatiua tribuum illum diceret Prætorem, Pōpeius subito tonitru audiuisse se ementitus, comitia diremit; Grandique iterum pronunciata pecunia, atque optimis quibusque Comitio expulsis, per vim obtinuerunt, vt renunciaretur Vatinius pro Catone Prætor, Catone nihilominus pro concione prænunciante, quæ mala Reip. imminerent; & quid boni ab iis Consulibus expectari posset, qui Catonem Prætorem timerent, & per tot scelera Consulatum obtinuissent. Postremo domum regredientem adeo frequens populus est prosecutus, vt nec cunctos simul designatos Prætores par frequentia comitaretur.

ANNVS MVNDI 3999. SEXTÆ ÆTATIS 484. HYRCANI PONT. 21. PTOL. AVLETIS 26. OLYMP. CLXXXI. AN. 2. VRBIS CONDIT. 698. COSS. CN. POMPEIO MAGNO II. ET M. LICINIO CRASSO II. GABINII SYRIAE PRÆFECTI 3. BELLI GALLICI 4. PARTHICI INITIVM. HERODIS ÆT. 18.

ANNVS ANTE CHRISTVM 54.

HOC demum anno Ptolemæus Auletes regno suo restitutus est; Alexander in Syria iterum turbas ciet, iterum cœptis exturbatur: multus Romæ de Prouinciis, & de facta à Gabinio reductione, tumultus. Cæsar Germanos Britannosque nō inutili conatu tentat. I.

Ptolemæus desperato Senatus auxilio, ad Gabinium confugit. Cum enim Senatus Auletē sine vi, ex præscripto Sibyllæ, reduci vellet, & sine vi, inuitis Ægyptiis, extrudi nouus Rex non posset, nihil inde spei reliquum erat. Spemquoque auxilii à Gabinio non pauca debilitabant, 1. quia id negotiū extra prouinciæ suæ fines positum erat, 2. quia reductio Lentulo decreta fuerat à Senatu, 3. quod vis ab eodē Senatu prohibita erat, 4. quia copiæ Gabinii alio destinatæ erant, contra Arabas, deinde contra Parthos ad Mithridatē Parthorum regē, ab Orode fratre pulsum, regno restituendum, vt ex App. in Parthicis cōstat. *Ptolemaus ad reductionem Gabinium eligit.*

II. Sed Gabinius ingenti pecunia regia expugnatus est, decem scilicet talentum millibus, vt sæpius repetitur à M. T. in orat. pro Rabir. Posthumo; quæ ibidem ab Oratore æstimantur bis millies & quadringenties sestertiûm. Quam summam Cenalis æstimat duodecim millionibus librarum Turonensium. Quod si illa talenta Ægyptiaca esse velimus, quarum singula octoginta pondo, id est minas, Hermolao, Budæo, & Cenali testibus, capere Varro tradit, apud Plin. [a] quæ sunt eadem talenta Euboica, ea ad nostratem pecuniam redacta, respondent quatuordecim millionibus Francorum. Gabinius igitur Aegypti pecunia superatus; acceptis insuper à Pōpeio Cos. literis, qui Ptolemæo plurimum fauebat, & Gabinio eam reductionem mandabat, in Aegyptum cum exercitu profectus est. Quo autem plura simul iura violabat, maiusque adibat periculum à suis, hoc maiorem à rege pecuniam extorsit. *Expugnatusque pecunia.*

a l. 33. c. 3.

III. Tota res hoc ordine gesta est. Præerat Syriæ cum exercitu Gabinius, eamque contra Arabas defendebat: in quos cum expeditionem pararet, inquit Appian. [b] venit Mithridates Parthorum Rex Phraartæ filius, pulsus ad Orode fratre, inuitās eum, vt Arabas omitteret, & contra Parthos duceret. Persuasus, iam cum copiis abibat in Parthos, & Euphratem traiiciebat, vt ait Iosephus, [c] cum mutata sententia, visum est Ptolemæum in Aegyptum reducere: mutādæ sententiæ causæ fuerūt literæ Pompeii, & promissa Ptolemæi. Ergo deserto Mithridate, qui post omissis Romanis ope Arabum suum regnum recepit, regressus in Syriam, in ea filium Sisennam adolescentulum cum perpaucis militibus reliquit; & prouincia cui præfectus fuerat, prædonum iniuriis exposita, ipse in Palæstinam profectus, Aristobulum, qui Roma profugus tumultus aliquos ciebat, comprehensum Pompeio misit, imperatóque Iudæis stipendio, in Aegyptum profectus est. Ita quidem Dio. Sed Iosephus, cui in rebus Iudaicis potius assentiendum videtur, motus Aristobuli ad præcedentem annum refert; ad hunc autem Alexandri filii eius. In eo quoque differt Iosephus à Dione, quod hic tumultus Iudaicos compressos dicit, dum Gabinius iret in Aegyptum; Iosephus autem cum ex Aegypto rediisset: & probabile est, (vt Iosephus quoque [d] significat,) Alexandrum, captata occasione absentis Gabinii & copiarum eius, rursus dominatum vsurpare voluisse. De ea ergo re paulo post cum Iosepho dicendum erit. *Ordo rei gestæ.* *Gabinius omissis Arabibus & Parthis Aegyptū adit.* *Interea Alexander turbas Iudæam.*

b ini. l. Part.

c l. 14. c. 11

Appian. in Syriacis p. 120.

d l. 1. bel. c. 6

IV. Gabinivs ergo, vt ad Dionem redeamus, Ægyptiis occurrens opinione citius Archelaum cepit; & iam confecta res erat, nisi homo auarissimus, veritus ne *Aegyptios vincit Gabinius.*

quasi nulla magna re gesta, minus pecuniæ, quam conuenerat à Ptolemæo acciperet; insuper ab ipso Archelao magna vi nummorum accepta, hominem, quasi is aufugisset, dimisit. Deinde nemine obsistente Pelusium peruenit. Hinc duplici acie instructa progressus, eadem die Aegyptios occurrentes fudit. Inde rursus & in flumine nauibus, & terrestri pugna victoriam obtinuit: eoque facto didicere Alexandrini, quanto lingua quam manu essent promptiores.

Archelaū capit, ac dimittit pecunia. Rursum illos vincit, hunc perimit.

Victis Alexandrinis Gabinius, occisoque præter alios etiam Archelao, è vestigio omni Ægypto potitus est, eamque Ptolemæo reddidit.

V. *Auletes per cædes pecunias corradit.*

Isqve filiam Berenicem, quæ in patris iniuriam duos iam reges maritos acceperat, & alterum etiam strangulauerat, vti supra ex Strabone diximus, comprehensam interemit, reliquosque, vt quique primi erat, ac locupletissimi, nimirum plurima indigebat pecunia, interfecit. Hæc Dio; Strabo quoque l. 37. ait Archelaum à Ptolemæo interemptum. In hac quoque expeditione, inquit Iosephus, Gabinius ab Antipatro adiutus est frumento, armis, & pecuniis: & illius consilio Iudæi, qui Pelusium accolunt, ceu custodes aditus Ægypti, in societatem armorum pertracti sunt. l. 14. c. 11. & l. 1. bel. c. 6.

Interim Syria per occasionem discessus Gabinii, vt dicebamus, commota est, & Iudæos iterum Alexander Aristobuli filius ad defectionem reduxit, occupato iterum per vim principatu; collectoque magno exercitu, regionem obeundo interficiebat Romanos, quotquot adipisci potuit; reliquos in montem Garizim compulsos obsedit.

VI. *Gabinius Antipatrū in Syriam præmittit. Et mox Alexandrū vincit. Et Nabathæos.*

Gabinivs ergo hoc in statu Syriam offendens, Antipatrum propter notam viri prudentiam, præmittit ad tumultuosos, si forte eos ad saniora consilia reducere posset; quod ille sedulo fecit, & multos ad officium reduxit, Alexandrum vero non potuit. Is quippe triginta millibus Iudæorum ferox, ausus est occurrere Gabinio, & collatis signis ad montem Itabyricum prælio decernere, sed infelici, vt semper, euentu. Eo enim prælio ex acie Iudaica decem millia desiderata sunt. Tum victor, constitutis Hierosolymitanis rebus ex Antipatri sententia, contra Nabathæos profectus, hos quoque profligat vno prælio: sic Iosephus ibid. Mirum est autem quod subdit de Parthis; *Nobiles etiam Parthos Mithridatem & Orsanem ad se profugos remisit, sparso rumore quod aufugissent in patriam, tantisque gestis Romam reuertens Crasso prouinciam tradidit.* Sic ipse ad verbum; eademque habet l. 1. de bello c. 6. quæ tamen parum consentanea sunt, iis, quæ ex Appiano de rebus Parthicis diximus, vt seorsim dicemus. 1. l. 14. c. 11.

VII. *De Gabinio fallitur Iosephus. Et à Dione refellitur.*

Illvd autem quod addit, Gabinium, magnis præclarisque rebus gestis, abiisse Romam, male cum reliquis historicis, & ipso rerum euentu consentit: cum constet è Syria missos legatos, qui eum Romæ accusarent; non vtique ob res magnas, præclarasque in prouincia gestas: eundemque Romæ semel iterumque in iudicium pertractum; in exilium denique publicatis bonis pulsum fuisse. Sed audi Dionem l. 39. Gabinius, ait, cum multis maleficiis Syriam afflixisset, adeoque plus damni, quam prædones, qui tum maxime vigebant, dedisset prouinciæ, omnem quæstum, quem inde ceperat, pro minimo ducens, ad expeditionem in Parthos faciendam, quod prædiuites erant, animum adiecit. Et infra. Quum Syri plurimum de Gabinio quererentur, idque & aliis de causis, & quod per eius absentiam vehementer à prædonibus infestati essent; cum item crebræ accederent publicanorum querelæ, quod per eos impediti, vectigalia exigere nequiuissent, magnumque æs alienum conflassent; irati Romani Gabinium condemnare parabant &c. 1. x.

VIII. *Et à M. Tullio.*

Qvid Cicero Oratione de Prouinciis Consularibus. Igitur in Syria, inquit, imperatore illo, nihil aliud vsquam actum est, nisi pactiones pecuniarum cum tyrannis, decisiones, direptiones, latrocinia, cædes: cum palam populi Romani imperator instructo exercitu dexteram tendens, non ad laudem milites hortaretur, sed omnia sibi & empta, & emenda esse clamaret. Deinde addit eius in publicanos iniurias, quas hoc verbo claudit: *quos*, inquit, *non parcimonia, non continentia, non virtus, non labor, non splendor tueri potuit, contra illius helluonis & prædonis audaciam.* Nimirum eo Consule pulsus est Vrbe M. Tul.

Fauit Iudæis, & quomodo.

Gabinium tamen, pecunia vtique de more corruptum, pleraque in gratiam Iu-

dæorum fecisse, ex quibus ad eum laudandum motus fuerit Iosephus, illa Ciceronis in eodem loco verba significant. Iam vero publicanos miseros tradidit in seruitutē Iudæis & Syris, nationibus natis seruituti. Quia nimirum, vt ibidem addit, statuit ab initio, & in eo perseuerauit, ius publicano non dicere. Itaque cum publicani pecunias vectigales à Iudæis exigerēt, illique sponte soluere nollent, frustra in iudicium uocabantur, Gabinio nolente ius dicere. Ergo Iudæorum ac Syrorum voluntati seruire cogebantur, & ab illis accipere quod liberet.

SED de Gabinio iterum postea, nunc de nouis Coss. ex Dione maxime dicamus. Crassus & Pompeius Consulatum adepti, cum ipsis comitiis præessent, non alii fere ad reliquos magistratus admissi sunt, quam quos illi probauissent, & consiliorum suorum fautores fore cognouissent. Nam Catone, vt dicebamus, depulso, Prætores pro eorum arbitrio, Ædilesque curules, etsi non sine sanguine, creati sunt, tum ædiles cæteri, ac Tribuni plebis. Deinde iis quæ ipsi expetebant intenti, non admodum Senatus consilia, Populiue morabantur. C. vero Trebonius Trib. pleb. legem conscripsit, qua alteri Syria cum vicinis regionibus, alteri vtraque Hispania, quoniam ibi aliqui motus exorti erant, ad quinquennium assignabantur, vtque sumerent sibi quantum vellent militum ex ciuibus & sociis, bellumque & pacem, cum quibus ipsis videretur, contraherent. Plutarchus in Catone mi. prouinciæ Hispaniæ addit Africam, Syriæ autem Ægyptum: At Ægyptus nondum erat prouincia pop. Ro. sed regnum amicum, quod inspiciendum erat, Ptolemæo per Gabinium reducto. IX. *Magistratus pro arbitrio Coss. creantur.* *Consulares prouinciæ.*

GRAVITER hæc permulti tulerunt, atque in primis Cæsaris amici, cuius imperium ad exitum accedebat; & cum se ad impugnandam rogationem pararent, veriti Consules ne iis, quæ moliebantur, exciderent, Cæsari quoque imperium ad triennium, (ita enim reuera inuenitur, inquit Dio; cæteri tamen quinquennium memorant, vt Plutarchus, Appianus, Liuius libro centesimo quinto,) prorogaturos dixerunt, eoque modo illos in suam sententiam perduxerunt. Neque tamen prius de Cæsare ad populum retulere, quam suæ ipsis res essent confirmatæ. X. *Eis frustra resistitur.*

Huic rogationi Cato & Fauonius, cæteris irritam intercessionem fore animaduertentibus, ideoque omittentibus, contentiosissime obstiterunt; donec C. Trebonius Tribunus, qui legis autor erat, Catonem iuberet in carcerem duci: quem cum plebs beneuolentiæ causa sequeretur, Trebonius eum missum fecit. Insequentibus diebus, populo partim cōsternato, partim præmiis & largitionibus redempto, Catone, qui Iouem clamabat tonasse, è foro summoto, multisque vulneratis, & nonnullis interfectis, legem vi pertulere; vnde multi globo facto, infesti Pompeii statuas lapidibus incessebant, quod superueniens Cato prohibuit. *Cato in vincula ducitur.* *Den ique perfertur.*

MOX alia lex de Cæsaris prouinciis & legionibus promulgatur, de qua ad Pompeiū conuersus Cato, testato denunciauit, non intelligere ipsum nunc, recipere se in humeros suos Cæsarem, quē mox neque sustinere vellet, neque deponere posset; quæ Pompeius felicitate sua fretus contempsit, vt inquit Plutarchus in Catone. Dio vero decretum ait ab iisdem Coss. factum de rebus Cæsaris, frustra reclamantibus iisdem, qui priori rogationi restiterant. Quæ fuerit ea de re Ciceronis sententia, ex eius oratione de prouinciis Consularibus, quæ superiore anno habita est, cum de abrogando Cæsari imperio, minuendóue ageretur, intelligi potest: in ea enim de prorogando ei imperio, & non separanda altera Gallia, in eius gratiam fuse accuratéque disputat. XI. *Alia lex de Cæsaris prouinciis.* *perlata est.*

Addit Dio decretum à Coss. de largitionibus candidatorum factum, cum ipsi maiore etiam crimine per vim magistratum obtinuissent; rursum etiam sumptuariam legem, quam Hortensius ipsorummet exemplis ita dissuasit, vt illi ab incepto desisterent.

IISDEM diebus Theatrum Pompeii dedicatum ab ipso est, in eodemque spectacula cum musica, ludosque gymnicos exhibuit; atque in Circo equorum certamen, multarumque & varii generis belluarum venationes præbuit. *Theatrum Pompeii dicatum.*

Quinque enim dierum spatio quingenti leones confecti sunt, elephantique octodecim cum armatis depugnauerunt, quorum aliqui in ipsa pugna mortui, aliqui aliquanto post, nonnullos inuito Pompeio populus liberauit, quod cum vul- *Spectacula.*

nerati à pugna destitissent, circumeuntes promuscidibus in cœlum erectis, lamentari viderentur, & de violato iureiurando sibi facto in exitu Africæ conqueri. Fertur enim eos non prius in naues ingressos, quam à ducentibus sibi de omni iniuria iuramento cautum esset. Hæc Dio, aliaque generis eiusdem, quæ breuiter Plut. attingit in Pompeio, & nominatim quingentorum leonum occisorum meminit, quos Eusebius prætermisit.

Elephantorum querela.

XIII. *Qui eius Theatri conditor.*

Qvod autem ait Eusebius à Pompeio conditum theatrum, libet addere, quod scribit Dio se accepisse, id theatrum non à Pompeio, sed à Demetrio eius liberto extructum esse, ex pecuniis quas sub Pompeio imperatore congesserat: vitandæ tamen inuidiæ causa, illi operi Pompeii nomen tribuisse. De hoc Demetrio Consule Plut. in Catone Minore, & Pompeio.

Populum pœnitet datarum prouinciarum.

Non exiguam his muneribus gratiam à populo iniuit Pompeius, sed non minorem offensionem in conscribendis cum Crasso copiis, quod multi pœnitentia ducerentur, memores eorum quæ à Catone, cæterisque dicta fuerant, ob quæ eos laudibus celebrabant: nonnulli etiam Tribuni legatos eorum in iudicium vocabant; alii decretas eis expeditiones rescindere conabantur. Eaque de causa Coss. ad tempus vestem mutarunt. Nec tamen rem admodum ægre tulit Pompeius, qui haud inuitus in vrbe manebat, iuniori addictus vxori, & prætextum habebat frumentariæ procurationis. Itaque in prouinciam legatos Petreium & Afranium misit, qui vtramque Hispaniam curarent, omnemque Africam sibi decretam; dum ipse Italiæ, vrbisque negotia curaret.

XIV. *M. Crasso in prouinciam abeũti frustra resistitur.*

At Crassus, qui tanto prouinciæ adeundæ desiderio tenebatur, quanto pecuniæ atque gloriæ, maturabat discessum: præmissit tamen legatum ad Gabinium, vt ei Consulis nomine succederet; sed eum Gabinius non admisit, magistratu, quasi perennem accepisset, retento, quæ res eum in accusatione vehementer pressit, vt ait Dio l. 39. In vrbe autem Tribuni armato Consuli resistere vi non poterant, verbis quantum poterant, contendebant, dirisque ingentibus eum deuouebant, prodigiaque obnunciabant. Ateius præsertim Tribunus plebis, qui etiam abeunti occurrens, non dubitauit in eum per viatorem manus iniicere; verum collegis prohibentibus, ab apparitore dimissus est, comitante, & plebẽ demulcente Pompeio. Ergo Crassus iter in Syriam arripuit. Author est Appianus in Parthicis, & Plutarchus in Crasso, incredibili gaudio Crassum de accepta hac prouincia exultasse, & præter morem ac consuetudinem iactasse se apud familiares, contemptim vsurpãdo ea, quæ à Lucullo, & Pompeio contra Mithridatem ac Tigranem gesta essent, spes suas ad Indos, vltimosque orientis terminos proferendo, bello Parthico gloriose confecto; quam ad rem eum Cæsar ex Gallia suis literis incitabat. Quamquã in lege de prouinciis Consularibus bellum Parthicum ascriptum non erat; multique indignabantur hominibus innocentibus, & pacatis arma inferri, & discessum Crassi Consulis impediebant; quos Pompeius, vt dixi, Crassi ipsius rogatu mitigabat.

Quanta cum spe abiret.

XV. *Initia belli Cæsaris cum Germanis. Eorum ad Cæsarem legatio. Cæsarianos necopinantes inuadunt.*

In Gallia cum Germani quidam Rhenum à Sueuis pulsi transissent, etiam quarundam Gallicarum ciuitatum legationibus inuitati, in Gallia sedes quærebant. Principibus Galliæ euocatis, Cæsar, ea quæ cognouerat dissimulanda sibi existimauit, eorumque animis permulsis & confirmatis, equitatuque imperato, bellum cum Germanis gerere constituit, ad eosque rebus præparatis celeriter contendit. Nec diu morati Germani, per legatos à Cæsare petunt, vt eiectis domo agros attribuat, aut eos certe tenere patiatur, quos armis occuparint: posse Romanis vtiles esse amicos, si suam gratiam velint; alioqui neminem esse in terris, præter Sueuos, quem armis superare non possint. Cum à Cæsare ad Vbios, hi sunt Agrippinenses, quorum caput Colonia Agrippina, remitterentur Germani, & hi Cæsarem quam maxime poterant, retardarent: dum sui equites conuenirent; tandem octingenti Germani equites, in quinque millia Cæsarianorum equitum, nihil hostile timentium impetum faciunt, fundunt, fugantque, ac quatuor & septuaginta interficiunt. Nec minus postridie mane, eadem perfidia ac simulatione vsi Germani, frequentes, omnibus principibus, maioribusque natu adhibitis, ad Cæsarem veniunt, quasi purgandi causa, quod pridie se insciis, inuitisque factum esset.

Sed eos Cæsar retineri iussit; ipse omnes copias castris eduxit, & celeriter octo millium itinere confecto, prius ad hostium castra peruenit, quam quid ageretur Germani sentire possent; qui omnibus rebus subito perterriti, antequam aliquid certi constituere possent, hostem pristini diei perfidia incitatum, in castra irrumpentem senserunt. Qui celeriter arma capere potuerunt, paulisper inter carros & impedimenta restiterunt: reliqua omnis multitudo, in qua plurimi pueri mulieresque, fugam capiunt, in quos Cæsar equitatum immittit. Morientium audito clamore, qui pugnabant & ipsi abiectis armis fugiunt: & cum ad confluentem Mosæ & Rheni peruenissent, reliqua fuga desperata, magno numero interfecto, reliqui se in flumen præcipitauerunt; atque ibi timore, lassitudine, & vi fluminis oppressi, perierunt, cum eorum numerus fuisset capitum centum octoginta millium. Iis vero quos Cæsar in castris retinuerat, discedendi potestatem fecit. Illi supplicia cruciatusque Gallorum, quorum agros vexauerant, formidantes, remanere se apud eum velle dixerunt. XVI. *A Cæsare celeriter oppressi vincuntur* *Et ingenti clade delentur.*

Germanico bello confecto, Cæsar Rhenum cum exercitu transmittendum duxit, vt Germanis metum populi Romani iniiceret, vt Sicambros vlciseeretur, ad quos profugerant equites Germanorum deuictorum, qui à prælio frumentandi causa abfuerant, nec cum à Cæsare repeterentur, dediti fuerant; vt Vbios, quibuscum pax inita fuerat, amicitiaque obsidibus firmata, à Sueuorum obsidione liberaret. Cumque non existimaret è dignitate populi Romani esse, nauibus, quas Vbii offerebant, exercitum transportare, intra dies octo pontem egregio opere construxit; quo opere traiectuque tantum terroris trans Rhenum iniecit, vt Sicambri omnes se in fugam darent, quorum agris vicisque Cæsar latè vastitatem per dies aliquot intulit; indeque se in fines Vbiorum recepit. A quibus didicit, Sueuos cum per exploratores pontē fieri comperissent, ex oppidis omnibus in mediam regionem suam pugnandi gratia demigrasse; postquam vxores, suaque omnia in syluas deposuissent, ibi Romanorum aduentum expectare. At Cæsar perfectis iis, quorum causa Rhenum transierat, se in Galliam recepit, pontemque rescidit. XVII. *Cæsar cur Rhenum cum exercitu traiiciat.* *Sueuorum consilia in Cæsaris transitu.*

Inde consilium Britanniam adeundi capit, siue quod omnibus fere Gallicis bellis, hostibus inde subministrata auxilia intelligebat; siue quod in eam quoque insulam terrorem Romani nominis inferre cupiebat. Ergo in Morinos, vnde breuissimus erat in Britanniam traiectus, proficiscitur, eo naues cogit, & pacem cum Morinis confirmat: quin etiam legatos è Britannia recipit, qui spondèrent se imperata facturos. Inde cum octoginta onerariis, & aliquot longis nauibus in Britanniam vela facit, octodecim aliis onerariis ad transportandum equitatum relictis. Ipse celeriter antecedit, cum primis nauibus; omnibusque collectis, præter octodecim onerarias, quæ tempestate afflictæ cursum tenere non potuerant, ad littus, magno labore & iactura ex locorum iniquitate certatum est; industria tamen Cæsaris auxilia à latere summittentis, & militum in mare desilientium audacia, factum est vt in terra cum hoste pugnaretur, & mox coniiceretur in fugam; nec multo post oblatis obsidibus, omnes imperata se facturos pollicerentur. XVIII. *Transit in Angliam.* *Per Morines.* *Quæ ibi gesta.*

Sed æstus ingens in plenilunio, classem Cæsaris in anchoris stantem vehementissime afflixit, vt desperatus reditus videretur, amissis anchoris, diffractis funibus, maxima parte nauium conquassata, & ad nauigandum inutili. Quibus rebus cognitis barbari consilium opprimendi Romanos capiunt, quibus naues ad pugnam, frumentum ad victum deesse intelligerent, & militum, ad diutius bellum trahendum, idonea multitudo. XIX. *Cæsaris classis æstu afflicta.* *Ibique res Romana in periculum adducta.*

Quæ dum Cæsar ex præsenti rerum suarum statu suspicaretur, primum frumentum in castra quotidie ex agris comportari, & naues quæ grauissime afflictæ erant dissolui, ex iisque reliquas restaurari, curat, sicque duodecim nauibus amissis, reliquis vt nauigari commode posset, effecit.

Dvm ea geruntur, legio septima ad frumentandum missa, à Britannis circumuenta, & nouo pugnæ genere perturbata, vehementer laborabat; eo Cæsar cum expeditis cohortibus aduolauit, reliquis sequi iussis, & opportunissimo tempore auxilium tulit. Namque eius aduentu hostes constiterunt, Cæsariani ex ti- XX. *Periculum legionis vnius.*

more se receperunt, moxque in castra reuersi sunt. Alia deinde pugna ab insulanis tentati, cum victores euasissent, lateque stragem hominum atque ædificiorum dedissent, in castra reuersi, hostem ad petendam iterum pacem compulerunt; Cæsar obsidibus imperatis, & ad se in continentem Galliæ mitti iussis, quod aliquanto post à duobus tantum ciuitatibus factum est, idoneam ad nauigandum tempestatem nactus, traiecit in Galliã, & in aditu ipso Morinos, Menapiosque hostilia perpetrantes male mulctauit. His rebus gestis, ex literis Cæsaris cognitis dierum 20. supplicatio à Senatu decreta est. Hæc pluribus Cæsar l. 4.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3999.

1. N. VI. Sed consideret lector prudens, num vtrobique fallatur, & historias duas male in vnam permisceat, atque confundat. Legimus in Appiani Syriacis, & Parthicis, & apud Dionẽ libro trigesimo nono, Mithridatem pulsum ab Orode fratre, ad Gabinium auxilii causa venisse. Scribit etiam Dio, vt paulo ante retulimus, Archelaum, suffectum Auleti in Ægypto regem, in Gabinii manus venisse, ab eoque pecunia corrupto dimissum, sparso de fuga rumore: fallor profecto nisi ex his Iosephus suam illam narrationem consarcinarit, Orodem in Orsanem mutarit, & expulsorem fratris etiam profugum fecerit. Nam quæ causa Mithridati à Gabinio fugiẽdi? Ad quem, vt ad amicum paternum sponte venerat, nec vlla violandæ societatis Romanos inter & Parthos, à Mithridatico bello confecto, causa intercesserat.

2. N. VII. Scripsit ad Senatum de rebus fuit Gabinius abiturus ex prouincia, sed eius literas insigni quadam nota, atque ignominia noua Senatus condemnauit. Cicero de Prouin. Cons. Quod autem Dio eum negat ad Senatum scribere ausum, ne suorum ipse facinorum delator existeret, de sola reductione Ptolemæi accipiendum est.

3. N. XII. Hac de re sub Consulatum Pompeii ita scriptum est in Chronico Græco Eusebii, Πομπήιος μέγας τὸ κτισθὲν ὑπ' αὐτοῦ θέατρον ἀφιέρωσεν, καὶ θεωρίας ἐλεφάντων τεσσαράκοντα, καὶ ἱππέων τ. καὶ πεζῶν ω. καὶ μονομάχων χ. ἐλεφαντομαχίας ποιήσας, id est, Pompeius magnus conditum à se theatrum dedicauit, & spectacula præbuit quadraginta elephantorum, equitum trecentorum, & peditum octingentorum, & gladiatorum sexcentorum, & elephantorum pugnas. Sic ibi, quæ nec in versione Diui Hieronymi habentur, nec à Scaligero sunt animaduersa in suis animaduersionibus.

Huc pertinere arbitror illa Sueton. lib. 1. num. siue cap. 24. Nec deinde, inquit, vlla belli occasione, ne iniusti quidem ac periculosi abstinuit, tam fœderatis, quam feris, atque infestis gentibus vltro lacessitis, adeo vt Senatus quondam (forte quosdam) legatos ad explorandum statum Galliãrum mittẽdos decreuerit, ac nonnulli dedendum eum hostibus censuerint. Sed prospere decedentibus rebus, & sæpius, & plurium quam quisquam vnquam dierum supplicationes impetrauit. Hæc Suetonius. De Cæsaris deditione eam fuisse Catonis sententiam, author est Plutarchus in Catone minore. De cupiditate pugnandi & retinendi exercitus, quam diutissime posset, vt medio ad dominationem maxime necessario, iam dictum est non semel. 4. N. XX.

ANNVS MVNDI 4000. SEXTAE AETATIS 485.
HYRCANI II. PONTIFICIS 22. PTOLEMÆI AVLETIS 27.
HERODIS ÆTATIS 19. OLYMPIADIS CLXXXI. AN. 3.
VRBIS CONDITÆ 699. COSS. L. DOMITIO
ÆNOBARBO, ET APPIO CLAVDIO
PVLCHRO. M. LICINII CRASSI SYRIÆ PRÆFECTI 1.
GALLICI BELLI 5.
PARTHICI 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM 53.

QVOD felix faustumque sit: annum ingredimur ab Orbe Condito quater millesimum, eundemq. Mundani Iubilæi octogesimum. Ac primum res in Syria ac Mesopotamia à Crasso Proconsule gestæ, ad hunc annum pertinent, quo etiam quidam non recte Ptolemæi mortem referunt, vt infra 30. eius anno dicetur: pertinet & Gabinii reditus ac iudicium, & quæ in Gallia gesta, à Cæsare libro quinto referuntur. I. *Res huius anni.*

M. igitur Crassus, qui non tam Syriæ administrationem sibi addictam, quam bellum Parthicum inconcessum illud quidem, sed vt credebat gloriæ emolumentique plenissimum animo destinabat, non recta in Syriam, sed in Parthos proficiscitur. Et facile quidem bellum Crassus, auaritia, & ambitione ebrius somniabat, sibi quippe cum barbaris bellicæ disciplinæ ignaris, rem futuram arbitrabatur; & non cum multarum Asiæ prouinciarum victoribus; & cum Parthi ne à Pompeio quidem, aut Lucullo tentati fuissent, tanto sibi gloriam maiorem paraturum sperabat, sed spes lucri, in ditissimis hostibus expilandis, maximum omnium momentum habebat, vt significat Dio libro quadragesimo: qui etiam cum primum in Syriam venisse significat, quærentem quòd gloriæ sibi iuxta, atque lucro esset futurum. Cum autem nihil huiusmodi in Syria se offerret, quod Syri quieti essent, & qui eos ante vexabant, M. Crassi potentia perterriti, nihil mouerent, in Parthos propria autoritate expeditionem mouisse. Verum Plutar. & Appianus, viciniores eorum temporum, rectà eum ad Euphratem ducũt: nec aiunt inde reuersum esse in Syriam, sed retro in Syriam hybernaturum cessisse, vt recte vertit ἀνεχώρει Cruserius Plutarchi interpres. II. *Crassus vltro Parthis cum bellũ suscipit, omissa Syria.*

EIVS profectionem Plutarchus & Appianus, ille in vita, hic in Parthicis totidem fere verbis tradunt, Roma Brundusium profectum mari se credidisse, eo per hyemem nondum admittente nauigia; itaque magnum nauigiorum numerum amisisse; reliquiis copiis per Galatiam terrestri itinere properasse. Ibi cum reperisset Regem Deiotarum, qui ætate iam grauis vrbem condebat, duodecima, inquit, hora rex ædificare incipis. Cui Galata ridens. Atqui neque tu, inquit, Imperator admodum matutinus contendis in Parthos: excesserat autem Crassus annum sexagesimum, facie tamen apparebat, quam ætate grandior. Aduenienti, res primo eius expectationi respondit. Euphratem enim facile ponte iunxit, exercitum sine impedimento traduxit, oppidis multis Mesopotamiæ se vltro dedentibus potitus est. III. *Eius iter ad Euphratem* *Colloquium cũ Deiotaro*

IN his, vt inquit Dio, Nicephorium. Erant enim pleræque Græcorum & Macedonum coloniæ, quæ pro Macedonibus antea, Romanisque pugnarent, & in Romanis multum spei contra Parthos, à quibus vexabantur, collocarent. Eius regionis regius præfectus Talymenus Silaces, cum paucis equitibus ad Ichnias castellum cõgressus, victusq. accepto vulnere ad regem se recepit; eumq. de Crassi expeditione certiorem fecit. Vnum fuit oppidum, cuius erat Apollonius tyrannus, vbi milites centum amisit, admouit signa, captumque diripuit, & captiuos IV. *Res ab eo in Mesopotamia.*

sub corona vendidit, Zenodotiam Græci dicebant. Dio lib. 40. scribit eius oppidi ciues, accersitis aliquot Romanis militibus, quasi se in fidem eorum daturi, eos, cum intra muros accepissent, obtruncasse; eamque fuisse causam euertendæ vrbis, Crassumque, præter hoc vnum, nihil hostile, aut fecisse, aut passum esse; omniaque quæ intra Tigrim posita sunt castella capturum fuisse, si eodem impetu, & Barbarorum terrore vsus fuisset, & hybernis suis in ea regione habitis, omnia diligenti custodia continuisset.

V. *In Syriam ad hyberna retrocedit. Eam filius P. adit.*

VERVM cum Syriæ amœnitatem desiderat, Parthis ad bellum parandum spatium, relictosque in Mesopotamia Romanos milites opprimendi occasionem præbuisse. Plutarchus & Appianus aiunt Crassum oppidis, quæ deditionem fecerant, imposuisse præsidium septem millium peditum, & mille equitum, indeque retro in Syriam hybernatum cessisse. Ibique venientem è Gallia à Cæsare filium P. Crassum, donis militaribus ornatum, cum mille delectis equitibus excepisse, inscius quantum in luctum suum, quantamque in pœnam paternę auariciæ, ac superbiæ, illum ad se euocasset.

Hyerosolymam venit & templũ depradatur

Hac ipsa hyeme dum expeditionem Parthicam in sequentem annum parat, in Iudæam venit, vt narrat Iosephus, & ne nihil ageret in pacata prouincia, templum Hierosolymitanum inuisit, & pecuniam sacram, quam Pompeius non attigerat, duo millia talentorum abstulit. Eadem habet in libro 1. de bello c. 6. sed hic addit longe maiora; totoque, inquit, reliquo auro, cuius summa accedebat ad octo talentorum millia, templum spoliauit. l.14.c.11.

VI. *Et immensas effert pecunias, ex Iosepho.*

HÆC Iosephus, quæ si vera sunt, cum talenta Hebraica 12500. coronatis æstimentur, puta 125. libris auri, autore Epiphanio, hæc decem millia talentûm ascendent ad 120. milliones coronat. Mi lector, si tantam pecuniam Iosepho credere potes, magna est fides tua. Nihilominus ipse tanta templi opulentia non contentus, addit accepisse Crassum etiam trabem ex auro solidam, trecentas minas pendentem, quarum singulæ apud Iudæos essent duarum librarum cum dimidia; itaque trabs ista septuaginta quinque millibus coronatorum valebat.

Eam autem Eleazarus, vir bonus & iustus, qui aulæorum templi concreditam habebat custodiam, cum videret Crassum totum esse in colligendo auro, timens omnibus templi ornamentis, eam inquam trabem redemptionem pro omnibus ei dedit, cum prius eum iureiurando obstrinxisset, nihil aliud loco moturum, contentum eo quod ipse traderet, æstimatum pluribus aureorum millibus. Hæc trabs inserta erat trabi cauæ ligneæ, quam cæteris omnibus ignotam, solus sciebat Eleazarus. Crassus tamen & hanc pro reliquo templi auro accepit, & statim violato iureiurando, tantum quantum intus erat, egessit.

VII. *Qui eas frustra confirmat.*

SIC Iosephus. Ne quis autem tanto paradoxo deroget fidem, ait Iudæos tam ex Europa, quam ex Asia longo tempore eas diuitias in templum congessisse. Datque argumentum ex Strabone Cappadoce, qui dicat Iudæos Asianos, tempore belli Mithridatici in Co insula octingenta talenta deposuisse. Quod ego apud Strabonem diligenter perquisitum non reperi. Eam historiam refert Appianus in Mithrid. sed neque Iudæorum, neque pecuniæ Iudaicæ meminit: quæ hoc mihi magis suspecta est, quò magis timet Iosephus, ne ad inanem iactationem prædicta summa conficta credatur; cui nihilominus fictioni asserendæ fauet, ipsemet Iosephus, non insolens talium fictionum, quas ex Scriptura, cum licuit, redarguimus; fauent immanes Gabinii rapinæ, de quibus Iudæi conquesti sunt, vt mox dicetur; fauent immensa tributa annua Iudæis imposita, adeo vt Iosephus dicat, exiguo tempore plusquam decem millia talentorum Romanos ab eis exegisse; trecenta talenta Gabinio data, Scauro 400. ab Aristobulo: & vitis aurea quingentorum talentorum, missa Pompeio: vt paulo antiquiores Iasonis, & Menelai, & Lysimachi rapinas, & sacrilegia missa faciamus.

Tantam pecuniam non videri probabilẽ.

l.14.c.8.

l.14.c.5.

VIII. *Confirmatur eadem fictio.*

PRÆDA Scipionis Asiatici de Antiocho Magno, aut Luculli de Mithridate, qua luxus Romam inuectus est: Præda Pompeiani triumphi, quo nihil ad eam diem visum est Romæ ditius aut magnificentius; denique ne imperii quidem Romani redditus ex toto pene orbe terrarum, tam immanem pecuniam conficere potuissent, vt ex iis quæ anno V.C.692. in fine dicebamus, facile intelligi potest, nisi

forte prædicta Iosephi talenta in templo Hierosolymitano condita, non Hebraica esse placet, sed Attica vel Euboica, aut Ægyptia, aut cuiuspiam alterius generis; quod absurdum putamus. Nam aurei nummi in Gallia, Italia, Hispania, reliquisq. locis, si nihil addatur aliud, de nummis regionis de qua disseritur, & ordinario eorum valore accipi solent, & debent.

HÆC porro M. Crassi in Ierosolymitano templo sacrilegia non tacuit Plutarchus in Crasso, & Appianus in Parthicis, sed præter vtriusque erratum, ex rerum Hebraicarum ignoratione, etiam vtriusque interpretes rem imprudenter obscurarunt. Vterque igitur Græcus autor primum ipsam totam expeditionem reprehendit, & merito, quippe quæ nihil pene legitimum habuerit, sed eam ambitio atque auaritia persuaserit, vis & metus extorserit, auspicia prodigiaque damnarint, diræ execrationes in certum interitum miserint. Deinde quod cum progrediendum vltra, & Babylon Seleuciaque tentandæ essent, quas constaret Parthis semper infestas, vtpote ab iis vi subiugatas, spatium dederit hostibus ad se instruendos. Tertio mora eius in Syria reprehensione non caruit, exactori magis quam Imperatori cōueniens. Non enim lustrauit exercitum, non instituit ad exercendos milites certamina, sed vectigalia tantum supputauit. IX. *Crassi sacrilegia ex Plutarcho, & Appiano. Tota expeditio eius in culpa.*

DEÆ Hieropolitanæ thesaurum, ponderibus & trutinis per multos dies examinauit; indicebat populis dynastisque militum delectus, eosque mox pecuniæ causa eis remittebat; quibus rebus male audiuit, ac contēptui fuit. Omen primum ei offertur ab hac dea, quam Venerem alii, alii Iunonē, nōnulli eam quæ incunabula, & semina omnibus ex humido præbuit, causam & naturam arbitrantur esse, & quæ principium omnium bonorum docuit mortales. Nam templo cum excederent, primus in foribus adolescens Crassus lapsus est, inde incurrens in illum senex. Hæc illi fere pluribus. X. *Dea Hieropolitana thesauros expilat.*

Ego autem hoc templum arbitror esse Hierosolymitanum. Nam neque Plutarchus, neque Appianus vnica dictione efferunt ἱεράπολιν (vt Ptolemæus cum de vrbe Cyrresticæ regionis agit, in quarta Asiæ tabula, quam ad Singam fluuium in Syria collocat) sed vterque distincte χρήματα τῆς ἐν ἱερᾷ πόλει θεοῦ, sacram scilicet vrbem vocant, quam in Mithridaticis Appianus vocat, ἁγιωτάτην πόλιν, proprio etiam nomine Hierosolymorum adiecto: quod tamen hoc loco minus ipse animaduertit, contentus Plutarchum totidem verbis transcribere. *Id pertinere ad Ierusalem.*

EODEM alludit etiam Lucianus in Syria dea, vbi sacram vrbem dissimulanter videtur Hierosolymam intelligere, quam semper distinctis vocibus ἱερὴν πόλιν ionica dialecto appellat, nūquam ἱεράπολιν, & inter alia. *Multa*, ait, *in Syria templa sunt antiqua & magna, nullum tamen quantum mihi videtur, maius eo est, quod in sacra ciuitate habetur, neque ædes alia sanctior, aut terra magis sacra vspiam est.* Inde dissimulanter ad Iudæorum ritus & sacrificia passim alludit, ad intōsam scilicet Nazaræorum cæsariē, porcorum tam in cibo, quam sacrificiis abstinentiam; contaminationem ex aspectu cadaueris, & lustrationes, & certorum dierum exclusiones à templo, & sacrificium bis quotidie peragi solitum, & auream summi sacerdotis tiaram, & vestē purpuream, & multitudinem sacerdotum, tum hostias mactantium, tum libamina ferentium, & altare æneum holocaustorum extra templum positum, & receptaculum aquarum, quibus hostiæ & sacerdotes abluebantur, & de templi adyto solis sacerdotibus adiri permisso, & templo ad orientem verso, eoque toto intus auro collucente, eiusque anteriore porticu, portisque aureis; sed fabulas & mendacia multa permiscet: & quæcunque de Gallis, & exsectionibus, & priapis nugatur, vtique ad irrisionem Iudaicæ circuncisionis pertinent: immiscet etiam nonnulla de Dagone Philistæorum Deo, sub nomine Dercetus. XI. *Confirmatur ex Luciano.* *Iudæos cultores Syriæ Deæ f. cit.*

ETHNICI ergo (siue credebant, siue simulabant in Iudæorum irrisionem;) ab eis coli deam quandam dicebant, de qua pro suo quisque arbitrio, plurima fingebant, vt ex illo Luciani libello perspicuum est, ex eoque fonte nata sunt, quæ à Plutarcho primum, deinde ab Appiano dicta sunt, de Crasso templum Syriæ deæ in sacra ciuitate, expilāte; quę Iosephus sine fabularum inuolcuris; at non sine amplificationum portentis euulgauit. Sed hæc de his obiter dicta sufficiant. Nunc de Gabinii ex Syria in vrbem reditu dicamus. XII. *Conclusio sacrilegiorū Crassi.* XIII. *Gabinii reditus in vrbem.*

GABINIVS relicta M. Crasso Syria, ad vrbem accessit, a. d. 12. Calend. Octob.

ad 4. autem noctu in vrbem introiuit. Ipse quidem, ait Dio, tam turpium facinorum conscientia vrgebatur, vt & sero in Italiam aduenerit, & noctu in vrbem inuectus sit, multisque diebus extra domum suam prodire ausus non fuerit. Addit Dio magnum in Gabinium odium Romæ hoc anno, dum adhuc abesset, fuisse conflatum, Tiberis inundatione, quæ magnam vrbi cladem intulerat, & in vltionem violatæ religionis contigisse putabatur: passimque ciues Gabinium ad mortem expetiisse; minoribus se malis afflictum iri sperantes, si eius morte diuinam iram placassent, & offensionem expiassent, idque Senatus, populique Romani decreto statutum fuerit.

At cum interea pecuniæ à Gabinio præmissæ Romam venissent, mitiora facta sunt omnia, præsertim cum pro eo Pompeius, qui tum omnia poterat, summa vi ageret; ei quoque Cæsar faueret, & amici vtriusque, qui aliud tempus à Sibylla, aliumque regem intellectum dicebant.

XIV. *De maiestate primum accusatur.* QVIS porro esset hoc tempore Reipublicæ Romanæ status, facile ex iis, quæ Cicero scribit ad Q. fratrem intelligi potest, vbi de Gabinii iudicio agens. [a] *Sed vides*, inquit, *nullam esse Rempublicam, nullum Senatum, nulla iudicia; nullam in vllo nostrum dignitatem.* Sed quod ad Gabinii iudicium attinet, geminum ille hoc anno expertus est, alterum de maiestate propter reductum cum exercitu Ptolemæum; alterum de pecuniis repetūdis, propter immanes rapinas in Syria, & Ægypto perpetratas: & cum in priore propter Pompeium absolutus fuisset, in posteriore succubuit: sed res videtur paulo distinctius explicanda. *Hodie*, ait Tullius idem, *hora octaua, cum edicto C. Alfii de maiestate eum adesse oporteret, concursu magno, & odio vniuersi populi pœne afflictus est; nihil illo turpius nec desertius &c.* Ita Cic. l. 3. ad Q. fratrem ep. 1. vbi etiam ait, eum à tribus iam factionibus postulatum, & L. Lentulum flaminis filium, eum iam de maiestate accusasse. — a l. 3 ep. 4.

XV. *Ratio temporis.* In factū esse hoc anno, [b] alio ex loco patet, vbi sequentis anni Consules candidati Consulatus memorantur. Vt mirum sit Dionem dicere, factum hoc iudicium cum adhuc gererent Consulatum Pompeius & Crassus; iisdemque Coss. Gabinium à Cicerone vehementer accusatum, dictamque ab eo sententiam, vt denuo Sybillina carmina legerentur, sperante contra violatorem eorum pœnam adscriptam esse. Sed Cic. negat se accusasse, quibusdam licet suadentibus, in primisque Salustio, quod sibi aut inimicitiæ periculosæ suscipiendæ essent contra Pompeium, qui illi modis omnibus fauebat, quippe qui Gabinio mandarat, vt Ptolemæum restitueret, aut infamia sempiterna subeunda, si tam infamis reus ipso actore esset elapsus: sed testimonium secundum fidem & religionem se grauissime dixisse confirmat. Quomodo ergo si verum dixit testimonium, non timuit Pompeium offendere? aut qua deinde constantia, vel fide eidem Patronus fuit? — b Epist. 1. lib. eiusdē. — *Cicero actorem in eum non egit, sed testem.*

XVI. *Maiestatis crimine absoluitur.* DENIQVE absolutus est, nihil Lentulo accusatore infantius, nihil illo concilio sordidius, ait Tullius: sed tamen nisi incredibilis contentio, & preces Pompeii, dictaturæ etiam rumor plenus timoris fuisset, ipsi Lentulo non respondisset; qui cum illo accusatore, illoque concilio sententiis condemnatus sit triginta duabus, cum septuaginta tulissent. (Nimirum 38. eum absoluerunt, quibus pene vim à populo allatam scribit Dio; eoque agente, iudicium de aliis criminibus præparatum in Gabinium fuisse.) Est omnino tam graui fama hoc iudicium, vt videatur reliquis iudiciis periturus, & maxime de pecuniis repetundis. Ita Cicero. — l. 3 ad Q. fr. ep. 4.

XVII. *Accusatus repetundarum damnatur.* ALIQVANTO post renouata est accusatio Gabinii, Domitio Consule, in odium Pompeii, ex contentione pro Consulatu, damnationem vrgente, & Appio studio gratificandi plebi, quæ illi reo erat vehementer infensa, vt ait Dio. Occasio data est, quod abesset Pompeius, ad explicandam rem frumentariam vrbe profectus, (multum enim frumenti Tiberis exundatione corruptum fuerat.) Iudices partim populum timentes, partim modicis à Gabinio muneribus affecti, quod minoribus de rebus accusatus, se causa tum quoque statutum putabat, & Ciceronem, in gratiam deprecatoris Pompei, defensorem habebat, frequentes Gabinium condemnarunt, & in exilium expulerunt, quem postea Cæsar reduxit. Cicero hac defensione maleaudiit, eique nomen crimenque transfugæ vehementius auctum esse scribit Dio.

l. 4. c. 2.

Cohærens Ciceronis patrocinium. XVIII. *An laudabili patrocinio.*

Verum illum defendit Valer. Max. Sed huiusce generis humanitas, ait, etiam in M. Cicerone præcipua apparuit. A. namque Gabinium repetundarum reum summo studio defendit, qui eum in Consulatu suo vrbe expulerat. Idemque P. Vatinium dignitati suæ semper infestum, duobus publicis iudiciis tutatus est, vt sine vllo crimine leuitatis, ita cum aliqua laude. Quia speciosius aliquanto iniuriæ beneficiis vincuntur, quam mutui odii pertinacia pensantur: imo & multo speciosius atque laudabilius. Hæc enim diuina est Iesu Christi Domini nostri doctrina, verbo, exemploque tradita. Sed hæc Cic. non egit, vt diuinam ęmularetur beneficentiam, *qui oriri facit solem suum super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.* Sed metus eum Pompeii ad eam defensionem compulit, & ex Actore Patronum fecit, vt tradit idem Dio, & ex præcedenti iudicio perspicuum est, eodem teste Cicerone.

XIX. *An potius cum culpa.*

In quo tamen patrocinio, si accusandus est M. T. nulla fortasse maior eius culpa fuerit, quam quod reum manifesto criminosum, summo studio, vt ipse ait in Or. pro Rab. Posthumo, defenderit. Nam causam aperte malam, cum voluntate vincendi, nemo nisi improbe atque iniuste tueri potest; à qua tamen volūtate Ciceronem abfuisse, pristinæ inimicitiæ probare possunt; nisi eam voluntatem placet colligere ex studio gratificādi Pompeio, & desiderio gloriæ. Vt enim infamiam sempiternam verebatur, si eo agente elapsus esset Gabinius; ita etiam si eodem defendente damnatus fuisset. Sed hæc iam nimis multis.

XX *Deus Pompeiū punit morte vxoris & filiæ.*

Porro Pompeii culpam in peruertendo iudicio, & homines nefarios pœnis legitimis eripiendo, iusto iudicio vltus est Deus. Sub idem enim tempus Iulia Pompeii coniux, quod erat vinculum concordiæ & pacis inter Pompeium & Cæsarem, filiolam enixa obiit, vt ait Dio libro trigesimo nono extremo. Addit Plutarchus in Pompeio, ex puerperii doloribus eam expirasse, nec multos dies partum fuisse superstitem. Parauerat, inquit ille, omnia Pompeius ad efferendam eam in Albano; verum coëgit eum populus, vt eam in campo Martio funeraret, non tam miseratione iuuenculæ, quam Pompeii aut Cæsaris gratia; quantumuis, ait Dio, resistente Domitio Consule, atque inter alia dicente, non fas esse eam in loco sacro, sine decreto sepeliri.

Iam illico fluctuauit Ciuitas, inquit Plutarchus ibidem, omniaque procellarum, & seditiosorum sermonum plena fuerunt, cum primum ea, quæ ante tegebat magis, quam coërcebat illorum dominandi cupiditatem, sublata necessitudo est. Addit Suetonius hoc ipso tempore matrem quoque Cæsaris esse defunctam. De motibus porro candidatorum Consulatus, anno sequenti dicemus, quoniam in magnam eius partem protracti sunt.

XXI. *Res à Cæsare apud Treuiros gesta.*

Cingentorix. Indutiomarus.

Restat vt Galliam inuisamus, in qua quæ Cæsar hoc anno gesserit, ipsemet initio libri quinti, L. Domitio, & Appio Claudio Coss. notat. Ingentem scilicet præparatam à Cæsarianis classem, vt in Britanniam iterum trāsportaret exercitum, & Treuirorum motus in Romanos, cum duorum principum dissentione, quorum cum alter Cæsarem adiisset, & Cæsar ipse mox cum quatuor legionibus expeditis, & equitibus octingentis adfuisset, plerique viri primarii sibi priuatim consulere cœperunt. Alter autem principum veritus, ne ab omnibus desereretur, se ciuitatemque in Cæsaris potestate fore, per legatos professus est. Cæsar quoniam omnia ad Britannicum bellum habebat comparata, excusationem, & ducentos obsides accepit. Ciues autem Cingentorigi, qui ad eum prior venerat, conciliauit; ex quo alter Indutiomarus, qui inimico iam animo in Cæsarem fuerat, videns gratiam suam inter suos minui, multo grauius hoc dolore exarsit.

XXII. *Et cum Dumnorige Æduo.*

Dum autem Britannica profectio paratur Dumnorix Æduus, homo turbulētus & ambitiosus, profectionem suam in Britāniam modis omnibus detrectare cœpit; Cumq. impetrare non posset, vt in Gallia relinqueretur, quod Cæsar perspicue videret hominē in Gallia relictum se absente aliquid turbaturū, sub ipsum profectionis momentum, insciente Cæsare cum equitum manu discedere cœpit: qua re nunciata, Cæsar intermissa profectione, cum magna parte equitatus eum retrahi iussit, & recusantem interfici; quod & factum est; sic ille suæ temeritatis Cæsari pœnas dedit, eius autem comites omnes ad Cæsarem sunt reuersi. Ergo in Britanniam transit, prosperaque nauigatione vsus, parem fere nauium cladem

ei quam superiore anno ibidem pertulerat, à maris æstu accepit; sed victoriis etiã felicior fuit. Nam restituto Mandubratio principe, multos deditione populos accepit, cum aliis feliciter aliquoties congressus, vectigalem populo Romano Britanniam fecit, & refectis nauibus, cum magna obsidum captiuorumque turba, in Galliam, cui timebat, sub æquinoctium, cum magna tranquillitate reuersus est.

XXIII. *Noua in Gallia turbæ occasione inopia. Clades ab Ambiorige accepta. Q. Ciceronis periculum.*

RELIQVVM anni tempus in Gallia valde turbulentum fuit. Cum enim hoc anno magna siccitas in Gallia, frumentique inopia fuisset, singulas fere legiones variis in locis Cæsar in hyberna dimisit: quæ res Gallis eos opprimendi consilium suggessit. Primus Ambiorix cum simulata amicitia persuasisset Sabino, & Cottæ duobus Cæsaris legatis, vti se ad proxima sociorum hyberna reciperent, in itinere insidiis circumuentos, cum tota legione concidit; aliqui fuga elapsi ad Labienum magno labore peruenerunt, eumque de re tota docuerunt. Ea victoria alios vbique motus exciuit: in primis autem illa elatus Ambiorix, Atuaticos, Neruiosque ad præclare cepta vrgenda excitat, Q. Ciceronem facile cum legione opprimi posse, & auitam libertatem recuperari: maximæ illico ex multis locis copiæ ad Ciceronis hyberna confluxerunt; sed ibi incredibili constantia, laudeque obsidio tolerata est,

XXIV. *Cui subuenit Cæsar.* *Et hostem occurrentẽ profligat.*

DONEC Cæsar de eorum periculo, magnis suorũ periculis factus certior, cum duabus legionibus, quæ erant septem millium, nam imminentes defectiones plures cogere non siuere; quanta maxima celeritate potest ad Ciceronem contendit: quod vbi sensere hostes, omissa obsidione, in Cæsarem ipsum arma conuertunt: qui vbi eos animaduertit, castra capit quam commodissimo loco potest, eaque inusitata diligentia communit, ad opinionem timoris conciliandam, & hostem ad pugnam loco iniquiore capescendam, perducendum. Itaque postmodum euenit. Cum ergo contemptim Galli Cæsarianis intra castra se continentibus insultarent, & ante horam tertiam transfugere iuberent, qui salui esse vellent. Cæsar omnibus portis eruptione facta, equitatuque emisso, celeriter hostes dat in fugam, sic, vt omnino pugnandi causa resisteret nemo, magnoque numero occiso, omnes armis exuit, eodemque die omnibus copiis incolumibus, ad Ciceronem peruenit.

XXV. *Motus apud Senones.* *Indutiomarus per dissimulationem victus, cæsusque.*

EIVS victoriæ nuncius Armoricorum motus repressit. Indutiomarum, qui postridie Labieni castra oppugnare decreuerat, in fugam dedit, reliquos Cæsar in officio sua præsentia tenuit. Senones tamen regulum sibi à Cæsare datum expulerunt, & euocati à Cæsare, dicto audientes non fuerunt, sed cum aliis populis Indutiomaro adiuncti, Labienum oppugnare aggrediuntur. Qui eorum consilio cognito, cum castra munitissima haberet, nihilque suis timeret, timoris tamen opinionem colligere studebat, vt hostem redderet negligentem: ergo castris, in occasionem rei bene gerendæ intentus, se continebat. Indutiomarus contra, prope quotidie cum omni equitatu sub castris eius vagabatur; tanta fiducia, vt tela intra vallum Romanorum conijcerent. Cum autem nocte vna, summo silentio finitimarum ciuitatum, equites accepisset, postridie Indutiomarus de more ad Romana castra reuertitur, ad certamen inuitat, cum nullum daretur responsum, sub vesperam dispersi ac dissipati discedunt. Cum subito Labienus duabus portis omnem equitatum emittit, præcipitque vt vnum omnes Indutiomarum ad mortem peterent, priusquam aut quemquam cæderent, aut fugientibus instarent. Itaque ille in transitu fluminis deprehensus interficitur, caput eius refertur in castra; redeuntes equites, quos possunt consectantur, atque occidunt. Eburones & Neruii, qui conuenerant, ea re cognita, ad sua se recipiunt.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4000.

1. N. VII. Et Iosephus hoc loco dicit. *Nulla est nobis publica pecunia, præter hanc Deo sacram*, cum sacram pecuniam fuisse dicat tantum duûm millium talentum, vnde erant illa reliqua octo millia? forte priuatorum in templo deposita, vt de Hyrcani pecuniis legimus, li. 2. ca. 3. 11.

2. N. XI. Quasi Eunuchi facti muliebria paterētur, ideo que & in templo eorum Rheam, siue Cybelum coli affirmabant, cui Galli euirati & cynædi consecrati erant. Nam inter alias de Syria dea opiniones eam recenset Lucianus, vt Rhea æstimata fuerit, Deûm atque hominum mater: quo videntur Plutarch. & Appianus respexisse, dum eam Naturam omnia proseminantem à quibusdam, creditam dicunt.

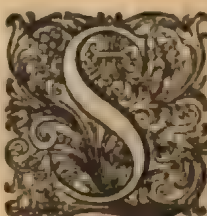

ANNVS MVNDI 4001. SEXTAE AETATIS 486.

HYRCANI II. PONTIFICIS 23. PTOLEMÆI AVLETIS 28.

HERODIS ÆTATIS 20. OLYMPIADIS CLXXXI. AN. 4.
VRBIS CONDITÆ 700. COSS. CNÆO DOMITIO
CALVINO, M. VALERIO MESSALA. M.
CRASSO SYRIÆ PRÆFECTO 2.
GALLICI BELLI 6. PARTHICI 2.

ANNVS ANTE CHRISTVM 52.

SEPTIMVM hoc anno seculum ab vrbe condita terminatur, & quadragesimum primum ab origine Mundi inchoatur, qui annus fuit Romanis, domi forisque admodum luctuosus. Nam M. Crassus cum maximo exercitu deletur à Parthis, in eorumque potestatem multi ciues, multæque in Asia prouinciæ veniunt. Appianus [a] enim ex centum millibus, qui cum Crasso militabant, vix decem millia in Syriam profugisse testatur; & Dio libro quadragesimo author est Parthos, deuictis eo tempore Romanis, omnem ditionem intra Euphratem recuperasse: quod memorat factum Caluino & Messala Coss. Domi omnia à cādidatis Consulatus pecuniis tumultibusque turbantur, adeo vt maxima pars anni Consulibus caruerit. Nimirum proxima casui Respublica, libertasque Romana, potentiæ atque ambitionis impulsibus, tanquam ariete crebro quatiebatur, non multo post abitura in præceps insigni ruina, quam ille non inepte refricabat, cum caneret. I. *Res anni huius.*

a l. 2. Ciuil.

Horat. l. 3.

Quis non Latino sanguine pinguior
Campus, sepulchris impia prælia
Testatur, auditumque Medis
Hesperiæ sonitum ruinæ?
Qui gurges, aut quæ flumina lugubris
Ignara belli? quod mare Dauniæ
Non decolorauere cædes?
Quæ caret ora cruore nostro?

VT autem à Syriacis rebus ducamus initium, quæ præterita hyeme M. Crassus in Syria gesserit, ex Iosepho, Plutar. & Appiano superiore anno diximus, quæ ad huius quoque anni initia pertinent. Cum autem iam ex hybernis legiones Crassus euocaret, inquit Plutarchus, adierunt eum Arsacis legati, (id est, si proprium Regis præsentis nomen, & non commune Parthorum principum quæras, Orodis, quomodo eum vocat Dio libro quadragesimo, & mox Plutarchus ipse) nunciantes, si missus esset à populo Romano exercitus contra Parthos, gesturos illos bellum implacabile in Romanos. Sin patria inuita, Crassus priuati quæstus gratia, arma Parthis intulisset, & vrbes occupasset, acturum Arsacem moderate, Cras- II. *Arsacis legati ad Crassum.*

si senectutis misericordia motum, populoque Romano milites remissurum. Interea enim, vt scribit Dio, Surenam Orodes miserat cum exercitu, ad recipienda ea, quæ vel capta fuerant, vel defecerant; Ipseque rex eodem tempore expeditionem in Armeniam susceperat, ne Artabazes Tigranis filius, qui tum ibi regnabat, vllum Romanis auxilium mitteret.

III. *Crassus legationem contemnit. Et suos bene monentes repellit.*

CVM autem Crassus legatis respondisset, se belli causas Seleuciæ editurum. Hic prius pili enascentur, inquit Vasiges princeps legatorum, ostensa vola manus, quã tu Seleuciam aspicias. Simulque ad regem regressus, bellandum esse nunciauit.

Interea ex oppidis Mesopotamiæ, vbi erant Romana præsidia, aliqui magno cum periculo euaserant, & formidolosa de Parthorum multitudine, armorum genere, pugnandi ratione, propria docti experientia referentes, adeo fregere animos Romanorum, vt quidam ex Præfectis Crasso subsistendum censerent, atque ex integro de summa rerum concilium conuocandum. In his erat Quæstor Cassius. Aruspices quoque à progrediendo deterrebant; Quos omnes Crassus repulit.

IV. *In primisq; regem Armeniorum.*

IN primis enim erexit eum Armeniorum Rex Artabazes, qui in castra cum sex millibus equitum venit, qui dicebantur esse Regis stipatores, & satellites; aliaque pollicebatur decem millia cataphractorum, & 30. millia peditum, qui propriis sese alerent sumptibus. Suadebat autem Crasso, vt per Armeniam irrueret in Parthiam; omnia se affatim exercitui subministraturum, tutum etiam iter fore, propter regionis asperitatem; equitatui, quo vno maxime Parthi valerent, minus obnoxiam. At Crassus sapientissimum consilium neglexit, & collaudatum Armenum dimisit, ostendens se per Mesopotamiam ducturum, vbi multos egregiosque milites Romanos reliquisset.

Et Cassium ducem.

Ergo Zeugma ad oram Euphratis adit, (ita dictum eum locum Dio scribit, quod per eum Alexander in sua expeditione fluuium traiecerat;) vbi multorum prodigiorum minas, quæ fusius Plutarchus Appian. Dio commemorant, frustra expertus, etiam consilium Cassii neglexit monentis, vt dum aliquid certi de Parthis allatum esset, in aliqua vrbium, in quibus præsidium habebat, reficeret exercitum: Sin minus, vt secundo flumine Seleuciam peteret, sic naues commeatum suppeditaturas, & castra secuturas; amnem quoque præstiturum, ne circumueniri ab hoste possent.

V. *In perniciosa consilia trahitur.*

HÆC perpendentem Crassum Ariamnes Præfectus alæ Arabum, Agbarum vocat Appian. Mazarem Syrum Florus. [a] Augarum Osroënum Dio, (qui subornatus erat à Parthis, vt Romanos à flumine, & locis inæqualibus abduceret, & in vastum coniiceret campum, vbi cingi valeret equitatu) à salubri consilio abduxit, & iam tumidum contemptu hostis impleuit, persuasitque, vt recta in hostem pergeret, priusquam Rex vires omnes in vnum contraheret, qui nunc fugeret, adessent autem Surenas & Syllaces, qui Romanos ab insequendo morarentur. Cum tamen Rex Orodes cum parte copiarum Artabazem in Armenia bello premeret, & Surenas egregius ipse dux, validissimas secum copias in Romanos ductaret. Dio addit Augarum hunc Arabem, cum Surena speculandi prætextu frequenter verbis congressum fuisse in Crassi perniciem, vt sanorum consiliorum contemptor, perniciosa complecteretur. a l.3.c.11.

VI. *Rursum Armenum bene monẽtem respuit.*

ARABS ergo exercitum per infinitam planiciem deduxit, via leni ab initio, & facili, deinde arenosa ac sitiente, omni stirpe virgultisq; destituta. Et iam dolus cœperat esse suspectus, cum Artabazes, siue Artuasdes, vt eum etiam appellat Plut. nuncios Crasso mittit, non posse se illi auxilia mittere, graui quippe bello vrgeri, ruente in ipsum Orode; monere autem maxime Crassum, vt illuc se conuertat, & iunctis cum Armenis copiis, cum Orode decernant. Quod si non placeat, ita progrediatur, vt regiones declinet equitabiles. Id consilium Crassus etiam cum stomacho reiecit, & minis. Arabs mox, priusquam doli compertus esset, subduxit se, cum Crasso persuasisset, se hostium exercitum circumuenturum, & perturbaturum; Sed Romanum ille circumuenit, perturbauit, ac perdidit.

VII. *Temere instante hoste se gerit.*

NON multum progressi fuerant, cum pauci speculatores accurrentes, nunciauerunt reliquos ab hostibus occisos, eosque adesse ingentibus animis, copiisque instructos. Hic Crassus obstupuit, exercitus perculsus est metu; Et Crassus quidem primum Cassii sententiam secutus, aciem explicatiorem instruxit: mox male muta-

to consilio, contractis copiis quadratam aciem, & profundam fecit. Alterum cornu Cassio, alterum filio Crasso attribuit, ipse in media acie constitit. Cum ad riuum Balissum nomine ventum esset, cum plerique ducum suaderent, vt ibi castra ponerentur, & pernoctarent: interimque explorandum, quæ essent hostium copiæ, & quam instructæ; id quoque consilium respuit Crassus, eius filio cum suis equitibus prælium affectantibus; iussitque, vt in acie stantes, quibus liberet cibum caperent, & biberent: quod priusquam factum esset ab omnibus, incomposito gradu properauit, non lento & interquiescente, donec hostes in conspectu fuere.

SVRENAS non totam à principio aciem exhibuit, nec armorum dignitatem, sed idoneo ad terrorem Romanorum loco, quos primum infestis hastis loco mouere instituerunt. Cæterum vt altitudinem confertæ aciei, & militum videre stabilitatem, gradum retulere. Cum autem ordines suos dissoluere viderētur, priusquam id Romani aduerterent, vndique se ipsorum aciei circumfudere. Cum vero leuem armaturam Crassus procurrere iussisset, haud longe sunt progressi, sed grandine sagittarum male accepti, retro se inter grauem armaturam receperunt, initiumque tumultus & pauoris præbuerunt, cernentibus vim telorum omnia perrumpentium, & vulnerum magnitudinem. VIII. *Initiū prælij cum Surena.*

HIC Parthi diuulsi, vndique in confertam aciem sagittas eminus eiaculari cæperunt, tanto damno, nullum vt telum esset irritum, tanta vi, vt immanes plagas mortesque frequentissimas afferrent, tanta constantia, vt ne fugientes quidem à iaculando cessarent. Et sperabant quidē Romani fore, vt effusis semel telis ad manus veniretur. Vt vero cognouerunt multos camelos illis præsto esse sagittis onustos, à quibus circumuecti primi sagittas sumebant, obtorpuit Crassus videns nullum fore sagittandi finē, donec omnes telis confixi iacuissent: iussitq; filium eniti manum cum hoste conserere, priusquam ab eo circumfunderetur. Is cum suis progressus, fugientibus de industria Parthis, longius à patre abstractus est, tum conuerso vultu, aliis vndique conuolantibus circumfusi, fortissime pugnantes, contis sagittisque confixi, magna ex parte cecidere, in iisque P. Crassus. Quingenti viui in hostium potestatem venere. IX. *Romani sagittis configuntur, nec sinuntur venire ad manus.* *P. Crassus cum suis configitur.*

CAPITE Publii truncato, in Crassum illico contenderunt, qui filii reditum expectabat, dum minus aliquanto instaret hostis. At nunciis aliis, super alios superuenientibus, actum esse de Publio, nisi valido auxilio quam primum succurreretur, instititcum exercitu progredi, cum superuenere hostes clangore terribiles, & victoria ferociores, Publii caput hasta suffixum ferentes. Id spectaculum Romanos vehementer infregit; Crassus tamen animare conatur suos, ad extorquendam hosti lætitiam, & sæuitiam vindicandam. Redintegratum est prælium; sed cum Romani iterum sagittarum grandine conficerentur, misere inulti peribant. Nam qui temere, ne sagittis configerentur, in hostem irruebāt, contis validis, quibus illi subinde bina corpora vno impetu transuerberabant, in angustum cogebantur; donec appetente nocte receperunt se Parthi, iactantes vnam noctem se Crasso largiri, ad filium lugendum. X. *Clades Romanorum ingravescit.*

EA nocte Octauius & Cassius, centuriones & milites conuocarunt, nam Crassus publico priuatóque obrutus luctu, obuoluto capite in tenebras abdiderat se; cum metus futurorum reliquias exercitus ad fugæ consilium impulit. Exercitus sine tuba excitatus silentio abire cœpit. Mox autem debilibus sentientibus se relinqui, ingens tumultus & confusio, cum eiulatu & comploratione castra occupauit. Inde perturbatio & pauor progredientes occupauit, quod clamore excitum hostem incursurum putarent; & sensit ille quidem abeuntes, sed insequi neglexit; Trecenti equites expediti, Egnatio duce Carras intempesta nocte peruenerunt, & appellatis excubitoribus nunciari iusserunt præfecto Coponio, Crassum ingentem pugnā cum Parthis commisisse, nec alio verbo addito, ad vrbem Zeugma properarunt. XI. *Crassi luctus, & fuga cum reliquiis exercitus.*

Coponius ex confusa oratione infaustam rem nunciari existimans, suos armat extemplo, & Crasso per debilium curam lentius progredienti occurrit, eumque cum exercitu vrbe recepit.

VBI diluxit, Parthi castra Romanorum adeunt, & ibi relictos ad quatuor millia contrucidarunt. Multos quoque in campo palantes equitatu exceperunt, in his 4. cohortes, quas Vargunteius ducebat, quæ noctu à via aberrauerant. Has in col- XII. *Parthi ægros trucidant.*

multi tumultus in vrbe grassati sunt, potissimum vero in comitiis, ita vt Caluinus, atque Messala Coss. vix septimo tandem mense creati sint; Ac ne tum quidem res confecta fuisset, nisi Q. Pompeius Rufus Trib. plebis Syllæ nepos ex filia, in carcerem à Senatu coniectus esset, eandemque pœnam, in cæteros qui Remp. turbarent, constituisset.

XXII. *Prœ mentio Dictatoris.*

MENTIONEM Dictatoris, in crebris interregnis primum factam esse à Lucilio, Tribuno plebis, ait Plutarchus, [a] sed ei, insectante eum Catone, pene abrogatum esse tribunatū. Cicero ait rumorem Dictatoris bonis fuisse iniucundū. Sed tota inquit res & timetur & refrigescit, Pompeius plane se negat velle, antea ipse mihi non negabat: velit, nolit scire difficile est. Sed audi Appianum. Hanc ille ciuium de se expectationem, verbis quidem auersabatur indignanti similis, re autem clam agebat modis omnibus, nihil obsistens quo minus Resp. carens rectoribus turbaretur: idem habes apud Plut. in Cæsare. Audi denique Dionem. Aberat Roma Pompeius, & nemo vel decernere ei hunc honorem, quippe odio Scyllæ crudelitatis, ea forma Reip. administrandæ omnibus erat inuisa; vel metu potentiæ eius, denegare satis audebat.

Dictaturā Pompeius dissimulāter cupit.

[a] in Pomp.

XXIII. *Ea repudiata Coss. creat.*

TANDEM vbi ipse aduenit, Dictaturam, quæ illi iam non obscure deferebatur, repudiauit; atque vt Consules crearentur curauit, cum ferme iam de sequentis anni Coss. designandis ageretur. Plut. in Pompeio ait à Catone Pompeium vehementer laudatum, quod Dictaturam recusaret, hortatúmque vt Remp. in ordinem restitueret; tunc rubore inductum Domitium & Messalam creasse.

Eorum Consulatum & breuem, & plenum turbis fuisse, ex Dione intelligi potest, quum ait Consules, ob tumultus eorum qui cædes edebant, successores sibi non constituisse, & tanquam in magno luctu, senatoria veste posita, senatum in vestitu equestri habuisse. Hæ autem cædes opera candidatorum fiebant, qui designari in sequentem annum cupiebant.

XXIV. *Cæsar auget copias.*

SVPERSVNT huius anni Gallicæ res Cæsaris libro sexto comprehensæ. Pompeius, qui tum ad vrbem cum imperio Reip. causa manebat, à Cæsare per literas rogatus est, vt milites ex Cisalpina Gallia, per legatos suos delectu habito collectos, ad se proficisci iuberet; siue quod maiores in Gallia motus expectaret, siue quod ad dignitatem populi Rom. pertinere arbitrabatur, tantas videri Gallis Italiæ facultates, vt si quid esset in bello detrimenti acceptum, non modo id breui tempore sarciri, sed etiam maioribus adaugeri copiis posset; siue denique quod potentiam suā in dies magis stabilire vellet contra Pompeium, in quem tota Respub. propendebat, in qua ille quamprimum regnare cupiebat. Tribus legionibus auctum se fuisse scribit Cæsar ex suorum legatorum delectu. At Plut. in Cæsare, commodauit, inquit, ei de suis legionibus Pompeius duas, tertia nouella fuit in Gallia circumpadana conscripta.

XXV. *Noui in Gallia motus, & Treuiris.*

INTEREA Treuiri arma parant, Germanosque sollicitant, Ambiorigem, & ciuitates vicinas sibi societate adiungunt, Senones, Carnutesque in defectionem inclinant; Cum Cæsar, nondum exacta hyeme, proximis 4. legionibus coactis, de improuiso in fines Neruiorum contendit; & priusquam illi aut conuenire, aut profugere possent, magna præda capta, vastatisque agris, in deditionem venire, atque obsides dare coëgit. Inde Senonibus quoque inopinata celeritate oppressis, rogatu Æduorum dat veniam, & centum obsidibus imperatis, eos Æduis custodiendos tradit. Carnutes quoque Rhemis deprecatoribus vsi, quorum erant in clientela, veniam impetrarunt.

Breui pacatis.

Hac parte Galliæ pacata, totus & mente, & animo in bellum Treuirorum, & Ambiorigis insistit. Magnum secum ducens Gallorum equitatum, quem ciuitatibus imperarat: & vt Ambiorigi auxilia Menapiorum demeret, ad eos primum ducit, quos leui conatu deuictos ad pacem petendam, obsidesque dandos cogit. Interminatus se eos hostium loco habituros, si aut Ambiorigem, aut eius legatos finibus suis recepissent. Ibique præsidio relicto in Treuiros proficiscitur.

XXVI. *Res apud Treuiros gesta à Labieno.*

APVD quos interea Labienus præclare rem gerit. Nam cum hostis magno numero eius legionem opprimere statuisset; Ipse metu & fuga simulata, hostem temere persequentem iniquo loco pugnare cogit: ac primo concursu in fugam coniectos, equitatu consectatur, magnoque numero interfecto, compluribus captis,

paucis post diebus ciuitatem recipit; Germani qui auxilio veniebant, sese domum retulerunt, Treuirorum fuga cognita; cum iis propinqui Indutiomari, qui defectionis autores fuerāt, comitati eos ex ciuitate excessere. Cingetorigi, qui à principio in fide Romanorum manserat, principatus est traditus.

Cæsar postquam in Treuiros venit, Rhenum transire constituit, tum vt Germanos, qui auxilia contra se Treuiris miserant, vlcisceretur, tum ne Ambiorix receptum ad eos haberet. Ergo pontem iterum Rheno imponit, & relicto in Treuiris firmo ad pontem præsidio, exercitum in Germaniam traducit. *Cæsar iterū Rhenum ponte iungit.*

XXVII. Ibi ab Vbiis, qui in fide manserant, discit auxilia à Sueuis esse missa, quos cum ad bellum propulsandum paratos accepisset, iis ne attentatis quidem, inopiam frumenti veritus, regredi constituit; sed ne omnino metum reditus sui barbaris tolleret, reducto exercitu partem vltimam pontis, quæ ripas Vbiorum contingebat, in longitudinem pedum ducentorum rescindit; atque in extremo ponte turrim, præsidiumque cohortium duodecim constituit, cui C. Volcatium Tullum adolescencentem præfecit. Ipse cum maturescere frumenta inciperent, ad Ambiorigem bello persequendum præmittit L. Minucium Basilum, qui tanta ad eum celeritate peruenit, vt famam præuenerit, & hominem plane imparatum deprehenderit. Quo minus autem comprehenderetur, paucorum domesticorum virtute factum est, qui dum loci commoditate vsi, vim Romani equitatus paulisper sustinent, illum sui in equum intulerunt, fugientem syluæ texerunt; simulque eos, qui sibi societate iuncti erant, per nuncios monuit, vt sibi consulerent, quorum Catiulcus Rex dimidiæ partis Eburonum, Ambiorigem detestatus, taxo se examinauit. *Inde regreditur.* *Et Ambioribus persequitur.*

XXVIII. Cæsar Eburonibus bellum facturus, omnium legionum impedimenta Aduatucam, quæ in mediis eorum est finibus contulit, vbi præcedenti anno Sabinus & Cotta hyemandi causa consederant, eique præsidio legionem decimam reliquit, quæ erat vna ex tribus, recens in Italia conscriptis. Ei præfecit Q. Tullium Ciceronem, & ducentos equites attribuit, & reliquas nouem legiones tripertito diuisas, etiam locis & ducibus belli causa disiungit; ipse cum tribus legionibus Ambiorigē persequitur, omnesque finitimas ciuitates spe prædæ, ad diripiendos Eburones euocat. Ea fama trans Rhenum delata, Sicambri Rheno proximi duo equitum millia cogunt, & traiecto Rheno primos Eburonum fines adeunt, multaque hominum ac pecorum præda potiuntur. Cum autem à captiuis didicissent, Cæsarem copiasque longius abiisse, de Ciceronis legione, castrisque expugnandis, & Romanorum impedimentis potiundis consilium ineunt, & præda iam capta in tuto collocata, eo se conferunt, quo tempore Q. Cicero quinque cohortes frumentatum in proximas segetes miserat. Hoc ipso tempore & casu Germani equites interueniunt; protinusque eodem illo quo venerant cursu, in castra irrumpere conantur. Ibi magno studio contentioneque pugnatum est, non leui terrore & damno Romanorum, quos hostis incautos, & bona præsidii parte destitutos offenderat. *Bellum in Eburones, qui Leodiēses.* *Periculum legionis 14.*

XXIX. Interim frumentatores redeunt, quos Barbari conspicati ab oppugnatione desistunt, quod legiones rediisse crederent, quas longius abiisse relatum fuerat. Postea despecta paucitate, ex omnibus partibus in eos impetum faciunt, eorum plerique, capto per medios hostes impetu, ad castra perueniunt, reliqui cæduntur. Germani desperata expugnatione castrorum, cum ea præda quam in syluis deposuerant trans Rhenum sese receperunt. Tantusque ei legioni, etiam post discessum hostium, relictus est terror, vt etiam conspecto equitatu, quem Cæsar ad eam confirmandam præmiserat, Cæsarem cum reliquis copiis deletum crederent, solumque equitatum effugisse dicerent: alioquin enim exercitu incolumi, Germanos nequaquam ad castra fuisse venturos. Sed aduentus Cæsaris veritatem firmauit, & excussit metū; rursúmq; ad vexandos hostes profectus est; postremo duas legiones ad fines Treuirorum, duas in Lingonibus, sex reliquas in Senonum finibus, Agendici in hybernis collocauit; frumentoque exercitui prouiso, vt instituerat in Italiam ad conuentus agendos profectus est. *Malo metuque liberatur.*

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4001.

I. N. IX. Dio P. Crassum multo ante præmissum scribit, & Augarum Arabem contra Romanos abiecta simulatione conuersum, simulque illius milites Osroënos, Romanos à tergo cædere cœpisse, vt modo in hos, modo in illos sese conuertere cogerentur, prout ab his aut illis magis vrgerentur, cæsosque Romanos dum dies, arma, vires Parthorum tulere. Pro quibus etiam æstus, sitis, puluis, quem barbari circum equitando immensum excitabant, ipsa etiam cadauerum multitudo pugnabat.

2. N. XXI. Quatuor fuisse hoc anno candidatos Consulatus, eosque largitionis accusatos, autor est M. Tulius, l. 3. ad Q. Frat. ep. 3. De ambitu, inquit, postulati sunt omnes qui Consulatum petunt, à Memmio Domitius, à Q. Curtio, bono & erudito adolescente, Memmius, à Q. Pompeio Messala, à Triario Scaurus. Magno res in motu est, propterea quod aut hominum, aut legum interitus ostenditur; opera datur, vt iudicia ne fiant, res videtur spectare ad Interregnum. Consules comitia habere cupiunt, Rei nolunt, & maxime Memmius, quod Cæsaris aduentu sperat se futurum Consulem: sed mirum in modum iacet Domitius, cum Messala certus esse videbatur, Scaurus refrixerat. Et epistola seq. Candidati Consulares quatuor, omnes rei; causæ sunt difficiles, sed enitemur, vt Messala noster saluus sit &c. Hæc ipse, non malus vtique coniector: nam qui certi esse videbantur, tandem facti sunt Consules; tandem inquam, quoniam vt scribit idem ep. seq. Tullius Comitiorum quotidie singuli dies tollebantur obnunciationibus, magna voluntate bonorum omnium: tanta inuidia sunt Coss. propter suspicionem pactorum à candidatis præmiorum. Et ep. 8. Comitia, inquit ad Interregnum adducta. Rumor Dictatoris iniucundus bonis, mihi etiam magis, quæ loquuntur, &c.

ANNVS MVNDI 4002. SEXTÆ ÆTATIS 487.

HYRCANI II. PONTIF. 24. PTOL. AVLETIS 29. HERODIS 21. OLYMP. CLXXXII. AN. 1. VRBIS CONDITÆ 701.
COSS. CN. POMPEIO MAGNO III. PRIMVM SINE COLLEGA, DEINDE Q. CÆCILIO METELLO PIO SCIP. C. CASSIO LONGINO SYRIÆ PRÆF. 1. GALL. BELL. 7. PARTH. 3.

ANNVS ANTE CHRISTVM 51.

I. *Ratio temporis.*

NOVVM à condita Vrbe seculum, cum noua Olympiade inchoatur, & vtriusque annus primus, primo anno Vrbis conditæ, & Olympiadis septimæ anno primo respondet, quod initium vrbis cum Halicarnasseo posuimus. Ex quo simul intelligis, amice lector, septingentos annos interiectos recte esse digestos, & cum Olympiadum annis bene compositos: sicut & in anno vrbis 400. notauimus. At Torniellus vno anno citius inchoat annos Vrbis, & tamen nunc vno anno posterior est; duos ergo annos in cursu tam longinqui itineris amisit.

II. *Belli Parthici in Syriam translatio.* Occiso proximo anno M. Crasso, bellum Parthicum in Syriam translatum est, quo se C. Cassius Longinus eius Quæstor, cum quingentis equitibus ex fuga contulerat, vt ex Plutarcho, Appiano, Dione diximus. Hic Cassius, inquit Dio, cum ei Carris à militibus, odio Crassi adductis, imperium esse delatum, atque ipse etiam Crassus ob magnitudinem calamitatis vltro id concederet, non acceperat; tunc autem necessitate rerum adductus, Syriæ tam præsente in casu, quam deinceps quoque præfuit: vsque ad M. Bibulum videlicet, cui Syria sequenti anno obtigit. De re autem à Crassi morte gesta hæc habet.

Parthi Mesopotamiam recipiunt. Parthi eo tempore omni ditione intra Euphratem recuperata, eum transgressi non sunt; Postmodum vero Syriam quoque inuaserunt, non magno tamen exercitu, quod in ea neq; milites, neq; Imperatorē ab Romanis esse putabāt; Itaq. Cas-

III. *Quæ à Cassio in Syria & Iudæa gesta.* sius eos nō magno negotio repulit. Addit Ioseph.[a] nōnulla ab eodē in Iudæa gesta. a l. 14. c. 12. & l. 1. de bello c. 6.

CASSIVS autem, inquit, in Syriam refugiens, occupata ea resistebat Parthis, propter recentem victoriam excursantibus. Et cum venisset Tyrum, inuisit etiam Iu-

dæam; vbi Tarichæas primo impetu cepit. Eam vrbem Adrichom. in tribu Isachar, in littore maris Tiberiadis collocat, Iosephus in Galilæa ponit, l. 2. de Bello. [a] Vbi scribit magnum se postea vitæ adiisse discrimen: vbi & ciuium ad 40. millia memorat, vt non sit plane absurdum hic ad 30. milla captiuorum abducta fuisse à Cassio, [b] quo etiã modo legitur in 1. de Bell. [c] licet in latino sit prope tria millia Iudæorũ adducta in seruitutem, quod est fortasse verius. Vtrobique autem addit Pitholaũ quoque, qui Aristobuli partes fouebat, interfecisse, hortante Antipatro, qui plurimum apud eum poterat, & maximã inter Idumæos authoritatem habuit: apud quos duxit vxorem illustri inter Arabas loco natã, Cypron nomine: ex ea quatuor ei nati sunt filii, Phasaëlus, & Herodes, qui postea regnauit, & nunc annum agebat vigesimum primum, & Iosephus, atque Pheroras, & filia Salome. Habes hic matrem Herodis genere Arabem, ductam apud Idumæos, & apud eosdem natos quatuor filios; in Arabia vero educatos ostendunt quæ sequuntur. Hic Antipater, inquit, etiã alios Dynastas hospitio sibi coniunxit & amicitia, sed maxime Arabem, apud quẽ & liberos deposuit, dum bellum contra Aristobulum gereret.

a c. 12. 15. & 16.

b πεϱὶ τϱισ-μυϱίους ἀν-θϱώπους.

c l. 1. de bel c. 6.

Antipater in gratia apud eum.

Vxor eius & filii.

IV. *Roma res ab ambitione perturbatissima.*

HOC ipso tempore Romana res perturbatissima erat, propter ambitionem candidatorum, adeo vt nihil pene ex legum præscripto, & ordine Reip. sed omnia vi agerentur. Quos enim candidati è populo largitione redemerant, hos secum ad vim afferendam potius, quam ad suffragium dicendum secum trahebant. Nihil sani, inquit, Dio lib. 40. moderatiue agebatur, sed cum largitionibus acriter contendebãt, tum plus etiam dimicationibus, ita vt Consul quoque Caluinus aliquãdo vulnus acceperit: ita factum est, vt neque Consulibus, neque Prætorib. neque vrbanis aliis magistratibus succederetur, sed prima anni parte sine vllo magistratu Romæ viueretur. Et paulo post, cum is Romæ status esset, ac summæ rerum nemo præesset, singulis ferme diebus cædes perpetrabantur: ac quamquam ad magistratus capiendos plurimi contenderent, eaque de causa & largitiones, & cædes fierent, tamen comitia non perficiebantur. Sic Dio.

V. *Lex de differenda in quinquennium prouincia.*

PETEBANT autem hoc anno summa contentione Consulatum T. Annius Milo, P. Plautius Hypsæus, & Q. Metellus Scipio; Præturam vero P. Clodius.

Cumque viri boni vndique circumspicerent, quid afflictis rebus remedii tam in præsens, quam in futurum afferri posset, duo visa sunt necessaria, alterum quo ambitio malorum omnium fons & caput tolleretur, aut certe infringeretur: alterum prouidere ne Respub. sine rectore fluctuans, certo naufragio mergeretur. De priore ita Dio. S. C. fecerunt ne quisquam ex iis, qui Consulatum aut Præturam gessissent, exteriorem aliquam prouinciam, ante elapsum quintum annum acciperet; si forte ea de causa magistratus ambire desinerent, quod non statim cum potestate futuri essent. Eoque S. C. qui ex Consulatu vel Prætura in prouincias emissi non fuerant, in eas ire coacti sunt, vt Cicero anno sequenti in Ciliciam.

VI. *Metu Dictatura Cõsulatus soli Pompeio defertur.*

DE posteriore hæc habet Plutarchus in Pompeio. Cum iterum incurrisset interregnum, pluresque iam pertinacius Dictatoris mentionem inferrent, veritus Cato ne id exprimerent, deliberauit legitimum aliquem magistratum Pompeio permittere, quò illum ab immodico illo ac tyrannico deduceret. Ac Bibulus Pompeii inimicus, in Senatu princeps pro sententia dixit, Pompeium solum Consulem designandum; Aut enim exemptum iri Remp. præsenti confusione, aut optimo seruituram. Nam vt ait Appianus l. 2. iamdudum Pompeius præerat amplis copiis, & videbatur amator plebis, ac Senatus cultor, temperatus & prudens, comitate quoque seu vera, seu ficta amabilis. Ea sententia cum noua videretur propter auctorem, exurrexit Cato, præbuitque expectationem, quasi oppugnaturus esset eam sententiã.

VII. *Etiam à Catone.*

FACTO silentio negauit se eam sententiam primum dicturum fuisse; sed pronunciatam ab alio censere sequendam; quemlibet magistratum præstare interregno, arbitrarique se neminem Pompeio, in tantis procellis melius imperaturum. Appianus l. 2. scribit Catonem quoque in eam sententiam iuisse, ne Pompeius suam in Cyprum profectionem impediret: in quo valde fallitur, tum quod Cato in eam prouinciam inuitus profectus est, tum quod ex ea iam ante 4. annos redierat. In eam sententiam pedibus itum est, & S C. factum, vt Pompeius Consul designaretur, & solus magistratum gereret; qui si collegam desideraret, allegeret, sed non ante duos menses, quem probasset. Hæc Plut. Ita creatus est Consul Pompeius, re-

nunciatus ab interrege Ser. Sulpicio 5. Cal. Martii, statim Consulatum iniit. De quo priusquam dicamus, aliquid de cæde Clodii, quæ paulo ante contigerat, & vrbem tumultu repleuerat, & Senatum in hanc de vno Consule sententiam non leui momento impulerat, vt ex Appiano liquet, nobis dicendum est.

VIII. *P. Clodius cæsus à Milone.*

SVMMÆ erat inimicitiæ Milonem inter & Clodium, cum aliis de causis, tum quod Ciceronis reditum ab exilio omni studio promouisset: odium autem nouis quotidie iniuriis incrementa capiebat: hoc autem ipso tempore Clodius, Hypseo & Metello competitoribus Milonis studebat. Cum ergo Milo Lanuuium cum familia proficisceretur, & Clodius è villa in vrbem equo vectus rediret, circa Bouillas sibi occurrerunt, & parum amico vultu se prætererunt. Cæterum Milonis famulus inuasit Clodium, siue iussus, siue vt inimicum Domini tolleret, eique in occiput gladio vulnus inflixit: quem cruentum curator equi seruus detulit in proximum diuersorium. Quo mox accurrens Milo cum suis, incertum an spirantem adhuc an exanimem, confecit, præ se ferens cædem neque volente se, neque iubente factam esse; nolens tamen facinus imperfectum relinquere, ob quod sciebat sibi periculum subeundum, & vt ait Dio, facilius de cæde mortuo Clodio, quam de vulnere eo superstite absolutum iri, si omnes seruos, qui eam cædem fecissent, statim manu misisset.

IX. *Combusto cadauere curia incenditur.*

HVIVS rumore cædis attonita plebs in foro pernoctauit; postquam illuxit corpus defuncti pro rostris est positum, quod mox aliquot Tribuni plebis amici eius, adiuuante forensi multitudine, transtulerunt in Curiam, siue in honorem viri Senatorii, siue in contumeliam Senatus, qui talia fieri pateretur. Ibi aliquot petulantiores congestis subselliis rogum extruxerunt, ignemque subiecerunt, quo vna cum cadauere curia conflagrauit, cum aliquot contiguis priuatis ædibus. Subiectum ignem à Sex. Clodio scriba tradit Pædianus, & significat in Miloniana Cic. qui & mox in iudicio condemnatus est; Plancus quoque ob incensam Curiam, maximo populi plausu, omnibusque sententiis damnatus est. [a] quamuis protegente Cn. Pompeio, teste Dione l. 40. a Cic. Phili. 6. & 13.

X. *Milo causam pro se dicit.*

CLODIANIS ex incendio Curiæ inuidia flagrantibus, factus animosior Milo, Romam redit, petitque maiore etiam contentione Consulatum: sed eum de via M. Cæcilius Trib. plebis in forum pertraxit, causam dicturum apud eos, quos corruperat, tanquam apud legitimam concionem, sperans si reus præsens periculum euaderet, seuerius iudicium non subiturum. Ibi Milo pro se dixit, inconsulto se patratam cædem, magno Reip. bono, quo perditissimorum hominum antistes sublatus sit, à quibus etiam Curia incensa sit.

Prirrumpentibus Clodianis fugit.

Hæc Milone concionante, multitudo Clodianorum armata irrupit in forum, ex quo Cæcilius & Milo seruili habitu sese proripuere. Multa nihilominus cædes non amicorum modo Milonis, sed aliorum quoque edita est, insignium virorum; & per tumultus occasionem seruili conditione homines, qui arma corripuerant, ad rapinas versi, licentissime per domos discurrebant, & prætextu quærendi amicos Milonis, quæ erant furto idonea asportabant, eaq; occasione per aliquot dies igni, saxis, variisque facinoribus sæuitum est. Hæc fere Appianus.

Inde rapinæ & cædes.

XI. *Decretum Senatus in gratiam Pompeii.*

IN tanta rerum confusione Senatus decretum facit quo Interregi, Trib. pl. & Pōpeio, qui Proconsul in armis erat, mādatur vt prouiderēt ne quid Resp. detrimenti caperet. Cum nihilominus tumultus non conquiescerent, Pompeium Senatus Cōsulem creauit, vt diximus, Romamque euocauit, & nouorum militum scribendorum potestatem fecit. Is mox cum armatis in vrbem venit, & cum Senatui, tum Catoni in primis gratias egit, orauitque eum vt priuatim consilio sibi adesset. Cato vero nihil ait esse quod Pompeius sibi gratias ageret, qui eam sententiam non ipsius, sed Reip. causa dixisset. Consilium ei suum seorsum non defuturum si peteret; si non peteret, publice se quod videretur dicturum.

XII. *Iudiciū Milonianum instituit.*

POMPEIVS autem ad Remp. constituendam quam primum se contulit, & leges de vi, atq; ambitu tulit; moxq; iudicium Milonianum exerceri curauit. Accusatus est Milo de vi, 3. Idus Aprilis, ab Appio maiore, M. Antonio, & P. Valerio nepote; respondit illis vnus M. Cic. sed cum dicere cœpisset, clamore Clodianorum exceptus, vel vt Cic. ipse ac Dio scripsere, iudicium armatorū præsidio circumseptum videns, non ea qua solitus erat constantia dixit, quin potius ita terrore

perculsus est, vt nihil eorum quæ permeditatus erat diceret, sed breui & languida oratione vsus, finem dicendi fecerit, vt ait Dio. Milonem Cato sua sentẽtia palam absoluit, qui si maturius eam dixisset, plures habiturus erat, qui exemplum sequerentur. Itaque damnatus Milo intra paucissimos dies in exilium profectus est. Cũ æs alienum ad sestertium septingenties contraxisset, vt ait Plin. [a] id est, tres milliones lib. Tur. & quingenta millia.

a l. 36. c. 15.

XIII. *Pompeius ducta vxore socerum collegã assumit.*

Hoc ipso tempore Pompeius vxorem duxit Corneliam, Metelli Scipionis filiam, viduam nuper relictam à Publio Crassi filio, apud Parthos interfecto, ea ætate vt filio ipsius potius, quam ipsi, qui annum quintum, & quinquagesimum agebat, congrueret. Cumque multa recte in vrbe composuisset, ad declinandam inuidiam singularis magistratus, in reliquos quinque menses Socerum suum collegam sibi cooptauit; vt simul eum summa dignitate honoraret, & reum ambitus iudicum potestati eriperet. A quo abrogata sunt ea, quæ à Clodio de Censoribus statuta fuerant, iisque pristina potestas reddita; vt ait Dio: qui addit à Pompeio confirmatam legem De non administrandis prouinciis, ante exitum quinti anni, ex quo magistratum gessissent: & item De non habenda inpetendo magistratu absentium ratione; quam tamen vtramque eodem ipso tempore violare visus est, cum & ipse Hispaniæ imperium in aliud quinquennium, siue vt habet Plut. quadriennium, cũ stipendio annuo ducenties quadragies, id est quadringentis mill. coro. accepit.

Fert leges quas statim violat.

XIV. *Priuilegiũ Cæsari à Pompeio factum.*

Cæsari quoque absenti potestatem petendi fecit, addita legi clausula, qua excipiebãtur, & lege soluebantur, quibus id nominatim permitteretur. Idque factũ precibus & intercessione amicorum Cæsaris, qui contendebant eum tot certaminibus pro Repub. periculisque aditis, meritum vt aut alterum Consulatum obtineret, aut ei prouincia prorogaretur: ne quis successor eius labore partam gloriam sibi auferret. Plut. in Pomp. Appianus autem ait à Tribunis Pl. Cæsare id agente, rogationem latam, vt Cæsari absenti liceret secundum Consulatum petere, eamque, Pompeio etiam tum Consule non contradicente latam fuisse.

XV. *Noui motus in Gallia absente Cæsare.*

Initio huius anni Cæsar, cum ageret in Cisalpina Gallia, de P. Clodii cæde & vrbis tumultibus, de SC. & militibus tota Italia à Pompeio conscribendis cognoscit: quæ cum in transalpinam Galliam perlata essent, idoneam se Galli defectionis tempestatem nactos arbitrati sunt, quod vrbanis motibus detentum Cæsarem, ad exercitum non venturum putarent.

Carnutes deficiunt,

Conuentu habito Carnutes se belli & defectionis principes fore pollicentur, & impetu in Genabum oppidum facto, aliquot ibi ciues Romanos, viros in primis honestos, interficiunt. Ea re quamprimum in Aruernis cognita, Vercingetorix, qui per tumultum principatum ibi occuparat, quoquouersus missis legationibus celeriter sibi Senones, Parisios, Pictones, Cadurcos, Turones, Aulercos, Lemouices, Audes, reliquosque omnes qui Oceanum attingunt adiungit, & ad eum omnium consensu defertur imperium. Is magna seueritate cogit exercitum; accesserunt mox Bituriges, vbi ab Æduis destituti sunt. Deinde etiam Rutheni, Nitiobriges, Gabali.

Princeps plurimi.

XVI. *Cæsar succurrit suis*

His rebus in Italia Cæsari nunciatis, cum iam ille virtute Cn. Pompeii vrbanas res commodiorem in statum peruenisse intelligeret, in Transalpinam Galliam profectus est, vbi magna difficultate affectus est, vt se suis copiis adiungeret, quod eas sine Imperatore pugnare nollet, & vt ad exercitum ipse contenderet, ne iis quidem, qui eo tempore pacati viderentur, suam salutem recte committi videbat.

Eosque celeriter cogit.

Primum autem eorum incolumitati prouidit, qui Romana prouincia censebantur, & quibus hostis ex Aruernis imminebat: deinde in Heluios Aruernis finitimos durissimo anni tempore transgreditur, inde Viennam atque in Lingones contendit, vbi duæ legiones hiemabant, ibique ad reliquas legiones mittit; priusque in vnum locum omnes cogit, quam de eius aduentu Aruernis nunciari posset.

XVII. *Aliquot oppida recipit Velaunodunum Gennabũ.*

Eo cognito Vercingetorix Gergouiam Boiorum oppidum, quod Cæsar Æduis attribuerat, oppugnare aggreditur. Contra Cæsar eis opem laturus, ex itinere, ne hostem à tergo relinqueret, Velaunodunum die tertio ad deditionem cogit; Inde Gennabum oppidum ad Ligerim aggreditur, captum diripit, atque incendit. Ibi Ligerim transgressus in via Biturigum, Nouiodunum ad deditionem cogebat: at dum res agitur Cæsariani, qui oppidũ erãt ingressi, non leue periculum adire. Nã

Nouidunũ.

Vercingetorix, qui obsidione soluta contra Cæsarem mouebat, præmiserat equitatum: is ab oppidanis agnitus, nouorum conciliorum causa fuit; statim enim arma corripiunt, & in Romanos impetum faciunt; sed hi celeriter districtis gladiis portas occupant, suosque omnes incolumes recipiunt: cumque mox equites illi à Cæsarianis fusi fugatique essent, oppidani comprehensis iis, quorum opera plebs fuerat concitata, & ad Cæsarem perductis, sese ei dediderunt.

XVIII. *Res ad Auaricum gesta.*

Inde ad Auaricum perrexit, maximum munitissimumque oppidum in finibus Biturigum. Apud quod non parum laboratum est à Cæsare, inopia præsertim commeatus, propter anni tempus, & vastitatem late ab hoste datam, adeo vt vno die vrbes Biturigũ amplius viginti conflagrarint: id tamen tandem in potestatẽ venit, etsi hostis ad 15. millia passuum haberet exercitum; Ibique Romani milites, & Genabensi cæde, & labore operis incitati, non ætate confectis, non mulieribus, non infantibus pepercerunt. Denique ex omni numero, qui fuit circiter 40. millium, vix octingenti, qui primo clamore audito se ex oppido eiecerant, incolumes ad Vercingetorigem peruenerũt: cui apud suos excusationi fuit, quod ipse iam à principio id oppidum quoque incendendum putarat, & aliquanto postea deserendum. Itaque vt reliquorum imperatorum res aduersæ autoritatem minuunt, sic eius è contrario dignitas aucta est, vt qui re adhuc integra futura prouide præsensisset.

Tandem à Cæsarianis delectum.

XIX. *Gergouia infœliciter ab eis tentata.*

Cæsar Auarici plures dies commoratus, & refecto ex labore, & inopia exercitu, ad hostem cuius redintegratæ erant copiæ, proficisci constituerat; cum Ædui in ciuili discordia Cæsarem ad se euocant, qua ille celeriter aduentu suo discussa, in Aruernos cum sex legionibus proficiscitur, Labieno cum quatuor in Senones, Parisiosque dimisso. Ibi ad Gergouiam multa molitus, non sine clade, ex militum suorum imperatori non parentium temeritate, accepta discessit; quo interim tempore Ædui ab Aruernis pecunia sollicitati, & à Litauico Æduo nobili adolescente, qui Æduorum copiis præerat, in fraudem inducti, quasi principibus suis à Cæsare interfectis, à Romanis deficiunt, & initam iampridem cum Romanis amicitiam, quam Cæsar omnibus officiis coluerat, rapinis cædibusque perturbant: mox tamen agnito errore reconciliantur, Litauico in Aruernos profugiente.

Ædui deficiunt. Moxque reconciliantur.

XX. *Rursum cõsilia de bello clam ineũt.*

Sed quasi fatale esset prouincias omnes Galliæ, populosque à Romanis affligi, cum legatos ad Cæsarem purgandi sui, suorumque recuperandorum causa misissent, facinore tamen contaminati, & capti compendio ex direptis bonis, & pœnæ metu exterriti, quod culpa ad multos pertineret, concilia clam de bello inire incipiunt, ciuitatesque reliquas legationibus sollicitant; quæ tametsi Cæsar intelligebat, legatos quam mitissime potest appellat, & mutuam inter Romanos Æduosque beneuolentiam verbis corroborat; in eosque paulo post ex Aruernis castra mouet. In itinere à principibus Æduorum, quos secum habebat in exercitu, discit Litauicum ad sollicitandos Æduos profectum, opus esse & ipsos præcedere; ad confirmandam ciuitatem. Quos Cæsar etsi ad maturandam defectionem proficisci intelligebat, eos tamen retinendos non censuit, ne timoris suspicionem aliquam dare videretur; discedentibus tamen sua in Æduos merita recenset, vt culpæ quam suscipiebant magnitudine agnita, in officio permanerent.

Dißimulãte Cæsare. In eos mouet.

XXI. *Nouiodunũ occupant magno Cæsaris dãno.*

Illi nihilominus cum accepissent roboratam iam defectionem, ex itinere Nouiodunum ad Ligerim inuadunt, vbi Cæsar obsides Galliæ, pecuniam publicam, magnum equorum & frumenti numerum, magnam suorum atque exercitus impedimentorum partem habebat. Iis potiti, custodias ad ripas Ligeris disponunt, vt transitu Cæsarem arceant, & commeatus inopia, ex prouincia expellant.

Cæsar se Labieno iungit.

His rebus cognitis, Cæsar magnis itineribus ad Ligerim peruenit, vadoque per equites reperto, præter expectationem hostium exercitum transducit. Eoque commeatu repleto, in Senones, vt se Labieno iungat, iter dirigit: At Labienus Cæsaris ignarus, cum 4. legionibus Lutetiam proficiscitur, sed malis de Cæsare sparsis rumoribus, & præcluso multis difficultatibus itinere, post fœlicem cum hoste pugnam, in relictam stationem redit: vbi impedimenta totius exercitus relicta erant, inde cum omnibus copiis ad Cæsarem peruenit.

XXII. *Æduorũ in Cæsarem apparatus.*

Interea Ædui legationes in omnes partes circummittunt, & ciuitates vbiq; vel auctoritate vel gratia; pecunia denique ac terrore, quod obsides, quos Cæsar apud eos deposuerat, in potestate haberent, ad belli societatem sollicitant, Vercin-

gentorigem ad se euocant, quem vniuersum concilium Bibracte congregatum Imperatorem creat, gementibus Æduis, qui eam dignitatem ambiebant.

Vercingetorix 15. millia equitum conuocat, suos varia in loca, contra eos qui Cæsari fauebant, dispertit: & quoniam abundat equitatu, Romanos omni commeatu prohibere conatur; eaque de causa ædificia incendit, frumenta corrumpit, vias omnes in prouinciam intercludit. Ideoque Cæsar auxilia Germanorum, quos superioribus annis parauerat, implorat; ab iis equites, & leuis armaturæ pedites accipit, & iis qui minus idoneis equis vtebantur, suorum equos distribuit; & in Sequanos per extremos Lingonum fines copias mouet, quo facilius subsidium Prouinciæ ferre posset. *Et vercingentorigis.* *Cæsar Germaniorum auxilia implorat.*

XXIII. IN quam cum ex rerum desperatione Cæsarem fugere arbitraretur Vercingetorix, eum equitatu in tres acies distributo inuadit, sed magna cum clade vincitur; & Alexiam cum omnibus copiis & impedimentis proficiscitur. Ibi eum Cæsar laboriosissimo apparatu, ingeniosissimoque diu obsidet: deinde infinitam Gallorum multitudinem, qui soluendæ obsidionis causa venerant, periculosissimo prælio, diu alternante victoria tandem superat, obsessosque ad deditionem cogit. Mittuntur ad Cæsarem legati, iubet arma tradi, principes produci. Ipse in munitione pro castris consedit, eo duces producuntur. Vercingetorix deditur, arma proiiciuntur. Reseruatis Æduis atque Aruernis, si per eos ciuitates recuperare posset, ex reliquis captiuis, toto exercitu capita singula prædæ nomine distribuit. *Vercingentorigem vincit. Et Alexiam obsidet. Auxiliaq. Gallorum vincit.*

XXIV. HIS rebus confectis in Æduos proficiscitur, ciuitatem recipit; eo legati ab Aruernis missi, quæ imperaret facturos pollicentur. Imperat magnum numerum obsidum, legiones in hyberna mittit; captiuorum circiter viginti millia Æduis, Aruernisque reddit. Ipse Bibracte hyemare constituit. His rebus Cæsaris literis cognitis, Romæ dierum 20. supplicatio indicitur. Hactenus ex l. 7. Cæsaris. *Aeduos Aruernosque domat.*

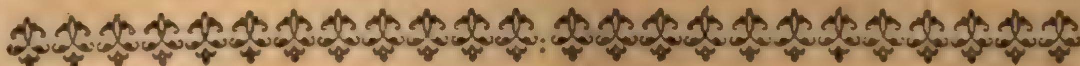
.1.c.25. In hoc tempus, quo tota Gallia pacata erat, vt ait Hircius l. 8. quadrare arbitror illud Suetonii, Omnem Galliam, quæ à saltu Pyrenæo, Alpibusque, & monte Gebenna, fluminibus Rheno & Rhodano continetur, præter socias ac benemeritas ciuitates, in prouinciæ formam redegit, eique quadringenties in singulos annos stipendii nomine imposuit, id est duos milliones lib. Tur. siue vigesies centena millia, quæ si septies multiplicentur, addantur etiam reditus ex Romana prouincia, quæ longissime patebat, accedant postremo spolia præliorum, vrbium ac templorum direptiones, aliæque artes corradendæ pecuniæ, incredibile dictu est in quantam summam Romanæ diuitiæ ex vna Gallia ascenderint. Adde Velleium l. 2. qui ait Cæsaris ductu, atque auspiciis infractas Gallias, pene idem quod totus terrarum orbis stipendium contulisse. *Et totam Galliam habet in potestate.* *Et immensas opes collegit.*

XXV. HIS ergo immensis opibus, Cæsar Rempublicam prius corrupit, quam armis euertit; & iustissimus Deus iniusta bella populis externis illata, ciuilibus Romanorum cladibus vindicauit. Hinc illa quæ subdit idem Suetonius, & partim in hunc, partim in sequentem annum pertinent. *Quas Romæ profundit.*

Cum enim impetrasset, vt absentis ratio in petendo Consulatu haberetur, & vt ne sibi in administratione prouinciæ succederetur, altiora iam meditans, & spei plenus, inquit, nullum largitionis, aut officiorum in quemquam genus publice priuatimque omisit. Forum de manubiis inchoauit, cuius area super sestertium millies constitit, (id est supra quinque milliones librarum Turonensium.) Nimirum multæ ædes magni pretii, in loco celebri emendæ, & solo æquādæ fuerunt. Munus populo, epulumq. pronunciauit in filiæ memoriā, quod ante eum nemo; & infra: Legionibus stipendiū in perpetuum duplicauit, frumentum, quoties copia erat, etiam sine modo mensuraque præbuit, ac singula interdum mancipia, & prædia viritim dedit. Forte legendum *ex præda*, iuxta ea quæ paulo ante, ex ipsomet Cæsare retulimus. *Ibi forum molitur &c.*

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4002.

I. N. I. Nam Olympiades centum octoginta & vna efficiunt annos 724. Tolle 24. annos, quibus Olympiadis Vrbis conditionem antecedunt, iuxta Dionysii Halicarnassensis chronologiam, quam probauimus, ac secuti sumus, reperies primum & septingentesimum annum Vrbis accurate & exacte cum primo anno centesimæ octogesimæ secundæ Olympiadis congruere. Anni quoque Mundi, cum annis Christi recte in eandem semper summam consentiunt, sicut & reliqua Chronologiæ nostræ membra, vt experientia probare potest.

ANNVS MVNDI 4003. SEXTÆ ÆTATIS 488.

HYRCANI PONTIFICIS. 25. PRÆSIDIS SYRIÆ CASSIO 2. ET INDE BIBVLO. PTOLEMÆI AVLETIS 30. ET VLTIMVS. HERODIS AETATIS 22. OLYMPIADIS CLXXXII. AN. 2. VRBIS CONDIT. 702. COSS. SERVILIO SVLPICIO RVFO, ET M. CLAVDIO MARCELLO. GALLICI BELLI 8. PARTHICI 4.

ANNVS ANTE CHRISTVM 50.

I. *Ratio temporis.*

MORTVVM esse hoc anno secundo huius Olympiadis, & hisce Coss. ac 30. regni sui Ptolemæũ Auletem, siue Dionysium, autor est in primis Eusebius in Chron. nec repugnat Clem. Alexand. qui ei 29. tantum annos attribuit, quoniam trigesimum non impleuit, vt mox patebit: eaque certior chronologia quam Epiphanii, qui ei 31. assignat. Sed certiorem etiam habemus meo iudicio testem M. Cælium, epist. 4. l. 8. ad Ciceronem, vbi hæc leguntur. Præterea nunciatum nobis, & pro certo iam habetur, regem Alexandrinum mortuum; quid mihi suadeas, quomodo regnum illud sese habeat, quis procuret, diligenter mihi perscribas. Cal. Sext. vale. Hanc epistolam hoc anno scriptam esse, Cicerone iamdudum profecto in Ciliciam prouinciam, & post designatos sequentis anni Consules, ex eadem ipsa epistola perspicuum est, vbi C. Marcellus dicitur factus Consul, cuius Collega fuit L. Æmylius Paulus, ad quos Cicero mox epistolas gratulatorias dedit, quæ habentur l. 15. famil. ep. 7. & seq.

II. *Quo tempore mortuus Auletes.* QVONIAM autem literæ Cælii primo Augusti scriptæ sunt, Ptol. Iulio mense mortuum satis probabile est; morbo autem extinctum autor est Strabo libro 17. Sed non multo post, inquit, quam scilicet reductus est à Gabinio, quod quadriẽnio ante contigisse confirmat etiam Manut. in illam Cælii epistolam, morbo absumptùs est, relictis duobus filiis, & totidem filiabus, quarum grandior erat Cleopatra. Alexandrini filium natu grandiorem, & Cleopatram regno præfecerunt: *Eius liberi.* sed pueri familiares mota seditione Cleopatram eiecerunt, quæ postea cum sorore in Syriam secessit. Hæc ibi. Dio libro quadragesimo secundo vtrunque filium vocat Ptolemæum, filias autem alteram Cleopatram, Arsinoen alteram; sed singula suis temporibus Deo fauente reddentur. Et poteramus hoc ipso anno inchoare Ptolemæi iunioris & Cleopatræ regnum, verum quoniam id non magni refert, Eusebium sequamur licet.

III. *Et testamentum.* MEMINIT testamenti Auletis Dio libro quadragesimo secundo, in hæc verba. Post hæc Cæsar in concionem cum Ptolemæo & Cleopatra progressus, patris eorum testamentum de scripto recitauit; quo præcipiebatur, vt more maiorum apud Ægyptios inter se quidem illi matrimonio iungerentur (frater scilicet cum sorore, qui mos maxime valuit apud Persas) regnumque tenerent, sed ita tamen, vt sub tutela populi Romani essent.

Interea Cassius Syriæ præses bene rem contra Parthos gessit. Nam reparatis copiis, vt inquit Iosephus, ad Euphratem se contulit, ibique Parthis se opposuit. Ieiune sane, Addit lib. 1. de bell. c. 6. eum Alexandrum ad otium per conditiones compulisse. Ieiunius etiam Appianus, qui cum bella Parthica suscepisset, nihil de rebus à Cassio gestis, post mortem Crassi, memoriæ prodidit. (l. 14. c. 12.) *Cassius in Syria bene rè gerit.*

IV. *Parthi Syriam repetunt.* A Dione ergo rem petamus, qui ait libro quadragesimo Parthos à Cassio repulsos, vt præcedenti anno dictum est, rursus maiori cum manu Syriam petiisse, duce Pacoro Orodis filio, aut potius eius loco Osace, quoniam nondum ex Ephebis Pacorus excesserat; atque in itinere positis locis omnibus potitos, Antiochiam vsque esse progressos, cum spe reliquorum etiam potiundorum; quod neque Romani iustis copiis eam prouinciam tenerent, & populi Romanorum dominationem pertæsi, Parthos, vt viciniores & moribus suis magis congruentes, præferebant.

Verum enimuero cum spe Antiochiæ capiendæ deiecti essent, Cassio magna vi eos repellente, & rursum Antigonia, eodem Cassio illos continuis incursionibus vexante, alio arma versuri Antigonia discesserunt. Huius Antigoniæ in Syria non meminit Ptolemæus, imo ne diligentissimus quidem Ortelius. *Repelluntur à Cassio*

V. *Cũ magna clade.* Interea Cassius collocatis in via, qua transituri erant insidiis, se iis cum paucis ostendit, atque ad insequendum pertraxit, tum suos circuniecit, Parthorumque cum alios, tum ipsum Osacen occidit. Quo interfecto, Pacorus tota Syria excessit, neque ab eo tempore vnquam in eam intrauit. Hoc de bello hæc pauca Iustinus lib. 42. Huius filius Pacorus missus ad persequendas Romani belli reliquias, rebus in Syria gestis, in Parthiam patri suspectus reuocatur: quo absente exercitus Parthorum relictus in Syria, à Cassio Quæstore Crassi cum omnibus ducibus trucidatur. Sic Iustinus. At Dio meo iudicio probabilior: quomodo enim pueri impubis absentia eam cladem afferre potuerit? Illa autem suspicio, nunc ex eodem Dione illustrabitur.

VI. *Bibuli aduentus in Syriam.* Pacoro, inquit, regresso Bibulus in Syriam, vt ei regioni præesset, aduenit, & quiete ea quæ Romanis parebant, administrauit; ipsos autem Parthos contra se inuicem concitauit, Ornodapante quodam Satrapa, qui Orodi infensus erat, sibi adiuncto, persuasoque per internuncios, vt Pacorum regem constitueret, atque eius auxilio Orodi bellum faceret. Eo modo bellum Romanorum contra Parthos, quarto quam inceperat anno desiit, M. Marcello, & Sulpitio Rufo Coss. Hæc Dio, à quo aperte chronologiam nostram vides confirmari. Non plane tamen in quiete transegit Bibulus tempus administrationis suæ. Quæsisse enim in sua prouincia triumphi materiam, mox ex Cicerone dicemus. Rem à Cassio gestam, & Bibuli in prouinciam aduentum confirmat Cicero. *Cum venissem,* inquit, *ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est,* (Syriam scilicet à Cilicia, cui præerat Cicero disterminat) *diuisus aquarum diuortiis, Cassius noster, quod mihi magnæ voluptati fuit, feliciter ab Antiochia hostem reiecerat, Bibulus prouinciam acceperat.* (*Ex M. Cic.*) (ep. 10. l. 2.) (l. 5. ep. 20.)

VII. *Rursum ex eodem.* Distinctivs ad Atticum. Rumore, inquit, aduentus nostri, & Cassio, à quo Antiochia tenebatur, animus accessit, & Parthis timor iniectus est. Itaque eos cedentes ab oppido Cassius insecutus, rem bene gessit; qua in fuga magna autoritate Osaces dux Parthorum vulnus accepit, eóque interiit, paucis post diebus. Erat in Syria nostrum nomen in gratia, venit interim Bibulus, credo voluit appellatione hac inani (Imperatoris) nobis esse par; in eodem Amano cœpit Laureolam in mustaceo quærere; at ille cohortem primam totam perdidit, cum centurione & Tribuno militum. Quin etiam Cæsar lib. 3. Ciuilis belli eum in obsidione habitum scribit: quies ergo Bibuli, ex comparatione cum M. Crasso, vel C. Cassio accipi potest.

XVIII. *M. Cicero Ciliciam prouinciam adit.* Sed ne Syriæ vicinum Marcum Tullium, hominem præsertim tam insigniter de Repub. Rom. ac literaria meritũ, prætermittamus. Cum ei post Appium Claudium Cilicia, vna cum Cypro insula obtigisset, cum exercitu duodecim millium peditum, equitum duum millium sexcentorum, Maio ex vrbe profectus est, & Brundusii aliquot diebus cõmoratus, Athenas 7. Cal. Quint. peruenit, inde Ephesum attigit 1 Cal. Sextil. Denique Laodicem in prouinciam suam venit prid. Cal.

Sextil. Ad castra venit ad 7. Cal. Sept. Ad tertium exercitum lustrauit apud Iconium; ex his castris, cum graues de Parthis nuncii venirent, perrexit in Ciliciam, per eam Cappadociæ partem, quæ Ciliciam attingit, eo consilio vt Armenius Artauasdes, & ipsi Parthi Cappadocia se excludi putarent; deinde certior factus Parthos inde longe abesse, & magis Ciliciæ imminere, confestim iter in Ciliciam fecit per Tauripylas.

IX. *Quæ in ea gesserit.* Tarsum venit ad 3. Nonas Octob. inde ad Amanum contendit, montem hostium plenum; vbi ad 3. Idus Octob. magnum numerum hostium cecidit, castella munitissima, nocturno C. Pomptinii legati sui aduentu, & suo matutino cepit, atque incendit; moxq. Imperator est appellatus. *Imperator appellatur.* Inde Pindenissum oppidum munitissimum, modis omnibus oppugnatum, post septimum & quinquagesimum diem deditione accepit, Saturnalibus mane, id est 14. Cal. Ian. qui est decimus nonus Decembris: ex quo sequitur inchoatam oppugnationem 24. Octobris, siue 9. Calend. Nouembris. *Macrob. l. 1. c. 10.* Inde exercitum in hyberna dimisit, iisque Q. fratrem, qui & ipse in legatis eius fuit, præfecit. Hæc magna ex parte ex epistolis eius ad Atticũ, & ad familiares, * vbi res gestæ in prouincia exacte continentur. *a l. 5. ad At. ep. 20. l. 15 ad fam. ep. 4.* Vide Stephanum Pighium in annum vrbis 702. & Marcoduranum anno quinquagesimo sexto Ciceronis, qui eius omnia gesta summa diligentia persecutus est. Sed deinceps Romam petamus.

X. *M. Cato Consulatũ petit, & cur.* In hunc annum tres petierunt Consulatum, M. Cato. M. Marcellus, & Sulpitius Rufus. Et Cato quidem, vt Cæsari extorqueret arma, aut eius consilia denudaret, quoniam Pompeium nimium lentum ad Cæsari obsistendum videbat. Plutarchus in Catone. Dio quoque libro quadragesimo scribit, Catonem in petendo Consulatu propositum habuisse, non honorem ipsum, & gloriam summi magistratus, sed meram Reipublicæ vtilitatem. Cum enim in eius perniciem tendere nimiam Cæsaris & Pompeii potentiam animaduerteret, colligeretque fore, vt ambo simul summam rerum inuaderent, aut inter se dissidentes atroci bello alter alterum perderet, victorq. rerum potiretur vnus, vti accidit: cupiebat vtriusque potentiam, antequam ad certamen descenderent, euertere, quod priuatus efficere non poterat.

XI. *Cur passus repulsam.* Itaque Consulatum petere cœpit: at ne fieret voti compos primum Cæsaris, ac Pompeii fautores obstiterunt, qui hoc eius propositum animaduertebant; obstitit etiam ipse sua austeritate Cato, vt habet Plutarchus in eius vita, qui non solum nullam plebi pecuniam largiebatur, vt cæteri solebant, sed Senatui etiam suasit decernere, vt candidati soli per se ipsi populum prensarent: sicque populo animaduertente se à Catone, non solum inopem, sed etiam contemptum reddi; ipsumque nimium grauitatis, ac dignitatis suæ, in petendo retinentem esse, repulsam passus est, *Ægre ferente Cicerone.* ægre ferente, ac merito arguente eum Cicerone, quod cum Respublica talem Consulem desideraret, non incubuisset sedulo in petitionem, eamque molestiam Reipublicæ causa deuorasset.

M. ergo Marcellus & Sulpicius Rufus ambo viri boni, vt ait Plut. in Cat. Coss. creati sunt: alter ob legum peritiam, ait Dio, alter ob eloquentiam; idque eo magis quod non largitionibus, aut vi, sed demulcendis omnibus, compellandisque eam dignitatem petierunt.

XII. *Marcellus Consul Cæsari aduersatur.* Vt Marcellus, qui partes Pompeii sequebatur factus est Consul, confestim omnia ad deprimendum Cæsarem agitare cœpit, ac cum de aliis contra eum multis ad Senatum referebat, tum vt ante concessum ei tempus succederetur, resistente collega, tribunisque nonnullis, aliisque multis, qui hominem de Romano imperio bene meritum, sine vlla culpa, ea ignominia aflici nolebant. *Satagit vt maturius imperio spolietur.* Quæ vbi cognouit Pompeius, qui adhuc in Italia degebat, simulauit sibi quoque non probari, vt imperio Cæsar spoliaretur. Hoc autem egit vt Cæsar, simulatque tempus ei constitutum exactum esset (id statim insequenti anno futurum erat) depositis armis priuatus domum redire iuberetur. Sic Dio.

XIII. *Cæsar cõtra vt retineat dum Cõsul designetur.* Huc pertinet illud de Cæsare & hoc Marcello, qui Pompeio Consuli successit. Cæsar, inquit Appianus libro secundo, Senatum sibi aduersum cogitans, timensque ne in priuatorum ciuium ordinem redactus, inimicis obnoxius fieret, omnibus artibus hoc agebat, vt exercitum retineret, donec ipse Consul designaretur;

petiitque à Senatu, vt parumper etiam imperium prorogaretur sibi, saltem in citeriore prouincia: quod cum vetante Marcello, qui Pompeio successerat, non impetraret, Cæsar renuncianti hæc respondit, hic impetrabit, admota ad gladii capulum manu. Verum Plutarchus in Pompeio, & in Cæsare id tribuit vni centurionum Cæsaris, qui pro Curia stans id dixerit. Eius autem res hoc anno in Gallia gestæ, ab A. Hircio Pansa in commentarium octauum de bello Gallico relatæ sunt, cuius præcipua capita de more huc conferemus.

XIV. *Galli variis simul locis bellum suscipiunt.*

CONCILIVM Gallorum hoc anno fuit, non immensas in vnum cogere copias, quod eum conatum Alexiæ irritum fuisse essent experti, sed diuersa bella vno eodemque tempore inferre, quibus omnibus simul expediendis Romani pares esse non possent. Quibus consiliis à Cæsare cognitis, per summam hyemem multas expeditiones suscepit, incredibili celeritate, parique felicitate; & in deuictos clementia vsus est, vt Bituriges, Carnutes, & Bellouaci experti sunt. Cum Bellouacis tamen, qui omnium Gallorum fortissimi ferebantur, vtrimque maiori apparatu, laboreque, pluribusque præliis, & locis certatum est. Tandem cum Gallorum insidiæ contrariis insidiis elusæ, ac profligatæ fuissent, (nam quibus locorum difficultatibus Romanos claudere voluerant, ne fuga elabi possent, iis ipsi tenebãtur, ne quà effugerent;) maxima multitudo in prælio, in fuga, in syluis, in flumine cæsa est, Correo ipso eorum duce, qui maluit in prælio cædem, quam deditionem, interfecto. *Res cum Bellouacis gesta.*

XV. *Deditionẽ faciunt.*

EA postrema clade accepta Bellouaci concilio conuocato conclamant, vt legati obsidesque ad Cæsarem mittantur; in quos Cæsar misericordia vsus, ea pœna contentus fuit, quam sibi ipsi contraxerant. Ergo quamprimum responsa referunt ad suos, obsides conficiunt, eorumque exemplum secutæ reliquæ ciuitates, quæ in Bellouacorum euentum erant intentæ, certatim dant obsides, atque imperata faciunt. Apparet autem eos pecuniaria in primis mulctæ esse castigatus. *Cum aliis populis.*

Post hæc Cæsar, tam ad continendos eos, qui, cum resistere non possent, alio emigrare vellent, ad præsens imperium euitandum, plures in partes exercitum dimisit; cum præsertim nonnullis in locis aliquæ ciuitates in armis essent. Ipse ad deuastandos fines Ambiorigis proficiscitur, vt quoniam hominem perpetuo fugientem comprehendere non posset, omnibus in locis redderet odiosum. Itaque omnia cædibus, incendiis, rapinis ibi deuastat. *Cæsar fines Ambiorigis vastat.*

XVI. *Gesta ad Pictones ab eius legatis*

CANINIVS & Fabius eius legati in Pictonum finibus, contra Dumnacum, qui Duracium Populi Romani amicum obsidebat, rem bene gerunt. Nam non solum ad soluendam obsidionem compellunt, sed etiam recedentem prælio decernere cogunt; cumque aliquandiu summa contentione dimicatum esset; & præter expectationem confertæ legiones Romanorum animaduersæ essent, timore confusi, passim se fugæ mandant. In quos circumfusi Romani, quantum equorum vires ad persequendum, dextræque ad cædendum valuerunt, tantum eo prælio interfecerunt. Itaque amplius 12. millibus cæsis, omnia impedimenta in Romanorum potestatem venerunt.

Inde cum fabius in Carnutes, quorum copiæ proximo prælio accisæ fuerant, mouisset, cum victore exercitu, antequam illi se ex timore colligere potuissent, datis obsidibns venire in deditionem coëgit; eorumque exemplum mox secutæ sunt Armoricæ ciuitates. *Et Carnutes.*

XVII. *Caninius vxelodunũ obsidet.*

Ex eodem prælio Drapes Seno, & Luterius Cadurcus, qui ex eodem prælio effugerant, oppidum Vexellodunum in Cadurcis occupant, natura loci egregie munitum, adeo vt defendente nullo, armatis per prærupitissima saxa obrepere difficile esset. Id nihilominus Caninius obsidere aggreditur, vallum ducit, castella erigit, quantum loci natura patiebatur. Interea Drapes, & Luterius memores Alexiæ, quam fames domuerat; magnam frumenti vim in oppidum congregant, & castris idoneo loco positis hostem vexant: sed Caninius contra vtrumque seorsim improuisus irruit, & vtrumque magna cum cæde fudit, fugauitque; Drapetem etiam cepit, qui mox inedia sibi vitam extorsit; Luterius autem cum in Epasnacti Aruerni potestatem venisset, vinctus ad Cęsarem ductus est. Inde ille ad obsidionem reuertitur, & Cæsarem, qui erat in Carnutibus, de hoc rerum statu certiorem facit, & quod esset Oppidanorum consilium. *Duces hostium capit*

XVIII. *Cæsar constantius vrget obsidionem.*

QVORVM etsi paucitatem contemnebat, tamen pertinaciam magna pœna afficiendam iudicabat, ne cæteræ ciuitates locorum opportunitate fretæ, se in libertatem vindicarent, quum omnibus Gallis notum esse sciret, reliquam esse vnam æstatem suæ prouinciæ, quam si sustinere potuissent, nullum vltra periculum vererentur. Itaque Cæsar Vxellodunum se confert. Caleno legato, cum duabus legionibus, se iustis itineribus sequi iusso. Ibi cum animaduertisset oppidum operibus clausum, neque ab oppugnatione sine ignominia recedi posse, oppidanos autem frumento abundare ex perfugis cognouisset, aqua prohibere statuit, idque multo labore, damnisque tandem aliquando perfecit. *Et siti domat.* Primum exstructo aggere in altitudinem pedum 60. & collocata in eo turri decem tabulatorum, quæ fontis fastigium superaret, ex qua tela tormentis iacerentur in fontis aditus; sed operibus igne ab oppidanis iniecto, postremo cuniculis venæ fontis intercisæ sunt, atq. auersæ, sicque Cæsar oppidanos ea necessitate ad deditionem compulit; vtque exemplo supplicii cæteros deterreret, omnibus qui arma tulerant, manus præcidit, vitam concessit, quo testatior esset pœna improborum.

XIX. *Totã Galliam suis legionibus habet in potestate.*

INTEREA Labienus in Treueris rem bene gessit: equestre enim prælium secundum fecit compluribus Treuiris & Germanis interfectis, eorumque principibus in potestatem redactis.

Inde Cæsar in Aquitaniam profectus est cum duabus legionibus, vt ibi extremum tempus consumeret æstiuorum, quam rem sicut cætera, celeriter, feliciterque confecit. Namque omnes Aquitaniæ ciuitates legatos ad eum miserunt, obsidesque ei dederunt. Quibus gestis, ipse cum equitum præsidio Narbonem profectus est, exercitum per legatos in hyberna deduxit; itáque partitus est, vt nulla Galliæ pars vacua ab exercitu esset; ipse circunlustrata prouincia, & publicis controuersiis compositis, & præmiis benemeritis distributis, Belgium se recepit, & Nemetocennæ hybernauit. Hæc Hircius pluribus.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4003.

1. N.I. Torniellus anno Mundi 4000. mortuum ait 699. triennio celerius quam res ferat.

Meminit huius anni Diodorus Siculus in præfatione sui operis. A prima, inquit, Olympiade ad initium belli Gallici, qui nobis historiæ finis est, 730. numeramus annos. Septingentesimus trigesimus annus cócurrcum an. 2. Ol. centesimæ octogesimæ secundæ: at hic non primus, sed octauus est belli annus, vt series tota historiæ necessario euincit; sed Diodorus, vt alibi quoque monui, parum accuratus est scriptor.

2 N. XII. Meminit & Suetonius his verbis. M. Claudius Marcellus edicto præfatus de summa se Republica acturum, retulit ad Senatum, vt ei succederetur ante tempus, quoniam bello confecto pax esset, ac dimitti deberet victor exercitus; & ne absentis ratio in comitiis haberetur. Et mox. Nec contentus Marcellus prouincias Cæsari, & priuilegium eripere, retulit etiam vt colonis, quos rogatione Vatinia Nouum Comum deduxisset, ciuitas adimeretur. Addit Appianus libro secundo, & Plutarchus in Cæsare, etsi hic id videtur tribuere Marcello, qui Lentuli collega fuit, anno 704. Ex horum Nouocomentium numero, quendã magistratu apud suos defunctum, & ob id ciuem Romanum habitum, Marcellus in Cæsaris contumeliam virgis cecidit, quæ pœna ciui Romano quantumuis sonti haud vnquam infligitur. Sic ille mentem suam iratus aperuit, atque pro externo tractatum abire iussit, & virgarum notas ostendere Cæsari. Hæc ibi.

ANNVS MVNDI 4004. SEXTAE AETATIS 489. HYRCANI II. PONTIFICIS 26. PRÆSIDE SYRIÆ M. BIBVLO, PTOLEMAEI & CLEOPATRAE I. OLYMPIADIS CLXXXII. AN. 3. VRBIS CONDITÆ 703. COSS. L. ÆMYLIO PAVLO, C. CLAVDIO MARCELLO. GALLICI BELLI 9. HERODIS ÆTATIS 23.

ANNVS ANTE CHRISTVM 49.

PTOLEMÆO Auleti Aegypti regi mortuo, filius natu maior, Ptolemæus cognomento Dionysius, cum sorore natu maiore Cleopatra hoc anno successerunt; imo iam menses aliquot superiore anno regnauerunt, vt ex dictis ante perspicuum est: hoc tamen anno Eusebium secuti regnum Cleopatræ inchoamus; sed addimus Ptolemæum eius fratrem, autore Strabone libro 17. & Dione libro quadragesimo secundo, qui id ex testamento Auletis factum scribit, & à Cæsare, dum Ægyptum adiit, confirmatum. Nec tamen absurdum est solam Cleopatram ab Eusebio regno Aegypti præfici, tum propter breue, & incertum regnum fratrum eius, tum propter ætatis prærogatiuã. Præsertim si in more positum fuit apud Ægyptios, vt plus potestatis & honoris esset penes reginam, quam regem, & in tabulis dotalitiis inter priuatos imperium fœminæ in virum assignaretur, vbi vxoribus per omnia se obtemperaturos mariti profitentur, vt scribit Diodorus Siculus. quoniam vero admodum tenera ætate erat hic Ptolemæus, vt qui decimum tertium tantum annum ageret, cum ad eum Pompeius profugit, vt ait Appianus l. 2. Ciuil. Ægypti negotia, & pecunias procurabat Photinus Eunuchus, eius nutritius, cuius concilio postea necatus est Pompeius. Militiam autem Achillas Aegyptius, vt ait idem Appianus, Plut. in Pompeio, Dio l. 42.

I. Initium Ptolemæi & Cleopatræ.

Fœminarũ dominium apud Ægyptios.

lib. 1.

HOC anno quietæ res fuerunt in Syria, sicut & in Gallia, vt mox dicetur. Etsi enim duæ legiones ereptæ sunt Cæsari, quasi Bibulo contra Parthos necessariæ; id tamen commentitium fuit, easque Marcellus in Italia retentas Pompeio attribuit, vt ait sub fi. l. 40. Dio Cassius, & Hircius l. 8. extremo. De vrbanis autem rebus scribit Appianus lib. 2. factos hoc anno Coss. Cæsari infensissimos Æmylium Paulum, & Claudium Marcellum præcedentis Marcelli ἀνεψιὸν (id est consobrinum, vel ex fratre nepotem. At Suetonius l. 1. n. 29. aperte eum fratrem patruelem Marci appellat. Itaque Sigonius in tabulis Capitolinis C. Marcellum C. filium appellat, M. autem. M. f. Factum quoque Tribunum plebis C. Curionem Cæsari vehementer aduersum, hominem eloquentissimum, plebique gratiosissimum; Sueton. vocat eum violentissimum Tribunorum. Inierat is Tribunatũ ad 4. Id. Decemb. Appianus ait de Coss. Claudium nunquam potuisse largitionibus traduci in partes Cæsaris; Paulum 1500. talentis fuisse traductum. Sed eatenus tantum, vt non aduersaretur. Curio, quod ingenti ære alieno premeretur, aliquanto maiore mercede inductus est, vt faueret etiam. Et Paulus quidem ex hac pecunia Basilicam, quæ etiam hodie Pauli dicitur, ait Appianus, dedicauit, opus inter vrbana pulcherrimum. Denique, vt ait Plut. in Cæsare, omnibus Remp. tractantibus, opulentiam Gallicam affatim propinauit hauriendam.

II. Syria quiescit. Coss Cæsari aduersarii.

Et Tribuni Curio.

1575000. Franc. si Attica; si Euboica. 100000. r.

CVRIO vero, quo minus appareret eum repente desciuisse ad partes aduersas, rogationes de muniendis, sternendisque viis intulit, sibi hac præfecturam petens in quinquennium, certus nihil harum rerum se impetraturum, sed occasionem captans, vt contradicentibus Pompeianis offensus videri posset. Cœlius l. 8. ep. 6. rogationes illas vocat Viariam & Alimentariam, aitq. leuissime ad populum transfugisse, & pro Cæsare loqui cœpisse, (Nam Pompeius optimatum partes tuebatur) quia de intercalando non obtinuerat. Quod explicat Dio l. 40. extremo. Ait enim

III. Curio dissimulanter transit ad Cæsarem.

Curionem diu dissimulasse transitum suum ad Cæsarem, & cum eius inimicis esse versatum, vt secreta consilia rimaretur: deinde rogationes pleraſque, modo huic, modo illi parti aduersarias ferre voluisse; quibus in rebus cum multum temporis consumptum esset, indigne se ferre simulantem, petiisse vt alius mensis ad eas leges tandem perferendas intercalaretur; quod cum à Collegis pontificibus, quorum id erat munus, non impetraret, quod tum id tempus non exigeret, eo prætextu vsum etiam omnibus, quæ tum decernerentur, obstitisse.

IV. *Contendit vt vterque ab armis discedat.* CONTENDISSEQVE, quod præcipue cupiebat, vt aut omnes qui in armis essent, iis positis exercitus dimitterent: aut ne Cæsar quidem suis copiis nudatus, aduersariorum potentiæ obiiceretur: quæ cum diceret, non cupiebat ille quidem Cæsarem ab armis discedere, sed quia satis compertum habebat Pompeium huic sententiæ non obtemperaturum, inde etiam futurum videbat, vt Cæsar causam idoneam haberet, non dimittendi exercitum. Hæc Dio, & App. qui etiam addit Curionis sententiam multã ei plebis beneuolentiam conciliasse. Laudabat enim eum, qui solus pro tuenda publica dignitate non refugeret amborum inimicitias, quin & domum aliquando deduxit, spargens floribus, tanquam athletam magni, difficilisq. certaminis. Nihil enim tunc formidabilius videbatur, quam à Pompeio diffidere. Pluribus de Curione diximus, quod hic maxima fax imminẽtis belli ciu. habitus fuerit.

V. *Acquiescit Pompeius, quem vrget Curio.* ET paulo inferius, ait Pompeium literas ad Senatum misisse, quibus dicebat, se traditum sibi imperium, & exercitum vltro dimissurum, nõ expectato præfinito tẽpore, vt scilicet Cæsari inuidiam conflaret, qui ne post exactum quidem tẽpus magistratu decederet: cumq. eadem in vrbem reuersus confirmaret, Curio contendebat promissa in rem esse conferenda, nec debere exarmari Cæsarem, nisi Pompeius quoque in ordinem redigeretur, nec vel priuatas ei vlcisci inimicitias publica vtẽtem potestate liceret, vel publicæ libertati alterutrum officere, si penes vnum tãtum esset imperium, nec alter ab altero reprimi posset, si quid contra Remp. moliretur. Denique censebat, nisi autoritati Senatus parerent, ambos hostes iudicandos, conscriptisque legionibus bello petendos: qua sententia, maxime fefellit, ne Cæsari operam locasse putaretur.

VI. *Censores vt in Cæsarem affecti.* VT autem è Consulibus alterum quietum, alterum aduersarium habuit, ita etiã è Censoribus, L. Pisone, & Appio Claudio. Ille enim cum Cæsaris esset socer, non poterat illi non fauere; quia tamen inuitus censuram gerebat, lentus erat: Appius autem inimicus erat Cæsaris; ei tamen præter animi sui sentẽtiam multum profuit. Multos enim equites, ait Dio, Senatoresque cũ notaret inuito Collega, effecit, vt hi omnes deinceps Cæsarianas partes sequerentur. In his fuisse etiam Crispum Sallustium historiæ scriptorem affirmat Dio: cumq. eandem fortunam Curio subiturus esset, Pisonẽ, qui pro cæteris nihil restiterat, pro eo cum Paulo Consule eius cognato restitisse; Paulum etiam vestem prę indignatione conscidisse. Denique in Senatu à Marcello accusatum, pluribus sententiis præter eius opinionem fuisse absolutum. *Curio accusatus absoluitur.* Eam rem indigne ferens Marcellus Senatu exiluit, & ad Pompeium, qui erat in suburbiis se contulit, eique vrbem sine decreto Senatus propria autoritate commisit, duasque legiones, de quibus ante diximus, quæ substiterant Capuæ, vt habet Appianus, attribuit. Curio ad Cæsarem se contulit.

VII. *Marcelli studia pro Pompeio.* ET quia hæc sub anni exitum gerebantur, futurumque videbat Marcellus, vt non diu rata haberentur, quæ neque Senatus, neq. populus iussisset, Coss. designatos ad Pompeium secum duxit, effecitque, vt eadem Pompeio ipsi quoque mandarent. At Pompeius cum legiones recepisset, simul suum in Cæsarem animum prodidit; simul Cæsari non absurdum prætextum obtulit, suarum legionum retinendarum. Hæc pluribus Dio ad finem l. 40.

Quies Galliæ Cæsare maturã parante. De rẽ porro in Gallia gesta hæc habet Hircius, Cæsar cum in Belgio hyemaret, vnum illud propositum habebat, continere in amicitia ciuitates, honorifice appellando, nulla onera noua imponendo, earum principes maximis præmiis afficiẽdo, nulli spem aut causam dando armorum, denique enitendo, vt defessa tot aduersis prælIis Gallia, meliorem sibi parendi, quam belli gerendi conditionem duceret; ne qua sibi necessitas sub discessum suum belli gerendi imponeretur.

VIII. *Cæsar adit Italiam.* HYBERNIS peractis Italiam maximis itineribus adit, siue vt M. Antonii Quæstoris sui petitionem sacerdotii (augur enim fieri volebat, quod etiam consecutus est)

adiuuaret, siue vt se, & honorem suum in annum sequentem commendaret; quod audiebat insolenter aduersarios suos gloriari, L. Lentulum & C. Marcellum designatos Coss. omni Cæsarem honore ac dignitate spoliaturos, sicut Ser. Galbam eius familiarem ac legatum, Consulatu paulo ante deiecerant. Exceptus est Cæsaris aduentus ab omnibus municipiis & colonis incredibili honore & amore, vt iam expectantissimi triumphi lætitiam præciperet. Mox autem percursa omni Togata Gallia, ad exercitum rediit, & legionibus ex omnibus hybernis ad fines euocatis Treuirorum, eò profectus ibi lustrauit exercitum, T. Labienum Galliæ Togatæ præfecit, quo maiore commendatione conciliaretur ad Consulatus petitionem, etsi eum crebro ab inimicis sollicitari audiebat; C. Trebonium cum 4. legionibus in Belgio collocat, C. Fabium cum totidem in Aeduos deducit: sic enim existimabat tutissimam fore Galliam, si Belgæ quorum maxima virtus, & Ædui, quorum autoritas summa esset, exercitibus continerentur. *Redit ad exercitum.*

IX. Ipse in Italiam profectus est, quo cum venisset, cognoscit per C. Marcellum Consulem legiones duas ab se remissas, quæ ex SC. debebant ad Parthicum bellum duci, in Italia retentas, & Cnæo Pompeio traditas. Hoc facto, inquit Hircius, quamquam nulli erat dubium, quin arma contra Cæsarem pararentur, tamen Cæsar, omnia patienda esse statuit, quando sibi spes aliqua relinqueretur, iure potius disceptandi, quam belli gerendi. Plutarchus in Cæsare, & post eum Appianus libro secundo aiunt legionem, quam Pompeius Cæsari commodarat, (eam Hircius appellat decimam quintam,) & nunc repetebat, à Cæsare remissam donatam viritim ducenis quinquagenis drachmis, siue millenis nummis, aut vno sestertio maiore, quod Cenalis æstimat quinquaginta libris Tur. Eos autem qui eas adduxerunt ad Pompeium malos de Cæsare sparsisse rumores, & apud ipsum Pompeium asseuerasse, sicut etiam ex l. 1. Cæsaris intelligitur, exercitum Cæsaris fessum diuturnis laboribus, patriæque cupidum facile ad eum transiturum, quamprimum Alpes superassent; quibus male persuasus Pompeius, nec delectus faciebat, nec apparatus ad tantum certamen necessarios. Cum tamen Cæsari milites sui essent adiectissimi, vel quia iam sub eo militiæ assueti, vel quia iã deliniti lucris, quæ solent sequi victorias; simulque ipsius Imperatoris benignitate, qui effusissime largiebatur, eosque ad exequenda consilia sua, quorum illi non nescii erant, præparabat. *Rursumque repetit Italiam.* *Largitione milites demeretur.*

ANNVS MVNDI 4005. SEXTÆ ÆTATIS 490. PTOLEMÆI DIONYSII, ET CLEOPATRÆ 2. OLYMPIADIS CLXXXII. AN. 4. VRBIS CONDITAE 704. COSS. CORNELIO LENTVLO, ET C. CLAVDIO MARCELLO. PRÆSIDE SYRIAE Q. METELLO SCIPIONE. HERODIS AETATIS 24. BELLI CIVILIS AN. 1. C. IVLIVS CÆSAR DICTATOR.

ANNVS ANTE CHRISTVM 48.

I. HOC ipso anno ciuile bellum, Iulium inter Cæsarem, Magnumque Pompeium, quod multos iam annos fumabat, in apertũ prorupit incendium. Bellum ab V.C. longe maximum, reique Romanæ luctuosissimum. Quidni enim maximum dicamus, cum eius flamma latissime sparsa totã statim Italiam belli fontem ac caput, Hispaniam & vtramq. Galliam funesto cursu occuparit, nec maris cohibita fluctibus, pestifero saltu in Siciliam, Sardiniam, Africam, Epirum, Dalmatiam, Macedoniam momento peruolarit, imo Mundum vniuersum, ab vl- *Prolusio in bellum ciuile Cæsarianum.*

timis Gadibus in occidente, ad vltimos Parthos in oriente, per infinita maria, terrasque inundauit? Quidni maximum dicamus, cum ab iis gestum fuerit, qui ab ipso Alexandro Magno clarissimi, maximique Imperatores extitere; & cum copiis si non numero, gestis certe rebus ac fortitudine maximis, vt pote Regum omnium, ac prouinciarum victricibus: & gesserunt proposito præmio, quod tum in Orbe terrarum maximum, & gloriosissimum esse poterat, vrbe scilicet Roma, totoque, quam late patebat, imperio Romano, quod illi ipsi duces maximis creberrimisque victoriis amplificarant.

Belli huius magnitudo.

II. *Eius euēta.* BELLVM denique euentis ipsis maximum, in quo non solum maiores copiæ succubuere minoribus, iustitia ambitioni, dominatui libertas antiqua cessit: sed ille ipse orbis terrarum victor ac triumphator Pompeius, ille qui mare vniuersum classibus texerat, victoriisque summa celeritate ac felicitate peruagatus fuerat; Ille cui Albinus poëta cecinerat.

Ruina Pompeii.

Ille, cui ternis Capitolia celsa triumphis
Sponte Deûm patuere, cui freta nulla repostos
Abscondere sinus, non tutæ mœnibus vrbes.

Ille inquam Pōpeius Magnus, in exigua denique nauicula, ab eunucho nequissimo proditus, ab ingratissimo prædone trucidatur. Moxque isti gloriosæ rerum dominæ catenæ à victore, & compedes iniiciuntur, & communi ciuium libertate prostrata, omnia domi forisque vnius arbitrio ac voluntate administrantur: nihil nisi ex illius nutu atque imperio, autoritatis in Senatu, nihil in populo, nihil in iudiciis, nihil in vllo magistratu potestatis.

Cæsaris dominatus.

III. *Luget id bellum Plutarchus.* DEPLORAT Plutarchus, tam egregios duces, tam validas, tamque florentes copias, tam cæca contra seipsos cupiditate concurrisse, qui poterant quiete potiri iis rebus, quæ toto mari, terraque erant præstantissimæ; recte quidem, si alter maiorem, alter parem ferre potuisset. Aut si eos, inquit, trophæorum & triumphorum desiderium ceperat, bella Parthica & Germanica satiare, vel sitientes valebant. Supererat etiam ingens opus Scythia & India; & prætextus immodicæ cupiditatis, haud inhonestus, velle domare Barbaros. Quis enim aut Scytharum equus, aut quæ sagittæ Parthorum, aut Indorum opes septuaginta millium Romanorum militum, Pompeio & Cæsare ducibus, impressionem sustinere potuissent?

Parodia de principibus Christianis. Quam iustam hic liceat Christiane lector, veramque parodiam scribere, in Gallos principes & Hispanos, tanta inter se animorū obstinatione concurrentes: quibus scilicet in opulentis regnis non placebat quies: & augendi imperii cupido stimulabat; bella Othomanica, nobilissimæque regiones à Turcis ereptæ Christianis, propositæ erant, quæ quantauis opum, & terrarum, atque honorum cupiditate flagrantes, poterant abunde satiare. Et iustus erat non prætextus, sed sanctissima & gloriosissima causa bellandi, ereptum Christianis patrimonium repetendo. Quæ sagittæ Turcarum, quæ Othomanorum opes potuissent Gallicarum, & Hispanarum copiarum impressionem, ducibus Carolo quinto, & Francisco primo sustinere? Sed nimirum, tam deplorandam bonis omnibus dissentionem, & diuinam iram peccata nostra meruerunt.

IV. *Causa belli huius.* HACTENVS bello isti ciuili prolusum sit; quas autem vbique strages ediderit hæc flamma ciuilis discordiæ, ex illius ipsius narratione, qui facem præferebat, intelligi potest, à quo & Scriptores alii, qui hanc historiam libris commendarunt, fere didicerunt; ex quorum scriptis supplebimus, quæ illi deesse videbuntur, omnia tamen intra potius, quam extra modum.

Summa & maxima Ambitio. Causas suscepti belli ciuilis à Cæsare multas recenset Suetonius, quæ ex iis, quæ tam de Pompeio, quam de Cæsare dicta sunt hactenus, facile colligi possunt: omnes autem ad ambitionem merito referūtur. Ambitio enim immensa opera suscipere coëgit, æs alienum infinitum contrahere, leges passim violare, iisque solutum esse velle, iudicia metuere; largitione milites, magistratus, populi suffragia corrumpere, denique oppressa libertate ciuium suorum, Dictaturam perpetuam inuadere. Id confirmat Euripidæum illud elogium, quod crebro in eius ore versatum, autor est M. Tullius. *Nam si violandum est ius, regnandi causa violandum est; aliis rebus pietatem colas:*, inquiebat capitalis Eteocles. lib. 1. n. 30. 3. Offic. Suet. l. 1. n. 30.

CVM C. Curio signifer Cæsarianæ dominationis ad Cæsarem profectus esset, vti iam diximus, Rauennæ in eius concilio adhibitus, censuit sine vlla dilatione accersendas vniuersas copias, ad Vrbemque deducendas. At Cæsar experiri maluit molliorem viam. Itaque mandauit amicis, vt pro se paciscerentur, quo sibi liceret duas legiones, cum Cisalpina Gallia, cumque Illyrico retinere, dum Consul renunciaretur: nec repugnabat Pompeius, sed Consulibus obstantibus, Cæsar ad Senatum scripsit, vt ait Appianus. Cum his literis Curio summa celeritate Romam venit, ipsis Cal. Ianuar. quibus Cornelius Lentulus, & C. Claudius Consulatum inibant. (Fuit hic C. Claudius Marcellus M. filius, vt est in tabulis Capitolinis, sicut & ille M. Marcellus, qui anno 702. Consulatum gessit, vt fratres fuisse appareat.) Eas ne foris acceptas supprimerent Coss. non ante ipsis exhibuit, quam in Senatum ventum est; nihilominus diu cunctatos, quod eas legere nollent: demum Q. Cassius Longinus, & M. Antonius Trib. plebis, vt publice recitarentur, peruicerunt. Ita Dio. *V. Cæsaris postulata à Senatu.* *l. 41.*

LITERIS ergo Coss. à Curione redditis, Cæsar ait ægre ab iis impetratum esse, summa Tribunorum pleb. contentione, vt in Senatu recitarentur, vt vero ex literis ad Senatum referretur, impetrari non potuisse. In literis Cæsaris, vt scribit Dio, cum enumeratio meritorum eius in Remp. inerat, tum purgatio criminum obiectorum; promittebatque se exercitus dimissurum, ab imperioque decessurum, si quidem Pompeius idem fecisset; qui dum in armis esset, iniquum fore se cogi, vt ea deponeret, sicque inimicorum manibus traderetur. Addit Appianus, Cæsarem addidisse, illo retinente se non depositurum, sed confestim venturum, & iniurias tam sibi quam patriæ illatas vlturum; & ad ea vltima verba conclamatum esse, denunciari bellum, iussumque ei succedere L. Domitium Aenobarbum. Sic Appianus. *VI. Qua literarum sententia.*

AD Senatum porro, vt ait Cæsar, relatum est de Rep. à Lentulo Consule, suadẽte vt audacter & fortiter sententias dicerent, & eos qui leniorem sententiam dixissent exagitante. Quo factum est, vt vocibus Consulis, terrore præsentis exercitus, erat enim Pompeius in suburbiis cum exercitu, minis amicorum Pompeii, pleriq. compulsi, inuiti Scipionis eius soceri sententiam sequerentur. Vti ante certum diem Cæsar exercitum dimittat, si non faciat, eum aduersus Remp. facturum videri. Intercedit M. Antonius, & Q. Cassius, qui propterea acerbe exagitantur. Pollicetur L. Piso Censor sese iturum ad Cæsarem; item L. Roscius Prætor, qui de hisce rebus eum doceant, sex dies ad eam rem conficiendam spacii postulant: censent aliqui mittendos ad Cæsarem legatos, qui illi Senatus voluntatem proponant, sed his omnibus resistitur. Denique ad diem 7. Idus Ianuar. ad illud Senatusconsultum decurritur, quo nisi pene in vltima rerum desperatione veniebatur. Dent operam Coss. Prætores, Trib. pleb. quique Proconsulibus sunt ad vrbem, ne quid Resp. detrimenti capiat. *VII. Quid in Senatu actum.* *SC. in Cæsarem.*

PROFVGIVNT statim ex vrbe Tribuni plebis, seseque ad Cæsarem conferunt, qui tum Rauennæ erat, vbi responsa expectabat, suis lenissimis postulatis. Proximis diebus habetur Senatus extra vrbem, vbi Pompeius aderat, & Senatũ confirmauit: in eoque inter alia decretum est, tota vt Italia delectus habeatur, pecunia vti ex ærario Pompeio detur: Prouinciæ priuatis decernuntur, Scipioni obuenit Syria, L. Domitio Gallia, qui cum Prætoribus in suas quique prouincias quam primum proficiscuntur. Coss. quoque ex vrbe abeunt, tota Italia delectus habetur, arma imperantur, pecuniæ à municipiis exiguntur, & è fanis tolluntur, omnia diuina & humana iura permiscentur. *VIII. Tribuni ad Cæsarem profugiunt.*

HAEC pauca de fuga Cæsar, quæ copiosissime à Dione dilatantur, & à Liuio scripta fuerant; pleraque etiam apud Appianum, & Plutarchum in Cæsare, & Pompeio leges: qui omnes in eo consentiunt, vt non prius Romæ tumultus excitatus, & fuga facta fuerit, quam intellectum est Cæsarem superato Rubricone Ariminum occupasse. Audi M. Tul. epist. 11. lib. 16. Itaque cum Cæsar amẽtia quadam raperetur, & oblitus nominis, atque honorum suorum, Ariminum, Pisaurum, Anconam, Aretium occupasset, vrbem reliquimus, quam sapienter, aut quam fortiter nihil attinet disputare. Quo tamen ipso tempore Labienus Cæsari familiarissimus, qui eius legatus in Gallia tot annis fuerat, fortissimeque pugnauerat, illo relicto transiit ad Pompeium; siue bellum contra Patriam sumptum *IX. Labienus à Cæsare deficit.* *lib. 109.* *Coss. aliique vrbe excedunt.*

vt arbitror, condemnans: nam Cicero eadem epistola. Maximam, inquit plagam accepit, quod is qui summam autoritatem in illius exercitu habebat T. Labienus socius sceleris esse noluit, reliquit illum, & nobiscum est, multique idem facturi esse dicuntur: siue, vt putat Dio, quod cum esset diuitiis auctus & gloria, maiori cum fastu, quam pro imperio se gerebat: qua re offensus Cæsar minus eum diligebat. Eã autem mutationem voluntatis Cæsaris Labienus non ferens, simulque sibi metuens, defectionem fecerat, omniaque illius consilia Pompeio euulgarat.

X. *Cæsar apud milites expostulat. Prouincia sua armatus egreditur.*

QVIBVS rebus cognitis, Cæsar de iniuriis inimicorum apud milites expostulat, hortaturque vt cuius Imperatoris ductu nouem annis Rempub. felicissime gesserint, eius vt existimationem dignitatemque ab inimicis defendant: quæ Suetonius flentem, & veste à pectore discissa inuocantẽ dixisse autor est, multis pollicitationibus apud sui defensores adiectis. Conclamant legionis decimæ tertiæ quæ aderat, milites (hanc enim initio tumultus euocauerat, reliquæ nondum conuenerant) sese paratos esse Imperatoris sui, Tribunorumque plebis iniurias defendere. Cognita militum voluntate, Ariminum cum ea legione proficiscitur, ibique Tribunos plebis, qui ad eum confugerant, conuenit, reliquas legiones ex hybernis euocat, & subsequi iubet; id aperte fuit bello initium dare. Tum primum enim fines prouinciæ suæ armatus egressus est, vt ait Dio. Vt ad Rubiconem venit, ait Plut. (in Pomp. & Cæsar.) qui terminus erat prouinciæ, quam obtinebat, substitit, cunctatusque est, reputans secum cœpti magnitudinem: & cum amicis præsentibus, inter quos fuit Asinius Pollio, consultans, ad postremum cum quodam ardore, quasi deiiciens se ex rationibus in euentum, verbis Græcis exclamat ἀνερρίφθω κύβος. id est, iacta esto alea, statimque quem secum habebat adhuc exercitum traiecit, peditũ quinque millia, equites trecentos. Non admodum diuersa his leges in Sueton. (l.1.n.33. / l.1.n.31.& 32.)

XI. *Priuatus à Pompeio ad Cæsarẽ nuncius. Cæsaris querela.*

EO L. Cæsar adolescens venit, cuius pater Cæsaris erat legatus. Is priuatim nomine Pompeii Cæsarem orat, vt iniurias suas Reipublicæ condonet. Cæsar primum conqueritur populi Romani beneficium sibi per contumeliam ab inimicis extorqueri, ereptoque semestri imperio in vrbem retrahi, cuius absentis rationem haberi, proximis comitiis populus iussisset. Mirum autem est Cæsarem dicere, sibi semestre imperium eripi, & non potius annuum: nam totus præsens annus requirebatur ad decennium. An dicendum est Cæsarem decennium inchoare, non ex eo tempore quo prouinciam adiit, sub extremum Martium, vt patet ex l. 1. de bel. Gall. & post pulsum in exilium Ciceronem, vt ex Plut. diximus, an. V. C. 695. sed ex quo illi prouincia, rogante Vatinio decreta est, vt diximus anno Vr. C. 694. Quo etiam tempore videtur eo misisse, qui suo nomine prouinciam Romanam regerent: vbi etiam legionem habuit, à qua de Heluetiorum aduentu monitus est. Sed redeamus ad Cæsarem.

XII. *Eiusdem responsio: vrbes occupat. Terror in vrbe & fuga.*

CÆSAR ergo post eam querelam respondet, se ad omnia descendere paratum, si Pompeius in suas prouincias discedat; ipsi exercitus dimittant, discedant in Italia omnes ab armis, metus è ciuitate tollatur, libera comitia, atque omnis Respub. Senatui populoq. Rom. permittatur: eam in rẽ optare, vt propius conueniant, vt per colloquia omnes controuersiæ componantur. Sed cum parum æqua Pompeius, & Coss. qui cum eo Capuæ degebant, respondissent, desperata pace plurimas vrbes per suos occupat, Pisaurum, Fanum, Anconam, Iguuiũ, Auximum. Quibus rebus Romam nunciatis, tantus repente terror inuasit, vt cum Lentulus Coss. ad aperiendum ærarium venisset, ad pecuniam Pompeio ex Senatusconsulto proferendam, protinus aperto sanctiore ærario, ex vrbe profugeret: quem Marcellus collega, & plerique magistratus consecuti sunt; quod Cæsar aduentare, iam iamque adesse eius equites falso nunciabantur.

XIII *Totum Picenum occupat.*

AVXIMO Cæsar Picenum omne percurrit, agrumque & oppida nullo negotio volentibus oppidanis, & Pompeianis ducibus fugientibus recipit, eorumq. milites ad suos aggregat. Inde ad Domitium Corfinium properat, qui eũ locum cum 20. cohortibus tenebat. Oppidumque oppugnare parat, vt cuius copiæ quotidie augebãtur. Ille territus Pompeium per literas de periculo suo suorumque monet: qui cum rescripsisset se rẽ in summum periculum deducturum non esse, nec suo consilio Domitium in oppidum Corfinium se cõtulisse, proinde si qua facultas daretur, ad se cũ omnibus copiis veniret. Ergo Domitius de fuga cum paucis consilium init, sed re

patefacta milites conspirant, & Cæsari se offerunt, paratos non solum deditionem facere, sed Domitium etiam ei viuum tradere; idque postridie mane factum est: cum interea Lentulus Spinther, qui ex vrbe egressus veniam à Cæsare obtinuerat, in oppidum regressus, reliquis etiam spem veniæ attulisset.

XIV. *Multi se cum Domitio Cæsari dedunt.*

POSTRIDIE ergo multi senatores, & viri Consulares equitesque Romani cũ Domitio se dediderunt, quos Cæsar dimittit incolumes. Addit de Domitio Plut. in Cæsare, eum spe salutis abiecta, poposcisse à seruo suo. Medico venenum, datamque potionem pro lethali hausisse. Mox accepta mirifica Cæsaris in captiuos humanitate, deplorauisse se, caloremque incusasse consilii sui; quem vbi Medicus erexit, indicans eam potionem somni conciliatricem esse non mortis, surrexisse admodum hilarem, & ad Cæsarem contendisse, acceptaque ab eo venia, ad Pompeium iterum profugisse. Domitio etiam pecuniam ad sestertium sexagies, (id est interprete Cenali ad 300. millia lib. Turon. siue 100. millia coro.) quam acceperat in stipendia militum reddit; ne continentior in vita hominum, quam in pecunia fuisse videretur; & Domitianos milites sacramentum apud se dicere iubet. Indeque in Apuliam peruenit, multis passim ad eum militibus Pompeii transfugientibus.

XV. *Pompeius Brundusium abit, quem Cæsar sequitur.*

AT Pompeius iis rebus cognitis, quæ erant ad Corfinium gestæ, Luceria proficiscitur Canusium, atque inde Brundusium. Quem Cæsar sequitur, & Brundusium obsidere aggreditur; simulque Pompeium ad colloquium de pace semel iterumque frustra inuitat: Pompeio, quod Consules abessent, Dyrrhachium enim iam profecti erant, & iamdudum statuerant, neminem armatum ciuem in colloquium de pace admittere, negante, sine illis de compositione agi posse. (Dio.) Iam dies octo in molitione operum Cæsar consumpserat, nec parum promouerat, quantumlibet resistentibus Pompeianis, cum naues à Coss. Dyrrachio remissæ, quæ priorem partem exercitus eo deportauerant, Brundusium reuertuntur. Pompeius siue operibus Cæsaris territus, siue quod iam ab initio Italia excedere statuerat, profectionem parat, rebusque ad retardandum hostem dispositis, cum reliquo exercitu, nocte silentio vela facit.

Pompeius deserit Italiam.

XVI. *Brundusini Cæsari se dedunt.*

STATIMQVE Brundusini vltro se Cæsari dedunt, & longo itinere ad portum circumducunt, vbi duas naues cum militibus, quæ ad moles Cæsaris adhæserant, scaphis lintribusque deprehendunt, atque excipiunt. Hoc modo Pompeius, inquit Dio, patriam omnemque Italiam reliquit; & qui antea diuitias Barbarorum Romam aduexerat, nunc vice versa Romanas opes ad Græcos Barbarosque transferebat. Omnibusque rebus in patria præpropere desperatis, auxiliis alienigenarum, eorumque quos olim in seruitutem redegerat, contra patriam vti statuit, maiusque in illis salutis ac potentiæ suæ præsidium posuit, quam in iis de quibus bene meritus fuerat. Itaque abiens, pro splendore quem bellis istis sibi parauerat, ex metu Cæsaris pusilli animi notum; pro gloria auctæ patriæ, ex ea derelicta infamiam adeptus est. Hoc quoque consilium deserendæ Vrbis sæpe improbat Cic. (Ep. 16 l. 1. & l. 16. ep. 11.) maxime ea epistola cuius est hoc initium. *Quo in discrimine versetur salus mea, & bonorum omnium, atque vniuersæ Reip. ex eo scire potes, quod domos nostras, & patriam ipsam, vel diripiendam, vel inflammandam reliquimus &c.*

XVII. *Cæsar dominus Galliæ & Italiæ, Hispaniam cogitat.*

HIC Cæsar quamuis maxime probabat, ad spem conficiendi negotii, coactis nauibus mare transire, & Pompeium sequi, penuria tamen nauium impeditus, dum eas vndique cogi iubet: cumque iam Italiam, male ab aduersariis desertam, in potestate haberet, & Galliam vtramque teneret, Hispanias, quas magnis Pompeii copiis iampridem Afranius & Petreius possidebant, adire statuit. Hæc Cæsar. Professus inter suos ire se ad exercitum sine duce, & inde reuersurum ad ducem sine exercitu. [a] Timebat quoque ne si Italiam, insequendo Pompeium, desereret, eam Pompeiani ex Hispania superuenientes occuparent. Itaque Romam reuersus est, vt mox, cum Dione dicemus. (lib. 41.)

a Suet. l. 1. n. 34.

XVIII. *Siciliam & Sardiniam ab aduersariis desertas occupat.*

INTEREA mittit in Sardiniam cum legione vna Valerium legatum, in Siciliam Curionem Proprætorem, cum legionibus tribus. Eundem cum Siciliam recepisset, protinus in Africam traducere exercitum iubet. Sardiniam obtinebat M. Cotta, Siciliam M. Cato. Africam sorte Tubero obtinere debebat. Calaritani simul ad se Valerium mitti audierunt, nondum profecto ex Italia, sua sponte ex op-

pido Cottam eiiciunt. Ille perterritus, quod omnem prouinciam consentire intelligeret, ex Sardinia in Africam profugit. Cato in Sicilia, in Lucanis quoque ac Brutiis, omni studio bellum parabat: sed aduentu Curionis cognito, queritur in concione, sese proiectum, ac proditum à Pompeio, qui omnibus rebus imparatissimus, non necessarium bellum suscepisset; moxque ex prouincia fugit. Nacti vacuas ab imperiis Sardiniam Valerius, Curio Siciliam, cum exercitibus eò perueniunt, & scilicet eas nomine Cæsaris occupant.

XIX. *Varus Tuberonem Africa prohibet.* TVBERO cum in Africam venisset, inuenit in prouincia cum imperio Attium Varum, qui ad Auximum amissis cohortibus, protinus ex fuga in Africam peruenerat, eamque occuparat, delectuque habito duas legiones effecerat, hominum, & locorum notitia, & vsu eius prouinciæ, quam paucis ante annis ex Prætura obtinuerat. Hic venientem Vticam Tuberonem cum nauibus, portu atque oppido prohibet, neque affectum valetudine filium exponere in terram patitur, sed sublatis anchoris excedere inde cogit.

XX. *Redit in vrbem Cæsar.* HIS rebus confectis Cæsar, tota Italia intra 60. dies, sine sanguine in potestatem redacta, vt ait Plut. in Cæsare, in vrbem proficiscitur, veritus ne Pompeiani legati, vt dicere cœperamus, ex pacata Hispania in Galliam traiicerent, eamque ad defectionem adducerent, moxque Italiam, quam temere Pompeius deseruerat, occuparent. Peruenit autem sub Cal. Apriles, cum in itinere Ciceronem esset allocutus. [a] Ex ipsius autem Ciceronis testimonio, qui suum cum Cæsare colloquium pene totidem verbis refert, refellitur Dio, qui negat Ciceronem in eius conspectum venisse. Ad Pompeium autem mox abiit; nam 7. idus Iun. nauem conscendit, vt constat ex epist. 7. l. 14. Venisse autem in vrbem, post discessum videlicet Cæsaris, ibique omnia molitum esse, quæ ad concordiam pertinerent, ipsemet scribit ad Tironem. [b] Ipse de se narrat, Romæ vt Cæsar coacto Senatu iniurias inimicorum commemorat; tum orat ac postulat Remp. suscipiant, atque vna secum administrent; sin timore defugiant, illis se oneri non futurum, & per se Remp. administraturum.

a vt habes l. 9. ep. ad Att. ep. 19. & 22.

b ep. 11. l. 16.

XXI. *Quæ ibi ab illo gesta.* LEGATOS ad Pompeium de compositione mitti oportere: quod cum probaret Senatus, nemo reperiebatur qui eam curam suscipere auderet: quod Pompeius discedens ab vrbe in Senatu dixerat, eodem se habiturum loco, qui Romæ remansissent, & qui in castris Cæsaris fuissent: sic triduum disputationibus excusationibusque extrahitur. At Dio specie tenus de legatis à Cæsare in Senatu actum refert, eosque delectos fuisse, nec tamen missos; imo Pisoni socero Cæsaris crimini dabatur, quod eorum aliquando mentionem fecisset. Pergit Cæsar; Subiicitur etiam L. Metellus Trib. pl. ab inimicis Cæsaris, qui hanc rem distrahat, reliquasque res, quascumque agere instituerit, impediat. Hæc dum Cæsar scribit, dissimulat quæ Dio, & alii referunt, de effracto ærario, nonnullisque aliis tum Romæ gestis.

XXII. *Eadem ex Dione Cassio.* EXTRA vrbem scilicet coactum Senatum, puta quod cum imperio vrbem ingredi non liceret; coactum autem ab Antonio & Cassio Tribunis pl. qui ex eo paulo ante eiecti fuerant. Ibi Cæsarem cōcionem plenam humanitatis habuisse, vt donec à se debellatum esset, quietem agerent, legatos ad Pompeium & Coss. de pace & concordia mittendos censuisse; in eos qui suis ciuibus bellum facerent, non sine imprecationibus inuectum esse, & reuera bellum gerere nolebat in ciues; sed imperare debellatis. In eandem sententiam ad populum quoque, qui & ipse extra vrbem confluxerat, locutum esse, frumentum ex insulis aduehi iussisse, & viritim trecentos sestertios, siue drachmas 75. quæ 15. francos siue 5. coronatos efficiunt, se largiturum recepisse. Interea tamen rogationem de pecuniis ab ærario recipiendis, ad sustentandos milites ferri voluisse.

XXIII. *Aerarium vt exhaurit.* CVI cum L. Metellus intercederet, nec quicquam obtineret, ad ærarium se contulisse, eiusq; ianuas custodisse. Sed non pluris eius custodiam, quam in dicendo libertatem milites fecisse, seraque effracta securibus, quod Consules claues secum abstulissent, omnem pecuniam egessisse. Addit Plut. in Pompeio, Cæsarem Metello interdicenti ne pecuniam ex ærario sumeret, necem denunciauisse, minisque asperiorem addidisse orationem: ait enim non tam factu id sibi, quam dictu difficile esse; idemque repetit in Cæsare. Orosius [c] ait prolata ex ærario auri pondo

c l. 6. c. 15.

41:3. (id est 413500. coron.) argenti pondo prope nongenta millia. (Id est 9. milliones & 900. millia coron.) & tamen inde paulo ante vis ingens pecuniæ in Pompeii copias educta fuerat. Sic male, & iniustis bellis quæsita, iniustiore dilapidantur. Scribit quoque Dio Cæsarem Aristobulum in patriam eius Palæstinam dimisisse, vt is aliquid contra Pompeium moueret; filiis eorum qui a Scylla fuerant proscripti, magistratuum petendorum potestatem fecisse. Denique omnia Romæ atque in Italia ita constituisse, prout præsens rerum status exigebat, earumque rerum curam Antonio commisisse. *Aristobulum dimittit in patriam.*

a l. 14. c. 13. XXIV. *Qua spe à Cæsare dimissus.*

CÆTERVM quod ad Aristobulum attinet, eadem habet Iosephus,[a] Cæsar inquit, occupata Roma, & Pompeio, vna cum Senatu vltra mare Ionium fugato, solutum vinculis Aristobulum decreuit in Syriam mittere, additis ei duabus legionibus, quo facilius ordinaret prouinciam; sed is breui frustratus est spe sua, quam ex accepta à Cæsare potestate conceperat, à Pópeianis veneno sublatus, & à Cæsarianis funeratus. Corpus autem eius diu melle curatum iacuit, donec Antonius id in Iudæam remissum, mandauit reponi in regum conditoriis.[b] Dicitur alibi missus Aristobulus in Syriã cum duabus cohortibus, sperante Cæsare se per eum & Syria, & Iudæa illi proxima petiturum; verum vtrobiq; in Græco legitur, παραδοὺς αὐτῷ δύο τάγματα, quæ vox modo cohortem, modo legionem significat, prout res, & locus exigunt. Hic autem ineptum est missum Regem, ad recuperandum regnum ab inimicis occupatum, cum duabus cohortibus. Ideoque vtrobique legionem vertere necesse est. *A Pompeianis occisus est.*

b In l. 1. de bello. c. 7.

XXV. *Extra patriã, &c.*

VBI autem veneno sublatus fuerit, Iosephus tacet; apparet id in Italia non contigisse, ex qua Pompeiani Cæsaris metu profugerant, sed in itinere in Syriam. Nam Pompeiani extra Italiam orientem versus, omnia hoc tempore terra marique possidebant. Plutarchus in Pompeio, ait ipsum in Syriam misisse socerum Scipionem, & Cnæum filium ad parandam classem, & prouinciam administrandam. Certe extra patriam mortuum Iosephus aperte testatur. Ita qui fratrem & patriam, regni & Pontificatus cupiditate, diu multumque turbauerat, fratre in pace Pontificatum gerente, vtroque priuatus, extra patriam peregre periit: & post crebra exilia & carceres, frequentesque clades, in ipso Romanorum bellorum incendio extinctus est; eo ipso tempore, quo se ope Cæsaris regnum Iudææ recuperaturum sperabat. Nec is finis eius malorum fuit. Nam Pompeius veritus ne filius eius Alexander, vel patris mortem vlturus, vel regnum sibi, vt antea vindicaturus, Cæsaris & ipse partes foueret in Syria, eum à Præside Syriæ iussit occidi.

XXVI. *Eius quoq; filius securi percussus.*

SCIPIO vero, inquit Iosephus, iussu Pompeii securi percussit Alexandrum Aristobuli filium, eo quod aliquando contra Romanos rebellauerat. (Id quidẽ crimini datũ est, ne sine causa talis vir cæsus videretur, causa tamẽ fuit metus: pergit.) Et hic quidem apud Antiochiam affectus est supplicio; fratres vero eius ad se recepit Ptolemęus Mennæus, (imo Mennæi filius, nam in Græco tam in antiq. quã de bello habetur, Πτολεμαῖος ὁ Μενναίου) Dynasta Chalcidis, quæ sita est in monte Libano. Nam misso Philippione filio Ascalonem, ad vxorem Aristobuli, iussit eam cum eo mittere ad se Antigonum filium, & filias; quarum alterius Alexandræ amore captus Philippio duxit eam coniugem: Deinde vero, occiso prius eo, Ptolemæus ipse duxit Alexandram, & Germanorum eius curam habere non destitit.[c] *Quid factũ reliqua familia.*

c videl. 1. de bel. c. 7.

XXVII. *Quo tẽpore hæc Aristobulo contigerint.*

HÆC porro omnia, præterquam de Philippionis cæde, quæ incerti est temporis, hoc anno contigisse, ex serie temporis, & rerum gestarum liquet. Nam Pompeius 16. Cal. Aprilis Brundusio profectus est, cum omnibus copiis quas habuerat, Cæsar postero die in oppidum introiit, concionatus est; inde Romam cõtendit, volens ante Cal. esse ad vrbem, & pauculos dies ibi commorari, deinde in Hispanias proficisci; quæ cum à M. Tullio scripta sint, vtique corrigendus est Dio, qui l. 41. tempus traiectionis Pompeii post autumnum ait incidisse, ἤδη γὰρ ἐν μετοπώρῳ ἦν.[d] Hinc quoque intelligitur Aprili mense dimissum Aristobulum; cum autem Iosephus dicat eum velociter in Syriam missum, breui spe sua frustratum esse, non est quod dubitemus eum hoc anno cæsum: & inde quam primum ad cædem Alexandri, eadem opera ventum esse.

d l. 9. ad Att. ep. 19.

XXVIII. *Cæsar Hispaniã adit.*

CÆSAR diebus aliquot Romæ consumptis, ab vrbe nequaquam præsidio militari destituta proficiscitur, atque in vlteriorem Galliam peruenit, quo cum venis-

Cæsar adit Hispaniam cum exercitu.

set, cognoscit missum in Hispaniam à Pompeio Vibullium Rufum, quem paucis diebus ante Corfinio captum dimiserat, profectum item Domitium ad occupandam Massiliam, septem actuariis nauibus: præmissos etiam legatos Massilienses domi nobiles, quos ab vrbe discedens Pompeius erat adhortatus, ne noua Cæsaris officia, veterem suorum in eos beneficiorum memoriam expellerent. Qua re moti Massilienses bellum pararunt, & Cæsari portas clauserunt, & à Cæsare euocati, postulatis eius domum relatis, renunciarunt intelligere se diuisum esse populũ Rom. in partes duas, neque sui esse iudicii discernere vtra pars causam iustionem habeat, vtriusque erga se beneficia agnoscere, ideoque neutrum eorum contra alterum velle iuuare, aut vrbe portúue recipere.

Massilienses cum vrbe non recipiunt.

XXIX. *Domitium à Pompeio recipiunt. A Cæsare obsidentur.*

INTEREA tamen cum Domitius Massiliam venisset, ab iis receptus vrbi præficitur, eique belli administrandi summa permittitur. Ea iniuria permotus Cæsar, legiones tres Massiliam adducit, turres vineasque ad oppugnationem vrbis agere, naues longas numero duodecim Arelate facere instituit; quibus effectis, armatisq. diebus 30. adductisque Massiliam, his D. Brutum præfecit. C. Trebonium legatũ ad oppugnationem Massiliæ relinquit.

Fabium cũ legion mittit in Hispaniam.

Dum hæc parat atque administrat, C. Fabium legatum cum legionibus tribus in Hispaniam præmittit, celeriterque Pyrenæos saltus occupari iubet, qui eo tempore à L. Afranio legato Pompeii, præsidiis tenebantur; reliquas legiones, quæ longius hyemabant subsequi iubet.

XXX. *Is Pirenaũ saltum superat.*

FABIVS adhibita celeritate, præsidium ex saltu deiecit, magnisque itineribus ad exercitum Afranii, qui iunctis cum Petreio copiis bellum ad Ilerdam gerere constituerant, contendit. Erant eorum legiones quinque, Hispanicæ cohortes 80. equitum circiter quinque millia. Nec pauciores Cæsar sub signis habebat. Cumque audisset Pompeium per Mauritaniam cum legionibus iter in Hispaniam facere, confestimque esse venturum; à tribunis militum, centurionibusque mutuas pecunias sumpsit, quas exercitui distribuit; quo facto duas res consecutus est, quod pignore animos centurionum deuinxit, & largitione redemit militum voluntates.

Prudẽs Cæsaris consilium.

Duas legiones amittit Fabius.

Fabius in Sicore flumine pontes effecerat duos, quibus pabulatores in vlteriorem regionem mittebat, cum quibus crebra fuere certamina. Cum autem aliquando pons vnus, pondere onerum ac iumentorum transeuntium fractus esset, Pompeiani in legiones duas, quæ iam transierant, impetum faciunt, easque grauiter premunt, dum Fabius, qui id suspicatus fuerat, altero ponte subsidia misit, quæ cum essent conspecta, prælium diremptum est, ac suas vterque legiones reduxit in castra. Dio tamen l. 41. vniuersos Cæsarianos, quos pons fractus interceperat, ab hoste deletos scribit, quod videtur à Cæsare dissimulatum.

XXXI. *Cæsar cum equitatu aduenit. Ad Ilerdã pugnatur.*

INTEREA Cæsar cum 900. equitibus aduenit, interruptum pontem perfici iubet: tum cum omnibus copiis triplici instructa acie ad Ilerdam proficiscitur. Ibi dum pars vtraque collem occupare nititur, non exiguo certamine ad 5. horas pugnatum est, vtrimque multi ceciderunt, sed Afraniani loco potiti sunt, vtrique tamen se victores prædicarunt.

Cæsariani è fame periclitantur.

Verum longe grauius adiere periculum à fame Cæsariani. Cum enim eorum castra essent intra duo flumina Sicorim & Cingam, & ingens aquarum vis è montibus prolapsa esset, exundante flumine pons vterque aquis abreptus est; quos cum plurimis diebus neque vis aquarum, neque ex altera parte obiectus hostis refici paterentur, & citra fluuium omnia esset absumpta, vel iamdudum Ilerdam comportata, & insuper copiæ Gallicæ, quas Cæsar subsequi iusserat, superuenissent, maxima videlicet inopia exercitus premebatur; adeo vt frumenti modius 50. denariis, id est ducentis sestertiis, siue decem lib. Tur. venderetur; vt iam Pompeiani debellatum putarent, idque Romam nunciarent, non sine inclinatione animorum in Pompeium, vt ait Dio.

XXXII. *Rem frumentariam Cæsar expedit.*

IN his angustiis Cæsar naues confici iubet, quales pridem in Britannia construxerat, quas carris iunctis noctu deuehit, millia passuum a castris 22. milites que his nauibus flumen transportat, continentemque ripæ collem improuiso occupat, eumque celeriter, priusquam ab aduersariis sentiatur, communit: huc legionem postea traducit, atque ex vtraque parte pontem biduo perficit. Ita comitatus, & qui frumenti causa processerunt tuto ad se recipit; & rem frumentariam expedire

incipit, celeriterque fortuna mutatur.

Caesar in Hispania vincit Pompeianos. *Victoria de Massiliens.*

Interea Massilienses nauali prælio cum Cæsariana classe congressi, quamuis numero nauium, & commoditate, & nauigandi peritia superiores, post acrem concertationem denique vincuntur. Et amissis 9. nauibus compelluntur in portum. Quod nisi euenisset ait Dio, vtique de rebus Cæsaris actum erat. Multos enim in Hispania illi ea victoria adiunxit, quod Cæsar ipse non dissimulat.

XXXIII. *Pompeiani abire constituunt.*

Quæ cum inquit, Cæsari ad Ilerdam essent nunciata, creuit videlicet militib. animus, & ponte ad commeatus omnes non libere solum vsi, sed magno sæpe aduersariorum damno, eos ad inopiam pabuli redegerunt. Quinque etiam ciuitates magnæ amicitiam Cæsaris per legatos expetierunt, præter multas alias longinquiores, eaque impetrata, frumento cæterisque rebus Cæsari adfuerunt. Cumque etiam, deriuato in cōplures fossas fluuio, vadum prope perfecisset, Afranius & Petreius veriti ne omnino frumento pabuloque intercluderentur, quod multum Cæsar equitatu valebat, constituunt ipsis locis excedere, & in Celtiberiam bellum transferre. Quod dum moliuntur tot tantisque molestiis diu noctuque, à Cæsarianis semper instantibus, affliguntur, tantaque rerum omnium premuntur penuria, vt deditionem facere coacti fuerint, pacti, vt ait Dio, vt & vis omnis à se abstineretur, neque contra Pompeium cum Cæsare militare cogerentur. Quod ille fideliter, vtiliterque præstitit.

Et à persequentibus Cæsarianis ad deditionem coguntur.

XXXIV. *Dimittuntur à Cæsare.*

Nec Cæsar aliud, inquit ipse, à ducibus verbis castigatis expetiit, quam vt exercitus, quos contra se tot annis aluerant, dimitterentur, ipsique prouinciis excederent. Id vero militibus periucundum fuit, vt qui victi aliquid incommodi expectauissent, vltro præmium missionis ferrent: ad eum tamen plerosque defecisse author est Dio. Cæsar autem, qui eis crebro pepercerat, dum Celtiberiam adire conarentur, & ea Cæsaris incredibili diligentia exclusi, Ilerdam molirentur repetere, etiam tum beneficiis affecit, nec quasi hostes, sed vt ciues, ac prope iam subditos tractauit; siue ille ingenita humanitate, siue studio firmandi imperii ducebatur; verissime enim à Sapiente dictum est.[a] *Misericordia & veritas custodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius.* Scribit enim Dio, ab hac humanitate omnes Hispaniæ ciuitates, & milites qui in eis erant, præter eos qui in Bœtica cum Varrone Pompeii legato erant, ad Cæsarem defecisse, eumque nihil ab eis præter pecunias exegisse. Sed hæc fusius à Dione, & Cæsare, ad finem vsque primi lib. perscribuntur.

a Prouerb. 20.28.

XXXV. *Obsidio Massilia vrgetur.*

Dum hæc in Hispania ex animi sententia geruntur à Cæsare, C. Trebonius legatus, qui ad oppugnationem Massiliæ relictus erat, machinis omnis generis, qua parte vrbs terra poterat adiri, diuexabat; nec se illi segnitur tum crebris eruptionibus, tum multitudine tormentorum, quæ iam pridem in Oppido habebant, tuebantur. Interim L. Nasidius ab Cn. Pompeio, cum classe nauium sedecim, in quibus paucæ erant æratæ, L. Domitio Massiliensibusque subsidio missus, fretoque Siciliæ imprudente atque inopinante Curione prouectus, cursum Massiliam versus perficit, præmissaque clam nauicula, Domitium Massiliensesque de suo aduentu certiores facit, eisque persuadet, vt nauali iterum prælio, additis suis auxiliis, confligant. A Massiliensibus, quasi in summa rerum desperatione, eminus cominusq. pugnatur. Vna res Bruto victoriæ aditum patefecit.

XXXVI. *Et clade nauali iterato afficitur.*

Nam naues triremes duæ conspicatæ nauem D. Bruti, quæ ex insigni facile agnosci poterat, duabus ex partibus sese in eam incitauerunt, sed Brutus re prouisa tantum celeritate nauis enisus est, vt paruo momento antecederet. Illæ adeo grauiter inter se incitatæ conflixerent, vt vehementissime vtræque ex concursu laborarent, altera vero perfracto rostro tota collabefierit; qua re animaduersa quæ proximæ ei loco ex Bruti classe erant, in eas impeditas impetum faciunt, celeriterque ambas deprimunt. Sed Nasidianæ naues nullo vsui fuerunt, celeriterque pugna excesserunt; non enim has aut conspectus patriæ, aut propinquorum præcepta, ad extremum vitæ periculum adire cogebant. Itaque ex eo numero nauium nulla desiderata est, ex Massiliensium classe quinque sunt depressæ, 4. captæ, vna cum Nasidianis profugit. Quæ omnes citeriorem Hispaniam petiuerunt. Ea clades cognita Massiliæ, tantus populum luctus excepit, vt vrbs ab hostibus capta eodem vestigio videretur.

XXXVII *Impetrant deditionis dilationē.*

NIHILOMINVS redintegrata est oppidi oppugnatio atque defensio; sed cum laboriosissimis operibus, & contra omnem vim atque iniuriam munitis, musculo ad oppidi turrim adacto, & compluribus lapidibus subductis, repentina ruina pars eius turris concidisset, & pars reliqua consequens procumberet in ruinam, Oppidani imminenti cæde, ac direptione perterriti, inermes cum infulis sese porta foras vniuersi proripiunt, ad legatos atque exercitum supplices manus tendunt, & ad pedes proiecti impetrant, vt vrbis deditio ad Cæsaris aduentum differatur. Itaque vtrimque ab armis cessatur, induciarum quodam genere misericordia facto. At hostes idoneum nacti tempus interiectis aliquot diebus, Romanis cessantibus, dissipatisque, eruptione facta ignem operibus iniiciunt, qui vento adiutus, omnia prius consumpsit, quam quemadmodum accidisset, animaduerti posset.

Eaque perfide abutūtur.

XXXVIII. *Cæsar Hispanias recipit, ac constituit.*

QVÆ dum Trebonius ingenti studio ac labore restaurat, Cæsar qui vlteriorem etiā Hispaniam, omnibus deditionem, inuito M. Varrone facientibus, summa celeritate receperat, conuentu Cordubæ ac Tarracone, pro constituendis prouinciis habito, deuinctisque omnibus beneuolentia atque beneficiis, pedibus Narbonem, atque inde Massiliam peruenit. Ibi legem de Dictatore latam, seseque Dictatorem dictum à M. Lepido Prætore cognoscit.

Massiliæ se Dictatorem factū noscit.

Massiliæ deditio. *Fuga Domitii.*

Massilienses omnibus defessi malis, rei frumentariæ ad summam inopiam adducti, bis prælio nauali superati, crebris eruptionibus fusi, graui etiam pestilentia conflictati, deiecta turri, labefactata magna parte muri, auxiliis prouinciarum & exercituum desperatis, quos in Cæsaris potestatem venisse cognouerant, sese dedere sine fraude constituunt. Quo cognito L. Domitius nauibus tribus comparatis, nactus turbidam tempestatem est profectus. Quem cum Brutus expeditis nauigiis sequeretur, duæ perterritæ in portum se receperunt, tertia in qua erat Domitius, fugere perseuerauit. Massilienses arma tormentaque ex oppido, vt est imperatum, proferunt, naues ex portu, naualibusque educunt, pecuniam ex publico tradunt. Quibus rebus confectis, Cæsar magis eos pro nomine & vetustate, quā pro meritis in se ciuitatis conseruans, duas ibi legiones præsidio relinquit, cæteras in Italiam mittit; ipse ad vrbem proficiscitur.

Cesar vrbē adit.

XXXIX. *Seditio Cæsarianorū.*

HVIC Cæsaris narrationi addit Dio l. 41. Placentiæ Cæsarianos quosdam milites tumultuatos esse, & imperium detrectasse, obtendentes confectos se laboribus; re autem vera indigne ferentes sibi diripiendæ regionis, cæterarumque suarum cupiditatum exequendarum non fieri potestatem; arbitrabantur autem se hac ratione omnia à Cæsare impetraturos, adeo ipsorum opera tunc indigente. At Cæsar nequaquam eis cessit, sed conuocato omni exercitu, partim quo à seditiosis tutior esset, partim vt reliqui cæterorum castigatione in officio continerentur, longa oratione eorum, qui in culpa erant, mores, vitiaque in sua indulgentia reprehendit; qui patriam, non secus ac barbaras fecerint nationes, populari velint, qui defectionem minentur, qui dominari suis ducibus atque imperatoribus cupiant, qui innocentes iniustissimis querelis seditionis peste contaminent. Denique nocentissimos sorte deligit ad mortem, cæteros exauctoratos dimittit, quos tamen pœnitentia correctos, iterum sub signa sua recepit. Appianus ait inuentos 120. seditionis autores, eisque Tribunos supplices hactenus veniam impetrasse, vt in duodecim, in quos sors incidisset, animaduerteretur: ex his autem vnum compertum esse abfuisse seditionis tempore, pro eoque Cæsarem centurionē, qui eum detulerat, occidisse.

Vt ab eo compressa.

XL. *Dictaturā assumit, ac moderate gerit.*

PERGIT autem de Cæsaris Dictatura dicere Dio, Cæsarem simulátque Romam peruenit, Dictaturam iniisse, nihilque asperum in ea gessisse, sed exulibus omnibus, Milone excepto, liberum reditum fecisse, qui scilicet ambitus Pompeia lege damnati fuerant, vt ait ipsemet Cæsar: & sapienter ille quidem, vt qui ea lege maxime omnium reus erat. Verum Milonis alia causa fuerat; vis enim & Clodiana cædes eum exulem fecerant, additque magistratus in sequentem annum dixisse, metum nouarum tabularum sustulisse, ærique alieno magna industria atque æquitate prouidisse. Cæsar autem ipse l. 3. scribit, se habente comitia Consules creatos, in sequentem videlicet annum, Iulium Cæsarem, & P. Seruilium. Is enim erat, inquit, annus, quo per leges ei Consulem fieri liceret; legem intelligit, quæ iubebat intra duos Consulatus decennium interiici, Consul autem cum Bibulo fuerat anno 794. reliquorum item omnium magistratuum comitiis præfuisse,

Consul designatur. *Dictaturā quatenus deposuit.*

moxque post vndecimum diem Dictatura se abdicasse: quod affirmat etiam Plut. in Cæsare, additque proscriptorum sub Sylla liberos famæ restituisse; honorum scilicet vt reliquos ciues voluisse esse participes. Inuidiosum autem vitauit nomen, cum tamen supremam omnium haberet potestatem, & totum, qui tum erat Romæ, Senatum sibi haberet obsecundantem, vt scribit idem Dio.

XLI. *Clades Curionis in Africa.*

Contigit hoc ipso anno clades Curionis in Africa, quæ cæterarũ Cæsaris victoriarum cursum tardaret, lætitiamque temperaret. Eam fuse admodum describit Cæsar l. 2. Vt è Sicilia cum duabus legionibus & quingentis equitibus in Africam traiecerit, & secundis aliquot præliis contra Pompeianos vsus, Imperatoris nomen ab exercitu adeptus sit, suorum defectionem sapienter opportuna oratione, vitarit; & castris aduersariorum potitus, eos Vticam ex fuga profectos obsederit, vrbẽque ipsam ad colloquia de deditione impulerit. Hæc Cæsar; quæ nimium videtur Dio amplificare, cum ait P. Attium Varum, nam is rem Pompeianam tum in Africa tuebatur, multosque sub se milites, multasque vrbes habebat, prælio victum omnia amisisse. Interea nuncii ab Rege Iuba venerunt, qui illum cum magnis copiis adesse dicerent, & ad Vticæ propugnationem hortarentur.

XLII. *In fraudẽ inductus à Iuba deletur.*

Hic Curio sese in castra Corneliana recepit, vt iustioribus copiis, quas ex Sicilia euocaret, cum Mauro confligeret: verum in fraudem inductus à perfidis quibusdam oppidanis, credidit Regem ipsum reuocatum finitimo bello, in regno substitisse, adesse tantũ Saburam eius præfectum cum mediocribus copiis. Itaque mutato consilio, prælio rem committere constituit, pristina felicitate, animi magnitudine, adolescentia, & fiducia rei bene gerendæ stimulante. Et prima quidẽ nocte præmissi equites cum Sabura rem feliciter conficiunt; inopinantes quippe opprimunt, multos cædunt, fundunt, fugantque. At postridie cum omnibus copiis redintegrato certamine, à duobus millibus Gallorum & Hispanorum equitum, quos Rex summiserat, circumfusus, cum toto exercitu deletus est. Qui in castris præsidio relicti erant, dum effugere in Siciliam properant, ipsa festinatione ac timore impediti, multi in exitu Africæ pereunt, pauci in Siciliam euadunt.

XLIII. *Iuba in eũ infensus.*

Dio scribit Iubam Hiempsalis filium hoc bellum suscepisse contra Curionem, non solum quod Pompeii causam, Senatusque prætulerat, sed quod nominatim Curioni erat infensus, quod is Tribunus plebis regno eum spoliare, regionemque publicam Romanis facere intenderat. Et quoniam eum non tam à se reiicere, quam supplicium de illo sumere decreuerat, noluit eum aduentu suo terrere, & cogere vt in tutum se reciperet, sed necopinãtem magnitudine copiarum opprimere, sicut ex Cæsare diximus. Sic Curio, qui bellum ciuile maxime accenderat, cum magna sibi præmia à victore Cæsare polliceretur, mature periit. Iuba autem à Pompeio, & reliquis qui in Macedonia erant, senatoribus, honoribus affectus, Rexque appellatus est. A Cæsare vero, iisque qui in vrbe erant, hostis iudicatus est, contra Bocchus & Bogud, quod hostes illorum essent, reges dicti sunt.

XLIV. *Alia Cæsariana clades.*

Refert & aliam Cæsarianorum cladem Dio, hoc ipso anno in Dalmatia acceptam; scribit enim M. Octauium, & L. Scribonium Libonem, Pompeii classe vsos, P. Cornelium Dolabellam, ex Dalmatia profligasse. Dehinc C. Antonium subuenire ei volentem, in exiguam quandam insulam compulisse, ibique ab incolis desertum, fame pressum, cum omnibus suis captum esse, paucis exceptis, quorum aliqui in continentem effugerunt, alii cum mare traiicerent, & iam intercipiendi essent, sibi manus attulerunt.

XLV. *Turbæ in Ægypto.*

Quod ad rem Ægyptiacam attinet, male in regni administratione inter fratrem ac sororem conuenisse, lites inter eos anno seq. à Cæsare cõpositæ, aperte probant; quin etiam cum eò Pompeius ex acie profugit, Ptolemæus castra ad Pelusium habebat, quod bellum cum sorore Cleopatra gereret, vt ait Dio l. 42. & Cæsar ipse [a] Pompeius, inquit, Pelusium peruenit; ibi casu Rex erat Ptolemæus, puer ætate, magnis copiis cum sorore Cleopatra gerens bellum, quam paucis ante mensibus, per suos propinquos, atque amicos, regno expulerat, castraque Cleopatræ, non lõgo spatio ab eius castris distabant &c. Dio autem significat id superbia Alexandrinorum esse factũ, rem indignã existimantiũ sub imperio esse fœminæ, quod scilicet cum maior natu esset, omnia administraret; fratre puero, eodẽq; licet marito contẽpto. Adeo vt Isid. in chron. dicat eam fratrem Ptolem. regno fraudare voluisse.

[a] l. 3. de bel. ciu.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4006.

1. N. v. Plut. in Cæsare ait epistolam ab Antonio prolatam in concionem, & inuitis Coss. recitatam. At Cæsar literas suas à Fabio Consulibus redditas scribit, si tamen locus ille, in ipso limine primi libri de bello ciuili, mendo caret. Nam, vt illic viri eruditi annotarunt, dum hęc in Italia gerebantur, C. Fabius apud Æduos cũ quatuor legionibus hyemabat, vnde eum Cæsar nõ prius reuocauit, quam ad Massiliã subsistere coactus est, cum in Hispaniam iter suscepisset. Itaque ex Dione corrigendus est locus, & harum literarum tabellarius non Fabius, sed Curio agnoscendus est.

Nam etsi nullum tunc erat bellum in Gallia, prouinciam tamen cum armis tenebat, iã decimum annum. Tenuisti inquit, Cic. ep. 9. l. 7. ad Att. prouinciam per annos decem, tibi non à Senatu, sed à teipso per vim, & per factionem datos, præterit tempus legitimum non legis, sed libidinis tuæ, fac tamẽ legis &c. 2. N. xxix.

ROMANVM IMPERIVM.

ANNVS MVNDI 4006. SEXTÆ ÆTATIS 491.

HYRCANI II. PONTIF. 28. IMPERII ROMANORVM, ET C. IVLII CÆSARIS PRIMVS. PRÆSIDE SYRIÆ METELLO SCIPIONE HERODIS 25. PTOL. DIONYSII ET CLEOPATRÆ 3. OLYMP. 183. AN. I. VRBIS COND. 705. COSS. C. IVLIO CÆSARE II. ET P. SERVILIO ISAVRICO. BELLI CIVILIS 2. PHARSALICVM.

ANNVS ANTE CHRISTVM 47.

I. *Imperii Romani exordium.*

ENASCITVR hoc anno Romanum Imperium, tot ante iam seculis à Daniele pronunciatum.[a] *Et regnum quartum erit velut ferrum; quomodo ferrum comminuit, & domat omnia, sic comminuet, & conteret omnia hæc.* Iam Assyriorum imperium sua prope vetustate labefactatum ceciderat, & in Babyloniorum, Medorumque regna resurgens, succrescensq; reuixerat: iam quasi de radice colubri egrediente regulo, & semine eius absorbente volucrem, Cyrus extulerat caput; & vtroque contrito regno, atque comminuto, Persarum imperium robur acceperat, magnaque Asiæ, Africæ, atque Europæ parte late dominabatur; cum irruentibus Macedonibus, orbis terrarum vnius Alexandri iugo subiectus est, subitoque in plura fragmenta discissus, venturam ruinam cœpit sua ipsius diuisione polliceri: quando Romana potentia, Italia vniuersa perdomita, foras prodiit, Siciliam cum reliquis insulis, Carthaginem cum Africa, Hispaniamque perdomuit; Inde in Græciam, Macedoniam, Asiamque transgressa, omnes sibi reges ad Parthos vsque subiecit, Ægypto vix tenui atque extrema lacinia, Græcorum Imperium in paucolos deinceps annos, retinente.

a c. 2. 40.

b Esa. 14. 29.

II. *A C. Cæsare occupatur.*

Ratio temporis.

CVM C. Iulius Cæsar dominandi cupiditate flagrans, potentiã suam, opes, industriam, amicos, bellandi peritiam, atque felicitatem, vires denique Imperii Romani, ad eius euertẽdam libertatem, & suum ipsius dominatum stabiliendum conuertit. Habuit ille Syllæ Dictaturam in quam intueretur, cuius fœlicitatem exprimeret, quam constanter retineret, cuius crudelitatem auersaretur. Hæc omnia diu meditata, præparataque hoc anno confici cœperunt. Autor Eusebius in Chronico, qui hoc primo anno Olympiad. 183. quæ Theodorum Messenium coronauit, & his quos prænotauimus Coss. [c] Romanorum, inquit, primus regnauit C. Iulius Cæsar ann. 4. mens. 7. Cassiodorus quoque secutus Euseb. ait primum Romanorum singulare hoc anno imperium obtinuisse, ab eoque Romanos principes Cæsares appellatos, imperasse autem ann. 4. mens. 6.

Nicephorus in suo Chronico ait Cæsarem anno 3. Cleopatræ Romæ primum occupasse regnum, idque annos 4. & menses septem tenuisse. Sed de tempore regni eius, exactius in fine dicetur. Id autem series ipsa rerum gestarum, & penitus prostrata hoc anno cæde Pompei Romana libertas manifeste probat. Et Antiochenorum consuetudo, qui ab hoc anno primo Cæsaris sua tempora computare cœperũt,

Ῥωμαίων ἐμονάρχησε Γ. ἰούλιος Καῖσαρ, ἔτη δ. μῆνας ζ.

vt author est idem Eusebius, & quidem, vt vult Scalig. à Cal. Octobris (48. annis ante Christum natum, aut potius 47.) Quo tempore Pompeio, vt dicemus occiso, sublato æmulo imperii, in Rep. princeps fuit. Nec est qui de hoc Romanæ monarchiæ initio dissentiat, etsi aliqui Romanorum Consulum Chronologiam, siue vrbis conditæ vno anno faciunt tardiorem. Vt nil sit opus catalogum hic authorum tam antiquorum, quam recentium describere.

III. *Res anni huius.*

OBMVRMVRAVERE igitur toto anno præterito, magno sonitu Italicæ nubes, & tẽpestate nunc in Occidentem, nunc in Meridiem, nunc in Orientem delatæ, terrificum fulmen hoc anno in Pompeii Magni caput excusserunt, eodemque impetu capiti Cæsaris diadema imposuerũt. Is ipse rem totam distinctius cæteris accuratiusque [a] tradidit, ex quo præcipua eliciemus. De rebus autẽ Ægyptiacis, Syriacisque in cursu dicemus, quoniam eas Cæsarianum bellum secum trahit, nec satis commode suis distraherentur locis.

[a] lib 3. ciu.

IV. *Cæsar abit ab vrbe abdicata Dictatura.*

CÆSAR abdicata post vndecimum diem Dictatura, nihil habuit antiquius, quam vt Pompeium, in quo totius belli cardo vertebatur, quam primum adiret, vt eum, si quo modo fieri posset, ad honestas aliquas pacis conditiones adduceret, aut cum eo de victoria ferro decerneret. Ab vrbe igitur profectus, Seruilium Romæ Consulem reliquit. Interim autem qui Thessalonicæ erant, nullos magistratus crearunt, quamuis ibi cum Coss. CC. senatores agerent; sed retentis iisdem magistratibus appellationes mutarunt, vt pro Coss. & Præt. Procoss. & Proprætο. dicerentur. Ita Dio, qui etiam scribit [b] Cæsarem sub discessum suum donaria omnia cum aliis ex locis, tam ex Capitolio sustulisse, & ita sub anni exitum, antequam iniret magistratum, Brundusium contendisse. Quod si verum est, mirum est ab eodem Cæsare hoc ipso anno accusari Scipionẽ, & T. Arupium, qui pecuniam auferre voluerant, ex Dianæ templo, iactareque se quod illi pecuniæ bis auxilio fuerit. Neq; enim minore sacrilegio Iouis Capitolini, quam Dianæ Ephesiæ templum spoliabatur. Sed iam expilandis in Gallia templis, vt ex Suetonio diximus, & Saturnio Romæ, vt auctor est Plut. in eius vita, sacrilegii rudimenta fecerat.

[b] Lib. 41.

V. *Brundusio in Epirum trãsit, eam que occupat.*

EGRESSVS ergo Roma Brundusium venit, quo legiones duodecim, omnemque equitatum venire iusserat, indeque pridie nonas Ianuarias soluit, circa solstitium brumale: [c] sed inopia nauium 20. millia legionariorum militum, & 600. equites trãsportare vix potuit. Pompeius annuum spacium ad comparandas copias nactus, omnia bello necessaria, per otium præparauit, totaque Asia auxilia expetiit, ne Parthis quidem intentatis, licet à cæde Crassi hostes iudicati fuissent. Ab Orode tamen responsum est, si Syria sibi concederetur, auxilio futurum, ideoque Syriam nõ adeptus, suppetias non tulit. Inopinato tamẽ Cæsaris aduentu occupatus est, quod eum diutius Hispaniensi bello detentum iri sperabat. Sed is celeriter traiecit incolumis, tametsi portus omnes, littoraque à Pompeianis tenerentur: moxque Oricũ & Apolloniam, oppida ad littus posita, deditione accepit; quorum exemplum aliæ certatim vicinæ ciuitates, totaque Epirus secuta est.

[c] Plut. in Pomp.

VI. *Duces Dyrrachium conueniũt.*

QVIBVS cognitis Pompeius Dyrrachio timens, quod illuc totum belli apparatum pene contulerat, Thessalonica, vbi hyemare constituerat, profectus, diurnis, nocturnisque itineribus Dyrrachium contendit, quo etiam properabat Cæsar, & vterque castra ad flumen Apsum posuit, eoque interiecto diuidebantur. Ibi vterq; diu commoratus, damnaque poterat, citra vniuersam dimicationẽ, aduersariis inferebat. Pompeius & copiis potior erat, & commeatu pridem præparato; insuper Bibulo toti classi præposito. Plutarchus [d] ait Pompeium præfecisse toti classi, quæ innumeris nauibus constabat, Catonem; monitu autem amicorum veritũ ne si terra vicisset, mari ei contra Catonem pugnandum esset, vt publicæ libertatis indefessum propugnatorem; mutata sentẽtia, & patefacta ambitione sua, classi Bibulum præfecisse. Ergo classe potens Pompeius etiam mare habebat in potestate, vt naues ad Cæsarem ex Italia venire, neque cum milite, neque cum commeatu possent, sine summo salutis discrimine, quod in exceptos Bibulus ferro flammisque sæuiret; qui vicissim salo iactatus, terram attingere Cæsarianis prohibentibus non poterat, ex quo post frustra tentatas inducias, morbo correptus, breuiq; confectus est.

[d] in Cato. min.

VII. *Cæsar accersit Antonium.*

SVB hoc tempus cum iam præcipitante hyeme, Antonius cum reliquis copiis ad Cæsarem non veniret, quod Bibuli diligentiam in maris custodia timeret, scrip-

sit adeum seuerius Cæsar, vt nactus idoneum ventum, ne occasioně nauigandi dimitteret. At Dio ait Cæsarem suspicatum ne ille vellet se medium inter vtramque partem seruare, & euentum rerum, vt contigit in bellis ciuilibus, opperiri; ideoque solum in Italiam ignotum traiicere voluisse, lembum conscendisse, quasi à Cæsare missum. Cumque tempestas aduersa terrorem nauclero incuteret, & inuitum retro ageret, hominem confirmasse sui manifestatione, cum eo dicto, *Bono animo esto, Cæsarem vehis.* Nec tamen traiicere potuisse, sed perseuerante tempestate, multo exhausto labore, in terram rediisse.

VIII. *Pax frustra tentata.* CVM autem propter castrorum vicinitatem crebris colloquis inter se milites agerent, de legatis etiam mittendis, qui de pace agerent, actum est, sed res successu caruit; quod Pompeius ea de re Vibullium agentem, cum his verbis repulerat: *Quid mihi aut vita, aut ciuitate opus est, quam beneficio Cæsaris habere videbor?* quodque legatos de pace agentes, tela vndique a Cæsarianis immissa interruperunt. Dio scribit colloquia de pace irrita fuisse, quod vterque summum imperium peteret, vterque victoriam speraret, & existimaret etiam redintegrata concordia, alterum mox causam dissidio præbiturum, quod neuter quidquam alteri vellet vlla in re cedere. Neque posterior vllo mortalium Pompeius esse vellet, & Cæsar omnium primus esse cuperet. Sic Dio, verius fortasse Poëta Lucan. 1. *Nec quemquam iam ferre potest, Cæsarue priorem, Pompeiusue parem.* Certe probabilius: nam Pompeius grandior erat natu, & imperio clarissimisque rebus gestis prior. Dionis tamen sententiæ fauet illud responsum, quod in Cæsaris vita recitat Plutarch. datum à Cæsare, amicis per iocum quærentibus, num in quodam pago in Alpibus regnaret ambitio, & contentiones de priuatu; serio enim respondisse tradit, malle se apud hos primum esse, quam Romæ secundum. *Cæsaris ambitio.*

IX. *Maritima pugna; incrementa copiarum.* INTEREA vario euentu Libo & Antonius Brundusii nauibus certant, iste pro Cæsare, ille pro Pompeio: deinde ad Nymphæum Coponius, qui Rhodiæ classi præerat, contra eundem Antonium & Calenum; sed vtrobique initia Pompeianis, exitus Cæsarianis fauit. Antonius 4. legiones ad Cæsarem, & equites octingétos adduxit, eique se, quamuis repugnăte Pompeio, coniunxit. Vicissim autem Scipio è Syria, quam multa pecuniarum exactione vexauerat, euocatus à Pompeio, ad eum veniens, Asiæ ciuitates suis militibus diripiendas dedit, vt scilicet eos confirmaret, qui negabant se contra ciuem, & Consulem populi Rom. arma laturos. Seque in Thessalia Pompeio coniunxit. De huius Scipionis auaritia multa refert Cæsar, & inter alia eum in singula capita seruorŭ ac liberorum tributa imposuisse, imo in singulas domorum columnas, atque ostia (etiam frumentum, milites, remiges, arma, tormenta, vecturas imperasset) & cuius rei modo nomen reperiri poterat, hoc satis esse ad pecunias cogendas videbatur. Cumque non solum vrbibus, sed pene vicis castellisque singulis cum imperio præficeret, qui horum quid acerbissime crudelissimeque fecerat, is & vir & ciuis optimus habebatur. Hæc fere ipse. *Scipionis auaritia.*

X. *Pugna, & Pompeii victoria Non indemnis.* DENIQVE post varias vltro citroque velitationes, incursus, prælia, damna, vtrinque accepta atque illata post multas castrorum, præsidiorum, consiliorum, munitionumque commutationes, quæ diligentius à Cæsare recensentur; vna tamen grauior ad Dyrrachium fuit, in qua Cæsar ait desideratos milites è suis 960. viros primarios 30. signa militaria 32. amissa. At Plut. ait duo millia cecidisse, omnibus in fugam impulsis, potuisse Pompeium in castra irrumpere, sed timuisse; ideoque Cæsarem ad amicos dixisse, victoriam eo die penes hostem futuram, si vincere sciuisset. Idem habet Suetonius Magno tamen detriměto hæc victoria Pompeianis fuit, Isti siquidem propter eam superbia inflati, Imperatori suo peruicaces effecti sunt, & multis eum cauillis insectati, cunctatione frăgere volentem aduersarium, ad pugnam vel inuitum perpulerunt. Indeque factum vt Cæsarĕ, inopia cogĕte, in Thessalicum profectŭ, sequeretur: quo tamen ille in itinere nŏ parum res suas correxit. *a Appian. & Plutar.*

XI. *Insignis culpa Pompeii.* ADDIT etiam Plut. alterum Pompeii peccatum in hæc pugna; quod adactus pedestribus copiis confligere, non classe cinxisset se, vt si terra cespitasset, illico ad manum par haberet maritimum robur, & vires tam ingentes. Neque enim, inquit, fuit Pompeii peccatum maius, neque consilium callidius Cæsaris, quam quod tam procul à subsidio nautico præliŭ retraxerit. Ergo vterq; Imperator in Thessaliam venit, vterque aduersario imminens, vterq; in pugnæ ac loci opportunitatem intě-

tus. Vtriusque exercitu, propter felicē quendam successum ad Gomphos, & Dyrachium, bene animato, & victoriam animo præcipiente. Nec tamen Pompeius elici se ad pugnam patiebatur, sed castra in colle habebat, & ad infimas montis radices aciem instruebat. Itaque statuebat Cæsar semper cum exercitu iter facere, vt mouendis castris, pluribusque locis adeundis commodiore frumentaria re vteretur, simulque in itinere, vt aliquam occasionem dimicandi nancisceretur, & insolitum ad laborem Pompeii exercitum, quotidianis itineribus defatigaret.

XII. *Apparatus vtrinq; ad pugnā.*

HIS constitutis rebus, signo iam profectionis dato, animaduertit Cæsar longius à vallo Pompeii aciem esse progressam, vt non iniquo loco posse dimicari videretur; ergo repudiato profectionis consilio, expeditas copias educit, dicens adesse expectatam diem, qua ipsis cum viris, non cum fame & inopia dimicandum esset. Et Pompeius quidem, qui equitatu superior erat, sperabat ab eo dextrum Cæsaris cornu aggressum, ac circumuentum iri; itaque perturbato exercitu, se victoria sine sanguine potiturum. Ergo sinistrum ipse cornu cum duabus legionibus occupauit, mediam aciem cum legionibus Syriacis tenebat Scipio, in dextero cornu erat Afranius, & cum eo Hispani ac Cilices, numeroque 110. cohortes expleuerat, quæ erant 45. millia; At Cæsar in acie habuit 80. cohortes, quæ summa erat viginti duorum millium. Sinistro cornu Antonium, dextro P. Syllam, media acie Cn. Domitium præposuerat; ipse contra Cn. Pompeium constitit. Timens autem ne à multitudine equitum dextrum cornu circumueniretur, celeriter ex tertia acie singulas cohortes detraxit, atque ex his quartam instituit, sex cohortibus conflatam. Et equitatui opposuit, monuitque eius diei victoriam in earum cohortium virtute constare, simulque toti exercitui imperauit, ne iniussu suo concurreret.

XIII. *Et pugnæ initium.*

INTER duas acies tamen erat relictum spatii, vt satis esset ad concursum vtriusque exercitus; Et Cæsariani quidem de more ad medium vsque spacium procurrere, Pompeianis de industria quiescentibus, & expectantibus, vt duplicato cursu tum vis Cæsarianorum infringeretur, tum ordines dissiparentur; parum vtili consilio, & vt pristinis maiorum institutis contrario, ita & idoneo ad militarem alacritatem, quæ cursu & clamore colligitur, retundendam, vt ait Cæsar. Plut. autem & Appianus alio hanc cursus inhibitionem retulere, non vtique ad Cæsaris mentem. Ergo Cæsariani cum animaduertissent non concurri à Pompeianis, sua ipsi sponte cursum represserunt, paruoque spacio temporis in medio intermisso, rursūque renouato cursu pila miserunt, & celeriter gladios strinxerunt; idem strenue à Pompeianis factum est. Initium pugnæ Dio ab auxiliariis factum ait, quod ciues ipsi vtrinque mœrore defixi hærerent; aliaque id genus nonnulla tradit, quæ theatrum magis quam campum redolent.

XIV. *Initium & causa Cæsariana victoriæ.*

EODEM tempore equites à sinistro Pompeii cornu, vniuersi procucurrerunt, omnisque multitudo sagittariorum se profudit; quorum impetum Cæsaris equitatus non tulit, sed paullum loco motus cessit: equitesque Pompeiani hoc acrius instare, & se turmatim explicare, aciemque hostilem à latere aperto circuire cœperunt. Cum Cæsar quartæ illi aciei sex cohortium signum dedit, quibus celeriter procurrentibus, tanta vi in Pompeii equites impetum fecerunt, vt eorum nemo consisteret; sed protinus in fugam versi, montes altissimos peterent. Quorum præsidio destituti sagittarii, funditoresque interfecti sunt. Eodem impetu hæ cohortes sinistrum cornu, pugnantibus adhuc ac resistentibus Pompeianis, circumierunt, eosque à tergo sunt adorti; Sicque Pompeiani, qui circumuenire parabant Cæsaris equitatum, circumueniri ipsimet, atque vtrimque cædi cœperunt.[a]

[a] Plut.

XV. *Totius aciei Pompeianæ fuga, & clades.*

EODEM tempore tertiam aciem Cæsar, quæ quieta fuerat, & se ad id tempus loco tenuerat, procurrere iussit: ita cum recentes atque integri defessis succederent, alii autem à tergo adorirentur; sustinere Pompeiani non potuerunt, atque vniuersi terga verterunt. Pompeius vt equitatum, cui maxime confidebat, pulsum vidit, aliis diffisus acie excessit; protinusque se equo in castra contulit, iubens centuriones, quos ad Prætoriam portam posuerat, tueri castra, si quid durius accidisset, ac defendere diligenter, veritus quod mox accidit. Nam Cæsar perterritis, & intra vallum compulsis, nullum spatium colligendi sui dandum existimans, castra oppugnare instituit, quę aliquandiu defensa à Thracibus, qui ad eorum custodiam relicti fuerant, tandem telorum multitudini cesserunt, seque fuga cum reliquis ad montes al-

Eius castra expugnantur.

tissimos, qui ad castra pertinebant, contulere. Victoriam hanc contigisse 19. Augusti scribit Ioan. Georgius in sua Chronol. c. 190. sed neminem laudat autorem.

XVI. *Pompeii fuga temeraria.* POMPEIVS iam cum intra vallum Cæsariani versarentur, equum nactus, detractis insignibus Imperatoris decumana porta se ex castris eiecit. Plut. ait Pompeium aliquandiu attonitum in Prætorio sedisse, cum magnam manum tergis fugientium inhærentem vidit, & vno agmine in castra irrumpentem. Illeque vna voce emissa, *etiamne in castra?* sumpta veste præsenti fortunæ conueniente, clam castris excessisse. Protinus equo citato Larissam contendit, neque ibi constitit, sed eadem celeritate paucos suorum ex fuga nactus, nocturno itinere non intermisso, comitatu equitum 30. ad mare peruenit. Indeque Syriam cogitabat, si Cæsar instaret. I. Non temere fortasse à Dione l. 42. accusatus, quod nimium cito, & suæ virtutis, & vicissitudinis rerum, quæ exiguo momento commutantur, & copiarum quæ adhuc supererant oblitus, spem omnem de rebus suis abiecerit; neque mature isti cladi, si qua contigisset, prospexerit, quod victoriam nimium certo sibi spoponderat; ex quo factum sit, vt simulatque prælio victus est, mirum in modum attonitus, neque consilium commodum, neque spem firmam fortunæ denuo periclitandæ capere potuerit. Addit autem non esse ingressum Larissam, nequa in culpa propterea Larissæi essent apud Cæsarem, sed hortatum eos, vt ad victoris amicitiam accederent, naui oneraria ad Lesbum esse aduectum, vbi vxorem suam Corneliam, Sextumque filium habebat, iisque acceptis enauigasse. Eadem fere habet Plutar. qui tamen id dicit de Mitylenæis, quod Dio de Larissæis. Appianus quoque cum exercitus tres commemorasset, ex Pompeiani reliquiis collectos, tantæ fuerunt inquit Pompeianorum reliquiæ; quas suus Imperator, mentem diis adimentibus, fugiens neglexerat. [a] in Pomp.

XVII. *Cæsar Pompeianos persequitur.* INTEREA Cæsar castris potitus, & scriniis Pompeii, literas plerasque ne legere quidem voluit, sed incendit, ne quid ex iis grauius in quenquam statuere cogeretur; montem ad quem multi ex acie, castrisque profugerant, opere circumuenire instituit; sed Pompeiani propter penuriam aquæ loco diffisi, vniuersi Larissam versus se recipiunt: quos Cæsar cum 4. legionibus secutus, cum se in alium quoque montem recepissent, quem flumen subluebat, statim munitione flumen à monte seclusit, ne noctu Pompeiani aquari possent; quo iam perfecto opere, illi de deditione missis legatis agere cœperunt; pauci senatorii ordinis, qui se iis coniunxerant nocte fuga salutem petierunt. Reliqui sub lucem proiectis armis, veniam & salutem à Cæsare obtinuerunt: qui eadem die Larissam mutatis legionibus peruenit.

XVIII. *Magnitudo cladis.* IN eo prælio Cæsar non amplius ducentos milites desiderauit, vel vt alii supputant, inquit Appianus, 1200. sed centuriones fortes viros circiter 30. amisit, ex Pōpeiano exercitu circiter 15. millia cecidisse videbantur. Etsi Plut. in Cæs. & Pollio apud Appianum, dicat non plus sex millia militum interfecta, reliquos autem qui cecidere seruos fuisse, & in expugnatione castrorum occisos: quasi ij castra defenderent, & non militum fortissimi, vt Cæsar ipse significat. Appianus vero ait Cæsarem per præconem iussisse ciuibus parci, & in sola sæuiri auxilia, itaque factum; victos ad victores accurrentes, & ex lingua facile notos esse seruatos, ac stetisse securos. Quod si factum fuisset, puto Cæsarem, qui clementiæ suæ argumenta passim colligit, id non fuisse prætermissurum; Sed in deditionē venerunt amplius millia 24. signa militaria relata 180. ex prælio, aquilæ 9. Scribit Dio [b] Cæsarem ex dedititiis quotquot gregarii erant, abolitis iniuriis legionibus suis adscripsisse. Ex senatoribus vero, equitibusque, quos ante etiam captos misericordia prosecutus fuerat, omnes morte mulctasse; exceptis iis quos amici eius, singulis enim vnius salutem donauit, à supplicio exemerunt. Tradit Asinius Pollio apud Plut. in Cæsare, & Sueton. [c] acie Pharsalica cæsos prospicientem dixisse. Hoc voluerunt: tantis rebus gestis C. Cæsar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petiissem. [b] sub fi. l. 41 [c] l. 1. c. 30.

XIX. *Cæsar fugientem Pompeium persequitur.* CÆSAR omnibus rebus postpositis, persequi statuit Pompeium, quo se cumq; ille ex fuga recepisset, ne rursum copias alias comparare, & bellum renouare posset. At ille Amphipoli vna nocte ad anchoram cōstitit, & corrogata ab Amphipolitis ad necessarios sumptus pecunia, cognito Cæsaris aduentu, ex eo loco discessit, & Mitylenas paucis diebus venit, biduum tempestate retentus, nauibusq; aliis actuariis additis in Ciliciam, atque inde Cyprum peruenit. Ibi cognoscit consensu om-

nium Antiochensium, ciuiumque Rom. qui illic negotiarentur, arcem ante captã esse, excludendi sui causa: nec male coniecerit, opinor, qui dixerit maximas illas pecuniarias exactiones Metelli Scipionis, in Syria hoc ipso anno factas, Antiochenos, alioqui natura turbulentos, atque ad seditionem pronos, hanc causam defectionis, ante prælium à Pompeio amissum, accepisse. Rhodii quoque L. Lentulum, qui superiore anno Consul fuerat, & P. Lentulum Consularem, cum Pompeium sequerentur, oppido & portu non receperunt; & insuper missis ad eos nunciis, insula excedere iusserunt. Nam de victoria, & aduentu Cæsaris fama vbique spargebatur. *Defectio Antiochẽ.*

XX. *Is in Ægyptum fugit.*
QVIBVS cognitis rebus Pompeius, deposito adeundæ Syriæ consilio, collecta ad militarem vsum quanta maxima pecunia potuit, duobusque millibus hominum armatis Pelusium peruenit. Vbi se amice exceptum iri non temere sperabat, nisi Ægyptii quoque Punica fide fuissent. Nam de regno Ægypti bene meritus, iamdudum fuerat, regis qui tum regnabat, parente, in regnum per Gabinium suo iussu restituto, & à quo naues quinquaginta, ad ipsum, in huius belli auxilium, missæ fuerant, & mox prælio in Thessalia facto, domum redierant. Ex illo porro consilio adeundæ Syriæ, quod hic memorat Cæsar, nata videtur opinio eorum qui existimauerunt Pompeium ad Parthos profugere voluisse, quam Dio refellit lib. 42. & Plutar. in Pompeio, ait eum ab ea sententia à Theophane Lesbio deductum, & persuasum Aegyptum petere.

XXI. *Ibique perfide recipitur.*
IBI casu Rex erat Ptolemæus puer, ætate puero, quã iuueni propior à Velleio l. 2. dicitur. At Appianus distinctius eum ait egisse annum decimumtertium; Hircius l. de bello Alexandrino, vocat eum adulta iam ætate puerum. Hic ergo adolescentulus magnis copiis cum sorore Cleopatra bellum gerebat, quam paucis ante mensibus, per suos amicos ac propinquos, regno expulerat; Castraque Cleopatræ non longe ab eius castris distabant. Ad eum Pompeius misit, vt pro hospitio atque amicitia patris, Alexandria reciperetur, atque illius opibus in calamitate tegeretur. At regis amici, regnique procuratores, seu veriti ne sollicitato exercitu regio, Pompeius Alexandriam Aegyptumque occuparet, seu despecta eius fortuna, seu Cæsari potius victori, moxque futuro rerum Domino gratificari cupientes, palam quidem eum ad regem venire iusserunt, sed clam consilio inito Achillam præfectum regium, & L. Septimium Tribunum militum, ad interficiendum Pompeiũ miserunt. Ab his, inquit Cæsar, liberaliter ipse appellatus, & quadam notitia Septimii productus, (Semproniũ Appianus vocat,) quod bello prędonum apud eum ordinem duxerat, nauiculam paruulam conscendit cum paucis suis, & ibi ab Achilla, & Septimio interficitur. Item L. Lentulus postridie comprehenditur à rege, & in custodia necatur. Sic ipse paucis, quibus par est aliqua ex Plutarcho adiungere.

XXII. *Pompeii cædes ex Plutarcho.*
CONSILIVM de eius cæde perfidia plenum, explicat Plutarchus eleganter vt solet. Aliorum, inquit, eatenus discrepauere sententiæ, quatenus hi reiiciendum, alii vocandum & recipiendum censebant. At Theodotus Chius (Appiano Samius est) mercenarius Rhetor, ostentans ingenium ostendit neutrum satis explicatum; sed si recepissent eum, hostem Cæsarem ipsos habituros, & Pompeium Dominum; sin abegissent, in culpa futuros apud Pompeium, quod ipsum repulerint, apud Cæsarem autem, quod non sint persecuti. Optimum ergo factu esse, vt accitum interficiant. Siquidem & illi rem gratam facturos, neque hunc formidaturos, mortuos quippe non mordere. Postquam in eam sententiam itum est, tum rem exequendam delegauerunt Achillæ, qui Septimium, & aliquot alios ministros sceleris assumpsit.

XXIII. *Decius cæde consilium.*
ADDIT idẽ primores eorum, qui Pompeium comitabantur, ad ipsum conscendisse, vt quid ageretur, conspicerent, & pro regio apparatu cum nauem piscatoriã vidissent, eum contemptum suspectum habentes, monuisse Pompeium, dum extra telorum iactum essent, vt retrorsum in salum ageret nauem. Verum comiter à superuenientibus salutatus, Achilla etiam excusante vadosum mare, ideoque hortante, vt in nauem suam descenderet, & interim armatis totum littus nauibus prætexentibus, à quibus opprimi possent fugientes, in nauiculam, vale dicens suis, descendit. Inde cum ad terrã appropinquaret, & multi regii quasi honorantes cõcur-

rerent, Pōpeius surgens à tergo Septimii telo primum traiicitur, inde reliqui gladiis cum certatim petiere. Ille ambabus manibus faciem toga intexit, nec quicquam indignū se locutus est, nec fecit. Tātum suspirio edito patienter ictus excepit.

Ita Plutarchus. Hoc procul viso, inquit Appianus, vxor amicique magno eiulatu deos fœderum vindices, sublatis in cœlum manibus implorando, celerrime fugerunt hostilia littora. Pompeii caput per ministros Pothini resectum, in aduentum Cæsaris, expectatione maximi præmii reseruatum est; sed ille nefarium proditionis scelus pro merito vltus est. Ita Appianus: quia scilicet Pothinum interfecit, sed aliam Cæsar causam suggerit, vt mox dicetur; alius quoque Achillæ cædis autor & causa fuit, vt sequenti an. ex Hircio Pansa referemus. Cadauer à Philippo liberto in littore combustum, & in arena tumulatum est. At Aurelius Victor in vir. il. Truncus Nilo iactus Seruio Codro rogo inustus, humanusque est, inscribente sepulchro. *Hic situs est magnus Pompeius.* Et Lucanus.

XXIV. *Tempus vitæ & mortis omnis.*

Hic situs est Magnus placet hoc fortuna sepulchrum Dicere Pompeii. li. 8.

Dio scribit, itemque Appianus, & Velleius pridie natalis ipsius occisum anno ætatis duode sexagesimo, ea ipsa die, qua quondam de Mithridate, & piratis triumphum duxerat.[a] Plutarchus vero vndesexagesimo, & postridie natalium suorum. Verum illi rectius. Nam à Consulatu Attilii Serrani, & Seruilii Cæpionis, qui cadit in annum vrbis conditæ sexcentesimum quadragesimum septimum ad hunc annum, 58. tantum numerantur, dempto etiam vno die. In tantum in illo viro à se discordante fortuna, vt cui modo ad victoriam terra defuerat, deesset ad sepulturam, inquit Velleius. Sed hæc auxesis est ad sermonis concinnitatem.

a 13. scilicet annis ante. V.C. 692.

XXV. *Cæsar Asiam adit, & Aegyptū eiusque felicitas.*

INTEREA Cæsar traiecit in Asiam, cum insigni felicitatis argumento. Tam prospera enim, inquit Dio l. 42. Cæsar in omnibus rebus fortuna vtebatur, vt cum pontone quodam Hellespontum traiiceret, inque classem ibi Pompeianam, cui C. Cassius Longinus præerat, ibidem vela dantem incideret, non modo nihil ab eis detrimenti acceperit, sed insuper territos, in suam potestatem redegerit.[b] Vbi paucos dies commoratus, cum audisset Pompeium Cypri visum, coniectans eum in Aegyptum iter habere, propter necessitudines belli, reliquasque eius regni opportunitates, cum duabus legionibus, (in quibus erant 3200. reliquis vulneribus, labore ac defatigatione confectis, consequi non valentibus,) & octingentis equitibus, & nauibus longis Rhodiis decem, & Asiaticis paucis Alexandriam peruenit. Fama rerum à se gestarum magis, quam magnitudine præsertim copiarum cōfisus.

b Vide etiā Suet. n. 63.

XXVI. *Vt se gesserit erga Pompeium mortuum.*

ALEXANDRIÆ Cæsar de morte Pompeii cognoscit. Dio libro quadragesimo secundo ait Cæsarem, cum adiret Alexandriam, antequam portum attingeret, in anchoris substitisse aliquandiu, donec missum sibi à Ptolemæo Pompeii caput, & annulum videns, in continentem posito metu exiuit. Viso autem Pompeii capite illacrymauit, ac lamentatus est, eum ciuem generumque suum nominans, ac commemorans, quot quantisque in rebus sibi mutuas operas olim præstitissent. Percussoribus tantum abfuit, vt gratiam se debere fateretur, vt & facinus culpauerit, & caput honeste tumulandum dederit.[c] Sic Dio, cui non est necesse assentiri affirmanti fictas fuisse lacrymas, lamentationemque simulatam. Etsi enim eum vt perderet omnia hactenus mouisset, incitante cupiditate dominandi, nihil tamē absurdum est in ipsa eius morte, præsertim tam indigna, philāthropia fuisse commotum: qui diuinitus mite ingenium ac clemens sortitus erat. Certe Plutarchus in Cæsare & Pompeio, sine vllo simulationis indicio, ait ipsum auersatum fuisse Theodotum, qui sibi Pompeii caput offerebat, annulumque eius accipientem illacrymasse. Amicos & familiares eius, qui ea in regione palantes capti à rege fuerant, benigne accepisse omnes, ac beneficiis sibi deuinxisse, & Romam ad amicos scripsisse, eum se fructum ex victoria maximum capere, quod quotidie ciues aliquot seruaret, à quibus fuerat oppugnatus. Appianus etiam mortem Pompeii cum vltum esse testatur.

c Vict. cum plurimis & preciosissimis odoribus.

XXVII. *Quæ Cæsari Alexādriæ contigerint.*

ALEXANDRIÆ autem, vt ipsemet Cęsar refert, primum è naui egrediens clamorem militum audit, quos rex in oppido præsidii causa reliquerat, & concursum ad se fieri videt, quod fasces anteferrentur: qua re maiestatem regiam minui prædicabāt. Quo sedato tumultu, cum crebræ quotidie cædes inter milites fierent, legiones sibi alias ex Asia adduci iussit, quas ex Pompeianis militibus con-

fecerat, quoniam ipse Alexandriæ aduersis ventris tenebatur, ne enauigare posset.

Interim controuersias regum ad populum Romanum, & ad se, quod esset Consul, pertinere existimans, atque eo magis officio suo conuenire, quod superiore Consulatu suo, cum patre Ptolemæo, & lege, & Senatusconsulto societas esset facta, ostendit sibi placere Regem Ptolemæum, atque sororem eius Cleopatram, exercitum, quos haberent, dimittere, & de controuersiis iure apud se potius, quam armis inter se disceptare: præsertim cum patris testamento cautum esset, vt ex duobus filijs maior, & ex duabus ea quæ ætate antecedebat, regnarent; quæ vt fierent, per omnes deos omniaq. fœdera, quæ Romæ fecisset eodem testamento Ptolemæus populum Romanum obtestaretur.

FVERVNT hæc semina belli Alexandrini, quod maxime in annum sequentem cadit. De causis eius nonnulla scribit Cæsar extremo libro tertio belli ciuilis, sed placet audire Dionem. Aegyptii, inquit, exactionem pecuniæ moleste ferentes, idque adeo indignum ducentes, quod nec ab vlla re sacra Cæsar abstineret; ad hæc metuentes ne Cleopatræ, quæ plurimum apud Cæsarem poterat, traderētur, tumultum concitauere. Cum enim antea per internuncios, causam suam apud Cæsarem contra fratrem, eundemque maritum Ptolemæum ageret, à quo erat expulsa; ipsa per sese in conspectum Cæsaris clam admissa, causam suam ita egit, vt iudicem in aduocatum verteret. Itaque sub auroram Ptolemæum accersit, (habitabat autem Cæsar in regia, de qua re vide Plutarchum in Cæsare, eoque noctu clam admitti Cleopatram curarat, rege inscio) & pacificationem tentat. Ptolemæus visa ex improuiso in Regia sorore, quam ne in vrbe quidem esse patiebatur, ira inflammatus prosiliit ad populum, proditum se clamat, diadema de capite detractum abiicit: populus illico tumultuatur. Cæsariani Ptolemæum intro abripiunt, Ægyptii terra marique regiam inuadere parant. XXVIII. *Semina & causa belli Alexandrini.*

CVM Cæsar, qui sine copiis tunc erat metu perculsus, ad eos de tuto loco verba facit, seque omnia quæ vellent facturum pollicetur. Mox in concionem cum Ptolemæo & Cleopatra progressus, patris eorum testamentum de scripto recitauit, quo præcipiebatur, vt more maiorum apud Aegyptios Ptolemæo coniux Cleopatra esset, regnumque tenerent: sed ita tamen, vt sub tutela populi Romani essent. His addebat Cæsar suum esse, qui Dictaturam gereret, omnemque populi potestatem obtineret, vt & liberos curaret, & patris voluntatem exequeretur. Ptolemæo igitur & Cleopatræ regnum Aegypti dedit. Arsinoæ autem, Ptolemæoque iuniori germanis horum, Cyprum largitus est. In eum enim tunc terrorem venerat, vt non solum nihil rerum Aegypti adispisceretur, sed aliquid etiam de suo illis concederet. Verum bello perfecto tota res cōmutata est. Nam Arsinoe nō solum Cyprum consecuta non est, sed captiua abducta, & in triumphum Romam delata est. Cæterum hoc modo tumultus sedatus est, donec mox Pothini opera renouatus, ad bellum quoque res deuenit. Is enim cum Ptolemæi pecuniarum procurator esset, & prædictum tumultum præcipue concitasset, veritus ne eius rei causa ad supplicium deposceretur, clam ad Achillam misit, eumque ad bellum impulit. Hæc Dio pluribus. Libet autem Cæsarem quoque paucis audire. XXIX. *Cæsar Alexandriā sedat.*

POTHINVS, inquit, regis pueri nutritius, & regni procurator primum, apud suos queri, & indignari cœpit, regem ad dicendam causam euocari. Deinde adiutores quosdam conscios sui nactus ex regiis amicis, exercitum à Pelusio clam Alexandriam euocauit, atque eundem Achillam, cuius supra meminimus, omnibus copiis præfecit. Cum ergo Cæsar regum controuersiam pro communi amico, atq. arbitro, quam maxime componere studeret, subito exercitus regius, equitatusque omnis Alexandriam venire nunciatur. Cōmotus Cæsar, quod se paucitate copiarum imparem Ægyptiis ad pugnandum extra oppidum cognosceret, oppido se cōtinuit, & milites omnes in armis esse iussit, dum Achillæ consilium cognosceret, regemque hortatus est, vt legatos, quos maxime autoritatis haberet, ad Achillā mitteret, quos ille ne auditos quidem corripi, atque interfici iussit, vt scilicet tanti sceleris rei, bellum sine vlla spe pacificationis gererent, vt ait Dio l. 42. XXX. *Pothinus turbas excitat.* XXXI. *Achillas Alexandriam in Cæsarē excitat, ibiq. varie pugnatur.*

QVO facto Cæsar regem, vt in sua potestate haberet, effecit, vt scilicet Ægyptii, tanquam latrones contra regem suum pugnare censerentur. Achillas contra cū 20.

millibus occupat Alexandriam, quasi regem captiuū è manibus Cæsaris erepturus. Deinde eam oppidi partem, quam Cæsar armatus tenebat, frustra tentauit. In portu quoque vehementer pugnatum est, dum Aegyptii naues omnes occupare, & Cæsarem omni nauigatione, auxiliis, ac commeatu prohibere moliuntur, ac mare totum in potestate habere. Cæsar cōtra his suam salutem contineri persuasum habet. Itaque pugnatum est acriter pro magnitudine negotii; sed rem obtinuit Cæsar, omnes Ægyptiorum naues 120. numero incendit, quod tam parua manu tam late tueri non poterat.

XXXII. *Incendim Bibliotheca Alexandrina.*

De hoc incendio, quod non tam propter nauium cladem, quam librorum iacturam luctuosissimum fuit, ita Dio. Exinde multa prælia interdiu noctuque committuntur, multa incendia fiunt, inter quæ nauale etiam, penusque frumentaria, & bibliotheca plurimis, vt fertur, optimisque refecta libris conflagrauit. Cum insisterent ei adimere classem, ait Plutarchus, compulsus est periculum incendio propulsare, quo ex naualibus depascente magna bibliotheca deflagrauit. Ab hoc incendio Cęsar confestim ad Pharum nauibus milites exposuit; quo ex loco tuto mari potiebatur, vt auxilia vndique, frumentum, omniaque bello necessaria accerseret. Itaque eum militibus pugnantibus celeriter occupat, atque ibi præsidium ponit. Deinde quoniam in oppido, æquo prælio discessum fuerat, neutris propter locorum angustias, loco pulsis, Cæsar oppidi partem, in quam ab initio erat inductus, diligentius sequentibus diebus communiuit, ne inuitus pugnare cogeretur.

XXXIII. *Arsinoe transit ad Achillā.*

INTERIM filia minor Ptolemæi regis vacuam possessionem regni sperans, ad Achillam se ex regia traiecit, vnaque bellum administrare cœpit. Interea Pothinus nutritius pueri, & procurator regni in parte Cæsaris, cum ad Achillam nuncios mitteret, hortareturque ne negotio desisteret, neue animo deficeret, indicatis, deprehensisque internunciis à Cæsare est interfectus. Paulo aliter Dio. Dum hæc aguntur Ganymedes quidem Eunuchus Arsinoëm negligentur custoditam furtim ad Ægyptios traduxit, eaque illi regina constituta, iam eo maiori studio bello incubuerunt, quod ducem ex Ptolemæorum stirpe nacti essent. Eapropter Cæsar Pothinum interfecit, veritus ne is quoque Ptolemæum furtim auferret, ac regem deinceps diligentiori custodia asseruauit. Hæc initia belli Alexandrini fuere, quod deinceps diligentius vtrinque apparatum, quantum tempestas ferre potuit, ac sequenti anno gestum est.

Pothinus à Cæsare interficitur.

XXXIV. *M. Cælii tumultus, & cædes.*

HACTENVS quæ foris à Romano Imperatore gesta; nunc de ipsa vrbe dicendum est aliquid. Addamus ergo ex Velleio M. Cælii prætoris, & Annii Milonis casum. Dum in acie Pharsalica, Africaque de summa rerum Cæsar dimicat, M. Cælius, vir eloquio animóque Curioni simillimus, sed in vtroque perfectior, nec minus ingeniose nequam, cui etiam peior res familiaris, quam mens erat, in Prætura nouarum tabularum auctor exstitit, nequiitque Senatus autoritate, & Coss. deterreri. Accito etiam Milone Annio, qui non impetrato reditu, Iulianis partibus infestus erat, in vrbe seditionem, aut magis occulte bellicum tumultum mouens, primo summotus à Rep. mox Consularibus armis, autore Senatu, circa Thurios oppressus est.

Incepto pari similis fortuna Milonis fuit, qui Compsam in hirpinis oppugnans, ictusque lapide, tum P. Clodio, tum patriæ, quam armis petebat, pœnas dedit, vir inquies, & vltra fortem temerarius. Hæc Velleius, meminit Eusebius in Chronico.

XXXV. *Res Cælii & Milonis ex Cæsare.*

De vtroque pluribus Dio libro quadragesimo secundo, & quidem non admodum consentanee iis, quæ habet Cæsar lib. 3. Ciuilium, qui ait Cælium promulgatis perniciosis legibus, in C. Trebonium, quem Cæsar sua autoritate Prætorem fecerat, eiusdemque Præturæ collegam, concitata multitudine impetum fecisse, & nonnullis vulneratis eum de Tribunali deturbasse; de quibus cum Seruilius Consul ad Senatum retulisset, Senatum Cælium à Republica remouendum censuisse; quo decreto cum Senatu prohibitus, atque de rostris deductus esset, ignominia & dolore permotus palam se ad Cæsarem proficisci simulasse, clam nunciis ad Milonem missis, atque eo in Italiam euocato, quod magnis muneribus datis gladiatoriæ familiæ reliquias habebat, sibi coniunxisse, atque eum in Turinum ad sollicitãdos pastores & obæratos præmisisse, idque se Milonem facere, dimissis circum c. 20. & seq.

municipia literis, iussu Pompeii iactasse, & mox Cosam in agro Turino oppugnantem, Q. Pedio prætore contra eum cum legione profecto, ex muro ictum lapide periisse. Addit autem de Cœlio, illum Capuam proditione occupare voluisse. Sed de rebus hoc anno gestis hactenus. Nā quæ ad apparatum restaurati pluribus locis belli ciuilis pertinent, commodius proximo anno tradentur.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4007.

1. N. XVI. Et hæc vtique veriora videntur iis, quæ traduntur à Plutarcho in Pomp. tragice fortunam Pompeii extenuante, cum ait eum dimisso equo, tam humilem & abiectum fuisse, vt hostes inuestigantes lateret, prætcrita Larissa venisse in Tempe, siti pressum abiecisse se in os, & bibisse ex flumine, inde peruenisse ad mare, & quod noctis supererat in piscatorio tuguriolo quieuisse, circa diluculum comites accepisse, in quibus duo Lentuli, & Faonius, & cæt. sed istos Pompeium secutos, mox ex Cæsare dicetur.

Eutropius libro sexto ait Pompeium fugatum Alexandriam petiisse, vt a rege Aegypti, cui, inquit, Tutor à Senatu datus fuerat, propter iuuenilem eius ætatem, acciperet auxilia &c. 2. N. XX.

ANNVS MVNDI 4007. SEXTÆ ÆTATIS 492. IMPERII ROM. ET C. CÆSARIS 2. HYRCANI PONT. 29. PRÆSIDE SYRIAE SEX. CÆSARE 4. PTOL. DION. 4. & vlt. PTOL. NATV MINORIS 1. & CLEOPATRAE 4. OLYMPIADIS CLXXXIII. AN. 2. VRB. COND. 706. CAESARE II. DICTAT. MAG. EQ. M. ANT. COSS. Q. FVSIO CALENO, & P. VATINIO. HEROD. 26. BELLI CIVIL. 3. SIMVLQVE ALEXAND. & PONTICVM.

Iosl. 1. 14. c. 17. Hirc. de de bel. Alex.

ANNVS ANTE CHRISTVM 46.

DVORVM principum Romanorum infesto concursu, & alterius ruina repentina, toto orbe Romano, cum ipsa Vrbe illius capite perturbato, multi vbique motus, multa quoquouersum fuga, multi bellorum apparatus extitere; de quibus nonnulla pro instituto dicturi, ab ipsa imperii sede ducemus initium: tum C. Cæsarem noui imperii principem in Ægypto, Syria, Ponto res præclare gerentem assectabimur. Inde Pompeianos variis locis res nouas molientes inuisemus. I. *Res anni huius.*

VBI de Pharsalica pugna, inquit Dio libro quadragesimo secundo, fama Romā delata est, diu ei fides habita non est. Nam neq. Cæsar de ea victoria ad Rempublicam literas dederat, quod de ea lætari videri nolebat, ideoque nec de Pompeio superato triumphare voluit; neque tum credibile videbatur Pompeium, tantis terra marique copiis instructum, post affectum paulo ante ad Dyrrachium magna clade Cæsarem, tam cito vno prælio vinci ac debellari potuisse: posteaquam tamen id creditum est, imagines Pompeii Syllæque, quæ pro rostris stabant deiecere, nec vltra progredi in gratiam Cæsaris ausi sunt; implacabilem iram Pompeii reformidantes. Sed nec mortem eius cito credidere, nisi post visum Romæ ipsius annulum, in quo tria trophæa insculpta erant, siue, vt Plutarcho placet, Leo ensem ferens. II. *Ægrè Romæ credita clades, & mors Pompeii.*

TVM demum eo conuitiis exagitato, in Cæsaris laudes erupere, ac quæcumque III. *Priuilegia in Cæsarem congesta.*

in eius honorem excogitare potuerunt, certatim effudere. Nam præter statuas & coronas, primum in concessibus locum, aliaque vulgaria; nonnulla etiam inepta adulatione concessa illi sunt, à quibus cum impedire non poterant; sed gratiam eius ambiebant, in demonstranda vltro prolixa in eum voluntate; & sui iuris adhuc esse, ac Rempublicam minime oppressam tyrannide significabant. Talis fuit potestas de Pompeianis statuendi arbitratu suo; ius omne pacis & belli in omnes homines illi decretum (quod spectabat Africanas Pompeianorum reliquias) etsi neque ad Senatum, neque ad populum de iis retulisset, quæ vel inuitis ipsis poterat obtinere. Quæ ille decreta rata libenter habuit, quod mallet esse Reipublicæ Dominus, quam videri. Adde decretum de Iuba Romanisque, qui cum illo militabant, triumphum, non solum ante partam victoriam, sed cum ne futurum quidem bellum, tum sciret Cæsar: adde concessionem dandi extra sortem Prætoribus prouincias administrandas. Pontificiam quoque dignitatem illi attributam liquet ex Iosepho, vbi decretum eius ad Sidonios scribens, vocat eum Dictatorem iterum, & Pontificem maximum. Alteram autem Dictaturam huius anni esse certum est, ergo & Pontificatum.

IV. *Admittit Dictaturã, & Tribunitiam potestatem.*

Sed illa in primis priuilegia rata Cæsar habuit, vt quinque continuis annis Consulatum gerere; vt Dictator non ad semestre spatium, vt olim, sed in annum integrum diceretur, vt Tribunitiam potestatem per omnem vitam haberet, ipsis Tribunis assidendo, deque rebus agendis vna cum ipsis statuendo, quod nulli vnquam concessum fuerat.

His decretis, approbatisque Cæsar, etsi erat extra Italiam, statim tamen iniuit Dictaturam, Mag. eq. assumpto Antonio, qui Prætor nondum fuerat: quem cum ille Magistratum vltra sextum mensem gereret, ridicule augures reclamabant, & in his Cic. apud Dionem; qui cum contra omnia maiorum instituta Dictaturam annuam decreuissent, de Magistro equitum accuratam rationem iniri vellent. Hæc fere Dio. Huius autem secundæ Cæsaris Dictaturæ, meminit in eius vita Plutarchus.

V. *Insolẽs Reipublicæ facies.*

Sed cum Romanorum mentes multa ostenta conturbarent, quæ narrat Dio, tum illa Vrbis forma misera, atque insolens, cum ipsis Calendis Ianuar. neque Consul, neque Prætor vllus, magistratum inire visus est; sed solus Antonius in veste prætexa purpura, cum sex littoribus, accinctus gladio, & multitudine militum stipatus, qui Senatum conuocabat, & Rempublicam ad vnius potentiam recidisse monstrabat, & formidolosiorem populo ipsius Dictatoris aduentum reddebat.

Trib. pleb. Remp. turbant.

L. Præterea Trebellius, & P. Cornelius Dolabella Trib. plebis, in absentia Cæsaris Rempub. seditionibus agitarunt. Nam hic vehementer obæratus, cum exemplo Clodii à patriciis transisset ad plebem, vt fieret Tribunus plebis, populo tabulas nouas in gratiam debitorum proponebat; cui Trebellius, qui optimatum & creditorum partibus adhærebat, enixe resistebat, & res vtrimque ad cædes eo vsque progressa est, vt octingenti è plebe cæsi referantur: contra quos tertiam factionem suscitauit Antonius, armatis vrbem stipatam tenens, & modo huic, modo illi fauens.

VI. *Turba absente Antonio renouantur.*

Cumque audisset Cæsarianos milites, quos ille à pugna Pharsalica in Italiam præmiserat, quasi mox secuturus, seditiosa consilia animo agitare, Vrbis cura L. Cæsari mandata, eoque Præfecto vrbis relicto, ipse ad eum exercitum contendit. Sed cum ille ob senectutem contemneretur, in Antonii absentia, turbæ à Tribunis turbulentis intensæ sunt, donec auditum est confecto bello Alexandrino Cæsarem mox affuturum: sed vbi cognitum est eum rursum ad nouum bellum esse profectum, illi rursum tumultuati sunt, adeo vt Dolabella desperata venia à Cæsare, memorabili aliquo facinori immori cogitaret. Adueniens tamen Cæsar sub extremum annum, omnia mira indulgentia atque lenitate composuit.

Vsque ad Cæsaris reditum.

VII. *Extremo anno Coss. fiunt.*

Sub extremum hũc annum Coss. mandãte Cæsare, vt credere par est; nam vterque in hoc bello eius legatus fuerat, ad vsurpationem quandam veteris consuetudinis, facti sunt Q. Fusius Calenus, & P. Vatinius; & quidem ad paucos tantum dies. Audi enim Macrobium lib. 2. c. 3. Satur. In Consulatu Vatinii, inquit, quem paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis vrbanitatis circumferebatur. Magnum

ostentum,

ostentum, inquit, anno Vatinii factum est, quod illo Consule, nec bruma, nec ver nec æstas, nec autumnus fuit. Querenti deinde Vatinio, quod grauatus esset domũ ad se infirmatum venire, respondit: volui in Consulatu tuo venire, sed nox me comprehendit. Vlcisci autem se Cicero videbatur, vt qui respondisse sibi Vatinium meminerat, cum humeris se Reip. de exilio reportatum gloriaretur, vnde ergo tibi varices? Alterum quoque Consulem quod esset amicus Antonii, vt ex Philippica 10. & 12. constat, insectatus est pluribus.

IAM quod ad Cæsarem, ac bellum Alex. attinet, A. Hircius historiam cui ipse interesse potuit, non interfuit tamen, vt patet ex eius præfat. in l. 8. de bell. Gal. eleganti libello complexus est; ex quo præcipua quæque de more seligemus. Bello igitur Alexandrino conflato, Cæsar Rhodo, atque ex Syria, Ciliciaque omnem classem accersit; ex Creta sagittarios, equites à rege Nabathæorum Malco euocat, tormenta vndique conquiri, & frumentum mitti, auxiliaque adduci iubet. Interea Cæsariani atque Alexandrini certatim inter se munitionibus, atque operibus contendunt; alteri vlteriora ciuitatis sibi vendicare, ad meridianã vsque paludem, vt omni commeatu abundarent, & suis in altera oppidi parte laborãtibus auxilio esse possent. Alexandrini autem, vt omnes eorum conatus irritos redderent, & in summam rerum necessitatem redigerent. VIII. *Apparatus Cæsaris ad bellum Alexandrinum.*

NAM cum Alexandria tota fere suffossa sit, specusque habeat ad Nilum pertinentes, quibus aqua in priuatas domos inducitur, vt paulatim subsidat, & potabilis fiat, Alexandrini interseptis specubus, atque omnibus vrbis partibus, quæ ab ipsis tenebantur, magnam aquæ vim è mari, rotis ac machinationibus in eam vrbis partem redundare coegerunt, qua Cæsariani continebantur; vt iam ad extremum casum omnes deducti viderentur, & fugam plerique moliendam censerent, quæ ipsa inter medios hostes erat periculosissima. At eo concilio repudiato, Cæsar puteos opere nocturno fodi iussit, magnaque dulcis aquæ copia inuenta, operosæ Alexandrinorum machinationes irritæ redditæ sunt: fuerat autem id inuentum Ganymedis, qui Achillæ successerat. IX. *Industria Alexandrinorum irrita.*

ORTA enim inter Achillam & Arsinoëm dissensione, cum vterque vtrique insidiaretur, & summam imperii ipse obtinere vellet, præoccupat Achillam Arsinoë per Ganymedem eunuchum, nutricium suum, eoque occiso, sine riuali obtinet imperium, & exercitui præficit Ganymedem; sicque ille breui perfidiam in Pompeium propria morte luit. Dio ait Ganymedem autorem fuisse Arsinoæ interficiẽdi Achillæ, quasi is rem naualẽ prodidisset. Appianus secutus Plut. in Pompeio ait Cæsarẽ de Pothino & Achilla supplicium, ob interfectum Pompeium, sumpsisse. Veriorem tamen causam à Dione & Hircio, atque ipso etiam Cæsare prolatam putamus, iuxta ea quæ sub fi. præcedentis anni diximus. X. *Achillæ cædes, eiusque causa.*

INTEREA legio 37. ex dediticiis Pompeianis militibus, cum frumento, armis, telis, tormentis imposita in naues, à Domitio Caluino ad Africæ littora, paulo supra Alexandriam delata est, & Euro flante continenter in anchoris stabat, nec ad Cæsarem adire permittebatur. Cum Cæsar certior factus, nauem conscendit, atque omnem classem sequi iussit, nullis suis militibus impositis, ne munitiones nudaret. Cumque ad eum locum accessisset, qui appellatur Cherronesus, & aquandi causa remiges in terram exposuisset, nonnulli ab hoste excepti, Cæsarem adesse, & naues milite vacuas docuerunt. Itaque instructis omnibus nauibus, Cæsari redeunti cum legione Domitii occurrunt: & quamuis eo die Cæsar dimicare nollet, vna tamen Rhodia nauis, quæ temere à cæteris seposita erat, à quatuor hostium nauibus constratis, aliisque apertis inuaditur: cui Cæsar auxilium ferre coactus est, ne turpiter eam contumeliam in suo conspectu acciperet; prælium secundissimum factum est, & nisi nox prælium diremisset, tota classe hostium Cæsar potitus esset. XI. *Cæsar naues subsidio recipit.* *Feliciterq. cum Aegyptiis pugnat.*

HOC damno accepto, nihilominus Ganymedes incensam iam dudum à Cæsare 120. nauium classem, restaurare instituit, vt Cæsarem auxiliis, & commeatu, classe Alexandrina toto mari volitante prohiberent, idque tanto facilius futurum sperabant, quod ipsi nauticis rebus à puero essent assuefacti. Nauibus ergo ex omnibus Nili ostiis, ex occultis regiæ naualibus contractis, ædificiis etiam publicis in nauium fabricam dissolutis, paucis diebus quadriremes viginti duas, XII. *Classis instauratur ab Alexandrinis.*

quinqueremes quinque, præter minores apertasque complures, confecerunt, & omnes milite instructas, ad pugnam præpararunt. Ad eam se quoque Cæsar suppari classe instruxit, & Pharon classe circumuectus, aduersas naues hostibus constituit. Erant inter duas classes vada transitu angusto, satisque diu ab vtrisque expectatum est, ab vtris transeundi fieret initium; quod quæ prius transissent ab hostili multitudine prius opprimi possent, quam ceteræ transire, & pugnam capessere valerent.

XIII. *Rhodiorũ industria, & virtus.* Rhodiæ tamen naues primum sibi transitum depoposcerunt, & singulari arte ita multitudinem hostilem, nunquam obuersis lateribus, sustinuerunt, vt cæ toris & traiectum, & pugnam liberam præberent; propter angustias tamen loci magis in virtute, quam in arte certamen constitit; victoria penes Cæsarianos stetit, quorum naues omnes incolumes mansere. Alexandrinorum quinqueremis vna capta est, & biremis cum defensoribus, remigibusque; tres depressæ, reliquæ propinquam fugam ad Pharũ oppidum cepere; quas ciues protexerunt ex molibus atque ædificiis imminentibus, & Cæsarianos propius adire prohibuerunt; sed inde mox virtute & industria Romanorum eiecti, oppidum atq. insulam multis desideratis amiserunt. Cum autem insula gemino ponte continenti iungeretur, altero derelicto ab hoste, facile Romani potiti sunt; in altero cum aliquorum temeritate perturbata res fuisset, in fugam versi, dum euadere quamplurimi simul cupiunt, naues pondere opprimunt, & videlicet demerguntur.

XIV. *Cæsaris dãnum, & periculum.* Plerique natando euaserunt, in quibus Cæsar ipse, milites circiter quadringenti, paulo plures classiarii, & remiges interiere. De periculo autem Cæsaris hæc Dio. Cum confertim in naues se multi vrgentibus hostibus coniicerent, multi in mare exciderunt, inter quos Cæsar ipse fuit. Isque in summo vitæ discrimine constitutus, cum & veste grauaretur, & ab Aegyptiis, Imperatorem esse ex purpura colligentibus, iaculis peteretur, proiecta veste, ad scapham enatauit, atque ita præsens periculum effugit, ne madefactis quidem inter natandum libellis, quos sinistra manu tenuerat. At paludamento potiti Aegyptii, trophęo id, quod de fugatis tum hostibus statuerant, appenderunt, tanquam ducem ipsum cepissent. Eadem fere Plut. in Cæsare. Oros. per 200. passus vna manu natasse ait: meminerunt & alii. l. 6. c. 15. Appian. Florus.

XV. *Legati Alexãdrini de pace.* Cvm nihilominus Romanos ea iactura vehementius incitatos Alexandrini cernerent, & aduersis rebus, æque ac secundis confirmari, legatos ad Cæsarẽ miserunt, vt regem dimitteret, & ad suos transire pateretur, paratam multitudinem belli tædio facere quod rex imperasset: eo si autore in Cæsaris amicitiam venturi essent, facile deditionem futuram. Cæsar etsi tam regis, quam Alexandrinorum dubiam habebat fidem, dimittere tamen voluit, quod illius aduẽtu, nec hostium vires crescerent, & bellum sibi gloriosius futurum esset: simulque monuit, vt regno suo consuleret, fidem pop. Rom. sibique præstaret; sed ille, dissimulato per lachrymas gaudio, orabat ne dimitteretur; à Cæsare tamen dimissus ad suos venit, apud quos laruam quamprimum deposuit: sed non diuturnam lætitiam expertus est. *Cæsar regẽ dimittit.*

XVI. *Alia pugna naualis, in qua dux Rhodius perit.* Interea rumor fuit magna Cæsari præsidia terrestri itinere è Syria, Ciliciaque adduci, commeatum quoque mari supportari, quem illi intercipere statuerunt, expeditis nauigiis, locis idoneis ad Canopum in statione dispositis. Ea re cognita, Cæsar eo classem mittit, in qua Rhodiæ naues, atque in illis Euphranor dux longe fortissimus, atque felicissimus: sed is dum fiducia virium longius in medios hostes procurrit, à suis desertus circumuentus ab hostibus, solus cum sua quadrireme periit.

Subsidia Mithridatis. Sub idem tempus Mithridates Pergamenus, magnæ nobilitatis domi, scientiæque in bello & virtutis, fidei dignitatisque in amicitia Cæsaris, missus in Syriam, & Ciliciam initio belli Alex. ad auxilia accersenda, cum magnis copiis, quas celeriter, & propensissima ciuitatum voluntate, & sua diligentia confecerat, Pelusium adduxit, idque oppidum firmo præsidio occupatum ab Achilla, propter opportunitatem loci, repente magnis circundatum copiis, perseuerantia oppugnandi, quo die est aggressus, in suam redegit potestatem; pręsidioq. suo ibi collocato, Alexandri iam ad Cæsarem contendit. Hæc pluribus Hircius. *Pelusium occupat.*

XVII. *Opera Antipatri, qui transfit ad Cæsarem.* Qvibvs consentanea sunt, quæ scribit Iosephus, l. 1. de bel. c. 7. & paulo fusius Antiq. l. 14. c. 14. Post Pompeii obitum, ait, & victoriam Cæsaris, bellum ei gerenti in

gerenti in Ægypto multis in rebus vsui fuit Antipater Iudæorũ gubernator, idque mandato Hyrcani. Li.1.de bel.c.7.dicitur post mortẽ Pompeii Cæsarem coluisse, siue in eius clientelã se contulisse, aut ad partes Cæsaris transiisse, qui scilicet prius steterat pro Pompeio, & infra ex Strabone Cappadoce vocat ἐπιμελητὴν τῆς ἰουδαίας, peculiaris scilicet gubernator erat Iudææ sub Romanis Syriæ præsidibus. Pergit.

ἐπιμελητὴς procurator. μεταβαλὼν ἐνεχείρισε καίσαρι. l.14.c.15.

Mithridate enim Pergameno adducente auxilia, nec valente transire per Pelusium, & circa Ascalonem hærente, Antipater se ei adiunxit, cum armatis Iudæorum tribus millibus, [a] *egitque cum Arabum primatibus, vt & ipsi venirent auxilio, eiusque potissimum opera è tota Syria auxilia contracta sunt*, & mox. *Mithridates vero motis è Syria castris, peruenit Pelusium, & non receptus ab eius loci hominibus vrbem oppugnauit. Vbi præcipuam operam nauauit Antipater, primusque deiecta quadam muri parte, aditum cæteris in vrbem irrumpentibus aperuit. Et Pelusium quidem sic captum est.*

[a] infra l.16. c.4. legitur duobus millibus δισχιλίοις ὁπλίταις βοηθήσας.

XVIII. *Alia loca Cæsari conciliata.*

HÆC Iosephus, supplens, quæ ab Hircio prætermissa fuerant de Iudæorum auxiliis: sed etiam illa quæ subdit Hircius, à Iosepho illustrantur. *Inde re bene gesta* inquit Hircius, *Alexandriam ad Cæsarem contendit, omnesque eas regiones, per quas iter faciebat, autoritate ea quæ plerumque adest victori pacarat, atque in amicitiam Cæsaris redegerat.* Sic ipse. At Iosephus non autoritate tantum victoris, sed Iudæorum ope id contigisse memorat. *Antipatrum autem*, inquit, *& Mithridatẽ properantes ad Cæsarẽ transitu arcebant Iudæi Aegyptii, qui regionem, quæ Oniæ dicitur, incolunt: hos Antipater vt tribules in suas partes traduxit. Maxime cum ostendisset Hyrcani pontificis literas*, viuebat is adhuc, vixitq. diu postea, *in quibus rogabantur, vt amicos se præberent Cæsari, eumque cõmeatibus iuuarent, & rebus exercitui necessariis; qui moti autoritate Antipatri ac Pontificis libenter paruerunt. Quod vbi audierunt qui Memphim accolunt, & ipsi Mithridatem accersiuerunt, & ille eo profectus, hos quoque suis partibus adiunxit.* Sic Iosephus.

XIX. *Mithridatis gesta ad Delta.*

NEC absurdum est Mithridatem cum Antipatro Memphim vsque profectos, quæ fere in apice ipsius magni Delta collocatur; vt scilicet pedestri itinere proficiscentes Alexandriam, semel tantum Nilum traiicere cogerentur. Pergit Hircius exponere, quæ ad Delta Aegypti gesta sint: quod autem Delta intelligat, etsi dicat nõ longe ab Alexandria distare, non facile est intelligere, cum tria huiusmodi loca à Ptolemæo constituantur; placet autem intelligere magnum, quod Iosephus Mempheos meminerit, quæ in eius vertice sita est, & angulus eius occidentalis, in quo est Heracleoticum ostium, non longe absit Alexandria.

Occurrunt ei & vincuntur.

Cum ergo huic loco appropinquare Mithridatem Rex cognouisset, & transeundum ei flumen sciret, magnas aduersus eum copias misit, quibus aut vinci, aut certe retineri posset, ne se cum Cæsare coniungeret, sed qui primi occurrerunt superato fluuio, victi, magnaque ex parte cæsi sunt: quod nisi locorum notitia reliqui se texissent, partimque in naues, quibus flumen transierant, recepissent, funditus deleti essent. Sic Hircius, quæ longe aliter à Iosepho, in gratiam gentis suæ, narrantur. Ait enim.

XX. *Gesta Antipatri ex Iosepho.*

POSTQVAM *autem ventum est ad Delta quod vocant, conflixit cum hoste circa locũ, qui castra Iudæorum dicitur. Curabat autem dextrum cornu Mithridates, sinistrum Antipater. In ea pugna Mithridatis cornu inclinatũ est, videbaturq. cladem accepturum, nisi mature præter fluminis ripam accurrens cum suis Antipater, qui iam aduersarios profligauerant, exemptis sociis periculo, Aegyptios iam vincentes terga vertere coegisset: qui adeo fugientibus institit, vt castra quoque hostium caperet, aduocato etiam in prædæ partem Mithridate, quem insectando hostem longe à tergo reliquerat. Is ex suis octingentos desiderauit. Antipater non plus quinquaginta. De his vero Mithridates Cæsarem per literas certiorem reddidit, ingenue fassus Antipatrum, & salutis sibi causam fuisse, & victoriæ; ita vt Cæsar, & tunc eum collaudauerit, & postea toto in bello in rebus periculosissimis eius forti opera vsus sit: in quibus certaminibus etiam vulnera accepit. Quamobrem finito tandẽ bello, classe deuectus in Syriam Cæsar magnos honores contulit, tum in Hyrcanum, quem confirmauit in pontificatu, tum in Antipatrum, quem ciuitate Romana, & immunitate donauit.*

XXI. *Reuocatur in dubium*

EADEM fere libro primo capite septimo reperies: & de his quidem honoribus postea viderimus; de meritis autem Antipatri, & tota re ab eo gesta in hoc bello, vt valde dubitem, facit silentium, tam Strabonis Cappadocis, quem mox testem laudat Iosephus præsentiæ Hircani pont. in hoc bello; tum Hircii, qui tanta diligentia longe minora persequitur, quæ hoc bello gesta ignorare non potuit, quæ

ipsius Cæsaris sermone didicit, vt ipse testatur, qui causam tacendi res præclare gestas amicorum Cæsaris, & bene de eo difficillimis eius temporibus meritorum, nullam videtur habuisse; dubium etiam facit ignoratio Iosephi præsentis historiæ, cum multa certamina deinceps contigisse dicat, & vulnera etiam Antipatri memoret, & bellum tandem finitum referat, cum vnicum prælium Hircius deinceps memoret, & bellum intra paucos omnino dies terminatum doceat; nec certe totum bellum vltra octo vel nouem menses, vt vult Appianus, durauit, cum hoc ipso anno bellum etiam Ponticum fuerit confectum, totaque Syria & Asia decursa, in Italiam reditum fuerit. Facit immoderatum studium conciliandi suos Romanis principibus, quasi de imperio benemeritos: facit denique in suorum præsertim laudem, singularis fingendi licentia, ex ipsis sacris literis sæpius comprobata.

XXII. *Ratio temporis.*

Ex his porro etiam refelluntur, qui bellum Alexandrinum, & Ponticum in eundem annum, quo pugnam Pharsalicam, & mortem Pompeii referunt, quæ ineunte Octobri contigit, vt ante diximus, ei si 9. menses adiicias, & tempus peragratæ Syriæ, & Asiæ, & deuicti Ponti, etiam hunc annum satis angustum reperias. Accedit Euseb. chron. vbi hoc bellum 2. Iulii Cæsaris anno locatur, sicut & à Sigon. Cuspin. Pighio, Onuph. & aliis. Sed redeo ad Hirciū. Cum res bene à Mithrid. Pergameno gesta, tā Regi, quam Cæsari innotuisset, pene sub idem tēpus vterq., ille ad opprimendum, hic ad recipiendum diuersis itineribus proficiscitur: priusque Cæsar regis copiis occurrit, quam is Mithridatem aggredi posset, eumque ad se victorem incolumi exercitu recipit, seque ad regem debellandum præparat.

Pontac. Gordon. Tornicl. Caluis.

Mithridates Cæsari iungitur.

XXIII. *Ptolemæi castra expugnantur*

CONSEDERAT is cum copiis in loco excelsiore, naturaque munitissimo: ab eo Cæsar septem millia passuum circiter aberat, & interiectus erat fluuius, in quo traiiciendo etiam cum Alexandrinis pugnandum fuit. Eo superato, simulque Alexandrinis transitum prohibentibus magna ex parte cæsis, ad castra regis castra posuit, quę cum magna vi, expugnato etiam castello, maiore damno, quam fructu oppugnaret, quod milites propter locorum difficultatem acrius pugnare non possent, & telis aduersi, auersique peterentur, animaduertit excelsissimum locum castrorum relictum esse ab Alexandrinis, quod & per se munitus esset, & studio partim pugnandi, partim spectandi, decurrissent in eum locum, in quo pugnabatur. Cohortes illo circuire castra, & summum locum aggredi iussit. Quo vt ventum est, paucis defendentibus munitionem, Romanis contra militibus acerrime pugnātibus, deturbatis ingenti cum trepidatione hostibus, locus est captus: ex quo decurrentes magnam multitudinem hostium in castris interfecerunt, alii fugientes aceruatim se de valle præcipitauerunt, in eam partem, quæ flumini erat adiuncta: quorum primis in ipsa fossa oppressis, cæteri omnes faciliorem fugam habuerunt.

XXIV. *Ptolemæi castra expugnantur*

CONSTAT fugisse ex castris Regem ipsum, receptumque in nauem, & multitudine eorum, qui ad proximas naues adnatabant, demerso nauigio periisse. Plutarchus in Pompeio & Cæsare, ait Regem in conflictu oppressum circa fluuium, nunquam comparuisse. Regis ipsius corpus, inquit Florus, obrutum limo repertum est, in aureæ loricæ honore. In Chronico Eusebii de eius morte ita legitur. Ptolemæi cadauer cum lorica aurea in Nilo inuentum. Et apud Eutropium libro sexto. Ipsi quoque (Cæsari) Ptolemæus parare voluit insidias, qua causa regi bellum illatum est, victus in Nilo periit, inuentumque est corpus eius cum lorica aurea. Sic Eutropius; sed insidiæ Ptolemæi, si quæ fuerunt, non fuerunt causa belli, vt ex ante dictis aperte constat. Itaque Orosius, cætera secutus Eutropium, hoc omisit, de ipso autem exitu belli hæc habet. Alexandrinis petentibus regem, reddidit monitum, vt magis amicitiam Romanam, quam arma experiri studeret; qui tamen illico vt liber fuit, bellum intulit; sed continuo cum toto exercitu suo, & ipse deletus est. Nam viginti millia hominum in eo bello cæsa referuntur, duodecim millia cum 70. longis nauibus dedita; quingenti ex victoribus cecidisse narrantur. Rex ipse adolescens scapha exceptus, vt fugeret multis insilientibus mersus, necatusque est. Corpus eius ad littus deuolutum, indicio loricæ aureæ cognitum fuit. Sic ipse. Lorica porro aurea vsos Ptolemæos, testis est Capitolinus in Maximino iuniore, vt notauit Pontacus.

lib. 4. c. 2.

lib. 6. c. 16.

Tantæ victoriæ fiducia, summa celeritate Alexandriam contendit, vt simul cum nuncio cladis, Alexandrini etiam hostem victorem irruentem cernentes, metu repentino exanimati, deditionem facerent; nec eum spes fefellit. Omnis enim oppidanorum multitudo armis proiectis, munitionibusque relictis, in veste lugubri, sacrisq. omnibus prolatis ad placandum Cæsarem, ei occurrerunt, supplicesque deditionem fecerunt. Cæsar in fidem receptos consolatus, per hostium munitiones, in suam oppidi partem, magna suorum gratulatione venit. XXV. *Cæsar illico Alexandriam occupat.*

Aegypto autem atque Alexandria potitus, reges constituit, minorem natu Cleopatræ fratrem, cum ipsa Cleopatra; quæ mox regio comitatu vrbem ingressa est, vt inquit Eutropius libro sexto: quamquam plerique codices ea verba non habent: habet tamen ex eo chronicum Eusebii, vbi vrbis nomine Alexandria intelligitur, vt recte probat Scaliger.

Idem tamen temere accusat Diuum Hieronymum ignorantiæ, & Dionem falsitatis; nam sine vlla probatione ait Diuum Hieronymum eo loco, quem ex Eutropio mutuatus est, Romam vrbis nomine intellexisse. Dionis autem hæc sunt verba, Cleopatræ vero amor, neque is iam cui in Ægypto seruierat (eius quippe fama tantum Romam venerat,) sed cui in ipsa vrbe Roma deditus erat, magnopere ei ab omnibus vitio versus fuit; venit enim in vrbem cum viro suo, & in ipsius Cæsaris ædibus habitauit. Sic Dio. Quis credat, inquit Scaliger, Cleopatram vnquam Romæ fuisse, & post mortem fratris sui Ptolemæi, alii viro nupsisse, præterquam Antonio, sed longo post interuallo? vnde ergo Dio exspiscatus est, eam Romæ hoc anno fuisse, cum viro suo, qui nullus erat in rerum natura? Fabulæ igitur sunt de aduentu Cleopatræ in vrbem. Addit etiam Iornandem, qui sub aduentum Antonii in Ægyptum, Cleopatram viduam à viro appellat. Nimirum Ptolemæo fratre, eodemque viro eius exstincto. Hæc Scaliger. XXVI. *Scaliger S. Hieronymum, & Dionem accusat.* lib 43.

Respondeo Dionem vnum, [a] qui id affirmat tam constanter, tum lib. 42. tum iterum 43. multorum Scaligerorum instar esse. Is ergo virum Cleopatræ appellat, eius fratrem natu minorem, cui à Cæsare iuncta est matrimonio, post alterius mortem subacta Aegypto. Subacta Aegypto, inquit Dio libro quadragesimo secundo, eam Romanorum dominio non subiecit, sed Cleopatræ concessit, cuius gratia totum bellum gesserat. Metuens tamen ne Aegyptii mulieris imperio addicti denuo tumultuarentur, neue Romanorum in se animos cum huius rei, tum suæ cum Cleopatra consuetudinis causa commoueret, coniugem eam fratris superstitis esse iussit, regnumque vtrisque commune fecit: re tamen ipsa totum Cleopatræ regnum deferebatur, quæ omnia apud Cæsarem poterat, & puerum habebat maritum. Hæc & plura ibi Dio. XXVII. *Refellitur Scaliger.*

Adde etiam Hircium, qui licet coniugium cum minore fratre taceat, id tamen innuit, cum maioris loco factum regem tradit. Nam maiore, inquit, ex duobus pueris rege amisso, minori tradidit regnum, maiorique ex duabus filiis Cleopatræ, quæ manserat in fide, præsidiisque eius. Sic ipse, itemque Suetonius libro primo numero trigesimo quinto. At more maiorum apud Aegyptios, & patris ipsius testamento frater & soror regnare, simulque matrimonio coniungi debebāt. Cū ergo iunior frater teste Hircio regno substitutus sit, etiam coniugio successisse satis docet: & Iornandes de posteriore viro, iuniore scilicet Ptolemæo, recte explicari potest, quem Cleopatra quindecim annos natū veneno sustulit, vt affirmat Temporarius in stemmate Lagidarum. Errat autem iterum Scaliger, cum Dioni affingit Cleopatræ hoc anno profectionem Romanam, quam is perspicue refert l. 43. in tertiam Cæsaris Dictaturam, tertiumque eiusdem Consulatum. *Coniugium Cleopatra cum minore fratre.*

Addit etiam Hircius Cæsarem ex Aegypto abeuntem, legionē sextam veteranā secum deduxisse, cæteras ibi reliquisse, quæ & nouis Ægypti regibus, & Alexandrinis qui Cæsari fauerant, præsidio contra reliquos Alexandrinos forent, & eosdem, si in fide non permanerent, possent coercere. Quibus rebus confectis, itinere terrestri profectus est in Syriam, Ponticis cum negotiis, & Romanis turbis sollicitantibus, vt scribit Dio, atque inuitum à Cleopatra abstrahentibus: ex qua breui post filium suscepit, quem Alexādrini Cæsarionem appellarunt, vt ait Plut. in Cæsare. Abduxit porro secum minorem Arsinoëm, vt ait Hircius, siue vt Cleopatra sine impedimēto regnaret, siue vt eam in triumphum adduceret, sicut & fecit, XXVIII *Cæsar abit ex Ægypto.*

anno sequenti dicetur. Alexandrini belli finem hisce verbis complectitur Appian. l.2.bell.ciuil. Inter has contentiones nouem menses absumpsit; donec Cleopatrã loco fratris reginam fecit Aegypti, in Nilumque vna cum ipsa, quadringentis nauibus subuectus, perlustrauit regionem. De rebus gestis à Cæsare in gratiam Iudæorum, dum adhuc esset Alexãdriæ meminit Iosephus. Quin & Iulius Cæsar, inquit,[a] apud Alexandriam attestatus est Iudæis inscriptione columnæ æreæ, quod Alexandrinæ ciuitatis ius habeant; sic ipse. Addit & aliud decretum ad Sidonios, in gratiam Hyrcani Pontificis, à Cæsare iterum Dictatore hoc anno datum: quod apud eum leges.

a l.14.c.17. sub med.

XXIX. *Differt reditum in urbẽ, dum Asiam componat.*

Qvvm autem Cæsar in Syriam ex Ægypto venisset, ibique tam nunciis, quam vrbanis literis didicisset, multa Romæ male administrari, & flagitare aduentum suum; satius tamen esse duxit, quas in prouincias, regionesque venisset, quietas relinquere, ne dum Romanas turbas præpropere sedare festinat, omnia loca retro turbulenta derelinquat. Accedebat quod Syriam, Ciliciam, Asiam celeriter se ordinaturum videbat, quod eæ prouinciæ nullo bello premebantur; & in sola Bithynia, ac Ponto contra Pharnacem aliqua mora ponenda esset.

Ergo commoratus fere in omnibus ciuitatibus, quæ maiore sunt dignitate, præmia benemeritis, & viritim, & publice tribuit, de controuersiis veteribus cognoscit, ac statuit, reges, tyrannos, dynastas prouinciæ, finitimosque, qui omnes ad eum concurrerant, receptos in fidem, conditionibus impositis prouinciæ tuendæ, ac defendendæ, dimittit, & sibi & populo Romano amicissimos.

XXX. *Sex. Cæsarẽ Syriæ præsidem constituit.*

Pavcis diebus in ea prouincia consumptis Sex. Cæsarem amicum ac necessariũ suum, legionibus, Syriæque præficit; ipse eadem classe qua venerat, proficiscitur in Ciliciã. Hæc ferme Hircius, paucis multa complexus: cui consentiens Iosephus ait Cæsarem classe deuectum in Syriam.[b] At videtur oblitus Hircius se paulo ante dixisse, Cæsarem itinere terrestri profectum esse in Syriam. Nimirum classis eum sequebatur, & Ioppem, aut Tyrum, aliumue aliquem portum tenuit, ex quo mox Cæsar in Ciliciã vela fecerit. Cæterum quæ in Syria gesserit, aut in Iudæa potius, distinctius tradit Iosephus.[c] Quamobrem, ait, finito tãdem bello, classe deuectus in Syriam Cæsar, magnos honores contulit, tum in Hyrcanum, quem confirmauit in Pontificatu, tum in Antipatrum, quem ciuitate Romana & immunitate donauit, & paulo inferius. Eodem tempore etiam Antigonus Aristobuli filius questus est de patris infortunio, quod propter ipsum veneno extinctus esset Aristobulus, & frater suus à Scipione securi percussus, rogabatque vt sui misereretur, paterno principatu eiecti.

b l.14.c.15.

c Ibidem.

XXXI. *Eos accusat Antigonus.*

Præterea ait idem Iosephus, Hyrcanum accusabat, & Antipatrum, quod per vim principatum gentis gererent, nec abstinerent ab ipsius iniuriis. Antipater vero causam suam egit diluens obiecta crimina, Antigonumque seditionis, & nouarum rerum studiosum esse coarguit. Cõmemorabat etiam quantum proximo bello laborasset pro Cæsare, ipsum verborum suorum testem adducens; Aristobulũ autem merito Romam vinctum pertractum, perpetuum hostem & inimicum populi Romani. Fratrem vero huius conuictum latrocinii debitas Scipioni dedisse pœnas, & non per iniuriam oppressum. Apparet hæc per calumniam ab Antipatro homine vafro in fratres istos dicta, vlciscente Antigoni de ipso querelam. Nam nil ei tale à Scipione obiectum est, vt ex Iosepho supra diximus.

XXXII. *Frustra accusat intempestiue.*

Consultius autem fuisset Antigono rem suam tãtum agere, & accusationes aliorum missas facere. Nam nec causam suam meliorem fecit, neque alienam deteriorem. Cæsar enim oratione Antipatri motus, Hyrcanum pontificem declarauit, Antipatro dynastiam quamcunque ipse optaret, obtulit, & procuratorem insuper Iudææ declarauit: vtique, siue confirmauit in ea, qua iamdudum fungebatur dignitate, sub Romanis Syriæ præsidibus. Vocat autem hic eum ἐπίτροπον Iosephus, eodem sensu quo prius ἐπιμελητὴν vocauerat. Eadem ipse paulo pluribus recitat lib.1. de Bello cap.8. recteque nobiscum Antigonum arguit imprudentiæ, qui non contentus fuerit expositione rerum, quæ ipsi misericordiam conciliare poterant, omissa Hyrcani & Antipatri accusatione intempestiua.

Antipater Iudææ procurator.

XXXIII. *Instaurãtur mœnia Ierusalem.*

Hyrcano vero, vt idem ait, & patriæ mœnia restituere permisit, roganti hanc gratiam; iacebant enim vsque ad id tempus, ex quo à Pompeio fuerant diruta, l.14.c.16.

deditque hac de re in vrbem literas ad Coss. vt decretum hoc scriberetur in Capitolio, &c. Diruta fuerant à Pompeio an. ab hinc decimo sexto, videlicet v. c. 690. Cicerone & Antonio Coss. Cæterum hanc gratiam factam non Hyrcano, sed Antipatro scribit idem Iosephus, [a] & meminit decreti quod in Antiq. describitur, quod Pseudoscaligero, & mihi non sine causa, vt arbitror, suspectum est. Vereor inquit ille, [b] ne Iosephus Hyrcanum pro filio Alexandræ acceperit; cum illud decretum videatur potius pertinere ad Ioannem Hyrcanum Ionathæ fratrem: neque aliter animum meum inducere possum. Suspicionem augent legati Numenius Antiochi, & Alexander Iasonis filii, qui illud decretum reportarunt. Nam iidem à Ionatha missi fuerant Romam. Quomodo igitur illi vitam extendissent ad pronepotem Hyrcani Ioannis, Hyrcanum cognominem proauo suo? Nam istius Hyrcani posterioris non ita magnum nomen fuit, neque eius admodum habita ratio, vt qui ex infelicitate sua notior sit, quam ex Pontificatu, aut Enarchia. Sic ille; quæ non vno nomine reprehendi possunt.

Decretum Cæsaris pro Iudæis. *Improbatũ à Scaligero.*

[a] l. 1. bel. c. 8 [b] in Euseb. n. 1971.

Primvm quid veretur ne Iosephus Hyrcanum pro filio Alexandræ acceperit? annon reuera fuit filius Alexandræ, quæ 9. regnauit annos, & Alexandri Iannæi Pontificis? Verum non hoc ille veretur, inquies, sed ne quæ prioris Hyrcani sunt, posteriori tribuat; assentior, atque ita locutum oportuisset, nisi hominem tenebræ
2. delectarent. Sed rem ipsam videamus. Quis eum docuit Ioannem Hyrcanum esse Ionathæ fratrem, & non potius nepotem ex fratre, Simonis autem filium? quod ex Scriptura & Iosepho apertissimum est. Vnde habet Numenium Antiochi, & Ale-
3. xandrum Iasonis filios, Ioannis Hyrcani legatos fuisse, cum Iosephus [c] vocet eos
4. Simonem Dosithei, Apollonium Alexandri, & Diodorum Iasonis? Errat prætere a quod duo fœdera, Ionathæ scilicet, & Ioannis Hyrcani, confundit in vnum; vnos enim vtriusque legatos, vnamque legationem, & decretum facit. Quæ tamẽ longe diuersa sunt, & prius traditur à Ioseph. c. 9. [d] posterius decimo septimo: [e] prius à Scriptura refertur, [f] posterius ab eadẽ tacetur, vt pote quæ historiam vltra Simonem patrem Ioannis Hyrcani non producit; Prior legatio cadit in annum regni Græcorum 169. posterior in annum 183. vt suis locis supra tradidimus.

XXXIV. *Qui & arguitur.*

[c] l. 13. c. 17. [d] l. 13. c. 9. [e] l. 13. c. 17. [f] l. 1. Mach. c. 12.

5. Errat quoque quod Numenium & Alexandrum Iasonis, dicit Romam mis-
6. sos à Ionatha, cum Scriptura [g] eos vocet Numenium & Antipatrum, & rursus cum redierunt legatione perfecta. [h] Errat iterum quod Ioannem Hyrcanum vocat proauum Hyrcani, qui hoc tempore summo sacerdotio fungebatur, cum fuerit tantũ auus. Nam Simon, frater Ionathæ & Iudæ Machabæi, genuit Ioannem Hyrcanum. [i] Hic autem Alexandrum Iannæum, [k] Iannæus autem ex Alexandra genuit Aristobulum, nuper à Pompeianis veneno extinctum; & eius fratrem primogenitum Hyrcanum de quo agimus. [l] Putauit ergo Scaliger Alexandrum Iannæum esse Aristobuli filium, & non fratrem; quem in errorem lapsus etiam est Sulpitius Seuerus l. 2. Historiæ sacræ. Sed seriem stirpis Machabæorum alio loco exactius tradidimius. [m]

XXXV. *Alia eiusdẽ errata.*

[g] l. 1. Mach. c. 12. v. 16. [h] l. 1. c. 14. v. 22. & Ioseph. l. 13. c. 9. [i] 1. Mac. vlt. [k] Ioseph. l. 13. c. 20. [l] Ioseph. l. 13. c. 23. & l. 14. c. 1. & l. 20. c. 8. & l. 1. de bel. c. 3 [m] vide p. 324. n. 9.

Fictitiam tamen hanc esse legationem, aut certe non satis probabiliter narratam nonnulla ostendunt 1. Quod id decretum scribitur in Capitolio in gratiam Hyrcani, in Antiq. In lib. autem de bello, in gratiam Antipatri. 2. Quod Cæsar Romam literas mittit ad Consules, qui tum nulli erant, & paucis tantũ diebus Consulatum gesserunt, vt ex Macrob. & Cic. supra dictum est. Nec Cæsar id ignorabat, qui factus Dictator Magistrum equitum dixit Antonium, nec vllum præterea magistratum, vt ex Dione diximus. At Cæsar tribus fere mensibus ante finem anni ex Syria discessit, positis in bello Alexandrino 9. mensibus, vt ex Appiano dictum est; & in Iudæa, vel Syria scripsisse literas, quæ Iudæorum legatis traderentur, rationi consentaneum est. Aut oportet eum ad futuros Consules scripsisse. Quod pene ridiculum est. Tertio cum scribatur ad Coss. quare ipsi de eo non referunt ad Senatum, sed L. Valerius L. F. Prætor, qui nusquam hoc tempore in historia Roma reperitur, præterquam ante sedecim annos Cicerone Consule, vt ipse testatur 2. in Catil. Anno deinde sequenti in Asia Prætor fuit, eodem teste in oratione quam pro ipso habuit, Cæsare & Bibulo Coss.

XXXVI. *Fictitiam videri legationem & decretum.*

4. Qvod nulla in eo decreto fit mentio rei, propter quam missa dicitur legatio, non honorum Hyrcani vel Antipatri, non potestatis restaurandi muros: sed tantũ

XXXVII *Alia in eo improbata.*

dicuntur omnia quæ petierunt legati esse concessa; parum caute sane: latus enim dabatur campus legatis, multa fingendi pro arbitrio, nihil contradicente S C. Quod autem factum traditur decretum Hyrcani principatus, & Pontificatus anno nono, aperte mendosum est, scribendumque foret 29. nisi & Panemus mensis Macedonius, qui Iulio respondet, vt tradit Suidas & Euagrius,[a] & spatium temporis legationi necessarium cogeret, hoc decretum in annum seq. referre; sicut & Atheniensium decretum, quod subdit Iosephus. Quo etiam retulit Eusebius, quem propterea Scaliger satis audacter ait diuinare de tempore horum decretorum; cum amicitia facta hoc tempore cum Cæsare, id quodammodo digito indicet: non putauimus tamen iterum de eo anno seq. agendum, neque in eo examinando diutius immorandum, ne longius ab instituto nostro abeamus.

Ratio temporis.

[a] l. 4. c. 1. Hist. Eccl.

XXXVIII. *Antipater à discessu Cæsaris Iudæam componit.*

ADDAMVS autem cætera Syriaca, quæ ad hunc annum, & vt apparet etiam ad sequentem pertinent; murorum scilicet restaurationem quæ paucorum mensium, qui hoc anno supererant, vtique non fuit. *Porro Cæsar,* inquit Iosephus,[b] *ordinatis rebus Syriæ, cum classe profectus est. Antipater autem deducto Cæsare, in Syriam reuersus, ante omnia disiecta per Pompeium mœnia restituit, & obeundo prouinciam, nouarum rerum cupidos compescuit, tum minis agens, tum consiliis. Fore enim vt si Hyrcano contenti sint principe, feliciter degant, fruendo suis quisque possessionibus. Sin nouas sibi spes polliceantur, & lucra ex rebus turbatis captent, se quidem pro præside habituros Dominum, Hyrcanum vero pro rege tyrannum, tum Romanos atque Cæsarem acerbos hostes pro principibus; &c.* Eadem habet in 1. de bello,[c] vtrobique & oblique Hyrcanum regẽ appellat; Eademque voce c. 17. aliquoties abutitur: libro tamen 20. c. 8. ait ei restitutum Pontificatum, sed absque diademate; Regis quoque nomen illi à Romanis concessum non est, nec ab illo vsurpatum, vt patet ex vbi habes aliud Cæsaris iterum Dictatoris decretum, in gratiam Iudæorum ad Sidonios, in confirmationem Pontificatus, Ethnarchatus, societatis, & amicitiæ cũ Romanis, quæ pluribus apud eum leges. Neque tamen illud negligendum, quod propter contentionem suam, cum Samaritanis Iudæi adiici curarunt, vt si qua controuersia exorta fuerit de Iudaica disciplinã, iudicium sit penes ipsum Pontificem.

[b] l. 14. c. 16

[c] l. 1. de bel. cap. 8.

c. 17. l. 14.

XXXIX. *Occasio, & causa belli Pontici.*

NVNC ad res Ponticas transeamus. Fundamentum narrationis erit A. Hirtius, quo nemo diligentius rem persecutus est. Dum ergo res in Ægypto Cæsar gerit, Pharnaces filius Mithridatis, qui superiore bello à Pompeio regnum Bosphori, mercedem patricidij acceperat, vt ait Dio l. 37. existimans Romanos bello ciuili diutius occupatos fore, ad paterni regni amplitudinem aspirans, Armeniam minorem, Cappadociamque incursare cœpit. Tum Rex Deiotarus ad Domitium Caluinum, cui Cæsar Asiam finitimasque prouincias administrandas tradiderat, venit, oratum ne Armeniam minorem regnum suum, néue Cappadociam regnum Ariobarzanis possideri, vastarique à Pharnace pateretur; alioqui promissam Cæsari pecuniam non posse persoluere. Domitius nuncios confestim ad Pharnacem misit, Armenia Cappadociaque decederet: quæ denunciatio, vt maiorem vim haberet, propius legiones admouit.

Pharnaces Armeniã & Cappadociam infestam habet & occupat.

XL. *Retinet Armeniã, Domitium Ludificatur*

Et pugna vincit.

PHARNACES ea denunciatione Cappadocia prouincia longinquiore decessit; Armeniam minorem, quam facile ex vicinitate tueri posset, retinuit, tanquã paterno iure sibi debitã, eam tamen causam integrã seruaturum Cæsari. Interim Domitium pluribus legationibus de pace cum muneribus distinere molitur, eique insidias parat, quippe quem magna parte copiarum, quas ad Cæsarem miserat in Ægyptum, sciret esse spoliatum. Nihilominus Domitius propius Nicopolim Armeniæ vrbem venit cum exercitu, castraque oppido contulit. Pharnaces quoque aciem instruxit, proxima autem nocte interceptis tabellariis, qui de Alexandrinis rebus literas ad Domitium ferebant, cognoscit Cæsarem magno in periculo versari, flagitareque à Domitio, vt quam primum sibi subsidia mitteret; quæ causa fuit, vt Pharnaces de industria bellum trahendum putaret, in eoque victoriam collocaret. Domitius contra copias extra castra eductas in prælium parat, legionem Romanam 36. in dextro cornu collocauit, in sinistro Ponticam, Deiotari legiones in mediam aciem contulit. Pharnaces nihil cunctatus prælio decernit, & totum pene eius exercitum delet. Domitius reliquias exercitus dissipati collegit, itineribusque tutis, per Cappadociam se in Asiam recepit. Victor Pharnaces Pontum

omnibus copiis occupauit.

XLI. *Deiotarus Rex à Cæsare veniã petit.*

INTEREA Cæsar bello Alexandrino feliciter confecto, & Syriæ, Ciliciæ, & Cappadociæ rebus celeriter expeditis, ad fines Gallogræciæ accessit, vbi Rex Armeniæ minoris Deiotarus ei occurrit, depositis regiis insignibus, habitu reorum supplex veniam petens, quod à partibus Pompeij stetisset. Seque ignoratione status Italiæ, ac necessitate exercituũ Pompeii, quibus vallatus erat, defendebat; Cæsar contra reiiciebat excusationem, quod homo tantæ prudentiæ ac diligentiæ scire potuisset, quis vrbem Italiamque teneret, vbi S.P.Q.R. vbi resp. esset, quis deinde post L. Lentulum & C. Marcellum Consul esset (videtur hic Cæsar, siue Hircius nullum ab his Consulibus agnoscere Consulẽ præter Cæsarem, quod huius anni Consules nondum creati essent, & Seruilius Isauricus Consulis potius vicarium, vt pridem Bibulus, egisset quam Consulem.) Eius tamen ætate, ac veteribus recentibusque meritis, & multorum precibus permotus, ei regium vestitum restituit, de Tetrarchia postea se cogniturum dixit. Eumque suas copias in Pontum iussit deducere. Ipse eo profectus, quatuor omnino legiones, sed admodum diminutas habuit.

Et ex parte obtinet.

XLII. *Pharnaces legatos ad Cæsarem mittit.*

PHARNACES per legatos à Cæsare pacem & veniã petit, missa simul corona aurea, dicens magis sibi quam Deiotaro debitam veniã, qui contra eum pro Pompeio pugnasset. Aduentante Cæsare territus, inquit Appianus, ac factorum pœnitens, legatos de pace misit à ducentissimo stadio, ferentes ei coronam auream, & satis stulte regis sui filiam offerentes in matrimonium. At Cæsar, vt scribit Dio,[a] eum reprehendit, quod ingratus erga tam bene de se meritum Pompeium fuisset. Pacis autem eam esse conditionem, vt Ponto confestim decederet, damna illata sociis, ciuibusque Romanis resarciret; tum demum se munera tanquam ab amico recepturum: sicque legatos remisit. Cum autem Pharnaces non ignoraret plurimas res Cæsarem in vrbem reuocare, tanto lentius agere, decedendi è Ponto diem postulare longiorem, pactiones interponere, in summa frustrari cœpit.

Cæsaris responsum.

[a] Lib. 42.

XLIII. *Pharnaces in Cæsarem pugnat.*

CÆSAR cognita calliditate hominis, negotium accelerauit. Dio vice versa calliditatem Cæsari tribuit, qui comiter acceptis primis ac secundis eius legatis, spe pacis quam maxime incautum occupare cupiebat. Zielam Ponti oppidum venit, circa montem Scotium vt ait Appian. in fine belli Mithridatici. Plut. in Cæsare Zelam vrbem vocat, Dio vero ζιλίαν, iuxta quam Mithridates Triarium, exercitumque Romanum magna clade affecerat. Ibi Pharnaces aciem instruit, & vel felicitate loci, vel contemptu paucitatis Romanarũ copiarum, quarum magnam partem iam sub Domitio fuderat, vltro Romanos castra metãtes iniquo loco inuadit. At Romani opere omisso in magna trepidatione arma rapiunt, hostem non solum repellunt, sed profligant, adiuuante natura loci, & Deorum immortalium benignitate, inquit Hirtius, qui cum omnibus belli casibus intersunt, tum præcipue eis, quibus ratione nihil potuit administrari. Paulo etiam infra diuino auxilio victoriã tribuit; corrigens tacite Cæsarem, in glorioso illo Elogio, *veni, vidi, vici*, ac dicendum monens, vt dicebat Carolus V. Clarissimus superioris seculi imperator. *veni, vidi, Deus vicit.* Refert Surius, in bello contra Germanos hæreticos. Porro Cæsar, vt author est Plutar. cum ad amicum quendam Amintrium, siue Anitium, Romam ea tria verba scripsit, de huius celeritate victoriæ, forte respexit ad diuturnitatem præcedentis belli contra eius patrem Mithridatem gesti. Certe trophæum pro hac victoria in eodem loco erexit, in quo Mithridates suum erexerat, vt quoniam consecratum diis belli euertere fas non erat, nobiliore trophæo obscuraretur.

Et vincitur.

Æn. Chri. 1548.

XLIV. *Castra expugnantur, Pharnaces fugit.*

ITAQVE cum in procliue detruderentur Pontici, multis militibus partim interfectis, partim suorum ruina oppressis, qui velocitate effugere poterant, armis tamen proiectis vallem transgressi, nihil ex superiore loco inermes proficere poterant. At Romani victoria elati subeunt iniquum locum, munitiones aggrediuntur, castra expugnant. Pharnaces dum mora fit in expugnatione castrorum, cum paucis equitibus profugit; alioqui viuus in Cæsaris potestatem venisset. Appian. in fi. bel. Mithrid. ait victum refugisse Sinopem, cum mille equitibus, cumque Cæsari non vacaret eum persequi, misso contra se Domitio vrbem tradidisse. Et pace accepta, dimissum cum equitibus, occisis equis, nauibus in Pontum fugisse, collectaque Scytharum ac Sarmatarum manu Theudosiam, Panticapæumque occupasse;

& cum ab Asandro bello peteretur, in prælio, inquit egregie pugnans occubuit quinquagenarius, postquam regnauit in Bosphoro annis quindecim. Quæ non videntur omnia hoc ipso anno perfici potuisse. Est autem hic annus 16. à deuicto eius Patre Mithridate, itaque totos 15. annos intermedios regnauit. Fuit porro Asander, vt scribit Dio l. 42. Dux cui Pharnaces tutelam Bosphori regni commiserat, dum in Bithyniam Asiamque contenderet. Quem vbi longius progressum intellexit, regnum sibi vindicare cœpit. Quo audito Pharnaces in eum ire instituit, sed frustra. Nam Cæsaris aduentu occupatus, in ipsum profectus est, ab eoq; victus. Inde in Bosphorum intrare conantem Asander repulit, atque interemit. Hæc Dio pluribus; cætera ex Hirtio reddamus.

Eiusdem mors.

XLV. *Cæsar res Ponti, Asiaque cōponit.*

EA victoria tanto lætiorem Cæsarem fecit, quanto fuerat periculo propior. Ponto recepto, præda omni regia militibus concessa, postero Dio cum expeditis equitibus ipse proficiscitur, duas legiones in Pōto præsidio cū Cælio Vinciano relinquit, auxilia Deiotari domum remittit, legionem sextam, qua maxime pugnauerat, ad præmia & honores decedere in Italiam iubet, Mithridatē Pergamenum, cuius opera feliciter vsus fuerat in Alexandrino bello, regem Bosphori, loco Pharnacis constituit, vt Appianus quoque testatur: additque Dio bellum ei à Cæsare mandatum contra Asandrum, vt eius in Dominum perfidiam vlcisceretur, sibique id regnum acquireret. Eique etiam tetrarchiam Gallogræciæ, paucis ante annis à Deiotaro occupatam, dedit: per Gallogræciam, Bithyniamque, in Asiam iter fecit, deque omnium earum prouinciarum controuersiis cognouit ac statuit, iura in tetrarchas, reges, ciuitates distribuit. Neque tamen vsquam diutius moratus est, quam necessitas vrbanarum seditionum pati videbatur. Quibus rebus felicissime, celerrimeque confectis, in Italiam celerius omnium opinione venit. Hactenus Hirtius.

Mithridatē loco Pharnacis constituit.

Vrbem repetit.

XLVI. *Congerit opes, & quem in finem.*

IN itinere toto, vt scribit Dio, atque adeo Romæ summo studio aurum, argentumque, & donaria sacra prophanaque coaceruauit, partim ad triumphorum ornamenta, cæterosque sumptus, quibus magnificentiam suam postea ostentare cupiebat, partim ad milites sibi largitionibus demerendos. Duas enim res esse prædicabat, quibus rebus & pararentur, & conseruarentur; & augerentur imperia, milites & pecunias, earum alteram per alteram consistere, & alterutra deficiente, alteram simul concidere.

Romæ leniter agit sibique populum conciliat.

Romam vt peruenit nihil seuerius in quemquam statuit, plebem sibi nonnulla circa debita indulgentia conciliauit, optimates sui studiosos sacerdotiis & magistratibus, partim in reliquam anni partem, vt Calenum & Vatinium, quos fecit Consules; partim in sequentem annum collatis sibi deuinxit. Vt enim pluribus gratiam referre posset, decem Prætores ad sequentem annum designauit, collegiorum numerum auxit, Equites aliosque minoribus magistratibus functos, in Senatum, in locum defunctorum subrogauit.

XLVII. *Milites eius tumultuantur.*

SED insignis plane fuit eius in milites tumultuantes industria. Hi cum præmia, non inferiora meritis suis, sed expectatione reciperent, seque Cæsari necessarios ad bellum conficiendum in Africa intelligerent, in Campania seditiones mouebant, cædesque perpetrabant. Inde Romam ad suburbana cum venissent, misit ad eos Cæsar qui quærerent cuius rei gratia venissent, illiq; se id Cæsari exponere velle dixisēt; & cum in vrbem ingredi cū solis gladiis permissi essent, multis verbis labores suos periculaque, promissaque sibi præmia commemorarunt; deinde missionē militiæ etiam, atque etiam postularunt, nō vlla quidē cupiditate quietis, sed studio terrendi Cæsarem, & compellendi ad omnia sibi pro arbitrio indulgenda. At Cæsar, quasi cum ciuibus, non cum militibus suis agens. Enimuero, Quirites, inquit, recte dicitis: nam & laboribus, & vulneribus exhausti estis, nulloque alio responso dato, sacramentum eis militare remisit, quasi ad nullam eis rem indigeret, simulque debita stipendia, ac promissa præmia illis se persoluturum promisit.

Eos Cæsar ad speciem dimittit.

XLVIII. *Orant iterum militia eius ascribi.*

RE tam inopinata obstupefacti milites, veritique ne priuati militia multorum, scelerum pœnas darent, mutatis animis atque oratione, multis verbis orarunt, vt in suam eos militiam reciperet, signa eius se libentissimo animo secuturos. Quorum preces cum tribunus quidam militum iuuaret, Cæsar eodem artificio, Missos facio, inquit, & vos qui adestis, & reliquos qui legima stipendia confecistis. neque

enim vobis quicquam mihi opus est. Cæterum præmia vobis promissa persoluam, ne quis vestrum dixerit me vsum vobis, ingratum deinde non stetisse promissis; quantumuis ad reliquias quoque belli conficiendas, neque corporis viribus, neque vlla re alia destituti, militiam meam recusaueritis. Hæc locutus, vniuersis agros partim publicos, partim suos assignauit, eosque locis quam maxime disiunxit, ne iterum ad seditiones coirent, promissas autem pecunias partim in præsentia soluit, partim se postea cum fœnore persoluturum spopondit.

Prvdentia Cæsaris apvd milites svos.

XLIX. *Eos iterum recipit.*

Deinde, accepistis, inquit, iam à me omnia, neque ego quemquam vestrum post hac ad militiam compellam; si quibus tamen fuerit animus adiuuandi me, ad ea quæ restant conficienda, eos ego libenter recipiam. Qua voce audita, summa omnes voluptate sunt affecti, nec fuit quisquam, qui non daret nomen ad nouam militam. At Cæsar delectu habito, secretis iis qui ad miscendas seditiones erant idonei, nouum conscripsit exercitum, illos autem partim ad agriculturam dimisit, partim ex Italia secum abduxit, ne in ea turbas concitarent, & in Africa, aliisque locis haud iniquo animo passus est perire, quod simul per eos clades hostibus inferebat, & malis ipse hominibus leuabatur. Non dissimili pridem superbia tumultuati sunt veterani milites Alexandri magni, quos vocabant Argyraspides, qui Eumenem, imperatorem etiam suum comprehensum perdiderunt, quos Antigonus iustis, meritisque modis castigauit, vt suo diximus loco.[a]

[a] an. m. 3739 n. 2. & seq.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI. 4007.

1. N. VII. Quos Dio & Cassiodorus proferunt præter fastos Capitol. In Græco Eusebii Chron. est Q. Fusius, Vatinius à Cuspiniano cognominatur Ciaticanus. Eosque male Mercator Coss. ponit anno superiore, simul cum Cæsare II. & Seruilio. Coss. quasi quaternos Coss. vnus annus habuerit.

2. N. XX. Eum locum necesse est collocare ad Nilum, sed non ad Bubastum in littore maris, vt nonnullis videri possit, sed vltra Oniæ regionem, de qua paulo ante à Iosepho actum est. Erat autem Oniæ regio, in præfectura Heliopolitana, apud Leontopolim, vt ait idem l. 13. c. 6. [Si tamen vna fuit hæc præfectura, & non potius duæ, sicut à Ptolemæo Alexandrino perspicue in tabulis 3. & 4. Africæ distinguuntur.] Videtur autem hic locus constituendus in nomo Heliopolite, vbi Nilus primum incipit Bubasticus appellari.

Quod hic dicitur, more maiorum, belle illustratur c. 1. lib. à Diodoro Siculo. Lege, inquit, Ægyptiis statutum est, vt præter communem aliorum hominum morem, cum sororibus matrimonium ineatur, quod Isidi apud ipsos feliciter hoc successisset. hæc enim Osiridi germano nupsit, & præstito à morte eius iuramento, nemini posthæc in complexum se venturam, de cædis autoribus pœnas exegit, & regno ad finem sanctissimè præfuit. Ita miseri mortales, à diis suis, non pudoris & continentiæ, sed nequitiæ & incestuum exempla petebant; & vt Isis & Osiris deessent, non deerat omnibus notissima Iuno, Iouis *Et soror & coniux*. Vt haberent aliæ quoque gentes quod imitarentur. 3. N. XXIX.

ANNVS MVNDI 4008. SEXTÆ ÆTATIS 493. HYRCANI II. PONTIF. 30. IMPERI ROMANI, ET C. Cæsaris Tertius. Herodis 27. Præside Syriæ Sex. Cæsare, Ptol. Minoris 2. Cleopatræ 5. Olymp. 183. an. 3. Vrbis Cond. 707. C. Cæsare III. Dictat. et Coss. M. Æmilio Lepido Mag. Equit. et Collega. Bell. Civ. 4. Simulque Africanum. Annus confusionis.

ANNVS ANTE CHRISTVM 45.

I. *Cæsar Dictator, & Consul cũ Æmylio Lepido.*

VTRVMQVE Cæsaris & Æmilii Lepidi magistratum huius anni, disertis verbis confirmat Dio, ipso initio l. 42. Sequenti anno Dictaturam Consulatumque, tertium vtrumque magistratum, collega in vtroque Lepido gessit. Vt enim primum ab eo Dictator proditus fuit (id factum est post eius reditum ex Hispania, sub finẽ anni 704. prout suo loco diximus.) statim eum ex Prætura in Hispaniam citeriorem misit, reuersoque triumphum, cum neque vicisset quemquam, neque omnino signis collatis dimicasset, concessit, ea causa prætexta, quod is Longini & Marcelli actionibus interfuisset. Cæterum in triumpho suo nihil intulit, præter eas pecunias, quibus socios spoliauerat. Nec contentus Cæsar eam Lepido gratiam retulisse, collegam eundem sibi vtriusque magistratus adsciuit. Sic Dio. Hirtius quoque init. l. de bello Hispaniensi, & in fi. l. de bello Africano, quod hoc anno gestum est, ait Cæsarem sub initium Augusti Romam venisse III. Dictatorem, & IV. esse designatum. Suetonius quoque nũ. 76. ait Cæsarem tertium & quartum Consulatum titulo tenus gessisse, contentum Dictaturæ potestate, cum Consulatibus decretæ.

II. *Res anni huius.* SED deinceps ad res huius anni progrediamur, quæ numero plurimæ, & dignitatæ eximiæ domi militiæque fuerunt. Quarum hæ in primis eminent. Bellum Africanum graue in primis & periculosum, Cæsar fœliciter conficit, quadruplicem triumphum gerit, annum Romanum corrigit, atque ordinat, multaque vtiliter in Rep. constituit, in Syria Herodes clarescit.

Africani belli cõtra Cæsarem duces. Victo Pompeio, Cato, vt ait Dio l. 42. & Plut. in eius vita, Corcyram se classe contulerat, ibique reliquos, qui ex prælio effugerant, aut alioqui eas partes sequebantur, ad se acceperat. Et Cic. quidem, aliique nonnulli senatores, recta Romam contenderant, plerique vero cum Labieno & Afranio (quorum neuter salutem, sperabat à Cæsare, ille quod ab eo transfugisset ad Pompeium, hic quod vita à Cæsare donatus, iterum contra ipsum arma sumpsisset,) ad Catonem venerant, eoque summæ rerum præposito bellum gerebant. Ad eundẽ accessere mox M. Octauius, C. Cassius, Cn. Pompeius Magni filius, tum Petreius, & Faustus Cn. Pompeii gener. Quorum nonnulli, vt Cassius, ad Cæsarem transfugit, & ab eo in gratiam receptus est.

III. *Dux primarius Scipio. Cur Africa bello electa.* CÆTERI in Africam belli renouandi gratia sunt profecti, in quibus etiam fuit Scipio, dudum collega Consulatus Magni Pompeii; sed is iam antecesserat, & Iubæ fastui misere famulabatur. Sic Hirtius, & Plut. in Cat. minore. Africã autẽ bello videtur elegisse, quod eam parum amicam Cæsari sciebant; quippe Varus & Iuba, à quibus Curio cum exercitu cæsus fuerat, ibi rerum potiebantur. Et nonnulla quidem fuit Varo cum Scipione de Imperio disceptatio, id tamen vterque Catoni cedere cupiebat, sed illo minimè acquiescente, quod negaret legitimum esse proprætorem præsente proconsule imperare, eius omnes consilium, & exemplum secuti, Scipioni summam imperii detulere, quasi fatale esset Scipionibus in Africa

vincere. Ita Dio & Plut. in Cat. Ibi cum nullum exercitum aduersarium haberent, Cæsare in Ægypto, & Asia, Romæque occupato, magnas copias contraxerunt; Siciliam, Sardiniamque vexarunt: Cn. Pompeium cum exercitu in Hispaniam seditionibus agitatam, miserunt, sperantes eum ibi, propter Patris memoriam, prompte acceptum iri, & rebus compositis Romam profecturum, seque eodem breui, classe traiecturos. Hirtius l. de bello Africano, ait ab incolis eius prouinciæ nunciatum fuisse, infinitum esse eorum equitatum, legiones regias 4. leuis armaturæ vim magnam, Scipionis legiones decem, Elephantos 120. classesque complures. *Eorum copia.*

IV. *Cæsar hyeme traycit in Africã.*

At Cæsar insperatò cupiens hostem inuadere, quoniam & celeritate, & improuisis expeditionibus plurimum promouerat res suas, media hyeme in Africam traiecit; Plut. circa solstitium brumale. At Hirtius distinctius ad 14. Cal. Ianuar. in Lilybeum peruenisse tradit, cum vna legione tironum, & sexcentis equitibus. Mox nauibus in diem confluentibus, sex legionibus collectis, & duobus equitum millibus, ad 6. Cal. Ian. vela fecisse, & post diem quartum in Africæ conspectum venisse, cum paucis longis nauibus, plerisque onerariis tempestate dispersis; Et aliquot oppida præteruectus, Adrumeti ante portum exponit exercitum, dum reliquæ naues conuenirent. Cum primum terram attigit prolapsus, malum omen in lætum conuertens, quasi de industria procubuisset in faciem, terram osculatus, manuque prehendens, exclamauit, Teneo te Africa, inquit. Ea solertia, credulitasque valuit, ad se quoque bene animandos. *Terram omine tangit.*

V. *Vrbi acceptus fuerit.*

Inde Adrumetum oppugnatione tentauit, repulsusque, & castris exutus per vim hostium, Ruspinum se contulit, vbi receptus hyberna parauit; ex eaque vrbe ad bellum deinde exiuit. Sic Dio [a] quæ Hirtius partim dissimulasse videtur, partim prætermisisse. Ait autem Cæsarem Cal. Ian. ad Ruspinam castra posuisse, indeque mouisse, & ad Leptin, quæ eum quoque vltro recipiebat, castra posuisse; inde suos varia in loca dimisisse, tum nauium reliquarum, tum commeatus longius ex insulis quærendi causa; Sed naues cum multum toto pelago errassent, quod & male tẽpestate afficerentur, & quem ad portum possent appellere ignorarent, singulæ à compluribus scaphis oppugnatæ, victæ, atque incensæ sunt. Ipsum autem mox Ruspinam reuertisse, ibique sarcinis exercitus relictis, cum expedita manu, frumentatum circa villas abiisse, magnamque vim commeatus illuc contulisse. Sic Hirtius; qui tamen aliquanto post ait aduersarios iamdudum ex omni Africa frumentum in pauca oppida, & bene munita comportasse, omnemque regionem Africæ exinanisse frumento, eaque necessitate coactum Cæsarem priuatos ambiendo, & blande appellando aliquantulum frumenti in sua præsidia congessisse, & eo parce vsum esse. *Inopia laborat.*

[a] in fi. l. 42.

VI. *Res cum Labieno & Petreio gesta.*

Interea Labienus, & Petreius, cum magnis quisque copiis, contra Cæsarem, eius copiarum paucitate contempta, seorsim veniunt, vt cum Labienus tirones, vt putabat, male mulctasset, Petreius superueniens rem totam conficeret; Nam veteranos tumultuatos in Italia audierat, & expeditionem Africanam detrectasse. Pridie non. Ianuarias pugnatam est, ab hora diei quinta, ad solis occasum, nocte videlicet pugnam dirimente, & Petreio grauiter icto ex acie recedente. Vtrosque Cæsar cum cohortibus triginta gemino prælio vicit, si Hirtio credimus, Cæsari plus satis nonnunquam faventi. Nam Dio, à quo Plutarchus in Cæsare minime alienus est; victores Pompeianos facit, aduersarios autem post multam cædem, in locum editum compulsos, in summum discrimen adductos, ipsumque Cæsarem de summa rerum desperare cœpisse, cum accepisset Iubam insuper, & Scipionem cum magnis copiis aduentare: diuina autem erga Cæsarem prouidentia factum esse, vt P. quidam Sittius Italia pulsus, exulibus quibusdam sibi adiunctis, & manum militum à rege Boccho impetraret, & in regnum Iubæ inuaderet; in eoque grassando, Regem ad regnum suum defendendum retraheret: qui abiens bonam militum suorum, & Elephantorum partem Scipioni detraheret, eoque factum vt præsenti periculo Cæsar eximeretur. Hirtius ait regem ipsum Bocchum, cum Sitio venisse, Cirtam, oppidum regni Iubæ opulentissimum, paucis diebus expugnasse, cum duobus oppidis Getulorum.

VII. *Cæsar copiis augetur. Et commeatu.*

DIV Cæsar ad Ruſpinam ſe caſtris continuit, in multa rerum inopia, & militum paucitate, munitionibus conficiendis, dum auxilia, & commeatus ex Sicilia, aliiſque locis expectat; nec vnquam prælio decernere auſus eſt, ne cruentam victoriam obtineret, & gloriam tot clariſſimis victoriis obtentam, inquinaret. Cum autem opera Salluſtii Prætoris magnum frumenti numerum accepiſſet, & ab Allieno Proconſule legiones duas, & equites Gallos octingentos, præter ſagittarios, funditoreſque mille, rurſus naues onerarias iubet Lilybæum, ad reliquum exercitum tranſportandum proficiſci. Ipſeque deinceps omni ſtudio aduerſarios, quoniam eos ad pugnam vniuerſam collatis ſignis inducere non poterat, crebris damnis variis occaſionibus afficiebat, ſemperque victor, licet cum leui aliquando damno, terra marique euadebat, vt Hirtius commemorat. Vice autem verſa, ſi quid ex animi ſententia Pompeianis contigiſſe, idem memorat, inſigni ſemper crudelitate vſos aſſeuerat: Iubam regem in primis & Scipionem, quo fit vt variis poſſeſſus affectibus, Cæſaris in ſcribendo amicior quam veritatis, non iniuria videri poſſit, quod ipſum ab aliis quoque notatum audio.

Hoſtem vario euentu vexat.

VIII. *Scipio Iubã euocat.*

CÆTERVM Scipio cum equeſtri prælio inſigne damnum à Cæſarianis acceperat, per literas Iubam euocat, vt eius præſentia exercitus Scipionis à terrore Cæſaris liberaretur. Addit Dio, Iubam euocatum cunctatum fuiſſe, donec ei Scipio omnem Africam, quæ Romanis ſubdita eſſet, dono ſe daturum pollicitus eſſet. Tum demum præfecto Sabura cum parte exercitus contra Sitium relicto, ipſe cum tribus legionibus equitibuſque frenatis octingẽtis; Numidis infrenibus & peditibus eiuſdem armaturæ grandi numero, Elephantiſque 30. egreſſus regno ad Scipionem venit. Qui poſtero die reſumptis animis, copias omnes cum 60. Elephantis producit in aciem, quam ſpecioſiſſime poteſt, & iis inſtructis, paulum a ſuis munitionibus progreſſus, ſe recepit in caſtra. Porro Elephanti magno erant terrori Iulianis, quod eorum odorem fremitumque equi ferre non poſſent, ipſique milites permulti, rei inſolentia, eos valde pertimeſcerent. Itaque dedit operam, vt aliqui ad ſe ex Italia deueherentur, vt iis equi homineſque aſſueſcerent, & qua parte corporis etiam armati offendi poſſent, addiſcerent, quod etiam conſecutus eſt. Deinceps autem crebris equitum velitationibus vtrinque certatum, donec ad decretoriam pugnam, Cæſaris induſtria ventum eſt.

IX. *Cæſar de ſumma rei certare conatur. Obſidendo Thapſum.*

CVM enim animaduertit ſe aduerſarios cogere non poſſe, vt in æquum locum deſcenderent, legionumque periculum facerent, neque ipſe poſſet propius hoſtem, propter aquæ penuriam, caſtra ponere, pridie non. Apr. [a] ad Thapſum, vbi Vergilius cum grandi præſidio præerat, caſtra ponit, oppidumque circumuenire eodem die incipit, vt Scipionem ad dimicandi neceſſitatem pertraheret, niſi mallet per ſummũ dedecus fidiſſimos ſuis rebus Thapſitanos & Vergilium amittere. Ad Thapſum ergo cum omnibus copiis venit, & verſus mare (eſt enim maritimum id oppidum Ptolemæo, prope Leptim & Ruſpinam ſupra memoratas) conſedit, ac caſtra munire cœpit. Quod poſtquam Cæſari nunciatum eſt, ipſe cum expeditis eo claſſe contẽdit, & parte claſſis ad Thapſum relicta, reliquas naues iubet poſt hoſtium tergum, quam maxime ad littus appelli, ſignumq; ſuum obſeruari; quo ſigno dato, ſubito clamore facto, ex improuiſo hoſtibus auerſis terrorem incuterent, & poſt terga reſpicere cogerent.

[a] 4. eiuſdẽ.

X. *Diſpoſitio vtriuſque aciei.*

DEINDE animaduerſa diſpoſitione aciei Scipionis, & elephãtos dextro ſiniſtroque cornu collocatos, ipſe binas legiones in ſingulis cornibus conſtituit, & quinas cohortes beſtiis opponit, reliquaque omnia perite diſponit; tum circumiens pedibus aciem, omneſq; priſtinarum virtutum memoria excitans, blandéq; compellãs, ad fortiter pugnandum excitabat: quam ad rem non leue momentum attulit, quod circumeundo exercitum animaduertit hoſtes circa vallum trepidare, atque vltro citroque pauidos concurſare, quod cum à pluribus quoque animaduerſum eſſet, Cæſariani prælium extorquent, quibus cum reſiſti non poſſe videret Imperator, ſigno felicitatis dato, equo admiſſo in hoſtem contra principes ire contendit.

XI. *Elephanti turbati turbant ſuos.*

A dextro interim cornu funditores ſagittariique tela in Elephantos frequentes iniiciunt. Quo facto beſtiæ ſtridore fundarum, lapidumque perterritæ, ſeſe con-

uertere, & suos post se sequentes stipatosque protererc; hi Mauri erant, quorum præsidium cum eis in perniciem verteretur, principes fugam capessunt. At Iulianæ legiones, celeriter bestiis circuitis, vallo hostium sunt potitæ, & paucis acriter repugnantibus interfectis, reliqui concitati in castra, vnde pridie erant egressi, confugerunt; Interea qui Thapso erant præsidio, eruperunt per maritimam portam, & in mare vsque ad vmbilicum ingressi, à pueris seruisque, qui in castris erant repulsi, terramque prohibiti attingere, rursus se in oppidum receperunt.

Inde fuga cœpta.

XII. *Scipio fugit*

Interim Scipionis copiis prostratis, passimque toto campo fugientibus, confestim Cæsaris legiones consequi, spatiumque non dare colligendi sui: qui cum in castris, quæ petebant nihil præsidii reperissent, quod duce carerent, Scipione cum duodecim cataphractis nauibus fuga elapso, & regia insuper castra ab hoste teneri iam animaduertissent, desperata salute in quodam colle consistunt, atque armis demissis salutationem more militari faciunt, fidemque Cæsaris implorant: sed ea res miseris præsidio non fuit. Nam inspectante, ac repugnante Cæsare, à veteranis, ira ac victoria tumentibus, ad vnum omnes sunt interfecti. Ita quidem Hirtius. At Dio eam cædem Cæsare autore factum dicit. Sed Hirtius Cæsaris semper causam subleuat. Equites autem qui ex prælio fugerant, cum Vticam versus iter facerent, Panadam oppidum, à quo non recipiebantur, propter famam cladis antegressam, vi captum cum omnibus ciuibus cuiuscumque ætatis, generisque constrictis, efferati succedunt inde Vticam perueniunt. Interea

Eius copia concidūtur.

XIII. *Magnitudo cladis.*

Cæsar trinis castris potitus, occisisque hostium decem millibus, fugatisque compluribus, se recepit in castra quinquaginta militibus amissis, paucis sauciis: ac statim ex itinere ante oppidum Thapsum constitit, Elephantosque 64. ornatos armatosque, cum turribus ornamentisque captos, ante oppidum instructos constituit. Plut. hæc trina castra fuisse dicit Scipionis, Afranii, & Iubæ, cæsos autem hostes ad 50. millia, de Cæsaris autem militibus consentit: verum in hunc numerum Elephantorum error illapsus videtur. Nam ante pugnam omnes erant tantum 60. triginta apud Scipionem, totidem apud regem Iubam, vt supra ab ipsemet Hirtio scriptum est. Et quosdam in prælio periisse consentaneum est; aut certe, hoc numero alii etiam, quos ex Italia ad se deuehi iusserat, continentur. Ergo Cæsar hos Elephantos in conspectu oppidi ponit, si posset Virgilium cum suis, indicio rei à Scipione male gestæ, ad deditionem adducere; quod illi cum persuaderi non possent, ab oppido recessit, relicto Rebello qui Thapsum cum tribus legionibus, & Cn. Domitio qui Tisdram, cum duabus obsideret. Et præmisso Vticam M. Messala, eodem ipse cum equitatu iter facere contendit.

Thapsum obsidet.

Adit Vti-

XIV. *Vticam fugitiui defendere non audent.*

At Scipionis equites qui fuerant antegressi, multos fautores C. Cæsaris Vticenses interfecerunt, domosque eorum expugnauerunt, & diripuerunt. Quibus cum Cato persuadere non potuisset, vt secum oppidum defenderent, & cæde rapinisque desisterent, singulos centenis sestertiis donatos, cum Fausto Sylla dimisit. Cumque rursum alios ex fuga Cato recepisset, nec eis oppidi propugnationem persuadere potuisset, ea cura deposita, nauibusque ad fugam attributis, ipse rebus omnibus diligentissime constitutis, liberisque suis L. Cæsari Proquæstori commendatis, solito vultu ac sermone cum dormitum isset, ferrum clam in cubiculum tulit, eoque se traiecit; cumque nondum exanimis concidisset, domestici in cubiculum irrumpunt, vulnusque continere, atque obligare incipiunt, sed suis ipse manibus vulnus crudelissime diuellit, atque animo obfirmato se interemit.

Cato sibi manus infert.

XV. *Cur dilectum Vticensibus*

Quem Vticenses, quamquam partium gratia oderant, propter integritatem tamen singularem dilectum, sepultura publicis sumptibus affecerunt. Vt autor est Dio. Alteram Vticensibus causam diligendi Catonis fuisse scribit Plutarchus, in eius vita, quod initio belli huius statuerat Iuba omnes Vticenses prorsus delere, tanquam addictos Cæsari, Catonē autem ait omni ope illi sententiæ obstitisse. Itaque partim illis orantibus, partim contendente Scipione, custodiam vrbis recepisse, vt neque volens, neque inuita Cæsari coniungeretur quam etiam muniuit, ornauitque: Dio addit Catonē filium suum ad Cæsarem misisse, quem diceret præsenti rerum statui assuefieri posse: se autem, qui in libertate natus, atque educatus conse-

Num Cæsaris quoque.

nuisset, seruitutem deinceps ferre non posse, & Cæsaris misericordiam longe sibi morte grauiorem futuram. Scribit Plut. in Cæsare, cum audita Catonis morte dixisse. Inuideo Cato hoc lethum tibi, nempe tu mihi salutem inuidisti tuam. Dubitat nihilominus Plut. an ei fuisset parciturus. Quid enim, inquit pepercisset viuenti, cum in exanimem tantam effuderit bilem? oratione scilicet illa, quam Anticatonem in scripsit, æmulatione eius libri, quem Cic. de eius laude cõscripserat, qui manibus omnium terebatur.

XVI. *Vt se gesserit Cæsar Vticæ.* L. Cæsar obuiam Cæsari cum populo venit, Messalam oppido recipit, à quo portis omnibus adhibitæ sunt custodiæ. L. autem Cæsar vitam cum pluribus aliis à C. Cæsare postulat, impetratque. At Dio tradit L. Cæsarem cognato supplicem factum, & causam dicere iussum, cum eum propria sententia condemnare vereretur, mox per insidias interfecisse: eodemque modo alios variis artibus sustulisse. *In L. Cæsarem,* Ciues item Vticenses 300. qui alteri parti fauissent, vitam impetrarunt immani pecunia mulctati; sest. bis millies per triennium 6. pensionibus populo Rom. soluendo, id est Francorum mille myriades, siue decem miliones. Itaque vnicuique trecentorum obuenerunt triginta tria millia Francorum, & insuper trecenti triginta tres cum triente. Erant hi Romani ciues, qui in Africa negotiabantur, & fœnus exercebant, teste Plutarcho [a] qui timorem reliquis oppidanis iniecerũt, & auaritia retinente seruis suis libertatem, vt reliqui ciues, dare noluerunt; vt propterea minus digna esset eorum conditio commiseratione. [a in Ca.mi.]

XVII. *Iuba & Petreius fugiunt.* REX interim Iuba, vt ex prælio fugerat, vna cum Petreio interdiu in villis latitando, tandem nocturnis itineribus confectis in regnum peruenit, & ad oppidum Zamam, quo ille coniuges liberosque, & quæcumque habebat carissima contulerat, operibusque maximis munierat, accedit; sed eum oppidani excludunt, ne meditatam ab ipso crudelitatem experirentur; cumque ille nec minis quicquam, neque precibus profecisset, inde digressus, ad villam suam, cum M. Petreio, & paucis equitibus se confert. *Exclusi à suis sese interficiunt.* Ibi desperata salute, ab omnibus ciuitatibus exclusus, cum Petreio ferro depugnat, eumque conficit; deinde ipse sibi, opera serui adiutus, interitum affert. Eadem fere Dio l.43.

XVIII. *Regnum Numidiæ fit prouincia Romanorum.* ZAMA in Cæsaris potestatem venit, vbi Numidiæ regnum in prouinciæ formam redegit, quæ noua Africæ prouincia diceretur; ibique Crispum Sallustium Proconsulem, cum imperio reliquit, verbo quidem, inquit Dio, regendæ, re autem ipsa diripiendæ regionis causa. Vnde mox prouinciæ compilatæ accusatus, infamiam consecutus, à Cæsare tamen absolutus est. *Vrbe dedũtur & mulctantur.* Reliquæ vrbes, quæ obsidione premebãtur, aliæq; nonnullæ deditæ quas paulo post ingentibus tributis oppressit: adeo vt duæ ciuitates Thapsus & Adrumetum 130. millibus sestertiûm damnatæ sint, id est sex millionibus & quingentis millibus lib. Tur. *Mors Fausti, Afranij Scipionis.* Faustus quoque & Afranius, qui Vticam diripuerant, cum à P. Sitio capti essent, dissentione in exercitu orta, interfecti sunt. Pompeia cum Fausti liberis incolumitatem à Cæsare, suaque omnia obtinuerunt. Scipio interim cum Damasippo, & aliis, nauibus longis diu multumque iactati, cum Hispaniam peterent, ad Hipponem regium deferuntur, vbi P. Sitius cum classe tunc erat, à quo superatus interiit. Dio scribit illum in Mauritaniam reiectum, dum Sittium metuit, necem sibi manu propria intulisse.

XIX. *Cæsar adit Sardiniam.* REBVS hisce gestis Idibus Iunii (is est 13. eiusdem) Vticæ classem conscendit, & post diem tertium Carales in Sardiniam peruenit. Ibi Sulcitanos, quod Pompeianis fauerant, centum millibus sestertiûm mulctat, (id est quinque millionibus librarum Turonens.) & pro decumis octauas pendere iubet, bonisque paucorum diuenditis, a. d. III. Calend. Quintiles naues conscendit, & duodetrigesimo die, id est vigesimo sexto Iulii, Romam peruenit. *Romã venit.* Quoniam vero immanibus largitionibus magnificentiam suam iam ante ostenderat, deincepsque ostensurus erat, oportebat immanibus rapinis cum illis profusionibus parem fieri, & simul iis quos expilasset potestatem adimere rebellandi. *Copias in Hispaniam mittit.* Dio addit illum prius quam Romam veniret, milites ætate confectos dimisisse, & è Sardinia copias in Hispaniam aduersus Pompeium cum Caio Didio præmisisse. Tum elato animo Romam, ob Senatusconsulta in eius gratiam facta, venisse.

DECREVERAT enim senatus, vt huius victoriæ causa 40. diebus sacrificaretur, vt in triumpho iam ante concesso equis albis vteretur, eoque lictorum, apparatu, quo in prima & secunda Dictatura vsus fuerat; vt morum Magister ad tres annos, vt Dictator ad decennium constitueretur. Placuit Magistrum morum potius, quam Censorem appellare, siue quia id illustrius putarunt, siue quia sine collega Censuræ, nec ad eius statum legitimumque tempus. Decretum quoque, vt in Senatu semper Consulibus in sella curuli assideret, in omnibus ludis Circensibus præmia diuideret, honores ac magistratus, quos alias populus tribuere consueuerat, ipse conferret, currusque illi aduersus Iouem spectans in Capitolio collocaretur. Denique ipse super imaginem orbis terrarum ex ære statueretur, cum inscriptione. *Semideus est*, aliaque id genus, quæ apud Dionem reperies turpissima adulatione plena.

XX. *Decreta in eius gratiã facta.*

QVÆ cum Cæsar ex timore profecta intelligeret, cum primum Romam venit, studuit in Senatu, ea dicere, eaque de se suoque exercitu polliceri, quæ omnibus consolationem afferrent, nolle se omnium ciuium Dominum esse, sed patronum; nec tyrannum agere velle, sed Consulem & Dictatorem, in procuranda omnium salute; nec facta eorum in pace imitari, quæ illi memores perhorrescant, ipse in bello, perpetua in omnes vsus clementia, vitauerit; qui de industria Pompeii Scipionisque arcanas literas extemplo igne consumpserit, ne in quempiam deinceps seuerus esse cogeretur; qui denique paterna omnes beneuolentia complectatur. Milites autem non tyrannidis administros, sed Romani imperii tutores fore, quibus necessaria benigne suppeditētur, ne victores seditionum materiam quærerent, & quidem eorum sumptibus, qui inquieto, ac turbulento animo præditi, facile insolescebant; vt deinceps ad modestiam reuocarentur. Hæc in Senatu primum, deinde apud populum locutus, timorem temperauit; dum promissa rebus ipsis comprobarentur.

XXI. *Senatum populumq; consolatur.*

DEINCEPS autem triumphis, muneribus, certaminibus, spectaculis omnis generis, epulisque; aliisque item ad Reip. constitutionem necessariis, reliquum fere anni tempus insumpsit. De triumphis, scribit Dio insigni splendore ac magnificentia quatuor seorsim diebus, de Gallis, Ægypto, Pharnace & Iuba, quatuor triumphos duxisse, quatuor inquam seorsim diebus. Nam Dio habet, πέντε χωρὶς πέσσαρσι ἡμέραις, vbi non recte interpres, quatuor continuis diebus. Et licet Appianus l. 2. dicat, ἐθριάμβευσε τέσσαρας ὁμοῦ θριάμβους, quatuor simul triumphos duxit, id tamen non de vno die, aut quatuor continentibus accipiendum est, sed de triumphis actis sine vlla interruptione bellorum. Nam clare Sueton.[a] Confectis bellis quinquies, inquit triumphauit, post deuictum Scipionem quater eodem mense, sed interiectis diebus.

XXII. *Quater triumphat de Gallia Ægypto. Põto & Africa*

a l. 1. n. 37.

ET cum reliquus, inquit triumphi apparatus spectatores delectaret, & lenitas eius in dicteriis, quæ in eum milites de more iaciebant, hilariter excipiendis, Arsinoë tamen reginæ in triumphum ductæ captiuitas, & lictorum insolens multitudo, & pompa de spoliis ciuium in Africa cæsorum traducta, non paruam pariebat offensionem. Id explicatius habes in Appiano l. 2. Translatæ sunt, inquit, in pompa picturæ omnium illarum cladium, atque etiam virorum effigies: solum tamen Pompeium ostentare est veritus, propter recens eius publicumque desiderium. Cæterum Arsinoë, in fratris ac sororis Cleopatræ gratiam, dimissa, Vercingentorix cum aliis necatus est.

XXIII. *Quæ in triumphis offenderent.*

PLVT. in Cæsare triumphum de Gallis omisit, quē tamen Sueton. ait primum atque excellentissimum egisse, eiusque triumphi die, dum velabrum præteruehe retur, pene curru excussum fuisse, axe diffracto; Ascenditque, inquit, Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextera, atque sinistra lychnuchos gestantibus. Cui subscribens Dio. Prima, inquit, triumphi die, omen ei aduersum obtigit, axe currus triũphalis, apud fanum fortunæ à Lucullo ædificatum, ita confracto, vt ad reliquam partem triumphi perficiendam alio curru opus fuerit. Omine hoc perculsum fuisse Cæsarem apparet ex memorabili facto, Christianisque digno temporibus, quod subdit, Cæsar vero tunc gradus in Capitolio genibus ingressus ascendit, nulla neque currus, qui ex aduerso Iouis ei positus fuerat, neque imaginis orbis terrarum pedibus suis subiectæ, neque inscriptionis eius habita ratione: post semidei quoque nomen de illo titulo sustulit. Addit Plut. in Africano

XXIV. *Triumphus de Gallis, & Afris. & Ponto. Cæsaris pietas.*

triumpho, filium Iubæ admodum puerum captiuum triumphatum fuisse; sed ei fortunatam fuisse captiuitatem, qui inde ex barbaris Numidis, inter eruditissimos historicos locum acceperit: idemque tradit Appian. l. 2. Pontico autem triumpho, inquit Suet. inter Pompæ fercula, trium verborum prætulit titulum, *veni, vidi, vici*. Non acta belli significantem, sed celeriter confecti notam.

XXV. *Varia edit spectacula. Aedem Veneri dicat.*

PERGIT autem Appian. Edita sunt & varia spectacula circensium, musicorum, millenorum peditum inter se concurrentium prælio, ducenorum item equitum; rursum aliud equitum & peditum promiscue pugnantium. Commissi sunt & viceni elephanti, & nauale prælium repræsentatum, quadringenis vtrimque remigibus, millenis sociis naualibus decertantibus, idque, vt ait Sueton. in minore Codeta, siue vt explicat Dio, in ipso campo Martio, in eam rem effosso, & aquis ac nauibus repleto, qui addit in omnibus his certaminibus depugnasse captiuos, quique erãt capite damnati, quosdam etiã equitum filios. Hi sunt gladiatores, & hæc Naumachia, quam dedisse in honorem Iuliæ iam defunctæ scribit Plutarchus in Cæsare. Alia quoque addit Sueton. quæ breuitatis causa omittimus, vt ad vtiliora veniamus. Nec tamen omittam dedicatam à Cæsare ædem Veneri genitrici, vt ait Appian. l. 2. ex voto concepto instante pugna ad Pharsalum, fanumque ædi additum, quod forum iuri dicendo Romanis esse voluit. Dio etiam, Forum, inquit, & templum Veneris, quam sui generis autorem ferebat, à se condita Cæsar statim tunc consecrauit, & multa ibidẽ, & varia spectacula edidit. Et hæc sine dubio est Iulia basilica, quam memorat D. Hierony. & in hunc ipsum annum coniicit in Eusebii chro. quæ mirum est præteriisse Scaligerum. De ea plura leges apud Pontac. in Eusebium.

XXVI. *Conflat sibi odium. Varias edit leges.*

VERVM pro applausu, quem hisce spectaculis quærebat Cæsar, duplicem sibi inuidiam aut odium conciliauit, siue quod quasi nondum cædibus exsatiatus, ipse populo suorum malorum imagines repræsentaret; siue quod in hoc sumptus ingentes fecisset, & inanem delectationem, tot oppidorum atque prouinciarum, quas expilarat gemitibus redemisset. Fremebant & milites, qui hæc non sibi potius donata querebantur, licet immensa præda saginati, vt autor est Dio. Qui etiam docet: multas hoc ipso tempore leges ab eo esse sancitas. Id quibus illæ duæ, vt Iudicia solis Senatoribus, Equitibusque permitterentur. Et ne quis omnino Prætor amplius anno, aut Consul biennio à suo magistratu continuo imperaret: ne quis eam sumeret occasionem ambiendæ, vel occupandæ dominationis, quod suo ipse exemplo didicerat. Edidit etiã de procreanda sobole atque educanda, & moderãdis sumptibus, vt scribit Dio; ad quam omnino pertinet illud D. Hierony. in Eusebii chron. Prohibitæ lecticis margaritisque vti, quæ nec viros, nec liberos haberent, & minores essent annis 55. vel vt habet Pontaci editio, 45. quem vide; quoniam Scaliger ingenue fatetur, nihil sibi ea de re exploratum esse. Res porro ad præsentem annum, non ad seq. vt in illo chronico habetur, pertinet.

XXVII. *Annum corrigit.*

SED nihil illustrius atque vtilius fecit hoc tempore, quam quod ad corrigendum annum animum conuertit; hoc inquam tempore. Nam correctionem illam, hoc anno factam esse, eoque tempore, quod inter Africanum bellum, & Hispaniense interiectum est, autor est Dio l. 43. Distinctius etiam Censorinus, de die Natali c. 20. scribit eam correctionem factam à C. Cæsare Pontifice maximo, suo tertio, & Æmylii Lepidi consulatu. Quibus consentit Onufrius, Sigon. Torniel. Gordon. c. 19. Cuspin. Marcoduran. in Cicer. historia. Decxetius de anno Christi annot. 1. in tabulas, Scal. l. 4. de emend. c. 1. Mariana l. de die mortis Christi c. 1. Baron. in apparatu n. 125. Temporarius & Caluisius. Aliqui id referunt in annum seq. siue quartum Cæsaris consulatum, vt Functius, Mercator, Genebr. licet inconstanter. Conuersus, inquit Sueton. n. 40. ad ordinandum Reip. statim fastos correxit, iampridem vitio Pontificum, per intercalandi licentiam, adeo turbatos, vt neque messium feriæ æstati, neque vindemiarum autumno competerent; Annumque ad cursum solis accommodauit, vt 365. dierum esset: & intercalario mense sublato, vnus dies quarto quoque anno intercalaretur.

XXVIII *Annus confusionis, & intercalationũ.*

QVO autem magis in posterum ex Cal. Ianuariis nobis temporum ratio congrueret, inter Nouembrem ac Decembrem mensem, interiecerit duos alios, fuitque is annus, quo hæc constituebantur, quindecim mensium cum inter

calario, qui ex consuetudine in eum annum inciderat. Sic Suetonius; Inciderat, inquit, & videlicet de more insertus fuerat mense Februar. inter Terminalia & Regifugium, vt ait Censorinus: alii autem duo menses inter Nouembr. & Decembrem interiecti sunt, ex quo perspicuum est hoc ipso anno, qui dicitur à Macrobio l. 1. c. 14. Confusionis, omnem intercalationem, & adæquationem esse factam. Vt mirum sit Mercatorē dicere, non potuisse hoc anno fieri intercalationem, ac restitutionem anni, cum id Suetonius factum dicat, & tempus ipsum assignet ac mensem, vt propterea sequens annus, sine vlla dubitatione, primus Iulianus dicendus sit. Nec id obscure significat Macrobius, cum ait; C. Cæsar exordium nouæ ordinationis initurus, omnes dies, qui confusionem adhuc poterant facere, consumpsit, (vt scilicet anni deinceps cursui solis adæquata duratione responderent) eaque re factum est, vt annus Confusionis vltimus in 444. dies protenderetur. Sic ipse.

XXIX. *Quam longus fuerit.*

Clare quoque Censorinus lo. cit. C. Cæsar, inquit, Pontifex Maximus suo tertio, & M. Æmylii Lepidi Consulatu, quo retro delictum corrigeret, duos menses intercalarios dierum sexaginta septem, in mensem Nouembrem & Decēbrem interponeret, cum iam mense Februario dies tres & viginti intercalasset, faceretque eum annum dierum 445. Et paulo infra, annum quarti Consulatus Cæsaris, ponit primum annorum recte ordinatorum. Ex hoc anno, inquit, ita à Iulio Cæsare ordinato, cæteri ad nostram memoriam Iuliani appellantur, eique consurgunt ex quarto Cæsaris Consulatu. Ex his verbis Censorini, & præcedentibus Suetonii, gemini erroris Scaligerum argues, libro quarto capite primo. Cæsar, inquit, anno Confusionis intercalauit primum dies 67. tum Merchedonium parem, qui ex consuetudine forte in illum annum inciderat. At Censorinus facit hunc mensem imparem, id est 23. dierum; & eam intercalationem prius factam esse affirmat, quam 67. dies insererentur; secutus in ea re Suetonium l. c. Ex quibus liquet, non tam facile credendum Scaligero, quam ei facile est de rebus ferre sententiam.

XXX. *Differentia Macrobii, & Censorini.*

354	355
23	23
67	67.
444	445
29	30
6	6
174	180
	174
	354
1461.	1461

Distat porro Macrobius à Censorino vno die, quod ille annos communes lunares faciat annorum 354. sicut & Solinus c. 3. Censorinus autem 355. Nam à Numa, inquit, siue à Tarquinio duodecim facti sunt menses, & dies 355. quamuis luna duodecim suis mensibus 354. dies videbatur explere, sed vt vnus dies abūdaret, aut per imprudentiam accidit, aut, quod magis credo, ea superstitione, qua impar numerus plenus, & magis faustus habebatur. Sic ipse. Macrobius quoque vnum diem additum ait à Romanis in honorem imparis numeri. Explet autem luna 354. dies, dum è duodecim mensibus, sex 29. dierum constituuntur, & totidem triginta, qui simul prædictum numerum efficiunt. Eos autem dies cursui solis æquabant, addendo alternis annis mensem, modo viginti duorum, modo viginti trium dierum. Intercalarium mensem, inquit, Censorinus viginti dūum, vel viginti trium dierum alternis annis addi placuit, aut potius alternis bienniis, vt ciuilis annus ad naturalem exæquaretur.

Intercalarius mensis

XXXI. *Antiqua intercalatio cum Iuliana conuenit.*

354	365
354	365
22	365
354	365
354	1
23	

Rectissime autem exæquebatur, & plane eodem modo, quo post Cæsaris correctionem factum est, addito post quatuor annos vno die bissextili. Si enim annis 354. dierum, addideris post biennium 22. dies, & post alterum biennium 23. efficies annos quatuor 365. dierum, cum vno die ex quatuor quadrantibus cōflato, vt habes in margine. Iuliana tamen ratio multis de causis vtilior fuit; vel illa certe, quod intercalatio & facilior ad praxim & duplo rarior, & tot partibus minor fuit, vt minus facile posset confusio ex intercalatione nasci. Ex his etiam intelligitur hunc annum Confusionis, siue correctionis fuisse bissextilem, aut vt rectius dicamus intercalarem, cum dicat Cæsorinus Cæsarem inseruisse in fine anni septem & sexaginta dies, cum iam mense Februario dies tres & viginti intercalasset. At illa 23. vel 22. dierum intercalatione eadem fiebat exæquatio, quæ postea facta est, per diem bissextilem; ergo præsens annus, quasi bissextilis reputandus est.

Annus confusionis instar bissextilis.

XXXII. *Scaliger Solinum male vexat*

Idemqve affirmat Scaliger libro quarto capite primo, ab eoque reiicitur Solinus, cum sua intercalatione viginti & vnius diei cum quadrante, vtrum autem merito, mox videro: ille certe ab eo se cum conuitiis de more expedit. Solinus,

inquit, vt est autor valde futilis, putat Merchedonium tantum eo anno intercalatum, cumque annum trecentos 44. dies duntaxat habuisse; Mercedonium vero dies 21. qui de modo anni Iuliani deductus, relinqueret annum Confusionis dierum 344. vt eius ratiocinia postulant. Quod monstri quid, cuiusmodi sit, equidem non video. Sed ille fucus in illis eclogis, quas mala fide ex bonis autoribus in suum Polyhistorem transtulit, multa huiusmodi sine delectu consarcinare solet. Sic ille Solinum, pro Caluiniana modestia tractat, quem tamen conabor illustrare, & ab istius hominis petulantia defendere; præsertim cum Solino nitantur, qui putant tertium annum Iulianum fuisse bissextilem, (in quibus Baron. in apparatu n.126. & Gordon.c.19.n.5.) loco in primis obscuro, & mendoso: ille nobis examinandus est.

XXXIII. *Solini sententia de anno Confusionis.*

SIC ergo habet Solinus. *Itaque C. Cæsar vniuersam hanc inconstantiam, incisa temporum turbatione composuit, & vt statū certum præteritus acciperet error, dies 21. & quadrātem simul intercalauit*: & mox, *ille ergo annus solus 344. dies habuit, alii deinceps trecentos sexagenos quinos & quadrantem.* Hæc ibi. Quomodo dies 21. & quadrantem simul intercalauit, cum Dio libro quadragesimo tertio dicat dies 67. intercalatos, *quamuis alii falso plures perhibuerint*, inquit: totidem dies Censorinus cap. 20. Suetonius menses duos, præter consuetum mensem intercalarium, quibus omnino consentit Macrobius, cum illum annum vltimum Confusionis, dicat fuisse 444. dierum; quæ summa, vt ante dixi, procedit ex tribus, scilicet 354. qui sunt duodecim menses lunares, 23. qui est mensis intercalaris, & 67. quos adiecit Cæsar. Deinde quomodo verum est illum annum habuisse 344. dies, cum & Macrobius, & perspicua ratio doceat fuisse 444. dierum? quomodo in Solino legendum arbitror, quod ex ipsomet Solino mox confirmabo.

Polist. c. 3.

354
23
67
444.

XXXIV. *An inserti dies 21. cum quadrante. Arguitur Scaliger.*

ILLOS autem 21. dies cum quadrante, Scaliger ad mensem intercalariū male refert, quem Plutarchus in Cæsare vocat Mercedonium. Male inquam, primo, quia quadrantem illum, de quo est tota quæstio, nec frustra ab autore positus est, prætermittit. Secundo, quia Mercedonius, vt ex Censorino diximus, alternatim viginti duobus, & viginti tribus diebus constat, nunquam viginti vno. Tertiò, quia nimis imperite putat Solinum deducere de anno Iuliano 21. diem, vt fiat annus Confusionis 344. dierum, cum Solinus dicat, intercalatos dies vnum, & 20. cum quadrante, non deductos; & correctio anni ex additione, non ex deductione pendebat.

Exponitur Solinus.

Existimo ergo legendum, *dies vndecim & quadrantem simul intercalauit*, quo significare voluit omnes vndenos dies cum quadrantibus, qui nono quoque anno à Græcis intercalabantur, in vnum annum à Cæsare fuisse coniectos, sicque factum fuisse hunc annum 444. dierum.

XXXV. *Modus intercalandi Græcorum.*

HANC esse Solini mentem, patet ex præcedentibus eodem capite. *Græci*, ait, *singulis annis vndecim dies, & quadrantem detrahebant, eosque octies multiplicatos in annum nonum reseruabant, vt contractus nonagenarius numerus, in tres menses per tricenos dies scinderetur; qui anno nono restituti efficiebant dies quadringentos, quadraginta quatuor, quos ἰμβολιμαῖς,* [a] *vel ἐπιβαλλομένους nominabant.* Hæc Solinus. Macrobius quoque, *Græci cum animaduerterent deesse anno suo vndecim dies & quadrantem, intercalares, statuta ratione commenti sunt, ita vt octauo quoque anno nonaginta dies, ex quibus tres menses tricenum dierum composuerunt, intercalarent. Id Græci fecerunt, quoniam erat operosum, atque difficile omnibus annis vndecim dies, & quadrantem intercalare* &c. Hanc intercalandi rationem memorat sanctus Epiphanius Hæresi 70. quæ est Audæorum, docetque sigillatim quomodo singulis annis vndecim dies, & sex horæ desint. (Nam ipse tres horas pro senis posuit, quasi dies naturalis duodecim esset horarum, non 24.) quæ post octo annos dies nonaginta efficiant, siue tres menses, qui tum inserantur.

[a] lege ἐμβολίμους, siue ἐμβολιμαίους.

Incremēta.

11 ¼
8
88
2
90.

An. solares.

365 ¼
8
2920.
2
2922.

XXXVI. *Vt solari & Romano responderent.*

CVM ergo singuli octo anni, ex duodecim nouiluniis, 354. diebus constarent, nonus annus dies nonaginta inserebat, vt annus lunaris, nono quolibet anno ineunte, solis cursui æquaretur. Nam vndecim dies cum quadrante octies multiplicati nonaginta dies efficiũt; quibus additis ad annos lunares, solaribus ad amussim respondent, vt vides in margine. Nihil ergo facit hic Solini quadrans ad primam partem diei bissextilis. Cum autem, vt supra docuimus, intercalatione vi-

An. lunares.

354
8
2832.
90
2922.

ginti duorum, aut viginti trium dierum alternis annis facta, si rite fuisset obseruata, anni lunares solaribus æquarentur: & in præsentem annum mensis intercalarius ex antiqua consuetudine incidisset, vt inquit Suetonius libro primo numero quadragesimo; oportet hoc anno, additis 67. diebus, à Cæsare annos lunares, tam ex consuetudine, quam ex rei veritate solaribus fuisse adæquatos, quo modo postea per diem bissextilem adæquari cœperunt.

XXXVII Confusionis annus an bissextilis.

Ex his autem non efficitur, etsi annus præsens, qui est vltimus Confusionis, pro bissextili computetur, vt quartus annus Iulianus sit bissextilis. Cum enim exæquatio in fine anni Confusionis, inter Nouembrem & Decembrem facta sit, censetur ad proximum annum pertinere, ob temporis breuitatem vsque ad tempus legitimi bissexti. Ergo primus Iulianus est bissextilis, & consequenter quintus, nonus, 13. 17. & ita deinceps. Ex quo fit vt primus Christi annus, qui est Iulianorum quadragesimus quintus, & Vrbis Conditæ 752. sit bissextilis, quod Augustanæ emendationi congruit. Ex hoc ergo Solini loco habes aliam intercalandi formam, quæ aliter quæsitam à Cæsare exæquationem efficiat, cui tamen Iuliana multum præstare videtur, vt dixi: facilius enim fuit, minusque errori obnoxium 365. dies in duodecim menses distribuere, & post quartum quemque annum vnum diem inserere, quod fecit Cæsar, quam nono quoque anno nonaginta intercalare.

XXXVIII Cæsar vsus opera Sosigenis.

Vsvs est autem in primis opera Sosigenis periti Mathematici, vt author est Plinius libro decimo octauo, capite vigesimo quinto; cuius industria necessaria fuit, non ad notandum annuum Solis cursum 365. diebus cum quadrante constare, id enim multis ante seculis obseruatum fuerat, nec ad 11. illos dies per duodecim menses distribuendos, facile quippe id fuit; sed ad intelligendum quantum, vel quot diebus digressa esset anni ratio à legitimo loco; reperitque dies sexaginta septem, cuius rei signa sunt, quod solstitium æstiuum in 3. Calend. Augusti incidit, cum C. Marius contra Cimbros pugnauit, vt testatur Plutarchus in Mario. Deinde quod Liuius, anno Vrbis Conditæ quingentesimo octogesimo quinto, cum meminit eclipsis, quam Sulpitius Gallus prædixit, eam contigisse ait nocte, quæ quartum Septembris antecedit, quæ reuera fuit ante 22. Iunii, id est duobus fere mensibus cum dimidio celerius: qua de re vide, quæ eo loco diximus. [a]

Quæ emendationis necessitas.

a a.m. 3880. n. 20 & schol. 1.

Alia etiam argumenta luxati admodum Calendarii Romani reperiuntur, ad quos errores corrigendos, & retrahenda solstitia, & æquinoctia in locum suum, illi septem & sexaginta dies addendi fuerunt. Sicut enim nuper (1582.) auferendo decem dies, solstitia, quæ celerius totidem diebus assignabantur, quam veritas postulabat, retardata sunt: ita hoc anno addendo 67. dies, solstitia, quæ erant tardiora antegressa sunt, dum enim illi sexaginta septem dies præterlabuntur, solstitium æstiuum ab initio Septembris ad finem Iunii reuocatum est.

XXXIX. Cæsar Cleopatram Romam euocat.

Romae autem pleraque alia Cæsar è Republica constituit, quæ ex Suetonio in eius vita numero quadragesimo primo, & Dione libro quadragesimo tertio peti possunt. Hic autem ait Cleopatram, hoc ipso anno atque tempore, cum marito suo Romam venisse, domiciliumque ei, in ipsius Cæsaris ædibus datum esse, eoque nomine Cæsarem, aut vtrumque potius male audisse. Sed eam, inquit, infamiam nihil curans, eos inter amicos, sociosque Romanorum adscripsit. Suetonius quoque numero quinquagesimo secundo. Dilexit, inquit, maxime Cleopatram, cum qua & conuiuia in primam lucem sæpe protraxit, quam denique accitam in vrbem, non nisi maximis honoribus, præmiisque auctam remisit, filiumque natum appellare nomine suo passus est. Sic Suetonius; ex quo cum Dione consentiente, facile intelliges quam sapienter Pseudoscaliger D. Hieronymum, ac Dionem reprehendat, in Euseb. Chron. vt supra docuimus, neque errorem Casaubonus diffitetur, in eum Suetonii locum.

XL. Res Iudaica.

Qvod ad Syriacas res attinet, sub huius anni initium, vel præcedentis finem, cum Cæsar Romam reuersus expeditionem parabat in Africam, contra Scipionem & Catonem, Hyrcanus per legatos eum rogauit, vt confirmaret cœptam societatem & amicitiam. Sic Iosephus. Interea vero Iudæi in exstruendis muris Hierosolymitanis desudabant, vt præcedenti anno dictum est.

Antipater filios gubernationi admonet.

Antipater autem homo industrius & potens, cum Hyrcanum stupidum, ac

segnem animaduerteret, Phasaëlum, è liberis suis natu maximum, Hierosolymis, & circumuicinæ regioni ducem constituit; Herodi secundo Galilæam curandam commisit, etiam tum admodum adolescenti, nec excedenti annum quintum decimum &c. Hic nonnulla mora facienda est circa Herodis ætatem hoc tempore, priusquam de re ab eo gesta cum Iosepho dicamus: ea siquidem non parui momenti est, ad Christi Domini ætatem recte stabiliendam.

XLI. *Herod. ætas hoc tẽpore.* Et primum pono hunc annum esse eum, qui bellum Alexandrinum & Ponticum secutus est, quo Africanum est confectum, Cæsare III. siue Consule, siue Dictatore: idque probat tota series rerum à Cæsare gestarum hisce annis, omnium scriptorum autoritate firmata. Ex quo necesse est falli, qui putant ea, quæ paulo post de Herode referentur, ad Consulatum Vatinii & Caleni pertinere, qui Consul fuit anno, quo bella illa duo gesta sunt; quæ videtur Tornielli [a] sentẽtia & Baronii: [b] sed id obiter ab vtroque dictũ est. *Num 15. annorum.* Deinde existimo, vel imprudenter vel ambitiose à Iosepho scriptum, Herodem hoc tempore annos quindecim natum fuisse. Id enim ex Græco textu patet, vbi ad verbum habetur. 7. Herodi Galilæam commisit, cum esset penitus, aut modis omnibus adolescens, quindecim enim tantum annos natus erat: quasi dicat in ipso adolescentiæ aditu; at viginti quinque annorum iuuenis, quam ætatem hic aliqui, viri in primis eruditi, agnoscendam putant, numero annorum vtcunque correcto, non posset dici penitus adolescens. 8.

a a m. 4007 & 4051. n. 34.
b in Appar. n. 114.
7. χ.

XLII. *Ita Iosephum scripsisse.* Deinde quæ subdit Iosephus, ratione ætatis admirabilia fuisse contendit, quæ in ætate viginti quinque annorum nullam haberent admirationem. Ait enim: quæ tamen νεότης adolescentia illi nihil obfuit: sed quia fuit generoso ingenio præditus, confestim occasionem inuenit, quomodo posset virtutem suam ostendere. Nonne ineptum esset de iuuene viginti quinque, aut viginti octo annorum dicere, quæ ætas nihil illi obfuit, ad res fortiter gerendas? at in adolescentulo quindecim annorum recte dixeris, & gloriose. Aut quomodo ad vigesimum quintum vsque annum generosa indoles cessasset, ingenitam virtutem demonstrare? Significat enim hoc primum tempore ipsum virtutem animi, & corporis ostendere cœpisse: & ita intelligit Iosephum Baron. in Appar. numer. 114. & 15. id Sole clarius apud eum esse contendit: quæ illi causa fuit, vt mortem Herodis in nonum Christi annum differret. Itaque non probo Decherium [b] pro 15. legentem 25. neque Torniellum item [c] viros alioqui pereruditos, ac pios, pro quindecim annis substituentes hoc loco viginti quinque, zelo Iosephi minime necessario labentes: præsertim cum non viginti quinque, sed viginti septem legendum esset, vt mox ostendetur.

8. εχ.
b in Thesibus suis annot. 13. n. 3.
c ἀντὶ ... cito citat.

XLIII. *Id tamen absurdum esse.* Censeo nihilominus Iosephum hoc loco de annis Herodis hallucinari, & qui eum secutus est Baronius, tam in Apparatu, [d] quam anno Christi octauo; cumque non 15. sed 27. egisse. Non potuisse esse tantum quindecim annorum, probant multis argumentis Deckerius & Torniellus: tum quod incredibile est nobilem Galilææ prouinciam adolescentulo quindecim annorum non solum commissam esse, (nam principum liberis, etiam tenerrima ætate, tituli prouinciarum assignantur, & gubernatores audiunt,) sed ea gesta esse illo tempore ab ipso, quæ in illam ætatem minime cadere videantur, vt sequens narratio patefaciet. Tum quia si nunc 15. tantum agebat annum, cum is, testificatione eiusdem Iosephi, circa 70. vitæ annum mortuus fuerit, [e] oportet eum vsque ad annum vrbis 759. aut 760. vitam produxisse, id est decimum Christi annum, Camillo & Quintiliano Coss. iuxta ipsius Baron. supputationem, qui Christum natum ait Lentulo & Messalino Coss. Oportet quoque eum non 37. annos regnasse, ex quo à Senatu rex declaratus est, vt affirmat Iosephus, [d] sed 47. tot enim numerantur è Domitio Caluino & Asinio Pollione Coss. V.C. 71[illegible]. quando rex à Senatu declaratus est, vt affirmat Iosephus, vsque ad Camillum & Quintil. V.C. 760.

d n 14. & seq.
c l. 1. de bel. c. 1. init. σχεδὸν ἐτῶν ἑβδομήκοντα
l. 17. ant c. 8 ἑβδομήκοντα ...
d l. 17. an c. 10 & l. 1. de bell. Iud. c. vlt.

XLIV. *Fuisse tunc ... viginti septem.* Fvisse autem 27. annorum, aut certe in illum annum esse ingressum hoc tempore, inde probatur, quod si dicamus illi 70. annos vitæ, vt vult Iosephus, [e] & passim omnes consentiunt, ex quibus auferamus regni 37. restant 33. ante regnum, quod est inchoatum, anno V.C. 713. exeunte, quorum trium & triginta annorum primus cadet in an. vr. 681. quo Consules fuerunt, L. Gellius Publicola, & Cornel. Lentul.

e l. 14. c. 26.

vigesimus autẽ septimus cadet in hunc annũ, quo Cæsar III. & Lepidus Coss. fuerunt, vt patet expansos annos sigillatim nobiscum, atque annuatim enumerãtibus. Hinc autẽ simul infirmatur illa correctio, 15. in viginti quinque mutantium. Hæc exactius examinanda erant, quia ad statuendum Christi annum, magni sunt momenti, & ad eum confirmandum anni Herodis ab omnibus vsurpantur.

l.14.c.17. QVOD ad rem autem ab Herode gestam. *Comprehensum*, ait Iosephus, *Ezechiam primarium latronem, & cæterorum ducem, Syriæ fines incursare, ac prædari solitum, affecit supplicio, cum multis latrocinii sociis: quod eius factum magnam ei apud Syros conciliauit gratiam, nihil magis cupientes, quam repurgari tandem regionem à prædonibus. Decantabant igitur eum hoc nomine per vicos & oppida, vt authorem pacis, & fruendi secure possessionibus. Quin & Sex. Cæsari per hoc factum innotuit, cognato Magni Cæsaris, & tum administranti Syriam.* Hic habes hoc quoque anno Præsidem Syriæ fuisse Sex. Cæsarem; sine cuius autoritate non potuit Herodes, latrones Syriam incursantes, aut persequi, aut supplicio afficere: quod enim id Hyrcano inscio factum mox dicetur, eius stupiditati atque ignauiæ tribuitur. XLV. *Herodes purgat latronibus prouinciã.*

IMO nec iniussu Præsidis, aut certe illo inscio Phasaelũ Hierosolymis, Herodẽ Galilææ à patre fuisse præpositos crediderim. Romani quippe omnia Hierosolymis, & in tota Iudæa poterant. Testes Gabinii & Crassi rapinæ; & abducti in captiuitatem Rex Aristobulus cum filiis, & Alexander Aristobuli filius à Scipione præside securi percussus: aliaque id genus plurima. Et ne longius abeamus, cum Herodes de hoc supplicio sumpto accusaretur, Sex. Cæsar Præs. Syriæ scripsit ad Hyrcanum pont. vt eum absolueret, minis, si contra fecisset, additis, ideoque cum dicitur Herodes per hoc factum Sexto Cæsari innotuisse, intelligere possumus Herodem in magna virtutis opinione apud Præsidem esse cœpisse, eoque illum familiariter deinceps vsum esse. Quomodo enim secũdum iam annum præses Syriæ, ignorabat Antipatrum pene dominum Iudææ, aut eius filios, quos par est à principio honoris ergò Præsidem adiisse, atque frequentasse, & cum eius, vt dixi, consensu, suis præfecturis donatos fuisse. Hæc autem fauent ætati prouectiori Herodis. Fauet etiam quod legimus lib. 19. Ant. sub fi. filium Agrippæ, cuius mors tangitur in Actis, qui & ipse Agrippa dictus est, cum ageret annum ætatis 17. & degeret Romæ apud Claudium Cæsarem, eique esset carissimus, paterni tamen regni successorem non esse factum, amicis dissuadentibus, negantibusque tutum esse, admodum adolescenti, & vixdum egresso pueritiam, tantum regnum commitere. XLVI. *Cõsensu Sex. Cæsare.* ἐγένετο γνώριμος. c.12.v.21.

VT autem redeamus ad historiam, pergit fusius explicare Iosephus, qui Phasaëlus excitatus ad æmulationem fraternæ gloriæ, Hierosolymitanorum gratiam sibi conciliarit; eoque factum fuerit vt Antipater, haud secus quam si rex esset, à tota gente coleretur: qua re cum Hyrcanus Pontifex nulla inuidia moueretur, optimates Iudæorum pro eius gloria zelantes, & incrementis Antipatri inuidentes, illum, eiusque filium Herodem, apud Pontificem accusant, quasi tyrannidis appetentem: qua re ille commotus Herodem ad causam dicendam euocat. At ille præmonitus à patre, vt cum comitatu ad se tuendum idoneo veniret; ordinatis Galilææ rebus, quemadmodum existimabat sibi conducere (num fuit id quindecim annorũ adolescentuli?) Hierosolymam venit, munitus insuper literis præsidis, iudicioque se sistens accusatores omnes, quantumuis eum damnare cupientes, terruit, atque elingues, inopesque consilii reddidit; excepto viro quodam bono Samea nomine, qui non solum Herodem audaciæ ac violentiæ accusauit, sed eius culpam in Hyrcani indulgentiam, & iudicum timiditatẽ deriuauit, quos à Deo legum vindice punitũ iri mature prænunciauit ac vere: omnes enim ab Herode iam rege interfecti sunt. XLVII. *Inuidia in Antipatrũ & filios eius.* *Herodes ambitus accusatus.*

TVNC autem iudicio in seq. diem dilato, Herodes monitu pont. clam abiit ad Syriæ Præsidem, à quo empta Cœlesyriæ præfectura, iratus cum exercitu Hierosolymam venit: sed patris ac fratris occursu cohibitus, terruisse contentus discessit. Hæc pluribus Iosephus; qui licet non exacte tempus notet, fierique potuerit, vt exercitus Hierosolymam infestus venerit, id tamen satis diu ante Cæsaris cædẽ contigit, vt patet ex fine c. 17. in quo ista narrantur. At quis vltra credat, aut puero 15. vel sedecim annorum Cœlesyriæ præfecturam esse commissam, aut tantula ætate adolescentulum exercitum, non solum duxisse contra Hierosolymam, sed eam etiam terruisse, vt patrem fratremque ad preces confugere necesse esset? XLVIII. *Præficitur Cœlesyriæ: terret Hierosolymam.*

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4008.

1.N.I. Sigonius tamen & Onuphrius, Consulem tantum hoc anno, & non etiam Dictatorem fuisse contendunt, idque ex tabul. Capit. aliisque confirmant, quos tuto sequaris licet, cum Marcodurano in vita Ciceronis, & Vignerio, Functio, & Stephano Pighio, neque id seriem chronologiæ perturbat. Si placet deinceps omissis Cæsaris Dictaturis, eius Consulatus singulorum annorum numerare, quod facit Cuspinianus, Temporarius, Caluisius, Gordonius, Phrygio, Mercator, nisi quod vnum annum inter secundum & tertium Consulatum Cæsaris male omittit, quo anno Cæsar Dictator II. non autem Consul fuit, eo magistratu in fine anni concesso Vatinio & Caleno, à quibus nihilominus ille annus nomen accepit.

2.N.VII. Quod hoc loco Hircius narrat de centurione & veteranis crudeliter à Scipione interfectis, suspectum esse potest, quod tam illustris vir, qui cum decem sociis audet firmissimam quamque cohortem Scipionis integram ad certamen prouocare; & tam indigno facinore occisus ne nominatur quidem, cum potuerit esse nobilissimus: Quod se pro Cæsare amplius 36. annis depugnasse gloriatur: id si verum esset, oportuisset Cæsarem, qui nunc 4. & quinquagesimum agebat annum infra 18. annum exercitum duxisse, & prius propemodum imperatorem fuisse quam militem, quod nemo prodidit: vt forte pro 36 16. legendum esse videatur; quod Glandorpio quoque visum est, tot enim ab eius Prætura numerantur, à qua in Hispaniam duxit exercitum. Fortasse autem huius Centurionis est mentio apud Valerium l.1.c.8. vbi eius quoque nomen ambiguum est.

3.N.XIII. Rebellum Proconsulem vocat, sicut & infra Crispum Sallustium, alii C. Caninium Rebilum, quorũ ille nondum Consul fuerat, hic nunquam Consul fuit; sed Proconsul nonnunquam idem cum Proprætore significat.

4 N.XXIV. Pecuniæ traductæ per hos triumphos, inquit Appianus, sexaginta millia talentorum cum dimidio talento prodita est, id est si fuerunt Att.21. million. aur. & insuper 175000. Si Euboica 28. milliones 133. $\frac{1}{3}$. Coronas aureas 2822. pondo 20414. id est 2041400. 1. 2. milliones, 41. millia & 400. cor. Ex quibus mox post triumphum persolutum est militi, & cum auctario, quidquid promiserat, militibus quinquies millenæ drachmæ Atticæ duplum centurionibus, tribunis & præfectis alarum quadruplum, plebi viritim mina Attica. Quæ si vera sunt singulis militibus dedit Cæsar 875. lib. Tur. siue coronat. 291. $\frac{2}{3}$. Centurionibus 1750. libras, siue coronatos 583. $\frac{1}{3}$. Tribunis 350. lib. coron. 1666. $\frac{2}{3}$. plebi 17. lib. $\frac{1}{2}$. si hæc inquam vera sunt. Nam aliter Dio secutus Suetonium n.38. ait vlteranis legionibus dedisse in pedites supra bina sestertia, id supra centum lib. Tur. in equites vicena quaterna millia nummũm, id est mille & ducentas libras Tur. præter agros quos eis assignauit. Populo autem præter denos frumenti modios, & totidem libras olei, trecenos nũmos, quos pollicitus olim erat viritim diuisit, & hoc amplius centenos promora. Itaque singulis dedit 20. libras Tur. quoniam Cenalis singulos nummos singulis solidis æstimat: cum autem censu facto, vt scribit Zonar. & Plutar. in Cæsare 150 millia ciuium sint (pro 320. millibus, quæ ante ciuile bellum censa fuerant, tantum cladis Reip. attulit duorum ciuium contentio Zonar Appianus adit dimidium fere minus ciuium inuentum hoc tempore fuisse,) si viritim lib. Tur. 20. distribueris tres omnino milliones lib. Tur. reperies esse distributos.

Et non post tertium, sextum, & octauum annum. Nam præter molestiam crebrioris intercalationis, quomodo post tres annos, tres dies, & 18 horæ inseruntur? imo sicut reseruantur dies hi tres & horæ 18. sequentibus copulandæ, ita & toti illi 33. cum suis horis reseruati videntur in principium anni noni, iuxta ea, quæ ex Macrob & Solino diximus. Quamquam fieri potuit, vt tertio anno, mẽsis vnius fieret intercalatio, reseruatis tribus diebus & 18 horis; deinde sexto, retentis 7. diebus & 12 horis: qui dies & horæ coniunctæ cum viginti duobus, & horis duodecim septimi & octaui anni, tertiũ explent mẽsẽ. 5. N.XXXV

De errore porro qui illapsus est, ex præpropera bissextilis diei intercalatione, & ab Augusto Cæsare emendatus, vt à Sueto. in Octau.n.31. Macrob.l.1.Sat c.14. Plin.l. 18. c. 25. Solino c.3. notatum est, suo loco dicemus. Eum errorem tribuit Iulio ipsi Alexander ab Alexand.l.3.c.24 ibi, donec D. Augustus, &c. Plin. autem l.18 c.25. eum videtur tribuere ipsi Sosigeni de hoc anno Augusti, quẽ Gordonus vult esse, V.C.745. vide eum c. 19. nu. 7. Scalig. l. 4 c 1. p. 215. Cæterum obseruarunt peritissimi Astrologi non præcise solem ad idem punctum redire vertente anno spatio 365. dierum cum $\frac{1}{4}$. & Dio quidem l. 43. tantulum putat errorẽ incidere in horis, qui intercalatione vnius diei 1461. quoque anno indigaet. Sed longe ab eo distant Astrologi, vt videre est apud (Lalamantium in ratione anni Romani, &) Ptolemæum l.3. Almag. c.2, vbi secundum Mentonem in trecentis annis quinque dies deesse dicit, secundum Callippum vero, vnam solummodo, quam sententiam sua ipse experientia fuse confirmat, qui floruit circa annũ Christi 140. At Alphonsus rex Castellæ, qui amplius 1100. annis eo posterior fuit, reperit 6.N.XXXVIII.

134. diei partem. Albategnius autem Maurus qui Alphonsum antecessit, trecentis & amplius annis, 106. diei partem tãtum agnouit. Sed de his satis, plura suggeret Ioannes Mariana l. de die mortis Christi c. 3. & Lalamãt. in ratione anni Romani. Gordonius ca. 19. Vide Clauii Apologiam contra Mæstlin. l. 1. p. 37. vbi docet Greg. in correctione Calendarii secutum tabulas Alphonsinus, quod eius opinio media sit inter Ptolem. & Albategnium.

7. N. xli. Ἡρώδῃ, inquit, τὴν γαλιλαίων ἐπιτρέψει, νέῳ παντάπασιν ὄντι, ιε γὰρ αὐτῷ ἐγεγόνει μόνα ἔτη. Herodi Galilæam curandam dedit, cum esset prorsus iuuenis; quindecim enim annos tantum agebat.

L. 1. de bello c. 8. vocat eundem κομιδῆ νέον, quod vertit interpres nimis adolescentem, sic apud Platonem κομιδῆ μὲν οὖν prorsus quidem, omnino certe: pro quo idem dicit παντάπασι, σφόδρα γε, πάνυ γε, καὶ μάλα. Stephanus in thes. Idem Iosephus l. 19. Ant. c. vlt. κομιδῆ νέον vocat natum annos 17. & interpretatur μηδέ τοὺς παιδὸς ἐκβεβηκότα χρόνους, qui nondum pueritiæ annos, excesserit. 8. N. xli.

ANNVS MVNDI 4009. SEXTÆ ÆTATIS 494.
IMPERII ROM. ET C. CÆSARIS 4. HYRCANI PONT. 31. PRÆSIDE SYRIAE CÆCILIO BASSO. HEROD. 28. PTOL. MIN. 3. CLEOPATRAE 6. OLYMPIADIS CLXXXIII. AN. 4. VRBIS CONDITAE 708. CAESARE IV. DICTAT. ET COSS. SINE COLLEGA. M. ÆMYLIO LEPIDO II. MAG. EQVIT. BELLI CIVILIS 5. SIMVLQVE HISPANIENSE AN. IVL. 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM 44.

ANNVS ante Christum quartus & quadragesimus, cum bellis, triumphis, aliisque rebus memorabilis, tum maxime primo anno Iuliano reperitur insignis, quo primum ad solis cursus annus compositus cœpit, ab ipsis Calendis Ianuariis recte, æquabiliterq. procedere, vt ex iis intelligi potest, quæ superiore anno disputata sunt, ostensumque hanc communissimam esse antiquorum recentiorumque sententiam, quos hoc loco repetere non est necesse. Illud vnum ex Censorino, quod est clarissimum, addiderim. I. *Primus annus Iulianus.*

Ex hoc anno, [a] inquit, *ita à Iulio Cæsare ordinato, cæteri ad nostram memoriam Iuliani appellantur, eique consurgunt ex quarto Cæsaris Consulatu.* Illud autem quod de sua memoria dicit, cap. 21. declarat, vbi à Roma Condita nongentesimum nonagesimum primum, vocat ducentesimum octogesimum tertium Iulianum, ex quo fit, vt primus eorum sit septingentesimus octauus, aut certe nonus, iuxta Palilia Varroniana; sed nos fastos Capitolinos, Sigonium, Pighium, reliquosque pene innumeros sequimur.

[a] c. 20. de Die Natali

QVOD ad magistratus autem attinet, consentiunt omnes hunc esse quartum Cæsaris Consulatum, quo bellum Hispaniense confectum est; & extinctum etiam ciuile videbatur, nisi sequenti etiam anno reuixisset. Et Cæsar quidem sine collega factus est Consul. Quamuis enim alii ipso abdicante suffecti legantur, nullus tamen eorum collega eius fuit, de quibus sub finem anni, post bellum Hispaniense, quando & creati sunt, dicemus: nec eos in annum huius indice nominari oportuit, quando à solo Cæsare quarto Consule annus nomen accepit. Dio dum de obsidione Cordubæ à Cæsare factæ agit. Eo tempore, inquit, Dictaturam gerebat Cæsar, & sub exitum demum anni Cos. creatus fuit, conuocato eius rei gratia populo per Lapidum, qui tum Magister eq. erat, eumque titulum sibi Consul contra maiorum instituta sumpserat. De 4. Dict. Cæsaris contentio est. Qui enim cum anno præcedenti Dictatorem fuisse negant, II. *Cæsar Dictator & Consul.*

hanc eius tertiam Dictaturam memorant, cum M. Æmylio Lepido Magistro equitum; quæ sententia Onuphrio, ac Sigonio placuit, aliisque nonnullis; qui autem tertiùm Dictatorem eum fuisse anno præcedenti dixerunt, cum nunc IV. Dictatorem appellant, & Lepidum iterum Magistrum equitum; quæ est Dionis, Hircii, Suetonii, Censorini, aliorumque sententia, quam & nos secuti sumus.

III. *Dictator ad decennium, Cos. sine comitiis.*

QVONIAM vero Cæsar cum è bello Africano reuersus est victor, inter cæteros honores, ei vltro decreto Senatus attributos, in decennium Dictator erat constitutus, Dictaturam deinceps ad mortem vsque retinuit, vt Dictatorem vltra creari non oportuerit; Magistrum tamen equitum non retinuit semper Æmylium, vt sequenti anno dicetur. Consulatum nihilominus assumpsit hoc anno, propria autoritate atque voluntate sine vllis comitiis. Post annum, inquit Eutropius, Cæsar Romam regressus, quartùm se Consulem fecit, li.6.6. & statim ad Hispanias est profectus, vbi Pompeii filii Cn. & Sex. ingens bellum reparauerant. Id ipse paucis verbis perstringit, sicut & Plutarchus, paulo pluribus Appianus, nos Hircii narrationem contrahemus, & ex aliis de more supplebimus. I. 1. 2.

IV. *Hispaniam celeriter contendit.*

DVM Cæsar muneribus dandis in Italia detinetur, qui ex superioribus prælijs profugerant, cum duobus Pompeii Magni filiis Cnæo & Sexto, vlteriore Hispania potiti sunt. Et ille quidem Vllam oppidum aliquot iam menses oppugnabat, (Vliam Dio vocat, vicinam Cordubæ quinque leucis,) hic cum præsidio Cordubam tenebat. Interea & Cordubenses, & alii, qui propensiores erant in Cæsarem, crebris nunciis auxilia sibi ab eo postulabant. C. ergo Cæsar Dictator III. designatus IV. magnis itineribus in Hispaniam contendit: & quidem tanta celeritate, vt quatuor & viginti diebus, illud iter ab eo decursum quidam scribant, App. 27. Oros. ait decimo septimo die Saguntum peruenisse, forte 27. vt App. Is Q. l.6.c.16. Pædium, & Q. Fab. Maxim. quos legatos ante exercitui præfecerat, & qui Pompeianorum viribus impares, tum quiescebant ipsi, tum omni studio Cæsarem accersebant, vt ait Dio l. 43. de suo aduentu certiores facit, vt collectum in ea prouincia equitatum sibi præsidio mitterent.

V. *Pompeius*

EA recognita, videns Pompeius non satis sibi virium esse ad totam Hispaniam tenendam, relicta citeriore, Bæticam ad vlteriorem se recepit, eiusque discessu, statim omnis ora maritima defecit, præsertim cum Varus à Didio apud Crantiam nauali prælio superatus esset: de quo tamen loco Consule Ortelium. Cæsar rogatus ab Vllensibus obsessis, intra oppidum duce Iulio Patieco vndecim cohortes, per media aduersariorum præsidia per fraudem immittit, inde Cordubam contendit, vt hanc oppugnando, alterius obsidionem solueret; quod & consecutus est: sed & ipse Cæsar bis obsidionem intermittere Cordubæ, aduentu Pompeii coactus est, tum quod sui nondum aduenissent, tum quod morbo afflictaretur. Dio.

VI. *Res ad Bætim gesta.*

INDE ad flumen Bætim leuibus prælijs, & paribus fere damnis certatum est, dum Cæsar cupit aduersarios in æquum locum deducere, & primo quoq. tempore de bello decernere, cum tamen Põpeius cunctaretur, nec vellet, nisi idonea, & potiore loci temporisue conditione pugnare. Etsi Appianus li. 2. scribat Pompeium confisum copiis suis, quæ quartum iam annum exercitæ, operam suam alacriter offerebant, voluisse quamprimum Cæsari occurrere, & cum eo pugnare dissuadentibus senioribus, & monentibus vt bellum trahendo, hostiles opes attereret. Hic Cæsar Ateguam oppugnare parat, & munitionibus cingere, quod frumento, quo ipse maxime egebat, abundare didicisset. Dio. Cum Pompeius superueniens matutina tectus nebula, conclusit Cæsaris equites, & concidit, sic vt vix pauci effugerent. Tum Munacium Flaccum ducem oppido per fraudem intromisit, sed nullo admodum opere pretio. Dio. Cæsar nihilominus oppidum oppugnare non destitit, eoque ante diem vndecim Calendas Martii deditione potitus est.

Tum Pompeius Vcubim versus castra mouit, vbi dicitur 86. qui Cæsari fauebãt, securi percussisse; nihilominus 120. ad Cæsarem perfugisset; aliisque in locis beneuolentiam & studium in Pompeiũ esse debilitatũ. Scribit enim Dio capta Ategua cætera defecisse, aut vacillasse: eoque coactum Pomp, inuitis diis pugnare statuisse.

VII. *Varia prælia vsque ad Mundã*

ALIQVANTO post castra castris contulit Cæsar, ad salsum fluuium,

ibique pugnatum vehementius; sed quo euentu vix ex scriptore isto, & mutilo & inepto, intelligi potest. Coniicio cessisse à principio Cæsarianos, moxque restituta acie superiores factos, victoriam amissis duobus Centurionibus retulisse; postero tamen die magna clade Pompeianos affectos, aliaque minuta prælia commissa, donec ad Mundam Bœticæ oppidum ventum est. Illic castra contra Pompeium Cæsar posuit, indeque postero die iter facturus erat, quod locum pugnæ parum sibi idoneum duceret, quod aduersarii & loci natura, & oppidi munitione superiores erant. Verum cum renunciatum esset à speculatoribus, Pompeium à tertia vigilia in acie stetisse, iactatumque vulgo Cæsarem nolle in conuallem descendere, quod maiori ex parte exercitum tyronem haberet, Cæsar pugnare statuit; cum præsertim videret se aduersarios, ad pugnandum in planiciem, & æquum locum posse deducere. Itaque aciem instruit, & ad dimicandum procedit.

VIII. *Copiarum vtrimque numerus.*

Pompeiani tamen non audent longius mille passibus, ab oppidi munitione procedere. Erat eorum acies tredecim aquilis constituta, quæ lateribus equitatu tegebatur, cum leui armatura sex millium: præterea auxiliares accedebant, prope alterum tantum. Cæsariana vero 80. cohortibus, & 8. millibus equitũ constabat. Decumani, id est decima legio, dextrum cornu, sinistrum tertia & quinta legio tenebant; tum cętera auxilia, & equitatus. Dio, *In vtriusque ducis exercitu præter Romanos, sociosque, multi Hispani Maurique erant. Nam Bocchus filios suos Pompeio auxilio miserat, Bogud vero ipse cum Cæsare militabat.*

Et Cæsariani quidem vltra planiciem iam progrediebantur, & iniquiore loco aduersarios adoriebantur, cum Cæsar locum definit, quo vsque progredi possint, quo facto suorum alacritatem frangere, aliorum accēdere videbatur. Nihilominus prælium vtrimque magno clamore committitur, Cæsarianis virtute, Pompeianis loci superioris commoditate præstantibus.

IX. *Cur summa contẽtione ab vtrisque pugnaretur.*

Vtrique tamen, vt inquit Dio, summa animi corporisque contentione pugnabant, quod Cæsariani hanc vnam superesse pugnam, ad perpetuam quietem & felicitatem, arbitrabantur. Pompeiani persuasum habebant, nisi vincerent, necessario sibi esse pereundum; primarii præsertim duces, qui nullam à Cæsare misericordiam sibi poterant polliceri, qui iam superati, vitaque donati fuerant. Addit etiam primo conflictu sociorum auxilia, vtraque ex parte terga ostendisse; ipsas vero Romanorum acies cominus congressas diuturnum summa contentione prælium fecisse, nullo cedente loco, sed superante, vel si cecidisset locum corpore tegente.

X. *Initiũ victoriæ ex Dione.*

Victoriæ initium à Decumanis factum, videtur Hircius indicare, qui licet pauci, cum eximia virtute, & scientia militari præditi essent, ea opera perpetrabant, quibus omnibus aduersariis terror inferretur. Aliter Dio, *Par inquit, animus vtrisque erat, pugnam quoque æquis viribus sustinebant. Quod nisi Bogud, qui extra aciem cum suis constiterat, se ad castra Pompeii capienda conuertisset, profecto aut vniuersi in acie cecidissent, aut nox incerta victoria prælium diremisset. Nunc cum Labienus, animaduerso Bogudis instituto, ordine relicto aduersus eum contenderet, Pompeiani eum fugere opinati, animis ceciderunt. Et quamquam eius consilium postea cognouerunt, rem tamen in integrum restituere non valuere.* Sic Dio. Denique post multam cædem acies in fugam versa, partim ad castra confugiens, non inulta periit, partim in oppidum, ex quo erant egressi, se receperunt: id perfugium nisi præsto fuisset, inquit Hircius, ipsis Liberalibus funditus omnes homines periissent.

XI. *Quod tẽpus initi prælii*

Liberalia intelligit festos dies, Libero, siue Baccho sacros, qui 16. Calend. Maias Romæ celebrabantur,

Tertia post Idus lux est celeberrima Baccho.

Ea est 16. Aprilis, quo die pueris Romanis toga dabatur. Græci vocant διονύσια, vt
l.4.c.10. Plut. in Cæsare, qui illum hanc victoriam obtinuisse ait, non Saturnalibus, vt vertit interpres, alioqui doctissimus, atque diligentissimus, quæ 14. aut 16. Cal. Ianuar. celebrabantur, vt author est Macrob. sed Liberalibus, quibus Pompeius Magnus quoque ad bellum profectus dicitur, spatio 4. annorum interiecto. Hoc prælium, inquit
l.6.c.16. Oros. ex Plut. eo die commissum est, quo Pompeius pater ab Vrbe bellum gesturus

aufugerat, quatuorque annis hoc ciuile bellum indesinenter toto orbe tenuit, Ita scilicet, vt hic sit quintus annus bellorum ciuilium, vt præfert index præsentis anni. Fuit autem 56. vitæ Cæsaris, vt autor est Eutropius, quod ostendit eum natum anno Vrbis 653. C. Mario Sextùm, & L. Valerio Flacco Coss. vt suo loco dictum est. Sed illud addo de Liberalibus, non videri satis sibi hunc authorem constare, qui aliquanto post dicat Cæsari Hispalim proficiscenti, Cn. Pompeii resectum caput prid. Id. April. allatum, & populo datum in conspectum. Id autem pluribus diebus post pugnam factum esse ex ipsiusmet narratione constat, vt postea intelligetur; quomodo ergo pridie Idus Aprilis, id est 12. eiusdem allatum est caput, si 16. pugnatum est? an vox April. in Maium mutanda est?

XII. *Quanta Romanorũ clades.*

IN hoc prælio ceciderunt, vt scribit idem Hircius, millia hominum circiter 30. in quibus Labienus, & Attius Varus, equitum autem ad tria millia, belli duces septendecim capti, aquilæ tredecim, præter alia signa & fasces. Cæsarianorum desiderati, partim pedites, partim equites mille, saucii ad quingentos. Cui numero subscribit & Plutarchus in Cæsare, nisi quod omittit illa tria equitum millia, & hos quingentos sauciatos. Enimuero, inquit Dio, tanta vtrinque Romanorum cædes eo prælio facta est, vt Cæsariani cum dubitarent, quanam ratione vrbem circumuallarent, ne quis noctu euaderet, ex ipsis cadaueribus aggerem comportarint. Distincte Hircius, ex hostium armis pro cespite cadauera collocabantur, scuta & pila pro vallo: insuper occisis, & gladii & mucrones infixi, & capita omnium ordinatim ad oppidum conuersa, vt vniuersa hostium timorem augerent, &c. [a]

XIII. *Quantum Cæsaris periculum.*

QVANTVM fuerit Cæsaris in hoc prælio periculum, placet ex Floro recitare. [b] Ait enim post anceps diuturnumque prælium, quasi ex condicto in medio ardore certaminis, factum esse silentium; tum in ipsius Cæsaris oculis veteranos, post 14. annorum victorias, (hic nimirum decimus quintus annus est à primo anno belli Gallici, & ab exacto primo Cæsaris Consulatu) retro gradum tulisse, adeo vt quamuis nondum fugerent, pudore magis quam virtute retineri viderentur. Itaque Cæsarem reiecto equo, remotaque galea, vt agnosceretur ab omnibus, furenti similem primam in aciem procurrisse; ibi prensasse fugientes, confirmasse, orasse, ne se pueris proditum irent, oculos, manus, clamorem per totum agmen circuntulisse. Addit Appianus, & superos votis sollicitasse, ne vno ignominioso conflictu, tot egregiæ victoriæ abolerentur. Nullum vnquam atrocius, ait Velleius, periculosiusque ab eo initum est prælium; adeo vt plusquam dubio Marte descenderet equo, consistensque ante recedentem suorum aciem, increpita prius Fortuna, quod se in eum seruasset exitum, denunciaret militibus vestigio se non recessurum; proinde viderent, quem, & quo loco relinquerent Imperatorem.

[a] l. 1. c. 36. & Oros. l. 6. c. 16.
[b] l. 4. c. 2.

XIV. *Etiam de propria cæde cogitasse.*

PERGIT autem Florus. Dicitur in illa perturbatione, & de extremis agitasse secũ; idemque affirmat Suet. [c] & ita manifesto vultu fuisse, quasi occupare manu mortẽ vellet, nisi cohortes hostium quinque per transuersam aciem actæ, quas Labienus periclitantibus castris præsidio mittebat, fugæ speciem præbuissent. Hoc aut & ipse credidit, aut dux callidus arripuit in occasionẽ, & quasi in fugientem inuectus, simul & suorum erexit animos, & hostes perculit. Nam Cæsariani dum se putant vincere, fortius sequi. Inde Pompeiani, dum fugere credunt suos, fugere cœperunt, prout ex Dione nuperrime diximus.

[c] l. 1. c. 36. & Oros. l. 6. c. 16.

Reuersus à pugna, inquit Plut. & Appian. dixit ad amicos, sæpe se pro victoria, in præsentia vero pro vita primum dimicasse.

XV. *Quid factũ vtrique Pompeio.*

EX prælio autem fugiens Valerius quidam adolescens, cum paucis equitibus Cordubam venit, vbi Sex. Pompeio, qui illic fuerat, rem gestam narrat. Is distributa suis equitibus, quam secum habebat pecunia, oppidanis dixit, se de pace ad Cæsarem proficisci, & secunda vigilia ex oppido discessit. Cnæus autem Pompeius cum paucis, id est 150. equitibus, ad nauale præsidium Carteiam contendit, quod oppidum abest à Corduba 170. millia passuum, eoque propter vulnera lectica delatus. Appian.

Interea Cæsar relictis cum Fabio Maximo, qui Mundam obsiderent, Cordubam venit, vbi, cum seditio inter vtriusque partis fautores orta esset, 22. millibus occisis, qui oppidum desperatione incendere cœperant, eo Cæsar potitus est.

inde Hispalim proficiscitur: nec minus periculum adiit ea ciuitas, ne à quibusdam Lusitanis, qui eo se cum magna militum infuderant manu, & pro victis stabant, incendio & intestina discordia absumeretur. Verum Cæsar consulto eos eruptionem facere permittit, & naues, quæ ad Bætim fluuium stabant, incendere, sed inde profugientes à Cæsarianis equitibus conciduntur. 3. Quo facto, oppido recuperato, Astam versus iter facere cœpit; sed ea per legatos deditionem fecit. — *Mors Sex. Pompeii in Hispania.* — 32. χ.

DUM hæc geruntur, Legati Carteienses renunciauerunt se Pompeium in potestate habere. Cum enim portas Cæsari ante præclusissent, eius nunc victoris gratiam eo facinore occupare studebant. Mundenses quoque, qui ex prælio in oppidum confugerant, cum diutius circunsiderentur, bene multi deditionem simulant; & cum essent in legionem distributi, coniurant inter se, vt noctu signo dato, qui in oppido essent, eruptionem facerent, dum illi cædem in castris perpetrarent, sed ea re cognita, extra vallum omnes sunt occisi. Cæsar Carteiam petens, in itinere reliqua oppida oppugnat, quæ propter aduentum Pompeii dissentire cœperant, Carteiensium pars erat, quæ legatos ad Cæsarem miserat, pars Pompeianarum partium erant fautores; seditione facta portas, alii alias occupant, cædes fit magna; saucius Pompeius, 30. naues longas occupat, & profugit. — XVI. *Res ad Carteiam gesta*

DIDIUS, qui Gadibus classi præerat, eo accepto nuncio confestim sequi cœpit, & quarto die consecutus, dum aquantur, naues incendit, nonnullas capit Pompeius cum paucis euadit, & locum quendam munitum natura occupat; eum Cesennius Lento cum equitibus & cohortibus persequitur, & circuncludit, & post tentatam crebro non sine damno irruptionem, locum opere circummunire celeriter incipit, vt ex æquo cum aduersariis congredi posset. Qua re animaduersa cæteri fuga sibi consulunt, plerique in fuga cæduntur. At Pompeius, qui humero, & sinistro crure vehementer erat saucius, cum insuper talum intorsisset, tardius fugere poterat; cum iniquitas loci, neque equo, neque vehiculo eum saluti suæ consulere pateretur. Itaque exclusus munitione, amissis auxiliis, in speluncam secretam se abdidit, vbi captiuorum indicio repertus, à Cæsarianis occiditur, eiusque caput ad Cæsarem defertur: id Cæsar sepeliri iussit, vt ait Appianus. — XVII. *Pompeium Carteia fugientē Didius persequitur.* — *In spelunca ager occiditur.*

INTERIM Didius, qui cædi Pompeii præfuerat, non diuturnum eius lætitiæ fructum cepit, mox enim à Lusitanis circumuentus, incensis nauibus, cum plurimis interficitur. Interea Munda, cum multa ciuium cæde, expugnatur à Fabio Cæsaris legato, cum oppidani inter se contentiose decertarent: idque maximum fuit fundamentum triumphi, quo eum Cæsar, vt legatum suum in Vrbe honorare voluit. Expugnatur quoque Vrsao, quod oppidum Plinius Versonem appellat, magno labore oppugnatũ. Cæsar Hispali concionem habet, & commemoratis suis in Hispanos beneficiis eos accusat vehementius; nec plura iste Hirtius. Ex hac vrbe Cæsar Romam epistolas consolatorias ad Ciceronem dedit, pridie Cal. Maii, vt ille ad Atticum [a] testatur. Victoriæ autem nuncium 12. Cal. Maii delatum Romam testatur Dio. Præterea institutum ait, vt Parilibus, quo festo die equorum certamen celebrabatur, diis immortalibus sacra fierent, non ob eam causam, quod is dies natalis Vrbis erat, sed quod nũcius de hac victoria Cæsaris pridie eius diei sub vesperam allatus esset. Sic ipse: est autem Vrbis natalis XI. Cal. Maii, ergo 12. allatus est nuncius, id est 20. Aprilis, quarto scilicet die, ex quo pugnatum fuerat. Plutar. in Cæsare negat ab illo nuncium, aut literas de victoriis ciuilibus Romam misisse, ne publicæ calamitati insultare videretur. — XVIII. *Didii cædes. Mundæ expugnatio.* — *Victoriæ nuncius.* — a ep. 13. l. 13

REBUS in Hispania compositis, eiusque administratione Antonio commissa, qui eam per amicos exercuit, vt inquit Appianus, Cæsar Romam mense Octobri venit, vt author est Paterculus, & quidem sub eius initium. Nam cum Fabius triumpharit, 3. Id. Octob. Ipse autem Cæsar prius triumpharit, vt ex Dione constat, & Fabio, quem mox referemus, priusque se Consulatu abdicarit, eumque Consulem fecerit, Fabium enim Consulem in triumpho appellant Capitol. tabulæ, necesse est cum ipso mensis initio Romæ fuisse. — XIX. *Cæsar victor Romã uenit.*

At Cæsar, ait Appianus, in vrbem properauit, sublatis omnino bellis ciuilibus — *Eius honores, & priuilegia.*

timendus & illustris, quantum ad eam diem nemo alius. Quamobrem ad emerendam eius gratiam omnes humani diuinique honores ei cōgesti sunt, sacrificia, certamina, donaria in omnibus templis, & locis publicis, per singulas tribus, & per omnes nationes. Effigies quoque eius vario habitu proponebantur, nonnullæ querna ciuica ornatæ, quasi seruatoris suę patriæ. Appellatus enim est pater patriæ, & dictator perpetuus, & Consul in decennium, & sacrosanctus, decretumque vt ius redderet in sellis eburneis, aureisue; & vt inter sacrificandum triumphali veste vteretur; vtque publice solennibus sacris celebrarentur dies, quibus insigniores victorias adeptus fuerat: & vt singulis lustris sacerdotes ac Vestales publica vota pro eius salute facerent: vt qui magistratus inirent, iurarēt se nullis eius decretis refragaturos. Hæc & plura Appianus, quorum aliqua ad sequentem quoque annum pertinent. — *Cæsaris triumphus et privilegio.*

XX. *Cæsaris triumphus odiosus.* ET primum quidem videtur triumphali pompa in vrbem ingressus, priusquam imperium consulare deponeret, Consulesve crearet. Cuius splendorem tacitus ciuium obscurauit dolor, quod is non de hostibus aut barbaris, sed de plurimis, clarissimisque ciuibus agebatur. Itaq. omnes eam querelam ingeminabāt, cui Cæsar tanto maiorem ansam dedit, quod non contentus triumphasse de ciuibus, de iisdem quoque voluit legatos suos, licet immerentes triumphare. Triumphum, inquit Dio, non tantum ipse duxit, exhibito iterum populo prandio, tanquam in communi quadam felicitate; (aut duobus potius prandiis, vt Suetonio placet. Nam cum prius parce, neque pro liberalitate sua præbitum iudicaret, quinto post die, aliud largissimum præbuit, in quo Chium & Falernum dedit, vt ait Plinius. Pergit Dio.) — *Manut. in ep. 30. l. 7.* — *l. 1. n. 38.* — *l. 14. c. 15.*

XXI. *Et Fabii, Padiq. legatorum eius.* SED Fabio etiam Pædióque legatis suis, quique nihil propriis auspiciis gesserant, triumphandi potestatem fecit. Qua in re id risum multum excitauit, quod ij imaginibus, ferculisque nonnullis non eburneis, sed ligneis vtebantur. Alludit vtique Dio, ad illud Chrysippi, quod est apud Quintil. l. 6. c. 4. Is cum in triumpho Cæsaris eburnea oppida essent translata, & post dies paucos Fabij Maximi lignea, thecas esse oppidorum Cæsaris dixit. Sic ibi. Et Fabius quidem 3. Idus Octob. triumphauit, vt dixi; Pædius autem, vt ex iisdem tabulis Capitol. constat, Idibus Decembris, id est 13. eiusdem. Atque ita triplex pompa Romæ de victoria Hispaniensi habita est, inquit Dio: ferięque insuper quinquaginta dierum actæ.

XXII *Noui Coss in reliquū annum.* IAM de nouis in reliquū annum magistratibus, hæc habet Dio sub fin. l. 43. Consulatum continuo, ante etiam quam vrbem intraret, incepit, non autem toto anno gessit: sed postquam in vrbem venit, eo se abdicauit, Consuléśque fecit Q. Fabium ac C. Treboninm, Fabióque extrema magistratus sui die mortuo, statim in residuas horas C. Caninium substituit. Quod Cicero cauillatus, tanta virtute, ac vigilantia Consulem fuisse dixit, vt ne breuissimum quidem in eo somnum admiserit: sic Dio. Sed verba ipsa Ciceronis præstat audire. Ille autem qui tributis comitiis esset auspicatus (creandis scilicet Quæstoribus) centuriata habuit, consulem hora septima renunciauit (i. prima à meridie) qui vsque ad Cal. Ian. esset, quæ erant futuræ mane postridie. Ita Caninio Cos. scito neminem prandisse. Nihil tamen eo Consule mali factum est: fuit enim mirifica vigilantia, qui suo toto Consulatu somnum non viderit. Nec ineptius lusit M. Votacilius apud Macrobium cum dixit, antea flamines diales fuisse, nunc etiam Consules factos esse. Pergit autem Dio. — *l. 2. c. 2.*

XXIII. *Consules breuis aui.* VERVM ab eo tempore cœptum est, vt perpauci toto anno Consulatum gererent, sed alij pauciores, alij plures menses, diesque, prout casus tulisset, eo magistratu fungerentur. Ac nostro quidem tempore nemo neque ad integrum annum, neque amplius vt plurimum duobus mensibus, cum collega aliquo Consul est: in cæteris ab antiquo more nihil discrepamus; annorum autem enumeratio, iis qui initio Consules fuerunt, adscribitur. Sic Dio, cuius Consulatum Temporarius refert in Vrbis annum 980. quem gessit cum Alexandro Seuero III. Coss. idque ipse testatur sub finem. l. 80. idemque Cassiod. confirmat.

Alia Cæsaris priuilegia. Dictus Liberator. Cum autem Cæsarem multis aliis ornauit honoribus, ac priuilegiis S.P.Q.R. quæ apud Suetonium & Dionem & Appianum leges, tum illis in primis, vt vestem triumphalem omnibus ludis gestaret, vt laurea corona perpetua vteretur, vt ei li-

beratoris nomen tribueretur, & in eius honorem ædes libertati publice extrueretur.

Imperatoris quoque nomen non antiqua tantum pro consuetudine, ei datum est, qua id cum alii, tum ipse quoque, post eximium aliquod in bello facinus, sæpe reportauit, sed eo modo, quo postea iis, qui summum imperium obtinuerunt, quo etiam nomine filios quoque eius, ac nepotes affici voluerunt, cum neque filiũ ipse vllum haberet, & iam senex esset, inquit Dio, sex videlicet & 50. annorum, vt ante dixi. Vt ædes ei publicæ tanquam principi Reip. concederentur. Sueto. c. 46. eum primo in Subura modicis ædibus ait, post autem Pontificatum habitasse in sacra via, domo publica. Cui autore Liuio, & Plutarcho in Cæsare, velut ad ornamentum & amplitudinem pinnaculum SC. adiunctum est. Et vt apertius eum Regem facerent, decretũ vt omnes magistratus, etiam plebeii eius arbitrio permitterentur, vt solus haberet milites, solus pecunias publicas curaret, ac ne cui horum alterutro ipsius iniussu vti liceret. Solum regis nomen deesse videbatur, ac diadema, quod vtrumque anno sequenti propemodum adiectum. XXIV. *Nouũ Imperatoris nomen.* *Aedes publica.*

Sed vlterius etiam hoc anno adulatio progressa est, Deum facere cœperunt. Statuam enim eius eburneam, postea etiam currum totum in Circensibus pompis cum Deorum simulacris vehi iusserunt. Sed & alias duas imagines, alteram in fano Quirini, cum inscriptione Dei inuicti, alteram in Capitolio iuxta Reges ei posuerunt. Templa etiam multa tanquam Deo, ex SC. decreta sunt, & in his vnum ipsi, Clementiæque commune, in quo simulacra eorum iungerent dexteras, vt habet Appianus; fortasse eadem fuit, ædes Libertatis, quam in eius honorem Dio decretam fuisse scribit, licet ille hic ἐπιεικείας vocet. Sed de Iulio Cæsare hoc anno, Romanaque re hactenus; de rebus autem Syriæ, hæc pauca Iosephus. XXV. *Etiam Deũ faciunt.* ἐπιεικείας.

Incidit, eisdem temporibus tumultus in Syria huiusmodi ex causa. Cæcilius Bassus è Pompeianis, per insidias interfecto Sex. Cæsare, ipse occupauit prouinciam, cum legionibus; sicque Syriæ Præses effectus est. Sed ab ea cæde magnum bellum exortum est circa Apamæam, Cæsarianis ducibus contra eum venientibus, cum equestribus, & pedestribus copiis: ad quos & Antipater misit auxilia cum filiis, memor beneficiorum acceptorum à Cæsare, ideoque repetendas pœnas ab eius interfectore iustum existimans. Id bellum dum trahitur Murcus venit Sexti successor; & interim Cæsar, ab iis qui cum Cassio & Bruto coniurauerant in Senatu occiditur &c. Sed hæc cædes ad sequentem annum pertinet, Sexti autem ad præsentem. Ait enim Iosephus, [a] Antipatrum misisse auxilia Cæsarianis contra Bassum, tam interempti, quam superstitis Cæsaris causa: fuit autem superstes, vsque ad proximum mensem Martium. Aliter rem narrat Dio lib. 47. sub medium. XXVI. *Tumultus in Syria ex Iosepho.* *Bassi præfectura Syriæ ex Iosepho.* [a] l. 1. de bel. c. 8.

Appian. autem l. 3. eandem de Basso, cum Iosepho sententiam, ex quodam Libone tradit; repetitque fusius l. 4. [b] Sed alteram etiam profert non minus probabilem, Cæsarem legioni Bassum præposuisse, quam in Syria ad bellum Parthicum relinquebat; Prouinciæ autem præfecturam Sex. Cæsari commisisse, qui cum voluptatibus indulgeret, & ad eam rem indecore legionem circumduceret, Bassus hominem de officio admonuit, ille monitorem, cum contumelia reiecit; eoque factum est, vt vocanti tardius obediret, ille cunctantem attrahi iuberet. In eo tumultu, cum ad manus ventum esset, exercitus non ferens insolentiam, iaculis Præsidem confixit. Moxque secuta est pœnitentia, & metus à Cæsare; Itaque coniurarunt, ni venia fidesque sibi daretur, vsque ad mortem se decertaturos: in quam cõiurationem, etiam Bassum compulerunt: deinde aliam etiam legionem conscripserunt, & iisdem secum institutis assuefecerunt. Vtraque proposita narratione subdit Appianus. Vtcumque est Sextius Murcus, cum tribus legionibus à Cæsare contra eos missus, magna vi repulsus est; donec Minutius Crispus è Bithynia, cui præerat vocatus, cum aliis tribus legionibus, venit in eius auxilium; sed vtrique mox post occisum Cæsarem, ex SC. in Cassii potestatem venerunt. XXVII. *Ex Appiano.* [b] p. 622. & seq.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4009.

1. N. III. Si tamen is est Hirtius, qui librum de bello Hispaniensi scriptum reliquit. Nam præter nimium studium partium, admodum videtur, hoc scripto præter consuetudinem inquinate locutus, nihil in eo connexum atque cohærens: omnia laxa, atque dissipata, nihil quod præcedentibus libris conferendum videatur; quod ab aliis quoque video obseruatum. Nec sane admodum lynceum esse oportet, ad tam crassa errata videnda. Vt non mirum sit imperfectum ad nos peruenisse, quando ne hæc ipsa quidem seruata esse multum intererat. Eû Petrarcha, vt fertur, quasi paraphrastice reddidit explicando, corrigendóque, vt potuit; quod nos quoque conati sumus.

2. N. XV. Appianus pugnam superiorem, quam omnes scriptores ad Mundam factam scribunt, ipse ad Cordubam memorat contigisse, & vtráque miscet. Nam Scapula quidem Cordubæ interiit: non autem Varus & Labienus, sed Mundæ. De Scapulæ autem morte Hirtius ait, eum cum ex prælio Cordubam venisset, familiam & libertos conuocasse, pyram sibi extruxisse, cœnam afferri quam opimam imperasse, pecuniam & argentum in præsentia familiæ donasse, vinum identidem, resinam, & nardum sibi infudisse inter cœnandum; postremo seruum iussit & libertum, alterum se iugulare, alterum pyram incendere. Plurima scelera, quę isti contra naturæ impetum, ac iura quotidie perpetrabant, vim eius ita eis obterebant, morbis vt aculeum, in morte vltro adeunda, vel non sentirent, vel vt sine sensu ferrent, vino & epulis iudicium omne rationis obruerent. Præter inueteratum illum errorem quo id facinus ad eximiam fortitudinem pertinere arbitrabantur.

3. N. XV. Quod hic author Hispalim à Cæsare dicit recuperatam, aperte explicat Dio. Ait enim eam quoque post Cordubam deditionem fecisse, præsidiumque sibi imponi non ægrè passam esse, sed eo mox occiso bellum suscepisse. Cæsarem autem eo cum exercitu profectum, remissiorem aliquanto obsidionem instituisse, dum illos foras eliceret, iisque perditis, vrbem à defensoribus debilem, ad deditionem cogeret; sicut & contigit.

4. N. XVII. Allatum dicit Hirtius, cum Cæsar Hispalim proficisceretur, pridie Idus Aprilis. Alterum ambiguum, alterum falsum arbitror. De tempore dixi, & tot res gestæ à victoria Mundensi, Maii potius, aut Iunii requirunt Idus, quam Aprilis, quando nondum pugna commissa fuerat; Hispalim autem non primum adibat; eam enim iam occupauerat, & insuper Asiam; sed Carteia Hispalim versus reuertebatur. Nam aliquanto post legitur, Cæsarem Gadibus rursus Hispalim recurrisse.

5. N. XXVII. Μύλκος in Græco legitur, Velleius Statium Murcum vocat prætorium virum, sicut & Crispum Marcium, quem Appianus Minutium Crispum appellat. Dio lib. 47. vocat vnum L. Statium Murcuma, lterum Marcum Crispum, à quibus Bassus iterum obsessus est, cum eum antea C. Antistius obsedisset, vna cum militibus Cæsarianis, etiam Roma à Cæsare missis. Meminit horum Tullius in Philip. vndecima, vbi C. Cassio suadet bellum contra Dolabellam mandari.

ANNVS MVNDI 4010. SEXTÆ ÆTATIS 495.
HYRCANI II. PONTIF. 32. IMPERII ROMANI, ET C.
CÆSARIS 5. ET VLTIM. OCTAVII INITIA PRÆSIDE
SYRIÆ L. STATIO MVRCO, SIVE SEX. MVRCO.
PTOLEM. MINORIS 4. CLEOPAT. 7. OLYMP.
184. AN. I. VRBIS COND. 709. C. CÆSARE V.
DICT. M. ÆMILIO LEP. MAG. EQV. COS. V.
CVM M. ANT. BELL. CIVI. 6. ITEMQVE
MVTINENSE. ANN. IVLIANVS. 2.
HERODIS 29.

Dio. Appian.

ANNVS ANTE CHRISTVM 43.

REIPVB. Romanæ libertas multos iam annos, cum C. Iulio Cæsare luctata, Pompeio magno in acie Pharsalica victo, in Ægyptio littore moriente succubuit; quatuorque ipsos annos ita victa, prostratáque iacuit, vt incumbentem aduersarium variis ad dextram sinistramque motibus in Africa Hispaniaque succuteret. Hoc autem demum anno, quasi generosus athleta, iterum conata resurgere, multo cum tumultu victorem ipsum euertit, atque prostrauit. Nec tamen victrix euasit, sed plurimis iterum ictibus concussa bellorum, penitus denique Octauiani Augusti potentia solo affixa, atque extincta est. I. *Iulii Cæsaris cædes.*

CÆSARIS porro necem, & alia pleraque illi connexa, huic primo anno Olymp. 184. quæ Theodorum Messenium iterum victorem habuit, attribuit Euseb. in chron. aut certe D. Hieron. ibid. in Græco enim, id non habetur. Eumque passim recentiores sequiuntur, in quibus Onuphrius, Cuspin. Deckerius, Torniellus, Temporarius, Caluisius, Heluicus, Buntingus, Beroaldus, & Collector Olympionicarum. De consulibus neminem omnium repugnantem reperio, etsi enim alii quintum, alii quartum Cæsarem Dictatorem scribant, omnes tamē quintum Consulem fatentur cum Antonio. Imo neque de mense aut mortis die, atque adeo pugionum ictibus dubitari video: Idus Martii, qui est 15. dies eiusdem, omnes celebrant. Onuph. l. 2. fast. Sigon. in an. v.c. 709. Cuspin. in eundem, Caluis. item Marcoduranus, Gordon. Torniel. Scalig. Functius, Phrygio, Mercator; etsi eorum nonnulli annum hunc 710. vrbis appellant, sed ex antiquioribus, eadem tradideruut Solinus cap. 2. extremo, Euseb. in chron. aut D. Hierony. Cassiodorus, Velleius l. 2. Eutropius l. 6. in fi. Appian. l. 2. Plutar. in Cæsare, Oros.[a] Sueton. in eodem Cæsare,[b] atque Senatus consulto sancitum, vt Idus Martiæ parricidium nominarentur: hinc Cic. pro Cæsaris morte Idus Martias sæpe in epistolis ponit.[c] II. *Ratio temporis, Olympiadis, anni, mensis, & diei.*

a l. 16. c. 17.

b n. 8. & seq. & 88.

c vt l. 14. ad Att. ep. 1. 4. 6. 12. 13. 15. 19. 20. 14. l. 15. ep. 4. Seru. prid. Idus Martias dicit occisum, vide 1. Georgicon.

IN hac omnium consentione finis Cæsarianæ dominationis, duratio tamen non eadem ab omnibus ponitur, quia ipsius initium alii aliud fecerunt. Euseb. regnasse tradit annos 4. menses 7. quo modo etiam habetur in Græco. Ei consentit Nicephori chronicum, & Beda de sex ætatib. nisi quod pro 7. mensibus sex menses tantum ponit. Isidorus ei tribuit annos quinque. Primo videlicet vltimoque diminutis; Onuph. annos 4. menses duos, dies 15. Inchoat quippe eius imperiū à Cal. Ian. anni 705. & finit in Id. Martiis 907. qui tamen fatetur à die pugnæ Pharsalicæ, si de eo constaret, numerari oportere. At cum Plutarchus alicubi dicat eam circa messem contigisse, mense puta Iunio vel Iulio; inde numerando reperiemus quinque aut sex menses anni septingentesimi quinti, inde tres annos integros sextum, septimum & octauum postremo 2. menses cum dimidio anni 709. tota summa erit 3. annorum 7. vel octo mensium. Quæ supputatio non admodum à calculis Iosephi distat, qui[d] ait occisum in Senatu exactis in principatu suo tribus annis, cum dimidio, sicut inquit, & ab aliis memoriæ proditum est,[e] At l. 1. de bello c. 9. III. *Quanto tēpore dominatus fuerit.* *A morte Pompeij.*

d l. 14. c. 17.

e initio.

Opera Cæsaris gloriosa. lib. 1. ver 5.

ait eum per triennium, septemque menses tenuisse principatum: denique apud Clementem Alexandrinum legitur ex quorundam descriptione, C. Iulium Cæsarem annis tribus, mensibus quatuor, quinque diebus regnasse, in Græco est, diebus sex. Cum autem Velleius Paterculus ait ei non plus quinque mensibus principalem quietem contigisse, ab Octobri ad Idus Martias. M. autem Tul. [a] multo ante, quasi ex humana prudentia prophetans dixit, regnum Cæsaris vix semestre esse posse. De regno pacifico post compressos ciuiles motus loquebantur; sed de tempore satis.

Quietum imperium paucorum mensium.

[a] ep. 7. 140.

IV. *Sũma Cæsaris laus ex clemẽtia*

In hac autem pace nonnulla ei præclara ad gloriam, non pauca gloriosa ad inuidiam contigere. Vtriusque generis præcipua, ex variis scriptoribus colligam, vnde ad eius mortem sensim narratio nostra delabetur. Et prima quidem ac summa C. Cæsaris laus fuit Clementia, atque placabilitas, maximum excelsæ mentis, ac magnitudinis animi monimentum; quam Cicero multis locis, præsertim pro M. Marcello, meritissimis notissimisque laudibus extulit; & Senatus Populusque Romanus, excitato in eius honorem Clementiæ templo, testificatus est. Clemẽs quippe atque placabilis princeps, ea virtute facile vincit, quos vulgus mortalium summos viros putat, & diuitiis, honoribus, potentia, ingenio, fœlicitate, fortitudine nobilitate, victoriis, in rerum apice collocat; eosque longe multumque supergressus, simillimum se Deo Opt. Max. reddit, cuius proprium est, misereri semper & parcere. Ita qui se in bello clarissimum imperatorum omnium, duobus [b] & quinquaginta præliis vincendo demonstrauerat, in pace multo pluribus inimicis ignoscendo, bonis suis restituendo, honoribus cumulando, ex inimicis amicos reddendo, belli sese pacisque artibus gloriosissimum redidit.

[b] Solin. c. 6.

V. *Alia opera gloriosa.*

Alia quoque illi præclara ad gloriam contigere, quod multas vrbes per Italiam, atque extra eam partim refecit, partim nouas condidit; tum maxime Corinthum, atque Carthaginem instaurauit, & retentis antiquis nominibus, eo colonias deduxit. Vt scribit hoc anno Dio, Sueton. autem n. 42. ait Cæsarem octoginta ciuium millia in transmarinas colonias distribuisse. In vrbe autem pomeria amplificauit, forum renouauit, in quo Syllæ, & Pompeii statuas, cum laude & approbatione restituit. Theatrum quoque exemplo Pompeii ædificare instituit: ac fundamenta quidem illius iecit, sed morte præuentus id Augusto successori perficiendum reliquit.

VI. *Bellũ Parthicum cogitat.*

Hæc dum Cæsar maxime ageret, magna populum Romanum cupiditas incessit debellandi Parthos, & Crassum, amissumque cum eo exercitum vlciscendi. Id bellum summis studiis omnes Cæsari deferebant, omniaque ad id conficiendum parabant. Ac præter cætera, vt & Cæsari ministrorum copia adesset, & eo absente, neque sine magistratibus ciuitas esset, neque si ipsa eos delegisset, res ad intestinos motus rediret, magistratus iam ante ad totum triennium; tantum enim temporis Parthicæ expeditioni destinabant, constituere intenderunt. Appianus tamen Cæsarem, propter susceptam longinquam expeditionem, in quinquennium designasse magistratus, semel iterumque affirmat, imo tertio: qui tamen non omnes tum ordinati sunt. Horum dimidiam partem Cæsar, quod lege quadam ei concessum fuerat, re autem ipsa omnes designabat, inquit Dio.

VII. *Magistratus omnes ad plures annos designat.*

Nam, vt explicat Suetonius [c] comitia cum populo partitus erat, vt exceptis Consulatus competitoribus, de cætero numero candidatorum pro parte dimidia, quos populus vellet pronuciarentur, pro parte altera quos ipse edidisset; & edebat per libellos circum tribus missos scriptura breui. *Cæsar Dictator illi tribui. Commendo vobis illum & illum, vt vestro suffragio suam dignitatem teneant, &c.* Cum autem nemo illi quicquam negare auderet petenti, qui cogere poterat, omnes omnino magistratus ex eius sententia fiebant.

[c] lib. n. 41.

Augetque eorum numerum.

Et Senatũ.

Ac primum quidem in annum primum, adeoque primi tunc sex Ædiles constituti sunt, duo Patritij, qui Cereales vocarentur, & 4. plebeii. Prætores præter instituta maiorum, creati sunt sexdecim. Nam anno præcedenti quatuordecim tantum creauerat, & quadraginta Quæstores; Aliam enim, inquit Dio, Cæsar rationem præstandi ea, quæ multis multa promiserat non habebat; ideoque & plurimos adscripsit in Senatum, adeo vt is ad nongentos excresceret. Deinde xv. viris vnũ, VII. viris tres alios adiunxit. In huius anni Prætoribus, fuit in primis P. Ventidius,

Dio. qui postea de Parthis superatis triumphauit, cum ipsemet iam pridem à Pompeio Strabone fuisset triumphatus. Fuerunt etiam D. Brutus & C. Cassius, quorum illum Consulem designando non obligarat, Cassium autem differendo offenderat. Velleius l. 2. Interea tamen ipsum Syriæ præfectum in annum sequentem designarat; sed res artibus Antonii mutata est, vt fusius narrat Appian. l. 3.

VIII. *Magistratus bienny. Octauius Mag. equitum.* AC magistratus quidem, qui primo proximo anno Remp. administraturi essent, tum constituti sunt, vt ait Dio, in secundum vero annum Consules tantum, & Tribuni plebis. Cæsar autem his ipsis duobus annis Dictator futurus, magistros equitum futuros, tum alium quendam, tum Octauium, licet id temporis adhuc adolescentulum delegit; ipse Dolabellam pro se Consulem esse iussit, Antonio Consulatum, vsque ad finem anni gesturo: Lepido Galliam Narbonensem, Hispaniamque finitimam ei prouinciæ mandauit; In Antonii autem Lepidique locum, duos alios magistros equitum suffecit. Multa etiam alia destinabat de ornanda instruendaque vrbe, de tuendo ampliandoque imperio, quæ Sueton. n. 44. diligentius enumerat; In quibus non vltimum tenebat locum, studium Græcarum, Latinarumque Bibliothecarum, data M. Varroni cura comparandarum ac dirigendarum, vt scilicet Alexandrina Philadelphi, eius siue culpa, siue occasione incensa, aliquo modo reparari posset. Cogitabat etiam viam munire à mari supero per Apennini dorsum ad Tiberim vsque; perfodere Isthmum Corinthiacum; Dacos, qui se in Pontum & Thraciam effuderant, coërcere: mox Parthis per Armeniam minorem bellum inferre; sed hæc agentem atque meditantem præuenit immatura, atque inopina mors. *Destinat studia literarum, & Bibliothecas. Aliaque opera.*

IX. *Quæ odiū Cæsari conflarent.* CÆTERVM odium atque inuidiam Cæsari multa conflabant; quorum primum ac summum erat desideriū auitæ libertatis. Tametsi enim multo meliore statu Respub. tunc esset, quam superioribus annis, cum ambitio in creandis magistratibus, auaritia in administrandis, omnia domi, forisque sursum ac deorsum verteret; eorum tamen malorum obliti, nemini vni parere gloriosum putabant, & principem Reip. omnia summa lenitate prudentiaque administrantem, vt tyrannum auersabantur. Vrebat eos quoque, quod cum toti essent quotidie in honoribus, & priuilegiis ei conferendis, quidam beneuolentiæ & honoris, inuidiæ nonnulli ipsi conciliandæ causa, [a] plerisque ipse libentius vti videretur. In honorificis autem illud fuit, quod hoc anno in honorem natalis eius Quintilem mensem, mutato nomine Iulium vocari placuit, vt ait Appia. De tempore autor est Cēsor. c. 22. Ex his 12. mensibus, inquit, duorum tantum nomina immutata. Nam qui Quintilis, fuit, Iulius cognominatus est, C. Cæsare V. & M. Antonio Coss. anno Iuliano secundo &c. Factum id legem ferente M. Antonio, alio loco ex Macrobio diximus. [b] Curiam quoque Hostiliam Dio, [c] destructam fuisse ait, vt restaurata Iulia vocaretur; vnamque tribum sorte ad id delectam, Iuliam fuisse cognominatam. *Iulius mēsis.*

a Dio l. 43. & 44.
b an. vr. cō 651. n 10.
c lib. 44.

X. *Collegium Iulium Lupercorum.* PRIVILEGIIS istis affine fuit alterum; quod scilicet Collegium quoddam sacerdotum instituerunt in eius honorem, quod Iulium vocauerunt, cuius sacerdotes Lupercalia celebrabant, certo quodam anni die eis constituto, quo ludi gladiatorii celebrarentur, (Dio vocat τάς τε παιδὸς γυμνοπαιδίας, vide de Lupercal. Plut. in Cæsare) quo illud Ciceronis pertinet pro M. Cælio, vbi de Lupercis. Fera quidam inquit sodalitas, & plane pastoritia, atque agrestis Germanorum Lupercorum, quorum coitio illa syluestris ante est instituta, quam humanitas, atque leges &c. Sed illud etiam magis, Philip. 2. *Sedebat in rostris collega tuus amictus toga purpurea, in sella aurea coronatus, ascendis, accedis ad sellam; ita eras Lupercus, vt te esse Consulem meminisse deberes. Diadema ostendis, gemitus toto foro; vnde diadema? non enim abiectum sustuleras, sed attuleras domo meditatum, & cogitatum scelus. Tu diadema imponebas, cum plangore populi, ille cum plausu reiciebat,* & mox. *At etiam misericordiam captabas, supplex te ad pedes abyciebas, quid petens? vt seruires? tibi vni peteres* &c. Et iterum. *O præclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus concionatus!* & infra, *Neque vero M. Antonium Consulem post Lupercalia putare debuistis. Quo enim ille die, populo Rom. inspectante, nudus, vnctus, ebrius concionatus est, & id egit, vt Collegæ diadema imponeret, eo die se non modo Consulatu, sed etiam libertate abdicauit.* &c. *Diadema illi oblatū & regnū.*

XI. *Non syncere reycis.* SVETONIVS n. 79. ait Cæsarem in Capitolium reiectum diadema Ioui Opt. Max. misisse. Dio vero addit Antonium, cum collegis Lupercalibus Cæsarem ad-

isse, regem salutasse, & diadema imponendo dixisse, hoc tibi populus per me exhibet; Cæsarem autem respondisse solum Iouem Romanorum regem esse, missoque in Capitolium diademate, nihil alioqui succensuisse: quin etiam in acta publica referri iussisse, regnum se, à populo sibi per Consulem oblatum, non accepisse. Ex quo in suspicionem venit, rem ita ex composito gestam, vt cum Regis nomen appeteret, cogi tamen ad id accipiendum videri vellet. Hæc Lupercalibus cótigerunt. (15 Cal. Mar.) Ait etiam Dio Antoniũ isti collegio quasi flaminem Dialem aliquẽ fuisse præpositum. (*Antonius flamen dialis.*) Quæ cum Cæsari placuissent, iam in Theatra sellam eius auream, coronamque gemmis auroque insignem, vt Diis fieri solet, ait Dio, inferri, atque in Circum etiam introduci à multitudine iusserunt. Denique Iouis Iulij, siue Diui Iulij cognomentum ipsi palam imposuerunt, templumque ei Clementiæ dedicari iusserunt. (*Deus vel Diuus Iulius.*)

XII. (*Ex oraculis Sibyllinis regem duci volunt.*) ACCESSIT etiam aliud, quod maiorem ei inuidiam tyrannidis, odiumque cõflaret, vt scribit Plut. in Cæsare. Rumorem enim inquit, in plebem vulgauerunt libris Sibyllinis proditum, vinci Parthos à Romanis posse, si Rege duce bellum eis mouissent; alioqui insuperabiles fore. Sic illi sacris, vt putabant, libris abutebantur, vt Cæsari vel adularentur, vel inuidiam crearent. Ita nuper Sibyllinum oraculum finxerant de restitutione Ptolemæi Auletis, vt suo loco ex Cicer. dictum est. Rursus etiam cum Alba Cæsar ouans rediret, id contigisse 7. cal. Febr. in tabul. Capit. legitur. Regem eum salutare non dubitarunt. Indignante populo, ille offensus, non Regem ait se, sed Cæsarem vocari. Ibi cum obticuissent cuncti, plane tristis, dolensque transiit; Sic Plut. Vtique doluit non totius populi consensu Regem se acclamatum esse.

XIII. (*Amat se regem æstimari, ac dici.*) IDQVE aperte declarat Sueton.[a] cum de hoc ipso itinere agens subdit; Inter nouas & insolitas acclamationes, quendam è turba statuæ eius coronam lauream imposuisse, candida fascia præligatam; Tribunos autem P. Marullum & Cæsetium coronæ fasciam detrahi, hominemque in vincula duci iussisse; Cæsarem autem dolore commotum, siue quod parum prospere regni mentio facta esset, siue quod sibi, vt ferebat, erepta esset gloria recusandi, Tribunos grauiter increpitos potestate priuasse. Rem paulo aliter narrat Dio l. 44. quem consule, eadem cum Suetonio habet Plutarchus. ([a] n. 79.)

Verum præcipuam, inquit idem Suet.[b] & inexpiabilem sibi inuidiam, hinc maxime mouit. ([b] n. 78.) Adeuntes se cum plurimis honorificentissimisque decretis vniuersos Patres Conscriptos sedens, pro æde Veneris genitricis excepit. (*Senatui nõ assurgit.*) Quidam putant retentum à Cornelio Balbo, cum conaretur assurgere, (ei scilicet insusurrante, vt est in Plut. in Cæsare; non meministi te esse Cæsarem, neque vis pro maiestate tua coli?) Alii autem ne conatum quidem omnino, sed etiam admonentem C. Trebatium, vt assurgeret, minus familiari vultu respexisse. Sic Sueton. Dio autem hunc contemptum Senatus, vel præcipuam ait præbuisse percussoribus eius excusationem.

XIV. (*Brutus ad coniurandũ incitatur.*) HÆC igitur, aliaque id genus pleraque Romanos animosiores in eius perniciem incitabant. Nominatim autem illi Brutum, tum priuatim, tum publice etiam irritabant. Quia enim idem nomen, cum antiquo illo Bruto gerebat, qui Tarquinios euerterat, eo nomine abutebantur, vt illo genere ortum dicerent, vt eum ad simile facinus perpetrandum impellerent. (*An ex antiquo Bruto ortus.*) Negat tamen Dio, hunc Brutum illo fuisse ortum, quod duos filios, quos solos ille susceperat, interfecisset. Neque admodum repugnat Plutarchus, vel in Cæsaris, vel in Bruti vita; Posidonium tamẽ Philosophum in contrariam sententiam adducit. Accedebant & inscriptiones, quas tum statuæ antiqui Bruti, tum tribunali Prætoris ingerebant, de quibus Dio, Plut. Sueton. qui ipsiusmet Cæsaris statuæ subscriptum dicit, *Brutus quia Reges eiecit, Consul primus factus est, hic quia Consules eiecit, Rex postremo factus est.*

XV. (*Brutus & Cassius primi coniuratorum.*) PRIMVM ex coniuratis fuisse Brutum, Plut. & Dio consentiunt, si non tempore, certe authoritate. Nam Plut. & Appian. aiunt Brutum à Cassio, qui Iuniam sororem eius habebat vxorem, excitatum in Tyrannum, & peculiares in Cæsarem odii causas habuisse. Coniuratos 14. recenset Appianus præter Brutum & Cassium; sed multos omittit. Denique numerus ad sexaginta excreuit. Audi enim Sueton. n. 80. Conspiratum est in eum à 60. amplius, C. Cassio, Marcelloque, & D. Bruto principibus conspirationis. Iis autem maturandæ conspirationis fuisse causam, tam

Cæsar in Curiam arte dedvcitvr. *Eorum numerus, & deliberatio.*

Sueton. quam Dio tradunt, quod proximo Senatu L. Cotta xv. vir sententiam dicturus esset, libris fatalibus contineri Parthos nisi à Rege non posse vinci, ideoque Cæsarem Regem appellandum esse. Ergo ne assentiri necesse esset, consilia quæ bini terniue ante ceperant, in vnum omnes contulerunt. Qui primum cunctati, vtrumne illum in campo per comitia tribus ad suffragia vocatem è ponte deiicerent, atque exceptum trucidarent, an in Sacra via, vel in aditu Theatri eum adorirentur.

XVI. *Eligitur Curia Pōpeij, idibus Martiis.*

Postqvam senatus Idibus Martiis in Pompeii Curiam edictus est, facile tempus, & locum prætulerunt; quoniam in scriniis loco libellorum se tuto ac facile gladios habituros sperabant; cæteros autem inermes Cæsari opem non laturos. Præsertim cum gladiatores in propinquo Pompeii theatro in omnem euentum, tanquam ad spectaculum exhibendum collocassent.

Cæsar ominibus tardatur.

Cum aduenisset dies quo in Senatum veniendum erat, Cæsarem, Vates & Aruspices, & insomnia sua, & vxoris Calphurniæ, & omina terrebant; vt ille non solum moras traheret, sed etiam domi eo die mansurus diceretur. Conspiratores autem veriti ne dilato negotio, insidiæ, quæ iam tam multis notæ erant, patefierent, ipsique deprehenderentur; Decium Brutum, qui summus eius amicus habebatur mittunt, qui eum in Curiam adduceret, quod etiam fecit.

XVII. *A D. Bruto in Curiā adducitur.*

Rem belle, vt solet, explicat Plut. in Cæsare. Postquam inquit, multis hostiis cæsis renunciauerunt ei Aruspices litari non posse, statuit misso Antonio Senatum dimittere. Interea Decius Brutus Albinus cognomento, quem Cæsar in secundis hæredibus ob fidem scripserat, cum coniurationis alterius Bruti & Cassii consors esset, veritus ne si diem illum exemisset Cæsar, res efferretur irrisit Aruspices, (dicitur etiam iocatus aliquando Cæsar non pro ostento ducendum, si pecudi

[a] Suet. 77.

cor defuisset [a]) Cæsaremq; castigauit, quod criminum materiam, & calumniarum patribus præberet aduersum se, qui ludibrio viderentur haberi. Conuenisse ex ipsius edicto Senatum, omnesque paratos esse decernere, vt ipse Rex omnium extra Italiam prouinciarum dicatur, ac terra marique, præterquam in Italia diadema gestet; quod si nunc aliquis eos domum abire iubeat, & rursum in Curiam venire, vbi meliora Calphurniæ somnia oblata fuerint; quosnam futuros æmulorum sermones putaret? & mox; Quod si omnino constitutum esset diem abominari, rectius facturum, si ipse in Curiam progressus, hoc Senatui coram indicet; simulque Cæsarem manu prehendit, eduxitque.

XVIII. *Pericula in itinere.*

Hac superata dilatione, eluctatoque periculo, alia quoque deinceps ad Curiam vsque illi in itinere contigerunt. In primisque oblatus est ei libellus, (is ab Artemidoro Gnidio scriptus dicitur, apud Plutarchum) in quo omnia, quæ in ipsius perniciem præparata erant, continebantur: quem tamen non legit, siue ingenti animi fiducia, siue quia eo nihil quod vrgeret contineri putabat, siue, quod videtur vero similius, coniuratorum variis sermonibus, petitionibusque distentus. Quot autem illi metus ac pericula adierint, ne res maturius innotesceret, ex Plutarchi Bruto ac Cæsare intelliges, ex quo Appianus. l. 2.

XIX. *Abstinetur ab Antonio.*

Vbi demum in Curiam venit Cæsar, irrisit etiam vatem, Spurinam appellat Suetonius, qui Idus Martias ei cauendas dixerat: cui ille respondit, adesse quidem, nec tamen præteriisse, Antonium Trebonius, (aut Decius Brutus, vt ait Plutarchus an Cæsare, at in Bruto id tradit factum à Trebonio, cui assentitur Appianus & Dio,) extra Curiam detinuit. Etsi enim plerisque visum fuerat Antonium ac Lepidum interficiendos esse, restitit tamen Brutus, ne multitudine interfectorum calumniæ locum præberent, quasi non liberandæ vrbis, à tyrannide, quod præ se ferebant, sed dominationis parandæ causa Cæsarem occidissent. Lepidus autem apud exercitum erat in suburbio. Dio, Suet. Appian. Plut. in Antonio & Bruto, vbi Brutum eo nomine peccasse affirmat, quod improbum hominem, & grauem coniuratis aduersarium reliquerit.

XX. *Pugionibus confoditur. Modus rei gesta.*

Conivrati ergo Cæsari circumfusi, suspicionis tollendæ causa, alii confabulari, alii deprecari cœperunt, cum Cimbro quodam Tullio; Metellum Cimbrum Plutarchum vocat in Cæsare, at in Bruto Tullium Cimbrum, sicut & Suetonius: Appianus autem semel atque iterum Atilium appellat: qui pro fratre exule rogabat Cæsarem, simulque deprecantes, vsque ad sellam sunt eum prose-

cuti. Vt confidens abnuit preces, Cimber hic togam eius ambabus manibus correptam, à collo detraxit; id signum erat adoriendi. Primus Casca gladio vulnus secundum ceruicem inflixit, cum iugulum peteret; sed in magni facinoris exordio attonitus, neque lethale, neque graue vulnus inflixit, Cæsar conuersus cum clamore pugionem eius inuadit, ille fratrem aduocat, confestimque vndique circumuentus, ac quocumque conuertisset oculos, ictibus occurrens, in omnium manibus instar feræ volutabatur, donec conspecto, Bruto dixit, *Tu quoque fili?* & simul toga caput abuoluit, ac demisit sese; Opinio fuit Brutum Cæsaris filium fuisse ex Seruilia, qua nimium familiariter vsum tradit Appianus, & Suetonius n. 50.

Iulius cæditur in Curia.

XXI. *Ad statuā Pompeii trucidatur.*

DVM salute desperata demittit se, illico fortuito ne, an de industria? à percussoribus impulsus est ad basim, in qua Pompeii statua posita erat, eamque largè, dum interficeretur, cruore respersit. Ita apparebat vltioni de hoste sumendæ præfuisse Pompeium, ad pedes suos abiecto, atque ob vulnerum multitudinem animam agente: tribus enim & viginti plagis confossus dicitur. Hæc fere Plut. & Sueton. & ex Plut. Appianus.

Senatores tumultuātur, ac diffugiunt.

Ingens scilicet tumultus, luctusque, tum ab Senatoribus, qui in Curia erant, tum ab iis qui foris stabant est excitatus. Et quamquā Brutus processit in medium, tanquam facti huius rationem dicturus, omnes tamen se foras eiecerunt, & vrbem luctu tumultuque repleuerunt.

XXII *Coniurati forum adeunt, ac populum confirmant.*

CONIVRATI recta in forum contenderunt, inquit Dio, & cum ipsis gestibus, tum vociferando ostendebant nihil esse timendum; idque illi tandem persuasum est, cum neminem cædi, nemini manus violentas iniici viderent. Sic Dio, & Plutarchus.

Capitoliū petunt.

Hic cædis autores multa contra Cæsarem, ac pro statu Reip. populari verba fecerunt, pro quo stabiliendo, & tollenda tyrannide, non proprii cuiuspiam commodi gratia, Cæsar esset interfectus; His multitudine pacata, ne ipsi vicissim aliorum insidiis peterentur, in Capitolium, tanquam Deos comprecaturi, concesserunt, ibique diem illam noctemque exegerunt. Iis sese sub vesperam primarii quidam viri aggregarunt (C. Octauium, & Lentulum Spintherem nominat Plut.) plures etiam Appianus, vt huius facinoris participes fuisse viderentur; qui tamen nec speratam laudem consecuti sunt, & insuper pœnas cum reliquis non perpetrati facinoris dederunt.[a] a Dio l. 44.

XXIII. *Dolabella Consulatū inuadit.*

HÆC cernens Dolabella, quem 25. tantum annorum fuisse dicit Appianus l. 2. Consulatum, quamquam is nondum ad ipsum pertinebat, inuasit, designatus enim tantum erat Consul, cum se, abiens in Parthos, Cōsulatu Cæsar abdicauisset, quod fere nono anni mense faciebat. Appian. l. 2. Suet. n. 76. Sed ille mortuo sibi succedendum putauit. Ait autem Appianus eum grauiter aduersus tyrannidem Cæsaris concionatum, Cinnam Prætorem, qui affinis erat Cæsaris imitatū, & cum reliquis censuisse Sex. Pompeium, qui tum in Hispania à Cæsarianis oppugnabatur, esse euocandum, simulq; Cæsetium & Marullum Tribunos plebis à Cæsare Magistratu priuatos, & tunc exules. Habita vero oratione in Capitolium Dolabella ascēdit. Hoc rerum statu Lepidus noctu forum militibus occupauit, concionemque contra percussores Cæsaris sub auroram habuit.

XXIV. *Antonius Senatum cogit. Tullius omnes ad concordiam inuitat, adducitque.*

ANTONIVS autem quamquam statim Cæsare occiso fugerat, proiectáque, quo facilius lateret, veste Consulari, sese occuluerat ea nocte, tamen vbi percussores in Capitolio, Lepidum in foro esse intellexit, Senatu in Telluris templum conuocato, de statu rerum præsenti retulit; Ibi cum variæ sententiæ dictæ sunt, tum eam habuit orationem Marcus Tullius, quam frequens Senatus secutus est, vt iniuriarum obliterata memoria, pax inter ciues, qui iam factionibus scindebantur, aliis Capitolium, forum aliis tenentibus, decreto Senatus constitueretur.

XXV. *Quæ concordiam suaderent.*

Interea autem, qui in Capitolio erant verbis scriptisque, cum iureiurando, per legatos, vt ait Appianus, apud Cæsaris milites protestati sunt, se vniuersas Cæsaris actiones ratas esse iussuros. Quod cum persuasissent, & Senatus consultum insuper accessisset, annitente etiam Antonio, concordia stabilita est.

NAM præter populares illas rationes de bono pacis, & ciuilium bellorum dam-

nis quintum iam annum experientia ipsa cognitis, cum Lepidus res nouas affectaret, & Cæsaris potentiæ succedere conaretur; Antonius autem nullis adhuc suffultus viribus, nihil innouare auderet, Lepido persuasit, vt maiori parti concederet. Accedebat ad vtrumque inflectendum ad pacem, quod videbant Senatum percussoribus addictum, & plurimis eorum affinitate, vel consanguinitate coniunctum; D. etiam Brutum, cum magno exercitu vicinam Galliam tenentem, sibi à Cæsare demandatam, vt ait Appianus. Neque tamen qui in Capitolio erant ante descenderunt, quam Lepidi Antoniique filios obsides acceperunt. Ita Brutus ad Lepidum propinquum suum, Cassius ad Antonium securitatis causa descenderunt. Dio l. 44. Plutarchus in Antonio ad cœnam inuitatos ait.

XXVI. *Lecto Cæsaris testamēto omnia turbantur.*

His ita peractis, gaudebant plerique se dominatu Cæsaris esse liberatos; Percussores autem soluto erant animo, ac libertatis restitutores, ac tyrannicidæ cognominabantur. Sed mox conturbata sunt omnia. Recitato enim Cæsaris testamento, cum populus cognouisset Octauium à Cæsare adoptatum, Antonium vero, D. Brutum, aliosque nonnullos percussorum, Octauii tutores, & Cæsaris bonorum hæredes, si ad Octauium ea non peruenissent, institutos, commoti sunt animis. Erat is Octauius ex sororis filia Attia nepos, vt ait Dio l. 45. init. Suetonius[a] & Appian. l. 2. Licet eum Plutar. in Antonio filium sororis appellet, & Apolloniæ hoc tempore egisse dicat. Nam ipse se in M. Bruto corrigit: hic inquit sororis Cæsaris nepos erat, quem tabulis filium & hæredem nuncupauerat. Is Apolloniæ, cum Cæsar est interfectus vacabat literis, atque illum expeditionem in Parthos molientem opperiebatur.

Octauii genus.

[a] n. 83. & l. 2. n. 4.

XXVII. *Eius liberalitas, & vi'um ca dauer populum mouet.*

Ingratus ergo coniuratorum animus populum offendit, sed multo magis asperatus est, cum viritim centenos vicenos, aut vt alii tradunt trecentenos sestertios sibi à Cæsare legatos[b] acceperunt. Eosque vehementius adhuc irritauit Antonius, cum dementi ac pernicioso cōsilio, corpus in forum, sicut erat sanguinolentū, & vulneribus deformatum, intulit; habita insuper oratione in eius laudem, & Percussorum detestationem. In quo alteram Bruti culpam agnoscit Pluta. in eius vita, quod, Cassio acriter repugnante, passus sit corpus non clam & ignominiose efferri, sed publice, & ab Antonio laudari: ea tamen de re factum SC. id agente L. Pisone, apud quem erat testamentum Cæsaris, ait idem Appianus. Fuerat animus coniuratis, inquit Sueton. n. 82. corpus occisi in Tiberim trahere, bona publicare, acta rescindere: sed metu M. Antonii Consulis, & Magistri equitum Lepidi destiterunt.

[b] id est sex, vel 15. lib. Tur.

XXVIII *Cadauer, cōburitur incendium sauit cædes patrantur.*

Itaque in eos plebs concitata, ac in Senatores, qui eius cædem non prohibuissent, hos accusabant, illos ad mortem quærebant. Tum in foro tumultuarium rogum extruxerunt, in quem coniectum cadauer, ita combusserunt, vt eodem incendio vicinæ domus pene conflagrarent; Addit Plutarchus congestis ex foro subselliis, cancellis, mensisque succendisse ac cremauisse cadauer: inde ardentibus titionibus ad domos percussorum inflammandas tetendisse. Idemque repetit in Antonio, & Suetonius n. 85. Reliquias funeris liberti sublatas in primum monumentum deposuerunt; Plebs autem in loco rogi aram extruxit, & illi tanquam Deo sacrificare instituit; At Consules, Antonius videlicet, & Dolabella, aram eam subuerterunt, quosdam indigne ferentes supplicio affecerunt. Et licet aliqui turbulentiores iussu Consulum de Capitolii rupibus præcipitati essent, non destiterunt tamen alii domos percussorum adire, obuiosque obtruncare; sed cum Consules armorum gestationem, præterquam militibus interdixissent, à cædibus cessatum est.

XXIX. *Dictatura antiquatur.*

Senatus autem & futuræ quieti, & præsentibus tumultibus recte prospiciens dedit operam, vt ferretur lex, ne quis in posterum Dictator crearetur, ne quis de eo magistratu referret, aut admitteret rogationem, additis execrationibus, & morte proposita in eos, qui secus facerent, pecuniamque ei, qui talem occidisset, constituerunt.

Eos etiam tum, quibus ager à Cæsare assignatus fuerat, statim in colonias emiserunt, ne quid nouarum rerum molirentur. Percussores, quibus prouinciæ sorte contigerant, in eas amandarunt; reliquos diuersa in loca, alio alium prætextu, ablegarunt. Decreuerunt inquit Plut. in Bruto, Cretam M. Bruto, Africam Cassio,

Trebonio Asiam Cimbro Bithyniam, D. Bruto Galliam circumpadanam. Quotquot inquit Appian.[a] à Cæsare prouincias acceperant, in eas profecti sunt: Decimus Brutus in Galliam Italiæ finitimam, Trebonius in Asiam, Tullius Cimber in Bithyniam. Cassius vero, & M. Brutus, qui maxime cordi erant Senatui, in futurum annum designati fuerant à Cæsare, Cassius Syriæ præses, Brutus Macedoniæ. Tum vero vt Prætores vrbani, ex officio curabant mittendos in colonias.

a l.3.p.527. & 529.fi.

XXX. *Antonius Cæsaris acta deprauat.*

ANTONIVS autem, etsi initio statuerat Dolabellam ad Consulatum non admittere, vt ait Dio,[b] ne tamen seditionem moueret, sibi collegam esse passus est. Porro sedato tumultu, postquam ei acta Cæsaris inspicere, exequique, quæ is fieri iussisset, mandatum fuit, moderationem animi exuit; atque vt primum libellos in suam potestatem accepit, multa deleuit, multa vicissim in eos retulit, & in his cum alia, tum etiam leges. Præterea pecunias & magistratus aliis ademit, aliis tribuit, quasi ex Cæsaris præscriptis agens. Pecuniam etiam multam hac ratione coëgit, multa priuatos homines populosque expilauit; exules etiam nonnullos restituit, regibusque aliis agrum, aliis libertatem, aliis ius ciuitatis, aliis immunitatem vendidit; iubente nihilominus senatu, vt quæ à Cæsare constituta dicerentur, aut dici oporteret, cum primariis viris communicarentur, & communibus sententiis diiudicarentur, non paruit.

b l.44.fi.

Agitque tyrannice.

XXXI. *Octauium contemnit, pecunias à Calphurnia capit.*

OCTAVIVM velut adolescentulum, & rerum imperitum, quique hæreditatem, ceu grauem, & aditu tractatuque difficilem, repudiaret, omnino contempsit. Atque ipse ita omnia gessit, quasi hæres non facultatum modo Cæsaris, sed etiam potentiæ relictus esset. Calphurnia etiam vxor Cæsaris ei fidens, sestertiûm millies domo elata, apud eum deposuit, Plutar. in Ant. id est 5. miliones libr. Tur. Appianus autem in dubio relinquit, an id iussu Antonii fecerit.

Lepidum sibi adiungit.

Et quoniam sibi plurimum à Lepidi potentia metuebat, eum sibi affinitate coniunxit: filiam enim suam Lepidi filio nuptum dedit, & patrem Pontificem maximum creauit, translata iterum electione à populo ad Pótifices, ne in suas ille actiones inquireret. Hæc fere Dio l.44. Fulciebatur etiam fratrum magistratibus; Nam C. Prætorem habebat, L. vero Tribunum Pl. Plut. in Ant. Dio l.45.

XXXII. *Quo statu Octauii res essent.*

INTEREA vero Octauius, quem Cæsar sibi hæredem ex dodrante reliquerat, & in familiam etiam nomenque adoptauerat, vt ait Suet.[c] ex quo deinceps C. Iulius Cæsar Octauianus est dictus, ad quæ etiam nomina Augusti nomen accessit; Octauius inquam, cum à Cæsare vehementer diligeretur, iam ab eo in patricios relatus, ad imperium erudiebatur. Græcis, Latinisque literis, Apolloniæ docebatur, quo tempore occisus est Cæsar, vt ante significauimus, & Dio copiosius l. 45. persequitur, & Appian. l.3. qui addit ad eum crebro equitum alas, quod destinatus esset à Cæsare magister eq. eiusque cognatus esset; è Macedonia inuisendi salutandique gratia commeasse, cum eo militares exercitationes obiisse, sicque mature apud exercitum gratiosum factum fuisse. Is Cæsaris audita morte, sexto mense quam Apolloniam venerat,[d] quamquam vt par erat ægre eam ferret, tamen noui quidquam aggredi non audebat, siue quod nondum audierat, ab eo se filium atq; hæredem institutum, siue quod initio ea cædes à populo approbata ferebatur.

c l.n.83.

d Appian.

XXXIII. *Assumit Cæsaris nomen, & hæredem se profitetur.*

CVM vero Brundusium transmisisset, ibique de testamento Cæsaris. posterioreque populi sententia certior factus esset, & secum magnam vim pecuniæ militumque à Cæsare ad Parthicam expeditionem præmissam haberet, statim Cæsaris nomen assumpsit, seque hæredem professus est, Attia matre, & Philippo vitrico dissuadentibus, eique hoc nomine timentibus à coniuratis. Nihilominus grauissimum negotium ac longe impeditissimum minore, vt videbatur, prudentia suscepit, cum annum tantum ageret decimũ octauum, inquit Dio; Iamdudum tamen ingressum esse decimum nonum ex eo constat, quod cum natus sit 9. Cal. Octob. vt ait Suet.[e] id est 23. Septembris, Cicerone & Antonio Coss. anno. v. c. 690. Inde ad diem cædis Iulii, 18. anni, menses quinque, dies 22. numerantur. Adde tempus delati nuncii vltra Italiam & Ionium mare, & eiusdem traiectum in Italiam.

Eius ætas.

e l.2.n.5.

XXXIV. *Quam periculosum negotium susceperit.*

IMPEDITISSIMVM inquam negotium suscepit: hoc enim ipso se vltorem paternæ cædis, & inimicum omnium coniuratorum profitebatur; hæreditatem adibat maximis sumptibus obnoxiam; Antonium quoque Consulem & Lepidum, qui tum rerum potiebantur, & in imperio atque armis erant, habiturus erat aduer-

sarios, id est vtramque Reip. factionem, & non multos, vt apparebat, propugnatores. Ita tamen rem aggressus est, atque confecit, vt viros omnes audacia, senes omnes prudentia superasse videatur, inquit Dio l. 45. Nam ad nomen Cæsaris, non minus quam si verus Cæsaris filius foret, magnus vndique concursus fuit, partim amicorum Cæsaris, partim militum, & eorum qui vectigalia, & pecunias Brundusium ex prouinciis portabant.

Primum ita vrbem ingressus est, vt solam se hæreditatem adire velle præ se ferret: deinde tantum abfuit à pecuniis ab Antonio repetendis, vt eum, quamuis affectus iniuriis, demereri conaretur. Legis enim Curiatæ promulgationem consulto extrahebat, vt Octauius, cum nondum secundum leges filius Cæsaris esset, neque de facultatibus eius inquirendi potestatem haberet, & in reliquis quoque rebus esset infirmior. Sic Dio. *Demeretur Antonium.*

XXXV. *Quem depositi petitione offendit.* QVIBVS Plut. habet non admodum repugnantia in Antonio, nisi quod statim post Antonii tanquam paterni amici salutationem, ait factam ab eo depositi mentionem; idemque confirmat Appian. l. 3. eaque re offensum Antonium: & reuera nõ erat tantula pecunia, vt negligeretur. Cum autem milites sibi addictos cerneret, quod vltionem Cæsaris cuperent, quam Antonius negligere videbatur, Tribunatum in locum Cinnæ nuper occisi expetiit, & eodem Antonio obsistente, non impetrauit. *Tribunatum petentem impedit.* Nec tamen à proposito destitit, sed à Canutio Trib. plebis ad plebem introductus, pecuniam à Cæsare promissam statim se persoluturum promisit, & cum spem aliorum donorum iniecit, tum ludos à Cæsare destinatos, suis ipse sumptibus edidit. *Octauius plebem demeretur.* Æneam patris statuam, cum stella supra caput, in templo Veneris posuit; quòd dum ludos exhiberet, per 7. totos dies crinita stella apparuerat, quam vulgus animam Cæsaris in cœlum recepti opinabatur. Vt ait Suet.[a] Quæ cum metu plebis nemo prohiberet, & reliqua in Cæsaris honorem decreta paulatim introducta sunt; quibus etiã Cæsaris milites conciliati ad eum se plurimi aggregarũt. *Et mortuũ patrem colit.*

[a] l. 1. in fi.

XXXVI. *Eius cum Antonio simultas.* CVM autem aliquando Cæsar Antonium pro Tribunali excelso loco sedentem adiisset, vt ante consueuerat, ignominioseque illum Antonius inde per lictores exturbasset, magnam populi indignationem cõtra se mouit. Vtque illi Octauius maiorem conflaret inuidiam, pluribus diebus foro abstinuit, sicque ad reconciliationem coëgit Antonium, quæ cum in speciem tantum esset, non destitit is Octauium quibus potuit modis vexare, per se, perque fratres suos: sed eum nihilominus populi gratia subleuabat, vt potentia consularis Antonium. Quamquam & Senatui Ciceronis opera, & aliorum qui Antonium oderant, quibus se dedidit adolescens, commendatus est. Antonius autem Sex. Pompeium adhuc incolumen erexit, Prouinciam Macedoniam, quæ sibi sorte obuenerat, C. fratri dedit, ipse D. Bruti prouinciam Galliam Cisalpinam, vt militibus & pecuniis instructam, affectauit.

XXXVII. *Et vtriusq; bellicus apparatus.* VERVM simultates in apertum bellum eruperunt. Cum enim Antonius Brundusium ad milites, qui eo ex Macedonia transmiserant, proficisceretur, Cæsar eodem suos præmisit cum pecuniis, qui sibi illos milites conducerent. Ipse in Campaniam vsque progressus, magnam manum veteranorum contraxit, qui agris à Cæsare dudum donati fuerant, singulisque duo millia nummum confestim dedit,[b] & legionem, quæ vocata est Euocatorum, confecit. Cumque Romam ante reditum Antonii reuersus esset, plebem sibi à Canutio paratam inueniẽs, accusato Antonio, auxilio se vrbi venisse testatus est. Quod cum multitudo probaret, in Hetruriam quoque delectus habendi gratia profectus est. Sed complures quoque Antonii milites, tam eius seueritatem quam auaritiam pertæsi, quadringentos enim tantum sestertios singulis promittebat,[c] ad Cæsarem defecerunt; in primisque legio Martia tota, & legio quarta; quibus Cæsar par cum cæteris argentũ diuisit. Sed & omnibus Antonii elephantis potitus est, cũ in eos dum præteragerentur, incidisset.

[b] id est 100. libr. Tur.

[c] id est 10. lib. Tur.

XXXVIII. *Se Bruto iũgit contra Antoniũ.* ROMAM reuersus Antonius, rebus ibi constitutis, in Galliam cisalpinam, quam D. Brutus obtinebat, profectus est, ne ibi noui motus existerent. Eum statim Octauius est insecutus: & quamquam Brutum æque, atque Antonium oderat, vtrumque tamen simul aduersarium habere noluit, sed alteri ad perdendum alterum adhæsit, certus postea eum quoque, qui sua ope vicisset, affligere. Ergo cum Antonio Brutum nosset inimicum, Bruto armorum societatem obtulit, si Antonium non recepisset; eoque effectum, vt qui in oppido Asta erant, Cæsaris

rebus ſtuderent. Quæ res Romam relatæ, & à Senatu, Cicerone annitente, comprobatæ ſunt. Scribit Appianus Antoniũ iuſſiſſe D. Brutum ex ea prouincia in Macedoniam migrare; illum autem finxiſſe ſe à Senatu cum exercitu in Italiam reuocari, & ex itinere Mutinam occupaſſe, ibique obſidionem Antonii expectaſſe, & creatis iam nouis Conſulibus ab illo circumuallatum fuiſſe.

XXXIX. *Brutus & Caßius cũ cat. arma parant.*

Hoc anno Brutus & Caſſius, qui, vt ſcribit Appianus l. 3. init. in futurum annum deſignati fuerant à Cæſare, cum Prætoria poteſtate præſides, Syriæ Caſſius, Brutus Macedoniæ, quoniam videbant Antonium valida manu ſuccinctum, & de eius inconſtantia metuebant, (nam Cæſarianos aliquamdiu ita repreſſit, vt in plebis odium incurreret, & contra eam ſe præſidio tueri Senatus autoritate cogeretur) clam ad D. Brutum, qui copias in vicina Gallia habebat, ad Trebonium in Aſiam, ad Tullium Cimbrum in Bithyniam literas miſerunt, vt pecunias cogerent, & de exercitu diſpicerent. Ipſi in prouincias ſuas ire feſtinabant, præſertim cum parum in vrbe aut ſecuri, aut honorati viderentur; non tamen ante exactum annum eo profecti ſunt, ne fugere viderentur; ideoque Senatus de eorum honore ſollicitus, eos interea frumento vndecumque in vrbem conuehendo præfecit, vt fuſius diſputat Appianus l. 3.

XL. *Commutãtur prouinciæ.*

Distribvtio nihilominus prouinciarum commutata eſt. Nam inſtinctu Antonii Dolabella petiit à populo, & obtinuit, vt in Syriam, & Parthicam expeditionem mitteretur, cum legionibus ad id bellum à Cæſare deſtinatis, & iis quæ iam in Macedoniam præceſſerant. Macedoniam autem Antonius à Senatu impetrauit. Et Senatus vice verſa Bruto Bithyniam, Caſſio Cretam attribuit & Cyrenenſem; quæ pluribus narrat App. l. 3. Caſſium tamen in Syriam veniſſe, ſequenti anno ex Ioſepho docebimus. Cæterum totum artificium & ſimulatio qua Antonius contra Percuſſores & Senatum vſus eſt, ab ipſo accurate declaratur, apud Appianum l. 3. in eius ad Tribunos militum oratione.

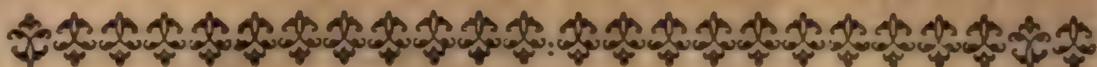
XLI. *Trebonius à Dolabella occiditur*

Hoc ipſo anno primus è coniuratis C. Trebonius crudeliter à Dolabella occiſus eſt, vt habetur ex literis M. Antonii ad Hirtium & Cæſarẽ, in Phil. 13. vbi ait intra finem anni vertentis luiſſe ſupplicium parricidii, & refert Appian. l. 3. Cum enim Smyrnam, ex qua fuerat à Trebonio excluſus, nocturno inſultu occupaſſet, eumq; in lecto deprehenſum capite truncari iuſſiſſet, prima luce id caput in ſella Prætoria proponi iuſſit; tum milites in reliquum eius corpus variis contumeliis ſæuierunt, caput autem per vias lapide ſtratas, ſibi inuicem pro pila mittentes, per ludibrium ita contriuerunt, vt facies non appareret. At Cic. Philip. xi. ait poſt datas fidei dexteras, nocturno introitu Smyrnam occupatam à Dolabella, oppreſſum Trebonium hominem Conſularem, & Conſulari imperio Aſiam prouinciam tenentem Samiario exuli tradidiſſe, & cum eũ verborum contumeliis inceſto ore laceraſſet, tum verberibus ac tormentis quæſtionem publicæ pecuniæ habuiſſe per biduum. poſt ceruicibus fractis caput abſcidiſſe, idque affixum geſtari iuſſiſſe in pilo, reliquum corpus tractum atque laniatum abieciſſe in mare. Ita Tullius.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4010.

L.N.XXVI. Græcus habet 30. drachmas vel 75. ſed res eodem redit datis cuilibet drachmæ 4. ſeſtertiis, iiſque ſingulis ſolidis æſtimatis. Maiorẽ ſummam approbat Plutarchus in Bruto, & in Antonio. Suet. n. 83.

Idque fuſe App. lib. 3. init. anni ſeq. Profectionem porro Ciceronis in Græciam, eiuſque reditum pridie Cal. Septemb. diligenter perſequitur Marcoduran. in Ciceronis hiſtoria. L.N.XXXIIX

ANNVS MVNDI 4011. SEXTÆ ÆTATIS 496.
HYRCANI II. PONTIF. 33. IMPERII ROM. 6. CÆSARIS
OCTAVIANI I. PRÆSIDE SYRIÆ C. CASSIO. PTOLEM. MIN. 5.
CLEOPAT. 7. OLYMP. 184. AN. 2. VRBIS CONDITÆ. 710.
COSS. A. HIRCIO, & C. VIBIO PANSA, QVIBVS MORTVIS, SVFFECTI SVNT CÆSAR OCTAVIAN. & Q. PÆDIVS, & ILLO ABDICANTE, ISTO MORTVO C. CARRINAS, P. VENTIDIVS BASSVS. TRIVMVIRATVS LEPIDI, ANT. & CÆS. A. I. BEL. CIV. 7. MVLTINENSE &c. ANNVS IVLIANVS 3. HERODIS ÆTATIS 30.

ANNVS ANTE CHRISTVM 42.

I. *Initium principatus Octauii Cæsaris.* RERVM gestarum series, & communis consensus omnium pene antiquorum atque recentium, hoc initium principatus Octauiani, cum primo eius Consulatu, & inchoato Triumuiratu confirmant. Hircium autem & Pansam Coss. anno Vrbis Conditæ 710. Solinus cap. 2. Ad Hircium, inquit, & C. Pansam Consules anni septingenti. Quorum Consulatu Cæsar Augustus Consul creatus est, octauum decimum annum agens; qui principatum ita ingressus est, vt vigilantia illius non modo securum, verum etiam tutum imperium esset. *Eius ætas.* Vides hunc ingressum principatus Augusti à Solino perspicue dici, quod clarius postea intelligetur, & annum hunc Consularem ab V.C. confirmari, & cum fastis Capit. perspicue congruere. Ad hunc porro vsque annum numerat Consulum imperium Solinus; inde autem Octauiani principatum.

II. *Coss. huius anni.* SEX. quoque Rufus in Breuiario suo, initio; ait Romanam Rempublicam sub Regibus stetisse 243. annis, sub Consulibus 467. mox autem Consules primos & vltimos ponit Brutum & Publicolam, Hircium & Pansam; duo autem illi numeri 710. omnino conficiunt, ergo Hircium & Pansam, anno Vrbis Conditæ 710. Consules fuisse testatur: quamquam Consules prius etiam desiisse dicere potuit; quod aliquot iam annos omnia Iulii Cæsaris nutu agerentur, vt postmodum Octauii arbitrio agi cœperũt; etsi diu Coss. ad speciẽ antiqui moris deinceps vsurpati sunt. *Cõfirmatur ratio temporis.* Hoc quoque anno, atque his Consulibus initium imperii Octauiani Augusti ponit Cassiodorus, & cum eo Cuspin. Euseb. in Chron. Græco, Latinoque, & confirmat infra anno 15. Augusti in 5. eius Consulatu; qui etiam de huius Olympiadis anno Consulibusque consentit. Suetonius etiam n. 8. cum ait in Triumuiratu duodecim annos, solum 44. annos Rempublicam tenuisse; nam illorum 56. annorum, hic annus principium est. Recentiores quoque passim consentiunt. Quin etiam Consulatus ante legitimum tempus per vim assumptus, & pro arbitrio depositus, & non pauca in illo pro arbitrio gesta, & initus propria autoritate Triumuiratus, nullam de hoc initio principatus Augusti dubitationem relinquunt. Sed iam ad huius anni res aggrediamur.

III. *M. Cicero agit de Antonio hoste iudicando* DVM Mutinæ D. Brutus ab Antonio, vt scribit Appianus, obsidetur, ipsis Calendis Ianuarii noui Consules, Hircius & Pansa mox à sacrificio, in ipsum templũ conuocauerunt Senatum contra Antonium. Ibi Cicero, eiusque amici censebãt illum hostem iudicandum, quando Galliam inuito Senatu armis occupasset, aliaque multa egisset, quæ tyrannidem sapere viderentur; quæ cum L. Piso, qui erat absentis Antonii Vicarius, accurate eleganterque refutasset, perfecit ne hostis iu-

dicaretur: vtriusque orationem apud eundem Appianum leges, & Dionem; quanquam Dio Calenum Ciceroni respondentem inducit. Et videtur vterque historicus minus in Ciceronem æquus fuisse, certe Dio acerbiorem Calenum Ciceroni facit, quam octaua Philippica patiatur: quin & respõsio Caleni, ad reditum legatorum videtur potius referenda, quam ad hanc consultationem, in qua illi fuerunt. Nec tamẽ Piso Antonio prouinciam Galliam impetrare valuit, resistentibus amicis Bruti, aliorumque coniuratorum; ne si pax esset Antonio, is Cæsari reconciliatus, Iulii percussores cum eo vlcisceretur; itaque eorum dissidium quantum poterant, alebant.

IV. *Decretum Senatus de Antonio.* DECREVIT Senatus, vt Macedonia pro Gallia Antonio offerretur, per legatos; Mutina confestim abscedere, Bruto Galliam relinquere, ad Rubiconem intra certum diem se recipere, resque suas Senatui permittere iuberetur. Hæc mandata cum Antonius à legatis accepisset; vehementius iratus in Senatum, maximeque in Ciceronem, quẽ sciebat sibi infensissimum, & totum Senatum in suam sẽtẽtiam pertrahere, infestius cœpit obsidionem vrgere. *Quod spernens hostis iudicatur.* Ante os, inquit, oculosque legatorum tormentis Mutinam verberauit, opus ostendebat, munitionemq. legatis: ne punctum quidem temporis, cum legati adessent, oppugnatio respirauit. Itaque hostis iudicatus est à Senatu: iussique sunt qui eo duce militarent, intra proximas Idus Martias, ad Consules, aut Cæsarem, aut D. Brutum, deserto Antonio se conferre: alioqui Senatum existimaturum eos contra Rempublicam fecisse.

V. *Vbi & Dolabella. C. Cassii & M. Bruti prouinciæ & copiæ.* PAVLO etiam ante, cum de Trebonii & Dolabellæ in eum crudelitate relatũ esset ad Senatum, agente Cicerone, vt ex 11. Philippica apparet, Dolabella cum suis hostis iudicatus est. Macedonia autem cum Illyrico, & copiis quæ in vtraque prouincia supererãt, M. Bruto data est, donec constitueretur Respub. Brutus iam proprium habebat exercitum, & insuper ab Apuleio nonnihil militum acceperat, habebatque naues, tum longas, tum onerarias, & pecuniæ circiter sexdecim millia talentũm: (quæ summa ascẽdit ad quinque milliones, & sexcenta millia coronat. si Attica fuerunt, si autem Euboica 22. milliones, & quadringenta millia francorum:) armorumque magnum numerum, quæ Demetriade Cæsari multo ante parata inuenerat: quæ omnia tunc ex Senatusconsulto accepit, ad tuendam Rempublicam. Cassius quoque ex eodem Senatusconsulto præfectus est Syriæ, belloque contra Dolabellam gerendo; ascriptumque vt quidquid prouinciarum, exercituumque ab Ionio mari Orientem vsque Romano imperio pareat, Cassii Brutique imperata faciat; quod erat eis subiicere omnes præsides prouinciarum transmarinarum.

VI. *Octauius affligitur, nec ei Senatus fauet.* HÆC nimirum Cæsarem vehementer affligebant, vt quæ directo eius consiliis, de euertendis vlciscendisque patris percussoribus, aduersarentur. Senatus autem Cicerone duce, in illis fouendis augendisque salutem suam, libertatemque Reipublicæ positam, non immerito arbitrabatur. Rursum videbat se Proprætoris quidem dignitate à Senatu ornatum, quam ei milites vltro paulo ante detulerant: sed reuera sibi proprium exercitum ablatum, dum eidem exercitui duos Consules vidit esse præpositos, præsertim cum Hircius in mandatis accepisset à Senatu, vt in partiendis cum Cæsare copiis, duas legiones, quæ ab Antonio ad Cæsarem trãsierant, quod erat robur exercitus, ipse pro sua portione acciperet. Denique Senatum abuti ipso contra Antonium, tantisper dum ipsum tollat è medio. Nihilominus cogitationes hasce comprimens, & beneuolentiam erga se fouens, Hircio, Senatuique consensit.

VII. *Res ad Mutinã gesta.* EXACTA interim hyeme Brutus Mutinæ fame laborabat, ad quem obsidione liberandum Hircius cum Cæsare profecti sunt; nec tamen cum Antonio signis collatis dimicare placuit, donec Pansa, qui per Italiam conscribebat exercitum veniret; interim crebræ equitum velitationes fiebant. Addit Dio Germanos equites, quos cum elephantis Cæsar adeptus fuerat, iterum ad Antonium defecisse, & transitione in prælio facta, magnam cladem Cæsarianis intulisse, aliisque nonnullis prælis Antonium superiorem fuisse. *Ventidius vrbẽ turbat.* Dum hæc ad Mutinam geruntur, in Vrbe per Consulum absentiam, Cicero populum regebat quotidianis fere concionibus, & amicos Antonii pecuniarum exactione vexabat, vt ait Appianus, qua re

commotus P. Ventidius, qui sub Cæsare ordines duxerat, & Antonio fauebat, excurrit in deductas à Cæsare colonias, indeque duas legiones veteranorum ad Antonii militiam reuocauit, & ad vrbem cum iis, vt Ciceronem comprehenderet, properauit. Tum vero tantus Romæ tumultus excitatus est, vt passim cum vxoribus & liberis migraretur, ipse Cicero ex vrbe profugeret. Quo cognito Ventidius iter vertit ad Antonium; sed cum intercluderetur à Cæsare & Hircio, in Picenum se contulit. Sic Appianus l. 3.

Interea Pansa ad Collegam & Cæsarem cum copiis Mutinam venit; ei Cæsariani Carsuleium obuiam miserunt, cum prætorianis Cæsaris, & legione Martia, quo facilius viarum angustias penetraret. Antonius in arundinetis paludis, ex vtroque latere angusti aggeris, duas robustissimas legiones posuit in insidiis: quibus patefactis prætoriani Cæsaris seorsim cum prætorianis Antonii pugnam inierunt, seclusis de industria tyronibus, & iis qui minus erant armorum periti. Seruilius Galba l. 10. famil. epist. 30. è castris ad Ciceronem scribit 16. Calend. Maii id est postridie commissi prælii, aitque pugnatum, postea quam angustias paludis & syluarum transiuissent. Ergo obstinatissimo certamine mutuis incensi odiis confligentes, prætoriani Cæsaris ad vnum deleti sunt. VIII. *Prælium ad Mutinam.*

Ex Martia vero legione, qui sub Carsuleio erant, aduersam aciem propulerunt, qui autem sub Pansa eodem modo vrgebantur; sustinebant tamen fortiter, donec Consul veruto per ilia sauciatus, ex pugna elatus est Bononiam, reliqui cessere; tyrones intra vallum se recepere, quo cum venisset Antonius, vt castra caperet, complures ibi amisit, nec egit quicquam. Sic Galba lo. cit. *Antonii victoria.*

Hircius ad Mutinam certior factus de eo prælio, octauo inde lapide cursim eo peruenit, cum altera legione, quæ ab Antonio defecerat: (Cicero 14. Phil. cum duabus legionibus, 4. & 7. quas mox vocat 20. cohortes,) iamque vesper appetebat, & Antoniani canentes reuertebantur: cum viso hoste nouo, instauratis pro tempore ordinibus, iterum fortiter pugnarunt, sed nimirum fessi à recentibus superati sunt, maiorique ex parte cæsi. Cum cohortibus viginti veteranis ait Galba venisse Hircium, copiasque omnes Antonii deleuisse, aquilas duas, signa sexaginta retulisse. Cicero Philip. 14. ait Hircium ita hostis Antonii copias occidione occidisse, suo exercitu ita incolumi, vt ne vnum quidem militem desiderauerit. Sequenti die omnes petierunt castra ad Mutinam posita. IX. *Eiusdem mox clades*

Antonius post eam cladem statuerat abstinere à prælio, etiã hostibus lacessentibus; & tantum quotidianis equitum incursationibus hostem infestare, donec Decimus ad extremam famem iam redactus, deditionem faceret. Verum aduersariorum arte ad pugnam pertractus, iterum victus est. Hircius etiam in Antonii castra irrupit, & circa prætorium pugnans cecidit: tum Cæsar accurrens, corpore simul & hostium castris potitus est: sed mox repulsus ab Antonio, vtrique in armis pernoctarunt. *Alia rursum eius clades, cum morte Hircii.*

Antonius aduocato suorum concilio, iisque producendam ad deditionem vsque obsidionem suadentibus; veritus ne Cæsar, sicut pridie conatus fuerat, euaderet intra mœnia, aut ab eo circumuallaretur, & à Lepido & Planco, quibus se coniungere cupiebat, quasi victus contemneretur, soluit obsidionem, & iter versus Alpes ingressus est. In Piceno se tribus Ventidii legionibus cõiunxit, vt inquit Appianus, vbi de coniunctione Lepidi & Antonii. Decimus Brutus obsidione exemptus, sublatis Consulibus à Cæsare metuere cœpit, tanquam ab vltore paternæ cædis. Quem metum iustiorem etiam faciebat illa suspicio, cuius meminit Suetonius, Cæsarem mortis vtriusque Consulis non ignarum fuisse: quorum tamen Pansa viuebat adhuc, qui se mox nimis amicum in Cæsarem ostendit. Brutus rupto ponte fluminis, misit ad eum in lembo, qui tanquam seruatori gratias agerent, & colloquium ad reconciliationem expeterent. X. *Antonius deserit obsidionem.* (vers. fi. l. 3. — l. 1. n. 11. — vide etiam l. 11. epist. fam. 9. & 10)

Respondit Cæsar nullam se exposcere gratiam, quod non ad eum seruandum, sed ad Antonium hostem patriæ bello persequendum venisset: vt autem eum ad colloquium admittat, pietatem non sinere. Quibus cognitis Brutus prodiit ad fluuium, vocatoque nominatim Cæsare, clara voce de scripto recitauit Senatusconsultũ, quo Galliam prouinciam acceperat, eique denunciauit, ne sine Coss. traiecto flumine alienam prouinciam inuaderet, neue contra Antonium vltra procede- XI. *Brutus reconciliationem cũ Cæsare frustra quærit.*

ret, se enim ad eum persequendum sufficere.

Victoria Romae nuntius. At Cæsar, etsi eum facile opprimere poterat, abstinuit tamen, & ad Pansam profectus Bononiam, rem omnem Senatui perscripsit. Idem & Pansa fecit. Cicero in vrbe Consulis literas in concione recitauit, alteras Cæsaris in Senatu duntaxat. Censuit etiam vt supplicatio quinquaginta dierum, de profligato Antonio, trium imperatorum nomine decerneretur. Id factum pridie Vinalia, id est decimo Calendas Maii, idque fuse habetur in eadem Philippica: quod autem addit Appianus non habetur. Exercitum Consulum Decimo dandum censuisse, eique soli imperium committendum contra Antonium: aperte autem falsum est Cæsaris, ne nomine tenus, in eo Senatusconsulto mentionem factam fuisse, si ex sententia Ciceronis conscriptum est; perhonorificam enim illius mentionem in ea oratione M. Tullius fecit.

XII. *Cæsar Pansa opera fit infensus Senatui.* Interea Pansa moriturus Cæsari iam irato, quod nimium contemptim à Senatu tractari se putabat, vnguis in vlcere fuit. Appianus enim scribit, eum consilia Senatus in perniciem Cæsaris aut patefecisse, aut calumniatum esse; Consulibus autem propositum fuisse nimiam Antonii superbiam reprimere, eumque mox victum Cæsari ipsi reconciliare, & deinceps Cæsarianis partibus consulere, ideoque & legiones ab eo acceptas se illi reddere: voluit & reliquas tyronum legiones, sed eas Torquatus Quæstor mandato Senatus Bruto dedit. *Qui Cæsarem timet, ac deprimit.* Id enim tum videbatur Senatus maxime agere, vt Cæsarem reprimeret, & ne ad aliquam potentiam peruenire posset, impedire. Itaque omnes inimicos in eum armauit re nauali Sexto Pompeio commissa, M. Bruto Macedonia, Cassio Syria, & bello contra Dolabellam. Haud dubie etiam legiones ipsas ademissent, nisi studia militum erga Cæsarem agnouissent: inter quos etiam æmulationis atque inuidiæ semina spargere conati sunt. *Dio li. 46.*

Antequam autem ad vlteriora, aliamque rerum Romanorum faciem conuertamus orationem, imitati Appianum, Syriam inuisamus.

XIII. *Res Syriaca. Cassij & Bruti prouinciæ.* C. Cassio, & M. Bruto Syria, Macedoniaque prouinciæ viuo ipso Cæsare in hunc annum destinatæ erant: artibus autem M. Antonii factum fuerat, vt Dolabella Syriam à populo obtineret, ipse autem Antonius à Senatu Macedoniam, prouincias, exercitibus, pecuniisque refertas; quarum loco illis datæ sunt Creta & Cyrene, inopes, nudæque præsidiis, vt inquit Appianus lib. 3. Sed mox annitente Cicerone priores illæ prouinciæ, cum magna imperii accessione, Bruto & Cassio restitutæ sunt à Senatu, vt supra diximus. Sed ante illud Senatus decretum in prouincias specie procurationis frumenti profecti sunt, Cassius in primis in Syriam, quam, & nominatim Iudæam, non modicis exactionibus afflixit. Qua de re audiendus est Iosephus. *l. 46. n. 6.* *l. 14. c. 18.*

XIV. *Cassius in Syria arma parat.* Bello ciuili post cædem Cæsaris, exorto, Consularibus aliis alio discurrentibus ad parandos exercitus, Cassius in Syriam venit, occupaturus eum, qui circa Apamæam erat exercitum: solutaque ea obsidione, tam Marcum, quam Bassum in suas partes pertraxit, obeundoque ciuitates comparabat arma, & milites, grauia etiam tributa exigendo; sed maxime Iudæam afflixit, plusquam septingentis argenti talentis imperatis. Tum Antipater res vbique turbatas videns, partem eius pecuniæ duobus filiis exigendam committit, partem Malicho sibi parum amico, partem quibusdam aliis; & primus Herodes ex Galilæa quantum imperatum erat afferens, maximam apud Cassium gratiam iniit: prudens enim illi videbatur consilium, iam tum Romanorum alieno sumptu captare beneuolentiam. *Iudæa exactionibus vexat.* Et libro primo de Bello capite nono ait Herodem ex Galilæa centum talenta attulisse, proptereaque inter eximios amicos numeratum fuisse.

XV. *Ex eodem Iosepho.* Sub aliis autem procuratoribus ipsæ ciuitates venundabantur vna cum suis habitatoribus, quarum quatuor erant præcipuæ Gophna, Emaus, Lydda, Thamna: nam earum plebes Cassius hastæ subiecit: adeo autem exacerbatus erat, vt etiam Malichum interfecturus fuerit, nisi Hyrcanus per Antipatrum, centum talentis de suo missis, furorem eius leniisset. Hæc de Cassii in Iudæos acerbitate fortasse videatur Iosephus amplificare, in gratiam Imperatorum, qui tum rerum potiebantur, quorũ primum Cassius interfecerat: sed ex iis quæ postea ab eo Tarsenses & Laodicenses passi sunt, facile confirmabitur ista rapacitas, vt proximo

anno referemus; quamquam auaricia peculiare in eos odium acuebat, qui Dolabellam vltro accersierant.

XVI. *Vt prouinciam obtinuerit ex M. Tul.*

L. STATIVM Murcum successorem Sex. Cæsaris venisse ait Iosephus, lib. 14. cap. 18. fi. Dio autem lib. 47. (post med.) ait à Cassio Statium relictum cum ea dignitate, qua cum ad ipsum venerat, & insuper classem ei commisisse. Nihilominus Cicero, vt constat ex vndecima Philippica, autor fuit Senatui, vt decretum fieret in hanc sententiam; Senatui placere C. Cassium Proconsulem prouinciam Syriam obtinere, vti qui eam optimo iure obtinuerit, eumque à Q. Marcio Crispo Proconsule, L. Statio Murco Proconsule, A. Allieno legato exercitus accipere, eosque ei tradere &c. factum autem decretum persuadet Velleius, cum inquit, Bruto, Cassioque prouinciæ, quas iam ipsi sine Senatusconsulto occupauerant, decretæ. Qua autem lege, quo iure occupauerant? Respondet de Cassio Tullius Philippica vndecima, illum eo consilio ex Italia profectum, vt prohiberet Syria Dolabellam, ea lege ac iure, quod Iupiter ipse sanxit, vt omnia, quæ Reipublicæ salutaria essent, legitimo & iusta haberentur. Sic ipse; quod vulgo dicimus, iure diuino, ac naturæ. Reliquit autem Statium in sua potestate, quia ipse habuit ampliorem, ac magis vniuersam.

XVII. *Ex ipsomet C. Cassio*

Castra Tarichaa.

LIBET porro hæc ipsa Syriaca paulo exactius, propter res Iudaicas illis cognatas, explicare. C. ipse Cassius ad Ciceronem scribens ex castris Tarichæis, suum in Syriam aduentum paucis explicat. Erant autem castra eius ad Tarichæam vrbem Iudææ, ad meridiem maris Galilææ, siue Genesareth sitam, quam ipsemet Cassius occuparat, quo tempore Crassus à Parthis victus deletusq. est: (l. 12. c. 11. & 12. l. 14. c. 12. vide Adrichom. in trib. Isachar. n. 58.) indeque ferme triginta millia captiuorum abduxerat, teste Iosepho, Sueton. in Tito Tarrachiam appellat. In Syriam, inquit, Cassius me profectum esse scito, ad L. Murcum, & Q. Crispum imperatores. Viri fortes, optimique ciues postea quam audierunt, quæ Romæ gererentur, exercitus mihi tradiderunt, ipsique mecum vna fortissimo animo Rempublicam administrant. Fallitur ergo Dio lib. 47. cum ait Bassum & Crispum, & cæteros qui secum militare nollent, à Cassio sine iniuria dimissos. Pergit. Item legionem, quam Q. Cæcilius Bassus habuit ad me venisse, quatuorque legiones, quas A. Allienus (legatus Dolabellæ) ex Ægypto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito. Et epistola seq. Exercitus omnes, qui in Syria fuere teneo; habui paululum moræ dum promissa militibus persoluo. Nunc iam sum expeditus, Hæc Cassius.

XVIII. *Ex Dione & Appiano.*

BASSVS, inquit Dio (lib. 47.), cum aliquandiu præualuisset, postea à M. Crispo, & L. Statio Murco iterum est in obsidione habitus, cum Cassius superuenit, ac continuo vrbes, gloria rerum à se in Quæstura gestarum, cæteraque nominis claritate adductas, in suam potestatem, exercitusque item Bassi & aliorum, sine vllo labore redegit. Auctior paulo & accuratior est Appianus, (l. 3. Ciuil. p. 576 gr. lat. & l. 4. p. 622. & 23.) qui duas legiones Basso tribuit, & vtrique illorum imperatorum ternas. Sextius, inquit Murcus cum tribus legionibus à Cæsare contra Bassum missus, magna vi repulsus est, donec Minucius Crispus è Bithynia cui præerat vocatus, cum aliis tribus legionibus, in eius auxilium venit. Ab his cum duæ illæ legiones obsidione premerentur, superueniens repente Cassius obsessos in fidem recepit, simulque alias sex earum oppugnatrices in partes suas, & amicitiam pellexit, quibus Proconsulari potestate præesset. Nam Senatusconsulto edictum fuerat omnibus, vt Cassii Brutiq. imperata facerent,

XIX. *Augetur Cassius legionibus Allieni.*

ACCVRATE quoque de Allieno, quem Albienum vocat. Nec multo, inquit, ante Albienus à Dolabella missus in Aegyptum, reduxerat inde quatuor legiones, Pompeii, Crassique cladis reliquias, aut ex eorum numero, qui Cæsare discedente, apud Cleopatram resederant. Hunc Cassius in Palæstina ex improuiso circumuenit, coëgitque suis partibus accedere, non ausum quatuor suas opponere octo legionibus. Atque ita præter opinionem duodecim in vniuersum potitus, Dolabellam cum duabus, quas videlicet Trebonio occiso magna ex parte collegerat, ex Asia venientem, & Laodicææ tanquam amicum receptum obsedit, & oppugnauit: (p. 624 gr. lat.) id quod Senatui auditu pergratum fuit. Addit idem libro quarto auctum etiam fuisse Cassium aduersus Dolabellam, nonnullis Parthorum equitibus sagittariis: apud quam gentem, inquit, in præclara existimatione fuit,

iam inde ex quo Crassi Quæstor, visus est eis Imperatore ipso prudentior.

XX. *Quando contigerit mors Dolabellæ.* DOLABELLÆ porro interitum ad hunc ipsum annum pertinere, quo Hircius & Pansa Coss. extincti sunt, atque ad Maium fere mensem, ex epistola Lentuli Spintheris ad Ciceronem facile intelligi potest. *Dolabella*, inquit, *in Syria est, & dum isti venient*, Hircius scilicet & Pansa Coss. *Cassius eum opprimet, exclusus enim ab Antiochia Dolabella, & in oppugnando male acceptus, nulla alia confisus vrbe Laodiceam, quæ est in Syria ad mare se contulit; ibi spero celeriter eum pœnas daturum. Nam neque quo refugiat, habet, neque diutius ibi poterit tantum exercitum Cassii sustinere. Spero etiam confectum esse iam, & oppressum Dolabellam. Quare non puto Pansam & Hircium in Consulatu properaturos in prouincias exire, sed Romæ acturos Consulatum &c.* Ita scribit Perga vrbe Pamphiliæ Lentulus, IV. Cal. Iunii, cum putaret adhuc in viuis esse Coss. qui tamen Aprili mense occubuerant in prælio Mutinensi, vt colligitur ex supplicatione pridie Vinaliorum decreta, cuius nuncius nondum Pergam peruenerat. Constat autem Laodiceæ oppressum à C. Cassio Dolabellam, prout ab Appiano & Dione scriptum est.

XXI. *Quis eius locus & modus.* CASSIVS ergo intelligens Dolabellam esse Laodiceæ, & veritus ne euaderet, terra, marique eum obsidere cœpit; & nauali quidem prælio cum eo primum conflixit, & præter multas vtrimque naues demersas, quinque vna cum naualibus sociis in Dolabellæ potestatem venerunt. Aliquanto post Cassius reparatis pro facultate viribus, denuo bis cum Dolabella conflixit nauali certamine, primum dubio marte, iterum multo superior. A terra quoque perfecto in Isthmo aggere, arietes admoti mœnibus, ea quassabant, cum corruptis centurionibus, qui in diurnis erant stationibus, per aliquot minores portas intro admissus est Cassius. Capta vrbe Dolabella satelliti ceruicem feriendam præbuit, iusso, vt abscisso capite salutem suam redimeret; fecit ille imperatum, sed seipsum insuper iugulauit. Velleius Dolabellam ait, non segniter ad ictum serui sui ceruicem dedisse. Dio addit M. Octauium eius legatum sibi quoque manus attulisse, Idem de Marso nocturnarum excubiarum præfecto, scribit Appianus. Sicque Trebonii crudelem, proditoriamque cædem intra annum vertentem Dolabella capite suo luit, & quamquam Trebonium inhumatum proiecisset, eum tamen sepultura dignatus est Cassius, vt notauit Dio.

[l. 12. ep. 4. l. 4 Ciuil. 614. & 615. gr. lat. l. 47. p. 344. & 345. gr. lat.] [li. 2.]

XXII. *Cassius copias eius assumit.* DVCE mortuo Cassius exercitum Dolabellæ iussit sibi sacramentum dicere; & quamuis Romæ fuissent hostes iudicati, salute nihilominus eos, atque impunitate donauit, vt ait Dio; additque de Laodicensibus, neque Laodicenses, præter impositam pecuniæ collationem, vlla pœna affecit, idemque fere mox dicit, de Tarsensibus, qui Dolabellam vltro accersierant, & Tullio Cimbro restiterant, ne Cassio contra Dolabellam auxilium ferre posset. Longe aliter Appianus. *Laodicenses & Tarsenses puniet.* Laodicensium, inquit, & fana & ærarium diripuit, nobilissimum quemque affecit supplicio, à cæteris grauissima tributa exegit, ita vt eam ciuitatem ad extremam redegerit miseriam. De Tarsensibus autem. Tandem Cassius victo Dolabella mille & quingentis talentis eos mulctauit, illi præ inopia, cum milites violenter pecuniam exigerent, vendiderunt omnia ornamenta publica, atque sacra etiam; concidentes donaria ac fecula pomparum: & cum ne hæc quidem sufficerent, ingenuos primum pueros, puellasq. vendebant, deinde mulieres, senesque minimo addictos; postea iuuenes, ex quibus sibi plerique mortem consciuerunt. Hæc ibi. [157500. fl.]

XXIII. *Ægyptũ frustra cogitabat.* CASTIGATIS Laodicensibus Cassius Aegyptum inuadere cupiebat infestus, partim quia cum nuper auxilia à Cleopatra corrogasset, repulsam tulerat, quod regina causata esset Ægyptios fame simul ac peste laborare, fuissetque Dolabellæ, cui quatuor legiones per Allienum miserat: partim quia audierat Cleopatram magna classe ad Cæsarem & Antonium nauigare. Itaque cogitabat se hoc modo eam impediturum, simul & puniturum: Ægyptum etiam occupaturum fame afflictam, & externo milite pene vacuam, propter recentem Allieni discessum. Cum ergo hac occasione bene vti cuperet, impedimento fuit Brutus, qui aliis super alios nunciis eum vrgebat, vt ad se veniret cum omnibus copiis, quod iam Cæsar, cum Antonio iunctis copiis contra se per Ionium, mare vela faceret. Itaque Cassius inuitus ab sperata Ægypto distractus est, Brutum adiit. Hæc pluribus Appianus. [vide l. 11. epist. 13.]

ADDAM ex Appiano memorabile facinus M. Bruti aduersus C. Antonium fratrem M. Antonii. De Macedonia, inquit, C. Antonii frater cum Bruto contendebat, fretus vna legione, & cum Bruto esset inferior, ei struxit insidias; quas cum euasisset Brutus, eum vicissim cum toto exercitu excepit insidiis, nec tamen vlla re læsit, sed deos iussit consalutare aduersarios, quod cum illi contemnerent, nec salutarent, eos nihilominus ex insidiis elabi passus est incolumes. Circunductoque per alias vias exercitu in præruptis locis deprehensos, rursus non inuasit, sed salutauit. Tum vero vt parcentem ciuibus, & dignum existimatione, qua apud milites habebatur sapiens, admirati sunt, & resalutarunt, & ad eum transierunt. Caius quoque se dedidit, & erat apud eum in pretio, donec conuictus sæpe sollicitasse ad defectionem exercitum occisus est. Ita & Brutus copias auxit ad sex legionum numerum; laudataque virtute Macedonum, duas ex eis legiones delegit, & Romano more in armis exercuit. Ei Velleius septem legiones attribuit, addit quippe, Vatinii copias circa Dyrrachium ad Brutum transgressas, Antonium, inquit, bello lacessierat, Vatinium dignatione obruerat, cum & Brutus cuilibet ducum præferendus videretur, & Vatinius nulli nomini non esset postferendus; in quo deformitas corporis cum turpitudine certabat ingenii, adeo vt animus eius dignissimo domicilio inclusus videretur. Ita Velleius. Dio libro quadragesimo septimo ait Vatinium à suis militibus odio habitum, ac propter morbum contemptum fuisse. C. autem Antonii gesta latius persequitur.

XXIV. Brutus comitate C. Antonii copias ad se trahit. *Eiusdem C. mors.* *Trahit & Vatinii.*

HOC ipso tempore, vsque ad discessum Cassii è Syria, contigerunt quæ pluribus Iosephus exponit (lib. 14. cap. 18. 19. & fere ad finem vigesimi) de Malicho, qui post Cassii discessum è Palæstina, Antipatro parauit insidias, vt per eius mortem, Hyrcani Pontificis dominationi securitatem pararet (qua re intellecta à Marco Syriæ præside (lege L. Murco, qui sub Cassio, tam ipsius Syriæ, quam multarum prouinciarum præside, Syriæ præerat,) iussus erat occidi, nisi ipsiusmet precibus donatus esset, quem tamen mox ingratus veneno sustulit. Cum enim Cassius, & L. Murcus Herodem totius Cœlesyriæ ducem fecissent, multis ei copiis terra marique attributis, regnum etiam polliciti post finitum bellum, quod tum gerebant contra Antonium & Iuniorem Cæsarem: ea incrementa Malichus timens, corrupto pincerna Hyrcani, apud quem Antipater & Malichus epulabantur, veneno necauit Antipatrum Herodis patrem: quem mox Herodes re ad Cassium delata, in patris vltionem interfici curauit. Eadem habet etiam libro primo de bello capite nono, nonnullis emendatis in posteriore opere.

XXXV. Antipater veneno à Malicho tollitur. *Herodes dux Cœlesyriæ à Cassio creatur.* *Qui vicissim ab Herode necatur.*

DUM hæc in Syria geruntur, Cæsar in Italia putans se affectum contumelia, ait Appian. l. 3. quod nō ipse, sed Decimus Brutus electus esset Imperator, ad gerendum bellum cum Antonio, dissimulata ira, triumphum ob rem feliciter gestam petiit. Contemptus autem à Senatu, quasi maiora quam pro ætate appeteret, veritus ne deleto Antonio magis etiam contemneretur, cupiuit cum eo redire in gratiam, iuxta monita Pansæ morientis. Itaque captiuos eius comiter habuit, atq. in suorum numerum adscripsit, aut si mallēt ad eum remisit, eodemque se modo gessit erga tres Ventidii legiones, Antonio significans se non multum a reconciliatione abhorrere. Deinde ad Lepidum, atque Asinium scripsit querelas de illata sibi contumelia, de parricidarum promotione, de periculo etiam quod ipsis immineret, ne alter post alterum, sicut Antonius, affligerentur, nisi mature prospicerent, & inter se securitatis causa secreto conspirarent, dum tamen ad speciem Senatui obtemperarent.

XXVI. Cæsaris in Senatum offensionis. Cupit redire in gratiā cum Antonio. Et cum Lepido clam conspirare.

IPSE autem interea in demortuorum Consulum locum petiit Consulatum, Ciceronem priuatim rogans, vt simul ipse eandem ambiret dignitatem, quod vellet eius prudentia omnia gubernari, suamque ætatem regi, solo honoris nomine contentum. Id cum Ciceroni persuasisset, eius ambitionem Senatus risit; resistentibus illi maxime percussoribus, quod timerent ne Cæsar Consulatum adeptus, pœnas de eis sumeret.

XXVII. Consulatū petit.

Dum comitia variis de causis differuntur, Antonius Alpibus superatis permissu Culeonis, qui carū custodiæ à Lepido præpositus fuerat, ad Lepidum accessit. Is

Senatus autoritate motus, cum recipere cunctabatur; vbi tamen per internuncios eadem, quæ à Cæsare de periculo sibi quoque imminente accepit, & vtriusque milites inter se familiarius agere cœperunt, ab iis in castra acceptus Antonius, à Lepido quoque necessario receptus est; sicque rursus ad magnam potentiam peruenit Antonius. Nam præter alias copias, quas Mutina abduxerat, & cum his equitatum egregium, in itinere tres ei legiones Ventidij se adiunxerant: nunc autem Lepidus in societatem receptus, cum septem legionibus, cæterisque auxiliis, & apparatu non contemnendo, quæ nomine quidem Lepidi erant, re tamen ab Antonio regebantur.

XXVIII *Lepidus hostis propterea iudicatur.* HIS in vrbe nunciatis, magnus Rempublicam metus incessit, magno omnium odio flagrauit Lepidus, adeo vt hostis cum suis omnibus à Senatu iudicaretur. Testis Marcus ipse Tullius epistola decima libri 12. ad Coss. Lepidus, inquit, tuus affinis, meus familiaris, pridie Calendas Quintiles sententiis omnibus hostis à Senatu iudicatus, cæterique qui vna cum illo à Republica defecerunt: quibus tamen ad sanitatem redeundi, ante Calend. Septembris potestas facta est; & paulo post. Præclare viceramus nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidus recepisset Antonium. Itaque nunquam tanto odio ciuitati Antonius fuit, quanto est Lepidus, ille enim ex turbulenta Republica, hic ex pace & victoria bellum excitauit.

XXIX. *Metu Senatus ex nouo bello.* METVM autem ostendit, cum subdit. Huic oppositos Consules designatos habemus, (hi erant Plancus, & D. Brutus,) in quibus est magna illa quidem spes, sed anceps cura, propter incertos exitus præliorum. Persuade igitur tibi, in te, & in Bruto esse omnia, vos expectari &c. & rursus epistola octaua, vbi designatos illos à Cæsare Consules nominat. Confecto bello, inquit, vt arbitrabamur, renouatum bellum gerimus, spemque omnem in D. Bruto & Planco habemus: si verum quæris in te, & in meo Bruto, non solum ad præsens perfugium, si, quod nolim, aduersi quid contigerit; sed etiam confirmationem perpetuæ libertatis.

Et ab Octauio Cæsare. Scribit Appianus Senatum inopem conscii, timentemque ne Cæsar cum Antonio fœdus faceret, clam ad Brutum & Cassium misisse ex ordine suo Luceium & Pansam, quasi ad visendum statum Græciæ, vt sibi opem ferrent pro viribus: idque videtur innuere Cicero illis actis, quorum meminit scribens ad Cassium epistola octaua.

XXX. *Quē iubet in Antonium bellū gerere.* EODEM incitante metu, Senatus ex Africa, ex tribus legionibus quæ Sextio parebant, duas acciuit tametsi iure suspectas, quod sub Cæsare militassent (huc pertinet epistola vigesima quinta, D. Bruti lib 11. famil.) tertiam tradi iussit Cornificio, fouenti partes Senatus in Africa. Quin & Cæsarem, à quo sibi plurimum metuebant, pari cum Decimo potestate contra Antonium bellum gerere iusserunt. At Cæsar militem suum in Senatum exasperauit; quod non persoluto adhuc donatiuo, iterum ad aliam expeditionem mitteretur: itaque eis author fuit, vt legatos ea de re ad Senatum mitterent; illi miserunt Centuriones. Nec latuit Senatum id eius monitu fieri. Itaque decemuiros creauit diuidendæ pecuniæ, nec eis Cæsarem vndecimum addidit; quin potius monuit, vt duas legiones sensim monerent, ne spes suas in vno homine, sed in vniuerso potius Senatu collocarent, & ad D. Brutum, à quo pecuniam accepturi essent, conferrent sese. At legati cum non admitterentur à legionibus semoto Cæsare, reuersi sunt infecto negotio.

XXXI. *Et sibi obstringit.* TVM Cæsar non amplius cunctandum ratus, milites in concionem aduocat, iniurias sibi à Senatu factas enumerat, idque agi docet, vt Pompeiani rerum potiantur, Cæsariani sigillatim opprimantur omnes, aut certe perpetuis expeditionibus vbique vexati, nunquam agris, cæterisque beneficiis sibi à Cæsare collatis, quiete fruantur, aut seditionibus mutuis, dum aliquibus tantum præmia pollicentur, æmulatione pereant. Itaque suam quoque salutem in summo discrimine versari. Quod si eorum opera, à quibus nuper insignia Præturæ oblata vltro fuerant, etiam Consulatum adipiscatur, & illos integra præmia, & Cæsaris beneficia, & se debitam paternis manibus vltionem consecuturum; sicque finem bellorum fore.

Cvm ad hæc exercitus alacriter acclamasset, missi sunt ad Senatum centuriones, qui Consulatum Cæsari peterent. Senatu autem ætatem iuuenis causante (agebat tunc annum vigesimum, isque ami fere erat in exitu) responderunt, vt erant præmoniti, Coruinum quoque, & Scipionem iuuenes Consules esse factos, nec patriam gestorum ab vtroque iuuene pœnitere. Proferebatur etiam recens exemplum Pompeii Magni, ipsiusque Dolabellæ, quin & Iul. Cæsari iam concessum decennium ante ætatem legitimam. Quæ cum à Centurionibus confidentius dicerentur, à quibusdam Senatoribus obiurgati, exercitum ita commouerunt, vt confestim se ad vrbem duci postularet, se priuatis comitiis Consulem filium Cæsaris creaturos. XXXII. *Centuriones Consulatũ pro Cæsare petunt.*

His de rebus paulo aliter Dio libro quadragesimo sexto. Scribit enim Cæsarem sacramento exercitum suum adegisse, se contra nullum exercitum, qui fuisset Cæsaris, pugnaturos, quod ad Lepidi & Antonii exercitum pertinebat, qui fere ex Cæsarianis constabat; deinde 400. misisse, qui promissam sibi pecuniam, & Cæsari Consulatum peterent: quin etiam impunitatem iis omnibus, qui Antonii partes secuti essent, vt ea negata, irascendi & vim afferendi occasionem arriperent. Cum enim Senatus hanc petitionem non admitteret, iratis legatis vnus ex curia proripuit se, gladioque resumpto, inermes enim ad Senatum introiuerant, & manu eum tangens. Si vos, inquit, Cæsari Consulatum non datis, hic dabit. Suetonius id dictum scribit à Cornelio centurione principe legationis huius. XXXIII. *Idem ex Dione.*

I 1.D. 16. Eos ubi Cæsar ita incitatos vidit, vtendum opportunitate ratus, cum octo legionibus, & idoneo equitatu, reliquisque auxiliis, castra mouet, Rubiconem, vnde pater eius ciuilis belli fecerat initium, traiicit, copias bifariam diuidit, iussaque altera parte per otium consequi, ipse cum selectis antecedit, vt imparatis superueniret. Quumque ex aduerso occurrerent à Senatu missi, cum pecunia militibus distribuenda, veritus Cæsar ne aliqui hac mercede corrumperentur, clam misit, qui illis terrorem incuterent; atque ita cum pecunia aufugerunt, & ciuitatem totam, quæ nesciebat eũ Consulatus tãtum occupandi causa venire, trepidatione in latebras & fugã cõpulerunt. Dio pecunias acceptas scribit, nec gratias redditas, quod vi extortas viderent, indeque factos ferociores in eos, quos à se iam perterrefactos videbãt: eaque re animaduersa Senatum sententiam mutasse; & interdixisse ne propius 750. stadia ad vrbem accederent: sed redeamus ad Appianum. XXXIV. *Cæsar armatus vrbem adit.* *Milites pecunia ferociores.*

Senatvs, qui non solum Cæsarem in portis, cum infesto exercitu videret, sed Lepidum etiam cum Antonio propinquare sciret, neminem autem adesse, qui vrbem tueretur, consternatus Consulem absentem designat Cæsarem, non duabus, sed octo legionibus pecunias mittit, earumque Cæsarem distributorem facit, celeriterque mittit, qui hæc Cæsari nuncient. Qui vix portas transcurrerant, cum Senatum subitæ consternationis pœnituit, statuitque oppugnationem potius sustinendam, donec Decimus aut Plancus succurrat, ne timiditate sua ambitiosis ansam aperiant inuadendi per vim magistratus; & pugnandum vsque ad mortem potius, quam dominationem admittendam. Vbi vero duæ legiones accitæ ex Africa eadem die in portum appulere, visum est deos ipsos fauere studio libertatis. Itaque cum iis copiis, & altera legione, quam Pansa Vrbi præsidio reliquerat, Vrbem vndique muniunt, & in sua pœnitentia confirmantur. XXXV. *Senatus acquiescit Cæsari, moxque repugnat.* *Et vrbem munit.*

Cæsari adhuc legationem audienti nunciatur, Senatum mutasse sententiã, ita legati confusi reuertũtur. Ipse magis exasperato exercitu ad vrbem properat, quidquid vltra Quirinalem collem est occupat, nemine auso vel prohibere, vel congredi: quin potius mira fit nobilium ac plebeiorum, obuiam illi officii causa prodeũtium concursatio; sequenti die, relicto ibi exercitu, vrbem petiit, idonea septus custodia: tum vero maximo quoque salutantium occursu recipitur, in iisque à matre & sorore cum Vestalibus; sed & tres vrbanæ legiones, contemptis suis ducibus, quorum vnus Cornutus sibi manus intulit, reliqui in fidem recepti sunt, ad Cæsarem missis legatis transierunt. XXXIV. *Cæsar proxima vrbis armis occupat.* *Obuiam priuatim itur.* *Vrbem ingreditur, & legiones vrbanæ ei dedũt sese.*

Eos vbi fide data receptos accepit Cicero, Cæsaris colloquium per amicos impetrauit, admissusque ad colloquium est & gratiam, cum illo dicto, cum sibi

vltimum amicorum occurrere. Cumque publica pecunia, quæ in ianiculo erat, potitus esset, bis millenos quingenos sestertios militi distribuit, id est centum & 25. li. Turon. viritim, pollicitus se reliquum additurum.

XXXVII *Fit Consul, assumit collegam Pedium.*

ATQVE ita vrbe excessit, donec comitiis Consul crearetur, ne ad sui electionem populo vim attulisse videretur: quasi vero, inquit Dio, præsentia eius, & non potentia terrori esset. Electus Q. Pedium collegam sibi asciuit, qui portionem suã ex Cæsaris hæreditate illi donauerat, vt ait Appianus, quem Dio mauult legatum appellare, & alioqui illi cognatus erat, Iulii Cæsaris etiam ipse ex sorore nepos, cum L. Pinario, qui duo ex quadrante relicti fuerant heredes, vt ait Sueton. Consulatum iniit Cæsar, inquit Velleius libro secundo, pridie quam viginti annos impleret, decimo Calend. Octob. cum collega Q. Pedio post Vrb. Cond. annis 710. ante 72. quam tu M. vnici Consulatum inires. Quæ vltima verba docent legendum esse, 710. non 709. Vinicius quippe Coss. fuit cum Longino, an. Vrb. Cond. 782. li.1.c.3.

XXXVIII. *Rursum de mense ac die.*

DIO tamen l.55. Sextilem mensem, ait, Augustum nominauit, quod nomen cum alii Septembri, quo mense natus esset Augustus indere vellent, ipse Sextilem prætulit, quod eo mense primum Consul factus, ac eo multis magnis præliis victoria potitus esset. Quæ desumpta videntur ex Senatusconsulto, quod habetur apud Macrobium, cuius hoc est initium. *Cum imperator Cæsar Augustus mense Sextili, & primum Consulatum inierit, & triumphos in vrbem intulerit, & ex Ianiculo legiones deductæ, secutæque sint eius auspicia &c.* Rursus libro quinquagesimo sexto. Vita excessit 19. Augusti, qua die quondam primum Consulatum inierat. Suetonius decimo quarto quidem Cal. Sept. mortuum scribit, sed de die Consulatus id non addit. l.1. Satur. c.12. l.1 n.100.

XXXIX. *Prima Cõsulatus acta.*

ELECTVS ergo Cæsar, in vrbem Consulari pompa ingressus est ad sacrificandum, sacrisque peractis, se rursum in patris familiam ac nomen, comitiis curiatis inseruit, vt scribit Appianus sub fin. lib. 3. & Dio lib. 46. eaque legitima adoptione, in omnia iura C. Cæsaris publice successit. Ne autem vi agere videretur, iudicio res committi voluit. Nam Dolabellam, qui hostis à Senatu iudicatus fuerat, iam mortuum absoluit. De Cæsaris autem nece in primis iudicia constituit, & mox Cæsarianis accusantibus, aliqui vt facinoris socii, alii vt conscii vna præconis denunciatione in iudiciũ vocati, omnes inspectãte Cæsare damnati sunt. Eadem habet Plutarchus in vita M. Bruti, vbi ait L. Cornificium illi accusatorem appositum, Cassio autem M. Agrippam, & indicta causa, coactis sententiam ferre iudicibus, damnatos esse. Fama est, inquit, cum Præco de more citaret Brutum ex rostris ad causam dicendam, plebem non obscure ingemuisse. Optimates deiecto in terram capite, conticuisse, P. Silicio lacrymas manasse, atque hac de causa mox inter proscriptos relatum fuisse. Hunc significare videtur Appianus libro tertio, dum istius iudicii narrat historiam, nec eum tamen nominat, sed aliam proscriptionis causam affert, quod scilicet solus ex omnibus iudicibus album calculum ferre ausus esset, pro innocentium salute. Idemque Dio, qui illum Sicilium Coronam appellat, pro Marco Bruto absoluendo suffragium tulisse refert.

Iulii percussores dãnari curat.

sensus populi in dãnatione M. Bruti.

XL. *Senatus Cæsarem ornat priuilegiis.*

ADDIT Dio Senatum priuilegiis Cæsarẽ lenire conatum fuisse, vt scilicet is cui paulo ante Consulatum negarant, peracto Consulatu, quotiescunque apud exercitum esset, Consulibus cuiuscunque temporis honore anteiret; ac cui iudicia & pœnam minati fuerant, quod priuato consilio copias contraxisset, eum alios etiam exercitus parare iusserunt; & cuius ignominia afficiendi, opprimendique causa, bellum D. Bruto contra Antonium mandauerant, ei quoque Bruti legiones adiecerunt. Denique ei Vrbis custodia commissa est, vt agere pro suo arbitrio etiam præter legum præscripta posset, quæ vellet. Quidam legunt ἐκ τῶν νόμων ex legum præscripto, alii ἐκτὸς τῶν νόμων quod videtur verius; legibus enim eum soluisse ex priuilegio videri voluerũt, quem iam videbant omnia pro arbitrio agere posse. Itaque hæc omnia metus extorsit à Senatu, qui inuitissimus hosti libertatis suæ blandiebatur, quique paratus erat postridie hæc omnia antiquare, si qua forte grauior, atque insanabilis plaga Cæsarem afflixisset.

XLI. *Cæsaris cũ Antonio gratia, & affinitas.*

HIS peractis, inquit Appianus, cogitabat de sarcienda cum Antonio gratia; publice videlicet: nam priuatim iamdudum renouata fuerat, imo affinitas

Augentur hostes Bruti et Cassii.

contracta; audi enim Velleium, qui cum dixisset Lepidum à Senatu hostem fuisse iudicatum; tum, inquit, inter eum Cæsarem & Antonium commercia epistolarum, & conditionum facta mentio. Cum Antonius subinde Cæsarem admoneret, quam inimicæ ipsi Pompeianæ partes forent, & in quod iam emersissent fastigium, & quanto Ciceronis studio Brutus Cassiusque attollerentur: denunciaretque se cum Bruto, Cassioque, qui iam decem & septem legionum potentes erant, (Appianus habet viginti, lib. 3. imo init. lib. 4. supra 20.) iuncturum vires suas, si Cæsar eius aspernaretur concordiam; diceretque plus Cæsarem patris, quam se amici vltioni debere. Igitur tum inita potentiæ societas; & hortantibus, orantibusque exercitibus, inter Antonium etiam & Cæsarem facta affinitas, cum esset priuigna Antonii desponsa Cæsari. Sic Velleius. Plutarchus in Antonio vocat eam Clodiam Fuluiæ filiam. Dio eam affinitatem contractam dicit, cum de Triumuiratu inter se conuenerunt.[a]

[a] Suet. l. 2. n. 62.

XLII. Curat Lepidum & Antoniũ de hostibus amicos declarari.

Pvblica ergo autoritate Cæsar volebat sibi reconciliari Antonium. Itaque lentis itineribus ad mare superum profectus, quasi bellum contra Antonium Lepidumque facturus, Pedii collegæ interuentu, autor fuit patribus, vt priusquam factionum odia fierent immedicabilia, Lepidum & Antonium reciperent in gratiam, quod illi necessitate cogente approbarunt; etsi videbant eo facto, non solum decreta sua ignominiose irritari, sed autores etiam publicæ libertatis deseri, ac misere prodi, imo auxilia etiam Cæsari contra Brutum & Cassium administrari. Idem affirmat Dio, sed addit Senatum non prius in eam concordiam consensisse, quam ea de re Cæsaris voluntatem acciperet, istumque finxisse, se licet inuitum ac pugnantem consentire, qui iam sacramento suos deuinxerat, contra eos non pugnare. Itaque antiquato hostili Senatusconsulto, pacificas ad eos literas miserunt; quod Cæsar Senatui per literas gratulatus est. Senatus Cæsarem vicissim amicissimo rescripto collaudauit.

XLIII. Antonius profitetur bellum cõtra amicos Senatus. Ei se iungũt Pollio, & Plancus cum copiis.

Antonivs autem Senatui rescripsit exacturum se à Decimo Bruto pœnas perfidiæ erga Cæsarem, & à Planco erga seipsum; coniuncturumque cum Cæsare copias. Nihilominus tamen Antonio Decimum persequẽti, cum se Asinius Pollio cum duabus legionibus coniunxisset, eodem conciliatore Plancus, qui dudum se Decimo, & scilicet designato collegæ dederat, eo deserto cum tribus legionibus ad Antoniũ transiit. Paulo tamen ante, cum nondũ Lepidus se Antonio coniunxisset, idq; ne cum L. Planco faceret, Senatus formidaret, prohibuit eos transire in Italiã, sed iussit eos, qui ad confluentes Rhodani & Araris aquas consederant, ex quo fuerant Vienna pulsi ab Allobrogibus, vrbem condere: itaque illi subsistentes Lugdunum ædificauerunt. Ita Dio lib. 46. Affert Sigonius monumentum antiquæ inscriptionis, in quo L. Munacius Plancus dicitur in Gallia colonias deduxisse Lugdunum & Rauricam.

XLIV. Decimus Brutus deseritur, dũ Macedoniã cogitat.

Decimo supererant legiones decem, quarum quatuor rei militaris peritissimæ, adhuc ex tolerata in obsidione Mutinensi fame laborabant: sex autem tyronum, & rudes: quare inconsultum ratus eos prælio committere, statuit ad Marcum Brutum in Macedoniam fugere, & quidem, vt vitaret Cæsarem, longiore ac difficiliore via. Traiecto enim Rheno, per solum barbaricum iter moliebatur. Qua difficultate deterritæ tyronem legiones, ad Cæsarem deserto duce transierunt. Nec multo post aliæ quatuor veteranæ contulerunt se ad Antonium, simulque auxiliares, exceptis Gallis, equitibusque destinatis ad corporis custodiam; ille permissis ex hoc quoque numero domum redire quotquot vellent, cum trecentis qui remanserant Rhenum petiuit, quem fluuium cum transire difficile esset, paulatim & ab his, decem exceptis desertus est.

XLV. Captus ad Aquileiã occiditur.

Tvm demum sumpto cultu Gallico, relicto viatum dispendio, Aquileiam petebat, sperans se propter paucitatem posse fallere. Captus autem à latronibus, & vinctus ad Camillum Dynastum, cuius erat ea regio ductus est, & honorifice tractatus; verum clam rem ad Antonium detulit. Is Camillo mãdauit, vt eius caput ad se mitteret. Addit Dio libro quadragesimo secundo, cum iam iugulandus iniquo animo suum casum ferret, ac deploraret. Eluium quendam Blasium, qui propter militiam eum amore prosequebantur, suo exemplo eum confirmasse;

seipsum enim coram ipso interficiendo, ad tolerandam necem animasse. Resectum caput Antonio missum est: quod ille inspectum sepeliendum suis tradidit. Ita mortuus est D. Brutus, qui secundus post Trebonium homicidii pœnas post sesquiãnum dedit. Hæc fere Appianus, vsque ad extremum librum tertium. Quod si Brutus post annum cum dimidio à Cæsaris nece occisus est, Septembri mense, sub initium Consulatus Octauiani occisum oportet, aut certe aliquanto post.

XLVI. *Antonius ac Lepidus adeunt Cæsarem.* Svblato D. Bruto, inquit Dio, Antonius ac Lepidus relictis in Gallia legatis, in Italiam ad Cæsarem contenderunt, secum maxima atque validissima exercitus parte abducta; nam neque satis fidebant Cæsari, neque eius beneficio suam impunitatem ac reditum debere se, sed à suis viribus parauisse videri volebant. Ad hæc sperabant, propter suorum militum præsentiam, Cæsarem Romanosque, omnia quæ ipsi voluissent facturos. His Cæsar cum valida militum manu prope Bononiam occurrit; sed armis contra se inuicem tunc opus non fuit. Etsi enim summis sese odiis prosequebantur; tamen quod æquis viribus erant instructi, quodque mutuis prius auxiliis vlcisci suos alios inimicos volebant, pacem ac concordiam fictam composuerunt. Cætera quæ ad Triumuiratum constituendum pertinent, accuratius habet Appianus, ex quo etiam petenda duximus.

XLVII. *Conueniũt, ac constituunt Triũuiratum.* Cæsar ergo, vt narrat Appianus initio libri quarti, post resartam cum Antonio amicitiam, congressus est circa Mutinam, aut circa Bononiam, vt Dioni placet, in parua quadam, ac plana insula fluuii Labinii, vterque secum habens legiones quinque, quibus inter se oppositis, comitati trecenis ambo processerunt ad pontes fluuii, & Lepidus missus ad perscrutandam insulam, paludamentum quatiens, signum dedit vtrique veniendi. Illi comitatu, & amicis in pontibus relictis, progressi in medium locum conspicuum, soli tres consedere, Cæsare propter Magistratum medio. Ibi per integrum biduum, triduum habet Plutarchus in Antonio, colloquio habito, hæc statuerunt de communi sententia.

Vt Cæsar in reliquum anni Consulatu Ventidio cederet, vt nouus magistratus Triumuirorum, ad tollendas ciuiles dissentiones crearetur, cumque Lepidus cum Antonio, Cæsareque in quinquennium Consulari potestate agerent, hoc enim nomen magis, quam Dictatorum placuit, fortasse propter recentem Antonii legem de abroganda Dictatura.

XLVIII. *Quæ Triũuirorum potestas, quædque institutũ.* Vt Triumuiri confestim in quinquennium Vrbanos magistratus annuos designarent: vt prouincias ita partirentur, vt Antonius haberet vniuersam Galliam, excepta prouincia Narbonensi: huic vero Lepidus præesset, vna cum Hispania; Cæsari obueniret Africa cum Sicilia, reliquisque insulis; dilatis in aliud tempus transmarinis prouinciis, propter Brutum & Cassium, qui eis præerant. Cum his bellum gerere Antonium & Cæsarem placuit. Nam Lepidus, designatus in proximum annum Consul, in vrbe mansurus erat, & Hispaniam per vicarios administraturus. E tribus legionibus relictis ad vrbis præsidium, reliquas septem distributum iri, Cæsari tres, Antonio quatuor, vt cum viginti legionibus singuli bellum gererent. Et quo exercitus redderetur alacrior, post proposita victoriæ præmia, præter alia donatiua, octodecim ei coloniæ Italiæ promissæ sunt agri optimi, pulcherrimorumque oppidorum.

XLIX. *Decernunt proscriptionem.* Sed ante omnia visum est inimicos tollere, ne longinquam expeditionem suscipientibus, à tergo aut detrimento essent, aut formidini. Hæc decreta Cæsar ex officio Consulari exercitibus de scripto recitauit, sola proscriptione silentio prætèrita.

Cæterum quod ad proscriptos attinet, Triumuiri inter se conferentes, in eum catalogum referebant suos quisque inimicos, quo fiebat vt aliquos cuipiam ipsorum amicos, atque adeo consanguineos immanissima commutatione morti destinarent. Nam Cæsar Ciceronem cessit Antonio; Antonius Cæsari concessit L. Cæsarem auunculum suum, Lepidus Paulum fratrem morti cum cæteris destinari passus est, vt inquit Plutarchus, in M. Antonio. In eodem albo plerique ob potentiam suspecti, aut alioqui diuites scripti sunt, quod multis pecuniis tantum bellum indigeret, & bellis Italia exhausta esset. Appianus & Dio.

Proscriptio acerbissima exercetur.

Addit Dio l. 47. hanc præscriptionem Syllana acerbiorem fuisse, tum aliis rebus, tum quod in illa soli Syllæ inimici peribāt. Hic cum tres essent Proscriptores, iique specie tenus amici, qui vni amicus erat, cæteris hoc ipso inuisus erat: itaque cum quisque quos oderat perditos vellet, multos quisque amicorum necessario amittebat. Sic fere Dio, pluraque deinceps de prædicta vitarum commutatione subdit: totamque crudelitatem Antonio maxime ac Lepido tribuit, qui multos habebant inimicos, vt pote multis honoribus diu functi. At Cæsar tum iuuenis erat, & natura placidus, & moribus patris innutritus; itaque cum solus regnauit, nihil huiusmodi perpetrauit. Vt mirum sit à Suetonio scriptum esse n. 27. Restitit quidem, inquit, aliquandiu collegis, ne qua fieret proscriptio, sed inceptam vtroque acerbius exercuit &c. L. *Quam grauis ac luctuosa fuerit.*

Fuerunt autem proscripti, si Plutarcho in Bruto credimus, ducenti trucidandi, in quorum numero Cicero in primis fuit. At Appianus l. 4. hanc carnificinam longe numerosiorem facit. Ait enim proscriptos bonis publicatis, Senatores trecentos, equites Romanos bis mille. A principio autem tantum septendecim è potentioribus proscripserunt, Ciceronem in primis; quorum quatuor mox deprehensi sunt, reliqui dum tota nocte quæruntur, omnia tumultu repleta sunt, quod nondum tabula proscriptionis extaret; propterea que quisque sibi metueret, dum quosdam ad mortem inuestigari constaret. Et plerique in desperationem adducti, incendium in priuatas, publicasque domos immittere moliebantur. Q. Pedius tota nocte vrbem obiit, omnes confirmans, & diei exortum expectare iubens. Qui vbi aduenit septemdecim illos proposuit, vt cæteri metu soluerentur, & quiescerent: quibus etiam securitatem fide publica promisit, ignarus decreti triumuiralis. Et is quidem sequenti nocte, morbo ex nimia defatigatione contracto, extinctus est. LI. *Quamque numerosa.* *Mors Pedij Cos.*

Triumviri autem triduo vrbem ingressi sunt, seorsim quisque cum sua Prætoria cohorte, & legione vna. Post quorum aduentum vrbs armatis continuo repleta est, & signa militaria in locis opportunioribus conspecta. Aduocatáque concione P. Titius Trib. plebis legem tulit de nouo Magistratu creando, vt Triumuiri constituendæ Reipub. præessent in quinquennium, cum potestate Consulari, Lepidus, Antonius, & Cæsar, & lex sine mora perlata est; præter morem moresque Ciuitatis. LII. *Triumuiri vrbem ingrediūtur, & nouum adeūt Magistratum.*

Sequenti nocte præter illos 17. alii 130. proscripti sunt: nomina eorum diuersis Vrbis locis pependerunt; & paulo post aliorum 150. semperque nouis tabulis, noua nomina scribebantur, aut recens damnatorum, aut eorum, qui per errorem erant interfecti, ne sine causa periisse viderentur; mandatumque vt omnium capita ad triumuiros deferrentur, præmiis propositis, libero pecunia, seruo insuper libertate; eadem quæ proscriptis pœna proposita erat iis, qui fugientem exciperent, vel celarent, vel non præberent excutienda omnia; Sic enim in edicti formula scriptum erat. *Alii ex aliis proscribuntur.*

Ergo quod fœlix faustumque sit ex iis quorum nomina, huic scripto subiuncta sunt, nemo quemquam recipito, neue celato, neue dimittito, neue pecuniis corrumpitor: quisquis autem vel seruasse, vel adiuuisse, vel conscius fuisse deprehendetur, cum nos, absque vlla excusatione veniaque, referemus in proscriptorum numerum. Capita vero occisorum ad nos referunto, accepturi præmium vicenaquina millia sestertium in singula, [a] si liber attulerit; sin seruus libertatem & dena millia sestertium, [b] & heri sui ius ciuitatis. Eadem præmia sunto & indicibus; nec cuiusquam præmium accipientis nomen commentariis inseretur, ne manifestum fiat. Hinc autem apparet quanta ianua crudelissimis indignissimisque cædibus aperta sit, vt nec filii parentibus, nec parentes filiis nec mariti vxoribus, nec vxores maritis, nec famuli dominis, nec fratres fratribus parcerent, vt pluribus exemplis comprobatum est. Cæterum integram edicti formulam, qua immani crudelitati, iustitiæ, & necessitatis velamenta prætenderunt, varias etiam proscriptorum cædes, in quibus iura omnia diuina humanaque violata sunt, alios item plurimos, qui miris modis seruati sunt, accurate retulit Appianus l. 4. nec necesse est nos, in tam diro ac ferali argumento, diutius versari. LIII. *Formula edicti proscriptionis.*

[a] id est 1250 lib. Tur. [b] 500. lib. Tur.

Exercita est hæc carnificina postremis maxime huius anni mensibus, prius- LIV. *Quando maxime exercita.*

Ciceronis cædes. quam Cæsar & Antonius expeditionem in Brutum & Cassium susciperent; cuius rei argumento est lapis Colotianus, quem Sigonius & Onuphrius referunt, in quo habetur, Triumuiros Lepidum, Antonium, Cæsarem factos ex A. D. V. Cal. Decemb. ad pridie cal. Ian. sexti anni consequentis. Tacitus autem in Dial. de Orat. Tironis liberti testimonio affirmat septimo Idus, Decembris scilicet septimo die interemptum M. Ciceronẽ, ætatis anno 64. fere expleto: de cuius morte plena sunt omnium scriptorum monumenta, Plutarchi in eius vita, Appiani l. 4. Dion. l. 47. Vellei. l. 2. & aliorum, quos studiose collegit Marcoduran. in eius Historia.

LV. *Crudelis Lepidi triumphus.* Habes & alterum crudelitatis argumentum ex Lepidi triumpho, qui in fastis habetur notatus prid. cal. Ian. de quo ita Appianus. Interea Lepidus de Hispanis triumphauit, & edictum huiusmodi est propositum. Quod fœlix faustumque sit, edicitur vniuersis, vt sacris, ac epulis dent hunc diem; qui contra fecerit inter proscriptos esto. Eam quoque sæuitiam tangit Dio l. 47. cum de lætitia ineuntis anni loquitur. Alius iam triumphus 4. cal Ian. Munacii Planci ex Gallia celebratus erat, & fortasse tristiore facie ciuitatis, quæ causa fuerit illius edicti Lepidi. Vtriusque triumphi meminit Velleius. Quis autem tam barbaram crudelitatem non exhorreat, vt cum immensam lugendi causam dederis, & vero etiam dare pergas, nihilominus etiam lugere prohibeas, imo inuiti gaudii simulationem extorqueas.

LVI. *Rapinæ prætercædes exercita.* Interea enim, vt ait idem Appianus, proscriptorum ædes diripiebantur, prædia, domusque venundabantur, summa militum impunitate, atque insolentia; quippe quos magistratus coërcere non audebat, neque licentium reprimere, ne eorum in se furorem converteret: & quia rari reperiebantur emptores, vilissimo res distrahebantur. Itaque ad summam belli sumptibus destinatam, cum viginti millia myriadum adhuc desiderarentur, [a] proposita publice nomina fuerunt mille & quadringentarum mulierum ditiorum, quas oportebat profiteri bona sua, & in sumptus belli conferre, pro triumuirorum arbitrio. Quam tributi insolentiam, cum publice per Hortentiam conquestæ essent, solæ quadringentæ ad eam necessitatem adactæ sunt: sed earum vicem alii viri subierunt, quos iusserunt vnius anni reditus ad belli sumptus contribuere. Alias plerasque artes extorquendæ pecuniæ vsurparunt, quas Dio sub huius anni finem commemorat.

Tributum in mulieres

a id est 10. milliones lib. Tur.

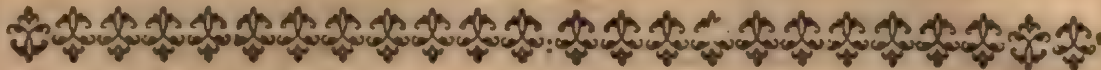
LVII. *Subrogatio Magistratuum.* Sub cuius etiam anni finem de magistratuum subrogatione hæc habet Dio l. 47. Cum Cæsar Consulatum (quem adeo appetierat, vt eius adipiscendi causa bellum patriæ inferret, vltro deponeret, quod ei scilicet Triumuiratus ad omnia, quæ libuissent peragenda sufficeret, & eius collega Pedius paulo ante mortuus esset, P. Ventidium Prætorem, & alium quendam (cum C. Carrinatem ex lapide Colotiano appellat Sigonius) Consulem creauerunt, Præturamque eius Ædili cuidam tradiderunt; omnibusque post Prætoribus Magistratum, quem quinque adhuc dies gesturi erant, abrogauerunt; iisque in prouincias emissis, alios in eorum locum substituerunt: leges alias antiquarunt, alias pro iis statuerunt; vtque vno verbo dicam, omnia ex animi sui sententia egerunt; adeoque omnia pro suo arbitrio ac cupiditate administrarunt, vt regnum Cæsaris aureum fuisse videri posset. Hæc fere Dio. Cæterum neque illud omittendum, multos proscriptorum in Siciliam ad Sext. Pompeium, qui & ipse proscriptus insulam habebat in potestate, & omnes admirabili quadam beneuolentia, & patriæ charitare libenter excipiebat, fuisse profectos: nonnullos ad Cornificium in Africam, multos etiam ad Brutum & Cassium in Asiam abiisse, sicq; proscriptionis crudelitatem vitasse. Vt Appianus cum Dione testantur.

Fuga Proscriptorum.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4011.

I. N. XXXVI Scribit Dio l. 46. pecuniam à Cæsare erogatam post receptum Consulatum, & quidē ait dedisse iis, quibus eam Senatus decreuerat, & quantum decreuerat: sed reliquis quoque è publico dedisse, licet de suo se dare simularet.

De hoc Decimi Bruti casu ita Velleius lib. 2. Paulatim eum relinquente exercitu fugiens, in hospitiis cuiusdam nobilis viri, nomine Capeni domo, ab iis quos miserat Antonius iugulatus est. Vltimam eius ad Ciceronem epistolam, habes lib. 11. epist. 25. 2. N. XLV.

ANNVS MVNDI 4012. SEXTÆ ÆTATIS 497. HYRCANI II. PONTIF. 34. IMPERII ROM. 7. CÆSARIS OCTAVIANI ET TRIVMVIRATVS 2. HERODIS 31. PRÆSIDE SYRIÆ STATIO MVRCO. CLEOPAT. 9. OLYMP. 184. AN. 3. VRBIS COND. 711. COSS. M. ÆMILIO LEPIDO II. L. MVNACIO PLANCO. BELLI CIVILIS 8. PHILIPPENSE. ANNVS IVLIANVS 4.

ANNVS ANTE CHRISTVM 41.

SECVNDVM Octauiani annum, secundum item Triumuiratus appellamus; sed vtrobique inchoatum duntaxat intelligi volumus, à 10. scilicet Cal. Octob. priorem, posteriorem autem à 5. Cal. Decembris.

I. *Res anni huius, & belli magnitudo.*

Cæterum insignis est hic annus, ortu Tiberii Cæsaris, qui proxime Augusto in imperio successit: cadit illa natiuitas in finem anni huius, de illa itaque in eius fine dicetur. Insignis quoque est bello, apud Philippos in Macedonia gesto, quo victis occisisque Bruto & Cassio, in quos vnos intuebatur S P. Q. cupidus libertatis, illa ipsa libertas postrema pene ruina prostrata est. Bello omnino maximo, siue rei quæ victoria petabatur magnitudinem spectes, siue quatuor imperatorum confligentium eximiam fortitudinem, rerum gerendarum prudentiam, fœlicitatem, omnimodam denique præstantiam contemplere; siue copiarum vtraque ex parte pugnantium multitudinem, veteranam armorum peritiam, pugnandi ardorem obstinatum; adde ducum liberalitatem, adde militum in duces beneuolentiam, adde rerum omnium ad victoriam apparatum.

II. *Dei iudiciū in victoria.*

Qvæ tamen, iusto Dei exercituum iudicio, ad eam partem, quamuis aliquandiu cunctata, deuolauit, quæ illa, propter oppressam libertatem patriæ, propter cruentam proscriptionem innocentium, propter innumerabiles bonorum rapinas, propter hostiles ciuium inermium cædes in pace perpetratas, propter impositum liberis capitibus triplicem tyrannum, minime omnium digna videbatur. Eos autem deseruit, qui eximiis naturæ, doctrinæ, aliarumque virtutum præsidiis exculti, ciuitatis Romanæ decora censebantur: quos Senatus vniuersi fauor, quos omnium bonorum vota, auxilia, lachrymæ prosequebantur; qui vnam patriæ libertatem intuentes, iura legesque valere & regnare, in libera tot seculis republica cupiebant. Vsqueadeo ingrata est, atque inuisa Deo, subditorum in legitimū principem rebellio, quando contra iniustum, priuata autoritate, atque arbitrio insurgentes, atrox repente vindicta diuinitus sontes persecuta prostrauit: quod scriptores ipsi profani Appianus, Dio, Velleius agnouere, scriptorūque monimentis posteritati prodidere; Sed rem ipsam aggrediamur. Eam Appianus explicat accurrate l. 4. eum igitur in hac epitome habebimus ducem, ita tamen vt cæteros scriptores subinde subsidio aduocemus, vt quæ deesse, aut probabilius dicta esse videbuntur, de more suppleamus.

XIII. *Copiæ militares vtriusque partis.*

Accedebat & præsentium copiarum magnitudo non pœnitenda; octoginta peditum armatorum millia, in nouendecim legionibus; equitum sub Bruto 6. millia, sub Cassio totidem, præter quinque alia millia, quos Reges ac tetrarchæ socii duxerant. Orationem excepit altera largitio, qua milleni [a] & quingeni sestertii militi distributi sunt, Centurioni quintuplum, Tribuno proportione.

[a] id est militi 75 lib. Tur. Centurioni 375.

Cum ergo magno labore, præter expectationem hostium, Philippos appropinquarent, eos qui fauces occupauerant pene oppresserunt; illi tamen desertis illis angustiis, ad Antonium, qui cum exercitu appropinquabat, Cæsare propter valetudinem ad Epidamnum relicto, sese receperunt. Habebat autem equitum tredecim millia, peditum aliquanto plures quam Brutus & Cassius.

XIV. *Cæsar ad exercitum accelerat.* *Eiusdem metus.*

Scribit Dio Antonium insidiis quibusdam parum fœliciter vsum animum demisisse; Cæsarem autem vtrumque veritum, ne aut se absente vinceretur Antonius aut vinceret, quorum alterum si eueniret Cassium & Brutum, viribus contra se auctum iri; sin alterum, Antonium contra se inualiturum certo putasse, ideoque licet nondum confirmata valetudine, tamen festinato ad Antonium perrexisse intra decem dies; Plut. in Bruto, Antonianisque copiis animum reddidisse. Vtrique castra communiere, sed commodiore loco Cassiani; quos illi nihilominus explicata acie, per multos dies ad certamen prouocarunt, certamen de industria detrectantes, & hostem commeatus inopia debellare cupientes, idque proculdubio futurum erat, nisi ad prius prælium, ab hostibus, ad posterius à suis pertracti fuissent. Quamquam aliam quoque mox causam tum accelerati, tum retardati prælii ex Dione proferemus.

XV. *Quãti momenti hoc prælium.*

Et merito in prælio tanti momenti cunctabantur, in quo non de Reipub. Romanæ incrementis, aut mediocri quopiam damno vitando agebatur; sed in quo plane eiusdem salus ac libertas vertebatur, Cassio enim ac Bruto vincentibus, magna spes erat omnia in integrum tum Romæ, tum vbicunque Romana potentia dominabatur, restitutum iri. Vincente autem Cæsare, Senatui populoque Romano seruitutis iugum iam susceptum, deinceps, sine vlla spe libertatis perferendum erat. Itaque ab hoc prælio, vt ait Dio, nunquam populus Romanus ad libertatem oculos sustulit, quanquam à nullo externo hoste superatus; sed ipse & sui ipsius victor, & à seipso superatus, sibi ipsi & cladem attulit & accepit, extinctoque populi principatu, regia potestas vires assumpsit. Neque ego hoc dico, inquit, non fuisse tum in rem ipsorum, vt succumberent, cùm eo res essent Romæ adductæ, vt diutius concordia perseuerare non posset. Neque enim fieri potest, vt ciuitatis status mere popularis, tantam ad imperii molem euectus, intra moderationis fines contineatur. Ita euenturum erat, vt aliis ex causis bellis ciuilibus excitatis, omnino aut in seruitutem alii ab aliis redigerentur, aut vniuersi penitus exscinderentur.

XVI. *Occasio inchoatæ pugnæ.*

Occasio pugnæ hæc exorta est. Nam cum clanculum viam per paludem, ad castra Cassii struxisset Antonius, & per expeditas cohortes multa loca natura munita prope Cassii castra vallasset, & Cassius viam mediæ paludis interrupisset, vt iis qui transierant receptus ad suos nullus esset, nec reliquis ad succurrendum traiectus: Antonius iratus copias ad oppugnanda Cassii castra conuertit; quod Bruti milites ignominiosum rati, non expectato imperio, tantum ad vnius tribuni vocem, irruentes in eos ex latere, plerosque occiderunt, & inchoato semel prælio, verterunt se mox ad oppositam sibi Cæsaris aciem, coactamque terga vertere persecuti, etiam castris potiti sunt, absente tum Cæsare.

Hostilia castra mutuo occupantur.

Tum Antonius, vt vidit cœptum prælium gauisus est, quod hostem eo compulisset, reuerti tamen in campum noluit, ne suos ordines turbaret; sed continuato, vt cœperat cursu, in aduersum cliuum inopinata audacia euasit, nec destitit dum castris, quæ propter firmitatem à paucis custodiebantur, potitus est, aliis interea extra fortiter pugnantibus; donec à Cassianis auditum est, castris suis hostem potiri, tunc enim fuga dispersi sunt.

XVII. *Euentus prioris pugnæ.* *Cassii desperatio.*

Et hactenus æquatis vere damnis vtrimque, lucrisque certatum erat, cum tamen alteri de alteris ignorarent, propter vim magnam pulueris in medio campo excitati; imo desiderata feruntur Cassianorum fere octomillia, Cæsarianorum duplo plura, absente scilicet duce, & propter inualetudinem, & propter quoddam somnium eo die prælium vitante, & quidem felicitate non exigua, si enim castris

inter-

interfuisset, magnum adibat periculum ne caperetur: quamquam Dio in prælio fuisse illum, autor est. Sed Cassius pudore amissorum castrorum, desperatione sua partium suarum cladem longe maiorem fecit. Is enim amissorum castrorum conscius, in tumulum quendam cursu recepit se, vt prospiceret quo loco res essent; sed magnitudine pulueris impediente prospectum, siue omnia perdita credidit, siue dedecus amissorum castrorum ferre non potuit, iussit armigerum suum Pindarum, sibi fieri percussorem. Quod dum ille cunctatur facere, accurrit alius quidam nuncians Brutum in altero cornu vincere, & castra diripere: cui Cassius, Refer ei me optare illi absolutam victoriam.

Cassii mors inconsulta. Cassii desperatio.

XVIII. *Et voluntaria cædes.*

Tvm ad Pindarum versus, quid cessas? inquit, cur non me ab hac ignominia liberas? simulque iugulo ferrum excepit. Sic Appianus; qui & alium mortis eius modum refert. Alii putant, inquit, & videtur significare Velleium l. 2. afferentibus lætum nuntium Bruti equitibus, Cassium existimantem hostes esse, misisse Titinium, qui rem exacte cognosceret; & cum equites illum, vt amicum Cassii in medium recepissent, conclamarentque per gaudio, Cassium, qui crederet illum in hostes incidisse, hoc tantum profatum, expectauimus dum videremus amicum abripi, secessisse in tentorium, cum Pindaro, & Pindarum nunquam visum postea. Titinium autem morarum pœnas vltronea morte luisse; eadem fere Dio, & Plut. in Bruto. Et Velleius. Deciderat, inquit, Cassii caput, cum euocatus aduenit, nuncians Brutum esse victorem. Qui cum Imperatorem prostratum videret, sequar, inquit, eum quem mea traditas occidit; & ita in gladium incubuit. Cassium die natali suo extinctum refert Plut. in Bruto, & Dio l. 47. Eo porro facinore Cassius postremam in partes suas securim inflixit; qui si animi impetum ad mortem ruentis retinere voluisset, magna omnino spes erat victoriæ: non enim eadem facilitate qua Brutus, voluntati militum, pugnam improuide, atque importune petentium cessisset, & hostem rerum penuria, vt mox dicetur, confecisset.

XIX. *Naualis Cæsarianorum clades.*

Dvm ad Philippos ancipiti marte pugnatur, & Brutus socii cadaueri iusta persoluit, in Ionio mari Domitius Caluinus, qui copias ducebat ad Cæsarem, cum in Murcum & Ænobarbum incidisset, magna clade affectus est; septendecim triremes ad Murcum deditione transierunt, plerique fame, siti, naufragio perierunt, Caluinus cum sua naue Brundusium repetiit; meminit & Plut. in Bruto. Sed eam cladem ignoratam Bruto facit, aut certe non creditam: contra autem Appianus. Cæterum Brutus ne accepta clades exercitum terreret, aut ex præsentia obiecti nimium mœror affligeret, Cassii corpus statim clam in Thasum sepeliendum misit. Dio, & fere Appian. & Plut. in Bruto. Aduocataque concione docuit multo grauiora damna, hostem quam suos accepisse; illudque accurate demonstrauit, hostem commeatus penuria breui necessario oppressum iri, interclusis omnibus ex locis commeatibus, præterquam Macedonicis, qui magna iam ex parte consumpti erant, & Thessalicis, qui tanto exercitui diu sufficere non possent, & ægre, & longo interuallo comportarentur; cum è contrario suo exercitui omnia affatim suppeterent, & quam vellent diu suffectura essent, tota retro Asia & Syria, totoque mari magnis classibus succurrente.

Bruti ad suos concio.

XX. *Eos largitione conciliat.*

Vt autem nihilominus, & ad pugnam alacres, & ad iussa obedientes haberet, rursus millenos sestertios[a] militibus viritim dimisit, quam summam ordinũ ductoribus solita proportione auxit, atque distribuit; quin etiam post victoriam se eis Lacedæmonem, & Thessalonicam diripiendas traditurum promisit; vt quidam scriptis prodidere; id diserte Plut. affirmat in Bruto: qui etiam addit, hoc Bruti vitæ crimen vnum esse inexcusabile, quamuis multo his tristiora militibus præmia Antonius & Cæsar tribuerẽt. Quo tam iniusto suscepto facinore iratus Deus, mox permisit vt milites, quibus tam inique gratificari voluit, & illum, & seipsos in perniciem, pugnæ cupiditate pertraherent; & quibus victoribus innoxias vrbes diripiendas dare voluit, eos victos cum suis rebus prædas hostium fieri vidit. Accedebat ad festinationem Cæsarianorum vrgendam ille metus, quem tangit Dio,[b] ne Sextus Pompeius, qui Sicilia potiebatur, & magna classe imminebat Italiæ, eam occuparet: eaq; etiam causa fuit, cur hoc bello confecto, cũ Antonius Asiã peteret, Cæsar quam primum Italiam repeteret. Vice autem versa Cassius & Brutus cum ciuium amantes essent, propterea que non minus pro suis, quam pro aduersariis

Metus Cæsarianorũ.

a 50. fr. Tu.

b sub fi. l. 47.

ſolliciti eſſent, id agebant, vt ſine periculo, atque interitu hominum, ſi fieri poſſet, victoriam conſequerentur; Sic Dio. At Plut. in Bruto, ait Caſſium voluiſſe bellum ducere, Brutum autem accelerare, vt tot mortales, qui impenſis & ærumnis fatigabantur, citius ſubleuarentur.

XXI. *Brutus ad d cer tam pugnam à ſuis & ab hoſtibus incitatur.* ANTONIVS porro, qui ſenſit Brutum niſi coactum non pugnaturum, concione ad ſuos habita, non dubitauit commeatuum neceſſitatem exponere, docereque omnium ſalutem in accelerando prælio, quo de ſumma rei decerneretur, eſſe collocatam. Itaque hoc erat vtrorumque ſtudium, vt alii ad pugnandum adigerent, alii vt ne inuiti pugnare cogerentur. Illi cauillis & conuitiis clauſos impetebant, iſti famelicis inſultabant. Plurimos dies ea res tenuit, cum Bruti milites indignari cœperunt, quod tanquam mulieres clauſi tenerentur, quaſi eorum virtuti Imperator diffideret; indignabantur & ductores ordinum, non quod improbarent Bruti conſilium; ſed quod alacritate militum freti, citius affore victoriam putarent. Idque eo magis, quod Brutus ingenio miti placide imperaret, cum contra Caſſius ſeuerior, vel ipſo nutu minores duces in obſequio retineret. Idque ſignificat etiam Plutarchus in Bruto.

XXII. *Ac deniq; compellitur* CVM ergo querelæ increbreſcerent, & iam tribuni ipſi militum voluntati manus darent, & periculum eſſet, ne qui ſub Cæſare pridem militauerant, ad hoſtem tranſirent indignantes, ingemuit Brutus, dolenſque eos dubiam fortunam certæ victoriæ anteponere, ceſſit illis, in ſuam, & ipſorum perniciem, & in aciem produxit; & ordines obequitans admonebat, vt quoniam pugnam ab inuito imperatore extorſiſſent, darent operam, vt ne vel ducem, vel milites pugnæ pœniteret; hoſtis quoque gaudio triumphabat, quod ad pugnam aliquando ventum eſſet, & vt illos vrgebat extorta pugnandi licentia, ita hos neceſſitas acrius ſtimulabat, qui ſcirent aut vincendum, aut certe fame, & hoſtium arbitrio pereundum. Stimulabat & illa ſpes, ſi hodie vincerent, cum Pompeianis plane debellatum eſſe.

XXIII. *Pugnatur acerrime.* ITAQVE pugnatum eſt acerrime, vt rei magnitudo exigebat, aderant tres Imperatores circumcurſantes, vndique conſpicui, hortantes, ſuccurrenteſque, prout res exigibat, & defeſſis, mortuis, vulneratis, integros ſufficientes. Plutarchus in Bruto, ait dextrum cornu, in quo pugnabat Brutus, ſiniſtrum hoſtium impuliſſe; ſed alterum cornu non ſuſtinuiſſe hoſtem, ſed auerſum in fugam; qui autem id fuderant circumueniſſe Brutum; pleraque etiam circa hoc prælium, *Brutiani paulatim cedunt.* & Bruti mortem habet diuerſa ab Appiano: qui ait tandem Cæſarianos aduerſam aciem loco mouiſſe, ac ſi impreſſione facta machinam quampiam grauiſſimam protruderent; hoſtes vero pedem iam, quamuis intrepide referebant: vt vero prima frons diſſoluta eſt, concitatius ſe recipiebant, & cedentibus ſimul ſecundis, ac tertiis manipularibus, omnes promiſcue confuſi premebantur, & à ſuis, & ab hoſtibus inceſſanter vrgentibus; donec effuſe iam, ac ſine ordine cederent.

XXIV. *Cæſariani receptum eorum intercludunt.* TVM vero Cæſariani mandatorum memores, portam quæ ducebat ad caſtra, magno ſuo periculo ac damno occuparunt, ſicque fugientium receptum intercluſerunt. Inde paſſim cædes fieri cœpta, Cæſare excipiente, qui è caſtris erumperent, Antonio toto campo volitante, & militis ſimul atque Imperatoris munia fortiter obeunte, & elabendi vias, dimiſſis vndique equitibus, occupante.

Brutus mōtes petit. At Brutus cum ſatis multis in montes refugit, vt noctu reuerteretur in caſtra, aut ad mare deſcenderet, & cum iis pernoctauit armatus. Sequenti die videns hoſtem perſtare in inſidiis, & circa ſe non integras legiones quatuor; tribunos miſit qui quærerent, an vellent per inſidias hoſtiles erumpere, & ſua *Et à ſuis deſeritur.* adhuc aſſeruata à Præſidiariis recipere. Illi infenſo vtique Numine reſponderunt, Sibi, qui toties fortunam tentauerant, ſpem pacis reliquam non eſſe corrumpendam.

XXV. *Se interficiendum prabet.* TVM Brutus ad amicos; Ergo iam inutilis ſum patriæ, quoniam iſti ſic animati ſunt, ſimulque Stratonem Epirotam amicum vocauit, iuſſitque vt ipſum ferro conficeret. Quo cunctante, aduocatus Strato ſeruus, gladium in Bruti non reluctātis latus immerſit: qui ſui ipſius cædē ſapienter antea improbauerat, eoq; nomine

Catonē vticensem reprahenderat, vt Plut. in Brut. testatur. Ea cæde cognita, reliquiæ exercitus 14. fere millia missis ad Cæsarem & Antoniū legatis, impetrata venia, eorum legionibus adscripti sunt. Omnia præsidia, arma, pecuniæ, commeatus in hostium potestatem venere. Tanta fuit vtrimque pugnantium virtus, cupiditasque vincendi, vt exæquato vtroque prælio, non minor cæsorum numerus apud victores repertus fuerit. Hic finis Bruti & Cassii, & belli Philippensis fuit. Quorum egregiis virtutibus, vt inquit Appianus, cœptisque aduersabatur facinus perpetratum in Cæsarem, quem amicum & benefactorem, & Imperatorem suum, & quod caput est Reip. principem, necopinantem oppresserant, amboque interfectores suimet ipsi fuerunt, sicut prius Cæsaris fuerant.

XXVI. *Belli huius finis & magnitudo*

Bellum autem ipsum non dubitant Appianus ac Dio, cum maximis quibusque bellis populi Romani conferre, multisque etiam rebus anteferre; Nullo enim vnquam bello tot, tamque egregii Imperatores, & tot ciues Romani, aut conflixerunt, aut desiderati sunt; Nam Brutus & Cassius supra centum millia armatorum sub signis habuerunt, Cæsar autem & Antonius etiam plures, vt ante dictum est. Quanta ergo ciuium Romanorum strages facta est, si par fere cæsorum numerus apud victos, victoresque fuit, vt ait Appianus, [a] & tamen vix 14. millia eorum qui victi sunt, superfuerunt? oportet plusquam 150. millia desiderata. Quorum pars magna veterani, externis bellis domesticisque exercitatissimi, vnius linguæ, vnius militaris disciplinæ, aut licentiæ potius pene tyrannicæ, qua erga populos, quibus imperitabant, ducesq; ipsos suos vtebantur. Denique nusquam maiori de re certatum est, nunquam maiore publicæ vtilitatis damno pugnatum. Antonii autem & Cæsaris copiis id contigit, vt vnius diei labore, ab extremo famis, & internecionis periculo liberati, victoria ad gloriosam abundantiam transferrentur.

a l. 4. extr.

XXVII. *Ortus Tyberij Cæsaris.*

Hoc anno, sed extremo, natus est Tiberius Cæsar postea imperator, Romæ in Palatio, 16. calend. Decembres, M. Æmilio Lepido iterum, & L. Munatio Planco Coss. post bellum Philippense: sic enim in fastos, actaque publica relatum est, teste Sueto. [b] De sexto decimo Nouēbris, quod idem est consentit Dio. [c] Parentes habuit T. Claudium Neronem, & Liuiam Drusillam gener postea Augusti, ex filia eius Iulia factus est, Octauii filius dictus est, quo modo ipsemet Octauius Iulii Cæsaris filius fuit.

b l. 3 n. 5.
c l 57 p. 614 Gr. Lat.

XXVIII *Syriæ turba ac tyranni.*

Iam vero vt res Syriæ, quæ sunt anni huius, expediamus: Cum Cassius è Syria proficisceretur, vt Ciliciam, indeque Asiam, ac Macedoniam peteret, & L. Statium Murcum, qui Sex. Cæsaris successor fuerat missus ab vrbe, etiam classi præfecisset, aliquot ille sibi legatos substituit, quos Iosephus tyrannos appellat, & Appianus l. 5. cum ait Antonium in Syria tyrannos oppidatim sustulisse, Felicem quendam Hierosolymis, Fabium Damasci, Marionem Tyri, vt ex Iosepho [d] intelligi potest. Cumque Hierosolymis orta esset seditio, Felix in Phasaëlum Herodis fratrem natu maiorem impetum fecit, Malichi mortem vindicaturus; fratris vtique Malichi suasu, qui aliquot in Iudæa castella occupauerat; At Hierosolymitanus populus pro Phasaëlo arma corripuit, licet Hyrcanus pontifex, Romanorum vt apparet metu, Felici faueret, & fratrem Malichi castella occupare permitteret.

d l 14 c. 20 sub fi. & c 21 & l. 1. de bel. c. 10.

XXIX. *Herodis res in Iudæa gesta.*

Herodes vero ad Fabium profectus est Damasci Præsidem, & volens fratri succurrere, morbo præpeditus est; nihilominus Phasaëlus, per se Felicem superauit; & Herodes sanitati redditus, in Iudæam veniens amissa castella recepit, & Marionem Tyriorum tyrannum ex Galilæa pepulit, in qua ille tres arces occupauerat; & Antigonum Aristobuli filium, qui Marionis & Fabii ope Iudæa potiri cupiebat, prælio superauit; vixque extremos Iudææ fines ingressum, inde profligauit: & Hierosolymam reuersus magno cum honore acceptus est, duxitque vxorem Mariammen filiam Alexandri Aristobulo geniti, & Hyrcani ex filia neptem: qui tamen antea iam vxorem duxerat è suis popularibus, Idumæis scilicet, Docem nomine, ex qua suscepit Antipatrum filiorum natu maximum. [e]

e Ioseph l. 14 c. 21. l. 1. bel. c. 10.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4012.

1. N. VII. De Rhodiis vide dictam epist. l. 12. ep. 13. Cassii Quæst. & Dionem versus fi. l. 47. qui ait pecuniis, & nauibus spoliatos, reliqua indemnes relictos. Plut. in Bruto, durius ait in Rhodiorum ciuitatem consuluisse, & ex ea octo millia talentum conflasse, & nihilominus eam quingentis aliis publice mulctasse. Denique Lyciis 150. talenta imperasse.

2. N. XXII. Hoc prælium viginti ferme dierum interuallo ab altero commissum indicat Plut. in Bruto, & quidem imminente iam hyeme. Volutabantur, inquit, apud paludes, & prælium (prius scilicet) imbres secuti autumnales, tentoria cæno complebant, & aqua confestim ex rigore conglaciante.

3. N. XXV. Et simul lamentans virtutem suam à Cæsaris, & Antonii fortuna superatam, Herculis illud dictum inclamat.

Ω' τλῆμον ἀρετὴ, λόγος ἄρ' ἦσθ' ἐγὼ δέ σε
Ω'ς ἔργον ἤσκουν, σὺ δ' ἄρ' ἐδούλευες τύχη.

Infælix virtus, & solis promida verbis,
Fortuna in rebus cur sequeris dominam?

O misera Virtus, verbum es, ego autem te, vt rem colebã, tu vero Fortunæ famulabaris. vel, Virtutem ô miseram, quid nomen inane colebam? Quæ modo fortunæ sis famulata deæ. *Quod Alciatus vertit in Emblematis, 1.*

Præmaturè mortui sunt Cassius & Brutus. Tãto fuit diuturnior vita Iuniæ, quæ C. Cassii vxor, Bruti soror fuit, quæ 64. deinceps vixit annos, autore Tacito in fi. l. 3. Annal. Qui hinc ad Consulatum Agrippæ & Galbæ, qui cadit in an. v. c. 774. tot annos numerat, computatis videlicet extremis. 4. N. ibid.

ANNVS MVNDI 4013. SEXTÆ ÆTATIS 498.

HYRCANI II. PONTIF. 35. IMPERII ROM. 8. CÆSARIS OCTAVIANI, ET TRIVMVIRATVS 3. HERODIS 32. PRÆSIDE SYRIÆ M. ANT. TRIVMVIRO. CLEOPAT. 10. OLYMP. 184. AN. 4. VRBIS COND. 712. COSS. L. ANT. PIETATE ET P. SERVIL. ISAVRICO II. BELLI CIVILIS 9. BELLI PERVSINI 1. AN. IVLIAN. 5.

ANNVS ANTE CHRISTVM 40.

I. *Res anni huius vniuersè.*

BIPERTITÆ sunt huius anni res gestæ, locis personisque distinctæ, aliæ Orientales sunt & ad Antonium pertinent, vsque ad profectionem eius in Ægyptum, in qua cum Cleopatra hyemauit, vt ait Appianus l. 5. Aliæ Occidentales in Italia, à Cæsare gestæ contra L. Antonium Triumuiri fratrem, & Fuluiam viraginem, eiusdem Triumuiri vxorem: in vtrisque ducem maxime sequemur Appianum l. 5. ducto ab Antonio, qui pauciora suggerit initio; præmissis tamen nonnullis de re communi.

Copia Scipionis dispergunur. Confecto Philippensi prælio, & Bruto exequiis ab Antonio, perhonorifice persolutis, & reliquiis ad Seruiliam eius matrem missis, qui ad Cæsarem & Antonium non transfugere, sese cum aliis, qui in Thaso & Creta easdem partes secuti fuerant, magno numero ad L. Murcum, & Aenobarbum, qui classi præerant, se contulere in mare Ionium: vbi diuisi, pars cum Statio Murco Siciliam petiit, & vires Sexti Pompeii auxit; pars cum Ænobarbo mansit, & propriam factionem constituit; sed ea non diuturni temporis fuit. Nam breui omnes iugum Octauiani Cæsaris volentes, nolentes suscepere.

II. *Cæsar & Antonius separãtur.* CÆSAR autem & Antonius, post sacrificia peracta pro victoria, & laudatos exercitus; vt eis promissa præmia darentur, agri scilicet & domus, Cæsar

cum parte exercitus in Italiam; vt autem etiam pecuniæ, Antonius cum altera parte exercitus in Asiam, cum primum mare patiens esset nauigationis, vela facere cogitabant. ANTONIVS ASIAM VEXAT EXACTIONIBVS.

Imperium quoque Romanum noua partitione diuiserunt, nulla neque Senatus, neque Populi Romani autoritate, imo ne collegæ quidem Triumuiratus expectato consensu, vt Orientales prouinciæ Antonio cederent, Cæsari Occidentales; Iam enim Lepidum despiciebant, & calumnia, quasi Sex. Pompeio fauens solios proderet, de gradu deiicere cogitabant. Italia autem in medio, quasi commune omnium patrimonium, integra, atque indiuisa relinquebatur. Superfuerunt omnino vndique collectis legionibus, & equitibus quæ Cæsariana signa sequerentur, præter eos qui ex emeritis dimittebantur, legiones vndecim, equitum quatuordecim millia; ex quibus Antonius sex legiones assumpsit, & equitum decem millia; Cæsar equitum quinque millia, & legiones quinque, præter alias quas in Italia sub imperio Fusii Caleni habebat. Ergo Cæsar versus Ionium mare terrestri itinere profectus est.

A Lepido alienatur.

Dio lib. 48 init.

Imperium Rom. sibi diuidunt & copias.

III. ANTONIVS instituto in Asiam cursu Ephesum tenuit, vt scribit Appianus; at Plut. in Antonio eum Græciam inuisisse ait, neque acerbum se aut durum Græcis præbuisse, etsi infinitis egeret pecuniis, qui vicena millia nummum in singula militum capita pollicitus fuerat, id est mille lib. Tur. Idque intellige præter prædas omnes, spolia, stipendia; sed ordinum ductoribus triplo, aut quadruplo, nonnunquam & quintuplo maius donatiuum competebat. Adiit autem Athenienses, quorum ciuitatem multis donis affecit, virosque doctos honorauit, inuisit & Megarenses, & Apollinem Pythium, moxque relicto in Græcia L. Censorino, in Asiam transmisit. Vbi post sacra Dianæ magnifice facta, supplices Cassianos, qui in id asylum confugerant, liberos dimisit, paucis exceptis, quos aliæ culpæ grauabant: omninoque ibid. exempla edidit clementiæ, quæ alios deinceps ad sperandam veniam animarent: quibusdam tamen immanem, & trucem fuisse, tradit Plut. in eius vita; vt qui nobiles homines suis facultatibus spoliaret, quas verberonibus, & adulatoribus suis largiretur.

Antonius Græciam adit, & Asiam.

IV. CLEOPATRÆ quoque fratres Ephesi Antonii voluntate necatos, Dio l. 47. affirmat; Idemque Appianus l. 5. & Iosephus [a] affirmant de eius sorore Arsinoë. Cum prius, inquit, fratrem, cui debebatur regni successio, decimum quintum annum agentem, veneno sustulisset. Illæ porro cædes patratæ videntur, in eiusdem Cleopatræ gratiam; propterea̍que sub finem potius anni, iussu Antonii necatos apparet; cum iam in Cilicia retiis Cleopatræ captus esset. De istis tamen fratribus, merito dubitari potest, num plures essent adhuc superstites. Nam duo tantum Ptolemæi reperiuntur Auletis filii, Ptolemæus maior, qui bello contra Cæsarem Alexandrino naufragio periit; & Ptolemæus iunior, qui Cleopatræ, post prioris mortem, à Cæsare datus est maritus, quem Iosephus, ait à sorore veneno sublatum, vt solutis habenis omni se nequitiæ dederet. Itaque de fratribus illis amplius inquirendum est.

a lib. 15. c. 4.

Cædes propinquorum Cleopatræ.

V. EPHESI deinde conuentus Asiaticorum populorum collegit, verbo quidem vt de pace ageretur, re autem ipsa vt pecunias ab iis exigeret. Antonius itaque recensitis iis, quæ in eorum gratiam Pop. Ro. in primisque C. Cæsar fecisset, cuius nunc iniustam necem maximis sumptibus persecuti victoriam obtinuissent, quamuis ipsi eius percussores multis pecuniis iuuissent, veniam quidem dari, quod coacti dedissent, præmia tamen legionibus promissa exhibenda esse, ideoque grauioribus pœnis remissis, pecunias tantum exacturum; multis autem egere satis constare, cum 28. legionibus, quæ cum suis appendicibus conficerent 170. virorum millia, præter equites, turbamque reliquam militarem, præmia danda essent. Quantum inquit, nostris inimicis dedistis biennio, dedistis autem decem annorum vectigalia, tantumdem nobis sufficit; nisi quod intra annum accipere volumus.

Antonius conuentū agit Ephesi.

Ingentes exigit pecunias militibus largiendas.

Hic illi se in terram abiicere, violentiam Cassii & Bruti perpessos, misericordia potius, quam mulcta dignos esse, non pecunia solum; sed rebus omnibus spoliatos esse. Tandem autem impetrarunt, vt nouem annorum tributum penderent intra biennium. Quædam tamen ciuitates, quæ insignem in modum prostratæ fuerant,

Asiam Syriamque perlustrat.

vt Xanthii, Laodicenses, Tarsenses, Lycii, Rhodii, aliquam immunitatem consecuti sunt. Transiens deinde per Phrygiam, Mysiam, Galatiam, Cappadociam, Ciliciam, Cœlesyriã, Palæstinam, Ituræam, cæterasque Syrorum prouincias, omnibus indixit tributa grauissima. Hæc fere Appianus, vnus omnium accuratissime.

VI. *Qui hac de re Iosephus.* At Iosephus [a] intentus Iudaicis rebus, nonnulla de hac Asiana expeditione Antonii dicit, quæ possint non immerito in dubium reuocari. Nam conuentum siue legationes omnium gentium ad Antonium venisse in Bythyniam refert, vnaque primates Iudæorum, conquerentes de Phasaëli & Herodis potentia; Herodem vero ad obiecta crimina diluenda anteuertisse, perfecisseque, vt occupatus pecuniis Antonius, ne ad colloquium quidem aduersarios eius admitteret. Inde autem venisse Antonium Ephesum, ibique præsto fuisse legationem Hyrcani Pontificis, & Iudaicæ gentis publico nomine, cum munere aureæ coronæ, petentem vt quos Iudæos Cassius captiuos abduxerat, quosque eis agros ademerat, à Tyriis occupatos, eis restitui iuberet; idque ab eo prolixe factum, scriptis ad Iudæos Tyriosque litteris; deinde etiam eodẽ fere exemplo Sidoniis, Antiochensibus, & Aradiis. [a] l. 14 c. 22.

VII. *Examinatur de aduentu in Bithyniã.* Dubius est autem iste aduentus Antonii in Bithyniam, non solum quia à Plutarcho, Appiano, Dione, cæterisq; omnibus, quod sciam prætermittitur; Sed quod absurdum est Athenis venientem, prius in Bithyniam mediterraneam prouinciam venire, quam in portum appellere, & littus, in quo est Ephesus, attingere. A qua Bithynia plurimorum dierum itinere, versus Septentrionem & Orientem distat, si quid credimus tabulis Ptolemæi. Inducit etiam Iosephus Antonium, Cassianos accusantem violati iurisiurandi, quod nemo alius; affirmantem quoque Brutum, ex pugna compulsum intra mœnia Philippensium, ibique ab Antonio obsessum: contra quam alii omnes, qui paulo fusius hoc bellum scripsere; qui eum ad tumulũ quendam prope castra effugisse aiunt, ibique sponte gladio incubuisse. Appianus. *Et Bruti morte.* At Brutus, cum satis multis in montes refugit, vt noctu reuerteretur in castra. Dio autem, Brutus cum in locum quendam natura munitum (editum scilicet) effugisset, conatus est in castra peruadere. Plut. Brutus riuum obsitum virgultis & rupibus transiit, neque multo longius, quod iam nox esset, processit, sed loco quodam cauo, cui grande prætentum erat saxum, consedit, paucis cinctus amicis &c. Velleius, Brutus victus acie, cum in tumulum nocte ex fuga se recepisset, impetrauit à Stratone Ægeatæ familiari suo, vt manum morituro commodaret sibi, reiectoque læuo super caput brachio, cum mucronem gladii eius dextera tenens, sinistræ admouisset mamillæ, ad eum ipsum locum, qua cor emicat, impellens se in vulnus, vno ictu transfixus expirauit; sed de his satis.

VIII. *Antonius Cleopatram in Ciliciam euocat.* Cæterum quæ de his Iudæorum controuersiis hic dicuntur à Iosepho, illis Appiani verbis significantur. Disceptationes quoque ciuitatum ac regum ex arbitrio suo composuit. Præcipua vero disceptatio, cum Cleopatra fuit, quam in Ciliciam ex Ægypto euocatam accusabat, quod subsidio Cæsaris copiis non venisset. Illa contra tum 4. legiones ad Dolabellam missas, tum classem suam tempestate laceratam obiecit, tum Cassii minas iteratas, quod ei suppetias non ferret: quibus Antonium facile vicit; à principio iam eius forma captum, imo etiam ex quo tempore iuuenis præfectus equitum Gabinium sequebatur ducem. De mulieris porro huius ad Antonium aduentu, ea scribit Plut. quæ meram declamationem sapiant.

IX. *Res ad Palmyram gesta.* Ea in Ægyptum reuersa Antonius misit equites Palmyram vrbem, non longe ab Euphrate sitam, vt eam diriperent; illud crudeli auaritiæ velum prætexens, quod cum essent in Romanorum & Parthorum confiniis, ambiguæ fidei viderentur. Id quia præsensere Palmyreni, in vlteriorem ripam sua transtulere, dispositis, qui arcerent sagittariis. Equites inuenta vrbe vacua inanes reuersi sunt; eoque facto belli Parthici semina iacta sunt. *Antonius hyemat in Aegypto.* Antonius autem diuiso per hyberna exercitu, ipse in Ægyptum ad Cleopatram profectus est, à qua splendide exceptus, apud eam traduxit hyemem, & sui & imperii Romani pene oblitus: consuetudinemque cum Cleopatra contraxit, quæ vtrique perniciem, Ægypto autem seruitutem attulit, vt Plut. & Appian. scriptum reliquerunt.

X. *Cæsar Brũdusii æger.* Interea Cæsar dum vrbẽ repetit, tam graui ad Brundusium morbo affectus est, vt rumores etiam de illius morte spargerentur; vt fusius Dio tradit. Remittente se morbo vrbem ingressus, Antonianis literas Imperatoris ipsorũ exhibuit; qui mox l. 48.

& Calenũ iusserunt duas legiones reddere Cæsari, & in Africam scripserũt Sextio, vt illi prouincia decederet; vtrunq; factum est. Eam prouinciam ipse Lepipido dedit, vice Hispaniarum & Galliæ Narbonensis, quæ illi initio Triumuiratus obtigerant, quasque sibi Cæsar vsurpauit.

XI. *Militibus agros distribuere parat*

DEINDE cum vendidisset, quod de bonis proscriptorum supererat molestissimum negotium, deducendi milites in colonias, agrosque diuidendi suscepit; quoniam tamen id opus beneuolentiam militum ei, à quo essent possessionibus donati, conciliaturũ erat, Cæsar omnium militum, tam Antonii, quam suorum munerator esse cupiebat, sicuti ipsi cum M. Antonio ante discessum conuenerat: L. autem Antonius & Fuluia, Antonianis agros distribuere volebant. Cum autem animaduerterunt plus odii conflari in Cæsarem, ex iniuria veterum dominorum, quam beneuolentiæ militum, id facile remiserunt, sperantes plus sibi præsidii, in affectis iniuria, futurum, quam in iis qui agros accepissent, vt ait Dio lib. 48. Huc autem videtur pertinere illa pastoris apud Poëtam querela.

Initia belli Perusini.

Barbarus hæc tam culta noualia miles habebit?

& alia in eam sententiam permulta.

XII. *Quam operosum id negotium.*

HOC ergo negotium cum exigeret priorum dominorum innoxiorum oppulsionẽ, nec suppeterent pecuniæ, quæ eiectis possessoribus bonorũ suorum loco traderentur, & milites sese insolentissime gererent, siue quia eos diuturna bella, crebræ victoriæ, cædes, rapinæ efferauerãt, nullaque disciplina militari continebantur; siue quia ducibus suis operam suam adhuc necessariam norant, eis facile obstrepebant, si quid monere ausi essent, etiam grauiter peccantes. Hinc grauissimæ iniuriæ tota Italia illatæ, non iam proscriptis inimicis, sed amicis & innoxiis: hinc querelæ innumerabiles exstiterunt, rixæ, cædesque perpetratæ sunt. Denique bellum exarsit, quod quia circa Perusiam finitum est, Perusinum est appellatum. Id bellum cum L. Antonio Consule conflatum sit, eiusque ipse pars magna fuerit, vt author est Appianus, mirum est ab eo dictum esse non semel, in eodem bello enarrando, quinquennium Triumuiratus ad finem vergere, aut etiam expletum esse; cum tertius eius annus sub finem tantum præsentis anni, ad quintum scilicet Cal. Decemb. inchoëtur.

XIII. *Auspiciis L. Antonij Consulis.*

L. ANTONIVS Consul, offensus alioqui nimia Triumuirorum potentia, quæ multis quoque nobilibus exosa erat, antiquum Reipub. ordinem restitui curabat; veteres agrorum possessores ad optimates confugientes, solus excipiebat, cui vltrò illi operam suam offerebant. Accessit ad bellum excitandum Fuluia vxor M. Antonii, quæ & virili animo prædita erat, & mariti Triumuiri filiis M. Antonium Triumuirum repræsentabat. Cui cum se L. Antonius, in gratiam fratris adiunxisset, Pietatis cognomen sortitus est, quod ei iustius pro defensione Reipublicæ aduersus Triumuiratum suscepta competebat. Hæc ad res turbandas vafro Manii consilio, quasi æstro, percita fuit. Mulieri enim is persuasit, pacata Italia M. Antonium apud Cleopatram moraturum, rebus autem bello turbatis, propere reuersurum. Illa ergo vt ad se maritum retraheret, & impuræ Cleopatræ eriperet, Lucium pro tuenda mariti dignitate, pro distribuendis coloniis legionibus ipsius, extimulare cœpit, & sese Lepido adiungere.

XIV. *Fuluiæ potentia, & simultas cũ Cæsare.*

VERVM Dio de hac muliere, sic scribit lib. 48. Anno sequenti, inquit, P. Seruilius, & L. Antonius nomen Consulum, Consulatum autem hic & Fuluia gesserunt. Hæc Cæsaris socrus, ac M. Antonii vxor, Lepido propter ignauiam contempto, ipsa Rempublicam administrauit, ita vt neque Senatus, neque populus quicquam, præter eius sententiam statueret. Ipse L. Antonius cum de quibusdam Inalpinis triumphare vellet, quandiu Fuluia contradixit, nemo ei triumphum concessit, vbi ea delinita consensit, ab omnibus decretus est. Triumphauit autem Calendis Ianuariis, quo die magistratum iniuit, vt propterea se parem Mario iactaret: cum tamen mulier illa, ex cuius arbitrio ille triumphabat, verius triumphare videretur.

Accessit repudium filiæ Fuluiæ à Cæsare factum, quod socrus insolentiam non ferret. Itaque affinitate dirempta, multæ vtrinque suspiciones, ac simultates enatæ, nec amicorum vtriusque partis studio satis compositæ: itaque frustratis pacificatoribus, statuerunt bellum gerere.

XV. *Copia partium vtriusq.*

Erant Lucio ſeptendecim legiones in Italia, eique pecuniæ ex Aſia ſuppetebant. Cæſar Capuæ quatuor legiones habebat, & circa ſe cohortes Prætorias. Sex alias legiones ei Saluidienus adducebat ex Hiſpania, pecunias autem, tum ex prouinciis ſuis, tum ex Fanis mutuo vbique accipiebat, quas ſe cum fœnore redditurum pollicebatur. Italia tota propenſior erat in L. Antonium, tam qui iniuriam paſſi fuerant expulſi, quam qui eam timebant, crebroque inter vtroſque veniebatur ad manus: vice autem verſa qui nouis poſſeſſionibus aucti erant, iis ſpoliari metuebant. Lucius prior Vrbem cum exercitu occupauit, nihil admodum Seruilio Conſule, & Lepido Triumuiro, propter ignauiam repugnantibus; & conuocata populi concione, ſpem fecit Triumuiratus antiquandi. Itaque Imperator à populo conſalutatus, profectus eſt contra Cæſarem.

XVI. *Mutuo ſibi occurrunt.*

Salvidienvs magnis cum copiis è Gallia reuertebatur ad Cæſarem; illi Lucius profectus eſt obuiam, Saluidienum etiam à tergo ſequebantur Aſinius Pollio, & Ventidius, & ipſi duces Antoniani, eiuſque iter morabantur. Agrippa vero Cæſarianus, veritus ne Saluidienus à Lucianis intercluderetur, Inſubres occupauit, regionem opportunam Lucio, ſperans fore, vt ille à Saluidieno in ſe auerteretur, quod & factum eſt. Itaque Lucius cœpto fruſtratus, petiit Aſinium & Ventidium; Saluidieno & Agrippa vtrimque occaſionem captantibus eum inuadendi, & maxime itinerum anguſtias obſeruantibus. Lucius vbi inſidias ſibi parari cognouit, non auſus cum vtroque manus conſerere, Peruſiam vrbem munitam ſe recepit; ibique caſtra metatus eſt, expectaturus Ventidium, ibique, ſi res ferret, hyematurus.

L. Conſul Peruſiam petit.

XVII. *Vbique à tribus exercitibus obſidetur. Nec iuuatur à ſuis.*

Sed mox Agrippa & Saluidieno, ipſoque Cæſare ſuperuenientibus, obſeſſus eſt Peruſiæ tribus exercitibus, accitis propere aliis quoque Cæſarianis copiis, ne Lucius belli caput elaberetur. Miſſi ſunt, & qui diſtinerent Ventidium Aſiniumque, licet non admodum properantes, quamuis à Lucio acciti, quod inter ipſos eſſet contentio, quis eorum videretur eſſe maior; quodque nec bellum id probarent, & incerti eſſent de mente Antonii. At Lucius cum obſideretur, nec prælio ſe audebat committere, ad erumpendum impar hoſti, & numero militum & genere; & vrbem natus erat, munitam illam quidem, ſed ad tolerandam obſidionem imparatam: vt iam ſatis appparet, quis belli exitus eſſet futurus. Aliquid tamen conatus eſt Lucius. Ticinium quippe iuſſit cum quatuor millibus equitum è Cæſarianorum agris prædas agere, vt Cæſar ab obſidione recederet. Sed ille nihilominus vrbem quinquaginta ſex ſtadiorum ſpatio circumuallauit, & brachia longa inde ad Tiberim vſque deduxit, ne quid in eam importaretur.

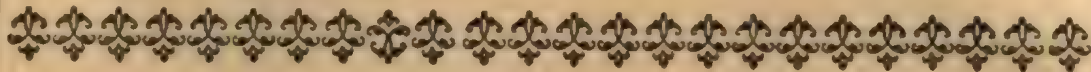
XVIII. *Fuluia quantum potuit anni- tente.*

Interea Fuluia duces omnes Antonianos vrgebat, ad opem ferēdam obſeſſo; quibus Cæſar obuiam cum Agrippa profectus eſt, relicta interim ad Peruſiam cuſtodia. At illi priuſquam coniungerentur intermiſſo itinere, contulerunt ſe alter Rauennam, alter Ariminum, alter denique Spoletium ſe recepit. Cæſar oppoſita cuique parte ſui exercitus ne coniungerentur, Peruſiam rediit, & celeriter foſſis vallum addidit, & munitiones ingētes, tam contra eruptiones, quam contra externa auxilia. Et multæ quidem eruptiones cum aliquo obſidentium damno tentatæ ſunt; nihil tamen ad ſalutem hoc anno perfectum eſt. Et hæc quidem ad Calendas vſque Ianuarias proſecutus eſt Appianus, cætera igitur ad annum ſequentem pertinent.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4013.

1. N. II. In Italia vndecim fuisse sub Caleno, & sex sub L. Antonio ait idem Appianus l. 5. p. 685. vt mirum sit aliquanto post ab Antonio viginti octo legiones Romanas Ephesi recenseri: nisi id amplificando dictum placet, ad maiores pecunias extorquendas ab Asianis.

Multa habet Gorionides libro quinto capite septimo hac de re, parum cum Iosepho, aut veritate congruentia, quæ piget breuitati studentem refellere. 1. N. VI.

ANNVS MVNDI 4014. SEXTÆ ÆTATIS 499.

IMPERII ROM. 9. OCTAVIANI ET TRIVMVIRATVS 4. HYRCANI PONTIFICIS 36. PRÆSIDE SYRIAE M. ANTONIO. REGNI HERODIS I. ÆTATIS 33. CLEOPATRAE II. OLYMPIADIS CLXXXV. AN. I. VRBIS CONDITAE 713. COSS. CN. DOMITIO CALVINO II. ET C. ASINIO POLLIONE; QVIBVS ABDIC. SVFFECTI L. CORN. BALBVS, ET P. CANIDIVS CRASSVS. BELLI CIVILIS 10. PERVSINI 2 AN. IVL. 6. SICVLVM INCHOATVM.

ANNVS ANTE CHRISTVM 39.

HABVIT hic annus primus Olympiadis centesimæ octogesimæ quintæ Aristonem Thurium in stadio victorem; habuit & Perusini belli finem; bellicos inter Cæsarem & Antonium motus, pace breui subsecuta: Romani quoque populi laborantis cruentam seditionem, quæ Cæsaris & Antonii pacem cum Pompeio extorsit. Res porro huius anni à bello Perusino, quod his Coss. vt author est Dio, atque adeo sub huius anni initia finitum est, exordiemur. Inde in Græciam Antonium comitabimur, in Syria Parthorum excursiones, & Herodis gesta, regiumque nomen Romæ obtentum persequemur. I. *Res anni huius summatim.*

DVM ergo L. Antonius in ea vrbe fame, foris valida obsidione premeretur, ipsa nocte quæ præcedit Calendas Ianuarias, vt diserte notat Appianus, ratus id solenne allaturum hostibus negligentiam, in ipsam portam eorum fecit impetum: vbi succurrentibus mature Cæsarianis, post acre certamen in vrbem repulsus est. Ventidius autem ignominiosum ratus L. Antonio fame laboranti non succurrere, impetu facto cum suis ad eum proficiscebatur, repulsis Cæsarianis; sed Agrippa & Saluidieno cum maioribus copiis aduentantibus ad Fulcinium castrum deflexerunt, quod Perusia centum sexaginta stadiis dissitum erat, vbi ab Agrippa obsessi, significabãt, ignibus Lucio socios cum auxiliis adesse; quæ res spe ac lætitia affectos, breui deseruit. Nam veriti ne si erumperent, inter Cæsarem & Agrippam medii concluderentur, rem distulere. II. *Ventidii auxilia irrita.*

LVCIVS autem fame pressus, seruis cibaria negat, nec patitur ad hostem transire, vnde agminatim fame confecti, in prægrandes fossas proiecti, metu pestilentiæ sepeliuntur. Ipse crebris eruptionibus summa audacia, atque ardore militum vsus, crebrius in vrbem summa necessitate repellitur. Tandem & fames, & morientium multitudo, & subsidiorum desperatio, & Cæsaris perfugas recipientis clementia, de pace ac deditione consilia capere coëgit, timentẽ ne si solus obstaret, Cæsari dederetur. Consentiente igitur exercitu, tres ex optimatibus legatos III. *Fames Lucium ad pacis consilia compellit.*

Legatos ad Cæsarem mittit. ad Cæsarem mittit; qui non ignarus exercitum constare è veteranis & tyronibus, ait se Antonianis veniam dare, in gratiam Imperatoris, cæteros autem iussit se ipsius potestati permittere. Hæc publice; seorsim autem Furnio vni legatorum ostendit etiam in reliquos spem clementiæ, exceptis propriis inimicis.

IV. *Quem mox ipsemet fidenter adit* Hoc illi priuatum Furnii colloquium suspectum habentes, conuitiis ipsum reuertentem appetiuerunt, & à Lucio postulauerunt, vt aut eandem omnibus pacem peteret, aut bellum internecinũ gereret. Tum Lucius suos miseratus, ipse per se pro omnibus summa fiducia legationem suscipit, nulloque vsus feciali, duobus tantum lictoribus comitatus obit. Venienti Cæsar obuiam progressus, pari fiduciæ significatione, hominem excipit, & post mutuam salutationem Lucius, declarata libere belli suscepti causa, veniam suis petit, qui in optima causa fami succubuerint, se nisi amore ciuium impulsum, ab hac ignominia potuisse semet ipsum eximere: voluisse tamen pro suis deprecantem, sese eius voluntati potestatique permittere, vt pœnas pro amicis suis, qui eius ductu atque auspiciis hoc bellum susceperint, pro eius arbitratu luat.

V. *Eâque fiducia accipitur.* Cæsar hac Lucii erga ipsum fiducia delectatus manus dedit, non passus eũ falli expectatione sua. Postera die deditio facta est; Lucius emisit exercitum arma gestantem, sed iter facientium habitu; & illi Cæsarem è longinquo consalutarũt, & constiterunt legionatim, quo loco Cæsar mandauit, veterani discreti à tyronibus. Ipse peractis sacris, laureatus sedit pro tribunali, iussitque omnes in vestigio arma deponere, propiusque veteranos accedere, vt eos ingratitudine exprobrata terreret, quod subodorati Cæsariani, illis se amicius coniungere, eorumque vicem lugere, ac pro iis Cæsarem orare cœperunt. *Cæsar veteranos egregio artificio demeretur.* Tum Cæsar, ita vos semper commilitones, gessistis erga me, vt nihil frustra petere possitis; itaque illis pro reconciliatione fide iubentibus, omnibusque sublato clamore Cæsari gratias agentibus, consecutus est, vt vtrorumque beneuolentiam promereretur, fidemque firmaret; mox autem Cæsar reconciliatis, oppida ad hyberna designauit. Ex quibus Appiani verbis intelligitur, hæc vigente adhuc hyeme gesta esse, proindeque sub anni initia, vt ante diximus, Ianuario scilicet vel Februario.

VI. *Vt se in reliquos gesserit.* Deinde Lucius cum Senatoribus, multáque Romanorum nobilitate, à Cæsare pro tribunali sedente euocantur; illi procedunt tristitia, cultuque miserabili, quorum Cæsar L. Antonium apud se accipit, reliquos suis committit, præmonitis, vt eos in libera & latente custodia haberent; quorum postea nonnullos ex inimicissimis interemit, quod ita securitati suæ, & publicæ paci crederet expedire. *Vrbs ipsa dedititia conflagrauit.* Ciuibus autem è mœnibus veniam petentibus veniam dat, exceptis decurionibus, quos morte mulctauit, præsidium vrbi imponit: cumque eam militi diripiendam dare cogitaret, vnius Cestii ædes suas desperatione incendentis, culpa, vrbs tota conflagrauit. Ita bellum Perusinum confectum est.

VII. *Duces Antoniani dispersi.* Reliqui Antoniani duces in multas diuisi partes, alii alio se contulere. Iulia Antoniorum mater in Siciliam se recepit ad Pompeium, qui ea vsus est, ad fœdus & amicitiam cum Antonio contrahendam. Plancus cum Fuluia vxore Antonii, eiusque liberis ad eum nauigauit. Asinius Pollio Domitium Ænobarbum, Cassianæ classi magna ex parte præpositum, ad partes Antonii pertraxit; qua de re eum ambo per literas certiorem fecerunt; vtque mox in Italiam venturo, loca opportuna ad exscendendum parabant, & commeatus expediebant.

Cæsar Caleni copias occupat, & Romam venit. At Cæsar, qui iampridem Antonii ruinam animo destinarat, vbi eius opera Cæsaris percussores deleuisset, ipsamque Rempublicam subegisset, vt eum paulatim debilitaret, magnas eius copias, quæ sub Alpibus Fusio Caleno suberant, eo moriente occupauit, Caleni filio omnia sine certamine dedente. Ita Cæsar vndecim legionibus, & prouinciis amplissimis Gallia & Hispania potitus est, & amotis præfectis, aliisque in eorum locum ex sua factione substitutis, Romam profectus est.

VIII. *Antonius Aegypto migrat.* Antonius autem ineunte vere ex Aegypto soluens, Tyrum peruenit; inde per Cyprium Rhodiumque mare nauigans in Asiam, de Perusinæ obsidionis euentu cognouit; incusauitque fratrem, & Fuluiam, & Manium in primis, qui non exigua fuerat eius belli causa; vxorem porro Athenis inuenit. Mox autem

Pax & affinitas inter Cæsarem, & Antonium.

& Iuliam matrem offendit, quam Pompeius è Sicilia, cum magnifico apparatu ac comitatu misit, vt Antonium ad conspirandum cum Pompeio cõtra Cæsarem adduceret. Is respondit, se quidem gratias Pompeio pro remissa matre habere, relaturum etiam suo tempore; & si bellum gerendum sit contra Cæsarem, vsurum illius societate: si autem fœdera semel icta manserint, daturum operam vt Pompeius reconciliaretur Cæsari. Hæc Athenis tractata sunt.

IX. *Cæsar in Antoniũ intentus, eiusque amicos.*

Cæsar autem cum suspectum haberet Antonium, & rem ad bellum progressuram suspicaretur, nouis colonis odiosum reddere conabatur Antonium, affirmans eum ad restituendos veteres colonos, quorum plerique ad eum in Ægyptum confugerant, cum exercitu venturum. Sed ne sic quidem veteranos segniores ad Antonii militiam reddidit, tantum fauoris pugna Philippensis ei conciliarat. Quamuis autem Antonium, Pompeium, & Ænobarbum legionibus superaret, iam enim supra quadraginta contraxerat; nauibus tamen carebat, quibus illi erant instructissimi, verebaturque ne illi cum quingentis nauibus, Italiam iam magna penuria laborantem, circumeundo, ei famem afferrent. Itaque pacem cum Pompeio quærens, quoniam cum eo Antonius conspirasse ferebatur, Scriboniam sororem Libonis, soceri Pompeii duxit vxorem. Deinde quotquot Antonianos amicos, aut exercitus suspectos habebat, alios alia occasione ablegauit. Lepidum in designatam ei Africam, cum sex Antonianis suspectis legionibus, Lucium autem Antonium cum exercitu in Hispaniam: sed legatos ei addidit Proprætores, quos iussit eum clam custodire.

Pacem cum Pompeio quærit, & Scriboniã ducit.

X. *Antonius Brundusio exclusus Cæsari bellum parat.*

Interea Antonius vxore Fuluia ægra Sycione relicta, cum ducentis nauibus Ionium mare Brundusium versus nauigabat, & ex itinere Domitium Ænobarbum cum suis nauibus recepit.

Vt Brundusium ventum est, Cæsariani, qui oppido cum quinque cohortibus præsidio erant, portas clauserunt Ænobarbo, vt hosti veteri, Antonio vero, vt hostem adducenti. Ea re iratus Antonius, seque ex Cæsaris sententia excludi ratus, Brundusij obsidionem magno studio moliri cœpit, simulque misit circum oras Italiæ, qui loca opportuna occuparent, hortatus est simul & Pompeium, vt classe quantum posset, inuaderet Italiam. Quod vbi factum agnouit Cæsar, territus Brundusium cum exercitu contra Antonium profectus est, quem veterani, licet in Antonium propensi, secuti sunt, partim Cæsaris reuerentia moti, partim spe vtrunque ducem inter se conciliandi: quam ad rem commodum accidit, vt Fuluiæ mors nunciaretur. Ea mors visa est vtrique parti vtilis, sublata fœmina inquieti ingenii, quæ ob Cleopatræ muliebrem æmulationem, tam graue bellum exciuerat, & præsentes simultates fotura videbatur.

Brundusiũ obsidet. Cæsar in eũ mouet. Fuluia mors.

XI. *Pax inita inter vtrosque.*

Cum autem L. Cocceius vtrique imperatori amicus esset, ita vtriusque animum mitigauit, & offensionum causas expediuit, vt iis prolatis in medium, tollerentur; Pompeius ab Antonio reuocaretur in Siciliam, Ænobarbus in Bithyniam cum potestate mitteretur. Denique vtriusque exercitus voluntate, interueniente Antoniano Pollione, & Cæsariano Mœcenate, decreta est mutua præteritarum offensionum obliuio, & amicitia in posterum sancita. Quoniam autem Marcellus maritus Octauiæ, sororis Cæsaris nuper obierat, postulauerunt pacis autores, vt frater eam Antonio vxorem daret, quod magna vtriusque exercitus gratulatione confectum est. Ergo pace in castris ad Brundusium ita confecta, conuiuio se mutuo acceperunt, quod Cæsar more militari ac Romano, Antonius Asiatico, Ægyptioque instruxit.

XII. *Imperium Romanum inter se diuidunt.*

Tum Cæsar & Antonius totum Romanum imperium inter se denuo partiti sunt, vtriusque ditionis termino posito Codropoli vrbe Illyrici; vt inde orientem versus omnes insulæ prouinciæque, vsque ad Euphratem ad Antonium pertinerent: cætera omnia vsque ad occidentalem oceanum, Cæsari cederent, Lepido vero Africa relinqueretur, Cæsar bellum contra Pompeium ageret, nisi quid aliud interueniret, Antonius autem bellum contra Parthos susciperet. Ænobarbus in fœdus à Cæsare receptus est, quamuis is in Iulii Cæsaris percussoribus numeraretur, vt obseruat Dio. Additũ ad fœdus, vt liceret vtriq. Imperatori habere nouos in Italia delectus pari numero legionum: actum quoque de reconciliando Pompeio, sed obstitit Cæsar, quod Menodorus quidam dux Pompeianus, He-

lenum Cæsarianum ducē recens Sardinia expulisset: vterque tamen vel inuitus pacem cum eo inire, à plebe Romana coactus est. Cæterum inito fœdere, mox vterque ad ea quæ vrgebant, amicos suos dimisit, Antonius Ventidium contra Parthos, ad eorum impetum reprimendum, qua de re paulo post in Syriacis rebus dicemus.

XIII. *Ambo vrbem adeunt.* IN vrbem deinde reuersi celebrarunt nuptias. Mox Antonius Manium, interfecit, quod Perusinum bellum concitasset, & Fuluiam zelotypia, in Cleopatram inflammasset: Cæsar Saluidienum sustulit, qui defectionem ad Antonium molitus esset.

Quam vexat fames. Interea fames Vrbem premebat, Pompeio omnes tenente aditus, ne vllus mari commeatus deferretur: itaque populus vociferabatur in principes, & pacem cū Pompeio conuitiis flagitabat. Illi contra, bellum malebant contra illum accelerari, vt illo inuito penuria tolleretur, sed pecuniæ in belli apparatum deerant. Ergo edicto nouæ exactiones propositæ sunt; sed edictum plebs furibunda discerpsit, indigne ferens post exhaustum ærarium, spoliatas prouincias, Italiam ipsam exactionibus, & bonorum confiscationibus oppressam, nunc ad persequendos priuatos inimicos, augendamque domesticam potentiam, nouis inuentis populum Romanum exinaniri.

XIV. *Populus furit pro pace.* ITAQVE plebs tota passim per circulos in seditionem coibat, & si qui aggregari nollent ad ipsos, saxis eos impetebant: magistratum ad sedandas turbas in foro progredientem, lapidatione foro eiecerunt, Cæsarem denique ipsum & Antonium progressos, vt eam sedarent, lapidibus pene oppresserunt, statuasque eorum deiecerunt: & ne immissis quidem armatis militibus, plurimisque occisis, atq. in Tiberim proiectis, quieuerunt, sed odium etiam, & querelas auxerunt. Eadem fere habet Dio libro quadragesimo octauo. Hic apparet manifestum Dei iudicium in istos totius orbis prædones, vt postquam omnibus ex prouinciis omnia sacra profanaque rapuissent, tanta tamen egestate premerentur, vt populum ad seditiones concitarent, sese in manifestum vitæ discrimen coniicerent.

XV. *Colloquiū de pace inter principes.* TANDEM Libone interueniente (is nuper sororem Cæsari nuptui tradiderat, & socer erat Pompeii) & Mutia Pompeii matre populi minis compulsa, legationem ad eum suscipiente, ad colloquium principum deuentum est. Id habitum iuxta Puteolos, defixis in mari palis interuallo modico, pontes instrati sunt desuper, in quorum alterum terræ contiguum Cæsar processit cum Antonio, Pompeius & Libo in alterum, modico interuallo diremptum, ita tamen, vt non nisi clara voce loquentes, exaudirentur inuicem. Id colloquium tum irritum fuit: sed fame & populo vrgente, Mutia insuper matre, atque vxore Iulia, rursum hi tres in veterem quendam aggerem, mari cinctum vndique conuenerunt, satellitio vndique in nauibus collocato, colloquium ad Misenum habitum, autor est Dio lib. 48. cum Cæsar & Antonius in continenti starent, Pompeius autem in aggere quodam mari circumfluo, non procul ab eis ad hoc ipsum congesto, & quo tutior esset, astante ipsi vniuersa classe, illis autem pedestribus copiis.

XVI. *Cōditiones pacis, in quas conuētum est.* IBI his conditionibus transactum est, vt pace terra marique reddita, negotiatiationes nusquam impedirentur; Pompeius ex omnibus Italiæ locis præsidia deduceret, nec amplius fugitiuos reciperet, neue naues suas in Italiæ littoribus stare permitteret; imperaret Siciliæ, Sardiniæ, Corsicæ, cæterisque quas tunc habebat insulis tot annis, in quot Antonio Cæsarique imperium prorogatum esset; mitteret Romano populo frumentum iam diu debitum, Peloponnesum quoque vltra dictas insulas acciperet, absens Consulatum per quemlibet amicorum gereret, & in Pontificum collegium ascriberetur. Conuentum etiam vt reditus nobilibus exulibus pateret, exceptis coniuratis iudicio publico damnatis: profugis bona erepta integre restituerentur, exceptis mobilibus, proscriptis vero quarta pars. Et seruis qui sub Pompeio militassent, libertas esset præmium; ingenuis vero post peracta stipendia, persoluerentur eadem præmia, quæ veteranis Cæsaris & Antonii. Hæ tum pacis leges fuere, quas conscriptas, obsignatasque, in vrbem misere asseruandas Vestalibus: eas nonnulla cum diuersitate apud Dionem reperies, lib. 48.

XVII. *Mutua conuiuia, simor periculum.* MOXQVE alteri alteros hospitio inuitarunt, quod sorti commissum est, prior

Pompeius sortitò sexireme ad aggerem appulsa excepit hospites; sequentibus diebus Cæsar & Antonius Pompeium, sed omnia erant metu ac diffidentia plena, omnia circunquaque armatis ad nutum paratis redundabant, conuiuæ ipsi sub veste pugionibus accincti erāt. Fertur Menodorus, dum in naui haberet Cæsarem & Antonium, Pompeium clam monuisse, vt patris fratrisque mortem data occasione vlcisceretur, & patris sibi adsciceret imperium. Cui Pompeius, vtinā inconsulto me id peregisset Menodorus; nam Menodoro periuro esse licet, Pompeio non licet. Hoc consilium Dio leuiter attingit, & Menæ tribuit. His transactis discesserunt, hic in Siciliam nauibus, illi ad vrbem terrestri itinere: plerique profugi, salutato apud Puteolos Pompeio, ad vrbem nauigarunt. Pacis nuncius, & quæcunque illi commoda erant coniuncta, summa lætitia vrbem, totamque Italiam affecit, vt illis trāseuntibus, tanquam seruatoribus, sacra fierent, ipsi ne vrbanis essent oneri, Vrbem noctu sunt ingressi.

XVIII. *Cæsar Galliam adit, Antonius Orientem. Reges regnaque pro arbitratu constituit.*

POSTHÆC Cæsar in Galliam nonnihil turbatam expeditionem fecit. Antonius ad bellum Parthicum profectus est. Eius autem actibus, tam præteritis, quam futuris SC. approbatis, rursum duces passim dimisit pro arbitratu suo, regesque constituit, Herodem Idumæorum & Samaritarum, Ponti Darium Pharnacis filium Mithridatis nepotem, Amyntam Pisidarum, Polemonem partis Ciliciæ, aliosq. aliarum gentium; certum tamen tributum pendere iussos. Cum autem Athenis hyemare constituisset, copias suas ita distribuit, vt pars vna in Parthyenos gentem Illyricam, alia in Dardanos, in Epirum altera, eius nutum præstolari iuberetur. His ita cōstitutis Athenis cum Octauia, ex qua iam filiolam susceperat teste Plutarcho, vt superiore anno Alexandriæ cum Cleopatra, hyemem in summo luxu transegit. Hæc fere Appianus hoc anno; quæ postrema regnum Herodis cum attingant, nos ad eum, resque Syriacas stylum conuertendum monent: historiam paulo altius repetitam ex Dione & Iosepho mutuabimur.

Appian.

l. 48. l. 14 c. 23. 24. & seq. vsque ad 28.

XIX. *Defectio Labieni ad Parthos, eiusq. causa.*

MISERAT Cassius Labienum, T. Labieni filiū, qui bello Pharsalico à Cæsare defecerat ad Pompeium, ad Orodem Parthorum regem ante pugnam Philippensem, vt inde auxilia euocaret; ibi aliquandiu commoratus est, quod rex nec Cassium iuuare vellet, nec auxilia ei negare auderet; nunciata autem clade, Labienus existimās aduersarios nemini veniā daturos, cum Parthis vitā degere instituit; vbi autē amores, & desidiam Antonii didicit, eiusque in Ægyptum profectionē; & Cæsaris in Italia cum Antonio fratre discidia, & in Sicilia cum Pōpeio, Parthis inferendi Romanis belli autor fuit, & Syriam, vicinasque ei regiones sibi subiugandi, eique bello se ducem obtulit, regi promittens, multas se prouincias per deditionem accepturum.

XX. *Cum iis Syriā occupat*

PERSVASVS Orodes filium ei Pacorum cum magnis copiis committit, cū quibus in Phœnicem irruit, præsidia in Syria ab Antonio relicta, deditione accepit; Saxā ducem in Syria ab Antonio constitutum, & Labieno adhærere nolentem, prælio congressum vicit, & in fugam compulsum, aliquanto post interfecit; Apameam, & Antiochiam occupauit, moxque mortuo Saxa tota Syria potitus est, excepta Tyro, quā Parthi, neque vi, quod classe carerent, neque suasione à Romanis abducere potuerunt. Reliqua omni Syria Pacorus accepta, in Palæstinam profectus Hyrcanū, qui tum præpositus à Romanis illi regioni imperabat, deposuit, fratremq. eius Aristobulum præfecit. Ita Dio, qui ex Iosepho corrigendus est. Aristobulus enim Roma dimissus à Cæsare, à Pompeianis veneno sublatus fuerat, eodem anno quo pugna Pharsalica commissa est, Vrbis Conditæ 705. quæ autem à Dione tanguntur, de Antigono eius filio accipienda sunt, quæ à Iosepho fusius narrantur, sunt autem huiusmodi.

XXI. *Res ab Antonio Antiochiæ gesta.*

CVM Antonius Antiochiam venisset apud Daphnem, centum è Iudæorum gēte venerunt ad eum, Phasaelum & Herodem accusaturi, sed eos Messala defendit. Vtrisque auditis, Antonius sciscitatus est ab Hyrcano, Herodis iam socero, vtra pars melius Rempublicam administraret. Qui cum respondisset pro iuuenibus, Antonius, qui eos iam familiariter diligebat, propter paternum hospitium, quo tempore cum Gabinio agebat, ambos tetrarchas constituit, & Iudæorum eis gubernacula commisit. Cumque Iudæi nihilominus non acquiescerent, sed maioribus etiam legationibus Tyri obstreperent, ab Antonio male mulctati sunt. Et hæc quidem proximo anno gesta sunt, Antonio in Ægyptum proficiscente.

XXII. *Antigonus Parthos sibi devincit.*

ALTERO deinde anno Syriam occupauerunt Pacorus regis filius, & Barzapharnes Parthorum satrapa, vt ait Iosephus, cum Antigonus Aristobuli filius mille talenta, & quingentas mulieres Parthis se daturum pollicitus est, si regnum ab Hyrcano in illum transferrent, & Herodem cum suis interficerent. Parthi asserturi regnũ Antigono, duxerunt versus Iudæam exercitum, Pacorus per maritima, Satrapa per mediterranea. (Dio tamẽ ait Parthos nullam classem secum habuisse, ideoq. neque Tyro potiri potuisse.) Antigonus cum multis Iudæorum Carmelum incolentibus Hierosolymam ingressi, regiam oppugnare cœperũt, propugnantibus, qui fratrum partes sequebantur. Cumque multæ in tumultu patrarẽtur cædes, Pacorus Parthorum dux cum paucis equitibus, rogante Antigono, in vrbem ingressus est, prætextu quidem seditionis compescendæ, re autem vera illi principatum astruere cupiens.

Vi Hierosolymam occupat.

XXIII. *Hyrcanus cum Phasaele à Partis in vincula coniecti. Herodes fugit Idumaeam versus.*

QVI postquam à Phasaëlo occurrẽte exceptus est hospitio, suasit ei, vt legatus iret ad Barzapharnem: quam ille legationem cum Hyrcano Pontifice Herode improbãte, obiit; sed illi à Parthis in vincula coniecti sunt; dum interim ducenti equites, quos Pacorus apud Herodem reliquerat, eum comprehendere, abductum ex regia conarentur: sed ille cognita fratris comprehensione, fugam nocturnam parat cum mulierib. & familia domestica, & armatorum, quos secum habebat, subsidio, cum quibus versus Idumæam properat, Massadam castelum petens: multisque in via periculis perfunctus contra Parthos ac Iudæos persequentes, Massadæ domesticos deposuit, & qui eos defenderent, fere 800. ipse ad Petram Arabiæ profectus est.

XXIV. *Parthi Hierosolymam diripiunt Antigonũ regem cõstituunt. Hyrcani iniuria Phasaeli mors.*

INTEREA Parthi vrbe potiti eam diripuerunt; sicque fugato Herode, acceptoque Hyrcano cum Phasaëlo vinctis Antigonus rex Iudæorum à Parthis cõstitutus est. Veritus autẽ ne populi fauore Hyrcanus restitueretur in regnum, ei auriculas amputauit, vt inhabilem pontificatui redderet. Phasaëlus autem, cum sibi propter vincula mortem inferre non posset, alliso ad saxum capite, vitam abrupit. Id facinus cum Iosephus prædicet, vt maxime admirandum propter animi magnitudinem, ostendit profano se Ethnicorum spiritu plenum, sui ipsius mortem tanquam generosum facinus admirantium; cum id legi diuinæ, cuius ipse sacerdotem se profitebatur, certissimum sit aduersari. Cæterum non dissimulabo, pleraque in hac tota Iosephi narratione, si non falso, parum certe probabiliter narrari, vt facile quiuis intelliget, quem non piguerit c. 25. libri 14. expendere, & cum l. 1. de bel. c. 11. conferre.

XXV. *Herodes Arabiam, inde Aegyptum, ac Romam petit.*

HÆC dum in vrbe fiunt, Herodes, qui fratris adhuc mortem ignorabat, tum illius redimendi, tum præsidii inueniendi gratia, Malchum regẽ Arabum adit, multis iam suis beneficiis obligatum: sed ille metum Parthorum excusans, finibus eum suis iubet excedere. Is Ægyptum versus iter intẽdit: in itinere cognita fratris morte, Pelusium venit, indeque magistratibus deducentibus Alexãdriam peruenit; vbi à Cleopatra, ait Iosephus, detinebatur: quæ tamen efficere non potuit, ne Romam properaret, licet hyberno tẽpore, & parum tranquillis, ut nunciabatur, Italiæ rebus. Parum tranquillas tum res Italiæ fuisse verissimum est, vt docet tota huius anni narratio, hyberno autem tempore nauigasse in Italiam, verum esse non potest, etsi idem etiam affirmet l. 1. de bello c. 11. — *Vide Gori. l. 4. c. 8. & 9.*

XXVI. *Quod profectionis tẽpus.*

NAM Iosephus ipse paulo ante festi Pentecostes meminit, ex quo vix paucos menses, ne dicã dies, res ab eo tempore gestæ postulant. Deinde vel hyemem intelligit, quam transegit Antonius cum Cleopatra, vel antecedentem, vel sequentem. Non antecedentem, quam Cæsar & Antonius Philippis, vel in Macedonia, peracto Philippensi bello, egerunt; nã tunc Herodis in vrbem appulsus non caderet in consulatum Domitii & Pollionis, vt ipse vult, sed L. Antonii & Seruilii Isaurici. Non hyemem, quam Antonius egit Alexandriæ: frustra enim ad Antonium Romã proficisceretur, si eum Alexandriæ reperire potuisset, vnde non nisi vere ineunte profectus est, vt scribit Appianus l. 5. & ab eo quod quærebat obtinere potuisset: sicut antea tetrarchiam, & regnum Põti Darius, Amyntas Pisidarum, Polemo partis Ciliciæ, & alii aliarum gentium obtinuerant, pro Antonii arbitratu, vt ex Appiano diximus; satis quippe obsequentem habebat Senatum, qui præterita futuraque eius acta confirmarat, eumq. nõ solum Senatus, sed Cæsar ipse, non obstantibus tot legionibus, formidabat. Quod si Herodis profectionem in alteram hyemem seq. differamus, certe Antonium Athenis reperisset: ibi enim proximam cum Octauia traduxit hyemem, nec Coss. quibus regem declaratum fuisse dicit, conuenirent.

XXVII. *Videri sub Autumnum.*

SVB autumnum potius profectum oportet, & tempestate iactatum, quam Iosephus refert, ex qua leuiter collegerit Herodem hyeme nauigasse. Ait enim soluentem Alexandria, versus Pamphyliam graui tempestate conflictatum, ægre in Rhodum euasisse, iactura facta sarcinarũ. Nam æstiuis mensibus etiam tempestates contingunt, vt hoc ipso tempore Cæsari contigisse testatur Appianus libro quinto. Quod ergo de hyeme dicit Iosephus; de illa appropinquante intelligendum est, cum Cæsar & Antonius adhuc in vrbe essent. Hæc de profectione Herodis accuratius notare voluimus, quod vir diligentissimus Torniellus, anno mundi 4014. num. 7. Iosephum bona fide secutus, existimarit hyeme profectum, indeque infert eundem Herodem sub æstatem, & sub finem primi anni Olympici regem fuisse declaratum: quod si illi concesserimus, dicendũ omnino erit non esse declaratum; regem Caluino & Pollione Coss. finis quippe anni primi Olympiadis 185. cadit in medium Consulatum L. Marcii & C. Caluisij, qui proximo anno Consulatum gesserunt.

XXVIII. *Romæ Antonio res suas exponit.*

ADDIT Iosephus Herodem apud Rhodios amicorum ope triremen instruxisse, & Brundusium appulisse. Gorionides scribit eum Anconam esse delatum, indeque à Cæsaris præfecto, equis virisque instructum, ac Romam honorifice deductum. Romæ autem Iosephus ait, ante omnes Antonio enarrasse, quæ sibi in Iudæa contigissent, quæ fratri, quæ Hyrcano Pontifici, quæ Antigonum Parthorum ope fortuna extulisset, se autem abiecisset. Et videlicet motus adhibuit quos & cladis præteritæ, & imminentis spei magnitudo suggerebant.

Ea narratio cum Antonii commiserationem erga Herodem excitasset, accedente etiam hospitii paterni memoria, & in primis pollicitatione pecuniæ, si eius ope rex fieret, & odio Antigoni, tanquam hominis turbulenti, ac Romanis inimici, factus est in Herodem propensior. Cæsar quoq; partim propter Antipatri militiam, in Ægypto cum patre ipsius toleratam, & hospitii ius, ac reliquam beneuolentiam, partim vt Antonio gratificaretur, quem valde studiosum sciebat Herodis, ad conatus eius promouendos erat paratus.

XXIX. *In Senatu rex declaratur.*

ITAQVE conuocato Senatu Messala, ac deinde Atratinus, productum Herodem commendarunt, commemoratis, tam patris eius, quam ipsius in Romanos beneficiis, ac beneuolentia. Antigonum vero tum ob vetera crimina accusarũt, tum quod recens contemptis Romanis, à Parthis accepisset imperium. Cum Antonius quoque Senatum docuisset conducere ad Parthicum bellum, quod erat in manibus, Herodem regnare, hostis declaratus est Antigonus, Herodi regis nomen omnium suffragiis delatum est. Gorionides ait impositam Herodi coronam regiam, cũ festo tubarum sonitu, variisque populi acclamationibus. Quo insignius, ait Iosephus, fuit Antonii erga illum studium, quia præter ipsius spem regnum ei parauit. Nunquam enim putabat Romanos hoc sibi cõcessuros; solitos hunc honorem regio seruare generi. At quomodo non putabat, aut sperabat Herodes se regnum consecuturum, cum ea de causa Romam nauigasset, & Antonio pecunias pollicitus esset, si rex fieret? & is cum Cæsare, Romæ, atque adeo in toto orbe Romano, possent omnia, eisque Senatus omnibus in rebus famularetur, eorum facta omnia, præterita, futuraque comprobaret?

XXX. *Ab Augusto & Antonio honoratur, & fœdus init cum Romanis.*

CÆTERVM dimisso Senatu Antonius & Cæsar medium habentes Herodem exiuerunt, Consulibus, cæterisque magistratibus deducentibus, ascenderuntque in Capitolium sacra ibi facturi, & Senatusconsultũ deposituri. Et nouus rex primo regni sui die conuiuio exceptus est ab Antonio: idemque habet Gorionides. Ingressi sunt, ait, domum Antonii, instruxitque eis Antonius conuiuium grande, & inuitauit Augustum, Senatum, & cunctos seniores Romanos. Comedentes & bibentes plurimum congratulati sunt Herodi, quod esset rex coronatus, & signantes diem illum pro initio regni Herodis percusserunt cum eo fœdus, & exarauerũt verba fœderis in tabula ænea, posueruntque eam in Capitol. Sic Herodes regium fastigium adeptus est Olymp. 184. C. Domitio Caluino iterum, & C. Asinio Pollione Coss. intraque septimum diem ex Italia profectus est.

l. 5. c. 10.

XXXI. *Ratio temporis regni Herodis ineunti.*

HÆC fere Iosephus, à quo recte quidem Consules notantur, non autem Olympias. Cum enim sub finem anni, ante quam Anton. & Cæsar ex Vrbe proficiscerẽtur hæc facta sint, vt constat ex Appiano, & iis quæ paulo ante de eius prófectione

ex Ægypto diximus, certe 185. Olympiadem inchoatam oportet affirmare. Ideoque hos Consules, cum anno primo Olympiadis centesimæoctogesimæ quintæ copulat Eusebius in Chronico Græco; & recentiores Temporarius, Onufrius, Cuspinianus, Caluisius, Dekerius, annot. 2. in suas tabulas, in primisque purpuratorum doctissimus Baronius in Apparatu n. 113. Scal. lib. 5. de emend. c. de initio Herodis magni, vbi de anno 6. Iuliano consentit. Nec recte refutat Baronium Torniel. quasi male supponentem Consulatum Domitii & Pollionis cœpisse Calendis Ianuar. cum adhuc media pars vltimi anni Olympiadis centesimæ octogesimæ quartæ agebatur, & Consulatum gessisse altera media parte primi anni Olympiaci. Rectissime quippe id ponit Illustriss. Baron. Nam cum hoc esset ordinarium, docendum erat aliter hoc anno se rem habuisse, quod probari non potest. Nam quod attinet ad initium Consulatus istius, nos supra ex Appiano, & Dione docuimus, Perusiam initio anni captam, idque Domitio & Pollione Coss. De ipsorum vero Consulatu ad finem anni protracto, audi Dionem de his ipsis Coss. agentem. *Interea temporis, etsi in exitu erat annus, abrogato Prætoribus & Coss. magistratu, alios iis suffecerunt, nihil curantes, quod ii paucos dies essent cum ea dignitate futuri.* Sic ipse; sed virum optimum nimius zelus defendendi triginta septem annos Iosephi deduxit in fraudem.

Defenditur Baronii chronologia — l. cit. n. 8.

XXXII. *Regnum Herodis sub finem anni huius inchoatum. Antigonus eius familiam vexat.*

Dicamvs igitur hoc anno inchoatum regnum Herodis, aut si mauis regnandi ius ab eo Romæ acquisitum, cum ageret ætatis annum trigesimum quartum, tot enim à Consulatu L. Gellii Publicolæ, & Cornelii Lentuli enumerantur, qui cadit in an. Vrb. C. 681. vt supra quoque docuimus, dum de eius præfectura Galilææ ageremus, V.C. 707. Est autem hic annus, ita dicendus primus Herodis, vt inchoatus tantum intelligatur. Nam pene totus ad sequentem annum pertinet, sicut de Octauiani etiam annis ante monuimus.

Toto autem tempore absentiæ Herodis, inquit Iosephus, *Antigonus familiam eius oppugnabat in Massada, abundantem quidem cætero commeatu, sed laborantem aquarum inopia, ita vt hac de causa Iosephus frater cum ducentis familiaribus ad Arabas inde fugere decreuerit; audierant enim Malchum iam pœnitere, quod parum officiosus in Herodem fuisset. Id consilium mutauit, imbre noctu de cœlo demisso. Cisternis enim aqua repletis, non amplius fuga opus habuit: sed haud secus, quam diuina ope hac difficultate leuati, magno animo excurrebant, & conferentes manus cum Antigonianis, modo aperte, modo clam multos trucidabant.* Gor. ait laboratum siti propter aquæductum à Ciuitate abductum opera Antigoni. — l. 14. c. 26. — l. 5. c. 10.

XXXIII. *Res à Ventidio in Parthos gesta.*

Interea autem Ventidius, quem Antonius ad reprimendos Parthorum impetus præmiserat, dum ipse expeditionem parat, rem præclare gessit cõtra Parthos & Labienum, de subacta Syria & Cilicia exultantem, & Parthici imperatoris cognomen vsurpantem, vt notauit Dio l. 48. Prælio enim contra eos congressus, victor euasit, cæso Labieno, & Phraate præstantissimo è regis Orodis ducibus: idq. nuncium delatum est ad Antonium Athenis hyemantem, vt ait Appia. in Parthicis. Quam ob rem postea Antonio Romæ supplicationes decretæ sunt, quod eam Ventidius non proprio imperio, sed auspiciis Antonii, à quo missus erat, gessisset, vt est in Dione; qui fusius rem ab eo gestam narrat. Necopinantem scilicet Labienũ Ventidii exercitu oppressum, cum Parthi abessent, & fugientem vsque ad Taurum montem persecutum, ibi complures dies vtrunque mansisse, dum Labienus Parthos, Ventidius suas copias expectat.

XXXIV. *Pugna, & victoria Ventidii.*

Cvm vtrique venissent, Ventidius, qui Parthorum equitatum metuebat, castra in edito loco posuit, quem superbe aggressi Parthi, Romanis è superiore loco irruentibus, fusi fugatique plurimis occisis in Ciliciam profugere. Inde ad castra expugnãda progressus Vẽtidius, vbi in iis Labienum reperit, substitit; sed is videns suos fuga barbarorum perterrefactos, veste mutata noctu effugit, plerisque de eius exercitu cæsis, aliis ad Ventidium transeuntibus. Ipse aliquanto post à Demetrio Cæsaris liberto indagatus, ac captus est. Ventidius Ciliciam recepit, & ad montẽ Amanum Pharnapatem Pacori legatum, cum multis aliis occidit, occisum quoque Pacorum ipsum, autor est Velleius l. 2. & Iustin. l. 42. Appian. in Parthicis, & Plutar. in Anton. sed id in altera pugna posterius contigit. Indeque Syriam recepit, citra prælium, & multam pecuniam ab Antigono, Malcho Nabathæo, siue Arabe, & Antiocho exegit, quod Pacorum auxilio iuuissent. Sic Dio.

At Iosephus rem alio trahit: ait enim Ventidium Parthis expulsis in Iudæã venisse, quasi laturum auxilium Iosepho fratri Herodis, Massadam contra Antigonum propugnantis, cum tamen reuera venisset, vt pecuniam ab Antigono extorqueret: qui cum à se, & à Hierosolymitana oppugnatione, pecuniarum largitione repulit: hoc enim maxime telo Romani, hoc tempore vincebantur. Scribit Gorionides, Herodem hoc tempore in Syriam cum Antonio classe venisse, alterum contra Pacorum regẽ Persarum (Persas enim pro Parthis semper vsurpat, & sæpe Eutrop. l. 7.) alterum cõtra Antigonum regem Iudæorum; & Antonium Antiochiam, Herodem Ptolemaidem appulisse. quod mirum est nõ solum ab Appiano, Dione, & Plutarcho, sed Iosepho etiam prætermissum. Et quamuis fieri possit, vt Athenas vsque simul ambo nauigarint, indeque digressus Herodes, tum aliquas copias ab Antonio acceperit, tum etiam comitem habuerit Gellium, quem ille ad Ventidium & Silonem legauit, cum mandatis vt Herodem in suum regnum reducerent, vt scribit Iosephus: satis tamen constat, nec Antonium tam cito in Syriam, nisi ad breue tempus nauigasse; qui post transactam Athenis hyemem breui in Italiam regressus sit, vti ex Appiano dicemus; nec Herodem in Græcia substitisse, qui sciret totam familiam suam in arce Massada ab Antigono obsessam, atque in summo periculo constitutam.

l. 5. c. 10. — *XXXV. Finis in Iudæam aduentus.* — *Et Herodis cum Antonio in Syriam.* — *l. 14. c. 27.*

HERODES igitur ex Italia reuersus Ptolemaidem appulit, vt ait Iosephus, collectisque non mediocribus copiis, tum ex conductitio, tum ex suæ gentis milite, properabat per Galilæam contra Antigonum, Ventidii, ac Silonis ope ex Antonii mandato subnixus, quamuis Ventidius tunc forte distinebatur componendis ciuitatum tumultibus, quos irruptio Parthorum excitarat. Silo vero in Iudæa erat, sed pecunia corruptus ab Antigono: erat Silo vnus de Ventidii ducibus, quem Dio lib. 48. Vpedium cognominat, Gorionides autem Pardelium.

l. 14. c. 27. — *XXXVI. Herodes copias cogit contra Antigonum.*

Nihilominus Herodes progrediebatur cum magnis copiis, ex Galilæa maxime collectis; ad quem etiam plerique vndique confluebant, ob spem quam de confirmato iam rege cõceperant. Et quoniam in Massadam iter à Ioppitis obstruebatur, ne quam hostilem munitionem à tergo relinqueret, Ioppem primum occupauit.

XXXVII. Obsidente Hierosolymis Antigonum.

ANTIGONVS autem obsidione soluta, Hierosolymam se contulit, locis aliquot Herodi structis insidiis, quibus ille vitatis, aut superatis, deinde receptis è Massada domesticis, & capto Ressa castello, cũ Silone petebat Hierosolyma. Cũque ad occidẽtalem vrbis partem castra posuisset, caduceatorem circa mœnia proclamare iussit, se bono publico venisse, & ad salutem vrbis, acceptarum iniuriarum memoriam depositurum. Antigonus contra ad Silonem, ac Romanos sermone conuerso, iniquum eos facere dicebat, qui Herodi regnum astruant, homini priuato, & Idumæo, hoc est semiiudæo; cum id more gentis, generis successioni debeatur. Et cum Silo, qui pecuniis erat corruptus, inopiam commeatus causaretur, vt occasionem sumeret deserendæ obsidionis, dedit operam Herodes, vt exercitus rebus omnibus abundaret, coactis Hiericunte commeatibus. Apparet nihilominus solutam fuisse obsidionem.

XXXVIII. Alia hoc anno in Iudæa gesta ab Herode.

NAM Rex Hiericunte reuersus, Romanum exercitum hybernatum in recens deditas regiones dimisit, Idumæam, Galilæam, & Samariam. Quin & Antigonus captans Antonii gratiam, partem eorum Lyddæ hyemare permisit. Herodes autẽ non statim quieuit, sed Idumæam duobus millibus peditum, & 400. equitibus, misso etiam fratre suo Iosepho, communiuit. Ipse in Samariam profectus, & deposita ibi matre, aliisque cognatis, quos è Massada perduxerat, in Galilæam duxit, expugnaturus quædam loca ab Antigono insessa præsidiis, vbi re bene gesta, numeratis viritim 150. drachmis militem ad hyberna dimisit.

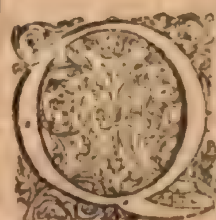
id est 26. lib. Tur. cum ½.

ANNUS MUNDI 4015. SEXTÆ ÆTATIS 500. IMPERII ROM. 10. OCTAVIANI ET TRIUMVIRATUS 5. HYRCANI PONTIFICIS 37. PRÆSIDE SYRIAE M. ANTONIO. REGNI HERODIS 2. ÆTATIS 34. CLEOPATRAE 12. OLYMPIADIS CLXXXV. AN. 2. URBIS CONDITAE 714. COSS. L. MARCIO CENSORINO, & C. CALVISIO SABINO. BELLI CIVILIS 11. SICULI 2. ANNUS IULIANUS 7.

ANNUS ANTE CHRISTUM 38.

I. *Quies aliqua Romæ, & geminus triumphus.*

QVIES hoc anno populo Romano futura videbatur à bellis ciuilibus, pace inter Triumuiros reconciliata, & cum Sex. Pompeio constituta, erantque diuturnæ calamitates in lætitiam & triumphum versæ: duos quippe hoc anno triumphos suggerunt Capitolinæ tabulæ, alterum L. Marcii Censorini Consulis, primo die Consulatus sui, (sicut nuper Dolabella, & pridem Marius,) de Macedonia triumphantis; alterum Asinii Pollionis Proconsulis, qui de Parthineis Illyrici populis 7. Calend. Nouemb. legitur triumphasse. Eius tamen triumphum Dalmaticum appellat Horatius, propter Salonas Dalmatiæ ciuitatem bello captam.

Insigne mœstis præsidium reis,
Et consulenti Pollio Curiæ;
Cui laurus æternos honores
Dalmatico peperit triumpho.

Dio libro quadragesimo octauo victos ait à Pollione Epidaurios; ibique bellicos motus aliquot præliis compressos. Lætitiam auxit Iulia filia Augusti hoc anno nata, [a] quæ postea Marcello nupsit, deinde Agrippæ, postremo Imperatori Tiberio, vt suis dicetur locis. a Dio l. 48.

II. *Siculum bellum renouatur.* VERUM Siculum bellum contra Pompeium cito renouatum est. Erat in pactis conuentis, vt Peloponnesus Pompeio traderetur: Antonius autem cum in Græcia hyemaret, vt quam maxime debilem prouinciam illi redderet, vrbes affligebat, & Athenis Bacchum se, siue Dionysium appellari voluit, cui Athenienses ad adulationem nati, inter reliquos honores ei Mineruam desponderunt; ille probare se id matrimonium dixit, sed dotis nomine quadragies sestertiûm exegit, id est ducenta millia lib. Turon.

Antonius Bacchus Athenis. Belli causa.

Verum Appianus, qui hoc bellum exactius est persecutus, ait Peloponnesum ab Antonio promissam Pompeio ea lege, vt expectaret, dum illi debita soluerent, aut ipse se eorum debitis oneraret. Quod ægrè ferens Pompeius, qui debita sibi cum prouincia data volebat, bellum clam per piratas inceptabat, & ad grauius bellum apparatum faciebat: vt cum nondum satis remedii vrbanæ fami allatum esset, vulgo iactaretur, hac pace, non malorum finem inuentum, sed quartum tyrannidi socium additum.

III. *Præuiæ querela, & belli apparatus.* ITAQUE res in bellum propendebant, & Cæsar captos aliquot piratas torsit, qui fassi sunt se à Pompeio submissos, quod Cæsar populo euulgauit, & ipsi Pompeio per literas significauit; ille se prius excusato, de Peloponneso querebatur. Sic totus hic annus in suspicionibus, querelis, bellique apparatibus consumptus est. Lepidus etiam ex Africa accersitus est, sed ille non statim paruit, inquit Dio. [b] Cæsar quoque Antonium Athenis euocauit Brundusium ad certam diem, vt de hoc bello cum eo consilia conferret, simulque naues longas Rauenna, exercitum è

b l. 48. p. 385. gr. lat.

VENTIDIVS PARTHOS DOMAT.

Gallia, cæterumque apparatum propere acciuit Brundusium, & Puteolos, Siciliam ab vtroque latere inuasurus, si idem Antonio videretur. Qui venit quidem ad præstitutam diem, sed absente Cæsare regressus est, siue id bellum contra fœdera improbans, siue Cæsaris apparatum metuens, qui eo cum paucis aduenisset, semper enim ambo inter se suspecti fuerunt, propter imperandi cupiditatem. Nec plura, vt arbitror hoc anno gesta, circa bellum Siculum.

IV. *Parthi rursum in Syria vincuntur.*

DVM autem Antonius circa Italiam ac Græciam moras trahit, Pacorum regis Parthorum filium, cum magnis eorum copiis rursus in Syriam irruentem, Ventidius fudit in agro Cyrestico, qui scilicet ad Cyrum vrbem Syriæ pertinet, quam dicuntur Iudæi condidisse in honorem Cyri, à quo soluta fuerat eorum captiuitas. Ibi strages ingens est edita, & inter primos Pacorus cecidit; rursumque Parthi à clade sub Crasso accepta, intra Mediam, & Mesopotamiam repressi sunt, tribus deinceps victi præliis; quos Ventidius amplius persequi noluit, inuidiam Antonii veritus. Cæterum ciuitates quæ desciuerant recipiebat, & Antiochum Commagenum oppugnabat inclusum Samosatis. Quem pollicentem mille talenta, & facturum se imperata Antonii, iussit ad eum legatos mittere; iam enim non longe aberat, vt ab ipso pacem acciperet, & Antonius aliquid egisse videretur.

V. *Antiochus Comagenus Samosatis obsessus.*

SED cum diu duraret oppugnatio, obsessi ex desperatione pacis ad fortitudinem versi sunt, & acriter resistentes, Antonium trecentis talentis contentum esse coëgerunt: qui constitutis aliquantulum rebus Syriæ, Athenas rediit, honoratoque vt merebatur Ventidio, eum Romam ad triumphum misit, quem anno seq. consecutus reperitur in fastis. Hæc Appianus ex Plut. in Anton. Verum ipsa deditio loci, quam vterque diu protractā dicit, post discessum Ventidii facta videtur. Iosephus hoc quoque anno Ventidium in Syria detinet, & auxilia Herodi duarum legionum, cum mille equitibus mittentem inducit; & potuit aliquanto tardius abisse in Italiam, qui extremo tantum Nouembri triumphauit, & interim Herodi opem tulisse.

VI. *Herodes latrones expugnat.* *Et Antonium adit.*

PERGEBAT porro hoc anno Herodes iter sibi ad Regni Iudaici possessionem munire. Itaque Silonis opera vsus, contra latrones in speluncis degentes militem duxit, eisque expugnatis, nouis auxiliis ab Antonio acceptis, duce quodam Machæra. Is cum male se gereret, nec pauciora Herodi quam Antonio damna inferret, exacerbatus Herodes, statuit ad Antonium proficisci, & querelas ad ipsum deferre. Verum Machæræ flexus precibus, eique reconciliatus, fratrem cum eo Iosephum reliquit, cum mandatis ne prælio contra Antigonum se absente decerneret. Ipse interea properauit ad Antonium oppugnantem Samosatam, ad Euphratem fluuium sitam, ducens auxiliares tam pedites quam equites. Cumque multos Antiochiæ reperisset, qui cupientes adire Antonium, non audebant se committere itineri, propter barbaros vias obsidentes, se illis ducem præbuit; barbarisque semel iterumque superatis, ad Antonium peruenit; ab eoque multo cum honore, & laude fortitudinis exceptus est.

VII. *Belli Comageni finis.* *Antonius Cleopatrā in Syriam accersit, eique dat prouincias totas.* *Duos ex ea liberos suscipit.*

ANTIOCHO autem paulo post id castrum dedente, & hoc pacto finito bello, Sosio prouinciam Antonius, cum exercitu tradidit, commendatóque ei Herodis negotio, in Ægyptum ipse profectus est. Appianus tamen Athenas rediisse tradit; sed vtrique repugnans Plutarchus in Antonio ait, eum Cleopatram in Syriam, puta Antiochiam, accersisse per Fonteium Capitonem, eique, vt venit, immensa dona elargitum esse. Phœniciam scilicet, Cœlesyriam, Cyprum, magnam Ciliciæ partem; adhæc Iudææ regionem, quæ balsamum gignit, & Arabiæ Nabathææ quantum ad Oceanum vergit. Iactans imperii Romani magnitudinem, non ex iis quæ caperent; sed ex iis quæ donarent agnosci posse. Id autem donum videtur ei elargitus, quod geminos ex illa vno partu liberos suscepisset, filium quem vocauit Alexandrum, & filiam, cui Cleopatræ nomen dedit; filio autem addidit cognomen Solis, filiæ Lunæ

VIII. *Mors Iosephi fratris Herodis.*

CÆTERVM Herodem quoque arbitror, cum Antonio Antiochiam venisse; cum iam duas legiones in Iudæam præmisisset Sosius, ibi hyematuras, & primo quoque tempore contra Antigonum pugnaturas. Cum autem apud Daphnem Antiochiæ suburbium esset, nuncium de casu fratris accepit. Is immemor mandatorum fratris, ad Hiericuntem profectus, ab hostibus circumuentus occubuit,

amissis sex cohortibus. Antigonus Iosepho præcidit caput, 50. talentis à Pherora fratre redimendum; quo facto Galilæi à suis præfectis deficientes, factionem Herodis in lacum demersam necauerunt, multáque apud Iudæam hostiliter perturbata sunt.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4015.

I. N. II. Hoc bellum Dio libro quadragesimo octauo ad sequentes Coss. refert, nec in reliqua narratione cum Appiano plane consentit; Sigonius an. Vrb. Cond. 717. ad Dionem accedit. Verum alia est Appiani sententia: nisi enim in hunc annum referas, non potest ex Græcia, Athenisque Antonius Tarentum reuocari. Sequenti enim anno in Syria videtur substitisse, eoque Cleopatram euocasse, vt significat Plutarchus. Verum Appianus in Parthicis diserte ait eum rebus Syriæ cópositis, Athenas rediisse. Itaque satius est hoc totum bellum in annum sequentem differre. Hunc autem impendere in occultis, piraticisque excursionibus. Videndus Appianus p. 716. 717. l. 5.

ANNVS MVNDI 4016. SEXTÆ ÆTATIS 501.

HYRCANI II. PONTIF. 38. IMPERII ROM. 11. OCTAVIANI, ET TRIVMVIRATVS 6. REGN HERODIS 3. ÆT. 35. PRÆSIDE SYRIÆ M. ANT. TRIVMVIRO. CLEOPAT. 13. OLYMP. 185. AN. 3. VRBIS COND. 715. COSS. APPIO CLAVDIO PVLCHRO, ET C. NORBANO FLACCO. BELLI CIVILIS 12. AN. IVLIAN. 8. SICVLI 3.

ANNVS ANTE CHRISTVM 37.

I. *Ratio temporis belli Siculi.*

BELLVM Siculum superiore anno dissimulanter, occultéque, quasi quibusdam velitationibus inchoatum, & vtraque ex parte non segniter apparatum, hoc anno palam erupit, gestumque est hostibus gemino prælio nauali concurrentibus; Ita tamen vt vtrobique victoria in Pompeium propensior, quam in Cæsarem fuerit; pro Pompeio modo virtute, modo tempestate pugnante. Cæterum in hunc annũ hoc bellum cadere docet Dio, qui perspicue ad hos Coss. id refert; docet & Appianus, qui hoc bellum in id tempus refert, quo prius quinquennium Triumuiratus ad exitum vergebat. Est autem hic quintus annus Triumuiratus, sextusque sub anni finem tantum modo inchoatur.

II. *Defectio Menodori ad Cæsarē.* CVM bellum Siculum vtrimque maximo studio, atque opere pararetur, non leue momentum rebus Cæsaris attulit Menodorus Pompeii libertus, cum eum inuisum Pópeio nobiles Romani, inuidia stimulante, reddidissent. Ad Cæsarem enim cum classis parte defecit, in qua tres legiones, multique eius amici militabant, simulque ei Sardiniam & Corsicam tradidit. Cæsar eum benigne exceptum è liberto ingenuum fecit, & classi quam adduxerat præfectum, Caluisio classis præfecto, vt legatum subiecit.

Dat bello initium.

Vt satis sibi paratus visus est nauigauit in Siciliam, ipse Tarento mouens, Caluisius autem Sabinus & Menodorus ab Etruria; exercitus quoque terrestri itinere Rhegium petiit omnibus accelerantibus.

Nec prius Pompeius sensit transfugisse Menodorum, quam aduentante Cæsare.

III. *Pugna navalis prior.*

Itaqve vtrimque imminente hostium classe, ipse Messanæ expectauit Cæsarem; Caluisio autem Sabino Proconsuli, & Menodoro opposuit, cum magna classe Menecratem libertum, Menodoro (eum Dio Menam vocat, sicut & Velleius) infensissimum: à quibus ancipiti quidem marte vtrimque pugnatum est, & licet mortuo Menecrate, Pompeianorum tamen potiores partes fuere.

Pompeius in Cæsarem impetum facit.

Altera ex parte Cæsar Rhegii erat, cum classe instructissima, quem amici hortabantur, vt Pompeium, cum solis 40. nauibus deprehensum inuaderet; quod ille recusauit Caluisium expectans, cuius vt detrimentum accepit, obuiam illi per fretum venit; cuius maiori parte enauigata, & iam Syllæis scopulis appropinquante, in eum Pompeius Messana progressus impetum fecit, modo postremas naues, modo primas fatigans incursibus, Cæsare prælium in freto non admittente, iubenteque, vt omnes se ad littus reciperent, & in salo starent in anchoris; arcerentque è prora si quis inuaderet.

IV. *Et in littore affligit.*

Demochare vero, quem Menecrati substituerat Pompeius, binis nauibus in singulas inuehente, perturbatæ iam, & in saxa impingebant, & inter se collidebantur, replebanturque mari, & per ignauiam peribant, hoste crebro in illas incursante. Cæsar hoc rerum statu è naui in saxa desiliit, enatantes excipiens; Cum aliquot eius duces se ipsi exhortati ne inulti perirent, iniussu Imperatoris abruptis anchoralibus in altum eucti, cum hoste congressi sunt, & Democharis Prætoriam insigni audacia iuuaserunt, Demochare in aliam nauem exiliente.

Quem tempestas quoq; diuexat.

Interea Pompeiani Caluisium & Menodorum aduentantes conspicati, ne fessi contra recentes tenebris imminentibus pugnare cogerentur, retrocesserunt, Cæsarianis, qui eos non animaduerterant, tota nocte cum saxis marique luctantibus, iis autem qui in terra, cum fame, rerumque omnium penuria; donec casu superueniens decima tertia legio Imperatorem quoquo modo refecit. Prima luce Caluisius & Menodorus ad socios se adiunxerunt, tota die ac nocte insequenti miserandum in modum vento, fluctibus, æstuque iactati, naufragii, damnorumque ingentium participes fuerunt, tantaque tempestate afflicti sunt, quantam nullam indigenæ meminissent: donec appetente iam die remisit ventus, ortoque sole in vniuersum elanguit.

V. *Cæsar prudenter prospicit rebus suis.*

Cæsar maiore parte nauium virorumque amissa, Vibonem eadem nocte per mõtes properauit, dimissisque vndique ad amicos nunciis, vt sibi præsto essent, ne vt fit in rebus aduersis, aliquot nouæ in eum exorirentur insidiæ, copias quas circa se habuit, per Italiæ littora dimisit, timens ne hac victoria elatus Pompeius Italiã inuaderet. Sed is improuide atque inconsulte victoria vti nesciuit, & reliquias naufragiorum incolumes abire permisit, nec trepidantem Italiam variis in locis segnis inuasit, præsertim fame populum rursus vrgente, & bellum contra fœdera susceptum inclamante, nec quidquam pecuniarum, quibus maxime egebat Cæsar, suppeditante.

Pompeius victoria vti nescit.

VI. *Cæsar Antonium ad se allicit. Et reualescit ad bellum. Menodorus ad Pompeiũ redit.*

Cæsar autem ingeniosus & solers ad propria commoda, Mecenatem ad Antonium misit, vt eum ad belli societatem perduceret, quod si minus succederet, statuebat legiones onerariis in Siciliam transportare, ibique terrestri marte decernere. Cum his curis auxio nunciatur, Antonium societatem non recusare; Agrippam Aquitanos egregie vicisse, amicos, quasdamquę ciuitates, ei naues polliceri, atque fabricare. Quibus nunciis permotus in belli apparatum rursus incubuit. Interea Menodorus partim ingenii leuitate, partim perpetua sociorum obiurgatione victus, fortassis etiam clade Cæsaris incitatus, impetrata fide & venia, ad Pompeium iterum, cum septem nauibus transfugit, nihil sentiente classis præfecto Caluisio: quamobrem Cæsar ablatam ei perfecturam in Agrippam transtulit.

VII. *Antonij & Cæsaris simultas, & reconciliatio.*

Interea Antonius cum trecentis nauibus Tarentum appulit: nec tamen eius auxiliis Cæsar vti voluit, vel eum suspectum habens, vel illi victoriæ gloriam inuidens. Verum Antonius quamuis id ægre ferrens, quia tamen legionibus contra Parthos egebat, classem cupiebat, cum legionibus commutare, Octauiaque interueniente iterum conciliati, mutua inter se fiducia certauere. Antonius Cæsari 120. naues Tarentum continuo missas tradidit: Cæsar ei 20. millia legionariorum, ex Italia se missurum pollicitus est. Octauia fratrem donauit decem Phaselis trire-

mibus, Plut. habet 20. Myoparonas; Cæsar Octauiam mille selectis corporis custodibus, delectu eorum Antonio permisso. Verum Cæsar in annum sequentem expeditionem in Pompeium distulit. Plut. ait Cæsarem Siciliæ potiundæ ardore incitatum, confestim bello moliendo intendisse.

VIII. *Antonius in Oriente redit.* Antonivs in Parthos cursum intendit, Octauia relicta apud fratrem, cum communi filiola: vrgebat nimirum Cleopatra, quæ hominem dementauerat, seque illi vel belli comitem adiungere cupiebat. Sed quoniam Triumuiratus tempus, inquit Appianus, à Senatu præscriptum desinebat, prorogarunt sibi ipsis potestatem in aliud quinquennium, nihil morati plebis suffragia, neque Lepidi, qui erat in Africa, expectato consensu. Non enim dubitabant, illum omnia rata habiturum. Triumuiratus inchoatus fuerat 5. cal. Decembr. anni 710. Itaque sub finem huius anni septingentisimi decimi quinti finem accepturus erat; sed illi antequam digrederentur à se inuicem, mature eam sibi potestatem prorogarunt, deincepsque gesserunt. *Prorogatio Triumuiratus.* | ianya

IX. *Ventidii de Parthis triũphus.* Hoc anno P. Ventidius, quem M. Antonius de Parthis victorem, Romam ad triumphum dimiserat, magna omnium approbatione de eisdem triumphauit. Dio l. 49. scribit Ventidium ab Antonio, stimulante inuidia, officio suo deiectum, neque ipsius opera vltra vti voluisse. Gloriosum eius triumphum duo maxime reddiderunt; hostis nobilitas. Parthi enim ab eo primùm multis prælijs victi, magnisque cladibus affecti sunt, qui à Crassi clade, terrori semper nomini Romano fuerant; idque hoc fuit admirabilius, quod eadem die qua Crassus cladem acceperat, clades Parthis à Ventidio reposita est. Alterum admirationi fuit, quod is qui pridem, anno V.C. 664. in triumphum à Pompeio Strabone ductus fuerat, post annos 50. gloriosius eo ipso à quo triumphatus fuerat, triumphabat. Vide ea de re A. Gellium,[a] Valer. Max.[b] Plin.[c] præter Velleium, Dionem, Plutarchum, & Appianum. Triumphus hic ponitur in Fastis anno V. C. 715. 5. calen. Decembris, vbi scriptum est, eum de Tauro monte, in quo scilicet rem egregie gesserat, & Parthis triumphasse. | a l. 15. c. 4. b l. 6. c. 9. c l. 7. c. 43.

X. *Herodis expeditio ad vltionem fratris. Hostẽ vincit fugatq; Dei in Herodem prouidentia gemina.* Iam vero quod ad Iudæorum res huius anni pertinet, eas ex consequenti Iosephi narratione[d] petere possumus. Herodes enim fratris mortem vlturus, Antiochia digressus, ad mõtem Libanum accelerato itinere peruenit; & assumptis octingentis eius loci hominibus, ducens etiam vnam Romanam legionem, Ptolemaïdem petiit, vnde noctu profectus cum exercitu, per Galilæam progrediebatur. Ibi occurrentes hostes prælio vicit, & in castellum vnde eruptionem fecerant, compulit; superueniente autem ab Antonio legione altera, qui castellum tenebant territi, noctu id deseruerunt. Rex Hiericuntem progressus, cupiebat fratris mortem vlcisci; ibi diuinitus ereptus est, ne ruina triclinii, in quo fuerat conuiuatus, obrueretur: & insuper eiusdẽ Dei in eum benignitate, victoriam contra Pappum Antigoni ducem, ingenti hostium strage consecutus est, in eaque Pappi occisi caput truncatum, Pherotæ, in vltionem Iosephi fratris misit, quem ille sua manu interfecerat. | d l. 14. c. 27.

XI. *Rursum tertia.* Alteram nihilominus iterum expertus erga se Dei prouidentiam; quod cum eum domi tres milites nudum interficere potuissent, ex ea tamen domo sibi metuentes profugerint, Herode intacto relicto. His autem lector fidem adhibeat, qua Iosephum in huiusmodi narratione dignum esse crediderit. Eadem habet ex ipso Gorionides.[e] | e l. 5. c. 11. 12

Herodes obsidet Ierusalem. Inde autem moto exercitu Hierosolymam venit, & castra prope vrbem metatus est, anno tertio postquam Romæ declaratus Rex fuerat, sic Iosephus; cui vides consentire chronologiam nostram. Cæterum, vt ille sub finem anni, vti supra diximus, Romæ declaratus est Rex; ita & sub finem anni obsidionem inchoauit, quæ in sequentem annum protracta est. Nam ad quinque menses tenuit obsidio, vt ait Iosephus,[f] vel etiam sex, vt idem alibi[g] ait. Fuit porro expugnata tertio mense anni sequentis, vt ex eodem dicemus. Dum autẽ vrbs magna cura obsidetur, ipse Samariam profectus est, siue ducturus in vxorem filiam Alexandri, neptem Aristobuli, sibi iam desponsam,[h] siue illic hyematurus, dum copiæ vndique colliguntur. Mariamnem autem, quæ erat regii generis Assamonæorum, siue Machabæorum, ducebat, vt Antigono mortuo, quod proximo anno contigit, tanto aptior apud Iu- *Ducit Mariamnem.* | f l. 1. de bel. c. 13. g l. 6. c. 11. h l. 14. Ant. c. 27. & l. 1. de bel. c. 13.

dæos ad regnandum censeretur: qui tertium iam annum Romæ nomen regis erat consecutus.

SVB hæc tempora, neque enim annus distincte tradi potest, antequam Herodes Antipatri filius, Iudæorum regno potiretur, regnante in Ægypto Cleopatra, in Perside Casopare (quem quidam Pacorum Parthum putant, qui non solum dissimilitudine nominis & gentis; sed etiam officii differunt; neque enim Pacorus vnquam regnauit, ei quippe pater eius Orodes superuixit, vt in familia Parthorum docuimus) sub hæc inquam tempora Mathan sacerdos, cum ex Maria coniuge tres suscepisset filias, Mariam, quæ nupsit in Bethleem, & peperit Salomon obstetricem, Sobam, quæ in Bethleem genuit Elizabetham, matrem S. Ioannis Bapt. & Annam; Hæc hoc circiter anno nupsit in Galilæa, & peperit Beatissimam Virginem, vt tradidit S. Hippolytus Portuensis Episcopus, apud Niceph.[a] Et confirmatur ex traditione, quæ habet D. Annam ipsos 20. annos in sterilitate vixisse, ante quam Beatiss. Virginem pareret, quam Niceph. ex Euodio scribit anno 15. ætatis Christum Dominum peperisse.[b] — XII. *Ortus S. Annæ matris Beatissimæ virginis.*

a l. 2. c. 3.

b L. 2. c. 3.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4016.

I. N. VII.

Plut. ait Antonium delationibus quibusdam incensum in Cæsarem, in Italiam venisse, quasi cum eo bellum gesturum: amicitia vero redintegrata pactos fuisse inter se, vt duas legiones Antonio Cæsar ad bellum Parthicum daret, Antonius Cæsari naues rostratas centum.

ANNVS MVNDI 4017. SEXTÆ ÆTATIS 502.

HYRCANI II. PONTIF. 39. IMPERII ROM. 12. OCTAVIANI, ET TRIVMVIRATVS 7. REG. HERODIS 4. QVI ET I. A POSSESSIONE REGNI, SIVE CAPTIS HIEROSOLYMIS, ÆT. 36. PRÆSID. SYRIÆ M. ANT. TRIVMVIRO. CLEOPAT. 14. OLYMP. 185. AN. 4. VRBIS COND. 716. COSS. M. VIPSANIO AGRIPPA, ET L. CANINIO GALLO. BELLI CIVILIS 13. SICVLI 4. AN. IVLIAN. 9.

ANNVS ANTE CHRISTVM 36.

CIVILE bellum, quod in Sicilia gerebatur, hoc anno summo studio apparatum est, vt sequenti anno, si quo modo fieri posset, debellaretur. Dio enim extremo l. 48. de Cæsare agens, per vniuersam ferme Italiam, inquit, naues ædificabat, remiges primum ab amicis tanquam vltro conferentibus, deinde à reliquis etiam Senatoribus, equitibusque, & plebeiorum locupletibus accipiebat, militum delectus agebat, pecuniam ab omnibus ciuibus, sociis, subditisque, & intra, & extra Italiam, contrahebat. Nauibus parandis & colligendis, exercendisque remigibus, totus is cum sequenti annus est consumptus. Quod scilicet reliquum fuit anni præcedentis, à clade in Sicilia accepta, & totus præsens in quo Agrippa & Gallus Consules fuerunt. — I. *Cæsar bellū Siculum diligenter apparat.*

NAM subdit; Cæsar hæc, & reliqua omnia, quæ & in Italia, & in Gallia fiebant, inspiciebat, atque vti fierent mandabat, Agrippæ rei naualis apparandæ negotio dato. Nam in Gallia quoque rebellio facta erat, & Agrippam, Consul is tum erat — II. *Agrippa bene rem gerit in Gallia.*

IMPERII ROMANI AN. 12.

CAPTA AB HERODE HIERSOLYMA.

Fit Nauarchus Cæsaris.
Et triumphū omisit.

cum L. Gallo, contra eos Gallos qui defecerant bellum gerentem euocatum, & triumphi honore affectum, classi fabricandæ, exercendisque naualibus sociis, militibusque præfecerat. Igitur Agrippa triumpho omisso, (turpe enim putabat esse, si re à Cæsare infœliciter gesta, ipse exultaret,) omni studio in mandatum sibi munus incubuit, egregia statione naualibus ad Cumas præparata. Hæc ferme Dio l. 48. qui etiam 49. ait eodem anno nihil memoratu dignum in Syria à Romanis gestum esse; Nam Antonius, inquit, in Italiam eundo, & inde reuertendo totum annum exegit. Verum Dio sine vlla dubitatione decipitur; eius enim profectio in Italiam, reuersioque non ad hunc annum pertinet, sed ad præcedentem; vt ex Appiano, & rerum ipsarum ordine perspicuum est.

III. *Captam hoc anno Hierosolymam.*

CÆTERVM hoc ipso anno expugnatam à Romanis Hierosolymam, & Antigonum securi percussum, ex Iosepho mox referemus; quin & bellum hoc anno contra Parthos redintegratum, eodem autore Dione satis constat. De Iudaicis ergo rebus, hæc fere habet Iosephus.[a]

Herodis copiæ contra eam.

Peractis Herodis & Mariammes nuptiis, venit Sosius per Phœnicem, præmissis per mediteranea copiis: venit etiam Rex à Samaria, cum magna accessione copiarum, vt triginta circiter millia numerarentur, omnes autem confluebant ad Hierosolymorum mœnia, & assidebant Septentrionali vrbis lateri, ad vndecim legiones peditum, & sex equitum millia, præter auxiliares Syrorum copias. Præerant autem duo cum imperio, Sosius ab Antonio, & in Herodis auxilium, & Herodes pro se ipso, vt deiecto Antigono Populi Romani hoste, ipse regno ex SC. potiretur.

IV. *Iudæorum in propugnando diligentia.*

IVDÆI contra, multa cum fiducia pro Vrbe pugnabant, & crebris eruptionibus, aut prohibere commeatum, aut machinas igni corrumpere conabantur; verum abundante operarum frequentia, & fauente cœli temperie calida, erat enim æstas, tres aggeres excitati sunt, in quibus impositæ machinæ muros quatiebant, euertebantque, oppidanis ruinas impigre reparantibus, & cuniculis cuniculos eludentibus, & sub terra ipsa certantibus. Verum paulatim fames domare cœpit obsessos, quod hæc oppugnatio in annum sabbaticum incidisset. Imo sabbaticus annus in sequentem annum cadit. Quandoquidem, & Scriptura, & Iosepho ipso teste,[b] annus regni Græcorum 150. fuit sabbaticus, qui fuit annus Mundi 3892. ex quo necessario efficitur, vt quater millesimus decimus octauus, qui sequitur sit sabbaticus, ordine 205. Tot enim annorum septenaria ad primum annum Iosue reperiuntur.

V. *Expugnatio vrbis ex Iosepho.*

DENIQVE in mœnia Romanis certatim conuolantibus, primo secundoque muro captis, vrbs expugnata est, moxque omnia repleta sunt cædibus, Romanis longa oppugnatione exacerbatis, & Herodianis aduersam factionem funditus extirpare conantibus, nullo vel loci, vel ætatis discrimine. Antigonus descendit è turri, Sosioque ad genua procidit, qui nihil eius fortunam miseratus, Antigonam contemptim appellauit, & in vincula coniecit. Herodes cohibuit milites à templi adytis; rapinas quoque pecuniarum largitione redemit.

Et Gorionide.

De vrbis inuasione Gorionides;[c] Post hæc factum est, vt nocte consurgerent viginti Iudæi ex militibus Herodis, & erigerent scalas ad murum, & ascenderunt post eos milites Sosii, interim dum custodes muri labore fatigati dormierunt. Cum autem ascendissent, percusserunt custodes: milites autem Herodis accurentes fregerunt portas, stupefactisque ciuibus capta est Hierusalem vrbs sancta, & ingressi Herodes & Sosius vrbem percusserunt ciues cæde magna atque atroci, non parcentes iuuenibus, virginibus, senibus, & mulieribus. Et indignatus Herodes cõtra duces Sosii ait ad Sosium, si gladius absumpserit omnem populum, vbi regnabo ego?

VI. *Quo tempore contigerit.*

EA clades, inquit Iosephus, incidit in Consulatum M. Agrippæ & Canidii Galli 185. Olymp. mense 3.[d] feriis quibus solenne fit ieiunium, tanquam recurrente in idem temporis momentum, illata Iudæis à Pompeio calamitate. Nam & ab illo eadem die vrbs capta fuerat, ante annos viginti septem. Sic ipse respiciens ad ea, quæ supra dixerat,[e] captum fuisse templum tertio mense die Ieiunii, 179. Olympiad. C. Antonio, & M. Tull. Cicer. Consul. erat autem annus 2. illius Olympiadis, à quo, ad 4. præsentis 185. anni 27. aut potius 26. etiam vtroque extremo computato, numerantur. Quomodo autem hanc expugnationem ad sequentis anni

a l. 14. c. vl.

b 1 Mach. 6. v. 20. 49. Ioseph l. 12. c. 14. vide a m. 3892. n. 25. 26. & seqq.

c l. 5. c. 12.

d Goriõ. l. 5. c. 12. habet mensem quartum.

e l. 14. c. 8.

Consules referat Torniellus, [a] sane non intelligo: totis enim sex mensibus res confecta est, priusquam Gellius & Coccius Consulatum inirent, aut Agrippa & Gallus magistratu abirent. Nec minus fallitur Dio l. 49. cum ait Antigonum supplicio affectum ab Antonio, Claudio & Norbano Coss. id est anno præcedenti. Nimirum oppugnationis vrbis initium, cum expugnatione coniungit, quæ tamen ad diuersos annos pertinent, vt distinctius supra ex Iosepho notauimus. Sed reliqua de Antigoni nece, & fine regni Assamonæorum qui nunc adest, ex ipso audiamus.

VII. *Supplicium Antigoni Iudæorum regis vltimi.*

Sosivs autem consecrata Deo corona aurea, profectus est Hierosolymis, Antigonum vinctum ducens ad Antonium. Herodes autem veritus ne in viuis asseruatus Antigonus, & Romam perductus ab Antonio, apud Senatum iure secum contenderet, docens se regio natum sanguine, Herodem vero plebeium: & quod si ipse propter offensum Romanum populum indignus regno esset, certe filiis eius insontibus regnum debeatur: hæc inquam timens multis pecuniis induxit Antonium, vt Antigonum tolleret; quo facto tum demum Herodes metu liberatus est. Et rursum. [b] Cæterum Antonius accepto Antigono, volebat eum vinctum seruare ad triumphum; sed vbi audiuit gentem ad res nouas spectare, & odio Herodis fauere Antigono, magis placuit apud Antiochiam eum securi percutere; vix enim Iudæi poterant in officio contineri.

b c. 1. l. 15.

VIII. *Eiusque causa ex Strabone.*

Eandem mortis causam ex Strabone Iosephus ita confirmat. Testis est Strabo, sic scribens. Antonius Antigonum Iudæum perductum Antiochiam securi subiecit, Romanorumque primus affecit regem hoc supplicio, ratus non aliter posse adduci Iudæos, vt Herodem pro illo regem constitutum admitterent. Nam ne tormentis quidem adigi poterant, vt appellatione regis eum dignarentur; tanta apud eos fuit prioris regis existimatio. Quare visum est ignominiosa morte obscurare eius memoriam, & lenire publicum Herodis odium. Hæc Strabo. Quem mirum est existimasse, ignominioso Antigoni supplicio, odium Herodis leniri potuisse; ea enim crudelitas & ignominia illi misericordiam conciliabat, Herodi autem, in cuius gratiam à Romanis, pecuniis precibusque eius deuictis, ea cædes perpetrabatur, maius odium accedebat. Sic Iudæi crudeli & seruili supplicio in Christum Dominum illato, infamem illum atque odiosum se reddituros sperarunt; qui factus est ex innocentia commiseratione, & amore dignissimus: ipsi autem iustæ execrationis obiectum.

IX. *Iosephus Antigonum accusat ignauiæ.*

c l. 1. de bel. c. 13.

De mortis genere consentit sibi Iosephus, [c] Et illum quidem, inquit, vana spe vitæ cupidum, vsque ad vltimum diem, ignauia digna securis excepit. Ignauiæ quoque paulo ante accusarat. Nam cum dixisset milites in vrbis expugnatione velut furentes omnem ætatem persecutos. *Ibi tunc*, inquit, *etiam Antigonus, neque priorem, neque præsentem fortunam cogitans, domo descendit, ad pedes Sosii prosternitur. Ille autem nihil eum tantæ mutationis causa miseratus, & intemperanter derisit, & Antigonam appellauit: neque tamen etiam custodia liberum dimisit, vt fœminam, sed vinctum asseruauit.* Ignauiam videlicet reputat, quod sibi ipse, Phasaëlis exemplo, alliso ad saxum capite vitam non abrupisset: Ethnicorum ipse quoque opinione dementatus, vt alibi notauimus; sed sæpius in eundem lapidem insipienter impingentem, sæpius insipientiæ accusare par est, ne silentii, & dissimulationis rei simus.

X. *Ipse vicissim accusatur temeritatis.*

Palmarem videlicet ducebat fortitudinem Iosephus, facinusque generosum sibi ipsi manus afferre, & non furiosum potius, & omni pœna probroque dignissimum; eoque maiore, quo is fuerat ante innocentior. Nam & ipse iudicem se constituit in causa sua, condemnatque, & tortorem agit, & extremo supplicio afficit alioqui innocentem, & naturæ iura, quæ possunt, cum quoquam mortalium esse antiquissima, violat; supremoque imperatori ac principi militem, ciuem, subditum, perfidus ac transfuga eripit, vt de iniuria Reipublicæ facta sileatur. Ex quo apparet quantis ignorantiæ tenebris Iudæi, his temporibus circumfusi viuerent, quando Iosephus homo sacerdos, vt ipse gloriatur, facinus quos ius diuinum, humanum, naturale in supremo gradu violatur, generosum putabat. Non aliter quam nuper Brutus & Cassius, aliique tam multi Romani duces, in idololatria nati, atque educati.

XI. *Antigonus virgis ad palum cæsus.*

CÆTERVM præter istam securim dignam ignauia, vt Iosephus amicus noster putat, sic enim quidam loquuntur, Dio Cassius virgis ad palum verberatum è Romano more agnoscit. Antigonum, inquit, flagris cecidit, cruci alligatum, quod nemo alius Rex à Romanis passus erat, & post hoc etiam iugulauit. Plutarchus tamen in Antonio, Iosepho consentiens securim memorat, virgas omittit. Forte quod eæ ex vulgari consuetudine intelligerentur, quod maxime verum fuit in iis, qui nudi agebantur in crucem, vt sanguis & vulnera illis instar tunicæ, aut vestimenti essent; sed in cæteris quoque id valuit. Stabant, inquit Liuius l. 2. deligati ad palum nobilissimi iuuenes. Coss. in sedem processere suam, missique lictores ad sumendum supplicium, nudatos virgis cædunt, securique feriunt: quod ex aliis quoque locis, scriptoribusque intelligitur; etsi virgæ securibus non semper iunctæ fuerunt. Sed de his satis.[a]

τὸν δ' Ἀντίγονον μαστιγώσαντες, σταυρῷ προσδήσαντες, ὃ μηδεὶς ἄλλος βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πεπόνθει, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἀπέσφαξεν. ἐπλείωσεν,

a vide Sig. l. 3. de Iudiciis c. 16.

XII. *Nũ in pugna cæsus.*

EVSEBIVS in Chron. videtur significare in pugna cæsum, cum ait, *Antigonus contra Iudæos dimicans tandem occiditur*; vel potius, vt recte vertit ex Græco Scaliger, *Antigonus occupato per vim Iudæorum regno*, nimirum opera Parthorũ, *post multa tandem prælia occiditur*. Male autem, quod idem ait eum non dimicasse contra Iudæos: quasi vero soli Romani Hierosolyma obsiderent, & Herodes non secum, præter eorum copias, 30. millia ex Samaria deduxerit, vt autor est Iosephus.[b] Qui etiam ait omnia repleta fuisse cædibus, non solum Romanis longa oppugnatione exacerbatis, sed Herodianis etiam Iudæis, conantibus aduersam factionem extirpare funditus. Sed errat iterum, cum nimis audacter falsi Eusebium arguit: *falsum enim* inquit, *post multa prælia occisum. Congressus siquidem semel, cum Herode* (annon id erat dimicare contra Iudæos? *& victus ac Hierosolyma compulsus, & tandem expugnatus finem indignum rege, vt ait Iosephus, habuit*; Sic ipse.

b l. 14. c. 28.

Eusebius contra Scaligerum defenditur.

XIII. *Plurima prælia Antigoni contra Iudæos.*

VERVM attentius legerat Iosephum Eusebius, quam hic Emendator; inueneratque apud eum[c] per aliquot capita, plurima prælia inter Antigonum & eos, qui ex eius partibus stabant; & Herodem, cum ipsius fautoribus; vnum in foro, vbi hostis in templum compulsus est, quam pugnam quotidianæ velitationes sunt consecutæ; alterum in suburbio, vbi egregia pugna edita, coëgit Herodes multa millia aduersariorum terga vertere: tertium in Herodio, vbi regiam condidit in monimentum victoriæ: quartum post reditum ex Italia, vbi Silonem ægre repugnantem, Iudæis profligatis seruauit. Quintum ad ipsam vrbem dum primùm obsidetur. Sextum ad Hiericuntem obsidione relicta. Septimum ad Arbelam; octauum in Galilæa, vbi Ptolemæus, qui stabat ab Herode, cum suis oppressus est: nonum iterum ad Hiericuntem, vbi Iosephus Herodis frater occisus est; decimum contra Pappum ducem Antigoni, quo in prælio, cum multa suorum cæde idem Pappus occubuit. Inde secuta est obsidio, ad sextum fere mensem, in qua quotidiana prælia. Iudicet ergo veritatis amans lector, Eusebius ne, an Scaliger falsi arguendus sit.

c à c. 24. l. 14 ad finẽ libri.

XIV. *Errat iterũ Scaliger.*

QVI errat præterea, cum ait Antigonum inuasisse regnum Iudæorum excluso patruo, Hyrcano scilicet, qui tum rerum potiebatur; sed omnia per Antipatrum eiusque filios administrabat. Verum Hyrcanus non fuit Antigoni patruus, sed auus, pater scilicet matris eius Alexandræ, vt ex Iosepho & nostro Machabæorum stemmate perspicuum est. Nam filia Hyrcani Alexandra, nupsit Alexandro patri Antigoni.[d]

d Ioseph. l. 15. c. 1.

Quam longus Machabæorum principatus.

De fine porro regni Assamonæorum, hæc habet Iosephus.[e] Atque ita (per mortem scilicet Antigoni) Assamonæi principatus desiit, post annum 126. Quæ domus illustris fuit, & celebrata propter continuatum in ea gente honorem sacerdotii, facinoraque maiorum egregia, quibus propugnauerunt Iudæorum Rempub. Verum hæc familia intestinis seditionibus agitata, amisit imperium: administratio autem rerum peruenit ad Herodem Antipatri filium, plebeio natum genere, & subiecto regibus. Hæc ipse. Verum quadriennio aberrat à veritate Iosephus; Nam ab anno Antiochi Epiphanis 10. quo primũ anno Mathatias inclaruit, dux & Pontifex Iudæorum factus, vsque ad præsentem annũ, 130. numerantur: ab anno scilicet 3. Olympiadis 153. ad quartum centesimæ octogesimæ quintæ. Sic etiam ab anno V. C. 587. ad annum 716. etiam computatis extremis. Idemque ex annis quoque Mundi aperte constat.

e in fi. l. 14.

a l. 1. c. 6 7

Significat porro Eusebius in chronico, & Historia Eccl.[a] & de Demonstr. l. 8: hoc tempore impleri cœpisse antiquissimum illud vaticinium Iacobi Patriarchæ, de non auferendo sceptro de Iuda, donec veniret Christus Dominus; quod plane nunc ablatum esset sceptrum de Iuda, cum ad alienigenam esset translatum. Verũ hæc sententia ponit, regnum siue principatum Iudæorum hactenus penes Iudæos fuisse, atque adeo ipsam tribum Iuda; quod probari non facile potest. Primo quia à 26. annis iam subditi erant, atq; tributarii Romanorum, à quibus per Syriæ præsides gubernabantur. 2. quia à 130. annis familia Machabæorum Iudæorum genti præsidebat, quam ad tribum Iuda minime pertinuisse certum est; sed ad Leuiticam tribum,[b] & ægre ostendi potest Mathatiam, aut Iudam, aliosque vxoribus de tribu Iuda fuisse coniunctos: quod ipsum vt vltro detur, non videtur satisfieri illis Prophetiæ verbis, *& dux de femore eius.* Nec tamen tyrannice dici possunt regnum inuasisse, ad quod totius populi votis, vocibusque vocati sunt. Quo tamen toto fere tempore Syriæ regibus obtemperarunt.

b 1. Mac. 2. 1

XV. An nunc sceptrum ablatum de Iuda.

1. Videri etiã prius.

2.

Tertio, quia ab ipso Alexandro magno, 292. abhinc annis regibus Græcorum subditi fuere; sicut antea Persarum à Cyro magno, 208. annis, quibus imperium Persarum stetit; & vlterius annis septuaginta Chaldæorum, vt iniussi, neque ex peregrino solo pedem efferre, neque templum ædificare, neque ciuitatem Hierosolymitanam mœnibus cingere auderent. Itaque siue Iudæus fuerit Herodes, vt placet Torniello, ex Nicolao Damasceno, quem refert Iosephus,[c] siue Idumæus, vt pleriq; cum Iosepho contendunt, siue Ascalonita, quæ communissima sententia est antiquorum patrum, & nominatim Africani apud Euseb. l. c. & ipsiusmet Eusebii, Origenis, Epipha. Ambrosii, Hieron. & aliorum multorum, quos secuti sunt Baron. in Apparatu, & Serar. in Opusc. quod de Herode scripsit, & cui nos superius[d] subscripsimus, non videtur posse ostendi sceptrũ Iuda non prius quã in Herode defecisse.

c l. 14. c. 2.

d a. m. 3989 n. 12.

XVI. Videri à Sedechiæ casu sublatum.

3. Quicunq; tandem fuerit Herode.

Vt grauissimæ huic difficultati, pro modulo nostro satis faciamus, consentaneè iis quæ anno Mundi 2345. disputata sunt, cum certum sit ex communissima patrum sententia, hoc oraculum ad Christi Domini aduentum, eiusq; tempus indicandum pertinere, vt temerarium plane sit contra sentire, oportet eam veritatem, quam probabilissime explicare, eiusque obscuritatẽ ex euentis illustrare. Quo enim modo res facta est, ita prænunciata est futura, si vere pronunciata est, quod de diuinis oraculis dubitari non potest. Euenta autem ipsa certissima, quæ maxima ex parte ex ipsa Scriptura eruuntur, aut ex indubitato historiæ omnium gentium consensu, docent non posse rigide accipi oraculum de regno Iuda, quo modo fuit à Dauide vsque ad Sedechiam. Ergo accipiendum est ita modificatum, vt veritati subsecutæ historiæ congruere possit. Præsertim cum Patriarcha non regem tantum in sceptro significarit, sed dixerit etiam ducem.

XVII. Explicatur Vaticiniũ Iacobi.

Dicimus ergo Patriarcham intellexisse, non defecturum ante Christi Domini aduentum, Principem Reipublicæ Iudaicæ, siue regni Iudæ, prout opponitur regno Israëlitico, quod fuit cæterarum tribuum, ex quo regnum Hebræorum, sub Roboamo bipertito distractum est, quod multis seculis ante Christi Domini ortũ extinctum est. Cum tamen ad Herodem, vsque extiterint in regno & sorte Iuda, Principes, qui Remp. Iudaicam administrarent. Nec obstat, quod Iudæi isti duces regibus, & Monarchis variarum gentium subiecti fuerint: nam neque vaticinium hoc huiusmodi libertatem pollicetur; neque etiam Regum tempore illa immunitas viguit; sæpe enim ac diu reges Iuda modo Ægyptiis, modo Assyriis, aut Chaldæis & Babyloniis seruierunt. Mansit autem populus Iudaicus suis legibus, & institutis vtens, etiam in Babylone, cum magistratibus & Iudicibus, & Pontificibus suis, qui vitæ ac necis haberent potestatem, vt ex historia Susannæ liquet. Indeque sub Monarchis Persarum, Græcorum ac Romanorum duces habuerunt, & Pontifices in regno Iudæ, quorum meminit vnus ipsorum Nehemias, quosque per singulos annos quantum licuit, ad hoc vsque tempus digessimus, & tributa pendendo potentioribus, in suo regno viuebant.[e]

XVIII. Regnum Iudæ sub principibus alienigenis mansit.

Ex his aliisque, quæ primo tomo diximus, à quibus ne nunc quidem discedendum putamus, facile obiectis fieri satis potest. Nam quamuis, ex quo subacti fuerant a Pompeio, Romanis & Syriæ præsidibus parerent, & antea regibus Asiæ ac Syriæ, Persarum quoque ac Chaldæorum, suum tamen regnum Iudæ in ipsa Iu-

XIX. Satisfit obiectis.

Herodem non fuisse Iudæum.

dæ sorte habuerunt, in eaque semper pontifices, quorum vt plurimum summa potestas fuit, sæpissime duces, non raro etiam reges in Machabæorum familia habuerunt, à quibus gubernati sunt, & in his sceptrum Iudæ mansisse dicendum est. De Machabæis alio loco responsum est, eos sceptro Iudæ contineri, quia ipsius regiæ tribus voluntate, electione atque consensu, & in ipso Iudaico solo rerum potiti sunt, vt propterea ipsa tribus Iuda regnare censeretur. Nunc autem primùm homo Idumæus, aut Philisthæus, inuito populo Iudaico, tyrannica Romanorum potentia, armisque, cum magna Iudæorum cæde, in regnum intruditur; & regnat dum veniat qui mittendus erat, qui erat expectatio gentium. Post cuius aduentum ilicet tribus, & regnum Iuda funditus interiit.

XX. *Confirmatur Herodis Ascalonitæ genus.* Illarum porro sententiarum, quæ de Herodis genere sunt, nullam plane certam existimo, omnes probabiles, vt quæ antiquis nitantur autoribus, neque Scripturæ, aut perspicuæ rationi repugnent: communiori tamen sententiæ de Herode Ascalonita potius adhæsimus, quoniam à tot grauissimorum sanctissimorumque patrum sententia, sine manifesta ratione discedere, religioni ducendum videtur: præsertim cum Iustinus Martyr, (cuius loco mala fide abutitur Scaliger, vt recte docuit Serar.[a] & Africanus apud Eusebium,[b] hanc fuisse communissimam & indubitatam apud Iudæos ipsos, Christianosque sententiam asseuerent. Et Iudæos quidem etiam doctores eorum, qui id in seria disputatione admitterent; Christianos autem, qui propter generis cognationem, quo Christo Seruatori coniungebantur δεσπόσυνοι hoc est, ex Domini tribu, & familia orti nuncupati sunt; eosque dicat isthæc tradidisse, πάντως ἀληθεύοντας; quamuis dubitet qua intentione ad ea recitanda mouerentur, stirpisne suæ venditandæ, an historiæ simpliciter docendæ;

a lo ci. c. 6.
b l. 1. c. 6 7.

XXI. *Repudiatur Iudaicum quod illi affingitur.* Cæterum Damasceni & Tornielli sententia, quam omnes sancti patres, omnes antiqui recentioresque scriptores, mille iam & sexcentis annis repudiarunt, & contempserunt, non ægre refelli hoc ipso potest. Nisi enim ille in Herodis gratiam vana de illiusgenere prodidisset, aut si vere ille genus duxisset à Iudæorum primatibus, qui in Iudæam venerant ex Babylonia, quid causæ erat cur ille genealogicas Iudæorum tabulas flammis addiceret, vt testis est Africanus apud Euseb.[c] & D. Ambros.[d] cum iis tabulis, non minus eius genus, quod erat primarium, quam cæterorum, qui minorum gentium videri poterant, contineretur? Sed nimirum, vt ait Africanus, illorum stirpem nihil ad se pertinere, nihilque ad suam dignitatem illustrandã afferre adiumenti animaduertebat; Itaq; suæ ignobilitatis & obscuri generis conscientia exagitatus, Annales illos de generum & familiarum antiquitate incendit, arbitratus se nobilem visum iri, cum nemo suum genus ex publicis illis monumentis depromptum ad Patriarchas, vel ad proselytes, vel ad eos qui γειῶραι, id est terræ incolæ, vel custodes, aut indigenæ qui cum Israelitis permiscebantur.

c l. 1. c. 7.
d l. 3. in Luc.

XXII. *Refellitur ea de re Torniellus.* At inquit Torniel. si Herodes fuisset Idumæus, homo audacia & ferocitate insignis, Iudæos in Idumæorum ritus traducere conatus esset. Nam Ioan. Hyrcanus anno quinto Pontificatus sui,[e] Iudæorum ad ritus transtulit Idumæos. Respondemus, etsi hæc nihil contra nos faciant, qui Ascalonitam dicimus, non Idumæum, tamen oportere ostendere Herodem, hominem impium, & quem Torniellus ipse[f] fatetur studio adulandi Augusto, à patriis institutis deflexisse, paternorum rituum vel auitorum, qui iam ab 94. annis antiquati fuerant, valde æmulatorem fuisse. Nec zelus mouet homines quosvocant politicos, regni magis quam religionis amatores, vt religionis causa res nouas moliantur; vt patet in illo ipso Costobaro, quem refert Torniellus,[g] qui prætextu religionis vtebatur ad inuadendum Idumæam; sic Herodes etiam venturus erat Bethleem, vt nouum regem adoraret. Nec facile inuenias ex alienigenis, aut ethnicis ortos, qui ethnicos ritus æmulentur, sicut Iudæi. Certe quantopere zelatus fuerit Iudaicos ritus, aut diuinam legem curarit, vel ex templis in honorem Cæsaris, quasi Dei cuiuspiam erectis, intelligi potest, qua de re author est Iosephus pluribus locis.[h] Quod autem Herodes milites arcuit ab adytis templi, templumque Hierosolymis excitauit, operamq; dedit, vt in Ioniæ vrbibus sui ritibus patriis viuerent, id non prodit hominem genere Iudæum, quod probandum erat; sed professione & cultu externo; alioqui quidquid honoris, donorum, & religiosi cultus delatum est olim Hierosolymitano templo ab Asiæ regibus,[i] probaret eos genere fuisse Iudæos.

e a. V. C. 613 nu. 1.
f a. m. 4031. n. 2.
g ex l 15. ant. c. 11.
h l. 15. c. 12. & maxime l. 19. c 7. Ille enim malitiosus &c.
i 2. Mac. c. 3 3.

XXIII. *Nec obstat Antipatri potentia.*

Alterum eius argumentum, Antipatrum Herodis patrem, nisi Iudæus fuisset, non habiturum tantum virium ad conspirandum contra Aristobulum, per infirmum est. Quis enim ignorat ad quantam potentiam serui, eunuchi, liberti ascenderint, apud dominos & principes suos? nonne hoc ipso tempore Menas, Menodorus, Demochares liberti Sexti Pompeii magnarum classium præfecti facti sunt? & Ventidius è vili famulatu ad Præturam, Consulatum, Pontificatum, currusque triumphales euectus est? nonne Ieroboam seruus Salomonis, maximam regni partem filio Domini sui abstulit, & in se transtulit? quidni Antipater regnum trāsferret ad Hyrcanum hominem mitem, atq; moderatum, cui iure naturæ debebatur?

XXIV. *Aut credita Herodi Idumæa.*

Illa quoque infirma sunt, Reges Iudæorum non credidissent ei regnum Idumæorum gubernandum, nisi fuisset Iudæus, nec ei Pontifex Hyrcanus neptem suam Mariamnem dedisset vxorem. Respondeo vtrumque simillimo exemplo refutari, ex Iosepho.[a] Erat inquit, Costabarus vnus inter primates Idumæorum; hunc Herodes, quam primum regnum adeptus est, Idumææ ac Gazæ præposuit, data in matrimonium Salome sorore sua &c. An Herodes non satis cautus erat regni custos? aut quomodo si Iudæus erat, sororem Idumæo dabat? an eam ob rem quisquam Pharisæorum obstrepuit, aut reclamauit? aut reclamans exauditus est?

Vel data Mariamne

a l. 15. c. 11.

Vel eiusdē potentia.

Firmius videtur quod sequitur argumentum. Herodes diu regnum Iudæorum tenuit, ergo Iudæus fuit non Idumæus; alioqui quomodo verum esset illud, *Maior seruiet minori?* Respondeo regnum Herodis modico tempore durasse, habita ratione tot annorum, imo seculorum, quibus Iudæi dominati sunt Idumæis. Et hæc vtique mens oraculi fuit. Alioqui Esau multo Iacobo potentior, atque honoratior fuit.[b] Verum hoc argumentum minus etiam valet contra eos, qui illum alienigenam fuisse contendunt, quibus Iudæi magna ex parte subditi fuerunt, vt paulo ante docebamus.

b Gen. 32. 33.

XXV. *Vel Herodianorum Hæresis.*

At Herodiani, qui eum Christum & Messiam esse dicebant, Iudæum quoque dicebant. Sed isti non inuiti, neque apud inuitum adulando mentiebantur; sicut Nicolaus ille Damascenus, quem eius criminis Iosephus accusat. Verum eodem argumento probari posset Herodem fuisse de regia stirpe Dauidis. Nam Christo Domino rogante, cuius filius esset Christus, incunctanter dixerunt esse Dauidis. Respondet autem Epiphan. illos hæreticos Herodianos vanos fuisse, atque hypocritas, deceptos illo Iacobi Patriarchæ dicto, *non auferetur sceptrum de Iuda* &c. Quin etiam, si diligentius Epiphanium legimus, affirmabant isti Herodem esse alienigenam. Quamobrem inquit, quod ex aliena ille gente regnare cœperat, cum hactenus à Iuda & Dauide regnum, atque ex Iudæ stirpe principes, ac Patriarchæ perstitissent, quod inquam imperium in externum hominem translatum fuerat, idoneum illis visum est erroris argumentum, vt Herodem esse Christum arbitrarentur; quod ex illo Scripturæ loco consequens videbatur, non definet Princeps è Iuda donec venerit, cui reseruatum est. Vt eo sensu sit accipiendum, quasi Herodi reseruatum esset: desierunt enim, aiebant, illi. Porro iste de Iudæ genere non est, ac ne omnino quidem Israeliticæ gentis, huic ergo Christo esse reseruatum fuerat. Hæc ibi.

XXVI. *Vel Syrorū confeßio.*

His addit Torniellus confessionem Syrorum habitantium Cæsaræ. Illi enim iurgantes de iure ciuitatis, cum Iudæis, fassi sunt eius conditorem Herodem, fuisse genere Iudæum, vt est apud Iosephum.[c] Respondeo nomen Iudæi late aliquādo sumi pro Hebræis, & descendentibus ab Abraham, prout opponitur Græcis, alienigenis, & gentilibus: & sic acceptum hoc loco, comprehendit Idumæos, qui erant filii Esau fratris Iacob; cum Syri essent plane alienigenæ, sicut Ægyptii, Philisthæi, Moabitæ &c. Sic Iosephus Iudæos Græcis opponit,[d] & D. Paul.[e] cum ait, non est Iudæus, neque Græcus,[f] & alibi passim. Fuit autem Herodes Iudæus religione, educatione Idumæus, origine autem Philisthæus.

c l. 20. c. 6.

d l. 19. c. 7. e Gal. 3. 18. f & Ro 10. 12. 1 Cor. 1. 12. 14.

XXVII. *Aliud arg. ex Iacobi oraculo.*

Superest aliud argum. Illa verba Prophetiæ Iacob Herodi, vt figuræ Christi recte conueniunt, *Catulus Leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti,* & quod ibidem subditur, Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius &c. facilem habebit expositionem, si dicatur Herodes de tribu Iuda. Nam sub eius mortem sublatum est sceptrum de Iuda, & venit Christus Dominus, qui mittendus erat. Etsi enim ante crebro sceptrum de Iuda sublatum fuerat, nunquam tamen nisi ad

tempus aliquod, & non in perpetuum sublatum fuerat, vt Herode isto mortuo. Denique sic licet argumentari. Veniente Christo ablatum est sceptrum de Iuda, ergo erat in Iuda; erat autem in familia Herodis, igitur Herodis familia erat Iudæa. Priuatio enim supponit habitum; nec priuari sceptro potest, qui sceptrum non habet.

XXVII. *Aliud arg. ex Iacobi oraculo.* VERVM Torniellus ipse eodem fatetur loco Cyrum, hominem Persam Isaiæ 45. figuram esse Christi Domini; & sicut Iacob Iudam vocat filium suum, sic Dominus Cyrum Christum suum. Nec illa compellatio filii ad genus pertinet, magis quam cum Salomon dicit. *Audi fili mi disciplinam patris tui; fili mi, si te lactauerint peccatores, fili mi ne ambules cum eis: fili mi ausculta sermones meos.* &c. sic dicuntur filii Prophetarum, qui ad eorum disciplinam se aggregant, vt Herodes ad Iudæorum ritus. Quod autem dicitur sublatum Herode mortuo, sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, certe constat ex scriptura ipsa & Iosepho, in filiis & nepotibus Herodis, duces, tetrarchas, reges ad plurimos annos inueniri. Nam teste Iosepho,[a]

XXVIII. *Nil Herodem iuuari illo vaticinio.* Claudius Imperator Agrippam filium Agrippæ in patris sui regno constituit; id factum anno Christi Domini 50. autor est Baron. qui vsque ad excidium Hierosolymorum regnum tenuit, vt ex Iosepho[b] intelligitur, Christi scilicet anno circiter septuagesimo. Dicendum igitur, iuxta ea quæ supra diximus,[c] regnum fuisse in Iuda veniente Christo, quia regnum in Iudæa fuit, & regem habuit professione Iudæum, licet non gente, atque origine; Inde autem paulatim, id regnum defecit, donec plane concidit, atque extinctum est. Sicut autem aduentus Christi, sic defectio regni moraliter accipienda, nec ad vnum diem, vel annum coarctanda est: & Herodes suis Idumæis, aut potius Ascalonitis relinquendus.

XXIX. *Initia regni Herodis cruenta.* QVO autem modo se gesserit Herodes captis Hierosolymis, ex Iosepho[d] satis liquet. Illa sunt præcipua, Antigoni cædem pecuniis, muneribusque apud Antonium, eiusque amicos impetrauit; prætextu quidem sedandi populi, re autem ipsa, æmulum suum tollendi gratia, & se metu amittendi imperii liberandi, quo metu ad mortem vsque fatigatus est. Præterea omnem regiam supellectilem in vnum congessit, à diuitibus quoque ablata, & collecta magna vi auri & argenti, totum id Antonio, eiusque amicis donauit; plebem, quæ sibi antea fauerat, vicissim promouit, aduersæ autem factionis homines quotidianis absumebat suppliciis. Interfecit etiam 45. primates ex factione Antigoni, appositis ad portas custodibus, qui etiam cadauera scrutabantur, ne quis eorum efferretur pro mortuo, & quidquid auri aut argenti inueniebatur, id totum ad regem referebatur, nec vllus finis malorum aderat. Nam bona eorum auaritia Domini egentis absumebat, & agri inculti manebant, propter tempus anni sabbatici, quo nobis non est fas serere, inquit Iosephus; iterum confirmans quæ de anno sabbatico[e] dixerat. Torniellus tamen annum sabbaticum merito nobiscum in annum seq. differt.

XXX. *Res Parthorum huius anni.* PORRO sparsus de nouo Iudæorum rege nuncius in Parthiam quoque peruenit, qui desiderium reuisendi patriam Hyrcano iniecit, vt seq. anno dicetur. Quæ autem apud Parthos his Consulibus gesta sint, quoniam ea paucis à Dione l. 49. traduntur, & ad bellum ab Antonio contra ipsos gestum in primis pertinent, paucis expediemus.

Phraatis diræ sæuitias in suos. Orodes Rex Parthorum, cum & senectus eum, & Pacori luctus conficeret, viuus adhuc regnum Phraati, filiorum ætate maximo tradidit; Is regno accepto omnium se mortalium sceleratissimum exhibuit; Nam & fratres suos ex Antiochi (Commageni opinor, idque ex Dione colligitur) filia natos, quod se & virtute, & materno genere præstantiores essent, dolo necauit, & Orodem ipsum indigne id ferentem occidit, ac post etiam nobilissimum quemque.

XXXI. *Multi ab eo deficiũt.* PRÆTEREA tam multa flagitiose egit, vt primorum permulti ab eo partim alio, partim ad Antonium concesserint; in quibus fuit Monæses; Euenit hoc Agrippa & Gallo Coss. Sic Dio l. 49. De Orodis autem luctu, aut furore potius ita Iustin. l. 42. Orodes pater Pacori, qui filium Romanorum victorem gloriabatur, (& ope Labieni vicerat) repente filii morte, & exercitus clade audita, ex dolore in furorem vertitur. Multis diebus non alloqui quemquam, non cibum sumere, non vocem mittere, ita vt etiam mutus factus videretur. Et mox; post longum deinde luctum, alia solicitudo miserandum senem inuadit, quem ex numero 30.

a l. 2. de bel. c. 11.
b l. 5. de bel. c. 6.
c n. 17. & 17
d l. 15. c. 1.
e l. 14. c. vl.

filiorum in locum Pacori regem destinet. Multæ pellices, ex quibus generata tanta iuuentus erat, pro suis quæque solicitæ, animum senis obsidebant. Sed fatum Parthiæ fecit, in qua iam quasi solenne est reges parricidas haberi, vt sceleratissimus omnium, & ipse Phraates nomine rex statueretur.

Itaqve statim quasi nollet mori, patrem interficit, fratres quoque triginta trucidat: sed nec in filiis cessant parricidia. Nam cum infestos sibi optimates, propter assidua scelera videret, ne esset qui nominari rex posset, adultum filium interfici iubet. Sed de Orodis morte distinctius Plutarchus in Crasso, ex quo Appianus in Parth. Orodi, inquit, post cæsum à Romanis in prælio Pacorum filium, laboranti morbo intercutis, Phraates filius aconitum miscuit, quod cum morbi vis per aluum deiecisset, adeo vt Rex inde haberet se melius, Phraates omissis veneficiis, vsus compendio præfocauit hominem. Hæc Appianus. XXXII. *Etiam patrem interficit, & 30. fratres.*

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4017.

1. N. vt Alterum enim extremum male numeratum est. Nam si quis exactius annos mensesque computet, annos tantum sex & viginti reperiet. Si enim Hierosolyma capta est à Pompeio, anno Vrbis Conditæ 609. mense Iunio si placet, mense Iunio anni sexcentesimi nonagesimi primi, annus vnus erit absolutus, ergo anno septingentesimo decimo sexto, eodem mense & die, 26. anni vertentes reperientur, non 27. vt Scaliger quoque notauit lib. 5. Emend. & Dechet. annot 3. in tab. Corrigendus est quoq. Casaubonus in exercitatione prima numero tertio. Cum Herodi, inquit, regnum à Romano Senatu est delatum, autoribus Antonio & Augusto, annus iam agebatur vigesimus octauus à capta vrbe per Pompeium. Id quî verum esse potest, cum à Consulatu Ciceronis & Antonii, ad Domitii & Pollionis Consulatum, (qui termini à Iosepho positi sunt l. 14. c 8. & 16.) 4. tantum & 20. anni numerentur, etiam computato vtroq extremo.

2. N. xx. Nam quod Africanus apud eundem Euseb. li. 1. ca. 7. hist. Eccles. eam historiam μὴ ἀμάρτυρον appellat, non vult nullis plane firmatam testibus, vt putat Casaubonus in Exercit. 1. Nam ibidem affirmat Africanus istam genealogiam ex libris Annalibus depromptam, ex quibus sibi indices conficiebant, quos memoria retinebant: sed fatetur eam carere, aut Scripturæ, aut peculiaris alicuius scriptoris testimonio; aut potius respicit ad illud, quod paulo ante dixerat, istos Annales Herodis inuidia, incendio conflagrasse, ex quo factum sit, vt illi ipsi Annales, qui ea de re testimonium ferant, consuli non possint. Deinceps autem tot pene testes habuit, quot scriptores, eosque Græcos, Latinosque omni exceptione maiores. Quod autem Africanus ait. *Igitur siue hæc ita se habeant, siue aliter, planiorem certe explicationem nemo inueniat, vt equidem puto,* non credidit propterea inter dubiæ fidei narrationes hanc quoque habendam esse; quippe qui statim subdat, vt ille idem Casaubonus recitat, nullam se posse, aut meliorem, aut veriorem afferre; & poterat vtique Iosephi afferre opinionem, viro eruditissimo minime profecto ignotam; nec Nicolaum Damascum ignorasse credibile est, sed quod hanc omnium verissimam arbitraretur. Illa autem verba, *siue hæc ita se habeant, siue aliter.* Phrasim habent Græcis scriptoribus sæpe vsitatã, vt nõ semel in Iosepho notauimus: eaque vsurpari recte potest in rebus, quæ fide humana duntaxat, non diuina nitantur: quanquam Iosephus etiam in diuinis vsurpat. Nam lib. 10. Antiquit. ca. 12. εἰ δέ τις ἄλλως δοξάζειν βούλεται περὶ αὐτῶν, ἀνέγκλητον ἐχέτω τὴν ἑτερογνωμοσύνην, & tamen agebat de Vaticiniis Danielis. L. 3. Ant. c. 10. vbi agit de lepra per calumniam Moysi afficta ab Ethnicis. Qua re, inquit, manifestum fit, quod hæc per inuidiam de nobis fingantur. Moyses enim purus ipse, & inter puros degens, ad honorem Dei talium legum (contra leprosos) autor esse voluit: sed hæc quisque ita, vt libitum fuerit, accipiat, ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἕκαστος ὡς αὐτῷ δοκεῖ σκοπείτω, num his verbis significat Iosephus sibi parum liquere, an Moyses leprosus esset, necne? Sic ergo loquitur Africanus modestiæ causa, significans se contra sentientes damnare nolle temeritatis, erroris, vel ignorantiæ; sed eos in sua ipsorum opinione relinquere: cum tamen ipse profiteatur nullam se aliam, aut meliorem, aut veriorem existimare. Atque hunc vnum mihi Africani locum, ne sim longior, neue falcem in messem alienam immittam, contra Casaubonum explicasse, atque communi sententiæ asseruisse sufficiat. Ex quo statuere possint æqui iudices, vtrum sit satius Scriptoribus numero plurimis, antiquitate venerandis, & plerisque eorum sanctitate clarissimis fidem habere: an Iosepho, cuius historia innumeris locis, vt hactenus, vel ex ipsa Scriptura sacra demonstrauimus, mẽdacii aperte conuincitur. Cæterum Iosepho, dissimulandi vile & obscurum genus Herodis, causa satis idonea esse potuit, ne huiusmodi dedecus, atque ignominia in Iudæorum genus redundaret, quod ex primaria sua intentione illustrat, quantum potest.

ANNVS MVNDI 4018. SEXTÆ ÆTATIS 503. IMPERII ROMANI 13. OCTAVIANI, ET TRIVMVIRATVS 8. Herodis Regis 2. qui & 3. ætatis 37. Hyrcani Pontificis 40. Præside Syriae M. Antonio. Cleopatrae 15. Olympiadis CLXXXVI. an. 1. Vrbis Conditæ 717. Coss. L. Gellio Poplicola, & M. Cocceio Nerva. Belli Civilis 14. Siculi 5. Annus Iulianus 10. Belli Parth.

ANNVS ANTE CHRISTVM 35.

I. *Res anni huius.*

MVLTA de rebus Syriacis, Parthicis, Siculisque, quæ in hunc annum cadunt, à Iosepho libro decimo quinto, à Dione libro quadragesimo octauo, Appiano in Parthicis, Ciuilibusque traduntur; è quibus præcipua quæque de more delibanda sunt, ducto à Syriacis, siue Iudaicis initio, apud quos annus Sabbaticus ordine ducentesimus quintus actus est, vt superiore anno probatum est; qui fuit etiam primus Olympiadis 186. in qua Scamander Alexandrinus stadii palmam tulit.

Hyrcanus in Pontificatu perseuerat. Et primum eundem Hyrcanum retinemus pontificem, quamuis exulem, quamuis corpore mutilatum, & quod erat consequens, à pontificiis muneribus suspensum. Etsi enim ea deformatio prohibuisset hominem à pontificia dignitate suscipienda, vt patet ex Leuit. 21. non tamen promotum, sine sua præsertim culpa, deiiciebat; ideoque populus eum tanquam verum pontificem colebat, & reuerebatur, vt mox dicetur, & in eius locum substitutus Ananelus, aut Aristobulus, quandiu ille in viuis fuit, Vicarius potius, quam pontifex fuit. Vitam autem produxisse vsque ad peractam pugnam Actiacam, ex Iosepho suo loco dicemus, qui eum deinceps, non solum pontificem nominat, sed eius, quasi pontificis, annos ad mortem vsque numerat; cum in eodem libro decimo quinto capite nono dicat eum, postquam Pompeii ope restitutus est, receptis omnibus honoribus, quadraginta annos in eis exegisse: qua de re exactius in eius morte dicendum erit. L. 15 c. 9.

II. *Bene habitus Babylone.* HYRCANVS ergo Pontifex, vt inquit Iosephus, captiuus apud Parthos erat, quem Phraates Parthorum Rex, propter claritatem generis, comiter habuit, & vinculis solutum permisit Babylone degere, vbi magna erat Iudæorum frequentia; hi non aliter quam pontifici, ac Regi Hyrcano, honorem habebant; nec hi solum, sed quantum Iudæorum vltra Euphratem habitabat, ita vt non admodum præsentis eum fortunæ pœniteret. L. 15. c. 1 & 2

Reditum in patriam cupit. Sed postquam resciuit Herodem ad regiam dignitatem euectum, ad nouam spem animum transtulit, gratiam ab Herode expectans, quem aliquando de capite periclitantem in iudicio seruasset, quiq. omnino de tota Antipatri familia præclare meritus esset. Cœpit ergo cum Iudæis, eum officii causa adeuntibus, de profectione consultare; qui tamen prudentibus monitis non potuerunt Hyrcano eximere patriæ desiderium.

III. *Quem Herodes obtinet.* PRÆSERTIM cum Herodes quoque, qui miserum senem in potestate habere cupiebat, ei scripsisset, rogaret Phraatem, & eius regni Iudæos, ne sibi inuiderent communem cum Genero futuram potestatem: nunc enim adesse tempus referendæ suo quondam & altori & seruatori gratiæ: quam mox illata nece reddidit. Vides hominis hypocrisim, ingratamque perfidiam, quibus perspicue confirmes illud. *Renunciate mihi, vt & ego veniens adorem eum.* [a] Itaque reditum impetrauit,

a Vide Genes. l. 3. c. 13.

& dimissum à Partho, & ab illis Iudæis viatico honorifice adiutum cum excepisset, in summo honore habuit: primumque in conuentibus locum ei tribuendo, & in conuiuiis semper honoratiorem cedendo, patremque appellitando, lactabat hominem, quo minus suspicaretur insidias.

IV. *Datque Ananelo Pontificatum*

Hyrcanum tamen Herodes pro pontifice non habuit, propter aurium detruncationem, sed alterum in eius locum substituit, & quidem hoc anno, vt arbitror: non enim poterat templum Hierosolymitanum, sine totius populi offensione, diutius carere Pontifice. Ea de re, ita pergit Iosephus. Quin & aliis artibus procurabat, quidquid putaret sibi ad stabiendum principatum conducibile; vnde tamen domesticæ seditionis enata est occasio. Cauens enim ne quis illustrium crearetur pontifex, accito Babylone non obscuri generis sacerdote Ananelo, huic summum sacerdotum dedit, in Græco est τῶν ἀσημοτέρων ignobiliorum, opponit enim τοῖς ἐπισήμοις illustribus, quos paulo ante dixerat. Et Gorionides libro quinto capite decimo quinto ait Herodem tradidisse pontificatum vni ex ignobilibus sacerdotibus, Ananelo, qui non fuit de genere Asmonæorum, vt propterea corrigendus videatur Nicephorus Callixti, qui eum negat fuisse sacerdotalis generis: cum Iosephus dicat illum fuisse pontificii.

V. *Quale hominis genus.*

Itaque quomodo Ananelum hoc loco dicat τῶν ἀσημοτέρων ἱερέα, non intelligo, cum initio cap. seq. dicat eum quidem peregrini generis fuisse, vtpote natum ex Iudæis olim vltra Euphratem traductis per Assyrios, extitisse tamen ἀρχιερατικοῦ γένους à pontificibus oriundum, & Herodi familiariter notum; certe constat nihil fuisse apud Iudæos illustrius regio & pontificio genere. Apparet autem Ananelum istum Babylone in Iudæam cum Hyrcano honoris causa fuisse profectum: forte etiam nominatim ab Herode euocatum, quandoquidem Iosepho teste, erat illi familiariter notus, vt pontificis loco ministraret, vtique in spem futuri pontificatus post Hyrcani mortem. Quomodo autem hæc pontificia dignitas collata Ananelo, zelum Alexandræ socrus Herodis accenderit, & ad quæ fœminam pro filio Aristobulo zelantem impulerit, sequenti anno dicemus, quo eas turbas credimus contigisse, vt series ipsa rerum, & tempus eis agendis requisitum exigit.

VI. *Canidius Iberos & Albanos victos sibi in Parthos sociat.* *Antonius Parthicum bellum Monæsi committit.* *Quo præmio.*

Res porro Parthicæ referente in primis Dione, hoc modo se habent. Reliqua hyemis parte, Gellio & Nerua Coss. P. Cannidius Crassus in Iberos exercitum duxit, victumque pugna regem eorum Pharnabazum, ad societatem belli compulit; ac cum eo in Albaniam progressus, victam eam gentem, ac regem eorum Zoberem similiter sibi adiunxit. His & Monesi fidens Antonius, (Is enim se ducem belli futurum, ac sine vllo labore, plerasque Parthiæ partes occupaturum promiserat) bellum Parthicum Monesi gerendum iniunxit; atque inter alia præmia, ei trium Romanis subditarum vrbium reditus fruendos, vsque ad belli finem concessit, regnumque Parthiæ promisit. Sic Dio; Appianus in Parthicis eas vrbes vocat Larissam, Aretusam, & Hierapolim, Bambycem olim vocatam, aitque eas ab Antonio illi dono datas, cum illius fortunam casui Themistoclis conferret, se autem Xerxi Persarum Imperatori opibus ac magnificentia compararet.

VII. *Quem ad se Phraates allicit.* *Romanæ in Parthos copiæ.*

At Phraates, inquit Dio, cum bellici apparatus causa sibi metueret; præsertim quia fugam Monesis Parthi moleste ferebat, legatos ad Monesem de pace misit, summisque pollicitationibus ei persuasit, vt retro cederet. De belli porro apparatu audiendus est Appianus, qui ait iussas conuenire copias in Armenia, cum regum auxiliis; ex quibus Artabazes Armeniæ Rex equitum sex millia, peditum septem præbebat. Ibi cum recenserentur milites, comperta sunt peditum Romanorum, & sociorum Latini nominis sexaginta millia, & ordinarius equitatus Hispanorum, Gallorum decem millia: ex aliis vero gẽtibus auxiliarium triginta millia, connumeratis equitibus, & leuis armaturæ milite. Hunc tantum apparatum viresque, quibus Bactros etiam, & his remotiores Indos terruit, vnam Cleopatram ferunt inutilem reddidisse. Eius enim desiderio bellum aperuisse, non expectato opportuno tempore, omniaque inconsultius egisse, mentis non satis compotem, & illecebris illius fœminæ captum, vt non tam de victoria, quam de reditu celeri cogitaret. Sic Appianus totidem omnino verbis ex Plutarcho in Antonio historiam mutuatus.

Ob Cleopatram Antonius inconsulte agit omnia

VIII. *Monæsem ad fraudem dimittit.* MONÆSEM abire volentem Antonius, etsi eum habebat in potestate, interficere noluit, ne Barbaros deinceps ab sua amicitia absterreret. Sed fraudem contra hostem struens eum dimisit, tanquam eius opera cum Parthis amicitiam facturus, & cum eo legatos misit ad Phraatem, qui ea lege pacem cum Parthis componerent, si Rex signa & captiuos, quæ Crassi calamitate Parthi cœperant, Romanis reddidisset; sperabat autem se Regi spe pacis imparato superuenturum. *Ad Euphratem procedit.* Ipse interim ad bellum se comparans ad Euphratem vsque processit, existimans transitum nullo præsidio teneri, sed opinione deceptus, auerso inde itinere in Armeniam statim ire constituit, ad bellum Artauasdi Medorum regi faciendum, ab Artauasde, siue Artabazo Armeniæ maioris rege inimico eius impulsus.

IX. *Inde contra Medos mouet.* CVMQVE intelligeret regem Mediæ ad opem Parthis ferendam procul domo abiisse, impedimentis, & machinis, quæ trecentis plaustris erant impositæ, & parte exercitus cum Oppio Statiano, (siue Tatiano, vt Plutar. & Appianus, Velleius habet Statiano, quidam Saxam suspicantur, non recte) relictis, & subsequi iussis, ipse cum lectissimis est antegressus, sperans se primo impetu omnem Mediã subacturum. Ergo ad Metropolim Mediæ venit, eam Dio Praaspa, Appianus & Plutarchus Phraatam vocant, in qua vxor regis Medorum erat cum liberis. Ea cum imperata non faceret, obsidenda fuit: statimque Antonius agnouit culpam in relinquendis machinis admissam; sed eam mox grauius etiam luit. *Cladẽ accipit à Parthis.* Nam cum opere laborioso, ac diuturno vrbem aggeribus obsideret, Parthorum rex valido equitatu Statianum improuiso adortum, & itineris labore fatigatum, cum 10. millibus oppressit, & machinas in potestatem redegit. In hoc prælio Polemonem Ponti regem captum, ac pecunia dimissum scribit Dio, Appianus cæsum, Plut. captum duntaxat. Ea clades in limine belli accepta, omnes Antonii milites grauiter perculit; accessit & discessus Armenii Artabazi, propter quem maxime bellum hoc susceptum fuerat.

X. *Praaspem Mediæ obsidet.* ANTONIVS etsi ad primum Statiani nuncium festinarat, vt suis auxilium ferret, tamen tardius venit, & præter mortuos inuenit neminem; ac non multo post cum eis congressus, non magno illato damno ad vrbis oppugnationem rediit; in qua maximis laboribus parum profecit, præsertim commeatuum inopia, laborans. *Permodico fructu.* Nam iis qui ex vicinia capi poterant consumptis, longius frumentandi causa progrediendum erat; quo si pauci mitterentur, excepti ab hoste peribant, sin plures, oppugnatoribus nudabatur ciuitas, ac barbaris erumpentibus Antoniani grauia damna accipiebant: vt Antonius nihil præter hostium probra lucrari videretur.

XI. *Pugnat cũ Parthis.* NE autem sedenti exercitui desperatio & pauor increscerct, eduxit frumentatum decem legiones, & tres cohortes prætorias grauis armaturæ, & totum equitatum, existimans se hostem ad pugnam eliciturum, & pugnatum quidem est, sed permodico Parthorum damno, captis 30. cæsis 80. tantum: non enim diu fugientes persequi audebant, quod fugientes Parthi non cessarent pugnare, & telis persequentes conficere.

Permodico eorum damno. Sequenti die in castra, ab hoste crebro fatigati, redierunt, vbi suos à Medis erumpentibus, in aggeris seu valli tuitione perterrefactos, ac loco pulsos decimatione castigauit, & reliquis pro tritico admensus est hordeum.

XII. *Consilia de pace irrita.* ERATQVE bellum vtrique parti molestum, sed grauiora metuebantur. Antonius enim famem timebat: Phraates vero sciens Parthos, quiduis potius laturos, quam in castris, & in alieno solo hyemem, & iam autumnale æquinoctium præterierat, cum mitius Antonianos, qui in ipsos incurrissent tractare, tum de pace per suos iactare sermones cœpit; Antonius à pace non alienus, misit ad Parthum, qui signa Romana dudum amissa, captiuosque reposcerent, quibus nõ impetratis, nihilominus intra paucos dies collectis vasis pudore plenus, Armeniam versus iter intendit, sed diuersum ab eo quo venerat, quoniam id sibi interclusum opinabatur. *Armeniã confusus repetit.* In eo autem cum exercitu suo extrema pertulit mala, quæ distinctius Plutar. & Appianus retulerunt.

XIII. *Plurimo cũ labore.* DIO vero paucis, Regionum, inquit, ipsis oberat ignoratio, & Barbari angustiis præoccupatis, fossis operibusque transitum obstruebant, aquationem vbique difficilem reddebant, pabula corrumpebant, summissis falsis nunciis à viis cõmo-

dis, tanquam ab hostibus insiderentur, ad difficiles attrahebant, & ad eas in quibus ipsi insidias collocarant. Sic Dio. Plutarchus tamen & Appianus scribunt Romanos optimo fidissimoque viæ duce Mardo esse vsos; qui etiam ad faciendam fidem eis se constringendum vinculis dederat: sed pergit Dio; His incommodis ac fame multi perierunt; iamque ad hostem profugere cœptum erat; ac nisi perfugas Parthi in reliquorum conspectu sagittis confecissent, videbantur omnes ad Barbaros transituri; sed Parthorum crudelitas eam defectionem inhibuit. Frigus quoque eos vehementer afflixit. Iam enim aderat hyems, & montes Armeniæ, per quos solos tuto iter facere poterat; glacie tecti, sauciis multum molestiæ afferebant. Itaque cum statuisset aliquanto post in Armeniam redire, precibus & adulationibus Armeniæ regem permouit, etsi eius à se discessum valde cupiebat vlcisci, vt in eius regno hyemare liceret, vere iterum contra Parthos exercitum ducturo.

Parthorum sæuitia Romanorum defectionē continet.

XIV. *Qualis in suos Antonius*

SCRIBIT idem Dio Antonium interdixisse ne de militibus morientibus, & vulneribus debilitatis, ac deformatis ad se referretur; Plutarchus contra Antonium ait vulneratos in accepta Flauio Gallo duce clade, in qua tria millia ceciderant, quinque millia in tentoria saucia relata fuerant, inuisentem circumiuisse, eosque dolore ac lacrymarum plenum, consolatum esse: illos autem dexteram eius apprehendentes orauisse, ne se affligeret, & modo valeret Imperator, se saluos fore. Sub hæc manus ad cœlum tendentem cælites deprecatum esse, si qua calamitate priores fortunæ serenitates luendæ essent, ea in caput suum verteretur, modo exercitui incolumitas ac victoria contingeret. Denique crebris hostium incursibus, & tumultu erroreque tota castra occupante, eo est compulsus, vt vnum è libertis, Rhamnum nomine, accitum iureiurando adigeret, vt vbi præcepisset, confoderet se gladio, caputque detruncaret, ne veniret viuus in potestatem, aut ab iis mortuus agnosci posset.

Eiusdem metus, & consilium propria cædes.

XV. *In Armenia quiescit.*

VBI in Armenia quiescere licuit, recensito Antonius exercitu, desiderauit viginti millia peditum, & quatuor equitum; qui non interierunt omnes vi hostili, sed supra dimidium morbo. Ex inopia enim effuse cibis vtētes, hydropicis, cœliacisque morbis correpti peribant. A Phraatis vrbe viginti septem diebus iter fecerunt, & octodecim præliis à Parthis vexati sunt: sic enim verius dixerimus, quam totidem præliis victos Parthos à Romanis; etsi non integra solidaque victoria, vt Plutarchus & Appianus loquuntur, ipsum Antonium imitati, qui, vt ait Velleius lib. 2. fugam suam, quia viuus exierat, victoriam vocabat, cum haud minus quarta militum parte amisisset, calonum seruitiorumque tertiam partem, & impedimentorum vix vlla superfuissent.

Et in multa clade se victorem pueide prædicat.

XVI. *Inde perfugit in Syriam.*

PLVTARCHVS in Antonio ait eum octo millia militum in via amisisse; Appianus autem desiderata viginti millia peditum, equitum quatuor millia, quorum plusquam dimidium non ferrum, sed morbus absumpserat. Florus quoque libro quarto capite decimo, vix tertia parte de sedecim legionibus reliqua, cum argentum eius passim dolabris concideretur, & subinde inter moras mortem à suo gladiatore flagitasset, egregius imperator tandem profugit in Syriam: ibi incredibili quadam mentis vecordia ferocior aliquanto factus est, quasi vicisset, qui euaserat. Plutarchus ait paucis comitatum Antonium ad mare descendisse, atque in castello inter Berytum, Sidonemque posito, Leucome appellatur, substitisse, vt Cleopatram operiretur, quæ militibus magnam vim vestium & pecuniarum detulit: etsi pecuniam quidam putant Antonium de suo, quasi ab illa acceptam distribuisse.

XVII. *Res Sicula.*

SICVLÆ res supersunt, præliis multiplices, ancipitesque periculis: victoria Cæsaris, desolatione Lepidi, fuga Pompeii terminatæ. Contigisse autem hoc anno, atque hisce Consulibus, tum alia docent, tum illud Appiani l. 5. ciuil. vbi ait hanc victoriam Cæsari cōtigisse, cum annum ageret octauum & vigesimum; quem ille ingressus est 9. Cal. Octob. vt ex Suetonio constat. Interpres ponit cum Cæsar vigesimum octauuum ætatis annum exegisset. In Græco autem est, ϗ ἦν ὁ Καῖσαρ ἐτῶν ἐς τότε ὀκτὼ, ϗ εἴκοσι, & erat Cæsar annorum tunc ad vigesimum octauum: non ergo dicit fuisse exactos, sicut nec reuera exacti erant, sed inchoati: postremum autem prælium sub extremum annum perfectum est. Rem totam Appianus loco citato

Cæsaris ætas.

accuratissime persecutus est, eum ergo habebimus ducem.

XVIII. *Cæsar triplici exercitu Siciliam petit.* *Solstitii dies hoc anno.*

SSTATVERAT Cæsar tribus exercitibus, tribus ex locis triquetram Siciliam inuadere, Meridianam plagam exercitu Lepidi ex Africa profecto, orientalem Tauri classe Tarento erumpente. Ipse Puteolis occiduam partem erat inuasurus. Dicta vna eadem dies omnibus ad soluendum, Calendæ Iulii, quæ est decima, inquit, post solstitium, (ex quo intelligitur solstitium à Iulio Cæsare sedem in vigesimo primo Iunii accepisse,) ratus id tempus, ob felicitatem patris, cui dicatus erat, sibi propitium fore. Postquam Calendæ venerunt, omnes prima aurora soluerunt, Lepidus ex Africa mille onerariis, longis septuaginta cum legionibus duodecim, equitum Numidarum quinque millibus, multoque alio apparatu.

Taurus Tarento ex Antonianis 130. nauibus, duas tantum supra centum duxit, reliquarum remige peste absumpto anteacta hyeme. Cæsar exercitum suum bipertito diuisit, postremum agmen commisit Appio.

XIX. *Pompeius vndique Siciliam tuebatur.* AT Pompeius Lepido opposuit Plennium, ad Lilybæum cum legione vna, & multitudine velitum Orientale & Occidentale Siciliæ latera præsidiis muniit; insulasque in primis Liparam & Cossyram, ne hæc Lepido, illa Cæsari portus, aut stationes opportunas præberent contra Siciliam; Robur autem Classis Messanæ continebat, in omnes occasiones intentus.

Tempestas Cæsarianos vexat. Tertia die, ex quo soluerant exortus Auster multas Lepidi onerarias subuertit, tenuit tamen Siciliam, & Plennium intra Lilybæum oppugnauit; oppidaque aliquot, partim vi, partim deditione in suam redegit potestatem. Taurus vbi reflare ventus cœpit Tarentum reuersus est. Appio vero circa Mineruæ promontorium nauigante, pars nauium scopulis illisa est, pars hæsit in breuibus, reliquæ non sine damno disiiectæ sunt. Cæsar tempestate oriente in Velinum sinum confugit, vna sexireme amissa: sed superueniens Africus naues in statione ipsa conquassauit; amisit Cæsar naues graues sex, leuiores viginti sex, Liburnicas etiam plures.

XX. *Nihilominus redintegratur bellum.* HIS incommodis sarciendis opus fuit 30. dierum spatio, & æstas iam vergebat ad exitum, vnde optimum videbatur bellum in æstatem proximam differre; sed populo inopia laborante visum est, reparata quamprimum classe institutum bellum integrare.

Pompeii imprudentia. Sed nec Pompeius victoria, quam ei secundo dederat tempestas, prudenter vsus est, sed sese quasi adoptatum à Neptuno filium venditabat, eoque solutius, quod hoc anno finita prælia crederet. Verum vt audiuit mox redituras classes contra Siciliam, Menodorum cum septem nauibus, quas secum transfugiens nuper ad Pompeium abduxerat, exploratum naualia Cæsaris misit; *Menodori iterata perfidia.* quibus plurima damna intulit. Deinde videns non satis adhiberi sibi fidei, non redditum classis imperium, sed solas, quas secum duxerat naues, iterum cum iisdem ad Cæsarem transfugit, non maiorem apud eum fidem promeritus, neque sortitus, vt Dio quoque memorat.

XXI. *Lepidus cladem accipit à Pompeii duce.* IAM reparata erat classis, cum Cæsar iterum soluens, appulsusque Vibonem Messalam cum duabus legionibus traiicere in Siciliam iussit, & cum Lepido se coniungere; tres alias misit ad Stylida in extremum fretum, occasionem rei gerendæ expectaturas; Taurum etiam ad montem Scylacium collocauit.

Pompeius classem in sinu Messanensi paratam tenuit, cum dux eius Papia occurrit quatuor legionibus, quæ onerariis ex Africa ad Lepidum transportabantur. Is dum putaretur amicus, & à Lepido missus, eas oppressit, alias cœpit, alias submersit, incenditue, quædam in Africam reuersæ sunt; duæ legiones in mari perierunt; & si qui militum enatarunt, Tisienus Pompeii dux terram prensantes confecit.

XXII. *Agrippa pugna ad Mylas.* INTEREA Cæsar Agrippam iussit ad Mylas pugnare contra Pompeium, quem illic esse arbitrabatur; est autem is locus vrbs littoralis è regione Liparæ insulæ, dum ipse cum aliis copiis Taurominiam per absentiam Pompeii expugnare conaretur. Verum cum Agrippa videret, longe opinione maiores copias Mylas confluxisse. (Nam Pompeius Agrippæ conatus suspectos habens, Demochari, qui cum quadraginta nauibus Mylas tenebat, 45. naues duce Apollopha-

ne liberto Messana misit, quem ipse cum aliis septuaginta secutus est.) Cæsarem de re tota monuit: nihilominus pugnauit, & post multa vtrimque accepta, illataque damna superiores tulit; Pompeius receptui cecinit, amissis triginta nauibus, quinque hostilibus submersis; nec minus propterea suos donauit præmiis, quod magnitudine nauium Cæsarianarum potius, victos suos diceret, quam hostium virtute. Nam Dio quoque libro quadragesimo nono ait sero Cæsarianos, & instante iam nocte victores euasisse, nec fugientes insequi voluisse, siue quod earum celeritatem cursu æquare non possent, siue quod vada, eorum ignari pertimescerent, siue quod Agrippa inuidiæ parceret, si hostem nimium gloriose vicisset.

Cæsar male rem gerit.

XXIII. *Cæsar ad Tauromnium. Cui superuenit Pompeius.*

Cæsar autem è Scylacio Leucopetram deuectus, traiecit Taurominium, cum tribus legionibus, & equitibus quingentis, siue equis, velitibus mille, colonis voluntariis bis mille, præter nauales socios, credens Pompeium prope Agrippam mansurum, & iam ad eum locum deditionem recusantem castra metabatur; cum Pompeius magna classe omnibus mirantibus superuenit; deuictus enim credebatur ab Agrippa; per oram etiam equitatus irruebat, celeritate contendens cum nauibus; & diuersa parte pedestres copiæ conspectæ sunt. Itaque Cæsariani à tribus exercitibus circumuenti exterriti sunt; timuit & Cæsar, quod non posset Messalam, cui reliquas copias transportandas commiserat, accersere.

Et male differt pugnam.

Equites igitur primi Cæsarianos in castris muniendis adhuc occupatos turbauere. Quod si classiarii, peditesque pariter fecissent impetum, fortasse maius aliquid à Pompeio perfectum esset; sed per imperitiam rei militaris, & ignorantiam trepidationis hostilis, in sequentem diem pugnam distulerunt, quo Cæsariani vallo absoluto fatigati, minus ad pugnam erant idonei.

XXIV. *Cæsar semel iterumque parum feliciter pugnat.*

Cæsar tradito peditatu Cornificio, vt in terra quantum posset hostibus repugnaret; ipse ante lucem in altum prouectus est, ne à mari quoque intercluderetur. Et instructa classe, ipse Liburnica circa eam volitans, omnibus hortator aderat; quo facto insignia, vt in maximo periculo constitutus deposuit. Occurrente autem ex aduerso Pompeio bis congressi certamen in noctem extraxerunt. Cumque naues Cæsarianæ caperentur, & incenderentur, pars earum, expansis minoribus velis, profugit in Italiam, reliquæ profligatæ, partim captæ partim incensæ sunt; qui in terram enatabant, partim à Pompeianis conficiebantur, partim in Cornificii castra confugiebant, quos ille obuiam missis velitibus excipiebat, non ausus prælio legiones male animatas committere: Cæsar in actuariis ad multam noctem iactatus est, incertus Cornificiumne per media naufragia peteret, an ad Messalam, quem reliquerat in Leucopetra, refugeret.

Deponit insignia, vt in maximo periculo.

XXV. *Monet ac confirmat suos. Messalæ virtus.*

Forte fortuna ad Abalam portum Italiæ delatus est, cum vnico armigero, destitutus amicis, seruis, satellitibus, animo defectus & corpore: inde ad Messalam delatus: qui non longe aberat, ab eo humaniter exceptus est, egregia commendatione virtutis, quippe qui dudum ab eodem Cæsare proscriptus fuerat. Priusquam autem Cæsar corpus curaret, ad Cornificium misit Liburnicam, & circa omnes montes dimisit, qui nunciarent se incolumem, iuberentque omnes opem ferre Cornificio, idemque iussit Agrippam facere: Cornificio autem scripsit ei mox adfore auxilium. Mæcenatem vero Romam misit, qui nouos comprimeret motus.

Cornificius fame pressus præliũ petit. Milites seruat non sine laude.

Interea Cornificius cum laboraret commeatuum inopia, suis in aciem productis hostem prouocauit; Pompeio vero certamen detrectante cum desperantibus, & fame se eos subacturum sperante, Cornificius iter ingressus est, receptis in medium agmen inermibus, qui euaserant è naufragio, sed toto itinere vehementer à Pompeiano equitatu, à leui Afrorum armatura, & ab æstu in primis ac siti intolerabili afflicti sunt, adeo vt reperta aqua sese ingurgitantes emorerentur. Tandem Mylas cum parte exercitus ad Agrippam euasit; qui Mylas iam & Tyndaridem occuparat, vt Dio quoque testatur, sed incredibilem aut intolerabilem potius in arenti solo sitim non memorat, additque Cornificium tantum sibi ob seruatos a se milites tribuisse, vt Romæ quoties foris cæ-

naret, elephanto domum reuectus sit.

XXVI. *Pompeius cupit generale certamẽ nauale. Quod Cæsar admittit.*

INDE passim multæ velitationes tota Sicilia factæ, nullo memorabili prælio, donec Pompeius veritus, ne commeatu à Cæsare intercluderetur, statuit prælio nauali semel decernere, idque Cæsari obtulit. Cæsar, quamuis abhorreret ab omnibus rebus maritimis, quas sibi aduersas toties esset expertus, turpe tamen ratus detrectare certamen, conditionem accepit, constituta die ad quam trecenæ naues vtrimque parabantur, omni telorum machinarumque genere instructæ. Addit Dio inclinatum ad nauale prælium Cæsarem, quod Lepidum suspectum haberet, nec ei consilia communicare auderet, ne proderetur; neque occultare, ne cum incommodissimo tempore apertum hostem redderet.

XXVII. *Pugnatur, vt de summa rei.*

VBI constituta dies venit, tanto vtrimque studio, ac contentione pugnatum est, vt par erat de summa rei in tota Sicilia decertantibus: certamen vterque terrestris exercitus cernebat ex littore, non sine metu, studioque partium, in eo de sua quoque salute agi existimans; sed magna erat nauium, & in ipsis nauibus hostium, amicorumque confusio, propter Latinæ linguæ similitudinem, & tesseram euulgatam; vt qui vincerent, aut vincerentur, ne ipsi quidem qui pugnabant, nedum qui è littore spectabant, agnoscerent.

Cæsariani superiores euadunt.

Vix tandem è turrium coloribus, quod solum discrimen erat, plures Pompeianas naues periisse intelligens Agrippa, cohortatus est proximos, quasi iam victores, redintegratoque in hostes impetu vrgere non desiit, donec qui ipsi oppositi erant, primi coacti cedere, turres deiecerunt, versisque nauibus tanto cum impetu in fretum fugerunt, cum septemdecim nauibus, vt illisæ littori, inde retractæ fuerint, aut incensæ, reliquis ab Agrippa interclusis.

XXVIII. *Et de victoria iubilant.*

QVOD vbi videre, qui in alto pugnam continuabant, deditionem fecerunt. Hic Cæsariana classis, edito ingenti iubilo, victoriam significauit, quem non minore terrestris excepit; Pompeianus vero ingemuit. In hoc prælio, inquit Dio, captus Demochares seipsum interfecit, Apollophanes naui sua integra, etiamnum cum posset effugere, ad Cæsarem se contulit. Quod idem cum alii non pauci, tum Gallus etiam Tisienus, qui se non ita pridem Pompeio coniunxerat, omnesque eius equites & pedites aliquot fecerunt; quæ res desperationem Pompeio, & fugæ consilium iniecerunt.

Pompeiani gemunt. deditionem multi faciunt. Pompeius turbatus fugit.

Ipse ergo dux è Naulochis Messanam se proripuit, sic attonitus, vt nihil de terrestri exercitu cogitarit. Quo factum est, vt & hos Cæsar Titieno dedente in fidem reciperet, & post hos equitatum, hunc quoque præfectis dedentibus. Mersæ sunt in eo prælio naues Cæsaris tres, Pompeii viginti octo; reliquæ aut crematæ, aut captæ, aut littori allisæ, fractæque; solæ septemdecim effugerunt.

XXIX. *Qualis eius fuga.*

DE fuga Pompeii Florus ita concionabundus. *Non alia*, inquit, *post Xerxem miserabilior fuga; quippe modo trecentarum quinquaginta nauium Dominus cum sex septemue fugiebat, extincto prætoriæ nauis lumine, annulis in mare abiectis, pauens atque respectans, & tamen non metuens ne periret.* Sic ipse: at Appianus septemdecim fugæ comites non semel dixit. Pergit autem. Pompeius, postquam in via cognouit de defectione exercitus, priuatum cultum sumpsit pro imperatorio, præmissis Messanam, qui in naues quidquid possent, imponerent. Dio ostendit non nimium præcipitatam fuisse Pompeii fugam; itaque filiam, & amicos, & pecunias, cæterasque res preciosas in naues superstites, quæ essent maxime agiles, collocasse, & noctu nemine insequente abiisse; quia & clanculum discedebat, inquit, & Cæsarem continuo ingens tumultus à Lepido, & Messana excepit. Addit Appianus, à Pompeio. Plennium quoque à Lilybæo propere accitum cum octo legionibus, quasi habiturum has fugæ comites; sed eius aduentu non expectato, cum timeret ne ab hoste intercluderetur, cum solis septendecim nauibus ad Antonium profugisse.

XXX. *Plennius Messanam tenet.*

PLENNIVS ergo post eius discessum Messanam peruenit, & ciuitatem eam tenuit; quam Cæsar obsideri ab Agrippa iubet, id quod fecit socio vtens Lepido. Et cum Plennius legatos de pace misisset, Agrippa rem differri in matutinum Cæsaris aduentum voluit: Lepidus vero pacem dedit, & vt sibi Plen-

nii exercitum conciliaret, vrbem ei ex æquo cum aliis militibus diripiendam dedit. Ita misera ciuitas amicis, æque atque inimicis prædæ fuit, Plennii exercitus ad Lepidum signa transtulit.

Horvm accessione auctus Lepidus, vsque ad duarum & viginti legionum numerum, cum valido equitatu, elatus est animo, & de tota Sicilia sibi vendicanda egit, & Cæsarianos præsidiis suis cœpit excludere. Et reuera iamdudum à Cæsare erat alienior, quod, vt scribit Dio libro quadragesimo nono, ipse vt collega Cæsaris, omnia æquato imperio administrare, Cæsar autem eo, vt legato duntaxat, vti cupiebat. Itaque ad Sextum Pompeium inclinarat, & occulte cum eo consilia agitarat, quæ nunc patefacta sunt. Cum enim Cæsar ad eius castra, cum paucis profectus esset, Lepidum necopinato aduentu perterrefacturus, & milites eius sibi adiuncturus, cum militi parum grata dixisset, in Cæsarem impetus factus est, & aliquibus suorum occisis, non leue ipse vitæ discrimen adiit. XXXI. *Lepidus insolescit, & à Cæsare reprimitur.*

At breui spes Lepidi omnes euersæ sunt. Cum enim milites Cæsarem Lepido longe præferrent, eiusque duces à Cæsare singuli corrumperentur, paulo post omnes à Lepido ad Cæsarem transfugerunt: primi Pompeiani defecerunt, cum quibus pacē nondum Cæsar confirmarat. Postremum autem Lepidi equites, qui ad Cæsarem scitatum miserunt, num Lepidum, iam imperio priuatum, placeret interfici; quod ille non permisit. Sic Lepidus præter spem desertus ab omnibus, reflante fortuna, mutato cultu properauit ad Cæsarem; aliis pariter velut ad spectaculum festinantibus. Cui Cæsar assurrexit, nec passus est sibi accidere ad genua, & in vrbem cum priuato cultu, priuatum imperio, non sine custodia remisit; pontificatum tamen illi reliquit, cum quo aliquandiu vixit, iis magistratibus obnoxius, quos Triumuir ipse proscripserat. XXXII. *Lepidi spes euersa.* *Confugit ad Cæsarē priuatus*

Orosivs libro sexto capite decimo octauo, perpetuo exilio damnatum scribit, secutus Suetonium libro secundo numero decimo sexto, vbi ait Octauium Lepidum superbientem viginti legionum fiducia, spoliasse exercitu, supplicemque concessa vita Circeios in perpetuum relegasse; Antonius tamen apud Actium pugnaturus, ait Cæsarem in custodia Lepidum tenere, tanquam captiuum; apud Dionem libro quinquagesimo. Decimo anno, inquit Velleius, quam ad dissimillimam vitæ suæ potentiam peruenerat Lepidus, & à militibus, & à fortuna desertus, pulloque velatus amiculo, inter vltimam confugientium ad Cæsarem turbam latens, genibus eius aduolutus est; vita rerumque suarum dominium ei concessa sunt; spoliata quam tueri non poterat dignitas. Numerat autem Velleius, decimum eius annum ab Vrbis Conditæ septingentesimo septimo, quo in Consulatu collega C. Iulii tertium Consulis fuit. Videtur autem, pertæsus fortunæ suæ, in voluntarium exilium abiisse. Suetonius in Octauio num. 54. XXXIII. *Et in exiliū denique mittitur.*

Cæterum Cæsar, neque Pompeium ad Antonium profugientem persequi voluit, nec alios persequi passus est: siue quod nollet in alienum imperium inuadere; siue quod Pompeio, qui non fuerat in coniuratis, vitam eripi nollet, contentus ei sustulisse potentiam, & nocendi facultatem: siue quod futura spectaret, conatusque Antonii, habiturus iustam occasionem dissidii, si quid ille præter æquum faceret; præsentiebat enim sublatis reliquis, inter ipsos ambitionis contentionem fore. XXXIV. *Cæsar Pōpeium non persequitur*

Coactis autem in vnum copiis repertæ sunt legiones quadraginta quinque, equitum viginti quinque millia; leuis armaturæ tantundem quantum equitum & dimidium insuper, naues longæ sexcentæ; onerarias autem prope innumeras remisit ad proprios dominos, militibus donatiuum ob victoriam dedit, coronas quoque, & alios honores distribuit. Agrippam autem honorauit in primis, donata illi corona aurea rostrata, qui honor nemini ante eum, neque post ipsum contigit, & Pompeianis ducibus ignouit. Dio tamen libro quadragesimo nono, ait equites & Senatores, qui Pompeio fauissent, paucis exceptis supplicio affectos, legionarios milites in suas legiones conscriptos, & seditione sua missionem & præmia flagitantium composita, indictoque Siciliæ mille & sexcentorum talentorum tributo, designauit Africæ & Siciliæ proprætores, diuiso *Res Siciliæ disponit.*

in vtramque exercitu, per Statilium Taurum vtramque Africam nullo negotio recepit. Dio. Naues Antonii numero æquales acceptis, vt scribit Dio li. 49. misit Tarentum: reliquum exercitus partim pręmisit in Italiam, partim secum duxit decedens ex Insula.

XXXV. *Quin Vr ... e exceptus* VENIENTEM ad vrbem Senatus immodicis excepit honoribus, & cum cætero populo coronatus obuiam longissime processit, erectoque arcu triumphali, ouans in vrbem ingressus est, Dione teste. Vitauit enim triumphum, ne victis, occisisque ciuibus insultare videretur. A Senatu in templa primum deinde domum deductus est. Sequenti die, tam in Senatu, quam pro concione orationem habuit, qua res à se gestas, ex quo Rempublicam administrare cœpit, exposuit: pacemque populo, confectis iam bellis ciuilibus, denunciauit, *Pacem de... nunciat.* tributa nondum reddita condonauit, debita publicanorum remisit, & mercedes nondum persolutas pro locationibus publicis, quod illa sciret, vt inquit Dio, sibi ob inopiam ciuium non persolutum iri, callide gratiam ex necessitate captauit. Ex honoribus autem ei à Senatu oblatis, omnes autem pro suo arbitratu accipiendos obtulerat, accepit thensam in circensibus, id sacri vehiculi genus est, & annua solennia diebus victoriæ, auratamque pro rostris statuam, ad viuum expressam, cum hoc titulo; *ob pacem post diuturna bella terra marique redditam*; 2. 2. X. Oblatum autem Lepidi pontificatum maximum recusauit, neque eum quasi hostem occidi permisit. Et hæc de Siculo bello sint satis. Quæ autem deinceps Pompeio contigerunt, cum eius morte, quæ sequenti anno contigit, in proximum annum referemus.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4018.

1. N. VII. Aut certe vterque ex tertio. Nonnulla tamen est, vt assolet, in propriis nominibus diuersitas. Nam Phraatem Plut. vocat Phraortem, & Bambycem Borbycem: & Artabazem Artauasdem sicut Dio, (in comparatione tamen cum Demetrio vocat Artabazem.) Porro Bambycem eandem & Edessam à Ptolemæo, & Magog à Syris autore Plinio, & Rages ab Hebræis, teste Brochardo dici, notauit Ortelius in theatro Geogr. Verum cum Hierapolis eadem sit cum Bambyce, vt aiunt Plutarchus & Appianus, non potest Bambyce eadem esse cum Edessa Ptolemæi, apud quem Edessa multum differt ab Hierapoli; medius enim Euphrates interiacet, vt patet ex Asiæ tabula quarta. Edessa in Mesopotamia, Hierapolis in Syria, illa in prouincia Chalcitide, ista in Cyrrhestica. Illa prope Amanum montem, hæc ad Singam fluuium. Sed redeamus in viam.

Aliud ipse voluebat animo, resque ipse requirebat. Viuebat quippe adhuc Antonius & potens erat. Nec finis bellorum ciuilium esse poterat, dum vterque staret. Rectius autem inscriberetur fortasse, ob stabilitum imperium, & sublatum populo libertatem. Etsi id tanto vtilius fuit, quanto Monarchia populari gubernationi præstat. Et vero singulorum profusa cruentáque ambitio, potentiore vnius ambitione tolli, opprimiq. merebatur, quanquã dominatus hic multo pluribus rapinis cædibusq. stetit, si quis ab initiis C. Iulii bello ciuilio dinumeret. 2. N. XXXV.

ANNVS MVNDI 4019. SEXTÆ ÆTATIS 504. IMPERII ROMANI 14. OCTAVIANI, ET TRIVMVIRATVS 9. Herodis Regis 3. qvi & 6. ætatis 38. Hyrcani Pontificis 41. Præside Syriæ M. Antonio. Cleopatræ 16. Olympiadis CLXXXVI. an. 2. Vrbis Conditæ 718. Coss. Sex. Pompeio, & L. Cornificio Belli Civilis 15. Annvs Ivlianvs 11.

a Plancum Syriæ præsidem vocat Appianus l. 5. hoc anno, quo Sex. Pomp. est interfectus

ANNVS ANTE CHRISTVM 34.

TRIVMVIRATVM nunc quoque nominamus, etsi deinceps is Duumuiratus fuit, donec post annos fere quinque solus rerum potitus Octauianus, & Augustus, & Monarcha factus est. Placuit tamen non mutare nomen, quoniam nullo nouo fœdere Duumuiratus constitutus est. I. Ratio indicis.

Neque vero Ananelum, aut Aristobulum pontifices ponimus, quoniam viuo Hyrcano neuter iure pontifex fuit, qua de re etiam anno superiore meminimus; fuit autem hic alius à Sexto Pompeio Magni filio, qui hoc anno factus est Consul, vt Dio quoque notauit; & cum nomine conueniant, ita fortuna distant, vt hic ad summam hoc anno dignitatem euectus sit, ille à summa gloria ac potestate deiectus, misera morte trucidatus sit: qua de re non prius agemus, quam res Syriacas expedierimus.

Alexandra Hyrcani filia, socrus Herodis, vt vidit Ananelo cuidam homini obscuro, collatum à genero pontificatum, quem illa filio suo Alexandro fratri Mariammes destinarat, non potuit ambitiosa mulier hac contumeliam moderate ferre. Scribit igitur Cleopatræ per quendam fidicinem, vt Pontificatum filio suo petat ab Antonio; eam rem cum negligeret Antonius, amicus eius Gellius stimulator accessit, quo agente Antonius adolescentem ab Herode sibi mitti petit; sed is veritus ne iuuenis Antonii gratia collecta, Pontificatum impetraret, rescribit Antonio, si vel pedem è regno suo moueat adolescens, fore vt cuncta bellicis tumultibus, spe rerum nouarum compleantur. II. Alexādra filio Pontificatum ambit.

Cvmqve ita satisfecisset Antonio; vt socrui quoque atque vxori satisfaceret, quæ eum quotidianis precibus obtundebant, consilio suorum aduocato, multis in Alexandram conquestus est, quasi regnum in puerum transferre moliretur, quod ipse tot laboribus esset consecutus; ne tamen pietatem erga socrum, cæterasque necessitudines aspernari videretur, nunc se eius filio pontificatum reddere, cui Ananelus hactenus, propter ætatem immaturam, prælatus esset. III. Et ab Herode impetrat.

Hic Alexandra præ gaudio vix compos sui, simul etiam suspectam se dolens ambiti regni, lachrymas fudit, seseque de huiusmodi crimine purgauit, gratiisque pro filii honore actis, se in posterum regi obsequentissimam fore pollicetur: ita datis dexteris discessum est; Ananelus iussu Herodis vicarium pontificis desiit agere, neque enim pontificem; eique Aristobulus vxoris frater, ad sedandas domesticas discordias, datus fuit successor. Deposito Ananelo.

Hvnc porro annum Antonius, Cleopatræ laqueis misere irretitus, in vino & crapula, & conuiuiis egit, vt tradit Plutarchus. Interea autem Octauia, Cæsare annuente Roma ad Antonium nauigauit. Vt venit Athenas, redditæ sunt ei ab Antonio parum vxorio literæ, quibus mandauit, vt ibi subsisteret, IV. Octauia ad Antoniū rediens.

ei ſuam expeditionem in Armeniam, Parthoſque ſignificans, quæ tamen in annum ſequentem tracta eſt illecebris Cleopatræ, vt dicemus. Octauia, quamquam eum contemptum ægre tulit, & prætextum odorata eſt, quæſiuit tamen per literas, quo mitti vellet, quæ attulerat ei. Attulerat autem multam veſtem militarem, magnum numerum iumentorum, pecuniæ, & munerum ducibus, amiciſque eius. Inſuper duo millia delectorum militum, in cohortes prætorias inſignibus armis exornatorum. Quæ cum Cleopatra ſenſiſſet, verita ne Octauia Antonium à ſe abſtraheret, omnibus id genus fœminarum artibus, atque blanditiis, eum ſibi retinuit: quamuis à Medorum rege per legatos acceſſiretur, & egregia occaſio rei bene gerendæ offerret ſeſe.

V. *Qui occaſionem rei bene gerendæ amittit.*

Hæc enim dum Alexandriæ geruntur, & Antonius à Cleopatra captiuus tenetur tanto ſtudioſius, quanto maius periculum imminebat eius amittendi, Octauia Athenis maritum repetente; muliere & morum grauitate inſigni, & conſuetudine amabili, & Cæſaris fratris potentia ſubnixa: diſſentio inter regem Medorum Artauaſdem, & Phraatem Parthorum interuenit; exorſa quidem, vt fama eſt, inquit Plutarchus, ex præda Romana, ſed quæ Medum in ſuſpicionem ac metum abduxit, ne regno ſpoliaretur: vnde Antonium per legatos accerſiuit, eique auxilium oſtendit copiarum ſuarum. Hic Antonius ſpe magna rei bene gerẽdæ inflatus eſt, quod vna res, quæ illi ad debellandos Parthos defuiſſe videbatur, quod minus ab equitatu & ſagittariis firmus veniſſet, ea vltro accederet: parauit iterum per Armeniam pergere, & ad Araxem amnem Medorum bellum mouere. Hæc fere Plutarchus; qui recte quidem dicit paraſſe profectionem; reuera enim detentus à Cleopatra, non eſt profectus; eique recte conſentiens Dio lib. 49. Anno ſubſequente, inquit, Sexto Pompeio & L. Cornificio Conſulibus, (hic præſens annus eſt) bellum Regi Armeniæ facere inſtituit, haud parum ſpei in rege Mediæ ponens, qui Phraati ſuccenſebat, quod neque prædæ magna parte, neque alio honore eſſet ab eo affectus &c. Mox autem addit Polemonem à Medo miſſum legatum ad Antonium, eaque re ita delectatum fuiſſe, vt inita cum Medo pace, præmium legationis Polemoni Armeniam minorem poſtea dederit. Sic Dio. ἐνεχείρησε στρατεῦσαι.

VI. *Cæſar conſtituit Rẽp.*

Cæsar autem interim animo in Pompeium atque Antonium intento, conſtituebat Rempub. eamq. more maiorũ per annuos magiſtratus adminiſtrabat: præſides mittebat in prouincias; cohortes vigilum contra latrocinia, quæ plurima ex belli reliquiis in Vrbe, totaque Sicilia graſſabātur, magna omnium vtilitate inſtituit; literas omnes belli tempore ſcriptas exuſſit, promittens ſe reſtituturum Remp. cum primum rediſſet Antonius; ſibi enim compertum eſſe, illum quoque ceſſantibus bellis ciuilibus, magiſtratum velle deponere. Quapropter fauſtis exceptus acclamationibus, Tribuniciam poteſtatem accepit in perpetuum; tanquam hoc honore populari inuitatus ad priorem illum ſeueriorem Triumuiratus deponendum: præſertim quod Tribunatus perſonam, quæ eo fungeretur ſacroſanctam, & inuiolabilem conſtitueret. Hæc & alia Appian. lib. 5. ſub finem.

Accipit tribunitiã poteſtatem.

VII. *Pompeii ad Antoniũ fuga.*

At Pompeius è Sicilia fugiens, vt idem ait, ad Lacinium promontorium appulit. Claudit id promontorium ſinum Tarentinum ab occaſu, ſicut Iapygium, ſiue Salentinum ab ortu; in illo ergo ſinu Pompeius fanum Iunonis, votiuis donariis diues ſpoliauit, petens Antonium; Dio vero ait Sex. Pompeium noctu Meſſana fugientem, & inſectationem hoſtium, & ſuorum proditionem timentem, eis dixiſſe ſe per altum vela facturum: extinxiſſe autem ignem, quo prætoriæ naues reliquis prælucere ſolent, oramque Italiæ legiſſe; inde in Corcyram, ac Cephalleniam traieciſſe, ibique alios ad ſe recepiſſe, eo forte vi tempeſtatis eiectos, moxque plurimis dimiſſis, cum reliquis in Aſiam tranſmiſiſſe, vt ſe quamprimum Antonio coniungeret. Delatuſque Mitylenem, vbi eum tum puerum cum matre Cn. Pompeius pater ante annos tredecim depoſuerat, ibi egit aliquãtiſper. Dio libro quadrageſimo nono ait illic eum perlibentibus Lesbiis hyemaſſe. Et quia bellum in Media, cum Medis Parthiſque gerebat Antonius, ſtatuebat Pompeius eo reuerſo in eius ſe fidem committere; ſed vbi deuictum conſtans fama tulit, ſpem concepit ſe, vel in vniuerſam defuncti potentiam, vel in partem certe illius ſucceſſurum: cum ei præter ſpem nunciatur Antonium, rediſſe Alexandriam.

Et noua conſilia.

Ergo geminam ingressus consiliorum viam, hinc Antonio per legatos se amicum & socium obtulit, inde Thraciæ Pontique Dynastas clam per legatos sibi conciliauit, vt si postulata ab Antonio non impetraret, per Pontum fugeret in Armeniam, seque Parthis ducem præberet, vt nuper Labienus, in Antonium; eamque in rem naues parabat, sociosque nauales exercebat, simulans metum à Cæsare, aut parari hæc in vsum Antonii. Quæ vbi didicit Antonius, Titium aduersus eum designauit, vt classe & exercitu è Syria accepto, vel ei bellum molienti resisteret, vel si in fidem Antonii recipi mallet, eum honorifice adduceret; quod etiam candide Pompeii legatis ad se missis renunciauit; Interea vero alii Pompeii legati, qui ad Parthos mittebantur, à ducibus Antonii comprehensi, ad eum perducti sunt Alexandriam. VIII. *Antoniū & Parthos simul sollicitat.*

Ex his omnia Pompeii consilia, vbi didicit Antonius, alteros Pompeii legatos accersit, eisq; captos ostendit, quos ille mittebat in Parthiam. Qui excusabant hominem iuuenem, in extrema calamitate constitutum, metuentem, ne repulsam ab illo pateretur, coactum tentare animos, vel infensissimarum populo Rom. gentium: quod si compertam habuisset mentem Antonii, nullis artibus vsurum, nulli se potius crediturum fuisse. Quæ Antonius homo minime malitiosus, pro suo candore, animique magnitudine credidit. Et hactenus Pompeii negotia, non male subsistebant; sed dum res nouas interea molitur in Asia, habitum resumit Imperatorium, delectus habet, militem exercet, Lampsacum capit, Cyzicum terra marique aggreditur, contra Furniū ad Achæorum portum congreditur, ac vincit; equites ab Octauia ad Antonium missos auro corrumpere, atque in suas partes traducere conatur; & petens, expectansque pacem ab Antonio, bellum contra eius duces gerit, res omnes suas spesque subuertit. IX. *Res innotescit Antonio.* *Et nihilominus placatur.* *Pompeius spes suas infregit.*

Cvm enim 70. naues è Sicilia ad Antonium venissent, adesset & Titius, cui Antonius res eius commiserat, cum 120. nauibus & copioso exercitu, præter eas copias quas Asiæ præfecti Furnius, Ænobarbus, Amyntas Proconnesum (ea est insula Propontidis inter Hellespontem & Bosphorum Thracium.) coëgerant: eo apparatu territus Pompeius naues suas incendit, remiges armauit, in terra maiori vsui, cum cæteris futuros; id factum Nicomediæ Dio significat. Verum hoc tempore primarii eius amici, & in iis Libo socer eius, vt viderunt eum contra potentiorem bellum temere suscipere, desperantes de eo transierunt ad Antonium. Ille ab amicis destitutus, per mediterranea Armeniam petebat, quem persecuti sunt Furnius, Titius, & Amyntas, eumque sub vesperam assecuti, vtrique ex itinere fessi, sine fossa valloque castra metati sunt. X. *Antonii contra Pōpeium copia.* *Pompeius Armeniā cogitat.* *Deseritur à socero.* *Antoniani Pompeium per sequuntur.*

Pompeivs noctu eos inuadit, cum paucis, vehementerque turbat, victoriam insignem vtique obtenturus, si eadem nocte, vel totis viribus eos aggressus esset, vel turbatos fugientesque fuisset insecutus; sed dum ille victoria vti nescit, aduersarii rursum collecti, & copiis quæ à tergo sequebantur aucti, vlteriora petentem sequebantur: donec commeatu impeditum ad petendum colloquium Furnii, Pompeii magni quondam amici coëgerunt; quo impetrato eius se fidei committere voluit, vt ad Antonium duceretur; quod Furnius renuit, qui sciret Pompeium ab Antonio commissum Titio, cui cum Pompeius non fideret, sed clam noctu remenso itinere ad mare, Titii classem incensurus reuerteretur, à Scauro transfugiente proditus est. XI. *Quos hic turbat, nec victoria vtitur.* *Deditionē inconstanter cogitat.*

Fvgientem sine equitatu Amyntas, cum mille & quingentis equitibus assecutus cum esset, Pompeii socii illum deserunt, desolatumque Amyntæ, ad quem transfugiebant, sese dedere coëgerunt, id Midaii Phrygiæ oppido contigisse scribit Dio l. c. Quem Titius, siue veteris offensæ memoria, siue recentem eius diffidentiam indigne ferens, siue Antonii mandatis obsequens, ad se adductum Mileti interfecit; immemor se ab eo aliquando captum fuisse, atque seruatum. Eius copias sacramentum Antonio dicere coëgit. Interfectum autem ait, idem Appianus ætatis anno quadragesimo, cum in tenera ætate patre orbatus esset, fratre vero iam adolescentulus; quæ non satis inter se congruunt; nam pater eius mortuus est, an. V. C. 705. frater 708. quo tempore si adolescentulus, fuit, vt puta viginti annorum, nunc non quadragenarius, sed decennio minor fuerit. XII. *Ab Amynta fugiens comprehendi:tur.* *A Titio interficitur* (loc. cit.) (μειράκιον,)

Svnt qui dicant, inquit Appianus, Plancum Syriæ præsidem, non Anto- XIII. *An Antonii voluntate.*

nium, Pompeii mortem mandasse, cum ille in maioris momenti literis nomen ascriberet Antonii, & annulo eius signatorio vteretur: alii Plancum consentiente Antonio, quod ambo vererentur, ne causa dissidii Cæsarem inter & Antonium, aut Antonii cum Cleopatra Pompeius existeret. Paulo aliter de Pompeii morte Dio l. 49. Antonius inquit ira permotus, confestim Titio ac Furnio per literas mandauit, vt interficerent Pompeium; paulo post pœnitentia captus salute eum donari iussit. Atqui cum priorem tabellarium posterior præuenisset, Titius posterius acceptis de morte literis, easque vel scriptas posterius esse ratus, vel cognita veritate fidem habere nolens, ordinem literarum non sensum secutus est. Ita Sex. Pompeius mortuus est, L. Cornificio & Sex. alio quodam Pompeio Coss.

Ratio temporis.

XIV. *Res grata fuit Cæsari. Titius inde Romanis odiosus.*

Eivsque mortis causa Cæsar Ludos equestres exhibuit. M. autem Antonio currum in Rostris, & statuas in templo Concordiæ posuit. Quod scilicet publicæ pacis turbatorem, & ciuilis belli incentorem sustulisset. Velleius l. 2. Pompeius Asiam fuga petiuit; iussuque M. Antonii, cuius opem petierat, dum inter ducem & supplicem tumultuatur, & nunc dignitatẽ retinet, nunc vitam precatur, à Titio iugulatus est; cui in tantum durauit hoc facinore contractum odium, vt mox ludos in theatro Pompeii faciens, execratione populi spectaculo quod præbebat, pelleretur. Nimirum si quod odium iustum est, aduersus ingratum iustum est.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4019.

1 N. 11

Incurrit hoc loco Iosephus, iterum in idem erratum, quo lapsus supra l. 12. c. 6. cum ait pro Iesu subrogatum in Pontificatu fratrem eius Oniam. Non enim Onias successit Iasoni, sic enim appellari maluit, sed vice versa Iason Oniæ. 2 Machab. 4. 7. 10. Iasoni autem Menelaus ibid. vers. 24. 27. tum Lysimachus v. 29. Vide quæ supra diximus, an. Græcorum 137. n. 16. & seq. & ann. 140. n. 1. & seqq. & n. 8. & 9.

ANNVS MVNDI 4020. SEXTÆ ÆTATIS 505.

HYRCANI II. PONTIF. 42. IMPERII ROM. 15. OCTAVIANI, ET TRIVMVIRATVS 10. HERODIS ASCALON. 7. QVI ET 4. ÆT. 39. PRÆSID. SYRIÆ M. ANT. CLEOPAT. 17. OLYMP. 186. AN. 3. VRBIS COND. 719. COSS. L. SCRIBONIO LIBONE, ET L. SEMPRONIO ATRATINO, BELLI CIVILIS 16. BELLVM ARMENICVM. AN. IVLIAN. 11.

ANNVS ANTE CHRISTVM 33.

I. *Huius anni Coss.*

OS Consules Cassiodorus apud Cuspin. profert, aliiq. vt habent Sigon. Pighius & Onuphr. Quod autem scribit Dio M. Antonium factum II. Cos. eundemque Calendis. Ianua. abdicasse, & in suum locum suffecisse L. Sempronium Atratinum, difficultatem habet non leuem. Nam Alexandriæ tum Antonium fuisse, & inde non nisi æstate egressum, ex Plut. in eius vita constat; vt dicendum videatur id totum per literas factum esse. Sic Augustus, vt notat Suet. in eius vita, quartum Consulatum in Asia, quintum in insula Samo, octauum & nonum Tarracone iniit. Iudaicas porro huius anni res ex Iosepho [a] petemus. Quæ sic se habent. num. 16. a l. 15 c. 3.

II. *Alexādra fugam cũ filio in Aegyptum cogitat.*

Cvm Alexandra in Aristobuli filii Pontificatu acquiescens nihil moueret; Herodes siue timens ne mulier fiducia generis res nouas agitaret animo, siue occasionem quærens, qua in eam sæuire posset; iussit eam se intra regiam continere; &

nihil pro potestate agere; adhibuit & molestos perpetuosque obseruatores, qui in omnes eius actiones intenti, omnia ad regem deferrent. Eam seruitutem, cum Alexandra ferret impatientius, misit ad Cleopatram literas, præsentem rerum suarum statum deplorans, & rogans, vt opem aliquam sibi afferret. Illa iussit eam, vna cum filio clam in Ægyptum ad se confugere. Hæc paratis duabus sandapilis, quasi mortuis efferendis, in eas se & filium inclusit, iussis famulis consciis, vt eas noctu efferrent, & ad paratum nauigium in Ægyptum deuehendas, deportarent. Ea res cum Herodi innotuisset, passus eam tentare fugam, in ipsa fuga deprehensam retraxit; veniam tamen ei dedit, metuens Cleopatram, & insidias in adolescentem, quem tollere statuebat, vt perpetuam timoris materiam, in tempus distulit, vt seq. anno dicemus.

III. *M. Antonius adit Armeniã. Ratio temporis.*

Iam quod ad rem ab Antonio hoc anno gestam attinet, nam res à Cæsare gestæ nihil habent insigne, eam de more attingit Velleius l. 2. Notato tamen obiter tempore. Cum enim dixisset Antonium ex Parthica expeditione reuersum, fugam suam victoriam appellasse, subdit. Qui tertia æstate reuersus in Armeniam regem eius Artauasdem fraude deceptum, catenis, sed ne quid honori deesset, aureis vinxit. Tertiam æstatem vocat, tertium annum ab illa fuga, quæ contigit anno V.C. 717. Itaque parum probabilis videtur Dio, cum hoc bellum refert in Pompeii & Cornificii Consulatum; non enim tertia, sed altera æstate Velleius dixisset. Confirmat etiam Appianus in fi. l. 5. qui ait Antonium, Pompeio defuncto, in Armeniam expeditionem suscepisse, & Cæsarem contra Illyrios. Verum dicendum est, Dionem sub iisdem Consulibus res prioris, & posterioris anni coniunxisse, vt sæpe solet; Itaque quæ ad præced. annum pertinent ante retulimus, nunc cætera persequamur, quæ ipsemet paulo post ad Consulatum L. Sempronii Atratini retulit. Æstatem autem nominatim Velleius notat, quoniam non ante æstatem eam expeditionem, si eo digna est nomine, suscepit.

IV. *Cur tardius suscepta expeditio.*

In tantum, inquit Plut. in Antonio, molliuerunt & effœminarunt hominem, vt verens ne mortem sibi Cleopatra consciscerct, Alexandriam regrederetur, Medumque in æstatis horam reiiceret, quamuis nunciaretur res Parthorum seditione agitari. Sic ille.

Et quæ belli causa.

Causam huius belli Plut. & Appianus, ille in Antonio, iste in Parthicis, referunt in istum ipsum Armenium Artauasdem, qui causa fuisset præteritæ cladis, quod equitatum suum sexdecim millium ex Media abduxisset; cum legionibus Romanis adesse debuerat, ad persequendum Parthos, in fugam Romanorum viribus effusos, nec permittendum, vt illi toties profligati, toties pugnam, cum magno Romanorum damno, redintegrarent. Quare Antonium omnes infesti ad vindicandum in Armenium concitabant. At ille consilio vsus, ait Plutarchus, tunc neque proditionem exprobrauit ei, neque de consueta in eum comitatem, & honore quidquam detraxit; quod infirmus admodum esset ab exercitu, & omnium rerum indigus.

V. *Rex Armenus cõprehensus, vinctusque.*

Post tamen (hac scilicet tertia æstate) iterum Armeniam ingressus, multis pollicitationibus & inuitationibus induxit Artauasdem ad congressum, vt Dio quoque tradit, nihil iræ præ se ferens, ne is metuens bellum pararet, quem imparatum opprimere cupiebat, ac tum comprehendit eum, vinctumque deduxit Alexandriam, vbi de eo triumphauit. Qua potissimum re populum Rom. offendit, quod prima patriæ ornamenta, in gratiam Cleopatræ, deferret Ægyptiis. Sic Plut. Dio scribit Antonium, per quendam Dellium legatum, filiam eius poposcisse in vxorem filio suo Alexandro, quem ex Cleopatra susceperat: cumque ille nihilominus timens insidias non veniret, Antonius celeriter, vsque ad maioris Armeniæ vrbem Artaxatam progressus, cum terrorem intulisset, ille ad Antonium denique in castra venit; vbi comprehensum, primum absque vinculis circum castella, in quibus thesauri erant repositi, circumduxit, spe eorum sine certamine potiundi; simulans se eum non alia de causa captiuum habere, (vt olim Thrypho Ionatham [a]) quam vt ab Armeniis, pro liberatione ac regno eius, pecuniam colligeret.

De eo Alexandriæ triumphauit. Rei gestæ modus.

[a] 1. Mac. 13. 15.

IV. *Filius Artauasdis fit rex, & ab Antonio vincitur.*

Postquam autem custodes Gazæ ei non obtemperarunt, & qui in armis erant, Artaxam, eius filium natu maximum regem eius loco constituerunt, argen-

teis catenis Artauasdem vinxit, moxque vniuersam Armeniam partim vi, partim deditione accepit. Nam Artaxes prælio congressus, & victus ad Parthos concesserat.

Filia eius nubit Antonii filio.

His perfectis, Medorumque regis filia, arctioris amicitiæ causa, filio suo in matrimonium impetrato, relicto in Armenia exercitu, magnam prædam, Artauasdemque cum coniuge & liberis secum abducens, in Ægyptum reuersus est, eosque inter alios captiuos ante se ducens, triumphali curru Alexandriam inuectus est. In Cleopatræ autem gratiam & cætera egit, & Artauasdem cum suis, aureis in vinculis, ad eam in medio populi, tribunali argento obducto, aurataque sella sedentem adduxit; qui tamen ei supplices esse noluerunt.

VII. *Cæsario ab Antonio fit Ægypti ac Cypri rex. Antonii profusa largitio prouinciarum.*

Deinde Antonius Alexandrinis epulum dedit; atque in concilio populi Cleopatræ, eiusque liberis iuxta se sedem dedit, habitaque ad populum oratione, Cleopatram Reginam regum; Ptolemæum Cæsarionem Regem regum appellari iussit, iisque Ægyptum & Cyprum addixit; affirmans Cleopatram Cæsaris coniugem fuisse, ideoque Cæsarionem eius esse legitimum filium, vt Octauianum adoptatum in inuidiam adduceret. Suis vero ex Cleopatra liberis, Ptolemæo Syriam, & omnes cis Euphratem, vsque ad Hellespontum regiones, Cleopatræ autem Africam Cyrenaicam, Alexandro fratri eorum Armeniam, & alias trans Euphratem, vsque ad Indiam permittens. Hæc Dio, [a] quibus angustiora etiam in Plutarchi Antonio reperias. *a sub fi. l. 49*

VIII. *Eadem ex Plutarcho.*

Repleto, inquit, hominibus gymnasio duos aureos thronos, super argenteo tabulato collocauit, vnum sibi, alterum Cleopatræ; liberis alios humiliores. Tum primum Clopatram declarauit Ægypti, Cypri, Africæ, Cœlesyriæ Reginam, Collega addito Cæsarione, quem ea ex Cæsare concepisse, grauidaque ab eo relicta fuisse credebatur. Inde communes filios Reges regum appellauit, & Alexandro Mediam, Armeniam, Parthiamque, si quando subacta foret, attribuit. Ptolemæo Syriam, Phœnicem, & Ciliciam, simul & produxit eos, Alexandrum Medico vestitu, cum tiara & recta sidari; Ptolemæum cum crepidis chlamyde, & causia, quam diadema ornabat: hic enim habitus est regum, qui Alexandro magno successerunt, ille Medorum & Armeniorum. Cùm pueri parentes salutassent, alterum Armeniorum, alterum Macedonicum satellitium stipauit. Cleopatra vero & tunc, & quoties prodibat in publicum, vestem Isidis sacram gestabat, & nouæ Isidis nomine populis responsa dabat. Hanc autem largitionem suam Antonius etiam Romam perscribere non dubitauit, vt rata haberetur; sed quomodo ea Romæ excepta sit, sequenti anno dicetur.

IX. *Antonii captiuitas.*

Hic tantum addo, vel hoc vno exemplo Antonii, qui fortissimus alioqui peritissimusque Imperator, Cleopatræ, fœminarum impurissimæ scelestissimæque famulabatur, intelligi, quantus sit dominatus insanæ libidinis in homines, quos eò adducit, vt sua & aliena impudenter profundant, vt vxores suas perniciosa offensione contemnant, vt patriam obliuiscantur, vt ab industria militari, roboreque torpescant, vt fœdam infamiæ maculam contrahant, inimicos accumulent, vitam denique turpissima morte commutent: quæ ex sequentibus illustriora fient.

ANNVS MVNDI 4021. SEXTÆ ÆTATIS 506. IMPERII ROMANI 16. OCTAVIANI, ET TRIVMVIRATVS 11. HEROD. 8. QVI ET 5. ÆT. 40. HYRCANI 43. PRÆSID. SYR. M. ANTON. CLEOPATRÆ 18. OLYMP. 186. AN. 4. VRBIS CONDIT. 720. COSS. C. CÆSARE OCTAVIANO II. ET L. VOLCATIO TVLLO. BELL. CIVIL. 17. AN. IVLIAN. 13.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 31.

BELLVM ciuile omnibus hisce annis præferimus, quod sempet id clam aut aperte præparatum, aut gestum est. De Coss. Dio l.9. extremo ait Cæsarem Consulatum, quem secundum gerebat collega L. Tullo, statim prima die deposuisse, exemplum Antonii secutum, vti præcedenti anno annotatum est; idque ipsum fortasse dicere voluit Appianus in Illyricis, vbi de hoc tempore agens, ita loquitur, prout est apud interpretem, nam Græcus textus non extat. Eo in prælio Cæsar (ad vrbem Setouiam inito) lapide genu saucius, per multos dies æger iacuit, conualescens Romam ad Consulatum rediit, cum Barbatio Tullo collega magistratum initurus, Statilium Taurum ad residua eius belli dereliquit. I. *Cæsaris pugna in Dalmatia.*

MENSIS initio ingressus Consulatum, eamet die, Antonio administratione præbita, ipse in Dalmatas iterum procurrit, Triumuiratum adhuc obtinens: iam enim secundi quinquennii tempus effluxerat: quem à seipsis à principio inuaserant, populus vero subinde confirmarat. Sic Appian. quem vides tempus Triumuiratus à nobis notatum aperte confirmare; sed cui Antonio administratioǹe præbuerit non intelligo, M. quippe in Ægypto erat. Corruptum vtique est Consulis vtriusque nomen, & pro Antonio Autronius, quem aliqui Pætum, alii Crassum cognominant; pro Barbatio Volcatius legendus est, quod Sigonius, Onuphrius, Pighius annotarunt. Cæsaris hunc secundum Consulatum confirmat Sueto. n.26. quem gessisse ait, post 9. annos à primo, exclusis videlicet extremis, alioqui enim decimus est, eumque paucissimis horis gessisse ait. Nam Cal. Ianu. cum mane pro æde Capitolini Iouis, paululum curuli sella præsedisset, honore abiit, suffecto alio, Autronio videlicet, vt dictum est, sicut Sex. Pompeio designato, & antequam iniret occiso, suffectus est Volcatius Tullus. II. *Coss. anni huius.*

HOC anno Herodes spem vnicam regii generis sustulit Aristobulum, Alexandræ filium, vxoris suæ Mariamnes fratrem, cui Pontificatum ante annum dederat, vt iisdem mulieribus gratificaretur. Sustulit autem timens ne is aliquando in paternum regnum se deiecto eueheretur, ab Antonio per Cleopatram euicto, id agente apud Cleopatram Alexandra matre adolescentis. Cæterum non ante hunc annum ea mors contigit, perspicue enim Iosephus[a] scribit Aristobulum septendecim annos natum in festo Scenopegiæ, id in Septembrem cadit, ceremonias Pontificias decentissime tractasse, & multitudinis oculos ad se studiaque conuertisse. Indeque accensam Herodis inuidiam, quod de cæde Adolescentis decreuerat, maturasse, vsque ad æstiuos tamen calores, id distulisse apparet. III. *Herodes Aristobuli cædem machinatur.* *Ratio temporis.* a l.15.c.3.

CVM ait Herodem apud Alexandram exceptum conuiuio, comitate Adolescentem pertraxisse in piscinas, quæ circa aulam erant, ibique primum spectasse natantes quosdam è sociis & famulis, deinde prouocante Herode, adolescentem quoque se eis immiscuisse, & ab iis, prout ab Herode iussi fuerant, natantem quasi per lusum, & petulantiam sub aquis detentum esse, donec aquis p[redacted]r, ætatis anno [redacted]o, Pontificatus primo. Hæc fere Iosephus. Gorionides[b] factum ait conuiuium ab Herode in Iericho; & ab fuisse, cum mersus est Adolescens, IV. *Cadis modus.* b l.5.c.16.

Vnicum pro Pontifice annum vixit

à sociis simul natantibus. Iosephus autem cum adolescentis annos prius septemdecim ponit, [redacted], duos vtique distinguit annos. Nihilominus tamen videtur idem significare hanc cędem mox à festo Scenopegiæ esse perpetratam. Ait enim peracta illa festiuitate, acceptum Herodem conuiuio ab Alexandra, & satis constat vltimos Septembris dies, in locis præsertim calidioribus, qualis est Iudæa, sæpe æstuosos esse: nec repugnat tempus Pontificatus, posset enim ad hunc annum peruenisse, nec nisi annum vnum in ea dignitate expleuisse.

Ἰώσηπος ἐν τοῖς δέκα γραμμαῖς ἴσως διεφθάρη· ὀκτωκαίδεκα ὡς ἀντὶ ἑπτακαίδεκα.

V. *Pro eo luctus, & funus.*

CASVS hic vbi mulieribus renunciatus est, inquit Iosephus, versa repente rerum facie lamentatio exoritur super cadauer iuuenis, & luctus inconsolabilis, altera filium, fratrem altera lamentante, totamque vrbem mœror occupauit. Mater tamen etsi sæpe ad manus sibi inferendas pronior, cum eam dolus non falleret, dissimulandum tamen censuit, ne vel sibi ipsa à tyranno mortem accerseret, vel expetitæ vltionis adimeret facultatem. Herodes interim modis omnibus operam dedit, vt se ab ea cæde plane alienum demonstraret; itaque præter lachrymas & mœstitiam veræ simillimam, magnificentissimo Iuuenem apparatu, in regiarum mulierum solatium extulit.

Cleopatra vltionem vrget.

Alexandra nihilominus, vt idem Iosephus [a] memoriæ prodit, in dies magis ac magis exacerbante mœstitia, accendebatur ad vindictæ desiderium. Per literas igitur insidias Herodis Cleopatræ indicat, simulque filii sui miserabilem interitum. Illa vero siue miserata mulierem, siue regno Iudæorum inhians, filiis suis, cum multis aliis prouinciis, destinato, vt ex Dione & Plut. diximus, non destitit Antonium incitare ad iuuenis mortem indignissimam vlciscendam. a l. 15. c. 4.

VI. *Antonius Herodem euocat.*

HIS permotus Antonius, postquam Laodiceam peruenit, (proficiscebatur autem in Orientem, quasi Parthis bellum illaturus, & vsque ad fluuium Araxem profectus est, vt traditur à Dione, [b] & Iosephus affirmat, vt mox dicemus,) accersiuit ad se Herodem, causam de eo crimine dicturum. At ille nec causæ suæ satis fidens, & Cleopatræ odia metuens, abiturus regni curam Iosepho patruo committit, & clam mandat, vt si Antonius grauius aliquid in se statuat, confestim Mariamnem interficiat; existimans ad iniuriam suam pertinere, si quis se mortuo illius pulchritudine potiretur; aut potius veritus, ne quis Iudæorum ex ea semen Machabæorum pro Ascalonitico suscitaret. Itaque mulier, vbi rem ad eam detulit Iosephus patruus, id non in amoris in se argumentum; sed in signum tyrannici animi, qui vel mortuus in suorum capita sæuire conaretur, non male interpretata est. b in fi. l. 49.

Qui abiens Mariammæ cædem mandat.

VII. *Antoniũ muneribus placat.*

VERVM Herodes cum primum ad Antonium venit, muneribus eum placauit, & crebris colloquiis indignationem viri leniit, tametsi sinister de eo interfecto rumor sparsus fuerit; ab eoque impetrauit, vt ne deinceps Cleopatra Iudæam affectaret, quam iampridem Herodi concessam à se populoque Rom. non ignoraret, Cælesyria contenta. Herodes ergo deducto aliquantisper Antonio contra Parthos eunte, in Iudæam reuersus est. Ibi Iosephum patruum, ne in conspectum quidem admissum, iussit interimi, quod secretum de occidenda Mariamne ad eam detulisset; Alexandram vero socrum, quæ per sinistrum illum rumorem ad Romanos fugere voluerat, vinctam coniecit in custodiam.

Patruum necat, socrũ habet in vinculis.

VIII. *Antoniũ Cleopatra comitatur, Cleopatrã Herodes.*

CLEOPATRA porro Antonium in Armeniam cum exercitu profectum, Euphratem vsque prosecuta, reuertitur, & obiter adita Apamea, Damasco, Iudæa, in qua Hiericuntinum agrum Balsami feracem Antonius illi dederat, quem illa Herodi locauit, ab eo cum muneribus in Ægyptum deducta est.

Cæterum Antonius subiugata Armenia, Artabazem Tigranis filium, cum filiis suis satrapis vinctum, in Ægyptum misit munus Cleopatræ, & quidquid pretiosum de eo regno ceperat. Regno autem Armeniæ potitus est Artaxias filiorum illius natu maximus, qui in eo tumultu effugerat &c. Sed hæc videntur ad præcedentis anni historiam, quam ex Dione & Plutarcho retulimus, pertinere, quam non satis Iosepho cognitam docet ipse, cum putat in Ægyptum missum Artauasdem, quem omnium consensu constat ductum ab ipso Antonio in triumphum Alexandrinum: post quem, hanc alteram profectionem in Parthos notat Plut. in eius vita.

IX. *Antonius cum Medo societatem init.*

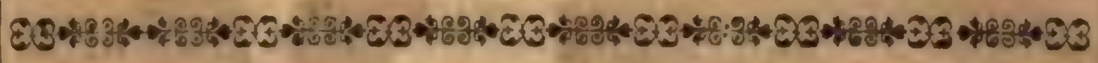
DIO [redacted]que, vt paulo ante dicebamus, ait Antonium hoc tempore, vsque ad Araxem profectum, quasi Parthis bellum illaturum; sati[redacted]buisse, cum Medorum rege societatem iungere, eiusque ratione mutua sibi auxilia Antonius

Medo

Medo contra Parthos, Medum Antonio aduersus Cæsarem spopondisse; Iam enim simultates inter Cæsarem & Antonium erumpebant, adeo vt Plutarchus scribat Antonium ex ista expeditione reuersum fuisse, bello ciuili iam intentum: firmasse autem societatem cum Medo, desponsa vna filiarum eius paruula, cum vno filiorum, quos ex Cleopatra susceplsset. Dio puellam Iotapen vocat, puerum Alexandrum, affirmatque Cæsarem miseratum esse regis Artuasdis ignominiam, in triumphum ab Antonio deducti; quippe qui occulte, cum eo rege consilia aduersus Antonium agitarat; sibique mutuo inuidiam apud populum Romanum conflasse, ideoq; quæ de rebus à se cōtra Armenum, & in Alexandria gestis, ad Senatum p.q.R. scripsit, publice recitata non sunt, studio eorum qui fauebant Antonio, quod ea magnam illi conflare inuidiam cernebant. Cæsar autem euulgari cupiebat, imo vt habet Plut. hæc in Senatu Cæsar exponens, & crebro ad populum criminans, plebem in Antonium incendebat; sed non nisi anno seq. iurgia hæc in publicum elata sunt, vt ex Dione dicemus. *Semina belli inter Cæsarem & Antonium.*

Qvæ autem magnifica opera Romæ, sub hoc tempus constructa sint, tam Cæsaris ipsius, quam Agrippæ, aliorumque principum opera, breuitatis causa omittemus, multa suggeret Dio. [a] & Suetonius in vita Augusti.

a in 6. l. 49

ANNVS MVNDI 4022. SEXTÆ ÆTATIS 507.

IMPERII ROM. 17. HYRCANI II. PONTIF. 44. OCTAVIANI, ET TRIVMVIRATVS 12. HERODIS 6. QVI ET 9. ÆT. 41. PRÆSID. SYRIÆ M. ANT. CLEOPAT. 19. OLYMP. 187. AN. 1. VRBIS COND. 721. COSS. CN. DOMITIO ÆNOBARBO, ET C. SOSSIO. BEL. CIV. 18. AN. IVL. 14.

ANNVS ANTE CHRISTVM 31.

I. INIMICITIÆ inter Cæsarem & Antonium, quas ambitio pepererat, & mutuus fouebat metus hoc anno manifeste exarserunt, & in id bellum erupere, quod proximo anno gestum est. Itaque hunc annum Iosephus vocat, erumpentis belli Actiaci, sequentem autem vigentis, atque adulti. Sed prius quam de ipso bello, aut eius apparatu dicam, res ab Herode contra Arabas hoc anno gestæ compendio ex Iosepho, [b] exponendæ sunt. Fuit autem præsens annus Olympiacus, habuitque in stadio victorem Sopatrum quendam Argiuum. *Res anni huius.*

πυρραγόρης πολέμου ἀρχομένου, ἀκμάζοντος. b l. 1. bel. c. 14 & l. 15. c. 5. 6.

II. Cvm Cleopatra partem Arabiæ ac Iudææ sibi ab Antonio datam Herodi locauisset, eam pecuniam ille fideliter persoluebat, ne quam occasionem maleuolentiæ Cleopatræ præberet. Arabs vero, quem Plutarchus in Antonio Malchum vocat, postquam eorum exactio ad Herodem spectare cœpit, aliquandiu ei soluebat ducenta talenta annua; deinde malignior factus, & ad dandum segnior, vix partes quasdam reddebat, ac ne eas quidem integras. Quam eius iniquitatem non ferens Herodes, ei bellum erat illaturus, ni retardatus esset Romanorum contentionibus. Cum enim expectaretur pugna Actiaca, quæ in 187. Olympiadem incidit, eiusque annum secundum, vt dicemus, Cæsar de Imperii summa decreturus erat, cum Antonio. Et Herodes quidem magno apparatu auxilia expediebat Antonio, sed ille hanc operam ei remisit, negans sibi opus esse. *Occasio belli Herodis, cum Arabe.*

III. Vervm quia tam ex ipso, quam ex Cleopatra audierat de Arabis perfidia, iussit in illum bellum vertere, Cleopatra id probante, quæ in rem suam esse existimabat, si alter ab altero mutuis cladibus attereretur; quod & factum est. Nam ad Diospolim acerrimo prælio confligentes Iudæi, de Arabibus victoriam retulere. Deinde cum secundo ad Cana Cœlesyriæ Arabes conflixissent, iterum à Iudæis cæsi superabantur, nisi Athenio dux Cleopatræ, cum integris copiis fessos Iudæos inuasisset, simulque addito victis Arabibus animo, eos ad pugnam reduxisset; tunc enim magna strage affecti, iam pene partam victoriam, cum suis etiam castris amiserunt. Scribit Gorionides [c] Cleopatram misisse Antenium, sic *Quod Herodes Antonii iussu suscepit. Perfidia Cleopatræ & Athenionis.*

c l. 5. c. 18.

enim vocat, ducem exercitus sui in Herodis auxilium; clam autem ei mandasse, vt cum rege Arabiæ in ruinam Iudæorum conueniret, & eos à tergo, in ipso congressu belli inuaderet, vt cæso Herode cum suis, ipsa regno Iudææ potiretur. Ex eo tempore Herodes, quod collatis signis non poterat, id excursionibus obtinere studebat, vt Arabas quam maximis damnis afficeret. Hæc pluribus loco citato Iosephus. Nunc Actiacæ pugnæ apparatum, ex quinquagesimo Dionis libro, & Plutarcho in Antonio petamus.

IV. *Mutua Cæsaris & Antonii querela.*

Mvltis adhuc inter se literis nunciisque certabant Cæsar & Antonius, Antonio Cæsarem accusante, quod Lepidum magistratu detrusisset; prouincias & exercitum, cum Lepidi tum Sexti Pompeii sibi vendicasset, quæ debuerant ambobus esse communia; itaque dimidiam earum partem postulabat, sicut & militum quos Cæsar ex Italia, vtrique communi delegerat. Cæsar vero accusabat Antonium, quod Ægyptum sibi sorte non datam obtineret: quod Pompeium à se dimissum occidisset; quod Artauasdem Armenum, per fraudem & perfidiam captum, & in vincula coniectum, cum magna populi Ro. infamia, in triumphum duxisset; sed omnium maxime Cleopatram illi, liberosque ex ea susceptos, ac donatas eis regiones exprobrabat; Idque præcipue quod Cæsarionis nomen filio Cleopatræ indidisset, eumque in Cæsaris familiam retulisset. Hæc illi per literas, legatosque, qui vicissim res aduersarii explorabant, dum duces ipsi pecunias & arma, quasi in alium aliquem finem, atque hostem compararent.

V. *Coss. Antoniani Cæsarem vexant.*

Donec Cn. Domitius, qui post bellum Philippense Antonii partibus adhæserat; & C. Sossius, qui Antonii legatus Iudæos subegerat, & Herodem in regnum Antigono deuicto, cæsoque immiserat, donec, inquam, Domitius & Sossius, Antonianarum vterque partium, Consulatum adierunt. Nam Sossius ipsis cal. Ianuar. multa verba in Cæsaris vituperationem, & laudem Antonii declamauit, edictumque contra Cæsarem confestim facturus erat, nisi Nonius Balbus tribunus plebis intercessisset. Aberat tum de industria Cæsar, quod præuidisset, neque conniuere se istis posse, si adfuisset; neque resistere vellet, ne prior bellum incepisse videretur; & per otium certius consilium, de iis quæ sibi agenda essent, capere posset.

VI. *Qui se in Senatu defendit.* *Et vicißim Antonius.*

Romam reuersus, præsidio amicorum militumque septus, Senatum conuocauit, in eoque sella curuli in medio Consulum sedens, multis se ipse defendit, multis Sossium atque Antonium accusauit: quibus cum neque Consules, neque alius quisquam respondere ausus esset, eos iterum ad certam diem conuenire iussit, qua die ex ipsius Antonii literis accusationem suam confirmaturus esset. Sed ante eam diem Coss. ex vrbe ad Antonium profugerunt, eosque senatores non pauci secuti sunt, [a] quo die nihilominus Cæsar senatu congregato, de scripto recitauit, dixitque quæ voluit cõtra Antonium; quæ postquam ad Antonium sunt relata, ipse Senatu præsentium habito, multis in vtramque partem prolatis, bellum suscepit, atque Octauiam repudiauit.

[a] vid. Suet. l. 2. n. 17.

VII. *Qui Octauiam Cæsaris sororem repudiat.* *Amici Antonii ab eo deficiunt.*

Addit Plut. etiam Romam misisse certos homines, qui Octauiam domo sua pellerent: exisseque illam trahentem secum omnes Antonii liberos, præter natu maximum è Fuluia genitum, qui cum parente agebat. Lamentabatur autem Octauia, quod vna ex belli causis ipsa quoque videretur. Populus autem ei compatiebatur, & videlicet in Antonium indignabatur, qui talem mulierem præ Cleopatra contemneret, atque iniuria afficeret: cuius consuetudinem moleste ferentes, & Antonii actionibus offensi, qui illi intimi erant, ab Antonio ad Cæsarem transierunt; in quibus Titius & Plancus, quos Antonius carissimos, atque honoratissimos habuerat, & omnium secretorum conscios, eosque Plutarchus ait à Cleopatra sugillatos, quod plurimum fuerant aduersati ne bello ipsa interesset. In hunc Planci ad Cæsarem transitum Velleius l. 2. peracerbo ac maledico stylo inuehitur, moxque ait eum Titii auunculum fuisse, qui scilicet Sex. Pomp. occiderat.

VIII. *A Cæsare accepti.*

Cæsar illos libentissime recepit, & ab iis cum alia didicit, tum quæ ille testamẽto mandasset, id enim vterq; obsignauerat, & vbi illud repositum seruaretur. Quod acceptum apud Vestales Cæsar, tam in Senatu, quam in populi concione recitauit; quo ferebatur Cæsarionem esse verum Cæsaris filium; propterea que locum adoptato Octauio nullum esse; suis autem ex Cleopatra liberis immensa munera dabat. suumque mortui corpus, per forum Romanum elatum, Alexandriæ

driæ cum Cleopatra sepeliri iubebat. Hæc tantam inuidiam, apud omnes excitarunt, vt reliqua etiam, quæ vulgo iactabantur, & pro veris tradit Florus,[a] vera esse crederent; nempe Antonium, si rerum potitus foret, Romam Cleopatræ dono daturum, & imperium in Ægyptum translaturum. Itaque vnanimi consensu ei Consulatus, erat enim Consul designatus, ademptus est, ac reliqua etiam potestas omnis abrogata; & licet non verbo, re tamen ipsa hostis declaratus est.

a l.4 c.11. Eutrop. l.7.

Testamentum Antonii in Senatu recitatum.

IX. *Antonius reipsa hostis declaratus. Cleopatræ bellum indicitur. Quantus belli apparatus.*

NAM impunitas ac laus iis proposita est, qui Antonium desererent; & populi iussu Cleopatræ bellum, maximo solennique ritu, à Cæsare tanquam feciali in æde Bellonæ indictum est. Sed reipsa indicebatur Antonio, quem certum erat non derelicturum Cleopatram, nec ad Cæsaris partes accessurum. Volebant autem eius aduersarii hoc ei crimen obiici posse, quod contra patriam, nihil à suis læsus, ipse vltro bellum pro Ægyptia muliere suscepisset.

Apparatus ad hoc bellum pro vtraque parte maximus fuit, ac longe prioribus omnibus maior, vt inquit Dio. Totus quippe terrarum orbis in duas partes diuisus concurrebat; Cæsarem omnis Italia, Gallia, Hispania, Illyricum, Africa, tam ea quæ iam ante sub Romanis erat, excepta Cyrenaica, quam quæ Bogudi prius, ac Boccho paruerat, Sardinia, Sicilia, ac reliquæ omnes insulæ prædictis terris vicinæ sustentabant; Antonium autem Asia vniuersa quæ Romanis parebat, in qua decē duodecimue magnæ prouinciæ, & insuper in Europa, Thracia, Græcia, omnis Macedonia, Ægyptus, Cyrenaica, cum finitimis; insulæque omnes prædictis regionibus adiacentes, finitimique Imperio Romano principes ac Dynastæ. Numerat Plutarchus reges vndecim, qui pro Antonio in armis erant, quorum sex præsentes aderant, quinque auxilia miserant, in quibus Malchus Arabs, & Herodes Iudæus.

X. *Copiarum vtrimque numerus.*

QVAMPRIMVM autem illi de bello constitit, Canidium, cum sedecim legionibus ad mare descendere imperauisse, refert; ipsum autem trahentem Cleopatram Ephesum concessisse, quo classis bellica, vndique cogebatur nauium octingentarum; ex quibus ducentas, Cleopatra, & viginti millia talentûm, commeatusque per bellum toti exercitui præbuit. Sic Plut. quamuis Forus,[b] ducentas tantum naues Antonio tribuat, sed magnitudine, & apparatu insignes, vt quæ ciuitatum, cum suis turribus instar essent. Plutarchus rursus in Antonio, naues pugnæ idoneas haud pauciores quingentis fuisse ait, in quibus octiremes & deciremes multæ, terribili, & superbo ornatu, centum peditum, & duodecim equitum millia. Et mox, Cæsar naues ad prælium paratas habebat ducentas quinquaginta, 80. peditum millia, & totidem quot Antonius equites.

b l.4.c.11.

XI. *Cleopatra extorquet, vt bello adsit.*

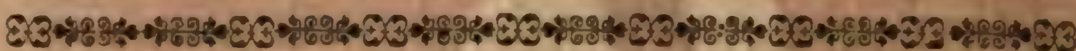
NON probabat Antonius bello adesse Cleopatram, itaque Domitii, Titii, Planci consilio ei præcepit, vt in Ægyptum nauigaret, ibique belli exitum expectaret. At illa reconciliationem, cum Octauia timens, Canidium ingenti mercede induxit, vt pro se apud Antonium ageret, eique demonstraret, neque æquum esse submoueri bello mulierem, quæ tantum prudentia valeret, tantumque conferret auxilii, neque ex eius esse vsu, vt frangerentur ea re Ægyptiorum animi, qui virium naualium magnam partem efficerent; quibus persuasus Antonius fatalem ad ruinam vtriusque, mulierem secum traxit Ephesum; indeque Samum venit, quo vniuersos ludicrarum artium architectos etiam coëgit, vbi magno in luxu diebus aliquot positis, nauigauit Athenas, vbi de integro se effudit in ludos & spectacula, & cum Cleopatra magnis ab Atheniensibus affectus est honoribus. Vsque adeo vero addictus erat Cleopatræ, vt cum peditatu longe, quam hostis esset potentior, in honorem tamen illius victoriam classe quæsierit, quamuis in summa remigum penuria atque imperitia.

XII. *Cæsaris metus ac periculum.*

AT Cæsar celeritate, & mole Antonii apparatus nunciata trepidauit, ne bellare illa æstate cogeretur. Nam pecuniæ inopia laborabat, & exactionibus totam hoc tempore turbabat Italiam. Quare numerant in maximis Antonii peccatis, inquit Plut. belli procrastinationem: instruendi quippe se spatium Cæsari dedisse, & tumultum sedandi. Additur à Dione Antonium pecuniis abundantem, aurum identidem in Italiam, atque in Vrbem summisisse, ab abstrahendos à Cæsare hominum animos, sibique adiungendos. Quæ Cæsari causa fuit, vt & attentiores vbique custodias institueret, & pecuniam militibus suis diuideret.

Antonius Italiam petens retardatur. *Patris hyemat.*

Suspensis iam his apparatibus, multisque prodigiis omnium animis, Antonius cursum in Italiam intendebat, bellum ibi inopinantibus aduersariis gesturus. Verum vbi Corcyræ audiuit Cæsaris naues actuarias, quæ ad speculandum præmissæ fuerant, apud montes Ceraunios stare; suspicatus eo Cæsarem, cum tota classe venisse, in Peloponnesum; (iam enim sub finem Autumni erat) Patris hyemauit, dimissis in omnia loca militibus ad ea custodienda, submittendosque commeatus.

ANNVS MVNDI 4023. SEXTÆ ÆTATIS 508. IMPERII ROMANI 18. OCTAVIANI, ET TRIVMVIRATVS 13. Herod. 10. qui et 7. Æt. 41. Hyrcani 45. Præsid. Syr. M. Anton. Cleopatræ 20. Olymp. 187. an. 1. V. C. 721. Coss. Octaviano 3. et Messala Corvino, Bell. Civi. 19. An. Ivl. 15. Actiacæ victoriæ 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 30.

I. *Actiaca pugna tẽpus.* HIS Coss. debellatum fuisse apud Actium omnium est consentiens assertio, Velleii in primis l. 2. Dionis l. 50. qui ait designatos, quidem iampridem Cæsarem & Antonium, cum in octo continuos annos magistratus ordinassent: verum Antonio deiecto, vt ante dictum est, Valerium Messalam, quem illi pridem proscripserant, Consulem esse factum: quibus consentit Appianus l. 4. ciuilium, vbi de proscriptione Messalæ. *Consul Messala dudum proscriptus.* Cassiodorus in fastis; vbi tamen Cæsarem vocat II. Consulem, non III. repugnantibus fastis capitol. & Paulo Oros. qui eum [a] sequenti anno, cum M. Licinio Crasso quartum Consulem vocat: & deinceps V. cum Appuleio. Suet. [b] ait tertium Consulatum anno interiecto gessisse. Idemque sentit Iosephus. [c] Eadem est omnium recentiorum nemine dissentiente sententia, nisi quod quidam hunc annum vocant vrbis 723. alii autem 722. in quibus Sigon. Pighius, & Cuspin. quocum de anno triumuiratus, vrbis & Olympiadis conuenimus.

II. *Tempus Triumuiratus.* NEC repugnat nostræ Chrono. Sueton. [d] vbi ait Octauium triumuiratum, cum Antonio per annos fere 12. tenuisse: Nam reuera victus est Antonius, & profligatus ad Actium, durante adhuc anno duodecimo Triumuiratus, cuius annus decimus tertius incipit, 5. cal. Decemb. qui est 27. Nouemb. vt non semel diximus; pugna vero Actiaca cadit in 4. non. Sept. qui est 2. eiusdem, vt ex Dione dicemus. Deerant ergo duo menses, & 26. dies ab completis duodecim annis; quæ causa fuit Suetonio dicendi per annos fere duodecim Cæsarem tenuisse Triumuiratum. Cæterum nos decimum tertium vocamus hunc annum, scilicet inchoantem, non vertentem, sicut & Herodis annum decimum; *Et regni Herodis.* Nec repugnat nobis Iosephus, [e] vbi hunc annum ait belli Actiaci, septimo Herodis anno contigisse; id enim à morte Antigoni accipiendum est, V. C. 716. quando captis Hierosolymis, & Antigono cæso, regni possessionem iniit, vt sensit etiam Deckerius. [f] Ex quo intelligitur, Iosephum vtrobique hoc bellum in hunc annum conferre. Sed de tempore hactenus, rem ipsam videamus, si prius pauca de rebus Iudaicis. [g].

III. *Magna ex terræ motu clades in Iudæa. Arabes excitat ad bellum.* DVM maxime, ait Ioseph. apud Actium Herodes conflictatur cum Cæsare, 7. regni Herodis initio veris, Iudæa magno terræ motu concussa, qualis non fuit à diebus Oziæ regis Iuda, ait Gorionides: magnam pecudum passa est, hominumque stragem, adeo vt ruinis ædium circiter decem millia oppressa ferantur, [h] Gorionides, [i] quasi decem millia interierunt in vicis Ierusalem, præter eos qui mortui fuerunt in ciuitatibus Iuda. Militari multitudine nihil detrimenti accipiente, vt quæ sub diuo ageret. Hæc clades in maius aucta rumoribus, auxit Arabum animos, vt qui afflictis profligatisque Iudæis se superuenturos sperarent. Itaque legatis eorum, qui pacem petituri venerant, interfectis ad bellum properarunt; interfectos ait Gorion. extra Petram vrbem deserti regni metropolim.

a l. 6. c. 19.
b num. 26.
c l. 15. c. 7. & l. 1. de bel. c. 14.
d l. 1. n. 8.
e l. 15 c. 7. & l. 1. de bel. c. 14.
f loc. cit.
g ex Ioseph. lo. cit.
h in l. 1. de bel c. 14. dixerat triginta millia τρεῖς μυριάδας, hic autem δεκα μυριάς.
i l. 5. c. 18.

Quos Iudæi magna clade affi ciunt.

At Herodes suis ad fortiter agendum, & vltionem de perfidis & ingratis hostibus sumendā excitatis, eos vltra Iordanem contra Arabas duxit, & castra ad Philadelphiam posuit: [a] Vbi de quodam castello occupando certamine inito, Iudæi superiores tulerunt; quæ res cum Iudæorum animos erexisset, Arabumque deiecisset, & pugnare nihilominus cogerentur, post diutinum conflictum, impulsi Arabes & in fugam versi, & suis & hostium telis cadebant, adeo vt quinque millia desiderata sint; reliqui in castris obsessi, ac siti domiti, sese vinciendos, & in seruitutem abducendos, ad quatuor millia dedidere; reliqui desperatione pugnantes, ad septem millia cecidere, sicque edomita Arabum ferocia, Herodes Hierosolymam magna cum gloria reuersus est. Hæc pluribus Iosephus. [b] Gorionides refert Herodem obtinuisse ciuitates Arabum munitas, præsertim Petram deserti, & reliquas omnes ciuitates eorum, factosque seruos Herodis cunctis diebus vitæ eius: neminem vero de eius exercitu cecidisse, cum Iosephus dicat non paucis vtrimque cæsis, tandem Arabas in fugam versos esse. At in lib. de bello nullam Iudæorum attingit cædem.

a l. 1 bel. c. 14.

b l. 15 l. 7. 8. & l. 1 de bel. c. 14 & Gorion. l. 5 c. 19.

V. *Iosephi de terræ motu sententia refutatur.*

Cæterum nimium fortassis audax est illa Iosephi, quamuis Herodi tributa vox, terræ concussionem nullius futuræ cladis esse portentum, sed huiusmodi mala, esse elementorū quasi quædam vitia, quæ cum extiterint, sui magnitudine finiātur. Certe ex Euangelio constat [c] terræ motus magnos fore per loca, & pestilentias, & fames, terroresq; de cœlo, quæ sint futura signa, bonis bonorum imminentium, & malorum malis. Nam sequitur, *arescentibus hominibus per timore, & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi*; & mox, *his fieri incipientibus, respicite, & leuate capita vestra, quia appropinquat redemptio vestra.* Illa autem eiusdem prophana ac scelerata vox; conuenit, inquit, consceleratis hostibus planum facere, quod neque humanum aliquod malum, neque ira cælestis vnquam deprimit fortitudinem Iudæorum, donec spiritum vitæ ducunt.

c Lu. 21. 11.

De inuicta fortitudine Iudæorum.

VI. *Refellitur experientia.*

Hæc Herodes ad suos contra Arabas Thrasonice, aut Iosephus de suis nimis aperto mendacio. Diceret saltem quod ille Ammonita apud Holofernem, non fuit qui insultaret populo isti, nisi quando recessit à cultu Domini Dei sui: nunc autem cœlum terramque lacessit. Quasi non iam centies humana potentia Romanorum, Ægyptiorum, Chaldæorum, Syrorum, Græcorum, Macedonum, Persarum, Assyriorum, imo & vicinorum populorum prostrati essent: aut non possit Deus, aut ipse per se, aut vtens bonorum malorumue angelorum ministerio, superbi populi tumidam frangere ceruicem, qui ranis & muscis Pharaonis potentiam contudit, atque afflixit; Audiat Idumæus hic Abdiam loquentem ad Edom; *Ecce paruulum dedi te in gentibus, contemptibilis tu es valde. Superbia cordis tui extulit te, inhabitantem in scissuris petrarum, exaltantem solium tuum, qui dicis in corde tuo; Quis detrahet me in terram? Si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sydera posueris nidum tuū, inde detraham te, dicit Dominus.* Sed bene habet quod hæc in antiquitatibus sunt emēdata.

VII. *Antonius male i turba nautica paratus. Velitationes.*

Iam vero quod ad Romanorum inter se postremam pugnam attinet, quæ Cæsarem Augustum, & Monarcham fecit. Cum tota hyems, vt scribit Dio l. 50. speculando, vicissimque damna inferendo transacta esset, vere inito Antonius ex Actiaca statione nusquam progrediebatur. Nam socii nauales, qui promiscue variis ex gentibus erant collecti, qui procul ab eo hyemauerant, neque exercuerant se, etsi erant valde rudes & plane tyrones, & morbo insuper ac perfugiendo diminuti erant. Interea Agrippa Methonem in Peloponneso expugnat, Bogudem in ea occidit, multisque Græciæ locis vim inferens Antonium perturbabat, qui Patris, vt diximus, hyemabat.

VIII. *Cæsar Brundusio Corcyram venit. Et inde Actium.*

Cæsar qui malebat in Græcia, & Antonii regionibus pugnare, quam in Italia prope vrbem, omnes milites qui essent alicuius precii, eo conuenire iussit, & omnium senatorum equitumque primarios, alteros vt eorum opera in agendo vteretur, alteros ne soli relicti, res nouas agitarent: potissimum vero vt ostenderet hominibus, maximam, optimamque Romanorum partem secum sentire, cum his Brundusio, (nam eo cohorta ad Corcyram tempestate reuerterat,) soluens Ionium mare traiicit, & ad Actium venit, vbi maior pars classis Antonianæ stationē habebat, sperans eam se vel vi, vel deditione capturam, ideoque pedestres copias infra montes Ceraunios expositas eo mittens; ipse Corcyram à præsidio destitutam na-

uibus occupauit.

IX. *Situs vtrorumque castrorum.*

INDE ad Actium cum classe profectus est, eumque locum occupauit, in quo postea Nicopolim condidit, quam Ptolem. constituit post fauces sinus Ambracii, à parte Occidentali è regione fere sed Actii, (cum Antoniani, neque ad colloquium propter fidem, neque ad pugnam propter metum progrederentur,) ibique edito loco castra posuit, ac communiuit, cum Antoniani tam sinum ipsum, quam eius faues occupassent, ex vtraque faucium parte turribus ædificatis, & medio inter has interuallo ita munito, vt intrare atque exire nauigiis suis tuto possent. Castra vero iuxta Actium, erat id templum Apollinis, ad partem Orientalem habebant. Loci dispositionem lector ex tabula Græciæ Ptolemæi facile intelliget.

Cæsar ambit pugnā ante collectas Antonii copias

Antonius simulatque de aduentu Cæsaris cognouit, nihil cunctatus, cum suis ad Actium venit, vbi Cæsar crebro ei copiam pedestris naualisque pugnæ fecit, volens cum eo ante aduentum omnium copiarum confligere. Quæ ipsa causa erat, cur Antonius compluribus diebus velitationibus tantum ageret: donec collectis omnibus copiis fretum traiecit, & castra haud procul à Cæsare posuit, & vtraque ex parte sinus, equitatum etiam subsidio collocauit.

X. *Quas & distrahere cupit opera Agrippa.*

CVM Cæsar quiescens, nec prælium vltro suscipiens, in Græciam ac Macedoniam quosdam misit, qui eo Antonium euocarent. Nam Agrippa Leucadem repente aduectus, insulam, & naues quæ in ea erant, cepit; tum Patras victo Q. Asidio nauali certamine, post Corynthum quoque recepit. Ita quidem Dio, repugnante Plutarcho, qui post cladem Actiacam memorat Antonium literas Corinthum scripsisse, ad Theophilum procuratorem suum, in gratiam amicorum suorum, qui ad eum è prælio perfugerant. Interea M. Titius, ac Statilius Taurus Antonii equitatum, quem ille ex vtraque parte freti collocarat, subito adorti fuderunt, vt postea Antonius, ad alteram sinus partem, priore noctu relicta, discesserit.

Domitius aliique ab Antonio deficiunt.

Domitius infensus Cleopatræ redditus, licet febre correptus, perexiguo nauigio conscenso ad Cæsarem transiit. Etsi autem grauiter id tulit Antonius, misit ei tamē omnia impedimenta, cum amicis & seruis; sed is paulo post expirauit. Nihilominus ea re non parum detrimenti rebus Antonii attulit, quasi de iis desperaret, & plerique eius inuitati sunt exemplum; Amyntas enim & Deiotarus reges ad Cæsarem defecere, teste Plut.

XI. *Antonius suos habet suspectos.*

SÆVIRE in suos cœpit Antonius, & omnes habere suspectos, & veritus ne quos ille ad colligendos mercenarios milites miserat, res Cæsaris præferrent, ipsos secutus est, quasi auxilium laturus. Dum per eius absentiam Sossius, pugna nauali superuentu Agrippæ victus, cum multis aliis interiit. Quin & ipse reuersus, cum equestri prælio ab excubiis Cæsaris superatus esset, & iam eum alimenta deficere inciperent, consultare cœpit, an ibi prælio decertandum videretur, an alio digressis bellum trahendum.

Nauali prælio, & equestri inferior fit. De transferendo bello deliberat.

Ibi cum sententiis variatum esset, Cleopatræ consilium vicit, quæ suadebat vt opportunissima loca præsidiis firmarentur; reliqui secum & cum Antonio in Ægyptum abirent, non quidem furtim ac fugientium more, ne sociis metum incuterent; sed tanquam ad nauale prælium instructi, vt vi quoque si opus esset, iter sibi aperirent. Itaque rebus ad discessum paratis, suos ad pugnam pluribus cohortatus est, cum Cæsar re ex perfugis cognita, & ipse suos ad pugnam comparauit, & ad eos orationem habuit, quam Dio fuse repræsentat.

XII. *Canidii ea de re sententia.*

HÆC aliter Plutarchus narrat. Ait enim Canidium, qui legionibus præerat, & Antonio autor fuerat ducendi Cleopatram, sub ipsum discrimen mutata sententia, eidem suasisse, vt Cleopatram remitteret, & in Thraciam vel Macedoniam profectus, terrestri marte decerneret, quoniam terrestribus copiis maxime valeret, & illic nouis Getarum auxiliis vti posset: & ipsemet terrestrium certaminum peritior esset. Veruntamen fatalis Cleopatra, iam tum fugam circumspiciens, expressit vt classe decerneretur. Moxque reliquis crematis nauibus, extra 60. Ægyptias, viginti millia peditum, & duo sagittariorum in eis imposuit. At quomodo extra 60. omnes exussit, cum mox 60. Ægyptiæ effugisse dicantur, cum Cleopatra: & trecentas à Cæsare captas ipsemet Plutarchus ex Cæsaris commentariis referat? Nimirum 60. Ægyptiæ naues seruatæ, cæteræ combustæ, videlicet Ægyptiæ: at retentæ Phœnices, Siculæ, Græcæ, Asiaticæ, magno numero, quæ partim depressæ partim captæ fuerunt.

Et cogitabat quidem Cæsar hostibus dare enauigandi facultatem, quo fugientes à tergo adoriretur, nauium suarum celeritate: simul etiam sperans, vbi palam factum esset Antonium fugere, fore vt plurimi vltro ad se transirent. Verum Agrippa id consilium disiecit, veritus ne Antonianos vela facientes, ipsi sine velis consequi non possent: itaque Cæsar hostium exitus præstolatus est. Qui cum classico dato naues eduxissent, & eas confertim ante fauces in acie constituissent, neque progrederentur, Cæsar suos ad pugnam parat, & signo dato cornibus circumuenire Antonianam classem cœpit, quo facto cunctantem ad pugnam compulit, peditibus, qui in terra erant, suos clamore cohortantibus. Certamen graue ac diuturnum fuit, tum propter par vtriusque partis victoriæ studium, tum propter virium paritatem.

XIII. *Naualis pugna Actiaca.*

Qvia enim propter magnitudinem nauium Cæsaris, Sextus Pompeius in Sicilia victus ferebatur, Antonius naues ædificauerat multo hostibus maiores, paucas quidem triremes; reliquas omnes à quaternis vsque ad denos ordines remorum capaces, turresque insuper altas in iis extruxerat, multitudinemque hominum in iis collocarat, qui quasi de muro pugnarent. Verum hæ naues mole ac tarditate laborabant, cum Cæsarianæ agilitate præstantes, eas variis assultibus quaterent, & repetito impetu diffringerent; & illæ vice versa ex alto certis plagis hostem configerent, & cum hæ statariam pugnam legionum, grauisque armaturæ militem repræsentarent, illæ velites ac sagittarios, funditoresque referebant.

XIV. *Nauium vtrimque disparitas.*

Cvm autem iamdudum dubio euentu certaretur. Cleopatra quæ in anchoris post classem pugnantem stabat, cum non ferret diuturnam atque incertam expectationem, signo suis dato vela facit, & secundo vento vsa Peloponnesum circumflectit, Cretam, indeque Cyprum, & Aegyptum petitura. Plutarchus inquit, eam cum sexaginta nauibus inisse fugam, perrupta media hostium acie. Antonius opinatus Ægyptios non iussu Cleopatræ, sed metu victos fugæ se dedere, & ipse eos secutus, reliquæ classi consternationem animi attulit: quæ nihilominus hæsit in pugna, siue non desperans de victoria, siue eam Cæsari carò venditura, siue fuga ab hostibus, eam vndique cingentibus, interclusa, siue denique, vt ait Plutarchus, quod Antonii fugam non sensisset.

XV. *Cleopatra maturius fugit.* *Antonius eã sequitur*

Durauitque prælium donec Cæsariani incendio pugnauere, quo tamen prius Cæsar abstinere decreuerat, parcens tum ipsis nauibus, tum opibus Asianis, atque Ægyptiis, quibus illæ abundabant: quarum tamen plurimæ cum vectoribus, armis opibusque, flammis, ferro fluctibusque haustę periere.

Prælium perseuerat. *Nauale incẽdium.*

Certamen ad horam vsque decimam protractum est, vt inquit Plutarchus, neque plus quinque millia cecidere. Naues captæ trecentæ, vt ipse quoque Cæsar in comment. Retulit, aliter habet Orosius libro sexto capite decimo nono, quem vide. At Velleius, Prima, inquit, occupat fugam Cleopatra, Antonius fugientis reginæ, quam pugnantis militis sui comes esse maluit, & Imperator, qui in desertores sæuire debuerat, desertor exercitus sui factus est. Illis, etiam detracto capite, in longum fortissime pugnandi durauit constantia, & desperata victoria in mortem dimicabatur &c. adde Suet. l. 2. n. 17. At Plutarch. Haud multi senserãt, inquit, Antonii fugam, atque audientibus res visa incredibilis, nouendecim legionibus peditum integrorum adhuc; & 12. millibus equitum relictis, capere eum fugam, qui sexcentorum certaminum vices esset expertus. Et milites cum expectarẽt dum alicunde exoritur, tantam ei præstitere fidem, & virtutem, vt, patefacta ducis fuga, cohæserint diebus septem, missosque à Cæsare legatos repudiauerint: donec Caninio duce noctu profugiente, ab omnibus derelicti aggregauerunt se ad victorem.

XVI. *Victoria Cæsaris, & quam turpis Antonii fuga.*

In hunc modum pugna naualis Actiaca facta est, quarto non. Septembris, qui est 2. eiusdem, quem diem Dio initio libri quinquagesimi primi notat, quod ab ea die primum, inquit, Cæsar solus rerum potitus est; imperiique eius recensio, præcise ab ea sumitur: eodem alludit Velleius. Quid ille dies, inquit, terrarum orbi præstiterit, ex quo in quem statum peruenerit fortuna publica, quis in hoc transcursu, tam arctati operis exprimere audeat? Cæterum Ægyptii, Augusti annos, nonnisi post annum sequentem, quo capta est Alexandria, & finiti sunt anni Lagidarum, incipiunt, vt postea dicemus. Eademque

XVII. *Victoria dies in Epocham transit.*

die Apollini, qui ad Actium colebatur, triremem, quadriremem, aliaque nauium genera, vsque ad deciremem ex captis nauibus consecrauit; deinde autem templum maius exstruxit, ludosque musicos ac gymnicos, quos Actios vocari voluit, & certamen equestre quinquennale constituit, vrbem denique quam Nicopolim appellauit, in eo loco, in quo castra habuerat, translatis eo finitimis. Sed hæc postea contigerunt.

Victoriæ editæ monumenta.

XVIII. *Cæsar Antonianos sibi adiungit.*

TVNC autem emissa parte classis suæ, quæ Antonium & Cleopatram insequeretur, cum eos assequi non potuisset, reuersa est. Ipse cum reliquis Antonij castra expugnauit; & reliquum eius exercitum assecutus, iter in Macedoniam intendentem, sine pugna sibi adiunxit, Auxiliarii in suam quique patriam diffugere, nec Cæsari deinceps molesti fuerũt: sed partim statim, partim post pacis conditiones à Cæsare acceperunt. Postremo rebus vbique pro tempore constitutis, expectans quid Antonius ageret, media hyeme in Italiam, quartum accepturus Consulatum vela fecit. Rem explicat Suetonius libro secundo numero decimo septimo. Ab Actio, inquit, cum Samum insulam in hyberna se recepisset, turbatus nunciis de seditione militum, præmia & missionem poscentium, quos ex omni numero confecta victoria Brundusium præmiserat, repetit Italiam, tempestate in traiectu bis conflictatus, nec amplius quam 7. & 20. dies Brundusii commoratus, Asiæ, Syriæque circuitu Ægyptum petit. Hæc ibi pluribus. Sed redeamus ad Antonium.

XIX. *Antonii stupor Cleopatræ simulatio.*

INTEREA autem Antonius cursu Cleopatram assecutus, & in nauim acceptus, neque eam aspexit, neque ab ea conspectus est, sed solitarius transiit in proram: ibiq. tacitus manibus tenebat caput, cum quidam amici ex fuga ad eum confluxere, profligatam nunciantes classem, sed terrestres copias arbitrari se constare. Ad quos nuncios misit Antonius imperans, vt propere per Macedoniam reciperẽt se cum exercitu in Asiam. Dio libro quinquagesimo primo, Antonius inquit, & Cleopatra ex pugna nauali fuga elapsi, cum vsq. ad Peloponnesum simul peruenissent, inde diuisi sunt. Cleopatra in Ægyptum contendente, & proris coronatis, tibiarum cantu victoriam præ se ferẽte, ne clades accepta nouos ibi motus excitaret. Vt in tutum peruenit, eos à quibus timebat, occidit, ex eorumque bonis, sicut & Phanorum, quæ expilabat vniuersa, magnam pecuniæ vim congessit, copias comparauit, auxilia quæsiuit, vtque Mediæ regem ad suam societatem pertraheret, ei caput Regis Armeniæ, de quo Alexandriæ triumpharat Antonius, amputatum misit.

Et crudelitas.

XX. *Antonius adit Alexandriam.*

CÆTERVM Antonius in Africam quosdam misit ad ducem Pinarium Scarpum, qui cum exercitu Ægyptum tuebatur: verum ab illo reiectus Antonius, ipse quoque Alexandriam se contulit, vbi cum Cleopatra bello necessaria præparauit, & suos filios Cæsarionem Cleopatra, Antyllum ex Fuluia sibi natum Antonius, in viros retulerunt, vt viris imperantibus Ægyptii alacrius obtemperarent: quæ res perniciem adolescentibus attulit, vt iis Cæsar quasi iam imperantibus minime parceret: sed hæc postea contigerunt. Reliquum anni tempus in parando terrestri, maritimoque exercitu, & aduocandis auxiliis collocatum est: quin etiam ad hoc se instruebant, vt si qua necessitas vrgeret in, Hispaniam nauigarent, sperantes se eam pecuniis ad defectionem pertracturos, aut per mare rubrum in Orientem concessuros.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4023.

1.N.I. Temporarius, Lipsius in princ. histor. Taciti. Vignerius, Scaliger de Emend. lib. 5. tit. de Actiaca victoria, Gordonus, Decherius in l. de anno ortus Christi, annotatione quarta sub fin. lib. Codomanus. Heluicus.

Alii 723. vt Onuphrius, quem sequitur Baronius, & Torniellus. In eademque sententia sunt Phrygio, Functius, Samerius Caluisius.

2.N. v. In Græco est, ὅτι αὐθαίρετόν τι κακὸν, ὅτι δαιμόνιόν ποτε πεπονθασι τὴν ἰουδαίων ἀνδραγαθίαν ἐρρῶσθαι ταῖς ψυχαῖς ἔχουσι.

3.N.vi. Sed dicat hic fortasse nouus Pharao, Exod. 5. 2. *Quis est Dominus, vt audiam vocem eius? Nescio Dominum, & Israel non dimittam.* Audiat ergo Ascalonita Philisthæus, Alienigenam prædicantem.

Ῥεῖα μὲν γὰρ βριάει, ῥεῖα δὲ βριάοντα χαλέπτει,
Ῥεῖα δ᾽ ἀρίζηλον μινύθει, καὶ ἄδηλον αἴξει.
Ῥεῖα δέ τ᾽ ἰθύνει σκολιὸν, καὶ ἀγήνορα κάρφει. Hesiod. init. ἔργων.

Facile enim extollit, facile se extollentem deprimit,
Facile clarum minuit, & obscurum auget.
Facile corrigit prauum, & superbum arefecit.

Quoties inculcat facilitatem, quam prophanus Herodes videtur ignorare? nesciens contra Deum, neque potentiam corporeã, neque fortitudinem animi vllam esse, sed duriciam & obstinationem Iudaicam, sed impœnitens cor, thesaurizans sibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicii Dei, cuius diuitias bonitatis, & patientiæ, & longanimitatis contempserit. Non sic Gorionides l. 5. c. 18. corrigit enim Iosephum, vbi hanc historiam refert. Quod si Deus, inquit, vellet amplius affligere nos, id quidem facile posset, quis enim illi resistere potest? Ex benignitate sua, & propter iniquitates nostras afflixit nos, & ideo iam innocentes sumus à scelere &c.

Hæc ferme Dio; quæ à Scaligero de Emend. temp. lib. 5. titul. de primo agone Actiatico reprehenduntur. Ait enim falsum esse Actia instituta esse ab Augusto, cum Strabo dicat lib. 7. hunc agonem illustriorem ab eo esse factum, fuisseque Actia certamen Olympicum, Apollini Actio sacrum. Verum Dioni subscribit Eusebius in Chron. eademque habet Strabo ipse. Nec tamen negat Dio, aliqua ibi certamina Apollini antea celebrata, ad quæ alludens Virgilius Æneam inducit dicentem. 4.N.xvii.

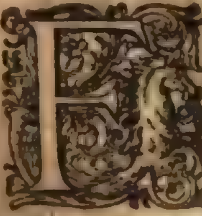
Actiaque Iliacis celebramus littora ludis.

ANNVS MVNDI 4024. SEXTÆ ÆTATIS 509. IMPERII ROMANI 19. AVGVSTI CÆSARIS. 14. HERODIS REGIS 8. QVI & 11. ÆTATIS HERODIS 43. HYRCANI PONTIFICIS 46. & vlt. ANANELI PONTIFICIS 1. PRÆSIDE SYRIAE Q. DIDIO. CLEOPATRAE 21. & VLTIM. OLYMPIADIS CLXXXVII. AN. 3. VRBIS CONDITÆ 723. COSS. CAESARE IV. & M. LICINIO CRASSO. BELLI CIVILIS 20. ANNVS IVLIANVS 16. ACTIACÆ VICT. 2.

Dio l. 51.

ANNVS ANTE CHRISTVM 29.

FINITA, inquit Velleius libro secundo, vicesimo anno bella ciuilia, sepulta externa, reuocata pax, sopitus vbique armorum furor, restituta iuris legibus, iudiciis autoritas, Senatui maiestas, imperium magistratuum ad pristinum redactum modum &c. quæ panegyrice dicta esse, res ipsa docet. Nos historica, orsi à Syria, videamus. Nuncius deuicti ad Actium Antonii cum Cleopatra, & vtriusque in Ægyptum fuga, cito in Iudæam perlatus est ad Herodem, qui huius I. *Nuncius cladis turbat Herodẽ*

prælii expectatione pendebat; & audita clade actum de se putauit, vt scribit Iosephus: nec ipse solus, sed omnes eius amici existimantes, non illi impune apud victorem Cæsarem fore tantam cum Antonio amicitiam. Itaque veniæ obtinendæ, & regni conseruandi gratia, ad Cæsarem ire statuit, & quoniam sibi male metuebat, ne vel vita, vel regno priuaretur, atrox ac nefarium consilium iniit, ac crudelissimi hominis immanitate dignum.

II. *Hyrcanum pontif. per calumnia necat.* NE quis è semine regio superesset, qui se in ordinem redacto, regnare posset, Hyrcanum pontificem calumniis appetitum interficit, quasi fugam meditantem, & regnum, Malchi Arabis ope ambientem; quod ipsemet Herodes in suis commentariis perscripsit, vt tradit Iosephus, vt miserum senem vita priuatum, etiam infamia proditionis aspergeret; hominem mitissimo ingenio, quique nullis se vnquam negotiis admiscuerat, sed Herodi ipsi, & patri eius, ac fratribus, cuncta ita permiserat, vt ipsi potius, quam Hyrcanus regnare viderentur; hominem ætate confectum, vt qui iam octuagesimum annum excesserat, hominem denique ea secū affinitate coniunctum, quæ ad parentis cum filio coniunctionem accedat, eius quippe neptem habebat vxorem, ex qua iam aliquot susceperat liberos. Hominem qui præ illius amore, ac conuiuendi desiderio vltro è Parthis venerat, vbi quieto licebat, atque honorato viuere. Quo minus verisimile est, inquit Iosephus, cum molitum facinus à sua natura alienissimum; confictaque videntur hæc ab Herode omnia. Ita Iosephus, qui & sub initium anni huius occisum significat, dum Herodes properaret ad Cæsarem, qui media hyeme ex Italia traiecit in Asiam, eique ad insulam Rhodum occurrit Herodes, vt dicemus; quo ipso tempore socrum & vxorem coniecit in vincula, vt ex Iosepho videbimus, si prius retulerimus, quæ ille de Hyrcani fortuna per anacephalæosim congessit.

Quanto cū scelere.

Tempus cædis.

III. *Varia eiusdem fortuna.* HIC finis, inquit, Hyrcani fuit, post variam fortunam, qua tota vita circumactus est. Nam viuente etiam tum matre Alexandra (Iannæi pontificis & regis vxore) pontifex Iudæorum creatus, per nouem annos eum honorem obtinuit (quandiu scilicet regnauit mater:) cui defunctæ cum in regnum successisset, elapsis tribus mensibus, ab Aristobulo pulsus est; ac deinde Pompeii ope restitutus, receptisque omnibus honoribus, quadraginta annos in eis exegit. Deinde iterum ab Antigono (nepote fratris sui Aristobuli) pulsus & mutilato corpore, captiuus apud Parthos vixit: vnde aliquanto post domum reuersus, quamuis multa sibi de Herode polliceretur, nihil tamen eorum consecutus est, post tantam fortunæ varietatem; & quod omnium est maxime miserabile, in extrema senectute indigno fine absumptus est. Sic Iosephus.

IV. *Quot annis Pontificem egerit.* Ex quibus vix intelligi potest, quot annos Hyrcani pontificatui attribuat. Primum enim ei dat annos nouem viuente matre, tum 40. ex quo restitutus est à Pompeio: postremo decem anni addendi sunt, ex quo captus fuit à Parthis; non enim desiit ab eo tempore esse pontifex, & qui substituti sunt ab Herode, pro Pontifice fuerunt, non Pontifices. Itaque quinquaginta nouem Hyrcani numerarentur, quod absurdum est. Nam à primo eius anno, qui est Vrb. Cond. 678. vsque ad præsentem 723. sex tantum & quadraginta numerantur, quorum postremus tantum inchoatus est. Manifestus autem lapsus est in illis quadraginta annis, quos ait Hyrcanum transegisse, ex quo à Pompeio restitutus est, vsque ad id tempus, quo in Parthos abductus est: id enim interuallum Iosephus ipse viginti septem annis metitur libro decimo quarto capite vltimo. Itaque si tredecim annos detraxeris, inuenies Hyrcani Pontificatum quadraginta sex annis inchoatis circunscriptum esse; quos etiam exactius numerando pariter reperies, si ad nouem annos primos eius, addas 26. non enim plures reperiuntur, inter vtramque Hierosolymorum expugnationem, vt suo loco docuimus, & nunc 11. inchoatos, ab vltima expugnatione, post quam Hyrcanus in Parthos abductus est. Herodes autem Romam profectus est.

9
40.
10.
59.
13.
46.
9
26.
11.
46

V. *Cōfirmatur tempus pōtificatus eius.* VARIUS quoque atque anceps est Iosephus in Hyrcani annis libro vigesimo capite octauo sub finem, vbi ait eum præter priores illos nouem annos, per alios 23. summum sacerdotium obtinuisse, (in Græco est 24.) Omittit videlicet tres annos, totidemque menses, quibus eius frater Aristobulus, sibi ipse regnum simul vsurpauit, & sacerdotium, qui tamen, omittendi non sunt, quia Aristobulus, tum

Pseudopontifex erat, sicut & postea eius nepos Antigonus, aut certe eius Vicarius: verus autem Pontifex Hyrcanus, licet pontificatus possessione deiectus. Istis porrho annis addendi sunt 11. quos diximus; sicque eadem summa recurret, quam assignauimus. Nunc autē Hyrcano mortuo Ananelus, qui non ex sacerdotali solū, sed ex pontificio quoq. genere erat oriūdus, vt author est Iosephus, [a] legitimum pontificatum gerere cœpit, quandoquidem, præter Herodis electionem, genus Aaronis illi suffragabatur. Itaque annos eius deinceps tanquam Pontificis, & Hyrcani successoris enumerabimus.

a lib. 15. c. 2. 3.

VI. *Herodes abiens ad Cæsarem, vt de rebus suis, & familia disposuerit.*

Hoc ipso tempore, dum Herodes ad Cæsarem properat, nihilque boni de se sperat, propter amicitiam Antonii, suspectam etiam habens Alexandram socrum, cuius dudum filium, nunc patrem interfecerat, ne vsa hac temporis opportunitate, ad defectionem populum concitaret, mandata regni cura Pheroræ fratri suo, matrem suam Cypron, & sororem Salomen, & reliquam cognationem in Massada deposuit, iussitque fratrem, si quid sibi accidisset durius, habenas regni retinere. Mariamnem vero vxorem, quæ propter simultatem cum matre eius, & sorore degere non poterat; in Alexandrio cum Alexandra matre collocauit, commissa quæstori suo Iosepho, & Sohemo Ituræo castelli custodia. Quibus mandatum dedit, vt si quid sibi accideret, confestim ambas interficerent, regnumque pro viribus liberis eius, ac Pheroræ fratri conseruarent.

VII. *Alexandra & Mariamne turbantur.*

Quibus mandatis Rhodum properauit, vt illic Cæsari occurreret. Interea vero familia turbata est. Alexandra enim & Mariamne ratæ non securitatis causa se illic conclusas, sed quasi in carcerem coniectas, ægerrime ferebant, præsertim cum Mariamne muliebribus blanditiis à Sohemo exspiscata esset, quid sibi Herodes de illis mandasset. Tunc enim Mariamne iniquissimo animo tulit, noua sibi semper alia ex aliis ab Herode pericula nasci; votaque faciebat ne ille vnquam saluus reuerteretur. Sed ille nihilominus magno eius malo reuersus est, cum victore Cæsare, ad quem nos oratio, temporisque ratio deduxit.

VIII. *Cæsar Italiam repetit, recipit Consulatū.*

Cæsar, vt scribit Dio lib. 51. rebus post victoriam in Græcia atque Asia pro temporis ratione constitutis, in Italiam media hyeme properauit: ex vrbe enim, vt testatur Plutarchus, scribebat Agrippa, Rempublicam eius præsentiam postulare. Et vero erat Octauius in exitu annui magistratus sui, & finito iam vtroque quinquennio Triumuiratus, nolebat priuatus, ac sine imperio esse. Itaque celeriter in Italiam venit, se quartum & M. Crassum facturus Consules; hunc enim collegam Consulatus accepit, quamquam & Pompeianas, & Antonianas partes prius secutum, nec Prætura functum, idque arbitror Brundusii factum. Nam, vt inquit Dio, & consentit Suetonius, cum Brundusium peruenisset, vlterius non est progressus, quod eo Senatus vniuersus, audito eius aduentu, tantum Trib. pleb. ac duobus Prætoribus ad vrbem ex Senatusconsulto relictis, occurrerat, cum equitibus, ac magna parte plebis.

l. 2. n. 17.

IX. *Militares turbas sedat.*

Itaque Cæsaris aduentu, & maioris partis Reipublicæ in eum studio effectum est, vt nemo res nouas tentare auderet, ne militum quidem, qui sæpe à victoria insolescentes, in ipsum imperatorem suum efferabantur, aut missionem, aut donatiua flagitantes; quamquam seditionem eorum memorat Suetonius, vt dixi, eamque breui sedatam. Etenim auctore Dione, plerisque agros concessit, aliis præsentem pecuniam numerauit, aliis promisit. Etsi enim ex victoria magnam pecuniæ vim obtinuerat, tamen impensæ fiebant longe maiores; ideoque & sua, & quorundam amicorum bona venum in foro proposuit; quæ cum nemo emere, vel accipere auderet, honestam ea ratione dilationem accepit, dum ex Ægypto reuerteretur. His ita gestis, neglecto populo, qui Romæ remanserat, Brundusio in Græciam trigesimo, quam venerat die, aut vigesimo septimo, vt habet Suetonius profectus est; ac propter hyemem nauibus per Isthmum Peloponnesiacum translatis, tanta celeritate in Asiam aduenit, vt de eius discessu simul, redituque Antonius & Cleopatra audiuerint.

In donatiua venum proponit sua, & amicorum bona.

Dio ibid.

X. *Cæsar Asia Syriaq. circuitu Ægyptū petit.*

Venit autem, inquit Plutarchus in Antonio, per Syriam, & duces eius per Africam, eoque spectare arbitror, quod scribit Dio, Cornelium Gallum, accepto Scarpi exercitu, subito Paræconium occupasse, quæ est Ægypti vrbs littoralis, ab Alexandria occidentem versus satis distans. Quo cognito Antonius, etsi

in Syriam proficiſci cupiebat, euocatus à gladiatoribus, qui ei erant addictiſſimi, & à Q. Didio Syriæ præſide tranſitu prohibebantur, ne ad eum in Ægyptum peruenire poſſent; tamen iis omiſſis ad Parætonium contendit, ſperans ſe eas copias à Gallo ad ſe, aut beneuolentia, aut vi traducturum: magnas quippe terreſtres, naualeſque copias ſecum trahebat. Sed nec colloqui cum iis potuit, quam quam ſubiiſſet ad murum, & alta voce clamaret. Concinere enim tubicines Gallus iuſſerat, nemo vt quidquam exaudire poſſet.

XI. *Et cum damno.* SED & ſubita eruptione damnum paſſus, multas quoque amiſit naues. Nam catenas quaſdam ſub aqua latentes noctu per fauces portus Gallus extenderat, quas cum ſe in portum naues Antonianæ immiſiſſent, ſurſum per certas machinas intendit, & interclusas naues partim ſubmerſit, partim incendit.

Herodes cũ Cæſare conſtanter agit. Interea vero Cæſar Rhodum appulerat, vbi Herodes illi occurrit, & poſito tantum diademate, vt ſcribit Ioſephus, retento cætero apparatu regio, ad eius colloquium admiſſus, cum magna conſtantia, & magnitudine animi, ſuam erga Antonium beneuolentiam faſſus eſt, & auxilia illi contra ipſum præbita, frumenti atque pecuniarum, quoniam Arabico bello diſtentus, eo copias adducere nequiuerit; volens oſtendere ſe validum, ac conſtantem amicitiæ cultorem, & mutato nunc beneuolentiæ obiecto, pari fide amicitiam Cæſaris culturum. l. 15. c. 10.

XII. *Et beneuole inter amicos recipitur.* AT Cæſar, qui fidum ac potentem amicum Antonio eripere cupiebat, hoc maxime tempore, ſibique adiungere, occaſione dicendæ cauſæ, permiſit Herodem paulatim inſinuare ſe in illius amicitiam. Quare diademate reſtituto, hortatus eum, vt non minus ſuam, quam prius Antonii amicitiam coleret, in ſummo honore habuit, addens ſcripſiſſe Capidium quantum apud monarchas fauore Herodis adiutus ſit. Sic Ioſephus, quæ eodem modo habentur in Græco. Verum qui ſint hi monarchæ, quiſue Capidius puto intelligere neminem. Memoratur quidem Canidius præfectus Antonianæ claſſis, in pugna Actiaca, à Plutarcho in Antonio, & aliis, non Capidius. Lux aliqua ex lib. primo de bello capite decimo quinto affulget, vbi Cæſar ad Herodem. Prior, inquit, ab officiis cœpiſti quantum apparet, quem aduerſus eorum gladiatores idonea auxilia miſiſſe, Ventidius perſcribit. Ex quo loco primum intelligitur corruptum priorem illum locum, & pro μονάρχας legendum eſſe μονομάχους, vt habetur in poſteriore loco.

XIII. *Q. Didius in eius gratiam ſcripſit.* VTROBIQ. autem vitioſe nomen proprium legitur. nam pro Capidio, & Vẽtidio, & Canidio legendum eſt Q. Didius, ex Dione lib. 51. qui rem totam perſpicue tradit, quãuis taceat Herodis auxilia, quæ hic deſcribemus, vt quæ paulo ante de gladiatoribus attigimus, illuſtrentur. Arabes, ait, à Q. Didio Syriæ præfecto perſuaſi, naues in ſinu Arabico fabricatas ad nauigationem in rubrum mare, combuſſerunt, populique ac reguli omnes ſuppetias Antonio, Cleopatræque denegauerunt. Deinde ſubdit de gladiatoribus eos magna conſtantia pro ipſis ſtetiſſe, cum Cyzici ad ludos triumphales, quos Antonius ſe, deuicto Cæſare daturum ſperabat, exercerentur; cumque ad eos poſt Actiacam cladem tranſire vellent, multum Didio, qui eis tranſitum impediebat, moleſtiæ exhibuiſſe. Tandem cum nec veniret Antonius, quem literis euocabant, nec nuncios mitteret, periiſſe eum rati, inuiti ſe Didio ea conditione dediderunt, ne poſthac gladiatores eſſent. Qui poſtea alii alio dimiſſi, quaſi in legiones aſcribendi, per occaſionem interfecti ſunt. Affuit ergo Didio Herodes contra gladiatores tranſitum ad Antonium quærentes, idque valuit ad conciliandum Cæſari Herodem.

XIV. *Reconciliatur Auguſto.* QVI vt præter ſpem ſe vidit acceptum Cæſari, & ope eius denuo confirmatum in regno, Senatuſconſulto quoque per eum impetrato, deduxit illum in Ægyptum, donatum pluribus muneribus, quibus etiam amicos eius ſibi conciliauit, & animi ſui magnitudinem declarauit. Conatus eſt etiam Alexandro Antonii amico impetrare veniam; quod tamen non potuit, quia Cæſar animaduerſurum ſe in illum iurauerat. Sic Ioſephus, qui alio in loco ait Cæſarem iracundia victum Herodis preces pro Alexandro quodam ſupplice repuliſſe. Vtrumque locum explicat Plutarchus in Antonio. Laodicenſis Alexas, ait, (ſic enim eum vocat, eſt autem Alexas ex Alexandro contractum, ſicut ex Antipatro Antipas,) qui Timagenis opera Romæ innotuerat Antonio, eundemque ab Octauia, quam maxime abductum, ad Cleopatram traduxerat, miſſus fuit ad retinendam Hero- in 15. Ant. c. 10. l. 1. bel. c. 15 l. 14. Ant. c. 2. Scaliger in in Euſeb. n. 19: 8.

dis

dis regis transitionem. Cæterum restitit apud eum prodito Antonio, sustinuitque Herode fretus, in Cæsaris venire conspectum. Verum nihil ei profuit Herodes; nam confestim vinctus, atque in patriam suam in compedibus deportatus, ibique Cæsaris iussu necatus, adhuc viuo Antonio perfidiæ pependit pœnas. Hæc Plutarchus: quæ, Augustus vtique in vindictam iniuriæ in Octauiam sororem ab ipso illatæ, imperauit.

XV. *Legati & munera ad Cæsarem, ab Antonio & Cleopatra. Altera legatio.*

Dvm autem Cæsar est itinere, Antonius & Cleopatra legatos ad Cæsarem de pace mittunt, cum pecuniis quibus eius familiares corrumperent; Cleopatra vero clam Antonio sceptrum aureum, coronam auream, sellam regiam Cæsari misit, quasi regnum cum iis tradens: vt si exosum omnino haberet Antonium, saltem eius misereretur. Cæsar acceptis muneribus nihil respondet Antonio; Cleopatræ autem, etsi aperte multa minaretur, occulte ei impunitatem, & regnum integrum pollicitus est, si Antonium occidisset. Hi cum redissent, rursus alios miserunt. Ac Cleopatra quidem per eos magnam vim pecuniæ promisit, Antonius autem eum pristinæ amicitiæ atque propinquitatis adadmonuit, eique P. Turullium Senatorem, vnum de C. Iulii percussoribus, tum amicum suum misit occidendum, seque etiam ipsum interfecturum pollicitus est, si eo facto salus Cleopatræ impetrari posset. Cæsar Turullium occidit, Antonio ne tum quidem quidquam respondit.

XVI. *Tertia, & missus ad Cleopatrã à Cæsare libertus.*

Igitvr tertiam legationem Antonius, ac filium suum Antyllum cum multo auro misit: Cæsar accepto auro, Antyllum quoque sine responso remisit. Verum veritus ne desperatione veniæ, bellum ei diuturnum in Ægypto facerent, deinde in Hispania Galliaue redintegrarent, aut thesauros, quos Cleopatra in sepulchrum congesserat, flammis vt minabatur absumpseret, Thyrsum libertum ad Cleopatram misit, qui amorem in eam suum, & primam responsionem confirmaret.

Cæsar Pelusium capit proditione Cleopatræ.

Dum hæc fiunt Cæsar Pelusium vi, vt ferebatur, re autem vera proditione Cleopatræ cœpit, quod Thyrsi persuasa sermonibus, Octauianum se mox, sicut olim Cæsarem, & Antonium deinceps, in potestate habiturum sperabat. Quin etiam cum idem capto Pelusio Alexandriam veniret. Cleopatra publice quidem, vt hosti occurrerent, præcipiebat, occulte autem vrbe ciues exire prohibebat.

XVII. *Antonius ad Alexandriam equitatu victor, pedestri pugna vincitur. Naues ad Cæsarem transfugiunt opera Cleopatræ.*

Antonivs autem cum ad nuncium eorum, quæ Pelusii accidissent Parætonio discessisset, ante Alexandriam Cæsari obuiam factus, equitatu eum ab itinere fatigatum superauit. Hinc aucta confidentia, etsi aduersariis sena in singulos sestertia iaculatis in castra libellis promisisset, certamine pedestri congressus, victus est. Ergo ad classem confugit, & certamen nauale comparat. Sed Cleopatra re intellecta perfecit, vt naues ab eo ad Cæsarem transfugerent. Ipsa autem confestim in monumentum insiluit, verbo quidem quasi mortis sibi consciscendæ causa; re autem ipsa, vt cum Antonius eam mortuam audiuisset, sibi ipse manus inferret.

XVIII. *Cleopatra fingit mortem, vt Antonius sibi manus inferat. Quod ille facit.*

Ergo nefaria mulier è sepulcho nuncium ad Antonium suæ mortis emisit, isque statim mori decreuit. Ac primum quendam eorum, quos secum habebat, Erota vocat Plutarch. orauit, vt ipsum occideret: ille contra nudato gladio seipsum interfecit, quod imitatus Antonius, sibi ipsi vulnus imposuit, collapsusque in faciem, mortem obiisse ab astantibus judicatus est.

Inde coorto tumultu, cum id Cleopatra sensisset, ex fastigio sepulchri prospexit: qua visa ita exclamatum est, vt Antonius quoque exaudierit, qui exurgens multo profuso sanguine, desperata vita ad sepulchrum Cleopatræ se deferri rogauit, ac per funes, qui suspensi erant, lapidibus in altum euehendis, sursum se trahi: quo impetrato, Antonius illic in gremio Cleopatræ mortuus est. Hæc de Antonii morte ampliora apud Plutarchum reperies; quæ Dio videtur contraxisse, apud quem de Cleopatræ morte hæc habentur.

XIX. *Cleopatra studet sibi Cæsarem conciliare.*

Cleopatra nonnihil Cæsari fidens, omnem ei rem statim significauit, nec tamen à sepulchro digressa est, sperans se à Cæsare veniam, & regnum obtenturam, metuente ne ab ipsa Gaza omnis inflammata periret; ideoque & ignem & aspidem secum habebat, vt altero sibi vitam, altero victori thesauros

eriperet, Cæsar etsi gaza potiri, eamque viuam capere cupiebat, vt in triumphum duceret, nolebat tamen eam data fide dedititiam accipere, vt sine perfidia illa pro arbitrio vti posset. Itaque C. Pompeio equite, Epaphrodito liberto missis, qui eam per fraudem caperent, studiose custodiri illam iubet, prohiberique ne sibi manus inferret. Cumque condito per aliquot dies Antonii corpore, etiam Cæsaris colloquium expetiisset, atque impetrasset, ornato magnificentissimo cultu cubiculo, se autem vili & abiecto, nihil oblita est, aut verborum, aut gestuum, aut omnino eorum, quæ ad Cæsaris animum ad eius beneuolentiam inflectendum valere posse sperabat.

XX. *Petit, vt sibi mori liceat. Triumphũ verita mortem parat.*

At Cæsar cum oculis in terram defixis illud vnum dixisset, bono animo esto mulier, nihil mali patieris. Cleopatra ingenti dolore correpta, se ad Cæsaris pedes abiiciens, per patris eius memoriam petiit, vt sibi cum Antonio mori liceret, neque communem cum eo sepulturam illi inuideret. Id cùm illa non impetraret, & custodiretur attentius, triumphum verita, quem infinitis mortibus acerbiorem ducebat, morique certa, finxit se mutasse sententiam, & cum Cæsare in Italiam nauigare velle, qua re paulatim consecuta est, vt minus accurate obseruaretur, quasi iam illam mentis cogitationem abiecisset.

XXI. *Quo mortis genere sese peremerit.*

Itaque ad mortem se parans, quæ minimo cum dolore ipsi vitam eriperet scripsit ad Cæsarem epistolam, qua cum obtestabatur, vt cum Antonio sepeliri Cleopatram iuberet. Epistolam Epaphrodito ferendam dedit, obsignatam, ne quid illa contineretur scire posset. Quam dum libertus defert, ipsa veste omnium elegantissima se induit, & ornatum adhibuit maxime regium, statimque sibi vitam eripuit; siue aspidis morsu inter flores latentis, quoniam punctura tantum exigua in brachio defunctæ reperta est, siue acu, qua capillum componere solebat, & in hunc nouissimum vsum gestabat in capite, eratque veneno illita, cuius eam vim fuisse ferunt, vt vbi sanguinem corporis attigisset, mortem celerrimam, & doloris omnis expertem afferret: sicque illud consecuta est, vt postquam duxisset in bonis dies suos, etiam in puncto ad inferna descenderet, infinitorum criminum pœnas, integras & illibatas diuino iudicio luitura.

XXII. *Cum gemitu Cæsaris.*

Eius mortem statim ancillæ duæ, & eunuchus secuti; frustraque Cæsar Psyllos, (Plutarchus, Dio, Suetonius, Orosius, omnes) adhibuit, qui venenum exugerent, si quo modo eam ad vitam reuocare posset, dolens in ea morte speciosissimum sibi triumphi ornamentum esse sublatum: mortuam autem misericordia prosecutus, iussit insigni pompa, eadem cum Antonio arca sepeliri. Ita Alexandria, & cum ea tota Ægyptus Romanorum effecta est, mense Augusto. Nam Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 12. recitans ex Senatusconsulto causas, cur Sextilis mensis appellatus sit Augustus, hanc ponit, quod Ægyptus hoc mense in potestatem populi Romani redacta sit, finisque hoc mense bellis ciuilibus impositus. Cæsar tamen Baronius in Appar. numero centesimo quarto, ait Alexandriam debellatam, non eodem anno, quo Actiaca pugna victus est Antonius, sed sequenti, sex. Calend. April. idque notatum scribit in fastis. In quibus autem fastis id repererit: reperi verum arbitror Senatusconsulto Macrobii potius assentiendum.

Tota Ægyptus cum Alexandria quando recepta.

XXIII. *Duratio regni Lagidarum.*

Hic ergo finis regni Cleopatræ, & Ægypti, & omnium Lagidarum fuit, qui in Ægypto ducentis nonaginta quinque annis regnauerunt, vt est apud Eusebium, siue ea supputatio Hieronymi sit, quia à Græco abest, siue ipsius Eusebii, quam Chronologiam putamus esse verissimam. Nos certe recensitis & enumeratis quanta maxima cura potuimus singulis annis, reperimus a morte Alexandri Magni, in quam primus Ptolemæi Lagi annus incurrit, ad præsentem vsque annum, ccxcv. annos computatis extremis, siue annos Mundi, siue Vrbis Conditæ, siue Olympiadas, siue singulorum regum annos computemus. Eadem omnino est Cl. Ptolemæi Chronologia, qui a morte Alexandri, vsque ad regnum Augusti numerat annos ccxciv. quod contingit, quia primum annum Lagidæ separat à morte Alexandri, & regnum Augusti à morte Antonii & Cleopatræ numerare incipit. 1. Eadem est Censorini mens in die Natali. 2. Consentiret etiam Torniellus, si Cleopatræ annos 21. non 24. tribuisset, eius enim summa ascendit, ad 298. non 295.

3729. 295. | 4024. 428. 295. | 723. | l. 3. Alma. c. 8. | 1. | 2.

CÆTERVM Cleopatram hoc anno extinctam, tertio scilicet Olympidis centesimæ octogesimæ septimæ, atque his Consulibus, autor est Eusebius in Chronico Græco & Latino. Cleopatra, inquit, & Antonius semet interficiunt, & Aegyptus fit Romana prouincia, quam primum tenuit Cornelius Gallus, de quo Virg. scribit in Bucol. Sic Eusebius cum Hieronymo. Quæ cum ita sint, mirum tamen est eundem Eusebium Cleopatræ viginti duos annos regni tribuere, cum scribat, vigesimo primo anno regni sui à seipsa occisam. Verum si aliquot menses numeremus, quos regnauit Cleopatra anno secundo Olympiadis centesimæ octogesimæ secundæ, qui fuit annus vltimus patris eius, vt notauimus initio regni Cleopatræ, eam vigesimum secundum annum regni attigisse dicendum erit. Extinctam quoque hoc anno Cleopatram proximo à clade Actiaca, autor est Dio libro quinquagesimo primo, & Suetonius libro secundo capite decimo septimo, qui ait Augustum post pugnam, ab Actio, ad Samum insulam in hyberna se recepisse: proximo autem anno Antonium, seras conditiones pacis tentantem, ad mortem adegisse, eodemque tempore Cleopatram morsu aspidis periisse.

XXIV. *Confirmatur tempus regni, & mortis Cleopatræ.*

PLVTARCHVS in Antonio, vbi agit de annis regni, & vitæ Cleopatræ; Excessit Cleopatra, inquit, annos nata vnde quadraginta, quorum duos & viginti regnauit, imperauit cum Antonio amplius quatuordecim. Ideo Beda dixit annos quindecim, lib. de sex. ætat. coniungens, vt videtur, initia Cleopatræ cum Antonio, cum initiis Augusti, qui tamen cœpit esse cum imperio à primo suo Consulatu, siue Triumuiratu. Dicendum potius amplius duodecim, à bello scilicet Philippensi, quod in nonum Cleopatræ cadit. Antonium alii sex, alii tres & quinquaginta annos vixisse aiunt. Clemens quoque Alexandrinus postremam successorum Alexandri regnasse ait, viginti duobus annis, sicut & Nicephorus Constant. cap. 8. suæ Chronologiæ, & Beda de sex ætat. & recent. Pontac. Scalig. in Euseb. Decherius in tab. & annot. 4.

XXV. *Antonii item cum Cleopatra.*

ANTONIO Cleopatraque mortuis, simulque bellis ciuilibus extinctis, ne qua forte ex parte reuiuiscerent, Augustus ex eorum liberis Antyllum, quem Suetonius vocat Antonium, maiorem de duobus Fuluia genitis, quamquam ei Cæsaris filia desponsata erat, atque in patris eius sacellum à Cleopatra factum confugerat, statim iugulauit. Cæsario autem in Æthiopiam fugiens, interceptus in itinere necatus est. Cleopatræ filia ex Antonio suscepta Cleopatra nomine filio Iubæ regis, qui & ipse Iuba dicebatur, à Cæsare in matrimonium data est, cum paterno Iubæ regno: quibus etiam Alexandrum & Ptolemæum fratres ex Antonio & Cleopatra genitos concessit. Ægyptiis porro, Alexandrinisque vniuersis ignouit, nec eorum quemquam occidit in gratiam, vt ferebat Serapis, & Alexandri conditoris, cuius corpus inspexit, atque attrectauit, & Arii Alexandrini Philosophi, cuius olim opera & consuetudine vsus fuerat. Inde cum magnam pecuniæ vim in regia reperisset, magnam etiam exegisset, omnia militibus stipendia debita numerauit: qui autem tum cum Cæsare erant, 250. drachmas singuli acceperunt, ne vrbem Alexandrinam diriperent. [a] Verum Antonii liberos paulo distinctius Lectori ex Plutarcho exhibeamus.

XXVI. *Semina belli extinguit.*

Suet. l. 2. c. 17.

Mors Antylli & Cæsarionis.

[a] l. 43. li. tur. & 15. solid. datis 3. soli. ¼. singulis drachmis.

XXVII. M. Antonius Triumuir sobolem ex tribus vxoribus 7. liberorum reliquit Plut. in Anton.

- Ex Fuluia natus est.
  - Antyllus à Cæsare interfectus in Ægypto, in sacello Cæsaris, mox à parentis morte, Dio l. 51. Plut. in Antonio. supra num. 26.
  - Antonius, quem Cæsar valde euexit. Plut. in Ant. At Suet. in Oct. n. 17. ait hunc occisum, nõ Antyllum, manifesto errore. Nam hic est Iulius Antonius qui Consul fuit V. C. 743. cum Fabio Africano, vt autor est idem Suet. l. 5. c. 2. vide & Velleium l. 2. vbi de relegata Liuia, quẽ ait duxisse filiam sororis Augusti. Iulium quoque Antonii & Fuluiæ filium memorat Dio, l. 51. cui Cæsar bona legitima restitui per libertos iussit.
- Ex Octauia natæ sunt filiæ duæ, quarum.
  - Vna nupsit Domitio Ænobarbo, dicta Agrippina, ex quibus natus L. Domitius.
  - Altera castitate & forma celebris Antonia nomine, nupsit Druso Liuiæ filio, priuigno Cæsaris, ex quibus deinde nati sunt.
    - Germanicus, cuius filius Caius infamia nobilis imperauit.
    - Claudius, qui imperauit, & sumpta in matrimonium Agrippina, eius filium L. Domitium adoptauit, quem Neronem Germanicum appellauit, omnium imperatorũ scelestissimum Plut. in Ant.
- Ex Cleopatra suscepit.
  - Alexandrum. Ptolemæum. Dictus à matre Sol Dio l. 51. Plut. vel à patre. Eos Cæsar dedit sorori iuniori Cleopatræ, Dio l. 51. supra num. 26.
  - Cleopatram, quæ nupsit Iubæ regi Mauritaniæ, cui Cæsar de fratribus suis gratificatus est. Dio l. 51. dicta à matre Luna, ibid. aut à Patre, Plut. in Antonio.
  - Cæsarionem eadem Cleopatra ex Iulio Cæsare susceperat, quem Augustus interfecit. Plut. in Ant. Dio l. 51. Alii.

XXVIII. *Reditus Herodis in Iudæam* HIS aliisque in Ægypto confectis, per Syriam, inquit Dio, in Asiam prouinciam profectus est, ibique hyemauit. Quibus consentit Iosephus, qui scribit Herodem maturius ex Ægypto, quo Cæsarem comitatus fuerat, reuertisse ante extinctos Antonium & Cleopatram, vt patet ex libro decimo quinto capite vndecimo: vt scilicet eum vna cum exercitu reuertẽtem magnifice exciperet; quod fecit apud Ptolemaidem, nihilque eis etiam per squalida, & inaquosa loca deesse passus, etiam *Augustũ magnifice excipit.* Cæsarem octingentis talentis donauit; aliosque rursum Romanorum optimates, per Syriam transeuntes, tot officiis prosecutus est, vt se magnificentius, quam pro regni facultatibus tractatos faterentur: quæ pluribus apud Iosephum l. c. leges. Sed nunquid Herodes frustra colebat Augustum? audi eundem Iosephum.

XXIX. *August. in eundem liberalitas.* HERODES in Ægypto cum Cæsare congressus, magnis ab eo beneficiis ornatus est, quadringentorum enim Gallorum Cleopatræ satellitium ei donauit, & regionis partem reddidit, quam illa occupauerat. Attribuit etiam eius regno Gadarã, Hipponem, & Samariam, & in maritimis Gazam, Anthedonem, Ioppen, Stratonisque turrim; quæ illi non mediocris fuit ad regium splendorem accessio. Deductoque deinde vsque Antiochiam Cæsare, in regnum reuersus est: & suspicionibus aduersus Mariamnem coniugem agitatus est, quæ illi proximo anno interitum attulerunt.

Halycarnassæus venit in Italiam. Hunc ipsum annum notatum arbitror à Dionysio Halicarnassæo sub initium l. 1. Ego, inquit, appulsus in Italiam simul cum solutis bellis ciuilibus ab Augusto Cæsare, centesima & 87. Olympiade mediante, siue cum dimidia pars Olympiad. 187. esset elapsa, agereturque annus illius tertius, idque confirmat ibid. idem Dionysius, qui ab hoc anno vsque ad 745. duos & viginti annos numerat.

SCHOLIA IN ANNUM MUNDI 4024.

1. N.xxiii Huic supputationi non satis quadrat Clementis Alexandrini summa, qui ait Macedonum tempora durasse annis 312. Nam si ad annos Lagidarum, addideris annos, quibus a deuicto Dario imperauit Alexander Magnus, qui sunt omnino septem, ea summa decem minimum annis abundabit. Nec accuratus est sanctus Epiphanius l. de ponder. & mensuris, vbi à Ptolemæo Lagida ad Cleopatram 306. annos numerat: turbati quippe sunt apud eum annorum numeri, adeo vt Cleopatra dicatur ibi annis duobus & triginta regnasse. Multo minor est summa Tertulliani lib. contra Iudæos: annos enim tantum habet 266. totidem quippe inuenies subductis nouem regum annis, quos ibi recenset: neque enim recte à Scaligero numerati sunt in hoc Eusebii loco, dum reperit 278. si steterimus rectæ emendationi doctissimi Pameli. Illius etiam requiro modestiam, cum ait Clementem Alexandrinũ aliud agere, dum temporibus Macedonum tribuit annos 312. Nam si auferas octodecim annos, quos ille tribuit Alexandro Magno, qui vtique ad Lagidas, qui ibi recensentur, non pertinent, non longe à numero Eusebiano distabit.

Ipse potius aliud agebat, cum ibidem ait, Porro hic annus captæ Ægypti, pertinet ad V. Consulatum Augusti, ne cui forte imponant nummi Augusti, in quibus cusum est ex vna superficie, *Cæsar. Cos. VI.* Ex altera, *Aegypto capta.* Nam hunc esse quartum Augusti Consulatum cum Crasso, ex Dionis libro quinquagesimo primo perspicuum est. Imo ex Eusebii Chronico Græco, quem ille met edidit, & Cassiodoro in fastis, & Paulo Orosio libro sexto capite decimo nono, & Velleio libro secũdo, vbi ait Cæsare & Messala Coruino Coss. debellatum apud Actiũ, proximo deinde anno Cleopatram & Antonium periisse. Sed bene habet, quod hæc ille in posteriore editione, de Emendatione temporum emendauit. Itaque in nummis illis pro VI. conuersis numeris IV. legendum videtur: aut dicendum potius eum nummum non pertinere ad annum Ægypti captæ, sed biennio post cusum: nisi placet notam VI. non ad Consulatum, sed ad imperium referre. Nam audi Orosium libro sexto capite decimo nono. Cæsar sextùm Imperator adpellatus, & quartum ipse cum M. Licinio Crasso Consul, ibique orbis terrarum præsidia diuisis legionibus composuit, &c. Quin ipsemet Scaliger libro quinto de Emend. ca. de primo Toth Augustorum, fatetur biennio post Aegyptum captam Augustum fuisse sextum Consulem. Non ergo capta est Ægyptus quinto Consulatu. Recte igitur se ipse emendauit.

Censorinus capite vigesimo primo annũ ab excessu Alexandri, vsque ad Vr. Cond. 991. vocat 592. vtitur autem supputatione Varroniana in annis Vrbis: itaque mortem Alexandri refert in an. Vrb. Cond. 430. à quo si recte componas annos, septingentesimus vigesimus tertius; qui nunc agitur, erit 294. & 991. respondebit 562. Onufrius tamen illum annum, quem Censorinus ait nomen habuisse ab Vlpio & Pontiano Consulibus, non vocat 991. sed 990. qui autem Catonis Palilia sequuntur, etiam 989. illum vocant, vt Temporarius, quæ est ratio temporis Capitolinorum marmorum. 2. N.xxiii

In aliis scriptoribus numeri vitiati reperiuntur. Nam Epiphanius in lib. de pond. pro 22. habet 32. vt iam notauimus. Tertullianus l. aduersus Iudæos, Cleopatra, inquit, regnauit annis viginti mensibus sex. Item adhuc Cleopatra conregnauit sub Augusto annis tredecim; sic ipse, essent igitur 33. cum ½. Existimarem dicendum viginti vno & mensibus sex, vt conueniat communi sententiæ. Illi autem tredecim anni à pugna Philippensi numerandi sunt, vt exigit illud *conregnauit*; non adiiciendi præcedenti numero. Corrigendum etiam Isidori Chronicum, vbi legimus Cleopatram regnasse annis duobus, pro 22. & Niceph. Callist. l. 1. c. 9. vbi ait Ægyptum & Cleopatram in potestatem Cæsaris & Romanorum venisse duodecimo anno, postquam Augustus imperium suscepit: contigit enim id anno 13. exeunte, vel 14. ineunte. 3. N.xxv.

ANNVS MVNDI 4025. SEXTÆ ÆTATIS 510. IMPERII ROMANI 20. AVGVSTI CÆSARIS. 15. HERODIS REGIS 9. QVI & 12. ÆTATIS 44. ANANELI PONT. 2. PRÆSIDE SYRIAE Q. DIDIO. OLYMP. CLXXXVII. AN. 4. VRBIS CONDITÆ 724. COSS. AVGVSTO CAESARE V. & SEX. APVLEIO, ANNVS IVLIANVS 17. AVGVSTORVM I. ACTIACÆ VICT. 3.

ANNVS ANTE CHRISTVM 28.

I. *Ratio temporis.* HVNC annum quinti Consulatus Augusti, qui Iudæis fuit Sabbaticus, 206. Dio libro quinquagesimo secundo in principio, appellat 725. ab Vrb. C. vt ex libri etiam fine intelligitur, Chronologiam Varronianam secutus; sed eum 15. Augusti vocat Eusebius in Chronico. Apud Grutterum in theatro Inscriptionum, refertur vetus Calend. repertum apud Cardinalem Maffeium, quem Scalig. Colotianum vocat, in quo ad VI. Calend. April. notatum est. Hoc die Cæsar Alexandriam recepit. Repugnare etiam videtur Chronologiæ nostræ de annis imperii Augusti, Horatius cum scribens ad illum ipsum Augustum præcedentem annum, mortui Antonii & Cleopatræ vocat decimum quintum imperii. Sic enim canit. *l. 4. od. 14.*

--- Nam tibi quo die
Portus Alexandrea supplex,
Et vacuam patefecit aulam,
Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus;
Laudemque, & optatum peractis
Imperiis decus arrogauit.

Ecce Alexandria Augusto patefecit vacuam aulam, morte dominorum priorum Antonii & Cleopatræ, fortunaque prospera bellis ciuilibus finem attulit, tertio lustro, id est anno 15.

II. *Ei non repugnare Horatium.* RESPONDEO Horatium non exprimere, quoto anno tertii lustri Alexandria in potestatem venerit; ideoque non solum decimus quintus, sed decimus quartus, aliique etiam præcedentes accipi possunt: etsi Scaliger libro quinto de Emendatione cap. de primo Thoth Augustorum, tertium lustrum absolutum, absolute pronunciet, nec probare possit Horatium definisse tempus imperii Augusti ad receptam vsque Alexandriam annorum quindecim solidorum, licet daremus 6. Calend. April. receptam Alexandriam. Nam ab Idibus Martiis, quibus occisus est Cæsar, an. Vrb. Cond. 709. vsque ad 6. Calend. April. anni Vrb. Cond. 723. 14. anni solidi, & 12. dies reperiuntur. Respondent aliqui Horatium numerare cœpisse annos imperii Augusti à cæde Iulii Cæsaris, vt sentit Baronius in Appar. n. 103. quo ex tempore alios quoque numerasse, ibid. tradit. ab anno scilicet V.C. 709. & illi hunc annum Augusti 16. vocant. Verum cum toto illo anno priuatus fuerit, nec ius vllum ad imperium habuerit, non potest, rem exactius expendendo, inde duci initium imperii eius. Imo neque ab anno sequenti ante eius Consulatum, qui cadit in mensem Augustum, vt constat ex Senatusconsulto, quod extat apud Macrobium lib. 1. Saturn. cap. 12. Inde ergo numerando inuenies hunc esse annum decimum quintum imperii eius, sed inchoatum duntaxat;

III. *Tempus triumphorum Augusti.*

Ex eodem etiam Senatus consulto Macrobiano constat Octauianum Cæsarem Augusto mense, tres in vrbem triumphos intulisse. Sic enim habet. CVM IMPERATOR CÆSAR AVGVSTVS MENSE SEXTILI, ET PRIMVM CONSVLATVM INIERIT, ET TRIVMPHOS TRES IN VRBEM INTVLERIT: ET EX IANICVLO LEGIONES DEDVCTÆ, SECVTÆQVE SINT EIVS AVSPICIA, AC FIDEM. SED ET AEGYPTVS HOC MENSE IN POTESTATEM POPVLI ROMANI REDACTA SIT, FINISQVE HOC MENSE BELLIS CIVILIBVS IMPOSITVS SIT; ATQVE OB HAS CAVSAS HIC MENSIS HVIC IMPERIO FELLISSIMVS SIT, AC FVERIT, PLACERE SENATVI, VT HIC MENSIS AVGVSTVS APPELLETVR. Hactenus SC. Capitolina marmora dies ipsos Augusti notatos habent, & quintum Consulatum Imperat. Cæsaris D. filii, annumque vrbis DCCXXIV. primum de Pannoniis & Dalmatis &c. VIII. Idus Sextil. Alterum de Macedonia, seu victoria ad Actium obtenta VII. Idus. Tertium de Ægypto & Cleopatra VI. Idus, id est sexto, septimo, & octauo die Augusti. Quæ Sigonius, Pighius, aliique passim confirmant.

IV. *Dubitatio ex Orosio.*

MIRVM itaque videtur à Paulo Orosio [a] scriptum esse. Imperatore Cæsare Augusto quinquies, & L. sic enim vocat, Apuleio Coss. Cæsarem victorem ab Oriente redeuntem, octauo Idus Ianuarias vrbem triplici triumpho ingressum esse, Iani portas clausisse, sopitis omnibus finitisque bellis ciuilibus; eodemque die primum Augustum consalutatum esse. Porro ne memoria lapsum putaremus, aut mendum irrepsisse, addit eum diem Epiphaniæ Domini dedicatum esse. Idque triumphi tempus rectè assignatum affirmat Scaliger in Eusebium. Orosium quoque secutus est Beroaldus in Suetonium, qui tres curules triumphos continuo triduo actos memorat [b] Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum; sed mensem atque annum tacet. Sicut & Seruius in 8. Virgilij, & Eusebius in Chronico. Verum præter authoritatem ex dicto SC. petitam, ratio aperta id refellit. Cum enim in Asia hyemarit, vt ex Dione superiore anno diximus, & æstate in Græciam, indeque in Italiam transmiserit, vt idem affirmat hoc anno, adeo vt iam Apuleio Potitus Cos. suffectus esset, quomodo VI. Ianuarii Romæ triumphare potuit? aut tres etiam triumphos octauo Idus Ianuarias agere? vide quoque in hunc annum Sigonium.

Refutatur hæc opinio.

a l. 6. c. 20. nu 198.
b l. 2. c. 22.

V. *Annus Augustorum Alexandrinorum.* *Romanorũ.*

PONIMVS etiam hoc anno primum Augustorum: quæ est Ægyptiorum chronologia. Cum enim annos Macedonum siue Lagidarum in proxime præcedenti anno finiant, vt ibi diximus, consequens est, vt hoc anno nouam inchoent, cuius nomen Augustorum, siue τῶν σεβαστῶν esse voluerunt, gratiam inituri ab Octauiano Cæsare, & C. Iulio eius patre, qui ad deos relatus iamdudum fuerat. Quin & Augustus ipse sacrificiis honorabatur, nominatimque Narbone VIII. cal. Octobris, die eius natali, & VII. Idus Ianuarii, qua die primum imperium orbis terrarum auspicatus est, vt est in Narbonensi inscriptione, apud Gruterum. Hanc Æram statutam fuisse à Senatu Romano author est Dio, l. 51. Diem, inquit, quo capta est Alexandria fastum esse voluerunt, ab eoque reliquis annis numerandis initium esse sumendum. Annos quoque Augustorum Romani celebrarunt, sed qui biennio tardius inchoarentur, vt testis Censorinus, illi anno 17. Iuliano, hi 19. illi quinto Consulatu Cæsaris, isti septimo, illi ab Augusto mense, hi à Ianuario. Differentiam 490. dierum ait esse Scaliger, quod supponit Alexandriam captam Augusti die 28. Sed hac de re alio rursum loco dicendum erit. Nunc de Herode agendum est.

pag. 229. l. 5. emend.

VI. *Mariamme vxor Herodis, ab eo mandatam suã necem agnoscit.*

IS hoc anno Mariammem vxorem suam calumniis circumuentum interfecit; latissimè id explicat Iosephus, [c] res breuiter sic habet. Cum Mariamne, cum matre inclusæ fuissent iussu Herodis ad Cæsarem abeuntis, in castro Alexandrio: mandatis Sohemo datis, vt vtramque interficeret, si quid sibi durius accidisset: ille blanditiis mulieris victus, rem Mariamnæ patefecit. Quæ inde graui in Herodem odio, ac mœrore concepto, minime eum dissimulauit; Illo enim reuerso, & apud Mariamnem narrante suos successus, eos illa susque deque ferre videbatur, & ad blandas illius appellationes ingemiscebat, vt iam Herodes apertam vxoris erga se auersionem agnosceret, & inter odium amoremque fluctuaret.

c l. 15. c. 11.

VII. *Calumniis appetitur ab Herodis sorore.*

TALIBVS curis æstuantem, & sic erga Mariamnem affectum, vt videre soror eius Salome, & Cypros mater, quibus illa sæpe humilitatem generis exprobrabat, opportunum se tempus nactas putarunt, ad accendendum hominem calumniis ad odium ac Zelotypiam. Ac fortasse iamtum fuerat in eam sæuiturus, ni commodum nunciatum esset, extinctis Antonio & Cleopatra, Ægypto Cæsarem potiri; cui obuiam properans familiam suam, vt erat, reliquit; eandemque mox reuersus in eodem statu reperit, ægritudine animorum in omnibus perseuerante. Cumque suspiciones Herodis per annum integrum creuissent, & mulier neglectis regis blanditiis, insuper illi patris ac fratris sui necem opprobraret. (intelligit opinor Hyrcanum, auum matris suæ patrem, quem nihilominus patrem appellat; neque enim Herodes patrem eius Alexandrum Aristobuli filium interfecerat; sed Scipio iussu Pompeii teste Iosepho)[a] vix ab inferendis illi manibus sese ipse continuit, quem cum ex strepitu commotiorem sensisset soror, submittit iamdudum subornatum pincernam, qui indicaret solicitatum se à Mariamne, vt regi poculum amatorium propinaret, quod ille qualecumque tandem esset, apud se haberet. a l. 14. c. 13.

VIII. *Herodes eunuchum Mariammes & Sohemum tollit.*

AD hæc verba Herodes iam ante satis commotus, cum magis etiam exasperatus esset, eunuchum Mariammes fidissimum tormentis examinauit, certus nihil sine illo esse tentatum; qui cruciatus non ferens, id vnum prodidit, offensam esse mulierem, propter ea quæ Sohemus indicarat. Adhuc eo loquente exclamat Rex, Sohemum sibi regnoque ante hac semper fidissimum non fuisse hæc proditurum, nisi aliquid commercii secretioris inter ipsos intercessisset; moxque Sohemum comprehensum iubet interfici; vxorem vero, aduocato intimorum amicorum consilio, (Gorionides[b] ait conuocatum cœtum 70. seniorum, qui fuerunt in diebus illis,) veneficii accusat, ea verborum animique asperitate, vt qui adstabant satis intelligerent, velle regem illam capite damnari, quod omnium suffragiis factum est. Cum autem censerent supplicium nequaquam præcipitandum, sed includendam in aliquem regiæ carcerem, Salome institit apud regem, vt quamprimum necaretur, ne quis in populo motus, illa in carcere viuente, existeret; itaque Mariamne ad supplicium ducta est. b l. 5 c. 21.

Vxorem veneficii damnari curat.

IX. *Alexandra metu in filiam Mariammem asperatur.*

ID conspicata Alexandra eius mater, & intelligens similem exitum sibi ab Herode expectandum, omissa pristina ferocia valde indecore mutata est, (si qua tamen fide tam improbabilis narratio digna est.) Volens enim ostendere, inquit Iosephus, se non esse consciam eius criminis, cœpit filiæ conuitium facere omnibus audientibus; scelestissimam & ingratam erga virum clamitans. Hæc illa turpiter fingente, vt etiam in capillos miseræ inuolatura videretur, eam circumstantes merito damnabant: & quæ ducebatur ad supplicium, ne verbo quidem vllo eam dignata est, sed excelso vultu, atque animo eam calumniam refellebat. Ad hunc modum periit mulier, dum mærorem animi dissimulare non potest, erga ferum, atque impotentem animi maritum, à quo iam bis, quantumuis innocens, capite damnata fuerat. Cuius supplicii culpam non vidit Iosephus in Herodis crudelitatem, & sororis eius calumnias, referendam esse; qui illorum accusatione suppressa, miseram mulierem & commiseratione dignissimam, insuper oratione divexet.

Mariamma cædes.

Sic mittit coruos, vexat censura columbas.

X. *Herodes æger iubet Alexandram interfici.*

INTERFECTA Mariamne tum rex magnis intemperiis agi cœpit, & occisæ à se desiderio prope in furorem agi, omnibus oblectationis generibus irritis: tum populus, ipse superueniente pestilentia, irascebatur, quod eam irato Deo immissam, propter iniustum reginæ supplicium, interpretabautur. Ita aucta regis ægritudine, etiam morbum contraxit, co[illegible] grauiter afflictus Sebaste decubuit: quo cum periturum Alexandra crederet, arces vrbis sibi, filiisque Mariamnes tradi, in omnem euentum, satagebat. Quæ res cum delata esset ad Herodem per amicos fideles, ille sine mora eam iussit interfici; vtique commiseratione parum dignam, quæ in filiam, quam norat innocentem, se tam immitem atque inhumanam præbuisset. Herodes autem superato tandem morbo, affectis & corporis, & animi viribus, ita efferatus est, vt quauis ex causa ad sæuiendum esset promptissimus.

XI. *Quintus Cæsaris Cons. & eius honores.*

IAM quod ad Romanam rem attinet, Cæsar V. cum Sex. Apuleio collega Cos. facti sunt ipsis Cal. Ianuariis. Quanquam Cæsar non tam factus, quam confirmatus est Consul: toto enim hoc anno & superiore biennio Consulatum, teste Dione[c] c lib. 51.

retinuit. Huius autem anni cal. Ianuar. Romæ omnia eius acta iuramento confirmata sunt, multaque in eius honorem decreta: in quibus vt tribus Iulia ab eo denominaretur, (de nomine autem Augusti nulla adhuc mentio) vt corona triumphali ludis omnibus vteretur; vt dies qua in vrbem ingrederetur festa esset, publicisque sacrificiis celebraretur, vt Sacerdotes quotquot placeret constitueret, vt Iani portæ, quasi bellis omnibus iam confectis, clauderentur, quod illi acceptissimum fuit: idque adulatorie magis quam vere factum, ex iis quæ eodem loco de variis bellis attingunrur à Dione non obscure ostendi potest. Præsertim [a] vbi de rebus eodem fere tempore, à M. Crasso contra Dacos & Bastarnas gestis, pluribus agitur.

a sub fi. l. 51

XII. *Diuini honores Romæ Augusti.*

CÆSAR autem hoc tempore, templum Romæ, quasi cuipiam Deæ, patrique Cæsari, quem Heroa Iulium nominauit, Ephesi & Nicææ fieri permisit, vt ab incolis Romanis colerentur; Græcis autem concessit, vt sibi ipsi quoque templa facerent, Asiani quidem Pergami, Bithyni vero Nicomediæ; & Galli Narbone, vt paulo ante dicebamus. Id sacrilegium ab his ortum initiis, ad reliquos deinceps Imperatores propagatum est, quibus tum alii diuini honores, tum sacraria attributa. Æstate in Græciam, atque hinc in Italiam Cæsar transmisit, eoque vrbem intrante, cum alii, tum Valerius Potitus, qui Apuleio Consuli successerat, pro felici eius aduentu, pro S.P.Q.R. publice, nouo exemplo sacrificauit, eumque triplici triumpho, multaque largitione decorauit.

XIII. *Cæsaris in vrbem ingressus, & liberalitas.*

NAM legatos suos, Agrippam in primis, laudibus honoribusque affecit, milites muneribus; populo viritim drachmas centum, id est 17. lib. Tur. cũ dimid. puberibus primum, deinde etiam pueris in gratiam Marcelli sororis suæ filii. Aurum coronarium ab vrbibus Italiæ non accepit, debita sua persoluit, sibi debita non exegit. Quibus effectum est, vt omnium malorum Romani obliuiscerentur; eiusque triumphos, tanquam de solis externis ductos, libenter spectarent, quibus totam vrbem locupletauit. Ægyptius præsertim splendidissimus fuit, in quo inter alia Cleopatra ferebatur in lecitra, ad imitationem morientis effícta, cum Alexandro & Cleopatra filiis, quibus Solis ac Lunæ cognomina dederat. Quæ astra, sua quoque eclipsis vehementer obscurauerat.

XIV. *Quædam eius opera publica. Et spectacula.*

DEINDE Mineruæ templum, & curiam Iuliam, in honorem patris sui factam dedicauit, in eoque Victoriæ signum posuit, & multis Ægypti spoliis exornauit, sicut & Iulii sacrarium, & Iouis, Iunonis, ac Mineruæ: In templo autem Veneris auream Cleopatram conspiciendam dedit. Accesserunt varia spectacula, ludi, certamina ferarum, gladiatorum, captiuorum barbarorum, de quibus pluribus agentem Dionem consulere licet; apud quem etiam copiosissimam deliberationem reperies toto libro 52. de constituendo Reipubl. statu monarchico, aut restituendo populari, Cæsare cum Agrippa & Mecænate ea de re deliberantibus: vbi præclarissima præcepta reperies à Mecenate, quæ ad officium Imperatoris recte administrandum valent.

XV. *Imperatoris nomen accipit. Censuram gerit.*

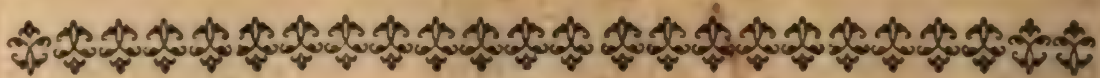
EODEM etiam quinti Consulatus anno Imperatoris nomen accepit, non quale propter victoriam tribui vetusto more ducibus solebat; sed quo Imperii summa deferebatur, quale Iulio eius patri delatum iam pridem fuerat. Censuram quoque collega Agrippa gessit, à quo Senatus, qui ad millenos ascenderat, expurgatus est, primum quinquaginta sua sponte cedentibus; deinde alios centum quadraginta, ad horum exemplum imitandum adegit, Patriciorum familias suppleuit; Senatores iniussu suo Italia abire vetuit, Carthaginem coloniam iterum deduxit; Antiochum Commagenum ad se Romam accitum interfecit, quod fratris cum quo litigabat, legatum Romam missum dolo peremisset.

XVI. *Lepidi in Cæsarem irrita coniuratio.*

HOC ipso anno coniuratio in Augustum, priusquam pene nasceretur, extincta est. Eam inceptabat M. Lepidus Triumuiri filius, qui Cæsaris interficiendi consilia, simul ac in vrbem reuertisset, inierat, patris videlicet vlturus iniuriam; Sed eam C. Mecænas vrbis custodiis præpositus, obseruauit, deprehendit, extinxit. Autor Velleius l. 2. tangit Suet. [b] eamque pluribus aliis agglomerat: tangit & Florus in Epitoma 133. Sed in eo recte corrigitur à Sigonio, vt res non altero & trigesimo anno bellorum ciuilium, vt ibi scriptum est, contigisse dicenda sit, sed altero &

b l. 2. n. 19.

vigesimo. Præcedens enim, Velleio teste, vigesimus fuit. Oportuissetque bella ciuilia inchoata esse anno V.C. 693. cum cœperint tantum 704. Lentulo & Marcello Coss. qui fuit primus annus dictaturæ Iulii Cæsaris.

ANNVS MVNDI 4026. SEXTÆ ÆTATIS 511. IMPERII ROMAN. 21. AVGVSTI 16. HERODIS 10. ET 13. ÆTATIS 45. CLXXXVIII. OLYMPIAD. AN. I. VRBIS COND. 725. COSS. IMPER. AVG. VI. ET M. AGRIPPA II. AN. IVLIANVS 18. AVGVSTORVM 2. ACTIACÆ VICTORIÆ 4.

ANNVS ANTE CHRISTVM 27.

I. *Cæsaris in Agrippã beneuolentia.*

OLYMPIACVS est annus præsens, Olympionicæ tamen nomen excidit, sicut & Præsidis Syriæ; est tamen insignis sexto Augusti Consulatu, quem ille ex superioribus annis retinuit. Assumpsit autem collegam M. Vipsanium Agrippam, qui à priore Consulatu decimum annum agebat, virum omnium sibi amantissimum; cuius beneuolentiæ ea dedit signa clarissima, quod ei sororis suæ filiam in matrimonium locauit, quod veteri Romanorum instituto fasces Cõsulares, cum eo partitus est, vt dimidia vterque parte vteretur; quod cum eo, sicut & cum Mœcenate, negotiorum suorum secretissima communicaret, ideoque cum iis de principatu Romæ constituendo ac deponendo disputationem habuit, quam Dio[a] est persecutus. Denique quod si quando simul in bellum proficiscerentur, tabernaculum sui simile illi dedit, ac militarem tesseram ab vtroque accipi iussit. Agrippa contra, cum author esset Cæsari, adiutorque plurimorum operum gloriosorum, nihil tamen eius gloriæ sibi arrogabat, honoresque ab eo sibi attributos, non in proprium commodum & suum, sed in Augusti laudem, & Reipub. vtilitatem conuertebat.

a. V.C. 716. *Agrippa modestia.* *Dio l. 53.* *Ibid.*

II. *Cæsar vrbẽ lustrat, ac censet.*

OCTAVIVS censum anno superiore à triumphis inchoatum, cum M. Agrippa hoc anno perfecit, princepsque Senatus ipse in eo dictus est, pro eo more qui stante gubernatione populari receptus erat. Censu Romæ agitato, ait Eusebius anno primo huius Olympiad. inuenta sunt ciuium Romanorum quadragies & semel centena millia, & insuper 64. millia: vel vt habet Suidas, verbo Augustus, 4. milliones, centum & vnum mille & 17. Verum audiri potest Augustus ipse, in breuiario rerum à se gestarum, quod habetur in Grutteri Inscriptionibus. *In Consulatu,* inquit, *sexto censum populi collega M. Agrippa egi, lustrum post annum alterum & quadragesimum feci, quo lustro ciuium Romanorum censita sunt capita quadragiens centum millia, & sexaginta tria,* nimirum millia. Quod autem ait lustrum à se conditum post annum alterum & quadragesimum, respicit vtique lustrum conditum à L. Gellio, & Cn. Lentulo Cẽsoribus, anno V.C. 684. à quo tempore agitur hic annus 42. Itaque interiecta lustra, quæ à Sigonio & Onuphrio inseruntur, præsertim Iulii Cæsaris, eleganter à Iusto Lipsio, atque erudite refelluntur, cum Plutarcho, qui in vita Cæsaris eos induxit in fraudem.

4164000. *4101017.* *p. 230.* *Qui post annos 42.* *4063000.* *l. 1. Elect. c. 17.*

III. *Aliqua eius opera Apollonium, & Bibliotheca*

ADDIT aliquot insignia Cæsaris Augusti opera Dio, in hoc eodem Consulatu, quæ in reliquarum rerum penuria operæ pretium sit recensere. Apollinis in palatio ædem cum circumfuso, & adiacente solo, ac bibliothecas perfecit, ac consecrauit, prius vt apparet iussu eius inchoata: non enim exigui sunt ita temporis, quæ explicat Suetonius libro secundo numero vigesimo nono. Templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus excitauit, quam fulmine ictam desiderari à Deo, Haruspices pronunciarant. Addita porticus cum bibliotheca Latina, Græcaque, quo loco iam senior sæpe etiam Senatum habuit.

apparet ergo vel ex hoc opere Augustum amantem fuisse literarum, & iam supra dictum est, cum operam dedisse Philosopho, cum ad spem imperii euocatus est. Et cum Alexandriæ pepercit clementiæ suam causa protulit Deum Serapin, Alexandrum Vrbis Conditorem, & Arium Alexandrinum ciuem, cuius opera in Philosophia, & familiaritate vsus fuerat, vt scribit Dio l.51.

IV. *Ludi Actiaci.*

Lvdos etiam propter Actiacam victoriam decretos, cum Agrippa exhibuit, in iis equestre certamen per pueros & viros patricios peregit; iique cum hoc primum anno celebrati essent, vt Scaliger quoque fatetur, [a] cap. de primo agone Actiaco, quem male suis in Eusebium notis ad Olympiadem refert 187. quãdo neque instituti adhuc ab Augusto ludi, neque obtenta victoria. Hi ergo ludi quinto quoque anno, quo temporis spatio peragebantur, curæ erant quatuor sacerdotum collegiis per ordinẽ, Pontificibus, Auguribus, Septemuiris, Quindecimuiris. Addidit & gymnicos ludos, & munus gladiatorium per aliquot dies, quæ ne per valetudinem quidem intermisit, Agrippa eius partes obeunte: totoque populo magna gratulatione confluente.

[a] l. 5. de emend.

V. *Eius magnificentia, & egestus ærarii.*

Svmptvs in ea spectacula, & ludos ex suis ipse facultatibus suppeditauit, vt inquit Dio: sed illud potius mirum, quod subdit de penuria publici ærarii, cui ipse mutuo pecunias dederit. Cum legamus Augustum ipsum in Alexandrino triumpho tantam aduexisse Gazam, tantamque pecuniæ vim sparsisse, vt summam rei nummariæ copiam effecerit, & fœnus quod ante denario pendebatur, tum ad trientem eius recideret, & preciis agrorum plurimum accederet. Post triumphum vero Capitolium, & templum D. Iulii, & Basilicam spoliis Ægyptiis ornauit, & in cellam Capitolini Iouis, vt Suetonius author est, sedecim millia pondo auri, gemmasque, & margaritas quingenties sestertium vna donatione contulit. Nimirum quæ alii pridem duces & imperatores in ærarium publicum inferebant, Augustus & Iulius in milites populumque spargebant, vt sibi eos priuatim demererentur. Denique cum magna vsus in omnes ordines magnificentia, fisco debita remisisset, inique in triumuiratu constituta abrogasset, cum omnium laudem ac beneuolentiam promeruit, tum eorum animos sensim disposuit, ad vltro sibi imperium, quod cupiebat deferendum.

VI. *Iani portæ iterum aperta.*

Cvm autem anno superiore quinto Augusti Consulatu, Iani portæ à Romanis in gratiam Cæsaris clausæ fuissent, vt affirmat Dio, [a] idque magnam ei voluptatem attulisset, anno proxime sequenti eiusdem Consulatu sexto, Iani portæ iterum, ob bellum Cantabricum, apertæ sunt, vt testatur Orosius; [b] etsi illud Dio ad nonum Cæsaris Consulatum referat. Cæsar, inquit ille, parum in Hispania per ducentos annos actum intelligens, si Cantabros atque Astures, duas fortissimas gentes Hispaniæ, suis vti legibus fineret, aperuit Iani portas, atque in Hispanias ipse cum exercitu profectus est. Rem ipsam gestam, quæ ad plures annos pertinet pluribus apud eum leges. Interea autem cum cæteræ prouinciæ, tum Iudæa ipsa, cum Herode quiescebat.

[a] l. 51. p. 457 gr. lat.

[b] l. 6. c. 21.

Bellum in Hispania.

Mors Varronis.

Refert porrho Eusebius ad hunc Augusti & Olympiadis annum mortem M. Terentii Varronis Philosophi, prope nonagenarii: ex quo intelligitur eum natum anno primo Olymp. 166. à quo hic annus est octogesimus nonus. Et mirum est celeberrimi viri mortem silentio à scriptoribus illius æui fuisse prærteritam, cuius laudes tum apud M. Tullium, tum apud D. Augustinum celebrantur.

ANNUS MUNDI 4027. SEXTÆ ÆTATIS 512. IMPERII ROMANI 22. OCTAVIANI, ET TRIUMVIRATUS, 17. HEROD. 11. QUI ET 14. ÆTI 46. ANANELI 4. PRÆSID. SYR. OLYMP. 188. AN. 2. VR. COND. 726. COSS. IMPERAT. AUGUSTO 7. ET M. VIPSANIO AGRIPPA 3. AN. IUL. 19. AUGUSTORUM 3. ACTIACÆ VICTORIÆ 5.

ANNUS ANTE CHRISTUM. 26.

I. *Præ se fert summæ dignitatis depositionem.*

CÆSAR septimum Consulatum gerens, cum M. Agrippa, cum omnium oculis atque ore ferretur, vt inquit Dio l.53. ad ostendendam nouam magnitudinem animi, in summi honoris contemptu, cum se velle deponere, atque abdicare præ se tulit, vt ab vniuerso Senatu vltro deferretur. Cum ergo collegisset Senatores sui studiosissimos, & erant omnes eius studiosi, siue quia eos in Senatum allegerat, siue quia plerisque eiectis dum Senatum censeret, eos retinuerat, in Senatum venit, atque orationem de scripto recitauit, in qua ostendit se summam potentiam, quam esset in Rep. consecutus, alia de causa non quæsiuisse, quam vt Patris interfecti cædem vlcisceretur, & vrbem magnis & continentibus malis affectam liberaret; iis autem nunc tandem fœliciter confectis, imperiũ omne velle deponere, restituereque protinus omnia, arma, leges, prouincias, siue quæ ipsi Senatus commisisset, siue quæ ipse acquisisset. Huic eius generosæ voluntati omnes debere acquiescere, siue quia videant Rempub. vlterius hoc imperium non desiderare, cui suis maximis laboribus, periculisque quietem iam peperisset; siue quia hanc gloriam C. Iulium parentem imitando ambiat, vt sicut ille oblatam regiam potestatem repudiarit, ita ipse iam acquisitam vltro deponat. Siue quia laboribus, ærumnisque confectus, cupiat in priuata vita, cum quiete & gloria viuere potius, quam summum imperium, cum periculo gerere.

II. *Cui Senatus non acquiescit. Sed eius principatũ confirmat.*

Hæc atque id genus alia cũ dixisset, mire Senatorum animi affecti sunt, pauci eius animum satis intellexerunt, omnes tamen seu vere crederent, seu credere se simularent ex animo habitam fuisse hanc orationem, eam improbarunt: Proindeque cum etiam adhuc dicenti frequenter acclamassent, vbi perorauit multis eum verbis omnes precati sunt, vt solus imperii summam gereret, plurimisque argumentis tandem compulerunt, vt principatum solus obtineret; statimque eius stipatoribus, vt diligentius eum custodirent, duplex stipendium decretum est. Hac arte Cæsar cum se velle imperium deponere simulasset, effecit vt ei à SPQR. confirmaretur.

III. *Validiores prouincias sibi retinet.*

NIHILOMINUS vt popularis videretur, negauit se omnes velle prouincias obtinere, aut quas regendas sumpsisset in perpetuum gubernare; itaque infirmiores tanquam pacatas aliis attribuit, potentiores in quibus pugnandum adhuc esset, sibi retinuit; Quod ille hac specie fecit, vt Senatus bonis imperii tuto perfrueretur, ipse laboribus, periculisque obiectus videretur; At hoc vsus prætextu Senatum omnem exarmauit; & imbellem reliquit, ipse omnia sibi arma militesque retinuit. Hæc Dio clarius, quæ tangit Suetonius.[a] Deinde imperium in suas prouincias decennale suscepit; professus, si breuiori spatio eas pacare posset, citius se imperio destiturum. Cumque illi primum decennium exiuisset, quinquennium, atque eo circumacto, rursus aliud quinquennium, post decennium, atque eo finito, aliud iterum ei quinquies decretum est, ita vt continuatis decenniis, per totam vitam imperii summam obtinuerit. Quam ob causam posteriores quoque Imperatores, inquit Dio, etsi non ad certum tempus, sed per omne vitæ spatium iis imperium deferatur, tamen singulis decenniis, festum pro eius renouatione agunt.

Cum decẽnii in eas imperio. *Eoque sẽper repetito.* [a] l.2 n.4.

Hoc

Octavius dicitur Augustus. IV. *Octauius quando dictus Augustus.*

Hoc ipso tempore Octauius à S.P.Q.R. appellatus est Augustus. Censorinus l. de die nat. c.21. ait id factum 16. calend. Febr. Ex ante diem, inquit, 16. calend. Febr. Imperator Cæsar D. filius, sententia L. Munacii Planci à Senatu, cæterisque ciuibus Augustus appellatus est, se septimum, & M. Vipsanio Agrippa tertiùm Coss. At Ouidius libro primo Fastorum, quatriduo ante eam nominationem factam tradidit, Idibus scilicet Ianuarii. De Idibus enim illis agens ista cecinit.

Redditaque est omnis populo prouincia nostro,
Et tuus Augusto nomine dictus Auus.

a l.1.n.7. b l.6 c.8. Sententiæ Munacii Planci meminit etiam Suetonius. [a] Paul. Orosius, [b] ait Cæsarem 8. Idus Ianuarias vrbem triplici triumpho ingressum, eodemque die primum Augustum fuisse consalutatum; sed vt illic in mense, forte hic in die deceptus est. Huc videtur respexisse lapis ille Narbonensis, cuius supra meminimus, cum ait Augustum VII. Idus Ianuar. orbis terrarum imperium auspicatum esse.

V. *Cur eo nomine appellatus.*

Etenim cum statuissent, inquit Dio, peculiari quodam eum cognomento insignire, & alii alia referrent ac probarent, Cæsar quamuis Romuli nomen vehementer appetebat; tamen cum sentiret hinc se suspectum affectati regni fieri, eo omisso, Augustus, quasi hominis natura amplior, ipse cognominatus est. Augusta enim ea, quæ honore dignissima & sanctissima sunt, dicuntur. Ideoque Σεβαστὸν Græci Augustum interpretati sunt, quasi venerandum dicas. Florus: [c] Ob hæc tot facta ingentia Dictator perpetuus, & Pater patriæ dictus. Tractatum etiam in Senatu, an quia condidisset Imperium, Romulus vocaretur: sed sanctius & reuerentius visum est nomen Augusti, vt scilicet iam tum dum colit terras, ipso nomine & titulo consecraretur; sic ipse. Quo pertinet illud Horatii initio l. 2. Epist. (c l.4.c.vl.fi.)

Præsenti tibi maturos largimur honores,
Iurandasque tuum per nomen ponimus aras.

Libet & illud ex 1. Fastorum de Augusti nomine addere.

Sancta vocant Augusta patres, Augusta vocantur
Templa, sacerdotum rite dicata manu.
Huius & augurium dependet origine verbi,
Et quodcunque sua Iuppiter auget ope.

VI. *Quanta in eo potestas, omninoque regia.*

Hoc ergo modo omne S.P.Q.R. imperium ad vnum Augustum transiit, & vitatis inuidiosis, legibusque damnatis nominibus, Regis, & Dictatoris, res ipsa ad vnum, sub Augusti, & Imperatoris nomine, delata est, qui magistratus omnes aut gereret, aut haberet in potestate: sine cuius nutu neque exercitus, neque prouinciæ, neque reditus Imperii administrarentur; ad cuius arbitrium crearentur magistratus, bella gererentur, contraherentur fœdera pacis, regum & populorum legatis responsa darentur, sententiæ in Senatu dicerentur, iudicia fierent; Qui vnus ius omne vitæ atque necis, fortunarumque omnium ciuium, & peregrinorum in manu haberet: non inde Senatores, non Equites, non Pontifices, non augures, non vlli sacerdotes exempti. Ipse autem solutus legibus, nemini subesset, omnia pro arbitrio ageret.

VII. *Cur Tribunitiam potestatem retinuerit, cæterique Imper.*

Maxime autem Tribunatum plebis retinuerunt deinceps Imperatores: non quidem vt eum magistratum gererent, id enim cum essent Patricii nefas ducebant, sed vt omnem Tribuniciam potestatem, quanta maxima vnquam fuit, sibi assumerent; siue vt intercedere omnibus, quæ ab aliis contra eorum voluntatem susciperentur, iure possent; siue vt plebis beneuolentiam, quasi sibi ex munere commendatam conciliarent; siue vt ipsi sacrosancti, atque inuiolabiles essent: ita vt si vel minimo, non dicam facto, sed verbo se ab aliquo læsos existimarent, eum indicta causa, tanquam qui se piaculo obstrinxisset, necare possent. Imperii quoque sui annos ex tribunitia potestate numerabant, quasi si quotannis etiam ipsi, cum tribunis plebis eam acciperent. Hæc fere, atque his plura Dio l. 53. Nunc ad historiam cum ipso reuertamur.

VIII. *Varia è Repub. gerit.*

Augustus, cum alia quæ ad imperium pertinerent, maiori iam studio egit, quippe cui id vltro iam delatum esset, tum multas leges condidit, quod Eusebius quoque in Chronico notauit, vias publicas reficiendas curauit, siue publico ære,

siue suo; ægre enim ista distinguebantur, licet videri vellet de suo pleraque facere; priuatim tamen ipse Flaminiam, qua ducturus erat exercitum, suscepit, vt confidentius aliis alias sternendas daret. Quo facilius, inquit Suetonius[a] vrbs vndique à *populis* adiretur, desumpta sibi Flaminia via Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus viris, ex manubiali pecunia sternendas, distribuit. (Non ergo priuatis sumptibus, vt ait Dio,)[b] qua instaurata, statuæ ipsi super aras in ponte Tiberis, & Arimini sunt positæ.

a l. 2. c. 30. *b 53. l. ὁδοὺς πλάσω.*

IX. *Galliam adit, atque Hispaniam*

HIS peractis ab vrbe, cum exercitu profectus est, vt in Britanniam bellum transferret. Verum postquam in Galliam venit, cum Britanni oratores peritum pacem ad eum misissent, componendis Gallicis rebus, quæ per ciuilia bella fluctuabant, censuque agendo, aliquanto tempore posito, in Hispaniam profectus, eam quoque prouinciam constituit. Hæc eadem ex Dione: ex quo intelligis iam bellum ibi Augusti contra Cantabros, & Astures imminere, quod ille tamen ad nonum Cæsaris Consulatum differt, Cassiodorus ad octauum & nonum refert. Paulus autem Orosius, id vt dixi à sexto inchoat, quod quinquennium durasse ait,[c] eiusque rei signum est, quod Sex. Apuleius, qui ante biennium Consul fuerat, ibi re bene gesta triumphum meruit, quod sequenti anno gessit, vt est in Tabulis Capit. Alii tempus non exprimunt, vt Florus,[d] vt Velleius,[e] vt Suetonius,[f] Eutropius, & alii, qui attingunt tantum hanc expeditionem.

c l. 6. c. 21. *d l. 4. c. vlt.* *e l. 2.* *f l. 2. n. 20.*

X. *Pantheon ab Agrippa excitatum.*

HOC anno M. Agrippa insigne templum Romæ diis omnibus ædificare cœpit, ideoque Pantheon appellauit: quamquam Dio in nono Cæsaris Consulatu, quo anno absolutum est, scribit ita dictum quibusdam videri, quod in simulachris Martis & Veneris, multas deorum imagines acciperet. Vt vero mihi videtur, inquit, inde id nominis habet, quod forma conuexa fastigiatum, cœli similitudinem ostenderet. Fuisse autem hoc anno inchoatum, testis est inscriptio, quæ prima est apud Gruterum; & visitur adhuc Romæ, cum suo templo. Sed nunc Sanctæ Mariæ, omnibusque sanctis, melioribus auspiciis, à summis pontificibus dedicato. Sic autem habet, M. AGRIPPA. L. F. COSS. TERTIVM FECIT. Videbatur ratio exigere, vt inscriptio operi perfecto non inchoato responderet; sed voluit, opinor, meminisse magistratus summi, quod inchoato gessit, perfecto non gessit.

ANNVS MVNDI 4028. SEXTÆ ÆTATIS 513.
IMPERII ROMAN. 23. AVGVSTI 18. HERODIS 12. ET 15.
ÆTATIS 47. PONTIFICIS ANANELI 5. PRÆSIDE SYRIÆ.
OLYMPIAD. CLXXXVIII. AN. 3. VRBIS COND. 727.
COSS. IMPERATORE AVGVSTO VIII. T. STATILIO TAVRO II. ANN. IVLIANVS 20. AVGVSTORVM 4. ACTIACÆ VICTORIÆ 6.

ANNVS ANTE CHRISTVM 25.

I. *Cæsar in Hispania.*

IN Hispaniam profectus erat Augustus anno superiore, vt ex Dione dicebamus; illic hoc anno iniit Consulatum, Autor Sueto.[g] qui ait eum octauum & nonum Consulatum Tarracone iniisse, vbi & Florus hyemasse tradit. Quoniam vero etiam Cassiodorus, vtrique Consulatui hoc bellum attribuit, de eo pauca ex Orosio, qui Florum sequitur, & declarat, mutuemur, qui prius cum Cantabris, deinde cum Asturibus rem gestam esse significant. De Cantabris ergo hoc anno, de Asturibus sequenti dicemus.

g l. 2. n. 26.

SVB occasu, inquit Florus, pacata erat fere omnis Hispania, nisi quam Pyrenæi desinentis scopulis inhærentem citerior alluebat Oceanus. Hic duæ validissimæ gentes Cantabri & Astures immunes imperii agitabant. Hos populos collocat Ptolem. in Septentrionali parte Hispaniæ Tarraconensis, verum à Pyrenæis scopulis satis remotos: plures quippe alios interiicit Populos inter Pyrenæum, & Cantabros, puta Antrigones, Caristios, Vardulios, Vascones; quos recentiores Chorographi nomine Biscaiæ & Nauarræ comprehenderunt. Astures autem Gallæciæ viciniores faciunt; imo & Paulus Orosius, homo in Hispania natus & educatus, Cantabros & Astures Gallæciæ prouinciæ portionem esse tradit, qua extentum Pyrenæi iugum haud procul (sic enim legendum non proconsul) secundo Oceano sub Septentrione deducitur. II. *Qua Cantabrorum, & Asturenium sedes.*

SVSCEPTI porro contra hosce populos causas belli duas proferunt; alteram, quod imperii immunes agitabant: quam explicat Oros. Cæsar, inquit, in Hispania parum per ducentos annos actum intelligens, si Cantabros atque Astures duas fortissimas gentes Hispaniæ, suis vti legibus sineret, aperuit Iani portas, atque in Hispanias ipse cum exercitu profectus est. Alteram quod non contenti libertatem suam defendere, proximis etiam imperitare tentabant, eosque crebris incursionibus fatigabant. Velleius de ducentis illis annis clarius explicat. In quas, inquit, prouincias Hispaniæ, cum initio Scipione & Sempronio Longo Coss. primo anno secundi Punici, ab hinc annos 250. Romani exercitus missi essent, duce Cn. Scipione Africani patruo, per annos ducentos in his multo, mutuoque certatum est sanguine &c. Recte, nam ab anno 535. qui primùs est secundi Punici, præsens annus est 193. Velleius autem scribebat anno V. C. 784. qui annus proxime Christi Domini mortem antecessit: vnde 250. anni belle constant. III. *Belli causæ duæ.*

192.
25.
33.
250.

IGITVR Cæsar apud Segisamam castra posuit, tribus agminibus totam pene amplexus Cantabriam. Diu fatigato frustra, atque in periculum sæpe deducto exercitu, tandem ab Aquitanico sinu, per Oceanum incautis hostibus admoueri classem, atque exponi copias iubet. IV. *Cantabri diu Cæsarem fatigãt*

Tum demum Cantabri sub mœnibus Belgicæ, (vt ait Oros. legendum forte Belgedæ, cuius meminit Appian. in Celtib. in fine: Florus habet Vellicæ, & habet eam vrbem in Cantabria Ptolem.) maximo congressi bello, & victi, in Vinnium siue Vindium montem natura tutissimum confugerunt, vbi obsidionis fame ad extremum pene consumpti sunt. Aracillum deinde oppidum magna vi ac diu repugnans, postremo captum ac dirutum est. *Ferro denique opprimuntur & fame.*

PRÆTEREA vlteriores Gallæciæ partes, quæ montibus syluisque consitæ Oceano terminantur, Antistius & Firmius legati, magnis grauibusque bellis perdomuerunt. Nam & Medullium montem, (siue Edulium, vt in Floro legimus, & Ptolem.) Minio flumini imminentem, in quo se magna hominum multitudo tuebatur, per quindecim millia passuum fossa circumseptum, obsidione cinxerunt. Itaque vbi se gens hominum trux natura & ferox, neque tolerandæ obsidioni sufficientem, neq, suscipiendo bello parem intelligit, ad volũtariam mortem seruitutis timore concurrit. Nam pene omnes certatim igne, ferro, ac veneno se necauerunt, quod ibi vulgo ex arboribus taxis exprimitur. V. *Vlteriores à legatis Cæsaris domiti.*

HÆC per Antistium, Furnium, Agrippam legatos, hybernans in Tarraconis maritimis Cæsar accepit; res enim felicius per legatos, sicut & Antonius, quam per se ipsi conficiebant, vt autor est Plutarchus in Antonio, & Dio, [a] qui tradit Augustum in summis difficultatibus constitutum, & ex labore, & curis in morbum prolapsum, Terraconem se contulisse, C. Antistio ei bello præfecto, ab eoque multa præclare gesta; non quod artibus Imperatoriis Augusto anteiret; sed quod eo contempto congredi barbari ausi essent. Nihilominus ipse præsens, inquit Florus, hos deduxit montibus, hos obsidibus astrinxit, hos sub corona iure belli venumdedit. Digna res lauro, digna curru Senatui visa est. Et iam Cæsar tantus erat, vt posset triumphos contemnere. Sic ipse, quasi in theatro buccinator; sed hæc triumphi recusatio pertinet ad totius Hispanici belli finem. VI. *Per quos felicius res agit.*

a l. 53. p. 514 gr. lat.

HOC ipso anno M. Agrippa, etsi magnificum Romæ templum Pantheum exstruebat, Cæsari tamen gratificari cupiens, quem sciebat magnificentiæ vrbis VII. *Agrippa septa comitiorũ ornat.*

studiosum,[a] quia nullam viam sternendam susceperat, Septa tributis comitiis habenda in campo Martio dedicauit, quæ dudum Lepidus, extructis vndequaque porticibus, ædificarat. Sed Agrippa tabulis lapideis & picturis à se exornata, Septa Iulia ab Augusto cognominauit; magna omnium, Cæsarisque ipsius approbatione, quem ille gloriosarum omnium, vtiliumque actionum faciebat autorem, vt illi omnium beneuolentiam conciliaret: & vicissim honores sibi ab illo tributos, in eiusdem Augusti ac Reip. vtilitatem conuertebat, vt ex Dione supra dicebamus.

a vid Suet. l. 1 c. 29.

VIII. *Herodis hoc anno gesta.*

MAGNVS Agrippæ imitator in toto regno suo Herodes fuit, quo illum etiam ingenitum splendoris, & magnificentiæ studium vltro impellebat; magnamque etiam ipse beneuolentiam sibi à Cæsare, eamque non infructuosam collegit, vt deinceps ostendetur. Præsens tamen annus, ab Antigoni morte duodecimus illi, aut reliquiæ potius Assamonæorum familiæ cruentus fuit, quo quidquid reliquum erat ex Hyrcani cognatione sustulit, & insuper Costobarum Idumæum, cui sororem suam Salomen in vxorem dederat, cum eius maritum Iosephum interfecisset. Orto ergo inter Salomen & Costobarum dissidio, Salome libellum repudii marito mittit, præter legitimum patriæ morem, inquit Iosephus.[b] Lex enim nostra solis maritis hoc ius permittit; mulieribus autem ne dimissis quidem fas est nubere, nisi prioris viri permissu.

b l. 15. c. 11.

IX. *Eius soror maritum repudiat.*

VERVM id in Iudaico more fortasse fuerit, in lege certe non fuit.[c] Nam ibi de permissione mulieri facienda à viro repudiante ad ineundum alterum connubium, nullum plane verbum reperies. Ea tamen permissio, vel tacite, vel expresse in libello repudii continebatur. Qua de re vide Maldonatum nostrum in cap. 19. Matthæi. Cæterum obiicere Iosepho possemus S. Hieronym. in illum Matthæi locum. Nec non, inquit, quia poterat euenire, vt iuxta eandem legem vxor quoque marito daret repudium, eadem cautela præcipitur, ne secũdum accipiat virum. Obiici etiam illud potest ex li. Iudicũ, vbi vir quidam Leuites habitans in latere montis Effraim, accepit vxorem de Bethlehem Iuda, quæ reliquit eum, & reuersa est in domum patris sui; sicut hæc Salome in domum fratris sui Herodis. Verum neque illa derelictio, neque hæc proprie repudium fuit.

c Deut. 24. 1.

ca. 19. 1.

X. *Ipse reliquam Hyrcani cognationẽ delet.*

SALOME porro ad fratrem se conferens, etiam relictum maritum accusauit; conspirasse eum ad res nouas moliendas, cum Lysimacho, Antipatro, & Dositheo, quos omnes Herodes interfecit, anno regni sui, siue à morte Antigoni duodecimo, vt ex eodem Iosephi loco[d] colligitur. Assertioni suæ fidem astruebat Salome, ex eo quod Costobarus, inscio atque inuito Herode, Babæ cuiusdam liberos, qui Antigonum in ferenda vrbis obsidione defenderant, & ad eius, Hyrcanique cognationem pertinebant, clam apud se haberet. Quo audito Herodes, missis quibusdam ad loca latebrarum, & illos interfecit, & quotquot in eodem hærebant crimine: *Vt nihil iam esset*, inquit, *reliquum ex Hyrcani cognatione; sed sublatis omnibus, quorum excellebat dignitas, arbitratu suo posset quidquid vellet agere, nemine amplius resistente.*

d l. 15. c. 11.

Eodem anno, vt ait Dio, Polemo Rex Ponti, inter socios ac fœderatos populi Romani adscriptus est. Augustus autem cum expeditionem in Britanniam agitaret animo, in Hispania nouis populorum motibus retentus est.

ANNVS MVNDI 4029. SEXTÆ ÆTATIS 514. IMPERII ROMANI 24. OCTAVIANI, ET TRIVMVIRATVS 19. HEROD. 16. QVI ET 13. ÆT. 48. ANANELI 6. PRÆSID. SYR. OLYMP. 188. AN. 4. VR. COND. 728. COSS. IMPERAT. AVGVSTO 9. ET M. IVNIO SILANO. ANN. IVLIAN. 21. AVGVSTORVM 5. ACTIA. VICTORIÆ 7.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 24.

RETVLIMVS in hunc annum, non tam ex certa scientia, quam ex coniectura, vt ante significauimus, Hispanici belli reliquias, quæ sunt de Asturibus; etsi non negemus vtrosque populos vtroque anno bello ab Augusto, eiusue legatis exercitos. Astures, inquit Orosius, [a] positis castris apud Asturam flumen, Romanos, nisi proditi, præuentique essent, magnis consiliis, viribusque oppressissent; tres legatos cum legionibus suis in tria castra diuisos, tribus æque agminibus obruere repente moliti, suorum proditione detecti sunt. Brigæsinos appellat Florus, à quibus, inquit, præmonitus Carisius, cum exercitu adueniens oppressit consilia. Hic tamen quoque non incruento certamine. Reliquias fusi exercitus validissimi ciuitas Lancia excepit; Dio Lanciam maximam Asturiæ vrbem appellat, eamque ait desertam à ciuibus, à Carisio occupatam: vbi adeo certatum est, vt cum in captam vrbem fasces poscerentur, ægre dux Carisius impetrauerit veniam, vt victoriæ Romanæ stans potius esset, quam incensa monumentum. I. *Res in Astures gesta* *Lancia vrbi parcitur.*

a l. 6. c. 21.

HIC finis Augusto bellicorum certaminum fuit, idem rebellandi finis Hispaniæ, siue ex gentis ingenio, in partes pacis promptiore, vt ait idem Florus, siue Cæsaris gemina industria. Nam & eorum habitationem ex editioribus locis in plana deduxit, & fossilibus eruendis exercuit; Sic Astures latentes in profundo opes suas, atque diuitias dum aliis quærunt, nosse cœperunt. Cantabricæ victoriæ hunc honorem Cæsar detulit, teste Orosio, vt tunc quoque belli portas claustro cohiberi iuberet. Ita tunc secundo per Cæsarem, quarto post vrbem conditam clausus est Ianus. De clauso Iano, qui propter hæc bella fuerat reseratus, eadem scribit Dio, at Floro videtur repugnare, in decimo Cæsaris Consulatu. Cum ait Cantabros & Astures, vbi primum Augustus ex Hispania L. Æmylio ei præposito, discessit, rebellasse, permultosque Romanos milites fraude circumuentos interfecisse. II. *Belli finis. Ianusque iterũ clausus.*

ADDIT etiam hoc anno M. Terentium Varroné, Cæsaris auspiciis aduersus Salassos pugnasse. Hi sunt inalpini populi, quorum regio ab Indigenis, *La Val Dosta* dici solet; Ibi Cæsaris iussu, pars agri optima cohortibus prætorianis data, vrbs quoque condita, Augusta Prætorianorum dicta est, vt vulgare quoque nomen indicat. Alteram quoque vrbem finito hoc bello condi iussit in Lusitania, quam militibus emeritis dedit, indeque Augusta Emerita dicta est, constructionem eius Dio in annum sequentem differt.[b] III. *Salaßi à Varrone domiti.* *Emerita.*

b l. 53. p. 514. gr. lat.

Triumphi propter hæc decreti sunt à Senatu Cæsari, quos cum recusasset, Arcus triumphalis in Alpibus ei positus est, fornix trophæum ferens. Fortasse hic arcus est, quem Ortellius vidisse se ait in aditu vallis, sed imaginibus & inscriptione orbatum: extabat tamen Plinii tempore, eam enim ipse refert. Non alienum videtur, inquit, hoc loco subiicere inscriptionem è trophæo Alpium, quæ talis est.

Ἁψὶς τροπαιοφόρος.

IMPERATORI CÆSARI DIVI FIL. AVGVRI, PONT. MAX IMPER. XIII. TRIBVNITIÆ POTEST. S. P. Q. R. QVOD EIVS DVCTV, AVSPICIISQVE GENTES ALPINÆ OMNES, QVÆ A MARI SVPERO AD INFERVM PERTINEBANT, SVB IMPERIVM POPVLI ROMANI SVNT REDACTÆ &c. Nam ibi deinceps magno numero recensentur; verum recte ibi habes emendatum in aliquibus libris Trib. pot. 18. ex Toletano & Salmant. exemplari; & ex veteri exemplari Imperat. 13. Tribun. pot. 18. Neq; id repugnat Chronologiæ nostræ, quæ Cæsaris annos inchoat à Consulatu primo, aut Triumuiratu, cuius initium in anni penultimum mensem cadit, vt sæpe diximus.

IV. *Opera Agrippa insignia.* *Pantheũ.* *Augusti modestia.*

INTEREA Agrippa propriis sumptibus vrbem exornabat, Dione teste. Nam & porticum Neptuni, propter victorias nauales exstruxit, & Argonautarum pictura decorauit, & sudatorium laconicum fecit, Panthæum quoque perfecit, voluitque in eo Augusti statuam collocare, & nomen operis ei ascribere; neutrum autem eo permittente, in Pantheo ipso Cæsaris superioris statuam; suam & Augusti in vestibulo posuit, Cæsare ita probante, vt cum propter morbum, nuptias filiæ suæ Iuliæ, & Marcelli ex sorore nepotis, Romæ celebrare non posset, Agrippæ opera eas absens celebrarit; cumque domus in Palatino monte, quæ prius Antonii fuerat, deinde Agrippæ & Messalæ concessa fuerat, incendio esset absumpta; argento Messalam donauit, ad eam opinor reficiendam, Agrippam in suam ipse domum recepit.

V. *Herodes egregia opera conficit, in honorem Augusti.*

CÆTERVM cum Romana opera, & Augusti studia toto orbe subiecto circumferrentur, accensum est etiam Herodis studium, vt splendida ipse quoque opera aggrederetur in regno, iisque Augusti gratiam aucuparetur.[a] Ergo Athletica certamina quinto quoque anno in honorem Cæsaris instituit, theatro Hierosolymis extructo; deinde in campo Amphitheatrum, vtrumque sumptuoso opere conspicuum; sed alienum à Iudaicis moribus, apud quos nullus est horum vsus, nulla spectaculorum ostentatio. Ille tamen celebritatem hanc nobilissimam esse voluit, denunciatam circumuicinis, ac longinquis etiam gentibus: propositisque præmiis magnus vndique athletarum concursus factus est. Sed ne credideris, certamina hoc ipso anno celebrata, non enim tam cito tanta opera inchoari, ac perfici potuerunt.

[a] Ioseph. l. 15. c. 11.

VI. *Ratio temporis.*

INCHOATA porro hoc anno suadent, quæ de operibus Agrippæ diximus, suadet & nominatus à Iosepho annus Herodis 13.[b] quem 13. annum à regni possessione accipimus, cum Torniello, tanquam rebus hactenus narratis, narrandisque conuenientiorem; & consentit Scaliger in Euseb.[c] vbi recte notat metachronismum quinquennii: contigit enim anno 4. Olymp. 188. quod Eusebius attribuit anno primo 190. Non recte autem D. Hieronymum arguit, qui vertit interpretando πλεῖστα καὶ μεγάλα ἔκτισεν, multas & magnas ædes construxit, non autem multa & magna opera. Nam non ædes, aut οἴκους, inquit, sed templa, porticus, & alia maioris momenti publica opera intelligit. Non recte inquam; nam vt omittam templa in magnis ædibus recte intelligi, certe Herodes hoc ipso tempore, duas priuatas ædes exstruxit, vnam Cæsari, Agrippæ alteram, vt legere poterat in illo ipso capite quod citat.[d] Tardius autem perfecta, suadent calamitates, de quibus mox dicemus, quæ hoc ipso anno in Iudæam incubuerunt, eaque opera sine dubio retardarunt.

[b] l. 15. c. 11.
[c] n. 1997.
[d] l. 15. ... 16.

VII. *Herodes laxat Iudæorum disciplinam.*

AD eundem decimum tertium Herodis annum referimus, quæ Iosephus[e] aliquanto ante finẽ c. 11. scribit de laxata ab eo Iudæorum disciplina, extructis arcibus in Iudæa, restauratisque vrbibus Samariæ, ac Turris Stratonis; idque vt faciamus, ipsemet nobis author est c. 12. initio, vbi ait alias calamitates eodem anno Herodis 13. in Iudæam incubuisse, quas inde exortas fuisse significat. Ait ergo Herodem cum neminem amplius haberet in regno suo sibi obsistentem, ostendere cœpisse animum hominis alienigenæ, magis magisque discedendo à patriis ritibus, eaque peregrinis studiis violando. In quibus primum ponit athletica certamina, quinto quoque anno in honorem Cæsaris instituta, & Amphitheatrum, vt diximus.

[e] l. 15. c. 11.

VIII. *Fames ac*

HOC ergo anno decimo tertio Herodis maximæ calamitates in Iudæorum

regionem ingruerunt, siue ea fuit vindicta irati numinis, siue ita ferebant statæ temporum vicissitudines. Primum enim siccitas diuturna obtinuit, quam sterilitas secuta est, postea per inopiam mutata victus ratione morbi inualuerunt, & pestilentia. Cumque publicæ necessitati, opera Petronii, qui Ægyptum Cæsaris nomine obtinebat, succurrere pro viribus conatus esset, aureis etiam argenteisque vasis regiæ suppellectilis conflatis, atque in Ægyptum frumenti causa missis, publicum erga se odium, quod ex operibus istis theatricis conflabatur, in beneuolentiam conuertit. Quinetiam aduersus hyemis asperitatem, prouidit ne qui periclitarentur inopia vestium, absumptis pecoribus, & lanis, aliisque tegumentis deficientibus. Hæc Herodes hoc anno, (nam annos sub hyemis initia terminamus,) quæ Iosephus pluribus libro decimo quinto capite vndecimo, & duodecimo. *Pestis in Iudaea, cui opem fert Herodes.*

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4030.

l. N. III. Cæterum cum de hoc arcu in Alpibus posito Dio Pliniusque consentiant, & testis etiam accedat oculatus, quantiuis pretii, non assentior Dalechampio scribenti Plinium hic deceptum esse, quod Trophæũ id fuisse prope Augustam prætoriam Salassorum arbitratus sit, quod reliquiæ eius trophæi visantur prope oppidum Monigo in Liguribus, extante adhuc columna coclea-ta, qua & speculæ & arcis loco vtuntur, incolæ vocant Torbia, quasi Trophæa, hæc ipse, sed sine teste; hoc autem Augusti Tropæum alio trahendum puto, Ptolemæus oppidum maritimum Liguriæ Augusti Tropæum appellat,) vt notauit etiam Ortelius in theatro Geographico. Sigonius hæc refert ad annum quadringentesimum quadragesimum sextum, non recte, vt opinor; eo enim anno nihil de Alpinis gentibus, sed de Germanicis.

ANNVS MVNDI 4030. SEXTÆ ÆTATIS 515. IMPERII ROMANI 25. AVGVSTI CÆSARIS. 20. HERODIS REGIS 17. QVI & 14. ÆTAT. 49. IEHV F. PHALETIS PONT. DEINDE SIMONE. PRÆSIDE SYRIAE VARO. OLYMPIADIS CLXXXIX. AN. I. VRBIS CONDITÆ 729. COSS. AVGVSTO X. & C. NORBANO FLACCO. ANNVS IVLIAN. 22. AVGVSTORVM 6. ACTIACÆ VICT. 8.

ANNVS ANTE CHRISTVM 23.

CÆSARI decimum Consuli Pisonem collegam dat Cassiodorus: sed nos Capitolinas Sigonii tabulas, & Dionem libro quinquagesimo tertio sequimur, apud quos, sicut & apud Eusebii Græcum Chronicum, Piso in annum sequentem differtur, præsenti autem ponitur C. Norbanus Flaccus, qui postea Proconsul rescriptum in gratiam Iudæorum dedit apud Iosephum. *I. Cæsar in vrbẽ redit.*
l. 16. c. 10. Dio porro ait Calendis ipsis Ianuariis Senatum iuramento confirmasse, Cæsaris se acta approbare. Cumque iam vrbi appropinquare diceretur, nam propter morbum diutius abfuerat, ac viritim centenas drachmas populo polliceretur, si ita Senatui visum esset. Respondit Senatus omnibus eum legibus solutum esse. Hoc

porro anno, qui Asclepiadem Sidonium habuit Olympionicam,

II. *Data domesticis Augusti priuilegia.*

Postea qvam in vrbem Augustus aduenit, pleraque pro salute ac reditu eius acta: tentatam quippe fuisse in Hispania eius valetudinem ex Dione[a] dixi mus, & lapides ipsi loquuntur: ac præterea decretum vt Marcellus, (quem filium sororis eius diximus, ab auunculo in primis dilectum) inter prætorios in Senatu esset, decennioque maturius, quam leges ferant, peteret Consulatum. Tiberioque permissum (fuit hic priuignus Augusti, ex Liuia Drusilla natus, quam postea Augustus duxit vxorem, qui & illi in imperio successit,) vt in singulos magistratus, quinquennio ante quam constitutum erat, adire posset, statimque huic Quæstura, illi Ædilitas data est. Agebat Tiberius annum decimum octauum, natus scilicet Vrb. Cond. 711. 16. Calend. Decemb. vt habet Suetonius libro tertio numero quinto, M. Æmylio Lepido II. & L. Munacio Planco Coss. Nec repugnat Velleius, sed extrema numerat, dum libro secundo de eo agens. Quæstor, ait, vndeuigesimum annum agens capescere cœpit Rempub. Marcellus autem Octauiæ filius agebat in Ædilitate, 24. in qua & mortuus est, ait Cuspinianus, sed seq. anno mortuum, ex Velleio, & Dione dicemus.

[a] li. 53. p. 514. gr. lat.

Aetas Tiberii & Marcelli.

III. *Bellum Hispanicũ integratur.* *Et sopitur.*

Dvo huius anni bella, sed vtrumque exigui temporis, memorantur à Dione, alterum Cantabrorum & Asturorum, qui vbi primum Augustus ex Hispania decessit, relicto illic L. Æmylio præposito, rebellarunt, defectionemque hostili facinore cumularunt. Ad Æmylium enim miserunt, qui dicerent, frumentum ipsos, aliasque quasdam res exercitui donare; atque ita cum nacti essent permultos Romanos milites ad ea apportanda profectos, in loca sibi opportuna adductos interfecerunt. Sed hoc eis gaudium diuturnium non fuit. Nam agro vastato, atque incensis oppidis, celeriter in potestatem venerunt, & videlicet meritas cruentæ perfidiæ pœnas dederunt.

IV. *Expeditio in Arabiã.*

Interim alia quoque expeditio simul & cœpit, & desiit. In Arabiam felicem, cuius tum Rex erat Habos, exercitum Ægypti præfectus Ælius Largus adducebat; sed solitudo regionis, sol quoque & aquæ infestæ natura, ita eos afflixerunt, vt maior pars exercitus morbo periret. Qua occasione vsi barbari, qui prius semper è præliis inferiores discesserant, Romanos aggressi, eos ex sua regione expulerunt, suaque receperunt. Hi primi, atque vt mea fert sententia, soli etiam Romanorum Athlulam vsque in Arabia isto bello progressi sunt. Hæc Dio. Meminit huius expeditionis Iosephus,[a] simulque Chronologicam dispositionem nostram non parum confirmat. Eodem tempore, inquit, quo scilicet Herodes prouidit, tam suorum, quam Syrorum necessitatibus, quas fames inuexerat, & auxilia misit Cæsari, quingentos selectos ex suo satellitio, quos Ælius Gallus duxit in expeditionem Arabicam, eorumque sæpe forti opera vsus est. In Græco est,[b] circa mare rubrum, quod scilicet Arabiam felicem ab occasu claudit.

[a] l. 15. c. 11.

[b] περὶ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν.

V. *Errat Iosephus in præfectis Aegypti. Cornelius Gallus. Aelius Largus.*

Caetervm in præfecti huius Cæsariani nomine, perspicue mendum irrepsit; ex Dione enim constat Ælium Largum legendum esse. Nisi malis hoc Iosephi ipsius esse erratum, duos Ægypti præfectos ita confundentis, vt ab altero nomen, ab altero cognomen acciperet. Nam Dio libro quinquagesimo tertio, in octauo Augusti Consulatu scribit Cornelium Gallum, qui primus ab Augusto deuictæ Ægypto præfectus fuerat, vt instar legati Augustani eam administraret, & in ea superbe se, & in Augustum contumeliose gerebat, ab eodem exautoratum, & infamia notatum fuisse, & ab vniuerso Senatu bonis omnibus exutum, atque exulare iussum: accusante Ælio Largo, qui socius eius & conuictor fuerat; qui mox illi in eadem præfectura suffectus est: illo præ doloris impatientia, sibi manus afferente.

li. 53.

VI. *Herodes Cæsaream & Agrippiũ ædes exstruit.*

Hoc eodem tempore, Iudaicis rebus in pristinam felicitatem restitutis, regiam Herodes in superiore vrbis parte ædificauit, exstructis ædibus amplissimis exornatisque auro & marmoribus, & subselliis, sic enim κατακλίμασι vertit Gelen. Verum puto intelligi lectos discubitorios, in tricliniis ad cibum capiendum compositos, quos ait Iosephus fuisse factos amplissimos, vt magnum virorum numerum, ad conuiuandum scilicet, capere possent, vocat enim κλισίας, quæ sunt discũbentium classes, conuiuia vertit Vulgatus interpres. Domibus autẽ, pro cuiusque dignitate; appellationem indidit, vt maior & præstantior Cæsaris, minor Agrip-

Luc. 9. 14.

pæ diceretur. De hisce ædificiis agitur, & libro primo cap. decimo sexto De bello. Quin etiam domo sibi regia in superiori parte ciuitatis (Sione scilicet) exstructa, duas ædes in ea maximas, atque pulcherrimas ædificauit, quibus ne templum quidem vsquam conferri posset, (quale scilicet tunc erat) easque amicorum vocabulis, vnam Cæsaream, Agrippium alteram nominauit. Nam Herodes à Cæsare quidem amabatur post Agrippam, ab Agrippa vero post Cæsarem.[a]

a l. 5. Bel. c. 15 §.

SVBDIT his aliam narrationem Iosephus de nouis Herodis nuptiis, non annotato earum tempore, quibus cum certum tempus assignare nequeamus, eas loco non mouebimus, quod Torniellus quoque probauit anno Mundi 4031. cui tamen in anno vrbis septingentesimo trigesimo primo non assentimur. Nam decimus quartus Herodis, ad quem hæc vterque referimus, respondet 729. ex communiore chronologorum sententia; aut ex Onuphrio, quem ipse sequitur 730. nec profectio Agrippæ in Syriam à Dione, nisi seq. Consulibus ponitur.

Noua Herodis nuptiæ.

Cum ergo Herodes puellæ cuiusdam, quam Mariamnem Iosephus libro primo de bello capite decimo nono appellat, amore captus esset, ne tyrannice agere videretur, eam vxorem habere voluit; erat ea filia Simonis cuiusdam Boëthi Alexandrini filii, de genere sacerdotali.

In fine.

VIII. *Noui ex Iosepho pontifices.*

NE autem nuptiæ parum dignæ rege Iudæorum viderentur, puellæ patrem ad summi pontificatus honorem euexit, Iehu Phabetis filio tum pontifice in ordinem redacto. Sicque Simonem nouum pontificem suggerimus, Iosephum secuti, qui se in iis admodum exhibuit negligentem. Nam Ananeli aut mortem, aut abrogatum pontificatum, aut diuturnitatem eius sacerdotii nullam assignauit. Nunc abrogati Pontificatus Iehu Phabetis filii meminit, cuius ingressum in eam dignitatem prætermisit. Quin ne significat quidem an Ananelo immediate successerit: quæ culpa eo maior est, quod ipse de genere sacerdotali se esse prædicat, quorum eximia erat solicitudo annotandi conscriptiones genealogicas, vt ipse scribit sub initium l. 1. contra Apionem.

IX. *In vsque summa eius negligentia.*

IMO intolerabilis plane culpa est ipsius, si vera sunt illa eius verba ibidem, Pontifices, inquit, apud nos à duobus annorum millibus denominati filii à patre conscripti. Quid ergo homo, qui tanto studio Iudæorum origines scribendas suscepit, illa maximi momenti cura Pontificatus annotandi, tam oscitanter perfunctus est, nihil vt laxius in tota eius historia, eo loco tractatum esse videatur. Quanquam quomodo Pontifices bis mille annos notatos habere possunt, cum ab Aarone ad vltimum, siue eum Matthiam, siue Phanasum velit,[b] ne mille quidem & sexcenti anni reperiantur, vt eum manifesto quadringentorum, & quod excurrit annorum mendacio teneri necesse sit. Sed redeamus nihilominus ad ipsum, qui libro decimo quinto capite duodecimo, nouam arcem maximis operibus, sumptibusque maximis exstruit, iam supra per anticipationem libro decimo quarto, capite vigesimo quinto memoratam.

b l. 20. Ant. c. 8.

X. *Herodis nouum castellum Herodium.*

PERACTIS, inquit, *nuptiis nouum castellum condit, quo loco Iudæos olim profligauit, dum pelleretur armis Antigoni.* Decimus septimus inde agebatur annus; id enim illo ipso tempore atque anno contigit, quo Herodes Romam profectus, ibi regium adeptus est nomen. *Distat autem*, inquit, *à Hierosolymis sexaginta stadiis, natura firmum, & ad muniendum idoneum. Collis enim est leniter accliuis, attollens se in manufactam altitudinem, habens mammæ specie circumferentiam; estque distinctus teretibus turribus, ascensu arduo, qui per ducentos gradus lapideos scanditur: intus autem diuersoria sunt regia, magnis impensis structa, tam ad firmitatem, quam ad pulchritudinem. In radice collis habitationes visuntur spectatu dignissimæ, tum propter alia, tum propter aquæductus egregios, magno sumptu è longinquo perductos. Circumiacens planicies ædificiis referta est, ad iustæ vrbis magnitudinem, cui collis ille vice arcis imminet.*

XI. *Herodis potentia opum tanta improbabilis.*

NON nego istos immensos sumptus ædificiorum, theatrorum, amphitheatrorum, ædium regiarum, arcium, vrbium, templorum, quæ Salomonis ipsius, ac Dauidis congestos multis annis thesauros exhaurire possint, præter nonaginta millia cororum tritici expensa, quæ valent nongentis millibus medimnorum, & quinquaginta millia hominum in fame nutrita, mihi iamdudum esse suspecta: præsertim cum in idem ferme tempus omnia concurrant; nec totam ille Iudæam possideret, etiam additis, quæ Cæsar adiunxerat,[c] vt omittam illa octingenta ta-

c l. 15 c. 11. l. 1. Bel c. 15.

Herodis tem[illegible] sacrilegia.

lenta Cæsari data, & magnificentia in eius duces, atque optimates, & vniuersum eius exercitum exhibita tanta, vt omnibus admirationi esset: placet tamen in gratiam Iosephi, incredibilibus non plane abrogare fidem, dum non succedant incredibiliora.

XII. *In gratiam Cæsaris, legē violat.*

Hæc tamen ambitio, inquit Iosephus, studiumque demerendi Cæsarem cum Romanis potentioribus, causa fuit, vt multum à patriis institutis decederet, & leges diuinas violaret, dum in honorem eorum vrbes condit, & templa instruit, licet non in solo Iudaico. *Hoc enim illi nequaquam laturi erant, quod nefas sit nostris, statuas atque effigies more Græcorum colere*; credo equidem, neque id postulabat Herodes, & aliud longe est colere, & in patrio solo habere. *Quapropter*, ait, *extra eorum regionum tales vrbes collocabat, excusans se Iudæis, quod non sponte, sed potentiorum iussu hæc faceret: & interim Cæsarem, Romanosque tanto magis sibi deuinciens, quod in eorum honorem, à patriis ritibus sustineret discedere.* Egregium vero & firmum beneuolentiæ fundamentum, quod Dei offensa, eiusque religiosi cultus violatione nitebatur: nimirum dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem; erant enim eorum mala opera. Io. cit. Ioan 3. 19.

XIII. *Templa Cæsari in Iudæa erigit.*

Cæterum quomodo non in solo Iudaico templa exstruxerit Herodes non intelligo, cum Iosephus ipse hoc ipso lib. scribat, Samariæ, quæ vnius diei itinere Hierosolymis distabat, vt ipsemet ait, Herodem fanum, ac templum exstruxisse, cum quouis alio magnitudine ac pulchritudine conferendum, idque Cæsari dedicasse: præter aliud templum eidem ex candido marmore positum ad fontem Iordanis, vt est libro primo de bello capite decimo sexto. Ad fontem autem Iordanis, quæ sunt ad radices Libani, Iudaicum solum ad Septentrionem protensum fuisse, ex Scriptura multis in locis constat, vbi Dan & Emath, & mons Libani, pro Iudæorum finibus memorantur, sed ipse strictius Iudæam vsurpat, vt opponitur regno Israelis. Quæ distinctio iamdudum sublata erat; & lex de vtroque regno æque lata fuerat: & Herodes non tam inscius rerum erat, vt in alieno solo ædificaret, sed suo: neque aliud solum est principis, aliud subditorum eius: neq. Iudæi alium tunc principem, aut Herodes alios habuit subditos.

SCHOLIA IN ANNUM MUNDI 4030.

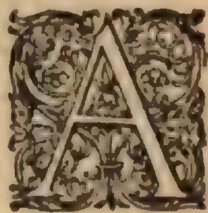
1.N.1. Centenæ drachmæ sunt 17. franc. 10. solid. centeni autem denarii 20. franc. quia denarii quatuor solid. valent, drachma tribus cum $\frac{1}{2}$.

1.N.x. Huc aspexit Plinius libro quinto capite decimo quarto, cum ait in Iudæa Herodium esse, scilicet arcem, cum oppido illustri eiusdem nominis, quod à Iosepho sumpsisse videtur libro decimo quarto capite vigesimo quinto. In eo loco vbi Iudæos vicit, postquam regno potitus est regiam condidit, adiuncto etiam oppido, quod Herodium vocari voluit. Longe post hoc tempus collocat exstructionem Herodii Euseb. in Chron. Olymp. 192. 1. quia hanc arcem simul cum aliis commemorat, habita ratione non tēporis, sed similitudinis materiæ. Duo autem φρούρια eiusdem nominis, inquit ibi Scaliger, Herodes construxerat, prius quidem ἐν τῷ πρὸς Ἀραβίαν ὄρει, alterum ἐν μαστοειδεῖ κολωνῷ sexaginta stadiis ab vrbe Hierosolymorum. In quo fidem hominis, aut diligentiam, merito exigas. Nam Iosephus libro primo de bello capite decimo sexto. ex quo Scaliger hæc sumit, nequaquam duas arces siue præsidia eiusdem nominis ponit, neque distinguit locis, sed vnum idemque Herodium versus Arabiam, distans sexaginta stadiis impositum colli sine tumulo, qui mammæ habet similitudinem, qui idem collis arcis quoque nomen retineat, circa autem collē sit oppidum arci cognomine. Lege l. 1. de bel. cap. 16. & aliquanto superius capite vndecimo, & in Antiquit. libro decimo quarto capite vigesimo quinto, & libro decimo quinto capite duodecimo, & vide an Scaliger sit Iosephi sententiam assecutus, aut certe vere retulerit.

ANNVS MVNDI 4031. SEXTÆ ÆTATIS 516. IMPERII ROMANI 26. AVGVSTI CÆSARIS. 21. HERODIS REGIS 18. QVI & 15. ÆTATIS 50. SIMONIS PONTIFICIS 2. PRÆSIDE SYRIAE M. AGRIPPA, OLYMPIADIS CLXXXIX. AN. 2. VRBIS CONDITÆ 730. COSS. AVGVSTO XI. & CN. CALPHVRNIO PISONE, AN. IVLIAN. 23. AVGVSTORVM 7. ACTIACÆ VICT. 9.

ANNVS ANTE CHRISTVM 22.

AVGVSTVS vndecimùm Consul cum Calphurnio Pisone, vt scribit Dio libro quinquagesimo tertio, adeo graui morbo decubuit, vt nulla spes salutis reliqua esset. Itaque testamento facto, reliquisque omnibus tanquam fato concessurus dispositis, magistratibus, & Senatorum, equitumque primoribus ad se conuocatis, nemine sibi successore constituto, licet plerique omnes Marcellum ad hoc destinatum crederent, cum quædam iis de publicis negotiis exposuisset, Pisoni libellum, quem Suetonius Rationarium Imperii appellat, in quem exercituum & redituum publicorum indicem conscripserat; Agrippæ annulum, vt quondam Alexander Perdicæ, tradidit; sed eum Antonius Musa, insignis ea ætate medicus, lauacris potionibusque frigidis sanitati restituit; quibus mox eius nepotem Marcellum perdidit. — I. *Aegritudo grauis Augusti.* — L. 2. n. 18.

II. *Videtur Agrippã Marcello prætulisse.* — Suet. l. 2. c. 65.

CÆSAR autem valetudine recuperata, testamentum quod fecerat in Senatum intulit, voluitque recitare, vt omnibus palam faceret, se neminem sui principatus successorem constituisse; ne tamen legeret ab omnibus prohibitus fuit: admirantibus Agrippam in eo genere Marcello, & nepoti, & genero, (Iuliam enim Augusti filiam in vxorem duxerat, vt testatur Velleius libro secundo, & alij,) & longe dilectissimo, fuisse annuli indicio prælatum. Magno vtique amoris in Rempublicam argumento, cui cum vtiliorem putaret Agrippam, amoris proprii, & necessitudinum vincula ac iura posthabebat. Cumque hanc ob causam intelligeret Augustus Marcellum simultatem aliquam contra Agrippam suscepisse, ne si ambo in eodem loco mansissent, animorum offensiones accederentur, Agrippam continuo in Syriam amandauit. Agrippa tamen vrbe profectus in Syriam non peruenit, sed eo missis legatis, qui suo nomine prouinciam administrarent, ipse Lesbi permansit. Hæc fere Dio. Cõsentit Iosephus. Interim, ait, in Asiam Agrippa mittitur, administraturus transmarinas prouincias pro Cæsare: eum, quod esset amicissimus, Herodes apud Mitylenem cum salutasset, (est ea Lesbi vrbs, ex qua tota etiã insula aliquando Mitylene dicitur) in Iudæam reuersus est. Addit ibidem Gadarenses quosdam Agrippam adiisse, Herodem accusaturos, eosque ne auditos quidem, vinctos ad regem ab Agrippa remissos. — *Agrippa Syriã adit.* — l. 15. c. 13.

III. *Mors Marcelli, ratio temporis.*

MORTVVM porro hoc ipso anno Marcellum, tum ille idem Dio, tum Velleius libro secundo aperte docent. *Circa Murenæ*, inquit, *Cæpionisque conurationis tẽpus, ab hinc annos quinquaginta*, Scribebat in Cõsulatu M. Vinicii, V. C. 782. erat ergo hic annus quinquagesimus secundus, sed rotundo numero contentus fuit, *M. Marcellus Octauiæ sororis Augusti filius*, ex priore scilicet illius marito C. Marcello, qui paulo ante mortuus fuerat, quam eadem Octauia cum Antonio cõtraheret, teste Plutarchus in Antonio, *quem homines ita, si quid accidisset Cæsari, successorem potentiæ eius arbitrabãtur futurum, vt tamen id per M. Agrippam secure ei posse contingere non*

existimarent, magnificentißimo munere Aedilitatis edito decesßit, admodum iuuenis: sane ingenuarum, vt aiunt, virtutum, lætusque animi, & ingenii, fortunæque, in quam alebatur, capax. Post cuius obitum Agrippa, qui sub specie ministeriorum principalium profectus in Asiam (vt fama loquitur) ob tacitas cum Marcello offensiones, præsenti se subduxerat tempori, reuersus inde filiam Cæsaris Iuliam, quam in matrimonio Marcellus habuerat, duxit vxorem. Sic Velleius; sed id matrimonium post annum sequentem contractum est, vt ex Dione docebimus. Et par erat viduam aliquandiu lugere.

IV. *Eius gloriosum funus.*

MARCELLUM, inquit Dio, funere publico elatum, laudatumque pro more, Augustus in sepulchrum, quod tunc construebatur, condidit, memoriaq. eum Theatri eius, quod ante cœptum à Cæsare, Marcelli dictum est, honestauit: iussitque vt ludis Romanis effigies Marcelli aurea, aureaque corona, & sella curulis in theatrum inferretur, mediaque inter ludorum præfectos collocaretur. magnificum funus eius attingit Seruius in 6. Æneid. vbi ait ad funeris huius honorem, Augustum sexcentos lectos intrare ciuitatem iussisse: quo pertinent illa Poetæ.

Laudatur à Marone.

Quantos ille virûm magnam Mauortis ad vrbem
Campus aget gemitus, vel quæ Tiberine videbis
Funera, cum tumulum præterlabere recentem.

Laudauit etiam Marcellum Virgil. in 6. Æneid. carmine illo aureo.

O nate ingentem luctum ne quære tuorum,
Ostendent terris hunc tantum fata, nec vltra,
Esse sinent &c.

Aureum dixi, magno videlicet auro ab Octauia matre honoratum. [a] Seruius tamen dicit poëtam ære graui donatum. [a] Vid. Bud. l. 3. de asse p. 341.

V. *Num puer esset nunc.*

QUOD autem puerum vocat Maro.

Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
In tantum spe tollet auos, &c.
Heu miserande puer, si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris &c.

Affectui potius compatientis, quam ætati tribuendum est: & grandæui insuper Anchisæ ratio habetur. Nam quod quidam pene impuberem appellant, non recte faciunt: iam filiæ Cæsaris matrimonio iunctum ex Velleio diximus; maiorem certe natu Tiberio, qui 19. agebat annum, ex Ædilitate constat, quam Marcellus gessit, cum ille Quæsturam; etsi Seruius dicat periisse in Baiano decimo octauo anno, cum Ædilitatem gereret. Nam Propert. l. 3. eleg. 18. de eo.

Occidit, & misero steterat vigesimus annus.
Tot bona tam paruo clausit in orbe dies.

Liuia de morte suspecta.

Addit Dio mortis Marcelli causam Liuiæ à quibusdam attributam esse, quæ cum suis filiis præferri indigne tulisset: eam tamen suspicionem dubiam effecisse, eius ac sequentis anni temperiem ita vitiosam, vt ingens hominum multitudo morbis absumpta sit.

VI. *Murenæ & Capionis coniuratio.*

VERUM quod de Murenæ coniuratione tangit Velleius, idem ipse plenius paulo ante, his verbis. Erant tamē qui hunc felicissimum statum (Reipublicæ sub Augusto) odissent, quippe L. Muræna & Fannius Cæpio, diuersis moribus; Nam Muræna sine hoc facinore potuit videri bonus, Cæpio & ante hoc erat pessimus, cū inissent occidendi Cæsaris consilia, oppressi autoritate publica, quod vi facere voluerant, iure passi sunt. Tangit & Suetonius. [b] Fasti Capit. A. Terent. Varronē cognomento Murenam, Consulem hoc anno cum Augusto XI. componunt, eique sufficiunt Pisonem: Sigonius illum putat in magistratu mortuum, Onufrius autem antequam iniret magistratum; dubitatque an is fuerit, qui cum Cæpione hoc tempore in Augustum coniurauit: quam coniurationem cum Dione in annum sequentem referemus. [b] l. 2. c. 19.

ANNVS MVNDI 4032. SEXTAE AETATIS 517.

IMPERII ROM. 27. AVGVST. 22. HEROD. 16. & 19. ÆT. 51.
Simon. Pontif. 3. Præsid. Syriae M. Agripp. Olymp.
CXXCIX. A. 3. Vrb. Cond. 731. Coss. M. Clavdio
Marcello Æsernino et L. Arvntio
an. Ivb. 24. Avg. 8. Act.
victoriae 21.

ANNVS ANTE CHRISTVM 21.

M. Agrippam etiam hoc anno sabbatico, ordine 207. retinemus Syriæ præsidem, quam tamen per legatos administrabat: sed & hoc ipso anno Romam reuertisse mortuo Marcello videri potest, iuxta ea quæ superiore anno ex Velleio diximus. Fuisse tamen mox comitem profectionis Augusti innuit Dio, cum eum proximo anno in vrbem à Cæsare remissum scribit. Itaque satius est dicere Agrippam in Græcia etiam hoc anno remansisse, ibique ab Augusto sequenti anno repertum, Romamque remissum fuisse. I. *Agrippa Syriæ præses.*

Hoc anno, inquit Dio l. 54. altera Tiberis inundatione Romæ nauibus vehi licuit: fulminibus cum alia multa, tum statuæ in Pantheo ictæ sunt, ita vt hasta etiam è manu Augusti excuteretur. Pestis quoque ita per totam Italiam eodem anno grassata est, vt agris colendis nemo vacaret; ergo fames quoque subsecuta est. *Inũdatio, fulmen, pestis & fames Romæ.*

Horvm malorum causam suspicantes Romani, quod hoc anno Augustus Consul non esset, eum Dictatorem dicere voluerunt, inclusumque in Curia eo Senatum impulerunt, etiam incendium comminantes, vt id decerneret. Ipsi cum viginti quatuor fascibus ad Augustum accessere, orantes vt se Dictatorem creari pateretur, simulque annonæ curationem, vt quondam Pompeius, acciperet; Et hanc ille quidem prouinciam suscepit inuitus, alteram autem constanter repudiauit, etiam veste discissa. Idem affirmat de dictatura Velleius, Suetonius vero:[a] *Dictaturam,* inquit, *magna vi offerente populo genu nixus, deiecta ab humeris toga, nudo pectore deprecatus est.* Timuit inuidiosum nomen, atque adeo periculum, quod dudum Iulius expertus fuerat. Re tamen ipsa Dictatorem agebat perpetuum, atque adeo Regem, & quod etiam augustius est, nouo modo Imperatorem, qui Reges vbique gentium subditos haberet, aut socios, prouincias Imperio Romano subiectas, quantum quoque modo vellet administraret. Romam denique ipsam gentium Dominam haberet in manu. Sed vnde illa populo suspicio? an quia superiores anni, quibus Augustus gessit Consulatum hisce cladibus Respublica libera fuerat? an quia Dictaturam prioribus seculis experti sæpe fuerant, belli pacisque temporibus salutarem? II. *Augusto vis ad Dictaturam frustra affertur. Tiberius Quæstor curator annonæ.*

a l. 2. n. 52.

b l. 54. init.

Sed nec oblatam perpetuam Censuram accepit; creauit tamen censores Paulum Æmylium Lepidum, & L. Munaciam Plancum, quorum hic proscripti frater, ille à fratre triumuiro proscriptus fuerat. Hi postremi, ait Dio,[b] Censores simul ex priuatis fuerunt, quod statim eis ostensum est. Tribunal enim ipsorum, cum ad ipsum prima die magistratus conscenderent, corruit, & contractum est; nec deinde alij censores eorum similes simul creati sunt. Censuram tamen reipsa gerere visus est. Nam conuiuiorum collegia quædam protinus sustulit, quædam ad frugalitatem contraxit, Ludorum omnium curam Prætoribus iniun- III. *Censuram repudiatã reipsa gerit.*

xit, edixitque vt certum quid à populo conferretur: ne munus gladiatorium iniussu senatus daretur, nec sæpius quam bis in anno, aut plurium quam 60. parium. Ne equites, aut senatorum liberi aut nepotes in Orchestra saltarent, aliaque nonnulla quæ apud Dionem leges.

IV. *Coss. anni huius.* SVB extremum annum præcedentem Augustus in Albanum exiit, & Consulatu se abdicauit, suffecto sibi L. Sestio, quem sibi demereri voluit, licet Bruti quondam amantissimum, qua re sibi quoque publicam laudem, & gratulationem acquisiuit. Nec minus propterea noui Coss. de more anni huius initio creati sunt Marcellus Æserninus, & L. Arruncius, quos Oratores hoc tempore celeberrimos memorat Corn. Tacitus lib. 11.

V. *Coniuratio Murenæ detecta, punitaque.* CONIVRATIO Fannij, Cæpionis, & Murenæ proximo anno, incertum qua de causa, conflata, hoc patefacta, & oppressa est. Forte ægre tulit Murena se de Augusto bene meritum, vt cuius auspiciis triennio ante Salassos inalpinos populos domuerat, deiectum de Consulatu, eumque Pisoni nihilo meliori datum. Patefactam per Castricium quendam auctor est Tranquillus, [a] ex quo, ait, Augustus de Murenæ coniuratione cognouit. Licinium appellat hunc Murenam Dio, Velleius Lucium, Suetonius, Varronem, [b] qui libertate dicendi contra quoscunque, ipsumque etiam Augustum, vt testatur Dio, intemperanter vtebatur. Hi ergo cum die dicta in iudicio non comparuissent, absentes exilio damnati sunt, & paulo post necati. Neque auxilio fuit Murenæ frater eius Proculeius, neque sororis maritus Mæcenas, qui tamen summo erant apud Augustum loco.

[a] l. 2. n. 56.
[b] l. 2. n. 19.

VI. *Alia Augusti.* CYPRVM, & Galliam Narbonensem, quia nihil armis suis indigerent populo reddidit, atque ita proconsules in eas quoque prouincias mitti cœperunt. Nec deinceps eas per legatos suos arbitrio suo administrauit. Iouis etiam Tonantis templum dedicauit, vt antea Apollinis palatini. Prædictæ porro famis meminit Velleius, & Tiberium in Annonæ procuratione laudat. Quæstor, inquit, vndeuicesimum annum agens capessere cœpit Remp. maximamque difficultatem annonæ, ac rei frumentariæ inopiam, ita Ostiæ atque in Vrbe mandato vitrici moderatus est, vt per id quod agebat, quantus euasurus esset eluceret.

Cantabri & Astures iterum domiti. Sub idem fere tempus Cantabri Asturesque, superbe ac crudeliter à Carisio tractati, rebellauerunt. Sed superueniens C. Furnius, iunctis cum Carisio copiis, vtrosque in seruitutem redegit: pauci tamen Cantabri viui in potestatem venerunt. Nam cum de libertate desperassent, vita quoque contempta, incensis prius munitionibus, seipsos interfecerunt, alii eodem incendio, alii veneno publice sumpto. Astures vero primum ab oppidi cuiusdam oppugnatione repulsi, deinde etiam acie victi perdomiti sunt. Petronius quoque in Ægypto rem bene gessit, vt pluribus explicatur à Dione l. 54.

VII. *Augustus Siciliam adit, & quo animo.* QVÆ dum fiunt. Augustus in Siciliam profectus est, vt eam, & omnes alias ad Syriam vsque, prouincias constitueret, vt placet Dioni, forte etiam vt rei frumentariæ, iuxta populi vota & necessitatem, prospiceret; erat quippe Sicilia horreum populi Romani. Nec diu abfuit Augustus quin Romæ turbas ambitio excitaret, quæ quia in Consulum creatione contigere, ad annum seq. differentur.

Herodes ludos celebrat quinquennales. HOC etiam anno, vt recte sentit Torniel. [d] prima certamina theatrica Herodes celebrauit. Non enim prius theatrum & Amphitheatrum, quæ anno 13. inchoarat, perfecta esse potuerunt, vel propter operum magnificentiam, vel propter publicas famis & pestilentiæ calamitates, de quibus ante diximus. Accedit quod ij ludi, sicut & Olympici, quinto quoque anno ineunte agitarentur, vt supra, ex Iosepho [e] recitauimus. Cum ergo constet ex eodem Iosepho, annum 28. Herodis, absoluta Cæsaræa, his certaminibus ludicris celebratum esse, [f] oportet decimum sextum, quem nunc agimus, & vigesimum quartum fuisse agonalem.

[d] a. m. 4031. n. 2.
[e] 16. ant. c. 9
[f] l. 15. c. 11.

VIII. *Eorum celebritas & pompa.* DE hac igitur prima celebritate hæc habet. [g] Ille celebritatem hanc nobilissimam esse voluit, denunciatam circumuicinis, atque etiam longinquis gentibus: propositisque præmiis magnus vndique athletarum, cæterorumque certatorum concursus factus est, & enumeratis variis eorum generibus, *Theatrum ipsum*, inquit, *per circuitum titulis erat ornatum Cæsaris, & trophæis deuictarum ab illo gentium, auro atque argento collucentibus. Quod vero ad instrumentum & apparatum attinet, non vestes*

[g] l. 15. c. 11.

pretiosissimæ, non gemmæ raritate insignes deerant in his spectaculis: conquisitis etiã feris plurimis, leonibus, cæterisque vel robore spectandis, vel aliquo naturæ miraculo. Hæ modo inter se, modo cum damnatis hominibus committebantur: quæ peregrinis quidem spectatoribus plurimum admirationis, simulque delectationis afferebant: indigenis vero prorsus ad dissolutionem patriæ disciplinæ tendere videbantur. Nihil enim magis impium existimabant, quam ex spectandis hominibus cum bestiis comparatis homines crudelem captare voluptatem: absurdumque peregrinis artibus mutare domestica instituta.

IX. *Turbatio Iudæorum ob trophæa.*

Svbdit etiam pluribus excitatum Hierosolymis tumultum, ob trophæa proposita, quæ Iudæi tanquam idola, & simulacra ad adorandum proposita detestabantur: sedatum autem ait, cum Herodes istiusmodi trophæis detrahi iussit ornatum appostitium, & nudos stipites tumultuanti plebi demonstrauit.

Iosephus in cultu imaginum arguitur.

Cæterum errat Iosephus, & se legis imperitum suæ aperte docet, cum vsum imaginum Iudaica lege prohibitum ait. Sed nec satis ipse consententia loquitur, cum hũc populi pro sua lege zelũ, etsi non secundũ scientiam, appellat ipse δεισιδαιμονίαν, idest, superstitionem; nec enim facile reperias eam vocem, in meliorem partem sumi. Verum quæ fuerit mens legislatoris, legisque sententia, ex ipsa lege facile intelligitur, cum prohibitioni sculptilium statim scriptura subiiciat, *non adorabis ea, neque coles*, vt abusum prohiberi, non autem pium ac legitimum imaginum vsum, omnes intelligerent; cum & Moyses ipse legislator, Dei iussu Cherubinos conflauerit, & vna cum arca per quadraginta annos circumtulerit; & Salomon non solum ad eius imitationem, Cherubinos opere statuario, in templi oraculo, sculpserit & collocarit; sed in totius etiam templi parietibus Cherubinos cælauerit, qui toti populo essent aspectabiles; [a] Sed hæc quotidianis contrita disputationibus contra Iudaizantes hæreticos missa faciamus.

[a] vide l.2. Paral c.3.n. 7.& 10.

X. *Coniuratio in Herodẽ.*

Apparet porro hoc ipso tempore excitatam illam decem ciuium coniurationem, Sammæo quodam duce, vt ait Gorionides, [b] quam deinceps narrat Iosephus, cum dicat coniuratos in theatrum venisse, vbi scilicet prædicta spectacula exhibebantur, qui putauerunt, vt ait, sui officii esse labanti disciplinæ publicæ, vel capitis periculo succurrere; nec pati Herodem quicquam contra receptos mores inducere. Verum cum res Herodi innotuisset, per eos, quos ad perscrutanda, & indicanda talia disposuerat, recepit se in regiam, & nominatim coniuratos accersiuit, qui comprehensi in ipso facinore, & scientes nullum esse effugium, decreuerunt forti animo ferre præsentem necessitatem: nihil enim inficiati, interrito vultu sicas protulerunt, profitentes se recte ac pie coniurasse, non propter priuatos affectus, aut sui commodi gratia, sed pro disciplina publica, quam nemo bonus violare, ne morte quidem sibi intentata, sustineat. Hæc cum illi magna confidentia pro se attulissent, à regiis abducti, per omnes cruciatus necati sunt.

[b] l.5.c.22.

XI. *Meritis extinctis supplicii, dissimulante Iosepho.*

Et merito quidem: nulla quippe autoritate suffulti, Regis sui se non solum iudices, sed etiam carnifices statuebant, prætextu pietatis male obtecti. Eorum improbissimam temeritatem, non admodum improbat Iosephus, & quam videtur sententiam horum sicariorum ore proferre, qui grauissimi facinoris reos, ne minimo quidem verbo perstringit; imo diuino quodammodo iudicio innocentes demonstratos conatur ostendere, cum eorum accusatorem dira morte mox periisse narrat. Nec multo post, inquit, delator eorum inuisus omnibus, à quibusdam interfectus frustatim concisus est, & obiectus canibus, idque multis spectantibus, quorum tamen nemo eam cædam Herodi prodere voluit, donec eam multis tormentis expressam, multorum cædibus vltus est.

XII. *Herodes Sebasten & Cæsaream instaurat.*

Qvæ etiam causa fuit cur Herodes tuendi sui causa, cum duas arces munitas in vrbe haberet, regiã suam & Antoniam, alias etiam variis in locis deinceps excitarit, vt eodem [c] in libro scribitur. In primisq; visum est ei restaurare, ac munire Samariã, eo nomine in Sebastẽ mutato, quæ vox latino Augusto respondet, quæ foris totã gentẽ à tumultibus compesceret, vnius diei itinere distantẽ. Aliam etiam quasi arcẽ Iudæorum ceruicibus imposuit: Stratonis olim turrim dictam, quam Cæsaræam maluit appellari. Addidit & munita loca in campo magno, quem vocant Esdrelon, & planiciem Galilææ: Et in Galilæa ipsa, ac Peræa, quæ est prouincia trans Iordanem, vt omnibus regni partibus parata haberet remedia, ad subitos multitudinis motus compescendos. Sicque vna eademque opera & magnificentiæ ratio-

[c] l.15.c.11.

Dio l.53.p. 507.gr.lat.

nem habuit, & propriæ securitati consuluit: & Romani Imperatoris gratiam quæsiuit, dum eius nomina vrbibus à se restauratis imposuit.

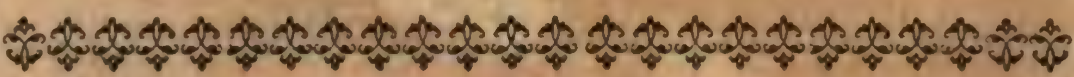
XIII. *Quo id factum tempore.* CÆTERVM constitutam à nobis temporis rationem turbat Eusebius, qui sub annum tertium Olympiadis centesimæ nonagesimæ sic habet, Herodes Samariam olim iam in cineribus sedentem, à fundamẽtis suscitans, in honorem Augusti Augustam, id est Sebastem appellauit. Vbi Scaliger metachronismum triennii notat, aitque & Sebastem & Cæsaræã, & reliqua ædificia instituisse anno decimo septimo à captis Hierosolymis. Sed sine dubio fallitur, tum quia si Cæsaræa absoluta est decennio, vt author est Iosephus,[b] & non annis 12. vt ait Scalig. secutus sibi nõ constantem Iosephum[c] & vigesimo octauo Herodis regni dedicata, vt ibidem scriptum est, sufficit vt decimo nono sit inchoata, vel decimo sexto à captis Hierosolymis, qui est præsens annus. Fallitur quoque, quia Sebaste absoluta erat, cum vix Cæsaræa inchoaretur. Nam Iosephus de Cæsaræa loquens, *Cum in his esset*, Cæsaræ scilicet operibus, *& iam Sebaste condita esset*, sic enim vertendus est locus, vt infra dicam. Metachronismus ergo est integræ Olympiadis, quam anticipat Eusebius.

a Dio l.53. p.507. gr. lat.

b l.16. c.9. c l.15. c.13. nu.2005. Euseb.

XIV. *Qua causa, modoque.* CÆSAREAM ergo hoc tempore instaurare cœpit Herodes, partim Cæsaris beneuolentiam sibi magis magisque obstricturus, partim gloriam sibi ex præclaris operibus, & nominis immortalitatem quæsiturus. Loci etiam & portus commoditatem quæsiuit. Cum animaduertisset, inquit Iosephus,[d] in maritimis locum condendæ vrbi opportunissimum, cui primum Stratonis turris nomen fuerat, & formam eius magnifice descripsit, & ædificiis marmoreis totam exornauit accuratissime, tam regiis palatiis, quam priuatorum ciuium ædibus, & quod fuit omnium operosissimum, portum à tempestatibus tutum addidit, magnitudine Piræeo parem, stationibus instructum & diuersoriis, admirandum structura &c. rem pluribus apud eum leges, & quidem non sine cacozelia exaggeratam.

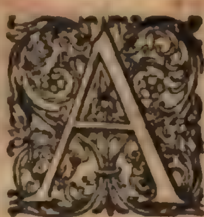
d l.15. c.13.

ANNVS MVNDI 4033. SEXTÆ ÆTATIS 518. IMPERII ROMANI 28. AVGVSTI 23. HERODIS 17. & 20. ÆT. 52. SIMON. PONTIF. 4. PRÆSID. SYRIAE M. AGRIPP. OLYMPIAD. CLXXXIX. AN. 4. VRB. COND. 732. COSS. Q. ÆMYL. LEPIDO ET M. LOLLIO. AN. IVL. 25. AVGVST. 9. ACTIACÆ VICT. 11.

ANNVS ANTE CHRISTVM 20.

I. *Ratio temporis profectionis Augusti.*

VGVSTVS proximo anno profectionem suscepit in prouincias Romano Imperio subiectas, & à Sicilia exorsus, in Græciam hoc anno peruenit, qui est ab Actiaca pugna, & priore Cæsaris in eam prouinciam aduentu decimus. Id confirmat Iosephus,[e] vbi agens de prouincia Syria, & Augusto, & decimo anno, adhuc videlicet durante: Reuersus iterum, inquit, in prouinciam, nequid se inconsulto procuratoribus liceret administrare, præcepit.[f] Hunc decimum annũ alibi interpretatur 17. Herodis, *decimo septimo demum eius regni anno Cæsar venit in Syriam*, ex quo scilicet Herodes regni possessionem inuasit extincto Antigono. Sicque vides chronologiam recte duplici ex capite stabiliri. Dio aduentum Cæsaris in Syriam in seqq. Consules differt, itaque ille annus decimus, & decimus septimus de exeunte accipiendus est. Sicq, Dio Iosepho consiliari potest. Verum quia nos in dimetiendis annis, Consulum rationem habemus, & annorum Iulianorum, Cæsaris aduentum in Syriam in sequentem annum differemus. De huius porro anni Coss. hæc habet, Dio lib.54.

e l.1. de bel. c.5. sub fi.

f l.15. anti. c.13.

Dio l.54.

II Seditio de Consulatu.

Per Cæsaris absentiam, inquit, proxime autem dixerat ex vrbe profectum in Siciliam, inde autem ad Syriam vsque venturum fuisse) populus Rom. in creandis Coss. seditione agitatus est; quod ipsum satis ostendit rem futuram fuisse impossibilem, vt in populari statu ciuitatis ipsi salui manerent; quando tumultuatum est ab eis, etiam cum exiguam quandam in comitiis, & ipsis magistratibus deligendis potestatem obtinerent. Consulatus locus alter Augusto seruabatur, ideoque anni initio M. Lollius solus Consulatum gessit; Cæsare autem Consulatum non accipiente, Q. Lepidus, & L. Silanus eum ambiuerunt, itáque fauoris venatione omnia conturbarunt, vt cordati viri Augustum Romam reuocarent; Augustus tamen Romam non rediit, sed Consulatus candidatos ad se profectos verbis increpitos, iussosque abesse ab vrbe, cum darentur suffragia, dimisit. Romæ autem redintegratis tumultibus, vix tandem Lepidus Consul creatus est. Hæc Dio.

III. Agrippa fit gener Augusti.

Qui etiam addit his turbis adductum Augustum, cum videret non soli Vrbi sibi vacandum esse, & multas prouincias suam desiderare præsentiam, de præficiendo vrbi Agrippa cogitasse. Aberat, inquit Velleius, in ordinandis Asiæ Orientisque rebus Cæsar, circumferens terrarum orbi præsentia sua, pacis suæ bona. Agrippam autem è Sicilia in Vrbem missum iam ante ex Dione notauimus: cumque eo nihilominus præsente candidati tumultus excitarent, Augustus, plus ei maiestatis addendum ratus, suum ipsum generum creare voluit. Itaque ad se accersitum vxore sua, quamquam hæc sororis Augusti filia erat, repudiata, Iuliam ducere iussit, ac continuo Romam misit ad nuptias peragendas, vrbisque administrationem accipiendam, vbi aduentu suo sedauit omnia. Ex Asia reuersus Agrippa, inquit Velleius l. 2. filiam Cæsaris Iuliam, quam in matrimonio Marcellus habuerat, duxit vxorem, fœminam neque sibi, neque Reipub. fœlicis vteri. Sic ipse. Innuit mulierem impudicam, & impudicæ matrem. Iulias, inquit Sueto.[a] Filiam & neptem, omnibus probris contaminatas, relegauit. Ex ea tamen proximo anno filium accepit, qui Caius dictus, & Augusto charissimus fuit.

Et præfectus vrbi.

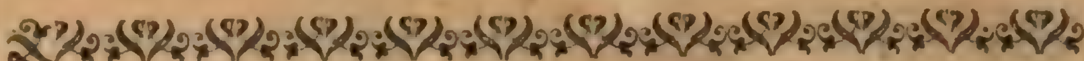
a cap. 65.

IV. Augustus in Græcia

Interea Augustus, vt scribit Dio, rebus in Sicilia ordinatis, Syracusisque, & aliis quibusdam vrbibus, coloniæ Romanorum vt essent, destinatis, in Græciam transmisit, Lacedæmonios Cytheris donauit, epulisque publicis honorauit, quod ibi Liuia, cum viro & filio ex Italia profuga commorata fuisset. Hæc Liuia Drusilla, tum erat vxor Augusti, quam dilexit & probauit vnice ac perseueranter, quam Tiberio Neroni matrimonio iunctam, & prægnantem sibi assumpsit. Suet.[b] Atheniensibus autem Æginam & Erethræam ademit, quod Antonio fauissent, vetuitque ne quem ciuem accepta pecunia facerent. Rebus in Græcia confectis Augustus in Samum nauigauit, ibique hyemauit.

b cap. 62.

Interea vero Herodes, si Iosepho credimus, vbique passim arces, vrbes, templa, ædificabat. Meminit Consulum anni huius Horatius, in quorum magistratu, Se quater vndenos ait impleuisse Decembres. Natus est ergo ann. Vr. Cond. 689.

ANNVS MVNDI 4034. SEXTAE AETATIS 519.
IMPERII ROM. 29. AVGVST. 24. HEROD. 18. & 21. ÆT. 53.
SIMOM. PONTIF. 5. PRÆSID. SYRIAE TITIO. OLYMP. CXC.
A. I. VRB. COND. 733. COSS. M. APPVLEIO, ET P. SILIO
NERVA. AN. IVL. 26. AVGG. 10.
ACT. VICT. 12.

ANNVS ANTE CHRISTVM 19.

I. *Res ab Augusto in Asia gesta.*

IS Coss. quibus Aufidius quidem Patrensis victor in Olympico stadio celebratus est, cum Augustus in insula Samo hyemasset, vt author est Dio.[a] Vere in Asiam perrexit, ibique, & in Bithynia omnia constituit, & vt conueniebat emendauit; pecunias aliis elargitus est, aliis etiam nouas, præter tributum imperauit. Cyzicenos, quod in quadam seditione nonnullos Romanos flagris cæsos necassent, in seruitutem redegit. Idemque in Syriam cum aduenisset, Tyriis & Sidoniis, propter factiones supplicium irrogauit. Interea Romæ Dione teste[b] Iulia Augusti filia, vxor Agrippæ Caium peperit, cuius natalibus perenne sacrificium decretum est. Quomodo autem Dio cum Iosepho consentiat de aduentu Cæsaris in Syriam proximo anno diximus. Habemus autem & consentientē Deckerium annor. 7. in tabulas. nu. 1. Vide Chron. Io. Georg. Heruuat, qui c. 245. vult hoc anno natam B. Virg.

a l. 54.
b l. 54. p. 526 gr. lat.

II. *Recipit à Parthis signa Romana, captiuosque.* *In Asia varias prouincias componit.*

INTERIM Phraates, vt Dio refert, quia nihildum eorum quæ pactus fuerat perfecerat, veritus ne bello ab Augusto peteretur (prope enim ab ipso aberat, & circumquaque in prouinciis legiones habebat, quas aduocare ad se poterat, & in Parthos inferre) signa ei militaria & captiuos omnes misit, paucis demptis, qui seipsos pudore moti interemerant, aut in Parthia occulte remanserant, eaque Augustus quasi Parthum bello vicisset accepit, magnæ sibi laudi ducens, quod ea citra vllum certamen recepisset. Cassiodorus quoque his ipsis Coss. aquilas & signa Crassiana de Parthis Cæsarem recepisse scribit, meminit & Liuiana epit. 139. & Flor. l. 4. extremo. Strab. l. 16. post initia, vbi de Mesopotamia. At Phraates, qui Pacoro successit, tantum Cæsaris Augusti amicitiæ studuit, vt etiam illi trophæa remitteret, quæ Parthi de Romanis erexerant, & vocato in colloquium Titio, qui per id tempus Syriæ præerat, quatuor ei legitimos filios obsides tradidit; Haraspadem &c. Hinc Ouidius.

Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus
Parthus eques, timida captaque signa manu.

Sed nec vllum aliud bellū Cæsar partis contentus tunc attigit, inquit Dio, quin & Iani templum quintum clausit, & subditos ex Romanarū legum præscripto composuit, fœderatos vti maiorum suorum institutis permisit. Iamblicho Iamblichi filio paternum principatum in Arabia, Tarcondimotoque eum quem pater eius in Cilicia habuisset, Archelao minorem Armeniam, Herodi Zenodori cuiusdam tetrarchiam, Mithridati Commagenem attribuit. Quum autem Armeniæ maioris populus Artabazem accusaret, Tigranemque fratrē eius, qui tum Romæ erat, euocaret, Augustus Tiberium accersiuit, vt Artabazem regno pelleret, Tigranemque ei præficeret; Sed Artabaze ab Armenis ante aduentum Tiberii occiso, nihil ille dignum apparatu perfecit. Hæc pluribus Dio.

III. *Herodes auctus Zenodori prouincia ab Augusto.*

VERVM quæ de Herode tangit, illustrantur à Iosepho.[c] Zenodorus quidam, inquit, conduxerat ditionem Lysaniæ (fuerat hic Ptolemæi Mennæi Dynastæ Chalcidis filius, amicus Aristobulo,[d] pro quo in Iudaico regno stabiliendo Parthos magna mercede euocarat[e] & à Cleopatra interfectus fuerat, causata eum studere Parthicis rebus.[f] Zenodorus ergo non contentus his prouentibus in Trachone fouebat latrocinia incolarum, qui prædas ex Damascenis agebant, qui ve-

c l. 1. de bel. c. 15. & lib. 15. antiq. c. 13.
d l. 14. c. 23.
e l. 1. bel. c. 11.
f l. 15. c. 4. 6

xati querelis Varum prouinciæ præsidem obtundebant, postulantes vt Zenodori iniurias Cæsari per literas significaret. Ille rescripsit expugnanda esse latronum receptacula, & regionē eam ditioni Herodis contribuendam. Quod cum factum esset, Herodes ad latronum receptacula adhibitis ducibus penetrans, circumuicinis securitatem peperit. Zenodorus autem partim inuidia, partim dolore ademptæ possessionis permotus, Romam ad accusandum Herodem profectus, nihil efficere potuit. In ditione Zenodori erant Gadarenses, qui inuitissime parebant Herodi à Zenodoro incitati. Et eum quidem accusaturi venerant ad Agrippam, vt supra diximus, a quo ne auditi quidem, vincti ad Herodem remissi fuerant, ab eodemque humaniter dimissi.

Herodes Cæsari gratiosus.

Zenodorus prædo.

IV. *Gadarensium ad Augustum de Herode querela irrita.*

Cvm autem Cæsar hoc anno venisset in Syriam, mox plurimi Gadarensium in Herodem clamare cœperunt, grauem eum dictitantes ac tyrannicum, instigati à Zenodoro, qui interposito iureiurando pollicitus fuerat, se effecturum vt illi, à dominatione regia liberati, prouinciæ Cæsaris attribuerentur. Illi ergo apud Cæsarem tumultuabantur, & multorum eum criminū accusabant, tanto audacius, quāto mitius fuerant ab Agrippa & Herode tractati. Cumque Herodes ad respondendum præsto esset, & Cæsar cum solita comitate nihilominus tractaret, veriti accusatores ne Herodi dederentur à Cæsare, sequenti nocte plerique tormentorum metu sibi manus intulerunt. atque ita cum seipsi prædamnare viderentur Cæsar Herodem absoluit, & Zenodoro interim apud Antiochiam sanguinis profluuio pereunte, illius portionem non contemnendam donauit Herodi, quæ sita Galilæam inter & Trachonitidem. Adiecit etiā Batanæā & Auranitidem, vicinas prouincias, vt prædictis locis idem tradit. Quin etiam Rectoribus Syriæ Herodem Cæsar adiunxit, mandauitque vt omnia ex eius sententia fierent.

Mors Zenodori.

V. *In fratrem beneficus Cæsari templum in Paneade construit.*

Hac erga se beneuolentia fretus Herodes Pheroræ fratri suo tetrarchiam impetrauit, de suo regno decisis centum talentorum reditibus, vt etiamsi quid fatale sibi accideret, in tuto essent res illius, neque subijcerentur Herodis filiorum imperio. Hoc quidem si præter veritatem non est, præter consuetudinem parentum est, qui vice versa fratribus eripiūt quæ filiorum bonis accumulent, præ quibus fratres à se alienos ducunt, pergit. Deducto inde ad mare Cæsare, in regnum reuersus in terra Zenodori elegantissimum ei templum construxit è marmore candido, prope Panium quod vocant: id spelunca est in monte amœnissima, eique subiecta in immensum hians terræ deuexitas plena stagnantibus aquis, cui mons valde magnus imminet: sub spelunca autem scatent fontes Iordanis fluminis. Hunc locum alioqui etiam celebrem, ornauit templo extructo in honorem Cæsaris.

VI. *Suspiciosus erga subditos.*

Tvnc etiam tertiam tributorū partem remisit regni sui subditis, prætextu quidem, vt post sterilitatem se reficerent, re autem vera vt placaret eorum animos offensos talibus regis operibus, quæ videbantur plane ad religionis & bonorum morum perniciem tendere, vt omnium iactabatur sermonibus, quibus vt occurreret conuenticula per vrbem, & frequentiora conuiuia prohibuit, & cum alios speculatores adhibuit, qui se conuentibus insererent, & vulgi sermones captarent, tum ipse quoque se plebeio cultu noctu vulgo miscuit, vt experiretur quid de se vulgus sentiret, & multos obstinatiores occidit, alios metu atque iureiurando in fide, officioque continuit. Hæc Iosephus pluribus.

VII. *Excipit Augustus Indorum legatos.*

Avgvstvs autem in Samum reuersus, ibidem iterum hyemauit, vt author est Dio, ac Samijs libertatem, hospitij præmium dedit. Datam Samijs ab Augusto libertatem habes etiam apud Euseb. in chron. Olymp. 190. 3. metachronismo biennij, vt recte notauit Scal. sicut non recte distractā profectionem Tiberij in Armeniam, & Augusti in Syriā, quas Dio & Strabo coniunxerūt. Straboni autem consentit Dio, dum hic datam Samijs libertatem scribit Augusto è Syria reuerso, Strabo autē cū in Syriā traijcere vellet, estque probabilior; vt opinor Dionis sententia, cum dicat datum præmium hospitij, gemini certe potius, quā vnius. In Samum frequentes legati commearunt, in quibus Indi, qui antea pacem per oratores petierāt, tunc eam interposito fœdere sanxerunt, & tigres, nondum visa Græcis aut Romanis animalia, dono data. Ex Indis autem vnus Zamarus, sapientiæ opinione tumidus, gloriam coram Augusto & Atheniensibus affectans, deorum sacris initiatus, vltro se in ignem coniecit.

ANNVS MVNDI 4035. SEXTÆ ÆTATIS 520.

IMPERII ROMANI 30. AVGVSTI 25. HERODIS 19. & 22. ÆT. 54. SIMONIS PONT. 6. PRÆSID. SYR. N. N. OLYMP. 190. 2. VRB. COND. 734. COSS. C. SENTIO SATVRNINO, ET. L. LVCRETIO VISPALIONE. ANN. IVLIAN. 27. AVGVSTORVM 11. ACTIA. VICTORIÆ 13.

ANNVS ANTE CHRISTVM 18.

I. *Ratio temporis restaurati ab Herode templi Hierosolymitani.*

HOC anno 27. Iuliano, cum Cæsar è Syria recessisset, & Herodes annum Regni ageret adhuc 18. Sentio & Lucretio Coss. cœpit Herodes templum Hierosolymitanum restaurare. Certè Iosephus tam l. 1. de Bello c. 15. & 16. quam l. 15. Ant. c. 13. & 14. aperte sentit ac scribit, non prius Herodem manum admouisse templo, quam auctus ditione ab Augusto fuisset, & Augustum è Syria discedentem ad mare officij causa deduxisset. Ita sentit Deckerius annot. 7. in tab. suas n. 2. Carolus Sigon. in Sulpitium, Genebr. l. 2. Chron. Henricus Samelius, Gordonus, Ioan. Georg. Heruart c. 245. Sethus Caluis. in huius anni Coss. Mercator, Functius, & Phrygio in suis Chronol. Et Iosephus quidem l. 1. de bello c. 16. huic operi assignat decimum quintum Herodis annum, eumque secutus est Egesippus, qui extat, l. 1. c. 35. Adrichom. & Torniellus An. M. 4032.

II. *In quo parum sibi constat Iosephus.*

VERVM nihil necesse fuit errantem sequi, præsertim corrigentem in posteriori opere Antiquitatum, errorem pristinum. Nam quod aiunt in opere de Bello Iosephum annos computasse à captis Hierosolymis, in Antiq. autem ab accepto Romę regis nomine, parum probatur. Nam durum valde est toto reliquo libro annos computari à captis Hierosolymis, hic autem duntaxat, ab accepto regis nomine: quod Torniellus quoque, alioqui sat Iosephi studiosus, ingenue fatetur, An. M. qui tamen deinceps multa in doctissimo Baronio reprehendit, in gratiam Io- 4032. n. 1. sephi, à quibus satius erat eum abstinere. Excepta enim deceptione eius, in ac- n. 3. & seq. cipiendis Herodis annis ab Actiaca pugna, quod ipsum in tria errata parum candide digerere conatur; quartum de Iosepho sibi contradicente tam cla- li. 20. c. 8. rum est apud ipsum Baronium, vt nullius defensione obscurari possit; quod tamen postea attingemus. Celebris ergo est hic annus apud Iosephum templi Hierosolymitani siue constructione, siue reparatione. Nam ex l. Ant. 15. c. 14. plane recens excitatum dicendum est; ex l. autem 1. Bel. c. 16. instauratum: & illud 18. regni anno factum dicitur, hoc 15. pro ratione geminæ epochæ regni Herodis. De summa tamen rei gr uis est inter viros doctissimos disputatio, vt ex seqq. planum fiet; de qua vt nostram quoque sententiam proferamus, tria mihi videor hac tota de controuersia valde probabiliter affirmare posse.

III. *Herodes templum Hierosolymis instaurauit.*

DICO ergo primò, Herodem templum Hierosolymitanum instaurasse, eius spatia dilatasse, porticibus nouis exornasse. Hæc affirmat Iosephus l. 1. de bello c. 16. Anno, inquit, regni sui 15. & templum instaurauit, τὸ ναὸν ἐπεσκεύασε, & duplum terræ spatium, quam fuerat circa templum muro amplexus est, ingenti sumptu, & magnificentia singulari. Argumento erant in ambitu fani magnæ porticus, quas à fundamentis erexit. Sic ipse, eademque habet Egesippus. eadem & sentit Gor- E. 1. c. 35. don. in Chronologia: id tamen de omnibus porticibus intelligi non debet. Nam authore Iosepho l. 20. c. 8. sub Agrippa rege stabat adhuc orientalis porticus, opus Salomonis regis, qui primus integrum templum condiderat.

IV. *Mansit ab antiquo & porticus Salomonis.*

EA porticus templi extima claudebat, profundæ valli & angustæ imminens, ac proinde subnixa muro quadringentos alto cubitos, saxis constructo quadratis valde candidis, eratque cuiusque saxi longitudo cubitorum viginti, sex vero altitudo. Memorat eandem porticum Salomonis, & speciosam eius portam Lucas Act. 3.

[a] De eadem accipiunt, illa Math. [b] vbi egresso Domino de templo, discipuli ostendebant illi ædificationes templi, vtique eas quæ foris apparebāt, quorum vnus vt est apud Marcum [c] ait. *Magister aspice quales lapides, & quales structuræ*, (conuersus autem Dominus, & protensa manu) ait illi, *Vides has omnes magnas ædificationes? non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.* Egressum autē per portam orientalē, patet ex eo, quod mox venit in montē oliuarū, & ibi sedebat contra templum, cum discipuli quæsierunt, quando ea futura essent. Id ipsum innuit idem Ioseph.[d] cum ait orientale latus, quam longum est, duplicem habere porticum spectantem ianuam templi siti in meditullio, quam priores reges adornauerant. Denique interpr. in Ioannem hanc assertionem tenent, in quibus Tolet. annot. 25.

a Mat. 24. 1. b c. 24. 1. c c. 13. 1. d li. 15. c. 14

V. *Non fuit excitatum ab Herode à fundamentis.*

Dico 2. templum Hierosolymitanum à fundamentis nullum ab Herode excitatum fuisse. Hæc sententia est contra Iosephum l. 15. c. 14. & Iosephum Gorionidem l. 5. c. 25. & Riberam in Aggæum prophetam.[e]

e c. 2. n. 43. & seqq.

Ostenditur ex Aggæo.

Eam tamen affirmat vir doctissimus, idemque Ecclesiæ catholicæ propugnator acerrimus Ioan. Eckius, valideque probat, vt dicemus, affirmat & Nicolaus Serar. in Opusc. de Herode c. 22. Gordonus in annum Herod. 10. Idem Villalp. l. 2. in Ezechielem.[f] Nec ab ea multa abest Baron. in annum Christi 31. n. 39. Prima probatio summitur ex Aggæi c. 2. vbi propheta, agens de templo quod ædificabatur à Zorobabele, & Iesu Iosedech sacerdote magno, consolatur populum mærentem de vilitate istius templi præ gloria & magnificentia Salomonici, aitque maiorem fore gloriam domus istius nouissimæ quam primæ: gloriam autem eius petitum iri, non ab auro vel argento, lapidibusve pretiosis, aut eximio opificum vel architectorum artificio, quibus facile poterat nobilitare templum istud, si libuisset, cum Domini sit terra & plenitudo eius, sed à præsentia corporea eius, qui est desideratus cunctis gentibus.

f l. 5 c. 67. & seq.

VI. *Inde petita probatio.*

Hæc est planissima loci huius, cōmunissimáq; interpretatio; ex quo sic argumentamur, Domus quæ ædificabatur à Zorobabele erat nouissima, ergo non fuit alia posterior ab Herode constructa. Secundò Templū Zorobabelis glorificandū erat præsentia Saluatoris, ergo stabat viuo Saluatore, falsum ergo est id ab ipsis fundamentis euersum fuisse. 3. Templum quod stabat viuente ac prædicante Christo Domino 46. annis ædificatum fuerat, vt est apud Euang.[g] Ioan. templū Herodianū 9. annis cū dimidio, teste Iosepho,[h] ergo templū quod stabat viuente Christo non fuit Herodianum. Resp. Ribera l. c. vtrumque templum pro vno eodemque sumi, quoniam vno euerso statim alterum in eius loco excitatum est: & confirmat ex eodem Aggæi loco [i] vbi dicitur, *quis vidit domum istam in gloria sua prima?* quasi vnica sit domus Salomonis & Zorobabelis, sed sub diuerso statu, primum glorioso, deinde vili atque ignobili, eodemque modo vnum dicitur templum Zorobabelis & Herodis.

g c. 2. v. 20. h l. 15. c. 14. 15. i c. 2. 4.

Obiectio.

VII. *Herodianum templum non posse dici vnum cum Zorobabelico.*

Verum instamus, dicimusque non esse quæstionem de loquendi modo, sed de re; dicatur vna domus, aut templum successiue, aut æquiualenter, re tamen ipsa constat esse plures domus, & plura numero templa, quando vno funditus euerso, alterum à fundamentis excitatum est. Sicut plures sunt numero homines filius & pater, licet legamus in Scrip.[l] *Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus, similem enim reliquit sibi post se*, plures quoque numero sunt phœnices, quando vno mortuo alter ex mortui cineribus suscitatur, & plures circuitus rotæ figuli, licet omnes ab eodem puncto inchoentur, & in eodem finiantur: eodemque modo plures dies, anni & plura tempora. Sic ergo propheta licet vnam vocet domum, duas tamen apertè distinguit, vt reuera distinctæ erant, cum opponens secundam primæ dicit, *quid vos videtis hanc nunc?* posteriorem scilicet quam ædificatis, loco alterius, quæ combusta fuit à Chaldæis. Eodemque modo de illa ipsa numero agere intendit, quā tunc ædificabat Zorobabel, non de alia reuera, quam post plura secula ædificaturus erat Rex impius atque alienigena.

l Eccli. c. 30. 4.

VIII. *Probatur ex intentione Prophet.*

Confirmatur hæc expositio ex intentione Prophetæ populum consolantis. Alioqui quæ erat consolatio mœrentibus propter vilitatem præsentis domus, & quam tenuis excitatio ad strenue promouendum præsens opus, dicere excitatum iri domum aliam, quæ sit præstantior Salomonica: dicerent, differamus potius & relinquamus in id tempus ædificationem; efficax vero est exhortatio cum dicitur

hæc ipsa domus vestra nouissima, quæ videtur despicabilis, erit gloriosissima. Sicut homini pauperi vera consolatio erit dicere eum fore aliquando diuitem, potius quam filium eius, cognatum vel fratrem. Mitto quod reuera deceptio esset, si populo intelligente de vna domo, iuxta verum, proprium, ac simplicem loquendi modum, Propheta, aut Deus ipse de vna per æquiualentiam loqueretur.

IX. *Et communi patrum consensu.* PRÆTEREA hoc templum nouissimum fore tantum gloriosum ex Messiæ præsentia, & mirabilibus eius operibus in eo perficiendis, antegressa Domini verba clamant, cum ait venturum Desideratum cũctis gentibus, quæ alioqui frustra allata viderentur: itáque sensit ad hanc diem omnis antiquorum patrum ac doctorum chorus. De quibus consule Villalpandum; sufficiat nobis D. Augustinus [a] qui docet dedita opera Deum prouidisse vt multis cladibus Iudæi affligerentur post instauratum templum, vt promissam ab Aggæo gloriam in aduẽtu Desiderati cunctis gentibus positam esse populus ille carnalis intelligeret, non in illa instauratione templi. D. etiam Hieron. in eum locum confitetur, se non putare esse aliquẽ qui existimet hoc loco Aggæum de argento loqui, & auro, quod à diuitibus possidetur. Atq; adeo neque de gloriosa architectura Herodis. Illud enim Prophetę verbum, *implebo domum istam gloria*, significat gloriam istam non pendere ex magnis & pretiosis lapidibus, ex altitudine aut amplitudine domus, aut artificio eius eximio & elaborato: imo nec ab incrustatis auro argentoue parietibus, sed à re aliqua extrinseca, qua impleri & vacuari possit, Christo videlicet cœli terræque Domino, eiusque Matre gloriosissima, totaque familia sanctissima Apostolorum, quos Christus statuerat mundi lumina, & principes super omnem terram. Aderat quidem, Deus olim isti templo, eique se exhibebat præsentem, sed Deus spiritus est, & spiritus non replent loca, sed corpora.

[a] l. 18. de ci. c. 45.

X. *Non potuisse ab Herode gloriosius templum excitari.* DICO tertio Templum Hierosolymitanum magnificentius Salomonico, non potuisse ædificari ab Herode; primo quia ex consensu contra sentientium, Salomonem ditiorem fuisse constat. Neque enim Herodes patrem habuit, qui in paupertate sua pararet filio ad ædificandum templum auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum, æris & ferri pondus inæstimabile, ligna & lapides ad vniuersa impendia: [b] qui de peculio suo donaret tria millia auri de auro Ophir, & septem millia talentorum argenti probatissimi. [c] Non habuit principes populi, qui darent in templi sumptus auri talenta quinque millia, & solidos decem millia, argenti talenta decem millia, æris talenta decem & octo millia, ferri centum millia talentorum.

[b] 1. Paral. 22. 14.
[c] 1. Paral. 29. 5.

XI. *Salomonis diuitiæ præ Herodianis.* NON habuit per singulos annos 666. auri talenta, excepto eo quod accipiebat à mercatoribus, & negotiatoribus, ab omnibus regibus Arabiæ, & principibus terrarum: [d] non exercuit potestatem super cunctos reges, à flumine Euphrate, vsque ad terram Philistinorum, & vsque ad terminos Ægypti, nec præbuit tantam auri copiam in Hierusalẽ quantã lapidum. [e] Non habuit naues, quæ afferrent ex aurifodinis aurum quotannis de Ophir; non alias denique innumeras immensę potentiæ vias, de quibus Pineda & Villalp. plurima scripserunt: vt vere dicatur impletum illud. [f] *Sed & hæc quæ non postulasti dedi tibi, diuitias scilicet & gloriam, vt nemo fuerit similis tui in regibus cunctis retro diebus.*

[d] 3. Reg. 10 14. 2. Paral. 9. 13.
[e] Ibid. v. 26 27. 3. Reg. 4. 21. 24.
[f] 3. Reg. 3. 13

XII. *Refellitur obiectio.* RIBERA, respondet minus quidem attulisse per se Herodem ad templi magnificentiam, quam Salomonem, sed adiutum reliquijs primi & 2. templi, potuisse facere magnificentius. Verum quæ fuerint primi templi reliquiæ facile intelligitur, ex variis scripturæ locis, quæ omnia incensa, eruta, exportata in Babylonem ostendunt, adeo vt necesse fuerit Zorobabeli noui templi noua iacere fundamenta. [g] Quod ad secundum templum attinet, Aggæus Propheta [h] fatetur secundum templum tantum cessisse primo, vt quasi nihil esset. *Nunquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris?* Ergo recte dici potest illud cum omni Herodis incremento, non potuisse templum Salomonis exæquare. Imo si omnis Herodis apparatus æquasset Dauidis & Salomonis apparatum, qui tamen millies minor fuit, quamuis illi secundum templum adderetur, quasi nihil additum fore. Non ergo potuit Herodes etiam his adiutus reliquiis, ædificare templum Salomonico magnificentius.

[g] 1. Esd. 3. 6. 7. &c. & ca. 5. 16. & c. 6. 3.
[h] c. 2. 4.

XIII. *Non potuisse propter alios sumptus.* DEINDE quamuis daremus Herodem pari successisse hæreditati, quam reliquerat Salomoni Dauid, paria vectigalia, munera, reditus; parem subditorum

& prouinciarum numerum, non potuisset templum par Salomonico ædificare, quoniam permulta alia opera eodem tempore ædificabat, quæ immensos requirebant sumptus; Nam constat ex l. 1. de Bello c. 16. eum sub idem tempus arcem Antoniam instar regiorum palatiorum largis opibus renouasse. Quin etiam domo regia inquit, sibi in superiore parte ciuitatis exstructa, duas ædes in ea maximas, atque pulcherrimas, quibus ne templum quidem vsquam conferri posset, ædificauit; ergo præter tẽplum, etiã tẽplo magnificentiores exstruxit ædes, vt non iam vnum, sed duo triáue templa Salomonica condidisse dicendus sit. Sed addemus his longe maiora.

XIV. *Aliy eiusdem sumptus initio debiles.*

Neque *enim solis tectis,* (inquit) *memoriam eorum & cognomina circumscripsit, sed in totas etiã ciuitates studium liberalitatis extendit. Nam in Samaritica regione oppidum, muro pulcherrimo per 20. stadia circundatum, Sebasten appellauit, deductis eo sex millibus colonorum, terráque fœcundissima his attributa: vbi templum quoque maximum inter ædificia & circum id aream trium & semis stadiorum Cæsari dedicauit,* & mox. *Ob hæc alterius terræ* (Zenodori videlicet) *adiectione donatus à Cæsare, aliud ei templum circa Iordanis fontem candido marmore posuit. qui locus appellatur Panium,* & paulò post. *Quin & apud Hiericunta, inter Castellum, Cyprum, & priores domo regias, meliores alias, & quæ commodiorem vsum præberent aduenientibus fabricatas, eorundem amicorum nominibus vocitauit. Prorsus non est idoneus regni locus, quem honore Cæsaris nudum reliquerit. Postea vero quam fines suos templis repleuit: in prouinciam quoque honores eius effudit, & in multis ciuitatibus templa, quæ Cæsaria vocantur, constituit.*

XV *Opes Iudaæ impares sumptibus.*

Quæ opes, non dicam reguli vnius, cuius annua tributa non responderent tributis, quæ Ægyptus vno mense persoluebat, vt alicubi testatur Agrippa Rex, sed Augusti ipsius, aut Constantini Magni, aut omnino Romani Imperii tam breui tempore pares tot sumptibus esse possent? Aut quis tam religiosus est Iosephi obseruator, qui ambitiosissimam, & plane putidam cacozeliam iamdudum non sentiat? Præsertim si addamus Cæsaræam, quam totam candido saxo reparatam, clarissima regia decorauit, vbi liberalitate ac sumptibus deuicta natura, Piræo maiorem portum fabricauit, & in eius penetralibus alias nauibus stationes altissimas fecit, vt superius attigimus. I

I. x. a Ex l. 15. Ant. 11. 12.

His addi oportet [a] castellum conditum in magno campo, & in Galilæa Gabalam, & in Piræa Esthmonitim, & Herodium 60. ab vrbe stadio, & theatrum atque amphitheatrum Ierosolymitanum, vtrumque sumptuoso opere conspicuum; cum magnis omnium athletarum præmiis, ferarum & gladiatorum spectaculis: quibus omnibus Romanæ opes, ex toto oriente atque occidente collectæ, pares esse vix possent. Adde quæ cõgerit author ipse [b] de 30. circiter ciuitatibus aut populis, quibus fora, templa, balneas, aquæductus, peristilia, lucos, portus, & porticus construxit, ac condidit: donaria, agros, reditus annuos atque perpetuos assignauit. Plane quasi illi aurum & argentum, in omnibus agris ac desertis, pro spinis, atque vrticis nascerentur.

b l. 1. c. 16. ibi. Tantis autem constructis ædificiis, &c.

XVI. *Iudæa & Ierusalem iam dudum exhausta bellis ac tributis.*

Quod si etiam causas addamus, cur Herodem non magna in re fuisse ostendamus, tanto certius constabit eum, tot aliis sumptibus exhaustum, templum Salomonico magnificentius excitare non potuisse. Nam vt taceam templum à Crasso expilatum [c] totiesque vastatam à paucis annis prouinciam, & plusquam decem millia talentorum, quæ breui tempore à Iudæis Romani exegerant, [d] certe Herodes Romæ regni titulum magnis sumptibus emit, post iacturam sarcinarum in tempestate factam [e] & cum primum regni possessionem adiit, immensis sumptibus vrbis vlteriorem direptionem redemit [f] cum eam iam Antigonus, vt Parthis satis faceret, mille talentis viduasset, [g] præter eos sumptus, quos in stipendia exercitus, in quo militabant super 30. hominum millia, faciebat; quibus etiam viritim donatiua exhibuit. [h]

c l. 14. c. 12 d Vt habetur l. 14. ant. c. 8. e c. 25 & 20 f l. 14 c. 28. g l 14. c. 24. & 25. h l. 14. c. 27. & 28.

XVII. *Varijsque cladibus ac sumptibus.*

Deinde Cleopatræ rogatu, Antonius ei partem Iudææ abstulit deliciosissimam atque fructuosissimam, pro qua ducenta talenta annua Cleopatræ persoluit ad annos aliquot. [i] Non ita multo post, magnam ab Arabibus [k] cladem, magnam à terræ motu ruinam, [l] maximam à siccitate, fame, pestilentia [m] passus est, cum languentium multitudine obrutus, quidquid erat in regia suppellectilis tam aureæ quam argenteæ id totum concidit, nec laudatorum artificum parcẽs operibus, nec

i l. 15. c. 4. 5. & 8. k l. 15. c. 6. l l. 15. c. 7. m ca. 12.

vasis ad vsum necessariis, inde profectam pecuniam mittebat in Ægyptum, vt ibidẽ ait, & satis intelligitur consumptas pecunias omnes, priusquã ad hæc concidenda veniretur; & magnã pecuniæ vim, famis tempore in frumenti nonaginta corорũ millia necessariam fuisse.[a] Quid quod paulo ante Cæsarem octingentis talentis donarat? omnemque eius exercitum tam laute vbique tractauerat, vt Romani principes, vtique non paruo contenti his temporibus, luculentius quam pro regni facultatibus tractatos se faterentur.[b]

[a] ca. 12.
[b] l. 15. c. 10.

XXVIII. *Herodem non potuisse templum instar Salomonici excitare.*

VNDE ergo Herodi thesauri congesti? vbi inexhaustæ auri fodinæ, vbi quingentarum vrbium, aut 50 prouinciarũ tributa, vt omnes illos sumptus ferre, vt tot templa, tot insanas substructiones moliri posset? non posset, nisi Iudaicæ omnes arbores aureos nummos pro frondibus ferrent. Concludamus ergo Herodem templum Hierosolymitanum magnificentius Salomonico, in quo tria millia millionum auri collocata ex scriptura ipsa colliguntur, nec excitasse, nec excitare potuisse; maximamque illius narrationis partem, qua id à Iosepho asseritur, fictam esse, ad extollendam gẽtem suam præ omnibus nationibus iam tum vilem atq; despicatam, vt ex libris eius aduersus Apionem perspicue intelligitur, & ipsis prophanorum scriptorum omnis generis monimentis poëtis, historicis, oratoribus intelligi potest.

XXIX. *Obiectio de metu infamiæ.*

AT ENIM, inquit Ribera, tam demens erat Iosephus, homo sacerdos, & eruditus, recentis scriptor historiæ, vt notissimum & impudentissimum mendacium vniuersis Iudæis auderet obtrudere? Tantumne illi Herodis memoriæ fauebant, vt opus insigne patrum suorum, impio regi, & omnibus ingrato ascribi paterentur? Resp. perpaucos, aut potius nullos fuisse superstites, qui eum mendacii possent redarguere. Nam, vt ex vita eius colligi potest, Antiquitates scripsit Domitiano imperante, cuius annus primus cadit in 84. Christi annum, ex supputatione Baronij quibus adde 18. qui supersunt ad Christum vsque, fiunt 102. Deinde ita rerum facies immutata erat atque confusa apud Iudæos, euersa funditus eorum Repub. vt Iudæorum quisquiliæ quæ supererant, Iosephi scripta recognoscere, aut examinare negligerent, aut etiam græce scribentem intelligere non possent, aut subnixum imperatorum beneuolentia, redarguere non auderent, cui in promptu erat inimicos vlcisci, vt ipsemet in extrema vita sua fatetur.

Iosephus non habuit qui redarguerent.

XX. *Lapsus studio extollendæ gentis suæ.*

IPSVM autem Iosephum, id quod dixi studium, atque ambitio magnificandæ gentis suæ, potẽtius fuit, quam eius in Herodẽ odium, accedente etiam studio gratificandi Agrippæ nepoti eius, cui erat Iosephus charissimus, vt ex eius vita cognosci patet.

Quod si studium tum amplificandi Iudæorum genus, tum gratificandi Romanis imperatoribus, & scribendi, quæ vulgò ab Ethnici probari possent, eo impudentiæ Iudæum hominem adduxit, vt ea scriberet, quæ omnium sæculorum posteritas, posset ex sacris literis coarguere, atque conuincere falsitatis; quid mirum ea scripta ab illo fuisse, quæ sola scribentis autoritas tuta redderet, nec sacris libris, aut certiore autore refutari possent? Sed addamus postremam hac tota de re assertionem.

XXI. *Templum Herodianum male fictum.* συνιζηcάντων τινῶν, lego συνιζησάντων, à συνιζάνω.

DICIMVS enim quarto Herodianum Iosephi templum parum commode fictum esse. Nam[c] statim ipso narrationis initio, *sublatis*, inquit, *veteribus fundamentis, & nouis repositis, desuper templum extruebat, longitudine centum cubitorum, altitudine totidem, & viginti amplius; qui viginti cubiti aliquanto post sidentibus fundamentis decesserunt, eosque denuo addere decreuerunt nostri Neronis temporibus*. Verum id, vt ait Villalp.[d] cuilibet qui ædificatoriam artem vel leuiter attigerit, merito incredibile videatur. Impossibile enim est tantam molem, tãto motu agi, vt eius altitudinis sexta pars sepulta dehiscat, quin tota moles aut corruat, aut ita vitiosa supersit & rimosa, vt destruenda potius, quam inhabitanda videatur. Sed demus, quod fieri omnino non potest, viginti cubitos decessisse, vtique sanctum Sanctorum omnino decesserit, cuius altitudinem 20. cubitorum fuisse tam ipse[e] quam scriptura[f] aperte testatur. Quid ergo gloriæ maneret in templo?

[c] l. 15. c. 14.
[d] t. 2. l. 5. c. 68.
[e] l. 6. de Bel lo c. 6.
[f] 3. Reg. 6. 20.

XXII. *Nam fundamenta subsiderint*

SED quæso te prudens lector, considera quam credibile sit tumulũ petricosum, in quo hæc ædes constructa erat, vt fatetur hoc ipso loco Iosephus, aut super durissimum collem, vt alio loco idem ait,[g] qui parem omnino molem à Salomone ad

[g] l. 6. de Bel. c. 6.

Nabuchodonosorem

Nabuchodonosorem per annos quadringentos viginti quinque, vt diximus in primo desolationis anno, solidissime tulerat; & rursus templum Zorobabelis per quingentos & 18. [a] ab initio Olympiadis 61. ad medium Olymp. 190 ad 20. cubitos repente subsedisse. Præsertim cum fundamenta eruta fuisse dicatur, vt solidiora iacerentur, & quæ maiorem multo molem sustentare possent; quin etiam structura ipsa, fundamentorum in primis, constaret firmissimis lapidibus, magnitudine 25. cubitorum in longum, octo in altum, latitudine vero cubitorum duodecim. Aut liberaliore etiam vanitate [b] quadragenum cubitorum magnitudine. Num petricosus ille tumulus in ceram fuerat conuersus?

a An. m. 3447. n. 3. & seqq.

b l. 6. bel. c. 6.

XXIII. *Repugnare proportionem, & omnia.*

Deinde quæro, an ex æquo vbique fundamenta subsederint, an in vna aliqua parte: si ex æquo omnia, nonne ianuæ & fenestræ maxima ex partæ sepultæ erant, vt in id templum nullus aditus pateret? Nulla esset altitudinis cum longitudine, latitudineque proportio: cum altitudine, tam notabili præsertim decessione diminuta, cætera proportio necessario corrumpatur: cumque interior altitudo partis illius quæ dicitur sancta esset 25. cubitorum, vt ait Iosephus ipse [c] decendentibus 20. cubitis, quinque remãserant, ad furnum non templum. Sin autem in vna aliqua parte fundamenta subsederunt, qualis erant connexio eorum quæ steterant, cum cæteris quæ subsederant? aut quomodo quæ subsederant, etiam reliqua ingenti ruina non secum trahebant? quis hic non solum Iosephi fidem, sed etiam prudentiam non vehementer desideret? atque adeo etiam eorum qui sibi talia persuaderi patiuntur?

c l. 6. bel. c. 6.

XXIV. *Alia in eodẽ templo absurda. Gradus. Porta.*

Imprudenter quoque in ea parte, quæ Sancta dicebatur, hallucinatur, cum ait [d] exteriorem Sancti celsitudinem, quamuis quadraginta cubitis surgeret, interiorem tamen fuisse 25. cubitorum, quoniam 14. gradibus illuc ascendebatur; ergo singuli gradus singulis cubitis id est sex palmis altiores erant, cum ne duo quidem palmi eis tribui soleant, sed sex fere septemve digiti: ne nimirum arduus, ac laboriosus sit scalarum ascensus.

d l. de Bello c. 6.

Parum commode quoque illud de templo finxit, quod cum interiora templi 20. cubitis laxarentur, portam ipse templo latiorem facit, quinque scilicet & 20. cubitorum. *Prima eius porta*, inquit, [e] *70. cubitis alta erat, & 25. lata neque fores habebat*, & paulò pòst, *cum autem interior ædis pars contignatione intersepta esset, adiacens ei prima ædes*, quam vestibulum Scriptura vocat [f] & porticum [g] *patebat in altitudinem perpetuam, perque 90. cubitos tollebatur, cum longa 40. cubitos esset, ac viginti transuersa.* 2. Quomodo lata erat porta 25. cubitos, cum tota latitudo domus esset tantum 20. cubitorum? quomodo propylæum maius erat templo.

e l. 6. c. 6.

f 2 Par. 3. 7.

g Ibid. v. 4.

2. χρ.

XXV. *Porticus quoque vitiosa.*

Avt quomodo hæc porticus 50. vel 40. cubitorum habebat longitudinem, cum in templo Salomonis, quod Herodes repræsentare cupiebat, 20. tantum esset? Nam [h] ita legimus, *Porticum verò ante frontem, quæ tendebatur in longum, iuxta mensuram latitudinis domus, cubitorum viginti.* Vt scilicet interius id spacium quadratum esset. Repræsentare inquam cupiebat, cum enim vellet suum templum par esse altitudine alteri, si id idonea proportione constabat, oportebat eandem quoque eius longitudinem ac latitudinem designari; & vno mutato, reliqua quoque mutanda erant.

h 2. Paral. 3. 4.

Dici potest, quod vidit Torniel. latitudinem portæ in angustum interius retrocessisse, incrassitudine muri ad 5. cubitos. Sed id præter decorum est, quod exigit vt ingressis portam, interior ædes latius diducatur.

XXVI. *Peccatur & circa tempus inchoati templi.*

Nec illud sapienter, aut verè à Iosepho dictum, & sæpius inculcatum, templum hoc inchoatum post absoluta prædicta præclara opera: prædixerat autẽ inter alia Cæsaream, quæ non nisi post sex ab hinc annos absoluta fuit, vigesimo scilicet octauo regni Herodis. [i] Imo etiam non nisi post decem. Nam hic annus non est nisi decimus nonus à morte Antigoni, aut etiam decimus quintus, si stare volumus iis quæ scripta sunt [k] li. 1. de Bello Iudaico. Quod autẽ ad absolutionem huius templi attinet, vt susceptam de eo disputationem absoluamus, idem Iosephus [l] sic scribit. *Herodes*, inquit, *interiora, à quibus profani lege arcebantur, non ausus ingredi, per sacerdotes curabat fabricam intimam porticuum*, vel, vt in Græco est, porticus & interiores peribolos. Quid autem sibi velit non satis intelligo.

Itemque absoluti.

i Vt dicitur l. 16. c. 9.

k l. 1. c. 16.

l 16. c. vlt.

ſtem habuit, & propriæ ſecuritati conſuluit: & Romani Imperatoris gratiam quæſiuit, dum eius nomina vrbibus à ſe reſtauratis impoſuit.

XIII. *Quo id factum tempore.* CÆTERVM conſtitutam à nobis temporis rationem turbat Euſebius, qui ſub annum tertium Olympiadis centeſimæ nonageſimæ ſic habet, Herodes Samariam olim iam in cineribus ſedentem, à fundamētis ſuſcitans, in honorem Auguſti Auguſtam, id eſt Sebaſtem appellauit. Vbi Scaliger metachroniſmum triennii notat, aitque & Sebaſtem & Cæſaræā, & reliqua ædificia inſtituiſſe anno decimo ſeptimo à captis Hieroſolymis. Sed ſine dubio fallitur, tum quia ſi Cæſaræa abſoluta eſt decennio, vt author eſt Ioſephus,[b] & non annis 12. vt ait Scalig. ſecutus ſibi nō conſtantem Ioſephum[c] & vigeſimo octauo Herodis regni dedicata, vt ibidem ſcriptum eſt, ſufficit vt decimo nono ſit inchoata, vel decimo ſexto à captis Hieroſolymis, qui eſt præſens annus. Fallitur quoque, quia Sebaſte abſoluta erat, cum vix Cæſaræa inchoaretur. Nam Ioſephus de Cæſaræa loquens, *Cum in his eſſet*, Cæſaræ ſcilicet operibus, *& iam Sebaſte condita eſſet*, ſic enim vertendus eſt locus, vt infra dicam. Metachroniſmus ergo eſt integræ Olympiadis, quam anticipat Euſebius. a Dio l.53. p.507.gr. lat. b l.16.c.9. c l.15.c.13. nu.2005. Euſeb.

XIV. *Qua cauſa, modoque.* CÆSAREAM ergo hoc tempore inſtaurare cœpit Herodes, partim Cæſaris beneuolentiam ſibi magis magiſque obſtricturus, partim gloriam ſibi ex præclaris operibus, & nominis immortalitatem quæſiturus. Loci etiam & portus commoditatem quæſiuit. Cum animaduertiſſet, inquit Ioſephus,[d] in maritimis locum condendæ vrbi opportuniſſimum, cui primum Stratonis turris nomen fuerat, & formam eius magnifice deſcripſit, & ædificiis marmoreis totam exornauit accuratiſſime, tam regiis palatiis, quam priuatorum ciuium ædibus, & quod fuit omnium operoſiſſimum, portum à tempeſtatibus tutum addidit, magnitudine Piræeo parem, ſtationibus inſtructum & diuerſoriis, admirandum ſtructura &c. rem pluribus apud eum leges, & quidem non ſine cacozelia exaggeratam. d l.15.c.13.

ANNVS MVNDI 4033. SEXTÆ ÆTATIS 518. IMPERII ROMANI 28. AVGVSTI 23. HERODIS 17. & 20. ÆT. 52. SIMON. PONTIF. 4. PRÆSID. SYRIAE M. AGRIPP. OLYMPIAD. CLXXXIX. AN. 4. VRB. COND. 732. COSS. Q. ÆMYL. LEPIDO ET M. LOLLIO. AN. IVL. 25. AVGVST. 9. ACTIACÆ VICT. 11.

ANNVS ANTE CHRISTVM 20.

I. *Ratio temporis profectionis Auguſti.*

VGVSTVS proximo anno profectionem ſuſcepit in prouincias Romano Imperio ſubiectas, & à Sicilia exorſus, in Græciam hoc anno peruenit, qui eſt ab Actiaca pugna, & priore Cæſaris in eam prouinciam aduentu decimus. Id confirmat Ioſephus,[e] vbi agens de prouincia Syria, & Auguſto, & decimo anno, adhuc videlicet durante: Reuerſus iterum, inquit, in prouinciam, nequid ſe inconſulto procuratoribus liceret adminiſtrare, præcepit.[f] Hunc decimum annū alibi interpretatur 17. Herodis, *decimo ſeptimo demum eius regni anno Cæſar venit in Syriam*, ex quo ſcilicet Herodes regni poſſeſſionem inuaſit extincto Antigono. Sicque vides chronologiam recte duplici ex capite ſtabiliri. Dio aduentum Cæſaris in Syriam in ſeqq. Conſules differt, itaque ille annus decimus, & decimus ſeptimus de exeunte accipiendus eſt. Sicq, Dio Ioſepho conſiliari poteſt. Verum quia nos in dimetiendis annis, Conſulum rationem habemus, & annorum Iulianorum, Cæſaris aduentum in Syriam in ſequentem annum differemus. De huius porro anni Coſſ. hæc habet, Dio lib.54. e l.1. de bel. c.5. ſub fi. f l.15. anti. c.13. Dio l.54.

II. *Seditio de Consulatu.*

PER Cæsaris absentiam, inquit, proxime autem dixerat ex vrbe profectum in Siciliam, inde autem ad Syriam vsque venturum fuisse) populus Rom. in creandis Coss. seditione agitatus est; quod ipsum satis ostendit rem futuram fuisse impossibilem, vt in populari statu ciuitatis ipsi salui manerent; quando tumultuatum est ab eis, etiam cum exiguam quandam in comitiis, & ipsis magistratibus deligendis potestatem obtinerent. Consulatus locus alter Augusto seruabatur, ideoque anni initio M. Lollius solus Consulatum gessit; Cæsare autem Consulatum non accipiente, Q. Lepidus, & L. Silanus eum ambiuerunt, itáque fauoris venatione omnia conturbarunt, vt cordati viri Augustum Romam reuocarent; Augustus tamen Romam non rediit, sed Consulatus candidatos ad se profectos verbis increpitos, iussosque abesse ab vrbe, cum darentur suffragia, dimisit. Romæ autem redintegratis tumultibus, vix tandem Lepidus Consul creatus est. Hæc Dio.

III. *Agrippa fit gener Augusti.* *Et præfectus vrbi.*

QVI etiam addit his turbis adductum Augustum, cum videret non soli Vrbi sibi vacandum esse, & multas prouincias suam desiderare præsentiam, de præficiendo vrbi Agrippa cogitasse. Aberat, inquit Velleius, in ordinandis Asiæ Orientisque rebus Cæsar, circumferens terrarum orbi præsentia sua, pacis suæ bona. Agrippam autem è Sicilia in Vrbem missum iam ante ex Dione notauimus: cumque eo nihilominus præsente candidati tumultus excitarent, Augustus, plus ei maiestatis addendum ratus, suum ipsum generum creare voluit. Itaque ad se accersitum vxore sua, quamquam hæc sororis Augusti filia erat, repudiata, Iuliam ducere iussit, ac continuo Romam misit ad nuptias peragendas, vrbisque administrationem accipiendam, vbi aduentu suo sedauit omnia. Ex Asia reuersus Agrippa, inquit Velleius l. 2. filiam Cæsaris Iuliam, quam in matrimonio Marcellus habuerat, duxit vxorem, fœminam neque sibi, neque Reipub. fœlicis vteri. Sic ipse. Innuit mulierem impudicam, & impudicæ matrem. Iulias, inquit Sueto. [a] Filiam & neptem, omnibus probris contaminatas, relegauit. Ex ea tamen proximo anno filium accepit, qui Caius dictus, & Augusto charissimus fuit.

[a] nu. 65.

IV. *Augustus in Græcia.*

INTEREA Augustus, vt scribit Dio, rebus in Sicilia ordinatis, Syracusisque, & aliis quibusdam vrbibus, coloniæ Romanorum vt essent, destinatis, in Græciam transmisit, Lacedæmonios Cytheris donauit, epulisque publicis honorauit, quod ibi Liuia, cum viro & filio ex Italia profuga commorata fuisset. Hæc Liuia Drusilla, tum erat vxor Augusti, quam dilexit & probauit vnice ac perseueranter, quam Tiberio Neroni matrimonio iunctam, & prægnantem sibi assumpsit. Suet. [b] Atheniensibus autem Æginam & Erethræam ademit, quod Antonio fauissent, vetuitque ne quem ciuem accepta pecunia facerent. Rebus in Græcia confectis Augustus in Samum nauigauit, ibique hyemauit.

[b] cap. 62.

Interea vero Herodes, si Iosepho credimus, vbique passim arces, vrbes, templa, ædificabat. Meminit Consulum anni huius Horatius, in quorum magistratu, Se quater vndenos ait impleuisse Decembres. Natus est ergo ann. Vr. Cond. 689.

ANNVS MVNDI 4034. SEXTAE AETATIS 519.
IMPERII ROM. 29. AVGVST. 24. HEROD. 18. & 21. ÆT. 53.
SIMOM. PONTIF. 5. PRÆSID. SYRIAE TITIO. OLYMP. CXC.
A. I. VRB. COND. 733. COSS. M. APPVLEIO, ET P. SILIO
NERVA. AN. IVL. 26. AVGG. 10.
ACT. VICT. 12.

ANNVS ANTE CHRISTVM 19.

I. *Res ab Augusto in Asia gesta.*

HIS Coss. quibus Aufidius quidem Patrensis victor in Olympico stadio celebratus est, cum Augustus in insula Samo hyemasset, vt author est Dio.[a] Vere in Asiam perrexit, ibique, & in Bithynia omnia constituit, & vt conueniebat emendauit; pecunias aliis elargitus est, aliis etiam nouas, præter tributum imperauit. Cyzicenos, quod in quadam seditione nonnullos Romanos flagris cæsos necassent, in seruitutem redegit. Idemque in Syriam cum aduenisset, Tyriis & Sidoniis, propter factiones supplicium irrogauit. Interea Romæ Dione teste[b] Iulia Augusti filia, vxor Agrippæ Caium peperit, cuius natalibus perenne sacrificium decretum est. Quomodo autem Dio cum Iosepho consentiat de aduentu Cæsaris in Syriam proximo anno diximus. Habemus autem & consentientē Deckerium annor. 7. in tabulas. nu. 1. Vide Chron. Io. Georg. Heruuat, qui c. 245. vult hoc anno natam B. Virg.

a l. 54.
b l. 53. p. 526 gr. lat.

II. *Recipit à Parthis signa Romana, captiuosque.*

In Asia varias prouincias cōponit.

INTERIM Phraates, vt Dio refert, quia nihildum eorum quæ pactus fuerat perfecerat, veritus ne bello ab Augusto peteretur (prope enim ab ipso aberat, & circumquaque in prouinciis legiones habebat, quas aduocare ad se poterat, & in Parthos inferre) signa ei militaria & captiuos omnes misit, paucis demptis, qui seipsos pudore moti interemerant, aut in Parthia occulte remanserant, eaque Augustus quasi Parthum bello vicisset accepit, magnæ sibi laudi ducens, quod ea citra vllum certamen recepisset. Cassiodorus quoque his ipsis Coss. aquilas & signa Crassiana de Parthis Cæsarem recepisse scribit, meminit & Liuiana epit. 139. & Flor. l. 4. extremo. Strab. l. 16. post initia, vbi de Mesopotamia. At Phraates, qui Pacoro successit, tantum Cæsaris Augusti amicitiæ studuit, vt etiam illi trophæa remitteret, quæ Parthi de Romanis erexerant, & vocato in colloquium Titio, qui per id tempus Syriæ præerat, quatuor ei legitimos filios obsides tradidit; Haraspadem &c. Hinc Ouidius.

Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus
Parthus eques, timida captaque signa manu.

Sed nec vllum aliud bellū Cæsar partis contentus tunc attigit, inquit Dio, quin & Iani templum quintum clausit, & subditos ex Romanarū legum præscripto composuit, fœderatos vti maiorum suorum institutis permisit. Iamblicho Iamblichi filio paternum principatum in Arabia, Tarcondimotoque eum quem pater eius in Cilicia habuisset, Archelao minorem Armeniam, Herodi Zenodori cuiusdam tetrarchiam, Mithridati Commagenem attribuit. Quum autem Armeniæ maioris populus Artabazem accusaret, Tigranemque fratrē eius, qui tum Romæ erat, euocaret, Augustus Tiberium accersiuit, vt Artabazem regno pelleret, Tigranemque ei præficeret; Sed Artabaze ab Armenis ante aduentum Tiberii occiso, nihil ille dignum apparatu perfecit. Hæc pluribus Dio.

III. *Herodes auctus Zenodori prouincia ab Augusto.*

VERVM quæ de Herode tangit, illustrantur à Iosepho.[c] Zenodorus quidam, inquit, conduxerat ditionem Lysaniæ (fuerat hic Ptolemæi Mennæi Dynastæ Chalcidis filius, amicus Aristobulo,[d] pro quo in Iudaico regno stabiliendo Parthos magna mercede euocarat[e] & à Cleopatra interfectus fuerat, caussata cum studere Parthicis rebus.[f] Zenodorus ergo non contentus his prouentibus in Trachone fouebat latrocinia incolarum, qui prædas ex Damascenis agebant, qui ve-

c l. 1. de bel. c. 15. & lib. 15. antiq. c. 13.
d l. 14. c. 23.
e l. 1. bel. c. 11.
f l. 15. c. 4. 6

xati querelis Varum prouinciæ præsidem obtundebant, postulantes vt Zenodori iniurias Cæsari per literas significaret. Ille rescripsit expugnanda esse latronum receptacula, & regionē eam ditioni Herodis contribuendam. Quod cum factum esset, Herodes ad latronum receptacula adhibitis ducibus penetrans, circumuicinis securitatem peperit. Zenodorus autem partim inuidia, partim dolore ademptæ possessionis permotus, Romam ad accusandum Herodem profectus, nihil efficere potuit. In ditione Zenodori erant Gadarenses, qui inuitissime parebant Herodi à Zenodoro incitati. Et eum quidem accusaturi venerant ad Agrippam, vt supra diximus, a quo ne auditi quidem, vincti ad Herodem remissi fuerant, ab eodemque humaniter dimissi. *Zenodorus prædo.*

IV. *Gadarensium ad Augustum de Herode querelæ irritæ.*

CVM autem Cæsar hoc anno venisset in Syriam, mox plurimi Gadarensium in Herodem clamare cœperunt, grauem eum dictitantes ac tyrannicum, instigati à Zenodoro, qui interposito iureiurando pollicitus fuerat, se effecturum vt illi, à dominatione regia liberati, prouinciæ Cæsaris attribuerentur. Illi ergo apud Cæsarem tumultuabantur, & multorum eum criminū accusabant, tanto audacius, quātomitius fuerant ab Agrippa & Herode tractati. Cumque Herodes ad respondendum præsto esset, & Cæsar cum solita comitate nihilominus tractaret, veriti accusatores ne Herodi dederentur à Cæsare, sequenti nocte plerique tormentorum metu sibi manus intulerunt. atque ita cum seipsi prædamnare viderentur Cæsar Herodem absoluit, & Zenodoro interim apud Antiochiam sanguinis profluuio pereunte, illius portionem non contemnendam donauit Herodi, quæ sita Galilæam inter & Trachonitidem. Adiecit etiā Batanæā & Auranitidem, vicinas prouincias, vt prædictis locis idem tradit. Quin etiam Rectoribus Syriæ Herodem Cæsar adiunxit, mandauitque vt omnia ex eius sententia fierent. *Mors Zenodori.*

V. *In fratrem beneficus Cæsari templum in Paneade construit.*

HAC erga se beneuolentia fretus Herodes Pheroræ fratri suo tetrarchiam impetrauit, de suo regno decisis centum talentorum reditibus, vt etiamsi quid fatale sibi accideret, in tuto essent res illius, neque subijcerentur Herodis filiorum imperio. Hoc quidem si præter veritatem non est, præter consuetudinem parentum est, qui vice versa fratribus eripiūt quæ filiorum bonis accumulent, præ quibus fratres à se alienos ducunt, pergit. Deducto inde ad mare Cæsare, in regnum reuersus in terra Zenodori elegantissimum ei templum construxit è marmore candido, prope Panium quod vocant: id spelunca est in monte amœnissima, eique subiecta in immensum hians terræ deuexitas plena stagnantibus aquis, cui mons valde magnus imminet: sub spelunca autem scatent fontes Iordanis fluminis. Hunc locum alioqui etiam celebrem, ornauit templo extructo in honorem Cæsaris.

VI. *Suspiciosus erga subditos.*

TVNC etiam tertiam tributorū partem remisit regni sui subditis, prætextu quidem, vt post sterilitatem se reficerent, re autem vera vt placaret eorum animos offensos talibus regis operibus, quæ videbantur plane ad religionis & bonorum morum perniciem tendere, vt omnium iactabatur sermonibus, quibus vt occurreret conuenticula per vrbem, & frequentiora conuiuia prohibuit, & cum alios speculatores adhibuit, qui se conuentibus insererent, & vulgi sermones captarent, tum ipse quoque se plebeio cultu noctu vulgo miscuit, vt experiretur quid de se vulgus sentiret, & multos obstinatiores occidit, alios metu atque iureiurando in fide, officioque continuit. Hæc Iosephus pluribus.

VII. *Excipit Augustus Indorum legatos.*

AVGVSTVS autem in Samum reuersus, ibidem iterum hyemauit, vt author est Dio, ac Samijs libertatem, hospitij præmium dedit. Datam Samijs ab Augusto libertatem habes etiam apud Euseb. in chron. Olymp. 190. 3. metachronismo biennij, vt recte notauit Scal. sicut non recte distractiā profectionem Tiberij in Armeniam, & Augusti in Syriā, quas Dio & Strabo coniunxerūt. Straboni autem consentit Dio, dum hic datam Samijs libertatem scribit Augusto è Syria reuerso, Strabo autē cū in Syriā traijcere vellet, estque probabilior; vt opinor Dionis sententia, cum dicat datum præmium hospitij, gemini certe potius, quā vnius. In Samum frequentes legati commearunt, in quibus Indi, qui antea pacem per oratores petierāt, tunc eam interposito fœdere sanxerunt, & tigres, nondum visa Græcis aut Romanis animalia, dono data. Ex Indis autem vnus Zamarus, sapientiæ opinione tumidus, gloriam coram Augusto & Atheniensibus affectans, deorum sacris initiatus, vltro se in ignem coniecit.

ANNVS MVNDI 4035. SEXTÆ ÆTATIS 520. IMPERII ROMANI 30. AVGVSTI 25. HERODIS 19. & 22. ÆT. 54. SIMONIS PONT. 6. PRÆSID. SYR. N. N. OLYMP. 190. 2. VRB. COND. 734. COSS. C. SENTIO SATVRNINO, ET. L. LVCRETIO VISPALIONE. ANN. IVLIAN. 27. AVGVSTORVM 11. ACTIA. VICTORIÆ 13.

ANNVS ANTE CHRISTVM 18.

I. *Ratio temporis restaurati ab Herode templi Hierosolymitani.*

HOC anno 27. Iuliano, cum Cæsar è Syria recessisset, & Herodes annum Regni ageret adhuc 18. Sentio & Lucretio Coss. cœpit Herodes templum Hierosolymitanum restaurare. Certè Iosephus tam l. 1. de Bello c. 15. & 16. quam l. 15. Ant. c. 13. & 14. aperte sentit ac scribit, non prius Herodem manum admouisse templo, quam auctus ditione ab Augusto fuisset, & Augustum è Syria discedentem ad mare officij causa deduxisset. Ita sentit Deckerius annot. 7. in tab. suas n. 2. Carolus Sigon. in Sulpitium, Genebr. l. 2. Chron. Henricus Samelius, Gordonus, Ioan. Georg. Heruart c. 245. Sethus Caluis. in huius anni Coss. Mercator, Functius, & Phrygio in suis Chronol. Et Iosephus quidem l. 1. de bello c. 16. huic operi assignat decimum quintum Herodis annum, eumque secutus est Egesippus, qui extat, l. 1. c. 35. Adrichom. & Torniellus An. M. 4032.

II. *In quo parum sibi constat Iosephus.* VERVM nihil necesse fuit errantem sequi, præsertim corrigentem in posteriori opere Antiquitatum, errorem pristinum. Nam quod aiunt in opere de Bello Iosephum annos computasse à captis Hierosolymis, in Antiq. autem ab accepto Romę regis nomine, parum probatur. Nam durum valde est toto reliquo libro annos computari à captis Hierosolymis, hic autem duntaxat, ab accepto regis nomine: quod Torniellus quoque, alioqui sat Iosephi studiosus, ingenue fatetur, An. M. 4032. n. 1. qui tamen deinceps multa in doctissimo Baronio reprehendit, in gratiam Iosephi, à quibus satius erat eum abstinere. Excepta enim deceptione eius, in ac- n. 3. & seq. cipiendis Herodis annis ab Actiaca pugna, quod ipsum in tria errata parum candide digerere conatur; quartum de Iosepho sibi contradicente tam cla- li. 20. c. 8. rum est apud ipsum Baronium, vt nullius defensione obscurari possit; quod tamen postea attingemus. Celebris ergo est hic annus apud Iosephum templi Hierosolymitani siue constructione, siue reparatione. Nam ex l. Ant. 15. c. 14. plane recens excitatum dicendum est; ex l. autem 1. Bel. c. 16. instauratum: & illud 18. regni anno factum dicitur, hoc 15. pro ratione geminæ epochæ regni Herodis. De summa tamen rei gr uis est inter viros doctissimos disputatio, vt ex seqq. planum fiet; de qua vt nostram quoque sententiam proferamus, tria mihi videor hac tota de controuersia valde probabiliter affirmare posse.

III. *Herodes templum Hierosolymis instaurauit.* DICO ergo primò, Herodem templum Hierosolymitanum instaurasse, eius spatia dilatasse, porticibus nouis exornasse. Hæc affirmat Iosephus l. 1. de bello c. 16. Anno, inquit, regni sui 15. & templum instaurauit, τὸν ναὸν ἐπεσκεύασε, & duplum terræ spatium, quam fuerat circa templum muro amplexus est, ingenti sumptu, & magnificentia singulari. Argumento erant in ambitu fani magnæ porticus, quas à fundamentis erexit. Sic ipse, eademque habet Egesippus. eadem & sentit Gor- E. 1. c. 35. don. in Chronologia: id tamen de omnibus porticibus intelligi non debet. Nam authore Iosepho l. 20. c. 8. sub Agrippa rege stabat adhuc orientalis porticus, opus Salomonis regis, qui primus integrum templum condiderat.

IV. *Mansit ab antiquo & porticus Salomonis.* EA porticus templi extima claudebat, profundæ valli & angustæ imminens, ac proinde subnixa muro quadringentos alto cubitos, saxis constructo quadratis valde candidis, eratque cuiusque saxi longitudo cubitorum viginti, sex vero altitudo. Memorat eandem porticum Salomonis, & speciosam eius portam Lucas Act. 3.

[a] De eadem accipiunt, illa Math. [b] vbi egresso Domino de templo, discipuli ostendebant illi ædificationes templi, vtique eas quæ foris apparebãt, quorum vnus vt est apud Marcum [c] ait. *Magister aspice quales lapides, & quales structuræ*, (conuersus autem Dominus, & protensa manu) ait illi, *Vides has omnes magnas ædificationes? non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.* Egressum autẽ per portam orientalẽ, patet ex eo, quod mox venit in montẽ oliuarũ, & ibi sedebat contra templum, cum discipuli quæsierunt, quando ea futura essent. Id ipsum innuit idem Ioseph.[d] cum ait orientale latus, quam longum est, duplicem habere porticum spectantem ianuam templi siti in meditullio, quam priores reges adornauerant. Denique interpr. in Ioannem hanc assertionem tenent, in quibus Tolet. annot. 25.

a 2. 20. 11. b 24. 1. c ca. 13. 1. d li. 15. c. 14

V. *Non fuit excitatum ab Herode à fundamentis.*

Dico 2. templum Hierosolymitanum à fundamentis nullum ab Herode excitatum fuisse. Hæc sententia est contra Iosephum l. 15. c. 14. & Iosephum Gorionidem l. 5. c. 25. & Riberam in Aggæum prophetam. [e]

Ostenditur ex Aggæo.

Eam tamen affirmat vir doctissimus, idemque Ecclesiæ catholicæ propugnator acerrimus Ioan. Eckius, valideque probat, vt dicemus, affirmat & Nicolaus Serar. in Opusc. de Herode c. 22. Gordonus in annum Herod. 10. Idem Villalp. l. 2. in Ezechielem.[f] Nec ab ea multa abest Baron. in annum Christi 31. n. 39. Prima probatio summitur ex Aggæi c. 2. vbi propheta, agens de templo quod ædificabatur à Zorobabele, & Iesu Iosedech sacerdote magno, consolatur populum mærentem de vilitate istius templi præ gloria & magnificentia Salomonici, aitque maiorem fore gloriam domus istius nouissimæ quam primæ: gloriam autem eius petitum iri, non ab auro vel argento, lapidibusve pretiosis, aut eximio opificum vel architectorum artificio, quibus facile poterat nobilitare templum istud, si libuisset, cum Domini sit terra & plenitudo eius, sed à præsentia corporea eius, qui est desideratus cunctis gentibus.

e c. 2. n. 43. & seqq. f l. 5 c. 67. & seq.

VI. *Inexpetita probatio.*

Hæc est planissima loci huius, cõmunissimáq; interpretatio; ex quo sic argumentamur, Domus quæ ædificabatur à Zorobabele erat nouissima, ergo non fuit alia posterior ab Herode constructa. Secundò Templũ Zorobabelis glorificandũ erat præsentia Saluatoris, ergo stabat viuo Saluatore; falsum ergo est id ab ipsis fundamentis euersum fuisse. 3. Templum quod stabat viuente ac prædicante Christo Domino 46. annis ædificatum fuerat, vt est apud Euang.[g] Ioan. templũ Herodianũ 9. annis cũ dimidio, teste Iosepho,[h] ergo templũ quod stabat viuente Christo non fuit Herodianum. Resp. Ribera l. c. vtrumque templum pro vno eodemque sumi, quoniam vno euerso statim alterum in eius loco excitatum est: & confirmat ex eodem Aggæi loco [i] vbi dicitur, *quis vidit domum istam in gloria sua prima?* quasi vnica sit domus Salomonis & Zorobabelis, sed sub diuerso statu, primum glorioso, deinde vili atque ignobili, eodemque modo vnum dicitur templum Zorobabelis & Herodis.

g c. 2. v. 20. h l. 15. c. 14. fi. i c. 2. 4.

Obiectio.

VII. *Herodianum templum non posse dici vnum cum Zorobabelico.*

Verum instamus, dicimusque non esse quæstionem de loquendi modo, sed de re; dicatur vna domus, aut templum successiue, aut æquiualenter, re tamen ipsa constat esse plures domus, & plura numero templa, quando vno funditus euerso, alterum à fundamentis excitatum est. Sicut plures sunt numero homines filius & pater, licet legamus in Scrip.[l] *Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus, similem enim reliquit sibi post se*, plures quoque numero sunt phœnices, quando vno mortuo alter ex mortui cineribus suscitatur, & plures circuitus rotæ figuli, licet omnes ab eodem puncto inchoentur, & in eodem finiantur: eodemque modo plures dies, anni & plura tempora. Sic ergo propheta licet vnam vocet domum, duas tamen apertè distinguit, vt reuera distinctæ erant, cum opponens secundam primæ dicit, *quid vos videtis hanc nunc?* posteriorem scilicet quam ædificatis, loco alterius, quæ combusta fuit à Chaldæis. Eodemque modo de illa ipsa numero agere intendit, quã tunc ædificabat Zorobabel, non de alia reuera, quam post plura secula ædificaturus erat Rex impius atque alienigena.

l Eccli. c. 30. 4.

VIII. *Probatur ex intentione Prophet.*

Confirmatur hæc expositio ex intentione Prophetæ populum consolantis. Alioqui quæ erat consolatio mœrentibus propter vilitatem præsentis domus, & quam tenuis excitatio ad strenue promouendum præsens opus, dicere excitatum iri domum aliam, quæ sit præstantior Salomonica: dicerent, differamus potius & relinquamus in id tempus ædificationem; efficax vero est exhortatio cum dicitur

hæc ipsa domus vestra nouissima, quæ videtur despicabilis, erit gloriosissima. Sicut homini pauperi vera consolatio erit dicere eum fore aliquando diuitem, potius quam filium eius, cognatum vel fratrem. Mitto quod reuera deceptio esset, si populo intelligente de vna domo, iuxta verum, proprium, ac simplicem loquendi modum, Propheta, aut Deus ipse de vna per æquiualentiam loqueretur.

IX. *Et communi patrum consensu.*

PRÆTEREA hoc templum nouissimum fore tantum gloriosum ex Messiæ præsentia, & mirabilibus eius operibus in eo perficiendis, antegressa Domini verba clamant, cum ait venturum Desideratum cũctis gentibus, quæ alioqui frustra allata viderentur: itáque sensit ad hanc diem omnis antiquorum patrum ac doctorum chorus. De quibus consule Villalpandum; sufficiat nobis D. Augustinus [a] qui docet dedita opera Deum prouidisse vt multis cladibus Iudæi affligerentur post instauratum templum, vt promissam ab Aggæo gloriam in aduẽtu Desiderati cunctis gentibus positam esse populus ille carnalis intelligeret, non in illa instauratione templi. D. etiam Hieron. in eum locum confitetur, se non putare esse aliquẽ qui existimet hoc loco Aggæum de argento loqui, & auro, quod à diuitibus possidetur. Atq; adeo neque de gloriosa architectura Herodis. Illud enim Prophetę verbum, *implebo domum istam gloria*, significat gloriam istam non pendere ex magnis & pretiosis lapidibus, ex altitudine aut amplitudine domus, aut artificio eius eximio & elaborato: imo nec ab incrustatis auro argentoue parietibus, sed à re aliqua extrinseca, qua impleri & vacuari possit, Christo videlicet cœli terræque Domino, eiusque Matre gloriosissima, totaque familia sanctissima Apostolorum, quos Christus statuerat mundi lumina, & principes super omnem terram. Aderat quidem Deus olim isti templo, eique se exhibebat præsentem, sed Deus spiritus est, & spiritus non replent loca, sed corpora.

a l. 18. de ci. c. 45.

X. *Non potuisse ab Herode gloriosius templum excitari.*

DICO tertio Templum Hierosolymitanum magnificentius Salomonico, non potuisse ædificari ab Herode; primo quia ex consensu contra sentientium, Salomonem ditiorem fuisse constat. Neque enim Herodes patrem habuit, qui in paupertate sua pararet filio ad ædificandum templum auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum, æris & ferri pondus inæstimabile, ligna & lapides ad vniuersa impendia: [b] qui de peculio suo donaret tria millia auri de auro Ophir, & septem millia talentorum argenti probatissimi. [c] Non habuit principes populi, qui darent in templi sumptus auri talenta quinque millia, & solidos decem millia, argenti talenta decem millia, æris talenta decem & octo millia, ferri centum millia talentorum.

b 1. Paral. 22. 14. c 1. Paral. 29. 3.

XI. *Salomonis diuitiæ præ Herodianis.*

NON habuit per singulos annos 666. auri talenta, excepto eo quod accipiebat à mercatoribus, & negotiatoribus, ab omnibus regibus Arabiæ, & principibus terrarum: [d] non exercuit potestatem super cunctos reges, à flumine Euphrate, vsque ad terram Philistinorum, & vsque ad terminos Ægypti, nec præbuit tantam auri copiam in Hierusalẽ quantã lapidum. [e] Non habuit naues, quæ afferrent ex aurifodinis aurum quotannis de Ophir; non alias denique innumeras immensę potentiæ vias, de quibus Pineda & Villalp. plurima scripserunt: vt vere dicatur impletum illud. [f] *Sed & hæc quæ non postulasti dedi tibi, diuitias scilicet & gloriam, vt nemo fuerit similis tui in regibus cunctis retro diebus.*

d 3. Reg. 10. 24. 2. Paral. 9. 13. e Ibid. v. 26. 27. 3. Reg. 4. 21. 24. f 3. Reg. 3. 13

XII. *Refellitur obiectio.*

RIBERA, respondet minus quidem attulisse per se Herodem ad templi magnificentiam, quam Salomonem, sed adiutum reliquijs primi & 2. templi, potuisse facere magnificentius. Verum quæ fuerint primi templi reliquiæ facile intelligitur, ex variis scripturæ locis, quæ omnia incensa, eruta, exportata in Babylonem ostendunt, adeo vt necesse fuerit Zorobabeli noui templi noua iacere fundamenta. [g] Quod ad secundum templum attinet, Aggæus Propheta [h] fatetur secundum templum tantum cessisse primo, vt quasi nihil esset. *Nunquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris?* Ergo recte dici potest illud cum omni Herodis incremento, non potuisse templum Salomonis exæquare. Imo si omnis Herodis apparatus æquasset Dauidis & Salomonis apparatum, qui tamen millies minor fuit, quamuis illi secundum templum adderetur, quasi nihil additum fore. Non ergo potuit Herodes etiam his adiutus reliquiis, ædificare templum Salomonico magnificentius.

g 1. Esd. 3. 6. 7. &c. & ca. 5. 16. &c. 6. 3. h c. 2. 4.

XIII. *Non potuisse propter alios sumptus.*

DEINDE quamuis daremus Herodem pari successisse hæreditati, quam reliquerat Salomoni Dauid, paria vectigalia, munera, reditus; parem subditorum

& prouinciarum numerum, non potuisset templum par Salomonico ædificare, quoniam permulta alia opera eodem tempore ædificabat, quæ immensos requirebant sumptus; Nam constat ex l. 1. de Bello c. 16. eum sub idem tempus arcem Antoniam instar regiorum palatiorum largis opibus renouasse. Quin etiam domo regia inquit, sibi in superiore parte ciuitatis exstructa, duas ædes in ea maximas, atque pulcherrimas, quibus ne templum quidem vsquam conferri posset, ædificauit; ergo præter tẽplum, etiã tẽplo magnificentiores exstruxit ædes, vt non iam vnum, sed duo triáue templa Salomonica condidisse dicendus sit. Sed addemus his longe maiora.

XIV. *Alij eiusdem sumptus inire debiles.*

NEQVE *enim solis tectis,* (inquit) *memoriam eorum & cognomina circumscripsit, sed in totas etiã ciuitates studium liberalitatis extendit. Nam in Samaritica regione oppidum, muro pulcherrimo per 20. stadia circundatum, Sebasten appellauit, deductis eo sex millibus colonorum, terráque fœcundissima his attributa: vbi templum quoque maximum inter ædificia & circum id aream trium & semis stadiorum Cæsari dedicauit,* & mox. *Ob hæc alterius terræ* (Zenodori videlicet) *adiectione donatus à Cæsare, aliud ei templum circa Iordanis fontem candido marmore posuit, qui locus appellatur Panium,* & paulò post. *Quin & apud Hiericunta, inter Castellum, Cyprum, & priores domo regias, meliores alias, & quæ commodiorem vsum præberent aduenientibus fabricatas, eorundem amicorum nominibus vocitauit. Prorsus non est idoneus regni locus, quem honore Cæsaris nudum reliquerit. Postea vero quam fines suos templis repleuit: in prouinciam quoque honores eius effudit, & in multis ciuitatibus templa, quæ Cæsaria vocantur, constituit.*

XV *Opes Iudaæ impares sumptibus.*

QVÆ opes, non dicam reguli vnius, cuius annua tributa non responderent tributis, quæ Ægyptus vno mense persoluebat, vt alicubi testatur Agrippa Rex, sed Augusti ipsius, aut Constantini Magni, aut omnino Romani Imperii tam breui tempore pares tot sumptibus esse possent? Aut quis tam religiosus est Iosephi obseruator, qui ambitiosissimam, & plane putidam cacozeliam iamdudum non sentiat? Præsertim si addamus Cæsaræam, quam totam candido saxo reparatam, clarissima regia decorauit, vbi liberalitate ac sumptibus deuicta natura, Piræo maiorem portum fabricauit, & in eius penetralibus alias nauibus stationes altissimas fecit, vt superius attigimus. 1

1. §. a Ex l. 15. Ant. 11. 12.

His addi oportet [a] castellum conditum in magno campo, & in Galilæa Gabalam, & in Piræa Esthmonitim, & Herodium 60. ab vrbe stadio, & theatrum atque amphitheatrum Ierosolymitanum, vtrumque sumptuoso opere conspicuum; cum magnis omnium athletarum præmiis, ferarum & gladiatorum spectaculis: quibus omnibus Romanæ opes, ex toto oriente atque occidente collectæ, pares esse vix possent. Adde quæ cõgerit author ipse [b] de 30. circiter ciuitatibus aut populis, quibus fora, templa, balneas, aquæductus, peristilia, lucos, portus, & porticus construxit, ac condidit: donaria, agros, reditus annuos atque perpetuos assignauit. Plane quasi illi aurum & argentum, in omnibus agris ac desertis, pro spinis, atque vrticis nascerentur.

b l. 1. c. 16. ibi. Tantis autem constructis ædificiis, &c.

XVI. *Iudæa & Ierusalem iam dudum exhausta bellis ac tributis.*

QVOD si etiam causas addamus, cur Herodem non magna in re fuisse ostendamus, tanto certius constabit eum, tot aliis sumptibus exhaustum, templum Salomonico magnificentius excitare non potuisse. Nam vt taceam templum à Crasso expilatum [c] totiesque vastatam à paucis annis prouinciam, & plusquam decem millia talentorum, quæ breui tempore à Iudæis Romani exegerant; [d] certe Herodes Romæ regni titulum magnis sumptibus emit, post iacturam sarcinarum in tempestate factam [e] & cum primum regni possessionem adiit, immensis sumptibus vrbis vlteriorem direptionem redemit [f] cum eam iam Antigonus, vt Parthis satis faceret, mille talentis viduasset, [g] præter eos sumptus, quos in stipendia exercitus, in quo militabant super 30. hominum millia, faciebat; quibus etiam viritim donatiua exhibuit. [h]

c l. 14. c. 12 d Vt habetur l. 14. ant. c 8. e c. 25 & 20 f l. 14. c. 28. g l 14. c. 24. & 25. h l 14. c. 27. & 28.

XVII. *Variisque cladibus ac sumptibus.*

DEINDE Cleopatræ rogatu, Antonius ei partem Iudææ abstulit deliciosissimam atque fructuosissimam, pro qua ducenta talenta annua Cleopatræ persoluit ad annos aliquot. [i] Non ita multo post, magnam ab Arabibus [k] cladem, magnam à terræ motu ruinam, [l] maximam à siccitate, fame, pestilentia [m] passus est, cum languentium multitudine obrutus, quidquid erat in regia suppellectilis tam aureæ quam argenteæ id totum concidit, nec laudatorum artificum parcẽs operibus, nec

i l. 15. c. 4. 5. & 8. k l. 15. c. 6. l l. 15. c. 7. m ca. 12.

Nabuchodonosorem per annos quadringentos viginti quinque, vt diximus in primo desolationis anno, solidissime tulerat; & rursus templum Zorobabelis per quingentos & 18. [a]ab initio Olympiadis 61. ad medium Olymp. 190 ad 20. cubitos repente subsedisse. Præsertim cum fundamenta eruta fuisse dicatur, vt solidiora iacerentur, & quæ maiorem multo molem sustentare possent; quin etiam structura ipsa, fundamentorum in primis, constaret firmissimis lapidibus, magnitudine 25. cubitorum in longum, octo in altum, latitudine vero cubitorum duodecim. Aut liberaliore etiam vanitate [b] quadragenum cubitorum magnitudine. Num petricosus ille tumulus in ceram fuerat conuersus?

[a] An. m. 3447. n. 3. & seqq.
[b] l. 6. bel. c. 6.

XXIII. *Repugnare proportionem, & omnia.*

Deinde quæro, an ex æquo vbique fundamenta subsederint, an in vna aliqua parte: si ex æquo omnia, nonne ianuæ & fenestræ maxima ex parte sepultæ erant, vt in id templum nullus aditus pateret? Nulla esset altitudinis cum longitudine, latitudineque proportio: cum altitudine, tam notabili præsertim decessione diminuta, cætera proportio necessario corrumpatur: cumque interior altitudo partis illius quæ dicitur sancta esset 25. cubitorum, vt ait Iosephus ipse [c] decendentibus 20. cubitis, quinque remāserant, ad furnum non templum. Sin autem in vna aliqua parte fundamenta subsederunt, qualis erant connexio eorum quæ steterant, cum cæteris quæ subsederant? aut quomodo quæ subsederant, etiam reliqua ingenti ruina non secum trahebant? quis hic non solum Iosephi fidem, sed etiam prudentiam non vehementer desideret? atque adeo etiam eorum qui sibi talia persuaderi patiuntur?

[c] l. 6. bel. c. 6.

XXIV. *Alia in eodē templo absurda. Gradus. Porta.*

Imprvdenter quoque in ea parte, quæ Sancta dicebatur, hallucinatur, cum ait [d] exteriorem Sancti celsitudinem, quamuis quadraginta cubitis surgeret, interiorem tamen fuisse 25. cubitorum, quoniam 14. gradibus illuc ascendebatur; ergo singuli gradus singulis cubitis id est sex palmis altiores erant, cum ne duo quidem palmi eis tribui soleant, sed sex fere septemve digiti: ne nimirum arduus, ac laboriosus sit scalarum ascensus.

[d] l. de Bello c. 6.

Parum commode quoque illud de templo finxit, quod cum interiora templi 20. cubitis laxarentur, portam ipse templo latiorem facit, quinque scilicet & 20. cubitorum. *Prima eius porta*, inquit, [e] *70. cubitis alta erat, & 25. lata neque fores habebat*, & paulò pòst, *cum autem interior ædis pars contignatione interfepta esset, adiacens ei prima ædes*, quam vestibulum Scriptura vocat [f] & porticum [g] *patebat in altitudinem perpetuam, perque 90. cubitos tollebatur, cum longa 40. cubitos esset, ac viginti transuersa.* 2. Quomodo lata erat porta 25. cubitos, cum tota latitudo domus esset tantum 20. cubitorum? quomodo propylæum maius erat templo.

[e] l. 6. c. 6.
[f] 2. Par. 3. 17.
[g] Ibid. v. 4. 2. χε.

XXV. *Porticus quoque vitiosa.*

Avt quomodo hæc porticus 50. vel 40. cubitorum habebat longitudinem, cum in templo Salomonis, quod Herodes repræsentare cupiebat, 20. tantum esset? Nam [h] ita legimus, *Porticum verò ante frontem, quæ tendebatur in longum, iuxta mensuram latitudinis domus, cubitorum viginti.* Vt scilicet interius id spacium quadratum esset. Repræsentare inquam cupiebat, cum enim vellet suum templum par esse altitudine alteri, si id idonea proportione constabat, oportebat eandem quoque eius longitudinem ac latitudinem designari; & vno mutato, reliqua quoque mutanda erant.

[h] 2. Paral. 3. 4.

Dici potest, quod vidit Torniel. latitudinem portæ in angustum interius retrocessisse, in crassitudine muri ad 5. cubitos. Sed id præter decorum est, quod exigit vt ingressis portam, interior ædes latius diducatur.

XXVI. *Peccatur & circa tempus inchoati templi.*

Nec illud sapienter, aut verè à Iosepho dictum, & sæpius inculcatum, templum hoc inchoatum post absoluta prædicta præclara opera: prædixerat autē inter alia Cæsaream, quæ non nisi post sex ab hinc annos absoluta fuit, vigesimo scilicet octauo regni Herodis. [i] Imo etiam non nisi post decem. Nam hic annus non est nisi decimus nonus à morte Antigoni, aut etiam decimus quintus, si stare volumus iis quæ scripta sunt [k] li. 1. de Bello Iudaico. Quod autē ad absolutionem huius templi attinet, vt susceptam de eo disputationem absoluamus, idem Iosephus [l] sic scribit. *Herodes*, inquit, *interiora, à quibus profani lege arcebantur, non ausus ingredi, per sacerdotes curabat fabricam intimam porticuum*, vel, vt in Græco est, porticus & interiores peribolos. Quid autem sibi velit non satis intelligo.

Itemque absoluti.

[i] Vt dicitur l. 16. c. 9.
[k] l. 1. c. 16.
[l] 16. c. vlt.

XXVII. *Geminus eius peribolus.* NAM peribolus vnus erat, ambiens vniuersum ædificium, omnibus patens & apertus; alius autem claudebat atriū Leuitarum, ipsumque templum circumquaque: quem miror Iosephum fingere à sacerdotibus, vna cum ipso templo, ædificatum, quod eo scilicet prophanis ingredi fas non esset. Quoniam ingredi prohibebatur Herodes? In templum ne quod nondum erat ædificatum? an potuit locus sacer esse, & inaccessus antequam esset? Nimia isthæc apparet ignorantia, aut vere Iudaica superstitio. Pergit, Absolutóque octo annis reliquo ędificio, tandem etiam templum ipsum, eorundem sacerdotū opera, sesqui anno perfecit. Significat interpres, quod vix quisquam credat, totum reliquum ædificium absolutum, antequam templum ipsum ædificaretur; à quo, vt ratio exigit, ductum videtur initium, vt norma esset reliquis omnibus ædificiis: cum præsertim satius esset sumptus deficere, in quod metuebat à principio populus, in porticibus, aliisque adiectitiis partibus, quam in templo ipso. Verum in Græco nullus habetur ordo temporis seruatus, & apparet, quod dixi, prius ad templum ipsum, quam ad cætera manum admotam fuisse.

Templum quanto tẽpore absolutum.

XXVIII. *Lætitia & gratiarum actio opere perfecto.* ADDAMVS nunc quod superest de finito opere. Quo facto, inquit, ingens gaudium exortum est in populo, omnibus gratias agentibus Deo, pro tam celeriter finitó opere, & regi pro accurato tam alacriter negotio, fausta comprecantibus, & instaurationem templi magna festiuitate concelebrantibus. Ibi rex trecentos boues Deo mactauit, & alij pro suis quisque facultatibus tantum victimarum, quantum vix numero comprehendi possit, fallente veram æstimationem earum multitudine. Incidit enim in hanc celebritatem absolutæ templi fabricæ, etiam natalis regni, quem Herodes anniuersaria hilaritate solitus est colere, vt hoc pacto publica lætitia conduplicaretur.

XXIX. *Reuera perfectum fuisse.* SI quis non videt hoc loco templum Herodianum plane perfectum & absolutum à Iosepho dici, vt censuit Card. Baronius [a] parum omnino videt. Quorsum enim gratiarum actio, de tam cito perfecto opere, & festiua consecrationis celebritas, si deerat adhuc quod vsque ad sextum & quadragesimum annum protraheretur? imo, si superis placet, vsque ad septuagesimū? Adde quod nec l. 15. [b] neq; 20. [c] scribit Iosephus vsq; ad Neronis tempora, Herodiani templi ædificationem perdurasse, quod significat Torniel. [d] dum nimis studiose obscurat illustrissimum Baronium, quin potius hoc posteriore loco antequam agatur de operariis templi structuræ applicandis, præmittitur. *Iam absolutum erat templi ædificium, alteri tamen operi circa ipsum manus admouere volebant*, scilicet porticui Salomonis reparandæ.

XXX. *Iterumque postea aliquid reparatum.* NAM quod Iosephus vno loco [e] ait Iudæos voluisse addere 20. cubitos tēplo, qui decesserant, [f] alio voluisse renouare porticum Salomonis, plane disparata sunt, nec templi absolutionem faciunt. Non enim si reparandi fuerunt viginti cubiti, post annos circiter 70. ideo dicendum est ad id tempus non fuisse absolutum. Neque si vnam porticum populus tum restaurare voluit, ideo templum non fuit ab Herode absolutum; ea enim porticus Herode regnante restauratione non indiguerat. Dicamus ergo cum omnium interpretum consensu, vt ait Baron. sub annū Christi 31. [g] id tempus 46. annorum ad Zorobabelis templum relatum fuisse, quod etiam tum stabat [h] exceptis quibusdam adiectiis ornamentis, quæ Herodes, captandæ laudis causa addiderat. [i] Et de Herodiano templo hactenus, nunc Romana reuisamus.

XXXI. *Turbæ pro consulatu.* CVM C. Sentius hoc anno consul factus esset, vt scribit Dio [l] eiq; collega dandus esset, nam tum quoque reseruatum sibi consulatum Augustus non accepit, iterū seditiones ac cædes Romę contigerunt, adeo vt Senatus Sentio militum præsidium decreuerit, quo is cum vti nollet, legatos ad Augustum, binis quemque cum lictoribus miserunt. Augustus vnum ex legatis Q. Lucretium 3. qui vnus ex proscriptis fuerat, consulem declarauit, ac ipse Romam contendit. Alterum consulem Saturninum egregie laudat Velleius, & cuilibet veterum consulum gloriæ comparat, simúlque absentiæ Cæsaris suffragatur.

XXXII. *Mors Virgilij Maronis.* HIS consulibus abiit è viuis, gloria Romanæ poëseos Virgilius Maro, vt habet in Eusebij Chronico Hieronymus, ad secundum annum Olymp. 190. [m] in hæc verba Virgilius Brundusij moritur, Sentio Saturnino & Lucretio Cinna Coss. Ossa eius Neapolim translata, in secundo ab vrbe milliario sepeliuntur, titulo istius modi suprascripto, quem moriens ipse dictauerat.

a Anno Christi 31. n. 39.
b l. 15. c. 14
c l. 20. c. [illegible]
d An. 4032. n. 5.
e l. 15. c. 14
f l. 1. 20. c. [illegible]
g 31. n. 38.
h Vide an. m. 3537. n. 6. & seqq.
i Antiq. l. [illegible] c. 12. & [illegible] fi. c. 11.
l Dio. l. 5[illegible]
3. n. xxxi[illegible]
m Quæ e[illegible] V. C. 734.

Mantua me genuit, Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope; cecini pascua, rura, duces.

Et quidem poësi, qua nihil castius, elegantia, qua nihil pictius, sermone latino, quo nihil purius atque incorruptius; cecinit artificio, quo nihil eruditius, maturitate, qua nihil grauius, decori obseruatione, qua nihil sapientius, denique tanta cum laude, nemo vt fuerit, futurusve sit omni poëtica laude cumulatior.

XXXII. *Mors Virgilij Maronis.*

AVGVSTVS cum Romam reuertisset, de multis honoribus oblatis id tantum accepit, vt Fortunæ reduci ara consecraretur, & dies eius reditus inter ferias relati, Augustalia dicerentur tametsi noctu, vitandæ celebritatis causa, vrbem inijsset. Cassiod. in Fastis. His Coss. inquit, & nominarat C. Sentium & Q. Lucretium Cæsari ex prouinciis redeunti, currus cum aurea corona decretus est, quo ascendere noluit. Vbi vide Cuspinianum. De perpetua etiam consulari potestate, cum fascibus duodecim, aliisq; id genus, Dionem consule. Illud tamen non omitto, quod propter seditiones eo absente ab ambientibus consulatum excitatas, à Senatu in eius reditu decretum est, vt magister morum per quinque annos esset, & consularem potestatem quandiu viueret haberet. Leges ferret quas vellet, quas Augustas vocaturos, & iureiurando seruaturos spondebant. Dio idem de re ab Agrippa gesta hæc habet.

XXXIII. *Reditus Augusti, ingestaque priuilegia.*

AGRIPPA qui prius ex Sicilia ad gubernandam vrbem missus fuerat, Galliis tum administrandis est præfectus. Tumultuabantur enim inuicem Galli, & à Germanis infestabantur. Iis motibus sedatis in Hispaniam transiit. Nam Cantabri, qui in bello capti fuerant ac venditi, suis dominis interfectis, domum redierant, multisque ad defectionis societatem permotis, castellis quibusdam occupatis, præsidia Romanorum adoriebantur.

XXXIV. *Expeditio Agrippæ in Galliam, & Cantabros.*

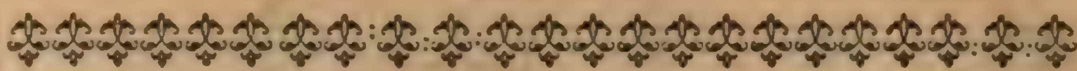
Contra hos profectus Agrippa, post multam suorum cædem, (nam & Romanorum plerique inuiti pugnabant, & hostes ex conuictu Romanorum peritiores belli facti erant, & cum salutis desperatione certabant) multosque ignominia notatos, tandem victor, Cantabros, qui essent militari ætate, omnes prope deleuit, reliquos armis exuit, & ex montanis locis in campestres transtulit. De his tamen neque literas dedit ad Senatum, neque triumphum; Augusti iussu ei decretum agere voluit.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4035.

1. N. xv. Vt fuse eodem l. 1. de Bello c. 16. narratur, vbi tot fere hyperbolæ, ne dicam mendacia, quot verba. *Per viginti vlnas,* inquit, *in profundum saxa demisit, quorum pleraque pedum quinquaginta longitudinis, altitudinis nouem, & latitudinis decem, nonnulla vero etiam maiora fuerant.* Quæ ars tantos lapides cædere, qui currus, quæ naues ferre potuerunt? pergit. *Expleto autem spatio, quod vnda celabat, in ducentos pedes murum dilatauit &c.* Addit turres maximas atque pulcherrimas, addit crebros fornices & colossos columnis fultos, addit domos portui connexas candido lapide contructas, & in colle contra ostium portus, Cæsaris templum magnitudine simul & pulchritudine præcipuum, in eoque, inquit, Cæsaris colossus, non minor quã Iouis apud Olympiam, cuius ad exemplar factus est, Romano autem par, & Iunoni quæ Argis est. Et infra. Quin etiam & cætera opera, forum, theatrum, amphitheatrum, digna Cæsareo vocabulo collocauit, & quinquennali certamine instituto, nomen ei Cæsaris donauit.

In Græco est, μηκυνόμενοι δὲ ἐπὶ πεντήκοντα, καὶ διαβαίνον ἐπὶ εἴκοσι. In longum protensa erat, hæc prima ædes, ad 50. cubitos, latitudinis autem traiectus erat circiter viginti. 2. N. xxiv.

2. N. xxxi. In indice libri vocatur L. Cassiodorus Q. vocat, sicut & lapis Colotianus, quem sequitur Sigon. in fastis, & Onuphrius; ac deinceps Temporar. Gordon. Caluisius, Mercator, alii. Iulius Frontinus Sp. vocat, & post eum Phrygio, & Functius, habetur in Græco Eusebij chronico. Horum consulum meminit Euseb. in chron. vbi de morte Virgilij, aut potius D. Hieron. addidit: nam à Græco absunt. Recte autem consules notauit, sed Lucretium cognominat Cinnam, sicut & Chronicum Græcum.

ANNVS MVNDI 4036. SEXTÆ ÆTATIS 521. IMPERII ROMAN. 31. AVGVSTI 26. HERODIS, 20. ET 23. ÆTATIS 55. SIMONIS PONTIFICIS 7. PRÆSIDE SYRIÆ. N. N. OLYMP. CXC. 3. VRB. COND. 735. COSS. CN. CORNELIO LENTVLO, ET P. CORN. LENTVLO MARCELLINO ANN. IVL. 78. AVGG. 11. ACTIACÆ VICTORIÆ 14.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 17.

I. *Cæsar Agrippam sibi supparem efficit.*

HOc anno Cæsar Agrippam ad Imperii pene societatem prouexit. Cum enim eius opera plurimum in Rep. vteretur, insidiasque ipse metueret, parumque præsidii in thorace, quem etiam cum in Senatum iret, sub veste gestabat, esse arbitraretur, Agrippam quasi alterum se ad expedienda negotia habere voluit. Ergo cum in aliud quinquennium suum sibi principatum prorogauit, cum iam decenniũ esset in exitu, P iam & Cn. Lẽtulis Coss. Sic Dio, cõsentaneè iis quæ scripserat anno V.C. 626. eo VI . & Agrippa II . Coss. quando Augusti nomen accepit: pergit. Deinde Agrippæ cum alia fere eadem quæ sibi, tum tribunitiam potestatem itidem ad quinquennium dedit; tot enim ipsis annos tunc sufficere dicebat. Huc respiciens Tacitus l. 3. ait Agrippam primum fuisse Augusto socium, in honore tribuniciæ potestatis: & Velleius, qui ait amicitiam principis Agrippam vsque ad tertium consulatum, & mox collegium tribuniciæ potestatis euexisse. Ac non multo post, ait Dio, pleraque Imperatoriæ potentiæ propria Cæsar accepit, & vt alterum decennium eius principatus duraret.

II. *Senatum semel iterumque legit.*

MVLTVM deinde in habendo senatorum delectu laborauit Augustus, multamque inuidiam, querelas atq; insidias adijt cum Agrippa, quantumuis eas sortitione vitare conati essent. Et cupiebat quidem Augustus trecentos tantum, secundum antiquam consuetudinem retinere; bene cum Rep. agi ratus, si tot ex ijs senatu digni reperti essent. Veritus tamen offensionum multitudinem, sexcentos senatores delegit: in ijs vero Lepidus olim Triumuir ægre retentus est, Antistio Labeone (cuius arbitrio legendum Senatum Augustus permiserat) id agente. Cui cum propterea periurium Augustus obiiceret (iurauerat quippe se, nisi Senatu dignum, admissum neminem) & supplicium minaretur. Respondit non visum sibi indignum Senatu virum, quem Augustus ipse adhuc Põtificem esse pateretur. Sic ille cõmode iram Augusti fregit. multa quoque alia Romæ è Rep. ordinauit, quæ pluribus apud Dionem reperies.

III. *Herodes Romam duos filios mittit.*

ARBITROR hoc anno Herodem filios suos Alexandrum & Aristobulum, quos ex Mariamna susceperat, Romam ad Cæsarem, tum honoris atque officii causa misisse, idque maturè post eius in vrbem reditum, qui magna solemnitate celebratus fuerat, vt diximus; tum etiam Romanarum disciplinarum addiscendarum. Missos enim ait Iosephus, constructa iam Sebaste, & interim dum Cæsaræa ædificaretur. Hæc enim est vis eorum verborum. [a] *Cum in his esset*, quæ scilicet de Cæsarea narrauerat, *& iam Sebaste condita esset*. At Gelenius ita vertit, quasi Cæsaræam quoque iam constructam diceret: sic enim habet. *Hac iam altera vrbe post Sebastem condita, decreuit Romam mittere filios Alexandrum, & Aristobulum, vt salutarent Cæsarem.* Imo vt apud eum conuersarentur, & bonis artibus erudirentur, vt ex dictis [b] cognosci potest. Eratq; eis paratum hospitiũ apud Pollionẽ Herodis studiosissimum licuit tamen etiam Cæsaris vti hospitio. Excepit enim adolescentes summa humanitate, fecitque Herodi potestatem, vt arbitratu suo è filiis quemcunque vellet hæredem regni designaret.

a l. 15. Ant. c. 13. Ἔτι πεκτοι δὲ αὐ, καὶ τῆς Σεβαστῆς ἤδη πεπολισμένης,
b c. 1. l. 16.

ANNVS MVNDI 4037. SEXTÆ ÆTATIS 521.

IMPERII ROMANI 32. AVGVSTI 27. HERODIS 21. & 24.
ÆT. 56. SIMONIS 8. PRÆSIDE SYRIÆ M. OLYMP. CXC. 4.
VRB. COND. 736. COSS. C. FVRNIO, ET C. IVNIO
SILANO. ANNO IVLIAN. 29. AVGVSTOR.
13. ACTIA. VICTORIÆ 15.

ANNVS ANTE CHRISTVM 16.

C. Furnio, & Iunio Coss. alterum filium ex Iulia Augusti filia suscepit Agrippa, cui Lucio datum est nomen, tanto aui gaudio, vt eum, fratremque eius Caium triennio grandiorem Augustus statim adoptarit, & hæredes imperii fecerit, non expectato dū virilē ætatē attingerent: Huius enim geminæ sobolis incremento tutiorem se ab insidiis fore censuit, vt ait Dio. Ad eamque diem honorandam festum quod Virtuti & Honori celebrabatur, in eam diem transtulisse idem significat. Reperio autem celebratum 4. Cal. Iunias, ex quo conijcere licet Lucium eodem natum die. Quin & seculares ludos, quos hoc anno celebratos, & quidem ingenti apparatu Censorinus[a] testatur, Augusti voluntate potius, quam ordine temporis id exigente, actos fuisse in lætitiæ argumentum, facile adducor vt credam. Quo etiam inclinant nos, quæ deinceps ab Augusto in gratiam horum puerorum gesta sunt, quæ suis referentur locis. I. *Ortus Lucij nepotis Augusti.*

a c.17. & Dio. l.53.

LONGE maioris causa lætitiæ fuit hic annus vniuerso terrarum orbi, quo in spem minime fallacem, vt filij Iuliæ, genita est Regina, & hæres imperii orbis terrarum, quam retroacta omnia sæcula expectarunt, expetierunt, figuris præmonstrarunt, vaticiniisque prædixerunt. Et consulatui quidem Furnii & Silani beatissimam natiuitatem Augustissimæ Virginis Mariæ assignat Baron.[b] quoniam Christum Dominum natum statuit sub consulatu Lentuli & Messalini; nos qui vno anno tardius diuinam ponimus natiuitatem, exeunte hoc anno conceptionem matris eius integerrimæ, sequenti autem natiuitatem eiusdem, decimo quinto deinde anno partum ineffabilem assignabimus. Nullum habemus hac de re certius neque antiquius testimonium, eo quod ex Euodio Antiocheno Episcopo recitat Nicephorus[c] Nam in epistola quam vocauit lumen, inter alia sic habet. *Trimula cum esset in templum præsentata, ibi in sanctis sanctorum traduxit annos vndecim, deinde vero sacerdotum manibus Iosepho ad custodiam est tradita, apud quem cum menses peregisset quatuor, ab Angelo lætum illud accipit nuncium; peperit autem huius mundi lucem annum agens decimum quintum, vigesima quinta die mensis Decembris.* Hæc ibi: decimum quintum vtique non exactum, sed currentem, vt vocant, & per quatuor menses inchotum in Græco est; τὸ ὑπάρχοντα &c. II. *Ortus Beatiss. Virginis.*

b In Appar. n. 48.

c l. 2. c. 3.

CVM autem omnia quæ ad B. Virginis genus, & parentes pertinent, solidaque veritate subsistunt, illustrissimus Baron. singulari diligentia scrutatus sit, eruerit, & in publicam lucem protulerit, non est quod actum agamus: paululum nobis negotii reliquum est in iis ad annos suos reuocandis, & sicubi fortasse opus fuerit, diiudicandis: quandoquidem hæc annorum digestio ad eius Spartam non pertinebat. Interea dabis nobis hanc veniam, amice lector, præsertim qui hanc incomparabilem Virginem debito cultu ac veneratione prosequeris, vt paululum sub vmbra illius, quam iam tot annis atque seculis desideraueram sedeam, & nonnihil de illius dulcedine degustem, priusquā transeam. Dabis tu quoque hanc mihi veniam Angele Dei, qui dux es & comes vtriusque peregrinationis meæ: ecce Aurora est, demitte me paululum, vt conuertam oculos ad primum ortum surgentis Auroræ; ad primos iam radiantis stellæ matutinæ fulgores. III. *Genethliacon eius primum.*

AMBVLAVIMVS iam tot annis per noctem infidelitatis vniuersarum prope gentium, fuimus obscuri & tristes sola sub nocte per vmbras Iudaicarum obserua- IV. *Causæ Hilaritatis in hoc ortu primo B. Virginis.*

tionum, quidni lætemur aliquantulum, albescente iam cœlo, Aurora consurgente, præsertim cum eam laudent simul astra matutina, & iubilent omnes filij Dei? Ambulauimus, & lassati sumus in via iniquitatis; in hoc ergo iam quasi primo gradu Throni Salomonis parumper acquiescamus. Ambulauimus, & famem sitimque passi sumus, & ecce commodùm adest nobis Nauis institoris de longe portans panē, quæ iam molitur iter ad nos, & ex alto speculātibus apparet iam vela faciens ad portus nostros. Ecce Puteum aquarum viuentium, qui aperitur nobis. Ambulauimus vias difficiles, & per tam fœtentes criminum sordes, vulnera quoque fortassis accepimus, ecce Balsamum fragrantissimum, nunc primū ortum in ipso Iudaico solo, quod mitissimam afferat medicinam: ecce Cinnamomum & Balsamum aromatizans, & incipiens diffundere odorem suum. Nocturnos imbres passi, nocturnaque frigora ingrediamur hunc Hortum conclusum, hunc Paradisum voluptatis, & videamus hanc terram nostram benedictam, quæ breui dabit fructum suum, & in eius propinqua spe reficiamur.

V. *Eadem causa lætitiæ.* Contemplemur hanc auream Domum, quam magnus Salomon incipit fabricari, & ingentem auri vim iacit in fundamentum, quia hæc erit palatium, atque hospitium magni principis. Lætemur cum vniuerso mundo, quia aduentat atque adeo iam adest Regina mundi, iam venit Desiderata cunctis gentibus, iam apparent primi radij cœlestis arcus, qui imminentem & rorantem iam imbrem de cœlo nuncient. Venite omnes qui transitis per viam, attendite & videte ab initio sæculi, à diebus ęternitatis, si quam huic similem vidistis in filiabus hominum, non est quæ comparetur ei, non est vsque ad vnam, quia supergressa est vniuersas. Venite ergo & gratulemur ei, imo potius gratulemur nobis, quia nobis genita, nobis data est, qui benedicimus primum ortum eius.

VI. *Compellatio ad eandem.* O infantula! ô tenella virguncula, si scires donum Dei, quod tibi paratum est, & quis est venturus est in te, & petet à te bibere dulcissimum ac diuinissimum lac tuum! nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis, nondum agnoscis diuitias illas tuas; Agnosce tamen interea, & scito cætera dona Dei, quæ iam nunc dantur tibi, vt dignum filij Dei habitaculum effici merearis: donum immaculatæ conceptionis tuæ, quo pręuenta ipsa momento animati corporis tui, sanctissima facta es, Deoque gratissima, ne puncto quidem temporis expers gratiæ & charitatis: donum accelerati vsus rationis tuæ, donum abundantissimæ sanctificationis tuæ, donum fidei, spei, charitatis, cum cæteris ordinarijs Spiritus sancti donis, cum tāta plenitudine, quantam nemo filiorum hominum, vnico excepto filio tuo, vnquam est consecutus: donum gratiæ confirmatæ, & immutabilis perseuerantiæ, quæ omnem vel leuissimā labeculam in perpetuum excludat, & fomitē peccandi prorsus extinguat. Non potes adhuc illos tuos misericordes oculos ad nos conuertere, cor tamen & animum potes, & hoc nunc satis est nobis: conuertes tamen etiam oculos aliquanto post, cum nata iam in matre, nasceris in mundo, cum iterum compellabimus, & salutabimus te, & implorabimus salutare auxilium tuum.

Dei dona in eam nūc collata.

VII. *Non sine miraculo concepta.* Concepta est ergo hos anno Virgo beatissima, ex Ioachimo patre & Anna matre, parentibus genere & virtute nobilibus, via quidem communi, non tamen sine aliquo miraculo, & supernaturali virtute conceptio perfecta est, vt disputat noster Suares.[a] Referūt enim sancti patres, quos ille fuse recenset, beatam Annam fuisse sterilem, & vitam sine prole vsque ad senectutem produxisse, & orationibus conceptionem Virginis impetrasse; *vt ad summum miraculum*, vt ait D. Damascen.[b] *via per miracula sterneretur.*

Prænunciata parentibus. Quin & prænunciatam parentibus conceptionem, nomenque ipsum Mariæ, non solum verisimile facit priuilegium: Isaaco & Samsoni, Samueli & Ioanni Baptistæ concessum: eaque ratio communis, quod non sit negandum Matri Dei vllum priuilegium, cuius illa fuerit capax, quod alicui seruorum Dei fateamur esse concessum,

VIII. *Confirmatio ex patribus.* Sed autoritas etiam sanctorum patrum: Epiphanius[c] enim, *Desinat tandem*, inquit, *infelicium ille hominum error. Neque enim Maria Deus est, neque de cœlo corpus accepit, sed ab viro ac muliere genita, tametsi ex promissione vt olim Isaacus.* Et iterum hæresi 79 *Nam si ne Angelos quidem*, inquit, *adorari permittit, quanto minus id Annæ filiæ tribui concesserit, quam illi è Ioachimo Dei bonitas indulsit, quam precibus, omnique*

[a] t. 2. in tert. p. disp. 2. sect. 1.
[b] Orat. 1. de Nat.
[c] Hæres. 78 fi.

animi studio, ac contentione parens vterque promeruit. Et paulo post, *Quamuis autem ex Mariæ historia, ac traditione illud habetur, Ioacimo eius patri diuinitus hoc in deserto nunciatum fuisse: Vxor tua concepit; non ita tamen accipiendum est, quasi hoc citra nuptialem consociationem ac virilem satum acciderit. Verum quod futurum erat, missus à Deo significauit Angelus, ne qua dubitatio foret propter illud, quod reuera in lucem editum, & à Deo constitutũ, ac iusto viro natũ fuerat.* Breuius & clarius S. Damas.[a] Ioachim, inquit lectissimã illã ac summis laudibus dignam meliorem Annam matrimonio sibi copulauit. Verũ quidem prisca illa Anna, cũ sterilitatis morbo laboraret, per orationem ac promissionẽ Samuelem procreauit; eodem modo hæc etiam, per obsecrationem & promissionẽ Dei genitricem à Deo accepit, vt ne hic quoque cuiquã ex illustribus matronis cederet. Et Gregor. Nyss. de Nat. Christi. Imitata & hæc (Anna) quod de matre Samuelis scriptum est, ad sanctum sanctorum accedit, & supplex Deum orat, ne se legis benedictione sinat excedere, cum nihil vnquam admiserit cõtra legem. Quod si mater euaserit, se quodcunque pepererit ei dedicaturam &c. Sed de his iam satis.

a l. 4. c. 15.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4037.

Epiph. hæresi 78. Damascenus, & alij passim, qui etiam volunt eundem Ioachim, cum Eliakim (quo modo idem filius Iosiæ 4. Reg. 23. 34. dicitur Eliacim, in 2. autem Para. 36. v. 4 appellatur Ioakim. Verum hoc ipso loco ostenditur Ioacim & Eliacim diuersa esse nomina, quando vnum in alterum commutatur) Eliacim autẽ per syncopem dici Eli. qui memoratur in genealogia, quæ est apud Lucam 3. 24. quasi auus Christi, non autem pater Iosephi, qua de re fusè Suarez dispu. 2. sect. 3. conclus. 3.

I. N. VII.

ANNVS MVNDI 4038. SEXTÆ ÆTATIS 523.

BEATISS. VIRG. I. IMPERII ROM. 33. AVGVSTI 28. HERODIS, 22. & 25. ÆT. 57. SIMON. PONTIF. 9. PRÆSID. SYR. M. AGRIPP. OLYMPIAD. CXCI. AN. I. VRB. COND. 737. COSS. L. DOMITIO ÆNOBARBO, P. CORNEL. SCIP. AN. IVL. 30. AVGVST. 14. ACTIAC. VICT. 16.

ANNVS ANTE CHRISTVM 15.

HIS Coss. 8. Septemb. nono à Conceptione mense, nata est Beatissima Christi mater. Cum enim Euodius apud Nicephorũ,[b] vti proximo anno dicebamus, dicat de ea, *Peperit autem huius mundi lucem annum agens quintumdecimum*, vigesima quinta die Decembris; oportet eam hoc anno natam, peperisse autem agentem 15. annum, per tres menses, & 17. dies inchoatum. Natam vero fuisse in Nazareth pago Galilææ, quod eã ibi habitasse cum Ioachimo clarum est, vbi Annam nupsisse testatur Hippolytus apud Nicephorum. Antiquus tamen Rabbinus apud Galatinum[c] in Bethlehem Iudææ natam affirmat. I. *Beatiss. Virgo nascitur in Nazareis.*

b l. 2. c. 3.

c l. 7. c. 12.

NOS autem qui Orientem Auroram salutauimus, salutemus exortam, & vicinum Solis ortum annunciantem. Mundus erat in nocturnis tenebris vitiorum & ignorantiæ. Et apparuerant quidem iam prioribus seculis aliqui sancti, & bona pars eorum, qui huic Virgini affinitate coniuncti erant, sancti erant, sed stellæ erant lucentes in firmamento, nox nihilominus intempesta, & profunda erat, propter remotum Solem, quem illæ à longe videbant. Sed tandem consurrexit Aurora vicinior soli, & plus luminis mundo afferens, quam stellæ omnes: Vir- II. *Genethliacum posterius.*

go quippe sanctior vniuersis. Sequitur exortum stellarum Aurora, nec ab eis accipit decorem suum: sed à vicino sole. Imo Aurora nihil aliud est, quam præuia lux Solis. Secuta est Maria reges, Patriarchas, & Prophetas progenitores, stellas vtique illustres, quæ fulgebunt in perpetuas æternitates: Nec tamen ab eis accepit excellentiam & dignitatem suam; sed à Sole, Virginis enim dignitas singularis est, esse Matrem Dei, ex qua omnia dona ac priuilegia efflorescunt. Qui matrem Dei dixit, omnia dixit. Itaque S. Matthæus pro omni eius laude dixit, *virum Mariæ de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus.*

III. *Auorum, & parentũ lætitia.*

NONNE exultarunt sancti progenitores eius Abraham, & Dauid, & alii sancti, vt diem istum viderent? viderunt vtique sicut exortum solis, neque enim Sol, nisi Aurora præcurrente, exoritur, viderunt & gauisi sunt: Sed proximi progenitores in primis, siue propter promissionem Angelicam sibi factam, de excellentia huius puellæ, quam quidam iam olim non absurde tradidere; vt eam iam tum non solum vehementer amare, sed etiam reuereri animo inciperent; tanquam puellam, in qua Deus mirabilia magna facturus erat; siue propter specialem sensum, & spiritualem consolationem, quam eis Deus tunc infundebat, compensationem desolationis, quam intulerat sterilitas diuturna. Iuxta illud: [a] *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.* a Psa. 93. 19.

IV. *Anna repleta creditur Spiritu sancto.*

NOMINATIM autem Anna, quæ haud dubiè repleta est SS. non minus quam S. Elizabeth; tulerat quippe sanctiorem, & à primo conceptu, non à sexto mense Sanctam: siue etiã propter speciem, visu vehementer amabilem, & diuinum quiddam iam spirantem; vt hic quoque dicere liceret: *Vidi speciosam quasi columbam ascendentem desuper riuos aquarum, cuius inæstimabilis odor erat nimis in vestimentis eius. Et sicut dies verni circumdabant eam flores rosarum, & lilia conuallium.*

Et de his satis, nam multas huius celebritatis laudes congestas reperies, apud P. Canis. l. 1. Marialis c. 11. Nec erant necessaria illa ipsa quæ diximus festinanti lectori; sed veniam dabit verecundanti in tanta illius solennitate elinguem esse, cui secundum Deum omnia accepta referimus.

V. *Augustus cur Gall à nunc adierit.*

AVGVSTVS his Coss. in Galliam profectus est, authore Dione l. 54. prætendens bellicos eius prouinciæ motus; cum reuera ægreferret, dum in vrbe esset, se vel multos offendere, quos delinquentes puniret, vel suas ipsum leges antiquare. Itaque Solonis exemplo peregre abire decreuit. Volebat quoque cum Mæcenatis vxore Terentia sine obtrectatoribus viuere, propter quam iam Mœcenas minus gratus erat. Ante discessum autem Quirini templum recens ædificatum dedicauit, in quo sex, & septuaginta columnas excitauit, quot deinde quasi diuinans viuendo expleuit annos, deinde Vrbis & Italiæ gubernatione Statilio Tauro imposita: Nã Agrippam rursus in Syriam mittebat, Mæcenatẽ minus amabat, Tiberiũ quamuis Prætorem secum abducebat, Druso in eius locum ex SC. suffecto. Cum autem Augusto ex vrbe profecto multa prodigia contigissent, vota pro eius reditu concepta sunt, & Augusti principatus quinquennalia ludis celebrata, sumptus faciente Agrippa, vt qui esset in XV. virorũ collegium cooptatus. Bellicos porro motus, qui variis in locis hoc tempore contigerunt, paucis perstringit Dio, in quibus nihil est singulare.

VI. *Agrippa ab Herode in Syria magnifice excipitur.*

INTEREA Agrippa peruenit in Asiam, ad quem Herodes adiit, eumque duxit in Iudæam, & summa cum beneuolentiæ significatione tractauit; quippe quem sciret secundum Cæsarem posse omnia. Rem Iosephus, [b] narrat his verbis: Post hæc audito quod M. Agrippa [...] Italia rediisset in Asiam profectus illo inuitauit in regnum suum; quo impetra[...] nihil prætermisit quod illi voluptatem afferre posse crederet, excipiens eum in recens conditis vrbibus, & ostendens ædificia. Ad hæc omne genus deliciarum & magnificentiæ tam ipsi, quam amicis exhibens, apud Sebastem, & Cæsariensem portum, & in extructis à se arcibus Alexandrio, Herodio, Hircania. Hierosolymam quoque eum perduxit, occurrentibus populariter omnibus, amictu & cultu festiuo, cum faustis acclamationibus. Agrippa autem, Deo hecatombe immolata, epulum populo præbuit: Et quamuis libenter ibi diutius fuisset commoratus, appetente tamen hyeme tempestatum metu, maturius atnauigauit in Ioniam, vna cum amicis multis muneribus honoratus. Hæc Iosephus. b l. 16. c. 2.

VII. *Iosephus ordinē narrando perturbat.*

RECTE autem hic notat Torniel. Iosephi ordinem in narrando præposterum, qui reuocatos ex Italia filios prius dicat, atque adeo matrimonio iunctos, quam Agrippa rediret in Asiam. Non enim Herodes Cæsarem Romæ salutasset, quippe qui aberat, neque liberos suos ab eo recepisset, quod ipse affirmat; [a] aut certe vix vnum annum Romæ substitissent, cum idem Iosephus dicat, illos ibi iam satis instructos fuisse liberalibus disciplinis: quæ res satis diuturnum tempus requirit. Profectionem ergo Herodis in Italiam, in reditum Cæsaris in vrbem differremus, qui cadit in V.C. an. 740. vt ex Dione constat. [b] Scribit item Iosephus Herodem, cum nauigaret in Italiam, offendisse apud Elidenses Olympica certamina, scilicet initium Olymp. 191. Huius autem initio memoratur in stadio victor Diodotus Tyanensis Cappadox.

a l.16.c.1.

b l.1.bel. c.16.

ANNVS MVNDI 4039. SEXTAE AETATIS 524.

BEATIS. VIRG. 2. IMPER. ROM. 34. AVGVS. 29. HEROD. 23. & 26. ÆT. 58. SIMON. PONT. 10. PRÆSID. SYR. M. AGRIPP. OLYMP. CXCXI. A. 2. VRB. COND. 738. COSS. M. LIVIO DRVSO LIBONE, ET L. CALPVRNIO PISONE, AN. IVL. 31. AVGG. 15. ACT. VICTORIAE 17.

ANNVS ANTE CHRISTVM 14.

I. *Herodes Agrippā adit cumque comitatur.*

HABET hic annus in primis res à M. Agrippa in Asia gestas, Herode honoris causa cum comitante, à Iosepho [c] narratas, quarum hæc summa est.

c l.16.c.3.4.

Herodes exacta domi hyeme, instante vere rursum ad Agrippam properauit, audito quod cum exercitu Bosphorum peteret, factaque præter Rhodum & Coum nauigatione, Lesbum petit, ratus se eum ibi inuenturum; sed repulsus aduersis Boreæ flatibus, aliquot diebus apud Chium hæsit, vbi & priuatim multos salutatum venientes regiis honorauit muneribus, & in restaurandam Vrbis illius magnificam porticum tantum pecuniarum contulit, quantum abunde sufficeret. Mutato deinde vento, primum Mitylenem, deinde Byzantium allatus, vt audiuit Agrippam iam vltra Cyaneos scopulos prouectum (insulas duas Cyaneas collocat Ptolem. ad Bosphorum Tracium, sub ingressum Euxini ponti, ad Orientem) quanta potuit contentione secutus, apud Sinopem Ponticam Vrbem eum offendit, ibique maxima exceptus beneuolentia, indiuisus ei hærebat laborum socius, & consiliorum particeps. Confectis deinde Ponticis negotiis, quorum causa Agrippa venerat, placuit non reuerti nauigio.

II. *Res ab Agrippa in Ponto gesta*

QVÆRAT fortasse lector, antequam progrediamur vlterius, quænam essent Pontica ista negotia; ea tangit Euseb. in Chron. Bosphorum inquit Agrippa capit. Dio explicat l. 54. sed refert ad sequentis anni Consules, nimirum, vt apparet, narratione dilata, ad id tempus, quo re bene gesta Romæ nunciata, eius nomine supplicatio decreta est, & triumphus. Quem tamen ille non gessit, quod sæpe etiam factum à Dione in præcedentibus libris, tempore præsertim bellorum ciuilium obseruatum est: & alioqui non videtur credibile hoc iam altero anno aduentus Agrippæ in Asiam, otiosum illum fuisse. Scribonius quidam, inquit, Mithridatis se nepotem esse perhibebat, regnumque Ponti sibi ab Augusto traditum, quandoquidem Asander diem suum clauserat, asserebat; Itaque Dynamin Asandri coniugem, filiam Pharnacis, Mithridatis neptem, cui regnū a marito relictum fuerat, in

Scribonius & Asander.

matrimonium duxit, ac Cimmerij Bosphori regnum occupauit. Agrippa re audita Polemonem Ponti Cappadocii regem misit, qui eum bello inuaderet; At is Scribonium superstitem non inuenit. Fraude enim eius cognita, Bosphorani hominem iam sustulerant: resistentes autem Bosphoranos, quod metuebant ne eum Regem haberent, prælio vicit, neque tamen eos subegit. Cum vero Agrippa contra ipsos exercitum adducens, Sinopem perueniisset, armis demum positis Polemoni traditi sunt, coniuxque Dynamis eidem data, Augusto id probante. Hæc Dio eodem loco.

III. *Agrippa cum Herode Ephesũ adit, & Samum.*

His ergo negotiis confectis per Paphlagoniam, Cappadociam, & maiorem Phrygiã terrestri itinere Agrippa, cum Herode Ephesum peruenere, vt ait Ioseph.[a] (a l. 16. c. 3.) Vereor tamen ne pro Cappadocia, Galatia scribenda sit, hæc enim in ipso recto itinere, quo Sinope itur Ephesum, posita est, Cappadocia vero ad Orientem relinquitur, in Syriaco itinere, si quid Ptolemæi tabulis credimus: rursumque ex Epheso nauibus Samum traiecerunt. Toto autem itinere fere per singulas ciuitates in multis Herodi gratificatus est Agrippa, ad eiusque preces multorum necessitatibus subuenit; præcipue autem Iudæorum Ionicorum, qui interueniente Herode, in Lesbo insula[b] questi sunt de indigenarũ iniurijs, quod nec legibus suis eos viuere sinerent, & festis diebus traherent ad tribunalia, & sacram pecuniam Hierosolyma mittere vetarent, & oneribus grauarent contra concessa per Romanos priuilegia. (*Lesbii Iudæi afflicti.* — b vt patet ex ib. c. 4.)

IV. *Propitium habent Agrippam.*

Qvibvs respondit Agrippa, se & propter Herodem amicum illis gratificari paratũ, & quia æquum postulare videantur: Velléq; vt quæ prius illis concessa erant priuilegia rata manerent, neque ipsis quenquam molestum esse, iuxta patria instituta viuentibus. Tum Herodes assurgens ei gratias egit omnium nomine, deinde post mutuos complexus vale dicto à Lesbo digressi sunt.

Herodes Iudæam repetit.

Rex autem paucis post diebus secunda nauigatione vsus Cæsaræam appulit, & inde Hierosolyma petiit, ibi aduocata populi cócione, rationem eis suæ peregrinationis exposuit, & impetratam immunitatem Iudæis per Asiam degentibus. Deinde quo magis eos exhilararet, sibique beneuolos redderet, professus est quartam tributorum partem se remittere: qua illi munificentia deliniti, omnia fausta regi comprecati, cum maxima lætitia discesserunt. Hæc Iosephus.[c] (c vsque ad c. 6. l. 16.)

V. *Licinnius Augusti Præfectus. Gallos vexat.*

Dio autem narrat tam his quã præcedentibus Coss. neq; enim satis distinguit Germanos aduentu Augusti territos, in suam terrã regressos, datis obsidibus pacem impetrasse, & Cæsarẽ res Germaniæ, Galliæque composuisse. Galliæ præsertim vbi Licinnius quidam indigenas insigni rapacitate expilarat, & inter alia annum in 14 menses diuiserat, vt pro duodenis tributis quaterdena reciperet, addens ad Decembrem, quasi decimum mensem, alios menses duos quos appellabat Augustos. Cum has accusationes ægre ferret Augustus, & tum Gallorum misereretur, tum Præfecti sui eum puderet, Licinnius artificio vsus, eos omnes insigniter irrisit, & Augusti auaritiam insignem demonstrauit. Augustum enim cui se pœnas daturum minime dubitabat, in suas ædes adducit, eique congestos thesauros demonstrat; tum, hæc, inquit, Domine, data opera tibi ac Romanis collegi, ne Galli tanta vi pecuniæ instructi deficerent, itaque omnia & conseruaui tibi, & nunc trado. Ita Licinnius, quasi vires Gallorum, in Augusti gratiam eneruasset, discrimen euasit. Et crimen in Augustum, cum pecunia transtulit. (*Prædam recipit Augustus.*)

VI. *Res gesta in Rhætia.*

Interea Tiberius & Drusus in Rhætia, quæ inter Noricum & Galliam ad Alpes Tridentinas sita est, rem bene gesserunt. Meminit etiam Oros.[d] (d l. 6. c. 21.) vbi multa congerit bella, diuersis locis, & temporibus sub Augusto gesta.

Crudelis gula Vedii Pollionis.

Sed addamus vice versa alterum Augusti factum memorabile, quod ab eodem Dione hoc anno narratur, quo anno mortuus est Vedius quidam Pollio, quem factum id attingit. Erat is libertino genere Romanus eques, diuitiis potens, & sæuitia insignis, vt qui murænas in piscinis haberet, quas humanis carnibus enutriret; mancipia quippe, quæ morti addixisset, eis obiiciebat. Is cum aliquando Augustum conuiuio excepisset, & calicem crystallinum minister poculorum fregisset, murænis eum, ne conuiuæ quidem pudore motus, proiici iussit. At is ad Augusti pedes prouolutus, veniam & vitam supplex precabatur; quam cum ne interueniente quidem Augusto, impetraret, omnia eiusdem generis vasa, quasi ad vtendam conferri iussit, & prolata confringi, sed vnum quoq; defuit, quod non etiam

tam crudelem herum ad Murænas proiici iussit. Eodem tempore Augustus multas in Galliam & Hispaniam colonias deduxit, Cyzicenis libertatem restituit, Paphiis terræ motu afflictis pecunias largitus est, ac permisit vt ex S. C. vrbem suam Augustam dominarent. *Paphus Augusta.*

Natus est hoc anno Germanicus Cæsar à Tiberio Augusti iussu adoptatus, Caligulæ pater. Nam 4 & 30. annos natus, vt ait Tranquillus, mortuus est, ann. V. C. 772. Vide Sueton. init. l. 4. *Ortus Germanici.*

ANNVS MVNDI 4040. SEXTÆ ÆTATIS 525. BEATIS. VIRG. 3. IMPER. ROM. 35. AVGVS. 30. HEROD. 24. & 27. ÆT. 59. SIMON. PONT. 11. PRÆSID. SYR. M. AGRIPPA OLYM. CXCI. A. 3. VRB. COND. 739. COSS. M. LICINIO CRASSO, ET CN. CORNELIO LENTVLO, AN. IVL. 32. AVGG. 16. ACT. VICTORIÆ 18.

ANNVS ANTE CHRISTVM 13.

EATISSIMÆ Virginis inchoatos tantùm numeramus annos, itaque eius deuotissimam Præsentationem, ne ante sequentem annum expectato.

I. *Incendium Romæ.*

Vrgebat interea Herodes, cum alia ædificia, tum Cæsaręam, & templum, iuxta distributionem temporis suo loco constitutam. Dio porro scribit hoc anno, Crasso & Lentulo consulibus, Æmylij Pauli porticum Romæ incendio absumptam esse, ignémque ab ea ad vestæ vsque grassatum, ita vt sacra à reliquis Vestalibus, nam summa sacerdos excæcata fuerat, in Palatium sint deportata, & in domo flaminis dialis posita; quæ postea porticus ab Augusto, & Pauli Æmilij amicis refecta est. Hoc anno memorat Dio res in Ponto ab Agrippa gestas, quo illi honores supplicationum, & triumphi decreti sunt, vt præcedenti anno diximus, quos ille non admisit, atque adeo, vt idem testatur, exemplo fuit cæteris sui similibus, omisso triumpho, solis triumphalibus honoribus esse contentos. *Vestalium periculum.* *Honores Agrippæ.*

II. *Lentuli Auguris diuitiæ & auaritia.*

HVNC Cornelium Lentulum Cuspin. Augurem cognominat, sicut & Græcum Euseb. Chronicon. De quo Seneca. [a] Cn. Lentulus Augur diuitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini pauperem facerent, hic quater millies sestertium suum vidit, proprie dixi, nihil enim amplius quam vidit, (cum summam Cenalis æstimat viginti milionibus librarum Turon. Significat autem non vsum fuisse, quod esset auarissimus; sed miser seruauit Tiberio Cæsari, de quo Suet. c. 49. Sat constat Cn. Lentulum Augurem, cui census maximus fuerit, metu & angore ad fastidium vitæ ab eo actum, & vt ne quo, nisi ipso hærede moreretur. Pergit autem Seneca;) Ingenij fuit tam sterilis quam pusilli. Cum enim esset auarissimus, nummos citius emittebat quam verba, tanta illi inopia erat sermonis. Hic cum omnia incrementa sua D. Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatem, sub onere nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis & pecunia & gratia, subinde Augusto solebat queri, dicens à studiis se abductum, nihil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset, relicta eloquentia; (tanti faciebat homo infantissimus suam eloquentiam, imo nullam aut ridiculam, ideoque subdit,) At illi inter alia hoc quoque D. Augustus præstiterat, quod illum derisu, ac labore irrito liberauerat. *Et infantia.*

a l. 2. de benefi. c. 27.

XXVII. *Geminus eius peribolus.*

NAM peribolus vnus erat, ambiens vniuersum ædificium, omnibus patens & apertus; alius autem claudebat atriũ Leuitarum, ipsumque templum circumquaque: quem miror Iosephum fingere à sacerdotibus, vna cum ipso templo, ædificatum, quod eo scilicet prophanis ingredi fas non esset. Quoniam ingredi prohibebatur Herodes? In templum ne quod nondum erat ædificatum? an potuit locus sacer esse, & inaccessus antequam esset? Nimia isthæc apparet ignorantia, aut vere Iudaica superstitio. Pergit, Absolutóque octo annis reliquo ędificio, tandem etiam templum ipsum, eorundem sacerdotũ opera, sesqui anno perfecit. Significat interpres, quod vix quisquam credat, totum reliquum ædificium absolutum, antequam templum ipsum ædificaretur; à quo, vt ratio exigit, ductum videtur initium, vt norma esset reliquis omnibus ædificiis: cum præsertim satius esset sumptus deficere, in quod metuebat à principio populus, in porticibus, aliisque adiectitiis partibus, quam in templo ipso. Verum in Græco nullus habetur ordo temporis seruatus, & apparet, quod dixi, prius ad templum ipsum, quam ad cætera manum admotam fuisse.

Templum quanto tẽpore absolutum.

XXVIII. *Lætitia & gratiarum actio opere perfecto.*

ADDAMVS nunc quod superest de finito opere. Quo facto, inquit, ingens gaudium exortum est in populo, omnibus gratias agentibus Deo, pro tam celeriter finito opere, & regi pro accurato tam alacriter negotio, fausta comprecantibus, & instaurationem templi magna festiuitate concelebrantibus. Ibi rex trecentos boues Deo mactauit, & alij pro suis quisque facultatibus tantum victimarum, quantum vix numero comprehendi possit, fallente veram æstimationem earum multitudine. Incidit enim in hanc celebritatem absolutæ templi fabricæ, etiam natalis regni, quem Herodes anniuersaria hilaritate solitus est colere, vt hoc pacto publica lætitia conduplicaretur.

XXIX. *Reuera perfectum fuisse.*

SI quis non videt hoc loco templum Herodianum plane perfectum & absolutum à Iosepho dici, vt censuit Card. Baronius [a] parum omnino videt; Quorsum enim gratiarum actio, de tam cito perfecto opere, & festiua consecrationis celebritas, si deerat adhuc quod vsque ad sextum & quadragesimum annum protraheretur? imo, si superis placet, vsque ad septuagesimũ? Adde quod nec l. 15. [b] neq; 20. [c] scribit Iosephus vsq; ad Neronis tempora, Herodiani templi ædificationem perdurasse, quod significat Torniel. [d] dum nimis studiose obscurat illustrissimum Baronium, quin potius hoc posteriore loco antequam agatur de operariis templi structuræ applicandis, præmittitur. *Iam absolutum erat templi ædificium, alteri tamen operi circa ipsum manus admouere volebant*, scilicet porticui Salomonis reparandæ.

a Anno Christi 31. n. 39.
b l. 15. c. 14.
c l. 20. c. 8.
d An. 4032. n. 5.

XXX. *Iterumque postea aliquid reparatum.*

NAM quod Iosephus vno loco [e] ait Iudæos voluisse addere 20. cubitos tẽplo, qui decesserant, [f] alio voluisse renouare porticum Salomonis, plane disparata sunt, nec templi absolutionem faciunt. Non enim si reparandi fuerunt viginti cubiti, post annos circiter 70. ideo dicendum est ad id tempus non fuisse absolutum. Neque si vnam porticum populus tum restaurare voluit, ideo templum non fuit ab Herode absolutum; ea enim porticus Herode regnante restauratione non indiguerat. Dicamus ergo cum omnium interpretum consensu, vt ait Baron. sub annũ Christi 31. [g] id tempus 46. annorum ad Zorobabelis templum relatum fuisse, quod etiam tum stabat [h] exceptis quibusdam adiectitiis ornamentis, quæ Herodes, captandæ laudis causa addiderat. [i] Et de Herodiano templo hactenus, nunc Romana reuisamus.

e l. 15. c. 14.
f l. 20. c. 8.
g 31. n. 38.
h Vide an. m. 3537. n. 6. & seqq.
i Antiq. l. 15. c. 12. & in fi. c. 11.

XXXI. *Turbæ pro consulatu.*

CVM C. Sentius hoc anno consul factus esset, vt scribit Dio [l] eiq; collega dandus esset, nam tum quoque reseruatum sibi consulatum Augustus non accepit, iterũ seditiones ac cædes Romę contigerunt, adeo vt Senatus Sentio militum præsidium decreuerit, quo is cum vti nollet, legatos ad Augustum, binis quemque cum lictoribus miserunt. Augustus vnum ex legatis Q. Lucretium 3. qui vnus ex proscriptis fuerat, consulem declarauit, ac ipse Romam contendit. Alterum consulem Saturninum egregie laudat Velleius, & cuilibet veterum consulum gloriæ comparat, simúlque absentiæ Cæsaris suffragatur.

l Dio. l. 54.
3. n. xxxiv.

XXXII. *Mors Virgily Maronis.*

HIS consulibus abiit è viuis, gloria Romanæ poëseos Virgilius Maro, vt habet in Eusebij Chronico Hieronymus, ad secundum annum Olymp. 190. [m] in hæc verba Virgilius Brundusij moritur, Sentio Saturnino & Lucretio Cinna Coss. Ossa eius Neapolim translata, in secundo ab vrbe milliario sepeliuntur, titulo istius modi suprascripto, quem moriens ipse dictauerat.

m Quæ est V.C. 734.

Mantua me genuit, Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope; cecini pascua, rura, duces.

Et quidem poësi, qua nihil castius, elegantia, qua nihil pictius, sermone latino, quo nihil purius atque incorruptius; cecinit artificio, quo nihil eruditius, maturitate, qua nihil grauius, decori obseruatione, qua nihil sapientius, denique tanta cum laude, nemo vt fuerit, futurusve sit omni poëtica laude cumulatior.

AVGVSTVS cum Romam reuertisset, de multis honoribus oblatis id tantum accepit, vt Fortunæ reduci ara consecraretur, & dies eius reditus inter ferias relati, Augustalia dicerentur tametsi noctu, vitandæ celebritatis causa, vrbem iniisset. Cassiod. in Fastis. His Coss. inquit, & nominarat C. Sentium & Q. Lucretium Cæsari ex prouinciis redeunti, currus cum aurea corona decretus est, quo ascendere noluit. Vbi vide Cuspinianum. De perpetua etiam consulari potestate, cum fascibus duodecim, aliisq; id genus, Dionem consule. Illud tamen non omitto, quod propter seditiones eo absente ab ambientibus consulatum excitatas, à Senatu in eius reditu decretum est, vt magister morum per quinque annos esset, & consularem potestatem quandiu viueret haberet. Leges ferret quas vellet, quas Augustas vocaturos, & iureiurando seruaturos spondebant. Dio idem de re ab Agrippa gesta hæc habet. XXXII. *Mors Virgilij Maronis.*

AGRIPPA qui prius ex Sicilia ad gubernandam vrbem missus fuerat, Galliis tum administrandis est præfectus. Tumultuabantur enim inuicem Galli, & à Germanis infestabantur. Iis motibus sedatis in Hispaniam transiit. Nam Cantabri, qui in bello capti fuerant ac venditi, suis dominis interfectis, domum redierant, multisque ad defectionis societatem permotis, castellis quibusdam occupatis, præsidia Romanorum adoriebantur. XXXIII. *Reditus Augusti, ingestaque priuilegia.*

Contra hos profectus Agrippa, post multam suorum cædem, (nam & Romanorum plerique inuiti pugnabant, & hostes ex conuictu Romanorum peritiores belli facti erant, & cum salutis desperatione certabant) multosque ignominia notatos, tandem victor, Cantabros, qui essent militari ætate, omnes prope deleuit, reliquos armis exuit, & ex montanis locis in campestres transtulit. De his tamen neque literas dedit ad Senatum, neque triumphum; Augusti iussu ei decretum agere voluit. XXXIV. *Expeditio Agrippæ in Galliam & Cantabros.*

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4035.

1. N. xv. Vt fuse eodem l. 1. de Bello c. 16. narratur, vbi tot fere hyperbolæ, ne dicam mendacia, quot verba. *Per viginti vlnas,* inquit, *in profundum saxa demisit, quorum pleraque pedum quinquaginta longitudinis, altitudinis nouem, & latitudinis decem, nonnulla vero etiam maiora fuerant.* Quæ ars tantos lapides cædere, qui currus, quæ naues ferre potuerunt? pergit. *Expleto autem spatio, quod vnda celabat, in ducentos pedes murum dilatauit &c.* Addit turres maximas atque pulcherrimas, addit crebros fornices & colossos columnis fultos, addit domos portui connexas candido lapide contructas, & in colle contra ostium portus, Cæsaris templum magnitudine simul & pulchritudine præcipuum, in eoque, inquit, Cæsaris colossus, non minor quã Iouis apud Olympiam, cuius ad exemplar factus est, Romano autem par, & Iunoni quæ Argis est. Et infra. Quin etiam & cætera opera, forum, theatrum, amphitheatrum, digna Cæsareo vocabulo collocauit, & quinquennali certamine instituto, nomen ei Cæsaris donauit.

In Græco est, μηκυνόμενοι δὲ ἐπὶ πεντήκοντα, καὶ διαβαῖνοι ἐπὶ εἴκοσι. In longum protensa erat, hæc prima ædes, ad 50. cubitos, latitudinis autem traiectus erat circiter viginti. 2. N. xxiv.

In indice libri vocatur L. Cassiodorus Q. vocat, sicut & lapis Colotianus, quem sequitur Sigon. in fastis, & Onuphrius; ac deinceps Temporar. Gordon. Caluisius, Mercator, alii. Iulius Frontinus Sp. vocat, & post eum Phrygio, & Functius, habetur in Græco Eusebij chronico. Horum consulum meminit Euseb. in chron. vbi de morte Virgilij, aut potius D. Hieron. addidit: nam à Græco absunt. Recte autem consules notauit, sed Lucretium cognominat Cinnam, sicut & Chronicum Græcum. 2. N. xxxi.

ANNVS MVNDI 4036. SEXTÆ ÆTATIS 521. IMPERII ROMAN. 31. AVGVSTI 26. HERODIS, 20. ET 23. ÆTATIS 55. SIMONIS PONTIFICIS 7. PRÆSIDE SYRIÆ. N. N. OLYMP. CXC. 3. VRB. COND. 735. COSS. CN. CORNELIO LENTVLO, ET P. CORN. LENTVLO MARCELLINO ANN. IVL. 38. AVGG. 12. ACTIACÆ VICTORIÆ 14.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 17.

I. *Cæsar Agrippam sibi supparem efficit.*

Hoc anno Cæsar Agrippam ad Imperii pene societatem prouexit. Cum enim eius opera plurimum in Rep. vteretur, insidiasque ipse metueret, parumque præsidii in thorace, quem etiam cum in Senatum iret, sub veste gestabat, esse arbitraretur, Agrippam quasi alterum se ad expedienda negotia habere voluit. Ergo cum in aliud quinquennium suum sibi principatum prorogauit, cum iam decenniũ esset in exitu, P iam & Cn. Lẽtulis Coss. Sic Dio, cõsentaneè iis quæ scripserat anno V.C. *626.* eo VI . & Agrippa II '. Coss. quando Augusti nomen accepit; pergit. Deinde Agrippæ cum alia fere eadem quæ sibi, tum tribunitiam potestatem itidem ad quinquennium dedit; tot enim ipsis annos tunc sufficere dicebat. Huc respiciens Tacitus l. 3. ait Agrippam primum fuisse Augusto socium, in honore tribuniciæ potestatis: & Velleius, qui ait amicitiam principis Agrippam vsque ad tertium consulatum, & mox collegium tribuniciæ potestatis euexisse. Ac non multo post, ait Dio, pleraque Imperatoriæ potentiæ propria Cæsar accepit, & vt alterum decennium eius principatus duraret.

II. *Senatum semel iterumque legit.*

MVLTVM deinde in habendo senatorum delectu laborauit Augustus, multamque inuidiam, querelas atq; insidias adijt cum Agrippa, quantumuis eas sortitione vitare conati essent. Et cupiebat quidem Augustus trecentos tantum, secundum antiquam consuetudinem retinere; bene cum Rep. agi ratus, si tot ex ijs senatu digni reperti essent. Veritus tamen offensionum multitudinem, sexcentos senatores delegit: in ijs vero Lepidus olim Triumuir ægre retentus est, Antistio Labeone (cuius arbitrio legendum Senatum Augustus permiserat) id agente. Cui cum propterea periurium Augustus obiiceret (iurauerat quippe se, nisi Senatu dignum, admissum neminem) & supplicium minaretur. Respondit non visum sibi indignum Senatu virum, quem Augustus ipse adhuc Põtificem esse pateretur. Sic ille cõmode iram Augusti fregit. multa quoque alia Romæ è Rep. ordinauit, quæ pluribus apud Dionem reperies.

III. *Herodes Romam duos filios mittit.*

ARBITROR hoc anno Herodem filios suos Alexandrum & Aristobulum, quos ex Mariamna susceperat, Romam ad Cæsarem, tum honoris atque officii caussa misisse, idque maturè post eius in vrbem reditum, qui magna solemnitate celebratus fuerat, vt diximus; tum etiam Romanarum disciplinarum addiscendarum. Missos enim ait Iosephus, constructa iam Sebaste, & interim dum Cæsaræa ædificaretur. Hæc enim est vis eorum verborum. [a] *Cum in his esset*, quæ scilicet de Cæsarea narrauerat, *& iam Sebaste condita esset.* At Gelenius ita vertit, quasi Cæsaræam quoque iam constructam diceret: sic enim habet. *Hac iam altera vrbe post Sebastem condita, decreuit Romam mittere filios Alexandrum, & Aristobulum, vt salutarent Cæsarem.* Imo vt apud eum conuersarentur, & bonis artibus erudirentur, vt ex dictis [b] cognosci potest. Eratq; eis paratum hospitiũ apud Pollionẽ Herodis studiosissimum licuit tamen etiam Cæsaris vti hospitio. Excepit enim adolescentes summa humanitate, fecitque Herodi potestatem, vt arbitratu suo è filiis quemcũque vellet hæredem regni designaret.

[a] l. 15. Ant. c. 13. Ἐν τούτοις δ' ὢν, καὶ τῆς Σεβαστῆς ἤδη πεπολισμένης,

[b] c. 1. l. 16.

ANNVS MVNDI 4037. SEXTÆ ÆTATIS 522.
IMPERII ROMANI 32. AVGVSTI 27. HERODIS 21. & 24.
ÆT. 56. SIMONIS 8. PRÆSIDE SYRIÆ N. OLYMP. CXC. 4.
VRB. COND. 736. COSS. C. FVRNIO, ET C. IVNIO
SILANO. ANNO IVLIAN. 29. AVGVSTOR.
13. ACTIA. VICTORIÆ 15.

ANNVS ANTE CHRISTVM 16.

I. *Ortus Lucij nepotis Augusti.*

C. Furnio, & Iunio Coss. alterum filium ex Iulia Augusti filia suscepit Agrippa, cui Lucio datum est nomen, tanto aui gaudio, vt eum, fratremque eius Caium triennio grandiorem Augustus statim adoptarit, & hæredes imperii fecerit, non expectato dũ virilẽ ætatẽ attingerent: Huius enim geminæ sobolis incremento tutiorem se ab insidiis fore censuit, vt ait Dio. Ad eamque diem honorandam festum quod Virtuti & Honori celebrabatur, in eam diem transtulisse idem significat. Reperio autem celebratum 4. Cal. Iunias, ex quo coniicere licet Lucium eodem natum die. Quin & seculares ludos, quos hoc anno celebratos, & quidem ingenti apparatu Censorinus[a] testatur, Augusti voluntate potius, quam ordine temporis id exigente, actos fuisse in lætitiæ argumentum, facile adducor vt credam. Quo etiam inclinant nos, quæ deinceps ab Augusto in gratiam horum puerorum gesta sunt, quæ suis referentur locis.

a c. 17. & Dio. l. 53.

II. *Ortus Beatiss. Virginis.*

Longe maioris causa lætitiæ fuit hic annus vniuerso terrarum orbi, quo in spem minime fallacem, vt filij Iuliæ, genita est Regina, & hæres imperii orbis terrarum, quam retroacta omnia sæcula expectarunt, expetierunt, figuris præmonstrarunt, vaticiniisque prædixerunt. Et consulatui quidem Furnii & Silani beatissimam natiuitatem Augustissimæ Virginis Mariæ assignat Baron.[b] quoniam Christum Dominum natum statuit sub consulatu Lentuli & Messalini; nos qui vno anno tardius diuinam ponimus natiuitatem, exeunte hoc anno conceptionem matris eius integerrimæ, sequenti autem natiuitatem eiusdem, decimo quinto deinde anno partum ineffabilem assignabimus. Nullum habemus hac de re certius neque antiquius testimonium, eo quod ex Euodio Antiocheno Episcopo recitat Nicephorus[c] Nam in epistola quam vocauit lumen, inter alia sic habet. *Trimula cum esset in templum præsentata, ibi in sanctis sanctorum traduxit annos vndecim, deinde vero sacerdotum manibus Iosepho ad custodiam est tradita, apud quem cum menses peregisset quatuor, ab Angelo lætum illud accipit nuncium; peperit autem huius mundi lucem annum agens decimum quintum, vigesima quinta die mensis Decembris.* Hæc ibi: decimum quintum vtique non exactum, sed currentem, vt vocant, & per quatuor menses inchotum in Græco est; ... ὑπάρχουσα &c.

b In Appar. n. 48.

c l. 2. c. 3.

III. *Genethliacon eius prius.*

Cvm autem omnia quæ ad B. Virginis genus, & parentes pertinent, solidaque veritate subsistunt, illustrissimus Baron. singulari diligentia scrutatus sit, erueit, & in publicam lucem protulerit, non est quod actum agamus: paululum nobis negotii reliquum est in iis ad annos suos reuocandis, & sicubi fortasse opus fuerit, diiudicandis: quandoquidem hæc annorum digestio ad eius Spartam non pertinebat. Interea dabis nobis hanc veniam, amice lector, præsertim qui hanc incomparabilem Virginem debito cultu ac veneratione prosequeris, vt paululum sub vmbra illius, quam iam tot annis atque seculis desideraueram sedeam, & nonnihil de illius dulcedine degustem, priusquã transeam. Dabis tu quoque hanc mihi veniam Angele Dei, qui dux es & comes vtriusque peregrinationis meæ: ecce Aurora est, demitte me paululum, vt conuertam oculos ad primum ortum surgentis Auroræ; ad primos iam radiantis stellæ matutinæ fulgores.

IV. *Causa Hilaritatis in hoc ortu primo B. Virginis.*

Ambvlavimvs iam tot annis per noctem infidelitatis vniuersarum prope gentium, fuimus obscuri & tristes sola sub nocte per vmbras Iudaicarum obserua-

tionum, quidni lætemur aliquantulum, albescente iam cœlo, Aurora consurgente, præsertim cum eam laudent simul astra matutina, & iubilent omnes filij Dei? Ambulauimus, & lassati sumus in via iniquitatis; in hoc ergo iam quasi primo gradu Throni Salomonis parumper acquiescamus. Ambulauimus, & famem sitimque passi sumus, & ecce commodum adest nobis Nauis institoris de longe portans panẽ, quæ iam molitur iter ad nos, & ex alto speculatibus apparet iam vela faciens ad portus nostros. Ecce Puteum aquarum viuentium, qui aperitur nobis. Ambulauimus vias difficiles, & per tam fœtentes criminum sordes, vulnera quoque fortassis accepimus, ecce Balsamum fragrantissimum, nunc primũ ortum in ipso Iudaico solo, quod mitissimam afferat medicinam: ecce Cinnamomum & Balsamum aromatizans, & incipiens diffundere odorem suum. Nocturnos imbres passi, nocturnaque frigora ingrediamur hunc Hortum conclusum, hunc Paradisum voluptatis, & videamus hanc terram nostram benedictam, quæ breui dabit fructum suum, & in eius propinqua spe reficiamur.

V. *Eadem causa lætitiæ.* CONTEMPLEMVR hanc auream Domum, quam magnus Salomon incipit fabricari, & ingentem auri vim iacit in fundamentum, quia hæc erit palatium, atque hospitium magni principis. Lætemur cum vniuerso mundo, quia aduentat atque adeo iam adest Regina mundi, iam venit Desiderata cunctis gentibus, iam apparent primi radij cœlestis arcus, qui imminentem & rorantem iam imbrem de cœlo nuncient. Venite omnes qui transitis per viam, attendite & videte ab initio sæculi, à diebus ęternitatis, si quam huic similem vidistis in filiabus hominum, non est quæ comparetur ei, non est vsque ad vnam, quia supergressa est vniuersas. Venite ergo & gratulemur ei, imo potius gratulemur nobis, quia nobis genita, nobis data est, qui benedicimus primum ortum eius.

VI. *Compellatio ad eandem.* O infantula! ô tenella virguncula, si scires donum Dei, quod tibi paratum est, & quis est venturus est in te, & petet à te bibere dulcissimum ac diuinissimum lac tuum! nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis, nondum agnoscis diuitias illas tuas; Agnosce tamen interea, & scito cætera dona Dei, quæ iam nunc dantur tibi, vt dignum filij Dei habitaculum effici merearis: donum immaculatæ conceptionis tuæ, quo prǽuenta ipsa momento animati corporis tui, sanctissima facta es, *Dei dona in eam nũc collata.* Deoque gratissima, ne puncto quidem temporis expers gratiæ & charitatis: donum accelerati vsus rationis tuæ, donum abundantissimæ sanctificationis tuæ, donum fidei, spei, charitatis, cum cæteris ordinarijs Spiritus sancti donis, cum tãta plenitudine, quantam nemo filiorum hominum, vnico excepto filio tuo, vnquam est consecutus: donum gratiæ confirmatæ, & immutabilis perseuerantiæ, quæ omnem vel leuissimã labeculam in perpetuum excludat, & fomitẽ peccandi prorsus extinguat. Non potes adhuc illos tuos misericordes oculos ad nos conuertere, cor tamen & animum potes, & hoc nunc satis est nobis: conuertes tamen etiam oculos aliquanto post, cum nata iam in matre, nasceris in mundo, cum iterum compellabimus, & salutabimus te, & implorabimus salutare auxilium tuum.

VII. *Non sine miraculo concepta.* CONCEPTA est ergo hoc anno Virgo beatissima, ex Ioachimo patre & Anna matre, parentibus genere & virtute nobilibus, via quidem communi, non tamen sine aliquo miraculo, & supernaturali virtute conceptio perfecta est, vt disputat noster Suares.[a] Referũt enim sancti patres, quos ille fuse recenset, beatam Annam fuisse sterilem, & vitam sine prole vsque ad senectutem produxisse, & orationibus conceptionem Virginis impetrasse, *vt ad summum miraculum*, vt ait D. Damascen.[b] *via per miracula sterneretur.*

Prænunciata parentibus. Quin & prænunciatam parentibus conceptionem, nomenque ipsum Mariæ, non solum verisimile facit priuilegium: Isaaco & Samsoni, Samueli & Ioanni Baptistæ concessum: eaque ratio communis, quod non sit negandum Matri Dei vllum priuilegium, cuius illa fuerit capax, quod alicui seruorum Dei fateamur esse concessum,

VIII. *Confirmatio ex patribus.* SED autoritas etiam sanctorum patrum: Epiphanius[c] enim, *Desinat tandem*, inquit, *infelicium ille hominum error. Neque enim Maria Deus est, neque de cœlo corpus accepit, sed ab viro ac muliere genita, tametsi ex promissione vt olim Isaacus.* Et iterum hæresi 79 *Nam si ne Angelos quidem*, inquit, *adorari permittit, quanto minus id Annæ filiæ tribui concesserit, quam illi è Ioachimo Dei bonitas indulsit, quam precibus, omnique*

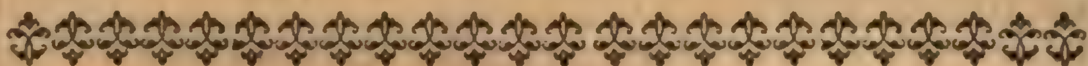
[a] t. 2. in tert. p. disp. 2. sect. 1.
[b] Orat. 1. de Nat.
[c] Hæres. 78 fi.

animi studio, ac contentione parens vterque promeruit. Et paulo post, *Quamuis autem ex Mariæ historia, ac traditione illud habetur, Ioacimo eius patri diuinitus hoc in deserto nunciatum fuisse: Vxor tua concepit; non ita tamen accipiendum est, quasi hoc citra nuptialem consociationem ac virilem satum acciderit. Verum quod futurum erat, missus à Deo significauit Angelus, ne qua dubitatio foret propter illud, quod reuera in lucem editum, & à Deo constitutũ, ac iusto viro natũ fuerat.* Breuius & clarius S. Damas.[a] Ioachim, inquit lectissimã illã ac summis laudibus dignam meliorem Annam matrimonio sibi copulauit. Verũ quidem prisca illa Anna, cũ sterilitatis morbo laboraret, per orationem ac promissionẽ Samuelem procreauit; eodem modo hæc etiam, per obsecrationem & promissionẽ Dei genitricem à Deo accepit, vt ne hic quoque cuiquã ex illustribus matronis cederet. Et Gregor. Nyss. de Nat. Christi. Imitata & hæc (Anna) quod de matre Samuelis scriptum est, ad sanctum sanctorum accedit, & supplex Deum orat, ne se legis benedictione sinat excedeire, cum nihil vnquam admiserit cõtra legem. Quod si mater euaserit, se quodcunque pepererit ei dedicaturam &c. Sed de his iam satis.

a l. 4. c. 15.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4037.

i. N. vii. Epiph. hæresi 78. Damascenus, & alij passim, qui etiam volunt eundem Ioachim, cum Eliakim (quo modo idem filius Iosiæ 4. Reg. 23. 34. dicitur Eliacim, in 2. autem Para. 36. v. 4 appellatur Ioakim. Verum hoc ipso loco ostenditur Ioacim & Eliacim diuersa esse nomina, quando vnum in alterum commutatur) Eliacim autẽ per syncopem dici Eli, qui memoratur in genealogia, quæ est apud Lucam 3. 24. quasi auus Christi, non autem pater Iosephi, qua de re fuse Suarez dispu. 2. sect. 3. conclus. 3.

ANNVS MVNDI 4038. SEXTÆ ÆTATIS 523.
BEATISS. VIRG. I. IMPERII ROM. 33. AVGVSTI 28. HERODIS, 22. & 25. ÆT. 57. SIMON. PONTIF. 9. PRÆSID. SYR. M. AGRIPP. OLYMPIAD. CXCI. AN. 1. VRB. COND. 737. COSS. L. DOMITIO ÆNOBARBO, P. CORNEL. SCIP. AN. IVL. 30. AVGVST. 14. ACTIAC. VICT. 16.

ANNVS ANTE CHRISTVM 15.

I. Beatiss. Virgo nascitur in Nazareth.

b l. 2. c. 3.

HIS Coss. 8. Septemb. nono à Conceptione mense, nata est Beatissima Christi mater. Cum enim Euodius apud Nicephorũ, [b] vti proximo anno dicebamus, dicat de ea, *Peperit autem huius mundi lucem annum agens quintumdecimum*, vigesima quinta die Decembris; oportet eam hoc anno natam, peperisse autem agentem 15. annum, per tres menses, & 17. dies inchoatum. Natam vero fuisse in Nazareth pago Galilææ, quod eã ibi habitasse cum Ioachimo clarum est, vbi Annam nupsisse testatur Hippolytus apud Nicephorum. Antiquus tamen Rabbinus apud Galatinum [c] in Bethlehem Iudææ natam affirmat.

c l. 7. c. 12.

II. Genethliacum posterius.

Nos autem qui Orientem Auroram salutauimus, salutemus exortam, & vicinum Solis ortum annunciantem. Mundus erat in nocturnis tenebris vitiorum & ignorantiæ. Et apparuerant quidem iam prioribus seculis aliqui sancti, & bona pars eorum, qui huic Virgini affinitate coniuncti erant, sancti erant, sed stellæ erant lucentes in firmamento, nox nihilominus intempesta, & profunda erat, propter remotum Solem, quem illæ à longe videbant. Sed tandem consurrexit Aurora vicinior soli, & plus luminis mundo afferens, quam stellæ omnes: Vir-

VII. *Iosephus ordinē narrando perturbat.*

Recte autem hic notat Torniel. Iosephi ordinem in narrando præposterum, qui reuocatos ex Italia filios prius dicat, atque adeo matrimonio iunctos, quam Agrippa rediret in Asiam. Non enim Herodes Cæsarem Romæ salutasset, quippe qui aberat, neque liberos suos ab eo recepisset, quod ipse affirmat; [a] aut certe vix vnum annum Romæ substitissent, cum idem Iosephus dicat, illos ibi iam satis instructos fuisse liberalibus disciplinis: quæ res satis diuturnum tempus requirit. Profectionem ergo Herodis in Italiam, in reditum Cæsaris in vrbem differemus, qui cadit in V.C. an. 740. vt ex Dione constat. [b] Scribit item Iosephus Herodem, cum nauigaret in Italiam, offendisse apud Elidenses Olympica certamina, scilicet initium Olymp. 191. Huius autem initio memoratur in stadio victor Diodotus Tyanensis Cappadox.

a l. 16. c. 1.

b l. 1. bel. c. 16.

ANNVS MVNDI 4039. SEXTAE AETATIS 524.

BEATIS. VIRG. 2. IMPER. ROM. 34. AVGVS. 29. HEROD. 23. & 26. ÆT. 58. SIMON. PONT. 10. PRÆSID. SYR. M. AGRIPP. OLYMP. CXCXI. A. 2. VRB. COND. 738. COSS. M. LIVIO DRVSO LIBONE, ET L. CALPVRNIO PISONE, AN. IVL. 31. AVGG. 15. ACT. VICTORIAE 17.

ANNVS ANTE CHRISTVM 14.

HABET hic annus in primis res à M. Agrippa in Asia gestas, Herode honoris causa eum comitante, à Iosepho [c] narratas, quarum hæc summa est. I. *Herodes Agrippā adit eumque comitatur.*

c l. 16. c. 3. 4.

Herodes exacta domi hyeme, instante vere rursum ad Agrippam properauit, audito quod cum exercitu Bosphorum peteret, factaque præter Rhodum & Coum nauigatione, Lesbum petit, ratus se eum ibi inuenturum; sed repulsus aduersis Boreæ flatibus, aliquot diebus apud Chium hæsit, vbi & priuatim multos salutatum venientes regiis honorauit muneribus, & in restaurandam Vrbis illius magnificam porticum tantum pecuniarum contulit, quantum abunde sufficeret. Mutato deinde vento, primum Mitylenem, deinde Byzantium allatus, vt audiuit Agrippam iam vltra Cyaneos scopulos prouectum (insulas duas Cyaneas collocat Ptolem. ad Bosphorum Tracium, sub ingressum Euxini ponti, ad Orientem) quanta potuit contentione secutus, apud Sinopem Ponticam Vrbem eum offendit, ibique maxima exceptus beneuolentia, indiuisus ei hærebat laborum socius, & consiliorum particeps. Confectis deinde Ponticis negotiis, quorum causa Agrippa venerat, placuit non reuerti nauigio.

Qværat fortasse lector, antequam progrediamur vlterius, quænam essent Pontica ista negotia; ea tangit Euseb. in Chron. Bosphorum inquit Agrippa capit. Dio explicat l. 54. sed refert ad sequentis anni Consules, nimirum, vt apparet, narratione dilata, ad id tempus, quo re bene gesta Romæ nunciata, eius nomine supplicatio decreta est, & triumphus. Quem tamen ille non gessit, quod sæpe etiam factum à Dione in præcedentibus libris, tempore præsertim bellorum ciuilium obseruatum est: & alioqui non videtur credibile hoc iam altero anno aduentus Agrippæ in Asiam, otiosum illum fuisse. Scribonius quidam, inquit, Mithridatis se nepotem esse perhibebat, regnumque Ponti sibi ab Augusto traditum, quandoquidem Asander diem suum clauserat, asserebat; Itaque Dynamin Asandri coniugem, filiam Pharnacis, Mithridatis neptem, cui regnū à marito relictum fuerat, in

II. *Res ab Agrippa in Ponto gesta*

Scribonius & Asander.

matrimonium duxit, ac Cimmerij Bosphori regnum occupauit. Agrippa re audita Polemonem Ponti Cappadocii regem misit, qui eum bello inuaderet; At is Scribonium superstitem non inuenit. Fraude enim eius cognita, Bosphorani hominem iam sustulerant: resistentes autem Bosphoranos, quod metuebant ne eum Regem haberent, prælio vicit, neque tamen eos subegit. Cum vero Agrippa contra ipsos exercitum adducens, Sinopem peruenisset, armis demum positis Polemoni traditi sunt, coniuxque Dynamis eidem data, Augusto id probante. Hæc Dio eodem loco.

III. *Agrippa cum Herode Ephesũ adit, & Samum.*

His ergo negotiis confectis per Paphlagoniam, Cappadociam, & maiorem Phrygiã terrestri itinere Agrippa, cum Herode Ephesum peruenere, vt ait Ioseph.[a] Vereor tamen ne pro Cappadocia, Galatia scribenda sit, hæc enim in ipso recto itinere, quo Sinope itur Ephesum, posita est, Cappadocia vero ad Orientem relinquitur, in Syriaco itinere, si quid Ptolemæi tabulis credimus: rursumque ex Epheso nauibus Samum traiecerunt. Toto autem itinere fere per singulas ciuitates in multis Herodi gratificatus est Agrippa, ad eiusque preces multorum necessitatibus subuenit; præcipue autem Iudæorum Ionicorum, qui interueniente Herode, in Lesbo insula[b] questi sunt de indigenarũ iniurijs, quod nec legibus suis eos viuere sinerent, & festis diebus traherent ad tribunalia, & sacram pecuniam Hierosolyma mittere vetarent, & oneribus grauarent contra concessa per Romanos priuilegia.

Lesbii Iudæi afflicti.

[a] l.16.c.3.

[b] vt patet ex li.c.4.

IV. *Propitium habent Agrippam.*

Qvibus respondit Agrippa, se & propter Herodem amicum illis gratificari paratũ, & quia æquum postulare videantur: Velléq; vt quæ prius illis concessa erant priuilegia rata manerent, neque ipsis quenquam molestum esse, iuxta patria instituta viuentibus. Tum Herodes assurgens ei gratias egit omnium nomine, deinde post mutuos complexus vale dicto à Lesbo digressi sunt.

Herodes Iudæam repetit.

Rex autem paucis post diebus secunda nauigatione vsus Cæsaræam appulit, & inde Hierosolyma petiit, ibi aduocata populi cõcione, rationem eis suæ peregrinationis exposuit, & impetratam immunitatem Iudæis per Asiam degentibus. Deinde quo magis eos exhilararet, sibique beneuolos redderet, professus est quartam tributorum partem se remittere: qua illi munificentia deliniti, omnia fausta regi comprecati, cum maxima lætitia discesserunt. Hæc Iosephus.[c]

[c] vsque ad c.6.l.16.

V. *Licinnius Augusti Præfectus. Gallos vexat.*

Dio autem narrat tam his quã præcedentibus Coss. neq; enim satis distinguit Germanos aduentu Augusti territos, in suam terrã regressos, datis obsidibus pacem impetrasse, & Cæsarẽ res Germaniæ, Galliæque composuisse. Galliæ præsertim vbi Licinnius quidam indigenas insigni rapacitate expilarat, & inter alia annum in 14 menses diuiserat, vt pro duodenis tributis quaterdena reciperet, addens ad Decembrem, quasi decimum mensem, alios menses duos quos appellabat Augustos. Cum has accusationes ægre ferret Augustus, & tum Gallorum misereretur, tum Præfecti sui eum puderet, Licinnius artificio vsus, eos omnes insigniter irrisit, & Augusti auaritiam insignem demonstrauit. Augustum enim cui se pœnas daturum minime dubitabat, in suas ædes adducit, eique congestos thesauros demonstrat; tum, hæc, inquit, Domine, data opera tibi ac Romanis collegi, ne Galli tanta vi pecuniæ instructi deficerent, itaque omnia & conseruaui tibi, & nunc trado. Ita Licinnius, quasi vires Gallorum, in Augusti gratiam eneruasset, discrimen euasit. Et crimen in Augustum, cum pecunia transtulit.

Prædam recipit Augustus.

VI. *Res gesta in Rhætia.*

Interea Tiberius & Drusus in Rhætia, quæ inter Noricum & Galliam ad Alpes Tridentinas sita est, rem bene gesserunt. Meminit etiam Oros.[d] vbi multa congerit bella, diuersis locis, & temporibus sub Augusto gesta.

[d] l.6.c.21.

Crudelis gula Vedii Pollionis.

Sed addamus vice versa alterum Augusti factum memorabile, quod ab eodem Dione hoc anno narratur, quo anno mortuus est Vedius quidam Pollio, quem factum id attingit. Erat is libertino genere Romanus eques, diuitiis potens, & sæuitia insignis, vt qui murænas in piscinis haberet, quas humanis carnibus enutriret; mancipia quippe, quæ morti addixisset, eis obiiciebat. Is cum aliquando Augustum conuiuio excepisset, & calicem crystallinum minister poculorum fregisset, murænis eum, ne conuiuæ quidem pudore motus, proiici iussit. At is ad Augusti pedes prouolutus, veniam & vitam supplex precabatur; quam cum ne interueniente quidem Augusto, impetraret, omnia eiusdem generis vasa, quasi ad vtendam conferri iussit, & prolata confringi, sed vnum quoq; defuit, quod non etiam

tam crudelem herum ad Murænas proiici iussit. Eodem tempore Augustus multas in Galliam & Hispaniam colonias deduxit, Cyzicenis libertatem restituit, Paphiis terræ motu afflictis pecunias largitus est, ac permisit vt ex S. C. vrbem suam Augustam dominarent. *Paphus Augusta.*

Natus est hoc anno Germanicus Cæsar à Tiberio Augusti iussu adoptatus, Caligulæ pater. Nam 4 & 30. annos natus, vt ait Tranquillus, mortuus est, ann. V. C. 772. Vide Sueton, init. l. 4. *Ortus Germanici.*

ANNVS MVNDI 4040. SEXTÆ ÆTATIS 525.
BEATIS. VIRG. 3. IMPER. ROM. 35. AVGVS. 30. HEROD.
24. & 27. ÆT. 59. SIMON. PONT. 11. PRÆSID. SYR. M. AGRIPPA
OLYM. CXCI. A. 3. VRB. COND. 739. COSS. M.
LICINIO CRASSO, ET CN. CORNELIO LENTVLO, AN. IVL. 32. AVGG. 16. ACT.
VICTORIÆ 18.

ANNVS ANTE CHRISTVM 13.

I. *Incendium Romæ.*

BEATISSIMÆ Virginis inchoatos tantùm numeramus annos, itaque eius deuotissimam Præsentationem, ne ante sequentem annum expectato.

Vrgebat interea Herodes, cum alia ædificia, tum Cæsaręam, & templum, iuxta distributionem temporis suo loco constitutam. Dio porro scribit hoc anno, Crasso & Lentulo consulibus, Æmylij Pauli porticum Romæ incendio absumptam esse, ignémque ab ea ad vestæ vsque grassatum, ita vt sacra à reliquis Vestalibus, nam summa sacerdos excæcata fuerat, in Palatium sint deportata, & in domo flaminis dialis posita; quæ postea porticus ab Augusto, & Pauli Æmilij amicis refecta est. Hoc anno memorat Dio res in Ponto ab Agrippa gestas, quo illi honores supplicationum, & triumphi decreti sunt, vt præcedenti anno diximus, quos ille non admisit, atque adeo, vt idem testatur, exemplo fuit cæteris sui similibus, omisso triumpho, solis triumphalibus honoribus esse contentos. *Vestalium periculum.* *Honores Agrippæ.*

II. *Lentuli Auguris diuitiæ & auaritia.*

HVNC Cornelium Lentulum Cuspin. Augurem cognominat, sicut & Græcum Euseb. Chronicon. De quo Seneca.[a] Cn. Lentulus Augur diuitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini pauperem facerent; hic quater millies sestertium suum vidit, proprie dixi, nihil enim amplius quam vidit, (cum summam Cenalis æstimat viginti milionibus librarum Turon. Significat autem non vsum fuisse, quod esset auarissimus; sed miser seruauit Tiberio Cæsari, de quo Suet. c. 49. Sat constat Cn. Lentulum Augurem, cui sensus maximus fuerit, metu & angore ad fastidium vitæ ab eo actum, & vt ne quo, nisi ipso hærede moreretur. Pergit autem Seneca;) Ingenij fuit tam sterilis quam pusilli. Cum enim esset auarissimus, nummos citius emittebat quam verba, tanta illi inopia erat sermonis. Hic cum omnia incrementa sua D. Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatem, sub onere nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis & pecunia & gratia, subinde Augusto solebat queri, dicens à studiis se abductum, nihil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset, relicta eloquentia; (tanti faciebat homo infantissimus suam eloquentiam, imo nullam aut ridiculam, ideoque subdit,) At illi inter alia hoc quoque D. Augustus præstiterat, quod illum derisu, ac labore irrito liberauerat. *Et infantia.*

[a] l. 2. de benefi. c. 27.

ANNVS MVNDI 4041. SEXTÆ ÆTATIS 526. BEATIS. VIRG. 4. IMPER. ROM. 36. AVGVS. 31. HERODIS, 25. & 28. ÆT. 60. SIMON. PONT. 12. PRÆSID. SYR. M. AGRIPP. OLYM. CXCI. AN. 4. VRB. COND. 740. COSS. TIB. CLAVD. NERONE, ET P. QVINTILIO VARO. ANN. IVL. 33. AVGVST. 17. ACTIAC. VICT. 19.

ANNVS ANTE CHRISTVM 12.

I. *Beatiss. virgo ex voto parentum offertur Deo. Ex Niceph.*

EXPLETO triennio Beatissima Virgo Hierosolymam à parentibus deducta, illicque Deo oblata ex ipsorum voto, vitam deinceps in templo, vsque ad sponsalia traduxit. Nam Euodius Apostolorum successor in Epistola, quam lumen inscripsit, [a] *Trimula, inquit, cum esset, in templum est præsentata; & ibi in sanctis sanctorum traduxit annos vndecim.* Sic Euodius, de parentum autem voto supra testes adduximus D. Gregor. Niss. & D. Io. Damasc. quibus addi possunt multi posteriores, in quibus Nicephor. [b] qui vtriusque vestigiis insistens, inter alia hæc habet, de Anna loquens; *Exemplo matris Samuelis ipsa quoque fit supplex Deo, orans vt ei matri esse liceret, ac quod paritura esset, ipsi Deo dicaturam se esse vouens. Sed enim diuino nutu ad eam quam petierat gratiam Anna confirmata atque roborata* (voti rea facta est.)

[a] Apud Niceph. l. 2. c. 3. [b] l. 1. c. 7.

II. *Ratio temporis.*

POSTQVAM *puella ex maternis prodiit locis, Mariam eam statim nominauit, ænigmate latenter à Deo acceptam gratiam declarans. Vt vero infans à lacte materno iam abhorruit, promissionem mater adimplet, & in templum ascendens, iuxta votum eam Deo consecrat, tertium iam tum ætatis agentem annum.* (Completum scilicet, completur autem octauo Septemb. anni præsentis, factaque est ista oblatio 11. cal. Decembris, quo die quotannis ab Ecclesia catholica celebratur, quæ dicitur Præsentatio Mariæ Virg. pergit autem Niceph.) *Et sacerdos quidem, tum eam tanquam sanctius donarium suscepere, & puellam in sacrario fouendam esse duxere, ad antiqui illius Samuelis similitudinem. Itaque illa vt res diuina, intacta, & sacrosancta, in templi sanctiore loco, & adytis ipsis viuebat.* Hæc Nicephorus; quæ ille minime finxit de suo, ne quis ausit contemnere.

III. *Ex Gregorio Nisseno.*

AVDI enim Gregor. Nyssen. ex quo hic plane mutuatus est. *Quod si mater euaserit, inquit, se quodcunque pepererit ei dedicaturam. Quamobrem cum voti compos effecta, filiam suscepisset, eam vocauit Mariam, vt ipso etiam nomine testaretur acceptum munus à Deo; Illa igitur cum iam grandiuscula esset, nec vbere matris amplius indigeret, ducens ad templum Deo reddidit; & studiose promissum exoluit. Sacerdos autem, quandiu paruula fuit, ad Samuelis similitudinem in sanctis ædibus educarunt.* Hæc Nyss. quibus consentit & S. Damascenus; vt omittam quæ in libello de B. Virg. ortu apud Hieronymum leguntur. Porro de templi exedris Virginibus dicatis consule Villap. & Baro. [c] Neque enim eam in ipsa æde sacra, nedum in adytis eius, aut Sancto sanctorum habitasse putandum est. Neque aliud sancti patres voluerunt, quam eius cubiculum templi septis inclusum, minime aditum vulgo fuisse, vtpote locum sanctis virginibus sepositum.

[c] in Appar. n. 50. & 51. & Candsf. l. 1. c. 12.

IV. *Sæpius se Deo Virgo prius obtulit.*

AT oro te, piè lector, quoniam nemo ausit negare acceleratum rationis vsum B. Virg. quem S. Præcursori præuia Scriptura concedimus, quæ infantem in gaudio exultasse testatur. Quoties eam se præpotenti Dei obtulisse putas, tum in vtero, tum extra matris vterum; eodem inspirante, qui id postea facturus erat, antequam in templo Simeon eum exciperet in vlnas suas. [d] Quam existimas fuisse toto trienio præparationem huius sanctissimæ animæ, ad hoc sacrificium, & deuotissimam oblationem sui? Quem sensum in illa ipsa donatione, atque consecratione animi,

[d] vid. Heb. 10. 5. 10.

corporisque sui: præsertim si iam tum, vt probabile arbitror, nec apparet causa differendi, votum perpetuæ virginitatis emisit? Quem summi sacerdotis à Deo instillatum animi motum, in recipienda in domum Dei, illa imagine sanctitatis?

V. *Quis in parentibus deuotionis sensus.*

SED nec facile quis piæ deuotionis sensum in vtroque parente exundantem, aut verbis aut animo assequatur. Non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis seruorum suorum, qui ministrauerunt sanctis, vt testatur Apostolus, [a] neque parcum, aut pauperum habemus Deum, qui nolit aut non possit gratiam copiose repẽdere, etiam in præsens. Si ergo Deus sæpenumero, orantibus, ieiunantibus, pauperibus ministrantibus, aut quidpiam aliud piæ opellæ facientibus tantum suauitates impertit, quantum experti norunt, quid fecerit sanctis istis coniugibus, tali se, tamque amata prole priuantibus? memento doloris Tobiæ, atque vxoris eius, in Tobiæ iunioris absentia, in paucos duntaxat dies. Isti autem in perpetuum amabilissima prole priuabant se, illam deinceps, nisi cum bona sacerdotum venia, non visuri. Carituri aspectu illo modestissimo, pulcherrimo, miram spirante sanctitatẽ.

a Heb. 6. 10

Quantumque meritũ in oblatione ista.

VI. *Ex priuatione talis filiæ.*

NON degustaturi insignem illam obedientiam, deuotionem, pietatem, verba omnia, actionesque compositissimas, quæ omnes quidem delectare solent, parentes autem ineffabili modo, qui sapiunt, & gustant ista, non quasi aliena bona, sed tanquam propria & sua. Quem ergo sensum consolationis habituros putamus Ioachimum & Annam singulis horis, vel cum se ab ea salutari audiunt, vel vident perquam amabiles tenellæ virgunculæ mores, & diuinas in ea gratias exundantes? Dum ergo hac se oblatione, quotidiana, imo perpeti consolatione priuarunt, & vnigenitam Deo filiam, quam pluris, quã vitam propriam faciebant, qui non vltra iam, nisi propter illam viuere cupiebant, obtulere, ingentis vtiq; meriti Deo sacrificium obtulere, quale neque Salomon, neque Dauid, neque Abraham, neque Noë, neque Abel ipse, neque quisquam Sanctorum ad eam diem obtulerat, aut offerre etiam potuerat, præter illud vnum, quo filius Dei oblatus est patri.

Sed de his satis, nullus enim futurus sit finis, si cum sanctis hisce progenitoribus in templum ire aut redire libuerit; & trium primo, deinde duorum colloquiis interesse concedatur, tu considera rem attentius pie lector, ego ad alia gradum facio. Vocat enim nos iamdudum Augustus ad se.

VII. *Augustus in Vrbem redit.*

DE illo igitur Romam reuertente Dio l. 54. Augustus, inquit, rebus Gallicis, Germanicis, Hispanicisque omnibus confectis, cum multos in singulis sumptus fecisset; magnã ab aliis pecuniæ vim accepisset, libertatem ac ius ciuitatis aliis dedisset, aliis ademisset, Druso in Germania relicto, Romã reuersus est, Tiber. & Quintilio Varo Coss. Nuncius aduentus eius S. P. Q. R. excitabat ad faustum eius reditum honorandum. Et statuerat inter alia Senatus aram in ipsa curia pro Augusti reditu consecrare: præterea vt qui Augusto, cum esset intra pomerium, supplices fierent, impunitatem haberent. Verum neutrum horum Augustus probauit, ac ne passus quidem est obuiam sibi ire populum; sed noctu de more vrbem intrauit, ne cui molestiam exhiberet.

Et noctu sine pompa ingreditur.

VIII. *Militiæ tẽpus ordinat*

POSTERA die quam in vrbem venit, in palatio populum salutauit, & in Capitolium ascendens, laurum fascibus detraxit, eamque ad Iouis genua deposuit. Deinde conuocato Senatu, ipse raucedine laborans, Quæstori libellum recitandum dedit, quo res ab eo gestæ recensebantur, anni militiæ ciuibus determinabantur, quantumque ij pecuniæ emeritis stipendiis, pro agro, quem nunquam non petebant, essent accepturi; videlicet vt constituto deinceps certo militiæ præmio, nullam tumultuandi causam haberent. Erant autem definiti anni Prætoriis cohortibus duodecim, aliis sedecim, pecuniæque etiam plus illis, quam his. Postea tamen in Consulatu Cornelii Cinnæ, & Valerii Messalæ, anno V. C. 757. decretum est, vt cohortium Prætorianorum militibus, postquam annos 16. meruissent, viritim vicena millia nummum, reliquis, exactis militiæ 20. annis, duodena darentur. Sicque data est spes iis qui non militarent, fore vt suis in posterum prædiis, militum remunerandorum gratia, non spoliarentur.

IX. *Balbi & Marcelli theatra & Ludi.*

SVB aduentum Cæsaris Cornelius Balbus Theatrum suum dedicauit, ac spectacula exhibuit, & Tiberius ludos votiuos pro eius reditu exhibuit; mox autem Augustus ipse Theatrum quod appellauit Marcelli: ludisque eius rei gratia factis, Troiam inter pueros patricios Caius nepos Augusti octennis lusit, feræ Africanæ sex-

Natalis Augusti. centæ occisæ, natalis etiam Augusti dies variis ludis epulisque celebratus. Senatorius census ab Augusto examinatus, qui quosdam etiam inuitos senatores esse coëgit, qui etiam Senatoribus oriundi, eam dignitatem eiurabant, nedum eam immẽsis pecuniis emebant, vt tulit posteriorum temporum iniquitas.

X. *Augustus fit Pontifex Max.* Hoc eodem anno Lepido mortuo, Augustus factus est Pontifex Maximus, nihilque sibi propterea noui honoris attribui passus est, neq; domum publicam accepit; sed cum omnino publicam esse Pontifici maximo habitationem oporteret, suarum ædium partem ipse publicam esse iussit, & quoniam sub Pontificis cura Vestales erant, teste Plut. eas quamprimum nouo munere affecit, domo Regis sacrificuli contigua illis attributa. *Quo tempore.* Accepit porro hanc dignitatem Augustus prid. non. Martias, qui est 6. eiusdem. Autor Ouidius 3. Fast.

Sextus vbi è terra cliuosum scandet Olympum
Phœbus, & alatis æthera carpet equis,
Quisquis ades, castæque colis penetralia Vestæ
Gratare, Iliacis thuraque pone focis.
Cæsaris innumeris, quos maluit ille mereri,
Accessit titulis Pontificalis honor.

XI. *Prodidit Clementiã suam.* SENECA l. 1. de Clem. c. 18. vbi de Augusti Clementia. Ipsum Lepidum quandiu mori passus non est? per multos annos tulit ornamenta principis retinentem, & Põtificatum maximum non nisi mortuo illo, transferri in se passus est; maluit enim illum honorem vocari, quam spolium. Recte Lipsius multos illos annos vocauit viginti tres, tot enim ab anno 717. quo peractum est bellum Siculum, & ille in ordinẽ redactus est, vsque ad 740. numerantur. Meminit Pontificatus Augusti Euseb. in Chro. refertq; eum in 31. Augusti principatus, & annum vlt. Olymp. 191. qua vtraq; nota vides Chronologiã nostram confirmari. Aliud quoque Augusti eximium clementiæ monimentum erga Cinnam edidit, quod A. V. 757. referemus.

XII. *Libros fatidicos cõburit, Sibyllinos expurgat.* POSTQVAM vero Pontificatũ maximum, inquit Suet.[a] quem nunquam viuo Lepido auferre sustinuerat, mortuo demum suscepit, quidquid fatidicorum librorum Græci, Latiniq; generis nullis, vel parum idoneis autoribus vulgo ferebatur, supra duo millia vndiq; contracta cremauit, ac solos retinuit Sibyllinos: hos quoq; delectu habito, condiditque duobus forulis, sub palatini Apollinis basi. Id factum ab Augusto non sine diuina prouidentia, iam olim notatum est ab antiquis patribus vt Christiani, ex libris Sibyllinis, ab ipso Augusto Cæsare repurgatis, & recognitis fidem Christianum apud Ethnicos maiori cum fide stabilire possent, quod ab eis videmus diligentissimè factitatum; August. libb. de Ciuit. Lactantio totis libris suis, Tertulliano, Arnobio, aliisque passim. a l. 2. c. 31.

XIII. *Agrippa redit è Syria.* REVERSVS est hoc anno à Syria M. Agrippa, quem Augustus tribunitia potestate in aliud quinquennium (in exitu enim erat primum, inchoatum an. 735.) prorogata cohonestauit, ac in Pannoniam, vbi iam bellum gliscebat, cum maiori Imperio quam vllus alius extra Italiam haberet, misit: quam expeditionem instãte iam hyeme, qua M. Valerius Messala Barbatus, & Sulpitius Quirinus Consules fuere, fecit. Hæc Dio l. 54. Significat Suet.[b] Augustum mox à suscepto Pontificatu, annum mala intercalatione vitiatum emendasse; sed id pertinere ad annum vrbis 745. qui fuit 38. Iulianus, suo loco docebimus. b l. 2. c. 31.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4041.

I. N. IX. Dio in Græco textu habet quinque millia drachmarum pro Prætorianis, & tria millia pro reliquis; pro quibus interpres posuit vicena millia, & duodena millia nummũ. Quæ tamen non parum differunt si sequamur æstimationem Roberti Cænalis. Nam 20. millia nummum æstimat quadringentis francis, quinque autem millia drachmarum, octingentis 75. Rursum duodena millia nummum 240. francis, tria vero millia drachmarũ 525. francis: quia drachmas æstimat tribus sol, cũ dimidio. Mille autem nummûm 20. francis.

ANNVS MVNDI 4042. SEXTAE AETATIS 527. BEATIS. VIRG. 5. IMPER. ROM. 37. AVGVS. 32. HEROD. 26.& 29. ÆT. 61. SIMON. PONTIF. 13. PRÆSID. SYRIÆ N. N. OLYMP. CXCII. A. 1. VRB. COND. 741. COSS. M. VALER. MESSALA BARBATO, ET P. SVLPITIO QVIRINIO. AN. IVL. 34. AVGG. 18. ACT. VICTORIAE 20.

ANNVS ANTE CHRISTVM II.

HABET hic annus Olympiacus Diophanem Æolium in stadio victorem, & Consulem illum Quirinium, qui postea Syriæ præses factus est, Luca teste, qui eum Cyrinum, cum Dione & Eusebio vocat. Habet & profectionem Herodis in Italiam, vt iam supra anno 28. Augusti notauimus; etsi eam differt Deckerius in initium sequentis Olympiadis, quæ erit CXCIII. (in thesi 16.) At nostram sententiam confirmat Iosephus ipse, [a] Cum Olympicum certamen, inquit, deficere sumptuum videret inopia, quodque solum ex veteri Græcia restabat collabi, non solum Agonotheta ipse factus est, eo lustro, quod cum Romam nauigaret offendit; sed etiam perpetuos pecuniarum reditus instituit: vt nunquam eius memoria Agonothetæ munere fungi desineret, id est, vt in perpetuum esset ipse Agonotheta. Non potest autem aliud intelligi initium Olympiadis, quam huius 192. Nam initio 190. Cæsar erat in Syria cum Herode, vt ad eum frustra Romam nauigaret. Initio 191. ab vrbe item aberat profectus in Galliam. Initio denique 193. Romæ, aut potius Aquileiæ filios apud Cæsarem accusauit. — I. *Romana Herodis profectio ratio temporis.*

(a l.1. de bel. c.16.)

NON recte igitur Iosephus [b] profectionem Herodis in Italiam præmittit, & præcessisse ait secundum Agrippæ aduentum in Syriam, quem & Dio l.54. & ordo rerum ante quatuor annos contigisse conuincit. Commodum porro proficiscebatur hoc anno Romam Herodes, repetendorum filiorum causa, qui quintum iam illic morabantur annum. Simul etiam vt eadem opera felicem Augusto reditum, & nouam Pontificatus dignitatem gratularetur, & cum Senatu Populoque Romano Patrem patriæ salutaret. Hoc enim anno Augustum Patrem patriæ à S. P. Q. R. appellatum per Messalam, docebimus infra, anno V. C. 757. Quibus adde, Salutationem hanc Non. Febr. idest 5. eiusdem contigisse. Autor Ouidius l. 2. Fast. — II. *Causa profectionis.* — *Augustus Pater patriæ.*

(b l.16. c.1.)

Dum canimus sacras alterno pectine nonas
Maximus his fastis accumulatur honos.

& mox

Sancte Pater patriæ, tibi plebs, tibi curia nomen
Hoc dedit, hoc dedimus nos tibi nomen eques.
Res tamen ante dedit, sero quoque vera tulisti
Nomina, iam pridem tu pater orbis eras.

Sic postea Traiano, Plinius dixit soli omnium illi contigisse, vt Pater patriæ esset ante quam fieret, Ouidius quoque alibi.

Tu quoque cum Patria rector dicare, paterque,
Vtere more Dei nomen habentis idem.

QVÆ sunt consentanea Suetonio, qui [c] ait ter ipsi nomen Patris patriæ fuisse delatum, primum à plebe legatione Antium missa: quod nomen cum ille modeste recusasset, rursum plebs eadem frequens & laureata ipsi Romæ spectacula ineunti obtulit. Postremo in curia Senatus vniuersus, idem per Messalam Cos. mandauit in hæc verba. *Quod bonum faustumque sit tibi, domuique tuæ, Cæsar Auguste, sic* — III. *Ter salutatus a plebe & Senatu.*

(c l.2. c.58.)

enim nos perpetuam fœlicitatem Reipub. & læta huic precari existimamus, Senatus te consentiens, cum populo Romano consalutat Patriæ patrem. Cui lachrymans respondit Augustus. *Compos factus votorum meorum P. C. quid habeo aliud Deos immortales precari, quam vt consensum vestrum ad vltimum vitæ finem mihi perferre liceat?* Id est, vt perpetuo ea salutatione sim dignus, nec moribus eam appellationem refellam.

IV. *Quæ Virginis vita in templo.*

SED priusquam Hierosolymis cum profano rege digrediamur, ibi sanctissimam Virginem commorari incipientem, & dicatas fœminis templi Hierosolymitani cellas sanctificantem, inuisamus. In hoc ergo loco, inquit Suares, [a] Deipara Virgo permansit, vsque ad nubiles annos, soli Deo vacans, & forma virtutis effecta, vt dicit Ambros. l. 2. de Virginibus. Quos enim Deus singulariter sibi consecrat, ab infantia separat à cura sensibilium rerum, vt sibi liberius vacare possint: quod in multis, & præsertim in Ioanne Baptista cernimus; & multo perfectius credendum est, hoc esse concessum Virgini. Vnde etiam referunt Autores graues, toto illo tempore accepisse Virginem cibum ministerio Angelorum. Quod ex Hieron. refert D. Bonad. in lib. Medit. vitæ Christi c. 3. & Gregor. Nicomed, hom. de oblat. Virg. in templo, & Cedren. in compend. hist. Et facile credi potest: nam simile priuilegium concessum legimus Paulo primo heremitæ longo vitæ tempore. Quid ergo mirum quod concessum fuerit B. Virgini? Eo præsertim tempore, quo vitam tantum contemplatiuam profitebatur, ne vel minimum de illius cura remitteret, vt corpori necessaria curaret.

Cibum ab Angelis accepit.

a t. 2. in 3. p. d. 7. init.

V. *Incarnationem Verbi exorat.*

DENIQVE indubitatum est, toto illo tempore B. Virginem ardentissimis desideriis, ac frequentissimis orationibus incarnationem filii Dei postulasse, tanto maiori amore, merito, & efficacia, quam omnes superiores sancti, ac Prophetæ, quanto eos perfectione gratiæ & sanctitatis superabat. Hæc Suares, hoc maiori digna fide, quo studiosius magnus ille Theologus, res sacras solet expendere. Eademque fusius habet Canis. [b] Certe S. Ambros. eam crebro ab Angelis visitari solitam, priusquam ab Archangelo Gabriele illi diuini Verbi incarnatio annunciaretur, haud obscure testatur. Nam quemadmodum sola inquit, cui tot libri adessent, tot Archangeli, tot Prophetæ. Denique & Gabriel, vbi eam reuisere solebat, inuenit, & Angelum Maria quasi viri specie mota trepidauit, quasi non incognitum audito nomine recognouit; Ita peregrinata est in viro, quæ non est peregrinata in Angelo. Hæc Ambros. Alii dicunt Virginem Angelica visione, vt consueta, non turbatam, sed insolita salutatione commotam, vnde subdit Euangelista, *& cogitabat qualis esset ista salutatio.*

Visitatur sæpe ab Angelis.

b l. 1. c. 13.

l. 2. de Virg.

VI. *Herodes Romæ filios recipit, reducitque.*

IAM quod ad Herodem attinet, per id quod dixi tempus nauigauit in Italiam, salutatum Cæsarem, vt ait Ioseph. [c] & ad inuisendos Romæ suos liberos. Ibi Cæsar humanissime tractato filios reducendos domum reddidit, satis iam instructos disciplinis liberalibus. Tres ex Mariamme susceptos liberos, præter filias duas scribit Iosephus, [d] & illorum natu minimum Romæ in studiis vita functum. Reliqui duo postquam reuersi sunt in patriam, statim excepti sunt magnis studiis multitudinis, quod essent conspicui tum statura, tum multis ornamentis animi, & modis omnibus regium quiddam ipsa specie præ se ferrent; Inde porro natam inuidiam & insidias eorum, qui Mariamnem adolescentum matrem perdiderant, narrat Iosephus; quam inuidiam ratio videtur exigere, vt aliquanto tempore, puta ad sequentem annum, differamus.

c l. 16. c. 1.

d l. 1. bel. c. 17.

VII. *Expeditio Pannonica M. Agrippæ.*

REFERT ad hunc annum Dio M. Agrippæ mortem, cum Pannonica eiusdem expeditione verbis paucissimis. Expeditionem inquit, instante iam hyeme dictis Coss. fecit. Quo eius aduentu exterriti Pannonij, cum à rebellione destitissent, reuersus, postquam in Campaniam venisset, morbo decubuit; Augustus tum forte panathenæis, siue quinquatribus munus gladiatorium filiorum, siue nepotum nomine exhibebat, Lucium enim intelligit & Caium ex Iulia nepotes, & adoptatos in filios, & Principatus hæredes. Eo cognito propere profectus ex vrbe mortuum reperit: corpus eius in vrbem aduexit, ac in foro propositum funebri laudatione decorauit, atque in eum extulit locum, in quem deinceps ipse relatus est; suoque eum in sepulchro condidit; & populo viritim pecuniam eius nomine distribuit.

ἐν τοῖς παναθηναίοις.

Eiusque mors.

VIII. *Eiusdem virtutes.*

HVNC finem habuit Agrippa, vir omnium suæ ætatis hominum optimus, qui principis amicitia in publicæ rei vtilitatem sapienter vteretur; cui cum omnem suam sapientiam & fortitudinem vtendam daret, honores tamen & potentiam ab eo parce acciperet, & in eius gloriam, aliorum autem vtilitatem impenderet: vnde factum est, vt neque Augusto molestus vnquam esset, neque inuidiæ aliorum obnoxius; simulque monarchiam Augusti si quis alius maxime stabiliret, & nihilominus maxime popularis videretur. Exemplum vtique egregium, aulicæ vitæ sectatoribus iure propositum, in quod intuentes, principi, & populo, atque ipsi etiam Deo acceptissimi fiant. Ei posthumus natus est filius, quem Augustus Agrippam nominari voluit, quem postea adoptatum à Cæsare, vna cum priuigno suo Tiberio, autor est Sueton.[a] Sed idem subdit eundem Agrippam mox abdicatum, propter ingenium sordidum ac ferox.

Et posthumus Agrippa.

a l. 2. c. 65.

IX. *Augustus iterum morum magister. Eius liberalitas.*

SECVNDVM hæc Augustus in aliud quinquennium magister, correctorque morum constitutus, (nam hoc quoque, sicut & imperium, ad certum tempus accipiebat,) iussit vt senatores, quoties in curiam conuenire, aut ad se accedere vellent, suffitum adolerent, partim vt se religiose gererent, partim vt eo minore, cum molestia conuenirent. Non omittam illustre eiusdem principis liberalitatis exemplum. Cum Asia prouincia terræ motibus concussa, ope aliqua indigeret, ex suis pecuniis tributum eius annuum in ærarium intulit; ne scilicet cum publico detrimento misericors esset. Quamquam, qui hoc narrat Dio, negat se satis intelligere quid inter publicas pecunias, priuatasque Imperatoris interesset. Nimirum quia Ærarium, omniumq; prouinciarum reditus habuit in potestate. Nihilominus & lautum habuit patrimonium, & plurima ex Iulij Cæsaris bonis accepit: plurima item ab amicis, ciuitatibus, regibus, priuatim tum dono, tum testamento; & nominatim ipsius Agrippæ, Mecænatis, & Horatij poëtæ, bonis eius accesserunt. Denique Suetonius in fine vitę eius, scribit eum 20. proximis annis quaterdecies millies ex testamentis amicorum percepisse, id est 70. milliones Francorum.

X. *Tiberium in Agrippæ locum assumit.*

AGRIPPA mortuo cum Augustus indigeret viro, qui Agrippæ potentia ac dignitate responderet, quo in maximis Reip. negotiis vteretur, Tiberium priuignum ad hoc munus assumpsit, quod nepotes sui puerilem adhuc ætatem agerent; Caius enim nonum agebat annum, Lucius sextum, ille natus anno V. 733. hic 736. Itaque prius ei adempta, quam habebat vxore (filia Agrippæ, ex alia quam ex Iulia coniuge,) quæ & infantem ex eo natum iam alebat, & vterum ferebat, Iuliam ei despōdit. Recte dicit despondit ἐγγύησε, non enim eam vxorē habuit, nisi anno seq. quo Octauia mortua est, vt ex eodem Dione & Suet. dicemus. Tiberium autem contra Pannonios misit, qui audita Agrippæ morte bellum renouabant. Ad quos Tiberius profectus, finitimorum Scordiscorum opera vsus, eos multis damnis affectos fregit, & armis spoliatos vendidit. Quam ob rem cum ei triumphum Senatus decerneret, renuit Augustus, triumphalibus ornamentis eum contentum esse iubens. Euseb. tamen in Chron. triumphasse dicit, latius sumpto triumphandi vocabulo; sed confert in annum seq. quo triumphū Romam rediit. Drusus quoque eodem tempore contra Gallos, Germanosque vsque ad sequentem annum bene rem gessit, vt pluribus ex Dione intelliges. Adi etiam Oros.[b]

Despondet ei filiam Iuliam.

Res ab eo & Druso gesta.

b l. 6. c. 21.

ORIGO TVRBARVM APVD HERODEM.

ANNVS MVNDI 4043. SEXTAE AETATIS 528. B. VIRGINIS 6. IMPERII ROM. 38. AVGVSTI 33. HERODIS 27. & 30. ÆTAT. 62. SIMONIS 14. PRÆSIDE SYRIÆ N.N. OLYMP. CXCII. AN. 2. VRB. COND. 742. COSS. Q. ÆLIO TVBERONE, ET PAVLO FABIO MAXIMO ANN. IVL. 35. AVGG. 19. ACT. VICT. 21.

Paulũ vocat Dio. Euseb. in Chron. Publium.

ANNVS ANTE CHRISTVM 10.

I. *Calumnia in filios Herodis ex Mariamme.*

IN hunc annum referimus, vt superiore anno dictum est, initia inuidiæ, & insidiarum in Alexandrum & Aristobulum, Herodis ex Mariamne filios; publicum enim in eos studium, mouit ad inuidiam Salomen sororem Regis, cæterosque quorum calumniis Mariamme oppressa fuerat, metuentes suæ potentiæ, cum viderent non defore vltores materni interitus. Hinc igitur occasione arrepta, illos quoque calumniis appetunt, dictitantes parum iucundam eis esse patris consuetudinem, memoria supplicij de genitrice sumpti, quasi auersantibus pollutum materno sanguine. Videbant calumniatores hanc aptã esse causam odij, & hac vna via expugnare se posse & abolere paternam beneuolentiam. Neq; hæc ad ipsum regem perferebant, contenti in vulgus tales rumores spargere, quibus tandem ad illum perlatis facile diuinabant exoriturum tantum odium, vt ne naturalibus quidem affectibus vinceretur.

II. *Quibus ille dat vxores.*

SED tum nondum paterna pietate frigescente, rex nihil mali suspicans, in eo quo par erat honore illos habuit, & quod iam essent adulti, vxores eis coniunxit Aristobulo Salomes filiam Bernicem, Alexandro Archelai Cappadocum regis filiam Glaphyram. Porro mirum est, nec satis fortásse credibile, Salomen Herodis sororem, quæ tam infenso animo erat in filios Mariamnes, vt eorum ruinam modis omnibus machinaretur, alteri tamen eorum filiam suam vxorem dare. An sicut olim Saul Dauidi dabat Michol filiam suam, vt fieret ei in scandalum?[a] Verum dicamus, quod credibile est, his nuptiis sopita nonnihil odia refrixisse, donec paulatim recaluere. Par ergo est in sequentem annum differre eorum noua effecta, qua in re Iosephus nullum nobis præfinit tempus. Templum tamen hoc anno absolutum esse ex eius supputatione, quã tradit l. 15.[b] statuendum est; eodemq; etiam dedicatum, concurrente simul ad celebritatem altero festo natalis Herodis, de quibus pluribus Iosephus ibid.

1. ex.

a 1. Reg. 18. 21. vide an. m. 3858. n. 2. & 3. & 3862. n. 6.

b l. 15. c. vlt.

III. *Res à Druso in Germania gesta.*

HOC anno Drusus, cum ex Germania Romam sub hyemem rediisset, ibi Prætor vrbanus, quamquam Prætorios honores iam adeptus, est creatus, Fabio, & Tuberone Coss. Idemque veris initio rursus ad bellum profectus Rhenum transiit, Vsipetas subiugauit, Lupiæque fluminis ripis Ponte iunctis, in Sicambros irrupit, perque eos in Cheruscorum regionem, vsque ad Visurgim fluuium processit, ope Sicambrorum, qui interim in Chattos expeditionem fecerãt: quo tempore Drusus iis nec opinantibus regionem peragrauit, Visurgim etiam transiturus, ni eum inopia alimentorum, ac hyemis propinguitas, præterea examen apum in castris visum deterruissent. Quapropter nec vlterius processit, & regressus in sociorum terram, in summum deuenit periculum, hostium insidiis multa passus; & aliquando in loco angusto & concauo circumclusus, haud procul abfuit quin, cum toto exercitu periret. A qua eum pernicie nihil aliud eripuit, quam hostium temeritas, qui eum comtemptis Romanis quasi iam captis, & vno velut ictu concidendis, nullo eos ordine aggressi essent, victi, ferocia fracta inde discessere.

Eiusdem periculum.

IV. *Et ex eo victoria.*

DRVSVS vicissim iis contemptis castellum contra eos ad Lupiæ & Alisonis fluuiorum confluentes; aliudque in Chattis ad ipsum Rhenum extruxit. Sic Dio l. 54. Meminit eiusdem expeditionis Oros.[c] sed rem totam in vnum quasi fascẽ con-

c l. 6. c. 21.

ijcit. Victas, inquit fortissimas nationes, quibus natura vires, consuetudo experientiam virium dabat, quorum ex eo considerari virtus ac feritas potest, quod mulieres quoque eorum, si quando præuentu Romanorum inter plaustra sua concludebantur, deficientibus telis, vel qualibet re, qua velut telo vti furor posset, paruos filios collisos humi, in hostium ora iaciebant, in singulis filiorum necibus bis parricidæ, sic ipse. Velleius magnus Drusi laudator, vt in eius morte dicemus, illum magna ex parte domitorem Germaniæ appellat. *Germanum mulierum feritas.*

V. *Honores Drusi ac Tiberij.* Ob hæc, inquit Dio, honores ei triumphales decreti, vt ouans in vrbem inueheretur, ac peracta Prætura cum proconsulari imperio esset, nomen autem Imperatorium, sicut nec Tiberio, quamuis eo vterque à militibus appellatus esset, rebusque gestis abunde meruerat, non tamen ab Augusto datum est. Tiberius autem eodem tempore Dalmatas rebellantes, atque inde Pannonios, qui per eius absentiam res nouas moliti fuerant, vtrisque Bello simul illato, idque modo hac, modo illac transferendo, in suam potestatem redegit. Quas ob res ijdem ei honores qui Druso tributi sunt, & Augustalia in honorem natalis Augusti in circo, & variis vrbis locis venationibus, ex Senatus decreto, tum primum celebrata sunt. *Augustalia.*

VI. *Gesta à Pisone in Thracia.* Sub idem tempus Vologæsus Thrax Bessus natione, & Bacchi sacerdos, finitimis quadam sibi superstitione coniunctis, bellum mouit. Contra quos bellum gerere iussus L. Piso, qui tum Pamphyliæ præerat, primum quidem male pugnauit. Deinde pluribus fractos præliis in seruitutem redegit. Ob quas res gestas, & supplicatio, & honores triumphales ei decreti sunt. Videtur autem hic idem esse L. Piso, qui quinto ab hinc anno consul fuerat, iuxta Augusti legem, prohibentis ne qui magistratum gesserant, prouinciis, nisi quinquennio post præessent. Velleius l. 2. hunc Pisonem vehementer commendat, & ad sua vsque tempora peruenisse significat. De re autem ipsa hæc habet. *Legatus Cæsaris triennio cum his bellauit, gentesque ferocissimas, plurimo cum earum excidio, nunc acie, nunc expugnationibus in pristinum pacis redegit modum, eiusque patratione Asiæ securitatem, Macedoniæ pacem reddidit;* Ita Velleius, Thracia quippe inter vtramque prouinciam media est.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4043.

1. N. 2. Scribit Dio l. 49. sub an. V. C. 717. Antonium, Amyntam, qui scriba Deiotari fuerat, Galatiæ principem constituisse; Cappadociæ autem, eiecto inde Ariarathe, Archelaum: cuius genus paternum deducebatur ab Archelais, qui contra Romanos bellum gesserant; mater autem illi erat scortum Glaphyra. Post pugnam Actiacam veniam vterque ab Augusto consecutus est; vt idem scribit init. l. 51. Lib. vero 53. an. V. C. 733. Archelai etiam regnum auxit Cæsar, addita minore Armenia, post mortem Medi regis, eodem ipso tempore, quo Herodi attribuit Zenodori ditionem, vt suo loco dictum est. Is deinde Romam euocatus, atque accusatus à Tiberio cum Cæsare, morbis & ætate confectus mortuus est, vt scribit idem Dio l. 57. Hic ergo filiam hoc tempore nubilem habuit, quæ matrem nomine referret, & Herodis nurus fieret.

ANNVS MVNDI 4044. SEXTÆ ÆTATIS 529. B. VIRGINIS 7. IMPERII ROMAN. 39. AVGVSTI 34. HERODIS, 28. ET 31. ÆTATIS 63. SIMONIS 15. PRÆSIDE SYR. N. N. OLYMP. CXCII. 3. VRB. COND. 743. COSS. IVL. ANTONIO, ET Q. FABIO MAXIMO AFRICANO, ANNO IVL. 36. AVGG. 10. ACTIACÆ VICTORIÆ 22.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 9.

I. *Ortus Claudij Imperatoris.*

Os consules, atque hunc annum insignem facit natalis Claudij Imperatoris, à Iulio Cæsare quinti: autor Suet.[a] *Claudius*, inquit, *natus est Iulo Antonio, & Fabio Africano Coss. Calendis Augustis, Lugduni, eo ipso die, quo primum ara ibi Augusto dedicata est, appellatusque Tiberius Claudius Drusus.* Sic ipse. Fuit autem hic Iul. Antonius filius M. Antonij Triumviri, pater L. Antonij, de cuius morte agit Tacit. lib. 4. Annalium. — a l.5.c.2.

Hic porro Iulius huius anni Consul, Prætor fuit [b] quando Natalem Augusti diem, ludis circensibus & venatione celebrauit, & ex S. C. epulum Augusto, & Senatoribus in Capitolio dedit. [c] Deinde ob adulterium Iuliæ morte punitus est, teste Tacito li. 4. Annal. quod contigit, [d] vt ex Velleio colligit Sigon. in eundem annum. — b Anno 740. c l. 54. d An. v.c. 751.

II. *Res anni huius.*

Hvivs anni res gestas coniungit Dio, [e] extremo cum præcedenti anno. Distinguendæ autem videntur ex eo loco, in quo de censu ab Augusto acto incipit agere, idque significant, quæ Calendis Ianuariis fieri cœpta refert. Interea Augustus censum egit, eoque facultates suas, perinde ac si priuatus quispiam foret, descripsit, senatumque legit. Et cum videret non semper frequentes conuenire Senatores, Senatus consulta, etiam à paucioribus quam quadringentis Senatoribus, vt fieri possent statuit, cum antea hũc numerum; vt rata essent requirerent. Quumque iterum pecunias ad imagines ei faciendas S. P. Q. conferrent, eas non sibi, sed saluti publicæ, paci, concordiæque posuit. Cumque id fere semper quauis data occasione facerent, tandem ipsis Cal. Ianuar. eam pecuniam non in commune contulerunt, sed ad ipsum Augustum accedentes plus minusve singuli ei porrexerunt: atque ipse tantundem, aut plus etiam addens ipsis reddidit. Huc videtur pertinere illud Suet.[f] Omnes ordines, inquit, in lacum Curtij, quotannis ex voto pro salute eius stipem iaciebant: item Cal. Ian. strenam in capitolio, etiam absenti, ex qua summa preciosissima deorum simulachra mercatus, vicatim dedicabat. — e l. 54. f l.2.c.57.

S. C. quot Senatores requireret.

III. *Iulia Tiberio nubit. Octauia moritur.*

Eodem anno Iuliam filiam Tiberio, cui antea illam desponderat, matrimonio coniunxit, & Octauiam sororem vita defunctam in sacrario Iulio publicè exposuit, & in eius laudem funebrem orationem habuit. Drususq; pro rostris, senatoriam vestem, vt in publico luctu, lugubri cõmutauit; eius funus Generi extulerunt. Suet.[g] hanc de tẽpore mortis Octauiæ satis cõfirmat Dionis sententiã. *Matrem*, inquit, *amisit in primo consulatu, sororem Octauiam quinquagesimũ & quartum agens ætatis annũ. Vtriq; cum præcipua officia viuæ præstitisset, etiam defunctæ honores maximos tribuit* Nam cum ipso teste Suetonio, natus sit Augustus 9. Cal. Oct. Cicerone & Antonio Coss.[h] potest hic annus esse 54. si vtrumque extremum computemus. — g l.2.ca.61. h V.c.690.

IV. *Decretum de Iani portis irritum.*

Decretvm fuerat hoc anno vt Iani Gemini templum, quod bellis quæ diximus exortis apertum fuerat, ijs iam compositis clauderetur: verum id ne fieret Daci obstitere, qui Istrum frigore concretum transgressi, ex Pannonia prædas abstulerant. Dalmatæ quoque propter exactũ tributum, rebelliõe fecere. Hos motus Tiberius ex Gallia, in quam cum Augusto profectus fuerat, aduersus eos missus, pacauit; sicut & Drusus tumultuãtes eos Germanos. Sub extremum annum Tiberius & Drusus cum Augusto, qui in Lugdunensi Gallia plerumque versabatur,

haud procul à bello Germanico remotus, eiusque euentui intentus, Romam redierunt.

AD hũc annũ pertinet dedicatio Cæsaræ ab Herode facta. de qua l. 16. Iosephus. V. *Dedicatio Cæsaraa ab Herode.*
[a] Et primum quod ad temporis rationem attinet, Chronologiam nostram ex anno Herodis & Olympiade confirmat, sic enim ait, Per idem tempus perfecta est Cæsaræa decimo anno postquã ædificari cæpta est, regni vero anno octauo supra vigesimum, Olymp. 192. Quæ omnes notæ temporis in hunc annum cadunt.

[a] l. 16. c. 9.

In eius dedicatione magna fuit celebritas, inquit Iosephus, & apparatus facti sunt sumptuosissimi. Exciti enim sunt ad certamẽ artifices musici, & athletę gymnicorum certaminum: ad hæc gladiatorum, ac ferarum comparatus est magnus numerus, & quidquid huius generis in pretio est tam Romæ, quam apud gentes cæteras. Consecratum est autem hoc quoque certamen Cæsari, instaurandum per singula quinquennia. Hinc intelligitur Herodianos hosce ludos, non respondere Olympiacis, proindeque nec eosdem esse cum Actiacis. Præsens enim annus tertius Olympiadis est, non primus, & Actiacæ victoriæ vigesimus secundus, non vigesimus.

PERGIT autem; Hunc omnem apparatum Rex suo sumptu magna ambitione vndecumque curauit conuehi, multa in hoc conferente etiam vxore Cæsaris Iulia, & mittente permulta pretiosa ex Italia, vt omnibus computatis, sumptus ad quingenta talenta accederet. [b] Congregata igitur ingenti multitudine spectaculorum gratia, legationes, quæ à diuersis populis mittebantur ob accepta beneficia omnes excepit diuersoriis, & mensis, & continuis hilaritatibus; dum hominum frequentia spectaculis se totos dies oblectat, noctu vero conuiuiis, & ostentatione magnificentiæ, cum insigni laude magnanimitatis regiæ. In omnibus enim studebat vt posteriora quęq; maiorem admirationem sui facerent; ferturque ipsum sæpe Cæsarem & Agrippam dixisse, quod maior quam pro præsenti ditione esset Herodis magnanimitas, qui dignus videretur totius Syriæ & Ægypti imperio. Hæc ibi, quæ nemo non videt supra fidem ac supra modum elata à Iosepho, indebitam opinionem magnificentiæ suæ genti inuerecunde affectante. Quam censuram etiam sequentia valde confirmant.

VI. *Ludorum apparatus, & celebritas.*

[b] Si Attica 525000. Franc. si Euboica 700000.

Vane affectata.

POST celebritatem enim Cæsariensis dedicationis, vt idem scribit, etiã nouum oppidum condidit in agro, qui dicitur Capharsaba, aut potius renouauit oppidum, quod prius dicebatur Caphar salama, cuius mentio est [c] in 1. Mach. quod Adricho. cõstituit in dimidia tribu Manassis intra Iordanẽ. [d] Eã porro vrbẽ à patre suo Antipatro appellauit Antipatridem. Deinde castellum matrem suam nomine referens super Hierichũtem condidit, quod Cypron appellauit, in honorem etiam Phasaëli fratris, turrim in vrbe pulcherrimam, quæ instar Phari Alexandrini esset, Phasaëlum vocauit. Deinde eiusdem nominis oppidũ circa vallem Hiericuntinã condidit, ex quo ager etiã Phasaëliticus appellatus est. Hæc, & alia plura Iosephus de magnificentia Herodis, quæ huc retulimus cum eodem, quod singulorum operum tempus non notet. Eusebius eandem nobiscum Olympiadem notat, sed nos mediam, ille ineuntem, vterque ex probabili coniectura.

VII. *Condit aut renouat Antipatridem.*

Cypron Phasaëlum

[c] 1. Mach. 7. 31. [d] N. 9.

INTEREA vero domesticum dissidium augebatur; vt tradit Iosephus.[e] Ad hoc enim tempus eam narrationem pertinere arbitramur, iuxta ea quæ proximo anno diximus. Nam Salome tanquam hæreditario odio adolescentes prosequebatur, idque agebat, ne quis superesset qui mortem Mariammes vlcisceretur. Adolescentes autẽ à Salome ac Pherora instigati, non parcebãt conuitiis, quasi contra matris interfectores, illis de industria adolescentum ferociam prouocantibus, quod in eo conuitio Herodes ipse includeretur. Apud quem illos accusarunt, quasi propositum haberent vindictam de matris interfectoribus sumere, illisq; spem facere Archelaum Cappadocem, cuius filiam Glaphyram minor eorum habebat vxorem. Vides apparatũ luctuosæ tragœdiæ inter domesticos, dignæ quæ in vaferrimi Antipatri, & crudelissimi Herodis familiam cuderetur, nisi ea in perniciem innocentiæ parata esset.

[e] l. 16. c. 6.

VIII. *Dissidium domesticum apud Herodem augetur.*

QVIBVS auditis Herodes turbatus, animo fluctuans, statuit alterum filium Antipatrum, qui tum priuatus agebat, accersere, comprimendisque adolescentum ferocibus animis illum opponere, & honoribus augere: quo facto maiorem dis-

IX. *Euehit Antipatrum contra filios Mariammes.*

censionum & odiorum flammam succendit. Nam Antipater, qui fratres videbat parum Patri charos, etiam cœpit esse vnguis in vlcere, id tantum cauens ne ipse fratrum delator esse videretur; sed per alios sibi iam, ob spem rerum nouarum, addictos, neque regi suspectos, Herodem in illos exasperabat.

Romamque mittit. Deniq; eum Romam misit Herodes, quasi regni heredem designans, & Cæsari commendatissimum esse cupiens. Itaque Cæsari sæpe pro eo scribebat: & cum nauigaret, inquit Iosephus [a] ad salutandum Agrippam, post decennalem administrationem Asiæ decessurum, solum ex filiis Antipatrum secum duxit, quem ei cum multis muneribus tradidit Romam ducendum, & recipiendum in Cæsaris amicitiam. [a] l. 16. c. 6.

X. *Nam cum M. Agrippa?* QVÆ sine dubio vera esse non possunt. Nam 1. neutra administratio Agrippæ in Asia decennalis fuit: non prior, quæ cœpit V. C. Anno 730. & vix biennij fuit. Mortuo enim Marcello, quod illo ipso anno contigit, reuersus est in Italiam, & factus comes expeditionis Augusti, ab eo è Sicilia Romam, ad Vrbem gubernandã, motibus candidatorũ tumultuantẽ remissus est. Non posterior, quæ facta est anno 737. & absoluta 740. quæ singula ex Dione, vt suis locis ostẽdimus, confirmãtur. Vtraq; autem pro vna haberi non potest, cum quinquennio toto interrupta sit, eoq; spatio Cæsar ipse in Syriam venerit, eamque aliis, vt par est credere, regendam tradiderit. Deinde non misit Herodes Antipatrum Romam, nisi post eductos inde Alexandrũ & Aristobulũ, vt patet ex Ioseph. l. li. 16. [b] Atqui Agrippa redierat in vrbem, vt ex Dione dixi, anno 740. Herodes autem non iuit Romam ad repetendos filios nisi 741. initio præsentis Olympiadis, vt ex eodem Iosepho probauimus, non potuit ergo Herodes misisse Antipatrum cum Agrippa. [b] l. 16. c. 1. & 6.

Vitiosa Iosephi chronologia.

XI. *Et historia perturbata.* HINC etiam sequitur Herodem, cum venit ad salutandum Agrippam, non potuisse solum Antipatrum ducere, neglectis aliis filiis, quippe qui Romæ adhuc erant, nec Antipatrum ad se accersisse, nisi post eorum reditum, occasione domesticæ æmulationis exortæ, vt patet, ex li. 16. c. 6. Ex quibus intelligi potest Iosephi narrationem admodum perturbatam esse in hac re, nec sibi satis consentientem.

Dicamus ergo missum quidem ab Herode Romam Antipatrum, sed non cum Agrippa, nec ante hunc annum, vt præcedentium annorum series necessario exigit. Quid autem Romæ fecerit ad annum sequentem differemus.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4044.

1. N. 1. Antonii cognomen, & prænomen in-dubio sunt, Nam Iulum vocat Horat. in Ode 2. lib. 4. Iule, ceratis ope dedalæa Nititur pennis. & Suet. l. 5. c. 2. Velleius l. 2. Corn. Tacitus l. 4. Annal. vt nunc quidem legitur: nam olim vbique Iulius, vt fatentur illi ipsi qui mutarunt, At Iulium prænominat Dio tum in indice libri 54. & in fine eiusdem libri, tum iterum in eodem, in consulatu Tiberii & Quintilii Vari. & Iosephus l. 16. c. 10 vbi habes eius rescriptum in gratiam Iudæorum datum Ephesiis; tum in eodẽ extremo; & Euseb. in Chronico. Græco apud Scalig. Cassiodorus quoque apud Cuspin. etsi apud Sigonium ad priorem classem pertineat, multi hanc, plerique etiam illam lectionem sequuntur, nec refert vtros sequaris.

Maior est in cognomine difficultas, nam Africani cognomen Fabio tribuunt Sueton. vt dixi, quem propterea Sigonius & Causaubonus reprehendunt. Dio in indice l. 54. licet eum pro se laudet Sigon. Euseb. in chron. Græco, Cassiodorus apud Cuspin. & in Rom. Histor. t. 1. quos secuti sunt Onuphrius in Fast. Gordon. in Chron. Tempor. Caluis. Mercator. Samerius, Functius, Constantinus Phrygio.

Antonium vero Africanum cognominãt liber ignotus Cuspin. qui Africanum cum Maximo, quasi consules duos componit, sicut & fasti Siculi. quos Sigonius, Pithius, Genebr. Dekerius, Casaubonus mirantur. Cognominis porro huius causam, nemo quod sciam explicat.

Quid quod pro Antonio Eusebij Chronicum Græcum habet Antoninũ? & vide num is sit, ad quem scribit Rabbenu Haccados .i. Magister noster sanctus apud Galatinum l. 7. c. 2. l. 1. c. 2. Certe legendum esse Antonium cum omnibus scriptoribus perspicuum est.

ANNVS MVNDI 4045. SEXTÆ ÆTATIS 530.

B. VIRGINIS 8. IMPERII ROMAN. 40. AVGVSTI 35. HERODIS, 29. ET 32. ÆTATIS 64. SIMONIS 16. PRÆSIDE SYR. N.N. OLYMP. CXCII. 4. VRB. COND. 744. COSS. CLAVDIO NERONE DRVSO, ET T. QVINTIO CRISPINO. ANNO IVL. 37. AVGG. 21. ACTIACÆ VICTORIÆ 23.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 8.

QVINTVM Crispinum Velleius l. 2. vocat virum, singularem nequitiam truci supercilio protegentem; fuit enim vnus ex ijs, qui patefacta nequitia Iuliæ filiæ Augusti, damnati sunt. Insignis porro est hic annus & consulatu, & morte immatura clarissimi viri CL. Drusi, vtique clarissimi, vt qui Imperatoris Augusti priuignus fuit. Imperatoris Tiberij frater, Imperatoris Claudij parens, quem mors bellum in Germania 30. ætatis anno gerentem, intra 30. dies oppressit. Cum enim, inquit Dio, [a] contemptis prodigiis in Chattorum fines ingressus, obuia quæque non sine magno labore subigendo, congressosque præliis haud incruenta victoria subeundo, ad Sueuos vsque peruenit, Inde in Cheruscos conuerso itinere, vsque ad Albim fluuium progressus, trophæis ibi constitutis recessit, quasi diuino iussus imperio. — I. *Mors Claudij Drusi.* — a l. 55. init.

NAM, vt ante Dionem etiam scripsit Suet. [b] hostem frequenter cæsum, ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi, quam species barbaræ mulieris humana amplior victorem tendere vltra sermone latino prohibuisset; quod iam ipsi, vt addit Dio, operum suorum, ac vitæ terminus instaret. Distat autem à Suetonio Dio, quod hic spectrum hoc oblatum Druso putet in hac vltima expeditione consulari sub mortem; ille autem in præcedente, cum Præturam gereret: morbo porro decessisse vterque consentit. Dio; In itinere, inquit, priusquam Rhenum attingeret morbo decessit. Addit Suet. in æstiuis castris, quæ ex eo Scelerata sunt appellata. Ad famam ægrotantis Drusi Augustus, qui non ita procul ab eo aberat, celeriter Tiberium accersiit, isq; animam adhuc trahentem fratrem suum reperit; Romamque corpus defuncti attulit, portantibus id principio vsque ad hyberna centurionibus ac tribunis militum, inde singularum in itinere ciuitatum decurionibus. Liuius in vltima Epit. quæ est 140. etiam morbi, & mortis causam affert. Ipse, inquit, ex fractura, equo super crus eius collapso, 30. die quam id accidit, mortuus est. — II. *Mortis modus, tempus locus.* — b l. 5. c. 1.

SED illum, inquit Velleius l. 2. magna ex parte domitorem Germaniæ, plurimo eius gentis variis in locis profuso sanguine, fatorum iniquitas, consulem, agētem annum trigesimum rapuit. Sic Velleius, de publica magni viri iactura gemens; sed non nisi cum iniustissima in Deum querela, in cuius prouidentia, quam fatorum nomine ethnici accipiebant, nulla est iniquitas, siue breuem, siue diuturnam vitam concedat, qui nihil cuiquam debeat: satiusq; sit quod gratis dat cum gratiarum actione accipere, quam iram patientis Domini blasphemis vocibus aduersum se prouocare. Ex verbis porro Vellei colligis Drusum natum anno V. C. 714. & triennio minorem fuisse Tiberio fratre, quem supra ex Sueton. diximus natum V. C. 711. — III. *Eiusdem ætas, funebrisque honos.*

CADAVERE in foro proposito, inquit Dio, duplex Drusi laudatio fuit, vna à Tiberio in ipso foro. Altera in circo flaminio ab Augusto, qui eum viuum tantopere dilexit, vt cohæredem filiis semper instituerit: nec sine causa, quippe quem plerique censuerunt Augusti filium, ex eius cum Liuia consuetudine, dum illa cum — IV. *Ab Augusto & Tiberio laudatur.*

priore marito esset: [a] & defunctum ita pro concione laudauerit, vt deos precatus sit similes ei Cæsares suos faceret, sibique tam honestum quandoq. exitũ darent, quam illi dedissent. Inde funus ab equitibus & patricijs in campum Martium allatum, ibique crematum; reliquiæ in Augusti sepulchrum illatæ, Germanicique cognomen ei & filiis datum, honoresque statuarum, & arcuum triumphalium in via Appia, & honorarii ad ipsum Rhenum tumuli dati, quod κενοτάφιον vocat Dio. — [a] Suet. l. 5. c. 1.

V. *Honoratur ab exercitu, & ciuitatibus.* Cæterum exercitus, ait Suet. honorarium ei tumulum excitauit, circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarumque ciuitates publice supplicarent. Id monumentum Moguntiæ visitur. Nam Eusebius in chronico. [b] *Iste est*, inquit, *Claudius patruus Drusi, qui apud Moguntiacum monumentum habet*; quem locum ita corrigit Pontacus, *Ille est Claudius Auunculus Caij filius Drusi*, &c. Fuit enim frater matris Caij Caligulæ, non frater patris, nec patruus Drusi, sed filius. Liuia Drusi mater, vxor Augusti, solatii causa statuis donata est, & iure trium liberorum. Nam ex priore marito duos tamen suscepit Tiberium & Drusum, ab Augusto vero, qui eam priori marito abstulit, nihil liberorum tulit, cum maxime cuperet: nam infans, qui conceptus erat, immaturus est editus. [c] Etsi autem Augustus non pauca hoc anno Romæ ex vsu Reipub. constituit, in vrbem tamen propter mortem Drusi intrare noluit; sed de his satis. — [b] Olymp. 205. a. 1. — [c] Sueton. l. 2. c. 63.

VI. *Antipater Herodis filius clarescit Romæ.* Interea Antipater Herodis filius ex Doride, illustris factus è Romæ, paternis literis commendatus omnibus amicis. Vnum moleste ferebat, inquit Iosephus, [d] quod non poterat fratres continuis vexare calumniis, & verebatur ne patris animus mutatus, æquiorem se præberet erga filios Mariammes. Quod reliquum erat per literas Herodẽ in ipsos exarcebabat, quasi de ipsius incolumitate sollicitus, tandemque eo induxit, vt in filios statueret animaduertere; sed nequid temere & per iram ageret, decreuit Romam nauigare, & ibi filios accusare apud Cæsarem. Quo postquam peruenit, non inuentum ibi Cæsarem Aquileiam vsque persecutus est, sed id sequenti anno conuenire, postmodum non frigidis coniecturis assequi conabimur. — [d] l. 16. c. 7.

ANNVS MVNDI 4046. SEXTÆ ÆTATIS 531. B. VIRGINIS 9. IMPERII ROMANI 41. AVGVSTI 36. HERODIS 33. ET 36. ÆT. 65. SIMONIS 8. PRÆSIDE SYR. N. N.

OLYMP. CXCIII. 1. VRB. COND. 745. COSS. C. ASINIO GALLO, ET C. MARCIO CENSORINO ANNO IVLIAN. 38. AVGVSTOR. 22. ACT. VICTORIÆ 24.

ANNVS ANTE CHRISTVM 7.

I. *Sextilis mensis dictus Augustus.*

Celebratvr hic annus (qui inchoat Olympiadem centesimam nonagesimam tertiam, & victorem celebrauit Artemidorum) [e] apud scriptores antiquos recentioresque non vna de causa. Primum quod hoc anno Sextilis mensis dictus est Augustus. Testis Censorinus. [f] Nam qui Quintilis fuit, inquit, Iulius cognominatus est C. Cæsare V. & M. Antonio Coss. Iuliano secundo. Qui autem Sextilis fuerat, ex S. C. Marcio Censorino, & C. Asinio Gallo Coss. in Augusti honorem dictus est Augustus, anno Augustano (quidam legunt Augustio) vigesimo; quæ nomina etiam nunc ad hanc pertinent memoriam. Annum Augustanum vocat, ex quo appellatus est Augustus, quod contigit Augusto VII. consule, vt ex eodem Censorino suo loco diximus. Annus autem Augustorum, quem notamus vigesimum secundum, sumitur ex eo tempore, quo Ægyptij in potestatem ditionemque populi Romani venerunt, quod biennio ante contigit, vt idem Censorinus c. 21. testatur. — [e] Vide Gordon. c. 19. n. 7. & a. m. 4008. [f] Schol. 6. fca. 21.

Causas

Causas porro cur id nomen Sextili potissimum mensi tributum est, profert Dio l. 55. Quod nomen, inquit, cum alii Septembri, quo mense natus est Augustus, indere vellent, ipse Sextilē prætulit, quod eo mense primum Consul factus, & multis magnis prælijs victoria potitus esset. Idem habet Suetonius[a] sed rem luculentius explicat Macrob. l. 1. Saturn. c. 12. Vbi etiam S. C. profert, quod alio loco retulimus. Meminit C. Marcii Censorini hoc anno consulis Iosephus,[b] quem ait libellum supplicem obtulisse Augusto in gratiam Iudæorum.

a l. 2. n. 31.
b l. 16. c. 10.

II. *Augustus emendat errorem Pōtificum circa annum.*

Celebratvr 2. hic annus, quod eo sit emendatus error, qui à Pontificibus in intercalatione cōmittebatur, ex quo annus à Iulio correctus fuerat; testis Suet.[c] Annum, inquit à D. Iulio ordinatum, sed postea negligentia conturbatum, atque confusum rursus ad pristinam rationem redegit, (Quando autem?) in cuius ordinatione Sextilem mensem ex suo cognomine nuncupauit; magis quam Septembrem, quo erat natus, quia hoc sibi & primus consulatus, & insignes victoriæ obtigissent. Errorem autem omnium distinctissime profert Macrob. l. 1. Satur. c. 14. vbi post explicatam Iulij correctionem, & adiectionem decem dierum cum quadrante. Et hucusq; inquit, error stare potuisset, ni Sacerdotes sibi errorem nouum ex ipsa emendatione fecissent. Nam cum oporteret diem, qui ex quadrantibus confit, quarto quoque anno perfecto, antequam quintus inciperet intercalare, illi quarto non peracto, sed incipiente intercalabant.

c Suet. l. 2. c. 31.

III. *De eadem emendatione.*

Hic error sex & triginta annis permansit: quibus annis intercalati sunt dies duodecim, cum debuerint intercalari nouem; sed hunc quoque errorem sero deprehensum correxit Augustus, qui annos duodecim sine intercalari die transigi iussit, vt illi tres dies, qui per annos triginta & sex, vitio sacerdotalis festinationis excreuerant, sequentibus annis duodecim nullo die intercalato deuorarentur. Post hoc vnum diem, secundum ordinationem Cæsaris, quinto quoque incipiente anno intercalari iussit: & omnem hunc ordinem æreæ tabulæ, ad æternam custodiam incisione mandauit. Hactenus Macrob. eademque omnino Solinus c. 3. Marcellinus autem l. 26. Augusti correctionem cum Iuliana confudit. Vide expansos annos Iulianos, cum intercalatione vitiosa, & legitima, apud Scaligerū initio libri 4.

IV. *Augusto imperium confirmatur. Lustrum facit.*

Notabilis quoque 3. est hic annus nouo decennio Imperii Augustani. Augustus (inquit Dio ad annum hisce Consulibus insignitum) cum principatum deposuisset, hoc enim præ se ferebat, exacto decennio altero (ab anno scilicet Vrbis 735.) inuitus iterum suscepit, & in Germanos bellum molitus, ipse domi substitit.

Quartò ex lapide Ancyrano, de quo super diximus, colligitur hoc anno lustrum ab Augusto conditum. In eo enim ita legitur. Nvper lvstrvm solvs feci, legi Censorvm ---- sinio cos. qvo lvstro censa svnt civivm Romanorvm qvadragens centvm millia, et dvcenta triginta tria .... Corrigit, & supplet Lipsius: *Censorino & Asinio Coss.* Ad hunc censum pertinere descriptionem, quæ facta est à Præside Syriæ Cyrino sentit P. Deckerius[d] re, vt abitror, nonnihil accelerata, de qua postea dicendum erit: nunc reliqua, quæ de his Coss. scribit Dio, attexamus.

d In thesis 7. & 16.

V. *Vrbem à luctu adit.*

Cvm Augustus propter Drusi mortem præcedenti anno in Vrbem intrare noluisset (propterea enim in circo Flaminio extra vrbem Drusum laudauerat, vt notauit Dio) hoc anno Asinio Gallo & Marcio Censorino Coss. Romam iniuit, lauream que in Iouis Feretrii templum, præter consuetudinem Romanam intulit, neque vllum tamen diem festum egit, plus sibi morte Drusi damni, quam victoriis commodi accidisse existimans.

Tiberius in Germania bellum gerit.

Tiberius deinde Rhenum transiit, perfecturus quæ à fratre fuerant inchoata. His consentit Velleius l. 2. vbi ait, Mortuo Druso, molem Germanici belli translatam in Neronem esse, quod is, inquit, sua virtute & fortuna administrauit. Romanonorum quippe vim metuentes barbari omnes, exceptis Chattuaris (sic enim corrigendus est Dio, vt vult Leunclauius, nam Cantabri non sunt in Germania, vt constat) legatos de pace miserunt, quam tamen non impetrarunt.

VI. *Titulum obtinet Imperatoris.*

Avgvstvs præterea militibus, non quidem victoriæ nomine, quamquam & ipse Imperatoris nomen acceperat, & Tiberio dederat, sed quod Caium filium

(ab Agrippa genitum, à se adoptatum) nunc annum agentem duodecimum, aut summum decimum tertium, tum primum militaribus exercitationibus deditum, secum habebant, pecuniam largitus est, Tiberium autem etiam consulem designauit. Huc facit illud Euseb. in Chron. Olymp. 193. 1. Tiberius vastata Germania Imperator appellatur. Quæ autem ibi subdit, de diuersis rebus ab Herode gestis, per epitomem in vnum locum congesta sunt, sicut & alibi;[a] vt non necessarium fuerit Scaligerum ibi de parachronismis tragœdias agere.

[a] l. 1. de Bello c. 17. & l. 16. Ant. c. 10.

VII. *Mecœnatis mors.*

INTEREA cum vix finitus esset de Drusi morte luctus, alia superuenit Augusto lugendi materia, Mecœnatis: enim morte ingenti dolore affectus est; virum quippe fortem ac fidelem, & in monendo liberum amisit: quippe cui Vrbis custodiam: sicut Agrippæ, diu commisit, & asperum etiam monitorem in media ira non illibenter accepit; dilexit & animum ab ambitione alienum, vt qui in equestri statu consenescere voluerit. Idem hæredem nuncupauit Augustum, eique liberum reliquit, velletne aliquid quibusdam amicis dare. Idem primus Romæ natatorium aquis calidis refertum instituit, primusque ad celeritatem scribendi notas quasdam literarũ excogitauit: quam rem Aquilæ liberti ministerio multos docuit. Fuisse autem eo tempore literatorum virorum præsidium & decus, ex Horatio notissimum est: nec sine illustri eius gloria, nomen Mecœnatis ad posteros, benignitatis ipsius imitatores, propagatum est.

VIII. *Herodes Romam, & Aquileiam venit.*

PERVENIT hoc anno Romam Herodes cum filiis, quos apud Cæsarem accusaturus erat, idq; duabus notis confirmare possumus, vrbe scilicet Aquileiæ, & largitione in milites facta, quam paulo ante attigimus; vtraque in ipsa narratione demonstrabitur.

Quo postquã peruenit ait Iosephus[b] (Romam scilicet) non inuentum ibi Cæsarem, Aquileiam vsque persecutus est. Egressus videlicet fuerat cum Tiberio contra Germanos proficiscente, sed non vltra Aquileiam processerat. Id egregie confirmat Suet.[c] Reliqua bella, inquit, per legatos administrauit, vt tamẽ quibusdã Pannonicis atque Germanicis aut interueniret, aut non longe abesset, Rauennam, vel Mediolanum, vel Aquileiam vsque ab Vrbe progrediens. Consentit Dio l. 54. extremo. His peractis, inquit, Tiberius & Drusus cum Augusto, qui in Lugdunensi Gallia plerumque versabatur, haud procul à bello Germanico remotus, eiusque euentui intentus, Romam redierunt. Et initio l. 55. ad famam ægrotantis Drusi Augustus, qui non ita procul ab eo aberat, celeriter Tiberium accersit.

[b] l. 16. c. 7.

[c] Suet. l. 2. c. 20.

IX. *Abfuisse nunc Roma Cæsarem.*

AT, inquies, Dio, quod ad rem præsentem attinet, contra nos facit: ait enim Augustum cum hoc tempore principatum in alterum decennium acciperet, & in Germanos bellum moliretur, ipsum domi substitisse, Tiberium autem Rhenum transiisse. (καὶ αὐτὸς μὲν ἐν τῇ οἰκίᾳ ὑπέμεινε.) Respondeo mentem Dionis esse Augustum ad tempus domi substitisse, nec simul cum Tiberio egressum esse, expectando dum ei imperium in alterum decennium decretum esset, quoniam sine imperio bellum suis auspiciis gerere non poterat: cunctabatur autem id recipere, vt inuitus recipere videretur, vt perspicue asserit Dio. Mox autem eum egressum esse confirmato imperio, ex eo certo constat, quod deinde quasi re bene gesta, & ipse Imperatoris nomen accepit, & Tiberio dedit, quod ridiculum esset, si ipse domi resedisset.

X. *Vt per suos bella conficeret.*

SVBSISTEBAT autem ipse quasi in medio itinere, & per legatos rem agebat, siue quia sæpe fœlicius per legatos, quam per se ipse bella conficiebat, vt Plutarch. in Antonio, & Appianus tam de ipso, quam de Antonio prodiderunt; itaque notat Suetonius[d] eum externa bella duo omnino per se gessisse, Damalticum cum esset adolescens, & deuicto Antonio, Cantabricum; siue quia eadem opera & Vrbi præerat, & exercitui, cum non longe ab vtroque abesset, & hosti terrori erat, quasi cum gemino inuadens exercitu, & vrbem, ne quis res nouas molliretur, in officio continebat, simulque vitabat satietatem sui.

Augusti prudentia.

[d] li. 2. c. 20

XI. *Herodes filios apud Augustum accusat.*

VT ergo redeamus ad Herodem, cum is Aquileiam, vt ait Iosephus,[e] in colloquium cum Augusto venisset, rogassetque vt de infortunio suo vellet cognoscere, adductos coram filios accusauit insolentiæ, tentatique veneficii, sed cum res tota careret probationibus, idemque esset accusator, & parens, facile intellexit Cæsar rem totam calumniis esse subnixã, & regem ipsum culpa non carere, qui sine vllis certis argumẽtis tã temere criminationẽ esset amplexus: præsertim cũ filii dudũ

[e] l. 16. c. 17

Romæ ab Augusto noti, se & verbis & lachrymis ab eo facinore longe abesse facile demonstrarent, & omnes, atque adeo accusatorem ipsum ad sui miserationem commouerent. Itaque Cæsar auditis vtrisque aliquantisper deliberabundus, hoc ipso iuuenes alioqui insontes, peccasse pronunciauit, quod non tales parenti se præstitissent, vt nulla posset in eos hærere suspicio. Herodem autẽ rogauit vt suspicari desineret, ac reconciliaretur filiis, & Vtrinque deinceps, ad abolendas suspiciones veteres, pietas diligentius coleretur.

XII. *Reconciliantur patri ab Augusto.*

POST hanc admonitionem iuuenibus innuit vt patri supplices fierent, seque ad eius genua abiicerent, (id enim est [illegible]) quod Pater non expectans, prior flentes vnum post alium complectitur. Tum igitur post actas Cæsari gratias, vnà discesserunt, & cum eis Antipater, simulans se gratulari reuersis in gratiam. Sequentibus deinde diebus Herodes trecentis talentis Cæsarem donauit, munera edentem Romæ, & congiarium diuidentem populo. Hanc largitionem existimo eandem esse cum ea, cuius meminit Dio, quæ militibus facta est, propter initia, rudimentaque militiæ Caij. Munera vero, siue spectacula accipio perennes illos equestres ludos, quos ipse in natalitiis suis tum accepit, cum Tiberio triumphum concessit.

Dona mutua Augusti & Herodis. | Θέας

XIII. *Herodi cõmittit regni dispositionem.*

CÆSAR autem vicissim Herodi donauit dimidium redituum è metallis Cypriis, & reliquum dimidium procurationi eius commisit, aliisque hospitalibus officiis honorato, liberam potestatem permisit eligendi successorem quemcumque è filiis; aut si mallet, regni in singulos diuidendi. Quod cum ille iam facere pararet, negauit Cæsar se commissurum, quin ille quam diu viueret, tam regnum haberet in potestate, quam filios.

Qui Iudæam repetit.

His ita peractis Rex cum suis Iudæam repetit. Cumque peruenissent ad Eleusam oppidum Ciliciæ, quod Sebaste mutato nomine dicitur, offendunt ibi Archelaum regem Cappadocum, de reconciliata gratia gratulabundum, datisque vicissim regiis muneribus digressi sunt.

Et imprudens æmulationem accendit.

Post hæc Herodes in Iudæam reuersus aduocata in templum concione, quid in ea peregrinatione egisset exposuit, denarrataque humanitate Cæsaris, & aliis rebus quas illos scire voluit, extrema oratione omnes ad concordiam cohortatus, pronunciauit filios post se regnaturos, primum Antipatrum, deinde ex Mariamne natos Alexandrum & Aristobulum; qua voce inuidiæ & æmulationis facem, inter filios suos vtcumque sopitam, imprudenter accendit.

XIV. *Mors & ætas Horatij poëtæ.*

MORTVVM hoc anno, atque his consulibus Horatium Lyricum poëtam, ex dolore fortasse patroni sui Mæcenatis defuncti, autor est Suetonius in eius vita, post nonum, inquit, & quinquagesimum annum, herede Augusto palam nuncupato, cũ vrgente vi valetudinis non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas, &c. Si post nonum & quinquagesimum, ergo ineunte sexagesimo: sed sine dubio non superauit 57. tum quia, eodem Suetonio teste, natus est 6. idus Decembres, L. Cotta & L. Torquato Coss. V. C. 688. in fine. Inde autem ad an. 745. 57. tantum reperiuntur, 12. diebus minus, quandoquidem mortuus est quinto Calend. Decembres, vt ait idem Suetonius: tum quia, vt supra diximus, ipsemet Horatius author est se Lollio & Lepido Coss. annum egisse quadragesimum quartum, vnde necessario præsens est quinquagesimus septimus. Vir fuit in cuius sepulchro, ipso non repugnante, scribatur, *Epicuri de grege porcus.*

l. 1. Epist. ad Tibul.

facinus monimentum in aditu sepulchri extruxit. Deinceps autem tota eius domus in dies pluribus agitata odiis, calumniis, querelis; amicorumque tormentis ac cædibus, tam huius criminis, quam aliorum multo grauiorum pœnas diuinitus inflictas sentire cœpit, quæ à Iosepho [a] fusius exponuntur, & ab eo peti possunt. De thesauris autem istis sepulchralibus quid nobis dicendum videretur, aliis iam locis diximus. [b] Ex quibus intelliges tam Hircanum quam Herodem ab hoc sacrilegio immunes videri. Cæterum quæ apud Iosephum c. 12. habentur, quia ad seriem temporum indicandam pertinent, non sunt omittenda.

[a] l. 16. c. 11. & 12.

[b] An. m. 3021. n. 109. 104 & a. m. 3921. nu. 8. & 9.

V. *Herodes in Alexandrum mitescit.*

Dvm ergo Herodes vndique animo anxius quo se verteret ignoraret, adeo vt nocte dieque eas molestias animo volutans minimum abesset ab insania, & Alexandrum, Archelai regis Capadociæ generum, calumniis oppressum pro conuicto, ac parricidii reo haberet, Cappadox de filia & genero solicitus, ad Herodem venit, & simulata in Alexandrum indignatione, præ se fert se filiæ suæ cum eo matrimonium velle dissoluere quo periculo quasi vero motus pater, cœpit in filium mitescere, quam occasionem sumens gener filio patrem, fratri etiam fratrem reconciliauit, id est Pheroram Herodi, postquam ille criminationes & calumnias in Alexandrum suas detexit. Et quoniam Herodes de hoc negotio Romam scripserat ad Cæsarem, conuenit inter Archelaum & Herodem, vt Romam Herodes peteret. Fecerunt que simul iter vsque Antiochiam, vbi præsidem Syriæ Titum reconciliauit Archelao; atque ita in Iudæam reuersus est, primo quoque tempore in Italiam nauigaturus. Nec plura hoc anno geri potuerunt, cum Italicæ nauigationi, & nouis Syriæ præsidibus tempus assignandum sit.

Opera Cappadocis.

Herodes Romam iterum cogitat.

ANNVS MVNDI 4048. SEXTÆ ÆTATIS 533. B. VIRGINIS 11. IMPERII ROMAN. 43. AVGVSTI 38. HERODIS, 32. ET 35. ÆTATIS 67. SIMONIS 19. PRÆSIDE SYR. SATVRN. ET VOLVMNIO. OLYMP. CXCIII. AN. 3. VRB. COND. 747. COSS. C. ANTISTIO VETERE, ET D. LÆLIO BALBO. ANNO IVL. 40. AVGG. 24. ACTIACÆ VICTORIÆ 26.

ANNVS ANTE CHRISTVM 5.

I. *Lucius petit fratri consulatum.*

Omesticæ res Augusti Cæsaris nonnullam turbationem in vrbe senserunt, sicut Herodianæ Hierosolymis. Nam C. & L. Augusti ex adoptione filij, in principatu educati, ex molliori vita etiam audaciores fiebant, vt scribit Dio l. 55. Lucius quippe, minor scilicet natu, iniussu aliquádo in theatrum ingressus, cum omnium applausu exciperetur, aucta licentia ausus est petere, vt Caio fratri, nondum ex ephebis egresso, consulatus daretur. Agebat is nunc annum decimumquintum. Natus enim est, autore eodem Dione, M. Apuleio & P. Silio Coss. An. V. C. 733. Augustus autem indignatus, optauit ne vnquam inciderent huiusmodi tempora, in quæ olim ipse incidisset, vt minor viginti annis Consul fieret. Cum nihilominus filij hoc ab ipso contenderent, tum demum inquit hunc magistratum alicui esse suscipiendum, cum & ipse à peccando sibi cauere, & populi cupiditatibus resistere posset.

II. *Augustus designari Coss. cupit.*

Designari tamen consules ipse cupiebat. Audi enim Tacitum [a] Genitos Agrippa C. ac L. in familiam Cæsarum induxerat: necdum posita puerili prætexta, Principes iuuentutis appellari, destinare consules, specie recusantis flagrantissime

cupiuerat. Et vero etiam obtinuit. Nam in monimento Ancyrano, qui extat in Gruteri inscriptionibus, ita legitur. HONORIS MEI CAVSA S. P. Q. R. ANNVM QVINTVM ET DECIMVM AGENTES [a] CONSVLES DESIGNAVIT, VT EVM MAGISTRATVM INIRENT POST QVINQVENNIVM, EX EO DIE QVO DEDVCTI IN FORVM. Hæc ibi, quæ refert etiam, & supplet doctissimus Lipsius.

a C. scilicet & L.

III. *Quando deducti fuerint in forum.*

QVO autem die deducti sint in forum, satis constat: cum legamus apud Suet. in Octauio c. 26. duodecimum consulatum magno, id est septemdecim annorum interuallo, & rursum tertium decimum bienno post vltro petiit, vt Caium & Lucium filios amplissimo præditus magistratu, suo quemq; tyrocinio deduceret in forum. Sic ipse; At duodecimus Augusti consulatus ad annum sequentem pertinet; alter autem ad V. C. 751. ergo non prius deducti sunt in forum. Nam sequens annus Caio decimus sextus erat, qui annus legitimus erat deponendæ prætextæ, & assumendæ togæ puræ, dicebaturque annus tyrocinij, vt ex dicto Suetonii loco intelligitur, & affirmat Sigon. [b]

b l. 3. de Iud. c. 18.

IV. *Tempus prætextæ, & togæ puræ.*

EVM togæ puræ annum confirmat Suet. [c] Quadrimus (Augustus) patrem amisit; duodecimum annum agens auiam Iuliam defunctam, pro concione laudauit; quadriennio post virili toga sumpta, militaribus donis, triumpho Cæsaris Africano, donatus est, quamquam expers belli propter ætatem; quæ scilicet incipit anno 17. Lucius autem cum deductus in forum fuerit anno 751. & 13. Augusti consulatu, triennio fere minor fuit Caio. In Augusti gratiam igitur, C. & L. futuri erant consules ætatis anno 21. ille V. C. 753, hic autem 756. Sed præmatura mors eam spem, cæterasqu omnes irritas fecit.

c l. 2. c. 8.

V. *Caius princeps iuuentutis.*

NIHIL ne igitur hoc anno consecuti sunt? L. aliquid priuilegii accepit, C. autē etiam Princeps iuuentutis factus est; Ancyranum enim monimentum sic habet, VT INTERESSENT CONSILIIS PVBLICIS DECREVIT SENATVS, EQVITES AVTEM ROMANI VNIVERSI PRINCIPEM IVVENTVTIS CAIVM, HASTIS ARGENTEIS DONATVM, APPELLAVERVNT. Dio l. 55. non vnum Caium, sed vtrumque donatum parmis & hastis aureis tradit ab equitibus, cum virilem togam sumerent: reliqua, & aliquanto plura, vni Caio tributa ab Augusto scribit, ait enim; Deinde sacerdotium Caio, vtque in senatum ire, atque inter Senatores spectare, epulisque interesse liceret, dedit. Sed affectui paterno prudentia moderabatur.

VI. *Tiberium honorat Augustus. Cum offensione filiorum.*

VT enim aliqua ratione modestiores eos efficeret, Tiberio Tribuniciam potestatem in quinquennium concessit, Armeniamque quæ defecerat mandauit; sed vtroque eo facto offendit, filios quidem, quod se spretos iudicabant; Tiberium, quod iram eorum verebatur. Itaque se Rhodum hic contulit, vt seq. anno docebimus, quasi disciplinæ capiendæ causa, ne comitatu quidem omni suo secum accepto, vt & à conspectu se eorum, & actionibus subduceret: sicut pridem anno V. C. 730. Agrippa Marcellum vitans in Syriam Augusto volente abiit. Vt Tranquillus quoque notauit. [d] Nec desunt qui hoc eum propter Iuliam coniugem fecisse putent, quam ferre diutius nequiuerit, certe abiens eam Romæ reliquit. Hæc Dio.

d l. 3. c. 10.

VII. *Dionis chronologia decennio confusa.*

VERVM hæc profectio Rhodiensis ad hunc annum non pertinet, imo ne ad sequentem quidem, cum Velleius dicat Tiberium eo profectum, cum C. sumpsisset iam virilem togam, L. item maturus esset viris. Itaque eam ad annum Vrbis Conditæ 749. referemus. Exilium quoque Iuliæ ad hunc annum non pertinet, multoque minus mors C. & L. quamuis ad hunc annum à Dione referri videantur: sed ille plurium annorum res gestas in vnum fascem congessit: ab anno enim 747. ad 757. non distinxit annos, quod plerique admodum ieiuni esse viderentur. Quæ res nonnullos in fraudem induxit, idque ingenue fatetur Lipsius in primū Annal. Taciti. Fefellit Caluisium. Scalig. Pontacum, Baron. init. Annal. n. ... & nisi fallor, Deckerium in thesibus suis. Sed neque dictos filios adhuc in prouincias missos existimo, propter ætatis infirmitatem, cui timebat Augustus, nisi forte in vicinas. Suadet Suetonius, [e] Caium inquit & Luciū teneros adhuc, ad curam Reip.

e l. 2. c. 64.

admouit, & Consules designatos circum prouincias, exercitusque dimisit. Sic ipse.

VIII. *Herodes Italiam repetit. Latronum excursiones in Iudæa. Syllæo receptatore.*

a l. 16. c. 13. Series porro narrationis de Herode exigit, iuxta ea quæ à Iosepho [a] narrantur, vt Rex ille hunc annum in Romana peregrinatione consumpserit. Et nuper quidem quando Rex nauigauit in Italiam, Alexandrum accusaturus, & commendaturus Antipatrum Cæsari, Trachonitæ, qui Herodi à Cæsare iam dudum fuerant attributi, per eius absentiam, res nouas moliti fuerant, & ab Herodis ducibus perdomiti, supplicioque affecti. Cæterum 40. ex his latronum principes, captorum exemplo territi, relicto patrio solo fugerant in Arabiam, recipiente Syllæo, propter non impetratum Salomes coniugium. (Erat hic Syllæus, qui Obodæ regis Arabum negotia administrabat, & Salomen vxorem non obtinuerat, quod Iudæorum religionem ac ritus amplecti noluisset, vt fusius tradit Ioseph. [b] à quo cum munitum quendam locum accepissent habitandum, excursionibus Iudæam, totamque Cœlesyriam fatigabant, abigebantque prædas in sua receptacula, Syllæo præbente impunitatem & securitatem maleficiis.

b l. 16. c. 11.

IX. *Herodes apud Syriæ præsides litigat. Eum apud Cæsarem Syllæus criminatur.*

Herodes autem reuersus à Romana peregrinatione, in qua quid egerit cum Cæsare, aliisue tacet omnino Iosephus, reuersus inquã comperit multa damna illata suis à latronibus, quorum cum domesticos in Thraconitide interfecisset, illi irritatiores Herodis ditionem perpetuis incursionibus vexabant. Tum Rex ad præsides à Cæsare missos Saturninum & Volumnium rem detulit (& videntur hi hoc anno Roma cum Herode venisse, in locum Titi suffecti,) latrones deposcens ad supplicium, & simul 60. talenta mutuo data Obodæ Regi Arabiæ. Illi statuunt vt intra 30. dierum spatium & debitum redderetur, & ex vtroque regno perfugæ restituerentur. Vbi tempus aduenit, Syllæus nolens stare conuentis, Romam profectus est, Herodem criminaturus apud Cæsarem.

X. *Herodes Arabiam cum exercitu inuadit.*

Interim Herodes permissu præsidum Syriæ in Arabiam cum exercitu penetrauit, & pecuniam & prædones exigens; quorum castellum primo impetu cœpit, ducem eorum cum 25. occidit, reliquis in fugam compulsis. Hæc Romam properatis nunciis Syllæo relata sunt, omnia suo more exaggerantibus. Is iam ante insinuatus in notitiam Cæsaris, mutata veste atratus illum adiit, & damna Arabiæ ab Herode illata in infinitum amplificans, Augustum vehementer commouit; præsertim cum percunctatus esset ex Herodis amicis, qui tunc aderant, an is vllum exercitum extra regni sui fines eduxisset. Id cum illi fateri necesse haberent, nec Cæsar causam expeditionis audire dignaretur, magis etiam iratus, Herodi scripsit minaciter, se hactenus illo vsum tanquam amico, posthac habiturum eum pro subdito. Syllæus quoque ea de re scripsit ad Arabas; sed hæ literæ non videntur hoc anno in Iudæam peruenire potuisse. Quis enim sibi persuadeat, iter quod interiacet Romam inter & Hierosolima quater eodem anno, confici posse, etiamsi neutro in loco tantillum moræ ponatur? Harum itaque literarum effecta in annum proximum differemus.

Cæsar Herodi infensus.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4048.

1. N. 1. Scaliger in hunc annum refert relegationem Iuliæ filiæ Augusti, Euseb. autem in annum seq. quem propterea vnius anni parachronismi arguit, cum ipse potius metachronismi quinquennij arguendus sit. Contigit enim ea relegatio anno quo Naumachiam exhibuit Cæsar, vt docet Dio: cuius lacuna in Consulatu Lælii & Antistii eum in fraudem induxit, vt putaret iisdem Consulibus relegatam Liuiã; atqui Velleius clare ait & Naumachiam & relegationem, Augusto & Caninio Coss. anno 751. contigisse, vt suo loco dicemus, idque agnoscit Pontacus in eundem Eusebij locum.

ANNVS MVNDI 4049. SEXTAE AETATIS 534. B. VIRGINIS 11. IMPERII ROM. 44. AVGVSTI 39. HERODIS 33.& 36. ÆT. 68. SIMON. PONT. 20. PRÆS. SYR. SATVRN. ET VOLVMNIO. OLYMP. CXCIII. AN. 4. VRB. COND. 748. COSS. AVGVSTO XII. ET L. CORNELIO SYLLA. ANN. IVL. 41. AVGG. 25. ACT. VICT. 27.

ANNVS ANTE CHRISTVM 4.

I. *Duodecimus Augusti Consulatus, cur receptus*

MAGNO septendecim annorum interuallo factus est duodecimùm Consul Augustus, vt cum Suetonio dicebamus. [a] Vndecimùm enim Consul fuit cum Pisone, anno 730. ex quo hic decimus octauus inchoatur, cum Cornelio Sylla: duodecimum autem Consulatum (quem Cassiodorus vndecimum appellat, fasti autem Siculi 13. Sed Sueton. Plin. [b] Euseb. Chron. græcum, & recent. omnes appellant duodecimum) suscepit, quantumuis honorum, & magistratuum satur, vt Caium Cæsarem annos 16. natum, maiore pompa & gloria, amplissimo fungens magistratu, in forum deduceret, vbi prætexta deposita togam puram cepit, & ex eo die designatus Consul esse cœpit in quinquennium, vt proximo anno dictum est. Ea deductio fiebat 17. Martii, teste Ouid. l. 3. Fast.

a l.2.c.26.

b l.7.c.3.

Tertia post idus lux è celeberrima Baccho &c.

II. *Tiberius abit ab Vrbe.*

Mox autē Tiberius ex vrbe abiit, autore Paterculo. Cum enim dicat eum Rhodi septem annos moratū esse, redisseq; P. Vinicio Consule, id est an. V.C. 754. oportet ipsum hoc anno discessisse, post datam Caio ab Augusto virilem togam. De causa autem profectionis hæc habet Velleius, adulatorio deinceps stylo nimium luxurians. Locum subobscurum & ambiguum, quomodo à Iusto Lipsio legitur describam: non parum enim ad historiæ seriem facit. *Breui interiecto spatio, Tib. Nero duobus Consulatibus, totidemque triumphis actis, tribuniciæ potestatis consortione æquatus Augusto; Ciuium, post vnum, & hoc quia volebat, eminentissimus, ducum maximus, fama fortunaque celeberrimus; & vere alterum* Reip. *lumen & caput, mira quadam & incredibili, atque inenarrabili pietate (cuius causa mox detectæ sunt) cum Caius Cæsar sumpsisset iam virilem togam, Lucius item maturus esset viris, ne fulgor suus orientium iuuenum obstaret initiis, dissimulata causa consilij sui, commeatum ab socero, atque eodem vitrico, acquiescendi à continuatione laborum petiit.*

Ex Velleio.

III. *Rhodis inuisitur, & honoratur.*

Qvis fuerit eo tempore ciuitatis habitus, qui singulorum animi, quæ digredientium à tanto viro omnium lachrimæ; quam pene ei patria manum iniecerit, iusto seruemus operi. Illud etiam in hoc transcursu dicendum est, ita septem annos Rhodi moratum, vt omnes, qui proconsules legatique, in transmarinas profecti prouincias, visendi eius gratia, cum conuenirent, semper priuato, si illa maiestas priuata vnquam fuit, fasces suos summiserint, fassique sint otium eius honoratius Imperio suo. Eadem fere habet Sueton. [c] Addit etiam quomodo, dum abiens oram Campaniæ legeret, audita Cæsaris valetudine substiterit; sed iuniores veritus, quasi mortis nuncia ad inuadendum Imperium præstolaretur, tantum non aduersis tempestatibus Rhodum enauigasse, amœnitate atque salubritate insulæ captum, ex quo ab Armenia rediisset.

c l.3.c.10.

IV. *Herodes Romam legatum mit-*

Interea vero in Iudæa Arabes literis Syllæi, neque latrones qui effugerant

dedere, neque acceptam mutuo pecuniam per soluere voluerunt. Quinetiam Trachonitæ hac occasione vsi Idumæorum custodiam, quam illis imposuerat Herodes, iuncti Arabibus vexabant: quæ Herodes, literis Cæsaris territus, ferre cogebatur. Præsertim cum is eius legatos primum ne admiserit quidem, deinde iterum se offerentes, dimiserit infecto negotio. In quo, si vera scripsit Iosephus, Augustus non satis boni Iudicis officium expleuit, qui accusatione audita, responsioni autem indignabundus occluserit. Cum autem in Iudæa & Arabia res in dies ruerent in peius, decreuit Herodes legatos denuo Romam mittere, si quid æquius per amicos à Cæsare impetrare posset. In eam legationem Nicolaus Damascenus profectus est. *It Damascen.*

V. *Noua Herodis cum filiis dissidia.* *a l.16.c.16.*

Per idem tempus dissidium Herodis cum filiis vehementius exacerbatum est, vt habet Iosephus,[a] artibus cuiusdam Euryclis Lacedæmonii, qui sese in singulorum gratiam insinuabat, vt perderet vniuersos. Cumque Herodes omnibus calumniis aures præberet, & per tormenta ad eas excogitandas miseros cogeret, filios Mariamnes, quasi conuictos insidiarum in patrem, coniecit in vincula; in eos sæuiturus, prout res suæ Romæ tulissent. Cum enim inter alia Alexander & Aristobulus negassent quidem vllas à se in patrem paratas insidias, fassi tamen essent se fugam ad Archelaum meditatos, vt sese ab hisce turbis, ac suspicionibus expedirent.

VI. *Mittit Romam alios legatos.* *b in l.1.de bel.c.17. sub.fi.*

Herodes etiam Archelao infensus, literas Olympo dedit & Volumnio, iussis vt inter nauigandum appellerent ad Eleusam oppidum Ciliciæ, & Archelao scripta de his redderent, (hic Volumnius alius videtur à Præside Syriæ, neque enim ei mãdata daret vt subdito. [b] Alibi Volumnium militiæ magistrum appellat, & Olympum vnum de regis amicis.) & post expostulationẽ, quod conatuum particeps esset, Romam inde nauigare pergerent, & literas de hisce rebus Cæsari, si eum à Nicolao placatum inuenirent, redderent. Quid autem ab hisce legatis, & Damasceno, vbi Romam peruenerunt, factum sit, cum eos in Iudæã reduxerimus, sequenti anno dicemus. Torniellus autem anno 4049. multo plura coniicit in vnum annum, quam ratio temporum patiatur, si Iosephum attendas.

ANNVS MVNDI 4050. SEXTÆ ÆTATIS 535. BEATISS. VIRG. 13. IMPER. ROM. 45. AVGVSTI 40. HERODIS, 34. & 37. ÆT. 69. SIMON. PONTIF. 21. PRÆSID. SYR. SATVRNINO ET VOLVMNIO OLYMP. CXCIV. AN. I. VRB. COND. 749. COSS. C. CALVISIO SABINO, ET L. PASSIENO RVFFINO. ANN. IVL. 42. AVGVST. 26. ACTIAC. VICT. 28.

ANNVS ANTE CHRISTVM 3.

I. *Rhodia Tiberii commoratio.* *c l.3.c.11.*

HIC annus, qui Damaratum Ephesium habuit Olympionicam, primus est commorationis Tiberii in insula Rhodo, de qua legendus est Suet.[c] qui eam modestiæ titulo, atque humanitatis commendabilem exhibet, vbi inter alia. Hic modicis contentus ædibus, nec multo laxiore suburbano, genus vitæ ciuile admodum instituit, sine lictore aut viatore gymnasia interdum obambulans, mutuaque cum Græculis officia vsurpans, prope ex æquo. Ne autem offendare lector, quod hic annos mortis Herodis semel iterumque à Iosepho notatos non inuenis à nobis obseruatos. Nam primo memento nos annos tam Herodis quam Augusti & B. Virg. inchoatos tantum numerare, prout incurrunt in Iulianos, siue

Consulares annos. Itaque 34. & 37. Herodis sequenti tanquam anno finiuntur, sub finem autem præsentis duntaxat inchoantur.

II. *Ratio temporis.*

DEINDE scito obseruatis annis, quos Iosephus assignat, tam restaurationi templi, & dedicationi Cæsaræ, quam Agrippæ & Cæsaris profectionibus in Syriam, cætera quæ adhuc narrauit, non potuisse breuioribus temporis spatiis circumscribi; idque tute mecum fatebere, si singulos annos expenderis; vt dicendum sit numerum annorum Herodis à Iosepho diminutum, aut pluribus refertos rebus, quam veritas ipsa patiatur; quod illi etiam magis experiuntur, qui Christi ortum vno aut pluribus Consulatibus accelerant. Itaque plerique iam, in quærendo anno natiuitatis Christi, fatentur Iosephum, aut Herodis annos ab eo notatos, certos duces esse non posse, eum quippe deserit Baronius, & Gordonus, Samerius, aliique non pauci; sed de his postea diligentius, nunc Herodis res anni huius exequamur.[a]

III. *Cæsar Herodi reconciliatus.*

LEGATI Herodis Romam delati inuenerunt iam Herodi reconciliatum Cæsarem, eique literas reddiderunt. Nam Nicolaus Damascenus iunctus Arabibus, qui ad Syllæum accusandum venerant, eiusdem se accusatorem professus est apud Augustum, non Herodis defensorem, ne sicut ante cæteri, repelleretur. Cumque multa eius crimina patefaceret, ac legatorum Arabum testimonio confirmaret, etiam addidit Cæsarem eius mendaciis in Herodis causa circumuentum. Quæ cum aperte retexisset, & certis, legitimisque scriptis comprobasset, ad vltimum eo res deuenit, vt Cæsar damnato capitis Syllæo, & pœnitens quod eius mendaciis impulsus durius ad Herodem scripsisset, Herodem in gratiam recepit, Syllæum remisit in prouinciam, vt postquam satisfecisset creditoribus, pœnas daret. Aretæ quoque, qui regnum Arabum loco Obedæ acceperat, non expectata Augusti sententia, reconciliatus, eius munera dudum reiecta accepit, eique regnum sua autoritate confirmauit. (*Syllæi damnatio.*) (a ex l. 16. Ant. c. 16. & 17.)

IV. *Cæsaris literæ ad Herodem de filiis eius.*

POST hæc Herodi iam reconciliatus, scribit dolere se vicem eius, qui tales haberet liberos, debere eum, si quid contra pietatem ausi sint, vt in parricidas animaduertere; se enim liberam ei potestatem permittere; quod si tantum fugam meditati sint, ipsum quoque salua pietate oportere leni castigatione contentum esse. Quare suum consilium esse, vt indicto consistorio apud Berytum Romanorum domicilium, & adhibitis præsidibus cum rege Cappadocum Archelao, amicisque cæteris, & viris illustribus, de communi sententia quid statuendum sit dispiciat. Atque hoc fuit argumentum epistolæ Cæsaris: Qua accepta Herodes supra modum gauisus est, tum quod rediisset in gratiam, tum propter concessam sibi liberam de filiis statuendi potestatem. (l. 16. c. 16. & 17. init.)

V. *Quos Herodes in iudicio condemnari curat.*

ERGO rebus suis in melius commutatis, & recepta pristina, fiducia, laxat habenas odiis, conuocat per nuncios quotquot visum[b] est Cæsari, vno excepto Archelao, siue quod hominem oderat, siue quod vereretur ne suo proposito obsisteret. In primo de Bello nominat iudices Romanos Saturninum, & Pedanium legatos, & Volumniũ procuratorẽ. In eo iudicio, res iniquissime ab Herode Romanisq; iudicibus acta est, si eam vere Ioseph. retulit. Nã Herodes qui pars erat, accusatorẽ agit & iudicẽ, mortiq; addicit regios adolescentes neq; auditos, neq; in conciliũ vocatos, friuolis nixus coniecturis, nec liberam iudicibus relinquit suffragiorum potestatem; sed exemplo illos suo, & autoritate ad innoxios damnandos compellit. (b l. 1. de bel. c. 17. sub. fi.)

Cum Iudicum culpa.

In quo illi grauiter quoque deliquerunt, qui cum in Syria Præsides essent, & exercitum haberent in manu, si vti placuisset, vt innocentes immani ac parricidæ tyranno eriperẽt, illi tamen maxima ex parte eos morti addixerunt. Nam Saturninus quidem cum filiis eos ita damnauit, vt tamen interficiendos non censeret, Volumnius autem capite plectendos pronunciauit; quem deinceps maior pars secuta est.

VI. *Per nouam calumniã damnati occiduntur.*

HERODES reos Tyrum secum duxit: quo cum Roma veniens Nicolaus, qui Cæsaris literas præmiserat, appulisset, Rex prius expositis, quæ apud Berytum acta fuerant, vbi didicit quæ esset hac de re amicorum Romæ sententia, quæ erat ad lenitatem propensior, ille secum multa voluens animo, Cæsaræam cum Nicolao nauigauit. Ibi cum vetus quidam Regis miles, libere eum destinati facinoris arguisset, coniectus est in carcerem cum suis, & sæuissime tortus, quibus eum tor-

mentis filius male misericors vt eriperet, falsi contra regem criminis patrem innoxium accusauit; quem mox cum aliis ad populum productum & accusatum, multitudo lapidibus obruit. Alexander autem & Aristobulus ducti Sebasten, ibi iussu patris sunt strangulati, & corpora eorum in Alexandrium recondita sunt, vbi maternus eorum auus Hyrcanus, aut potius propior Alexander, vt habet idem Ioseph.[a] & plerique ex progenitorum serie siti sunt.

a l. 1. de bel. c. 17. in fi.

VII. *Iosephus fatalem statuit necessitatem.*

Hæc pluribus Iosephus, qui huic tragœdiæ finem imponens, ita Herodem diræ sæuitiæ arguit, & filios arrogantiæ, & credulitatis aduersum patrem, vt causam tamē horum malorum in fortunam, & fatalem necessitatem coniicere malit: Nam inter alia. *Illud*, inquit,[b] *merito dubitari possit, in adolescentes ne ea culpa conferenda sit, an in patris duritiam ac superbiam, an potius in fortunam cuius, potentiæ nullis humanis rationibus resistere licet, ne sapientissimis quidē. Vnde persuasum habemus eam omnes humanas actiones præsanxisse, vt necessario consequantur, eamque vim Fatum vocamus, quod nihil sit quod illa non efficiat.* Alludere videtur ad notationem Latini nominis, potius quam græci. Nam fatum à faciendo dictum videri potest; at in græco idiomate, quo ille scribebat, εἱμαρμένη non ab efficiendo; sed à partiendo, vel sortiendo deducitur.

b Ant. l. 16. c. 17.

VIII. *Cum Dei & hominū iniuria.*

Verum hoc leuiusculum est; illud graue ac perniciosum, quod hominibus tollat libertatem, quod omnem humanam industriam irritam, atque inutilem reddat, quod diuinæ prouidentiæ, ad quam fatum hoc pertinet, iniustitiam omnem ac scelus impingat. Calumniæ siquidem istæ mortiferæ, cum sine vlla dubitatione criminosæ sint, si culpa ad hominem ex necessitate agentem non pertinet, ad Deum vtique præsancientem, & manu eius operantem pertinet: non enim in gladium, sed in hominem cædes iniusta transcribenda est. Sed bene habet, quod hunc errorem ipse quoque refellit, simulque sibi contradicit; nisi aliquod textui erratum irrepsisse, aut verbum deesse fateamur: *Sed hunc sermonem*, inquit, *vt arduum leniter attigisse sufficiet, qui & studiis nostris nonnihil tribuit, & varietatis actionum causas examinat: quæ quidem contemplatio iam olim inclusa est legis nostræ voluminibus.* Sic ipse: At quomodo studiis nostris tribuit aliquid hæc opinio, si omnia ita præsancita sunt, vt necessario consequantur? aut quo modo actionum causas examinat, si eæ non ex libertate, sed ex necessitate fiunt? Itaque existimarim deesse ἀποδεχόμεθα δὲ, aut aliquid eiusmodi, vt verborum græcorum sit ista sententia. Hunc itaque sermonem, vt maiorem ad illum, siue præstantiorem mouisse sufficiat; amplectamur autem eum, qui nobis ipsis aliquid tribuit, & varietatem studiorum nostrorum obnoxiam faciat reddendæ rationi. Et hæc de Iudaicis rebus hoc anno, nam Antipatri conatus ad opprimendum patrem, fratribus iam sublatis, non tam cito eruperunt.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4050.

1. N. VIII. In istis verbis; τοῦτον μὲν οὖν τὸν λόγον, ὡς μείζω πρὸς ἑαυτὸν, ἀρκέσει κινεῖν, ἀποδεχόμεθα δὲ ἡμῖν τι αὐτοῖς ἀποδιδόντα τε, καὶ τὰς διαφορὰς τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐκ αἰτιωθῆναι ποιοῦντα, &c. Verum hunc sermonem, qui causas humanis superiores attingat, mouisse sufficiat: eum autem amplectamur, qui & nobis ipsis aliquid tribuit, nec varietatem studiorum nostrorum legibus solutam esse permittit. Vel certe nihil addendo, ita si placet interpretemur; hunc ergo sermonem, quem scilicet subiicio, vt illo vtiliorem, mouere sufficiat, qui nobis ipsis tribuat aliquid, & non omnia fato; & multiplices actiones nostras examini subiiciat.

ANNVS MVNDI 4051. SEXTAE AETATIS 536. B. VIRGINIS 14. IMPERII ROM. 46. AVGVSTI 41. HERODIS 35. & 38. AET. 70. SIMON. MATTH. 22. PRAES. SYR. SATVRN. ET VOLVMNIO. OLYMP. CXCIV. AN. 2. VRB. COND. 750. COSS. L. CORNELIO LENTVLO, ET M. VALERIO MESSALINO AN. IVL. 43. AVGG. 27. ACT. VICT. 29.

ANNVS ANTE CHRISTVM 2.

I. *Res anni huius.*

PLERIQVE veterum, recentiorumque scriptorũ hunc annum fœlicissimæ Christi Domini Incarnationi, & Natiuitati attribuunt, quam sententiam proximo anno diligentius expendemus. Nos in hunc, conceptionem sanctissimi Præcursoris, & desponsationem intemeratæ Virginis, quæ ad penultimum ante Christum annum pertinent, coniiciemus, si prius res Herodis pertexuerimus; Nam Romanæ horum temporum, cum ad singulos reuocantur annos, admodum ieiunæ apud Scriptores eorum temporum apparent. Illud non negligendum videtur, Ser. Sulpicium Galbam Romanorum Imperatorum septimum, his ipsis Consulibus, extremo anni tempore 9. Cal. Ianuar. natum esse, autore Suet.[a] Interea Caius Augusti filius expeditionem in Orientem parat; sed eam sequenti anno duntaxat susceptam, non autem præsenti, vt quibusdam est visum, suo loco docebimus.

Ortus Galba Imperat. — a l.7.c.4.

II. *Antipater aditũ munit ad cædem patris.*

ANTIPATER Herodis filius, sublatis fratribus, gradu ad supremam impietatem facto, Patrem quoque de medio tollere statuit, vt fuse narrat Iosephus.[b] Cum autem plurimis in regno se odiosum esse non ignoraret, muneribus ac largitione eorum sibi animos tam Romæ, quam in Iudæa adiungere satagit, quorum ope se facilius voti compotẽ fore sperabat, & ante omnes Saturninũ qui tũ Syriæ præerat, & regis sororem Salomen, quam hoc tẽpore Herodes compulit Alexæ cuidam matrimonio copulari, Syllæi loco hominis Arabis, qui noluerat Iudaicos ritus suscipere. Verum hoc matrimonium vetulæ mulieris, quippe cuius frater, neque is primogenitus septuagenarius erat, cuius filia Bernice quinque liberorum erat parens, parum mihi decorum, parum etiam, fateor, probabile videtur: manifesto certe mendacio debilitatur eius fides; ait enim coaluisse id matrimonium adiuuante, & persuadente Iulia Cæsaris vxore.

b l.17.c.1.

III. *Iosephus in vxore Augusti arguitur.*

AT constat ex Suetonio,[c] qui genus eius vxoresque percenset, & cæteris, Augusti Iulias fuisse duas, alteram filiam, neptem alteram: vxores autem Seruiliam Isaurici filiam, Claudiam Antonii priuignam Fuluiæ filiam, Scriboniam, ex qua suscepit Iuliam, denique Liuiam, quam vnice ac perseueranter dilexit. Itaque pro Iulia Liuiam apud Iosephum in Græcis, Latinisque codicibus corrigendum videtur. Si tamen id erratum librariorum, & non ipsius Iosephi fuit; in quod iterũ impegit,[d] cũ ait Iuliam vxorem Cæsaris quingenta talenta in dedicatione Cæsaræ in Syriam misisse, & in ludos effudisse, postremo[e] vbi Herodes testamento multa ei talenta legat. Officiis videlicet coluerat Liuiam Herodes, dum Romæ tam ipse, quam filii eius versarentur: & eam illa celebritatem dedicationis, ad mariti Augusti gloriam redundare intelligebat.

c l.2. n. 62. 63. 64.
d l.19 c.9.
e l.17.c.7 & rursus c.8.

IV. *Antipater filiis fratrũ infensus.*

SED redeamus ad Antipatrum. Is cum videret Herodem, miseratione filiorum quos occiderat, in eorum pupillos beneuolentia ferri, curamque eorum gerere singularem, & affinitatibus sibi cæterisque domesticis suis coniungere, inuidia stimulante scelestus ingemuit; quippe qui eundem erga pueros animum obtinebat, quos erga parentes eorum habuerat, timensque ne forte adulti potentiæ ipsius officerẽt,

in eam curam erat intentus, vt eis perniciem afferret; sed parenti in primis tendebat insidias; quippe qui persuasum haberet, si illum sustulisset, se illico Regem fore; itaque regias quoque mulieres sibi adiunxit, excepta Salome, quæ suspiciones Regi afferebat. Addidit & Pheroram, & illi addictos Pharisæos, qui Pheroræ vaticinabantur regnum: quo nomine aliquot eorum Rex interfecit, aliosque domesticos eiusdem consilii, vel conscios, vel autores.

V. *Se Romam euocari curat.*

Cum autem patrem etiam suspectum haberet Antipater, Romam scripsit ad amicos, vt eorum opera Cæsar ipsum Romam accerseret, quo facto Antipatrum Herodes misit, cum pretiosissimis muneribus & testamento, in quo ipsum Antipatrum Regem declarabat, aut si ille prior vita decederet, Herodem, natum sibi è filia Simonis Pontificis. Interea Pheroras, id agente matre Antipatri Doride, digna filio muliere, veneno tollitur Herodi quoque venenum se absente dari iubet Antipater, per Antipatrum procuratorem suum, vt suspicio parricidii in absente filio non hæreret.

Et venenū patri.

Quod innotescit Herodi.

Ea res cum in Herodis cognitionem per Pheroræ libertos venisset, etiam Mariamne Pontificis Simonis filia, Regis vxor accusata est, quasi secretorum horum omnium particeps; quapropter & ipsam Rex abiecit, & filium eius Herodem è testamēto deleuit, vbi successor destinatus fuerat. Socero quoq; Simone Boëthi filio sacerdotio priuato, surrogauit Matthiam Theophili, Hierosolymitani genere filium.

Qui repudiat vxorē, & Pontificem mutat.

VI. *Antipater rursum veneficus.*

Nec contentus impius Antipater priori veneno procurato, etiam efficacius aliud Roma misit, per Bathillum libertum suum; simulque etiam duos alios patris sui filios, qui Romæ educabantur, per amicos suos calumniis apud Patrem in odiū vocabat, quasi patrem crebro accusantes, ob Alexandrum & Aristobulum interfectos, & eorum cædem miserantes, quos Antipater ipse dissimulanter excusabat, intemperantiam linguæ in ætatem reiiciens. Nec tamen cum per 7. menses ante eius reditum, tam multa contra eum in Iudæa mota essent, omnisque eius malitia patri innotuisset, quidquam ad eius notitiam peruenit; vt diuina prouidentia, quæ improbissimam hominis malitiam, & scelera artificiose contecta vltra ferre nō poterat, illum ita regeret, vt ipse se in laqueos indueret. Eius autem aduentus ad sequentem annum pertinet, quo Saturninus Quintilium Varum habuit in Syriæ præfectura successorem.

Eius malitia patri innotescit.

VII. *Transitus ad Zachariam Baptistæ patrem.*

Sed interim à funestis hisce, ac feralibus consanguineorum odiis, quæ ambitio inflammarat, quæ etiam fraternæ cædes nondum extinxerant, quod eadem adhuc viuerat ambitio, ab his inquam odiis oculos stylumque auertentes, ad lætiora mentem atque orationem conuertamus. Ad sanctum videlicet Prophetam, & religiosissimum Sacerdotem nomine Zachariam, cui præparatur gaudium & exultatio, aliisque multis, in natiuitate filii, iam tot annis efflagitati, atque expectati. Id nuncium Zachariæ allatum illo ipso anno, qui natiuitatem antecessit, nullus plane dubitare potest, si modo credat Euangelio; id autem huic anno conuenire sequenti anno docebimus.

VIII. *Necessarium Iudæis præcursor Messiæ.*

Adventabat iam pridem, atque adeo prope erat in ianuis, ille Messias Hebræorum, ille Desideratus cunctis gentibus; sed is futurus erat, quem in propria venientem sui non agnoscerent, neque reciperent; eo quod ad terrenarum rerum cogitationem depressi; & ad vnum propemodum pastum, pecudum more abiecti, spiritualia & cœlestia neque saperent, neque sentirent, ideoque istis neglectis, illa sola à suo Messia expectarent atque flagitarent. Perinde ac si hostibus in regionem nostram irruentibus, & viros ac mulieres, senes & vtriusque sexus infantes in miseram seruitutem abducentibus, oues insuper & boues cæteramque prædam secum trahentibus; missus Imperator ad salutem prouinciæ, posthabitis hominibus, debeat, pro recuperandis ouibus & bobus, in certamen descendere.

IX. *Quem illi ob temporalia tantū stulte expetebant.*

Non ita sapiebat magnus ille Machabæus.[a] *Non concupiscatis*, inquit, *spolia, quia bellum contra nos est, & Gorgias & exercitus eius prope nos in monte; sed state nunc contra inimicos nostros, & expugnate eos, & sumetis postea spolia securi.* Neque tanto antea fortissimus, idemque sapientissimus bellator Dauid.[b] Amalecitæ impetum fecerant in Siceleg, & abducto vniuerso populo, magnaque præda congesta, suc-

a 1. Mach. 4 17.

b 1. Reg. 30. 1.

cenderant igne ciuitatem. Recognita Dauid armat suos, persequitur abeuntem hostem, & consecutus inuadit, ac cædit à vespere vsque ad sequentis diei vesperam; tum demum captiuos omnes recipit, eximitque vinculis, à paruo vsque ad magnum; postremo & spolia quæcunque rapuerant, & vniuersos greges, atque armenta reduxit, & minauit ante faciem suam, dixeruntque. *Hæc est præda Dauid.* Hanc videlicet animarum prædam in primis quæsiturus erat is, qui dicturus etiam erat. Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.

X. *Messiæ demonstrator Ioannes.* HANC veram sapientiam, etiam digito demonstratam, vix capturi erant cæci, ac carnales Iudæi; & quod erat consequens, eiusdem Doctorem vix agnituri, humilem præsertim vitam, & pauperem agentem, & ab omni fastu, simulatione, vitiisque cæteris Iudaicis alienam. Necessarius ergo fuit vir, istorum quoq; opinione maximus, atque sanctissimus, homo missus à Deo, homo natura, Angelus ministerio; homo infirmitate corporea, Angelus puritate, & sanctitate cœlesti, qui summa cum authoritate huiusmodi Doctorem populis cæcutientibus digito demonstraret, dicens, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi*: Oportuit vocem tonitrui quasi surdastris intonare, *Parate viam Domini, rectas facite semitas eius*, vt eo sono aliquando excitati, mentes ad verbum ipsum audiendum conuerterent.[a] — a Epiph. Hær. 69.

XI. *Patri nasciturus prædicitur.* HVNC ergo hominem, hunc Angelum, hunc Præcursorem, hunc puerum Prophetam altissimi præmittit hominum atque Angelorum Deus, puerum, qui etiam nondum natus, in vtero Virgineo delitescentem Dominũ motu ostenderet, & deinde vir factus ætate florentẽ digito demonstraret; id cum discipulos suos, populosque traduceret, & Euangelicæ prædicationi eremitico clamore classicũ insonaret. Hunc admirabilem virum, veteris ac noui testamenti horizontem, hoc anno Angelus, Zachariæ sacerdoti, futuro parenti annunciat; & quidem ille idem Gabriel Angelus, qui proximo anno Incarnationem filii Dei nunciaturus erat.[b] Ait enim de se hic idem nuncius sacerdoti. *Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum, & missus sum loqui ad te, & hæc tibi euangelizare*: quod priuilegium ipsi vni secundum Christum, in nouo testamento legimus fuisse concessum. Conueniebat porro eundem Angelum, qui olim definitis annorum hebdomadis Danieli aduentum Messiæ prænunciarat, nunc cum illæ incipiebant impleri, apparere, & ad executionem promissorum præcurrentia cuncta disponere. — b Luc. 1. 19.

XII. *Num is summus sacerdos.* ANNVNCIAT autem Zachariæ, quem summum sacerdotem nonnulli ex sanctis patribus[c] existimarunt. Id ex eo colligit Sanct. August. tract. 49. in Ioa. quod incēsum non licebat altari imponere, nisi summo sacerdoti; & D. Ambros. in cap. 1. Lucæ, Videtur hic, inquit; sanctus Zacharias summus designari Sacerdos; quia sicut lectum est, in priore tabernaculo semper intrabant sacerdotes ministeria consummantes, in secundo autem semel in anno singularis summus sacerdos, &c. Idem videtur sentire Diuus Bernardus serm. de priuileg. Ioan. Bapt. si tamen ipsius est ille sermo. Beda quoque, & Euthymius in 1. Lucæ. — c Dan. 9. 21. &c.

Non fuisse. Verum hoc anno Hierosolymis Pontifex erat, non Zacharias; sed Simon, aut eius successor Matthias, vt paulo ante ex Iosepho retulimus. Deinde altare incensi non erat in oraculo, cum arca fœderis: sed in altera templi parte, quæ dicebatur Sancta, citra velum, quod oppansum erat ante Sanctum sanctorum. Idque aperte intelligitur ex 40. Exod. 3. *Eriges*, inquit; *tabernaculum testimonii, & pones in eo arcam, demittesque ante illam velum; & illata mensa pones super eam, quæ rite præcepta sunt*, panes scilicet propositionis, *candelabrum stabit cum lucernis suis, & altare aureum, in quo adoletur incensum, coram arca testimonii*, id est è regione arcæ, vt sit medium inter candelabrum luminum & mensam panum.

XIII. *Idque docet ipsemet Lucas.* ACCEDIT quod Euangelista ipse satis docet illum non fuisse summum Pontificem, cum eum vocat Sacerdotem quendam de vice Abia, quæ erat octaua classis earum, in quas omnis sacerdotum turba distributa erat,[d] Nec Pontifex statum aliquod habebat ministrandi tempus, sed perpetuũ. Quod autem — d 1. Paral. c. 24.

quidam asserunt familias illas viginti quatuor à familia Pontificia fuisse separatas, præter Scripturæ sententiam id videtur, quæ illo ipso cap. 24. libri 1. Par. filios Aaronis duos ponit Eleazarum & Ithamarum, & illius vices, siue familias sedecim inuentas esse tradit, Ithamari autem octo; quæ sunt 24. Itaque Pontifex vtrumlibet illorum generis authorem agnosceret, semper ad aliquam illarum quatuor & 20. classium pertinebat, etsi ministerium suum non haberet definito cuipiam tempori alligatum; sed neque sorti obnoxium, cum ea locum habeat inter plures, Pontifex autem vnus esset, nec quisquam alternatim eius munere fungeretur. *Quid diuersum haberet à sacerdotibus Pontifex.*

XIV. *Nuncius Angeli ad Zachariã.*

Hic porro nuncius pleraque continet priuilegia sanctissimi Præcursoris, & primum quidem illud, quod ante attigimus, quod ab Angelo prænunciatur. *vxor tua pariet tibi filium*, quod fuit semper priuilegium magnorum virorum vt Isaaci, Samsonis, & si quorum aliorum, qui fuerunt filii promissionis, & figuræ Christi Domini. Alterum priuilegium est illustre nomen Ioannis, quod interpretatur gratia, & merito, vt qui fontem gratiæ præcurreret, & legem veterem cum lege gratiæ copularet, [a] *lex enim & Prophetæ*, ait Dominus, *vsque ad Ioannem*. Nec nomen inane fuit, multiplici quippe gratia plenus fuit; & illa maxime quæ est omnium præcipua, quod Spiritu sancto repletus est, adhuc ex vtero matris suæ, qua factus est sanctus antequam natus, & quidem sanctus cooperatione propria, accelerato illi rationis vsu, vt illa exultatio in vtero patefecit. Quod priuilegium vni tantum, atque alteri ab Orbe condito concessum fuerat, Ieremiæ & Virgini Beatissimæ.

a Luc. 16. 16.

XV. *Quæ priuilegia Ioannis contineat.*

Tertium priuilegium, quod sit futurus parentum gaudium, tanquam filius sapiens, cum stultus mœstitia sit matris suæ, [b] quod parentum gaudium in omnes etiam cognatos & vicinos diffusum est, imo in omnia montana Iudææ. Quartum quod magnus coram Domino futurus sit, qui magnitudinis eius prædicator fuit, adeo vt in natis mulierum negarit eo surrexisse maiorem: & magnus coram illo, cui orbis terrarum vniuersus, instar est grani arenæ. Quintum, quod Deo consecratus esset, vt olim Nazaræi, simulque futurus esset vir abstinentiæ singularis, non in aqueo tantum potu; sed in cibo quem deserta loca sponte funderent: non est autem exiguum priuilegium, quam paucissimis, ac minimis egere, id enim est ad beatam cœlitum vitam accedere.

b Prou. 10. 1

XVI. *Alia eiusdem priuilegia.*

Sextum ac gloriosissimum priuilegium Angelico nuncio declaratum est, quod multos filiorum Israel conuersurus esset ad Dominum; id enim fuit participare, & occupare munus Saluatoris, & esse ejus instrumentum, in officio nobilissimo lucrandarum animarum in æternam fœlicitatem; in re autem tanta de hominibus, ac de Deo ipso quodammodo, vt eorum Domino ac parente, bene mereri, nihil potest esse diuinius. Denique quod habiturus sit spiritum, & virtutem Heliæ, qui scilicet olim conuertit totum populum claudicantem modo ad Baal, modo ad Deum verum, vt illo sacrilego relicto, huius cultum amplecteretur, illius cultores penderet: qui eximia virtute & animi præsentia restitit Achabo, vt Ioannes Herodi; vterque factus est Eremi cultor, ille dum vitat Iezabelem, iste Herodem; & vterque habuit vitæ suæ, doctrinæque imitatores.

Annunciatione facta cum illo toto rerum ac verborum apparatu, qui habetur Lucæ 1. conceptus est Ioannes, octauo Calend. Octobris, anno quidem V.C.750. vt placet Baronio; sed Consulibus Lentulo & Messala, quos ille meliori conceptioni reseruauit, quod sequenti anno examinandum erit.

XVII. *Ratio temporis desponsatæ Virginis.*

Iam quod ad desponsationem sacratissimæ Virginis, & primum quod ad tempus attinet, autor est Euodius apud Nicephor. [b] eam quatuor mensibus ante Christi domini Incarnationem contigisse. *Trimula*, inquit, *cum esset in templum est præsentata, & ibi in sanctis sanctorum traduxit annos vndecim. Deinde vero sacerdotum manibus Iosepho ad custodiam est tradita, apud quem cum menses peregisset quatuor, ab Angelo Gabriele lætum illum accepit nuncium.* Ita Euod. qui cum ait in sanctis sanctorum annos peregisse vndecim, ne putes B. Virg. in templi oraculo vitam egisse, vt supra monuimus, ad quod ne sacerdotibus quidem aditus patebat; sed iis ver-

b l. 2. c. 3.

bis intelligi loca sanctissima, secretissima, ac religiosissima, dicatis Deo Virginibus destinata: idque satis indicat pluralis numerus; vnde S. Greg. Niss. ait eam in sanctis ædibus educatam. Porro anni vndecim inchoati in eiusdem Virginis Præsentatione II. Cal. Decembr. anno ipsius quarto ineunte, hoc anno sub idem tempus terminantur, ex quo ad Annunciationem Angeli quatuor integri menses decurrunt: ex quibus etiam sequitur B. Virginem inchoato anno decimo quarto Iosepho sponso traditum fuisse, inchoato autem per duos menses cum dimidio.

XVIII. *Quid Nissenus de ea desponsatione.*

ILLAM porro Virginis traditionem factam à Sacerdotibus, paulo vberius explicat Greg. Niss. in Orat. de Natal. Christi, in hæc verba. Sacerdotes autem quandiu paruula fuit, ad Samuelis similitudinem eã in sanctis ædibus educarunt; sed cũ iam adolesceret, consulebant quidnam agerent de sacro illo corpore, ne Deum offenderent. Etenim naturæ legi illam subiicere, vt cuipam in matrimonio collocata seruiret, absurdissimum videbatur; instar enim sacrilegii fuisset, si muneris Deo sacrati Dominus homo fieret; legibus enim erat constitutum, vt maritus dominaretur vxori. Mulierem rursus (id est adultam ac nubilem Virginem) inter sacerdotes in templo versari, atque in sanctis ædibus conspici, nec lex, nec grauitas permittebat. *Eiusdem causa.* Deliberantes igitur, in hanc sententiam diuinitus conuenerunt, vt eam connubii nomine cuipiam desponderent, qui tamen ad custodiam eius duntaxat esset idoneus. Ad hoc autem munus aptissimus inuentus est Ioseph, ex eadem tribu, & patria qua erat virgo. Sacerdotum ergo consilio Ioseph puellam sponsam accipit, quæ tamen coniunctio sponsalia non est egressa. Sic S. Greg. quibus simillima S. Damas. & Niceph. habẽt.[a] Vbi inter alia; *Hac porro desponsatione id agebatur*, inquit, *vt & Virgini custos præsto esset, & ei qui Virgines obseruat impostura fieret*; quam rationem ex S. Martyre Ignatio esse desumptam, S. Hieronymus in primum Matthæi testatur.

[a] l. 1. c. 7. & Damasc. l. 4. c. 15.

XIX. *Verũ fuisse matrimonium.*

QVIBVS verbis videtur quidem significari non fuisse inter Iosephum & B. Virginem verum matrimonium; sed veluti quoddam pactum ad mutuam tantum cohabitationem ordinatum, vt Iosephus B. Virgini ministraret, eiusque Virginitatis custos, & testis existeret. Certum tamen est, vt fusius probant Doctores theologi, qui subtilius hæc sacra mysteria scrutantur, in iisque Suares,[b] inter B. Virg. ac Iosephum verum ac proprium fuisse matrimonium ratum. Id enim satis docent nomen vxoris & coniugis, quod scriptura eis tribuit, quæ nihil vetat proprio & vero in sensu accipi. Nam vt vulgatissimum, ita verissimum est illud Augustini.[c] *Hoc exemplo magnifice fidelibus insinuatur coniugibus, etiam seruata pari consensu continentia, posse permanere vocarique coniugium, non permixto corporis sexu, sed custodito mentis affectu.* Sic ipse.

[b] t. 2. disp. 7. sect. 1.

[c] l. 2. de cõsensu Euãg. c. 1.

XX. *Nec repugnare patres.*

CVM autem Sancti aliqui patres Iosephum vel maritum negãt, vel solo nomine maritum appellant, id ad solum cohabitationem carnalem excludendam faciunt, non ad id quod est de ratione veri coniugii. Quod videtur voluisse Sanctus Ambrosius cum ait.[d] Nec illud moueat quod ait, quia *Ioseph accepit coniugem suam, & profectus est in Aegyptum.* Desponsata enim viro coniugis nomen accepit; cum enim initiatur coniugium, tum coniugii nomen adsciscitur: non enim defloratio Virginitatis facit coniugium, sed pactio coniugalis.

[d] l. de insti. Virg. c. 6.

Neque votum Virginitatis.

Nec est quod maiorem afferat difficultatem huic coniugio, quam votum Virginitatis, quod ab ipsa emissum, omnes antiqui recentioresque consentiunt. Verum nec minus consentiunt, Beatam Virginem ex diuina reuelatione contraxisse matrimonium: quippe quæ in rebus omnibus speciali Spiritus Sancti directione regebatur, præsertim in re tanta, & quæ ad statum vitæ pertinebat; simulque intellexisse diuinitus, sponsum suum libenter in perpetuam eius Virginitatem consensurum.

XXI. *Ioseph virgo non viduus.*

PRÆSERTIM cum Iosephum ipsum non viduum, vt plerique ex antiquis patribus tradiderunt, Epiph. Origenes, Hippolytus, & alii; sed Virginem vitam omnem traduxisse graues autores affirment: in primisque S. Hieronymus & Augustinus duo maxima ecclesia lumina, quorum ille aduersus[e] Heluid. cum dixisset plerosque non tam pia, quam audaci temeritate confingere Iosephum plures habuisse vxores, de quibus nati sint, qui fratres Domini appellantur, subdit. *Tu dicis Mariam Virginem non permansisse; ego mihi plus vendico, etiam ipsum Ioseph*

[e] Heluid. sub fi.

Virginem fuisse per Mariam, vt ex Virginali coniugio Virgo filius nasceretur. Si enim in virum sanctum fornicatio non cadit, & aliam eum vxorem habuisse non scribitur; Mariæ autem, quam putatus est habuisse, custos potius fuit quam maritus, relinquitur Virginem eum mansisse cum Maria, qui Pater Domini meruit appellari.

D. quoque Augustinus instar multorum esse potest, qui D. Hieronymo consentiens, eiusdem Virginitatis Iosephi assertor fuit, in serm. 14. de Nat. Dom. Si tamen Augustini est ille sermo. Habe, inquit ille, Ioseph cum Maria coniuge tua cōmunem Virginitatem membrorum, quia de Virginis mēbris virtus nascitur Angelorum. Sit Maria mater Christi in carne sua Virginitate seruata: sis autem & tu pater Christi, cura castitatis & honorificentia Virginitatis, vt de Virgineis membris genitricis seculis Christianis nulla sit zelotypia. Et in fine, Gaude itaque Ioseph, nimiumque congaude Virginitati Mariæ, qui solus meruisti Virginalem affectum possidere coniugii, quia per meritum Virginitatis ita separatus es à concubitu vxoris, vt pater dicaris Saluatoris.[a] Audiamus denique Theologorum Choryphæum S. Thomam Aquinatem, cuius sunt illa verba.[b] Postmodū vero accepto sponso, secundum quod mores illius temporis exigebant, simul cum eo votum Virginitatis emisit.[c]

XXVII. *Et Augustino, aliisq;*

a vide Sua. l.2.d.5.§.4. concl.1. & confirmat ex D. Tho. l.5. in ep. ad Gal.
b 3.p.q.37. a.4.
c in Cor. & ad 3.

PORRO quod ad ætatem S. Ioseph, cum ei desponsata est Virgo Beatissima, certum est nonnullos antiquorum, vt Nissenum Gregorium, in primisque S. Epiphanium in hæresi 78. existimasse illum fuisse octogenarium, cui recentiores aliqui subscribunt: quod inde existiment integritati Virginis magis fuisse consultum, si eum habuerit coniugem, qui nec per virtutem voluerit, nec per ætatem potuerit vllum ei detrimentum afferre. At hi non vident se hac ratione, & Christi Domini, & B. Virginis famæ vehementer obesse; sic enim facile crederetur Virginem de adulterio concepisse, ad quam tamen infamiam vitandam voluit Deus Christum Dominum de coniugata generari, vt docet S. Hieron.[d] Cumque illum oporteret viribus iis præditum esse, quæ ad tot peregrinationes obeūdas pares essent, & ad labore manuum sustentandam familiam, & tam sponsæ quam eius filio ministrandum, nemo non videt ætatem octogenarii talibus muneribus non conuenire. Alias quoque rationes congerit Suares[e] & concludit, eum non videri fuisse senem, nec admodum iuuenem; sed maturæ ætatis, prout diuinæ prouidentiæ congruebat, triginta scilicet, vel 40. annorum.

XXIII. *Quarum Iosephi ætas.*

d in c. 1. Matth.
e t. 2. q. 29. d. 7. sect. 3.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4051.

1. N. 3. Et ne forte Iosephum erroris nimium pudeat, dabimus ei socium Dionem l.55. sub finem, vbi ait Agrippam posthumum abdicatum ab Augusto, inter cætera quod Iuliam quasi nouercam conuitiis proscinderet: Nā, vt recte notauit Lipsius l.1. in Tacitum n.27. Liuia pro Iulia scribendum est. Non enim matrem suam Agrippa insectabatur: & vero illa iam relegata aberat, sed Liuiam, vt probabile est, Augustæ stirpi nunquam æquam. At inquies Dio in fi. l.56. ait Liuiam accepisse cognomina Iuliæ & Augustæ. Respondeo id factum esse dūtaxat post Augusti obitum, quando illo immortalitate donato, Liuia eius sacerdos facta est, quindecim post Herodis mortem annis, quando & ipsa Iulia filia Cæsaris iussu Tiberii fame extincta est.

Ioan. Annius, & qui eum sequitur Driedo l.3. tr.3. c. 5. p. 4. fin. arbitrantur B. Virginem peperisse filium Dei ante expletum 14. annum, cum 4. mensibus ante annunciationem nupserit, oportet eam ante expletum 13. nupsisse. Caiet. autem qui in 1. Luc. Probabile credit fuisse Virg. 24. annorum, cum filium peperit, & certū putat, vt minimum habuisse nouemdecim annos, etiam consequens est illam vel 18. vel 23. in eius opinione nupsisse. 1. N. XVII

ANNUS AB ORBE CONDITO 4052. SEXT. ÆTAT. 537. ET ULT. B. VIRG. 15. IMPER. ROM. 47. AUGUST. 42. HERODIS, 36. & 39. ÆT. 71. MATTH. PONTIF. 2. PRÆSID. SYR. QUINTIL. VARO, ET CYRINO, SIVE QUIRINIO. OLYMP. CXCIV. AN. 3. URB. COND. 751. COSS. AUGUSTO XIII. ET M. PLAUTIO SILVANO. ANN. IUL. 44. AUGG. 28. ACTIAC. VICT. 30.

ANNUS CONCEPT. ET NATIVIT. CHRISTI IESU.

I. *Prolusio in annū præsentem.*

DEST aliquanto nobis ſingulari Dei præpotentis beneficio, annus ille expectatiſſimus, ad quem per quadraginta iam ſecula decurrebamus; ad quem aſpirantes, iam tot annis & menſibus, tot diebus ac noctibus, irrequieto atque indefeſſo ſtudio & labore gemimus, &, vti ſpero cum diuina miſericordia, gemitu non irrito, neque inani. Adeſt annus plenitudinis temporis, ad quem quaſi ad horæ vnius integritatem, & complementum, ſingula momenta in dextram ſiniſtramque partem, per ſingulos gradus iactabantur; ad quem quaſi ad centrum mundani horologii pondera infatigabili motu ferebãtur; & Sol ipſe dierum, atque annorum parens, eoſdem curſus iterũ iterumq; repetebat, ſi forte tandẽ aliquando maiorem illum Solem aſpiceret, qui tempora nouit & momenta, eaque habet in poteſtate ſua. Vt non, Annus inquam adeſt illibenter audiret,

Phoſphore cede palo maior Sol ſurgit in orbe.

Circa quẽ quaſi cardinẽ verſantur omnes dies ſeculi, & qui eum præceſſerunt, & qui deinceps ſecuti sũt, & qui porro exoriẽtur, & occidẽt in omnes annos conſequẽtes.

II. *Annus reparando Mundo deſideratiſſimus.*

ANNUS Mundi adeſt, quaſi criticus atque decretorius; Mundi, morbis peccatorum iacentis, & pene agentis animam, vt ab authore ſuo reparetur, & in ſtatum meliorem, atque adeo florentiſſimũ reſtauretur; imo annus placabilis Domini, quo cogitãs cogitationes pacis, & non afflictionis, mundũ tacitis clamoribus inuocantem, ſanctos omnes dico, in primiſque Beatiſſimam Virginem, cum vniuerſitate creaturarum exaudiuit. Sic enim pluuiam irrorantẽ ſitiens & ſqualida terra deſiderat; ſic fruges neceſſarium maturitati calorem, terra & ignis, cæteraque elementa ſuis dimota locis, eadem innato impetu poſtulant, & ad ea perpetuo connituntur. Sic creaturæ omnes ſenſiſſe videntur reparationem imminentem, quæ proximum aliquando interitum ac ruinam inſolitis motibus ſe quodammodo agnoſcere demonſtrabunt: idque videtur ſignificare Gregorius,[a] eoque non inuita trahere omnia ſigna iudicii propinquantis. [a] Hom. 35. in Euang.

III. *Annus rebus geſtis omnium maximus.*

ANNUS denique adeſt omnium maximus, atque ſacratiſſimus; in quo primum ac maximum omnium myſteriorum, ab orbe Condito, ad infinitam vſque æternitatem peractum eſt, & maxima omnium miraculorum perpetrata ſunt, quandoquidem Incarnatio filii Dei, & partus Virginis in eum cadunt. Incarnationis enim miraculo cætera omnia cedere videntur, ſiue quæ anteceſſerunt, ſiue quæ deinceps diuina potentia perpetrauit. Quod cum de antecedentibus clarum per ſe, atque illuſtre ſit, de conſequentibus, ſi ſingula ſpectentur ipſa per ſeſe, etiam ea ratio videtur demonſtrare, quod omnia diuinam Incarnationem ponunt, eaque poſita, non magnam habent admirationem. *Incarnatio omnium miraculorũ maximũ.* Deum fieri hominem magnum omnino eſt, & captum omnem hominum & Angelorum longe multumque exuperat; at Deum factum hominem in paupere Matre, naſci deinde in ſtabulo, iacere in præſepio, multa pati, mori, reſurgere, conſentanea ſunt homini Deo, & quaſi naturalia; Nempe maius eſſet miraculum hominem in auem conuerti, quam factum auem volare; & regem aliquem præpotentem fieri baiulum, quam factum baiulum

onera pœtere humeris, & pauperem vitam traducere.

QVONIAM ergo anni omnes, hunc annum respiciunt, in eo præcedentes fundantur omnes, is quanta maxima diligentia stabiliendus est nobis, ne illo labefactato, reliqui omnes nutent. Quod si in singulis annis, amice lector, hactenus id sedulo egimus, vt nullo præoccupati in aliquam sententiam affectu, quid rei veritas, quid meliorum scriptorum consensus exigeret quæreremus, eoq; quasi necopiantes delaberemur, quo nos ipsa rerum series sequentes paulatim deduceret, id tanto magis in eo faciendum est, à quo cæteri pendent omnes, & quo probe stabilito, cæteri omnes confirmantur. IV. *Hic annus vniuersam regit chronologiam.*

Sed priusquã hæc agamus, & totum illum huius anni titulum statuamus sigillatim, huius anni historia Romana atque Iudaica præmittenda est: aliquid enim inde firmitatis sententiæ nostræ fortassis accrescet.

INIT Augustus hoc anno decimum tertium consulatum, dat togam virilem alteri filio, cum multo certaminum ac spectaculorum apparatu, C. in orientem cum Quirinio proficiscitur; Iulia relegatur, Tiberius reditum in Italiam frustra petit, & si qua sunt alia, quæ ad hæc capita reuocantur. V. *Res Romana anni huius.*

a l. 2. c. 26. Dictum est iam supra ex Sueton. [a] susceptum ab Augusto, & vltro petitum decimum tertium cõsulatum, vt sicut antea Caium proprio tempore ac suo in forum, ad ponendam togam prætextam, sumendamque virilem, consul deduxerat, ita hoc tempore Lucium illius fratrem legitimo pueritiæ peractæ tempore, eodem fungens magistratu deduceret in forum. Ex quo etiam intelligimus Lucium hoc anno ad decimum sextum ætatis peruenisse, neque fuisse grandiorem, idque annus Vrbis 736. quo natus est necessario exigit, si computantur extrema. Neque par est credere Augustum, qui filiis suis modis omnibus fauebat, eis duriorem fuisse, nec communi cum cæteris lege passum esse frui. Et id affirmant illa verba Tranquilli, *suo quemque tyrocinio deduceret in forum.* *Augustus Consul Lucium in forum deducit.*

AD hanc celebritatem spectant illa spectacula, quæ tangit Dio l. 55. Spectaculorum quippe cum esset studiosissimus, non omisit hanc occasionem consulatus sui, & lętitiam, in qua alter filiorum designabatur Consul, fiebatque etiam ipse princeps iuuentutis, quin eam ludis ac muneribus celebraret. Spectaculorum, inquit Suetonius & assiduitate, & varietate, atque munificẽtia omnes antecessit. Fecisse ludos se ait suo nomine quater, pro aliis magistratibus, qui aut abessent, aut non sufficerent, ter & vicies; fecitque nonnunquam etiam vicatim ac pluribus scenis, per omnium linguarum histriones &c. In lapide Ancyrano refert Augustus se in Circo, in foro, in Amphitheatris bestiarum pugnas, aut venationes dedisse, quibus confecta sunt tria millia & quingentæ bestiæ. Bestias autem intelligit leones, pardos, Elephantos, & id genus alias. VI. *Eamque celebritatem ornat spectaculis.* Ca. 43.

SED redeamus ad Dionem, qui Naumachiam solum attingit, cum ait, Spectacula cum exhiberet, aquam in Circum Flaminium induxit, in ea sex & triginta crocodili sunt concisi. Et Ouidius: [b] VII. *Augusti Naumachia simulata.* b l. 1. de arte.

Quid modo cum belli naualis imagine Cæsar;
Persidas induxit, Cecropiasque rates.

Cap. 43. Et Suetonius Nauale prælium circa Tiberim cauato solo, in quo nunc Cæsareũ nemus est, edidit. Quibus diebus custodes in Vrbe disposuit, ne raritate remanentium grassatoribus obnoxia esset. Sic ille. Lõgitudo excauati loci fuit mille & octingentorum pedum, latitudo ducentorum: in quo triginta rostratæ naues, & triremes plurimæ, præter minora nauigia, inter se conflixerunt, vt est in monumento Ancyrano sub finem. Gladiatorium etiam munus Augusti celebrat Velleius l. 2. simulque nos ad Liuiæ res trahit, & rei gestæ tempus notat. *Et Gladiatores.*

IN vrbe, inquit, eo ipso anno, quo magnificentissimi gladiatorii muneris Naumachiæque spectaculis D. Augustus, ab hinc annos triginta, se & Gallo Caninio Coss. dedicato Martis templo, animos oculosque populi Roman. repleuerat, fœda dictu, memoriaque horrenda in ipsius domo tempestas erupit. Collegam Augusti Gallum Caninium alibi quod sciam non legis, illum Sigon. & post eum Onufrius, & Pighius in Fastis ad hunc annum referunt, suffectum in locum Plaucii Syluani, quod erat his temporibus satis frequens. Id autem tempus ex quo numerat Paterc. est V. C. 782. quo M. Vinicius, ad quem Velleius scribit, gessit con- VIII. *Tempus Iuliæ relegatæ.*

ſulatum, vt non ſemel diximus. Habet autem Velleius, vt plurimũ, ſupputationem iuxta Varroniana Palilia, vno anno tardiorem, ſicut & Cenſorinus. De re autem ipſa pergit ita ſcribere.

IX. *Iulia adulteria deprehenſa.* Qvippe filia eius Iulia, per omnia tanti parentis, ac viri immemor, nihil quod facere aut pati turpiter poſſet fœmina, luxuria & libidine infectũ reliquit, magnitudinemque fortunæ ſuæ, peccandi licentia metiebatur, &c. Numerat deinceps inſignos aliquot viros, qui eius nequitiæ participes pœnas dederunt, vt Iulum Antonium, M. Antonii Triumviri filiũ, quem Auguſtus deuicto eius parte, non tãtum incolumitate donauerat, ſed ſacerdotio, prætura, Conſulatu, prouinciis: matrimonio etiam ſororis filiæ ſuæ honorauerat: iſque ſceleris à ſe commiſſi vltor, voluntaria id morte luit. Numerat & Quintium Criſpinum conſularem, & Appium Claudium, & Sempronium Gracchum, & Scipionem. Aliique, inquit, minoris nominis vtriuſque ordinis viri, quaſi cuiuſlibet vxore violata, pœnas pependere, cum Cæſaris filiam, & Neronis violaſſent coniungem. Dio ait Antonium morte mulctatum, quaſi id ſpe imperii occupandi feciſſet. *Multi rei puniti.*

X. *Iulia in inſulam relegatur.* Ivlia relegata in inſulam, patriæ & parentum ſubducta eſt oculis: quam tamen comitata mater Scribonia, voluntaria exilii permanſit comes. Ita emendat Lipſius, & non volũtarii Macrobius autem addit [a] eam trigeſimum octauum ætatis annum egiſſe. Natam ergo oportet quarto imperii paterni anno. Ingenti dolore ac pudore affectum Auguſtum prodit Suetonius. [b] De filia, inquit, abſens ac libello per Quæſtorem recitato notum Senatui fecit, abſtinuitque congreſſu hominum diu, præ pudore, etiam de necanda deliberauit: certe cum ſub idem tempus vna ex conſciis liberta, Phœbe nomine, ſuſpendio vitam finiſſet, maluiſſe ſe ait Phœbes patrẽ fuiſſe. Relegatæ vſum vini, omnemque delicatiorem cultum ademit, neque adiri à quoquam libero ſeruoue, niſi ſe conſulto permiſit. Addit etiam [c] illi libellum repudii, Tiberii mariti nomine remiſſum, ex autoritate Auguſti. Hæc ille, pluraque alia.

XI. *Mox ſecuta Caii in Syriam expeditio.* Hanc porro nequiſſimæ mulieris relegationem, priorem fuiſſe profectione Caii in orientem, aut Lucii in Hiſpaniam, autor eſt Velleius, cum ait poſt breue tempus ab hoc exilio, Caium miſſum in Syriam; ergo patris imperio ſub oculis filiorum mater ignominia affecta eſt. Ex eadem quoq. breuitate temporis facile intelligitur, hoc ipſo anno Caii expeditionem in Orientem factam eſſe. Idemque non obſcure indicat, ſupra memoratus poëta, quem quidam aiunt etiam occaſione Iuliæ relegatum, cum Auguſtus ſuo malo didiciſſet, quanto publico damno iſtiuſmodi libelli, vera inſtrumenta nequitiæ, emittantur in vulgus. Verum in huius poëtæ morte, [d] ſuo loco docebimus cum minimum decennio tardius fuiſſe relegatum. Is ergo poëta cum Naumachiam celebraret, ſubdit de Caio Cæſare, in Syriam, Parthoſque proficiſcente. *Ouidij relegatio.*

Ecce parat Cæſar domito quod defuit orbi
Addere: nunc oriens vltime noſter eris.
Parthe dabis pœnas, Craſſi gaudete ſepulti,

M. & P. ille pater, hic filius.

Signaque barbaricas non bene paſſa manus.
Vltor adeſt, primiſque ducem profitetur in annis,
Bellaque non puero tractat agenda, puer. (∴)

Minuit ætatem, vt augeat gloriam, agebat autem decimum nonum annum.

Parcite natales timidi numerare deorum,
Cæſaribus virtus contigit ante diem;
Tale rudimentum tanto ſub nomine debes,
Nunc iuuenum princeps, deinde future ſenum.

Verum hic Poëta vates non fuit.

XII. *Belli Parthici cauſa.* Cavsa belli erat minor Armenia, ad quem Parthus, deſciſcens à ſocietate Romana, manum adiecerat, vt ait Velleius. Cumque nihilominus literas ad Auguſtum de pace dediſſet, reſcribẽs Auguſtus iuſſit eum cedere, quod ille neglexit, donec ſenſit Caium eſſe in Syria, cum exercitu. Ita Dio.

Caij comites. Cum Caio profectum eſſe M. Lollium, ab Auguſto miſſum, quaſi moderatorem iuuentæ filii ſui, autor eſt Velleius, quem etiam ſignificat breui mortuum, nec

[a] l. 2. Satur. c. 5.
[b] ca. 61.
[c] c. 11. l. 3.
[d] An. V. C. 769.

a l. 3. c. 11. fine opinione perfidiæ. Suet.[a] vocat comitem, & rectorem Caii orienti præpositi. At Tacitus l. 3. Annal. P. Sulpitium Quirinium scribit datum Rectorem C. Cæsari Armeniam obtinenti, postquã scilicet ibi mortuus est Lollius, qui Caii Rector ab vrbe profectus fuerat, & mox de rectoris honorario socio factus est Rector; ex Augusti, vt apparet, destinatione ne in tam longinqua regione, dum consulitur Augustus, iuueni rectore careret, & via ambitiosis litibus præcideretur.

PORRO cum Caius in Asiam pergeret, Rhodum ad Tiberium illic commorantem diuertit, ex more cæterorum principum Romanorum, vt significat Velleius, qui etiam ait Caium Tiberio tanquam superiori se summisisse, & reuera Tiberius Caii & Lucii vitricus erat, ducta in vxorem matre eorum Iulia. Verum non obscura est Vellei erga Tiberium assentatio, eique Dio & Suetonius repugnant. Dio[b] clare affirmat Caio ad bellum Armeniacum misso, Tiberium in insulam Chium officii causa ad eum esse profectum, cum studiose coluisse, neque illi se tantum, sed eius etiam comitibus, humiliter summisisse. Nec aliter sentit Suetonius[c] nisi quod de insula dissentit: de Tiberio enim agens, Priuignum Caium inquit, Orienti præpositum cum visendi gratia traiecisset Samum, alieniorem sibi sensit, ex criminationibus M. Lollii comitis & rectoris eius. XIII. *Ex itinere adiitur à Tiberio.*

b l. 55.

c l. 3. c. 12.

INDE cum in Syriam profectus esset cum exercitu, Regem Parthorum aduentu suo terruit, & ad dimittendam Armeniam compulit. Phraates Rex Parthorum, inquit Dio, cum de pace ad Augustum literas dedisset, isque rescribens Phraatem tantum nominasset, omisso titulo Regis regum; iussissetque Armenia eum cedere, adeo nihil territus est Phraates, vt rescribens superbe sibi ipsi Regis regum titulo dato, illum Cæsarem duntaxat appellaret. Postea vero quam Caium in Syriam aduenisse audisset, ac res domi odio sui conturbatas suspicaretur, ea conditione vt Armeniam missam faceret, in gratiam rediit. sic Dio, quæ apparet ad sequentem quoque annum pertinere. Velleius ait Caium & Phraatem in excelsa insula, quam ambit Euphrates conuenisse, æquato vtriusque partis numero: & cum Pharthus Augusti postulatis acquiesceret, rem ab armis ad conuiuia conuersam esse. *Prior Parthus*, inquit, *apud Caium in nostra ripa, posterior hic apud regem in hostili epulatus est.* Ita Velleius. XIV. *Appropinquãs Phraatem terret.* *Et iussis parem redit in gratiam.*

HVC etiam pertinet quod scribit Orof.[d] & ex eo Ado.[e] Postquam Redemptor, inquit ille, Dominus Iesus Christus venit in terras, & Cæsaris censu ciuis Rom. adscriptus est, dum per 12. vt dixi annos, clausæ belli portæ beatissima pacis tranquillitate cohibentur, Caium nepotem suum Cæsar Augustus ad ordinandas Ægypti, Syriæque prouincias misit, qui præteriens ab Ægypto fines Palæstinæ, apud Hierosolymam in templo Dei, tunc sancto & celebri, adorare contempsit, sicut Suetonius Tranquillus refert:[f] Quod Augustus vbi per eum cõperit, prauo vsus iudicio, prudenter fecisse laudauit. Sic Orof. qui eam culpam fame punitam affirmat, 48. Cæsaris anno; sed maturior vindicta in ipsummet Caii caput effusa est, vt suo loco dicetur, Suetonius autem nihil habet de tradita Caio Ægypto gubernanda, vel ordinanda. Sed quoniam iam in Syriam cum Caio peruenimus, quæ illic apud Herodem gerantur ex Iosepho videamus.[g] XV. *Caius Templum Iudæorum contemnit, Augusto probante.*

d l. 7. c. 3. e In Sex. æt. 1011. f l. 2. c. 93. g l. 17. c. 7.

HERODES ad Antipatri literas, quibus callide excusabat fratres, quos aliorum literis curabat Regi fieri suspectos, simulque significabat, rebus ex sententia peractis, breui se rediturum in patriam, Rex dissimulata ira de veneficio, insidiose rescripsit, properaret, ne quid sibi per eius absentiam quod nollet accideret. Has literas in itinere accepit in Cilicia; eas vero quæ Pheroræ mortem nunciabant, prius iam Tarenti acceperat, tristi animo, non tam quod Pheroram amaret, quam quod ille morte præuentus, pollicita, de patre veneno tollendo, non præstiterat. In Cilicia dubitare de reditu cœpit, vehementer contristatus matris ignominia, quibusdam amicis suadentibus euentum alicubi expectare, aliis sine mora domum nauigare consulentibus, vt natas per eius absentiam criminationes, coram & præsens dissiparet. XVI. *Antipater redit ad Herodem.*

FORTE per id tempus, Hierosolymis erat Quintilius Varus successor Saturnino missus in Syriam, tum vero ab Herode in consilium de rebus agendis adhibitus. Quibus vna sedentibus superuenit Antipater omnium inscius, eoque admisso, cum comitatus eius esset exclusus, sensit quo deuenisset, quando etiam pater acce- XVII. *A patre male accipitur.*

dentem à complexu repulit, perpetratum fratricidium, & cogitatum, imo præparatum parricidium opprobrans, & Varum cognitorem, ac iudicem in crastinum denuncians.

Et apud Varum accusatur veneficij in patrem. Postridie Rex iubet Antipatrum, (qui ad genua patris procumbens orabat differri iudicium) in medio sisti; simulque deplorare cœpit suam, in talibus liberis procreandis, infœlicitatem, & Antipatri aduersus Parentem ingratitudinem, improbitatem, atque dementiam, quando tanta in illam indulgentia, totque beneficiis nihil profecisset, quo minus capitalibus ab eo peteretur insidiis, vt regnū quod iure & patris voluntate testamento confirmata, breui contingere poterat, imo quod iam propemodū ex æquo cum parente obtinebat, illo impie & præpropere sublato, mercedem impietatis esse vellet.

XVIII. *Et fraternæ cædis per calumniam* OBIICIEBAT deinde fratrum accusationem, quorum siue sontium accusator, idem & imitator, siue innocentium circumuentor, & parricida fuerit. Se enim nec comperisse de eis quicquā, nisi hoc indice, nec in eos statuisse, nisi ex huius sententia. Hæc dicenti lachrymæ oborbæ orationem cum abrupissent, rogauit Nicolaum Damascenum, amicitia & domestica consuetudine coniunctissimum, totiusque negotii scientissimum, vt reliquam accusationem pertexeret; quam tamen Antipater anteuertit, insertis quæ ad suam innocentiam astruendam facere videbantur. Perrexit nihilominus accusare, probareque multis argumentis Antipatri parricidium, *Aliarumque culparum.* aliaque grauia scelera. Nam ad hostilem in patrem animum, addebat disturbatam fratrum concordiam, & calumniis extortam vitam, commissos inter se omnes domesticos, mentē hominis improbam, qui nunquam nec odia iusta exerceret, nec amicitiam nisi improba vtilitate metiretur. *Alij eiusdem accusatores.* Accedebant & alii accusatores, qui cum primum licuit, magnis vociferationibus reum vrgebant, & variorum criminum indicia proferebant.

XIX. *Qualis defensio Antipatri.* CONTRA quæ Antipater licet callidissimus mendaciorum artifex, & frontis perfrictissimæ, ne hiscere quidem valebat. Sed Varo præside potestatem ei facientevt pro se diceret, & innocentiam suam doceret; ille pronus in faciem, & supplicabundus humi iacens, Deum conscientiæ suæ inspectorem obtestabatur, vt euidenti signo aliquo innoxium se comprobaret: & qui cum ante omnia sic egisset, quasi nullum Numē mortalium rebus interesset, nunc imminente vltione, iuris præsidiis destitutus, à Deo miracula postulabat. *Damnatur à Varo.* Tum Varus cum crebris interrogationibus nihil eliceret, iubet venenum in medium proferri, vt quale id esset experiretur: sed id ad bibendum datum cuidam damnato capitis, sine mora necauit hominem. *Vincitur ab Herode.* Quo facto surgens abiit è Concilio, & sequenti die Antiochiam profectus est. Herodes vero confestim vinxit filium, omnibus ignorantibus quænam eius fuissent cum Varo colloquia: coniectura tamen erat cuncta regem facere ex illius sententia.

XX. *Qui de eo scribit ad Cæsarem.* CONIECTO deinde in carcerem, Romam Cæsari de eo per literas legatosque significauit, quanta esset hominis malitia: cuius etiam deinceps in dies argumenta deprehendit, quæ ille, & Romæ, & in Ægypto, tam in parentis, quam suorum perniciem præparasset: quam ille accusationem omnem, & literarum deprehensarum exempla, Romam ad Cæsarem misit, vt pluribus tradit Iosephus.[a] a l.17.c.7.

Et testamentum condit. Interea dum legati instructi mandatis ac literis Romam properant, Rex morbo correptus testamentum condidit, regni successionem relinquēs minimo natorum: (is erat Antipas, vt ex cap. 10. l. 17. patet, susceptus ex Matthace Samaritide, vt habetur l. 17. c. 1.) exasperatus in Archelaum & Philippum calumniis Antipatri. Cæsarique legauit mille talenta, & vxori Iuliæ (lege Liuiæ) liberisque eius, & amicis, atque libertis, talenta quingenta. 1. N. 20.

XXI. *Herodis ætas.* DESPERATA deinde salute, quod iam ad septuagesimum ætatis annum accederet, (ἦ γὰρ περὶ ἔτος ἑβδομηκοστὸν ἤν. Etenim circa annum septuagesimum erat, prope erat videlicet vt 70. annum absolueret, & inchoaret 71. in quo, per tres fere menses inchoato, mortuus est, vt dicetur infra: annos autem enumeramus inchoatos, vt iam à principio ætatis Herodis admonuimus; sed pergit Iosephus,) mirum in modum efferatus est, iræ impatiens, & amarulentus in rebus omnibus. In causa erat opinio contemptus, quodque existimaret gentem lætari suis infortuniis; sed animaduertere etiam oportuit, sua eum crimina persequi, qui præter alia facinora, iam

tot prophana delubra idololatriæ officinas, in veri Dei contemptum erexerat; cuius ipsum admonere potuit hoc ipso tempore excitata seditio, quæ initio sequentis anni, crudeli multorum morte sedata est. Eius hæc causa fuit.

XXII. *Seditio in Herodis opera.*

IVDAS Sariphæi filius, & Matthias Margalothi, (nonnulla est alibi in vocabulis diuersitas) [a] doctissimi erant Iudæorum, & erudiebant iuuentutem; qui vbi incurabilem regis morbum cognouerunt, concitauerunt iuuentutem, vt quæ putabantur ad idolorum cultum pertinere, ab Herode constituta tollerent; in primisque Aquilam auream magni ponderis, quam supra maiorem templi portam dedicauerat. Iuuenes itaque doctorum suorum oratione persuasi, cum insuper rumor falsus de Regis morte increbuisset, ad rem audacter ipso meridie, coram populo aggressi sunt, & in altum ascendentes detractam Aquilam securibus conciderunt. Quod vt renunciatum cognouit dux regius, eo cum valida manu accurrit, populoque facile dissipato, 40. iuuenes resistere ausos comprehendit, cumque his authores facinoris Iudam & Matthiam, turpe putantes cedere, omnesq; ad regem perduxit: apud quem cum etiam recte se fecisse iactarent, & promptos se ad mortem præberent, eos Rex vinctos misit Hiericuntem.

a l. 1. de bello c. 21. — *Et aquilam auream.* — *Seditiosi capti.*

XXIII. *Herodis ad Iudæos concio.*

ET accitis in concionem Iudæorum primoribus, cœpit commemorare suos pro Repub. labores, & instauratum templum impendiis ingentibus, quale opus per 125. annos nemo Asamonæorum regum, ad honorem Dei valuisset perficere. (Dicendum fuit per 130. annos, vt docuimus anno V. C. 716.) Inde grauiter de iniuria sibi facta conqueritur, ab iis, apud quos beneuolentiam æternamque memoriam iure exigere potuisset.

HIC Iudæi hominis veriti crudelitatem, negauerunt hæc facta ex ipsorum sententia, & digna supplicio dixerunt. Ille in cæteros mitior, Matthiæ Pontifici ademit sacerdotium, quasi non alieno ab hoc consilio; eique successorem dedit fratrem vxoris suæ Ioazarum, & alterum Matthiam seditionis authorem, eiusque socios viuos exussit. In eam noctem etiam defectus lunæ incidit, quam quidam volunt in 9. Ianuarij incidisse ex quo liquidò apparet Herodianas res hoc anno non vltra fuisse progressas.

Seditiosos punit. — *Matthia pontificatu ademptus.* — *b Vt Caluis. Tempor. & Scal. in Eusebium. n. 2019.*

XXIV. *Ratio temporis. Esse hunc Christi natalem.*

SEQVITVR ergo vt Natiuitatis dominicæ tempus, reliquasq; notas, quas in huius anni indice posuimus, confirmemus.

Annum Conceptionis & Natiuitatis Christi hunc annum appellamus, quia in illo ex beatissima Virgine natus est Dominus noster Iesus Christus filii Dei. Est hic idem annus vltimus, aut si mauis primus præuiorum, siue procurrentium sursum versus annorum. Nam si à Christo sursum ascendimus, hic primus occurrit; sin ab Adamo, Abrahamo, vel Dauide ad Christum descendimus, hic vltimus numerabitur. Cæterum non est quod octo dies quempiam turbent. Sicut enim omittuntur à Christo nato, & primus proximis Cal. Ianuariis inchoatur annus; sic etiam illi iidem octo dies omittuntur, vt dicatur hic annus esse vltimus præuiorum.

Est & Virginis decimum quintum.

Est hic etiam annus Beatissimæ Virginis 15. octauo Septembris inchoatus: cumque admirabilis eius partus in 25. Decembris cadat, oportet eundem incidere in annum Virginis decimum quintum per tres menses cum dimidio iam decurrentem. Id autem satis est ad veritatem sententiæ Euodii apud Nicephorum. [b] *Deinde*, inquit, *sacerdotum manibus Iosepho ad custodiam est tradita, apud quem cum menses 4 peregisset, ab Angelo Gabriele lætum illum accepit nuncium. Peperit autem Mundi ipsius lucem annum agens quindecimum, 25. die mensis Decembris.* Hęc ipse. Nec minus idcirco verum est quod scribit Marianus Scotus [c] incarnationem Christi Domini in 14. annum matris incidere, iam à sex mensibus cum dimidio currentem.

b l. 2. c. 3. — *c l. 2. chron. sua in fi.*

XXV. *Confirmatur ex anno Imperii Rom.*

RECTAM porro & legitimam esse horum mysteriorum in hunc annum assignationē, aliquot notis in huius anni titulo descriptis cōfirmamus. Prima est quod incidit hic annus in 47. annum Romani Imperii, cum C. Iulius Cæsar, deuicto in acie Pharsalica Pompeio, primus Romano imperio potitus est, variisque sibi mox victoriis in Ægypto, in Africa, in Gallia, atque Hispania confirmauit. Sed ex eo mox quinto imperii sui anno per cædem extruso, vnius fere anni interregnum secutum est, & Octauius hæres imperii esse cœpit. Quo interregno imperfecti anni expleti sunt, cæsiulioqui certū sit primum & postremū Iulii nō fuisse integros; vulgari tamen consuetudine, quam passim vsurpant sacræ literæ, pro integris compu-

tari, habita ratione annorum Iulianorum, qui Cal. Ianuariis oriuntur. Quod si ab An. V. C. 705. quo cœpit imperare Iulius, ad præsentem annum 751. enumeres, reperies 47. annos per quinque circiter menses inchoatos. Denique cum anni Iulii Cæsaris minime sint controuersi, satisque suo loco firmati fuerint, si constiterit de anno Augusti, annus imperii quadragesimus septimus dubitatione carebit.

XXVI. *Ex Augusti anno 42.*

Secunda ergo nota ducitur ab annis Imperii Augusti. Quod enim quadragesimo secundo eius anno Christũ Dominum natũ asserimus, tum ratione certissima, tum plurimorum scriptorum omnis ætatis autoritate nitimur, adeo, vt qui eo anno excluduntur, in eo tamen vt inueniantur, Imperium Augusti ab eo tempore ordiuntur, quo omni prorsus carebat imperio: à Iulii videlicet cæde. Nam à primo consulatu eius, qui cadit in 19. Augusti, anni 710. vt alibi ex Dione diximus, vsque ad eundem huius anni diem, 40. & vnus annus integri euoluti sunt; secundus autem & quadragesimus inde inceptus est, in cuius quinto mense natus est Christus. Ex quo perspicuum est eos errare, qui cum 42. anno Augusti, eiusque decimotertio consulatu natum velint, vere tamen ineunte natum affirmant; cum consulatus ille 13. finiatur hyeme inchoante. Neque minus falli videntur, qui imperium Augusti à cæde Iulii putant inchoandum, idest à 15. Martii, anni V. C. 709. Sic enim Christus, quem in bruma natam supponimus, non erit natus anno Augusti 42. sed 43. iam per 9. menses & dies decem inchoato. Nam 42. finietur 15. Martii, & 13. eiusdem Augusti consulatu. Itaque quicumque imperium Augusti à cæde Iulii ordiuntur, ab anno 42. eiusdem Imperatoris excluduntur, si cum Ecclesia Catholica, natalem Christi Domini diem in Decembrem extremum referunt. Itaque Baronius consentanee illi sententiæ de inchoandis annis Augusti à cæde Iulii, natum fatetur Christum anno 41. Augusti.

XXVII. *Ex multis scriptoribus, Eusebio.*

Hunc etiam Augusti annum Christi natali consecrat Eusebius in Chron. in Græcis latinisq; codicibus, tam editis, quam manu scriptis, vt notat Pontac. & in præfat. l. eiusdem, *quadragesimo secundo*, inquit, *anno Imperij Augusti Christus natus est, quinto decimo Tiberij anno prædicare exorsus est, &c.* Idemque in 10. de Præparat. ex Africano. Idẽ affirmat in historia [a] *Secundus*, inquit, *& quadragesimus regni Augusti agebatur annus, octauus autem & vigesimus ab Aegypto subiugata, & Antonij, Cleopatræque morte, in quam Ptolemæorum in Aegypto dominatus ac regnum postremo desiit, cum Seruator & Dominus noster Iesus Christus, sub primo censu Cyrenij, ad temporis præfecti Syriæ, congruenter secundum prophetarum vaticinationes de illo editas, in Bethleem Iudææ natus est.* Sic ipse; vbi vides etiam alteram notam temporis secundum Ægyptios, quibus hic annus est 28. à morte Cleopatræ, & subacta Alexandria aperte confirmari. Ex quo etiam sequitur Clement. Alexandrinum, qui l. 1. Strom. Ægyptiorum æram secutus, ait Christum natum 28. anno, tempore Augusti, vt infra dicam, etiam 42. anno Augusti assentiri; simul enim hæ duæ notæ concurrunt, vt patet ex indice nostro in hunc annum.

Africano, Aera Alexandrina, Clemente.

[a] l. 1. hist. eccl. c. 5.

XXVIII. *Ex Epiphanio.*

Accedit Epiphan. hæresi 51. Nascitur enim Saluator, inquit, quadragesimo secundo anno Augusti regis Romanorum, qui sane erat coniunctionis Romanorum ad Iudæos annus 29. &c. Idemque mox semel iterumque inculcat. Et rursum in hæresi vigesima, quæ est contra Herodianos. Et in lib. de mensuris. *Deinde*, inquit, *Romanorum reges regnauerunt, Augustus annos 56. cuius regni anno 42. Dominus noster Iesus Christus, secundum carnem natus est.* Nec pugnat huic sententiæ D. Irenæus [b] cum ait natum Dominum nostrum circa primum & quadragesimum annum Imperii Augusti, nam initium 42. est circa primum & quadragesimũ. 2. Tertul. autẽ l. aduersus Iudæos manifeste labitur, cum ait, *Videmus autem quoniam quadragesimo & primo anno Imperii Augusti, quo post mortem Cleopatræ imperauit, nascitur Christus*; nam hic annus à morte Cleopatræ est vigesimus octauus; qui incurrit in quadragesimum secundum Augusti, vt ibi quoque notat Pamel.

D. Irenæo.

[b] l. 3. c. 25.

2. Χε.

XXIX. *Ex Isidoro, Orosio, Adone, Beda, aliisque multis.*

De quadraginta duobus annis affirmat etiam Isidorus in Chronico. Paulus Oros. [c] (qui cum ait natum emenso propemodum anno 42. respexit vtique ad annos Iulianos, siue consulares: nam proprius Augusti annus nondum medium spacium decurrerat) Ado init. sex. æt. Niceph. Constant. in chron. c. 9. alter Niceph. l. 1. hist. Ecclef. c. 10. Beda l. de sex. ætat. Martyr. Rom. quod multorum instar habet, in diem 25. Decembr. Zonaras, in Annal. Iornam l. de temp. success. Hono-

[c] l. 1. c. 1. & 7. c. 2.

rius

rius Augustodun. apud Cuspin. Quibus magno numero recẽtiores assentiuntur. Abulensis in c. 2. Matth. q. 5. Tolet. in c. 8. Ioan. annot. 26. Et in c. 2. Lucæ. & ibid. Maldon. vbi etiam affirmat hanc omnium esse sententiam. Sicut & Alphonsus Salmeron, & Baradius [a] vbi sequitur Romanum Martyrol. Iansen. in Concord. c. 8. Cuspin. in Cassiod. ait omnes Chronographos tam Græcos quam Latinos dare Natiuitati Christi quadragesimum secundum annum Imperii Augusti, in quam sententiam etiam vnum M. S. librum recitat. Perer. l. 11. in Dan. q. 5. Sigon. in Sulpitium Seuerum & Suares in D. Thomã. [b] Nec dissentiunt Sectarii in c. 2. Lucæ, & Mercator in Chronologia.

a l. 8. c. 12. to. 3. tr. 31.

b Suares t. 1 in 3. p. d. 6. sect. 1. fi.

XXX. *Ex Herodis annis.*

Iam quod ad Herodis annos attinet, quæ tertia est nota, qui ab vno Iosepho petuntur, iam diximus eos parum certos esse duces, ad eam rem quam quærimus, proptereaque passim à scriptoribus maxima ex parte neglectos. Sulpicius tamen Seuer. l. 2. hist. & ante eum Epiph. Hæresi 51. aiũt Christum natũ 33. eius anno, addit Sulp. Sabinum & Rufinum Coss. sed neutra nota vllos habet nunc sectatores, ne Sigonium quidem eius interpretem. Vide porro in his annis opinionũ varietatem;

Christum natum Herodis, anno regni.

30 Putat Abulensis sub fi. c. 2. Matth.
31 Beda, lib. de sex ætatibus.
32 Eusebius in Chronico.
33 Seuerus Sulpit. l. 2. & S. Epiph. Hæresi 51.
29 Ineunte Baron. in Appar. n. 124.
34, 37 Torniel. in tab. suis, cum Iosepho li. 17. c. 10.
36. Scalig. l. 6. Emend. tit. De natali Christi in fi. sed in Euseb. n. 2019. colligit triginta nouem, in quem vtrumque regni Herodis annum nostra incurrit Chronologia, sed annos, vt aliquoties monuimus, sumimus ineuntes.

XXXI. *Tempus mortis Herodis.*

Cæterum cõmunis plurimorũ sententia est Herodẽ tribus post Christi D. Natiuitatẽ mensibus circa festa paschalia esse defunctũ, id est currẽte iã anno vitæ 71. & expleto 70. De festis paschalibus testis est Ioseph.[c] cũ ait post curatũ ab Archelao funus Herodis, dũ ipse profectionẽ Romanã parabat, vt ab Augusto confirmaretur, tumultum Hierosolymis circa festa paschalia fuisse excitatum, magnamque factam seditiosorum cædem. Eadem est sententia Card. Baronii sub octauum Christi annum, eadem quoque Scalig. in Euseb. [d] vbi spatium inter Christi ortum, & Herodis interitum trium circiter mensium esse definit. Quæ est etiam Tornielli sententia anno Mundi 4051. n. 10. & 36. At idem Scaliger l. 6. de Emend. tit. de anno Natal. Domini ait à nato Christo ad excessum Herodis, esse annos duos absolutos: qua de re postea dicendum erit.

c l. 17. Ant. c. 11.

d n. 20. 16.

XXXII. *Confirmantur anni regni eius.*

Herodis porro morte ita constituta, non est quod in probando numero annorum regni eius ab alterutro eius termino, initi videlicet vel designati regni, anxiè nunc laboremus. Cum enim vtrumlibet initium habeat consules nominatos, deinceps autem annos singulos, prout res tulit, ex Romana historia confirmauerimus, & nominatim certis Agrippæ & Cæsaris in Syriam profectionibus, & commorationibus, & negotiis cum Herode gestis, recte conspirantibus inter se, & ab Iosepho narratis ita expleuerimus, vt plura vnoquoque anno geri non potuisse prudens quisque lector facile assentiatur, necessarium est aut in numerum annorum mendum irrepsisse, aut Iosephum, cum[e] ait Herodem vita functum post detrusum regno Antigonum anno 34. ex quo autem à Romanis rex declaratus est trigesimo septimo, vt sæpe alias esse deceptum: dicendumque esse mortuum Herodem anno initi regni 37. designati vero 40. sed inchoato, non expleto, vt de annis vitæ eius diximus. Natum vero Christum Dominum anno initi regni eius trigesimo sexto, vel trigesimo nono designati. Hanc ipsam sententiam Onufrius, & alii secuti sunt, vt fatetur Baron. in Appar. Annal. n. 113. Annos porro Herodis non parum turbauit Iosephus ipse, partim cum eorum distinctionem neglexit, rebus ad consulares annos, vel Olympicos, non referendis, partim cum ei Galileæ administrationem anno decimoquinto eius affinxit?[f]

e l. 17. c. 10.

f Vide a. mun. 4008. n. 41. 43. 44.

XXXIII. *Ex Iudæo Pontifice.*

De Matthia Pontifice Iudæorum huius anni, nihil est quod addamus iis, quæ paulo ante ex Iosepho retulimus, ex quo intellectum est ipsum extremo hoc anno, vel sequentis initio, pontificatu, ab Herode irato deiectoribus Aquilæ aureæ, fuisse deiectum, etsi nihil id facinus ad Pontificem pertineret.

Et Syriæ præside.

Iam vero quod ad Syriæ præsides attinet, Iosephus[a] docet Quintilium Varum Syriæ præsidem fuisse, successorem Saturnini, aliquanto ante mortem Herodis, cum apud ipsum de Antipatri veneficio disputatum est; tum etiam anno seq. quando Archelaus Romam profectus est, vt regni confirmationem acciperet ab Augusto, vt patet ex eodem.[b]

a l.17.c.7.

b l.17.c.11. & 12.

XXXIV. *Plures in De Cyrino præside Cay rectore.*

Cæterum fuisse etiam Cyrinum, vel Romano more Quirinium, in Syria hoc anno præsidem, Lucas ipse Euangelista testatur, cui Christianos omnes assentiri necesse est; vt profana omnia scripta cõtra pugnarent. Apparet autem eum vocari præsidem, & reuera fuisse, sed extrordinarium, vtpote adiunctum C. Cæsari Augusti filio, & Orientis Præposito, quasi Moderatorem honorarium, &, vt loquitur Tacitus l. 3. Annalium, Rectorem, vt tum in Syria, tum in Armenia, & Asia, Caio dux esset & comes, & Lollij successor, vt supra dixi, si quid Lollio humanitus contigisset. Qui cum Tiberio fuisset iniquior, & ab eo Caiũ alienasset, Velleius eum perfidiæ, in gratiam Tiberii, reum facit: quem idem Tiberius in funere Quirinii incusauit, quasi autorem C. Cæsari prauitatis, & discordiarum, vt ait Tacitus l. 3. Annal.

XXXV. *Plures in Syria simul præsides.*

Nec magis absurdum est Varum & Quirinium simul fuisse præsides hoc anno in Syria, quam anno Vrbis 749. Saturninum & Volumnium, quos simul suggerit præsides Syriæ Iosephus,[c] præsertim cũ Quirinius extraordinarius esset, vt dixi, & Præfecturam Caii loco potius ageret, quam suo. Lucas tamen Quirinium, per quem census agebatur potius nominauit, quam Caium cuius autoritate agebatur. Quamquam etiam ipse, vt consularis & triumphalis, magna autoritate pollebat. Verum de hac Natiuitatis Christi nota, cum nulla esse possit inter Christianos dubitatio, & plurima de illo Baron. in Apparatu disputet,[d] non est quod de ea pluribus hic agamus. Nonnihil tamen infra, cum ad historiam Natiuitatis ventum fuerit, de edicto Cæsaris, & descriptione dicendum erit. Consule interea Scripturæ interpretes in c. 2. Lucæ & nominatim Baradium.[e]

c l.16. c.16

d Nu. 87. & seqq.

e l.8.c.8.11

XXXVI. *Ex Olympiadum annis.*

Seqvitvr sexta nota diuinæ Natiuitatis, quæ ab Olympiadibus petitur. Statuimus enim illam cadere in annum tertium Olymp. 194. secuti Eusebium in Chron. græco, latinoque: à quo stat Ado init. 6. ætatis, licet ibi perperam legatur Olymp. 193. Nam annus V. C. quem ibi ponit 752. nullo modo respondere potest Olympiadi 193. idemque de Beda etiam dicendum. Marianus Scotus init. l. 2. chron. perspicue habet annum tertium Olymp. centes. nonagesimæ quartæ.

Ex recentioribus consentiunt in annum 3. eiusdẽ Olymp. Temporar. l. 3. chron. Onuphr. in lib. 2. Fastorum, An. V. 796. Mariana in opusc. de die mortis Christi, c. 11. Pontacus in Euseb. Cuspin. in fastis. Ioan. Functius, Heluicus, Buntingus in suis Chronologiis. Sunt qui annum quartum eiusdem Olympiadis malunt, vt Pererius noster, Beroaldus item ac Phrygio, quod eo contigisse videtur, quod annum Natiuitatis, ab anno primo à Natiuitate Christi non distinxerunt.

XXXVII *Ex anno Vr. Con. 751 vel 752*

Qvod attinet ad annos Vr. Con. perpetua quidem est vnius anni dissentio inter Sigonium & Onuphrium, vt qui Sigonio est quadragesimus, alteri sit quadragesimus primus; quod tamen contra fieri deberet. Nam Sigonius Dionys. Halicarnasseum secutus, primum annum Vrb. Cond. vult esse primum Olympiadis 7. Onufrius autem Varronem, vt inquit, secutus annũ tertiũ Olymp. 6. sub fi. Itaque anno vno deberet antecedere, qui tamen in progressu subsequi reperitur. Propterea id discrimen ad Palilia Varronis & Catonis diuersa referendum non est, quod Scaliger perpetuo facit: sed ad diuersitatem anni primi consulatus, quem alii vocant 245. alii 245. idque ex Tarquinii Prisci annis pendet, cui alii 37. regni annos tribuunt, alii 38.

XXXVIII. *Ratio supputationis nostra.*

Nos à principio Dionysium Halicarnasseum secuti sumus, tam in annis Regum, quam in Consulum initio, vtpote hominem omnium in hoc genere accuratissimum atque diligentissimum; eoque deficiente Liuium, & Fastos Capitolinos, cum Onuphrio, vsque ad annum Vrb. Conditæ 385. in quo Onu-

phrius, Sigonius & Pighius inserunt annum vnum, quem duobus dictatoribus tribuunt: quod cum non probaremus, nullo anno inserto, elapsus est nobis è manibus Onufrius, in cuius locum Sigonius successit, cum quo præsentem annum 751. numeramus. Itaque singulis annis, in quibus ratio suberat dubitandi, quanta potuimus diligentia examinatis, deuenimus ad annũ ab Vrbe Cond. septingentesimum quinquagesimum primum; qui est Onufrio 752. sicut & Dioni, Censorino, Freculpho, Pererio in Danielem, Phrygioni in chron. Mariano Scoto l. 1. chron. init. sextæ æt. Martyrol. Rom. Vbi cum consules taceantur, videntur 7. dies ad primum Christi annum, qui est 752. relati. Nobis autem qui anni Iuliani, & Coss. rationem habemus, est 751. vt dixi, sicut & Cuspiniano, & Sigonio in Fastis consularibus. Baronio quoque in fine Apparatus, licet de consulibus dissentiat; cumque sequitur Torniel. & Functius.

XXXIX. *Coss anni huius.* CONSVLES huic sacrosanctæ Christi Natiuitati assignamus Augustum XIII. & Plautium Syluanum, prælucente nobis S. Epiphanio Hæresi 51. & Eusebio in chron. Græco, in latino enim omittuntur, sicut & in magna parte antiquorum. Eosdem consules, natali Christi ascribunt recentiores, Onufrius in fastis in An. Vrb. Cond. 786. Cuspin. in Cassiodori Coss. (vbi Cassiodori sententiam, quam Baronius amplectitur deserit) An. V. Conditæ 750. Sigon. in Sulpitium Seuerum. Genebr. in l. 2. Chronol. Ioan. Mariana l. de die mortis Christi c. 11. Pererius in Daniel. l. 11. q. 5. Quibus Sectarii plerique subscribunt, in quibus Temporarius, Heluicus, Buntingus, Mercator, Scaliger in Eusebium, Constantinus Phrygio, & si qui alii.

Alia est de consulibus sententia Illustriss. Baron. in apparatu Annalium, ponit enim præcedentis anni consules L. Cornelium Lentulum, & M. Valerium Messalam, quæ est sententia Cassiodori in Coss. Rom. & Mariani Scoti l. 2. Chron. init. Baronium sequitur Torniel. Samerius; Gordonus. Scaliger. l. 6. Emend. c. de natali Christi, & Sethus Caluisius. Nos nihilominus decimum tertium Augusti consulatum retinendum putamus.

XXXX. *Annus Christi an & quomodo bissextilis.* SEQVITVR nona nota ex anno Iuliano, quem diximus agi quadragesimum quartum, quem pariter agnoscunt quicumque nobis de consulibus, & vrbis anno 751 consentiunt. Est enim hic annus 44. ab Vrbis anno 708. qui omnium consensu fuit primus Iulianus: de quorum 44. Christi Natali nobiscum sentit Scaliger l. 6. de Emend. cap. de Natali Christi, quem Heluicus, aliique sequuntur: qui sine dubio bissextilis esset, si annum confusionis, & ingentem intercalationem in eo factam loco bissexti esse diceremus. Sed cum ea intercalatio sub extremum annum facta sit, ideoque in principium Iulianorum annorum redundet, fit vt primus annus instar bissextilis numeretur, & consequenter quintus, nonus, 13. 17. 21. 25. 29. 33. 37. 41. 45. Deinde 46. erit initium æræ Christianæ, cuius quartus, qui est Iulianus 49. erit bissextilis, & item octauus, qui est Iulianus 53. & ita deinceps quartus quisque æræ Christianæ est bissextilis, & nominatim proximus, qui erit 1624. Verus autem Christi annus bissextilis non fuit, sed primus ab eius Natiuitate, quod alio quoque loco declarabitur.[a]

[a] 1. æræ Christ.

XXXXI. *Confirmatur ex annis Augustorum.* DECIMA nota ab annis Augustorum desumitur, quæ est Alexandrinorum, siue Ægyptiorum, & vicinorum populorum propria, sumiturque à morte Cleopatræ, & subacta Alexandria, quod contigit An. V. C. 723. in mense Augusto, vt suo loco dictum est: ex quo numerando reperies hunc annum esse 28. sed in Augusto absolutum. Et re quidem ipsa est 29. inchoatus ab eodem Augusto: vocatur tamen simpliciter 28. quia maxima pars præsentis anni Iuliani ad 28. pertinet. Quem ita appellant, & ascribunt natali Christi Domini Euseb. l. 1. histor. Eccl. c. 5. quem supra in secunda nota retulimus; & ante eum Clemens Alexandr. l. 1. Strom. *Natus est autem*, inquit, *Dominus noster vigesimo octauo anno, cum primum iusserunt descriptiones fieri sub Augusto. Quod autem hoc verum sit, sic scriptum est in Euangelio secundum Lucam, Anno quintodecimo Tiberij Cæsaris, &c.*

XXXXII *Apud Clementem Philonem, Bedam, & alios.* Ex eo enim loco probare vult hunc annum esse 28. Augustorum, quia supersint adhuc 15. anni Augusti. Ideoque Philo in legatione ad Caium, ait Augustum tribus & quadraginta annis Ægyptum tenuisse:[b] quibus quindecim annis si addantur 15. Tiberij, quando baptizatus est Christus, fient 30. anni, secun-

[b] p. 784. in Græc. Lat.

dum computum Euangelistæ; sed ea de re postea dicetur.

Huic ipsi anno 28. subscribunt Beda l. de sex. ӕt. & Ado initio ætatis 6. Vterque tamen habet 27. pro 28. à morte Cleopatræ, errore in numeri notam illapso, sicut & de nota Olimpiadis ante monuimus. Iulianus Pomerius l. 1. contra Iudæos, Nicephorus Calixti,[a] vbi vocat hunc annum 28. à Macedonicæ ditionis solutione, quia Cleopatra, quæ tum mortua est, ad regnum Græcorum, siue Macedonum pertinebat. Hanc etiam notam ex Clemente notauit Barad.[b]

a l. 1. c. 10.

b t. 1 l. 8. c.

XLIII. *Et ex Actiaca victoria.*

VNDECIMA nota petitur ab Actiaca victoria, quæ contigit 4. Non. Sept. qui est secundus eiusdem, autore Dione init. lib. 51. anno V. C. 722. Augusto III. & Valerio Messala Coss. Hic ergo annus est 29. absolutus primo Septembris, & trigesimus inchoatus secundo eiusdem: nos autem annorum inchoatorum rationem habemus in titulis annorum. Itaque fallitur Scaliger, qui l. 6. de Emend. c. de anno natalis Domini, vocat hunc annum 28. Actiacum, idque non semel, videturque confundere annos Augustorum, cum annis Actiacis; cum tamen hi à victoria apud Actium promontorium, illi à capta Alexandria, proximo post anno ab illa victoria, inchoëntur. Sic enim ait. *Relinquitur 44. Iulianus currens, in quo Christus natus est, anno 28. Actiaco, vt voluit Clemens, & pleraque omnis vetustas; omnino effugere non possunt, quin Christus natus sit anno Actiaco vigesimo octauo.* Et rursum eodem cap. *De anno autem ita censuerunt veteres, & recte, Christum natum anno 28. Actiaco. Hoc est natalem Christi circa vltimos menses anni Iuliani conferunt, à cuius anni Iuliani Augusto inivit 28. annus Actiacus. Omnium enim vetustiorum hæc fuit sententia, vt testatur Clemens Alexandrinus vetustissimus Christianissimi scriptor.* Sic ipse.

Quid ea de re Scaliger.

XLIV. *Arguitur in multis.*

VBI errat primo dum putat Clementem Alexandrinum annos Actiacos, non Alexandrinos numerare; quod absurdum est, & refutatum supra[c] 2. dum confundit annos Actiacos cum Alexandrinis, 3. Dum vult annum Christi natalem esse 28. Actiacum, cum sit 29. absolutus, vt dixi, & 30. inchoatus. 4. cum ait annum Actiacum inchoari ab Augusto, cum Dio ab initio Septembris illos ordiatur. 5. cum ait Clementem testari hanc fuisse omnium vetustiorum sententiam, vtique Christianorum scriptorum, illi enim natalem Christi notabant; non ergo fuit Clemens vetustissimus, vt ipse scribit. Cum enim Clemens hos libros Stromatum scripserit 2. anno Seueri, id est Christi Domini 196. vt ex Eusebio notat Baronius,[d] certe ante 30. annos martyrio coronatus fuerat Iustinus martyr. anno Christi 165. & ante hunc Clemens Romanus annis 63. tertio scilicet Traiani anno, vt scribit D. Hierony. in Script. eccles. Non fuit vtique vetustior Panthero præceptore suo, non Dionysio, aut Caio Corinthiorum episcopo, non Theophilo Antiocheno, non Barsane Assyrio, non Theophilo Cæsariensi, quorum se auditorem ac discipulum fuisse, significat Clemens ipse l. 1. Strom. & notauit Baron. anno Christi 185.

c An. V. C. 723. sub fi

Aeuum Clementis Alexandrini.

d An 196. n 28.

XLV. *Statuitur annus trigesimus inchoatus.*

SCALIGERI ergo conclusionem, quam aliquanto post prædicta subiicit, *Tres igitur sectæ sunt de anno natalis Christi hodierna, Dionysio Abbate autore, mendosissima, quo natalem Christi statuit anno Actiaco tricesimo; media, quæ anno Actiaco vnde tricesimo; prima & verissima, anno vicesimo octauo.* Ea, inquam conclusio sic corrigenda est, Tres igitur sunt sententiæ de anno Actiaco natalis Christi, hodierna Dionysio abbate authore mendosa, quæ natalem Christi statuit anno Actiaco tricesimo secundo; sedecim enim mensibus posterior est, quam vera Chronologia patiatur. Media, eaque verissima nam medio tutissimus ibis, quæ anno Actiaco tricesimo (is enim quatuor ante menses fuerat inchoatus) mendosa item, quæ anno vigesimo octauo, is enim à 15. mensibus, & 23. diebus abierat.

XLVI. *Concluditur nostra sententia. Quid Danielis Hebdomada.*

HÆC ergo de anno Christi Domini natali sententia, non tam nostra, quam omnium communissima, atque probabilissima videri debet, nulla enim est quam plures antiqui recentioresque autores amplectantur, nulla quæ pluribus aut maioribus probationibus & coniecturis fulciatur.

Potui hebdomadam quintam & sexagesimam ex Danielis septuaginta hebdomadibus numerare cum Romano Martyrol. In illam quippe cadit noster

Christi annus, sed cum hebdomada 65. reliquæ etiam opiniones non excludantur, eam notam prætermisimus. Illam potius ex scriptura liceret probationem petere, quæ ducitur ex 3. cap. Lucæ; ex quo habetur Christum baptizatum anno quinto decimo Imperii Tiberii Cæsaris, cum ipse Iesus esset incipiens quasi annorum triginta; nam si currente decimo quinto Tiberii, Iesus cœpit agere trigesimum annum, peracto 29. necesse est eum natum fuisse anno Augusti 42. & Vrb. Con. 751. exeunte; ita vt eius primus annus, omissis 7. diebus, cum 752. Vrbis, & Iuliano quadragesimo quinto inchoëtur. Verum quia locum illum Euangelistæ, quidam de trigesimo absoluto interpretantur, satius erit eum locum in annum Christi 30. differre, ne hic longiores simus.

XLVII. *Quantum diuina Incarnationis miraculum*

HIS ita expeditis, pauca de magnis huius anni mysteriis attingamus, in quibus pius lector, his Chronologiæ ieiunis atque aridis quæstionibus nobiscum fatigatus, nonnihil conquiescat. Dicamus autem non orationis necessitate, sed pudore ingrati silentij, in tanti magnitudine beneficii. Quamquam quis eloqui possit, & non potius attonitus hæreat in tanti stupore prodigii, quo *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*; quo Deus ipse summa edidit sapientiæ suæ, potentiæ, iustitiæ, bonitatis, si alias vnquam admirabilia documenta. Miraculum enim est, tantum profecto tamque inopinatum, vt ad illud prouidendum antequam fieret, nulla hominum aut Angelorum intelligentia sufficere possit. Quo maius neque factum est, neque fiet, neque fortasse per diuinam omnipotentiam effici possit.

LVIII. *Id docetur exemplis.*

NAM Solem immotum in cœlo retinere, aut in ortum retrouertere, mira profecto res est: nec illi prodigio dispar, quo mons aliquis longe maximus, ab ipsis radicibus erutus, in altum tolleretur, quantum oculi possent spectare sequentes; deinde suo nutui ac grauitati permissus, in medio decursu suspensus in aëre, libratusque retineretur: aut fluuius aliquis rapidissimus ageretur in caput suum; vtrumque enim præter naturam est, alterum in recto motu, alterum in circulari. Magnum est in mediis flammarum globis, quæ ad 49. cubitos in altum ferantur, ita earum ardorem temperare, atque moderari, vt impii repentina flammæ eruptione deuorentur, iusti ita intacti perseuerent, vt combustis eorum vinculis, ne capillus quidem affletur incendio. Magnum est profundos Oceani gurgites aperire, & aërio muro erectas in cœlum vndas cohibere: sed hæc ad præsens miraculum permodica sunt, & pene puerilia, quæ Deus non ipse per se, sed per famulos suos Angelos, hominesque perficiat.

XLIX. *Quanto maior sit Incarnatio.*

VT immensa hæc cœlorum, terrarumque moles, è nihilo produceretur, eumque acquireret statum quem cernimus, & nisi obstet videndi consuetudo, merito admiramur; vt decem mundorum millia huic paria, aut etiam maiora, & præstantiora procreentur, quid opus tunc fuit, aut nunc necessarium foret, præter nudum ac simplicem consensum diuinæ voluntatis? nec plus in ijs redigendis in nihilum, quam in producendis negotij foret. At efficere vt tantus tamque potens artifex sit verus homo, & homo sit verus Deus; vt virgo sit mater, & mater sit virgo; vt qui est ab æterno genitus, vere gignatur in tempore: vt is qui tanta simplicitate est, vt eius essentia, existentia, subsistentia, substantia, & natura vnum sint, sit vere compositus ex duabus naturis, in vna numero persona coniunctis: & rursus vt vna mulier fiat eodem momento Dei filia, sponsa, parens, id demum opus magnum, ipsis quoque cœlitibus admirabile, ac plane diuinum est.

L. *Priuilegia huius Conceptionis.*

EIVSDEM miraculi magnitudo vel ex eo intelligi potest, quod vnius miraculi ambitu octo prodigia comprehenduntur. Primum quod corpus hoc Dei Verbo destinatum, non paulatim tacitisque incrementis ex materno sanguine conceptum, coagmentatum, ac figuratum est in vtero materno, & animæ sanctissimæ copulatum, sed vtrumq; vno eodemque temporis momento. Alterum, quod illo eodemque temporis puncto quo Beatissima Virgo assensum dedit, diuinitas animæ, itemque corpori iuncta est, simulque pars vtraque concursu materno vnita est: ex quo verissime factum est, vt ea Virgo, Dei esset hominisque mater. Tertium quod totum alterius parentis concursum Trinitas sacrosancta, nominatimque Spiritus sanctus immensa sua potestate suppleuit. Quartum quod ea

Conceptio: sicut & partus postea subsecutus, Matris integritatem non minuit, sed sacrauit. — PRIVILEGIA DIVINÆ CONCEPTIONIS.

LI. *Alia privilegia eiusdem.*

QVINTVM prodigium, quod in tantulo infante fuit plenus rationis vsus, & sapientia quanta postea in viro fuit, vt propterea Ieremias [a] admirans rei tantæ nouitatem diceret. Nouum creauit Dominus super terram: fœmina circumdabit virum, vt ibi S. Hieronymus interpretatur; cui consentiens S. Augustinus. [b] In infantilibus, inquit, membris anima rationalis miserabili ignoratione prægrauatur; quam ignorantiam nullo modo fuisse crediderim in infante illo, in quo *Verbum caro factum est*, vt habitaret in nobis. Sextum, quod in primo illo temporis momento gratia diuina, omnique sanctitate plenissimus fuit, vt non minus peccati quam ignorantiæ perpetuo expers esset. Septimum, quod diuina illa anima eodem instanti gloriæ lumine perfusa, diuinam cœpit essentiam contemplari, vt simul viator esset, & comprehensor. Octauum, quod tunc quoque in gratiarum actionem effusa diuina illa anima, pro tot tantisq; prærogatiuis, sese Patri libentissime pro humano genere in mortem obtulit, *in qua voluntate sanctificati sumus.* [c]

a c. 31. 22.
b l. 1. de peccatorum mer. c. 19.
c Hebr. 10. 10.

LII. *Quis, & quantus huius mysterij nuntius.*

ADITVM huic tanto miraculo patefecit Angelus Gabriel, illius tot ante seculis destinatus administer, & nuptiarum diuinæ humanæque naturæ quasi paranymphus. Nam ipse ille Gabriel, qui hoc anno, 25. Martii die beatissimæ Virgini fortunatissimum attulit nuncium, ante sextum mensem eiusdem Præcursoris generationi nunciandæ famulatus est, *& hic mensis est sextus illi, quæ vocatur sterilis*, inquit idem Angelus, & ante quingentos 35. annos hoc ipsum mysterium reparationis mundi, delendi peccati, adducendæ iustitiæ sempiternæ, Danieli prophetæ prænunciauit. *Tanti enim mandati mysterium*, inquit Ambrosius l. 2. in Lucam, *non hominis fuit, sed Angeli ore promendum*; & quidem eius Angeli, qui cum immediate missus, & illuminatus esset à Deo, vt ait Sanctus Bernardus [d] hoc ipso intelligitur fuisse non infimi ordinis, sed supremi, *summum enim Angelum venire dignum fuerat*, inquit Greg. hom. 34. in Euang. *Qui summum omnium nunciabat.* Cum autem Raphaëlem constet esse vnum de septem, qui adstant ante Dominum [e] non videtur dubitandum quin Gabriel ad eundem numerum pertineat, quippe quem Ecclesia in inuocandis Angelis Raphaëli anteponit, vt magnitudo negotii tractandi, & dignitas personæ ad quam mittebatur exigebat.

d Hom. 1. de Annal.
e Tob. 12. 15

LIII. *Præstantia legationis, & tempus.*

MAGNA ergo & plane admirabilis est ista legatio, quam qui mittit Deus est, qui obit Fortitudo Dei est, is de quo suscipitur filius Dei est, persona ad quam mittitur mater Dei facta est, finis pro quo mittitur Incarnatio Dei est, & indissolubilis assumptio humanæ naturæ, & gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Tempus legationis huius cadit in 25. Martij huius anni, integris 9. mensibus ante natiuitatem; ita sentit vniuersa Ecclesia Catholica, quæ illos dies maximis illis mysteriis Incarnationis & Natiuitatis dominicæ consecrauit, & iam tot retro seculis celebrauit; Ita sensere antiqui patres, ecclesiæque doctores. 3. In quibus vnus mihi plurimorum instar esse potest Sanctus August. serm. 22. de tempore. 3. eχ.

LIV. *Conceptionis & Natiuitatis tempus ex S. Augustino.*

ELEGIT *sibi*, inquit, *in qua nasceretur diem, qui fecit omnem diem, & non sine gratia prælationis cæteris est diebus habendus hic dies, in quo Deus in hominem docetur fuisse promotus. Denique ex hodierno die dies accepit incrementum, & augmenta sumit cursus sui, qui electus ad gloriam Dei noscitur. Conceptus est enim æquinoctio verno, & natus est solstitio hyberno. Ex qua die est conceptus in vtero Virginis, in ipsa resurrexit ab inferis, cum gloria passionis. Et in conceptu tamen, & in natiuitate eius dies accepit incrementum, & nascente vera luce, lucis & diei augmentatur officium.* Et Serm. 21. de sanctis. *Humilietur homo, vt exaltetur Deus, secundum illud quod de Domino ipse Ioannes dixit; illum oportet crescere, me autem minui, vt humiliaretur homo, hoc die natus est Ioannes, quo incipiunt decrescere dies: vt exaltetur Deus, eo die natus est Christus, quo incipiunt crescere dies.* Nimirum in hyberno solstitio, ex quo necesse est in præcedente æquinoctio verno esse conceptum. [f]

f Ecl. 4. de trin. c. 5.

LV. *Ex eodem, & Ecclesiæ consensu.*

NON omnes, inquit, ad sextum diem post nonũ mensem perueniũt, sed quia ipsa perfectio corporis Domini tot diebus ad partum producta comperitur, sicut à maioribus traditum, suscipiens ecclesiæ custodit autoritas. Octauo enim Cal. Aprilis, Conceptus creditur, quo & passus. Natus autem traditur octauo Cal. Ianuarias. Ab

7. Matt. 30 April. 31. Maii. 30. Iun. 31. Iul. 31. Aug. 30. Sept. 31. Octob. 30. Nou. 25. Decẽbr. 276.

illo ergo die, vsque ad istum computati 276. reperiuntur dies, qui senarium numerum quadragies sexies habet. Ex quibus Augustini verbis, quæ confirmat etiam Albinus Flaccus, Bedæ discipulus, Caroli magni præceptor, l. de diuinis offic. c. 1. constat hanc non esse opinionem; sed Ecclesiæ catholicæ doctrinam, eius autoritate roboratam, à maioribus traditam, & eiusdem ecclesiæ autoritate custoditam. Quæ doctrina cum ab Augustini ætate, id est à mille prope & quadringentis annis conseruata in ecclesia fuerit, quis ferat ora Nouatorum, qui eam conuellere, atque exterminare præsumunt?

LVI. *Sectarorũ deliria.*

VNVS diem veram Natalis Christi ignorari asserit, vt Scaliger. l. 6. de emend. c. de Natali Christi: alius in æquinoctium autumnale reiicit, & Conceptionem in 15. Decembris, vt Beroaldus in Chronol.[a] Alius circa initium mensis Octobris natum putat, & consequenter circa initium Ianuarii conceptum, vt Caluisius. Alius Christum natum asserit ineunte vere, ideoque ineunte æstate conceptum, vt Teporarius: vt videatur omnes differẽtias temporũ sectari voluisse, vt à se ipsi, & à catholica Ecclesia dissiderent. Et ne nullo firmamento niti viderentur, ficulneum inuenerunt: quia *pastores erant in regione eadem vigilantes*, ἀγραυλοῦντες in agris stabulantes; quasi id Decembri conuenire non possit, in Iudæa regione calida, in qua primitiæ frugum demessæ in paschate offerebantur Deo, & in Pentecoste primitiæ messis triticeæ.[b] Denique Arabes, & Phryges, & Cilices, quod pastu pecudum maxime vtuntur, campos & montes hyeme & æstate peragrantes, propterea facilius cantus auium, & volatus notauisse, testatur M. Tullius.[c]

a l. 4. c. 2.
b Exod. 34. 22. Leuit. 23. 10.
c l. 1. de diuin. n. 94.

LVII. *Ex aliis scriptoribus*

D. Athanas. aut quisquis est autor qq. ad Antiochum (non enim est reuera Athanas. vt qui q. 3. citat S. Epiphanium Archiepiscopum Cypri in Panario, & S. Epiphan. citat certamina S. Athanasii contra Arianos: autor tamen est perantiquus) *Quare*, inquit, 25. *die mensis Martij in vtero Virginis clausus habitare cœpit Christus, & Deus noster veniens in terram?* Et respondetur; quia eodem die in mundi principio Deus creauit Adam. Sed in locum Athanasii succedat Clemens Romanus, tribus pene seculis Athanasio vetustior, & ipsis Apostolorũ principibus æqualis, qui l. 5. constitutionum Apostolicarum, Dies festos, inquit, agitate fratres, ac primum quidem diem Natalis, qui vigesimo quinto die mensis noni celebretur. Post hunc dies Epiphaniæ in maximo honore sit, in quo Dominus diuinitatem suã nobis patefecit; is vero dies sit sextus mensis decimi. Ita S. Clemens, qui mensium ordinem ab Aprili numerat, cuius rei rationem tradit Beda. Adde quoq; Sanctum[d] August. & concilium Florentinum in decreto Eugenii 4. vbi præscribit Armenis, vt prædicta die festum dominicæ Annunciationis celebrent. Multos in hanc sententiam citat Deckerius:[e] vide etiam Baradium[f] Ioann. Georgium Heruartium.[g]

q. 54.
cap. 12.
d 56. l. 83. qq.
e in Thesib in 1. Par. ann. 1.
f to. 2. l. 8. c. 10.
g in Chron. c. 247.

LVIII. *Quo hebdomada die sexto & primo.*

IN quem etiam hebdomadæ diem diuinum hoc mysterium inciderit controuersum est. Plerique arbitrantur id feria sexta contigisse, Natiuitatem autem dominica die. Nominatim Rupertus.[h] *Nocte*, inquit, *Domini natus est Christus, consonante mirabilium suorum ordine, vt quo die dixit, fiat lux & facta est lux, eiusdem diei nocte exoriretur in tenebris lumen rectis corde, & visitaret nos oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris sunt, & in vmbra mortis. Nocte vero congrue natus est, vt ipso die ortus sui tempore, ad illuminandam noctem nostram se aduenire significaret.* Hæc ibi, & ca. 19. *Idem mirabilis plastes noster, qui, vt dictum est dominica nocte natus est, feria sexta conceptus est.* & mox, *Igitur pium atque pulchrum ordinem prouidamque dispositionem in hoc salutis nostræ opifice mirantes veneramur, qui diem qua veterem formauit Adam de limo terra, nouum sibi reformare cœpit hominem, de vera carne Virginis Mariæ, eadem nihilominus die redempturus mortis passione.* Hactenus Rupertus, cui consentit Author qq. ad Autolicum q. 17. Antoninus,[i] Clitouæus,[k] Ioan. Lucidus,[l] Viguerius,[m] Barad.[n] Denique in 6. concilio sub finem c. 8. *Dies Dominicus Natali Domini consecratus habetur*: quod est præcipuũ Baronii argumentum. Verum capita illa concilii, siue canones, Concilio illi falso adscriptos fuisse docet Surius tom. 3. Concil. cui non repugnat Baradius.[o]

h l. 3. de diuin. offic. c. 16.

LIX. *Posita nostra Chronologia videri Conceptum feria quarta.*

CÆTERVM sicut stylus diuerso loco aut modo positus, vmbras diuerse proiicit. Ita prout diuersis annis conceptus, ortusq; Domini collocatur in diuersos hebdomadæ dies, quos quotannis certum est commutari, eos incidere necesse est. Itaque

i 4. p. summæ theol. tit. 15. c. 9. §. 4.
k l. de Annun. c. 3.
l l. 7. c. 2.
m l. 20. §. 9.
n t. 1. l. 7. c 6 n. 8 & 9. & l. 8. c. 12. n. 4.
o l. 8. c. 11.

Antipatri condemnatio.

dentem à complexu repulit, perpetratum fratricidium, & cogitatum, imo præparatum parricidium opprobrans, & Varum cognitorem, ac iudicem in craſtinum denuncians.

Et apud Varum accuſatur veneficij in patrem. Poſtridie Rex iubet Antipatrum, (qui ad genua patris procumbens orabat differri iudicium) in medio ſiſti; ſimulque deplorare cœpit ſuam, in talibus liberis procreandis, infœlicitatem, & Antipatri aduerſus Parentem ingratitudinem, improbitatem, atque dementiam, quando tanta in illam indulgentia, totque beneficiis nihil profeciſſet, quo minus capitalibus ab eo peteretur inſidiis, vt regnū quod iure & patris voluntate teſtamento confirmata, breui contingere poterat, imo quod iam propemodū ex æquo cum parente obtinebat, illo impie & præpropere ſublato, mercedem impietatis eſſe vellet.

XVIII. *Et fraternæ cædis per calumniam* OBIICIEBAT deinde fratrum accuſationem, quorum ſiue ſontium accuſator, idem & imitator, ſiue innocentium circumuentor, & parricida fuerit. Se enim nec comperiſſe de eis quicquā, niſi hoc indice, nec in eos ſtatuiſſe, niſi ex huius ſententia. Hæc dicenti lachrymæ oborbæ orationem cum abrupiſſent, rogauit Nicolaum Damaſcenum, amicitia & domeſtica conſuetudine coniunctiſſimum, totiuſque negotii ſcientiſſimum, vt reliquam accuſationem pertexeret; quam tamen Antipater anteuertit, inſertis quæ ad ſuam innocentiam aſtruendam facere videbantur. Perrexit nihilominus accuſare, probareque multis argumentis Antipatri parricidium, aliaque grauia ſcelera. *Aliarumque culparum.* Nam ad hoſtilem in patrem animum, addebat diſturbatam fratrum concordiam, & calumniis extortam vitam, commiſſos inter ſe omnes domeſticos, mentē hominis improbam, qui nunquam nec odia iuſta exerceret, nec amicitiam niſi improba vtilitate metiretur. *Alij eiuſdem accuſatores.* Accedebant & alii accuſatores, qui cum primum licuit, magnis vociferationibus reum vrgebant, & variorum criminum indicia proferebant.

XIX. *Qualis defenſio Antipatri.* CONTRA quæ Antipater licet callidiſſimus mendaciorum artifex, & frontis perfrictiſſimæ, ne hiſcere quidem valebat. Sed Varo præſide poteſtatem ei faciente vt pro ſe diceret, & innocentiam ſuam doceret; ille pronus in faciem, & ſupplicabundus humi iacens, Deum conſcientiæ ſuæ inſpectorem obteſtabatur, vt euidenti ſigno aliquo innoxium ſe comprobaret: & qui cum ante omnia ſic egiſſet, quaſi nullum Numē mortalium rebus intereſſet, nunc imminente vltione, iuris præſidiis deſtitutus, à Deo miracula poſtulabat. *Damnatur à Varo.* Tum Varus cum crebris interrogationibus nihil eliceret, iubet venenum in medium proferri, vt quale id eſſet experiretur: ſed id ad bibendum datum cuidam damnato capitis, ſine mora necauit hominem. *Vincitur ab Herode.* Quo facto ſurgens abiit è Concilio, & ſequenti die Antiochiam profectus eſt. Herodes vero confeſtim vinxit filium, omnibus ignorantibus quænam eius fuiſſent cum Varo colloquia: coniectura tamen erat cuncta regem facere ex illius ſententia.

XX. *Qui de eo ſcribit ad Cæſarem.* CONIECTO deinde in carcerem, Romam Cæſari de eo per literas legatoſque ſignificauit, quanta eſſet hominis malitia: cuius etiam deinceps in dies argumenta deprehendit, quæ ille, & Romæ, & in Ægypto, tam in parentis, quam ſuorum perniciem præparaſſet: quam ille accuſationem omnem, & literarum deprehenſarum exempla, Romam ad Cæſarem miſit, vt pluribus tradit Ioſephus.[a] a l. 17. c. 7.

Et teſtamentum condit. Interea dum legati inſtructi mandatis ac literis Romam properant, Rex morbo correptus teſtamentum condidit, regni ſucceſſionem relinquēs minimo natorum: (is erat Antipas, vt ex cap. 10. l. 17. patet, ſuſceptus ex Matthace Samaritide, vt habetur l. 17. c. 1.) exaſperatus in Archelaum & Philippum calumniis Antipatri. Cæſarique legauit mille talenta, & vxori Iuliæ (lege Liuiæ) liberiſque eius, & amicis, atque libertis, talenta quingenta. 1. N. 20.

XXI. *Herodis ætas.* DESPERATA deinde ſalute, quod iam ad ſeptuageſimum ætatis annum accederet, (ἦ γὰρ περὶ ἔτος ἑβδομηκοστὸν ἤ. Etenim circa annum ſeptuageſimum erat, prope erat videlicet vt 70. annum abſolueret, & inchoaret 71. in quo, per tres fere menſes inchoato, mortuus eſt, vt dicetur infra: annos autem enumeramus inchoatos, vt iam à principio ætatis Herodis admonuimus; ſed pergit Ioſephus,) mirum in modum efferatus eſt, iræ impatiens, & amarulentus in rebus omnibus. In cauſa erat opinio contemptus, quodque exiſtimaret gentem lætari ſuis infortuniis; ſed animaduertere etiam oportuit, ſua eum crimina perſequi, qui præter alia facinora, iam

tot prophana delubra idololatriæ officinas, in veri Dei contemptum erexerat; cuius ipsum admonere potuit hoc ipso tempore excitata seditio, quæ initio sequentis anni, crudeli multorum morte sedata est. Eius hæc causa fuit.

XXII. *Seditio in Herodis opera.*

Iudas Sariphæi filius, & Matthias Margalothi, (nonnulla est alibi in vocabulis diuersitas) [a] doctissimi erant Iudæorum, & erudiebant iuuentutem; qui vbi incurabilem regis morbum cognouerunt, concitauerunt iuuentutem, vt quæ putabantur ad idolorum cultum pertinere, ab Herode constituta tollerent; in primisque Aquilam auream magni ponderis, quam supra maiorem templi portam dedicauerat. Iuuenes itaque doctorum suorum oratione persuasi, cum insuper rumor falsus de Regis morte increbuisset, ad rem audacter ipso meridie, coram populo aggressi sunt, & in altum ascendentes detractam Aquilam securibus conciderunt. Quod vt renunciatum cognouit dux regius, eo cum valida manu accurrit, populoque facile dissipato, 40. iuuenes resistere ausos comprehendit, cumque his authores facinoris Iudam & Matthiam, turpe putantes cedere, omnesq, ad regem perduxit: apud quem cum etiam recte se fecisse iactarent, & promptos se ad mortem præberent, eos Rex vinctos misit Hiericuntem.

a l. 1. de bello c. 21. — *Et aquilam auream.* — *Seditiosi capti.*

XXIII. *Herodis ad Iudæos concio.*

Et accitis in concionem Iudæorum primoribus, cœpit commemorare suos pro Repub. labores, & instauratum templum impendiis ingentibus, quale opus per 125. annos nemo Asamonæorum regum, ad honorem Dei valuisset perficere. (Dicendum fuit per 130. annos, vt docuimus anno V. G. 716.) Inde grauiter de iniuria sibi facta conqueritur, ab iis, apud quos beneuolentiam æternamque memoriam iure exigere potuisset.

Hic Iudæi hominis veriti crudelitatem, negauerunt hæc facta ex ipsorum sententia, & digna supplicio dixerunt. Ille in cæteros mitior, Matthiæ Pontifici ademit sacerdotium, quasi non alieno ab hoc consilio; eique successorem dedit fratrem vxoris suæ Ioazarum, & alterum Matthiam seditionis authorem, eiusque socios viuos exussit. In eam noctem etiam defectus lunæ incidit, quam quidam volunt in 9. Ianuarij incidisse ex quo liquidò apparet Herodianas res hoc anno non vltra fuisse progressas.

Seditiosos punit. — *Matthia pontificatum adimit.* — *b Vt Caluis. Tempor. & Scal. in Eusebium. n. 2019.*

XXIV. *Ratio temporis. Esse hunc Christi natalem.*

Seqvitvr ergo vt Natiuitatis dominicæ tempus, reliquasq; notas, quas in huius anni indice posuimus, confirmemus.

Annum Conceptionis & Natiuitatis Christi hunc annum appellamus, quia in illo ex beatissima Virgine natus est Dominus noster Iesus Christus filii Dei. Est hic idem annus vltimus, aut si mauis primus præuiorum, siue procurrentium sursum versus annorum. Nam si à Christo sursum ascendimus, hic primus occurrit; sin ab Adamo, Abrahamo, vel Dauide ad Christum descendimus, hic vltimus numerabitur. Cæterum non est quod octo dies quempiam turbent. Sicut enim omittuntur à Christo nato, & primus proximis Cal. Ianuariis inchoatur annus; sic etiam illi iidem octo dies omittuntur, vt dicatur hic annus esse vltimus præuiorum.

Est hic etiam annus Beatissimæ Virginis 15. octauo Septembris inchoatus: cumque admirabilis eius partus in 25. Decembris cadat, oportet eundem incidere in annum Virginis decimum quintum per tres menses cum dimidio iam decurrentem. Id autem satis est ad veritatem sententiæ Euodii apud Nicephorum. [b] *Deinde, inquit, sacerdotum manibus Iosepho ad custodiam est tradita, apud quem cum mensis 4 peregisset, ab Angelo Gabriele lætum illum accepit nuncium. Peperit autem Mundi ipsius lucem annum agens quindecimum, 25. die mensis Decembris.* Hęc ipse. Nec minus idcirco verum est quod scribit Marianus Scotus [c] incarnationem Christi Domini in 14. annum matris incidere, iam à sex mensibus cum dimidio currentem.

Et B Virginis decimum quintum. — *b l. 2. c. 3.* — *c l. 1. chron. suæ ipsi.*

XXV. *Confirmatur ex anno Imperii Rom.*

Rectam porro & legitimam esse horum mysteriorum in hunc annum assignatiōnē, aliquot notis in huius anni titulo descriptis cōfirmamus. Prima est quod incidit hic annus in 47. annum Romani Imperii, cum C. Iulius Cæsar, deuicto in acie Pharsalica Pompeio, primus Romano imperio potitus est, variisque sibi mox victoriis in Ægypto, in Africa, in Gallia, atque Hispania confirmauit. Sed ex eo mox quinto imperii sui anno per cædem extruso, vnius fere anni interregnum secutum est, & Octauius hæres imperii esse cœpit. Quo interregno imperfecti anni expletulunt, etsi alioqui certū sit primum & postremū Iulii nō fuisse integros; vulgari tamen consuetudine, quam passim vsurpant sacræ literæ, pro integris compu-

tari, habita ratione annorum Iulianorum, qui Cal. Ianuariis oriuntur. Quod si ab An. V. C. 705. quo cœpit imperare Iulius, ad præsentem annum 751. enumeres, reperies 47. annos per quinque circiter menses inchoatos. Denique cum anni Iulii Cæsaris minime sint controuersi, satisque suo loco firmati fuerint, si constiterit de anno Augusti, annus imperii quadragesimus septimus dubitatione carebit.

XXVI. Ex Augusti anno 42. SECVNDA ergo nota ducitur ab annis Imperii Augusti. Quod enim quadragesimo secundo eius anno Christũ Dominum natũ asserimus, tum ratione certissima, tum plurimorum scriptorum omnis ætatis autoritate nitimur, adeo, vt qui eo anno excluduntur, in eo tamen vt inueniantur, Imperium Augusti ab eo tempore ordiuntur, quo omni prorsus carebat imperio: à Iulii videlicet cæde. Nam à primo consulatu eius, qui cadit in 19. Augusti, anni 710. vt alibi ex Dione diximus, vsque ad eundem huius anni diem, 40. & vnus annus integri euoluti sunt; secundus autem & quadragesimus inde inceptus est, in cuius quinto mense natus est Christus. Ex quo perspicuum est eos errare, qui cum 42. anno Augusti, eiusque decimotertio consulatu natum velint, vere tamen ineunte natum affirmant, cum consulatus ille 13. finiatur hyeme inchoante. Neque minus falli videntur, qui imperium Augusti à cæde Iulii putant inchoandum, idest à 15. Martii, anni V. C. 709. Sic enim Christus, quem in bruma natam supponimus, non erit natus anno Augusti 42. sed 43. iam per 9. menses & dies decem inchoato. Nam 42. finietur 15. Martii, & 13. eiusdem Augusti consulatu. Itaque quicumque imperium Augusti à cæde Iulii ordiuntur, ab anno 42. eiusdem Imperatoris excluduntur, si cum Ecclesia Catholica, natalem Christi Domini diem in Decembrem extremum referunt. Itaque Baronius consentanee illi sententiæ de inchoandis annis Augusti à cæde Iulii, natum fatetur Christum anno 41. Augusti.

XXVII. Ex multis scriptoribus, Eusebio. HVNC etiam Augusti annum Christi natali consecrat Eusebius in Chron. in Græcis latinisq; codicibus, tam editis, quam manu scriptis, vt notat Pontac. & in præfat. l. eiusdem, *quadragesimo secundo*, inquit, *anno Imperij Augusti Christus natus est, quinto decimo Tiberij anno prædicare exorsus est, &c.* Idemque in 10. de Præparat. ex Africano. Idẽ affirmat in historia [a] *Secundus, inquit, & quadragesimus regni Augusti agebatur annus, octauus autem & vigesimus ab Aegypto subiugata, & Antonij, Cleopatræque morte, in quam Ptolemæorum in Aegypto dominatus ac regnum postremo desiit, cum Seruator & Dominus noster Iesus Christus, sub primo censu Cyrenij, ad temporis præfecti Syriæ, congruenter secundum prophetarum vaticinationes de illo editas, in Bethleem Iudææ natus est.* Sic ipse; vbi vides etiam alteram notam temporis secundum Ægyptios, quibus hic annus est 28. à morte Cleopatræ, & subacta Alexandria aperte confirmari. Ex quo etiam sequitur Clement. Alexandrinum, qui l. 1. Strom. Ægyptiorum æram secutus, ait Christum natum 28. anno, tempore Augusti, vt infra dicam, etiam 42. anno Augusti assentiri; simul enim hac duæ notæ concurrunt, vt patet ex indice nostro in hunc annum. [a 1. hist. eccl. c. 5.] [Africano, Æra Alexandrina, Clemente.]

XXVIII. Ex Epiphanio. ACCEDIT Epiphan. hæresi 51. Nascitur enim Saluator, inquit, quadragesimo secundo anno Augusti regis Romanorum, qui sane erat coniunctionis Romanorum ad Iudæos annus 29. &c. Idemque mox semel iterumque inculcat. Et rursum in hæresi vigesima, quæ est contra Herodianos. Et in lib. de mensuris. *Deinde, inquit, Romanorum reges regnauerunt, Augustus annos 56. cuius regni anno 42. Dominus noster Iesus Christus, secundum carnem natus est.* Nec pugnat huic sententiæ D. Irenæus [b] cum ait natum Dominum nostrum circa primum & quadragesimum annum Imperii Augusti, nam initium 42. est circa primum & quadragesimũ. 2. Tertul. autẽ l. aduersus Iudæos manifeste labitur, cum ait, *Videmus autem quoniam quadragesimo & primo anno Imperii Augusti, quo post mortem Cleopatræ imperauit, nascitur Christus;* nam hic annus à morte Cleopatræ est vigesimus octauus; qui incurrit in quadragesimum secundum Augusti, vt ibi quoque notat Pamel. [Irenæo.] [b l. 3. c. 25.] [2. Χρ.]

XXIX. Isidoro, Orosio, Adone, Beda, aliisque multis. DE quadraginta duobus annis affirmat etiam Isidorus in Chronico. Paulus Oros. [c] (qui cum ait natum emenso propemodum anno 42. respexit vtique ad annos Iulianos, siue consulares: nam proprius Augusti annus nondum medium spacium decurrerat) Ado init. sex. æt. Niceph. Constant. in chron. c. 9. alter Niceph. l. 1. hist. Ecclef. c. 10. Beda l. de sex. ætat. Martyr. Rom. quod multorum instar habet, in diem 25. Decembr. Zonaras, in Annal. Iornam l. de temp. success. Hono- [c l. 1. c. 1. & l. 7. c. 2.]

rius

rius Augustodun. apud Cuspin. Quibus magno numero recẽtiores assentiuntur. Abulensis in c. 2. Matth. q. 5. Tolet. in c. 8. Ioan. annot. 26. Et in c. 2. Lucæ. & ibid. Maldon. vbi etiam affirmat hanc omnium esse sententiam. Sicut & Alphonsus Salmeron, & Baradius [a] vbi sequitur Romanum Martyrol. Iansen. in Concord. c. 8. Cuspin. in Cassiod. ait omnes Chronographos tam Græcos quam Latinos dare Natiuitati Christi quadragesimum secundum annum Imperii Augusti, in quam sententiam etiam vnum M. S. librum recitat. Perer. l. 11. in Dan. q. 5. Sigon. in Sulpitium Seuerum & Suares in D. Thomã. [b] Nec dissentiunt Sectarii in c. 2. Lucæ, & Mercator in Chronologia.

a l. 8. c. 11. to. 3 tr. 32.

b Suares t. 1 in 3. p. d. 6. sect. 1. fi.

XXX. *Ex Herodis annis.*

Iam quod ad Herodis annos attinet, quæ tertia est nota, qui ab vno Iosepho petuntur, iam diximus eos parum certos esse duces, ad eam rem quam quærimus, propterea que passim à scriptoribus maxima ex parte neglectos. Sulpicius tamen Seuer. l. 2. hist. & ante eum Epiph. Hæresi 51. aiũt Christum natũ 33. eius anno, addit Sulp. Sabinum & Rufinum Coss. sed neutra nota vllos habet nunc sectatores, ne Sigonium quidem eius interpretem. Vide porro in his annis opinionũ varietatem;

Christum natum Herodis, anno regni.
- 30 Putat Abulensis sub fi. c. 2. Matth.
- 31 Beda, lib. de sex ætatibus.
- 32 Eusebius in Chronico.
- 33 Seuerus Sulpit. l. 2. & S. Epiph. Hæresi 51.
- 29 Ineunte Baron. in Appar. n. 124.
- 34, 37 } Torniel. in tab. suis, cum Iosepho li. 17. c. 10.
- 36. Scalig. l. 6. Emend. tit. De natali Christi in fi. sed in Euseb. n. 2019. colligit triginta nouem, in quem vtrumque regni Herodis annum nostra incurrit Chronologia, sed annos, vt aliquoties monuimus, sumimus ineuntes.

XXXI. *Tempus mortis Herodis.*

Cæterum cõmunis plurimorũ sententia est Herodẽ tribus post Christi D. Natiuitatẽ mensibus circa festa paschalia esse defunctũ, id est currẽte iã anno vitæ 71. & expleto 70. De festis paschalibus testis est Ioseph. [c] cũ ait post curatũ ab Archelao funus Herodis, dũ ipse profectionẽ Romanã parabat, vt ab Augusto confirmaretur, tumultum Hierosolymis circa festa paschalia fuisse excitatum, magnamque factam seditiosorum cædem. Eadem est sententia Card. Baronii sub octauum Christi annum, eadem quoque Scalig. in Euseb. [d] vbi spatium inter Christi ortum, & Herodis interitum trium circiter mensium esse definit. Quæ est etiam Tornielli sententia anno Mundi 4051. n. 10. & 36. At idem Scaliger l. 6. de Emend. tit. de anno Natal. Domini ait à nato Christo ad excessum Herodis, esse annos duos absolutos: qua de re postea dicendum erit.

c l. 17. Ant. c. 11.

d n. 20. 16.

XXXII. *Confirmantur anni regni eius.*

Herodis porro morte ita constituta, non est quod in probando numero annorum regni eius ab alterutro eius termino, initi videlicet vel designati regni, anxiè nunc laboremus. Cum enim vtrumlibet initium habeat consules nominatos, deinceps autem annos singulos, prout res tulit, ex Romana historia confirmauerimus, & nominatim certis Agrippæ & Cæsaris in Syriam profectionibus, & commorationibus, & negotiis cum Herode gestis, recte conspirantibus inter se, & ab Iosepho narratis ita expleuerimus, vt plura vnoquoque anno geri non potuisse prudens quisque lector facile assentiatur, necessarium est aut in numerum annorum mendum irrepsisse, aut Iosephum, cum [e] ait Herodem vita functum post detrusum regno Antigonum anno 34. ex quo autem à Romanis rex declaratus est trigesimo septimo, vt sæpe alias esse deceptum: dicendumque esse mortuum Herodem anno initi regni 37. designati vero 40. sed inchoato, non expleto, vt de annis vitæ eius diximus. Natum vero Christum Dominum anno initi regni eius trigesimo sexto, vel trigesimo nono designati. Hanc ipsam sententiam Onufrius, & alii secuti sunt, vt fatetur Baron. in Appar. Annal. n. 113. Annos porro Herodis non parum turbauit Iosephus ipse, partim cum eorum distinctionem neglexit, rebus ad consulares annos, vel Olympicos, non referendis, partim cum ei Galileæ administrationem anno decimoquinto eius affinxit? [f]

e l. 17. c. 10.

f Vide a. mun. 4008. n. 41. 43. 44.

XXXIII. *Ex Iudæo Pontifice.*

DE Matthia Pontifice Iudæorum huius anni, nihil est quod addamus iis, quæ paulo ante ex Iosepho retulimus, ex quo intellectum est ipsum extremo hoc anno, vel sequentis initio, pontificatu, ab Herode irato deiectoribus Aquilæ aureæ, fuisse deiectum, etsi nihil id facinus ad Pontificem pertineret.

Et Syria præside.

Iam vero quod ad Syriæ præsides attinet, Iosephus[a] docet Quintilium Varum Syriæ præsidem fuisse, successorem Saturnini, aliquanto ante mortem Herodis, cum apud ipsum de Antipatri veneficio disputatum est; tum etiam anno seq. quando Archelaus Romam profectus est, vt regni confirmationem acciperet ab Augusto, vt patet ex eodem.[b]

a l. 17. c. 7.
b l. 17. c. 11. & 12.

XXXIV. *Plures in De Cyrino præside Caij rectore.*

CÆTERVM fuisse etiam Cyrinum, vel Romano more Quirinium, in Syria hoc anno præsidem, Lucas ipse Euangelista testatur, cui Christianos omnes assentiri necesse est; vt profana omnia scripta cōtra pugnarent. Apparet autem eum vocari præsidem, & reuera fuisse, sed extrordinarium, vtpote adiunctum C. Cæsari Augusti filio, & Orientis Præposito, quasi Moderatorem honorarium, &, vt loquitur Tacitus l. 3. Annalium, Rectorem, vt tum in Syria, tum in Armenia, & Asia, Caio dux esset & comes, & Lollij successor, vt supra dixi, si quid Lollio humanitus contigisset. Qui cum Tiberio fuisset iniquior, & ab eo Caiū alienasset, Velleius eum perfidiæ, in gratiam Tiberii, reum facit: quem idem Tiberius in funere Quirinii incusauit, quasi autorem C. Cæsari prauitatis, & discordiarum, vt ait Tacitus l. 3. Annal.

XXXV. *Plures in Syria simul præsides.*

NEC magis absurdum est Varum & Quirinium simul fuisse præsides hoc anno in Syria, quam anno Vrbis 749. Saturninum & Volumnium, quos simul suggerit præsides Syriæ Iosephus,[c] præsertim cū Quirinius extraordinarius esset, vt dixi, & Præfecturam Caii loco potius ageret, quam suo. Lucas tamen Quirinium, per quem census agebatur potius nominauit, quam Caium cuius autoritate agebatur. Quamquam etiam ipse, vt consularis & triumphalis, magna autoritate pollebat. Verum de hac Natiuitatis Christi nota, cum nulla esse possit inter Christianos dubitatio, & plurima de illo Baron. in Apparatu disputet,[d] non est quod de ea pluribus hic agamus. Nonnihil tamen infra, cum ad historiam Natiuitatis ventum fuerit, de edicto Cæsaris, & descriptione dicendum erit. Consule interea Scripturæ interpretes in c. 2. Lucæ & nominatim Baradium.[e]

c l. 16. c. 16
d Nu. 87. & seqq.
e l. 8. c. 8. 11

XXXVI. *Ex Olympiadum annis.*

SEQVITVR sexta nota diuinæ Natiuitatis, quæ ab Olympiadibus petitur. Statuimus enim illam cadere in annum tertium Olymp. 194. secuti Eusebium in Chron. græco, latinoque: à quo stat Ado init. 6. ætatis, licet ibi perperam legatur Olymp. 193. Nam annus V. C. quem ibi ponit 752. nullo modo respondere potest Olympiadi 193. idemque de Beda etiam dicendum. Marianus Scotus init. l. 2. chron. perspicue habet annum tertium Olymp. centes. nonagesimæ quartæ.

Ex recentioribus consentiunt in annum 3. eiusdē Olymp. Temporar. l. 3. chron. Onuphr. in lib. 2. Fastorum, An. V. 796. Mariana in opusc. de die mortis Christi, c. 11. Pontacus in Euseb. Cuspin. in fastis. Ioan. Functius, Heluicus, Buntingus in suis Chronologiis. Sunt qui annum quartum eiusdem Olympiadis malunt, vt Pererius noster, Beroaldus item ac Phrygio, quod eo contigisse videtur, quod annum Natiuitatis, ab anno primo à Natiuitate Christi non distinxerunt.

XXXVII *Ex anno Vr. Con. 751 vel 752*

QVOD attinet ad annos Vr. Con. perpetua quidem est vnius anni dissentio inter Sigonium & Onuphrium, vt qui Sigonio est quadragesimus, alteri sit quadragesimus primus; quod tamen contra fieri deberet. Nam Sigonius Dionys. Halicarnasseum secutus, primum annum Vrb. Cond. vult esse primum Olympiadis 7. Onufrius autem Varronem, vt inquit, secutus annū tertiū Olymp. 6. sub fi. Itaque anno vno deberet antecedere, qui tamen in progressu subsequi reperitur. Propterea id discrimen ad Palilia Varronis & Catonis diuersa referendum non est, quod Scaliger perpetuo facit: sed ad diuersitatem anni primi consulatus, quem alii vocant 244. alii 245. idque ex Tarquinii Prisci annis pendet, cui alii 37. regni annos tribuunt, alii 38.

XXXVIII. *Ratio supputationis nostra.*

NOS à principio Dionysium Halicarnasseum secuti sumus, tam in annis Regum, quam in Consulum initio, vtpote hominem omnium in hoc genere accuratissimum atque diligentissimum; eoque deficiente Liuium, & Fastos Capitolinos, cum Onuphrio, vsque ad annum Vrb. Conditæ 385. in quo Onu-

phrius, Sigonius & Pighius inserunt annum vnum, quem duobus dictatoribus tribuunt: quod cum non probaremus, nullo anno inserto, elapsus est nobis è manibus Onufrius, in cuius locum Sigonius successit, cum quo præsentem annum 751. numeramus. Itaque singulis annis, in quibus ratio suberat dubitandi, quanta potuimus diligentia examinatis, deuenimus ad annũ ab Vrbe Cond. septingentesimum quinquagesimum primum; qui est Onufrio 752. sicut & Dioni, Censorino, Freculpho, Pererio in Danielem, Phrygioni in chron. Mariano Scoto l. 1. chron. init. sextæ æt. Martyrol. Rom. Vbi cum consules taceantur, videntur 7. dies ad primum Christi annum, qui est 752. relati. Nobis autem qui anni Iuliani, & Coss. rationem habemus, est 751. vt dixi, sicut & Cuspiniano, & Sigonio in Fastis consularibus. Baronio quoque in fine Apparatus, licet de consulibus dissentiat; cumque sequitur Torniel. & Functius.

XXXIX. *Coss anni huius.*

Consules huic sacrosanctæ Christi Natiuitati assignamus Augustum XIII. & Plautium Syluanum, prælucente nobis S. Epiphanio Hæresi 51. & Eusebio in chron. Græco, in latino enim omittuntur, sicut & in magna parte antiquorum. Eosdem consules, natali Christi ascribunt recentiores, Onufrius in fastis in An. Vrb. Cond. 786. Cuspin. in Cassiodori Coss. (vbi Cassiodori sententiam, quam Baronius amplectitur deserit) An. V. Conditæ 750. Sigon. in Sulpitium Seuerum. Genebr. in l. 2. Chronol. Ioan. Mariana l. de die mortis Christi c. 11. Pererius in Daniel. l. 11. q. 5. Quibus Sectarii plerique subscribunt, in quibus Temporarius, Heluicus, Buntingus, Mercator, Scaliger in Eusebium, Constantinus Phrygio, & si qui alii.

Alia est de consulibus sententia Illustriss. Baron. in apparatu Annalium, ponit enim præcedentis anni consules L. Cornelium Lentulum, & M. Valerium Messalam, quæ est sententia Cassiodori in Coss. Rom. & Mariani Scoti l. 2. Chron. init. Baronium sequitur Torniel. Samerius; Gordonus. Scaliger. l. 6. Emend. c. de natali Christi, & Sethus Caluisius. Nos nihilominus decimum tertium Augusti consulatum retinendum putamus.

XXXX. *Annus Christi an & quomodo bissextilis.*

Seqvitvr nona nota ex anno Iuliano, quem diximus agi quadragesimum quartum, quem pariter agnoscunt quicumque nobis de consulibus, & vrbis anno 751 consentiunt. Est enim hic annus 44. ab Vrbis anno 708. qui omnium consensu fuit primus Iulianus: de quorum 44. Christi Natali nobiscum sentit Scaliger l. 6. de Emend. cap. de Natali Christi, quem Heluicus, aliique sequuntur: qui sine dubio bissextilis esset, si annum confusionis, & ingentem intercalationem in eo factam loco bissexti esse diceremus. Sed cum ea intercalatio sub extremum annum facta sit, ideoque in principium Iulianorum annorum redundet, fit vt primus annus instar bissextilis numeretur, & consequenter quintus, nonus, 13. 17. 21. 25. 29. 33. 37. 41. 45. Deinde 46. erit initium æræ Christianæ, cuius quartus, qui est Iulianus 49. erit bissextilis, & item octauus, qui est Iulianus 53. & ita deinceps quartus quisque æræ Christianæ est bissextilis, & nominatim proximus, qui erit 1624. Verus autem Christi annus bissextilis non fuit, sed primus ab eius Natiuitate, quod alio quoque loco declarabitur.[a]

[a] 1. æræ Christ.

XXXXI. *Confirmatur ex annis Augustorum.*

Decima nota ab annis Augustorum desumitur, quæ est Alexandrinorum, siue Ægyptiorum, & vicinorum populorum propria, sumiturque à morte Cleopatræ, & subacta Alexandria, quod contigit An. V. C. 723. in mense Augusto, vt suo loco dictum est: ex quo numerando reperies hunc annum esse 28. sed in Augusto absolutum. Et re quidem ipsa est 29. inchoatus ab eodem Augusto: vocatur tamen simpliciter 28. quia maxima pars præsentis anni Iuliani ad 28. pertinet. Quem ita appellant, & ascribunt natali Christi Domini Euseb. l. 1. histor. Eccl. c. 5. quem supra in secunda nota retulimus; & ante eum Clemens Alexandr. l. 1. Strom. *Natus est autem*, inquit, *Dominus noster vigesimo octauo anno, cum primum iusserunt descriptiones fieri sub Augusto. Quod autem hoc verum sit, sic scriptum est in Euangelio secundum Lucam, Anno quintodecimo Tiberij Cæsaris, &c.*

XXXXII *Apud Clementem Philonem, Bedam, & alios.*

Ex eo enim loco probare vult hunc annum esse 28. Augustorum, quia supersint adhuc 15. anni Augusti. Ideoque Philo in legatione ad Caium, ait Augustum tribus & quadraginta annis Ægyptum tenuisse:[b] quibus quindecim annis si addantur 15. Tiberij, quando baptizatus est Christus, fient 30. anni, secun-

[b] p. 784. in l Græc. Lat.

dum computum Euangelistæ; sed ea de re postea dicetur.

Huic ipsi anno 28. subscribunt Beda l. de sex. æt. & Ado initio ætatis 6. Vterque tamen habet 27. pro 28. à morte Cleopatræ, errore in numeri notam illapso, sicut & de nota Olimpiadis ante monuimus. Iulianus Pomerius l. 1. contra Iudæos, Nicephorus Calixti,[a] vbi vocat hunc annum 28. à Macedonicæ ditionis solutione, quia Cleopatra, quæ tum mortua est, ad regnum Græcorum, siue Macedonum pertinebat. Hanc etiam notam ex Clemente notauit Barad.[b]

a l. 1. c. 10.

b t. 1 l. 8. c. 1

XLIII. *Et ex Actiaca victoria.*

Vndecima nota petitur ab Actiaca victoria, quæ contigit 4. Non. Sept. qui est secundus eiusdem, autore Dione init. lib. 51. anno V. C. 722. Augusto III. & Valerio Messala Coss. Hic ergo annus est 29. absolutus primo Septembris, & trigesimus inchoatus secundo eiusdem: nos autem annorum inchoatorum rationem habemus in titulis annorum. Itaque fallitur Scaliger, qui l. 6. de Emend. c. de anno natalis Domini, vocat hunc annum 28. Actiacum, idque non semel, videturque confundere annos Augustorum, cum annis Actiacis; cum tamen hi à victoria apud Actium promontorium, illi à capta Alexandria, proximo post anno ab illa victoria, inchoëntur. Sic enim ait. *Relinquitur 44. Iulianus currens, in quo Christus natus est, anno 28. Actiaco, vt voluit Clemens, & pleraque omnis vetustas; omnino effugere non possunt, quin Christus natus sit anno Actiaco vigesimo octauo.* Et rursum eodem cap. *De anno autem ita censuerunt veteres, & recte, Christum natum anno 28. Actiaco. Hoc est natalem Christi circa vltimos menses anni Iuliani conferunt, à cuius anni Iuliani Augusto iniuit 28. annus Actiacus. Omnium enim vetustiorum hæc fuit sententia, vt testatur Clemens Alexandrinus vetustissimus Christianissimi scriptor.* Sic ipse.

Quid ea de re Scaliger.

XLIV. *Arguitur in multis.*

Vbi errat primo dum putat Clementem Alexandrinum annos Actiacos, non Alexandrinos numerare; quod absurdum est, & refutatum supra[c] 2. dum confundit annos Actiacos cum Alexandrinis, 3. Dum vult annum Christi natalem esse 28. Actiacum, cum sit 29. absolutus, vt dixi, & 30. inchoatus. 4. cum ait annum Actiacum inchoari ab Augusto, cum Dio ab initio Septembris illos ordiatur. 5. cum ait Clementem testari hanc fuisse omnium vetustiorum sententiam, vtique Christianorum scriptorum, illi enim natalem Christi notabant; non ergo fuit Clemens vetustissimus, vt ipse scribit. Cum enim Clemens hos libros Stromatum scripserit 2. anno Seueri, id est Christi Domini 196. vt ex Eusebio notat Baronius,[d] certe ante 30. annos martyrio coronatus fuerat Iustinus martyr. anno Christi 165. & ante hunc Clemens Romanus annis 63. tertio scilicet Traiani anno, vt scribit D. Hierony. in Script. eccles. Non fuit vtique vetustior Panthero præceptore suo, non Dionysio, aut Caio Corinthiorum episcopo, non Theophilo Antiocheno, non Barsane Assyrio, non Theophilo Cæsariensi, quorum se auditorem ac discipulum fuisse, significat Clemens ipse l. 1. Strom. & notauit Baron. anno Christi 185.

c An. V. C. 723. sub fi.

Æuum Clementis Alexandrini.

d An 196. n. 28.

XLV. *Statuitur annus trigesimus inchoatus.*

Scaligeri ergo conclusionem, quam aliquanto post prædicta subiicit, *Tres igitur sectæ sunt de anno natalis Christi hodierna, Dionysio Abbate autore, mendosissima, quo natalem Christi statuit anno Actiaco tricesimo; media, quæ anno Actiaco vnde tricesimo; prima & verissima, anno vicesimo octauo.* Ea, inquam conclusio sic corrigenda est, Tres igitur sunt sententiæ de anno Actiaco natalis Christi, hodierna Dionysio abbate authore mendosa, quæ natalem Christi statuit anno Actiaco tricesimo secundo; sedecim enim mensibus posterior est, quam vera Chronologia patiatur. Media, eaque verissima nam medio tutissimus ibis, quæ anno Actiaco tricesimo (is enim quatuor ante menses fuerat inchoatus) mendosa item, quæ anno vigesimo octauo, is enim à 15. mensibus, & 23. diebus abierat.

XLVI. *Concluditur nostra sententia.*

Hæc ergo de anno Christi Domini natali sententia, non tam nostra, quam omnium communissima, atque probabilissima videri debet, nulla enim est quam plures antiqui recentioresque autores amplectantur, nulla quæ pluribus aut maioribus probationibus & coniecturis fulciatur.

Quid Danielis Hebdomada.

Porro hebdomadam quintam & sexagesimam ex Danielis septuaginta hebdomadibus numerare cum Romano Martyrol. In illam quippe cadit noster

Christi annus, sed cum hebdomada 65. reliquæ etiam opiniones non excludantur, eam notam prætermisimus. Illam potius ex scriptura liceret probationem petere, quæ ducitur ex 3. cap. Lucæ; ex quo habetur Christum baptizatum anno quinto decimo Imperii Tiberii Cæsaris, cum ipse Iesus esset incipiens quasi annorum triginta; nam si currente decimo quinto Tiberii, Iesus cœpit agere trigesimum annum, peracto 29. necesse est eum natum fuisse anno Augusti 42. & Vrb. Con. 751. exeunte; ita vt eius primus annus, omissis 7. diebus, cum 752. Vrbis, & Iuliano quadragesimo quinto inchoëtur. Verum quia locum illum Euangelistæ, quidam de trigesimo absoluto interpretantur, satius erit eum locum in annum Christi 30. differre, ne hic longiores simus.

XLVII. *Quantum diuinæ Incarnationis miraculum*

HIS ita expeditis, pauca de magnis huius anni mysteriis attingamus, in quibus pius lector, his Chronologiæ ieiunis atque aridis quæstionibus nobiscum fatigatus, nonnihil conquiescat. Dicamus autem non orationis necessitate, sed pudore ingrati silentij, in tanti magnitudine beneficii. Quamquam quis eloqui possit, & non potius attonitus hæreat in tanti stupore prodigii, quo *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*; quo Deus ipse summa edidit sapientiæ suæ, potentiæ, iustitiæ, bonitatis, si alias vnquam admirabilia documenta. Miraculum enim est, tantum profecto tamque inopinatum, vt ad illud prouidendum antequam fieret, nulla hominum aut Angelorum intelligentia sufficere possit. Quo maius neque factum est, neque fiet, neque fortasse per diuinam omnipotentiam effici possit.

XLVIII. *Id docetur exemplis.*

NAM Solem immotum in cœlo retinere, aut in ortum retrouertere, mira profecto res est: nec illi prodigio dispar, quo mons aliquis longe maximus, ab ipsis radicibus erutus, in altum tolleretur, quantum oculi possent spectare sequentes; deinde suo nutui ac grauitati permissus, in medio decursu suspensus in aëre, libratusque retineretur: aut fluuius aliquis rapidissimus ageretur in caput suum; vtrumque enim præter naturam est, alterum in recto motu, alterum in circulari. Magnum est in mediis flammarum globis, quæ ad 49. cubitos in altum ferantur, ita earum ardorem temperare, atque moderari, vt impii repentina flammæ eruptione deuorentur, iusti ita intacti perseuerent, vt combustis eorum vinculis, ne capillus quidem affletur incendio. Magnum est profundos Oceani gurgites aperire, & aërio muro erectas in cœlum vndas cohibere: sed hæc ad præsens miraculum permodica sunt, & pene puerilia, quæ Deus non ipse per se, sed per famulos suos Angelos, hominesque perficiat.

XLIX. *Quanto maior sit Incarnatio.*

VT immensa hæc cœlorum, terrarumque moles, è nihilo produceretur, eumque acquireret statum quem cernimus, & nisi obstet videndi consuetudo, merito admiramur; vt decem mundorum millia huic paria, aut etiam maiora, & præstantiora procreentur, quid opus tunc fuit, aut nunc necessarium foret, præter nudum ac simplicem consensum diuinæ voluntatis? nec plus in ijs redigendis in nihilum, quam in producendis negotij foret. At efficere vt tantus tamque potens artifex sit verus homo, & homo sit verus Deus; vt virgo sit mater, & mater sit virgo; vt qui est ab æterno genitus, vere gignatur in tempore: vt is qui tanta simplicitate est, vt eius essentia, existentia, subsistentia, substantia, & natura vnum sint, sit vere compositus ex duabus naturis, in vna numero persona coniunctis: & rursus vt vna mulier fiat eodem momento Dei filia, sponsa, parens, id demum opus magnum, ipsis quoque cœlitibus admirabile, ac plane diuinum est.

L. *Priuilegia huius Conceptionis.*

EIVSDEM miraculi magnitudo vel ex eo intelligi potest, quod vnius miraculi ambitu octo prodigia comprehenduntur. Primum quod corpus hoc Dei Verbo destinatum, non paulatim tacitisque incrementis ex materno sanguine conceptum, coagmentatum, ac figuratum est in vtero materno, & animæ sanctissimæ copulatum, sed vtrumq; vno eodemque temporis momento. Alterum, quod illo eodemque temporis puncto quo Beatissima Virgo assensum dedit, diuinitas animæ, itemque corpori iuncta est, simulque pars vtraque concursu materno vnita est: ex quo verissime factum est, vt ea Virgo, Dei esset hominisque mater. Tertium quod totum alterius parentis concursum Trinitas sacrosancta, nominatimque Spiritus sanctus immensa sua potestate suppleuit. Quartum quod ea

7. Mart. 30 April. 31. Maii. 30. Iun. 31. Iul. 31. Aug. 30. Sept. 31. Octob. 30. Nou. 25. Decebr. 276.

illo ergo die, vsque ad istum computati 276. reperiuntur dies, qui senarium numerum quadragies sexies habet. Ex quibus Augustini verbis, quæ confirmat etiam Albinus Flaccus, Bedæ discipulus, Caroli magni præceptor, l. de diuinis offic. c. 1. constat hanc non esse opinionem; sed Ecclesiæ catholicæ doctrinam, eius autoritate roboratam, à maioribus traditam, & eiusdem ecclesiæ autoritate custoditam. Quæ doctrina cum ab Augustini ætate, id est à mille prope & quadringentis annis conseruata in ecclesia fuerit, quis ferat ora Nouatorum, qui eam conuellere, atque exterminare præsumunt?

LVI. *Sectariorũ deliria.*

Vnus diem veram Natalis Christi ignorari asserit, vt Scaliger. l. 6. de emend. c. de Natali Christi: alius in æquinoctium autumnale reiicit, & Conceptionem in 15. Decembris, vt Beroaldus in Chronol.[a] Alius circa initium mensis Octobris natum putat, & consequenter circa initium Ianuarii conceptum, vt Caluisius. Alius Christum natum asserit ineunte vere, ideoque ineunte æstate conceptum, vt Tẽporarius: vt videãtur omnes differẽtias temporũ sectari voluisse, vt à se ipsi, & à catholica Ecclesia dissiderent. Et ne nullo firmamento niti viderentur, ficulneum inuenerunt: quia *pastores erant in regione eadem vigilantes,* ἀγραυλοῦντες in agris stabulantes; quasi id Decembri conuenire non possit, in Iudæa regione calida, in qua primitiæ frugum demessæ in paschate offerebantur Deo, & in Pentecoste primitiæ messis triticeæ.[b] Denique Arabes, & Phryges, & Cilices, quod pastu pecudum maxime vtuntur, campos & montes hyeme & æstate peragrantes, propterea facilius cantus auium, & volatus notauisse, testatur M. Tullius.[c]

a l. 4. c. 2.

b Exod. 34. 22. Leuit. 23. 10.

c l. 1. de diuin. n. 94.

LVII. *Ex aliis scriptoribus*

D. Athanas. aut quisquis est autor qq. ad Antiochum (non enim est reuera Athanas. vt qui q. 3. citat S. Epiphanium Archiepiscopum Cypri in Panario, & S. Epiphan. citat certamina S. Athanasii contra Arianos: autor tamen est peranti-quus) *Quare,* inquit, 25. *die mensis Martij in vtero Virginis clausus habitare cœpit Christus, & Deus noster veniens in terram?* Et respondetur; quia eodem die in mundi principio Deus creauit Adam. Sed in locum Athanasii succedat Clemens Romanus, tribus pene seculis Athanasio vetustior, & ipsis Apostolorũ principibus æqualis, qui l. 5. constitutionum Apostolicarum, Dies festos, inquit, agitate fratres, ac primum quidem diem Natalis, qui vigesimo quinto die mensis noni celebretur. Post hunc dies Epiphaniæ in maximo honore sit, in quo Dominus diuinitatem suã nobis patefecit; is vero dies sit sextus mensis decimi. Ita S. Clemens, qui mensium ordinem ab Aprili numerat, cuius rei rationem tradit Beda. Adde quoq; Sanctum[d] August. & concilium Florentinum in decreto Eugenii 4. vbi præscribit Armenis, vt prædicta die festum dominicæ Annunciationis celebrent. Multos in hanc sententiam citat Deckerius:[e] vide etiam Baradium[f] Ioann. Georgium Heruartium.[g]

q. 54.

cap. 12.

d 56. l. 83. qq.

e in Thesib in 1. Par. ann. 1.

f to. 1. l. 8. c. 10.

g in Chron. c. 147.

LVIII. *Quo hebdomada die sexto & primo.*

In quem etiam hebdomadæ diem diuinum hoc mysterium inciderit controuersum est. Plerique arbitrantur id feria sexta contigisse, Natiuitatem autem dominica die. Nominatim Rupertus.[h] *Nocte,* inquit, *Domini natus est Christus, consonante mirabilium suorum ordine, vt quo die dixit, fiat lux & facta est lux, eiusdem diei nocte exoriretur in tenebris lumen rectis corde, & visitaret nos oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris sunt, & in vmbra mortis. Nocte vero congrue natus est, vt ipso die ortus sui tempore, ad illuminandam noctem nostram se aduenire significaret.* Hæc ibi, & ca. 19. *Idem mirabilis plastes noster, qui, vt dictum est dominica nocte natus est, feria sexta conceptus est.* & mox, *Igitur pium atque pulchrum ordinem prouidamque dispositionem in hoc salutis nostræ opifice mirantes veneramur, qui diem qua veterem formauit Adam de limo terræ, nouum sibi reformare cœpit hominem, de vera carne Virginis Mariæ, eadem nihilominus die redempturus mortis passione.* Hactenus Rupertus, cui consentit Author qq. ad Autolicum q. 17. Antoninus,[i] Clitouæus,[k] Ioan. Lucidus,[l] Viguerius,[m] Barad.[n] Denique in 6 concilio sub finem c. 8. *Dies Dominicus Natali Domini consecratus habetur:* quod est præcipuũ Baronii argumentum. Verum capita illa concilii, siue canones, Concilio illi falso adscriptos fuisse docet Surius tom. 3. Concil. cui non repugnat Baradius.[o]

h l. 3. de diuin. offic. c. 16.

i 4. p. summæ theol. tit. 15. c. 9. §. 4.

k l. de Annun. c. 3.

l l. 7. c. 2.

m l. 10. §. 9.

n t. 1. l. 7. c. 6 n. 8 & 9. & l. 8. c. 11. n. 4.

o l. 8. c. 11.

LIX. *Posita nostra Chronologia videri Conceptum feria quarta.*

Cæterum sicut stylus diuerso loco aut modo positus, vmbras diuerse proiicit. Ita prout diuersis annis conceptus, ortusq; Domini collocatur in diuersos hebdomadæ dies, quos quotannis certum est commutari, eos incidere necesse est. Itaque

annum hunc Imperii Augusti. 42. & Consulatum decimũ tertium ad quem diuina ista mysteria retulimus, expendere oportet, & attendere in quos hebdomadæ dies, tam 25. Martii, quam 25. Decembris incidant, quod accurata diligentia, acrique studio fecit Henricus Buntingus insignis Mathematicus, qui digesto huius anni calendario per dies singulos, positaq; litera Dominicali D. propter irregularẽ intercalationẽ, annum à feria quinta inchoat, quando Iani templum tertio clausit Augustus, Orosio teste l.6. Quo posito vigesimus quintus Martij, in quo fuit medium æquinoctium, contigit feria quarta, durante adhuc anno secundo Olympiadis 194. Qua eadem feria natus reperitur Ioannes in medio solstitio, Iunii 24. eademque feria in 1. Iulii circumcisus est, postridieque Virgo in domum suam reuersa est.

LX. *Et natum feria sexta.* HVIC dierum & feriarum dispositioni, consentaneum est diem vigesimum quintum Decembris, qui tum fuit dies medii solstitii hyemalis, incidere in feriam sextam, quæ erat Hebræis dies 29. mensis Casleu, & quintus Encæniorum, quæ celebrabantur ob repurgatum à Iuda Machabæo templum; cum Herodes inchoaret trigesimum nonum annum regni sui, ex quo eum titulum Romæ consecutus est. Currente anno tertio Olympiadis 194. sub mediam noctem, quæ fuit inter vigesimum quartum & 25. Decembris, siue inter feriam quintam & sextam. Sententia vero quæ statuit sacrosanctam hanc noctem fuisse Dominicæ præuiam, eo vrgetur incommodo, quod pios coniuges die sabbati iter fecisse contra ritum Iudæorum fateri cogitur. Ea enim causa passim affertur, cur in speluncam extra oppidum se receperint, quod tarde in oppidum locis omnibus occupatis venissent. Quod si in Bethlehem diem totum sabbati egissent, minime credibile est eos in huiusmodi angustias redactum iri, neque vllum toto in oppido locum aut prece, aut precio inuenturos fuisse. Posita vero feria sexta, quinque præcedentes dies conficiendis triginta leucis, quibus Nazareth Bethlehemo distat, facile pares esse potuerunt. Postremo feria sexta natum Dominum scribit Hesychius,[a] Anastasius Synaita,[b] Anastasius Nicænus q. 94. Sed de tempore satis, de Domuncula Nazarethana dicamus aliquid.

LXI. *Domuncula Lauretana; in qua facta Annunciatio.* SCRIBIT Hieronymus Angelitanus, & ex eo Horatius Turcellinus in historia Lauretana l.1. & deinceps P. Ludouicus Richeomus, illustre Gallicanæ facundiæ & Societatis nostræ ornamentum in Peregrino Lauretano c.12. Anno 1489. ab energumena muliere Gratianopolitana expressum exorcismis in nomine Domini, vt Dæmon, cui nomen Arctus profiteretur, si quid ille de ea sacrosancta Domuncula nosset, quæ Verbi diuini Incarnatione, sanctissima, atque augustissima facta esset, & in qua eius socii maximis cruciatibus affligerentur. Ille post crebras tergiuersationes, magno suo dolore confessus est, crudeli se experientia didicisse illud esse cubiculum, in quo Maria à Gabriele salutata fuisset, & nuncium de Verbi Incarnatione recepisset; addebatque Virginem eo tempore precibus intentam fuisse, quod plerique patrum affirmant,[c] fuisseque ad eum cubiculi angulum, in quo nunc Euangelium recitatur.

LXII. *Angeli & cubiculi dispositio & situs.* ANGELVM vero, maioris reuerentia causa, alterum angulum ab illo remotissimum occupasse. Fidem vtique mendacii pater nullam mereretur, nisi exorcismis, quasi quæstionibus ab reo veritas extorta esset. Cæterum quod de loco Euangelii dixi, vt intelligatur recitat idem Pater c.13. Id cubiculum quadratum esse, altera parte longius, Angelorum ministerio eo situ collocatum, vt longitudine sua Orientem & Occidentem æquinoctialem respiciat rectis lineis, mense Martio & Septembri: anterioribus autem angulis, duo puncta solstitiorum Orientalium, posterioribus autem duo illis opposita solstitia ad occasum intueatur. Ex quo etiam sequitur Virginem ad angulum æstiui ortus orasse, Angelum ad angulum brumalis occasus ad salutandum substitisse.

LXIII. *Hora salutationis huius qua videatur.* ADDAMVS postremo de Incarnationis hora, videri grauibus doctoribus media nocte factam esse, eoque recte accomodari illa verba Sapientiæ ab ipsa Ecclesia,[d] quæ de Ægyptiorum exterminatione scripta sunt. *Cum quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus de cœlo à regalibus sedibus venit.* Etsi enim ea verba Natiuitati attribuantur, clarum tamen est Incarnationi magis conuenire, tunc enim proprie Verbum Dei de cœlo à regalibus sedibus venit. Accedit quod Natiuitas in mediæ noctis hora creditur contigisse, sic-

[a] Serm. de Nat.
[b] in hexam. l.7. Aranda in prolog. l. de terra sancta. Adrichom
[c] apud Suarez t.2. disp. 9. sect. 5.
[d] 18.14.

que nouem integri menses dabuntur commorationi filii Dei in vtero Virgineo; Nec vero est, inquit Suares,[a] cur existimetur intempestiua illa hora noctis, vt in ea Angelus Virgini appareret. Nam verisimile potius est solitam fuisse Virginem in secretiori loco domus suæ, maiorum noctis partem in diuina contemplatione transigere: & aliunde propter quietem, silentium, ac secretum noctis fuisset illud tempus aptissimum, vt in eo hoc mysterium fieret. Sic ipse. Cui plures consentiunt cum Baradio.[b]

a disp.9.sec.3.t.2.

b t.1.c.6.l.7. & l.8 c 5. init.

LXIV. *Virgo adit Elizabeth à cognatam*

SVBSECVTA mox est visitatio S. Elizabethæ, facta à Beatissima Virgine, dicente Euangelista; *Exurgens autem in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in ciuitatem Iuda.* Innuens non statim vt illuxit, Virginem ad cognatam properasse; sed intra dies aliquot. Quoniam enim diuturniorem ibi moram factura erat, disponenda erant omnia, tam domi priusquam susceperetur iter, quam in itinere necessaria, & in domo Zachariæ. Et quamuis non est existimandum Virginem sine comite, aut sponsi consensu, quasi fugitiuam è sponsi domo, montana cum festinatione percurrisse; sed in comitatu aliquo vicinorum, aut cognatorum eodem proficiscentum sociam factam esse: Iosephum tamen abfuisse necessarium videtur. Didicisset quippe à cognata, quod ab vxore non didicerat; nec in eam turbationem, quæ postea subsecuta est, incidisset; Audisset quippe, *Vnde hoc mihi vt mater Domini mei veniat ad me? & benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.* Virgo enim humilis gratiam sibi factam Iosepho tacuerat, cognatæ autem Elizabethæ, quam visitare cupiebat, collatam enunciarat, causam itineris suscipiendi patefaciens, & absentiæ prolixioris.

Non incomitata.

vide Barad. l.8 c.5. etsi obiter Suares init. disp. 13. aliter sentiens.

LXV. *Ex itinere adit Hierosolymam.*

SOCIAS ergo itineris, vt dixi habuit matronas aliquas cognatas, cum quibus etiam ex itinere Hierosolymam venit, vt gratias Deo ageret in templo, pro tam immenso in se, totumque genus humanum beneficio. Ita sentit Clitouæus,[d] & Barad.[e] Quin & gratiam cognatæ factam, coram Deo memor agnouit, proque ea, eiusque coniuge, & communi prole Deo preces fudit, eique ministerum apud illos suum humiliter obtulit. Inde digressa venit in ciuilitatem Iuda, siue Hebron, vt plerisque placet, quæ est in montanis tribus Iuda; verum Beda in 2. Lucæ eam putat fuisse Hierusalem, quem sequuntur Clitouæus, Hugo Cardin. Echius serm. de visit. Et Canisius,[f] qui in eandem sententiam citat Augustinum. Verum Ierusalem propriè non erat in tribu Iuda; sed Beniamin, vnde Hierosolymitæ seorsim à viris Iuda sæpe memorantur.[g] Nec videtur ciuitatem sanctam taciturus Euangelista,[h] si parentes Ioannis ibi fuissent commorati.

d l.de visit. Virg.c.2.

e l.7.c 12.

f l.4 Mar. c.3.

g Ioel.3.6. Iere.4.4.5. & alibi passim.

h Sa & Barad.

i n.243.

LXVI. *Domus Zachariæ ad Emaus.*

VERVM hanc domum milliario vno ab Emaus fuisse dissitam scribit Adricho. in tribu Iuda,[i] aitque ex Saligniaco inspectore, An. Christi 1522. tum quoque habitatam fuisse, & à peregrinis reuerenter salutari solitam: ibique natum esse Ioannem Baptistam, circumcisum, & in spelunca absconditum, ne cum pueris Bethlehemiticis ab Herode occideretur, & iuxta eam domum fontem esse B. Virginis, ex qua ipsa aquam haurire consueuerat, cum maneret apud Elizabetham. Quid hac de re Burchardus, & alii locorum illorum inspectores sentiant, vide apud Barad.[k]

k t.1.l.7.c. 12.

LXVII. *Salutat Elisabethã*

INTRAVIT ergo domum Zachariæ, & salutauit Elizabeth; verba salutationis reliquit Lucas piorum meditationi, & vero satis intelligi potest ea fuisse, quæ ab humillima, dulcissima, & diuinorum beneficiorum gratissima expectari possent, qualia essent, Salue domina mea, cognata mea, benedictus Dominus, qui magnificauit tecum misericordiam suam; idque suspicari licet ex ipsa Elisabethæ salutatione, quæ alludens ad verba sanctæ Virginis dixit. *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.* Nam cum Virgo perseueraret abscondere gratiam sibi factam, & diceret, Benedictus Dominus Deus Israel, qui vidit afflictionem tuam, & abstulit opprobrium tuum. Benedictus qui conuertit luctum tuum in gaudium, & in iubilationem lacrymas tuas. Media inter talia verba Deus ipse se ex vtero ingenti miraculo prodit, exultatione infantuli in vtero Dominum suum agnoscentis, & adorantis. Itaque non continuit se vltra Elisabeth; sed exclamauit voce magna, præ voce videlicet depressiore S. Virginis, simulque cum amplexu & dulci pacis osculo, reddidit ei salutationis vicem, dum se interea infantuli ex maternis vteris consalutarent.

LXVIII. *A qua vicissim salutatur.* AT illa, *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.* Quasi dicat, Tu me benedictam dicis; at tu longe beatior es me, & omnibus mulieribus, quæ illibata virginitate concepisti, & concepisti filium Dei; quæ placuisti Domino, vt eligereris præ omnibus, & eueheretis ad supremam dignitatem, quam mulier capere potest. Itaque facta es non gloria Nazareth, aut Ierusalem; sed gloria totius fœminei sexus, decus & ornamentum omnium fœminarum, tam Virginum quam quæ iunctæ sunt viris. *Benedicta tu inter mulieres*, quæ præ illis obtulisti Deo illibatam Virginitatem; & præ omnibus illis obtinuisti à Deo maternam insuper fœcunditatem. Cæteræ mulieres, quantuncumque nobiles, diuites, sapientes, atque etiam sanctæ, id summum habent, vt sint Ancillæ Dei: tu hunc gradum infinito spatio supergressa, facta es eiusdem Mater. *Multæ* enim *filiæ congregauerunt diuitias, tu supergressa es vniuersas.*

LXIX. *Ex eadem salutatione* SINGVLÆ nationes, atque ætates vnam aliquam habent quam prædicent, quam imitentur, quam beatam dicant. At te *beatam dicent omnes generationes*; vt quæ illarum omnium dotes adepta es, & virtutes; & insuper facta es Mater Dei. *Benedicta tu inter mulieres*, quæ cum peccato concipiuntur, & cum impura voluptate concipiunt, & cum labore & molestiis multis vterum ferunt, & cum multo cruciatu pariunt; à quibus omnibus diuina benedictio eximiam te & liberam fecit; quia nimirum *benedictus* est *fructus ventris tui*, à quo in te, & in omnes deinceps per te profecta, & profusa est omnis benedictio. Ipse enim causa est cur præuenta sis ab ipso ortu & conceptu tuo, vsque ad hanc horam in benedictionibus dulcedinis, & priuilegiis & gratiis, vt idonea esses ad id munus, ad quod parabaris. *Et vnde hoc mihi, vt Mater Domini mei veniat ad me?* Sed abeamus cum bona venia boni lectoris ab hisce deliciis, ne nostri muneris nimium obliti videamur.

LXX *Virgo adest cognatæ parienti.* IBI post tertium mensem natus est Ioannes Baptista, præsenténe Virgine dubium est, videtur enim id negare Lucas, cum ait, [a] *Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, & reuersa est in domum suam*; Tum demum subdit, *Elizabeth autem impletum est tempus pariendi, & peperit filium*, Verum id per occupationem dictum esse merito putat Barad. [b] plurimosque refert, qui in eam sententiam abeant, vt B. Virgo parienti cognatæ adfuerit, in primisq; Ambrosiũ & Bedam, tũ Eutym. D. Antoninum, Comestorem, D. Bonaduenturam, Simonem Cassianum, Hugonem Card. Glossam vtramque: quibus ipse subscribit. Et reuera æquum erat, vt tum B. Virgo non abesset, quando cognata maxime opera eius, & consolatione indigebat, in nouo, & senilis infirmique corporis puerperio. Lyranus hanc opinionem communem vocat: dubium relinquit Petrus Damiani Cardinalis in serm. de Ioan. Bapt. Fortassis, inquit, vsque in diem Natiuitatis Ioannis gloriosa Virgo, cum cognata sua morata est, donec puerum natum sinu beatissimo confoueret, & vno pariete remoto, propinquiorem redderet præsentiæ Creatoris: facile autem hoc ex Euangelio coniectare licet. Alii qui librum iustorum diligentioribus oculis inspexerunt, ibi se vidisse testantur, quod ipsa Dei genitrix felicem puerum, primum de terra leuarit, & cognatæ partum omni prosecuta sit seruitute.

a v 56.

b l. 7. c. 13.

LXXI. *[P]erturbatio [I]osephi ac [se]datio.* SVB tempus reuersionis B. Virginis in domum suam, in qua scilicet cum sponso habitabat, contigit tentatio illa Iosephi, cum agnoscens sponsam suam ferentem vterum, conscius continentiæ suæ, nolens eam traducere, siue ignominiose tractare, est enim παραδειγματίσαι quod est infamem reddere, edere exemplum ignominiæ in aliquem, voluit eam dimittere, dato videlicet libello repudii, eaque suas sibi res habere iussa, quæ fidem sibi datam non seruauerat. Neque tamen adulterii accusare poterat, qui testibus adulterium probare non poterat. Manserant enim in eadem domo tribus amplius mensibus. Nam oportuit Virginem conceptus tempore cum Iosepho habitare, ne si grauida esset ante cohabitationem, aut pareret ante 9. mensium cum viro conuictum, infamiæ nota isto matrimonio vitari non posset. Sed de diuino mysterio edoctus ab Angelo, consilium eius dimittendæ reliquit, retinuitque apud se coniugem suam, vt fusius narrat Matth. [c]

c c. 1. 18. & seqq. vide Suarem t. 2. disp. 7. sect. 2. & Barad. l. 8. c. 5.

[L]XXII. *[V]irgo cum [I]osepho abit [in] Beth.* HAC perturbatione semota, vixerunt communiter sancti coniuges, cum admirabili animorum consensu, & pari animi corporisque puritate: Cum *exiit edictum a Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Hæc descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes vt profiterentur singuli in suam ciuitatem. Ascendit*

autem & Ioseph à Galilæa, de ciuitate Nazareth in Iudæam, in ciuitatem Dauid, quæ vocatur Bethlehem, eo quod esset de domo & familia Dauid. vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore prægnante. Et si multis circumstantiis ab historia Romana petitis, insignita est historia omnium nobilissima, vix tamen ab ea quidquam lucis, scriptorum inopia, aut quopiam alio casu accipere potest.

LXXIII. *Silentium prophanæ historiæ.*

MVLTI certe doctores mirantur huius descriptionis memoriam in scriptoribus prophanis nullam extare, neque apud Iosephum: neq; præfecturā Cyrenii, neque descriptionem & censum ab illo factum, satis huic tempori conuenire; ideoque responsiones quam possunt maxime probabiles excogitant, alii causam in penuriam Scriptorum referunt, alii in negotii parum illustris qualitatē: Et sane perpauci scriptores extant, qui huius temporis historiam Romanam prodant. Nam Liuius, in morte Drusi desiit: in Dione decem fere anni, in quorum mediū diuina Christi Natiuitas incurrit, desiderantur. Corn. Tacitus ab excessu Augusti orditur historiam suam; cæteri obiter & captim res huius temporis attingunt, vt Sueton. Velleius, Florus, Eutropius, Aurelius Victor, &c. Itaque si nos quoque coniecturis agamus, boni consulet lector beneuolus, dum certiora repererit; quibus nos libentissime cedemus.

LXXIV. *Edictum Cæsaris siue Caii.*

CVM ergo sub anni finem aduenisset in Syriā Caius, siue ex Ægypto, vt vult Orosius,[a] siue ex Asia, vt Dio, & Suetonius significant; aliis prouinciis ad sedandum obitis, vt ait Velleius l. 2. Augusti Cæsaris nomine promulgauit edictum, vt describeretur vniuersus orbis; quod forte solius Caii autoritate, inscio Augusto factum est, vt maiores pecuniæ in bellum Parthicum cogerentur, eaque causa fuerit, cur minus eius mentio extet apud historiæ Romanæ Scriptores. Nec obstat, quod dicitur exiisse edictum à Cæsare Augusto; quia scilicet nomen eius præferabatur. Nā sæpe Regum nomine multa edicuntur & fiunt, quorum ipsi penitus ignari sunt. Eodem in edicto præ se tulit Caius, & qui sub ipso rerum potiebantur in Syria, M. Lollius in primis, & Quirinius eius Rectores, & comites, vt supra dixi, [b] generalē esse hanc descriptionem vniuersi orbis; tum vt tanto probabilius esset ab Augusto, qui vnus toti Romano imperio præerat Imperator, eam iussionem esse profectam; tum vt reliquorum populorum consortio, Iudæi, qui sæpe turbas concitabant, facilius obtemperarent.

a l. 7. c. 3.
b n. 33. 34.

LXXV. *Confirmatur id Caii edictum.*

FVERIT autem præfectus Syriæ Quirinius, sed extraordinarius, vt ante dicebamus, sicut & Caius præfectus Orientis; qui cum maiorem in prouinciis Orientalibus potestatem haberet, quā præfecti ipsi ordinarii, (vt postea Germanicus, [c] & antea Pompeius in bello piratico) suos etiam Præfectos habuerit, per quos quæ libebat ediceret, quæ nemo auderet arguere, vel improbare, nedum posteritati tradere. Autor est enim Dio l 53. res gestas in prouinciis, parum fideliter fuisse conscriptas, temporibus Imperatorum in Rep. dominantium, omnibus in eorum gratiam stylum attemperantibus, vt ex Velleio de Tiberio scribente, vel cæcis perspicuū est. Est enim suspicio, inquit Dio, omnia dici, agiq; arbitrio Imperatorum, eorumque qui potentiæ illorum sunt participes: atque inde fieri vt multa conficta diuulgentur, multa quæ vere acta sint, ignorentur; denique secus omnia quam euenerint, edantur. Sic ipse. In iis ergo quæ vere acta sunt, & tamen ignorata, minusque edita, ponatur hic census in Syria editus, nec tamen in publicos relatus commentarios historicorum.

c Tacit. l. 2. ann. sub med.

LXXVI. *Locus Natiuitatis Bethlehem.*

PORRO hæc Bethlehem terræ Iudæ est; alia quippe fuit in Galilæa autore Hiero.[d] quam Adrichomius collocat in tribu Zabulon, prope Bethuliā à Iuditha celebratam: at illa altera Bethlehem re ipsa exiguum oppidum, ducis nostri & Rectoris Israëlitici populi Natiuitate, gloriosissimæ ciuitatis instar habuit, ideoque quam pridem Propheta minimam dixerat, vel frequentia populi, vel circuitu murorum, vel domorum numero, eam Euangelista magnam dignitate pronunciat, propter ibi natum filium Dei. Sic Gregor. Nazienzen. Orat. 19. quæ est in laudem patris demortui, de Nazianzo agens, ait eam vrbem id consecutam, vt quantum aliis multitudine ciuium cedebat, tanto eas nominis celebritate vinceret. Idemque ipsi vsu veniret, quod Bethlehem accidisse videmus, inquit, quam nulla res prohibuit quominus simul & parua ciuitas esset, & totius terræ Metropolis, vt pote Christi Orbis conditoris ac victoris parentem, atque nutricem.

d in 2. Mat.

LXXVII. *Ex S. Hieronymo.*

BETHLEHEM, inquit D. Hierony. de locis Hebr. ciuitas Dauid in sorte tribus Iudæ, in qua Dominus noster ac saluator natus est, in sexto miliario ab Ælia (Hierusalem) contra Meridianam plagam, iuxta viam quæ ducit Chebron, vbi & sepulchrum Iesse & Dauid ostenditur, & mille circiter passibus procul turris Ader, quæ interpretatur Turris gregis, quodam vaticinio pastores Dominicæ Natiuitatis conscios ante significans; sed & propter eandem Bethlehem regis quondam Iudææ Archelai tumulus ostenditur, qui semitæ ad cellulam nostram è via publica diuertentis principium est. Hæc D. Hieron. Verum quoniam de loco Saluatoris natali consecrato satis multa studiose collegit illustrissimus scriptor Annalium, & Baradius noster, [a] in gratiam pij lectoris pauca de ipsa diuina Natiuitate, præuio Euangelista dicamus. a t.1.l.8. c.14.

LXXVIII. *Compatiendum infanti.*

FACTVM *est autem cum essent ibi*, *ait Lucas*, *impleti sunt dies vt pareret*, *& peperit filium suum primogenitum*, *& pannis eum inuoluit*, *& reclinauit eum in præsepio, quia non erat eis locis in diuersorio*, in spelūca illa fortasse ad quam Virgo cum Iosepho tum diu erterant, & pauperes oppidis domibusque aliis exclusi, diuertebant. Venite nihilominus & pannis inuolutum, & reclinatum in præsepio adoremus, & procidamus ante eum, & ploremus coram eo, & lachrymas nostras lachrymis eius consociemus, eius paupertati & humilitati compatientes, quia ipse est Dominus Deus noster, *nos autem populus eius*, *& oues pascuæ eius*. Et subditi agnitum regem suum, vbiuis locorum fuerit honorare debent, quoniam neque palatium, neque purpura, neque diadema regem facit; sed persona legitimo regnandi iure prædita.

LXXIX. *Collaudandum Angelis.*

VERVM quoniam canunt Angeli, & triumphant gaudio, & nobis lætitiam annunciant, *Venite* filii hominum, *exultemus Domino*, *iubilemus Deo Salutari nostro*, nam *paruulus* hic *natus est nobis*, *præoccupemus faciem eius in confessione*, confitentes quia *per viscera misericordiæ suæ visitauit nos oriens ex alto. Illuminare iis qui in tenebris*, *& in vmbra mortis sedent*, confiteamur quia in ista ignominia stabuli, & paupertate præsepii, & vilitate pannorum, ille ipse est, *qui sedet super Cherubin*, *& intuetur abyssos*: ille ipse est qui etiam nunc *facit mirabilia magna solus*, qui ostendit in stabulo, & in præsepio insignem gloriam suam. Neque enim fefellerunt nos Angeli, cum heri dicerent, *hodie scietis quia veniet Dominus*, *& mane videbitis gloriam eius*, vtique *gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis*, gloria quippe filij regis ab intus.

Qui hodie gloriam canunt in excelsis Deo.

LXXX. *Christus in stabulo gloriosus.*

RIDICVLA est mortalium gloria, à metallis, à lapidibus, à vermiculis emendicata, vt iis quasi alienis nudati plumis, merita irrisione ludantur. At sapiens hic paruulus voluit gloriam suam vere esse suam, nec foris mendicauit falsam, qui habuit intus veram. Velauit autem faciem gloriæ suæ velamento humanitatis, vt in ipsum intueri possemus. Nam modice patefactam postea in monte Thabor sancti Apostolorum principes ferre non potuerunt.

Sed vera gloria.

Vere ergo Angeli annunciauerunt vniuersam gloriam fratris nostri Ioseph, pleni gratiæ, & veritatis; Et si aperiamus oculos, stabulum & præsepe plena sunt vniuersis bonis cœli, vbi dominatur princeps iste noster, plena bonitate, plena misericordia, plena pulchritudine, plena vera luce illuminante omnem hominem venientem in hunc mundum. Plenus est gratia, qua nos patri gratificet dilectus filius eius: plenus veritatis secretorum diuinorum, quæ reuelaturus est nobis, & de plenitudine eius accipiemus omnes.

XXCI. *Virginis admiratio & exstasis.*

FAMA vulgata de Salomone nostro non fuit media pars eorum, quæ experiuntur qui eius faciem intuentur, præsertim Regina mater ipsius, quæ sine dubio facta in exstasi, præ admiratione non habebat vltra spiritum: tantam agnoscebat in hoc diuino mysterio, & circumstantiis eius sapientiam, tot mirabiles congruentias, quas vix Prophetæ suspicari], vix Angeli ipsi satis prædicare potuerunt. Præsertim cum se & Matrem sentiret & Virginem; itaque enixam esse, factamque puerperam, vt sine diruptione vteri, sine claustri Virginalis apertione, Virginitatis gloria permanente, lumen æternum mundo effunderet Iesum Christum Dominum nostrum. Cum immunem sentiret à dolore partum, vacuum omni sorde puerperium; Neque enim illa antecesserant, quæ deberent carnis dolore, gemitibus animi, corporis sordibus expiari. Qua de re vide pluribus Suarem. [b] & Baradium tom.1.l.8.c.15. b t.2.d.13. f.1.& 2.

Vere ergo plusquam Salomon hic, cuius gloria non auro de Ophir, & argento constat, non ebore, Indicisque gemmis, quæ mox Ægyptiorum præda fiant; sed incredibilibus & immortalibus æternæ patriæ bonis. Vis videre quomodo stabulum gloriosius est aurea domo Salomonis, & vile præsepium eo throno, cui par nullum inuentum est in vniuersis terris? quis est qui si superba illa spectauerit caput aperiat? quis non ad ista adoranda venerabundus prosternitur? Quis ad illa honorāda, vti hoc præsepe, maria terrasq; percurset? Quāta gloria est, quamq; mirabilis, persuasisse mundo & matrem illā esse Virginem, & pauperculum hunc infantē esse Deum? Quanta gloria est tam vilia reddere tam gloriosa? Salomon in omni sapientia & gloria sua, non potuit efficere aurum gloriosum, Christus infans potuit res despicatissimas stabulum, pannos, præsepe; postea verbera, clauos, spinas, & ipsum patibulum crucis, alias maledictum, & detestabile, facere gloriosa. XXCII. *Christus in præsepi Salomone gloriosior.*

Sed maxime facta est hodie gloriosa illa Virgo, quæ sicut vere conceperat hominem Deum, hoc ipso quod diuinitatem ineffabiliter iunctam prius animæ, seorsum & corpori, ipsa materno concursu inter se iunxerat, vt ante dixi vt eodem puncto tēporis conciperet hominem Deum, Emanuelem nobiscum Deū; ita nunc vere peperit hominem Deum, & perfecte facta est Mater Dei, cum naturali enisu, maternoque impulsu eum Virgo emisit in lucem, quem Virgo ante genuerat: vtrumque enim compleri oportuit, quoniam vtrumque Propheta tam diu ante cecinerat, *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, &c.* Natum autem non solum Angelico præconio celebrari voluit, sed etiam euulgari. Angelus enim Domini, quem aliqui Gabrielē merito interpretantur, qui totum hoc Incarnationis mysterium videtur dispensasse, vt Verbum concipiendum nunciauit Virgini, & conceptum Iosepho, ita nunc natum pastoribus; qui ad Christum, vt primitiæ Iudæorum aduocantur, vt Magi mox primitiæ gentium. Et decebat vt qui pauper erat, & pauperibus Euangelizaturus erat, primum à pastoribus agnosceretur ac coleretur: nam similes similibus facile aggregantur. XXCIII. *Virginis partus, & reuelatio facta pastoribus.*

a Luc. 2. 8. Qvod autem scribit Euangelista, fuisse pastores in eadem regione vigilantes,[a] & custodientes vigilias noctis super gregem suum, de loco admodum vicino intelligendum videtur: & vicinitatem innuunt illa eorum verba, *Transeamus vsque Bethlehem*, quasi dicant, breuis est via, & modicus labor. Et apparet eos fuisse in deserto Bethlehem, quod inde ex vicinitate traxit nomen; vbi quondam Dauid adolescens pascebat, oues iuxta illud, [b] *Quare dereliquisti pauculas illas oues in deserto?* Vicinitatis illud quoque indicium est, quod Samuel peracto sacrificio, & scilicet parato prandio, cum euocari iubet, [c] negatque discubituros ad sumendum cibum, priusquam ille venerit. Iuxta hos ergo stetit Angelus Domini, vt facile exaudiri vox posset, & inter illos radiante fulgore merito circumfulsit: erat enim Angelus lucis, lucem beatam inhabitans, lucem amans, & secum inuehens, modo spiritualem, modo etiam quæ sub videndi sensum cadit; denique lucem magnam mundo exortam nuncians, populo qui habitabat in tenebris, & regione vmbræ mortis. XXCIV. *Quo tum in loco essēt pastores.*

b 1. Reg. 17. 28.
c 1. Reg. 16. 11.

Angelica lux inexpectata, ac repentina, & in nocturnis tenebris lucens, subitum timorem incussit, talium visionum, ac visitationum insolentibus, *& timuerunt*, ait, *timore magno.* Nā & fulgur suo fulgore terret, nec lux in tenebris minus horretur, quā densæ tenebræ in medio die. Timemus enim ne hæc insolita aliquid secum apportent mali: præsertim cum lux ab eo quoq; esse possit, qui transfigurat se in Angelum lucis. Pertinuit autem & lux & timor ad attentionem, nam qui timent arrectis auribus astant; & ad opinionē rei nouæ, & in primis seriæ conciliandā. Quia tamen nimius timor perturbat, & confundit hominis mentem, Angelus eum efficaci voce moderatur dicens, *Nolite timere.* Gaudii enim & fiduciæ vobis apporto nuncium, nec vobis tantū, sed populo, nec vestro tantum, sed omni populo, quia vbique gentium canere oportet mortales; *qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis.* XXCV. *Angelica luce terrentur.*

Qvod autem maius gaudii argumentum, quā patefactus aditus ad gaudia sempiterna? Quicunque in carcere mundi huius, & vmbra mortis sedetis, oportet natum vobis gratulari Saluatorem, qui à seruitute dæmonis, & peccati asserat vos in libertatem filiorum Dei. Natus est vobis hodie, nec vltra dicendum est, *ecce veniet.* Promissa in rem deducta sunt, venit, adest, natus est; & qui erat similis XXCVI. *Gaudium magnum nunciatur.*

ADITVR INFANS A PASTORIBVS.

nobis in cœlis, factus est similis vobis in terris. Ipse est Christus, vnctus omni gratia, Regia, Prophetica, Sacerdotali: Christus Dominus, non ciuitatis Dauid, aut cuiuspiam singularis loci; sed Dominus, cœli nimirum atque terræ: non famuli alicuius, aut subditi; sed omnium hominum atque Angelorum, tanquam primogenitus omnis creaturæ, & princeps regum terræ; quẽ nos ipsi quoque Angeli, quãuis minoratum à nobis in carnale mortali, superexaltatum tamen in diuina persona, Dominum agnoscimus, & prædicamus. Sic ille.

XXCVII *Signumq; datur pastoribus.* QVONIAM vero neque parentes proximi ab Angelo nominabantur; & vt nominarentur, peregrini erant, & ignoti Bethlehemitis: neque infanti nomen adhuc inditum erat, neque hospitij domus designabatur, aliquo signo res monstranda erat, vt inueniretur, & agnosceretur inuẽta. *Et hoc vobis signũ*, inquit, *inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio*,[a] Quando Samuel vnctum à se Saulem dimisit,[b] dedit ei signa, quibus ordine occurrentibus, agnouit se vere in regem electum esse. Sic & pastores signum accipiunt, quo inuento sciant se inuenisse Saluatorem, qui nunciatus est eis. Sed hic idem est signum & res significata, sicut in diuina Eucharistia, idem est memoriale, & res quæ memoratur. Neque oportuit distinctius locum ab Angelo notari: nam speluncam diuini puerperii, in aditu ipso, ac suburbio oppidi Bethlehem erant inuenturi. Vere signum magnum apparuit in terra, signum vtique germanumque prodigium demissionis animi ac charitatis.

[a] Luc. 2. 12. [b] 1. Reg. 10.

XXCVIII. *Canticum Angelorũ.* VIX orator ille cœlestis finem dicendi fecerat, cum multitudo beatæ militiæ, quæ diuinum legatum comitabatur, & in tantæ, tamque inauditæ rei miraculo, iam dudum stabat defixa, silentium rupit, & consona voce nobilissimum inchoauit hymnum; vt exemplo suo mortales incitaret ad laudandum Deum, & gratias agendas de tam singulari beneficio. Nec tacuit Euangelista istius gloriosi cantici exordium, quo illi gloriam Deo, terræ pacem, hominibus bonam voluntatem precabantur. In codice enim Græco tria sunt vnius membra sententiæ. Exordium dixi; Apparet enim eos inter canendum visos esse cœlum ascendere, nec pastores interrupisse musicam longe suauissimam; sed attonitos quandiu licuit attendisse, dum minus minusque audiretur. Dum autem illi incœpta hic cantica, in cœlum non intermissa transferunt, ibique vel hunc ipsum hymnum, vel illud trisagium, summa audientium voluptate, infatigabiles integrant, pastores sibi ipsis redditi, inter se colloqui, seque mutuo ad Bethlehemiticam profectionem inuitare cœperunt; eoque mox cum festinatione profecti, agnouerunt accepti nuncii veritatem: quod mox sparsere in vulgus, & eos qui audierunt propriæ admirationis & gaudii participes effecerunt.

XCI. *Conclusio anni huius.* ET de integerrimo quidem Virginis partu, diuinaque natiuitate hactenus. Neque enim conuenit, vt inculcandis iis quæ sapientissime à Cardinali Baronio iam dudum prodita sunt in lucem, actum agamus. Quin & finem hic facturi eramus, & finem operi laborioso imposituri, nisi ex iam positis principiis, nonnullis in locis ab eo deinceps dissentire cogeremur: nonnullis etiam eum ab erroris opinione vindicare, pro nostro in veritatem amore, cuius ille studiosissimus semper fuit, nostri muneris esse duceremus. Neque æquum esse videretur, ad firmanda magis magisque ea, quæ diximus, frustra lectorem desiderare, quæ dictis consentanea sunt de tempore occisorum Innocentium, mortis Herodis, aduentus Magorum, moræ in Ægypto, Christi baptismatis, denique de tempore prædicationis, & mortis eiusdem; quæ non modicis difficultatibus implicata sunt, & à plerisque non minore studio, quam præcedentia expetuntur. Et sic Sextæ Ætati finem imponimus, quæ in primo anno imperantis Cyri exorta, in Christi Domini ortu terminatur, & 537. annorum periodo circumscribitur, vt in primo anno Samuelis, primoque Cyri diximus.

Sextæ Aetatis, quæ est Zorobabelis, & cæterorum Principum & Sacerdotum Hebræorum finis,

SCHOLIA IN ANNUM MUNDI 4052.

1.N.xx. Hæc summa, quæ habetur etiam l.a. bel.c. 20. fidem exuperat, meam certe. Cum enim hæc talenta censenda videantur Hebraica, quorum singula 125. libris auri valeant, vt placet S. Epiphan. & quæuis auri libra, centum nummis aureis, certe mille & quingenta talenta valent octodecim millionibus septingentis & quinquaginta millibus coronatorum: quæ existimo Iosephi fastui potius, quam Herodis censui tribuenda. Si tamen libet accipere Attica talenta, singula 1050. Francorum, summa ascendet ad 1575000. sin Euboica ad 7100000. Francos. Quidquod iterum c.10. cum hæc legata Cæsari, eiusque domui facta repetit, longe ab hac summa abest? cum ait legasse Cæsaris argenti signati mille Myriadas, puta drachmarum, eius autẽ domesticis quingentas Myriadas, at 1500. Myriades drachmarum ascendunt tantum ad 875000. idest octingenta & 75. millia coron. Aliam etiam largitionem apud eundem leges, quam vt valde improbabilem præter mitto.

2.N.xxiix Vel explica cum Peret. in Dan. l.11. annum 41. expletum, & Suare t.1. in 3.p.d.6. sect.1. in fi. vide notas Pontac. col. 530.

3.N.ii. D. Chrysostomus t. 2. in serm. de Nat. S. Ioan. Bapt. aut potius antiquus aliquis, sed incertus author, qui nec Græcè scriptus habetur, nec forte Græcè scriptus vnquam fuit, ideoque & hic seorsim ponetur. Post sextum mensem, inquit, conceptionis Ioannis, qui est 8. Cal. Octobris, sextus mensis Martius principiũ est anni, quia princeps & primarius omnium; ipso mense conceptus & passus est. & paulo post, Ex die igitur conceptionis Ioannis, octauo Cal. Octobris, vsque ad octauũ Cal. Aprilis, quando Angelus Gabriel ingressus est ad Mariam, & salutauit eam dicens, pax tecum, quę inuenisti gratiam apud Dominum &c. & mox. Fuit igitur, vt diximus, quando hæc Angelus Mariæ annunciauit 8. Calen. Aprilis, qui & ipse est dies æquinoctialis ad inchoationem lucis. Iam enim detensa caligine à mundo, lux in mundum adueniebat; & iterum. Conceptus est ergo Dominus noster 8. Cal. Aprilis mẽse Martio, qui est dies paschæ, passionis Domini, & conceptionis eius. In qua enim die conceptus est, in eadem & passus est. Et inferius, Nã Christus, qui in Natiuitate Ioannis iam trium mensium erat, vt & ipse secundũ humanam Natiuitatem suppleret menses nouem, supererant ei alii menses sex, qui nunc ex 8. Calend. Iulias, in 8. Cal. Ianuarias sunt menses sex, quibus suppletis nouem mensibus, initiante decimo Christus mundo natus est; quando prima censio capitalis humani generis facta est, proconsulatum in Syria agente Cyrino, id est Domino; veniebat enim Dominus orbis terrarum, qui de capite nostro censeret. Et sub finem, Qua enim die conceptus est Dominus, eadem die & passus est. Eadem ipsa dies cœna pura fuit, in qua & luna quartadecima occurrit. Conceptus est enim mense Martio, 8. Cal. April. die, luna quinta decima fuit, quã momentis suis (sic enim legendum videtur pro momentissime) propter horam passionis suæ sustinebat. Postremo; Sed nunc, inquit dilectissimi, post duo æquinoctia, quæ sunt duæ conceptiones, intendenda sunt & duo solstitia, in quibus duæ natiuitates continentur &c.

Forte huc faciat quod de M. Lollio priore Caii Rectore scribit Solinus c.66. sub fin. ex Pli.l.9 c.31. Lolliam Paulinam Caii Principis coniugem, vulgatum est habuisse tunicam ex margaritis quadringenties sestertium tunc æstimatam (id est vicies centena millia libr. Tur.) cuius pandæ auaritia Pater ipsius M. Lollius spoliatis orientis regionibus, offendit C. Cæsarem Augusti filium, interdictaque amicitia principis, veneno interiit. Sic Solin. Lollii auaritiam clarius accusat Plinius, cum ait Paulinæ opes prouinciarum spoliis fuisse partas. Hic est inquit, rapinarũ exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto Oriente, interdicta amicitia a C. Cæsare Augusti filio, venenum biberet, vt neptis eius quadringenties sestertium operta, spectaretur ad lucernas. Istius ergo fortassis auaritia edictum Caio persuasum fuerit, quod tamẽ ille successori Cyrinio agendum reliquit. 4.N. lxx.

SEPTIMA AETAS

ANNVS MVNDI 4053. SEPT. ÆTAT. I. IESV CHRISTI AN. I. B. VIRG. 16. IMPER. ROM. 48. AVGVST. 43. HERODIS, 37. & 40. ET VLT. ARCHELAI I. IOAZAR. PONTIF. I. PRÆSID. SYR. QVINTIL. VARO, OLYMP. CXCIV. AN. 4. VRB. COND. 752. COSS. COSSO CORNEL. LENTVLO, ET L. CALPVR. PISONE AVGVR. ANN. IVL. 45. AVGG. 29. ACTIAC. VICT. 31.

I. *Summa capita historiæ anni huius.*

PRIMVS iam à Christi Domini Natiuitate aperitur annus, ab ipsis Cal. Ianuariis, Christi Domini Circuncisioni, & sacrosancti IESV nominis impositioni consecratus; ex quo deinceps die, eius anni perinde numerantur, omissis diebus septem, quasi ipso die primo mensis huius natus fuisset. Primus item exoritur Septimæ ætatis annus, quæ cum Mundi occasu terminabitur; in cuius etiã initium ducentesimus decimus sabbaticorum annorum cadit. Primi autem diei mysteria, post sextum diem Epiphania secuta est, & post 33. Virginis Matris Purificatio, & infantis Iesu in templo oblatio, cum reliquis, quæ illo ipso tempore in templo contigisse Euangelista narrat. Non multo post indicitur diuinitus fuga in Ægyptum, Innocentes occiduntur, Herodes moritur, Archelaus patri succedit, moxque Romam proficiscitur; Sed his Romana, quasi fundamenta præstruamus.

II. *Tiberius reditum in vrbem petit.*

AD hunc ergo annum pertinent illa, quæ Tranquillus [a] de Tiberio, Augusti postmodum successore scribit. *Transacto*, inquit, *tribunitiæ potestatis tempore*, (quinquennio scilicet, quod inchoatum anno V.C. 747. cum præcedentium Consulum magistratu terminatum est, vt suo loco diximus, licet Sueton. [b] eam potestatem illi collatam secundo ipsius Consulatu dicere videatur, cum satis constet datam Tiberio, eodem tempore, quo C. & L. Cæsares Consules designati sunt; sed pergit Sueton.) *Confessus tandem nihil aliud se cessu deuitasse se, quam æmulationis cum C. Lucioque suspicionem; petiit vt sibi securo iam ab hac parte, corroboratis his, & secundum locum* (ab Augusto) *facile curantibus, permitteretur reuisere necessitudines, quarum desiderio teneretur. Sed neque impetrauit; vltroque etiam admonitus est, dimitteret omnem curam suorum, quos tam cupide reliquisset.* Quod erat ei non obscure insultare.

a l. 3. c. 11.
b l. 3. c. 9.

Nec impetrat.

III. *Remanet Rhodi legatus.*

REMANSIT ergo Rhodi contra voluntatem, vix per matrem Liuiam Drusillam Augusti vxorem consecutus, vt ad velandam ignominiam exilii, quasi legatus ab Augusto abesset. Vt ait idem Sue. qui pergit deinceps narrare, quomodo factus suspectus Romæ, quasi cupidus rerum nouarum, ob mandata ambiguè data compluribus, magnum discrimen adierit, bienniumque inuisior in dies, contemptiorque Rhodi, quasi in exilio vixerit: quæ Velleius dissimulauit omnia, vt qui Tiberii gratiam, primaria, vt videtur, intentione captabat.

Caius redit ex Oriente, Lucius adit Hispaniã.

Cum res in Oriente ex sententia succederent, & Parthus, vt diximus anno superiore, pacem obtinuisset, Caius in Italiam reuersionẽ parabat, vt sequenti anno gereret Consulatum. Interea L. Cæsar Caii frater ad Hispanienses exercitus profectus videtur, ex Tacito. [c] In itinere autem Massiliæ in morbum incidit, quem fuisse diuturnũ ex eo videtur constare, quod eo solutus est vita, duodeuiginti mensibus ante Caium, qui Romæ Consulatum gessit anno seq. si Iosepho credimus. [d] Verum cum nunquam in vrbem reuenisse affirmat Velleius, vt sequenti anno dicemus; sed quæ sunt his priora videamus.

c init. l. 1. Annal.
d de morte Lucii a. V C 754. Caii 756.

IV. *Christi Do-*

PRIMVM huius anni Iuliani quadragesimi quinti diem, Christus Dominus

pretioso sanguine suo consecrauit; sponsusque sanguinum esse cœpit, dato arrhabone in eum diem, quo vniuersum effusurus erat, in redemptionem generis humani; in cuius rei signum sacrosanctum Iesu nomen accepit. Nimirum rutilans mane triste cœlum, serotinam vitæ tempestatem denunciabat. Hunc diem, sicut & Christi natalitium, in feriam quartam incidisse contendit Deckerius, in thesi 20. alii vtramque diem Dominicam malunt. Nobis tamen, iuxta ea quæ proximo anno statuimus, fuit hic sextus dies, sicut & natalis. Quid autem lacrymarum cum sanguine fuderit tenellus infantulus, quidque à matre dulcissima consolationis acceperit, tu per te pie lector cogitabis; dum ego quid sacro isti præputio factum sit apud Cardinalem Toletum exquiro.

mini Circumcisio. — num. 60.

V. *Historia reperti Dominici præputii.* — in c. 1. An. not. 31.

Is in hunc Lucæ locum recitat ex fide dignissimis testibus, anno 1527. Lateranensem Basilicam, cum reliqua vrbe militari direptioni cessisse, militem è sacrario Basilicæ capsulam reliquiariam sustulisse, qui Vrbe discedens à rusticis captus, & in pagum cui nomen Calcata deductus, & in cellaria pro carcere detrusus, ibi capsulam defodit. Nec multo post libertate donatus, Romamque reuersus, & morbo correptus in Xenodochium Sanctus Spiritus se recepit; vbi morti proximus rem aperuit: nec tamen ea Lipsana, etiam Pontificis Clementis VII. iussu diligenter quæsita, reperiri potuerunt. Donec anno 1557. mense Octobris ab aduena sacerdote reperta sunt in scriniolo chalibeo, quod ad loci dominam delatum est. Eo aperto inueniunt reliquias peruetustis sericis panniculis inuolutas, cum nominibus in membranula scriptis, ac pene vetustate consumptis.

VI. *Inuentum cum aliis reliquiis.*

Inventa primum est particula carnis B. Valentini Martyris, nucis magnitudine, quæ eo tempore recens præcisa videbatur: tum pars maxillæ S. Marthæ, cum vno dente. Tertius erat sacculus iuglandis instar, ex serico panniculo, cui inscriptum erat Iesvs. Cuius cum fila soluere conatur matrona illa nobilis, semel, iterũ, tertio digiti eius ita obriguerunt, vt ne sacrum quidem illum globulum posset contingere. Ibi Lucretia Vrsina, crediderim, inquit, sacrosanctum Christi præputium hic contineri, de quo Clemens Pontifex marito meo aliquando scripsit: simulque suauissimus odor ex eo globulo percipitur, qui primum locum, tum domum vniuersam compleuit. Hic sacerdotis monitu, puella septennis quæ aderat Clarix nomine globulum reuerenter accipit, facileque fila resoluit, inuenitque sacrosanctum Christi præputium, quod densum & crispum instar rubri ciceris erat, quod in argenteo vasculo collocatum, odorem puellæ, & matris manibus ad biduum communicauit; cum tamen cæteræ reliquiæ nullum odorem efflarent. Mox autem in Calcatensi templo omnes repositæ sunt.

VII. *Miraculis se prodit.*

Demvm anno 1559. Calendis Ianuariis, piæ quædam mulieres ex sodalitate S. Vrsulæ, aliique plurimi, id templũm cum facibus religiose adierunt, sibique sacrosanctum præputium exhiberi petierunt. Sacerdos elatum è Sacrario in altari deponit. Et ecce subito templum nubes implet, quæ reliquias, sacerdotem, ipsumque altare ita obduxit, vt nihil eorum à quoquam per 4. horas videri potuerit, præter nubem, stellas, & ignis flammas, quæ sursum ac deorsum tota Ecclesia ferebantur. Quæ à multo populo conspecta sunt, donec loci Domino adueniente videri desierunt. Cumque eius vxor Magdalena Paulum IV. de re tota fecisset certiorem, misit ille canonicos duos Basilicæ Lateranensis, qui de re diligentius inquirerent. Quorum vnus Pipinellus nomine, mense Maio eiusdem anni, cum digitis pertentat durumne esset an molle Christi præputium, illud in duas partes incaute diuulsit, quo facto audita tonitrua, micuerũt fulgura, & obscuratus est super eũ locum aër, ita vt media luce lucem astantes desiderarent, & metu conterriti omnes animam agere viderentur. Depositis reliquiis canonici Romam reuersi, omnia Pontifici retulerunt, omnibusque testificati sunt veras eas esse reliquias Domini Saluatoris. Hæc & plura ibi Toletus.

VIII. *Quo loco facta Circumcisio.*

De loco autem satis constat parum probabiliter ab Hilario existimatum Circumcisionem in templo fuisse peractam. Sic enim ipse, sub init. Psal. 118. scribit, *Hic autem numerus etiam in lege sanctus est: iussum enim est, vt qui natus esset, in octauo signum Circumcisionis acciperet. Hæc etiam in Circumcisione Domini ratio seruata est, & in hoc dierum numero, cum ipse Circumcisione non egeret, oblatus in templo est, vt in corpore eius, humanæ carnis recideretur infirmitas.* Sic ipse obiter. Verum assensum po-

tius communem obtinuit S. Epiphan. in hæresi 20. quæ est contra Herodianos. *Animam, inquit, ac mentem humanam accepit, & totum id quod est homo, excepto peccato, in seipsum per suam deitatem coïuit, natusque est in Bethlehem, Circumcisus in spelunca, oblatus in Hierusalem, in vlnas acceptus à Simeone.* Imo S. Iustinus in eodem loco à Magis adoratum profitetur, in disput. cum Tryphone. *Nato,* inquit, *tum puero in Bethlehem, quia Ioseph in vico eo non habuit quo diuerteret, in specum quendam via proximum concessit, atque ibi cum essent, enixa est Maria Christum, & in præsepi posuit, vbi eum ex Arabia venientes inuenere Magi.* Sed de Magis paulo post.

IX. *Audientius in spelunca hæserint.* NVNC locum istum tot cœlestium mysteriorum conscium, ipsis regum palatiis augustiorem paulo diligentius explicemus. Et plerique quidem sanctorum Patrum Christi Domini Circuncisionem, & factum regibus apparitionem in stabulo côtigisse tradiderunt, quia Euangelistæ nullam fecere mentionem migrationis ex illa spelunca vel stabulo, in quo natus est diuinus infans. Non leues tamen occurrunt causæ, cur migrationem factam in aliquam oppidi domum dicendum videatur, in eaque Circuncisionem & Epiphaniam factam esse. Primum quia æquum non est existimare sanctum Domini nutritium ac custodem Iosephum, qui ad hasce curas diuinitus electus fuerat, tam parum sollicitum aut industrium fuisse, vt totis octo, aut duodecim, aut quadraginta etiã diebus non quæsierit, aut inuenerit toto in suburbio, aut oppido Bethlehẽ commodiorem aliquem locum præsertim cum in illo, si plures ibi dies noctesque perseueratum esset, tam recens natus infantulus, quam adolescentula puerpera humanitus loquendo valde periclitarentur; frigidissimo præsertim anni tempore, & loco in quo nec caminus esset, vt in stabulo, neque si esset, ignis in eo excitari posset. Neque rationi consentaneum est, si vrgente necessitate in speluncam vel stabulum diuertit, vt ait S. Iustinus, in eo deinceps sponte hærere voluisse, quasi loco sanctificato, & qui factus esset domus Dei, & porta cœli; id enim non minus imprudentiæ, vel negligentiæ, quam deuotioni prudenter ascribi potuisset.

Non conuenire S. Iosepho.

X. *Neque oppidanis Bethlehem.* ESSET hæc quoque non leuis accusatio inhumanitatis nimium perseuerantis oppidanorum Bethlehem, quæ ne in Sodomis quidem, aut in Gabaa Beniamin locum habuisset. Quomodò enim aliquis Loth, aut senex quispiam Ephraimita inuentus non est, qui in spelunca suburbii, quasi in oppidi platea, non pateretur sanctos coniuges, vel externa specie honesta atque liberali, plures dies ac noctes, improbis hominibus, furibusque nocturnis obnoxios moras trahere? Quin potius credibile est, postquam pastores cognatis & amicis euulgarunt visionem Angelicam, & hymnum militiæ cœlestis (euulgasse enim, & admirationem audientibus iniecisse, testis est Euangelista) plures certatim ex oppido, aut vnum certe aliquem illuc venisse, & visitasse puerperã cum infantulo suo, & eis cubiculũ aliquod obtulisse, & quãuis verecundantes coëgisse, vt diuerterent ad ipsum. Adde quod intra tot dies aduentitia turba soluentium tributum defluxerat; & ipsi pecunia non carebant, vnde viuerent, & professi soluerent tributum Romanis. Itaque vel gratia, vel precio in meliorem locum migrare potuerunt, & vero etiam emigrasse vero simillimum est. Gen. 19. 2. 3. Iudi. 19. 20. 21.

XI. *Eadem domus & diuersorium, cum stabulo in spelunca.* DICI ergo potest, admodum consentaneè verbis Euangelistarum, illam speluncam, in qua veterum patrum testimonio constat natum esse Saluatorem, fuisse imam domus suburbanæ partem, qua dominus eius stabuli vice vtebatur, vt testatur præsepe; eam enim S. Matthæus domum vocat, in quam ingressi sunt Magi; quæ vox ægre solitario stabulo, aut speluncæ conueniat. Ea domus erat hospitium, siue diuersorium, sic enim vocatur à S. Luca, quod totum ad Iosephi aduentum erat hospitibus occupatum. Itaque non ait Euangelista declinasse eos ad speluncam, quia non inuenerunt diuersorium; sed *quia non erat eis locus in diuersorio,* illo scilicet, ad quod de via diuerterant. Ergo postridie emigrantibus aliquibus hospitibus, ascenderunt superius in cubiculum aliquod, in quo habitauerunt ad 40. dies, vbi circuncisus est puer, ne præcipuum legis Mosaicæ sacramentum in olido stabulo profanari videretur; vbi reges adorato puero munera obtulerunt; vbi admonitio ab Angelo facta est de reditu per aliam viam, & fuga in Ægyptum. Patres autem cum aiunt Christum circuncisum & adoratum in stabulo, vel spelunca, interpretandi sunt de domo, in qua erat præsepium Christi cunis consecratum.

Ex S. porro Epiphanio libet aliquot circuncisi Christi causas, paucis enumeratas describere. Nam contra Ebionæos ita disputat. Quod si istud nobis obiiciát: cur igitur circuncisus est Christus? ita à nobis audient. Iamdudum quidem ô homines opinione falsa ducti, causam vobis cur esset circuncisus ostendimus. Multis enim id de causis sustinuit. Primum vt se carnem reuera induisse monstraret, propter Manichæum, cæterosque, qui similitudine quadam, ac specie duntaxat apparuisse docuerunt. Deinde vt corpus diuinitati consubstantiale non esse demonstraret, vt Apollinaris existimat; nec à cœlo delatum in terras, qui Valentini error fuit. Tum vt cuius olim Circuncisionis author fuerat, eam merito ad aduentum vsque suum obseruatam comprobaret. Atque vt omnem Iudæis excusationem eriperet. Nisi enim circuncisus foret, hoc ad sui purgationem afferre potuissent. Nos Christum præputio præditum probare nequiuimus. Præterea vero cum oportebat, qui Abrahamo circuncidendi sui mandatum ediderat, vt ad veri & aspectum fugientis adumbrandam imaginem apparens illud signum, & aspectabile præ se ferret, ratum illud sua Circuncisione facere. Hactenus S. Epiphanius. XII. *Quæ Circuncisionis Christi causa.*

Sextvs inde dies Epiphania, & Regum aduentu in Bethleem celebris factus est, & primitiæ gentium ad nouum Iudæorum regem adorandum adductæ sunt. Id factum secũdo anno à Natiuitate censuit Epiphan. in hæresi 20. cõtra Herodianos. Iuxta secundum, inquit, anni circuitum in Hierosolyma & Bethlehem venit, similiter à matre gestatus In Bethlehem vero in domum descendit, cum propria matre, & Iosepho iam sene, & cum Maria degente. Et illic secundo Natiuitatis suæ anno conspectus ac visitatus est à Magis, à quibus adoratus est, & dona accepit, & in eadem nocte, cum Ioseph respõsum ab Angelo accepisset, in Ægyptum assumptus est. Idem affirmat & in hæresi 30. sub fi In ea sententia putatur, pleraque omnis antiquitas, nixa illis Matthæi verbis, [a] *à bimatu & infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis.* Plerique omnes tamen, qui post biennium faciunt occisos innocentes, in biennium aduentum Magorum non differunt. Decxerius etiam [b] post tredecim quidem dies aduenisse Magos existimat, in secundum tamen annum cedem innocentium differt. A qua sententia non abhorret S. Thom. [c] In biennium quoque Magorum aduentum differt in chronico Eusebius; si tamen Eusebius. Nam in codico Græco, quem edidit Scaliger, nihil ea de re habetur: vt ea potius Hieronymi interpretis & amplificatoris, quam Eusebii sententia dicenda sit. In Ecclesiastica vero historia, si græcam consulueris, nullum verbum reperies, quo aut citius aut tardius contigisse Epiphaniam significet Eusebius. XIII. *Epiphaniæ tempus iuxta quosdam.*

a c. 2. 16.

b In 1. p. thes. in 20. thesi.

c 3. p. q. 36. a. 6. ad 3. & Tostat. q. 72 in c. 2. Matth.

Existimo tamen communissimam antiquorum patrum, & recentiorum doctorum sententiam in eo consentire, vt tam Magorum aduentus, quam Innocentium cædes, ab Herode perpetrata, intra tres circiter menses à Christi Domini Natiuitate contigerit. Iustin. in Dialogo cũ Triphone. *Simulatque natus est Christus* ἅμα τῷ γεννηθῆναι αὐτὸν, *Magi ab Arabia aduenientes adorauerunt eum; cum prius ad Herodem in terra vestra tunc regnantem adissent*, & paulò post. *Ex Arabia igitur cum peruenissent Bethlehem, & adorassent puellum, & protulissent ei numera, aurum, thus, & myrrham; deinde per reuelationem occultam, adorato in Bethlehem puero iussi sunt ad Herodem non reuerti.* Num vsque ad alterum annum in Bethlehem, & in tuguriolo, atque adeo in spelunca B. virgo cum filio remansit, & in præsepi detinuit? Nam Iustinus subdit. *Nato autem tum puero in Bethlehem, quia Ioseph in vico eo non habuit quo diuerteret, in specum quendam vico proximum concessit, atque ibi cum essent, enixa est Maria Christum, & in præsepi eum posuit, vbi ex Arabia venientes Magi eum inuenere.* Sic ipse. XIV. *Incidisse in anni huius initium, ex Iustino martyre.*

Ivstinvs idem mox subdit, Herodem non reuertentibus ad se Magis, omnes prorsus pueros in Bethlehem [redacted] præcepisse. Denique concludit in hac Christi Natiuitate impletum illud. [d] *Accelera spolia detrahere, festina prædari. Quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, &c.* Maligni dæmonis, inquit, Damascum incolentis potestatem significauit debellatum iri per Christum, cum primum natus esset, quod in eo ostenditur factum esse. Magi enim quos prædatum fuerat Dæmonium illud, ad omnes malas actiones excitatos, cum aduenientes Christum adorauerint, apparet eos ab ea potestate defecisse, quæ illos prædata fuerat. Hactenus Iustinus, repetens & inculcans illud, ἅμα τῷ γεννηθῆναι: quibus simillima leges apud D. August. serm. 4. de Epiphania, & XV. *Ex eodem Iustino, Augustino Athanasio.*

d Esa. 8. 3.

apud Athan. l. de Incarn. verbi, qui illam festinationem, & celeritatem exaggerans spoliorũ. *Quis igitur, inquit, ille est qui propemodum ante quam genitus sit* (σχεδὸν πρὶν γεννηθῆναι) *& regnat, & despoliat inimicos?*

XVI. *Confirmatur ex eo quod Magi ad præsepe venerunt. Ex Isidoro. S. Hieronymo.* ISIDORVS Pelusiota [a] ad Olymp. comitem ait stellam, quæ ducebat Magos, nouo & inusitato cursu, tum antrum illud, tum dominiferum ac venerandum præsæpe, quod in eo situm erat, tumquam digito demonstrasse. D. Hieron. ep. 18. ad Marcellam, Bethlehem ecce in hoc paruo terræ foramine cœlorum conditor natus est, hic inuolutus pannis, hic visus à Pastoribus, hic demonstratus à stella, hic adoratus à Magis; & rursus in Epitaph. Paulæ. ep. 27. Atque inde Bethlehem ingressa, & in specum Saluatoris introiens, postquam vidit sacrum Virginis diuersorium, & stabulum in quo agnouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, me audiente iurabat cernere se oculis fidei infantem pannis inuolutum, vagientem in præsepi Dominum, Magos adorantes, stellam fulgentem desuper, matrem Virginem, nutritium sedulum &c. At quis credat vsque ad secundum annum in stabulo perdurasse?

[a] l. 1. ep. 378

XVII. *S. Gregorio Nyssene.* D. GREG. Nissen. in Orat. de die natali Christi; *Peregrini, & à testamentorum promissione, benedictioneque patrum alieni, sicut Magi, qui cognitione populum Israëlitam anteuertunt, & cælestem agnoscentes lucem, & in spelunca Regem non ignorantes, hi munera offerunt, illi insidias struunt.* *Chrysostomo.* D. Chrysost. hom. 6. in Matth. *Quæ vero etiam Regni vidisse feruntur insignia? humile profecto tugurium, squalidumque præsepium, & paruulum pannis vilibus inuolutum, & matrem pauperculam.* *Cypriano.* D. Cypr. in Orat. de stella & Magis. *Nato in Bethlehem Saluatore, audita est in Ephrata, eius in terris præsentia, & vsque ad syluas camposque gentium, nouæ huius natiuitatis est fama porrecta. In Iudæa à pastoribus & Angelis primo sunt hæc gaudia celebrata; nec multo post Arabum fines huius rei notitia penetrauit, & incolis Saba præclari stella luminis cæleste numen nouis splendoribus indicauit.* Non multo post natiuitatem stellam exortam ait, & nouo splendore cæleste numen indicasse; ad eos refellendos, qui stellam multo ante exortam putarunt: & paulo post. *Ecce alienigenæ à fluminibus Aethiopiæ ad paruulum Christum supplices veniunt, & filij dispersorum deferunt munera; accedunt qui longe erant, & qui prope recedunt, in loco humili, & suppellectile vili Rex Regum, & Dominus dominantium inuenitur, cognoscitur, & ab alijs adoratur.*

XVIII. *Ex S. Augustino sæpius.* AVGVST. serm. 1. de Epiphan. *Illud vero quale est, quod Magi veniunt ad Deum natum, imo ducuntur, positum in præsepio vident, nec apud sensus eorum humilitas Natiuitatis, reuerentiã diuinitatis imminuit.* Et paulò post; *Videbatur quidem in præsepio, sed dominabatur in cælo: & ideo se Magi humiliabant, quia familiaria astra cernebant.* Et serm. 2. *Magnum sacramentum,* inquit, *in præsepi tunc iacebat, & Magos ab Oriente ducebat; abscondebatur in stabulo, & agnoscebatur in cælo, vt agnitus in cælo manifestaretur in stabulo, & appellaretur Epiphania dies iste, quod latine manifestatio dici potest, simul eius celsitudinem humilitatemque demonstrans, vt qui in aperto cælo signis sydereis monstrabatur, in angusto diuersorio quæsitus inueniretur, inualidus infantilibus membris, inuolutus infantilibus pannis, adoraretur à Magis, timeretur à malis.*

XIX. *Ex eodem.* ET serm. 3. aperte significat intra 13. dies à Christi Natiuitate, & stella visa, factam Epiphaniam: ait enim. Eo quippe die quo natus est, illi stellam in Oriente viderunt, & quem natum indicauerit agnouerunt; Ex illo igitur die ad hunc diem accurrerunt, Herodem Regem nuncio terruerunt. Et mox, Manifestatus est quidem & die ipso Natiuitatis suæ Dominus, pastoribus ab Angelo admonitis: quo etiam die per stellam illis est longe in Oriente nunciatus, sed in isto die ab eis est adoratus. Et serm. 7. *Nato Domino ex Virgine, quem diem nuperrime celebrauimus, pastores admoniti ab Angelis ad infantis Verbi præsæpe venerunt; paucis diebus inde transactis, hodie Magi ab Oriente venisse creduntur.* & paulò post. *Iacebat in præsepi puer ortu recens, exiguus corpore, contemptibilis paupertate, sed magnum aliquid latebat in paruo, quod illi homines primitiæ gentium non terra portante, sed cælo narrante didicerant, qui tam ex longinquo tam supplices veniebant, promereri adorando cupiebant.* *Et Chrisost.* Chrys. ser. 31. de die natali, Simulatque enim in ciuitatem Bethlehem ascendissent, confestim etiam Iesus nascitur, ac proinde etiam in præsepi reclinatur, quod vndique eo multi concurrissent, & loca præoccupassent, magnasque diuertendi angustias effecissent, quo in loco etiam Magi illum adorauerunt. Sic ipse.

XX. *Confirmatur autoritate, recentiorum dict. Et ratione.*

Eandem sententiam præcipui quique Scriptores recentiores secuti sunt, Fráciscus Suares[a] Baradius[b] Maldonatus[c] Alphonsus Tostatus[d] Iásenius[e] Baronius anno Christi 1.[f] Torniell.[g] Gordon. in hunc 1. annum, in quē etiã cædem infantũ refert. At Onuph. in hunc annum, fatetur à Magis adoratum Christum Dominum, & in templo oblatum, sed puerorum cædem in seq. annum differt, quo etiam propendet Genebr. l. 2. chron. quē deserit Adrichom. Sed in præsentem referunt etiam omnes, qui hoc anno atque his Coss. Herodem mortuum censent, in quibus Temporar. Scaliger, Constantinus Phrygio, Caluisius, Functius in Chron. & l. 4. eiusdem. Et pridem Oros. l. 7. c. 3. Namque eum, inquit, Rex Herodes simul vt natum comperit necare decreuit, plurimosque tunc paruulos, dum vnum insectatur, occidit. Nota illud (*simulatque, & tunc*) nimirum legerat Orosius atque perpenderat illud ex Euangelio. *Tunc Herodes videns quoniam illusus esset à Magis.* Quando obsecro illud *tunc*, num post annum vnum, aut etiam biennium? Quis tam fatuum dicat Herodem, hominem callidum atque ambitiosum? Præsertim cum ad tumultum insonuisset illud classicum, *Vbi est qui natus est rex Iudæorum?* Quomodo non saltem euigilauit post quadragesimum diem? vbi Simeon sacerdos amplexus infantem publice exclamauit illud: *Viderunt oculi mei salutare tuum*; & Anna prophetissa repleuit totum templum sermonibus, *quibus loquebatur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem Israël*: quomodo nemo omniũ fuit qui aurem Herodi vellicaret, & in memoriam reuocaret recens natum, & à Magis palam quæsitum Iudæorum regem?

a t. 2. in 3. p. disp. 14. sect. 4.
b t. 1. l. 9. c. 8.
c in c. 2. Mat.
d q. 4. q. 7. fusc.
e Init. c. 11. concord.
f n. 31. & seqq.
g An. Mundi 4051. n. 22. & 23. & 27.

XXI. *Alia probatio ex morte Herodis.*

Probatvr alia ratione eadem assertio. Nam mortuus est Herodes hoc anno, sub festa Paschalia; ergo & innocentes hoc anno occisi sunt, & Magi adorauerunt, & reliqua contigerunt, quæ cædem istam præcesserunt. Mortuum hoc anno, non puto exactius probari posse, quam diligenter examinando singulos Herodis annos, ex quo Rex dictus est à Senatu, & ex quo Hierosolyma capta, regni possessionem accepit. Nam accurate dispẽsatis omnibus hisce annis, & Herodis rebus à Iosepho scriptis ad eos relatis, quod vbique certe per studiose conati sumus, & regni eius, & vitæ finis in hunc annum cadit. Nec obstat quod numerus annorum Herodes à Iosepho traditus, cum nostro numero non congruit. Nam res ipsę singulis annis gestæ certiorem annorum numerum exhibent, quam notæ arithmeticæ, in quas tam sæpe illabuntur errores.

XXII. *Ex annis vitæ eiusdem.*

Qvamqvam anni vitæ eius satis exactè consentiunt. Nunc enim Herodes, vt ait Ioseph.[h] περὶ ἔτος ἑβδομηκοστόν, circa annum septuagesimum erat; at iuxta nostram chronologiam eum annum aliquot tantum mensibus superabat, cum sub anni huius initia extinctus est. Regni autem notæ triennio sunt breuiores, aut biennio potius, & aliquot præterea mensibus; nam annos tantum inchoatos numeramus. Et in hac sententia necesse est Eusebium esse, vt notauit Scaliger in eius Chron.[i] quia nimirum non 34. aut 37. sed 39. anni reperiuntur à Consulatu Asinii Pollionis & Cn. Domitii, vsque ad annum, quo eum mortuum scribit, idest Sex. Ælio & C. Sentio Coss. vt habetur in Chronico græco, quod edidit Scaliger. In quo tamen valde fallitur idem Scal. Nam si numeres ibidem annos interiectos inter geminos illos consulatus, inuenies annos 47. etiam non computatis extremis, quia toto triennio tardius Herodem morti addicit, quam temporis ratio ferat: nimirum quia tardius etiã quã oportebat annos regni eius inchoauerat, videlicet Augusto II. & Volcatio Coss. Vrb. Cond. 720. Quod si annos tantum 34. aut 37. regni Herodis numerare voluerimus, aut mortuum Herodem ante Christum natum contra Euangelii autoritatem dicere cogemur, aut, quod nonnulli facere coguntur, plura in singulos annos gesta infarciemus, quam rerum natura, & tempus rebus agendis necessarium patiatur, vt ex singulorum annorum narratione planum fecimus.

h l. 17. c. 8.
i n. 2019.

XXIII. *Alia probationes mortis Herodis.*

Præterea ex Iosepho[l] constat quo anno Herodes mortuus est lunam defecisse; at iam super notauimus, ex plurium astrologorum obseruatione, eum defectum in 9. Ianuarii anni huius incidisse.

4. Eo anno mortuus est Herodes, quo filium suum Antipatrum iussit interfici: nam Iosephus[m] asserit quinta die postquã illum iussit occidi, vita defunctum esse, constat autem ex Macrob. l. 2. Satur. c. 4. eum inter pueros bimulos, aut potius

l l. 17. c. 8.
m l. 17. c. 10.

sub tempus cædis eorum occisum fuisse. Putauit enim Macrobius, vt videtur, filium quoque Herodis fuisse bimulum, quia occisus est eo tempore, quo illi cædebantur, commisso, vt ait Deckerius [a] hoc paralogismo, Herodes cum infantibus bimulis suum pariter filium occidit, igitur filium suum bimulum occidit.

a Annot. in 1. p. thel

Denique, vt notat Abulensis, Herodes quandiu vixit, non fuit de infanticidio accusatus apud Augustum, nec punitus, signum ergo est illum mox à Deo morte punitum, Imperatoris animaduersionem effugisse.

XXIV. *Mortuus est sub festa Paschalia.*

IAM vero quod mortuum dixi sub festa Paschalia, authorem habeo Iosephum [b] qui referens seditionem natam Hierosolymis, eo tempore, quo funerato Herode, Archelaus in eius se locum insinuabat, sperans paternum testamentum, quo ei regnum tradebatur, à Cæsare confirmatum iri. *Cumque festum*, inquit, *instaret, quo patrium Iudæis est vesci non fermentatis panibus (Pascha vocant, monumentum veteris ex Aegypto effugij) seditiosi deploratores legis doctorum Iudæ ac Matthiæ, conglobati in templo permanebant, &c.* Contigerat autem recens ea legis doctorum cædes, puta sub lunæ deliquium, vt supra diximus. [c]

b l. 17. c. 11.

c An. m. 4052. n. 22. & 23.

XXV. *Opinio S. Epiphanij de tempore Epiphaniæ.*

CONTRARIA ergo Epiphanii sententia, Epiphaniam in alterum, atque adeo tertium annum differentis, neque præponderare potest cõmunissimæ antiquorum patrum, doctorumque sententiæ, neque ipsa per se satis probabilis videtur. Nam post acceptum testimonium ab Anna prophetissa, delatum ait esse in Nazareth, deinde venisse sequenti anno, vt conspiceretur coram Domino in Ierusalem; versatumque esse in Bethlehem propter cognationem, gestatum à matre, rursumque delatum in Nazareth, & iuxta secundum anni circuitum, in Hierosolyma, & Bethlehem venisse; & tum demum ibi adoratum à Magis. Huc adegit S. Epiphanium illud Matthæi, secundum tempus quod exquisierat à Magis. Verum hæc biennii interpretatio durior videtur atque coactior, rectiusque ad cruentam Herodis cautelam refertur à Chrysost. homil. 7. in Matth. qui aliquot dies, in omnem euentum ad biennium extendi voluerit. Refellitur autem ex communi patrum, doctorumque consensu, vt diximus, qui 13. tamen dies inter Natiuitatem & Epiphaniam intercessisse consentiunt: & ex Ecclesiæ Catholicæ iudicio, cuius hanc esse sententiam affirmant Maldonatus, [d] & Suares [e] tum ex textu ipso Euangelii, vbi dicitur. *Cum natus esset Iesus, ecce Magi ab Oriente venerunt.* Illud enim (*Ecce*) significat statim nato Christo venisse Magos, & quasi superuenisse Natiuitati.

d in c. 2. Math. q. 4
e Lo. cit.

XXVI. *Nomina & quantitas Magorum.*

ET de Epiphania quidem satis; reliqua enim late suggeret Baronius. Non erit tamen fortassis ingratum, aliquando pauca quædam, quæ vel metentis effugerant manum, vel pauperibus de industria relicta fuerant, collegisse. Et primum nomina eorum vulgo celebrantur Melchior, Gaspar, Balthasar, quæ traditione constanti certiora sunt, quam scriptoris alicuius autoritate. Reperiũtur tamen in Bedæ Collectaneis ad finem tomi tertii: qui libellus, vel iudice Bellarmino, ingenium Bedæ non sapit. Ibi inter alia hæc habentur. Dicitur fuisse Melchior senex & canus, prolixa turba, & capillis, aurum obtulit regi Domino. Secundus nomine Gaspar iuuenis imberbis, rubicundus, thure quasi Deo oblatione digna Deum honorabat. Tertius fuscus, integre barbatus Balthasar nomine, per myrrham filium hominis moriturum professus est.

XXVII. *An singuli singula munera obtulerent.*

QVÆ vtique consentanea sunt picturis antiquissimis. Quod autem singuli singula munera obtulerint, recte improbat Tostatus, [f] vultque singulos tria obtulisse, quod id tam reges decebat, qui offerebant, quam Christum Dominum, quem Deum agnoscebant, & prædicabant regem. Cum autem thus & myrrha in regionibus illis valde vilia essent, etiam magna thuris aut myrrhæ quantitas parum dignum rege munus fuisset. Quod si isti reges pares erant inter se, vt apparet, nullam Scriptura inæqualitatem ostendente: certe eorum munera valde fuissent inæqualia. Idem sentit S. Anselmus in eundem Matthæi locum, vbi eadem quæstione posita, respondet. Magis fatendum est, inquit, quod congruit mysterio, scilicet quod singuli tria: vnusquisque enim regem, & Deum, & passibilem eum crediderunt.

f q. 46 in c. 2. Math.

XXVIII. *Magi & pastores primitia gentium, & Iudæorum.*

CONVENIENS autem fuit Christum agnosci, atque adorari à Magis, sicut à pastoribus Iudæis. Etsi enim in primis à Iudæis agnosci oportebat, quia ipsis promissio facta fuerat, quia ex ipsis natus erat, quia eorum salus primo quærebatur; tamen quia de Regum ad Christum aduentu à Prophetis prædictio facta fue-

a ca. 63. rat, quam oportebat impleri, iuxta illud Isaiæ.[a] *Ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui*, & reliqua deinceps, quæ Euangelicam potius lucem, quam propheticam obscuritatem sapiunt, vt omittam Dauidem regum Tharsis, & Arabum, & Saba munera celebrantem: & quia ipsis maxime natus erat, vtpote de quibus maxima multitudo credentium & saluandorum colligenda erat, ideo par erat vt eorum fides ac spes in hac nati Christi agnitione suscitaretur, & vtriusq; populi primitiæ in pastoribus & Magis vero Messiæ offerrentur. Ita vtrosque primitias Christi vocat S. Fulgentius, & S. August. ille serm. I. de Natiuitate, iste secundo. Et maxime S. Leo serm. 2. de Epiph. *Agnoscamus*, inquit, *dilectissimi, in magis adoratoribus Christi, vocationis nostræ fideique primitias, & exultantibus animis beatæ spei initia celebremus. Exinde enim in æternam hereditatem cœpimus introire, exinde nobis Christum loquentia Scripturarum arcana patuerunt*, &c.

XXIX. *Maria cum Iosepho in templum veniunt, filium oblatum redempturi.*

POST discessum Magorum expectauit B. Virgo adhuc 27. dies, dum impleretur purgationis tempus in lege Mosis constitutum. Adueniente autem quadragesimo die, venerunt sancti coniuges in templum, vt ibi duplici legi satisfacerent, alteri, quæ erat de primogenitis offerendis Deo.[a] *Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam in filijs Israël, tam de hominibus, quam de iumentis, mea sunt enim omnia*, & infra, *Omne autem primogenitum hominis de filiis tuis pretio redimes*, qui videlicet non essent de tribu Leui, quæ tota manebat consecrata Deo: cæteri autem singuli redimebantur pretio quinque siclorum [b] D. tamen Epiph. l. de pond. & mens. Siclus, qui & quadrans dicitur, quarta pars est vnciæ, dimidium stateris, habens drachmas duas; vnciæ enim erant octo drachmæ. Sic ipse, qua de re to. I. dictum est. Qui geminum siclum inuehunt, alterum 4. drachmarum, qui & maior fuerit, alterum minorem, qui duarum, Epiphanium conciliant cum communi sententia, quæ vult vt siclus si dimidia pars vnciæ, valens 4. drachmas Atticas, vt ait Iosephus.[c] *Siclus*, inquit, *nummi genus est apud Hebræos, quales sunt tetradachmi Attici*. Vncia vero argenti cum valeat 55. sol. Tur. Siclus respõdebit solidis 27. & dim. & 5. sicli, 6. Fran. 17. sol. & dimid. quo pretio redẽptus est Dominus, qui precioso sanguine suo viles seruulos redempturus erat. Et pro quinque siclis quos dabant pro eo sacerdotibus parentes eius, ipse magnus sacerdos, & summus pontifex futurorum bonorum, ab eis aliquando quinque atrocissimas plagas recepturus erat.

a Exod 13. c. 2.

b Vt dicitur num. 18 16 & Leuit. vlt. 6.

c l. 3. c. 9.

XXX. *Et virgo ... purgaturi.*

ALTERA lex, cui satisfactum est à B. Virgine, fuit lex purificationis, ad quam adimplendam stitit sese templo purgandam, Virgo omni ex parte purissima. Quid facitis Iudæi purificantes istam Virginem crystallo mundiorem, auro ex fornace prodeunte puriorem, rutilitanti adamante nitidiorem? Num purgantur stellæ mũdissimæ, ó stella maris? num sol qui purgat omnia, ó mulier amicta sole? purgaturne luna incedens in plenitudine decoris sui, ó Virgo pulchra vt luna? At luna maculas habet non veras, sed apparentes; Ita & B. Virgo hoc ipso quod filium, vera mater vere conceperat, & pepererat, eandem immundiciam, quam reliquæ mulieres contraxisse putabatur. Sed tantum abest vt concipiendo, aut pariendo talem filium immundiciam contraxerit, vt colligerit potius incredibilem puritatem atque sanctitatem.[d]

d Consule S. Thom. 3. p. q. 25. a. 5.

e leuit. 12. 8.

XXXI. *Cur virgo non obtulerit agnum*

AT cum pro expiatione matris lex dicat,[e] *Quod si non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures, vel duos pullos columbarum*, &c. Mirum est B. Virginem non obtulisse agnum; cum vel ex Magorum muneribus facile habere posset vnde agnum emeret. Et erecte respondetur, potuisse quidem simpliciter inuenire vnde emeret agnum, moraliter tamen, habita ratione proprii status & conditionis, non potuisse; & propterea pauperum oblationem, non diuitum acceptasse. Nam munera illa, vel delibare duntaxat contenta fuit, vel erogauit in pauperes, vel eadem integra iam sanctificata, vel oblata Deo, misit ad templum: aut etiam aliquid prudenter, non in peregrinationem Ægyptiacam, quam tum ignorabat, sed in futuros vsus Deo inspirante voluit reseruare.

XXXII. *An rediit in Nazareth.*

PERACTA celebritate sacrificii & redemptionis, reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam Nazareth, vnde scilicet digressi erant, vt describerentur, & profiterentur in Bethlehem. Ammonius Alexandrinus cap. primo concordiæ Euangelicæ, significat oraculum Iosepho redditum cum Nazarethum reperetent.[f] *Ioseph*, inquit, *rediens Nazareth oraculo admonetur, vt fuga in Aegyptum infantis vitæ consulat*,

f cap. 12.

idque in tempore, &c. Idem sensit, scripsitque S. Bonaduentura, in meditationibus de Christi vita. Cum, inquit, pergerent versus Nazareth, nescientes adhuc super hoc consilium Domini, & quod Herodes pararet se ad necem pueri Iesu, Angelus Domini apparuit Ioseph in somnis &c. Et mox; ergo de nocte incontinenti cœperunt iter versus partes Ægypti. Quibus tamen videtur repugnare S. Lucas, qui ait: *Et vt perfecerunt omnia secundum legem Domini, reuersi sunt in Galilæam, in ciuitatem suam Nazareth.* Quod tamen explicari potest, vt *reuersi sunt* idem sit quod susceperunt iter vt abirent, licet non peruenerint quo intendebant. Sic in Scriptura [a] dicuntur reuersi milites in regionem suam, qui tamen non plane reuersi sunt, sed effusi per ciuitates Iuda ad prædandum. Nec opus fuit domum reuerti ad domestica negotia constituenda aliter, quam antea pro itinere Bethlehemitico fecerant.

Luc 2.39.

a Paral. 25. 10.

XXXIII. *Nocturna inde profectio.*

Possumus tamen communem sequi sententiam de reditu in Galilæam, nocturnaque inde profectione Ægyptum versus, in signum promptissimæ diligentiæ in re tanti momenti: vtque discessus esset occultior, vitatis vicinorum ac propinquorum interrogationibus, quibus si nil responderetur, aut dissimularetur, suspecta res fieret: sin responderetur quod res erat, res diffunderetur latius, & per quospiam ad Herodem ipsum perueniret. Qui prioris negligentiæ conscius, factique vehementer pœnitens, vtique in Ægyptum misisset, qui prece aut precio, infantem cum parentibus inde retraherent; neque enim præfectus Ægypti rem tantulam Herodi negaret, aut ibidem certe occiderent. Cum ergo in Nazareth peruenissent, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, nimirum patri familias, iussitque eum in Ægyptum fugere, ibique manere donec illi diuinitus nunciaretur, tempus reuersionis aduenisse, vt habet Matthæus c. 2. & ratio additur, quod futurum sit vt Herodes quærat puerum, ad perdendum eum. Qui consurgens accepit puerum & matrem eius nocte, & secessit in Ægyptum, de cuius in ea commoratione, rebusque ibidem gestis consulendus est Baronius, [b] ne actum agamus. Quoniam tamen creduntur hoc quoque tempore parentes Ioan. Baptistæ diuinitus moniti, vt proximam Herodis in filium ipsorum rabiem, fuga vel latebris declinarent, eaque occasione, matre cum filio elapsis, Zacharias occisus inter templum & altare existimatus est, quod nos alio loco refutauimus [c] rem distinctius ex historia parum probata seorsim dicemus.

Iubetur migrare in Ægyptum.

Ioannis fuga.

b n. 43. & seqq.

c to. 4. an. M. 3192. an. 10. 14. 15

XXXIV. *Herodes se delusum agnoscit.*

Herodes igitur, vt sapienter animaduertit Baronius [d] & ante eum Tostat. q. 72. & Suares [e] & alii passim; Herodes, inquam, qui ad Magorum aduentum turbatus fuerat, & omnis Hierosolyma cum illo, noui regis natiuitate nunciata; mandarat quidē Magis, vt inuento puero-rē sibi renunciarent; quod illi ab Angelo moniti non præstiterunt. Id autem Herodes interpretatus est non contemptu factum, sed pudore, quod reuersi nollent se Hierosolymitis propinare deridendos, tamque expectatione delusos, irritis sumptibus & labore. Verum peracta Purificatione, cum rumor ex verbis Simeonis & Annæ spargeretur de nato Messia, qui foret lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis suæ Israël; res quoque ad Herodis cognitionem peruenit, & tum primum sensit se illusum esse à Magis, *& mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus eius, à bimatu & infra, secundum tempus quod exquisierat à Magis.*

d n. 41.

e t. 2. disp. 17 sect. 1.

XXXV. *Innocentes hoc ipso anno cæsos.*

Hæc verba Matthæi postrema non paucos in eam adduxere sententiam, vt crederent post biennium, aut post vnum certe annum, cædem Innocentium contigisse; eamque vt probabilem faciant, varias comminiscuntur causas dilatæ cædis huius, quæ fere frigidæ sunt, & contra temporum & historiæ seriem, quas etiam ex ijs quæ diximus aliquanto superius [f] corruere necesse est. Qui enim sub huius anni initium mortuus est, post biennium carnificinam exercere non potuit. Nec est quod ad expositionem verborum Euangelistæ aliud excogitemus, quam quod plerique fatentur interpretes, D. Chrysost. in homil. 7. in Matthæum secuti, Herodem, sicut non contentum in Bethlehem infantes occidere, etiam lanienam in oppidi eius finibus exercuisse, ita non contentum tempore à Magis assignato, pro abundantia cautionis maius tempus inclusisse, ne nouus iste rex, si forte proximæ esset ætatis, effugeret.

f n. x. & seqq.

XXXVI. *Exponitur responsio Magorum.*

Ergo censent Magos ab Herode consultos respondisse, exortam stellam Natiuitatis Christi nunciam, exempli causa 8. Cal. Ianuarias; Herodem autem man-

dasse infantes occidi à bimatu vsque ad tempus illud octaui Cal. quod exquisierat à Magis; vt scilicet qui ab eo die, vsque in diem cædis nati essent, non occiderentur, reliqui autem incipiendo à bimatu tollerentur: & responsio Magorum non ad bimatum, sed ad illud *infra* referatur. Et ita locum interpretatur Iansen. c. 11. concord. Baron. n. 3;. & ante vtrumque Eutymius. Sà quoque in notis, imo vt videtur, Epiphan. hæresi 51. *Iussit*, inquit, *occidi à duobus annis*, *& infra*, *vsque ad diem in qua Magi apud ipsum fuerant*. Baradius ita eam sententiam probat,[a] vt etiam probabilius putet sicut maiores Christo, sic etiam minores securitatis causa interfectos esse, vsque ad infantem vnius diei, sicut habet Beda in 2. Matth. & Chartus. Glossa, & alii. Itaque exquisiuit ille quidem tempus à Magis; sed illud ipse pro arbitratu suo obseruauit.

a l. 10. c. 10

XXXVII. *An collecti ad cædem pueri.*

NON prætermittam quod quibusdam placet[b] infantes in vnum locum fuisse coactos, ibique interfectos. Verum id non solum communi expositioni patrum, verum etiam textui ipsi Euangelii videtur aduersari, *& mittens occcidit omnes pueros.* Dicit enim missos, satellites videlicet, in Bethlehem vbi erant pueri, non ad colligendos, sed ad occidendos: idemque de finibus eius, pagis scilicet & villis, dicendum est. Quod si congregati sunt, id post cædem factum est. Crypta, inquit Saligniacus, visitatur ad austrum Bethlehem, in qua multa innocentium corpora fuerant congesta. Gorionides quidem[c] meminit filiorum cum parentibus inclusorum in Circo, etsi Iosephus parentum tantum meminit, sed hi ex tota Iudæa collecti erant, non ex Bethlehem, & finibus eius; & iussi tantum sunt occidi, at hi re ipsa occisi sunt.

b P. Deckerro 1. p. thes. an. 10.

c l. 5. c. 41.

XXXVIII. *In eorum cæde Dei iudicium.*

IN quorum cæde non leue apparet iudicium Dei, parentes castigantis in pueris suis; qui enim nuper parturientē matrem, simulq; eius filium in lucem prodeuntem recipere noluerunt hospitio, suos ipsi amiserūt crudeli Herodis flagitio. Verum quia puerulі isti sua morte Christi vitam quodammodo protegunt, vitam æternā, quam fortasse nunquam obtinuissent adulti, consequuntur, & perpetuis ab Ecclesia honoribus afficiuntur in terris, immuneras omnibus seculis à sanctis patribus laudes consecuti. Conueniebat autem hæc inusitata liberalitas recens nato Redemptori, vt insciis & immerentibus corona martyrii donaretur. Nam in natalitiis principum pecuniæ aliquādo sparguntur in vulgus, quæ bonis malisq;, merentibus immerentibusq; contingant. Sic post reditū eiusdem in cœlum mirifica liberalitate Spiritus sanctus cum miraculorum copia in omne hominum genus profusus est.

XXXIX. *Tempus mortis Herodis.*

VERVM *quæ merces deinceps*[d] *crudele Herodis facinus contra Christū*, ait Euseb. *& pueros eius æquales admissum subsecuta sit, & quo pacto statim post, nulla vel minima quidē dilatione interposita*,[e] *diuina vltio illum, dum adhuc in vita manebat, exagitauerit, & quasi procœmia rerum ei post discessum è vita obuenturarum euidenter ostenderit, operæ pretium est intelligere.* Ex quibus aperte confirmatur Chronologia nostra, quæ in hunc ipsum annum mortem Herodis refert, in eoq; plurimos, quos ante retulimus, habet consentientes. Illud etiam, *statim post*, & *nulla interposita mora*, satis tempus circa Pascha, quod ex Iosepho confirmauimus, approbat, vt Purificatione facta initio Februarii, Christus mox translatus sit in Ægyptum; inde secuta reliquo mense infantium cædes, inde ægritudo Herodis, & mors in mense Martio, cui respondet Nisan. Rursus Euseb. ibid. *Cæterum quomodo statim post insidias Seruatori nostro, & alijs infantibus factas, cœlitus inuecta plaga illum ad extremum vsque spiritum afflictarit, non erit alienum, vocibus autoris ad verbum citatis, attente auscultare.* Habentur[f] apud Iosephum in hæc verba.

d Eusebius l. 1. hist. c. 8.

e ὡς προοίμια, μηδὲ σμικρᾶς ἀναβολῆς γενομένης.

f l. 17. c. 8.

XL. *Morbi eius ex Iosepho.*

REGI *vero morbus factus est grauior, pœnam impietatis exigente numine Lento enim calore torrebatur, qui non tam externo tactu deprehenderetur, quam intus popularetur viscera. Aderat & vehemens voracitas, cui necesse esset continuo cibos suggerere: simulque vexabatur intestinorum exulceratione, & colicis passionibus: pedes tumebant phlegmate humido, & pellucido, similiterque inguina. Ipsa quoque verenda putrefacta scatebant vermiculis, accedente fœtore, nec minus molesta tentigine, non sine fœtore grauissimo. Super hæc omnia neruorum contractione laborabat, & difficultate anhelitus. Quamobrem constans erat inter viros diuinos, & fatidicos opinio, Regem læsa tot modis pietatis, Deo pœnas expendere.*

NON sensit ergo Iosephus propter occisos seditiosos scribas, Iudam & Mat-

XLI. *Eorumque causa.*

thiam, eorumque socios Herodem tot diuexatum mortis occubuisse; sed propter læsam tot modis pietatem, idest tot aras, tot templa Cæsari excitata, in Dei contumeliam, & fauorem idololatriæ, ipsumque Dei templum Aquilæ signo profanatum, & tot cædes crudelissime perpetratas, in quibus ipsi eius filij, calumniis apud credulum patrem circumuenti: & quod caput est, ingens puerulorum Innocentium numerus, crudeli morte peremptorum, & quidem studio perdendi Regem Messiam Mundi Saluatorem; quæ intentio summum addidit & huic, & reliquis omnibus sceleribus incrementum. Sed pergit.

XLII. *Remediis frustra incumbit.*

Qvi tametsi grauius affligeretur, quam vt videretur posse morbo perferendo sufficere, tamen se euasurũ sperabat, accersendis medicis intentus, & medicamentis vndique conquirendis. Profectus etiam vltra Iordanem fluuium, calidis aquis se fouebat apud Calliroën, quæ præter vim medicam, potu quoque iucundæ sunt. Hæ aquæ in lacum bituminis feracem effluunt. Ibi de medicorum consilio immissus, fouendus in refertum oleo solium, visus est illis iam agere animam. Quare exorta comploratione familiarium excitatus, & ad se reuersus, nullamque amplius salutis spem superesse intelligens, donatiuum militibus quinquagenas drachmas iussit distribui: (id est octonos francos cum tribus quadrant.) Magna deinde liberalitate vsus in duces atque amicos, rursus Hiericuntem reuersus est.

XLIII. *Facinus immane sub mortem parat.*

Ibi atra-bile prægrauante, eo immanitatis prolapsus est, vt facinus longe atrocissimum animo conciperet. Nam cum è tota ditione nobiliores Iudæorum ad eum conuenissent, edicto euocati, pœnam capitis non parentibus intentante, ex æquo sontibus insontibusque infensus, vniuersos conclusit in Circo. Gorionides addit [a] Herodē non solũ populi principes, sed filios etiam eorũ ad eandē Lauienā destinatos conuocasse, ex quo quidā putant alludi ad cædē innocentium. Cum autē prædā in potestate haberet sæuissimus tyrannus, sororem suā Salomen, eiusq; virũ Alexā summa precum & lachrymarũ contentione per mutuam fidem ac beneuolentiam, perque omnia sacra obtestari cœpit, vt quam primum vidissent ipsum exhalasse animam, cælata tantisper eius morte, clausam in Circo nobilium multitudinem immisso milite trucidarent; sicque publico luctu honoraretur, omnibus per totam ditionem non ficte lugentibus: quæ pluribus Iosephus persecutus est, barbaroque animo, atque inhumano tribuit, qui eo tempore viros innoxios perdere voluerit, quo reliqui mortales etiam inimicis odia remittere solent. Fraudatus est tamen expectatione sua tyrannus crudelissimus, & totum reatum facinoris secum tulit ad inferos, facinore non perpetrato. Sed reliqua videamus. *a l. 5. c. 42.*

Accepit Romo nuncia. *Acme scelus & pœna.* *Herodis sibi manus afferre conatur.*

Dvm hæc mandata cognatis dat, superuenerunt ex vrbe literæ, à legatis missis ad Cæsarem de facinore parricidii ab Antipatro suscepti, cum tota accusatione, & literis quæ ad veneficii crimen probandum pertinebant: [b] quarum summa erat, Acmen ab irato Cęsare occisam esse (erat autem hæc Acme, vt supra ex c. 7. dictum est, Iudæa genere, agens in ancillatu Liuiæ vxoris Cæsaris, quæ operam Antipatro magna pecunia vendiderat, ad Salomen sororem Herodis calumniis perdendam, quasi in fratrem coniurasset) propter locatam Antipatro operam; ipsumque Antipatrum relinqui arbitrio & Regis & Patris, siue in exilium vellet eum pellere, siue capite plectere. His auditis Herodes paululum recreatus est, mox graui dolore repetitus, cibi tamen auidus, malum simul & cultellum poposcit, seipsum ferire cupiens, fecisseque, nisi Achiabus nepos ictum præueniens, eius dexteram clamore sublato cohibuisset. Hoc deerat adhuc Herodis criminibus & malis, vt propriæ cædis reus grauiore pondere præcipitaret in Tartara. Cæterum hic Achiabus vocatur hoc loco nepos ab interprete alibi [c] consobrinus, vtrobique in Græco est ἀνέψιος. Et vox quidem vtrumque significat; puto autem intelligi ex Salome sorore filium; illa enim fratri morienti aderat, vt supra dictum est, & quidem cum marito & filio, vt apparet. Sed pergit ad explicandum mortem Antipatri, à patre, quem ille toties perdere machinatus fuerat, denique interempti. *b Vt c. 7. l. 17. dictum est.* *c l. a. 1. de bello c. vlt.* *Achiabus ἀνέψιος.*

XLV. *Occasio occisi Antipatri.*

Mox *denuo luctus, cum trepidatione ac tumultu, occupauit palatium, quasi rege iam agente animam. Quem strepitum vbi persensit Antipater, ratus patrem vere vitam finisse, spem concepit fore vt solutus vinculis sine vlla difficultate regnum acciperet: cœpitque cum custode carceris de sua dimissione agere, multa & in præsens*

& in futurum, post acquisitam potestatem pollicens. Ille vero adeo non paruit, ut mox conatus eius regi renunciaret, utque ab eo ostentato præmio sollicitatus esset. Tum Herodes, qui iam male affectus erat erga filium, audito custode carceris, exclamans præ indignatione, & caput sibimet verberans, quamuis morti proximus erexit se in cubitum, iussitque unum è satellitio sine mora eum occidere, & corpus obscuro funere condi in castello Hyrcanio. Sic vir sanguinem non dimidiauit dies suos, nec parentis hostis, nedum honorator, longæuus esse potuit super terram: & quem ambitio ad calumnias, cædesque fratrum, summaque propinquitate coniunctorum instruxerat, atque armauerat, in carnificis manus, & obscurum sepulchrum coniecit.

XLVI. *Mutat testamentum.* DEINDE Herodes mutata voluntate, mutauit etiam testamentum. Antipam enim, quem regni successorem destinauerat, Galilææ simul ac Perææ tetrarcham constituit, regnum vero Archelao largitus, alias prouincias Tetrarchiæ nomine Philippo filio assignauit, fratri Archelai; aliaque tam sorori, quam Cæsari, ac Liuiæ uxori eius legauit, & quibusdam amicis. *Et moritur.* Quibus ita ordinatis, quinta die postquã Antipatrum filium occidit, vita defunctus est, post detrusum regno Antigonum anno trigesimo quarto, ex quo autem à Romanis Rex declaratus est, anno 37. Addi potest annus ætatis 70 Verum de hisce regni annis iam supra diximus.

XLVII. *Qui eius mores ex Iosepho.* DE moribus eius hæc addit Iosephus, *vir in omnes ex æquo sæuus, iræ seruus, iuris Dominus, fortuna autem prospera usus, si quis alius. Ex priuatis enim natus, regnum assecutus est, & innumeris circundatus periculis semper euasit fœliciter, vixitque longissimo tempore, sed domi infœlicissimus fuit.* Hæc fere ibi: sed plenius infra,[a] vbi legati Iudæorum apud Cæsarem eum defunctum accusantes aiunt Regem illum fuisse nomine tenus, alioqui omnibus omnium tyrannorum artibus vsum, ad subiectæ gentis perniciem; aliaque addunt de cædibus, rapidis, stupris in subditos perpetratis.

[a] ac. 12. l. 17.

XLVIII. *Dimittantur captiui.* AB eius morte Salome, cum Alexa coniuge, dimisit nobilitatem Iudæorum Circo inclusam, & quidem sine Herodis odio, quippe qui eius nomine dimitti dicebantur. *Testamentum vulgatur.* Indicata deinde Regis morte, congregatáque in Hiericuntinum amphitheatrum omni militia, primum lectæ sunt eius literæ scriptæ ad milites, in quibus gratias eis agebat, pro fide ac beneuolentia, rogabatque vt eandem seruarent etiam Archelao filio, quem regni successorem sibi substitueret. Deinde Ptolemæus, cui annulus Regis signatorius creditus fuerat, testamentum perlegit, quod non alias ratum habendum esset, quam accedente Cæsaris consensu. *Archelaus rex acclamatur.* Moxque acclamatum est Regi Archelao, & milites cateruatim, vna cum suis ducibus, pollicebantur eandem, quam Patri hactenus præstitissent, fidem, atque operam, lætis ominationibus Deum illi fautorem comprecantes.

XLIX. *Herodis funus, & Epitaphium.* DEINDE funus ambitiosissimo apparatu ab Archelao præparatum est: quod copiosius fortasse quam verius à Iosepho, æmulo gloriæ gentis suæ, ad imitationem Romanorũ funerum descriptum: est quæ totidem pene verbis ante[b] conscripserat. Nos eius sepulchrum, elogio ex eius vita collecto, ne quid desit funeri, honoremus.

[b] l. 1. de bello in fine.

HERODIS ASCALONITÆ IMPIIS MANIBVS.

HIC SITVS EST HERODES ANTIPATRI F. ANTIPÆ N. ORTV IDVMEVS, EDVCATIONE ASCALONITA, COGNOMENTO MAGNVS, REAPSE VITIIS OMNIBVS, IN PRIMISQVE IMPIETATE IN DEVM, ET IN HOMINES CRVDELITATE MAXIMVS. QVI REGNO PER VIM ET CÆDEM LEGITIMI PRINCIPIS ANTIGONI POTITVS, RELIGIONE FORIS IVDÆVS PROSELYTVS FVIT, INTVS EAM COLVIT, QVAM AMBITIO PRÆSCRIBEBAT. MESSIAM FILIVM DEI IMPIVS QVÆSIVIT AD MORTEM, ET, VT EVM STATIM PERDERET, HORRIBILEM CARNIFICINAM IN BETHLE-

HEM, ET OMNIBUS FINIBUS EIUS A BIMATU ET INFRA EXERCUIT: PROFANA TEMPLA ET ARAS IMPIA ADULATIONE PRINCIPIBUS ROMANIS EREXIT.

PONTIFICES DUOS REGII SANGUINIS, ALTERUM CALUMNIIS, ALTERUM INSIDIIS CIRCUMVENTUM SUSTULIT. QUATUOR ALIOS IN ORDINEM REDEGIT PONTIFICATU DEIECTOS. SCRIBAS, PHARIZÆOS, SACERDOTES PLURIMOS INTERFECIT, IN QUÆIS ZACHARIAM IOAN. BAPTISTÆ PATREM. DAVIDIS SEPULCHRUM SUFFODIT, TEMPLUM INSTAURAVIT.

HOMO MULIEROSUS NOVEM EODEM TEMPORE, PRÆTER ALIAS NEFANDAS DELICIAS, UXORES HABUIT, QUARUM DUAS EXPULIT; TERTIAM CUM MATRE ET DUOBUS EIUS EX EA SUSCEPTIS FILIIS, INTERFECIT: PARIQ. POENA PATRUUM, ET PRIMOGENITUM FILIUM, MAGNAMQUE DOMESTICORUM PARTEM MULCTAVIT. DOMI CALAMITOSUS, FORIS IN PRÆLIIS FORTIS AC FŒLIX FUIT.

DENIQUE MULTIS SCELERIBUS PERPETRATIS, ET MORTE LECTISSIMÆ TOTIUS REGNI NOBILITATIS IMPERATA, PLURIMORUM MORBORUM SUPPLICIIS EXCRUCIATUS, VICTUSQ. CUM SIBI ETIAM MANUS AFFERRE CONATUS ESSET, SUB PASCHALES FERIAS SCELERATAM ANIMAM EVOMUIT. VIXIT ANNOS SEPTUAGINTA, REGNAVIT AD TRIGINTA SEPTEM MORTUUS ANNO UR. COND. DCCLII. IN HERODIO CASTRO SEPULTUS EST. QUIESCIT IN PICE ET STAGNO IGNIS ET SULPHURIS. TU VIATOR DESPUE SEPULCHRUM, ET AMBULA.

XLVII. *Archelaus abstinet à Regis titulo.*

Archelaus per septem dies, iuxta patriam legem, luctu parentis celebrato, & in fine luctus funebri epulo multitudini præbito, in templum ascendit. Alludit Iosephus ad legẽ quæ est in l. Num.[a] vbi ad septimũ vsque diem declaratur immundus, nec ad communem vitæ consuetudinem idoneus, qui vel cadauer tetigerit, vel os eius, vel etiam sepulchrum; vbi & modus expiandæ huiusmodi legalis immunditiæ declaratur. Porro Archelaus quantumuis faustis acclamationibus quaquumque transiret exciperetur, à Regis tamen nomine, ac diademate abstinuit, donec à Cæsare fieret testamenti Herodis confirmatio.

Seditio cruenta Hierosolymis.

Eam vt obtineret, dum profectionem in vrbem parat, excitata est seditio ab amicis eorum, quos propter Aquilam auream Herodes supplicio affecerat, qui tum conuitia in defunctum regem iactabant, tum quosdam illius amicos ad pœnam deposcebant, simulque Pontificem Ioazarum deijci Pontificatu postulabãt: quos cum frustra Archelaus placare conaretur, res eo denique processit, vt sub festum Paschæ, ad tria millia, immisso ab Archelao exercitu, circa templum perirent.

XLVIII. *Archelaus cum regia familia Romam adit.*

Ita seditione compressa, Archelaus ad mare descendit, vna cum matre sua (erat ea Malthace Samaritis) ducens secum Nicolaum, & Ptolemæum, (egerat hic regis defuncti procuratorem,[b] ille Oratorem) multosque ex amicis alios; regno & familia commissis Philippi fratris sui fidei. Simul etiã profecta est Salome Herodis soror, ducens suã secum progeniẽ; aliique multi ex cognatis sequebantur, quasi Archelao pro paranda regia dignitate collaboraturi, re autem vera obnixuri ei potius, & præcipue perpetratum in templo facinus incusaturi. Eodem tẽpore etiam Antipas Herodis filius Romam, parandi sibi regni spe nauigauit: ad quam profectionem eum Salome excitarat, quod prioribus testamenti tabulis successor Regni fuisset destinatus. Quid autem ab illis Romæ factum sit, dicemus anno sequẽti, quo credimus contigisse. Hic autem schema Herodianæ familiæ, ad nonnullam historiæ Euangelicæ lucem, duximus esse subiiciendam.

a In lib. num. 19 11. 16.

b l. 16. c. 11.

XLIX. *Familia Herodis Regis Iudæorum.*

Antipas Idumæus vir industrius & pecuniosus Hyrcani amicus ab Alexandro Iannæo & eius vxore Alexandra dux Idumææ constitutus amicitia & muneribus coluit Arabas Gazæos Ascalonitas, Ioseph. l.14.c.2. ab hoc orti sunt.

Antipas, qui & Antipater, qui Hyrcano Pontifici contra fratrem Aristobulum studuit, Ioseph. l.14.2. Apud Idumæos duxit vxorē Cyprō nomine, gente Arabem, ex qua 4. ei geniti sunt filii, & vna filia, Iosl. l.14.c.12. fine. Cum Mithridate Pergameno auxilio fuit Cæsari in bello Alexandrino. l.14. c. 14. sicut & antea Gabinio in reducendo Ptolæmæo. l.14.c.11.

Phasaëlus primogenitus, quem pater, propter Hyrcani Pontificis ignauiam, Hierosolymis vicinæque regioni præfecit, Iosl. l.14.c.17. A Parthis per fraudem capitur, & alliso ad saxum capite vitam abrumpit, l.14.c.25. filium habuit eo tempore septennem, quem Herodes Parthos fugiens secum duxit, ibid.

Herodes, qui postea regnauit, secundo genitus, ei pater Galilæam curandam commisit, l.14.c.17. num 15. annum agenti? An. Mun. 4008. n. 41. an potius 27. n. 43. & 44. quando natus sit, a. m. 3982. n. 3. vide infra A.

Iosephus Idumææ Præfectus defendit arcem Massadam absente Herode, eidemque affuit obsidenti Hierosolymam, Iosl. l.14.c. 16. & 27. Ab Antigono circumuentus occiditur, cuius corpus Pheroras 50. talentis redemit, lib. 14.c.27.

Pherôras, cui post Actiacam pugnam Herodes abiens ad Cæsarem regnum commisit. Iosl. l.15.c.9. & regem ipso moriente esse voluit, ibid. Ei Tetrarchiam à Cæsare impetrauit, l.15.c.13. Moritur in Tetrarchia, & ab Herode fratre publico luctu Hierosolymis honoratur, ibique sepelitur: vxor eius cum Antipatro censuescit, l.17.c.3. fine, ab ea veneno, Antipatro autore tollitur, l. 17.c.6.

Salome, quæ duxit, vt haberi Iosephus l.15. c.4. Amauit Syllæū quendam Arabē, cui nubere nō licuit, ritus Iudaicos respuenti.

- Iosephū patruum quē Herodes occidit, ex quo suscepit, l.15. c.4. & l.1 bel. c.17.
  - Antipatrum, qui duxit Cipron Herodis filiam, qui contra Archelaum, apud Augustum Romæ dixit l.17.c.11.
  - Iosephum, cui nupsit Olympias Herodis ex Marthaca filia.
- Costabarum Idumæū Gazæ principem quē Herodes interfecit, l. 15.cap. 11. ex quo nati sunt.
  - Filius ἀνώνυμος forte Achiabus, l 17.c.9.& 12.
  - Berenice, quæ nupsit Aristobulo.
- Alexam, quem duxit ab Herode, & vxore Augusti compulsa, l. 17.c.1. ex quo suscepisse dicitur.
  - Alexem quendam Selcium, apud Temporas.

&

Iosephus patruus Herodis regis, qui cum eo vixit, eique regnum commisit, cum M. Antonium adiit, causam de cæde iunioris Aristobuli dicturus, cūm mādato occidendi Mariamnē, si quid ei grauius ab Antonio accidisset: quod cum ille Mariamnæ significasset, ab Herode reduce occisus est l.15.c.4. vxorem habuit Salomē neptam suam.

A Herodes ex diuersis vxoribus multos sibi cepit liberos & primum ex quā somortuus & quomodo Iosephus l. 17. c. 10. eius vitam in indiæ collectam reperies.

Doride Idumæa, quæ frat ē habuit Theudionem hominem veneficum, l.17 c 6 cam Herodes conspirantē cum filio contra se, spoliatā ornamentis eiecit ē re gia, l. 17. c. 6. Ex hac ergo natus est teste Iosepho l. 14.c.21.

- Antipater filiorum Herodis natu maximus, qui duxit Antigoni, qui ante Herodem regnauit filiam, l. 17 c.7 ex qua suscepit.
  - Filium cui nupsit Aristobuli filia maior. l.17.c.1.
  - Filiam quæ nupsit Agrippæ maiori.

Fratres calūniis oppressos patri mactādos dedit, l.16. c. 17. Sustulit & Pherorā patruum l 17.c.5.& 6. Voluit & patrem, sed ab eo præuentus est, l.17.c.7. & 9.

Mariamne filia Alexandri Aristobulo genita, & Hyrcani Pontificis ex filia nepte, quinque liberos suscepit, primus est.

- Aristobulus calumniis Antipatri à patre interfectus est, ex Berenice Salomes filia quinque suscepit liberos l.17.c.1. primus est.
  - Herodes Act. 12. qui & Agrippa maior qui Iacobū maiorem occidit gladio, & Petrū cōiecit in vincula, & à Deo percussus interiit ib. de eo Iosepho l. 18.8. fuse. ex quo & Cypro vxore orti, Iosl 18.c.8.
    - Agrippa minor, qui Vespasiano in bel. affuit
    - Drusus
    - Berenice, quæ nupsit Herodi patruo.
    - Marianne, quæ Archelao.
    - Drusilla, quæ Felici præsidi. Act. 24.
  - Herodes Rex Chalcidis, qui Ioannem occidit.
  - Aristobulus, duxit Iotabem filiam Regis Emesseniorum, Agrippæ fratri inimicus, fuit. l.18.c.8.
  - Mariāne, quæ nupsit Antipatro Herodis regis primogenito.
  - Herodias, quæ nupta Herodi Simonis Pontificis nepoti, edidit Salomē saltatricem. Deinde nupsit Philippo Tetrarchæ, cui erepta est ab Herode fratre, Marc. 6.17. de Herodiade Ioseph l.18.c.8.
- Alexander à patre cum fratre occisus, duxit Glaphyram Cappadocum regis filiam, ex qua duos mares suscepit l.17.c 1.
  - Alexandrū qui duxit Pherorae filiam.
  - Anonymus — Tigranē regē Arm. Romæ in studiis obiit, l.1. de be. 17
- Duæ filiæ, quarū coniugiū Pheroras cōtēpserat. Rex alterā tradidit. E
  - Antipatro sororis suæ filiæ.
  - Phasaëlo fratris sui filio, l 17.c.1.

Mariamnem adulterii suspectam cū Iosepho filio Salomes, cū eodē interfecit, l. be. 17

Altera Mariamne Simonis Pontificis filia, l. 1. de bel. c. 17 particeps veneficii Herodi parati à regia pellitur l 17.c.6. l. 1. de be. c.19. Ideoque filius eius. B

- Herodes è patris testamēto erasus est, qui vxorē habuit Herodiadem matrē Salomes saltatricis, l.17.c 1.

Marthace Samaritide C l.17.c.1. quæ post obitū Herodis Romæ ex morbo decessit, l. 17. c. 11.

- Antipāquī Romæ priuatim educatus, sicut & Archelaus, l.17.c.1 primū fit regni successor ab Herode, mox tetrarcha, l.17.c.10. & 13.
- Archelaus regni successor ab Herode sub mortē, post cædem Antipatri, l 17.c.10. quo ab Augusto improbato Ethnarcham eum constituit, l.17 c.13. cum spe regni, ibid.
- Olympias quā duxit regis fratruelis Iosephus, l 17.c.1.

Suscepit ex Herode tres liberos, l.17.c.1. C D

Cleopatra Hierosolymit de Idnos suscepit, l.17.c.1 D

- Herodem, qui & Antipas, à Christo vulpes dictus.
- Philippum, qui Romæ educatus l.17.c.1. ab Augusto tetrarcha constituitur c.13. Habuit vxorem Herodiadem, quam ei frater abstulit. Marc. 6.17.

Pallade habuit Phasaëlum, — Phædra suscepit Roxanam — Elpide Salomen l.17. c.1. fi.

SCHOLIA IN ANNUM MUNDI 4053.

1.N.12. Theodotus in epitome, apud Clement. Alex. græcè edit. fi. *ἐναργὴς δὲ ἀπόδειξις, καὶ ἡ τῶν μαθημάτων θεωρία. αὐτίκα οἱ μάγοι οὐ μόνον εἶδον τὸν ἀστέρα τοῦ κυρίου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀληθὲς ἔγνωσαν, ὅτι βασιλεὺς ἐτέχθη, καὶ ὧν βασιλεύς; ὅλων θεοσεβῶν.* paulo ante dixerat natum Dominum pacem terris & gloriam in excelsis annunciasse, nouum & peregrinum astrum produxisse, ad fatalem astrorum scientiam destruendam. Eam stellam quamprimum non solum visam à Magis, sed ex ea noui regis natiuitatem cognitam fuisse, & scilicet eius ductu ad eum quàprimum venisse.

2.N.xiv. Cypriano subscribens August. ser. 3. de Epiph. *Nam ipse nouam stellam declarauit natus, qui antiquum solem obscurauit occisus.* & ser. 6. *Eo nascente lux noua est in stella reuelata, quo moriente lux antiqua est in cælo velata; eo nascente superi nouo honore claruerunt, quo moriente inferi nouo timore tremuerunt.* &c. & hæc probabiliora sunt de stella producta simul cū natiuitate Christi, quam ante biennium, quod tamen idem Aug. ait in ser. 7. sed illi sententiæ fauet, vbique S. Leo in ser. de Epiph. isti D. Chrys. Homil. 6. in Matth. sub init. Verum probabiliorem facit priorem sententiam Magorum prompta piaque deuotio, (quam hæc tacitè accusat tarditatis) ab ipso Augustino celebrata: & stella signum erat nati pueri, non nasci turi. Sed hac de re plura leges apud Sua. t. 2. d. 14. s. 4. sub medium. Quanquam nouitas aut antiquitas stellæ non retardat aduentum Magorum.

3.N. xxv. Non quia id foret contra charitatem naturalem Iosephi, & contra mandatum Dei, Matth. 2. 13. vt infans in eum locum reduceretur, vbi à tyranno ad mortem quæri sciebat. Cum enim hæc opinio supponat Magos non venisse ante biennium, consequenter etiam turbationem Herodis, & studium perdendi pueri in biennium differt; differt quoque in par tempus Dei iussionem fugiendi in Ægyptum. Non ergo contra iussionem faciebat, quæ nondum facta erat, neq; contra charitatem naturalem, quia nōdum erat timor ab Herode, qui ante Magorum aduentum, nesciebat Christi natiuitatem.

4.N. xxv. Vt Genes. 29. 9. *Adhuc loquebantur, & ecce Rachel veniebat cum ouibus patris sui.* & Genes. 24. 15. *Nec dum intra se verba compleuerat, & ecce Rebecca egrediebatur &c.* Mald. l. c. Sic Exo. 2. 4. *Exposuit infantem in carectho ripæ fluminis, Ecce autem descendebat filia Pharaonis &c.* Sicut enim Moysi in fiscella superuenit filia Regis, sic Christo in præsepio Magi reges. Et Iudic. 4. 22. Sisara clauo terræ defixus mortuus est, *& ecce Barac sequens Sisaram veniebat, &c.*

5.N.xxxiii. Itaque S. Petrus Alex in sermone de pœnit, qui habetur t. 2. biblioth. patrum, ait Ioannem quæsitum ab Herode ad cædé, (quamuis neq; in Bethlehem, neque in finibus eius natus esset, sed mirabilia quæ in eius natiuitate contigerant, eum suspectum reddebant) quem cum non inuenisset, patrem eius Zachariam interfecisse inter templum & altare, cum effugisset filius cum matre Elizabeth, quæ copiosius habentur in Iacobi proteuāgelio sub finem. Cuius verba, si quis requirat, hæc sunt. *Ἡ δὲ Ἐλισάβεθ ἀκούσασα ὅτι ὁ υἱὸς αὐτῆς μέλλει ζητεῖσθαι, λαβοῦσα αὐτὸν ἀνέβη εἰς τὴν ὀρεινὴν, καὶ περιεβλέπετο τόπον, ἐν ᾧ ἀποκρύψαι αὐτόν. καὶ οὐκ ἦν τόπος ἀπόκρυφος. καὶ στενάξασα λέγει. Ὄρος τοῦ Θεοῦ δέξαι μητέρα μετὰ τέκνου· οὐ γὰρ ἠδύνατο ἡ Ἐλιζάβετ προσαναβῆναι. καὶ παραχρῆμα ἐδιχάσθη τὸ ὄρος ἐκεῖνο. καὶ ἦν διαφαίνων αὐτοῖς ἄγγελος κυρίου, καὶ διαφυλάττων αὐτούς.* id est. Cum audisset Elizabeth fore, vt filius eius quæreretur, eo accepto abiit in montana, & circumspexit locum in quo eum absconderet: cumque non appareret locus occultus, & latebris idoneus, ingemiscens dixit. Mons Dei accipe matrem cum filio, non enim poterat Elizabeth ascendere: & confestim mons ille diuisus est, & apparuit eis Angelus Domini custodiens eos. De morte autem Zachariæ hæc subdit.

Ὁ δὲ Ἡρώδης ζητήσας τὸν Ἰωάννην, ἀπέστειλεν ὑπηρέτας πρὸς Ζαχαρίαν ὄντα ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ποῦ ἀπέκρυψας τὸν υἱόν σου; ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. Ἐγὼ λειτουργὸς ὑπάρχω τοῦ Θεοῦ, καὶ προσεδρεύω τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ πόθεν γινώσκω ποῦ ἐστιν ὁ υἱός μου; πορευθέντες δὲ οἱ ὑπηρέται ἀπήγγειλαν τῷ Ἡρώδῃ πάντα. Ὀργισθεὶς δὲ ὁ Ἡρώδης εἶπε, μὴ ὁ υἱὸς αὐτοῦ μέλλει βασιλεύειν ἐν τῷ Ἰσραήλ; καὶ πέμψας τοὺς ὑπηρέτας αὐτοῦ πρὸς Ζαχαρίαν εἶπεν· εἰπὲ ἡμῖν τὸ ἀληθὲς, ποῦ ἐστιν ὁ υἱός σου; οἶδας γὰρ ὅτι τὸ αἷμα σου ὑπὸ τὴν χεῖρά μου ἐστίν. οἱ δὲ ὑπηρέται ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν αὐτῷ ταῦτα πάντα. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ζαχαρίας. Μάρτυς εἰμὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐὰν χέητέ μου τὸ αἷμα τὸ πνεῦμά μου ὁ Θεὸς λήψεται, πλὴν ὅτι αἷμα ἐκχεῖτε ἀθῷον. παρὰ τὰ πρόθυρα τοῦ ναοῦ, καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. καὶ περὶ τὸ διάφραγμα ἐφονεύθη Ζαχαρίας, ἐν τῷ ναῷ κυρίου. Cum Herodes, inquit, Ioannem quæreret misit ad Zachariam ministros, cum esset ad altare, & dixit ei, vbi abscondisti filium tuū. Qui respondit eis, ego sum sacerdos Domini, & assideo altari, & quomodo sciam vbi sit filius meus? Abeuntes ministri omnia Herodi retulerūt. Qui iratus dixit, nonne filius eius regnaturus est in Israel? & remissis ad Zachariam ministris, dic nobis, inquit, vbi sit filius tuus, nosti enim quod vita tua in manibus meis est. Regressi ergo ministri hęc illi omnia nunciarunt. Quibus Zacharias, Testis sum Dei, quod si effuderitis sanguinem meum, spiritum meum Deus recipiet, præterquam quod sanguinem effundetis innoxium. Ad vestibula templi & altaris, & circa interceptum occisus est Zacharias in templo Domini. Hæc ibi. Agebat autem tum Ioannes non biennium vt affirmant, qui ad biennium cædem innocentium differunt, sed mensem octauum, quoniam ista sub Februarium mensem contigerunt; quanquam neminem omninm qui citantur legi, qui à bimatu eum deserta petiisse dicat, sed ab ineunte ætate, à puero, vix à solutis fasciis, ab ætate puerili. Chrysostomus autem referente Canis. l. 1. de Ioan. c. 2. statim vt natus est in Eremo viuit. Et Hom. 10. in Matth. ex ipsis incunabulis semper in Eremo habitauit. &c.

ANNVS MVNDI 4054. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 1. B. VIRG. 17. IMPERII ROMANI 49. AVG. 44. ARCHELAI 2. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRAR. 1. IOAZARI PONT. 2. PRÆSIDE SYR. VARO, OLYMP. CXCV. 1. VRB. COND. 753. C. IVLIO AVG. FILIO, ET L. ÆMYLIO PAVLO COSS. ANNI IVLIAN. 46. AVGVST. 30. ACT. VICTORIÆ 32.

ANNVS ÆRAE CHRISTIANÆ 1.

NOVAM nunc cum noua Olympiade, & non nouo Olympionica Demarato Ephesio inchoamus Epocham, omnium quæ vsquam toto terrarum orbe memorantur longe celeberrimam, qua Christiani omnes vtimur, eoque merito Christianam Aerã vocamus, cuius annum nunc agimus 1623. quam etiam Dionysianam ab authore Dionysio, cum Beda, aliisque passim scriptoribus appellamus. Eius initium cum anno sexto & quadragesimo Iuliano, & imperij Augusti 44. concurrere, & in Consulatum Caij Augusti filij, & Æmylij Pauli incidere cum alia docent, tum annus bissextilis, qui in quaternarios quosq; annos huius æræ semper cadit: itaque proximè sequens annus 1624. erit bissextilis, & proxime præcedens bissextus locum habuit in anno 1620. & ita de cæteris omnibus, Quod tamen non potest vlla ratione consistere, nisi quartus huius æræ annus sit bissextilis, & primus incidat in Iulianum quadragesimum sextum, cuius 45. reuera est bissextilis, sicut & primus, vti dictum est superius. *I. Initium æræ Christianæ probatur ex bissexto.*

Deinde, vt recte annotauit Petauius noster, suis in Epiphanium suum pereruditis animaduersionibus, cum constet ex tabulis Astronomicis insigne illud lunæ deliquium, quod 40. die à morte Augusti contigit, in æræ vulgaris annum decimum quartum incidisse; sicut solis Eclipsim, quæ incidit in quintum Claudij Imperatoris annum, in æræ vulgaris 45. cadere, & iterum alteram Eclipsim solis, quæ quintum Neronis afficit, etiam æræ Christianæ quinquagesimum nonum annum insignem facere, ex ijs, aut ex præsenti anno 1623. retrocedendo, oportet primum eiusdem æræ Christianæ annum cadere in præsentem annum Iulianum quadragesimum sextum, eoque principio posito, recte omnes illæ eclipses in prædictos annos æræ Christianæ cadent; cui hoc anno respondet Annus mundi 5676. Quæ tamen nihil impediunt, quo minus quæ de vero Christi concepti natique anno, aut primo ab eius ortu statuimus, multiplicique probatione firmauimus, consistant. Itaque vtramque temporis notam deinceps ad finem vsque operis huius, in singulis annorum titulis apponemus, additis etiam Galilææ tetrarchis, vnde lux aliqua scriptis Euangelicis addi potest, qui aliquanto posterius Archelao, consensu Augusti, hoc anno suis locis dominari cœperunt. *Ad hæres. 51. Alogorũ p. 105. & alibi.* *II. Ex eclipsibus.*

Consvles anni huius non exiguam ingerunt difficultatem. Nam Cassiodorus hunc annum assignat 13. Consulatui Augusti, qui dicendus potius esset 14. Sed ille vnum prætermisit. Cum enim putaret hunc Consulatum ad Augustũ pertinere, & alioqui sciret Octauium tredecim tantum gessisse Consulatus, ne male numerum, de quo satis constabat, augeret, vnum de præcedentibus prætermisit, primum videlicet, & quidem omnium celeberrimum; forte quia is non nominauit annum, & breui tempore, succedente eodem anno Triumuiratu, gestũ est. Legitimum autem numerum Consulatuum Augusti Tacit. [a] aperte confirmat, qui ait eum in isto magistratu Valerium Coruinum, & C. Marium simul æquauisse, quorum ille sextum, hic septimum consul fuit. Nec plurium Suetonius meminit: quorum XII. & XIII. ab eo gestum ait, vt C. & L. filios amplissimo præditus magistratu, suo quemque tyronicio deduceret in forum. *III. Hunc Consulatum nõ esse Augusti.* *a l. 1. Annal. l. 2. c. 26.*

IV. *Neque id Dionem sentire. Neque tollendum.*

HIC ergo Consulatus Augusto tribui non potest; Ideoque in indice græco, latinoque libri 55. Dionis mendum irrepsisse, aut scioli cuiuspiam emendationem necesse est, vbi C. Cæsarem Augustum XIV. cum L. Æmylio Paulo Consulem fuisse reperies. In ipso autem libro ingens lacuna est, vt quæ esset mens Autoris intelligi non possit. Illum indicem secutus est Genebrardus in Chron. atque in postrema Coloniensi editione Baronius, mutata sententia quam antea cũ Onuphrio secutus fuerat. Quidam etiam per errorem hunc Consulatum irrepsisse rati, eum sustulerunt, vt Antonius Concius in sua Chronol. quam adiecit codici Iustinianæo; Phrygio quoq;, & Functius; hoc que ideo, ait Deckerius, vt in Dionysianam Christi Epocham latenter adreperent, quos propterea deinceps semper errare in Coss. enumerandis necesse est. Sed illis rursum obiicere possumus Statium in syluis, Suetonio & Tacito consentientem, Ait enim Annot.9.in tabulas.

Ter Latio deciesque tulit labentibus annis
Augustus fasces---.

V. *Fuisse antẽ reuera Cay.* DICIMVS itaque Caium Cæsarem Augusti filium, vel nepotem, hoc anno cum Æmylio Paulo gessisse Consulatum. Id probamus ex Epiphanio hæresi 51. vbi enumerans Coss. ad 30. annos vitæ Christi, L. Cæsarem cum Paulo hoc anno ponit. Vbi L. pro C. poni certum est. Nam L Consul designatus ante quam illum iniret extinctus est: & facilis est in prænominibus lapsus; hunc enim Cæsarem fasti Siculi P. vocant. At Capitolini, prout à Sigonio, Onuphrio, Pighio *Excommuni sententia.* supplentur, C. habent Cæsarem Augusti filium D. nepotem. Profert & Pighius marmoream tabulam Neapolitanam, in qua diserte ponitur Consul C. Cæsar Augusti filius: & rursus aliam Anagninam, in qua idem habetur: aliam quoque antiquam inscriptionem Onuphrius. Et in Eusebii Chronico Græco C. Cęsar, sine vllo numero Consulatuum, ponitur hoc anno Consul cum Æmylio Paulo. Quod ea quoque ratio valide confirmat, quod hoc demum anno absolutum est quinquennium, post quod designati Consules illud inituri erant, quod an. V.C. An V.C.
748. factum esse docuimus, & ex monimento Ancyrano constat. Et huic sententiæ acquiescunt Onuphrius, Sigonius, Pighius, qui ex instituto hoc argumentum tractant: quibus consentiunt Deckerius, Gordonus, Petauius, Samerius, Mercator, Temporarius, Caluisius, Heluicus, Buntingus. 747.n.3.& 748.n.1.

VI. *Obiectiones aliquot.* SED huic assertioni nostræ aliqua officere videntur. Primum, quod Dio testatur petitum quidem à C. Consulatum, sed ab Augusto negatum, quod ei nec ætas nec mores suffragarentur, Alterum quod nemo Scriptorum Romanæ historiæ Caium ex Orientali expeditione reuersum tradat, sed in ea extinctum. Velleius certe lib. 2. diserte affirmat non reuertisse. Per quæ vitia, inquit, eo deductus est, vt in vltimo, ac remotissimo terrarum orbis angulo consenescere, quam Romam regredi mallet. Deinde reluctatus, inuitusque reuertens in Italiam morbo obiit. Sic ipse, sui temporis historiam scribens, & cui potuit interesse. *Respondetur priori.* Verum ad priorem dubitandi rationem, quam affert Baronius, respondendum est, eam petitionem Consulatus ad annum ab hinc quintum pertinere, quo Consulatum quidem non obtinuit, cum tamen id Augustus flagrantissime cuperet, vt ait Tacitus: in eius tamen honorem designatus est Consul, vt eum magistratum iniret post quinquennium, ex quo deductus esset in forum, quod factum est ab Augusto XII. Consule. Itaque eo quinquennio absoluto, hoc anno factus est Consul.

VII. *Caius absens Consulatum gessit.* PROPTER alteram obiectionem dicimus Caium Cæsarem absentem iniisse, gessisseque Consulatum, exemplo patris Augusti, qui Tranquillo teste, quartum Consulatum in Asia, quintum in Samo insula, octauum & nonum Tarracone in Hispania iniit. Itaque Deckerius noster affirmat eum ex SC. absentem hoc anno gessisse Consulatum. Id egregiè confirmatur ex epistola Augusti hoc ipso anno scripta, quæ extat apud Gellium, data 9. Cal. Octobr. cum is expleto anno vitæ 63. quartum & sexagesimum inchoaturus esset, quæ eius ætas in hunc annum quadrat: tot enim à 9. Cal. Octob. quo anno M. Cicero Consul fuit, ad 9. Calen. Octob. huius anni exacte numerantur. Ex qua epistola certissimum est, tum Caium ab vrbe abfuisse, tum Lucium quoque adhuc fuisse superstitem. Lubet breuem describere epistolam, quæ sic habet. L.2.c.16. Thesi 11. lib.15.c.7.

HAVE mi Cai, meus ocellus iucundißimus, quem semper Medius fidius desidero cum à me abes, sed præcipue diebus talibus qualis est hodiernus, oculi mei requirunt meum Caium, quem vbicunque hoc die fuisti, spero lætum, & beniuolentem celebrasse, quartum & sexagesimum natalem meum. Hoc ipso videlicet die inchoantem, Pergit. *Nam, vt vides, κλιμακτῆρα communem seniorum omnium tertium & sexagesimum annum euasimus. Deos autem oro, vt quantum mihi superest temporis, id saluis vobis traducere liceat, in statu Reipub. fœlicißimo, ἀνδραγαθούντων ὑμῶν, καὶ διαδεχομένων stationem meam.* Idest vobis in viros fortes euadentibus, & succedentibus, siue excipientibus stationem meam. Hactenus Augustus. Si ergo abfuit Vrbe Caius, ad quem inde scribit Augustus, & tot testes, quos supra pro eius Consulatu retulimus, falsi esse non possunt, clarum est absenti magistratum, quinquennio ante promissum, fuisse delatum, & ab absente exemplo paterno gestum: præsertim cum inuitus Italiam, Velleio Paterculo teste, repeteret. VIII. *Augusti ætas, ex eius epistola.*

VIDEO tria hic nobis obiici posse. Primũ quod Iosephus semel iterumq; ait Caiũ Romæ interfuisse iudicio, quod in causa Archelai apud Augustum habitum est, Herode non ita pridem defuncto; quæ res cum hoc tempore, & tota rerum dispositione mirifice congruit. Alterum, quod Octauius hoc anno cum Caio contulit, de reuocando in Vrbem Tiberio eius vitrico, qui Rhodi quodammodo exulabat. Destinatum enim Augusto erat, vt ait Suetonius, nihil super ea re, nisi ex voluntate maioris filii statuere. Et mox; Permittente ergo Caio reuocatus est, verum sub conditione ne quam partem curamue Reipub. attingeret; quam scilicet ipse tum Consul administrabat. Denique Augustus, vt scribit idem Suetonius, Caium nepotem collaudauit, quod Iudæam præteruehens, nimirum in reditu, apud Hierosolymam non supplicasset, Rediit ergo vt gereret Consulatum. Verum ad posteriora duo facile responderi potest, totum id commercio literarum fuisse perfectum. De prætermissa vero supplicatione Hierosolymitana in aditune, an in reditu factum fuerit incertum est.

(margin: l.2.Bell.c.1. l.17.Ant. c.11. — l.3.c.13. — l.2.c.93. — IX. *Quæ repugnare videantur absentiæ Caii.*)

IOSEPHVS autem cohonestandi concilii gratia, in quo de Hebræorum rege ac regno agebatur, Caii vt arbitror præsentiam adiecit. Cum enim ex Romanis fastis didicisset Caium hoc anno cum Æmylio Paulo fuisse Consulem, existimauit etiã Romæ adfuisse & ibidẽ gessisse Consulatum. Cæterum facta est hoc anno permissio Tiberio redeundi Romam, quæ sequenti in rem deducta est. Ante paucos quam reuocaretur dies, inquit Suetonius, aquila nunquam antea Rhodi conspecta, in culmine domus eius assedit, & pridie quam de reditu certior fieret, vestimenta mutanti tunica ardere visa est. Quæ imperii futuri omina fuisse credita sunt. Nam & Aquila index imperii est, vel in Romanis vexillis: & ardor ille olim quoque Seruii Tullii dormiẽtis capiti circunfusus perhibetur, in magnæ fortunæ indicium, prout suo loco notauimus.

(margin: X. *Iosephum falli aut fallere. Permissus Tiberio reditus.* — l.3.c.14. — a m.3477. n.3.)

QVOD ad res Iudæorum attinet, Archelaus & Antipas fratres, de regni successione apud Augustum disceptarunt; quorum Antipas prioribus testamenti tabulis hæres ab Herode scriptus fuerat, Archelaus autem posterioribus, qui & regni inierat possessionem, expectans duntaxat à Cæsare confirmationem. At plerique Iudæorum, siue studio deiiciendi de gradu Archelai, quem etiam propter cædẽ Hierosolymis nuper editam oderant, siue desiderio libertatis, in qua se fore sperabant, si sub præside Romano degerent, Antipæ studebant, eum commodiorem fore Archelao sperantes, si vtriusque dominationem excutere non possent. Antipater Salomes filius contra Archelaum dixit; cui pro eodem respondit Nicolaus, vt fuse scribit Iosephus,[a] qui iudicii huius exitum his verbis refert.

(margin: XI. *Filii Herodis apud Augustũ disceptant.* — a l.17.c.11.)

CVM Nicolaus dicendi finem fecisset, Cæsar Archelaum ad genua sibi accidentem erexit humanissime, dignum regno esse pronuncians, præ se ferens nihil se facturum, nisi testamento præscriptum, & Archelao ipsi commodum: Vidensque hac promissione confirmatum in spe iuuenem, nihil tum amplius super ea re statuit. Et dimisso concilio solus secum dispiciebat, vtrũne regnum ratum faceret, an commune sineret Herodis generi.

(margin: XII. *Iudicii exitus.*)

Interea Marthace Archelai mater morbo vitam finiit, turbæ Hierosolymis excitantur, Sabino Cæsaris procuratore Iudæos irritante, & à Varo comprimuntur, actis in crucem duobus fere millibus Iudæorum: vt fuse scribit Iosephus, [b] præter

(margin: *Alia legatio, & seditio Iudæorum.* — b l.2.de bel c.2.& 3.& l.17.ant.c.12)

eos, qui in extimo templi ambitu incendio perierant. Ante motam hanc posteriorem seditionem, quæ sub festũ Pentecostes excitata est;[a] vt Iudæi non ad festos dies celebrandos, sed ad turbas & seditionẽ conuenire viderentur, Vari permissu venit Romam Iudæorum legatio, postulãs vt eis liceret suis legibus viuere; erantq; legati quinquaginta, quibus aderant Iudæorum Vrbem incolentium plus quam octo millia. a vt dicitur l.2.bell.

XIII. *Eorum postulata à Cæsare.* Hi legati apud Cæsarem coacto in Æde Apollinis, quam ille in palatio suo magnificentissimam construxerat, concilio, postularunt ne vltra sub regibus essent: quod vt assequerentur tam demortui Herodis crimina, quam Archelai accusabant; quibus cum Nicolaus pro vtroque respondisset, Cæsar paucis post diebus Archelaum non regem declarat, sed dimidia parte ditionis, quæ Herodis fuerat, illi concessa, Ethnarcham eum constituit, regnum quoque pollicitus, quam primum ille se tali honore dignum redderet. Alterum dimidium partitus est in alios duos Herodis filios, Philippum & Antipam, eum qui cum Archelao de toto regno contenderat: quibus peractis in Iudæam Archelaus reuersus est. *Tripertito diuidit Augustus ditionem Herodis.*

Agi hoc loco posset de relatione pueri Iesu ex Ægypto, & iis quæ eam proxime antecesserunt, & secuta sunt; verum ea disputatio in sequentem annum ad septimum Ianuarij, quo dicta relatio ab Ecclesia celebratur, differenda est.

ANNVS MVNDI 4055. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 3. B. VIRG. 18. IMPER. ROM. 50. AVGVST. 45. ARCHELAI 3. HERODIS ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRARCHAR. 2. ELEAZAR. PONTIF. 1. PRÆSID. SYR. QVINTIL. VARO, OLYMP. CXCV. AN. 2. VRB. COND. 754. P. VINVCIO, ET P. ALPHENO VARO COSS. ANN. IVL. 47. AVGGVST. 31. ACTIAC. VICT. 33 vide bell. l..5.c.7.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 2.

I. *Reditus Tiberii in Vrbem.* NOTABILIS est hic secundus annus reditu Tiberii futuri Imperatoris ex insula Rhodo, & relatione pueri Iesu ex Ægypto. De Tiberio id perspicue asserit Velleius l.2. *Ante vtriusque horum* (Caii s. & Lucij) *Patre tuo P. Vinucio Consule* (dedicat eam historiam quã scribit M. Vinucio P.F.) *Tiberius Nero reuersus Rhodo, incredibili lætitia patriam repleuerat.* Sueton.[b] *Rediÿt*, inquit, *octauo post secessum anno*, (ab anno scilicet 747. ad 754. computatis extremis) *Magna, nec incerta spe futurorum*, & cap.15. *Romam reuersus, deducto in forum filio Druso* (vt scilicet ætatis anno 16. togam puram de more acciperet) *statim è Carinis ac Pompeiana domo, Esquilias in hortos Mecænatianos transmigrauit; totumque se ad quietem contulit, priuata modo officia obiens, ac publicorum munerum expers.* Memor scilicet conditionis, sub qua reuocatus fuerat, ne quam partem, curamue Reip. attingeret. b l.3.c.14.

II. *Mortis L. Cæsaris tẽpus.* NON diu post Tiberii reditum Massiliæ mortuus est Lucius Cæsar, minor natu filiorum Cæsaris. De tempore constat ex Velleio, qui, vt iam retulimus, ait ante vtriusque obitum Tiberium esse reuersum. Nec repugnat Suetou.[c] cum ait, Caio & L. intra triennium defunctis, adoptatum ab Augusto. Id factum est Ælio Cato & Sentio Saturnino Coss. anno V.C.756. Itaque hoc quoque loco computat extrema Suetonius; cuius sententia est, tertio anno à reditu Tiberii, Caium mortuum esse, & intra triennium ab eiusdem reditu vtrumque mortuum, ita tamen vt intra vtriusque mortem octodecim tantum menses intercederent. Nam Suetonius ipse[d] Caium & Lucium, inquit, in duodeuiginti mensium spatio amisit ambos. Caio in c l.3.c.15. d l.2.c.65.

Lycia, Lucio Massiliæ defunctis; Sic ibi. Crediderat Lipsius, in primum Taciti, pro triennio, legendum in Suetonio, corrigendumque, biennium; candideque fatetur, se à P. Deckerio nostro correctum, vt vulgata lectio retineretur, historia id approbante; quod mihi quoque videbatur, antequam vtrumque legissem, & pridem visum fuerat Onufrio, in an. 757. Fastorum. Mors ergo Caii in tertium ab hinc annum differatur. Lucii mors versus finem huius anni contigerit, Caii vero sub initia septingentesimi quinquagesimi sexti.

III. *Locus, & modus.*

a l. 4. c. vlt. Morbo Massiliæ decessisse Lucium, testis est Velleius, Sueton. l. 2. & Florus. [a] *Ambo,* inquit, *fato breues, sed alter inglorius.* Massiliæ quippe Lucius morbo soluitur, cum adiret ad Hispanienses exercitus, ait Tacitus l. 1. An. & Velleius, ex quo intelligitur, Lucium illic diuturno morbo contabuisse, etsi repentino morbo illum extinctum dicat Stephanus Pighius. Mox enim post depositam prætextam, anno num. 21. V. 751. ex vrbe profectum putamus, sub Iuliæ relegationem, vt ibidem diximus, Post cuius obitum cœpit Augustus agere de Tiberio adoptando, eique Tribunitia potestate conferenda, plurimum resistente Tiberio, qui Caii verebatur inuidiam: itaque res vsque ad Caii mortem dilata est, vt autor est Velleius. Cui potius de Tiberii reditu, ante vtriusque principis mortem, credendum est, quippe qui visa à se b l. 55. scribat, quam Dioni, qui duobus fere post seculis scripsit. [b] Caio & Lucio mortuis Tiberium Romam è Rhodo reuertisse, cum, vt ex Suetonio diximus, inter reditum Tiberii & Caii mortem triennium intercesserit.

IV. *Ratio temporis reditus Christi ex Aegypto*

Iam vero quod ad reditum in Iudæam veri Imperatoris Iesu Christi Domini nostri attinet, de die quidem ex Romano Martyrologio constare potest, cui passim alia consentiunt, vt notauit Baron. 7. Ianuar. tam in eod. Martyr. quam in Annal. anno Christi octauo, n. 13. De anno maior est difficultas: plurimæ quippe sunt de eo sententiæ, & quæ fere ex supputatione annorum Herodis dependeant, vt recte animaduertit eodem loco Baron. Cum ergo statuerimus Herodem mortuum sub festa Paschalia, in primo Christi anno, consequens videbatur, vt statim initio anni secundi, eius reditum constitueremus: & facturi eramus nisi Euangelium ipsum nos ab ea sententia deduxisset. Nam Matthæus, *Accepit puerum,* inquit, *& matrem eius, & venit in terram Israel; Audiens autem quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode, timuit illo ire.* Ergo sub reditum Iosephi Archelaus regnabat in Iudæa; at septimo Ianuarij anni præcedentis, nec erat in Iudæa, nec regnabat Archelaus, sed Romæ, apud Augustum de summa rerum periclitabatur, à multis diuersis temporibus accusatus.

V. *Diuturnitas Romani itineris Archelai.*

Nam primum non statim à Paschate Hierosolymis abiit; tum quia post grauissimam seditionem, & cædem semel iterumque commissam, plurimorumque fugam, res componendæ fuerunt; tum quia magna cum suorum multitudine, in primisque Malthace matre, & Salome amita profectus est, quas cum comitibus non tam cito ad longissimam, insuetâque nauigationem paratas fuisse, facile intelligitur. Nam noti mores mulierum, *Dum moliuntur, dum comuntur annus est.* Deinde nonnulla in Cæsarea contigit mora, à Sabino procuratore Cæsaris, Tum demum abierunt Romam viam multam valde; Eodem tempore etiam Antipas Archelai frater Romam nauigauit, cuius profectionem miror à Torniello in seq. annum dif- *Summa rerum Iudaicarum à morte Herodis.*

περὶ Ἀρχελάου τῶν ἀρχῶν. &c. ferri, cum Iosephus dicat nauigasse sub idem tempus. Romæ res deferuntur ad Cæsarem; ad quem interea literæ ex Syria contra Archelaum; & Romæ aduersarij multi. Archelaus rei euentum, & Cæsaris opportunitatem præstolatur. Cogitur ab Augusto concilium, in quo accusatur Archelaus, & defenditur. Hic Cæsar nil statuit, sed bona spe imbutum, ad aliud tempus dimittit.

VI. *Noua Archelai mora.*

Interea Archelai mater moritur Romæ, priusquã aliquid certi hac de re determinatum esset: & nouæ adsunt à Syria literæ, Iudæorum defectionem significãtes: quibus literis nihil vtique acceleratum est Archelai negotium, Augusto, vt credere par est, rei euentum præstolante. Sed tardatum est etiam vehementius superueniente legatione à Iudæa quinquaginta legatorum, regum dominationem deprecantium, & prouinciæ Syriæ vt contribuerentur postulantium. Iis datus est Senatus in æde Apollinis, & auditis oratoribus dimissum est concilium. Denique post aliquot dies Archelaus ab Augusto declaratur Ethnarcha, cæteráq; ad Herodis testamentum spectantia constituuntur. Hæc multum omnino tempus exigere

nemo est qui non videat, si animum referat ad infinitas cunctationes, & moras, quibus lites, magni præsertim momenti, trahuntur in Curiis. Postremo præparatur reditus in Syriam, nauigatur, venitur ad Iudæam.

VII. *Christi reditum non potuisse citius contingere.* Qvibvs omnibus negotiis, si quis biennium dederit, vt facit Torniel.[a] Nequaquam laxior in dimetiendo tempore videatur. Mihi autem vel vnus annus sufficit, eo enim dato non potuit esse Archelaus in Iudæa septimo Ianuarii, quippe qui post Pascha tantum præcedentis anni Romam profectus fuerit. At Ioseph venit in Iudæam, cum in ea regnaret Archelaus; ergo is aduentus non pertinet ad septimum Ianuarii anni præcedentis, sed præsentis. Denique autor est Suet.[b] Archelaum Romæ à Tiberio defensum Augusto de causa cognoscente; at is vt probatum est, præcedenti anno nondum ex septenni peregrinatione redierat. I. Ex quibus etiam consequens est Christum Dominum ad biennium (demptis tamen aliquot mensibus) in Ægypto substitisse, quæ sententia placuit Epiphanio hæresi 20. & 51. & rursus 78. Ex recentioribus autem Onuphrio in suo Chron. qui anno 3. (inchoante s.) Christi reditum ponit: consentit Deckerius,[c] & alii nonnulli quamuis Historia scholastica isti commorationi septennium tribuerit, quam Baronius ad nonum quoque annum protrahit, sicut Herodis mortem ad octauum.

a a.m. 4053. n. 1. *b l. 3. c. 8.* *I. ex.* *Ad biennium ibi mansisse.* *c thesi 18.*

VIII. *Confirmatur tempus idem.* Nec obstat quod in Euangelio legimus defuncto Herode, admonitum in somnis ab Angelo Iosephum, vt rediret in terram Israel. non enim scribit Euangelista, quamdudum, aut quampridem defuncto Herode admonitus fuerit Ioseph, & Barad.[d] ait non statim, sed post aliquot menses Iosephum ab Angelo fuisse monitum de reditu, videlicet circa mensem Decembrẽ. Sic ipse, ratus commorationem in Ægypto non fuisse integri anni, sed nobis vnum annum addere negotia vrbana regis Archelai persuadent, quæ triennium Torniello persuaserunt; qui recte addit expectatam videri ab Angelo, aliorum quoque mortem, qui quærebant animam pueri; atque etiam dum à Præside Syriæ Varo, motus bellici, in Iudæa per Archelai absentiam excitati, componerentur. Et conueniens fuit, vt inquit Iansen, post Abulensem q. 75. in c. 2. Matthæi, Christum Dominum diutius in Ægypto non commorari; sed inter Iudæos ab ipsa pueritia, imo ab ipsa infantia, educari, ne postea à Iudæis tanquam alienigena reiiceretur; nec haberet incredula illa gens, quod vel probabiliter suæ impietati prætexeret.

d l. 10. c. 11.

IX. *Cur Ioseph timuerit Archelaũ.* Qvid autem timuerit ab Archelao, intelligi potest ex eius sæuitia, quam eius cognati apud Cæsarem accusant, eiusque regnum tyrannidem vocant; ac ne id quidem post aliquot regni annos, sed ab ipso regni aditu. Legati quoque Iudæorum eum apud Cæsarem crudelitatis accusarunt, antequam ab eo Ethnarcha constitueretur. Quod quasi timeret ne non videretur germana parentis sui soboles, sine dilatione declarasset popularibus suis, quid de se sentiendum esset, qui tria millia suorum ciuium in ipso Dei templo pro victimis iugulasset. In reditu autem parum se humanum præbuit. *Qui mutat Pontificem.* Nam Iosephus,[d] Archelaus, inquit, iam Ethnarcha in Iudæam reuersus Ioazaro Boëthi filio Pontificatum abrogat, insimulato quod seditiosis consenserit: eamque dignitatem in Eleazarum illius fratrem transfert. Non fuit ille quidem vnus de iis, qui quærebant animam pueri, nam eos iam defunctos dicit Angelus, si quis tamen ad Archelaũ retulisset, apparuisse puerum illum, quem pater eius inquirebat ad mortem, vtiq; ab ipso fuisset occisus. Quod vitans Ioseph secessit in Galilæam.

Hoc ipso anno natum scribit Ioannem Euangelistam Onuphrius in suo Chronico: sed vnde id ipse didicerit nondum reperi. Hieronymus lib. I. contra Iouianum, adolescentulum ac pene puerum vocat Ioannem eo tempore, quo Christus Petrum Ecclesiæ præposuit.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4055.

1.N. 1. Habes in Alpheno Varo huius anni Consule non vulgare exemplum eorum, qui ex humili Fortuna in altum emerserunt. Nam illum Horatius (lib. 1. Ser. satyra 3.) ait sutorem fuisse, in quem locum Acron. Vrbane satis Alfinium Varum Cremonensem deridet, qui abiecta sutrina, quam in municipio suo exercuerat, Romam venit, magistroque vsus Ser. Sulpicio Iurisconsulto, ad tantam peruenit scientiam, vt & Consulatum gereret, & publico funere efferretur. Idem notat Porphyrio, & Pomponius de origine Iuris.

Male ibi Casaubonus Archelaum non Iudæum, sed Cappadocem interpretatur, de quo Dio lib. 57. cuius omnis accusatio ac Iudicium, Tiberio iam imperante, confectum est. 2.N.VII.

ANNVS MVNDI 4056. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 4. B. VIRG. 19. IMPERII ROMANI 51. AVG. 46. ARCHELAI 4. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRAR. 3. ELEAZARI PONT. 2. PRÆSIDE SYR. VARO, OLYMP. CXCV. 3. VRB. COND. 755. COSS. L. ÆLIO LAMIA, ET M. SERVILIO. ANNI IVLIAN. 48. AVGVST. 32. ACT. VICTORIÆ 34.

ANNVS ÆRAE CHRISTIANÆ 3.

MORTVO sub finem anni præcedentis in Gallia Lucio Augusti filio, voluit Augustus Tiberium eius loco adoptare; quod tamen resistente Tiberio, & Caium superstitem formidante, dilatum est. Non est diu cunctatus Cæsar Augustus, ait Velleius, neque enim quærendus erat quem legeret, sed legendus qui eminebat. Itaque quod post Lucii mortem adhuc Caio viuo facere voluerat, atque vehementer repugnante Nerone erat inhibitus, post vtriusque adolescentium obitum facere perseuerauit. Hæc ille. I. *Augustus vult adoptare Tiberium.*

His Coss. excitatum est Romæ incendium, quo templum matris Deûm conflagrauit, quo tamen, ingenti prodigio, statua Quintæ Claudiæ, quæ ad illius ædis vestibulum erat, ab igne intacta in sua basi stetit, vt Valer. ait:[a] idemq; miraculum iam ante 113. annos contigisse refert, P. Scipione Nasica, & L. Bestia Coss. V.C. 642. De ea alio quoque loco meminimus.

a l. 1. c. 6.

REFERRI ad hunc annum potest illa fabula de Pseudoalexandro, qui se in Herodis familiam inuitante similitudine, insinuare conabatur, quem Augustus fictionem confessum ad triremes damnauit, quam fabulam narrat Iosephus,[b] post exposita atque expedita negotia Archelai, nec vllis notat temporis circumstantiis. Tu cum de tota hac fallacia consule, & in aliud aliquod tempus, si quid occurrit certius, refer, non repugnante me. II. *Pseudo Alexander*

b l. 17. c. 14. & l. 2 de bel. c. 5.

Interea Christus Dominus Nazarethana commoratione, Nazaræi cognomen acquirebat; quod in Christianos quoque omnes, initio nascentis Ecclesiæ, träsfusum est; sicut & Galilæi nomen, & Christiani. Tiberius autem futurus Imperator, publica administratione etiam hoc anno abstinebat: propterea que non recte Olympionicarum collector eum contra Germanos pugnasse putat, anno primo & secundo huius Olympiadis, cum ea gemina expeditio ad quartũ huius pertineat, & primum sequentis. Nihilominus eum Augustus, si Velleio ad gratiam scribenti credimus, inuitabat ad adoptionem, vti diximus.

Tiberius in Germaniã mittitur.

Hoc ipso anno missum in Germaniam ab Augusto Tiberium, autor est Velleius. *Non diu vindicem Imperij sui morata in vrbe patria, protinus in Germaniam misit, vbi ante triennium sub auo tuo M. Vinicio clarissimo viro immensum exarserat bellum:* & mox, *Hoc tempus me functum ante tribunatu castrorum, Tiberij Cæsaris militem fecit; quippe protinus ab adoptione, missus cum eo præfectus equitum in Germaniam, successor officii patris mei, cælestissimorum eius operum, per annos continuos nouem præfectus, aut legatus, spectator, & pro captu mediocritatis meæ, adiutor fui.* Hæc de se Velleius, addit paulo post, protinus intratam fuisse Germaniam, & subactos aliquos populos à Tiberio, vtente legato Sentio Saturnino, qui erat hoc anno Consul, quique antea legatus patris Tiberii in Germania fuerat. Rem autem hoc anno gestam ita concludit. Anni eius æstiua, vsque in mensem Decembrem perducta, immanis emolumentum fecere victoriæ. Pietas sua Cæsarem pene obstructis hyeme Alpibus, in vrbẽ traxit, ad tutelã Imperii. Recte Lipsius; At tutela Imperij eum veris initio reduxit in Germaniam, &c. Quæ in seq. annum reseruanda sunt.

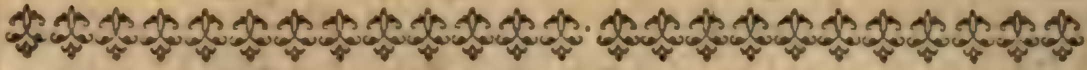
Et cum eo Velleius res ibi gesta.

Res Iudaicæ.

De rebus Iudaicis perpauca Iosephus habet, [a] & quidem sine vlla temporis nota; Itaque si placet huc refer, regiam ab eo apud Hiericuntem magnifice refectam, aliaque nonnulla. a l.17. c.15.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4057.

1.N.3. Sed & aliud videtur Rufi erratum de restitutione signorũ, quæ multo ante cõrigit, sub Apuleii & Silii Consulatum, ann. V.C. 733. vt ibi ex Cassiodoro, Dione, Floro, Strabone, diximus. Quod mirum est à Scaligero non notatum, cum hanc historiam referret, in Euseb. n. 2016. Vbi etiã imprudens impegit in Syriam. Sed minus etiã dissimulandus est in Emendatore temporum prochronismus nouem annorum. Atque hæc quidem historia, inquit: tempus autem designatur à Dione, D. Lœlio Balbo, C. Antistio Vetere Coss. num. 2011. eodem anno quo Naumachiam Augustus exhibuit, autore Ouid. l. 1. de Arte. Sed Scaligerum Dionis lacuna non animaduersa fefellit, quam vidit oculatior Lipsius, vt supra notauimus, & ipse fatetur in 1. Annal. num. 16. Errat ergo dum cædem hanc in nonum abhinc annum V.C. 747. refert. Sed præter tam insignem prochronismum, errat iterum aperta historiarum confusione, cum Augusti Naumachiam in eundem Cælii & Antistii Consulatum refert, quæ quadriennio post contigit, in 13. Augusti Consulatu, V. C. 751. vt ibi docuimus. Nec se ille Ouidio tueri potest; qui eum certioris coarguit fallitatis. Ibi enim scribit Ouidius, vt supra retulimus, ludos eos fuisse celebratos, cum Caius in procinctu esset Parthicæ expeditionis. Qui ergo fieri potest, vt eodem anno historia cæsi in Oriente Caii contingeret? Quis ergo ferat Scaligerum n. 2019. accusantem in Dionysio paruo fœdissimum, vt ait exemplum anachronismi nouem mensium, cum hoc loco parachronismum 9. annorum ipse committat? Vbi tamen Dionysium non concessi, imo falsi criminis reum facit.

ANNVS MVNDI 4058. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 6. B. VIRG. 21. IMPERII ROM. 53. AVG. 48. ARCHELAI 6. HERODIS ANTIPÆ ET PHILIP. TETRARH. 5. IESV PRIMVS PRÆS. SYR. QVINTIL. VARO, OLYMP. CXCVI. AN. I. VRB. COND. 757. CN. CORNEL. CINNA, MAGNO. L. VALERIO MESSALA VALÆSO COSS. AN. IVL. 50. AVGG. 34. ACT. VICT. 36.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 5.

AGNVM præbuit Augustus præcedenti anno modestiæ, ac demissionis animi argumentum, in nimis glorioso, vt putabatur titulo repellendo, quoque ciues omnes subditique, famulorum vel seruorum loco haberi videbantur: sed longe mirabiliorem dedit hoc anno Clementiæ & mansuetudinis ingenitæ probationem, cum inusitatæ vindictæ genus in Cornelium Cinnam exercuit, quem & Consulem hoc anno fecit. Rem & laude & imitatione dignissimam posteritati commendauit Seneca l. 1. de Clement. & ex eo Dio l. 55. qui tamen & locum correxit & tempus, ait enim Seneca, hæc contigisse in Gallia morante Augusto, cum annum vitæ quadragesimum transisset. (At agebat nunc 67.) & præmium dati Consulatus, monet hoc anno, aut proxime præcedenti contigisse. Vide ibi Lipsium à nobis minime dissentientem. Cæterum haud paulo magnificentius historia à Seneca, quam à Dione describitur. I. *Insigne exemplum Augusti clementiæ. Loci ratio temporisq;.*

INTERIM, inquit, insidiis appetitus, quarum præcipuus autor erat Cn. Cornelius Cinna Magnus, filia Pompeii Magni natus, [a] aliquandiu consilii inops fuit, cum neque necare eos vellet, quia nihilo tutior editis cædibus fiebat, neque dimittere impunes, ne alios quoque contra se incitaret. Tandem Liuiæ coniugis adductus consiliis, statuit contra immania consilia parricidii, non humanitate solum, vel patientia, sed beneficentia certare, & male cogitata benefactis obruere, denique carbones ignis, vt loquitur Apostolus, super caput inimici congerere. [b] Interpellauit tandem illum, inquit Seneca, Liuia vxor, &c. admittis, inquit, muliebre consilium? fac quod medici solent, qui vbi visitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profecisti, & pluribus probat exemplis, nunc tenta quomodo tibi cedat clementia. Ignosce L. Cinnæ, deprehensus est, iam nocere tibi non potest, prodesse famæ tuæ potest, & mox. II. *Aduersus Cinnam insidiatorē. Coniugis Liuiæ suasu.*

a Seneca L. vocat.

b Ro. 12. 20

CINNAM vnum ad se accersit, dimissisque omnibus è cubiculo, cum alteram Cinnæ cathedram poni iussisset, enumeratis quæ in ipsum contulisset beneficiis: Cum sic de te meruerim, inquit, occidere me constituisti. Cum ad hanc vocem exclamasset, procul hanc ab se abesse dementiam. Non præstas, inquit, fidē Cinna, conuenerat ne interloquereris, occidere inquam me paras. Adiecit locum, socios, diem, ordinem insidiarum, cui commissum esset ferrum. Et cum defixū videret, nō ex conuentione iā, sed ex consciētia tacentem, plus duabus horis in eius obiurgatione posuit, cum hanc pœnam, qua sola erat contentus futurus, extenderet. Vitam tibi, inquit, Cinna iterum do, prius hosti, nunc insidiatori, ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat; contendamus vtrum ego meliore fide vitam tibi dederim, an tu debeas. Posthæc detulit vltro Consulatum, questus quod non auderet petere, amicissimum, fidelissimumque habuit, hæres solus fuit illi, nullis amplius insidiis ab illo (legi vellet ab vllo Lipsius) petitus est. Hæc fere Seneca. III. *Augustus Cinnam obiurgat.*

HOC ipso anno, inquit Dio, horrendi terrę motus acciderunt, Tiberisque deiecto ponte vrbem septem dies nauigabilem effecit, Sol aliqua parte lumen suū amisit, fames coorta. De Tiberis exundatione consentit Dioni Cassiodorus in Chronico; de fame Paulus Orosius. [c] His Consulibus, inquit ille, puta Cinna & Valerio, per dies octo Tiberis impetu, miserāda clades hominum domorumq; fuit; At Orosius etiā Chronologiam nostrā egregie cōfirmat. Anno, inquit, Imperij IV. *Terræ motus, inundatio, fames Romæ.*

c l. 7. c. 3.

SCHOLIA IN ANNUM MUNDI 4053.

1. N. 12. Theodotus in epitome, apud Clement. Alex. græcè edit. fi. ἐναργὴς δὲ ἀπόδειξις, καὶ ἡ τῶν μαθημάτων θεωρία. αὐτίκα οἱ μάγοι οὐ μόνον εἶδον τὸν ἀστέρα τοῦ κυρίου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀληθὲς ἔγνωσαν, ὅτι βασιλεὺς ἐτέχθη, καὶ ὧν βασιλεύς; ὅτι θεοσεβῶν. paulo ante dixerat natum Dominum pacem terris & gloriam in excelsis annunciasse, nouum & peregrinum astrum produxisse, ad fatalem astrorum scientiam destruendam. Eam stellam quamprimum non solum visam à Magis, sed ex ea noui regis natiuitatem cognitam fuisse, & scilicet eius ductu ad eum quàprimum venisse.

2. N. XIV. Cypriano subscribens August. ser. 3. de Epiph. *Nam ipse nouam stellam declarauit natus, qui antiquum solem obscurauit occisus.* & ser. 6. *Eo nascente lux noua est in stella reuelata, quo moriente lux antiqua est in cœlo velata; eo nascente superi nouo honore claruerunt, quo moriente inferi nouo timore tremuerunt.* &c. & hæc probabiliora sunt de stella producta simul cū natiuitate Christi, quam ante biennium, quod tamen idem Aug. ait in ser. 7. sed illi sententiæ fauet, vbique S. Leo in ser. de Epiph. isti D. Chrys. Homil. 6. in Matth. sub init. Verum probabiliorem facit priorem sententiam Magorum prompta piaque deuotio, (quam hæc tacitè accusat tarditatis) ab ipso Augustino celebrata: & stella signum erat nati pueri, non nascituri. Sed hac de re plura leges apud Sua. t. 2. d. 14. s. 4. sub medium. Quanquam nouitas aut antiquitas stellæ non retardat aduentum Magorum.

3. N. XXV. Non quia id foret contra charitatem naturalem Iosephi, & contra mandatum Dei, Matth. 2. 13. vt infans in eum locum reduceretur, vbi à tyranno ad mortem quæri sciebat. Cum enim hæc opinio supponat Magos non venisse ante biennium, consequenter etiam turbationem Herodis, & studium perdendi pueri in biennium differt; differt quoque in par tempus Dei iussionem fugiendi in Ægyptum. Non ergo contra iussionem faciebat, quæ nondum facta erat, neq; contra charitatem naturalem, quia nōdum erat timor ab Herode, qui ante Magorum aduentum, nesciebat Christi natiuitatem.

4. N. XXV. Vt Genes. 29. 9. *Adhuc loquebantur, & ecce Rachel veniebat cum ouibus patris sui.* & Genes. 24. 15. *Nec dum intra se verba compleuerat, & ecce Rebecca egrediebatur &c.* Mald. l. c. Sic Exo. 2. 4. *Exposuit infantem in carecto ripæ fluminis, Ecce autem descendebat filia Pharaonis &c.* Sicut enim Moysi in fiscella superuenit filia Regis, sic Christo in præsepio Magi reges. Et Iudic. 4. 22. *Sisara clauo terræ defixus mortuus est, & ecce Barac sequens Sisaram veniebat, &c.*

5. N. XXXIII. Itaque S. Petrus Alex. in sermone de pœnit, qui habetur t. 2. biblioth. patrum, ait Ioannem quæsitum ab Herode ad cædē, (quamuis neq; in Bethlehem, neque in finibus eius natus esset, sed mirabilia quæ in eius natiuitate contigerant, eum suspectum reddebant) quem cūm non inuenisset, patrem eius Zachariam interfecisse inter templum & altare, cum effugisset filius cum matre Elizabeth, quæ copiosius habentur in Iacobi proteuāgelio sub finem. Cuius verba, si quis requirat, hæc sunt. Ἡ δὲ Ἐλισάβετ ἀκούσασα ὅτι ὁ υἱὸς αὐτῆς μέλλει ζητεῖσθαι, λαβοῦσα αὐτὸν ἀνέβη εἰς τὴν ὀρεινὴν, καὶ περιέβλεπε τόπον, ἐν ᾧ ἀποκρύψαι αὐτόν. καὶ οὐκ ἦν τόπος ἀπόκρυφος. καὶ στενάζουσα λέγει. Ὄρος τοῦ Θεοῦ δέξαι μητέρα μετὰ τέκνου: οὐ γὰρ ἠδύνατο ἡ Ἐλιζάβετ προσαναβῆναι. καὶ παραχρῆμα ἐδιχάσθη τὸ ὄρος ἐκεῖνο. καὶ ἦν διαφαίνων αὐτοῖς ἄγγελος κυρίου, καὶ διαφυλάττων αὐτούς. id est. Cum audisset Elizabeth fore, vt filius eius quæreretur, eo accepto abiit in montana, & circumspexit locum in quo eum absconderet: cumque non appareret locus occultus, & latebris idoneus, ingemiscens dixit. Mons Dei accipe matrem cum filio, non enim poterat Elizabeth ascendere: & confestim mons ille diuisus est, & apparuit eis Angelus Domini custodiens eos. De morte autem Zachariæ hæc subdit.

Ὁ δὲ Ἡρώδης ζητήσας τὸν Ἰωάννην, ἀπέστειλεν ὑπηρέτας πρὸς Ζαχαρίαν ὄντα ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ποῦ ἀπέκρυψας τὸν υἱόν σου; ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. Ἐγὼ λειτουργὸς ὑπάρχω τοῦ Θεοῦ, καὶ προσεδρεύω τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ πόθεν γινώσκω ποῦ ἐστιν ὁ υἱός μου, πορευθέντες δὲ ὑπηρέται ἀπήγγειλαν τῷ Ἡρώδῃ πάντα. Ὀργισθεὶς δὲ ὁ Ἡρώδης εἶπε, μὴ ὁ υἱὸς αὐτοῦ μέλλει βασιλεύειν ἐν τῷ Ἰσραήλ; καὶ πέμψας τοὺς ὑπηρέτας αὐτοῦ πρὸς Ζαχαρίαν εἶπεν· εἰπὲ ἡμῖν τὸ ἀληθὲς, ποῦ ἐστιν ὁ υἱός σου; οἶδας γὰρ ὅτι τὸ αἷμά σου ὑπὸ τὴν χεῖρά μου ἐστίν. οἱ δὲ ὑπηρέται ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν αὐτῷ ταῦτα πάντα. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ζαχαρίας. Μάρτυς εἰμὶ τοῦ Θεοῦ: καὶ ἐὰν χέῃς μου τὸ αἷμα, τὸ πνεῦμά μου ὁ Θεὸς λήψεται, πλὴν ὅτι αἷμα ἐκχέεις ἀθῷον. παρὰ τὰ πρόθυρα τοῦ ναοῦ, καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. καὶ περὶ τὸ διάφραγμα ἐφονεύθη Ζαχαρίας, ἐν τῷ ναῷ κυρίου. Cum Herodes, inquit, Ioannem quæreret misit ad Zachariam ministros, cum esset ad altare, & dixit ei, vbi abscondisti filium tuū. Qui respondit eis, ego sum sacerdos Domini, & assideo altari, & quomodo sciam vbi sit filius meus? Abeuntes ministri omnia Herodi retulerūt. Qui iratus dixit, nonne filius eius regnaturus est in Israel? & remissis ad Zachariam ministris, dic nobis, inquit, vbi sit filius tuus, nosti enim quod vita tua in manibus meis est. Regressi ergo ministri hęc illi omnia nunciarunt. Quibus Zacharias, Testis sum Dei, quod si effuderitis sanguinem meum, spiritum meum Deus recipiet, præterquam quod sanguinem effundetis innoxium. Ad vestibula templi & altaris, & circa interceptum occisus est Zacharias in templo Domini. Hæc ibi. Agebat autem tum Ioannes non biennium vt affirmant, qui ad biennium cædem innocentium differunt, sed mensem octauum, quoniam ista sub Februarium mensem contigerunt; quanquam neminem omnium qui citantur legi, qui à bimatu eum deserta petiisse dicat, sed ab ineunte ætate, à puero, vix à solutis fasciis, ab ætate puerili. Chrysostomus autem referente Canis. l. 1. de Ioan. c. 2. statim vt natus est in Eremo viuit. Et Hom. 10. in Matth. ex ipsis incunabulis semper in Eremo habitauit. &c.

ANNVS MVNDI 4054. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 1. B. VIRG. 17. IMPERII ROMANI 49. AVG. 44. ARCHELAI 1. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRAR. 1. IOAZARI PONT. 2. PRÆSIDE SYR. VARO, OLYMP. CXCV. 1. VRB. COND. 753. C. IVLIO AVG. FILIO, ET L. ÆMYLIO PAVLO COSS. ANNI IVLIAN. 46. AVGVST. 30. ACT. VICTORIÆ 32.

ANNVS ÆRAE CHRISTIANÆ 1.

NOVAM nunc cum noua Olympiade, & non nouo Olympionica Demarato Ephesio inchoamus Epocham, omnium quæ vsquam toto terrarum orbe memorantur longe celeberrimam, qua Christiani omnes vtimur, eoque merito Christianam Aerã vocamus, cuius annum nunc agimus 1623. quam etiam Dionysianam ab authore Dionysio, cum Beda, aliisque passim scriptoribus appellamus. Eius initium cum anno sexto & quadragesimo Iuliano, & imperij Augusti 44. concurrere, & in Consulatum Caij Augusti filij, & Æmylij Pauli incidere cum alia docent, tum annus bissextilis, qui in quaternarios quosq; annos huius æræ semper cadit: itaque proximè sequens annus 1624. erit bissextilis, & proxime præcedens bissextus locum habuit in anno 1620. & ita de cæteris omnibus, Quod tamen non potest vlla ratione consistere, nisi quartus huius æræ annus sit bissextilis, & primus incidat in Iulianum quadragesimum sextum, cuius 45. reuera est bissextilis, sicut & primus, vti dictum est superius. I. *Initium æra Christianæ probatur ex bissexto.*

DEINDE, vt recte annotauit Petauius noster, suis in Epiphanium suum pereruditis animaduersionibus, cum constet ex tabulis Astronomicis insigne illud lunæ deliquium, quod 40. dieà morte Augusti contigit, in æræ vulgaris annum decimum quartum incidisse; sicut solis Eclipsim, quæ incidit in quintum Claudij Imperatoris annum, in æræ vulgaris 45. cadere, & iterum alteram Eclipsim solis, quæ quintum Neronis afficit, etiam æræ Christianæ quinquagesimum nonum annum insignem facere, ex ijs, aut ex præsenti anno 1623. retrocedendo, oportet primum eiusdem æræ Christianæ annum cadere in præsentem annum Iulianum quadragesimum sextum, eoque principio posito, recte omnes illæ eclipses in prædictos annos æræ Christianæ cadent; cui hoc anno respondet Annus mundi 5676. Quæ tamen nihil impediunt, quo minus quæ de vero Christi concepti natique anno, aut primo ab eius ortu statuimus, multiplicique probatione firmauimus, consistant. Itaque vtramque temporis notam deinceps ad finem vsque operis huius, in singulis annorum titulis apponemus, additis etiam Galilææ tetrarchis, vnde lux aliqua scriptis Euangelicis addi potest, qui aliquanto posterius Archelao, consensu Augusti, hoc anno suis locis dominari cœperunt. II. *Ex eclipsibus.* [Ad hæres. 51. Alogorũ p. 105. & alibi.]

CONSVLES anni huius non exiguam ingerunt difficultatem. Nam Cassiodorus hunc annum assignat 13. Consulatui Augusti, qui dicendus potius esset 14. Sed ille vnum prætermisit. Cum enim putaret hunc Consulatum ad Augustũ pertinere, & alioqui sciret Octauium tredecim tantum gessisse Consulatus, ne male numerum, de quo satis constabat, augeret, vnum de præcedentibus prætermisit, primum videlicet, & quidem omnium celeberrimum; forte quia is non nominauit annum, & breui tempore, succedente eodem anno Triumuiratu, gestũ est. Legitimum autem numerum Consulatuum Augusti Tacit. [a] aperte confirmat, qui ait eum in isto magistratu Valerium Coruinum, & C. Marium simul æquauisse, quorum ille sextũm, hic septimũm consul fuit. Nec plurium Suetonius meminit: quorum XII. & XIII. ab eo gestum ait, vt C. & L. filios amplissimo præditus magistratu, suo quemque tyronicio deduceret in forum. III. *Hunc Consulatum nõ esse Augusti.* [a l. 1. Annal.] [l. 2. c. 26.]

IV. *Neque id Dionem sentire. Neque tollendum.*

HIC ergo Consulatus Augusto tribui non potest; Ideoque in indice græco, latinoque libri 55. Dionis mendum irrepsisse, aut scioli cuiuspiam emendationem necesse est, vbi C. Cæsarem Augustum XIV. cum L. Æmylio Paulo Consulem fuisse reperies. In ipso autem libro ingens lacuna est, vt quæ esset mens Autoris intelligi non possit. Illum indicem secutus est Genebrardus in Chron. atque in postrema Coloniensi editione Baronius, mutata sententia quam antea cū Onuphrio secutus fuerat. Quidam etiam per errorem hunc Consulatum irrepsisse rati, eum sustulerunt, vt Antonius Concius in sua Chronol. quam adiecit codici Iustinianæo; Phrygio quoq;, & Functius; hoc que ideo, ait Deckerius, vt in Dionysianam Christi Epocham latenter adreperent, quos propterea deinceps semper errare in Coss. enumerandis necesse est. Sed illis rursum obiicere possumus Statium in syluis, Suetonio & Tacito consentientem, Ait enim Annot.9.in tabulas.

Ter Latio deciesque tulit labentibus annis
Augustus fasces---.

V. *Fuisse autē reuera Caij.*

DICIMVS itaque Caium Cæsarem Augusti filium, vel nepotem, hoc anno cum Æmylio Paulo gessisse Consulatum. Id probamus ex Epiphanio hæresi 51. vbi enumerans Coss. ad 30. annos vitæ Christi, L. Cæsarem cum Paulo hoc anno ponit. Vbi L. pro C. poni certum est. Nam L Consul designatus ante quam illum iniret extinctus est: & facilis est in prænominibus lapsus; hunc enim Cæsarem fasti Siculi P. vocant. At Capitolini, prout à Sigonio, Onuphrio, Pighio supplentur, C. habent Cæsarem Augusti filium D. nepotem. Profert & Pighius marmoream tabulam Neapolitanam, in qua diserte ponitur Consul C. Cæsar Augusti filius: & rursus aliam Anagninam, in qua idem habetur: aliam quoque antiquam inscriptionem Onuphrius. Et in Eusebii Chronico Græco C. Cęsar, sine vllo numero Consulatuum, ponitur hoc anno Consul cum Æmylio Paulo. Quod ea quoque ratio valide confirmat, quod hoc demum anno absolutum est quinquennium, post quod designati Consules illud inituri erant, quod an. V.C. 748. factum esse docuimus, & ex monimento Ancyrano constat. Et huic sententiæ acquiescunt Onuphrius, Sigonius, Pighius, qui ex instituto hoc argumentum tractant: quibus consentiunt Deckerius, Gordonus, Petauius, Samerius, Mercator, Temporarius, Caluisius, Heluicus, Buntingus.

Ex communi sententia.

An V.C. 747.n.3.& 748.n.1.

VI. *Obiectiones aliquot.*

SED huic assertioni nostræ aliqua officere videntur. Primum, quod Dio testatur petitum quidem à C. Consulatum, sed ab Augusto negatum, quod ei nec ætas nec mores suffragarentur, Alterum quod nemo Scriptorum Romanæ historiæ Caium ex Orientali expeditione reuersum tradat; sed in ea extinctum. Velleius certe lib. 2. diserte affirmat non reuertisse. Per quæ vitia, inquit, eo deductus est, vt in vltimo, ac remotissimo terrarum orbis angulo consenescere, quam Romam regredi mallet. Deinde reluctatus, inuitusque reuertens in Italiam morbo obiit. Sic ipse, sui temporis historiam scribens, & cui potuit interesse. Verum ad priorem dubitandi rationem, quam affert Baronius, respondendum est, eam petitionem Consulatus ad annum ab hinc quintum pertinere, quo Consulatum quidem non obtinuit, cum tamen id Augustus flagrantissime cuperet, vt ait Tacitus: in eius tamen honorem designatus est Consul, vt eum magistratum iniret post quinquennium, ex quo deductus esset in forum, quod factum est ab Augusto XII. Consule. Itaque eo quinquennio absoluto, hoc anno factus est Consul.

Respondetur priori.

VII. *Caius absens Consulatum gessit.*

PROPTER alteram obiectionem dicimus Caium Cæsarem absentem iniisse, gessisseque Consulatum, exemplo patris Augusti, qui Tranquillo teste, quartum Consulatum in Asia, quintum in Samo insula, octauum & nonum Tarracone in Hispania iniit. Itaque Deckerius noster affirmat eum ex SC. absentem hoc anno gessisse Consulatum. Id egregiè confirmatur ex epistola Augusti hoc ipso anno scripta, quæ extat apud Gellium, data 9. Cal. Octobr. cum is expleto anno vitæ 63. quartum & sexagesimum inchoaturus esset, quæ eius ætas in hunc annum quadrat: tot enim à 9. Cal. Octob. quo anno M. Cicero Consul fuit, ad 9. Calen. Octob. huius anni exacte numerantur. Ex qua epistola certissimum est, tum Caium ab vrbe abfuisse, tum Lucium quoque adhuc fuisse superstitem. Lubet breuem describere epistolam, quæ sic habet. L.2.c.26. Thesi XI. lib.15.c.7.

VIII. *Augusti ætas, ex eius epistola.*

HAVE *mi Cai, meus ocellus iucundissimus, quem semper Medius fidius desidero cum à me abes, sed præcipue diebus talibus qualis est hodiernus, oculi mei requirunt meum Caium, quem vbicunque hoc die fuisti, spero lætum, & beniuolentem celebrasse, quartum & sexagesimum natalem meum.* Hoc ipso videlicet die inchoantem, Pergit. *Nam, vt vides,* κλιμακτῆρα *communem seniorum omnium tertium & sexagesimum annum euasimus. Deos autem oro, vt quantum mihi superest temporis, id saluis vobis traducere liceat, in statu Reipub. fœlicissimo,* ἀνδραγαθούντων ὑμῶν, καὶ διαδεχομένων *stationem meam.* Idest vobis in viros fortes euadentibus, & succedentibus, siue excipientibus stationem meam. Hactenus Augustus. Si ergo abfuit Vrbe Caius, ad quem inde scribit Augustus, & tot testes, quos supra pro eius Consulatu retulimus, falsi esse non possunt, clarum est absenti magistratum, quinquennio ante promissum, fuisse delatum, & ab absente exemplo paterno gestum: præsertim cum inuitus Italiam, Velleio Paterculo teste, repeteret.

IX. *Quæ repugnare videantur absentiæ Caii.*

l.2.Bell.c.1. l.17.Ant. c.11. VIDEO tria hic nobis obiici posse. Primũ quod Iosephus semel iterumq; ait Caiũ Romæ interfuisse iudicio, quod in causa Archelai apud Augustum habitum est, Herode non ita pridem defuncto; quæ res cum hoc tempore, & tota rerum dispositione mirifice congruit. Alterum, quod Octauius hoc anno cum Caio contulit, de reuocando in Vrbem Tiberio eius vitrico, qui Rhodi quodammodo exulabat. Destinatum enim Augusto erat, vt ait Suetonius, nihil super ea re, nisi ex voluntate maioris filii statuere. Et mox; Permittente ergo Caio reuocatus est, verum sub conditione ne quam partem curamue Reipub. attingeret; quam scilicet ipse tum Consul administrabat. Denique Augustus, vt scribit idem Suetonius, Caium nepotem collaudauit, quod Iudæam præteruehens, nimirum in reditu, apud Hierosolymam non supplicasset, Rediit ergo vt gereret Consulatum. Verum ad posteriora duo facile responderi potest, totum id commercio literarum fuisse perfectum. De prætermissa vero supplicatione Hierosolymitana in aditune, an in reditu factum fuerit incertum est.

(margin: l.3.c.13.; l.2.c.93.)

X. *Iosephum falli aut fallere. Permissus Tiberio reditus.*

IOSEPHVS autem cohonestandi concilii gratia, in quo de Hebræorum rege ac regno agebatur, Caii vt arbitror præsentiam adiecit. Cum enim ex Romanis fastis didicisset Caium hoc anno cum Æmylio Paulo fuisse Consulem, existimauit etiã Romæ adfuisse & ibidẽ gessisse Consulatum. Cæterum facta est hoc anno permissio Tiberio redeundi Romam, quæ sequenti in rem deducta est. Ante paucos quam reuocaretur dies, inquit Suetonius, aquila nunquam antea Rhodi conspecta, in culmine domus eius assedit, & pridie quam de reditu certior fieret, vestimenta mutanti tunica ardere visa est. Quæ imperii futuri omina fuisse credita sunt. Nam & Aquila index imperii est, vel in Romanis vexillis· & ardor ille olim quoque Seruii Tullii dormiẽtis capiti circunfusus perhibetur, in magnæ fortunæ indicium, prout suo loco notauimus.

(margin: l.3.c.14.; a m.3477. n.3.)

XI. *Filii Herodis apud Augustũ disceptant.*

QVOD ad res Iudæorum attinet, Archelaus & Antipas fratres, de regni successione apud Augustum disceptarunt; quorum Antipas prioribus testamenti tabulis hæres ab Herode scriptus fuerat, Archelaus autem posterioribus, qui & regni inierat possessionem, expectans duntaxat à Cæsare confirmationem. At plerique Iudæorum, siue studio deiiciendi de gradu Archelai, quem etiam propter cædẽ Hierosolymis nuper editam oderant, siue desiderio libertatis, in qua se fore sperabant, si sub præside Romano degerent, Antipæ studebant, eum commodiorem fore Archelao sperantes, si vtriusque dominationem excutere non possent. Antipater Salomes filius contra Archelaum dixit; cui pro eodem respondit Nicolaus, vt fuse scribit Iosephus,[a] qui iudicii huius exitum his verbis refert.

(margin: a l.17.c.11.)

XII. *Iudicii exitus.*

CVM Nicolaus dicendi finem fecisset, Cæsar Archelaum ad genua sibi accidentem erexit humanissime, dignum regno esse pronuncians, præ se ferens nihil se facturum, nisi testamento præscriptum, & Archelao ipsi commodum: Vidensque hac promissione confirmatum in spe iuuenem, nihil tum amplius super ea re statuit. Et dimisso concilio solus secum dispiciebat, vtrũ ne regnum ratum faceret, an commune sineret Herodis generi.

Alia legatio, & seditio Iudæorum.

Interea Marthace Archelai mater morbo vitam finiit, turbæ Hierosolymis excitantur, Sabino Cæsaris procuratore Iudæos irritante, & à Varo comprimuntur, actis in crucem duobus fere millibus Iudæorum: vt fuse scribit Iosephus, [b] præter

(margin: b l.2.de bel c.2.& 3.& l.17.ant.c.12.)

eos, qui in extimo templi ambitu incendio perierant. Ante motam hanc posteriorem seditionem, quæ sub festũ Pentecostes excitata est;[a] vt Iudæi non adfestos dies celebrandos, sed ad turbas & seditionẽ conuenire viderentur, Vari permissu venit Romam Iudæorum legatio, postulãs vt eis liceret suis legibus viuere; erantq; legati quinquaginta, quibus aderant Iudæorum Vrbem incolentium plus quam octo millia.

[a] vt dicitur l. 2. bell.

XIII. *Eorum postulata à Cæsare.* Hi legati apud Cæsarem coacto in Æde Apollinis, quam ille in palatio suo magnificentissimam construxerat, concilio, postularunt ne vltra sub regibus essent: quod vt assequerentur tam demortui Herodis crimina, quam Archelai accusabant; quibus cum Nicolaus pro vtroque respondisset, Cæsar paucis post diebus Archelaum non regem declarat, sed dimidia parte ditionis, quæ Herodis fuerat, illi concessa, Ethnarcham eum constituit, regnum quoque pollicitus, quam primum ille se tali honore dignum redderet. *Tripertito diuidit Augustus ditionem Herodis.* Alterum dimidium partitus est in alios duos Herodis filios, Philippum & Antipam, eum qui cum Archelao de toto regno contenderat: quibus peractis in Iudæam Archelaus reuersus est.

Agi hoc loco posset de relatione pueri Iesu ex Ægypto, & iis quæ eam proxime antecesserunt, & secuta sunt; verum ea disputatio in sequentem annum ad septimum Ianuarij, quo dicta relatio ab Ecclesia celebratur, differenda est.

ANNVS MVNDI 4055. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 3. B. VIRG. 18. IMPER. ROM. 50. AVGVST. 45. ARCHELAI 3. HERODIS ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRARCHAR. 2. ELEAZAR. PONTIF. 1. PRÆSID. SYR. QVINTIL. VARO, OLYMP. CXCV. AN. 2. VRB. COND. 754. P. VINVCIO, ET P. ALPHENO VARO COSS. ANN. IVL. 47. AVGGVST. 31. ACTIAC. VICT. 33

vide bell. l. 5. c. 7.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 2.

I. *Reditus Tiberii in Vrbem.*

NOTABILIS est hic secundus annus reditu Tiberii futuri Imperatoris ex insula Rhodo, & relatione pueri Iesu ex Ægypto. De Tiberio id perspicue asserit Velleius l. 2. *Ante vtriusque horum* (Caii s. & Lucij) *Patre tuo P. Vinucio Consule* (dedicat eam historiam quã scribit M. Vinucio P. F.) *Tiberius Nero reuersus Rhodo, incredibili lætitia patriam repleuerat.* Sueton.[b] *Rediit*, inquit, *octauo post secessum anno*, (ab anno scilicet 747. ad 754. computatis extremis) *Magna, nec incerta spe futurorum*, & cap. 15. *Romam reuersus, deducto in forum filio Druso* (vt scilicet ætatis anno 16. togam puram de more acciperet) *statim è Carinis ac Pompeiana domo, Esquilias in hortos Mecænatianos transmigrauit; totumque se ad quietem contulit, priuata modo officia obiens, ac publicorum munerum expers.* Memor scilicet conditionis, sub qua reuocatus fuerat, ne quam partem, curamue Reip. attingeret.

[b] l. 3. c. 14.

II. *Mortis L. Cæsaris tẽpus.* NON diu post Tiberii reditum Massiliæ mortuus est Lucius Cæsar, minor natu filiorum Cæsaris. De tempore constat ex Velleio, qui, vt iam retulimus, ait ante vtriusque obitum Tiberium esse reuersum. Nec repugnat Sueton.[c] cum ait, Caio & L. intra triennium defunctis, adoptatum ab Augusto. Id factum est Ælio Cato & Sentio Saturnino Coss. anno V. C. 756. Itaque hoc quoque loco computat extrema Suetonius; cuius sententia est, tertio anno à reditu Tiberii, Caium mortuum esse, & intra triennium ab eiusdem reditu vtrumque mortuum, ita tamen vt intra vtriusque mortem octodecim tantum menses intercederent. Nam Suetonius ipse[d] Caium & Lucium, inquit, in duodeviginti mensium spatio amisit ambos. Caio in

[c] l. 3. c. 15.

[d] l. 2. c. 65.

Lycia, Lucio Massiliæ defunctis; Sic ibi. Crediderat Lipsius, in primum Taciti, pro triennio, legendum in Suetonio, corrigendumque, biennium; candideque fatetur, se à P. Deckerio nostro correctum, vt vulgata lectio retineretur, historia id approbante; quod mihi quoque videbatur, antequam vtrumque legissem, & pridem visum fuerat Onufrio, in an. 757. Fastorum. Mors ergo Caii in tertium ab hinc annum differatur. Lucii mors versus finem huius anni contigerit, Caii vero sub initia septingentesimi quinquagesimi sexti.

III. *Locus, & modus.*

a l. 4. c. vlt.

MORBO Massiliæ decessisse Lucium, testis est Velleius, Sueton. l. 2. & Florus. [a] *Ambo*, inquit, *fato breues, sed alter inglorius*. Massiliæ quippe Lucius morbo soluitur, cum adiret ad Hispanienses exercitus, ait Tacitus l. 1. An. & Velleius, ex quo intelligitur, Lucium illic diuturno morbo contabuisse, etsi repentino morbo illum extinctum dicat Stephanus Pighius. Mox enim post depositam prætextam, anno V. 751. ex vrbe profectum putamus, sub Iuliæ relegationem, vt ibidem diximus, (num. 21.) Post cuius obitum cœpit Augustus agere de Tiberio adoptando, eique Tribunitia potestate conferenda, plurimum resistente Tiberio, qui Caii verebatur inuidiam: itaque res vsque ad Caii mortem dilata est, vt autor est Velleius. Cui potius de Tiberii reditu, ante vtriusque principis mortem, credendum est, quippe qui visa à se scribat, quam Dioni, qui duobus fere post seculis scripsit. [b] Caio & Lucio mortuis Tiberium Romam è Rhodo reuertisse, cum, vt ex Suetonio diximus, inter reditum Tiberii & Caii mortem triennium intercesserit.

b l. 55.

IV. *Ratio temporis reditus Christi ex Aegypto*

IAM vero quod ad reditum in Iudæam veri Imperatoris Iesu Christi Domini nostri attinet, de die quidem ex Romano Martyrologio constare potest, cui passim alia consentiunt, vt notauit Baron. 7. Ianuar. tam in eod. Martyr. quam in Annal. anno Christi octauo, n. 13. De anno maior est difficultas: plurimæ quippæ sunt de eo sententiæ, & quæ fere ex supputatione annorum Herodis dependeant, vt recte animaduertit eodem loco Baron. Cum ergo statuerimus Herodem mortuum sub festa Paschalia, in primo Christi anno, consequens videbatur, vt statim initio anni secundi, eius reditum constitueremus: & facturi eramus nisi Euangelium ipsum nos ab ea sententia deduxisset. Nam Matthæus, *Accepit puerum*, inquit, *& matrem eius, & venit in terram Israel; Audiens autem quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode, timuit illo ire*. Ergo sub reditum Iosephi Archelaus regnabat in Iudæa; at septimo Ianuarij anni præcedentis, nec erat in Iudæa, nec regnabat Archelaus, sed Romæ, apud Augustum de summa rerum periclitabatur, à multis diuersis temporibus accusatus.

V. *Diuturnitas Romani itineris Archelai.*

NAM primum non statim à Paschate Hierosolymis abiit; tum quia post grauissimam seditionem, & cædem semel iterumque commissam, plurimorumque fugam, res componendæ fuerunt; tum quia magna cum suorum multitudine, in primisque Malthace matre, & Salome amita profectus est, quas cum comitibus non tam cito ad longissimam, insuetáque nauigationem paratas fuisse, facile intelligitur. Nam noti mores mulierum, *Dum moliuntur, dum comuntur annus est*. Deinde nonnulla in Cæsarea contigit mora, à Sabino procuratore Cæsaris, Tum demum abierunt Romam viam multam valde; Eodem tempore etiam Antipas Archelai frater Romam nauigauit, cuius profectionem miror à Torniello in seq. annum differri, cum Iosephus dicat nauigasse sub idem tempus. Romæ res deferuntur ad Cæsarem; ad quem interea literæ ex Syria contra Archelaum; & Romæ aduersarij multi. Archelaus rei euentum, & Cæsaris opportunitatem præstolatur. Cogitur ab Augusto concilium, in quo accusatur Archelaus, & defenditur. Hic Cæsar nil statuit, sed bona spe imbutum, ad aliud tempus dimittit.

περὶ δὲ κατὰ τοῦτον τὸν καιρόν. &c.

Summa rerum Iudaicarum à morte Herodis.

VI. *Noua Archelai mora.*

INTEREA Archelai mater moritur Romæ, priusquã aliquid certi hac de re determinatum esset: & nouæ adsunt à Syria literæ, Iudæorum defectionem significãtes: quibus literis nihil vtique acceleratum est Archelai negotium, Augusto, vt credere par est, rei euentum præstolante. Sed tardatum est etiam vehementius superueniente legatione à Iudæa quinquaginta legatorum, regum dominationem deprecantium, & prouinciæ Syriæ vt contribuerentur postulantium. Iis datus est Senatus in æde Apollinis, & auditis oratoribus dimissum est concilium. Denique post aliquot dies Archelaus ab Augusto declaratur Ethnarcha, cæteráq; ad Herodis testamentum spectantia constituuntur. Hæc multum omnino tempus exigere

nemo est qui non videat, si animum referat ad infinitas cunctationes, & moras, quibus lites, magni præsertim momenti, trahuntur in Curiis. Postremo præparatur reditus in Syriam, nauigatur, venitur ad Iudæam.

VII. *Christi reditum non potuisse citius contingere.*

Qvibvs omnibus negotiis, si quis biennium dederit, vt facit Torniel.[a] Nequaquam laxior in dimetiendo tempore videatur. Mihi autem vel vnus annus sufficit, eo enim dato non potuit esse Archelaus in Iudæa septimo Ianuarii, quippe qui post Pascha tantum præcedentis anni Romam profectus fuerit. At Ioseph venit in Iudæam, cum in ea regnaret Archelaus; ergo is aduentus non pertinet ad septimum Ianuarii anni præcedentis, sed præsentis. Denique autor est Suet.[b] Archelaum Romæ à Tiberio defensum Augusto de causa cognoscente; at is vt probatum est, præcedenti anno nondum ex septenni peregrinatione redierat. 1. Ex quibus etiam consequens est Christum Dominum ad biennium (demptis tamen aliquot mensibus) in Ægypto abstitisse, quæ sententia placuit Epiphanio hæresi 20. & 51. & rursus 78. Ex recentioribus autem Onuphrio in suo Chron. qui anno 3. (inchoante s.) Christi reditum ponit: consentit Deckerius,[c] & alii nonnulli quamuis Historia scholastica isti commorationi septennium tribuerit, quam Baronius ad nonum quoque annum protrahit, sicut Herodis mortem ad octauum.

Ad biennium ibi mansisse.

[a] a.m.4055. n.1.
[b] l.3 c.8.
1. e χ.
[c] thesi 18.

VIII. *Confirmatur tempus idem.*

Nec obstat quod in Euangelio legimus defuncto Herode, admonitum in somnis ab Angelo Iosephum, vt rediret in terram Israel. non enim scribit Euangelista, quamdudum, aut quampridem defuncto Herode admonitus fuerit Ioseph, & Barad.[d] ait non statim, sed post aliquot menses Iosephum ab Angelo fuisse monitum de reditu, videlicet circa mensem Decembrē. Sic ipse, ratus commorationem in Ægypto non fuisse integri anni; sed nobis vnum annum addere negotia vrbana regis Archelai persuadent, quæ triennium Torniello persuaserunt; qui recte addit expectatam videri ab Angelo, aliorum quoque mortem, qui quærebant animam pueri; atque etiam dum à Præside Syriæ Varo, motus bellici, in Iudæa per Archelai absentiam excitati, componerentur. Et conueniens fuit, vt inquit Iansen, post Abulensem q. 75. in c. 2. Matthæi, Christum Dominum diutius in Ægypto non commorari; sed inter Iudæos ab ipsa pueritia, imo ab ipsa infantia, educari, ne postea à Iudæis tanquam alienigena reiiceretur; nec haberet incredula illa gens, quod vel probabiliter suæ impietati prætexeret.

[d] l.10.c.11.

IX. *Cur Ioseph timuerit Archelaū.*

Qvid autem timuerit ab Archelao, intelligi potest ex eius sæuitia, quam eius cognati apud Cæsarem accusant, eiusque regnum tyrannidem vocant; ac ne id quidem post aliquot regni annos, sed ab ipso regni aditu. Legati quoque Iudæorum cum apud Cæsarem crudelitatis accusarunt, antequam ab eo Ethnarcha constitueretur. Quod quasi timeret ne non videretur germana parentis sui soboles, sine dilatione declarasset popularibus suis, quid de se sentiendum esset, qui tria millia suorum ciuium in ipso Dei templo pro victimis iugulasset. In reditu autem parum se humanum præbuit. Nam Iosephus,[d] Archelaus, inquit, iam Ethnarcha in Iudæam reuersus Ioazaro Boëthi filio Pontificatum abrogat, insimulato quod seditiosis consenserit: eamque dignitatem in Eleazarum illius fratrem transfert. Non fuit ille quidem vnus de iis, qui quærebant animam pueri, nam eos iam defunctos dicit Angelus, si quis tamen ad Archelaū retulisset, apparuisse puerum illum, quem pater eius inquirebat ad mortem, vtiq; ab ipso fuisset occisus. Quod vitans Ioseph secessit in Galilæam.

Qui mutat Pontificem.

Hoc ipso anno natum scribit Ioannem Euangelistam Onuphrius in suo Chronico: sed vnde id ipse didicerit nondum reperi. Hieronymus lib. 1. contra Iouianum, adolescentulum ac pene puerum vocat Ioannem eo tempore, quo Christus Petrum Ecclesiæ præposuit.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4055.

1.N.I. Habes in Alpheno Varo huius anni Consule non vulgare exemplum eorum, qui ex humili Fortuna in altum emerserunt. Nam illum Horatius (lib. 1. Ser. satyra 3.) ait sutorem fuisse, in quem locum Acron. Vrbane satis Alfinium Varum Cremonensem deridet, qui abiecta sutrina, quam in municipio suo exercuerat, Romam venit, magistroque vsus Ser. Sulpicio Iurisconsulto, ad tantam peruenit scientiam, vt & Consulatum gereret, & publico funere efferretur. Idem notat Porphyrio, & Pomponius de origine Iuris.

Male ibi Casaubonus Archelaum non Iudæum, sed Cappadocem interpretatur, de quo Dio lib. 57. cuius omnis accusatio ac Iudicium, Tiberio iam imperante, confectum est. 2.N.VII.

ANNVS MVNDI 4056. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 4. B. VIRG. 19. IMPERII ROMANI 51. AVG. 46. ARCHELAI 4. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRAR. 3. ELEAZARI PONT. 2. PRÆSIDE SYR. VARO, OLYMP. CXCV. 3. VRB. COND. 755. COSS. L. ÆLIO LAMIA, ET M. SERVILIO. ANNI IVLIAN. 48. AVGVST. 32. ACT. VICTORIÆ 34.

ANNVS ÆRAE CHRISTIANÆ 3.

MORTVO sub finem anni præcedentis in Gallia Lucio Augusti filio, voluit Augustus Tiberium eius loco adoptare; quod tamen resistente Tiberio, & Caium superstitem formidante, dilatum est. Non est diu cunctatus Cæsar Augustus, ait Velleius, neque enim quærendus erat quem legeret, sed legendus qui eminebat. Itaque quod post Lucii mortem adhuc Caio viuo facere voluerat, atque vehementer repugnante Nerone erat inhibitus, post vtriusque adolescentium obitum facere perseuerauit. Hæc ille. I. *Augustus vult adoptare Tiberium.*

His Coss. excitatum est Romæ incendium, quo templum matris Deûm conflagrauit, quo tamen, ingenti prodigio, statua Quintæ Claudiæ, quæ ad illius ædis vestibulum erat, ab igne intacta in sua basi stetit, vt Valer. ait:[a] idemq; miraculum iam ante 113. annos contigisse refert, P. Scipione Nasica, & L. Bestia Coss. V.C. 642. De ea alio quoque loco meminimus. (a l. 1. c. 6.)

REFERRI ad hunc annum potest illa fabula de Pseudoalexandro, qui se in Herodis familiam inuitante similitudine, insinuare conabatur, quem Augustus fictionem confessum ad triremes damnauit, quam fabulam narrat Iosephus,[b] post exposita atque expedita negotia Archelai, nec vllis notat temporis circumstantiis. Tu eum de tota hac fallacia consule, & in aliud aliquod tempus, si quid occurrit certius, refer, non repugnante me. II. *Pseudo Alexander* (b l. 17. c. 14. & l. 2 de bel. c. 5.)

Interea Christus Dominus Nazarethana commoratione, Nazaræi cognomen acquirebat; quod in Christianos quoque omnes, initio nascentis Ecclesiæ, trāsfusum est; sicut & Galilæi nomen, & Christiani. Tiberius autem futurus Imperator, publica administratione etiam hoc anno abstinebat: propterea que non recte Olympionicarum collector eum contra Germanos pugnasse putat, anno primo & secundo huius Olympiadis, cum ea gemina expeditio ad quartū huius pertineat, & primum sequentis. Nihilominus eum Augustus, si Velleio ad gratiam scribenti credimus, inuitabat ad adoptionem, vti diximus.

SED redeamus ad Caium, de cuius morte eadem fere habet Florus, quæ Rufus, de libello thesauri rationes continente, in cuius lectione stricto ferro cruentatus sit Caius. Cæterum barbarus, inquit, vndiq; infesto exercitu oppressus, gladio & pyra, in quam se percussus immisit, superstiti etiam tum Cæsari satisfecit. Aliud addit de causa mortis Tacitus l. 1. Annal. Quod non videatur omittendum. Caium, inquit, remeantem Armenia, & vulnere inualidum, mors fato propera, vel nouercæ Liuiæ dolus abstulit: quæ scilicet malebat filium, quam priuignum imperare; Sed pronior est aliquanto Tacitus in criminationibus, & suspicionibus, & rebus in deteriorem partem malitiose interpretandis, à quo vitio non plane immunis est Suetonius, neque Velleius in gratiam Tiberii. IV. *Ex L. Floro. Mors percussoris.*

ADDAMVS de horum principum funere, quæ habet Dio l. 55 Corpora, inquit, Caii ac Lucii à tribunis militum, & cuiusque ciuitatis decurionibus Romam apportata sunt parmæsque & hastæ, quas aureas ab equitibus cum virilem togam sumerent, acceperant, in Curia suspensæ. Augustus eo tempore Dominus salutatus non modo prohibuit, ne quis ipsum hoc nomine compellaret; sed summopere etiam id cauit; Visum est eo tempore nimis fastuosum atque ambitiosum vocabulum, cui respuendo fortasse recens luctus seruiebat: Quod autem quidam existimarunt Augustum, anno quo Christus est natus, nomen Domini repudiasse, certum est esse deceptos. Ea de re pluribus Sueton. [a] Augustum imitatus est Tiber. vt idem [b] satis ostendit, qui tamen Senatores dominos appellaret c. 29. Huc videtur Ouid. allusisse 2. Fast. vbi alloquens Romulum. V. *Funus horũ principum. Augustus Dominus non vult dici.* a l. 2. c. 53. b l. 3. c. 27.

Vis tibi grata fuit, florent sub Cæsare leges.
Tu Domini nomen, Principis ille tenet.

CVM autem de morte Caii Romæ constitit, Augustus, qui, vt scribit Velleius, Lucio mortuo, superstite autem Caio, Tiberium ad summam dignitatem prouehere, ipsomet resistente Tiberio, cupiebat, post vtriusque adolescentium obitum facere perseuerauit, vt & Tribuniciæ potestatis consortium Neroni constitueret, multum quidem eo cum domi, tum in Senatu repugnante, & eum Ælio Cato & Sentio Coss. 5. Cal. Iul. post V. C. an. 754. (legendum vt dixi 756.) ab hinc annis 27. adoptaret: imo 26. Nam M. Vinucius ad quem, & in cuius Consulatu ista scribebantur, Consul fuit an. V. C. 782. vt sæpius dictum est, consentiunt correctioni Aldus & Sigon. Sed pergit Velleius. Lætitiam illius diei, concursumque ciuitatis, & vota pene inserentium cœlo manus &c. vix iusto volumine persequi poterimus. VI. *Tiberius adoptatur ab Augusto.*

PVBLICÆ huius occasione lætitiæ factum videtur, quod scribit Tranquillus, [c] vbi agens de Iulia filia quinto ab hinc anno relegata. Post quinquennium, inquit, ex insula in continentem, leuioribusque paulo conditionibus transtulit eam · nam vt omnino reuocaret exorari nullo modo potuit, deprecanti sæpe populo Rom. & pertinacius instanti tales filios, talesque coniuges pro concione imprecatus. VII. *Iulia reducitur in cõtinentem.* c l. 2 c. 65.

Adoptatus eadem die etiam M. Agrippa, quem post mortem Agrippæ Iulia enixa erat; sed in Neronis adoptione illud adiectum, his ipsis Cæsaris verbis; *Hoc* inquit, *Reipubl. causa facio.* Sueton. [d] Caio & Lucio intra triennium defunctis, adoptatur ab Augusto simul, cum fratre eorum M. Agrippa, coactus prius ipse Germanicum fratris sui filium adoptare, & rursus. [e] Tertium nepotem Agrippam, simulque priuignum Tiberium adoptauit in foro (qui scilicet C. & L. adoptauerat domi c. 64.) lege curiata: & iterum. [f] Nihil ex eo tempore, prætermissum est ad maiestatem eius augendam, ac multo magis postquam, Agrippa abdicato atque seposito, certum erat vni spem successionis incumbere. Data rursus potestas tribunitia in quinquennium: delegatus pacandæ Germaniæ status &c. Aliter de tribunitia potestate Dio. Tiberium, inquit, adoptauit, ac tribunicia potestate ad annos decem data, in Germaniam ablegauit. Veritus tamen ne is aliquando animo elatus, nouas ad res consurgeret, Germanicum Drusi fratris filium ei adoptandum dedit. Quamquam ipsi Tiberio natus fuerat filius. Idemque affirmat Tacitus l. 1. Annalium. *Adoptatur & Agrippa.* d l. 3. c. 15. e l. 2. c. 65. f l. 3. c. 15.

Tiberius in Germaniã mittitur.

Hoc ipso anno missum in Germaniam ab Augusto Tiberium, autor est Velleius. *Non diu vindicem Imperij sui morata in vrbe patria, protinus in Germaniam misit, vbi ante triennium sub auo tuo M. Vinicio clarissimo viro immensum exarserat bellum:* & mox, *Hoc tempus me functum ante tribunatu castrorum, Tiberij Cæsaris militem fecit; quippe protinus ab adoptione, missus cum eo præfectus equitum in Germaniam, successor officii patris mei, cælestissimorum eius operum, per annos continuos nouem præfectus, aut legatus, spectator, & pro captu mediocritatis meæ, adiutor fui.* Hæc de se Velleius, addit paulo post, protinus intratam fuisse Germaniam, & subactos aliquos populos à Tiberio, vtente legato Sentio Saturnino, qui erat hoc anno Consul, quique antea legatus patris Tiberii in Germania fuerat. Rem autem hoc anno gestam ita concludit. Anni eius æstiua, vsque in mensem Decembrem perducta, immanis emolumentum fecere victoriæ. Pietas sua Cæsarem pene obstructis hyeme Alpibus, in vrbē traxit, ad tutelā Imperii. Recte Lipsius; At tutela Imperij eum veris initio reduxit in Germaniam, &c. Quæ in seq. annum reseruanda sunt.

Et cum eo Velleius res ibi gesta.

Res Iudaica.

De rebus Iudaicis perpauca Iosephus habet, [a] & quidem sine vlla temporis nota; Itaque si placet huc refer, regiam ab eo apud Hiericuntem magnifice refectam, aliaque nonnulla. a l. 17. c. 15.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4057.

1. N. 3. Sed & aliud videtur Rufi erratum de restitutione signorũ, quæ multo ante cōtigit, sub Apuleii & Silii Consulatum, ann. V.C. 733. vt ibi ex Cassiodoro, Dione, Floro, Strabone, diximus. Quod mirum est à Scaligero non notatum, cum hanc historiam referret, in Euseb. n. 2016. Vbi etiã imprudens impegit in Syriam. Sed minus etiã dissimulandus est in Emendatore temporum prochronismus nouem annorum. Atque hæc quidem historia, inquit: tempus autem designatur à Dione, D. Lœlio Balbo, C. Antistio Vetere Coss. num. 2011. eodem annõ quo Naumachiam Augustus exhibuit, autore Ouid. l. 1. de Arte. Sed Scaligerum Dionis lacuna non animaduersa fefellit, quam vidit oculatior Lipsius, vt supra notauimus, & ipse fatetur in 1. Annal. num. 26. Errat ergo dum cædem hanc in nonum abhinc annum V.C. 747. refert. Sed præter tam insignem prochronismum, errat iterum aperta historiarum confusione, cum Augusti Naumachiam in eundem Cælii & Antistii Consulatum refert, quæ quadriennio post contigit, in 13. Augusti Consulatu, V. C. 751. vt ibi docuimus. Nec se ille Ouidio tueri potest; qui eum certioris coarguit falsitatis. Ibi enim scribit Ouidius, vt supra tetulimus, ludos eos fuisse celebratos, cum Caius in procinctu esset Parthicæ expeditionis. Qui ergo fieri potest, vt eodem anno historia cæsi in Oriente Caii contingeret? Quis ergo ferat Scaligerum n. 2019. accusantem in Dionysio paruo fœdissimum, vt ait exemplum anachronismi nouem mensium, cum hoc loco parachronismum 9. annorum ipse committat? Vbi tamen Dionysium non concessi, imo falsi criminis reum facit.

ANNVS MVNDI 4058. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 6. B. VIRG. 11. IMPERII ROM. 53. AVG. 48. ARCHELAI 6. HERODIS ANTIPÆ ET PHILIP. TETRARH. 5. IESV PRIMVS PRÆS. SYR. QVINTIL. VARO, OLYMP. CXCVI. AN. I. VRB. COND. 757. CN. CORNEL. CINNA, MAGNO. L. VALERIO MESSALA VALÆSO COSS. AN. IVL. 50. AVGG. 34. ACT. VICT. 36.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 5.

MAGNVM præbuit Augustus præcedenti anno modestiæ, ac demissionis animi argumentum, in nimis glorioso, vt putabatur titulo repellendo, quoque ciues omnes subditique, famulorum vel seruorum loco haberi videbantur: sed longe mirabiliorem dedit hoc anno Clementiæ & mansuetudinis ingenitæ probationem, cum inusitatæ vindictæ genus in Cornelium Cinnam exercuit, quem & Consulem hoc anno fecit. Rem & laude & imitatione dignissimam posteritati commendauit Seneca l. 1. de Clement. & ex eo Dio l. 55. qui tamen & locum correxit & tempus, ait enim Seneca, hæc contigisse in Gallia morante Augusto, cum annum vitæ quadragesimum transisset. (At agebat nunc 67.) & præmium dati Consulatus, monet hoc anno, aut proxime præcedenti contigisse. Vide ibi Lipsium à nobis minime dissentientem. Cæterum haud paulo magnificentius historia à Seneca, quam à Dione describitur. I. *Insigne exemplum Augusti clementiæ. Loci ratio temporisq;.*

INTERIM, inquit, insidiis appetitus, quarum præcipuus autor erat Cn. Cornelius Cinna Magnus, filia Pompeii Magni natus, [a] aliquandiu consilii inops fuit, cum neque necare eos vellet, quia nihilo tutior editis cædibus fiebat, neque dimittere impunes, ne alios quoque contra se incitaret. Tandem Liuiæ coniugis adductus consiliis, statuit contra immania consilia parricidii, non humanitate solum, vel patientia, sed beneficentia certare, & male cogitata benefactis obruere, denique carbones ignis, vt loquitur Apostolus, super caput inimici congerere.[b] Interpellauit tandem illum, inquit Seneca, Liuia vxor, &, admittis, inquit, muliebre consilium? fac quod medici solent, qui vbi visitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profecisti, & pluribus probat exemplis, nunc tenta quomodo tibi cedat clementia. Ignosce L. Cinnæ, deprehensus est, iam nocere tibi non potest, prodesse famæ tuæ potest, & mox. II. *Aduersus Cinnam insidiatorē. Coniugis Liuia suasu.*

a Seneca L. vocat.

b Ro. 12. 20

CINNAM vnum ad se accersit, dimissisque omnibus è cubiculo, cum alteram Cinnæ cathedram poni iussisset, enumeratis quæ in ipsum contulisset beneficiis: Cum sic de te meruerim, inquit, occidere me constituisti. Cum ad hanc vocem exclamasset, procul hanc ab se abesse dementiam. Non præstas, inquit, fidē Cinna, conuenerat ne interloquereris, occidere inquam me paras. Adiecit locum, socios, diem, ordinem insidiarum, cui commissum esset ferrum. Et cum defixū videret, nō ex conuentione iā, sed ex consciētia tacentem, plus duabus horis in eius obiurgatione posuit, cum hanc pœnam, qua sola erat contentus futurus, extenderet. Vitam tibi, inquit, Cinna iterum do, prius hosti, nunc insidiatori, ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat; contendamus vtrum ego meliore fide vitam tibi dederim, an tu debeas. Posthæc detulit vltro Consulatum, questus quod non auderet petere, amicissimum, fidelissimumque habuit, hæres solus fuit illi, nullis amplius insidiis ab illo (legi vellet ab vllo Lipsius) petitus est. Hæc fere Seneca. III. *Augustus Cinnam obiurgat.*

Hoc ipso anno, inquit Dio, horrendi terrę motus acciderunt, Tiberisque deiecto ponte vrbem septem dies nauigabilem effecit, Sol aliqua parte lumen suū amisit, fames coorta. De Tiberis exundatione consentit Dioni Cassiodorus in Chronico; de fame Paulus Oros.[c] His Consulibus, inquit ille, puta Cinna & Valerio, per dies octo Tiberis impetu, miserāda clades hominum domorumq; fuit; At Orosius etiā Chronologiam nostrā egregie cōfirmat. Anno, inquit, Imperij IV. *Terræ motus, inundatio, fames Romæ.*

c l. 7. c. 3.

Cæsaris 48. adeo dira Romanos fames consecuta est, vt Cæsar lanistarum familias, omnesque peregrinos, seruorum quoque maximas copias, exceptis medicis, & præceptoribus, trudi vrbe præceperit. Hæc Oros. ex Sueto. [a] quæ Dio in an. sequentem differt, quo idem malum vehementius sæuiit. [a] l. 2. n. 41.

V. *Virilis toga Agrippæ data.* EODEM anno, inquit Dio, Agrippæ, nullo eorū quæ fratribus obtigissent potito, virilis toga est data: inscriptus est ἐγγεγραμμένος: ex quo intelligitur referri solita nomina in matriculam, eorum qui exacta pueritia, deinceps Reipublicæ vtiles esse possent. Agebat autem annum decimum septimum natus anno Vrb. 741. sub mortem magni Agrippæ.) Ludi Circenses seorsum à Senatoribus & Equitibus spectati sunt; Collegio Vestalium vt admitti possent, ius datum libertinis Virginibus, cum ægre nobiles Virgines id institutum sectarentur. Denique cum emeriti milites de præmiorum tenuitate murmurarent, ac nemo extra legitima stipendia arma ferre vellet, decretum est vt cohortium prætorianorum militibus, postquam annos sedecim meruissent, viritim vicena millia nummum; reliquis, exactis militiæ viginti annis, duodena darentur. πενταχιλίας δραχμάς. τελοχιλίας.

VI. *Tiberius Germaniā repetit.* INITIO veris Tiberius Germaniam repetiit, quo eum imperii tutela reduxit; in cuius mediis finibus ad caput Iuliæ fluminis (Lipsius Lupiæ mauult) digrediens princeps hyberna locarat. Pro dii boni quanti voluminis opera insequenti æstate sub duce Tiberio Cæsare gessimus? Perlustrata armis tota Germania est, victæ gentes pene nominibus incognitæ; receptæ Cauchorum nationes, omnis eorum iuuentus infinita numero, immensa corporibus, situ locorum tutissima, traditis armis vna cum ducibus suis, septa fulgenti armatoque militum nostrorum agmine,

Quæ ibidē gesserit. ante Imperatoris præcubuit tribunal. Hæc & plura Velleius, nimium in Tiberii gratiam aucupandam effusus. Qui paulo post huius anni gesta concludens: Victor omnium gentium, locorumque quos adierat Cæsar, cum incolumi inuiolatoque, & semel tantummodo, magna cum clade hostium, fraude eorum tentato exercitu, in hyberna legiones reduxit; eadem qua priore anno festinatione vrbem petens. Sic Velleius. At Dio l. 55. sub fi. verius vt arbitror, ait Tiberium frequenter solitum ab administratione bellorum, quoties liceret in Vrbem commeare, partim ob negotia quædam, potissimum vero metuens, ne quem ipsi absenti alium Augustus præferret.

VII. *Res Iudaicæ.* AD hunc annum consequenter illa fortasse Iudaica Iosephi pertineant. [b] Nouum etiam, inquit, vicum conditum à se denominauit Archelaida. [b] l. 17. c. 15.

Nouus Pontifex. Retulimus ad hunc Christi annum nouum Pontificem Onuphrii Chronicū secuti, qui Christi anno sexto, Iesum Siæ filium Pontificem ponit, quoniam nihil certi à Iosepho ea de re scriptum est. Nec Eleazarus inquit, diu sacerdotio potitus est, subrogato in viuentis locum Iesu Siæ filio. Hæc Iosephus. [c] ἐν ἀρχιερωσύνῃ. [c] l. 17. c. 15.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4058.

1.N.II. Simile eiusdem Augusti exemplum Clementiæ narrat Dio, l.56. Zorocottam, inquit, quendam latrociniis in Hispania nobilem, primum tanta persecutus est ira, vt præmiū ei, qui viuum sibi adduxisset, decies sestertium (πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας) promiserit, deinde vltro ad se venientem, neque pœna affecit, & ea quam dixi pecunia, quæ valet 50. millibus Francorum Gallici æris, ditauit.

2.N.III. Et fortasse propter tam insignem clemenmentiam iterum Pater patriæ appellatus est; Nam Onufr. in fastis an. 758. ait id contigisse Cinna Magno & Messala Coss. Nimirum quod Sueton. l. 2. c. 58. scribat hanc salutationem a Senatu Augusto missam per Valerium Messalam: quasi scilicet tum Consul esset. Itáque visum Casaub. ibid. Verum id ego libentius retulerim ad an. V. C. 741. quando contigit Cæsaris Augusti reditus ex prouinciis, sub quem reditum eam salutationem factam esse non obscure Tranquillus eodem loco c. 57. significat. Quo ipso tempore, moriente Lepido, factus est Augustus Pontif. Max. Vtrumque aperte confirmatur ex veteri inscriptione, quæ Seduni in Valesia visitur, quam refert & deprauat Casaubon. Ea sic habet

P. CAESARI. DIVI I.
VGVSTO COS. XI.
RIBVNICIA POTESTATE XV.
PATRI PATRIÆ.
TIFICI MAXIMO
---AS SEDVNORVM
---PATRONO.

Casaubonus ita supplet, & mutat.

IMP. CAESARI DIVI IVLI F.
AVGVSTO COS. XIII.
TRIBVNICIA POTESTATE XXIIX.
PATRI PATRIAE
PONTIFICI MAXIMO
CIVITAS SEDVNORVM
PATRONO.

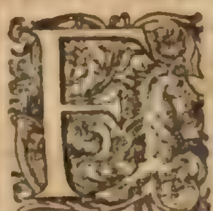
Errat autem quod negat Augustum fuisse Pont. Max. XI. suo Consulatu. Nam factus est Pont. M. a. v. c. 740. vt suo loco diximus, id est decem annis post XI. Consulatum, & 7. ante 12. Constat autem durasse denominationem vndecimi Consulatus, donec duodecimum iniret: itaque male mutat Cos. XI. in XIII. Errat 2. quod ponat audacter 28. tribuniciæ potestatis, cum is annus, quo reuertens ab longinqua expeditione Augustus tot titulis honoratus est, quo Messala cū Sulpitio Quirino Consul fuit, XI. tantum fuerit Tribun. pot. vt Sigon. & Onuph. in fastis habent. Errat 3. quod cum insultet aliis emendatoribus, & se ex fide & veritate historiæ corrigere dicat, nulla ex historia deprauationem cōfirmet; nullam enim profert causam vel occasionem dati hoc tempore nominis Patris Patriæ. Et potuisset afferre saltem infimam illam de venia data Cinnæ, aliisque coniuratis, & insuper duce eorum facto Consule: quod ego supra diuinabundus dixi in gratiam Onuphrii, qui sub hoc Messala Patriæ Patrem salutatum fuisse dicit, cum id probabilius sit, vt ostendi, sub altero Messala, ante 17. annos contigisse.

Drachmas pro denariis ponit interpres, & singulis quatuor sestertios nummos attribuit, quorum singuli si vno solido Turon. valent, vt Cenali placet (qui drachmas tribus solidis cū dimid. æstimat, denarios 4. solidis ex eo sequitur Prætorianis mille libras Tur. reliquis sexcentas in præmium fuisse promissas. 3.N.V.

ANNVS MVNDI 4059. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 7. B. VIRG. 22. IMPER. ROM. 54. AVGVST. 49. ARCHELAI 7. HERODIS ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRARCHAR. 6. IESV PONTIF. 2. PRÆSID. SYR. QVINTIL. VARO, OLYMP. CXCVI. AN. 2. VRB. COND. 758. COSS. M. ÆMYLIO LEPIDO, ET L. ARVNTIO. ANN. IVL. 51. AVGGVST. 35. ACTIAC. VICT. 37.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 6.

I. *Fames Romæ perseuerat.* FAMES, quam præcedentibus Consulibus coortam dixit Dio, hoc anno ita auctam tradit, vt gladiatores, mancipiaque venalia, vltra 650. stadia ab vrbe reiecta fuerint, multosque ex suis famulis cum alii, tum ipse Augustus ablegauerint, iustitium indictum fuerit, permissumque senatoribus, vt quo vellent proficiscerentur. Eadem fere habet Sueton.[a] vt supra notauimus. Meminit idem Romanæ famis c.70. sed tempus incertum est. Euseb. in Chronico græco, ad huius anni Consules, de eadem fame scribit. Fames Romæ accidit, vt modius aureis 27. venderetur. At in Latina D. Hieronymi versione, quæ hanc famem recte refert ad 49. Augusti, & consentit annus Olympiadis, legitur, fames Romæ ita ingens facta, vt quinque modii venderentur denariis 27. & semis, siue 5. Francis Turon. cum dimidio, id est 22. nummis sestertiis, siue solidis nostratibus modii singuli; quæ si caritas fuit, oportet valde exiguam fuisse mensuram modii: aut magnam fuisse ordinariam rerum venalium vilitatem. *Romæ ordinaria vilitas.* Idque coniici potest ex eo, quod ait M. Tul. in off. non fuisse vitio datum M. Seio, quod in caritate modium asse populo dederit, id est eodem, aut minori pretio, quam in rerum copia. Posset fortasse non male ex Græca & Latina lectione vna conflari, vt legeretur, quinque modios (puta tritici, cuius singuli modii à Villalp. t.3. 24. libras ponderare creduntur) venditos fuisse 27. aureis & semis, id est, singulos modios aureis quinque cum dimidio.

[a] al. 2. n. 42.

Λιμὸς ἐν Ῥώμῃ μεγάλη, ὡς πραθῆναι μόδιον χρυσῶν. κζ.

II. *Institutio Aerarii militaris.* CVM annuo reditu indigeret Augustus, in emeritorum militum præmia, deque eo Senatus consultus nullam idoneam expediret viam, Augustus pro se & Tiberio pecuniam in ærarium intulit, quam appellauit militarem, eiusque administrationē prætoriis tribus sorte lectis ad triennium mādauit &c. De ea pecunia pluribus Dio in hunc annum: vbi addit postremo institutum, vt 20. pars hæreditatum & legatorum, exceptis iis, quæ proxime genere iunctis, ac pauperibus relinquebantur, in ærarium militare inferrentur. *Incendia Romæ.* Incendiis quoque vastata est vrbs hoc anno, vt propterea libertinos septem curandis incendiis constituerit Augustus, quibus equitem præfecit. Sicque plebs incendiis, tributo, fame afflicta tumultuabatur. Nec ante hi tumultus in Vrbe consederunt, quam annonæ difficultate finita, Germanicus Cæsar, & Tib. Claudius Nero, filii Drusi, in honorem patris munus gladiatorium præbuerunt.

III. *Trepidatio à Macomānis.* PONIT deinceps Velleius res à Tiberio gestas contra Marcomannos, Maroboduo duce, quo cum Pannonia & Dalmatia belli societate inita, diu meditata arma corripuit, & partim in Macedoniam erupit, partim suis sedibus præsidio erat, partim Italiæ imminebat; adeo vt territus Augustus in Senatu dixerit, decimo die, ni caueretur, posse hostem in vrbis Romæ venire conspectum. Contra eos variis in locis partim à Tiberio, partim à Sentio Saturnino, partim à Messala Consularibus viris fœliciter pugnatum est; quæ fuse, & propedicam confuse Velleius. Vide etiam Dionem, in huius anni Consulibus; ad quos cum

referat relegatum Archelaum, quem vocat Herodem Palæstinum, certum est eum non exacte vbique res gestas ad sua tempora reuocare; & hoc eius erratum notauit quoque Scalig. in Euseb.[a]
a n. 2019.

Qvo sit vt dubitem an Cornelii Cossi res gestas contra Gætulos latrocinãtes huc referre debeam; Sed referamus sane, quoniam nihil habemus certius. Gætuli, inquit, Iubæ regi infesti, & iniquè simul ferentes non Romanos sibi præesse, contra eum insurgentes finitima vastarunt, multosque Romanos, cum exercitu contra se profectos, interfecerunt: Denique adeo creuere viribus, vt propter ipsos subactos Cornelius Cossus triumphalibus honnoribus, & cognomento Gætulici ornatus fuerit. Musulanos & Gætulos, ait Florus [b] accolas Syrtium, Cosso duce compescuit Augustus, vnde illi Gætulici cognomen. Videtur Iuba in eo prælio, quo Gætuli superiores fuerunt, occidisse; Nam hoc tempore mortuum fuisse, & eius vxorem Glaphyram regis Cappadociæ Archelai filiam, ad patrem reuersam, & tertiis nuptiis ab Archelao Iudæo Ethnarcha ductam author est Iosephus.[c]
IV. *Res in Gætulos gesta.*
b c. vlt. l. 4.
c l. 17. c. 15.

CONTEMPTO, inquit, *more patrio, Glaphyram Archelai regis filiam, olim Alexandri fratris sui coniugem, & liberorum ex illo susceptorum matrem duxit: quamuis Iudæi lege vetentur fratrum vxores ducere,* nisi suscitandi seminis gratia, fratre sine liberis defuncto. Pluribus hac de re agit l. 2. de Bello, c. 6. Vbi ait Glaphyram, occiso ab Herode Alexandro, Iubæ regi Libyæ nupsisse, siue Mauritaniæ, vt est in lib. 17. Antiq. sub finem, siue Gætuliæ, vt est apud Dionem. Eoque defuncto domum reuersam, domique apud patrem in viduitate degentem (ad longam enim senectutem vitam protraxit hic Cappadociæ rex) Ethnarchæ Archelao ita gratam fuisse, vt statim Mariamne repudiata, eam sibi copularet vxorem. Sed eam mox in somnis ab Alexandro mortuo increpitam incontinentiæ, vix biduum superuixisse. Eadem habet Gorionides.[d]
V. *Noua Archelai nuptiæ,*
d l. 5. c. 44.

ANNVS MVNDI 4060. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 8. B. VIRG. 23. IMPERII ROMANI 55. AVG. 50. ARCHELAI 8. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRAR. 7. IESV PONTIF. 3. PRÆSIDE SYR. VARO, OLYMP. CXCVI. 3. VRB. COND. 759. COSS. Q. CÆCILIO METELLO CRETICO, ET A. LICINIO NERVA. ANNI IVLIAN. 52. AVGVST. 36. ACT. VICTORIÆ 38.

ANNVS ÆRAE CHRISTIANÆ 7.

CVM Tiberius in Syscia Pannoniæ, cum Messalino diutius cõmorari videretur, nec hostes crebris insultibus sociorum agros inuadentes, prompte debellaret, suspicari cœpit Augustus (vt ait Dio his Coss.) Tiberium Consulto bellum trahere, quo diutius in armis esset. Itaq; Germanicum eo misit Quæsturam tum gerentem; additis ei militibus, non ingenuis modo, sed libertis etiam, cum aliis, tum quotquot à viris & mulieribus seruos, sex mensium annona, pro eorum pretij ratione, redemerat, ac manumiserat. Propter belli huius apparatum equitum lustrum distulit, ludosque magnos vouit: & paulo post, de neglecto Agrippa sic ait.
I. *Tiberius in Pannonia.*
Augustus eo Germanicũ mittit

QVOD autem Germanicum non Agrippam ab bellum misit, Agrippæ seruiles mores in causa fuerunt, soliti fere piscari, vnde sibi ipse Neptuni nomen sumpserat, iraque vti præcipiti, Iuliamque quasi nouercam conuitiis proscindere, ipsumque sæpius Augustum, propter bona patris insimulare. Itaque cum
II. *Agrippam abdicat, ac relegat.*

finem nequitiæ non faceret, abdicatus ab Augusto, facultates eius in ærarium militare relatæ, ipse in Planasiam, Corsicæ propinquam insulam, est relegatus. Liuiam pro Iulia Lipsius substituit, apud Tacitum, qui de hoc Agrippa agens[a] & Liuia, Senem, inquit, Augustum deuinxerat adeo, vti nepotem vnicum Agrippam posthumum in insulam Planasiam proiiceret, rudem sane bonarum artium, & robore corporis stolide ferocem; nullius tamen flagitii compertum. Addit etiam duriora Suetonius,[b] Agrippam nihilo tractabiliorem, imo in dies amentiorem, in insulam transportauit, sepsitque insuper custodia militum. Cauit etiam S.C. vt eodem loci in perpetuum contineretur.

a l. 1. Annal. sub init.

b l. 2. c. 65.

III. *Eadem historia ex Velleio.*

ADDO denique Velleium; Hoc fere tempore Agrippa, qui eodem die quo Tiberius adoptatus ab auo suo naturali erat, & iam ante biennium qualis esset apparere cœperat, mira prauitate animi, atque ingenii in præcipitia conuersus, patris, atque eiusdem aui sui animum alienauit sibi, moxque crescentibus in dies vitiis, dignum furore suo habuit exitum. Hæc quoque Velleius in Tiberii gratiam qui eum interfecit, statimatque rerum potitus est, vt suo loco dicetur. Non repugnat Tacito aut Dioni Tranquillus,[c] cum ait Agrippam sepositum ab Augusto Surrenti, quæ vrbs in Piceno est ad mare Tyrrhenum. Ibi enim ad tempus aliquod mansit, moxque cum in dies euaderet amentior, in dictam denique insulam ablegatus est. Et suspicari licet hominem ex adultera muliere natum, alio quopiam ab Agrippa genitum parente.

c l. 2. c. 65.

IV. *Res Germanica anni huius.*

QVANTA autem fuerit in exercitu Tiberii in militem charitas, prudentia, omnesque Imperatoriæ virtutes, pluribus agit Velleius, vt laudatio potius quam historia videatur. Dio Germanicum in Pannoniam venisse, eoque vndique exercitus confluxisse, contractis in vna castra decem legionibus, 70. amplius cohortibus, 14. (alis addit Lipsius, de equitibus) sed pluribus quam decem veteranorum millibus, adhæc magno voluntariorum numero, frequentique equite regio, tanto denique exercitu, quantus nullo vnquam loco post bella ciuilia fuerat, vt ait Velleius. Dio nihilominus ait nihil admodum memorabile à cæteris ducibus, quoniam diuidi placuerat copias, hoc anno gestum fuisse, Germanicum Macæos gentem Dalmaticam, pugna victam damnis affecisse.

ANNVS MVNDI 4061. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 9. B. VIRG. 24. IMPER. ROM. 56. AVGVST. 51. ARCHELAI 9. HERODIS ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRARCHAR. 8. IOAZAR. II. PONT. PRÆSID. SYR. QVINTIL. VARO, OLYMP. CXCVI. AN. 4. VRB. COND. 760. COSS. M. FVRIO CAMILLO, SEX. NONIO QVINTIL. ANN. IVL. 53. AVGVST. 37. ACTIAC. VICT. 39.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 8.

I. *Ratio temporis principatus Archelai.*

ARCHELAVM nono principatus sui anno deiectum principatu, pulsum in exilium, scribit Iosephus.[d] Idque secutus est Eusebius in Chron. Verum tota hæc Chronologia apud eum turbata est, propter male digestos Herodis annos, vt supra dicebamus; ideoque mortem Augusti, & Archelai exilium fere coniungit, cum plus quadriennio distent. Iosephus autem se ipse corrigens,[e] ait anno decimo accusatum esse apud Cæsarem, & euocatum

d l. 2. bel. c. 6. ἔτει τῆς ἀρχῆς ἐνάτῳ φυγαδεύεται.

e l. 17. c. 15.

IMPERII ROMANI ANN. 56. Romam, ibi à Cæsare fuisse exilio damnatum; sed rectius vtrobique dicturus erat, si anno nono accusationem factam, decimo pœnam diceret irrogatam. Triplex enim nauigatio è Syria in Italiam, præsertim si hyeme cessetur, facile annum consumit, vt nihil grauioris negotii agendum sit. ARCHELAVS ROMAM EVOCATVR A CÆSARE.

ITAQVE existimo hoc anno profectos accusatores in Italiam, Archelaum apud Cæsarem accusasse. Tũ iussu Cæsaris venisse in Iudæã qui Archelaum accerserent ad Augustum Romam; qui cum sub hyemem Hierosolymam peruenissent, Archelaum sub Pascha, & initium anni decimi regni sui Romam deduxerunt; vbi Augustus locutus est cum eo iudicia. Confirmat hanc temporis contributionem annus 37. Augustorum, qui inchoatur hoc anno mense Augusto, & finitur sequenti: ante cuius finem Quirinius Ierosolymam venit, & Archelai bona fisco addixit, Archelaus vero Viennam deportatus est. Videat autem prudens lector, ne fallatur, præcurrente ad lapsum Iosepho, [a] cum ait hæc incidisse in annum 37. post victum à Cæsare in Actiaca pugna Antonium. Nam reuera est 39. inchoatus, vt præfert index anni huius, & series ipsa singulorum annorum. Verum Iosephus, reliquique Iudæi Ægyptiorum more numerabant, nimirum à morte Cleopatræ, & occupata Alexandria, vt diximus in anno ante Christum 28. quamuis inter vtramque Epocham biennium ferme interiectum esset.

II. *Finem eius esse anni sequentis.*

a l. 18. c. 3.

CÆTERVM restituimus Pontificatui Ioazarum, id exigente Iosepho, [b] vbi ait descriptionem à Quirinio sine tumultu factam, opera & authoritate Ioazari Pontificis. Recuperauerit autem dignitatem Archelao, vel permittente, vel absente; qua tamen mox iterum sequenti anno priuatus est.

b l. 18. c. 1. III. *Ioazarus Pontifex.*

Archelao igitur nonum regni sui annum ingresso, primates tam Iudçorum quam Samaritanorum non ferentes eius tyrannidem, Romam profecti, eum ad Cæsarem detulerunt, maxime cum scirent eum contra ipsius mandata fecisse, à quo iussus fuerat ex æquo & bono præesse subditis. Hoc audito Cæsar ira commotus accersit Procuratorem eius Romæ agentem, & ipsum Archelaum nomine, nec dignatus quidem scribere; Vade, inquit, & quamprimum illum ad nos adducito. Qui accelerata nauigatione in Iudæam delatus, reperit eum cum amicis in conuiuio; indicataque Cæsaris voluntate, illum ad profectionem hortatus est.

Archelaus Romæ accusatus ab Augusto accersitur.

HVIVS mali prænuncium somnium habuit Archelaus de decem spicis, siue nouẽ, vt est in lib. de bello, quas vidit à bobus absumi, quibus anni regni eius significabantur, & vitæ conuersio, sicut à bobus terra versatur. Quod somnium, si quis dixerit Iosephi ipsius fuisse, ad similitudinem Pharaonici expressum, non admodum repugnante me dixerit. Huiusmodi enim somnium instar Prophetiæ erat, dicente Domino. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At Prophetiæ iampridem apud Hebræos cessarant, nisi quę iam ad lucem Euangelicam pertinebant, vt Zachariæ, & Ioannis Baptistæ. Itaq; hoc somnium si verum fuit, humanum potius, quam diuinum fuit, & facile est post rem gestam cudere vaticinia. Fictori autem somniorum quid fieret, vide in Deuteronomio.[c]

IV. *Somnium Archelai, vel Iosephi.* Num. 12. 6. c c. 13. 1. 5.

VIDETVR autem eadem opera Cæsar, ad præsidem Syriæ Quintilium Varum literas, & mandata dedisse, vt Iudæam ditionem Archelai, prouinciæ Syriæ contribueret. Nam Quirinius sequenti anno Varo succedens, id iam factum inuenit, vt non semel affirmat Iosephus: etsi id dilatum crediderim, vsque ad profectionem Archelai ex Iudæa; vt ille re domi integra Romanam profectionem minus formidaret, nihilque moueret. De Varo autem è Syria decedente, non pigebit illud ex Velleio [d] describere. Varus Quintilius illustri magis quam nobili (id est, antiqua, patritiorũ scilicet ortus familia, vir ingenio mitis, moribus quietus, vt corpore & animo immobilior, otio magis castrorum, quam bellicæ assuetus militiæ; pecuniæ vero quam non contemptor, Syria cui præfuerat declarauit; quam pauper diuitem ingressus, diues pauperem reliquit, &c.

V. *Varus Iudæam Syriæ contribuit.* d l. 2. c. 117. *Eius mores.*

HIS Coss. inquit Dio, [e] Pannonij, & Dalmatæ pacem expetiuere, fame primum, deinde morbis inde secutis confecti, quo minus tamen peterent, per eos fiebat, qui nullam spem salutis reliquam apud Romanos habebant, cum inte-

e l. 55. extre. VI. *Res in Pãnonia, & Dalmatia gesta.*

rea Germanicus validam obsideret vrbem, missili saxo in murum coniecto ita pinnas concussit, vt statim cum viro eis incumbente corruerint. Id sic perterruit reliquos, vt muris relictis in arcem confugerint, ac post sese, & eam ipsam dediderint.

Pretores prouinciarum Rom. pradones.

CVM autem etiam Bato, qui concitatis ad rebellionem Dalmatis, multum damni Romanis intulerat, tandem aliquando per transactionem Tiberio se dedidisset; ac postridie ad eum in tribunali sedentem adductus esset, interrogauit Tiberius, quid ita deficere, ac tantum temporis rebellare Romanis statuissent. Vos, respondit Bato, in culpa estis ipsi, qui ad vestros greges custodiendos non canes pastoresue, sed lupos mittitis. Ita Dalmatia partim bello, partim pacificatione ad Romanos rediit. Verisimile Bato hic, eaque exprobatio sexcentis exemplis comprobari posset, eorum maxime qui Iudæis proximis temporibus præfuerunt, & gentem ad defectionem perpulerunt, & bellum, quo funditus deleta, atque excisa est. De re porro Dalmatica pluribus Velleius, sed laudatione magis Tiberii, quam historia instituta.

VII. *Augustus bello intentus. Exit ab vrbe.*

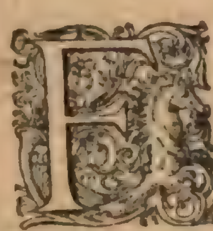
ADDIT Dio, bellorum administrationi ita intentum fuisse Augustum, vt causarum cognitione, aliisque negotiis in Senatum reiectis, ipse Ariminum se contulerit, quo propius quæ in Pannonia & Dalmatia gererentur acciperet, & quæ gerenda essent præscriberet. In eius ab vrbe exitu vota nuncupata, ac redeunte sacrificatum, tanquam si ab hostico rediisset. Ex quo etiam suspicari merito possumus, quod ad rationem temporis attinet, neque hoc anno Romam Archelaum venisse, neque eius causam ab Augusto iudicatam.

ANNVS MVNDI 4062. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 10. B. VIRG. 25. IMPER. ROM. 57. AVGVST. 52. ARCHELAI 10. ET VLT. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRARCHAR. 9. ANANI. PONT. I. PRÆSID. SYR. QVIRIN. I. IVDÆÆ COPONIO I. OLYMP. CXCVII. AN. I. VRB. COND. 761. COSS. Q. SVLPITIO CAMERINO, ET C. POPPÆO SABINO. ANN. IVL. 54. AVGG. 38. ACTIAC. VICT. 40.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 9.

I. *Ratio temporis. Ortus Vespasiani.*

FIRMAT hos Consules, & Imperii Augusti annos Tranquillus, [a] cum Vespasianum Imperatorem natum, ait in Sabinis 15. Cal. Decembris, vesperi, Q. Sulpicio Camerino, & C. Poppæo Sabino Coss. quinquennio antequam Augustus excederet. Hic ille dux est, quē Christus Dominus ad vltionem inimicorū suorum destinauerat. Hoc denique anno Iudææ Ethnarcha Archelao in ordinem redacto, atque adeo in exilium deportato, Iudaicus populus consecutus est, vt non haberet regem, nisi Cæsarem: Iudæa, quæ ad Archelaum pertinebat, Syriæ prouinciæ contributa, vt illi pridem ab Augusto solenni legatione petiuerant, [b] cum apud eum de Archelao patri Herodi in regnum sufficiendo ageretur, vt supra ex Iosepho. [c] Aliis interea duobus Herodis filiis Philippo & Antipa, qui & Herodes dictus est, [d] in sua ditione & Tetrarchia perseuerantibus, illo Traconitidis & Batanææ, isto Galilææ; idque ad multos annos, vt ex Euangelio constat. Archelai scilicet malo facti sunt, vt pareat, sapientiores.

Archelai clades.

a l. 8. c. 1.
b an. 1. Æræ Christ. n. 13.
c l. 17. c. 11.
d Ioseph. l. 2. c. 8. Luc. c. 3.

Nugatur

a l.5.c.44. NVGATVR Gorionides hoc loco: [a] Nam cætera quidem de somnio Archelai & Glaphyræ, eadem fere cum Iosepho scribit, at de Archelai profectione, & cæteris, longe aliter: *Factum est*, inquit, *post quinque dies, vt ascenderet contra eum exercitus Cæsaris Imperatoris* (hoc primum mendacium) *& ligaret eum catenis* (hoc est alterum) *duceretque Romam, vbi & mortuus est*, (hoc tertium; quartum autem) *regnauitque Antipas frater eius post ipsum, verso nomine Antipæ in Herodem.* Non enim fratrē habuit regni successorem, (licet id videatur sensisse Euseb. in Chron. quē D. Hieron. in c.1. Matth. secutus est,) sed fiscum Romanum, & Iudææ Procuratores ab Imperatore missos. Herodes autem, siue Antipas frater Archelai, in sua Tetrarchia perseuerauit, etiam tempore passionis Christi, ipsum irrisit, & Pilato reconciliatus est. II. *Ex Gorionide.* *Antipas non successit Archelao.*

b l.17.c.15. IPSAM ergo Archelai calamitatem recenseamus, de qua hæc tantum Iosephus. [b] *Mox vbi venit Romam*, scilicet Archelaus, *Cæsar auditis eius accusatoribus, & ipsius defensione, misit eum Viennam in exilium, quæ est vrbs Galliæ, mulctatum prius omni pecunia*, quam scilicet habebat Hierosolymis reconditam, *simulque ditione omni*, id est, Iudæa proprie dicta, quæ Tribum Iuda & Beniamin continebat, & Samaria atque Idumæa, [c] Et postea, *Cæterū ditione Archelai contributa Syriæ*, (vtique à Varo, qui in ea Præsidem adhuc egerat) *missus est illò à Cæsare vir Consularis Quirinius*, ex anno 741. collega Valerio Messala, *qui censum ageret per Syriam, & ipsius Archelai domum venderet.* Et rursum initio. III. *De Archelao Augusti iudicii.* c l.17.c.13. & c.15.fi. *Iudæa Syriæ contributa.*

libri 18. INTEREA Quirinius Senator Romanus, per omnes honorum gradus ad Consulatum vsque prouectus, & in primis clarus, à Cæsare mittitur in Syriam, vt iura populis redderet, facultatesque censeret omnium, (altera scilicet censione, post eam, quam decennio ante fecerat.) *Et cum eo venit Coponius, præfectus turmæ equitum, penes quem esset totius Iudææ rerum administratio*, (qui tamen superiorem agnosceret ipsum Syriæ præsidem; ideoque [d] Iudææ Procurator tantum appellatur; idque satis indicant quæ sequuntur) *Quin & ipse Quirinius in Iudæam venit, iam attributam prouinciæ Syriæ, vt percenseret facultates eius regionis ciuium; & Archelai pecunias in suā potestatem redigeret.* Illi vero tametsi primū ægre ferrent mentionem descriptionis; nō sunt tamen reluctati pertinaciter, parendo authoritati Pontificis Ioazari, qui Boëthi fuit filius; atque ita illius suasu sine controuersia census per actus est. IV. *Census Quirinii posterior, cum Coponio.* d l.2.bel. c.7.

e l.18.c.3. NEC tamen à Romanis obtinuit, vt dignitatē paulo ante recuperatam retinere posset. Nam vt scribit Iosephus. [e] Quirinius venditis & confiscatis Archelai facultatibus, peractoq. censu, qui incidit in ann.37. (labentem scilicet, aut exeuntē, vt dixi ann. præced.) post victū à Cæsare in Actiaca pugna Antoniū; cum mota esset contra Ioazarum Pontificē plebis seditio, priuauit eū hac dignitate, & Ananum Sethi filium substituit. Non est Ananus hic quē Annam Euangelistæ nominant, ad illud enim tempus Pontificatū non administrauit. Facile autem agnosci potest quam turbatus esset Iudæorum Pontificatus hoc tempore, quo iam natus erat magnus ille sacerdos, & Pontifex, cuius æternum erat sacerdotium, qui vicarios haberet in terris, successorem autem neminem. V. *Ananus Pontifex.*

NOTABILIS est hic annus oratione Augusti Cæsaris, tum in laudē eorum qui legitimo matrimonio iuncti essent, aut liberos ex eo procreassent; tū in eorū accusationē, qui eo neglecto vagas libidines, prætextu cōtinentiæ sectarentur, nec legitimam prolem Reip. sufficerent. Idq; verum esse, quidquid sectarii garriant, ostendūt illa verba *Neq; enim*, inquit, *ita solitudine delectammi, vt absq; mulieribus degatis, cū quilibet vestrū mensæ ac lecti sociam habeat, sed licentiam libidini, ac lasciuiæ vestræ exercendæ quæritis.* Isti autem partim alias delicias quærebant, partim si qua forte concubina concepisset, aut fœtum medicamentis abigebant, aut etiam partum educi prohibebantne: scilicet afficeretur molestia, vel sumptibus grauarentur: exponebant enim, vel interficiebant: à qua culpa non plane alienus ipsemet Augustus fuit. [f] Ex nepte Iulia, inquit Tranquillus, post damnationem editum infantem agnosci, alique vetuit. VI. *Augusti oratio pro matrimonio.* *Eiusdē Libido.* f l.2.c.65.

QVONIAM vero quidam exemplo se Vestalium tegebant, non improbauit ille sacram Deo Virginitatem & continentiam; imo commendauit, ac præmiis affecit. Nam vt eodem loco testatur Dio, Cæsar iis quæ perpetuam Virginitatē VII. *Vestalibus & Virginitati fauet*

seruarent, eadem quæ matribus præmia largitus est, quin & eorum collegium lege lata tutatus est, cum permisit, vt etiam libertinæ Virgines, id vitæ institutum sectari possent, vt anno 757. ex eodem Dione diximus. Sed impuram & infœcundam libidinem hypocrisi velatam castigandam duxit; nam addidit. Ergo si pudicitiam non seruaueritis, itidem vt illæ supplicio afficiendi estis: eodemque pertinet illa Taciti querela in Tiberii principatu: nec ideo coniugia & educatio liberûm frequentabantur, prævalida orbitate.

VIII. *Romana clades in Dalmatia.* DVM hæc Romæ aguntur, inquit Dio l. 56. Romani ad Rhætinum Dalmatiæ vrbem, cum Germanico profecti damnum tulere. Cum enim hostes resistendo non essent, ignem in mœnia, & iis vicina ædificia iniecerunt, prouidentes ne is statim effulgeret; quo facto se in arcem receperunt. Eius rei ignari Romani cum irrupissent, intra ignis ambitum deuenere, neque eum prius viderunt, toti animo in hostes intenti, quam vndique ab eo circumdati, supremum discrimen adierunt, cum desuper ab hostibus telis opprimerentur, vt neque ibi subsistere neque inde elabi, aut immissa tela, aut circumfusa flamma pateretur. Itaque multi ibi periere, quibus in ignem coniectis quasi pontibus vsi, nonnulli semiustulati euaserunt, & inualescens incendium, hostem quoque ex arce eiectum, in loca subterranea compulit.

IX. *Res ibidem à Tiberio gesta.* CVM bellum extraheretur, Augustus Tiberium iterum in Dalmatiam misit. Is cum videret milites moræ iam impatientes, etiam cum periculo bello finem petere, veritus ne coniuncti seditionem excitarent, eos copiis tripertito diuisis vnam Silano, M. Lepido alteram dedit: cum reliqua ipse, & Germanicus se aduersus Batonem contulerunt. Silanus & Lepidus haud difficulter suos aduersarios domuerunt. Tiberius autem omnem fere peruagatus est regionem, Batone in diuersa loca discurrente, quem tandem in Auderio castello alioqui inexpugnabili, partim industria, partim fœlicitate, multisque vtrimque amissis, deditione recepit, vt pluribus à Dione narratur: qui addit de Arduba castello à Germanico contra perfugarum & mulierum pertinaciam occupato, vbi mulieres, quæ contra virorum suorum sententiam libertatis cupidæ perfugis fauerant, arrepti liberis aliæ in ignem, aliæ in flumen præcipitauere sese;

X. *Tiberii & Germanici victoria. Et honores* INDE vicinis locis deditionem facientibus, Germanicus ad Tiberium rediit, ad quem etiam Bato, filio vsus internuncio, dedititius venit, & eadem quæ antea de lupina præfectorum feritate, qua ad defectionem cogerentur, exprobauit.

Hoc modo id bellum iterum confectum est, quod Romanis magna hominum, maxima pecuniæ iactura stetit. Victoriæ nuncium attulit Germanicus, eiusque ergo Augusto & Tiberio nomen imperatorium auctum, & triumphus decretus, & arcus duo triumphales in Pannonia. Hæc enim ex multis vtrique decretis Augustus admisit: tum & Germanico, aliisque ducibus, insignia triumphalia, aliique honores, & priuilegia concessa.

XI. *Tempus Varianæ cladis.* VARIANA clades hunc quoque annum insignem facit. Autor Dio l. 56. qui cum exponeret quæ sub huius anni Coss. gesta essent, quæque Romæ in honorem victorum decreta fuissent, subdit. His recens decretis aduersus ex Germania nuncius allatus, triumphos eorum impediit. In eodem enim tempore in Germania hæc contigere, &c. Autor Sueton.[a] Vbi agit de rebus à Tiberio in Illyrico per triennium gestis, in magnis rerum omnium difficultatibus, eiusdemque in vrgenda victoria perseuerantia, quamuis sæpius reuocaretur; Ac perseuerantiæ, inquit, grande precium tulit, toto Illyrico quod inter Italiam, regnumque Noricum, & Thraciam, & Macedoniam, interque Danubium flumen, & sinum maris Adriatici patet, perdomito, & in deditionem redacto. Cui gloriæ amplior adhuc ex opportunitate cumulus accessit. — *a l. 3. c. 16.* *Tiberius Illyrici victor*

XII. *Eadem clades ex Tranquillo. Velleio.* NAM sub id fere tempus Quintilius Varus, cum tribus legionibus in Germania periit, nemine dubitante quin victores Germani, iuncturi se Pannoniis fuerint, nisi debellatum prius Illyricum esset. Quas ob res triumphus ei decretus est, multique & magni honores: triumphum ipse distulit, mœsta ciuitate clade Variana. Distinctius etiam Velleius.[b] Tantum quod, id est, vix vltimam imposuerat Pannonico, ac Dalmatico bello Cæsar manum, cum intra quinque consummati tanti operis dies, funestæ ex Germania epistolæ, cæsi Vari, — *b l. 2. c. 117.*

trucidatarumque legionum trium, totidemque alarum, & sex cohortium, velut in hoc saltem tantummodo indulgente Fortuna, ne occupato duce: Tiberio scilicet qui tum bello Illyrico vacabat.

XIII. *Res vt gesta fuerit.*

VT autem paucis rem perstringam, quam Dio & Velleius cumulatius edisserunt. Quintilius Varus in media Germania, vt iamdudum in Syria, in magna negligentia ac securitate viuebat, non intelligens se agere cum hominibus in summa feritate versutissimis. Accedebat, vt ait Dio, ferocius in Germanos, quasi in subditos imperium, & molesta exactio pecuniarum. Cum Arminius, Sigimeri principis gentis filius, de opprimenis Romanis concilium init, in idque insidias parat. Rem ad se delatam Varus, aut non credidit, aut neglexit. Quid multa? Exercitus omnium fortissimus, marcore ducis, perfidia hostis, iniquitate Fortunæ circumuentus, vt ne pugnandi quidem facultas daretur, inclusus syluis, paludibus, insidiis, ab hoste ad internecionem trucidatus est.

XIV. *Vari mors, & præfectorum castr.*

DVCI plus ad moriendum, quam ad pugnandum animi fuit, quippe paterni auitique exempli successor, se ipse transfixit. At è præfectis castrorum duobus alter ducis exemplum secutus, alter deditionis autor, supplicio mori maluit. Volumnius autem Vari legatus, spoliatum equite peditem relinquens, fuga cũ aliis Rhenum petere ingressus est: quod factum eius fortuna vlta est. Non enim desertis superfuit, sed desertor occidit: Vari corpus semivstum hostilis lacerauerat feritas; caput eius abscissum, latumque ad Maroboduum, & ab eo missum ad Cæsarem, gentilitij tandem tumuli sepultura honoratum est. Hæc fere Velleius.

XV. *Augusti luctus.*

EA clade audita, inquit Dio, Augustus lacerata veste in magno luctu fuit, veritus ne eæ gentes victoria elatæ in Italiam irrumperent. Cladem Cæsar Augustus, ait Oros.[a] adeo grauiter tulit, vt sæpe, per vim doloris, caput parieti collidens clamaret, *Quintili Vare, redde legiones.* Nec tamen Orosius, quod aliqui putarunt, cladem Varianam ante Christum natum accidisse censuit, licet eã aliis etiam bellis percurrendis retulerit, ante quam Christi Natiuitatem narraret. Cæterum hæc habet Orosius ex Tranquillo.[b] Hac clade nunciata inquit, excubias per Vrbem indixit, ne quis tumultus existeret, & præsidibus prouinciarum propagauit Imperium, vt & à peritis & assuetis socii continerentur. Vouit & magnos ludos Ioui Opt. Max. *si rem publicam in meliorem statum vertisset*, quod factum Cimbrico Marsicoque bello erat. Adeo namque consternatum ferunt, vt per continuos menses barba capilloque summisso, caput interdum foribus illideret, vociferans, *Quintili Vare legiones redde*: diemque cladis quotannis mœstum habuerit ac lugubrem. Hæc Sueton.

a l.6.c.21.

b l.2.c.23.

XVI. *Incumbit in reparandum bellũ.*

CONSTAT certe Augustũ omni studio ac contentione, ad bellũ proximo anno Tiberio duce restaurandum, incubuisse, suorum plerosque militiam recusantes graui mulcta, & ignominia affecisse, Gallos Germanosque tum Romæ agentes vrbe eiecisse, ludos omisisse, donec accepit nonnullos milites superfuisse cladi. (Nam l. Asprenas qui legatus sub auunculo suo Varo militabat, duas legiones quibus præerat, ab ea calamitate seruauit incolumes, vt ait Velleius,)[c] Germanias præsidio contineri; hostem ad Rhenum accedere non ausum, terrore liberatum esse, vt copiosius Dio l.56. tradidit. Tacitus tamen l.1. Ann. ait hoc bellum abolendæ magis infamiæ, ob amissum cum Quintilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi Imperii, aut dignum ob præmium susceptum esse.

c l.2.c.110.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4062.

1.N.3. Herodes, inquit Hieron. in c.1. Matthæi, qui cum Pilato postea amicitias fecit, huius Herodis, magni scilicet, siue primi, filius est, frater Archelai, quem & ipsum Tiberius Cæsar Lugdunum, quæ Galliarum est ciuitas, relegauit, fratremque eius Herodem successorem regni fecit. Lege Iosephi historiam Legatur sane, sed in ea Vienna habetur, non Lugdunum, nec relegator Tiberius, sed Augustus: Ille enim tum aberat triennali bello Illyrico detentus, vt ait Sueto. l.4.c.16. Sed nimirum Lugdunum Vienna notius, eique vicinum.

2.N.XIII. Vide Florum l.4.c.12. Vari Quintilii libidinem ac superbiam &c. & Tacitum in primis l.1. Ibi, Arminius turbator Germaniæ &c. & rursum mox.

ANNVS MVNDI 4063. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 11. B. VIRG. 26. IMPERII ROM. 58. AVG. 53. HERODIS ANTIPÆ ET PHILIP. TETRARCHAR. 10. ANANI PONTIF. 2. PRÆS. SYR. QVIRIN. 2. IVDÆÆ PROCVRATOR. COPONIO. 2. OLYMP. CXCVII. AN. 2. VRB. COND. 762. COSS. P. CORNELIO DOLABELLA, ET C. IVLIO SILANO. ANN. IVLIAN. 55. AVGG. 39. ACT. VICTORIÆ. 41.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 10.

I. *Res in Germania gesta à Tiberio*

PROXIMO anno repetita Germania, inquit Sueton [a] Cum animaduerteret Tiberius Varianam cladem temeritate & negligentia ducis accidisse, tum præter consuetudinem cum pluribus de ratione belli communicauit, & militarem disciplinam ab antiquo repetitam seuere exercuit; Vltra Rhenum, ait Velleius, cum exercitu transgreditur. Arminio territo, quem arcuisse Pater & Patria contenti erant, penetrat interius, aperit limites, vastat agros, vrit domos, fundit obuios, maximáque cum gloria, incolumi omniũ quos traduxerat numero, in hyberna reuertitur. Nec plura vel iste, vel alii. (a l.3.c.18.)

II. *Seditio à Iuda Galilæo.*

SVB hoc tempus occasione nouæ descriptionis, ac Census à Quirinio Hierosolymis initi, extitit quidã Iudas Galaunites, ortus ex oppido Gamala, (habitatione, vt appareret, Galilæus; nã Galilæus à Luca appellatur,[b] & ipsemet Ioseph.[c] eum Iudam Galilæum vocat,[d] non vno in loco. Forte etiam eius hæresis in Galilæa primum coaluit. Is adiuncto sibi Pharizæo Sadduco, sollicitabat ad defectionem populos, censum nihil aliud esse dictitans, quam manifestam seruitutis professionem; & vniuersam gentem ad tuendam libertatem adhortans Quid autem illi turbarum & cædium in Iudæa ediderint, pluribus narrat Iosephus,[e] qui alibi[f] hunc ipsum appellat Simonem Galilæum, hunc ipsum, inquam, licet dissentiente Lorin.[g] Nam cætera omnia eadem plane sunt. (b in Act. c. 5.37. c l.20.c.3. d & l.18.c.1. e l.18.c.1. f l.2.bel.c.7 g in Act.c.5. 37.5. sed lõge ante.)

III. *Secta Galilæorum Dominum respuentium.*

FVIT autem hic sectæ Galilæorum autor apud Iudæos, qui præ insigni superbia, cum hostes sublimiorum potestatum essent, soli Deo parendum esse iactabant. Ioseph.[h] Quartæ, inquit, studium sapientiæ sectantium viæ primus autor fuit Iudas Galilæus: hi cætera cum Pharisæis consentiunt, nisi quod constantissimo libertatis amore flagrant, credentes solum Deum Dominum habendum ac principem: facilius vel exquisitissima pœnarum genera laturi, vna cum cognatis suis, ac charissimis, quam mortalium aliquem appellaturi (h l.18.c.2.6.)

Dominum. Quam pertinacem duriciam, si Iosephus insignem appellat patientiam, & non potius despicientiam doloris & miseriæ, profecto in insigni vitio, nomine insignis virtutis abutitur. Quæ enim virtus sine iustitia? quæ exigit, vt reddantur, *quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Itaque isti magnum in se iustumque odium principum concitarunt; quod in Christianos quoque, eorumque secundum Christum principes Apostolos è Galilæa fere oriundos, quasi eiusdem hæresis sectatores, primis illis temporibus deriuabatur. Quos contra videtur Iosephus, [a] in laude Essenorum posuisse, quod fidem omnibus seruarent, maxime vero principibus. Neque enim, inquit, absque voluntate Dei cuiquam potest principatus potentiam contingere. Quæ haud paulo luculentius Paulus Apostolus eodem respiciens. [b] *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo, quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* & infra, *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem.*

a l. 2. de bel. c. 7.

b Rom. 13. 1.

IV. *In Christianos per calumniam deriuata.*

Eadem inculcat princeps Apostolorum, scribens ad Christianos ex Iudæis ortos, per varias regiones dispersos, [c] vbi non obscure significat, Christianos iniusta inuidia nefariæ illius Galilæorum sectæ laborasse, cum ait. *Vt in eo quod detrectant de vobis tanquam malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis*, malefactores videtur intelligere rebelles, & refractarios erga dominos, legitimosque principes. Subdit enim, *Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum; quia sic est voluntas Dei, vt bene facientes, obmutescere faciatis imprudentiam hominum ignorantiam,* (existimantium videlicet eosdem esse Christianos, cum sectariis illis Galilæis, qui velamentum habebant malitiæ libertatem. Huc denique pertinent, quæ Paulus scribit ad Titum. [d] *Sunt enim multi inobedientes, vaniloqui, & seductores, maxime qui de circumcisione sunt; quos oportet redargui,* & infra, *Increpa illos dure, vt sani sint in fide, non intendentes Iudaicis fabulis.* Denique c. 3 *Admone illos principibus, & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse.* Sed de his satis.

c 1. Petr. 2. 13

d 1. 10.

V. *Iudæ illius interitus & successores.*

Ex quibus intelligitur, quamuis nebulo iste male perierit, vt autor est Gamaliel apud Lucam, [e] tacente de illius interitu Iosepho, habuisse tamen satis diu suæ nequitiæ sectatores, quorum spiritu merito creduntur his temporibus afflati Anabaptistæ. Meminit duorum istius Iudæ filiorum Ioseph. [f] Eodem tempore etiam filii Galilæi Iudæ, Iacobus & Simon sublati sunt de medio, eius qui agente Syriæ censum Quirinio, Iudæos solicitabat ad defectionē à Romano populo; hos enim Alexāder Cuspii Fadi successor crucis affecit supplicio. Hæc ibi.

e Act. 5. 37.

f l. 20. c. 3.

At inquies, vbi omisimus Theudam, hominem seditiosum, ac præstigiatorem, qui quadringentis hominibus se ducem præbuit, non minus ad seditionem, quā ad interitum; vt scribit Iosephus, [g] & memorat bonus Gamaliel. [h] Nam ibidem dicitur, *post hunc extitit Iudas Galilæus.* Resp. hunc locum multos torsisse interpretes; vt videre est apud Laurinum in eum locum; quoniam id videtur historiæ & ordini temporum repugnare. Itaque quidam non dubitant affirmare videri lapsum memoriæ in venerabili sene. Nonnulli illud, post, siue μετὰ, loco πέρα, id est vltra, siue præter positum putant, inter quos Emanuel Sà in eum locum, & Baron. anno Christi 34. Verum de re spinosiore aliquid seorsim dicemus. [i]

g l. 20 c. 2.

h Act. 5. 36. V. 37.

i n. 179.

1. σχ. VI. *Gesta Tetrarcharū.*

Interea Herodes & Philippus suæ quisq; Tetrarchiæ res ordinauit, atque composuit: quorum Herodes Sephori cincta mœnibus, fecit eam totius Galilææ caput & propugnaculum; aliud deinde oppidum quod tunc Betaramphtha dicebatur, communitum, nomine mutato, Iuliada ab vxore Imperatoris appellauit. Geminum hic apparet erratum, verborum vnum, Rei alterum; Nam vt alibi quoque notaui, vxor Imperatoris non fuit Iulia, sed Liuia. Deinde absurdum videtur, & vero ingratissimum Augusto Iuliam, hoc tempore relegatam & infamem, iactari, vt simul flagitia eius in ore hominum versarentur; Nec potuit hoc ignorare Herodes: Idque notauit etiam P. Deckerius, licet rem alio detorqueat. Addit etiam Iosephus à Philippo Tetrarcha Bethsaidam quoque, in ripa lacus Genesareth, in vrbis speciem conformatam, eamque Iuliæ Cæsaris filiæ cognominem esse voluisse: quod eidem reprehensioni obnoxium est.

Ossa mortuorum per templum sparsa.

Deniqve sub finem administrationis Coponii, Samaritæ ossa mortuorum per templi porticus, & per totum templum sparserunt; magno scandalo Iudæorum. Quod ex Pharisæorum somniis erutum Deckerius putat, refellitque ex ipsa refutatione Iosephi, qui persimilem Apionis Alexandrini fabulam refert de Zabide quodam Idumæo, clam omnibus templum ingresso, per speciem Apollinis, & ibi aureum asini caput detrahente. At paulo ante Iosephus negat in templum per fraudem quenquam penetrare potuisse; quod 4. porticus haberet in circuitu, & earum singulæ propriam habuerint custodiam, aliquot sacerdotum centuriis ne dicam, an millibus? constantem, à quibus ne vas quidem vllum per templum portari permitteretur. Oportuisset ergo omnes istos ex composito lethargico somno correptos obdormisse; Sed abeamus à fabulis.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4063.

1. N. 5. Dici etiam non absurde posset illud, μετὰ, significare, post, vel secundum, non relatum ad ordinem temporis, sed dignitatis. Quo modo Thucid. l. 2. ἐς μέγιστον μεθ' ἑαυτὸν δυνάμενον, qui plurimum post ipsum poterat, vel, secundum ipsum. Plut. de frat. amicit. δέδωκέ σοι δεύτερω μεθ' ἑαυτὸν εἶναι, dedit tibi secundum ab ipso, vel primum post ipsum esse. Sic ille, quærenda pecunia primum, virtus post nummos. Sic dicatur Iudas iste post Theodam esse, malitia videlicet, & improbitate, cum Theodas præter communem cum Iuda superbiam, rebellesque spiritus, etiam præstigiator fuerit, & pseudopropheta, pollicens scissurum se vado Iordanem &c. quæ apud Iosephum l. 20. c. 2. leges. Alii μετὰ τοῦτο, legunt quasi dictum aut scriptum foret μετὰ τοῦτο, cum hoc. Significantes υ versum in ο.

ANNVS MVNDI 4064. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 12. B. VIRG. 27. IMPERII ROM. 59. AVG. 54. HERODIS ANTIPÆ ET PHILIP. TETRARCHAR. 11. ANANI PONTIF. 3. PRÆS. SYR. QVIRIN. IVDÆÆ PROCVRATORE M. AMBIVIO. OLYMP. CXCVII. AN. 3. VRB. COND. 763. COSS. M. ÆMYLIO LEPIDO, ET T. STATILIO TAVRO. ANN. IVL. 56. AVGG. 40. ACT. VICTORIÆ. 42.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 11.

I. *Profectio & amissio pueri Iesu.*

DVODECIMVS Iesu Christi annus insignis est, non Hierosolymitana eius profectione, cum parentibus suis, ea quippe singulis annis frequentabatur, Euangelista attestante, *& ibant parentes eius*, inquit, *per omnes annos in Hierusalem in die solenni Paschæ*; nec credibile est eum in oppido Nazareth, sub cura cognatorum, aut vicinorum derelictum: idq; affirmāt Suar. [a] & Mald. in eum locum: sed eius tristissima, licet inculpabili amissione, & lætissima inuentione, & maxime insolita manifestatione diuinæ sapientiæ, futuris prædicationibus quasi præludente, vt significat S. Ambr. l. 2. in Lucam. Qua tota de re ac mysterio, cum satis multa scripserit, circa duodecimum Christi annum Baron. & Canisius in Mariali, Tolet. in Lucam, & deinceps omnes interpretes, non est quod frustra hoc loco lectoris otio abutamur.

Luc. 2. 41.

a disp. 17 sect. 3.

l. 4. c. 14. & seqq.

II. *An Christus triduo mendicarit*

Dvlcissima tamen illa deuotissimi Bernardi, si tamen Bern. Homil. intra oct. Epiph. verba, de Christi vita in illo triduo, non videntur, omittenda. *Per*

illud itaque triduum vbi eras bone Iesu? quis cibum, aut potum ministrauit? Quis detraxit calceamenta? &c. & infra. *Quid dicam Deus meus? an vt te per omnia nostræ conformares paupertati, & in te humanæ naturæ calamitates susciperes, quasi vnus è turba pauperum stipem per ostia mendicabas? Quis dabit me buccellarum illarum sic mendicatarum fieri participem? vel saltem diuini illius edulij reliquijs saginari?* sic ipse, pie meditando, vt dicit, & nil temere affirmando. A temeritate tamen facile vindicare potest illud, quod ait in eius persona regius Propheta. [a] *Ego autem mendicus sum, & pauper; Dominus sollicitus est mei.* & illud Ioan. *Mulier da mihi bibere.*

a Psa. 39. 18.

III. *Non videri mendicasse.*

Communior tamen videtur doctorum sententia, neque tum Christum, neque alias victum ostiatim mendicasse, quod lege id prohiberetur. [b] *Et omnino indigens ait, & mendicus non erit inter vos;* quod præceptũ dirigebatur ad locupletes, ne paterentur pauperes mendicare; sed vltro succurrerent: quod tamen parum eos obseruasse significat illa parabola, mendicare erubesco. [c] Mendicus Lazarus, & cæcus item & claudus leguntur mendicasse. [d] Legis tamen præceptũ erga Christum seruatũ fuisse perspicue intelligitur, ex illarum mulierũ benignitate, *quæ ministrabant ei de facultatibus suis.* [e] De hoc autem triduo scribit Maior, [f] Videri eum à viris eruditis & doctoribus, qui stupebant super prudentia & responsis eius, ad mensam inuitatum fuisse; aut certe viatici aliquid à parentibus accepisse: & consentiens Baradius. [g] Quis, inquit, admirabilem puerum non inuitaret? qui etiam addit ex Ambrosio, [h] traditionem Synagogæ fuisse, quam cupiebat Apostolus in Ecclesia seruari, vt seniores in cathedris, pro dignitate sedentes disputarent; tum qui illis dignitate, gradu, atque eruditione cederent, in subselliis locum acciperent: nouissimi autem in pauimento supra mattas, storeas scilicet instratas pauimento. In quibus Christum Dominum locum accepisse innuit Euangelista, cum ait illum inuentum sedentem in medio doctorum, in corona scilicet circumquaque in locis sublimioribus considentium. Nec ei doctoris; sed discipuli partes tribuit, cum audientem & interrogantem inducit, non etiam docentem, quia tempus nondum aduenerat, quo impleretur illud, [i] *Et non faciet auolare à te vltra Doctorem tuum, & erunt oculi tui, videntes Præceptorem tuum.* Nunc autem triduo auolauit ab eis.

b Deut. 15. 4
c Luc. 16. & ibid.
d Ioan. 9. Act. 3.
e Luc. 8. 3.
f in 2. Luc.
g in 10. c. 15
h li 1. Cor. 14.
i Esa. 30. 20.

IV. *Iudææ Præses M. Ambiuius*

Ad hoc tempus pertinet illud Iosephi, [k] de nouo Iudææ Præfecto, siue Procuratore. Paulo post Coponius Romam reuertitur, successore accepto M. Ambiuio. Cum autem de Præside Syriæ taceat, apparet eundem Quirinium in eodem officio perseuerasse: diuturnum enim fuisse aliquando hunc magistratũ, vel ex Agrippa, & Quintil. Varo perspicuũ est. Huius Ambiuii tempore Salome Herodis soror, sic enim ex græco [illegible] legendum est, idque historiæ veritas exigit, vita decedens, Iuliæ Iamniam, cum sua toparchia reliquit. Hoc quoque suspectum redditur. Nam duodecimum iam annum relegata erat, nec aliud ab Augusto, Tranquillo teste, quam vomica & carcinoma audiebat. [l] Vt credibile sit eum honorem istũ iniuriæ loco fuisse ducturũ. Id ergo reliquis Iosephi næuis accenseatur. Verum Tiberius, antequam Romam triumphaturus reuerteretur, magnum adiit vitæ periculum. Re prospere gesta, inquit Suet. [m] Non multum abfuit quin à Bructero quodam occideretur: cui inter proximos versanti, & trepidatione detecto, tormentis expressa confessio est cogitati facinoris. In reditu etiam Viennæ seditiones repressit, &, vt ait Velleius c. 21. coërcitione magis, quam pœna molliuit.

k l. 18. c. 3.
l l. 2. c. 67.
m l. 3. c. 19.

Periculum Tiberii.

V. *Res in Germania gesta.*

De re in Germania hoc anno gesta, hæc Dio. Tiberius, & Germanicus, cui proconsulare erat Imperium, impressionem in Germaniam fecerunt, ac populati nonnullas partes, nullo tamen prælio vicerunt, cum nemo ad repugnandum occurreret. Veriti enim ne rursus cladẽ acciperent, haud ita procul à Rheno discesserant, sed prope eum vsque ad autumnum morati, ludis in honorem natalium Augusti actis; ac ministerio centurionum edito equestri certamine, in Italiam reuersi sunt.

VI. *Par eius cum Augusto datũ.*

Interea Augusto postulante S.P.Q.Rom. decreuit, vt Tiberio ius æquum in omnibus prouinciis, & exercitibus esset cũ patre. *Etenim absurdum erat*, ait Velleius, *non esse sub illo quæ ab illo vendicabantur, & qui ad opem ferendam primus erat, ad vindicandum honorem non iudicari parem; Sicque in vrbem reuersus, iampridem debitum,*

Triumphat de Pannon. & Dalmatis &c.

sed continuatione bellorum dilatum, ex Pannoniis, Dalmatisque egit Triumphum. Suetonius hanc iuris exæquationem in prouincias, non multo post triumphum, lege per Consules lata, factam scribit: sed de tempore maluimus Velleio credere, qui se fratremque suum inter præcipuos, præcipuisque donis adornatos viros triumpho adfuisse dicit, & Tiberium 7. triumphis promeritis, tribus fuisse contentum. De quibus plura apud Suetoniū reperies, illudq; nominatim, quod prādium populo dederit mille mensis, & congiarium viritim trecenos nummos. Dedicasse quoque de manubiis, suo fratrumque nomine, ædem Concordiæ, Castoris & Pollucis. l. 3. c. 20.

ANNVS MVNDI 4065. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 13. B. VIRG. 28. IMPERII ROMANI 60. AVGVST. 55. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRARCHAR. 12. ANANI PONT. 4. PRÆSID. SYR. METELLO CRETICO I. IVDÆÆ PROCVRATORE M. AMBIVIO 2. OLYMP. CXCVII. AN. 4. VRB. COND. 764. COSS. GERM. CÆSARE TIB. F. AVG. N. ET C. FONTEIO CAPITONE. ANN. IVL. 57. AVGG. 41. ACTIAC. VICT. 43

Onuphr.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 12.

I. *Mors S. Iosephi ex Epiphanio.*

SVB hoc tempus mortuum fuisse S. Iosephum, B. Virginis sponsum existimat S. Epiphanius hæres. 78. & si qui ei de senili, ac potius decrepita eius ætate assensi sunt. Sed neque post reditum, inquit, ab Ægypto idem Ioseph multis annis vixit, Quartus enim erat annus Saluatori, Iosepho autem quartus supra octogesimum, quando ex Ægypti regione reuertebatur, & permansit aliis octo annis superstes. Et in duodecimo anno ascendentibus illis ad Hierosolyma quæsitus est, quando non reperiebatur in itinere, velut habet Euangelium secundum Lucam. Post hos annos moritur Ioseph. & educatus est non amplius à Ioseph, sed in domo Ioseph.

II. *Altera opinio, vixisse Christo moriente.*

ALTERA sententia de morte sancti Iosephi in altero extremo est, cum scilicet adhuc in viuis fuisse, cum Christus matrem discipulo commendauit; hæc videtur fuisse D. Ambrosii sententia. [a] *Vtique si conuenissent, inquit, nunquam virum proprium reliquisset, nec vir eam iustus passus esset à se discedere. Quomodo autem Dominus diuortiū præcepisset &c.* quod repetit etiam alibi. [b] Idem supponit S. Cypr. libel. de Pass. Domini. *Habebat Ioseph in hac Christi dispositione rationabilem contradictionem, cum alteri commendaretur Maria, si se cognouisset carnalem maritum: sed quia in spiritu actum erat coniunctionis illius mysterium, passus est Ioseph æquanimiter sibi eum in hoc seruitio præponi, quem digniorem se iudicabat.* Idem significat & S. Chrysost. [c] Verum isti sancti id præcipue satagebant, vt docerent B. Virginis integritatem illibatam semper fuisse, nec vnquam matrimonium inter sanctissimos hosce coniuges copula consummatum. Idque probabant, quod nunquam alioqui habitatione diremptum iri videbatur: nec tamen negarunt verum inter eos, ratumque fuisse matrimonium. Ætas autem Iosephi tum superstitis quasi probabilis, obiter sine probatione assumitur, quod eius mortis nulla fiat in Euangelio mentio.

a l. 2. in Lucam sub init.
b l. 10. c. 23 & l. de inst. Virg. c. 6. fi. & 7.
c Hom. 5. in Matth.

III. *Communior sententia prius vita functum.*

NEC tamen id posteriores doctores satis probabile iudicarunt; quin potius hoc ipso quod Virgo coniugi commendata non fuerit, probabilius colligunt illum iam è viuis excessisse; ne aliquam iniuriam nutricio suo sanctissimus, gra-

tissimusque filius, dilectæ coniugis separatione, fecisse videretur. Ante Christi passionem defunctus est, alioqui enim custodia matris alteri commissa non fuisset. Gerson in serm. de Nat. Virg. & rursum de passione Domini; Per hunc quoque textum concludunt doctores Ioseph iam tunc fuisse mortuum. Alioqui Dominus noster non abstulisset Mariam ab eius custodia, qui ab initio tam fideliter, & digne eam custodierat, & in omnibus periculis socius fuerat.[a] Quam sententiam Baron. quoque in an. Christi 12. comprobat, & Suares disp. 7.

c. 4.

a sec. 1. post medium.
b Mald. in c. 2. Ioan.

IV. *Nec tamen ante aliquot ab hinc annos.*

MEDIA sententia est [b] nō tam cito mortuum, nec tamen ad 30. Christi annum peruenisse, quod in nuptiis Cana nulla fiat eius mentio, & tamen ad aliquot annos pertinere videatur illud; *& erat subditus illis;* & quia B. Virg. adhuc ad coniugiū expeti posse videbatur, quę ad summum 28. agebat annum. Vt ergo ea molestia leuaretur, & filius in tenella adhuc ætate non destitueretur cura nutricii sui, cuius laboribus sustentabatur, videtur diuina prouidentia ad extremam potius Christi adolescentiam Iosephum in viuis retinuisse. Quoniam tamen de certo anno nihil affirmare possumus, (nam de die affirmat Martyrologium Romanū eius dormitionem, & fœlicem ad Deum transitum 19. Martii contigisse,) de eo hæc dicta sufficiant.

Barad. l. 6. c. 8. et ser. de Nat. B. Vir. in Concil. Constan. n 3 p operum eius.

V. *Iosephum resurrexisse cū Christo.*

ADDAM tamen hoc loco piam, & mihi quidem certe valde probabilem, ac doctis viris probatam Gersonis sententiam. Legimus, inquit, Christo moriente multa corpora sanctorum resurrexisse, & venisse in sanctam ciuitatem, & apparuisse multis; hinc forte dicit Apostolus *Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos.* Recogitet oro pius animus, si iustus Ioseph vnus ex illis putandus est, qui apparuerit charissimæ sponsæ, qui eam consolatus sit, qui tandem Christo in cœlum ascendente, simul & ascendit glorificatus; non dubium in anima, sed an & in corpore nescio, Deus scit, & collocatus est à dextris ipsius Iesu, hoc est in potioribus bonis suis. Hæc pius doctor, in cœtu vniuersæ Ecclesiæ Constantiæ congregatæ: idemque D. Bernard. ait pie credendum esse.

VI. *Consulatus Germanici.*

Famosi libelli Augusti iussu exusti.

DE huius anni rebus, Dio hæc habet. Post hæc Consulatum Germanicus nondum Prætura functus accepit, ac toto anno gessit, non dignitatis causa, sed quia idem ab aliis etiamtum fiebat: nulla re memorabili peracta, nisi quod potiores tulit partes, cum ipsius collega C. Capito obiter tantum numeraretur. At vero Augustus senectute iam grauis Germanicū Senatui, Senatum Tiberio scripto commendauit: famosos libellos, quos ad traducendos homines à quibusdam conscribi acceperat, conquisitos & repertos in Vrbe ab Ædilibus, extra Vrbem à singulorum locorum præfectis comburi mandauit, & in quosdam eorum autores supplicio animaduertit. Huc videtur pertinere quod scribit Tacitus l. 1. Annal. Vbi infestior Tiberio, qui legem maiestatis ad minima delicta extendebat; vt sectarii solent, aduersus catholicos, in locis, vbi rerum potiuntur, *Facta,* inquit, *arguebantur, dicta impune erant. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis eius tractauit, commotus Cassij Seueri libidine, qua viros, fœminasque illustres procacibus scriptis diffamauerat.* Mox, *Tiberius, consultante Pompeio Macro pratore, an iudicia maiestatis redderentur, exercendas leges esse, respondit.* Idem habet Suet.[c] Exhibuit in Circo ludos Germanicus, in quibus ducenti leones occisi, vt ait Dio, nec explicat an commissi gladiatoribus, vel seruis sontibus, aut aliis feris.

c l. 3. c. 58.

VII. *Ortus Caii Caligulæ.*

FVIT hic Germanicus Caligulæ postea Imperatoris pater, Drusi & minoris Antoniæ filius, à Tiberio patruo Augusti voluntate adoptatus: Quæsturā quinquennio, antequam per leges liceret, & post eam Consulatum statim gessit &c. Ita Tranq.[d] Natum porro Caligulam hoc anno, patre suo, & Fonteio Capitone Coss. author est Sueton.[e] Sed de eo aliquanto post iterum dicendum erit.

d l. 4. c. 1.
e l. 4. c. 8.

ANNVS MVNDI 4066. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 14. B. VIRG. 29. IMPERII ROMANI 61. AVGVST. 56. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRARCHAR. 13. ANANI. PONT. 5. PRÆSID. SYR. METELLO CRETICO 2. IVDÆÆ PROCVRATORE ANNIO RVFO 1. OLYMP. CXCVIII. AN. 1. VRB. COND. 765. COSS. C. SILIO NEPOTE, ET L. MVNACIO PLANCO. ANN. IVL. 58. AVGG. 41. ACTIAC. VICT. 44.

In Onuph. in Chron. at Dio l. 56. Cæcinam cognominat.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 13.

I. *Ratio temporis.*

NE quære doceri hoc anno lector de morte Augusti, contigit enim sequenti. Nec tamen illum dicimus annum 56. regnando superasse; sed cum in titulo ineuntes numeremus annos, consequens est hoc anno illum regni annum sextum & quinquagesimum inchoasse mense Augusto, & sequenti terminasse.

Augusti testamentũ.

His Coss. vt author est Dio, Augustus, iam quintùm gubernationem Reip. in decennium accepit, Tiberio Tribuniciam potestatem rursum dedit, (iam enim decennium abierat, ex quo eam Augustus illi vna cum adoptione contulerat, vt dictum est V. C. 756.) Drusum autem in tertium ab hinc annum Consulem designauit. Testamentum, inquit Suet. [a] L. Planco & C. Silio Coss. 3. non. Aprilis, ante annum & quatuor menses quam decederet, factum ab eo, ac duobus codicibus scriptum, partim ipsius, partim libertorum manu, apud Virgines Vestales depositum est. Sic ipse, vbi plura de hæredibus, & legatariis subiungit, quæ apud ipsum leges.

a l. 2. c. 101.

II. *Germanicus adit Germaniam.*

AD hunc quoque annum pertinere arbitror profectionem Germanici in Germaniam missu Augusti, vt reliqua belli patraret. Eo enim profectum esse, antequam Tiberius in Illyricum expeditionem susciperet, quod sub initium sequentis anni contigit, Velleius c. 123. aperte significat. Vbi quid Germanicus, statim contra hostem gesserit, non reperio, quid cum militibus suis tumultuantibus, sequenti anno, quo res illa contigit, dicetur.

Procurator Iudææ Rufus.

ANNIVM Rufum Procuratorẽ Iudææ Iosephus [b] suggerit, sub quo mortuus est Augustus, nec tamen aperte docet eodemne anno, an præcedenti missus fuerit. Præcedenti ponimus, Onuphrii Chronologiam secuti. Qui autem Christum natum putant anno regni Herodis 29. non habent quomodo vel hunc, vel præcedentes Iudææ Procuratores constituant. Fuit hic annus Olympicus, Olympionica Diophanes Bithynius.

b l. 18. c. 3.

ANNVS MVNDI 4067. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 15. B. VIRG. 30. IMPERII ROM. 62. AVG. 57. & VLT. HEROD. ANTIPÆ ET PHILIP. TETRAR. 14. TIBERII I. ANANI PONT. 6. PRÆS. SYR. METELLO 3. IVDÆÆ PROCVRAT. ANNIO RVFO 2. OLYMP. CXCVIII. AN. 2. VRB. COND. 766. COSS. SEX. POMPEIO. ET SEX. APPVLEIO. ANN. IVLIANI 59. AVGGVST. 43. ACT. VICTORIÆ. 45.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 14.

SVLPITIVS Galba, qui primus post Augusti finitũ genus, Imperio potitus est, ipsis Cal. Ian. huius anni virilem togam sumpsit, vt ait Dio l. 56. Sed Octauiani Cæsaris Augusti mors hunc annum longe insigniorem facit, in qua passim omnes scriptores consentiunt; cui etiam coniungitur annus Sabbaticus duodecimus supra ducentesimũ. De ea morte priusquam dicamus, quæ ordine temporis antecedunt præmittemus. I. *Postremum Augusti lustrum.*

Lustrum enim primum sub huius anni initia condidit cum Tiberio, priusquã in Illyricum proficisceretur. Testatur id monimentum Ancyranum, vbi hæc leguntur. *Nuperrime lustrum collega*, (Imperii scilicet & Tribuniciæ potestatis, & administrationis exercituum, & prouinciarum Augusti, vt aiunt Velleius,[a] & Sueton.)[b] *Tiberio, Sex. Pompeio, & Sex. Apuleio Coss. quo lustro censa sunt Romanorum capitum, quadragies centum millia, triginta & septem millia.* Ex quo corrigendum est Eusebii Chronicum, quod hunc censum refert in annum Augusti 55. quo Germanicus & Fonteius Consules fuerunt; capitum quoque summa corrigenda est, vbi legitur inuenta esse nonagies ter centena & septuaginta millia, id est, vt interpretatur Pontacus nouem milliones, 370. millia: eodemque modo habet Iornandes l. 1. Sed Græca quoque corrupta sunt, vt notauit Scaliger. Hoc lustrum numerat Sigon. in fastis septuagesimum primum Onuphr. autem 73.

a l. 2. c. 121. b l. 3. c. 21.

c l. 2. c. 97. MEMINIT eius Suet.[c] *Cum lustrum*, inquit, *in campo Martio magna populi frequentia conderet, aquila eum sæpius circumuolauit*, & mox, *sub idem tempus ictu fulminis ex inscriptione statuæ eius prima nominis litera effluxit. Responsum est, centum solos dies posthac victurum, quem numerum C. litera notaret: futurumque vt inter Deos referretur, quod ÆSAR, id est reliqua pars è Cæsaris nomine, Etrusca lingua Deus vocaretur.* Sic ipse, si non vere narrata res est, certe commode excogitata, & probata Dioni, l. 56. Vbi de morte Augusti. Ex hoc certe vaticinio intelligitur hoc lustrum initio mensis Maij esse peractum. II. *Omina mortis eius.*

PERGIT Suet. Tiberium igitur in Illyricum dimissurus, Beneuentum vsque prosecuturus, Asturam perrexit. Sed causam addit profectionis vtriusque Velleius. Cum Tiberium, inquit, filium missurus esset in Illyricum ad firmanda pace, quæ bello subegerat, prosequens eum; simulque interfuturus Athletarum certaminis ludicro, quod eius honori sacratum à Neapolitanis est, processit in Campaniam, quanquam iam motus imbecillitatis, inclinatæque in deterius principii valetudinis senserat; tamen obnitente vi animi prosecutus filium, digressusque ab eo Beneuenti, ipse Nolam petiit, (Suet. causam valetudinis contraxisse ait ex profluuio alui: pergit Velleius) Ingrauescente in dies valetudine, cum sciret, quis, volenti omnia post se salua remanere, accersendus foret, festinanter reuocauit filium. Ille ad Patrem patriæ expectato reuolauit maturius. III. *Comitatur Tiberium adeuntem Illyricum. Valetudine tentatur.* *Reuocat Tiberium.*

c. 123.

IV. *Et moritur ex Velleio.*

Tum securum se Augustus prædicans, circumfusisque amplexibus Tiberii sui, commendans illi sua, atque ipsius opera, nec quidquam iam de fine, si fata poscerent, recusans, subrefectus primo conspectu, alloquioque carissimi sibi spiritus. Mox cum omnem curam fata vincerent, in sua resolutus initia, Pompeio Appuleioque Coss. septuagesimo sexto anno, animam cœlestem cœlo reddidit. Condito lustro, ait Suetonius,[a] in Illyricum profectus est. Et statim ex itinere reuocatus, iam quidem affectum, sed tamen spirantem adhuc Augustū reperit, fuitque vna secreto per totum diem. Additque condoluisse illum populo Romano, qui sub tali principe futurus esset: cuius morum diritatem improbaret ille quidem, sed vel expugnatum precibus vxoris, adoptionem non abnuisse, vel ambitione tactum, vt Tacitus quoque confirmat, vt tali successore desiderabilior ipse fieret: vel potius quod virtutes eius vitiis præponderare censeret. Addit denique[b] de vxore Liuia, Omnibus deinde dimissis, dum aduenientes ab vrbe de Drusi filia ægra interrogabat, repente in osculis Liuiæ, & in hac voce defecit, *Liuia nostri coniugij memor viue, ac vale.* Sortitur exitum facilem, & εὐθανασίαν qualem semper optauerat. Quod consentaneum est, iis quæ ante dixerat,[c] dilexisse Liuiam, & probauisse vnice, ac perseueranter.

Suetonio.

a l.3.c.21.

b l.2.c.99.

c c.62.

V. *Et Cornelio Tacito aliter.*

Liuia suspecta, verita reconciliationem Agrippæ.

Verum his parum consentanea tradit Corn. Tacit. l. 1. Annal. *Hæc agitantibus*, inquit, *grauescere valetudo Augusti. Et quidam scelus vxoris suspectabant: quippe rumor incesserat paucos ante menses Augustum electis consciis, & comite vno Fabio Maximo, Planasiam vectum ad visendum Agrippam: multas illic vtrinque lacrimas, & signa charitatis, spemque ex eo fore, vt iuuenis penatibus aui redderetur. Quod Maximum vxori Martiæ aperuisse, illam Liuiæ*, & mox. *Vtcumque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius, properis matris literis accitur, neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud vrbem Nolam, an exanimem repererit: acribus namque custodiis domum, & vias sepserat Liuia: lætique interdum nuncii vulgabantur; donec prouisis quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit.*

VI. *Cui consentit Dio.*

Eandem in sententiam Dio, *Augustus*, inquit, *ex morbo decessit, suspecta nonnihil Liuia, quasi eius fraude obiisset. Etenim ad Agrippam Augustus clam vxore in insulam transmiserat, videbaturque tam ipsi Agrippæ, quam aliis omnino cum eo in gratiam rediturus. Verita itaque, vt aiunt, ne eum reduceret Augustus, atque imperium ei traderet, ficus quasdam in arboribus adhuc pendentes, quas Augustus sua manu decerptas comedere consueuisset, veneno inunxit, eique medicatas carpendas obtulit, ipsa sanas edisse fertur.* Sic Dio. Cui suspicioni fauet mors Agrippæ quam primum secuta: addit etiam Dio plerosque, & fide digniores authores tradidisse, Tiberium abfuisse, cum mortuus est Augustus.

VII. *Tempus mortis, & ætatis Augusti, ex Tranquillo.*

Iam quod ad tempus mortis attinet, quoniam res non minimi momenti est, ad stabiliendam Chronologiam, ea in primis petenda est ex Suetonio, qui tempus hoc omnium accuratissime notasse videtur.[d] Obiit in cubiculo, inquit, eodem quo Pater Octauius; duobus Sextis Pompeio & Apuleio Coss. 14. Cal. Septembris, hora dies nona, septuagesimo & sexto ætatis anno, diebus quinque & triginta minus. Exacte sane Suet. sibique consentiens, qui c.5. dixerat natum 9. Cal. Octobris, Cicerone & Antonio Coss. Tres ergo menses, & dies septem illo anno supererant, quibus adde decem in eodem seculo, & integros sexaginta quinque in sequenti, postremo 7. menses & 18. dies. Idem plane sentit Dio, nisi quod etiam exactius numerans, 26. dies addit 10. mensibus & 75. annis.

d l.2.c.100.

an.	men.	di.
	3.	7.
10.		
65.	7.	18
75.	10.	25.
	1.	5.
76.	0.	0.

VIII. *Et reliquis.*

Consentiunt Suetonio Euseb. in Chronico. Cassiod. in fastis. Eutropius l.7. (male enim legitur obiisse anno 86. Nam ex annis, quos paulo ante recensuit, additis annis ad primum vsque Consulatum, fiunt 76.) consentiunt Sigon. Onuph. Cuspin. in fastis. Scal. in Eusebium, Gordon. in Appar. c.5. Baro. an. Christi 16. Torniel. a.m. 4066. n. 1. Mercat. Tempor. Caluis. alii. Explicandus est ergo Iosephus, qui l.18. ant. c.3. ait vixisse annos septuaginta septem, & Aurel. Victor in Epit. historiæ August. Annos, inquit, septem & septuaginta ingressus Nolæ, siuæ Atellæ, vt ait Eusebius, morbo interiit. Etsi enim non absoluit 76. (Nedum ingressus 77.) Rectissime tamen de annis non completis explicari possunt. vndecim enim anni superioris seculi, additi 66. nunc decurrentis, dictum numerum conficiunt.

IX. *Imperii eius anni à primo Consulatu. A Triumuiratu.*

Iosephi l. 2. de bel. c. 8. Vnde Pilati regimine ait regnasse an. 56. m. 6 d. 2.

IAM quod ad Imperii eius annos, ij diuersè admodum censeri solent, prout vel à primo eius Consulatu, vel à Triumuiratu, vel à victoria Actiaca, vel a debellata Ægypto, siue Alexandria inchoantur. Cum ergo primum Consulatum inuaserit 14. Calend. Septem. qua die & mortuus est, vt ait Dio l. 56. an. Vrb. Cond. 710. Necesse est eum totos 56. annos imperasse. Quodsi placet à Triumuiratu initium ducere, ex hoc numero detrahendi sunt centum dies: quia is cœpit 5. Calend. Decembris, vt docet ex Colotiano marmore Sigonius in fastis ann. 707. Fient ergo anni 55. menses octo dies viginti.

A.	M.	D.
	4.	12.
55.	7	18.
56	0.	0.
19.	Aug.	
30.	Sept.	
31.	Oct.	
24.	Nouemb.	
0 0		

Ab Actiaca porro victoria, quæ an. V.C. 722. autore Dione, [a] secundo Septembris contigit, ex quo primum die Cæsar rerum potitus est solus, & ex quo Imperii eius recensio, inquit, præcise sumitur, ab ea inquam die, ad diem obitus eius reperiuntur 43. anni, 11. menses, 18. dies, quos ponit Onuphrius in sua Chron. etsi Dio l. 56. habeat minus tredecim dies. Denique sequenti anno mense Augusto debellata est Alexandria, vt diximus anno V.C. 723. Ex quo sequitur hunc esse 43. annum completum, quem vocant Ægyptij annum Augustorum.

Ab Actiaca vict. Ab Alexandria domita.

A.	M.	D.
	4.	
43.	7.	18
43.	11	18.

a Dio in it. l. 51.

X. *Iosephi de Augusto Chronologia falsa.*

b l. 18 ant. c. 3 & l. 2. de bello.

Ex his autem, quæ ex communissima scriptorum sententia retulimus, corrigendus est Iosephus; [b] Vtrobique enim ait Augustum regnasse annos quinquaginta septem, sex mensibus amplius, & duobus diebus; quod perspicue falsum est, vndecunque anni Imperii eius inchoentur; quantumuis dies illi, & menses, exactam diligentiam numerantis præ se ferant. Sed nec illud verum est quod subdit. *In quo numero quatuordecim sunt anni, quibus Antonius ei fuit Imperii socius, & particeps.* Nam ab inito Triumuiratu 5. Calend. Decembris anni 710. vsque ad 4. non. Septembris, quo Actiacam victoriam adeptus est Augustus, repe-riuntur tantum vndecim anni, 9. menses & quinque dies. Aberrat ergo Iosephus à vero 2. annis, 2. mensibus & 25. diebus. Quod si numerasse eum dicas à cæde Iulii, quod iniustum est, cum tunc plane priuatus, & absque Imperio fuerit, nihilominus errasse conuincetur. A 16 enim Martii, ad 19. Augusti anni sequ. sunt tantum 18. menses & 5. dies. Vt perspicuum sit irrito eos labore vexare se, qui eius Chronologiam tam studiose tueri conantur, qui sane prius sese erroribus implicauerint, quam illum expedierint.

1.	4.	
11.	8	1.
1	9	
14.	0.	0.

XI. *Defectio Lunæ.*

DEFECISSE hoc anno Solem in occasu maximi totius Imperii Romani principis, autor est Dio l. 56 qui totum solem defecisse scribit, magnamque cœli partem ardere visam. Eadem eclipsis ab Eusebio in Chronico asseritur; sed Latino duntaxat. Eam tamen Mathematici non agnoscunt hoc anno, vt Ioannes Lucidus, Scaliger, Buntingus; sed Lunæ duntaxat, die 27. Septembris, quadragesimo post obitum Augusti. Dio porro, si recte intelligatur, non agit de vlla eclipsi, quæ mortem Augusti secuta sit; sed in prodigiis, quæ illam centum circiter diebus præcesserunt, numerat hunc solis defectum, qui non proprius ex interpositione Lunæ fuit; sed ex indispositione aëris, per quam Sol pallescere, & obscurari videbatur. Audi Plinium, [c] fiunt prodigiosi & longiores Solis defectus, qualis occiso Dictatore Cæsare, & Antoniano bello, totius pene anni pallore continuo. De hoc porro Lunæ defectu sic Tacitus. Noctem minacem, & in scelus erupturam fors leniuit. Nam Luna clariore pene cœlo visa languescere. Id miles rationis ignarus omen præsentium accepit, ac suis laboris defectionem syderis adsimilans, prospereque cessura quæ pergerent, si fulgor & claritudo deæ redderetur. Igitur æris sono, tubarum cornuumque concentu strepere: prout splendidior, obscuriorue, lætari aut mœrere, & postquam ortæ nubes offecere visui, creditumque conditam tenebris, sibi æternum laborem portendi, sua facinora auersari Deos lamentantur.

c l. 2. c. 30.

l. 1. c. 100.

XII. *Corpus Romam honorifice defertur.*

SED vt redeamus ad Augustũ, corpus, inquit Suetonius decuriones municipiorũ & coloniarum à Nola Bouillas vsq; deportarunt, (id est ad vndecimum ab vrbe lapidẽ via Appia) noctibus propter anni tempus, cũ interdiu in basilica cuiusq; oppidi, vel in ædium sacrarum maxima reponeretur. A Bouillis equester ordo suscepit, vrbique intulit, atque in vestibulo domus collocauit. & mox, Ve-

rum adhibito, honoribus modo bifariè laudatus est, pro æde D. Iulij à Tiberio, & pro Rostris Sub veteribus à Druso Tiberij filio, ac Senatorũ humeris delatus in campum, crematusque: & mox. Reliquias legerunt primores equestris ordinis tunicati & discincti, pedibusque nudis, ac in Mausolæo condiderunt. Hæc Suetonius.

XIII. *Augusti Apotheosis.* PLVRA alia de huius magnificentia funeris leges in Dione l. 56. vbi & laudationem Tiberij funebrem reperies. Ex quibus, Christiane lector, profecto mirabere esse qui se Christianos dicant, qui in sanctorum Martyrum, aut Confessorũ Christi reliquias oblatrent, qui honores profano homini factos, cum admiratione legant, probentque. Nõ omittenda nihilominus apotheosis Augusti: non enim defuit vir Prætorius, qui se effigiem cremati euntem in cœlum vidisse iuraret, vt ait Suetonius: iuramento illo quidem sacrilego, sed tamen quæstuoso. Nam agens hac de re Dio l. 57. extremo, Liuia Numerio cuidam Attico Senatori, & Prætorio decies sestertium dono dedit, quod iurauerat vidisse se Augustum in cœlum ascendentem; sicut antiquitus Romulum Proculus vidisse prohibetur: ne scilicet minus periuri adulatores regum postremis seculis, quam primis reperirentur. *πέντε ἢ, εἴκοσι μυριάδας ἐχαρίσατο.*

XIV. *Tiberius principatũ ab Agrippæ cæde inchoat.* PRIMVM facinus, inquit Tacitus l. 1. Annal. Noui principatus fuit posthumi Agrippæ cædes, quem ignarum, inermumque, quamuis firmatus animo centurio, ægre confecit. Nihil ea de re Tiberius apud Senatum disseruit, patris iussa simulabat: propius tamen vero est Tiberiũ ac Liuiam, illum metu, hanc nouercalibus odiis, suspecti & inuisi iuuenis cædem festinauisse. Tiberius, ait Tranquillus,[a] renuncianti Tribuno factum esse quod imperasset; neque imperasse se, & rationem Senatui eum redditurum respondit; inuidiam scilicet in præsentia vitans; nam mox silentio rem obliterauit. Monente scilicet Liuiam Sallustio, qui ad Tribunum miserat codicillos, ne arcana domus, ne consilia amicorum, & ministeria militum vulgarentur, ait Tacitus. Eadem fere Dio l. 57. Sed ille pergit. *a l. 3. c. 22.*

XV. *Eum dissimulantem Romani principem suscipiunt.* AT Romæ ruere in seruitium Coss. Patres, Eques: quanto quis illustrior, tanto magis falsi ac festinantes, vultuque composito, ne læti excessu principis, neu tristiores primordio, lachrymas gaudio, questus adulatione miscebant. Sex. Pomp. & Sex. Apuleius Coss. primi in verba Tiberij Cæsaris iurauere; apudq; eos Seius Strabo, & C. Turranius. Ille Prætorianarum cohortium Præfectus, hic Annonæ; Præfectus vrbi, vt ait Lipsius, qui iuraret nemo tunc erat, defuncto Statilio Tauro. Tacitus idem mox Ælium Seianũ Præfectum Prætorio memorat, qui missus cum Druso in Germaniam ad seditiosum militem, iuueni rector. Mox Senatus, milesque & populus. Quamuis autem principatum, inquit Suet.[b] neque occupare confestim neque agere dubitasset, & statione militum, hoc est vi & specie dominationis assumpta, diu tamen recusauit impudentissimo animo, nunc adhortantes amicos increpans, vt ignaros quanta bellua essent Imperium, nunc precantem Senatum, & procumbentem sibi ad genua ambiguis responsis, & callida cunctatione suspendens, vt quidam patientiam rumperent; atque vnus in tumultu proclamaret, *aut agat, aut desistat*, alter coram exprobraret, cæteros quod polliciti sint, tarde præstare; sed ipsum quod præstet tarde polliceri. *b l. 3. c. 24.*

XVI. *Imperium quasi coactus admittit.* TANDEM quasi coactus, & querens miseram, & onerosam iniungi sibi seruitutem, recepit Imperium, dum veniam, inquit, ad id tempus, quo vobis æquum possit videri, dare vos aliquam senectuti meæ requiem. Agebat autem nunc annum ætatis 55. natus Vrb. Cond. 711 vt ex eodem Suetonio[c] constat. Nec fere dissentit Dio, qui l. 57. initio, tribuit ei, in hoc exordio Imperij annum 56. Vbi etiam Tiberij mores tectissimos præclare expressos reperies, & nominatim hanc in recipiendo Imperio fictam cunctationem quam etiam tangit Euseb. in Chron. *c l. 3. c. 5.*

XVII. *Turbæ à militibus.* SED miles nos foras vocat ad Germanicum, de quo Velleius c. 125 hæc fere. Exercitus, qui in Germania militabat, præsentisque Germanici Imperio regebatur, simulque legiones quæ in Illyrio erant, rabie quadam, & profunda confundendi omnia cupiditate, nouumducem, nouum statum, nouam

quærebant Remp. quin etiam ausi sunt minari, daturos Senatui, daturos Principi leges; processum etiam in arma, ferrumque strictum'est, defuitque qui contra Remp. duceret, non qui sequeretur, &c. Eo missum ait à Tiberio Drusum filium, cuius industria, ac Tiberij literis, Iunii quoque Blæsi, ac Dolabellæ sapientia, & autoritate breui tumultus omnis, tam in Germania, quam Illyrico sopitus, ac sublatus est. De his motibus legendus est Dio l.57. & Suet.[a] & maxime Corn. Tacitus, qui omnium accuratissime. Nam Sueton. ea narratione coniungit quæ temporibus discreta sunt. Res enim Clementis & Libonis, ad annum ab hinc tertium pertinent, autore Tacito, quem deinceps, vt accuratissimum scriptorem sequimur.

a l.3.c.25.

XVIII. Iuliæ relegatæ mors.

Qui etiam author est Iuliam Augusti filiam, Tiberii vxorem, iam olim ob impudicitiam à Patre relegatam, hoc anno extinctum esse. Eodem anno, inquit, Iulia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim à patre Augusto Pandateria insula, mox oppido Rheginarum, qui Siculum fretum accolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tiberii, florentibus Caio & Lucio Cæsaribus, spreueratque vt imparem: Nec alia tam intima Tiberio causa, cur Rhodum abscederet. Imperium adeptus extorrem, infamem, & post interfectum posthumum Agrippam, omnis spei egenam, inopia, ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate exilii ratus; Sic Tacitus, ibique Lipsius longinquitatem exilij mauult ad temporis diuturnitatem, quam ad distantiam totius longitudinis Italiæ referre. Nam, inquit, relegata Iulia anno 748. ex quo ad hunc diem anni fere viginti. Bona cum venia doctissimi, atque optimi viri, dicendum arbitror, anni fere quindecim. Nã eam vrbe pulsam a. V.C.751. supra docuimus: & Tacitus statim narrat eiusdem Liuiæ adulterum Sempronium Gracchum, post exilium quatuordecim annis toleratum, immissis tunc à Tiberio percussoribus, occisum fuisse; At ex Velleio,[b] satis constat eodem tempore, quo Liuia relegata est, adulteros, partim morte, partim exilio esse mulctatos. De Tiberii in Iuliam acerbitate consule etiam Tranquil.[c]

b l.2.c.100.
c l.3.c.50.

ANNVS MVNDI 4068. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 16. B. VIRG. 51. IMPERII ROMANI 63. TIB. AVGVST. 2. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRARCHAR. 15. ISMAELIS PONT. 1. PRÆSID. SYR. METELLO CRETICO 4. IVDÆÆ PROCVRATORE GRATO 1. OLYMP. CXCVIII. AN. 3. VRB. COND. 767. COSS. DRVSO CÆSARE TIB. FIL. ET C. NORBANO FLACCO. ANN. IVL. 60. AVGG. 44. ACTIAC. VICT. 46.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 15.

I. Augusti legata, vt persoluerit Tiberius.

QVÆ à Tiberio ipsis Cal. Ian. hoc anno gesta sint, dum populariter Remp. gerere conatur, quod Germanicus adhuc viueret, quem Imperii æmulum metuebat, leges apud Dionem sub init. l.57. In his non negligendum videtur illud ab eo salsè dictum factumque his Coss. Legatum, inquit Dio, populo ab Augusto Tiberius persoluit ob huiusmodi factum. Quum funus quoddam per forum efferretur, accessit qui mortuo quiddam in aurem insusurraret, rogatusque quidnam ei dixisset, respondit, indicare eum Augusto iussisse, nihildum à quoquam acceptum eius nomine. At tu, inquit Tiberius, eum nuncium perferes, simulque hominem interfici, cæteris legata persolui iussit, viritim diuisis 75 denariis, id est, 15. lib. Tur. Onufrius in Fast. ex antiquo monimento tradit hoc anno Tiber. factũ esse Pont. Max. 6. Idus Martias. Nouus quoque Hierosolymis factus est Pontifex. In hunc enim Christi Domini annum decimum sextum quadrant illa Iosephi verba

a l.18.ant. c.3.

Ei, puta Augusto, Tiberius Nero priuignus successit, Iuliæ filius, Romanorum Imperator tertius, à quo quintus Iudæorum præses missus est in Annii Rufi locum Valerius Gratus. Hic adempto Anano sacerdotio, Ismaëlem Fabi filium iussit esse Pontificem. Porro hic Valerius vndecim annis eam præfecturam gessit, vt ait Iosephus. Nam id quoque morum Tiberii fuit, continuare Imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitibus, aut iurisdictionibus habere. Tacitus l. 1. Annal. in fi.

II. *Germanici in Germania gesta.* Sexto post cladem Varianam anno, vt autor est Tacitus l. 1. Annal. Druso & Norbano Coss. Germanicus, diuisis cũ Cæcina copiis, initio veris in Chattos Germaniæ populos ducit exercitum, eosque improuiso aduentu opprimit: quod imbecillum erat ætate, vel sexu, statim captum, aut trucidatum; iuuentus dispergitur, quibusdam ad Cæsarem perfugientibus. Fuerat animus Cheruscis iuuare Chattos; sed exterruit eos Cæcina, huc illucque arma circumferens, & Marsos congredi ausos prospero prælio cohibuit. Interea legati à Segeste venerunt, viro insigni in Romanos fide, cuius si Varus consilium secutus fuisset, Germanici motus compressi fuissent, & vitata clades. *Segestus liberatur.* Hic ab Arminio, qui Germaniam turbauerat, cum magnis copiis obsidebatur, & per legatos, quibus Segimundum filium præfecerat, auxilia Romanorum implorabat. Assensus est Germanicus, & conuersis copiis contra obsidentes feliciter pugnauit, Segestem, cum propinquorum & clientium manu, periculo eripuit, in quibus Arminii vxor, eademque Segestis filia, & spolia pleraque Varianæ cladis recuperauit, nomenque Imperatoris autore Tiberio accepit.

III. *Arminius bellum vrget infestius.* At Arminius spe Segestis in potestatem redigendi frustratus, & insuper amissa vxore indignans, Cheruscos, vicinasque gentes concitat ad bellum, & vltionem aduersus Segestem & Romanos, ancipiti diuersis in locis periculo, atque euentu, quæ fusius à Tacito enarrantur. Nec illud tamen omittendum, aditum à Cæsare saltum, in quo Variana clades accepta fuerat, vt suorum reliquiis iusta persolueret, præmisso Cæcina, qui occulta saltuum scrutaretur, pontesque & aggeres humido paludum, & fallacibus campis imponeret. *In saltu Variana cladis parentatur.* Ibi spectatis mœstis locis, visu memoriaque deformibus, Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias, an suorum humo legeret, omnes vt coniunctos, vt consanguineos, aucta in hostem ira, mœsti simul & infensi condiderunt. Primum extruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, Tiberio pium eius officium haud satis probante; siue quod cuncta Germanici in deterius traheret, siue quod eo spectaculo militum animos debilitatum iri suspicaretur, aut potius suam negligentiam tacite argui putaret. Ita quondam persimili officii genere offensus est Philippus Persei pater Antiocho Magno, dum ossa Macedonum ad Cynocephalas cæsorum sepulturæ mandar, quando eius partibus derelictis, Romanis sededidit, magno Antiochi damno, magno suo emolumento. a.m.3862. n.35.

ANNVS MVNDI 4069. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 17. B. VIRG. 32. IMPERII ROMANI 64. TIB. AVGVST. 3. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRARCHAR. 16. ELEAZARI PONT. 1. PRÆSID. SYR. METELLO CRETICO 5. IVDÆÆ PROCVRATORE GRATO 2. OLYMP. CXCVIII. AN. 4. VRB. COND. 768. COSS. SISENNA STATILIO TAVRO, ET L. SCRIBO. LIBONE. ANN. IVL. 61. AVGG. 45. ACTIAC. VICT. 47.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 16.

I. Tiberii de Germanico consilium.

ERTIVM hunc annum expeditionis Germanici in Germaniam numerat Tacitus l. 2. Ann. cum rebus in Oriente turbatis, eo Tiberius illum destinauit. Verebatur enim ne legionum in se beneuolentia fretus, res nouas moliretur; studebatque ab eis abstractum, nouisque prouinciis impositum, dolo simul & casibus obiectare. At ille quanto acriora in eum studia militum, & auersa Patrui voluntas, tanto accelerandæ victoriæ intentior, apud se pertractans præliorum vias, & quæ sibi tertium iam annum in Germania belligeranti, sæua vel prospera euenissent. Statuit nauibus militem, quos ferret, cum rebus bello necessariis traducere, eoque mille nauium classem fabricat, & ad Batauos conuenire iubet: moxque nonnulla in hostem leuioribus præliis, & in defuncti patris Germanici honorem molitus, exploratis suorum animis, iusto prælio decernere cum Arminio constituit, & fecit feliciter admodum.

II. Germanici in Arminium pugna, & victoria. Ob trophæu pugna victoriaque redintegratur.

ARMINIVS cum diu manu, voce, vulnere sustentasset pugnam, re deplorata, nisu corporis, atque impetu equi vsus, in obsistentes euasit, oblitus faciem suo cruore ne nosceretur. Eadem seu fraus, seu virtus Inguiomero eius patruo effugium dedit. Ab hora diei quinta, ad noctem cæsi hostes, decem millia passuum cadaueribus, atque armis oppleuere, repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos, vt non dubia victoria portauerant. [a] Miles in loco prælii Tiberium Imperatorem salutauit, struxitque aggerem, & in modum trophæorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit. Ea re cum sibi insultari Germani crederent, nec ignominiam ferre possent, prælium breui redintegrant: in quo non minore virtute duces aut milites, nec meliore fortuna pugnauerunt. Post acrem ambiguamque victi pugnam, conciduntur, clamante Cæsare nihil opus esse captiuis, solam iternecionem gentis finem bello fore. Iamque sero diei subducit ex acie legionem faciendis castris, cæteræ ad noctem cruore hostium satiatæ sunt.

a vide 2. Mac. 8. 25.

III. Eiusdem in trophæo modestia.

LAVDATIS pro concione victoribus, Cæsar congeriem armorum struxit, superbo cum Titulo. DEBELLATIS INTER RHENVM AMBIMQVE NATIONIBVS, EXERCITVM TIBERII CAESARIS EA MONIMENTA MARTI, ET IOVI, ET AVGVSTO SACRAVISSE. De se nihil addidit metu inuidiæ, an ratus conscientiam facti satis esse? Nimirum vt priore pugna milites suam in Tiberium principem, cuius auspiciis bellum gerebatur, obseruantiam, venerationemque prodidere, dum ipsum, non Germanicum licet præsentem, Imperatorem salutauere, ita non minore modestia Germanicus eius exercitui victoriam, nulla sui mentione, attribuit, & posteritati monimento consecrauit.

IV. *Afflicta Romana classis.*

ÆSTATE iam adulta legionum aliæ itinere terrestri in hybernacula remissæ, plures Cæsar impositas classi, per flumen Amisiam Oceano inuenit, vbi tempestate afflictæ, & pene consumptæ sunt. Eius cladis fama Germanos erexit, vt inchoatam à Neptuno perniciem ipsi perficerent; sed breui collectis à Cæsare copiis, ita pugnatum est, vt Germani vltro faterentur, inuictos, & nullis casibus superabiles esse Romanos; qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus littora, eadem virtute, pari ferocia, & veluti aucti numero, irrupissent. Reductus inde in hyberna miles, lætus animi, quod aduersa maris, expeditione prospera pensauisset; addidit munificentiam Cæsar, quantum quisque damni professus esset, exsoluendo.

Inuicti nihilominus Romani.

V. *Tiberius Germanicū reuocat inuitum.*

IAM hostis sæpius fractus pacis consilia agitabat, & si proxima æstas esset adiecta, apparebat debellari in Germania posse: sed crebris epistolis Tiberius reuocabat, rediret ad decretum triumphum, satis iam euentuum, satis casuum expertum esse. Cumque Germanicus annum vnum perficiendis cœptis precaretur, acrius modestiam eius aggreditur, alterum Consulatum offerendo, cuius munia præsens obiret. Simul etiam addebat, si foret adhuc bellandum, relinqueret materiam Drusi fratris gloriæ, qui alibi quam in Germania non esset hostem inuenturus, ex quo Imperatorium nomen, & lauream consequi posset. Haud vltra cunctatus Germanicus, Romam cōtra inuidiam gemens reuertit. In cuius gratiam in fine anni arcus propter ædem Saturni, ob recepta signa cum Varo amissa, & templum Fortunæ iuxta Tiberim dicata sunt.

Reuertitur

VI. *Libo Drusus res nouas molitur.*

HOC anno Scribonius Libo Drusus res nouas, impulsu Mathematicorum, & Magorum, & interpretum somniorum moliebatur; sed delatus ad Tiberium ab iis ipsis, qui eum in fraudem impulerant, supplicium propria manu anteuertit. Facta de Mathematicis, Magisque Italia pellendis senatusconsulta: & duo eorum præsenti supplicio affecti sunt. Nec tamen ipse propterea minus, cum Thrasyllo erat Mathematico, vt ex Sueto. cōstat,[a] & Dione,[b] qui etiam spe longioris vitæ delusum, à morte plerisque inferenda deduxit. Postero die multa in Senatu contra luxum ciuitatis dicta, decretumque inter alia, ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent; eo vsque luxus, corrasis orbis terrarum opibus, ascenderat; sed magis mirum fuit, quod is etiam publicum habuerit patronum Asinium Gallum, qui & vicerit, in tanta morum ac vitiorum corruptela. Ex quo factum est, vt aureus iste luxus, publico Senatus consensu probatus, ac roboratus, maiorem cladem Romanis moribus afferret, & maiorem rapiendi cupiditatem Prætoribus prouinciarum instillaret, vt aurea cuncti supellectile fulgerēt: & sibi creditos populos strenue spoliatos, ad querelas, defectiones, nouaq; bella compellerent,

Mathematici Italia pulsi.

a l.4.c.14.& l.2.c.98. b l.15.& in fi.58.

VII. *Pseudo Agrippa.*

EODEM anno Posthumi Agrippæ seruus nomine Clemens facinus edidit, à pluribus iam vsurpatum. Cum enim frustra Dominum cædi eripere, & naui in Germaniam transferre sategisset, nec à Domini similitudine multum abesset, addidisset etiam promissæ comæ barbæque similitudinem, Agrippam se facit, & fama obsecundante propemodum creditur. Verum callide à Tiberio circumuentus capitur. Percontanti Tiberio quomodo Agrippa factus esset, respondisse fertur, Quomodo tu Cæsar; eiusque iussu mox in secreta palatii parte interfectus est. Hæc Tacitus, & ex eo Dio l.57.

ANNVS MVNDI 4070. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI an. 18. B. VIRG. 33. IMPERII ROM. 65. TIB. NERONIS AVG. 4. Antipæ et Philip. Tetrar. 17. Simon. Pont. 1. Præs. Syr. Metello Caet. Siljano 6. Ivdææ Procvrat. Valer. Grato 3. Olymp. CXCIX. an. 1. Vrb. Cond. 769. Coss. C. Coelio Rvfo, et L. Pomponio Flacco. ann. Ivlia. 61. Avgg. 46. Act. victoriæ. 48.

Cæcilium habet Chr. Græc. Euseb. & Dio l. 57.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 17.

NOVVM hoc anno Syriæ præsidem suggerit Tacitus l. 2. Annal. Pisonem, reuocato Metello Cretico Silano, quoniam ille idoneus, ad consilia Tiberii de perdendo Germanico, visus est, non iste, qui ei per affinitatem connexus erat: Anno tamen sequenti factam mutationem, intelligetur ex iis, quæ ibi dicenda sunt. Germanicus porro his Coss. 7. Cal. Iunias, is est Maii 27. triumphauit de Cheruscis, Chattis, aliisque populis: ideoque recte Pontacus Eusebii Chronicon emendauit, vbi habet Germanicum de Parthis triumphasse. Ex eo nihilominus confirmatur annus Olympiadis à nobis positus, qui Æschinem Milesium victorem celebrauit: sicut ab Orosio annus Tiberii. Nam [a] Sane, inquit, quarto Imperii eius anno Germanicus Drusi filius Caligulæ pater de Germanis, ad quos ab Augusto sene missus fuerat, triumphauit. De eodem triumpho legendus est Strabo l. 7.

I. *Cur mutatus Syriæ Præses.*

Germanici triumphus

a l. 7. c. 4.

Trivmphavit autem quasi plane debellatum esset, quia quod conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur; additique ad triumphalem currum quinque liberi eius. Quæ fuerit triumphi magnificentia facile intelligi potest ex publica omnium ordinum in Germanicum beneuolentia, & gradu quem in Rep. tenebat, vt Agrippæ Germanici filius, Augusti ex filia nepos, Tiberii priuignus, & adoptione filius. Tiberius eius nomine trecenos plebi sestertios viritim dedit, seque collegam consulatui eius destinauit. Hoc ipso tempore videtur contigisse, quod narrat de Tiberio Dio. Cum instaret, inquit, Tiberio Senatus, ac mensem Nouembrem, nam 16. eiusdem natus fuerat, cuperet ab eo Tiberium nominare. Quid, inquit, facietis, si 13. Cæsares fiant? Macrobius [b] ait Septembri Germanici nomen tributum fuisse, Octobri Domitiani, sed non constanter.

II. *Triumphi magnificentia.*

b l. 1. Satur. c. 12.

Vivebat nihilominus in Tiberii pectore Germanici metus, & æmulatio quædam; ideoque sub honoris speciem longe in Orientem illum amandare aggreditur, causas vel struens ipse, vel oblatas auide arripiens. Archelaus quinquagesimum iam annum Cappadociæ Rex, erat Tiberio inuisus, quod eum Rhodi hærentem nullo officio coluisset: illum ergo matris suæ interuentu accersitum, in Senatu accusat, breuique ad mortem adigit: itaque id regnum in formam prouinciæ redigendum erat. Per idem tempus Antiocho Comagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis Regium Imperium cupientibus: & prouinciæ Syria atque Iudæa fessæ oneribus, diminutionem tributi orabant; Parthorum quoque res turbatæ erant, Venone eorum rege ab Artabano Medo in Armeniam fugato, & in Romanorum fidem sese permittente.

III. *Tiberius eum destinat in Orientem.*

Quis eius status.

Archelai Cappadocis causam distinctius explicat Dio, aitque infensum illi Tiberium, quod se de ipso benemeritum, Rhodi neglexisset, Caium vero in

IV. *Causa Archelai Cappadocis.*

Asiam venientem studiose coluisset. Insimulatum ergo quasi nouis rebus studeret Romam euocauit, ac Senatus iudicio tradidit hominem, non senectute modo extrema, sed podagra etiam vehementi confectum, ac delirare creditum qui ex lectica in Senatu nonnulla disseruit, & mox vitato periculo extinctus est.

Senatui persuadet profectionē Germanici. De his prædictis ergo Tiberius apud Patres disserens, persuasit non posse motum Orientem nisi Germanici sapientia componi: nam suam ætatem in senium vergere, Drusi filii nondum satis adoleuisse causabatur. Ergo decreto patrum permissæ Germanico prouinciæ, quæ mari diuiduntur, maiusque Imperium quoquo adisset, quam iis qui sorte aut missu Principis eas obtinerent, vt pridem bello piratico in gratiam Pompeii factum fuerat.

V. *Piso destinatur Syriæ Præses.* INTEREA Syriam Præses destinatus erat Cn. Piso, vir ingenio violento, ignaroq; obsequii, qui non dubitabat se delectum Syriæ præsidem, ad spes Germanici coërcendas. Credidere quidam data etiam à Tiberio occulta mandata; & Plaucinam Pisonis vxorem Augusta monuit, vt Agrippinam Germanici vxorem insectaretur. *Et Drusus in Illyricū.* Non multo post Drusi in Illyricum destinatur expeditio, vt is militiæ assuesceret, studiaque exercitus pararet, nec vrbano luxu lasciuiret. Sed tutiorem quoque Tiberius se fore sperabat, vtroque filio legiones obtinente. Nec tamen tam cito in prouincias suas vterque profecti sunt, vt mox notat Tacitus, cum de subrogando prætore in locum Vipsanii Galli agit: profectos tamen esse ante huius anni finem, proximo anno cognoscetur.

VI. *Res Germanicæ.* GERMANI autem, discessu Romanorum vacui externo metu, inter se ad arma scinduntur, aliis pro Arminio, cæteri pugnaturi pro Maroboduo, qui mox deuictus, Romanorum auxilia frustra petiit. Cum interea terræ motus ita concussit Asiam, vt duodecim celebres vrbes pene abirent in præceps; sedisse immensos montes, visa in arduo quæ plana fuerint, effulsisse inter ruinam ignes *Terræmotus in Asia.* memorant, vt scribit hoc anno Tacitus; cui cladi Tiberius non solum remissione tributi in quinquennium, sed alia etiam liberalitate subuenit. Meminit eiusdem calamitatis Strabo l. 12. & Dio l. 57. Phlego apud Scaligerum in Euseb. & Euseb. ipse in Chron. qui tamen eam in sequentem annum differt, & aliis duodecim vrbibus addit duas. Nec tamen plane absorptas, aut prostratas existimandum est, sed alias aliis plus minusue conquassatas & euersas, vt aperte docet Tacitus, cum ait eos proportione damni accepti, etiam misericordiam Tiberii ad se traxisse. Cæterum minime audiendus est, Paul. Orosius,[a] cum hunc terræ motum cum eo confundit, qui Christo moriente contigit. Nam sedecim fere annis à se distare certum est. Notarunt etiam Pontac. & Lipsius, hic in Tacitum, ille in Euseb.

πλεῖσται ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ κακωθεῖσαι Dio.
a l. 2. c. 4. extremo.

VII. *Mors T. Liuij & Ouidij.* Hoc ipso anno in Africa Furius Camillus, proconsul Africæ contra Tacfarinatem & Mazippam rem bene gessit, & à Tiberio in Senatu laudatus, triumphalia obtinuit ornamenta. Refert porro in hunc annum Eusebius mortem T. Liuii, quam male Scaliger ait Hieronymum ex Suetonio sumpsisse: id enim nemo vnquam legit in Suetonio. Eadem confidentia Ouidii mortem, quam in hunc annum refert Eusebius, ille ad Suetonium falso retulit. Vltimum hunc an- *Scaliger notatur.* num fuisse Ouidio, scripsit quoque Marianus. Exilii autem octauum putat Scaliger, posito Græcinum, ad quem est elegia 9. libri 4. de Ponto, esse Pomponium Flaccum, neque enim satis est Græcinum esse fratrem Consulis, quod ille audacter sine teste asserit, cum Poëta dicat,

Missaque dij faceant auroram occurrat ad illam,
Bis senos fasces, quæ tibi prima dabit.

Adde quod elegia decima, quæ est ad Albinouanum, numerat tantum sextum exilii annum.

Hac mihi Cimmerio bis tertia ducitur æstas.

Sicut & 13. ad Carum *--- me iam Care niuali*
Sexta relegatum bruma sub axe videt.

Parum ergo probabiliter, nona elegia pertinet ad octauum exilii annum, quod ille vult, cum decima tertia, ad sextum pertineat. Rectius itaque Lilius Giraldus, quem hoc loco Scaliger male reprehendit, ex Minutiani Apulei frag-

mento recitat, cum anno exilii sui septimo, Calendis Ianuarii, qua die T. quoque Liuius decesserit, hominem esse desiisse; structumque illi à Barbaris monimentum. Eorum videlicet gratiam promeritus erat, cum Getico scripsit sermone libellum, in laudem, & Apotheosim Augusti defuncti, vt ipsemet Ouidius scribit ad Carum. Ex quo sequitur relegatum Ouidium an. V.C.762. Non multum superauit annum vitæ quinquagesimum, qui scribat in exilio in Ibin.

Tempus ad hoc lustris mihi iam bis quinque peractis.

Alibi tamen se quinquagesimum annum egisse ait,

Quum maris Euxini positos ab læua Tomitas
Quærere me læsi principis ira iubet.

Ex quo sequeretur eum anno 57. vitæ mortuum.

ANNVS MVNDI 4071. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN.19. B. VIRG. 34. IMPERII ROM.66. TIB. NERONIS AVG.5. ANTIPÆ ET PHILIPPI. 18. IOSEPHI CAYPHAE PONT. I. PRÆS. SYR. CN. CALPVR. PISONE I. IVDÆÆ PROCVRAT. VALER. GRATO 4. OLYMP. CXCIX. AN. 2. VRB. COND. 770. COSS. TIBERIO AVGVSTO III. ET GERMANICO CÆSARE II. ANN. IVLIA. 63. AVGG. 47. ACT. VICTORIÆ. 49.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 18.

NOVVM singulis annis cum Iosepho Pontificem Iudæorum damus, prout illi nunc pro arbitrio Valerii Grati mutabantur. Nam de Grato agens Iosephus.[a] *Hic*, inquit, *adempto Anano Sacerdotio, Ismaelem Fabi filium iussit esse Pontificem; quo paulo post deiecto, in Eleazarum Anani Pontificis filium eum honorem transtulit.* Elapso deinde anno & hunc redegit in ordinem, & Simoni Camithi filio Pontificatum tribuit; Hic quoque anno in hac dignitate exacto, iussus est eam cedere Iosepho, qui cognominabatur Cayaphas. His ita gestis Gratus Romam repetit in Iudæa exactis annis vndecim. Sic Iosephus; quo duce Iosephum, siue Caypham Pontificem retinebimus, dum nos idem de altero sufficiendo moneat. Onuphrius in Chron. deserto Iosepho, Anano, siue Annæ viginti annos Pontificatus attribuit; sicque falsum erit hos omnes Pontif. à Grato commutatos; imo ne vnum quidem, Nam si Anano 20. annos dederimus, Gratus Romam rediit, & Pilatus in eius locum successit, totis quatuor annis, antequam Ananus vigesimum in Pontificatu exegisset annum. Itaque in digerendis hisce Pontificibus, Baronius, Deckerius, & si qui alii, Iosephum sequi maluerunt. Et sane satius est Cayphæ plures annos, neque Iosepho, neque rerum serie repugnante, tribuere, quam iis aduersantibus aliquot Pontificum sedes commutare, nullo idoneo nixos fundamento.

[Margin: a L.18.c.3. — I. Iudæorum Pontifices annui.]

PORRO hic annus Tiberium tertio, Germanicum iterum Consules habuit, vt scribit Tacitus l.2. sed eum honorem Germanicus iniit, apud vrbem Achaiæ Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram, viso fratre Druso in Dalmatia agente, (Iam ergo vterque ex vrbe profectus erat, & quidem Drusus prior; consentit Suet.[b]) Adriatici, ac mox Ionij maris aduersam nauigationem perpessus. Igitur paucos dies reficiendæ classi, & visendis locis Actiaca victoria inclytis insumpsit; tum Athenas venit, vbi eum Græci exquisitissimis honoribus excepere. Petita inde Eubœa transmisit Lesbum, vbi Agrippina eius vxor nouissimo partu

[Margin: b L.4.c.1. — II. Germanici ad Orientē iter.]

Iuliam edidit; tum extrema Asiæ, Perinthumque ac Byzantium Thracias vrbes, mox Propontidis angustias, & os ponticum intrat, cupidine veteres locos, & fama celebratos noscendi, pariterque prouincias internis certaminibus, aut magistratuum iniuriis fessas refouebat.

III. *Et Pisonis Syriæ Præsidis.*

At Cn. Piso proxime subsecutus Germanicum, properabat in Syriam, & Athenas appellens, eam ciuitatem verbis tractat asperius, obliqua accusatione Germanici, qui mutuo cum ea honore certasse videbatur. Exin nauigatione celeri per Cycladas, & compendia maris, assequitur Germanicum apud insulam Rhodum, à quo ipse Piso præsenti naufragii periculo ereptus, nec tamen mitigatus, relinquit Germanicum, & in Syriam præcurrit. Hæc pluribus Tacitus. Quæ cum tam perspicua narratione dubia esse non possint, quid est quod idem Tacitus, sub Cælii & Pomponii Consulatu dixit de Tiberio, æmulum Germanico in Syria præparante, *Sed Tiberius demouerat Syria Geticum Silanum, per affinitatem connexum Germanico.* Si Silanus demotus antea, certe Piso suffectus fuit, ille quippe demouebatur, vt hic sufficeretur. Quæ causa fuisse videtur Onufrio in Chronol. vt sub iisdem Consulibus Cn. Pisonem Syriæ legatum poneret. Dicendum videtur eam demotionem fuisse ordinationem principis iamdudum factam; & ad Silanum quoque si placet missam, non tamen ante hunc annum executioni mandatum. Dio certe l.57. hanc coniecturam confirmat, cum ait multos, quibus sorte prouinciæ obtigissent, diu Romæ & in Italia postmodum commoratos fuisse, vt propterea eos Tiberius in prouincias ante Cal. Iunias proficisci iusserit.

IV. *Sibi legiones indulgens à conciliat.*

Ergo Piso postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, licentia eas sibi conciliare statuit; eoque vsque corruptionis prouectus est, vt sermone vulgi, parens legionum haberetur. Plaucina quoque eius vxor tam ipsa per se, quam per aliquos milites ad mala obsequia promptos, contumelias in Agrippinam, & Germanicum iactabat; idque hoc facilius, quod id haud inuito Imperatore fieri, occulto rumore ferebatur.

Germanicus dat regem Armenis. Cappadoces ordinat, & Comagenos.

Quæ licet Germanico innotescerent, res tamen Armeniæ eum prius ad se traxerunt. Nam ea tempestate Armenii, amoto Venone, regem non habebant; sed fauor nationis inclinabat in Zenonem, Regis Pontici filium; cui Germanicus in vrbe Artaxata, approbantibus nobilibus, circumfusa multitudine, insigne regium capiti imposuit. At Cappadoces in prouinciæ formam redacti, Q. Veranium legatum accepere, & quædam ex regiis tributis diminuta, quo mitius Romanum Imperium speraretur. Comagenis Q. Seruæus præponitur, tum primum ad ius Prætoris translatis: ob quæ bene gesta honores ei Romæ decreti sunt.

V. *Germanici Pisonisque simultas.*

Quæ cum prospere transacta essent, non propterea Germanicum exhilarabant, de superbia Pisonis indignantem, qui iussus partem legionum ipse, aut per filium in Armeniam ducere, vtrumque neglexerat. Cyrrhi demum vrbe Syriæ, apud hyberna decumæ legionis conuenere, vbi paucis familiarium adhibitis, sermo cœptus à Cæsare, qualem ira & dissimulatio gignit, responsum à Pisone precibus contumacibus, apertis discessere odiis; post quæ rarus in Tribunali Cæsaris Piso, & si quando assideret, atrox ac dissentire manifestus.

Artabani ad Germanicum legatio.

Inter quæ à rege Parthorum Artabano legati venere, renouandæ amicitiæ gratia. Aiebat Rex se Germanici honori daturum, vt ad ripam Euphratis accederet, petere interim ne Venones in Syria haberetur, ne in discordiam proceres, gentium vicinitate traheret. Id libenter Germanico factum, non in gratiam Artabani tantum; sed in Pisonis contumeliam, cui ille se officiis plurimis donisque commendauerat. Hæc pluribus Tacitus.

VI. *Herodes Antipas Tiberiadem condit.*

Svb hæc tempora Herodes Tetrarcha receptus in amicitiam Tiberii, de ipsius nomine vrbem à se conditam vocauit Tiberiada, electo ad hoc optimo agro Galilææ, in ora lacus Genesarethici. Ad eam incolendam multi facile confluxerunt, magnis eos immunitatibus ac beneficiis Herode alliciente.

ANNVS MVNDI 4072. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 20. B. VIRG. 35. IMPERII ROMANI 67. TIBERII AVG. 6. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRAR. 19. CAYPHÆ PONT. 2. PRÆSIDE SYR. PISONE 2. PROCVR. IVDÆÆ GRATO 5. OLYMP. CCXIX. 3. VRB. COND. 771. COSS. M. IVNIO SILANO, ET L. NORBANO FLACCO. AN. IVLIAN. 64. AVGVST. 48. ACT. VICTORIÆ 50.

ANNVS ÆRAE CHRISTIANÆ 19.

LVCTVOSVM hunc annum facit indigna mors clarissimi atque optimi Principis Germanici, quam ab ipso anni principio portentis præmonstratam Dio sub his Coss. refert. Eam calamitatem copiose Tacitus l. Annal. 2. persequitur, ex quo hæc pauca libauimus. I. Germanicus in Ægypto.

Germanicus Ægyptum petit cognoscendæ antiquitatis causa: vbi apertis horreis precia frugum imminuit, cultu, habituque etiam populari vsus, vtrumque improbante Tiberio. Cæterum dum Germanicus saxeam Memnonis effigiem, ad solis radios vocalem, Pyramides instar montium eductas, aliaque Ægypti miracula perlustrat, in Germania res astu Drusi turbantur, vbi fractum Maroboduum persequens, ad Romanum perfugium cogit; idemque alteri Germano principi nomine Castalda, & casus & perfugium fuit, quorum ille Rauennæ, hic Foroiulii in prouincia Narbonensi consenuit. In Thracia quoque Rhescuporis, consortis regni impatiens, Cotyin filium fratris sui fraude circumuentum catenis onerat; deinde malens apud Tiberium patrati, quam incepti facinoris reus esse, occidit, mortemque sponte sumptam ementitur. Sed & ipse iussu Tiberii, opera Pomponii Flacci callide circumuentus, & in vrbem tractus, damnatusque, ac regno exutus; postea etiam, dum fugam meditatur, interfectus est. Meminit etiam Velleius.[a] Res Drusiana in Germania. Rhescuporis Thrax.

[a] l. 2. c. 129

IN Syria vero & in Asia, cuncta quæ Germanicus siue in legionibus, siue in vrbibus constituerat, reuertens ex Ægypto antiquata reperit; vnde in Pisonem vehementer exarsit. Graues, inquit Tacitus, in Pisonem contumeliæ, nec minus acerba, quæ ab illo in Cæsarem tentabantur. Dein Piso abire Syria statuit, querelas vtique Romam ad Tiberium allaturus. Mox aduersa Germanici valetudine detentus (vt si is moreretur in prouincia subsisteret) vbi morbo recreatum accepit, vota quæ pro ipsius incolumitate soluebantur, admotas hostias, sacrificalem apparatum, festam Antiochiensium plebem (Antiochiæ enim ægrotabat, vbi & mortuus est) per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, opperiens ægritudinem, quæ rursus Germanico acciderat. II. Pisonis & Germanici inimicæ actiones.

SÆVAM morbi vim augebat persuasio veneni à Pisone accepti. (Forte rectius, Sæua morbi vis augebat persuasionem veneni à Pisone accepti) reperiebantur & maleficia domi, quæ eodem ex fonte deriuata videbantur. Ergo in multa ira & gemitu, eius amicitiæ per literas renunciat, atque prouincia decedere iubet. Nec Piso vltra moratus, naues soluit, moderabaturque cursui, quo citius regrederetur, si mors Germanici Syriam aperuisset. III. Piso veneni dati suspectus.

At Germanicus morbo fractus, finem imminentem sentiens, Pisonem & Plancinam eius vxorem incusans, & vltionem ab amicis postulans, ab vxore in sæuiente fortuna moderationem, ac modestiam, moritur, haud multum triginta annos egressus, vt ait Tacitus: distincte 34. Sueton.[b] vbi de eius morte hæc habet. Moritur Germanicus.

[b] l. 4. c. 1.

IV. *Eius ætas & mors ex Suetonio.*

Consvl deinde iterum creatus, ac priusquam honorem iniret, ad componendum Orientis statum expulsus, cum Armeniæ Regem deuicisset, Cappadociam in prouinciæ formam redegisset, annum ætatis agens quartum & trigesimum, diutino morbo Antiochiæ obiit, non sine veneni suspicione. Nam præter liuores, qui toto corpore erant, & spumas, quæ per os fluebant, cremati quoque cor inter ossa incorruptum repertum est; cuius ea natura existimatur, vt tinctum veneno igne confici nequeat, Consule Plin.[a] Obiit autem, vt opinio fuit, fraude Tiberii, ministerio & opera C. Pisonis, qui sub idem tempus Syriæ præpositus, filium sibi potius, quam patrem offendendum censuit. Propter quæ, vt Romam rediit, pene discerptus à populo, à Senatu capitis damnatus est. Hæc fere Tranq. & copiosissime Corn. extremo l. 2. & initio 3. & Dio l. 57. qui pleraque ex eo mutuatur. Tangit & Iosephus.[b]

[a] l. 11. c. 37.

[b] l. 18. c. 3. 6.

V. *An Tiberius illius reus.*

Alii quoque scriptores, præter Velleium, Tiberium reum mortis huius principis, quem ipse adoptarat, fatentur. Sed vltore Deo ipsemet proprium filium Drusum non multo post pari fraude sublatum luxit, & eiusdem Germanici filium, hæredem Imperii habere coactus est, vt ex sequentibus intelligetur.

Piso repulsus Syria Romam petit.

Tacitus Pisonem prius ait, audita morte Germanici, de repetenda Syria dubitasse; quæ iam Cn. Sentio, legatorum & Senatorum qui aderant consensu, cesserat, & amicis suadentibus persuasum, eam adiisse, ac vim & copias contra Sentium parasse, & post leuem pugnam in castello clausum, nihil præter naues, & tutum in vrbem iter impetrasse, quo eum Marsus Vibius citauit, dum Agrippinam Germanici vxorem Romam cum mariti reliquiis comitaretur.

VI. *Sacra Ægyptia, & Iudaica vrbe pulsa.*

Actvm est etiam hoc anno Romæ, teste Corn. Tacito, de sacris Ægyptiis, Iudaicisque pellendis, factumque S.C. vt 4. millia libertini generis, ea superstitione infecta, quibus idonea ætas foret, in Sardiniam coërcendis illic latrociniis veherentur, vili damno, si illic ob cœli grauitatem interirent, cæteri Italia cederent, nisi ante certam diem profanos ritus exuissent. Eadem fere habet Sueton.[c] quæ Iosephus [d] vberius explicat. Docet enim in sacris Isidis summam turpitudinem deprehensam, Paulina illustri fœmina, à Decio quodam Mundo, simulatione Dei Anubis, in templo nocturna congressione polluta. De causa vero expulsorum Iudæorum hæc habet cap. 5. *Erat quidam Iudæus, qui ne legibus pœnas daret, metu solum verterat, vir modis omnibus pessimus. Is tum Romæ agens, gerebat se pro Mosaicæ legis interprete, ascitis in societatem tribus aliis per omnia sui similibus. His cum se in disciplinam dedisset Fuluia mulier nobilis, amplexa legem Iudaicam, persuaserunt ei, vt purpuram & aurum in Hierosolymitanum templum mitteret: quæ accepta in proprios vsus verterunt, quo iam ante destinauerant. Id postquam Tiberius ex amico suo Saturnino, ipsius Fuluiæ marito, de iniuria coniugi facta questo cognouit, iussit vniuersos Iudæos ex vrbe pelli.*

[c] l. 3. c. 36.

[d] l. 18. c. 4. 5.

VII *Sentius Saturninus mouet Tiberium ad Iudæos pellendos.*

Hic est Sentius ille Saturninus, quem à morte Germanici suffectum Syriæ Præsidem diximus, qua deinceps dignitate aliquot annos, Tiberii vtique consensu, functus est, sed pergit Iosephus: *Ex quibus Iudæis Consules dilectu habito, 4. millia militum miserunt in Sardiniam, plurimos etiam, qui patria religione detrectabant militiam, affecerunt pœnis grauissimis; Ita propter quatuor sceleratos, omnes Iudæi coacti sunt vrbe cedere.* Hæc Iosephus; quæ alieno vtique tempore narrauit, vt Baronius quoque notauit. Multo scilicet tempore post aduentum Pilati in Iudæam, quo ille vix post sex annos appulit. Eodemque modo ficta Pilati acta refutauit Euseb.[e] quæ quarto Tiberii Consulatui tribuebantur, quadriennio scilicet ante præsidis eius aduentum in Iudæam, quibus occasionem præbuit egregia Iosephi Chronologia.

[e] l. 1. hist. c. 6

ANNVS MVNDI 4073. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 21. B. VIRG. 36. IMPERII ROMANI 68. TIBERII AVG. 7. Antipæ, et Philippi Tetrar. 20. Cayphæ Pont. 3. Præside Syr. Cn. Sentio Saturnino 1. Procur. Iudææ Grato 6. Olymp. CXCIX. an. 4. Vrb. Cond. 772. Coss. M. Valerio Messala, et M. Avrelio Cotta. an. Ivlian. 65. Avgvst 49. Act. victoriæ 51.

ANNVS ÆRAE CHRISTIANÆ 20.

IANVARIO huius anni mense, cum vix Valerius Messala, & Aurelius Cotta magistratum incepissent, vt ait Tacitus, l. Annal. 3. Agrippina, nihil intermissa hyberni maris nauigatione, Romam, cum mariti reliquiis venit, tota in luctum versa ciuitate, iustitioque vltro suscepto, & Tiberio luctum domesticis parietibus, cum sua, Germanicique matre, obtegente. Ossa in Augusti Mausolæum illata sunt, magno omnium in defunctum honore, magnis in Agrippinam viduam studiis, & in Tiberium querelis. Deinde cum eiusdem Tiberii edicto ad munia reditum esset, & Drusus ad Illyricos exercitus redisset, omniumque animi intenti essent ad vltionem è Pisone petendam, ille præmisso in Vrbem filio, datisque mandatis, per quæ Principem molliret, ipse Drusum adit, quem sperabat sibi remoto æmulo Imperii æquiorem, cum neutrius verbis impulsus esset in metum, I. *Luctus vrbis pro Germanico eiusque funus.*

Piso in Vrbem naui appellit, & reditum festo ornatu epulisque celebrat; sed postridie à pluribus accusatoribus in iudicium rapitur, à multis accusatur. Tiberius causam ad Senatum reiicit, habita super hoc negotio ad patres oratione, mitigandæ in reum offensionis: cuius vt pleraque facinora à patronis defendi non poterant, ita nec venenum ab accusatoribus satis probari. Interim populus in Pisonem furebat foris, ad discerpendum paratus, si patrum sententiis euasisset, in cuius rei argumentum eius effigies traxerant in Gemonias, & diuellebant. Nec minus erat in Plancinam odium; sed eam Tiberii fauor, male conciliatus, vt credebatur, protegebat. Ea cum causa suam à mariti causa disiunxisset, sensit Piso actum de se esse. Et habebat ille quidem præ manibus libellum, quo literæ Tiberii, & mandata in Germanicum continebantur, quæ in sui defensionem pro[illegible]re cogitabat, ni elusus à Seiano per vana promissa foret. II. *Piso Romæ accusatur.* *Populus, in eum furit.* *Ab vxore deseritur.*

Ergo domum relatus certus mori, scribit ad Cæsarem codicillos, quibus ei filios suos Cn. & M. Pisones infimis precibus commendat, tum immisso in iugulum gladio, sibi vitam extorquet, crudelior in se, quam in Germanicum fuerat. Tiberius flexo in mœstitiam ore, apud Senatum questus est, inuidiam sibi tali morte esse quæsitam. M. tamen Pisoni, qui ex patris consortio in culpa esse videbatur, veniam dedit, dedit & Plancinæ illius matri, preces obtendens matris suæ. Sicque paulatim tota ista accusatio causaque consenuit. Auxit gloriam desideriumque defuncti, etiam atrocitas insequentium temporum, cunctis nec temere opinantibus reuerentia eius ac metu repressam Tiberii sæuitiam, quæ mox erupit, teste Suet.[a] quæ habet etiam Dio l. 57. I. III. *Seipse perimit.*

a l. 4. c. 6. b in fi ann. V.C. 767. l. 57.

Eodem anno Tacfarinas turbas renouauit in Africa, & Romanam cohortem cæso duce in fugam dedit. Quam ignominiam L. Apronius suorum decimatione vltus, tantum seueritate profecit, vt hostem victorem pauci multa cum clade funderent, alteroque afflictum prælio in deserta compellerent. *Res Africanæ.*

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4073.

l. N. 3. Sed in vrbe, si quid Dioni credimus l. 57. Tiberius vbi iam nemo superfuit, qui imminens Principatui vitam eius obseruaret, cum antea plurima egregie fecisset, tum in contraria omnia mutatus est; imperauit crudeliter, violati numinis postulari iussit, non modo qui contra Augustum, sed iam etiam qui contra ipsum, aut matrem eius egissent, dixissentue licentius: seruos in capita Dominorum in quæstionem dedit: imo liberos ciuesque calumniatores, qui falso testimonio reos pressissent, facultatibus insontium, ditabat; honoribus insuper & magistratibus adiectis; eximios quosque viros, quique ad Imperium peruenire posse videbantur, indagato eorum fato interficiebat: quod ipsum Galbam perdidisset, nisi illum iam grandæuum, & longo post se tempore imperaturum didicisset. Ad quæ omnia adiutorem, administrumque promptissimũ habuit L. Ælium Seianum, Seij Strabonis filium, eaque de causa, gratia apud ipsum, potentiaque florentissimum. Quæ etiam causa fuit, vt quem scriptores cæteri damnant, solus Velleius, extremo l. 2. immeritis laudibus commendet.

ANNVS MVNDI 4074. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 21. B. VIRG. 37. IMPERII ROM. 69. TIB. NERONIS AVG. 8.

Antipæ et Philippi. 21. Iosephi Cayphae Pont. 4. Præs. Syr. Cn. Sentio Saturnino 2. Ivdææ Procvrat. Valer. Grato 7. Olymp. CC. an. 1. Vrb. Cond. 773. Coss. Tib. Cæsare IV. Drvso Cæsare II. ann. Ivlia. 66. Avgg. 50. Act. victoriæ. 51.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 21.

I. *Ratio temporis.* Octingentesimus annus agitur ab initio Olympiadum, & Olympias ducentesima, quæ Polemonem Petræum victorẽ prædicat: in quam etiam cadit annus Sabbaticus 213. Quum Tiberius in quarto suo Consulatu Drusum filium II. Consulem collegam haberet, inquit Dio l. 57. statim ex hoc ipso homines Druso perniciem vaticinati sunt; neque enim vllus eius in Consulatu collega, nisi violenta morte obierat, exemplo Quintilij Vari, Cn. Pisonis, ipsiusque Germanici: ita Drusus quoque, & Seianus postea collegæ eius perierunt. Id notauit etiam Zonaras. *Collegæ Tiberii infelices.*

Principio anni Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit, longam & continuam absentiam paulatim meditans, siue vt amoto patre Drusus munia Consulatus solus impleret, & summæ potestati exercendæ, ferendæque tam ipse, quam populus Romanus assuesceret.

II. *Bellici motus compressi.* Motvs in Africa renouauit Tacfarinas; diuersique in Thracia populi; & in Gallia Treueri & Ædui, Floro & Sacrouiro ducibus, qui ob magnitudinem æris alieni, ad quod tributorum magnitudine adigebantur, rebellionem cœpere. Ij tumultus Vrbem de more in magnum coniecere metum, fortiter dissimulante Tiberio; sed vtrisq; bello victis, vterq; dux manus intulit sibi, vt fusius narrat Tacitus. Tum demum Tiberius ortum patratumque bellum Senatui scripsit, consilijs suis, fide ac virtute legatorum.

Mors Quirinij. Hoc tempore Sulpicius ille Quirinius, quo in Syria Præsidente natus est Christus Dominus, extinctus à Tacito refertur, sed in sordida ac præpotente senecta; post repudiatum multos ante annos Æmyliam Lepidam adulterii causa.

IN fine anni C. Luterius Priscus eques Romanus celebre carmen in funere Germanici scripserat, cuius causa pecunia à Tiberio donatus fuerat. Quo præmio excitatus Druso ægrotante aliud scripsit, quod in eius funere vsui esset, quod maiori etiam præmio dignum ducebat; id cum per iactantiam lectitasset, reus factus vltimo supplicio affectus est. Nimirum quasi ominosus vates, & reus mortis principis concupitæ. Id factum ita laudauit Tiberius, vt tamen quasi male factum pœna prosequeretur. Nam ex eius voluntate S. C factum est, ne decreta patrum ante diem decimum ad ærarium deferrentur, idque vitæ spatium damnatis prorogaretur. Extat hoc ipsum apud Dionem,[a] idque tempore Theodosii ad trigesimum diem protractum est. [b] De falsis Pilati actis huic anno attributis, iam ante significauimus, consulendus est. [c] Eusebius in historia Ecclesiastica.

C. Luterij Prisci poesis infelix. Funebre carmen Germanici & Drusi.

SC. de differenda morte.

a l.57. b in l. Si vindicari C. de Pœnis. c l.1.c.9.

ANNVS MVNDI 4075. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 23. B. VIRG. 38. IMPERII ROM. 70. TIB. NERONIS AVG. 9. ANTIPÆ ET PHILIPPI. 22. IOSEPHI CAYPHAE PONT. 5. PRÆS. SYR. L. POMPONIO FLACCO 1. IVDÆÆ PROCVRAT. VALER. GRATO 8. OLYMP. CC. AN. 2. VRB. COND. 774. COSS. D. HATERIO AGRIPPA, ET C. SVLPICIO GALBA. ANN. IVLIA. 67. AVGG. 51. ACT. VICTORIÆ. 55.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 22.

GALBAM huius anni consulem Patrem Ser. Sulpicii Galbæ Imperatoris memorat Tranquillus.[d] Existimo his consulibus factum esse Syriæ præsidem L. Pomponium Flaccum. Persuadet Tranquillus[e] qui ait in ipsa publicorum morum correctione, Tiberium cum Pomponio Flacco, & L. Pisone noctem, continuumque biduum epulando potandoque consumpsisse, quorum alteri Syriam prouinciam, alteri Præfecturam Vrbis confestim detulit. Atqui Tacitus scribit hoc anno de compescendo infinito luxu vehementer laboratum, frustraque in Curia decertatum, integro negotio ad principem translato. Verum Imperator ipse, literis ad Senatum datis, Imparem se fassus est perficiendo negotio. An quia ipse luxui in primis deditus, correctioni vel maxime obnoxius erat? quod Suet. eodem loco pluribus docet exemplis. Ea confessione cum ingruentes accusatores repressisset, fama moderationis parta,

I. *Nonus Syria Præses.*

Irrita studia de luxu coercendo.

d l.7.c.3. e l.3.c.42.

MITTIT literas ad Senatum, quibus potestatem Tribunitiam Druso filio petebat, qua dignitate, Augusti exemplo, illum sibi Imperii successorem designabat; nec mortuo Germanico supererat alius, qui in hoc fastigium eueheretur. Principio literarum, inquit Tacitus, veneratus Deos, vt consilia sua Reip. prosperarent, modica de moribus Adolescentis (36. iam agebat annum, vt recte probat Lipsius sed ea vox senis est blandientis) neque in falsum aucta retulit: esse illi coniugem & tres liberos, eamque ætatem, qua ipse quondam à D. Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit. Neque nunc propere, sed per annos octo capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem, & bis consulem, noti laboris participem sumi. Id autem facile impetratum est ab iis, qui dissentire poterant, impedire non poterant.

II. *Druso filio, Tribunitiam petit potestatem.*

EVSEBIVS[f] hãc significat dignitatem, cum ait Drusum à Tiberio regni consortẽ factũ esse, moxq; veneno sublatum: proximo scilicet anno, vt ait Tacit. qui in præsentem annum refert incensum Pompeii Theatrũ; at Euseb. in præcedẽtem.

III. *Theatrum Pompeij incensum*

f in Chron.

Pompeii theatrum, inquit Tacitus, igne fortuito haustum Cæsar exstructurum pollicitus est, eo quod nemo è familia restaurando sufficeret, manente tamen nomine Pompeii. Simul laudibus Seianum extulit, tanquam labore vigilantiaque eius, tanta vis vnum intra damnum stetisset. Censuere patres effigium Seiano, quæ apud theatrum Pompeii locaretur. Eam statuam æneam fuisse refert Dio. Indeque multos id exemplum secutos, multas ei erexisse, immensæ illius gratiæ apud Tiberium, potentiæque velificantes.

IV. *Res Africana.* Rvrsvm hoc anno in Africa contra Tacfarinatem crebris excursionibus Romanos fatigantem, exercitu in multa agmina diuiso, fœliciter pugnatum est, à Iunio Blæso proconsule, quo facto, permissu Tiberii, Imperator salutatus est. nec tamen debellatum. In vrbe de iure Asylorum cum variis prouinciarũ legatis certatum est; cum ciuibus varia peccata in crimen maiestatis trahebantur, id *Maiestatis crimen.* enim tunc omnium accusationum complementum erat, vt ait Tacitus, dum de Cæsio Cordo Cretæ proconsule repetundarum postulato agit: cui additum est crimen maiestatis, sicut & C. Silano Asiæ proconsuli, aliisque. Consule Tacit. l. 3. Ann. & 4. De Cæsio autem Cordo apparet cognatum fuisse Cremutii Cordi: & suspicor eam totam accusationẽ illi à Seiano fabricatam, quod hic cum Seiano statua decernebatur, quæ in theatro Pompeii poneretur, exclamasset tum vere theatrum perire. Vide Senecã ad Marciam. Vbi reperies etiã illam parrisiam, Seianum in ceruices Romanorum non imponi, sed ascendere: quæ non multo post, specie alterius culpæ, autori perniciẽ attulere, vt cum Tacito an. 777. dicemus.

ANNVS MVNDI 4076. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 24. B. VIRG. 39. IMPERII ROMANI 71. TIBERII AVG. 10. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRAR. 23. CAYPHÆ PONT. 6. PRÆSIDE SYR. L. POMPON. FLACCO. 2. PROCVR. IVDÆÆ GRATO 9. OLYMP. CC. AN. 3. VRB. COND. 775. COSS. C. ASINIO POLLIONE ET C. ANTISTIO VETERE. AN. IVLIAN. 68. AVGVST. 52. ACT. VICTORIÆ 54.

ANNVS ÆRAE CHRISTIANÆ 23.

I. *Dei iustum in Tiberiũ iudicium.* REDDIT Deus hoc anno promptam Tiberio mercedem perfidiæ in Germanicum suæ, Druso per Seianum interfecto. Et vide ludentem quodammodo in vlciscendo Deum. Tiberius Germanicum timens Imperii æmulum, mortem eius machinatus est. Seianus Imperium ambiens, Imperii hæredem, & iam consortem sustulit: vtrobique res veneno transacta est, vtrobique mulier sceleris administra; & Tiberius, qui volens filium amiserat adoptiuum, inuitus naturalẽ amisit: qui Pisoni vires ad perdendum Germanicum volens dederat, dedit imprudens Seiano ad interimendum Drusum; & cum isti pararet Imperium, illius filio vel inuitus dedit. Rem pluribus persequitur Tacit. l. 4. An. *Ratio temporis.* ab ipso initio: vbi quamuis his Coss. nonum numeret Tiberii annum, nihil tamen nostræ Chron. aduersatur, quæ ineuntes annos numerat. Tiberius agebat nonum Imperii, cum hi Consules creati sunt; decimum autem mense Augusto inchoauit, quatuor mensibus & amplius, antequam illi Consulatu abirent quando ludi decennales à Tiberio celebrati sunt: nunc tamen confirmatio Imperii in decennium, aut quinquennium, quod Augustus consueuerat, repetita est, vt notauit Dio l. 57.

II. *Quis nunc Syriæ præses.* Ponit hoc anno Syriæ legatum L. Aelium Lamiam Onufr. in Chro. quem tamen reipsa non fuisse Præsidem Syriæ significat Tacitus l. 6. Annal. in fi. anni 785. vbi ait illum tum mortuum, administrandæ Syriæ imagine tandem exsolu-

tum. Apparet promissam ei à Principe prouinciam, nunquam tamen datam. Nam statim subdit, & non permissa prouincia dignationem addiderat; Crediderim Lamiam cum aliquot iam annos Pomponius Syriam administrasset, à Tiberio eam Præfecturam petiuisse, & promissione accepta, prius mortem obiisse, quam voti campos fieri posset. Idque innuit eodem lib. 6. Tacitus, cum referens continenter vtriusque mortem, prius mortuum Lamiam, exinde Pomponium tradit. Frusta expectatam promissionem, vel ad exiguam hominis industriam referre possumus, quamquam is iam Africam obtinuerat, vt idem l. 4. affirmat; vel ad morem Tiberii, qui cum semel aliquos ad aliquam administrationem assumpsisset, eos prorsus sine modo retinebat, adeo vt plerique iisdem negotiis inse nescerent, vt idem ait eod. l. 4. Itaque hic idem Flaccus in eadem Præfectura ad mortem vsque perseuerauit, & decimum ab hinc annum perseuerabit: Sic Gratus annos vndecim, Pilatus decem Iudæam Procuratores rexere, teste Iosepho.[a] Sed Drusi rem agamus.

a l.18.c.3.5.

III. *Seiani potentia.*

ÆLIVS Seianus, Seio Strabone equite Romano genitus, in Æliorum familiam adoptione transiit, ideoque paternum Seij nomen in Seianum vertit. Hic cum in Tiberii amicitiam irrepsisset, in maximum ab eo potentiam est euectus, & crescente ambitione, dominationem captare cœpit, & cum esset Præfectus Prætorio, vt milites haberet ad manum, si qua vis esset adhibenda, militum castra in vrbe, consensu Tiberii collocauit; quos sibi iisdem artibus conciliauit, quas exercent qui tyrannidem ambiunt. In Senatu quos habebat clientes eos honoribus, atque prouinciis facili Tiberio ornabat. Et quoniam vim periculosam cernebat, per fraudem tollere statuit, qui cœptis obsistebant.

IV. *Et cum Druso inimicitia.*

PRIMVS occurrit Drusus iam consors Imperii, in quem etiam recenti ira ferebatur. Nam Drusus impatiens æmuli, & animo commotior orto forte iurgio, intenderat Seiano manus, & contra tendentis os verberauerat, (id contra à Seiano in Drusum factum scribit Dio l. 57. & Zonaras, merito improbante Lipsio.) Seianus vindictæ auidus Liuillam eius vxorem, adulterio ante pollutam, regni promissione allectam, in mariti armauit necem. Et Seianus, vt spem Liuillæ faceret nuptiarum, propriam vxorem Apicatam, ex qua tres susceperat liberos, domo pellit. Interea Drusus non obscure de Tiberio, propter Seiani potentiam, querebatur, quæ illi causa accelerandi facinoris fuit. Nam Seianus maturandũ ratus, deligit venenum, quo paulatim irrepente, fortuitus morbus adsimularetur. Id Druso datum per Lygdum Spadonem, vt octo post annos cognitum est: quando scilicet exstinctus est, eius scelera prodente Apicata.

Cuius vxorem in virũ veneno armat.

V. *Drusus ex lento veneno æger.*

CÆTERVM Tiberius, per omnes valetudinis eius dies, ad firmitatem animi demonstrandam, pro qua tamen suspicione aspersus est, vt Dio significat; sed opinor iniusta: cui enim bono? captauit ergo in iustissimo dolere fortitudinis laudem; propter quam eodem defuncto Druso, necdum sepulto, curiam ingressus, Senatum in luctum effusum consolatus est, & Germanici liberos Neronem & Drusum adolescentulos, in curiam euocatos, patribus obnixe commendauit. Funus Drusi maxima pompa celebratum est, & Tiberio filium pro rostris laudante, Senatus populusque, habitum ac voces dolentum, simulatione magis quam voluntate induebant, vt qui domum Germanici reuiuiscere animo lætabantur; sed & Drusum ipsum per se oderant, vt hominem impurissimum, & extremæ sæuitiæ; vt gladiis acutissimis ab eo nomen darent, vt Drusianos vocarent, quæ Tiberium ipsum, in eius aliquando odium & obiurgationem trahebant, vt scribit Dio l. 57.

Moritur, laudatur.

VI. *Seiani artes in Germanici familiã*

HOC publici fauoris initium; in quo spem suam vidua Germanici Agrippina male tegens, perniciem sibi accelerauit. Nam Seianus primum facinus ex animi sententia successisse animaduertens, vidensque non dubiam Germanicorum successionem, quoniam venenum in tres ægre spargi poterat, Agrippinam apud Tiberium ambitionis, per domesticos calumniatores suspectam reddere molitur. Interea vero & alter ex Drusi geminis extinguitur. Et histriones cũ publice multa seditiose, per domos multa fœde tentarent, Cæsare ipso ad Senatum referente, Italia pulsi sunt, vt scribit Tacitus. Dio vero Roma tantum pulsos ait, interdictumque ne histrionica deinceps arte vterentur.

Histriones pelluntur.

ANNVS MVNDI 4077. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN 25. B. VIRG. 40. IMPERII ROMANI 72. TIBERII AVG. 11. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRAR. 24. CAYPHÆ PONT. 7. PRÆSIDE SYR. L. POMPON. FLACCO. 3. PROCVR. IVDÆÆ GRATO 10. OLYMP. CC. AN. 4. VRB. COND. 776. COSS. SER. CORNEL. CETHEGO, ET L. VISELLIO VARRON. AN. IVLIAN. 69. AVGVST. 53. ACT. VICTORIÆ 55.

ANNVS ÆRAE CHRISTIANÆ 24.

I. Tiberii æmulatio in Germanici familiam.

IS Coss. Onufr. in Chron. L. Pomponium Flaccum Syriæ legatum ponit. Verum id ad tertium ab hinc annum referendum esse, supra docebamus. Iisdem Coss. Pontifices Romæ, & eorum exemplo cæteri sacerdotes, cum pro incolumitate Principis vota susciperent, Neronem quoque & Drusum Germanici filios iisdem diis commendauere, non tam caritate iuuenum, quam adulatione, quod dudum eos Tiberius Senatui impense commendasset. At Tiberius, etiam Germanici familiæ alioqui parum æquus, simulque Seiani in eos felle aspersus, æquari adolescentes senectæ suæ impatienter indoluit; & ad se vocatos modice perstrinxit; in Senatu autem oratione monuit, ne quis mobiles adolescentium animos, præmaturis honoribus ad superbiam extolleret. Instabat quippe Seianus, qui ciuitatem, vt in ciuili bello, in duas partes diductam affirmabat, alteramque Agrippinæ fauere, alteram ab ipso stare.

Studio Seiani.

II. Qui calumnys claros viros impellit in mortem.

ET remedium discordiæ cædem aliquorum, qui magis eminerent, suadebat, & vero etiam persuasit. Itaque C. Silium aggreditur, virum clarissimum, rebus gestis opibusque: quem Varro Consul Seiani odiis gratificatus, accusauit. Nam sine Seiani opera, & suffragio nemo magistratum assequebatur, vt diximus ex Dione. Is Silium repetundarum accusabat, ex bello contra Sacrouirum gesto; sed res ad crimen maiestatis trahebatur. Cumque Tiberius ipse Imperator accusatorem sustentaret, Silius imminentem damnationem voluntario fine præuertit. Inde tractus in iudicium Calpurnius Piso, qui & ipse maiestatis accusatus, receptus est reus, neque peractus, ob mortem opportune occupatam.

III. In Africa a Dolabella debellatum est.

Hoc demum anno bellum in Africa aduersus Tacfarinatem absolutum est. cumque priores duces, ea in bello gessisse contenti fuissent, quibus insignia triumphalia obtinerent, relicto ad belli seminarium duce Tacfarinate; eum hoc anno Dolabella Africæ proconsul circumfuso exercitu inclusum capere conatur; sed is ruendo in tela, captiuitatem haud inulta morte effugit. Nec tamen Tiberius Dolabellæ triumphalia petenti cõcessit. Sub idem tempus Seruile bellum in Italia exortum, propere à Curtio Lupo Quæstore oppressum est. Hæc fuse Tacitus l. 4.

ANNVS MVNDI 4078. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 26. B. VIRG. 41. IMPERII ROM. 73. TIB. NERONIS AVG. 12. ANTIPÆ ET PHILIPPI. 25. IOSEPHI CAYPHAE PONT. 8 PRÆS. SYR. L. POMPONIO FLACCO 4. IVDÆÆ PROCVRAT. VALER. GRATO 11. OLYMP. CCI. AN. 1. VRB. COND. 777. COSS. COSSO CORN. LENTVLO ISAVRICO, ET M. ASINIO AGRIPPA, ANN. IVLIA. 70. AVGG. 54. ACT. VICTORIÆ. 56.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 25.

I. *Cremutii cordi iniustum iudicium.*

OCTO iã secula sub Olympiadibus transacta sunt. Huius initio, in qua Damasias Cydoniates victor fuit, atque his Coss. Cremutius Cordus nouo, ac tum primum audito, crimine postulatur, quod editis Annalibus, laudatoque M. Bruto, C. Cassium Romanorum vltimum dixisset. Accusabant Seiani clientes, & Cæsar truci vultu defensionem accipiebat. Dio in fi. l. 57. accusatum dicit, quod Cassium & Brutum laudasset, populum ac Senatum perstrinxisset, Cæsarem & Augustum, etsi nullo maledicto, non tamen immodicis laudibus affecisset, quæ Suetonius tangit.[a] At verum crimen erat, quod Seianum liberius perstrinxisset, vt supra dicebamus. Elegantem leges apud Tacitum eius defensionem; qui addit egressum è Senatu, vitam abstinentia finiuisse; & quamuis patres censuissent libros per ædiles cremandos, mansisse tamen occultatos, & editos à Marcia filia, vt notat Dio eodem loco. Hac de re fusius Seneca, libello de consolatione ad Marciam eiusdem filiam.

a l. 3. c. 61.

II. *Seianus nuptias viduæ Liuillæ petit.*

Hoc anno Tiberius Hispanos postulantes, vt sibi liceret Templum exstruere Tiberio eiusque matri, non minus sapienter fortiterque repulit, quam stulte idem Asianis ante concesserat. Seianus autem nimio Fortunæ fauore vecors, & muliebri insuper cupiditate incensus, promissum matrimonium flagitante Liuia (præmium scilicet sublati veneno mariti Drusi) id à Cæsare per codicillos petit; quod à Tiberio obliq; negatum est, & vitandæ inuidiæ causa dissuasum ad tempus. At Seianus Tiberium ab vrbe abducit, ad vitam procul Roma amœnis locis degendam; vt ipse commodius eo absente gradum ad dominationem faceret. Viam autem inibat scelera cumulando sceleribus; sed ita, vt crescente audacia, & impunitate peccandi, posteriora prioribus tetriora essent, ac Reipublicæ nocentiora; donec eo conscenderet, vnde præceps corruens, contrucidatus casu, funditus cum tota familia pessum iret, vt sequentes aliquot anni docebunt, & sequentia secula suo exemplo ab imitatione deterreret.

ANNVS MVNDI 4079. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 27. B. VIRG. 42. IMPERII ROMANI 74. TIB. AVGVST. 13. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRARCHAR. 26. CAYPHÆ PONT. 9. PRÆSID. SYR. POMPONIO FLACCO. 5. IVDÆÆ PROCVRATORE PONTIO PILATO 1. OLYMP. CCI. AN. 2. VRB. COND. 778. COSS. CN. LENTVLO GÆTVLICO, ET C. CALVISIO SABINO. ANN. IVL. 71. AVGG. 55. ACTIAC. VICT. 57.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 26.

I. *Pilatus Iudaæ Procurator.*

NOVVM Iudææ Procuratorem Pontium Pilatum suggerit hoc anno Iosephus. [a] *His ita gestis*, inquit, *Gratus Romam repetit, in Iudæa exactis annis vndecim, cui deinde Pontius Pilatus successor missus est.* Sic ipse, cui Chronologiæ consentit Onuphr. in Chron. Gordo. t. 2. Torniel. an. mund. 4078. Caluis. Mercator. Et licet aliqui annos aliter numerent, eodem tamen reuoluuntur omnes, & ad eosdem Consules referunt. In primisque Eusebius in Chron. græco 1. Pontius Pilatus Procurator Iudææ sub Tiberio mittitur duodecimo anno regni eius, vt scribit Iosephus, eadem & l. 1. hist. c. 9. tradit. In Iosepho tamen id disertis verbis non reperias, sed ex eo facile colligitur, cum [b] dicat Tiberium, vt factus est Imperator, misisse in Iudæam Valerium Gratum in locum Annii Rufi, illumque vndecim annis Iudææ Procuratorem egisse, oportet Pilatum anno duodecimo eiusdem Tiberii magistratu fungi cœpisse. Nec est quod lectorem moueat, quod nos 13. Tiberii annum in indice huius anni præferimus: is enim est decimus tertius inchoatus tantum per 4. menses, duodecimus autem pro maiore anni parte. Quod ipsum in cæteris Tiberii & Augusti annis intelligendum est, vt non semel monuimus.

a l. 18. c. 3.
1. c. 9.
b l. 18. c. 3.

II. *Tumultus Iudæorum ob signa Cæsaris.*

INTVLIT porro Pilatus Hierosolymam signa, cum effigie Cæsaris, ex quo magnus Hierosolymis tumultus exortus est. Quo autem id tempore factum sit non expressit Iosephus, & Philo in legatione ad Caium aperte significat, id non fuisse factum initio administrationis eius; ait enim Iudæos pro his imaginibus altercantes à Pilato postulasse, vt legatio Romam, super ea re ad Tiberium mitteretur. Idque illum noluisse, veritum ne si mitteretur legatio, cætera quoque illius crimina detegerentur, venditæ sententiæ, rapinæ, iniuriæ, clades, tormenta, crebræ cædes indemnatorum, sæuissima crudelitas; quæ sane non potuerunt statim à principio perpetrata esse. Cum autem Philo non satis exprimat quo loco à Iudæis, cum Pilato altercatum sit, id Iosephus aperte tradit in Cæsaræa contigisse.

Quando & vbi contigerit.

III. *Ex Iosephi Antiq.*

CÆTERVM Pilatus, inquit ille, [c] Iudææ Præses à Cæsarea Hierosolyma traducto in hyberna milite, signa cum effigie Cæsaris in vrbem intulit, ad legis nostræ contumeliam, qua cautum est, ne habeamus huiusmodi effigies & ideo qui ante hunc fuere Præsides, cum lignis aliter insignitis solebant vrbem ingredi. Primus Pilatus ignaris omnibus noctu illatas effigies Hierosolymis statuit. Quod vbi cognitum est ciues magno agmine petierunt Cæsaream, vbi per multos dies supplices orauerunt Præsidem, vt transferret illas imagines alio. Verum Philo cum in aliis rebus, tum in ipso solo ac fundamento controuersiæ

c l. 18. c. 4.

multum diſtat à Ioſepho Nam hic ſigna cum effigie Cæſaris illata dicit, προτομὰς Καίσαρος αἱ τοῖς σημαίοις προσῆσαν, eſt autē προτομὴ effigies hominis vmbilico tenus, quæ ſcilicet in vexilis Romanorum acu picta erat, vel penicillo adumbrata.

IV. *Ex Philone rectius.*

οἷς οὐδὲν οὔτε ζωγράφημα, μήτε μορφὴ μήτε ἄλλο τι.

AT Philo memorat ἐπιχρύσους ἀσπίδας inauratos clypeos, nulla inſignes imagine, nec habentes quicquam vetitum, præter quandam neceſſariam inſcriptionem, quæ nomen dedicantis, & eius cui fiebat dedicatio continebat. Quæ quidem non ſolum toto cœlo differunt, quippe vnus imagines ponit alius negat imagines; ſed Philonis narratio oſtendit Iudæos recte ac pie contra Pilatum fuiſſe concitatos. Nam huiuſmodi clypæi impreſſam habebant dedicationem Ioui, aut Mercurio, aut alicui Idolo factam, quod huiuſmodi anathemate ritu ſacrilego colebatur: à quo merito Iudæi abhorrebant, nec Idololatriam in ſanctam ciuitatem inferri patiebantur At nihil erat in vexillis depictis imagine Cæſaris, quod Iudæi merito auerſarentur, & contra legem ſuam eſſe criminarentur. Neque enim ad Idololatriam pertinebant, cum non proponerentur adorandæ, neque lex vetet imagines fieri aut haberi, niſi vt ne adorentur; & lex ipſa Iudæorum Cherubinos, ſub hominum effigie formatos, in Sancto ſanctorum haberi iuſſerit, & eorum fictores Deus ſpiritu ſuo repleuerit, ad illa, cæteraq. opera ex precioſo metallo efformanda. Sed nos hæc alibi quoque, iam contra eundem Ioſephum legis ſuæ non peritiſſimum diſputauimus.

V. *Finis contentionis eius.*

FINIS porro huius contentionis hic fuit. Pilatus admiratus conſtantiam Iudæorum in morte, & cruciatibus contemnendis, pro legum ſuarum violatione, vt putabant prohibenda, continuo reportari iuſſerit Cæſaream huiuſmodi imagines; idem de tranſlatis eodem clypeis ſcribit Philo; ſed interueniente iuſſione Tiberii. Verum in iis breui poſtea, imperante Caio, impletum eſt illud. Qui timet pruinam, irruet ſuper eum nix.[a]

[a] Iob.6 16.

Res Thracia.

HOC anno in Thracia res fœliciter à Poppeio Sabino geſta eſt contra Thraces, onerum & ſeruitutis pertæſos, propterea que tumultuantes. Rem fuſe narrat Tacitus l.4. ſub præſentis anni Coſſ. ſub quibus ſeries futuri in Agrippinam exitij cœpta eſt, Claudia Pulchra ſobrina eius adulterii accuſata, atque damnata, nequicquam Tiberium ſollicitante Agrippina.

VI. *Agrippina fruſtra coniugium petit.*

QVÆ mox animi corporiſque morbo affecta viſitur à Tiberio, illa profuſis diu ac per ſilentium lachrymis, rogauit Tiberium, vt ſubueniret ſolitudini, & maritum daret, at Tiberius intelligens quantum intereſſet Reip. iratæ Augusti nepti coniugem dare, qui res nouas moliretur, ſine reſponſo, quamquam inſtantem, reliquit.

Dira Seiani calumnia.

Sed mœrentem atque improuidam Seianus altius perculit; ſubmiſſis qui per ſpeciem amicitiæ monerent paratum ei venenum, vitaret Soceri epulas; quod cum illa incaute facit in conuiuio, agnoſcit Tiberius ſe illi ſuſpectum veneficii, & apud matrem conqueritur, inde rumor natus parari exitium, neque palam Imperatorem audere; ſed ſecretum ad patrandum quæri.

VII. *Tiberius abit ex Vrbe.*

ALIQVANTO poſt Tiberius diu meditatam ex vrbe profectionem in Campaniam ſuſcipit, ſpecie dedicandi templum apud Capuam Ioui, apud Nolam Auguſto, vt Suet. quoque ſcribit,[b] re autem ipſa, vt procul ab vrbe degeret, ſiue ex Seiani conſilio, ſiue quod vellet ſæuitiam ac libidinem, quæ factis promebat, locis occultare; ſiue quod matrem dominationis ſociam vitare cuperet, quam ferre cogebatur, vt qui eius opera Imperiū, Germanico ab Auguſto deſtinatum, accepiſſet Ergo cum Seiano paucisque aliis profectus eſt, quibuſdā vaticinantibus eum Romam nunquam rediturum, quanuis ipſe ſubinde reditum polliceretur, vt ait Dio init.l.58 Quod cum temere vulgatum eſſet, multis exitii cauſa fuit. Sed mox ipſemet natiuo in ſpecu cibum capiens, ſaxis pene obrutus, exitio proximus fuit; ſed à Seiano fortiter fideliterque protectus eſt: ex quo merito aucta in eum amicitia, & fides.

[b] l.3 c.40.

VIII. *Seianus perniciem duorum Cæſarum machinatur.*

INTEREA Seianus in perniciem filiorum Germanici & Agrippinæ intentus, Neronem circumuenit; nam illum iuueniliter de futura Imperii ſucceſſione exultantem, magis magiſque per clientes ſuos inſtigat ad improuidas voces, quas illi ad Seianum, & Tiberium deferunt, ex quo Tiberii odium in illum non occultum. Dumque huius ruinam texit Seianus, ſimul etiam fratris eius Druſi

perniciem orditur, dum eum æmulatione in spes fratris exacuit, spe obiecta principis loci, si priorem ætate, & iam labefactum demouisset. Denique ita Drusum fouebat, vt in eum quoque semina futuri exitii meditaretur: quem sciret praeferocem, & insidiis magis opportunum.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4062.

1. N.1. Sic habet codex Græcus ex editione Scaligeri. Πόντιος Πιλᾶτος τῆς ἰουδαίας ὑπὸ Τιβερίου ἐκπέμπεται ιβ' ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὡς ἱστορεῖ Ἰώσηπος, Pontius Pilatus Procurator Iudææ, anno Imperii Tiberii duodecimo missus est, vt Iosephus tradit.

ANNVS MVNDI 4080. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 28. B. VIRG. 43. IMPERII ROMANI 75. TIB. AVGVST. 14. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRARCHAR. 27. CAYPHÆ PONT. 10. PRÆSID. SYR. POMPONIO FLACCO. 6. IVDÆÆ PROCVRATORE PONTIO PILATO 2. OLYMP. CCI. AN. 3. VRB. COND. 779. COSS. M. LICINIO CRASSO, ET L. CALPVRNIO PISONE. ANN. IVL. 72. AVGG. 56. ACTIAC. VICT. 58.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 27.

I. *Clades ex ruina Amphitheatri.* INGENTIVM bellorum cladem æquauit improuisum malum. Nã cœpto apud Fidenam Amphitheatro Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit. Ergo impar oneri moles conuulsa disrumpitur, pars intus ruit, pars in exteriora effunditur, immensamque vim mortalium spectaculo intentam, aut qui circum astabant præceps trahit atque operit. Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata, vel obtrita sunt. Atilius in exilium actus est, cautumque in posterum S. C. ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res, (id est 20. millibus Francorum singulis numis æstimatis, vno solido Turon. vt placet Cenali) neue amphitheatrum imponeretur, nisi solo spectatæ firmitatis. Meminit huius cladis Suet.[a] aitque ea ruina super 20. hominum millia periisse. Idque confirmat Orosius.[b] Vbi ait eam 12. Imperii Tiberii anno contigisse. Sed Consules, sub quibus eam contigisse tradit Corn. Tacitus, exigunt 13. vel 14. inchoatum.

a l.3.c.40.
b l.7.c.4.

II *Clades ex incendio montis Cœlij.* NONDVM ea clades exoleuerat, cum ignis violentia vrbem vltra solitum affecit, deusto monte Cœlio. Feralem annum ferebant, & ominibus aduersis susceptum Principi consilium absentiæ. Sed Cæsar criminationibus iuit obuiã benignitate pecuniaria, pro modo accepti detrimenti tribuendo, qua re magnam populi beneuolentiam est assecutus; gratiæque ei apud Senatum actæ ab illustribus, additæque sententiæ, vt mons Cælius in posterum Augustus appellaretur. Hæc Tacitus: At Tranquillus id iussu Tiberii factum tradit.[c] Quibusdam, inquit Dominis insularum, quæ in monte Cœlio deflagrarant pretio restituto. & mox. Id beneficium tanti æstimauit, vt montem Cœlium, appellatione mutata, vocari Augustum iusserit. Sic ipse, sed redeamus ad Tacitum.

c l.3 c.48.

III. Tiberii otiũ

CÆSAR dedicatis per Campaniam (Nolæ & Capuæ) templis, Capreas se in insulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini promontorii disiunctam, importuoso circa mari, & vix modicorum nauigiorum patiente. Id factum amore solitudinis & quietis: ideoque abiens edicto monuerat, ne quis eius quietem interpellaret. Quam autem ibi agitaret quietem, abiecta, vt ait Sueton. Reipubl. cura, docet Tacitus. *Quanto*, inquit, *olim intentus in publicas curas, tanto occultior in luxus, & malum otium resolutus.* Plenius autem Suet. Regressus in Insulam, Reip. quidem curam vsque adeo abiecit, vt postea non decurias equitum vnquam supplerit, non tribunos militum, præfectosque, non prouinciarum præsides vllos mutauerit, Hispaniam & Syriam per aliquot annos, sine Consularibus legatis habuerit, Armeniam à Parthis occupari, Mœsiam à Dacis, Sarmatisque, Gallias à Germanis vastari neglexerit, magno dedecore Imperii, nec minori discrimine.

c. 41. | Et insignis negligentia Imperii.

IV. Præsidum, & victorũ.

EIVSDEM negligentiæ, præsertim erga vinctos, locuples testis est Iosephus,[a] qui inter alia. *Eutychum*, inquit, *libertũ Agrippæ Tiberius more suo detinebat in vinculis, quod esset cunctator, si quis vnquam alius aut rex, aut tyrannus. Nam neque legationes, sine mora admittebat, & præsidibus prouinciarum, vel procuratoribus successorem non mittebat nisi mortuis. Proinde vinctos quoque negligebat audire*: moræ etiam causas refere bat amicis, vt scilicet non solum vitaret ipse molestias; sed subditis parceret, quos noui Præsides egentes spoliabant, saginati segniores erant ad rapinam: vinctos autem volebat interea priorum scelerum pœnas dare. Huc pertinet illud Suetonij.[b] *Mori volentibus vis adhibita viuendi. Nam mortem adeo leue supplicium putabat, vt cum audisset vnum è reis Carnulium nomine anticipasse eam, exclamarit, Carnulius me euasit. Et in recognoscendis custodiis, precanti cuidam pœnæ maturitatem, respondit. Nondum tecum in gratiam redii.*

a l. 18 c. 8. | b l. 3. c. 61.

V. Secreta libidines.

CÆTERVM secreti licentiam nactus, & quasi à ciuitatis oculis remotus, cuncta simul vitia male diu dissimulata tandem profudit. Ita Tranquillus; qui alio in loco,[c] ait Tiberium in secessu Capreensi sellariam excogitauisse sedem arcanarum libidinum, quas pudor est vel scriptas legere, vel audire. Nec tamen quietem quam ambiebat satis assecutus est. Manebat quippe, inquit Tacitus, suspicionum, & credendi temeritas, quam Seianus augere etiam in vrbe suetus, acrius turbabat: non iam occultis aduersus Agrippinam & Neronem insidiis, quibus additus miles, nuncios, introitus, aperta, secreta, velut in Annales referebat. Vltroque struebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus, vel celeberrimo fori effigiem D. Augusti amplecti, populumque ac Senatum auxilio vocare, eaque spreta ab illis, velut pararent, obiiciebantur.

c l. 3. c. 43. | Seiani artes & calumniæ in Agrippinam & Neronẽ

VI. Antipas vxorem fratris ducit Herodiadẽ

SVB hoc tempus contigit Herodem Antipam Tetrarcham Galilææ, Herodiadem vxorem fratris sui Philippi accipere. Cum enim de eo facinore à Ioanne reprehensus fuerit, sub initium prædicationis suæ, quod in 15. Tiberii annum cadit, Euangelista teste,[e] eodemque tempore missus sit in carcerem, vt dicemus, oportet sub hoc tempus eam mulierem viro suo raptam fuisse. Viro inquam suo raptam, viuebat quippe adhuc, teste Iosepho,[d] qui ait Herodiadem, post susceptam ex marito filiam Salomen, in contemptum legis patriæ, denuo nupsisse Herodi mariti germano, relicto priore adhuc superstite. Vixit enim eodẽ teste,[e] vsque ad vigesimum annum principatus Tiberii, quando iam Ioannes ab Herode fuerat capite truncatus. Cõsentit Euseb.[f] Hier. Beda, Haymo Niceph[g] & recentiores. Itaque in hoc flagitio, gemino crimine, adulterii scilicet & incestus, inquinatus est. Sed nec fuit hoc primum eius peccatum.

e Luc 3. | d l. 18. c. 7. | e l. 18. c 6. | f l. 1 hist. c. | Hiero. Hier. in 14 Math. | g l. 1. c. 19. | h c. 3. 19.

VII. Supra cætera eius scelera.

FVIT enim hic Antipas homo flagitiosus, teste Luca,[h] *Herodes autem Tetrarcha*, inquit, *cum corriperetur ab illo, de Herodiade vxore fratris sui, & de omnibus malis quæ fecit Herodes, adiecit & hoc super omnia, & inclusit Ioannem in carcerem.* Non tamen inuita abducta est; sed volens, vt ex Iosepho[i] constat. *Qua assentiente*, inquit, *conuenit inter eos, vt quam primum ille Roma reuerteretur in patriam, mulier migraret in eius domicilium.* Certe ex Euangelio constat, eam admodum consentientem, cum Herode mansisse, vt quæ capitali odio ferretur in Ioannem, quia vrgebat diuortium. Eodem facit quod Philippi moribus esset admodum dissimilis. Nam Iosephus.[k] Erat, inquit, vir perpetuo modestus, & amator quietis ac otii, dege-

i l. 18. c. 7. | Duxit non inuitam. | k l. 18. c 6.

bat enim semper in sua ditione &c. At Herodias mulier erat turbulenta, libidinosa, crudelis, persimilis Herodi Antipæ, cui propterea maluit adhærere.

Caeterum errat Iosephus, ab omnibusque reprehenditur, quod, contra fidem Euangelii, Herodiadem non Philippi; sed alterius Herodis facit vxorem, qui genitus sit ex Mariamne filia Simonis Pontif. Philippo autem dat Salomen filiam Herodiadis.[a] a l. 18. c. 7.

Quoniam autem Herodes Antipas, vt Herodiadem duceret, repudiarat vxorem suam Regis Aretæ filiam, bellum inter vtrumque conflatum est: prælium tamen, in quo exercitus Herodis internecione deletus est, non ante mortem Ioannis committi potuit, quoniam creditum est eam cladem diuinitus Herodi inflictam, propter interfectum ab eo Ioannem Baptistam, teste Iosepho:[b] qui etiam aliam mortis sanctissimi Baptistæ causam excogitauit, Herodis metum, ne is populum sibi addictum ad defectionem incitaret. b l. 18. c. 7.

ANNVS MVNDI 4081. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 29. B. VIRG. 44. IMPERII ROMANI 76. TIB. AVGVST. 15. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRARCHAR. 28. CAYPHÆ PONT. 11. PRÆSID. SYR. POMPONIO FLACCO. 7. IVDÆÆ PROCVRATORE PONTIO PILATO 3. OLYMP. CCI. AN. 4. VRB. COND. 780. COSS. AP. IVNIO SILANO, ET P. SILIO NERVA. ANN. IVL. 73. AVGG. 57. ACTIAC. VICT. 59.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 28.

I. *Ratio temporis Christi, & S. Ioannis.*

INCHOAT Tiberius 15. annum Imperii, 1. ab Augusto mense anni huius; quo anno decimo quinto iam per 4. menses inchoato, Christus Dominus iniit annum 30. in cuius initio ad Baptismum venit, vt dicetur anno sequenti. Id te obiter monitum volui, candide lector, ne offenderere, dum prima fronte cerneres 15. Tiberii, cum 29. Christi, non cum 30. vt ex Lucæ 3. apparet, componi. Quamquam etiam hoc anno, & initio 15. anni Imperii fatemur factum esse Verbum Domini ad Ioannem filium Zachariæ, cum Christus Dominus nondum expleuerat annum 29. Nam satis ex Euangelio Matthæi c. 3. Marc. 1. & Lucæ c. 3. perspicuum est, Ioannem aliquanto tempore, & prædicasse, & baptizasse, antequam Christus ad eum veniret baptizandus, quod ponimus factum esse 6. Ianuarii.

II *Confirmatur ex Euangelistis.*

Matthaevs enim v. 1. *In diebus illis*, inquit, *venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ.* Non vtique semel, aut iterum, sed sæpius, & ordinarie: ex quo factum est quod subditur v. 5. *Tunc exibant ad eum Ierosolyma, & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem, & baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua.* Eadē habet Marcus,[c] quæ significant iam inductam consuetudinem; deinde exposita materia, de qua S. Præcursor solebat habere conciones, subdit. *Tunc venit Iesus à Galilæa in Iordanem, vt baptizaretur ab eo &c.* In praxi ergo erat iam baptismus Ioannis, & confessio peccatorum, & salutaria monita eius ad pie viuendum, cum Christus ad baptismum venit: quæ praxis & consuetudo non plures solum hebdomadas; sed menses etiam sibi vendicat. Eadem est series narrationis Euangelistæ Lucæ c. 3. de Ioannis prædicatione & baptismo, quæ concluditur illis c Marc. 1. 5.

verbis

verbis v. 1. *Factum est autē cum baptizaretur omnis populus, Iesu baptizato, & orante apertum est cœlū.* Et Marci c. 1. post baptizatos Hierosolymitas vniuersos Ioānes prædicans Christum, ait. *Ego baptizaui vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu Sancto.*
v. 8. Deinde subdit rem nouam, & alio post tempore factam. *Et factum est: In diebus illis venit Iesus à Nazareth Galilææ, & baptizatus est à Ioanne in Iordane.* Ex his ergo perspicue demonstratum arbitror Ioannem ab ipso initio 15. anni Tiberii, ac fortasse etiam aliquanto citius, baptizando, & prædicando cunctis innotuisse hoc anno: Christum autem non nisi initio anni sequentis, ad ipsum baptismi gratia venisse.

III. *Cædes Titii Sabini, eiusdem causa, & modus.*

Porro hoc anni initium Romæ fœdum, atque ominosum fuit, tracto in carcerem illustri equite Rom. Titio Sabino, ob amicitiam Germanici, cuius familiam etiam nunc, infenso Tiberio & Seiano, sectabatur. Quatuor accusatores Prætorii eum inuadunt, cupidine Consulatus, ad quem non nisi per Seianum aditus patebat. Illum ergo vnus ad liberiores de Imperatore sermones domi trahit, positis in insidiis, qui dictorum testes forent. Itaque accusatus, & rescripto Imperatoris ipsis Cal. Ianuariis damnatus est, vt pluribus persequitur Tacitus, ex quo Dio l. 58. init. omissis Coss. Sed addit genus mortis, quod Tacitus prætermisit. Ea ipsa die, inquit, in carcerem coniectus est Sabinus; deinde indicta causa necatus, & corpus eius ad scalas Gemonias proiectum, ac post in flumen missum. Eius casus atrocitatem adauxit Canis Sabini, qui cum eo in carcerem iuit, morienti affuit, denique cum eo in flumen se præcipitauit. Hæc Dio, & ex eo Zonaras t. 2. Annal. *Canis in herū amor.*

IV. *Tiberio grata.*

Secutæ sunt insuper literæ Tiberii, grates agentis, quod hominem infensum Reip. puniuissent. Cum autem adiecisset trepidam sibi esse vitam, suspectas inimicorum insidias, satis intellectum est Neronem & Agrippinam notari. Tum censuit Asinius Gallus, etsi Agrippinam affinitate contingebat, petendum à Principe, vt metus suos Senatui fateretur, amouerique sineret: quod indigne tulit Tiberius, sed mitigauit Seianus, re nondum, vt videbatur, matura.

Per idem tempus Iulia filia Iuliæ, Augusti neptis, quæ Æmylio Paulo pridem nupserat, mortem obiit. Augustus conuictam adulterii damnauerat, proieceratque in insulam Trimerum, haud procul Apulis littoribus, vbi viginti annis exilium tolerauit, Augustæ ope sustentata. Nimirum domesticum matris Iuliæ, quæ Agrippæ fuerat vxor, exemplum, & impuram viuendi licentiam secuta fuerat. *Taci. l. 4. fi.*

V. *Mors Iuliæ neptis Augusti.*

Eodem anno Frisij male Romanos acceperunt. Nam nongenti apud lucum, quem Baduhennæ vocant, confecti sunt: & rursum quadringenti mutuis se vulneribus confecerunt; dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret, à quo Imperio priuaretur. Interea neque ipse, neque Seianus vllam visendi sui copiam faciebant, neque, licet crebris solicitati precibus, aut in vrbem, aut in propinqua vrbis digressi sunt. Cæterum Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortam cum coram Cn. Domitio tradidisset; in vrbe celebrari nuptias iussit; ex quo matrimonio Nero Imperator, qui præ cæteris crudelitate notus est, nono post mortem Tiberii mense, 18. Cal. Ianuar. natus est, autore Suet.[a]

a l. 6. c. 6.

Anni Vrbis. Coss. Anni Imper. Res gestæ.

709. C. Iulius Cæsar V. cum M. Antonio. 5 & vlt. Iulii, cæditur in Curia, Idib. Martii. quo toto anno Octauius magistratu caruit, ac priuatus fuit.

710. Octauianus Augustus cum Q. Pedio. Octauii Cæsaris. 1. Fit Consul 19. Augusti, Triumuir 27. Nouemb.

II. Initia Augusti.

711. M. Æmylius Lepidus, L. Munacius Plancus. 2. Nascitur Tiberius, post bellum Philippense. 16. Nouemb. & Marcellus, vt patet ex an. V. 730. Quidam tamen 24. in Ædilitate mortuum dicunt. Vide a. 729. n. 2.

712. L. Antonius Pietas, P. Seruilius Isauricus. 3. Octauius in L. Antonium Perusii bellum gerit, Brundusii ægrotat.

713. Domitius Caluinus, & Asinius Pollio. 4. Octauii cum M. Antonio bellici motus, pax cum Sex. Pompeio. Herodes Romæ Regis nomen obtinet versus anni finem.

Herodes rex in Vrbe dicitur.

714. L. Marcus Censorinus, & C. Caluisius Sabinus. 5. Triumphi L. Marcii, & Asinij Pollionis. Iulia filia Augusti nascitur. Herodes obsidet Hierosolymis Antigonum. Siculum bellum renouatur.

715. Appius Claudius Pulcher. C. Norbanus Flaccus. 6. Octauius in Sex. Pompeium classe male pugnat. Ortus S. Annæ. Herodes fratrem Iosephum amittit, renouat obsidionem Hierosolymæ sub finem anni.

III. Regno potitur Herodes

716. M. Vipsanius Agrippa, & L. Caninius Gallus. 7. Octau. Siculum bellum apparat. Herodes Hierosolyma potitur. Antigonus Rex Iudæorum vltimus supplicio afficitur, & finitur Machabæorum principatus.

717. L. Gellius, & M. Cocceius Nerua. 8. Octauius in Sicilia bellum gerit, & periculose pugnat, tandemque vincit, Pompeius fugit, Cæsar Lepidum reprimit, & mittit in exilium, Siciliam ordinat, redit in Vrbem.

718. Sex. Pompeius, & L. Cornificius. 9. Soror Octauii Antonium adit. Cæsar constituit Rempubl. accipit Tribuniciam potestatem in perpetuum. Sex. Pompeius interficitur, cum Octauii & Antonii lætitia.

719. L. Scribonius Libo. L. Sempronius Atratinus. 10. Antonius Triumuir de Armeniis Alexandriæ triumphat, &c.

720. Octauianus Cæsar II. cum L. Volcatio Tullo. 11. Octau. Bellum gerit in Dalmatia, Triumuiratum retinet. Herodes Aristobulum Alexandræ filium, vxoris suæ fratrem, in aquis per ludum suffocat.

721. Cn. Domitius Ænobarbus, & C. Sosius. 12. Inimicitiæ inter Cæsarem & Antonium, qui Octauiam repudiat, & Romæ hostis a Senatu declaratur, vterque bellum vi magna parat.

722. Cæsar Octauianus III. cum M. Valerio Messala. 13. Octauius ad Actium vincit Antonium, qui cum Cleopatra Alexandriam fuga petit. Pugna facta 2. Septembris, ex quo die Augustus solus rerum potitus est, & ciuilia bella quieuerunt. Hinc ducitur Æra Actiaca.

IV. Victoria Actiaca Octauiani monarchia.

723. Octauius Cæsar IV. & M. Licinius Crassus. 14. Cæsar Ægyptum petit. Antonius legatos de pace frustra mittit, Cæsar Alexandria, totaque Ægypto potitur. Antonius & Cleopatra sibi manus afferunt.

Primus anni qui Augustorum dicitur.

724. Augustus Cæsar V. & Sex. Apuleius. 15. Tres Augusti triumphi, ei & Iulio templa excitantur; accipit Romæ nomen Imperatoris. Censuram gerit; irrita in eum coniuratio. Herodes Mariamnem & Alexandram interficit. Iani portæ Romæ clauduntur. Hinc ducitur Æra, quæ dicitur Augustorum.

725. Cæsar Augustus VI. & M. Vipsan. Agrippa II. 16. Octauii in Agrippam beneuolentia. Lustrum conficit, exhibet Actiacos Ludos. Iani portæ iterum aperiuntur.

726. Cæsar Augustus VII. & M. Vipsan. Agrippa III. 17. Octauius dictus est Augustus à Senatu 16. Calend. Februar. Agrippa Pantheon excitat. Augustus retinet Tribunitiam potestatem, adit Hispaniam.

Anni Vrbis Coss. Anni Imperat. Res gestæ.

V. *Finis Assamonæorum*

727. Cæsar August. VIII. & Statilius Taurus II. 18. Augustus Consulatum in Hispania Tarracone iniit, & ibi rem non male gerit. Herodes reliquam Assamonæorum familiam delet.

728. Augustus IX. cum M. Iunio Silano. 19. Ibidem August. init Consulatũ, bellis finem imponit, Ianũ claudit. Trophæum de Alpinis gẽtibus erigit. Herodes laxat Iudaicam disciplinam. Iudæa fame ac peste vexatur, Herodes populo subuenit fame afflicto.

729. Augustus X. & C. Norbanus Flaccus. 20. Augustus in Vrbem redit. Senatus eius acta probat, legibusque solutum dicit, Tiberium & Marcellum priuilegiis afficit, Herodes ædificat.

VI. *Marcelli mors.*

730. Augustus XI. & Cn. Calphurnius Piso. 21. Augustus ægrotat, Agrippa Syriam adit Marcellus moritur ætatis vigesimo, aut 24. in Ædilitate, vt aliqui aiunt.

731. M. Claudius Marcellus, & L. Aruncius. 22. Coniuratio in Augustũ detecta, punitaque. Augustus Siciliam adit. Herodes ludos celebrat, in eum coniuratur. Vrbes restaurat.

732. Q. Æmylius Lepidus, & M. Lollius. 23. Augustus Prouincias inuisit. Agrippa fit gener eius repudiata nepte, & ducta Iulia filia, & Vrbi præficitur.

VII. *Caius Cæsar nascitur*

733. M. Appuleius, & P. Silius Nerua. 24. Res ab Augusto in Asia geruntur. Recipit à Parthis Romana signa, Herodis ditionem auget, excipit Indorum legatos. Caius nepos Augusti ex Iulia & Agrippa nascitur.

734. C. Sentius Saturninus, & L. Lucretius. 25. Augustus redit, eique priuilegia ingeruntur, Virgilius moritur, Herodes templum Hierosolymis instaurat, non à fundamentis excitat, &c. fuse.

735. Cn. Cornelius Lentulus, & Lentulus Marcellinus. 26 Augustus Tribuniciam potestatẽ. Agrippæ communicat, Senatum legit: Herodes duos filios Romam mittit.

Lucius Cæsar nascitur

736. C. Furnius, & C. Iunius Silanus. 27. Lucius ex Iulia & Agrippa nascitur, ab Augusto cum fratre adoptatur. Beatiss. Virgo à S. Anna concipitur,

VIII. *Ortus B. Virginis.*

737. L. Domitius Ænobarbus & P. Cornelius Scipio. 28. Nascitur Virgo sanctissima. Augustus Galliam adit. Agrippa in Syria ab Herode magnifice excipitur.

738. M. Liuius Drusus. L. Calphurnius Piso. 24. Agrippam in Asia Herodes comitatur cum fructu multorum.

739. M. Licinius Crassus. Cn. Cornel. Lentulus. 30. Agrippa in Ponto res bene gerit Herode comite.

B. Virginis Præsent.

740. Tib. Claudius Nero, P. Quintilius Varus. 31. Virginis Præsentatio. Augustus in Vrbem redit, Ludos Natalitios celebrat, fit Pontifex Maximus 6. Martii, mortuo Lepido hactenus Romæ Pontifice: Agrippa è Syria redit.

Agrippæ mors.

741. M. Valerius Messala, & P. Sulpicius Quirinius. 32. Herodes Romam proficiscitur. Augustus Pater Patriæ salutatur, idque tertio. Agrippæ Pannonica expeditio: ibidem moritur, eique nascitur Posthumus Agrippa. In eius locum Tiberius ab Augusto assumitur, cui & Iulia vidua despondetur.

742. Q. Ælius Tubero, & Paulus Fabius Maximus. 33. Drusus in Germania res bene gerit, cum Tiberio honoratur. Herodes filios ex Mariamne matrimonio iungit.

IX. *Ortus Claudij Imper.*

743. Iulius Antonius, & Q. Fabius Maximus. 34. Oritur Claudius Imperator, Iulia Tiberio nubit. Octauia moritur. Herodes Cæsaream dedicat, cum ludorum apparatu, & Romam mittit Antipatrum primogenitum.

Anni Vrbis. Coss. Anni Imper. Res gestæ.

744. Claud. Nero Drusus, & T. Quintius Crispinus. 35. Moritur Drusus frater Tiberii, priuignus Augusti, Claudii Imperatoris pater. Antipater Herodis filius Romæ clarescit.

745. C. Asinius Gallus, & C. Marcius Censorinus. 36. Sextilis mensis dictus est Augustus. Emendatur error Chronologiæ ab Augusto Pontifice, qui & lustrum condit. Tiberius dicitur Imperator. Mecœnas moritur. Herodes filios apud Augustum Aquileiæ accusat, quos Augustus reconciliat patri.

746. Tib. Claudius Nero II. & Cn. Calph. Piso II. 37. Tiberius donatur Tribunicia potestate, triumphatque: Ludi pro Agrippa mortuo celebrantur. Herodes Dauidis sepulchrum scrutatur. X. *Tribunitia potestas Tiberio.*

747. C. Antistius Vetus, & D. Lælius Balbus. 38. Lucius Cæsar petit fratri Consulatum; Caius fit princeps Iuuentutis. Herodes Italiam repetit. Fit Cæsari infensus ob Syllæi criminationem.

748. Octauius Augustus XII. cum L. Cornel. Sylla. 39. Caium Augustus deducit in forum, anno eius 16. Tiber. Rhodum abit. Herodes Romam legatos mittit, gratiæ redintegrandæ causa. *Rhodum abit.*

749. C. Caluisius Sabinus, & L. Passienus Ruffinus. 40. Tiberius Rhodi commoratur. Cæsar Herodi reconciliatur, & ad eum de filiis suis scribit, qui per nouam calumniam occiduntur.

750. L. Cornelius Lentulus, M. Valer Messalinus. 41. Nascitur Galba Imperator. Antipater Herodi patri machinatur cædem. Prædicitur Zachariæ Ioannis Bapt. eiusdem natiuitas. B. Virgo desponsatur. *Ortus Galba.*

751. Augustus XIII. cum C. Antistio Vetere. 42. Augustus Consul Lucium deducit in forum 16. eius anno, eamque celebritatem ornat spectaculis. Iuliæ adulteria deprehensa puniuntur. Caii expeditio in Orientem ad bellum Parthicum, eius comites Lollius, & Quirinius. Antipater à Patre accusatur apud Varum, damnaturque. Extremo anno nascitur Iesus Christus filius Dei ex Virgine Maria. XI. *Ortus Iesu Christi.*

Anni Christi. 1. 752. Cossus Cornelius Lentulus, L. Calphur. Piso Augur. 43. Annus Iesu Christi, & Septimæ Ætatis I. Eiusdem Circuncisio, Apparitio facta Magis, Oblatio in Templo cum Purificatione Virginis, & vtriusque in Ægyptum fuga, Innocentum cædes, Herodis mors, Archelaus patri succedit, & Romam adit. Eodem Tiberius reditum petit, Caius ex Oriente reditum parat, Lucius adit Hispaniam. *Septima Ætas.* *Mors Herodis.*

Aera Christiana. 2. 753. C. Iulius Augusti filius, & L. Æmyl. Paulus. 44. Caius absens Consulatum gerit. Tiberio permittitur reditus. Filii Herodis apud Augustum disceptant, ditionem Herodis Augustus tripertito diuidit.

3. 754. P. Vinucius, & P. Alphenus Varus. 45. Tiberius septimo anno redit in Vrbem. Lucius Cæsar Massiliæ moritur. Christus redit ex Ægypto, secedit in Nazareth Galilææ, metu Archelai. XII. *Tiberius reddit in Vrbem. & ex Ægypto Christus.*

4. 755. L. Ælius Lamia, & M. Seruilius. 46. Augustus statuit Tiberium adoptare. Romæ incendium grassatur.

5. 756. S. Ælius Catus, & C. Sentius Saturninus. 47. Caius Cæsaris filius moritur, Tiberius adoptatur, & Agrippa, Caij frater. Tiberius in Germaniam mittitur. *Tiberius adoptatur ab Augusto.*

6. 757. Cn. Cornelius Cinna, L. Valerius Messala. 48. Augusti mira clementia. Virilis toga Agrippæ data, Tiberius redit in Germaniam. Multæ Romæ clades, quæ perseuerant anno sequenti.

7. 758. M. Æmylius Lepidus, & L. Aruntius. 49. Augustus instituit Romæ ærarium militare.

8. 759. Q. Cæcilius Metellus Creticus, A. Licinius Nerua. 50. Tiberius in Pannonia; Augustus eò Germanicum mittit; Agrippam abdicat, ac relegat. XIII.

9. 760. M. Furius Camillus, Sex. Nonius Quintilian. 51. Augustus Archelaum accusatum accersit. Varus Iudæam Syriæ contribuit. Augustus bellis intentus exit ab Vrbe. *Iudæa Syriæ contribuitur.*

IMPERII ROMANI	Anni Vrbis. Coss. Anni Imperat. Res gestæ.	ANNI CHRISTI.
AN. 77. *Quirini census.*	761. Q. Sulpicius Camerinus, C. Poppæus Sabinus. 52. Archelaus ab Augusto damnatur. Census Quirini posterior, cum Coponio Iudææ Procuratore. Res à Tiberio in Dalmatia gestæ. Variana clades.	10.
	762. P. Cornelius Dolabella. C. Iunius Silanus. 53. Seditio à Iuda Galilæo excitatur, & secta Galilæorum exoritur.	11.
	763. M. Æmylius Lepidus, T. Statilius Taurus. 54. Profectio, & amissio pueri Iesu; an mendicarit. Tiberius ius æquum cum Augusto recipit, triumphat de Pannoniis, & Dalmatis.	12.
Ortus Caligulæ.	764. Germanicus Cæsar Tiberii fil. C. Fonteius. 55. Germanici Consulatus, Ortus Caligulæ filii eius: famosi libelli Augusti iussu exusti. Num mors S. Iosephi nutricii Christi huc pertineat?	13.
	765. C. Silius Nepos. L. Munacius Plancus. 56. Augustus condit testamentum, Tiberio rursum Tribuniciam potestatem tradit, anno decimo ab Adoptione. Germanicus adit Germaniam.	14.
XIV. *Mors Augusti, & Tiberii primus.*	766. Sex. Pompeius, & Sex. Appuleius. 57. Augustus postremum condit lustrum. Tiberium comitatur; Valetudine tentatur, Nolæ moritur 16. Calend. Septemb. ætatis 76. non perfecto. Imperii 56. absoluto. 1. Hoc ipso anno Imperium Tiberii à 16. Cal Septembris inchoatur, cum Christus à Ianuario inchoasset annum decimum quintum. Tib. Imperium inuitus accipit specie tenus & Agrippam interficit. Iulia eius mater moritur.	15.
	767. Drusus Cæsar Tib. filius, & Norbanus Flaccus. 2. Tiberii; Germanicus in Germania Varianæ cladi parentat.	16.
	768. Sisenna Statilius Taurus, & L. Scribonius Libo. 3. Tiberii in Germanicum æmulatio, eum ex Germania reuocat.	17.
	769. C. Cæcilius Rufus, & L. Pomponius. 4. Germanici triumphus, eum Tiber. destinat in Orientem. Magnus terræ motus in Asia, vnde 13. vrbium ruina. Drusus adit Illyricum.	18.
	770. Tiberius Augustus. II. & Germanicus Cæsar. 5. Germanicus in Orientem mittitur, multa ibi præclare gerit, eius cum Pisone Syriæ præfecto simultas; Artabani Parthi ad eum legatio.	19.
XV. *Germanici mors.*	771. M. Iunius Silanus, L. Norbanus Flaccus. 6. Germanicus adit Ægyptum. Piso eum veneno necat, authore, vt putatur Tiberio. Iudæi Vrbe pelluntur, sicut & sacra Ægyptia.	20.
	772. M. Valerius Messala, & M. Aurelius Cotta. 7. Germanicus in Vrbe lugetur, Piso accusatus se ipse perimit.	21.
	773. Tiberius Cæsar IV. & Drusus eius filius II. 8. Tiberius in Campaniam secedit. Moritur Quirinius.	22.
	774. D. Haterius Agrippa, & C. Sulpitius Galba. 9. Tiber. Druso filio Tribunitiam confert potestatem.	23.
Drusus filius Tiberii moritur.	775. C. Asinius Pollio, C. Antistius Vetus. 10. Seiani potentia, & cum Druso inimicitiæ, quem lento veneno tollit è medio, & Germanici familiæ exitium machinatur. Histriones Vrbe pulsi.	24.
	776. Seruius Cornelius Cethegus, & L. Visellius Varro. 11. Tiberii æmulatio in Germanici familiam opera Seiani.	25.
	777. Cornelius Lentulus Isauricus, M. Asinius Agrippa. 12. Cremutius Cordus iniuste damnatus. Seianus Liuillæ nuptias petit.	26.
XVI. *Pilatus Iudææ Procurator.*	778. Cn. Lentulus Getulicus, C. Caluisius Sabinus. 13. Pont. Pilatus Iudææ Procurator, Vexillorum occasione tumultus Hierosolymis excitatur. Seiani calumniæ, & machinæ in duos Cæsares. Tiberius abit ex Vrbe.	27.
	779. M. Licinius Crassus, & L. Calphurnius Piso. 14. Clades ex ruina Amphitheatri, & montis incendio, Tiberii otium, & insignis Imperii negligentia. Antipas Herodes ducit Herodiadem Philippi fratris vxorem.	28.
XVII. *Annus baptismi Christi.*	780. Appius Silanus, & P. Silius Nerua. 15. Tiberii. Moritur Iulia neptis Augusti. Cædes Titii Sabini. Anno decimo quinto Tiberii per 4. menses cum dimid. inchoato Christus init trigesimum.	29.
	781. C. Rubellius Geminus, C. Fusius Geminus. 16. Initio horum Consu-	30.

lum, Tiberio adhuc agente 15. Imperii, Christus venit ad Baptismum Ioannis, anno ætatis trigesimo, per 13. dies inchoato. Iuxta illud Lucæ, *Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta.* At in æra Vulgari, quæ vno anno tardior est, vt eius primo anno demonstrauimus, trigesimus Christi non potest concurrere, cum 15. Tiberii; sed cum 16. per 4. menses inchoato. In æra vero Baronii, quæ nostram vno anno antecedit, Christi Baptismus incidit in decimũ quartum Tiberii per 4. menses cum dimidio inchoatum; qui tamen dicitur decimus quintus, ratione anni Iuliani currentis, in quo sub septimum mensem cum dimidio inchoatur decimus quintus. Hæc autem probant Christum natum anno Augusti quadragesimo secundo ineunte, & vicissim inde firmantur; sunt enim ita connexa, vt alterum sine altero stare non possit, & vno luxato, vel sede sua demoto, alterum labefactetur. *Probatur ex anno Tiberii.*

PRAETER illam autem ætatis Christi demonstrationem, quam ex annis Tiberii Euangelista petit, alia non infirmior ex ipsiusmet Lucæ verbis petitur. *Factum est*, inquit, *cum baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato, & orante apertum est cœlum, & descendit Spiritus sanctus*, & mox. *Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta.* in Græco est, Καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἦν ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος, ὤν, ὡς ἐνομίζετο, υἱὸς Ἰωσήφ, &c. Quæ verba licet omnes variis interpretationibus in suam sententiam trahant; illa tamen planissima proculdubio mens est Euangelistæ, vt cum protulisset ætatem Christi quasi annorum triginta, videretq; adhuc dubitari posse, an esset in principio, subdidit declarãdo, ἀρχόμενος incipiens: quæ verba plane superflua videntur, si S. Lucas dicere voluit Christum 30. annos propemodum expleuisse. Itaque Vatabli versio sic habet; & ipse Iesus incipiebat agere annum circiter trigesimum. Et explicans, Ingreditur, inquit, trigesimum annum; quo etiam tempore putabatur filius Ioseph, &c. XVIII. *Ex verbis Lucæ.*

ACCEDIT grauissimorum virorum qui nostra, vel patrum memoria floruerunt consentiens, conspiransque sententia, quorum nonnullos referre, cum bona lectoris eruditi venia, non pigebit. Sic enim habet harum rerum scientissimus Onuphrius, Anno Imperii Tiberii Cæsaris quintodecimo, iam, à proximo 14. Cal. Septembris die, vt Tacitus, Tranquillus & Dio scribunt, inchoato, eoque quintum mensem agente, Christum à Ioanne baptizatum fuisse, vt ex patrum traditionib. vsu & autoritate Ecclesiæ catholicæ liquet, 8. Idus Ianuarii die, quem nos Epiphaniæ festum vocamus: quum Iesus præcedenti 8. Calen. Ianuarii (vt patrum tenet traditio, & Ecclesiæ) vigesimo nono ætatis anno expleto, trigesimum incepisset, atque anni ætatis trigesimi iam diem tantum tertium decimum ageret &c. Lucæ autem verba sic explicat, & ipse Iesus erat tanquam annorum triginta, incipiens quidem; vt demonstraret eum initio anni, non in fine baptizatum. Ita Onuphrius.[a] XIX. *Iuxta Doctorum interpretationem.*

[a] in l. 2. fast. a. V. C. 786

SIGONIVS comment in Sulpit. Seuer. Cæterum, inquit, anno Tiberii decimo quinto, quem ille iniuit 14 Cal. Sept. Seiano & Nerua Coss. Pontio Pilato Procuratore, & Anna Pontifice & Caipha, cum annos Christus ageret 29. Ioannes Zachariæ filius præcursor pœnitentiam prædicare, & ad Iordanem profectus, homines aqua tingere cœpit. Et mox, Sequenti vero anno, cum iam Christus viginti nouem annos & tredecim dies trigesimi transegisset, 7. Idus. Ianuar. venit ad Iordanem, & à Ioãne baptismum poposcit, & accepit. Pererius quoque in Danielem.[b] In lectione græca habetur; erat quasi triginta annorum incipiens, hoc est tunc orsus trigesimum annum. Nam cum illud quasi triginta annorum significare posset, vel exitum trigesimi anni, vel initium; per illud participium, incipiens, contrahitur & determinatur ad significandum initium tricesimi anni. Sic ipse. XX. *Sigonii & Pererii.*

[b] l. 11. q. 6.

ADDO Baradium[c] Indicat D. Lucas quanam ætate Dominus docendi munus aggressus fuerit, nempe cum trigesimum fere annum ageret, hoc est vigesimum nonum, tredecim additis diebus. Sic ipse, & in eandem sententiam adducit Lyranum, Caiet. Hugonem Cardin. Carthusianum, Clarium. Addo Genebrard.[d] Decimo quinto, inquit, Tiberii, quem iniisse, dicitur 14 Cal. Septemb. Sillano & Nerua Coss. cum annum Christus ageret 29. Ioannes Baptista pœni- XXI. *Baradii, Lyrani, Caietani, Genebrad.*

[c] t. 1. l. 1. c. 13.

[d] l. 2. Chro.

tentiam prædicare, & ab Iordane profectus baptizare cœpit. Sequenti vero Christus cum iam inciperet trigesimum, id est cum 29. & 13. dies trigesimi transegisset, 8. Idus Ianuar. venit ad Iordanem, & à Ioanne baptizatus est. Mensibus quatuor & diebus nouendecim post Ioannis manifestationem. Sic ipse, quē de more sequitur Adrichom. in sua Chron. anno Christi 30.

XXII. *Mariana, & Toleti.* ADDO Marianam li. De die mortis Christi. Cœpit, inquit, Tiberius imperare 14. Cal. Septembris, cuius Imperii anni decimi quinti, quatuor integris mensibus exactis 8. Cal. Ian. (lege 8. Idus Ian. is enim est dies Epiphaniæ) baptizatus est, vti Ecclesiæ traditio habet, cū vigesimo nono anno expleto, trigesimi dies tredecim tantum haberet: sic enim plerique intelligunt illa verba. *Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta.* Nempe attigerat trigesimum annum, non expleuerat. Idem in scholiis, & in Diario vitæ Christi confirmat. Addo Cardinalem Toletum in c. tertium Lucæ. Probabilior est, inquit, postrema sententia, nempe initio trigesimi fuisse baptizatum, non autem prope finem: agebat enim vigesimum nonum impletum, & tredecim dies trigesimi. Moueor autem ad hoc, quia cum communissima sententia sit nondum expletum esse trigesimū quando baptizatus est, consequitur potius fuisse in principio, quia Ecclesiæ ritus obtinet baptizatum fuisse paucis diebus post natiuitatis tempus. Probat autem hanc sententiam computatio annorum ex historiis fidelissima, &c. Sic Toletus. C.II. Annot. 55. ff.

XXIII. *Suaris, & Tostati.* ADDO & Suarem,[a] qui fuse hanc quæstionem tractat, & sententiam hanc confirmat: de verbis autem Lucæ ita loquitur. Si simpliciter dixisset fuisse quasi annorum triginta, ambiguum relinqueretur esset ne in initio, vel in fine, aut medio illius anni. Additum ergo est participium, incipiens, ad indicandum ita fuisse quasi triginta annorum, vt trigesimum inchoaret, & ad rem magis declarandam additum est, quasi, ne dubitari saltem posset an inciperet habere 30. annos completos. Sed addamus eum qui iure multorum instar esse potest, Alphonsum Tostatum, qui in c. 4. Matthæi q. 78. Christus, inquit, iuit de Galilæa, scilicet de Nazareth ad Ioannem, vt baptizaretur ab eo, & erat Christus ipsa die annorum 29. completorum, & tredecim dierum insuper; vnde dicebatur incipiens quasi annorum 30. quando baptizatus est. Luc. 3. Hæc ibi Abulensis ad verbum, & alio loco.[b] Christus descendens de monte, vbi ieiunauerat incepit prædicare per Galilæam,[c] & hoc fuit in principio tricesimi anni sui. Nam Luc. 3. dicitur, quod quando Iesus baptizatus est, erat incipiens annorum triginta, idest, incipiebat tricesimum annum, & de illo fluxerant solum dies tredecim, quia die Epiphaniæ reuolutis annis 29. baptizatus est. Sic Abulensis. a t. 2. d. 26. sect. 2. præced. ca. b in c. 14. Matth. q. 63. c Matth. 4. Luc. 4.

XXV. *Ex D. Thoma, Beda, & Eusebio.* ET hæc quidem recentiores doctores, qui omnia diligentius expendere solent; sed ne antiquiores quidem desunt. Nam D. Thom. [d] in hac plane est sententia, cum ait Christum conuenienter fuisse in anno trigesimo baptizatum, alioqui enim dicendum fuisset eum in anno trigesimo primo fuisse baptizatum. Citatur Beda pro hac sententia; [e] sed nihil aliud habet, quam quod Euangelista, Christum scilicet à Ioanne baptizatum, incipientem iam fieri quasi triginta annorum. Eusebius quoque in Histor. Eccles. [f] Nuda ipsius Euangelistæ verba profert, ratus nimirum perspicuam habere de ineunte trigesimo anno sententiam. Quæ ita recte vertit interpres. Seruator & Dominus noster Iesus Christus, id est, vnctus Dei, quando iam trigesimum ætatis suæ annum agere incipiebat, ad Iordanem, vt lauacro baptismatis tingeretur se contulit, eodemque tempore prædicandi Euangelii fecit initium. Idem in Chronico, quod edidit Scalig. Baptisma Ioannis & Christi demonstrationem, & initium prædicationis Christi à 29. eiusdem inchoat. Quæ causa fuerit Cassiodoro ponendi Christi baptismum in Consulatu App. Sillani, & P. Sillij in edit. Cuspiniani: Eusebii tamen Chronicum Græcum ad sequentes Consules Rubellium & Ruffium Geminos retulit. Nimirum quia Ioannis baptismus cœpit illo anno, vt ait Genebr. Christus autem præsentis initio baptizatus est. Idem habet Ioan. Lucidus.[g] 1. 6χ. d 3. p. q. 39. a. 3. e t. 2. l. de temporum ratione c. 45 ff. f l. 1. c. 10. g l. 7. c. 2.

XXV. *Ex S. Irenæo.* SANCTVS Irenæus [h] in hac profecto videtur esse sententia cū Gnosticos refellit, qui dicebant Christum venisse quidem ad baptismum anno trigesimo; sed post 12. menses esse passum, sicque annum vnum prædicasse, qui dicatur ab h l. 2. c. 39.

Baptismus Christi anno 30. ineunte.

Esaia c. 61. *annus Domini acceptabilis*. Ex quo D. Irenæus infert Christum completo anno trigesimo esse passum; nimirum supponens vt certum & indubitatũ, Christum ineunte anno trigesimo baptizatum esse.

Ad baptismum, inquit, *venit, nondum qui triginta annos suppleuerat; sed qui inciperet esse tanquam triginta annorum*, (vides hic primum ab Irenæo opponi supplere, siue explere 30. annos; & eosdem incipere? sed pergit) *Ita enim qui eius annos significauit Lucas posuit, Iesus autem erat quasi incipiens triginta annorum, cum veniret ad Baptismum, & à Baptismo vno tantum anno prædicauit, complens trigesimum annum passus est, adhuc iuuenis existens, &c.*

XXVI *Ex Tertulliano, Africano, Clemente.*

Eodem modo Tertullianus lib. aduersus Iudæos c. 8. vt certũ assumit Christum Baptizatum esse initio anni trigesimi. Nam agens de Tiberio Cæsare. *Huius*, inquit, *quinto decimo anno Imperii passus est Christus, annos habens quasi triginta cum pateretur*, supponit autem vno anno prædicasse, quæ fuit aliquorum eo tempore opinio. Addit etiam mox Consules illos, quos ante dixi Geminos. Africanus quoque apud D. Hieronym. (in c. 9. Dan.) *Et ipsi Macedones*, inquit, *regnauerunt annis trecentis, atque exinde vsque ad annum quintum decimum Tiberii Cæsaris, quando passus est Christus, numerantur annum sexaginta &c.* Clemens quoque Alexandrinus l. 1. Strom. citans verba Lucæ ait. *Erat Iesus veniens ad baptisma quasi 30. annorum, & quod anno solo oporteret eum prædicare, hoc quoque sic scriptum est. Annum acceptabilem Domini prædicatum misit me, hoc & Propheta dixit, & Euangelium. Quintodecimo ergo Tiberii, & quintodecimo Augusti sic implentur triginta anni, vsque ad tempus quo passus est.*

XXVII *Et omnibus qui dixerũt passum Christum anno trigesimo.*

Si ergo passus est 15. Tiberii, anno ætatis trigesimo, & prædicauit vno anno, vt dicunt Gnostici, non prædicauit autem nisi post baptismum acceptum, vt ex Euangelistis liquet, oportet eum initio anni trigesimi accepisse Baptisma. Denique quicumque dixerunt Christum Dominum passum, sub duobus Geminis Coss. quorum Consulatus cadit in 15. Tiberii, necessario dicere debent Christũ initio 30. anni esse Baptizatum: in iis autem fuit S. Augustinus.[a] Etsi non nominat Consules, idem tamen sensisse videtur, cum Christi mortem in 15. Tiberii refert. Quamquam emendatiores codices pro 15. legunt 17. alii autem eosdem Consules nominant, sed eos in 18. Tiberii coniiciunt, vt Sulpitius Seuerus. S. Epiphanius hæresi 51. pro neutra facit sententia, vt qui Baptisma Christi in tempus Sex. Idus Nouembris refert, à quo semper abhorruit Ecclesia, vt ait Baron. in Apparatu n. 108.

a l. 18. de ciuit. c. vlt. Lactan. l. 4. c. 10. in fin. Paul. Oros. l. 7. c. 4.

XXVIII *Contraria sententia de 30 expletis.*

Pro contraria opinione, quæ vult expleto 30. anno Christum venisse ad baptisma, perspicua videtur D. Ignatii sententia ad Trallianos, de transactis tribus annorum decadibus, & D. Bernardi in serm. 1. de Epiphan. *Cum iam Christus*, inquit, 30. *annorum tempus exegisset in carne, qui secundum diuinitatem idem ipse est, & anni eius non deficiunt &c.* Affertur in eandem sententiam[b] Chrysostomus, & Euthymius, de quibus dicere possumus eos hæc obiter attigisse, quod perinde esset ad rem quã agebant annine 30. Christi inchoati essent, an absoluti; Imo triginta ne essent an 28. quod de iis dici non potest, quos pro nostra sententia retulimus, qui disputando, & ex professo eam tradunt, aut ex eorum positionibus necessario sequitur annus trigesimus inchoatus.

b Hom. 10. in c. 3 Matt. μικρὸν τριάκοντα ἐτῶν.

XXIX *Refutatur.*

Adde quod ex communi modo loquendi, post 30. annos idem est quod trigesimo anno, sicut cum Christus dicit, *post tres dies resurgam*, id est tertio die, &, *postquam consummati sunt dies octo*, id est, cum ageretur octauus dies, vt notarunt locis cit. Perer. & Suares: qui etiam hanc expositionem confirmat ex can. 20. Græcarum Synodorum, vbi sic habetur. *Si quis triginta ætatis suæ non impleuerit annos, nullo modo Presbyter ordinetur, etiam si valde sit dignus; quia & ipse Dominus trigesimo anno baptizatus est, & sic cœpit docere.* Constat autem sufficisse tunc annum trigesimum inchoatum esse, sicut & nunc vigesimum quintum. Vides etiam ibi pro eodem poni, implere triginta annos, & esse in trigesimo anno, siue agere trigesimum annum? & hæc de ratione temporis hoc loco dicta sufficiant.

XXX *Tetrarcha Abilinæ.*

Alias suggerit Euangelista temporis notas, in assignando initio prædicationis Sancti Præcursoris, quæ non leuem excitant dubitationem. Et vt omittam Lysaniam Abilinæ Tetrarcham, siue principem prouinciæ in Cœlesyria, ad Iudæam, Herodisue primi regnum pertingentis, qui tum eam prouinciam rege-

bat, cuius caput vrbs Abila: nec ad filios Herodis successores fue pertinebat: geminus ille certe Pontifex, quem ille suggerit, omitti non debet. *Sub principibus*, inquit, *Sacerdotum Anna & Cypha, factum est verbum Domini super Ioannem &c.* Vnicum enim nunc Iudæorum fuisse Pontificem, & quidem Caypham, ex iis quæ in eius Pontificatus initio diximus, satis constare potest, neque Ananus siue Annas à morte Augusti Pontificatum attigisse reperitur, à quo Cayphas quintus Pontifex à Iosepho numeratur. Ex quo perspicuum est, quam absurde dictum sit ab Eusebio,[a] Ioannis prædicationem sub Anna cœptam Pontifice, intra quadriennium Caypha Pontifice terminatam. Annas enim decimum quintum iam annum carebat Pontificatu.

Vide Ioseph. in Tiber. & Georg. l.18. ant. c.3

a l.1. Hist. Eccl. c.10.

XXXI. *Cayphas solus Pontifex fuit.*

VT omittamus autem varias ea de re interpretum Scripturæ opiniones recensere, aut referre; Censeo Caypham hoc tempore solum fuisse Pontificem, eamque dignitatem annum iam duodecimum egisse, in eaque porro vltra Christi mortem perseuerasse. Alterum autem, qui pridem fuerat Pontifex, eratque in sanctiore Sacerdotum Cōcilio princeps, ex Cayphæ consensu Pontificis quasi coadiutorem fuisse, qui id illi honoris, vt socero, vt seniori, vt pridem eadem dignitate functo, libenter deferebat.[b] Neque est insolens in Scriptura Pontificem dici, non qui sit; sed qui antea fuerit. Nam Abiathar à Salomone amotus à Sacerdotio, æquè ac successor eius Sadoc sacerdos dicitur.[c] Vide quæ pridem diximus anno Salomonis tertio, nu. 125[d]

b vid. Baron. ... & Suar. t.2. disp. 10. sect. 3. sub fin.
c 3 Reg. ...
d t.2. an. m. 1012.

XXXII. *Quot annorum fuerit Christi prædicatio.*

OCCVRRIT grauior hoc loco difficultas, quam omnino explicare necesse est, antequam proueh amur vlterius. Si enim ineunte trigesimo anno Christus baptizatus est, & prædicare cœpit, cum eius prædicatio, ex communissima sententia, tribus annis circumscribatur, oportebit Christum mortuum esse 33. ætatis suæ anno per 4. menses inchoato. Nam si ad 34. annum peruenisse volumus, & in quarto eius mense crucifixum, consequens est eum quatuor totos annos, & aliquot insuper menses concionatum esse, cum in Euangeliis tria tantum Paschata prædicationis reperiantur excepto quarto in quo occisus est.

XXXIII. *Prope dici 4 annorum.*

RESPONDEO primo, nihil esse absurdi, neque repugnans Euangelistis, concedere quinque paschata, ex quo Christus per baptismum manifestatus est. Primum est id quod proxime secutum est baptisma eius, receptum 6. Ianuarii, vt habet communissima Ecclesiæ traditio. Alterum est id quod secutum est nuptias in Cana Galilææ celebratas, quas eadem Ecclesia prædicat eodem sexto Ianuarii contigisse, cuius meminit Ioan.[e] Fieri autem non potest, vt eodem numero die, quo baptizatus est Christus venerit ad nuptias, quia statim à baptismo ductus est in desertum, vbi per 40. dies ieiunus permansit. *Et statim*, inquit Marcus,[f] *spiritus expulit eum in desertum.* Tertium memoratur à Ioanne init. cap. 5. quando Christus relicta Iudæa, abiit iterum in Galilæam, transiens per Samariam, vbi conuertit Samaritanam; quo tempore Christus dixit discipulis suis quatuor superesse menses, vsque ad messem, quæ in Aprili fiebat, aut Maio.[g] Vnde Rupertus, *Ex quo Dominus*, inquit, *vinum in aquam conuertit in Cana Galileæ, & nunc quando reuertitur iterum in Galilæam annus exactus est, qui est ætatis eius trigesimus primus.* Hæc Rupertus. Agi autem eo loco de festo Paschæ, & nomine diei festi Iudæorum intelligi Pascha, suo loco docebimus.[h] Quartum perspicue ponitur à D. Ioanne c. 6. 4. Deque eo nulla est controuersia. Sed neque de quinto, in quo passus est Christus, quod idem Euangelista celebrat multis in locis,[i] & passim omnes.

Quinque Paschata.

e c.2.13.
f c.1.12.
g Ioan. 4.35.
h vide aut. Matt. 26. ... & refer. in Dam. p. 702. 703.
i nominatim c.11. 13.1. 19.14 31 Matt. 26 1.18.19.

Et hanc temporis Christi Domini distributionem plerique doctissimi theologi, & Euangeliorum interpretes secuti sunt, in quibus Suares[k], Baradius,[l] Ioānes Mariana in lib. de die mortis Christi c. 10. & in Diario vitæ & actionum Christi, & alii, quos suis locis afferemus.

k t.2. in 3 p. D. Tho. ... 30. sect. 1 & disp. 40. sect. 1. & seq.
l ... Bara. t. 2. ... 6. c. 1. & l. 9 c. 16.

XXXIV. *Christum anno baptismi non esse concionatu.*

RESPONDEO secundo, non esse absurdum Christum primo anno, qui intercurrit inter baptismum ipsius, & miraculum factum in nuptiis, non esse concionatum, nec miraculum vllum fecisse, cum primum in nuptiis factum sit. Et eam tanquam veram, & Ecclesiæ sensui consentaneam, amplectitur D. Thom.[m] Qui cum posuisset opinionem, quæ Baptismum Christi, & miraculum nuptiarum eodem anno factum putat, subdit. *Sed his contrariatur sententiis, & consuetudo*

m t.14. lect. 1

Ecclesiæ. Nam in festo Epiphaniæ trium miraculorum commemoratio fit. Adorationis Magorum, quæ fuit primo anno Natiuitatis Dominicæ; & Baptismi Christi, quo baptizatus est eodem die, reuolutis 30. annis: & de nuptiis, quæ sunt factæ eodem die reuoluto anno. Ex quo sequitur, quod ad minus vnus elapsus fuit à baptismo, vsque ad nuptias. In quo quidem anno nil aliud legitur Dominus fecisse, nisi quod dicitur Matthæi 4. de Ieiunio in deserto, & de tentatione à Diabolo, & ea quæ hic Ioannes refert de testimonio Baptistæ, & conuersione discipulorum; A nuptiis autem cœpit publice prædicare, & miracula facere, vsque ad passionem. Sic D. Thomas.

Tria eiusdem diei miracula. Ex S. Thoma.

QUEM secutus Caiet in c. 1. Ioan. ait rationi esse consentaneum, vt annum, qui inter Baptismum & nuptias intercessit, exegerit Christus docendo priuatim, & conuersando sæpe cum Ioanne, vt frequens de ipso testimonium redderet; & ipse Christus inchoaret docendo priuatim &c. Rupertus quoque Ioannis 1. ait Dominum primo anno seorsum aliquos docuisse, publica vero prædicatione non adeo turbis innotescere voluisse. Idem sentit Genebr. [a] cum ait Christum, post Baptismum, & ieiunium in deserto, reliquum anni transegisse, magis in exhibenda sui notitia, quem prædicando Euangelio. Deinde autem vix ingressum 31. prædicare cœpisse, anno 16. Tiberii Cæsaris, Pilati quinto. Idem vult Barad. [b] Simon Cassianus, [c] & Benedictus Pererius.

XXXV. *Et Caietano, Ruperto aliisque.*

a l. 2. Chro.

b t. 2. l. 1. c. 12.
c l. 5. c. 1. Perer. l. 11. in Dan. q. 7. in fin.

AT eluditur fundamentum nostrum de consensu Ecclesiæ, in miraculo vini, baptismo, & Epiphania Christi in eundem diem incidentibus, quæ à tot iam seculis canit *Tribus miraculis ornatum diem sanctum colimus, hodie stella Magos duxit ad præsepium; hodie vinum ex aqua factum est ad nuptias; hodie in Iordane à Ioanne Christus baptizari voluit, vt saluaret nos.* Et rursus: *Hodie cœlesti sponso iuncta est Ecclesia, quoniã in Iordane lauit Christus eius crimina; currunt cum muneribus Magi ad regales nuptias, & ex aqua facto vino lætantur conuiuæ &c.* Eluditur, inquã, à dicentibus Ecclesiam illo die tria illa mysteria celebrare, perinde ac si eadem die contigissent, licet diuersis diebus, iisque incertis contigerint. Sic Tolet. [d]

XXXVI. *De tribus mysteriis eiusdem diei obiectio.*

d in c. 2. Ioan. ann. 15. Pere. l. 11. in Dan. q. 7. v. fin. Baron. an. Christi 31. n. 34. e t. 2. l. 1. c. 11.

QUIBUS, cum Baradio nostro respondemus. [e] Hanc sententiam perspicue Ecclesiæ verbis significari, ei qui tergiuersari nolit. Quorsum enim Ecclesia vno eodemque die illa celebraret, quæ eodem die acta esse non putaret? Nunquid deerant dies diuersi, qui his miraculis celebrandis destinarentur? Imo illo eodem die esse peracta asserit; celebrat vero diuersis diebus. Scilicet ipso Epiphaniæ sacro die Magorum aduentum, in Octaua Epiphaniæ baptismum; dominica sequenti aquæ in vinum transmutationem. Quid igitur opus erat affirmare eodem die esse peracta, si diuersis contigerant? Ecclesiam sequor, ait Baradius, quæ manifeste loquitur, nec indiget expositione: hanc opinionẽ illa elegit, eandem ego elegi. Sic ipse, qui plerosque refert Ecclesiæ patres, qui non vnum aliquod de tribus, huic diei assignant, quos retulit Baron. sed qui omnia tria illi ascribant.

XXXVII. *Respondetur, & confirmatur nostra sententia.*

EX quibus sufficiat nobis referre D. Maximum, Hom. 6. *Complura nobis*, inquit, *atque diuersa, festiuitas præsentis diei salutarium mysteriorum sacramenta multiplicat. Nam sicut posteritati suæ fidelis mãdauit antiquitas, hodie saluator humani generis cœlestibus ostensus indiciis à Chaldæis est adoratus. Hodie Christus beati Ioannis ministerio fluenta Iordanis benedictione proprii baptismatis consecrauit. Hodie etiam inuitatus ad nuptias, diuinitatis suæ potentiam manifestans aquas vertit in vinum, & quas sanctificauit in baptismo, nobilitauit in nuptiis.* Quanti autem faceret D. Tho. hunc Ecclesiæ consensum iam diximus: cui Rupertum etiam [f] merito iungimus. *Nunquid annum*, inquit, *suæ ætatis trigesimum, cuius in initio baptizatus est, totum sine discipulis exegit, & ita redeunte anno eadem die illud admirabile signum primum coram discipulis fecit? Ita sane credendum est, quomodo tria hæc, quæ superius dicta sunt, vna die celebrata esse, secundum sanctæ Ecclesiæ autoritatem, negare non possumus.*

XXXVIII. *Ex S. Maximo.*

f l. 3. de diu. off. c. 14.

ET rursus, initio cap. *Sanctus dies Epiphaniæ cum tribus ex causis sit celebris; ea namque die à Chaldæis Dominus est adoratus; itemq; annorum triginta iam esse incipiens, à Ioãne baptizatus est; atque redeunte anno ex aqua vinum fecit ad nuptias.* Subditque hanc Græcorum fuisse consuetudinem, vt propterea in Epiphania solenne baptisma conferrent, quod S. Leo improbauit, [g] non negans eo die Christum Baptizatum, sed asserens Christianos in Christi morte baptizatos, vt loquitur Aposto-

XXXIX. *Et Abbate Ruperto*

g ep. 4. Dec. ad Epis. Siciliæ, quæ incipit Diuinis præceptis.

lus, non in Ioannis baptismate; ideoq; non in Epiphania, sed in Paschate baptismum solemniter esse conferendum candidatis. Et hæc hactenus. Nam particularia de Christi baptismo, rebusque ad eum pertinentibus, tum Baronius, an. Christi 31. tum Euangeliorum interpretes suggerent: præsertim Baradius.[a]

at.2 l 1.c. 12. & seqq.

XL. *Quota die hebdomadæ baptizatus.*

IUVAT tamen hic notare parum esse certum in quem diem sexta illa Ianuarii inciderit, propter iteratam annorum confusionem, quam Augustus in suo Pontificatu correxit. S. August. ex traditione maiorum, sermon. 154 de tempore, agens de Resurrectione Domini. *Venerabilis*, inquit, *est hic dies, qui dominicus dies, & dies primus atque perfectus est, & dies clarus, in quo visa est prima lux. In quo transgressi sunt filij Israel mare rubrum siccis pedibus: & in quo*, primum, *pluit manna filijs Israel in deserto, & quo Dominus baptizatus est in Iordane, quo vinum de aqua in Cana Galilææ factum est &c.* Et de prima die, qua lux creata est, id minime dubium est, vt docuimus die mundi primo, nu.12. De transitu maris, vide an. Mosis 81.n.160. Vbi ex Hebræis ponitur dies quintus hebdomadæ, qui fuit 7. Azymorum. Manna vero reperitur primum decidisse feria secunda hebdomadæ. De baptismate non magis certa res est. Nam Ioan. Lucidus,[b] ait baptizatum feria sexta, quoniam eo anno currebat littera Dominicalis A. At Funtingus vult eam litteram fuisse B. ex quo sequitur sextam Ianuarii fuisse diem Iouis. Sed hoc, vt dixi, parũ certum est. Illud autem minime dubium; si Domini baptismus in diem Dominium incidit, mutationem vini anno sequenti, non in diem dominicum, sed in diem Lunæ incidisse.

ibid.n.320. b l.7.c.2.

XLI. *An Ioannes à Christo baptizatus.*

NON omittamus etiam illud quærere, an Ioannes à Domino vicissim fuerit baptizatus. Id enim videtur affirmare S. Hieronymus in c.3. Matthæi. Pulchre dixit, inquit, sine modo, vt ostenderet Christum in aqua, Ioannem à Christo in spiritu baptizandum. Quibus verbis videtur allusisse ad quendam librum apocryphum, cuius meminit Author imperfecti operis, apud Chrysost. qui Homil. 4. in Matth. *Dum*, inquit, *dicenti Ioanni, ego a te debeo baptizari, respondit, Modo interim sine, ostendit quia postea Christus baptizauit Ioannem, quamuis in secretioribus libris manifeste hoc scriptum sit. Et Ioannes quidem baptizauit illum in aqua, ille autem Ioannem in spiritu.* sic ille. Qui baptismus in spiritu interprete Tostato, dupliciter intelligi potest, vno modo de baptismo spiritali Christi, in quo remittuntur peccata, nec est solum in aqua, vt baptismus Ioannis, sicque vere Ioannes à Christo fuisset baptizatus. Alio modo dicitur baptizatus in spiritu, per infusionem Spiritus sancti, siue collationem amplioris gratiæ, quo modo Christus promisit Apostolis eos breui baptizatum iri Spiritu sancto, quod non fuit sacramentum baptismi, cum nec aqua daretur, nec vlla proferretur forma verborum. Itaque res manet ambigua; Nec eam satis explicat Nazianzenus, cum ait; Sciebat Christus paulo post futurum, vt ipse Baptistam baptizaret: aut Damascenus cum ait Ioannem, & imposita manu diuino capiti, & suo etiam cruore baptizatum.

q.78. in t.c. 3. Matth.

Ora.39.ver. finem. l 4 c.10 & Nicetus in Orat. 39. Nazian.

XLII. *Non videri.*

ABULENSIS non immerito existimat S. Ioannem à Christo non fuisse baptizatum. Idque colligitur ex admiratione discipulorum Ioannis, qui aliquanto post nunciarunt magistro suo, illum cui Ioannes testimonium perhibuerat, baptizare, & omnes ad eum venire. Quod illi frustra nunciarent, si is iam baptismum suum Ioanni contulisset, idque Ioannes eis respondisset, ad zelum, vel admirationem ipsorum tollendam. Quod si baptizatus fuit, videtur dicendum cum S. Cyrillo, dilatum esse in aliud tempus baptismum, propter illud, *sine modo*: quoniam oportebat prius Christum prædicare, & doctrinam Euangeliam euulgare, iuxta illud. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & filij, & Spiritus sancti.* Imo nec sacramentum Baptismi institutum adhuc fuerat, neque auditum illud. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua &c.*.

q.78. in 1.3

l.2 thes.c. 4.fin.

XLIII. *Reliqua huius anni gesta.*

QUÆ autem hoc reliquo anno, ad nuptias vsque in Cana Galilææ celebratas, contigerunt, summa breuitate notata sic habe. Christus baptizatus à Ioanne in Iordane, ducitur in desertum à Spiritu sancto, vbi ieiunat dies 40. deinde esuriens tentatur à Diabolo, eoque in trina tentatione superato, accesserunt Angeli, & ministrarunt ei.

Inde Christus in Galilæam abiit, ad matrem, vt ait S. Epiphan. hæref. 51. extremo mense Februario. Deinde partim in Galilæa, partim in Iudæa vsque ad

t

mensem

a l.1.c.16.
mensem Decembrem egit, sæpiusque ad Ioanne venit. Barad.[a] Sophron. in Prato. Spir.c.1. Interea Ioannes coram turbis, absente Christo testimoniũ perhibet de eo.[b] Mox secuta est Hierosolymitana legatio, ad sciendum num Ioannes esset Messias: qua ille occasione sapienter vsus, Christum eis adhuc ignotum annunciauit.[c] Postridie à legatione venit Iesus ad Ioannem, qui coram perhibuit testimonium, dicens, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.*[d] Sequenti die à dato hoc testimonio, cum Ioannes esset cum duobus discipulis suis, vidit Iesum ambulantem, & dixit eis, *Ecce Agnus Dei*; qua illi voce commoti venerunt ad Iesum: in iis erat Andreas, qui sub vesperam à Christi domo digressus, inuenit fratrem suum Petrum, quem deduxit ad Iesum.[e] Postridie Christus redditurus in Galilæam, inuenit Philippum, & vocauit eum;[f] & ille ad eum adduxit Nathanaëlem,[g] quem Rupertus putat esse Bartholomæum. Et hæc hoc anno gesta; quæ temporis distributio Baradii quoque est, & Marianæ.

b Ioan.1.15. c Ioa.1.26. d Ioa.1.29. vsque ad fi. 34. e Io.1.v.35. ad 42. f Io.1.v.43. g v.46.

XLIV. *Mors Liuiæ vxoris Augusti.*

De historia vero Romana hæc fere habet Tacitus l.5. Annalium; Sub huius anni Consules Liuiam vxorem Augusti esse defunctam, quam Iuliam Augustam vocat, quod id nomen in Augusti funere acceperat, vt ex fi. l.56. Dionis alibi diximus. Tacitus autẽ ait illam in Liuiorum, & Iuliorum familias adoptionibus transiisse, defunctamque extrema ætate; cum vixisset, vt ait Dio init. l.58. & Zonaras, annos 6. & octoginta, siue vt vult Plinius,[h] duos & octoginta. Funus eius modicum, inquit Tacitus, testamentum diu irritum fuit, laudata est pro rostris à C. Cæsare pronepote, qui mox rerum potitus est. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amœnitate vitæ, magnitudinem negotiorum per literas excusauit, honoresque memoriæ eius ab Senatu large decretos, quasi per modestiam imminuit, paucis admodum receptis, & addito, ne cælestis religio decerneretur, sic ipsam maluisse.

h l.14.c.6.

Tiberius in eam ingratus.

XLV. *Ex Suetonio. Superbia Liuiæ.*

Severius hæc suo more Tranquillus. Nam[i] de Tiberii filii in eam inhumanitate agens, inter alia. Toto triennio, inquit, quo viuente matre abfuit, semel omnino eam, neque amplius quam vno die, ac paucissimis vidit horis: ac mox neque ægræ adesse curauit, defunctamque, & dum aduentus sui spem facit, complurium dierum mora, corrupto demum, & tabido corpore funeratam prohibuit consecrari; quasi id ipsa mandasset. Eadem habet Dio l.c. pauloque plura de laudibus eius, in quibus vel maxima illa est animi modestia, qua infirmitatis humanæ, & maximæ muliebris conscia, diuinos honores non affectauit: quos tamen misere consecuta est ab suo nepote Claudio: qui vt author est Dio.[k] eius natali ludos equestres attribuit, & præter eum honorem, etiam immortalitati asseruit, dedicauitque eius effigiem in templo Augusti, ac rem sacram ei fieri à Vestalibus mandauit, mulieresque per nomen eius iurare iussit. Hæc ibi. Qui nihilominus[l] eius fastum vehementer arguit, adeo vt superbia omnes retro fœminas longo interuallo post se relinqueret; & literæ ad Tiberium, ad ipsamquoq; inscriberentur: ac nisi quod in Senatum, ad exercitum, aut conciones venire ausa non est, cætera omnia ageret, quasi Imperium ipsa teneret, & priores Tiberio gerere vellet, quod ipsi eius opera Imperium, quamuis non sine scelere collatum fuisset, si suspiciones Taciti, de nece Augusti, & Germanici, & Agrippæ iunioris veræ sunt.

i l.3.c.51. k l.60. sub init. l l.57.p.609 gr. lat.

XLVI. *Vtilis fuit publicæ rei.*

Vtilis etiam mulier publicæ rei fuit. Nam incolumi Augusta, inquit Tacitus, erat adhuc perfugium, quia Tiberio inueteratum erat erga matrem obsequium; neq; Seianus audebat autoritati parentis anteire. Tunc velut frenis exoluti ambo, in grauiora scelera prorupere. Agrippinam enim, & Neronem eius filium Tiberius per literas accusauit in Senatu, pauore ac silentio suspenso, & populi fauore eos aperte sustentante, Seiano etiam Tiberii dolorem exacuente. Qui rursum etiam asperius in nepotem, & nurum inuectus, plebem edicto increpuit. Quo autem modo atque ordine cætera gesta sint, perobscurum est; quod Tacitus l.5. Annalium tota ea historia diminutus sit, & multis ad Seiani Consulatum & cædem pertinentibus: quæ à Dione partim prætermissa, partim iniuria temporum diminuta, partim consulatibus parum distincta sunt.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 4082.

1. N. 1. Hic Fusius Geminus in strage amicorum Seiani est interfectus: necataque etiam est anus Vitia mater eius, quod filii necem fleuisset. Nam quæ occupandæ Reip. consilio rum argui non poterant fœminæ, & lachrymas incusabantur, vt ait Tacit. l. 6.

2. N. XXIII. Et rursus in 2. p. Defens. c. 12 Erat autem, inquit, tunc Christus Iesus incipiens annum trigesimum, Luc. 3. quia compleuerat 29. annos, & tredecim de anno 30. Et mox, non dixit quod erat annorum 30. sed quod erat incipiens annorum triginta, id est, incipiens annum trigesimum, quia de illo solum egerat tredecim dies, qui sunt inter natalem Domini & Epiphaniam.

3. N. XXV. Verba D. Irenæi l. 2. c. 38. Non ergo, inquit, 30. æones sunt, nec ob hoc Saluator 30. annorum existens venit ad baptismum, vt ostenderet tacitos æones eorum triginta. Et paulo post; duodecimo autem mense dicunt eum passum, vt sit anno vno post baptismum prædicans: & ex Propheta tentant hoc ipsum confirmare. Scriptum est enim, Vocare annum Domini acceptum, & diem retributionis. At D. Irenæus reliquo capite annum placabilem intelligi contendit tempus hoc, in quo Deum placare possumus, & saluari, vsq; in diem retributionis, siue diuini iudicii. Cap. autē. 39. enumerat diuersa Paschata ab Euangelistis recensita, ex quibus id figmentum refutat. Iustinus martyr cum Tryphone disputans hanc controuersiam dirimere non vult, τρεφόμενος, inquit, τὰς πάσας τροφὰς, καὶ τριάκοντα ἔτη ἢ πλείονα, ἢ καὶ ἐλάσσονα μείνας, μέχρις οὗ προελήλυθεν Ἰωάννης κῆρυξ αὐτοῦ τῆς παρουσίας. Alimentis omnibus vtens, & ad annos plus minus triginta durans, quoadusque Ioannes præco eius aduentus processit.

4. Scaliger l. 6. de emend. quinque Paschata ponit, sed aliter digerit. Nam baptismum & conuersionem aquæ in vinum ad idem Pascha refert, quia annum baptismi vult esse Christi trigesimum absolutum. Secundum facit quod nos tertium. At tertium excogitat, quod est idem cum nostro tertio. Ad illud enim pertinet iter illud Christi persata (vt infra dicetur) Matth. 12. Marc. 2. Luc. 6. ex quo ille fabricat nouum Pascha. 4. N. XXXIII.

ANNVS MVNDI 4083. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 31. B. VIRG. 46. IMPERII ROMANI 78. TIB. AVGVST. 17. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRARCHAR. 30. CAYPHÆ PONT. 13. PRÆSID. SYR. POMPONIO FLACCO. 9. IVDÆÆ PROCVRATORE PONTIO PILATO 5. OLYMP. CCII. AN. 2. VRB. COND. 782. COSS. L. CASSIO LONGINO, ET M. VICINIO QVARTINO ANN. IVL. 75. AVG. 59. ACTIAC. VICT. 61.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 30.

I. *Alter annus à Christi Baptismate.*

VONIAM superiore anno de dispositione temporis rerum à Christo gestarum satis dictum est, ea supposita, quæ in hunc annum cadunt, pari qua cœpimus breuitate, vt aliquando perueniamus ad finem decurramus; expositione interpretibus relicta. Eam suggerēt accuratè Barad.[a] Iansenius,[b] Maldonatus, aliique numero plurimi, omnique eruditione clarissimi. a t. 2. l. 3 & 4

Conuersio aquæ in vinum.

Initium huius anni, sextus videlicet Ianuarii dies, eximio miraculo aquæ in vinum conuersæ in nuptiis consecratur, tertio die ex quo Iesus abiit in Galilæam, vt ait Orig. t.9. in Ioan. Affuit mater eius (nam nutritius iam obiisse creditur) & discipuli illi pauci, quos adhuc collegerat, Petrus, Andræas, Philippus, Natanaël, & si quis alius. Qui eo miraculo maiora in eum fidei incrementa ceperunt.[a]

a Ioa.2.11.

II. *Christus è Cana venit Capharnaũ*

Cvm hoc primum miraculo Christus manifestasset gloriam suam, cum matre sanctissima, cognatis, ac discipulis descendit in vrbem Capharnaum, Ioan.2.12. ibique cum eis non multis diebus est commoratus. Nam festo Paschatis appropinquante ascendit Ierosolymam, venitque in templum, vnde emẽtes & vendentes flagello expulit. Cum Iudæi signum petierunt, quo probaret se legitima potestate instructum illos negotiatores expulisse. At contra Christus signum eis dare noluit, in præsentia contentus suam mortem & resurrectionem prædicere: mox tamen in eodem festo multa signa fecit, propter quæ multi crediderunt in eum, Ioan.2.21. In his fuit Nicodemus princeps Iudæorum, qui, vi miraculorum impulsus, venit ad Iesum nocte, nemo enim, inquit, potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. At Christus disputationem cum eo de Baptismo instituit, deque missione sua in mundum, vt omnis qui in ipsum crederet, haberet vitam æternam. Ioan.3.16.

Inde ascendit Hierosolymam ad Pascha, quod fecit ... um est.

Colloquium cum Nicodemo.

III. *Christus an quempiam baptizarit.*

Post hæc Iesus digressus Hierosolymis, in alia prouinciæ Iudææ loca venit, & illic commorabatur cum discipulis suis, & baptizabat.[b] Cum autem interea etiam Ioannes baptizaret, nondum enim missus erat in carcerem,[c] discipuli eius ad eum retulerunt, Christum baptizare. (quemquem non baptizabat ipsemet, sed discipuli eius, vt dicitur Ioa. 4.2. refert tamen Nicephorus,[d] ex Euodio antiquissimo Antiochiæ post Petrum patriarcha, Christum manibus suis Petrum tantummodo baptizasse, ab eo autem fratrem, & filios Zebedæi, Andræam, Iacobum, & Ioannem baptizatos, ab his deinceps reliquos Apostolos, & discipulos. Euthymius autem in 3. Ioan. Scribunt, inquit, quidam Apostolorum temporibus proximi, quod Christus Petrum ac Virginem matrem baptizauerit, Petrus vero reliquos Apostolos &c. D. Gregorius Nazianzenus. Sciebat, inquit, paulo post futurum, vt ipse Baptistam baptizaret. Vbi Nicetas. Hoc autem aduerbio, modo, ideo vsus est, quoniam exploratum habebat fore, vt exiguo post tempore Baptistam per sacrosancti sui verticis contactum, S. Spiritus aduentum ablueret. Idem refert author operis imperfecti, in Matth. Hom.4. ex autoris incerti libris.[e] Qua de re anno superiore alia occasione diximus; sed redeamus in viam.

b Ioan.3.22 & v.24.

d l.2.c.8.

Ora.39. sub fin.

e Et D.Th. 3 p.q.38.a.6 ad 3 n.41.& 42.

IV. *Testimonium nouum Ioannis de Christo*

Ea occasione Ioannes Baptista præclarum de Christo testimonium dedit discipulis suis, quo illum asseruit de cœlo venisse, Dei filium, & Ecclesiæ sponsum esse, omnibus præcellere, omnia in potestate habere, verissimamque doctrinam tradere, cui ab omnibus fides adhibenda sit.[f]

f Ioa.3.27. & seqq ad fi cap.

Ioannes in vincula conijcitur.

Sub hoc tempus D. Ioannes in carcerem coniectus est, cum Christus Dominus iter moliretur iterum in Galilæam, in cuius medio itinere erat Samaria. Nam D. Matth. c.4.12. ait Christum, cum audisset quod Ioannes traditus esset, secessisse in Galilæam: quod affirmat & Marcus. Hactenus autem non fuerat coniectus in vincula, vt paulo ante monuerat Ioannes Euangelista.

c 1.14.

V. *Quæ causa vinculorũ. Et locus.*

Cavsam vinculorum existimat Iosephus,[g] quod cum magni ad eum concursus fierent, plebe doctrinæ illius auida, Herodes verebatur ne tanta hominis autoritas defectionem aliquam pararet, iudicabatque satius esse, priusquam noui aliquid exoriretur, illum tollere, quam rebus turbatis seram pœnitentiam agere. Itaque vinctum illum in Machæruntem misisse, & illic occidi imperasse. Sic ipse; sed de cæde suo loco postea. Verum trium Euangelistarum autoritate fatendum est veram causam fuisse dolorem ex impatientia correptionis, propter Herodiadem vxorem Philippi fratris sui, quam illo adhuc viuente duxerat, vt supra docuimus, quamcumq; tandem ille causam vulgo prætexeret iniuriæ in S. Baptistam illatæ. Sed interim Iosephus erroris arguitur, quod dicat missum in carcerem, in castellum Machæruntem, in finibus Arabiæ situm, ibiq; occisum,

g l.18.c.7.

Nam in Galilæa missus est in carcerem, ibique occisus, vt suo loco dicetur ex Marci 6.21.

VI. *Christus Samaritanā conuertit.*

Adeamus interim ad Christum abeuntem iterum in Galilæam, vt ait Ioannes,[a] prior enim profectio fuit à Ioanne cap. 1. memorata quando & nuptiis initio anni huius interfuit. Quoniam autem oportebat eum transire per Samariam, cum muliere Samaritana collocutus eam conuertit, multosque Samaritanos, cum biduum apud eos commoratus esset. v. 40. Virum id maximè obseruandum, quod à Christo dicitur Apostolis, dum mox plerique Samaritanorum ad fidem aggregandi essent. *Nonne vos dicitis quod adhuc quatuor menses sunt, & messis venit.* Vbi futuram post quatuor menses materialem messem, præsenti spirituali Samaritanorum messi comparat. Hinc autem colligitur hæc sub extremum Decembrem contigisse. Quoniam messis Aprili mense fiebat apud Iudæos. Nam primus eorum mensis, qui partim Martio, partim Aprili respondet, propterea dicebatur ab Hebræis Abib, idest, Nouorum, siue nouarum frugum,[b] non quod mense Martio, aut ineunte Aprili regiones albæ essent ad messem; sed quia iam aliqui manipuli hinc inde colligi possent, vt essent manipuli primitiarū, qui offerrentur Domino. Sic[c] agri primitiarum sunt optimi ac fertilissimi, quique primi maturam segetem præbent. Quin & virentes aliquando spicæ colligebantur, & torrebantur igni, & contractæ in modum farris, in primitias offerrebantur,[d] & ex iis aliquando fiebant azymi panes, quibus Pascha celebrabatur, vt Orig. Ioan. 4. testatur.

a c. 4.3. v. 43.
b Exo. 13. 4. Deu. 16. 1.
c 1. Reg. 1. 21.
d Leu. 2. 14.

VII. *Quo tempore id factum.*

Hvc pertinet quod Plin.[e] de Ægyptiis scribit, quibus vicina est Iudæa, cum falce eos arua visere paulo ante Cal. Aprilis, messem autē peragere mense Maio. Quatuor ergo menses, qui antecedunt messem, sunt Ianuar. Febr. Mart. & April. Hinc autem efficitur diem festum, de quo mox acturus est Ioannes c. 5. esse festum Paschæ. Nec enim potest vllum tempus accipi commodius quod antecedat 4. mensibus messem Iudaicam, quam extremum Decembris. Ideo Rupertus in hunc locum. *Constat*, inquit, *quod vbi non plusquam 4. menses ad messem intersunt, Paschalis festiuitas non plusquam duobus mensibus longe abest*, quo vtique spatio temporis nulla alia festiuitas occurrit, in qua secundum præceptum legis omne masculinum deberet apparere ante conspectum Domini. Et ita hunc locum explicant optimi quique interpretes. In quibus Tolet. qui hæc contigisse ait decem fere mensibus post eiectos è templo negotiatores. Iansen. in c. 23. concor. ait Christum à proximo Paschate, de quo agitur Ioan. 2 octo vel nouem menses egisse in Iudææ Barad.[f] pro qua expositione sunt August. Cyrill. & Beda. Maldon. ait omnium esse communem. Eandem amplectitur Suares,[g] qui pro eadem expositione D. Tho. Caiet. aliosque affert; quibus adde Baron. an. 31. n. 43. & Gord. in eundem Christi annum. Sed de his satis: iam Christi vestigia relegamus. qui post duos in Samaritanorum salute curanda positos dies. Exiit inde, & relicta Nazareth abiit in Galilæam, vbi honorifice exceptus est à Galilæis, qui viderant, quæ fecerat in die festo Hierosolymis. Ioan. 4. 45.

e l. 18. c. 18.
f t. 2. l. 4. c. 11
g t. 2. disp. 30. sect. 3

Venit autem iterum in Cana Galilææ, vbi fecit aquam vinum, & occurrit ei Regulus, cuius filium ægrotantem sanauit absens; ex quo factum est, vt ipse cum tota familia crederet. Nec plura hoc anno de rebus à Christo gestis à sacris Euangelistis relata sunt.

VIII. *Romana res anni huius.*

Qvod ad Romanas res attinet, hic est annus, atque hi Consules, sub quibus scripsit Velleius Paterculus, & in quibus terminat scriptionem suam, & ex quibus sæpe præcedentia annorum spacia dinumerat. Porro desunt in Annalibus Taciti huius anni Coss. & res sub illis gestæ. Cuspin. huc pertinere putat relegationem Agrippinæ, & filiorum eius Neronis & Drusi, & forte coniurationem Seiani. At Dio l. 58. antequam Seianum designatum Consulem memoret, quod hoc anno factum est, nam proxime sequenti anno Consul fuit, de Asinio Gallo agit, quem diris suppliciis à Tiberio necatum ponit Eusebius primo anno Tiberii, quod oportuit decimo nono, ad quem annum id Dio retulit, quo Sergius Galba, qui deinde factus est Imperator, & L. Cornelius Sylla Consules fuerunt; de Gallo igitur, & de Seiano ipso hæc habet.

Asinium Gallum Tiberius propter ductam ab eo vxorem suam, ac libertatem dicendi de Imperio vsurpatam, captato tempore adortus est. Cum enim is legatus ad Tiberium venisset, conuiuio acceptus, comiterque habitus est; literæque ad Senatum simul à Tiberio missæ, quibus eum accusabat. Ita res maxime inexpectata Gallo accidit, vt eadem die Tiberii conuiua esset, cumque eo amice compotaret, & in Senatu damnaretur, misso etiam Prætore, qui eum vinctum ad supplicium duceret. At Tiberius negata Gallo moriendi facultate, vt is diutius ignominia simul & metu conflictaretur, bono animo vt esset hortatus, in libera custodia, vsque ad suum in Vrbem aduentum haberi iussit; non profecto ne effugeret, sed ne mori posset: neque ei, aut seruus vllus aderat, aut colloquebatur quisquam, neque videbat quemquam, nisi cum ad sumendum cibum cogebatur, qui sane huiusmodi erat, vt neque voluptatem afferret, neque mori sineret. IX. *Asinium Gallum diu vinculis macerat.*

Similiqve miseria Tiberius multos alios afflixit. Nam & amicum quendam aliquando vinciri iussit; cumque deinde agi de hominis morte cœpisset, nondum id fieri posse dixit, quod in gratiam cum eo necdum rediisset. In gratia nimirum ponebat, permittere vt occideretur: simultatem autem interpretabatur, eum ad miseram vitam compellere, vt supra quoque notauimus, ita vt vita pro supplicio, mors pro beneficio esset; vt ait Dio.[a] Alium quendam, cum grauissimis tormentis excruciasset, deinde cognito eum immerito accusatum, summa celeritate occidit, grauiora passum perhibens, quam vt commode viuere posset. Rhodiensem hospitem, ait Tranquillus,[b] quem familiaribus literis Romam euocarat, temere torqueri iussum, deinde errore detecto, occidit, ne diuulgaret iniuriam. Carnificinæ eius ostenditur locus Capreis, vnde damnatos, post longa & exquisita tormenta, præcipitari coram se in mare iubebat, excipiente classiariorum manu, & contis, atque remis elidente cadauera, ne cui residui spiritus quidquam inesset. Hæc & plura Tranquillus de immani feritate Tiberii, quæ lector si lubet consulat, Ego Seianum adeo. X. *Tiberii crudelitas.*

a l.58.p.634 gr.lat.

b l.3.n.62.

Interea Seiani ambitio aliis super alios honoribus extollebatur, vt maiore mox ruina præcipitaretur, & tumefacta vehementius, maiore sonitu disrumperetur. Decretum enim sub hoc tempus fuit, vt publice eius natalis celebraretur, (Nam numerum quidem statuarum, quas ei Senatus, Equites, Tribus, ac primarii viri posuerunt inire nemo possit) legatosque ad ipsum, perinde ac Tiberium mittebant; pro eis coniunctim vota, & rem diuinam faciebant, ac per eorum fortunam iurabant. Seianus autem quotidie, se maiorem & formidolosiorem exhibebat, adeo vt Senatus & reliqui, Tiberio spreto, ei tanquam Imperatori se darent. XI. *Honores Seiano collati.*

Qvod vbi resciuit Tiberius, veritus ne Imperium recta ei deferretur, rem minime negligendam duxit. Quoniam vero Prætorianos milites, sibi summe deuinxerat, Senatores beneficiis, spe, metu in potestate habebat, & in omnium, qui cum Tiberio erant, amicitiam ita se insinuarat, vt de omnibus eius actis statim resciret; eorum quæ ipse ageret, nihil ad Tiberium referretur, nihil palam conatus est; sed cum vafro vafre agendum ratus, & cum Crete Cretizandum, alia eum via aggressus, statim Consulem designauit, curarumque suarum participem nominauit, Seianumque suum vocabat, cum ad S.P.Q.R. scriberet. Ea re decepti Romani, omnibus locis æreas eis statuas coniunctim ponebant, in picturis ambos vna pingebant, in literis vtriusque nomen scribebant, amborum aureos currus in theatrum inuehebant: Denique decretum est, vt ad quinquennium Coss. simul constituerentur; vtrique cum Romam intrarent, obuiam procederetur, denique ad statuas Seiani, sicut & Tiberii sacrificarunt. Hæc fere Dio l.58. de summa Seiani autoritate ac potentia, ad quam nihil præter tribuniciam potestatem, & Imperatoris nomen desiderari videbatur; quæ cum se pene manu tenere crederet, illico prostratus est, vt sequenti anno dicemus. XII. *Tiberius inuidia ei perniciē struit.*

ANNVS MVNDI 4084. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 32. B. VIRG. 47. IMPERII ROMANI 79. TIB. AVGVST. 18. ANTIPÆ, ET PHILIPPI TETRARCHAR. 31. CAIPHÆ PONT. 14. PRÆSID. SYR. POMPONIO FLACCO. 10. IVDÆÆ PROCVRATORE PONTIO PILATO 6. OLYMP. CCII. AN. 3. VRB. COND. 783. COSS. TIBER. AVGVSTO V. ET L. ÆLIO SEIANO. ANN. IVL. 76. AVGG. 60. ACTIAC. VICT. 62.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 31.

I. *Initium publicæ prædicationis Christi.*

CVM sub exitum anni præcedentis Christus Dominus per Samariam transiisset, & in Galilæam venisset, relicta ciuitate Nazareth, venit & habitauit in Capharnaum, vt scribit S. Matthæus, [a] & deinceps publicè, conuocatis ad audiendum populis, prædicare cœpit, & ad Pœnitentiam homines inuitare, denunciata propinquitate regni cœlorum; quod ipsum antea fuerat S. Præcursoris concionum argumentum. Sed ea vox dudum clamantis in deserto, aut tacebat in custodia, aut potius foras erumpere prohibebatur. Publice, inquam, prædicare cœpit; Nam priuatim Samaritanos biduum paulo ante docuerat, & Nicodemum, & alios, quos per manus discipulorum suorum baptizauerat in Iudæa. Nec vno tantum in loco prædicare cœpit; sed teste Matthæo, circuibat totam Galilæam docens in synagogis, & sanans omnem infirmitatem in populo, & fama de eo per vniuersam Syriam effusa est. Sed eodem tempore assumpsit sibi prædicationum, & miraculorum administros Apostolos, Petrum, Andream, Iacobum, & Ioannem piscatores. [b]

a c. 4. 13.

b Mat 4. 18. Marc. 1. 16. Luc. 5. 1. Barad. l. 5. c. 4.

II. *Res gestæ in Capharnaū omnique Galilæa.*

POST horum Apostolorum vocationem, Christus cum eis ingressus est Capharnaum, [c] & ingressus in Synagogas docebat eos sabbathis, cum stupore audientium, ibique dæmonem vltro eum annunciantem iussit obmutescere, & exire de homine. Et protinus egressi de Synagoga venerunt, vt ait Marcus, [d] in domum Simonis & Andrææ, cum Iacobo & Ioanne, vbi Christus socrum Petri, depulsa febri curauit, & mox vespere facto, cum transacto sabbatho liceret operari, afferebant ad eum omnes male habentes, & dæmoniis vexatos, tanto numero, vt omnis ciuitas ad ianuam congregata videretur: & curauit omnes, dæmonibus etiam silentium indicens.

c vt ait Mar. c. 1. 21. & Luc. c. 4. 31.

d v. 29.

Cum autem eam noctem in domo Petri egisset, diluculo valde surgens, abiit in desertum locum, ibique orabat, [e] & reuocatus à suis, iuit ad proximos vicos, prædicans in synagogis, & miracula faciens in omni Galilæa. Cumque à multis vndique turbis circumfunderetur, vt dicit Matthæus (cum præcedentibus enim id connectit Barad. [f] multos secutus, in iisque Augustinum, [g] Iansenium, Baron. Tostat. Adrichom.) iussit ire trans fretum; cum Scriba quidam obtulit se ipsi, vt eum quasi discipulus sequeretur, cui suam paupertatē declarat, vt ille vitæ religiosæ sub Christo ducendæ difficultatem æstimet, perpendatque, *quid ferre recusent, quid valeant humeri.* Alium autem discipulum ad tempus abire volentem retinet.

e Mar 1. 35.

8. 18.

f t. 2. l. 5 c. 11

g l. 2. de cō sens. Euan. c. 21.

III. *Tempestatē sedat, dæmones in porcos eiicit.*

ITVM ergo est trans lacum; in cursu excitatur tempestas, Christo dormiente, quam excitatus sedat. [h] Et cum ventum esset trans fretum in regionem

h Mat. 8. 23. Marc. 4. 35. Luc. 8. 22. Barad. l. 5. c. 15.

Gerasenorum, liberati sunt duo habentes dæmonia, quæ permissu Christi gregem porcorum in mare præcipitem dederunt. Tum ciues ei occurrẽtes rogauerunt eum, vt transiret ab eorum finibus; [a] ne Syri, quorum plerique mixti Iudæis habitabant trans Iordanem, vt ait Iosephus: [b] & ad quos porci illi pertinuisse creduntur, illam ciuitatem male mulctarent, vt fauentem illi, per quem ea clades contigisset. Rogatus ergo, vt discederet, ascendit in nauiculam, & venit Capharnaum, ibique paralyticum sanitati restituit; dimissis prius peccatis eius, quo ex facto aliquos calumniantes redarguit, & omnes in admirationem conuertit. [c]

a Mat. Luc. 8 Marc. 5.
b l. 3 de bel. c. 2. fin.

IV. *Vocat Matthæum.*

POST sanatum paralyticum, iussumque in signum sanitatis perfectæ ferre lectum suum, exiens inde [d] vidit publicanum sedentem in telonio, & vocauit ad se, & Scribas ac Pharisæos obmurmurantes, quod cum publicanis comederet, sapienter repressit. Qui nihilominus cum discipulis Ioannis quæstionem proposuerunt, cur ipsis ieiunantibus Christi discipuli non ieiunarent. [e] quibus cum responsum Christus dedisset, hæc eo loquente, ait Matth. [f] Archisynagogus cum orat, vt ad filiam suam morti vicinam veniat: ad quam dum adit, in itinere mulierem fluxu sanguinis duodecimum iam annum laborantem, tactu fimbriæ curat, moxque filiam Archisynagogi Iairi mortuam ad vitam reuocat. [g] Transeunte autem inde Domino, secuti sunt eum duo cæci clamantes; quos tactis eorum oculis illuminauit; & homini ex dæmonis infestatione muto, eiecto dæmonio loquelam restituit: non sine Pharisæorum blasphema calumnia. [h]

c Matth 9. Mar. 2. Luc. 5. Barad. l. 1. c. 19.
d vt ait Luc. c. 5. 27.
e Matth. 9. Marc. 2. Luc. 5.
f v. 18.
g Marc. 5. Luc. 8.
h Mat. 9. 27 & seq. Barad. l. 5. c. 26 fin.

Curat Aemorroissam. & filiam Archisynagogi suscitat. Cæcos illuminat, &c.

V. *Diem festũ Ioannes intelligit Pascha. Tertium Christi Pascha.*

CVM hæc trium fere mensium spacio confecta essent, aduenissetque dies festus Iudæorum, ascendit Iesus Ierosolymam, vt ait Ioann. c. 5. Fuisse autem hũc diem festum Pascha, pleriq; omnes consentiunt, & sequitur ex iis, quæ superiore anno de 4. mensibus ante medem dicta sunt. Accedit quod si hoc festum esset Pentecostes, vt aliqui putant, oporteret quæcunque hoc anno dicta sunt, & superiori, intra quinquaginta dies fuisse confecta. Patrocinatur huic expositioni consuetudo Euangelistæ, qui κατ' ἐξοχὴν festi nomine semper Pascha intelligit, nec alios dies festos memorat, nisi cum particulari determinatione festi, quod significare vult. c. 2. 25. *Cum esset Ierosolymis in Pascha, in die festo.* c. 4. 45. *Cum vidissent, quæ fecerat in die festo Ierosolymis; & ipsi enim venerant ad diem festum.* Et vt omittamus locum c. 5. de quo est quæstio. c. 6. 4. *Erat proximum Pascha dies festus Iudæorum.* c. 7. 2. *Erat in proximo dies festus Iudæorum Scenopegia.* & v. 8, *ascendite ad diẽ festum hunc, ego autem non ascendam ad diem festum istum*, scilicet Scenopegiæ, siue Tabernac. Vbi videtur addidisse demonstratiuas particulas, ne simpliciter dictus dies festus, dubitationem de festo Paschatis afferret. c. 11. 56 *Quid putatis quia non venit ad diem festum?* Paschatis scilicet, de quo paulo ante, & c. 12. 12. cum de eodem festo ageret, *turba multa, quæ venerat ad diem festum.* & mox v. 20. *Gentiles ascenderant, vt adorarent in die festo.* & c. 13. 29. *Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum.* Sic Matthæus 26. 5. *Non in die festo, ne forte tumultus fieret*: eodemque modo Marcus. [i] *Per diem autem festum solebat dimittere eis vnum*, Et Lucas, [k] *secundum consuetudinem diei festi*, nec addit huius aut illius diei festi.

Vt cæteris in locis.

i c. 14. 2. & c. 15. 6.
k c. 2. 42.
l l. 2 c. 39.

VI. *Iuxta expositionem antiquorũ.*

ADDE multitudinem antiquorum, recentiorumque doctorum: Irenæi. [l] *Et posthæc iterum secunda vice ascendit ad diem festum Paschæ in Hierusalem, quando paralyticum curauit.* Nec recte reiicitur eius expositio. Nihil enim ea facit ad improbatam eius opinionem, de prolixiore Christi ætate ad 40. aut 50. annum Pro qua expositione referuntur Euseb. Hieron. Theodoret. Rupertus, & quicunque prædicationem Christi Domini tribus annis, & aliquot mensibus definiunt.

Et recentiũ

Ita quoque intellexerunt eum locum Perer. Tolet. Iansenius, Barad. Suares. [m] Baron anno Christi 32. n. 1. Eman. Sa, in notis, Gordonius t. 2. Chron an. Christi 32. Torniell. eodem anno Christi n. 3. Scalig. l. 6. de Emend. c. de 5. Paschate & iterum in 2. Pasch. Mariana in Diario vitæ Christi, in eius anno 32.

m Perer. l. 11. in Dan. q. 7. Tolet. in c. 5. 102. & annot. 1. Ians. c. 36. conco. Bara. t. 2. l. 6. c. 1. Suar. t. 2 in 3. p. d 30. sect. 3.

VII. *Gesta a Christo a 3. Paschate.*

CVM ergo Christus Dominus in festo Paschatis Hierosolymam venisset, iam 38. annos ægrum ad probaticam piscinam sanitati restituit, & post disputationem cum Iudæis, ea occasione habitam, abiit Iesus per sata die Sabbathi, vt ait Lucas c. 6. 1. Hoc autem iter per sata, proxime post hoc Pascha collocant Iansen. Barad. alii. cõtra Scalig. qui hic nouum Pascha inducit; & discipulos spicas

vellentes, contra Iudæorum ineptas criminationes defendit. Deinde altero die Sabbathi, vt idem Euangelista scribit. Manum aridam hominis sanauit in synagoga. Inde inuidia frementes Pharisæi, statim consilium inierunt cum Herodianis, vt eum perderent, vt scribitur Marc. 3. 6. Iesus autem cum discipulis suis secessit ad mare Galilææ, & multæ vndique turbæ secutæ sunt eum, quas docuit è naui, ne comprimerent eum, & sanauit.

VIII. *Electio duodecim Apostolorum.* SECVTA est deinceps electio duodecim Apostolorum, Marci 3. 13. Cum prius in oratione pernoctasset, secutus est, & Sermo Domini in monte, omnem pœne doctrinam Euangelicam continens, Matth. In cuius parte aliqua laxiore paraphrasi exponenda, & sententiarum occultiore nonnunquam connexione perpetua serie dictionis ostendenda, operam pio lectori non ingratam me positurum spero, cui nuda enumeratio miraculorum, gestorumque Christi Domini ieiunior aliquanto fortasse, aridiorque videatur. Legislatorem ergo nostrum atque doctorem, æternam Dei sapientiam, singularem Euangelicæ legis perfectionem tradentem, & paradoxa diuina, ore sacro sancto eructantem audiamus. Id enim iussi sumus ab eo, qui nobile illud elogium doctoris nostri, præceptumque coniunxit, dicens. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite.* Luc. 6. 15. Matt. 17. 5.

IX. *Paraphrasis initii sermonis in monte.* VIDENS ergo Iesus ingentem populi multitudinem, (multæ quippe turbæ de Galilæa, & Decapoli, & de Hierosolymis, & de Iudæa, & de trans Iordanem secutæ fuerant eum.) Ascendit in montem, & cum sedisset, vt prolixiore aliquanto oratione verba facturus, accesserunt ad eum discipuli eius, qui ita erant discipuli, vt postea cæterorum doctores futuri essent, & quasi magistri subalterni, & mittendi in quæstum, neque sordidum, neque illiberalem animarum, propter quem ipse quoque venerat de cœlo Magister. Eos ergo ad tam gloriosum munus, prouinciamque omnium difficillimam erudiens, non contentus quotidianis virtutum exemplis, ad verum animarum magisterium figurare, atque fingere, aperiens os suum, qui ante aperuerat ora Prophetarum, dixit.

X. *Vult discipulos esse pauperes spiritu.* ECCE ego mitto vos ad opus, propter quod elegi vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Sed primum scitote, iaciendum vobis esse altissimum demissionis animi, & contemptus rerum humanarum fundamentum, quia nobilioribus lucris destinati estis: & eo fundamento destituti non habebitis me adiutorem, sine quo nihil potestis facere; nam superbis ego resisto, & humilibus do gratiam. Comprimite tumentem illum spiritum agnitione vestri, quia *Beati pauperes spiritu.* Humilitas enim est eis certum pignus regni cœlorum. Nam *humiles spiritu saluabuntur.* Psal. 33. 19.

Et mites. Inuenietis homines agrestes, & barbaros, qui vos doctrinamque vestram, vt male sani salutares medicos, auersabuntur. Estote placidi ac mites, quia non Parthus; sed mitis cedendo vincit. Aptate vos per mansuetudinem eorum captui, & impune lucrabimini eos. *Beati enim mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Denique quia sicut misit me pater, ita ego mitto vos, *discite a me, quia mitis sum, & humilis corde,*

XI. *Et lugere.* QVONIAM vero in hac tractatione animorum, tam multa mala videbitis, quibus remedium afferre non poteritis, sed erit fortius arte malum, nolite animo frangi, sed recurrite ad me cum lachrymis, vt pueruli ad matrem. Nam, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Lugete imperfectum vestrum, lugete cæcitatem mortalium, lugete offensas Dei, lugete perditionem animarum, & ego consolabor vos.

Et esurire iustitiam. SICVT autem vidistis quantus zelus domus Dei comedat me, ita vos esurite, & sitite Iustitiam. Zelus & affectus vester pro iustificandis hominibus, sit instar famis, & sitis, quæ placari nisi cibo & potu non possunt: ita & vos non contenti desiderio, & pigra voluntate, in rem ipsam venite, docete, monete, arguite, obsecrate, increpate. Et sicut satiata fames, aut sitis iterum accenduntur, ita & vos edēdo acuite appetitum, nec dicite vnquam satis est; id enim à me audietis, cum venerit hora mea. Date operam, vt homines reddant Deo pietatem & cultum, maioribus obedientiam, paribus beneuolentiam, inferioribus etiam, cum res feret, famulatum; Sic enim adimplebunt omnem iustitiam. Tempus autem erit

aliquando, cum vobis quoque illud conueniat. *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Hic ergo semper famelici, illuc differte satietatem.

OCCVRRENT porro vobis innumerabiles, tam corporum quam animorum miseriæ, quibus fraterna charitas ad compatiendum, & subueniendum accendatur, subuenite animabus per opera miseriæ spiritualia, & per corporalia corporibus. Si eleemosynas dare non potestis, qui reliquistis omnia, eas à locupletibus procuratote, vt puer ille erudiatur, vt puella illa periculo eripiatur, vt pauperum verecundorum viscera reficiantur, vt vidua & orphani sustententur: quorũ ego, qui misericors sum, precibus excitatus, meliorem diuitibus eleemosynam veræ pœnitentiæ, & salutis æternæ misericorditer largiar. Hoc vos illis annunciate, hoc vobis ipsis dictum putate. XII. *Esse misericordes.*

INVENIETIS autem passim omnia nequitiæ, & libidinum sordibus inquinata; videte ne dum alios inde extrahere conamini, vos ipsi per lubrica lapsi inquinemini; sed vt inquinentur aures, estote mundi corde, si est sensus in corpore, non sit consensus in corde; Si oculus videt quod placeat, cor non concupiscat quod eius puritatem contaminet: recurrite ad me quam promptissimis precibus, qui sum dator continentiæ. Habete etiam cor mundum per puram intentionem placendi vni Deo, nec vos ipsos quæratis. Nam instrumentum nihil plane velle debet, quam quod præcipuum agens. Sic autem merito Deum videbitis, quando inter ipsum, & vos nihil erit interiectum, quod visionem impedire possit. XIII. *Et mundo corde.*

QVONIAM vero mundus abundat superbia, & auaritia, reperietis mundum hac gemina face inflammatum, odiis, litibus, contentionibus abundare, & in mutuum interitum ruere. Estote pacifici, & pacem inter eos omni studio componite; scitis quippe me amatorem pacis, & in pace factum esse locum meum, pacem dedisse ac commendasse vobis, vt eius vos ministri vbique sitis. Compatimini ex corde misero statui, in quo vitam trahunt qui inimicitias exercent, nihil quippe damnatis similius; & conciliate eos; offensis diminuite iniuriam, offensoribus aggrauate culpam, vt ad couenientem satisfactionem adducantur. Sic reuera eritis filii Dei, & opera patris vestri facietis, qui fraternam charitatem diligit, nec vult, vt bonus pater famil. filios suos inter se pugnare: quod si filii fueritis, eritis & heredes. E contrario qui odia prosem:nant, & inimicitias fouent, erunt vtique filii Diaboli, qui inter primos fratres odium immortale seuit, vt alter alterum interficeret; erat videlicet ex maligno, Diaboli puta filius, imitatione non natura, sicut Iudæi obstinati, qui sanguinem meum sitiunt, sunt ex patre Diabolo, qui homicida fuit à principio, cuius desideria perficere cupiunt. XIV. *Et pacificos.*

DVM autem tanquam filii Dei, filii lucis, & pacis, obsistetis conatibus filiorum Diaboli, tenebrarum, & contentionis, eorum contra vos odia primum, deinde & hostiles insultus, instigante patre ipsorum, concitabitis. Sed constantes nihilominus estote, & sufferte generoso animo tentationem, quia *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, & beatus vir qui suffert tentationem*, denique omnes qui placuerunt Deo, multis vndique casibus, ærumnisque iactati sunt; & nihilominus beati sunt in spe præmii, *quia ipsorum est regnum cœlorum*, & quia leue hoc, & quod instar momenti est aduersarum rerum, æternum gloriæ pondus acquirit vobis. Beati etiam reipsa dici potestis, quia hæc est exercitatio magnæ virtutis patientiæ, & expressa imago magistri vestri, & omnium amicorum eius; qua exercitatione virtutis solidum dabitis argumentum verissimæ in illum dilectionis, quæ plurimum in gratiam amici patiendo, maxime declaratur. XV. *Et patientes.*

ET quia tela præuisa minus nocent, quoniam mature eis opponitur clypeus, ideo hæc mature prædico vobis, vt comparetis vos ad certamen, & recordemini, cum in rem ventum fuerit, hæc à me vobis fuisse prædicta. Ergo beati estis cum conuitiis & maledictis coram, atque in os ipsum criminosi homines affecerint vos, & reipsa inimicè, atque hostiliter vos tractarint, rapinis, & direptionibus, verberibus & plagis: nec contenti his, etiam detractionibus vos, quasi sceleratos vbique gentium traducent, scribent libellos famosos contra vos, & excogitabũt quidquid vsquã malitiose, ac turpiter fingi potest, vt vos reddãt infa- XVI. *Fœlicitas in aduersis*

mes, & omnibus odiosos. Beati estis nihilominus, quia beatitudo in animo insidet: qui cum interius sit, in eum potestatum non habent, qui exterius tantum sæuire possunt. Sed beatos præcipue facit spes amplissimæ mercedis, quæ vobis acquiritur in cœlis: vti beatus dicitur, qui potenti & liberali principi famulatur, qui suæ magnificentiæ interesse putat, famulos suos beatos reddere, atque fortunatos. Sed de his hoc loco satis, ne eruditi lectoris patientia abutar; seorsim aliqua, si hæc ingrata non fuerint, legere licebit. 1. 1.ox.

XVII. *Christi gesta à descensu è monte.* Cvm Dominus post copiosum sermonem ex monte descendisset, etiam turbas in loco campestri docuit, pleraque repetens eorum, quæ in monte dixerat; habitusque est sermo in Galilæa, id enim ex Matthæo c. 8. & Luca c. 7. intelligitur, qui affirmant Christum, post sermonem hunc, ingressum Capharnaum vrbem Galilææ, ibique centurionis puero sanitatem reddidisse. Sed in via leprosum sanauit, de quo idē Matth. c. 8. & Marc. c. 1. Mox excitatus est à mortuis adolescens filius viduæ, vt significat Lucas qui etiam subdit, nunciata fuisse hæc miracula, à discipulis Ioannis magistro suo. Quæ causa fuit, vt ille mitteret è carcere duos è discipulis suis, vt se ad illum, tanquam ad verum Messiam aggregarent, quasi præsentiens non diu se in viuis futurum. Addit continuo idem Euangelista conuersionem mulieris peccatricis, in domo Simonis Pharisæi, quam fuisse Mariam Magdalenam sororem Lazari, communis est sententia. c.7.11.

XVIII. *Pharisæi miracula blasphemant.* Offertvr deinde Christo dæmoniacus cæcus & mutus,[a] quē ipse tribus simul affecit beneficiis. Nec tamen in tam laudabili, gloriosoque facinore vitauit blasphemas Pharisæorum calumnias, quas & sapienter confutauit, & signum petentibus, signum Ionæ Prophetæ dedit, & à Niniuitis in iudicio condemnatum iri professus est. Quæ cum diceret, mulier de turba extulit vocem, in eius, sanctissimæque matris ipsius commendationem. Superuenit his B. Virgo cum cognatis: quæ causa fuit, vt oratione sua affinitati carnali spiritualem anteferret. Matth. 12. Secuta est eodem die, vt ait Matth. c. 13. concio habita secus mare, ad concurrentem omnibus ex locis multitudinem, in qua proposuit parabolam seminantis, quam & postea exposuit: Adiecit & parabolam zizaniorum, seminis crescentis, grani sinapis, & fermenti. Item thesauri absconditi in agro, margaritæ, & sagenæ missæ in mare. *a Matth. 12. Marc. 3. Luc. 11.* *Christi varia parabola.*

Venit in Nazareth, vnde eijcitur. Cumque hasce parabolas enarrasset, venit Christus in patriam suam Nazareth, teste Matth. c. 13. Vbi non fecit virtutes multas, propter incredulitatem illorum; quin etiam, vt narrat Lucas c. 4. eiecerunt illum ciues sui extra ciuitatem, & voluerunt eum de monte præcipitem agere.

XIX. *Missio discipulorum.* Pavlo post Christus Dominus conuocatis discipulis suis, misit eos ad prædicandum Iudæis, tribuens illis miraculorum potestatem, simulque eos egregiis præceptis instruens, vt est in c. 10. Matth. Marci 6. & Lucæ 9.

S. Ioannes baptistæ cædes. Interea vero dum Christus in Galilæa concionatur, & discipuli, missi in vineam Domini, fructificantur. Herodes Antipas Tetrarcha Galilææ, in conuiuio iussit interfici Ioannem Baptistam; non tam pertæsus reprehensionis, quam stulta & crudeli promissione, & iureiurando compulsus. Tali ac tanto viro, etsi properamus, visum tamen est scribere Epitaphium.

Epitaphium S. Ioannis Baptistæ.

Nefarivm te, ac prodigiosvm Antipa, qvi temeraria crvdeliqve voce non prophetam, sed plvsqvam Prophetam, non hominem sed Angelvm Domini obtrvncasti. Hic est enim de qvo dictvm est, Ecce ego mitto Angelvm mevm ante faciem tvam, qvi præparabit viam tvam ante te. Angelvm inqvam non hominem; homines qvippe mandvcant, et bibvnt. Venit Ioannes neqve mandvcans, neqve bibens. Non

EST HOMO QUI NON PECCET: HIC QUAMPRIMUM EX HOMINUM CONSORTIO ABDUCTUS EST, NE LEVI SALTEM MACULARE VITAM FAMINE POSSET. HOMINES CUM HOMINIBUS IN URBIBUS, HIC CUM ANGELIS ANGELUS VERSATUR IN DESERTIS LOCIS. O HOMINEM NON HOMINEM! HOMINEM QUI ORTUM HABUIT, UT MONSTRARET ORTUM DOMINI SUI: QUI VITAM VIXIT, UT EAM PRO IUSTITIA PONERET; QUI BAPTISMO SUO DOMINI BAPTISMO PRÆLUDERET, ET PRÆDICATIONE PŒNITENTIÆ, PRÆDICATIONEM PRÆCURRERET APPROPINQUANTIS REGNI COELORUM. QUANTUS FUIT IOANNES, QUANDO INTER NATOS MULIERUM NON SURREXIT MAIOR? QUANTUS FUIT, UT AB UNIVERSO POPULO SANCTUS SANCTORUM, MESSIAS, AGNUS DEI, SPONSUS ECCLESIÆ, VERBUM PATRIS NON TEMERE ÆSTIMARI POSSET? ALTER ENIM ALTERI SIMILLIMUS AC GEMINUS FUIT. HIC VOX, ILLE VERBUM, HIC LEGATUS, ILLE PRINCEPS, HIC PÆDAGOGUS, ILLE MAGISTER: ALTER SPONSUS, ALTER PARANYMPHUS FUIT. UTERQUE DIVINITUS PRAENUNCIATUS, UTERQUE MIRACULO IN LUCEM EDITUS, UTERQUE IN SALUTEM MORTALIUM NATUS, ET AD CONVERTENDA CORDA PATRUM IN FILIOS, ET INCREDULOS AD PRUDENTIAM IUSTORUM; UTERQUE FUGITIVUS, ET EREMI CULTOR, UTERQUE VITIORUM CASTIGATOR, UTERQUE PRO IUSTITIA MORTUUS, ET IN ÆTATIS FLORE, ET ÆTATE PARI. ITAQUE MATURE IUSTITIA, DEMISSIONE ANIMI, OMNIQUE SANCTITATE CUMULATUS, ET PRÆCURSORIS OFFICIO FORTITER, RELIGIOSEQUE PERFUNCTUS, TRUNCATUS CAPITE, NUNCIUM TULIT PATRIBUS SUIS IMMINENTIS ADVENTUS REDEMPTORIS AD IPSOS, IV. CAL. AUGUSTI, ANNO A CHRISTO NATO XXXIII.

Fama miraculorum Christi.

Eo mortuo, & à discipulis sepulto, cum fama miraculorum Christi Domini peruenisset ad Herodem, existimauit ea miracula fieri à Ioanne dudum à se interfecto, & mox à mortuis suscitato. Quod autem ad Herodem, tam tarde miraculorum Christi fama peruenerit, refert Baronius [a] partim ad Romanam eius profectionem, partim ad bellum ab eo contra Aretam Arabum regem susceptum: vtrumque refert Iosephus.[b] Interea redierunt sub Pascha discipuli, è missione sua: quem nos reditum, & quæ inde secuta sunt, ad proximum annum referemus.

a an. Christ. 33. n. 8.
b l. 18. c. 7.

XX. *Quando mors illa contigerit.*

Scio plerosque mortem Ioannis Baptistæ referre ad Paschale tempus, idque persuasos, quod Matthæus dicat [c] Christum audita morte Ioannis, ab eius discipulis relata, secessisse in desertum, ibique pauisse quinque millia hominum: quod miraculum Ioannes c. 6. scribit proximo iam Paschate contigisse. In ea sententia est Barad.[d] & Maldo. in eum Matth. locum, videturque Baronij anno Christi trigesimo tertio pro qua expositione affertur D. August. l. 2. de consensu Euang. c. 45.

c c. 14. 13.
d t. 2. l. 9. c. 16. n. 1. & 9.

videri anno sequenti.

At Iansen. c. 57. refert illa verba Matthæi. *Quod cum audisset Iesus*, non ad proximam narrationem mortis Ioannis, quæ obiter & quasi per parenthesim narrata fuerat, sed ad opinionem Herodis de miraculis Christi, quæ à Ioanne suscitato fieri putabat; idque aperte affirmat Theophil. etsi quidam pro priore sententia ipsum referant. Sed Lucas, [e] refert aperte istam secessionem, non ad mortem Ioannis, aut timorem Christi ex ea conceptum, sed ad reditum Apostolorum, quos à turbis abducere voluit ad aliquam quietem; quod Marcus quoque c. 6. 30. confirmat. Idem sentit Eman. Sà in scholiis.

e c. 9. 10.

XXI. *Ea sententia confirmatur ratione.*

Et reuera oportet interiectum esse tempus inter obtruncationem, & famam

de eo post mortem miracula faciente, vt recte vidit Iansenius: satiusque est mortem Ioannis ad anteriora tempora retrahere, vt illi Christi miracula probabiliter tribui possent; quam diuinare aliqua miracula, mox post obitum Ioannis facta à Christo, quæ præterita fuerint ab Euangelistis. Deinde si Ioannes martyrio coronatus est, triginta & duobus annis, & sex insuper mensibus peractis, vt ait Nicephorus, [a] oportet eum in anni huius fine occisum esse, quo Christus 32. expleuit; Ioannes enim Christum sex mensibus ætate superabat. Nam qui dicitur Decollationis dies 29. Augusti, est inuentionis capitis eius, vt ex Beda refert Baron. in martyrolo. Fuisse autem verum eius martyrium, docet Suar disp. 24. sect. 4. vbi merito Iosephum erroris arguit, qui eam mortis eius causam refert, quæ martyrium eius à Patribus celebratum tolleret, vel in ambiguo relinqueret.

a l. 1. c. 19. & ad fin.

XXII. *Ratio temporis mortis Seiani.*

IAM quod ad Romanam rem attinet, ea nihil habet Seiani morte memorabilius: quam hoc anno contigisse, certo Taciti testimonio comprobare possumus. Is enim l. 6. Annal. eodem die defunctam ait Agrippinam, quo biennio ante Seianus pœnas luisset, decretumque esse, vt quinto decimo Cal. Nouemb. vtriusque necis die, per omnes annos donum Ioui sacraretur. Atqui idem Tacitus refert Agrippinæ mortem in Consulatum Ser. Galbæ, & Syllæ, qui est 785. V.C. Ergò Seianus, qui biennio ante occisus est, anno 783. & 18. Octobris mortuus est: id est hoc ipso anno, quo Consul fuit. Nec obstat nobis Dio l. 58. vbi ait Seianum sentientem populum Caii studiosum, ægre tulisse, pœnitentiaque captum fuisse, quod in Consulatu nihil conatus esset, id est, non arripuisset Imperium. Verum hoc tantum probat Seianum iam tum Consulatum abdicasse, quod erat his temporibus in summis viris frequentissimum: & Tiberius ipse eius collega, hunc Consulatum tantum vsque in Idus Maias gessit, teste Suet. [b] Et ipse Dio suffectum Consulem memorat Memmium Regulum, Tacitus autem in fi. l. 5. Annal Regulum & Trionem.

b l. 3. c. 26.

XXIII. *Christi cultum an Seianus Senatus obtulerit.*

HOC quoque anno Iuliano 76. atque his Coss. occisum Seianum affirmat Decker. [c] In eo tamen minime probandus, quod hunc ipsum putat esse mortis Christi. Sed & falli necesse est eos, qui dixerunt Senatum repudiasse Christi cultum à Tiberio oblatum, Seiano præeunte, in quibus Oros. [d] & eum secutus Ado. quem totidem descripsit verbis, [d] & si qui alii. Illam enim Seiani circumstantiam, plerique omnes, qui ea de re post Tertullianum in Apologetico c. 5 scripsere, prorsus omisere, sicut Tertullianus ipse, & Eusebius in Hist. [e] & merito quidem, vtpote quæ rem fide dignissimam, ambiguam ac fabulosam reddit Nam Seianus 32. Christi anno mortuus, qui potuit præire Senatui ad respuendam Romæ Christi apotheosim? vt recte docuit etiam Illustriss. Baronius, in fine anni Christi 33 quem sequitur Gordon. t. 2. chronologiæ.

c in 3. p. dis. theol in th. 6. & annot. 24.
d l. 7. c. 4.
e l. 2. c. 2.

XXIV. *Felicitas Seiani.*

DE postremis itaque Seiani rebus hæc habet Dio l. 58. Enimuero Seianus fastu, potentiaque iam adeo efferebatur, vt seipsum pro Imperatore, Tiberium pro insulæ Rectore quodam haberet, quod in insula, cui Capreæ nomen Tiberius agebat, vt ante dictum sæpius: & mox recensitis quibusdam prodigiis. Hæc inquit, neque à Seiano, neque ab vllo alio pro prodigiis sunt habita. Nemo quippe ad præsentia respiciens, ne Deo quidem, futuram tantam breui commutationē aperte prædicenti, credidisset. Itaq; adulationis pleni, omnes per eius fortunam iurabant, collegamque eum Tiberio, non iam in Consulatu, sed in summa rerum administranda destinabant.

Tiberij artes in ipsum.

Quæ cum non ignoraret Tiberius, mirabili vsus est consilio, ad ipsius, reliquorumque consilia percipienda; Nam continenter multa ac varia de se ad Senatum, ac Seianum scribebat, modo se male affectum, ac tantum non mori, modo bona valetudine vti, venturumque Romam; Seianum aliàs laudibus extollere, interdum deprimere, amicorum Seiani alios honore, alios ignominia propter eum afficere, vt tam Seianus, quam cæteri omnes, qui ex Tiberii nutu pendebant, animis incerti fluctuarent.

XXV. *Seianus agnoscit sibi minus fauentem populum.*

PERCVLIT etiam Seianum, quod cum Tiberius C. Caligulæ sacerdotium, addita laude contulisset, ac nonnihil præ se tulisset, velle se eum habere Imperii successorem, ea re populum magna lætitia affectum vidisset, quem tamen suis

rebus valde addictum crediderat. Itaque doluit quod non esset conatus aliquid in Consulatu. Perrexit Tiberius alia exhibere indicia minus beneuolæ in Seianum voluntatis. Nam inimicum eius reum absoluit; in literis ad Senatum de morte Neronis datis, nude Seianum, omissis honorum titulis, appellauit: edixit ne cui homini sacrificaretur, neue in suum honorem quicquã decerneretur, quæ propter Seianum facta intelligebantur, quibus factum est, vt iam palam multi ab eo se subtraherent, palamque desererent.

XXVI. *Sperat Tribunitiam potestatem.*

Hæc vbi cognouit Tiberius, sumpsit animos, ratus se auxiliariis etiam populo ac Senatu vsurum; vtque magis hominem ex improuiso adoriretur, rumore prius sparso quasi tribunitiam potestatem ei esset daturus, per literas eum apud Senatum accusauit, easque perferendas dedit Næuio Sertorio Macroni, quem iam ante occulte cohortibus Prætoriis præfecerat, & quæ agenda essent docuerat. Is noctu Romam venit, mandata cum Memmio Regulo tum Consule, nam alter Seiano fauebat, & Gracillo nocturnorum vigilum præfecto communicat. Sub auroram in Palatium ascendit, Senatus enim in Apollinis templo indictus erat; Cumque in Seianum nondum eo ingressum incidisset, tristemque, ob non datas ad se à Tiberio literas inuenisset, consolatur remotis arbitris, dicens ferre se ei Tribunitiam potestatem. Eo magna lætitia perfusus Seianus in curiam insiluit, vbi à Senatu varia adulatione commendatus est.

Tiberius per Macronem eum supplantat.

XXVII. *[illegible] eripit Prætorianos mil.*

At Macro militibus Prætorianis, qui circa Seianum & Senatum erant, in castra ablegatis, in eorum locum nocturnos custodes templo circumfudit, ipse tum ingressus est, literisque Consulibus exhibitis, egressus inde, antequam eæ recitarentur, custodiam curiæ Gracillo Laconi mandauit, ipse in castra, nequid ibi turbarum oriretur, contendit. Interim literæ recitantur, in quibus nihil confertim contra Seianum, sed sparsim, & quidem leuia, quæ Seianum nihil terrebant, neque ad vim attentandam incitabant; donec in fine duos Senatores Seiani familiares plectendos, Seianum in custodia habendum, lectum est. Tum demũ omnibus stupore affectis, Regulus Consul protenta manu. Seiane, inquit, ades huc, idque iterum ac tertio inclamauit: ille deiecto animo, tantum rogauit, an ipse vocaretur. Demum cum surgeret, Gracillus vigilum præfectus ingressus curiam ei astitit. Prætores quoque ac tribuni plebis eum circumdedere, ne foras prosiliens aliquid turbarum daret. Perlecta tandem epistola, vno ore omnes clamore ac maledictis Seianum incessere.

Et vinciri iubet.

XXVIII. *Conuicitur à Consule in carcerem.*

Regulus Seianũ æde eductũ, comitantibus reliquis magistratibus, & Lacone in carcerem traxit. Addit Dio iniecta vincula, detractum tegimen, verberatum misero caput, cui genua paulo ante flexerant, & tanquã Deo sacrificauerant: populum multo clamore exprobrantem ab eo cæsos, & spes illius inanes irridentẽ. Interea Tiberius magno in metu versabatur, expectans quẽ res exitum esset habitura. Id aperte docet Sue.[a] *Sic quoq; diffidens,* inquit, *tumultũq; metuens, Drusũ nepotẽ, quem vinculis adhuc Romæ continebat, solui si res posceret, ducemq; constitui præceperat. Aptatis etiam nauibus ad quascumq; legiones fugã meditabatur, speculabundus ex altissima rupe identidem signa, quæ ne nuncij morarentur tolli procul, vt quidq; foret factum* (id est hoc vel illud signum, de quo præmoniti erant datum esset) *mandauerat.* Idẽ habet & Dio.

Tiberij sollicitus metus

a Suet. l. 3. c. 65.

XXIX. *Populus in Seianum furit.*

Populus autem non se intra verba conuiciaque continuit; omnes enim statuas eius deiecit, confregit, raptauit, quorum ipse dum traheretur in carcerem, spectator fuit. Sed hoc initium malorum eius fuit.

Quem Senatus morti addicit.

Eodem die prope carcerem in æde Concordiæ conuenit Senatus, cũ hunc populi sensum videret, nec Prætorianos milites quidquam in eius gratiam facere, eum morte damnarunt, intelligebant enim id gratum esse Tiberio, qui tumultũ veritus, nõ esset ausus id mandare. Itaq; capite mulctatus in Gemonias proiectus est, eumq; totum triduum ludibrio habitum proiecit in Tiberim. Cuspin. ait eũ gladio, quẽ sinu abdiderat incubuisse; sed ea verba apud Tacit. non videntur ad Seianũ, sed ad quẽpiam amicorum, qui prope ipsum damnati fuerant, pertinere, vt iusto quoque Lipsio visum est: quem sane laudare noluissem constantiam mortis hominis eius, qui sibi manus intulisset. Id enim vna ex parte mollis & infracti animi est, ex altera vero furiosi. Sed id vir optimus ex Romano sensu, non Christiano dixit.

XXX. *Mortuus raptatur in Tiberim.*

CORPVS eius vnco tractum, & in Gemonias scalas abiectum: liberi quoque eius, vt ait Dio, ex Senatu consulto necati, filia quoque, quam pactus erat Claudii filio, indignissima prius affecta contumelia, in carcere strangulata est. Datum id, si superis placet, honori ac reuerentiæ Virginitatis, ne scilicet Virgo triumuirali supplicio, vt ait Tacitus l.5. quod erat inauditum afficeretur. Suet. in Tib.c 61. Immaturæ puellæ, inquit, quia more tradito nefas esset Virgines strangulari, vitiatæ prius à carnifice, deinde strangulatæ. Insigni crudelitate ac dementia, ne videantur Virginem occidisse, vnum scelus gemino cumulant, vnam iniuriam altera degrauant, & misellam pudore simul, vitaque spoliant, fœlicior vtique, si, quoniam ei moriendum erat, vitam in tuenda Virginitate posuisset. Eiusdem Seiani vxor dudum repudiata nomine Apicata, cum Tiberio patefecisset totam de Drusi morte, artibus Seiani & Liuillę tragœdiam, vita seipsam priuauit.

Quid eius liberis & vxori factum.

SEIANI ET FAMILIÆ EIVS SVPPLICIVM.

XXXI *Populus in amicos Seiani sæuit.*

AT populus, qui tumultum in Seiano cœperat, non statim finiuit. Nam quoscunque gratia valuisse apud Seianum vidit, eiusque præsidio nixos, aliis iniuriam intulisse, eos trucidauit, sicque idem qui peccandi causa fuerat, fuit & supplicii luendi. Prætoriani quoque se suspectos dolentes, incendia, & direptiones fecerant, quamquam magistratus omnes, iussu Tiberii, vrbis custodiæ inuigilarent. Senatus multa in mortui contumeliam decreuit, & Tiberii honorem; multos Seiani amicos damnauit, qui tortoris manus voluntaria morte anteuerterunt. Et de his satis, paulo quidem pluribus, quod hoc exemplum luculentissimum sit inconstantiæ ac vanitatis rerum humanarum, & fauoris principum, nunquam satis, ne à mille quidem scriptoribus decantatæ.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 4085.

I.N.XVI. *Apostoli sal terræ.*

Mementote eligi & mitti vos, vt sitis hominibus istis terrenis instar salis, qui putredinem prohibet, humorem exsiccat, & saporem cibis præbet; sic & vos prædicatione vestra prohibebitis, ne iumenta computrescant in stercore suo, & vt opera bona sua, optima intentione placendi Deo condiant. Quod si vos rigorem istum puritatis, & incorruptionis amiseritis, si infatuati fueritis, facti senes fatui & insensati, si amiseritis zelum placendi Deo, & iuuandi animas, quis saliet & condiet vos? quis erit doctorum prædicator? inueniri quidem poterit, sed nihil proficiet, quia raro tales ad meliorem se frugem recipiunt, à Deo despecti & derelicti, propter magnam ingratitudinem sua: & quæ illis iuuandis afferuntur, vulgata eis sunt & decantata, ideoque vim & efficaciam non habent. Nihil itaque illis superest nisi, vt per apostasiam emittuntur, aut seipsi proripiant extra domum meam, & cæteris de vulgo hominibus non pares, sed multo viliores, & deteriores fiant, digni qui ab iis conculcentur. Dicat ergo discipulus meus, cum emori senserit vigorem suum in iuuando animas, & seruiendo Deo, *Cum defecerit virtus mea ne derelinquas me*, sed eam misericordissime repara, atque restaura.

Lux mundi

Mitto ergo vos non ad purgandum tantum affectum, sed ad illuminandum etiam intellectum, & docendum rerum diuinarũ ignaros; duplices peccati, & ignorantiæ dispellite tenebras; lumine scientiæ & pietatis. Este lumina & exempla, in quæ mortales intueantur, vnde recte viuendi documenta petant: quia neque actiones vestræ, neque dicta in obscuro esse possunt, sed vel scandalo erunt, vel exemplo. Sicut nec latere potest, *ciuitas supra montẽ posita*, sed longe, lateque conspicitur. Nolite vel ignauia, vel improuida humilitate, abscondere lucem, quam Dominus communicauerit vobis, nõ enim accensam lucernam ponunt homines sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui domi sunt. Quem ad modum autem lux, non sibi lucet sed aliis, ita neque vos lucere debetis vobis, vt inde laudem captetis, & ab hominibus celebrari velitis, sed date operam, vt & vos, & ipsi glorificetis inde patrem vestrum, qui in cœlis est, qui est pater luminum, & autor omnis boni.

Christus impleturus legem.

Et hactenus quidem edocuit Dominus Apostolos, quod ad personas ipsorum attinet, quod eorum esset officium, & quales omnino esse deberent: deinceps de ipsa doctrina, quam docere debeant erudit, docetq; se ita nouum esse legislatorem, veterem tamen vt legem antiquare nolit, sed perficere: quod de præceptis eius moralibus, quæ decalogo continentur, intelligendum esse,

effecta ipsa docuerunt. Na ceremonialia, quę dicuntur, & iudicialia, vt propria Iudaici populi antiquata sunt. Quod autē dicit se velle adimplere, rectè ad prophetias, quæ de ipso erant, retuleris; quod ipsemet significauit, in disputatione, quā habuit cum euntibus in Emaus. Et quod vniuersè additur, omnia vsq; ad vnū iota in lege impletū iri, omnes figuras dicit in rebus figuratis, & omnia prædicta in suis promissis exhibendis impleri debere. Ideoq; cōcionatores ipsos, qui verbo atq; exēplo docere debent, minima legis obseruare debere, legis scilicet quam enunciabunt. Nā qui docere tantū contentus fuerit minimus erit, *qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum*. Non similis videlicet Scribis & Pharisæis, qui *dicunt & non faciunt*. Minimus vocabitur, siue erit; quia quod minimum est, habet, scilicet verba, opera vero, quæ præcipua sunt, non habet; minimus erit in Ecclesia, id est minimum proderit in Ecclesia; dum verbo tantum ædificabit, quia pauci sunt, qui possint auertere oculos à vita, & præbere aures orationi.

Doctores verborum atq; factorū

Volo ergo, inquit Dominus, vt meliores sitis Scribis & Pharisæis, quibus satis est docere in synagogis, domi autem suæ nequiter viuunt, & cum doceant non furandam furantur, non mechandum mechantur, & sola lingua iusti sunt. Quod si copiosior nō fuerit iustitia, & probitas vestra, vt & linguę sit & operis, *non intrabitis in reg. cælor.* Sit abundantior quoque iustitia, vt non exterior tantum sit, vt apud illos; sed etiam interior, & coram Deo, & Angelis eius. Sit abūdantior, vt non solum quæ minora sunt legis obseruetis vt illi, decimantes anetū &c. sed vt maiora non relinquatis, vt illi; Dei scilicet, & proximi charitatem, vt non curā geratis corrigendi aliena errata, vel minima, vestra autem maiora non curetis: festucam in alieno oculo, non trabem in vestro conspiciatis.

Præstent Scribis & Pharisæis.

Ostendit autem, quasi exempli causa in quo finio, in quibus velit abundantiorē esse Christianorum iustitiam, iustitia Scribarum & Pharisæorum. Isti enim iam ab antiquo cædem hominis ad iudicium vocandam putabant, vt de eius pœna statueretur; At ego ait etiam iracundiā temere effusam in iudicium Dei voco. Isti conuitium in concilio arguendum putant; ego assero in inferno castigatum iri.

Iram comprimant.

O Deus meus quam sæpe iracundiæ nostræ dicere possis, quod olim Ionæ Prophetæ; *Putas bene irasceris tu?*

Consentit Scal. in Euseb. & l.5. de emend. c. de primis Palilibus vrbis; & confirmat ex monumēto quod habetur Interānæ in Vmbria, & apud Gruterum in inscript. p. 113. n. 2. vbi repræsentatur tabula marmorea lata pedes 7. alta pedes 4. dicata. 2.N.XIII.

SALVTI PERPETVÆ AVGVSTÆ.
LIBERTATIQVE PVBLICAE.
POPVLI ROMANI
GENIO MVNICIPI. ANNO POST
INTERAMNAM CONDITAM
DCCIIII. AD CN. DOMITIVM
ÆNOBARBVM COS.

Suppleuit Onuphrius in fastis hoc anno collegam
M. Furium Camillum Scribonianū, pergit.

PROVIDENTIAE TIB. CAESARIS AVGVSTI. NATI AD AETERNITATEM ROMANI NOMINIS.
SVBLATO HOSTE PERNICIOSISSIMO P.R. FAVSTVS TITIVS LIBERALIS VI. VIR. AVGVST. ITER.
P. S. F. C.

Posita est hæc tabula proximo à Seiani cæde anno, qui hic vocatur hostis perniciosissimus populi Romani: idque aperte confirmant Coss. nomina. Idem tamen Scaliger immemor sui, l. 6. de Emend. in ca. de quarto Paschate, interfectum ait in Consulatu Domitii Aenobarbi. Occisum etiam hoc anno Seianum, quo & Consul fuerat, tradit Cuspin. in Cassiod. Caluis. Buntingus &c.

ANNVS MVNDI 4085. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 33. B. VIRG. 48. IMPERII ROMANI 80. TIB. AVGVST. 19. TETRARCHARVM 32. CAYPHÆ 15. PRÆSID. SYR. POMPONIO FLACCO. II. IVDÆÆ PROCVRATORE PONTIO PILATO 7. OLYMP. CCII. AN. 4. VRB. COND. 784. COSS. CN. DOMITIO AENOBARBO. ET M. FVRIO CAMILLO SCRIBON. AN. IVL. 77. AVGG. 61. ACTIAC. VICT. 63.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 32.

I. *Apostoli redeunt è missione. Quartum Christi Pascha. Quinque millia hominum 5. panibus sustentat.*

DIFFEREMVS in annum sequentem totam firmare Chronologiam, quoniam sub eius initium Christum Dominum morte affectum ponimus. Huius autem initio, iuxta ea quæ superiori anno statuimus, reuersi sunt Apostoli ad Iesum, & renunciauerunt ei omnia, quæ egerant & docuerant; qui iussit eos venire secum seorsum in desertum locum, vt quiescerent paululum, vt scribit Marcus c. 6. quod cum cognouissent turbæ secutæ sunt eum trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis, cum proximum esset Pascha Iudæorum, vt notauit D. Ioan. c. 6. ibique ex quinque panibus, & duobus piscibus, refecit quinque millia hominum, vt omnes Euangelistæ retulere.

II. *Sedat tempestatem, Petrum liberat. Prænunciat institutionē S. Eucharistiæ.*

VESPERE facto iussit Dominus discipulos conscensa nauicula traiicere iterum lacum, in quo coorta tempestate afflicti sunt: terrore quoque affecti viso Domino ambulante super aquas; vbi Petrus ex trepidatione præsenti periculo ereptus est; & Christo in nauiculam ingresso, cessauit ventus, & venerunt in terram Genesareth, vbi multa miracula, sanādis infirmis tactu fimbriæ suæ perfecit. Postridie venerūt turbæ ad Iesum traiecto mari Tiberiadis, quas Dominus de quærendo pane cœlesti monuit, vbi & de Incarnatione sua, & mysterio Eucharistiæ, quod post vnum annū erat instituturus disseruit; cum scandalo multorū discipulorum, qui Christū propterea inconsulte deseruerūt: duodecim nihilominus in Christi famulatu perseuerantibus; quorum nomine Petrus dicit. *Domine ad quē ibimus verba vitæ æternæ habes.* Audierat enim; *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem habet vitam æternā.* Addidit quoq; Petrus illam fidei confessionē minus celebrem; & nos credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei.[a] a Ioa. 6. 69. 70.

III. *Discipulos defendit. Sanat filiā Chananææ. Surdum item, & mutum. Iterum panes multiplicat.*

POST hæc perambulabat Iesus Galilæam, cum ad eum Hierosolymis venerūt Scribæ & Pharisæi discipulos accusantes, quod illotis manibus manducarent; quos ipse vicissim reprehendendos ostendit. His autem Marcus,[b] subtexit profectionem Christi in fines Tyri & Sidonis, vbi filiam Chananææ de fidei magnitudine vehementer commendatā à Dæmone liberauit. Inde exiens venit per Sidonem ad mare Galilææ, vbi *surdum fecit audire, & mutum loqui.* In montem deinde ascendens, sequentibus eum turbis, nec habentibus quod manducarent, iterata panum multiplicatione, quatuor eorum millia septem panibus saturauit. Marci 8. Et dimissa turba, vt ait Matth. c. 15. ascendit in nauiculam, & traiecto lacu venit in fines Magedam trans Iordanem, vbi Pharisæi & Sadducæi eum adeunt, tentantque petentes signum de cœlo: quibus Dominus dat signum Ionæ Prophetæ, & iis relictis redit cis mare cū discipulis, quos & monuit cauere à fermento Pharisæorum.[c] Inde venitur Bethsaida, vbi illuminatur cæcus. Marc. 8. In itinere autem, circa partes Cæsareæ Philippi, quærente Domino, quem eum homines esse dicerent, edidit Petrus nobilem illā celebratamq; confessionem, ob quam promisit Dominus se eum facturum Petram Ecclesiæ suæ, & daturum ei claues regni cœlorum. Deincepsq; agit cum discipulis suis de passione sua, & cruce omnibus tollenda. Matth. 16.

b Matt. 15. 1. Mar. 7. 1. 24.

Petrus Christum profitetur.

c Mar. 8. Matt. 16.

IV. *Transfiguratio Domini.*

POST sex autem dies, vt habet idem Matth. c. 17. assumpsit Iesus tres ex discipulis suis, & transfiguratus est coram eis in mōte Thabor. Vbi sermo est Christum inter Moysem & Eliam, de excessu, quem completurus erat Hierosolymis. Cumq; inde, mandato discipulis silentio, descendisset, lunaticum quēdam, siue

dæmoniacum curauit, moxque iterum passionem suam, & resurrectionem reuelauit. Eo enim frequentius assumebatur hic sermo, quo tempus propius accedebat Dominicæ Passionis, vt minus, cum in rem ventum esset, discipuli turbarentur. Et ingressus cum discipulis Capharnaum solui iubet tributum pro se & Petro, quæ causa fuit discipulis, vt cum iam in via disputassent quis eorum esset maior, domi, vt scribit Marcus c.9. Magistrum adirent & quærerent, quis maior esset in regno cœlorum, Matth.18 quos Dominus de amanda humilitate studiosius erudiuit: vt habetur Matthæi 18. Apud quem etiam de scandalo pusillorum plura disseruit, addens etiam sermonem de correctione fraterna, & parabolam de seruo debente decem millia talentorum, à quo Dominus propter inhumanitatem in conseruum, dimissum semel debitum repetiit.

Post hæc sub festum tabernaculorum, Christus relicta Galilæa rediit in Iudæam. Cum autem transiret per Samariam, noluerunt eum recipere Samaritani, eo quod iret in Hierusalem, vt ait Luc.c.9. Hæc profectio initio septimi mensis facta est, quia decimo die eiusdem, festum Scenopegiæ celebrabatur. In itinere autem decem leprosos mundauit, in quibus vnus tantum alienigena inuentus est qui rediret, & daret laudem Deo. [a] Sub medium dierum festorum, vt ait Ioan.c.7 Venit Iesus in templum, vbi coram populo, & Pharisæis disseruit de doctrina sua. Sermonis exitus fuit, vt plerique de turba, & legis doctores inter se altercarentur, Nicodemo partes Domini propugnante. Cumque reuersi essent vnusquisque in domum suam, Iesus perrexit in montem Oliueti, vt habetur c. 8. Ioãnis, & diluculo iterum venit in templum, quo Scribæ & Pharisæi deduxerunt mulierẽ deprehensam in adulterio, qua misericorditer liberata, iterum docere cœpit in templo, Pharisæis rursum contra ipsum altercantibus, & postremo lapidare volentibus; cùm Iesus abscondit se, & exiuit de templo.

V. Profectio in Iudæam septimo mense. Disserit in templo.

a Luc.17.11.

Quo ducitur adultera.

Et præteriens, vt ait Ioan.c.9. vidit hominem cæcum à natiuitate, quem missum ad natatoria Siloë illuminauit. Eum animose de Christo disserentem, inuidi Pharisæi multis verbis vexatum è templo eiecerunt. Inde secuta est altera cum ipsis disputatio, quæ habetur Ioan. 10. vbi pleraque de bono pastore disseruit. Inde autem Ioannes v.22. transit ad festum Encæniorum, quod nono mense agebatur. Sed eam celebritatẽ antecessit designatio, & missio Septuaginta duorum discipulorum. vt recte docet Iansenius c. 80. concord. Eos autem præceptis instruit, data potestate prædicandi, & curandi infirmos. Simul etiam impœnitentiam, & incredulitatem exprobrat quibusdam ciuitatibus, apud quas concionatus fuerat.

VI. Cæcus natus illuminatur.

Festum Encæniorum. Missio 72. discipulorũ.

ex c.10. Lu.

Quantum porro temporis in hac missione posuerint, non constat: certe reuersio eodem decimo cap. Lucæ habetur v.17. moxque laudat ibid. Christus patrem, quod fidei mysteria paruulis aperuerit.

Evangelista vero subdit interrogationem legisperiti tentantis Dominnm, cui respondit Dominus, parabola allata eius, qui descendens in Iericho incide rat in latrones. Significat & sub id tempus Christum in Iudæa iter habentem, exceptum esse hospitio à Martha sorore Lazari & Mariæ, vt habetur in fine eiusdem cap. decimi. In vndecimo autem Dominus rogatus à discipulis docet eos orare, orandique perseuerantiã inculcat; & mox Pharisæos obiurgat, damnatq; præposteram eorum mundiciam: cui subditur ac subnectitur capite 12. monitio discipulorum aduersus mortis timorem, & diuitiarum solicitudinem; addito etiam officio fidelis serui erga venturum Dominum. Occasione autem Galilæorum à Pilato occisorum, docet c.13. agendam pœnitentiam, nec Dei patientia abutendũ, sub parabola fici: cui subditur obiurgatio Pharisæorum murmurãtiũ quod Christus die sabbathi mulierem octodecim iam annis inclinatã erexisset.

VII. Legisperiti tentatio. Hospitium Marthæ.

Dominus docet orare, & Pharisæos reprehendit.

Inde amplitudinem regni cœlorum ita declarat, vt nihilominus angustam esse portã dicat, qua ad illud perueniatur, & præter opinionẽ hominum multos expulsum iri, qui videbantur admittendi, & multos admissum iri & recubituros in sinu Abrahæ, qui videbantur expellendi, significans reprobationem Iudæorũ, & vocationem Gentium. Occasione vero monitionis sibi factæ de Herodis insidiis, prædicit se occisum iri Ierosolymis, & super Hierosolymorũ ventura desolatione lamẽtatur. Cap.4. sanat hydropicũ in sabatho, cum confusione Iudæorũ,

VIII. Paucitas saluandorũ. Reprobatio Iudæorum. Vocatio Gẽtium.

qui ei struebant calumniam, & Pharisæum à quo fuerat inuitatus, docet misericordiam in pauperes; addita etiam parabola eius, qui fecit cœnam, & excusantibus se qui fuerant inuitati, repleuit domum suam pauperibus, debilibus, cæcis & claudis: iis autem qui ipsum sequi vellent, omnibus rebus renunciandum esse pronunciat.

IX. *Festum Encæniorum ante 196. annos institutum.* DVM hæc, & his similia docentur à Christo Domino, superuenit festum encæniorum, quod hyeme Ierosolymis celebrabatur, vt ait Ioann. c. 10. nimirum 25. die mensis noni, siue Casleu per dies octo, ab anno in annum, vt statutum fuerat à Iuda Machabæo & fratribus eius, & vniuersa Ecclesia Israel, [a] anno 148. regni Græcorum, id est 196. annis ante præsentem diem: tot enim numerantur à 589. V.C. ad 784. qui nunc agitur, & concurrit cum Christi 33. Durante ergo festo Encæniorum circumsteterunt Iesum Iudæi, volentes vt palam profiteretur se esse Christũ: quibus cum verè, ac sapienter respondisset, sustulerũt lapides, vt eum quasi blasphemum obruerent; sed ipse exiuit de manibus eorum, & venit in fines Iudææ trans Iordanem, vbi dudum Ioannes baptizarat, vbi turbas confluentes docuit, & curauit, & mansit illic, vt scribit Ioan. extremo c. 10. & multi crediderunt in eum. Quandiu autem ibi manserit, certo affirmari non potest. *manet Christus trans Iordanem.*

[a] 1. Machab. 4. 59.

X. *Peccatores ad eum cõfluunt.* INTER eos porro qui confluebant ad Iesum, erant publicani, & peccatores, vt ait Luc. c. 15. murmurantibus de more Scribis & Pharisæis; quos reprimit Dominus tribus parabolis, de oue, drachma, & filio prodigo perditis, quibus ostẽditur quantam gerat Dominus curã peccatorum. Et cum iis eorum superbiã & inuidiam contudisset, altera parabola de villico iniquitatis eorum auaritiam arguit. Secuta est mox disputatio cum Pharisæis de matrimonii indissolubilitate, & cum discipulis de continentia. Sed cum Pharisæi auari Christum de eleemosyna facienda, sub parabola villici iniquitatis disputantem irriderent, vt habetur Luc. 16. 14. Addidit historiam de diuite epulone, ob inhumanitatem in Lazarum mendicum, in inferis sepulto, & aquæ guttam inutili clamore mendicante, qui misero micas de mensa decidentes negauerat. *Parabolis Pharisaeos reprimit, & historia Lazari.*

Pauca porro quæ supersunt de Christi gestis, vsque ad suscitationem Lazari, quæ sub festum Paschatis contigit, in sequentem annum probabiliter reseruabimus.

XI. *Coss. anni huius.* GESSIT hoc anno Domitius Ænobarbus Consulatum, & quidem, vt notat Dio l. 58. toto anno, quod haberet in matrimonio Agrippinam, Agrippinæ & Germanici filiam, ex quo matrimonio natus est insignis feritate Nero. In collegis eius reperitur, tum Furius Camillus Scribonianus, tum A. Vitellius. Nam Suet. in Vitel. n. 2. Aulus, inquit Vitellius in Consulatu obiit, quem cum Domitio Neronis Cæsaris patre inierat. Illi ergo suffectus est Camillus, in sex menses, vt ait Onufrius. Nam pro arbitrio Tiberii, plus minusue singuli magistratũ gerebant. Quosdam enim, vt inquit Dio, ad longum, alios ad breuius temporis spatium designabat, itemque nonnullos etiam citius quam constituisset, loco mouebat, aliis vt diutius in magistratu essent concedebat, eoque modo Consulatus toto Imperii eius tempore habitus est. *Plerique; modici temporis*

XII. *Clades Seianorum quiescit & recrudescit.* HOC anno, post multam stragem amicorum Seiani, visus est tandem Tiberius, vt ait Dio, sancire velle obliuionem præteritorum, cum & lugeri Seianum permisit, & prohibuit ne quis luctu quemquam prohiberet; sed mox istius obliuionis oblitus, propter Seianum alios calumniis oppressos interfecit: vt videri potuerit luctum permittere voluisse, vt agnitos qui lugerent, gemino luctu conficeret. Certe Tacitus l. 6. scribit in fine anni huius, tres equites Romanos cõiurationis crimine cecidisse: vt omittam prius memoratam Fusii Gemini viri Consularis matrem necatam, quod filii necem fleuisset.

Felix Varronis constantia. IN iis tamen M. Varronis insignis, vel constantia, vel felicitas fuit; Nam in ius vocatus propter amicitiam Seiani, tantum à negando abfuit, vt ostenderit maximo se eum studio coluisse, quem ipse Tiberius in tanto honore habuerit. Qui si rectè, inquit, fecit, eius amicitia vtens, neque ego quidem quicquam peccaui, cum æquum sit nos amare, quos ille amore suo honoribusque dignos duxerit. Sin Imperator ipse, qui omnia explorata habet, deceptus fuit, quid mirum

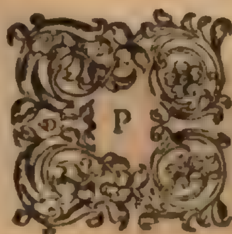
me vna quoque in errorem tractum esse? Ergo absolutus est Senatorum suffragiis, & accusatores, approbante Tiberio, Dio. pœna mulctati; vsque adeo varium, anceps, & inconstans erat hominis ingenium: quod idem Tacitus hoc anno exhibet etiam impurissimũ, vt vel legere pudeat, & cruentissimum; & subdit: Adeo, facinora & flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant; iuxta illud Augustini. Iussisti Domine, & sic est, vt omnis inordinatus affectus sibi ipsi pœna sit.

Calendis Ianuarii præter morem omnes viritim in acta Imperatoris iurarunt, cum ante iuramentum ab vno editum, reliqui omnes, quasi pedarii senatores, approbarent: quod videtur tum metus à singulis expressisse, & desiderium probandi Tiberio fidem suam, qui omnibus probabat crudelitatem suam.

ANNVS MVNDI 4086. SEPT. ÆTAT. ET IESV CHRISTI AN. 34. B. VIRG. 49. IMPERII ROMANI 81. TIB. AVGVST. 20. PHILIPPI TETRARCHÆ 33. ET VLT. CAYPHÆ PONT. 16. PRÆSID. SYR. POMPONIO FLACCO. 12. IVDÆÆ PROCVRATORE PONTIO PILATO 8. OLYMP. CCIII. AN. I. VRB. COND. 785. COSS. SER. SVLPICIO GALBA, ET L. CORNELIO SYLLA, ANN. IVL. 78. AVGG. 62. ACTIAC. VICT. 64.

ÆRÆ CHRISTIANÆ ANNVS 33.

POSTREMVS hic annus Iesu Christi Redemptoris nostri commorationis in terris, in carne visibili atque mortali, vt finem labori nostro imponet, ita præcedentes quoque annos, Deo fauente, firmabit. Hanc porro Chronologiam, quam vltimo quem vides indice exhibemus, sigillatim cõfirmare, tam ratione ipsa, quam autoritate conabimur, quãuis ipsa præcedentium annorum series, suis vbique confirmata locis, validissimam secum afferat probationem. Deinde res huius anni tam sacras, quam profanas breuiter perstringemus. Hunc ergo annum Christi Domini, cum quo septima mundi ætas sumpsit exordium, quartum & trigesimum appellamus, in quo per tres menses inchoato, pro salute generis humani in crucem actus, in cruce mortuus, ac deinde sepultus est: tertio die rediuiuus, quadragesimo in cœlum elatus, & in patris æterni dextera collocatus, in omnem regnat æternitatem. I. *Vltimus Christi annus.*

PRIMVM igitur cum diligenter probatum fuerit ex D. Lucæ Euangeliæ, & grauissimorum autorum interpretatione Christum Dominum ineunte trigesimo vitæ suæ anno, à Ioanne Baptista baptizatum; indeque natalis eius annus in 42. Augusti, & Vrbis 751. euidenti supputatione relatus sit. Deinde vero post vnum à baptismo recepto annum exactum, miraculum conuersionis vini in Cana Galilææ confecerit, vt ex eodem loco, & ex Ecclesiæ catholicæ sensu, atque praxi, concurrentibus doctissimorum sanctissimorumque virorum calculis probatum est. Secutaque sint tria Paschata, quæ à Ioanne Euangelista c. 5. 6. & 12. memorantur, & rebus ipsis quas enarrant Euangelistæ distincta sint, in quibus omnes ferme consentiunt, necesse est huius anni initium, esse initium trigesimi quarti vitæ Domini nostri. Hæc probatio ex Euangelistis ipsis petita, & ex II. *Annus Christi 34 confirmatur.*

Ecclesiæ catholicæ autoritate, vsq; validissima censeri debet, in qua nec vitiosus circulus committitur, sed extrema potius mediaque inuicem, ita sese confirmant ac muniunt, vt columna vna huius ædificii temporarii loco mota, luxari omnia, & tremefacta labascere necesse sit.

III. *Ecclesiæ autoritate apud Bedam* HANC esse Ecclesiæ sententiam affirmat grauis in primis, atque eruditus autor, Venerabilis Beda, qui ante octingentos & quinquaginta annos floruit in Ecclesia; fuitque si quis alius, harum disputationum scientissimus. Is ergo l. de ratione temporum c. 45. Vbi hanc materiam ex instituto tractat, *Habet*, inquit, *ni fallor Ecclesiæ fides, Dominum in carne paulo plus quam triginta tribus annis, vsque ad sua tempora Passionis vixisse, quia videlicet triginta annorum fuerit baptizatus, sicut Euangelista Lucas testatur, & tres & semis annos post baptisma prædicauerit, sicut Ioannes, in Euangelio suo, non solum commemorato redeuntis Paschæ tempore perdocet; sed & idem in Apocalypsi sua. Daniel quoque in suis visionibus prophetice designat. Sancta siquidem Romana & Apostolica Ecclesia, hanc se fidem tenere, & ipsis testatur indiculis; quæ suis in cereis annuatim scribere solet, &c.* Hæc & alia venerabilis Beda, sententiam suam non obiter proferens, sed autoritate Prophetæ, & Euangelistæ, & Ecclesiæ vsu confirmans. Ex quo intelligimus, non fuisse ipsum sententiæ huius authorem, sed Ecclesiam catholicam, quæ id ab Apostolis, & discipulis Christi, traditione didicerit, posteritatique tradiderit.

IV. *Ex olympiadibus & eclipsi.* TRIGESIMVS QVARTVS Christi annus ex Olympiad. quoq; probatur. Cum enim probatum sit Christum natum anno 3 Olymp. 194. inde vsque ad finem 202. in cuius quarto anno eclipsis illa nuncia mortis Christi toti mundo fuit, reperientur anni 34. inchoati, hoc modo

Ex Olympiade 194. vixit Christus,	An. 1. m. 6.
Accedunt 7. Olympiades integræ.	An. 28.
Ex Olympiade 202. vixit	An. 3. m. 9.
vixit ergo	An. 33. m. 3.

Nec aliter dici potest, inquit Onuphr. si Phlegontis eclipsim suscipere voluerimus; cuius in hac re testimonium tanti facio, quanti cuiuscunque alterius scriptoris post Euangelistas, quibus adeo non solum non repugnat, sed etiam quam maxime conuenit. Sic Onuph. vir omnium consensu doctissimus, atque accuratissimus. Sed de Olympiadibus paulo post iterum aliquid dicendum erit.

V. *Priuatis testimoniis.* AFFERT pro eadem sententia Baronius annus Christi 34. Ignatium ad Trallianos, qui ad tres annorum decades expletas vitæ Christi ante baptismum, adiungit triennium prædicationis, & quod excurrit, vsque ad diem mortis eius. Et omnino in hanc abire sententiam necesse est omnes, qui existimant Christum absoluto trigesimo vitæ anno fuisse baptizatum, cum triennium prædicationis, si fides habeatur Ioannis Euangelio, negari non possit. Diserte autem pro 34. Christi anno inchoato stat præter Bedam, Marianus Scotus in Chron. Dionysius Abbas dictus Exiguus, apud Scal. l. 6. de Emend. & Onuphrium. n 147.

Et ex recentioribus chorum ducit Illustris Card. Baron. in Appar. & Christi anno 34. Onuphrius in fastis an. V.C. 786. & in Chron. qui pro eadem sententia laudat D. Chrysost. in orat. de S. Ioan. Bapt. Nicetam & Ecclesiam Græcorum; Item Albert. Magn. in comm. epist. Dionys. ad Polyc. Gerlandum Lotharingum, Ioan. de regio monte. Bernardum Mutinensem, Campanum Nouariensem, Paulum Forosemproniensem, Lucam Guaricum. Quibus addendus est, Suares. [a] Gordon. in apparatu t. 2. c. 4. & in anno Christi 34. Bellarmin. in Chronol. Torniellus in Annal. in fi. Henricus Samerius in Chron. Sebastian. Barad.[b] Alphonsus Salmeronus. t. 1. proleg. 38. in assert. 11. Georgius Heruatius Chron. capite 179. & 180. &c. Buntingus Mathematicus, & Chronologus per quam accuratus. Temporarius, Functius, Heluicus, aliique sectarii.

[a] t. 2. in 3. p. disp. 40. sect. 1.
[b] t. 4. l. 1. c. 7 in 7. sententia.

VI. *Anni inchoati B. Virg. & Imperij Rom.* SED pergamus ad reliquas indicis nostri partes, ex quibus hic annus confirmetur & explicetur. Illud autem memoria retinendum est, quod non semel monuimus, annos à nobis numerari inchoatos. Itaque sicut hic Christi annus 34. non ponitur perfectus, sed inchoatus duntaxat, ita & B. Virginis: quæ cum nata sit 8. Septemb. & ab eo die anni eius incipiant numerari, consequens etiam est

Christum mortuum, cum illa vitæ annnm 48. ageret, nec adhuc absoluisset.

Eodem modo Imperii Romani agebatur annus octogesimus, cum Christus passus est: quoniam Imperium Romanum incipit à deuicto Pompeio in pugna Pharsalica, quæ sub Idus Iunias, vt suspicatur Onuphrius, & tempore messis, vt Plutarchus in Pompeio significat, contigisse memoratur, aut certe octogesimus primus si placetà prima C. Iulii Dictatura initium ducere.

VII. *Qui conueniat annus Tiberij.*

Difficilior videtur anni Tiberii explicatio, obsistunt enim nobis cateruatim scriptores antiqui, apud quos magno consensu annus 18. Tiberii Dominicæ Passioni assignatur; At nos, licet dicamus 20. Imperii annum non fuisse adhuc inchoatum, certe negare non possumus, ex nostra Chronologia Christi mortem, non in 18. sed in 19. iam per 7. menses cum dimidio inchoatum cadere. Sed id nos non soli asserimus, Præit Onuphrius in fastis,[a] & in Chronico. Barad.[b] Franc. Suares.[c] Mariana de die mortis Christi c.12. Tempor. in sua Chro. Buntingus. Scalig. l.6. de emend. c. de 5. Paschate, Caluis. in Isagoge Chronol. c. 48. & bona pars eorum qui hæc exactius, posteriusque examinarunt: idemque fateri cogitur Euseb. in Chron. Si enim die 19. Augusti mortuus est Augustus, vt Dio, Tacitus, & Suet. affirmant, Olymp. 198. anno 1. vt ait Euseb. statimque iniit Imperium Tiberius, certe annus tertius Olympiadis 202. quo ait Christum occisum, erit eiusdem Tiberii non 18. sed 19. quod nos asserimus, idemque ex annis vrbis expansis digito tangi potest. De scriptoribus autem, qui tradiderunt Christum 18. Tiberii passum, cum inueniatur 18. anni cum dimidio, dicendum est eos annos integros tantum numerare voluisse, fragmenta neglexisse; quod ipsa quoque Scriptura non raro facit.

a an. V.C. 786. b t.4. l.1. c. 7. fi. c t.2. in 3. p. d.40. f.1. sub fi.

VIII. *Præfectura Syriæ, & Tetrarchia.*

Fuit hic annus Pomponio Flacco in Syria Præsidi postremus. Tacitus enim l.6. Annal. sub finem huius eum defunctum tradit; sicut & Ælium Lamiam, quem Tiberius diu spe illius præfecturæ lactauerat. Istius spei, & illius officio successit proximo anno L. Vitellius Nepos, quo & Consul fuit.

In qua fallitur Ioseph

d l.18. c.6.

Ponimus etiam hoc anno Philippi Tetrarchæ mortem, Iosephum secuti.[d] Qui tamen corrigendus est circa eiusdem Philippi annorum numerũ, Philippus inquit, Herodis frater diem suum obiit, anno Tiberii principatus vigesimo, cum ipse præfuisset triginta septẽ annis Traconitidi, &c. atqui ab anno V.C. 753. quo regnum Herodis ab Augusto diuisum est, partimque Archelao, & partim duobus eius fratribus Philippo & Herodi Antipæ attributum, anni tantum tres & triginta numerantur. Itaque toto quadriennio hallucinatur Iosephus.

IX. *Esse hunc annum Olymp. 202. an. vlt.*

Sed annus Olympiadis egregie confirmat istam sententiam. Cum enim Christus ad Pascha occisus fuerit, & anni Olympiadum incipiant in æstiuo solstitio, Christo moriente annus quartus Olympiadis 202. agebatur, quem disertis verbis Phlegon Christi passioni attribuit, hoc ipso quod ait in illum annum mirabilem Solis eclipsim contigisse. Phlegon porro numerat Olympiadas prout celebrabantur, ergo quartus secũdæ Olymp. progreditur vltra Pascha, in quo Christo occisus est. Nõdum cœperat tertia supra ducentesimam: sed annus Iulianus illã exeuntem, & hanc inchoantem, quæ Apollonium Epidaurium coronauit, amplectitur. Verba Phlegontis habentur apud Euseb. in Chron. Scribit, inquit, super his & Phlegon, qui Olympiadarum egregius supputator est, in 13. libro ita dicens. Quarto autem anno 202. Olympiadis, magna & excellens inter omnes, quæ ante eam acciderant defectio Solis est facta; dies hora sexta ita in tenebrosam noctem versus, vt stellæ in cœlo visæ sint, terræque motus in Bithynia Nicænæ vrbis multas ædes subuerterit. Hæc supradictus vir. Hactenus Eusebius; qui seipse condemnat, dum ponit anno 3. huius Olymp. Christum passum, vbi recitat contra se Phlegontem. Itaque in Chronico græco, hæc habentur anno 4. Olymp. 202. Ex quo etiam loco confirmatur annus Tiberii 19. Nam ab Olymp. 198. an. 2. quo ponit initium Tiberii Eusebius, vsque ad finem Olymp. 202. nouemdecim anni inchoati reperiuntur, vt Salmeronus quoque Suares, & alii iam notarunt.[1]

1. eX.

IX. *Conuenire annos vrbis & Coss.*

De anno V C. non est peculiaris vlla difficultas. Sicut enim in annis præced. sic & in hoc Onuphrius vno anno tardior est fastis capitolinis, quos secutus est Sigonius, & Stephanus Pighius. Itaque hunc annum ille vocat 786. quem sequi-

tur Mariana c.12. hi vocant 785. nobiscum, quomodo eum vocat Temporarius in Chronologia, Deckerius item, Buntingus, Heluicus, Caluisius, & fere quicunque annos vrbis cum Olympiadibus componunt.

De Coss. Galbam & Syllam huic anno tribunt. Onuphr. in fast. & in Chron. Temporar. quoque & Caluis. Scaliger l.6. Emend. c. de 5. Pasch. Vbi & annum Iulianum 78. agnoscit. Marian. c.12. Deckerius &c. Est autem hic Ser. Sulpitius Galba, qui post annos 35. Imperator fuit, ordine septimus, & primus extra Cæsaris & Augusti familiam: agebat autem nunc ætatis annum 35. natus quippe anno V. C. 750. M. Valerio Messala, & Cn. Corn. Lentulo Coss. autore Tranquillo, l.7.n.4 vt illo ipso anno annotauimus. Et hæc de anno mortis Christi dicta sint; superest vt de mense, & die, & de hebdomade feria aliquid dicamus.

XI. *Christus cruci affixus mense Martio.*

Et ad mensem quidem quod attinet, nulla est dubitatio Christum in Paschate, & consequenter in primo mense Hebræorum, quem Nisan appellant, esse interfectum; neque enim alio mense Pascha apud Hebræos celebrabatur, iuxta præscriptum Mosaicæ legis, nisi si quando necessitas aliqua cogebat aliquos, in secundum mensem eam celebritatem differre, vt diserte scriptum est in l. Nu.[a] Sed quia menses Hebræorũ lunares sunt, & cum solaribus Romanis non consentiunt, sæpissime mensis ille primus, ad duos menses Romanos pertinet, ita vt prior eius pars in Martium, posterior in Aprilem cadat. Quæstio igitur est vtro in mense passus sit Dominus. [a] Nu. 9. 10.

Et communissima sententia est omnium ferme Christianorum, ab initio Ecclesiæ seculis omnibus repetita, Christum dominum mense Martio crucifixum. Etsi enim de die illius mensis multæ fuerunt apud antiquos Ecclesiarum præsides controuersiæ, omnes tamen in eundem Martium conspirabant: donec exorti sunt aliqui, qui fallacibus obseruationibus nixi, cum viderent non posse lunam 15. cadere in feriam sextam anno Christi 34. vniuersa pene antiquitate repudiata, Christi passionem in Aprilem coniecerunt. Vanas autem & fallaces fuisse eas obseruationes quantumuis astronomicas, docet ipsa eorum dissensio, qui se illas sequi profitentur. Ille autem quem dixi consensus in mensem Martium, mox cum de die eiusdem mensis agemus, intelligetur.

XII. *Luna 15. Nisan.*

Qvod ad diem primi mensis Hebræorum spectat, plerique omnes Catholici, latini præsertim, in eam sententiam abeunt, vt Christum fateantur, obseruata lege plene, non in cibis solum legalibus, sed in temporibus etiam, 14. luna, siue 14. die mensis primi exeunte, ad vesperam comedisse agnum Paschalem, decima quinta vero sequenti morte affectum esse, 16. in sepulchro iacuisse, 17. factum esse rediuiuum, vt late disputat Suares,[b] idque ex Euangelistis deducitur, qui dicunt ante diem festum Paschæ, erat is ex lege 15. dies, cœnam à Christo factam, f.14. qui dicitur etiam primus Azymorum, quia eo vespere incipiebant comedi panes azimi, proprie autem primus Azymorum erat ipse dies 15 Quam hæc certa sint, docet Venerabilis Beda l. de ratione temp. c.45. *Nam quod Dominus*, inquit, *decimaquinta luna feria sexta crucem ascenderit, & vna sabbathorum, id est die Dominica resurrexit à mortuis, nulli licet dubitare Catholico, ne legi pariter, & Euangelio videatur incredulus.* Sic ipse. [b] t.2. disp. 40. s.3.

Ecclesia non celebratum Iudæis.

Ecclesia tamen Catholica, ne cum Iudæis, eorumque sectatoribus quartadecimanis consentiret, statuit Pascha Dominicæ resurrectionis celebrandum esse in ea Dominica, quæ 14. lunã primi mensis proxime sequitur. Is autẽ primus mensis appellatur, cuius 14. luna propius sequitur vernum æquinoctium, vel in ipsum æquinoctium cadit, quod nunc 21. Martii constitutum est.

XIII. *Mortuus 8. Cal. Apri.*

De die vero Romani mensis Martii multæ extant sententiæ, quarum communissima hoc tempore, maximeque probabilis est, Christum Dominum mortuum esse 8. Cal. Aprilis, qui est 25. Martij, & 6. resurrexisse, qui est 27. eiusdem, Ita sentit D. Augustinus.[c] *Mortuus est ergo Christus*, inquit, *duobus Geminis Coss. octauo Cal. April. resurrexit tertio die,*[d] *sicut Apostoli suis etiam sensibus probauerunt.*[e] Et alibi, *Octauo, Cal. Aprilis conceptus creditur, quo & passus.* Et lib. 83. quæst. q.59. Idem dicit Hieron. in Martyrol. cuius hæc verba afferuntur, 8. Cal. Apr. Hierosolymæ Dominus crucifixus est, & 6. Cal. Apr. Hierosol. resurrectio Domini nostri Iesu Christi celebrata est. Hæc habet qui notas edidit in l. Bedæ de ratione tẽp. c.45.[f]

[c] l. 18. de ci. c vult. [d] id est 6. Cal April. [e] & l.4. de Trin. c.5. [f] citat. & Salm l. 9.38 versi. fin.

quæ totidem verbis sæpius repetuntur à D. Chrysost. si tamen ipse est author, homil. de Ioan. Bapt. Et ante vtrumque Tertul. l. contra Iudæos c. 8. *Quæ passio*, inquit, *perfecta est sub Tiberio Cæsare, Coss. Rubellio Gemino, & Russo Gemino, mense Martio, & Paschæ die, octaua Cal. Aprilis, die prima Azymorum, quo agnum vt occiderēt ad vesperam, a Moyse fuerat præceptum.* Sic ipse, sed ne moremur singulos, audi Bedam l. de ratione temporum c. 45. *Quod*, inquit, *octauo Cal. Apri. crucifixus, sexto Cal. earundem die resurrexerit, multorum latinorum doctorum Ecclesiasticorum constat sententia vulgatum.* quam ibid. ipse amplectitur. Sed & pleraque martyrologia in eandem sententiam conueniunt, quibus recentiores subscribunt, Suares,[a] nonnihil tamen dubius, sicut Salmeron.[b] & Baronius.[c] At certo affirmat, & ex professo probat Ioan. Mariana in præfat. l. de die mortis Christi, & cap. 13. & 17. & toto illo opusculo. Albertus Magnus in comm. epist. Dionys. ad Polycarpum. Cassiodorus in fastis, & ibid. Cuspin. Eadem sententia existimanda est eorum, qui Christi mortem in 7. Cal. conijciunt; vt seorsim dicam·

a disp. 40. sec 6 in fin. b prol. 3. fi c a. 34. n. 153. 2. στχ. XIII.

XIV. *Feria sexta, siue parasceues.*

De feria porro sexta Dominicæ passioni consecrata, & consequenter de sabbato & Dominica sequenti, Ecclesiæ traditio dubitare non sinit; vt paulo ante ex Beda retulimus, sed nec Euangelica veritas.[d] Nam Marcus ait tum diem fuisse parasceues, quod est ante sabbathum. & Luc.[e] *Et dies erat parasceues, & sabbatum illucescebat*, idest, incipiebat.|| Et Ioan. c. 19. 31. *Iudæi ergo quoniam parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbatho*, quod scilicet imminebat, *erat enim magnus dies ille Sabbathi*, quoniam præter ordinariam festiuitatem habebat adiunctum secundum diem Azymorum. Et ex his interpretandus est idem Ioānes, cum c. 19. 14. vocat hunc diem parasceue Paschæ, id est, parasceue, quæ incurrit in festa Paschalia, non autem quæ ea antecedit,

d Marc. c. 15. 42. e c. 23. 54.

Et his de tempore quanta potuimus breuitate expeditis, res gestas, licet ab omnibus iam explicatas, percurramus, ne hic in extremo defecisse videamur.

XV. *Res hoc anno à Christo gesta.*

Cum igitur cætera, quæ ab Euangelistis de Christo Domino enarrantur, præcedentibus annis commode attribui non potuerint, ad huius anni initia referenda sunt, vsque ad Lazari mortem, quam paucis ante Pascha diebus contigisse, Ioannis Euangelium dubitare non sinit.

Quędā ab eo dicta sæpius.

Lucæ igitur 17. quædam miscellanea narrantur, quæ cum ab aliis Euangelistis alia occasione narrata sint, videntur sæpius à Christo Domino recitata. Nonnulla enim sæpius inculcata reperiuntur, vt illa, *erunt nouissimi primi, & primi nouissimi*, & illa, *multi sunt vocati, pauci vero electi.* Et illud, *Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas &c.* eodemque modo quæ sunt de vitando scandalo, de correctione fraterna, de efficacia fidei, de agnoscenda propria inutilitate, de perseuerantia orationis, & humilitate in ea adhibenda, quæ duabus parabolis ob oculos ponūtur, altera de iniquo iudice & vidua; altera de publicano & Pharisæo in templo orantibus; quæ à Luca c. 18. referuntur: quibus subiicitur interrogatio illius, qui à Christo petebat, quid sibi faciendum esset, ad vitam æternam obtinendam: cui cum præcepta, deinde consilia proposuisset, illeque tristis abiisset, data est occasio tum Christo docendi quam difficiliter diuites saluarentur, tum Petro interrogandi quo præmio cuncta à Christi discipulis relinquerentur; cui Christus promisit centuplum, & vitam æternam: quæ habentur quoque Marci 10. Matthæique 19. Vbi subditur parabola de patrefamilias cōducente operarios in vineam suam, ad ostendendum primos fore nouissimos, & vice versa nouissimos primos.

XVI. *Christus Lazarum suscitat.*

Sequitur apud reliquos Euangelistas ascensus Christi in Hierusalem instante Paschate, cum illuc insidens asino ingressus est; sed excitatio Lazari à Ioanne c. 11. recitata, & secessio eius ob inuidiam ex miraculo natam, & alia quæ ei connexa sunt antecedunt, vt mox intelligetur.

Dum ergo Iesus moraretur trans Iordanem, vbi Ioannes baptizarat, & quo à festo Encæniorum fuerat profectus, vt aperte ostendit Ioannes ipse in fine cap. 10. Illuc Maria & Martha sorores Lazari miserunt, qui nunciaret morbum fratris sui. Ille autem qui non sanare ægrum, sed mortuum, & sepultum, & quatriduanum excitare cupiebat à mortuis, distulit biduum profectionem, eoque peruenit cum discipulis, cum quartum iam diem esset mortuus, quem nihilomi-

nus eodem Imperio potestati mortis eripuit, quo dæmones ipsos peccati, & mortis authores, è corporibus animisque pellebat. Eo tam insigni miraculo multi ex Iudæis, qui venerant ad Mariam & Martham, crediderunt in Iesum.

XVII. *Pontifices cogunt concilium contra Iesum.*

Qvidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, & retulerunt tam miraculum, quam multitudinem eorum, qui eo persuasi si illi adiunxerāt. Qua re moti Pontifices & Pharisæi collegerunt concilium, in quo de sententia Cayphæ Pontificis statutum est Christum occidendum esse, imo & edictum, vt si quis sciret vbi esset, indicaret ipsis, vt apprehenderent eum. At Iesus ad modicum secessit in ciuitatem quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis, vt ait Euangelista. Ioa.c.11.54

Christus abit Hierosolymam.

Cum autem iam immineret tempus præfinitum à patre, cruento filii sui sacrificio, qui aliquantulum quasi timidus latuerat, dum Paschale tempus expectat, assumptis duodecim discipulis, se dat in viam Hierosolymam versus, eisque secreto enunciat, quæ ipsi proxime euentura erant, quamuis præ stupore non intelligentibus quæ dicebantur.

XVIII. *Postulatio filiorum Zebedæi, Illuminatio cæcorum.*

Tvnc mater filiorum Zebedæi accessit ad eum, postulans primas sedes in regno Christi pro filiis suis; quos ille vice versa docuit sectari humilitatem exemplo magistri sui, inepta ambitione repudiata.

In ipso autem itinere ante ingressum Iericho cæcum illuminauit, vt habetur Lucæ 18. extremo. Decimo nono vero subditur conuersio Zachæi publicani in oppido Iericho facta. Et in progressu, cum iam prope esset Hierusalem, vbi Apostoli quam primum regnum Dei, quod ipsi temporale suspicabātur, manifestatum iri credebant, narrauit eis parabolam de homine nobili abeunte in regionem longinquam ad accipiendum sibi regnum, & interim dante seruis suis talenta ad negotiandum. Eodem tempore digressis à Iericho duo cæci occurrerunt, qui, sicut & ille prior, voti compotes facti sunt.

Conuersio Zachæi.

XIX. *Christus in Bethania.*

Deniqve peruentum est in Bethaniam, oppidum Hierosolymis distans quasi stadiis quindecim, vt ait Ioannes c.11. vt mox inde digressus, cum triumpho intraret Hierosolymam. Eo porro peruenit feria sexta ad vesperam, vt sex integri dies numerentur ante Pascha, vt notat Ioan.c.12. & posset præparari cœna solennior ante sabbathum: in ea enim multi futuri erant conuiuæ, & ne dicatur Dominus in sabbatho iter fecisse, & vt satis detur temporis, vt populus cognoscere posset Christum esse in Bethania, vt ei cum ramis occurreret. Cumque exceptus esset à Lazaro ea nocte, postridie facta est ei cœna in domo Simonis leprosi, vt scribunt Matthæus c.26. & Marcus c.14. sed alieno loco. Agentes quippe de proditione Iudæ, retulerunt causam siue occasionem, qua eius auaritia ex vnguento effuso incensa fuerat, vt Iansenius erudite obseruauit in 109. cap. Concordiæ.

Ibi exceptus conuiuio.

XX. *Dispositio temporis ex communi sententia.*

Cvi etiam placet Christum feria sexta appulisse Bethaniam, ibique toto die Sabbathi permansisse, & vnum idemque fuisse conuiuium, quod à Ioanne, & Matth. & Marco factum narratur in Bethania. Quæ est etiam opinio Caietani, & Toleti in eum locū Ioannis, & annot. 2. Emanuelis Sà, in Matth. c.26. & in scholiis in eundem locum, Baradij. [a] Maldon. in c.26. Matth. vers. 6. Gordon. t.2. in gestis huius anni. Vatabl. in 26. Matth. qui propterea verba Euangelistæ, accessit, effudit, indignati sunt, verti posse ait per accesserat, effuderat, indignati fuerant quæ est aperta sententia D. August. l.2. de consensu Euang. cap. 69. Vbi ait Matthæum & Marcum de vnguento per repetitionem dixisse, quæ aliquanto ante facta fuerant. Idem Beda in Matth. & Ambros. in c.7. Lucæ. Quamuis aliter sentiat Baron. anno Christi 32. n. 27. Nec propterea sequitur ante sex dies Paschæ initum à Iuda pactum cum Iudæis de prodendo Christo; sed tunc animo agitatam proditionem, biduo vero ante Pascha pactam fuisse, initio autem Paschatis executioni mandatam. a t.3.l.7.c.1

XXI. *Ibi a Magdalena inungitur.*

In hac ergo cœna quæ Sabbatho facta est, 19. Martii in domo Simonis quondam leprosi, Lazarus vnus erat è discumbentibus, Martha ministrabat, Maria vnxit vnguento pedes Iesu, & quod superfuit effudit super caput eius: Christus autem eius factum contra Iudam murmurantem defendit, & opus misericordiæ, quale mortuis conferri solet in funebri officio, erga se factum professus est.

Con-

confluxerunt eo multi, vt Iesum viderent, & Lazarum, quem suscitarat à mortuis: quē ideo principes sacerdotum inuidia furentes occidere cogitarūt. Postridie Sabbathi, qui est dominicus dies, fuitque tunc Martii vigesimus, venit Iesus Hierosolymam insidens asinæ, cui cum ramis & canticis occurrit turba plurima, ad quorum lætitiam Dominus præuisam Hierosolymorum ruinam paterno affectu defleuit, vt solent patres filiis in phrenesi concinentibus. Inde ingressus est Hierosolymam, & commota est vniuersa ciuitas, gratulans Iesu Prophetæ à Nazareth; Pharizæis interim frementibus, & dicentibus, *Videtis quia nihil proficimus? ecce mundus totus post eum abijt.* *Excipitur Ierosolymis cum ramis palmarum.*

XXII. *Templum adit. & quæ ibi gesserit.*

INGRESSVS inde in templum cæcos & claudos ibi sanauit, & scribas indignantes de puerorum canticis repulit, & gentilibus quibusdam Iesum videre cupientibus, Christus imminentem mortem suam, & fructum ex ea, in salutem omnium hominum oriturum prædicit, quando & vox de cœlo ad eum delata est prædictionem confirmans. Cumque nemo auderet Iesum hospitio excipere, *circumspectis omnibus, cum iam vespera esset, rediit in Bethaniam cum discipulis, ibique mansit.*

Et altera die mane, feria scilicet 2. Martii 21. reuertens è Bethania in ciuitatem esuriit, & ficulneam maledictione arefecit: & ingressus in templum ementes & vendentes eiecit, vt ex Marco[a] intelligitur, exprobrans eis quod domum Dei facerent speluncam latronum. Et cum vespera facta esset, egrediebatur de ciuitate, inquit Marcus v. 19. qui & subdit de sequenti die. *Eodem postridie redit*

a c. 11. v. 12. & 13.

XXIII. *Ficus arefacta.*

ET mane, feria nimirum tertia, Martii 22. viderunt ficum aridam factam à radicibus: quod cum Petrus miraretur audiuit à Domino quanta vis esset fidei & orationis. Et venerunt rursus Hierosolymam, & cum ambularet in templo, (quotidie enim hoc tempore docebat in templo, vt ait Lucas c. 19.) vnde paulo post, captus à cohorte militari, exprobrans dicebat, *quotidie eram apud vos in templo docens, & non me tenuistis.*[b] In templo ergo circumsteterunt eum scribæ & seniores, quærentes qua potestate hæc faceret, eiiceret scilicet vendentes de templo, permitteret sibi à turbis acclamari, &c. Sed Dominus altera interrogatione de Ioannis baptismo os illis obstruxit. Addidit etiam parabolā hominis, qui habebat duos filios, quorum alter verbo inobediens fuit, alter autem facto. Et rursus alterā patrisfamilias, qui vineā, locauit agricolis homicidis: qua cum se perstrictos sentirent, voluerunt in eum manus mittere, sed populi metu abstinuerūt. *Colloquia cum Iudæis per parabolas.*

b Mar. 14. 49.

XXIV. *Iudæas reprobationē Iudæorum, & Gentiū vocationē.*

TERTIAM quoq; adiecit[c] de homine rege, qui fecit nuptias filio suo, ad quas inuitati venire noluerūt, & insuper contumeliis affecerunt regis seruos, sed nō impune. Rex quippe *missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succendit.* Deinde conuocari iussit Rex omnes obuios in quibus qui non habebat vestē nuptialem supplicio affectus est. Quibus omnibus reprobatio Iudęorū, & vocatio gentium obscure significabatur. Quibus illi non solum emendati non sunt, sed etiam studio perdendi doctorem suum, inierunt consilium de eo capiēdo in sermone, circa solutionem tributi dandi Cæsari: sed diuina sapientia irrisit eos, & confusos à se dimisit. Sadducæornm quoque quæstionem contra resurrectionem, de septem maritorum vxore, ita dissoluit, vt dicerent. Magister bene dixisti, nec auderent vltra interrogare.[d] *Sadducæis silentium imponit.*

c Matt. 22.

XXV. *Et Pharisæis; quos etiam seuere obiurgat.*

AT Pharisæi æmuli Sadducæorum, audientes quod silentium istis imposuisset, eum de magno legis mandato tentantes interrogarunt; qui & ipsi coacti sunt testimonium perhibere veritati, dicentes, bene magister in veritate dixisti. Sed eos viceuersa interrogauit Dominus cuius filius esset Christus. Cui quæstioni cum ignari diuinæ incarnationis, satisfacere nequiuissent, nemo deinceps ausus est eum amplius interrogare.[e] Cum autem eorum correctio desperata esset, turbas, discipulosque suos monuit de prauis ipsorum moribus, ne exemplo eorum deprauarentur: præcipiens tamen vt eorum doctrinam & præcepta seruarent.[f] In eos autem tam seuera obiurgatione inuehitur, vt octies eis maledictionem interminetur: addida nihilominus paterna commiseratione ob ruinam Hierosolymitanorum occidentium Prophetas, & lapidantium eos, qui ad se missi essent, & negligentium paternam erga se Christi sollicitudinem.

d Matt. 22. Mar. 12. Luc. 20.

e Matt. 22.

XXVI. *Prædicit ruinam tēpli, & vrbis, & mundi.*

f Matt. 23. Mar. 12. Luc. 20.

QVIBVS dictis, & laudata oblatione pauperculæ viduæ, egressus est de templo: cuius cum magnificentiam, structuræ discipuli magistro demonstra-

rent, ab eo tam templi quam vrbis luctuosam destructionem didicerunt: quibus cōsequenter, tanquam figuræ rem figuratam, res aduersas iustorum vsque ad finem mundi subnectit. Nominatim quæ sūt de Antichristo, & signis imminentis Iudicii, & aduentus secundi Filii hominis: docens etiam quomodo nos ad eius aduentum parare debeamus: allata de decem Virginibus parabola, & altera de distributis talentis, de quibus rationem exacturus sit Dominus rediens ad seruos suos. Sed mox relicta parabola, quam seuerum iudicium facturus sit, quam sententiā pro bonis, & contra improbos laturus, apertissima oratione pronūciat. Matt. 25.

Et hæc feria 3. dicta sunt, ad cuius vesperam, sicut & prioribus diebus, Christus montem Olioeti adiit, ibique pernoctauit, vt autor est Lucas.[a]

XXVII. *Iudæis de Christo capiendo, consultantibus superuenit Iudas.*

FERIA vero 4. cum consummasset Iesus sermones hos omnes, denunciauit post biduum, computato præsenti die ac sequenti, id est 23. & 24. Martii, fore Pascha, & se traditum iri Iudæis, vt crucifigeretur. Quo tempore congregati sunt principes sacerdotum, & seniores populi in atrium principis sacerdotum, consultantes de Iesu dolo tenendo & occidendo; quando Iudas, qui iamdudum gemebat damnum in vnguento effuso factum ante paucos dies, venit ad eos, & cum eis pactus est se pretio 30. argenteorum eum traditurum, id est 30. siclorum, quorum singuli cum semunciam penderent, valebant 27. solidis cum dim. quoniam argenti vncia æstimatur hoc tempore 55. solidis Turon. Tota ergo summa fuit 36. Franc. cum quadrante: quæ est etiam Villalpandi sententia,[b] & Iansenii Concord. c. 118. Emanuelis Sà, in notis in Matth. & in scholiis. Vatabl. in 26. Matth. & ibid. Maldonat. Cenalis l. de pond. & mens. c. de Siclo, & eius abaco. Suaris,[c] & Baradii.[d] *Quis valor 30. argenteorum.*

a c. 21. 37.

b t. 3. in Eze. p. 2. l. 3. c. 30

XXVIII. *Non esse libras argenti.*

BARONIVS 30. argenteos totidem argenti libras æstimat, id est 330. coron. 60. solid. singulos: quoniam singulæ libræ valent 11. aureis, vncia vero 55. solidis. Verum cum hæc pecunia apud Zachariam per ironiam dicatur, decorum pretium, non videtur ea phrasis triginta libris argenti satis conuenire. Et confirmatur ex D. Hieronymo, qui id precium vocat vilis mancipii. Nec satis credibile est Iudæos obtulisse 30. libras argenti proditori, pro opere exigui laboris: præsertim cum se ille vltro non rogatus aut quæsitus obtulisset, vt ait Suares l. c. Nam quod ea ex pecunia dicitur emptus ager in sepulturam peregrinorum, multum roboraret hanc sententiam, si probari posset ea sola pecunia illum emptum fuisse.

c disp. 14. sec. 1. in t. 2. 3. p.
d t. 4. l. 1. c. 10. & cap. 11. 13.
[illegible] septuag.

Quæ gesta feria quinta.

Sequitur feria quinta, quam Lucas ca. 22. vocat diem azymorum, quia ad eius vesperam incipiebat esus azymorum: & ne ambiguum esset, volens significare lunam decimā quartam, addit, *in qua necesse erat occidi Pascha,* D. etiam Marcus eūdem diem vocat primum azymorum, sed ne id de decimo quinto die acciperetur, addit *quando Pascha immolabant.*[e] Hac ergo die, quæ fuit 24. Martii, misit Dominus Petrum & Ioannem ad parandum Pascha; quod cum ille fecisset, vespere facto venit Dominus cum 12. Et cum agnum tanquam Paterfamilias sacrificasset, eo mox assat , discubuit, & duodecim Apostoli cum eo. *Agni esus* e c. 14. 12.

XXIX. *Lotio pediū, & Eucharistiæ institutio.*

POST agni esum, figuris veritatem sufficere volens, & magnum Eucharistiæ mysterium instituere, surrexit à cœna, & positis vestimentis, lauit pedes discipulorum, Petro præ humilitate aliquandiu resistente. Quo humilitatis, & charitatis exemplo tradito, simulque indicata puritate animi, qua cum sumenda esset Eucharistia, eam solennibus verbis conficit, ac consecrat, distribuitque omnibus, præcipiens vt in posterum idem in sui memoriam facerent.

In cœna cōmuni Iudas occulte proditur.

Hanc celebritatem secuta est cœna communis, in qua Dominus prædicit se traditum iri Iudæis ab vno discipulorum, qui cum ipso mensæ accumberet. Quo nuncio perterrefactis omnibus, singulisque de se sollicitis, & innocentiæ testimonium à Præceptore postulantibus, Dominus eum non patefecit publice, vt si vellet adhuc resipisceret. Eum tamen Ioanni, intincto pane illi præbito, indicauit: qua buccella accepta, Iesu eū dimittente, exiuit foras. Ex quo rerum ordine intelligitur, tum Iudam participem fuisse Eucharistiæ, tum buccellam intinctam non fuisse Eucharistiam, quāuis post eam Satanas dicatur introisse in illū. Iam quidem introierat in illum, cum miserat in cor eius, vt traderet magistrum: nunc autem permittente Domino executionem, ad pleniorem possessionem intrauit; interprete S. August. tract. 62. in Ioan.

XXX. *Contentio Apostolorum de primatu.*

Cum autem ille exiisset, & Christus se clarificatum esse diceret, & iterum clarificatum iri, discipuli id de Christi morte intelligentes, de successore, & primatu inter se agere cœperunt; sed eam disputationem proposita sua humilitate discussit; addita etiam communis honoris promissione in die iudicii, & in regno Dei; moxque de suo discessu sermonem inferens, *Filioli*, inquit, *adhuc modicum vobiscum sum*, moxq; nouũ eis mutuæ dilectionis mandatum iniungit. Quoniam vero dicebat Dominus secũ eos ire non posse, Petrus animose paratũ se exhibet ad carcerem, & mortem: cui Dominus trinam negationem prædicit, ante secundum Galli cantum.

Prædicta Petro negatio.

Quæ cum Petrum, & cæteros, qui eadem cum Petro pollicebantur, vehementer perturbarent, intulit sermonem Dominus ad eos consolandos, & contra imminens crucis scandalum confirmandos, quæ oratio 14. 15. & 16. capite Euangelii Ioannis continetur, & illis verbis terminatur. *In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum.*

a Ioan. 17.

XXXI. *Christi oratio ad Patrem.*

Eam excepit oratio ad patrem,[a] ad quẽ mox erat transiturus, qua suos, more boni patris familias, illi commendat, vt ab eo protegantur, & per ipsius merita sanctificentur. Nec pro eis tantum rogauit, sed & pro nobis, qui deinceps per eorum prædicationem credituri eramus in ipsum. Quæ omnia, vt ait Suares,[b] post solis occasum inchoata, Agni scilicet esus, ablutio pedum, institutio Eucharistiæ, cœna communis, dimissio Iudæ, & sermo prolixus à Ioanne summatim recitatus, hęc, inquit, omnia non potuerunt certe paucioribus quam tribus, vel fortasse etiam quatuor horis perfici. Sic ipse fere. Ex quo intelligitur si Christus sub horam sextam vespertinam cœnauit, nam illa hora Sol in æquinoctio occidit, sub horam decimam egressum, & profectum ad montem Olineti.

b disp. 40. sect. 7.

XXXII. *Abit in montem & orat.*

His ita transactis, & hymno dicto, egressus est Iesus cum discipulis suis domo in qua cœnatum fuerat, & ciuitate, itinere ad montem Olineti sumpto; sed in villa Gethsemani relictis reliquis Apostolis, tres secum in montem deduxit: quibus orare iussis, progreditur ad orationẽ, in qua summa cum humilitate, atque angore animi corporisque erat. Non enim positis solum humi genibus orauit, quod ait Lucas, sed deinde etiam *procidit in faciem suam super terram*, vt aiunt Matthæus, & Marcus. Tristitiam autem immensam illa primum verba aperte testantur, *Tristis est anima mea, vsque ad mortẽ*, & illa postrema, *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me.* Ergo mirum in modum tristitia, pauore, tædio afflictus, semel, iterum, tertio orat, vt transeat ab ipso calix amarissimæ Passionis. Quando apparuit illi Angelus de cœlo confortans eum: & factus in agonia prolixius orabat, & factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Addo his subinde nonnulla carmina, quæ pii lectoris cursum fructuose, vt spero, vel tantillum morentur: & addam authoris nomen cum occurret. Sic ergo in hoc mysterio cecinit vnus è nostris Patribus.

Gualfreduccius in Hieromeniis.

Cum Deus immani transfixus pectora telo,
Sollicitus mæsto funderet ore preces.
Purpureum videre imbrem, sensere dolorem, (∴)
Visaquẽ sunt tales reddere saxa sonos.
Huc pater, huc roseas guttas, mollescimus vltro,
Reddita sunt hominum si fera corda silex.

De Angelo vero confortante.

Obscura sub nocte preces cum Rector Olympi.
Funderet, immiti saucius ense animum; (∴)
Vltima cœlesti solatia missus ab arce,
Lætitiæ autoris nuntius ore tulit.
Miraris famulum venisse arcere dolorem,
Principis? optabat totus adesse polus.

XXXIII. *Capitur, & ducitur ad Pontif.*

Cumque tertio ad discipulos venisset, superuenere qui à Pontificibus & Pharizæis missi fuerant, cum cohorte militari, quorum ductor erat Iudas, qui osculo Iesum turbis satellitum prodit. At Iesus progressus, eos verbo primum pro-

stratos, verbo erigit, & suis abire permissis, factaque sui capiendi potestate, frustra resistente Petro, magno tumultu capitur, crudeliterq; ligatur. Id apparet sub mediam noctem factum esse. Nam in itinere aliquid tẽporis positum est, vsq; ad Gethsemani, & Oliueti montem Inde videtur vna hora à Christo in oratione posita; cum discipulis exprobraret, non potuisse eos secum vna hora vigilare, & tamen secundo & tertio ad orationem rediit, vt appareat sub mediam noctem Christum, in fine secundæ vigiliæ, fuisse comprehensum, reductumque trans torrentem Cedron, vbi quidam impletum existimant illud, *de torrente in via bibit.*

XXXIV. *Gesta apud Caypham.* Ingenti tumultu Hierosolymam trahitur, & suadente commoditate viæ, & dignitate personæ, ducitur primum ad Annam socerum Cayphæ Pontificis, indeque ad Pontificem ipsum, in cuius domo facta est interrogatio de Christi doctrina, & discipulis eius: ibidem accusatur, adiuratur, percutitur, reus mortis per tumultum inconsultissime proclamatur, & indignissimis tractatur modis. Ibidem Petrus ter Dominum negauit, & aspectu eiusdem Domini tactus, *egressus foras fleuit amare.* Hæc porro omnia eadem nocte in domo Cayphæ peracta sunt; licet ex Ioanne videri possit vna negatio, & Christi prima examinatio facta in domo Annæ. Consentiens tamen doctissimorum interpretum sententia est, nullam factam fuisse moram in domo Annæ, sed ei tantum ostensum, honoris & gratulationis causa, captiuum; Itaque illa verba Ioannis. *Et misit eum Annas ligatum ad Caypham Pontificem*, per parenthesim legunt, & *misit* interpretantur, *miserat.* Ita Iansenius c. 138. Concordiæ. Emanuel Sà, & Mariana in notis, & scholiis, Tolet. in Ioan.[a] Vatablus in eandem locum. Maldon. in 26. Matth.[b] Baradius,[c] & Suares,[d] à quibus & alii citantur antiqui, & recentiores. Nec repugnat hisce. Baron. in an. Christi 34. n. 70. & 71. Licet interrogationem de discipulis & de doctrina Christi factam putet ab Anna præside magni concilii Sanedrin, in domo sua.

[a] cap. 18. annot. 11. [b] v. 57. 71. [c] t. 4. l. 6. c. 18. [d] disp. 35. init. & sec. 1

XXXV. *Quæ ibidẽ reliqua nocte gesta.* Hæc porro durasse vsque ad secundum galli cantum, qui contingit sub horam tertiam, vel quartam post noctis medium, satis probabile est, quando Petrus exiuit foras, negationis crimen amara deploratione deleturus. Nam S. Lucas inter secundam & tertiam negationem, ait interuallum factam quasi horæ vnius. Reliquum noctis tempus, vsque ad primam diei horam, in diuexando Christo à satellitibus ponitur. Nam *tunc*, inquiunt Euangelistæ, *viri qui tenebant eum illudebant ei cædentes, & expuerunt in faciem eius, & velauerunt eam, & colaphis eũ ceciderũt; alij autem palmas in faciem eius dederunt, & percutiebant faciẽ eius dicentes, Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit, & alia multa blasphemantes dicebant in eum.* Vbi habes quinque genera iniuriarum Christo Domino irrogatarum, sputa, velationem, colaphos, alapas, contumelias verborum: quibus Esaias addit vellicationem genarum. *Corpus meum*, inquit, *dedi percutientibus, & genas meas vellentibus*, Hinc Poëta. Cap. 50. 6.

Sordida diuinum maculant sputamina vultum,
Siderosque oculos sordida vela tegunt.
Diræ alapæ faciem, colaphi membra omnia pulsant,
Probra aures; tortor depilat vngue genas.
Talia Verbigenæ cum sint exordia pugnæ,
Heu qualem finem scena cruenta dabit.

XXXVI. *Mane apud Pontificem damnatur.* Mane autem facto, prima scilicet hora diei, feria 6. luna 15. primo die azymorum, siue solennitatis Paschalis, iuxta ea quæ superius disputata sunt, conuenerunt principes Sacerdotum, & seniores populi, & concilium inierunt, vt Iesum morti traderent, quippe quem iam mortis reũ Pontifex cum suis proxima nocte pronunciarant. Nihilominus eum in concilium suũ adducunt, & interrogant an esset Christus: quod cum ille non negasset, imo & se filium Dei professus esset, illi satis se instructos rati ad accusandum eum apud Pilatum, & exigendam damnationem eius, eum vinctum ad Pilatum duxerunt. Interea Iudas videns Christum morti adiudicatum, quem fortasse crediderat sese ex eorum manibus erepturum, crudeli pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos: & dato de Magistri sui innocentia testimonio, ad laqueum infelix, potius quam ad Petri lachrymas, & pœnitentiam confugit.

CVM autem Iudæi Iesum à domo Caiphæ ad Prætorium Pilati adduxissent, ipsi non introierunt in Prætorium, ne immundi effecti, non possent paschalium ciborum esse participes; non enim Paschæ nomine Paschalem agnum intelligit Ioannes, quippe quem præcedenti vespera comederant, sed cibos paschales quales memorantur in Deuteron. *Immolabisque Phase Domino Deo tuo de ouibus, & de bobus, in loco quem elegerit*, &c. & Numer. 28. 19. ait primo die azymorum, cæterisque immolandos vitulos & arietes. Et Ezechias in celebratione Paschæ multa taurorum atque ouium millia distribuit populo, quæ sanctificata sunt à sacerdotibus, & Leuitis: & populo item mundo & sanctificato tradita: exceptis iis qui de tribubus aliis venerant; qui tamen, dispensante, & orante pro eorum sanctificatione Ezechia, ciborum sanctificatorum fuere participes, [a] quod etiam apertius exprimitur in celebritate Phase sub Iosia, [b] Quam expositionē sequitur Suar. [c] Tolet. in Ioan. [d] Emanuel Sa in notis. Baradius [e] Baron. anno Christi, 34. n. 29. Abulen. 2. p. Defens. c. 8. Quibus ego libenter assentior. — XXXVII. *Iudæi non intrant in Prætorium Pilati.* — *An distulerint Pascha.* [e]

cap. 16. 2.

a 2. Par. 30. 15. 18. &c. b 2. Par 35. v. 7. & 8. c disp. 40. sect. 4. ante fin. d c. 18. & c. 13 annot. 3. & 5. e t. 4. l. 1. c. 6. & l. 7. c. 3.

Iansenius tamen & Maldonatus, ille Concord. c. 41. hic in 26. Matth. & Mariana in notis sequitur eorum sententiam, qui negant Iudæos agnum comedisse tempore à lege præscripto, quando & Dominus comedit, voluntque nomine Paschæ agnum Paschalem intelligi: qui tamen satis à prædictis scriptoribus refutantur, vt non sit necesse nos in ea re operam ponere longiorem: præsertim cum eum locum excutiamus in Præfatione huius sexti voluminis.

APVD Pilatum igitur Iudæi Christum variis criminibus onerant, tribus maxime, quas expressit Lucas. Hunc inuenimus, aiunt, subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cæsari, & dicentem se Christum regem esse: quæ sunt tria crimina imminutæ diuinæ atque humanæ maiestatis. Quæ cum Præses parum probabilia iudicaret, atque innocentem crederet, proptereaque liberare eum vellet, aut sese ab eo expedire, audito eum esse Galilæum, ad Herodem Antipam Galilææ tetrarcham, qui Hierosolymis erat illis diebus, eum mittit; sed is illum quasi amentem, propter silentium eius, contemptum, & veste alba indutum ad Pilatum remisit: cumque Herodes eo facto Pilati, honorem sibi exhibitum arbitraretur, ei reconciliatus est. Et hæc ad octauam fere horam peracta sunt. [f] — XXXVIII. *Accusatur Dominus apud Pilatum, & Herodem.*

f Suar disp. 40. sect. 7.

HORA octaua Christus reducitur ad Pilatum; apud quem nouis accusationibus impetitur à Iudæis, ad extorquendam ab eo Christi necem. At ille alteram eius liberandi viam tentat. Nam occasione festi, & priuilegii populi, dimittere illum conatur. Populus vero, persuasione Pharisæorum & Scribarum, teterrimum homicidam autori vitæ antetulerunt; & hoc etiam argumento confirmatur Christum in die festo Paschæ à Iudæis sacrilegis morti traditum, quo vtitur Suares. [g] Indignissimum furentis populi facinus, & inconsultissimam optionem Petrus Apostolus eis, hoc ipso anno exprobrauit dicens: [h] *Vos sanctum, & iustum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis, auctorem vero vitæ interfecistis.* — XXXIX. *Postponitur Barabbæ.*

g disp. 40. sec. 4. med. h Act. 3. 14.

EA spe depulsus Pilatus crudeli supplicio, indignoque opprobrio rabiem Iudæorum exaturare cupiens, Christum flagellari iubet, & tanquam theatricum regem ignominiosissime illudi; quo facto nihil à barbaris ac feralibus hominibus consecutus, iniuriis ac cruciatibus innocentis, eius vltimum supplicium accumulauit. Ex quo etiam intelligitur, quam luctuosa esset conditio Christi Domini, in manibus tortorum, qui hoc ipso misericordia eum prosequi videbantur, quo eum crudelius verberibus lacerarent, quasi eum hac carnificina, supplicio crucis erepturi. Eam cogitationem pie lector, vt cum gustu rumines, tibi carmine signo. — XL. *Iubet Præses Dominum flagellari.*

O tristis pietas, clementia ferrea, flagris
Perdere vt insontem sit pietatis opus.
Compatere innocuo, nimiumque indigna ferenti,
Debita erant furtis ista flagella tuis.

Addo perelegans ignoti Poëtæ dysticum.

In virgas, in flagra datur, rigat atria sanguis;
Verbera deficiunt, non patientis amor.

XLI. *Eius supplicij quanta crudelitas.*

CRVDELISSIME flagellatum fuisse, præter causam prædictam suadet primum Isaiæ vaticinium. Et nos putauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo. Alterum Iobi figura. Nam de vtroque verissimum est illud; *A planta pedis, vsque ad verticem capitis non est in eo sanitas*: quod inter alios S. Vincentius Christo applicat. Tertio quod ait idem vir sanctus flagellatum primo spinis, & vepribus acutissimis, quos quidam scorpiones vocant, secundo flagellis aculeatis; tertio catenis hamatis. Denique idem confirmatur testimonio Beatissimæ Virginis apud S. Brigittam, minime contemnendo.[a] *Instante*, inquit, *tempore Passionis filij mei, inimici eius rapuerunt eum, percutientes eum in maxilla, & collo.* De flagellatione vero hæc subdit.

a l. 1. Reuel. c. 10.

XLII. *Ex reuelatione S. Brigitta.*

DVCTVS *ad columnam, personaliter exuit vestes suas*: quanto autem cum pudore quis effari queat?

Ecce verecundum quod contegit omnia corpus
Risibus heu nudum, verberibusque patet.

Pergit. *Manusque suas applicuit ad columnam*; (dicens cum Dauide, *Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper.*) *quas inimici ad columnam alligauerunt.* Ad primum ictum ego, quæ astabam propinqua, cecidi quasi mortua, & resumpto spiritu vidi corpus eius flagellatum, vsque ad costas, ita vt costæ eius viderentur, & quod amarius erat, cum retraherentur flagella, carnes ipsis flagellis sulcabantur. Cumque filius meus totus sanguinolentus, totus sic laceratus staret, vt in eo non inueniretur sanitas, nec quid flagellaretur, tunc vnus concitato in se spiritu, quæsiuit; Nunquid interficietis eum sic iniudicatum? & statim secuit vincula eius. Hæc ibi.

XLIII. *Nouum coronæ supplicium.*

NON fuerunt hæc satis militibus immanitate barbaris, & manibus cruori assuetis. Itaq; regni affectati reum crudeli tormento ludificari parant, ne solum caput, cui flagra pepercerant, à supplicio immune foret. Ergo cum iam flagellis conscissus ac laceratus esset; *Milites* Præsidis *suscipientes Iesum in Prætorio, duxerunt eum in atrium Prætorij, & congregauerunt ad eum vniuersam cohortem, & exuentes eum, clamydem coccineam circumdederunt ei, & plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput eius, & arundinem in dextera eius, & genu flexo ante eum illudebant ei. Et cæperunt salutare eum dicentes, Aue Rex Iudæorum, & conspuebant eum, & percutiebant caput eius arundine, & dabant ei alapas.*

XLIV. *Eiusdemq; multiplex opprobrium*

QVIBVS verbis quatuor noua tormenti, totidemq; opprobrii genera crudeles parricidæ excogitarunt, atq; executi sunt. Noua fuit ignominia, quod ante tantam multitudinem procacium virorum, quos, vt ferro & sanguini assuetos, nihil tangeret miseratio, nudus iterum exponitur. Nouum tormentum, quod vestes cum sanguine frigido iam concrescentes exuendo, omnia vulnera renouata sunt. Nouum opprobium, quod coccinea clamyde detrita, ac semilacera obtegitur, vt fatuus quispiam in plebeia scena. Nouum tormentum, quod præduris, atque oblongis spinis caput vndique cingitur, ac duobus & septuaginta locis vulneratur, vt scribit S. Vincentius in sermone de Passione: qui etiam totum caput, vsque ad verticem, quasi pileo intectum putat corona spinea. Nouum dedecus, quod tam crudeli diademati consentaneum sceptrum arundinem coniungunt. Nouum supplicium, quod eo sceptro pulsatur caput, & spinæ altius infiguntur. Noua ignominia, quod genu flexo subsannatur, despuitur, Rex Iudæorum, nequissimæ scilicet, vilissimæque nationis vocitatur; iterata denique alaparum pœna cruciatur.

XLV. *Ostenditur populo.*

ET liceat illis quidem hoc tempore in ramno, vel marino iunco, tam inhumaniter insanire, dum adueniat tempus, quo & miles & Iudæus magno optauerit emptum intactum agrum Dei. Interea tu Christiane, dum

Horrentes capiti tribulos infigit arundo,
Respice quod Regis sit diadema tui:

Respice; prodit enim, adducente eum foras Pilato, portans coronam spineam, & purpureum vestimentum: credibile etiam est arundineum sceptrum non deposuisse. Et dum populus Præsidem audit, vel contemnentis, vel compatientis affectu dicentem, *Ecce homo*, cupientem certe, tam tristi ac lugubri spectaculo, inuidiam odiumque æmulorum eius placare ac frangere, erga hominem quem

miles reddiderat commiseratione potius æmulatione quam dignum: Tu eum attende dicentem tibi,

Et tribulos, & flagra tuli, mortisque dolores,
Et poteris Domini non memor esse tui.

Sed illi nihilominus, oblato sibi tam luctuoso spectaculo, hominis crudelissime cæsi, adeo vt à planta pedis ad verticem capitis non esset in eo sanitas, hominis spinis coronati, arundineo sceptro, & lacera purpura illusi, hominis colaphis liuidi, & sputis deformati, & super hæc omnia sancti, & diuini hominis, & tam bene de se meriti hominis, efferati, *instabant magnis vocibus postulantes, vt crucifigeretur.* At scribis & Pharisæis immane clamantibus; XLVI. *Repudiatur ab eo.*

Et vulgo horrendas exululante cruces,

Tu in amorem Domini tui, & commiserationem dolorum eius inardescens, dicito cum intimo sensu,

Sic tibi compatiar, sic te mea viscera plagant
Hauriat vt sensus luctus amorque meos.
In lacrymas abeant oculi, in suspiria pectus,
Effodiantque animum vulnera mille meum.

Relvctabatvr adhuc Pilatus, partim intus obmurmurante conscietia, partim foris vxore admonente; sed metus Cæsaris vicit omnia. Sæuus enim erat Tiberius, & recens manus eius Consulari Seiani sanguine stillabant. Itaque rursus protestatus hominis innocentiam, ablutis manibus condemnauit eum, tradiditque voluntati eorum; qui sibi, suisque inæstimabilem cladem, & vindictam vltro accersentes clamabant, *sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Lactantius nullam putat à Pilato prolatam fuisse contra Christum sententiam: ait XLVII. *Damnatur à Pilato.*
a l.4.c.18. enim.[a] Tum Pontius & illorum clamoribus, & Herodis Tetrarchæ instigatione, metuentis ne regno pelleretur, victus est. Nec tamen ipse sententiam protulit, sed tradidit eum Iudæis, vt ipsi de illo secundum legem suam iudicarent. Itaque sentit Franciscus Lucas. Prolatam tamen ab eo fuisse sententiam, cum plurimi censent, tum ex Euangelio colligi potest. Quorsum enim sedisset pro tribunali, & abluisset manus? sat enim fuisset dicere, facite quod vultis, ego enim non inuenio in eo causam. At aliquid amplius significat S. Lucas cum ait *Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum.* Et S. Cyprianus; Volebat pius magister, cum iam damnationis suæ dictaretur sententia, & prope esset vt figeretur in cruce &c. Quibus autem verbis prolata fuerit, incertum est, etsi multæ circumferuntur. De quibus vide Cor. Stengelium in historia Passionis.

cap.63. Ivdæi Iesum suæ traditum potestati exuunt purpurea clamyde, & induunt vestimentis suis, vt agnitus maiore confusione per vrbem circumduceretur. Sed ne sola confusione affligeretur, accessit tormentum gestandæ crucis, cui ne immoreretur additus est Simon, siue adiutor, siue successor. Non pigebit autem XLVIII. *Ducitur ad supplicium.*
n.118. hoc loco referre, quæ Christianus Adrichomius, in sua Hierusalem tradit ex idoneis, & fide dignis autoribus, qui loca sancta pie ac religiose obierunt, ac dimensi sunt. Viam ergo crucis à palatio Pilati vsque ad Caluariam sic describit. A Palatio, inquit, Pilati per 65. pedes ad locum processit, vbi crux ei imposita est. (Est autem subiecta linea quadrans pedis vnius apud ipsum,) vnde tota spectante vrbe super saucios humeros
65. suam baiulans crucem, versus caurum per ducentos pedes, ad locum vbi primo
200 ped. cum cruce cecidisse traditur, progressus est.

153. Inde statim per 153. pedes ad locum perrexit, vbi B. Maria cum Ioanne filio
179. suo occurrit. Hinc autem per 179. pedes, ad quoddam triuium peruentum
478. est, vbi Simon Cyrenæus crucem post Iesum portare coactus est. Istinc porro
842. per 478. pedes, ad locum vbi ipsi Veronica occurrit. Atque illinc per 842. pedes,
872. ad portam Iudiciariam, vbi rursum cum cruce lapsus est, (portabat ergo eam si-
404. mul cum Simone.) Deinde vero ardua, saxosa, atque paulatim ascendente via
45. versus septentrionem processit, per 872. pedes, ad biuium quoddam, vbi mulie-
30. res plorâtes allocutus est. Atq; isthinc continuo per 404. pedes ad radicem mô-
25. tis Caluariæ, vbi vltimo cecidit. Deinde vlterius per 45. pedes ad locum vbi car-
3238. nifices ipsi vestes extraxerunt, vbi & vino myrrato felle mixto potatus est, dein-
65.
3303.

XLIX. *Dimensio itineris Christi.*

de per 30. pedes ad locum vbi clauis cruci affixus est. Inde postremo per triginta quinque pedes ad locum, vbi de cruce pendens, in foramine crucis Caluariæ fixus. A palatio itaque Pilati vsque ad locum, vbi crux rupi affixa fuit, sunt gressus, siue passus mille trecenti viginti & vnus (dat singulis duos pedes cum dimidio) siue pedes ter mille trecenti & tres. Hæc Adrichomius.

L. *Iter ad Caluariam.*

LONGA vtiq; via est nocturnis præsertim diurnisque tormentis fracto, ac ne tantilla quidem quiete, cibo, potuue recreato, & sub ingenti pondere patibuli languenti. Instillemus in aurem eius, probris licet conuitiisque aduersariorum oppletam, pauculos hosce threnos rudes licet, vt, in aliquam lugentis consolationem, cum eo lugente lugeamus.

Scribarum & populi Præses clamoribus actus
Extorquere sinit quam petiere crucem.
Nec mora, concursu speciosa per atria facto,
Inueniunt diræ cuncta parata neci.
Apparent sacri minitantia pondera ligni,
Et crux optatam monstrat adesse necem.
Insontem sontem si quis non nouerit, illi
Præco tubæ sonitu vociferantis ait.
Crux Iesum excipiet falsum indignata Prophetam,
Qui dabit extremos ore gementes sonos.
O fera barbaries, gens ingratissima, saltem
Instrumenta suæ ne ferat ipse necis.
Dum trahit, & trahitur, tanto dum membra fatiscunt
Pondere, puniceo rore cruentat iter.
Heu quoties prono terram petis ore, ruensque
Opprimeris tanto pondere Christe crucis.
Heu quoties vestem calcans, pede pulsus, & hasta,
Nodosoue humeros fuste refusus humi es.
Ergo effusa solo nimio sub pondere membra
Languebant, media iam moribunda via,
Et moriturus erat, formidabatque satelles
Ne fugientem animam funderet ante crucem:
Quando reuertentem videt aduentare Simonem,
Additus iste tibi Christe trahendo comes.
Quis tibi luctus erat, luctis pie Christe tuorum,
Sed quam dissimilis luctus vterque fuit!
Lumina fronsque tibi stellabant sanguine, at illis
Sudorem & lacrymas lumina fronsque dabant.

LI. *Crucifigitur hora sexta.*

CRVCIFIXVS est autem Dominus sub horam sextam. Nam cum teste Ioanne,[a] Pilatus Christum hora quasi sexta condemnarit, sexta certe fuit, siue meridiana cum in Caluariam peruentum est. Eadem hora crucifixionis colligitur, ex Matthæo,[b] & Luca,[c] cum dicunt tenebras ab hora 6. vsque ad 9. factas esse, toto scilicet tempore, quo viuus in cruce pependit. Quod autem Marcus[d] ait hora tertia fuisse crucifixum, multas habet expositiones, quas Suares late persequitur,[e] quarum maxime probabilis est, primam, tertiam, 6. & 9. horam, maxime celebres fuisse, quæ ternas secum horas traherent, ad modum nocturnarum vigiliarum. Itaque Marcus ait Christum crucifixum hora 3. id est sexta nondum inchoata, & 3. nondum finita: Ita interpretatur eum locum Suares ibid. & Emanuel Sà in notis, Maldon. in c. 27. Matth.[f] Baradius,[g] Baronius in ann. Christi 34.[h] Torniellus.[i] Iansen.[k] Tolet.[l] Ex antiquis D. Hieronymus, & Theophylactus mendum in numeros irrepsisse putant, quod non plane repudiat Tolet. ibid. Neque Mariana in notis in, Marcum.

a c. 19. 14.
b 27. 45.
c 23. 44.
d c. 15. 25.
e disp. 40. sect. 7.
f v. 45.
g t. 4. l. 7. c. 13 & 20.
h n. 162. & seqq.
i in anno vlt. n. 14. & seqq.
k in c. 143. Concor.
l in c. 19. Io. annot. 8.

LII. *Quæ ad mortem vsque contigerint.*

HIC porro fuit vltimus actus tragœdiæ huius, qua hora 6. cruci affixus est Dominus, & cum eo latrones duo, vt ex consortio infamia cresceret. Additus est titulus cruci Rex Iudæorum, frementibus licet Iudæis apud Pilatum: accesserunt eorundem blasphemiæ, & diuisio militaris vestimentorum eius, pro quibus mansuetissimus agnus benedicebat, eis veniam cum lachrymis postulans, &

exauditus est pro sua reuerentia. Et cum vnus latronum exempla illorum imitaretur, socium obiurgantem audiuit; quo charitatis officio mox diuinam regni cœlestis promisionem accepit. Inde astantem matrem discipulo commendat, & discipulum vicissim matri, vt inter se matris filiique munera expleant. Deinde in summa desolatione cordis à patre se derelictum lamentatur; cumque exhaustus sanguine ac viribus, sitim suam profiteretur, aceto potatur. Denique consummatis omnibus, sub horam nonam, cum tres ipsas horas crucis diros cruciatus pertulisset (quo tempore Sol Domino quodammodo compatiens, tenebras induxit in vniuersam terram) spiritum suum Patri sonora voce commendans, inclinato capite, in signum obedientiæ ad crucis vsque mortem perfectæ, spiritum, quem in sua potestate habebat, emisit. Creditur enim eũ retinuisse diutius, & alioqui citius naturam humanam cedentem suppliciorum acerbitati, vitam fuisse finituram.

LIII. *Prodigia à Christi morte qualia.*

STATIMQVE crebrescunt prodigia, non quæ disperdant sceleratissimos homicidas, non euomit tellus incendia, quæ Hierosolymam, aliaque circum loca late populentur, non cœlum horrendis remugit tonitruum fragoribus, non crebra fulmina in scelestorum capita iaculatur, non densa grandinis procella brutas animantes hominesque disperdit, non cœli cataractas aperit, in nouam terrarum eluuionem, non concussione terræ ciuitates absorbet. (nam quæ memorantur Asiæ ciuitates, terra discedente atque dehiscente periisse, ante annos ferme quindecim, Tiberii principatus anno quarto perierunt.) Obstabat quippe efficax illa vox moribundi Saluatoris, *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Crebrescunt nihilominus prodigia è cœlo, è terra, ex inferis, quæ fidem verissimi Redemptoris stabiliant; quæ peccatorum durissima corda ad pœnitentiam molliant, & aditum ad æternam vitam mortalibus hac morte reseratum esse testentur.

Coss. Cæcilio Rufo & Põp. Flacc. a. V. C. 769.

LIV. *Eclipsis Solis & Lunæ.*

PRIMVM enim Sol suæ restitutus est luci, qua tribus totis horis Christo patiente caruerat. *Videturque mihi*, ait Hieronymus, *clarissimum lumen mundi, hoc est luminare maius retraxisse radios suos, ne aut pendentem videret Dominum, aut impij blasphemantes sua luce fruerentur.* S. quoque Cyprianus de bono Patientiæ. *Cum Sol*, inquit, *& radios, & oculos suos subtrahat, ne Iudæorum facinus aspicere cogatur.* Verum hæc populariter dicta sunt, aut poeticè: testem enim habemus oculatum Magnum Areopagitam, qui Heliopoli in Ægypto tunc vidit Lunam, Solem inter & terram positam ingenti miraculo. Nam incursus ille Lunæ in Solem diuturnior fuit, quam natura ferat, & quod caput est, ille concursus contingebat in plenilunio, qui naturaliter sub nouilunium contingit. Nec minore miraculo Luna, mox in suum regressa est locum, vbi naturaliter eclipsim passa est, sub Solis occasum, & Christi Domini sepulturam, vt notant Mathematici in hunc ipsum diem. Significat etiam Ioël Lunam hoc tempore visam esse sanguinolentam, cum ait, *Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis.* Nam S. Hieron. ibi, *Sol*, inquit, *est versus in tenebras, quando pendentem Dominum suum videre non ausus est, & Luna in sanguinem; quod aut iuxta historiam factum esse credamus, & ab Euangelistis silentio prætermissum, aut &c.*

Epist. 7. ad Polycar. Epist. 11. ad Apolloph.

Bunting. in hunc diem.

Luna sanguinolenta.

LV. *Scissio veli templi.*

ALTERVM prodigium in velo templi sponte sua bifariam discisso, Deo quodammodo vestem suam in morte crudelissima filii sui dilacerante. Id tanto ante Sibylla prædixerat, apud S. August. & Lactantium. Templi vero scindetur velum, & medio die Nox erit tenebrosa, & prodigiosa tribus horis. Fuisse autẽ velum quo tegebatur oraculum, siue sanctum sanctorum, affirmat Sanctus Leo, Cyrillus, Beda, Euthy. & Theophyl. eoque facto indicatum secreta Iudæorum, prophana, aperta, & cunctis exposita esse reddita. S. autem Hieronymus, & Origenes de exteriore velo scissionem interpretãtur. At Arias Montanus negat in templo Salomonico geminum fuisse velum; ac ne in secundo quidem templo, quamuis repugnante Iosepho. In summa pluribus placere video scissum fuisse velum illud sacratius, illudque miraculum sacerdotibus conuertendis fuisse destinatum.

l. 18. de Ciu. cap. 23. l. 4. c. 19. eius verba sunt Ναοῦ δ' ἐσχισθήσεται πέτασμα, καὶ ἤματι μέσσῳ Νὺξ ἔσται σκοτόεσσα πελώριος, ἐν τρισὶν ὥραις. in Mat. 27. l. 6. de bell. c. 6.

LVI. *Discessus Spiritus sancti.*

SED auget hoc miraculum S. Ephrem Syrus; *Spiritus ipse Sanctus conspiciens dilectum filium patris in ligno crucis pendentem, rupto mundissimo illo templi velo, quod à*

sursum erat, vsque deorsum, in specie columbæ continuo de templo exiuit. Id prius etiam Tertulliano agnitum videtur, cum ait, *Scissum est templi velum, Angeli eruptione derelinquentis filiam Sionis.* Et author sermonis contra Iudæos, apud S. Cyprianum. *Angelus in pœnitentiam conciso velamine refugit.* Addit S. Hieronymus. *In Euangelio cuius sæpe facimus mentionem,* Nazaræorum scilicet, *superliminare templi infinitæ magnitudinis fractum esse, atque diuisum legimus.* Neque improbabile est id terræ motu, qui tunc quoque factus est, contigisse, quem Origenes affirmat terræ Iudæ fuisse peculiarem, sicut & signum veli, & scissarum petrarum: de quibus S. Cyryllus Hierosolymitanus antistes. Golgothas hic sanctus, qui sic elatus est, & ad hodiernum diem apparet, & hactenus monstrat, vbi propter Christum petræ scissæ sunt. D. Anselmus in lib. de Passione Domini testatur lapidem, cui crux Christi Domini erat imposita, tunc disruptum fuisse. Extantque nunc Romæ in templo S. Ioannis Lateranensis columnæ marmoreæ, Hierosolymis translatæ, quæ per medium fissæ conspiciuntur. Vt intelligeretur facile esse Domino scindere medios tanti sceleris authores, per vltores Angelos suos.

In cap 27. Matth. — *Terræ motus.* — *Catech. 13.* — *Scissio petrarum.*

LVII. *Sepulchra patefacta.*

MONVMENTA quoque aperta sunt, non vtique sola vi concussæ terræ, alioqui horrendas clades vniuersæ vrbi attulisset ille motus; sed Dei Angelorum ministerio vtentis. Erant enim, vt plurimum, sepulchris impositi lapides valde magni: aperta autem ostenderunt corpora pleraque integra aromatibus condita, quæ post Christi resurrectionem, in testimonium eius ab inferis excitati, resurrexerunt, & venerunt in sanctam ciuitatem, & apparunt multis. Post resurrectionem, inquam, fuit enim Christus primitiæ dormientium, nec obscure id dicit Euangelista. *Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt &c.* quod notauit S. Hieron. Apertio autem sepulchrorum, communem prænunciabat corporum nostrorum resurrectionem, sed maxime propinquam Christi Domini, & eorum qui eius testes erant futuri.

LVIII. *Resurrectio sanctorum.*

DENIQVE multa corpora sanctorum, qui dormierant surrexerunt: eorum scilicet qui in fide Messiæ, & in charitate Dei mortem obierant; perditis enim, & in inferno sepultis hæc gratia facta non est. Sed de sanctis, vtrum antiquis an recentioribus, id priuilegium datum fuerit ambigitur. Nam magnitudo sanctitatis videtur antiquioribus fauere, excepto sancto Præcursore: sed ratio huius testimonii videtur exigere, vt à personis cognitis, propterea que eius memoriæ, id testimonium daretur, ne non vera corpora, sed phantasmata putarentur. Dici potest aliquos de vtrisque resurrexisse. Nam de Iobo id idoneis testibus docuimus anno Mosis 81. Eoque referri potest illud; *Et in carne mea videbo Deum Saluatorem meum.* De Iacobo item Israëlitarũ omnium parente: forte etiam de Mose idẽ dici posset, qui euocatus paulo ante fuerat à Domino ad transfigurationem.

Nu 791. — *a m. 2345. n. 3.*

LIX. *An ad immortalitatem.*

ILLVD maiorem habet dubitationem, resurrexerint ne ad vitam beatam, atque immortalem, an vero post datum de Christi Domini resurrectione testimonium, iterum defuncti fuerint. Nam beatitudo animarum, qua donati sunt visa diuina Christi anima, exigebat corpora beata & immortalia: eisque si rursum contigit mori, non priuilegium factum est, sed non leuis irrogata pœna iterum moriendi, nulla interim superueniente culpa. Denique vt verbo, & exemplo suo Christum, & seipsos resurrexisse docebant, ita si iterum illi morerentur, suspicionem darent nullam futuram resurrectionem ad immortalitatem. Et hæc videtur sententia S. Epiphan. S. Ambrosii, & S. Hieronymi, qui sanctam ciuitatem, in qua apparuisse dicuntur, etiam de cœlesti Ierusalem interpretantur. Est & S. Remigii, & S. Thomæ in 27. Matthæi.

Hæres. 75.

LX. *Non videri*

CONTRARIA nihilominus sententia videtur probabilior; cuius patronus est Apostolus ad Hebræos. qui negat sanctos veteris testamenti consummationem accepturos, sine aliis sanctis, corporibus scilicet & animabus suprema beatitudine donatis. Hæc est enim integra, & perfecta remuneratio, quam ibi Paulus significat illo verbo, πλειωθῶσι Nam animæ beatitudinem, sine alus sanctis, in Christi morte receperunt. Legimus quoque apud S. Brigittam Beatiss. Virginem ita locutam. Animæ sanctorum qui surrexerunt, cum filio meo ascenderunt, sed corpora expectant resurrectionem &c. & alio loco. Scias, inquit, quod nullum corpus humanum in cœlo est, nisi corpus gloriosum filii mei, & corpus

l. 6 c. 94. l. 7. c. 28.

meum &c. Idem sentit August. ep. 99. ad Euod. Theophyl. Euthymius. Et fauet ratio isti sententiæ. Sicut enim Moses perfunctus munere, ob quod venerat ad transfigurationem, iterum quieuit in pace; ita & isti, dato resurrectionis Christi testimonio, iis qui Christum ipsum videre post resurrectionem eius non merebantur.

LXI. *Refellitur prior sententia.*

Qvamvis autem beatis animabus beata corpora debeantur, quod ad perpetuum quidem statum attinet, ad breue tamen tempus potuit Deus illis vitam in corpore mortalem dare, cum ipsi Christo ad triginta tres annos data fuerit. Neque vero datum est istis resurrectionis priuilegium, sed testificationis officium, quo perfuncti rursum obdormierunt, vt ille quem S. Stanislaus excitauit: & quidem sine vllo dolore, Domino ita dispensante; vt Baradius nominatim affirmat. Non fuit autem necessarium eosdem verbo, & exemplo testes fieri resurrectionis, sed verbo tantum, Christo autem singulare priuilegium hoc tempore debebatur, vt resurgeret ad immortalitatem, & mors ei vltra non dominaretur. Et cum isti Iudæis se resurrexisse ostenderunt, animos disposuerunt ad credendam resurrectionem ad immortalitatem, quam mox eis Apostoli prædicaturi erant.

t. 4. l. 7. c. 21 n 21,

LXII. *Testimonium pro Christi innocentia.*

His ergo prodigiis commoti sunt circunstantes, reuersique sunt percutientes pectora sua. Idque S. Lucas affirmat de vniuersa turba, quæ simul aderat ad spectaculum istud: in qua turba maxima pars Iudæorum erat. De cæteris nominatim refertur, & quidem primo loco, ab omnibus Euangelistis Centurio, qui pro Christi innocentia testimonium perhibuit. *Vere*, inquit Centurio, *filius Dei erat iste.* Addo hic etiam elegans pij Poëtæ testimonium.

Gualfreducii.

Dextra patet, patet immanes per fulminis ictus
Læua, patet pectus, pes & vterque patet.
Spina terebrato stat vertice: sanguine manant,
Tempora: concretæ diriguere comæ,
Candida plagosi laniarunt membra Cyclopes,
Ebria sanguineo flumine terra natat.
Hausit anhelanti linguam sitis arida: tingit
Labra veneniferi fellis amarities.
Non fueram tanti Pater optime, fecit vt essem,
Qui tibi me tanti vendit, auarus amor.

LXIII. *Sepultura Domini.*

Cvm autem imminente sabbatho corpora de cruce tollenda essent, siue ad perficiendam siue ad explorandam Christi mortem, vnus militum lancea latus eius aperuit, sanguine simul & aqua inde decurrente. Secuta est honorifica sepultura, impensa à Nicodemo & Iosepho ab Arimathia, in monumento nouo, in quo nondum quisquam positus fuerat; ne resurrectio obnoxia esset calumniis Iudæorum, qui dicturi essent, non ipsum, sed aliud quempiam resurrexisse.

Exigeret hic locus, vt de Christi Domini sindone aliquid diceremus; quo in argumento videmus Alphonsum Paleotum Bononiensem Archiepiscopum diligenter esseversatum: cuius deinde opus Daniel Mallonius copiosissimo commentario illustrauit; qui cum sint in manibus, non visum est actum agere.

LXIV. *Sindon Vesuntionensis.*

Reqvireret potius hunc à nobis laborẽ Vesuntio maxima, ac nobilissima Sequanorum ciuitas, in ea sacrosancta explicanda sindone, qua vrbs illa vehementer illustratur, quæ quotidie ab illius vrbis lectissimis ciuibus honore maximo, cultuque celebratur, & semel iterumque quotannis, maximo populorum concursu, religiosissime visitur; nec irrito labore. Quotidianis enim pene prodigiis diuinitus illustratur, quorum & nos ipsi testes sumus: vbi demones rugiunt, & non Martyris alicuius lipsana, sed Domini, qui sacrosancti corporis sui contactu ista linteamina consecrauit, virtutem præsentem confitentur, & sedant in fugam. Verum hoc argumentum iusto ac merito labori ornatissimi viri D. Chiffletii doctoris Medici, ciuisque Vesuntionensis debetur, &, vt audio, propediem dabitur in theatrum orbis Christiani: itaque & hoc quoque labore leuabimur.

LXV. *Breuis mysteriorum Christi Domini commendatio.* SVPEREST ergo, ne nihil proprii laboris in admirabile Domini nostri funus honoris causa conferamus, vt dum sanctissima hæc familia luctu lachrymisque conficitur, nos mortuo Domino Epitaphium quod possumus inscribamus. Imo nascenti, & humanam sibi naturam perpetuo nexu copulanti, Epithalamium, morienti Epitaphium, resurgenti Epinicion canamus: quibus Christi Domini gloriosam charitatem, obsequiosissimã humilitatem, nobilissimumque triumphum grato animo prædicemus; quæ erit breuis, in huius operis extremo, eiusdem Domini nostri vitæ comprehensio. Primi ergo hæc erit inscriptio.

EPITHALAMIVM.

Regi seculorum mortali atque visibili, vero Deo honor & gloria, in secula seculorum. Amen.

LXVI. *Verbum caro factum est.* ITA EST, VIATOR, ITA EST; ILLE REX SECVLORVM IMMORTALIS ET INVISIBILIS, ILLE VNIGENITVS FILIVS DEI, SPLENDOR GLORIÆ, ET FIGVRA SVBSTANTIAE EIVS; ILLE COAEVVS ET COAETERNVS PATRI, EIVSDEMQVE CVM ILLO MAIESTATIS, POTENTIAE, SAPIENTIÆ, BONITATIS, ILLE IDEM EST QVEM INÆSTIMABILIS CHARITAS, ET IN PEREVNTES HOMINES MISERICORDIA TRAXIT IN TERRAS, ET VIRGINEO INCLVSVM THALAMO, VISIBILEM FECIT ATQVE MORTALEM: ANNVNCIANTE ARCHANGELO, PRÆNVNCIANTIBVS PROPHETIS, PRÆFIGVRANTIBVS PATRIARCHIS, TOTIDEM EGREGIIS PARANYMPHIS, DIVINÆ NATVRÆ CVM HVMANA, IN MATRIMONIVM SEMPITERNVM COPVLANDÆ. HIC EST QVI INTAMINATA EX VIRGINE EFFVSVS IN LVCEM, MILITIAM COELESTIS EXERCITVS, AD EPITHALAMIVM SIBI CONCINENDVM ACCIVIT, ET AD REGES AB ORIENTE EVOCANDOS, TVM INTERIORE AFFLATOS LVMINE, TVM EXTERNA NOVÆ STELLÆ LVCE, DVCTVQVE, AD RECENS NATI REGIS SACROSANCTVM CONNVBIVM PRÆSENTIA SVA COHONESTANDVM. REGIS, QVI IN TESTIMONIVM PACIS, PER HAEC NOVA FOEDERA, DEVM INTER HOMINESQVE CONCILIATÆ, PACEM TOTO ORBE TERRARVM COMPOSVIT, IANVM ROMAE CLAVSIT, HERODEM HIEROSOLYMIS CONTVRBAVIT, INANIA MEDITANTEM IRRISIT, ET IN VICTORIARVM SVARVM RVDIMENTVM, ÆGYPTIAE SVPERSTITIONIS VANISSIMA PORTENTA TREMEFECIT: NATVMQVE ORBI TERRARVM SALVATOREM, CVI NOMEN ADMIRABILIS, CONSILIARIVS, DEVS, FORTIS, PATER FVTVRI SECVLI, PRINCEPS PACIS, PRÆSENTIA IPSE SVA NVNCIAVIT. HVIC ERGO NOVO REGI SECVLORVM MORTALI, ATQVE VISIBILI, VERO DEO HONOR ET GLORIA, IN SECVLA SECVLORVM. AMEN.

EPITA-

EPITAPHIUM.

PARVULUS HIC QUI NATUS EST NOBIS, ET FILIUS QUI DATUS EST NOBIS, FACTUS EST NOBIS OMNIA AD ÆTERNAM SALUTEM, FACTUS EST LEGIFER NOSTER VENIENS A DEO MAGISTER IN MUNDUM, UT REVELARET THESAUROS ABSCONDITOS SAPIENTIAE ET SCIENTIÆ DEI, ET MIRABILI METAMORPHOSI HOMINES ERRORIBUS CRIMINIBUSQUE DEFORMATOS, SAPIENTES REDDERET, ATQUE INNOCENTES. ERGO EIS VERBO, ATQUE EXEMPLO PRÆLUCENS, VIRTUTES OMNES AD SUMMUM APICEM EXTULIT PERFECTIONIS; SANCTUS SANCTORUM, OMNIUM SANCTORUM FACTUS EXEMPLAR, FACTUS EST NOBIS PONTIFEX FUTURORUM BONORUM, SANCTUS, INNOCENS, IMPOLLUTUS, SEGREGATUS A PECCATORIBUS, EXCELSIOR COELIS FACTUS; PER QUEM CONSUMMETUR PRÆVARICATIO, ET FINEM ACCIPIAT PECCATUM, DELEATUR INIQUITAS, ET ADDUCATUR IUSTITIA SEMPITERNA. ET UT LATIUS IN OMNES OMNIUM ÆTATUM MORTALES FUDERETUR UTILITAS VITÆ SACROSANCTÆ, AC DIVINORUM MERITORUM EIUS, INSTITUIT SEPTENA VASA MISERICORDIÆ, QUAE TOTIDEM GRATIAE FONTIBUS REDUNDARENT, UNDE GRATIS MORTALES OMNES HAURIRE POSSENT, UBI REGENERANTUR ANIMÆ, CONFIRMANTUR, NUTRIUNTUR, SANANTUR, ARMANTUR, HONORANTUR, AC COELO PARIUNTUR. ADDIDIT INNUMERA PRODIGIA, QUÆ DOCTRINAM COELESTEM SUA ADMIRABILITATE ROBORARENT, ET ANIMOS BENEFICENTIA DEVINCIRENT.

LXVII. *Et habitavit in nobis*

CUM AUTEM QUATRIDUO IAM MORTUUM AC SEPULTUM EXCITASSET AD VITAM, INIMICORUM, QUOS A SUIS SCELERIBUS AVOCABAT, QUORUM LUMINIBUS MAIORI SPLENDORE OFFICIEBAT, CONCITAVIT INVIDIAM, QUA INCITANTE MORTEM EIUS INFESTI QUÆRUNT; IRRITO UTIQUE CONATU, NISI CUM SUAM ILLE CONSENSIT IN MORTEM, QUONIAM TEMPUS MUNDI REDEMPTIONI DESTINATUM IAM APPETEBAT. ERGO FINE IUDAICIS RITIBUS IMPOSITO, ABLUTISQUE DISCIPULORUM PEDIBUS, INSTITUTO AUGUSTISSIMO CORPORIS SUI SANGUINISQUE SACRAMENTO, A PRODITORE DISCIPULO TRADENDUS IN SACRILEGAS IUDAEORUM, ATQUE GENTIUM PROPHANARUM MANUS, IN OLIVETANUM MONTEM PROCEDIT ULTRO. IBI MORTIFERA TRISTITIA, TAEDIO, PAVORE AFFECTUS ITA ERAT, UT SUDORE ET SANGUINE IN TERRAM DECURRENTE MANARET: MOXQ. SATELLITUM IRRUENTIUM TURBA, QUAM VERBO PRIUS AFFLIXERAT, CIRCUMSEPTUS, COMPREHENSUSQUE, LATRONUM IN MOREM CONSTRINGITUR, PULSATUR, AD TRIBUNALIA REGUM, PRÆSIDUM, PONTIFICUM TRAHITUR, CALUMNIIS APPETITUR, IN TOTIUS POPULI ODIUM VOCATUR, AD CRUCEM INSANIS CLAMORIBUS DEPOSCITUR: SCELESTISSIMO SICARIO COMPONITUR, AC POSTHABETUR, QUASI VERMIS ET NON HOMO, OPPROBRIUM HOMINUM, ET ABIECTIO PLEBIS.

LXVIII. *Christi Domini Passio.*

LXIX. *Mors & sepultura.*

Qvid mvlta? videas talem ac tantvm virvm coram procacibvs ocvlis ignominiosissime denvdatvm, ad colvmnam in verbera deligatvm, contrvcidatvm flagellis; spinis convestitvm atqve confixvm capvt, nigrantes caligine mortis ocvlos, liventes alapis, et foetentibvs spvtis oblitas genas, concvssos colaphis, et sangvine mixtos in ore dentes: sqvalentem barbam, et concretos sangvine crines; totvm corpvs dvdvm speciosi forma præ filiis hominvm, nvnc qvasi leprosi, et a Deo a planta pedis, vsqve ad verticem capitis percvssi, et afflicti; propter scelvs qvippe popvli svi percvssit evm. Deniqve svpplicio indignissimæ crvcis addictvs, gestato svo ipse per svmmvm dedecvs tormentvmqve patibvlo, in montem reorvm attrahitvr, nvdatvr, crvci tribvs qvatvorve ferreis clavis configitvr, elevatvr, pendensqve depangitvr. Ibi vice consolationis sitiens felle et aceto potatvr, blasphemis vocibvs invaditvr, a svis pene omnibvs, adeoq; ab ipso parente Deo, in svmmo crvciatvvm ac moeroris æstv derelictvs, vita cvm omnivm creatarvm rervm acerbissmo lvctv defvngitvr, et a svis honorifice sepelitvr; anno ætatis XXXIV. inevnte, Tiberii XIX. Mvndi qvater millesimo LXXXVI.

EPINICION.

LXX. *Christi victoria, & gloria.*

Vervm iste lvctvs obscvrati solis, sangvinolentæ lvnæ, coeli discedentis, terræ insolitis tremoribvs conqvassatae, veli templi lapidvmqve diffissorvm, apertorvm deniqve sepvlchrorvm, non solvm innocentiæ, sed illvstrissimae qvoqve victoriae svnt argvmenta. Dixerat qvippe magnvs hic Propheta. Si exaltatvs fvero a terra, omnia traham ad meipsvm. Et primvm victor Rex noster effectvs, accepta omni in coelo, terraqve potestate, inferioribvs terrae penetratis, capitalissimvm hostem ad eivs arcem popvlabvndvs perseqvitvr, et regna Tartari deprædatvs, nobilissimis et nvmerosissimis sanctarvm animarvm spoliis locvpletatvr; hostem ipsvm horrendvm exvlvlantem vinclis, et carcere frenat: et gloriosissimam illam phalangem secvm dvcens, fit tertio die resvmpto corpore redivivvs: de tanta victoria, tantaqve victoris gloria, pvlchritvdine, maiestate, Angelis et hominibvs, pœana canentibvs, cœlo terraqve plavdentibvs. Inde post crebram svorvm visitationem, et constitvtionem Ecclesiae svae, destinavit in omnem terram discipvlorvm svorvm copias, qvæ mvndi principem etiam in terris profli-

GENT, OMNIVM LICET SCELERVM IMPORTVNITATE ARMATVM, OMNIVM IMPROBORVM COMITATV SEPTVM, ATQVE VALLATVM. MIRACVLORVM QVIPPE FVLGORE PERTERRITVM, NON SOLVM IPSE QVOTIDIE EVM FVNDIT FVGATQVE, SED FAMVLIS QVOQVE SVIS PROFLIGANDVM, ATQVE ADEO IMPVNE CONCVLCANDVM DEDIT. INTEREA IN COELVM GLORIOSISSIMO TRIVMPHO RECEPTVS, ET IVDEX VIVORVM ATQVE MORTVORVM CONSTITVTVS, AD IPSAM PATRIS DEXTERAM COLLOCATVR.

ALTERA autem die, quæ est post parasceuem Iudæi custodiam sepulchri à Pilato imperrarunt. Sed milites non tam custodierunt sepulchrum, quam mox testes resurrectionis obstinatis in sua peruersitate Iudæis facti sunt: & ita impletũ est illud, *& inimici nostri sunt iudices.* [a] Quod enim fecit per milites istos apud improbos, idẽ per corpora sanctorum resurgentiũ apud probos fecit. Sabbati porro diem cum duabus noctibus Christi anima transegit in receptaculis subterraneis in quibus Patres erant, aliique in Dei gratia defuncti expolians principatus, & potestates traducens confidenter, palam triumphans illos in semetipso. Mulieribus interim expectantibus dum translacto sabbatho, cum prima luce ad sepulchrum venirent, vt ibi Christi corpus, pro sua deuotione vngerent, quod feria sexta temporis angustiis exclusæ, pietati suæ non fecissent satis. Ergo conuenientes vesperi transacto sabbato emunt aromata in sequentem diem. LXXI. *Triduũ ante Christi resurrectionem.*

a Deu. 32. 31

DOMINVS autem summo mane resumpto corpore factus est rediuiuus, omnibus dotibus gloriosi corporis præditus. Quo tempore multa etiam corpora sanctorum, quæ dormierant surrexerunt, & multis apparuerunt, testes Christi resurrectionis futuri. Christus autem, vt par est credere, statim ad visendam & cõsolandam matrem profectus est. Dum piæ mulieres valde diluculo veniunt ad monumentum, vbi ab Angelo, qui facto terræ motu aperuerat monumentum, quo penitus clauso Christus Dominus exiuerat, de Christi resurrectione docẽtur, & Petro, cæterisque discipulis eã nunciare iubentur. Illis autem abeuntibus, Maria Magdalena perseuerans cum lachrymis ad sepulchrum, prima post B. Virginem Dominum rediuiuum vidit, indeque aliæ mulieres, quæ nuncium Apostolis de Christi resurrectione perferebant: quibus tamen discipuli non crediderunt, sed Petrus & Ioannes ad sepulchrum cucurrerunt, nec Christum viderunt: mox tamen se istus Simoni ostendit, & duobus discipulis euntibus in Emmaus, post diuturnum cum eis colloquium. LXXII. *Christi resurrectio, & apparationes aliquot.*

DENIQVE eadem die ad vesperam, reuersis illis in Hierusalem, vbi erant vndecim congregati, narrantibus illis à se visum Dominum, & agnitum in fractione panis, superuenit Dominus ianuis clausis, & stetit in medio discipulorum, eosque salutans de resurrectione sua certiores fecit, palpandum præbuit, cibum etiam sumpsit, & diuinam potestatem remittendi, retinendique peccata illis concessit. LXXIII. *Omnibus simul Apostolis.*

Cum autem abfuisset Thomas eo tempore, mœrens de sua absentia, ne ea vehementius affligeretur, elegit non credere resurrectionem, donec post octauũ diem apparens Christus iterum, ouem pereuntem ad ouile reduxit, & resurrectionem suam magis magisque confirmauit.

POST dies Azymorum transactos, abierunt discipuli in Galilæam, prout à Domino iussi fuerant, [b] vbi à 7 discipulis piscantibus, post captã ingentem vim piscium, agnitus est; &, sumpto cum eis cibo, Petro Ecclesiam suam, id est oues suas commisit, [c] iuxta promissionem ei factam. [d] Cumque ei mortem suam prædiceret, ille de Ioanne sollicitus, iussus est à Domino eam curam deponere. LXXIV. *Aliæ apparitiones.*

b Matt. 28. 10.

c Ioan. 21.

d Matt. 16.

Facta est, & alia apparitio in Galilæa, in monte Thabor, vt quibusdam placet, vbi congregatis vndecim discipulis, vt scriptum est Matth. 28. Christus se videndum præbuit; quem illi vbi adorassent, accedens, testatusque datam sibi omnem potestatem in cœlo & in terra, iussit vt omnes gentes docerent, signa facerent, baptizarentque in nomine sanctissimæ Trinitatis, addita promissione se cum suis futurum, vsque ad consummationem seculi. *Petro committit Ecclesiam.*

LXXV. *Ascensio Domini.* DEINDE *visus est plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus*, inquit, [a] *multi manent vsque adhuc, quidam autem dormierunt: deinde visus est Iacobo, deinde Apostolis omnibus*; In die scilicet Ascensionis. Cum enim Dominus dixisset prædicationem inchoandam Hierosolymis, aperuissetque eis sensum, vt intelligerent scripturas, & Spiritum sanctum doctorem ac paracletum promisisset, eumque Hierosolymis expectari iussisset, inde eos foras adduxit in Bethaniam, vt ait August. vicum iuxta montem Olíueti, vnde cum eleuatis manibus benediceret eis, recessit ab eis, & ferebatur in cœlum, & sedit à dextris Dei. Ipsi autem adorantes regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno. Vnde postea, accepto Spiritu sancto, profecti, prædicauerunt vbique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

LXXVI. *Conclusio historiæ sacræ.* QVA autem deinceps sunt consecuta, locupletissime prodidit in suis Annalibus Ecclesiasticis Cæsar Cardinalis Baronius, cui deinceps lampadem libentissime tradimus, quandoquidem vltra id quod nobis animo destinatum fuerat à principio, in sacra profanaque historia, ad annos quatuor & triginta progressi sumus. Verum antequam te vltimum compellemus, amice lector, quæ sunt huius anni reliqua in Romana historia expediamus; ea ex Tacito paucis accipe.

LXXVII. *Tiberii crudelitas in suos, alienosque.* SVLPICIO Galba & Cornelio Sylla huius anni Coss. Imperator Tiberius neptes suas Drusillã & Iuliam Germanici, in Syria defuncti, & Agrippinæ filias, in matrimoniũ collocat, quarum nihilominus matrem, & fratrem Drusum hoc anno sustulit; post illustres aliquot equites Romanos, prætoriosque viros calumniis circumuentos, mortique traditos, post mulieres in exilium eiectas, & aqua ignique interdictas, cunctosque, qui carcere tenebantur, accusatos societatis cum Seiano, necari iussos. Fuerunt hi numero viginti, si Suetonio credimus. Nam c. 61. vbi multa de Tiberii crudelitate congerit. *Nemo punitorum*, inquit, *non & in G. monias abiectus, vncoque tractus, viginti vno die abiecti, tracti sunt, inter eos pueri & fœminæ.* At Lipsius mille legendum putat, quod nota millenarii ∞. pro 20. ab exscriptore accepta sit, quod Tacitus longe maiorem numerum significet, cum ait. *Iacuit immensa strages, omnis sexus, omnis ætas; illustres ignobiles, dispersi aut aggregati; neque propinquis aut amicis assistere, allacrymare, ne visere quidem diutius dabatur. Circumiecti enim custodes, & in mœrorem cuiusque intenti, corpora putrefacta assectabantur, dum in Tiberim traherentur, vbi fluctuantia, aut ripis appulsa non cremare quisquam, non contingere, &c.*

LXXVIII. *De eadem sæuitie, ac libidine.* VERVM fortasse eo loco Tranquillus non hanc, sed aliam quandam Tiberii crudelitatem narrat. Tota quippe eius vita multiplici sæuitia ac crudelitate redundat, vt idem Suet. omnium latissime tradidit. Non omittam tamen infandum eius in Sex. Marium facinus, quod nescias auaritiæne, an libidini, aut crudelitati, aut potius omnibus tribuas. Narrat Dio l. 58. & Tacitus l. 6. fuisse quendam Sex. Marium hominem longe ditissimum, & Tiberio charissimum; Is cum filiam suam pulchritudine præstantẽ aliquò ablegasset, ne Tiberius eam pollueret, incesti cum ea commissi accusatus est, & cum filia periit, è saxo Tarpeio deiectus; moxque in eius fortunas præceps inuolauit.

LXXIX. *Mors Asinii Galli.* POST has ergo, aliasque id genus cædes, ac flagitia, iisdem Coss. Asinii Galli mors vulgatur, ait Tacitus, quem egestate cibi peremptum haud dubium, sponte vel necessitate incertum, habebatur. Consultusque Cæsar an sepeliri sineret, non erubuit permittere, vltroque incusare casus, qui reum abstulissent, antequam coram conuenieretur. Scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium Consulari seni, tot Consularium parenti. Hæc Tacitus. Consul fuerat decennio ante, anno 775. cum C. Antistio Vetere. Recte autem conuenit Tacitus cum Dione, ex quo retulimus Asinium coniectum in vincula, à Tiberii conuiuio digressum, an. V.C. 782. Eum etiam calumniis, mox in Agrippina interficienda onerauit; sed Agrippinæ mortem Drusi eius filii, & fratris Neronis mors antecessit.

XXC. *Et Drusi filii Agrippinæ.* EVM Tiberius extinxit fame, quum se miserandis alimentis, mandendo tomento nonum ad diem detinuisset: nec ea re contentus, etiam calumniis infamem reddere voluit, quem biennio ante, dum Seianum metueret, suo loco Principem iusserat enunciari. Hic Drusus vbi exspes vitæ fuit, meditatas in Ti-

berium compositasque diras imprecabatur, vt quemadmodũ nurum filiumq; fratris, & nepotes, domumq; omnem cædibus compleuisset, ita pœnas nomini, generique maiorum, & posteris exolueret. De morte Drusi consentit etiam Sueton. *Ausus est*, inquit, *scribere Seianum se punisse, quod comperisset furere aduersus Germanici filii sui*, ex adoptione *liberos, quorum tamen ipsemet alterum suspecto iam, alterum oppresso demum Seiano*, hoc scilicet anno *interemit; sed & tertium Caium, cognomento Caligulam, interempturus erat, nisi et Thrasyllus mathematicus spem vitæ longioris attulisset*. De Drusi morte vide & Suet. c. 54. (cap. 61.)

NONDVM, ait Tacitus, *dolor de morte Drusi exoleuerat, cum de Agrippina auditum est, quæ interfecto Seiano spe sustentata vixerat. At vbi nihil à Tiberio de sæuitia remitti vidit, voluntate sua extincta est, nisi si negatis alimentis, voluntarius simulatus est finis.* Enimuero Tiberius sæuissimis criminationibus exarsit, impudicitiam arguens, & Asinium Gallum adulterum, eiusque morte ad tædium vitæ compulsam. Eodem die defuncta est, quo biennio ante Seianus. 15. Cal. Nouemb. Iactauitque se Tiberius humanitatis, quod non laqueo strangulata, neque in Gemonias proiecta foret: quo nomine etiam gratiæ illi actæ sunt. Meminit etiam Sueton. Aitque Pandatariam fuisse relegatam à Tiberio: cui cum conuitiaretur, inquit, oculum per cẽturionem verberibus excussit. Rursus mori inedia destinanti, per vim ore diducto infulciri cibum iussit: sed & perseuerantem atque ita absumptam, criminosissime insectatus est. (XXCI. *Mors Agrippinæ vxoris Germanici.*) (cap. 53.)

HAVD multo post Cocceius Nerua omnis diuini humanique iuris sciens corpore, fama, fortunis, gratia principis florens, moriendi consilium cepit, integro rerum suarum statu, veritus ne qua eum, vt tam multos, fortuna euerteret, & luctuoso quopiam fato perderet (qui tamen nullo perire poterat luctuosiore.) neque ab ea sententia Tiberii ipsius precibus abduci potuit; sed cibi abstinentia mortem sibi male consultus accelerauit. Nec admodum dissimilis casus fuit Acuntii, tædio temporum mortem venarum resolutione occupantis, sub ipsum finem Imperii Tiberii, vt est apud Tacitum l. 6. Ann. fi. Eodemque tempore Plancina nupta olim Cn. Pisoni, & mortis Germanici conscia, haud ignotis criminibus in iudicium vocata, sua manu sera magis quam immerita supplicia persoluit. (XXCII. *Mors Coccej Neruæ, & aliorum voluntaria.*)

TOT cædibus, nefandisque aliis criminibus, quæ referre pudet, tot annos infamis Tiberius, hoc tamen anno, in populum vsuris oppressum, egregia liberalitate vsus est, disposito per mensas millies sestertio, factaque mutuandi copia sine vsuris per triennium. Ea summa est quinque milionum librarum Turon. vt Cenali placet. Eodem scilicet tempore, quo verus mundi Imperator ac Redemptor Christus Dominus, sanguinem suum ac merita inæstimabilis precii, in sacramenta disposuit, quibus in perpetuum debitis nostris solueremur. Meminit huius liberalitatis Tiberii, Suet. c. 48. & Dio l. 58. in qua par est nos, & annum hunc, & Annales nostros cum bona tua venia, candide lector, atque beneuole, aliquando terminare, cætera quæ biennii fere sunt, vitæ regnique Tiberii, præcedentium simillima, & quasi gemina, idem Suetonius in Tiberio, & Tacitus l. 6. & Dio 58. suggerent. (XXCIII. *Tiberii benignitas in pauperes.*)

SED & rogatum te velim, vt si quid rem tuam literariam publicamue, in sacra profanaque historia, laborioso scribendi labore iuuimus, Deum Opt. Max. eiusque vnigenitum Iesum Christum Saluatorem nostrum, cum beatissima eius matre, quibus nostra maxime desudabat industria, studiosius nostro nomine deprecere, vt decursis aliquando nostræ huius mortalitatis annis, si qui forte huic ætati annorum quinque supra sexaginta supersunt, beata cum ipsis immortalitate perfruamur. Quæ veræ aut ignorantia nostra, cuius nobis satis conscii sumus, aut negligentia peccata repereris, vt ea tu pro tua humanitate, aut amice priuatis ad me literis corrigas, aut beneuole condones; pro alterutro officio gratiam apud Deum, atque homines initurus; Nos autem Deo ipso teste, sanctisque eius Angelis profitemur, si quid forte errati, maioris præsertim momenti, hoc opere toto nobis imprudenter irrepserit, id nos totum arbitrio sacrosanctæ matris Ecclesiæ Catholicæ Apostolicæ Romanæ committere, & cum ea abiicere, atque abiudicare. (XXCIV. *Conclusio ad lectorem*)

XXCV. *Gratiarum actio Christo Domino.* | Operis conclusio cum gratiarum actione.

At tu Iesu Christe optime maxime, cuius infinita sapientia condita sunt vniuersa in principio seculorum, cuius admirabili prouidentia in præsentem diem, septem pene iam & quinquaginta seculis, gubernantur; cuius inæstimabili bonitate restaurata sunt vniuersa in fine seculorum, tu nobis hic maxime compellandus atque orandus es; & cum gratiarum actione; quantam maximam capere potest pectus meum, celebrandus, qui infirmam nauim nostram à te cum tua benedictione digressam, toto circumnauigato Oceano, spiritu tuo benignissime secundante, ad te aliquando reduxisti. Quid mihi nunc superest, nisi vt cum famulo illo magni Patriarchæ Abraham, benedicam Dominum Deum meum, qui non abstulit misericordiam, & veritatem suam à me, & à terra paradisi terrestris, in qua conditus est homo, per omnes terras atque maria longe latéque diuagatum, perduxit in Bethleem, Nazareth, atque Caluariam domos Domini mei, in quibus natus est, educatus, ac mortuus, in quibus restauratus est homo.

XXCVI. *Iterataque operis consecratio.*

Qvid mihi nunc superest, nisi vt nomini tuo sacrosancto ingentem aram excitem, in qua hosce tibi sex libros, quasi totidem agnos anniculos, singulis annis singulos natos atque eductos, iterum, sæpius, semperque dedicem, atque consacrem? Sed quoniam habemus altare, in quo victimam longe meliorem offeramus, recipe Domine munusculum de manu serui tui, & patere, vt quoniam verus Salomen es, singula volumina in singulis gradibus throni tui collocentur, iisq; descensus tuus ad nos, per opera creationis gubernationis, ac restaurationis mundi, Ecclesiæ tuæ sanctæ, pro modulo nostro, recte atque vtiliter explicetur. Sed quis ego sum, aut quod est opus meum? tua sunt hæc omnia, & quæ de manu tua accepimus, sicut & sanctus tuus Dauid, [a] quem tanto post imitatus est Iustinianus in dicando templo S. Sophiæ, dedimus tibi. | a 1. Par. 29. 14.

XXCVII *Ac gratiarum actio.*

Tv isti operi ortum dedisti, & voluisti vt videret lucem, dum narrat quæ à te facta sunt ante lucem, & ab ipso primo lucis exordio: tu ei vitam, & perennitatem dabis, ne dicant tibi opera tua, *omnia enim opera nostra operatus es nobis*; [b] *Domine nonne ad te pertinet quod perimus?* Tu ergo qui ei vitam dedisti, vitæ quoque diuturnitatem dabis, quantam nosti expedire gloriæ tuæ, atque vtilitati nostræ. Neque enim boni parentis est, quos in lucem eduxerit filios, non etiam protegere, ac conseruare; præsertim cum te, & diuitem, & liberarem negare non possis. Recordare quod peculiari nomine tui sumus, & nomen sanctum tuum inuocatum est, super nos. | b Isaiæ 26. 12.

Matrique Virgini incomparabili.

Sed & tu quoque mater nostra es, ô magna parens, Dei genitrix Virgo, & omnia nostra tua sunt, quia à filio tuo per te profecta sunt, qui omnia nos habere voluit per Mariam: vtrique honor & gloria in omnem æternitatem. Amen.

SCHOLIA IN ANNUM MUNDI 4086.

1.N.IX. Porro de anno Olympiadis consentiunt Phlegonti, Suares prædicta disp. 40. sect. 1. Salmeron. proleg. 38. Assert. 1. Cuspin. in Cassiodori Chron. Perer. l. 11. in Dan. q. 7. Onuphr. in fast. Gord. in Appar. t. 2. c. 4. Scal. l. 6. Emend. c. de 5. Paschate, & in Euseb. Caluis. in Chronol. & in Isagoge c. 48. Tempor. in Chron. Phrygio, Functius, Barad. t. 4. l. 1. c. 7. Samerius in Chronol. Deckerius in Tabulis, Genebr. l. 2. Chron. Marian. l. De die mort. Christ. c. 12, & fere omnes qui Olympiadum circa Passionem Christi meminerunt.

1.N.XIII. Non enim omittendum quod habet Mariana in opusculo De die mortis Christi c. 2. & 17. vbi affert argumentum, quod graues aliquot viros à communi sententia deduxit. Constat enim anno Christi 34. literam Dominicalem in Calendario fuisse C. vt videre est supra in ann. V. C. 745. ex quo sequitur recurrendo ad dies antecedentes literam G. cadere in feriam quintam, quæ est 8. Cal. April. At Christus mortuus est feria sexta, ergo non est mortuus 8. Cal. sed 7. vide argum. ad oculum.

d 11. Cal. Apr. 22. Mart. feria 2. lun. 11.
e 10. Cal. Apr. 23. fer. 3. Luna 12.
f 9. Cal. 24. fer. 4. 13.
g 8. Cal. 25. fer. 5. Cœna 14
A 7. Cal. 26. fer. 6. mors 15. Parasc. 1. azy.
b 6. Cal. 22. Sabbato Sepulc. 16. 2. azy.
c 5. Cal. 28. Dom. Resur. 17. pri. sab. 3. azy.
d 4. Cal. 29. fer. 2. Quosdam ergo ait,

hoc argumento conuictos, Christi mortem in 7. Cal. reiicere, & Resurrectionem in quintum, vt ex antiquis Victorium Aquitanicum: ex recent. Lucam Gauricum & Onuphr. in fastis, & Chron. & Maurolycum in Martyrologio. Respondet ipse cum Paulo Forosemproniensi, post correctum ab Augusto errorem in intercalando commissum, rursus à sacerdotibus erratum fuisse, anno 13. bisextum celebrantibus, cum tantum 16. debuissent, quo factum est, vt vno die illo anno facto longiore, quam opus esset, consequentibus annis literæ Dominicales fuerint vno die anticipatæ, atque adeo, vt anno Christi 34. cum litera Dominicalis debuisset esse C. errore admisso fuerit B. Ex quo aliud quoque incommodum natum est, vt illo die ad præcedentem annum adiecto, deinceps primus dies mensis esset secundus, secundus autem tertius, & 20. 21. & 25. 26. nimirum anno quo mortuus est Christus Dominus. Patres autem numerantes, quasi nullus error contigisset, dixerunt Christum passum 8. Cal. April. & 25. Martii, qui tamen, propter errorem admissum, erat 26. Optandum erat, vt hæc coniectura idoneo aliquo teste antiquo niteretur: non tamen temeraria est, nam ab effectu recte causam colligere licuit; & verisimile est cum iussi essent Pontifices duodecim annis nihil intercalare, proximo per inscitiam intercalasse, eumque errorem cum cæteris, qui ad rationem Paschatis pertinebant, à Concilio Nicæno esse correctū: quæ pluribus ille ibid. confirmat. Ex quo etiam fit, vt vna eademque sententia existimanda sit eorum qui Christum passum 7. Cal. & eorum qui 8. Cal. dixerunt: & eorum qui Resur. in 5. & 6. Cal. retulerunt.

Qui autem dixerunt Christum passum 11. Cal. Aprilis, id est 22. Mar. & 8. Cal. idest 25. Martii resurrexisse, quod videtur à Theophilo Cæsariensi dictum, faciunt Christum à mortuis non tertia die resurrexisse contra Christi promissionem, & symbolū Apostolicum. Vide Bedam l. de ratione temp. c. 45. & ibi interpretem.

Regi seculorum immortali, atque inuisibili, soli Deo honor & gloria, in secula seculorum, Amen.

Benedicta sit S. Trinitas, *& indiuisa vnitas, confitebimur ei, quia fecit nobiscum misericordiam suam.*

S. Maria, & omnes sancti, intercedant pro nobis ad Dominum, vt mereamur ab eo iuuari, & saluari.

FINIS.

INDEX
COPIOSVS ET ACCVRATVS
RERVM PRÆCIPVARVM, QVAE HOC SEXTO ET VLTIMO ANNALIVM ECCLESIASTICORUM Veteris Testamenti volumine continentur.

Qui instar Epitomes, vel locorum communium studioso Lectori esse possit.

A

Index.

pondet

& 10.

D

I.

Mithridates

Scipionis

Index.

V

Z

FINIS.

INDEX

LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVI PRAE CÆTERIS CANDIDO LECTORI VISI SVNT INDICANDI.

c.11.v.29. 30. *Statuto tempore reuertetur, & veniet ad Austrum, a.m.3885.n.6.*

c.11.v.30. *Et venient super eum trieres, & Romani, a.3885.n.21.*

c.11.v.31. *Et brachia ex eo stabunt, & polluent sanctuarium, 87.n.13.*

c.11.v.34. *Cumque corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo, 38[?]8.10.11.12.*

Ioël. c. 2. ver.31. *Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, 4086.n.54.*

Agg. c. 2. v.4. *Quis vidit domum istam in gloria sua prima, a.40[?]5.n.6.7.8.*

Ex libris Machabæorum.

1.Mac.c.1. v.17. *Et cœpit regnare in terra Aegypti, an. m. 3880.n.4.*

c.1.v.18. *Intrauit in Aegyptum in multitudine graui, a.m.3881.n.4.*

c.1.v.21. *Postquam percussit Aegyptum in 143. anno a.m.3885.18.*

ver.23. *Et comminuit omnia, a.mu.3885. numer. 3[?].3[?].*

ibid. *Ornamentum aureum, quod in facie templi erat, 3885.32.33.*

ver.46. *Et iussit ædificari aras, & templa, & idola, 3887.n.9.*

ver.57. *Aedificauit idolum desolationis super altare Dei, 3887.n.11.*

c.1.64. *Et suspendebant pueros à ceruicibus, per vniuersas domos eorum, ann.mu.3887. nume.18.*

1. Macha. 2.v.16. *Mathathias, & filij eius constanter steterunt, 3888.n.16.*

c.2. v.24. *Et accensus est furor eius secundum iudicium legis, a.m.3888.19.*

ver.27. *Omnis qui habet zelum legis statuens testamentum, 20.*

ver.31. *Et abiissent post illos multi, nu.22.*

ver.62. *Gloria eius stercus, & vermis est, a.m.3888 numer. 28. 29.*

1. Macha. 3.48. *Scrutabantur gentes similitudinem simulachrorum suorum. 3889.n.25. & 26.*

c.4.6. *Qui tegumenta, & gladios non habebant, 3889.n.35.*

c.4.29. *Et venerunt in Iudæam, & castra posuerunt in Bethoron, a.3890.nu.2.*

c.5.45. *Et congregauit Iu[?] vniuersos Israelitas, vt venirent in terram Iuda, a. m.3891. num.46.*

c.6.4. *Et reuersus est in Babyloniam, a. m. 3891. num.18.*

c.6.v.18. *Et hi qui erant in arce concluserant Israel, &c.3892.n.2.3.*

ver.30. *Et erat numerus exercitus eius centum millia peditum &c.a.892.n.6.7.*

c.6.v.38. *Tubis exercitum commouere, & perurgere constipatos in legionibus eius, a.m.3892. numer.16.*

Et vidit Eleazarus filius Saura vnam de bestiis, 3892.n.18. ver.43.

Propter legitima enim ipsorum, quæ despeximus, 3892.nu.33. ver.59.

Exiit Demetrius Seleuci filius ab vrbe Roma, 3893.n.9. c.7.v.1.

Et dextram eius, quam extenderat superbe, &c.3893.nu. 65. c.7.v.47.

Audiuit Iudas nomen Romanorum, quia sunt pot. a.3894.nu.7. 8.1.&c.

Philippum & Persen Ceteorum regem, &c.ibid.n.11.& 12. c.8.v.5.

Si appropiauit tempus nostrum moriamur, 3894.num.45.& 46.& 58. 1.Mac.c.9 ver.10.

Vt commodarent illis apparatum suum, qui erat copiosus, ann. mund. 3894.numer.65. ver.35.

Aqua vero Iordanis hinc & inde, a. mu. 3894.n.68. ver.45.

Constituimus te hodie summum sacerdotem gentis tuæ, an.mund. 3902. nu.11. 12.13.17.18. c.10.v.20

Qui sint in munitionibus regis magni, an. 3902. nu. 27. ver.36.

Mecum est virtus bellorum, siue ciuitatem, 3907.n.5. ver.71.

Intrauerunt in Beth Dagon idolum suum, 3907.n.10. ver.84.

Pœnitet me quod dederim ei filiam meam, quæsiuit &c.3908.nu.5.& 6. c.11.v.10.

Imposuit duo diademata capiti suo, a. mu. 3908.nu.7.8. ver.13.

Et omnes confines earum sequestrari, 3909. nu.10. 11. 12. ver.34.

Præuaricati sunt principes Demetrii in Cades, a.3910.n.13. ver.63.

Et vidit Ionathas quia tempus eum iuuat, 3911.n.2. c.12.v.1.

Rescriptum epistolarum quod miserat Oniæ, 3911.n.8. ver.19.

Vt non dimissus fugiat à nobis, a.m.3912. num.14. 1 Mach. c.13.16.

Ne inimicitiam magnam sumeret ad populum, nu.15. ver.17.

Erat autem nix multa valde, & non venit, &c.nu.18. ver.22.

Tryphon cum iter faceret cum rege Antiocho adolescente, dolo interfecit eum, nu. 24. 25. ver.31.

Demetrius Rex ad verba ista respondit, an. 3912.numer.31. 1.Macha. c.13.35.

Cum audisset populus Romanus sermones istos, a.mun.3914.n.12. c.14.24.

Restituit enim ipse fratres suos, & expugnauit inimicos, &c.num.13. ver.26.

Et

FINIS.

ERRATA,

Ob quædam, postremo hoc volumine Annalium, partim male posita, partim male prætermissa: quæ Lector beneuolus emendabit, dum noua, & emaculatior editio propediem Deo fauente cudatur.

PRÆFAT. nu. 6. marg. Malach. lege Machab.
p. 8. nu. 1. fi. lege politicæ Reip.
p. 9. n. 6. in marg. adde, & Phœnicem.
p. 10. n. 11. marg. l. Greuis & iugis.
Ibidem l qui inciderant, ait. &c.
p. 13. n. 5 l. plura quam præstando,
Ibid. n. 6. tam munifico erga omnes, &c.
& adde in marg. vide a. m. 3876. n. 2. 3. 4.
p. 15. n. 12. l. obtegeret. Indignum, &c.
p. 17. nu. 3. fi. adde, vti neque nuper in Ptol. Philopato e, a. m. 3838. n. 9.
n. 5. marg l. Ambigua oratio, l. item, Intrauit in sanctificationem, &c.
p. 32. n. 9 fi. l. de Arei ad Oniam, &c.
p. 33. marg. corrige nu. 12. 13. 14. 15. ibid. nu. 12. lege consularem virum.
37. n. 12. l. omni ex parte, &c.
42. n. 31. l. velociter Antiochiam regressus est.
58. n. 22 l. oporteret accedere.
59. n. 22. l. vel potius προκύψας prospiciens.
73. n. 87. l. præteritæ vitæ culpas.
p. 84. n. 30. l. natus maiorem, vt quidam putant, &c.
92. n. 26. Dele, fategisse.
97. n. 51. marg. l. fuga Oniæ, eiusque &c.
99. n. 60. fi. l. annis 237 stetisse.
p. 112. n. 14. marg. l. quasi dicat adiacentes.
p. 115. n. 27. l quomodo ergo voluisse.
123. n. 66. marg. l. Quibus se armis muniat.
131. n. 105. l. hebdomadarum in Deuteron. vocatur.
135. schol. 3. fine l. à principio mutari.
p. 136. n. 3. marg. adde Quidam regem adeunt; & in textu l cum magnis copiis.
n. 4. l. contribulibus suis petunt.
p. 1 7. n. 5. l cum templum expurgarent, non expugnandi spe, &c.
p. 143. n. 30. l. cum Author libri secundi.
p. 154. n. 35. l. tabescebat inuidia, & mox, lege, aliena essent, n. 38. l. iussit sibi tradi virum.
p. 170. n. 36. marg. l. Aliqua in eo errata Iosephi.
p. 171. n. 37. marg. l. Alia eius errata.
175. n. 59. l. partim eos compulit, &c.
177. n. 65. l. voculæ duæ.
178. n. 71. marg. l. eosque vexant.
p. 183. n. 1. marg. l. Bacchidem reuocant, & n. 3. l. Bacchides Ionatham & Simonem obsidet.
p. 203. n. 5. l. abreptus est in cœnum.
206. n. 2. marg. l. Ionathas fit ex &c.
213. marg. l. N XVI. XVII. XVIII. XIX.
224. n. 21. l. configerentur telis.
228. n. 9. l. & proditorem exhibuit.
230. n. 10. marg. l. viam ad arcem.
236. n. 3. l. Olympiade 156.
n. 4. l. Post quod non mitior.
n. 6. marg. l. Ionathas obsidet, &c.
p. 247. n. 9. marg. l. Demetrianis.
p. 276. n. 2. marg. l. quæ ille repudiat.
p. 325. n. 2. marg. l. Senatus Druso contra Gracchum fauet.
330. n. 7. marg. l. triumphatur, 331. in titulo l. C. Cæcilio, &c.
345. n. 5. marg. l. fraude fraudatorem, &c.
353. n. 9. marg. l. Syllæ traditur.
358. n. 8 l. certaminum socios.
362. n. 14. l. astronomicæ diuinationis.
p. 367. n. 7. marg. l. Quæ fauerint victoriæ.
370. n. 5. l. alle clam potius.
388. n. 1. l. fuit hic postremus.
p. 400. n. 1. l. Grypi tertius filius.
401. n. 5. l. moxque ex puteo.
40. n. 3. marg. l. Fimbria Ilienses.
414. n. 23. l. indicibus propositi.
415. n. 26. l. Ptolema o per certos homines.
420. n. 10. marg. l. Sylla ægre consentiente.
421. n. 1. l. Temporarius item, aliique.
426. n. 5. marg l. & infelicitas.
432. n. 3. l. militiæ principem.
433. l. n. V. VI. VII. VIII. IX. X. XI.
444. n. 15. l. A Sertori nis defecere.
448. n. 12. marg. l. & Metellus quoque.
460. n. 3. marg. l. Tumultus ex ambitione consulatus.
461. n. 8. marg. l. Qui ambit Pompeii amicitiam, & pacem.
480. l. n. XXXIV. XXXV. XXXVI. XXXVII.
488. n. 16 l. & Tullianæ.
p. 493 n. 4. l. ex Cicerone i. Auletis, &c.
491. n. 11. l. potentiores ipso fuerunt.
498. n. 17. marg. l. coactum lege.
499. n. 19. marg. dele, Clodius contra eum, eiusque bona furit.
n. 22. marg. Araris concidit.
520. n. 17. marg adde, licet patrono Cicerone.
p. 524. n. 4. l. & collaudatum Armenium, & v. sequent. egregiosque milites.
529. n 27. marg. l. & Ambiorigem.
n. 28. l. decimam quartam reliquit, & mox in marg. Periculum legionis 14.
555. n. 6. l. damna quæ poterat.
560. n. 24. marg. l. vitæ, & mortis eius.
n. 25. l. præsentium copiarum conf.
p. 568. n. 24. marg. l. Ipse à fuga mergitur.
570. n. 30. marg. adde, Cæsar honorat Hyrcanum, & Antipatrum.
p. 600. n. 11. l. Hæc Lupercalibus.
613. n. 35 marg. l. XXV. & mox Malichus ab Herode, & n. 26. marg. l. in Senatum offensio, ibid. in tex. mallent ad eum.
624. n. 17. in marg. dele Cassii desperatio.
627. numer. 29. l. despondetque vxorem,

& mox, Doridem nomine.

618. n.1. marg. l. Copiæ deuictæ disperguntur.

629. n.2. l. socios proderet.

p. 638 n.26. marg. l. Quod profectionis tempus.

643. n.6. l. duxit, eosque expugnauit.

p. 676. n.3. l. apud Actium Antonius confligitatur.

p. 709. nu. 2. dele, Tiberius Quæstor curator Annonæ.

Ibid. l. inuitus, gessitque per Tiberium, alterum, &c.

Ibid. l. quia superioribus annis, quibus &c.

p. 710. n. 6. marg. adde Tiberius curator annonæ.

714. n.3. l. amicus Antigono filio Aristobuli.

715. n.7. l. Straboni autem non plane consentit.

720. n.28.29. l. xviii. xix.

721. n.27. l. deficere, quod metuebat.

Ibid. n. 30. l. nec ad templi absolut.

p. 723. n.32. marg. mors &c. dele, & pone, ibi. n.33. & loco n.33. cum suo titulo, pone, n. 34.

724. n. 2. l. admissurum neminem.

726. n.6. quis est qui venturus, ibid. l. ipso momento, n.7. l. hoc anno virgo.

727. n.8. l. dignam mulierem, & mox l. sinat excidere.

728. n.4. marg. l. Anna repleta.

745. n.4. marg. l. In thesi 15. & 16.

746. n.7. l. ex Virgilio & Horatio.

750. n.7. l. pertinet, sed tantum ad sequentem, cum, &c.

p. 752. n.1. l. lux est celeberrima.

763. n.3. l. onera portare humeris.

n.7. l. ad Iuliæ res trahit.

765. n.14. marg. l & iussis parens.

767. n.24. Virgine conceptus, natusq; est.

770. n.34. marg. dele, plures in.

p. 790. n.26. l. Et de Epiphaniæ tempore satis, reliqua late, &c.

791. n. 29. l. D. Epiphanius lib. de pond.

p. 802. n. 1. l. ante vtriusque horum obitum.

Ibid. l. post secessum anno (imo septimo iuxta Velleium, ab anno scilicet 748. ad 754. etiam comput.

p. 808. n.8. fi. l. regiam ab Archelao.

p. 817. n.3. fi. l. initio lib. decimi octaui.

n.6. marg. dele, Eiusdem libido.

p. 828. n.5. l. Marciæ aperuisse.

834. n.4. l. Oceano inuexit.

836. n.7. l. Missaque dii faciant.

842. n.2. l. post repudiatam multos.

p. 845. n.5. l. demonstrandam veniebat in Senatum, pro qua &c.

851. n.4. marg l. præsidum & vinctorum.

853. n. quintum transfer supra ad quinque versus, & ibi adde, n. vi. Romanæ clades à Tiberio dissimulatæ.

865. n.45. l. de nece Marcelli, Augusti, Germanici, &c.

875. n. 20. marg. l. videri anno præsenti.

p. 866. n.14. marg. l. non celebrat cum Iudæis.

p. 905. n.84. l. Quæ vero aut ignorantia.

FINIS.

